
3 1761 08117080 5

896

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XXXVI — DÍL I

1906

V PRAZE

TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOL. »UNIE« V PRAZE. — NÁKLADEM VLASTNÍM

1906

LIBRARY
1977
MAR
1
OF TORONTO

Obsah dílu prvního.

Str.

Str.

R. 1906. ČÍS. 1.

OSVĚTA

O volební opravě.

Napsal
dr. **Karel Mattuš.**

Změna volebních řádů jest na ten čas heslem, jež prudce dmýchá do hladiny veřejného mínění téměř v celém obvodu našeho mocnářství. V Čechách a na Moravě voláno po odčinění křivd volebními řády sněmovními páchaných na národnosti české již při samém počátku novověké ústavnosti, žalováno trpce na pověstnou volební geometrii, kterou německé obyvatelstvo naproti skutečné početnosti své v zemích dosáhlo v říšské radě zastoupení nepřiměřeně silného, ovšem na úkor národů neněmeckých. Změny, které se v zemských řádech volebních od jich počátků staly, měly buď účel, aby — pokud se to právě provesti dalo — zachována byla nadvláda živlu německého, k čemuž směřovalo také odnětí volebního práva sněmům pro radu říšskou (1873), aneb měly pouze ráz formální. Toliko rozšíření práva hlasovacího na poplatníky pětizlatové, rozdělení jednoho volebního sboru velkostatkářů v Čechách na šest volebních sborů a změna volebních řádů pro obchodní a živnostenské komory, což vše provedeno autonomistickou většinou říšské rady za vedení tehdejšího českého klubu r. 1882, přivedlo některé vážné opravy na prospěch zvláště české národnosti. Avšak soustava volební z roku 1861 ve svých hlavních základech ani těmito opravami nebyla dotknuta.

Usilovné volání organisovaného dělnictva v posledním desetiletí věku minulého, aby dosáhlo zastoupení ve sborech zákonodárných, neméně i pocítěná nutnost státní, aby zpupnosti německých stran v říšské radě způsobena byla protiváha, kterou neněmecké strany tehda nesjednocené utvořiti neuměly, vedla k pokusům vládním o další rozšíření hlasovacího práva a po jich nezdaru ku zřízení nové, páté kurie, se všeobecným hlasovacím právem na základě zákona ze dne 14. června 1896. Tato pátá kurie nese znak nezdařenosti na sobě; ona v logický (aspoň zdánlivě logický)

rozvrh zájmů přivádí nelogickou koncesi zásadě všeobecného *rovného* hlasovacího práva, která není srovnatelna se zásadou zájmů. Důsledné dobudování zájmové zásady ve volebních řádech bylo by při rozšíření hlasovacího práva vyžadovalo zřízení kurie nejmenších poplatníků s těmi, kdo žádné daně neplatí, s právem voliti uvnitř této kurie tak samostatně, jako volí kurie ostatní. Zvláštní ustanovení volebního řádu pro radu říšskou výslovně zakazuje — s výjimkou při členech obchodních a živnostenských komor, — aby příslušníci jedné kurie volili také v kurii jiné byť i jinak měly všechny náležitosti k tomu. Jen v nové všeobecné kurii dáno hlasovací právo nejen těm, kdo dosud z práva toho byli vyloučeni, ale zároveň všem příslušníkům kurií ostatních. Tím vzata nově povolaným voličům možnost, aby se samostatně dohodli o poslanci, nýbrž uloženo jim, aby si poslance po případě vybojovali proti všem ostatním, kteří měli staré privilegované postavení že ve své kurii voliti mohli, kdo by zájmy jejich nejlépe zastávati dovedl. O této volební opravě právem lze říci, že levá ruka brala, co pravá dávala.

Však zavedením páté kurie zavládl po ruchu agitačním pro rozšíření hlasovacího práva poměrný klid, nerušený ani obvyklými resolucemi, které se ho i potom dovolávaly. Až teprve státní krise uherská, lámající skrovná pojidla obou částí říše a zvláště požadavkem o zřízení samostatné uherské armády s velením maďarským připravující poměr pouhé osobní unie mezi Uherskem a ostatními částmi mocnářství — což ovšem předvídáno hned od r. 1867 každým prozíravým politikem, — náhle a neočekávaně uvedla volební reformu na denní pořádek říšské rady a českého sněmu.

Kabinet hr. Fejérváryho, jehož úkolem bylo znemožniti vládu koalice sledující cíle Košutovců a stran s nimi úžeji spojených, pojal ve svůj program opravu volebního řádu pro říšský sněm na základě všeobecného hlasovacího práva. Nelze s určitostí říci, mělali ohlášená reforma býti pouhým strašákem, či míněnali opravdově, neboť v případě tomto nadcházejí oprávněné pochybnosti, byloli by lze opravu tu provesti ústavně. Můžeme arci míti za to, že vládní osnova byla by upravena tak, aby říšský sněm v nynějším složení svém mohl bez vážné obavy vzíti ji na přetřes; neboť nebylo by nic pošetilejšího, než domnívati se, že jakýkoli kabinet uherský, totiž maďarský, chtěl a mohl by doporučovati osnovu, která by nejširším vrstvám obyvatelstva uherského bez rozdílu národnosti dávala možnost stejného s Maďary zastoupení. Spíše se zdá, že vláda nemohoucí pro odpor koruny přinesti parlamentu maďarský jazyk služební a velicí pro uherskou armádu, bude se snažiti, aby jinými koncesemi národními, sledujícími zároveň další ujařmení kmenů nemaďarských, získala pro sebe parlament, jemuž, kdy by byl neochoten, hrozí rozpuštění a možnost, že maďarské vrstvy občanské v nové osnově volební více než dosud k platnosti přicházející vyslaly by do nového sněmu důvěrníky opravě volební příznivé.

Než nechme všechny možnosti uherské ve své váze a konstatujme pouze, že sama zvěst o možném zavedení všeobecného hlasovacího práva v Uhrách rozvířila veřejné mínění v naší polovici říše způsobem neobyčejným. Koruna prý nesvolila k záměrům Féjérváryho a to snad návodem předsedy ministerstva barona Gautsche, jenž proto obviňován v Uhrách z mísení se ve vnitřní záležitosti Uher, což přimělo jej, aby se omlouval z takového obvinění v poslanecké sněmovně rady říšské, při čemž přiznal se za protivníka všeobecného rovného hlasovacího práva, a to hlavně z důvodů německo-národních. Organisované dělnictvo bylo těmito událostmi jako vyburcováno z dosavadního poměrného klidu, chystány manifestace, strany poslanecké, které bod tento nebo podobný měly v programu, náhle si naň vzpomněly, a návrhy na zavedení všeobecného rovného práva hlasovacího pršely ve Vídni, v Praze, v Brně a jinde. Komise sněmovní skoro všech zemí našich měly o čem uvažovati.

Volební reforma jest na denním pořádku; v říšské radě toliko návrhem o zavedení všeobecného rovného práva hlasovacího, v českém sněmu mimo to vládní předlohou nového volebního řádu, což činí věc v domácím sněmu aktuálnější, důležitější a zajímavější zároveň.

Dle zemského zřízení nyní platného skládá se sněm z arcibiskupa a tří biskupů, z rektorů obou universit, ze 70 poslanců velkostatků (a to ze 16 poslanců velkostatků fideikomisních a 54 poslanců velkostatků alodních), dále z 87 poslanců měst, průmyslových míst a obchodních komor a konečně ze 79 poslanců obcí ostatních. Sněm čítá tedy 242 členy.

Dle nové vládní předlohy má sněm čítati 305 členů, tedy o 63 více než dosavade, a sice mají přibýti virilistům dva tím, že také rektorům obou vysokých škol technických přiznáno právo sněmovní, že počet velkostatkářských poslanců ponechán netknutý, že rozmnožen počet poslanců městských o dvacet, poslanců obcí ostatních o pět, a že utvořiti se má nová kurie všeobecná, jež by vysílala třicet šest zástupců do sněmu. Četné obce, které buď městy jsou neb aspoň městský ráz vykazují, mají dle vládní osnovy býti přeloženy z kurie obcí venkovských do kurie městské, vedle toho poslanci na jednotlivé městské okresy hojněji jsou rozvrženi, tak že by budoucně na př. Pražské Nové město volilo čtyři, Staré město tři, Plzeň místo jednoho tři poslance, kdežto Žižkov, Král. Vinohrady (obě města volila dosud s venkovskými obcemi), Ústí a Budějovice dostávají po dvou, Nusle a Vršovice, které též byly až dosud zařaděny mezi obce venkovské, každá po jednom poslanci atd. Venkovské obce získaly by sice jen pět poslanců, zisk ten byl by ve skutečnosti potud větší, že mnohé obce, jak jsme uvedli, přeloženy jsou do kurie měst. V kurii všeobecné uděluje se právo hlasovací každému svéprávnému občanu mužského pohlaví, jenž dosáhl 24. roku. O připojení této všeobecné kurie k starým zájmovým kuriím platí, co jsme o téže věci dříve pověděli při volebním řádu pro radu říšskou.

Nová vládní osnova volebního řádu má na sobě všechny vady, které z pravidla jsou rázem každého kompromisu; při ní vady tím více vynikají, čím více stran či zájmů o kompromisu tom pracovalo: byloť vyhověti národním požadavkům Čechů i Němců a vedle toho zvláštním zájmům velkostatkářů, zástupců měst i venkova a konečně mělo se hleděti k oprávněným nárokům těch, kdo z práva volebního až dosud vyloučeni jsou.

Hlavní vadu shledáváme přede vším ve velkém, a to nad potřebu sahajícím rozmnožení členů sněmovních. Je to zkušenost skoro všude potvrzená, že zákonodárný sbor co do jakosti nezíská přílišným počtem svých členů, že naopak vzrůstem mnohostí co do jakosti ztrácí, nehledě ani k tomu, že ovládání sboru přečetného je nesnadné a parlamentní kázeň že přílišností tou trpí.

V podrobné zkoumání jednotlivých okresů městských a venkovských nové vládní osnovy nemíníme se pouštěti, ač by zvláště rozdávání mandátů městských dalo podnět k úvahám. Na příklad jen uvádíme, že Vršovice o 13.609 obyvatelích mají míti svého poslance, kdežto stará historická města, centra rozsáhlých krajin a značná místa průmyslová, jako Ml. Boleslav (13.479), Písek (13.574), Příbram (13.576), Karlovy Vary (14.640), Trutnov (14.777), Kutná Hora (14.799), Kolín (15.025), Chomutov (15.925), Pardubice (17.029), Kladno (18 000) jen ve spojení s jinými obcemi smějí poslance voliti.

Zmínili jsme se již a vytkli nelogičnost všeobecné kurie s hlasovacím právem všech, čím stenčeno je právo nejmenších poplatníků a těch, kdo žádné daně neplatí. Však i počet poslanců přiřknutý této páté kurii není v žádném poměru k počtu poslanců, který vysílají kurie ostatní. Mělli by tudíž celkový počet sněmovníků přibližně počtu dosavadního sněmu býti zachován a nové kurii přiznán asi týž počet jako číselně nejslabší z kurií ostatních, při čemž obchodní komory zahrnujeme v kurii městskou, pak ovšem nezbývalo by než ubrati dosavadním kuriím tolik poslanců, kolik třeba, aby jich důležitost a váha došla počtem členů pravdivého výrazu.

Toť arci úkol nad pomyšlení těžký, a snad by usilovná snaha po dosažení tohoto cíle vedla ku poznání, že spravedlivá a důkladná oprava volebního řádu při přesném zachování nynějších zájmových kurií je nemožná. Nemožnost tu vidíme přede vším v zachování zvláštní kurie obcí venkovských, ve které spatřovati jest pohoršlivé podceňování občanstva venkovského docházející výrazu zvláště volbou nepřímou, nyní ovšem už odstraněnou. Doba naše rozhodně vyžaduje, aby hradba dělící co do práv politických občana městského od venkovského byla stržena, poněvadž ani břemena státní ani obecné vzdělání nečiní tak velkých rozdílů mezi nimi, by odůvodniti se daly rozdílné okresy městské a venkovské. K tomu přichází. že máme v Čechách mnoho okresů, v nichž i města jsou rázu rozhodně zemědělského, kdežto zase v některých průmyslových okresích i venkovské obce mají z většiny obyvatelstvo průmyslové. Nelze ovšem

zapírati, že veškero obyvatelstvo při stejném postavení politickém má rozmanité a důležité zájmy zvláštní, které ve prospěch svůj i obecný hledí přivesti k platnosti, a to platí nejen pro měšťana ať řemeslníka neb obchodníka, pro venkovana rolníka, ale neméně pro četnou třídu intelligentů, jako pro dělníka a baráčníka.

Nesnáze, které způsobuje ohled na historický vývoj a na rozdílnost zájmů, nejsnadněji překonává novověké heslo: »všeobecné rovné hlasovací právo,« a to proto, že je to formule jednoduchá hovící běžným názorům o rovnosti a svobodomyslnosti; země se rozdělí na volební okresy o průměrně stejném počtu obyvatelů, každý svéprávný občan má právo hlasovací a každý okres vysílá po jednom poslanci. Není pochybnosti, že tato formule zahrnuje vábnou zásadu, pro niž horovati může mládež vznětlivá, za ideály spějící, neb občanstvo práv dosud zbavené, ano formule ta může nadchnouti i osvědčené politiky, jimž přede vším o to jde, aby v mocnářství našem neněmečtí národové a v zemích koruny české většina došli v zákonodárných sborech správného zastoupení. A zajisté může se ukazovati i k tomu, že v jiných státech soustava tato dávno je platná, naproti čemu však musí býti dovoleno mínění, že skutečnost taková dokonce není důkazem o naprosté výtečnosti její, čemuž svědčí pokusy a návrhy, aby demokratické víno rovného práva rozředěno bylo buď tak zvaným pluralismem hlasů, rozlišením měst a venkova aneb spůsobem jiným. Nesmíme ani na to zapomenouti, že všeobecné rovné hlasovací právo platí při dvoukomorové soustavě pouze pro komoru lidovou, kdežto při soustavě jednokomorové, jaká je v českém sněmu, má býti celý národ zastoupen, také těmi, kdo jinak by zasedali v komoře vyšší.

Všeobecná volební kurie pro poslaneckou sněmovnu rady říšské má pro nás význam zkušebného předmětu. Jí mělo býti uděleno právo hlasovací těm, jimž do té doby bylo odpíráno, — a bylo jim skutečně dáno; jí měla býti těmže vrstvám dána možnost parlamentního zastoupení, ale ta jim byla znesnadněna tím, že v téže kurii zároveň voliti směli všichni, kdo své právo hlasovací vykonávají také již v kurii jiné. Přístup k volebnímu osudí jest volný, ale přístup do sněmovny znesnadněn; připadá nám to, jako by se volalo k občanům domáhajícím se svého práva: brány sněmu jsou vám otevřeny, ale vnikněte do nich jen přes odpor tříd hmotně lépe postavených, nežli jste sami, a jen povalíteli tyto v boji volebním.

A zápas prováděný v jedné kurii poslanecké sněmovny rady říšské má býti rozšířen na všechny volební okresy v království českém; boj všech proti všem bude na příště heslem při každé volbě sněmovní v Čechách, staneli se zákonem, co zahrnuto jest ve formuli o všeobecném rovném hlasovacím právu.

Výstřední theorie socialistické hlásané některými »apoštoly proletariátu« byť i v novější době samými dřívějšími přívrženci byly částečně opuštěny, polekaly majetné třídy do té míry, že kde mohou stavějí hradby proti domnělé socialistické záplavě a

někde — vizme jen poslední volby švýcarské — v úporném boji volebním zatarasují socialistům cestu do sněmovny. Nehledímeli ani k výstřednostem, zajisté již sama snaha, aby porážkou volební ostatních tříd byla dána možnost zvolenci socialistickému, by nárokům své třídy v zákonodárném sboru zjednával platnost, musí přirozeně ostatní povzbuzovati k úsilí, aby úmysl ten byl zmařen. Neboť jeli oprávněna snaha taková u dělníků, není o nic méně oprávněna snaha podobná u průmyslníků, jichž podnikavost jest zároveň pramenem výživy oněch. Volili tedy obě tyto třídy v tomže okrese a v jediném volebním sboru, t. j. dle zásady všeobecného rovného hlasovacího práva, vyvolává se tím nepřirozený boj dvou tříd na sebe odkázaných a snadno domysliti se lze, že průmyslníci, jsouce o sobě málo četní, budou hledati a najdou pomoc v boji u tříd mezi oněmi jako uprostřed postavených, tříd to majetných a výrobních, živnostníků a rolníků. Neshledáváme, že by takový volební zápas byl povznášející, a nechť pak je vítězem ta či ona strana, porážka i vítězství nahromadí tolik trpkostí mezi bojujícími, že soužití a společná práce v mnohých případech budou téměř nemožnými. Při všeobecném rovném hlasovacím právu se následků takových uvarovati nelze.

Ale ovšem — vždyť my nemáme jen okresy průmyslové; naopak je většina jich rázu spíše zemědělského, dělnictvo organisované (průmyslové) je v nich jen menšinou, dělnictvo pak zemědělské nemá dosud ve většině své vědomí nějakého sociálního poslání a schází mu naprosto organisace. Pravda; však nesluší k poměrům těm hleděti jen se stanoviska chvílkového, ale předvídati jest, jakým směrem věci během doby budou se bráti i neváháme vysloviti své mínění, že v jisté době i do nižších vrstev zemědělských nyní na pohled lhostejných vnikne nespokojenost a snaha po lepším upravení poměrů pomocí organisace na základě sociálním.

Zavedemeli tedy rovné hlasovací právo, bude neb aspoň může býti v jisté době účinek jeho zatlačení tříd majetných a výrobních třídami nemajetnými a dělnickými, což v ohledu kulturním a z ohledu stálého klidného rozvoje sotva si přáti můžeme. Co pak týče se prospěchů národních, k nimž nám vždy a všude bedlivě hleděti třeba, domníváme se, že také jiná formule nežli formule rovného práva hlasovacího může spravedlivým nárokům českého národa v zemích koruny české a ostatních slovanských národů v zemích jimi obývaných zjednati platnost přibližně stejnou jako zavedení rovného práva; jen že by formule jiná zároveň hleděla k zájmům důležitých tříd jiných, které přece nelze zhola obětovati třídám dosud zanedbávaným. Vyřknuvše tento náhled, cítíme tíži povinnosti, abychom nějakou formuli přijatelnou podrobili obecnému posouzení, při čem dobře jsme si vědomi, že snad o žádném předmětu není tolik různých mínění, jako o přiměřeném a poměrům naší vlasti správně přispůsobeném volebním řádu, nechcemeli za vděk vzíti populárním heslem rovného práva hlasovacího.

Hledíce ustrojiti formuli svou, klademe především větu, že je nutno a spravedlivo, aby vedle těch, kdož právo hlasovací už mají, také vrstvy z práva toho dosud vyloučené byly připuštěny k volebnímu osudí na nejširším základě aktivního práva volebního, — jsme tedy pro všeobecné hlasovací právo. My žádáme při tom, aby vrstvy ty neměly pouze hlasovací právo, nýbrž aby jim dána byla možnost voliti sobě zástupce své do zákonodárných sborů, aniž by jim třídy nynějšími řády k volbě oprávněné mohly v tom klásti překážky svými hlasy, tedy aby voliti mohly tak samostatně ve svém sboru, jako to činí vrstvy (kurie) ostatní. Hledíce pak k četnosti příslušníků těchto dosud politicky zanedbávaných vrstev, přejeme jim přiměřený počet zástupců. Těmito zásadami, zdá se nám, je legitimním nárokům vyloučených dosud z práva hlasovacího plně vyhověno: oni dostanou právo hlasovací i možnost přiměřeného zastoupení, aniž by sami vylučovali z parlamentního zastoupení ty, kdož právo to ode dávna mají a pro jehož odnětí není tu žádného důvodu.

Chtějíce při volbách přivesti k platnosti nároky hlavních tříd a povolání, jsme daleci toho, abychom tříštili národ dle jednotlivých zaměstnání, i máme za to, že silné nárazy sociálně organisovaných vrstev proti dosavadním společenským řádům samy naznačují nám, jaké ohraničení stačí, aby klidný vývoj společenský nebyl rušen, aby kulturním potřebám bylo nadále vyhovováno, aby národní zájmy netrpěly a sněm aby se jevil jako zastoupení hlavních interesů všeho národa. Máme na mysli zásadu, která se v našem zřízení obecním dosti dobře osvědčila, totiž rozdělení voličstva ve sbory na základě censu. Bylo by potřebí čtvero sborů, i tvořilo by sbor čtvrtý všechno voličstvo, které nyní teprve domáhá se hlasovacího práva a které by právě ustavením za zvláštní sbor nabylo možnosti vysílati své zástupce do sněmu samostatně bez vměšování se voličů náležejících jiným třídám. Sbor čtvrtý skládal by se tedy z těch, kdo platí méně než deset korun[1]) daní přímých, a z těch, kdo neplatí daní žádných.

Census pro ostatní sbory závisí na úvahách, a my jen na příklad dáváme, že do třetího sboru bylo by snad lze zařaditi ty, kdo platí nejméně deset korun a méně než sto korun; do druhého pak ty, kdo platí aspoň sto korun a nenáležejí do sboru prvního. Jelikož jsme zamítli rozlišování mezi městy a venkovem, tvořily by tak zvané střední stavy tyto dva sbory; v nich soustředilo by se usedlé občanstvo, majitelé nemovitostí, rolníci, živnostníci a intelligence občanská. Poslanci třetího a druhého sboru byli by jádrem sněmu, a jak se domníváme, přívrženci stálého pokroku i zároveň záštitou společenských řádů. Intelligenci vypočtené v našem volebním řádu obecním v § 1. bod 2. *b—g* a snad ještě rozmnožené bylo by lze vyhraditi právo, aby byla zařaděna v třetí sbor, i když dle daní by náležela do čtvrtého, a ve druhý, kdy by dle daní měla býti zařaděna ve sbor třetí.

---

[1]) Od r. 1896 rozšířeno právo volební na poplatníky osmikorunové.

První sbor byl by vyhrazen velkým poplatníkům v oboru daně z pozemků a ze živností při censu pěti set korun. Uznání těch, kdo žádnou daň neplatí aneb jen daň minimální, za zvláštní oprávněnou třídu vymáhá zase uznání těch, kdo rozsáhlým majetkem pozemkovým se poutají k zemi, a těch, kdo podnikavostí svou jiným poskytují hojné prameny výživy, za třídu zasluhující možnost zvláštního zastoupení v sněmu. Naproti tomu nepřiznávali bychom významného zařadění do sboru prvního těm, kdo sebe větší daň platí pouze z kapitálů uložených anebo z reálního majetku, jenž nemá významu jiného než kapitalistického. Přiznávajíce pozemkovému majetku větší rozlohy a ceny výhodu zvláštního zastoupení, nevázali bychom zastoupení to na vklad v deskách zemských, nýbrž jedině na census dříve uvedený, poněvadž váha majetku a interes v oboru zemědělském nezáleží na tom, v kterých pozemkových knihách majetek je zapsán. Majetku svěřenskému rádi bychom ponechali zvláštní postavení jeho, majíce za to, že přes všechny theorie politicko-hospodářské právě zkušenosti posledních čtyřiceti let nás učí, že soustředěný kapitál dovede velkým napjetím síly ve volném velkostatku způsobiti náhlé změny na škodu té neb oné politické strany neb národnosti, což při svěřenském majetku je naprosto vyloučeno a že zachování majetku po staletí v téže rodině přirozenou mocí vyvodí tak pevné svazky k zemi, že hájení interesů zemských u majitelů fideikomisů za každých okolností lze očekávati.

Udělení přímého hlasovacího práva velkým poplatníkům z oboru průmyslu a obchodu není projektem novým. V zemi, která tak značně vyniká činností velkoprůmyslovou a velkoobchodní, je to zajisté odůvodněno, aby majitelé velkých závodů volbou přímou našli cestu do zákonodárného sboru. Tím nahrazeno bude, co dosud bylo svěřeno obchodním a průmyslovým komorám, které jen k svému prospěchu zhostí se politických bojů volebních; tím vyvaruje se nárokům, aby také odborné instituce zemědělské dosáhly téhož práva jako obchodní komory a aby důsledně i jiné ještě odborné korporace za příkladem právě uvedeným stejného práva se domáhaly.

Přicházíme nyní k tvoření volebních okresů. Celé Čechy, jež dle posledního sčítání mají 6,318.697 obyvatelů, rozdělily by se na šedesát volebních okresů s průměrem asi 105.000 obyvatelů. Mimo Prahu tvořily by se volební okresy složením okresů soudních, a to tak, aby jen okresy stejné neb aspoň převahou téže národnosti byly v jeden volební okres spojeny. Nemajíce žádných úředních výkazů o národnosti, musíme se spokojiti nedostatečným sčítáním dle obcovacího jazyka, které za posledních dvou sčítání r. 1890 a 1900 podalo poměrné výsledky národnostní skoro stejné. Toto poslední sčítání vykazuje pak 3,930.093 obyvatelů obcovacího jazyka českého, 2,337.013 obcovacího jazyka německého a 3906 jazyka jiného cizího. Součet těchto tří úředních číslic nesrovnává se s úhrnným počtem všeho obyvatelstva dříve uvedeným a rozdílu 47.685 nedovedeme si vysvětliti. Leč to na

váhu nepadá. Obyvatelstvo českého jazyka dle průměru 105.000 duší mělo by právo na 37 a obyvatelstvo německého jazyka na 22 volební okresy; jeden okres zůstal by dle tohoto počtu co do národnosti neurčitý.

V každém volebním okresu rozeznávaly by se tři voličské sbory, čtvrtý, třetí a druhý dle census dříve uvedeného a každý z těchto sborů volil by po jednom poslanci, — bylo by tedy za celou zemi po 60 poslancích každého z těchto tří sborů, čili po třech poslancích každého volebního okresu. Voličstvo čtvrtého a třetího sboru mohlo by voliti po obcích politických, voličstvo druhého sboru v městech okresních.

Co se týče sboru prvního, rozeznáváme v něm tři skupiny, a sice držitele velkostatků svěřenských, držitele velkostatků nesvěřenských a konečně velké poplatníky z průmyslu a obchodu. Přisuzujíce každému sboru stejný počet poslanců, a to po šedesáti, rozvrhli bychom počet tento na jednotlivé skupiny prvního sboru v poměru takovém, že by držitelé velkostatků svěřenských volili dvanáct, držitelé velkostatků nesvěřenských třicet šest a velcí poplatníci z průmyslu a obchodu dvanáct poslanců. Pro držitele svěřenství byla by celá země jako dosud jediným okresem volebním, pro ostatní dvě skupiny složily by se dříve uvedené volební okresy ve volební kraje, a to pro velkostatky nesvěřenské počtem 6—10, kdežto pro velké poplatníky z oboru průmyslu a obchodu stačilo by jich šest.

Takovýmto způsobem skládal by se sněm ze 240 poslanců stejně rozdělených na čtyři volební sbory; občanstvo, jež teprve práva zastoupení nabyti má, dosáhlo by celé čtvrtiny ve sněmu a nemohlo by sobě dojista stěžovati, že velký počet jeho nedochází náležitého výrazu ve sboru zákonodárném. Pokud se týče dosavadních virilistů, nebylo by překážky, aby jim místa ve sněmu byla zachována, ač se nám zdá, že vysoké školy byly by lépe zastoupeny poslanci na dobu sněmovní zvolenými, a to tak, že by vysoké školy české volily dohromady jednoho a německé také jednoho poslance.

Sněm v tomto složení snadno by se rozstoupil na dvě národní kurie, v každé z těchto kurií bylo by rozeznávati zástupce čtvero volebních sborů, a volby konané do zemského výboru, do zemských ústavů, do sněmovních komisí mohly by při správném přihlížení k většině a k menšině všeho obyvatelstva tak býti prováděny, aby došly zastoupení obě kurie, při vysílání většího počtu zvolených i jednotlivé sbory (odbory) každé kurie.

Tolik o reformě volebního řádu pro sněm. Co se týče reformy volebního řádu pro poslaneckou sněmovnu rady říšské, hledíme jí vstříc s opravdovou obavou a vzpomínáme s bolestí roku 1870, kde čeští deklaranti usilovně byli zváni do rady říšské, aby tam ústavně mohlo býti jednáno o jich požadavcích. Obeslání říšské rady bylo zamítnuto, poněvadž ministerstvo Potockého nechtělo tolik povoliti, co z naší strany na něm žádáno. Dnes však je jasno mezi námi, že tolik, co nám povoleno po roce 1879,

bylo by nám při nejmenším dáno devět roků před tím, a odnětí práva sněmům, aby vysílaly zástupce své do říšské rady a tím státoprávní individualitě zemí dávaly přesný výbraz, nebylo by nastalo. Zavedení přímých voleb do rady říšské r. 1873 bylo mohutným krokem na prospěch centralisace a poškozením autonomie zemské. Od r. 1879 stojíme na faktické půdě říšské ústavy, ale zdá se nám, že chystanou reformou volební, budeli provedena dle jedné šablony pro radu říšskou za spolupůsobení zástupců všech zemí a národů, dostane centralism říšský nové a větší posily nežli přímými volbami z roku 1873. Jak všeobecné rovné hlasovací právo ve Francii a Nemecku působí směrem centralisujícím na celý vývoj státního zřízení, je přece všeobecně známo.

Reforma volebních řádů pro sněmy zemské je zajisté záležitostí výhradně zemskou, i jest na každé zemi, aby si upravila svůj sněm dle svých potřeb. Poněvadž pak země jsou počátkem a základem celku říšského, mělo by býti začato reformami pro země, a až by byly provedeny ty, pak teprve mělo by se přikročiti k reformě centrálního zastupitelstva, o němž za to máme, že počtem tří set zástupců neb málem nad to mohlo by dobře vystačiti; jemu by pak náleželo, aby pro každou zemi, hledíc jednak k počtu jejího obyvatelstva, jednak k významu hospodářskému, jenž zračí se úhrnem příspěvků k ukojení potřeb říšských, ustanovilo počet zástupců, který by se zákonem zemským rozdělil na národní kurie dle poměru národností v zemi a v každé kurii pokud možno stejným počtem na jednotlivé odbory (sbory) v ní. V sněmích, kde by nebylo národních kurií, státi by se mohlo rozvržení to dle kurií zájmových, dle krajin, z nichž poslanci jsou vysláni, nebo spůsobem jiným. V každém případě vítali bychom vrácení práva sněmům, aby obesílaly centrální parlament, jako zadostučinění za křivdu a protizákonnost spáchanou roku 1873 na právech zemských za nepřítomnosti zástupců českého národa.

Jdeli o uvedení v platnost základní zásady měnící celou soustavu volební pro sněm, pak uvážiti sluší, jakých dalších důsledků věc vyžaduje: jde o to, aby přísně bylo zkoumáno, zdali nová úprava volební soustavy nebude vyžadovati neúprosně obdobných zřízení v nižších samosprávných útvarech, v okresních a obecních zastupitelstvech. Máme za to, že co především týče se obcí, nebude lze odpírati zastoupení občanům dosud z výboru obecního vyloučeným, aby spolu rozhodovati mohli o záležitostech sobě nejbližších, s vyššího hlediska snad méně důležitých, když se jim otevrou brány sněmovní. Byla by to nesrovnalost přímo křiklavá, aby byli připuštěni k projednávání záležitostí státních a zemských, avšak vstup do poradní síně obecní aby jim byl bráněn.

Poněkud větší význam by mělo přičlenění nových voličů ve větších obcích; náprava byla by dosti snadná přidáním sboru čtvrtého ke třem, jež jsou, což ovšem by vyžadovalo změnu příslušných ustanovení obecního zřízení a nový rozvrh členů zastupitelstva na jednotlivé sbory. Při tomto novém rozvrhu bylo by prospěšno a spravedlivo, aby více než kvota daní měl vliv

na ustanovení volebních sborů poměrný počet voličů. V královském hlavním městě Praze by se čtyry sbory daly zříditi použitím censu, jejž máme na mysli pro volby sněmovní, tedy pět set korun daní vůbec pro první, sto korun pro druhý, deset pro třetí a méně než deset korun pro čtvrtý sbor, do něhož by byli zařaděni také ti, kteří daní neplatí. Že census Pražský je bez toho zastaralý a nehodí se na poměry dnešní, snadno porozumíme, uvážímeli, jakou kupní sílu mělo sto zlatých roku 1850, když bylo vydáno Pražské obecní zřízení stanovící sto zlatých daní pro zařadění v první sbor, a jakou kupní sílu mají dvě stě korun dnes.

Přes četné a hlučné manifestace, přes rozhodná snesení vážných i drobných korporací má heslo o rovném a návrh o všeobecném hlasovacím právu při podstatné změně dosavadní volební soustavy na ten čas pramalou naději, že bude uskutečněno, aspoň pokud se tkne sněmů zemských, mámeli souditi podle toho, jaká volební reforma provedena byla na Moravě a v Slezsku.

Moravský sněm přijal změnu volebního řádu, která se nesnáší se stanoviskem v tomto pojednání zaujatým, ale v mnohem větší míře ještě je protichůdná zásadě všeobecného rovného hlasovacího práva: zachovává kurie zájmové patentů únorových, přičleňuje jim kurii všeobecnou s malým počtem mandátů a zavádí volby dle národních katastrů. Česká většina obyvatelstva nedochází z daleka zastoupení počtu svému přiměřeného. Nicméně sluší uznati, že změnou tou ve spojení s přijatými zákony o užívání jazyků zemských při samosprávných úřadech a o záležitostech školských proti nynějšímu stavu stal se značný pokrok na prospěch českého obyvatelstva. Nechápeme zatracujících úsudků vědouce, že zákony nedělají se pro věčnost; a uvážímeli, že volebního řádu nyní sněmem moravským schváleného ani před nemnohými lety nebylo lze z české strany dosáhnouti, rozumíme umírněnosti českých poslanců, kteří nechtěli do neurčita odložiti opravu s nadějí na větší úspěch, ale užili příznivé doby k uhájení toho, čeho dosíci bylo lze, majíce důvodné přesvědčení, že v době nepříliš daleké statistické skutečnosti, zvláště pak hospodářské zmohutnění způsobí opětné pošinutí ve prospěch věci české jako za minulých asi dvacet let, a tím podají jako teď příčinu k nové změně, více přiléhající k poměru národností v sesterské zemi.

Smutný v každém ohledu je výsledek změny volebního řádu pro sněm slezský; většina německá přestala na zavedení všeobecné kurie dle známého vzoru a na zavedení voleb přímých. Na přání slovanských poslanců nevzat ohled žádný, zejmena zřízení národních kurií bylo německou většinou zamítnuto. »Reforma« volební schválena přes protest slovanských poslanců, a tím Slované slezští, zvláště pak Čechové odsouzeni, aby na dále vedli krutý boj proti tísnícímu je jařmu.

Dne 26. listopadu 1905.

Z vlastních pamětí Fr. Lad. Riegra.

I. Pobyt za hranicemi v l. 1849 a 1850.[1])

Po rozpuštění ústavodárného sněmu Kroměřížského a ustavení nového směru vlády bylo patrno, že delší dobu — zvláště do vyřízení otázky a vzpoury uherské — u nás bude tišina pro politickou práci. Ustanovil jsem se na tom, že doby té použiju k cestě instruktivní, zvláště do Francie, kterou poznati jsem již dávno toužil. Vyjel jsem z Prahy 18. dubna 1849. Odjezd můj byl se zdržel hlavně svatbou přítele mého dr. Strobacha, která se slavila 16. dubna a při níž jsem byl družbou. Tenkrát nebylo ještě železnice; jel jsem teda kočárem na Obříství a odtud parolodí do Drážďan, kam jsem již, krásnou plavbou při silné vodě, k večeru dorazil. Šel jsem ještě téhož večera do divadla.

Hned ve čtvrtek vyhledal jsem známé mi vlastenecké krajany, zejmena rodáka [Františka] Náhlovského, bývalého praesesa srbskolužického semináře, jenž byl v Drážďanech profesorem na katol. gymnasiu, a Kubatu, vychovatele u vyslance hr. Kufsteina, Hrabětu, ředitele katol. gymnasia, pak hraběte Gozze, radu u vyslanectví, kterýž mi byl znám co horlivý Slovan, s nímž jsem měl dříve již styky vzhledem věcí srbských a knížete Michala. Pocházel ze staré Dubrovnické rodiny contův Gozze — původně Gučetić; pobyv již 20 let ve službě diplomatické, měl velké známosti dvorův rozličných, osob i běhů politických a informoval mne o mnohé věci — také vzhledem cesty do Paříže, kam mi dal listy odporučující.

V průvodu přátel prohlížel jsem si znamenitosti Drážďanské, při kterýchž potulkách jsem měl zvláštní překvapení, že jsem ve

---

[1]) Osvěta r. 1903 v čís. 6., 7. a 9. přinesla »Vzpomínky z mladých let dr. Františka Lad. Riegra,« jež byla napsala Marie Červinková-Riegrová, kteráž opětně nabádala otce ku psaní pamětí, sama připravovala se psáti podrobný jeho životopis, a také sepisujíc ony »Vzpomínky« užila při nich ještě vypravování otcova. Bez pochyby po její smrti († 1895) otec, užívaje politického zátiší, začal ponenáhlu sám sepisovati příspěvky k vlastnímu životopisu, bera za základ některé zachované písemnosti i svou paměť, na kterou sice nespoléhal co do místní a časové lokalisace, jinak ale dosti si ji chválil co do jádra příběhů a svých náhledů. Takto našly se tedy v pozůstalosti jeho, pokud se dá již přehlednouti, dvě částky jeho vlastního sepsání: jednak částka, kterou zde nyní veřejnosti podáváme, jednak též vypsání politických dějin od podzima r. 1865 do dubna 1867. Je zřejmo, že tento rukopis nebyl podroben poslední revisi, která by byla pořad či sled odstavců ve všem srovnala. Na rukopise samém však ničeho neměníme, toliko připojujeme některé dodatky v hranatých závorkách [ ] nebo poznámkách. Ostatně zůstavil otec veliké množství dopisů, konceptů a listin, z nichž mnohé ještě pro veřejnost nedozrálo nebo není připraveno. Tak zejmena jest zachován téměř úplný obraz jednání o článcích fundamentálních z r. 1871, jakož i bližší zápisy o t. zv. Vídeňských úmluvách z ledna r. 1890, jež byly zkontrolovány ještě jedním z hlavních účastníků. Prof. *Bohuš Rieger.*

výkladcích knihkupců našel portrait svůj od Jos. Manesa. Večer jsem byl pospolu s krajany na Brühlově terrasse.

Pobyv dva dni v Drážďanech odejel jsem po železnici do Eisenachu, neb od tohoto města až do Frankfurtu tehda ještě muselo se jeti poštou, což trvalo celých 24 hodin. Na cestě stala se mi v Halle nehoda, že jsem sobě při vlézání do vagonu vyvrtnul nohu, následkem čehož mi již na cestě poštou spuchla noha, tak že jsem pro bolest musel zouti botu, což bylo již dosti obtížno. Dorazil jsem do Frankfurtu 20. večer v 9 hodin a musel jsem ulehnouti a druhý den lékaře zavolati. Do dvou dní se věc polepšila, že jsem mohl vycházeti šetrně ve střevících.

Bylo mi to velice žádoucí, jelikož jsem chtěl užiti času k návštěvě německého parlamentu, kterýž odbýval právě tehda důležitá sezení, a že jsem chtěl poznati čelnější poslance. Našel jsem zde některé naše českoněmecké poslance, jako dr. [Františka] Makovičku a dr. [Emila Frant.] Roesslera.

Měl jsem tu zvláštní příhodu. Kdekoli jsem chodil po městě, pozdravovali mne lidé velmi zdvořile; když jsem přišel do parlamentu, otvírali mi sluhové s velkou úctou všecky dvéře. Neuměl jsem si věc vysvětliti, až přijda s dr. Roesslerem do restaurace, kde mnozí poslanci obědvali, mne velmi srdečně pozdravovali, ruku podávajíce: »Grüss dich Gott, Simon.« Tu se věc ovšem vysvětlila, že mne totiž měli za poslance dr. [Jindřicha] Simona; ano v bytě u Roesslera začal mne poslanec objímati: »Grüss dich Gott, Bruder.« Seznámil jsem se ovšem brzo se Simonem a smáli jsme se tomu klamu, ač podobnost nezdála se nám oběma tak veliká; toliko postava a celkový výraz fysiognomie měly snad tak velkou příbuznost. Podobnost ta nemohla mi býti nemilou, neb Simon byl muž přímý a přívětivý, a jak jsem pozoroval, vůbec milovaný a vážený. To se potvrdilo brzo na to; když parlament [ve Štuttgartu] se na tom usnesl ustanoviti vládu říšskou, byl poctěn tou velikou důvěrou, že jej, Simona, spolu s výtečným Venedeyem a slavným přírodopiscem Karlem Vogtem zvolili mezi Reichsregenty. Šlechetný Simon, přední řečník parlamentu, utopil se později ve Švýcařích.

Mimo věci toho dne vynikající zajímalo mne, že ve Frankfurtě agitovali vyslanci Maďarů, snažíce se poštvati Němce proti rakouské vládě a proti Slovanům vůbec, zvláště uherským. Čilost a politická schopnost Maďarů se ovšem již tehda nezapřela.

Z Frankfurtu odejel jsem dne 28. dubna a zdržel se den znamenitostmi Kolína na Rejně a podobně den v Bruselu, pospíchaje do Paříže, kde na mne čekal dr. Gabler, kterýž mne měl trochu seznámiti s městem a s některými lidmi v Paříži. Dorazil jsem tam 2. května 1849. Přítel můj dr. Šebek, který byl s počátku chtěl jeti se mnou, zdržel se k vůli pasu, tak že všude za mnou přišel takřka v patách a některou hodinu po mém odjezdu. Gabler mne hned seznámil s krajany Porákem a Hůlkem krejčím, jenž měl závod svůj blízko bytu mého v Hôtel des Alpes pod arkádami naproti zahradě Tuillerií, což mi poskytlo příleži-

tost čítati denně Pražské noviny. Cvičil jsem se s dobrým úspěchem ve frančině.

Hned 3. května byl jsem svědkem velké slavnosti provolání republiky na Place de la Concorde a 5. na slavnosti ve Versailles.

Zvláště milá byla mi známost se zetěm přítele mého bankéře [Leopolda] Lämmla v Praze p. Javalem. Tento byl poslancem francouzským, a jsa veliký boháč, zval často jiné poslance a politiky k sobě, do jichž společnosti zval také mne, čímž mi dána příležitost seznámiti se s mnohými znamenitými politiky, jako byli bratří Barrotové, Thiers, Glais-Bizoin atd.

Obnovil jsem známost s Polákem [Edmundem] Chojeckým. Tento byl některý rok před tím v Čechách, kde studoval naše poměry; seznámiv se se mnou, navštívil mne v Semilech, načež já s ním dělal vycházky po známých, hledě jej seznámiti s poměry českými a probouzejícím se životem literárním u nás; zavedl jsem jej zejmena k Markovi, pak k Vinařickému, tehda faráři na Skalsku, do Katusic ke Krouskému a opatřil jsem mu známosti v Praze. Chojecki na základě toho sepsal a vydal spis »Czechija i Czechowie« [1847], kterýž je dosti zajímavým obrazem tehdejší naší situace a našich snah. Nyní žil Chojecki v Paříži, stav se dokonale Francouzem; bylť se vrhl zcela do agitace socialistické, stal se přítelem a stoupencem [Petra Josefa] Proudhona, jehož nauky vřele zastával, že nebylo lze shodnouti se s ním. Později se umírnil, stal se žurnalistou a spisovatelem dramatickým (já přeložil jeho drama La Florentine pod jmenem »Vláda a láska«[1]) a dostal se za sekretáře a průvodčího na cestách prince Napoleona [syna někdejšího krále Vestfálského Jeronyma] a konečně stal se bibliothekářem senátu, v kterémž výnosném postavení setrval do smrti, kteráž jej zasáhla ve věku mužném, způsobena jsouc nemocí nervů a zánětem pošlým od choroby ucha. Byl to muž neobyčejné energie osobní a velkého talentu. Známost moje s ním byla velice zajímavá, neboť při velkých známostech politických věcí i osob byl mi tím často užitečným. On mne uvedl také k princi Napoleonovi, s nímž byl v poměru dosti důvěrném.

Tak nabyv na všech stranách plno známostí a moha jich při nabyté dobré znalosti frančiny dobře užiti, trávil jsem v milé Paříži čas příjemně, tak že jsem ani po návratu příliš netoužil. Psal jsem v tom smyslu i Palackému 21. září 1849. Průmyslová výstava, jež tehda byla a k níž se dostavilo mnoho známých z Prahy a Vídně, poskytovala všelikou zábavu i poučení, rovněž jako návštěva musejí a všelikých znamenitostí i okolí. Ve frančině vyučoval mne přítel Porák. Zároveň pracoval jsem v národním hospodářství, k němuž jsem si sbíral značnou bibliothéku, a navštěvoval jsem přednášky historické a j. na Sorbonně, zejmena také slavistiku.

[1]) Divadelní bibliothéky seš. 38.

Při jedné přednášce setkal jsem se na jedné lavici se srbským knížetem Michalem Obrenovičem, s nímž jsem se znal již z Vídně z r. 1848, kde on podporoval Slováky pracující proti Maďarům. Nyní ve vyhnanství seznámil se se mnou blíže a přinesl mi při jedné návštěvě životopis otce svého Miloše, jím sepsaný, kteráž milá památka po šlechetném knížeti půjčkou nenavrácenou se mi ztratila.

S počátkem června přestěhoval jsem se do soukromého bytu v Rue des Martyrs 42, spolu s dr. Šebkem. Rozumí se, že jsem pilně studoval běh událostí politických doma i ve Francii. K tomu cíli chodil jsem pilně do Cabinet de lecture. V Paříži to kvasilo tehda, a radikální strana chystala se k povstání, které 13. června vypuklo, ale bylo jedním dnem potlačeno. Ledru-Rollin, jenž byl pokládán za náčelníka, s jinými společníky museli uteci z Paříže. V ulici Richelieu, kde jsme dříve byli bydleli, a jinde v starém městě stavěny barrikády, jichž vojsko mocí dobylo, načež rozmnožena posádka vojenská na 100.000 mužů a prohlášen stav obležení. Zajímavo bylo pozorovati ten nepokoj v některých ulicích, kde lidé s hrůzou běhali sem a tam a do sebe vráželi, jakož se to stalo i dr. Šebkovi, kterýž bolest z toho cítil kolik dní; v jiných pak ulicích, jichž se povstání netýkalo, byl život obyčejný, lidé klidně chodili, zpívali a bavili se v kavárnách, jako by nijaké bouře nebylo.

Pomalu se mi v Paříži zalíbilo, jak jsem psal 23. června matce na otázku, kdy se vrátím. Tehda jsem hodlal zůstati do počátku srpna. Známosti moje v Paříži se šířily. Zatím psal mi švagr a jiní, že v Praze vojenský soud po mně se ohlížel, a radil, abych raději ještě v Paříži zůstal.

Z počátku listopadu psal mi Palacký, abych mu vyhledal v národní bibliothéce některé rukopisy z doby husitské, nemálo důležité, a abych o obsahu jich jej zpravil. Jednalo se mu zejmena o rukopis Carlerii de legationibus concilii Basiliensis a zápisky mnohé o všem vyjednávání s Husity. Poslal jsem Palackému mimo seznam všech rukopisů jednajících o koncilu a hnutí Husitském; spisy a výňatky on později v Musejníku [1849, IV.] vděčně citoval. S prací tou pro mne nezkušeného v čtení starých rukopisů zaměstnával jsem se dosti pilně po měsíce říjen, listopad i prosinec. Ještě 26. pros. psal jsem o tom Palackému. Doufal jsem tehda, že Palacký k vůli práci té sám do Paříže přijede, což se však nestalo.

Můj byt v Praze (na Uhelném trhu) vypověděl přítel Podlipský, jenž jeho byl za mé nepřítomnosti užíval, jelikož jsem hodlal po návratu vzíti jiný byt, a odstěhoval moje nářadí k přátelské rodině Hlavsových na Nových mlýnech, kde šlechetná vlastenka sl. Anna vzala vše pod svou ochranu.

V druhé polovici října přijel do Paříže zase dr. Springer, kterého jsem tehda pokládal za upřímného přítele, a s nímž jsem v Cours de commerce společně obědval a často o otázkách a studiích národohospodářských rozmlouval. Navštěvovali jsme za

krásných dnů na konci října okolí Paříže, jako zejména Fontainebleau a Montmorency častěji také jízdecky. V té době dostával jsem dopisy od přátel, zejména od Palackého, jenž mi psal, kterak stran mne jednal s Bachem, od dr. Pinkasa a od Havlíčka, jenž mi poslal své Nár. Noviny. Asi 9. prosince přijel do Paříže zase přítel Gabler a ubytoval se zase v Cours de commerce; obědvali jsme spolu v pensionu v Cours de commerce, při skromných cenách dosti slušně, kde scházelo se s námi více kandidátův a mladých učenců. Zvláště zajímavé společníky měli jsme ve dvou Francouzích jmenem Arnauld a Veyssier, kteří tehda zaměstnáni byli sepsáním a vydáním spisu o životě a mravech Arabů. Jeden z nich pobyl plných 20 let mezi Araby a stal se takřka Arabem, neboť po celou tu dobu žil s nimi po jich spůsobu, a vykonávaje všeliké modlitby dle zákona Mohamedova byl mezi nimi pokládán za věřícího. Jsa tak dlouhá léta odloučen od krajanův a Evropanů vůbec, zapomněl takřka i jazyk mateřský, tak že by bez pomoci společníka, jenž jen asi 6—8 let pobyl v Arabii, byl nemohl spis sepsati.

Seděli jsme 25. pros. [1849] na štědrý večer dle mravu francouzského pohromadě v kruhu přátelském, když najednou objevil se policejní komisař s průvodčím, ptaje se na mé jmeno, jemuž jsem se ovšem hned bez rozpaku představil, načež mi oznámil, že má rozkaz mne odvesti na policejní úřad. Společníci moji, zvláště přítel Gabler, byli tím velmi nepříjemně dojati, ovšem i já, nemaje tušení, proč by se tak bylo stalo. Ale nebylo pomoci, já musel ostatek štědrého večera ztráviti ve vězení. Žádal jsem hned ráno za bezodkladný výslech a psal jsem bankéři a poslanci Javalovi, kterýž nemeškal dojíti k policejnímu řediteli a k ministru Barrotovi. Na to byl jsem okolo 10. hod. povolán před policejního ředitele, jemuž jsem situaci svou vysvětlil. Vycházelo z řeči, že uvěznění stalo se na denunciaci vyšlou od vyslanectví rakouského pod záminkou, že jsem nebezpečný revolucionář a že nemám prostředků existence. V tomto posledním ohledu zaručil se za mne ovšem kompetentní svědek bankéř Javal, skrze něhož mi peníze přicházely, a moje zaměstnání literární v bibliothéce dalo se snadno konstatovati. Ministr Barrot, byv zpraven o nehodném jednání vyslanectva, tehdáž [Alexandra] barona Hübnera, dal ovšem rozkaz k mému bezodkladnému propuštění, a já ovšem nemeškal jemu, jakož i Javalovi poděkovati, kterýž mne s týmže ministrem Barrotem na příští den pozval k obědu. Později sešel jsem se ještě s bar. Hübnerem, byv pozván k poznání jakéhos nového anglického nálezu v telegrafii, k němuž také on byl pozván. Později sešel jsem se se vzdělaným tímto mužem a cestovatelem v delegaci, ve společné komisi pro věci zahraničné. Tak divně osud lidmi nakládá!

Zdali tehda proti mně jednáno z popudu Hübnerova, jak se mi na policii dávalo na srozuměnou, aneb dokonce k vybídnutí ministra Bacha z Vídně, ovšem nevím. Při mém odchodu z Vídně přišel Bach ke mně a podávaje mi ruku pravil: »Doufám, že zůstaneme

dobří přátelé.« Též Schwarzenberg Felix se se mnou rozešel velmi laskavě; ale bylo mi z Vídně sděleno, že by byli rádi mne dali propustit ab instantia, abych nemohl býti volen do sněmu a jim býti nepohodlný. Jeden velmi zuřivý článek v Lloydu psal prý Bach sám proti mně. Měl jsem dle všech zpráv dobrou příčinu pochybovati zvláště o upřímnosti Bachově. Psal mi v listopadu dr. Pinkas, že mluvil s jedním přítelem ministra Bacha a poznal z jeho řeči, že hned z počátku onen ve Vratislavi zachycený spis [1]) nepokládali za vážný dokument; ale že tomu byli jaksi rádi, že mne tím mohli postrašiti a nahoře i ve veřejném mínění a ve veřejném postavení mi škoditi, ano myslili, že mi to překazí zvolení do budoucích sněmů. Bach prý se vyjádřil škodolibě k svému příteli: »Rád uhlídám, jak se Rieger z toho vyplete.« Ale buď jakkoli, vždy dá se z toho všeho souditi, že moje podezření, že rakouská vláda nemá ke mně úmyslův přátelských, nebylo bez důvodu, a že se mýlili ti, kteří tvrdili, že jen z jalového strachu se tak dlouho v Paříži zdržuji. Tak soudil zvláště odrodilý a zpronevěřilý přítel Springer, jenž později z příčin osobních všecko moje jednání zlehčovati a na zlé vykládati se snažil. Přítel můj Gabler znal lépe motivy a příčiny.

Práce moje v národním hospodářství pokračovala vedle práce v bibliothéce národní pro Palackého, a koncem listopadu mohl jsem psáti o tom matce, kterak hledím v té věci psáti tak populárně, že by to i neučený člověk čísti mohl, a kterak jsem z práce své již partii četl Springrovi k velké jeho zálibě. Tehda již byl uzrál ve mně úmysl docírovati po návratu svém na universitě česky o nár. hospodářství. Chtěl jsem překlad Droze přinesti hotový do Prahy a psal jsem o pracích nehmotných v národním hospodářství, a o vlivu strojní výroby na blahobyt lidu (poslední po novém roce přišlo do tisku, asi v březnu [2]).

V té době mně mnoho psali Palacký, Havlíček a Pinkas, toužíce po mém návratu, že jim ve všem veřejném životě scházím. Já pak v té době byl jsem v Paříži spokojen, také s sebou a prací svou. Dne 10. prosince 1849 byla výroční slavnost vyvolení Ludvíka Napoleona za presidenta a v Hôtel de ville slavnostní bál se 3000 lidmi, celou elitou Paříže a všech cizinců znamenitých tu meškajících, jež si dal president představiti. Já byl dostal pozvání od policejního prefekta.

V té době dostal jsem zprávu o kriminálním procesu, jejž udělali Trojanovi.

Dne 22. února 1850 přišel ke mně důvěrný agent rakouské vlády (který se se svou missí hrubě netajil) a ptal se, proč se

---

[1]) O tom viz níže.

[2]) Čas. Čes. Mus. 1850, II.: »O pramenech výroby vůbec a o povaze i výrobě půdy ve spojení jejím s prací a jistinou zvláště.« »O statcích a pracích nehmotných a jich významu v nár. hospodářství« v Praze 1850. Droz, Polit. hospodářství, v Praze 1853.

tak dlouho v Paříži zdržuji a co dělám. Dal mi na srozuměnou, že by se ministerstvo se mnou rádo přátelsky srovnalo a že proti mně ničeho nezamýšlí. Já však v té době právě chuti k odjezdu neměl, pracoval jsem s chutí nejen v národním hospodářství, ale denně 1 hod. s profesorem fr. ve frančině a 3 hod. cvičením ve psaní, a pak jsem měl pevný úmysl jíti s dr. Springrem do Anglie. Psal jsem v té době také víc do Musejníka a listů českých. Springer odejel 29. března do Antorfu, já ještě neměl pas (Tomek odejel asi 26. března).

Ještě jinou ovšem zajímavou známost sprostředkoval mi ještě před odjezdem svým dr. Gabler, známost, která brzo na to měla pro mne vážné následky. Byl to kníže Adam Czartoryski, jehož byli Poláci v posledním povstání svém chtěli prohlásiti za krále svého, kterýž uslyšev o mém příchodu do Paříže přál si mne osobně poznati. Na základě vlastenectví svého a povahy své, jakož i jmění svého nepřestal býti považován za hlavu národa svého a především za hlavu přečetné emigrace polské, kteráž ve Francii našla sympatické přijetí a mnohou podporu, tak že i zřízení polské školy pro syny četné polské emigrace na předměstí Batignolles bylo umožněno. Ale že i ta jakkoli štědrá podpora Francouzů vždy a všude nestačovala, a že pokračující přicházení východcův přineslo mnohé živly, jež umístiti a zaměstnati bylo nesnadno, byl Czartoryski, jenž i ve Francii vládl větším jměním a konnexemi s kruhy vládními a aristokratickými, hlavním útočištěm a podporovatelem všech emigrantů a přirozeným šefem emigrace, jejíž celá činnost v okolí jeho osoby se soustřeďovala. Czartoryski podporoval akci emigrantů do vlasti, hleděl na všech stranách získati sympatie pro Poláky a možnáli — za doby plné převratů a povstání — i pomoc pro znovuzřízení staré Polsky. Za tím cílem udržoval celý diplomatický sbor, činný v témž duchu na všech stranách, a celý sbor žurnalistů, mezi nimiž vynikal duchaplný spisovatel [Julian] Klaczko, původu židovského, vládnoucí velmi ostrým perem po polsku, po francouzsku i po německu, jehož schopnosti mu proklestily cestu i do služby rakouské a později za bibliothekáře sněmovny francouzské. Skrze knížete Czartoryského poznal jsem ovšem i syna jeho Ladislava i hraběte Zamojského, kterýž byl vedle knížete Adama nejvíce vážený člen emigrace a prve v Cařihradě i Polsku zastupoval, a jiné vynikající Poláky a také Francouze, kteří byli zvláště s Poláky spřáteleni.

Ale jakkoli milé a společensky i politicky zajímavé byly tyto známosti, měly pro mne také nemilý následek, že mne přinutily zdržeti se mnohem déle v cizině než jsem z počátku byl zamýšlel. Kníže Adam pozval mne k sobě dne 18. května 1849, kdy k němu měl přijíti hr. Teleky, meškající tehda v Paříži co zástupce a vyslanec revoluční vlády uherské. Setkání toto vypsajsem obšírně a pravdivě v dopise německém ku příteli dr. Pinkasovi, jehož jsem žádal, aby promluvil na mou ochranu s mini

strem Bachem. Ale Pinkas, ač jsem jej o to dvakráte žádal, neměl chuti prokázati mi tu službu, a k vyzvání mému přenesl úkol ten na Palackého, kterýž k tomu co statečný a opravdový přítel ukázal ochotu, a tak se stalo, že dopis můj byl mezi papíry Palackého zachován. K vylíčení tam danému dodávám, že Maďaři očekávali tehdáž s plnou důvěrou vítězství, a cítíce osamocení své mezi národy slovanskými a strachujíce se Ruska, mluvili tehda o zřízení Dunajské konfederace, kteráž myšlenka při oné schůzi od Maďarů byla také přivedena k řeči. Doufali tehda, že se jim podaří Rakousko poraziti a pak že snadně získají pro konfederaci svou i Rumuny i Srby — především ale Poláky — a myslili, že by i Čechové se dali k tomu nakloniti. Myšlenka ta, se směrem svým obráceným proti Rusku, se ovšem Polákům velice zamlouvala a proto hleděli i mne Čecha pro ni získati; já však neměl k tomu plánu nijaké důvěry, neb v tu dobu pomoc Ruska pro dynastii rakouskou již nebyla pochybná, a já nemohl dost málo pochybovati, že spojená válečná moc Ruska i Rakouska revoluci Maďarů porazí, a nenapadlo mi stavěti plány, neřkuli slíbiti podporu svou pro eventualitu, již jsem pokládal za naprosto nemožnou. Ale jak již bývá, že lidé to, co si přejí, pokládají za nastávající, tak bylo i u Polákův, a moje zdvořilé, ovšem jen akademické rozhovory s Maďary pokládány od Polákův za hotové přátelství naše s Maďary a za počátek společné akce proti Rusku a Rakousku. V tom smyslu psán bezpochyby od někoho z emigrace, nevím, zdali s vědomím Czartoryského, dopis do Polska, kterýž prý dne 22. července t. r. zajetím jakéhos Czaplického, jednatele polského, kdesi ve Vratislavi ve Slezsku, dostal se do rukou německých úřadů, a dále též do veřejnosti a k vědomosti ministerstva rakouského. Ač byl bez podpisu, přece němečtí nepřátelé moji ve Vídni jásali nad tím (jako by tu byl proti mně nezvratný důkaz zrady), vyslovujíce jistotu, že po návratu do vlasti bude mi udělán proces pro velezrádu, anebo že návrat můj bude vůbec nemožným. Já jsem sobě byl jist před soudem veřejným, bych obžalobu naznačeného obsahu bezpečně vyvrátil, ale ve stavu obleženosti, před soudem vojenským, při uzavřených dveřích a při tehdejší všemohoucnosti a libovůli gensdarmerie vydati se na milost a nemilost vlády mně rozhodně nepřátelské bylo by býval nemoudré.

Tak se stalo, že jsem návrat svůj do vlasti odložil a déle odkládati musel až do zrušení obleženosti a do zavedení poroty a veřejných soudů, jež byly vládou slíbeny. Musím však připomenouti, že Pulszky, byv přítomen oné rozmluvě, v Kölnische Zeitung ony novinářské zprávy dementoval a na míru uvedl. Constitutionelles Blatt aus Böhmen ze 13. září přinesl dopis z Vratislavě, kterýž praví: aus sehr zuverlässiger Quelle, že Teleky 6. června psal Kossuthovi o své činnosti, kde o onom domnělém usnesení v Paříži zmínky nečiní, což by se bylo stalo, kdy by byl on nebo Kossuth onu událost považoval za důležitou. Že již před tím o tom zprávy nepodal, vychází z toho, že si 6. června stě-

žuje, kterak už dávno je bez kontaktu s vládou. Zajímavé je při tom to, že co vyslovil o provedení v budoucnu rovnoprávnosti v Uhrách, nebylo nikterak ve smyslu uherské vlády a uherského sněmu. Ovšem i rakouská vláda o dosahu oněch rozmluv byla pak lépe informována a věděla, že se tam nestaly žádné smlouvy, aniž sepsány jaké formulace, a proto, když o nich noviny německé byly referovaly, došel jsem ke kn. Czartoryskému žádat o svědectví veřejné v té věci; ale byl odejel a ztrávil celé léto v mořských lázních v Dieppe, jak jsem pak slyšel. Slyšel jsem pak od jednoho Poláka, že se Czartoryski k onomu prý zachycenému spisu znáti nechce, a že je otázka, zdali by se na jeho svědectví ve Vídni bylo co dalo, jelikož byl považován za spoluzavíratele oné domnělé smlouvy. Zdali zlomyslnost nepřátel žurnalistů sama vymyslila onen formální protokol usnesení, nebo zdali fantasie některého Poláka něco takového vyrobila, mně posud není jasno.

Psal jsem v té věci dne 15. září také sám ministrovi Bachovi a vylíčil jsem mu věc správně. Psal jsem mu, že mu ručím čestným slovem za to, že vyjádření, jež jsem dal do veřejnosti, je pravdivé. Chceli věřiti čestnému slovu mému, že dobře. Nechceli, aby proti mně zavedli proces před porotou, pak že jsem své věci jist, dříve že se domů nevrátím a že zůstanu zde, jsa jist, že mně vláda zde nebude dělat obtíže. Za tou příčinou jsem šel k ministru Barrotovi a měl jsem 19. září audienci u známého mého sekretáře presidentova; ale přes všecko ubezpečení jich způsobeny mi později cestou policie nepříjemnosti.

Už před tím jsem dal do novin vyjádření, kde jsem událost krátce dle pravdy vylíčil. Konečně vyšla i v listech vládních jakási publikace onoho zachyceného spisu, z které ostatně vycházelo, že v oné schůzi nestalo se žádné usnesení a žádná smlouva, a vláda Vídeňská věděla, že o té schůzi hr. Teleky své vládě ani nereferoval, což by byl jistě učinil, kdy by byl věc pokládal za více než rozmluvu neb dokonce za smlouvu. Ostatně vznikla o té záležitosti polemika mezi žurnály; listy inspirované od Schwarzenberga přísněji na věc hleděly, kdežto Presse se mne již zastávala, konečně i časopis Correspondent, inspirovaný Schwarzenbergem, spis zachycený pokládal za podvržený. (Pokračování.)

Ze života V. V. Tomka.

Druhá hniha pamětí jeho.

Stať

Jaroslava Božka.

Druhý díl Tomkových Pamětí věnován jest době osmadvaceti let (od počátku r. 1861 do sklonku r. 1888). Na prvních listech knihy Tomek vypráví, jak část šlechty české sblížila se jeho prostřednictvím se stranou národní; na posledních stránkách spisu čteme pak, kterak sedmdesátiletý profesor, odcházeje se stolice universitní do výslužby, slíbil po přání Riegrově oddati se zase činnosti politické a přijmouti na Novém Městě v Praze kandidaturu za poslance do sněmu zemského.

Teprve v tomto druhém díle Pamětí zvídáme, proč vlastně auktor jal se je spisovati. »Zármutek ze ztráty milované manželky (zesnulé dne 16. září 1868) byl mi pohnútkou ke spisování těchto pamětí mého života. Chtěl jsem si předně ustáliti pamět na ni, ovšem ve spojení se vším jiným, co mě ve vzpomínce zajímalo z mé minulosti jak v životě soukromém, tak pokud se týkalo mé činnosti v povolání vědeckém a jinak veřejném. Za pobytu tohoto v Martinkovicích (o vánocích r. 1868) počal jsem v tom dne 28. Prosince a pokračoval jsem vždy toliko za pobytu na venkově, totiž v Martinkovicích a v Polici; nebo v Praze nechtěl jsem se z jiné práce vytrhovati. Pomůckou byly mi denníky mé od dávných let, ač s rozličnými přestávkami, spisované a dopisy s rozličnými osobami, které jsem zvyklý byl sobě zachovávati. Dostaneli se snad někdy něco z toho, buď více buď méně do veřejnosti, není mi proti mysli.«

Nadáli bychom se dle těchto slov, že auktor ukončí své paměti úmrtním dnem a rokem své Lidušky, avšak není tomu tak. Tomkova záliba v nich, jak se zdá, vzrůstala, ježto pojal do nich ještě látku z dvaceti let potomních; jenom zbytek svého života (od r. 1889 do r. 1905) již nám nedokreslil. Korrigoval ještě druhý díl svých vzpomínek, ale nedočkal se již jeho vydání na veřejnost.

Jak vyjádřiti povšechný dojem toho spisu na mysl čtenářovu? — Připadá nám, jako bychom pročítali svědomitý protokol o každém kroku pisatelově: nejen o neunavné jeho práci, svědčící o síle a svěžesti jeho těla i ducha, ale i o vzácném umění užívati kde jaké chvilky nahodilé prázdně. Tomkova práce šíří se po mnohých oborech a mnohých působištích. Politik a žurnalista, universitní učitel a historický badatel, examinator a předseda zkušebních komisí, zkušený rádce i účastník při dělbě university Pražské v českou i německou, jednatel českého musea a starosta neb úd výboru v mnoha spolcích i častý v nich přednašeč — všecky ty funkce dovedl zastávati se zdarem. Jeho prázdeň hemží

se přátelskými návštěvami, společenskými zábavami, procházkami a výlety; jeho cest do bližších vzdálenějších krajin od Prahy i od Police jest bez počtu. Nepřehledná jest řada osob, s kterými se brzy tu, brzy onde setkával a obcoval, v zásadách a cílech shodoval neb různil. Do svých soukromých slastí a strastí vplítá ustavičně osudy svých příbuzných, hlavně se strany své manželky, ač zmiňuje se také o pokrevencích svých v Cerekvicích, v Hradci Králové, ve Vídni a o bratřích v Polsku. A o všech těch pestropestrých věcech vypráví jedním dechem a bez dlouhých úvah. Referuje prostě, co se stalo, a zřídka kdy, jako na př. při onemocnění tchyně a zvláště při chorobě a smrti choti, uklouznou mu tklivější tóny. Referuje skoro čistě chronologicky, jak co přinášel den za dnem, rok za rokem, třeba zpráva s jinou sousední bezprostředně nesouvisela. V tom podobá se druhý díl Pamětí prvnímu; ale různí se od něho tím, že již nepřipomíná nic o vniterných převratech auktorových, nic o tom, kterak ze Šavla rodí se Pavel. Stěžejní jeho názory na nejdůležitější věci lidské již se ustálily; uzrál v hotového muže, jenž dívá se na mraveniště tohoto světa s pevného stanoviska, a někdy ne bez povědomí své převahy.

Čtenáři předvádí sebe nejprve jako politického prostředníka. Prostředkoval dvakráte: jednou r. 1861 mezi částí šlechty české a stranou národní, po druhé r. 1871 mezi vládou Hohenwartovou a stranou státoprávní. Roku 1861 (dne 6. ledna) sešel se v jeho bytě hrabě Clam Martinic s dr. Riegrem. Dosti snadně dohodovali se o součinnost na základě programu, sepsaného od Riegra k Národním Listům, novému politickému denníku; kde dohodnutí vázlo, pomáhal Tomek. Jenom o složení budoucího sněmu zemského trvala neshoda. Clam přál kontinuitě historického práva, na kterou Rieger tehdáž ještě nekladl váhy. Onen chtěl míti na sněmu zástupce předně každého ze čtyř stavů z doby před r. 1848 a vedle nich zástupce živlů dotud nezastoupených; Rieger naléhal na volení repraesentantů dle tří tříd podle výše daní bez přihlédání k starým stavům. Odtud vzešla potřeba dalších schůzí a úmluv s větším počtem účastníků. Tak zvláště dne 18. ledna rokováno znova u Modré hvězdy v Praze, kde právě tehdáž bytoval Clam, i za přítomnosti hraběte Lva Thuna, a později (dne 1. února) dostavili se na totéž místo jednak kníže Karel Schwarzenberg a baron Hildprandt (z Blatné), jednak Wenzig a Vrťátko, a hovořeno vedle politiky i o věcech musejních. O všem tom Tomek bohužel neuvádí podrobností a proto poučuje nás jen nedokonale.

Zatím již na shromáždění hospodářské jednoty v Písku, jemuž předsedal Karel Schwarzenberg, radostně vítáno sblížení šlechty se stavem městským a selským, a Tomkovi uloženo od Clama a Riegra, aby obhajoval společný jejich program několika články v Národních Listech (o právním poměru Uhrů k ostatnímu mocnářství, o historickém právu a zřízení českém, o žádoucím složení říšské rady dle zásad říjnového diplomu). Ježto

však dr. Julius Grégr, redaktor Národních Listů, zvyklý »jen na dávno oklepaná liberální hesla«, články ty všelijak »mrzačil«, Tomek uveřejnil dva z nich (o Uhřích a o historickém právu) v prvotním znění po německu i ve Vaterlandu, orgánu strany konservativní. Dohoda mezi šlechtou a stranou národní prospěla nejprve museu a Matici České. Na přímluvu Clamovu a z blahovůle místodržícího Forgáče povoleno (dne 15. ledna — v den pohřbu Vácslava Hanky) společnosti musejní konati generální shromáždění. O měsíc později (dne 17. února) stvrzena i statuta musejní a matičná. Shromáždění mělo voliti tehdáž presidenta, místopředsedu a čtyři nové členy výboru. Proti aristokratům agitoval kníže Rudolf Taxis, »vlastenec povahy v rozličném ohledu výstředné«. Přes to zvoleni byli (dne 7. a 8. března): Jindřich Clam Martinic za předsedu, Karel Schwarzenberg za místopředsedu, za členy výboru hrabě Jan Harrach a baron Hildprandt. Ne bez pohnutí vstoupil do výboru zase (po 9 letech) Palacký, jednosvorně byv vyvolen; ze starších údů výboru zasedali v něm dále Erben, Purkyně, Wenzig, Vocel a Reuss vedle Tomka jako jednatele. Bibliothekářem místo Hanky stal se Vrťátko. Rieger, jenž s Palackým byl vůdcem »strany pokroku« při volbách do obecního zastupitelstva Pražského, přimlouval se za to, aby kandidován byl do něho i některý vlastenecký šlechtic. Tomu vzpírali se někteří »němečtí boháči« a »někdejší národní poslanec« Pinkas; ostatně však volba (dne 11. března) dopadla dle tužeb strany pokroku, a mezi obecními staršími zaujal místo i Tomek.[1]) Poslancem do sněmu zemského stal se teprve při druhé kandidatuře. Po prvé (po vyhlášení únorovky) navržen byl od volebního komitétu národního venkovskému okresu Chotěbořsko-Haberskému; sám místodržící Forgáč přál mu, pokládaje ho »za kandidáta vládního«. Ale Forgáč mínil, a Chotěbořský okresní Petschendorf měnil. Ač slíbil podporovati Tomka, byl by přece raději viděl, aby v okresu jeho byl vyvolen místodržící sám, aneb aspoň baron Voit, krajský hejtman Čáslavský, když Forgáč byl navržen v Praze pro Malou Stranu. Pomáhal tedy k mandátu Voitovi, ač ten o něj nestál, kdežto místodržící, nevěda o tom, ještě v poslední chvíli doporučoval mu listem svým Tomka. Okresní listu toho nerozpečetil, až když už byl vyvolen (dne 18. března) Voit. Petschendorf rozčilil se pak (i se svou manželkou) náramně, obávaje se hněvu Forgáčova, ale zbytečně, ježto místodržící se pranic nedurdil, že mandátu se dostalo muži vládě ještě milejšímu než Tomek. Tento byl pak navržen za kandidáta pro městský okres volební Blatnou, Březnici a Mirovice. Zajel si dvakráte do těchto končin, kde měl hojně známých a příznivců ještě od dřívější cesty své na Zelenou Horu, mezi nimi i starého svého přítele P. Rozsypala, faráře v St. Sedle. Byl zvolen (dne 3. dubna) tam za poslance do sněmu zemského beze všech větších nesnází.

---

[1]) Purkmistrem zvolen (dne 11. dubna) na místo Vanky »statečný soused Pštros«.

Tomek jakožto poslanec na sněmě (později také na říšské radě) i jako vzdálenější pozorovatel vypisuje dosti široce naše ústavní zápasy od r. 1861 po 1888. Ježto věci ty jsou většinou čtenářům Osvěty známy, dotýkáme se jen těch, které s Tomkovým jmenem nejvíce jsou sdruženy.

Na sněmě zemském r. 1861 šlo našincům hlavně o to, aby domohli se takových proměn ústavy únorové, které by vyhovovaly duchu říjnového diplomu, a předně aby byl opraven nespravedlivý volební řád Schmerlingův. I vyjednávali o to s Němci po dobrém Tomek vedle Riegra, Braunera a potom i Havelky jakožto vyvolení k tomu komisaři. Proti návrhu kardinála Schwarzenberga, aby se dal panovník korunovati na království české, Němci tehdáž ještě netroufali si hlasovati, ale při volbách do zemského výboru (dne 15. dubna) nešetrně si osobili rozhodnou většinu. Bylo se obávati, že i při volbách do říšské rady povedou si podobně, zvláště když po dlouhém jednání za předsednictví kardinálova povolovali našincům místo žádaných 21 pouze 16 delegátů do ní. Jenom na důtklivé přemlouvání arcibiskupovo český klub usnesl se konečně na tom, že se sice súčastní voleb do říšské rady, ale podá protest na obranu svého právního stanoviska, složený od Tomka již dříve pro ten případ a podepsaný pak od 81 poslanců národnosti české. Protest hlásil se k diplomu říjnovému jako základnímu zákonu vyměřujícímu práva země a říše, ač vytýkaje toho potřebu, aby, co v něm jest neurčitého, bylo vyjasněno. Ukazoval na nesrovnalost únorovky s diplomem a na nespravedlivý volební řád, jenž většinu obyvatelstva (již při nedávných volbách do zemského výboru) uváděl v menšinu, čehož bylo se strachovati i při nastávajících volbách do říšské rady. Poslanci čeští prohlašovali, že sice voliti budou do této rady, ale jen proto, aby v ní zastoupeno bylo celé mocnářství, a aby se v ní domohli nápravy křivd ústavních; »pak-li by se naděje ta nesplnila, že se napřed ohražují proti vší ujmě práva království českého, nepřiznávajíce nynějšímu sněmu zemskému a tudy také poslancům do říšské rady od něho volených k rušení právních poměrů spočívajících jak na starších smluvách, výsadách a řádech zemských, tak na slavném znovustvrzení jich panovníkem« slovy říjnového diplomu.

Za poslance do říšské rady zvolen na sněmě i Tomek. Ve Vídni zasazoval se s Klaudym, Riegrem, Clamem a s jinými poslanci z pravice o to, aby se sestoupil co možná nejčetnější klub obhájců historického práva zemí proti centralistům, avšak Poláci utvořili klub zvláštní. Naděje Čechů, že také Uhři obešlou říšskou radu a budou podporovati jejich požadavky, ukázala se klamnou. Na sněmě uherském řečníci Deák a Etwös zamítali netoliko únorovku, ale i diplom říjnový; připouštějíce pouhou personální unii mezi zeměmi koruny uherské a ostatním mocnářstvím, odmítali všelikou účast v říšské radě Vídeňské.

Na žádost Julia Grégra sepsal tedy Tomek (za krátkého svého pobytu v Polici v květnu r. 1861) článek pro Národní

Listy, kterým zastával se stanoviska českých poslanců proti Uhrům. Když mu jej Grégr zase libovolně pozměnil, Tomek uveřejnil jeho původní znění ve Vaterlandu; obšírné výtahy z článku podával pak také časopis Ost und West.

Neúčastí Maďarů byla říšská rada vlastně jen kusou a užší; nicméně centralisté si vedli tak, jako by jí příslušela kompetence rady širší a úplné. Proto přáli si našinci, aby, pokud se nestane úplnou, byla odročena a zatím aby svolány byly sněmy zemské. Tomkovi a Riegrovi uloženo o tom sepsati adresu k císaři, o kterou umluvili se i s Poláky. Přes to Szabl a Mühlfeld nepřestávali odůvodňovati návrhy na změny ústavní dle svých centralistických choutek. Jim v bouřlivých sezeních červnových důrazně odpírali Smolka, Rieger, Toman, Clam Martinic a biskup Jirsík. Za řeči Jirsíkovy, »kdež dotýkala se náboženství, levičáci pokoušeli se o úšklebky; ale biskup vážnou a pádnou řečí dovedl je pokaždé tak zaraziti, že konečně tiše a mravně seděli jako děti ve škole, když se na ně zamračí pan učitel.« Herbst »velmi nestoudně« mluvil o domnělém utiskování Němců ve školách a na universitě Pražské, vyčítal Tomkovi, že nepřednáší dějepisu rakouského také po německu, a protivníkům únorovky, že jednají proti cti, když se přes to dají do říšské rady voliti. Polák Zyblikiewicz, marně žádav předsedu Haina, aby Herbsta pro tu urážku volal k pořádku, prohlásil, že to tedy bude pokládati za věc soukromou. Herbst lekaje se nějakého souboje, »po sezení došel k Zyblikiewiczovi, který však obrátil od něho záda, a tak též všichni druzí Poláci, které oslovil, až mu celému bledému pověděli, že musí veřejně odvolati, sic že se něco jiného stane.« Poslanci čeští již začali pochopovati, že ve Vídni nepochodí, a také z Čech vybízeni byli k návratu domů. Doma udílena jim ze sympathie čestná měšťanství; Tomkovi dostalo se ho v Bělčicích, Mirovicích, v Blatné i jinde než v jeho volebním okrese. Když konečně Schmerling oznámil (dne 20. srpna) říšské radě, že sněm uherský byl rozpuštěn, vypracovali proti adrese centralistů, o tom císaři podané, Rieger, Tomek a Clam Martinic po úmluvách s Poláky jinou smyslu opačného. Říšská rada byla potom odročena až ke dni 4. listopadu.

V novém sezení rokovalo se o návrhu moravského poslance Skéna v příčině zřízení cechů, kteráž věc se lépe hodila na sněmy zemské. Proto Tomek vystoupil proti němu (dne 9. listopadu) dle přání svého klubu a přimlouval se za odklad rokování o tom až do vyslyšení sněmů »k malému pohoršení ministra Schmerlinga, který mezi mou řečí s jakousi okázalostí odešel.« Následovalo několik sezení, na kterých poslancům českým nehrubě sešlo. Tomek zatím s Prachenským vyjeli si do Brna (dne 17. listopadu), a zastihše tam také Pražáka, navštívili s ním ředitele polepšovacího ústavu P. Wurma, vlastenecké kněze Procházku, Sušila a Šmídka, prohledli si bývalá vězení na Špilberku a seznámili se s archivářem Brandlem i ředitelem Demuthem. Návodem historiografa Bedy Dudíka pozval je opat Kalivoda do Rajhradu, kde

Tomek poznal i staršího historika moravského Volného. Na říšské radě chystalo se pak ministerstvo předložiti také rozpočet na r. 1862, o kterémž předmětu náleželo dle úsudku Čechů a Poláků (s nimiž Tomek, Rieger a Prachenský se domlouval) jednati toliko širší radě říšské; proto usnesli se neúčastniti se rokování o něm. Ministerstvo dlouho o tom s levicí vyjednávalo, aby pojistilo si ve sněmovně většinu. Zatím Tomek na návrh dr. Becka, přítele opata Kalivody, vydal se (dne 8. prosince) po druhé na cestu do Rajhradu, tentokráte s Josefem Jirečkem a Staňkem. Tam pobavili se nemálo s P. Křížem, skladatelem etymologického slovníku, v němžto vykládal původ slov nejkomičtějším způsobem, »jakož kathedra (katědra) od dření katí, chramosta od chrámu; znamenalo prý to prvotně kostelníka; villegiatura, že se tam jdou vyležet, také slova nově od něho utvořená, jakož ‚sroň', nevím již, co to mělo znamenati.« Mezi řeholníky byl také všeuměl P. Slavík, jenž hotovil právě ohromnou zeměkouli čili (dle P. Kříže) »zemuli.«

Ve Vídni posléze ministerstvo předložilo rozpočet, proti čemu se ozvali Potocki, Clam, Grocholski, Rieger a Smolka; přes to většina zvolila výbor, aby o rozpočtu uvažoval. Ježto však blížily se vánoce, sezení příští odloženo (dne 19. prosince) až na počátek února r. 1862. Toho měsíce centralisté oslavovali výročí únorovky, ale večerní illuminace Vídně byla dosti chatrná. Kdykoli rokováno o rozpočtu, Čechové s Poláky odcházeli ze sněmovny. Klub uložil (v květnu r. 1862) Tomkovi, aby složil interpellaci k ministerstvu, proč místodržitelstvo Pražské překáží okresním hospodářským spolkům v Čechách, a ježto zvláštní výbor říšské rady předložil pod názvem ediktu náboženského návrh zákona směřujícího proti konkordátu, Tomek složil proti němu petici, kterou mělo podpisovati obecenstvo české. Návrh petice Tomek přečetl na schůzi klubu dne 20. května, »kdež však většina radila, aby se s tím ještě počkalo; i nechal jsem si jej tedy jen na památku.« Listina tato, věrný obraz náboženského smýšlení svého původce, vytýká výboru říšské rady, že tváře se, jako by mu šlo o upevnění svobody náboženské, spíše ji podvracuje, »chtěje církev katolickou jako jiné všecky společnosti náboženské připraviti pod policejní dohled a pod moc úřednictva státního.« Výbor ten stará prý se spíše »o choutky ledasjakých lidí, kterým náboženství jest ničím.« Petice protestuje proti tomu, aby křesťan směl přecházeti k víře židovské neb »turecké,« proti sňatkům mezi židy a křesťany, proti uzavírání sňatků před úřadem světským místo v kostele, proti nesvěcení svátků a neděle, »aby nesvědomitému pánu díla bylo možné utahovati chudého dělníka prací nedělní,« a krátkozraký lid aby zanedbával se v duchovním vzdělání pro hmotný zisk; hájí samosprávu církve katolické ve věcech duchovních a potřebu smluv mezi duchovní a světskou vrchností, jestliže se práva a působnost obou potýkají; zamítá dozor státní na náboženské vychování katolíků, domnělé právo vlády, aby sesazovala biskupy a faráře jí nemilé atd.

Tomek byl již toho času úplně přesvědčen o marnosti prodlévání českých poslanců na říšské radě (zvláště když vláda jí v červenci r. 1862 zase předložila rozpočet na r. 1863, a většina sněmovny zvolila komisi rozpočetní) a prohlásil v Praze na schůzich (dne 8. a 9. září) u Palackého a Riegra, že již aspoň sám do Vídně nepojede. I nedostavil se do sněmovny ani na telegrafické vyzvání předsedy Haina. Chodil pak toliko na sněm zemský, zahájený dne 8. ledna 1863. Tam když vláda se domáhala práva posílati své komisary do všech schůzí komisí sněmovních, ustanoven jest za generálního řečníka, aby se ozval proti tomu. V komisi rozpočtové měl tehdáž (i později) referát o domestikálním fondu a býval údem komise nad archivem zemským. Návrh Palackého na opravu volebního řádu nevedl k cíli, ježto protivníci reformy měli v komisi o něm většinu. Za to dařilo se jednání o hypoteční bance, která pak byla konečně zřízena v květnu r. 1864.

Pohříchu v klubu českém ukazovala se již vždy patrněji roztržka. Při rokování o obecním řádu šlo o to, majíli velkostatky býti pojaty do místních obcí či zůstati mimo ně toliko v obci okresní. Sladkovský byl proti vyloučení velkostatků. Tomkovi dán úkol od stejně smýšlejících, aby se na sněmu (dne 20. března r. 1863) vedle Riegra a jiných zastával nevřazování velkostatků do místních obcí; ale při hlasování přidala se většina klubu k Sladkovskému. K tomu přistupovala ještě nesjednocenost v jiných věcech, zvláště o volení neb nevolení poslanců do říšské rady. Posléze dne 14. dubna r. 1863 usnesli se ti členové klubu, kteří byli zároveň poslanci na říšské radě, že podají proti ní právní ohrazení a do Vídně nepojedou. Než ještě byli tam od sněmovny zbaveni mandátů, složil jej Clam Martinic a po něm Tomek (dne 18. června r. 1863).

Účastnil se toliko zemského sněmu, kde po rokování o rovnoprávnosti ve školách došlo konečně (v květnu r. 1864) k rozdělení gymnasií v česká a německá. Po skončení sněmu údové českého klubu, nežli se z Prahy rozjeli, zvolili si devět důvěrníků, mezi nimi také Tomka. Ti navrhovali kandidáty při doplňovacích volbách sněmovních, při čemž »nebylo bez tuhých sporů s radikály, v jichž čele vždy příkřeji vystupoval Sladkovský,« a na jejich návrh schválena od klubu (dne 11. července) adresa k panovníkovi s prosbou, aby rozšířil samosprávu zemí a odstranil Schmerlingův volební řád v Čechách. Slíbil ji podati císaři zánovní místodržitel český hlabě Richard Belcredi, o němž se proslýchalo, že se stane nástupcem Schmerlingovým v ministerstvu. Stal se jím skutečně (dne 27. července 1865), a záhy potom panovník zastavil manifestem dne 20. září únorovku, připovídaje nové upravení říše na základě práva historického.

O odpovědi na ten manifest rokoval sněm zemský, do něhož volbou mezi velkostatkáři dostali se také knížata Jiří Lobkovic a Karel Schwarzenberg i hrabě Jan Harrach. Sněm přijal (koncem listopadu) přes odpor Herbstův a Němců, z nichžto někteří přední ve hněvu pak i mandáty složili, adresu navrženou od Alberta

Nostice s vyslovením naděje, že císař dá se korunovati na království české. Vedle toho přijal (opět přes odpor Němců) adresu ještě jinou (v březnu r. 1866), prose, aby panovník, jak jemu jedinému přísluší, odklidil patenty únorové, nesrovnalé s neodvolatelným diplomem říjnovým, a tím sám učinil potřebný krok k zavedení nového řádu volebního.

Zatím podána na sněm petice, podepsaná od 700 českých studentů, kteří domáhali se rovnoprávnosti mezi jazykem českým a německým na universitě; v poradách o tom jak v klubu tak na sněmu důležité slovo měl Tomek, jak níže bude doloženo. Proti Höflerovi, jenž na sněmu (dne 22. ledna r. 1866) popíral za nahodilé nepřítomnosti svého universitního kollegy oprávněnost názvu »koruna Svatovácslavská,« uveřejnil pak Tomek krátký článek v politickém denníku Národu, odkud otiskly jej i některé jiné denní listy.

Již za sněmovního zasedání spor mezi Pruskem a Rakouskem rozjitřoval se vždy více, až z něho vzešla válka, za které Benedek poražen (dne 3. července) u Sadové. Tomek, zůstávaje v Praze, z níž císařské úřady se odstěhovaly, byl svědkem obsazení hlavního města od nepřítele a chladnosti Čechů k lákavé proklamaci pruské k »obyvatelům slavného království českého.« Němci a Maďaři, než ještě ujednán byl mír mezi oběma mocnostmi, jali se těžiti z tehdejšího zmatku v soustátí a umlouvati se o hegemonii nad ostatními jeho národy proti duchu manifestu císařského ze dne 20. září r. 1865. Proti těmto úkladům zdálo se býti potřebno zakročiti u dvora a Belcrediho.[1]) Skrejšovský, redaktor Politiky, zajel si do Vídně, a k jeho vybídnutí Rieger a Palacký spolu s deputací rady města Prahy vyžádali si (dne 30. července) slyšení u císaře. Tento pochválil chování Čechů za války ústně i potom (13. října) ve vlastnoručním listě svém k národům a přijev do Prahy (dne 24. října), daroval 10.000 zl. na stavbu nového musea, svolil k zrušení starých hradeb městských a udělil Palackému vysoký řád.

Tomek účasten byl jednak vítání panovníka, jednak představování u něho brzy jako obecní starší a poslanec na sněmu, brzy jako profesor universitní a jednatel českého musea. »Osudná byla však událost, o které nepamatuji se, zdali ještě za pobytu císařova v Praze v obecnou známost vešla, totiž jmenování saského někdejšího ministra Beusta, tehdáž v Praze přítomného, zahraničným ministrem rakouským.« Na sněmě zemském rokováno (od 19. listopadu) o odpovědi na vlastnoruční list císařův ze dne 13. října. Opakovala se stará hra: Clam Martinic navrhoval adresu žádající, aby upravena byla ústava na základě historických práv, Herbst v adrese menšiny hájil zachování centralisace atd.

Od počátku r. 1867 až do druhé polovice r. 1871 Tomek již neposlancoval ani na sněmě; oznámiltě hned dne 7. ledna

[1]) Na ponuknutí Riegrovo Tomek sepsal na spěch pojednání o právních poměrech mezi Čechy a spolkem německým, ale připomíná, že nezvěděl, kam se ten spis poděl.

(1867) ve schůzi důvěrníků českého klubu, že při novém období volebním nepřeje si býti volen, ježto sněmování bere mu příliš mnoho času potřebného k jiným jeho pracím. Nicméně sleduje v Pamětech se zálibou všecky potomní ústavní zápasy národa českého s jeho protivníky: dobu Beustovu a ustavení dualismu r. 1867, protest deklarantů, lidové tábory, persekuci za Kollera a p. R. 1869 neváhal až z Police zajeti do Prahy, aby vykonal svou voličskou povinnost na Novém městě, kde jako jinde šlo (dne 24. září) o opětné zvolení deklarantů (Hanka a Friče). I ve sboru obecních starších v Praze Tomek volil s většinou několikrát (r. 1869 a počátkem r. 1870) za purkmistry deklaranty, jimžto však vláda odpírala stvrzení a teprve Františku Dietrichovi (v březnu r. 1870) je udělila. Když nové ministerstvo Hasnerovo pokoušelo se již o to, aby poslanci do říšské rady nebyli voleni na sněmech zemských, nýbrž přímo od obyvatelstva, Tomek docházel do soukromých schůzí českých poslanců se šlechtou historickou u hraběte Harracha. Účastníci těchto schůzí utvrzovali se v trpném odporu, zvláště když docházely zprávy o vystoupení Poláků a jiných z říšské rady. Čechové nešli do Vídně ani po odvolání Kollera ani na sliby Potockého, že rozšíří práva sněmů za svolení ku přímým volbám. Teprve když za války mezi Francií a Německem štěstěna přála Hohenzollerům, poslanci čeští s historickou šlechtou, nabyvše novými volbami většiny na sněmě a hledíce k vážnosti doby, vstoupili sice zase do něho (dne 30. srpna r. 1870), ač s ohrazením ve smyslu deklarace, avšak, aby toliko vyslechli poselství císařské a odpověděli na ně. Když v adrese k císaři (v září 1870) a jiné pozdější většina sněmovní odmítla voliti do říšské rady, císařské patenty nařizovaly (dne 6. října) přímé volby do ní. Ale poslanci čeští, i tímto novým způsobem zvolení, do Vídně nešli, a na říšské radě zdvihl se (dne 16. listopadu) v panské i poslanecké sněmovně tak prudký odpor německé většiny proti Potockému, že požádal za propuštění z úřadu. Teprve dne 4. února r. 1871 jmenován hrabě Hohenwart náčelníkem nového ministerstva, do něhož přibral i dva osobní přátele Tomkovy: dr. Habětínka a Josefa Jirečka — k nemalému překvapení všech centralistů.

Tomkovi připadl tehdáž podruhé úkol politického prostředníka, tentokráte mezi vládou a českou stranou státoprávní. Vláda slibovala provesti národní rovnoprávnost, rozšířiti samosprávu zemí a opraviti volební řád. Aby se mohla při tom opírati na říšské radě o svou stranu, přála si, aby poslanci čeští a jiní do ní vstoupili. Hermenegild Jireček, bratr ministrův, žádal (již dne 14. února t. r.) Tomka svým listem, aby jakožto prostředník uvedl k Riegrovi hraběte Fridricha Dürkheima, důvěrníka vlády, až do Prahy přijede. Dürkheim pak (dne 22. února) provázen Tomkem navštívil Riegra, jehož ujišťoval, že Čechům budou splněny všecky jejich žádosti; jednání o nich že se začne sice na říšské radě, potom však přeloženo bude hlavně do českého sněmu. Zatím co Rieger odjel do Vídně k dalším úmluvám s Hohenwartem, Dürk-

heim vydal se na cestu do Smečna, kde měl s Clamem těžší práci než s Riegrem, aby jej naklonil k záměrům vládním. Tomek, stroje se k odjezdu z Prahy do Martinkovic, byl pak ještě před velikonocemi překvapen vyznamenáním (titulem vládního rady), »které jsem ovšem nikomu jinému nepřičítal než příteli vždy důvěrnému, ministru Jirečkovi.« Po poradách Riegra a Clama s jinými důvěrníky vládními (Helfertem a dr. Beckem) v Pardubicích a s ministrem Schäfflem v Praze úmluvy měly býti dokonány ještě s Hohenwartem ve Vídni (koncem července r. 1871). Krátce před tím i Tomek k vybídnutí ministra vyučování odjel do Vídně k rozpravám o tom, jak provesti rovnoprávnost na universitě Pražské. Při nových volbách do sněmu byl navržen (ač o tom nevěděl) za poslance měst Vyšehradu, Jílového, Benešova a Černého Kostelce. K naléhání Riegrovu přijal kandidaturu, jakkoli »pokládal za příslušnější pro sebe místo při starých kronikách a listinách než ve sněmovně.«

Jak známo, vyrovnání s Čechy bylo zmařeno spojeným úsilím domácích i zahraničních nepřátel; nicméně z usnesení českého klubu Tomek složil poděkování Riegrovi a Clamovi za statečné hájení práv národních. Nové centralistické ministerstvo Auerspergovo (ode dne 26. listopadu r. 1871) zahájilo pak druhou persekuci v Čechách opětným povoláním Kollera za místodržitele, za něhož chabrusovými volbami Němci dodělali se zase většiny na sněmě; poslanci čeští, neúčastnící se ani sněmu ani říšské rady, byli zbavováni mandátů. Jenom Mladočeši rozhodli se po některé době upustiti od trpného odporu. Za roztržky s nimi Tomek k vybídnutí Riegrovu přijal (r. 1874) zase kandidaturu staročeskou v městech Hradci Králové, Jaroměři a Josefově při volbách do sněmu. Byl tam volen za poslance nejen tehdáž, ale i při doplňovacích volbách r. 1875 a 1876 vypisovaných, když Staročeši do sněmu nechodili a proto mandátu byli zbavováni.

Roku 1876 vyzval je znova maršálek Auersperg, aby se dostavili do sněmovny. Odpověděli mu stručnou, ale ostřejší obranou svého stanoviska než jindy, již sestavili Tomek s Riegrem a Jirečkem. Místodržitel Weber povolal si potom (v březnu) Tomka a profesora techniky Hausmana a uložil jim zřejmě, aby se zřekli buď profesury, buď mandátů; vzdali se tedy mandátů.

Tomek zaujal opět místo na sněmě teprv až jako rektor české university (v říjnu r. 1882). O tři léta později (r.1885) jmenoval jej císař členem panské sněmovny. Na telegrafické vyzvání hraběte Falkenhayna (tajemníka klubu Schwarzenberského) přispěchal dvakrát (v dubnu a květnu r. 1887) do této sněmovny hlasovat proti návrhu Schmerlingovu, aby při vrchních soudech nebylo užíváno jiných jazyků krom německého. Jako kmet sedmdesátiletý odstoupiv pak r. 1888 s kathedry profesorské, odhodlal se na požádání Riegrovo přijmouti kandidaturu za poslance do sněmu zemského na Novém městě v Praze, jež uprázdnila se úmrtím Josefa Jirečka (dne 26. listopadu). Slovy: »Svolil jsem k tomu dopisem k Riegrovi dne 31. Prosince« končí se druhý díl Pamětí. —

Velmi závažnou, kulturním potřebám národa českého zasvěcenou činnost rozvíjel Tomek od r. 1861 do r. 1888 na Pražské universitě, při čemž bylo výhodou, že vedle profesorování po dlouhou dobu zároveň poslancoval. V Pamětech zaznamenával si bedlivě, co který rok studujícím z historie vykládal, vedle toho však i rozmíšky s německými svými kollegy, jimž při vší konciliantnosti své povahy jen proto, že byl Čech, se neubránil. Jest charakteristické, že někteří z těchto kollegů německých (jako na př. Höfler) jali se již r. 1864 popírati členům královské společnosti nauk starší právo přednášeti na universitě, ač sami byli údy této společnosti. Horší půtky nastaly, když r. 1866 podalo sedm set českých studentů petici k sněmu za rovnoprávnost na universitě. Tomek navrhl nejprve v českém klubu, aby byly zřízeny české profesury vedle německých pro všecky předměty zkušebné a zkoušenci aby měli na vůli podrobiti se zkouškám buď českým, buď německým jazykem. Na sněmu samém hájil toto své mínění i jako člen komise i jako zpravodaj proti návrhu Hasnerovu, aby věc ta byla dříve vznesena na akademický senát, jak se tento toho na vládě domáhal. Návrh Hasnerův byl (dne 1. března) po dlouhém řečnickém souboji zamítnut, »což spůsobilo velký jásot jak na galerii tak od zástupu lidu, který se byl shlukl před sněmovnou na ulici.« Většina sněmu usnesla se na tom, zač se přimlouval Tomek. Zvěděv, že na universitu došlo nařízení ministerstva vyučování, shodné s usnesením sněmovním, konal pak Tomek porady s profesory filosofické fakulty, kteří mínili přednášeti po česku: Vocelem, Kvíčalou, Hattalou a Dastichem. Někteří němečtí jeho kollegové brojili proti němu, když zvolen byl místoděkanem, tvrdíce, že zvolen býti může pouze doktor. Tomek v souhlase s jinými podal ohrazení proti tomu k ministerstvu, jež volbu nového místoděkana Kosteleckého prohlásilo za neplatnou a profesorskému sboru uložilo odůvodniti své zdání v této věci, ale Tomka definitivně stvrdilo v tom úřadě až dne 28. června r. 1867. »I účastnil jsem se tedy dne 6. Července ponejprv sezení akademického senátu, tak též podruhé dne 13. Července, ve kterém po dlouhém předešlém jednání mělo se státi usnešení o spůsobu provedení rovnoprávnosti obou jazyků zemských v universitě. Zpravodajem byl profesor Schulte, jenž učinil návrh,[1]) s kterým jsme se strany české nikterak srozuměni býti nemohli. Učinil jsem proti tomu návrh jiný, a podařilo se mi přivesti k tomu, že byl návrh Schultův zavržen, ač tak že se určité uzavření nestalo, nýbrž jen učiněna zpráva k ministerstvu.«

Na rok 1868 zvolen byv za děkana fakulty filosofické, umlouval se s českými profesory universitními v soukromých poradách u dr. Švestky, děkana sboru právnického. Návrhy Čechů přijala konečně většina akademického senátu a zaslala s Tomkovým odůvodněním k ministerstvu. Ale teprve za aery Hohenwartovy pokročila věc o něco dále. K vybídnutí ministra vyučování

[1]) Jaký byl to návrh, Tomek určitěji nenaznačuje.

Jirečka Tomek zajel (v červenci r. 1871) k novým poradám do Vídně, kdež prozkoumav předešlá akta, doporučoval, aby universita Pražská zůstávala sice společným ústavem pro Čechy i Němce, ale fakulty aby byly rozděleny každá na zvláštní českou a zvláštní německou, a každá aby starala se o doplnění svých učitelských sil. Pohříchu po pádu Hohenwartově věc znova uvízla. — Již za svého děkanování (r. 1868) byl Tomek jakožto člen zkušební komise pro kandidáty gymnasijního učitelství ustanoven od místodržitelstva i za dozorce při maturitních zkouškách na gymnasiích v Klatovech a v Písku. Onde vydařily se zkoušky velmi pěkně, ne však v Písku. Památnosti Písecké ukazoval mu dílem P. Bezděka, dílem Karel Ninger, oba profesoři ve výslužbě, s kterými znal se již z let předešlých, a supplent Molenda provázel ho při vyjížďce do Starého Sedla k navštívení faráře P. Rozsypala.

V komisi zkušební pro kandidáty gymnasijní Tomek zažil mnohých změn. Jednou (r. 1871) rozdělena byla v českou a německou, a on jmenován předsedou české; po druhé (r. 1873 za ministerstva Auerspergova) obě komise spojeny zase pod předsednictvím Volkmanna, a Tomek byl jen examinatorem dějepisu obecného a rakouského, při čemž však kandidáti jak ti, kteří již započali zkoušky česky, tak ti, kteří je teprv podstoupiti hodlali, mohli je vykonati po česku. Po třetí (r. 1874) Tomek jmenován byl náměstkem předsedy při zkouškách českých, potom po smrti Volkmannově (r. 1877) prozatímním místopředsedou zkušební komise pro Čechy, kdežto Höfler řídil jako místopředseda zkoušky kandidátů německých. Po třech letech (r. 1880) společná zkušební komise znova rozdělena v českou a německou, a české předsedal Tomek. Tento konečně byl r. 1884, když dvě dosavadní české komise examinatorní pro gymnasia a reálky sloučeny byly v jednu, ustanoven ředitelem společným.

Zatím již Staročeši sblížili se s Mladočechy, vstoupili za nimi zase do zemského sněmu a za smiřovacího ministerstva Taaffova i do říšské rady (dne 23. září r. 1879). Vedle právního svého ohrazení ve sněmovně podali (dne 17. listopadu) také memorandum císaři o rovnoprávnosti národnosti české v úřadech a ve školách, proti němuž centralisté odevzdali (dne 9. února r. 1880) zase memorandum své. Jeden z hlavních požadavků českých týkal se provedení rovnoprávnosti na universitě Pražské. Ježto němečtí profesoři její vzepřeli se proti tomu a zaslali o tom zvláštní spis k ministerstvu, Tomek ve jmenu českých kollegů sepsal osvědčení smyslu opačného, které s některými dodatky od Kvíčaly a Eiselta ode všech účastníků podepsáno a do Vídně dopraveno (19. února r. 1880). Na základě toho osvědčení načrtl pak Julius Grégr (ve Vídni) návrh zákona, university Pražské se týkající, a poslal jej Tomkovi, aby jej prohledl ještě dříve, než bude předložen říšské radě.

Po mnohém naléhání českých poslanců nový ministr vyučování prohlásil konečně ve schůzi rozpočtového výboru (dne 9. února r. 1881), že vláda uznává právo českého národa na universitu,

a že dá zvláštní komisi posouditi, jak by věc měla býti provedena. Komise skládala se ze tří universitních profesorů českých, tří německých a z ministeriálního rady vypraveného do Prahy z Vídně; radila se v domě místodržitelském.

Němci po dlouhém smlouvání svolovali sice k tomu, aby vedle staroslavné university Karlo-Ferdinandské byla pro Čechy zřízena nová universita zvláštní, starou však aby s budovami a jiným jměním podrželi sami celou. »Tomu se s naší strany odporovalo, neb jsme si pokládali spoluúčastenství ve staré Pražské universitě za právo. Mé mínění v tom bylo, aby se fakulty rozdělily, tak aby každá byla dvojí, česká a německá pod zvláštními děkany s plnou samosprávou, ale rektorát a akademický senát v čele university aby zůstal společný. Jiní přáli si ouplné rozdělení na dvě university, a v tom smyslu vyšlo dne 10. Dubna císařské rozhodnutí.« V tom rozumu předložen pak sněmovně poslanecké návrh zákona (koncem května r. 1881) a velkou většinou přijat. Universitní senát, většinou německý,[1]) pokusil se sice ještě jednou věc zvrátiti peticí k panské sněmovně, ale ta byla paralysována peticí českých profesorů a docentů (vyjímajíc fakultu právnickou). I vláda ujala se požadavků českých (v únoru 1882), a tak i většina panské sněmovny rozhodla se pro rozdělení dosavadní university na dvě, totiž českou a německou; zákon o tom stvrzen pak od císaře dne 28. února t. r.

Zajímavé jsou zprávy Pamětí o tom, kterak se universita česká znenáhla vytvářela. Na vybídnutí místodržitele Krausa ustavili se nejprve profesoři a docenti, kteří měli býti jejími členy, dle svých fakult. Dne 14. května konala se (pod dozorem rektorátu posavadní spojené university) volba děkanů a místoděkanů fakult právnické a filosofické, kdežto medicinská a theologická zůstávaly ještě nerozděleny. Potom nastala starost o doplnění fakult novými členy (pro některé předměty dotud nezastoupené), a Tomek měl mnoho pochůzek k místodržiteli a zajížděl do Vídně tehdáž i později (r. 1883, kdy šlo o rozdělení nadace Krombholzovy) k ministru vyučování a jeho úředníkům.[2])

Posléze došlo (dne 17. června r. 1882) k volbě prvního rektora university české. Fakulta právnická volila profesora Randu, filosofická Tomka; obě odevzdaly stejný počet hlasů. Musel rozhodnouti los a ten rozhodl pro Tomka. Nový rektor zakusil mnoho hořkostí od university německé. když se jednalo o rozdělení místností a jmění společného. Na štěstí místodržitel Kraus býval spravedlivým ochráncem Čechů. Dle jeho rozhodnutí měla jedna universita

[1]) Po známé rvačce s buršáky v Chuchli (r. 1881) čeští profesoři vydali provolání k českým studujícím, aby se vyzývavými protivníky nedali popuditi k nijakým výtržnostem. Universitní senat přisoudil za to těmto profesorům důtku, že prý se provinili proti školskému řádu; proti důtce Tomek s Kvíčalou podali (dne 8. července) rekurs k ministerstvu.

[2]) R. 1883 vraceje se z Vídně, osvěžil se návštěvou u rodiny Souchovic v Krumlově a u P. Rozsypala, děkana již v Mirovicích.

užívati hlavní síně kolleje Karlovy v měsíčních dnech čísla nerovného, druhá v dnech čísla rovného; losem připadly universitě české dni nerovné. Virilní hlas na zemském sněmu maršálek Auersperg přiřkl rektoru německému. Pro odpor Čechů zřízení zemské potom na návrh vlády změněno tak, aby rektorové obou universit měli hlas virilní. Tomek jakožto rektor zaujal pak místo na sněmu dne 11. října r. 1882. Akademický senát německý nechtěl půjčiti k installaci českého rektora universitní insignie, ba vzpíral se i rozdělení universitních pokladnic. Tím český senát přinucen obrátiti se k ministerstvu, aby zakročilo, a to vydalo pak výnos Čechům příznivý. »Při úřadování svém co rektor těšil jsem se z obecné náklonnosti ke mně, z které mezi jiným pocházelo, že v sezení sboru professorského fakulty filosofické dne 5. října uzavřeno jest povýšení mne za čestného doktora té fakulty.«

Roku 1883 přistoupeno i k rozdělení fakulty lékařské v českou a německou. Za rektora na příští rok vyvolen jednosvorně Randa, za něhož počalo se jednati o rozdělení i fakulty theologické. Později (r. 1885) Tomek stal se rektorem po druhé, když Kvíčala volby nepřijal, »nepamatuji se, z jakých pohnútek, ale tuším z ohledu na mne.« (Dokončení.)

Allons enfants de la patrie!

K poslancům v sněmě mluví král,
tvář plane mu jak svíce,
ti dí však: »Slibu nedostál,
nač dbát těch řečí více?

Nechť tlachá jenom! Dosti buď;
ať volně národ jedná,
víc nežli nyní nemůž být
už pro nás doba bědná.

Vše marno! Slibuj král, co chceš,
lid odvrací se zády,
jeť na splnění pozdě už,
rač stavme barikády!

Pryč s domluvou! Stůj k muži muž,
ať zmáhají se davy!«
I roste křik a roste hluk
a výš se tyčí hlavy.

A roste hluk a zvučí zpěv,
vzdor o zdi města bije,
a bouří zpěv a hoří krev:
»Allons enfants de la patrie!«

A mimo bastillu jde lid
a jitří se a hlučí:
»Hned vězení vám otevřem,
smrt všem, kdo národ mučí!«

Z žaláře básník Rouge de Lisle
dí k lidu: »Málo dbáte,
druh nad druha chce vyniknout,
kde takt, kde rytmus máte?«

A Santerre sládek volá v lid:
»To věru pravda jesti!
Hned přineseme taktoměr
k své písni na náměstí.

Je podivný to taktoměr,
těm běda, kdo ho zkusí,
leč máli znít náš zvučný zpěv,
tak padat musí, musí!

Hej, švarný je to taktoměr,
nuž, sem s ním na tržiště,
ať v čele lidu napořád
nám takt dá teď i příště.

A postavíme taktoměr
dřív, nežli svitne ráno.
Ten, jejž vynašel Guillotin.«
A zase zazpíváno.

A guillotinu natáhli,
jež klesala vždy pádně.
»Nuž slyšte, bratří zpěváci,
teď zkusíme to řádně!

Jak přesně padá švižně v ráz,
jak vesele se zvedá,
ba bojím se, že k oddechu
nám ani času nedá.

Ó vizte jen, jak pěkný stroj,
jak níží se a vznáší
a ruče skáče, na úžas
hruď zlosynů jak straší!

Viz, lide, jaký pěkný zjev,
kdo nedbá tvojí přízně,
s tím nesmlouvej se, nehovoř
a sprav se s ním hned řízně!

Sem, mistře kate, vůdce náš!«
Santerre zří k Tuileriím,
zkad na voze a spoutaní
se blíží lidé bledí.

A hněviv mluví: »No, už jdou,
lid dosti dlouho čekal«
A křik se nese v šíř i dál
jak rozvlněná řeka.

A Santerre sládek odkvapil:
»Jdu vstříc jim, přijdu v mále!« —
a hle už s knězem Edgeworthem
přivedl před stroj krále.

»Zde, Capete, viz taktoměr,
už mistrovi dej paže,
my zapějem!« A mistr už
Ludvíka k prknu váže.

Král mluviti chce, Santerre však
dal hrát a bubnovati.
»Jsi po zpovědi, chtěl bys snad
nám zas a znovu lháti.

To nedělej a kliden buď,
Ludvíka světce vnuku,
když krve šetřit nemůžeš,
tož šetři aspoň tuku!«

A k lidu volá: »Pozor teď,
sem, lide, obrať zraky,
v pád sekery ať za zpěvu
vpadnete s taktem taky.«

A vpadli, hrozno! Hluk a křik
se množí v lidstva davu,
a z rudých pilin vznáší kat
královu bledou hlavu.

»Dost buď,« dí Santerre, »prozatím!«
Zpěv lidu zvolna zniká,
a Santerre s vojskem provolal:
»Ať žije republika!«

Děs ostrým spárem v ňadrech všech,
nezdolnou hrůzou ryje
a z dálky zní to zas a zas:
»Allons enfants de la patrie!«

Hněv jako divý řeky proud
vše drtí, rve a bere.
Kde Bůh? Jen rozum bohem dnes.
Hej pozor, Robespierre!

Proč k hlavě dáváš smrtnou zbraň,
když lidé květ ti stelou,
proč ustřelil sis hlavy půl,
lid chce ji stíti celou!

A celou mu ji musíš dát,
už pomoci ti není,
jeť přízeň lidu vrtkavá
a mžik ji rázem změní.

Je přízeň lidu napořád
jen lehkou kupnou robou,
kdo páchal zlo, kdo dobru chtěl,
mře často stejnou dobou!

Adolf Heyduk.

Co zbylo.

Obrázek z doby po třicetileté válce.

Od

Karla Legera.

Šípkem a trním zarostly úvozové cesty, pole se proměnila v pustiny, bodlák a čekanka a pýr se rozplemenily, pilné ruce jich neplely, kované háky nepřeorávaly hnědou zemi. Všechno spustlo za douhá léta vražedných válek. Ani pánů neměla ta země, nikdo se nehlásil k divočině, jenom plevel všady opanoval, všechno udusil. Zmizely meze, mezníky se propadly.

Jediný balvan veliký bílého křemene ležel u pěšiny, která se klikatila v bodláčí kamsi k odlehlé dědině. Od kamene přes mělký a zbahnělý rybník, zarostlý sítím, bylo viděti k nedalekému městu. Za pobořenými hradbami černaly se lomenice a hřebeny dřevěných střech, vysoké věže kostelní, plné puklin, smutně strměly k jasné letní obloze. Hejna kavek kroužila kolem nich. U dvorů a chalup na předměstí bylo něco zelných zahrad, něco chmelnic, něco nedbale osetých polí.

Skřivánci zpívali, v prohřátém vzduchu pod bodláčím znělo jednotvárné skřípění cvrčků. Na bílém kameni ještěrky se vyhřívaly.

Červnový den byl, slunce sálalo.

Z úvozu vylétla vyplašená straka, zaskřehotala. Pěšinou od města blížili se tři páni. Jeden s vousisky nasivělými, ale statný, zdravý a červený pružně v předu si vykračoval, zvonil ostruhami na vysokých čižmách, po boku se mu houpalo kordisko. Pan Salaj z Cifry to byl, bývalý poručík od pluku Hasenburskéko, teď rozšafný soused Kolínský, manžel bohaté Anýžky z Úpy a v těchto dnech rychtář jeho milosti císařské.

Postupoval v hodnostech, však byl si toho vědom, pyšně nesl hlavu ještě bujnou a vzdorovitou, třeba na skráních šedivěla. Nezapřel vojáka, černé oči mu svítily pod širokým kloboukem.

Druzí dva šli beze zbraně. Chorobně zažloutlý, tukem zalitý a dychavičný pan Jeremiáš Spira, primátor, stařeček, opíraje se o hůl neustále se zastavoval, aby pot otřel a dechu nabral. Po boku mu kráčel ulízaný a naškrobený radní písař, magister Věčorek, v kabátku krátkém, černém, aksamitovém, s podvazky hedbávnými a s přeskami na škorních. Dlouhé hladké vlasy padaly mu až na límec kabátku.

»Psia krew, bestja!« zaklel po polsku, když mu s pískotem pod nohama křeček vyrazil. V zarostlých polích se sysli, křečkové a lišky rozplemenili jako plevel.

Ještěrky sklouzly s bílého kamene, unavený primátor těžce naň usedl, nohy natáhl, pot otíral a oddychoval. »Zde kdesi to bylo!« řekl rozhlížeje se.

»Zádušní pole zde vedle Jakuba Večána. Dvacet let už nikdo jich neoral. Zarostlo všechno — a teď hledej meze.«

»Tak, 74 kop zádušních polí ztratilo se,« jedovatě ušklíbl se pan Salaj. »Záduší ubývá, jinde přibývá. Pravda, žes pod Šotnovem místo pěti kop, které jsi s paní Mariánou dostal, naměřil osmnácte? Ale pravda, meze nejsou, mezníky se propadaly, pole nemají pánů.«

»Pole? co pole, břemeno jenom,« mínil pohněvaný primátor. »Není potahů, lidí dělných málo, nelze zasít, nelze klidit. Kdo by o kus půdy stál?«

»Mlč, sousede,« přimhouřiv oči smál se pan Salaj, »i pole znova ceny dojdou, už prý židé půjčovat začínají na záruku dobré země. A sázet budeme, já vinice, ty chmelnice, dobře zase bude, uvidíš!«

»Zde od toho bílého kamene šly meze zádušních pozemků,« okazoval primátor. Radní písař rozběhl se do pole, v bodláčí a v trávě hledal mezníky.

»Nech toho, magistře!« zvolal císařský rychtář, »nenalezneš. Jsi mlád, nepamatuješ, jak bylo. Počkej, tamhle můj pasák mohl by vědět, je zde zrozen, nejlépe nám může povědět.« Dva prsty přiložil ke rtům, zahvízdal a zavolal: »Šimone!«

Opodál za houštím kvetoucího šípku odpočíval starý pastucha. Rychtářovo stádo pásl, kravičky, ovce, něco koz. Byl starý, vetchý, na hlavě měl širák z rákosí upletený, na nohou lýčené střevíce. Seděl nehybně v tupé lhostejnosti kamsi do dálky zahleděn bledě modrýma očima. V bezzubých čelistech žvýkal

kořen osladiče, suché ruce měl sepjaty na prsou. Zaslechl volání, lenivě se zvedl, šel za hlasem. Nepozdravil pánů, stanul netečně před nimi, hledě stále kamsi bez cíle a žvýkaje bezzubými čelistmi.

»Pověz nám, Šimone, víšli, kde byla zádušní pole?« otázal se rychtář.

Pastýřovo čelo svraštilo se, patrně vzpomínal. »Tady as!« mávl rukou.

»Také víme, ale meze okaž. Vedle role Večánova a Horákovských!« pomáhal jeho paměti primátor. »Tvoje tu bývala role, Šimone Horáku!«

Kmet se zachvěl, otevřel rty. »Dávno již se tu neoralo!« zahučel po chvilce, »zarostlo všechno!«

»I tvoje paměť zarostla patrně!« Pan Salaj odvrátil se od něho k pánům. »Co jsme přišli viděti? poušť — nic nežli poušť!« řekl.

»Napiš, magistře Věčorku: ztratilo se 74 kop zádušních polí, — psia krew, bestja!« zasmál se.

Magistr Věčorek, Polák rodem, mladíček ještě, překvapen vyvalil oči a bezděky polohlasem zaklel: »Psia krew!«

Stařeček pastucha odešel zpět ke svému stádu, které v parném slunci líně odpočívalo, a zase tak lehl pod rozkvetlým šípkem v tupém klidu přežvykuje osladičový kořen.

Páni z radnice prochodili bodláčím, úvozy prohledli, ale otázku, kde že jsou hranice zádušních polí, nerozluštili.

»Však se naleznou!« těšil lehkomyslný pan Salaj, »až jen lidí přibude, vyplemení se bodlák a vyhubí kuny a lišky a opět se bude orat, a naleznou se už mezníky, každý si ohraničí své, dočkáš se ještě, pane Jeremiáši!«

Vraceli se k městu. Cestou zahledli vysokého člověka v plášti. Zdálo se, že schválně zdaleka se jim vyhnul, za houští zašel. Bystré oči Polákovy jej zahledly. »Jistě člověk zlý!« poznamenal.

»Nech ho být!« smál se rychtář. »Dokud se ti zlý vyhne, dobře pro tebe!«

»Toulá se teď po kraji všelikých lapků!« poznamenal primátor. »Bůh ví odkud až, a všichni hledí jen po kořisti.«

»I dříve bývalo, sousede!« ušklíbl se na jeho povzdech pan Salaj. »A po bohatých vdovách hlavně slídili. Přicházeli lidé až z Polska, — viď, magistře? — kdy budeš mít svatbu? Vdovička švarná, Eliška, na tebe počká? Pozor dej, ať jiný ti nevezme vdovičku i s domem pravovárečným!« smál se zlomyslně pan Salaj, »pomalu vdov se bude nedostávat. Vidíš, v těch trudných dobách možno přece na cestě zlato zvednout, — ale vdovičku musíš přibrat k tomu. Oh, bohaté vdovičky naleznou vždycky kupce, — viď, pane Jeremiáši? Nu, nezlob se, sám jsem pojal dvě, a ty, nespokojen málem, docela třetí jsi vzal. Ne, já po třetí už bych si vdovy nehledal, třeba z domu nejbohatšího. Patnáctileté děvčátko bych si vzal.« [1])

---

[1]) Po několika letech pan Salaj, ovdověv pětašedesátiletý, v skutku tak učinil.

»Kdy by věděla paní Anýžka!« zasmál se Polák, a pan Jeremiáš potřásaje hlavou, hořce poznamenal: »Že tě Pánbůh za tvůj všetečný jazyk netrestá! Do stáří rozumu nenabudeš. Málo nás za tolik let natýraly války, hlad a zlé povětří? A šedivý jsi, modlit bys se měl!« Cestou rozšafný pan primátor stálc ještě se ohlížel ke křoviskům nad úvozem, kam zašel neznámý muž. Hučel k sobě: »Pikhart nějaký, kacíř zatracený, chlap z panského sběhlý!«

»Co nám do toho?« lehkovážně odbýval ho pan Salaj. »Nech ho běžet. A víteli, pánové, že mám hlad? Na štěstí blízko je do mého dvora. Pojďte se mnou, pánové, najdeme tam, bohdá, na zub cosi, — homolky s kmínem, kus ovčího sýra a syrovátkou zapijeme, — to zdrávo, pane dobroději, psia krew!« Se smíchem vedl pány pěšinou do svého dvoru na předměstí.

V polích u bílého kamene ticho bylo, jenom skřivánci vysoko jásali, v úpalu slunečním tiše leželo stádo rozptýlené v porostlinách, starý Horák nehybně seděl na vyprahlé zemi mezi bodláčím, strnule hleděl v dálku, jenom bezzubé čelisti se pohybovaly žvýkajíce.

Z úvozu za křovisky vyšel cizí muž v modrém plášti, o těžkou hůl se podpíraje, zaprášen byl jako po dlouhé cestě, lýčené krpce na nohou měl rozedrané. Stanul, rozhlížel se, smeknuv široký klobouk stíral pot s lysé lebky. Věneček prořídlých šedivých vlasů chvěl se mu v týle. Zadíval se k městu, na věže kostelní a v oči mu stoupaly slzy.

»Mlád jsem odešel, stár a vetchý se vracím po tolika letech!« šeptal. »Plynuly časy plné bolestí a hoře. Bůh vložil trestající ruku na lid svůj, do všech stran světa rozehnáni vyznavači pravdy boží. Opustili jsme domovy své, pole svá jsme ladem zanechali, — ohněm a plamenem dolehla pomsta Hospodinova na otčinu naši. Zkáza a zpustošení a smrt kráčely tudy. Co ušlo hněvu tvému, Hospodine?« Od bílého kamene dlouho se rozhlížel. »Zde byla pole, dobrá pole, i svoje líhy jsem tady orával, — teď tu jenom poušť, země živitelka zarostla bodláčím!« —

»Hej, příteli!« zavolal na pastýře. »Čí je to tu stádo?«

Šimon pasák lhostejně obrátil po hlase svraštělý obličej.

»Šimone!« vykřikl cizinec a chvatně přistoupil. »Žes ty Šimon Horák?« dotazoval se, »poznal jsem tě!«

»Říkají mi tak!« žvýkaje osladič odpověděl pastýř a zvednuv mžikající oči po chvilce dodal: »A ty jsi Jakub Večán! Jakub, jenž odešel pro víru.«

»Uhodl jsi!« přisvědčil cizinec usedaje k pastýři. »Po dlouhém čase vracím se, abych shledl, co zbylo po letech zhouby.« Vzal a stiskl pastýřovu ruku, hlas jeho chvěl se pohnutím.

»Bída tu zbyla!« řekl Šimon. »Máš hlad, Jakube? vezmi, chcešli kousek osladiče, více nemám.«

Jakub díval se do jeho svraštělých lící. Jak byl sešlý, ubohý člověk! »Spolu jsme rostli, Šimone,« vzdechl, »a co z nás dvou zbylo! Pověz, co se dělo tady s tebou?«

Pastýř díval se strnule do dálky. »Co se dělo? kdož by si pamatoval — Viděl jsem plameny, krev, morem zabité, viděl jsem vojáky, Švédy, Sasy a císařské, pro kacířství vaše jsme trpěli!«

Jakub Večán odtáhl ruku, zasmušil se. »Jak?«

»Pro vaše kacířství a nevěru,« s tupou vzdorovitostí opakoval Šimon, aniž na Jakuba pohledl. »Rozhněval se Pánbůh, země se zalila krví, udáveny byly děti naše —«

»Co blabolíš?« podivil se cizinec. »Přece vím, tys také vyznával víru pravou. Odvolal jsi, Šimone?«

Šimon stále hleděl do dálky, očí neobrátil. Zamlčel se žvýkaje. »A my všichni jsme katolíci, všichni. Co chceš?« řekl po chvilce. »Pět dětí umřelo v jediném týdnu, dům vyhořel a zdi se rozpadly, zarostla pole. Trestal mne Pánbůh. A tedy katolíkem jsem — u pana Salaje, rychtáře, sloužím na desátý rok.«

»Kdo je pan Salaj? nepamatuji se.«

»A přišel — s vojskem přišel. Také jiní přišli, domy vzali, bohaté vdovy po měšťanech —«

»A co se stalo s mým domem, kde jsem hospodařil?«

»Spáleniště je, štíty spadly. Spáleniště je jako můj.«

»Chci se k němu hlásit,« zamyšlen pravil Večán. »Po válce klid bude, snad podaří se mi odprodat, co zbylo.«

Šimon bezzubými rty se zašklebil. »Vrať se, Jakube! Co zde hledáš? pravím ti, jenom bída zbyla. Kdo by kupoval, není kupců. Zadarmo na panství Chlumeckém selský grunt dostaneš, i k stavbě dříví pán ti zadarmo dá, chcešli se tam usadit!« Šimon zakašlal. »A co ty, — ty kacíři, pohane zatvrzelý, velmi se mýlíš, domníváš-li se, že ti bude dovoleno hlásit se k tomu, co bývalo tvým, — propadlo všechno, můj milý, tvůj majetek i hrdlo tvé! Chraň se! neomeškávej se, sice ti po hrdle právo sáhne!«

»Špatně mě těšíš!« zasmušen prohodil Jakub.

»Zlé časy přišly na naši zemi!« do dálky strnule hledě pokračoval pastýř. »Zjevují se znamení nebeská, kříže po nebi, slunce krvavá. A pán Ježíš v Sedlci krví se potí, v Rožtěři Panenka Maria krvavé slzy pláče. Vypravují, že v Hispanii žhavé kamení s nebe pršelo. Oh, Hospodine, smiluj se nad námi!«

Jakub vstával. »Nu, buď tu s Bohem!« pravil, podávaje Šimonovi pravici. »Odpočinul jsem si, půjdu hledat, co zbylo.«

Nehledě naň Šimon přežvykoval, jako by podávané ruky neviděl.

Se sklopenou hlavou odcházel vystěhovalec, zahořklá lítost svírala mu srdce. Dobrým druhem býval mu kdysi Šimon, ale mnoho vody uběhlo již od těch dob, časy se mění, mění se i lidé. Ach, Bože, hle, co ze člověka udělá třicet let! Potřásal hlavou ve vzpomínkách, které mu oživovaly pod čelem, jedna druhou stíhala. Zde po těch polích chodívával, bývaly jeho tyto lány. Bez pána leží teď ladem a bez užitku . . . Zvolna ubíral se k rodnému městu. Šel kolem rozvalených plotů, kolem zdí spustlých před-

městských dvorů. Sotva poznával dobře povědomá místa. Dřevěné stodoly shořely, zahrady zarostly divokým houštím.

Před samou branou, nad příkopem zpola zasypaným stával jeho dvůr. Rozvaliny hliněných zdí tu zbývaly, krovy spálili vojáci, všechno zarostlo kopřivami a blínem. Jenom stará hrušeň uprostřed nádvoří ještě stála proschlá ve vrcholku. Divoký bez rozplemenil se v koutech. V jeho stínu na kamenném rozpukaném prahu usedl unavený Večán, hlavu sklonil do dlaní. Vzpomínal. Kavky s kostelních věží letěly do polí, usedaly na suchých větvích starého stromu, krákoraly. Opodál cestou z městské brány ubírali se nečetní lidé, vozy přejížděly. Brána městská byla otevřena, cimbuří sesuto, příkop zasypán. Dávno tak. V bouřivých letech otvírajíc se poslušně dnes císařským, zítra Sasům či Švédům rozsypala se brána, vyvrátily se vrátně. Není třeba brány, ať vejde, kdo chce, přítel či nepřítel, není, kdo by jí bránil. Stala se zbytečnou, ať se v ruin sesuje.

K večeru již bylo, sluneční žár ulevil, když vešel pocestný do ulice nečisté a smutné. Domy sešlé a pobořené, spáleniště leckde. V oknech mříže vylámané, obydlí pustá. Málokde vidět bylo, že starostlivá ruka od nedávna teprve počíná opravovat, co bouře věků zničily.

Chodili lidé po ulici, leckdo po cizinci se ohledl, nikdo ho nepoznal. Ani Večán nikoho již neznal v ulicích rodného města. Zašel ke kostelu, na hřbitov. I kostel byl spustlý s portálem otlučeným, s okny slepými, hřbitov okolo přeplněn zarostlými rovy. U zdi kostelní pod pilířem našel zapadlý hrob, prostá deska mramorová nad ním byla popraskána, sotva čitelna. Ale na hrobě rostly květiny, pomněnky a zlaté měsíčky. Kdo je zaléval a opatroval? Večán dlouho postál nad hrobem, vzpomínal a modlil se. A na rozloučenou sklonil se a políbil vyschlou tu zemi.

Když odcházel, ze dveří děkanství zvědavě díval se za ním šedovlasý kněz. »Cizinec patrně nějaký,« pravil si a zašel na hřbitov k pilíři, četl popraskanou desku ve zdi: »Marjana Večánová a rod její.« »Večán, Večán?« opakoval v duchu vzpomínaje. »Ah, pravda. Jakub Večán pro víru před lety odešel. Proč se vrací, nešťastník? Co tu hledá?« Dlouho se za ním díval, až cizinec zmizel za rohem ulice.

Ze staré školy na parkáně vyběhlo několik žáků, výrostků nezbedných, s lomozem přímo běželi po hřbitově hroby přeskakujíce. Okřikl je děkan: »Ticho, nezbedové! nerušte klidu mrtvých!« A ruku zvednuv křížem požehnal hroby. »Requiescant!« I kacíři a nevěrci leželi tam.

Nahoře na věži zaskřípalo dřevo, zvon se rozhoupával.

»Co zase?« zahučel udivený kněz. Kovové srdce zabušilo. Kavky a holubi vylétali ze štěrbin popraskaných zdí.

»Bez pochyby procesí nějaké zase přichází k městským branám,« hádal děkan a nevědomky se zamračil. »Nemine skorem dne. To se plahočí na zázračná místa, jako by doma neměli, kde se pomodlit. A hladoví mniši přijdou s procesím a na děkanství

se ženou, — dej jim poslední kus chleba! všechno vyjedí, jako kobylky.« Z dálky tlumeně dolétaly tóny jednotvárné poutnické písně. »Jdou, — uhodl jsem! Hej, Olivo, Baltazare, kostelníče, dvéře zavírej!« s trpkým úsměvem zavolal kněz a vešel do děkanství.

Procesí táhlo náměstím, nemnoho poutníků zaprášených a unavených, stařečků trocha a žen vlekoucích klopýtající děti. Hned za korouhví s obrazem Marie Panny Vítězné dva mniši dlouzí a hubení v šedivém špinavém rouše kráčeli, růžence z velikých zrn visely jim od pasu i kolem hrdel i kolem loktů. V rukou nesli obrázky svatých, knížečky o zázracích s hrubými rytinami. A v přestávkách, když umlkal zpěv ochraptělých poutníků, vyvolávali oba: »Na Svaté hoře nový div se stal! Kupte vypsání věrné v této knížečce! Jak Pán Bůh rouhače zlého ohnivým poslem zabil! Obrázky kupte! Modlitbičku dostane, kdo koupí! Modlitbičku, kdo se pomodlí, plnomocných odpustků dosáhne!«

Málo lidí zevlovalo z podloubí, odvraceli se lhostejně. Večán právě přicházel poutníkům naproti. Chtěl zabočiti stranou, ale zahledl jej hubený mnich. »Kup!« vykřikl a ruku s obrázky vztáhl k Večánovi, »kup, starý! duši oblažíš!«

»Nechci!« zahučel v odpověď zamračený stařec a odvrátiv se, rychle odcházel. Pronikavá očka mnichova jej dlouho sledovala.

Slunéčko ukrylo se již za pobořené štíty domů, stín s večerním chladem po parném dni kladl se do ulic, ale nad městem ještě byla obloha do žluta rozžhavena, kolem věží s pokřikem kroužili rorýsi, zvon vyzváněl, daleko v ulici doznívai chraptivý zpěv poutníků. V klidu večerním před prahy starých domů vycházeli sousedé, stáli a posedali v podloubích hovoříce.

Večán přešel náměstím. Spousta i tu, vypálené domy, štíty schýlené k pádu, rumoviště. Postál u nároží, sotva poznal svůj dům, kde před lety hospodařil. Zdi byly rozvaleny, očazeny kouřem a ohněm zničeny, jak plameny kdysi z oken šlehaly. I klenba v podsíni rozpukána a drolící se. Zdálo se vše pusto a neobydleno. Ale po stupních k vyvráceným dveřím mihla se sukénka, dítě jakési vběhlo dovnitř. Večán zamyšlen kráčel za dítětem zčernalou síní. Na těsný dvorek došel. Tam v okně nízkém u samé země se zasvítilo, právě louč zažíhali.

Vešel i do světničky malé, klenuté, na prahu křesťanské pozdravení vysloviv. Slyšel dříve hlasy uvnitř, teď všechno náhle umlklo. Při kmitavé záři prskající louče ohledl se po chudičkém hnízdě. V koutě na prostém loži seděla shrbená stařenka, několik dětí si hrálo jí u nohou, statná žena v režné košili cosi u stolku u světla na spěch ještě popravovala. Oči všech v udivení obrátily se k tomu, kdo vešel.

Pokročil Večán s prahu a řekl tiše: »Odpusťte, jsem z daleka, ušlý.«

Stařenka s lože se vztýčila, na tváři zračil se jí úžas. Cizincův pohled setkal se s jejím.

»Sestro, Aničko, jsi to ty?« zeptal se nejistě nenadálý host.

»Já, bratře!« Na svadlých tvářích babičky objevil se úsměv, oči jí zvlhly. Třesoucí se ruce zvedla, aby objala bratra, kterého tak dlouho neviděla, ale úsměv s tváří zmizel, ruce sklesly.

»Kde se tu bereš? Proč jsi přišel? co chceš?« zeptala se starostlivě. Děti udiveny stály okolo, žínka od stolu se dívala rozpalujíc druhou louč.

»Přišel jsem podívat se, co zbylo,« se smutným úsměvem pravil host. Vzal stařenčinu ruku a pohladil ji. »Ještě že jsem tebe nalezl, sestřičko. Všecko v té zemi jako by sežehnuto bylo hněvem božím. A což ty? kterak ty žiješ? kterak jsi přestála léta hrozná a krvavá?«

Babička si vzdychla. »Neptej se ani, Jakube. I vzpomínat bolí. Ale proč jsi přišel?«

Povšiml si stařec, že ho ani nepobídla, aby usedl. »Přišel jsem rozhlednout se, zdali už klidnější je čas. Zastesklo se mi v cizině, vrátil bych se rád.«

»Bláhový, co hledáš? zle je tu. Dnes, dnes ráno vedli městem tři muže a ženu v řetězích. Z Hory je rejthaři hnali ku Praze. Také odkudsi z daleka, z exilu, kam odešli pro víru, se vrátili, ke svým statečkům se hlásili, a hle, jaké právo jim dáno! řetězy na ruce.«

Chvilku bylo ticho, smutné, nevlídné. »Nu, sedni si, bratře, u nás!« konečně pozvala sestra přívětivěji. »Vidiš, v bídě žijeme, nechce býti lépe ani teď po skončení těch dlouhých válek. Zuzanko —« pobídla mladou žínku, »přines chleba kousek, mámeli. To je dcera moje a to jsou vnuci moji,« pochlubila se. Stařec pohladil děti po hlavách. »Snad oni se dočkají lepších dob, ale s námi už bída půjde do hrobu.«

Jakub Večán v koutku sedě ukusoval po drobtech suchého chleba. Zamyšlen hleděl do plamene prskající louče, a slzy řinuly se mu po lících. Neptal se více.

Děti vyrušeny návštěvou neznámého oči s něho nespouštěly. Matka jejich odešla z komory, naproti svému muži, který dlouho z práce se nevracel. Praskala louč, — děti na zemi na hrsti suchého rákosí se krčily. Nejmladší se rozplakalo.

»Mlč, Terezko, zlato moje!« konejšila je babička houpajíc je na kolenou, ale děcko neutichlo. I druhým bylo do pláče.

»Vidíš, má sestro,« s úsměvem řekl Jakub, »přece jsi šťastna, vnoučata máš. Já už jen jako kůl osamělý na světě stojím. Povídej mu pohádku nějakou!« prohodil, když maličké plakat nepřestávalo. »Pamatuji se, jak jsme poslouchávali s utajeným dechem, když nebožka matička počala vyprávět.«

Stařenka potřásla šedivou hlavou. »Pohádky!« řekla jaksi udivena. »Pohádky! Ne, nepamatuji se už na žádnou. Jakube za ta léta se zapomene. A nebylo kdy vyprávět pohádky. Zde děti rostou bez pohádek.«

»Opravdu?« vzal plačící děcko na klín a počal vyprávět o zlatém zámku, o babě Jedibabě. Děti slezly se k němu, u jeho

nohou posedaly, dech zatajily. Louč dohořela, nízkým okénkem padl proužek měsíčního světla. I stařenka poslouchala, usmívajíc se. Ano, ano, už se rozpomínala, a když bratr skončil, začala sama jinou pohádku o ptáku zlatohlavém, ale mátla se, a Jakub musel pomáhat její paměti. Do dětských dob se vraceli oba ve vzpomínkách.

»Budeš nám zítra zase povídat pohádky?« škemrala drobotina.

»Budu!« slibovala bába, »budeteli hodny. Snad se na všechny pohádky rozpomenu, tolik jsem jich slýchávala, když jsem byla malá a hle, všechno jsem zapomněla. Ale rozpomenu se, všechny pohádky vám povím. Takové hezké bývávaly. Dá Bůh, že přijdou klidnější teď léta, nebudou nás plašit soldáti suroví, sběř všeliká cizozemská, i na pohádky zbude čas —«

V tom zabušeno na dvéře, rychtář městský s drábem vstoupili. Vysoký rychtář hlavu pod nízkým stropem sehnul, opřen o hůl rozhlížel se chytrýma očima. »Bylo mi řečeno, že tu cizinec nějaký se ukrývá.« Hlas jeho byl hrubý, ale z oholené tváře hleděla jakási dobrosrdečnost. Dráb na prahu potřískával halapartnou.

»Já jsem!« řekl Večán vstávaje.

»Kdo jsi, cizinče? odpověz, právo se tě táže. Jsi dobrý či zlý? proč jsi přišel?« prohlížeje si neznámého vyptával se rychtář.

»Jsem Jakub Večán, zdejší rodák —«

»Hm, nepamatuji se. Dávno tomu, co jsi odešel?«

»V roku třicátém.«

»Aha! pro víru jsi odešel, lutrián jsi. Já to věděl. Nu, a proč jsi přišel? co tu hledáš?«

»Přišel jsem, podívat se, co zbylo po časech zhouby.«

»Co zbylo? bída, můj milý, jenom bída!« zamračen rychtář zakýval hlavou. »A bída i pro tebe. Pojď se mnou, na radnici tě dovesti musím, podezřelých lidí po kraji se potuluje —«

»Je to můj bratr, rodný bratr Jakub!« ozvala se ustrašená babička.

»Nic naplat, — musíš se mnou!«

»Tento dům mi patříval, do rady a primatorem mne volívali.«

»Můj milý, svět se točí. Pojď, poslechni, právu nevzdoruj!« Rychtář uchytil cizince za ruku.

»Bože můj! Bože můj! pro nedobré jsi přišel, Jakube!« zalkala stařenka.

»Neboj se,« těšil ji bratr, »jsem nevinen, nic se mi nestane!« A klidně odcházel s právem městským. Ještě se ohledl po plačících dětech, po sestře rukama lomící . . .

Druhého dne z rána asi o dvanácté hodině na českém orloji urozený pan Salaj z Cifry ve svém domě v bílé čisté světnici obnažoval právě levou svalnatou paži až po rameno. Felčar Josef Šuch od brány stál připraven, aby mu žílu protal břitkým nožem a krve mu pustil, neboť právě byl úplněk, a v ten čas

dobře jest pouštěti lidem sanguinickým. Na síni se ozvaly hlasy, vešel magister Věčorek.

»Co jest?« zahučel císařský rychtář nastavuje obnaženou paži felčarovi pod nůž.

»Právo tuláka nějakého včera večer jalo, v šatlavě noc přeseděl, a teď na radnici před pány stojí. Nic u něho nenašli, jen knížku starou ohnětenou. ‚Phiola sanctorum'. Poslali páni pro tebe, pane rychtáři J. M. C., poraď, co s ním!« zvěstoval Věčorek.

»Pověz pánům, ať sami učiní, co za dobré uznají. Vidíš, bradýř tu čeká,« vymlouval se pan Salaj. »Závratě mívám a hlava mě bolívá, třeba zlou krev vypustit. Bradýři, tni už!«

Vešla paní Anýžka, choť páně Salajova, s misou bílou kamennou na krev. Felčar přiložil nůž k rameni, magister Věčorek kloně se svým protivně poníženým spůsobem ustupoval ke dveřím.

»Jakuba Večána včera chytili, vrátil se ubožák z ciziny,« promluvila paní Anýžka zachycujíc do mísy pramének tmavé krve. »Pro víru před lety odešel.«

»Hm, více jich odešlo, bláhovců tvrdohlavých,« hučel pan Salaj dívaje se na tryskající krev. »Vidíš, hned se uvolní člověku. Jen více, bradýři, pusť!«

»Tys ho neznal, pane můj,« pokračovala paní Anýžka zasmušena, »ale já se naň dobře pamatuji, byl kmotrem mým.«

»A zarytec odešel spíše, nežli by odvolal.«

»Nechal tady všechno, dům na náměstí, dvůr za branou, všechno spustlo bez hospodáře. Proč jenom se vracel? v nebezpečí se vydal.«

»Tak, v nebezpečí,« lhostejně přisvědčil pan Salaj. »Leda by se bludů odřekl.«

»Hodný a rozšafný muž to byl.«

»Bludař!«

»Teď snad jej jako zločince po žalářích vláčeti budou.«

»Čemu se divíš? Pro lidi jsou žaláře, ne pro psy,« uškliboval se lehkomyslně choť. »Také jsem v šatlavě si poležel kdysi a — dnes, vidíš, rychtářem JMC. jsem. Co platno všechno, právu se každý podrobit musí.«

Felčarovi se zdálo, že dosti krve vyteklo Tkanicí obvázal rameno, hubku přiložil k ráně. Nařídil klid, dobré polévky masité aby pán pojedl a vínem červeným zapil. Nůž očistil, do kabelky kožené uložil, dva penízky stříbrné za svoji úsluhu vzal a políbiv paní Anýžce uctivě ruku odešel.

Paní Anýžka přinesla červeného vína a nalévajíc rozhovořila se o svém kmotru Jakubu.

»Aha, aha!« zvedaje pohárek usmál se pod vousy pan Salaj. »Znám tyto ženské obmysly. Je ti líto starého bludaře, viď?«

»Líto, pane manžele milý. Včera viděla jsem, jak vedli po městě v řetězech spoutané ubožáky, kteří se vrátili do své rodné země a právem dopadeni byli.«

»Ah, to rebelanti nějací. Nu, a co tvůj kmotr?« potřásl pan Salaj hlavou, věděl, kam paní Anýžka míří. Vzdychl, pokrčil ra-

meny a pravil: »Zavolej Věčorka, magistra, zeptám se, co s bludařem.«

Pan Salaj ještě odpočíval a vína upíjel, když magister přichvátal.

»Co dělá zajatý?«

»Zapírá, že by měl zlých úmyslů. Ale odvolat bludy nechce. Vrátil se prý, aby se hlásil k tomu, co zbylo z majetku jeho, k dvorci, k domu, k polím. Bláhový!« zasmál se Věčorek.

»A jak rozhodli páni v radě?«

»Nijak. Navrhují někteří, aby byl na zámek v poutech odevzdán. Jiní, aby z města biřicem byl vyšlehán s výstrahou, že propadne hrdlo, vrátíli se poznovu.«

Pan Salaj jen se ušklíboval a vousiska kroutil. »Přiveď mi, pane magistře, Večána. A pana primasa že prosím. A sám knihu vezmi, zapisovat budeš.«

A nežli vešel pan primátor Jeremiáš Spira a nežli biřic Jakuba Večána přivedl, stál už císařský rychtář hotov k vycházce ve vysokých čižmách s kordiskem po boku na koženém pásku. »Půjdeme,« řekl primasovi.

»Kam?« udiven se zeptal pan Jeremiáš.

»Tam, kde jsme byli včera, k bílému kameni,« zasmál se pan Salaj. »Pojď, starý,« obrátil se k Večánovi. »Pamatuješ, kde bývaly mezníky zádušních polí?»

A vyšli za bránu k bílému kameni. Starý Večán rozpomínal se, kde hledati mezníky zarostlé, do země zapadlé mezi divokým plevelem. Biřic motykou kameny odhraboval, magister dlouhýma nohama na kroky měřil vzdálenosti. Každý krok tři střevíce měl.

»Děkuji ti, Jakube Večáne!« vztýčiv se vážně pravil císařský rychtář, když pole zádušní na všech stranách odměřena byla. »A teď jdi! odejdi s pokojem!« Vztáhl ruku ukazuje velitelsky do dálky. »A nevracej se nikdy! rozumíš? zde není místa, ani vzduchu pro tebe, pro bludaře. Co jsi přišel hledat? Ten svět, kterýs ty znával, je vyvrácen a rozbit. Vidíš, rumy všady jsou. A dlouho bude trvat, nežli z těch zřícenin cosi nového vstane. Co zde chceš? Jmenem práva ti kážu: Jakube Večáne, jdi!«

Starý vystěhovalec se sklopenýma očima, se rty trpce sevřenými vyslechl tuto řeč. Ještě se ohledl k rodnému městu, k věžem kostelním a skloniv hluboko hlavu mlčky odcházel přes úhory. Těžce opíral se o kovanou hůl. Šel, neohledl se více. Smutnou pustinou jenom vlastní jeho stín jej doprovázel.

Pan Salaj, primátor Spira i magister hleděli dlouho za ním od bílého kamene, dokud nezašel do hlubokého úvozu.

»Psia krew, bestja! bludař!« zahučel radní písař. »Neměli jsme ho tak lacino pustit.«

Císařský rychtář ohledl se po něm a jen se ošklíbl. »Mlč, magistře!« prohodil jizlivě, »toť jeden z těch, kteří odešli, aby udělali místo nám, — tobě taky, magistře Věčorku!«

O hloupém Jankovi.

Valašská vánoční legenda

od

Josefa Kalusa.

Janek hloupý slezl s pece,
narovnává záda, plece:
»Všechno ku Betlému chvátá:
já též půjdu, mamko zlatá!«

»Jdi, synáčku,« máma praví,
»popros tam i o mé zdraví.
Poloslepá jsem a hluchá.
Sobě vypros dary ducha.«

»Vy jen od Ježíška chcete,
a co vy mu darujete?«
»Pro Marii, pro hošíčka
dám ti vajec do košíčka.
Pecen chleba, másla hroudku
Josefovi na pochoutku.«
»Já bych myslil vzíti kroupy.«
»Janíčku můj, nebuď hloupý.
Za dar nehodí se všecko:
co by řeklo božské děcko?«

»Co by řeklo? Nevídáno!
Jídám kroupy večer, ráno,
a jsem silen, chvála Bohu,
že každého chlapa zmohu.
Bouček zlomím na koleně,
vůz unesu na rameně.«

»Nemluv hloupě, je to k smíchu,
ještě dopustíš se hříchu.
Pohněváš si svaté robě,
když je přirovnáváš k sobě.
Místo krup vem křížal trochu,
suchých švestek a — jdi, hochu.«

»Mně se málo zdá těch dárků,
ještě vezmu kuřat párku.
Jednu husu, jedno sele
a to dvouměsíční tele.
Taky slípku chocholatou.«
»Nejlíp odnes mě i s chatou!«

»Vždyť vše patří Bohu vlastně.«
»Pravda, vem a pořiď šťastně.«

Janek na trakač už skládá:
»To Maria bude ráda,
až uvidí tolik věcí,
že jsou dobří lidé přeci.«
Náhle zvedne k mámě zraky:
»Víte-li co: jeďte taky.
Obložím vás peřinami.«
»Ne, ne, smáli by se známí,
že se vozím na trakači,
a víš, mně je hnedka k pláči.
A pak, pohleď, milý Jene,
jak mám všechno obnošené.
Dávno je to všecko z mody:
tam je parády jak v hody.
Pozdravuj jen dítě, matku,
omluv mne, že hlídám chatku.
A pamatuj na Návrata!«
»Buďte s Bohem, mámo zlatá!«

Jede Janek po silnici,
úsměv v očích, úsměv v líci.

Tetka Bára z okna kouká:
»Kam, Janíčku, bez klobouka?
Bez klobouka, bez kabátu?
Kam, Janíčku, v takém chvatu?«
»Do Betlema, tetko Báro.
Teplounko je jako v jaro.
Bez kabátu obejdu se,
hlavu kryjí vlasy rusé.«

»Měl jsi obout aspoň krpce!«
»Nemám!« odpovídá trpce.
»Nemáš? Tos je rozdal jistě!
no, ty hospodaříš čistě!«
A dodala jedovatě:
»Já mít právo mámy na tě!«

»Tetko!« mírně praví Janek,
»zalejte radš marijánek:
usychá vám za okýnkem
s růžičkou a s rozmarýnkem.
A neplejte cizí ostí.«
Bára bouchla oknem zlostí.

Kdosi pokřikuje s meze:
»Hloupý Janek dary veze.
Hloupé tele, hloupou husu,
hloupých darů dvacet kusů.
Veze v pytli hrách a kroupy:
chce dokázat, že je hloupý.«

Dojel mladé husopasky:
jako zlato měla vlásky,
jako chrpa očka modrá:
»Dej mi píti, buď tak dobrá!«
»Z čeho?« »Z nevinných svých dlaní,«
a usmál se měkce na ni.
»Cítím v hrdle hořké sucho,
zlobou lidskou zní mi ucho.«

Schýlila se nad studánku.
Nese. »Pij, pij honem, Janku,
sic vyteče do krůpěje:
pij!« a na Janka se směje.
Ke rtům zdvihá mu své dlaně,
pil jak z rosných květů laně.
Pohladil jí zlaté vlásky.
»Co jsem dlužen?« »Sloužím z lásky.«

Po sličném ji líčku hladí,
vidí vtělené v ní mládí.
»Proč nezpíváš«? — »Zpívám taky,
ale...« »Ale?« Klopí zraky.
»Selka ráda zpěv můj nemá,
a tož musím být jak němá.«
»Jsili pak už po snídani?«
»Nejsem,« a zas hlavu sklání.
»Možná, zapomněli na mě:
mají práce přenáramně.«

Ukrojil jí chleba krajíc,
děkovala pojídajíc.
»Ten je chutný, Janku milý,
a jak voní, jak je bílý.
Bůh ti žehnej na bochánku,
ať ho neubývá, Janku.«
Přidal druhý ke krajíci
a jel, libý úsměv v líci.

Jel a přejel nechtě brouka,
jak se svíjí, zděšen kouká.

Nahodí se k tomu Káče:
»Zlomil's kolo u trakače?«
Ztratil's dukát na nejméně,
že tak koukáš usouženě?
Aj, ty truchlíš pro červíčka?
Řekla bych, že's přejel býčka.
Nebo na nejméně tele.«
Zasmála se z chuti celé.
V smíchu k poli odcházela:
»No, ten Janek zhloupl zcela!«

Kde se cesta s cestou kříží,
žebrák stařeček se plíží.

»Kam, synáčku?« »Ku Betlému.«
»Vezmi mě též!« »Vemu, vemu,
mám tu ještě místa trochu.«
»Bůh ti žehnej, dobrý hochu.
Byl jsem duší všechen kleslý,
že nespatřím božských jeslí.
Jeli kolem lidé mnozí,
jeli s kočáry a vozy.
Ale nikdo nezastavil,
‚nemám místa,' každý pravil.
Až ty jsi tak dobrotivý:
nech tě za to Pánbůh živí.«

Žebrák used, jedou dále,
každý po svém Boha chvále.
Žebrák šeptá otčenáše,
Janek v kraj se dívá plaše.
Líbí se mu hory modré,
nad oblaky slunce bodré,
v poli roztroušené chaty,
krásný valašský kraj zlatý.
Stříbro zdrojů, zeleň strání
i pastevců helekání.
Div sám cestou neposkočí.
V tom dvé drobných dítek zočí.
Zraky zakaleny pláčem,
cupou smutně za trakačem.

»Kam, kam?« »Uběhli nám druzi,
nemohly jsme stačit v chůzi.
Malečka je trochu chromá
a nechtěla zůstat doma.
K Ježíškovi putujeme
v strachu, že nic neneseme.«

»Rád vás spatří, spolehněte!
Pojďte, taky usedněte.
Ať mám trakač vrchovatý.«
»Zaplať vám to Pánbůh svatý.«

Mlynář, koně opentlené,
k Betlému se taky žene.
»Janku, s cesty, honem, chutě,
sic, na mou tě, přejedu tě.
Neumím se krotit v ničem,
pohladím tě ve tvář bičem.«

Po Janku šleh, po žebráku:
Janek stanul, blesky v zraku.
Zdvihl u vozu dvě kola.
Mlynář úpěnlivě volá.
V potu úzkosti se topí:
»Vždyť mě zvrhneš do zákopy!
Janku, pro živého Boha,
ustaň, zlomí se mi noha!«

»Za sebe odpouštím zcela:
jemu však krev řine z čela.
Před stařečkem na kolena!«
Mlynář kleká, prosí, stená.
»Přislib krotit zpupnost, pýchu.«
»Slibuji!« »Teď odjeď v tichu.«

Do města vjel hloupý Janek,
hledá, kde je boží stánek.
V tom nad stájí hvězdu vidí,
a před stájí zástup lidí.
Slyší hudbu, slyší zpěvy,
že co poslouchat dřív, neví.

Lidé trakač obstoupili.
»Co to vezeš, Janku milý?«
»Lidé zlatí, dary vezu.«
Žebrák šeptá: »Raděj slezu.
Byl bych na hanbu ti pouze,
lidem nelíbí se nouze.
Hle, mám oděv rozedraný!«
»Seď, já vzal tě do ochrany!«

»Janku, jaké jsou to dary,
dvě holčičky, žebrák starý?«
»No, i k snědku cosi bude . . .
A Ježíšek rád má chudé.«
Ozvaly se v smíchu hlasy:
»Otrhance sotva asi!«
»Ne, i pod hadry on tuší,
ze zlata že srdce buší.
A teď s cesty, lidé zlatí,
sic to někdo draze splatí!«
Všichni kolem umlkají,
a je volný průchod k stáji.

Janek k jeslím dárky skládá,
a pak na kolena padá.
»Ježíšku můj, Pane Bože,
ach, jak chudičké máš lože.
Peřin nemáš, sotva seno,
ale nejslavnější jmeno.
Proti tobě potentáti
čím jsou, třeba celí zlatí?
Třeba vládnou v širém kraji:
ty, Ježíšku, vládneš v ráji!
Vojáci trůn světský střeží:
u tvých jeslí volek leží!
Vínek králů v perlách září:
osel dýchá do tvých tváří.
Žezlem tvým je láska pouze.
Z dálky k tobě chvátám v touze.
Nesu chleba, máslo, kroupy:
jen se nesměj, že jsem hloupý.« —

»Ty žes hloupý?« dítě ptá se.
Janek zajíkl se v hlase.
»Je, je!« tvrdí lidé kolem.
»Možná,« šeptá Janek s bolem.
»Ba je, vždyť to každý hude:
hloupý byl a hloupý bude!
Každému jak blázen věří:
nepřeváží, nepřeměří.
Třeba čerta v pytli koupí —
Ó, Ježíšku, věř, je hloupý!
Mít on poklady, je rozdá.
Věz, on koupí kosa, drozda.
a vypustí na svobodu.
Matce dělá jenom škodu.

Zalíbil se hezké Katě,
která se jen hrabe v zlatě.
Ruku nabídla mu sama:
jemu milejší je máma.
By nemusel od své matky,
pohrd nevěstou i statky.
Mohl vládnout v bílém dvoře,
dře však doma na úhoře.
O kolečko víc neb méně,
věř, má!« — znělo netlumeně.

Janek čelo níže klopí,
smutné zraky v slzách topí.

»Dosti! nechci slyšet více,«
Ježíšek dí, přísné líce.

»Nechápavé srdce máte:
perlou pravou pohrdáte.
Vězte, nemám nad Jeníčka,«
kloní k němu obě líčka.
»Jak jsi hodný, dobrý, lidský,
taký buď a zůstaň vždycky!«

A usmáv se na Marii,
ručkama mu objal šíji,
i zulíbal snědé tváře,
až byl Janek samá záře.

Všichni stichli, kloní čela...
Celá stáj se krásou skvěla,
s výše rajská hudba zněla.

František O. Poupě.

Pomněnka na zapadlý hrob jeho.

Od

Otakara Zachara.

Dějiny, vypisující stav pivovarství z konce 18. století, shodují se vesměs v úsudku pro tehdejší kvalitu piv velmi nepříznivém. Dle dobrozdání znalců a na slovo vzatých vrstevníků domácích i zahraničních lze onu dobu jak ve výrobě tak v prodeji nazvati dobou úpadku či chcemeli dle často užívaného výrazu: dobou všestranné krise. A v té době kritického stavu našeho řemesla zářivým příkladem činnosti žil sládek *František Ondřej Poupě.* Zdá se, jako by reakce sama tomu chtěla, aby i v tomto případě potvrdil se dějinný úkaz, že největší tíseň a úpadek tvoří si muže velikých vlastností a vzbuzuje geniální i šťastné reformátory.

Poupě narodil se dne 26. listopadu r. 1753 v Českém Šternberce u Vlašimě jako syn panského kováře a zemřel dne 1. prosince r. 1805, i připadalo letos sté výročí smrti jeho. O významu jeho pro techniku pivovarskou bylo s dostatek pojednáno v novější době od Suka, Bělohoubka i Chodounského [1]) a za hmotné

[1]) Josef Tomáš Suk: Nový Poupě. Katechismus pro sladovníky atd. V Praze 1880 (Nakl. Slavík a Borový.) Vzor Poupětův povznesl Suk způsobem praktickým, an v letech osmdesátých základní věty »Počátků pivovarství« uvedl ve známost s příslušným výkladem a objasněním moderního rozvoje chemického a průmyslového v pivovar-

povznesení našeho řemeslnictví zjevně mluví ohromný rozmach nynějšího průmyslu a bohatství uložené v pivovarech. Dosud nevěnována náležitá pozornost Poupětovu významu *literárnímu* a *buditelskému*, jenž dotýká se citu netoliko českých sládků, ale při této stoleté vzpomínce všech příslušníků našeho národa.

Ostrovtipu Poupětovu neušlo při výrobě sladu a piva ani nejmenší kriterium pivovarské práce, tak že slova Chodounského »o žulových základech«, jež průmyslu pivovarskému názory Poupětovy položily, jsou, jak dějiny pivovarství dosvědčují, správna a platna.

Korunou praktických zásluh Poupětových je smělé a otevřené zřeknutí se tradicí pověrčivé pivovarské empirie, z níž vymanil naše řemeslo, nahradiv ji zákony chemie a fysiky, čímž uvedl bezděky nynější průmysl pod náležitý dozor laboratoře a do strojního zdokonalení. Proto byl Poupě sládkem praktickým, an seznamoval svoje soudruhy s prospěšností a účelností věd přírodních, aby na jich základě postoupil k reformě vlastní práce, neboť až do jeho doby napořád tápali sládci v nejistotě, co se týče nepravidelnosti klíčení sladů, špatného scezování mladiny a vadného kvašení, utěšujíce mysl pověrou a napravujíce řemeslné chyby zaříkáváním, dnes přímo nepochopitelným.[1])

Vnímavost Poupětova uplatňovala se v práci pivovarské nevšedním důmyslem vynálezce. Ale ani tu nepodával vynálezy složité, nýbrž až nápadně jednoduché, tak že lze s podivem stanouti nad lehkostí jeho duševní tvorby.

Aby si čtenář pivovarství neznalý mohl utvořiti představu Poupětových reforem, stůjž zde tento příklad. Scezování pivní mladiny (piva vařeného se chmelem) dálo se propouštěním celé várky skrze otvor, v němž zastrčen byl věch slámy, ovšem řemeslně spletené, jednou nebo dvakrát na délku přeložené a pak po šířce tenčí přehrštlí závinovitě převázané. Sta let tak tomu bylo a pivo cedilo se skrze díru slamou ucpanou, aby povařený chmel od piva se oddělil. Že sláma se stanoviska manipulačního a ještě více fysiologického nebyla pro průtok mladiny případnou ucpávkou, je samozřejmo, ale tím hůře bylo pro hodnotu piva, scezovaloli

---

ství. Před vydáním své knihy Suk zemřel, a znamenitý jeho literární odkaz k tisku upravili Ant. Bělohoubek a Fr. Chodounský.

Ant. Bělohoubek: Život a působení Fr. Ondřeje Poupěte. V Praze 1878 u Řivnáče. Všestranný význam Poupětův objasnil Bělohoubek tak důkladně, že by bylo marnivou snahou jíti po stopách jeho znova. Z vynikající jeho práce seznáváme tato životopisná data Poupětova: Vyučiv se ve Velké Byteši na Moravě, byl v l. 1778 až 1794 sládkem v S., v Štěkné, v Tachově a v Jinonicích. R. 1794 bydlel v Praze »u tří koulí« na Perštýně. Téhož roku stal se sládkem v hrab. pivovaru ve Slaném a od r. 1798 ujal se správy v měšťanském pivovaře v Brně, kdež r. 1805 zemřel.

Příspěvek k dějinám českého pivovarství. Za redakce Frant. Chodounského, soubor prací vynikajících pivovarníků českých. V Praze 1891.

[1]) Dr. Č. Zíbrt. Staročeské obyčeje a pověry pivovarské. Věstník Král. uč. spol., v Praze 1896.

se slamou zvlhlou nebo věchem již upotřebeným, infikovaným a snad ani vodou nepropraným. Poupě nahradil věch cizem, totiž dřevěnou aneb plechovou, dírkovanou plotnou, nápad na pohled až naivní a přece na tehdejší dobu tak vtipný, že byl současnými sládky nazván cizem Poupětovým.

O dalekosáhlém významu Poupětem zavedeného teploměřiče a vodováhy, návodu ke rmutování a konstruktivní úpravy hvozdu, vlastně podélného, valachu, jemuž seřízeny kouřovody, může si dnešní čtenář učiniti pojem, seználi pivovarství o dvě i tři sta let před tím.

Staročeská práce pivovarská byla ruční, a vše, co ji usnadňovalo a sládka zbavovalo zbytečné námahy a přípravného zaneprázdnění, bylo na tehdejší dobu vysoce cenným pokrokem; proto i ciz Poupětův uvítán a zaváděn s nadšením do pivovarů napořád. Není pochyby, jak z těchto běžných ukázek viděti, že se tehdejšímu sládkovi staly názory a knihy Poupětovy darem, jenž proti dřívějšku znamenal netušený pokrok a jednotlivci přinášel zjevné obohacení.

Poupě vydal po prvé své pivovarství německy pod titulem »Die Kunst des Bierbrauens, physisch-chemisch-ökonomisch beschrieben« (v Praze 1794) a česky »Počátkové základného naučení o vaření piva« (v Holomouci r. 1801). Německé vydání jest obšírnější a v českém se na ně na mnohých místech odvolává. Pivovarství české jest názornější a prostší, neboť cítil v něm Poupě se svými a jako učitel šel níže, k pivovarnické chase, která po většině neměla tehdy potřebných škol a německy neznajíc, nemohla si četbou z četnější literatury německé doložiti, čeho třeba. Jsou proto Počátkové první česká pivovarská učebnice, napsaná a vydaná v dobách, kdy česká kniha vůbec probírala se k svým dějinným počátkům.

Avšak i německé vydání Poupětova pivovarství jest mezníkem v dějinách tehdejší literatury pivovarské a významno i pro dějiny technické literatury německé vůbec. Tak úplné, případně technicky rozčleněné a kriteriemi pivovarské výroby popsané knihy o pivovarství před Poupětem Němci neměli, i není divu, že se stala kniha hledanou a vzorem pro všecka pivovarství další. Poupě se ve svých knihách odvolává na nejpřednější jmena odborníků své doby a účinně polemisuje ku př. s theoretickými názory Angličana Combrunea,[1]) čímž dílo své odborně povznáší nad úroveň empirických návodů řemeslných.

Co bylo předem řečeno o úpadku pivovarství v Čechách, bez výjimky platilo i o celé střední Evropě, Německo dnešního Rakouska a říše německé nevyjímajíc, a proto mezi nadšenými ctiteli a učni Poupětovými nalézáme v četném počtu sládky německé, mezi nimiž na prvém místě sluší uvesti D. Drehera, zakla-

[1]) »The Theory and Practice of Brewing«, v Londýně 18. století. Přeloženo do němčiny od P. Ch. Reichla v Lipsku 1796 a francouzsky vydáno pod názvem »L'art de brasser,« v Paříži, 1802. — Combrune popisuje po prvé použití teploměru v pivovarství.

datele pivovarů Vídeňských, na Švechatě. V německé literatuře pivovarské v té době se zrcadlil úpadek tehdejší výroby; rozvoj její padá teprve do prvních desetiletí 19. století,[1]) tak že Poupětův spis »Die Kunst des Bierbrauens« vyznačiti lze jako skutečnou epochu a to tím spíše, že technická literatura německá teprve v prvních třech desetiletích minulého století počíná svůj všestranný a dalekosáhlý rozvoj. A tak se Poupě mimoděk stal výhní, u níž skřehlé údy pivovarského řemesla se křísily, a s chloubou lze nám poukázati na to, že nejvíce a nejdříve využili tohoto blahodárného tepla právě Němci, k jichžto nynějšímu hospodářskému rozpětí pivovarskému působení českého sládka značně přispělo.[2])

Ale jak veliký byl na počátku 19. století rozdíl mezi námi a Němci! Oni i přese všecku politickou vnitřní rozháranost a Napoleonská nebezpečí byli aspoň mluvou jednotni a školského a literárního vzdělání dostávalo se jim, třeba ne v míře početnosti jich odpovídající, přece aspoň značnějšího. Jinak bylo s námi. V době naprostého nedostatku všeho národního vědomí i hmotných prostředků, jež by všeobecné vzdělání lidu opatřovaly, žili jsme jako národ zániku určený, o němž nejbližší desetiletí do dějin mělo napsati: »Byl...« Jak mohli jsme žádati pro sebe literaturu odbornou, když jí ani sousední národ, bohatší a mohutnější, neměl, a tím méně bylo ji lze vyvolati k životu, když po tu dobu živořila česká kniha vůbec. Ovšem život tu byl a život nadějný, neboť jinak by nebylo mohlo ani vyzařující světlo, jakým byl Dobrovský, vzkřísiti bytost neživou, ale život ten byl ponurý a nevyspělý, tak že ti, kdož se starali o jeho obveselení — Kramerius a Tham — ani netušili sami, že vlastně svými zábavnými spisy a divadelní činností uvádějí nás znova do arény života. A právě v té době jsme potřebovali k životu nejen vzduchu, ale také i stravy. Neboť co by byly prospěly všecky duchovní naděje, když jedině čin a podpora v práci hmotné byly držiteli našich živoucích těl, a proto potřebovali jsme nejen česky psané knihy o hrdinských činech Bruncvíkových, ale především česky

[1]) Nejpozoruhodnější německé spisy, na něž se i nejnovější encyklopedie technologické odvolávají, jsou tyto: Hermstädt S. F. Chemische Grundsätze der Kunst Bier zu brauen. Berlin 1814. — Eitelwein J. A. Beschreibung der Erbauung der Brauerei. Berlin 1802. — Leux J. C. Vollständige Braukunde oder Wissenschaftlich etc. Nürnberg 1831. — Schmidt C. M. Die Bierbauerei in ihrem ganzen Umfange. Züllichau 1820.

[2]) Jaké úctě a historické vážnosti se těší jmeno Poupětovo u Němců, viděti z okolnosti, že na Berlínské škole pivovarské věnuje se v přednáškách životu jeho dosud zvláštní vzpomínka a on staví se posluchačům za příklad. Rovněž pozoruhodno bylo, že r. 1904 na »Výstavě zpracování lihu« ve Vídni byl v čele imposantní exposice sládků z říše německé postaven obraz Poupětův, kdežto němečtí sládci z Rakouska zachovali se ku památce Poupětově zcela nevšímavě. S obzvláštní úctou historickou píší o něm dva nejznamenitější zymotechnikové němečtí, dr. M. Dellbrück a dr. E. Struwe, v »Beitr. zur Gesch. d. Biers.« Berlin 1903.

psaných naučení hospodářských a řemeslných, jichž bohužel dostávalo se nám jenom ve skrovných zlomcích, jako přídavku ke kalendářům. Nejen vzletný verš a historická pravda, ale především příslovečná selská houževnatost, řemeslný vtip a obratná směna našich výrobků, pracovaly o základech budovy národního bytí, v niž český člověk mohl i přes nepřízeň doby vytrvati a nebyl nucen podrobiti se bohatšímu cizinci anebo pro obživu opouštět svého domova.

A v těchto dobách tísně, malosti a chudoby žil František Ondřej Poupě. Ale nežil stísněn, zakrnělý a chud. Z chasníka pivovarského se prací svou povznesl na samostatného sládka a soukromě se vzdělav, stal se osvíceným a pokrokovým učitelem svých vrstevníků. V dobách skutečných českých prvosenek literárních vydal »Počátky základného naučení o vaření piva«, a to nikoliv češtinou zkomolenou a zrůdnou, jak se s ní setkáváme v různých modlitbách a úředních výnosech té doby, ale češtinou dokonalou, jadrnou a spisovně správnou.[1]) Bylo to u Poupěte pochopitelno. Vydával knihu nikoliv ze zisku, ale z touhy pomoci svým krajanům, a jsa vážným a hlubokým vlastencem, pořídil vydání nejsvědomitěji, ba při všech starostech měl ještě obavu o správnost slohovou a gramatickou, jak čteme v pozoruhodném vyznání v úvodu »Počátků pivovarství«, jímž se omlouvá pánům »napřed platitelům«, totiž osobám, jež si českou knihu zamluvili a napřed zaplatili.[2])

»Začáteční starost o napravení Brněnského pivovaru ve všech dílech jeho nepřipouštěla, abych sám byl na se vzal přeložení spisu[3]) svého. Pročež vyvolil jsem k tomu jistého, pro český jazyk vůbec známého muže, s tou pevnou nadějí, že po malém doplnění praktického smyslu mého budu v stavu slovo držet. Ale obdržev to přeložení, shledal jsem, že šedesát zlatých, kteréž jsem za pouhé přeložení dal, nezpůsobilo dokonalého skutku. Na sta slov bych mohl na důkaz proukázat, kteráž v tom přeložení praktickému smyslu odporují, ba ani se s českým jazykem nesrovnávají. Ale budiž dosti na následujících: Seelengrösse má býti vysokomyslnost; Glasmeister, sklenář; Gährung, kysání; Brauofen, pivovarská kamna; auflösen, rozloupiti; Kühlfächer, příhrad atd. Mezi celými propovídkami jsou takové, jako tato: bis man bemerkt, dass die

---

[1]) Poupě v »Kunstu« užívá napořád bohemismů, jako spilken, kall, hubatken, tiamen, woschitz, raubisch, kněz, humen, schie. (Viz též Bělohoubkův »Život«.)

[2]) Seznam jich uvádí vzadu a čítá jich 44.

[3]) Pozoru zasluhují ještě tato slova, vztahující se k zmíněnému překladu: »Co se toho týče, aby první můj spis do českého jazyka přeložen byl, řekl jsem v předmluvě druhého dílu (německého) téhož spisu, jak velice jsem si žádal, abych tím skutkem také mé, českým jazykem mluvící vlastence, osvítil. Ale zdálo se mi, jako by málo kdo byl milovníkem takového čtení, a byť bych byl českým a moravským sládkům, kteříž v německém jazyku vycvičeni nejsou, užitečným býti chtěl, přece mi scházel dostatečný počet napředplatících na to vydání, kteréhož jsem zcela na své útraty vzíti nemohl.«

Würze theils verraucht, theils in den Hopfen sich eingezogen hat — až prý pivo vyčichlo — a tak dále.«

»Při mém velikém zaměstnání nebylo mi možná, abych sám ty hrubé chyby napravil. To vyčistění opět jiný, v českém jazyku sběhlý na se vzal; ale já se za šest měsíců nemohl dověděti ani o mém spisu, ani o jeho napraviteli. Teprv po mnohonásobném dopisování dostal jsem návěští, že se až v Augspurku vynachází. Zdáloť se mi, že ho co nejspíše vyčistěný dostanu, ale když jsem ze sna procitl, zaplativ pět a dvacet zlatých, spatřil jsem jedenáctého měsíce starý, jen seškrábaný spis, teď nejen nepřepsaný, ale mimo to ještě podškrtaný a nikolivěk zlepšený. Teď nemocí stížen, sám jsem překládati musel tak ponenáhlu, jak to můj nebezpečný neduh dovoloval, abych pánům napřed platitelům za dost učinil, kteříž laskavě uznají, že ty příčiny jsou k vymluvení dostatečné, proč tak dlouho čekati museli. Však nyní ujištěni být mohou, že můj vlastní smysl v rukách mají. Aby pak mému přeložení, kteréž jsem nemocný vypracoval, nic nescházelo, co čistota jazyka našeho žádá, požádal jsem jistého, v té věci dokonale sběhlého muže, aby ho veskrz prohledl a mé nedostatky napravil.«

Cit praktického řemeslníka velel i tu dělati dílo svědomité a hodné mistra, a věru všichni literáti 19. století mohou s chloubou přijmouti tohoto sládka-spisovatele do cechu.

Dalekosáhlý jest význam literární činnosti Poupětovy v přirovnání se soudobou technickou literaturou, což viděti z dějin jejích na ráz. Byla to v té době jediná odborná kniha česká z technické literatury vůbec, tak že od vydání pivovarství Poupětova teprve po třiceti letech dvě bystré hlavy — Pelcl a Amerling — otvírají před námi v 19. století znova českým jazykem napsanou knihu technickou a teprve po padesáti letech sledáváme se po druhé v 19. století opět se samostatnou českou knihou pivovarskou.[1])

Poupě citem, životem i prací byl Čech, a to takový, jací se rodí pod tíhou nepříznivých poměrů, s nezištnou láskou k domovu a s houževnatou vůlí pomoci svým skrušeným soudruhům v práci. Byl jako sládek muž práce a tuto vlastnost přenesl i na činnost spisovatelskou. Nejsou to slova chlubná a planá, ale starostlivost otcovskou prokazující, když praví: »Má vlast a otcové její nebudou mi to za zlé pokládat, že se osměluji čtenářům ty sladovnické osoby oznámiti, kteréž dílem theoretické a praktické umění u mne zcela dokonaly, dílem toliko podle své možnosti ponaučení přijaly. Já to jen z té příčiny činím, abych v rostoucí mládeži horlivost pro všeobecné a jejich dobré vzbudil, žádost k učení obživil a jejich vycvičení zdokonalil.« Za slovy těmi následuje řada jmen znamenitých a nám dnešním dosud známých sládků českých, kteří dosvědčují veliké národohospodářské poslání Poupětovo.

A tak nejen svým soudruhům, ale celému pivovarství evropskému vybudoval Poupě lepší technickou výrobu a za-

[1]) Josef Daněk: Popis pivovarnictví na spodní kvasnice. V Praze 1852.

bezpečil jeho nynější rozvoj, z něhož těží fiskus skoro všech států. Mezi svými krajany působil tento český sládek jako hospodářský buditel a rozmnožovatel našeho národního majetku v dobách, kdy naše národní samostatnost toho nejvíce potřebovala.

Po stu letech nezbylo po Poupěti ničeho. Nezachoval se nám ani úplný obraz jeho podoby, životopisných údajů bylo tak po skrovnu, že životopisec jeho Ant. Bělohoubek po deset let je pracně sbíral a sestavoval, a do dneška nedostalo se Poupěti ani zaslouženého pomníku, ba i hrob jeho v Brně neznám travou zarůstá, — *jen jedno po něm zůstalo, česká pivovarská kniha z prvních počátků našeho národního probuzení, z níž po stu letech se všichni dosud učíme.*

Z výletu do Srbska.

Cestovní mžikové kresby a poznámky

od

Karla Voitla.[1])

Za jasného, časného jitra počátkem září 1905 unášel nás rychlík směrem k České Třebové, přes Brno k Vídni.

Naše společnost o čtyřech osobách rozložena v coupé sama. Mladý, vytáhlý, čiperný velkoprůmyslník, výrobce stavebních hmot a majitel vápencových a mramorových lomů pan B. Naproti němu bývalý ředitel cukrovaru a panství v Rusku pan K. — jest teprve v středních letech, ale tráví již na odpočinku ve své české domovině. Má báječné zkušenosti a veliké množství fotografických vzpomínek vlastní výroby z procestovaných zemí. V opačném koutě coupé uvelebil se tučný, mladý lékař Dr. R. Uprostřed sedadla moje maličkost.

Cestovní znalosti a příhody cukrovarního řiditele jsou nám hlavním předmětem zábavy. Řadu knih, kterou by jeho výzkumy z Kavkazu, ze Sibiře, ano i z Persie naplnily, zůstává ještě české literatuře dlužen.

Zatím dospíváme k vážnějším úvahám národohospodářským, obchodním a lidovým.

»Rakouská politika na Balkáně nebyla nikdy tak obratná, aby vzbuzovala důvěru tamních států a národů,« vykládá ředitel K.

»A Rakušan vystupuje tam vždy jako Němec. Proto je Jihoslovanu neoblíbeným ‚švobem‘,« dodává lékař, »slyším od Srbů u nás studujících.«

---

[1]) Když jsem o výletu do Srbska mluvil s p. redaktorem Osvěty, překvapil mě žádostí, abych to, co povídám, také napsal. Nejsa muž od pera, bránil jsem se, bránil — ale neubránil.

Poznámka pisatelova.

»Nedivte se, že za politických tanců výplody vlastní obchodní politiky Rakouska a výsledky jeho obchodních vztahů bývají unika svého druhu,« pokračuje pan K. »Poměry obchodní na př. v Srbsku přirozeně závisejí ve své podstatě jen na Rakousku. Veškery pokusy, které na příklad byly podnikány s vývozem srbského dobytka po moři až do Marseille, se nezdařily. V tom a vůbec v odbytu největší části celé své agrární výroby Srbsko zůstává odkázáno na Rakousko-Uhersko.«

»Však to páni Maďaři velmi dobře vědí a pomocí elastických veterinářských nařízení dle své libosti a potřeby vlastního trhu týrají nebohá srbská dobytčata karanténami a kapsy jich dodavat lů úbytovými bacily,« vpadá doktor. »Čtete o tom v novinách každou chvíli.«

»Ano,« pokračuje ředitel, »i v tom přejeme Srbům dle možnosti odpomoci, neboť naše snaha se zakládá především na vzájemnosti. Chceme přispěti vývozu srbskému a spolu naladiti tamní trh pro naše české výrobky. Ale na vzdor závislosti Srbska na Rakousku, pravím, neodpovídá přece daleko vývoz průmyslového mocnářství do tohoto sousedního zemědělského státu přívozu jeho k nám. Rakouský vývoz do Srbska obnáší ročně jen asi 24 milionů franků, ale vývoz ze Srbska do Rakouska přes 56 milionů, dle statistiky, kterou naleznete v zajímavé brošuře vydané srbskou vládou o letošní výstavě v Lutychu. Největší kontrahent v mezinárodním obchodním obratu srbském, Rakousko, nedovede odbytiště svých výrobků u dobrého souseda lépe opatřiti. Arci, dosavadní uchvatitelé rakouských styků, Vídeňští a Peštští obchodníci a prostředkovatelé mají tu na svědomí smrtelné hříchy. Poukazujíce na nejistotu srbské úvěrnosti, do celého světa hlásanou, přepínali ceny rakouských výrobků tak dalece, až se vykořisťovaní Srbové počali ohlížeti jinde. Dnes na př. Anglie odbude v Srbsku asi za 4 miliony svého zboží a nevyváží odtamtud skorem nic. Přišla Francie a konečně rozpínavé Německo dováží tam třikrát tolik, než vyváží a nebojí se chatrných úvěrových poměrů srbských.«

»Prosím vás,« zívl pojednou mladý továrník B., vyrušen z polosna hřmotnějším ředitelovým přednesem posledních vět.

»A ty rakouské konsuláty! Samá vysoká diplomacie — a obchodní záležitosti, přispění obchodníku našinci — to jako by bylo pod konsulovou důstojností. Vím to od našeho zástupce, kterého máme v Bělehradě.

»Ovšem, poněvadž ještě k tomu rakouským konsulem v slovanských státech bývá z pravidla Maďar, tu se pak ani netáži, kde zůstávají obchodní styky rakouských slovanských zemí, kde potřeby jich průmyslového vývoje, a zvláště českého!« horlí dále pan K. »To je teprv kapitola.«

»Jako ve všem, zbývá nám jen svépomoc,« odpovídám. »Proto náš vývozní spolek podnikl dojista záslužnou věc, když uspořádal tuto naši výpravu, abychom především na vlastní oči

alespoň seznali v Srbsku, jak dalece jsou odůvodněny ty černé zprávy o tamních poměrech.«

»Je to až bědné, jak píší v tom směru na př. vídeňské listy, hlavně Zeit a Neue Freie Presse, četli jste to zas ondy? —« dodává pan B.

Na to ředitel: »To je právě ta hrozná moderní zbraň našich odvěkých nepřátel, veřejný tisk. Haní, aby vzbudili nedůvěru a odvrátili každého od spojení, z něhož sami jen kořistí. Vždyť mají, jak jsem již pravil, Vídeňané a Pešťané celý rakouský obchod se Srbskem sami v ruce.«

»Všechno,« podotýká dr. R., »obchod i vědu, která musí za týmž účelem dokazovati slovanskou inferioritu. Vede se nám Čechům zrovna tak.«

»Zdali pak,« skočí mu do řeči továrník B., »pan předseda vývozního spolku s panem bankovním ředitelem stihnou ve Vídni určitě náš vlak? Připojení k jízdě do Pešti je až v Gänserndorfu.«

»Myslíte, že je bude srbský pan vyslanec ve Vídni, jemuž ohlašují naši výpravu, tak dlouho objímati, až by zmeškali?« žertuje lékař.

»Víte, že není dochvilnějšího a horlivějšího muže ve všem,« odpovídá cukrovarní ředitel, »nad mého přítele P., ředitele naší první banky. On, který vždy bystře postřehuje situaci, dal vlastně v české společnosti národohospodářské, kroužku zkušených a učených mužů, podnět k naší výpravě, jejíhož uspořádání se ujal povolaný k tomu náš vývozní spolek pro Čechy, Moravu a Slezsko.

»Všechna čest. Doba je skutečně nejvhodnější, před samým zahájením jednání o obchodní smlouvě srbsko-rakouské,« dokládám já. »Snad bude možno po vzájemné dohodě na mnohé věci z obou stran naléhati, které by pro smlouvu byly nejpalčivější potřebou. — Tajemník vývozního spolku před nedávnem do Bělehradu vyslaný shledal velmi příznivou náladu pro naši návštěvu, a pozvání sdružení Bělehradského kupectva bylo velice vřelé.«

Tu však míjíme již vlakem malebnou krajinu Blanskou, i zdálo se, jako by fotografický oparát našeho ředitele, jehož nejmodernější zařízení nám právě vykládal, samou radostí ve svém pouzdře se byl dmul, tuše za oknem záživnou potravu pro své zvěčňující útroby.

Za krátko dostihli jsme Brna, kdež se naše výprava rozhojnila o nového člena: přisedl k nám subtilný pan Kr., továrník hospodářských strojů z Přerova. Jeho chování je velice taktní, korrektní, při tom skromné, ale přece jistou energii prozrazující.

»Příteli!« vítá ho cukrovarní ředitel. »Jedeme do země vám zvlášť zaslíbené! Z půl třetího milionu všeho obyvatelstva v Srbsku dva plné miliony rolníků. To bude hospodářských strojů!«

»Kterých tamní panenská půda snad ani nepotřebuje,« odpovídá s úsměvem pan Kr. »Mimo to prý je rozdrobena jen v majetek malorolnictva.«

»To je pravda. Asi na 200.000 chalupníků a rolníků. Statků na př. již přes 150 hektarů po čertech málo. Jediným srbským velkostatkářem je srbský stát, jenž drží téměř přes 2 miliony hektarů, t. j. polovinu veškeré půdy, jejíž největší část pokrývají ovšem lesy,« vysvětluje ředitel K. »Ale vězte, přírůstek orné půdy rok co rok stoupá. Dosud jest jí něco přes 1 mil. hekt., as čtvrtina teprv veškeré rozlohy království. A nechť v ní kukuřice, pšenice, zeliny, paprika, melouny, tabák z počátku třeba jen jen bujely, bude přece velice záhy potřebí intensivnějšího vzdělávání a tudíž více strojů. Rolníci a chalupníci srbští, v nákupní družstva sloučení, zakupují strojů nyní už, jak se dočítám, přece asi za 51.000 franků ročně.«

»Snad asi z Německa neb z Ameriky, té dvojí konkurence, jež drží náš český strojový průmysl v stálém babylonském zajetí,« vece pan Kr. »Vídeňští komisionáři, jichž prostředkovatelský zisk i tento druh výrobků vždy značně zdražoval, druhdy prý ze samé ziskuchtivosti při sebe menší politické krisi okamžitě zbavovali srbské zákazníky úvěru a zničili mnohého neúprosným vymáháním platu.«

»A to,« vpadá ředitel K., »asi mělo za následek vydání zákona, jímž každému rolníku zaručeno 2·8 hekt. plochy jeho pozemkového majetku, které jsou nezabavitelny, i zákona, že rolník nesmí kontrahovati dluhů směnečních, a tudíž dluhy takové jsou neplatny.«

»To je velmi moudrý zákon,« poznamenává doktor. »Já bych jej rozšířil na všechny směneční věřitele.«

»Víte, páni,« připomíná pan Kr., »že se k nám připojí místopředseda Pražského obchodnického spolku Merkuru? Včera jsme se tu náhodou sjeli. Dnes mešká ve Vídni. Merkur prý zamýšlel již před třemi lety uspořádati v Bělehradě českou průmyslovou výstavu.«

»Tím lépe, máme tedy již dějinami cestu upravenější,« praví nadšeně pan Kr., zrovna když stanul vlak v Gänserndorfu. Zde vystupujeme na hodinovou asi zastávku a sedáme na verandě k obědu.

Sotva jsme pojedli, přijížděl vlak od Vídně. Ze zadního vagonu se na perron vyhoupla pružná postava v elegantním bělošedém cestovním plášti a takové též čapce. Jest to pan V., předseda vývozního spolku, ředitel akciové směnární společnosti. Kyne nám z daleka, abychom přisedli do vozu k nim. Vítajíce se srdečně i s rozšafným, obtloustlým zástupcem národohospodářské společnosti, panem ředitelem P., postřehujeme, že obličeje obou září. V přeplněné cestujícími vagonové uličce tiskne nám však již ruce i místopředseda Merkuru, štíhlý pan M., jehož jarou tvář interessantně zdobí prošedivělý vous, a jehož lahodný orgán nezapírá, že jeho majitel jest spolu prvním barytonem Pražského Hlaholu. Kde však spatří nějaký nákladní vůz, prohlíží jej, nemáli ještě patentních »Herkulových kol« — opatřuješ jimi celé naše mocnářství. Předseda vývozního spolku v něm se zvláštním zadost-

učiněním vítá člena obchodní a živnostenské komory Pražské, kteráž hodnost má výpravě naší dodati větši váhy.

S malým pohodlím v přeplněných vozech, ale tím v lepší míře mysli projíždíme hranicemi obou polovin říše, letíce rozsáhlými žírnými rovinami uherskými. Míjíme malebný Prešpurk a pozorujeme, čím blíže k Pešti, tím zřetelněji, vliv jižnější polohy kraje. Zde na mnohém obrovském lánu zástupy slovenského lidu již dobývaly řepu.

Významně dávají nám náčelníci, náš předseda p. V. a ředitel pan P., náležité pokyny k našemu programu v Srbsku. Bleskem vždy zahořel těkavý zrak na panické tváři pana V., když líčil laskavé přijetí delegace na Vídeňském srbském vyslanectví a její setkání se tam s královským důvěrníkem Milanovićem.

»Budeme míti zajímavé požitky. Vpadneme přímo do proudu slavností, konaných o prohlášení plnoletosti následníka trůnu,« dodával svým sladkým tenorem. Z brusu nový anglický jeho cestovní vak chová prý nezbytné kadidlo a myrrhu: adresu králi a jako dar Jansovu a Hantichovu Prahu. Dokud se nesešeřilo, zahloubal se pak do srbského slovníčku, ostatní pak účastníci do mého Baedekra a do jízdních řádů.

Konečně o sedmé večer vystupujeme na Pešťském nádraží. Ani jeden z nosičů se nepohne, pokud není osloven náležitým maďarským názvem »hordar.« Za to v hostincích služebnictvo i obecenstvo němčí o všecko pryč.

V metropoli Maďarie, kteráž — mimochodem řečeno — je mnohem živější než Vídeň, jsme se jen vyspali a druhého dne po sedmé ráno ujížděli jsme drahou dále na jih.

Více než po čtyřhodinné rychlíkové, únavné jízdě, nedozírnou, přímočarnou tratí vystoupili jsme v Sobotici, městě asi s 81.000 obyvatelů nejvíce srbských, ležícím v úrodném Banátě. Zajímal nás zde nejvíce trh na ohromném náměstí, kde srbští sedláci a selky nabízeli spoustu krásného ovoce, hroznů, papriky, zelin, luštěnin, pečiva a j., ano i na hrabičce kštice ženských vlasů. Takto nám v městě jen nápisy připomínají, že jsme v Maďarsku.

Po poledni pokračovali jsme v další jízdě na jih.

Nižina mezi Tisou a Dunajem, kterou nás vlak unáší, poskytuje jen obrovskými dimensemi plochého krajinného průhledu zajímavosti a vzletu myšlenkového. Na pustách, střídajících se s přeúrodným kukuřicovým a pšeničným krajem, jen spoře posetým dvory a samotami, zjevují se nám tu i tam Pŏtefiovy nebo Ševčenkovy básnické obrázky s legendární studnou a stády skotu, koní i bravu.

Konečně spatřujeme po dlouhých hodinách na samých hranicích Slavonska první hornatinu. Jest to Srěmské pohoří s mohutným pasem Frušky Gory, kterou železnice tunelem prochází a za městem Karlovci (sídlo arcibiskupa a patriarchy církve východořecké) opouští, projíždějíc napříč rovinným Slavonskem, k říšským hranicím za Zemuní (celní stanice) na břehu Sávy.

Již před tím prokmitaly nastalým šerem na protější porostlé výšině bílé stavby Bělehradu a zvlášť staré jeho pevnosti, zadumané na srázné skalnatině při samém stoku mohutné Sávy s mohutnějším ještě Dunajem, zadumané v předivo těžkých dějinných zápasů světa křesťanského s mohamedánským.

Přes smělý železniční most přejeli jsme na pravý břeh, na půdu srbskou.

V nádraží Bělehradském uvítala nás četná deputace »Sdružení obchodnictva Bělehradského« vedená presidentem panem Kostou Rizničem. Za představování odevzdávám se s radostí do ochrany členovi česky hovořícímu, průmyslníku panu Bailonimu.

Deputace zavezla nás ve svých povozech vzhůru do města do elegantního, úplně moderně zařízeného Grand Hotelu, kdež se s námi s dobrým taktem rozloučila vědouc, že po tak dlouhé cestě nám v dosti pozdní hodině bude oddech v soukromí nejvítanější.

Druhého dne jsme si prohlíželi srbskou metropoli.

Bělehrad jest úpravné, velice čisté město rázu, chceteli, západoevropského, s nádechem orientálním a zejmena jižním.[1]) Prostranná náměstí, rovné, vesměs široké ulice s dobrou dlažbou, domy převahou nevysoké se žaluziemi v oknech. Všady hojné krámy s pěknými výklady. Starší budovy jednopatrové v nejživějších třídách a útulné rodinné domky bez patra v rozložitých třídách vedlejších dodávají městu více charakteru, než některé těžké stavby nového světoběžného rázu. Vkusně však vypadají moderní královský zámek, budovy ministerstev, vojenské a jiné. Bělehradské banky pak mají své skutečné, stavitelsky zdařilé paláce, jako národní banka na nároží dvou ulic a hypoteční banka na nejpěknějším náměstí knížete Michajla, ozdobeném jeho kovovým jízdeckým pomníkem a budovou národního divadla.

Záliba obývati v rodinných domech má za následek nepoměrně velikou rozložitost města, jehož pozemky nad to nejsou drahy. Elektrická tramway, v místech od řeky do horního města o velice silném stoupání, protíná hlavní a okružní třídy, táhnoucí se až k odlehlému nádraží. Vozba po celé síti tramwayové je velice čilá.

Kdo znal Bělehrad ještě před deseti lety, když nebylo v městě dlažby, bude dnes příjemně překvapen velikými jeho pokroky ve všech směrech. Za jediný rok 1904 na př. vystavěno

---

[1]) Jak to v Bělehradě a vůbec v Srbsku vypadalo před půlstoletím, v prvních letech padesátých, to živě vylíčil očitý svědek dr. Vilém Gabler ve svých vzpomínkách »Ze života generála Zacha« v Osvětě 1892, čís. 3.—5. O dvacet let později byl v Srbsku dr. Konstantin Jireček, jenž pak výborný obraz země a lidu za té doby podal v Osvětě 1875, čís. 5.—8. Nyní tuto »cestovní mžikové kresby a poznámky« p. Voitlovy zajímavým způsobem čtenáři ukazují, jak valně se za posledních desítiletí mnohé poměry v Srbsku změnily.

Red.

přes 340 nových domů. I ta někdy turecká čtvrt, zvaná Dorčol, kdež se nalézají též nepatrné zbytky paláce prince Eugena, nejmalebnější a nejorientálnější to část města na svahu k Dunaji ležící, se svými přízemními, do kostky stavěnými domky o prejzové do špičky se sbíhající krytině, je i při svých úzkých, křivolakých uličkách tak čisťounká jako málo které jiné ghetto. Zde totiž nyní jsou krámky španělských židů se zeleninou, potravinami, veteší a p.

Na velikém, dosud pro trhy určeném prostranství budou se nastávajícím rokem stavěti nové budovy všech ministerstev i skupštiny, a v hlavní třídě umělecká akademie.

Bělehrad má nyní asi 85.000 obyvalelů. Jest je v městě také znáti. Od rána živo v ulicích, v obchodech a na tržištích. Ve hbitých pohybech pružných postav lidu městského zračí se jižní temperament, jakási gracie a sebevědomí. Rysy snědých lící jsou markantní, výrazné. Mluva melodická, určitá, rychlá, úsečná. Nejkrásnější, jak se praví, ze slovanských řečí, srbština, zní uchu našemu jako zvlaštěná tu známá tu zas tušená slova česká. Nápadně často objevují se mezi lidem vysoké postavy popů a archimandritů v dlouhých, černých, fialových nebo modrých řízách a vysokých čepicích (prote) stejné barvy, pod nimiž splývá přes záda pravá hříva vlasů. Zajímavé jich tváře oblévá důstojný vous. Meškají v městě od nedávné volby metropolity, k níž se kněžstvo sjelo z celého Srbska. Vzezření biblické, význam však a působení jeho v lidu především národní.

Po náměstí vracejí se z tržišť venkované na svých lehkých vozech, tažených voli ve jhu. »Ó, hrůzo!« volá při pohledu na povozy náš místopředseda Merkuru. »I nápravy jen dřevěné. Ti nemohou potřebovati Herkulových kol.« — Bílý plátěný šat vesničanů kontrastuje za úpalu dne s jich obligátní kožešinovou špičatou čepicí (šubace). Selky v bílých plátěných sukních a v loktuši s vyšívanými teplými šněrovačkami a pestrými zástěrami odnášejí v okovcích na tyči zavěšených na ramenou nakoupené potřeby. Venkovský uhlíř vyprodal poslední vak dřevěného uhlí (»čumur«), jímž malý jeho koník byl z obou stran obtěžkán, a vsednuv na trpělivého soumara, peláši k domovu.

V zářijovém poledním vedru utuchl veškeren ruch, a dosti řídcí jsou chodci po rozžhaveném uličním chodníku, na němž se ostře rýsují stíny. Nezvyklá u nás v době té parna jsou jedním z příznaků podnebí vnitrozemského, které tu domovem. Léto bývá pravidelně velmi horké a suché, vydatnější srážky v říjnu a březnu, někdy i v květnu. Ale v prosinci a v lednu udeří i tuhé mrazy, tak že Sáva i Dunaj zamrzají.

Proto vegetace i při letních žárech není vlastně jižního rázu. V sadech jsou nejvíce jen kaštany, akáty, šeřík, vrby a p.

Nejvyhledávanější Bělehradský sad jest Kali-Mekdan těsně u pevnosti v krásné poloze nad řekou. K páté hodině odpolední zde a v sousední hlavní třídě knížete Michajla bývá korso elegantního světa. V kavárnách na uličních chodnících pije se při

zvucích guslí černá káva (»turecká«) i s jemnou usazeninou a kouří se cigarety. Poněvadž prý se oba tyto jedy vzájemně ruší, jsou v Srbsku lidé, kteří prý denně vypijí až i padesát koflíků černé kávy a vykouří tolikéž cigaret, ostatně výtečných. Při velikém pohostinství a srdečném společenském životě, jaké mezi obyvatelstvem Bělehradským vládnou, nelze ani jinak, než přečasto srkati podávanou »turskou kaffu« a kouřiti pro blaho státního monopolu.

Na náměstí v kuchyních pro lid peče se na roštích postavených u oken (jimiž komínek odvádí kouř na ulici) čerstvé maso, a roznašeči z velkých konvic podávají vracejícímu se dělnictvu ledové »turské pivo« zvané »bozza«, připravované z kukuřice.

Promenující dámský svět jest pln ztepilých, ušlechtilých postav a sličných, ano krásných tváří, jichž rázovitost jest přesně vyslovena, téměř apartní. Snědý jich nádech tlumí karnaci, a velké, temnohnědé oči dodávají obličeji zvláštního majestátního klidu, jenž charakterisuje také pohyby těla. Tento klid jako by zažehnával veškeru koketnost od srbských žen a nahrazoval ji vanem důstojnosti. Západoevropský módní kroj krášlí i mladé Srbky Bělehradské. Teprve když dostupují zralejšího věku, nosí se v kroji národním. Na splývající hedvábné říze jest charakteristickým krátký, po pás sahající, z předu otevřený sametový kabátek se širokými, ke kolenům splývajícími rukávy a kulatý fez, po krajích podsunutý pod pletence temných vlasů.

Velmi ladný, ano lze říci okouzlující je zjev srbských důstojníků: souměrná, urostlá těla měkkých pohybů a přirozeného, junáckého držení. Letní kabátec z bílého plátna a taková též čapka ještě zvyšují rázovitost snědých, jarých tváří jiskrného zraku.

První naše officielní návštěva náležela ovšem středisku Bělehradského kupectva, jímž jest »Srbsko trgovačko udruženije.« Seznali jsme tam mnohé typy obchodnictva Bělehradského, v skutku imponujícího.

V spolkových místnostech, kde se členstvo shromáždilo k slavnostní schůzi, vítal nás ohnivou řečí president Riznić, muž štíhlé, vysoké postavy, plný dvornosti, ač přísného téměř výrazu v tváři řeckého profilu s malýma, jako žhavé uhly pronikavýma očima. Je majitelem statku a obchodu se zbožím textilním. Místopředseda Pavlović, malý, zavalitý, kulaté slovanské tváře, je mnohonásobný milionář a velkoobchodník suknem, tkaninou, přízí a p. Je správním radou národní banky, mluví plynně třemi světovými jazyky, jezdí každoročně do Karlových Varů; při své tělnatosti je velmi hybný a fotografický aparát nosí stále s sebou. Dováží zboží své i z Francie a z Německa (dovoz z Německa těchto výrobků do Srbska obnáší dnes již asi 2 miliony franků). Jihlavským textilníkům se druhdy nedostávalo pravdivých informací o Srbsku pro příležitostné větší obchody. Velice rád by vešel ve spojení s textilníky českými.

Vedle něho jest kupec s koloniálním zbožím Gjukanović, růžolící s bílým knírem, pružný na vzdor stáří, radostí zářící při

našem vítání. Na židli v koutku s velikou účastí naslouchá pronášeným řečem tichý a vážný, prošedivělý vyrabitel plstěných klobouků (šešírů) Mošić. Ještě skromněji počíná si bývalý náčelník v ministerstvu, Savić. Z intelligentní jeho tváře s šedivým plnovousem, příbuzné jihočeskému typu, vane srdečnost, ač je v sebe uzavřen. Vyniká nejen širokým národohospodářským rozhledem, ale i vědomostmi literárními a filologickými. Z Mělnické krajiny (ze Šopky) přivedl prutináře, aby naučili srbský lid průmyslu košíkářskému, k němuž ohromné lány vrbin podél řek poskytují nadbytek materiálu zadarmo. Svou dceru hodlá poslati na výchovu do Prahy. Jdeť mu o duševní vzdělání v hlubším směru, než jaké je v otčině běžné u dívek srbských, jinak přirozeně velmi nadaných. Ve vřelém proslovu vytýká zvlášť vůdčí osvětové stanovisko Čechů mezi Slovanstvem.

Kupčík s potravinami X. je za to velice mluvný a činí v rozhovoru o možném srbském vývozu ranných druhů ovocnin bystré poznámky. Vyváží Smederevské hrozny báječné velikosti a výtečné chuti, i znamenitý sýr »Carić« ze statku ministra orby.

Bodrý Čech, zavalitý uzenář Novotný, vyrábí v Srbsku Pražské šunky a vyváží živé vepře. Za málo let svého pobytu získal v Bělehradě pěkné jmění a cenné ochodní zkušenosti.

Obr postavou lékárník Selaković, jenž mluví též dobře česky a odebírá ze staré známosti mnohé své materiálie z Čech, ale přístroje, zvlášť pro jich láci, hlavně z Německa, (dovoz těchto a chemických výrobků z Německa je dnes už čtyřikráte tak značný, jako z Rakouska), apostrofuje české výrobce všech oborů, aby přímým stykem vyhledávali umístění svých výrobků, jimž každý v Srbsku při stejné ceně rád dá přednost. Velebí českou vytrvalou práci a výsledky její na poli národním a hospodářském jako světlý vzor.

Svalnatý jinoch vzezření Vulkánova, Srb G., jenž s otcem a bratry v pospolitosti zádruhové vede menší slévárnu a má též na skladě hospodářské stroje z Uher a z Německa, odvádí stranou našeho Přerovského továrníka pana Kr. a zapřádá s ním důvěrný rozhovor.

Mladistvý, asi třinácteronásobný milionář Bailoni, můj průvodce při našem příjezdu, vzpomíná české vlasti svého děda, který přišed z Litomyšlského kraje, začal před lety v Bělehradě s hostinskou živností. Obchodní dům Bailonů je dnes z nevíce vynikajících a z nejváženějších. Majetkem jeho je kvetoucí český pivovar (asi 30.000 hektolitrů roční výroby), mlýny, statek s chovem skotu, ušlechtilých koní a vzácné drůbeže. Drůbeže vyváží se ze Srbska ročně asi za 3 miliony franků, i je ku podivu levna (na př. krocan na trhu za 2 k. 40 h., při vývozu ve velkém mnohem levnější). I společenská firma Bailonů zakládá se, jako mnoho jiných v Srbsku, na instituci staroslovanské zádruhy (zadruga). Asi sedm bratranců a bratrů jsou jejími členy se společným rodinným jměním, k němuž se i přínosy manželek přivtělují.

V rozehřívajícím se zvolna ovzduší vzájemné výměny názorů a citů působí věru jako malé obrození, když shledáváme u po-

bratimců, o našich věcech velmi dobře zpravených, porozumění a účast pro naše snahy, úctu k našim zápasům i důvěru k podnikaným úkolům, když ze všech úst slyšíme, jak české jmeno požívá vážnosti a chvály, ačkoliv — upřímně řečeno — v pěstování vzájemnosti slovanské jsme učinili v posledních dobách proti dobám po našem národním probuzení celkem notný krok nazpět.

»Jsme v důležitých věcech daleko za vámi,« zahřmívá jadrný bas továrníka barviv, Zuriće, v jehož obleku i posuncích se jeví jakýsi ležerní chic. »V našem sdružení je zastoupeno všech 80.000 samostatných obchodníků a průmyslníků našeho království a jsme si v něm všichni rovni. Chráníme svorně potřeby a tužby každého odvětví. Nemáme v národě našem žádné šlechty, žádných protežovaných — ale kupecký stav, nechť je příslušníkem jeho kupčík nebo milionář, je nejdůležitějším činitelem v hospodářském zmohutnění národa. A přece nemá sdružení naše legální moci v státním zákonodárství. Chceme, aby sdružení naše bylo ustaveno na podkladě zákona v obchodní a živnostenskou komoru, jako je u vás, jako je jinde, aby komora mohla podávati vládě své návrhy k rozvoji průmyslu a obchodu, návrhy, kterých by ministr musel dbáti a je prováděti, a když by jich nedbal, ať jde! ...«

»Ať žije budoucí ‚Bělehradská obchodní komora‘!« volá předseda našeho Pražského vývozního spolku. »Tak zdatný, talentovaný a prozíravý kupecký stav, jejž právě s obdivem seznáváme, jest povolán k vedení záležitostí hospodářských v nejširším měřítku.«

»Jistota! Jistota!« proniká volání ředitele K. hlukem souhlasu.

»Ale u nás, příteli, ministři také neposlouchají, a přece neodcházejí,« šeptá v soukromí ráznému Zurićovi místopředseda našeho Merkuru, pan M., bera jej pod paží.

Po té jednatel spolku elegantní sekretář v ministerstvu financí, Marković, mladý muž junácké postavy, typu černohorského s pěkným knírem a francouzským řádem palmet, přednáší zápis o schůzi navštívené od Čechů, s návrhem petice na ustavení obchodní komory Bělehradské. K zápisu jsme na pamět připojili svá jmena.

Vítalali nás zprvu lahodivá gentlemanská uhlazenost světa znalých našich hostitelů, přimyká nás nyní v hlučném rozhovoru jejich stále přátelštější srdečnost, a většina jich provází nás k druhé naší návštěvě.

Na rohu hlavní třídy vstupujeme v úhledném domě do místností spolku obchodní mládeže, příručích a studujících, jenž má název »Beogradska trgovačka omladina.« Jsme skoro překvapeni elegancí a bohatostí síní a komnat. V pěkně sladěném modrými barvami hlavním saloně obkličuje nás pluk mladých hlav v bleskné záplavě veselých a důvěřivých zraků. Dech noblesy v pohybech i v zevnějšku vane junáckým zástupem, v jehož čele nás vítá předseda omladiny, plný živosti v drobné své postavě a v typické tváři s orlím nosem. Se stěn salonu pohlížejí s úsměvem veliké podo-

bizny několika mužů a dvou žen ctihodných tváří na tuto pohnutou scénu.

»Zakladatelé a příznivci našeho spolku,« vysvětluje nám předseda omladiny, ukazuje na podobizny. »Tito šlechetní mužové a ženy z kruhů kupectva založili odkazy svými fondy k výchovným a vzdělávacím účelům obchodní mládeže. Z jistin těchto, obnášejících dnes přes milion dinarů, užívá spolek náš asi 60.000 dinarů úroků k podpoře nemajetných jinochů stavu obchodnického v studiích na našich učilištích i v praktickém výcviku v cizině.«

Za nastalého ticha a významných pohledů promlouvá náčelník výpravy ředitel P. svým zvučným hlasem: »Hluboce dojati vzácným zjevem štědrosti, péče a vlasteneckého citu, blahopřejeme vám k takovým mužům a ženám. Výmluvné jejich skutky, jež mohou býti vzorem národům žijícím v širších poměrech, podávají světu nejpravdivějších důkazů o vnitřní hodnotě srbských povah, o vážnosti jich cílů a o zdatnosti výsledků jich pilné práce. Památka těchto lidumilů nechť žije! a jí nechť žije srbská obchodní omladina!«

»Nechť žije!« ozývá se z mnohých úst.

Častováni cigaretami a rakijí prohledli jsme značnou vnitřní agendu spolku o obstarávání míst a p. i opustili jsme místnosti, naplněni radostným pocitem nad vzácným poměrem souladu, jaký jsme poznali mezi zdejším obchodnictvem a jeho mladým dorostem. (Pokračování.)

O literatuře katalánské.

Píše

A. Pikhart.

> Anem á fer tots plegats, los que la estimem, l'elogi d'aquesta llengua y d'aquesta literatura de la terra; llengua y literatura exuberant de vida y d'esperansas, may ni per un sol instant esmortuhida ni estrafeta en los llavis dels catalans, sempre que com á catalans se conduheixen; y si bé com á llengua literaria desaparegué un cop ofegada y malmesa entre'ls vapors de la sanch de las batallas y entre la fumareda y'l flamejar dels incendis, va esser pera tornar á pendre després ab més entusiasme y robustesa lo lloch merescut que al present ocupa entre las llenguas més floreixents de la nostra época, ja que, per un voler de Déu y dels seus fills, avuy encara la llengua de Catalunya's parla y s'escriu y's glorifica en tres grans estats d'Europa: á Espanya, á Fransa y á Italia. *)
>
> *Angel Guimerá.*

Jsme ke Katalánům trochu nevděčni. V našem národě dosti málo lidí zná jejich nynější stav — snad ještě o jejich postavení politickém zabloudí nějaká kusá zprávička do našich novin, ale o jejich postavení jazykovém a literárním víme o málo více, než nic. Setkal jsem se s lidmi úctyhodných vědomostí linguisti-

*) Nuže, velebme všichni ctitelé tuto domácí svoji řeč a literaturu; řeč a literaturu, kypící životem a nadějemi, která ani na okamžik ne-

ckých i literárních, a slyšel jsem tolik zvráceného soudu o tomto nadaném a přičinlivém národu a takové názory o jeho řeči a literatuře, že jsem ustrnul. Národnostní hnutí katalánské se u nás namnoze směšuje s ryze sociálními boji a pumovými výbuchy v Barceloně, která není pouze hlavním městem katalánským, ale i střediskem velkého ruchu průmyslového a obchodního, a proto také ukazuje pozorovateli dvojí, úplně různé líce: národnostní a sociální, staroslavná řeč katalánská pokládá se za pouhý bezvýznamný dialekt španělský, a o literatuře krom jmena Raimonda Lulla, o němž zase mnozí nevědí, že to byl Katalán, a krom jmena Jacinta Verdaguera neví se u nás nic.

Za to Katalánové vědí o nás hodně a sledují naše zápasy o národní byt a starodávná práva s horoucím obdivem mladšího bratra, který zápolí ještě o holý život, k bratru staršímu, který už stanul pevnou nohou na svém dědictví a nebojuje už o své bytí či nebytí, ale o spravedlivé podmínky vyššího rozvoje duševního i hmotného, o poctivé své rodné právo a o uznání svéráznosti své i za mezemi existence nejnutnější.

A jako Jihoslovanům jsme i Katalánům jasným vzorem bojovníků. Máme svoje školství — a Katalánové nemají ani obecných škol, a domáháme se (třeba prozatím hlemýždím krokem) úplné rovnoprávnosti jazyka svého v úřadech — a Katalánům se úřaduje jazykem vládním. Proto sledují naše zápasy a naše úspěchy s upřímným účastenstvím.

Nezapomenu, s jakou láskou mne vítali Katalánové v Barceloně jen proto, že jsem přišel ze země, kterou milují, a kdybych i zapomenouti chtěl a mohl, nedaly by mi milé vzpomínky katalánských literátů, kteří mne často poctívají zásilkami svých knih, provázejíce je srdečnými řádky.

Abych aspoň z části oplatil tu upřímnou lásku Katalánů k nám, odhodlal jsem se načrtnouti dílem na základě vlastní četby a většinou ovšem na základě odborných spisů katalánských a španělských stručnou historii literatury katalánské.

Doufám, že budu moci na jiném místě doplniti tyto náčrtky překlady z bohaté a zajímavé té literatury.

* * *

Především dlužno míti na paměti, že jest katalánština řečí samostatnou, na španělštině, či správněji řečeno na kastilštině úplně nezávislou. Obě řeči jsou příbuzny, řekl bych, asi jako čeština a charvátština, ale nevznikly jedna ze druhé. Katalánština

---

hynula a nemizela na rtech Katalánův, kdykoliv sobě vedli jako Kataláni. Zmizela sice jakožto jazyk literární, zdušena a umořena parami krve, v bitvách prolité, a v dýmu a plamenech požárů, ale vrátila se pak znovu s větším nadšením a zdravou silou na zasloužené místo, které nyní zaujímá mezi jazyky, v době naší nejvíce rozkvétajícími; vždyť teď, z vůle boží a jejích synův se řeč katalánská mluví, píše a zvelebuje ve třech velkých státech evropských: ve Španělsku, ve Francii a v Italii.

je pouhou sestrou španělštiny, a to sestrou starší ze společné mateře, latiny. Matkou obou těchto řečí není však vybroušená a elegantní latina Virgilova a Ciceronova, nýbrž vulgární latina legionářův a osadníkův římských. kteří se smísili s domorodým lidem a vtiskli jeho řeči charakteristický ráz řeči svojí, řeči vítězů, a živlu kulturního.

Ovšem, někteří badatelé katalánští dovozují, že původní řeč Katalánův byla příbuzna s řečí Latia, že existovala už před římskou latinou, či aspoň současně s ní, a když Caesar vtrhl do Podpyrenejí, že zastal tam už jazyk latině podobný, — ale do rozboru důkazův o tom těžko se spouštěti.

Z latinských řečí, vzniklých vlivem vojenských posádek a kolonisátorův na evropském západě, vynikly nejvíce *langue d'oil*, řeč obyvatelstva severní Francie, a *langue d'oc.*

Langue d'oc byla základem literatury provensalské, která zase byla co nejúže spojena s literaturou katalánskou, a proto se o ní zde stručně zmiňuji:

Kdy se počala literatura provensalská vyvíjeti, neznámo, ale zdá se, že v druhé polovici století X. První její rozvoj trval do roku 1080, nejvyšší její rozkvět spadá do let 1080—1350.

V tomto období vytvořili básníci provensalští literaturu rozsáhlou a krásnou. Tito básníci, zvaní trubadury (katal. trovadores), pokládali se za rovné šlechtě rodové a i mnozí velmožové dovedli aspoň pro soukromou potřebu svého srdce, či své marnivosti zveršovati obratně písničkovitou báseň.

Od trubadurů dlužno odlišovati jongleury, (katal. juglares), kteří jenom recitovali básně, od jiných složené, a přestávali na pouhém umění reproduktivním, nemajíce v sobě síly k umění produktivnímu.

V prostřed středověku skládala se tak zvaná koruna aragonská z federace malých státečkův, které měly vlastní vládu místní, jako městské republiky italské, a federace ta sahala hodně hluboko do nynější Francie. Náležely k ní Provence s Marsilií, Toulouse a Rosellon, Katalonie, Aragon, později Valencie, a Alicante, Baleary a Sardinie.

Králové aragonští a hrabata Barcelonská, kteří stáli v čele této federace, nevládli z moci vlastní, zděděné, ale na základě přísahy, kterou potvrzovali smlouvu svojí s lidem. Tím vznikala vláda, na tehdejší doby liberální, a ke dvorům vládcův, přejících vědám a umění, táhli se básníci a učenci a jiní duševní pracovníci různých národností a vyznání. Ani lidé bez určitého vyznání nebyli tam vylučováni a směli volně proslovovati svoje myšlenky.

Mohamedánští dobyvatelé maurští nedostali se na sever přes Ebro, a nad Ebrem se rozvíjela samostatná, svérázná kultura, nesená langue d'oc, kterou hovořili v Katalonii. na Mallorce, ve Valencii, Alicante, v Provenci, Toulouse, a která zaznívala i v Janově a v Lombardii. Někde řeč tu nazývali provensalskou, jinde katalánskou, a jinde lemosinskou (protože z provincie Lemosí pošlo mnoho trubadurů) a byla celkem jednolitá až na krajinské zvláštnosti dialektické.

Pro tuto řeč, po dlouhé doby s Provensaly společnou, jakož i pro význačné vlivy literatury provensalské na literaturu katalánskou nazývají literární historikové první období literatury katalánské obdobím provensalským, čítajíce v celém trvání literatury katalánské těchto pět období:

1. *provensalské* počínající kolem století X. a trvající do konce století XII.,
2. *katalánské* od století XIII. do konce století XIV.,
3. *valencijské* od XV. do konce XVI. století,
4. *úpadek* od XVII století do konce XVIII.
5. *obrození* ve století XIX.

Již ve století X. a XI. se vyskytují trubadurské básně provensalské, ve kterých jsou dialektické obraty katalánské, a za Ramóna Berenguera II., hraběte Barcelonského († r. 1076) psal básník Barcelonský Ricolf řečí, podobající se více katalánské řeči lidové, nežli barbarské latině.

V XII. století zpívali už mnozí trubaduři svoje cansons, sirventesis, albades, pastorelles, noves, plans, romans a lays úplně po katalánsku.

Záhy se objevili také juglares, kteří zpívali v langue d'oc před Pyrenejemi, i za nimi, a bojovníci i trubaduři přecházeli často Pyreneje, docházejíce z Barcelony na slavnosti do Toulousu a z Toulousu do Barcelony, a tím se stejný ráz řeči obou krajů stále upevňoval.

Do Katalonie přicházeli i cizí zpěváci na cvičenou a šířili pak světem slávu Barcelonského rytířstva i básnictva. Když pak r. 1112 hrabě Ramón Berenguer III. se oženil s Dulceí, dědičkou východního hrabství provenského, nabyli Kataláni v Provenci vlivu ještě většího, působíce mocně i na provenské trubadury, a jimi zase na celý veřejný život,

Byliť tou dobou trubaduři vůbec velmi oblibeni a váženi. Dar básnický vážil tolik jako erb. Bernardo de Ventadorn, syn topiče na zámku Ventadornském, stal se přítelem Ventadornského pána, vikomta Eblesa, a později i milencem proslulé Leonory z Akvitanie, vnučky Viléma z Poitiersu a matky Richarda Lvího srdce. Guido Folquet, syn sešlého rytíře, byl trubadurem, odložil pak trubadurské varito, vzal na sebe kutnu, stal se kardinálem a na konec papežem.

A jak romantická byla doba, o tom svědčí vypravování, že hrabě Ramón Berenguer III. dověděl se od nějakého juglara, který přišel z Němec na jeho dvůr, že královna německá Mathilda byla bezprávně obviněna z manželské nevěry, a že se odvolala k božímu soudu, pro který stanovena roční lhůta; nedostavíli se do té doby do Rýnského Kolína rytíř, aby za ni zápasil a nad jejím obžalobcem zvítězil, že bude upálena.

Hrabě poslal po juglarovi svoji rukavici na vyzvání, vydal se do Němec a nepoznán přemohl v Kolíně nespravedlivého obviňovatele.

Za dob, kdy vládlo smýšlení tak romantické, dařilo se ovšem znamenitě poesii opěvující vytržené lásku, krásu vzácných dam a

hrdinnost a dvořanskou vybroušenost rytířů, a velmožové i králové zápolili v projevování přízně trubadurům.

Tak věnovali první králové aragonští katalánským trubadurům tolik přízně, že i nařídili, aby ke každé svatbě či jiné slavnosti obyvatelstva, ať křesťanského či židovského, povoláváni byli trubaduři. A obyvatelstvo vítalo a odměňovalo pěvce takovou měrou, že bylo nutno novým nařízením položiti mez této přílišné oblibě, ochuzující sice obyvatelstvo, ale svědčící, jak vnímavi a vděčni byli Kataláné k básníkům, oslazujícím denní chléb jejich rajskou manou poesie. Jaume II. (1259—1327) zakázal občanstvu dávati pěvcům dary a dovolil jen šlechticům, aby je obdařovali po chuti, aby je brali s sebou na výpravy a hostili je na svých hradech.

O velké oblibě básníků svědčí též, že jich užívali i při posláních, která by lépe svědčila diplomatu, či vojínovi. Fibert de Yosa ve službách Bedřicha sicilského poslal trubadura, aby vyzval veršem prchajícího nepřítele k boji.

V době rozkvětu spojené literatury provensalsko-katalánské, počínající za vlády Alfonsa II., aragonského (1162) a končící dobou Petra III., krále aragonského, katalánského a valencijského († r. 1285), nabyla poesie provensalsko-katalánská takové obliby, že na př. i král Alfons Moudrý kastilský básnil jazykem provensalsko-katalánským, a sám Dante se rozmýšlel, máli Božskou Komedii psáti toskánsky či lemosky, a v Pekle dává hovořiti trubaduru Arnantu Danielovi katalánsky.

V této společné literatuře vynikli krom řečeného Daniela i Giralt de Borneil, Pere d'Auvernia, Guillém de Cavestany, Bernat de Ventadorn, Sicart de Marjevols, Aymerich de Peguilhá, Ramón de Mirabal a Bertran de Born.

Nesmíme však předbíhati historického postupu událostí.

Rozkvět trubadurské poesie v Provenci zahuben vzepjetím jiné stránky duševního života lidského, vážnějšího a hlubšího než lyrická poesie — vzepjetím náboženským. Bylo to hnutí Albigenských, kteří zásadnými odchylkami od víry katolické vznítili proti sobě mocný hněv papeže Innocence III. Ve známých válkách Albigenských vybouřila se nenávist francouzského severu proti jižní Francii. Francouzi, vedení Šimonem Montfortem, vtrhli do Provence proti ochránci Albigenských, hraběti Toulouskému. Příbuzný jeho, král Pedro aragonský, přitáhl mu s Katalány a Aragonci na pomoc, ale padl 11. září 1213 v bitvě u Muretu.

Nastalo kruté pronásledování nejen všeho, co mělo ráz albigenský, ale i všeho, co mělo ráz jihofrancouzský, a trubaduři, učenci a filosofové, stíháni od Francouzů, církve a inkvisice, utekli se z Provence většinou do Aragonu a Katalonie.

Tím však posilněn duch katalánský, nejedno vzácné símě citové i myšlenkové přeneseno do úrodné půdy, a jako dříve rozkvétalo trubadurské básnictví provensalsko-katalánské se zřejmým znakem převahy provensalské, tak počala teď hojně rašiti literatura katalánská.

Tím nastalo druhé období literatury té — období katalánské.

Záhy zvyšovali trubaduři lesk slavností korunovačních jak doma, tak i v krajích cizích. Jenže samo umění trubadurské dostoupivši zenitu, klonilo se zvolna k západu svému. Nejlepšími, ale zároveň i posledními trubadury katalánskými byli: Arnalt Catalá, Guillém de Cervera, Guillém de Mur, Oliver lo Templari a Severí de Girona.

Nesrovnávaloť se veselé, lehkovážné a často i frivolní tvoření trubadurské s pravou podstatou ducha katalánského, vážného, hloubajícího a praktického. Čím více tedy pravý ráz katalánský mohutněl, tím více řídly řady trubadurův katalánských.

Prvním projevem tohoto střízlivého, vážného směru jest *Crónica*, kterou král Jaume I. lo Conqueridor (dobyvatel) o svých činech diktoval. Mohutný tento vládce, který za mládí svého byl potřel feudální anarchii, dobyl rozsáhlých krajů na Maurech, jež, jak kronika praví, »rozplašoval ocasem svého koně« a provedl demokratické zřízení svého království. Dávaje mu zákony tak znamenité, že nemají sobě rovných v celém středověku, měl právo zachovati svoje činy historii stejně, jako vyložiti bohaté své zkušenosti a svoji životní filos fii. To učinil v knize neméně slavné, zvané *Lo Llibre de la Saviesa* (kniha moudrosti).

Stejným duchem jsou prodchnuty i práce slavného Ramóna Muntanera (1265—1370), který po dobrodružném životě vojenském napsal historii vládců z domu aragonského počínaje kralováním Jaume I. a končící korunováním Alfonsa IV. Byl kdesi nazván Xenofontem výprav katalánských a aragonských na východ

Diló jeho, jakkoli přesně historické, jest velkolepou epopejí.

Krom Muntanera sepsali díla historická katalánsky ještě Pere IV. lo Ceremoniós, Bernat Desclot, Puigpardines (Historie hrabství Barcelonského do Berenguera III.), Ribera de Parpejá, Domenech Francesch, Marsili a j.

V této době vznikla také sbírka *Lo Llibre del Consolat de Mar*, první to kodex zákonů námořních, který přijat všemi obchodními městy na březích moře Středozemního, Adriatického a Baltického, i Atlantického oceánu.

Neslavnějším mužem období tohoto byl Ramón Lull, známý u nás spíše jmenem Raimundus Lullius (1235—1315), slavný orientalista, mystický básník, voják a mnich, alchymista a dvořan, všestranně vzdělaný a na podiv činný horlivec. Napsal velké množství spisů dílem latinských, dílem katalánských (*Lo Planct*, *Horas de Nostra Dona Sancta Maria*, *El cent noms de Deu*, *Lo Desconort*, *Lo dictat de Ramón* a j.) a přispěl jimi k úplnému potření směru trubadurského.

V poesii vážné, didaktické a moralisující, vynikli: Vidal de Besalú, Marfré Ermengol, Jaume Febrer, Jaume Arnau, Pere March a Mossen Jordi del Rey.

Týmž časem pozvedla se proza katalánská na nebývalou výši; byly to hlavně spisy obsahu náboženského, ač se vyskytují i novely a romány.

V XIV. století vydán také první román rytířský, zvaný *Tirant lo Blanch*, který napsal Joanot Martorell. Po třech či čtyřech stech let ocenil Cervantes knihu tu v Donu Quijotovi těmito slovy: »Poklad zábavy a zlatý dol kratochvíle . . . pravím, že slohem svým je tato kniha na světě nejlepší.«

Druhý román této doby jest: *Lo Llibre de rey de Ungrie e de sa fille la-qual fou muller del compte de Prohensa* (Kniha o uherském králi a jeho dceři, manželce hraběte Provenského.) Touto knihou vstupujeme do nejbujnějšího romantického rozkvětu literatury.

Rozvoji písemnictví katalánského prospěly dvě nové instituce. Ve XIV. století založil totiž král Jaume II (1259—1327) universitu v Lleydě (Léridě), a záhy potom vznikly též university ve Valencii a Barceloně a později i ve Vichu a Solsoně, a ač — jako za oněch dob u nás — věda pěstovala se universitami po latinsku, poskytovala Katalánům vyššího vzdělání a tím je činila schopnými pěstovati zdatněji jazyk domácí. Druhým činitelem, prospívajícím krásné literatuře katalánské, byl vznik květinových her (jochs florals) založených přičiněním Lluísa d'Aversó a Jaume Marcha roku 1390 Joanem I v Barceloně podle květinových her v Toulousu. Nepotrvaly na poprvé dlouho, ale vzbudily lásku ke kráse a poesii a zúrodnily hojně líchu domácí literatury.

* * *

Valencianské období literatury té trvalo jak svrchu řečeno, po století XV. a XVI., a hlavním jeho střediskem byla Valencie. Století XV. bylo zlatým věkem literatury katalánské. I králové z rodu kastilského (Ferrán d'Antequera a Alfonso V. lo Magnánim) podporovali písemnictví katalánské volajíce na své dvory katalánské učence, prozaiky i básníky. Králové aragonští přísahali při nastolení, že zachovají Katalánům »dosavadní řeč ve veřejných aktech, dosavadní způsob vyřizování úředních záležitostí a dosavadní zákony a zvyky,« tak že se za těchto záruk mohly řeč a literatura katalánská dále vyvíjeti.

Nejznamenitější díla XV. století jsou: *Histories e conquestes del reyalme d'Aragó e principalment de Catalunya,* které napsal Tomich, a *Recort historial* od Turella, jakož i Boadesovy *Feits d'armes.*

Vedle těchto historiků vynikli prozaikové Manuel Diaz a poslední katalánský král En Martí. Později Bernat Metje, Antoni de Canals a Francesch Eximenis. Sloh a dokonalost řeči těchto spisovatelů jsou podivuhodny.

Za života Alfonsa V. (1416—1458) vynikli básníci: Llorens Valla, Joan Ramón Ferrer, Jordi de Sant Jordi, Andreu Febrer, Lleonart de Sors a Pere Torroella.

Jako ve Španělích, zachovaly se i verše těchto básníků ve velkých zpěvnících, *Cançoners,* sbírkách to, pořizovaných nejprve pro radost velkých pánův, ale rozšiřovaných později v opisech a ještě později tiskem i po širších vrstvách, oblibujících si poesii.

Mnoho básní a ba i mnoho básníků se zachovalo jenom touto oblibou; ana díla jednotlivých básníků zanikala, pomáhaly básně, sdružené ve velkých zpěvnících, nésti jedna druhou. Každý nacházel v nich to, co odpovídalo jeho zálibě, a tím se zachoval celek na prospěch věků budoucích.

Nejčelnějším básníkem XV. století jest Ausias M a r c h. (†1459). Jest zajímavo, že tři hlavní kraje jazyka katalánského darovaly každý staré literatuře katalánské po jednom znamenitém muži. Ramón Muntaner, historik, pochází z Katalonie, Ramón Llull, básník a filosof, z Mallorky a Ausias March byl Valencián. Jeho *Lo Poema del amor, Les Poesíes morals* a *Lo Poema de la mort* vynikají klassicky krásnou řečí, původními myšlenkami a podivuhodnou obrazností. Je dokonale svůj, a jeho poetická filosofie je svérázná a originelní. Přirovnávali jej k Petrarkovi, a někteří jej vydávali i za Petrarkova napodobitele, ale nejspíše jen proto, že se roznítil plamen lásky v Petrarkovi k Lauře a v Marchovi k Terese Bou o smutný svátek křesťanský, o velký pátek. Na základě této nahodilé podobnosti hledali potom posuzovatelé i podobnost básnického tvoření, ač plastická krása, úsměvné obrazy, klid, vytříbená forma a klassický duch opěvatele Lauřina není nijak spřízněna s naprostým povrháním zevnějším světem, s úplným subjektivismem, školastickou strohostí a vyhýbáním se všem poetickým přízdobám, které zakládají charakteristiku valencijského pěvce. Spíše by didaktickým a moralistním tónem připomínal Danta, a jako Dantovi vzrostla celá legie komentátorů a vykladačů, zabývalo se také mnoho učených hlav výkladem veršů Marchových.

Po smrti Alfonsa V. vynikli básníci: Jaume R o i g, který napsal knihu *Llibre de les dones e de concells*, a zemřel r. 1478, Francesch F e r r e r, F e n o l l a r, F o g a s s o t, Antoni y Bernart V a l m a n y a, V i l l a r a s a a R e q u e s e n s, kteří dobývali cen na květinových hrách v Barceloně a Valencii.

Ale jako všude po největším rozkvětu záhy se počíná objevovati úpadek, tak dálo se i v Katalonii. (Dokončení.)

Svaz osvětový.

Národní rada česká uvažujíc důkladně o současném stavu našeho národa po stránce hmotné, rozumové i mravní, dospěla k přesvědčení, že nutno nám sjednoceně a organisovaně k tomu působiti, aby lidové vzdělání v národě československém bylo šířeno a povznášeno.

Výchova základní spořádaným školstvím a zdravým životem rodinným poskytnutá musí i u nás býti doplněna dokonalou výchovou společenskou, která nezbytně musí se státi důležitým článkem národního našeho programu.

Pravdali, že osvětou dojíti lze malému národu našemu k svobodě, a pravdali, že »nepovznesemeli ducha národa našeho k vyšší a ušlechtilejší činnosti, nežli jest u sousedů, neuhájíme konečně ani přirozeného bytu svého«, jak hlásal Palacký, pak nezbytně jest národu našemu potřebí, aby lid náš ve všech krajích a ve všech vrstvách se zušlechťoval, vzdělával, vůbec duševně rostl a sílil. Vzdělání jest síla, která musí u nás proniknouti veškerým naším lidem, mámeli dle Havlíčka vyniknouti nad národy jiné. Nestačí našemu lidu v přítomném zápase průmyslovém, technickém a hospodářském vůbec dosavadní povinné vzdělávání škol národních, ale jest potřebí, aby vědomosti lidu našeho dále se upevňovaly a šířily, aby duševní život našeho lidu byl bohatého a cenného obsahu. Jsoutě síly duševní i ušlechtilost mravní hlavní mocí a zbraní národa.

Pole lidové osvěty potřebuje mnohé, tuhé, vytrvalé a promyšlené práce, máli pravá osvěta skutečně proniknouti mrákotami, obklopujícími ducha lidu, máli býti každý našinec vyzbrojen duševní zbraní k osvětovému zápasu národnímu.

V uvážení velikého významu lidové osvěty a pamětliva jsouc příkazů našich národních buditelů, podjala se naše národní společnost díla osvětového, a hnutí osvětové u nás jest živé, rostoucí, majíc prostředí své hlavně v našich národních spolcích a podporováno jsouc uvědomělou naší intelligencí.

Ale toto záslužné hnutí osvětné nutno uspořádati, ujednotiti a rozšířiti, nutno mu dáti směr i udržovati je v stálém zdravém rozvoji.

Jest nanejvýše nutno spořádati a sjednotiti rozptýlené síly pracující k duševnímu povznesení lidu, jest potřebí rozděliti práci a podříditi celou pro naše národní bytí tak důležitou vzdělavací činnost zodpovědnému, uvědomělému řízení národnímu.

Potřebí jest u nás zřízení, které by svou vahou mohlo povzbuditi každého našeho vzdělance, aby za povinnost považoval konati práci osvětnou.

Naše mládež škole odrostlá zůstavena jest namnoze sama sobě. Na místě krásných vznětů, ušlechtilých zábav a duševního povznášení rozmáhá se příliš lhostejnost ke všemu ideálnímu a krásnému, jakás otupělost duševní, zračící se zvláště v málo ušlechtilých zábavách a v nedostatečném zájmu pro vzdělání ducha. Ušlechtilé zábavy zpěvní, hudební a vzdělavací namnoze mizejí z našeho národního života společenského, zanedbává se cenná četba krásná a zvláště poučná, naše přednášková činnost nutně potřebuje ustálení a pravidelného uspořádání. Nedostává se nám na mnohých místech dosud žádných veřejných lidových knihoven a čítáren, a dosud nevniklo vlastně v široké vrstvy našeho lidu národní naše krásné umění. Ze všech stran klade se dále důraz na pronikavější národohospodářské vzdělání a uvědomění. Společenský život náš se tříští a rozptyluje.

Nuže, uvážímeli celý tento přítomný stav, uznáme, že vzdělavací činnost v národě našem nesmí nadále býti jen nahodilou, mezerovitou, ale musí se zorganisovati a řádně upraviti.

Všechny naše národní organisace, všichni jednotlivci našeho národa musejí býti proniknuti uvědoměním veliké důležitosti vzdělavací práce, kterou jest rozděliti a zaříditi dle skutečných potřeb a dle programu daného osvícenými mysliteli. Zkušenosti v důležité a těžké práci této doma i jinde nabyté nemají u nás nadále ležeti ladem, ale má jich býti rozumně použito, a vzdělavací práce má nadále býti řízena a konána hospodárně, účelně, promyšleně a sjednoceně, nikoli nahodile a ojediněle.

Obsah, směr i methoda vzdělavací činnosti mají býti přesně vytčeny a ujednány vzájemným dohodnutím vzdělavacích organisací místních, kde všude místo dosavadní neuspořádanosti a nahodilosti má nastoupiti pravidelná činnost nového sdružení, které by dávalo popudy k práci, bylo ukazatelem kulturním snahám a strážcem úhrnné osvětné práce národní.

Naše školství od škol vysokých až do nejmenší školy v pohorské vísce, naše národní spolky od ústředních velikých jednot po nejmenší spolky, naše samospráva zemská, okresní, městská i obecní, naše sdružení vědecká, odborná, stavovská, vůbec celá naše rozvětvená národní organisace sleduje sice kulturní snahy národa, avšak dosud u nás není mohutného ústrojí, které by různé tyto činitele kulturní svedlo ku podpoře jednotně řízené, lidové práce osvětové.

Národní rada česká, uváživši nutnou potřebu takového ústředí, které by vylučujíc stránku politickou, výhradně pečovalo jen o šíření a povznesení lidového vzdělání v národě našem, zařídila spolek Svaz Osvětový s působností pro království České, markrabství Moravské, vévodství Slezské a sídelní město Vídeň, který bude sloužiti výhradně sorganisování a zdokonalení osvětné práce v našem národě a to takovým způsobem, aby v našich okresech a obcích, zejmena městských, zřizovaly se z místních činitelův a pracovníků vzdělavací jednoty nebo sbory, které by v tomto celkovém sdružení našly oporu a ústředí společně s osvětovými spolky už stávajícími.

Jmenem Národní rady české zveme tudíž veškerou naši českou samosprávu, všecky naše národní ústavy a spolky, zejmena pak stávající ústřední jednoty nepolitické, sbory a spolky vzdělavací, jakož i pracovníky, kteří jsou ochotni cíle zde vytčené podporovati a uvědomělé našince vůbec, aby do organisace Svazu osvětového přistupovali a tak umožnili, aby národní svépomocí působeno bylo k duševnímu povznesení našeho lidu.

Pohled na vdělavací hnutí v cizině, jmenovitě v Anglii, Severní Americe, Francii, Švédsku, Dánsku a Německu poučí nás všechny, jak vysoce důležitou a nezbytnou jest u nás veliká, ústřední organisace, jakou právě Svaz osvětový býti má a bude.

Nuže, vy všichni, kdož uznáváte prospěšnost vzdělavací práce v národě našem, přistupte k Svazu osvětovému a staňte se jeho členy.

Zde jestiť půda, na které všichni věrní Čechové setkati se můžeme bez rozdílů politických, náboženských a stavovských

k společné, důležité kulturní práci: duševnímu povznesení našeho lidu![1])

Za Národní radu českou: Dr. **Josef Herold**, předseda. Za osvětový odbor Národní rady české: Prof. dr. **Jaromír Čelakovský**, předseda.

Obzor divadelní.

Činohra.

Bezmála není pamětníka, který by byl svědkem tak rozhodného úspěchu domácí divadelní práce, jakého dosáhla Jiráskova čtyřaktová pohádková hra *Lucerna*. Byli jsme až na čtvrtém provedení vysoce zajímavé novinky, a divadlo bylo vyprodáno, nálada po některých obrazech, jaká bývá jen o premiérách. Je pravdě podobno, že přítažlivost hry potrvá ještě na dlouhou řadu repris, a dojista i příště bude Lucerna z nejoblíbenějších původních prací; máť v sobě právě mnoho, co dovede připoutat i nejširší vrstvy divadelního obecenstva. Na štěstí má hra mimo své divadelní přednosti také vynikající vlastnosti literární, a ty k jejímu velikému úspěchu zevnějšímu připojují také zasloužený úspěch vnitřní, jímžto se hra kvalifi-

---

[1]) Výňatek ze stanov Svazu osvětového:

§ 5. Účelem svazu osvětového jest: šířiti a povznášeti lidové vzdělání v národě československém, stránku politickou vyjímaje.

§ 6. Účelu toho se spolek bude domáhati:

a) zakládaje a zvelebuje lidové knihovny a čítárny;

b) rozšiřuje a vydávaje dobré knihy a časopisy;

c) pořádaje přednášky a rozhovory;

d) udržuje v patrnosti veškerou činnost na poli lidové osvěty, podávaje výroční zprávy, pořizuje soupisy, vydávaje tiskopisy a pod.;

e) zařizuje besídky pro výchovu mládeže obecné škole odrostlé;

f) pořádaje ušlechtilé zábavy, představení divadelní, hudební produkce, vědecké i umělecké výstavy a jinak podporuje uměleckou výchovu lidu;

g) podněcuje a podporuje zakládání a organisování vzdělavacích spolků místních i krajových, a sdružuje tyto k společné práci vzdělavací;

h) pořádaje občasné sjezdy vzdělavacích spolků a jich členů.

§ 8. Členové spolku jsou zakládající, skuteční, činní a čestní.

Zakládajícími členy stanou se osoby právnické nebo fysické, které zaplatí jednou pro vždy k účelu spolkovému nejméně 1000 korun anebo se zaváží k ročnímu příspěvku 100 korun;

skutečnými členy jsou korporace, jako okresy, obce, města a spolky nepolitické, jako sbory, spolky a kluby vzdělavací, jednoty čtenářské, besedy a pod., jež se zaváží k ročnímu příspěvku 10 korun;

činnými členy stanou se osoby fysické, které se zaváží k ročnímu příspěvku, jejž valná hromada ustanoví, a které výborem za členy budou přijaty;

čestnými členy jmenuje po návrhu výboru valná hromada osoby, jež si získaly zásluhy o šíření osvěty lidové.

Přihlášky členů i peněžité jich příspěvky přijímá kancelář Národní rady české v Praze II., Jungmanova tř. 28.

kuje jako význačné umělecké dílo. V čem se nám tolik zamlouvá, jest její ovzduší, prosycené duší a životem, jsou její teplou poesií prochvělá líčení a průzory, je všecek její šťavnatý základ, barvitý postup a srdcem prohřáté postavy, je zkrátka její celek ve všech svých básnických hodnotách. Lucerna je nejpoetičtější hra Jiráskova. Kořeny jejího básnického účinu netkví však někde ve vzduchu, ale vyrostly v zemi, *v naší* zemi, a proto všecko v ní působí na nás tak teple a opravdově. Hra je česká, mluví z ní česká duše, tepe v ní česká krev, proto se tak líbí a proto se udrží i pro budoucnost na českých scénách. A proto, že je česká, je v ní také plno humoru životního, a proto že je česká, je v ní také vzdor a síla, a je v ní také naděje do budoucnosti, a útěcha, že v nás samých spočívá zdar a vítězství. Přese všecko, co nás podlamuje z vlastního nepochopení a z cizích úkladů.

Hra Jiráskova navazuje přímo na Tyla. Není to výtka, nýbrž pochvala. Na *ducha* Tylova. Formálně a slovně je na výši požadavků dneška, ale českým duchem, v srdci stesk a na rtu smích, jako by z ní promlouval náš Josef Kajetán. Neměli jsme nikdy ztratiti této souvislosti. Že jí Lucerna rázem dociluje, toť důkazem, jak je toto spojení samým životným základem a existenční nutností českého dramatu. Jaké české drama, neníli české svým duchem a obsahem? Kéž by byl tento logický důsledek Lucerny jejím historickým významem!

Můželi býti nejprostější divák i blaseovaný velkoměšťák nadšen poetickým celkem díla, bylo by ovšem možno v jednotlivostech míti odchylná mínění. Tak by si snad mnohý přál, aby oba povedení vodníci měli v díle větší význam, než charakteristický doplněk umělcovy palety. Avšak spisovatel praví, že chtěl podati jen obraz doby. Se svého stanoviska má pravdu, ale obraz je vystaven na scéně a měl by tedy vyhovovati dramatickým požadavkům i v podrobnostech. Ve Strakonickém dudáku je Lesana nejdramatičtější postavou, a proto je k ní zájem hlediště více upjat nežli k Jiráskovým vodníkům, ač oba jsou kresleni mnohem životnějšími rysy než Tylova nešťastná matka Švandova. Také opravdu vodník Michal se svojí láskou k Haničce jako by se chystal k významnější rolli dějové, avšak zůstává jen při slovech.

Snad by bylo možno debatovati se spisovatelem také o proměně prvního dějství. Zámecká síň. Vítání panstva. Pro někoho snad by mohla celá tato proměna odpadnout. Jako odlišný tón obrazu je příliš rozlehlá, a zájem kněžnin pro mlynáře zdůvodniti bylo by lze i jednodušším postupem. Také použití lesních panen, zpěvu a hudebního doprovodu v šestém obraze přináší snad do hry více nadpřirozených zjevů než bylo třeba. Ale to vše nepadá příliš na váhu. Za to první, třetí, čtvrtý a pátý obraz jsou celistvy ve své náladě, nedotknuty ani ohlasem pochyb, a kdo má srdce otevřené pro poetické půvaby oživené přírody, kdo v měsíčních zásvitech čarovných nocí vidí vláti bílé stíny nezbádaných záhad a kdo v jiskérkách doutnajících stromů nad močály dovede si představiti tajemné bytosti bloudící hlubinami spících lesů, žije zde náladou, jaké v něm nevzbudila již po léta žádná jiná divadelní hra.

Novinka byla vypravena skvěle, zvláště barokový zámeček s pozadím tůně a lesů jest obraz plný kouzla a výstižné nálady. Pravý skvost dekoračního umění. Z herců měla jediná paní Hübnerová příležitost rozehráti se do plných tónů a podařilo se jí podati figurku přímo klassické životnosti, smíli se tohoto přívlastku užiti o genru plném šťávy a nezdolného humoru.

Jiráskova hra jsouc událostí nikoli jen saisony, ale hned několika let naší divadelní produkce, zastřela ovšem ostatní repertoir valným přítmím, a to tím spíše, že jsme jinak v oboru novinek byli dost slabě opatřeni.

Robert de Flers a G. A. de Caillavet je známá francouzská firma, která má již slušný úvěr u Pařížských divadelních ředitelů, poněvadž spolehlivě, rychle a zvláště v libretech dodává zboží poměrně solidní. Její aktovka *Logika srdce* jest již poněkud méně trvanlivé jakosti. Pravdu sice mají naši vaudevillisté, kteří jsou ostatně jinak docela roztomilí společníci, že »Le Coeur a des raisons . . .«, jak nazvali svoji hříčku, s kterou Národní divadlo uvedlo po prvé jejich jmena na česká návěští, ale nevíme, jaké byly důvody, abychom se s nimi právě takto seznámili. Je to hříčka, která snad se dobře hodila panu Gémierovi za jeho nešťastného ředitelství v divadle Renaissance, kde byla vypravena po prvé 13. května r. 1902, a konečně snad také i do různých německých divadel, jako je Jantschovo divadlo ve Vídeňském Prateru, ale Národní divadlo? To však je již stará a pro nás velmi nemilá písnička. Kdy by hra měla význam alespoň hospodářský. Ale i v tom jí musela pomáhati její sousedka, Paula Hervieua dvouaktová hra *Záhada.* Ale také ne na dlouho. Náležíť právě Záhada k těm hrám, o nichž nesmíme věděti, jak skončí, ani z vlastního názoru, ani z předběžných zpráv, ani z referátů. Má vnější zajímavost jen jednou, po druhé by se už vůbec neměla hrát. Je to prostě hra vykombinovaná na jeden jediný effekt, jehož napjetí však pomine, jakmile divák jen tuší, jak všechno dopadne a v čem vlastně záhada spočívá. Ostatně kdy bychom k základnímu effektu hry přihledli poněkud ostřeji, shledali bychom, že věc není tak docela jista, jak se autor domnívá. Žena, která dovede tak chladnokrevně snésti všecky ty výbuchy před prozrazením, ať se na ni řítí již z té či oné strany, dovedla by asi také klidně (alespoň na oko klidně) vyposlechnouti ránu z ručnice, která ostatně mohla býti na ni jen nalíčena. A co pak? Vůbec má Záhada ráz studené vypočítavosti, jako je celá produkce Hervieuova studená a neživotná. Což by se někdo opravdu mohl domnívati, že v těchto ostrých svitech dialogu je jenom trochu tepla procítěného zanícení? Ano, spisovatel mnoho uvažuje, dovede vyhrotit hlučnou scénu, ale to stačilo před třiceti a čtyřiceti lety; nyní je divadlo přece jen o hodný kus dále.

Záhada hned po své premiéře v Théâtre français (dne 4. listopadu 1901), kde docílila hlučného zevnějšího úspěchu, přešla na cizí jeviště. Hrála se anglicky, vlasky, maďarsky, německy, rusky, a všude byl jeden a týž výsledek: prudký, ale pomíjející úspěch u obecenstva, chladné přijetí kritikou. U nás nebylo jinak. Herecké provedení kusu bylo působivé a případné.

Shakespearovu *Večeru tříkrálovému* nesvítila tentokráte šťastná hvězda. Je těžko hráti veselohru, jejíž všecek účin spočívá na několika komických postavách, když nemáme pro ně komiků. A to je už jisto, že Národní divadlo až na dvě, tři výminky nemá herců, kteří by dovedli pravděpodobně a šťavnatě představiti komickou postavu. A právě jeden z těch, který náležel ke vzácné četě posledních, náhle odchází: Josef Šmaha . . . *Jan Ladecký.*

Jsme již pohříchu takoví lidé, že co máme dobrého, pěkného i vzácného, z pravidla to podceňujeme, zlehčujeme, třebas i odstrkujeme a odstraňujeme, a teprve když je to nadobro ztraceno, počínáme si toho vážiti. To ukazují konečné osudy našich vynikajících politikův a spisovatelů, nyní pak i našich čelných dramatických umělcův. Do nedávna jsme na svém zemském divadle vídali činoherní personál, z kterého jsme mohli míti radost; jádro jeho tvořili členové »staré gardy,« umělci vyspělí, bohatí nadáním, zkušenostmi a zásluhami, umělci, jakých všude jinde jest pořídku. Ale přišel zlý čas, členové staré gardy jeden za druhým mizel s jeviště, v posledních letech až příliš rychle; Bittnera, Slukova, Pštrosa odňala nám smrt, jež nezná ohledův a slitování, a pí. Sklenářová-Malá s p. Seifertem jsou pro Národní divadlo ztraceni za živa, čehož musíme stejnou měrou litovati: na vrcholu svého umění, ještě v plné síle tělesné i duševní, musejí na »zlatý dům« náš pohlížeti s trpkou lítostí a bolestí jako na své *bývalé* působiště. Takovými ztrátami, jednak neodvratnými, jednak zcela zbytečnými, v těchto letech náš zlatý dům co do umění velice jest ochuzen, ačkoli se v něm přepych pro oko vždy více vzmáhá.

A pořád není těch ztrát dosti. Počátkem prosince překvapena jest veřejnost naše zprávou zcela neočekávanou, že také Josef Šmaha se loučí s Národním divadlem. Zpráva se rychle potvrdila, dne 10. prosince vystoupil p. Šmaha posledně jako člen naší činohry.

Odchází do pense působiv 42 léta jako výborný herec a režisér. Ale při tak dlouhé činnosti dokonce není ještě kmetem, stáří ho z divadla nepudí: jinde herci takového věku a takového významu ještě svým uměním netoliko doma excellují, nýbrž i po světě jezdí a vavřínů si dobývají. P. Šmaha prý jest churav, — nebylo by divu, ale jsme jisti, že by v takovém případě stačila delší dovolená, aby zase zdraví nabyl a pak se opět vrátil k činnosti své u Národního divadla, kde by ho jinak nikdo nenahradil Bůh ví po jak dlouhou dobu.

Ne, nechceme se s ním loučiti, — nemůžeme uvěřiti, že odchází navždy. Doufáme pevně, že pominou příčiny, které ho přinutily k nynějšímu kroku, a že se opět vrátí na místo, na něž patří a jež opustiti jest mu velmi bolestno.

Ano, doufáme ještě více: že také vzácná hřivna paní Sklenářové a p. Seiferta nezůstane navždy zakopána, že se oba z nynějšího ústraní svého objeví zase na scéně našeho zlatého domu, podobně jako před několika lety Jiří Bittner, jejž do pense zapudila skutečně nemoc, ale když se zotavil, povolán jest nazpět mezi činné členstvo činohry. Proč by se to nyní nemělo opakovati s pí. Sklenářovou, s p. Seifertem a s p. Šmahou? Přece ani ředitelství ani intendance

ani obecenstvo nechce takovému nerozumu, aby nejlepší z našich žijících herců již navždy zůstávali z Národního divadla vzdáleni, když mohou pořád ještě býti okrasou a chloubou jeho. Proč by znamenité umění jejich mělo býti za živa pochováno v pensijní kryptě? Že z příčin zdravotních? Vždyť pak je obecně známo, že pí. Sklenářová a p. Seifert od toho dne, co vstoupili do pense, těší se dobrému zdraví; a také p. Šmaha, scházíli mu teď něco, dojista bude za nedlouho zcela zotaven.

Proto bezpečně očekáváme, že se na první naší umělecké scéně v brzku všichni zbývající členové slavné staré gardy shledají a že budou od obecenstva uvítáni s láskou a úctou, které si tak vrchovatou měrou zasloužili. *R. O.*

Nové písemnictví.

Ze staré literatury.

Hilarius Litoměřický: **Traktát o nejsvětějším přijímání** lidu obecného pod jednou spůsobou. Vydal dr. Antonín Podlaha. (Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis, II. 1905). Str. VI + 128.

Dlouho u nás vědecká práce našich theologů nerovnala se věcné a klidné práci theologů polských (jako na př. Fijalkově) a německých. Příliš mnoho místa ponechávali skuteční pracovníci nenávistným a nevědeckým literátům; ti pak diskreditovali nejen katolické básnictví, ale i ostatní vědu, a jen stěží bylo možno vzpomínati, že kdysi byli v Čechách kněží učenci jako Dobrovský a Vydra.

Kapitola Pražská učinila nyní (dosud vydáno 5 čísel) počátek s publikacemi historickými z nevyčerpaného a vzácného archivu kapitolního. Lví podíl tu připadá neunavnému pracovníku, kanovníku dr. A. Podlahovi. Širší obecenstvo může zajímati z nich číslo 2., traktát známého v XV. věku bojovníka katolického, děkana kapitoly Pražské, Hilaria Litoměřického, proti Rokycanovi — sepsal jej po známém veřejném hádání za přítomnosti krále Jiřího r. 1465.

Vydání Podlahovo jest akt piety, kterým člen nynější kapitoly ctí památku bojovného vůdce téže kapitoly skoro před půltisíciletím. Ale vedle aktu piety je to zároveň vzácný příspěvek literární; traktát ten dosud vydán nebyl, a knihou Podlahovou dostává se nám dobrého spisu staročeského v textu dle moderních zásad vydaném a upraveném.

Vydavatel hlavně měl na mysli otisknouti správný text starého Pražského děkana. K tomu cíli užil všech čtyř rukopisů kapitolních a zjistiv jejich vzájemnou odvislost, položil za základ rukopis téměř souvěký D 56, jehož mezery doplnil a omyly opravil hlavně dle rukopisu O 35 (varianty z rukopisu D 140 jsou vlastně nyní zbytečné, když vydavatel přesně prokázal, že jest tento kodex opisem rukopisu právě uvedeného). Poněvadž pak šlo také o akt piety, omezeny jsou

úvod a rejstřík na nejnutnější míru; vydavatel skromně ustupuje muži, jehož text sám k čtenáři hovoří.

Celou knížku, jejíž jazykový význam arci nerovná se významu souvěkých traktátů Chelčického, nebo theologická erudice nikterak nedosahuje Husa ani Rokycany, vydavatel upravil s patrnou láskou k věci a jakousi zálibnou pílí. I latinisující zkratky ponechány (snad zbytečně; v textech latinských se tak neděje) i korrektura provedena velmi pečlivě, ale některé omyly tisku přece proklouzly: str. 10. ř. 5. patrně místo zkratky pro *ra* (*bra*mi) má býti zkratka pro *ri* (*pri*mi Regum); taktéž na str. 11. místo téže zkratky pro *ra* zkratka pro *re* (*pres*biteri); na str. 12. ř. 19. patrně místo kn*ěží* má býti knež*ny*, str. 74. ř. 17. místo ge*b*no patrně je*d*no, str. 102. ř. 12. místo krze*ſ*t patrně kře*s*t a některé drobnější. Při poznámkách bývalo by si přáti, aby slova vydavatele byla vždy (pan vydavatel činí tak sice pravidelně) odlišena tiskem od čtení rukopisného a aby bylo výslovně řečeno (ve vydání našem rozumí se to inplicite), které rukopisy podávají čtení textu.

Ale tyto nepatrnosti nemají na celkový úsudek o knize Podlahově vlivu žádného. Sluší uznati, že tak svědomitých a pracných vydání má naše literatura i v nové době velmi málo, že dílo to je vzácným příspěvkem literárním v každém směru a že co nejlépe svědčí jak o munificenci kapitoly, jejímž nákladem vyšlo, tak o vědecké kvalifikaci vydavatele, jenž tak pěkně své vydání upravil.

V. Flajšhans.

Ničení starožitné Prahy.

Dr. Luboš Jeřábek: **Boj proti starobylému rázu Prahy**, od století XVIII. až na naši dobu. Zvláštní otisk z časopisu Díla.

Luboš Jeřábek je z nejhorlivějších zastanců starobylého rázu Prahy a také z nejčilejších pracovníků, kteří se v korporacích zasazují o zachování uměleckých památek a rázovitých krás naší metropole. V sešitu, který před námi leží, shrnul část svých studií a zkušeností v zajímavý přehled úkladů, které se od dob Josefinských do nejnovějších časů děly a dějí proti uměleckým památkám a historickému rázu Prahy.

Dovídáme se z knihy Jeřábkovy především podrobnosti o pustošení a ochuzování historické Prahy z nařízení vladařského obrazoborce vykonaných. Šedesát tři kostely, kaple a kláštery byly tehdy v Praze zrušeny. Jeřábek uvádí je jmenovitě i s detaily, vztahujícími se k osudu, kterému po zrušení propadly. Byly mezi nimi památky tak vynikající jako kostel sv. Kříže většího, klášter sv. Anežky, kostel sv. Martina »ve zdi«, kostel sv. Jana Nepomuckého při uršulinském klášteře na Malé Straně, kostel sv. Karla Boromejského, kostelík sv. Vácslava u trestnice, jakož i řada jiných, které později bohoslužbě znova vráceny.

Stručně dotýká se pak spisovatel dále osudu Pražských památek v první polovině století devatenáctého. Byla to doba zvolného vzrostu města, kteréž ani ruchem průmyslovým, ani horečkou stavební ještě nestiženo, žilo tichým idylickým životem. I tehda ovšem v ústraní

byrokratických porad ukut nejeden úklad proti uměleckým výtvorům minulosti, jako utlučení kružeb s Prašné brány (bezpečnost chodců prý zbytečně ohrožujících), projekt na snesení věže Staroměstské radnice a pod, — ale nezhyzděna ani jediná ulice nemotornými činžovními kasárnami, nezničena ani jediná zelená oasa, nezkažen žádný prospekt, nezatarasena žádná vyhlídka. Co nového tou dobou vzniklo, zejmena za vlády přítele Prahy nejvyššího purkrabí hraběte Chotka, — nemělo lžiuměleckých pretensí, ale dálo se ponejvíce na prospěch pěkného vzhledu města, jak Jeřábek dobře dovozuje.

Co v další části svého pojednání líčí, je historií ničení starobylého rázu Prahy z motivů ponejvíce prospěchářských podnikané. Bylyli to před sto lety jednotlivé památky, v posledním dvacetiletí 19. věku je to také historický a umělecký charakter ulic a náměstí, o který éra stavebního ruchu a podnikatelské horečky ukládá. S úžasem uvědomujeme si z přehledného obrazu, Jeřábkem tu podaného, čeho po jednotlivu všichni více méně jsme želeli a oželet museli. Za posledních dvacet let ochuzena takto Praha o čtyři vzácné památky středověkého stavitelství (sv. Kříž větší, kaple sv. Lidmily, kostel sv. Lazara, sv. Jana »na zábradlí«), o skvost barokové architektury, jakým byla praelatura u chrámu Svatomikulášského; zbořeny starobylé kotce, palác hraběte Desfoura, kostelík sv. Bartoloměje; zmizely z ulic Pražských památné domy renaissanční a barokové u Šturmů, u zlaté hvězdy, dům Melantrichův, dům u hroznu, porušen pohled na Staroměstské náměstí, zkaženo kolikero podloubí, zbořen zbytečně dům u Klíčů a renaissanční budova s ním sousedící atd. atd.

Projektované násilné regulace hrozily pohromami ještě značnějšími.[1]) Ale úklady a svévolné novotářství vzbudily v kruzích přátel uměleckého vzezření Prahy energií obrany; kniha Jeřábkova také tyto snahy a zápoly v jasném přehledu uvádí. Organisovaní hajitelé staré Prahy trpce si stýskají na neúspěchy mnohého snažení. Staví ideální cíle proti prospěchům jednotlivců, umělecká hesla proti domnělým interessům praktickým; není divu, že váha úspěchu se vždy na stranu jejich nesklonila. Nicméně to, co se jim povedlo — zachování kostelíka sv. Vácslava, restaurování kostela sv. Martina »ve zdi«, záchrana Karlova mostu od zadrátování, úspěchy dosažené při změnách a úpravách regulačních plánů[2]), to samo o sobě by již stálo za práci.

Také o některých otázkách předměstí Pražských, zejmena Smíchova se týkajících, se dovídáme z knihy Jeřábkovy. I tam bylo bořeno zbytečně a kaženo svévolně. Propadl motyce starobylý románský kostelíček sv. Filipa a Jakuba, ač nikomu a ničemu nepřekážel, ubouráno jižní křídlo bývalého Diezenhoffrova letohradu, zpustošen bývalý letní dvorec Slavatovský a ohrožen pohled na Diezenhoffrův pavillon v botanické zahradě, k němuž nyní úsilí spolku Staré Prahy se obrací. —

[1]) Viz Osvětu 1899 str. 70.
[2]) Viz Osvětu 1901 str. 354.

Spis Jeřábkův, hojně doložený obrazovými dokumenty pohledů na zničené a ohrožené památky a partie, je kniha dobrá a užitečná. Soudím, že v každém, komu do rukou se dostane, musí vzbuditi zájem pro snažení, jemuž obranci starobylého rázu Prahy horlivě se oddali. Je z ní nejen zřejmo, že autor jest o věci všestranně informován a k hájení znalostí náležitě vyzbrojen, ale je z ní sympathicky zřejma vřelá láska ku Praze. Jeřábkovi, jak ve své knize praví, připadá někdy, že »nemáme v Praze Pražanů,« totiž Pražanů s takovou láskou ku Praze a rodnému svému městu, jakých měla Praha ještě v letech třicátých a čtyřicátých. Je v tom mnoho pravdy, a nedostatek lásky ku Praze u nynějšího obyvatelstva, namnoze do Prahy přistěhovalého, jest vinen leckterým prohřešením, jímž kniha Jeřábkova se obírá. Spolek za Starou Prahu by úkolům svým nemálo posloužil, kdy by též hleděl organisovati výchovné prostředky, jimiž by aspoň v mládeži Pražské byla znovu buzena a pěstěna láska ku Praze. *Ren. Tyršová.*

Německý historik doby husitské.

Geschichte Böhmens. Von Adolf Bachmann. II. Band. (Bis 1526.) Gotha 1905. Str. XII + 849.

Stále se u nás naříká — a podobné plané nářky náležejí už pomalu k nezbytným akvisicím moderního literáta, — jak prý zastaralé jsou již všechny veliké naše dějepisy, Palackým a Tomkem počínaje a Zapem i Lacinou konče. Ale podivno, mezery této v české literatuře nevyplňují tito horliví karatelé, nýbrž Němci, Lippertem a Schlesingerem počínaje a Bachmannem konče. Horliví karatelé pak se spokojují velmi pohodlnými kritikami Bachmanna.

Není tím ovšem řečeno, že by dílo Bachmannovo vydaným 2. dílem kritiky nežádalo nebo k ní nevyzývalo. Naopak, profesor Bachmann neopomíjí nikde příležitosti, aby bagatelisoval české historiky buď jako špatné prý vydavatele (na př. Golla, Palackého...) anebo jako prý předpojaté šovinisty (Tomka...), Jeho celé dílo je vlastně veliká polemika proti Palackému, polemika nenávistná a namnoze, kde se neopírá o cizí práci, také nesprávná. Ale co platno všechno toto žalování: dílo Bachmannovo Evropě nyní nahrazuje Palackého, podává v skutku obraz nových badání o dějinách českých — i stane se příruční knihou i našich mladých historiků, kteří budou v každém řádku cítiti krvavou ironii vítězného historika německého, ono ve vědeckém smyslu pravdivé »vae victis!«

V knize své Bachmann hlavní interes věnuje líčení — a možno říci snížení — velikého hnutí národního v XV. věku, době husitské. Práce jeho jest mnohem nebezpečnější, než kdysi dílo Höflerovo, jež spělo za týmž cílem; proti Höflerovi stálo tehdy dílo Palackého, kdežto Bachmann má nyní pole volné. Čtenářstvu Osvěty mohu tu jen na malé ukázce uvesti, z jakých pramenů budou nyní historikové evropští — a také naši adepti — čerpati své vědomosti o době XV. věku. Volím k tomu stránky, jednající o Husovi samém (str. 167—220).

Tu hned jest patrný veliký rozdíl mezi Palackým i Bachmannem. Palacký líčí podle pramenů, Bachmann podle nové literatury; Palacký respektuje badání česká i německá, Bachmannovi jsou české práce skoro úplně neznámy. Ano i tak jich nedbá, že stále svůj úsudek o Husovi zakládá na Loserthovi, který přece nyní svůj původní úsudek značně již modifikoval. A jakkoli měl již před sebou Loserthovy příznivé úvahy o mých nových vydáních Husa, přec je velkopansky ignoroval. A tak opakuje hned na počátku (str. 167) po Palackém, že Hus se narodil r. 1369 — nevěda, že právě toto datum je mylné, — a po Tomkovi, že Hus r. 1403 složil traktát De corpore Christi — nevěda, že toto datum opět jest mylné. A tento začátek je právě Bachmannovský; polemisuje proti názoru Palackého a je přece i v chybách od něho docela odvislý — ale polemisuje spůsobem ve vědě nedovoleným, zřejmou totiž nepravdou. Neboť hned po nesprávném výkladu o traktátu De corpore Christi (že starší výklad, v mém vydání opravený, jest nesprávný, přiznali výslovně všichni kritikové, sám Loserth, Lösche, Skalský, Harnackova protestantská jako görresovská katolická theolog. revue) následuje prostá pomluva Husa: »suchte die Lehre Wiclifs über den Unwert geistlicher Handlungen, wenn der Priester selbst unwürdig sei, vom katholischen Standpunkte aus zu rechtfertigen; aus gleichem Grunde erfolglos.« Bachmann tu opakuje starou lež, kterou již na koncilu proti Husovi bojováno. Svědčí to o tom, že Husova traktátu nečetl, neboť nic takového v něm není — nezná tedy Bachmann pramenů; svědčí to o tom, že nezná mého vydání (z r. 1903), v jehož úvodě jest již definitivně tato žaloba odbyta (a s mým míněním souhlasili i přední katoličtí kritikové) — nezná tedy literatury. Ale přece proti *správnému* výkladu Palackého i Tomka zvedá starou, lživou žalobu, nevěda arci, že base, na níž stojí a kterou přejal od učenců českých, jest *nesprávná*. Vědomě proti jisté pravdě staví lživou pomluvu.

V témž tónu jde líčení dále. Píše, že arcibiskup Husovi i po r. 1403, po boji o Viklefa, *ponechal* úřad synodního kazatele. Zapomněl tu Bachmann, že Zbyněk vůbec Husa v úřadě *ponechati* nemohl, poněvadž ani Hus před r. 1403 nebyl synodním kazatelem, ani Zbyněk arcibiskupem. Je to zase omyl, jejž Bachmann tentokráte opsal z Jar. Vlčka, který poněkud podivnou logikou nechává rovněž Zbyňka nastoupiti r. 1403 a »pak r. 1401« Husovi sepsati traktát o krvi Kristově.

A podobně (na str. 169.) píše Bachmann o Husovi, že neměl ani »geordnetes sicheres Wissen noch die geläuterte Welt- und Menschenkenntnis.« V poznámce neopominul arci pověděti o mém »Písemnictví české slovem *et* (!) obrazem,« že »lässt nur zu sehr Unbefangenheit in nationaler Hinsicht vermissen.« Výtka Bachmannova, že Hus neměl bezpečného spořádaného vědění, mohla snad kdysi býti omluvena, ale dnes, kdy mohl již znáti velkolepé jeho systematické dílo o Lombardovi, jest zcela nesprávná — je to opět polemika proti Palackému a Tomkovi a opět se zakládá na neznalosti pramenů i literatury. Velikou cenu Lombarda, třebas jej podle mého mínění podceňoval, uznal Loserth nyní sám v Mittheilungen rakouského Institutu.

A tak bychom mohli probírati stránku za stránkou, ukazovati všude, jak Bachmann snižuje naše osoby i děje, jak nenávistně namnoze polemisuje proti našim historikům — a jak nedostatečně přec jest obeznámen s nynějším stavem vědeckého badání. Konečně, ten německý názor na naše dějiny bychom mu odpustili. Je Němec, nezapře se, jako se v Palackém také nezapře Čech. Ale že vědomě opakuje svědectví nepříznivá, třebas již desetkrát vyvrácená, že si nevzal práci, aby se seznámil s pracemi toho národa, jehož země dějiny píše, to je přec veliká škoda pro nás, o nichž jeho kniha bude Evropu informovati. Kniha Bachmannova uškodí nám více, nežli celé svazky parlamentních řečí a ročníky novin; žel, že nikdo z našich historiků cizinu neinformoval správně. *V. Flajšhans.*

Rozhledy v umění výtvarném.

»Manesova« výstava švédského umění.

Také na své XVII. výstavě chtěl spolek výtvarných umělců »Manes« seznamovati Pražské obecenstvo s cizím uměním, a poněvadž se nesou sympathie »Manesa« po výtce k severu, nebude s podivením, když tentokráte se na programu octlo umění dánské. Označení tak všeobecné nutno bráti cum grano salis, čili s jakýmsi omezením, neboť nepředvedeno nám tu dánské umění vůbec, nýbrž dánské umění z nejnovější doby, a zase nikoliv všeobecně vzato, nýbrž jen s ohledem na jediné sdružení »Den Frie Udstilling,« v kterém se sešli malíři a sochaři moderního směru, a zase nikoliv »moderní umělci,« k nimž náležejí také jiní malíři a sochaři, nýbrž modernisté. Těch aspoň je většina, ač toto sdružení dle všeho nevylučuje přívržence starších škol a způsobů provádécích, jak z výstavy lze souditi. Bude to asi tout comme chez nous: spolek poněkud výlučný, kroužek přátel a známých, v jádru svém i mladších zastanců nových hesel sestávající, ale také starší osvědčené umělce přibírající.

Jednotliví dánští umělci stali se známými od počátku 19. století, také u nás, aspoň dle jmena, a někteří se proslavili, jako Bertel Thorwaldsen, po celém světě, ale to vše ještě nestačilo, aby byl pojem »dánského umění« zaokrouhlen, aby v sobě zahrnoval představu něčeho vyhraněného, tak svérázného, že by to vše mělo ráz *národní.*

Po tomto rázu pídí se mnohý navštěvovatel výstavy nejdříve, a rád by ho seznal, vystihl a pochopil. Než ukazuje se i tu, že národní ráz modernistního umění kdekoliv se vyskytujícího, lokálně ohraničeného, velmi nesnadno lze vystihnouti. O dánském národním umění se mluvilo už před čtyřiceti lety, když dánští malíři malovali Hamleta a jeho rozmluvu s duchem nebo výjevy z dánské historie, nebo dokonce dánský lid v kroji. Ale to nestačuje k pojmu národního umění, jak se nyní učí, a skutečně národní umění vzrůstá

z hlubších kořenů, totiž z vlasti, jak bych to nestručněji formuloval: ze země, z ovzduší, z přírody domoviny a z lidu jejího. Tímto směrem blížíme se my Čechové k svému národnímu umění, a stejnou cestou berou se také Dánové. Malují zase svoji vlast, což by ještě nestačilo, aby byli národní, ale malují Dánsko po svém spůsobu, a to by rozhodovalo. Víme všichni dobře, co by bylo na světě umělců Italianů, kdy by se soudilo dle nespočetných obrazů Abruzzských loupežníků, Campagnuolů a krajin italských od 17. století do dneška malovaných — a zatím modernistní Vlaši stejně jako na př. Španělé nemalují svou vlast tak jako oni přečetní cizinci, kteří viděli vždy to zářivé modré nebe, ty malebné obrysy hor a tu malebnost kroje a krásu postav domorodého lidu. To vše nevidí moderna ráda, neboť to vše již bylo viděno, a tak tedy malují také dánští modernisté vše možné, jenom ne současné Dánsko. V tom je Uprka zcela reakcionářem, ten si hledí svého okolí, jak žije a tyje. Dánové však jen výjimkou, a to hlavně krajináři, všímají si Dánska, a tu jsou také někteří mezi nimi, kteří dle svého uměleckého tvarosloví jeví se zcela nemoderními protože prostými umělci.

Ale Dánové ve výstavě pod Petřínem ani nevyšli všichni s jednoho stanoviska. Jsou tu odchovanci různých škol, francouzské, pleinairistní, nejnovější temnosvitné, jsou tu koloristé dle receptu z let Bůh ví jak dávno minulých, a zase barvitelé zřejmě anarchistní ráže. A mluvímli o barvě, nutno připomenouti, že Dánové vůbec postrádají nadání a smyslu pro »zření barev« vibrantních, jasných, zvučivých. Jejich kolorismus je tlumený, šedavý, namnoze černavý, rázovitě germánský, jak lze pozorovati právě na některých pokusech v malbě světla a hýřivých barev (Ancherovi rybáři při západu slunce, pí. Ancherové podobizna p. Anchera, Larsenův čilimník, Johansenovy interieury při světle lamp), a také jejich pleinairy jsou chladné, poněkud suchoučké, jaksi střízlivě meditativní, jako vůbec seveřanská poesie, vlastně literatura naší doby, která — přiznávám se k tomu již pro objasnění svého hlediska, — mně jest nesympathická, protože těžce srozumitelná i s Ibsenem a Hamsunem. Jako mně připadají proslavená díla těchto spisovatelů vyumělkovaná a nepravdivá, tak se mně zdá i tento přidušený kolorism zpola raffinovaným a zpola nemohoucností podmíněným. Rádi by malovali světlo, jas, třpyt, rádi barvy hřejné, jásavé, sytě znějící, ale jednak nenaučili se viděti je, vyrostše v nízkém kraji v mlhách a v šeru dlouhých jesení a zim, jednak nenaučili se je malovati, byť i je uměleckým zrakem svým byli postřehli. Slovan a Latiník jsou tu ve výhodě, barva jest jich zděděným živlem životním, a to silným, vířivým živlem, fermentem jejich tvořivé síly. Germáni vidí spíše bez barev, vidí kreslířsky, černě, plasticky a vymýšlejí, komponují barvu — ti ostatní ji cítí a vnímají.

Vystavená díla mají svoji notu, a ta zvučí tlumeně, tak trochu bručivě, i když má zaznívati s vyšších poloh. Je to ona stlumená harmonie šedě, mírné zeleně, sírové žlutě, jsou to vždy modré tóny dosti akcentované, červené, na nejmenší stupeň zredukované přihnědlé. Krajiny jsou skoro všechny dobré, ale Christiansen maluje lesní interieur spíše po Munchovsku, tak hlavně ve větvoví

stromu, a jeho Dante s Beatricí jsou parafrasí nějakého starého vlaského obrazu, jehož barvy značně vyrudly.

Je to velké plátno, a takových vidíme zde v malé výstavce několik, ale až na F i n d o v u podobiznu dvou starých lidí, ze tmy do tmava malovanou, žádná z těch rozměrných ploch není ukázkou jakési zvláštní malířské dovednosti, a spíše poznáváme v tom velkém měřítku technické nedostatky dánských malířů. L. A. R i n g maluje dámu »v zahradních dvířkách« (na prahu zahrady) v životní velikosti dosti plynně, bez drsností a neohrabaností jinak zde četných, chlad dýše z této zelené zahrady a z celého díla. Frits S y b e r g kreslí a pak jen koloruje, tak se zdá jeho »Náboženský hovor ve vesnici« (?) tvrdým, jako by ani nedovedl olejovou barvou vládnouti, ale také jeho společnost za večera (večerní hra) je barevně těžkopádná, akvarely pak jsou ještě tvrdší, ač sytějších a také zvučnějších barev. Mnozí takto rýsují, tvrdě, sukovitě, a vyplňují pak svoji velikou »runu« barvou, a to zase suchou, nepodajnou barvou. Na ně hodí se pak definice »nového umění«, jehož podstata jest drsnost a nelíbivost. Také »rodina v zahradě« od T e t e n s a je navzdor všem barvám šedá, a není to venku malováno, nemá to světla, ani vzduchu, tíží to, ale hlavy jsou výborně kresleny — umění malby pokulhává za uměním kresby. V e d e l zdá se věděl o Zuloagovi nebo snad zná Goyovy obrazy, ale maluje svoje ženy na balkoně nad míru černě. Mezi těmito umělci je T u x e n mistrem barvy a moderním malířem, který barevně vidí. Jeho obrovská »Vlna« valí se velmi suggestivně ze tmy k světlu, a náčrty z Windsoru a z korunování cara Mikuláše II. jsou až neslýchaně barevné — nejen proto, že umělec líčil barvitou nádheru interieurů, ale že ji líčí tak přirozeně a volně. Také jeho krajiny na Skagenu a v severním moři vyznamenávají se lahodnou barvou, za to zná W i l l u m s e n jen několik plavých tónů, jasných a studených, a jeho malby působí spíše dekorativně, i když se přidržuje přírody s úmyslem, aby nám také zpodobnil dívku »v horách« (asi v Norsku). Jinak stylisuje také kresbu, a to dle vzoru a příkladu německých modních kreslířů z ovzduší Simplicissima a Jugendu. Jugend ovšem patří již do nemoderního haraburdí, a jen cynický »Simplex« požívá úcty jako vychovatel nové generace umělecké. Habeant sibi!

Nejstarším z těchto mladých bude asi P. S. K r ö y e r, a portrait S t e n s t o u p ů v byl již v Praze na výstavě v Rudolfině. Je to dobrý obraz, trochu Lenbachovsky malovaná hlava, a ještě jedna níže k ní přikomponovaná, učenec a jeho posluchač.

Julius P a u l s e n je kolorista, a tak trochu staršího rázu, snad Mnichovan dle vyznání, Viggo J o h a n s e n rovněž zná se v malbě olejem velmi dobře, má svou měkkou, plynnou malbu a svůj kolorit, trochu zastřený (ale to je právě snad »dánské«), přece však hrající v četnějších barvách prysmatu, a Vilém H a m m e r s h ö j je dokonce výborný malíř (čistě po malířsku řečeno), jenž svoje empirové interieury podává s velikou láskou, sametově hladce, a při tom také v tónu jako hedvábně lesklé. Petr H a n s e n je akvarelista velmi zručný, v krajinářských námětech poněkud suchopárný. Svítivé jsou krajiny J o a k i m a S k o v g a a r d a, malujeli dle pří-

rody, a trochu chudé v tónu, komponujeli, jako na př. Adama a Evu v ráji. Jeho italská krajina je ovšem šedá, i v zeleni (neboť nebudeš více malovati usměvavého nebe jižního), ale patří mezi nejlepší — Skovgaard byl asi v Italii, v horách, v prosinci nebo v lednu.

Niels Skovgaard je všestraný umělec a dokonce nám předvádí dvě fragmentované sochy řecké, archaického typu (z Akropole předperiklejské), které kdesi ve sbírkách viděl a které se mu svým ztrnulým úsměvem a svou stylisovanou toilettou zalíbily. Niels vyniká však nad Joakima, přihlížímeli k malířské dovednosti, a jeho vlny na plochém břehu Severního moře jsou ve své měňavosti výtečné. Návrh na mosaiku »Dobrý pastýř« je trochu přestylisován.

Jsou tu někteří realisté mezi malíři, z nich nejvíce vyniká Th. Philipsen svým kravínem, neboť maluje po příkladu starých nizozemských mistrů dobytče, které ve své nevinnosti netušilo, že se stane modelem umělcovým zrovna ve chvíli, když upomíná na »pisse vache« — jenže Philipsen podškrtnul tuto pointu tím, že maloval krávy, i tu hlavní, jen po půl boku, hlav nevidíme.

Mezi malíři je též sochařka »Anne Marie Carl Nielsen-Bodersen« a vystavuje pět malých bronzových sošek, hocha před lázní, kentaura a tři zvířata. Sošky jsou krásně »udělány«, zvířata najmě velmi živá, ale ovce vtělena v kov v obdobné posici, jako zmíněná malovaná kráva Philipsenova, tele vidíme při toilettě, kde zabrousilo do končin, na něž kladen také při ovci i při krávě důraz, a mladistvý kentaur raději nebudiž popisován — naturalia non sunt turpia, ale takový haut-gout u dámy, takové zalíbení v aromatu chléva u dánské sochařky zdá se přece jen hodně modernistní.

Je to koketování s kalem a špínou, pro modernu jinak příznačné, a zvláště vedle roztomilých zvířat, které vystavuje Bingova a Gröndahlova továrna na porcelán, vypadají tyto bronzové sošky hodně sprostě.

Veliké porcelánové kachny od Mortensena, a krásn sedící racek, v životní velikosti, od A. M. C. Nielsenové jso přece neméně životné, rázovité, z přírody vypozorované, a lze s z nich upřímně radovati, lze je doma postaviti, aby byly na očích všem členům rodiny i hostům, kdežto ona zvířátka věru se nehodí než do kabinetu hospodářského správce, a kentaur do oddělení musejního, které jako v Neapoli bývá v jisté dni »jen pro pány« otevřeno.

Znamenití jsou králíci od Jensena, ležící zebu a sova bílá od téhož umělce, od Plockrossa kuna, malé kachničky Mörkův medvěd, a také figurální věci, trochu méně pravdivé v pohybu, nejsou špatné. Krásné bílé polévání a něžné odstíny šedavé, modravé, tu i tam narudle hnědé jsou pro tento porcelán příznačné, a tak je »Bing a Gröndahl« dnes hledaným zbožím, je to »moderní keramika«, ale krásná a umělecky modelovaná.

Seznámili jsme se tedy s dánským uměním ve výběru nám předvedeném a uznávajíce, že má některé své zvláštní rysy, těšíme

se na to, co řeknou Dánové k výstavě českého umění, také ve výběru, a to od »Manesa« v Kodani uspořádané. Myslím, že budou více překvapeni, než jsme byli my zde v Praze dánským uměním, a že jejich udivení spojeno bude s obdivem — ač dojdeli kdy na českou výstavu v Kodani. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 13. prosince 1905.

Sněm český. Sněm moravský. Říšská rada. — Uherská krise. — Německá trůnní řeč. — Odstoupení anglického ministerstva. — Rozluka církve od státu ve Francii. — Nový král norský. — Námořní demonstrace proti Turecku. — Poselství presidenta Roosevelta. — Poměry na Rusi.

Sněm království českého skončil 24. listopadu své zasedání. Bilance jeho činnosti není skvělá. Jednání o předlohách volebních uvázlo v komisi, a jedna z nejdůležitějších otázek, která se měla letos vyříditi, ozdravení zemských financí, zůstala nerozřešena: jediný positivní výsledek jest, že bude svolána anketa, aby se radila o prostředcích, jimiž by se krise v zemském hospodářství dala zažehnati. V rozpočtové debatě snažili se Všeněmci všechnu zodpovědnost za smutný stav zemských financí svaliti na špatné prý české hospodářství, ale vším právem dána jim odpověď, že v zemském výboru mají též oni své zástupce a že správcem zemských financí jest — dr. Eppinger, vůdce Němců. Generálního zpravodaje dra. Forta (jenž jmenován byv odborným přednostou v železničním ministerstvě mandátu se vzdal) zastupoval dr. Fiedler, který oznámil, že rozpočet školský stoupá ročně o více než 1,580.000 k. a že zemský deficit, jenž ve zprávě rozpočtové vykázán jest obnosem 13,800.000 korun, stoupne již ve skutečnosti as na 16,000.000 korun.

Velice důležité a překvapující usnesení stalo se na sněmu moravském. Zasedání jeho tentokrát počalo pod dojmem krvavých událostí Brněnských, německým volkstagem zaviněných, a vystoupení všech českých poslanců ze stálého výboru vyrovnavacího věštilo, že dojde k velkým bouřím a že sněm na ničem důležitém se neusnese. Ale stalo se jinak. Sněm kvalifikovanou většinou schválil opravu zemského volebního řádu. K dosavadním volebním kuriím přičleněna nová, všeobecná, kteréž dáno 20 poslanců. Sněm bude sestávati ze 151 poslanců, z nichž bude 73 českých, 46 německých, 30 velkostatkářských a 2 civilní. Ve sněmu utvoří se kurie česká, německá a velkostatkářská. Pro usnesení o následujících předmětech jest potřebí kvalifikované dvoutřetinové většiny za přítomnosti 121 poslanců: o zemském zřízení, o zemském volebním řádu, o platném zákonu, o zemědělské radě, o příštím zákoně, jímž se ustanovuje užívání zemských jazyků při samosprávných úřadech, o zrušení zemských učilišť nebo jich obmezení, o změně vyučovacího jazyka, o příspěvcích na ně, o sloučení neb rozloučení obcí proti vůli zákonného zastupitelstva as oň jedné z obcí súčastněných. Ku platnému usnesení o změně obecního řádu a volebních řádů měst s vlastním statutem jest potřebí,

aby hlasovalo 93 poslanců bez ohledu na počet přítomných. Zemský výbor bude sestávati ze zemského hejtmana, z 8 členů a 8 náhradníků; každá z obou kurií velkostatkářských bude voliti po jednom členu a jednom náhradníku, kurie českých poslanců čtyry členy a čtyry náhradníky, kurie německých poslanců dva členy a dva náhradníky.

Čeští poslanci všech stran, kteří podali návrh na všeobecné a rovné volební právo (jenž však zamítnut), hlasovali pak pro opravu až na šest. Sociální demokraté, kteří na požadavku všeobecného a rovného volebního práva neústupně stojí, provedli na sněmovní galerii bouřlivou demonstraci, útočíce hlavně na poslance české, ač tito pro jejich požadavek všichni povstali, a teprve když návrh jejich byl zamítnut, pro navrženou opravu hlasovali.

Sněm schválil také české návrhy o užívání obou zemských jazyků při samosprávných úřadech a o přijímání dítek do škol obecných a měšťanských s ohledem na jich mateřský jazyk.

Zasedání říšské rady počalo dne 28. listopadu. V tento den provedeny veliké manifestace pro všeobecné a rovné hlasovací právo po celé říši. Největších rozměrů nabyly tyto projevy ve Vídni a zejmena v Praze, kde i zástupcové všech politických stran vydali provolání, »aby celá společnost česká, všechny vrsty našeho národa bez rozdílu stran při této příležitosti osvědčily, že celý národ český, věren svým ideálům a tradicím, spojil se k vítěznému boji za občanská práva, za rovnost, svobodu a neodvislost českého národa.“ Průvod, jehož se na 200.000 osob súčastnilo, ubíral se ve vzorném pořádku na Staroměstské náměstí, kde s radničního pavlanu zástupcové stran mladočeské, národně sociální a sociálně demokratické promluvili k lidu. Od rána až do ukončení průvodu byly všechny obchody a hostince v městě uzavřeny, a sociálně demokratičtí »dohližitelé« donucovali též rozličné úřady k zastavení práce.

S velikou dychtivostí očekávalo se prohlášení vlády. Předseda ministerstva bar. Gautsch se v říšské radě hned po zahájení první schůze ujal slova. Prohlásil nejprve, že hospodářským zájmům zemí bude mnohem více vyhověno zavedením všeobecné kurie pro sněmy, než všeobecným a rovným volebním právem. Co se pak týče volebního řádu pro říšskou radu prohlásil, že jen takové volební právo bude nejvýhodnější, »které by co nejvíce vyhovovalo nynějšímu stavu veřejného vývoje a jež by ony vrstvy, které se následkem velkého průmyslového rozvoje staly důležitými spolupracovníky v dobývání národních statků a národních příjmů, ve vykonávání politických práv ostatním třídám na roveň postavilo.« Dále oznámil, že vláda nemůže pomýšleti na to, aby osobám, jež neumějí čísti ani psáti, volební právo odňala, ani na to, aby je na osoby hospodářsky samostatné obmezila, že jest pro utvoření malých, pokud možná národnostně ohraničených volebních okresů a že *vezme ohled na poplatnost, hospodářské zájmy a kulturní význam* jednotlivých zemí. To jest: *rovné* volební právo *s privilegiemi pro Němce*, aby jim byla zase nadvláda pojištěna! Na konec prohlásil bar. Gautsch, že vláda příslušnou předlohu ve sněmovně nejdéle v únoru podá, že volební reforma musí býti spojena se změnou jednacího řádu sněmovny a že

vláda jest odhodlána volební reformu úplně provésti, ježto považuje za zachování státu, když jsou nejširší vrstvy jeho řízení účastny.

Třikráte vyslovil se v posledním čase baron Gautsch o volební opravě a po každé mluvil jinak. Jeho nejnovější prohlášení, jímž se ocitl docela na stanovisku všeobecného hlasovacího práva, docela odporuje prvnímu i druhému prohlášení jeho; není pochyby, že vláda zaujala toto své stanovisko povolujíc nátlaku ulice. V jednom zůstal si však bar. Gautsch důsledným: v rozhodnosti, s kterouž hájí neoprávněnou državu německou.

V debatě o prohlášení jeho promluvili z českých poslanců dr. Kramář a dr. Herold. *Kramář*, jehož vývody se v mnohém ohledu srovnávaly se známými argumenty sociálních demokratů, považuje otázku všeobecného hlasovacího práva za nejnalehavější a nejpřednější požadavek českého národa. Očekává, že volební reforma na tomto základě zlomí nenáviděný centralismus, s kterýmžto náhledem nelze souhlasiti, neboť reforma ta bude spíše sesílením centralismu a snížením království a zemí na volební departementy Vídeňské. — Dr. *Herold* prohlásil, že jeho strana se bude ze všech sil zasazovati o všeobecné volební právo, že však nepřipouští, aby nového vládního programu bylo zneužito k odstranění otázek, které celý český národ zaměstnávají. Proti názoru dr. Kramáře uvedl, že Mladočeši přinášejí oběť svému přesvědčení, ježto vědí, že všeobecné a rovné volební právo posilní říšskou radu a že s tím spojené posilnění centralismu neznamená spásu českého národa, avšak oni že jsou pro toto právo, poněvadž jest státní nezbytností.

Stanovisko polského klubu vytkl hr. *Dzieduszycki*. Pravil, že konečným cílem zákonodárství musí býti podíl všech vrstev v právu volebním, ale že se doporučuje volný, poměrům přiměřený postup, ježto by ukvapení mělo povážlivé následky. Zavedení všeobecného a rovného volebního práva prý by pro Rakousko znamenalo ohromné nebezpečenství, poněvadž by způsobilo ještě hroznější vzplanutí národnostních bojů. Proti vypočítání mandátů dle poplatnosti zemí, jak to bar. Gautsch naznačil, vzepnou se Poláci co nejrozhodněji, za to však jsou ochotni působiti k opravě ústavy a jednacího řádu. Posl. *Šuklje* uvedl, že Slovinci spatřují ve všeobecném a rovném hlasovacím právu svou spásu. Němečtí řečníci různých stran shodovali se o požadavku, aby nechť se stane cokoli, německá država byla zachována.

Jak bylo lze předvídati, narazil baron Gautsch se svým návrhem v panské sněmovně na velmi tuhý odpor. Svou řeč pro všeobecné hlasovací právo přednesl sice za velké pozornosti, ale neozval se ani jediný projev souhlasu. Panská sněmovna zazlívá mu nejvíce, že nyní zastává zcela jiný názor, než před několika nedělemi. V debatě, která se o jeho prohlášení rozpředla, promluvili řečníci různých stran, ale ani jediný nevyslovil se pro vládní návrh, ano ozvala se opposice tak rozhodná, s jakou se vláda v této sněmovně ještě nikdy nepotkala. První řečník hr. Frant. *Thun* citoval z řeči Gautschovy ze dne 6. října ono místo, kde ministerský předseda zavedení všeobecného a rovného hlasovacího práva označil jako převrat všech veřejných záležitostí. Vytkl mu, že se v krátké době z nepřítele tohoto práva stal jeho nejvřelejší zastance, a vyslovil

se, že pak není divu, když důvěra, kterou v ministerského předsedu dosud skládal, utrpěla povážlivou trhlinu, ježto nelze se zbaviti bolestného pocitu, že kormidlo státní není již v rukou spolehlivého, cíle vědomého kormidelníka. Vláda jedná úplně pod nátlakem pouličních demonstrací. »Co nyní vláda zamýšlí,« pravil dále, »není další krok na zákonodárné dráze, nýbrž úplný převrat, skok do tmy a nejistoty. Nedovedeli se vláda tomuto hnutí ubrániti pro říšskou radu, neubrání se mu ani pro sněmy. Panská sněmovna nikdy neodepřela souhlasu ke změnám na poli volebním a neučiní to ani budoucně, budouli opravy rozumné, opatrné a zdravé.« Hr. Thunovi jest nepochopitelno, jak může ministerský předseda panskou sněmovnu zatahovati do otázky všeobecného hlasovacího práva. To znamená prý vhození nového agitačního prostředku do lidu, a baron Gautsch se může dočkati triumfu, že hesla jím vydaného bude k největším agitacím zneužito. Jest to nebezpečná hra, když vláda ve veřejnosti nezralé myšlénky rozšiřuje.

Jmenem ústavověrných velkostatkářů promluvil kníže Karel *Auersperg* a prohlásil, že není v zásadě nepřítelem všeobecného hlasovacího práva, ale že se mu zdá nebezpečno tak schátralý parlament, jako je náš, ještě proletarisovati. Vláda ke změně volebního řádu, k níž není připravena, hned přikročila, když to sociální demokracie žádá. Sociální dělnictvo nemá z daleka té moci, která se mu připisuje, i jest to důkazem slabosti vládní, když trpí, ano umožňuje nezákonnitosti jeho. Boj proti sociální demokracii není boj proti právům lidu, nýbrž proti jediné straně, která myslí, že sama jediná má právo k existenci ve státě.

Dr. *Mattuš* pravil, že jak se vyvinuly poměry za posledního desítiletí, nemožno se vzpírati zavedení všeobecného volebního práva. Tu však musí se rozeznávati mezi zemskými sněmy a říšskou radou. Jako rozhodný autonomista přiznává se dr. Mattuš k názoru, že se musí ponechati každému sněmu, aby si své složení zcela samostatně dle potřeb svého národa upravil. Ve většině zemí jest obyvatelstvo pro všeobecné hlasovací právo dospělé, ale řečník nemůže se nadchnouti pro formu tak zvaného rovného hlasovacího práva. Jako není spravedlivo vložiti osud sněmu do rukou jednotlivých privilegovaných stavů, tak bylo by ve svých důsledcích nedozírnou chybou upraviti zemský řád volební tak, aby vrstvy výrobní a majetné, rolnictvo, živnostnictvo a občanská intelligence byly novými, třeba závažnými massami obyvatelstva přehlasovány a zatlačeny. Jako neuznává řečník zásadu všeobecného hlasovacího práva pro zemský sněm, tak jí nemůže uznati pro složení říšského parlamentu, především z důvodů politických, ježto se obává dalšího zkrácení práv zemských sněmů. Struktuře naší říše a jejímu historickému vývoji odpovídá nejvíce nepřímá volba do říšské rady skrze zemské sněmy, kterým r. 1873 tato praerogativa proti právu a zákonu byla odňata. Obnovení tohoto zemského práva bylo by spravedlivým základem pro druhou sněmovnu. Dvéře zemských sněmů by se mohly otevříti širším vrstvám, ovšem předpokládajíc, že oněm živlům, které svým majetkem, svou činností a duševní tvorbou mají velký podíl

v osudech svého národa a své země, místo jim náležející zůstane zabezpečeno.

Dr. *Plener* vykládal, že by mohl přijmouti jen takový volební řád, který by Němcům místo jim dle jich dějinného a kulturního významu náležející zaručoval. — Jmenem polských členů sněmovny prohlásil hr. *Pininski*, že nejsou nepřáteli rozšíření volebního práva, že však nemohou schvalovati cesty, po níž se vláda ubírá. — Kníže Karel *Schwarzenberg* popíral, že by všeobecné volební právo bez jakékoli výhrady bylo spravedlivé, neboť by jím vzali škodu nikoli jen velkostatkáři, nýbrž hlavně rolníci a příslušníci středního stavu. Řečník tvrdil, že v Praze při demonstraci dne 28. listopadu bylo doporučováno napodobiti ruskou revoluci, že se mluvilo o prohlášení republiky a o sesazení císaře.

Bar. *Gautsch* ohrazoval se proti výtce, že jest vláda slabá, a ohlásil, že při posledních událostech v Praze měl místodržitel od vlády plnou moc, aby ve chvíli, kdy to za nutné uzná, prohlásil stanné právo. Proti dr. Mattušovi tvrdil ministerský předseda, že prý jest už příliš pozdě na jeho návrh, aby se volby do říšské rady konaly opět zemskými sněmy, že prý se časové změnili! Kdo se nic nezměnil, jsou Vídeňští vládní virtuosové, kteří na svůj starý flašinet věčně jednu písničku hrají a pořád jen na jednom umění si zakládají: zdržovati, zkracovati, odnímati a upírati Čechům a národům slovanským vůbec jich přirozená i historická práva, — nenapravitelní Faëthontové, kteří státní káru zatahují vždy do hlubšího bahna. Politikové zdravého rozumu a jasného zraku, kteří by zabořenou káru nyní ještě vytáhnouti a na sjízdnou cestu postaviti mohli, později snad budou moci už jen ramenoma pokrčiti a také jen říci: »Příliš pozdě!«

Rozpravami v obou sněmovnách odbyta prozatím záležitost volební opravy, i dostane se opět na denní pořádek, až vláda příslušnou předlohu podá.

V Uhersku se situace nezměnila. Ministerský předseda bar. Fejérváry se v klubu nově utvořené strany pokrokové vyslovil, že sice uznává bezvýslednost své dosavadní politiky, ale dle smýšlení u dvora lze prý očekávati, že by v případě jeho odstoupení byl v čelo uherské vlády postaven generál, jenž by vládl po vojensku. Orgány opposičních stran prohlašují tento výrok za strašáka, jehož prý se žádný uvědomělý Maďar neleká.

Německý císař zahájil říšský sněm pozoruhodnou trůnní řečí, v níž pravil: »Mír v německém národě jest mi svatý, ale znamení doby ukládají mi povinnost, abych jeho obranu proti nebezpečným útokům sesílil.« Z tohoto výroku, jakož i z rozeznávání mezi státy, s nimiž Německo jest v poměru dobrém a přátelském, a mezi těmi, k nimž jest jen v poměru »korrektním« (císař narážel tím na Francii a zejmena na Anglii), německé listy dovozují, že může každé chvíle vzniknouti vážné nebezpečí pro evropský mír. Francouzské a anglické listy tvrdí ovšem, že císař Vilém svými poplašnými výroky chtěl učiniti nátlak na říšský sněm, aby nové požadavky na rozmnožení německého loďstva povolil. V rozpočtové debatě líčil říšský kancléř kn. Bülow situaci ještě černějšími barvami.

Anglický kabinet *Balfourův* podal demisi, kterou král přijal. Vůdce liberálů Campbell-Banneman pověřen sestavením nového kabinetu. Liberálové dostanou se tedy po desíti letech opět k veslu. Roku 1895 byl svržen liberální kabinet Rosebery-ův a utvořeno ministerstvo z konservativců a liberálních unionistů s markýzem Salisburym v čele. Roku 1903 stal se Lothar Balfour nástupcem Salisburyovým. Tento kabinet, jenž Gladstonovu předlohu o irské samosprávě (homerule) docela odstranil, měl v dolní sněmovně z počátku majoritu 152 hlasů. Když však člen kabinetu Chamberlain vystoupil se svým programem o ochranném clu, nastala ve většině povážlivá trhlina, která se následkem kolísavosti Balfourovy stále šířila, tak že ministerská většina na pouhých 20—30 hlasů klesla. Když pak při každé doplňovací volbě vládní strana propadla a rozporem mezi stoupenci Chamberlainovými a jeho odpůrci vládní většina úplně se rozpadla, nezbylo Balfourovi než odstoupiti.

Francouzský senát předlohy o rozluce církve od státu přijal beze změny, tak že nový zákon může již dnem 1. ledna nabyti platnosti. Vatikán nezaujal dosud stanoviska k novým poměrům, které tím vzniknou.

Norsko má již svého krále. Dánský princ Karel přijal korunu, kterou mu norský sněm za souhlasu ohromné většiny národa nabídl, a zasedl na norský trůn jako *Haakon VII.*

Ježto Turecko stále otálí prováděti reformy v Makedonii a zejmena se vzpírá požadavku mezinárodní kontroly finanční, odhodlaly se velmoci konečně užiti účinnějších prostředků donucovacích, z nichž prvním byla námořní demonstrace. Dne 17. listopadu zástupcové velmocí podali sultánovi ultimatum, v němž žádali za bezodkladné přijetí navržené kontroly. Když pak ani to nemělo účinku, vyslaly Rusko, Rakousko-Uhersko, Anglie, Francie a Italie válečné lodi do Pireu, a demonstrace počala blokádou ostrova Mityleny. Německo, ačkoli také svůj souhlas s reformami vyslovilo, a jeho velevyslanec v Cařihradě ve vší akci zástupců velmocí měl podíl, přece nesúčastnilo se demonstrace a přestalo pouze na vyslovení svého souhlasu. Příčinou takového jednání jest zvláštní přátelství, jež císař Vilém k sultánovi chová. Sultán nátlaku povolil, ovšem jenom — v zásadě.

President Spojených států severo-amerických Roosevelt vydal své poselství ke kongresu. Poukazuje v něm na nebezpečí kapitálu, jenž spojením trustů do nekonečna roste, a vyslovujc se, že jeho přiměřené upotřebení musí býti podrobeno státnímu dozoru. Klade váhu na spořivost ve státním hospodářství, ale dokládá, že spořiti na loďstvu bylo by hříchem na národě. Dále ujišťuje, že vláda Spojených států bude Haagskou konferenci všemožně podporovati, ohražuje se proti všelikému pokusu, aby se některá cizí moc zmocnila celnice některého amerického státu, když běží o nesplnění závazků státních občanů. Na konec poukazuje k nutnosti přiostřiti zákon o přistěhovalcích. Jen morální a sociální stanovisko má rozhodovati, nikoli však původ nebo plémě; anarchisté, násilníci, špatné, fysicky neschopné a degenerované osoby nemají se do Ameriky pouštěti.

Na Rusi jeví se známky obratu k lepšímu, ačkoli situace jest dosud velmi vážná. Krvavé výtržnosti, které se v různých městech proti židům udály, způsobily, že revoluční hnutí značně ochablo, což svědčí o tom, že židé — v Rusku i v cizině — mají na hnutí veliký vliv. V stanici Ivanovu na dráze Moskevsko-Proslavské zadržena byla židovka Olga Henkinová, dcera lékaře, vezouc těžký podezřelý vak, v kterém nalezeny revolvery a množství patron. V Henkinové poznána nebezpečná revoluční agitátorka. Rozzuřený lid vrhl se na ni a zabil ji. — V Saratově zastřelen generální pobočník a bývalý ministr vojenství Sacharov, jenž tam byl vyslán, aby potlačil selské nepokoje. Revoluční komitét vyřkl nad ním ortel smrti, jejž vykonala jakási žena; byla zatčena. — V Sevastopoli vypukla vzpoura ve vojsku a námořnictvu a revoluční výbor ujal se tam vlády. Po několikadenních tuhých bojích podařilo se admirálovi Čuchninu vzpouru potlačiti. Vzpoury súčastnila se i část černomořského loďstva. Půl města při tom zničeno, a vůdcové revoluční měli v moci své deset lodí válečných a tři pobřežní tvrze. Také v jiných městech jevilo se vážné jitření ve vojsku. Ve Vladivostoku vzbouřili se vojáci proti důstojníkům. — Válečný stav v království polském jest zrušen.

Hrabě Lev Tolstoj vyslovil se k zpravodaji Berlínského listu: »Nepovažuji situaci za nebezpečnou. Dříve přehánělo se pro vládu, nyní se přehání proti vládě. Na Rusi nedojde nikdy k revoluci jako byla na příklad francouzská. To se příčí povaze ruského lidu. Selské nepokoje nepokládám za tak zlé, jak se v novinách líčí. Sedláci jezdili vždy do lesa a poráželi tam dříví. Nyní počínají si snad trochu drzeji. Nepokojům chce jen malá revoluční strana, agitátoři. Také na selském kongresu v Moskvě měli advokáti a akademikové hlavní slovo. Nesouhlasím s vládou. Až dosud opírala se o násilí, nyní musí se opírati o blahovůli a lásku.«

Strana revoluční snaží se přivábiti rolníky k sobě slibujíc jim rozdělení šlechtických statků. V Moskvě konal se sjezd zemců a měst, jenž se opět prohlásil v příčině Poláků. Kníže Trubeckoj za všeobecného souhlasu pravil: »Vládě musí se říci: již jest dost krveprolévání, nutno nalezti jiné východiště z nynějšího stavu. Ale nesmíme se rozpakovati říci též Polákům trpkou pravdu: Nepřičiníteli se, aby se v zemi ruch revoluční utišil, a budeteli bojem s byrokratickou vládou dobývati toho, čeho nedoufáte dosíci od svobodného Ruska, projevujete tím urážlivou nedůvěru k ruskému dílu osvobozovacímu, kteréž vám ruku podalo. Buďte přesvědčeni, že heslo vašeho osvobození není prázdným slovem v ruských pokrokových stranách, jež si je napsaly v čelo svého programu. Důvěřujte nám, jak my chceme důvěřovati vám!« *Adolf Srb.*

UMĚLECKÉ DARY

Obrazy jsou vesměs barev reprodukce a činí plný doje originálů na plátně malovaný

KA LETOŠNÍCH VÁNOC! ERNÉ UMĚLECKÉ DÍLO!

PŘEMYSL ORÁČ OD PLUHU ZA KNÍŽETE POVOLÁN.
Veliký v barvách provedený obraz prof. *Fr. Ženíška.* Original tohoto obrazu zdobí klenbu Pantheonu Musea království Českého Reprodukce je rozměru 55×106 cm.
Cena obrazu bez rámce 30 K.

Úplný illustrov. kata uměleckých děl za se na požádání *zdarm*

BROŽÍKOVO ALBUM.

30 skvost. reprodukcí v rozměru 58 × 41 cm. V nádherné vazbě
100 korun.

ALBUM ZLATÉ PRAHY.

6 barev. obrazů v elegantních deskách
16 korun.

ČESKÁ GALERIE. -

6 barevných reprodukcí obrazů českých mistrů. CENA každého obrazu passepartout K 2·—. v krásném moder. rámci
5, 8, 10 K

LŠ: SIROTEK. BUDE VOJNA, BUDE. Dva cykly kreseb na národní písně. Každý sně váz. za K 3·20.

ROZMYSLI SI, MAŘENKO . . . VĚRNÉ NAŠE MILOVÁNÍ . . .
Dva skvost. barvot. proved. obrazy dle scén z „Prodané nevěsty". Maloval *Ad. Liebscher.* V orig. tmavých rámcích s řezan. ozdob. (intarsiemi) v národním slohu 88×74 cm. po K **28**·—. Obrazy jsou na skladě též *v bohatých zlacených rámcích* po **22** K a **24** K.

KDE DOMOV MŮJ? Maloval *Ad. Liebscher.* Skv. barvot. v krásném zlac. rámci. 155 × 75 cm. - - **50 K**

RODINNÝ OLTÁŘÍK. Maloval *H. Schwaiger.* Skv. barvot. v krásném zaskl. rámci. 76 × 53 cm. - - **25 K**

DÁMA S RŮŽÍ. Maloval *Fr. Dvořák.* Skv. barvot. v zaskl. moderním rámci. 67 × 67 cm. - - - - - - **40 K**

JAN ŽIŽKA PŘED KUTNOU HOROU. Maloval *Ad. Liebscher.* Skv. barvotisk v zlac. rámci. 65 × 111 cm. Za - - - - - - - - - - - - - - - **40 K**

BEZNADĚJNÁ LÁSKA. Maloval *A. Němejc.* Skv. barvotisk v zlaceném rámci. 88 × 112 cm. - - - - - **23 K**

MOŘE. Maloval *B. Knüpfer.* Skvost. heliogravura v originelním zaskleném rámci. 90 × 60 cm. - - - - - **40 K**

MAROLDOVO ALBUM.

55 kartonů formátu foliového. V nádherné vazbě
30 korun.

SBORNÍK MODERNÍCH REPRODUKCÍ.

12 barevných reprodukcí v eleg. deskách
12 korun.

ANTONÍN CHITTUSSI.

38 reprodukcí. Skvostně vázané **9 korun.**

ŽIVOT A SEN = PŘÍRODY. =

4 pastelly a 12 kreseb *Ferd. Engelmüllera.* Skvostně váz. **15 korun.**

MUCHA: HUS PŘED SOUDE HUS V ŽALÁŘI. velké obrazy, ka 66×48 cm. V rámcích zaskl. po 14

Nádherná díla illustrovaná, vesměs ve skvostných vazbách.

ŠUMAVA. Se 124 skvost. obrazy. V nádh. vazbě **K 32·—**

VLTAVA. Se 142 skvost. obrazy. V nádh. vazbě **K 28·—**

PRAHA. Hrad královský. Se 208 skv. obrazy. Vázané za **K 36·—**

PRAHA. Město a okolí. Se 403 skvost. obrazy. Vázané za **K 51·20**

POLABÍ. Se 203 skvost. obrazy. Nádherně váz. **K 33·20**

HORY ORLICKÉ. Se 179 obrazy. Nádherně vázané . . . **K 31·—**

JIHOVÝCHODNÍ ČECHY. Se 170 obrazy. Nádherně vázané . . . **K 29·60**

STŘEDOHOŘÍ. Se 195 obrazy Nádherně vázané . . . **K 31·40**

TÁBORSKO. Se 205 skvost. obrazy. Nádher. vázané **K 29·60**

ZÁPADNÍ ČECHY. Se 375 obrazy. Nádherně vázané . . . **K 53·—**

KRUŠNÉ HORY. POOHŘÍ Se 251 obrazy. Nádherně vázané . . **K 40·40**

RAKOVNICKO, SLANSKO A STŘEDOČESKÉ MEZIŘIČÍ. Se 302 obrazy. Nádherně vázané . . . K **44·—**

SEVERNÍ ČECHY. Se 436 obrazy. Nádherně vázané . . . **K 51·20**

VÝCHODNÍ ČECHY. Se 442 obrazy. Nádherně váz. . . . . **K 54·80**

Písmo svaté Starého i Nového zákona. Se 230 obr. *Gust. Doré.* Vydání pro katoliky.
Starý zákon, vaz. . . . . K 68·—
Nový zákon, váz. . . . . K 71·20

Písmo svaté. Text česko-bratrský. Se 135 obr. *Gust. Doré*, Starý zákon, váz. . . K 85·60

Národopisná výstava českoslovanská r. 1895. Nádher. dílo obr. Se 462 obr., váz. K 48·—

Cesta kolem světa. Sepsal *J. Kořenský.* Dva díly se 659 illustr. Úplné dílo váz. K 37·—

Národní divadlo v Praze. Líčí *Fr. A. Šubert.* Se 210 obr., váz. . . . . K 37·60

Legenda o sv. Prokopu. Báseň *J. Vrchlického.* Se 77 obr. bratří Liebscherů, váz. . K 14·—

Švýcarsko. Líčí *E. M. Rutte.* Se 233 obr., váz. . . . . K 26·60

Na severní točnu. Cestopis dra. *Fr. Nansena.* Se 219 obr. a 4 map. 2 díly. Úplné K 30·40

Nová země na severu. Cestopis kap. *O. Sverdrupa.* S 271 illustr. a četnými obraz. přílohami a mapami. 2 díly. Úplné . . K 30·80

Moře a jeho tvorstvo. Líčí *B. Bauše.* Se 141 obr. a 10 barev. příl. Skv. váz. K 10·—

Píseň o Člnu. Báseň *Fr. S. Procházky.* Illustr. *K. L. Klusáček*, váz. . . . . . K 10·—

Psohlavci. Román *Al. Jiráska.* Ill. *M. Aleš*, váz . . . . K 11·—

Filosofská historie. Román *Al. Jiráska.* Ill. *Ad. Kašpar*, váz. . . . . K 12·—

Pohádka máje. Román *V. Mrštíka.* S uměl. výzdobou *Zd. Braunerové*, váz. . K 11·20

Povídky, arabesky a humoresky *Sv. Čecha.* Se 160 ill. *V. K. Maška.* 2 díly. Úpl., v. K 26·—

Dvou lásek spor. Román *P. Margueritta.* Se 34 illustr. *L. Marolda*, váz. . . . K 10·—

Mistr Jan Hus na koncilu Kostnickém. Illustrovali *Alfons Mucha* a *Jan Dědina.* Skvostně váz. . . . . K 12·—

Konec světa. Napsal *C. Flammarion.* Se 119 illustracemi, váz. . . . . K 7·90

Cesta po zemích východních. Sepsal korunní princ *Rudolf Rakouský.* Se 123 obrazy, vázané . . . . K 28·—

Naše děti. Sepsal *Fr. Bartoš.* Illustr. *M. Aleš*, váz. . . . . K 7·40

Vzkříšení. Román hrab. *L. N. Tolstého.* Se 23 illustr. *O. Pasternaka*, váz. . . K 8·—

V třetím dvoře. Román od *K. M. Čapka.* Illustr. *A. Scheiner*, váz. . . . . . K 7·20

Z lidské bídy. Povídky *I. Hořice.* Illustr. *Art. Scheiner*, váz. . . . . K 5·80

Z českého Jihu. Od *Fr. A. Šuberta.* Se 103 illustracemi, váz. . . . . K 9·60

Na potulkách. Básně *A. Heyduka.* S illustr. *V. Jansy* a *E. Boháče*, váz. . . . K 5·20

Různé panstvo. Povídky *B. Kaminského.* Se 48 illustr. *V. Olívy*, váz. . . . . K 4·40

Drobty. Prósa. Napsal *A. Klose.* Illustr. *V. Olíva*, váz. . . . . K 4·—

Něžný. Román *L. de Roberta.* S illustr. *J. Dědiny*, váz. . . . . K 4·40

Athény. Napsal dr. *J. V. Prášek*, S illustr., váz. . . . . K 11·—

Ku břehům Adrie. Napsal *J. Třešťík.* S čet. illustracemi, váz. . . . . K 5·—

Žaponsko. Líčí *Jos. Kořenský.* Se 237 obr., váz. . . . . K 12·—

Brehmův Život zvířat. Třetí vyd. Ssavci, 2 díly vázané . . . . K 48·—
II. Ptáci, I. díl vázaný . . . . K 24·80

Zvláštní illustrovaný VÁNOČNÍ KATALOG na požádání zdarma!

KRÁSNÉ KNIHY — NEJLEPŠÍ DARY MLÁDEŽI

Cesty po světě.

Vypravuje JOSEF KOŘENSKÝ.

S mnohými obrazy v textu, barvotiskovými obrazovými přílohami a mapami.

DÍL I. **AMERIKA.** Skvostně vázané K 5·40.
DÍL II **ŽAPONSKO.** Skvostně vázané K 5·—.
DÍL III. **ČÍNA.** Skv. v. K 7·—.

Každý díl je úplně samostatná kniha.

Básně pro mládež

od JOS. V. SLÁDKA.

SKŘIVÁNČÍ PÍSNĚ. Illustr. J. Douba. Váz. K 3·—.
ZVONY A ZVONKY. Illustr. M. Aleš. Váz. K 2·60.
ZLATÝ MÁJ. 24 písní pro děti. Vázané K 1·60.

■ KNIHY ■ pro mládež dospělejší.

Ve skvostných vazbách.

Šotci krále Holce. Básně *Fr. S. Procházky.* Illustrov. *V. Olíva.* Brož. 6 K.

Psohlavci. Hist. obraz od *Al. Jiráska.* S obr. *M. Alše.* Skv. váz. K 11·—

Píseň o Činu. Báseň *Fr. S. Procházky.* S obr. *K. L. Klusáčka.* K 10·—

Katechismus dějin umění. Napsal prof. *J. Braniš.* Se 206 illustr. K 3·60

Kytka ballad, romancí a legend *Jar. Vrchlického.* K 2·40

Obrázky z pravěku země České. Napsal *A. J. Bernard.* Se 190 názor. illustracemi . . K 3·60

Legenda o sv. Prokopu. Báseň *Jar. Vrchlického.* K 2·40

Cestopisné obrázky ze starého i nového Peloponnesu. Napsal prof. *M. Molčík.* S 25 ill. K 2·20.

Kytka lyriky z básní Jar. Vrchlického. . K 3·—

Bájesloví řecké i římské. Vyprav. řed. *Fr. R th.* 3 díly. S čet. illustr. K 9·40

Illustrace M. Alše z Bartošovy knihy »Naše děti«.

NAŠE DĚTI. Jejich život v rodině, mezi sebou a v obci, jich poesie, zábavy, hry i práce společné. Napsal **Fr. Bartoš.** Illustroval M. Aleš. Druhé, rozmnožené vydání. Skv. váz. K 7·40.

Nejkrásnější kniha o dětech pro děti.

DAR DÍVENKÁM: **BOŽENA NĚMCOVÁ.** Životopis od prof. V. Vávry. S 30 illustracemi. Skvostně vázané K 4·—.

Zmenš. obrázek z »Národních pohádek«.

Dvě knihy od J. K. HRAŠE, krásně illustrované St. Hudečkem:

NÁRODNÍ POHÁDKY. Vkusně váz. . K 3·80
BAJKY. 79 pův. bajek. Vkus váz. . . . K 4·20

Obě knihy jsou nejvhodnějším darem pro mládež středního věku.

Knihy pěkných pohádek:

ANDERSENOVY Pohádky a povídky váz. K 2·—
HAUFFOVY Pohádky, váz. . . . . » 2·30

Sbírka pověstí historických

lidu českého v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Pr[...] mládež upravil **Aug. Sedláček.** S 61 obrazy v textu a [...] malovanými přílohami od Ad. Liebschera.

Vkusné vázané . . . . K 3·20

Babička. Obrazy z ven[...]kovského život[...] od Bož. Němcové. Skv. v. K 2·40

KNIHA PRO ÚTLEJŠÍ VĚK

VESELÉ HLÁSKY

Verše hodným dítkám od Vilmy Sokolové. V nádherné úpravě [...] skvost. vazbě. S 28 malovaným[...] obrázky od E. Boháče a P. Körbra[...]
Za K 4·80.

Kniha je ozdobena roztomilými barevnými obrázky a krásně vá[...]zána. — Dítěti budiž podáno vždy to nejlepší!

■ KNIHY ■ pro mládež dospělejší.

Ve skvostných vazbách.

Za českou osvětu. Obr[...] z dějin čes. škol. stř. Naps[...] řed. *J. Šafránek.* K 3·60

O magnetismu a elektřině. Výklady dra. *V. Nováka.* 2 díly. K 6·40

Dvě kytky bajek. Napsa[...] prof. *J. F. Hruška* a prof. *Fr. Procházka.* K 3·—

Ze zašlých dob. Hist povídky a obrázky od *Al. Jiráska* . . . K 3·—

Výbor z prósy J. Nerudy. Uprav. *J. Kabelík.* K 3·—

Sto lidových písní československ. s rozbory a výklady. Vydal *Fr. Barto*[...] K 2·80

V záblescích staré chodské slávy. Napsal prof. *J. F. Hruška.* S ill. K 2·70

Od kolébky našeho obrození. Několik obr. z dějin jazyka a písem. Napsal řed. *F. Bílý* . . K 2·70

Dary přírody. Napsal prof. *F. V. Vykoukal.* K 2·50

Výbor z poesie V. Hálka. Připravil prof. *Fr. Černý.* K 2·50

J. Arbesa sebrané spisy. Díl XIX. Satiry a rozmarné hříčky. Nakl. J. Otto.

Plameny a plaménky. Román a několik povídek Růženy Svobodové. Za 3 k. Nakl. týž.

Pán. Román Boženy Vikové Kunětické. Za 4 k. Nakl. F. Šimáček.

Hrst belletrie. Od J. S. Machara. Za 2. k. 40 h. Nakl. týž.

Valentinovy ženy. Román od Vácslava Hladíka. Illustroval K. Šimůnek. Za 3 k. 20 h. Nakl. Hejda a Tuček.

Květy bez plodů. Napsal Jan Osten. Za 3. k. 20 h. Nakl. J. Otto.

Ze soudní síně. Drobné obrázky a črty. Napsal Fr. K. Hejda. Díl III. Za 1 k. 60 h. Nakl. F. Šimáček.

Dějiny markrabství moravského Stručné vydání. Napsal Rudolf Dvořák. Seš. 7. a 8. Po 40 h. Nakl. A. Píša v Brně.

Beaufortova illustrovaná obecná kronika. Píše prof. Jos. Lacina. Seš. 102.—104. Po 25 kr.

Rusko-český slovník. Sestavil Vlad. Škorpil. Seš. 10. a 11. Sešit za 80 hal. Nakl. J. Otto.

Latinsko-český slovník. K potřebě československých gymnasií sestavil dr. Josef M. Pražák. Seš. 4. (aput — Atrax.) Nákl. české grafické společnosti Unie.

Ven z přítmí! Českých snah pohnutky, cíle a cesty. Napsal dr. Josef Fořt. Za 3 k. Nakl. F. Šimáček.

Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci. Napsal Josef Bartocha. Za 1 k. Nákl. R. Prombergra v Olomouci.

Knihovna České společnosti zeměvědné v Praze. Pořádá dr. Jindř. Metelka. Čís. 4. Úvodí Dolní Neretvy. Geomorfologická studie. Napsal dr. Jiří V. Daneš. Nákl. České spol. zeměvědné.

Ottova Laciná knihovna národní. Čís. 213.: Tiché světy. Napsal M. Jahn. Za 1 k. 30 h. Nakl. J. Otto.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 493.—496.: Ferina lišák. Od Mat. Frant. Klácela. Druhé vydání pořídil a úvodem opatřil Jan Kabelík. Za 80 h. Nakl. J. Otto.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. X. Seš. 30.—33. Všeobecná státověda. Napsal dr. Jiří Jellinek, přel. dr. Břetislav Foustka. Dvojsešit za 96 hal. Nákl. J. Laichtera.

Slezská kronika. Roč. XVI. sv. 2.—4.: Vlk Krampotů. Povídka J. M. Slavičinského. Svatoušek, povídka od hr. E. A. Saliasa. Za 2 k. 40 h. Nakl. R. Promberger v Olomouci.

Válka rusko-japonská slovem i obrazem. Seš. 40. a 41. Seš. po 30 h. Nákladem »Unie«.

Brehmův Život zvířat. Seš. 119. Díl IV. Hmyz. Znovu přehlížel a upravil prof. B. Bauše. Sešit po 80 h. Nakl. J. Otto v Praze.

Král Myška a princ Junák. Příhody statečných trpaslíků. Napsal T. E. Tisovský. Nakreslil A. Scheiner. Za 5 k. 60 h. Nakl. F. Šimáčka.

Byl jeden domeček. Obrázková kniha pro malé děti. Kreslil Vojtěch Preissig. Za 2 k. Nákl. »Dědictví Komenského.«

Pravda. Román Emila Zoly, přeložil Josef Skalák. Sešit 1. Za 24 h. Nakl. Hejda a Tuček.

Úklad a jiné novelly G. Maupassanta. Přeložil P. Projsa. Za 60 h. Nákl. Družstva Máje.

Spisy Jul. Vernea. Seš. 22.—24.: Na vlnách Orinoka. Román. Sešit za 30 h. Nakl. Jos. R. Vilímek.

Příhody a dobrodružství Cyrana z Bergeracu. Napsali H. de Corsse a J. Jacquin. Seš. 4.—7. Seš. za 25 h. Nákl. F. Šimáčka.

Emilie Flygare Carlénové romány a novely. Seš. 1.—6.: Noc na jezeře Bullarském. Přeložil B. Klika. Seš. za 20 h. Nákl. týmž.

Třemi díly světa. Od dr. K. Maye. Seš. 83.—86. Anděl zapuzených. Seš. za 30 hal. Nakl. Al. Hynek.

Časové brošury. I. Boj za všeobecné rovné hlasovací právo v Praze ve dnech 10. října a 5., 8. a 28. listopadu 1905. Za 40 h. Nákl. Obrázkového zpravodaje.

Slečna mazlíček. Románek umíněné hlavinky. Od G. du Planty, České vydání upravila M. Branbergerová. Za 2 k. 50 h. Nakl. F. Šimáčka.

Matice mládeže. Seš. 3.: Gulliverovy cesty. I. Do Liliputu. Napsal Jon. Swift. České vydání upravil Boh. Klika. Za 20 h. Nakl. F. Šimáčka.

Seznam knih vydaných firmou Jos. R. Vilímek v Praze.

———

OBSAH.

Str.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k. 20 h.), 1881—1905 (po 14 k. 40 h.). O dočasném slevení viz 2. stranu obálky. Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h:, poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 36. 1906. ČÍSLO 2.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Seš. 554.–557. (Škrob — Šujan.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto.

Malý Ottův Slovník naučný, dvoudílný. Příruční kniha obecných vědomostí. Redaktor Fr. A. Šubert. Seš. 71. a 72. (Syntagma — Terek.) Sešit po 60 hal. Nakl. týž.

Dějiny umění národa českého. Napsal Ferd. J. Lehner. S četnými původními illustracemi a barvotiskovými přílohami. Seš. 38. Za 70 hal. Nákl. České grafické společnosti Unie.

Josef Mánes. Jeho život a dílo. Text napsal K. B. Mádl. Seš. 30. (ukončení celku). Za 5 k. Nakl. F. Topič v Praze.

Válka. Cyklus 19 obrazů od Emila Holárka. Slovem doprovází Jan Rokyta. Za 1 kor. Nákl. F. Bernáška a spol. v Žižkově.

Letní noc. Text od V. Říhy, illustrace od J. Panušky. Za 5 kor. Nakl. B. Kočí v Praze.

Čeští spisovatelé XIX. století. Seš. 60. a 61. Sebrané spisy Vítězslava Hálka. Seš. 62. a 63. Sebrané spisy Boženy Němcové. Sešit po 24 hal. Nakl. J. Laichter.

Sebrané spisy Julia Zeyera. Seš. 208.—211. Vyšehrad. Nákl. České graf. spol. Unie.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Laciné vydání pro český lid. Díl. I. Pod doškovými střechami. Sešit 3. a 4. Po 20 hal. Nakladatel F. Topič.

Písničky. Napsal Fr. S. Procházka. Za 1 k. 50 h. Nákl. J. R. Vilímka.

Adamovské lesy. Básně J. Holého. Nakl. A. Píša v Brně.

Nálady. Napsala Marie Calma (Hurychova). Za 2 kor. Nakl. Hejda a Tuček v Praze.

Zahrada srdce. Verše i prosa od Ad Weniga. Za 1 K 50 h. Nákl. Ed. Leschingra v Praze.

Sebrané spisy Ignáta Herrmanna. Seš. 31. Nakl. Fr. Topič v Praze.

Spisy Karla Klostermanna. Řada II. seš. 28.—30.: Hostinný dům. Sešit za 30 h. Nakl. J. R. Vilímek.

Knihy moravských autorů. Roč. I. Sv. 1. Seš. 5. a 7.: J. Uher: Kapitoly o lidech kočovných a jiná proza. Seš. za 30 h. Nákl. Lidové revue morav.-slezské v Mor. Ostravě.

Spisy R. J. Kronbauera. Seš. 1. Z pamětí duellantových. Seš. za 32 hal. Nakl. Družstva Máje v Praze.

Dvanáct hodin v pancéřové síni. Napsal R. J. Kronbauer. Za 1 K 20 h. Nákl. týmž.

V pavučině satiry. Napsal Franta Župan. Za 2 K 80 hal. Nakl. F. Topiče v Praze.

Román dítěte. Napsala Růžena Jesenská. Za 3 K. Nákl. Ed. Leschingra v Praze.

Krajané a kolemjdoucí. Řada humoresek od. Fr. Hejdy. Nákl. F. Šimáčka v Praze.

Rolničky v závějích. Od. Jar. Schillera. Nakl. Ed. Leschingra.

Slavnosti svadání. Poesie Jul. Brabce. Nákl. Th. Venty v Praze.

Nadarmo. Obraz skutečného děje v roku 1848. Napsal Pokorný — Pikulík. Za 50 h. Nákl. vlastním.

Preludia. Od Vladimíra Frídy. Za 1 K. Nákl. Ed. Leschingra.

Dramatická díla od Williama Shakespeara. Sv. XXII. Král Jindřich IV. díl I. Historická hra v pěti jednáních. Přeložil J. V. Sládek. Za 2 K 40 h. Nákl. J. Otty.

Dějiny markrabství moravského. Stručné vydání. Napsal Rudolf Dvořák. Seš. 9. a 10. Po 40 h. Nakl. A. Píša v Brně.

Beaufortova illustrovaná obecná kronika. Píše prof. Jos. Lacina. Seš. 105.—108. Po 25 kr.

Česká světská píseň lidová. Úvahy národopisné a hudební. Napsal O. Hostinský. Knihovny Českého lidu čís. 4. Za 2 K. Nákl. F. Šimáčka.

Professor Josef Škoda. Ke stým jeho narozeninám, Sepsal Jaroslav Schiebl. Nákl. obce král. města Plzně.

Národopisný sborník českoslovanský. Sv. XI. Kroje a svatba v Lopašově na Slovensku v Nitranské stolici. Napsal K. Socháň. Nákl. Spol. národopis. musea českoslov.

Památka čtyřicetileté činnosti okresního zastupitelstva Hlineckého. L. 1865—1905.

Válka rusko-japonská slovem i obrazem. Seš. 42.—46. Seš. po 30 h Nákladem »Unie«.

R. 1906. ČÍS. 2.

OSVĚTA

Svatopluk Čech.

Jeho život a dílo.

Od

Jana Voborníka.

Mezi spisovateli novočeskými jest osobnost, která v šumotném proudění generací, vkusů a směrů hned v popředí, hned stranou se vznášejíc přese všecky proměny a reakce přenesla neztenčenou vážnost až do nynějška. I když počátkem let devadesátých (1890) vlivem bojovné generace kritické nastala bezohledná revise hodnot literárních, proti Svatopluku Čechovi nic přímo ani podstatně uměleckého nenamítáno, leda z příčin dogmatických, nejen náboženských, ale i sociálních a formálně theoretických, což se rozumí samo sebou. Kdo nevzbudil nikdy žádného odporu, nemohl mnoho znamenati. Kdo nebojoval, nemohl zvítěziti. Boje Čechovy nebyly nikdy literárně polemické, nikdy osobní, málo kdy veřejné, ale vždy také boje vnitřní, vývojové a idejní. Osobně skryt dával se tušiti všude, kde šlo o signál čehosi nového. Mladým směrům projevoval sympathie vždy napřed a neopominul příchod jejich radostně zvěstovati, i když měl sám vítězstvím jejich citelně utrpěti. Proto byť i skepsí stran tu a tam zasažen byl, obci národa českého je čímsi posvátným, a to nejen z lásky k jeho dílu, ale i z úcty k jeho lidskému zjevu, jeho lvímu majestátu ryzí, vzácné povahy, zkrátka k jeho charakteru, jímž jest literární jeho dílo podloženo.

O něm by se mohlo říci, co napsal B. Schlegel na oko tak paradoxně, ale důmyslně o Lessingovi: »Er ist uns mehr werth, als alle seine Talente.« (Erich Schmidt, Lessing 1899 I. 2). To jest, umění je mnoho, ale člověk je více, a tam jest pravý kult geniů, kde člověk nese umělce. Jeli tomu naopak, vzniká modní otroctví humbugu.

Svatopluk Čech je básník, v jehož lidském charakteru se tají drahocenný typ národa českého, národní síla duševní v slavném zjevení znamenité jednotky, na které si každý národ nejlepší své šťávy shromažďuje, aby je splodil a jimi o palmu na závodišti duchů se přihlásil. Tajemný, hrdě, ale vlastně nanejvýš skromně se oddalující tichý milovník modrého kvítku štěstí lidského a blaha svého národa, životem celým usiluje vtěliti horoucí tužbu po pravdě, ušlechtilém dobru a spanilé, ryzí čistotě vnitřního života, osvobozeného ode vší poroby a povzneseného nad rmuty světa všedních požitků.

Krásný, mravní ideál český životem vtěliti a poesií vyjádřiti, je stálý sen básnické literatury české už od Máchy. Jím se dostavilo po prvé krásné lidství v krásném rouše. Život je ovšem více než poesie, ale Apollinským zjevem její krásy uniká šeredě, rozkladu a strachu smrti.

Psáti knihu o takovém zjevu jest úloha jistě nevšední; plna odpovědnosti a rozpaků, ale také neodolatelných podnětů a krásných slibů. Rozebírati Čecha značí přihlásiti se o největší díl v jeho dědictví, trvalé mravní povznesení a očistu. Ukládá se tu nejen poctivá, tuhá práce, ale i vnitřní přerod duševní, aby mohlo nastati účastenství v bolestných básníkových úvahách, bouřích a tužbách, v celém jeho tu mohutném a hřmícím, tu shrouceném, idyllicky rozkochaném i tragickém toku vyvíjejícího se života.

A také skromnost. Žádný jednotlivec nesmí si mysliti, že obsáhne celou pravdu takového zjevu. Poslední soudy náležejí daleké budoucnosti.

Ale zralá jest už pro žeň setba Čechova. Právě vyšel poslední, dvacátý díl jeho Sebraných spisů (u Topiče v Praze), o jichž pořad a úpravu sám básník pečoval. Dílo jeho zaplatilo už mnohým klasem daň pomíjejícnosti všeho na světě. Co se stávívalo okázale v popředí, poustoupilo, a leckterá skromně se tající stránka nabývá víc a více lesku a významu.

Co se týká methody a vzorů, spisovatel této studie od roku 1894, kdy ji počal, zažil příliš mnoho vlivů cizích a domácích, nejen literárních, ale i výtvarných a hudebních theoretiků, i nemůže říci, že na něm ze všeho něco nepozůstalo. Jeho přáním by jen bylo, aby se ukázalo, že mu studium psychologie a dlouholeté zabývání spisy Čechovými vnuklo něco methody vlastní a ráz výkladu samostatný.

Spis má tři díly. V prvním se líčí vývoj básníkova zjevu lidského a literárního, aby se ukázalo, jak z životních poměrů domácích a vlivů evropských dílo jeho vyrostlo, v druhém, jak dílo to uvnitř i zevně vypadá, v třetím, jak vypadá básník a jeho poměr k národu a současnému toužení lidskému.

Hledá se zrcadlo, v němž by český člověk uzřel duši svou v ušlechtilé typické síle básnického individua.[1])

[1]) V Osvětě byla literární činnost Svatopluka Čecha od první jeho samostatné knihy vždy bedlivě sledována a po zásluze oceňována

Básníkovo dětství. Rodina otcova i matčina. Otec. Na Skalkách. V Ostředku, Bezděkově, Jezeře a Střížkově. První dojmy. 1846—1851.

Ač bylo Čechovo mládí samé stěhování a samá pouť sem a tam, není přece umělce českého, který by kořennou vůni domova věrněji všude s sebou nosil a v duši zachovával. Ale co je jeho domovem? Ostředek? To jest jen náhodné místo jeho narození. Jeho domovem je teplý, útulný klín rodinný s milovanými rodiči, bratry a sestrami, dědy, strýci a přáteli, se všemi dalekými tradicemi, a celý širý kraj severozápadní čtvrtiny Čech kolem Berounky, Vltavy a Labe, s hlavními středisky vzpomínek v Litni a Vraném.[1])

Rodina otce básníkova byla usedlá v Peruci. Dědeček Čech byl »jestě kus starého světa, typ, v němž sympaticky jevily se pěkné stránky bývalého českého rolnictva. Selský aristokrat. Mluva ušlechtilá, vybraná, všecko konání mělo ráz důstojné vážnosti, která jen někdy ustupovala projevu bodrého veselí. Byl cele proniknut zásadami své staré doby a konal svědomitě své povinnosti k Bohu, k vrchnosti, k obci, jíž byl váženým rychtářem, a k rodině. K četným svým synům a dcerám lnul láskou v pravdě pohnutlivou.[2])

Byl muž statného, pěkného vzrůstu, vytáhlý a kostnatý, velkých modrých očí, jež zpod hustého obočí opravdově a upřímně vyzíraly, protáhlý nos, oholený obličej, v jehož výrazu spojovala se dobrosrdečnost s důstojnou vážností. Chodil zpříma jako vojín. Vysoká, vážně kráčející postava v temném, šosatém kabátě, s nerozlučnou silnou holí v ruce. Vestu upjatu až po krk, jenž býval těsně otočen šátkem.[3]) Hospodařil na starém rolnickém statečku, oháněje se s manželkou jak moha, aby jen děti zaopatřil.

Syna Františka (básníkova otce) vypravil na studie, aby se domohl »vyššího postavení.« A podařilo se mu dostati ho za hospodářského příručího na panský statek doma v Peruci. Byl to mladík výborně vychovaný, šlechetných zásad, mužného a pevného jednání, ale i jemným dojmům přístupný, citu plný, horoucí touhou po něčem vyšším dychtící. Po otci zdědil sílu, rozhodnost a ráznost selské duše, po matce nejspíš starostlivost, která ho činila až trudnomyslným.[4])

---

zejmena od Fr. Zákrejse a El. Krásnohorské, která zvláště v Osvětě 1895 (na str. 706—727) podala výbornou studii o básnické tvorbě Čechově. Nyní, hledíce k jubileu 60. narozenin jeho, uveřejňujeme z důkladného, široce založeného spisu p. prof. Vobornika počáteční kapitoly (Život a dílo), které zajisté budou každého čtenáře nevšední měrou zajímati. *Pozn. redakce.*

[1]) »Úřednická rodina bez vlastní půdy a střechy stěhovala se sem tam. Byla na břehu Sázavy (Ostředek), v Pošumaví (Bezděkov), na blízku Ohře (Peruc), u Blaníka, v údolí Brdském (Skalsko), na Slansku (Vrané)« atd. Pestré cesty po Čechách I. 155. 1891.

[2]) Tamže I. 229.

[3]) Tamže I. 228.

[4]) P. c. po Č. I. 211. »Míval někdy chvíle hluboké trudnomyslnosti, k níž byl vůbec náchylen již v mládí. Rád spřádával si skvělé obrazy bu-

Ideální směr a vlastenecký zápal vedl ho k snaze seznamovati se s českými buditeli, tištěnými i živými. Miloval literaturu a básníky, velmi živý smysl měl pro půvaby přírodní. O krásných krajinách mluvíval i sníval s nadšením. Líčilli svůj dojem, oči mu zářily hledíce do vzduchu, jako by tam ještě stihal odlesky přeludných krajinných vděků.[5]) Záliba v krajině vodila ho na vycházky z Peruce. Tak nalezl osudem určenou cestu na Skalky.

Za Třebenicemi v rozkošné kotlině středohorské, podobající se ovocnému sadu, obstoupené kolkolem malebnými vrchy s romantickými zříceninami, za Košťálovem, ční nevysoká skála s posledním zbytkem starého rytířského sídla, kulatou, zvětralou věží. A pod ní tulí se ke skalce novější zámek prosté výstavnosti, obydlí to úřednictva panského statku. Krajina druhdy dobře česká leží dnes již v obvodu německého živlu. Stará zřícenina se jmenuje Skála nebo i Skalka (lépe Skalky), a po ní Skalkou sluje i zámek i dvůr. Nedaleko je ves Vlastislav, dále ves a hora Sutom s kostelíkem.

Na Skalkách žila dívčí léta matka našeho básníka. Otec její, Rak, byl tam v době patrimoniální hospodářským ředitelem. Muž dobrosrdečný, veselý, vzdělaný a umění milovný, vůbec jemného vkusu. Zejmena miloval velice malířství, v němž se sám s dosti dobrým úspěchem pokoušel. Měl pěknou sbírku obrazů a rád hostil malíře v domě svém.[6])

Měl čtyři dcery a čtyři syny. Nejstarší meškal stále mimo domov,[7]) druhý, básníkův »strýc Rak« v Praze studoval a z Prahy na prázdniny domů kollegy vozíval.[8])

Na Skalkách se mluvilo obyčejně německy, ale čeština nebyla tam cizinkou.[9]) Starý pán byl jmenem i rodem Čech a správcoval dříve v Jirnech u Prahy, kdež se také narodila Klára, potom choť Františka Čecha, matka básníkova. Mluvil, ba i psal česky (švabachem), ale choť jeho, pocházející ze zámožné Pražské rodiny, vychována byla v jazyku a duchu německém. Dcery však češtinu, kterou v Jirnech poznaly, pěstovati nepřestávaly. Klára jevila i ná-

---

doucnosti s myslí lehce vznětlivou, ale když dolehly drsné stránky života, upadal v melancholii. Jinak však měl názor spíše optimistický.« I. 225.

[5]) Tamže I. 188

[6]) Tamže I. 182. — Zajímavou poznámku má Lumír 1862 str. 213. »Vypravuje se velmi živě, jak na mladého genia Jaroslava Čermáka účinkovalo okolí Skalek a i samo obydlí, neboť měl v starém, skoro neobydleném zámku vykázané dva pokoje. Služebnictvo si netroufalo do nich vstoupit, poněvadž tam prý strašil bývalý pán na Skalkách, Kaplíř se sťatou hlavou. Čermák jistě asi viděl u svého strýce, direktora Raka, dobré staré obrazy, jichž měl sbírku, o které bychom rádi zvěděli, kam se poděla. V ní byl jistě mnohý vzácný kus z obrazárny Kaplířů a Hřánů ze zámku Milešovského.« Ovšem, kam se poděla? Vyšetřil to někdo?

[7]) Srv. v povídce »Jestřáb contra Hrdlička« dopisujícího snílka Vladimíra.

[8]) Srovnej vzpomínky v básni »Sníh.«

[9]) Pestré c. po Č. I. 182.

rodní uvědomění. Snivá, milá, tichá, k melancholii náchylná dívenka žila na Skalkách už sedmnácté léto přepůvabně idyllického života, když se osud její dostavil v osobě Františka Čecha. Měl na Skalkách přítelem písaře, mladého člověka, s nímž ho sdružilo stejně vroucí vlastenecké smýšlení, a ten jej na Skalky uvedl. Upoutal zjevem svým rázem srdce Klářino a ona jeho. Se snivého, jako krajkami obestřeného světa rokokově aristokratické tradice, plné hrdých vzpomínek, ale i marných předsudků, jichž však nehodlala dbáti, sešla jako princezna se zámku do útulné domácnosti miláčkovy. Ten si zatím, aby se mohl oženiti, vyhledal správcovské místo v Ostředku na statku doktora Červinky.[10])

Ostředek u Sázavy leží v příjemném údolí, má pěkný zámeček, pivovar, kostelík a park. Na zámeček uvedl správce Čech mladou choť, s níž slavil svatbu na Sutomi 20. května 1845. Ideální rodina začala láskou, ale i starostmi hmotnými, které jí neopouštěly téměř nikdy a které i na děti účinkovaly. Mladý, ohnivý správce neměl v Ostředku na růžích ustláno. Bylo mu bojovati s různými nepořádky, proti nimž vystupoval bezohledně a přísně. Vůbec pojímal František Čech svět a život a každý úkol svůj v něm velice vážně. Rozhodně miloval pravdu, poctivost, spravedlnost, kterou konal vždy tak rázně a opravdově, že to vypadalo někdy až krutě.[11]) Na rozdíl od jiných správců a úředníků, kteří jen na sebe myslili, byl pečliv předně a hlavně prospěchu svého pána. Ale dbal i o dobro svěřených lidí, českého lidu, a působením co nejširším hleděl prospívati i národu. Moc svou pokládal za hřivnu prozřetelností sobě svěřenou[12]), aby z ní všemi silami těžil ve prospěch a povznesení prostého lidu, z něhož sám pocházel, jejž příkladem i slovem na pravou cestu přiváděti hleděl. Stal se jeho buditelem. Shromažďoval jej, přednášel mu a vědomí národní v něm rozněcoval. Vlastenecká práce mu nebyla jen okrasou a chloubou, nýbrž přísnou, svatou povinností, kterou konal nadšeně, a která ho u vědomí povznášela nade všecka příkoří, odpory a posměchy a nízkosti nevědomého okolí.

Prostotu smýšlení svého rodu zachovával, po pansku se neopičil, ceremonií nenáviděl. Jiným lidem vypadal tudíž podivínsky a výstředně.[13]) Ale s pánem statku a s okolními vlastenci obcoval velice přátelsky.

---

[10]) Direktor Rak zemřel už r. 1848. Pozůstalá vdova se odstěhovala s třemi syny studenty a s dcerami do Prahy, kde žili skrovně z pense, na život na Skalce vzpomínajíce jako na krásný sen, z něhož byli nemilosrdně vytrženi. Srv. povídku »Jestřáb c. H.«

[11]) »Pravda mi zůstane svatá a nikdy jí nezapru (psal své nevěstě), byť i celý svět ji zapíral a proti ní bojoval a mne za blázna měl proto, že mi je dražší právo, než osobní zisk.« (P. c. po Č. I. 201.)

[12]) Tamže I. 197.

[13]) Psal sám o tom: »Že jsem byl podivínem, to netajím, a který samostatnější člověk není podivínem, an svět každého za podivína vyhlašuje, kdo jinak smýšli, nežli on?« Tamže I. 200.

V Ostředku narodil se mu dne 21. února 1846 první syn Václav, jemuž však přidáno snad po vlastenecku hned jmeno druhé, které mu i zůstalo, Svatopluk.[14]) Sám otec dal si jmeno druhé Jaroslav a choti své Vlastimila. Data narození svých dítek psal do bible,[15]) knihy památné, zápisníku všech důležitých událostí rodinných. Šestnácte dítek se narodilo manželům Čechovým. Z těch zemřelo šest hned záhy, pět bratří a pět sester dorostlo. Roku 1870 narodil se syn poslední, Jan, »dítě sváteční.« Otec mu tušil skvělou budoucnost, ale on zemřel v šestnácti letech.

Ač byl otec Čech v Ostředku rád, přece aby svých poměrův polepšil, hledal a našel výnosnější místo, a tak se dostal za správce na panský statek Bezděkov u Klatov. Stěhovali se už za dva měsíce po narození Svatoplukově. Než byt na novém místě byl zřízen, poslal otec ženu s dítětem k rodičům na Skalku. Krajina i místo nové velice se mu líbily. Přiblížil se rok 1848 a s ním ruch, neočekávané proměny a nehody veřejné i soukromé. Dvouletý Václav Svatopluk neúnavně prý zpíval časovou Havlíčkovu píseň »Šuselka nám píše« a hrozil, že postřílí všecky Bavoráky a Němce.[16]) Otec s plamenným nadšením se účastnil národního ruchu tehdejších dnů, snaže se lidu význam velké chvíle objasniti. Za to byl udán a žalován pro pobuřování lidu, zatčen a v Klatovech uvězněn Místa tím pozbyl. Rodina se octla v tísni. Byl sice brzy propuštěn, ale bez vyhlídky na službu. Nezbylo než přestěhovati se k otci na Peruc. Nemoha se nadíti místa cestou úřední, hodlal si pomoci cestou politickou. I odebral se do Kroměříže, kdež zvolen za jednatele poslanců, a rozličnými nadějemi se těšil, ale marně. Sněm skončil náhle 1849, a Čech se vrátil na Peruc. Konečně v srpnu 1849 nabyl místa a to zase u doktora Červinky v Ostředku.

Odtud dřív než za rok (1850) stěhovali se na dvůr Jezero,[17]) statek barona Villaniho, tehdáž vynikajícího vlastence i básníka.

Do blízkého zámku Střížkova, kde baron bydlil, otec chodíval a malého Václava vodíval s sebou. Zámeček zajal obraznost chlapcovu pohádkovým kouzlem. Smysl jeho pro pestré, skvoucí a fantastické se tím prudce probouzel. Mocně se mu v paměť vryl nádherný páv, jehož skvoucí pera tvořila odtud nejvzácnější hříčku jeho dětské obraznosti. »Paví pero nesmělo nikdy scházeti mezi ozdobami líbezných princezen, jejichž podoby vzdušné jsem v duchu vídal před sebou, naslouchaje báchorkám o kouzelných zahradách a zakletých zámcích.« [18])

Báchorkový svět? Odkud by mohl odjinud pocházeti, jsa vždy tak svěže vybavován a tak ochotně, že vlastně při celém

[14]) I otec ho jmenoval zprvu jen Václav. V psaních posílaných mladé choti ptá se vždy po jejím zdraví, po Vašíčkovi, svém jedináčku (P. c. I. 212) a tak vždy ho jmenuje Vašíčkem.

[15]) T. I. 153. Srv. Zpěvník Jana Buriana.

[16]) T. I. 215—217.

[17]) »Odtud stěhovali jsme se do Struhařova a pak do Jezera za Benešovem.« (Z dávných vzpomínek 98.)

[18]) Pestré c. po Č. I. 165.

díle básníkova života bez oddechu číhá a se nabízí a vtírá, nežli z živého vypravování typické chůvy nebo babičky?[19]) Vedle těchto chůviných báchorek přišly působit na útlou mysl a obraznost realistické popisy a vzpomínky staré tety.[20])

I jinak přispěl Střížkov k tvarovému obohacení obraznosti jeho. »Zámeček připadal mi skoro jako báchorkové sídlo. Jeho obyvatelé zdáli se mi bytostmi z jiného světa. S pocitem smíšeným z uctivé bázně a blaha vzíral jsem k paním krásně ustrojeným, mocným vílám, které se ke mně skláněly, a malé baronesky byly mi drobnými princeznami v té říši divů . . . Zvláště silným dojmem utkvěl mi v paměti jeden štědrý večer, který jsem tam s rodiči ztrávil.«[21]) Důležité místo zaujal Střížkov v mysli básníkově také tím, že se v komnatách jeho a parkem ozývaly ohlasy věcí roku 1848. Otec a baron živě rozmlouvali o svých dojmech z minula, a tak slova Svornost, Slovanská lípa, konstituce, oktrojírka, Jelačić, Havlíček a j. těsně se sdružila s dětskou myslí budoucího básníka, jenž všemu dychtivě naslouchal. Hospodářské porady baronovy se správcem se měnívaly někdy i v poetické besedy, při nichž býval baron zaníceným předčítatelem.

V Jezeře byl kus krásného ráje dětského stop nevyhladitelných.[22])

Postupice. První škola. První objevení se mystiky. R. 1851—1852.

V Jezeře školy nebylo, i poslán Svatopluk do městečka dvě hodiny vzdáleného, do Postupic, kde byl přítel Čechův P. Jerie farářem. Malý žák bydlel u jistého krejčího. Zde se mysli básníkově dostalo zcela nových dojmů. Lidé krejčího se bavívali na večer vyprávěním historek o strašidlech a zjeveních, čímž se obraznost chlapcova tak roznítila a takové síly nabyla, že byla vláda jasného rozumu ohrožena a klid jeho na dlouho pokažen.[23]) Přes to měly tyto dojmy později v tvoření básníkově účinky zcela jiné, než by bylo očekávati. Z Čecha se měl dle toho státi

[19]) Srv. báseň »S kužele bájí« v pamětním listě Národ sobě 1880.

[20]) Z dávných vzpomínek. (Rozličná prosa.)

[21]) P. c. I. 166. Jiný příklad neobyčejně čilé obraznosti chlapcovy uvádí Druhý květ str. 6. Leže v postýlce v blažené blízkosti otcově a matčině poslouchal tikání starobylých hodin, a vjemy sluchové způsobily, že viděl kyvadlo nad sebou, na něm strakatého mužíka, jak se houpe. Na jednou byl na kyvadle chlapec sám a vznášel se nad vodami. Totéž zároveň dokladem neobyčejně věrné paměti.

[22]) Zvláště hluboko utkvěla básníkovi vzpomínka na noční jízdy s otcem, jenž miláčka v plášť halí a na klíně chová. (P. c. I. 235.) Chlapec skulinou vyhlíží a v záři měsíční vidí spanilou vílu. Zcela jako v Goethově balladě. Schází jen chlapcův děs. Ale i ten se měl brzy dostaviti.

[23]) P. c. I. 173. »Dosud utkvěly mi v paměti některé ty historky o zakletých dušičkách, o hrozném vidění v staré farní chodbě se sochami apoštolů, o znameních při smrti a zjeveních duchů. Naslouchal jsem vždy skoro bez dechu, stopuje napjatě každý posuněk v tváři vyprávějících a časem bázlivě pohlížeje do tmavých koutů chatrně osvětleného kumbálku neb na jeho stěny, kde se rýsovaly dlouhé, fanta-

na počátku nějaký Spiess nebo Hoffmann. Ale nestal se jím ani na počátku ani na konci. Stopy dojmů tak silných, že i v dospělejším věku mysl trpěla strachem před »neznámým hrozným« anebo vtělovala část toho neurčitého děsu v představy zlodějů a lupičů, stopy ty jako by byly zmizely, ač nemohly. Ale básníka nepodnítily k žádnému věrnějšímu ohlasu, leda že mu vnukly občasnou zálibu v komických příbězích tajuplného začátku s veselým koncem. Obraznost sice trpěla, ale nenakazila se, poněvadž nebylo jiných příznivých disposicí k tomu v mysli, v povaze a v nervech básníkových. Otcův rationalismus zvítězil a mátohám nadsmyslným se vysmál.[24])

Liteň. Vrané. Další škola. Litoměřice. R. 1853—1859.

Během r. 1852—1853 přestěhovali se Čechovic z Jezera na Liteňský statek Doubkův u Berouna. Liteň byla do toho roku majetkem rytíře Brechlera z Boskovic, jemuž náležel i sousední stateček Vlence, lenní zboží Karlštejnské. Ten rok koupil Liteň Josef Doubek. Dojmy Liteňského zámku sesílily chlapcovy představy ze zámku Střížkovského, a s dcerami Doubkovými opět se pohádkové princezny vynořily na povrch.[25])

Avšak z Litně se rodina opět brzy stěhovala, neboť se otec stal ředitelem kapitulních statků ve Vraném u Slaného. Do školy chodil Svatopluk jak v Litni. tak i ve Vraném, potom dán na hlavní školu do Litoměřic (1856).[26]) Tu se octl opět ve světě naprosto rozdílném od toho, v jakém vyrostl doma. Domácí jeho byl břichatý Němec, výlupek všeho šosáctví, jeho žena byla oddána pověrečnému pobožnůstkářství a mluvila nejraději o zjeveních. Proto byl dán druhý rok (1858) na byt jinam, k české vdově, kde byl jako v pevné domácí tvrzi, neboť se v prázdných chvílích předčítaly u ní od studentů české knihy, a Svatopluk tam žil

---

stické stíny osob, sedících u stolu. V dusném, pověrčivostí nasyceném ovzduší tohoto kumbálku *byl položen první základ* k jedné stránce mé mladé bytosti, která mne ještě v dospělejších letech obtěžovala: byla to veliká bázeň před vybájeným světem přízraků a příšer.« Atd. Další příklad mystiky na téže stránce spadá do doby pobytu ve Vraném. Mnohou hrůzyplnou noc tu zažil student o prázdninách v ložnici pustého prvního patra, kamž se z veselé zábavy s rodiči dlouhou, příšernou chodbou kolem opuštěných komnat ubíral. Spáti nemohl, kdežto bratr básníkův spal dobře. — Ale místní strašidla vlastně ho neděsila ani tolik, jako spíše míhavá směs pomyslů, ba ještě spíše úzkost před něčím zcela neurčitým a neznámým, hrozícím z toho tajemného šera. Byl to jakýsi horror vacui. Ani později v dospělejším věku nemohl se ubrániti strachu před tím neznámým hrozným. Ale v literatuře o tom pramálo, kdežto ku př. u Vrchlického je množství básní z takových dojmů.

[24]) Ve Vraném kolovalo něco strašidelných pověstí, ale malý Svatopluk se jim smával. Ani bílá paní prý mu pranic neimponovala.

[25]) Rozličná prosa str. 4.

[26]) »Na podzim r. 1856 mne otec, hocha desítiletého, zavezl do Litoměřic«. (Jan Brůžek).

uprostřed německého města sice, ale v jakési uvědomělé kolonii české. Z té příčiny si živé národní vědomí z domova přinesené přese vše úsilí školního systému zachoval.[27]) Do r. 1860 byla nejtužší germanisační tendence v Čechách; zvláště na školách hrozně řádila, a Svatopluk poměl s němčinou, zvláště když si první třídy gymnasijní v Litoměřicích odbýval (1859), mnoho trápení.[28]) Ale jako mystiku, překonal i útok germanisační na poprvé statečně a šťastně. Horší však přišly útoky za studií dalších v Praze.

Konvikt. Skepse vlastenecká. Nové objevení se mystiky. Skepse náboženská. Četba. Otec a syn. Matka a syn. Mladistvé pokusy. Snění. Romantismus. R. 1859—1865.

Do Prahy chtěl otec Svatopluka už dříve dáti, ale pro němčinu to nešlo. Po odbytí první třídy gymnasijní v Litoměřicích bylo mu nabídnuto od vysokého hodnostáře duchovního bezplatné místo pro studenta v Pražském konviktě. Nabídka byla přízniva a musela býti přijata, a tak musel Svatopluk chtěj nechtěj se podrobiti. Konvikt byl tehda při semináři, a jsa jakousi přípravou na seminář theologický, měl i podobnou kázeň. Duch malého sekundána se bouřil proti vězení konviktskému, ale nebylo nic platno. Sedm dlouhých let snášel tam sprchu přerozličných dojmů a zakoušel muk přerozující se a zase obrozující duše své. Místnosti ústavu, lidé, příběhy, zvyky a obyčeje, dobrodružství různá, citová i rozumová, v oboru vlastenectví, náboženské víry, přátelství a lásky, vrývaly se hlubokými stopami v mladou mysl a připravovaly ji k blížícímu se povolání spisovatelskému.

Předlouhé pošmourné chodby, staré malby, černé stíny alumnů, nevlídný dormitář, ohromná síň refektáře s obrovskými okny, obrazy a malou kazatelnou, četné tajemné dvéře v hořejších chodbách, jimiž se mohlo přijíti až na závratný ochoz chrámové kopule, vše to sevřelo bezbrannou duši chlapcovu v pouta nerozborná. Četné kusy básníkovy tvorby vracejí se látkami do těchto let.

Na gymnasium chodil k piaristům na Příkopech. Studentík míval tehdy okrouhlou čepici se štítkem a šedivý radmantl, jehož pravý cíp se přehazoval přes levé rameno. [29])

Přišel sice do Prahy mezi uvědomělé české soudruhy, a zvláště v konviktě pěstován brzy čilý ruch národní. Roku 1859 oslavován demonstracemi pád Bachova systému, r. 1860 začaly Krásovy noviny Čas. Úkazy ty mocně působily na davy mládeže.

---

[27]) Druhý květ 113.

[28]) »Divně mně bylo, když jsem musil papouškovati první modlitbu německou. Zdálo se mi přímo blasfemií mluviti k Bohu cizím jazykem, jako by s věcí náboženských stíral se s rodnou mluvou zároveň všechen posvátný pel. S hrůzou pomýšlím na tehdejší školní exhorty.« (Jan Brůžek.)

[29]) Pirnerovo album »Démon láska« má na prvním listě skupinu, jejížto studentík i s dívenkou a rozpjatým deštníkem hodí se sem za dobrou illustraci.

Ale básník vyznává,[30]) že přes to vše ulehla silná vrstva germanisace na smýšlení jeho. Vida svrchovanou nadvládu němčiny ve školách i v životě všude, zvykl myšlence, že není proti tomu pomoci. Začal pozvolnu i zvykati na jho němčiny tak, že na jeho tlak zapomínal. Vroucně sice si přál splnění vlasteneckého ideálu, ale kde v praxi spatřil ráznější pokusy k tomu, hleděl na to skepticky. Zdálo se mu to donquijotstvím, nevčasnou přepjatostí a fantastikou, která se do vůkolní skutečnosti nehodí. I české noviny se mu zdály něčím dělaným, umělým a schválným, líčeným a bezpodstatným. Proti té skepsi bezděčně se ozývající bojovalo vědomé vlastenectví a umlčovalo ji.[31])

To vlastenecké vědomí studentovo mělo několik mocných posil, které mu nedaly podlehnouti. Velice čilý národní ruch, tehdy se v Praze budící, jehož vlny vnikaly všudy, přese vši hlídku otrockých nástrojů starého pořádku, i do zdí konviktských; rozsáhlá četba a vliv rodinný, hlavně otcův. Nastávala doba svěžího jara národního po pádu Bachově, doba příprav k novému ustrojení Rakouska, k říjnovému diplomu, doba prvních demonstrací politicko-národních proti slavnosti Schillerově v Praze, proti Päumannům, Mareschům a jejich snaze vypleniti z duše mládeže odpor proti vnucovanému jim cizáctví, doba tuhého boje s nejkrutší germanisací, doba bez novin skoro a časopisů, ale při tom stále rozněcovaná tradicemi a zbylými hrdinami roku 1848, tajnými spolky, smělými hesly, fantastickými odznaky, krojem[32]) a i skutečnými činy.

Roku 1858 vyšel almanach Máj, koncem r. 1860 (říjnový diplom!) založen Krásův politický denník Čas, 1861 vznikl Hlahol, 1862 Sokol a prozatímné divadlo, 1863 Umělecká Beseda, 1864 byla pořádána velkolepá slavnost Shakespearova atd.[33])

V konviktě samém se mezi studenty silně pěstovala politika, oživovány tradice roku 1848, které si přinesli ze svých domovů.[34]) Patrno, že mezi nejnadšenějšími šiřiteli jich byl Svatopluk, neboť jeho tradice byly neobyčejně svěží vzpomínkami na besedy otcovy s Villanim, Braunerem a j. osobnostmi.

---

[30]) Druhý květ 113.

[31]) Nebyla to totiž skepse rozumová, nýbrž citová. Byl to silný cit útlaku vnímáním ohromnosti, pravý cit malosti, chabý, instinktivní. Tak lidé ze strachu před smrtí hledají smrt, plachá zvířata vzdávají se oddaně dravcům. Spása proti tomuto citu pudovému, ryze sobeckému, je v citech vyšších. Nemáli jich idividuum, jedinečné osobní nebo hromadné, je ztraceno. Mluví se u dnešních historiků o zbytečné smrti Leonidově, Zrinského atd., nespravedlivě. Palma hrdinům zůstane vždy. Je to zvláštní, že právě Slované tolik trpí tímto chabým citem malomoci. Vereščagina pojímala před válkou v Japonsku hrozná úzkost. Teréza Nováková popisujíc dojmy z Berlína podobné city líčila. Neruda pocítil v l. 1852 a 1858 stejně bolestnou skepsi, jako Čech. Minulost se mu protiví, přítomnost hnusí, budoucnost ho děsí. Hrůzně líčí chabost a malátnost národní. (»Z časů za živa pohřbených« Knihy veršů.)

[32]) Druhý květ 114.

[33]) Jaromír Hrubý, Premie Umělecké Besedy 1894.

[34]) Druhý květ 103.

Dalšími osami ruchu byla historie a literatura. Němci i Češi v těch letech rozhárané přítomnosti rádi pohlíželi v minulost. A zvláště u Čechů měla historie tehdáž význam vševládný. Mladí nadšenci žili takořka jen v minulosti.[35]) Dějiny Palackého byly jejich palladiem i evangeliem. Náš básník míval v konviktě tuhé spory s německými druhy. Aby jejich chloubu německým císařstvím ochladil, utíkal se vždy k době husitské a tak porážel Žižkou a jeho bubnem znova Němce na procházkách dlouhými chodbami seminárními.

Jiným projevem národního probuzení v studentské mládeži bylo usilovné pěstování literatury, a to četbou, namnoze zapověděnou a tajnými časopisy psanými. V letech Čechových byla to v konviktě Zora, která ruchu napomáhala, »a každý, kdo pocitoval v sobě jiskřičku spisovatelského nadání, pokládal za svou povinnost plniti ji poesií nebo prosou.« Čím větší nebezpečí hrozilo, tím lákavější a čestnější bylo účastenství. Vlastně Zora vznikla jen z dychtivosti po ovoci zapověděném. Roku 1853 totiž stihla krutá katastrofa staroměstské akademické gymnasium pro nevinný psaný časopis; germanisatorské vládě Bachově stačila tato hříčka, aby ředitele Klicperu odstranila a i toto gymnasium proměnila v německé. Tehdáž zakázána co nejpřísněji gymnasistům literární allotria, ale právě proto (dí básník) nebylo odtud gymnasia s českými žáky bez psaného časopisu.[36])

Dychtivost po ovoci zapověděném, ale spolu i touha po širším obzoru, ušlechtilá řevnivost, zvídavost a žízeň ducha po poznání rozněcovala také tehdy lepší část mládeže ke čtení knih. V konviktě byl po knihách pravý shon. Něco sehnali sami vespolek a půjčovali si, něco si vypůjčovali v knihovnách a čítárnách veřejných. V Musejní knihovně poznávali ovšem hlavně památky české. Mezi nimi byly tehdy z nejdražších básně obou Rukopisů.[37]) Nade vše lákaly zapověděné romány, z nichž nejvíce kolovaly Dumasovy, Sueovy, Hugovy (Bídníci), Renanův Život Ježíšův, lehké zboží Kockovo stejně jako Voltaireovo. Z básníků poutaly vyvolené zasvěcence nejvíc překlady z Byrona, Puškina, Lermontova, z básníků polských, anglických, francouzských, vlaských atd.

---

[35]) »A děje nejmlhavější dávnosti měly pro nás tutéž váhu, jako novější. Pamatuji se, že jsem se hádával o dosah vítězství Samova nad franckým Dagobertem s takovou prudkostí a vášní, jako by na něm záviselo celé bytí národa českého.« Druhý květ 118.

[36]) Druhý květ 164.

[37]) »V konviktě bylo pro ně ohromné nadšení. Pro rukopis Kralodvorský byli bychom podnikli všechno na světě. Nám v konviktě bylo palladiem skutečným, naší největší chloubou a nejpádnější zbraní proti německým soudruhům« atd. (Druhý květ 158.) »Někteří ovšem nečetli nic kromě učebnic a toho, co čísti museli. My ostatní četli všechno bez ohledu na jakékoli zákazy. Již na nižším gymnasiu četli jsme zkrátka, co se nám do ruky dostalo, na vyšším pak jsme již chtivě hltali právě takové věci, které nejdále odbočovaly od četby doporučované.« (Tamže 163.)

Byl to tehdy vůbec onen slavný vpád světové literatury, jejímuž mocnému proudu mladá česká generace otevřela brány dokořán. Svatopluk Čech byl mezi těmi, kdož ji vítali nejvroucněji. Vůbec má v počátcích jeho básnického vývoje četba předůležité místo.

Začíná už v útlém mládí v domově Liteňském knížkami štědrovečerními, jež od otce dostával darem, knížkami dobrodružnými (Vlnovský, Gulliver a pod.), pro něž si docházel leckam do sousedstva,[38]) a knihami otcovými. Památka ředitele Františka Čecha je navždy nerozlučně spojena vzpomínkami básníka syna s knihovnou a zeleným pokojem na Liteňském zámku. Z té vyšlo a začalo básníkovo literární samovzdělávání, kolem ní se s láskou nejněžnější ovinulo jeho snění o blaženém mládí, ona byla jako strom poznání v ráji uprostřed postavený. A když býval z ráje toho v čase škol a studií vyhnán, duch jeho vracel se ustavičně k ní. Byla to knihovna poměrně bohatá. Podporovala vlastenecké vychovávání otcovo co nejvydatněji. Zprvu mu otec sám knihy dětskému věku přiměřené vybíral, ale přístup do knihovny přísně zakazoval. Čtenářská vášeň chlapcova byla však silnější, než poslušnost synovská. Nemoha dveřmi vlézal do zeleného pokoje oknem ze zahrady a tam trávil mnohé hodiny zapověděné rozkoše nad povídkami Tylovými, nad romány Jana z Hvězdy v sladkém blouznění a vytržení. Co četl, ať tomu rozuměl nebo nic, vnikalo hluboko do duše a utvořilo mu celý zvláštní svět obraznosti, jehož duhové vidiny splývaly se světem skutečným.[39])

Naivní duch bez sebe menšího nádechu skepse přijímal za čirou pravdu vše, co četl; jemu hrdinové povídky skutečně žili a líčené krajiny opravdu existovaly v celém tom lesku skvělých básnických barev. Byl to zvláště rytířský svět, v nějž se obraznost chlapcova úplně zabrala. Nosil v hlavě skutečnost rytířského světa. Hrady měly zcela určité typické uspořádání, rytíři byli vždy ve skvělém brnění, řinčeli zbrojí a ostruhami, chodili vážným, pádným krokem, mluvili neobyčejně důrazně, chocholy na jich přilbách daleko vlály atd. Praznámý svět všech malých čtenářů oněch let, ale zde je to důležito tím, že je to děj budoucíhc básníka, v jehož mysli a citu stopy vznikají hlubší, trvalejší a dalšímu životu osudnější.[40])

K rytířům se připojily dojmem princezny, zprvu pohádkové a báječné, později historické a konečně rokokové. Stopy těchto dojmů byly skoro ještě hlubší, než rytířské, a to proto, že se mladistvé obraznosti dostávalo vydatné podpory v dojmech skutečnosti. Rytíř Brechler v sousedství žijící ho připravoval svým

[38]) U jistého ponocného, chudého člověka, nalezl dosti slušnou sbírku českého čtení, které byl chuďas za skrovné úspory nashromáždil. A byly to spisy cenné a ušlechtilé. Zásuvku starého prádelníku měl plnou knih. U toho muže malý Svatopluk přečetl Jana Prášila, Robinsona a pod. knížky. (Rozličná prosa 50, Pan Brůžek a j.)

[39]) Z dávných vzpomínek. (Rozličná prosa 45), Pan Brůžek a j.

[40]) »Rád jsem si časem sestrojoval fantasií obrazy staročeského života a jedním z mých neprovedených plánů bylo sepsání historického románu s realistickou věrností.« (Dopis.)

krojem o všechnu skoro illusi rytířskou, kdežto dcerušky bohatých sousedů, mezi nimi i skutečné baronesky, jevily se mu ve svých krásných a drahých šatečkách jako pravé pohádkové princezny.[41]) Tyto zjevy zaryly se mu do paměti přehluboko, provázejí ho uměleckým vývojem a obestírají většinu jeho četných dívčích zjevů závojem kouzelně líbezné snivosti.

Po dobrodružné, rytířské, historické a cestopisné četbě české v domácí knihovně nastoupila na školách četba německá.

Než vstoupil do konviktu, četl už některá Schillerova dramata. V konviktě usilovně pokračoval a seznamoval se s proudy myšlenkovými a básnickými co nejvážněji. Zprvu bez výběru sice, ale pak stále soustavněji. Kde bylo možno anebo potřebí, pouštěl se chutě do cizích jazyků. Tu začal polsky, tu anglicky, rusky, vlasky[42]) atd. Z Paula Heyse něco veršů i přeložil, jinak se skutečným překládáním málo zabýval. Z velikého množství rozsáhlé četby vyniká důležitostí několik zjevů. Byronův Kain v německém překladu, jehož se dopídil v konviktě na vyšším gymnasiu, Child Harold, Manfred a Don Juan.[43]) Veliký Brit si v tu dobu podmanil celou Čechovu duši tak, že zatoužil přečísti si ho stůj co stůj znova v originále. Tehdáž se mu také povedlo najíti cestu do Musea, kdež přečetl Máchův slavný Máj za dojmů nevyhladitelných.[44]) V Bendlově překladě poznal po prvé Puškina a jeho Kavkazského plenníka, jehož čtení bylo mu jako náhlé zjevení čehosi před tím netušeného.[45]) Mohutně naň působil dále Lermontov, Mickiewicz, Shakespeare a Heine. Pana Tadeáše četl po prvé v originále. Na čtení těchto básníků si Čech živě vzpomíná. Dojmy autorů jiných (ku př. Goethova Fausta) nezůstavily stop tak trvalých. Mnoho autorů i vlivných mimo tyto jest (ku př. Hamerling, Lenau), o nichž básníkovy vzpomínky náhodou mlčí.

Kain, Kavkazský plenník, Mciri, Pan Tadeáš, Hamlet, Heine — tuto zajímavou řadu si básník ve vzpomínkách vyznačil nejživěji.[46]) Jsou to mimo Shakespeara jak patrno sami Byronisté. Nález významný a důležitý, jehož důsledky v uměleckém i lidském vývoji básníkově budou veliké a podstatné. (Pokračování.)

---

[41]) Rozličná prosa 4.

[42]) Druhý květ 132. 93.

[43]) »Četl jsem již dříve něco z Byrona v českém překladu, ale o pravém Byronovi neměl jsem tušení. Byl jsem Kainem u vytržení a nikdy nezmizí z mé duše památka toho nesmírného dojmu.« (Druhý květ 126.)

[44]) »Jmeno Máchovo a drobty z jeho spisů znal jsem již jako malý chlapec. Otec v tu dobu četl jeho Cikány a mluvíval o nich s obdivem. I z Máje často mi znělo v uších »zborcené harfy tón« od té doby, co je otec jednou chvějícím se hlasem matce předčítal.« (Druhý květ 128.)

[45]) »Po přečtení básně jsem se dlouho jak v opojení díval ven, kde v soumraku již temněly stromy v parku a na večerním nebi maloval mi přelud osněžená temena kavkazská« (t. 129).

[46]) Druhý květ 130.

Z vlastních pamětí Fr. Lad. Riegra.

(Pokračování.)

Můj pobyt v Paříži prodlužoval se proti mému úmyslu. Dělal jsem studie v jazyku francouzském a vedením jistého profesora lyceálního cvičil jsem se ve stylu francouzském. Hlavně pak zanášel jsem se studiemi národohospodářskými a hleděl si sestaviti bibliothéku toho oboru; chodil jsem na přednášky na universitu a seznámil jsem se osobně s některými spisovateli, zejmena s Michalem Chevalierem. Přeložil jsem tehda rukojeť národního hospodářství od Droze, při čemž mi bylo nezbytno tvořiti si terminologii vědeckou, poněvadž do té chvíle v tom oboru u nás nic psáno nebylo; poslal jsem dr. Šebkovi, příteli svému, rukopis do tisku do Prahy a zároveň pracoval jsem na práci původní. Také jsem se snažil čtením knih anglických zjednati si znalost anglického jazyka.

Z jara r. 1850 uzrál ve mně úmysl podívati se do Anglicka. V novinách jsem četl, že 1. máje mají být zavedeny nové soudy a porota zasedati od 1. června. Mínil jsem tudíž, jak jsem dne 15. března psal matce své, užiti času do té doby k pobytu v Anglii, bych poznal tamní život, zvláště v ohledu národohospodářském tak zajímavý a poučný. V té době (od konce února asi měsíc) byl v Paříži přítel můj Tomek, který dělal studie v bibliothéce národní a v archivu, k němuž jsem mu zjednal přístup, představiv jej známému ministrovi Barrotovi, kdež jsem mu sloužil za tlumočníka. Současně byl v Paříži také dr. Springer. Bývali jsme mnoho pospolu, zejmena na obědech ve skromném pensionu v Cours du commerce. Maje úmysl vydati se do Anglie, dodával mi chuti, abych cestu tu s ním konal společně. Zatím dostal Springer dopis od kapitána Noëla, kterýž jej chtěl do Anglie zavezti a jemu tam opatřiti známosti, aby přijel do Antorfu, kde se tehda zdržovala paní Čermáková se synáčkem svým Jaroslavem.

Pan Noël byl muž šlechetný, spřízněný s aristokratickými rody anglickými; byltʼ žil delší dobu v Čechách, kde se oženil s baronkou Henningrovou a byl v přátelských stycích s rodinou hr. Františka a Lva Thuna, a také s paní Čermákovou roz. Veselou z Kouřimi, vdovou po dr. Čermákovi, někdy velmi hledaném lékaři české šlechty, z kterého manželství pošli 4 synové, jeden ředitel blázince v Brně [Josef], druhý profesor fysiologie v Lipsku [Jan Nepom.], třetí pak slavný náš malíř Jaroslav, čtvrtý se stal knihkupcem ve Vídni. Paní Čermáková byla paní neobyčejně schopná, příjemná a energická, jež se velmi horlivě starala o vychování svých dětí. Když dle úsudku znalců žákovské kresby Jaroslavovy ukazovaly veliký talent, nerozpakovala se odhodlati se na cestu a delší pobyt v Antorfu, kde tehdáž akademie malířská požívala velké pověsti. Odstěhovala se teda pí. Čermáková

s Jaroslavem a dceruškou do Antorfu, kde Jaroslav akademii s takovým prospěchem navštěvoval, že brzo dostal první cenu pro žáky za studii, která vynikala, jak jsme se na výstavě přesvědčili, velice krásným koloritem, zvláště masa. Později uprosila přívětivá pí. Čermáková slavného malíře [Ludvíka] Gallaita, že syna jejího přijal do svého atelieru za elèva, ačkoli se byl proti tomu zapřisáhl, a tak dospěl Jaroslav brzo k mistrovství a přistěhoval se pak do Paříže. Za mého pobytu v Antorfě, kam jsem dojel asi 8. dubna z Paříže, byl Jaroslav asi 16letý.

Springer byl odejel dříve z Paříže a psal mi tam již 2. dubna, že od Noëla, kterýž nás měl do Londýna doprovoditi, dostal psaní, že nemůže dodržeti rendezvous na první dny dubna a že přijde do Antorfu teprve 17ho. Když pak i já dorazil do Antorfu, umluvili jsme se se Springrem, že užijeme toho času do příchodu Noëlova a do odjezdu do Anglie k cestě do Holandska, na niž nám dala pí. Čermáková také syna svého s sebou, majíc plnou důvěru k Springrovi, jenž byv předtím již u ní vychovatelem domácím, i v Antorfě v její domácnosti žil. Já přišed, ubytoval jsem se v témž hotelu, kde pí. Čermáková žila s rodinou, a býval jsem za pobytu svého jejím hostem. Dceruška její [Marie], potom choť knížete Jiřího Czartoryského, paní šlechetná a velmi vzdělaná, byla tehdáž holčička asi 13letá.

Dne 10. dubna [1850] vyjeli jsme tři do Holandska. Jeli jsme přes Dortrecht a po krátkém zdržení do Rotterdamu, kde jsme se zdrželi den, pak do Leydenu, kde je stará universita, jejíž bohaté sbírky vědecké jsme prohledli. V Haagu, residenci královské, nás zajímala zvláště přebohatá gallerie obrazů. Navštívil jsem tu [Antonína] barona Dobblhoffa, jejž politický obrat r. 1848 povznesl za prvního ministra vnitřních záležitostí při konstituci. Poděkoval se následkem kravalu Vídeňského, a vláda jej pak poslala za vyslance do Haagu. Byl jsem s ním za dobře z doby Vídeňského a Kroměřížského sněmu a byl jsem od něho přijat laskavě. Pak jsme navštívili hrobku Viléma z Oranie v Delftu a konečně Amsterdam, kde jsem byl 13. dubna. Zvláštní tu ale ve všem ráz velkého města a spolu velkého přístavu mořského poskytoval mnoho zajímavého. Navštívili jsme obchod s českým sklem jednoho krajana známé firmy Zahnův, kde jsme byli přátelsky přijati co krajané. Zvláště imponoval nám palác jednoho velkoobchodníka v uhlí, provedený s pravým plýtváním umění, bílého kararského mramoru a přebohatou gallerií školy holandské-flamské. Z Amsterdamu jeli jsme přes moře Zuyderské do Zaardamu, kde se Petr Veliký učil lodě stavět, a do Haarlemu, kde pověstné květinářství celá pole pokrývá tulipány a hyacinthy.

Pobyt v Holandsku nás velice zajímal, za jedno ta zvláštní scenerie krajiny ploché s kanály a větrnými mlýny, silnicemi dlážděnými vesměs klinkery, tvrdými to cihlami, pak ten zvláštní ráz architektury měst a jakýsi starodávný způsob života.

Zdá se, že obyvatelstvo je velmi konservativní a málo dbá na modu v oděvu i v životě domácím i veřejném a obchodním. Zdá se, že všecko tak se zachovává, jak bylo před 2—3 sty lety; ačkoli se pokroky novověké provádějí, přece to jde jen pomalu a spůsobem na vnějšku málo moderním. V Amsterdamě na výtoni, kde lodě plachetní mořské, přicházející z Indie a Sumatry, skládají své bohaté přívozy pepře, skořice a všelikého koření, jímž Holanďané opatřují Evropu, měli velkokupci před skladišti svými veliké váhy starodávné pro vážení koření v pytlech; mezi klinkery leželo všude roztroušené skořice atd., že si každý mohl pro svou potřebu nasbírat. Nejinak se to dělalo asi před 300 lety. Také strava od starodávna u Holanďanů obvyklá nebyla nám po chuti. Při samém silném tučném mase nikde ani vody, ani chladícího piva, leda velmi těžké, a rovněž samá těžká vína, a konečně všeho druhu, všech barev a chutí nesčíslné kořalky, co všecko ve vlhkém a chladném vzduchu země té může býti přirozeno a snad i potřebno, nám ale na dlouho nemohlo se líbiti. Spěchali jsme zpět a 20. byli jsme opět u pí. Čermákové v Antorfě, kam bylo došlo 19. psaní od Noëla, oznamující příchod jeho, jenž 22. se stal skutkem. Odjeli jsme, s Noëlem a Springrem na Ostende a 28. dubna 1850 byli jsme po parolodi v Londýně.

V Londýně bylo první mou starostí opatřit si slovník anglický a příruční knihu k naučení se jazyku anglickému; a hledal jsem učitele jazyka, neb jsem se přesvědčil, že s jazykem francouzským, kterým jsem plynně mluvil, nelze v Londýně vyjíti, neřkuli s německým, neb Angličané málo znají cizí jazyky; jazykem anglickým pak mluviti a jemu rozuměti i tomu je těžko, kdo knihy anglické čísti dovede, pro zvláštní vyslovování, od kteréhož se nelze odchýliti dosti málo, máli se v Londýně člověku rozuměti. Vždyť se mi stalo později, když jsem se již tolik naučil, že jsem se z nouze dorozuměti mohl, že na cestě do Edinburka v jednom coupé s dvěma Angličany a jedním Skotem, když já rozmlouval s oběma, ptal se mne Angličan, zdali rozumím tomu Skotovi, a když jsem řekl, že dosti, odpověděl: »To je divno, já mu nerozumím ani slova!«

Když tomu tak, suď každý rozumný, měllí Springer [později v memoirech] rozumný důvod vydávati mne ve směšnost proto, že přijda do Anglie, nemohl jsem hned sledovati rychlý hovor anglický, a že jsa přítomen jeho konversaci s dámami anglickými, rozhlížel jsem se po pokoji a díval na všeliké drobnosti rozestavené po stolech. Však ani on dostatečně a dokonale anglicky nemluvil. Jakkoli cením vysoko znalost cizích jazyků co drahocenný prostředek k šíření vzdělanosti své i jiných, přece myslím, že ještě není hlupcem ani směšným, kdo cizí jazyk některý nezná, ježto by byli jinak směšnými všickni Angličané, kteří mně nerozuměli ani francouzsky, ani německy.

Převrat, jejž podnikl [Dr. Antonín] Springer, ač není neobyčejný, není přece bez jakési zajímavosti. Narodiv se co syn sládka

na Strahově, hrával s uličníky na Pohořelci špačka, měl hlavu a hlas rázu slovanského, vyrostl co ryzí Čech a do smrti neztratil ve vyslovování němčiny jakýs nádech slovanský. Když vyrostl, vzdělával pilně značné své schopnosti tak, že jej Palacký hodlal získati za redaktora českého slovníka naučného, jejž zamýšlel, a že jemu svěřena redakce orgánu naší strany Union. Byl mým a Gablerovým přítelem a častým společníkem v domě dra. Pinkasa. Uvaliv na sebe přednáškami na universitě o revoluci francouzské nemilost policie, měl málo naděje dodělati se profesury v Rakousku, a začal pomýšleti na takovou v Německu v odboru jemu oblíbeném dějin umění, za kterýmž účelem konal cesty do Italie a Francie a usadil se co docent toho předmětu v Lipsku, při čemž měl existenci zajištěnou, když prostřednictvím dr. Gablera stal se dobře placeným officielním korrespondentem vlády srbské do novin německých.

Když za takových poměrů pracoval pro vědu německou, nelze mu zazlívati; avšak brzo začal plýtvati národním a politickým němectvím, tupiti Čechy a všecky Slovany, a jak praví Kollár, do studnice, z níž se napil, házel kamení a smetí. Dokonale se vybarvil ve svých pamětech [Aus meinem Leben 1892]. Cítě, že na něm lpí skvrna renegátství, hleděl toto při sobě ne omluviti, ale přímo odůvodniti a oslaviti. K tomu cíli musel zhaněti vše české a slovanské co sprosťáctví a hanebnost, a dokazovati, že proň byla tu nutnost, všeho toho se na dobro zbaviti a se šlechetným jádrem svým povznesti se cele do výše německé ušlechtilosti a vzdělanosti. Že jsem při tom ovšem ani já potupě neušel, ano že mne, k němuž v Paříži a v Nizozemí tak přátelsky se choval, vymýšlením a překrucováním všelikých nepatrných věcí přímo jízlivě směšným učiniti se snažil, podává nepěkný obraz jeho povahy, na nějž přítel můj po vyjití memoirů Springerových ve feuilletonu Politiky co očitý svědek dle pravdy posvítil. Že dr. Pinkasa, svého tchána, vyslavuje za jediného státníka mezi Čechy, a že právě mne tak horoucně nenávidí, dá se snad omluviti poměry rodinnými, o čemž tuto pomlčím.

Maje úmysl se vrátiti domů, jakmile by byly zavedeny porotní soudy, chtěl jsem zůstati korrektním a žádal jsem 3. máje na Londýnském vyslanectví rakouském o prodloužení pasu svého právě prošlého, jelikož jsem se v Paříži dověděl, že ze strany vyslanectví rakouského v Paříži činili poptávku v tamním úřadě zahraničném, čím se zabývám. Zatím hleděl jsem se vpraviti do poměrů anglických. Z hotelu přestěhoval jsem se do soukromého bytu, 18. Robertstreet Governorsquare, a učil jsem se usilovně pomocí učitele čtením a konversací anglicky. Čítal jsem pilně noviny, chodil jsem do sněmoven, panské i poslanecké. Pan Noël zavedl nás do některých rodin svého příbuzenstva, kde jsem si pomáhal s počátku frančinou, neboť i tam vzdělanci a vyšší stavové znají dosti často francouzsky. Prohlížel jsem si střídavě znamenitosti Londýnské a Westminsterabbay se hroby znamenitých Angličanů, kostel sv. Pavla, Tower, historicky památný bývalý

hrad králův, přístav, dogs, ohromná to skladiště vín, vlny a všelikého zámořského zboží. Konal jsem vyjížďky do okolí, do Key s velkými zahradami královskými, do Windsoru, velkolepého svou stavbou imponující letního sídla královny, do závodů průmyslových atd. Předpokládaje, že na počátku července se budu moci vrátiti, měl jsem úmysl, dělati cestu zpáteční přes Hamburk na Berlín a Frankfurt nad Odrou, a chtěl jsem se setkati na hranicích vlasti v Žitavě s matkou. Zatím se věc protáhla i tentokrát, a došlo k jiným cestám. — V té době vyšla v Praze péčí dra. Šebka práce má tiskem, a pracoval jsem na druhé, vzdělávaje se pilným čtením v angličině.

Asi 20. května měl jsem zajímavou příhodu. Hrabě Mořic Deym, z linie Hostinské, bratr Vojtěcha Deyma, kterýž Havlíčkovi dal kauci na noviny, muž smýšlení vlasteneckého, kterýž byl před r. 1848 ředitelem policie v Praze a pak cís. komisarem v Krakově, a jenž k mému odporučení byl volen do říšského sněmu, teda můj dobrý známý, přijel v ten čas do Londýna pro zábavu. Já sobě vyšel z rána do St. James parku na procházku, kde jsem již asi dvě neděle nebyl. V tom potkám hr. Deyma, kterýž právě přijel do Londýna a sotva složil zavazadla vyšel si na čerstvý vzduch do parku blízkého jeho hotelu, a sotva že tam vešel, vrazil na mě. Snadno si pomysliti obapolné naše překvapení, býti sotva hodinu v městě dvou milionů lidí a setkati se s milým známým. Od té chvíle byli jsme namnoze pospolu, a já dělal trochu průvodčího, jelikož jsem město již trochu znal a již poněkud lépe i anglicky uměl. Springer byl odejel s panem Noëlem k jeho bratrovi a dostal byt u známé rodiny.

Asi 4. června odejel hrabě Deym do Edinburka a Noël se chystal zase na cestu do Čech, ale ještě před odjezdem uvedl mne do domu lady Lovelace, u níž byl chován syn slavného básníka Byrona. Na 10. června byl jsem tam pozván na rout. Večer tento, v kterýž jsem poznal mnoho lidí z vyššího světa anglického a především příbuzenství velkého básníka, a poznal jejich způsob společenský, byl pro mne velmi zajímavý.

V těch dnech vyjížděl jsem ve společnosti p. Noëla a hr. Deyma po Londýnském okolí a tak jsme při krásném počasí poznali všecky krásy tohoto bohatého a krásně vzdělaného kraje. Dne 20. června viděli jsme jednu z nejokázalejších slavností vysoké společnosti anglické, neboť královna Viktorie dávala skvělou ranní společnost, k níž se dostavila v nejskvostnějších kočárech a v největší nádheře oděvů se všemi dědičnými šperky. Dostavše výhodné místo, viděli jsme královnu i jejího manžela prince Alberta, všecky státníky a vynikající osobnosti anglické a ovšem přední dámy, pověstné svou krásou a stepilostí postav. Deym odejel do Paříže ještě 20. a Noël 21. července [června?].

Chystali jsme se se Springrem vyjeti po odjezdu Noëlově do velkých měst fabričních, pro poznání tohoto důležitého a poučného zřízení. Zprávy z Prahy o zavedení porot atd. nepřicházely posud, ani pasu mého obnovení. Zatím v Praze nemohli se moji

přátelé již dočkat mého návratu. Psali mi v té době Palacký, Pinkas, Strobach, Šebek a dr. Staněk všickni v stejném smyslu, že je mne v Praze potřeba ve všech koutech a koncích, a domýšleli se, že by mne vláda nepronásledovala, byť ani porota nebyla; a Palacký vyslovil se, že kdy by na mne sáhli, že by šel ihned k císaři samému. Strobach psal, že myslí, že najisto v srpnu stav obleženosti přestane, abych teda na tu dobu chystal svůj návrat. K té době jsem se chystal v červenci, doufaje býti aspoň z počátku září u svých. (V ten čas myslel jsem však již zase na návrat přes Paříž, hodlaje se zdržeti ve Švýcarsku.)

Byl jsem vybízen krajanem, abych se s ním podíval do Skotska; z obavy před přílišnými výdaji takové cesty byl jsem již dříve odepřel tovaryšiti Deymovi. Nyní pak jsem se k tomu odhodlal vykonati tu cestu, smluviv se prve se Springrem, že se setkáme. Před koncem července dojel jsem rychlovlakem do Edinburka. Z hotelu, v němž jsem bydlil, díval jsem se na starý hrad králů skotských, pověstný z historie krásné královny Marie Stuartovny. Na to odejel jsem do Manchestru, kde jsem se setkal opět se Springrem, a po ohledání tohoto střediska velkolepého průmyslu odejeli jsme do Liverpoolu, města přístavního. Veliký přístav s velkolepým obchodem jako průmyslové závody v Manchestru nás ovšem nemálo zajímaly. Zde možná pozorovati zjevy, které charakterisují naši dobu průmyslovou a souditi o poměrech společenských, k nimž také my rozvojem průmyslu a fabriční produkce se blížíme, zvláště vzhledem k otázce dělnické.

Nehoda, která mne v těch dnech potkala, že mně muž žádající za podporu, když jsem sáček vyňal, abych mu ji dal, vyrval sáček, v němž jsem měl asi 20 liber ve zlatě, byla mi velmi bolestnou. V nesnázi své obrátil jsem se v Londýně k jednomu obchodníku, jemuž jsem byl dříve odevzdal dopis od přítele Macháčka, který jemu prodával po léta vlnu z najatých dvorů v Hořovicích, a on mě ochotně založil, pokud jsem nedostal peníze z domova prostřednictvím bankéřů Lämmla a Rothschilda. Týž obchodník byl mne dříve uvedl do velkolepých skladišť na vlnu a jiné zboží. Zajímaly mne tehda ohromné zásilky jemné vlny z Australie, jež každým rokem vzrůstaly, z čehož bylo snadno souditi, že tato kolosální konkurence učiní brzo konec našemu, tehda ještě rozsáhlému ovčaření, jak se vskutku stalo.

Springer odejel 13. srpna z Londýna, Noël již dříve; tak známosti mé prořídly, a když řečená nehoda mne potkala, znechutil se mi další pobyt v Londýně a já ustanovil jsem se vrátit domů přes Paříž a Švýcary. Ale, ač noviny naše byly oznámily, že obleženost jistě na 18. srpna přestane, přece se to pořád nestávalo, a já, když jsem již tak dlouho čekal na zavedení veřejných soudů, chtěl jsem moment ten už vyčkati v milé Paříži, kde mi byl přítel a krajan Porák nabídl pobyt ve svém pensioně, ovšem laciný, což mi po mnohé ztrátě a vydání bylo milo. Dostav peníze u Rothschilda, zapravil jsem dluh svůj a chystal se k odjezdu do Paříže. Poslední doby podařilo se mi navštěvovati čtvrt-

letní sezení poroty, kteréž mne velmi zajímalo, neb v té době byl jsem anglického jazyka do té míry mocen, že jsem netoliko plynně a snadno četl, ale namnoze též konversaci rozuměl a se ovšem vyjádřiti dovedl.

Dne 22. září 1850 odejel jsem z Londýna na Dower. Náhodou bylo toho dne počasí tak bouřlivé, že ani paroloď obyčejně přejíždějící na cestu vydati se nechtěla. Musili jsme čekati v Doweru více jak půl dne, než loď vyjela, a tu měli jsme přejezd ještě tak zlý, že jsme všickni na mořskou nemoc stonali.

Přijev do Paříže, byl jsem laskavě přijat v domě přítele a krajana Poráka, který byl tam ředitelem pensionátu soukromého pro gymnasisty. Byl bratr MUDra. Poráka, někdy poslance našeho a bývalého purkmistra Trutnovského, jenž co zeť továrníka Faltyse tamtéž byl spolumajitelem velikých továrních závodů (přádelen) této firmy. Pan Porák, seznámiv se jako student znající již trochu francouzsky se zřízenci francouzského krále Karla X. za vyhnanství jeho v Praze, byl od jednoho z nich, statkáře francouzského, vyzván do Francie za vychovatele, načež odbyv zkoušky a učiniv se občanem francouzským, založil si pensionát. V domě jeho byl jsem po návratu svém z Anglie přijat velice přátelsky a setrval jsem tam až do svého návratu; měl jsem zde příležitost zacházeti s profesory francouzskými, a v domě též v neustálé konversaci francouzské, a jakož jsem již dříve návodem bývalého profesora literatury se zkoušel ve psaní frančiny, pokračoval jsem nyní tak, že jsem to přivedl k rychlému a správnému psaní toho jazyka, kterýž má tu zvláštnost, že je v něm forma, obraty a fráze jaksi tak ustálené, že nedovoleno se odchýliti. Stalo se mi, že jsem sleduje myšlenkový chod řeči české neb německé, napsal větu, nad kterou se profesor můj zarazil, ano takřka obdivoval krásu výrazu, načež doložil: krásně řečeno, ale francouzsky to nejde; a když jsem se ptal, jeli v tom jaká chyba logická nebo gramatická, odpověděl: »Nikoli. Ale je to novota, jakou by si u nás mohl dovoliti jen Lamartine neb Lamennais.«

Vedle toho pokračoval jsem ve svých studiích o národním hospodářství a zásoboval se knihami toho oboru. Také jsem činil počátky spisu o statcích nehmotných. U Javalů na letním jich sídle seznámil jsem se s ekonomistou francouzským Michel Chevalierem, s nímž jsem měl zajímavé rozmluvy politické i národohospodářské. Jako již v Londýně, šel jsem i v Paříži v říjnu opětně na vyslanectví rakouské žádat za prodloužení svého pasu, chtě, abych v tom ohledu neměl neshodu s policií; ale prodloužení to, od ministerstva zahraničného žádané již v květnu, nepřicházelo; konečně mi pas až do nového roku na vyslanectví prodloužili. Také jsem psal v té době více do časopisu Union, jejž Springer redigoval. Mezitím přátelé moji z Prahy neustále naléhali, abych se už vrátil, zejmena také dr. Pinkas dynoval. Přemýšlel jsem teda, kterou cestou se vrátit, neb jsem měl vždy na mysli, že především musím s ministry mluvit, abych věděl, jak se hodlají ke mně chovat, neboť jsem nevěděl, nebudouli

chtít proti mně zakročit jakkoli, neb jsem věděl a ukázalo se později často, jako s Havlíčkem, že vláda Bachova proti nepřátelům svým nebude se tuze ohlížeti na zákon a jeho šetření; protož jsem myslil na to jíti dříve na Vídeň. Konečně jsem se ustanovil na tom jíti přes Drážďany, Žitavu, Liberec, na Pardubice, kde již tehda byla železnice do Vídně. Dal jsem matce rendezvous v Žitavě.

Rozloučil jsem se v Paříži s přáteli Porákem a Hůlkem, kteří se ke mně vždy pěkně zachovali. Býval jsem v té době často zván u známých. Porák k vůli mně sezval v ten čas všecky známé Čechy v Paříži žijící, mezi nimiž byl také jeden, kterýž sloužil již ve vojně proti Napoleonovi a stav se následkem zajetí a nemoci Francouzem, ještě pod ním. Jeden, také krejčí, jmenem Ženíšek, zachoval si hezké jmění, tak že brzo na to koupil zámek Boccarmé v Belgii, když příbuzní hr. Boccarmé, aby podědili, otrávili nikotinem. Událost ta vzbudila pozornost celé Evropy, a když po skončení trestního procesu zámek Boccarmé byl v dražbě prodán, psaly noviny, že jej koupil Mr. Zinichek un chevalier hongrois.

Návrat do vlasti konal jsem přes Berlín a 23. prosince byl jsem již v Drážďanech, kde jsem se opět sešel s hr. Gozze či Gučetićem, horlivým Slovanem, kterýž byl radou rakouského vyslanectví v Drážďanech. V tu chvíli byl v Drážďanech právě kníže Felix Schwarzenberg, rakouský ministr zahraničních záležitostí. Vyjednával se zástupci vlád německých o poměrech Německa. Kníže Schwarzenberg vystupoval tehda velmi sebevědomě a užil příznivé pro Rakousko tehdejší situace a válečné nepřipravenosti Pruska k jakémusi pokoření jeho, jehož aggresivní vystupování tehda menší německé státy nerady viděly a tudíž se více jaksi k Rakousku, jež platilo za mocné, přibližovaly. Hr. Gozze schvaloval velice úmysl můj představiti se hned v Drážďanech kn. Schwarzenbergovi, abych se tak zabezpečil, kterak se vláda naše ke mně chovati hodlá.

Když jsem přišel ke knížeti, čekalo tam již plno všelikých diplomatů, a k velikému překvapení mému dal mne kníže ihned před nimi k sobě povolati a přijal mne způsobem přímo kordiálním. »Nuže, vy přicházíte z Paříže, co nám nesete nového?« A tak se mne vyptával na události, na situaci a budoucnost Napoleonovu, způsobem zcela nenuceným dobré půl hodiny. Při té příležitosti vyslovoval se o situaci politické a politice jiných států, zejmena Pruska, proti němuž byl ostře naladěn, způsobem tak nelíčeným přede mnou, že mne ta upřímnost přímo překvapovala. Byltě Felix Schwarzenberg muž zvláštního způsobu. Měl velmi malou důvěru a úctu k lidem, snad následkem zkušeností svých, takže takřka a priori považoval lid en canaille a nerad dělal výjimku. Když byl nastoupil ve Vídni ministerstvo, musil se vpraviti do poměrů parlamentu rakouského a jiných; mluvil kdysi s jedním vysokým vládním služebníkem a pravil: »Ich bitte sie, dieses Parlament, das ist ja Canaille, die Leute

sind alle zu kaufen, die Einen mit Geld, die Anderen wenigstens mit Ämtern oder Ehren;« načež on odpověděl: »Nur einen Palacký oder Rieger würden Durchlaucht kaum kaufen.« — »Ja die zwei, das ist ein anderes Genre, die sind Fanatiker ihres Glaubens.« Snad právě toto mínění jeho o mně bylo příčinou, že se mnou jednal tak důvěrně, jako se sobě rovným.

Když mezi tím komoří oznamoval toho onoho diplomata, odpověděl: »ich bitte zu warten,« tak že mne to samého genovalo. Bylo mi divno, že se mne neptal na mou záležitost s Czartoryským a Telekym, tak že jsem sám o tom začal, načež on odpověděl: »Wir sind darüber schon näher unterrichtet, und wissen, dass nicht viel daran ist.« To jsou věci minulé, necháme je ležet; ale teď je situace jiná. My jsme odhodláni vésti regiment pevnou rukou. Dle toho se musíte i vy řídit. Překročíteli meze dané, pak musíme i proti vám rozhodně zakročit. Víte, na čem s námi jste. Tak se se mnou přívětivě rozloučil; oznámil jsem mu, že pojedu do Vídně, že chci také s Bachem mluvit. Přisvědčil pokynem, jako by chtěl říci, že Bach již bude vědět.

Hned po rozmluvě šel jsem k hr. Gozze, jenž se tak přátelsky ke mně choval, a vypravoval mu celý rozhovor. Toho to velice zajímalo, považoval to za záležitost přímo historickou a nalehal na to, abych to pro paměť sepsal, že to bude někdy nad míru zajímavé pro poznání povahy a nadání Schwarzenbergova. Já to bohužel neučinil, a tak se mi to namnoze z hlavy vytratilo. Ale v celku zůstalo mi toto delší setkání a jednání na vždy památným.

Rozloučiv se s hr. Gozzem, jel jsem do Žitavy, kam jsem si byl objednal matku a sestru, které na mne skutečně v hostinci u černého orla čekaly. Možno si představiti, jak vroucně a radostně mne přivítala drahá matka, jež mne byla $1^1/_2$ roku neviděla a tolik starostí pro mne přestála. Strávili jsme spolu štědrý večer při černé rybě po česku upravené, a já jim odevzdal nákupy z Paříže pro ně přivezené.

Na to odejel jsem poštou přes Hradec do Pardubic a drahou do Vídně, kde jsem měl zajímavou rozmluvu s Bachem, jenž nebyl zcela zapomněl, kterak jsem návrhem svým s odvahou podaným spasil vládu, když si nevěděli rady a nemohli dostat peníze pro Jelačiće, ani Maďaři se již blížili Vídni.

Navštíviv také hr. Lva Thuna a přátele své Helferta, Šemberu a Jirečka, vrátil jsem se do Prahy, kde mne přátelé takřka s nadšením uvítali. Byli mne již za nepřítomnosti zvolili do sboru pro postavení Národního divadla, kde jsem našel co kollegy policejního ředitele Sacher-Masocha, ředitele spořitelny, a preláta strahovského Zeidlera. Že právě tito tenkrát za přiměřené uznali vstoupiti do sboru toho, bude asi nyní těžko pochopitelné; těžko říci, v jaké míře tu jednali ve srozumění s místodržitelem Mecsérym, kterýž to uměl mistrně, to jest bez hluku a křiklavé křivdy navleknouti, že sbor po kolik let nemohl udělati kroku s místa;

byltě to mokrý hadr dusící každé nadšení, a způsobil tou methodou naší věci více škody, než jiní zjevní utiskovatelé před ním.

Nicméně nedali jsme udusiti svého nadšení pro věc; zápasili jsme pro povznesení národního vzdělání v průmyslové jednotě, literaturou atd. Ale byly to doby trudné, v nichž zalézali a krčili se všelijací lidé, kteří v době pohnuté dělali veliké hrdiny, zpívajíce »Hr na Němce!« atd. Těch, kteří v té době nesli hlavu vzhůru a hlásili se zjevně co Čechové, bylo jen málo.

(Pokračování.)

Ze života V. V. Tomka.

Druhá hniha paměti jeho.

Stať

Jaroslava Božka.

(Dokončení.)

Lahodnosti osobního obcování mezi Tomkem a některými jeho kollegy na universitě byl brzy na závadu nový spor o rukopisy Zelenohorský a Králodvorský, o jichž pravosti Tomek nepochyboval. V prvním díle svých Pamětí vyprávěl nám, co zjistil na cestě do Nepomuka o rukopise Zelenohorském; v druhém díle zmiňuje se o tom, co slyšel o rukopise Králodvorském. Již r. 1879 zajel si (dne 23. září) s přítelem Hausmanem a jeho dcerou (paní Pírovou) do Králové Dvora, aby poznal místo, kde rukopis byl nalezen, a přeptal se, co o nalezení jeho bylo známo. »Dovedl nás tedy pan děkan P. Štěpánek do kostela a na kruchtu, tam pak do sklepení, ve kterém rukopis byl nalezen, vzav k tomu co pamětníka Šafela kostelníka, muže 76letého, který roku 1818 co ministrant byl nalezení přítomen. Šafel vypravoval nám, jak jsem si hned druhého dne potom zaznamenal, následovně: Hanka byl hostem na děkanství, kdež vypravovali mu při obědě o jakýchsi šípech Žižkových. Šli se na ně na řečenou kruchtu podívat. Ve sklepení zmíněném byla almara, v které se ty šípy chovaly. Dva z nich že jsou tu posud, ostatní se dostaly do musea českého. Na almaře stály dva staré kancionaly. Když je Hanka chtěl viděti a sňali jeden, vypadl malý rukopis, který stál mezi nimi, na zem. Ministrant Šafel jej zdvihl a podal panu děkanovi, kterýž pravil: to budou nějaké latinské modlitby. Šli s nimi ze sklepení ven na kruchtu na světlo; tu pak Hanka poznal, že jest to české, a tak dále. Byl prý přítomen také jistý pan Nyklíček, toho času sudí, kostelník nevěděl ve kterém místě.«

O počátku a průběhu nového boje o rukopisy bude rovněž nejlépe doslovně citovati Paměti, ježto obráží se v nich věrně smýšlení Tomkovo. »V tu dobu (v únoru r. 1886) počal se znova spor o pravost rukopisů Králodvorského a Zelenohorského, ve-

dený brzy s větší náruživostí než za předešlého času. Počátek učinil tentokrát profesor Gebauer útokem proti rukopisům, na který předně odpověděl profesor Kalousek v sezení učené společnosti dne 22. Unora. Byl jsem do sporu potažen, tuším následkem pojednání svého z roku 1849 o dobytí Prahy knížetem Oldřichem roku 1004. Sepsal jsem z té příčiny dne 24. Unora dva krátké články do Osvěty, na jichž obsah se nepamatuji, nemaje jich při ruce, též pak z uložení od výboru musea dne 28. Unora osvědčení pravosti rukopisu se týkající. K hajitelům rukopisů náležel zvláště profesor Hattala, proti němuž ke Gebauerovi připojil se profesor filosofie Masaryk puzený pouhou ctižádostí, nemaje dokonce žádných odborných vědomostí, hledaje toliko dosažení jakéhos náčelnictví mezi odpůrci starších učenců českých.[1]) Byl

[1]) V pravdě hlavním původcem a strůjcem tohoto českého útoku proti rukopisům byl prof. Masaryk. Učinil se v něm — hlavně též jako redaktor Athenaea — vrchním generálem a z jeho přívrženců v profesorském sboru šli na komando jeho do boje i takoví, kteří u věcech paleografie, staré češtiny, literatury a jiných, o něž právě šlo, byli zrovna tak úplnými nevědomci jako on sám. Ale tito slepci velmi směle mluvili o barvách. Profesor fysiky a hvězdářství dr. Seydler nepravost rukopisů dokazoval počtem pravděpodobnosti! Ovšem za to dostal od prof. Kalouska lekci, která jeho bláhovému počínání vtiskla pečeť nesmrtelné blamáže.

I profesor národního hospodářství dr. Kaizl šel se svou troškou do mlýna, ale v užším kruhu: jak se to stalo, zasluhuje býti zaznamenáno pro budoucí paměť.

V českém klubu na říšské radě přistoupil k Josefu Jirečkovi, býv. ministrovi (který nám to pak vyprávěl), a posměšně se ho tázal: »Což vy, Excellencí, opravdu ještě věříte v ty rukopisy?«

Jireček, bystře na něj skrze své zlaté brejle pohlížeje, odtušil: »Já se bádáním o těch rukopisech zabývám — řekněme jen třicet roků. Jak dlouho vy?«

»Já vůbec ne, není to věc mého oboru —«

»Tak! Ale mne v ní přicházíte kantorovat?« řekl důrazně Jireček.

Kaizlův úsměv už nebyl posměšný, nýbrž rozpačitý. »No ne — já jenom — moje otázka — —«

»Na tu otázku dal vám za mne odpověď už někdo jiný.«

»Kdo pak?«

»František Ladislav Čelakovský.«

Kaizl zamrkal očima. »Ten je přece dávno mrtev —«

»Přes třicet roků.«

»To jsem já ještě —«

»— byl na houbách, ano. Nicméně tu odpověď vám přece dal. Četl jste jeho básnické spisy?«

»Něco z nich, ale to už na gymnasium —«

»Podívejte se v jeho Anthologii do první básně ‚Husar,‘ tam je ta odpověď na dvou místech, po druhé v třetím verši od konce.«

Už se kolem obou dišputujících shromáždil tucet poslanců, kteří dychtivě poslouchali.

»Ale, Exellencí,« pravil Kaizl, čistě sobě skřipec, arci jen proto, aby zakryl své rozpaky, »kde pak bych zde shledával spisy Čelakovského, abych zvěděl, co v tom verši stojí — —«

»Co tam stojí?« ozvalo se několik hlasů.

»Ano, co —?« ptal se i Kaizl.

»‚*Mláď a hlup jsi ještě, synku!*‘ — to tam stojí,« odpověděl Jireček.

Posluchači se zasmáli, také Kaizl se tvářil vesele.

jsem brzy potom (v květnu r. 1886) dále potažen do sporu o pravost rukopisů Královdvorského a Zelenohorského, ve kterémž se vždy prudčeji pokračovalo. Dne 18. Května měl jsem rozpravu s Kvíčalou, která se toho týkala, a nazejtří potom zadal Masaryk stížnost proti mně a profesorovi Krejčímu, který byl rukopisy chemicky prozkoumal, k akademickému senatu, jehož předsedou jsem byl co rektor. Pokládalť sobě cosi za urážku od nás. Jest o tom dne 27. Května jednáno ve sboru profesorském, ale nemám o tom nic určitého zaznamenáno.«

»V záležitostech úřadu rektorského jel jsem dne 1. Června do Vídně, a přišla i tam věc k řeči v rozpravách s ministrem Gautschem, které jsem měl s ním dne 2. Června při nahodilém potkání ve sněmovně poslanců, a dne 4. Června, když jsem k němu se dostavil . . . Hned první den po příjezdu (z Vídně dne 8. Června) došel mě v kanceláři rektorské dopis od ministerstva týkající se sporu s Masarykem. Sepsal jsem k tomu odpověď v dorozumění s Randou co místorektorem dne 11. Června. Pře o rukopisy trvala však potom dále. Byla za tou příčinou od výboru musejního zřízena zvláštní kommissí k chemickému zkoumání, o níž se mi však nezachovala bližší zpráva. Ku protivníkům rukopisu připojil se toho času také profesor Goll a sepsal v tom směru nějakou kritiku mého článku o dobytí Prahy knížetem Oldřichem roku 1004. Odpověděl jsem na ni pojednáním sepsaným ve dnech 5. až 8. Července pro časopis českého musea.«

Jak patrno, Paměti dotýkají se sporu rukopisného výrazy jen více méně všeobecnými a na stránce 471. skoro nonchalantními: »Trval toho času posud spor o staré rukopisy, a byla z té příčiny od výboru musejního zřízena při museu kommissí ke zkoumání. Měla sezení, kterých jsem se účastnil dne 18. Října, dne 1. Prosince a dne 6. téhož měsíce. Nemám však o jednáních v ní nic zaznamenáno.«

Je to věc zcela zvláštní, že historik tak důkladný odbyl věc důležitou tak ledabyle. Toto »nic zaznamenáno« opakuje se v Pamětech i jinde několikráte, kdy bychom toho neočekávali. A přece Tomek bedlivě si zapisoval, kdy »vzal lázeň« v Bílovci u Náchoda (na př. str. 56, 147, 218, 268, 342), kdy si koupil poutnický perník ve Wüschelburku (str. 250), kdy byl na pouti ve Vambeřicích (na př. str. 147, 163, 179, 196, 217 atd.), kdy se posilnil gulášem (str. 129), kdy hrál preferanc (str. 368), kdy se dal fotografovati s jinými v Martinkovicích (za stodolou farní — str. 248), kdy na

---

»Čelakovský vydal také Mudrosloví národu slovanského,« dokládal k němu Jireček, — »v tom byste se mohl přesvědčit, že s čím jste nyní ke mně přistoupil, není hrubě originální: už před vámi nejedno kuře včera vylíhnuté chtělo poučovat starou slepici. Jsem vám radou, abyste nechal rukopisné otázky, s tou neuděláte karriéru: raději, národní ekonome, vymýšlejte nové státní důchody, nové daně a platy, — s těmi to půjde spíš.«

Prof. Kaizl za tuto radu děkoval jen ironicky, ale konec konců byl, že jí — poslechl. A šlo to opravdu — jak všichni víme a denně si připomínati můžeme. *Red.*

popeleční středu kupoval v Náchodě ryby (str. 452), ale nepamatuje se, zda »dobře mu známý« zasloužilý spisovatel Křížek[1]) byl profesorem či ředitelem gymnasia Táborského (str. 406), zda Jirásek, jenž mu r. 1884 věnoval povídku Sousedé, byl »toho času supplent neboli již profesor na gymnasii v Litomyšli,« čeho se týkaly spory v akademickém senátu za jeho místoděkanství (r. 1869), proč se poděkoval vlastně Bělský z purkmistrovství (koncem r. 1869), pro které záležitosti universitní jel (v květnu r. 1883) do Vídně a pod.

Bylo by nevděčno nezmíniti se o vynikajících zásluhách Tomkových jakožto jednatele musejního, obezřelostí chvalně známého již z dob Päumannových. Když konečně r. 1861 statuta musejní i matiční byla stvrzena, a v čelo doplněného výboru postavil se hr. Clam Martinic, do domu na Příkopě hrnulo se plno rozličných věcí, ústavu darovaných, ale nebylo peněz ani na převážení věcí těch do Prahy, ani na opatření skříní potřebných. Nad to místnosti dosavadní budovy již nestačily na pojetí rostoucích sbírek, tak že bylo třeba pomýšleti na stavbu nového domu prostrannějšího, a to, jak se tehdáž mínilo, na Karlově náměstí. Také Nebeský, sekretář musejní a redaktor Časopisu musejního, jsa »jaksi tělesně i duševně sklíčen,« povinností svých řádně nekonal, tak že museli se v ně uvazovati Vocel a Vrťátko; tento převzal i bibliothéku hraběte Františka Kolovrata z domu jeho ve Vídni a ze zámku Ebreichsdorfu, odkázanou museu. Jednatele Tomka, jenž prodléval v Polici a ve Vídni, zastával zatím Vocel. Výbor usnesl se ve svém sezení dne 20. srpna, že podá žádost výboru zemskému za podporu 3000 zl. Žádost tu sepsal ve Vídni Tomek, připomínaje v ní, že i budoucně bude třeba utíkati se o pomoc k zemi k vydržování ústavu tak důležitého. Byv vyzván, aby k sezení dne 18. října osobně se dostavil, přijel schválně k němu z Police. »Byl tehdáž ponejprv sepsán programm jazykem českým, což podráždilo profesora Reissa, člena výboru, tou měrou, že se k sezení nedostavil; uzavřelo se pak také protokolly psáti česky (tuším střídavě s německými).« Tomek, byv zvolen do komitétu pro stavbu nové budovy musejní, v němž vedle něho zasedal Clam, Palacký, Wenzig, Purkyně a Erben, účastnil se jeho sezení dne 2. listopadu r. 1861; »oč jsme se na ten čas usnesli, nemám zaznamenáno.« Býval také na schůzích u Palackého (dne 25. prosince t. r. a 28. ledna), jenž staral se tehdáž o založení Svatoboru, ale o podrobnostech rokování se nezmiňuje. Na jinou žádost musejní společnosti za roční příspěvek 10.000 zl. povolil (v říjnu r. 1862) zemský výbor, jehož většina nepřála národnosti české, toliko 4000 zl. ročně. Tou dobou Tomek navrhl ve sboru Matice české, aby zakladatelé její byli vyzváni k dobrovolným příspěvkům na doplnění základní jistiny aspoň na 100.000 zl. Návrh byl přijat,

[1]) Křížek zemřel r. 1881, právě když Tomek cestoval (se Studničkou, Tomanem, Rezkem, Kalouskem, Gollem a Romualdem Svobodou) do Jindř. Hradce a pak (s Kalouskem, Gollem a Rezkem) do Počátek a Jihlavy.

a vyzvání od navrhovatele sepsané vedlo k žádoucímu cíli. Velmi platně Tomek posloužil (r. 1864) novému důležitému podniku, totiž vědeckému prozkoumání země české, o něž se umlouvaly (v březnu t. r.) hospodářská společnost zemská se společností musejní a zvolily za tím účelem společnou komisi. Museu příslušelo vyslati do ní polovici členů. Mezi nimi byl i Tomek, jenž jsa zároveň jako poslanec na sněmu údem komise rozpočetní, měl referát o žádosti obou společností, aby země poskytovala na podporu jejich podniku 3000 zl. ročně, k čemuž sněm (dne 11. května t. r.) přivolil.

Zatím museum pomocí zemskou nabylo vzácné knihovny Šafaříkovy a odkazem i knihovny po profesoru theologie Fesslovi, ale na novou budovu bylo mu ještě dlouho čekati. Poslanec Šary vřele se ujal věci té na sněmě, ukazuje na mravní povinnost země vystavěti svým nákladem nový ústav; ale v samé obci Pražské, s níž zemský výbor vyjednával o místo pro něj, nebylo valné ochoty, aby postoupila nějakého městiště na Karlově náměstí. Ještě roku 1872 bylo dle Tomka »mezi obecními staršími mnoho, kteří tomu odporovali.« Tím méně byla tomu přízniva doba dřívější (roku 1866), kdy vznikla válka s Pruskem a nepřítel obsadil Prahu. Tehdáž zdálo se na chvíli, že budou ochuzeny i sbírky musejní nařízením pruského velitele, aby byly vydány všecky zbraně, kde kdo jaké má. Protože se to mohlo vykládati i tak, jako by nebyly vyňaty ani staré zbraně musejní, Tomek s Vrťátkem odebrali se k pruskému podplukovníku Ranischovi, aby vymohli na něm písemní prohlášení, že tyto zbraně vydány býti nemají. Po válce císař František Josef navštíviv Prahu a také museum, věnoval na novou budovu 10.000 zl.

Roku 1868 slavil ústav památku padesátiletého svého trvání, při níž opat Rotter jakožto člen výboru proslovil (dne 13. června) slavnostní řeč; pomůcky k ní potřebné shledal mu Tomek. Brzy potom byly slaveny sedmdesáté narozeniny Palackého, jemužto jmenem ústavu gratuloval (dne 14. června) v bytě Tomek s výborem musejním a pronesl při odpolední hostině (v Král. Oboře) přípitek, velebě zásluhy oslavencovy o literaturu českou. Uplynulo potom sedm let, než nová komise pětičlenná, skládající se ze tří členů (Huleše, Zeithammra a Hanke) od obce a dvou (Riegra a Tomka) od musea, doporučila Pražskému zastupitelstvu, aby věnovalo na novou musejní budovu to místo, kde (u Vácslavského náměstí) spatřujeme ji nyní. Tomek zastávav více než dvacet let jednatelství s nevšední horlivostí a bezplatně, zřekl se ho konečně r. 1877, aby tím pilněji se mohl oddati svým literárním pracím, ač ve výboru setrvával i dále. Na valné hromadě společnosti musejní (dne 25. května t. r.) předseda hrabě Clam Martinic rozhovořil se vřele o jeho zásluhách, a jmenem výboru dostalo se mu i písemního poděkování; jednatelem po něm stal se dr. Emler. Když Josef Jireček, jsa zaneprázdněn poslancováním na říšské radě ve Vídni, vzdal se (r. 1879) místokurátorství Matice české zvolen byl k úřadu tomu Tomek.

Vedle své činnosti politické, na universitě a v museu, hlavním úkolem svého života pokládal arci studia historická. Z nich vzešla právě v letech 1861—1888 největší část jeho slavného Dějepisu města Prahy (II. až VII. díl z l. 1871—1885) a gigantické Základy místopisu Pražského se svými bohatými rejstříky (z let 1866—1875); zaznamenal bedlivě, kdy kterou partií obého toho veledíla se zabýval. Uvádí data i o genesi svých menších (ale závažných) samostatných spisů a četných statí a úvah, uveřejňovaných brzy tu, brzy onde, jakož i o době, kdy pořádal rozličná vydání svých starších výtvorů. Byla to nejúrodnější fase jeho života, za které vyšlo dějepisných prací Tomkových asi padesát, jak vyčítá je Sborník vydaný r. 1888 od jeho bývalých žáků. K tomu přidejme účast jeho v některých spolcích a podniknutích, jemu jako historikovi blízkých, a podivíme se, co vše vykonal za 28 let, o kterých jest zde řeč. Nejsme milovníky suchého chronologického vyčítání spisovatelských prací, ale zde přece se ho poněkud musíme přidržovati, aby čtenář Osvěty nabyl jakéhos takéhos ponětí o úžasné píli Tomkově, ač neuvedeme všech příslušných dat zúplna.

Předně vylíčil nám již r. 1860 Příběhy stavby kostela sv. Víta na hradě Pražském v Památkách archaeologických, když sešlo s uveřejnění té statě v časopise Oesterreichische Kunstdenkmäler, načež jako člen výboru jednoty Svatovítské vypracoval (r. 1862) k zemskému sněmu žádost, aby dostalo se jí podpory na dostavění velechrámu. Když doktorská fakulta theologická zřídila komitét pro pěstění domácího dějepisu církevního, stal se Tomek jeho údem (r. 1862) a jeho popudem přikročeno k vydávání důležitých dvou pramenů (knih Erectionum a Confirmationum). Z novějších dějin českých (od r. 1526) a církevních ukládal do Naučného slovníku četné články po úmluvě s Palackým, jenž psal do něho statě o době starší. I v Štulcově Pozoru objevilo se několik jeho článečků, zejmena (r. 1862) o tisíceleté památce apoštolů slovanských Cyrilla a Methodia. V Památkách archaeologických vyšla (r. 1863) jeho »Obrana nejstarších dějin českých proti novějším útokům spisovatelů německých« (po německu i v Rozpravách učené společnosti) a pojednání »Dobytí Ostaše a obležení Brounova r. 1421.« Posoudiv v Národních Listech Höflerův spis o Husovi, upravil třetí vydání svých Dějů království českého a přeložil je také do němčiny (r. 1864); zároveň uveřejnil v Časopise českého musea svou »Zprávu o Anežce dceři Tómy ze Štítného« Ústavní zápasy českého národa a výslovné přání hraběte Clama Martinice přiměly Tomka k sepsání »Sněmů českých dle obnoveného zřízení zemského Ferdinanda II.,« jež vyšly r. 1868. Na žádost Palackého jal se překládati do českého jazyka kroniku Kosmovu již r. 1869, později také s pokračováním kanovníka Vyšehradského a mnicha Sázavského (kterýžto překlad vydán též samostatně roku 1882 pod názvem »Kosmův letopis český«). R. 1871 přinesly Památky archaeologické od něho článek »Žitoměř, kde památná ves toho jmena stála«, a Rozpravy

učené společnosti (r. 1873) pojednání »Registra desátků papežských z dioecezí Pražské.« Rok na to (1874) uveřejnil stať »O rodišti Arnošta z Pardubic« (v Památkách arch.) a »O chování Pražanů v čase rozepří mezi králem Václavem IV. a jednotou panskou« (v Časopise česk. mus.), i upravil »Děje mocnářství rakouského« pro střední školy k druhému a brzy potom (r. 1875) i k třetímu vydání (též po německu). Tohoto roku prohledl si s Emlerem některé rukopisy v klášteře u sv. Markety, jmenovitě Broumovskou kroniku Davida Bittnera z let 1607—1671, a vydal ji nákladem opata Rottera tiskem. Tehdáž také (za svého pobytu na venkově) pojal úmysl sepsati »Příběhy kláštera a města Police nad Medhují« a činil si výpisky z tamních privilegií městských, z pamětních knih bratrstva Marianského a souseda Polického Lege, z jeho seznamu domů Polických a p. »Příběhy« vyšly r. 1881.

Zatím Tomek upravil své »Děje království českého« již k IV. vydání (r. 1876) a spisuje IV. díl Dějepisu města Prahy uznal za potřebné bádati o rodu a počátcích Jana Žižky, o kterémžto thematu rozepsal se pak v Časopise českého musea.

Již tehdáž usmyslil si zároveň, že pokusí se o životopis toho znamenitého vojevůdce a prohledl si za tou příčinou (s Kalouskem, Tomanem a Rezkem) i některá jeho bojiště. Životopis ten, uveřejněný r. 1879, přeložen po třech letech (r. 1882) i do němčiny od dr. V. Procházky.

Když v Králové Hradci slaveno (r. 1884) zrušení pevnosti, byl pozván na slavnost (v říjnu t. r.) i Tomek, jenž odhodlal se tehdáž sepsati »Místopisné paměti města Hradce Králové.« Spis, k němuž rytec Reiter zhotovil půdorys někdejšího okolí toho města dle návodu auktorova, vydán byl r. 1885, kdy Děje království českého dočkaly se již V. vydání. Pro kandidáty gymnasijního učitelství vydal Tomek svou Příruční knihu dějepisu rakouského již r. 1858, ale sahala pouze do r. 1526; posledního roku jeho profesorování na universitě vyšlo pokračování těchto dějin od r. 1526 do r. 1860 pod názvem »Novější dějepis rakouský.« Od r. 1886 pracoval pilně již také o VIII. díle Dějepisu Prahy (zvláště o části místopisné). Při spisování svých hlavních děl neb článků chystaných pro časopisy předčítal (obyčejně ukázky z nich) brzy v historickém spolku, založeném r. 1866, jehožto byl starostou, brzy v král. společnosti nauk, která zvolila si jej po smrti Josefa Jirečka (koncem r. 1888) za svého předsedu. I rozličné mimořádné funkce konal.

Roku 1872, když jednáno o blahořečení Anežky abatyše (dcery krále Vácslava I.), vydal (na žádost P. Jenče a přímluvu Štulcovu) svědectví[1]) na základě historických pamětí o Anežce před komisí, jížto předsedal biskup Průcha. Téhož roku byl povolán s Höflerem do komise u místodržitelství, aby se pronesli o tom, jakého spůsobu lénem bylo arcibiskupství Olomoucké,

[1]) Spolu s Emlerem.

když šlo o vybavení jeho z manského závazku. Roku 1884 vláda jmenovala jej do komise, jež měla odevzdati archiv Svatovácslavský pod správu archivu zemského, roku 1887 ustanoven od zemského výboru za úda komise dozírající na tento archiv a na publikace podporované od země (zvláště z prozkoumání archivu Vatikánského).

Od roku 1861 (ode dne 11. března t. r.) zasedal Tomek ve sboru obecních starších v Praze a působil nejúčinněji v odboru školském při založení vyšší dívčí školy, jejímžto ředitelem stal se (r. 1863) přítel jeho Gabler. V komisi pro pojmenování ulic (ustavené r. 1869) »hleděl jsem nejvíce k obnovení názvů někdejších ze starších časů, nyní zapomenutých, a protivil jsem se libovolnému překřtívání, zvláště dle jmen osob buď té buď jiné straně politické zalíbených, které se však od oné doby více zmáhalo a posud zmáhá bez ohledu na stránku praktickou.« Že přimlouval se vedle Riegra i za to, aby obec po dlouhém váhání věnovala příhodné místo na stavbu nové budovy musejní, netřeba připomínati.

Muži tak bohaté a úspěšné činnosti dostávalo se zejmena od druhé polovice tohoto období (od r. 1861 do r. 1888) nemálo p o c t. Počátek učinili v tom Poličtí, kteří jmenovali ho před jeho svátkem (dne 27. září r. 1862) svým čestným měšťanem. Celou spoustou gratulací od korporací i jednotlivců byl zahrnován r. 1875, kdy dovršil čtvrtstoletí svého profesorování na universitě, a r. 1878, kdy slavil své šedesáté narozeniny. Telegramů došlo ho tehdáž 69, Praha udělila mu čestné měšťanství, a noviny (Politika, Pokrok, Národní Listy a Akademické Listy ve Vídni) přinesly pochvalné články o jeho literární a jiné činnosti.

Kralohradecký akademický spolek Dobroslav uspořádal na jeho poctu Tomkův večer, jehož se oslavenec účastnil. Roku 1879 stal se čestným a dopisujícím členem císařské akademie nauk v Petrohradě. Nejvíce uctívali jej Poličtí. Roku 1880 přednesl mu tamní zpěvácký spolek zastaveníčko k svátku, r. 1881 (v dubnu) přišli mu poděkovat členové besedy a purkmistr s několika obecními staršími za sepsání dějin města a kláštera; brzy potom (dne 21. dubna) ustrojili mu slavný průvod večer s lampiony, hudbou a zpěvy, a notář Ježek měl k oslavenci řeč. V listopadu t. r. jmenovala jej akademie umiejętnosci v Krakově svým řádným údem. Podobným průvodem jako v Polici překvapen byl r. 1883 i v Lomnici (u Turnova), kam přijel s Rezkem, Mastným a několika jinými známými.

Roku 1884, když cestoval do Moravy navštívit svého příbuzného Osvalda Svobodu, vítán byl v Brně na nádraží od ředitele Royta a některých profesorů, v moravské Kouřímě od deputací rozličných spolků, a večer uchystán mu na počest pochodňový průvod s malým banderiem v čele; později oslavován (r. 1888) v Čechách ještě na »Tomkově večeru« v Kolíně.

Roku 1885 jmenován byl členem panské sněmovny, a když pak po třech letech (r. 1888) odstupoval se stolice universitní,

vyznamenán komthurským křížem císaře Františka Josefa a zahrnován znovu spoustou gratulací.

V říjnu téhož roku slavil i starý jeho přítel Rieger své sedmdesáté narozeniny, a Tomek na žádost četných spolků proslovil k němu řeč ve shromáždění na radnici Staroměstské. Brzy potom zemřel jiný jeho přítel, Josef Jireček, předseda Král. české společnosti nauk, načež tato zvolila si (dne 5. prosince) Tomka jeho nástupcem.

Tomek zapisoval si všecky tyto pocty bedlivě a vděčně; proto i my zde jich připomenuli.

Soukromý život uplýval Tomkovi jako většině smrtelníků: za vlnou slasti přivalila se vlna menší větší strasti, ale uměl na podiv snášeti a překonávati i hluboké rány. V manželství byl šťasten asi jako málo kdo, neměl však dětí. Něžně lnul k »své Lidušce« a nerad se od ní odlučoval. Za svého poslancování ve Vídni vzal si ji záhy s sebou. Bydleli zprva u Josefa Jirečka, později u dr. Becka, a konečně v samostatném bytu. Tomek si poznamenal, i kdy se s chotí dal po prvé fotografovati, a prováděl ji po okolí Vídeňském ve společnosti přátel Riegra, Havelky, Zátky, Nováka, Vrťátka a Zeleného. Často býval s ní na dýcháncích u Jirečků, kde scházeli se po smrti Pavla Josefa Šafaříka (dne 26. června r. 1861) i s ovdovělou jeho chotí a syny Jaroslavem a Vojtěchem, když se do Vídně přestěhovali. Osudy rodiny Šafaříkovy sledoval s upřímnou účastí. Jaroslav, Tomkův, »nad jiné milý žák a srdečný mladý přítel«, zastřelil se (dne 3. října r. 1862) ze zármutku nad smrtí své nevěsty, usmrcené pádem kamene s věže Vysokomýtské. Vojtěch, zprva společník jakéhosi výrobce střelné bavlny v Döblingu, ochuravěl r. 1865 v Praze a léčil se v lázních Vartenberských. Tam seznámiv se s dcerou malého statkáře ruského, pojal ji za manželku, když se stal skriptorem při bibliothéce polytechnického ústavu v Praze, a býval pak rád vídán u Tomků. Dokud ještě meškal v lázních, navštívil jej Tomek s chotí svou, vraceje se z výletu na Ještěd. Z Turnova zašli se podívat na jakousi slavnost do vsi Nudvojovic. »Na noc jsme byli v hospodě řečené u Svobodů, kdež sídlo své měla veselá jednota nazývající se Vondráčkovou chasou. Měla své tištěné statuty, kterých první paragraf zněl: Každý člen této jednoty jmenuje se Vondráček.«

V Praze Tomkovi navštěvovali se vespolek nejčastěji s Lövovými, Zápovými, Vocelovými, Svobodovými (když se Václav Svoboda dostal r. 1864 jako školní rada do Prahy) a s Hansgirkovými; často bývali zváni na zábavy u paní Englové. Mezi jejich přátele vedle Gablera náleželi Hattala, Zikmund a dr. Frühauf, kteří bývali hostmi u nich o štědrém večeru, dále Pfleger a Špatný. S nimi bavívali se v hostinci na knížecí (na Smíchově), u modré hvězdy neb u černého koně. V sobotu večer Tomek chodíval do měšťanské besedy na rozhovory s Kalouskem, Emlerem, Tomanem a jinými; zasedali u »historického stolu.«

V neděli a o svátcích Tomek s chotí a větším menším počtem svých známých vycházeli neb jezdívali do okolí Pražského na všechny strany: do Šárky, Troje, Roztok, na Levý Hradec, na Lišku, do Chuchle, na Karlštein, na Tetín, k sv. Ivanu, do Břevnova, do Hvězdy a jinam. Tomek sám s chotí konali nejobvykleji procházku za Žitnou bránu; vracívali se přes Vyšehrad a zastavovali se tam u profesora Staňka. I u bývalého spolužáka svého Štulce nejednou byl na návštěvě neb na hostině; na tři krále zvával na oběd Tomka (a ostatní profesory fakulty filosofické) opat Strahovský Zeidler. Když v listopadu r. 1874 přestěhoval se do Prahy Jireček, radoval se z toho nejvíce Tomek. Mezi nimi a jejich přáteli vešly pak (r. 1876) do módy schůze ve středu večer. Brzy ten, brzy onen vystrojil ostatním prostou večeři, za které hovořilo se o věcech politických a jiných. Toho roku vydařilo se takových schůzí, při kterých bývali toliko páni, devět: dvakrát u Emlera, Tomka a Jirečka, jednou u Gindelyho, Riegra a Gablera. K schůzi u Riegra přivezl »zeť jeho Červinka jitrnice z Malče.« Toho roku liboval si Tomek více než kdy jindy letní veselé prázdniny v Polici, ježto užíval jich tam s ním i Jireček a jeho rodina.

K příbuzenstvu své manželky přilnul, jak se zdá, více než k svému vlastnímu. Dokud švakr jeho, Josef Dáňa, byl listovním v Chotěboři, navštívil jej (r. 1863) s chotí svou dvakrát. Byl vítán nejen od Josefa, manželky jeho Matyldy a dcerušky Lidmily, nýbrž i od faráře Theera, notáře Bayera a jiných osob, prohledl si okolí města, hrad Lichtenburk, Německý Brod i Maleč, kdež poznal Riegrovu matku. U barona Dobřenského, držitele Chotěbořského panství, seznámil se po prvé s P. Bezděkou, katechetou v Písku. Mezi první a druhou jízdou do Chotěboře vykonal cestu do svého volebního okresu Blatenského s odbočkou do Starého Sedla, aby spatřil zase svého starého přítele, faráře P. Rozsypala. Když Josef Dáňa stal se (1865) listovním v Českém Brodě, Tomkovi bývali často jeho hostmi a Dáňovi naopak hostmi v Praze.

V Brodě Tomek obcoval rád s děkanem Zimmermannem, kdysi farářem Stodůleckým a populárním spisovatelem, a zašel neb zajel si odtud brzy do Černého Kostelce, brzy do Štolmiře čili památné Žitoměře, brzy do Kouřimě.

O prázdninách vánočních, velkonočních neb velkých spěchával s manželkou nejraději do Police. Tam obyčejně »zvroubili procházkami každodenními, pokud nám povětří nepřekáželo, celé okolí města asi na hodinu cesty po známých i méně známých pěšinách.« Kde jaký koutek výběžku Broumovského a jeho sousedství pr putoval; Kladsko, pruské Slezsko a Krkonoše bývaly cílem cestovatele takřka neposedného. V Broumovsku, kamkoli se vrtl, všude měl své ctitele a známé. Laskavostí a důvěrou zahrnoval jej zvláště opat Rotter; zvával jej nejen na hostiny do klášterů Broumovského a Břevnovského, ale i na vyjížďky do blízkého i vzdálenějšího kraje (na př. do Sloupna na Bydžovsku). Jemu Tomek věnoval své Příběhy kláštera a města Police, za něž

odměněn byl od něho zlatým prstenem. Rotter zemřel dne 4. května r. 1886, a nástupcem jeho stal se P. Rupert Smolík, profesor theologie v Král. Hradci. I ten choval se k Tomkovi laskavě a zvával jej jak do Broumova tak k sv. Marketě; ale opatoval jen do 22. srpna r. 1887, kdy mrtvice učinila životu jeho konec.

Po něm za představeného kláštera byl zvolen »jen slabou většinou, 25 hlasy proti třiadvaceti profesor gymnasia Broumovského P. Bruno Čtvrtečka. Pokládal jsem za slušné při svém dávném přátelském poměru ku klášteru vysloviti mu písemně své blahopřání hned nazejtří potom dne 26. Října. Nejen však, že mi nedal žádné písemné odpovědi k tomu, čehož nebylo právě potřeba, ale také žádným jiným způsobem, ač k tomu příležitostí bylo mnoho, nedal mi na jevo, že by se ke mně chtěl míti podobně jako dva jeho předchůdcové v opatství, následkem čehož zůstal jsem obcování s ním vzdálen, ač poměr můj přátelský s četnými mně milými členy kláštera zůstával tím nedotčen.« Vůbec mezi kněžími na Broumovsku (jako jinde) byl Tomek persona gratissima. U faráře Machovského, P. Romana Kozáka, slavíval svůj svátek (dne 28. září); »k obědu na faře přišel (r. 1877) krom jiných farář Pasterkovský Marel, a přinesl, jak obyčejně činíval, třešně, jahody, ryvíz a angrešt, což všecko na vysočině pod Heyšovinou teprvé v tom čase dozrávalo a bylo tedy jinde vzácností.« V Polici samé přilnul zvláště k místnímu kaplanovi P. Cyrillu Kaněrovi, s nímžto zhusta si vycházel do okolí. »Jindy posedávali jsme s ním a s jinými v besedě měšťanské, kdež hrávali jsme lurč, večír pak někdy v hořejším pivovaře.« P. Cyrill farářoval později u sv. Markety a posléze v Počaplích u Litoměřic. Styky jeho s Tomkem trvaly nadále; tento r. 1886 zajel si k němu na Litoměřicko a pokochal se pohledem na české Středohoří. V Polici potom místo Kaněry lurčoval s naším historikem nejvíce kupec »černý« Pážma, »dle pravidla každý den v šest hodin večír, což se po celou řadu let (od r. 1881) zachovalo.«. Pážmovi říkalo se »černý k rozdílu od několika jiných Polických téhož jména, protože byl dům svůj na náměstí dal natříti tmavější barvou, než bylo tehdáž ve zvyku.«

Avšak nejdůvěrnějším přítelem jakož i nejčastějším a nejlaskavějším hostitelem Tomkovým a rodiny Dáňovy byl P. Basilius Jedlička, farář v Martinkovicích u Broumova, postonávající na nohy aneb na játra. U něho roznemohl se (v březnu r. 1861) tchán historikův Dáňa tak povážlivě, že Tomek, nežli tam za svou chotí přijel, jednal již v Břevnově s opatem Rotterem o opatření své tchyně, kdy by snad ovdověla.

Tchánovi sice se polepšilo, ale přes to nebyl v dobré kůži. Roku 1863 »v jakémsi okamžitém pomatení mysli, kterého jsme nikterak netušili, chtěl si vzíti život, zasadil si však toliko lehkou ránu nožem do krku, z které se brzy vyhojil.«

Chřadl potom vždy více na těle i na duchu, až dne 1. října r. 1866 zemřel. Do Police přijel tehdáž na krátko opat Rotter z Prahy, a Tomek se k němu ihned odebral, aby s ním promluvil

o pensi pro svou tchyni; později opat zvýšil jí důchod na jeho přímluvu o sto zlatých. Od r. 1867, kdy vdova Dáňová odstěhovala se z Police, Tomek na srdečné pozvání P. Basilia meškával o vánočních, velikonočních i velkých prázdninách v Martinkovicích. Na faře bydlíval v pokojíčku v patře a přestěhoval si do něho z Police svůj psací stůl. Tchyni vzal si do své domácnosti v Praze, odkud jezdívala jednak k synu svému Josefovi do Českého Brodu, jednak do Králové Hradce, kde se dcera její Fanynka provdala (r. 1862) za ovdovělého finančního radu Volce. U něho zastavoval se pak Tomek s chotí svou, když jezdívali z Prahy do Police neb nazpátek, a na krátkých vycházkách (zvláště na »Kopeček«) obcovali rádi s rodinou profesora Bauše. Volec zemřel již roku 1868 (v lednu), načež i ovdovělá Fanynka přestěhovala se do Prahy k synu Volcovu z prvního manželství Emanuelovi, advokátnímu koncipientovi. Bydleli s Tomkovými v témže domě (u Zibesona.)

K položení základního kamene k Národnímu divadlu (dne 16. května t. r.) přijel do Prahy i P. Rozsypal, farář ze St. Sedla a byl hostem u Tomkových. Na oplátku pozval své hostitele do St. Sedla. O svatodušních svátcích zajeli si k němu, aby i Tomkova choť spatřila Orlík, a vydali se také na Zvíkov. »Při své navštěvě Zvíkova byl jsem spůsobil přese všecko nadání mé velkou radost P. Bezděkovi, někdejšímu katechetovi Píseckému, s nímž jsem před rokem byl v Písku obcoval. Bylť on od knížete Schwarzenberka přijal na sebe jakýsi dozor na zámek ten, aby se zachoval bez porušení v tehdejším stavu svém. P. Bezděka založil tam knihu k zapisování se do ní navštěvovatelů; i zapsal jsem se netoliko do ní, nýbrž připsal jsem i zvláštní pozdravení k němu. To ho tak potěšilo, když tam málo dní potom přijel, že mi dne 14. Června psal zvláštní nadšené poděkování za to. Praví v dopise ke mně: ‚To projelo srdce mé staré tak a potěšilo, že jsem vyjda ven, v levo v pravo, kdo na blízko přišel, šestáky dával a v duchu zlatou ruku vaši líbal a srdečné díky své tam do knihy zapsal.'« — K tomu střízlivě dodává Tomek: »P. Bezděka byl veliký dobrák, muž zbožný a upřímný vlastenec, při tom poněkud směšných nálad, čehož se o něm všelicos vypravovalo.«

Nedlouho potom osud zasadil Tomkovi nejbolestnější ránu jeho života. Dne 30. června onemocněla mu choť prudkou úplavicí, která ji náramně seslabila. Zdálo se, že se z nemoci vyhojí, ale v září přitížilo se jí znova a dne 16. toho měsíce (právě na svůj svátek) musela býti již na radu lékařovu zaopatřena. »Loučila se s námi a rozprávěla krásně a rozumně až do dvou hodin (s poledne); potom však začala zápasiti se smrtí, a skonala v 5 hodin.« Pohřbena byla v Olšanech; pohřeb vedl opat Rotter. V hlubokém žalu odjížděl manžel její do Martinkovic. »Pobyt u tak milého přítele, jakým mi byl P. Basilius, byl mi velkým polehčením v mém zármutku. Počal jsem tam hned první dni choditi po blízkých procházkách, po kterých jsme jindy chodili

s Liduškou, nyní dílem samoten, dílem se švakrovou Fanynkou a s malou Liduškou Brodskou« (dceruškou Josefa Dáně).

Od malíře Lhoty, dobrého svého přítele, dal si (r. 1870) malovati podobiznu »nebožky Lidušky, abych měl stálou upomínku na ni před očima.« Zůstal jí věren až do posledního dechu a již se neženil; domácnost vedla mu sestra zesnulé Fanynka. Dne 22. listopadu r. 1868 zemřela mu také tchyně za pobytu svého v Českém Brodě. O vánočních prázdninách toho roku Tomek usmyslil si a hned začal psáti své Paměti v Martinkovicích na faře. K faře náležely vedle hlavního kostela dva filiální v Ottendorfě a v Božanově. Do všech chodíval Tomek na bohoslužby, kdykoli dlel u P. Basilia návštěvou, zvláště o velkonocích. O roku 1871 si poznamenal: »Ponejprv jsem mu (A. Basiliovi, jenž r. 1869 povýšen byl za děkana) na zelený čtvrtek pomáhal v říkání žalmů, a na bílou sobotu profetie, v čemž jsem se brzy vycvičil.«

O roku potomním (1872) čteme: »Na zelený čtvrtek... pomáhal jsem v kostele Martinkovickém panu učiteli říkati žalmy, a na bílou sobotu... zpíval jsem profetie, k čemuž byl jsem si nedávno před tím v Praze koupil příruční missal.« Dne 25. března r. 1874 P. Basilius stroje se k sloužení mše, upadl na chvíli do mdloby a na velký pátek (dne 3. dubna) zemřel. »Úmrtí drahého přítele, s kterým jsem v známosti byl od mladých let svých po čas devět a třidceti let, bylo mi samo sebou ztrátou velmi bolestnou; zároveň však byl bych jím měl také pozbyti spojení s krajinou mně tak milou pro tolikeré jiné drahé vzpomínky.« Proto najal si v Polici u souseda Hausmana dva pokoje s komorou. Tam navštěvovali ho přátelé z Prahy (r. 1880 Štulc, r. 1881 Pfleger a potom jiní), a on zase vyjížděl si odtud ob čas k umluveným výletům k svým známým, jako na př. r. 1884 k Rezkovi, Kalouskovi a Kvíčalovi do Potšteina. Při jakési vycházce z Police způsobil si neopatrným skokem průtrž a musil býti operován (r. 1877) v Praze od dr. Weisse. Po smrti švagrové Fanynky (dne 28. května r. 1878) vedla mu hospodářství služka Františka Holečková, ale umlouval se s Josefem Dáňou, jenž mínil jíti na odpočinek a přestěhovati se do Prahy, aby žili v jedné domácnosti.

Na větší cestu vydal se Tomek r. 1876 do Salcburka (navštívit prof. Löwe) a r. 1880 do Krakova na sjezd historiků. Prosil za pohostinství probošta ve Zvěřinci Jablonského, který mu odpověděl (dne 9. května t. roku): »S otevřeným náručím Vás očekávám a těším se na Vás jak dítě na Mikuláše; připomenem si dávné časy.« Na sjezdě Tomek na všeobecnou žádost proslovil »něco o universitách,« mluvě co nejzřetelněji a zvolna, aby mu Poláci rozuměli. V ty doby oznamoval mu ze Samboru starší bratr Josef, že by jako stařec sedmdesátiletý zase rád spatřil své rodiště v Čechách. Bratři neviděli se čtyřicet let, ale dopisovali si stále. Josefovi nevedlo se v Polsku valně. »Byl se po některém čase svého ustanovení ve Lvově stal justiciarem na statku císařském v Lomné. V postavení tom potkal se však později

s rozličným protivenstvím částečně snad zaviněným. Zrovna v čas, když po převratě r. 1848 patrimoniální úřady byly zrušeny a na jich místě zřízeny byly nové úřady císařské jak při soudnictví tak ve správě politické, nacházel se v disciplinárním vyšetřování, které se dlouho protáhlo. Byl tudy při dosazování k novým úřadům pominut, a zůstával delší čas bez stálého platu jen co diurnista, až teprv v několika letech stal se koncipistou s platem ročním 600 zl. v Samboře. Byl se v Polsku oženil (se sestrou faráře Felixa Patockého v Brzostku blíž Tarnova, k němuž pak uchýlil se do výslužby, a kde jej Tomek r. 1881 navštívil), i měl čtyry syny a jednu dceru, o jichž vychování velmi pilně se staral. Nacházeje se v nouzi, obracel se ke mně o peněžité pomoci, kterých jsem mu dle možnosti poskytoval. Nemohlo toho býti dost, protože ke mně se o pomoc utíkalo mnoho jiných příbuzných, jakož po dlouhý čas také mladší bratr Ferdinand, který se ve službě své lesnické v Polsku nacházel v podobných nesnázích, rovněž chudé přátelstvo v Hradci, ve Vídni, v Cerekvicích, někdy také některý Tomek mně neznámý, který se toliko na základě téhož jmena pokládal za příbuzného.«

Končíce tímto charakteristickým citátem rozbor druhého dílu Tomkových Pamětí, nemůžeme neuznati, že podávají nám vedle rozličných drobnůstek hojnost údajů závažných, bohužel tak do knihy vtrušovaných, že důležité vedle nedůležitého, známé vedle neznámého málo vyniká. Přes to budoucí Tomkův biograf bude museť obraceti tuto knihu manu diurna, manu nocturna, ježto osudy historikovy jsou v ní nejen co do jakosti, ale i do chronologického postupu přesně určeny. Literární historik najde v ní nejen poučení o stycích Tomkových s nepřehlednou řadou rozličných osob, ale i o roku, měsíci a místu, kdy a kde které dílo své počínal, v něm pokračoval a je dovršil.

Fakt najde v Pamětech mnoho, reflexí nikoli; neboť auktor všímal si jen kaleidoskopu věcí, které se kolem něho dály; co se dálo rovnoběžně s tím v jeho nitru, zpravidla nepovídá aneb jen málo napovídá. Své působení politické, v museu a Matici české, v zastupitelstvu obce Pražské. v Královské učené společnosti nauk, v historickém spolku a jinde sice nám osvětlil, ale ne vždy tak určitě a úplně,[1]) jak bychom si přáli. Načrtal patrně mnohé věci spíše tak, aby je sám sobě v mysli osvěžil, než aby poučoval o nich jiné, a paměť mu někdy selhávala. Celkový dojem Pamětí na čtenáře jest menší, než by se bylo nadíti dle mnohých zajímavých zpráv, které v nich nalézáme. To vysvětluje se tím, že líčení událostí jest jen chronologické, zprávy o jedné a téže věci po rozličných rocích rozptýleny, roztrhány, příčiny od následků často příliš daleko odloučeny, zkrátka plynulost motivace přerušována. Důkladný rejstřík sice usnadňuje hledati příbuznost částí toho onoho celku, ale přece jen ukládá nám námahu, jaké

[1]) Schválně uváděli jsme někdy citáty z Pamětí, abychom ukázali, jak jsou místy nejasné a neúplné.

nás jiný spisovatel ušetřuje. Arci stesky tyto jsou již nyní marny. Auktor usmyslil si dílo své psáti tak a ne jinak, nedal si předpisovati od jiných, pro které prvotně Pamětí neskládal a potom jim nevnucoval. Také v soudech o osobách z protivného tábora (o Grégrovi, Sladkovském, Vídeňských liberálech a centralistech, odpůrcích rukopisů a j.) zůstává nepokrytý a svůj, jako v soudech o těch, s nimiž co do smýšlení se shodoval; svůj je v svých zálibách, svůj i ve svém protivnictví.

Růže.

Legenda

Aug. Eug. Mužika.

I vzali kati Ježíše,
jejž soudcové jim dali,
a na posměšnou korunu
snět trnovou mu spjali.
To byla kdysi růže snět,
teď všecky květy sdrány,
by trny mohly vniknout hloub
a více bolet rány.

I drala tolik trnová
se snět v to bílé čelo,
že pod ní kvítků krvavých
v ráz na sta vypučelo,
pod každým trnem jeden květ
z těch ostrých bolných hnětů,
že nikdy neměl, co byl živ,
ten keř tolik těch květů.

A Ježíš kráčel mlčky, sám
a přetěžký kříž nesl,
a klesl pod křížem a vstal
a znovu pod ním klesl —
i cítil bolest palčivou
a řekl: »Sněti krutá,
proč pálíš mne, jak z ocele
bys žhavé byla skuta!

Čím kdy jsem tobě ublížil,
co učinil jsem tobě,
že neustáváš bodati
mne ve své divé zlobě?

Pij tedy dále moji krev
a uhas svoji žízeň
a zdvojnásob svůj žhavý pal
a smutnou moji trýzeň!«

I zašeptala ona sněť:
»Ó, bědný lidský synu,
ach, nemluv ke mně s výčitkou,
ach, odpusť mou mi vinu!
Já nechci tebe mučiti,
však vlastní muky moje
ty bolesti jsou mých i Tvých
vždy nové, nové zdroje.

O, sličný muži, ubohý!
Ó, jaký náš je osud!
My nikdy nesetkali se,
my nezřeli se posud,
my vzdáleni tak od sebe
jsme žili, kvetli v dáli —
teď v chvíli obou poslední
nás lidé navždy spjali!

Tys nikdy netrhal můj květ,
jej netisk roztoužený,
ty sám jsi nikdy nevídal
v něm obraz drahé ženy,
a nikdy s vášní nelíbal
můj květ, pln žhavé vůně,
jak ohnivý bys líbal ret,
jenž po tvém retu stůně!

A teď jen smrti polibek
již kladu v tvoje čelo —
by s jediným tím, posledním
tu navždy, navždy mřelo,
pak svadnout sama musím též
a bez všech květů stlíti,
a marně z bílé hlavy tvé
tu vláhu krve píti!«

I řekl Ježiš: »Nesvadneš —
já dám ti život nový,
a rudý květ tvůj světu vždy
o mojí lásce poví!
Kveť dále v radost každému,
kdo po lásce kde stůně,
a jako nardy drahá masť
buď sladká tvoje vůně!«

I vzal té mroucí sněti kus
a políbil ji jemně,
u paty kříže vsadil ji
v to kypré lůno země,
krev živá na ni stékala
a vláhou na ní tkvěla,
že v tisíc květů mrtvá snět
ta znovu vypučela.

Ty květy rudy jsou, jak krev
by kanula v ně s výše,
a sladká vůně mystická
z nich dosud ve svět dýše.
My trháme je s úžasem
a s modlitbou a s plesem,
a v svaté lásky naší dík
je v oběť kříži nesem.

Smutný čas.

Smutno v přírodě — ach, smutněji v mé duši!
Cestička má známá je teď opuštěna,
děsné ticho vůkol mé jen kroky ruší,
sám a sám tu bloudím — horkou slzu v oku,
trudných myšlenek jen šerou přízi snuji.
K Tobě, Pane, lkám: Kdy nastane již změna
v našem českém světě? Poználi přec naše
vlastní krev, co slepě na svém lidu páše? —
Staré vrby, jež se kloní ku potoku,
hluboké mé vzdechy žalně opakují.

Těžká mlha klade na pustá se lada,
ale těžší, těžší v moje srdce padá . . .

Ferd. Tomek.

Šindelkáři.

Slovenský obrázek.

Napsal

Karel Kálal.

Devatenáct let žil jsem na úpatí Radhoště, v horách a lesích. Pusobení tam bylo krušné, ale příroda krásná. Vzpomínám na lesy a častěji zastonám tužbou jen horalům známou: Hory, hory — lesy, lesy! ...

Víceekráte zašel jsem si pěšky až na Slovensko, mezi horami a samými lesy. Představujte si nejvýchodnější Moravu, kde se rozkládají lesnaté Beskydy. Tam je osada Bílá, hromádka chalup rozházených v kotlině a po stráních. Je tam dřevěný kostelík a dřevěná škola; také villa, v níž přespávají myslivci, když se tu v létě k zábavě sejdou. I já jsem se v ní několikráte vyspal.

Ponejprv přišel jsem do Bílé r. 1885. Před Bílou, na cestě v lese, šindeláři strouhali své výrobky. Byli to šindeláři slovenští.[1])

Přenocoval jsem s nimi pod kolibou. To byli první moji slovenští přátelé, a tam je vlastně začátek mé slovenofilské činnosti. Také na tu chvíli často vzpomínám, ačkoli uplynulo již dvacet let.

Po několika letech vypravil jsem se na Slovensko opět přes Bílou; bylo to počátkem srpna, za velikého vedra. Vyšed po obědě mínil jsem po západu slunce doraziti na Bílou. Ale vedro bylo tak veliké, že pod nejbližšími za Frenštátem stromy jsem usedl na celou hodinu a potom ještě několikrát ve stínu odpočíval. V lesích za Čeladnou již bylo dobře. Pěkně se po silnici podle potoka stoupalo; v levo Smrk, v pravo Kněhyně. Ale po sedmé hodině slunce zapadlo, a já potom asi trochu pobloudil, neboť došel jsem na Bílou až po půl noci. Šindelkářů jsem na známém místě nenašel. Přes rozlezlý potok a hromady klád přešel jsem k hospodě poblíž myslivecké villy. V téže hospodě byl jsem r. 1885, a tenkráte mi pravili, že mi nebylo třeba v lese se šindelkáři spáti, že by mne byli dali na nocleh do villy. Na to vzpomenuv zaklepal jsem na dvéře hospody.

»Kdo je?« ozval se ženský hlas. Pověděl jsem jmeno i stav a požádal za nocleh ve ville.

»Neznámým nemůžeme dovolit; já nejsem hospodská, já jsem dívka« (děvečka).

Žadonil jsem dále, pořád při zavřených dveřích, jež otevříti dívka se bála. Otec mé ženy byl lékařem, i na Bílou jezdil. Otázal jsem se služky, ználi jej.

»Jak bych neznala, byla jsem u něho dva roky kravařkou; kterou to slečinku mají?«

[1]) Na Slovensku dělají šindele drobnější a říkají jim šindelky, robotníkům šindelkáři.

»Annu.«

»Tak, slečinku Annu . . .«

Otevřela dvéře, podali jsme si ruku a zavedla mne do villy. Ještě i hrnek mléka a kus chleba mi přinesla. Byla to Veruša Kubaňová z Horní Bečvy, horské vesnice na jižním svahu Radhoště se rozkládající. Byla ráda, že se sešla s mužem »slečinky Anny.« Po únavné cestě se dobře nespí, já také dlouho neusínal, ale mile jsem si hověl. Maje okno otevřeno slyšel jsem vodu hrčet a chvílemi zašuměl les. Bylo mi milo přemýšlet o tom, že přenocuji v širém lese, a že jsem již v samém sousedství Slovenska. Tajil jsem dech, abych slyšel šumění lesa. »Hohohohohó!« Takový hlas slyšel jsem z dálky, lidský hlas, myslil jsem. »Hohohohohó!« slyším opět, a to zřetelněji. Za chvíli zas . . . zas a zas . . . Hlas smutný, zoufalý, už blízko villy . . . Bůh ví, co je. Zavřel jsem okno. Pohádky lesů táhly mou myslí, o vraždách, rytířích, princeznách . . .

Slunce bylo již vysoko, když jsem procitl. Umyl jsem se v potoce; tak dělám vždy, když přenocuji v horách. Veruša připravila snídaní. Obsloužila mě ráda, protože měla ráda »slečinku Annu.«

Cílem mým byli šindelkáři. Veruša mi ukázala, kde jsou. Jsou prý čtyři, všickni z Turzovky; také jeden mladý mezi nimi.

»Pán Boh daj dobrý děň.«

»Pán Boh daj; kdě sa ustávajú, kdě?«

»Som z Frenštátu, iděm len tak svet skúšať,« představil jsem se šindelkářům, jak obyčejně se slovenskému lidu představuji.

Dvě koliby, čtyři stolice, hrba klátův a čtyři chlapi. Právě přijíždí vozár. »Hijó! Heta! Čihy!« Práská do koní, hubených kost a kůže, i bičištětem je mlátí. U kolib zastavil, aby shodil dřevo.

Šindelkářská koliba je tak právě pro letní byt; čtyři neotesané sloupky a na nich stříška z kůry. Stěny žádné. Stříška chrání před slunečním úpalem a před deštěm. Pod každou kolibou jsou dvě tesařské kozy, za každou chlap. Dva chlapi tak čtyřicátníci, švakři z Turzovky, první slovenské dědiny hned za hranicemi; pod druhou kolibou staroušek otec a mladý syn, také z Turzovky. Jak jim jde práce od ruky a jak je milá na ně podívaná! Struh — struh — struh . . . Koza vrže, poříz někdy zahvižďí, na suku zaskřipe, ale nejčastěji slyšíš milý zvuk: struh — struh . . . Rýha udělá se fugačem, a šindelek je hotov; slyšíš jej zvučně plesknout, když jej šindelkář na hromadu odhodí. Struh — struh — struh, vrz, plesk . . .

Vedle teče potůček a mile hrčí. Od noci hoří smolný klát a kouř jen voní. V ohništi jsou očazené kameny, na něž šindelkáři staví várníky, když si vaří. I várníky jsou vedle, černé od kouře a vnitř neumyté, také černé dřevěné lžíce se tady povalují. Les šumí a voní, ptáček přilétá jeden za druhým a každý tu odzpívá pěknou písničku. Věru prý i jelen sem někdy zavítá.

Vzpomněl jsem si, jak se Veruša bála v noci dvéře otevřít a vypravoval jsem to šindelkářům. Mladý šindelkář, Martin Žilinčiar, ustal v práci: »Hej, hej, ona je opatrná,« poznamenal.

»Opatrná, ale někomu otevře hned,« řekl šindelkář Odnoga. Martin se začervenal. Struh — struh — struh, vrz, plesk, struh — struh . . . Vozár složiv dřevo postál chvíli. Figura pro malíře: rovný jako svíčka, černé dlouhé vlasy, na hlavě těžký černý širák, košile z hrubého plátna, rukávy při ní široké, tak že mu lokte vylízají, těsné gatě z bílé hrubé houně a na nohou krpce. Stojí jako při raportu — bylť vojákem — a drží při noze bič, jako kdysi držíval zbraň. Mlasknul.

»Tak tři deci pálenky, hm, přišly by na košt.«

»Napij se vody, tu ti teče,« pravil Martin.

»Hej?« jízlivě se táže vozár, »též si ji glgal, ale teraz ti Veruša zakázala.« Opět se začervenal Martin. »Hijo!« vzkřikl vozár a práskl do vzduchu. »Čihy!«

Pověděl jsem šindelkářům, co mne v noci strašilo. Hohohohohó! »To byl tetrov,« pravili; stařeček tetřeva také po půlnoci slyšel.

Vrátil jsem se oklikou do hospody. Veruša vařila. »Co ustrojíte mně?« Umluvili jsme kapanou polévku z mléka a vaječnici.

»To jsem se dověděl něčeho pěkného,« zažertoval jsem. Veruša se zapálila, ale byla ráda, že se dotýkám jejího štěstí. Jen jen poskakovala. Maličká, ale silná; tvář kulatá, ruce baculaté, v pasu hrubá, v kyčlích široká a pod krátkými sukněmi vyčnívala jí silná lýtka. Jako kulička, říká se o takových ženských. Nebyla sličná, ale přece příjemná. Vždycky mne zajímalo štěstí chudých. A tak bych byl rád vnikl do duše zamilované služky a zamilovaného šindelkáře. Pověděl jsem Veruši, jak jsem se seznámil se »slečinkou Annou.« »Víte, já byl knihovníkem a ona si chodívala knihy vypůjčit, vybírala si ty nejlepší a tak to začalo.«

»Jejda, jejda, to jsou oni, vždyť jsem já tam slečince Anně též pro knihy chodívala.« A po takovém úvodě začla Veruša o srdci svém. »Vědí —«

»Říkejme si ve dvoje,« napomenul jsem ji.

»Tak víte, on sem večer zacházel na pálenku. Nepil moc, jen za tři krejcary a zafajčil si ze zapekačky. Tak seděl a okukoval. Já nic. Nikdy jsem na šindelkáře nepomyslila, bídný zárobek (výdělek). Protivila se mi jeho černá košile bez límce, šňůrkou pod krkem svázaná, také nahaté černé ruce a rozhalená prsa. A když vzal zamaštěný širák na hlavu a houni na ramena, vypadal jako celý dráteník. Jé, toho bych si nevzala, říkala jsem si v duchu vidouc ho, jak za mnou pokukuje. I to se mi protivilo, že nemluvil po našemu; říkal: d*r*evo, *r*eč, hromot*r*esk a co toho ještě napovídal. Ráz v neděli starký (starý otec) šel domů, ale Martin zůstal zde. Odpoledne šel do hory (lesa) a večer, když nikdo neviděl, dal mi plný širák jahod. ‚Prijmitě to odo mňa,‘ tak pěkně pravil a stiskl mi ruku a už byl pryč. Jahody voněly a byly jako palce hrubé. Širák byl vyložen lopuchovým listím, a kolem dokola byly pěkné kvítky. Inu, nikdy bych byla nepomyslila, že to tak pěkně umí. A tak pěkně to řekl: ‚Prijmitě to

odo mňa.' Druhý den jsem šla vedle kolib, kde šindelky strúhají. Martin se rozčervenal. ‚Kdě sa ustávátě, kdě?' optal se. Tož jsem se zastavila a dívala se na jejich robotu. Dřevo bylo takové čisťoučké a bělučičké, a třísky tak pěkně odletovaly. Pomyslila jsem si: Není to řemeslo tak zlé. Musím říc, Martin strúhal nejšikovněji; než napočítal deset, už mu letěl šindelek z ruky. Tož, tož — co bych ještě řekla? Večer přišel a byl takový vymytý. Zase si dal pálenku a kouřil ze zapekačky a tak pěkně za mnou pokukoval. Když jsem vyšla ven, vyskočil za mnou a uchopiv mě za ruku, řekl mi do ucha: ‚Dobrú noc, Verunko.' ‚Verunko' pravil, všichni mi říkají: Verušo. Byla jsem ráda, že mi tak pěkně pravil, ale páchlo mu z úst, tož jsem odskočila a tak po tichu mu řekla, že cítím tabák a pálenku. A co se stalo? Druhý večer Martin přišel a — nepil a nekouřil. Jejda, to se mi tak zalíbilo a pomyslila jsem si: To by byl poslušný muž. Když odcházel, zase se ke mně přitočil, dechl mi na čelo a nic jsem necítila. No — no, ono toho bylo moc. Jednou mi přinesl solničku ze dřeva, co sám urobil, — jednou dvě dřevěné lžíce pěkně vypálené a jednou pěkné perličky z jarmarku z Čace. Já jsem mu zase několikrát naškračila vaječinu, sama jsem vejce koupila, a pasák mu to zanesl do koliby. Ale to pořád nebylo nic. Až jednou v neděli odpoledne šli jsme spolu do hory na jahody. Jahod bylo do Boha —«

»Počkejte, Verušo.« Slyšelť jsem ponejprv rčení: do Boha, a vzpomněl jsem si na Dobrovského, jenž dle tohoto rčení soudil, že slovo Bůh znamená mnohost. »No — no, vypravujte dále.«

»My jsme nic netrhali; Martin mě držel za ruku a tiskl mi ji. Naráz, když jsme byli vysoko v hoře, oblapil mě kolem pasu a pravil, až se mu hlas třásl: ‚Verunka moja, ja ťa tak rád.' A moc a moc mě vybozkal (zulíbal). Já jsem jej oblapila kolem krku a už bylo hotovo.

Večer Martin do hospody nepřišel. Mne cosi táhlo tamto do lesa k obrázku Panny Marie. Nebála jsem se tmy a šla jsem tam. Když jsem byla blízko, zaslechla jsem hlas, ale nebála jsem se — tak mě Panenka Maria sílila. Kdosi se nahlas modlil, kdo jiný než Martin? A tak pěkně po slovensku: ‚Zdravas Panenka Maria, milosti plná, Pán s Těbou, Ty si požehnaná medzi ženami, a požehnaný je plod života Tvojho Ježiš. Svätá Maria, matko božia, pros za nás hriešnych nyni i v hodinu smrti našej. Amen.' Urobila jsem kříž a modlila se s ním. Pomaloučku a potichoučku šla jsem k obrázku a klekla si vedle Martina. On se ulekl, ale hned se zas vzpamatoval; oba jsme sepjali ruce a modlili se společně k Panence Marii. Nikdy jsem se tak nábožně nemodlila jako tenkrát. Martin se mi přiznal, že se chodil k Panence Marii modlit každý den, až si mne vymodlil. Takový je on hodný šuhaj; nepije, nefajčí, robotí a modlí se . . .«

Veruša odskočila z kuchyně. Já si usedl ke stolu, který stál venku, a po chvíli přinesla mi Veruša velký talíř kapanky a va-

ječnici. »To víte, já to tak neumím jako slečinka Anna,« poznamenala. —

Odpoledne jsem šel opět mezi šindelkáře.

»Co jste měli na oběd?«

»Bryju,« pravili. A sami si ji uvařili. Když voda vře, nasypou rozemleté kukuřice, posolí to a nechají povařit. Dnes si ji pomastili rozkračenou slaninou.

»A co bude na večeři?«

»Múka.« Do kyselého mléka natřepe se mouky, posolí se to, povaří, rozšvrlá habarkou a je hustá, živná polévka.

Po večeři se šindelkáři klečíce pomodlí a jdou hned, úplně unaveni, spat. Spí pod kolibou majíce pod hlavou třísky a přikryjí se huní (kabátem z houně). Poblíž koliby roznítí oheň, vloží do něho hrubé poleno nebo klátík a ten pomaloučku hoří po celou noc a spící šindelkáře zahřívá. Vonný kouř ze smolného dřeva je šindelkářům příjemný.

Před východem slunce již zase sedí na koze. Struh — struh, vrz, klep — to je po celý den. Kdy by šindelkáři měli lepší plat a s lepším platem lepší stravu, nebyla by robota jejich zlá. Celý den a celou noc v lese! V lese spát, jaký to má význam pro zdraví lidské! I starký, otec Martinův, byl zdráv a pracoval čile. Již padesátý rok strúhal šindelky; sotva dvě tři zimy chodil po drotárštině. Strúhal ve Spiši, v Sedmihradsku, ale nejvíc v lesích Olomouckého arcibiskupa v nejvýchodnější Moravě. Obchod se dřevem mají na Slovensku ponejvíce židé. Ti také kupují dřevo v lesích arcibiskupských a velkou část dávají zpracovati na místě. Slovensko spotřebuje mnoho šindele; horské dědiny jsou celé pod šindelem a v městech je též množství šindelových střech. Šindel se odpočítává na kopy a prodává se ve svazcích. Tisíce svazkův odnáší Váh kdo ví kam. Prkna a jiné rozpílené dřevo pluje až do Egypta, a to po Kysuci — když má dost vody — do Váhu, po Váhu a po Dunaji do Černého moře, odkud přes moře Marmarské, Egejské a Středozemské do Alexandrie, nebo do Kaira. Neníliž zajímavo, že Egypťan má nábytek ze dřeva moravského?

Od kopy šindelků dostává robotník 10 krejcarů, tedy za krejcar ustrúhá šest šindelkův. Otec se synem ustrúhali za den až 20 kop, zarobili tedy denně až 2 zl. Robili tenkráte židovi Adolfovi z Vysoké.

Do Bílé přišel jsem v pátek v noci a pozdržel jsem se do neděle. V Bílé je kostel filiální, a té neděle přišel kněz z Ostravice, dvě hodiny vzdálené. Kněz kázal a sloužil mši, při níž učitel hrál na varhany, jen jen se v dřevěném kostelíčku rozléhalo. Starý otec odešel na neděli domů, do Turzovky, kdežto Martin zůstal na Bílé. Byl v kostele a Veruša též, zdáli se mi nejpobožnějšími ze všech lidí. Kdo si jich dobře povšiml, poznal ženicha a nevěstu. Martin měl sváteční oblek; nové bílé nohavice houněné měl ve vysokých botách, pěknou houni na ramenou a pod ní košili z bílého plátna, dar to Verušin; v rukou držel nikoli všední širák,

nýbrž černý klobouček s přiléhavou stříškou, a za kloboučkem trčela vonička od Verunky. Šohaj, jak by jej vymaloval. Veruša měla kroj valašský; černou širokou řasnatou sukni jen do polovice lýtek, modrou tlačenou přednici (zástěru), kryjící bezmála celou sukni, běloučké mušelínové rukávce, nad loktem nadúté a ozdobené bohatou valašskou výšivkou. Kordulka byla černá axamítová a lesklým prýmkem lemovaná. Za kordulkou měla voničku z Mařího listu a božího dřevka. Byla prostovlasá, vlasy majíc spleteny v jeden rulík, zakončený jasně červenou pentlí, jakož vůbec u valašských děvčat vídáme. V rukou držela knížky (modlitby) a vyšívaný kapesníček. Přece jen šumná, a Martin na ni více hleděl než na pana faráře. Po kostele na ni čekal a chopil ji za ruku; jdouce k hospodě houpali rukama a vesele si vypravovali.

V neděli odpoledne odešel jsem z Bílé na Slovensko. — —

Uběhlo několik let. O svátcích svatodušních r. 1904 vyšel jsem si zpod Radhoště opět přes Bílou do kraje drátenického. V té době jsou lesy nejkrásnější; nejvíce voní, zeleň jejich je svěží, a ptáci v nich nejvíc zpívají. Tentokráte cestoval jsem s milým pěvcem Valašska J. Kalusem. V Bílé vzpomněl jsem na Martina a Veruši a řekli jsme si, že je v Turzovce vyhledáme. Potkávali jsme lidi jdoucí proti nám na Moravu, putovalif na pouť do Příbora.

»Kde bydlí Martin Žilinčiar?« ptali jsme se.

»Tam níže, na levo od silnice, má pěkný bílý domček.«

Cestou viděli jsme chalupy dřevěné neobílené, tu jednu, tam dvě nebo tři a žádná neměla komínu. Najednou jsme přišli k chalupě bílené a s komínem. »Pojďme tam.« Hned na prahu jsme uviděli — Veruši. Mne nepoznala, ale rozpomenula se a nezapomněla se zeptati na »slečinku Annu.« Martin nebyl doma, strúhal šindelky až v Sedmihradsku, a starý otec byl už na věčnosti. Sedli jsme na lávku a vypravovali. Nejdřív o sobáši. Podle uherských zákonů byla Veruša s Martinem oddána nejprve po občansku od matrikáře v Turzovce; nenazývala to sobášem, byli prý napřed u notára u zápisu. Potom byli církevně oddáni na Bílé; dobrá paní hostinská vystrojila jim skrovnou hostinu. Martin byl i po svatbě hodný, ač trošku pil i kouřil. Veruši trápily malé obločky; v jizbě bylo tma, ani vyšívat nemohla. Tedy prosila Martina celý rok a když ani druhého neustala, Martin obločky zvětšil; sám to urobil, jen sklo zasadil sklár. Když byly obločky větší, žadonila o komín; nemohlať prádlo na půdu zavěsit, neboť kouř valil se celou půdou. Martin váhal, ale konečně zavolal murára (zedníka), a za dva dni stál komín až radost. Potom si Veruša sama chalupu olíčila (obílila) a okénka ocifrovala (ozdobila) šmolkou. Jiní mají chalupy neolíčené, jen kolem maličkých okének bývá jakýsi malířský pokus; štětka namočí se do vápna a přitiskne se ku každé straně okénka. Nyní Veruša pomýšlí na prkennou podlahu.

Ukázala nám dva své chlapce. Bude je posílati tam do té školy, do moravské. Na samých hranicích je česká škola, náležející do okresu Místeckého. Spodek je zděný, stavba dřevěná, střecha šindelová a též všechny stěny jsou zvenčí šindelem pobity. Škola stojí při cestě na Slovensko, ve výši 712 metrů nad mořem. Rozhled je nádherný, vítr stálý. Vyučování začalo tu po prázdninách r. 1904, a chodí sem i starší chlapec Verušin; nedáť prý si dítě v maďarských školách zbeťárštit. —

Na konec krátké rozjímání.

Slovák vzal si za ženu Moravanku. Ona si oblíbila Slovensko, rodiště mužovo a rodiště drahých dětí, on připoután byl k Moravě, jež mu dala hodnou ženu. Tu si vzpomínám na slovenského advokáta, jenž pojal za ženu pražskou slečnu a na českého soudního úředníka, který si až v Gemeru družku vyhledal. Podívejte se do jejich domácností: knihy a časopisy české i slovenské, výšivky a kroje české i slovenské, chvilku se mluví o Čechách, chvilku o Slovensku, přátele tam a přátele tu, jedno léto pobudou v Čechách a jedno pod Tatrami . . . Inu, nejlépe je uskutečňovati československou vzájemnost na stupních oltáře.

Rada otcovská, zkuste!

Zimní elegie.

Poletuje sníh . . .

Poletuje sníh,
  na větvičky posedává —
  káne slza rozplývavá,
hvězdy — voda z nich.

Teskně tíká pták
  na zasetém oseníčku,
  nevzmůže se na písničku,
chud a truchliv tak.

Sladko bylo dřív,
  teplo, vonno — k okouzlení,
  po tom všem už stopy není,
zánik na vše kýv . . .

Vymřel všechen zvuk,
  mrtvo, němo, vítr pouze
  naříká a pláče dlouze,
jak kvílení sluk.

Rozhučel se les,
mrtvou krásu oplakává —
»kam se děla květná sláva?«
volá do nebes.

Přervaná struna.

Liliové roucho polí —
jaká krása!
a přec nad ní srdce bolí,
jíním bílé větve, stvoly,
zmar vše hlásá.

Zazvonily saně v letu,
zní to v dáli;
smála se v nich mladá láska —
zvrátili — úd, voj, vše praská —
zaplakali . . .

Nad dalekými horami . . .

Nad dalekými horami
slunce i měsíc se usmívá,
však nad mou vlastí ubohou
kupí se mračna hrozivá.

Nad dalekými horami
obláčky snivé putují,
nad námi prošlehuje blesk,
obydlím vichry lomcují.

Nad dalekými horami
orlové krouží v spirálách,
nad námi v dusnu víří jen
tísnivě čpavý pýr a prach.

Nad dalekými horami
klene se jiný, lepší svět,
u nás jen mlha, mráz a tma,
na cestách polních žádný květ.

Nad dalekými horami
vlídnější snad je Pánbůh sám,
jen vlast má opuštěna vším,
pro to ji nade vše ráda mám.

Irma Geisslová.

Zvony.

Zvony zní z daleka, zvony zní z hluboka,
slyšte je srdcem a duchem!
Řeč jejich dunivá výstražně zahřmívá
nehybným, strnulým vzduchem.

Slyšte je! Po kraji poplašně volají:
»Darmo jsme zněly vždy, darmo!
Srdce jsou zavřena, láska je zmařena,
svobody není — jen jarmo!«

Karel V. Prokop.

O literatuře katalánské.

Piše

A. Pikhart.

(Dokončení.)

Obnovením studií klasických a vzniklou z toho oblibou latiny počínali nejprve pracovníci vědečtí opouštěti katalánštinu a psáti po latinsku. Po porážce unionistův r. 1521 počaly se do Katalonie důrazně tlačiti vlivy kastilské, podporované světovládou španělskou, a i tím podkopávaly se základy literatury katalánské.

Přece však i v 16. století shledáváme znamenité spisovatele katalánské, vynikající nad své přechůdce snadností, s jakou se vyjadřují i o látkách nejtěžších, a jakkoli není spisovatelů tolik, jako ve století patnáctém, jsou za to spisy jejich plny krásných myšlenek a psány slohem vznešeným, jak toho vyžadují vědy morální a filosofické.

Z právníků vynikl Solsona knihou *Estil de Capbrevar* a Peguera, z historiků Carbonell spisem *Crónica general d'Espanya*, dále Vila, Tarafa knihou *Crónica de cavallers catalans*, Beuter, Dionís Jorba a Icar y Calza.

Básněmi se proslavili Serafí a Pujol, který napsal báseň o bitvě u Lepanta.

Sloučením koruny aragonské a kastilské, přenesením společné vlády do Kastilie, za jejímž dvorem stejně jako kdysi z Provence do Katalonie táhli se nyní básníci a jiní spisovatelé, a mocným rozvojem řeči a literatury kastilské (čili, jak se všeobecně říká španělské) stalo se, že v Katalonii obliba domácí tvorby klesala, staré, dobré vzory se zapomínaly a že nejeden literát hleděl dojíti uznání a prospěchu tvoře po kastilsku. Barcelonský

rytíř Juan Boscán spojil se se slavným básníkem španělským Garcilassem, aby v poesii španělské vybojovali vítězství italské formě básnické, a Valenciané Cristobal de Virués, kanovník Tárrega, Gaspar de Aguilar a Guillém de Castro psali kastilsky, pomáhajíce rozvoji španělského dramatu.

Císař Karel V. se sice naučil katalánsky, i za jiných vládců se vydávaly zákony a nařízení pro Katalonii jazykem katalánským, ale úpadek se tím nezadržel.

Básník Vicente García, zvaný Rector de Vallfogona, psal katalánsky, ale jeho práce i formou i myšlenkami jeví zřejmý úpadek.

Někteří spisovatelé katalánští v století XVII., poznávajíce, že domácí řeč a literatura upadá, bojovali statečně a psali pozoruhodná díla, na př. Pujades: *Crónica de Catalunya*, Monfar y Sorts. Andreu Bosch, jehožto kniha *Títols de honor de Catalunya Roselló y Cerdanya* vyniká čistotou řeči, Bruniquer, Esteve Corbera, Gaspar Roig y Gelpi, Manel Marsillo, Joan Dameto, Joseph Blanch, Jaume Ramon Sala a j.

Nejvýznačnějším znakem úpadku jest, že Pujades při vší dobré vůli a lásce k rodné řeči uznal nezbytným napsati druhý díl své Kroniky kastilsky.

Ve století XVII. napsal ještě poeta Francesch Fontanella, zvaný pyšným jmenem Lo Fénix catalá svazek básní: *Diversió per los alumnos del Parnas catalá*, ale i poesie upadala dále. Potulní zpěváci počali sami tvořiti básnicky, otupujíce špatnými skladbami vkus lidu a hyzdíce jazyk výtvory nepřesnými a chybnými.

Když pak Filip V. (1713—1746) dobyl r. 1714 Barcelony brannou mocí, zrušil veškera privilegia katalánská, užívání katalánštiny v úřadech státních v Barceloně, Valencii a Rosellonu a vyučování řečí domácí, nacházela katalánština stejně jako u nás v dobách pobělohorských útočiště hlavně v lidu, a jen o to byla šťastnější, že také měšťanstvo od ní neodpadlo, užívajíc jí v obchodním ruchu mohutně rozkvétajícím, a že ji zachovávala i katalánská církev a hlavně pak kapitola Barcelonské kathedrály.

I v XVIII. století snažili se někteří — již nemnozí spisovatelé — básníci Francesch Balist y Ferreras, který napsal i *Apología del idioma catalá*, a Augustí Eura a prosaikové Serra y Postius, Bastero a j. o zvelebení katalánštiny, spisujíce díla hlavně mystická a mravoučná, ale kastilština svou rozšířeností a úspěšností lákala nadané Katalány vždy více.

A tak usínala krásná literatura katalánská snem stále tvrdším a řeč žila jenom v chrámech, v obchodě a hlavně v ústech venkovského lidu, který ve všech zemích neuvědoměle sice, ale houževnatě trvá při dědictví po otcích.

V XVII. století po dlouhou dobu již nikdo po katalánsku nepsal.

Na kolik zatím přispěly katalánské nadané hlavy k rozvoji literatury kastilské, nelze ani správně odhadnouti. Stejně byste se

nedopočetli, kolik intellektu z krve naší a rodu našeho pracovalo cizí řečí pro národ jiný, zapomínajíce na svou povinnost k rodné řeči a vlastnímu národu.

* * *

Snad to byly přílišný tlak a centralisační snahy vlády Madridské, tlumící železnou rukou veškery národnostní projevy katalánské, snad přispělo k probuzení ducha katalánského obrození myšlenky národnostní v době Napoleonské, vnikající hodně zvolna skrze silnou kůru cizího nátěru k nitru katalanismu, zdánlivě mrtvého — jisto je, že po dlouhé době olověného spánku probuzen genius národa katalánského skřivánčí písní básníka, z vlasti vzdáleného. Roku 1834 se totiž v Barcelonském časopise El Vapor objevila óda *A la Patria*, kterou napsal Bonaventura C. Aribau (* 1798, † 1862). Báseň, napsaná krásnou katalánštinou a prosycená planoucí láskou k vlasti, vzbudila všeobecné překvapení. Mohutné a zároveň líbezné verše [1]), hřímající do neuvědomělého kraje:

Ať zemře nevděčník, jenž krajích ve cizích
řeč rodnou promluví a touhou nezahoří,
kdo na vlast vzpomínkou se pláčem neumoří,
a s úctou nezvedá varito dědů svých!

a vyznávající s bolnou slastí:

Ach v řeči llemuzské můj první výkřik zněl,
když z prsou matčiných jsem ssál já přeblaženě,
ve řeči llemuzské jsem k Bohu volal denně,
a v noci plné sny llemuzských písní měl —
A kdykoliv jsem kdes ve světě osaměl,
vždy po llemuzsku jsem si mluvil potají —

rozdmýchaly poznovu svěžím vánkem plamen, sklesly pod popelem národní otupělosti už na pouhou vychládající jiskru, a ti, kdo se před vydáním Ódy na vlast nenadáli, že by řeč selská a odstrkovaná dovedla povznésti se na takovou výši a rozezvučeti se takovou krásou, pocítili v prsou novou lásku k otčině, a poslušni praktického, přičinlivého ducha katalánského, počali ihned stavěti výše na základech položených Aribauem.

Téhož roku, kdy vyšla Óda, uveřejnil Joan Cortada katalánský překlad z vlaštiny (*La Noya fugitiva*, Uprchlá dívčina) a r. 1839 vydal Miguel Antoni Martí sbírku veršů *Llágrimas de la viudesa* (Vdovecké slzy), vynikající ovšem spíše citem, nežli básnickou hodnotou.

První dílo skutečné ceny básnické po Ódě na vlast byly verše *Lo Gayter del Llobregat* (Dudák Llobregatský), které počaly začátkem roku 1839 vycházeti v časopise Diario de Barcelona. Tvůrce jejich, Joaquim Rubió y Ors (* 1818), který i další své práce podpisoval pseudonymem Lo Gayter del Ll., napsal několik sbírek veršů, z nichž nejčelnější jsou *Dolors y consols*

[1]) Překlad jsem uveřejnil v Nedělních Listech Hlasu Národa ze dne 1. května 1904.

(Bolesti a útěchy), *Amors que matan* (Vražedná láska), *Sa mirada* (Její pohled) a *Postas del sol* (Západy).

Záhy po těchto prvních dílech básnických se vyrojily sbírky veršů méně cenné, obyčejně pod pseudonymy, na př. Lo Tamboriner del Fluviá (Fluvijský tamburinář) a j.

Mladý život rozechvěl také katalánské divadlo, jehožto vznik a rozvoj hodlám časem vypsati zvláště. Také se tuto nezmíním v době nové o literatuře nespadající v obor literatury krásné, protože by článek vzrostl měrou přílišnou.

* * *

Hned na počátku nového rozvoje literatury katalánské vynikl Antoni de Bofarull, který uveřejňoval verše své s pseudonymem Lo Coblejador de Moncada (Monkadský písničkář). Působil vydatně při květinových hrách a dosáhl na nich několik prvních cen. Napsal i mnoho prací prozou, na př. politický román *Ortaneta de Menargues*, čerpaje hojně z historie.

Vliv Ódy na vlast a vlasteneckých veršů Rubiových se počal jeviti i na Balearech, ač několik měsíců před vydáním veršů Llobregatského dudáka (v září 1840) prohlásil hlavní časopis Mallorský La Palma, že se Mallorský dialekt (jinými slovy katalánská řeč) nedá oživiti na řeč literární a uměleckou. Že prý není řečí vládní a tato okolnost že stačí, aby zvrátila všechny ukvapené naděje. »A kdybychom měli i Homery i Virgily, nikdo cizí by se naší řeči nezabýval, a kdy by se vyskytli u nás velcí geniové, jistě by, hledíce k bezvýznamnosti domácí řeči naší, hovořili řečí Cervantesovou a Moratínovou.«

A rok potom podal Tomás Aguiló y Cortés (* 1812, † 1884), jeden ze zakladalelův Palmy, Rubiovi katalánské básně, a napsal pěknou sbírku *Poesies fantásticas en mallorquí*.

Také příbuzný jeho, Marian Aguiló y Fuster (* 1825) vynikl na Mallorce básněmi, z nichžto sbírka *Llibre de la Mort* se podnes pilně čte.

V letech čtyřicátých uveřejnil také Geróni Rosselló s pseudonymem Lo Joglar de Maylorcha (Mallorský zpěvák) historické romány.

Co takto rašila nová domácí literatura na Mallorce, počínala se i Valencie hýbati. Tam pronikla kastilština obyvatelstvo nejvíce, a spisovatelé se jevili se směry kastilskými nejsmířlivější, užívajíce většinou jak katalánštiny, tak i kastilštiny.

V letech 1841—43 uveřejňoval Valencián Tomás Villaroya jemně procítěné verše, budě jimi lásku k řeči domácí.

S hnutím literárním, tkvějícím v řeči, zachované lidem, přirozeně se rozvinulo sbírání písní národních a pěstování katalánského národopisu vůbec. Roku 1847 počal Manuel Milá vydávati *Romancerillo catalán* a nalezl v národopisné práci mnoho následovníků. Zmíním se ještě o něm v řadě básníků.

Mnozí noví poetové dobývali si prvního uznání o květinových hrách, obnovených v Barceloně a později i v jiných městech katalánských.

Touto cestou vynikl prudký a vlastenecký Adolfo Blanch (* 1832, † 1887), hlavně verši *Amor de Deu*, *La veu de las ruinas*, *Lo castell feudal* (Láska Boží, Hlas sřícenin a Feudální hrad) Damas Calvet (* 1836, † 1891), jehožto sbírka *Vidrims*, (Střepiny) dosáhla úspěchu, a Ubach y Vinyeta, který dobyl svými romancemi přes 200 cen při pěveckých zápasech.

Vedle těchto jsou z novějších lyrických básníků pozoruhodni Rubió y Estorch, vzletný Francesch Pelay Briz (sbírky *Cansons de la terra*, *La masía dels amors* a *La Orientada*), Isabel de Villamartín a proslavená Maria Josepha Massanes de Gonzalez.

Roku 1851 vystoupil básník Manuel Angelon a r. 1856 Albert Quintana; o tři roky později na Balearech Joseph Lluís Pons y Gallarza a náboženský poeta Miguel Victorio Penya d'Anier.

Ve Valencii r. 1856 Teodoro Llorente (* 1836), dosud žijící slavný historiograf a pěvec Valencie, s Vicentem Wenceslaem Querolem založili básnickou školu Valencijskou, v které se později znamenitě osvědčil Jacinto Labaila, Ferrer y Bigné a Torres.

Llorentova nejčelnější díla jsou *Valencia y Barcelona*, *Llibret de versos*. Proti ostrým útokům Adolfa Blancha na Kastilii postavil se na stanovisko smíru a svorného obcování, a stejně psal i jeho přítel Querol.

V háji literatury katalánské přicházíme teď k novému, mohutnému a plodnému kmeni — k Victoru Balaguerovi (* 1824). Již ve svém 14. roce psal po kastilsku články i dramata; první svoje katalánské práce (*A la Verge de Montserrat*, Montserratské Panně Marii) uveřejnil r. 1857. Poesie jeho, vynikající plamenným vzletem, vyslovovala jeho politické přesvědčení a vlastenectví tak vřele a mohutně, že probouzela všudy nejen lásku k jazyku a domovině, ale i činnou touhu po osvobození vlasti a po samostatnosti národní. Tak končí sloky básně jeho *Los quatre pals de sanch* (Čtyři krvavé pruhy, narážka na čtyři kolmé rudé pruhy ve žlutém poli na štítu katalánském) refrénem: »Ay, Castella castellana, No tí hagués conegut! Ach, kastilská Kastilie, kéž jsem tebe nepoznal!«

Stejným plamenem lásky k vlasti a nenávisti k tehdejšímu nepřátelskému systému vládnímu plápolá Antoni Camps y Fabrés (* 1822, † 1882) v balladě své *Los tres suspirs del arpa* (Trojí vzdech harfy).

Za příklad poesie toho rázu uvádím obsah: V hrobě leží královna, v pravici majíc zlaté žezlo, na prsou harfu o třech strunách (víra, láska a vlast), ze kterých dovedla kdysi vyluzovati sladké tóny k radosti synů svých. Ale dala se oblouditi králem, který ji pozval, aby zasedla s ním na společný trůn, a sloučila

na jednom štítu lva i břevna (znak Leónu a znak Katalonie). Za nedlouho uvěřil král nepřátelům královniným, a zanevřel na ni.

Už ji nejmenují paní,
každý ji jak raba míjí,
a že hlasně naříkala,
z úst i jazyk vyrvali jí.

»Už je po ní, po cizince,
bídná, už nevzdychne ani!«
S pláštěm ji už pochovali,
harfu, žezlo vrhli za ní.

Dlouho němě hlídali tam,
kde ji svatá hrobka kryla —
Náhle harfa zastenala,
královna se probudila.

Básník volá pak všechny věrné syny královniny k probouzející se matce:

Královnu svou zvedni, choti,
dítky její, zvedněte ji!
Žezla pozbyla, však buď nám
útěchou ta harfa její!

K lidovému umění se přiklonil Manuel Milá y Fontanals, jehožto básně *La cansó del pros Bernart, fill de Ramón, La mort de Galind, La complanta d'en Guillém* vynikají svěžestí a zvláštním rázem písní lidových.

Od roku 1860 básnil pod pseudonymem Lo Trovador del Onyar, Henrich Claudi Girbal v Geroně, a stejnou dobou počal psáti i Francesch Bartrina, jehožto vlastenecké verše shrnuty jsou ve sbírce *Los Cants del Laletá.*

Zatím se již tužil do literátní práce největší novověký básník katalánský, Mossen Jacinto Verdaguer (* 1843 † 1902). Jeho díla *La Atlántida, Lleyenda de Montserrat, Cançons de Montserrat, Idilis y cants místichs, Caritat, Canigó, Lo Somni de Sant Joan, Patria* a *Jesus infant* rozšířila světem vedle slávy pěvcovy i slávu rodné řeči jeho více, než dosud veškera jiná díla katalánská. Až do něho mnozí pokládali literaturu katalánskou za mrtvolu uměle galvanisovanou, za hříčku, vyvolanou odporem proti nadvládě řeči kastilské, za pokusy bez základu a budoucnosti, prorokujíce, že katalánské hnutí literární zajde stejně rychle, jako vzešlo, — a náhle se před jejich polo soustrastným, polo posměšným zrakem objeví velká báseň Atlantis, mohutná jako hora, tkvějící pevně v rodné zemi a vrcholem sahající do oblak, plasticky krásná, velkolepá, vyzdobená mocnou a zdravou obrazností — dílo, určené pro věky.

Právem pozdravil Fréderic Mistral po vydání Atlantidy Verdaguera jako dědice Miltonova a Lamartinova. Záhy se vyskytly překlady do kastilštiny, do frančtiny, do vlaštiny, provensalštiny, angličtiny a němčiny, a dnes jest Atlantis majetkem všech velkých literatur světových.[1])

[1]) Český její překlad vydal Jar. Vrchlický. Mimo to P. Sigismund Bouška vydal překlad Snu sv. Jana a já překlad krátké legendy *Lo Pi de les Tres Branques.*

Poesie grandiosně mystická dosáhla v pracích Verdaguerových stupně tak vysokého, že se stěží vznese ještě výše.

V poesii katalánské stojí Verdaguerovi po boku Angel Guimerá (* 1847) jehožto *Poesies* (r. 1887) obsahují básně fantastické, až děsí, a velkolepé, až omamují. Stejně velkolepý vládce velkých obzorů a neobmezených dálek, nehledá námětův svých v klíně přírody, jako Verdaguer, ale v tradici, v historii rozvoje a zániku národů, ve srážkách olbřímích sil ať fysických, či duševních. Poesie Danteho a Viktora Huga splývá v jeho básních formou mistrně dokonalou. I ve chvílích, kdy činí Guimerá poeticky intimní doznání, činí tak zasmušile a bolestně.

Hlavní dílo Guimerovo jsou však jeho tragedie, kterými vítězně pronikl i do ostatních Španěl, do Italie, do evropských států severních i do Ameriky. Jest mohutným soupeřem Echegarayovým, ba mnozí jej kladou i nad něho. O této dramatické tvorbě jeho rozepíši se jindy. Teď se vraťme k dalším činitelům na poli nové krásné literatury katalánské.

Mossen Jaume Collell, soudruh Verdaguerův, byl činným v poesii, (vydal r. 1894 sbírku *Floralia*) i v prose; Joaquim Maria Bartrina sepsal dobré básně stejně jako Terenci Thos y Codina, Joaquim Riera y Bertrán (*Cansons de noys y de noyas*, *Cansons del temps*, *Mel i fel*) slavný ilustrátor Apeles Mestres (*Avant*, *Microcosmos*, *Margaridó*, *Idilis*, *Baladas*, *Cants íntims*, *Estiuhet de Sant Martí*) Frederich Soler, Miquel Costa y Llobera (Poesíes) Mallorkán Joseph Taronjí, Aniceto Pagés de Puig (velkolepé apokalyptické verše *Recull iment, Lo cant de Salomó*) a Pablo Bertrán y Bross.

Z prosaikův vedle Bofarulla zasluhují pozornosti Terenci Thos y Codina (kniha zkazek *Lo Llibre de l'infantesa*), řečený už Francesch Pelay Briz (*Lo Coronel de Anjou*), José Feliú y Codina (*La Duda*, *Lo Rector de Vallfonga*), básník i prozaik Artur *Masriera* a pilný líčitel lidového života Cayetan Vidal y Valenciano († 1893, sbírka *Rosada d'estiu*, Letní rosa).

Na přechodu k době nejnovější tvořili prosaikové: Luis B. Nadal (knihy *Margaridoya, Benet Roura*), Joseph María Valls y Vicens (*L'exemple*, *Guideta*, *Lo segador*) Joaquim Riera y Bertrán, o kterém učiněna již zmínka v řadě poetův (knihy *Escenas de la vida pagesa*, *Deu narracions, Rey Cavaller*, a j.), Dolors Montcerdá de Maciá (*La Montserrata* a sbírka veršů *Poesíes catalanes*) a Cayetano Soler (Tresina).

Ze spisovatelův soudobých vynikají vedle Guimery básníci Francesch Matheu, Joan Maragall, (sbírky *Cants y visions* a *Les Disperses*) a malíř, básník i prosaik, moderní Santiago Rusiñol. Z prosaikův pak napsal Pompeyo Gener vedle studií o literatuře a spisů filosofických též několik vynikajících prací, spadajících do oboru krásné literatury; dále vynikl v proze Joseph Pin y Soler, jehožto trilogie *La familia del's Garrigas*, *Jáume* a *Niobe* dosáhla velkého úspěchu. Pin tvoří přirozeně, s nádechem naturalismu, přiměšuje hojně lidových dokumentů,

nastřádaných zkušeností. Přes to jest však jeho spůsob provádění fabule a hlavně vyhledávání nepředvídaných effektův romantický.

S Ollerem a Victorem Catalá povznesl katalánskou novelu na nebývalou výši. Oller a Catalá jsou největší pýchou současné katalánské literatury.

Narcís Oller narodil se r. 1846 a je v Barceloně advokátem Je to naturalista, vynikající skvělým líčením povah a hlubokým názorem na život. Vypravuje mohutně a jadrně. Za svého mládí psal kastilsky, až ke konci let sedmdesátých uveřejnil katalánskou svoji sbírku *Croquis del natural.* Před ním psaly se katalánsky jenom historické romány a novely a líčení života vesnického, ale on přivedl do knih svých psychologickou analysi a popisuje i katalánské třídy střední a vyšší, obohacuje domácí literaturu novými myšlenkami, vyslovenými novou formou. Ve slavném jeho románu *La Papallona* (Motýl, vyšel r. 1882) podal svěží a věrný obraz Barcelonské společnosti představené řadou typických osob. Zola uvedl Ollera do Francie, napsav pochvalnou předmluvu k tomuto dílu, ač Oller není Zolista. Napínavá novela *L'escanyapobres* (Pijavice) je hrůzným vylíčením venkovského lichváře, vyssávajícího celé okolí a končícího spravedlivou tragickou smrtí. Z dalších jeho knih jmenuji *Vilaniu, Lo drama de Vallestret, La Bogeria, De tots colors, Figura y paisatge,* jakož i *La Febre d'or,* líčící bursovní třeštění, které v r. 1881 ovládlo celou Evropu a v Barceloně, středisku rozvinutého obchodu a průmyslu, bylo asi velmi patrno. Knihu tuto měl Oller rozepsanou, když se dočetl, že Zola píše román L'argent o stejné látce, i dokončil rychle román a vydal jej, aby neupadl v porok napodobování.

Victor Catalá, mladý zjev na poli literatury katalánské, vydal nejprve verše *Lo cant dels mesos* a *4 monolechs* (r. 1901), na to povídky *Dramas rurals* (r. 1902) a *Ombrívoles* (r. 1904) a potom román *Solitut* (r. 1905). Jest obdivuhodný naturalistickým líčením, jako by zastřeným mlhami stálého smutku a pronikajícím do nejhlubších tajův lidského cítění.

Přede dvěma roky nevěděl o osobě spisovatelově ještě nikdo. Četli s obdivem jeho spisy, pátrali, ale spisovatelův důvěrník, který prostředkoval mezi ním a nakladatelstvem, nevyzradil ničeho. Z dopisu autorova, opravňujícího mne k překladu prací jeho, poznávám, že jest to — žena. Podá svému národu najisto ještě díla ceny nehynoucí.

Pilným sběratelem Mallorských lidových povídek a zářícím vzorem obětavé lásky k vlasti a rodné řeči jest generální vikář na Mallorce, Antoni Ma. Alcover (pseudonymem jeho jest Jordi des Recó), jehožto trojdílná sbírka *Aplech de Rondayes Mallorquines* jest kniha nad míru cenná.

Mallorkán Gabriel Maura vydal sbírku dobrých povídek *Aygo-forts* (r. 1892) a Carlos Bosch de la Trinxeria řadu knih, líčících hlavně dojmy a vzpomínky s cest (*Recorts d'un excursionista* r. 1887, *Pla y montanya* r. 1888, *De mi cullita* r. 1890, *L'hereu Noradell, Montalba, L'hereu Subirá* a *Tardanias* r. 1902).

Emili Vilanova líčí s velkým zdarem mravy Barcelonské. Je výborný znalec svého lidu a kreslí jej v knihách svých (*Quadros populars* r. 1881, *Entre familia* r. 1885, *Del meu trós* r. 1886, *Escenas Barceloninas* r. 1886, *Pobrets y alegrets* r. 1887, *Monólechs y Quadros* r. 1887, *Gent de casa* r. 1889 a *Plorant y rihent*, r. 1891) s humorem a tklivou láskou.

Miquel S. Oliver vydal r. 1903 povídku Mallorským nářečím o Mallorském životě, *L'Hostal de la Bolla*, Joaquím Ruyra r. 1903 řadu dojmů a povídek *Marines y boscatjes* a Marian Vayreda r. 1904 román horalů *La Punyalada*. Jsou to vesměs práce vážné, hluboké a pozoruhodné, stejně jako spisy sympatického básníka Josepha Aladerna (pravým jmenem Cosme Vidala) verše *Odas paganas* (r. 1903) a drobné povídky z okolí Tarragonského *La gent del llamp* z téhož roku.

Roku 1903 vydány také verše rolnického synka, Antóna Iserna, *Esplets d'ánima jove*, svědčící o jemném cítění a ušlechtilé snaze samoukově.

Upřímný přítel národa našeho, lékař dr. Benet R. Barrios, uveřejňuje poslední dobou v katalánských revuích a časopisech črty z našeho života lidového a zdařilé překlady (Nerudovy Loretánské zvonky, úryvky z Babičky a pod.)

Končím. Vidím, že práce moje není tak úplná, jak bych si přál a jak by literatura katalánská zasluhovala. Dílem však tím vinna obava, že bych větším ještě hromaděním jmen přehlednosti článku neprospěl, dílem pak obtíže se shledáváním pramenův a materiálu.

Budiž práce tato aspoň první stezkou, vedoucí naše čtenářstvo do sličného a hojně rozkvetlého sadu literatury katalánské.

Z výletu do Srbska.

Cestovní mžikové kresby a poznámky

od

Karla Voitla.

(Pokračování.)

Bělehrad má svou obchodní akademii, kterou založil náš krajan Víšek.

Kollegové šťastnější než já, kteří konali cestu s pravou výletovou náladou, s očima vesele otevřenýma a za určitým cílem, zajisté znamenali více zajímavých věcí při našich výzkumných toulkách po Bělehradě a cítili plněji bezprostřednost dojmů. Ale museli také oni hodně upřímně otvírati oči, aby postřehli všecko, co se naskytovalo nového a netušeného.

Návštěva Bělehradských bank poskytovala hned našim bankovním ředitelům pravou labužnickou pochoutku. Národní banka, kdež uvítal nás sám guvernér, svou dvoranou nápadně připomíná mladši novou budovu naši zemské banky. Zařízení jejího úřadování, nejmodernější opatření tresorová, jakož i pancéřových síní a kovového pokladu, kryjícího bankou vydávané papírové peníze, odborníky překvapilo. Rovněž tak působila prohlídka nádherné hypotheční banky, jejíž mladý, čiperný ředitel, absolvent naší Pražské českoslovanské obchodní akademie, ochotně vyložil i zvlášť praktické účtování jím zavedené. V obou bankách nalezli jsme více úředníků Čechů.

Odpoledne věnováno návštěvě státní tabákové továrny na předměstí, kamž nás naši roztomilí druhové-hostitelé ve svých povozech zavezli. Na 1200 dělníků a dělnic nalézá tu výživu výrobou krájeného tabáku (tak zvaného tureckého) a cigaret, mezi jejichž kuřáky se nalézá i císař Vilém. I nám se od správy monopolů dostalo darem po krabici téhož císařského druhu cigaret. Výnos tabákového monopolu páčí se skorem na 12 milionů dinarů ročně, půda pak tabákem dovoleně osázená na půl třetího tisíce hektarů, i daří se dobře také nejvzácnější druhy skutečné turecké tabákové byliny.

V předměstském okruhu spatřujeme cestou moderní výstavné budovy nemocničné, chudobinec, četné kasárny, vojenskou akademii, kterou r. 1850 založil známý český vlastenec, generál Zach; za městem pak na druhém konci nalézáme zařízení pro celé Srbsko a jeho hospodářskou otázku velmi důležité.

Mezi nejbohatší a stále stoupající výrobou země, totiž živočišstva potravinného a jeho vedlejších výrobků (stav jeho v hodnotě přes 180 milionů franků) zaujímá v Srbsku chov skotu, bravu a vepřového dobytka místo nejvíce vynikající (přes 3 miliony kusů bravu, skoro 1 milion kusů skotu a přes 1 milion kusů vepřového dobytka). Chov tento, tvořící vedle plodin rostlinných přirozené bohatství země a skytající v hojné míře výživu domácímu obyvatelstvu, vyžaduje spolu nezbytně vývozu ve velkém měřítku; ale ten jeví se proti výrobě celkem přece ještě skrovným, ač dosahuje ročně asi 35 milionů franků (z čehož na vepřový dobytek připadá as 15 milionů a na skot as 9 milionů franků). Srbští národohospodáři dobře postřehli, že alespoň tento vývoz stůj co stůj si musejí zachovati, nemáli rolnický stav poklesnouti. Ale mezi dobytčaty k vývozu za živa určenými jest, jak známo, vedle skotu dobytek vepřový nejchoulostivější.

Na jedné straně tedy nezbytná nutnost tohoto vývozu a na straně druhé odkázanost jeho převážně na Rakousko-Uhersko (vývoz živočišstva srbského do Rakousko-Uherska činí ročně na 30 milionů franků), komplikovaná ještě rozmary zákonů veterinářských a specielně vrtochy pánů Maďarů a jejich vlastních kalkulací trhových — přivedly prozíravé a bystré hlavy srbských obchodníků k svépomoci. Sestoupili se v akciovou společnost a vystavěli mohutné jatky nejmodernějšího strojového zařízení

s velkolepými chladírnami a vedlejší stálou výrobou ledu zimotvornými stroji. V normálních dobách jsou jatky (»klanica«) zazaměstnány pouze porážkou dobytka pro domácí spotřebu, ale v kritických okamžicích, při zákaze vývozu živých dobytčat, se na jatkách až 1000 vepřů denně poráží, pak v ledu nakládá do vagonů (jatky jsou spojeny železničnou kolejí) a tak vyváží. Účelem akciové společnosti jateční není bezprostřední zisk, nýbrž především hospodářská svépomoc. Ředitel jateční Popović byl nám po celém zařízení ochotným a laskavým průvodcem. Náš lékař dr. R. nazval tento vepřům věnovaný palác »srbské ochranné serum proti dobytčím karantenám a proti kapesním úbytím vývozců.«

V čistounkých přepážkách se stálým přítokem čerstvé vody pod širým nebem u jatečního lesíka za podvečerního chladu hoví sobě, dle druhů roztříděni, tu statní černí vepři domorodci, vedle zvlášť vynikající výborné domácí plémě Šumadijské, od kterého pocházejí pověstná prasata uherská, tam zas obrovští angličtí kříženci, a všichni pochutnávají si na výborné vařené kukuřicové večeři. Spokojeně přihlíží dospívajícímu životnému ruchu svého vepřového stáda, ve třech krmníkových jatečných přepážkách právě rozloženého, majitel a vládce nad jeho životy, náš krajan Novotný, a stěžuje si jen, že často nenalézá odbytu svých vepřových tuků přece tak výtečných, které by i do Čech zajisté přišly levněji než americké.

Zatím nás ředitel Popović zve do své útulné zahrádky, kde jest dlouhý stůl pokryt výtečnými vepřovými výrobky (šunkami, uzeninami a »vulšemi«) z továrny pana Novotného. Jsme zde, v hovorném hloučku se kupíce, téměř všichni, jak jsme se dnes ráno ve spolku obchodnictva shledali, ano ještě rozmnoženi o některé členy omladiny s předsedou a mnohého druha-obchodníka, jemuž teprve večerní hodiny popřávají volnosti. Z těch byl i milionář Michalović, mladý, štíhlý, velice uhlazený a mírný, jenž právě ocitl se v mé bezprostřední blízkosti. Hluboké černé oko, s nímž pikantně harmonoval černý jeho knír, jedině prozrazovalo vnitřní živost a energii. Je také členem zádruhového obchodního domu a dává mi k mé žádosti podrobnější vysvětlivky o tomto patriarchálním zřízení.

»Přijetí do firmy každého mužského člena rodiny stane se podepsáním protokolu u soudu,« praví. »Od té chvíle má právo na takový podíl společného jmění, jaký stejnoměrným rozvrhem dle počtu všech členů na každého připadá. Odpovědné vedení každého podniku je svěřeno jednotlivým členům. Náš obchodní spolek má na př. mlýny, vývoz pšenice, klenotnictví a vinice. Nemámli, dejme tomu, právě peněz pro nákup klenotů, vypůjčím si od mlýnů, zapíši jim k dobru a po měsíci, jak mám, bez úroků vrátím.«

»Patrně,« podotýkám, »jest to hlavně morální váha úřadu starešiny a neobmezená úcta všech k němu, která činí trvání zádruhy možným a zabezpečuje starešině poslušnost členů u věcech

rodinných a společných, jak jste podotkl. Ale že může věno manželčino — —«

V tom nám president Riznić laskavě vykazuje místa u tabule i zasedá sám v čelo. Zároveň pozvedá se doleji u stolu radikální továrník Zurić a smeknuv bezvadný svůj cylindr, obyčejně poněkud v týle posazený, modlí se před kollací svým mohutným basem hlasitě otčenáš.

»Hlas jako Strahovské varhany,« poznamenává ke mně místopředseda Pražského Merkuru, když jsme po modlitbě usedli. Pěvěcký jeho flair tuší v Zurićovi dobrého zpěváka, i vyzývá ho, aby přednesl nějaké písně; zatím vojenská hudba z blízkého křoviska nápěvy srbskými a českými zvyšuje naši sbratřovací gastronomickou i poetickou náladu.

Můj soused Michalović navazuje přerušené vysvětlivky: »Osvojíteli si srbský názor, pochopíte, že o dívku je pro budoucnost postaráno tím, když se provdá. Věno své odevzdala zádruhovému spolku, a manžel její vybírá si z obchodu, co s rodinou potřebuje. Ostatně přínosy u nás nejsou celkem značny; bohatých nevěst v jinozemském smyslu ani v zámožných rodinách v Srbsku není. Vždyť i občanský zákon náš zapovídá dávati ženským členům rodiny rovných dědických podílů s muži.«

Hudba hrála právě jemnou a tklivou skladbu srbskou, pročež odpovídám polohlasně: »Ovšem, společné rodinné kapitály udržují se vám pohromadě a mohutní po více generací. To je veliká výhoda pro zdatné podnikání a pro uchování národního jmění vůbec. Vždyť jsem zde zaslechl o vašich zádruhových závodech případné české přísloví: ‚Kde je mnoho vody, tam ještě teče — a kde jest jí málo, i kaluž vysychá!‘ — Avšak, můj milý, k tomu všemu dlužno předpokládati naprostou poctivost a stejnou píli všech členů zádruhy. Což pak kdy by některý — —«

»Musím si šetřiti hlasu k slavnosti odhalení Prešernova pomníku v Lublani. Jedeme tam s Bělehradským zpěváckým spolkem v příštích dnech,« zaburácí v tom netrpělivě už Zurić, vzpíraje se stále houževnatě naléhání našeho barytona p. M. i ostatních našinců.

»Tam se tedy s vámi shledáme,« připomínají téměř současně naši pánové Kr. a továrník B., jenž jako na kuráž počal zkoušeti i svůj ohebný bas, a dodává polo zpěvně: »Tož v Lublani!«

»Sláva vám i všem Srbům, že tak přispějete k utvrzení slovanské vzájemnosti,« dokládá rázně ředitel P.

»V které Češi jsou vždy nejdůležitější páskou,« volá místopředseda Pavlović.

Ve společnosti zavládá ruch a šum, za kterého gospodin Michalović ke mně pokračuje v hovoru o zádruze: »Pozorujemeli nepřístojnosti, vyplatíme členovi jeho podíl a vyloučíme ho ze spolku. Ale to se stává zřídka.«

»Slovincům je zvláště třeba povzbuzení, i budou míti z přítomnosti blízkých jim Srbů srdečnou radost,« odpovídá Pavlovi-

ćovi ředitel K. »Ale máme pevně za to, že ještě, dá Bůh, vás Srby smíříme s Charváty. Ti jsou vám ještě více než bratry.«

»Jedna duše, jedna řeč! Jen vyznání různé,« dokládá p. M.

»Budiž! Na smír s Hrvaty!« povstává rozjařen president Riznić a mimoděk pozvedají se sklenice.

»Za příkladem Čechů!« dokládá Selaković.

»Když u nás doma sedneme za stůl, je nás dvacet,« mluví ke mně pak v rostoucím šumu zase Michalović o zádruze. »Arci že se již dnes silně u nás volá po zavedení západoevropského práva dědického a brojí se vůbec proti kommunismu zádruhovému . . .«

Tu však již hovor náš zaniká v rostoucím hluku, z něhož zaznívá provolávání růžolícího Gjukanoviće: »Živili Češi!«

»Rodili zpěváci! V Lublani společnou notou!« hřímá Zurić; hudba hraje »Kde domov můj« za všeobecného ťukání sklenicemi a volání: Živili! Živili!

»Nechť žijí Srbové, rodilí básníci Slovanstva, jak již Mickiewicz pravil!» pronáší na to odvetou ředitel V.

»Řečnické nadání jejich skvěle potvrzuje tuto pravdu! Živili Srbi!« dokládá pan Kr.

Opět ťukání a zdravice Srbům sborem. Hudba notuje srbskou národní a přechází pak ve známou živou melodii, která elektrisuje celou společnost. Všichni druh druha berou za ruce utvoří řetěz a tančí, nejprve zvolna, pak vždy živěji a vášnivěji kolo, bez něhož žádná přátelská schůze v Srbsku se neskončí.

Následujícího dne se poselstvo naše rozdělilo na skupiny dle toho, jak jednotlivé členy jeho ten onen obor zajímal.

Naši bankovní ředitelé konali officielní návštěvy na rakouském vyslanectví a na konsulátě, u srbského královského maršála a u ministra financí; i byli všady ujištěni blahovůlí k cílům naší výpravy.

Státní finanční hospodářství Srbska za nynějšího pevného pořádku u vlády, jehož příznivý vliv se jeví ve všech směrech, je skutečně výtečné. Rozvojem hospodářským stoupající rok co rok příjmy státní hradí výdaje rovněž rostoucí (ve výši téměř 90 mil. dinarů) tak uspokojivě, že vyplývá pravidelně přebytek. Úhrnný státní dluh srbský (až do roku 1863 nemělo Srbsko žádných dluhů) činí nyní as 465 milionů franků a vyžaduje 24 milionů franků roční anuity, tedy pouze as 27% veškerých příjmů. Platy dějí se s největší přesností, i jest věřitelům poskytnuta jistota prvního řádu administrací státních monopolů, do jejíž pokladny vedle některých berní plynou veškeré příjmy ze státních monopolů (tabáku, sirek, soli, petroleje, cigaretového papíru.) Ale tyto fondy, zajišťujíce hrazení annuit státního dluhu, převyšují každoročně skutečné annuitní výdaje a vykazují nyní již as 9 milionů franků celkového přebytku.

Ažio zlata, které při zavádění zlaté měny činilo v Srbsku as 15%, příznivým rozvojem hospodářských poměrů skleslo nyní na nulu.

Na důležité podniky stavební (kanalisaci města, vodovod, regulaci Sávy a úpravu bařinatého pobřeží, železnice, školy atd.) je v státním rozpočtu navrženo 50 milionů franků k upotřebení v nastávajícím desetiletí. Finančníkům naší výpravy přislíbil za jich návštěvy ministr financí, že při nejbližší státní výpůjčce pro uvedené investice má býti účastna mezi jinými též jedna slovanská banka, a sice naše Živnostenská banka v Praze.

Náš ředitel K. odebral se na výzkum k cukrovaru u Topčidera, jedinému v Srbsku, který náleží společnosti Řezenské a následkem nedostatečného závodního kapitálu nepracuje.

Průmyslník, kollega B. nápadně se nám ztrácel s obzoru. Vyjednával prý o možnou dodávku cementových potřeb pro kanalisační podnik.

Sami tři v průvodu vážného Mošiće navštěvujeme po městě některé závody, jichž majitelé nám tu i tam dávají nahlédnout i ve své obchodní knihy, vykazující vesměs vzorný pořádek a přesné platby. Zastavujeme se u skladu se skvostnými národními výšivkami dámského spolku a prodléváme zejmena ve skladě koberců továrny Pirotské. Jsme překvapeni jak ladnou pestrostí vesele působících kobercových vzorků, jež oživuje obyčejně vložená barva bílá, tak i bohatým výběrem a zvláště lácí výrobků těch, které jakostí a dekorativností vyrovnají se dobře kobercům a pokryvkám perským. Každý jsme si zakoupil nějaký koberec na památku.

Na královském náměstí ukazoval nám p. Mošić rozsáhlou budovu »veliké školy« (dřívější »lyceum« proměněno na podzim r. 1905 v universitu o třech fakultách), kterouž dal r. 1862 nákladem as 1 milionu dinarů vystavěti nejbohatší své doby srbský kupec Miša Anastasjević a věnoval ji národu. Tamtéž nalézá se srbské museum, které zejmena národopisnými sbírkami jest neobyčejně bohato. Stavbu imposantní budovy té provedl náš krajan Nevole.

»Pohleďte! Siamská dvojčata od včerejšího rána! Tamhle na rohu!« volá pojednou dr. R. »Majitel slévárny pan G. s naším panem Kr. Ještě se od včerejška netrhli. Stojí před jakýmsi skladem.«

»To je maďarské vzorkové skladiště,« vysvětluje Mošić. »Naleznete v něm vše: nábytek z ohýbaného dřeva, všechny truhlářské výrobky, sklo, láhve, zátky, řemeslnické nástroje a hlavně hospodářské stroje a hospodářské i zahradnické náčiní.«

»Tedy vše, co bychom při větší hybnosti také my mohli dodávati z Čech a snad v lepší jakosti,« odpovídá náš pan M.

»Zajisté,« dí Mošić. »Takovýchto uherských vzorkových skladišť je na Balkáně přes dvacet. Uherská vláda jim poskytuje subvenci pod jmenem náhrady zisku, kdykoliv tento dle bilance neodpovídá nákladům režijním, které musejí firmy na řádné vydržování vzorkáren činiti.«

»To je arci jiná,« poznamenává pan M.

»Zisk neodpovídá nákladu režie asi nikdy?« míní lékař.

»Po maďarsku, rozumí se samo sebou,« dokládá Srb G., když jsme se zatím za hovoru až k němu a k panu Kr. přiblížili.

»Velmi poučné, pánové,« obrací se k nám pan Kr. »Německý konsul prý také osobně chodí po srbských skladech a stará se o odbyt strojů z říše.«

»Strojové dodávky vůbec, tedy i s parními a jinými stroji z Německa vzrostly také za posledních let rychle na pětinásobnou výši dodávek strojů z Rakouska,« poučuje nás Mošić. »Tento německý dovoz činí teď již asi 6 milionů franků ročně.«

»Ale přes to přese všecko,« praví horlivě dále slévárník G., »opakuji vám: Vláda dřevěného rádla v našem srbském polaření je takřka u konce. Těžby z hektaru orné půdy poměrně ubývá. Ale výměr půdy té se stále zvětšuje. Novým zákonem donucováno jest rolnictvo zřizovati dobytku stáje, alespoň pro čas nepohody a zimy. Přirozeně naučí se hospodáři role své i hnojiti a zlepšovati. Zádruhové zřízení, které rolnictvu po staletí v poměrech soběstačných zabezpečovalo klidný život a zanechá na vždy neocenitelných prvků pro sociální bytí našeho národa, béře již již za své, a rolnictvo jest vždy víc nutkáno užívati námezdních pracovních sil. Vzrůst obyvatelstva a rozvoj obchodu, najmě vývozu, kterýž činí v obilninách a zelinách nyní již na 30 milionů franků ročně, podmiňují další zvýšenou výrobu plodinnou, pro niž příroda obdařila naši zemi měrou vrchovatou. Za usilovné podpory vlády, za příkladu vzorného hospodářství na státním statku Topčiderském, za účinkování Bělehradské hospodářské společnosti a zaváděného odborného školství zabočuje naše hospodářství v pokrokový směr. Nové cíle vyžadují nových prostředků. V nastalém obratu u nás zvlášť strojů bude třeba, kteréž vy tu, jako pobratimci, vždy umístíte přes cizí soutěž. Strojové mlácení obilí na výdělek je na příklad již dnes u nás tak výnosné, kdy se vidí, s jakou ztrátou je spojeno obvyklé dosud vyšlapování zrna dobytkem, že svěříteli obratnému našinci mlátičku na sečkanou, zaplatí vám ji ve dvou letech a uchová při tom ještě pěkný zisk.«

»Srdečné díky!« odpovídá řečníkovi pan Kr.

V tom se ocitne za námi kollega B., přišed směrem od ulice Terazie a překvapuje nás návěštím: »Pan ministr orby a obchodu dr. Drašković prosí vás, pánové, abyste ho navštívili. Přeje si seznati celé české poselstvo. Naši náčelníci již se tam odebrali.«

»Vy byste byl dobrým ministrem orby, příteli,« poznamenává pan Kr. k továrníkovi G., »jakkoli je vaše povolání jiného druhu.«

»Dr. Drašković,« odpovídá pan G., odmítavě se ukláněje, »ještě dokud byl advokátem, vynikl pokrokovým hospodařením na svém Smederevském statku. Má tam vzornou mlékárnu a sy-

rárnu, která má pro celé Srbsko značný význam. Povzbuzuje hospodáře. Zužitkování mléka a výrobků z něho alespoň pro spotřebu měst se zvolna teprv u nás vyvíjí. V mnohém kraji jest chov krav pro mléko skoro neznámou věcí. Venkované požívají místy dosud mléka bůvolího. Při velkém obratu v polním hospodářství má Drašković značnou účast. Přesvědčite se, že je naším výborným ministrem orby.«

»A obchodu?« táže se pan M.

»Vždyť je rodilý Srb,« praví Mošić a loučí se s námi a rovněž p. G.; děkujeme oběma za ochotné informace.

Na odlehlejším náměstí před jednoduchým patrovým domem ministerstva orby a obchodu očekával nás již vlídný p. Bailoni, aby nás uvedl k ministrovi. Pan ministr, muž prostředních let, dlouhé, kostnaté postavy, snědé, vousem vroubené tváře poněkud pedantického výrazu, s černými brejlemi na nose, činí i volnějším tempem své hybnosti spíše dojem Rusa než Srba. Vítá nás co nejlaskavěji a nabízeje cigarety usazuje nás v polokruhu k našim kollegům P., V. a K. Zaujav místo před námi, přelétá zrakem rozevřený v rukou dnešní »Trgovinsky glasnik,« Bělehradský obchodní denník, a pohlíží zběžně na každého z nás, srovnávaje patrně osoby s otištěnými v listě řečmi, pronešenými při našich včerejších schůzkách se Srby. Vyměňujeme druh s druhem významné pohledy a zadíváme se na veliký Pirotský koberec, pokrývající celou podlahu pokoje.

»Z brusu nový. Snad ku příležitosti zítřejší národní slavnosti,« myslím si. »Jak svěží!«

Ministr nás oslovuje po řadě, vyžaduje si dobrého zdání i rady v oboru seznaných hospodářských zjevů každému z nás vlastním.

»Shledávám nejlepší podmínky ponebí i půdy pro pěstování cukrovky,« přednáší ředitel K. »Docílený výtěžek přes 250 metrických centů z hektaru je uspokojivý, jakož i jakost řepy.«

»Přál bych si jejího pěstování pro výnos rolnický,« vece ministr. »Kdy by nějaké české podnikatelstvo reaktivovalo náš cukrovar u Topčidera, měly by české strojírny k nám otevřenou cestu.«

»Vezmeme to v bedlivou úvahu, Excellenci,« odpovídá ředitel P.

»Výtečné vlastnosti bílého mramoru, který jsem viděl v Bělehradě,« ujímá se slova průmyslník B., »a který pochází, tuším, z krajiny Kragujevské, staví jej téměř na roveň mramoru Karrarskému. Hodlám se pokusiti o jeho dovoz k nám, který bude levnější než z Italie. Skládám však naproti tomu důvodnou naději v odbyt našeho šamotového zboží v Srbsku.«

»Poznamenám si to pro rozhodování o šamotových a cementových dodávkách kanalisačních,« praví bystře ministr.

»Nejúčelnějším nalézám uskutečnění dávné myšlenky našeho Merkuru,« vyslovuje se p. M. »Uspořádati v Bělehradě českou průmyslovou výstavu. Nynější klidné časy by toho dopouštěly.«

»Z blahovůle, jakou naše Veličenstvo chová k českému poselstvu,« poznamenává p. Drašković, »soudím, že by české výstavě bylo velmi nakloněno.«

»Zajisté by ráčilo přijmouti protektorát,« vpadá ředitel V.

»Došly by obliby i odbytu naše osvědčené výrobky jako kovové zboží, sklo, porcelán, nábytek, parkety, provaznické zboží, speciality vydělávaných koží,« pokračuje místopředseda Merkuru.

»Řemeslnické nástroje,« doplňuje to ředitel P. »A hlavně naše elektrické výrobky a motory — —«

»Máme v Srbsku pět elektrických centrál,« praví ministr.

»Též naše emailované nádobí,« podotýká p. M.

»Grafické předměty, tužky, fotografické přístroje,» připomíná p. K.

»Ozdobné zboží a klenoty, dámská konfekce, cukrovinky,« uvádí ještě p. V.

Dr. Drašković si utírá pot s čela.

»Piana a harmonia, věžní hodiny,« dodává p. M.

»Hospodářská semena,« vzpomíná si ještě ředitel P., a p. Kr. hbitě dokládá: »Několik novotin našich secích a žacích strojů dovolím si zaslati co nejdříve na ukázku. Pokrokové snahy Vaší Excellence v polním hospodářství — —«

»Ale náš vývoz, pánové!« vzdychl z hluboka Drašković. »Dokavad jsem ministrem, musím hledět co možná zvýšiti aktiva naší obchodní bilance. Uchovali jsme bilanční aktivum i v nepříznivém pro polní hospodářství, suchém roce 1904. Až u nás bude ustavena obchodní komora, bude míti ministr o jednu odpovědnost méně. Zatím však — —«

»Jen v případě zdaru, gospodine,« prohodí s úsměvem p. Bailoni.

»Ano,« přikyvuje p. Drašković. »Upozorňuji však pány na naše plodiny, naši drůbež a naše ovocniny rozsáhlou měrou pěstované, zvlášť na výtečnou švestku Požezačku, jíž sušené vyvážíme už za 6 milionů franků ročně.«

»Je zde vskutku báječně levna,« vece dr. R. »A k nám do Čech se dovážeji sušené švestky americké!«

»Nevíme, co počíti s naší řepkou,« pokračuje ministr. »Cena pro vývoz je příliš nízká.«

»Asi polovina ceny u nás,« podotýká p. Kr. »Doporučuji však snadné zařízení lisovny na olej.«

»Dobrá! Arci, industrie hospodářská nám z velké části chybí,« dí ministr.

»Zářivým vzorem však jest jí statek Smederevský,« vpadá nadšeně p. V. »Činím zasloužcnou poklonu znamenitým sýrům Vaší Excellence, cariči a godominskému. Postaráme se o jich odbyt u nás.«

»Musíme sýrařiti,« odpovídá dr. Drašković s úsměvem, »nemohouce vyráběti dosti másla, jehož spotřebu v lidu obmezují postní svátky v naší církvi, zaujímající celou třetinu roku.«

»Vývozní spolek hodlá, Excellenci, zříditi v Praze prodejnu Pirockých koberců,« dodává co nejlíbezněji p. P. »Budou se velmi líbiti.«

Načež ministr: »O výstavě v Lutychu se jich právě prodalo za 50.000 franků. Tento koberec na př., který vidíte na podlaze, je zde už šest let —«

»Víře nepodobno! Barvy tak čerstvé!« diví se p. P.

»Přečkal tu již deset ministrů,« dokládá dr. Drašković.

»Takové vlastnosti zvýší znamenitě odbyt — zvláště když cena obnáší téměř čtvrtinu ceny perských koberců,« dí s důrazem ředitel V.

»Jest jeden čarovný proutek, Excellencí,« ozvu se posléze i já, »který by dovedl nad míru příznivě změniti vaši obchodní bilanci, a ten leží pohozen — v srbských lesích.«

Ministr si pečlivě upravuje brejle.

»Kdo jej zvedne,« pokračuji, »v pravý čas a ‚pravou' rukou, dovede činiti divy: měniti přívoz ve vývoz, objevovati poklady — —«

»Ovšem, ovšem, máme půldruhého milionu hektarů lesů bukových, dubových i smrkových, z nich 550.000 hektarů lesů státních a dříví k nám dovážíme odjinud,« praví vážně ministr.

»Za vysoké ceny,« podotýkám.

»I veškery dřevěné výrobky,« dokládá pan Bailoni.

»Byly již různé návrhy,« pokračuje rozpačitě p. Drašković. »Kommunikace! věc je ale velice nesnadná — —«

»I důležitá,« pravím. »Kdy by došla šťastného rozluštění, mohla by míti veliký vliv na celé hospodářské postavení země. Vzhledem k vážnosti její slibuji Vaší Excellenci po bedlivějším studiu zvláštní úvahu.«

»Budu nesmírně vděčen,« ujišťuje mě pan ministr.

Dr. R. zakončil řadu referátů pochvalou o praktickém a moderním zařízení Bělehradské nemocnice, shledal počet 60 Bělehradských lékařů číslu obyvatelstva přiměřeným, vyslovil potěšení, naleznuv výborného lékaře Čecha dr. Hrníčka na vynikajícím místě v ministerstvu války, a přál brzkého železničného spojení vyhledávanému lázeňskému místu Vranjska-Banja s mohutným zřídlem sirnato-železitým, nejdůležitějším mezi četnými thermami srbskými.

Po té nám všem ministr potřásl rukou a srdečně jsme se rozloučili.

Odpoledne jsme věnovali prohlídce přístavišť a překladišť na břehu Sávy. V této části města panuje nejčilejší obchodní ruch. Statné nákladní loďstvo, osobní parolodi a bárky kupí se na mohutné vodní hladině podél vyvýšeného, ale neotaraseného pobřeží, na němž jsou patrné stopy povodní. Na břehu jsou četná dřevěná skladiště, mající za sebou železniční kolej. Nakládá se na lodě i vykládá ručně a převáží zboží povozy i soumary. Mezi parníky, na nichž se hemží cestující různých národů, vypadají imposantně parníky Srbské akcijní společnosti, jichž má mladá společnost dnes již sedm. Mimo to tři jiné plavební společnosti:

Dunajská, Uherská říční a Mořská paroplavební obstarávají plavbu na všech třech říčních tratích: po Dunaji směrem k Černému moři, pak vzhůru k Pešti a po Sávě k Siseku, kam až plují větší lodi. Největší část vyváženého a dováženého zboží dopravuje se přirozeně po levné vodní dráze, vyjímaje ovšem živý dobytek, který by zdlouhavé dopravy vodní dobře nesnášel, a užívá tudíž železnice. I průvozný obchod je značný. Není divu, že dosavadní přístaviště a překladiště ani co do rozlohy, ani co do úpravy nestačuje. Srbská vláda hodlá tudíž v nejbližší době proměniti celé břehy v pevné nábřeží a zároveň podniknouti stavbu prostorného přístavu uvnitř země mezi tímto nábřežím a mezi hlavním nádražím. Přirozená poloha tohoto jako do zálivu vhozeného pruhu, výšinou Bělehradskou chráněného, jest vlastně stvořena pro přístav, který jakožto ochranný při známých bouřích Dunajských a zvlášť jakožto obchodní může nabyti velikého významu. Tedy vděčná práce na půdě slovanské.

Navštívili jsme v této končině důležitou pro Srbsko Vývozní banku, ústav společnosti akciové, stojící pod dozorem státním a značnými výsadami a úlevami ku podpoře vývozného obchodu opatřený. Banka má 5 milionů dinarů základního kapitálu a obstarává prodej i vývoz domácích výrobků do všech zemí, poskytujíc vývozcům zálohy na jich zboží.

V bance byli jsme uvítáni místopředsedou jejím, roztomilým mladým milionářem Michalovićem, jenž tento svůj odpolední úřad vykonává s horlivou svědomitostí. Ani zde nechybělo častování černou kávou a cigaretami. Banka mimo jiné obstarává též na př. uzávěrky na dubové dužiny ze srbských lesů státních i soukromých, při jejichž dodávkách byly časté stížnosti na chatrné komunikace z výrobišť. Dodávky obilnin, vyřizované prostřednictvím banky, požívají nejlepší pověsti, neboť jim svým ručením za jakost zboží vtiskla pečeť naprosté solidnosti.

Po důkladné prohlídce rozsáhlých skladišť banky, v nichž nahromaděno hojnost kukuřice, pšenice, zvířecích koží, sušeného ovoce a j., objevuje se nám na další procházce po rozlehlém pobřeží Sávském pojednou povědomý obraz. Naše Pražské Podskalí! Jako by je fatamorgana s břehů Vltavských sem přenesla. Jen ještě poněkud rozšířenější. Ohrada vedle ohrady, plny mohutných stohů bukového (méně dubového) dříví pro otop Bělehradských domácností i průmyslových závodů. Jistě na statisíce metrů zásob, které se právě v nastalém podzimu pilně doplňují z lodí a vorů, z nichž se dříví, jako u nás, po kolečkách vyváží. Leč vory i s bukovým nákladem svým připlaveny po Sávě z Bosny a z Charvátska, lodě se stejným nákladem přivlečeny proti proudu z Rumunska. Toto skutečné vození dříví do lesa provozují též sklady s Karpatským a charvátským řezivem i stavebním dřívím, rozkládajíce se malebně mezi ohradami na tomto mohutném dřevařském tržišti Bělehradském, jež zakončuje jedna z obou Bělehradských parních pil (strugara), která je též odkázána na kulatinu z Bosny a Slavonska po Sávě přicházející.

Zvolna utuchá za dusného podvečera na břehu Sávském lopotný šum dne. V dáli nad vyčnívající na obzoru Fruškou Horou chýlí se žhavá sluneční koule k západu. Rudý, třpytný opar rozlévá se po nivách širé roviny Sremské, na nichž u protějšího břehu se popásá stepní skot i shluky koní. Na zčeřené vodní hladině, za lesem lodních stěžňů v popředí se kupících, rýsuje se pozdalečí bílá plachta rybářské bárky, jejíž odlesk sytým, až do hněda hrajícím zlatem míhá se v zelenomodrých vlnách Sávských. Tiché šplounání plynoucích v proudu těl, o něž se poslední sluneční paprsky tříští v růžový prach, proniká s občasným smíchem hustinou pobřežních vrbin. U přístaviště před malou dřevěnou hospůdkou usedlo za stolem několik osmahlých lodníků a rybářů, jimž statná hospodyně v národním kroji nalévá z vysoké konve »belo vino«. Podle nich na přenosném rošti, rozžhaveném dřevěným uhlím, syčí pekoucí se štíhlé Dunajské sterletě, a v pažitě na podložených polenech otáčí chlapec na dlouhé dřevěné tyči napíchnutého statného vepře, přistrkuje bukové oharky pod pečeni do zlata se barvící. Libá vůně lahůdek prostupuje chladivou páru nesoucí se z vod. Šerem z dálavy zaznívá měkce melancholický taneční nápěv, jehož zvuky, z prostých guslí vždy roztouženěji se linoucí, za krátko vlákají v »kolo« lodníky, rybáře i hospodyni. (Pokračování.)

Koroptev.

Venkovský příběh.

Napsal

Karel Červinka.

I.

Vše je zasypáno sněhem. Hloučky mužů volně kráčejí po silnici vystlané sněhem. Boty obalené v hadrech boří se do zmrzlých závějí. K ránu se noční vítr utišil, bělavá mlha třásla se mrazivým vzduchem; ale teď se již rozednívalo, mlha se tratila.

U lesa na silnici čekají hajní; pokuřují z krátkých dýmek a hlasitě hovoří.

»To je dost, že už jdete,« povídá jeden. Šedivý staroušek v beránčím kožíšku, volně a rozvážně v předu kráčející, vyňal z bezzubých dásní dřevěnku a hlučně si odplivl do bělostného sněhu.

»Však je co říc,« prohodil, mžouraje modrýma, jasnýma očima, »mrzne, až to řeže do očí. Však nezačnem, dokud sluníčko nevyleze. Dej Pán Bůh šťastné dobré jitro!«

Hajný Růžek vypustil z tenkých rtů pod rampouchy promrzlých vousisk několik koleček modravého dýmu.

»Dejž to Pánbůh, Vácho,« odpovídal rozvážně. »Za chvíli je tu jemnostpán fořt, a už abychom měli obsazenou štreku! A tamhle ti jdou, jako by se jim nechtělo. Tak přece, lidičky, pospěšte. Lysko, seber to a rozestav je. Bez toho už dávno měli stát na svých místech.«

Hajný Lyska mrzutě mávl pravicí. »I jaký spěch,« pravil, tahaje ruce z plstěných rukavic, »jen kdyby už tady všichni byli. Postavit je už nic není. A pánovi se taky asi do toho nechce. Bez toho, že taky vyspává.«

»Což naplat,« řekl Růžek, »já bych taky radši seděl doma za pecí, ale jednou to musíme mít s krku. Radši koukej, abys všecko postavil.«

Zástup honců vzrostl. Nad jich hlavami třásly se obláčky dýmu a páry horkého dechu. S rukama v kapsách, s čepicemi přes uši staženými, mrzutě přešlapovali honci v kyprém sněhu. Lyskovy ruce vklouzly opět do rukavic.

»I koukejme,« prohodil kdosi v zástupu, »taky pan kaprál Budíků jde se podívat na hon.«

»A proč by nešel,« řekl stařeček Vácha dobromyslně a zadíval se zpátky na silnici. Mladý muž ve staré vojenské bluze a v obnošených kostičkovaných kalhotách se blížil k zástupu.

»Lysko, už to seber a jdi,« opáčil Růžek.

Lyska vyklepal z dýmky popel, vytáhl z burnusu kočičák, a nacpav si i zapáliv, vypustil nové kotouče modrého dýmu.

»Tak teda do toho!« Vykročil, a zástup honců hrnul se za ním.

»A nezapomeň zatáhnout ‚housenník‘,« volal za ním Růžek, »pak se to stáhne na ‚bílé‘ a podle strouhy až ke kanálu.«

»Bodejť bych nevěděl,« zabručel Lyska mrzutě, aby jej aspoň honci slyšeli, »jako bych vás vedl ponejprv. Ale to on Růžek, jen když se může ukázat. Pak přijde fořt, a Růžek zaleze do díry.«

Honci šlapali mlčky za ním. Mlhy a páry rychle nad nimi řídly. Už se sluníčko na obloze prodíralo, srpek měsíce bledl a bledl.

»Ba, horší zimy bejvaly,« rozhovořil se starý Vácha. »Mrzlo, až do kostí řezalo. Tamhle za ‚housenníkem‘ zmrznul celý povoz: kočí, kůň, všecko sakumpak. Zajeli do závěje, a říkajíc, umrzli všichni. Nebo když jsme za nebožtíka excelencpána před padesáti lety tadyhle honili! To vám, lidičky, nepamatuju větší zimy. V pravé poledne povídá excelencpán: dost, ani ránu víc! Spočítejte zvěř, a ti, co jim umrzly nosy, dostanou o dvě otýpky víc. To se hned každý držel za nos a dostal dvě otýpky.«

»To vy byste brali,« odsekl Lyska, »ale když jsou kultury, aby vás člověk s lucernou hledal. Sedlákům na řepy, to dovedete, jako by vás pole živilo, a zatím vás živí les. Kdy by lesa nebylo, kam bychom se děli. Les je všecko!«

Zástup se zamlčel. Jen boty v hadrech zabalené skřípaly ve zmrzlém sněhu. Mlčení znamenalo souhlas celého zástupu.

»Ba, ba, les je moc,« ozval se pak zase Vácha. »A jiné lesy bejvaly. — Kde pak teď! To je chamraď! Sotva to vyroste,

už se to řeže a kácí. Ale stromy bejvaly, pozdrav Pánbůh, duby jako hrom, ruce na ně nestačily, kde pak by je člověk obejmul. Dřív, co bylo dub, tak to dřevo předkové pamatovali, a dalecí předkové! Kde pak strom! Sto, dvakrát sto a třeba ještě víc let rostl, a když jsi vešel do lesa, byl to les, že nad hlavami hučel. A teď běháš, běháš samou mladinkou. A všeho bylo víc! Peněz, radosti a všeho. Chudý lid se obživil, a všeho bylo dost.«

Zástup se znova zamlčel.

»A kolik už máte, dědečku, let?« zeptal se Lyska odplivuje.

»Ba, abych tak řekl, drahý pantáto, ani sám nevím. A pamatuju ještě nebožtíka excelencpána, jak tu v krátkých kalhotkách běhal. Taky paruky ještě pamatuju — a kdo by se toho všeho dopočítal! Stár jsem, ale zaplať Pánbůh za všecko. Člověk pak vidí svět jinýma očima!«

»No, osmdesátku už bude míti na zádech,« prohodil v zástupu prosivělý člověk, »kde pak já už ho od jakživa pamatuju starého — a pořád je stejný.«

Hajný Lyska několikráte zprudka dým rozbafnul a náhle se obrátil. »Tak pojďte,« rozkřikl se, »a nehovořte. Tady toho bez toho moc není, a vy to ještě zaplašíte. Koukejte radši, ať to zatáhneme.«

Zrychlil chůzi, ale nohy mu po zmrzlém sněhu sklouzaly.

Zástup se utišil. Mlčky kráčeli za hajným. Z dálky bylo slyšeti Růžka, kterak nadává. Psi ze svor se mu vyškuli a rozběhli do blízkého mlází, v němž byla bažantnice.

»Vidíte,« řekl Lyska vyčítavě, »vy se mně tady couráte, a tam už jsou psi ze zámku. Vrchnost tu bude co nevidět.«

Honci rozestavovali se v dlouhý řetěz. Jasný, mrazivý den rozhořel se nad zaběleným krajem.

»Roztahovat, roztahovat!« pokřikoval Lyska. Schýliv se a vzav hrst sněhu, nejprve ruce a pak obličej si jím potíral.

Vácha stanul u hráze a obrátil se čelem k honbišti. Vedle něho stál mladý muž ve staré vojenské bluze, kaprál Budík. Staroušek s dobromyslným úsměvem se na něho zadíval.

»To to fičí, až do očí řeže,« začínal hovor s mladistvým sousedem, »ba hochu, viď, to bylo na vojně líp?«

»I je to všady stejné,« odpovídal Budík, »tam jsem taky kolikrát promrznul. Ale tam byl aspoň člověk něco, a tady není nic. Však už toho mám tady až po krk, už jen čekám, až zas půjdu.«

»Máš teda opravdu zadáno?«

»Mám, k četníkům do Bosny, co nevidět už mi to přijde. Co bych tu měl za život, trochu dřiny a nic víc. Tady abych nádeničil, a tam jsem byl pánem.«

»Ba, je to takové,« pokyvoval staroušek hlavou, »ale tady jsi doma, poslouchat nikoho nemusíš, jsi svůj. A tam je to přece jenom samá execírka, a kdo na to hlavu nemá, aby byl každou chvíli na něco připraven. Jako říkajíc, starostův Josef, co ten se nanaříkal a domů napsal!«

Mladý muž se pohrdlivě usmál: »No, tam nebyl nic, docela nic. Tam byl rád, když mně mohl boty vypucovat. Nebýt mne, byl by z arrestu nevyšel. A tady dělá pána.«

»A proč by nedělal? Vojnu si odbyl a má na věky pokoj. Staří tady nebudou věčně mozolit, a komu by to dali, když ho mají jediného? Bez toho by mu to už dali, kdy by nebylo starostenství. No, po tátovi Josef nebude! Starý je jako rtuť, otevřená hlava, ten kdy by měl školy, tři advokáty by do kapsy strčil. Josef je, říkajíc, víc jako po mámě. Byla od jakživa jako zakřiknuta. Ale dobračka, velká dobračka, já ji znám od malička. Dřív jsme u nich dělávali na poli i ve stodole. Ještě dokud jsem býval sekáčem, všecko jináč chodilo.«

Modré oči starcovy teskně se zadívaly do zasněžených polí. Budík neodpovídal. Nepokojně přešlapoval ve sněhu.

»Tak teda četníkem budeš, hochu, no, dej ti Pánbůh štěstí. Však jsi se toho jen tou němčinou dodělal. Německy mluvíš jako páni, a kdo tohle umí, uź se může někam opovážit. Tak ti to přeci nebylo na škodu, žes byl několik let v Liberci. No, a taky hlavu musí mít člověk otevřenou. Koukejme se, tak teda do Bosny! No, teď už tam je pokoj, ale před několika lety taky to tam za moc nestálo. Tamhle Havrda nechal tam ruku.«

Budík se usmál: »Já se cizích zemí nebojím. Co doma, když se tu člověk ani bramborů nenají; musí za chlebem a lepším živobytím.«

»No, dříve to nebejvalo, každý se doma uživil. A koukej, hochu, teď tady dělali slávu, že jako byla tenkrát robota zrušena, ale taky to s' ní nebylo tak zlé. Robotovalo se, ale člověk se měl líp, než teď. Inu, jiné časy, jiný rozum! Teď zase robotujem jináč, a je to horši.«

Z dálky se ozvala trubka, přijížděla vrchnost. Honci nadobro utichli. Irští settři hraběte Pavla vesele zaštěkali, když panstvo skákalo se saní. Osobní myslivci hbitě vytahovali z kožených pouzder nové anglické ručnice a rozdělili kufříky s nábojnicemi honcům. Domácí vrchnost i pozvaní kavalíři odcházeli provázeni nadlesním na svá místa. Za nimi osobní myslivci každý s dvěma nabitýma puškama pod pažím.

II.

Nadlesní znovu zatroubil. Hrabě Pavel, stoje nedaleko starého Váchy, rychle svlekl kožich a objevil se v krátkém, zeleném lodenovém kabátku. Schýlil se k zemi, sněhu nabral a ruce a obličej si mnul. Vzal z myslivcových rukou nabitou pušku, a řetěz honců se střelci se hnul.

Na pravém křídle třeskla první rána. Krátce, úsečně. Irští settři radostně zaštěkali. Hajný Růžek po prvé zaklel.

»Der Růžek schimpft schon,« prohodil hrabě vesele k osobnímu myslivci a hlasitě se zasmál.

»Píró, píró!« rozkřikli se honci. Bažantí kohout, krásně vybarvený, s křikem zaplácal křídly do zmrzlého vzduchu. Hrabě lehce zalícil, padla rána, a kohout klesl těžce do sněhu. Touž dobou bral hrabě z myslivcových rukou již druhou pušku. A zase bažant. Druhá rána bouchla, a kohout snášel se na umrzlý sníh. Honcům rozjasňovaly se oči a nohy se jim oteplily.

Vácha mile se usmíval. Obrátil se k Budíkovi, jenž nespouštěl očí s hraběte Pavla.

»Ten střílí,« pravil šeptem, »jako když písničku hraješ. Lup, lup, a už to padá! Ani jednou nechybí.«

Budík neodpovídal. Tiše našlapoval v sněhu a stále oči po hraběti obracel.

Irští settři utekli nadlesnímu a sběhli se k hraběti. Růžek hlasitě zahromoval.

»Der Růžek schimpft schon wieder!« řekl hrabě a laskavě hnědého Borisa s bílou lysinou na krku po huňaté hlavě rukavičkou z jelení kůže pohladil. Boris, bílý, sotva čtyřletý, zuby radostně vyceniv, okamžitě uskočil nazad, kdež se schoulil za osobního myslivce.

»Píró! Píró! Píró!« křičeli honci. Čtyři rány zazněly. Boris hrdě se vypjal, zastavil a moudře a s klidem podíval se do předu. Náhle, když mu hrabě pokynul rukou, jako střela se rozběhl, zdvihl střelenou koroptev a hlavu maje vzhůru zdviženou, rychle se vracel a položil zvěř hraběti k nohám.

Řetěz honců vedený na levém křídle hajným Lyskou již se stahoval k »housenníku.« Hejna koroptví zdvihala se na sto kroků před honci, ale střelci stříleli bezdýmným prachem z anglických pušek ještě na větší vzdálenosti. Zajíci zmateně vybíhali, a když byla kruhová léč úplně zatažena, pokoušeli se nejprve jednotlivě proběhnouti skrze honce, ale sotva k nim doběhli, přivítáni jsou křikem a máváním obušků, a poděšeni vraceli se nazpátek. Několik odvážlivců, kteří chtěli řetěz honců proraziti, střelci zastřelili. Ostatní seskupili se na konec uprostřed léče, usedli na bobek a vyjeveně se dívali, jak se řetěz honců stahuje.

Starý Vácha všecek se rozjařil. »Lup, lup,« opakoval si spokojeně, když rána třeskla. Té chvíle obracel se k Budíkovi. »Dřív to přece takové nebývalo,« vypravoval potichu, »dřív se ládovalo do předovek a všecko moc dlouho trvalo. Ale teď ani dívat se nestačíš, jak to střílí a padá. Arci, zvěře bývalo více, než je teď. Když bažanti vlezli sedlákovi do pšenice, musel mlčet. Škody se taky neplatily. A když jich bylo tuze mnoho a sedlák přišel prosit, řeklo se mu, aby si šel do lesa na dříví. Kde pak, i dříví bylo více, nepočítalo se jako teďka.«

»No, dědečku, teď je docela jiný pořádek,« řekl Budík, »já vím, jak teď je na vojně. Náš fel u naší kumpanie, když se napil, povídával, jak to dřív chodilo. Teď, když se něco stane, hned jsou noviny plny. Už ani nadávat se nesmí, jako se někdy nadávalo.«

Před nimi černalo se v polích bezlisté trní.

»I heleďme, co pak to tam leží,« pravil stařeček, když docházeli k suchému trní.

»Postřelená koroptev,« odpověděl Budík a rychle se pro ni shýbnul. Jak ji vzal do ruky, plaše se ohledl a viděl, že ho nikdo nepozoruje kromě stařečka. Koroptev utkvěla na něm černýma očima.

»Obě nohy má přeraženy a křídlo taky,« řekl, pozorně ji prohlížeje.

»A co s ní budeš dělat?« ptal se staroušek.

»Vezmu ji s sebou, tady ji nenechám! Bez toho by tu zašla! Strčím ji do kapsy!«

»No, a co s ní? Hoď ji radši do trní, snad se z toho vyliže a zas bude lítat. Já už jednou našel koroptev, že měla obě nohy přeraženy, a přece lítala. A jednou jsem našel koroptev, obě oči měla slepé, ale běhala a lítala za ostatním houfem. Chytil jsem ji a pak jsem ji pustil do rákosí u rybníka, když jsme u něho brambory vybírali.«

Budík strčil koroptev do kapsy a nahoru na ni dal šátek, aby jí nebylo viděti. Rozhodl se, že ji odnese domů a že ji vyléčí; bude ji živit, až pak půjde odsud, pustí ji do polí. Ať je živa!

Staroušek jej mlčky pozoroval. »I pusť ji, hochu,« pravil, »však ji psi najdou a pánům donesou. Nestálo by to za to, kdy by se toho někdo dověděl.«

»A kdo by se toho dověděl?« vyhrknul Budík. »Tady mě vidíte jenom vy, a vy mě přeci nepůjdete udávat. Dost se toho tady jinak pobije a postřílí, tak teda aspoň tahle jediná ať je živa! Vždyť to není nic zlého!«

»Ale nestálo by to za to. Než dojdeš domů, bude po ní. V kapse se ti udusí, a kdy by se to někdo dověděl, byla by z toho mrzutost. A pak nevíš, jestli tě přece ještě někdo neviděl.«

»Neviděl.«

Staroušek potřásl nedůvěřivě hlavou: »Ani se člověk nenaděje. Já sám za mladých let jednou jsem si usmyslil, že položím v lese oka a chytnu zajíce. Veksl jsem našel, kudy velký zajíc chodíval. Koupím drát, jdu do lesa, na všecky strany koukám, čekám, poslouchám, a nikde se nic nehnulo. Tak jsem chvíli čekal, a když bylo ticho — už to bylo v podzimku a večer — shýbnu se, zarazím dřevěný kolík do mechu, roztahuji drát — a v tom po mně skočí hajný. Vyškubl jsem se mu a a utíkal jsem jako srnec. Ale neběžel jsem rovnou k vesnici. Dal jsem se do lesa. Za sebou slyšel jsem dupot hajného. Byl už stár a já líp utíkal. ‚Stůj, stůj,‘ křičel, ‚anebo střelím.‘ Utíkal jsem ještě více. V tom vyšla rána a broky hvízdaly mi kolem uší. V pravém lýtku jako když mě komár štípne. Utíkal jsem, a kroky hajného už za mnou utichaly. Oklikou doběhl jsem do vesnice a po zahradě dostal jsem se do našeho stavení. Ani si pomyslit nemůžeš, jakou jsem měl noc. Nevěděl jsem, jestli mě hajný nepoznal. Druhého dne z rána již se po vesnici povídalo, že hajný Richtr střelil po starém Voráčkovi, ale že ho chybil. Pak jsem si teprv oddychl. Zůstalo to na starém Voráčkovi, ale toť se ví, nikdo mu nic nemohl dokázat. Byl to starý očkař a uměl v tom chodit.«

»A chytil jste někdy něco, dědečku?«

»No, taky jsem chytil. Když jsem při lese dělával, věděl jsem, kde co leží a stojí — zrovna jako hajný. Hajný Richtr, co tenkrát po mně střelil — však už je dávno na pravdě Boží — potom si mě náramně oblíbil, a já u lesa našel svou obživu. Byl jsem v lese říkajíc od rána do večera, a tu se už něco přehlídne.«

»A nikdy se vám nic nestalo?«

»No, nestalo! Když člověk zachová míru, nic se mu nestane. Ale znal jsem lidi, že sami do neštěstí lezli. Vezme flintu a jde v noci za měsíčku do lesa, když ví, že jsou hajní na hlídce. Zrovna, jako by mu les patřil. Takový člověk je pak na všecko odhodlán. Tak zabili hajné Doležala a Noska. Kde pak! Takhle zajíčka, když se to podaří, — ale přes míru se jít nesmí!«

»A taky to nemá být! Je to přece jenom pytláctví.«

»No, nemá, ale pomoz si, hochu! Kdo je při lese a od lesa živ, jináč se na to dívá. Koukni se tady dokola, co nás tu je, a každý aspoň drobet z lesa ukradl. Někdo vezme málo, druhý víc. Já taky dubů nepočítaných z lesa odtahal, a les přece vyrostl. Ale nesmí se jít přes míru. Anebo se řekne: hajný! Já odsud hajnému dva duby a sobě jeden odnášel. Povídá mi: ‚Tamhle tu chamraď odkliďte!‘ Odklidil jsem teda tři kusy: dva jemu a třetí sobě. A když jsem chlívky stavěl, povídá mi: ‚Koukejte, aby to neviděl pán!‘ Tak jsem čekal, když pán z revíru odcházel.«

Kruhovou léč rychle stahovali. Hajný Lyska přešel s levým křídlem po »bílých,« zahýbal k strouze a odtud natlačoval léč ke kanálu. Za struhou černala se v bílé planině vesnice. Táhlý štěkot psů, vyrušených tolika výstřely, odtamtud se ozýval. Z komínů tiše se kouřilo do modrého vzduchu.

Konečně se ozvala zase trubka nadlesního na znamení, že už se nemá do kruhové léče střílet. U kanálu byla první léč skončena. Hajný Lyska odváděl honce z levého křídla podél strouhy k bažantnici. Uhřát a spocen dlouhými kroky pospíchal ku předu; honci však se zpozďovali, stejnoměrným krokem rozvážně šlapajíce do sněhu, jeden za druhým. Nadarmo jich Lyska pobízel k spěchu. Někteří vytáhli z kapes krajíce chleba a klidně při chůzi pojídali sousto za soustem. Za půl hodiny byla bažantnice obstoupena. Trubka nadlesního zavřeštěla, a honci vešli do nevysokého dubového mlází. Prodírali se zasněženým roštím, rozhrnovali větve mladého doubí, tlukouce obušky do kmenů, pokřikovali a stařinu sněhem zasypanou produpávali. Zajíci kmitli se před nimi a bažanti vyletovali. Střelci kráčeli po průsecích, a odtud bylo slyšeti ustavičně výstřely.

Budík šel opět vedle Váchy. Stařeček prodíral se houští, větve opatrně nazdvihoval a pod nimi vždy proklouzl jako kočka. Zdálo se, že čím déle chodí, tím že se jeho chůze stává křepčejší. Jeho hubené a stářím vysušené tělo, poněkud do předu pochýlené, obratně se proplítalo houštinami. Chvílemi se na ně s větví sypal sníh a šlehal jim do tváří.

»A jak to dlouho bude trvat?« zeptal se Budík potichu.

»Do večera, do smrknutí. Dojdeme až na Lažánka a tam na silnici sedne vrchnost do saní, a odtroubí se.«

Budík se zamlčel. Jen aby to koroptev přečkala, prolétlo mu hlavou. V houštině, do které právě vešel, a kde ho nikdo nemohl pozorovati, vytáhl z kapsy poraněnou koroptev a s radostí poznával, že jest dosud živa. Tmavé, plaché oči její bázlivě na něm utkvěly. Pozdvihl ji k ústům a zahříval ji dechem. Na okamžik se opozdil za ostatními. Honem vložil opatrně koroptev zase do kapsy a šetrně nad ní šátek prostřel. Pak několika skoky druhých honců dohonil.

III.

Na bílé stěně u kachlových kamen ve světničce u Rákosníků, kde Budíkova matka bydlila, hořela petrolejová lampička, když mladý přišel domů. Proklouzl nepozorován. Jen husy na přístodolku jeho příchodem poplašeny se rozkřikly. Čokl zaštěkl, když petlici u dvířek otvíraje zarachotil, ale poznav ho, hned se k němu radostně lísal.

Matka již nebyla doma. Odcházela za soumraku k hospodářovi drát peří a vracela se teprve po deváté hodině večer. Mnoho z výměnkářské světničky Rákosníkovům neplatila, a proto se snažila, aby jim vypomohla. Pracovala z jara na polích, při senoseči a ve žních vypomáhala, v říjnu s ostatními řípu klestila a brambory dobývala. Neplatili jí penězi, ale odměňovali ji jinak. Dokud syn se z vojny nevrátil, bývala celé dni u Rákosníků, k nimžto se přistěhovala do podruží, když starý Rákosník zemřel, a výměnkářská světnička se vyprázdnila.

Budík vešed do světničky, hned sahal do kapsy a opatrně vytáhl svou koroptev. Byla na štěstí dosud živa a upřela na něho smutné, černé oči. Vytáhl knot u lampičky, aby lépe viděl. Běháky neměla přeraženy, jak se domníval, když ji ve sněhu zdvihl, pouze do levého křídla byla střelena. Přikryl ji zatím vojenskou čepicí, aby se stolu neutekla, a prohrabával se v kufříku, jejž si přinesl z vojny. Kus bílého plátna utrhl, masť na plátno rozetřel, vzal koroptev opatrně do rukou a poraněné křídlo jí podvázal. Pak ji opět čepicí přikryl, vyšel ven a vrátil se za chvíli se starou klecí a s hrstí pšenice. Nacpal do klece seno, koroptev nakrmil, i vodu jí do zobáčku vlil, něžně ji položil do klece, senem ji obložil, klec šátkem přikryl a schoval stranou.

Teprve potom našel si v hliněné troubě hrnek, posadil se na lavici a spokojeně lžicí vybíral z hrnku škubánky se zelím.

Po jídle vzal dýmku s dlouhým troubelem, nacpal ji vojenským tabákem a ulehnuv na postel, tiše pokuřoval. Jindy, když se domů večer vrátil, sháněl se nejprve, nepřišlali poštou úřední zpráva, že je přijat za četníka a že má ihned odjeti. Čekal na to netrpělivě každý den. Dnes však i to zatlačeno do pozadí přemýšlením o poraněné koroptvi. Umiňoval si znova, že ji stůj co stůj vyléčí a ochočí.

Dvéře se zticha otevřely, a do světničky vešla matka.

»Ty jsi už doma? I hleďme, a lehne si na postel! Co pak nejdeš do velké světnice?«

»Ale nohy mě bolí. Kde pak, to bylo nějakého běhání! Ale hezké to bylo.«

»Tady to jináč nechodí. Všichni mužští byli, že? V zimě je i ta otýpka dobrá. A s hajným aby taky člověk dobře vycházel. Kde brát otop, když nikde nic není. Pantáta sice nic neřekne, když si člověk z jeho dříví někdy zatopí, ale pořád to přece nejde. Já jsem ráda, když aspoň derou peří. Když jsi byl pryč, ani jsem netopila. Kolikrát mrzlo, až jsem zuby cvakala, a já jen přišla, pod peřinu vklouzla a byla jsem ráda, že nemusím topit a že něco ušetřím. Ale měl bys tam na chvíli taky zajít, já jen tak odběhla, jsili už doma.«

»I přijdu, když chcete,« mávl syn rukou.

»A najedl jsi se?«

»Všecko jsem snědl a koroptev jsem vám přinesl. Mám ji tamhle v kleci.«

Spráskla nad ním ruce. »I co tě to napadlo? To přece nesmí být! Kdy by se to někdo dověděl, bude zle. Ukradne pánům koroptev! Zvěř a pánům! Ke všemu spíše zamhouří oči, jenom ne k zvěři. Pytlák je u nich nejhorší člověk!«

Zaražen podíval se syn na matku. »Já jí neukradl. Nekradu! Našel jsem ji. Ležela a byla by chcípla, kdy bych ji byl nezvedl. Však jí neužiju! Nechám jí, a když se z toho vylíže, vezmu ji s sebou, až odtud půjdu.«

»I co to povídáš! Kdo to jakživ slyšel, takový nesmysl! Vozit s sebou živou koroptev! Když už ji máš doma, aspoň ti ji upeču, když o tom nikdo neví.«

Syn rychle vstal. »Už jsem vám řekl, že ji vyléčím. Mám takovou mast ještě z vojny a tak jsem ji už namazal.«

»Ale měj rozum! Kurýrovat postřelenou koroptev? Každý by se ti vysmál. A kam jsi ji dal?«

»Do klece. Když nechcípne, rád ji pustím!«

»No, když už je doma, upeču ji. Jistě jich tam dnes pobili kolik set, není jim tedy o jednu zle. Jen když to nikdo neviděl, jinak by to za ostudu nestálo.«

»No, vy ji neupečete — proto jsem ji domů nepřinesl.«

Matka se usmála, tiše a shovívavě. Jeho řeč zdála se jí pouhou pošetilostí. Vůbec jí připadalo, že se syn vrátil z vojny úplně změněn. Když jí druhý rok z vojny psal, že povýšil, byla potěšena, ale netěšilo jí, že starostův Josef, sloužící se synem u stejné setniny, nepovýšil zároveň s ním. Chudý člověk je chudý člověk; neměl se vyvyšovati nad bohatého. Zazlívala v duchu synovi, že »to« přijal; měl říci pánům, že se to jemu ani nesluší. Ale potom, když starostův Josef psal domů, co vše musí vytrpěti, že na vojně není spravedlivosti, že Budíka jemu zrovna pro posměch udělali kaprálem, a když se i starosta zle na potkání mračil, už se nic synovými vojenskými úspěchy netěšila. Když přišel domů, domníval se, že tam to, co na vojně bylo, je lidský život; ale v jejích očích to bylo jen dočasnou hračkou. Starostův

Josef byl pán a její hoch byl syn podruha, jenž se těžko mezi lidmi živil. A ještě jí připadalo, že na vojně zpyšněl. Ustavičně jen čekal, až jej zase do uniformy povolají, práce se štítil a místo aby šel do světa, doma se povaloval. Stěží u hospodáře vypomohl. Nádeničit mu nevonělo. Stále jen se prohraboval v kufříku z vojny, rukavičky kaprálské vypíral, jakoby už mezi druhé nepatřil. Zahálel, ačkoli věděl, že je všade zle. Nic se nedařilo. Úroda byla špatná.

Zabývajíc se těmito myšlenkami na okamžik se zamlčela. Popošla ke kamnům, zastavila se a úkradkem dívala se na syna.

»No, a k hospodářovům nepůjdeš? Já nevím, co to v tobě je. Pantáta s tebou rád porozpráví.«

Mrzutě se na ni podíval. »Však přijdu. Nechte mě jen trochu vydychnout, vždyť jsem se celý den sněhem brouzdal.«

»No, já už teda jdu, bez toho mě už čekají a ještě řeknou, kdo ví, kde se honím.«

Obrátivši se volně odcházela. Když odešla, vzpomněl si teprve, že se jí ani nezeptal, jestli nedošlo úřední vyřízení jeho žádosti. Skutečně, co se z vojny vrátil, skoro nic jiného nedělal, jen povolání k četnictvu očekával. Poslu, jenž do vesnice dvakráte za týden přinášel poštu, daroval několik balíčků vojenského tabáku, aby mu psaní, kdy by nějaké přišlo, ihned přinesl. Dostal pouze jediný dopis z vojny od mladšího kamaráda sloužícího nyní třetí, poslední rok. Novinky, jako že pan lajtnant Kabrhel šel do civilu prý někam k policii v Praze, že fela Kropáček byl v Praze pro rekruty, pan Kanička že povýší za lajtnanta a dostane se k jinému regimentu, zajímaly ho nesmírně. Také to, že šestnáctá kumpanie půjde nejspíše z Tridentu do Cavalese a odtud že přijde do Tridentu dvanáctá.

Dopis kamarádův tak jej dojal a vzrušil, že několik dní jen na vojnu vzpomínal. Viděl se opět v Castellu del Buon Consiglio, v němž byl tři roky prožil. Vzpomněl, jak muli tou dobou svážeJi tam vinnou úrodu. Ve vinárničce kdesi, kam šarže docházely, jak na krbu oheň praskal a jak signora Pertuzzi, bývalá komorná rakouské kněžny a pak zámožná vinárnice, lámanou němčinou fela Kropáčka baví a italštině učí. Na Doss Trento vzpomněl, na dubnové jarní noci, kdy Doss Trento ve květech se bělala, kde na stráži s vojáky býval.

Jaký to byl krásný život, který opustil zbytečně, z hlouposti, podlehnuv chvilkovému návalu touhy po domově.

Fela Kropáček, jemuž sám »dědek« to nařídil, nežli měl domů nadobro odejíti, dvakráte s ním hovořil, přemlouvaje ho, aby sloužil dále, a zaručoval se mu, že do roka bude míti po boku dlouhou šavli šikovatelskou. »Dědek« byl odhodlán navrhnouti jej za »wirklich fíru«,« zůstaneli. Rád jej měl, a dobře se pod ním sloužilo. U čtrnácté setniny měli hejtmana, že se tam za rok tři šarže zastřelily, ale jejich »dědek« byl jako z másla. Ač jej vše lákalo, aby povolil a na vojně zůstal, neodolal náhlému návalu touhy po domově. Zabolel jej výsměch ostatních vojáků, počítajících po dnech, kdy se domů vrátí, opakujících ustavičně

»za tři a za pár,« »za dva a za pár . . .« Výsměch, že z něho bude »supák.« Nejvíce fela Kropáčka svým odchodem pohněval.

A vše k vůli této špinavé, do lesů vklíněné vesnici, daleko od města, daleko od všeho života. Sotva se domů vrátil, už jej matka vybídla, aby nádeničil. Ovšem zedníci v tu dobu už dodělávali, se zedničinou, které se vyučil, nebylo už nic. Z Němec přijeli zedníci brzy po jeho návratu. A mnoho si nechválili. Jiná léta bývaly prý lepší výdělky a živobytí tolik nestálo, jako nyní. Něco se tam sice vydělá, ale mnoho se utratí. Do Prahy už nikdo nejezdil. Ještě nejlépe se zvedlo těm, kteří zůstali doma a dělali na regulaci. Vydělali pěkné peníze, a vše jim zůstalo, když nemuseli žíti u dvou mis.

Dokud nebyl vojákem, bývalo touhle dobou nejlíp. Vracel se z Němec s ušetřenými penězi a v zimě odpočíval. Teď však se mu vše jevilo v temných barvách. V nízké výměnkářské světničce s dřevěným, černým stropem, červotočinou provrtaným, směstnáno bylo celé jeho živobytí.

Starostův Josef, jenž byl na vojně rád, když se za něho u fela přimluvil, nyní si ho ani nevšiml. Sotva se vrátil z vojny, oblekl nažehlené kalhoty a lodenové sako, i prsteny na rukou měl, a už si u starostů dohazovači dvéře podávali. Vybíral nevěsty jako na vojně při fasování komisárek. U muziky vyváděl, až se hospoda otřásala. Chvastal se, co vše na vojně provedl. I Budíkovi prý se vyškleboval, jak někdo vyprávěl. Dovíli se fel Kropáček, co všecko tady o něm natlachal, zatočí jím, až narukuje na cvičení.

Baruška Mlynářovic se vdala. Měl od ní v kufříku dvanáct dopisů, v nichž mu věčnou lásku až do hrobu tmavého přísahala. Nyní právě chodila s outěžkem. Hezké její tváře byly úplně změněny, ze vší krásy zbyly jen modré oči, lesklé a veliké. Ustrašeně se na něho podívala, když jej po prvé potkala. Hnědé, mazlavé bláto, říjnovými dešti zduřelé, pod její těžkou chůzí smutně, přesmutně čvachtalo . . . (Pokračování.)

Po letech.

Po letech se v kraj ten vracím.
Slunce jásá ve vysoku,
květy mámí horskou vůní,
cvrček zpívá k mému kroku.

Po návrších mezi lesy
v chudé půdě zrají ovsy.
Vše jak tehdy. Zde ta cesta,
úvozem co vede do vsi.

Tam už za tím cípem lesa
pod strání se ves má hrbí,
kostel bílou věží kyne,
u rybníka staré vrby.

Vše jak druhdy. Žádná změna?
Vzpomínky se rojí čelem,
(let už tomu hezká řada,
co jsem tu byl učitelem).

Kráčím blíže . . . vše jak tehdy?
Za vesnicí na sto kroků —
nevidíš tu krásnou villu,
skrytou v olších při potoku?

A tam dál zas proti vodě
v perspektivě horských polí —
komíny ty nezříš kouřit,
výš co čnějí nad topoly?

Zastav krok a poslyš chvíli
zde v té vůni květů, lodyh,
jak tam hora hoře vrací
parních strojů ryčný oddych.

Ke vsi kráčím . . . roky mládí
co tak táhnou moji hlavou,
před prvními chalupami
dcerku potkám usmívavou.

Tahle tvář a tyto oči —
a to líce plno krve!
Děvče to, jež sedávalo
před kathedrou v řadě prvé.

Vtipné děvče kovářovo!
Zastavím ji . . . zná mě dosud?
(Kolik let to, co z těch krajů
do dálky mě zanes osud.)

Kam že jde a zda mi řekne,
čí ta villa u vesnice?
Čí ty stroje, budov řada,
čí jsou celé Tvořetice?

Mluví švarné děvče se mnou,
všecko řekne těmi slovy:
Tkalcovna ta za vesnicí
patří panu Hermannovi.

Známé jmeno — vzpomínám si —
temný krám ten nápis míval,
když mě před patnácti roky
zanesl sem žití příval.

Dál nechť mluví švarné děvče,
co mi náhle přišlo v cestu:
Ve tkalcovně zaměstnáno
ze vsi prý už lidí ke stu,

mezi nimi mojí žačky
oba bratři, sestra, strýček —
před boháči v kočáře prý
smeká také velebníček.

Ptáte se, jak zbohatnout moh
rychle tak pan Hermann ze lnu?
Znáte v městě za horami
vlasteneckou spořitelnu?

Zapůjčila na tkalcovnu,
co tam vnesla ruka dělná –
třicet tisíc vráceno má
zas už česká spořitelna.

S Bohem buď, ty známý kraji,
co nad tebou slunce hasne,
s Bohem, školo, tak mi drahá,
s Bohem, paní z villy krásné!

Z mozolů těch lidí dole
klidně hromaď drahý kov si —
kdo ti řekne, před lety že
muž tvůj přišel s rancem do vsi?

Bez starosti žij jak kněžna,
klidně ve své ville hov si —
vidíš přec, jak lid je šťasten,
že už zrají v horách ovsy.

S Bohem, děvče kovářovo,
co máš ještě v lících ostych —
nevíš, tragiky co bylo
ukryto v tvých slovech prostých!

Nevíš, jak to mojí duší
zachvělo se v divé křeči,
když se kočár mihl kolem
a v něm hlahol cizí řeči.

S Bohem buď, ty český vzdore,
bodrý lide v horském kraji,
za pár roků z tvé zas krve
palác vstane při Dunaji!

V. Krofta.

O Pražských sbírkách uměleckých.

Obrazárna Šl. Hoška.

Horlivý sběratel tento zřídil ve svém domě (býv. Olivově) v Bredovské ulici obrazárnu tak cennou, že zasluhuje pozornosti všech, kdož se zajímají o dějiny malířství minulých dob. Také tato sbírka obrazů vyplňuje zvláštní místnost, obdélný sál, skleněným stropem opatřený a vkusně zařízený. A rovněž jako sbírky Novákovy a Nosticovy je obrazárna Hoškova znalecky sestavena a katalogisována. Dr. Frimmel a Hofstede de Groot podali svá dobrá zdání o každém obraze; dle úsudku těchto odborníků pak sepsán katalog, jehož publikaci lze v brzku očekávati. Bude to již třetí veliká soukromá galerie Pražská, která kritickým seznamem svým bohatě illustrovaným, nabývá ceny jako sbírka uměleckých pokladů, o jichž tvůrcích jsme dobře zpraveni, o jichž vzniku, hodnotě a důležitosti se nám dostává spolehlivých informací. A také do této obrazárny lze si zjednati přístup, neboť kdokoliv se zajímá o mistrovská díla malířská z různých dob a zemí, jest majiteli obrazárny vítaným hostem.

V této galerii též jsou díla nizozemských mistrů ve většině, a osobní zalíbení majitele, jeho individuelní vkus projevují se tu obdobně jako v jiných soukromých sbírkách, kde sběratel je zároveň majitelem kustodem, amateurem všech těch zajímavých skvostů malířského umění. Šl. Hošek nešetřil nákladu, aby získal cenné obrazy slavných mistrů, a tak lze navštěvovateli ukázati skvostnou studijní hlavu muže od Rubensa, rázovitý a zajímavý portrait od van Dycka, Madonnu od téhož mistra. Rubensova studie je ověřena jako průprava k obrazu klanění sv. Tří králů v Luttychu, podobizna van Dyckova představuje nám dle dr. Frimmla přítele umělcova, malíře Steenwijcka staršího, který malovával do Dyckových obrazů architektury. Madonnu uznává Hofstede de Groot za dílo Dykovo, je to Marie sedící s děckem na klíně, a zvláště toto je krásné pachole kučeravé, hravě ručku ku tváři Madonny vztahující. Nejnovější dobou pak přibyl do galerie obraz od Rembrandta, dílo velmi zajímavé, z první doby Rembrandtovy činnosti: Prorok Bileam a jeho mluvící osel. Dr. Bode pojednává o tomto díle v 1. sešitě letošního ročníku »Zeitschrift für bildende Kunst«. Mimo zmíněný již portrét v Nosticově paláci jest to jediný Rembrandt v Praze.

Rázovité krajiny jsou zde od proslavených mistrů Ludolfa Backhuysena, Allaerta van Everdingen, Jana van Goyen, Isacka van Ruysdael, Aelberta Cuypa a j. v. Jsou tu vzácné obrazy »primitivů«, starých mistrů 15. a 16. věku, mezi nimi veliký Němec Hans Baldung (postava světice), Heemskerk, Hemessen.

Znalce zajímá skupina Rembrandtistů, z nichž jsou někteří velmi dobře zastoupeni, jako Gerbrandt van den Eeckhout, Ferd. Bol, Govert Flink (zvláště zajímavá díla), Jan Victors, Filip de Koninck, Nik. Maes, Aert de Gelder.

Krásný Dujardin, výjev pastýřský, je neobyčeiné dílo co do předmětu i do provedení, veliký, intaktní obraz. Od Fyta je zde pes hlídající zabité koroptve. Celá řada velikých podobizen seznamuje nás s tímto odvětvím vyspělého malířství, a hlavně jsou zde pozoru hodny dva obrazy, podobizny paní a mladého muže, které maloval Verspronck, Halsův žák.

Podobizna Alžběty, choti Bedřicha Falckého, zajímá nás v Čechách zcela pochopitelně pro historické vzpomínky, třeba by to nebyla výborná malba A. van Ravesteynova.

Rodina Brueghelů rovněž zastoupena dobrými pracemi, David Teniers ml. má tu velikou krajinu se stafáží, pravé galerijní dílo.

Holandští a flámští mistři různých škol a středisk představují se nám v krásných obrazech, mnohé jmeno marně bychom hledali ve velkých veřejných obrazárnách; jsou tu malíři zátiší Gysels a Schook, je tu pěkná krajkářka od Duybiza, veliký obraz Vanitas (zátiší) od Everta Colliera a jiné malby, dobře zachované, značkami malířů opatřené.

Z italských mistrů nacházíme Annibala Caracciho, obraz Ježíš a Samaritánka je stkvělou ukázkou jeho brillantního štětce. O tomto obrazu pojednává dr. Frimmel v listu Blätter für Gemäldekunde, uváděje data jeho původu a načrtávaje stručné jeho dějiny a osudy, než se stal majetkem šl. Hoška. Španěl Carreño de Miranda maloval podobiznu mladistvého Karla II., krále anglického. Z jiných malířů uvádím Kupeckého, Rottenhamera, Francouze ze školy Clonetů (drobounce malovanou podobiznu vznešené dámy), Isabeye (pohled na Prahu, akvarel). I bylo by nutno vyjmenovati celou listinu, opsati celý katalog, kdy bych měl upozorniti na všechny jednotlivé zajímavosti této obrazárny. P. Hošek z Mühlheimu vydá takový katalog svojí sbírky tiskem a vyzdobí tuto publikaci četnými světlotiskovými reprodukcemi svých obrazů.

Mimo tuto obrazárnu lze u p. Hoška též viděti díla novodobá, jimiž vykrášlil svůj byt.

Jest majitelem známého kdysi obrazu Karla Svobody Defenestrace r. 1618, akvarelů a kreseb Maroldových, Mařákových; je tu od Brožíka studie dámy, od Věšína veliký Trh na koně v Bulharsku, jsou tu gvaše od Zillicha, malby Ullíkovy atd. a díla cizích mistrů, jako portrét od Lenbacha, dva obrazy Fr. Stucka, genre od Munkácsyho a četná jiná díla soudobých umělců. Majitel těchto uměleckých pokladů rád poskytuje přístupu do své galerie i svých komnat všem, kdož se zájmem a porozuměním pro díla štětce za to požádají, a návštěvu jeho obrazárny lze doporučiti nejen znalcům neb odborníkům, ale každému vzdělanci. Z ciziny bez toho přicházejí ředitelé obrazáren, spisovatelé, učenci atd., aby tuto novou Pražskou sbírku uměleckou seznali. Pražané nechť nezůstávají za cizinci!

Dr. *F. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Opera.

Černé jezero, podle Heydukovy básně »Dědův odkaz,« napsal K. Kadner, hudbu složil J. R. Rozkošný. Tato novinka Národního divadla (dávaná po prvé 6. ledna 1906) přichází na scénu v poměrech poněkud mimořádných, jež nás nutí referovati o ní též spůsobem ne právě obyčejným. Co na tomto díle zajímá nejvíce, ano jedině, jest osobnost skladatelova. Rozkošný náleží k sympatičtějším zjevům naší produkce dramatické. Vystoupil s mnoha díly, zdařenými i nezdařenými, z nichž Popelka jest dílo tak svěží, že se udrží zajisté velmi dlouho na repertoiru české scény. Rozkošný není v operní skladbě ani pokrokový duch, který by pevně šel za vědomým cílem, ale také ne zase konservativní doktrinář, jenž by neústupně hájil stanovisko jednou zaujaté. U něho nalézáme všechny styly, od staré opery (Svatojanské proudy) přes zdravou hudbu dramatickou (Popelka) až k nevkusnému modnímu verismu italskému (Stoja). Tento eklekticismus charakterisuje však nejen jeho styl, nýbrž i hudbu. Také v té není hloubky, nezborného jádra. Jeho hudba jest eklekticky rozmanitá, od bezcennosti až k mnohým projevům uměleckým. Celkem však Rozkošný psával průměrné, dobré věci repertoirní, vypočtené ovšem na modu doby a s dobou též zašlé. A takového skladatele měli jsme potřebí. V tom jest, chcemeli tak říci, historický význam Rozkošného. — Dnes ovšem jsou poměry jiné: máme odkaz našich velkých mistrů, jenž stačí pro výplň běžného repertoiru, proto chceme i od mladších jen to nejlepší. Proto Černé jejero působilo značně archaicky v prostředí, v němž se objevilo: mezi Jessikou a Hedy.

Eklekticismus Rozkošného jeví se i v poměru jeho hudby k libretu. Není to náhodou, že jeho nejlepší opera (Popelka) má nejlepší libreto, naopak libreto bylo zajisté dobrou pobídkou skladateli. I to jest známka dobrého dramatika, třebas ne tak silného, aby dovedl překonávati nedostatky libreta jako na př. Smetana. Bohužel však libreta posledních děl Rozkošného jsou toho druhu, že zde vůbec byla skladatelova práce marna. Platí to o Satanelle, ještě více však o Černém jezeru. Už verše jsou zde takové, že by se neměly ozývati s naší první scény. A dramatická konstrukce? Pěkné sujet Heydukovy básně jest tu nadobro zničeno. Co se na př. děje v druhém aktě, jest přece přílišné i pro nejmírnějšího posuzovatele. Do podrobností se nepouštím, avšak též ne do rozboru Rozkošného hudby. Není toho potřebí. Rozkošný jest nyní nejstarší náš skladatel, a těšilli se ještě ve věku 73 let komposicí této opery, dokazuje to skutečné umělecké nadšení, ať už výsledek jest jakýkoliv. Proto také nemůžeme než připojiti se k čestnému projevu, jenž byl Rozkošnému připraven při premiéře tohoto díla. Rozkošný pracoval vždy poctivě, jak uměl, beze vší snahy dostati se tam, kam jeho síly nestačily. A to jest vždy nejlepší známkou opravdovosti. Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Činohra.

Vánoční hry zařazují se v divadlech, která nemají zabezpečený hmotný podklad, do repertoiru zajisté nikoli pro umění, ale pro zvýšený příjem pokladen, které by jinak byly v předvánoční době spíše opouštěny nežli obléhány. Národní divadlo teprve po třech letech svého trvání (1886) seznalo potřebu zvláštní vánoční atrakce a užívalo jí tehda i později skutečně jen v té době svátečních příprav a nákupů, která je divadelní návštěvě nejméně příznivа. Tentokráte objednalo si divadlo příležitostní takovou hru u Karla Maška a hrálo ji po celý měsíc, ovšem jen v odpoledních představeních. Jistě ne tak pro její úspěch a hodnotu jako spíše proto, že obvyklá lidová představení středová, která bývala kdysi téměř pravidelně vyprodána, jsou od roku 1902 ve zmírajícím úpadku tu pro stálé měnění (zvyšování a snižování) cen, tu pro nedostatečný repertoir. Není co hráti, někdy není ani pro koho hráti, pomáhal tudíž *Betlém* z nesnází. Nebylli valný literární podklad, byly alespoň výprava, hudba, milé ovzduší. Co se týče básníkova podílu na výpravné hře, mohl spisovatel pro věc učiniti více; obratné veršování samo ještě nedělá působivé vánoční mysterie. K nejlepším motivům textu přineslo nápad naše výtvarné umění, ani jinak neposkytl autor nic svérázného. Musel by míti teplý humor, kdo by chtěl důrazněji zaujati drobné posluchačstvo, které se zde muselo spokojiti téměř veskrze jen pouhou *podívanou.* Tu by byl výborně osvěžil vtipný nápad pochodu stínů k jesličkám, kdy by býval také vtipněji a rušněji proveden; takto působil dosti jednotvárně. Stráň se salaší byla pěkně upravena.

Provedení *Paní z námoří*, známého Ibsenova dramatu z roku 1888, chtělo býti uměleckým úspěchem, a v tom ohledu provázíme pokus upřímnou sympathií. Že se zcela nezdařil, neujímá ceny dobré vůli. Jsou různé příčiny, které nejen u nás, ale i jinde znemožňují nejlepším silám, jež by měly jinak všecku způsobilost, aby dílo vyzvedly k výšinám, k nimž spělo, aby je zcela uplatnily. Především je to hra sama, která nemá tolik básnické síly, aby dovedla diváka odpoutati od země a zcela jej přenesti v mystičnost moře. Zvláště ovšem ne diváka — ani čtenáře, — který moře nezná a necítí, nechápe jeho tajúplné bezmeznosti. Charakteristika cizince: »Ten muž je jako moře,« je pro ohromnou většinu vnitrozemského obecenstva pouhým bezvýznamným slovem, a i touha Ellidina po nekonečných pláních vodních není našemu hledišti více nežli pouhou nostalgií, kterou lze pravidelně zmoci. Tak se na ni dívá i sám Wangel nejprostějším spůsobem. Avšak Ellida básníkova je spíše těžký psychopathický případ, jehož pohodlnému luštění nijak nevěříme, i odcházíme z divadla v rozporu s autorem. Dramatik vítězí jen tehdy, přesvědčíli právě »kompaktní většinu« hlediště: v Paní z námoří pochybujeme, že přesvědčil jen poněkud početnější jeho část. Básník tentokráte při všem svém psychologickém mistrovství a při vší jindy prokázané scénické obratnosti nedovedl se vy-

hnouti nelogičnosti, scénickým neobratnostem a mnohé nepravděpodobnosti Wangel ku př. po několika letech manželství teprve na veselém výletě k »vyhlídce« uprostřed cizích hostí a celé své rodiny najde možnost, aby se svojí ženou důtklivě promluvil o jejich vzájemném poměru. A leccos jiného. A kterak se symbolický cizinec — ani zcela symbol, ani valně člověk — srovnává s přáním autorovým, aby se jeho hry prováděly beze vší tajemnosti, prostě a reálně? Ellida chce volně a svobodna rozhodovati o svém určení, ale na samém závěru hry básník znova upozorňuje, že lidé se mohou a dovedou akklimatisovati. Jen mořské panny umírají touhou po vodě. A také se skutečně zdá, že tato prostá pravda, které ovšem nebylo třeba dlouze dokazovati, autoru nestačila i přioděl ji modernější draperií vlastní zodpovědnosti. Ale tím ji jen ovšem *zastřel*.

Hra by vyžadovala zvláštních dvojakých herců. Aby byli přirození a pravdiví, ale také symboličtí a tajemní. Toho všeho nelze ovšem tak snadno sloučiti. Paní Kvapilová výborně ovládala svoji Ellidu slovem a intelligencí. Byla však poněkud chladna a mluvila více k rozumu nežli k srdci. Tu onde byla nemile cítěna *posa*, před kterou naši výbornou umělkyni důtklivě varujeme. Je třeba vystoupiti ze sebe, ale právě jen ze *sebe*. Hra se šálem upomínala příliš na veliký cizí vzor. Ponechme paní Duseové, což jejího jest, ale nicméně poznajíce všecku cizí techniku i virtuosnost, dobývejme zlata ze svých hlubin. Paní Kvapilová na svých uměleckých lánech má dost vlastního jmění. V ostatním provedení, které bylo celkem úměrné, nebylo nápadných nížin, ale také ne patrných výšek. Ostatně z úskalí lze nejlépe vyplouti opatrnou prostředností. Hra byla panem Kvapilem pěkně vypravena, ale v její zevnějším podání nebylo dost osobitosti a svéráznosti.

Dne 10. prosince m. r. rozloučil se p. Jos. Šmaha s naší scénou v Námluvách Pelopových. Večer měl slavnostní ráz, jak bývá, vyzněl všeobecně ve přání po návratu výborného umělce, ale zanikl zase ve spoustě divadelních večerů a uměleckých požitků bez dalších důsledků, jak již také pravidelně bývá . . . *Jan Ladecký.*

Nové písemnictví.

Illustrované spisy.

Šotci krále Holce. Napsal Fr. S. Procházka. Illustroval V. Oliva (Nákladem J. Otty.)

Král Myška a princ Junák. Napsal T. E. Tisovský. Illustroval A. Scheiner. (Vydal F. Šimáček.)

Byl jeden domeček. Obrázková kniha pro děti. Kreslil Vojtěch Preissig. Vydalo Dědictví Komenského.

Letní noc. Napsal V. Říha. Illustroval J. Panuška. Nákladem B. Kočího.

Čeští malíři už dávno nejsou tak pyšní, jak bývali, aspoň k dětem jsou již mnohem vlídnější. Že to byla pýcha, která jim druhdy

bránila kresliti a malovati obrázky do knih dětem určených, nelze vlastně tvrditi, snad tu vadily jiné příčiny, jako na př. neznalost dětského světa, nepochopení jeho a nedostatek lásky k tomuto drobnému, prostému světu maličkých, jejichž jest království nebeské již tady na zemi — dokud nevyrostou. Řádné ocenění té nekultivovanosti dětské bylo u nás vzácné, a věru zdá se, že v tom skryta poklona pro nás: jsme dosud sami tak šťastně naivní a dětem blízcí, že nedovedeme dětskou mysl zabaviti, a nebylo mezi námi umělců, které by to bylo bavilo, aby kreslili a malovali pro děti. Ovšem, jak mohli doufati, že se jim dostane uznání a porozumění u malých, když velcí o ně nestáli. Tak aspoň by bylo lze vysvětliti onu zdrženlivost našich jinak zhusta veselých i laškovných malířů, šloli o děti.

V tom nastává změna, a jako vůbec rádi vymítáme čerta ďáblem a skáčeme z kolomazi do mléka, jeli k tomu trochu příčiny, tak zdá se, umínili jsme si, že nahradíme nedostatek umělecké produkce pro děti přepychem. Je tu dnes hned několik krásně vypravených knih obrázkových, totiž knih, jejichž obrázky nejsou pouhou příkrasou textu, ale jeho součástí a doplněním. Olíva, Scheiner, Panuška, Preissig illustrují »dětské knihy« — kdy by byl S c h e i n e r již dříve nedokázal, že při své světácké říznosti si zachovává dosti humoru a prostoty, aby také dětem dovedl vyprávěti, a nikoliv jen polopannám a příslušným jinochům, divili by se lidé, kteří ho znají jako kresliče feministně zladěného, že tu vystupuje jako pohádkář. Panuška od počátku báji a straší, Olíva se svou elegancí vyjádření také již se osvědčil před dětským publikem, a Preissig je tentokráte roztomilý »pěstounský« kreslíř, ale u Scheinera se to zdálo již tehda zvláštností, když kreslil svou výzdobu Knihy o Bobeši nebo Kocourkově. Není třeba se příliš diviti: kdo oplývá tak bohatou fantasií, takým temperamentem a tak zjevným smyslem pro komičnost, jako právě Scheiner, tomu nebude za těžko sledovati spisovatele k dětem promlouvajícího. Knihu Tisovského vyšperkoval Scheiner množstvím obrázků, a jeho trpaslíci jsou velmi čiperní, zdařilí chlapíci, dračí ťopani směšně příšerná havěť, a to obrovské klepeto v bílé sluji dokonce hrůzně pohádkovitě vylíčeno. Když pak maluje Scheiner akvarelem nějakého toho »dobrého« draka se zlatými perutěmi světelnými nebo průvod rytířů, kteří hledají prince Junáka, rozvíjí svou bohatou paletu, hýří v barvách a líčí vše s náležitým pohádkovým leskem. Vesele třepotají se nad hlavami rytířů praporce a na nich znaky českých rodů (je tu český lev, růže Rožmberská, hvězda Šternberská, zubr Pernštýnský atd.), labutě, pavouci, lasičky, havrani vystupují s náležitým rázovitým gestem, a celá ta složitá, hluboce založená pohádka nabývá života Scheinerovými obrázky. Příšerně plápolá bílý oheň z oka zkamenělého draka v jeskyni — a tu jako by všichni novodobí malíři si byli řekli, také P a n u š k a má své strašidelné oko, které hledí přes hory na tábor zaklínačů. Ovšem Říhova Letní noc není pohádkou pro m a l é děti, nýbrž je to srdečně a prostě vylíčené kouzlo přírody, obraz letní noci na venkově, v rodné vsi, je to poetická parafráse pověr venkovského

lidu, básnicky procítěná a pochopená ubohost nevzdělaných duchů nebo nevzdělanost ubožáků. Jsou k politování se svou pověrčivostí, ale zrovna jim závidíme tu jejich víru v zeleného ‚čerta', ve skřety, bludičky, ohnivé hlavy atd. — neboť je v tom kus oné pravěké, jako skály staré úcty před přírodou jakož i lásky k ní, lidstvu vrozené.

Také Říha mluví k dětem moudrým, to jest tedy buď větším nebo velkoměstsky sečtělým, ačkoli není pochybnosti, že každý žáček z venkovské školy s rozhořčením odmítne od sebe domněnku, jako by *on* snad věřil v hastrmany, pídimužíky, draky a podobnou čeládku. Ba, ani babičky již nevypravují takové pohádky svým vnoučatům a dojdeli k tomu, jsou to pohádky hodně skepticky vypravované. Pohádka se ze svého rodiště v hájích, v horách, v slujích odstěhovala do měst, od lidí prostých venkovských k nakladatelům, a v tom, myslím, je tragika jejího osudu. Stává se učenou, duchaplnou, a lépe jest popřáti slova těm ponocným, babičkám, pytlákům a kostelníkům, kteří ještě věří v ten pohádkový čarodějný »brueghel«, jak to učinil Říha, než vymýšleti nové pohádky s pointou přírodovědeckou, filosofickou, sociálně-hospodářskou atd. — pohádky pro velké. Je teď doba takových pohádek, bajek, vypravovaných i zdramatisovaných, a tak podává se také dětem moderní, zušlechtěná, civilisovaná a inteligentní pohádka.

Malířů však netkne se to vše, jim jde o malebnost, o dramatické pointy, které dají »dobrý obraz,« o věcný detail, o příležitost, aby dokázali svou vynalézavost a živou obrazotvornost. Scheiner, chceli, je fantastní, při tom zase realisuje v jednotlivostech mnohou nestvůru nebo pitvornost velmi naivně, a tedy v pravdě pohádkovitě. Panuška zpravidla zůstává při tom krajinářem, jeho zelení draci a ohnivé hlavy i čarodějnice jsou spíše romantickou stafáží, a jednotlivé obrázky Letní noci volně spjatým cyklem, nikoliv přesnými illustracemi k Říhově jadrnému líčení. Oliva je zkušený illustrátor, jako vždy elegantní a švižný kreslíř, a Preissig — ten neillustroval pohádku, ale dětské »říkadlo« o domečku, a podal opravdu obrázky pro děti, pro ty menší. Provedení této knihy je zvláště zdařilé, barevné lithografie působí jako prostě akvarellované kresby pérové, a co představují, mluví řečí dětem jasně srozumitelnou a úsečnou jako ty krátké řádky »říkadla.« Právě že tu je vše, o čem slova jednají, a že to vše je v úzkém spojení se slovy, má kniha svůj zdravý dětský ráz, a nekoketuje s »velikými dětmi.«

Krásné knihy, splendidně vypravené, byly tu položeny na vánoční stolek, a byť i snad nebyla potřeba nových pohádek tak »hluboce pociťována,« přece máme nyní i takových svých českých publikací hojnost, a vědomí to je příjemné. Trvalo dosti dlouho, nežli jsme se emancipovali od cizích fabrikátů tohoto druhu.

Dr. F. X. Harlas.

Ottův atlas zeměpisný.

Nedávno vydaný 6. sešit Ottova atlasu zeměpisného, redigovaného prof. dr. J. Metelkou, přináší dvě nové mapy. Jsou to: čís. 9. *Evropa, mapa řek a hor*, prací prof. D. Čipery a dr. J. Metelky, a čís. 26. *Španělsko a Portugalsko*, kteroužto mapu zpracoval prof. Ot. G. Paroubek.

Mapa *čís. 9.* znázorňuje povrch kontinentu evropského, jak se jeví v přehledných rysech horopisných a vodopisných. Provedena jest v měřítku 1: 12,000.000 a to plasticky. Šrafování výšin a označení nížin jest dokonalé. Na újmu přehlednosti její není, že znázorňuje poznatků zeměpisných veliké množství, užívajíc při tom zřetelných značek a barev navzájem odlišných. Tak mimo jiné označeny jsou zvláštními znaky bařiny, tundry, stepi, písčiny, solná jezera, občasné řeky, průplavy, průsmyky, úskalí a sopky dosud činné, k nimž se druží nejnovější výbuchy podmořské (na př. r. 1891 sopečný výbuch západně od ostrova Pantellerie a r. 1894 podmořský výbuch v jezeře Kaspickém). Obraz Evropy, této malé celiny, která svou soustavou horopisnou a vodopisnou tak velkou úlohu hrála a dosud hraje v dějinách vývoje člověčenstva, vystupuje takořka plasticky před očima. Vyznamenává se Evropa a její nejdůležitější poloostrovy jednotou v rozmanitosti jako žádná jiná celina světová. Souvislost a výše horstev přispívá k vývoji zeměpisných individualit, ale nikdy v míře tak značné, aby tato horstva tvořila nepřístupné hradby mezi jednotlivými územími. Mimo to evropská horstva nejsou ostře a jednostranně rozdělena jako jinde. Evropský východ, vyjímaje rudonosný Ural a pohoří Jajlské na Krimu, jest sice úplně vysočin prost, ale přece jest pevně připoután k západu širými nížinami, jež hornatiny západoevropské dělí na skupinu britsko-skandinavskou a jižní. A jako relief Evropy svou jednotou v rozmanitosti předčí nad ostatní celiny, tak nemá nikde sobě rovna v rozdělení půdy své na jednotlivá území mořská. Na první pohled postřehneme na mapě tři místa, z nichž vody do tří různých moří spějí: na jih od jezera Oněgy odvodňuje se bařinatá pláň do Ledového moře, Baltu a jezera Kaspického, z nedaleké vysočiny Valdajské do Baltu, (Dvina západní), Černého moře (Dněpr) a Kaspického jezera (Volha) a v Alpách pak o nádherné údolí Maloji a Septimeru, na mapě jmeny neoznačeném, dělí se moře Severní (Rýn), Černé (Inn) a Středozemní (Maira). A podobně jest při vodách vnitrozemních. Zbytek oceánu, jezero Kaspické, patří dvěma dílům světa; při zálivu Finském jest skupina jezer ruských, od ní na západ skupina jezer skandinavských a při Alpách jezera alpská, jež přispívají k nádheře tohoto horstva. A tak bylo by lze z této mapy stopovati i jiné přednosti Evropy před ostatními celinami. Výšky všude jsou dle nejnovějších měření udány.

I při této mapě, jak bylo též již o jiných dříve řečeno, pilně hleděno k názvosloví slovanskému. Tak na příklad nádherný vrchol Vysokých Taur V. Zvon, označen jest jmenem slovanským V. Klak, průsmyk Semmering slovansky Smrečník, Rusko má více dat atd.

Nejdůležitější částí evropského Středomoří jsou tři velké poloostrovy: Pyrenejský, Apenninský a Balkánský. Vyznačují se velkými společnými rysy, zejmena bohatou členitostí pobřeží a povrchu, příbuznými vztahy k moři Středozemnímu, souhlasným podnebím, stejnými podmínkami pro vzdělávání půdu, stejným rostlinstvem a zvířenou. Z poloostrovů těch přináší, jak shora uvedeno, *čís. 26.* Ottova atlasu poloostrov Pyrenejský s nadpisem Španělsko a Portugalsko. Měřítko mapy jest 1: 2,750.000. Všude ponecháno jest názvosloví španělské a portugalské, zrevidované dle původních pramenů, a k tomu dle potřeby náležitě připojeno jest názvosloví české. Šrafování hor jest velmi zřetelno, a všechny druhy písma a popis mapy jsou velmi účelny. Obrysy Španělska a osad jeho na pobřeží africkém (Presídios) vyznačeny barvou světlohnědou, Portugalska bledězelenou, části Francie a država jejích v Africe fialovou, država anglických růžovou, Marokka hnědozelenou a sporné území mezi oběma státy poloostrovními barvou bílou. Geografických poznatků přináší mapa svým do všech podrobností propracováním velmi hojně. Čtenář snadno se může orientovati na tomto památném poloostrově. Na rozhraní oceánu Atlantského a moře Středozemního zdvihá se jako mohutná široká pláň podoby skorem čtverúhelníkové. Okrajní pásma horská znesnadňují styky s vnitrozemím. Před několika stoletími tvořil západní okraj vzdělaného světa finis terrae. Geologicky poměrně pozdě byl připoután k trupu evropskému, od kterého dělí jej dosud neschůdné horstvo; za to však v lecčem připomíná Afriku. Pro Středomořské země má pouze ten význam, že prostředkuje spojení jejich s evropským severozápadem a částečně i se zeměmi zaoceánskými. Jinak ovšem s hlediska anthropogeografického život obou tamních národů jest pln zajímavostí. Vztahy Španělů a Portugalců k Africe, Indii a Střední a Jižní Americe hrály důležitou, ano osudnou úlohu ve vývoji obou říší. Obě až do dob nejnovějších s Evropou, jsouce od ní zeměpisně odvráceny, málo měly styků a tak se ve mnohém odcizily. Již v bojích proti výbojcům islamu a jeho panství zračí se úzký vztah k Africe. Po opanování Granady těšily se obě říše míru více než stoletému. Tehdy mečem a ne úsilnou prací výchovnou poklady nového světa v množství úžasném se otevřely oběma národům. Leč neužito jich pro povznesení zemí mateřských, nýbrž vše obráceno na válečné podniky, jichž účelem bylo podmanění národův Evropy. Mimo to výrobní třídy obyvatelstva nestály nikde tak nízko jako v těchto státech. K tomu kolonisace zámořská a podniky válečné odňaly oběma zemím nejcennější materiál lidský. A tak oba státy poklesly a ze svého úpadku dosud se náležitě nepovznesly.

Čtení a hledání v mapě usnadňují značky veleměst, měst, městeček, vesnic, pevností a tvrzí, klášterů, majáků, světelných lodí, železnic, telegrafních kabelů, útesů, jesepů, břehu při odlivu, bažin, solných jezer, písčin, peřejí a průsmyků, které jsou vesměs správně voleny. Jako všechny již dříve vydané politické mapy atlasu, tak i tato zaznamenává všechny rakouské generální konsuláty, konsuláty, místokonsuláty a agencie. Na mapě označeny jsou jen železnice skutečně provedené a ne projektované.

Vedle hlavní mapy jsou na tomto listě v pravém dolním rohu ještě dvě mapky: 1. *Průliv Gibraltarský* s protějším břehem africkým v měřítku 1: 1,000 000 a 2. *Gibraltar* (měřítko 1: 100.000), klíč k moři Středozemnímu a k cestě průplavem Suezským a do Indie. V průlivu naznačen též směr proudů mořských na povrchu z oceánu a jejich směr v hlubině z moře Středozemního.

Svědomitou a záslužnou práci též při těchto nových mapách lze pochváliti. Dr. *F. Nerad.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Holárkova Válka. — Sborník prací Josefa Manesa.

Válka. Cyklus devatenácti obrazů od Emila Holárka. Slovem doprovází Jan Rokyta. (Nákladem Bernáška na Žižkově.)

Sešit reprodukcí Holárkových perových kreseb a Rokytových veršů — antimilitaristní publikace. Válka s válkou. Časové thema — ovšem bude asi ještě po několik století časové. Holárek nakreslil svým rázovitým spůsobem řadu nápadů, allegorií i jakýchsi genrů nebo komposicí, jichž účel je zobraziti hrůzy války, a tak připojil k svým mravokárným cyklům nový, ale opakuje v něm čili používá některých myšlenek ze svého Katechismu, což nevadí.

Seslabuje to poněkud účinnost celku, hledímeli k tendenci nové publikace, ale neubírá to kresbám samým umělecké hodnoty. Kresby jsou plynnější, volnější a řekl bych švižnější, než v Katechismu. Tu i tam lze konstatovati zběžnost nebo tvrdost linie, a to u postav vojínů, kteří v klidném postoji nebyli »dobře viděni,« Holárek si jich ve skutečnosti asi nepovšimnul. A tak jsou některé ty řeže trochu konvenienčně podány, ano i reminiscence na nedávné bitvy mezi Rusy a Žaponci se ohlašují, na př. ono vraždění ve vodě s nápisem »Nezabiješ« nebo pohled na bojiště (Místo určení) — fotografie i kresby válečných zpravodajů patrně tu na umělce působily. Ona bitva ve vodě dokonce má své datum a jmeno.

Holárek, jak řečeno, kreslí takové výjevy dobře, ale neuchvacuje, aspoň tímto cyklem, není tak výmluvný a zdá se chladnější. Obálka na př. nelíbí se mně, jest antikisující allegorií s oltářem, s válečným vozem, jehož koně jsou krásně kresleni, ale nikterak do vozu zapřaženi, a ten řecký válečník, zosobněný Ares, je dosti stuhlý — není to šťastná »figura.« Na líčení hrůzy je to vše příliš krotké, řekl bych, a na mysli tane mně Kupka se svou výbojností, smělostí výrazu, silným temperantem. Holárek je spíše sentimentální, a látka, jako tato, vyžadovala by buď krutějšího realismu nebo fantastičtějšího sarkasmu ve zpracování. Umělecká cena kreseb je nepochybna, thema však Holárkovi nesvědčilo.

Josef Manes. Výbor z jeho díla s úvodním textem Miloše Jiránka. Péči a nákladem Volných Směrů.

O Josefu Manesovi za čas od jeho smrti až podnes vznikla celá literatura, to jest jakási směs statí, pojednání, vzpomínek, kritických úvah, »časovostí« atd., jak tomu bývá u nás a s našimi lidmi, nad jejichž rovem přešumělo několikero desetiletí. Máme již i veliké dílo o tomto českém malíři, právě ke konci dospělé, máme několikero studií o něm v časopisech a v revuích, a výsledek jest jakési neurčité, povšechné vědomí v naší veřejnosti, že J. Manes byl velikým umělcem a snad prvním českým malířem naší doby — počítámeli totiž tuto dobu od začátku 19. století. Stále rostoucí snaha po jasném poznání všeho, co předcházelo a na čem dále stavíme, vedla ke všem těmto pokusům objasniti a oceniti význam umělce, jehož jmeno patří k nejslavnějším z českých, i není divu, že družina umělců, která Manesovo jmeno napsala na svůj štít, aspoň oklikou přes Volné Směry nám předkládá knihu o svém patronu. Již dávno mohla i měla to učiniti.

Je to skvostně vypravené a k tomu velmi levné album Manesových kreseb, rytin, maleb. V textu vytištěno 33 illustrací, zvláštních příloh je 72 a jsou věru parádní díla grafického ústavu Unie, měkce, delikátně provedené zinkografie, světlotisky a barvotisky dle Manesových originálů. Za osm korun podává se tu velmi mnoho — Manesovo dílo je v této knize celé, ne sice co do počtu jednotlivých prací, neboť těch jest dosud veliká řada nereprodukovaných, ale hlavně co do příznačnosti jejich. Vybírali je umělci, kteří Manesovi dobře porozuměli, a tak je to celý Manes, obratný, milý, něžný, sentimentální, líbivý, Manes improvisátor, podobiznář, illustrátor, dekoratér, realista (totiž malíř, který se snaží vystihnouti realitu), idealista (totiž malíř, který realitu přetvořuje dle svého, tedy stylista, jak povšechně se říká) atd.

Dobře rozumí Manesovi také spisovatel, od něhož pochází text knihy. Je to malíř Miloš Jiránek, umělec, který vládne i perem, jak několikráte dokázal. Jiránek napsal stať k této knize velmi věcně, velmi rozšafně a přece také po svém, poněkud neobjektivně, jako pravý moderní umělec, či lépe řečeno, jako výtvarník vůbec. Malíř mluví spisovateli do pera a vplétá námitky nebo osobní dojmy do vážných, neuprosných údajů svých pramenů. Seznáme, jak si Jiránek představuje Manesa, jak o něm smýšlí v té oné příčině a co se Jiránkovi nejlépe zamlouvá. Ale to nevadí, neboť již tím, že Jiránek pilně shledal, co kde o Manesovi bylo napsáno, a že především pilně probral vše, co od Manesa je zachováno, uvaroval se subjektivity příliš vyhrocené. Píše dějiny umělecké a tím již ustupuje stranou a pohlíží do dálky, jest tedy méně nakloněn k rozptylování a pozorování sebe sama. Jiránek píše upřímně a říká vše bez ostychu, mluví o detailech, které byly zamlčovány, když vrstevníci o Manesovi psali, i podává tak úplný obraz života jeho — je vidět, že tu mluví spisovatel z větší vzdálenosti, že léta kvapem ubíhají a Manesovy časy se stávají šerou minulostí. Není to již včerejšek, jak říká Jiránek, je to nejmíň předevčírem, co se to vše stalo.

Tak tedy máme v rukou ucelený, krásně vypravený spis o Jos. Manesovi, knihu, jejíž zdomácnění v naší společnosti by znamenalo vrchol pochopení Manesova významu, ano vrchol pravé lásky k jeho dílu. A té zasluhuje Manesovo umění plnou měrou. A věřím s Jiránkem, že kdysi, »až bude celý náš život český dost bohatě a bojovně rozkypělý, ozve se kovový tón mužských hlasů i v našem umění. A pak snad budeme teprve plně chápati a mít celou silou rádi svého Manesa, jako milujeme mládí, když na ně hledíme z bohatého, plnějšího života bez lítosti a s láskou zpátky: nejryzejší, nejkrasší, nejčistší, co nám bylo dáno žít — to bude v našem umění Manes.« Dr. *Fr. X. Harlas.*

Velkolepá publikace Topičova obsahující celkový soubor prací Manesových s textem K. B. Madla, jest právě 30. sešitem ukončena; bude o ní v Osvětě ještě jednou promluveno.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 19. ledna 1906.

Říšská rada. Hnutí pro volební opravu do říšské rady. Moravský sněm. Uhersko. — Spor mezi Rakouskem a Srbskem. — Program anglické vlády a volby do parlamentu. — Francie. — Záležitost marocká. — Černá Hora. — Rusko.

Říšská rada schválivši prozatímný rozpočet byla dne 19. prosince odročena. V sněmovně poslanecké schváleno provisorium 111 hlasy proti 33. Mladočeští poslanci vyslovili se, že budou s vládou barona Gautsche až v únoru účtovati. Všechen zájem soustředěn jest nyní na volební opravu. Zástupcové jednotlivých stran měli s bar. Gautschem důvěrné porady, v nichž mu své požadavky oznámili. Listy, které udržují styky s vládou, oznámily, že hlavní zásadou volební opravy bude, aby při rozdělení mandátů bylo dbáno počtu obyvatelstva, že však zemím, které jsou kulturně a hospodářsky pokročilejší, bude větší počet mandátů přiznán. Němečtí poslanci ohlásili, že předloží vládě samostatný návrh na rozdělení volebních okresů v Čechách a na Moravě. Jak návrh ten dopadne, o tom nemůže býti sebe menší pochybnosti. Německé i vládní listy ujišťují, že Němci nesmí býti v državě své zkráceni.

Němečtí »pokrokáři« konali v Pražském německém kasině svůj valný sjezd a vyslovili se, že musejí při volební reformě míti hlavně dvě zásady na zřeteli: předně, aby svou německou državu proti Čechům zachovali a za druhé, aby svůj občanský živel proti mezinárodní sociální demokracii uhájili. V resoluci jednomyslně schválené praví: »Nynější národní poměr sil v říšské radě, zejmena poměr slovanských národů k neslovanským nesmí býti nijak přesunut a významu německého kmene v Rakousku musí z ohledů na jeho hospodářský a kulturní vývoj, jakož i na jeho berní sílu rozvrhem mandátů mezi jednotlivé národní kmeny býti vyhověno!« Jinými slovy: do-

savadní bezpráví na slovanských národech pachané musí býti zachováno. Dle všeho chystá se tedy prapodivné »rovné« hlasovací právo!

Jak se zachovají čeští poslanci k vládní předloze, na to částečně odpověděl dr. Herold ve schůzi Vinohradského politického spolku. Pravil: »Jme pro takovou reformu, která je založena na prostém principu spravedlnosti, kde se počet mandátů vyměřuje počtem obyvatelstva. Ale takový volební řád nestane se skutkem, proto že jsou proti němu všechny ostatní strany, a tedy i vláda. Pravím to otevřeně, aby nebyl klamán lid, domnívaje se, že volební okresy budou správně rozděleny. Zde dojde ke *kompromisu*. Pro český národ jest tedy otázka: Mají čeští poslanci volební reformu, která neodpovídá přesným zásadám spravedlnosti, zmařiti, či mají pro český národ nejpříznivější počet mandátu zjednati? Mladočeská strana neučinila v té věci dosud žádného usnesení a rozhodne se teprve, až reformu uvidí. Jenom v příčině rozdělení okresů a venkova radila se strana a usnesla se na zásadě jednotné volby měst i venkova dohromady. Máme přistoupiti na kompromis při dělení volebních okresu, či máme celou roformu nechat padnouti? Jedna věc je jista. Že bychom připustili, aby byla přijata reforma českému národu škodlivá, jest vyloučeno. Budemeli však muset uvažovati, mámeli voliti mezi zmařením reformy a mezi spravedlivým kompromisem — nemáme k tomuto přistoupiti?«

Zajímavým zjevem v hnutí pro volební opravu jest snaha *židů* aby jim byla přiřknuta zvláštní kurie. Ve Vídni, v Praze a v jiných městech konaly se schůze, v nichž se o požadavku tom jednalo. V Pražské schůzi vyslovil se jeden z řečníků, že by pak židé měli na říšské radě 18—20 mandátů, že by tam byli jazýčkem na váze a že by mohli služby, jež by té neb oné národnosti poskytli, dáti sobě dobře zaplatiti.

V prosinci byl tomu již rok, co trvá vláda bar. Gautsche, ale poměry v Rakousku se za ten čas nikterak nezměnily k lepšímu. Český národ se svými požadavky nalézá se právě tam, kde byl za vlády Körbrovy, a vše nasvědčuje tomu, že baron Gautsch přání Němců ještě více dbá, než jeho předchůdce. Z krásných slibů jeho nám nesplněn ani jediný.

Moravský sněm sešel se dne 8. ledna ke krátkému zasedání, naposledy v posavadním svém složení. Vyřídil některé neodkladné věci, jako rozpočet a rozešel se na vždy. »S ním,« napsala Moravská Orlice, »rozpuštěna bude jeho německá většina, s ním zmizí přednost němčiny z předsednické tribuny, s ním bude na vždy pochována ona nepřirozenost poměrů, která zástupce ohromné většiny obyvatelstva v této zemi odsuzovala do postavení menšiny. Němci se loučí s vládou v zemském domě moravském — a český lid stojí na prahu, aby svými zástupci definitivně ovládl zemskou správu své vlasti. Toť chvíle zajisté historická.« Kéž by se jen tyto naděje splnily!

V Uhersku trvá krise stále, ale zdá se, že koruna i koalice jsou odhodlány k ústupkum. Říšský sněm sešel se dne 19. prosince k jediné schůzi. Mezi vládou a koalicí stal se kompromis v ten

rozum, že sněmovna přestane na pouhém protestu proti svému novému odročení. Přečten vlastnoruční list králův, jímž se sněmovna do 1. března odročuje a přijat protest, v němž se rozhodnutí panovníkovo béře na vědomí. Liberální strana, která při předešlém jednání o protestu demonstrativně sněmovnu opustila, hlasovala tentokráte s koalicí. Hrabě Apponyi odůvodňoval protest v obšírné řeči, v níž za bouřlivého souhlasu pravil, že sněmovna béře královský reskript jen proto na vědomí, že nechce způsobiti situaci, která by ústavní styk mezi oběma činiteli zákonodárství stěžovala. Košut vyslovil se k jistému novináři, že koaliční strany neodmítají myšlenku, aby učiněn byl nový pokus o poctivé a loyální rozřešení krise, a že jsou ochotny k dorozumění, které by zemi zabezpečilo mír a stařičkému mocnáři klid do konce jeho života.

Přijatá resoluce zní: »Sněmovna prohlašuje, že nynější odročení parlamentu královským reskriptem pokládá za nezákonné, ježto se příčí jasnému znění čl. X. zákona z r. 1867. Sněmovna dá reskript prohlásit a sdělí jej magnátské sněmovně, vyslovuje však současně své hluboké politování nad odročením, odsuzuje jednání oněch rádců koruny, kteří toto opatření navrhli a svoluje k prohlášení reskriptu jen proto, že nechce přivoditi stav, který by ústavní styky mezi oběma činiteli zákonodárství stížil. Poslanecká sněmovna protestuje proti tomu, aby se z tohoto jejího jednání, odůvodněného pouze péčí o národní blaho Uherska, odvozovaly jakékoli škodlivé důsledky v příčině národních práv. Řečník liberální strany hr. Tisza prohlásil, že nynější vláda maří každý projev parlamentní vůle, že nemá ani zevního nátěru zákonitosti, a proti tomu že se musí protestovati, aby se podobné zásady nedostaly podloudně do ústavy.«

Mezi Rakouskem a Srbskem nastalo vážné napjetí, ježto Srbsko hodlá uzavříti s Bulharskem celní unii. Mezi oběma vládami došlo k výměně ostrých not. Rakousko oznámilo srbské vládě, že nebude ve vyjednávání o obchodní smlouvu pokračovati, dokud srbská vláda neučiní závazného prohlášení, že předlohy o celní unii s Bulharskem nepodá skupštině k schválení a dokud se nezaváže, že ve smlouvě srbsko-bulharské neučiní změny dle přání Rakouska. Rakousko jedná tak nikoli z důvodů hospodářských, nýbrž politických. Ruské listy žádají, aby ruská vláda Srbsko podporovala.

Předseda nového anglického kabinetu Campbel-Bannerman oznámil program liberální vlády v řeči, již proslovil v Albert-Halle v Londýně. Pravil, že země byla dřívější vlády již syta a že nad ní pronese soud. V příčině zahraničné politiky prohlásil, že se bude politika liberální strany vystříhati vší útočnosti a že bude ovládána snahou, aby styky Anglie se všemi státy byly co nejlepší. Jak se vláda hodlá zachovati v irské otázce, o tom se nezmínil, ačkoli irská samospráva jest stěžejným bodem liberální strany. Parlament byl dne 8. t. m. rozpuštěn a bezodkladně přikročeno k novým volbám, jež dopadly k rozhodnému prospěchu liberálů. Strana unionistická úplně zatlačena. Bývalý předseda kabinetu Balfour ve volebním okresu, jejž ve sněmovně zastupoval po dvacet roků, zůstal proti svému, v politickém životě dosud málo známému liberálnímu

protikandidátu v nepatrné menšině. Unionistické listy doznaly, že jest to ohromná porážka celé strany. Vinen jest tím Chamberlain se svým ochranným clem. Má se za to, že Chamberlain svou úlohu úplně dohrál, ačkoli byl v Birmighamu velkou většinou zvolen. Většina liberální strany v novém parlamentě bude mnohem značnější, než byla většina Balfourova.

Ve Francii stala se rozluka církve od státu zákonem. Jak se Vatikán k novým poměrům zachová, závisí na tom, jak dopadnou prováděcí nařízení k zákonu tomu. Správa státních statků nařídila finančním orgánům, aby za příčinou inventury kostelních nádob otvíraly i tabernákuly. Arcibiskupové a biskupové vydali k farářům oběžník, v němž se proti tomuto nařízení co nejrozhodněji protestuje a přikazuje, aby se otvírání tabernákulů vzepřeli. Sám socialistický poslanec Brion, jenž byl zpravodajem o zákoně rozluky, odsoudil toto nařízení správy státních statků jako nejapnou a zbytečnou brutalitu.

Dne 17. ledna konána volba presidenta republiky, ježto sedmileté presidentství Loubetovo dne 18. února vyprší. Loubet prohlásil co nejurčitěji, že by opětné volby pro svůj pokročilý věk nepřijal. Za nového presidenta zvolen jest dosavadní president senátu Armand *Fallières*, obdržev 449 hlasů; jeho protikandidát *Doumer*, předseda poslanecké sněmovny, obdržel 371 hlas. Nový president není nikterak vynikajícím politikem, ačkoli čítá již 60 roků a súčastňuje se po 35 roků politického života. Roku 1876 byl zvolen za poslance. Od té doby do r. 1892 byl členem skoro všech kabinetů. Roku 1890 stal se nástupcem Loubetovým v předsednictví senátu. Jest rozhodným přívržencem nynějšího systému, a ve své řeči při kandidatuře do senátu vyslovil se o zákonu v příčině rozluky církve a státu, že to jest zákon velice liberální. Není pochybnosti, že bude kráčeti úplně v šlépějích svého předchůdce Loubeta, t. j. že bude pouze presidentem republiky, osobností pouze dekorativní a že nebude vykonávati žádného vlivu na francouzskou politiku vnitřní, ani zahraničnou. Jest to starý muž, který nechce nic jiného, než klid. Nemalým překvapením bylo, že jeho protikandidátu Doumerovi dostalo se 371 hlasů. Tato menšina způsobila v kruzích francouzské vládní strany nemalé zděšení. Doumer jest rozhodně mužem nedaleké budoucnosti, a dlužno s ním počítati. Jest to politik rozhodně většího stylu a byl a jest proto postrachem nynější vládní většiny. Veliký počet hlasů, jehož se Doumerovi dostalo, jest i předzvěstí pro budoucí volby. Nynější většina, z nejrůznorodnějších živlů se skládající, v níž socialisté rozhodují, nemůže míti dlouhého trvání. — Doumer vyslovil se po volbě v kruhu svých přátel: »Má tedy býti pokračováno v politice ničení nejdůležitějších životních sil Francie, kteroužto politiku jsme po léta trpěli. Musíme s nasazením všech sil Francii proti tomuto záhubnému systému hájiti.«

Ministerská krise, která před vánocemi v Italii vypukla, byla záhy vyřízena. Dosavadní předseda kabinetu Fortis zůstal v čele vlády, a podstatná změna stala se jen potud, že dosavadní ministr zahraničných věcí Tittoni odstoupil, a nástupcem jeho jmenován markýz di Sangiuliano. Officiosní listy italské ujišťovaly, že se zahraničná politika

italská v ničem nezmění a že se Sangiuliano jest rovněž tak horlivým přívržencem trojspolku, jako jeho předchůdce. Než se Sangiuliano stal ministrem, zasazoval se horlivě o to, aby Italie uplatnila svůj vliv v Albanii.

O záležitosti marocké pojednaly Francie i Německo v obvyklých svých diplomatických publikacích: Francie v »žluté,« Německo v »bílé« knize. Z obou jde na jevo, že mezi těmito státy panuje dosud značné napjetí, a že se naděje skládané v konferenci, která se právě v španělském městě Algecirasu sešla, sotva vyplní. I Francie i Německo tvrdí o sobě, že jednaly zcela správně, a podezřívají se navzájem z nekalých záměrů. Ministerský předseda francouzský Rouvier prohlásil, že konference, kdy by jí nepředcházelo dorozumění mezi oběma státy, mohla vésti k zápletkám. Ku předběžné dohodě nedošlo, a vážné hlasy francouzské, anglické i německé poukazují k vážnému nebezpečí, které evropskému míru hrozí. Neodhodláli se Německo vzdáti se svých dobrodružných záměrů zámořských, může mezi ním a Francií i Anglií dojíti k válce, k níž se ve všech těchto státech konají přípravy.

Černá Hora ústavou, již jí kníže Mikuláš udělil, vstupuje do řady konstitučních států. Nové ministerstvo se ustavilo. Předsedou kabinetu a zároveň ministrem zahraničných věcí stal se Lazar Mizušković, finančním ministrem Andra Radović, ministrem vojenství Janko Vukotić, ministrem nitra Labud Gojnić, ministrem spravedlnosti a osvěty Milo Dogić.

Na Rusi ponenáhlu nastává uklidnění. Revolucionáři učinili poslední dva zoufalé pokusy: všeobecnou stávku v Petrohradě a několik dní trvající krvavé povstání v Moskvě. Všeobecná stávka selhala naprosto a povstání Moskevské potlačeno, ovšem s velikými obětmi životů a statků lidských. Vzpoura počala v posledních dnech prosince; na náměstích a v ulicích veden boj jako v nejkrvavější válce. Stříleno z děl a kulometů, a na tisíce mrtvých a těžce zraněných lidí pokrylo bojiště. Na konec podlehli revolucionáři vojenské přesile. Revoluční hnutí v Rusku lze považovati již teď za potlačené; revoluční propaganda, vsadivši tentokráte vše na jednu kartu, úplně jest poražena. V obyvatelstvu vzmáhá se touha po klidu i pořádku, a přesvědčení, že revoluční propaganda neusilovala o ozdravění Ruska, nýbrž o jeho zničení, nabývá vždy více půdy v řadách nespokojenců, kteří se dali revolučními agenty ke vzpouře strhnouti.

Je zjištěno, že největší účastenství v podněcování lidu ke vzpouře měli ruští a cizí židé, a že se za židovské peníze kupovaly zbraně a náboje pro revolucionáře. Jest tudíž pochopitelno, že lid ruský se jitří proti židům, hlavním to strůjcům nynějších hrozných poměrů na Rusi. V Londýně a v některých místech amerických byly pořádány protestní tábory proti pronásledování židů v Rusku. Novoje Vremja odbylo pořadatele táborů těch takto: »Londýnští židé a jejich přátelé mohli by svým soukmenovcům mnohem více prospěti, kdy by si uvědomili, jak osudnou roli pro Rusko a jeho židovské obyvatelstvo ‚nejlepší‘ representanti židovské národnosti hráli, když se tak vynikajícím spůsobem vypravení a provozování ruské

revoluční tragédie súčastnili. Nebyli snad všichni ti šťastně uprchlí vůdcové revolučních výbuchů, stávek a bouří v pohraničních okresích velikou většinou židé? Ve Francii jsou židé ve spojení se zednáři zajisté velmi silni, a přece se neodvážili k takovým stávkám jako v Rusku. Zda pověstný ‚židovský svaz‘ — jehož plnomocníci v městech Kišiněvě, Bělostoku, Lodzi, Varšavě, Rize, Kazani, Moskvě a Tomsku vrchní velení měli a jehož delegáti provolání ke vzpouře podepsali, — nezasluhuje rozhodného odsouzení od dobře smýšlející části židovstva? Tento svaz dal první znamení k nepokojům, když se mu bylo podařilo ozbrojiti nešťastné dělníky zbraněmi a náboji. Dle bezpečných zpráv bylo jen z Ameriky zasláno 200.000 dolarů na opatření zbraní pro ruské revolucionáře. Což neuveřejňuje tento svaz ve svých německých a židovským žargonem psaných časopisech články a resoluce v židovském jazyku, které jsou přímo proti Rusku namířeny? Kdy by Londýnští židé a jich přátelé místo posledních táborů raději účastenství ruských a cizích židů v revolučních rejdech odsuzovali, prospěli by svým soukmenovcům na Rusi zajisté mnohem více.«

V Petrohradě vyšla brošura V. Akimova »Nárys rozvoje sociální demokracie v Rusku,« v níž se udává, že počátek revoluční agitace židovské učiněn r. 1885 ve Vilně. Z tajného spolku toho vyšlo mnoho mladých lidí, kteří působili v duchu revoluce po celém Rusku. Zakladateli revoluční organisace byli mladí mužové připravující se k uřadu rabínskému. Přípravná perioda trvala do r. 1892. Do tohoto roku spadá počátek hromadného dělnického hnutí v západních guberniích. Židé počali již r. 1897 s veřejnými manifestacemi, a 1. května 1899 ozvalo se po prvé volání »Pryč s carskou samovládou!« Židovský »svaz« (»Bund«) byl založen ua podzim r. 1897 a má nyní 14 filiálek v nejdůležitějších městech ruských.

Carským úkazem ze dne 27. prosince uděluje se volební právo do říšské rady těmto třídám: Majitelům nemovitostí podrobených dani, pokud jsou v jich držení aspoň rok; 2. vlastních průmyslových podniků, podrobených dani; 3. osobám platícím daň z bytu; 4. osobám platícím daň živnostenskou; 5. osobám majícím byt na své jmeno; 6. osobám beroucím plat od státu, zemstva, obecních úřadů, nebo železnic. Tyto osoby jsou také oprávněny účastniti se konferencí městských voličů. Dělníci v továrnách, kdež jest jich úhrnem alespoň 50, mají právo vysílati delegáty do schůzí voličů, a tu vysílají dělníci v továrnách zaměstnávajících 50 až 1000 dělníků jednoho delegáta a dělníci v továrnách zaměstnávajících více než 1000 dělníků jednoho delegáta za každý tisíc dělníků. Tito delegáti volí vlastní voliče. První schůze dumy může býti zahájena, když senát uveřejní seznam, obsahující alespoň polovinu úhrnného počtu členů dumy. Car nařídil urychliti volby a nařídil ministru nitra, aby učinil opatření, by duma mohla se sejíti co nejrychleji a oznámiti pak instrukce pro seznamy doplňovacích voleb. *Adolf Srb.*

Svoji k svému!

České knize,
českému umění,
české práci,
českým plodinám,
českým výrobkům

před cizími dávej přednost každý Čech!

České víno!

Beřkovická vína

doporucují se jako ryze česká, velmi zdravá, lahodná posilující, četnými lékaři doporučená.

Veškeré dotazy vyřídí Správa vinařství prince Ferdinanda z Lobkovic v Dolních Beřkovicích u Mělníka.

Hlavní sklad pro Prahu Hybernská ul. č. 15

Hlavní zástupce pro Prahu Adolf Tábor, Král. Vinohrady, Karlova ulice č. 5.

Vinárna v Praze-II., Havlíčkovo náměstí číslo 5 (Lobkovický sklep).

Jos. Procházka

v Praze, Městský sad číslo 21.

(Před tím: **„V. Svoboda a spol.“**)

Nejlevnější nákupní pramen veškerého uhlí pro průmysl i domácnost.

Výhradní prodej nejlepšího plynového uhlí z dolu „Alexandr“ pro Prahu a okolí.

Telefon 1387.

MARŠNEROVA ČOKOLÁDA A ČESKÉ KAKAO

ZARUČENĚ ČISTÉ, SNADNO ROZPUSTNÉ JSOU NEJLEPŠÍ.

LU-SIN odstraňuje zápach z úst.

Nejvzácnější lahůdkou jest *Klairon* 1 tabulka .. 5 kr. 1 balíček .. 25 kr.

Maršnerova rodinná mléková čokoláda

jest skutečnou lahůdkou pro všechny vrstvy společnosti. *Chuť její uspokojí zajisté každého labužníka, cena pak jest tak mírná,* že si každý požitku tohoto může dopřáti. Pokusem se přesvědčte, že správným jest, tvrdíme-li, že *Maršnerova rodinná mléková čokoláda* jakostí svou předčí veškeré výrobky *z ciziny k nám dovážené a draho placené.*

Jediný vyrabitel:

První česká akciová společnost

továren na orientálské cukrovinky a čokoládu

NA KRÁL. VINOHRADECH

(dříve A. MARŠNER).

Prodává se u všech kupců, lahůdkářů, cukrářů atd.

Sklady: Praha, Ferdinandova třída, „Platýz“. Václavské náměstí, proti paláci Národní Politiky.

Zubní lékař MUDr. Al. Tomášek

na Vinohradech, Skrétova ulice č. 17,

ordinuje v hod. 9—12 dopol. a 2—5 odpoledne.

Domácí vševěd. Illustrovaný slovník vědomostí ze všech oborů domácího hospodářství. Seš. 9. (Děvče— dotěrnosí.) Sešit za 50 h. Nakl. F. Šimáček.

Brehmův Život zvířat. Seš. 120. Díl III. Plazi, obojživelníci a ryby. Opravil dr. Fr. Bayer. Seš. 121. Díl II. Ptáci. Znovu přehlížel upravil prof. Fr. Nekut. Sešit po 80 h. Nakl. J. Otto v Praze.

Österreichs Reichsrat. (Ein Wahlreformvorschlag) Von Valerian Ritter von Pienczykowski. Verlag des Verfassers.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. XI. Seš. 1. Česká politika. Souborná práce vynikajících učenců a spisovatelů. Seš. za 48 h. Nákl. J. Laichtera.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 497.—500.: Labyrint světa a ráj srdce. od Jana A. Komenského. S úvodem a poznámkami dr. Jana V. Nováka Za 80 h. Čís. 501 a 502.: K dějinám umění od Emila Michela. Přeložil K. Svoboda Za 40 hal. Nakl. J. Otto.

Divadelní knihovna Máje. Pořádá dr. Jos. Štolba. Sv. 27.: Milana Fučíka Dobrou noc, pane satane! Komedie o jednom jednáních a dohře. Zodpovědnost mládí. Komedie o jednom jednání. Neteř. Fraška o jednom jednání Za 1 K. Nákl. Družstva Máje.

Anglická knihovna. Řada II. Sv. 17.: Kniha Snobů. Od jednoho z nich. Napsal William Mak. Thackeray. Přeložil Jos. J. David. Za 2 K 80 h. Sv. 18.: Kniha W. V. Napsal William Canton. Přeložila Marie Jesenská. Za 1 K 20 h. Nákl. J. Otty.

Časové úvahy. Ročník IX. Čís. 12. Volné kapitoly o spořivosti. Napsal Ad. Barát Za 8 h. V Hradci Králové, nákladem vlastním.

Z českých mlýnů. Od K. Tumy. Seš. 20.—22. Nakl. Jos. R. Vilímek.

Die Taufe des Zaren Wladimir. Von K. Havlíček-Borovský. Übesetzt von dr. Victor Vohryzek. Preis 1 K. Verlag von Grosman & Svoboda.

Otázky a názory. Roč. V. Seš. 1. Lev Tolstoj. Kruh četby. Přeložil Alb. Škarvan a Iv. Hálek. Seš. za 30 h. Nakl. J. Laichter.

Causeries françaises. Roč. IV. čís. 2.

Sborník české společnosti zemědvědné. Red. dr. J. Metelka. Roč. XI. čís. 4.—9.

Samosprávný obzor. Časopis věnovaný správě politické a zvláště samosprávě. Roč. XXVII. č. 12.

Obchodní obzor. Orgán obchodnické jednoty pro Moravu a Slezsko Roč. II. čís. 1.

Loutkové divadlo. Napsal Lad. Novák. Za 80 h. Nákl. Družstva Máje.

Pohádky, báchorky a pověsti. Napsal Jos. Košťál. Za 3 K. Nákl. E. Šolce v Telči.

Venouš. Povídka pro mládež. Vypravuje Irma Geisslová. Za 80 h. Nákladem vlastním.

Matice mládeže. Sv.. 4.: Cordelia: Malí hrdinové. Přeložil J. Nový. Za 20 hal. Nakl. F. Šimáčka.

Tři mušketýři ještě po deseti letech (Vikomt Bragelonne). Román Alex. Dumasa, přeložil dr. V. Sterzinger. S illustracemi. Díl I. Sešit 65.—66. Sešit po 25 hal. Nakl. J. R. Vilímek.

Příhody a dobrodružství Cyrana z Bergeracu. Napsali H. de Corsse a J. Jacquin. Seš. 8.—12. Seš. za 25 h. Nákl. F. Šimáčka.

Emilie Flygare Carlénové romány a novely. Seš. 7.—8.: Noc na jezeře Bullarském. Přeložil B. Klika. Seš. za 20 h. Nákl. týmž.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., pulletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k. 20 h.), 1881—1905 (po 14 k. 40 h.). O dočasném slevení viz obálku 1. čísla. Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.
Tiskem Unie v Praze. — Nákladem vlastním.
Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 36. 1906. ČÍSLO 3.

☛ Číslem tímto končí se **první čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Seš. 558.—560. (Šujskij — Taktika.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto.

Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých. Vede Alois Jirásek. Díl XIV. (Severní Čechy. II.) Seš. 1. Za 1 k. 80 h. Nakl. J. Otto v Praze.

Dějiny umění národa českého. Napsal Ferd. J. Lehner. S četnými původními illustracemi a barvotiskovými přílohami. Seš. 39. Za 70 hal. Nákl. České grafické společnosti Unie.

Čeští spisovatelé XIX. století. Seš. 64., 65., 68. a 69. Sebrané spisy Vítězslava Hálka. Seš. 66. a 67. Sebrané spisy Boženy Němcové. Sešit po 24 hal. Nakl. J. Laichter.

Staré zvěsti. Básně Jaroslava Vrchlického. Vyd. III. Za 1 k. 40 h. Nakl. J. Otto.

Sebrané spisy Julia Zeyera. Seš. 212.—216. Vyšehrad. Nákl. České graf. spol. Unie.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Laciné vydání pro český lid. Díl II. V červáncích kalicha. Sešit 5.—7. Po 20 hal. Nakladatel F. Topič.

Dramatická díla Fr. Xav. Svobody. Sv. VI. Démon. Dramatická báseň. Za 1 k 60 h. Nákl. F. Šimáčka v Praze.

Sebrané spisy Ignáta Herrmanna. Seš. 32. a 33. Tchán Kondelík a zeť Vejvara. Seš. za 32 hal. Nakl. Fr. Topič v Praze.

Spisy R. J. Kronbauera. Seš. 2. Z pamětí duellantových. Seš. za 32 hal. Nakl. Družstva Máje v Praze.

Bezdětná. Venkovský obrázek. Napsal Josef Kejdana. Za 1 k 20 h. Nakl. J. Kotík v Praze.

Lidé na horách. Tatranské povídky. Napsal Jan Havlasa. Za 1 k 10 h. Nakl. J. Otto.

Mušky. Povídka ze vsi. Tři akty. Napsal Karel Holman. Za 2 k 50 h. Nákladem vlastním.

Sborník světové poesie. Vydává Česká Akademie. Sv. 88. Irydion. Napsal Zygmunt Krasiński. Přeložil Fr. Kvapil. Za 4 K 60 h. Nakl. J. Otto.

Svatopluk Čech. Dílo a člověk. Napsal V. Flajšhans. Bibliografii sestavila Jindř. Flajšhansová. Nakl. F. Topič.

Českoněmecký slovník. Za pomoci četných odborníků sestavil prof. dr. J. Herzer. Seš. 20. (Lída — loupný.) Seš. za 80 hal. Nakl. J. Otto.

Panorama Hradčanské a obmezení výšek na Malé Straně. Napsal architekt Ant. Balšánek. Zvláštní otisk z Architektonického Obzoru. Nákl. Spolku architektů a inženýrů.

Soupis register soudu nejvyššího purkrabství Pražského. Sestavil Václav Schulz. Nákl. České Akademie.

Bibliografie české historie. Sestavil dr. Čeněk Zíbrt. Díl III. Sv. 2. Nákl. týmž.

O poměru předlohy Hartmanova Gregoria k starofrancouzským legendám o sv. Řehoři. Napsal dr. Maxmilian Křepinský. Nákl. týmž.

Rozpravy České Akademie. Třída II. (mathematicko-přírodnická). Roč. XIV. Nákl. týmž.

O právní povaze právovárečných měšťanstev v Čechách. Pojednává dr. Fr. Voldan. Nákl. vlastním.

Věstník České Akademie. Red. dr. Boh. Raýman. Ročník XIV., seš. 7.—9. Nákl. České Akademie.

Časopis moravského musea zemského. Vydává Moravská musejní společnost. Roč. VI. Číslo 1.

Almanach České Akademie. Roč. VI. Nákl. České Akademie.

Válka rusko-japonská slovem i obrazem. Seš. 47.—48. Seš. po 30 h. Nákladem »Unie«.

R. 1906. ČÍS. 3.

OSVĚTA

Prof. dr. Karel rytíř Kořistka.

Posmrtná vzpomínka

od

prof. **Františka Novotného.**

V poslední době prořídly řady českých učencův a vědcův prvé naší generace vědecké, která v minulém století počala usilovně pracovati o dalším probuzení a kulturním rozvoji českého národa. Byli to mužové, kteří měli rozhodující slovo v učených sborech a korporacích a po dlouhá léta otcovsky starali se o vědecký dorost a nové pracovníky, kteří by pokračovali na dráze jimi započaté.

Na mysli tanou mi dvě typické postavy, s kterými se každý setkával na schůzích král. české společnosti nauk; byl to stařičký dějepisec náš profesor Václav V. rytíř Tomek a věkem jemu blízký profesor dr. Karel rytíř Kořistka. Po velmi dlouhá léta působil Tomek jako předseda a Kořistka jako místopředseda řečené společnosti, ve které před založením České akademie věd a umění shromážděni byli vědečtí pracovníci našeho národa. Odešel lonského roku na věčnost V. V. Tomek, a v minulém měsíci rozloučili jsme se s druhým vynikajícím učencem, slavným geodétem a zeměpiscem českým, profesorem dr. Karlem Kořistkou, jehož památka zůstane zlatým písmem zapsána v dějinách kulturního rozvoje národa českého v XIX. století.

Tichá a skromná jeho povaha, prostá vší okázalosti a výbojnosti, byla příčinou, že byl méně znám i naší české veřejnosti, která často význam jednotlivců posuzuje dle novinářské reklamy; následkem toho se u nás často oslavují lidé pochybné ceny; kdežto vážná, vědecká a odborná práce nedochází tak brzkého a rychlého uznání.

Přispěti k tomu, aby i širší naše kruky ocenily význam zesnulého, jest vlastním účelem této pohrobní vzpomínky. —

Karel František Eduard Kořistka pochází z rodiny, která po 200 roků držela statek dědičného fojtství v Holasovicích ve

Slezsku. Otec jeho, nejmladší syn posledního držitele, byl hospodářským správcem v Baníně u Bystré v Čechách. Jmenován byv ředitelem panství Křižanova u Velkého Meziříčí na Moravě, stěhoval se s rodinou do nového působiště, a na této cestě narodil se mu syn Karel v Březové na Moravě dne 7. února 1825. Dětská léta strávil v Křižanově a roku 1835 dán na gymnasium do Jihlavy. Gymnasiálná studia ukončil v Brně a octnul se tam v kruhu českých vlastenců, kteří v jinochovi po tu dobu německy vychovávaném české vědomí probudili a byli příčinou, že zůstal po té vždy a všude věrným synem svého národa.

Po ukončení studií gymnasiálních dal se r. 1841 zapsati na filosofickou fakultu Vídeňské university, kde poslouchal, mimo filosofických předmětů, též mathematické a přírodní vědy; na Vídeňské polytechnice poslouchal současně mechaniku a chemii. Absolvovav dva ročníky filosofie, které byly tehdy předepsány pro každé další universitní studium, měl se rozhodnouti pro budoucí své povolání.

Zvolil sobě studium technických a přírodních věd, a z té příčiny dal se r. 1843 zapsati na hornickou a lesnickou akademii v Báňské Šťávnici v Uhrách, která těšila se tehdy velmi dobré pověsti a byla jediným vyšším ústavem v Rakousku. Náhlou smrtí otcovou zbaven byl již po roce všech hmotných prostředků a jen zvláštní přízní profesorského sboru, který vymohl mu státní stipendium, mohl ukončiti r. 1847 svá studia na akademii se skvělým prospěchem.

Po té jmenován byl praktikantem při c. k. hlavní mincovně ve Vídni. Avšak již r. 1848 zřekl se tohoto místa a stal se assistentem při stolici mathematiky a fysiky v Báňské Šťávnici u známého fysika Dopplera; po jeho odchodu do Vídně suppleval Kořistka tuto stolici až do roku 1849.

Poměry, které zavládly v Uhrách po roce 1848, jakož i touha vrátiti se do vlasti, přiměly Kořistku k tomu, že se ucházel o profesuru na nově zřízeném technickém ústavu v Brně. V prosinci r. 1849 jmenován jest profesorem praktické geometrie a encyklopedie lesnictví na Brněnské technice, kde působil po dvě léta. Do této doby spadají prvé práce Kořistkovy z oboru přírodovědeckého výzkumu Moravy, kterými se zabýval též později až do r. 1860.

Roku 1851 jmenován jest řádným profesorem geodésie a mathematiky na král. zemském polytechnickém ústavu v Praze, kde se mohl cele věnovati přírodovědeckému výzkumu království českého.

Při reorganisaci král. zemského ústavu polytechnického, kterou navrhl, svěřena mu profesura nižší a vyšší geodésie, a snesením sněmu přidělen byl k německému polytechnickému ústavu, později pak po sestátnění obou ústavů přešel na německou vysokou školu technickou v Praze; tam působil až do roku 1893, kdy odebral se na zasloužený odpočinek. Zemřel po krátké chorobě dne 19. ledna 1906 v požehnaném věku 81 let.

Kořistka přednášel na tehdejším utraquistickém ústavu geodésii v jazyku českém od r. 1864 až do r. 1868, a terminologie geodétická v jazyku českém jest částečně jeho dílem; shodou rozličných okolností byl nucen zůstati na německém ústavu, který nechtěl ztratiti tak vynikající učitelské a vědecké síly. Bylo již tehdy jmeno Kořistkovo známo i za hranicemi, o čemž nejlépe svědčí nabídnutá mu profesura geodésie na polytechnice v Karlsruhe (1869) a nabídka ministra Hasnera (1862), aby přijal místo referenta pro technické a průmyslové školy v ministerstvu vyučování. Kořistka odmítl tyto skvělé nabídky, podobně jako r. 1895 odmítl místo ředitele normálné cejchovní komise ve Vídni; zůstal věren Praze a započatým vědeckým pracím.

* * *

Profesor Kořistka byl pravý typ českého technika, který positivnými výsledky své práce a svého bádání hledí prospěti celku. Jakožto technik snažil se zvelebiti a doplniti vyučování technické a odborné, které tehdy bylo v prvých počátcích svého vývoje. K dnešnímu rozvoji vysokých škol technických a škol odborných přispěl Kořistka velmi značnou měrou.

Totéž platí o přírodovědeckém výzkumu, topografii a kartografii. Jelikož byl dobrým geologem a zároveň geodétem, mohl založiti přírodovědecký výzkum na výsledcích skutečného měření. K těmto měřickým pracím sestrojil nové přístroje a zavedl u nás nové methody k znázornění tvarů a výškových poměrů terrénu.

Bohatých svých zkušeností využitkoval k povznesení zemědělství a statistiky. Rovněž přispěl k rozvoji hospodářských škol. Tato neobyčejná a všestranná činnost veřejná nevadila mu v horlivém konání povinností učitelských. Byl vzorným učitelem a otcovským přítelem studentstva, které mu zachová vděčnou památku. Ač se nikde netajil svým národním smýšlením, byl přece velmi oblíben i u německých studentův a profesorův. K tomu přispěla nemálo jeho ušlechtilá povaha, kterou si všude získával upřímné sympatie. O tom nejlépe svědčí okolnost, že po dvakráte zvolen za rektora německé techniky, ale volby nepřijal z národnostních ohledů.

Pokusíme se nyní stručně vylíčiti veřejnou, vědeckou a literární činnost jeho.

Když byl r. 1851 jmenován profesorem na král. zemském polytechnickém ústavu v Praze, seznal, na jak nízkém stupni vývoje jest domácí průmysl a jednotlivá řemesla proti cizině. I hleděl vyšetřiti pravé toho příčiny a studoval tuto otázku, jakož i s ní souvisící otázku zařízení odborného školství v rozličných státech evropských. V Průmyslové jednotě království českého poukázal na tyto nedostatky, a jednota již r. 1854 se rozhodla zaříditi školu pro průmyslové kreslení, která pak r. 1861 za podpory země a státu proměněna v prvou průmyslovou školu, pro kterou vypracoval Kořistka učebnou osnovu.

Z této průmyslové školy později povstala nynější c. k. státní vyšší průmyslová škola v Praze. Jednota ku povzbuzení průmyslu v království českém omezila se pak na vydržování pokračovacích škol průmyslových, a předsedou ředitelského komitétu od r. 1862 až do roku 1905 byl profesor Kořistka, který platil za předního odborníka a znalce průmyslového vyučování.

Z té příčiny již r. 1853 na rozkaz vlády cestoval v Německu, v Belgii, ve Francii a v Anglii. Roku 1854 byl vyslán jako vládní komisař do Anglie k výstavě tamějších průmyslových škol, a za stejným účelem pobyl delší dobu r. 1859 v Berlíně. Roku 1862 vyslán jest po druhé zemským výborem království českého do Anglie, Francie a Německa, aby seznal zařízení tamějších vysokých škol technických.

Získané zkušenosti uveřejnil v odborných zprávách a časopisech, na př. *Ueber Erziehung und Unterricht in England* (Maresch Jahrbuch 1856). Roku 1863 vydal v Gothě větší pojednání »*O vyšším vyučování technickém v Německu, ve Švýcarsku, ve Francii a v Anglii*« (*Der höhere polytechnische Unterricht in Deutschland, in der Schweiz, in Frankreich, Belgien und England*). V tomto spise ukazuje na naléhavou nutnost organisovati technické ústavy jako moderní vysoké školy, které by parallelně působily s universitami.

Tuto snahu svou snažil se uskutečniti především v království českém a usiloval o novou reorganisaci král. zemského polytechnického ústavu.

Až do roku 1863 měl tento ústav 4 třídy s ředitelem, od vlády doživotně jmenovaným. Přednášely se na něm technické předměty jen povšechně, a na př. jediný profesor přednášel stavitelství vodní, pozemní, silničné, mostní a železničné, vedle toho pak ještě architekturu a stavební mechaniku. Polytechnický ústav nebyl rozdělen dle odborů, a každý žák chodil do všech přednášek a předmětů; byla to ještě odborná střední škola v pravém slova smyslu.

Z té příčiny Kořistka s profesory Skuherským a Jelínkem zahájil v časopisech a ve schůzích takráznou a úspěšnou agitaci, že sněm království českého, který se r. 1861 opět sešel po dlouholeté přestávce, považoval za přední svou úlohu projednati reorganisaci král. zemského polytechnického ústavu. Do komise sněmovní povoláni 4 profesoři: Balling, Jelínek, Kořistka a Skuherský. Kořistka zvolen za referenta a vypracoval roku 1862 organisační statut a novou učební osnovu, která po dosti tuhém odporu německých členů komise schválena i se zavedenými parallelními přednáškami v jazyku českém z hlavních předmětů v závěrečném sedění sněmu dne 11. dubna 1863. Dne 23. listopadu 1863 schválena císařem reorganisace zemského polytechnického ústavu. Hlavní zásadou nové reformy bylo rozdělení celého vyučování na 4 hlavní odbory: inženýrský, stavitelský, strojnický a chemický, jakož i prohloubení speciálného vyučování v každém odboru. Nově organisovanému ústavu přiznána samo-

správa a právo voliti každoročně rektora. Od roku 1864 zavedeny parallelní české přednášky ze všech předmětů, a dřívější německý ústav stal se utrakvistickým, i byl zařaděn mezi vysoké školy, čemuž se z počátku bránily universitní kruhy. Když schválena byla vládou tato přeměna polytechnického ústavu na vysokou školu technickou utrakvistickou, zvolen r. 1864 jednohlasně Kořistka prvním rektorem této společné vysoké školy technické v Praze. Měl tudíž hlavní účastenství při uskutečňování nové organisace, kterou provedl s plným zdarem, ač mu byly činěny mnohé překážky.

Tyto zásluhy uznal společný sbor profesorský, a Kořistka volen po druhé rektorem na škol. rok 1866/7. Organisaci vysokých škol technických ukončil r. 1876 návrhem na zavedení státních zkoušek z jednotlivých odborů. Řád státních zkoušek, který vypracovala zvláštní komise, v níž zasedal i Kořistka, schválen a zaveden r. 1878.

Tato úspěšná činnost Kořistkova neušla pozornosti centrální vlády, která povolala jej již r. 1864 do rakouské rady vyučovací a do komitétu pro reformu Vídeňské a Štyrskohradecké polytechniky, která měla se reorganisovati dle spůsobu Pražského.

Roku 1866 zvolen Kořistka za poslance zemského sněmu za město Příbram a koncem r. 1867 zvolen i do říšské rady. S českými poslanci podepsal r. 1868 známou deklaraci. Shledav, že by mu svědomité vykonávání obou mandátův překáželo v pracích vědeckých, vzdal se r. 1869 politické činnosti. Roku 1861 zvolen jest do sboru obecních starších a do městské rady v Praze a po 30 let působil tam v záležitostech technických a školských až do r. 1891, kdy se této hodnosti vzdal. Roku 1872 jmenován byl členem nově zřízené ústřední komise cejchovní ve Vídni.

Roku 1888 svěřen Kořistkovi dozor nad zemskými školami hospodářskými v království českém a tím nastala nová působnost jeho jako inspektora hospodářských škol. I v tomto směru po tkala se jeho činnost s plným úspěchem. Při svém nastoupení převzal 19 hospodářských škol a roku 1898 odevzdal jich svému nástupci 51, nově organisovaných a dle potřeby pokroku zařízených.

Tento organisační talent Kořistkův a skvělé výsledky jeho činnosti v oboru vysokých škol technických, škol průmyslových a odborných byly příčinou, že ho r. 1870 ruská vláda vyzvala, aby vypracoval pamětní spis o reorganisaci technického a průmyslového školství v Rusku, za který byl vyznamenán ruským řádem sv. Stanislava.

Roku 1881 povolán jest do Vídeňské ústřední komise pro průmyslové školy a hájil tam zájmy českých průmyslových škol až do své smrti a přispěl mnohou radou k dnešnímu rozvoji průmyslového školství.

Avšak tím, co uvedeno, není ještě vyčerpána veřejná činnost a zásluhy profesora Kořistky. Roku 1867 zvolen od bývalé vlastenecké hospodářské společnosti za přednostu kanceláře pro

zemědělskou statistiku, která pak r. 1873 převzata nově zřízenou zemědělskou radou království českého.

Kořistka organisoval statistickou kancelář a dal hospodářské statistice vědecký základ. Dle geologických, horopisných a výškových poměrů rozdělil království české na 11 přirozených skupin, což osvědčilo se jako znamenitý vědecký základ, na němž jedině bylo možno přivesti statistiku hospodářské výroby v království českém na dnešní stupeň její dokonalosti. Obšírná pojednání uveřejnil o tom ve *Zprávách statistické kanceláře* v ročníku 1871 (Die natürlichen Gebiete von Böhmen) a r. 1885 ve svých *Příspěvcích ku statistice lesů v Čechách.*

Roku 1868 dal po prvé sestaviti statistiku zemědělské produkce plodin dle jednotlivých okresů v království českém. Byl to prvý pokus, a důležité výsledky této práce přiměly jiné země, aby podobným spůsobem byly sestavovány statistické údaje zemědělské produkce. Roku 1885 dal sestaviti lesní statistiku království českého a později též statistiku chudinství. V každoročních zprávách statistické kanceláře obsaženy jsou úvodní články z jeho péra.

Když r. 1898 usnesením sněmu království českého přeměněna byla statistická kancelář zemědělské rady po návrhu profesora Kořistky v samostatný statistický ústav zemský, kterému svěřena statistika zemědělská, zemská, okresní a obecní, jmenován jest Kořistka ředitelem tohoto ústavu, v kterém působil téměř až do své smrti.

Přičiněním jeho, profesora Krejčího a Friče založen byl r. 1864 komitét pro přírodovědecký výzkum království českého, v němž Kořistka působil plných 40 rokův a uveřejnil všechny své hypsometrické práce a mapy ve 12 dílech *Archivu pro přírodovědecký výzkum Čech.*

Neméně všestranná a úspěšná jest literární a vědecká činnost Kořistkova v oboru přírodních a technických věd.

Opustiv filosofickou fakultu Vídeňské university, která nehověla úplně jeho snahám a zámyslům, přešel na báňskou akademii, aby se stal horním inženýrem.

Tomuto novému oboru věnoval se s pravým zápalem a vedle odborných předmětů zabýval se stále přírodními vědami, které pěstovati hleděl na reálném podkladu technickém. Jako assistent hornické akademie uveřejnil r. 1849 prvé své pojednání *O vlivu nadmořské výšky na zemský magnetismus* (Ueber die Abhängigkeit des Erdmagnetismus von der Seehöhe) (Haidinger's Berichte über die Mith. v. F. der Naturwissenschaften, Wien 1849). Praktickými pokusy dovodil, že ubývá intensity magnetické s nadmořskou výškou.

Jmenován byv profesorem geodésie (zeměměřictví) na technice v Brně, počal se zabývati naukou o terrénu a seznal, jak málo dosud vykonáno bylo v tomto oboru lidského vědění. Počal budovati nové theorie nauky o tvaru a skupení povrchu zem-

ského na správném základu geologickém a geodétickém, což mu bylo snadno, an úplně ovládal oba tyto obory lidského vědění.

Již r. 1850 vyzván byl říšským geologickým ústavem ve Vídni, aby změřil důležitější geologické profily severních Alp. Při exkursi říšského geologického ústavu do těchto krajů cvičil účastníky v pracích vyměřovacích, které třeba provesti, aby profily terrénu byly správným a geometrickým jeho obrazem, v němž mají býti vyznačeny netoliko složení půdy, nýbrž též výškové poměry, horizontálné vzdálenosti a částečně i tvar terrénu. Výsledky této práce uveřejněny byly v Jahrbuch der geologischen Reichsanstalt, roč. 1851, pod názvem: *O některých trigonometrických a barometrických měřeních v severních Alpách* (*Ueber einige Höhenmessungen in der nördlichen Alpen*). Ve věstníku říšského geologického ústavu uveřejnil další své práce, a to: *Ueber hypsometrischen Messungen zur geolog. und orographischen Zwecken* (1852). *Bemerkungen über neuere geographische und topographische Forschungen* (1853). *Neun Berichte über Höhenmessungen in Mähren* (1852—1860). I v tomto případu lze poznati charakteristický ráz činnosti a bádání profesora Kořistky, který vždy a všude postupoval jako technik na reálném podkladu technickém, čímž dal přírodopisnému výzkumu pravý směr.

V roce 1852 měřil pro geologický ústav příčné profily Alp z Vídně přes Semering, Štyrsko a Krajinu až do Terstu, kterážto práce byla důležitým podkladem pro trasování alpských železnic.

K žádosti moravsko-slezského geologického spolku »Werner« v Brně počal r. 1852 s hypsometrickým měřením Moravy a Slezska. Tuto práci ukončil r. 1860 a výsledky její každoročně uveřejňoval ve spolkových zprávách. Těchto výsledků použil k zhotovení přehledné mapy Moravy a Slezska, ve které udány jsou nadmořské výšky a vyznačeny útvary terrénu methodou čárkovací.

K vyzvání společnosti Českého musea r. 1856 vykonal podobné práce vyměřovací v okolí Pražském; výškopisnou mapu okolí Pražského a výsledky hypsometrického měření uveřejnil v časopisu Živě.

Tyto práce Kořistkovy budily obdiv v té době, kdy nebylo podobných map výškopisných, v nichž by způsobem tak přehledným a názorným vyznačeny byly tvar terrénu a poměry výškové, které určil hypsometrickým měřením. Kořistka počal totiž tvar terrénu a výškové poměry vyznačovati t. zv. vrstevnicemi (isohypsy), t. j. čarami, které spojují body stejné nadmořské výšky a vyjadřují přesně netoliko tvar terrénu, nýbrž i výškové poměry. První mapu tohoto druhu v barvotisku vydal r. 1853 v VI. ročníku Jahrbuch der geologischen Reichsanstalt; jest to vrstevní plán okolí Brna, zhotovený dle jeho hypsometrických prací. Methoda tato nedocházela u nás povšimnutí, a vojenský zeměpisný ústav ve Vídni teprve mnohem později, r. 1870, užil jí při svých mapách.

O výhodách jejích s úplným plánem vrstevnicovým okolí Pražského pojednal Kořistka v samostatném díle *Studien über die*

Methoden und die Benützung hypsometrischer Arbeiten nachgewiesen an den Niveauverhältnissen von Prag. Gotha 1858. Jelikož nebylo českého nakladatele, byl nucen vydati toto nákladné dílo jazykem německým. Tímto spisem zajistil si v cizině, jakož i u nás, jmeno vynikajícího odborníka a přispěl hlavně k tomu, že znázorňování tvaru a nerovnosti terrénu vrstevnicemi došlo všeobecného užívání.

V této době pojal Kořistka myšlenku zhotoviti podrobnou výškopisnou mapu království českého v měřítku 1:200.000, která měla obsahovati 10 sekčních listů. Jelikož této doby byly určeny nadmořské výšky jen trigonometrických bodů měření katastrálního (3 body na jednu čtverečnou míli), bylo třeba určiti hypsometricky dostatečný počet nadmořských výšek důležitých bodů, které měly tvořiti základ pro sestrojení výškopisných a vrstevnicových map.

K těmto úkolům snažil se Kořistka sestrojiti nové přístroje měřické a zavesti nové methody, kterými by bylo možno určiti rychle, trigonometrickým měřením, nadmořské výšky jednotlivých bodů měřeného území. Sestavil více přístrojů, z nichž vyniká jeho *zrcadelný hypsometr*, jakožto zcela nová a duchaplná konstrukce. Popis tohoto stroje uveřejnil r. 1856 v Grunert's Archiv für Mathematik (*Neue Methode, Höhenwinkel mittelst Reflexion zu messen*).

Druhý jeho přístroj t. zv. *nivellační theodolit*, zhotovený Vídeňským mechanikem Starkem, došel nejširšího užívání při hypsometrickém měření. Totéž platí o jeho methodě, kterou nazval *methodou polotrigonometrickou* a kterou možno určiti rychle nadmořské výšky jednotlivých bodů měřeného území.

Pro barometrické měření výšek sestavil pomocné tabulky, které uveřejněny v časopise Jahrbuch der geologischen Reichsanstalt r. 1856 pod názvem: »*Neue Tafeln zur schnellen Berechnung barometr. gemessenen Höhen.*« Teprv 10 roků později uveřejnil Radau známé tabulky barometrické, které spočívají na stejném základu a lze jimi určiti přibližné nadmořské výšky bez logarithmických tabulek pouhou addicí.

Některé geodétické práce uveřejnil Kořistka v časopisu Živě, na př.: *Zprávu o pracích a výsledcích vyměřování v okolí Pražském* (1856). *Výsledky měření, jímž podoba a velikost země stanovena byla* (1863). *O pracích a vynálezech Gaussových v oboru geodésie* (1877). Poslední článek uveřejněn v časopise mathematiky a fysiky.

Pro barometrické a trigonometrické měření výšek sestrojil Kořistka zvláštní diagrammy, které uveřejněny byly ve Zprávách spolku architektův a inženýrů v království českém, roč. IX., 1875.

Význačnou jest vědecká činnost profesora Kořistky v komitétu pro přírodovědecký výzkum království českého, který založen byl přičiněním jeho r. 1864. Jest to 12členná komise, z poloviny volená od výboru společnosti Českého musea, a z poloviny od výboru zemědělské rady. Profesor Kořistka byl od počátku jednatelem jejím a spolu s profesorem Krejčím, později pak s pro-

fesorem Fričem, redaktorem Archivu pro přírodovědecký výzkum Čech, jehož vyšlo 12 objemných svazků. Kořistkovi svěřen byl úkol prozkoumati topografické a orografické poměry království českého. Z té příčiny vykonal hypsometrická měření a mapování severních Čech a větší části středních Čech. V těchto pracích vyměřovacích dle methody, o které pojednal ve spisu *Studie o methodách a upotřebení hypsometrických prací*, Gotha 1858, pokračoval až do r. 1878 za dočasného spolupůsobení některých spolupracovníků, jako na př. assistenta Kristena (1864—66), prof. dr. G. Blažka (1871—76), prof. Müllera (1868) a tehdejšího assistenta, nyní profesora Em. Czubera (1873). V této době změřen terrén v sekci I., II., III., V. a VI. a z větší části též v sekci IV. Výsledkem těchto prací jsou vrstevní mapy, vydané komitétem v tomto pořadí:

Vrstevní mapa Čech, sekce II., v měřítku 1:200.000. I. svazek Archivu pro přírodověd. výzkum Čech.

Vrstevní mapa Čech, sekce III., v měřítku 1:200.000. II. svazek Archivu pro přírodověd. výzkum Čech.

Vrstevní mapa hor Krkonošských v měřítku 1:100.000. II. svazek Archivu pro přírodověd. výzkum Čech.

Vrstevní mapa Čech, sekce VI., v měřítku 1:200.000. VIII. svazek Archivu pro přírodověd. výzkum Čech.

K mapám připojují se textové publikace profesora Kořistky, uveřejněné rovněž v Archivu pro přírodovědecké prozkoumání Čech pod společným názvem: *Práce topografického oddělení komitétu pro přírodovědecké prozkoumání Čech.* Jsou to zejmena tyto publikace Kořistkovy:

Terrén a poměry výšek Středohoří a pískových hor v sever. Čechách. Svazek I.

Prvá řada měřených výšek v Čechách. (Sekce II.) Svazek I.

Terrén a poměry výšek hor Jizerských a Krkonošských. Svazek II.

Druhá řada měřených výšek v Čechách. (Sekce III.) Svazek II.

Společně s plukovníkem dr. R. šl. Sterneckem uveřejnil Kořistka v archivu: *Seznam výšek v Čechách, jež v letech 1877 až 1879 trigonometricky stanoveny byly.* Svazek III.

Kořistkovy mapy vynikají pečlivým a podrobným provedením. Tvar terrénu a výškové poměry vyznačeny jsou vrstevnicemi; mimo to jsou tam barevnými odstíny vyznačeny obvody stejné nadmořské výše 100 m., 200 m., 300 m. atd. až 1600 m. Lze tudíž velmi snadno poznati krajiny stejné nadmořské výše. Tvar terrénu vyznačen jest mimo to stínováním, čímž stávají se tyto mapy velmi názornými.

Jaké práce, mravenčí píle a vytrvalosti vyžadovalo kreslení těchto map, dovede posouditi toliko odborník. Vnitřní hodnotu těchto map a publikací zvyšují četné podélné a příčné profily hor, jakož i kresby pohledů na jednotlivé krajiny a skupiny hor, které vzbuzují zasloužený obdiv, a to tím více, že tyto výkresy hotovil profesor Kořistka vlastnoručně i v pozdním svém věku.

Kořistkových map mělo se užiti k vyznačení geologických poměrů království českého dle jednotlivých sekcí. Pro Počtovu geologickou mapu V. sekce (XII. svazek) kreslil Kořistka rovněž situaci. Podobně kreslil situaci pro geologické mapy, které provedli profesoři Krejčí, Frič a Laube. Již tyto práce stačí k tomu, aby pojistily Kořistkovi trvalou paměť. V VIII. svazku Archivu pro přírodovědecké prozkoumání Čech, který vyšel r. 1890, vylíčil Kořistka činnost komitétu pro přírodovědecký výzkum Čech od r. 1864 až do r. 1890.

Až do roku 1872 byly podrobné mapy království českého, ve kterých vyznačen byl tvar a výškové poměry terrénu, nezbytnou podmínkou a základem dalšího přírodovědeckého výzkumu království českého, a to zejmena výzkumů orografických, hydrografických a geologických, jelikož nebylo podobných map. Teprv r. 1872 usneslo se říšské ministerstvo vojenství, aby celé mocnářství rakousko-uherské bylo znova mapováno v měřítku 1:25.000 a výsledky této práce aby uveřejněny byly v měřítku 1:75.000. V těchto mapách, které měly především sloužiti účelům vojenským, měly býti tvar terrénu a výškové poměry vyznačeny vrstevnicemi a čárkovací methodou. Nadmořské výšky důležitých bodů měly se určiti hypsometricky. S měřením počato v alpských zemích a r. 1877 v království českém, kde až do roku 1880 pracovalo současně 40 vojenských mapérů.

Tím uskutečnil se záměr profesora Kořistky, i nebylo již třeba, aby konaly se tyto práce vyměřovací nákladem komitétu, jehož finanční prostředky jsou velmi skrovné. Z té příčiny přestal Kořistka s hypsometrickými pracemi v království českém a snažil se ukončiti svou mapu království českého dle výsledků topografického měření vojenského zeměpisného ústavu a doplniti ji v místech orograficky a geologicky význačných. Rovněž zkoumal hydrografické poměry potoků a řek, aby i v té příčině doplnil topografii království českého.

Nedostatečnými hmotnými prostředky komitétu pro přírodovědecký výzkum Čech a značným nákladem, jehož vyžadují kartografické publikace, zastaveno bylo vydání dalších sekčních listů Kořistkovy mapy; jest pak v zájmu věci nutno, aby v budoucnosti tato mapa byla dokončena, a to tím více, jelikož jest nezbytna revise nadmořských výšek jednotlivých bodů království českého, k níž poukázal r. 1904 rovněž profesor Kořistka.

Již roku 1852 zanášel se profesor Kořistka myšlenkou zavesti do orografie a do nauky o terrénu přesnější pojmy na základě geodétickém a geometrickém a dáti těmto vědám technický podklad. Pojednal o tom v III. ročníku Zpráv říšského geologického ústavu ve Vídni, jakož i v uvedeném již díle Studien über die Methoden und die Benützung hypsometrischer Arbeiten. Udal nová pravidla, jak jest vyšetřovati největší a průměrný spád terrénu a charakteristiku jednotlivých forem terrénu s ohledem na geologické složení půdy.

O tomto předmětu přednášel též na mezinárodním sjezdu zeměpisném r. 1875 v Paříži, a přednáška jeho uveřejněna v Comptes rendus du congr. internat. géographique pod názvem *Sur le rapport, qui existent entre le relief du sol et sa constitution géolgique.* K jeho návrhu zvolena zvláštní komise, která se měla zabývati, výhradně touto otázkou. V publikacích kongresu statistického, který se konal r. 1870 v Haye, uveřejnil článek *Sur la production annuelle du sol* (Comptes rendus du congrès de statistique à la Haye).

Aby vlastním názorem seznal upotřebení své methody, zejmena v horských krajinách, procestoval a částečně též mapoval rakouské Alpy a Tatry (1862—1864), jakož i jiné země. Výsledky svých cest uveřejnil částečně ve Věstníku Král. české společnosti nauk, nebo vydal o nich samostatná díla, n. př. *Die hohe Tatra in den Centralkarpaten,* Gotha 1864, s první podrobnou mapou vrstevní vysokých Tater. Z výsledků svých měření dovodil, že nejvyšší horou jest štít Gerlachovský a nikoliv Lomnický, jak se po tu dobu za to mělo.

Roku 1861 vydal nákladem Ed. Hölzla ve Vídni velké zeměpisné a statistické dílo o markrabství moravském a vévodství slezském s příslušnými mapami. Jest to velmi obsáhlý spis, jehož název jest: *Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogthum Schlesien in ihren geographischen Verhältnissen.* V 16 kapitolách, z nichž 10 napsal Kořistka a 6 jiní spolupracovníci, vylíčeny jsou velmi podrobně poměry přírodopisné, národopisné a národohospodářské obou zemí. Dle tohoto vzoru měly vydány býti později též ostatní království a země naší říše, s čehož však sešlo.

Roku 1863 vydal Kořistka *Generální mapu království českého* nákladem Hölzlovým; jest to mapa příruční, která dočkala se mnohého vydání. Vyniká provedením a správným českým místopisem.

Téhož roku vydal spis *Hypsometrie Moravy a Slezska (Hypsometrie von Mähren und Schlessien)*, v němž udává nadmořské výšky důležitých bodů, kterých bylo užito při sestrojení přiložené mapy Moravy a Slezska.

Roku 1871, procestovav Italii, vydal pojednání *Das Albanergebirge bei Rom* s vrstevnicovou mapou, kterou sestrojil dle výsledků provedeného měření.

Roku 1862 seznal v Paříži Laussedatovy prvé pokusy o upotřebení fotografie k účelům vyměřovacím a k hotovení plánů polohopisných a výškopisných. Vrátiv se do Prahy, přednášel r. 1865 o fotogrammetrii ve spolku Lothosu a předložil prvý pokus toho druhu, sestrojiti polohopisný plán důležitějších bodů města Prahy ze dvou fotografických snímků.

Roku 1875 přiměl konečně vládu k tomu, že zařídila v šachtě sv. Vojtěcha v Příbrami, v hloubce 1000 m., pozorovací stanici pro kývadlová měření, kterými měla se určiti intensita tíže a tvar země. Z četných vědeckých článků a pojednání, která

uveřejnil ve Věstníku král. České společnosti nauk uvedeny buďtež jen některé.

Roku 1873 uveřejnil článek o orografických poměrech Švédska a Finska (*Uiber die Terrainverhältnisse von Schweden und Finnland*), které roku 1872 procestoval.

Roku 1876 uveřejnil pojednání o terrénních a geologických poměrech jihovýchodní Francie a krajiny Auvergnské, kterou r. 1875 rovněž procestoval. (*Die Vulkane der Auvergne.*)

Roku 1882 uveřejnil pojednání o příčinách sesouvání se půdy pod Hazmburkem nad obcí Klapy u Libochovic.

Ve spolku architektů a inženýrů přednášel r. 1867 o pohybu a měření vodstva, a k jeho návrhu podán téhož roku pamětní spis o nutné a neodkladné regulaci řek království českého.

Roku 1870 přednášel v témže spolku o užití aneroidu při předběžném trasování železnic a r. 1879 o příčinách zaniknutí horkých vřídel v Teplicích.

Z uvedené vědecké a literární činnosti v oboru věd geodétických a geografických možno nejlépe seznati význam působení Kořistkova, který oceněn netoliko u nás, nýbrž i daleko za hranicemi naší vlasti.

Královská česká společnost nauk jmenovala jej svým řádným členem; později zvolen za generálního tajemníka a místopředsedu učené společnosti, kterou řídil dlouhá léta se zemřelým již historiografem V. V. Tomkem.

Česká akademie, jejímž řádným členem Kořistka od císaře r. 1890 jmenován, zvolila jej za předsedu třídy mathematicko-přírodovědecké.

Rovněž jmenován členem cís. Akademie věd ve Vídni, členem centrální komise statistické, členem normální cejchovní komise ve Vídni, členem Pařížské společnosti zeměvědné a m. j. Vídeňská universita a německá vysoká škola technická jmenovaly jej čestným doktorem.

Císař a král náš udělil mu řád železné koruny III. třídy, povýšil jej do stavu rytířského, jmenoval jej dvorním radou a při pensionování jeho udělil mu řád Leopoldův. Car ruský udělil mu rytířský řád sv. Anny a komandérský kříž sv. Stanislava, francouzská republika pak čestný odznak »officier de l'instruction publique« a j.

V této životopisné črtě snažili jsme se vystihnouti působnost profesora Kořistky především po stránce technické. Počítalť se Kořistka vždy jako horní inženýr mezi české techniky a byl členem Spolku architektů a inženýrů v království českém, za jehož předsedu roku 1873 zvolen.

Z této životopisné črty seznáváme, jaký význam přísluší Kořistkovi v kulturních dějinách našeho národa, jakými díky zavázáno jest jemu naše školství odborné a vysoké učení technické, které jeho přičiněním dospělo nyní svého rozvoje. Jako vynikající odborník šířil dobrou pověst české práce a české vědy doma

i v cizině. Jeho geodétické a zeměpisné práce vědecké zajišťují mu trvalou památku v technické a zeměvědné literatuře české.

Kořistka těšil se vzácnému zdraví a byl až do poslední chvíle literárně činný. Při mé poslední návštěvě, asi 4 dni před svou smrtí, oznámil mně, že právě téhož dne dopoledne napsal poslední větu pojednání o dějinách polytechnického ústavu království českého, jež bude uveřejněno v pamětním spise, který chystá se k oslavě 100 leté památky založení Pražských vysokých škol technických.

Ke konci této životopisné črty nutno zmíniti se podrobně o příčinách, kterými byl Kořistka přinucen zůstati na německém polytechnickém ústavu království českého a později na c. k. německé vysoké škole technické, jelikož z toho již nyní dokazují někteří současníci národní prý vlažnost a lhostejnost zesnulého.

Profesor Kořistka přičinil se o zavedení parallelních přednášek v jazyku českém na tehdejším výhradně německém polytechnickém ústavu království českého a již ve školním roce 1864/5 přednášel též jazykem českým I. běh geodésie. Téhož roku jmenován Fr. Müller assistentem geodésie a později supplentem českých přednášek o geodésii I. běhu. O geodésii II. běhu v parallelních přednáškách českých pokračoval od školního roku 1865/6 až do konce školního roku 1867/8. Zároveň měl české mimořádné přednášky o nauce o tvarech terrénu. V roce 1867 jmenován Müller mimořádným profesorem nižší geodésie na utrakvistickém polytechnickém ústavu s povinností přednášeti jazykem českým.

Když jednalo se r. 1868 o rozdělení utrakvistického ústavu polytechnického v samostatný ústav český a německý, bylo přirozeno, že na český polytechnický ústav přejíti mohl jedině Müller, který již r. 1868 jmenován byl řádným profesorem.

Kořistka nechtěl zůstati na německém ústavu a ve zvláštním podání k zemskému výboru ze dne 30. června 1869 žádal, aby jemu svěřena byla profesura vyšší geodésie a sférické astronomie, jakož i nauky o terrénu na českém polytechnickém ústavu v Praze. Rovněž i sbor profesorský českého polytechnického ústavu navrhl zvláštním podáním zřízení této stolice a navrhoval, aby Kořistka jmenován byl řádným profesorem vyšší geodésie a sférické astronomie. Profesoru Müllerovi měla zůstati jen stolice geodésie nižší a rýsování situačního a terrénního. Zemský výbor zabýval se tímto návrhem v sezení svém dne 18. října 1869, a usnesl se též, aby německý polytechnický ústav ponechán byl v posavadních místnostech v Dominikánské ulici (nyní Husově třídě), a aby pro český polytechnický ústav upravena byla Karlova kasárna na Novém městě, která měla se přestavěti dle návrhu architekta Ullmanna. V příčině Kořistky shledáváme v protokole toto rozhodnutí: Zřízení stolice pro vyšší geodésii na českém polytechnickém ústavu se nepovoluje. O zřízení této stolice žádal profesorský sbor českého polytechnického ústavu a navrhl, aby Kořistka jmenován byl řádným profesorem pro tento předmět.

Uvádí se výslovně, že profesor Kořistka proti své vůli přidělen jest k německému polytechnickému ústavu, a že jest to jeho přáním, aby mohl působiti na ústavu českém. V podání profesora Kořistky uvádí se výslovně další důvod, aby ustanoven byl profesor Kořistka na českém ústavu. Jest to přání německých kruhů, aby na německém ústavu působili jen profesoři německé národnosti, k níž on nepřísluší. Zemský výbor neuznal za vhodné zříditi samostatnou profesuru vyšší geodésie a sférické astronomie, která prý patří na universitu. Doporučil však, aby Kořistka jmenován byl od r. 1870—1 řádným professorem extra statum na českém polytechnickém ústavu.

Sněmovní komise, které přikázán byl návrh zemského výboru, zaujala opačné stanovisko. Navrhla, aby sněm zamítl návrh zemského výboru, ačkoliv plně uznává zásluhy a význam profesora Kořistky. Nemůže prý uznati osobních důvodů, jakož i okolnosti, aby řádný professor jmenován byl profesorem extra statum. Sněm království českého bez debaty schválil záporný návrh komise, a profesor Kořistka přinucen působiti až do svého pensionování na německém ústavu.

Z vlastních pamětí Fr. Lad. Riegra.

II. Za Belcrediho až do vítězství Beustova (1865—67[1]).

Kdokoli chce stopovati běh veřejných událostí v Rakousku a jeho podněty, nemůže neviděti, že rozhodujícím činitelem je v nich vždy jen moment národnosti: t. j. u Němců upevnění nadvlády jich národnosti v říši Habsburgů, aneb aspoň udržení posavadní držby tohoto živlu; na straně pak národů neněmeckých je předním cílem vymanění se z této, za mnohověkého absolutismu německému živlu udělené nadvlády a obrana proti germanisaci a proti rozšíření živlu německého na úkor vlastního, domorodého.

[1]) Tato částka obsahuje především vypsání dějin politických, tak že jiné osobní příběhy a vzpomínky Riegrovy ustupují do pozadí, a toliko z počátku vypravování o válce r. 1866 a o pracích v zemském výboru činí v tom směru výjimku. Vzhledem k tomu uznali jsme za dobré, ke konci této částky připojiti svoji vlastní závěrečnou úvahu. Zatím poukazujeme v poznámkách k životopisnému obrazu Jiljího V. Jahna »František Ladislav Rieger« (v Praze, 1889), jehož údaje pocházejí celkem od Marie Červinkové Riegrovy, a byly též Riegrem samým přehlíženy; mimo to i k Adolfa Srba »Politickým dějinám národa českého« 1861—1895, kdež najde se celé znění mnohých politických aktů. Rieger sám v této částce svých pamětí dotýká se některých věcí jen zběžně, spoléhaje patrně na vypsání Jahnovo; za to najdou se zde zase také důležité doplňky, nebo zprávy nové, z nichž některé byly asi sepsány s použitím písemností Jindř. Jar. hraběte Cam Martinice a stručných dat z denníku Františka Palackého.

Prof. *Bohuš Rieger*.

Bouře r. 1848 přivedly tento spor směrů národních až ku zjevné revoluci a k bojům krvavým, v nichž živel maďarský vypnul se netoliko ke svržení nadvlády německé, ale zároveň ku programu státu neodvislého, v němž státní ideou mělo býti panování jazyka a ducha maďarského nade všemi kmeny uherské koruny. Pomocí ruskou a vlastní silou uklidil absolutismus doby Bachovy tyto spory ovšem jen na čas a ve prospěch jednotného, bureaukraticky německého státu rakouského. Když ale moc tohoto systému byla seslabena porážkami v Italii, a když konečně ve válce s Pruskem Bismarck z uherských vojáků, rakouskému praporu věrolomných, nechal utvořiti legii Klapkovu a již zjevně chtěl užiti revoluce proti dynastii rakouské, přinutil tuto učiniti živlu uherskému koncese, jimiž zároveň učiněny počátky dualismu, jenž měl říši Habsburgů netoliko z Německa vyloučiti, ale zároveň vtěliti jí trvalou, se dvojakostí směrů nutně spojenou slabost.

Německý, moderním liberalismem odkojený živel, vida se zbavena naděje na další panství nad Maďary, kteří se událostmi stali příliš mocnými, tak že si již ani central. moc na ně netroufala, viděl konečně nutnost resignovati na panství nad Maďary, o něž se byl tak dlouho zasazoval tupením a výsměchem národnosti maďarské; a tak odhodlali se vůdcové liberální ale centralistické strany německé faire bonne mine au mauvais jeu, a přistoupiti na vypuštění Uher z úkolu své panovačnosti a hledati dohodnutí s Maďary, t. j. zavedení dualismu. První, kterýž myšlenku tu bez ostychu vyslovil, byl Němec [Moric] Blagatinšek von Kaiserfeld, tentýž, kterýž byl dříve hrozil odhozením olověných podpatků rakouských a přechodem rakouských Němců do Germanie, pak ale v sensační řeči své 1. prosince 1864 a 31. května 1865 v radě říšské učinil se prorokem dualismu. Když již síly Němců nestačily na udolání i Maďarů, měla se těmto dáti volnost utlačovati Slovany uherské, aby tím silněji mohl živel německý v Cislajtanii centralisovati, Slovany té strany podrobiti nadvládě jazyka a ducha německého.

Marně snažili se Slované, zvláště předáci Čechů, odvrátiti od říše nebezpečí dualismu, jehož vznik událostmi předcházejícími a přízní poměrů i kruhů vyšších, ba i vlivem cizím byl podporován.[1]) Konečně proveden ministrem na neštěstí z ciziny povolaným a bez lásky k minulosti říše a bez pochopení její potřeb, spůsobem přímo lehkomyslným a nedbajícím práv a slibů před tím národům již zaručených.

Německo-liberální živel, spojený se stranou a žurnalistikou kapitalistickou, viděl v rozdělení říše a centralisaci svou výhodu, a tak se stalo, že předáci Němců a Maďarů barvy liberální sešli

[1]) Když ve Vídni jednalo se o to, aby Uhři a Horvaté vstoupili do rady říšské, ukazoval jsem, že nešetření našeho státního práva nemůže lákati je, aby vstoupili. Byla r. 1861 deputace horvatská na radě říšské a viděla, jak nešetrně se tam s námi zacházelo, a vyslovila se hned, že to jim nedává chuti jíti s Němci a že raději půjdou s Maďary.

se dne 10. září 1866 v Úži (Aussee), kde usneseno pracovati společnou snahou na rozdělení říše v část německou a část uherskou, v níž každé měl vládnouti jen jeden živel národní, tu německý, tam maďarský, při zjevné negaci zásady rovnoprávnosti národní. »Ihr werdet euere und wir werden unsere Horden zusammenhalten,«[1]) bylo heslo, jež prý tehda Julius hr. Andrassy vyslovil a jež bylo od obou národů-hegemonů přijato a jemuž od té chvíle žurnalistika tak řečená liberální začala dělati nadšený chorus. Tento sled motivů politických třeba držeti na mysli každému, kdo chce pochopiti události oněch dob.

Manifestem císařským ze dne 20. září 1865[2]) nastoupila koruna k radě min. Richarda hr. Belcrediho k upravení zmatků ústavních v říši rakouské novou dráhu, v níž měla nastoupiti na místě oktrojírek shoda národů a utvoření ústavy celé říši společné na základě zděděného státního práva rozličných zemí, kteréž poměry k cíli utvoření harmonického celku a jednoty říše měly býti upraveny dle potřeb nové doby úmluvami zástupců rozličných národů. Tento manifest, jímž bylo vyloučeno všeliké znásilnění práv jednotlivých království a zemí říše, byl od národa českého a sněmu zemského přijat s potěšením a zadostiučiněním. Avšak živel německý, zejmena pseudoliberalismus žurnalistiky Vídeňské, obrátil se všude hned jednomyslně proti tomuto směru, v němž spatřoval počátek konce panování svého nad Slovany. Kruhové byrokracie, vyškolení ve směru německo-centralistickém, chovali se k novému směru nedůvěřivě a nepříznivě, neb aspoň netroufali si dáti sympatiím českým proň volný průchod, aby prý tím živel německý nebyl drážděn a znepokojen. Ano je známo, že při smrti ředitele Vídeňské policie žurnalistika Vídeňská oslavovala jeho zásluhy o zmaření politiky manifestu, jehož docílil tím, že tvrdil u dvora, kterak ve Vídni proti němu bude revoluce. Židovstvo uherské, kteréž hledalo zájmy své a úplnou emancipaci svou, identifikovalo se zásadami liberalismu tak oblíbeného, nabývalo tím a všelikými cestami velikého vlivu na věci veřejné, zároveň s rozkvětem svým hospodářským, jinde v té míře neznámým. Toto protegování židů v Uhrách oslavovala ovšem německo-liberální žurnalistika co květ liberalismu; podporovala centralisaci maďarskou v Uhřích, aby tím horlivěji mohla působiti pro centralisaci a germanisaci z této strany, a tím ostřeji zuřila proti stranám slovansko autonomistickým,

Úmysl Belcrediho byl shodně s názory našimi zachovati jednotu říše s formami autonomistickými, kteréž by byly mohly vyhověti i potřebám a snahám Maďarů. Ale i on přišel již pozdě. V době dvou let předešlých bylo se již ustálilo přesvědčení Maďarů, že jím třeba dualismu; a žurnalistika vídeňská byla v té

[1]) [Jinak místo »Horden« uvádí se »Herden« (stáda); sr. Jahn, 295.]
[2]) [V. Srb 936, 89, Jahn 223.]

době již zúplna zaujata rovněž pro dualismus, z něhož jí kynula naděje, že panství německého živlu zachová aspoň v oněch zemích, které si oblibuje nazývati zeměmi *německými*, poněvadž po nějakou dobu činily část bundu německého.

Nastal teda boj zuřivý z obou řečených stran proti ministerstvu Belcrediho, proti němuž působili i jistí živlové u dvora a bohužel staré tradice v těch kruzích, které považovaly všecko, co zavánělo slovanstvím a Slovanům jakkoli mohlo prospívati, za říši a dynastii nebezpečné. Mnohý netuší, jak mocně a časem jak záhubně působí tradice a předsudky takové v osudy národův, a třeba uznati, že bylo v té době i mezi námi málo lidí dosti prozíravých, aby byli pochopili a uvážili obtíže, s nimiž bylo tehda Belcredimu zápasiti. A tak se stalo, že v téže době, kdy Belcredi vší silou musil bojovati proti dualistickým snahám Němců a Maďarů, byl současně od našich liberálních listů podezříván a napadán, jimžto se nezdála činnost jeho ani národnosti naší ani autonomii dosti příznivá, ani dosti rozhodná. Když jsem v té době jednou u Belcrediho vykládal mínění své o tom, co by se nejnutněji mělo činiti, odpověděl mi Belcredi: »Das Wichtigste ist alles aufzubieten, um den Dualismus abzuwehren. Hier ist eine sehr ernste Gefahr.«[1]) Ale toho nebezpečí nechtěli naši liberálové mermomocí viděti, ba útočili na Belcrediho pro jeho prý přílišný centralismus v tom mínění bludném, že uználi se jednou samostatnost koruny uherské, musí prý co nutná konsequence se uznati samostatnost koruny české, jež prý má stejné nároky. I zde se opakoval onen často tak osudný blud, že právo a moc jsou v politice totožny, a ten hřích obyčejný u politiků málo zkušených a mnoho troufalých, že nechtívají viděti a poznati nebezpečí, byť i jim již padalo na hlavu; jak pravil jistý básník, že mnozí nevěří v čerta ani ještě, když je již drží za pačesy. Já, znaje lépe než mnohý jiný proudy převládající ve Vídni, poznával jsem blízkost nebezpečí dualismu a snažil jsem se vší silou a na všech stranách, ve sněmu i mimo sněm, působiti proti dualismu a varovati před ním a konal jsem v tom směru opětné cesty do Vídně.

Plány Belcrediho a snahy naší strany pro naznačený odpor nešly ku předu. Záležitosti zahraničné, zvláště záležitosti německé, zaměstnávaly tehda již kruhy vládní mírou neobyčejnou.

Sněm český, zahájený 23. listopadu 1865, [vzdal za patent záříiový díky panovníkovi] adresou, kterou žádáno uznání historického práva země, právo samostatného usnesení a vyslovení se sněmu českého v otázce ústavní, a korunování, neboť tehda bylo již shodné postupování historické šlechty se stranou národní rozhodně sesílilo. Sněm byl přetržen svátky vánočními, ale když 8. ledna 1866 opět se sešel, oznámil nejvyšší maršálek sněmu odpověď císařskou [z 29. prosince 1865], kteráž slibovala brzké korunování.[2])

---

[1]) [Sr. Jahn 265.]
[2]) [O sněmě tom do 23. března 1866 Srb 90 sl., Jahn 225 sl.]

Avšak sliby ty zůstaly i tehda na papíře; dalo se to omluviti, neboť na jedné straně pracovala proti snahám českým již docela zjevně nepřízeň Němců, Maďarů a všelikých mocných kruhů, velmi horlivě podporovaných jízlivostí německých a maďarských listů, ježto na druhé straně ministerstvo mělo důtklivější starosti s věcmi zahraničnými a přípravami vojenskými. Válka s Pruskem hrozila pořád více a cítil se v celém obecenstvě nepokoj, jenž se jevil obecným nedostatkem peněz, váznutím obchodu a mnohými fallimenty.

Když jsem v té době jednou do Vídně zajel, mluvil jsem s Belcredim a vyslovil jsem svoje přesvědčení, že k válce s Pruskem dojde a že se bojím o vlast svou, jelikož nikde není organisace; a že by bylo potřeba zříditi jakousi národní obranu, která by pod ochranou i v zádech pravidelného vojska mohla udržovati pořádek a postup nepřátel činiti nebezpečným a jej zdržovati. Ale z Belcrediho řeči bylo vyrozuměti nedůvěru nahoře k českému lidu, a nechtěl také ještě pokládati válku za jistou; pravil konečně, že dle mínění všech znalců vojenských armáda rakouská je v tom stavu, že bude moci vítězně čeliti armádě pruské. A na námitku, že zadovka pruská (kterou přece naši strategové mohli poznati před tím ve Šlesviku) mohla by býti nebezpečnou, odpovídali prý naši generálové, že statnému bodákovému útoku našinců nepřítel neodolá.[1]) (V podobném smyslu odpověděl místodržitel hr. Lažanský deputaci Sokolů ještě dne 10. května 1866, když žádala zřizování obrany zemské a sborů dobrovolnických.)

Ale přílišná sebedůvěra našich generálů neodvrátila nebezpečí. Prusko náhle počalo válku 16. června 1866 a pokračovalo v ní energicky, snažíc se především přeložiti bojiště na půdu rakouskou, ježto naši strategové obrannou linii svou přeložili si dosti daleko do země, chtíce se opírati o pevnosti své, a nechali projíti nepřítele průsmyky země české, dobře hájitelnými, a vniknouti až do rovin u Hradce a Jičína. Pruští důstojníci, kteří pak u nás v Malči byli, divili se tomu nesmírně, kterak Rakušané mohli nehájiti průsmyků u Náchoda a jinde, pravíce: »Wir sind mit klopfenden Herzen durch die Engpässe gezogen.«

Nedůvěra úředních i vojenských kruhů k lidu nechtěla dopustiti zřízení dobrovolníků; i vyplnila se obava Belcrediho, kterýž, když již válka ukazovala se neodvratnou, pro ně se vyslovoval a byv přehlasován pravil: »Jen aby se to nestalo pozdě.«[2]) A přece nemohlo býti rozumné pochybnosti o věrnosti lidu českého. Ano, když válka ukazovala se již neodvratnou, množily se z Čech projevy oddanosti k dynastii a říši a odporu proti Prušákům ode dávna v Čechách nenáviděným.

V ten čas radil se výbor zemský o tom, co by se mělo učiniti pro bezpečnost země. Uzavřeno mezi jiným uložiti insignie

[1]) [Sr. Jahn, 265.]
[2]) [V červenci, když bylo již pozdě, Rieger odepřel podporovati úmysl zříditi zemskou hotovost pod generálem Jochmusem. Jahn, 264. 267.]

koruny země české na místo bezpečné, a dr. Braunerovi a mně bylo uloženo korunu českou odevzdati do pokladní komory dynastie ve Vídni. Zároveň zvolila mne rada městská do deputace, která měla ve Vídni u trůnu složiti hold a ubezpečení oddanosti. V deputaci té byli zejmena purkmistr Bělský, náměstek Huleš, dr. Schubert, rada Pollach, Brauner a já. Odeslání koruny do Vídně mělo se státi současně, ale potají. Brauner koupil k tomu cíli veliký kufr a prořízl lepenkovou mezistěnu, aby veliké pouzdro, obsahující korunu, mohlo býti umístěno. Po příjezdě [dne 23. května 1866] ještě o ½11. hod. v noci byly korunní insignie české v pokladní komoře odevzdány. Ráno dne 24. května měla deputace in corpore slyšení nejprve u Belcrediho a pak u císaře pána.[1])

Užil jsem pobytu toho všemožně k činnosti politické pro zájmy národní. Šel jsem především zvláště jen s Braunerem k Belcredimu, kde jsme mluvili o zájmech politických a o vyrovnání s Uhry a o ozbrojení národa před válkou; zašel jsem též k ministrovi [financí, Janu] hr. Larischovi, k [Ludvíkovi rytíři, pak] bar. Savenauovi, jenž ve věcech finančních měl tehda vliv nemalý, a ke kabinetnímu sekretáři bar. Braunovi. Navštívil jsem bližších přátel našich: p. [Ant.] ryt. Becka, ředitele státní tiskárny, [Alex.] bar. Helferta a hr. Lva Thuna. Bylo̕ť třeba informovati se všemožně o stavu věcí, ježto měly pro národ náš váhu tak velikou.

Nemálo záleželo mi na tom poznati blíže poměr Horvatů k Maďarům, kteří tehda velmi sladce domlouvali oněm, aby se od nich netrhali a nikterak nepřibližovali jiným Slovanům a útvarům politickým, ježto se tehda již připravovaly pro celost říše, kdežto jim ovšem záleželo nejvíce na provedení dualismu a všemožného vzdálení Uher od centra ve Vídni. Chtěl jsem dověděti se od samého biskupa Strossmayera, jak se Horvaté v té příčině zachovají. Od žurnalisty Delpinyho, kterýž velmi upřímně dělal prostředníka mezi námi a Jihoslovany, věděl jsem, že Strossmayer, jenž se v ten čas v Pešti zdržoval, hodlá právě v ten den přijeti do Vídně. Telegrafoval jsem mu o to do Pešti, ale nedostav odpovědi, odejel sem, neboť jsem musil k vůli referátu ve výboru zemském zase býti v Praze.

Mezitím blížilo se početí války kvapem. Ve výboru zemském rokovali jsme o tom, jak užiti staršího z r. 1859 uspořeného fondu pro spolky dobrovolnické; ale když takové nebyly zřízeny, uzavřeno užiti fondu toho pro zmrzačené dobrovolníky vojska.[2]) V polovici června, kdy nastaly první srážky mezi vojskem prus-

---

[1]) [Převezení insignií koruny české bylo nařízeno výnosem státního ministra z 15. května, a provedení uloženo dne 22. t. m. se strany zemského praesidia místodržitelskému radovi Ant Hlávkovi, se strany zemského maršálka pak přísedícímu zem. výboru dr. Braunerovi (s výslovným ohražením práv království českého). Že by byl zemský výbor dal zároveň příkaz dr. Riegrovi, je patrně poklesek paměti; srov. list jeho samého u Jahna, 264—5.]

[2]) [Sr. Jahn, 265.]

kým a Sasy, spojenci Rakouska, hledělo Sasko jmění státní spasiti před zabráním Prusů, a dráhy české hemžily se vagony saskými. Obce německé ve strachu před invasí hleděly zachrániti své jmění hotové, zejména též papíry cenné, odesílajíce je zemskému výboru. Avšak brzo docházely zvěsti o porážkách našeho vojska a blížení se Prušáků ku Praze. Bylo již zjevno, že ani v Praze jmění zemské nebude více v bezpečnosti. Praha začínala pustnouti, jelikož obyvatelstvo šmahem utíkalo do všelikých útulků u známých na venkově vzdálenějším, kde nebezpečí okupace pruské zdálo se méně blízké. Již bylo v Praze těžko najmouti fiakra. Zemský maršálek [Karel] hr. Rothkirch odstěhoval se s pokladnou zemskou do Plzně, na blízko tehda ještě nám přátelského Bavorska. Hr. Rothkirch povolal mne hned za sebou, chtě míti výbor zemský co možná úplně při sobě, aby mohl z místa bezpečného učiniti potřebná opatření. Spoléhal též zvláště na mou neustrašenost a energii v těžké situaci v Plzni. Učinil jsem potřebná opatření vzhledem stravování vězňů v káznici zemské a vzhledem podpory herců divadla českého, jež ředitel Thomé již 1. července zastavil.[1])

Když ale Prušáci již dále ku Praze se šířili, a všickni c. k. úřadové, i posádka hlavní město opustili, zůstavivše péči o veřejnou bezpečnost pouze obci, nezdála se nejv. maršálkovi ani Plzeň dosti bezpečná. Vyzval mne tudíž, abych vzal v opatrování veškeré hotové jmění zemské i hypoteční banky zemské, jak vlastní, tak svěřené, a odvezl na místo bezpečné, za jakéž pokládán tehda Linec.[2]) Ředitel České spořitelny Dr. Vorovka a jeden úředník c. k. pokladny zemské, kterýž spolu opatroval soukromé jmění cís. Ferdinanda, žádali, aby se mohli ke mně připojiti se jměním ústavů svých a s veškerým stříbrem a soukromým jměním cís. Ferdinanda. Najal jsem teda zvláštní vlak s vagonem, obsahujícím veškeré toto ohromné jmění, a jel jsem se všemožným spěchem na Řezno a odtud k Linci. Přijev do Lince, dal jsem požádati vojenské komando, aby dalo postaviti k vagonu prve zapečetěnému dostatečnou stráž, a vydal jsem se na hledání zemského výboru. Hejtmanem zemským byl tam tehda prelát Lepší a ten s výborem zemským dr. Aignerem byl ochoten přejmouti v opatrování veškeré ohromné jmění, jež vagon můj obsahoval. Procedura přenešení, konstatování a odevzdání všech těch fondů, jich sepsání a kvitování ze strany zemského výboru hornorakouského žádala dosti času a pozornosti. Každý uvěří, že mně spadla se srdce veliká tíže starosti a odpovědnosti, když jsem měl potvrzení zemského hejtmana v rukou.

Dr. Vorovka a úředník státní pokladny, kteří se ke mně byli připojili, chtěli si po namáhavé a starosti plné cestě v Linci odpočinouti. Já však s jedním služebníkem výboru zemského, jenž mi byl službou přidělen, spěchal jsem pryč. Jel jsem poštou na

[1]) [Sr. Jahn, 267.]
[2]) [Sr. Jahn, 268.]

Leonfelden a pak zjednanými koňmi na Jindř. Hradec, kde jsem se jen krátko zdržel, na Humpolec a Něm. Brod. Ale na cestě té potkával jsem již ohromné množství lidstva, utíkajícího směrem k jihu. Byla to zvláštní směsice lidí a věcí všech stavů a forem. Tu žandarmové s úřadníky, vezoucími na vozech hospodářských akta a pokladny úřední; vozové všech tvarů, tu vůz žebřinový se všelikým nářadím, v němž pečlivá hospodyně nezapoměla ani na necky a klec s kanárkem a jinými domácími potřebami, tam zase kočár s rodinou, tažený těžkými kravami a pod. více. Potkali jsme známého krajského lékaře z Čáslavě, jenž poznav mne, dal zastaviti; nemohl pochopiti, kterak mohu tak svévolně spěchati do zjevné záhuby a do zajetí Prušákův, kteréž se domnívali již míti za zády. Strach nedopouštěl již chladné rozvahy. Čím více jsme se blížili Brodu, tím více byla silnice naplněna davem utíkajících, mezi nimiž také již i uniformy vojenské se vyskytovaly, tak že jsme musili zabočiti na cesty polní, abychom se okolkem dostali do města. Tu jsem vyhledal přítele a sněmovního kollegu Weidenhoffra a rodinu Menšíkovic, abych jich požádal za pomoc k nabytí povozu do Malče. Ale všickni již byli plni práce a starosti o udržení pořádku. Celé tlupy rozprášeného vojska rakouského, všelikých zbraní, přicházely do města, trousíce zprávy jeden horší než druhý, a hledajíce přístřeší i potravy. Koně nechtěl nikdo půjčiti, nevěda, nebude-li jich potřebovati sám k útěku, nebo se boje, že by jich mohl ztratiti. Konečně smiloval se nade mnou děkan, kterýž mi půjčil koně a povoz a spolu šavli, abych se mohl brániti, kdy bych byl napaden holotou se potulující. Bylať již nastala noc. Avšak dostal jsem se šťastně do Malče v době již půlnoční. Možno si pomysliti radost ženy mé, tonoucí ve starostech o mne. Bylo to v sobotu dne 7. července.

Po bitvě u Sadové 3. července 1866, úspěchy vojska pruského a rány naše stíhaly se rychle. Více přátel uteklo se ke mně, doufajíce, že v Malči budou zachráněni před průchodem vojska pruského, směřujícího dle domnění obecného jen k Vídni. Zvláště v Modletíně, ležícím na Železných Horách nad Malčí, hledalo útočiště úřednictvo Chrudimské s rodinami v zámku mém. Ale i ta naděje byla klamná, neboť brzo se i tato krajina hemžila Prušáky.

Ráno v neděli [8. července] jeli jsme do Nové Vsi do kostela, ale sotva že ranní mše se skončila, již přicházely zprávy, že Prušáci se blíží. Vyšel jsem na kopeček a spatřil jsem už kolonu pruské kavalerie blížiti se od Golčova Jeníkova. Vrátiti se do Malče po silnici již nebylo lze, nechtěl-li jsem býti předstižen vojskem. Volil jsem teda kratší cestu přes luka a Doubravku, kde byl přechod po velkých kamenech. Ale strategický tento přechod byl již pozorován od Prušáků. Dva jezdci pustili se za mnou, podařilo se mi však přejíti přes říčku hluboce zakrojenou, kudy jezdec přejíti nemohl. Ale sotva že jsem došel zámku, již tu byli dragouni pruští, kteří na silnici u Víseckého mlýna měli potyčku s naší hlídkou dragonskou, jejíž vůdce přede

mší se chlubil svou kuráží na Prušáky, ale za chvíli na to stal se jich zajatým. Vypravoval mi to desátník pruský, jenž na koni u vchodu do zámku velel stráži pruské. Pravil, že dříve se chlubívali Rakušané, že mají lepší kavalerii než Němci, ale teď prý to již není: »Wir haben jetzt bessere Pferd.« Načež já, odkud mají koně. »Wir haben russische Pferd,« odvětil s chloubou. Netrvalo dlouho a přijel po silnici celý pluk kavalerie, který pak ve dvorech našich ve Vísce, Malči a Hranicích nocoval (zejmena v rozsáhlých stodolách). Requirovali, co mohli potřebovati, pivo, kořalku, vejce a z dobytka tučné jalovice, jež hned poráželi. Vydali nám na to potvrzení. Z koní nám zbyl jen jeden pár, schovaný v lese u Chrudimky u hajného, na místě odlehlém a těžce přístupném. Ale i tam je Prušáci vystopovali. Bylo tehda pozorovati u našeho lidu ten smutný úkaz, že chtíce sobě získati přízeň a šetrnost cizího vojska, hanebně jim dávali pokyny, kde by u zámožnějších co příhodného najíti a sebrati mohli, tak že se Prušáci sami nad tím udavačstvím horšili. Též u protestantů našich podobně smutný nevlastenecký zjev bylo pozorovati, že se nepřátelům hleděli odporučiti, hlásíce se k nim ovšem lámanou němčinou co spoluvěrci, ač tito na to nedbali, ano někteří katoličtí Prušáci jich s tím příkře odbyli.

Následujícího dne [9. července] protáhl Malčí směrem k Jihlavě celý sbor 20.—30.000 mužů a ještě následující dni se to trousilo, a přicházeli pak častěji marodéři, kteří ač bezprávně, časem velmi drze vystupovali a to ono naléhavě vymáhali. Tu po zmizení všech úřadů zeměpanských a při nedostatku vší domobrany a policie polní a při nedostatečné organisaci samosprávy bylo pocítiti lidu mnohé útrapy, ani ne tak od vojska regulárního, kteréž jen tam krutě si počínalo, kde lidé byty své opustili. Byltě nepřítel velmi rozzloben, když nenašel lidí, kteří by mu byli nějaké jídlo upravili a jinak posloužili. Oficírstvo v zámku ubytované chovalo se zdvořile, ano při zdvořilém uvítání velmi šetrně, tak že generálové, byvše pozváni k našemu stolu, v uniformě parádní se dostavili a zcela jako hosté si počínali. Přehmaty jednotlivců vojáků rovněž přísně kárali, ano trestali. Bylo nám nápadno, jak dokonale znali topografii krajiny, kterouž se pohybovali. Oficíři, v sedle sedíce, měli přečasto před sebou kopie lithografické našich vojenských map, dle katastrálních upravených, tak že si na př. tu a tam dovedli opuštěním obecné silnice vybrati cestu nejkratší, třeba jen soukromou, ovšem časem i přes pole a luka. Zvláštní dojem na musikální sluch Čecha, zvyklého mnohohlasé hudbě plukovní a trumpetkám, dělali pištci předcházející pěchotě, kteří primitivní tuto hudbu svou měli snad od času Fridricha Velkého.

Válka byla v ten čas vlastně již rozhodnuta vítězstvím u Sadové ve prospěch Pruska, a dalo se očekávati, že Rakousko bude přinuceno bez odkladu uzavříti mír. Vyjma nemnohé krajiny jihočeské byla celá země již v moci Prušáků, i pronášeny všeliké domněnky o našem osudu. Když jednou choť má v době, když já byl z Malče zase odejel do Prahy, sobě generálovi von Loën

stěžovala na útrapy války, pravil jí tento: »Sie müssen nicht so viel klagen; sie erreichen damit, was ja ihr Herr Gemahl nur gewünscht hat, aus Deutschland ausgeschieden zu werden!«[1]) V téže době bavil se jeden z vyšších důstojníků s dceruškou mou Marií, tehda 12letou (potomní Červinkovou), při čemž manželka má ji omlouvala, že ještě neumí německy, načež on pravil: »Ah, sie spricht schon ganz gut, und sie unterscheidet schon sehr richtig das mir und mich.« Musí to býti v očích Berliňáka velká gramatická vymoženost.

Pokud táhlo vojsko pravidelně, šly také requisice bez zbytečného týrání lidu našeho předse. Jen menší důstojníci a poddůstojníci, vzdálení vyššího dozoru, chovali se krutě a zpupně; když pak za řádným vojskem táhla obrana zemská, vyskytovaly se častěji skutky svévole. Ale třeba dáti pravdě svědectví, že v celku chovali se Prušáci jako lidé civilisovaní, nezhoršujíce útrapy s každou válkou nevyhnutelně spojené přes nutnou potřebu. Hůře bylo lidem, když vojsko bylo odtáhlo a pak jen roztroušení vojáci a marodéři, kteří byli ze všelikých příčin za vojskem zůstali, porůznu táhli, a bezprávně o své ujmě requirovali a lidi všelijak vydírali a násilím hrozili. V těch dnech bylo pro naši rodinu a náš majetek přestáti trpké chvíle a starosti. Tu bylo cítiti také nejvíce nedostatek vší občanské, policejní a bezpečenské organisace.

Přes to přese všecko nemohl jsem se dlouho v Malči u rodiny zdržeti. Byloť potřeba vrátiti se do Prahy, v tu dobu již okkupované od Prušáků, kam mne volaly povinnosti vlastence a výbora zemského, v tomto ohledu zvláště prekérní stav divadla, jehož jsem byl intendantem, a káznice zemské, které docházely prostředky výživy, o něž bylo potřeba učiniti opatření.

Dne 17. července vydal jsem se s otcem Palackým do Prahy s lehkým povozem jednokoňským. U Jeníkova a Cáslavě byly již posádky pruské a v Kutné Hoře jakés komando pruské, vedle špitální stráže, jež svěřena byla hejtmanu Keiskerovi studovavšímu se mnou v Jičíně. Ten nám opatřil od pruského komanda pas. Další události [zajetí hejtmanem von Wedelstädtem u Uhříněvsi a propuštění podplukovníkem von Röhlem v Černém Kostelci] popisují se u Jahna a Schika.[2])

---

[1]) [Jahn, 282 v poznámce.]

[2]) [Jahn, str. 269—272. Rieger a Palacký vyjeli z Malče 17. července časně ráno, v Kutné Hoře opatřili se průvodním listem od pruského komanda a přes Černý Kostelec dorazili odpoledne do vsi Radošovic (u Říčan, ne u Uhříněvsi), kde je zadržela tlupa pruských vojáků a jejich hejtman Wedelstädt jim oznámil, že mu musejí vydat svého koně. Rieger zpočátku zdvořile namítal, že cestují s průvodním listem pruským a že je do Prahy vedou zemské úřední věci. Hejtman odpověděl, že mohou do Prahy jíti pěšky; Rieger mu odpíral, že toho nelze žádati na Palackém, sedmdesátiletém kmetu, slavném historiku, — i dostal se s hejtmanem do prudkého sporu, až mu řekl: »Chceteli, pane, užívati násilí, můžete mi vzíti nejen

Mezi tím co já byl vězněn v Uhřiněvsi a musel ráno maršírovat in Reih und Glied s vojskem pruským (byli to náhodou Poláci), byl zuřivý setník Wedelstädt navrátil otci koně, a on odejel do Prahy. Zde nelenil a hned následujícího dne [18. července] jel si stěžovat k pruskému veliteli Voglovi von Falkenstein a žádat o mé propuštění, které mu bylo slíbeno. Já zatím odpoledne s mlékařským povozem dostal se do Prahy. Nemilou vzpomínkou toho dne je mi to: před hospodou v Uhřiněvsi sedělo několik rolníků patrně zámožnějších, z té třídy, jíž často říkáme probudilá a uvědomělá; přišed pěšky od Černého Kostelce, kde mne byl pruský velitel propustil, unaven maršem, nespaním a rozčilením, představil jsem se sedlákům, kteří mne ostatně znali, a prosil jsem snažně, aby mi některý z nich půjčil povoz, abych se mohl dostati do Prahy, ale prosby mé byly marné, báli se o koně a vůz, ač jsem ubezpečil, že ručím za možnou škodu. Konečně byl jsem rád, když jsem z platu dostal bídnou káru, na které vozil mlékař mléko do Prahy.

V Praze, kam jsem dorazil 18. července, poručil jsem Božence Hančové dáti zprávu choti mé do Malče, neboť naléhaly na mne práce všeliké co na člena výboru zemského a referenta káznice a národního divadla. Ředitel Thomé nemohl déle hráti, herci byli bez gáže, divadlo zavřeno. Lidé hubovali, že intendant tu není, aby se staral, neuvažujíce, že jiné povinnosti výborské mne zanesly do Lince atd. Svolal jsem poradu žurnalistů, jež jsem žádal o všemožnou podporu divadla a herectva českého, a zavedl jsem to, že se od 1. srpna má hráti na účet herectva,

---

koně, nýbrž i jiný můj majetek,« a při tom vyňal z náprsní kapsy svou tobolku. »Cože?« rozezlil se Prus. »Vy se opovažujete královského pruského hejtmana, konajícího službu, urážeti?« I rozpřáhl se, jako by chtěl Riegra udeřiti do tváře. Rieger zachytiv ránu jeho, odpověděl, že ho nechtěl uraziti; pakli jej urazil, že jest mu hotov dáti satisfakci, jakou čestný muž dáti může. Hejtman se jen znovu na něj osopil, dal jej zatknouti, v hospodě pod stráží uvězniti a auditorem vyslýchati. Rieger musel o hladu ulehnouti a noc přespati na prkně.

Palacký dorazil na noc do Uhřiněvsi, a ráno jel ku Praze, kdežto Rieger touž dobou pruskými vojáky obklopen musel se ostrým pochodem ubírati k Černému Kostelci. Cestou mu někteří důstojníci nabídli sousto, an byl téměř po 24 hodin ničeho nepožil. Konečně při zastávce delšího marše byl předveden před komandujícího oberstlieutenanta Röhla, a vypravoval mu prostě podle pravdy celou Radošovickou událost. »Ostatně,« dodal na konec, »jsem panu hejtmanovi řekl, urazilli sem jej, že jsem ochoten mu dáti satisfakci, jakou čestný muž dáti může.« — »Jakže, to jste řekl?« ptal se komandující překvapen a ostře pohledl na přítomného Wedelstädta, jenž se v rozpacích zarděl. Komandující pozdraviv Riegra po vojensku, doložil se zdvořilou úklonou: »Schön, mein Herr, sie sind frei!« — Jsa propuštěn, odebral se Rieger do hostince, kde sedělo právě několik hostí, patrně zámožnějších rolníků, kterých žádal, aby mu propůjčili koně do Prahy; odepřeli to. Dle vypravování Jahnova zdá se, že se to stalo v Č. Kostelci a ne v Uhřiněvsi, jak Rieger dále praví. Ostatně srov. Ignáce Schika v pamětním listu »Politik« k 70. nar. Riegrovým r. 1888.]

při rozdělení čistého příjmu percentuálně dle gáže, při čemž se uvolil ředitel propůjčiti gratis Novoměstské divadlo u býv. koňské brány, fundus svůj i připadající díl subvence zemské i abonnementu.[1]) (Pokračování.)

Svatopluk Čech.

Jeho život a dílo.

Od

Jana Vobornika.

(Pokračování.*)

Z konviktské doby je pamětihodno také nové zjevení se mystiky v duši Čechově, a sice ve formě náboženské. Začala na něj vlastně dorážeti už za pobytu v Litoměřicích, když bydlil u Kliebrů (vlastně Stiebrů.) Tu s ním bydlil jakýsi Wagner (pseudonym), německý student, podivín, jemuž se zdálo, že bude biskupem, a proto se dal v dospělejším věku na studie a oddával se vášnivě náboženské mystice. Jsa při tom jaksi Čechovým dozorcem a domácím učitelem, vedl k tomu i jej. Čecha odpuzovala od něho tajemná bázeň, ale přece dal se jím voditi na pobožnosti, kde klekával po boku jeho jako ve snách.[47]) Podobné opojení mystické zmocňovalo se ho v konviktě. Byl to účin varhan, hlaholu nábožných písní, vůně kadidla stoupajícího vzhůru k pošmourné klenbě, zkrátka nádhera katolické bohoslužby, jejíž vzlet tak mocně na snivou duši působí.[48]) Zvláště o jeněch exerciciích se dostavil jeden »z oněch občasných mystických záchvatů« a potrval několik dní. O tomto významném a nad jiné vítaném zjevu připojuje básník ve vzpomínkách úvahu jen jednostrannou. Praví totiž o Litoměřickém záchvatu (Pan Brůžek), že »srdce zůstávalo při tom chladným, vzdáleným té pobožnosti, jež byla cizí mé duši.«

[1]) [Jahn 273—4.]

*) *Oprava.* Po vydání 2. čísla Osvěty přesvědčil jsem se, že mínění mé, v čísle tom na prvních řádcích str. 102 vyslovené, povstalo mylnou kombinací; Čech v pravdě na křtu dostal první jmeno Svatopluk, druhé Václav. *Spisovatel.*

[47]) S tímto faktem se shledáme později při výkladě »Václava z Michalovic.«

[48]) »V oblacích kadidla plápolaly přede mnou oltářní svíce, etherická postava sv. Aloisia shlížela ke mně s oltářního obrazu a ve sluch mi zněly modlitby jednotvárně cizím jazykem. Smysly mé omamoval tu časem neznámý dech mystiky.« (Pan Brůžek.) »Někdy ve chvílích takových uchvacovalo cos jako náhlé posvátné opojení mou bytost, že spínal jsem křečovitě ruce, vmísil se vroucím hlasem do modliteb a zpěvů a bylo mi, jako bych slyšel hlas: Vnoř se do toho tajemného proudu, odevzdej se mu celý a nech se jím unášeti k oněm nebeským zářím, jež ti víra ukazuje.« (Druhý květ 189.)

A o konviktském blouznění praví,[49]) že to bývala jen krátká nálada, která mizela s vystoupením z chrámu, a že na denním světle a v obvyklém ruchu života se rozplynula vždy jako podivný sen.

Co je to býti mysticky unesen, ale srdce míti při tom chladné? To znamená, že byl básník krásou bohoslužeb a velebou v citu a obraznosti uchvácen, ale že se přes to rozum jeho obsahu víry t. j. dogmatismu nepodrobil. Že se nálada jeho venku rozplývala v niveč, to není nic individuelního. Mystické city nejsou pro všední shon a také nemohou býti trvalé, leda za zvláštních podmínek, v nejpřísnější uzavřenosti a odloučenosti a to ještě s pomocí vlivu určitého okolí. Ale to je význačné při básníkovi, jednak že vůbec v takové míře mystického vznětu schopen byl, jednak že si současně ochrany a obrany jasného, střízlivého rozumu vědom byl. Bez schopnosti mystiky nebylo by dobré polovice Čechových básní. Bez rozhodujícího panství jasného rozumu zmizela by polovice druhá.

S mystikou souvisí básnická vloha, vzlet obraznosti, city krásy, city idejní a zvláště cit zbožnosti, koruna života duševního. Jasný, logický rozum vede k pravdě, obraznost a cit krásy k umění, city sympatické a zbožnost k lásce a dobru. Ukáže se, že to právě jsou už složky básníkovy duše. Odkud? Něco atavismu se tu shledá, ale vznik básníka nevyloží nikdo; hlavní věc jest, že tu je. Ostatek je věcí vychování, vzdělání, vývoje a poměrů. Básník s touto mystickou schopností maje jiné domácí poměry a nemaje přístupu z ovzduší kláštera do všední skutečnosti, byl by se upoutal mystikou navždy.[50])

Ale rodina studentovi do světa jdoucímu vštípila tak pevně svůj duševní ráz, že zůstal hlavním jeho znakem navždy. Kdy by nebylo básníkových vzpomínek, nabízelo by se hned domnění, že má dar mystičnosti od matky. Co nám o ní vypravuje [51]) z části domnění to potvrzuje, z části nikoli. Byla pobožná »po svém spůsobu.« Nebyla horlivou navštěvovatelkou kostela, ale milovala poesii některých náboženských obřadů. Doma se modlila málo kdy, ale pak to činila s patrnou vroucností. Přinesla si z domova bez pochyby (praví básník) volnější nazírání na věci náboženské, snad působil i manžel Čech svým názorem na ni, ale jistou sféru náboženství si zachovala nedotknutelnou. Z toho viděti, že matka Čechova neměla mystického názoru, ale nálady mystické dle potřeby byla schopna.

V tom se povaha syna básníka s matčinou dosti shodují. Dále nutno vychování jejímu a snad i spoluvychování sester, třeba mladších, přičísti onu obzvláštní, silně individuelní, ryze Čechovskou jemnost, která je skutečnou jemností, nejsouc ani bez mužnosti, ani bez měkkosti, ale směs síly a útlosti, odvahy a plachosti,

[49]) Druhý květ 190.

[50]) Ku př. v Modlitbách k Neznámému jsou části, které tak znamenitě vystihují poesii středověké mystiky, že se vyrovnají silou nejkrásnějším partiím toho druhu u Zeyera.

[51]) Druhý květ 191.

hrdosti a skromnosti, přísnosti a dobroty. V kruhu ušlechtilých dám vyrůstaje a vychováván odnesl si v citu, paměti a obraznosti tolik trvalých stop ryzí ženskosti, že ho po celý život nepropustily z vlivu a zvláštním schylem k taktnosti, něze a uctívání ženského ideálu, snivě dívčího a mateřského, obdařily.

Hlavní zásluhu o základ vychování básníkova měl otec. Bylo to vychování v pravdě »domácí.« Dovedl život rodinný tak upraviti a řídití, že v kruhu jeho bylo blaze všem a že srdce všech ke kruhu tomu pojata byla vroucí, až blouznivou vděčností a láskou, na celý život zásobenou vznětlivými vzpomínkami. Ač měl postavení vždy lepší a vlastně náležel k společnosti panské, nebylo mimo přísnost rozkazů a některé výbuchy proti podřízeným lidem, v názorech jeho, v domácnosti a zvláště ve vychovávání nic panského. Svatopluk, miláček jeho, vyrostl v takové prostotě ve všem, v jídle, oděvu i chování, na jakou byl otec sám zvyklý ze selské domácnosti v Peruci. Duši jeho nevychovávali stále dozírající preceptoři, ačkoli domácí učitelé u Čechů bývali, ani obmezený svět několika stěn, pokrytých čalouny a přepychem, ale kruh veselých a šťastných sourozenců, byloli nutno býti doma, jinak selská mládež ze sousedství, chudina malá, dobrá i nedobrá, příroda volná, zelená, pestrobarevná, nebo zářící sněhem příroda krajinná, volného obzoru, příroda rostlinná i živočišná a přirozený, nenucený, zdravý a čistý styk smyslů s okolím.

Svatoplukovi takto přese všecky útoky školní výchovy tehdejší zůstala *všecka síla obdivu*, podstatná podmínka vnitřního štěstí a tedy i zdárného vychování, kterou přepych a blaseovanost v mládeži úplně ničí.

Jak on se, malý chlapec, ale i student později, dovede rozehřáti obdivem, úžasem a rozkoší nad zjevy vnímaného světa! A diví se upřímně, bezohledně a oddaně. Většinou jsou to vjemy zrakové. Barvy, skvělost hraček, šatů, salonů, nádhera světa vůbec. Říše zvuků méně ho jímala. Hudbě se učil sice, ale sám jí dále nepěstoval. Při tvoření básnickém však a v snění vždy mu byla tajemná hudba průvodem. Avšak obrázky, obrazy, skutečné krajiny, tvary a figury vždy ho zajímaly.

Prosté vychování toto i na ostatní smyslovost působilo a ji zdravě vyvíjelo. S jakou živostí v dávných vzpomínkách[52]) líčí rozkošnou chuť rozličných lahůdek, jichž se mu sem tam dostalo, ku př. ovoce! Jak živě líčí vůni jablek míšenských a zase třešní, hrušek, mišpulí, polévky v hospodě u silnice a řízků u zlaté husy v Praze![53])

Přes tuto živě pociťovanou rozkoš smyslovou ani nebyl ani se nestal labužníkem, ani materialistou, ba ani čirým naturalistou. Romantismus a fantastiku, říše pouhé obraznosti, ovládal tak, jako realismus smyslovosti. Logické myšlení a zase snění, v samotách mládí více snění, dovedly se mu střídati zcela přátelsky.

[52]) Rozličná prosa 41, 42, 74.
[53]) Druhý květ, Rozličná prosa 19.

Nad knihou uměl *sníti o světě jiném*, dalekém, báječně krásném, v němž se bezděky rád kochával, do něhož se úmyslně vzdaloval později, když ho život obklopil neutěšenou skutečností mrzoutských domácích v cizině, odpornou germanisací ve školách, nevlídnou všedností v konviktě a v prvních dobách i v Praze vůbec. Ale jinak všednosti ve smyslu bezcennosti a nezajímavosti u něho nebylo. Právě nejvšednější genrové výjevy byly vedle pohádek světem prvních jeho dojmů a rozkoší. Pan učitel mu byl nejzajímavějším a obdivu nejhodnějším předmětem, když nechal majestátu katedry a lezl vysvlečen do řeky chytat raky. Luzná rozkoš světa báječného, hry ryzí obraznosti a interessantní rozkoš pozorování všedního života, obojí bylo záhy cvičištěm mladé duše Svatoplukovy. A navždy mu zůstala vypěstěná v mládí silná, nevykořenitelná záliba v prostotě venkova, bez ceremonií, bez tísnivé etikety a odpor proti škrobenosti městské.

Jiný znak otcova vychování byla ryzí českost a vlastenecký vzlet. Vše muselo býti u Čechů po česku. Sám otec jen v hostincích v Praze mluvil německy.[54]) Štědrovečerní knížky (od Frant. Pravdy, Rozuma a pod.) byly české, knihovna byla česká, hovory české. A když měl Svatopluk již čas do Prahy na hlavní školu, hledal otec Amerlingovu Budeč, že byla celá česká. Odpor proti nevlídné cizině, proti bezduchým formálnostem, útlaku nepřátelství vládního atd. sloučil se v duši mladíkově s odporem proti němčině.

Dalším heslem otcovým ve vychování byla pilnost, ctižádostivá horlivost, schopnost vyniknouti,[55]) vydobyti se nad všednost, při tom ve všem poctivost, ryzost a demokratická prostota. V tom ve všem byl a zůstal otec synovi ideálem, až na chybu vášnivosti, která ublížila jednou ryzímu poměru mezi otcem a synem, jehož pobouřený smysl pravdy a spravedlnosti protestoval proti absolutní synovské úctě.[56])

Jinak byla osoba otcova jako sluncem domácnosti, kol něhož se vše otáčelo, ale jím bylo držáno pohromadě, osvěcováno a zahříváno. Jeho osvícenost vůbec a zvláště vlastenecká nebyla obyčejná. V paměti synově utkvěly přehluboko některé projevy vlastenecké odvahy a smělosti, jeho čtení a deklamace a zvláště jeho naučné a náboženské hovory. U Čechů chovali v tajné skrýši zapovězené spisy, zvláště Havlíčkovy, obraz Husův a Žižkův, které se potom ve volnější době dostaly na stěnu a splynuly s obrazem rajského mládí u básníka v nerozlučný celek.

Otec Čech neměl knih jen pro ozdobu. Sám pilně čítal a zvláště rád předčítal a deklamoval, vůbec jevě živý smysl pro

---

[54]) V čas nejhorší reakce i v úředních záležitostech usiloval zachovati si právo české řeči a českého pravopisu. (Rozl. prosa 13.)

[55]) »Zvláště budila jeho hněv nedbalost v učení, poněvadž bylo nejsnažnějším jeho přáním, abychom vynikli ve škole a později i v životě.« (Druhý květ 187).

[56]) Druhý květ 188, Rozlič. prosa 108.

poesii samu, její verš a hudebnost.[57]) Byly to Kollárovy básně hlavně, ale i jiné. Kollára ctil velmi nadšeně. Jeho elegie nad hroby Slávie a idea slovanská byly častými hostmi vzletných besed rodinných.[58])

Měl také dosti literárních a jiných vzácných známostí. V pozůstalosti rukopisné nalezen i list od Kollára, jiný zájímavý od Havlíčka, od Zapové a j. V kruhu rodinném rád vypravoval, líčil a vůbec obsah mysli pohnutě vyjevoval. Syn všecko dychtivě zachycoval a ukládal do paměti, jako sám otec zase věrně v paměti své choval tradici otce svého a svého mládí. Jak co bývalo za otce v Peruci a za stara, tak chtěl básníkův otec aby bylo stále. Lnul s velikou pietou k starým obyčejům a některým formám, ač víry v jich podstatu vždy neměl. Tak bylo zvláště s obřadnostmi štědrého večera.

V náboženském smýšlení byl zprvu (dí básník[59]) nejspíše deistou, podstatu náboženství viděl v mravouce. Hlavní jeho filosofie byla soustava zásad pro život, jehož cílem mělo býti štěstí v konání dobra dle zákonů vepsaných do srdce lidského neznámou, nepostižnou bytostí boží. Toto učení přednášel dětem vroucí výmluvností kazatelskou. V pozdějších letech života přilnul k evangeliu a konečně i k formě církevní.*)

Jest pochopitelno, že mladý Čech octnuv se v konviktě stále určitěji věděl a cítil, že se vnitřní jeho svět neshoduje s duchem seminárním. Náboženským názorem se lišil nejvíce. Přinášel si jádro učení otcova a úctu k některým náboženským formám, jež milovala matka. Na vyšším gymnasiu spisy rationalistické a vítězný svobodomyslný proud způsobily, že se v něm víc a více hlásila úplná negace a skepse.[60])

Nitrem jeho počaly zmítati trapné rozpory a zahanbující rozpaky. Cítil touhu rozejíti se s ovzduším, které ho ve zdech semináře

[57]) V zálibě otcově a poetické jeho mysli básník sám viděl potom možnou příčinu, že se začal zabývati veršováním. (Druhý květ 47.) Nevěříme tolik síle atavismu ani příkladu, neníli tu vrozených disposic u dítěte. Na ty ovšem potom takový příklad působí ranním probuzením.

[58]) »Otec čítal synovi studentíku, sedícímu vedle něho, z Kollárovy Slávy dcery ‚Aj, zde leží zem ta...‘, a jak vřele, v různých proměnách a přechodech tlumočí zvučný jeho hlas postupem básně střídající se záchvěvy nitra! — A s jakým důrazem předčítával maloruskou píseň Marlińského o zrádci vlasti v překladě Čelakovského! Říkal ji tak často, že ji syn uměl zpaměti už. Kolik povznášejících a blaze roznícujících hodin ztrávil v tom zeleném pokoji, naslouchaje zamilované hlasité četbě otcově, nebo jeho slovům o těch věcech, při nichž prodléval nejraději: o české minulosti, o nadějích Slovanstva, o kráse přírody a pod.« (Druhý květ 43.)

[59]) Druhý květ 192.

*) To vše je velmi přirozené a pravdivé. Deism (náboženství přirozené) není vlastně náboženstvím, protože odnímá modlitbu. Hodí se proto více jen mužům a to v květu síly a štěstí. Ale při zkouškách života se neosvědčí, člověka v bídě tonoucího zradí. (Viz Aug. Sabatier, Nástin filosofie náboženství. Přel. dr. Vl. Kybal. Laichterův výbor. 1904.)

[60]) Druhý květ 195.

obklopovalo a bytost jeho podmaniti se snažilo. Zvláště míval mravní bolest, když viděl, jak jiní dva přátelé jeho, nespokojenci, ač málo majetní, z konviktu odcházejí. Vyčítal si slabost, ale marně. Nebál se strádání žádného, ale bylo mu líto starostlivého otce, jemuž by tím bylo přibylo nesnází Tou mravní silou přepevně jsa poután byl tím sklíčenějším a nevolnějším chovancem konviktu. Cítil se vězněm, marně své okovy duševní trhajícím.

V některých otázkách však přece počal otci odporovati. Jako všecko studentstvo byl i mladý Čech zapálen pro věc polskou, kdežto otec horoval vždy a vždy o Rusku a polské povstalce odsuzoval. Syn se přidával na stranu radikálnější, otec byl pro kázeň a umírněnost. Tak vznikl v básníkovi instinktivní boj, *vzpoura proti autoritě* a nezdolná snaha vymaniti se z vodítek a z cizí vůle a postaviti se na vlastní nohy; a že jeho nejvíce poutal otec, tedy nejdříve a nejvíce proti otci.

Volnost! neodvislost! stále k sobě volal básník, a stále se mu vzdalovaly. Duch roku čtyřicátého osmého a emancipační ruch evropský všeho druhu hesly se vlnil kolem nadšené mládeže a uchvacoval její touhy. Vzpírání se duše Svatoplukovy bylo tím tužší, čím určitěji tušil, že mu bude brzy s otcem podniknouti zápas o nejdražší věc života, o volbu povolání a o literaturu. Otec už měl příležitost spozorovati synovo puzení k básnictví, ale nijak nebylo jeho přáním, aby se mu oddal úplně. Ta cesta nevedla k cílům, jaké měl otec na mysli.

Svatopluk pocítil pud spisovatelský velice záhy. Už v osmi letech napsal knížku dle německé illustrované knihy o uherských honbách. Byl to ohlas čteni dobrodružných příběhů.[61]) Maje dvanáct let už se zkoušel ve veršování.[62]) Líčil burácení větru kol zámku Liteňského. Psychologicky důležitý je popis toho pokusu: »První verše napsal jsem již jako tercián doma o prázdninách, a podnítil mne k nim vítr, který vál kolem našeho osamělého zámku, ohýbaje větve stromů v parku, šumě listnatými korunami, klapaje žaluziemi a vrzaje plechovou hvězdou na střeše. Vylíčil jsem všechny ty zvuky a zjevy, třepetání listů, letící kotouče prachu, a snažil jsem se vší mocí zachytiti formou a zněním svých veršů něco z nezkrotné volnosti vichřice a z tajemných těch, někdy hněvivých, někdy žalobných hlasů, které mne tak mocně rozechvívaly. Škrtal jsem, zahazoval, začínal vždy znova...«[63])

Máme tu zvláštní příspěvek k vlastní charakteristice básníkova nadání a tvoření. Začátky se týkají u básníků obyčejně obsahu jejich snění nebo přečtených věcí. Toho zde není. Líčení větru v dvanácti letech, předsevzaté zcela samostatně, z vnitřního puzení, o prázdninách za bezprostředního dojmu věci, je však velice ranního tušení básnické budoucnosti. Bylo to zaujetí silou přírodního výjevu, chlapec výjev ten oduševnil, cítil sympathie s větrem a jeho žalobami a obdiv nad energií jeho hněvu. Bylo

[61]) Z dávných vzpomínek. Rozlič. prosa 61.
[62]) Z mých literárních začátků. T. 116.
[63]) Tamže.

to hnutí zároveň bájetvorné a esthetické. Mělo totiž vlastně býti více bájetvorné, ale nedošlo na děj, zůstalo to při popisu, tedy při pouhé formě výrazové, při stylu. Kus básnického charakteru Čechova je už i v té hříčce. To úsilí o formu, klid dějotvorné obraznosti, za to současná činnost kritická a síla skepse, je svědectví ducha. Nepsal »geniálně«, jak bývá v počátcích, bez dlouhých rozmyslů a lehce, nýbrž pracně a u vědomí krutého boje formy s látkou, jak bývá teprve později. Nebyl romantikem naturalistou, jenž se podává, jak jest. Cit a obraznost nebyly tolik mocny, aby přemohly rozvahu a sebevědomí.

Dalším zřetelem poučným zde je objevení se *záliby v popisnosti* už tak v ranním věku. To nebyl ohlas školních úloh a cvičení, nýbrž projev původní vlohy, zakládající se na zvláštní činnosti smyslové, na síle citů smyslových a na velikém cviku jejich, jejž dalo vychování stálým stykem s přírodou. Naopak když později ve škole na úlohu líčit došlo, opírala se studentova rozkoš při té úloze o cviky dávno zažité a odbyté. [64])

Záliba v popisném líčení, a to poznané skutečnosti v domově jeví se důsledně i v pokusech dalších. Vítr u zámku, podzim v parku, zimní jízda, sníh a štědrý večer jsou z nejrannějších a nejhlubších dojmů básníkových, představy, v nichž se křižuje všechen bohatý obsah mladistvých vzpomínek. Štědrý večer opředl mysl jeho takovým kouzlem, že mu byla věnována první jeho vytištěná báseň a i první prosa, kterou napsal. [65])

Byl to »Vánoční sen«, jenž vyšel 1864 v Písku v Zlatých klasech, a »Zimní idylla« v Světozoru (1869). Písecké Zlaté klasy vypsaly cenu ve zlatě za nejlepší báseň pro dívčí mládež. Mladého gymnasistu to lákalo i odhodlal se k pokusu. Vylíčil, kterak za chladna štědrého večera ubohá dívenka venku marně touží, aby také k ní přišel Ježíšek. Usedá na rohu a myslí na nemocnou matku doma. Usne a vidí v oblacích tolik děvčátek, kolik je jí let, napřed nejmenší, všecky krásně oděné, s věnečky a stromečky, jen poslední v chudém šatě a bez stromečku. To je nyní ona sama, a ony dívenky byli andělé jejích uplynulých let. Také další léta budou tak, a budeli cnostna, dostane se do nebe. [66]) Probudíc se najde v klíně zlatý peníz, s nímž pospíchá radostně domů.

Realní podnět byl štědrý večer, nejlepší básnická příměs byli »andělé let«, dívenka a její příběh s moralisující tendencí byl způsoben podmínkami konkursu.

[64]) »Pamatuji se na první domácí úkol. Líčení podzimku! Nemohl professor pro mne zvoliti látky vítanější. Byltʼ jsem tehdáž v prvním luzném jaru poetického tvoření. Podnes cítím opojné vzrušení, s jakým jsem namočil pero nad sešitem. Fantasie se rozehrála svěžími, kouzelnými barvami, pero letem vrhalo na papír půvabné obrázky podzimní, jež rojily se z mých upomínek na šťastné chvíle v domově« atd. (Rozličná prosa 262. Několik feuilletonů).

[65]) Rozličná prosa 103. První úspěchy v »Dívčím světě« 1893.

[66]) V Ottově Kalendáři Besed lidu (1905) je titulní obraz Em. Dítěte »Vánoční sen chudého děvčátka« jako by illustrací Čechovy básně.

Něco začátečnických pokusů zapadlo asi v konviktě do psaného časopisu Zora,[67]) do něhož horlivě přispíval. Zora stačila mu však jenom do septimy. Potom byl uveden do studentského kroužku literárního mimo konvikt. Založilo ho studentstvo gymnasia Staroměstského, jež bývalo v čele všeho mladého ruchu. Kroužek ten vydával Lípu. Z něho povstal později spolek Ruch. Čech si zvolil spolkové jmeno »Nevolný«, čímž naznačoval svou konviktskou porobu, že mu nedovolovala činnosti spolkové volně se účastniti.[68])

Byla to doba, kdy se jinošské hlavy rádo chápalo *snění*, stav to jinak obyčejný a známý, ale na prahu básnické budoucnosti velmi důležitý. Co je jaro se svými květy a májem pozdějšímu zrání v přírodě, tím je snění tvorbě básnické. Je to doba květu obraznosti, citových cviků a upravování poměru složek duševního života. Tu jsou vlivy zevního světa a jakost poměrů důležitosti rozhodující. Pomrznouli květy jara, t. j. zhořkneli příliš záhy mladá duše krutými poměry a dojmy bídy a mizerie, je nebezpečí, že nenastane pravý poměr mezi složkami duševními, že se ku př. zvrhne obraznost nebo cit atd.

Někdy vzniká činnost umělecká z logické rozvahy, ze ctižádosti, ziskuchtivosti a pod., ale to není umění pravé. Pravé vzniká jen ze snění. To je ovšem rozličné. Je náladové, rozkošnické, blaženě lenivého nicnečinění, neb jen odpočinek mysli, doba volného rozletu představ mechanismem, nebo je ryze lyrické, hudebně toužebné, milostné, elegické, hymnické atd. Je také snění hrubě smyslné. Vynalézavé, plastické, tvarové a malebné. Snění dějů, dobrodružství, scen a postav, to už snění tvůrčí. Náboženské, prorocké atd. Síla snění je polovice uměleckého genia; přiměřená síla výrazu, síla tvarová, je polovice druhá. Mnoho je snílků bez daru výrazu, davy jich v každé čilé době umělecké naplňují cesty vývoje.

Chcemeli základ umělcův poznati, je třeba vyšetřiti spůsob jeho snění. Chlapeckého snění bylo u Čecha jistě něco, ale teprve konviktské je význačné. Z jeho pohledů vysokými okny na Mosteckou věž, na most Karlův, z jeho dum na dalekých chodbách i z dum nad knihami v osamělém koutku jistě vyvstalo mnoho z toho, s čím se později v nejednom z nejlepších děl básnikových setkáváme. Chvíli snění v seminářské zahradě na úbočí Petřína zaznamenal si takto: „Hledě na moře Pražských střech nespřádal jsem představy života skutečného, nýbrž pouhé sny a tuchy, jak mi je fantasie kouzlila z onoho neurčitého městského šumu. Ten sněný život byl mnohem vábnější nežli skutečnost, kterou jsem potom seznal. Oživoval jsem neznámá, tajemná nitra těch nesčíslných domů představami všeho krásného a zajímavého, co jsem z knih vyčetl a z vlastní jinošské obraznosti vytvořil. — Snil

---

[67]) »Proti Zoře vystoupily potom Cepy, proti Cepům Palcát, ale Zora zvítězila.« Druhý květ 174.

[68]) Druhý květ 165.

jsem o staré slávě našeho národa, která se kdysi vrátí a jejíž nadšení bojovníci, rozptýlení tam v té spoustě domů, překonají dříve či později zlobu nepřátelského živlu, v němž se téměř ztrácejí. A když jiné obrazy vystřídaly tyto vidiny vlastenecké, byly to výjevy upravené fantasií dle knih. Byli to hrdinové románů a hrdinky básní, blouznící zcela dle zákonů romantiky, která tehdy vládla literaturou.« [69])

V snění takto vylíčeném je především znáti mládí. Ale důležitý je poukaz na romantiku. Každá doba má svůj romantismus, doba Čechova měla jej též. Vysvětlení o něm podává básník sám velmi názorně. [70]) Do středověku »k představě minulosti tím raději se utíká mladý duch, čím méně jeho touha po činu a změně nalézá ukojeni ve střízlivosti a mělkosti života jej obklopujícího. Romantismus rozpřahá svá fantastická křídla a unáší celá pokolení od nudy šosáckého okolí do pestré bouře minulosti, vlastně do zbásněného fantomu minulosti, neb alespoň tam, kde ještě kmitají doblesky skvělejšího světa, ať už v divy dalekých paláců východních nebo mezi roztrhané stany cikánské.« [71])

Tedy minulost, dálka časová a prostorová, východní nádhera a cikánství jsou tu význakem onoho romantismu. Útěk z nechutné přítomnosti, která je všední a střízlivá. A pak je — německá, dodáváme. Tento cit odporu určuje city ostatní. Je také nevolná, ponížená, otrocká. Nelibé z toho city jsou přízvukem toho snění romantického a politickovlasteneckého.

Všecko to pospolu bylo znamením, že se v jinochu probouzejí síly označující, že jest povolán býti činným účastníkem velikého proudění duševního, začínajícího koncem XVIII. století ve Francii a Anglii a dujícího po celou první polovici XIX. století Evropou. Značilo to také blížení rána pravého ducha básnického.

Začátek práv. »Anonym«. Erotismus. Přehled vývojových základů. R. 1865—1866.

Hned po maturitě r. 1865 nastaly v rodině Čechově rozpaky a boje o volbu dalších synových studií a povolání jeho. [72]) On by byl nejraději vlastně nevolil povolání žádného, v každém cítě hrozící otroctví, ale z nezbytnosti byl pro filosofii. Avšak nestalo se mu po vůli. Poměry to zařídily tak, že byl přinucen říditi se cizí vůlí a jíti, opět hlavně z lásky k otci, na práva. Nastoupil tedy v Praze klopotnou dráhu studenta málo majetného, chovaje přese vše trampoty nezkalený v mysli své, vzdálený, nedosažitelný, ale jasný ideál nezištného, ale neodvislého života literárního.

[69]) Tamže 154—155.
[70]) Druhý květ 196.
[71]) »Ovšem valná část svůdnosti (dodává), kterou má ten starý svět pro mladou mysl, spočívá v pouhé formě, v zevnější scenerii.« (Tamže.) T. j., podstata romantismu bývá táž v každé době, útěk z přítomnosti, ze skutečnosti, touha snivá, hudebnost nálad, převláda citovosti, rozličné nepravidelnosti v zálibách atd., ale zevní forma se mění.
[72]) Druhý květ 47, 49, 50.

Práce nastala dvojí: vnucené studium práv a soukromé, dobrovolné studie za účelem literárním. Obojí jevilo sílu vůle, kázně a zásad, sílu tvořícího se mužného charakteru. Ač byl určován ve volbě cest životních cizí vůlí, přece v duši zůstával svým a čím býti musil, tím se býti vynasnažoval, napořád vítězně se bráně rozkladu, jaký vznikává z rozporu tužeb a skutečnosti.

Kroužek literárních přátel vyhledal hned záhy a představil se jim s básní nazvanou »Anonym.« Byl to projev irreálního stadia romanticky snivého, nejdelší z posavadních pokusů jeho. Podnět poskytl šlechtický palác strmící naproti Primasovskému domu v ulici Štěpánské, kde Čech s Červinkou a Tůmou bydleli.

V okně paláce objevovala se mladičká baroneska, nedostižný cíl touhy zamilovaných mladíků.[73]) Snili o nádheře šlechtické komnaty a kochali se představou odvážné romantické lásky k útlé, aristokratické postavě. Básnikova fantasie vnikla směle do samého paláce a zapředla jej v milostný poměr s něžnou šlechtičnou. To bylo obsahem lyricko-epické oné básně. Pseudonym už byl změněn z Nevolného na Volný, jakož vůbec zálibě v pseudonymech zůstal básník důsledně věren.

Lyricko-epická forma, milostné snění demokrata básníka o poměru k šlechtičně, něžné, útlé, nedosažitelné bytosti, to jsou živly, které se v další tvorbě budou vraceti s pozoruhodnou důsledností, ač se jádra poesie básníkovy jen málo dotknou.

Do obsahu jinošské duše přibyl tu další živel, totiž milostný, pravá lidská romantika obecná. *Otázka erotismu* je ve vývoji uměleckém velmi důležita.[74]) Dokonalost zakladu Čechova vychování rodinného lze viděti v pravidelném a zdravém poměru jinošské duše jeho k erotismu, jenž zůstal i přes nebezpečný vliv života konviktského. V tom vítězství i ve velikém spěchu probuzení lze viděti důkaz zdravé síly smyslnosti. Básník vypravuje,[75]) že si uvědomil krásu dospělé ženy už v devíti letech. Poučný je výraz té vzpomínky: »Dosud vidím bezmála zřetelně před sebou bujně stepilou postavu v plném rozkvětu ženské krásy, ten krákrálovský obličej spanilých rysů s velikým, černým okem, plným ohně a života, s kyprými rty. Byla to bujná, sebevědomá krasavice s přídechem ironie, ale na mne se usmívala laskavě a když její hebká, jako z alabastru vykroužená ruka pozvedla lichotně mou bradu, prochvěl mým nitrem slastný pocit.«

Studentská léta Čechova jsou bohata něžnými vzpomínkami. Význam toho se shledá.

Vlivem společenského a literárního materialismu se tento zdravý základ, jak ho potřeboval byronismus, potom sbořil, jak

[73]) Černá hodinka 224, Druhý květ, Rozličná prosa 122.

[74]) »Genius národů jako jednotlivců je především smyslný. Smyslnost je tajemnou, ale nutnou a tvůrčí podmínkou intellektuálního vývoje. Jedině mužnost těla zúrodňuje mozek« atd. (Pierre Louys, Afrodite.)

[75]) Z dávných vzpomínek, Rozlič. prosa 21, 71. Druhý květ 223, 218, 219—222.

viděti v letech osmdesátých při počátcích mladší generace, a vznikla smyslnost faunská a feminism. Ale tenkráte v jinošských letech Čechových toho ještě nebylo. Tehdy byly ještě besedy, plesy, divadla, všecka ona rušná činnost prázdninová, se všemi svými potom tak odsuzovanými odznaky, čamarami, fábory a pentličkami, prapory a proslovy ve službách čisté myšlenky, jejíž novotou a živým dechem byly prodchnuty. Mladé, vlasaté hlavy s čapkami často dost podivnými sebevědomě hrdě míhaly se v davech národa o slavnostech a začínajících tehdy táborech; mladistvé, illusivní duše toužebně letěly vstříc všemu krásnému a vznešenému; blouznivě vzletné modlitby a přísahy mazziniovské nosíce více v citu než v myšlení cítiti se bojovníky nové doby, která měla ideu národní k vítězství dovesti.[76]) Vlivy života prostitučního nepatřily tehdy ještě do obsahu zkušeností mládeže umělecké a studentské. U Čecha byly většinou mladé ty dojmy erotické rázu snivě ideálního, jak ukazují všecky básně a povídky. Jen v humoreskách prokukuje upřímně živel hmotnější a všednější, daný realismem líčeného života.

Základy vývoje Čechova jsou nyní už poznatelny. Vzbuzena čilá smyslová vnímavost, schopnost obdivu, zvídavost, snivost tvarebného, malebného, pestrého, nádherného, představ historických a pohádkových, také snivost citová, schopnost mystiky; živý, prudce vznětlivý cit práva a pravdy, odtud náchylnost k pathetičnosti. Ale ve styku s holou skutečností při zmaru illusí místo citu smutku nastupuje vláda střízlivého rozumu, kritičnosti a někdy už i humoru, ale zatím jen zřídka. Vroucí vždy city rodinné a vlastenecké, city mladé ctižádosti s obsahem poesie, slávy a lásky; touhy po životě nevšedním, illusivním; city odporu k bídným zjevům národní i společenské skutečnosti; mocné vlání touhy po volnosti, vzpoury proti útlaku individuelního rozvoje; vzletné nálady ze styků s prouděním evropským, tušení čehosi velkolepého ve vývoji dějinném; bojovné nálady z reflexí jaksi kacířských, nábožensky, politicky, umělecky, pak i sociálně reformních atd., vše to se v básníkovi hrnulo k zrání budoucnosti a k počátkům činnosti básnické pravé. (Pokračování.)

[76]) Mazziniovské ideje působily i později na část generace let 80tých vlivem Tůmových článků v Osvětě. V době Čechově působily více politicky, později pokrokově, ale jen v malých kroužcích.

Z výletu do Srbska.

Cestovní mžikové kresby a poznámky

od

Karla Voitla.

(Pokračování.)

Večer zakončili jsme v českém pivovaře, tak nazývaném jak po výrobku, tak po majiteli jeho, panu Bailonovi. Mimo něj jest v Bělehradě ještě jeden pivovar téměř stejného rozsahu a v celé zemi 9 pivovarů s úhrnnou roční výrobou as 80.000 hektolitrů, tedy ostatních sedm, mimo dva Bělehradské, jen velmi malých. Dováží se též hlavně naše Plzeňské.

Již dříve vykonali jsme v městské čtvrti blíže přístavišť návštěvu šťastné domácnosti 29tiletého chefa domu Bailonova. Roztomilá paní Bailonová, pravá Srbka svou láskyplnou péčí o výchovu dvou roztomilých dítek a o domácnost, uvítala nás »slatkem«. V barokovém saloně dominují olejové podobizny Litomyšlských předků rodiny Bailonské.

V pivovaře, na opačném konci města ležícím (jehož odbornou správu vede mladší bratr p. Bailonův, a jehož dělnictvo je značnou částí české), bylo prostorné humno s vycementovanou podlahou upraveno v hodovní síň. Kol dlouhé tabule, pokryté národními srbskými krměmi moučnými i masitými (»rožniči«, t. j. na dřívkách napíchané drobné kousky hověziny a m. j.), skupila se společnost v pravém smyslu srbskočeská. Vyjímaje manžely hostitele s příbuzenstvem, někteří známí Srbové obchodníci s presidentem Riznićem, naše poselstvo a deputace spolku Lumíra, střediska Bělehradských Čechů, kteří jsou zde dosti četni a nejvíce řemeslníci. Tentokráte i srbské dámy okrašlovaly naši schůzku.

Podávaný nám ve zpěněných pohárech výrobek Bailonů činil své pravlasti opravdu čest. Jako by studánka jeho přímo v Plzeňském kraji byla ležela. I není divu, že on hlavně kdysi slákal bratrské jazyky pod vládu piva, v Srbsku něco více než o lidskou generaci nazpět vůbec ještě neznámého, a že se tato vláda v zemi zvolna rozšiřuje.

Jeho účinkem stalo se také, že naše hodování počalo vlastně od konce, totiž přípitky a to hned celou záplavou přípitků sbratřovacích. Náladu oživovala ještě originální »turská hudba«, již s obdivuhodným muzikálním talentem obstarával na svém cimbále starý, v Bělehradě rozený Turek, přednášeje k cimbálovému průvodu — patrně též sbratřovacím duchem jat — střídavě srbské i turecké národní hrdinné písně. Recitace eposu o kraleviči Markovi srbským redaktorem, jíž doprovázelo kvarteto mladých guslařů, vzbudila svým monotóně žalostivým nápěvem vážný dojem. Když na to náš pan M. lahodným svým barytonem zapěl

krásnou srbskou bojovnou píseň »Što čutiš, čutiš Srbine tužni . . .«, bylo nadšení všeobecné, jehož přirozenou gradaci mohlo ovšem poskytnouti jen »kolo«, které zachvátilo posléze společnost v křepčivý vír.

Vlahá pozdní noc, rozprostřevší se nad Bělehradem, skytala ještě kromobyčejné známky života. Bylť před národním svátkem prohlášení následníka trůnu za plnoletého. Dlouhými, rovnými ulicemi, elektricky osvětlenými, ozývaly se sice jen pádné kroky procházející stráže, ozbrojené krátkým tesáčkem po boku a revolverem za pasem, ale za mnohými osvětlenými okny krčem míhaly se ještě tančící postavy a bylo slyšeti šumné zvuky »kola«. Z malého divadélka v otevřené domovní zahradě ozvala se právě salva veselého smíchu. Na jevišti se nalézaly karikatury dvou pitvorně se zmítajících popů. V hledišti mezi obecenstvem byli četní skuteční popové se svými rodinami, a také předseda skupštiny, rolník v národním kroji. Na náměstí knížete Michaila pojednou kol elektrických svítilen krouží cosi jako malý mrak, s něhož něco dopadá s cvakotem na dlažbu. Jsou to zalétající sem ze Sávských bažin »vodomili«, černí, oválni brouci s tvrdými krovkami, as velikosti vajíčka, kterých se mnohého rána v sadech Kalimekdanských sbírá na celé káry.

Následovní den, ač byla sobota, slaven zcela svátečním způsobem. Krámy byly zavřeny, na domech vlály prapory národních barev (červené, modré a bílé). Všude slavnostní ruch. Po silnici za městem směrem na jih, kudy se ubíráme v povozech se svými hostiteli, plno kočárů, chodců, jezdců i vojska, scházejícího se polem v oddělených četách z různých stran. Je bezmračný parný den, provívaný jen příjemným větříkem, který však nám na černé oděvy nanáší vrstvy bílého, vápenného prachu. Vlnitý kraj stále se zvedající poskytuje skorem pohled pouště bez osad i bez rolí. Jen sežehnutá, uprášená pastviska s roztroušenými křovisky; v pravo celistvější akatové porosty, výběžky to parku Topčiderského. V levo míjíme polokryté stáje a ohradu lazaretu vojenských koní. Po dobré půlhodinné rychlé jízdě se nám za kulisou borového háje otvírá širší vyhlídka. Jsme na rovném vojenském cvičišti »Banici,« dějišti dnešní slavnosti. Terrén se na jih s hlubšími údolními prorvami vždy více do výše skládá. Pole a luka již osvěžují oko, a v dáli na levém svahu spatřujeme první vesničku. Tam tudy asi táhne se staroslavná silnice Kragujevsko-Nižsko-Cařihradská, po níž druhdy chodívali Římané, Byzantinci, Slované a Turci. V pravo na jihozápad uzavírá malebně rozhled statné horstvo s vyčnívajícím, po úbočích lesnatým chlumem Avalou (565 m. vys.), na jehož dvojitém vrcholku stával rozsáhlý středověký hrad, který prý byl také sídlem kraleviče Marka.

Na cvičišti stojí dlouhá tribuna s královskou lóži v čele. Ostatní lóže a místa se naplňují hodnostáři, ministry, zástupci kněžstva, učeného světa, kupectva, řemeslnictva, vojenství, representanty rolnictva v krojích, obcí, okresů atd. i širším obecenstvem. Malebná je podívaná na tento výkvět srbského lidu a zvlášť

na četný diplomatický sbor v pestrých, zlatem se skvoucích uniformách. Jsou tu vyslanci, konsulové, vojenští attachés Rakouska, Ruska, Německa, Francie, Italie, Řecka, Bulharska, Rumunska, Turecka atd. částečně se svými dámami v nejelegantnějších západoevropských úborech. Jako pravý dauphin vynikal zvlášť krojem i elegantními pohyby sekretář vyslanectva francouzského.

Můj průvodčí, ministerský tajemník a jednatel Kupeckého sdružení, p. Marković, dnes v stejnokroji reservního důstojníka (modrý kabát ruského střihu, vysoké boty, červené spodky s černým širokým lampasem, kožešinová kulatá čapka), v němž vypadá marciálni jako černohorský junák, uvedl naše poselstvo do dvou výtečně situovaných horních lóží zrovna vedle starosty města Bělehradu. Ostatní členové Kupeckého sdružení jsou blízko nás. Jen p. Pavlović, přijev ve své skvosté ekypáži s chotí a s dcerou, oděnými v bílých hedvábných toilettách nejnovějšího Pařížského střihu, zůstal v přízemí a ob čas přechází před tribunou. Je dnes také reservním důstojníkem. Jeho zavalitá postava v těsné uniformě s černým předmětem v ruce za pasem podobá se kuželce sem tam se kutálející.

Na protější straně cvičiště, čelem k tribuně, rozestaveno vojsko v oddílech dlouhou řadou. Nejprve sbor důstojnictva všech zbraní, pak jednotlivé setniny pěchoty, dále jízda a na konci dělostřelectvo.

Fotografický přístroj našeho ředitele K. chvěje se v nervosních rukou vlastníkových nad mihajícími se mu před čočkou a očekávanými ještě obrazovými vzácnostmi, pro jejichž zdar sousedící paní starostová ochotně zavřela v plném slunečním žáru svůj koketní slunečník.

Konečně zavzní z dáli trubka, a u lesíka objeví se kavalkáda — král s družinou a s tělesnou stráží. U prvních řad vojska vyjíždí král ku předu a na svém imposantním, jako mléko bílém arabském hřebci objíždí celý dlouhý řad rozestavených vojsk.

»Zdravstvujte!« volá ke každému oddílu. A jako děti otci, tak upřímně sborem odpovídá vždy voj: »Živio!«

Zpětnou cestou král, provázen pozdalečí svou družinou, ubírá se mimo obecenstvo a blíží se k tribuně. Sedí v sedle jako srostlý se svým majestátním starým šemíkem v trysku. Pravý dobrácký, slovanský hrdina, podobný našim Přemyslovcům, s jich historickou čapkou z bílé kožešiny s červeným dýnkem. Generálský řásný stejnokroj hnědorudé barvy se zlatými ozdobami také vypadá jako středověký. Postava králova jest neveliká, ale vzpřímená. V snědé vráščité tváři s marciálním bílým knírem zračí se klid a dobromyslná rozvaha. Pozdravuje lid, jenž propuká v nadšené »Živio!« Z našich dvou lóží, když je král míjel, zavzní třikrát zřetelné unisono »Sláva!« Bystrý zrak králův šlehl v ta místa. Zda připomněl mu český zvuk, že prvním vychovatelem za chlapectví jeho byl český vlastenec dr. Vilém Gabler?[1]) .

---

[1]) Dr. Gabler byl r. 1852 do Srbska povolán za vychovatele knížecího synáčka Petra, jenž tehdy byl princem následníkem. O svém pobytě

Před tribunou přinesen králi »binektaš,« stupátko zlatem bohatě krumplované, jehož užívá při sestupu s koně. I následník trůnu, princ Jiří, štíhlý jinoch opravdu spanilé slovanské tváře, v modrém kabátci poručíka, skočil se svého drobného, arabského, jako vítr mrštného siváka s dlouhým vlajícím ohonem, a celá dru-

v Srbsku Gabler, jak již podotčeno, psal ve svých vzpomínkách »Ze života jenerála Zacha,« uveřejněných v 3.—5. čísle Osvěty 1892. Z jeho líčení nabylo pozdějšími událostmi neobyčejné zajímavosti to, co zaznamenal o svém malém chovanci. Mimo jiné praví:

»Nebudu zde široce vykládati, jakým způsobem jsem dostal svého vychovance také ke skutečné práci, totiž k učení se čtení, psaní, počítání a jiným věcem, avšak zamlčeti nemohu, že to vše ještě dnes beze vší neskromnosti považuji za svůj mistrovský kousek paedagogický. Jakou změnu jsem způsobil v povaze a v chování mladého prince, o tom svědčí následující faktum. Asi 6 měsíců po mém příchodu do Bělehradu poctil mne Garašanin svou návštěvou a řekl mi: ‚Pane doktore, přicházím vám děkovati jmenem národa srbského za to, co jste tu vykonal. Jak jste toho dokázal, nemohu si domysliti, ale tolik vám mohu říci, že jste vykonal věc velikou, nám všem zrovna nepochopitelnou. Vy ani nevíte, jaký byl ten váš vychovanec, a tedy také nevíte, jaká se tu stala ohromná změna za těch několik měsíců. Když jsem dříve přicházíval do konaku a někdy oslovil Petra, kluk na mne vždy vyplázl jazyk a utekl. Nyní mi podává ruku, odpovídá slušně na každou otázku a mluví se mnou jako rozumný člověk.‘

Měl jsem ovšem ze svého vychovance sám také srdečnou radost: viděl jsem, že se tu vyvine časem svým statečná povaha. Když jednou došlo k tomu, že jsem jej citelně potrestal, Petr v koutě, kam jsem jej postavil, se vyplakal, a pak přistoupiv ke mně řekl: ‚To ale nepovíte v konaku, pane!‘ (Říkal mi vždy: gospodine.) Já řku: ‚Petře, to zůstane mezi náma.‘ A když viděl, že skutečně nikdo o tom neslyšel (on sám také nikomu nic nepověděl), důvěra jeho ke mně byla neobmezená. Každý večer odříkával svou modlitbu v posteli kleče. V Černé Hoře tehdáž zuřila válka s Turky. Petr o tom věděl, a jednoho večera skončiv tiše svou modlitbu obrátil se ke mně a pravil: ‚Víte, pane, co jsem se modlil?‘ Já řku: ‚To nevím, musíš mi to pověděti.‘ A 9letý hošík opakoval mi svou modlitbu, která zněla asi takto: ‚Milý Bože, dej bratrům Černohorcům v této válce proti zlým Turkům takovou sílu, aby každý z nich každým máchnutím šavlí mohl useknouti alespoň deset hlav tureckých.‘ Pochválil jsem Petra za tuto modlitbu, čemuž byl velmi rád.

Petr vůbec již v tomto útlém věku měl ku podivu vyvinutý smysl pro národní hrdost Jeho Srbsko bylo mu vším na světě; s vlasteneckým zápalem říkával: ‚Ja sam Srbin!‘ a Turkův nenáviděl jakožto odpovědných nepřátel a škůdců své vlasti. Když jsme na své cestě do Karlových Varů prohlíželi ve Vídni hrad císařský, Schönbrun a Laxenburg, Petr nikterak nebyl překvapen nebo uchvácen tou nádherou císařských komnat, ale několikrát jenom řekl: ‚To má můj otec také!‘

Byla tedy zajisté podstatná naděje, že z mladého Petra jednou bude zcela pořádný, skutečně národní kníže srbský.«

Gabler byl již po dvou letech — vlivem vládních kruhů Vídeňských — nucen odejíti ze Srbska. Trvale tam i potom působil náš krajan Zach, ředitel vojenské akademie, která byla k návrhu jeho založena a na které vyučovali též dva profesoři Češi: Lambl lučbě a Všetečka geometrii. Zach byl také prvním vojenským učitelem prince Petra. Roku 1858 byl Petrův otec, kníže Alexandr, sesazen a odebral se s rodinou svou do vyhnanství, v kterém princ Petr strávil 44 léta; teprve r. 1902, po známé revoluci Bělehradské vrátil se do vlasti jakožto zvolený král srbský. *Red.*

žina uchýlila se do tribunových lóží. Po té vystoupil z tribuny metropolita a u oltáře postaveného před tribunou pod širým nebem konal za četné assistence žehnání. Přistoupil král s následníkem a s mladším princem Alexandrem, za nimi vysocí vojenští a civilní hodnostové. Po obřadu prohlášení osmnáctiletého následníka za plnoletého a tudíž v případě potřeby samostatné vlády spůsobilého, zavěsil mu král řád svatého Lazara na hrdlo a promluvil k němu delší řeč. Slova její provázená nadšeným voláním »Živio!« odnáší vítr našemu sluchu. Kol vyvýšeného místa obřadu utvořila se skupina generality, do níž se vmísil i pan Pavlović; vláčeje po zemi mohutný důstojnický kord, řídí na svém napjatém opasku fotografický přístroj proti řečnícímu králi. Povzbuzen tímto příkladem, přibližuje se s druhé strany i náš ředitel K. s lačným svým obrazotvorcem před prsama. Zrak přes brejle upíraje tají dech. Veliká vzácnost jistě ulovena! ... Zatím se král i následník vzdalují. Družina se rozchází.

Sbor důstojnictva blíží se polem, aby holdoval. Všeobecná gratulace. Po té král vsedá pomocí binektaše opět na kůň, a následník na svém arabu jako blesk ujíždí k své četě pěchoty, kterou ve vzorném postupu předvádí králi, načež zaujímá místo podle něho před tribunou. Následuje defilé veškerých asi divisi tvořících vojů. Starý bělouš králův jako by posuzoval pochodové výkony, pokyvuje chvílemi hlavou a blýská rozumnýma očima. Po pěchotě následoval útok junácké jízdy, pak rachotný trysk polního dělostřelectva a na konec — až se v diváctvu dech tají — závratný let jízdeckého lehkého dělostřelectva. Pak se král ubírá k důstojnické snídani v lesíku uspořádané, a vše se rozchází.

Po poledni nám Trgovačko udruženije v prostorném sále Grand hotelu vystrojilo skvělý banket. Dlouhá tabule as pro padesát osob, příbory na ní v jednom třpytu i vysoké stříbrné podnosy, plné překrásných hroznů a velikých, čerstvě natrhaných švestek Požegaček, každá s dlouhou stopkou a ojíněná pelem. Pěkné kousky zátiší pro malířský štětec. U postranní stěny sálu na estrádě umístěn smyčcový orchestr, jehož kapelník je Čech. Rušně scházejí se účastníci, všichni milí známí, v salonním oděvu a skoro vesměs zdobeni skvoucími řády. Noví členové při schůzi byli guvernér Národní banky, imponující svou štíhlou vysokou postavou i svým dlouhým bílým vousem, a kontrastující s ním co do postavy ředitel Hypotheční banky.

Černá kučeravá jeho hlava na rozložitých plecech kmitala se v davu jako poletující kol světel vodomil, a jasně zavznívalo brzy tu, brzy tam české jeho švitoření.

Konečně přichází ministerský náčelník pan Trifković, v zastoupení vlády a na místě ministra orby a obchodu samého. Sličné kulaté tváři mladého muže, s plavým knírem a s vlídným úsměvem, s nímž uklání se na všechny strany, pěkně sluší modrá

stuha kolem krku, na níž zavěšen řád svatého Sávy. Předsedá při tabuli, maje po pravici našeho předsedu Vývozního spolku, po levici mne, za protějšek ředitele P. a presidenta Rizniće. Všichni ostatní zaujali svá místa. Jedno z posledních vyhledává pan Savić, na jehož prsou září brillantová hvězda pod francouzskou palmetou a jinými řády.

Jídelní lístek s bohatým pořadem ke cti poselstva našeho vytištěn v řeči české a srbské. Pozornost i chuť naši budil hned při počátku výborný Sávský kaviár, jakož i velice jemná ryba kačiga (strleď), originelně upravená v podobu dvou lodí, zdobených stěžni s vlajkami barev české a srbské. Když po Plzeňském pivě a po velmi dobrých domácích vínech srbských podáváno šampaňské, pronesl náš ředitel P. slavnostní zdravici Jeho Veličenstvu králi Petrovi I., jakožto ochránci míru a rozvíjejícího se pod jeho vládou hospodářského pokroku země. Nadšeným souhlasem shromáždění a za zvuků srbské národní melodie zvýšen jest dojem ředitelových posledních vět po srbsku pronesených.

Po té president Riznić pozvedá pohár na počest Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. Velebí jej, jakožto vznešenou záštitu míru evropského a moudrého vládce říše se Srbskem historicky spřátelené. Zvuky rakouské hymny mísí se v hlučné provolávání »Sláva« a »Živio.« Když nastal klid, povstává ministerský náčelník Trifković; mírně a lahodně plyne řeč jeho jako šumný pramen z jasné studánky: »Vážné cíle mírumiluvnosti zabezpečují trvalou přátelskou shodu mocnářství rakousko-uherského s královstvím srbským. Tato shoda nalezne bohdá nového výrazu příštím dojednáním mezinárodních obchodních smluv srbsko-rakouských. Při spravedlivém opatření nezbytných potřeb hospodářského pohybu království našeho chceme nejpřednějšímu a největšímu kontrahentovi svému, státu rakouskému, poskytnouti nejširší možnosti odbytu jeho výrobků. V tomto rámci a na tom podkladě nechť vyvíjí se i živé hospodářské spojení naše s bratrským národem českým, jež nám bude povždy vřele vítáno. Raduje se upřímně z návštěvy zástupců českého obchodu a průmyslu ve středu našem, pozdravuji je jmenem své vlády co nejsrdečněji a na jich zdar piji tuto číši!«

Ťukáním sklenic a hlaholem oslavných projevů zněla z orchestru píseň »Kde domov můj,« i dále ještě, když ujímal se slova ředitel V., pronášeje celou svou řeč v dobré srbštině: »Děkuji jmenem českého poselstva vysoké vládě a jejímu zástupci za vzácnou blahovůli, jejíchž důkazů se nám za našeho zdejšího pobytu tak významnou měrou dostalo. Děkuji slavnému spolku Trgovačko udruženije za pravou slovanskou pohostinnost, děkuji jaré Kupecké omladině a všem, kdož přijali nás s tak upřímnou láskou a s tak vzácnou, okouzlující pozorností. Skrovný je zajisté počin náš. Pouze studijní cesta. Avšak shledali jsme na první ráz k veliké radosti své, že poměry pro utvoření se obchodních styků česko-srbských jsou skutečně velice příznivy, a že tudíž styky tyto, oběma bratrským stranám sympatické, jsou dobře možny,

po případě dalšího prohloubení schopny. Jestliže při navazování obchodního spojení něco znamená osobní seznámení kompaciscentů, pak dosáhla návštěva naše již prvního positivního výsledku a sice vůči srbskému obchodnictvu velice lichotivého. Aby spojení naše zdárně se vyvíjelo, a to za poctivě myšleným cílem hospodářského posilnění obou vyhledávajících se činitelů, tudíž výslovně k vzájemnému jich prospěchu, na to pozvedám svůj pohár!«

»Živio! . . . Živili! . . . Ať žije! . . . « zní jako sborem.

»Ať žije nový Srb, ředitel V.! . . . Bez chyby řečnil! . . . « volá po česku mladý ředitel Bělehradské Hypotheční banky, přiskočiv do hloučku kolem pana V.

»Dobrá žeň letošního roku v Srbsku rozmnoží nákup českých výrobků!« volá pan Gjukanović co nejhlasitěji, aby přehlušil obecný šum a zvuky srbské melodie v orchestru.

»A výteční Šumadijští vepři zlevní výrobu Pražských šunek. Drahota masa tam pomine, příšera depekorace zmizí, budou-li Čechové pamatovati na přímý nákup živočišstva u nás!« . . . proniká ruchem mocný orgán Zurićův.

Tu však již zvedá se vicepresident Pavlović a svým gentlemanským ale přesvědčivým spůsobem, prozrazujícím obratného řečníka, mluví: »Hospodářské zmohutnění jest v moderním zápase národů podkladem národního rozvoje a národní osvěty. To vidíme u všech světovládných národů. Jen v Slovanstvu vědomí toho ještě slabě proniklo. Zároveň však pozorujeme, že největší státy světové dávají svým zahraničním stykům hospodářským onen směr, který má na zřeteli prospěch národů ideemi neb kmenově spřízněných. Proto přenášeti mezi námi hospodářský počin na pole slovanské vzájemnosti, má důležitost tím vyšší, čím jsou národové slovanští hospodářsky slabší a čím zarputileji odvěcí jejich nepřátelé usilují o jich rozdvojení a materielní seslabení. Musímeli se tudíž, jsouce hospodářsky víc ještě než národně rozprášeni po širém světodějném moři, upřímně radovati z každého sebe menšího hospodářského úspěchu u bratrských národů, ceníme přirozenou měrou každý takový čin dvojnásob, který ve službách vzájemnosti již sám o sobě má cenu počinů dvou. Český národ hluboce pochopil osvětový význam hospodářské zdatnosti, neboť tou kráčí k svému národnímu rozvoji. My pak mocí své národní neodvislosti kráčejme statně a usilovně k svému hospodářskému osamostatnění! Na zdar obojího z hluboka připíjím!«

»Živio český národ! Zdráva srbská samostatnost! Národní i hospodářská! Vivat Pavlović! . . . « zní hlučným sborem při směsi srbských a českých národních písní. —

Po chvíli povstává na konci tabule pan Savić. Mluví svým dojemným tenorem tak ze srdce prostě a nelíčeně, že se ti zdá, jako by bodrý venkovan přednášel své tužby a stesky. Ale právě v přirozenosti a prostotě jeho vývodů i slova samého spočívá takové kouzlo jeho velikého řečnického umění, že mu podléháš,

ani nevěda, a věříš, protože srdce souhlasí. Pravil asi: »Jsme národ malý. Rodina pouze, zbylá z mocné kdysi slovanské říše na půdě římské. Zavátá bouřemi dějinných běhů v kruh čtyřikrát četnějších bratří, roztroušených po sedmi zemích. Láska k rodné půdě sdružila pastevce i rolníky pod společné střechy havlijí, v nichž se zbraní v rukou hájili po čtyři sta let životů svých proti vrahům. — Poroba dlouhá a těžká. Ve mdlobách shasínal národ. Věky letěly nad jeho hlavou, nesouce jiným národům mládí vznětů — nám jen van spánku. — Když posléze námahou bez konce a s obětí statků nezdolné paže junáků z rolnických havlijí zemi dobyly zlaté svobody, mohly teprve mozole hrdinů znova uvykati mozolům rádla. Příliš mladá jest dosud volnost naše i dílo míru. Co mohli jsme za krátkou dobu zrobiti v soutěži národů, kteří nás o věky předstihli? Jak mohli jsme množiti národní statky, když chaty, havlije, vesnice, města ležely v ssutinách? K bohatství třeba dlouhého času, neboť roste jen prací. Jsme dosud chudi uprostřed bohatství země, jež příroda štědře vložila v lůno její kol nás, jak onen hladovějící král, jehož dotknutím se všechno měnilo v zlato. Jsme Slované, a proto příliš měkcí v drsném zápolení na kolbišti praktického života. Dětmi ve světě reálném, který jiní ovládají, jako ovládají i síly naše. Proto jen zase Slované nám mohou rozuměti. Čechové, velcí jako my v touze i v utrpení, větší však pokroky svými, přinesou nám s výměnou statků také výměnu srdcí! . . . «

»Předem je máte!« odpovídá na ráz pan Kr. ještě v hluku souhlasu a volání slávy p. Savićovi. »A plné radosti a vděku při poslechu vítězného tlukotu bratrského srdce srbského. Dějinný zázrak probuzení srbského národa, korunovaný zlatou samostatností, utěšený rozvoj práce kulturní a hospodářské, jehož překvapujících výsledků jsme byli svědky, přirozená, vzácná u Slovanů vloha bystrosti a důmyslu lidu i jeho píle — to vše podává důkazy bujaré síly národa i záruku, že dospěje svého dějinného poslání. Skromný projev našeho obdivu i úcty naší k vám nalézám jen v slovech: Bratří, my se musíme učiti od vás! . . . «

»Vy od nás a my od vás! Jak to zní bratrsky a spravedlivě,« hlásá zvučným sopránem v šumu ťukání p. Bailoni. »My od vás vytrvalosti a rozvaze, vy od nás odhodlanosti a odvaze! . . . «

»Ať žije náš krajan! . . . Ať žije Litomyšlský Bailoni!« provolávají české hlasy.

»Je náš! Je Srb! Je v Srbsku narozen!« . . . ozývá se rázně president omladiny i jiní.

»Je váš! Přejeme vám ho!« mísí se v polo žertovný, v polo vážný spor p. M. »Přejte jen ale vy nám, abychom naň byli hrdi. Synem jedné matky Slávy zůstávaje, působí v nové své vlasti ke cti a prospěchu vlastí obou, naší i vaší! Tak chceme působiti všichni!«

»Dosti krásných slov! . . . Chceme skutky!« vpadá v rostoucím šumu Riznić.

»Vy odjedete — a bude po bratrství! . . .« volá Zurić.

»Nebude! . . . Vy přijedete k nám!« odpovídá vesele ředitel pan P.

»Přijedeme!« znějí jako jedním hrdlem hlasy Rizničův a Selakovićův.

»Slovo s to!« vyzývá ředitel V.

»Přijedeme! přijedeme!« rozléhají se unisono srbské hlasy, jimiž proniká bas pana B.: »Jen tak, přátelé, bude nám možno odvděčiti se alespoň částečně za všechnu lásku a pohostinnost, jíž se nám u vás za těch několik krásných dnů dostalo. Na shledanou v Praze!« . . .

»Na shledanou! na shledanou!« ozývá se nadšený hluk sálem za všeobecného objímání se, pak za vířivých zvuků »kola«, jehož rej i tuto památnou schůzi končil.

Za podvečera ještě vyšlo si nás několik Čechů i Srbů Kalimekdanskými sady k Bělehradské pevnosti. Bílé její zdi dnes takřka úplně jsou zbaveny někdejších četných věží a minaretů z dob tureckých. Vchod do pevnosti vede třemi mohutnými branami od strany Dorčolu. Ve sklepeních hradebních bašt umístěno státní vězení. Řinčení řetězů prozrazuje z dáli promenující po baštách vězně. Někteří z nich nabízejí cizincům ke koupi pletené střevíce a j. Jinak je pevnost sídlem Bělehradského vojenského velitelství. Na konci rozsáhlého nádvorního prostranství na plošině pevnostního vrchu stojí hlavní budova velitelství, konak to pašův někdejšího pašaliku Bělehradského, který konečně r. 1867 vzal úplně za své, když poslední turecké posádky ze Srbska odstraněny. V konaku, jehož zadní průčelí nad horským srázem k Dunaji obráceno na sever k rozsáhlému výhledu, sídlil též král Milan, když byl nejvyšším vojenským velitelem. Nádvoří uzavřeno vedle konaku kasárnami a na východ druhou řadou bran vedoucích do prostorné dolní pevnosti při samé řece. Na západ je nádvoří vroubeno sady, kdež nalézá se pevnostní studna z dob římských, »rimski bunar« o 400 stupních, sahajících až k hladině Dunajské. V sadu umístěn pavillon s velmi bohatým a zajímavým válečnickým museem. Je tu na př. sbírka nejrozmanitějších zbraní od jednoduchého středověkého železného buzdovanu, který byl vrhán rukou mezi nepřátele, nahrazuje střelnou zbraň, až k nejnádhernějším, drahými kovy a kameny vykládaným pistolím a puškám tureckých agů a begů, sbírka houfnic, děl, figurin krojových a trofejí z válek všech dob.

S parkánu nad skalním výběžkem jeví se nám, jako pojednou vykouzlen, překvapující obraz. Nesmírný prostor zlatého světla rozlévajícího se široce před námi i pod námi omamuje oko, a teprve po chvíli z něho, pod lehkým závojem rudomodravých par, vystupují obrysy nekonečné roviny Sremské, táhnoucí se na

východ až k hranicím bulharským. Mohutný, zlatotřpytný pás Dunaje protíná zeleň širošírých »livad« od severu k jihu, a dělí se před Bělehradem ve dvě ramena, obtékající »válečný ostrov.« Jejich žlutošedá vodní massa kontrastuje tak nápadně s jasně zelenomodrou, od západu k východu se vinoucí Sávou, s níž se Dunaj pod ostrovem stéká, že daleko v společném toku ještě barvy obou řek patrně se rozeznávají. Svěží husté stromoví vroubí východní rameno Dunajské, a po západním plynou tiše veliké lodi. Celá hradba se jich kupí na nejzazším severním obzoru u Zemuně, jejíž věže jen třpytivými báněmi svými odrážejí se od modravého stínu přimykající se k nim strážné Frušky Gory.

Nad Gorou stanulo opět sklánějící se slunce v hluboce modrém nebi a obráželo se ohnivými promety v hladině Dunajské. Scenerie plná pravé orientální nádhery . . . Pohádka . . . či sen? . . . Bílé hradby na skalnaté pevnostní stráni, pod níž u řeky do výše ční zbylá věž »Nebojša« a vedle ní bizarrní obrysy staroturecких lázní »Amam«, vznítily se jemně růžovým nachem. Co junáckých čel zaníceno týmž nachem stejně nádherných a klidných západů za vřavy zápasů pod Bělehradskými hradbami! . . . Planoucím paprskem téhož velkého slunce, tříštícím se ve větvích staré sosny v posvátný oheň »za zadušbinu«,[1]) září duše jejich k nám a ptá se, zda oběť junáckých životů nebyla marna . . . Zda mládí jejich ruch i dech, hnutí mysli, vznětу srdce, bolest utrpení, zda to vše — neméně jsouc pravdou proto, že odvanuto minulostí a přineseno v oběť pro spásu milých z lásky nejčistší — vypučelo v ratolest cíle? . . . Zda žije myšlenka vlasti, pro kterou juni mřeli? . . . Zda dospěje Srb i Srbsko vezdejší své mety mezi národy? . . . Zda v širých oněch země krajích, tonoucích v záplavě slunce směrem kolotavé pouti jeho večerní, zda v zemích těch od hvozdů srbské Šumadije až k lesům české Šumávy, od horkých břehů Adrie až k sněhům Alpských titanů, zda v zemích těch se lopotící Slovanstvo, svou krví od věků je zbrocujíc, jim jmeno, rozkvět dadouc, též svého důstojného cíle dojde? . . .

(Dokončení.)

[1]) »Za zadušbinu« = za duši zemřelého. Srbští venkované, obyvatelé i nejchudších chat, každé soboty pekou a smaží pokrmy »za zadušbinu«, které zemřelým svým na hrob donášejí na hřbitov (groblje), obyčejně uprostřed lesa ležící.

Hrabě Nogaroli.

(Léta P. 1620.)

Byli zemím vrchem hrůzy
Bělohoršti dobrodruzi:
hejna lačných vran,
počtu nebylo té spřeži —
sbíhali se po loupeži
ze všech světa stran.

Byli domácí i cizí,
jako jedovaté hlízy
rozlezli se v strach,
na kabátcích měli zlato,
ale v srdci hnis a bláto
měl cizácký vrah.

Takový však po okolí
nebyl, jako Nogaroli,
Lichtenštejnův pes,
který s dráby ku ochraně
»tovaryšstva« do Kadaně
loupeživě vlez.

Nogaroli velkou práci
měl po Čechách s reformací,
pobádalť ho vztek;
kamo vběhl s běsem v líci,
postavit dal šibenici,
ďáblův holomek.

Nutil svoje mušketýry:
»Zabíjej, co bludné víry,
kdo mé přízně dbáš;
neušetřuj žádné rány
v kalvíny a luterány —
líp, když víc jich dáš.

Chci, by na čakanu hekli,
kdo se bludů neodřekli
z hradů, vsí i měst;
ať jsou ženy nebo děti,
všecko do pekla ať sletí
Bohu na počest!«

Týral lid svou drábskou spřeží,
až se hrůzou vlasy ježí,
zběsilý ten Vlach,
leč když drábům na výplatu
sáhnouti měl k svému zlatu,
škrtil, že až strach.

Ptal se: »Se mnou být kdo volí?« —
»Všichni půjdem, Nogaroli,
komandante náš;
loupež nám však nepostačí,
žoldu budem mnohem radši,
dej, dost plenu máš.

Nedášli, pak u všech všudy
náhle déšť tě skropí rudý —
ještě času máš,
zbarvíme tě, Nogaroli,
kopím, palašem a holí,
věru uhlídáš!

Postavíme z dobré vůle
čakan o vysokém kůle,
nedášli, co máš, —
ať se houpá jen, ať visí
každý lotřík, jako ty jsi,
pane hrabě náš!

Jako svíce musí státi
pro ty, kdo nic nechtí dáti,
jenom brát a brát;
pro takové, jako ty jsi;
ať se houpe jen, ať visí,
chudák bude rád.

A teď okus, jak to bolí,
když drábové maso solí,
právě máme ráž, —
vidíš, jak to v zádech praská,
když týraný vděčně laská,
snad to nyní znáš?

Chutě s koně, gatě dolů,
vzácný pane z Nogarolů,
komandante náš,
jestliže tě stud snad jíme,
do kola tě obstoupíme,
věrná tvoje stráž!

Chutě s koně, dolů gatě!
Budeš brzy všechen v zlatě,
  jakos býval dřív,
budeš dítěti i babě
k podívané, pane hrabě,
  v Čechách na podiv.

Podiví se lidé naši,
jací rekové jsou Vlaši,
  kde mohou co brát,
kde se mohou lupem bavit,
děti rdousit, panny dávit,
  na pány si hrát!

Zbarvíme tě vlastní zbrojí,
vždyť jsme vyučenci tvoji,
  komandante náš;
utlučem tě, a pak basta,
jako tys jich ubil na sta!
  Nuže řekni: dáš?«

»Nedám, pokud kord mám v paži!« —
»Ne?« — a už jej všichni maží.
  »Doválčil jsi již,
drž — pak na konopném laně,
loupežníku od Kadaně,
  houpati se smíš!

Bijí jezdci jej i pěší:
»Chutnáli? Jsmeť také Češi,
  jiné víry jen, —
koho tepe naše ruka,
tomu leb i pánev puká —
  snad jsi spokojen?«

Bijí čeští jej i vlaští,
až mu ve všech kloubech praští.
  »Vše vám dám, už dost!« —
»Pozdě, teď už všecko máme,
kat jen vaz ti ještě zláme,
  abys délkou vzrost!«

Vyhoupli jej jak vích slámy:
»Pán je, my jen bídní chámi,
  nízko je nám mřít,
jej však s nájezdníky všemi
po ztýrané české zemi
  každý musí zřít!«

Houpá vítr chlapem v poli,
jásá lid: »Pse Nogaroli,
čert si tě už vzal;
množils české země rány,
Pane Bože svrchovaný,
jen tak s lotry dál!

Aj takových Nogarolů
bylo u nás zemi k bolu
jak prašivých much!
Posavad jsme za tu chvíli
po zásluze neplatili
pořádně svůj dluh!

Proč by lid měl trpět dále
bez úlevy, neustále?
Vrchovat je čas —
zlých let dlouhá byla řada,
konečně si uspořádá
Čech svůj hodokvas!«

Adolf Heyduk.

Starý Nevoda.

Z bývalého života při Labi zaznamenal

František Flos.

»Rozsekejte vrše a měchy, vhoďte vesla, shonky a vlaky do Labe, rozštípejte lodi, aby ke všem sakra sakramentům byl jednou pokoj. A hrom ať uhodí do všeho a zapálí do podvalí! He, chlapci, chlapci!«

Tak se rozkřikoval a hřešil starý Nevoda, Zástržský rybář, večer na své tři syny, kdykoliv se vrátil ze špatného lovu, nebo když nepořídil s některým vrchním, najímaje panské rybníky.

Těchto křiků a toho lání nikdo však nedbal, ba synové jako schválně zalezli jeden do komory, jiný do chléva, nebo i z chalupy ven k Labi odešli, a když rozhněvaný tatík vyběhl prostovlasý na dvůr a sháněl se po chlapcích, aby sekali, lámali a trhali, aby toho zatra řemesla bylo již jednou konec, nenacházel obyčejně nikoho a marně se sháněl po sekeře, když chtěl zhoubné dílo sám vykonati.

Kulatý masitý obličej starcův byl zardělý, šedivý krátký knír zježen a bystré šeděmodré jeho oči pod čupřinatým obočím světélkovaly jako oči šelmy. Postavy byl vysoké a silné, jako buk,

ale těžce chodil a ramena silně schyloval. V zimě nosival bílý kožich s vyšitým tulipánem na zádech a vydrovici na hlavě, v létě vyměnil kožich za límcový plášť a vydrovici za širák, ale ve vysokých botách s lesklými holinkami chodil v létě v zimě.

Když přišel do hospody, hned ho tam bylo plno. A také se za ním táhli lidé jako vosy za medem. Nevoda miloval společnost, muselo se hrát, muselo se zpívat a ze všech nejhlasněji zpíval on sám. Měl jednu svou zamilovanou píseň, a když zpíval, bil pěstmi do dubového stolu a hlavu klonil k levému ramenu:

Hořela lípa, hořela,
má milá pod ní seděla,
jiskřičky na ni padaly,
mládenci pro ni plakali.

Tuhle píseň musel zpívati sám. A když přezpíval, poručil krčmáři, aby naplnil všecky nádoby, co jich po ruce má a donesl na stůl. Stolovníci vzkřikli »Vivat« a bratříčkovali se s Nevodou o závod. To byla voda na jeho mlýn. Čekal jen, až se společnost rozjaří, pak z nenadání převrhl stůl a měl největší radost, když se vše rozlilo a rozbilo. Zaplatil všecko a dal nalévati znova, třeba do střepů.

Po bujné veselosti zmocňovala se duše jeho náhle lítost. Zanotoval zase svou píseň o hořící lípě, ale tak smutně, až se rozplakal. Však ani lítost jeho dlouho netrvala, ustoupila hněvu. Měl v sobě mnoho žluči a ta teď počala kypěti. Všecky střely jeho hněvu lítaly k jednomu cíli. Nevoda hněval se na pány a pověděl tu o nich veřejně své mínění. Nešetřil hromů, zabijáků ani paličů a všecky je posílal po tisících na pány urozené, na pány kancelářské i na ty osoby, »však vy víte,« dodával na srozuměnou, ukazuje mohutným palcem přes rameno.

Ale také za takové bohaprázdné a opovážlivé řeči potom trpěl. Hnali milého Nevodu páni před šraňky a doléhali, jen aby povídal, aby opakoval své nadávky, výhrůžky, svá podezření. Než podivno, Nevoda se vždycky vypletl z té sítě; kapři, úhoři, štiky a lososi to spravili. Nevoda byl moudrý člověk a věděl, kde a koho má ryba naučiti mlčenlivosti.

»Každá ryba vezme,« říkával v podobenství, »ale rybář musí věděti, kdy, kde a na jaké vnadidlo.« Nechápavým pak dodával: »A člověk má dvě ruce, no honzej, Hádo, proč? Inu, aby bral! Hahaha!«

Dokud si Nevoda nezašel do hospody a nezazpíval si, byl mužem opatrným, ba byloli třeba i úlisným. Uměl s pány mluvit a jednat, jako by másla ukrajoval. Byl také člověk pobožný, a slovo jeho platilo jako peníz, ale když ho někdo chtěl uhnati, rozhněval se a pověděl své mínění třeba panu vrchnímu v kanceláři. Mnoho dobrých obchodů si tak pokazil, ale nelitoval, jen když to, co uznal za pravdu, obhájil.

V rodině své panoval jako král, byl přísný a netrpěl odmluvy, proto synové jeho raději se mu vyhnuli, když slepě bouřil. Věděli, že již o třetí hodině ranní bude zase hlaholiti jeho mo-

hutný hlas, svolávající je a čeleď k práci. Rozháněl je na všecky strany, poroučeje určitě a úsečně: »Ty Francku,« poroučel nejstaršímu, »půjdeš s Matesem k Sopřečskému rybníku, chodí tam škodná, však víš.«

Franeek, dvacetipětiletý muž, nevelikě ale mrštné postavy a jiskrných, černých očí, věděl o té škodné lépe než starý. Kývl jen na tovaryše Matesa, a už šli. Na Matesa se muselo kývat. Byltě hluchoněmý mladý člověk, ale obratný v práci. Starý Nevoda byl s ním spokojen.

»S rybami bez toho nemůže mluvit, ať je němý, jen když má silné ruce, a to má.«

»Ty, Josefe, ještě, myslím, spíš. Jdi zdvihat, nebo se ti úhoři ukroutí, a nespi, slyšíš? Však se za tebou podívám. — Jedeš! Nevíš, kam patříš?« rozkřikl se starý na chlapce asi patnáctiletého, Vaška; to byl učenník-mučedník.

Vašek věděl hned, kam patří, popadl hák a skočil do loďky Josefovy, který se měl již k odjezdu.

»A co ty, skrčku, zevluješ?« obrátil se k nejmladšímu synu, kterému bylo asi dvacet let, ač podle drobné postavy zdál se býti dosud chlapcem. »Pod Semlínem jsou měchy, však víš, kde, hybaj!«

Jan, nejmladší syn Nevodův, věděl, že musí dnes k měchům, ale neodvážil se jíti dříve, dokud nebyl poslán, neboť toho starý nestrpěl. Dokud neporučil, nesmělo se nic státi. Jan byl miláčkem matčiným, kdežto starý Nevoda miloval nejvíce syna druhorozeného Josefa, ač mu to nijak nedával na jevo, ba spíše se s ním vadil než s jinými. Chtěl, aby mu Josef byl ve všem tak podoben, jako mu byl podoben tělem. Také Josef byl vysoké postavy, ale rovný jako jilm, údů souměrných a pohybů pěkných. Jeho tvář byla podlouhlá, vždy pobledlá, tak že tím nápadnější byly jeho červené rty, nad nimiž černal se proužek vousků.

Zvláštní byl ale jeho pohled. Velké jeho černé oči hleděly vždy snivě a měkce, ale neviděly vždy toho, na co se dívaly. A to starého Nevodu rmoutilo, poznal, že v tomto chlapci jest duše cizí, nikoliv jeho, Nevodova. Josef nevyhledával společnosti, byl mírný, tichý a nejraději projížděl se po Labi, leže v lodičce na znak a hledě do oblak.

»Je z vodní ženky ten kluk, spí chodě, nerozumím tomu,« bručíval si starý hledě za Josefem laskavě, jak se na nikoho nikdy nedíval.

Když vypravil syny, vrátil se do chalupy. Žena jeho ještě spala, příchodem svým ji probudil.

»Už šli?« ptala se, »kolik je hodin?«

»Jde už na čtvrtou.« Nevoda odešel k oknu, kde při zdi stála hrubá lavice. Tam klekl na zemi, podepřel lokte o lavici a polohlasitě se modlil. Nevodka si ještě zdřímla, neslyšela, jak její muž chvilkami vzdychá, jak některá slova vyráží silněji, jak hlavou o lavici bije.

Po dlouhé chvíli vstal rybář a vyhledal na okně dýmku, ale nezapálil si v chalupě, nýbrž vyšel na dvůr a tam teprve rozkřesal do hubky; přál stařence, aby si ještě pospala.

Kdykoliv Nevoda bouřil, šlo mu vše s cesty i ten Čap pes, jen Nevodka se nebála ani sakrů ani hromů. Jako by jich ani neslyšela a přece to byla žena malá, drobná, jako míšenské jablíčko, přes zimu zachované, scvrklá. Nic jinak nenazvala muže než Jozífku, a když se nejvíce vztekal, ptala se ho na nejvšednější věci, jako by se nechumelilo. A Nevoda nic. Ženy se jeho hromování netýkalo, ba zavilý ten muž, k hněvu tak náchylný, přestal hřešiti, když mu jeho drobná žena řekla, že už je toho dost, až Pán Bůh brání. Takhle že láteří jen soldáti.

»A rybáři!« vybuchl Nevoda, ale hned potom se zasmál a umlkl. Na ženu nikdy nevykřikl a než něco důležitého podnikl, poradil se s Bětuškou. A důležitého podnikal dost a dost.

»Tady na Labi je žabaření, to bych se ani šupin nenajedl,« říkával, »to je tak pro ukrácení dlouhé chvíle.« Nevoda nebyl rybáříček, ale rybář. V té době byly napuštěny Bohdanečské rybníky, a mimo to v okolí na panském bylo rybníků dost a dost, kde dnes není po nich ani památky. A to byla Nevodova Praha.

Panství Pardubické šlo tenkrát z ručky do ručky, a proto i v kancelářích bývali často jiní úředníci, a s těmi míval Nevoda svízele. Každý měl jiného koníčka, a na přízni pana vrchního Nevodovi přece záleželo. Stalo se mu jednou s panem vrchním, kovaným Němcem, že si div do vlasů nevjeli. Němec pořád vedl svou: »Ty, rybarš, pěkny platit!«

Ale nepřišel na pravého. Nevoda hned sekundoval: »Ty vrchní, budu, až budu vědět zač. Tu vaši žabárnu nechci ani zadarmo, a neumíšli po našem, nechtěj našich peněz!«

Bouchl dveřmi za sebou. Hnali za ním biřice, a ten dostihl Nevodu ve vrátnici.

»He, rybáři, stůj! pan vrchní poroučí, půjdeš do šatlavy!«

Nevoda se pomalu obrátil. Zdálo se, že se v ramenech ještě více nachýlil, hlavu shýbl jako lev, chystající se ke skoku, oči mu zablýskly

»Jdi!« houkl na biřice, který opatrně ustoupil, »ale řekni, ať se vrchní schová!«

Biřic asi poctivě vzkázání vyřídil, neboť když se Nevoda dokolébal ke kanceláři, byly dvéře zamčeny. Nevoda do nich kopl, odplivl, něco jadrného řekl a šel neznepokojován domů.

Chlumecký vrchní Vrták byl lakomý malý mužík, který jen tenkrát jednal, když viděl peníze vysázené na dřevo. Bral oběma rukama. Nevoda přišel, aby najal rybníky. Vrchní se pohrdlivě podíval na starého rybáře.

»Co? Vy že chcete naše rybníky? Holečku, ty stojí mnoho peněz, to nebude nic pro vás. Viděl jste je? Znáte je?«

»I ano, milostpane, znám tu vodičku, trvám, dříve a lépe než vy.«

»Co, cože? Vy se opovažujete?« Vrchní vyskočiv, stanul jako křeček proti medvědu.

»Co se opovažuji?« opáčil Nevoda a v očích se mu zablesklo. »Kupuji a o tom, že znám hraběcí vody lépe než vy, nepochybujte, mluvím pravdu. A pravda i před Boha. Tak co za to?«

Vrchní si sedl a zlost ním hrála. »Mnoho peněz, kterých nemáte. Pravda před Boha,« jizlivě se zasmál.

Nevoda ani nemukl. Sáhl do náprsní kapsy a vytáhl tobolku (to bylo tenkrát něco zvláštního, neboť ještě po dlouhá léta nosili řezníci a jiní obchodníci peníze v opasku) a rozevřev ji jako tahací harmoniku, vysazoval na stůl celé řady bankocetlí, až užaslému vrchnímu klesla brada.

»Tady je tisíc jednušek na závdavek. To snad bude dost,« řekl Nevoda klidně. Pan vrchní, vida peníze, změkl. Obchod ujednán velmi rychle.

Když Nevoda odcházel z kanceláře, setkal se ve dveřích s pannou již letitou.

»Papá, papá!« volala, nevšímajíc si rybáře, »pojď se podívat, pojď se podívat!«

»No, co pak, drahoušku!« tázal se pan vrchní sladce.

»Jakýsi muž přinesl rybu, ale tákovou!« panna ukazovala rozpřahujíc paže. »Tady je na chodbě.«

Pan vrchní vyšel za Nevodou, který se šibalsky usmál; věděl, kolik uhodilo.

Vskutku na kamenné chodbě ležela znamenitá ryba, a u ní stál Mates. Když spatřil svého pána a mistra, usmál se, až se mu zabělely husté zuby, a silně kýval hlavou.

»I pro pána krále, to je laks!« zvolal pan vrchní, hledě se zalíbením na rybu.

»Losos, vzácný pane,« řekl Nevoda, »losos; takové ryby ve vašich vodičkách není, tak jsem ji tento — —«

»Vy se nezdáte . . .,« pohrozil pan vrchní prstem na rybáře, ale úsměv v jeho tváři ještě více rozkvetl.

»Já že se nezdám? Hahaha! Pane vrchní, já se nezdám?« Pak Nevoda pošoupl širák na hlavě, nemotorně se uklonil a kolébal se ven. Mates, nečekaje na zpropitné, hnal se za ním.

Když bylo pět hodin, vstala rybářka. Podívala se po svém hospodářství, nakrmila drůbež, skočila do chléva, aby se přesvědčila, jestli služka obstarala dobytek, a pak vařila snídaní. Nevodu již nikde nespatřila, šel se jistě podívati za chlapci.

Ač byla rybářka již také stará, přece čile se pohybovala. Vařila polévku pro muže, děti i čeleď, a muselo jí býti mnoho, neboť sedne-li ke stolu osm osob, něco spotřebují. Jako tatínek miloval Josefa, tak byl mazánkem matčiným Jan. Byl slabého těla, trochu šilhal a snad právě pro tyto vlastnosti měla jej matka ráda, Odložila vždy nejlepší sousto pro Jeníčka, a když nebyl tatík doma, trochu se s ním i pomazlila. Nejstarší syn František nebyl tuze milován, ač povahou a duševními vlastnostmi se nejvice potatil. Byl prudký, vášnivý, ale také dobrý; ač neměl postavy a

síly otcovy, nahradila mu příroda bystřejší smysl pozorovací. Byl vytrvalý, činný a podnikavý. Otci ustupoval, uznávaje jeho moudrost a zkušenost, ale nebál se ho. Věděl, že se s otcem jednou utká, ale byl si též vědom, že zvítězí.

Toto utkání přišlo náhle. František zamiloval se do děvčete, a rozhodl se, že si je vezme za ženu. Řekl to otci přímo a požádal o svolení.

Starý Nevoda se chvíli rozmýšlel. »A lepšího jsi nenalezl nic?« řekl, mrače se.

»Ne,« odpověděl syn »a nechci hledat.«

»Aj?« Starý Nevoda zvedl obočí a shýbl ramena. »Ty nechceš? To jest, ty mně oznamuješ, že si vezmeš Terinku a tím je vše odbyto?«

»Ne, prosím vás za dovolení,« řekl syn.

»Divně prosíš. A což kdy bych řekl ne?«

Otec a syn se nyní podívali vzájemně do očí. Po chvíli odvrátil oči — otec. Cítil to již od nějaké doby, že synů neudrží v bezmezné poslušnosti. Ač byl panovačný, uznal, že »chlapci« přestali býti dětmi a že musejí míti také svůj rozum.

»Co pak, kdy bys ty umřel?« řekla mu kdysi žena, »co bude s chlapci? Pořád je držíš jako na provázku.«

Tato slova často se mu vracela na mysl i uznal jejich váhu.

Proto nyní odvrátil oči. Viděl, že František má svou vůli, ten se neztratí; ale v tom vzepjal se v jeho duši také hněv. Vzpomněl si, že ustupuje. A komu ustupuje? Škvrněti, které pamatoval takovéhle — v košilce. Oho! Oho!

Rychle obrátil oči k synovi; ale oči synovy dosud tkvěly na jeho tváři, a starému se zdálo, že jej ty zraky porážejí, že jej nutí, aby svolil.

Vyskočil jako raněný tur. »Jdi mi s očí!«

»Jdu a s Bohem, tatínku, mějte se tu dobře,« řekl syn a odcházel.

»Co? Cože? Stůj! Ani krok! Ty hlaváči! A co naše živnost? Jsem stár, tys to všecko vedl, komu mne necháš?«

Starý Nevoda prozrazoval slabost; ano, byl již stár a jeho láska k pravdě a spravedlnosti zvítězila. Neměl nic proti Terince, ale syna ztratiti nechtěl.

»Budu pracovati s vámi, tatínku,« řekl syn, »bude vše, jako bylo.«

»A bude to dobře,« řekla rybářka vcházejíc. »No, už jste se shodli?

»Dám ti kus Labe.« řekl Nevoda »až k Boučinám. Hospodař si v tom, ale neceď to! Slyšiš? Voda nás živí a dáví, proto ji nesmíš šidit. Chytej se rybníků! No, uvidíme. A s pány se uč mluvit.«

To byly otcovské rady a požehnání.

»Také Terinku sem přiveď!« řekla matka, připomínajíc tak otci, co zapomněl.

»Přiveď, přiveď,« souhlasil Nevoda »a jejího tátu taky, a teď hybaj, práce stojí.«

Volba Františkova nebyla vlastně zlá, a starý Nevoda chystal se k odporu jen proto, že syn přišel již jaksi s hotovou událostí a neradil se dříve s otcem. Terinka Půlpánova byla jedinou dcerou ze mlýna dole na Labi, skoro pod Újezdem. Starý Nevoda Terynku znal a slyšel dosti chvály o její hospodárnosti, ale i kdy by neslyšel, věděl, jací jsou Půlpáni škrtilové, ti že krejcar třikrát na dlani obrátí a pak jej teprve klidně vstrčí do kapsy, nežli by jej vydali. Mlýn jejich byl vlastně mlýnek o dvou složeních, všecko ode dřeva postaveno a červotočinou prolezlé, ale byl to přece mlýn na živé vodě.

František mlynářství mnoho nerozumí, ale starý rybář nepochyboval o svém synu. František to pochytí jedna dvě a pak při mlynářství zůstane rybářem. Je tam pěkná vodička, a František si musí postavit slapy. Pane, to bude ouhořů, a lososi se také dostanou, až budou přeskakovati jez! Ale těm škrtilům se nesmí František poddat, však proto promluví Nevoda Půlpánovi do duše a podváže ho pěkně zkrátka. Všecko černé na bílém! Obyčejně stačilo Nevodovi podání ruky, ale s Půlpánem se muselo jinak, ten nemyslel upřímně ani pozdravení.

Tak rozvažoval starý Nevoda, připravuje se na setkání s Půlpánem. V neděli odpoledne Půlpán vskutku do osamělé rybárny Zástržské přišel a byl uvítán poctivě a přátelsky. Mlynář přišel ve svátečním zeleném kabátě se širokým límcem a dlouhými šosy. Protože měl na dlouhém žilnatém krku uvázaný černý hedvábný šátek a hubenou tvář vyholenou, byl podoben knězi nebo aspoň kantorovi. Široké šosy přikrývaly černé kozlovice a plácaly při každém kroku o lesklé holinky jeho bot.

Vešel s úsměvem ve tváři. Černé malé jeho oči těkaly sice nejistě po všech koutech, ale úzké rty jeho se usmívaly, jen ostrý nos a vystouplá brada kazily ten úsměv. Nos jeho se krčil, jako by větřil, a brada vyzývala.

Starý Nevoda vstal od stolu, neměl kabátu na sobě, jen červenou vestu s drobnými olověnými knoflíčky a košili širokých rukávů, které byly lemovány modrou páskou a svázány u pěstí tkaničkami. Knoflíčků tehdy ještě nemívali. Zakolébal se na silných nohou, trochu se srovnal v zádech a podávaje ruku mlynářovi, vítal jej: »No, pozdrav vás Bůh, pane otče, vítejte k nám!«

Mlynář byl patrně potěšen. Potřásl pravicí rybářovou a řekl, ohlížeje se po panímámě rybářce: »Štěstí a pokoj domu tomu. Děkuju za přivítání a panímámě mám vyřídit pěkné pozdravení.« Usmál se a zamžikal černýma očima; uhodil hned na čep.

Panímáma poděkovala za pozdravení, zbytečně utřela zástěrou čistě vydrhnutou stolici, v jejímž opěradle vyříznuto bylo srdéčko, a hospodář pobídl hostě, aby si sedl. Mlynář však postavil dříve dubovku do kouta a čepici zavěsil na ni, pak si ze široka usedl, pohladil si vlasy a plácnuv dlaněmi na kolena, pozvedl hlavu a zase s úsměvem, ale rozvážně promluvil: »Máme,

chvála Bohu, hezky a zdá se, že časy potrvají. Obešel jsem dolejší hona a viděl jsem, jak se ozimy pěkně drží, jako kožichy.«

Nevoda sedl za stůl a opřev se rukama o desku, díval se hostu do očí.

»Pravda, pravda, ale na podzim není možná věřit; přijde suchá zima a osení vymoří, padne mnoho sněhu a pole vyleží. Ale našeho Frantíka jste, pane otče neviděl?« zatočil náhle Nevoda. Teď zase rybář zadrhl shonku.

»I viděl, viděl,« odtušil mlynář a trochu se zarděl, »a povídal mně, že byste rád, totiž abych se u vás stavil, a tak, jak mě tu máte, abych rovnou řekl, přišel jsem na námluvy. Hehehe!«

Bylo zřejmo, že starý lišák měl nastudovanou řeč a že mu ji Nevoda svou náhlou otázkou sešmodrchal.

»Tak? Panímámo, podívej se, poslouchej, co pan otec povídá. No no, budeli to·vůle Boží a shodnouli se naše děti a my, co říkáš, panímámo?« Teď byl starý Nevoda ve svém živlu, mohl pana otce trochu proháněti. Ale panímáma znala Nevodu tuze dobře a bála se, aby se snad muži ze žertu do opravdy nerozkmotřili, proto přispěchala mlynářovi na pomoc.

»František nám již pověděl, a nám se jeho oumysl líbí. Známe Terinku od malička a vás také. Tak nemáteli vy nic proti tomu, ať se jen mladí vezmou a Pán Bůh jim požehná.«

Pan otec Půlpán si zjevně oddechl: »Pravda, boží pravda. Také my jsme spokojeni. František jest pořádný chasník a dovede se oháněti. Všecka čest, ale — — «

»Jaké ale?« otázal se rybář prudce a schýlil hlavu.

Mlynář jako by nepostřehl hnutí rybářova, klidně pokračoval: »Ale to není všecko. My staří se musíme postarati o to, aby mladí měli co zobat. Hehehe. Ne?«

»Dobře řečeno,« pochválil rybář. »Můj syn František má svou živnost, ode mne dostane Labe od Aronky až k Boučinám, dále dostane tři lodi a náčiní. Protože ale nechci, aby cabounil, dostane tisíc jednušek na dřevo, aby mohl najímati rybníky. A teď je řada na vás, pane otče!«

Mlynář spokojeně kýval hlavou, pak zamysliv se trochu, řekl: »Dobře jste se, mistře, o syna postaral, dobře; také já promluvím od srdce.«

Rybář sebou hnul. To »srdce« se mu nelíbilo.

»Dám Terince naší všecko, co mám, rozumějte, po své smrti — všecko, co mám, komu bych to dal? Že ne? Ale — — «

»Zase ale!« vyhrkl rybář.

»Ale jsme tu ještě my dva, panímáma a já, a na vejminek se nám ještě nechce.«

»To jako byste nechtěl dáti své dceři teď nic?« otázal se rybář prudce.

»To neříkám. Všecko dám, ale teď nemohu. Či mohu? Stál bych jako hruška v poli, každý by mne oškubal. Že ne?«

»Takhle bychom daleko nepřišli, pane otče! Povím vám, jak si to myslím. Máte mlýn, pravda již starý, který potřebuje

oprav, máte pole a louku. Dejte dětem buď mlýn, nebo pole, nebo louku. Syn můj bude pro vás pracovat, bude vydělávat a proto musí dostat kontrakt na to, co bude jeho u vás. Rozmyslete si to dobře. Dokud nebude kontrakt podepsán, nebudeme o té věci mluvit.«

Mlynář rybáře dobře znal a věděl, že nepopustí ani vlasu z toho, co řekl. Proto se nutil, slíbil, že udělá co rybář chce, ale že se ještě s panímámou poradí, co by měli mladým připsati. Ale za tuto »oběť« přece ještě něco chtěl.

»Dobytka máme málo,« začal úlisně, »vloni jsme měli ve chlévě dva pády, snad byste mohl Františkovi dva kousky přidat?«

Rybářovi naběhly žíly na čele, udeřil pěstí do stolu a vstal: »Řekněte mně, mlynáři, chcete pro svou dceru mého syna, nebo raději pár mých krav?«

Teď musela promluviti do toho panímáma.

Viděla, že v Nevodovi již kypí krev, a také mlynáři naskočily rudé skvrny na bledých tvářích.

»O takové menší věci již se dohodneme, a náš starý udělá, co uzná za dobré. Jen se nehoršete, v hněvu člověk nic moudrého nevyvede.«

Námluvy skončily tedy poměrně klidně, a ježto obě strany, vidouce ze sňatku mladých prospěch, polevily ve svých požadavcích, přiženil se po krátkém čase František Nevoda do mlýna Půlpánova.

Brzo poznal starý Nevoda, že František byl v živnosti jeho pravou rukou, které nyní neměl. František ovšem také nyní otci tu a tam pomáhal, ale měl své práce a svých starostí až nad hlavu. Byl podnikavý, odvážný, a den a noc mu nestačovaly na všecko, co vykonati chtěl. Ještě že měl tchána a tchýni, kteří byli zvyklí pracovati do úpadu. A práce přibývalo. S příchodem Františkovým jako by se sneslo Boží požehnání na mlýn Půlpánův. Dříve jezdili mleči i přes vodu do mlýna Jánského, který stál na protějším břehu a mlel na čtyřech složeních, ale nyní přijížděli k Půlpánům nejen všichni mleči z této strany, nýbrž obrátila se karta, a mleči přejížděli přes Labe i s protějšího břehu. Ovšem si přáli jednati s mladým »mlynářem«, který jich nešidil.

Starý Nevoda to všecko viděl. Do mlýna sice přišel zřídka, ale pozoroval vše bedlivě.

»O, Frantík, Frantík, ten je chlapík,« říkával ženě, ale tím více se rmoutil, že Josef, jeho milý Josef, chlapík není. O Jana se hrubě nestaral, považuje ho za příliš mladého.

Starý Nevoda stále čekal, že se Josef změní, postaral se o to, aby synovi opatřil společnost, dával mu peníze, vybízel ho, jen aby si vyšel, a chceli, aby si i zahýřil, ale Josef se jen vlídně usmál, poděkoval za peníze, které dal matce, a zůstal zase takovým samotářem tichým a spokojeným, jakým byl. Jen jediného litoval, že nemůže se nikomu svěřiti s tím, jak je šťasten, když

buď za dne pluje po řece a opájí svou duši těmi krásami, jež jsou tak štědře rozhozeny podél Labe. Jak rád by někomu vylíčil ty nádherné obrazy, které jej tak uchvacovaly svou rozmanitostí a barvitostí. Na podzim, kdy jehličnaté lesy ovanuty modrou mlhou a lemovány žlutými a rudými pasy bříz a habrů shlížely se v jasné hladině Labe, zdávalo se mu, že není nic krásnějšího na světě a že v nebi nemůže být pěkněji. Jindy, když slunce zapadalo a krvavě zbarvilo řeku a na stromy, keře, luka a pole nadechlo růžový opar, zůstával v zanícení státi na lodičce, a jeho duše kořila se Stvořiteli. Avšak byly i chvíle nevyslovitelného blaha pro Josefa, když za letních nocí toulal se po Labi. Hluboké tmavé stíny padaly na vodu, z houštin vycházely vzdechy tajemných bytostí, bělokřídlé jepice se jako drobné vločky sněhové snášely nad černou vodu a ryby jako divé lapaly, mrskaly sebou, vystřelovaly z vody, čeříce černou hladinu, na níž tvořily se třpytivé kruhy. Vysoko nad korunami vazů a dubů klenula se tmavá obloha a na ní hořely hvězdy, zhlížejíce se ve vodě. Ticho bylo, ne však mrtvé ticho, ale plné šeptů a vzdechů, a když náhle zahrčel lelek, trhl sebou Josef v lodičce leknutím, ale upokojiv se opět, upadal v čarovnou moc letní noci a její poesie.

Časem pozval některého soudruha, aby s ním užil těch krás, ale soudruh měl na mysli jiné věci a brzy Josefa opustil. Josef vzpomínal na časná jitra, dokud se mlhy jako závoje táhnou nad řekou a pak volně mizejí v doubravách, kde ukryty jsou vodní ženky a ty z nich své šaty tkají; vzpomínal na mrazivé noci, kdy vydry pobíhaly po ledě, zanechávajíce za sebou široké stopy, kdy na výhřevech klevetily divoké kachny a ostré měsíčné světlo tvořilo na ledě bizarní bílé obrazy mezi modravými stíny holých stromů. A což, když se z jara řeka rozvodnila. Hoj! Jaké spousty kalné zarudlé vody hnaly se korytem, jak rvaly a strhovaly vše, co jim stálo v cestě, jak se statné stromy, jimž řeka podemlela kořeny, kácely do kypících a bouřících vln, jak se tam jako stébla točily, jak se potápěly a hnány proudem lámaly se a praskaly. A spousty vodní přibývaly stále, vylévaly se z břehů a zaplavovaly luka i pole daleko široko, vnikaly do lesů, tak že stromy stály ve vodě, jako by jedinou rovinou uťaty byly.

Starý Nevoda říkal, že Josef chodě spí, a Josef v skutku stále snil, ale ten jeho sen byl jeho život. Vyrostl v rybárně odloučené od lidských obydlí, od dětství se odtud nevzdálil, leda jen na několik hodin, a ježto duše jeho byla vnímava pro krásy přírodní, nenacházel větší rozkoše než pozorovati je.

Mladší bratr Jan nebyl nikdy úplně zdráv; býval zimomřivý a opouštěl bratra Josefa pospíchaje k matce, která mazlíčka zahřívala a krmila pamlsky. A přece tento Jeník způsobil matce největší hoře. Kdysi z jara za velké vody se umáchal, odstraňuje ledy, nastydl a po krátké nemoci zemřel.

Starý Nevoda neplakal, ale hluboce se zamyslil, jako by si teď náhle uvědomil, že mu odešel z rodiny člen, kterému věnoval nejméně pozornosti, a nyní, když odešel, vzal s sebou kus srdce

otcova. Jeho bolest byla tím větší, čím méně ji mohl projeviti slovy nebo slzami. Nechápal, proč si tak málo nejmladšího všímal. Nedělo se to schválně, myslil, že na nejmladšího jest dosti času. A on odešel, odešel a péče otcovy se nedočkal.

Jeho smrtí jako by zůstaly dvéře otevřeny. Všude vnikaly mráz, úzkost, starosti a nemoci. Stará rybářka dlouho miláčka svého nepřečkala. Nepozdravila se od synova pohřbu, a když zavoněla sena na lukách, ona zavřela oči na vždy. Tenkrát starý Nevoda plakal jako malé dítě. Zůstal v rybárně už jen s Josefem. Hospodářství nemohl udržeti v dosavadním rozsahu, nebylo hospodyně, sám byl stár a Josef ženiti se nechtěl.

Nyní nemusel Půlpán žádati o krávy, Nevoda poslal je Františkovi sám. Ale Půlpán se z toho daru dlouho neradoval — také on odešel na pravdu boží.

Teď již Nevoda ani do hospody nechodil, již nepřevracel stolů, již nehýřil, ale do kostela chodil častěji a tam polohlasitě se modlil, nic se neohlížeje, že se mu mladší posmívali, ti, kteří ho neznali, kteří dosud nedovedli pochopiti tvrdost života. Však z jeho bývalých soudruhů byl tu již málo kdo, a ti co byli, chýlili se ke hrobu, jako se staré stromy chýlí nad vodu.

Větších obchodů Nevoda již zanechal úplně, jen po Labi se ještě projel, aby dohledl na práci Josefovu, ale s Josefem byl vždy nespokojenější a nešťastnější. Josef chytal se knih. Ví Bůh, kde je všecky sehnal, tenkrát bývaly knihy vzácné, ale Josef dovedl je vypátrati a nelitoval ani cesty ani peněz, jen aby je měl.

A jak s obavami hledíval starý rybář na Josefa, tak s podivem hledíval na Františka. Tomu přibývalo majetku vůčihledě. Teprve po smrti starého Půlpána se ukázalo, jaké tam bylo jmění, a František uměl s tím jměním zacházeti. Dočkal se otec Nevoda velkých změn. František dal zbořiti starý dřevěný mlýn a pustil se do stavby mlýna kamenného, odvodnil močály a nabyl tím krásné louky, koupil kus neplodné půdy zanešené po léta pískem a oblázky, dal vystavěti taras, aby bránil vodě a na neplodné půdě vykouzlil proutnici a kus lesa. Ale když počal opravovati jez a proskočily řeči, že to bude státi nejméně deset tisíc zlatých, zašel starý Nevoda do mlýna, aby synovi domluvil a ho varoval.

Ale František se smál: »Tatínku, dláždím si do Janského mlýna cestičku. Vidíte, mám již dva hochy, a těm by bylo jednoho mlýna málo. Až umačkám Janského, budu pánem celého Labe.« Těmito slovy přiznal se otci k tomu, co bylo cílem jeho života, co však dosud pečlivě tajil. Chtěl se zbaviti soutěže stůj co stůj, chtěl ovládati celou řeku až po mlýny dolejší na hodiny vzdálené.

»A hochu, Františku, máš na to dost peněz?« ptal se rybář skoro se strachem.

»Mám, tatínku, mám, a když nemám, mají je jinde. I s cizími penězi možno pracovati, jen když se vydělává.«

»Ne,« řekl rybář krátce a nedal se přesvědčiti. Odešel ze mlýna potřásaje nedůvěřivě hlavou. Obával se zlých konců. Jeho duše byla nyní jen plna vzpomínek, opustila ho energie a bývalá výbojnost, a přece tuto energii zdědil syn jeho František po něm. Starý Nevoda nedočkal se již ukončení toho tajného a urputného zápasu, který se odbýval mezi majetníky obou mlýnů; nedočkal se vítězství synova, jemuž pomohla i náhoda. Mlýn Janského vyhořel do základů, zapálen byv bleskem. Janský odešel s prázdnýma rukama, spáleniště koupil od věřitelů František Nevoda za fatku. Cestičku měl již vydlážděnu.

Starý Nevoda zemřel klidně vysílením. Dočkal se pěkného věku osmdesáti sedmi let. Jen syn Josef byl u jeho lůžka, neboť si smrt přišla pro Nevodu znenadání. Ráno ještě seděl stařec na dvoře, vyhřívaje se na sluníčku. K poledni bylo mu nevolno a proto si šel lehnout do světnice.

Josef se nedávno vrátil od Labe a zvěděv, že je otci nevolno, chtěl jíti pro lékaře, ale otec nedal.

»Nech toho,« řekl, »odpočinu si a bude zase dobře, ale pana pátera bys mohl zavolati.«

»Doběhne tam Kačka, děvečka, zůstanu u vás, kdy byste něco potřeboval,« řekl Josef a vyšel na dvůr, aby poslal Kačku do Oujezdce.

Když se vrátil do světnice, dřímal otec, ale za chviličku se z dřímoty probral, obrátil hlavu a tiše řekl: »Josefe, pojď sem! Sedni!«

Josef uposlechl a sedl na pelesť. Starý vzal syna za ruku. »Josefe,« řekl tiše a s namáháním. »Miloval jsem tě více než jiné, Bůh mi odpusť, — a mám o tebe starost. Řekni Františkovi, aby pamatoval, že Nevodové byli poctivci, ať jimi zůstanou!«

Stařec umlkl, a zdálo se, že zase zdříml. Asi po půl hodince vytrhl se opět z dřímoty, vytřeštil oči a zvolal: »Kačka nejde! Josefe, poctivci!«

Pak se ztišil. Josef vyšel ven, aby se podíval, zdali již kněz se služkou přichází, ale když se vrátil do světnice, starý Nevoda již nedýchal . . .

Uplynulo mnoho let. Stará rybárna Zástržská již zmizela. Když její majetník, známý v okolí jako podivín, zemřel, byla i rybárna zbořena.

Pod Oujezdem stojí dva výstavné mlýny, cukrovar a mnoho dělnických domků. Vznikla tu celá osada. Závody prospívají, jmění vzrůstá, Nevodové se stále vzmáhají.

Malé elegie.

Od

Jaroslava Vrchlického.

(Památce sestry Emy.)

I.

Pár honů dál . . .

Pár honů dál . . . a uvidím
i v mlze bílou zeď.
Tam táhne se skrz vlaku dým
a nočních stínů změť
ta známá, bílá zeď.

Pár štíhlých thují kývá tam
mé sestry nad hrobem,
já v kupé sedím tich a sám
a vše mi — divným snem.

Pár honů jen — a seskočit
bych moh — jít k hrobu blíž . . .
té mrtvé slovo povědít:
Rci, sestřičko, jak spíš?
To roky tři jsou již! —

Tak málo tobě podal svět
a chtělas žíti, víš?
Tak brzy mládí svad Ti květ,
mně nechalas tu tíž!

A duní vlak a funí vlak,
sám sedím v něm jak duch,
a jede, sotva stihne zrak,
zdi bílé po tmě pruh . . .

Pár honů dál — vlak nestane . . .
Zde hřbitov . . . mih se, znik . . .
Spi sladce, srdce oddané!
to mé již tvojím zůstane . . .
co život? — pouhý mžik!

Jak ten, jímž vlak tu uhání
kol tvého hřbitova,
trn do srdce, trn do skrání —
bilance hotova . . .

A kdy by starých edenů
měl vítati mne lesk,
když, sestro, na tě vzpomenu,
hřmím mořem ledů, plamenů,
mou duši jímá stesk . . .

Vždy chci i v plesu největším
být hrobu tvému blíž,
jen otázkou se vyléčím.
Rci, sestřičko, jak spíš,
tři dlouhé roky již?

Nač jsem se ptal, vlak duní dál
a v srdci stará tíž!

II

In memoriam

O Štědrém večeru — den chmurný byl a šedý —
jsem z milé ruky dostal bílý bez,
ó, kterak byl bych rád jej k tvému hrobu nesl
Však daleko tak spíš, dřív den by povstal bledý,
než s touto haluzkou bych na tvém hrobě kles.

Tak všecko odepřít si člověk v žití musí!
Ó, nevíš, rád bych šel, dnes, večer, zítra zas . . .
bych mohl — srdce mé byť pukalo v tom v kusy —
tu snítku složit v hlínu, jež tě dusí . . .
Však nelze . . . Vetknu ji tvůj za obraz.

Vzpomínka šedivé hlavy.

(Když jsme zakládali besedy a Sokolské i zpěvácké spolky.)

Předl pavouk, cizích pánů sluha drzý,
předl lupič pavučinu hustou velmi,
opředl nám města, opřísti chtěl brzy
dědiny též tiché zvykem lstivé šelmy.

Plesá potměšilý, po tkani pobíhá,
tvrdí, že kde visí jeho pavučina,
to država jeho, a na mouchy číhá,
po vlasti vždy nové sítě rozepíná.

Nad Prahou, aj, sokol křídlem mávl valným,
plný jaré síly, ducha nezdolného,
v bystrý let se pouští krajem širodálným,
a hle, ptactvo zpěvné tvoří průvod jeho.

Po Čechách se čacká rozletla druž ptačí,
hnízda staví četná, pavučí tkaň trhá:
»Družnost, síla spolu moc i volnost značí!«
Brzy družná síla na škůdce se vrhá.

Na východě ze mrákoty černošedé
k slunce příchodu se brána prosvětluje —
noční příšery pryč uprchají bledé,
jak srn stádo plaché, které lovce čuje.

Vzejdi, slunko zlaté, probuď nám den jasný,
volnosti zář rozlej po slovanském rodě,
by zněl slavným plesem chorál mnohohlasný
od Šumavských hor až k moři na východě!

Vojtěch Lešetický.

Koroptev.

Venkovský příběh.

Napsal

Karel Červinka.

(Pokračování.)

IV.

Za týden po panském honě zastavil se u starosty četnický strážmistr Burda. Konal právě služební obchůzku po vesnicích a marně se namáhal, aby sehnal nějaký »případ.« Ani tuláčka nepotkal. Bylo po posvíceních, nikde se neprali, ba ani kloudnou krádež nepodařilo se mu vypátrati. Starostové ničeho nevěděli.

Strážmistr mrzutě se plouhal od vesnice k vesnici vysoko napadaným sněhem.

»Jindy bývalo líp,« uvažoval po cestě, »kradlo se, pytlačilo se, tu a tam i vražda se stala. O pořádnou loupež také nebyla nouze. Bývalo tolik pěkných případů, až se rytmistr sám divíval. A teď je ticho a mrtvo. Posledního hajného zastřelili tady pytláci před patnácti lety. Teď se nikdo na takovou věc ani neodváží. Bratří Skleničkové sedí na Pankráci, a člověk si může nohy uběhat, nežli něco sežene. Od té doby, co se žalářník Ceplecha

znovu oženil, nezavadí člověk ani o tuláčka. Všecko se dává zavírat u sousedního soudu, a dokud se mladá paní nenaučí vařit, ani noha sem nepáchne.«

Strážmistr vešel k starostovi do vytopené světnice a unaven sedl na lavici u kamen. Rampouchy na dlouhých knírech rychle tály, a voda v praméncích stékala mu po čistě vyholené bradě. Vytáhl z kapsy služební knížku a mlčky ji podával starostovi.

»A nového tu není nic,« pravil za chvíli, když starosta knížku podepsal, »to už se skoro ani neptám. Nohou už necítím, a pořád nic: Nikdo nic neukradl, nikoho nezabil, zkrátka nikde nic.«

Starosta se rozpačitě zaškrabal za uchem. »Ba, ba, je s tím teď pokoj. Není nic podobného slyšet. Jen hoch se mně vrátil z vojny, taky toho užil.«

Strážmistr mávl mrzutě rukou. O synově návratu vypravoval mu starosta již asi po desáté. Kdy by to byl aspoň kůň s vozem, jejž někdo nechal státi bez dozoru na silnici, pomyslil si. Ale tohle je vůbec pěkná vesnice. O posvícení poprali se tu dokonce i obecní výboři při muzice, a nikdo ani muk, jako by se to samo sebou rozumělo. A když je udal sám o vlastní újmě — od jakési báby se o tom dověděl, — zapřeli před soudem všecko, jako když zamaže, jenom ostuda z toho byla.

»A slepice tu už nekradou?« zeptal se náhle.

»I nekradou! Kdo by teď kradl slepice, když pelichají a nenesou. Pro maso to nikdo neudělá, leda pro to vejce. Když někdo chce mít pečínku, ukradne si koroptev.«

Starosta se zlomyslně ušklíbl. Strážmistr povšimnuv si jeho úsměvu hned se vyptával dále.

»No, a kdo ukradl koroptev?«

Starosta se rozpačitě usmál.

»Ale to se jen tak povídá! Budíkův hoch, co se teď vrátil z vojny, vzal na panském honě koroptev, a doma si ji upekli.«

»To ten kaprál, co má přijít do Bosny k četnictvu?«

»Právě, ten. Dělal honce a zdvihl si ji. Báby to od Rákosníků vynesly, co tam draly peří. Stará Budice se jim pochlubila.«

Strážmistr zakýval hlavou. »A koroptve jsou letos drahé?«

»Pravda, je to moc drahé! Teď všemu připlatilo! Hovězímu a všemu! Zajíce po kilech prodávají. Jedna koroptev stojí bratru za sedmdesát krejcarů.«

»A jak ji chytil?«

»Našel ji. Nejspíš byla střelena, a zdvihl ji. Mně po tom nic není, ale nemá to být. Mladý člověk má na sebe držet. Jaký pak by to byl četník, když krade koroptve!«

Strážmistr se zamračil. Jemu samotnému se kdysi stalo, že našel v lese postřelenou koroptev a domů dětem pro radost ji přinesl. Někdo jej však viděl, a byly z toho nepříjemnosti. »Teď mě ten sedlák špičkuje!« připadlo mu na mysl. — »Četníkem ještě není!« pravil nahlas. »Ostatně kdož ví, jak to vlastně bylo. Až to vyšetřím, tak se teprv dá něco mluvit. Já si jen myslím, že když jej na vojně udělali kaprálem, že má něco v hlavě. Pitomec na vojně nic nepořídí.«

Nyní se opět zamračil starosta. »I je to tam taky všelijaké! Pořádný hoch se tam jen schvátí, — ale darmo mluvit. Náš Josef tam štěstí neměl.«

Strážmistr chvíli neodpovídal. Mrzutě se díval oknem do zasněženého dvora, na němž se husy procházely. Uvažoval, máli se starostovi poddati. Tušil, proč starosta o koroptvi začal. Když někomu ucho utrhnou při rvačce, starosta neví nic. Ale zdvihnešli koroptev, — za dva šestáky ji od pytláka koupíš — starosta se čepejří. A pytlačí tu celá vesnice od starosty počínaje až do posledního podruha.

»A jiného tu nemáte nic nového?«

»Nemáme! Jen u Měkotů že hořelo předešlý týden. Soudím, že si to sám zapálil, protože má assekuraci; shořely mu chlív a stodola, taková chamraď stará.«

»Povídá se snad, že si sám zapálil?«

Starosta se potměšile usmál. »A kdo by to povídal? To by tak ještě scházelo! Kdy by to někdo řekl, bude ho žalovat, já Měkotu znám skrz na skrz. Že býval přede mnou starostou a že ho zas nevolili, čerta by na mě posadil. Mstivý člověk to je, každý se ho tady bojí.«

Strážmistr zavrtěl hlavou. »I já ho dobře znám, není to tak zlé. Škrhola je a nic víc, jináč má srdce dobré. Dokud byl starostou, každý rok mně dva pytle brambor přivezl a nechtěl za to vzít ani krejcar.«

Strážmistr povstal a zvolna se protáhl. »Tak už zas půjdu. Stavím se u Měkotů k vůli ohni, a to druhé si nechám na podruhé.«

Dosti chladně se se starostou rozloučili. Starostovi připadalo, že strážmistr není zcela objektivní.

S Měkotou potkal se strážmistr na dvoře jeho živnosti. Byl to vysoký, hubený člověk, dosud statný padesátník.

»Hořelo tu, koukejme, opravdu hořelo,« zažertoval strážmistr rozhlížeje se po spáleništi.

»I mělo to všecko shořet. Assekurace na to byla, proč by teda nehořelo.«

Strážmistr se rozesmál. »Však už starosta naznačoval,« pravil potichu, »jak se to asi stalo! Ten by vás nejraději viděl na Pankráci.«

Vešli do světnice a posadili se u stolu.

»Kačko, doběhni pro pivo,« poroučel Měkota v předsíni mladší děvečce.

Za chvíli popíjeli, a strážmistr kouřil viržinku, kterou mu Měkota nabídl.

Venku mráz povolil, oteplilo se a počalo sněžiti. Nízká okna plna byla sněhu tiše se chumelícího. Veliká kachlová kamna u dveří sálala teplem. Starší děvečka hbitě se otáčela u plotny. Hospodyně seděla na lavici u kamen s rukama na prsou skříženýma, a její modré oči zadívaly se oknem ven.

»A kdy budete stavět?« zeptal se strážmistr.

»Kde pak teď stavět! Až z jara, dáli Pánbůh! Moc mě to však netěší! Kdy by to bylo ještě nějaký rok počkalo, byl bych si mohl postavit něco lepšího. Ale takhle budu rád, když se z té rány zase vyližu!«

»A jak se starostou vycházíte?«

»Nic spolu nemáme. Od voleb už jsme se ani jednou nechytli do křížku. Sedláci mu říkají ‚baráčnický starosta‘, nebo nebýti baráčníků, byl by se starostou nestal. Od nás se odtrhl, a až ho baráčníci odkopnou, bude se zas mezi nás drát.«

»A prosím vás, co je s tím Budíkovým hochem? Neslyšel jste nic? Že prý o hlavním honě vzal na panském nějakou koroptev.«

Měkota se usmál. »No, to víte od starosty, taky do toho vidím. Budíkův sloužil se starostovým u jedné kumpanie, a starosta mu nemůže odpustit, že Budíkův byl kaprálem a jeho Josef jenom sprostým. Budíkův má zažádáno k četníkům do Bosny, a to je v starostových očích vrchol drzosti. Nejraději by ho zkazil. Bože můj, hoch tam našel postřelenou koroptev, zdvihl ji, donesl ji domů a teď si s ní hraje. To přece je jen hloupost.«

Strážmistr chvíli neodpovídal. Vytáhl z kapsy knížku a zapisoval si něco.

»Snad byste to neudával,« prohodil Měkota.

Strážmistr zvážněl. »Já bych to neudával, ale musím pamatovat na zadní kolečka. Poznamenám si to, a když bude potřebí, tak to teprve udám. To víte, jsem už starý četník a znám své lidi dokonale. Někdo si zmane a napíše anonymní udání rytmistrovi, třeba ještě, že já jsem s Budíkem spolčen.«

»Dělejte tedy, jak uznáte. Ostatně já myslím, že i když to udáte, nemůže z toho nic být.«

Strážmistr mávl odmítavě rukou. »Inu, nemá to zkrátka být. Toť se ví, je to hloupost, ale člověk má mít rozum. Nemyslím, že by to byla zrovna špatnost, ale v takových věcech musí četník mlčet. To se mně stal před patnácti lety, když jsem byl ještě v horách, zvláštní případ. Sedlák tam přistihl ženu při něčem nedovoleném, skočil k plotně, kde stála sekera na štípání dříví, a rozbil jí ženě hlavu. Udání přišlo na naše komando pozdě večer, a já musil s kamarádem ven do zimy, — a tam byly větší zimy než tady — pro vraha. Pozdě v noci jsme tam dorazili. Od silnice, která se táhla údolím, vydrápali jsme se nahoru do statku, jenž byl docela o samotě. Na štěstí jsem to tam znal, a pak svítilo v oknech světlo. V tu chvíli, když jsme tam lezli, strhla se zrovna taková metelice, až jsme myslili, že nás to zasype. Vejdeme dovnitř. Nad stolem v rohu hořela visací lampa. Sedlák seděl úplně ustrojen do svátečních šatů u stolu na lavici a pravou rukou kolíbal dítě na kolíbce. Na zemi u kamen ležela v tratolišti krve zabitá selka. Čeládka, když se ta věc stala, všecka ze statku utekla, sedlák byl doma s dítětem a se zavražděnou sám. Když nás uviděl, vzal mlčky kožich, jejž už měl přichystaný vedle na židli, oblekl na ruce houněné rukavice a pak ke mně klidně ruce napřahoval. Vytáhl jsem z tašky řetízky, navlekl jsem

mu je na ruce, zámeček jsem uzamkl a dlouhý řetěz připjal jsem si k řemenu od šavle. ‚Co naplat', povídal jsem kamarádovi, ‚ty tu zůstaneš a já půjdu s ním'. Eskorta byla nebezpečná, já byl starší, já teda musel s eskortou. Sedlák nepromluvil ani slova. Mrtvola zavražděné ležela u dveří tak, že ji musel překročiti. Venku byla chumelenice. Těžce jsme se dostali na silnici s toho kopce. Tam jsme viděli, že máme vítr zrovna proti sobě. Kamarád musel zůstati ve statku a hlídati mrtvolu a dítě, dokud nepřišla druhého dne soudní komisse. Když se vrátil, svěřil se mi, že strašnější noci ve svém životě nezažil. Já došel se sedlákem do věznice až k ránu. Ale oběsil se jim tam na železné mříži na okně, a když ráno menáž roznášeli, tož byl už studený. Prosím vás, řekněte mi, v čem byla vlastně ta jeho špatnost?«

Ve světnici se zatím setmělo. Hospodyně se zdvihla, rozsvítila lampu a přála dobrého večera. Mladší děvečka po druhé běžela se džbánem pro pivo.

»Já vás vyvezu,« ujišťoval Měkota strážmistra, »máme ouplněk, a koně se mi trochu proběhnou.«

Strážmistr tedy poseděl. Hospodyně jej pohostila večeří, a pak se ještě dlouho hovořilo.

Pozdě v noci čeledín zapřáhl do saní, strážmistr zabalil se do hospodářova kožichu a saně rozletěly se mrazivou měsíčnou zimní nocí. Nabitá manlicherovka klátila se strážmistrovi mezi kolenoma. Podsední kobylka vesele vyskakovala, a starý valach melancholicky klusal po mrznoucím, z večera připadlém sněhu.

V.

Strážmistr na Budíkovu koroptev zapomněl. Naskytly se mu zatím jiné věci, velká krádež peřin v jiné vsi a pokus loupeže nedaleko města, které jej úplně zaujaly, takže událost s koroptví vytratila se mu z paměti.

Schylovalo se k vánocům, a Budík ustavičně čekal, brzoli ho povolají do nové služby. Pracovati nebylo kde. Na lesní práce nových dělníků nepřijímali, a jiné práce nebylo. Náhodou rozstonal se Rákosníkovům čeledín a hospodář požádal Budíka, aby mu vypomohl. Ač nerad, povolil matčiným prosbám a jezdil hospodářovi do lesa pro dříví na výdělek. Nic jiného mu nezbývalo. Matka nevydělávala, a zásoby, které si za léta a podzimu na obilí a bramborách učinila, valem se tenčily. Už se jim bída dívala do světničky. Nečinnost synova byla příčinou mnohých mrzutostí.

»Nač budeš pořád čekat,« říkávala mu matka, »kdy by tam o tebe stáli, už bys to měl dávno tady. Když se ti to tam tak líbilo, měl jsi tam zůstat. To přijdeš zrovna na zimu v nejhorší čas.«

Teprve když začal u Rákosníků jezditi s koňmi, matka se trochu upokojila. Jedla nyní se synem u hospodáře, a tam se aspoň do syta najedli.

Budíkovi jedinou útěchou byla jeho koroptev. Rána se jí zahojila, a ona přivykla člověku, jenž ji ošetřoval. Když býval doma, pouštěl ji z klece, křídla jí před tím ustřihnuv, a koroptev běhala po světničce. Sedala pod postelí, kde jí nasypal čerstvého písku, a klovala zrní z pšeničných klasů. Když někam odcházel, nebo na noc, zavíral ji do klece. Ač ji chtěl původně pustiti na svobodu, nyní se k tomu nemohl odhodlati. Skrýval ji, aby ji nikdo u něho neviděl, a věc se neprozradila. Hospodář Měkota sešel se s ním náhodou v polích a vyprávěl mu, že starosta to udal s tou koroptví strážmistrovi, že by to mohlo míti pro něho veliké nepříjemnosti.

»Mně po tom nic není,« vykládal, »ale starosta je všeho schopen! Mě taky udával, že jsem si zapálil, žalovat bych jej mohl, ale on mně za to nestojí.«

Budík vyslechl Měkotovo napomenutí s patrnými rozpaky.

»No vzal jsem ji,« pravil nerozhodně, »ale zase jsem ji pustil. Tohle přece nebude pan strážmistr udávat, vždyť to nic není!«

»Není, toť se rozumí,« opakoval Měkota horlivě, »a strážmistr tě, myslím, také neudá, je to jinak hodný člověk. Ale mohl by to někdo jiný napsat na ouřad, tady jsou takoví.«

Budík šel domů dosti sklíčen.

Toho dne večer, když koně uklidil a se zapálenou dýmkou po večeři na postel ulehl, s nepokojnou myslí o celé věci znova přemýšlel. Pochopoval teď, že koroptev doma míti nemůže. Učiníli starosta opravdu nějaké udání, přijdou sem třeba hledat, a najdouli u něho koroptev, řeknou, že ji ukradl. A byl by zlodějem . . .

A přece nemohl se odhodlati, aby svou milou koroptev vypustil do zasněžené pláně. Byla dlouhým pobytem v teplé světničce schoulostivělá a na pšenici přivyklá, venku by teď jistě zahynula. Poraněné křídlo se jí sice zhojilo, ale létati by už sotva mohla. V bílém sněhu by ji brzo některý dravec zahlédl. A kde by se potravy dohrabala? Ano, kdy by to bylo z jara, rád by ji do zelených polí pustil. Aspoň v dubnu kdy by to bylo!

A jinak — kam by ji ukryl? Kdy by ji dal s klecí na půdu do sena, i tam by ji mohli nalézti, přijdouli.

Matka, vrátivši se od hospodáře, chvíli jej mlčky pozorovala. Hned poznala, že se mu stalo něco velmi nepříjemného.

»A co se pořád mračíš?« zeptala se konečně, »Koukáš, jako by ti rybník vypálil! Stalo se ti zas něco?«

»Moc se mi toho stalo a snad ještě stane,« odpověděl. A dopodrobna jí vyprávěl, jak ho Měkota potkal a co mu řekl.

Matka trnula. Suché, vráskovité ruce klesly jí do klína na ušpiněnou zástěru. Nejvíce lekala se starostova hněvu. Chudý člověk vždy aby se starostou dobře vycházel. — Kam se poděje, když na něj starosta zanevře? A to pochází od toho, prolétlo jí hlavou, že to tam na té vojně vzal. Hoch nerozumný, proč pánům na vojně neřekl, že to pro něj není, aby to raději dali Josefovi starostovic? Kam se to vynášel? Měl aspoň na starou matku pomyslit!

V tomhle není koroptev, ale lidská pýcha! Hřebínek mu narostl. Kde by si jinak starosta všiml, že někdo najde v lese postřelenou koroptev? Vždyť přece viděl, jak kolikrát z lesa přinesli srnce a doma ho pekli, viděl, jak tlusté, staré duby domů si přinášeli, a mlčel. A taky sem strážmistr chodil! A kolik jich je tady ve vsi, co za svého života nikdy ničeho neukradli? Kradli i obecní výboři, lesní rada přes obecní les v noci na panském pytlačil, každé ráno v září, když byly světlé, měsíčné noci, zajíce domů z panského přinášel. Starosta všecko věděl — a teď se bouří k vůli jedné koroptvičce!

Takové myšlenky táhly matce hlavou, ale pak ji zase pojala soustrast se synem.

»A co by sis to bral do hlavy,« řekla chlácholivě, »ať jen se splete a udá tě! Však já mu povím! Sám krade jako straka! A to dělá, jako by nic neviděl, že taky jiní berou. A berou jako rohatí! Jen ať se splete! Sama ho udám, co jsem všecko viděla!«

»Jak to můžete říkat,« namítal syn, »nic jste neviděla, a i kdy byste viděla, nikdo vám to nedosvědčí. Kde pak někdo bude něco takového prozrazovat!«

»A co teda chceš dělat?«

»Koroptev zas pustím, kde jsem ji vzal, a přijdouli sem hledat, nic nenajdou.«

»A nač bys ji pouštěl, když ji máš. Počítej, jak ji dlouho živíš! Kdy bys ji tam nechal ležet, už by bylo po ní, a neměl by z ní nikdo nic. Však páni pro jednu koroptev nezchudnou. Nic bych se nedivila, kdy by to byl aspoň zajíc nebo srnec. Pak by se mohlo říci, žes to ukradl, ale zdvihnout postřelenou koroptev, doma ji vykurýrovat, aby nechcípla, to není krádež.«

Syn se zamyslil. V duchu souhlasil s matkou. Kolikrát lidé vyberou ptáky z hnízd, a nikdo to za nic nepovažuje. A oč je křepelka menší než koroptev a přece lidé za nic nemají, když někdo domů křepelku přinese a do klece ji dá!

»Snad to přece nemá být,« pravil po delším váhání, »kdy by to bylo dovoleno, starosta by to panu strážmistrovi neříkal.«

»Tak co s ní teda uděláš? Doma jí neměj, nestálo by to za to. Já starostu znám. Je to paličák. Když si na někoho zaleze, nepovolí, dokud neprovede svou. Já vím, jak tamhle Barušce Vondrákovic vyhrával, když od něho ze služby o řepách utekla. Taky ji pro krádež udal, že mu staré šatstvo vzala a domů prý je tátovi donesla. A kde by to bylo té chuděrce na mysl připadlo. Jednou jí dal nějaký starý hadr, co už sám nemohl nosit, a ona to odnesla domů. A pak za to musela tři dni sedět! Ani služební knížku už jí pak nechtěl vydat, prý jsou na to zákony, že kdo byl pro krádež zavřen, služební knížku nesmí dostat. Ba, ba, takový je to člověk.«

»A já mu přeci nic neudělal. Já nevím, proč se vlastně o mne stará. Nebýt mne, kolikrát by byl jeho Josef na vojně zavřen! Kdy bych já se byl za něho u pana féla nepřimluvil, byl pořád u raportu.«

»A to je to právě, zač se ti mstí. Snad by bylo nejlíp, kdy bys už byl odtud pryč. Odešel bys a hned by se na všecko zapomnělo. Ty bys měl pokoj a já taky. Kde pak já, chudá, ubohá ženská, dlouholi budu moci ještě dělat a nebudu odkázána na obec. Kdy bych na krásně dlouho nestonala a vzalo to se mnou náhlý konec: jen si to rozvaž, kde mi kdo co dá!«

»No, jsem tu ještě já!«

»A co pak ty si troufáš! Pán Bůh milý ví, kam tě vítr zanese a jestli tam na starou matku vzpomeneš. A kdy bys vzpoměl, kdo ví, budešli moci pomáhat! Teď jsi tu zahálel kolik měsíců.«

Syn se zasmušil; matka mluvila pravdu. Když byl v Tridentu, skorem jí ani nepsal, o peníze jí psáti nemohl a jiné příčiny neměl. Teprve poslední rok, když byl v dobrovolnické škole cvičitelem a stále měl peníze, vzpomněl si o vánocích a poslal jí soudek vína. I peníze byl by jí mohl poslati, ale sám tenkráte všecko utratil.

»No, přece jsem vám poslal,« zažertoval usmívaje se, »ten soudek vína, co pak už nevíte?«

»Ba, hochu, máš pravdu, už jsem na to ani nevzdychla. Víno jsem tehdy odnesla milostpánovi na faru, když to tak zrovna před vánočními svátky přišlo. Kde pak já, chudá osoba, abych takovou věc pila, to je pro pány. Abych to prodávala, to se také nehodilo. Pan farář měl velkou radost. Povídal mně slova z Písma Svatého, že chudá vdova dává jenom holubice, a já že dávám celý soudek. ‚A moc dobrého vína,‘ pochvaloval si. No, je vidět, že vašemu hochovi na vojně nic neschází. Slečinka farská poslala mi za to černý květovaný šátek.«

»Po druhé vám žádné víno nepošlu,« řekl syn, »měla jste si to sama vypít!«

»Eh co — je čas, abychom šli spát. Snad nám do zítřka jiný rozum přijde,« končila matka rozprávku.

Když ulehli, modlila se matka polo hlasem růženec. Klokočová zrnka třásla se s jejíma chvějícíma rukama. Syn obrátil se ke zdi a v krátké chvíli usnul.

VI.

Probudil se časně ráno, dříve, než jindy ke koňům vstával. Koroptev mu stále na mysli tanula. Zticha přistoupil ke kleci, vzal z ní koroptev k sobě do postele a přitiskl ji jemně k prsům. Z prvu se mu bránila, ale když ji pod peřinu ukryl, ztišila se. Pohladil ji po křídlech. Náhle ucítil na podbřišku zvířete — jindy si toho nevšíml — ostře vyvstalý nádor — neklamnou známku, že i tam byla už někdy koroptev střelena, že však se poranění její zhojilo. V panském revíru toto poranění utržiti nemohla, tam mimo hlavní hon nikdy nehonili, byla tedy ze selské honitby, kde se střílelo od začátku srpna. Ani pánům nepatřila, nýbrž sedlákům, uvažoval a rozhodoval se, že jí do polí nepustí. Když přijdou a budou hledati, ať si ji najdou.

Povstav uložil koroptev zase do klece, rozdělal v kamnech oheň, posadil se na stoličku u kamen a mlčky se díval do dvířek u plotny, kde dříví praskalo. Potom se rozhlížel po světnici, neníli tu nějaký výklenek, kde by klec mohl uschovati, aby jí nikdo nenalezl. Utkvěl očima na černém trámě nad pecí a hned si vzpomněl, že tam je zaražen hřebík. Nemeškaje, pověsil na něj klec a seskočiv dolů přesvědčil se, že jí vskutku není odnikud viděti.

Teď mohou přijít a hledat, pomyslil si. Spokojeně se obul a vyšel na dvůr. Všecko venku bylo zahaleno bělavou mlhou, v níž mdle zářilo siné světlo měsíce. Zmrzlý sníh mu pod nohama chrupal, když kráčel po dvoře. V konírně rozsvítil olejovou lampičku na vlhké stěně a poplácal hnědáka na kraji stojícího zlehka po hřbetě. Vzal do mírky ovsa a nasypal jej do žlabu; otýpku sena už večer přichystanou za žebřík rozhodil a dvě putýnky vody od studně přinesl.

Když se vrátil do světničky, stála matka u plotny, a v hrnci klokotala vařící voda.

»No, to jsi si dnes přivstal! Je teprva pět hodin. Pojedeš někam?«

»Pojedeme zase pro klády, ale nedalo mi to spát. Pořád jsem na to myslil.«

»Eh houby, pusť to z hlavy! Koroptev vezmi s sebou, venku ji pusť a bude pokoj.«

»No, já už ji schoval! Schválně hledejte, najdeteli ji! Je tady v seknici!«

»Eh, dej mně pokoj, dětino! Hleďme, to je voják z vojny přišlý a hraje si s koroptví! Kdo ví, kam jsi ji zašantročil. Kde pak já mám čas na takové hlouposti!«

»Tak teda koukejte na strop!«

Mimoděk dívala se po černých trámech a ničeho neviděla. Hlasitě se rozesmál.

»No, četník by z vás nebyl! Tak teda pojďte!« Táhl ji ke zdi, tam ji postavil a hlavu nahoru jí obrátil.

»Tamhle visí, což pak nevidíte?«

Ještě více zbystřila zrak.

»Ale dej mně pokoj. Teď ji vidím, ale už nedělej hlouposti. No, tamhle ji nikdo nenajde.«

»Vidíte, že jsem na to vyzrál! Kdy by teď někdo přišel hledat, řekneme, že už jsem ji dávno pustil do pole!«

Spokojeně se usmál. Všecka tíha s něho spadla.

»A kdy se vrátíš?« zeptala se matka.

»Dnes jedeme na celý den.«

Nasnídal se, a v šest hodin s hospodářem odjeli. Matka umývala ve dřezu nádobí.

»Už tomu sama musím udělat konec,« povídala si. »To by tak ještě scházelo, aby se do něčeho připravil! A zrovna teď, kdy má naději, že se stane četníkem! Sama musím míti rozum.«

Domyla nádobí a uklidila světničku. Zatím se zvolna rozednívalo. Zhasila lampičku na stěně, a oknem vnikalo do světničky světlo zimního pošmourného jitra.

Stavení oživlo. U hospodářovy světnice častěji dvéře třeskly.

Usedla ještě na chvilku ke kamnům a všecko ještě jednou rozmýšlela.

»Nemůže býti jinak,« rozhodla na konec. »Upeču mu ji — jako je slečinka na faře pekává.«

S namaháním vylezla na pec a sňala s trámu klec.

»I koukejme se, dětinu,« vyprávěla si polohlasně, jak jí pěkně hnízdečko vystlal!«

Opatrně slezla dolů, a postavila klec na stůl. Nohy se pod ní zachvívaly a srdce jí prudce v zapadlých ňadrech buchalo.

»Ani za to nestojí, celá koroptev,« šeptala si vyčítavě, »smrt ještě z ní budu mít!«

Otevřela klec a vzala poplašenou koroptev do ruky.

»Hleďme, jak je tlusťoučká. Bude z tebe pěkná pečínka. Teď si ještě buď živa.«

Dala ji do klece a klec pod postel uschovala.

Měla u souseda mlátiti. Oblékla vlněnou kazajku a uzamkla světničku na klíč. Koroptev slyšela, jak se stařeniny šoupavé kroky síní ztrácejí. Ve světničce bylo ticho, jenom hodiny na stěně hrkaly, těm však už koroptev byla přivyklá.

Zvolna se uklidnila. Protáhla se, křídla rozepjala a zase se do dolíčku v seně skrčila. Těkavé oči její zadívaly se rezavými dráty z klece. Ve světničce vlaho, jako v létě venku v brázdách.

Šedivá myška vylezla z dřevěné stěny. Zastavila se a poslouchala. Také jen slyšela hodiny na zdi. Oběhla starý, sešlapaný střevíc, válející se vedle klece, koukla skrze dráty na koroptev, a pospíchala ke kamnům. Koroptev zvědavě se za ní dívala.

Myška obcházela světničku. Našla si na zemi drobný kousek chleba a u toho se nejprve zastavila. Pak se vrátila ke kleci. Několik zrnek pšenice z klece vypadlých rychle zoubky skroužila a rozemlela.

Den se venku zvolna rozjasňoval, až do světničky vnikly žluté proudy slunečních paprsků. Ovšem okno bylo úzké a nevysoké, proud slunečních paprsků byl neširoký, jako říčka v horách. Koroptev sice viděla, kam až jasné paprsky dopadají, ale do světla z klece nemohla. Myška se rozběhla do světla na podlahu padajícího, zamhouřila mžikavá, černá očka a hřbet k slunci obrátivši, seděla bez pohnutí. Také ona sem z polí přišla. Na podzim, když listí padalo a mrazivý vítr zafičel po prázdných polích, proklouzla starým otvorem ve dřevěné stěně, cestou, kudy ji matka sem kdysi po prve přivedla.

Po poledni klíč v zámku zarachotil, dvéře se otevřely a myška rychle utíkala k svému otvoru, v němž zmizela.

Stařena se vrátila. Koroptev viděla, jak stařeniny nohy unaveně po podlaze přešlapují. Přivřela oči a hlouběji do důlku v seně se schoulila.

Za dlouhou chvíli byla z lenivého usínání probuzena povadlou rukou stařeninou. Cítila, jak ji ruka ta z teplého důlku vytahuje a hrubě jí prsa svírá. Vyděšena upřela na ni roztěkané

oči. V tom už pocítila na hrdle strašnou bolest. Málomocně sebou škubla, potom už bolest pomíjela.

»Odpoledne ji oškubám,« povídala si stařena polohlasně, odkládajíc na lavici zkrvácený nůž »a na večer ji upeču.«

Uříznutá hlava koroptve válela se na podlaze.

(Dokončení.)

Český jazyk

na bývalych vysokých školách moravských.

»Mánum prvních buditelů moravských« posvěcuje Josef Bartocha spis,[1]) jehož účelem jest dokázati, že bývalá universita a stavovská akademie v Olomouci, ač nebyly to školy české, přece šířice všeobecnou vzdělanost, zároveň pomáhaly probouzeti národní vědomí v tom městě i jeho okolí, ba po celém markrabství. Zásluha o to náleží některým mužům, o nichžto bude níže řeč.

Spisovatel podává přehled historie university Olomoucké (počínaje rokem 1566) za správy jesuitské a po zrušení této řehole (r. 1773) za správy státní, kdy ústav přeložen byv na čtyři léta (1778—1782) do Brna, vrátil se pak zase do prvotního svého sídla již jen jako lyceum a teprve r. 1827 znova obdržel dřívější svůj titul. Avšak hynul záhy potom z rozmanitých příčin, zvláště když nastala nová úprava gymnasií, když prohlášena byla svoboda učení se na universitách, a když pominula závaznost předmětů filosofických pro budoucí právníky a lékaře. Nad to stát nezvyšoval skrovného služného profesorů, tak že vynikající odborníci do Olomouce netíhli, a nezřídil po r. 1848 ani řádně placené stolice pro řeč a literaturu českou. Pro nedostatek posluchačů zrušena nejprve r 1852 fakulta filosofická, r. 1855 právnická a r. 1860 universita sama. Pozůstalo do r. 1872 jen učení lékařsko-ranhojičské, a fakulta theologická trvá podnes.

Olomoucká universita, zprvu bašta bojovného řádu jesuitského proti rozkvétajícím školám protestantským a bratrským, nebyla ze začátku na Moravě valně oblíbena; studující přicházeli na ni tehdáž jen ze zemí sousedních. Žáků (i domácích) přibývalo teprve pokrokem a vítězením katolické protireformace, nátlakem a stipendiemi některých velmožů, založením konviktu pro šlechtice ze severní Evropy (r. 1580) a přízní panovníků, jmenovitě i Ferdinanda II. A tak r. 1602 měla již posluchačů nad 700 (r. 1605 byl immatrikulován i pověstný Albrecht Valdštein), r. 1664 prý asi 2000 (bezpochyby i s gymnasisty). Později arci studujících ubývalo, ale ještě r. 1846 bylo

[1]) »Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci. Účinek obou ústavů na obrození naše v Olomouci a na Moravě. Napsal Josef Bartocha.« Nákladem R. Prombergra v Olomouci 1906. — Podrobnější historii obou těch ústavů čtenář najde v úvaze dr. J. V. Práška, která pod názvem »Vysoké školy moravské« vyšla r. 1899 v Osvětě. Práškova data prof. Bartocha někde doplňuje, někde i opravuje.

jich na 550 s 25 profesory, tedy asi tolik, co jich má po 50 letech universita Černovická.

Jazykem vyučovacím byla (jako na jiných podobných ústavech) zprva latina, ale z nařízení císaře Josefa II. (r. 1785) vytlačována němčinou a zachovávala se pro některé předměty jen na fakultě theologické. Nicméně čeština přese všechnu nepřízeň vládní znenáhla vnikala jak na jednotlivé fakulty tak na učiliště lékařsko-ranhojičské i stavovskou akademii. Bylo to ovšem horoucím přáním mnohých vlastimilů, ale rozhodovaly přece jen hlavně naléhavé potřeby praktické. Vláda, ačkoli se snažila poněmčiti intelligenci vychovávanou na vyšších školách, přece ob čas se rozpomínala, že poněmčenci nebudou moci zdárně působiti v krajinách negermanisovaných, nedostaneli se jim (aspoň v některých oborech) vzdělání tou řečí, které lid rozumí. Proto již Marie Terezie dovolila (r. 1777) na přímluvu opata Rauttenstraucha, aby Olomouckým bohoslovcům (Čechům i Němcům) aspoň pastorálka vykládala se mateřským jazykem. Po česku vyučoval jí Albert Slavíček (v l. 1779—1784) a »starý veršovec« Vácslav Stach (v l. 1787—1799), po česku i po německu František Polášek (r. 1800 a 1801).

Slavíček přednášel dle »Počátků opatrnosti pastýřské,« knihy sepsané od Strahovského premonstráta Jiljího Chládka a oplývající nadšeným velebením jazyka českého. A tak neli výmluvností svou, aspoň vroucími slovy této učebnice budil vlastenecký zápas v srdci svých učňů. Podobným enthusiasmem dýchá německý spis (»Empfehlung der böhmischen Sprache und Litteratur«) Jana Al. Hanke z Hankensteinu, tehdejšího kustoda knihovny universitní, jenž uchoval mnoho vzácných českých rukopisů a knih z bibliothék čtyřiceti zrušených klášterů. Byl v tom horlivým spolupracovníkem svého vrstevníka Josefa Vratislava panoše Monsea, profesora právnické fakulty a znamenitého vlastimila. Monse první jal se (r. 1780) přednášeti o zemském právě moravském dle knihy Tovačovské, vydal životopisy biskupů moravských, několik listů Žerotínových a stručné své politické dějiny markrabství. »Mährisches Magazin,« vycházející na jeho podnět v Brně, přinášel četné Monseovy příspěvky vlastivědné. Byl přítelem Josefa Dobrovského, od r. 1787 subrektora a od r. 1789 do 1790 rektora josefinského generálního semináře na Klášterním Hradisku; vycházejíce spolu mezi lid na Hané, ochotně mu půjčovali neb rozdávali české knihy.[1]) Vedle těchto ctihodných mužů hrál smutnou úlohu Vácslav Stach. Ač jako básník vychvaloval mateřštinu, přece jako učitel vystrčil knihu Chládkovu a zavedl místo ní svůj chatrný překlad německé pastorálky Františka Giftšice. Ba neostýchal se v úvodě k svému překladu prohlásiti, že český jazyk »podle uvážení mého nikdy (!) více té dokonalosti dojít nemůže, kterouž německá řeč skutečně již má.« Zprva pochlebník, později jízlivý protivník Dobrovského, odešel z Olomouce s hanbou; neboť »pro lživá udání k nejvyšším úřadům« zbaven byv profesury, dostával z milosti ročně 300 zl. jako výslužné a zemřel r. 1831 ve Vídni.

[1]) Dobrovský mimo to učil z dobré vůle bohoslovce, kteří ukazovali k tomu chuť, češtině a slovanštině.

Po krátkém a dustojném učitelování Františka Poláška pominuly (po r. 1801) české výklady o pastorálce, a ještě nyní (po 104 letech) se v Olomouci konají po německu, ač v letním semestru lonského roku (1905) bylo jen 18 posluchačů německých, ale 188 Čechů.

Vláda sice nařizovala (r. 1815 a 1816), aby si bohoslovci osvojovali češtinu, ale o vhodný prostředek k tomu se nestarala. Arcibiskup Maxmilian Josef Sommerau-Beeckh hleděl jí tím vyhověti, že rozkázal, aby čeština přednášela se veřejně v semináři bohoslovcům — německým. Čeští museli pečovati o sebe sami, a bohudík činili, jak doložíme, seč byli. Jak marno jest proti přírodě bojovati i činitelům sebe mocnějším, ukázalo se na učení lékařsko-ranhojičském. Byla nezbytná potřeba českých porodních babiček, a kandidátek valná část německy neuměla. Proto již r. 1806 vyšel příkaz učiti je také po česku. Nejzasloužilejším učitelem byl jim od r. 1829 dr. František Mošner, dříve městský fysik v Benešově, žák dr. Antonína Jungmanna a spisovatel důkladného díla o babictví, jenž později stál v čele národního ruchu v Olomouci. Obcoval rád s roztrpčeným patriotem Františkem Dobrosl. Trnkou, úředníkem knihovny universitní. Ten na svých cestách oblíbiv si mluvu prostého lidu moravského a slovenského, chtěl spolu s brněnským knězem Vinc. Žákem češtinu nepřehlásenými tvary a odklizením germanismů učiniti libozvučnější. Ale zapletl se tím do literárních sporů a zakoušeje mimo to hořce i nepřízně svého představeného, zemřel žalem r. 1837. Knihovním úředníkem byl prvotně také Antonín Boček, ale dostalo se mu r. 1831 vděčnějšího úkolu. Pro stavovskou akademii vláda konečně (r. 1815) uznala potřebu stolice řeči a literatury české na domluvy místodržitele Antonína Bedřicha hraběte Mitrovského (však uznala zároveň i potřebu vyučovati vlaštině), aby vychovanci stali se úplně spůsobilými k budoucím úřadům politickým, soudním, hospodářským, duchovním a jiným. K zřízení té stolice došlo z neznámých příčin až r. 1831, kdy na ni povolán Boček. Profesoroval na akademii do r. 1839, kdy stal se stavovským archivářem v Brně. Nemíval tolik posluchačů, kolik bylo žádoucno, protože, jak se zdá, nedovedl jich nadchnouti pro svůj předmět. To povedlo se teprv jeho nástupci Al. Vojt. Šemberovi.

Šembera, praktikovav dříve (od r. 1830 do r. 1839) u magistrátu v Brně, seznámil se tam záhy s Kinským, Klácelem, Zachem, Žákem a jinými vlastenci a jal se s nevšedním úspěchem vedle nich působiti jako spisovatel, buditel a organisátor národní. Spisem svým »Páni z Bozkovic a hrad Bozkov na Moravě,« uveřejněným r. 1836, ukazoval, že markrabství »jak svou historií vůbec tak slovútností jednotlivých rodů od zbratřených Čech v ničem si neodevzdá,« založil téhož roku ze sbírek fond na vydávání českých knih (»Matičku Moravskou«), redigoval (r. 1837—1843) kalendáře pro lid v témž duchu, jako kdysi v Čechách Kramerius, a provedl, že na divadle Brněnském hrávalo se (v l. 1838—1839) v neděli odpoledne také jazykem českým. Ještě čileji a zdárněji počínal si v Olomouci (od r. 1839 do r. 1847). Obratný a nadšený tento učitel získal si skoro třikrát tolik posluchačů co Boček. Vyvracel předsudky Němců o nelibozvučnosti češtiny (dav r. 1840 vytisknouti některé z básní Vina-

řického bez dvou souhlásek), upozorňoval na to, že ta řeč byla kdysi na Moravě vládnoucí (vydav téhož roku proslulý List Karla z Žerotína k radě města Holomouce o dopisování v jazyku moravském) a protkal pravopisná cvičení i svého německého spisu »Böhmische Rechtschreibung« (z r. 1841) krásnými a ráznými vlasteneckými hesly a průpověďmi. Ohnivou patriotickou předmluvou opatřil i svůj spisek (z r. 1842) »Vpád Mongolů do Moravy«, když slavena 600letá památka osvobození té země od jha tatarského. Již dvě léta před tím postaral se o to, aby při stavovské akademii byla založena česká knihovna, vybízel své posluchače k studiu mateřštiny, památek historických i k spisovatelské činnosti, povzbuzuje zejmena básníka Vinc. Furcha, jenž studoval v Olomouci a na právnické fakultě od r. 1837 do r. 1841. Na jeho popud magistrát dal r. 1841 poříditi české nápisy na ulicích a náměstích v Olomouci, a na městském divadle dovoleno bylo (v l. 1843—1849) ob čas hráti po česku. Touž dobou pořádány byly také české zábavy soukromé s přednášením vlasteneckých písní (od hudebních skladatelů Ludvíka rytíře Dietricha a Arnošta Förchtgotta-Tovačovského), jichžto Šembera se svými přáteli býval účasten. Jakožto znalec historických památek a badatel v archivu městském, kapitolním a arcibiskupském uveřejňoval články dějepisné a linguistické a četné jiné zprávy v Časopise Česk. Musea, v Květech a v Zapově obrázkovém Poutníku. Cestuje často po Moravě a Slezsku, zkoumal moravská nářečí a lidové názvy řek, hor a osad, aby je srovnal s jmeny, jež vyskytovala se v starých listinách a deskách zemských. Ovocem toho studia byla díla jeho, vydaná později ve Vídni.[1]) Když r. 1847 stavovská akademie přestěhovala se do Brna, odešel s ní tam také Šembera.

Toto přeložení akademie nezůstalo bez důležitých následků. Až dosud posluchači právnické fakulty, mohouce beze všech překážek choditi do přednášek na akademii, nabývali tam nejpodstatnějších vědomostí o řeči a literatuře české. Vláda sice rozličnými nařízeními (z let 1787, 1818 a 1843) vymáhala na kandidátech stavu soudcovského a budoucích politických úřednících, aby, chtějíli sloužiti mezi českým lidem, vykázali se vysvědčením, že znají jeho jazyk, ale o české výklady na právnické fakultě se nepostarala. Teprve roku 1848, když místo vrchnostenských soudů zaváděny jsou státní, když podle § 19. základních zákonů všechny řeči prohlášeny za rovné a moravským guberniem přikazováno, aby úřady vydávaly nařízení »vlastenským« jazykem, nastala nevyhnutelná toho potřeba, aby aspoň o občanském právu rakouském konaly se přednášky po česku. Uvázali se v ně (od r. 1849) zprvu postupně dva bratři Beckové (doktoři Antonín a Karel) a po nich do r. 1854 Vojtěch Theod. Michl. Posluchačům byla vydávána česká vysvědčení frekventační, a zároveň zavedeny státní zkoušky českým jazykem. Jen bohoslovců

[1]) Vedle »Pamětí a znamenitostí města Olomouce« (z r. 1861) »Mapa Moravy« (vydaná r. 1863 a po druhé r. 1869) a »Základy dialektologie československé« (z r. 1864). Ještě v Olomouci Šembera vydal (r. 1845) spis »Vysoké Mýto, král. věnné město v Čechách,« shledával odběratele pro knihy vydávané nákladem »Matičky Moravské,« mezi nimiž vyšlo od něho vydání básní Furchových a některá díla Klácelova.

vláda si nevšímala, ale Češi mezi nimi starali se o sebe sami. Již kolem r. 1835 zřídili si v semináři českou knihovnu, kterou nejštědřeji penězi i knihami podporoval Bedřich hrabě Sylva Taroucca, a někteří obětovní kněží (od r. 1838 zvláště Jan Ev. Mácha, profesor orientálních jazyků a pastorálky) přiučovali je mateřštině. R. 1849 těžili z přednášek Helceletových na filosofické fakultě, do nichž směli choditi, a mimo to si zarazili mezi sebou »Vlasteneckou jednotu« i pořádali v ní řečnická cvičení a čítali vzdělavací časopisy mezi nimi také katolický časopis »Cyrill a Method« směru patriotického a svobodomyslného. I není divu, že vyšel z jejich řad nejeden horlivý a uvědomělý kněz vlatenec, jako na př. P. Jarolím Lýsek, notář Olomoucký a pozdější probošt v Dubě.

Po přeložení stavovské akademie do Brna ohlásila se také důtklivá potřeba stolice pro řeč a literaturu českou na filosofické fakultě Olomoucké, zvláště když r. 1848 vyšla nařízení (nejprve pro zemi českou), aby čeština byla zavedena jako obligátní jazyk vyučovací na některých gymnasiích.

Vláda sice vypsala konkurs na tuto stolici po dvakráte, ale s platem tak bídným (600 zl. ročně), že přihlašovali se jen kandidáti nevalně spůsobilí. Nabídl se tedy zastávati ten úřad dr. Jan Helcelet (od r. 1846 řádný profesor přírodních věd a hospodářství) a učil češtině r. 1849 třikráte týdně po německu a české literatuře třikráte týdně po česku, připojuje (r. 1849) mimořádně přednášku o rukopise Kralodvorském.

I na lyceálku vnikla čeština za bouřlivého roku 1848. Když utvořila se v Olomouci národní garda, právníci (s chirurgy a filosofy) sestoupili se v studentskou legii a zarazili mimo to politický spolek Slovanskou Lípu, za jejíhož předsedu vyvolen zprva dr. Mošner, později P. Jarolím Lýsek. Lípa, bdíc »nad nejsvětějšími vzájemnostmi naší vlasti,«[1]) vznesla dne 1. prosince t. r. na profesorský sbor filosofické fakulty a tehdejšího děkana jejího Dr. Ignáce Hanuše žádost, aby ti jeho členové, kteří umějí česky, přednášeli v II. oddělení lyceálky (rovnajícím se VII. a VIII. třídě našich gymnasií) tímto jazykem. Přičiněním děkanovým žádosti té vyhověno. Vedle Hanuše, jenž sám jal se vykládati o filosofii a konal mimo to i veřejnou přednášku v neděli »O postupu vzdělanosti lidské«, přednášeli po česku dr. Kabeš o mathematice a přírodopisu a Helcelet o české literatuře a rukopise Kralodvorském. Těchto šest českých přednášek bylo trnem v oku profesoru náboženství a universitnímu kazateli Zeibigovi, jenž hanlivým pamfletem (a také na kathedře) popouzel německou mládež a Němce vůbec proti Čechům, že prý tito revolucionáři chtějí Moravu zabrati a Olomouckou universitu počeštiti, na-

---

[1]) Vlastenecké skutky Lípy Bartocha sleduje podrobně, připomínaje, kterak vítala bána Jelačiće za jeho příchodu do Olomouce (tehdejšího sídla panovníkova), slovanské deputace říšského sněmu, srbského generála Stratimiroviće a vyslance Konstantina Bogdanoviće a jiné. K vicepresidentovi moravského gubernia hraběti Lažanskému vypravila (dne 12. prosince) tři své zástupce, žádajíc za národní školy přiměřené duchu nové doby a za povolání takových mužů do zemské školní rady, kteří znají a uznávají potřeby lidu a požívají důvěry jeho.

zývaje Hanuše a Helceleta rýpaly. Avšak v tajném sezení universitních profesorů (dne 23. dubna 1848) Jan Jahn, příznivec českých snah, rázně zakročil proti velkoněmeckému štváči, jenž pak z Olomouce byl odvolán.

Mezi filosofy proslul tehdáž jako vynikající tenorista, hudební skladatel a dirigent Arnošt Förchtgott-Tovačovský, jenž uvedl český zpěv na program i německého Musik-Vereinu. V širokých vrstvách lidových šířil politické vzdělání a národní uvědomění Helcelet, rediguje (později s pomocí Hanušovou) Sedlské Noviny a Prostonárodní Holomoucké Noviny (přezvané pak v Holomoucké Noviny), a poptávka po české knize vzrůstala již tou měrou, že i německý knihkupec Jan Neugebauer uznal za vhodné zříditi českou zápůjční knihovnu.

Bohužel již školního roku 1849—1850 přednášky české na filosofické fakultě zanikly. Dr. Kabeš, ucházev se marně o stolici mathematiky na universitě, přestal vykládati po česku. Hanuš, všecek jsa roztrpčen odpadlíky a nepříznivci národa českého v Olomouci, obdržel ke své žádosti profesuru filosofie v Praze, a jeho místo zaujal Němec dr. Zimmermann; Helcelet odešel na techniku do Brna. Čeští studující rozprchli se pak na university jiné: do Prahy, do Vídně a někteří i do Krakova. Olomoucká fakulta filosofická zmanula si teprve pozdě vábiti je českým výkladem (dr. Karla Libora Kopeckého) o Hesiodově básni (Práce a dnové) a již letním semestrem r. 1852 pro nedostatek posluchačů zanikla.

Jenom na gymnasiu Olomouckém učili pak češtině jako obligátnímu jazyku zprva P. Jarolím Lýsek sám, později vedle něho Th. Zauhar a Frant. Vaněk. Ale pozdější ředitel ústavu (od r. 1853) Wibiral nebyl jí přízniv, takže mnozí žáci k vůli němu zapírali českou národnost a přihlašovali se k německé.

Zatím Šembera i v Brně působil blahodárně. Vedle svého učitelování spravoval po nenadálé smrti Bočkově i zemský archiv (až do r. 1848), za revolučního ruchu překládal jednání sněmovní do češtiny, vypomáhal podobnými překlady i zemskému praesidiu, byl přibrán jako znalec do sněmu k úradám o úpravě škol na Moravě, redigoval s Klácelem Moravské Noviny, dal podnět k založení Moravské jednoty sv. Cyrilla a Methoda a uveřejnil velmi důkladný a praktický spisek »O rovnosti jazyka českého s německým na Moravě« (ve školách, v chrámech a v úřadech). Stav se členem zemské školní rady, hájil v ní svědomitě prospěchů národních, a mnohé jeho návrhy došly platnosti na středních školách moravských.

Roku 1849 povolán jest za člena komise pro slovanské názvosloví právnické a politické do Vídně, kde pak jmenován profesorem řeči a literatury české na universitě. Jeho zásluhy o probuzení Moravy, jež Bartocha s patrnou zálibou vypisuje, jsou veliké.

Pilná a důkladná práce Bartochova váží data zde uvedená a jiná jak z hojné literatury původu novějšího tak i z matriky bývalé university Olomoucké a ze seznamu přednášek na ní konaných. Auktor připojuje pod čáru četné poznámky k textu hlavnímu, najmě literární a životopisné, podává dodatkem na posledních listech knížky podrobnou zprávu o katolickém časopise Cyrillu a Methodu a po-

sléze přehled i postup hlavních myšlenek svého díla, do něhož vložil i tři obrázky, pohledy na Olomouc, na budovu bývalé university a na vnitřek bývalé universitní knihovny. *J. Božek.*

Památní dnové.

Dnové smutku a dnové radosti, pohřby, jubilea, tklivé vzpomínky . . .

Z duležitých lidí jedni nám odcházejí na věčnost, jako posléze Kořistka a Voldřich, — klademe jim věnce na rakev a loučíme se s nimi na vždy u otevřeného hrobu. Druzí dostupují vrcholu života svého, a naší povinností jest přehlednouti a oceniti záslužnou jich činnost a čela jich věnčiti vavřínem, aspoň v obrazném slova smyslu.

Černými rámci v novinách býváme vždy překvapeni, ale nezřídka i zprávami o jubilejích. Ku příkladu vidíme, že *dr. Karel Mattuš* je stále z nejpřednějších, nejpovolanějších, nejsvědomitějších a nejpilnějších pracovníků v nejednom oboru veřejného života, i zdá se nám, že jest pořád muž v nejlepších letech, — až najednou o něm proskočí, že maličko a dovrší 70. rok věku svého.

U jiných jest naše překvapení ještě větší. Přirozenou měrou. Byli jsme už akademickými občany, t. j. žáky vyššího gymnasia na Starém Městě Pražském, když se tam mezi drobotí parvánů vyskytl hošík, jehož jsme si pouze proto povšimli, že byl syn slavného básníka F. L. *Čelakovského;* i to nás zajímalo, že mu říkají *Jaromír.* Stejnou dobou tam také *Ladislav Quis* vnikal do tajností latinské gramatiky, ale povědomost o něm nepronikla k našim výšinám, an neměl jmena již proslulého. Teprve když byl v právech, zároveň s Čelakovským a *Svatoplukem Čechem*, obrátila se naše pozornost také k nim, protože už pilně básnili a též na veřejnost s plody své musy vystupovali. Všichni tři a též ti, kteří s nimi v jednom, na spisovatele úrodném roce 1846 světlo světa spatřili, jako *Otakar Červinka* a *Emanuel Miřiovský*, byli tehda v našich očích epigony, div ne mlékobradými, a uvykli jsme tomu tak, že jsme i potom v následujících desítiletích stále na ně hleděli jako staří na mladé.

Až se z nich najednou vylupují jubilanti — skuteční jubilanti, obdařeni šestým křížkem. Jako by si náhle byli pospíšili a chtěli nás věkem dohoniti — už máme před nimi skoro jen půl tuctu let.

Vedle četných jubilejí připadá letos nejedno památné výročí. Před pulstoletím zemřeli M. M. Zd. Polák, J. K. Tyl a K. Havlíček, před třiceti roky Fr. Palacký. Atd.

Přináší tedy letošní rok tak hojné podněty k článkům životopisným, vzpomínkám a úvahám o našich vynikajících mužích zesnulých i živých, že bychom pouze jimi snadno naplnili celou řadu měsíčných knih Osvěty. To však nemůžeme učiniti — z příčin samozřejmých; když jest i jiných látek veliké množství a místa vůbec poskrovnu, lze časopiseckou povinnost vykonati jen obmezenou měrou a ponenáhlu. Kde nestačíme, budiž hleděno aspoň k naší dobré vůli.

R. O.

Život a dílo Josefa Manesa.

Stať

Renáty Tyršové.

Josef Manes. Jeho život a dílo. Text napsal Karel B. Mádl, nákladem svým vydal F. Topič. Reprodukce graf. uměl. ústavu Unie.

Sešitem třicátým ukončena jest tato široce založená a nádherně vypravená monografie. Na 126 kartonech jsou tu reprodukovány práce mistrovy, a to světlotiskem, barevnou fototypií, fotogravurou, autotypií, jak to v každém případě nejlépe svědčilo povaze obrazu, kresby, návrhu nebo studie; výše, k níž naše grafické umění dospělo, umožnila u nich namnoze dokonale věrné vystižení kvalit originálu. Manes, který se tolik natrudil s rytci jeho kresby provádějícími a tolikráte při reprodukci viděl návrhy své zkaženy, přijal by jistě s plným uspokojením tuto nádhernou řadu. Zmínila jsem se v Osvětě o díle Mádlově, hned když první sešity jeho byly vydány, dnes možno říci, že imposantní soubor životní práce nejpřednějšího českého mistra plně dodržel, co sliboval.

Publikace tak závažná a záslužná vyžaduje ovšem, abychom se v Osvětě k ní znovu vrátili. Z našich, za poslední doby tak četných, krásně vypravených monografií o českých umělcích jest tato nejdůkladněji zpracována a ze všech nejvíce vystihuje povahu mistra, jemuž je věnována. Platí to jak o textu tak o části obrazové. Také do textu je vřaděno mnoho vyobrazení menších, dle studií, návrhů, kreseb mistrových — u leckteré bychom si přáli, aby byla došla význačnější reprodukce na kartonu. Vyobrazení tato jsou význačným a užitečným doplňkem názorného materiálu na kartonech podaného, některé z nich — podobizny mistra a členů rodiny Manesů a p. — mají přímý vztah k biografii umělcově. Obsáhlý text provází čtenáře životem Manesovým, líčí vývoj individuality, podává rozbor jeho životního díla a spolu průzory do prostředí, v němž se vyvinul.

V části textu, která Manesa provází až do doby jeho návratu z Mnichova, převládá líčení životopisné, zmínky o pracech jsou postupně dle svého vzniku zařazeny; v části k posledním desítiletím života Manesova se vztahující shrnuje Mádl práce tou dobou vzniklé, nebo dohadem sem položené, do skupin, při jejichž rozboru zároveň podává obraz umělecké individuality, v niž Manes tou dobou vyspěl. Takto nedopadl text ovšem zcela souměrně. Čtenáři může se také zdáti, že mladická leta Manesova a líčení uměleckých poměrů z prvních let akademie za Berglera zabírají více místa než pojednání o době zralosti a analysa stěžejných prací Manesových. Živě a přesnými rysy vykreslil Mádl umělecké poměry, z nichž obě generace Manesů vyšly. Až do smrti starého Antonína Manesa a odjezdu syna jeho Josefa do Mnichova rozvíjí rok po roce obraz buzení mladého talentu a etapu po etapě zevního i vnitřního vývoje jeho. Jakkoli jest doba ta vzdálena, neschází pro ni dokladů podrobných, ba jest jich více nežli z let pozdějších. Jest také podrobnější a podrobnostmi bohatší tato část životopisu Mádlem zachycená, hojně doložená citáty. Uve-

dení pramenu, z nichž Mádl citáty čerpal, neradi pohřešujeme při díle na tak vážných základech založeném. Manesův pobyt v Mnichově i Mádlovi, ač jistě horlivě se pídil po svědectvích,[1]) ostává dosti temný, i jemu nezbývá, než se dohadovati. Dopis sestry Amalie, který jsem před sedmi roky z rukopisu uveřejnila v Osvětě, ostává pořád, vedle dvou tří chudých zpráv časopiseckých a vedle nepřímých zmínek v dopisech cizích, skoro jediným bezpečným dokladem z té doby.

Cenný, velice zajímavý materiál o pobytu Manesovu na zámku Čechy, u hraběcí rodiny Sylva-Tarouccovy, kde Manes se octl ve styku s lidem hanáckým a odkud vzaly vznik jeho »Libánky,« čerpal Mádl z neznámých prve zápisků, pamětí a listů rodinných, jemu k disposici daných. Jsou to, spolu s několika soukromými dopisy Manesovými a se zmínkami v Mikovcově Lumíru, takřka jediné slovné prameny o životě a pracech Manesových z let 1849—1855. Z let pozdějších chybí ještě více detailů i zbývají skoro již jen ústní prameny současníkův a pamětníků. Mádl sbíral bedlivě a neúnavně všechen dosažitelný materiál — sbíral již před vydáním svého díla řadu let, ale i tu se okázalo, že dr. Tyrš nebyl dalek pravdy, když si (r. 1880 v Národních Listech) povzdechl na nesnáze při sbírání životopisného materiálu o Manesovi.

Co bylo nejvýznamnějšího v životě Manesově — vnitřní vývoj jeho individuality, city a tužby jeho duši táhnoucí, nepotřebuje ovšem dokladů slovných — jsouť toho obrazem a tlumočníkem jeho díla. To Mádl bystře vystihl a doložil psychologicky jemně protříbenou analysou stěžejných prací, počínaje Smrtí Lukáše z Leydenu.

Vedle toho, co a jak dosavad na Manesovu díle bylo poněkud jednostranně ceněno, — míním ideové komposice a kresebné umění jeho, — Mádl vyzdvihuje k větší platnosti v užším smyslu malířské kvality Manesovy. Uplatňuje cenu Petrarky a Laury,[2]) kteréhož obrazu jsme v Praze vůbec neznali, a obrací pozornost na četné drobnější obrázky, jakož i na podobizny Manesovy a krajinomalby. Jest ovšem pravda, že již i dříve, hned po první výstavce Manesově u Lehmanna, byl dosti velký počet těch, kteří ve velkém našem kresliči vystihovali nevšední potence malířské životnosti; utkvělo mi v paměti, jak na př. František Ženíšek výborné studie poprsí zlatovlasé dámy, nyní v majetku ryt. Doubka chované, ani dost nachváliti se nemohl.

Při tom, co Mádl o umění Manesově, o významu jeho na základě všestranného studia a bystrého vniknutí v podstatu tvoření jeho pověděl, nedošly ovšem snad všechny stránky jeho povahy a jeho díla stejnoměrného ocenění. Zdá se mi na př., že Manesova práce v oboru návrhů umělecko-průmyslových a výzdoby knihy, z ubohosti doby jeho tak eminentně se vymykající, na hlubokých

[1]) Obrátila jsem se před lety s žádostí o zprávy Manesa se týkající k nejlepšímu druhu jeho z Mnichova, malíři Laschovi. Přišla jsem, bohužel, se svojí žádostí právě týden po jeho smrti, jak mi choť jeho sdělila.

[2]) Z iniciativy Mádlovy obraz ten z ciziny zakoupen od nakladatele Topiče.

studiích starého českého umění a lidové ornamentiky založená, by podrobnějším rozborem byla mohla být přivedena k vědomí čtenářů a též více doklady obrazovými dotvrzena. Souvisí to s okolností již výše uvedenou, že právě pozdějším letům, asi od r. 1858, v nichž Manes šel z práce do práce, jest věnováno poměrně menší místo v textu knihy. Monografie o Manesovi je práce vážného slohu, a jest v ní sneseno mnoho pracně nastřádaného materiálu; tím neraději pohřešujeme tu některých, při díle podobné váhy obvyklých dodatků. Míním index, chronologický přehled prací Manesových, s udáním místa, kde se nacházejí a kde kdy byly reprodukovány, a konečně uvedení literatury o Manesovi.

Obrazový materiál do díla zařazený jest ve svém výběru bedlivě rozvážen. Musíme býti zejmena vděčni za reprodukce těch prací, které — nalézajíce se v soukromých rukou — byly buď vůbec neznámy, neb aspoň nesnadno jsou přístupny. Z maleb a kreseb, kteréž veřejnosti ostaly skryty, náležejí sem zejmena práce Manesovy, chované ve sbírce ryt. Lanny, přítele a mecenáše Manesova. Tak jsme se tu po prvé seznámili s půvabnými akvarely: Pamětním lístkem, Amorovou snídaní, s tušovou kresbou Zahradník a květiny, o které jsme jen ze zmínky v Lumíru měli povědomost, s kresbou Stok Vltavy s Labem, s akvarelem Prameny Labe a j. v. Z majetku rodiny Tarouccovy je tu mnoho vzácných drobných obrázků Manesem jen tak mimochodem na listovních papírech načrtnutých, zajímavé podobizny, malované vějíře, půvabná Ukolébavka, alegorie léta a podzimu, zimy a jara, z jubilejní výstavy ovšem již známé, a několik ve věrné barevné reprodukci roztomile jímavých ukázek akvarelem provedeného dětského cyklu zábav na panském sídle, jehož kartony před 25 roky zakoupilo Pražské městské museum. Také z majetku rodiny Kotzů z Dobrže, usídlených na pomezí Šumavy, kde Josef Manes (a po něm mladší bratr jeho) měl příležitost študovat zas nové typy lidové, valně rozdílné od těch, které o mnoho let dříve při pobytu na zámku Čechy ho jímaly, zařadil Mádl do svého díla několik portrétních a studijních hlav, dle akvarelového originálu zvláště zdařile vystižených.

Z těch Manesových prací, které se nalézají v majetku veřejném, neb o jichž trvání v rukou jednotlivců jsme měli vědomost, byla většina během let v našich illustrovaných listech reprodukována. Hálkovy Květy přinášely některé reprodukce kreseb ještě za života Manesova, pak následoval Světozor, na jehož stránkách valná část tvorby Manesovy byla obrazově registrována, též takové práce, po nichž bylo někdy třeba s obtíží se píditi. Také Zlatá Praha, Květy Čechovy, Český Lid a jiné obrazové publikace přinášely reprodukce prací Manesových, dětské kartony, kresby k rukopisu Kralodvorskému, deska Orloje vyšly zvláště, tak že, až na výjimky svrchu dotčené a několik prací z mladších let Manesových, nic podstatného neostalo nereprodukováno. Ale málokterá z těchto reprodukcí ovšem — zejmena tam, kde šlo o vystižení barevného originálu — se mohla v dojmu rovnat práci samé ruky Manesovy. Proto i tyto mile známé věci jsou jako novým objevem v reprodukcích, Unií pozvíce obdivuhodně, věrně a pečlivě provedených. Litujeme jen, že Mádl neza-

řadil do svého díla více barevných autotypií národopisných studií Manesových, kteréž dosud nikde barevně nebyly reprodukovány.

Není pochyby, že Mádl se neúnavně pídil po všem, co kde z ruky Manesovy chováno. Je nepopíratelně záslužno, že se mu zdařilo dostati do Prahy obraz Setkání Petrarky s Laurou, o němž se ovšem vědělo, kdo jej byl na výstavě v Mnichově koupil. Přes přičinění Mádlovo a příležitost jemu poskytnutou, nicméně přece i nyní, stejně jak před tím, ostalo po světě rozptýleno hojně prací mistrových, kterých se dopátrati nemůžeme. Je pro nás ztracena řada akvarelů, které Manes prostřednictvím firmy Amslerovy prodal — jeden z nich snad je Slovenská rodina, kterou rytíř Lanna kdesi v Německu koupil — z Mnichovských prací, o nichž Herold[1]) určitě se zmiňuje, ani Vlaška s dítětem, ani Dürer na cestě do Italie se nenalezly, model Karlínského chrámu s Manesovými návrhy výzdoby jak by se do země propadl, a také o osudu Jesliček nevíme, nehledě k mnohým těm drobnějším obrázkům, které Manes nesignované rozprodal, když jej potřeba nutila.

Mezery tyto ovšem příliš nepadají na váhu proti velké řadě cyklických komposicí, obrazů, podobizen, kreseb, studií a návrhů, tvořících životní dílo Manesovo, z něhož 260 větších a menších vyobrazení v díle Mádlově podává vybrané ukázky. Žádný z oborů uměleckých, v kteréž zasáhl tento umělec, jenž byl mnohostranný jako některý mistr cinquecenta, neschází v Mádlově výboru. Podobizny, krajiny, ideové komposice, národopisné studie, příležitostné obrazy, návrhy dekorativního určení, humoristické improvisace, něžné pamětní lístky, illustrace písní, skizzy i studie k určitým pracem se vztahující, návrhy k pracem plastickým, akvarely, olejové obrazy, tušované kresby, litografie, perové a tužkové náčrty došly reprodukce se subtilnou věrností vystihující spůsob práce a kde třeba i barvu.

Pro mladší generaci našeho umělectva je tento soubor reprodukcí jako novým objevem Manesova významu, skoro tím, čím generaci zrající v letech sedmdesátých byly výstavky Manesovy v Umělecké Besedě a u Lehmanna. Více než čtvrtstoletí minulo od doby, kdy naše kruhy výtvarné počaly chápat význam Josefa Manesa. Reflexe, které z pochopení tvorby velkého mistra našeho nyní padají na ráz práce leckterého z mladších našich malířů, musejí ovšem již zase býti podstatně jiné. Kdežto generace Myslbeků, Ženíšků, Alešů se přimkla k Manesovi v tom, co bylo monumentálního, heroického, nesceného, typotvorného, v díle jeho života, mnozí z dnešních mladých jsou obdivovateli jeho prací intimnější povahy, toho, co hluboce niterného, půvabného, malířsky přírodě delikátně odpozorovaného, z okolí bezprostředně čerpaného nám zanechal.

Ve skvělé řadě listů v Mádlově monografii předvedených máme do jisté míry náhradu za okolnost, že práce Manesovy jsou rozptýleny u tolika vlastníků a z poloviny veřejnosti nepřístupny. Je také zásluhou tohoto díla — a počíná se to též již okazovati —

[1]) V životopisu do Osvěty 1871 napsaném.

že nová generace se znova učí znáti Manesa a nejedním projevem o tom nás přesvědčuje, jak lze znova z nových hledisk navazovati na nevyčerpatelný jeho odkaz.

Výstava krásné Prahy.

Velmi šťastná byla myšlenka uspořádati výstavu »Krásné Prahy« — seřaditi pohledy na ni, skupiti malby, kresby, rytiny, kamenotisky atd., jichžto předmětem jest naše starobylé a svou krásou prosiulé město, a tím podati jakýsi přehled všech těch krás, nyní tak často velebených, hájených a také, žel, kažených. Naše veřejnost věnuje nyní svou pozornost čím dále tím častěji také otázkám méně prosaickým, nedotýkajícím se hmotného zisku, a nevede si již tak výhradně po americku, nejde jen za svou »business«. Dokonce vzrůstá družina umělecky smýšlejících a cítících lidí, a třeba mnozí také jen z nátlaku denního a moderního hesla sledovali takové umělecké otázky nebo se hlásili k zastancům ideálních snah jen proto, že to je »bon ton«, přece lze konstatovati značné prohloubení smyslu pro zachování přírodních neb uměleckých krás v Praze i v kraji, nebo lépe řečeno, pro zachování obojího: krásných staveb a pohledů na ně i přírodní krásy místa, to jest tedy stromů, pažitů, útvarů terrainu a pod. Byl to boj proti zbytečnému a bezduchému »zlepšování« místních poměrů s hledisek zdravotních, komunikačních atd., proti odkopávkám, zasypávkám, proti zastavování volných prostranství, ničení zahrad, luk, lesů, proti přestavování a bourání umělecky cenných neb rázovitých budov — a tento boj vypěstoval u obecenstva lásku k tomu, čemu souhrnně se říká »krása« města.

Prahy dotýkaly se všecky tyto otázky velmi břitce, a Praha stala se příkladem zanedbávaného, poškozovaného města, krásná Praha, která na sklonu 19. století pociťovala rány jejímu starobylému rázu i jejím přírodním krásám zasazované. Měla býti zbavena svého vlastního rázu, měla býti uniformována, zbanalisována. Není divu, že konečně došlo k zjevnému odporu proti meliorisaci tak špatně pochopené a tak nejapně prováděné. Jsouť konečně statky nehmotné, jejichž cena nikdy neklesá, a krása města tak slavného, jako je Praha, zajisté náleží k takovým statkům, neboť je to kapitál, jehož úroky z úroků dostupují každým rokem neobyčejné výšky, a z nich žije pokolení za pokolením. Prestige Prahy je to, oč se bojuje, její aureola spředená z paprsků umělecké a přírodní krásy je to, kterou bychom rádi zachovali zářivou na všecky časy.

Že pak tu nejde jen o výraz lokálního patriotismu, o to kaceřované vlastenčení, toho důkazem je účastenství umělců z řad našich sousedů Němců. Snad tím budou mnozí přesvědčeni, že otázka staré a krásné Prahy je přece důležitější, než myslili, a že na celé hnutí Staropražské nutno pohlížeti vážně. Úsměšky a pohrdlivé úsudky tak mnohých vlivných Pražanů, nebo aspoň obyvatelů Prahy,

nezdolaly věc, za kterou se zasazuje družina vzdělanců dosti duchaplných, aby správně odhadovali praktický význam věci, esthetů a lidí srdce pro umění tolik zaníceného, aby v hloubi duše byli dojati krásou tak zvláštní, krásou naší Prahy. Dle všeho je to také *jejich* Praha, Praha těch německých malířů a kreslířů, kteří ochotně přispěli ze svých ateliéru, a Pražských Němců, kteří zapůjčili ze svých sbírek tak mnohý obraz a výkres. Uvádím jen mimochodem, že největší sbírka Pražských pohledů všeho druhu, nepočítajíc oddělení v městském museu Pražském, je majetkem Němce, dr. Kiemanna. K ní druží se sbírka p. K. P. Kheila, a jak dlouhý seznam zapůjčovatelů v katalogu otištěný ukazuje, jsou ještě četní milovníci královské Prahy jak mezi námi, tak i na druhé straně. O tom by se mělo přemýšleti, osvětlujeť se tím celá věc po stránce zhusta přezírané — vítězí tu zase myšlenka svou vlastní živelnou silou a vyzdvihuje lidi nade rmut a prach všední, vyjeté dráhy našeho klopotného života.

Výstava se zdařila, to lze říci hned po jejím zahájení. Obecenstvo velmi četně navštěvuje dvoranu Rudolfina, rozdělenou na menší prostory, a katalog výstavy, jenž zasluhuje zvláštní zmínky, slibuje všem požitek nemalý. Výstavní komise vydala seznam všech instalovaných obrazů, kreseb, rytin a tisků, ale přidala k němu řadu »životopisných poznámek k oddělení retrospektivnímu«, to jest uvádí jmena všech již zemřelých umělců z doby as od 1800 do dneška, kteří Prahu zobrazovali, se stručnými udaji z jich curriculum vitae. Tím nabyl katalog ceny, zůstane nejen památkou ale i vítanou příručkou všem, kdož se o Prahu zajímají nejen po čas výstavy ale i po ní Neunavní pracovníci za věc Staropražskou, Klub za Starou Prahu, a všichni lidé dobré vůle, kteří pomáhali, chtěli touto výstavou nejen manifestovati, ale také informovati, neboť jest veliké množství Pražanů, kteří ať již z jakýchkoli příčin podnes nevěděli, za jakým cílem se nese všecko to snažení, ba kteří krásu Prahy nepoznávali. Ukázati jim, jak je Praha krásná, upozorniti je na půvabné pohledy, malebné prospekty, na rázovitá zákoutí, na vše to, čím se Praha tolik liší od jiných měst — to zajisté je účelem této výstavy, k jehož dosažení bychom sobě blahopřáli. Čím více lidí výstavu navštíví, tím větší bude procento oněch, kteří odtud vyjdou jako přátelé krásné Prahy, jako její obdivovatelé a ctitelé. Ale také znalci, umělci a kruhy lidí umění milujících budou výstavou zaujati, vždyť jest to jakási revue českého umění za sto let právě uplynulých, je to centenární výstava českého krajinářství, chcemeli, a tím již nemálo lákavá. Antonín Manes, jeho syn Josef, Hellich, Jaroslav Čermák, Ullík, Havránek, Chittussi, Jansa, Engelmüller, Bárta, Stretti, Šetelík — jedna řada malířů českých, a co v ní odstínů, jaká stupnice vývoje českého malířství! Pak jsou tu Pinkas, Bartoněk, Marold, Hynais, Schusser, Hofbauer, Jiránek, druhá souběžná řada malířů, kteří si všímali Prahy ne jako »pohledu« čili veduty pro sebe, ale jako »krajiny«, do které malovali stafáži, nebo jako »náladového motivu«. Na tomto stanovisku sešli se pak všichni malíři mladší generace, kteří malují odlehlá zákoutí, nahodilé vyhlídky na střechy Pražské, pobřežní partie, Prahu za šera, v noci, v mlze atd. To vše

činí výstavu zvláště zajímavou, neboť u nás dosud nebylo výstavy s retrospektivou tak přesně ohraničenou a tak jednotného rázu.

Výstava Krásné Prahy je při tom velmi přehledná, instalováno vše tak, aby jednotlivé oddíly representovaly určitá období, tak že počátek 19. století, doba Manesů a let sedmdesátých a osmdesátých, pak fin de siècle a 20. století vyplňují své koje čili annexy, v postranních místnostech pak jsou vystaveny menší kresby, rytiny, lepty, illustrace atd. starších i novějších malířů. Je to zajímavá podívaná také po stránce čistě umělecké, neboť je to malá revue všech odrůd malířství krajinářského, všech »slohů« a spůsobů nazírání na přírodu, všech technik primérních i reprodukčních, co se jich za to století vystřídalo, nebo chcemeli, diagram celé evoluce našeho malířství za onu dobu. Pohostinsku vystupují zde také cizinci. Francouz Isabey akvareloval pohled na Malou Stranu a koloroval tutéž svou nad míru pečlivou, drobounkou kresbu se zručností na svou dobu velmi značnou, s jakousi předtuchou programatického pleinairu ze sklonu XIX. věku. Obrázek pochází z majetku p. Gustava Hoška z Milheimu. R. Alt rovněž vodovou malbou reprodukuje starou zasedací síň na radnici Staroměstské a jest jako vždy minuciésně jemný v provedení. Ostatně Josef Manes akvareloval vnitřek »staronové školy« židovské neméně svědomitě a miniaturně, a veliký tento list, v rámci a za sklem jako olejomalba upravený, působí svou sytou barvitostí stejně hotově jako Altova malba.

Pak jsou v sousedství těchto dvou akvarelů olejem malované obrazy, z nichž zajímají nás výjevy z pouličního života Pražského a s pozadím té staré Prahy, jak je viděl Sob. Pinkas na Kampě, když maloval svou skupinu dětí, nebo Marold, když mistrně vylíčil sychravé vlhké ráno na vaječném trhu, nebo Bartoněk, když nás uvádí na dvorek starého domu mezi rozvaděné sousedky. Od Pinkasa k oběma druhým je interval celého lidského života, a nad to Pinkasův obraz zčernal, jinak má vzhled velmi moderní. Škoda, že Bartoňkovi Rekruti se nedostali na výstavu, to *byl* kdysi pěkný pohled na barokovou fasádu Svatohavelského kostela, který tu je pozadím zelnému trhu, po němž nachmelení hoši hlučně táhnou. Takových »Pražských« obrazů je málo, a právě naši modernisté, kteří jinak si Prahy již všímají, jako by neviděli toho proudícího, rázovitého života kolem sebe. Malují uliční ruch v Paříži a mlhy Londýnské, jako kdysi malovali Pražané Řím a Campagni, ale domov se jim nezdá malebným. Asi nejsou ještě s dostatek samostatni ve svém nazírání na ten boží svět. Chittussi na př., ač se vyučil u Francouzů a také francouzské krajiny maloval, vrátil se do Čech i ve svých obrazech, a Praha mu udělala jako všem umělcům. Dvě jeho vystavené malby zdají se trochu zahnědlé, větší pohled má dokonce nažloutle zarudlý tón zdiva, který se zdá pocházeti z první poloviny století, ale to možná změna barviva (sežloutnutí) způsobila. Dobře by se byl zde vyjímal největší jeho obraz, jeho Praha z jara s kvetoucími štěpy a třešněmi strahovského svahu v popředí. Je to přese všecky výtky dobrá malba, a je to Praha tak nádherně zakouřená a ve svůj závoj čoudu zahalená, že malba již pro toto pravdivé vylíčení Pražské atmosféry si zasluhuje místa v galerii »Pražských obrazů« naší doby.

Abych však stále nemluvil o malbách, které na výstavě nejsou, vracím se k dílům našich mladších malířů, k té Praze, jejíž krása se změnila nejen ve skutečnosti ale také v očích nové generace malířské. Jest jich několik, kteří zachycují pohled na Hradčany nebo Malou Stranu, nebo vůbec na slavné architektonické památky Pražské, ale více je těch, kterým stačí klikatina krovů, směs červených střech, obílených komínů a zelených vršků stromových, nebo kout v páté čtvrti, stará pavlač, kamenné zábradlí, domovní vrata někde na Novém Světě nebo na bývalém Újezdě atd., zkrátka, motiv prostý, nepohledový, ale za to také ještě nikým nemalovaný. Jen Jansa maloval pohledy, nyní také »krajinaří« po Praze, na př. na Kampě, a jeho dvě lunetty jsou velmi vzdušné, dekorativně pojaté prospekty na části města, nad nimiž leží světlem prosáklá vrstva těch par a mračen dýmu, bez nichž si nynější Prahu ani hrubě nelze mysliti. Pak je tu Engelmüller se svými velikými pastely, jichž nádherná barvitost vzbuzuje obdiv, a zase vidíme Pražský hrad a Malou Stranu, jsou to náladové obrazy a je to naše Praha. Dále Šetelík, bystrý pozorovatel, kreslí brilantně a maluje s vervou své pohledy na Malou Stranu, vždy nové, vždy se vzduchovou náladou, jemně vypozorovanou.

Kontrast mezi těmito vzdušnými obrazy a přepečlivou suchostí starších pohledových maleb je velmi účinný, a střízlivá věcnost kreseb Vinc. Morstadta, maleb Kholových, Würbsových, leptů Buquoyových dokonce má svůj půvab, zajisté pak poutá svým detailem po historické stránce také staré Pražany, odborníky, badatele, a při veškeré suchopárnosti přece ukazuje nám mnoho krásného, oč Praha naší doby jest oloupena.

Od historického nebo romantického názoru z počátku 19. věku až k našemu pojmu o malebnosti, od Prahy monumentální až ku Praze »krajinářské« je tu pěkná sbírka dokladů, svědčících o mocném kouzlu tohoto starodávného města, jímž působí na duše vnímavé a umělecky nadané. Při přehlídce zdá se, že vlastně neutuchal zájem pro krásu Prahy po celé století, i poukazuji znovu na vzácné sice, ale výmluvné doklady ze století dřívějších, na dřevotisk z r. 1493, na obrovský dřevoryt z r. 1562, na Sadelerovu rytinu z r. 1606, Hollarovu z r. 1649 atd., poukazuji na 18. století a četné obrazy Prahy z něho pocházející — a tím také na hold, vzdávaný tomuto nevyrovnatelnému městu již skorem po půl tisíciletí. Ale přítomná doba má nárok na uznání, že vzkřísila a posilnila toto pochopení, povzbudila vkus našeho pokolení a upozornila obecenstvo méně chápavé nebo vnímavé na požitky jemu tak přístupné a tolik opomíjené. »Krásná Praha« nyní v Rudolfinu zobrazená jest jen odleskem krásné Prahy venku před Rudolfinem majestátně rozložené, a věru nebylo lepšího místa pro tuto výstavu, než tam na břehu Vltavském, kde návštěvník Rudolfina za návratu z budovy stane před skutečností, která je mnohem krásnější a dojemnější, než sebe dokonalejší umělecké dílo. Demonstruje se ad hominem, jak krásná je Praha, uvnitř uměním a venku skutečností, a proto lze říci, že nebylo u nás potud výstavy tak aktuelní a zajímavé, jako je tato.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Umělecké časopisy Dílo a Volné Směry. — Myslbekova socha sv Václava. — Výstava N. K. Rerycha. — Váchova podobizna pí. Srbové Lužické.

Dílo. Měsíčník umělecký. Vydává Jednota výtvarných umělců českých. — Třetí ročník Díla spěje k svému konci, a co přinesl, spjato jest v zaokrouhlený přehled českého výtvarnictví současného. Redakce Díla dbala o pečlivý výběr látky, které věru není nedostatek, a snažila se dodati každému číslu zvláštního rázu, věnovavši jednotlivé sešity buď uměleckým individualitám nebo skupinám. Vyšly sešity Jansův, Herčíkův, Zvěřinův, byly podány ukázky českého průmyslu uměleckého, to jest, jeho škole, Pražskému c. k. uměleckoprůmyslovému učilišti, byli veřejnosti představeni mladí adepti malířství a sochařství. Vzorně krásné reprodukce u velikém počtu utvořily celou galerii »moderního českého umění,« barevné vložky ji zpestřily. Celková úprava Díla je velmi distinktní, a vnucujeli se tu přirovnání k publikaci jiné družiny českých výtvarníků, spolku Manesa, nebude parallela mezi Dílem a Volnými Směry oné mladší publikaci na újmu. Volné Směry jsou netoliko orgánem Manesa, ale vůbec české moderny, a výlučnost jejich nedotýká se ani tak přísně českých umělců, jako spíše uměleckých stanovisk, a Volné Směry pěstují také cizí umění, jak se říká, jeli jen hodně modernistní. Umělecká výprava Volných Směrů je nade všechnu pochybnost vkusná, Dílo však jim v tom nezadá. Škoda, že ani Dílo nenachází většího rozšíření v naší vzdělané společnosti, zasluhujeť, aby bylo domácím přítelem všech rodin českých a vítaným zpravodajem v cizině, kdež se o naše mladé, dorůstající výtvarnictví zajímají. Volné Směry vzaly si za úkol seznamovati naši veřejnost s cizími zjevy nejnovější ráže nebo s názory a choutkami malého poměrně kroužku modernistně disponovaných lidí, Dílo však chce informovati o práci malířů, sochařů, architektů, cizelérů, řezbářů, dekoratérů českých, byť i nebyli znamenaní cejchem moderny. Českost Díla jistě není závadou jeho oblíbenosti, a jestliže české umění v povšechné tvářnosti svojí vykazuje pouze několik rysů modernistních, jenom jakýsi nádech dekadentní blaseovanosti, chce Dílo propagovati naše umění bez vyloučení jednotlivých zjevů, dle možnosti v celém jeho mnohotvarném bohatství. Nacházíme tu malíře staré školy, kteří vynikají svérázem, setkáváme se tu se sochaři, kteří vyšli z nové školy, s kreslíři, kteří se vyučili sami u přírody, s uměleckými individualitami, které se ještě nevyhranily. Obsah je pestrý, přehledy o současném umění jsou obsažné, informativní články z minulosti i z přítomnosti zajímavé, a nenili v Dílu stále vykřikována naše »inferiorita v uměleckých věcech,« také to snad není na škodu, aspoň je tím postaráno o jakousi změnu v lektuře — unavujeť již četba, která často doprovází výborné reprodukce českých i cizích prací uměleckých v publikacích jiných svou hyperkritickou a v pravdě herodesovskou krvelačností. Neboť kdy by nakrásně se podařilo povražditi kde kterého umělce, nenáležícího do tábora moderny, pak by z potoků krve trčely přece

jen zbytky, a tu lépe se zamlouvá klasobraní na poli nezdeptaném, hojnou úrodu nesoucím. Proto lze přáti Dílu zdar k poctivé práci, která schrání a obohacuje. —

Myslbekova socha sv. Václava, jejíž provedení v bronzové litině svěřeno bylo závodu Bendelmajera a Červenky, jest již skorem procizelována. Obrovská postava světcova odlita zvláště, mohutný kůň bude jí podstavcem, na němž se jezdec připevní až na místě, kde má státi po mnohé věky. Nezvyklé rozměry tohoto díla způsobí u nás nemalou sensaci, neboť dosud nedošlo na sochařskou práci takového objemu. Z dolejšího konce Václavského náměstí uvidíme kovového jezdce, postaveného u paláce zemského musea království českého, jako by vyjížděl z Blaníka, se vztyčenou korouhví, na vysokém kamenném podstavci, a uvidíme ho velmi jasně, se všemi podrobnostmi. Jest to obr, jakého české výtvarnictví dosud nestvořilo, od kopyta koně do přílbice jezdce je 5 m. 52 cm., hrot jeho kopí vznáší se ještě 170 cm. nad jeho hlavou, a podstavec vystupuje přes 3 metry, — představme si tedy sochu do výšky asi 12 m. se vztyčující a pochopíme, že již tyto rozměry diváka mocně uchvátí. Tak přibližuje se dokončení díla, o něž naše veřejnost dosud málo se zajímá — neníť zvyklá těšiti se na umělecké požitky, — které však je důležitým pomníkem nejen národního světce ale též českého umění. —

V pavilloně Manesa pod Petřínem zahájena byla výstava obrazů ruského malíře Nikolaje Konstantinoviče *Rerycha*. Jednotlivá díla tohoto umělce byla již u nás vystavena, a Rerych jeví se v nich jako přívrženec nejnovějšího směru, jako modernista, to jest malíř, který nezná žádné minulosti svého umění, a jako ruský malíř, který dle příkladu mnohých svých soudruhů hledá své umění za hranicemi Ruska. Nenachází je vždy v imitování francouzských pleinairistů, od nichž mnoho se přiučil, ale také nikoliv jen u nejnovějších stylistů barvy a tvaru, k nimž se kloní. Výstava jeho prací je zajímavá, ukázky Goyova umění, tak odlišného a cizorodého, ji doplňují. —

Podobizna paní Srbové Lužické byla v těchto dnech dokončena malířem, jehož jmeno u nás má svůj plný zvuk, ale bývá jen málokdy vysloveno. Rudolf Vácha žije v Paříži a zasílá ob čas do výstavy v Rudolfině některou svoji podobiznu, aby takto byl v našem Pražském Saloně zastoupen. V Paříži a ve Francii stal se Vácha za patnácte let velmi oblíbeným podobiznářem, zdomácněl mezi Francouzi — a odcizil se nám. Snad nikoli na vždy, neboť jeho nynější návštěva v Praze a dílo zde provedené jsou jakýmsi slibem do budoucnosti. Podobiznou paní Srbové, matky dr. Vlad. Srba, Pražského purkmistra právě odstouplého, Vácha ukázal se jako portrétista výborných kvalit. Nejen věrná podoba, ale i duševní profil zobrazené dámy upoutají na první pohled. Vácha má svou skvělou techniku, maluje plynně a volně pleť i kostým a ladí vše v harmonii tlumených, takřka něžně vibrujících tónů. Šedavé hedvábí, zelené sukno na stolku, hřejné zahnědlé tóny pozadí spojují se v lahodný souzvuk, a postava obklopena ovzduším velmi bystře viděným i malovaným. Má svou plastiku, svoji distanci od rámu. Hlava i ruce svítivé pleti jsou s dokonalou jistotou modelovány; portrét representativní podává zároveň

bytost v nenucené živosti. Vácha maluje nejdříve oči, to lze postřehnouti, a pohled oka, jeho oduševnělý lesk oživuje i na tomto obraze celou postavu. Lze se těšiti na další ukázky Váchova umění, který hodlá nás seznámiti s některými portréty z Pařížského světa — a snad i z českého. Dr. *F. X. Harlas.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. února 1906.

Moravský sněm. Pokus o doplnění kabinetu dvěma ministry krajany. Říšská rada. — Uhersko. — Rusko. — Marocká otázka. — Anglické volby. — Nové italské ministerstvo. — Soupis církevního jmění ve Francii. — Změna na trůně dánském.

Moravský sněm skončil své zasedání dne 19. ledna, schváliv ještě nový zostřený jednací řád. Čeští poslanci všech stran vydali k českému lidu na Moravě tento manifest: »Jako oktrojírka, tak i naděje, že časem podle posavadních nespravedlivých volebních řádů dobyta bude česká většina sněmovní, ukázaly se cestami úplně neschůdnými. Země i sněm byly stále zmítány velikým bojem národním a hospodářským, jejž vedli Čechové za právo a spravedlnost a Němci za nadpráví a výsady. Zápas v zemi dostoupil vrcholu po všeněmecké slavnosti ze dne 1. října r. 1905, kterou byl lid český urażen a potupen ve svých nejsvětějších citech. Pod dojmem mohutných projevů národní síly a vlastenecké odhodlanosti lidu našeho podařilo se českým poslancům v loňském podzimním zasedání sněmovním docíliti toho, že usnesením ze dne 16. a 22. listopadu roku 1905 vykonána byla významná změna zemského zřízení, sněmovního řádu volebního, zákonů školských a zákonů jazykových. Novými zákony, jimž dostalo se nejvyššího schválení dne 27. listopadu r. 1905, postaven sněm i celý život veřejný v markrabství moravském na nový základ právní. Jimi nebylo sice měrou úplnou dosaženo splnění veškerých práv lidu českému po právu a spravedlnosti patřících, poněvadž 30 poslanců českých nemělo tolik moci, aby přehlasovalo téměř 60 poslanců německých a velkostatkářských a zlomilo odpor Vídeňské vlády. Leč dosažené úspěchy mají na budoucí vývoj naší vlasti dalekosáhlejší význam, než každá jiná událost od času našeho obrození národního, tak že tvoří novou epochu v životě národa našeho. Národu našemu zabezpečen rozhodující vliv na sněmě a v zemském výboru, volební právo sněmovní rozšířeno na nejširší vrstvy lidové, vykonána rovnoprávnost jazyková v úřadech školských a samosprávných, obecné školství postaveno na podklad národní, zákonitě vyslovena zásada, že české dítě patří do české školy, a národním menšinám zajištěna možnost výchovy dítek v jazyku mateřském. Správa země přejde tím z rukou německých do rukou českých. Vznešený úkol poslanců českých ukládá jim za povinnost, aby všechen lid český spůsobem slavnostním upozornili na historický význam tohoto politického obratu. Další vývoj našeho lidu bude nyní záviseti především na schopnosti a zdatnosti českých zástupců, kteří povedou správu země, a na vla-

steneckém uvědomění a na hospodářské a politické vyspělosti lidu našeho, o něž se budou opírati. V přesvědčení tomto musí všechen národ český svorně souhlasiti, máli na podkladě nových zákonů dospěti k obnově své bývalé moci a slávy a raziti cestu konečnému dosažení svých ideálu státoprávních.«

Konservativní velkostatkáři moravští zaslali dr. Žáčkovi přípis, v němž vyslovují své radostné uspokojení z dohody, které mezi oběma národy docíleno. V přípise tom praví se pak: »Novým řádem volebním a zároveň změnou školních zákonů uskutečňuje se větším dílem jeden z nejdůležitějších bodů našeho programu, totiž národní rovnoprávnost. Také konservativnímu velkostatkářstvu zajišťuje se novými zákony možnost, aby uplatnilo silněji vliv svůj a pro blaho veškeré země a pravé štěstí obou národností nejlepšími silami podporovalo kulturní a hmotný vývoj národa českého, jenž má většinu v zemi. Kéž lid český a zástupcové jeho nám věnují důvěru, která jediné poskytuje rukojemství zdárného spolupůsobení na sněmu budoucím. Končíme projevem spolehlivé naděje, že poměry nově nastalé budou na blaho a na požehnání země naší a národů jejích.«

Baron Gautsch snažil se, aby před novým zasedáním říšské rady pro svůj kabinet získal jak zástupce českých poslanců tak i zástupce Němců: předseda Českého klubu na říšské radě dr. Pacák měl se státi českým, posl. dr. Derschatta německým ministrem krajanem. Po vstoupení dr. Pacáka do kabinetu byl by ovšem nynější ministr krajan dr. rytíř Randa z ministerstva vystoupil, a Němci by měli tudíž v ministerské radě o jednoho zástupce více. Vyjednávání vleklo se dlouho, ale skončilo se úplným nezdarem, ačkoli se opět a opět tvrdilo, že jmenování nových ministrů jest již hotovou událostí. Jmenování dr. Pacáka by bylo arci znamenalo, že budou dva na ten čas nejnalehavější požadavky českých poslanců splněny, totiž zřízení české university na Moravě a uspokojivé uspořádání jazykové otázky. Parlamentní komise Českého klubu uveřejnila o věci té následující zprávu: »Parlamentní komise Českého klubu vzala na vědomí zprávu svého předsedy dr. Pacáka a vyslovila mu jednomyslně dík za pevné a obezřelé hájení zájmů českého národa. Uvažujíc však jednak nevyjasněnou situaci na straně německé a také obtíže a překážky, jež se spravedlivé volební reformě dosud v cestu kladou, nepokládá za prospěšno, aby za okamžitých poměrů zástupce Českého klubu do kabinetu vstoupil. Zároveň uznává snahu vlády o uskutečnění dohody Čechů s Němci a lituje, že se tyto snahy dosud nesetkávají s uspokojivým výsledkem. Parlamentní komise pokládá za nutno opětně prohlásiti, že se bude také napříště s největším úsilím snažiti, aby v zájmu nového a lepšího rozvoje státu spravedlivá volební reforma zavedením všeobecného, rovného a přímého volebního práva uskutečněna byla.«

Říšská rada sešla se opět dne 30. ledna. Až dosud vyřídila předlohy o kontingentu nováčků a pojišťování soukromých úředníků.

Němci zaujali proti bar. Gautschovi stanovisko ostře nepřátelské doufajíce, že jej tak donutí, aby při volební reformě vyplnil jejich zpupné požadavky. Všichni němečtí poslanci království českého až na Schoenererovce usnesli se: 1. Vysloviti bar. Gautschovi svou ne-

libost a své rozhořčení, že vláda odepřela sděliti jim podrobnosti své osnovy; 2. zmařiti volební reformu, kdy by se jí dosavadní poměr hlasů v neprospěch Němců měniti měl; 3. přerušiti veškero ústní jednání s bar. Gautschem a jednati s ním na příště toliko písemně. V sezení říšské rady způsobili Všeněmci velikou vřavu. Poslanec Stein podal dva pilné návrhy. Jeden žádající zrušení společnosti rakouské a uherské armády, druhý tohoto znění: Vláda se vyzývá, aby neodkladně předložila zmocňovací zákon, dle něhož se vyplácí rakouská kvota na společné záležitosti, a kdy by to učiniti nechtěla, aby hned odstoupila. Odůvodňuje pilnost návrhu svého dorážel Stein na vládu a prohlásil, že jeho strana předlohu o kontigentu nováčků zmaří, ježto hledíc na smýšlení maďarské koalice jest neslýcháno očekávati od rakouského parlamentu povolení nováčků. V debatě o pilnosti návrhu prvního útočil posl. hr. Sternberg i na panovníka a dynastii. Ministerský předseda ujav se slova odmítl nájezdy na korunu a prohlásil, že vláda přes veškery překážky, jež se jí v cestu kladou, volební reformu sněmovně předloží a že jest pevně odhodlána nedati se ničím másti. Všeněmci řeč tuto hlučně přerušovali, stropili pak ohlušující vřavu a spílali baronu Gautschovi ministerských demagogů a věrolomců. Pilnost návrhu pak velikou většinou zamítnuta. Stejné výjevy opakovaly se při projednávání pilnosti návrhu druhého, který rovněž zamítnut.

Čeští poslanci radikální a národně sociální porokovavše o tom, jaké stanovisko mají zaujmouti k branecké předloze, učinili následující prohlášení: »Za dosavadního stavu věci nabyli jsme dojmu, že vládě nejde tak o provedení volební reformy vůbec, zejmena pak ve smyslu všeobecnosti a rovnosti volebního práva, nýbrž o to, aby dostala pod střechu co nejrychleji předlohu braneckou, obchodní smlouvy a jiné tak zv. státní nezbytnosti. Strachem o osud volební opravy, uměle vzbuzovaným, mají se státi čeští poslanci povolnými. Chceme tudíž, než se o předloze vojenské rokovati počne, míti o záměrech vlády úplné jasno. Zejmena žádáme určité prohlášení vlády o tom, jeli dosud v platnosti chystaná vojenská okkupace pro české okresy, dále zdali místodržitel království Českého má dosud právo kdykoli vyhlásiti stanné právo i výminečný stav, kdy by v národě českém jevila se větší nespokojenost s Gautschovým návrhem volební opravy, jakož i jeli vláda ochotna způsobiti na místech příslušných zastavení trestního stíhání a persekucí proti účastníkům posledních velkých demonstrací pro požadavek všeobecného rovného práva hlasovacího. Aby odpověď vlády ve směrech těchto byla vyprovokována, bude podán zvláštní pilný návrh, dle jehož výsledku pak další svoje kroky zařídíme, nevzdávajíce se ni v nejmenším svého zásadního stanoviska v příčině požadavku všeobecného a rovného práva hlasovacího, na němž bezpodmínečně trváme, a bdíce nad tím, aby pod rouškou jeho nebylo vládou propašováno zboží jiné.«

V debatě o pilnosti tohoto návrhu vyslovil se ministr nitra hr. Bylandt-Rheidt, že poměry, které se nyní vyvinuly, jsou neudržitelny a že obyvatelstvu musí býti vráceno vědomí bezpečnosti. Vláda prý nepožene svá opatření nikdy do krajností, a vojenským úřadům nebyly nikdy dány takové rozkazy, o nichž se v návrhu mluví. Vět

šina trestních líčení pro události listopadové jest již provedena, a co se ostatních týče, nemá prý vláda práva zastaviti je.

Předloha o nováčcích přijata v druhém a třetím čtení 153 hlasy proti 69. — Baron Gautsch odpověděl na dotaz o poměru mezi Uherskem a touto polovinou říše v ten rozum, že vláda trvá na půdě zákonodárství z r. 1867 a na ujednáních o dohodě dřívějších vlád, a slíbil, že předloží co nejdříve osnovu zmocňovacího zákona ohledně vyplácení kvoty na společné záležitosti.

Panská sněmovna pokračovala ve svém odporu proti volební reformě. Dne 22. ledna společný výbor tří hlavních skupin konal schůzi, v níž schválena resoluce obsahující odpověď na návrhy týkající se přeměny této sněmovny, jež jim bar. Gautsch předložil. Výbor zamítl všecky návrhy ministerského předsedy jednomyslně s odůvodněním, že není záhodno, aby přeměna panské sněmovny byla s otázkou zavedení všeobecného volebního práva spojována. Panská sněmovna bude prý v době, která se jí bude zdáti vhodnou, a ve vlastní působnosti uvažovati o otázce, jeli opravy vůbec a v kterém směru třeba.

Uherská krise není dosud rozřešena. Byl učiněn nový pokus, aby se spor koruny s koalicí smírně vyřídil, a koalice vyzvána, aby se ujala vlády. Koalice usnesla se o podmínkách smíru, a hrabě Andrassy povolán k císaři, aby mu je tlumočil. Předložil panovníkovi návrhy výboru koaličního v slyšení dne 2. února. Dne 4. února přijat v opětné audienci, v níž mu císař oznámil, že návrhů koalice nepřijímá. Návrhy koalice byly: »1. Koalice převezme vládu. 2. Koalice stojí na půdě své adresní osnovy. 3. Německá obchodní smlouva bude inartikulována, avšak na základě samostatného tarifu a samostatně jmenem Uherska s Rakouskem uzavře se obchodní smlouva. 4. Úprava měny bude ihned ukončena, a neodvislá uherská banka cedulová bude zřízena. 5. Vojenské požadavky budou prozatím odloženy, avšak rovněž i zvýšení vojenských úvěrů. 6. Úředníci, kteří byli za příčinou pasivní resistence úřadu zbaveni, budou opět dosazeni a zákonná ustanovení v příčině práva králova, odročovati neb rozpouštěti poslaneckou sněmovnu, budou přesně vytčena.«

Po zmařeném vyjednávání objevilo se několik kompromisních návrhů. Bývalý ministr Ladislav Lukacs navrhl, aby se koruna spokojila pouhým odročením říšského sněmu, načež by se opposice spokojila pouhým protestováním. Jiný politik navrhl, aby se utvořilo bezbarvé přechodní ministerstvo, v kterémžto případě by se opposice zavázala odpor svůj omeziti. Baron Fejérváry přijat byl panovníkem po poradě s arciknížetem Františkem Ferdinandem a oznámeno mu, že oba návrhy jsou nepřijatelny, ježto nepodávají záruky, že bude v zemi pořádek obnoven. Baron Fejérváry byl pak vyzván, aby předložil podrobný návrh o rozpuštění říšského sněmu, a obdržel pro všecky případy dalekosáhlou plnou moc.

Volby do ruské říšské dumy budou se konati v dubnu. V ruské veřejnosti jeví se k nim ku podivu malý zájem. Jen malé procento k volbě oprávněných zabezpečilo si do určené lhůty právo volební, tak v Moskvě ze 100.000 jen as 3000. Jednotlivé strany vydaly již své volební provolání, a volební hnutí jest v plném proudu.

Pro samovládu carskou vyslovily se: »Svaz ruských lidí,« »ruská monarchická strana,« »svaz ruského lidu,« »svaz zemědělců,« »svaz ruských patriotů,« ostatní sjednocení ve »všenárodním ruském svazu,« kdežto strany: »socialisté-revolucionáři,« »socialisté-demokraté,« »konstituční demokraté« (tuto stranu tvoří hlavně židé), »strana právního pořádku,« »svaz 30. října,« »obchodně-průmyslová strana« a »umírněná pokroková strana« vyslovují se proti samovládě. Jak viděti, má Rusko už před počátkem parlamentární doby politických stran více než dostatek.

Dne 22. ledna očekávaly se velké bouře: den ten byl prvním výročím krvavých událostí Petrohradských, jimiž revoluce zahájena; proto učinily revoluční strany vyzvání, aby tento den byl »důstojně« oslaven. Ale vyzvání to zůstalo bez ohlasu, a tak minul onen den zcela klidně. — Židé stěhují se u velikém počtu z Ruska. Sionistické vedení hledí vystěhovalecký proud dostati do Palestiny. Pro vystěhovalce do Ameriky zakoupeno asi pět tisíc paroplavebních lístků.

Říšská rada přijala nový shromažďovací zákon, kterýž ustanovuje, že se shromáždění voličů prvého řádu mohou konati bez přítomnosti vládního komisaře, že však musí býti policie dříve o tom zpravena. Voličové druhého řádu jsou oprávněni konati shromáždění, aniž by to policii oznámili. — V námořním spolku konala se přednáška o zničení ruského loďstva u Čušimy. Přítomný admirál Rožděstvenský tvrdil, že Žaponci neměli v bitvě té žádných podmořských člunů, za to však jakási létací torpéda, která ruské loďstvo zničila. »Dějiny ukáží,« — pravil se slzami v očích — »kdo jest touto katastrofou vinen. Možná, že jsem hlavním vinníkem já, ale mohu říci, že se moji admirálové v nejnebezpečnější chvíli neosvědčili.«

Dne 16. ledna sešla se konference, jež má rozřešiti marockou otázku, v španělském přístavním městě Algecirasu. Na konferenci jsou zastoupeny Francie, Anglie, Německo, Rakousko-Uhersko, Španělsko, Rusko, Italie a Spojené státy americké. Výsledky porad jsou posud nepatrné. Jednalo se jen o vedlejších věcech, kdežto o hlavních, totiž o organisaci marocké policie a o svěření mandátu některé moci, aby o zavedení pořádku v Marokku dbala, děje se vyjednávání soukromě. Německo stálo až dosud neústupně na svém Francii nepřátelském stanovisku, což by mohlo vésti k velmi vážným následkům.

O napjetí mezi Francií a Německem svědčí projev francouzské »Agence Havas.« Německý tisk připravuje prý veřejnost na jakýsi obrat Zdá se, že Německo přesvědčivši se, že velmoci jsou Francii nakloněny a že jemu půda pod nohama hoří, připravuje přerušení konference a chce odpovědnost svaliti na neústupnost Francie. Některé velmoci mají v Marokku nepoměrně větší zájmy než Německo, a přece se toto snaží svou marockou politiku celému světu diktovati. Německo jedná z neznámých dosud důvodů proti oprávněným zájmům Francie, nebo snad má s Marokkem tajné cíle, jichž nyní odůvodniti nedovede. Ale Francie prý se svých zájmů v Marokku nikdy nevzdá, ježto země tato v ohledu náboženském i sociálním tvoří s Tunisem a Alžírem nerozlučný celek. »Neue freie Presse«

oznámila se vší určitostí, že rakousko-uherský zástupce hr Welsersheimb obdržel z Vídně rozkaz, aby se ve všem dle německého zástupce řídil, kdežto Italie si zachovává úplnou volnost a prohlašuje, že africké otázky nemají s trojspolkem nic společného.

Anglické volby skončily ohromným vítězstvím liberálů; ministerstvo bude míti takovou většinu, jako dosud žádná vláda. Nový parlament sestává z 369 liberálů, 27 liberálních dělníků, 31 členů neodvislé strany dělnické, 83 irských nacionalistů, 147 unionistů, 8 unionistických stoupenců svobodné tržby a 2 Renelitů.

Italie má zase už nové ministerstvo. Kabinetu Fortisovu projevena nedůvěra 221 hlasy proti 188, pročež nezbylo Fortisovi než odstoupiti. Náčelníkem nového kabinetu stal se známý politik *Sidney Sonnino*, jenž si jako ministr financí v kabinetě Crispiově dobyl veliké zásluhy o uspořádání rozháraných státních financí. V řeči, kterouž jakožto vůdce opposice proti Fortisovi promluvil, oznámil svůj vládní program, jenž slibuje dopravní politiku velkého slohu, přesné provádění zákona o obecních školách jakožto průpravu k zavedení všeobecného volebního práva, pořádek a kázeň při veřejných dopravních podnicích, svobodnou církevní politiku a snášelivost k různým vyznáním. Co se týče zahraničné politiky jest Sonnino přívržencem trojspolku. Ministrem zahraničných věcí stal se hr. Gericcardini, jenž jako prostý poslanec promluvil několik řečí o zájmech Italie na Balkáně. Italské listy tvrdí, že vlastním ředitelem zahraničné politiky bude Sonnino. Nový kabinet bude míti ve sněmovně jen nepatrnou většinu, a to ještě velmi různorodou, tak že mu nelze předpovídati dlouhého trvání.

Ve Francii konal se soupis církevního majetku v katolických kostelích, jak to nový zákon o rozluce církve a státu předpisuje. Soupis děl se tak bezohledným spůsobem, že v četných kostelích v Paříži i v jiných městech došlo k bouřlivým výjevům. V poslanecké sněmovně i socialista Briand, jenž byl o zákoně tom zpravodajem, odsoudil brutální a city věřících urážející počínání vládních orgánů.

Dne 29. ledna zemřel dánský král Kristian IX. v 88. roce věku svého. Byl narozen jako čtvrtý syn vévody Bedřicha Viléma ze Sonderbursko-Glücksburské větve rodu Oldenburského; sňatkem svým s Louisou Hessen-Kasselskou, dcerou nejstarší sestry dánského krále Kristiana VIII., stal se nápadníkem na trůn dánský, ježto Kristian VIII. neměl oprávněných dědiců trůnu. Dne 15. listopadu 1863 nastoupil Kristian IX. na dánský trůn. Za jeho panování Dánsko po nešťastné válce r. 1864 ztratilo vévodství Šlesvicko-Holštýnské a Lauenburské. Nyní nastoupil na trůn syn zesnulého jako Bedřich VIII.

Adolf Srb.

DOPORUČUJEME:

SPISY SOF. PODLIPSKÉ

vycházejí v sešitech po 30 hal., předplácí se na 10 sešitů K 3·—. Vyšlo zde:

I. *Lidské včely.* Sociální román z pražského života. Str. 260. 8⁰. Brožov. K 2·40, váz. K 3·60.
II. *Anna.* Román lásky z pražského života. Stran 05, 8⁰4. Brož. K 3·80, vázané - - - K 5·—.
III. *Milující neznámí* a jiné novelly. (Milující neznámí. - Zaváté listy. - Inkoustová skvrna.) Stran 364, 8⁰. Brožov. K 3·50, váz. K 4·70.
IV. *Šumavská perla* a jiné novelly. (Šumavská perla. - Starodávné hodiny. - Paměti Klimenta Faltisa.) Str. 272, 8⁰. Brož. K 2·55, váz. K 3·75.
V. *Peregrinus.* Román z pražského života. Str. 368. Brožované K 3·45, vázané - - K 4·65
VI. *Pamět a smrt* a jiné novelly. (Pamět a smrt. Z doby stolohybu. - Vyhlídka do pekla - Černá pavlač.) Str. 198, 8⁰. Brož. K 1·85, váz. K 3·05.
VII. *Dva rodokmeny.* Román. Str. 202, 8⁰. Brož. K 1·90, vázané - - - - - - - - K 3·10.
VIII. *Láska budoucnosti* a jiné práce. Str. 268 8⁰. Brožov. K 2·50, vázané - - B K 3·70.
IX. *Přechody.* Román. Stran 176, 8⁰. Brožované K 1·65, skvost. vázané - - - - - K 2·85.
X. *Na domácí půdě.* Román. Stran 228, 8⁰. Brožované K 2·15, vázané - - - - K 3·35.
XI. *Čarodějnice.— Učitelka a matka.* Román. Stran 152, 8⁰. Brožov. K 1·45, váz. K 2·65.
XII. *Žíti či nežíti.* Stran 236, 8⁰. Brož. K 2·20. vázané K 3·40.
XIII. *Anežka Přemyslovna.* Historický román. Stran 256, 8⁰. Brožované K 2·40, váz. K 3·60,
XIV. *Jaroslav Šternberk.* Historický román. Str. 592, 8⁰. Brožované K 5·55, vázané - K 6·75.
XV. *Přemysl Otakar II.* Historický román. Str. 638, 8⁰. Brožov. K 6·—, vázané K 7·20.

SPISY JULIA ZEYERA

vycházejí v sešitech po 40 hal., předplácí se na 10 sešitů K 4·—. Vyšlo zde:

I. *Ondřej Černyšev.* Román. Stran 378, 8⁰. Brož. K 4·60, skv. váz. - - - - - - K 6·60.
II. *Novelly I.* (Jeho svět a její. - Miss Olympia. - Xaver.) Str. 500, 8⁰. Brožov. K 6·10. vázané K 8·10.
III. *Novelly II.* (Teréza Manfredi. - Darija. - Donato a Gismonda. - Duhový pták. - Blaho v zahradě kvetoucích broskví.) Str. 360, 8⁰. Brožované K 4·50, skvostně vázané K 6·50.
IV. *Dobrodružství Madrány.* Stran 232, 8⁰. Brožované K 2·90, skv. váz. - - - K 4·90
V. *Čechův příchod. — Griselda.* Str. 202, 8⁰. Brožované K 2·55, skv. váz. - - - K 4·55.
VI. *Zahrada Marianská.* Mysterium. Str. 172, 8⁰. Brož. K 2·20, skv. váz. - - - - K 4·20
VII. *Kristina zázračná* a jiné práce. (Evadna. Alexej, člověk Boží. - Svědectví Tuanovo.) Str. 224. 8⁰. Brož. K 2·80, skv. váz. K 4·80.
VIII. *Fantastické povídky.* (Z papírů na kornouty. - Opálová miska. — Vánoční povídka. - Na pomezí cizích světů.) Stran 328, 8⁰. Brožované K 4·10, skv. váz. - - - K 6·10.
IX. *Poesie.* Stran 243, 8⁰. Brožované K 3·10, skv. vázané K 5·10.
X. *Gompači a Komurasaki.* Žaponský román. Str. 172, 8⁰. Brož. K 1·90, skv. váz. K 3·90.
XI. *Kronika o sv. Brandanu.* Stran 108, 8⁰. Brožované K 1·35, skv. váz. - - - K 3·35.
XII. *Rokoko. — Sestra Paskalina.* Str. 134, 8⁰. Brožované K 1·65, skv. váz. - - - K 3·65.
XIII. *Stratonika* a jiné povidky. Stran 362, 8⁰. Brožované K 4·50, skv. váz. - - - K 6·50.
XIV. *Román o věrném přátelství Amise a Amila.* Str. 384, 8⁰. Brožované K 4·80, skvostně váz. K 6·80.
XV. *Z letopisů lásky.* I.-II. Str. 224, 8⁰. Brož. K 2·80, skv. váz. - - - - - - - K 4·80.
XVI. *Z letopisů lásky.* III.-IV. Stran 248, 8⁰. Brožované K 3·10, skv. váz. - - - K 5·10.
XVII. *Jan Maria Plojhar.* I. Str. 216, 8⁰. Brož. K 2·70, skv. váz. - - - - - - - K 4·70.
XVIII. *Jan Maria Plojhar.* II. Stran 236, 8⁰. Brožované K 2·95, skv. váz. - - - K 4·95.
XIX. *Karolinská epopeja.* I. Stran 593, 8⁰ Brožované K 7·45, skv. váz. - - - K 9·45.
XX. *Karolinská epopeja.* II. Stran 232, 8⁰. Brožované K 2·90, vázané - - - - K 4·90.
XXI. *Báje Šošany* Stran 190, 8⁰. Brožované K 2·40, skv. váz. - - - - - - K 4·40.
XXII. *Ossianův návrat* a jiné básně. Str. 134, 8⁰. Brož. K 1·65, váz. - - - - - K 3·65.
XXIII. *Dramatická díla I.* Brožov. K 3·80, váz. K 5·80.
XXIV. *Tři legendy o krucifixu. Dům u tonoucí hvězdy.* Brož. K 3·—, váz. K 5·—.
XXV. *Dramatická díla II.* Brožov. K 2·60, váz. K 4·60.
XXVI. *Vyšehrad.* Str. 240, 8⁰. Brož K 3·30, váz. K 5·30.

Lze objednati v každém knihkupectví nebo v

Nakladatelství České graf. akc. společnosti UNIE v Praze, na Král. Vyšehradě.

Spisy Rudolfa Vrby:

1. **Otázka zemědělská.** Za K 2·40.
2. **Národní sebeochrana.** Za K 4·40.
3. **Der Nationalitäten- und Verfassungsconflict in Oesterreich.** Za K 3·40.
4. **Videňský centralismus a český národ.** Za 60 h.
5. **Oesterreichs Bedränger. — Die Los von Rom-Bewegung.** Za 10 K.

O spisech těch napsal v Praze vycházející list »**Slovanský Svět**« dne 12. června r. 1904 následující:

»Upozorňujeme český lid na spisy Rudolfa Vrby, které jsou pro naše národohospodářské boje výtečnou pomůckou Spousta dokonalých statistických dat činí spisy ty cennými a pro každého národního pracovníka nepostradatelnými.

Spis „**Národní sebeochrana**“ obsahuje důkladné rozbory našich hospodářských slabých stránek.

Spis „**Die Nationalitäten- und Verfassungsconflict in Oesterreich**“ obsahuje českou otázku na základě Palackého

Spis „**Oesterreichs Bedränger**“ vyličuje všeněmecké hnutí na zničení českého národa.

Oba spisy jsou proto psány německy, aby je právě naši protivníci mohli čísti.«

Olomoucký »**Pozor**« napsal dne 18. prosince r. 1904 o tomto díle následující:

»Jako na zavolanou proti našim nevěřícím Tomášům, že národ český je vskutku se strany německé ohrožen, objevila se kniha německy psaná a záslužná, aby si jí naši politikové netoliko povšimli, nýbrž také mezi sebou o tom se uradili, jakými prostředky možno loupežné záměry výbojného souseda překaziti, aby naše kraje nezastihl osud popruštěného Slezska, zemí polabských, baltických, podunajských atd. atd. Důležitou knihu tu, k nížto snažně zřetel obecenstva obracíme, napsal spisovatel Rud. Vrba, jenž nejedním pojednáním prokázal nevšední vědomosti státovědecké.

V říšsko-německém tisku vyvolalo dílo to namnoze pravou sensaci.«

Spisy ty nejlépe lze objednati přímo u spisovatele. Adressa: **R. Vrba, Praha-Smíchov č. 1113.**

Zubní lékař MUDr. Al. Tomášek

na Vinohradech, Skrétova ulice č. 17,

ordinuje v hod 9—12 dopol. a 2—5 odpol.

Svoji k svému!

České knize,
českému umění,
české práci,
českým plodinám,
českým výrobkům

před cizími dávej přednost každý Čech!

České víno!

Beřkovická vína doporucují se jako ryze česká, velmi zdravá, lahodná, posilující, četnými lékaři doporučená.

Veškeré dotazy vyřídí Správa vinařství prince Ferdinanda z Lobkovic v Dolních Beřkovicích u Mělníka.

Hlavní sklad pro Prahu Hybernská ul. č. 15

Hlavní zástupce pro Prahu Adolf Tábor, Král. Vinohrady, Karlova ulice č. 5

Vinárna v Praze-II, Havlíčkovo náměstí číslo 5 (Lobkovický sklep);

Posavadní ročníky

OSVĚTY

jsouce podstatnou částí české literatury posledních čtyř desítiletí, tvoří bibliothéku **nejvybranějších původních prací básnických, románových a novellistických, jakož i prací ze všelikých oborů naučných.** Jsou to práce od nejpřednějších českých spisovatelů a vynikají jak svým výborným obsahem, tak pečlivou, lahodnou, dokonalou formou.

Proto by OSVĚTA neměla scházeti v žádné české veřejné ani domácí knihovně.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1905. V novoročním období prodává se **řada ročníků OSVĚTY za levnější cenu**, a to

ročníky 1878—1896 po 8 kor.,

kdo pak vezme (za hotové) 5 ročníků, dostane šestý nádavkem. Tato sleva potrvá do konce února 1906, načež nastoupí opět obyčejný plat.

Inserování v Osvětě

jest velmi výhodné a levné. Osvěta jest jedním z **nejstarších, nejrozšířenějších a nejchvalněji známých časopisů českých a vůbec slovanských**, má své čtenářstvo ve všech kruzích české intelligence a dochází také do rozličných končin zahraničného světa slovanského. Plat za inserty v ní jest velmi mírný, totiž:

za celou insertní stranu jen	24 k.,
za půl insertní strany	12 k.,
za čtvrt insertní strany	6 k.

Inserty v Osvětě se záhy neodkládají, nýbrž trvale zůstávají v rukou i na očích obecenstva.

Domácí všeověd. Illustrovaný slovník vědomostí ze všech oborů domácího hospodářství. Seš. 10. (douška—dusiti.) Sešit za 50 h. Nakl. F. Šimáček.

Brehmův Život zvířat. Seš. 122. Hmyz. Znovu přehlížel a upravil prof. B. Bauše Seš. 123. a 125. Plazi, obojživelníci a ryby. Upravil dr. Fr. Bayer. Seš. 124. Ptáci. Znovu přehlížel a upravil prof. Fr. Nekut. Sešit po 80 h. Nakl. J. Otto v Praze.

Knihovna Samostatnosti. Sbírka poučných opisů a pojednání o otázkách časových. Řídí dr. Ant. Hajn. Seš. 81.—82. Bábel a bible. Třetí (závěrečná) přednáška Bedřicha Delitzsche. Přeložil MUDr. Ant. Klouda. Za 1 k 20 h. Nákl. Tiskového a vydavat. družstva Samostatnosti.

V týle Japonců. Partizanský nájezd na Koreu. Denník válečného korrespondenta V. D. Kozlova ve válce rusko-japonské. Z ruštiny přel. F. Mézl. Za 1 k 60 h. Nakl. E. Šolc v Telči.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. XI. Seš. 2. Česká politika. Souborná práce vynikajících učenců a spisovatelů. Seš. za 48 h. Nákl. J. Laichtera.

Libuše, matice zábavy a vědění. Roč. XXXV. čís. 1. a 2. 1848. Román a skutečnost z paměti našich otců. Napsal Otakar Červinka. Čís. 3. Lid tvůj lid můj. Historie šlesvického manželství. Napsala Laura Kielerová. Přeložila Akmé. Čís. 4. Jako v pohádce. Román od Bohumila Brodského. Čís. 5. V područi litery. Novela od Jana Liera. Čís. 6. Krajané a kolemjdoucí. Řada humoresek od Frant. K. Hejdy. Roč. XXXVI. Čís. 1. Jařmo millionů. Román útisku národního a sociálního. Napsal Ant. Nečásek. Předplatné na celý ročník 2 k. Nákl. F. Šimáčka.

Matice lidu. Roč. XXXIX. čís. 1. Oběti víry. Historická povídka z dob první persekuce v Čechách. Napsal J. J. Sladkovský. Čís. 2. Z doby úpadku. Kulturně historické obrazy ze XVII. a XVIII. věku. Napsal Čeněk Zíbrt. Čís. 3. Slovensko a Slováci. Vypravuje Karel Kálal. Čís 4. Než přijde lékař. Na paměť nemocným pro první chvíle píše dr. D. Panýrek. Čís. 5. Silný život. Úvahy a výzvy. Napsal Theodor Roosevelt. Přeložil dr. Bořivoj Prusík Čís. 6. Mravenci, jich život a práce. Sestavil B. Klika. Roč. XXXX. Čís. 1. Karel Havlíček Borovský. neohrožený bojovník za práva národu českého. K padesátému výročí jeho úmrtí sestavil Adolf Srb. Předplatné na celý ročník 2 k. Nákl. F. Šimáčka.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 503.—504.: Paní Inés. Novella. Norsky napsala Amalie Skramová. Přeložil Hugo Kosterka. Za 40 hal. Nakl. J. Otto.

Čitárna Máje. Pořádá dr. R. J. Kronbauer. Řada II. seš. 1. Hořký román. Napsal Karel Leger. Seš. za 24 hal. Nákl. družstva Máje.

Z ceských mlýnů. Od K. Tůmy. Seš. 23.—25. Seš. za 30 h. Nakl. Jos. R. Vilímek.

Rádce v záležitostech dědických a pozůstaiostních. Sestavil Theodor Řibřid. Za 1 k. Nákl. E. Leschinger v Praze.

Almanach král. hlav. města Prahy na rok 1906. Roč. IX. Vydává Archiv král. hlav. města Prahy redakcí Vojtěcha Krausa. Nákl. důchodův obce kr. hl. města Prahy.

Rozkvět či úpadek? Příspěvek k otázce zadání Národního divadla od Xavera Tejřova. Za 60 hal., nákl. vlastním.

Zprávy Zemského statistického úřadu král. českého. Sv. VIII. Seš. 1. Nákl. vlastním.

Statistický přehled zemské akce, směřující k podporování železnic nižšího řádu v království českém. Rok 1904. Nakl. zemského výboru.

Knihovna S F. M. O. Sv. 1. Stručný nástin některých tajných společností. Napsal Em. Hauner. Za 40 kr. Nákl. vlastním.

Sbírka spisů pro mládež vynikajících českých spisovatelů. Sv. LXXV. Ze starých dob. Národní pohádky a povídky. Napsal J. K. Hraše. Za 1 k 20 h. Nákl. dr. Fr. Bačkovského.

Tělocvičné hry pro dívčí školy. Napsal Jos. Klenka. Nákl. týmž.

Knižnice „Dětského Máje". Díl III. — Seš. 7. a 8.: Děti chudého krále. Povídka pro mládež. Napsala Růžena Čechová. Seš. za 8 h.

Tři mušketýři ještě po deseti letech (Vikomt Bragelonne). Román Alex. Dumasa, přeložil dr. V. Sterzinger. S illustracemi. Díl I. Sešit 67.—69. Sešit po 25 hal. Nakl. J. R. Vilímek.

Hrabě de Monte Christo. Napsal A. Dumas Seš. 33.—37. Sešit po 30 h. Nakl. Al. Hynek v Praze.

Příhody a dobrodružství Cyrana z Bergeracu. Napsali H. de Corsse a J. Jacquin. Seš. 13.—16. Seš. za 25 h. Nákl. F. Šimáčka.

Emilie Flygare Carlénové romány a novely. Seš. 9.—10. Noc na jezeře Bullarském. Přeložil B. Klika. Seš. za 20 h. Nákl. týmž.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k. 20 h.), 1881—1905 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 36. 1906. ČÍSLO 4.

☛ Číslem tímto počíná se **druhé čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Seš. 561.—563. (Tlakoměr — Telegrafie.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto.

Malý Ottův Slovník naučný, dvoudílný. Příruční kniha obecných vědomostí. Redaktor Fr. A. Šubert. Seš. 73.—76. (Těrem — Ušnice.) Sešit po 60 hal. Nakl. týž.

Čeští spisovatelé XIX. století. Seš. 70. a 71. Sebrané spisy Boženy Němcové. Seš. 73. a 74. Sebrané spisy Vítězslava Hálka. Seš. 72. Sebrané spisy Karla Hynka Máchy. Sešit po 24 hal. Nakl. J. Laichter.

Sebrané spisy Julia Zeyera. Seš. 217.—220. Vyšehrad. Nákl. České graf. spol. Unie.

J. Arbesa sebrané spisy. Díl XX. Romanetta. Nakl. J. Otto.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Laciné vydání pro český lid. Díl II. V červáncích kalicha. Sešit 8.—9. Po 20 hal. Nakladatel F. Topič.

Sebrané spisy Ignáta Herrmanna. Seš. 34. a 35. Tchán Kondelík a zeť Vejvara. Seš. za 32 hal. Nakl. Fr. Topič v Praze.

Křivoklát. Sbírka básní A. V. Trýba. Nákl. L. Grunda na Král. Vinohradech.

Dějiny umění národa českého. Napsal Ferd. J. Lehner. S četnými původními illustracemi a barvotiskovými přílohami. Seš. 40. Za 70 hal. Nákl. České grafické společnosti Unie.

Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Sepsal Zikmund Winter. Nákladem České Akademie.

Latinsko-český slovník. K potřebě československých gymnasií sestavil dr. Josef M. Pražák. Seš. 5. (Atrebates — Byzantium.) Nákl. České grafické společnosti Unie.

Rozpravy České Akademie. Třída I. Čís. 34. K dějinám rakouského taxovnictví. Napsal JUDr. M. Talíř. Do tisku upravil docent JUDr. Josef Drachovský. I. Část všeobecná. Nákl. České Akademie.

Věstník České Akademie. Red. dr. Boh. Raýman. Ročník XV., čís. 2.

Domácí lékař. Lékařský rádce zdravých i chorých. S četnými illustracemi. Sestavil dr. D. Panýrek. Seš. 42.—43. Seš. za 50 hal. Nákl. J. Bursíka a Kohouta v Praze.

Domácí vševěd. Illustrovaný slovník vědomostí ze všech oborů domácího hospodářství. Seš. 11. (duše — faleš.) Sešit za 50 h. Nakl. F. Šimáček.

Les intérêts français en Bohême a propos du Consulat général de France a Prague. Lettre à un Député par Louis Leger. Imprimerie V. Goupy. Paris.

Válka rusko-japonská slovem i obrazem. Seš. 49. Seš. po 30 h. Nákladem »Unie«.

Brehmův Život zvířat. Seš. 126. Díl IV. Hmyz. Znovu přehlížel a upravil prof. B. Bauše. Sešit po 80 h. Nakl. J. Otto v Praze.

Knihovna českých klassiků belletristů. Babička. Obrazy z venkovského života od Boženy Němcové. Otištěno podle původního vyd. z r. 1855 s opravami B. Němcové podle vyd. z r. 1862. Seš. za 30 h. Nakl. B. Kočí. v Praze.

Dra Bačkovského Národní knihovna česká. Čís. 12. Pan Amanuensis na venku aneb putování za novelou. Obrázky ze života od Fr. Jar. Rubeše. Za 40 h. Čís. 20. Křest sv. Vladimíra. Legenda z ruské historie od Karla Havlíčka Borovského. Za 20 h. Čís. 21. Tyrolské elegie a král Lávra. Od K. H. Borovského. Za 20 h. Čís. 26. Večerní písně od Vítězslava Hálka. Za 20 h. Nakl. dr. Frant. Bačkovský, knihkupec v Praze.

R. 1906. ČÍS. 4.

OSVĚTA

Vácslav Zelený.

Ze života otce svého podává

Božena Augustinová.[1])

IX.

Zelený posílal do Obecných Listů z rady říšské *»Původní dopisy z Vídně«* pod značkou *B.* Zde čteme v dopisu z 6. srpna: »Tuhý boj, který vedou poslanci naši v radě říšské s protivníky na počet mnohem silnějšími, zdá se mnohému býti pouhým mařením času. ,Co tím získáme, když se přední zástupci naši ve Vídni od nešetrných odpůrců tupiti dají a nemohou ani odpovídati na jízlivé útoky, které se na ně se všech stran hrnou?' Tak slýcháme často se tázati muže rozumné a poctivé. Nelze upírati, že se v otázce té na první pohled zdá býti mnoho pravdy. Ale jenom na první pohled. Nebo jest již to velikou výhodou, že bojujeme, že se bojem cvičíme a tužíme síly své, kterým mimo r. 1848 a 1849 po dvě stě čtyřicet roků nebylo přáno bojiště. Věc naše národní byla za posledních asi čtyřicet roků hájena upřímně a mužně hájena, ale jenom perem. Pero dovedlo nás tam, kde jsme; pero probudilo lid náš; pero dalo mu vědomí toho, čím byl a čím býti má. Ale mimo pero máme nyní ještě druhou zbraň, ještě pronikavější než první — jest to *živé slovo.* Když se žádosti naše pevným slovem před celým mocnářstvím, ano před celým světem vysloví, když se práva království českého ohnivou, výmluvnou řečí hájí, má to vždy veliký účinek, byť si třeba většina rady říšské z toho smích tropila; neboť se aspoň o nás dovědí, že jsme, že býti chceme a že se umíme hájiti . . . Abychom pak konečně zvítězili nad všelikými obmysly nepřátel svých, zapotřebí jest neustálého cviku, neustálého boje. Musíme bojovati všude, kde k tomu příležitost, a výbornou příležitost dává nám říšská rada. Že poslanci naši příležitosti této tak sta-

[1]) Viz Osvětu 1905 čís. 9.—12.

tečně užívají, že práva naše tak mužně, tak odhodlaně hájí přese všecka příkoří, ježto se jim činí, že neskládají zbraně, byť byli stále poráženi, to svědčí zajisté o nemalé vytrvalosti v národním snažení. Neníť opravdu přísnější zkoušky vlasteneckého smýšlení než ta, kterou podstupují za těchto tří měsíců poslanci čeští a polští v radě říšské.«

V zasedání říšské rady nastala dvounedělní přestávka, a Zelený tyto volné chvíle strávil u své rodiny, bydlící tehdy v létě u dobrého přítele dr. Kodyma v Šárce. Dne 21. srpna psal opět z Vídně: »O půl deváté ráno byli jsme ve Schwarzspanierhausu a desáté ve sněmovně — nic nového, jen to jisto, že u dvora se všelicos vaří. My jsme tu nyní všickni, Tomek přijel též včera. Rokuje se posud o zákoně vyrovnávacím, advokáti a kupci se do toho ženou s takovou chutí, že to bude snad ještě několik sezení trvati. Starý žvástal Brosche mluví při tom pořád; první dlouhou řeč o tom, která se mnohým líbila, dělal mu Hauschild.«

Dne 28. srpna píše ve sněmovně tužkou, poněvadž při důležitém rokování o adrese nemohl odejíti do pisárny: »Myslím, že Ti nebude nemilé mít list psaný té chvíle, kdežto bylo zanímavé rokování, o němž budeš pozejtří čísti vypsání. Právě dokončil Smolka řeč, která trvala půl druhé hodiny, a vyčetl ministerstvu takový rejstřík ničemností, jaký mu posavade podán nebyl. Mluvil dnes mnohem rychleji, plynněji než obyčejně, bylo viděti, že mluví s chutí; místem pronikala řeč jeho peprná ironie, a p. Schmerling díval se na nehty, na prsten a opírav si hlavu rukou, konečně odešel na chvíli, aby se posilnil. Ale když se vrátil, mluvil ještě Smolka rovněž příkře. Teď mluví posud stará liška Pillersdorf plačtivým hlasem, který je tak hrobově temný, že mu je málo rozumět, veliká část levice stojí kolem něho — někteří z pravice sedli si blíže k němu. Já již netoužím po jeho výmluvnosti . . . Včera jsem byl ve sněmovně panské. Rokovali tam též o adrese. Podívání na sněmovnu panskou jest ovšem zcela jinačí než na naši. Celkem jsou ti velcí páni starší než my — jenom několik císařských princů jest tak mladých, že není podobných mezi námi; krom toho jest tam plno generálů v rozličných uniformách, a když se hlasuje, řinčí jim šavle velmi hlučně. První o adrese mluvil Palacký, velmi vážně, trochu příliš zvolna, ale začal ministerstvu vytýkati, že cesta, po které kráčí, nevede ke spáse, že si ministerstvo stvořilo dělanou většinu . . . tu si p. president Auersperg zpomněl, že první jeho povinností jest, aby hájil p. Schmerlinga, a napomenul Palackého, aby se držel věci. Palacký hájil se, že jest při věci, ale president byl jiného mínění, a Palacký, nechtě si dáti předpisovati, o čem by měl mluviti, sedl si, a když se president tázal, zdali již domluvil, ani mu neodpověděl. Nemůžeš si pomysliti, jak to působilo v nás. Stál jsem vedle Staňka a Braunera, podívali jsme se na sebe — a rozuměli jsme si. Ale většina sněmovny jest tak tupá, že patrně měla radost z toho, že se tak stalo! Zanímavé bylo poslouchati arcibiskupa Pražského, který byl školmistrem, opravoval totiž všeliké

chyby ve slohu adresy. Jednu takovou proměnu zastával hrabě Lev Thun, vytýkaje ministrům, že se snaží, aby vyvedli dílo své cestou, která se většině národů příčí. Ale i pan Lev Thun volán jest k věci, a i on si sedl. Okamžení znamenité! Člověk, který byl jedenáct let ministrem a požívá osobní přízně císařovy, zbaven slova! Také pan hrabě Clam-Gallas povstal a řečnil; mluvil jako kaprál. Byla mu adresa příliš krotká, přál si, aby tam byla nějaká výhrůžka Uhrům; on prý to neumí sám opraviti, poněvadž jest k tomu příliš hloupý, ale někdo chytřejší by to měl opraviti. Tak se stalo. — V naší sněmovně dnes mluvil dále Clam-Martinic velmi obezřele, ale dost určitě. Mluvil též ještě Polák Węnżyk a způsobil mi velmi veselou chvíli. Vytýkal ministrům neupřímnost a nepoctivost spůsobem velmi příkrým a při tom zatrhoval němčinu tak směšně, že bylo až milo jej poslouchati.«

Dne 5. září píše Zelený opět ve sněmovně při rokování a praví: »Že pan Hein při posledních debattách neužíval zvonce, přičítá se vůbec rozkazu ministerstva, které se ovšem leklo toho, že již i Palackého volali k pořádku. Tak byl tedy Hein jednou rozumný, a Smolka mu udělal poklonu: ‚Sie können noch ein guter Praesident werden.‘ Po řeči Riegrově stáli jsme já, Tomek, Palacký, Rieger pohromadě, a tu k nám přistoupil Hein a usmívavě praví k Riegrovi: ‚Sie sehen, bei einer *solchen* Rede hängt nicht das Damoklesschwert über ihrem Kopfe.‘ Na to řekl Tomek: ‚O, heute gieng Alles geschäftsordnungsmässig.‘ Hein se strkal dále.«

Slova Heinova týkala se řeči Riegrovy, jenž mluvil jasně a smířlivě pro trvání Rakouska, o poměru Uherska přeje si, aby Uhři dobrovolně svazek rakouských zemí utužili, aby se vzdali ku prospěchu celku výlučného práva o daních a vojsku rozhodovati; vzato násilně jim býti nesmí. Smlouvy a práva násilím se neruší. Nepřísluší radě říšské rozhodnutí v otázce uherské, jedině císaři.

Dne 11. září praví Zelený v dopisu ze sněmovny: »Když jsem napsal prvních pět řádků, začal mluviti Ljubiša srbsky k veliké žalosti levice, která odcházením, nepokojem a jinak nespokojenost svou jevila. Ale Ljubiša mluvil dále, neohlížeje se nic na levici a hájil práva slovanských Dalmatinců. Proti němu vyřítil se italianský Dalmatinec Lapenna a zuřil zle proti Ljubišovi. Ljubiša mu co nejdříve odpoví . . . V tomto okamžení jsem při hlasování, kdežto rusínští sedláci velmi hloupě se ohlížejí po p. biskupovi, jak mají hlasovati. Před sezením jsem mluvil s mladým Zeithammrem, který přijíždí z Čech od Taxise a jede do Štýrska k rodičům. Vypravoval nám velmi milé věci, jak dobrý duch všude na venkově lidem vládne. Důvěra má v budoucnost jest každým dnem pevnější, lid náš má více síly, než se mnohým líbí . . . Zejtra budou míti Poláci slavnost; 12. září každého roku slaví se na blízkém Kahlenbergu mše na památku osvobození Vídně vojskem polským za krále Jana Sobieského. Půjdu tam bez pochyby také.«

V dopise do Obecných listů dne 17. září líčí Zelený tuto slavnost v kostelíčku na Kahlenbergu, kde stáli shromáždění Poláci a Čechové a něco lidu z okolí, který s patrným zalíbením pohlížel na rytířské postavy hraběte Potockého, mužného Smolky a s podivením viděl, an velký polský pán, hrabě Wodzicki přisluhoval knězi, poslanci Ruczkovi, při oltáři. Odtud putovali všickni slovanští poutníci na blízký vrch Leopoldov, zpívajíce dojímavou polskou píseň: Bože, coś Polskę, Hej Slované a Kde domov můj. V témže dopisu těší se Zelený, že nový, bujnější život počíná se ve vlastech našich, o čemž se přesvědčil na vyjížďce do milé Moravy. O vyjížďce této píše 18. září 1861 své choti ve sněmovně tužkou: »Lístek Tvůj obdržel jsem včera po návratu svém z Moravy. Byli jsme pozváni od vlastenců Brněnských a Blaneckých do krásné krajiny Blanecké a Sloupské a vyjeli jsme si v sobotu večer s Riegrem, Braunerem, Pražákem, Tomanem, Ljubišou a Zátkou. Na nádraží Blaneckém byli jsme o jedné hodině s půlnoci slavně uvítáni hudbou tamějších havířů, zpěvem a průvodem s pochodněmi. Ráno jsme jeli napřed k pověstné propasti Macocha zvané, kdežto nás přijali střelbou z hmoždířů, hudbou, voláním slávy; bylo tam mnoho lidstva z okolních obcí a vítali nás velmi srdečně. Potom jsme jeli do jeskyně Sloupské, velmi dlouhé a znamenité; při vchodu stáli zástupové lidu, volajíce sláva! z hmoždířů se střílelo, zpívaly se sbory, v jeskyni samé vítal nás student básní k tomu složenou a transparent nám volal: ‚Sláva hajitelům koruny české.‘ Potom jsme prošli jeskyni a byli jsme u východu přivítáni jásajícím lidem a sborem zpěváckým. Odtud jsme jeli k Sloupskému faráři, kde nás očekávala zvěřina, koláče, cukroví, pivo a víno. Kaplanem tam jest velmi bystrý a schopný básník Soukop, kterého jsem při tom poznal. Také mnoho jiných řádných, statných Moravanů bylo tam, a tak mi zůstane památka těchto dnů velmi milou hvězdičkou po tomto nemile ztráveném létě.«

Zelený, jenž byl v dubnu r. 1861 zvolen též do sboru obecních starších v Praze, odpovídá v témže listu k dotazu choti své, proč nepřijel k sezení: »Že jsem nepřijel ke shromáždění městského výboru 11. září, pochází jen odtud, že jsme nechtěli, aby německé noviny strhly zbytečný hřmot. Byli jsme přesvědčeni, že se vše rozhodne dle přání našeho, a proto nikdo nejel, ačkoli se to v Praze očekávalo.«

Dne 27. září ve sněmovně »při hloupém žvástání« píše: »Jsem v duchu celý u Vás a zlobím se náramně na ty prázdné mluvky, kteří zbytečným klábosením čas mařili a tím mně zkazili největší radost, kterou jsem po tolika mrzutých nedělích míti mohl. Přemýšlel jsem dlouho, neměllí bych přece jeti třeba na dva dni a byl bych zajisté jel, kdy by s neděle nenastaly bez toho prázdniny. Abych již zůstal v Praze a sem se nevrátil ku poslednímu sezení, bylo by v obyčejných okolnostech možné ano snadné, ale teď jest hlas drahý, a proto nezbývá nic než podrobiti se osudu a zůstati na poušti. Bude to smutné slavení svátku

mého, ale bude mi útěchou, že za několik dní budu mezi Vámi a zůstanu tam alespoň dvě neděle neli déle. Svatého Vácslava budeme však i zde světit po pravočesku; biskup Jirsík bude slou-žiti v kostele panny Marie na Nábřeží, kde mají naši krajané své služby Boží, slavnou mši, a my tam všickni půjdeme. Tak jsme si to s biskupem včera umluvili, a bude to zajisté lidu našemu milé, že jsme tu hájili čest statného vévody české země. Abychom pak vlasteneckou mysl svou ještě patrněji osvědčili, budeme míti po mši schůzku, ve které se pustíme do Mělnického vína, které nám několik občanů Mělnických poslalo. Pozvali jsme k tomu i Poláky, a budu míti tedy aspoň nějakou náhradu za to, že musím tráviti svátek svůj v cizině . . . Dr. Kodym mi zaslal diplomy Šárecké. Vyřiď mu, že jsem je obdržel a mimo Strossmajerův i odevzdal. Štrossmajer je posud ve Vöslavě a přijíždí velmi zhusta do Vídně, odevzdám mu tedy jistě čestné občanství obcí Šárecké, Podbabské a Dehnické. Můžeš mu též vyříditi, že jsem Smolkovi, abych mu přece učinil nějaký pojem o vzácnosti obcí, jichžto údem se stal, řekl, že Šárky jsou nejromantičtější obcí v království českém a že podepsaný dr. Kodym jest jeden z nejzasloužilejších mužů v Čechách.«

Dne 29. září píše Zelený, jak pěkně se vydařila oslava sv. Vácslava ve Vídni a praví ke konci: »Musím Ti též podotknouti, že se mi zde se všech stran přálo štěstí — i študentstvo zdejší si na mne vzpomnělo — a bylo viděti, že přichází všecko ze srdce upřímného.«

Po čtyřnedělních prázdninách, v Praze ztrávených, píše opět z Vídně o cestě, kterou vykonal přes Borovou, aby po delší době spatřil rodiče a babičku svoji, která se mu zdála čerstvější než před rokem, a líčí život svůj: »Můj život zde jest nyní zcela jinačí nežli dříve. Chuť má do práce jest teď tak veliká, že nebylo u mne podobné více než rok. K tomu ovšem nejvíce přispívá můj byt,[1]) který mi poskytuje pohodlí, že jsem za dvě minuty z hospody doma a u psacího stolu. Za poslední týden napsal jsem toho tolik, jako minule za půl roku. Když není sezení, píši od 9 hodin do 2 a potom od 4 do 8. Ostatní čas trávím na procházce a v hostinci . . . Zdá se, že před vánocemi bude sezení skončeno, což by mně bylo velice milé. Literní mé práce žádaly by nyní trochu prázdné chvíle. Životopis Kollárův bude zajisté velice zanímavý; sebral jsem si zde velmi pěkné věci; jen abych to mohl řádně zpracovat! Tyto dni máme hrozně hloupá sezení, pro nic za nic, také dnes samé malichernosti, kterých ovšem ani neposlouchám a píši Ti raději.«

V dopise ze dne 4. prosince opakuje totéž: »I já mám práce dost, ano tolik, že mi čas do vánoc zde sotva stačí k vyvedení jejímu, dlouhé chvíle zde tedy nemám, píši každý den aspoň 8 až 10 hodin. Nalezl jsem tu zvláště veliký poklad listů, který mi

[1]) Singerstrasse č. 879, dům německého řádu, zvaný »Deutsches Haus« u samého Štěpánského náměstí.

při životopise Kollárově náramně prospívati bude; v tom žiji nyní celý, ježto celé rokování říšské rady se týče věcí, které buď naprosto nemají důležitosti veliké, neb nedojdou provedení, všímám si toho tedy jen potud, abych věděl, o čem se jedná a jak mám hlasovati.«

Dne 13. prosince: »Četla jsi snad o hostině, kterou jsme měli s našimi Němci. Pozvali nás, a my jsme zdvořilé pozvání zdvořile přijali, jenom jsme si vymínili, aby se nemluvilo o politice a nečinily se žádné přípitky. To se stalo, a hostina byla dost hlučná a veselá. Já jsem seděl podle Liebiga Libereckého a bavil jsem se s ním dost dobře, on není arci žádný politik a dbá jenom o to, aby se jeho sukno lacino vyrábělo a draze prodávalo. S druhé strany seděl podle Liebiga Plener, ministr financí, na kterého se dělaly všeliké vtipy. Že hostina nemá politického významu, rozumí se samo sebou, jen že následkem toho poněkud zdvořileji spolu obcujeme. — Já jsem ve středu mluvil ve prospěch vědeckých časopisů a získal jsem si již napřed pomoc Litwinowicze, který zas oblomil mnohé levičáky, a tak byly mé opravné návrhy přijaty. Levičáci se na mne nyní trochu přívětivěji dívají než posud. Máme nyní potěšení, že se všecky návrhy ministerské zamítají, a ubohý Mecséry se marně namáhá, aby si udržel aspoň kousek moci v tiskových věcech. Pan Schmerling jest celý vzteklý. Pomstí se nepochybně ve sněmovně panské.«

O vánočních prázdninách zdržely Zeleného v Praze pilné práce literární o několik dní déle, než obmýšlel. Dr. Fr. L. Rieger píše mu v té příčině z Vídně 11. února 1862: »Milý příteli, divil jsem se, že jste nepřišel, ač jste byl slíbil, že přijdete. Prachenský také nepřichází, Řezáč a Brauner vzali dovolenou, Macháček, Mildner a Zikmund také nepřišli, a tak jest nás tu velmi málo, a Poláků o nemnoho více, všech všudy asi 26 hlasů. V úterý jsme se radili o formálním složení mandátů nebo aspoň o sborové odejití. Já a Klaudy byli jsme pro to — všickni ostatní proti tomu. Já uvažuji velikou důležitost kroku toho a nechci vzíti zodpovědnost celou na sebe. Také náleží, aby se takové kroky činily společným usnešením a ne libovůlí jednoho aneb několika. Proto želím, že zde nejste a že jmenovitě schází celá levice — abych tak řekl — našeho klubu k rozhodnějšímu kroku nakloněná. Mluví se, že již v běhu příštího týhodne přijde první část finanční předlohy; tu snad bude příhodná doba k rozhodnému kroku, protož Vás žádám, abyste přišli. Možno též, že se bude rokovati o 4—6nedělní odročení sněmu, pro něž jsou Poláci, my, autonomisté a snad i část jiných. Tak bychom mohli snadno odročení dostati aneb i s ním propadnouti několika hlasy. I proto tedy třeba, abyste tu byli . . . Vyřiďte toto, prosím, Prachenskému, též Braunerovi a Řezáči. Všichni bychom radši šli domů, ale já opakuji, že musíme jednati solidárně a ne roztroušeně, ne souchotinami z říšské rady se ztratiti, ale ranou. Vy všichni nů

žete a máte hlasem svým přispěti k rozhodnutí! S Bohem! Váš přítel R.«

Zelený po návratu do Vídně píše dne 21. února: »Pověsti, že zamýšlí pravice udělati návrh, aby byla říšská rada odročena, byly beze vší podstaty, jakož jsem hned v Praze pravil. Povstaly jenom z toho, že Klaudy na konci předešlého sezení s úsměvem řekl: ‚Inu, když máme mít za týden vždycky jedno nebo dvě sezení, navrhuji, abychom se raději odročili na čtyři neděle.' Slova tato vyřknuta byla ovšem jenom jako na posměch celému nynějšímu rokování a neměla hlubšího významu.«

V následujícím listě píše, jakmile nastane pěknější počasí, že pojede do Pešti, »abych tam sebral co možná o Kollárovi. Látky přibývá stále, jen kdy by bylo poklidu, abych toho mohl řádně užiti . . . Šebek jest nemocen na smrt, leží v posteli a nepřečká několika neděl. Škoda veliká! Včera jsem psal Řezáčovi, aby hned přijel.«[1])

Dne 27. března praví: »Z novin víš, jak jsme si počínali při věcech finančních; nepochybuji, že se potká jednání naše se schválením v Čechách. Divně jsem byl včera překvapen, čta, že mne ve dvou vesnicích učinili čestným občanem, nevím bohužel ani, kde jsou ty dobré obce, které mne tak vyznamenaly, však nebude snad zapotřebí, abych tam brzo putoval k nějaké volbě!«

O několik dní později píše v lístku bez data: »Dnes volíme zapisovatele na budoucí měsíc; levice chtěla voliti samé Čechy a Poláky, Riegra, Smolku a j., aby byli přinuceni býti při jednání o financích, poněvadž volbu zapisovatele každý přijmouti povinen jest, ale s pomocí poctivějších Němců jsme zvítězili a zvolen jest pan Kuranda a sami Němci; právě mi to vypravuje Smolka, který počítal hlasy a přišel sem do písárny, aby nás tím potěšil. Jest to zde nyní prakapitální kus historie!«

Dne 2. května po návratu z prázdnin velikonočních píše Zelený své choti: »Že ministerstvo nám hned po příchodu sem učinilo malou komedii, vidíš z novin. Pan Schmerling nám četl, že prý ministři jsou odpovědni, a my jsme byli všickni tak hluboce dojati, že jsme toho nemohli snést a šli jsme domů. Poněvadž pak k obědu bylo ještě příliš brzo, ležel jsem asi půldruhé hodiny na pohovce a měl jsem krásné sny o tom ráji, který nám pan Schmerling otcovskou rukou připravuje . . . Zdá se mi, že jsem nyní v rozmaru velmi pracovitém a tak doufám, že mi zde ten dlouhý čas přece nějak uplyne.«

---

[1]) K listu tomu odpověděl P. Řezáč 1. března 1862: »Váš dopis rozmnožil mé nesnáze. Dostalť jsem takovou chřipku a zánět hrdla, že jsem 5 dní z pokoje nemohl . . . Považujte mne tedy také za nemocného, a jak se jen vykřísám, poslechnu Vašeho hlasu, abych milého Šebka ještě trochu při síle nalezl . . . Věřte, že mne to nesmírně trudí, ale jak jen budu moci — a myslím, že koncem budoucího týdne po masopustě — k Vám dorazím a Šebka ještě žijícího naleznu. Pozdravte všecky naše spolubojovníky, zvláště p. bratra, kněze Moravana. Váš P. F. Ř.«

V dopise ze dne 9. července praví: »Včera jsem v radě říšské zase jednou mluvil. Jednalo se o petici, kterou zadali zdejší spisovatelé, aby dána byla milost odsouzeným redaktorům Vídenským, a tu jsme my na pravici ovšem navrhovali, aby se dala milost všem ostatním redaktorům, a já zejmena dotkl jsem se poměrů našich dost ostře — p. Schmerling byl však dopálen a velmi prudce mluvil proti tomu, tak že levičáci nemohli mu odolati a hlasovali všichni s ním. Bylo to ovšem předvídat již před sezením, a úmysl můj byl ovšem vytknouti nynější řádění proti našim novinám veřejně a nikoli vymáhati milost, které pan Schmerling ani tehdy by nedopřál, kdy by se sněmovna opravdu na tom byla usnesla.«

V listu bez data píše: »Co bych Ti krom toho psal, nevím, leč že mne včera vyvolili za zapisovatele, tak že vždycky dvakráte za týden budu míti potěšení seděti po boku p. Heina a dívati se na sněmovnu s ‚kruchty.' Mám zde tedy o nemalé vyražení více. Jinak jest tu život přerozkošný, jak bez toho víš. Ve čtvrtek chodíme nyní již jaksi pravidelně do Penzingu hrát kuželky — ze zoufalství dost dobré. Také k Šemberovi, nově zvolenému poslanci do sněmu českého na místě Šebka, někdy docházím, jinak jest nás tu až hrůza málo — Rieger, Klaudy, Pražák tu nejsou, a jiní přicházejí a odcházejí.«

A dne 21. července 1862 o $11^1/_2$ hod. datuje list: »Ve Vídni půldruhého lokte od stolice p. Hajného a slavného jeho zvonce na stolici zapisovatelské: Jsem dnes v jakémsi svátečním rozmaru: právě jsem obdržel lístek Tvůj, a přišlo zároveň několik milých přátel, Klaudy, Grégr a několik Tobě neznámých a učinili mi příjemnou chvilku v této nepříjemné době . . . Já nyní, co zase nastal lepší čas, pilně vycházím a vyjíždím a hledím si, nemoha v této roztržitosti ničeho valného duchem pracovati, těla svého, trávě každou prázdnou chvíli na venku.«

Téhož dne píše sestře choti své: »Ve Vídni, dva kroky od velikého Hajného, na stolici zapisovatelské dne 21. července o $12^1/_2$ hod. 1862: Milá Josefinko! Udal jsem zevrubně místo a čas, kde a kdy lístek můj psán. Sedím na lavici zapisovatelské, po levici maje statečného Gutowského, po pravici malinkého místopředsedu hraběte Mazzuchelliho, který, ačkoli náleží třem národům, není ani v nejmenším nebezpečí, že by se který národ s druhým o něj hádal, za ním pak sedí první zvoník mocnářství rakouského p. Hajný a mrká stále očima, proč, o tom Ti nemohu dáti určitých zpráv, jenom tolik Ti říci mohu, že by to všecko již také k čertu dal a odpočal si na vavřínech, které si za ten čas vysloužil. Právě přistoupil k našim stolicím p. rytíř Schmerling a dělá hloupé vtipy s p. Mazzuchellim, ale odvrací se rychle, aby šel hlasovat, neboť židák Winterstein čte zprávu o státních dluzích, a tu musí p. rytíř ovšem pomáhat. Vidíš, jak rozkošné lidinky mám tu kolem sebe, a můžeš si tedy sama vypočítat, jak jsem blažený.«

O prázdninách rady říšské vyjel si Zelený v srpnu z údolí Šáreckého, kde rodina jeho trávila léto r. 1862 v domě u Miňovských, na slavnost Havlíčkovu do Borové a navštívil svůj volební okres, kde se mu se všech stran dostávalo srdečného uvítání, kteréž zvláště v Humpolci dne 20. srpna bylo velice slavné. Příjezd Zeleného naznačen byl vlajícím slovanským praporem s odznakem lva a s nápisem »Sláva vlasti« na radnici, a za nedlouho objevily se na mnohých domech na náměstí podobné prapory. Zelený odebral se odpůldne do blízkého Želiva a vrátil se v 7 hod. večer do Humpolce, kdež jej hlučně střelba uvítala. O ½8 hod. pohyboval se uprostřed velikého shromaždění průvod s rozžatými pochodněmi od radnice k příbytku Zeleného, kdež zpěváci, jmenovitě učitelé a studující zapěli a hlučné »sláva« mu provolávali. Za tuto poctu děkoval Zelený s okna příbytku svého slovy povzbuzujícími a srdečnými.

Po návratu z letních prázdnin do Vídně nastávalo Zelenému plno různých prací. K spolehlivé jeho ochotě obraceli se přátelé v těžkých otázkách. Tak píše mu dr. Julius Grégr 20. září 1862: »Velectěný příteli, již v červenci neb červnu zadal jsem do Vídně o přenešení redakce na bratra mého Edvarda. Vyřízení dosud nedošlo; Edvard byl nedávno ve Vídni, žádal Fiedlera a Webra v ministerstvě policejním za brzké vyřízení, nic to však nebylo platno. Wanderer a jiné listy mají již jiné redaktory, jen při nás zdá se, že chovají jiných choutek. Co den očekává se sem rozsudek kasačního dvora, co den tedy mám nastoupit trest, a dosud není zde přenesení koncese. Jde tu patrně o zabití Národních Listů. Nyní jistě by škodou bylo, kdy by měly zahynouti. Prosím Vás tedy, velectěný příteli, račte s ostatními přátely něčeho podniknouti v ministerstvě policejním, aby se mi dostalo co nejdříve přenešení redakce.«

V dopisu ze dne 28. října 1862 píše Zelený své choti: »Jako novinku, o které však nikomu nic nepovídej, píši Ti, že byli dva polští poslanci u papežského nuntia zdejšího a žádali ho, aby se přimluvil za Štulce.[1]) Byl jsem tomu velmi rád ani ne proto, že by to snad mělo nějaké následky, ale že z toho viděti upřímnou slovanskou mysl těchto Poláků.«

Dne 11. listopadu píše Zelený opět na stolici zapisovatelské: »Život můj tady jest velmi neutěšený, a nemám jiného vyražení než v kruhu přátelském, když touhy a stesky své jeden druhému ve sdílné srdce přenášíme. Zvláště nyní, co mrazivé počasí nás zavírá ve Vídni, jest tu pořád nesnesitelnější stav náš, a člověk by často vyskočil z kůže. Nyní však, co svolány jsou sněmy ke dni 10. prosince, začíná se vyjasňovat, a doufám, že s pomocí Boží zvítězím nad nemilými chvílemi, které tu na mne ještě čekají.«

---

[1]) P. V. Štulc odsouzen byl ve při tiskové vrchním zemským soudem k dvouměsíčnímu žaláři a k peněžité pokutě 1000 zl.

Svolání sněmů odročeno bylo na leden r. 1863, poněvadž zvyšovatelové daní ve Vídni se svými pracemi ještě hotovi nebyli, a rada říšská byla 18. prosince 1862 slavnostním prohlášením panovníkovým uzavřena.

X.

Sněm svolaný v lednu r. 1863 ukládal poslancům práci obsáhlou a velmi pilnou. Schůze konaly se téměř každého dne; vedle sezení sněmovních byly důležité porady v komisích. Pracovalo se horlivě. Zelený volen byl do četných komisí, zejmena pak důležitý úkol měl v odboru školském. Přičiňuje se po léta o povznesení českého živlu v poněmčeném školství tehdejším, sbíral dávno již podrobná data o poměrech těchto v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ze všech čelnějších měst dostávalo se mu zpráv z pramenů bezpečných od profesorů, kteří bývali kdysi kollegy neb žáky jeho, a materiál takto nasbíraný poskytl Zelenému jasný obraz o školství našem středním i obecném.

V té příčině podal Zelený 12. dubna s 59 stejně smýšlejícími poslanci dotaz k nejvyššímu maršálku zemskému, týkající se návrhu o úplném provedení rovného práva obou zemských jazyků ve školách a úřadech, v kterémž praví: »Marně žádá nynější stav jazyka českého ve školách rychlé pomoci. Nehledíc ani ke školám národním, kdežto zastaralý zvyk posud namnoze nedá vzniknouti lepšímu snažení, ani k universitě, na které mimo nepatrné změny posud nestalo se opravdového kroku ku provedení práva jazyka českého; jest zvláště nynější zřízení gymnasií na ujmu jazyku českému a i prospěchu české mládeže. Mohl by ovšem, kdo by dle slov soudil, viděti snad v tom, že z 23 gymnasií v Čechách prohlášeno jest 10 za česká, 8 za německá a 5 za paritetická jakési zavedení rovného práva obou jazyků zemských, ale uvážíli se, že gymnasia českými jmenovaná, jsou vlastně na polo německá; že na tak zvaných gymnasiích paritetických dle slov samého p. ministra jazyk německý považovati se má za jediný jazyk vyučovací a že se na nich jenom jakýs takýs zřetel obraceti má k žákům národnosti české — dle toho je tedy v Čechách 10 gymnasií počeských a ostatních 13 německých — a uvážíli se, že i mezi gymnasiemi za pouze německá prohlášenými jsou taková, ježto mají rozhodnou většinu žáků českých, jako zejmena Budějovické, Broumovské; uvážíli se, že dle úředních zpráv v časopisu Zeitschrift für die Oesterr. Gymnasien uveřejněných bylo v r. 1860 na všech gymnasiích v Čechách 4370 žáků národnosti české a 2531 německé a že jenom na šesti gymnasiích jest většina žáků německých: tož nebude se zajisté moci zapírati, že se jazyku českému na gymnasiích neděje po právu a spravedlnosti.«

Když pak ve vlastním jeho okresu volebním, v městě Německém Brodě šlo o proměnění tamního šestitřídního gymnasia v osmitřídní český ústav, přičiňoval se Zelený všemi silami, aby

věc tato příznivě byla vyřízena. Nemoha pro pilné práce sněmovní vyhověti pozvání městské rady Brodské, aby dostavil se k ústní poradě do Brodu, vykonal celý úkol tento písemně, zaslav radě městské vypracovaný návrh žádosti ke sněmu, jak se dovídáme z dopisů přítele jeho F. Fáčka, jenž mu 12. ledna 1863 píše: »Prozatím byl by návrh, aby se zde zřídilo vyšší gymnasium a to české, aspoň dobrý klín do těch pletich německých a posloužil by naší věci co deductio ad absurdum,« a 2. února: »Doufám, že žádost, kterou dle Tvého návrhu a jen poněkud obšírněji jsem vyložil, Tobě již odevzdána byla a že se jejího osudu brzo dočteme.«

Dne 23. března píše opět: »pokládá se také všecko, co se týče vyššího gymnasium nebo k němu se vztahuje, za věc nejdůležitější v obci. Mnozí netrpělivě očekávají rozhodnutí sněmu ... Sněmu však nepřísluší, aby se o tom usnesl, může leda učiniti vládě návrh, a ta sotva si ho povšimne, vždyť by tím nejvíce škodila gymnasiu Jihlavskému, ježto si sama dle své choutky upravila. Mnozí nejvíce spoléhají na to, že klášter Želivský má vydržovati více učitelů, nežli jich nyní vydržuje, že by tudíž nemuselo býti mnoho nových profesorů a i ti že by se mohli vzíti z kláštera, jelikož jsou lacinější nežli světští ... Snad by bylo snadnější přiměti klášter k tomu, aby vzdav se gymnasium a jeho správy vrátil kapitály fundační, s nimiž mohlo by se pak mnohým prospěšnějším spůsobem naložiti.«

K žádosti města Brodu Německého za rozšíření gymnasia v ústav osmitřídní s vyučovací řečí českou připojily se i mnohé obce sousední, ano i vzdálenější města podávala petice k sněmu v příčině této do rukou svého poslance. Odevzdávaje petice tyto sněmu, přičiňoval se Zelený horlivě, aby se jim dostalo vyřízení příznivého, a v skutku usnesl se sněm 18. dubna k návrhu komise, že věc tato odevzdati se má ministerstvu s přímluvou, aby na ni vzalo zřetel.

O dojmu usnesením tímto v Brodě Německém vzbuzeném píše nazejtří 19. dubna F. Fáček Zelenému: »Kdy by se nebyly při poslední slavnosti moždíře roztrhly, byl by dnes v Brodě zazněl hlahol trub a kotlův, až by Ti byly v Praze uši zaléhaly, taková byla obecná radost, že sněm uznal potřebu vyššího gymnasium v zdejším městě, a jestli p. Schmerling na to nic nedá, bude veta po jeho státnické moudrosti, a až půjde na vandr, nebylo by radno, aby si dal visirovat na Německý Brod. Přičinění Tvoje v té věci potkává se s obecným uznáním, jako i Tvá šetrnost k panu baronovi (Voithovi), aby neodešel ze sněmu jako panenka. Já ale toho lituji, byl bys zajisté Jihlavákům drzost jejich a urputnost a panu Schmerlingovi ochotnost jeho a úslužnost vzpomínal vším dobrým a spravedlivým, což asi sotva učinil opatrný a uhlazený Tvůj pan náhradník.« Usnesení ve příčině gymnasia Německobrodského bylo poslední částí programu na sněmu v tomto zasedání, ukončeném téhož dne 18. dubna.

Za nedlouho po uzavření sněmu nastaly poslancům českým vážné starosti s obesláním rady říšské, svolané na červen. Aby mohl vykonávati povinnosti poslanecké v říšské radě, dostalo se Zelenému od ministerstva dovolené do konce školního roku a zástupcem jeho na akadem. gymnasiu ustanoven opět prof. Ant. Ot. Zeithammer. Avšak výsledek porad poslanců ve příčině této konaných nikterak nevyhověl přání vlády. Pět poslanců — Tomek, Dvořák, Grünwald, Žák a Havelka — vzdalo se svých mandátů. Obšírným ohrazením k radě říšské, datovaným v Praze dne 17. června, prohlásilo jedenáct poslanců, že nechtějí aniž smějí příště míti účastenství v rokování a uzavírání slavné sněmovny, pokud se nesejde veškero zastupitelstvo říšské a pokud nebude jim dána úplná jistota, že přísně šetřiti bude slavné shromáždění ve všem a všude mezi naznačených veškerou ústavou. Ohrazení toto podepsali Rieger, Brauner, Klaudy, Zátka, Macháček, Zelený, Millner, Prachenský, Řezáč, Zikmund a Staněk.

Protest tento vzbudil ovšem v radě říšské nesmírný odpor. Poslancům českým spíláno rytířů smutné postavy; sloh protestu nazval dr. Giskra klackovitým (Dreschflegelstyl). Konečně prohlásila rada říšská poslance tyto za vystouplé.

Krokem tímto octl se Zelený v příkré opposici proti vládě Schmerlingově. Učinil jej v plném vědomí vážných následků, jimiž úřední postavení jeho při akademickém gymnasiu mohlo býti ztrpčeno, ano i ohroženo. Byl odhodlán opustiti státní službu, kdy by na něj byl s hůry činěn nějaký nátlak, kdy by obmezována byla volnost přesvědčení jeho; nesrovnávaloť se s povahou jeho, aby setrval v jakékoli odvislosti za systému vládního naší národní věci nepřátelského. Dávno již věděl, že na vyšších místech vznikly o něm »pochybnosti« od té chvíle, kdy podal žádost za povolení k vydávání politických novin; »pochybnosti« tyto vzrostly vystupováním jeho na radě říšské do té míry, že v kvalifikačních tabulkách jeho octly se otazníky se slovem »Versetzung?« Patrně zdržovala vládu ještě obava, že by nespravedlivostí tak zřejmou veřejnost česká příliš byla pobouřena. O všech těchto věcech Zelený byl zpraven, a nelekaje se budoucnosti vyčkával ještě dalších událostí, nežli vyřkl rozhodné slovo, kterým pozbýval zajištěného postavení a výsledků patnáctileté práce ve státní službě.

Očekávané následky objevily se dosti záhy. Dne 7. září učinilo ředitelství c. k. akademického gymnasia u Zeleného dotaz, hodláli uvázati se počátkem školního roku 1863—4, totiž od 1. října ve své povinnosti úřední?[1])

Zelený chystaje se k resignaci, k dotazu tomuto již neodpověděl, aniž úřad nastoupil, načež mu bylo přípisem ze dne 19. října oznámeno, že se mu koncem měsíce zastaví plat. Zároveň byl vyzván, aby bez odkladu podal vysvětlení, proč se nedostavil?[2])

---

[1]) Přípis ředitele c. k. ak. gymnasia čís. 273 ze dne 7. září 1863.
[2]) Nr. 350. Da nach der Al. H. Entschliessung vom 27. Januar 1826 jeder Professor, welcher bei dem heil. Geistamte nicht erscheint, sich hier-

Mezi tím profesor A. O. Zeithammer, poslanec na sněmu zemském, jenž po půltřetího roku zastupoval Zeleného na c. k. akademickém gymnasiu, překvapen byl přípisem místodržitelským, kterýmž byl přeložen k »dočasnému zaměstnání« do Opavy. Prof. Zeithammer bez odkladu oznámil místodržiteli hrab. Belcredimu, že vzdává se svého úřadu, i podal v Politik a v Národních Listech obšírné prohlášení o příčinách, které jej přinutily, aby vystoupil ze státni služby. Věc byla tím křiklavější, že nebylo možno té chvíle nalezti pro akademické gymnasium zkoušeného profesora pro dějiny a zeměpis, kdežto na gymnasiu Opavském byli již dva zkoušení učitelé tohoto odboru.

Nečekaje, až by vláda také proti němu zakročila, podal Zelený resignaci svoji písemně. Z listu přítele F. Fáčka, psaného 6. října v Brodě Německém, dovídáme se, že Zelený k resignaci s hůry přímo přinucen nebyl. Fáček mu píše: »Rozloučiv se s Tebou litoval jsem, že jsem Tě neodvracel od resignace. Ustoupíšli, postoupíš místo zajisté některé slotě, která bude tropit ostudu na místě, kde bys sám mohl působiti. Chtělili by ale s Tebou jinak naložiti, poslati Tě snad někam in partes — pak teprve byl by čas, abys jim šel z cesty a přispěl bys k tomu, aby měli o čárku více v rejstříku svých konstitučních hříchů. Nemáme jim z pole ustupovati. Dixi et salvavi animam meam.«

Nemajíce opisu resignace této, nevíme ani, kterého dne byla podána, ani jak byla odůvodněna, nejsme však zajisté příliš vzdáleni pravého stavu věcí, soudímeli, že Zelený odstupuje ze státní služby, vylíčil ostře poměry, které jej přiměly ke kroku tomuto.[1]) Jinak neučinil však hluku u veřejnosti, jsa vždy věren povaze své; v současných listech pražských nenalezáme žádné přímé zprávy o tom.

über beim Vorsteher der Lehranstalt schriftlich zu rechtfertigen hat, Sie jedoch weder beim heil. Geistamte erschienen sind, noch sich überhaupt ungeachtet der hieramtlichen Zuschrift vom 7. September 1863 Z. 273, worin Sie zur Erklärung aufgefordert wurden, ob Sie mit Beginn des Schuljahres 1863/4 d. i. am 1. October 1863 Ihre Dienstesobliegenheiten am Altstädter Gymnasium anzutreten gesonnen seien? — bei der gefertigten Direktion zum Dienstesantritte bisher gemeldet haben; so wurde die hiesige k. k. Landeshauptkassa mit hohem Statth. Erlasse vom 15. d. M. Z. 57949 beauftragt, Ihnen die Erfolgung des Gehaltes mit Schluss des Monates October 1863 bis auf weitere Weisung bei dem Studienfonde einzustellen.

Hievon werden Sie in Folge des erwähnten h. Statt. Erlasses hiemit verständigt und aufgefordert sich wegen des Nichtantrittes Ihres Lehrpostens am Altstädter Gymnasium unverzüglich zu rechtfertigen.

K. k. Gymnas.-Direktion der Altstadt
Prag am 19. October 1863.
J. Nečásek.

[1]) Přese všecko naše vynasnažení u příslušných úřadů nepodařilo se nám nahlednouti v listinu tuto.

Stručným přípisem ředitelství akad. gymnasia 18. listopadu 1863 oznámeno Zelenému, že ministerstvo resignaci jeho přijalo, a tím ukončena patnáctiletá činnost Zeleného ve službě státní.[1])

(Pokračování.)

Z vlastních pamětí Fr. Lad. Riegra.

II. Za Belcrediho až do vítězství Beustova (1865—67).

(Pokračování.)

Současně svolal jsem důvěrníky poslance k poradě.[2]) Rozpakovali jsme se, máme-li [s Palackým] zůstati v Praze, očekávajíce rozhodnutí války, kteréž muselo nastat ihned, jelikož přicházely zprávy, kterak vítězní Prušáci postupují k Vídni, jak dobyli již šancí u Florisdorfu a jak postupují k Prešpurku. Pochod pruské armády a legie Klapkovy do Uher ukazoval k tomu, že se chystá již od Prušáků a Uhrů roztržení Rakouska, a osud, jakýž by mohl v takovém případě potkati národ český, nedal se v tu chvíli zřejmě viděti. Důvěrníci soudili, že bude nutno vystoupiti na veřejnosti nějakou enunciací, již jsem měl sepsat, a že mám jíti do Vídně neb i do Pešti a snad i do Paříže, kde viděno jedinou moc, jež mohla zastaviti postup Prušáků. Já se ovšem odhodlal bez rozpaku na cestu do Vídně, ježto Palacký chtěl očekávati rozvoj věcí v Praze.[3])

V tom však [23. července] přišel telegram od Skrejšovského, jenž co žurnalista zdržoval se ve Vídni, že jsou tam Poláci a Jihoslované, že třeba se s nimi dohodnouti, abychom oba a zároveň Clam-Martinic, K. Schwarzenberg a J. Lobkovic přijeli do Vídně. Jeli jsme teda hned 23/7., opatřivše si pruský pas pro sebe i koně, se svou příležitostí až do Vorlíka, odkud jsme ji poslali domů, a odtud poštou přes Linec do Vídně. Mezitím uzavřeno příměří na 5 dní.[4])

---

[1]) Č. 389. Poněvadž vysoké c. k. státní ministerstvo vynešením ode dne 31. října 1863 č. 11718 C. U. Vaše vzdání se úřadu přijalo, tedy Vaše služné vynešením veleslav. c. k. místodržitelství ode dne 13. listopadu 1863 č. 65848 koncem měsíce října 1863 na vždy zastaveno jest.

C. k. gymn. ředitelství Starého města Pražského
dne 18. listopadu 1863.
J. Nečásek.

[2]) [O jednáních v červenci 1866 začal Rieger v běhu své stati psáti ještě jednou, až pak sám poznamenal, že o nich vypravoval také už napřed. Zde podává se vypravování prvé, doplněné jednotlivě z druhého.]

[3]) [Srov. list Riegrův jeho choti z 22. července, s přípiskem z 23. t. m. u Jahna, str. 274—5.]

[4]) [Denník *Palackého* k červenci 1866: — 23. ráno telegram od Skrejšovského z Vídně; z Prahy výjezd o 1. hod., noc ve Voticích. — 24. cestou zdrželi jsme se v Soběslavi a Budějovicích; přes Kaplici po

Ve Vídni bylo ovšem mnoho jednání. Příchod náš vzbudil v žurnalistice německé, nám vždy jizlivě nepřátelské, pravou bouři, neboť se báli, že by při obecném převratu živel náš mohl k něčemu přijíti; podezřívali nás, Bůh ví co kujeme proti Němcům, ano připisovali nám i stav obležení, jejž vláda byla právě prohlásila.[1]) Bylof ovšem jasno, že nutný následek velikých událostí doby bude podstatná změna v celém zřízení říše. Otázka byla, jakou formu na sebe vezme nová ústava.

Byl ve Vídni Strossmayer, byla tu celá deputace Poláků s Goluchowským v čele; i někteří Němci, zvláště autonomisté mezi nimi, jako Rechbauer, hledali s námi styky. Byl jsem opětně u Belcrediho a jednou u císaře pána.[2]) My postavili hned system skupin historických, totiž země německé starorakouské, země české, Halič s Bukovinou a Uhry, zůstavujíce postavení Jihoslovanů dohodnutí se mezi Uhry a Horvaty. Kompetence užší rady říšské měla se přenést na generální sněmy řeč. skupin.[3]) Poláci, zejmena Gołuchowski, muž státnicky nadaný, přijímal program náš. U císaře, kde jsme s Braunerem [30. července v deputaci města Prahy] krátce, ale rozhodně vytkli naše přání a naděje, byli jsme dobře přijati. I se strany uherské, pokud bylo lze souditi, nejevil se odpor proti plánům našim; a Němci sami cítili mimovolně, že musí nastati vyloučení Rakouska z německého Bundu, že tím německá politika dynastie stane se bezpředmětnou, a že musí při politice čistě rakouské přirozená většina slovanská přijíti k větší platnosti. Byli jsme plni nadějí, a vůbec stoupala naše autorita, když se cítilo, že za námi stojí v tom všichni Slované rakouští.

---

půlnoci do Leonfelden. — 25. dopol. v Linci, oběd v nádraží; na noc do Vídně.]

[1]) [Srov. list Riegrův jeho choti z 1. srpna 1866 u Jahna, str. 281—2.]

[2]) [Denník *Palackého*: 26. (července) ve Vídni ráno u Skrejšovského, b. Strossmayera, potom hr. Wodického; večer v besedě slov. — 27. u Lva Thuna; Leo u nás i Poláci, it. Mažuranić, Jireček atd., my u Belcrediho, mír; pak s Goluchowským ɔc. Brauner ɔc. — 28. Delpiny u nás; psal jsem Marii; Lanzknecht u mne ɔc. — 29. (neděle) deštivo; ve slov. besedě; popol. já u Šembery, večer u Bílky. — 30. Brauner a Rieger u císaře; já hledal Wirožila. — 31. celý den ztráveli jsme v Badenu s hrab. Goluchowským ɔc.; večer v besedě slov. — 1. (srpna) Rajevský, Treter u mne ɔc. — 8. v Badenu byli jsme s Poláky. — 10. s dr. Pražákem audience u Belcrediho neutěšná. — 11. z Vídně po železnici do Brna; prelát Napp; chůze v městě o fiakra darmo; v besedě ɔc. — 12. (neděle) z Brna po železnici do Pardubic; u Bubeníka společnost; odtud přes Seč o půlnoci do Malče. — 13. sl. v Malči opět.] — [List Palackého dceři 28. července v. u Jahna, 279.]

[3]) [Systém takový patrně shodoval se v podstatě s Palackého »Ideou státu rakouského« z r. 1865, kdež ve článku VII. bylo navrhováno utvořiti autonomní skupiny zemské tak, aby pokud možná hověly jak poměrům národnostním, tak i historicko-geografickým; v. Palackého spisy drobné I, str. 209 sl., 251. V listě Riegrově z 1. srp. 1866 praví se: »Němci, zvláště autonomisté štyrští, hledí se nám blížiti a přijímají již system skupení státoprávních a přenesení kompetence užší rady říšské na zemské sněmy. Zlobím se jedině na naši aristokracii, jejíž matadoři vzdor pozvání opětnému nepřicházejí v tom právě okamžení, kde by právě nejvíce prospěti mohli.« (Jahn 282.)]

Tak se naše věci začínaly utvářeti nadějně a slibně. Jen to mne velice rmoutilo, že naši aristokraté na vzdor naléhavému pozvání našemu nepřicházeli do Vídně, aby naši akci pro království české podporovali.[1])

S Poláky měli jsme porady opětné, po nichž byl na mne vznesen úkol vypracovati promemoria pro císaře s celým plánem, jak organisace federativního Rakouska by měla býti provedena, při zůstavení delegace pro zájmy společné. Pracoval jsem ovšem horlivě, a dali jsme si rendezvous v Badenu na 8. srpna u knížete Jiřího Lubomirského, dávného přítele Čechů. Jel s námi též dr. Pražák, jenž byl konečně přijel; zatím dne 7. srpna došla konečně zpráva od našich pánů, že nepřijdou. Přečetl jsem opět program svůj s některými doplňky, jenž byl přijat od našeho plenum jednohlasně s pochvalou, ba radostí, a rozmlouváno hned o tom, kterak věc uvésti ve skutek. Jedeń z prvních požadavků od nás smluvených byl ten, aby Gołuchowski byl přijat za ministra a aby další kroky ve směru našem prováděl. Poobědvavše pospolu v nejkrásnější harmonii, vyšli jsme na procházku. Já rozmlouval hlavně s Gołuchowskim, jenž mi v důvěře sdělil mnohou věc o osobách u dvora a poměrech nahoře převládajících. Jedna zvláště mi utkvěla v paměti. Zastaviv se se mnou, pravil Gołuchowski: »Vážený příteli, vše, co jste navrhl a co jsme přijali, je rozhodně státnicky myšleno a vyplývá přirozeně z historického, národnostního složení říše, je zajisté této i dynastii samé rozhodně prospěšné, ano zaručuje jí klidný rozvoj všech elementů, jež skládají její moc při potřebné jich jednotě; člověk musí myslit a věřit, že věc tak rozumná a prospěšná musí býti přijata. Ale v politice často nerozhoduje rozum, anobrž cit a neuvědomělé náklonnosti a utkvělé tradice. Po chladném rozumu měla by dynastie nadobro se odříci germanisujícího směru a hledět zvýšiti vliv a platnost živlů slovanských, na nichž spočívá její síla a budoucnost; ale obávám se, že i zde proti všemu rozumu a proti vlastnímu prospěchu ještě na dlouho nepřestanou fedrovati němectví na ujmu rovného práva u Slovanů.«[2])

My pak nevzdávali jsme se naděje a šli jsme jmenem Čechů a Poláků k hr. Belcredimu, vyložit mu naše zámysly a naše přání, aby Gołuchowski byl povolán co zástupce Slovanů a jich směrů do ministerstva. Ale byl jsem velmi trapně dojat, když 10. srpna Palackému, Pražákovi a mně Belcredi řekl, že já přednáším přání Poláků, aby Gołuchowski byl povolán za ministra, ale jiní Poláci (jmenoval mi je) zase byli u něho prosit důtklivě, aby Gołuchowski byl ponechán gouvernérem v Haliči, ježto prý tam nikdo jiný nezná a nedovede upravit poměry jako on. Jednalo se těm pánům ze šlechty, aby Gołuchowski i dále chránil jich zájmy oproti obcím

---

[1]) [O slyšení u císaře v. Jahn, 280—1; u Belcrediho byl Rieger, pokud lze zjistiti, dne 27. i 28. července. Stesk na české šlechtice ozývá se v listech Riegrových z 1., 4. a 7. srpna; v. Jahn, 283, 285.]

[2]) [Srov. Jahn, 284.]

selským, ježto se hlásily k lesům a pastvinám, o něž v celé zemi tehda veden spor, a tento zájem šlechty, jejž prý nikdo tak nedovedl řešiti jako Gołuchowski, šel těm pánům nad ústavu říše a země, a tak neostýchali se podrývati naši akci.[1]) Tím a nepřicházením našich pánů, jež jsem nepřestal očekávati, byla akce naše silně seslabena. Tito z delikatesy snad přehnané nechtěli naléhati na vládu, kromě toho v nesnáze postavenou, o koncese, a spoléhali na Belcrediho, že co možného učiní, ježto by situace byla žádala, aby naléháním z naší strany byl sesílen jeho směr k autonomii. Já promemoria své byl Belcredimu předložil. V tu chvíli nedalo se mi více dělati.

Ovšem že v ten čas nahoře také byli zcela zaujati otázkou uzavření míru, o kterýž mělo prý asi 6. srpna již začíti jednání v Praze. S Belcredim mluvil jsem též o útrapách zemí českých již následkem okkupace z rekvisic u porovnání k jiným, vysloviv naději, že celek státu postará se o slušnou náhradu. Pravil mi, že vláda chce dávati náhradu v koních hospodářům, jimž byli odňati, a že chce Čechám dáti úlevy daně a půjčky, mimo náhrady škod. Tak bylo v prvním návalu šlechetné spravedlnosti.

Chystali jsme se k odchodu a odjeli jsme asi 11. srpna do Malče, kam jsem dorazil 12. o půlnoci přes Pardubice, které tehda dělaly dojem smutný, neb v ten čas i mezi Prušáky řádila zle cholera, neboť žili nestřídmě a nepořádně. Když na Opočně vypili všecky zásoby piva, dali se do piva právě uvařeného, ač jich sládek velice varoval, ale marně, a tak jich množství onemocnělo. Maleč již byli Prušáci právě opustili. Pobytu mého v Malči ovšem nebylo na dlouho, jen do 20., neboť 21. srpna 1866 již jsem byl zase v Praze. Mír byl sice uzavřen [konečný teprve dne 23. srpna], ale všecko posud se hemžilo Prušáky, a i v domě Pražském měli jsme ubytování; jeda poštou do Prahy, měl jsem za společníky samé pruské officíry, kteří uzavření míru užili, aby se v Praze trochu pobavili. Svolal jsem hned důvěrníky a odbýval s nimi 21. a 23. srpna porady a podal zprávu o působení svém ve Vídni. Uzavřeli, že mám zajet na Smečno k Martinicovi k vůli dohodnutí, aby společně s námi dále jednali.[2])

Mezitím byly dvě schůze výboru zemského, kde jednáno o zahojení ran obyvatelstvu zasazených v některých krajinách. Návrh můj, aby kraje nepostižené byly vybídnuty, dáti oněm, jež Prušáci requisicemi svými o potraviny připravili, pomoc v zrní a bramborách, byl přijat, a hr. Rothkirch svěřil akci tu Šmejkalovi.

Mnoho starostí způsobily mi v ten čas nesnáze divadla. Hraní celé společnosti na díly, jež jsem byl zavedl, se sice dosti dobře osvědčilo. Divadlo vyneslo tolik, že to stačilo téměř na 2 měsíce ku krytí gáží. Ale přece bylo zjevno, že ústav zemský a národní tak nazdařbůh bez odpovědné direkce vésti nelze. Zatím jsem v podstatě vedl direkci sám. Ředitel Thomé byl ochoten

[1]) [Jahn, 285–6.]
[2]) [Srov. lze listy Riegrovy k jeho choti z 22. a 25. srpna 1866.]

složiti direkci, ale nebyl tu nikdo, kdo by ji byl mohl ujmout spůsobem poněkud spolehlivým, neboť žádný z konkurrentů, kteří se mi hlásili, neměl fundus ani peněz potřebných do podniku. Bylo tu plno uchazečů a přímluvčích. Jelikož mezi tím už byl uzavřen mír, a Prušáci do 8. září se měli vystěhovati na dobro ze země, bylo třeba pomýšleti na definitivnou organisaci divadla, neb 25. srpna měl přijíti mír podepsaný z Vídně i Berlína. Jednání divadelní protahovalo se dlouho. Musel se upraviti poměr mezi divadelním ředitelem Thoméem a herectvem českým.

Dne 30. srpna 1866 měl jsem ještě kolikahodinnou konferenci s Thoméem. Mělo se v září ještě hráti provisorně, neb zemský výbor nechtěl obnoviti ředitelství Thoméovo beztoho u obecenstva málo populární, a jiného tu ještě nebylo, jemuž by byl mohl řízení divadla, resp. nájem jeho svěřiti. Pročež téhož dne k témuž cíli (30./8.) vypsán konkurs na 15 dní. Mezi tím musel jsem dělat vždy ještě ředitele. Nebylo jednotlivce, jenž by byl měl dosti znalosti divadla a především prostředků potřebných k řízení divadla, zejmena fundus instructus. Přemýšlel jsem, kterak pomoci, když to přece nešlo, aby člen výboru zemského byl zároveň stálým ředitelem, a aby výbor zemský vedl divadlo svým nákladem. Pomyslil jsem si, že snad i zde spojené síly obětavých vlastenců mohou dáti pomoc. Svolal jsem na radnici vlastence čelnější a přátele divadla a předložil jsem jim návrh, aby utvořili družstvo, jež by se učinilo nájemcem divadla, sebralo na podíly peníze potřebné do podniku a řízení svěřilo některému znalci. Návrh byl přijat, a tak podařilo se mi zříditi divadelní družstvo vlastenecké z přátel umění, jemuž k návrhu mému výbor zemský odevzdal vedení divadla v nájem. Družstvo to podniklo sice od té doby všeliké změny, ředitelé se měnili opětně, ale organismus tak založený zůstal v podstatě tentýž, mohutněl stále; spůsobem tím docílil se umělecký vývoj divadla k jeho nynější slávě. Dne 15. září přivolil výbor zemský dáti divadlo v nájem družstvu, a mně bylo uloženo s ním ujednat smlouvu.[1])

V téže době byla mně uložena péče o náhrady škod,[2]) jež utrpělo občanstvo pruskými requisicemi a jiným spůsobem válečným, kteréž škody vláda nahraditi byla se uvolila, ač dobrá vůle z počátku projevená průběhem času velice ochladla, tak že mnohé škody po prvotním odhadu byly opět a opět níže oceňovány a konečně v státních dlužních úpisech vyplaceny, kteréž dle tehdejšího kursu a ažia měly cenu mnohem menší. Má vlastní škoda následkem requisicí pruských na dobytku, lihu, pivu pruskými doklady dosvědčená a správně na 4000 zl. (?) ceněná byla mi vyplacena konečně v hodnotě asi 600 zl. (?) Ale při všech těchto útrapách a ztrátách sílila nás všecky naděje milostivými slovy manifestu císařského k obyvatelstvu Čech, že aspoň na jiných stranách zvláště v ohledu politickém vykvete nám ovoce z nadějí dlouho živených.

[1]) [Sr. Jahn, str. 287—8.]
[2]) [Dne 29. srpna byla v zem. výboru zřízena k tomu cíli komise, složená z nejv. maršálka, Riegra a dr. Schmeykala.]

Až do té doby vězelo Rakousko spolu se zeměmi českými v Bundu německém a zápasilo tam s mohutnícím vždy Pruskem o vliv a primát. Z toho plynulo nutně, že dynastie musila dělat politiku německou a Němcům milou a tudíž Slovanů svých nedbající, ba jich zkracující. Vynikajícím toho směru zjevem bylo jednání ministra hr. Felixa Schwarzenberga v Olomouci a Drážďanech; manifest císaře Františka Josefa z r. 1863, pak spory, které vedly až k počátkům války, konečně zakročení Rakouska ve Schleswig-Holsteinu, kde rakouští Slované museli prolévat krev za násilnickou politiku Bundu německého proti slabému Dánsku. Když nyní následkem uzavřeného míru s Pruskem Rakousko bylo na dobro vyloučeno z Bundu, muselo se s jistotou očekávati ode všech rozumných vlastenců rakouských, že tato nejen jalová, alebrž také se mnohou obětí krve i peněz pro neněmecké národy rakouské spojená politika německá u nás vezme za své.

Bylať to doba velkého převratu, a já cítil takřka horečně, že nutno této doby pro nás příznivé se vší energií užiti, aby se připravily základy k novému utváření státu rakouského ve smyslu historického práva, samosprávy a rovnoprávnosti. Proto jsme chtěli hr. Belcrediho přesvědčiti, když Rakousko bude odkázáno na vlastní síly a na vlastní národy, že další pěstování německého sebevědomí a německá hegemonie, jaká se podporovala dříve, stane se napříště bezúčelnou, ba na nejvýš nebezpečnou; že ono musí všecku péči obrátiti k tomu, aby národy své, a to Slovany neméně než jiné, kulturně i hospodářsky sesílilo a že jim musí pomáhati k svobodnému rozvoji vlastní vůle a vlastního sebeurčení, aby mohli svým způsobem ve své přirozené národnosti se vyvinouti a dojíti štěstí a spokojenosti ve spolku této říše, která tím sesílí jako pravá velmoc s politikou samostatnou, takže nebude třeba litovati odloučení od Německa.

Na Smečně dne 26. srpna vyčítal jsem velice Martinicovi, že v tak rozhodné době nedbali našeho pozvání a nepřišli nás podporovat. Uvedl některé příčiny na omluvu svou, jež jsem uznal za dosti podstatné. On myslil, že v tu chvíli, kde se teprve uzavíral mír, neměl dvůr klidu k uvážení našich postulátů; ale myslil, že císař asi 15. září přijde do Prahy, tu že se sejde také celá šlechta a že pak bude možno o něco se uradit. Avšak již tehda obával jsem se toho, aby mezi tím Belcredi se neuvolil udělati Maďarům přílišné koncese. Bylo však nezbytno čekati.[1])

[1]) [Rieger psal dne 27. srpna své choti o návštěvě u Martinice doslova: »Přijal mne i s paní laskavě, bez aristokratické příchuti, vyjma tu, která leží v přirozenosti věcí, a mnoho jsme spolu mluvili — o naší návštěvě ve Vídni, o jednání našem. Vyčítal jsem mu nečinnost šlechty, on uváděl ze své strany omluvy, z nichž některé byly dosti vážné. Proč Švarcenberk nepřišel, posud nevím. Až sem císař přijede, sejde se šlechta naše hlučně — snad se pak něco dá udělat, ale co a jak, se posud neví. Bojím se, aby Belcredi před časem neudělal přílišnou koncesi Maďarům. Zdá se silně, že chtějí udělat Rothkircha místodržitelem. To by valně nepochodili, aniž by se komu zavděčili, aniž by službě prospěli. Décidement, Belcredi není šťasten ve volbě lidí.«]

Jelikož jsme ve Vídni byli se shodli o zřízení pokrokové strany federalistické, psal jsem dne 28. srpna 1866 dr. Wieserovi do Lince, vyzývaje jej, aby také s námi se spojil s celou stranou autonomistickou ku provedení našich ideí. List ten dostal se bohužel do novin a způsobil mezi německou hegemonistickou stranou veliký poplach, a všude diskutováno proti plánům našim ze strany německo-liberální.[1])

Již z počátku září Němci měli v Úži (Aussee) schůzi pro nás osudnou. Stala se tam úmluva přiblížiti se Maďarům. Tak řečení liberální Němci umínili si raději pro tyto dopustit dualismus a vypustit je z moci německé hegemonie, jen když bude možno koncentrovati síly své proti Slovanům a udržeti je pod svým vlivem germanisujícím. Maďaři ovšem dávno toužili po dualismu, jenž by jim zabezpečoval samostatnost a spolu možnost maďarisovati své Slovany a Rumuny. »Ihr werdet euere und wir werden unsere Horden zusammenhalten,« řekl prý tehda Jul. Andrassy, a odtud žurnalistika německo-liberální blouznila pro Maďary a fedrovala dualismus nemalým vlivem svým na veřejné mínění ve Vídni a na kruhy dvorské. Také u německých autonomistů štyrských a rakouských bledly názory autonomistické a převládaly pořád víc a více sympatie pro nadvládu Němectva a pro liberalismus spojený vždy s centralisací.

Proto způsobil můj list Wieserovi pravý poplach a odpor prudký u německých liberálů, zvláště v žurnalistice, neboť kdy by se bylo podařilo získati velkou část Němců pro program federalistický, byla ztracena naděje na hegemonii německou nad Slovany pomocí centralisace. Nicméně vyšel ještě dne 17. září program pokrokové strany německých autonomistů.[2])

Wieser a Telegraf, orgán autonomistů štyrských, vyslovili se o mém dopisu slušně a vážně, ale podstata věci byla ta, že si umínili *Němci* dohodnouti se zprvu *sami mezi sebou* a pak teprve vyjednávati mezi Slovany. V tom již bylo znáti, že Němci kladli hlavní váhu na solidaritu mezi sebou. K tomu pracovali zvláště čeští Němci, nechtějíce se nikterak děliti od soukmenovců a hledajíce spásu v centralisaci. Dalo se ovšem snadno poznati, že

[1]) [V. Jahn, str. 289 sled., Srb, str. 121 sl.]

[2]) [Dne 17. září psal Rieger své choti: »Včera se najednou všecky Vídeňské listy hádaly o mne, zejmena Neue freie Presse, následkem toho psaní, jež jsem psal Wieserovi do Lince a jež se dostalo indiskrecí do Presse. Vyvinula se z toho celá polemika. Zvláště Volksfreund, orgán Rauscherův a Vaterland se zastaly mne a naší věci. »In maassgebenden Kreisen hat das Schreiben des Dr. Rieger den besten Eindruck gemacht,« píše korespondent Politiky, a věru myslím sám, že N. fr. Presse. chtělali mi škodit, velmi hloupě si vyvolila za prostředek publikaci mého listu k Wieserovi, nehledě na to, že si Němci publikací důvěrného dopisu před každým slušným člověkem škodili. Uhlídám, půjdeli to ještě dále. — Gołuchowski prý měl dlouhou audienci u císaře, z níž se ledacos uzavírá, a dnes telegrafoval Tretter ze Lvova, že se tam za jisto povídá, že se Gołuchowski stal státním ministrem; ptá se Skrejšovského, co je o tom zde známo. Odpověděno, že nic, a také se zdá věc velmi pravdě nepodobná.«]

Němcům vůbec na hájení zájmů německo-národních záleželo více, než na principu autonomie.[1]) —

Dne 17. září uzavřel jsem smlouvu s družstvem divadelním, kterou jsem v sezení zemského výboru dne 19. předložil ke schválení. Dne 18. září poslední Prušáci opustili Prahu. V těch dnech vyjednáváno ve Vídni s Rothkirchem, aby přijal místodržitelství v Praze (stal se jím dne 25. září).

Mezitím začalo se veřejné mínění v Čechách obraceti víc a více proti Belcredimu, jemuž se, ač nespravedlivě, připisovala všecka vina, že věci české nejdou ku předu, a jejž měli v podezření, že straní Maďarům, neuvažujíce, jak těžké bylo jeho postavení, jak veliký vliv Maďarů a jich přátel. I zde vedla veřejné mínění v Čechách netrpělivá žurnalistika, kteráž toho, který neměl dosti síly a moci provesti rozumnou autonomii, ihned prohlásila za jejího nepřítele, ba za podporovatele dualismu. Já však jsem z úst Belcrediho slyšel výrok, že ze všeho nejdůležitějším úkolem nynější doby je uvarovati se hrozícího nebezpečí, dualismu. V též době dávala zastupitelstva okresní pronunciamenty, s nimiž začal okres Mladoboleslavský, pak následoval Bělský a j., pak též 24. září Mělnický s podpisem starosty knížete Jiř. z Lobkovic.[2])

Hrabě Jindřich Clam Martinic, znaje upřímné snažení Belcrediho proti dualismu, ovšem nerad viděl, kterak mu veřejné mínění v Čechách křivdí a postavení jeho škodí, žádal mne listem ze dne 30. září, abych se přičinil, aby tisk český vzhledem Belcrediho se mírnil.[3]) Ale nálada byla příliš pokročila v tom směru.[4])

---

[1]) [Srov. Politik z 18. září a dopis Riegrův choti z téhož dne.]

[2]) [Jahn, str. 296 sl., 300 (list Riegrův ze 27. září); Srb, str. 123 sl.]

[3]) [List Martinicův Riegrovi u Jahna, 300. Rieger psal dne 1. října své choti: »Právě jsem dostal list od p. Bořity z Vídně. Mluvil s Belcredim a ubezpečuje, že B. neučiní nic v státoprávní otázce, dokud by se *sněmy* zemské nevyslovily. Žádá mne, aby se rozhořčenost proti B. hleděla umírnit. Nevím, co se tu dá udělat. Věci jsou již zbryndány. — Ubezpečuje jmenem B., že se návrh můj a Thunův stran university provede; že císař přijde do Čech v říjnu s *nejmilostivějším smýšlením* a s mnohou pomocí. — Nevím, nemámeli soudit ze všeho, že bude p. Bořita maršálkem — to vše jen Tobě a otci.« Sr. Jahn 301, Srb 126.]

[4]) [Rieger v listu Martinicovi z 3. října 1866 psal, že učinil a činí dle možnosti, oč byl žádán. Avšak z druhé strany upozorňoval na vzniklou již nedůvěru a rozhorčení myslí, kteréž se živí úředními a poloúředními novinami, jako zvláště nedementovanými dualistickými články Debatty, mnohými nešikovnostmi orgánů vládních, zvláště lidí málo schopných a neoblíbených, k tomu právě tehdy ještě tajným rozkazem státnímu zastupitelstvu zakročovati proti Národním Listům a Politik. »Máli se státi v nynějších směrech obrat smířlivější, musí se státi z jedné i druhé strany zároveň. P. hr. B., co odešel z Prahy, počínal ztráceti víc a více pocit a pochopení pro poměry české, a bojím se, že ho v této době naprosto nemá; on se nezdá míti ani tušení, jaký náramný obrat se stal v mysli národu našeho náramnými převraty, kteréž politické, finanční i sociální bytí jak jednotlivců, tak i celé vlasti naší v pochybnost uvedly. V takové době vyhrání se nejtajnější myšlenky lidí a národů ze svého úkrytu, myslí se rychleji

A česká žurnalistika, která již tolikrát dovedla fedrovat prospěchy Němců, neměla také tenkrát toho instinktu, aby nezabíjela právě toho, proti němuž zuřila žurnalistika našich úhlavních nepřátel, německo-liberálních centralistů.

Mezitím blížilo se proti národu našemu nové neštěstí z jiné strany. Rakouská politika, byvši pokořena od Prušáků, cítila jaksi potřebu dokázati, že nepadla docela pod moc Pruska a Bismarcka. Tehdáž platil za nejschopnějšího a nejrozhodnějšího odpůrce Bismarckova saský ministr Bedřich baron Beust. Již v polovici září začalo se s ním vyjednávati a s koncem září nebo počátkem října měl Beust audienci u císaře v Išlu.[1])

V první polovici října přestěhoval jsem se s rodinou do Prahy.[2]) V téže době 9. října německo-centralistická strana odbývala schůzi ve Vídni se zjevnou tendencí zmařiti snahy Belcrediho o provedení mimořádné vyrovnací říšské rady; množila své projevy proti sistirování užší říšské rady od Belcrediho způsobenému a žádala rozhodně svolání této na základě únorovky, čímž ovšem spravedlivé uvážení přání Čechů a strany autonomistické vůbec mělo býti vyloučeno a zmařeno. Ale naše žurnalistika nepřestávala bojovati proti Belcredimu, neberouc ohled na to, že neměl moci k provedení toho, co národ český žádal, a připisujíc nezdar našich tužeb zlé vůli nebo nedbalosti jeho. Na druhé straně vycítili přívrženci strany německo-centralistické brzo, že Beust bude jim podporou a že třeba jej vynášeti proti Belcredimu.

---

a směleji, a lidé připadají na myšlenky a plány, na něž by byli nepřišli ani za deset let vývoje pokojného a pravidelného. Tak se stalo u nás. Lidé vědí, že se o národ náš starali a starají posud Prušáci i Rusové — nešetrnost vlastní vlády k národu nyní více uráží, než kdy před tím, neb lidé jsou rozčilenější, pozornější, apprehensivnější. — Ovšem musí se uvážiti, že vyloučení naše z Buntu, od nás tak dávno žádané, dalo národu našemu mnohem větší samostatnost a státoprávní váhu i větší volnost sebeurčení. Já se divím, že vláda tento veliký, ba světohistorický moment jaksi ani cítiti se nezdá. Slovem, národní vědomí a odhodlanost, státi za nezkrácené historické právo a individualitu, je nyní mocnější a neodolatelnější, než kdy — a p. hr. B. bude muset tomuto proudu povolit, nechceli padnout a bude mu muset ne méně úcty a šetrnosti prokazovat, jako je již ochoten, ba snad až příliš ochoten prokazovati Uhrům všestranně přeceněným. Musím se vyznat V. Exc., že se mi zdá, že je to hlavně provincialismus a Moravismus poněkud úzkoprsý, který p. hr. B. vadí, aby přijal program foederalistický, hovící zároveň principu historickému i legitimnímu i národnímu. Přál bych si z té duše, aby se v té věci stal a sice co nejdříve jistě stal obrat příznivý; bojím se, aby popuzenost proti p. hr. B. se nedala znáti v jisté míře při uvítání císaře pána, což by mohlo míti následky neblahé i pro vlast naši a snad dále pro celé Rakousko. Kdy by se nedůvěra jednou zasetá měla zakořeniti a vzrůsti, pak by ji snad nikdo více nevyplenil, a ona by nesla zajisté i jedné i druhé straně ovoce záhubné. Mám tudíž za to, že se musí z *jedné* i z *druhé* strany činiti co možného.«]

[1]) [Jahn, 303.]

[2]) [Denník Palackého: »Dne 3. října z Malče ráno v 6 hodin odjev, stihnul jsem do Prahy na zimu ve 3 hod. spoledne.« — Dne 9. přivezl Rieger matku svou do Prahy. Dne 13. Marie přijela z Malče s dětmi na zimu do Prahy.]

(Události a snahy té doby vypsány jsou dosti podrobně v životopise, jejž vydal Jahn.)[1] —

Po povolání Beusta na místo tak důležité byla ve šlechtě české historické, jakkoli mající více styku se dvorem, nejistota, v jaký směr nový ministr zabočí. Sledováno však jednání jeho s nedůvěrou, neboť se vědělo, že je Němec a protestant, a že tudíž ve věcech podstatných nedalo se očekávati od něho působení shodné se směry naší historické šlechty. Zvláštní byl poměr rodiny Thunovské k Beustovi. Byl totiž Beust tuším v jakémsi ač vzdálenějším svazku příbuzenství, a požíval tuším za mladších let i jakési podpory Thunů Děčínských. Když jsem se v té době sešel s hr. Bedřichem Thunem, vyslovil se mi asi v ten smysl: »My sice nevíme, co se z Beusta vyklube; ale nebylo by přece radno, hnáti jej nepřátelstvím z naší strany do tábora nepřátel. On si přál poznati vás a mluviti s vámi; radil bych, abyste jej navštívil.« Uposlechl jsem rady té a zašel jsem, jsa právě ve Vídni, společně s dr. Pražákem k němu. Přijal nás zdvořile a mluvil s námi o situaci té doby, a poznávali jsme ovšem, že nezná poměry stran a že hledí na věci skrze brejle Vídeňské žurnalistiky. Poznav to, pravil jsem mu: »Excellence, přijal jste úkol těžký; poměry zemí a národů rakouských jsou velmi spletené, a těžko se v nich vyznati a na pravou cestu uhoditi i pro nás, kteří jsme se v nich zrodili a v nich po celý život se pohybujeme;« — načež odpověděl Beust slovy těžko uvěřitelnými: »Ale já znám poměry v Rakousku a zvláště v Čechách; přišel jsem nejednou k Thunům do Děčína a byl jsem dvakráte v lázních v Teplicích. Oh, já znám poměry v Čechách.« Tím jsme se rozloučili s Beustem, a na schodech spráskl jsem doslovně ruce a pravil jsem k příteli Pražákovi: »Bože můj, ten člověk je patrně povrchní a lehkomyslný, a takovému člověku svěřili v době tak rozhodné, tak osudné, osudy rozháraného Rakouska!«

Že byl Beust muž lehkomyslný a poměrů rakouských nadobro neznalý, osvědčilo se brzo působením pro Rakousko přímo osudným. Byltě vyrostl v názorech novověkého konstitucionalismu, jehož Belgie byla podala obraz tehda za vzor pokládaný, a neměl ponětí o zvláštní povaze této, ze všelikých historických individualit složené říše, která jen na základě autonomie těchto částí mohla se těšiti svobodě a zároveň spokojenosti svých národův. K tomu byl Němec napojený předsudky, u tohoto národu historicky zděděnými, že jen tímto živlem monarchie povstala a jen tím může býti udržena a řízena. Že by se mohla kmenům slovanským dopřáti rovnoprávnost a plný rozvoj jich národního života, nešlo mu na rozum; a nad to vězel i v tom mínění, že země české musí býti pokládány za bývalou část říše německé. Byl teda s předu nakloněn přiznávati jinou povahu

[1] [Za pobytu císařova v Praze (24.—31. října) k politickým jednáním — nedošlo. Na hradě Pražském dne 28. října přijat v audienci baron Beust a jmenován dne 30. t. m. V. Jahn, 304 sl., Srb, 127.]

a jinou míru samostatnosti království uherskému, kteráž náklonnost se brzo mocně sesílila tím, že si jej Uhři, vždy obratní politikové, všelikými cestami předcházeli a získati dovedli, jakož možná seznati z vlastních jeho memoirův, kde zvláštní jeho ješitnost z každé řádky vyráží.[1]) Ta okolnost, že býval Beust prve ve věcech německých vždy soupeřem Bismarckovým, byla snad neposledním podnětem k jeho povolání do Rakouska, kteréž byvši pokořeno Bismarckem, cítilo potřebu ukázati, že si jím nechce n i příště dále dáti imponovati. Vliv, jejž byl získal Bismarck nad Uhry podporováním revolučních snah jejich, byl vlastním kruhům rakouským jak přirozeno velmi nemilým, a šlo tudíž o to vymaniti Uhry na dobro z tohoto vlivu a získati je.

Mezitím ustálil se brzo program smluvený v Aussee o rozdělení vlády nad Rakouskem mezi Uhry a Němce; Němci vidouce beznadějnost udržení hegemonie nad Uhry, odhodlali se odříci se jí na dobro a podržeti hegemonii jen nad Cisleithanií. V tom smyslu a směru působila nyní již všecka žurnalistika německá i uherská; dualismus prohlašován za jedinou možnou formu a za spásu Rakouska, a konečně přijat i u dvora, kde byla netrpělivost, urovnati poměry uherské již jednou konečně, zvláště veliká. Beust ovšem nerozmýšlel se rozetnouti to dítě, k němuž neměl vrozené lásky, jedním rázem.

Udržení nejvyššího reskriptu ze dne 20. září 1865, jehož smysl byl ten, že mělo Rakousko býti zřízeno federativně shodou všech národů svých, kterým bylo zaručeno, že budou všickni sněmové povoláni ne méně, než sněm uherský k podání hlasu stejně závažného, stávalo se pořád více nemožným. Ukazovalo se především k tomu, že poměry uherské nesnesou odkladu a že musí co nejdříve býti upraveny ke spokojenosti Uhrův; že slyšení vot 16 sněmův by věc nesmírně protáhlo, a že snad shody jich všech ani doufati nelze.

Ovšem že náklonnost k opuštění reskriptu ze dne 20. září 1865 v nejvyšších kruzích snad působením aristokratů uherských již dříve se ukazovala a nebyla Belcredimu nepovědoma. Když jsem s ním přímo po uzavření příměří s Prušáky jednal o spůsobě organisace Rakouska, o čemž jsem jemu předložil obšírné promemoria, poukazoval jsem k tomu, že Rakousko bude vyloučeno z Německa, a že to nemůže ani pokládati za neštěstí, jelikož spojení s Německem mu ukládalo povinnosti nevýhodné a mnohé oběti, a drobilo pozornost a péči jeho státníkův přinucených starati se o mnohé zájmy cizí, — kdežto nyní bude úkolem jeho obrátiti všecku péči svou k národům vlastním, že bude se museti opírati jen o tyto, a že musí vyvinouti jich vlastní posud zanedbané síly, šetřiti jich zvláštní povahy a jich tužeb, a dopřáti jim rovnoprávnosti a větší míry samosprávy, učiniti nadobro konec s pretensemi Němců, kteří i na dále rádi svou vůli všem národům vnucovali, — již tehda, kde ještě Beusta v Rakousku nebylo,

---

[1]) [»Aus drei Viertel-Jahrhunderten,« 2 sv. 1887.]

pravil mi Belcredi: horší je nebezpečí dualismu, který nám nyní hrozí. A třeba Belcredimu dáti svědectví, že se směrům dualistickým všemožně opíral. Když ale přišel Beust, objevil se brzo rozhodný antagonismus mezi oběma státníky z této příčiny.

Šlechta česká stála tehda upřímně a odhodlaně na provedení reskriptu z 20. září 1865, snažíc se zachrániti právo sebeurčení všech historických individualit a sněmů v říši při zachování jich jednotného svazku na základě svobodného dohodnutí, oproti směru ve Vídni vždy více se vzmáhajícímu, dle něhož měla se jednota říše zjednati novou oktrojírkou shora ve formách centralistických. Z počátku byla značná část státníkův uherských z vyšší šlechty přízniva těmto názorům, zejmena tuším Szécsen a Mailáth, kteří zachovávali častější styky s Jindřichem Clam Martinicem a historickou šlechtou českou. Ale počet těchto tenčil se neustále, když jiní magnáti uherští pracovali již rozhodně pro dualismus a v tom směru již byli vymohli některé sliby, hledíce využiti co nejdříve ve svůj strannický prospěch a na újmu dynastie a jednoty říše slabosti vlády, jež nastala po porážce od Prušáků. V Čechách byly tyto machinace uherské tehda ještě málo známy mezi samou šlechtou. (Dokončení.)

České učení korunního prince

arciknížete Rudolfa (1875—1877).

Rozpomínky

Hermenegilda Jirečka.

Přeutěšená byla podzimní doba r. 1874. Od polovice měsíce srpna až přes polovici měsíce listopadu panovalo jednostejné slunečné a suché počasí, nepřetrhované ani dešti, ani mlhami, ani větry. Zdálo se, že příroda odměniti se chce za nekonečně deštivou a sychravou dobu předchozího léta. Podařilo se mi dobrou náhodou, že jsem od srpna do listopadu přebývati mohl v letní budově Trattnerovského parku v Hütteldorfě, s krásným nad míru, stoletým stromovím. Tu mne uprostřed měsíce října z praesidia našeho ministeria — byl jsem toho času odborním radou v ministerstvu kultu a vyučování — došlo vzkázání, že se nazejtří ráno dostaviti mám do císařského zámku v Schönbrunně k rozmluvě s generálmajorem Latourem, vychovatelem korunního prince, arciknížete Rudolfa.

I jel jsem nazejtří — bylo to asi dne 17. října — před desátou hodinou, za jasného teplého slunce z Hütteldorfu do Penzinku, při čemž mne náhoda svedla s někdejším odborním chefem našeho ministeria, bar. Czedikem, jenž byl dosti zvědav, co mne vede do Schönbrunnského zámku. Měl jsem ovšem tušení, že

návštěva nemůže míti jiné příčiny než otázku dalšího českého vyučování korunního prince, ježto úloha prof. Gindelyho (český dějepis) ukončena byla z jara téhož roku; ale plné jistoty jsem neměl.

Korunnímu princi bylo v ten čas právě sedmnácte let. Vyučování šlo u něho plným proudem. Učitelé střídali se denně a týdně, podávajíce sobě takořka dvéře. Co se týká češtiny, byl princ v dobrém cviku hned od dětských let; učitelem byl jemu major Jindřich Spindler, přikázaný k jeho službám hned od malička.[1] Princ osvojil si záhy prvotní známost českého jazyka, zvláště dobrou výslovnost, což při naší řeči jest věc velice závažná. Také prof. Gindely, jenž v zimním období 1873—74 princovi po česku přednášel, velice přispěl k tomu, že se princ v jazyku našem utužil. Jelikož pak císaři pánu o to šlo, aby princ dobře uměl česky, doporučil Gindely, aby princ ještě po několik let cvičen byl v češtině. Co do osoby, poukázal na mne, čímž se stalo, že jsem k dalšímu dohodnutí povolán byl k generálmajorovi Latourovi.

Rozmluva dála se v zámku Schönbrunnském, v bytě Jeho Excellence, v levém — Meidlinském — křídle zvýšeného přízemí, kdež bylo přímé spojení s komnatami princovými. Bylo mi sděleno, že jest úmysl císaře pána, aby další učení trvalo po dvě léta, od počátku 1875 do konce 1876, i že mám dle toho sepsati a podati učební program.

Program podán dne 19. října tohoto obsahu:

Jest nejvyšší vůle JVstva., aby korunní princ po dvě léta dále cvičen byl v češtině a tím aby posavadní znalost této řeči u něho upevněna a rozšířena byla. JCVst. má dosáhnouti toho, aby českému oslovení bez cizí pomoci rozuměl a sám zase bez nesnáze se vyjadřoval. Cvičení dle toho musí býti v celosti mnohostranné, ale snadné a převahou populární. Korunní princ v prvním roce čti, piš a mluv z počátku o předmětech obecného života i zároveň o těch předmětech vědeckého rázu, ve kterých byl posud vyučován, jako v zeměpise, dějepise a přírodopise. K tomu ve druhém roce přistup cvičení v mluvě právnické. S tímto cvičením jazykovým spojeno budiž v krátkých nákresích učení z bohaté literatury české, staré i nové. Otázky národní a politické buďte při učení vyloučeny. — Nejlepším prostředkem k učení jazykovému jest a) rozmlouvání s obapolným dotazováním, b) hlasité čtení a c) psaní a překládání. Četba vztahuj se k povídkám, ke snadno srozumitelným básním, k divadelním hrám, k národní písni. Hojnost dobrého materiálu poskytují čítanky pro střední školy.

[1] Dva mladé bratrance jeho, syny arciknížete Karla Ludvíka, desítiletého Františka Ferdinanda (nynějšího následníka trůnu) a devítiletého Otu počal v červenci 1873 češtině vyučovati profesor setník Ferd. Censký; o průběhu a výsledcích tohoto vyučování uveřejnil později velmi zajímavou zprávu pod názvem: *Český jazyk v císařské rodině* v Osvětě 1886 čís. 2.—5.). *Red.*

Následovala druhá rozmluva dne 27. listopadu v císařském hradě ve městě, kdež mi sděleno, že jsem za učitele přijat a že učení má se počíti dnem 1. ledna 1875 a trvati ne dvě, nýbrž tři léta. Hodiny že se budou konati každý týden jednou. Před početím učení bylo mi oznámeno, že v učebních hodinách mám prince oslovovati ne slovy »Císařská Vysost,« nýbrž prostě slovem »Vy,« »Vašnost.« Dále že se politika nemá potahovati do učení a že se do hodin nemají přinášeti žádné denní listy.

Ještě před závěrkem r. 1874, dne 30. prosince, představil jsem se a poklonu učinil budoucímu svému vznešenému posluchači. Shledal jsem jinocha vysoké, štíhlé postavy (členové rodu Habsburského skoro napořád vyznamenávají se postavou ztepilou, vysokou; pravidelně vynikají nad jiné a jmenovitě na koni vypadají velmi elegantně), v těle sice útlého, ale tuhého, pohledu nad míru přívětivého, jenž mi po česku projevil své potěšení, že se bude se mnou cvičiti v jazyku českém. Hlas jeho byl jemný, trochu povýšený. Byl to za mého živobytí můj jediný žák — jiného jsem nikoho nevyučoval — ale jak mi kněhkupec Tempský hned tehda v listu svém pravil — *jaký žák!*

Koncem ledna 1875, dne 28., byl jsem u Jeho Veličenstva v audienci. Císař pán dvakráte opakoval: »Hleďte jen, aby princ dobře česky mluvil. Záleží mi na tom velice.« (Trachten Sie nur, dass der Prinz gut spreche. Es ist mir sehr daran gelegen, dass der Prinz die Sprache gut spreche.) Císař mluvil v audienci velmi opravdově, líce jeho jevilo jakousi velikou starost. Já hlavně doložil, že učení povedu směrem praktickým, což se Jeho Veličenstvu, jak jsem pozoroval, právě zamlouvalo.

Již dne 11. prosince bylo mi písemně oznámeno, že hodina česká konati se bude každé úterý mezi 4. a 5. hodinou odpolední, kromě dnů svátečných. A takž počalo učení v měsíci lednu 1875. Ale hned první hodina přeložena byla na pondělí dne 11. (místo úterý 12.). Oznámení bylo původně nadepsáno: »Böhmische Sprache,« ale již dne 1. dubna přeměněno na »Böhmische Sprache und Literatur.«

Jestliže nyní, po 30 letech, jsem ještě s to, abych podrobnější zprávy podal o jednotlivých hodinách vyučovacích, jest příčina v tom, že jsem si po každé hodině za čerstvé paměti zaznamenával, co a jak se dálo. Tím také zaručena jest spolehlivost následujícího líčení.

Prve ještě než přistoupím k věci, zdá se mi záhodno připomenouti o spůsobu a postupu celého vyučování princova.

Již za dětských let cvičen byl princ v češtině a uherštině, aby si, jak se říká, oblomil jazyk. K tomu v letech 1869—70 přistoupila ještě polština (učitel dvorský úředník Hillebrand) a frančtina (profesor Duchêne), tak že princ — sotva dvanáctiletý — vyznal se již vedle němčiny ještě v jiných čtyrech jazycích. Vlaštině se neučil. Učitelé němčiny byli školní rada dr. Mauric Becker, po něm prof. Egger, po tom — od r. 1871 — prof. Greisstorfer.

Druhý obor učení byly předměty gymnasiální: Latina (prof. dr. Jos. Zhishman), mathematika a geometrie (prof. dr. Krisz), zeměpis a dějepis (Zhishman, a co do zeměpisu, od r. 1872 prof. v. Grün); nauky přírodní (prof. dr. ryt. Hochstetter), dějepis všeobecný (prof. dr. Zeissberg), filosofie (Greisstorfer). K tomu přistoupily ještě dějiny umění (dr. Ambros, někdejši státní zástupce v Praze).

Třetí obor byly nauky právnické: Filosofie práva, dějiny práva a právo římské (prof. dr. Exner), církevní právo (prof. dr. Zhishman), občanské právo a trestní (rada nejvyššího soudu rytíř Keller), národní hospodářství (prof. dr. Menger).

Vedle toho byl princ vyučován v dějepisu uherském (kanovník Ronay, učitel uherštiny u Jejího Veličenstva císařovny) a českém (prof. dr. A. Gindely), pak v češtině (odborný rada dr. H. Jireček) a v uherštině (kanovník Rimély).

Samostatným oborem vyučování byly nauky vojenské; vyučovali jim podplukovník Karel Wagner, nadporučík Grunewald, podplukovník Roeszler major Gemmingen, major Ant. Kraus, plukovník Rheinlaender, hejtman Eschenbacher, hejtman Kerchnawe, plukovník Weikard.

V kreslení měl princ za učitele malíře-krajináře Selleného a Jana Novopackého, v tělocviku Künzla, v šermování Presche, v jezdění hrab. Grünne a knížete Taxisa, v tančení mistra Raaba, v plování mistry Jugla a Himmla.

V náboženství vyučován byl po všechen čas od tehdejšího dvorského kaplana, nynějšího dvorského faráře, biskupa dr. L. Mayera. Čtenář lehko zpozoruje, že mezi tolika učiteli není žádného učitele ani hudby, ani zpěvu. Toť tím, že princ dokonce nebyl, jak se říká, »hudební.« Dle slov prof. Hanslicka Jeho Výsost o hudbu mnoho nedbal; jediná, co se mu líbila, byla prý hudba cikánská. (V tom se tedy nynější praesident severoamerický srovnával s naším princem korunním; i jeho nejvíce baví hudba cikánského rázu.)

Vychovatelem Jeho Cís. Výsosti po hrab. Gondrecourtovi stal se r. 1865 generálmajor Josef Latour z Thurmburka, pozdější polní podmaršál, jenž před r. 1848 jako doktor práv byl vstoupil do služby civilní u krajského úřadu v Korneuburku, ale r. 1848 přešel k vojsku a účasten byl celé války vlaské, kdež mu ustřelen prst na levé ruce. Jinak byli k službě následníkově přikázáni hrabě Palffy, baron Walterskirchen, major Festetics, mimo majora Spindlera, přednostu kanceláře arciknížecí. Všichni tito pánové bydleli v císařském hradě; byt Latourův přímo sousedil s komnatami princovými.

Tyto komnaty, kde se vyučování dělo, nacházely se ve vysokém poschodí původního, nejstaršího zámku, slove Švýcarský dvůr. Šly tu prostranné tři sály s vysokými okny jeden za druhým v jedné a téže řadě, s vyhlídkou na jih. Přístup byl ze dvora po dvojích schodech, jedněch hlavních, druhých pobočných. Přírodnický kabinet s bibliothékou měl okna do dvora (strana ta

jest dosti nepřívětivá, obrácena na sever, bez slunce a chladná). Ze síně chodilo se do komnaty kulečníkové, z té pak na jižní terrassu.

Hrad nyní císařský, prostě řečený die Burg, založen jest, jak známo, ve věku třináctém, ještě od Babenberkovce Leopolda VI. (prve bylo vévodské sídlo tu, kde nyní veliká budova ministeria vojenství na Hofu). Švýcarský dvůr jest nejstarší částí této původní budovy. Byl to mohutný, pravidelný čtverohran, v každém rohu zdvíhala se vyzbrojená věž o šesti poschodích. Nelze říci, že by tato část hradu byla právě přívětiva a svým účelům nyní přiměřena. Jaký to rozdíl mezi ní a královským palácem na hradě Pražském nebo na hradě Budínském, kde všechno vzdušno, veselo, s rozsáhlými, krásnými vyhlídkami. Mnohý soukromý zámek vysoce vyniká nad Švýcarský dvůr, ve kterém princ také i ženat zůstával. Ale princ v něm rád a spokojen pobýval a sám mi dne 9. března 1875 řekl: »Starý hrad mně se líbí.«

Učebna princova — jeden ze vzpomenutých tří sálů — vystrojena byla knihami, mapami, kresbami, nástroji a velkou tabulí na stěně. Princ sedal u velikého psacího stolu, na němž bylo vídati rozličné kresby, tuším že i karikatury. Často se stávalo, že princ při učení měl tužku v ruce a ořezávaje ji, smítal odřezky do pootevřené zásuvky. Učitel měl místo na boční straně psacího stolu, proti oknu. Při každé hodině přítomen byl jeden z důstojníků, ke službě princově přikázaných, s výhledem do učebny, jenž vždy oznamoval počátek hodiny i také závěrek: bylali hodina u konce, vstal ze svého sedadla na znamení, že učitel se může vzdáliti.

Krásnější nežli ve městském hradě byla princova učebna v zámku Schönbrunnském. Byl to zároveň byt Jeho Výsosti, při zemi, kdež ze sálů přijímacích otvírá se překrásná vyhlídka do parku. Těmito sály přišlo se do ložnice, kdež vedle postele nacházelo se klekátko, z ložnice pak do arkýře v rohu, s vyhlídkou přes ovocnou zahradu na východ, koutek to utěšený, poetický, vyzdobený kvetoucími rostlinami a vystrojený knihami a obrazy. V tomto arkýři konaly se letní hodiny.

Učení bylo ustanoveno na každé úterý od 4 do 5 hodin, ale stávalo se, že hodina dle potřeb byla měněna, na 3, na $3^1/_2$, na $4^1/_2$, na $5^1/_2$, jednou dokonce až i na 7—8 večer. Také někdy odpadla docela, což pokaždé v čas oznámeno.

Přistupujeme k líčení jednotlivých hodin.

První hodina dne 5. ledna 1875 Princ sám začal o češtině mezi vojáky, že užívají mnoho cizích slov; on sám že ovšem, scházíli mu výraz český, pomáhá si německým. Předložil jsem knížku »Sto obrazů z říše rakouské.« Četl všecky nápisy a vzpomínal, kde sám již pobýval. Články »Ischl« a »Pusta« četl celé. V rozhovoru mluvil o Vlaších pracujících, o Češích ve Vídni, o Praze, o tamních hradbách a že jich zrušením mnoho procházek vezme za své.

Druhá hodina dne 11. ledna 1875. »Nesete dnes jinou knihu. Přeměnili jsme hodinu (z úterka na pondělí); jedu zejtra na hon.« Přinesl jsem bratrovu Anthologii pro gymnasia i četl jsem Slavatovo pojednání o králi Ferdinandovi I. Princ připomenul, že na hradě Pražském viděl pokoj, odkud se stala známá defenestrace. Já řku, že současníci i z protivné strany mluvili tehda o zázraku, poněvadž žádný ze třech vyhozených nepřišel k úrazu. Princ opáčil poněkud divně: »Zázrak?« — Dále jsem četl Koubkovo »Rokoko,« princ pak Vocelovy »Písně královny Alžběty« a Vinařického »Roční doby.« Četl bez přetržení, nedosti srozumitelně, hlasem trochu přidušeným. Proto jsem čtení sám opáčil, což prince pozdvihlo; dobře vydržel hodinu celou. Ptal se, odkud jsem, a tu hned vzpomenul, že dr. Ambros, jenž jej vyučoval dějepisu umění, pochází z Mýta (t. j. Popelova u Rokycan). Pak vypočítával místa, která v Čechách byl navštívil.

Třetí hodina dne 19. ledna 1875. Princ právě přišel z procházky a ukazoval, že »vítr rozbil okno.« Četl básně Erbenovy i rozuměl jim snáze nežli posledně Vocelovým. Při jmenu Havelkovu připomenul, že psal Havelka básně loyální. Já, že složil i zpěv k narození princovu. Princ se usmál, a že tu báseň má sám. Také pověst »Jan za chrta dán« znal již za mladších let, ale co povídku, ne co báseň. Pustil se sám do rozhovoru, i mluvili jsme čtvrt hodiny, při čemž bylo pozorovati, že živý čilý rozhovor prince těší a baví. Toho dne byla hodina o něco dříve ukončena. Princ mne propustil s přívětivým »Na shledanou.«

Čtvrtá hodina dne 26. ledna 1875 prošla v samém rozhohovoru o věcech denních, jako o honbách u Pardubic, kdež i císařovna byla přítomna, o procesu Offenheimovu a j. Princ psal slova diktovaná z administrace, užívaje písmene *w* místo *v*. Tak píše prý Palacký a Tomek; zdaliž i Gindely? O paní Gindelyho věděl, že jsouc Němkyně dobře se naučila česky.

Pátá hodina dne 9. února 1875. Že byl úterek ostatkový, přinesl jsem čtení veselé. Z Palečkových příhod četl princ dva kusy, pak Přísloví, ze kterých se mu zvláště líbilo: »Ustup halíři, ať groš sedne.« Skončeno »Přáním archeologickým.«

Hodina dne 16. února 1875. Připomenul jsem, že Pražská budova pro umění od České spořitelny postavená má obdržeti jmeno princovo, Rudolfinum. Doložil, že ještě neví, dáli císař pán — tak princ vždy a nejinak jmenoval Jeho Cís. Veličenstvo — svolení; ale radost z toho měl. Připomenul, že z Prahy mnoho umělců přichází do Vídně. Vykládal jsem původ českého názvu země i říše rakouské (název vyšel od Čechů podle nárůdku Rakatů na hořejší Dyji osedlého). Též mluveno o původu jmen hlavních měst v říši. Upozornil jsem také na jistou důležitost místních jmen pro strategii, jako na př. Roveň, Vrchy, Závrší, Úžina, Prosmyk, Převlaka, Vysoká, Slatina a t. d. Ptal jsem se, které otázky měl princ při zkoušce u Gindelyho? Nepamatoval se (byloť minulo již tré čtvrtí roku), — ale věděl, že musel mluvit pořád sám $1^1/_2$ hodiny. Na otázku, který dějepis český zná, pravil,

že Tomkův. Zapovy kroniky neznal, ale přál si, abych ji přinesl. »Dobře překládal a s chutí,« zapsal jsem si k tomu dni.

23. únor 1875 byl překrásný den. Měli jsme učení teprve o 7. hod. večer. Vocelův »Pravěk« velmi zajímal prince, i pravil: »Škoda, že mi tu knihu již Gindely neukázal.« Četl názvy národům indoevropským společné. Pravil, že Uhři nepatří do řady těchto národů. Pousmál se, když jsem řekl, že Uhři u císaře Konstantina Porfyrogenity z X. století sluli Turci. Sám doložil, že Novořeci jsou původu namnoze slovanského. Nato četl jsem něco básní Erbenových, několik písní vojenských, píseň o škaredé ženě, při čemž se princ ze srdce smál. V rozhovoru ptal se, bývámli často v divadle? Sám se pamatoval na zpěvohru »V studni« z návštěvy Pražské r. 1871; bylo prý ve vsi studni na jevišti viděti.

Dne 2. března 1875 podal jsem Všehrda. Princ ptal se, kdo je Všehrd? Četl první kapitolu a divil se, že všemu rozumí. Překládal průpovědi ode mne ústně po německu přednesené, pak průpovědi psané; při dvou kusích psal překlad hned. (Princ psal velkým písmem, a to latinkou; měl veliký rozmach v ruce i znamenal hned, že čeština kratší jest nežli němčina.) Já četl kus z Jablonského »Moudrosti otcovské.«

Dne 9. března 1875. Generálmajor Latour byl při počátku hodiny přítomen. Ptal se po kronice Zapově. Princ z Čenského čítanky četl »Česká země« i zmínil se o písni »Kde domov můj,« že by ji rád seznal celou. Cvičení slov a průpovědí: Člověk, země, kniha, míry, váhy, části roku, hody a svátky. Já četl první scénu z Wenzigovy hry »Doktorka medicinae.« Ve volné rozmluvě o pomníku císařovny Marie Terezie poznamenal princ, že císařovna je málo podobná.

Dne 16. března 1875. Zapova kronika byla již na stole. Dychtivě ptal se princ po Husovi, i slyšel jsem přitlumené rčení: »Ubožák!« Na mapě Čech ukazoval svou cestu po Čechách. Ze Zpěvníku četl text písně »Kde domov můj« i »Husitskou.« Já četl scénu z Pflegerovy hry »Telegram.« Líbil se princi čilý konversační tón. Byla řeč o divadelních ochotnících, o zpěváckých spolcích, o Sokolech. (Zdálo se mi, jako by při hodině byl na chvíli býval vedle v pokoji sám císař pán.)

Dne 23. března 1875. Princ četl celou píseň »Kdož jste boží bojovníci« i ptal se při zmínce o notách, kterou hudbu znám? Já, že žádnou. »Jste Čech a neznáte hudbu?« Co prý vojáci nejraději zpívají? Živou radost měl, když jsem předložil »Národní hymnu« ve všech rakouských jazycích. S chutí se probíral v textech: český znal hned od dětského věku zpaměti. Četl kus textu polského, charvátského, slovinského. Tisk rumunský byl mu posud neznámý; vlaského si nevšimnul. Divně usmál se, když přišel na text hebrejský. Vyhledal si z textů, jak slove císař a císařovna v jednotlivých řečech. — Já četl z Bartoše Písaře o slavnosti zeleného čtvrtku z r. 1528. Princ pravil, že to vše tak jako nyní ještě, i doložil, že to slavnost hluboce křesťanská. Z »Perel českých«

četl jsem o plavcích a námořnících dalmatských od Lambla. Princ byl při velmi dobré chuti a mnoho mluvil sám, až jsem se divil. Při zmínce o císaři Ferdinandovi v Praze, že dlouhověkost jest dar císařskému rodu od Boha propůjčený, přisvědčil, ale doložil: »*Někteří přece mladí zemřeli* . . .«

Dne 30. března 1875, ten úterý po svátcích velikonočních hodina odpadla. Ráno měl princ zkoušku z nauk vojenských a odpoledne honil na sluky; večer pak byla hostina u císaře pána.

Dne 6. dubna 1875. Den překrásný, slunečný; princ k hodině přišel z procházky. Sám začal, že předešlý úterek byl na slukách a zastřelil jich deset. »Tedy honba dopadla tak dobře,« podotkl jsem, »jako zkouška.« — »Císař pán byl se zkouškou spokojen.« Vykládal jsem veliký titul císařský, jehož princ ještě neznal. Ptal se na některý detail, při královstvích pak doložil, že »majestátnost dalo království, ne vévodství.« Z románu Karoliny Světlé »Na úsvitě« plynně četl úvod i rozuměl dobře. Líbilo se mu, že to pěkně psáno.

Dne 13. dubna 1875. Vzpomněl sobě, nevím jak, že jest můj svátek i gratuloval: »Přeju vám všecko dobré a příjemné. Já také mám svátek v sobotu.« Hodina vyplněna písemným cvičením v překladech. (Čas po čase přinášel jsem do hodin psané průpovědi jednak německé jednak české, aby je princ písemně nebo ústně v mé přítomnosti překládal buď na česko nebo na německo.)

Dne 17. dubna gratulovali učitelové, každý o sobě, ke jmenovinám princovým. Princ děkoval velmi přívětivě. Mne se ptal, pojeduli do Čech a do Prahy? Já, že si zajedu do České Lípy. Kde prý to? U Zákup, kde císař Ferdinand bývá v létě. Princ: »Císař Ferdinand je zase zdráv!« Já, že se dává voziti k svým květinám. Princ: »Ano, on má rád krásné květiny.«

Dne 27. dubna ptal se generálmajor o postupu vyučování. Pravil jsem, že princ již dosti dobře obnovil svou znalost řeči a že jí bezpečně už nepozbude; že jest samostatný, vtipný a má nad svůj věk hojnost vědomostí.

Hodina dne 20. dubna 1875. Zajímal prince seznam řemesel a sám jal se překládati některé. Četl začátek »Dobrého člověka« od B. Němcové a počátek mého »Lisovčíka;« skoro bylo znáti, že slzel, an četl o smrti Otakarově. Já četl báseň »Heřman z Bubna.« Rozmluva o mnohých věcech až skoro do tmy.

Dne 27. dubna 1875 prohlížel si princ Mikovcovy »Obrazy,« což dalo podnět k širšímu rozhovoru. Dna 11. května (po honbách ve Štyrsku) psal si české názvy měst na list zvláště: »A já je můžu psát.« Jinak byl poněkud roztržitý.

Dne 12. května 1875 ráno přišel dvorský sluha s oznámením, že jest toho dne o půltřetí hostina u Jeho Výsosti. Princ držel cerkle a jda od jednoho hosta ke druhému, s každým chvilku rozmlouval. Pozoroval jsem, že plukovník Rheinlaender vedle mne stojící zvědavě naslouchal, aby, jak mi potom pravil, slyšel prince mluvit česky. Princ byl oděn ve fraku s bílým poprsím a s odznakem zlatého rouna. U hostiny ve velikém sále seděl jsem

vedle generálmajora Latoura proti Jeho Výsosti. Bylo u stolu 12 osob, z těch 7 učitelů. Po stole šla společnost na terrassu, kde se JVst. srdečně smál zábavnému vypravování dr. Ambrosa.

Hodina dne 19. května 1875 byla poslední v městě; nejbližší dne 25. v Schönbrunně. Princ velmi veselý a hovorný. První dvě hodiny v červnu odpadly, ježto dne 2. princ navštívil pevnost Komárno a dne 8. měl zkoušku z pevnostenství. Dne 22. června minula hodina tím, že byl princ při cvičení dělostřeleckém u Nového Města. Při hodině dne 15. června stal se zmatek. Já maje hodinu a vida, že dvorský kočár nepřijíždí, kvapem vzal jsem fiakra. Přijeda našel jsem v předním sále učitele — maďarštiny. Tu se vše vysvětlilo: kočár omylem poslán byl pro Rimelyho, a tak jsme se setkali oba. Císař pán odcházeje od prince viděl nás dva, i patrně se ptal, proč jsme tam oba. — Celou hodinu vyplnila rozmluva, velmi čile od prince samého vedená.

Dne 7. července 1875, ten den po pohřbu císaře Ferdinanda, oznámeno učitelům, že do dalšího nařízení odpadne učení. Brzo na to roznemohl se princ, i sděleno nám, že učení přetrženo zůstane až do 9. září.

Dne 29. srpna 1875 přišlo návěští, že učení počne zase dnem 9. září a to každý úterek od 7 do 8 večer. (V těchto prvních dnech měsíce září účastnil se princ vojenských cviků ve stálém vojenském ležení u Brucku nad Litavou.)

K hodině dne 14. září jel jsem do Schönbrunnu pod večer. Princ o celou čtvrt hodiny přišel později. »Byl jsem volán k císaři pánu.« V ten čas stala se ona známá nehoda, že císařovna meškajíc ve Francii na pomořském zámku Sassetot le Mauconduit (mezi Havrem a Dieppem) svržena jest s koně. Projížděla se sama otevřitým polem (osobní lékař měl dovolenou a podkoní se kdesi zdržel), až dorazila skorem na pokrají srázného mořského břehu (srázné tyto břehy slovou Les falaises). Bujný kůň vida sráz prudce otočil se do polí, při čemž vznešená jezdkyně ztratila vládu nad ním. Pádem zůstala sice bez vědomí na místě, ale úrazu neutrpěla žádného. Ježto princ byl dokonce klidný a právě v té hodině velmi živě konversoval, bylo patrno, že zprávy z Francie nezněly pohrůžlivě.

Nejbližší hodina byla položena na den 21. září, mezi 7. a 8. podvečer, též ještě v Schönbrunně. Princ jsa u císaře pána dostavil se teprve o $^3/_4$8, tak že jsem už myslel, že hodina odpadne. Nicméně učili jsme se až do $^1/_2$9., kde prince ovšem již přemáhala únava.

Hodina dne 28. září 1875 věnována památce sv. Václava. Ukázal jsem otisky staré pečeti zemského soudu a university Pražské, na nichž na obou spatřuje se obraz našeho světce dědice.

Dne 4. října 1875 přišlo oznámení, že od 5. října až do dalšího ustanovení nastane přestávka ve vyučování, ježto JVst. k delšímu pobytu odejede do Uher, na Budín a do Gödöllova. Přestávka trvala až do samého konce roku 1875.

* * *

O novém roce 1876 přednesl jsem JVsti své nejuctivější přání, načež princ: »Děkuji vám tisíckrát za vaše přání i také vám přeju všecko dobré. Jste stále ve Vídni? Máteli mnoho práce? Bylali zde pořád zima tuhá? Já byl v Hradci (Štyrském), a tam bylo tak. Máte zprávy o Gindelym? On teď v Praze. On jeden z předních historiků. Budeme zase čísti. Ještě jednou vám tisíckráte děkuji.«

V prvních dnech ledna 1876 představil jsem se také u pana generálmajora. Velmi vlídně mluvil. Ptal se, jsemli spokojen? Já, že ovšem i doložil jsem, že již není snadno vyplniti hodinu, jelikož JVst. jest pán bystrý a pln vědomostí. Na to generálmajor, že princ s oblibou se začíná klonit k studiím právnickým a že ve svých volných hodinách rád čte spisy toho oboru. Ptal jsem se, smimli do hodin přinášeti mapy statistické, ze kterých se snadno učí. On, že ano a že rád tomu, slyšíli princ o věcech, o kterých by jinak neměl příležitosti poučiti se a o nich mluviti.

Vyučování r. 1876 šlo svým spořádaným během a postupem. Z té příčiny nemíníme již podávati podrobných zpráv o jedné každé hodině, jako jsme to učinili r. 1875; za to jsme princovy poznámky, úvahy a vtipná rčení z rozličných těch hodin shrnuli v jednu společnou sbírku, kterou se čtenářem v dalším postupu této statě sdělíme. Nicméně podrobnějších zpráv o hodinách vynikavějších nemíníme minouti mlčením.

Taková hodina byla na př. dne 25. ledna 1876. Přinesl jsem Ilinův statistický atlas ruské říše. Uhodil jsem do pravého: atlas ten velice zajímal princovu pozornost, i dal si všecko vysvětlovati až do posledka. Zvláště ho bavily železné dráhy, o kterých už odjinud slyšel, že mají kolaje širší, tak že cizí vlaky nemohou přecházeti na železnice ruské. Zdálo se mu to kuriosní (řekl: »směšné,« ale patrně to tak nemínil), až slyšel, že v ohledu válečném ovšem ztížen tím vstup do říše a že ohromné roviny vyžadují snad širšího založení drah a povozů. Po universitách ruských ptal se dychtivě, jak jsou zřízeny. Já, že mají fakultu právnickou, lékařskou, filologickou a mathematickou (přírodnickou) bez theologie, která má své duchovní akademie.

Přišla řeč na to, jak panovníci podpisují akta. Ruský car že podpisuje bez jmena: »Byť po semu,« hannoverský král: »Georgius rex,« španělský: »Io el re.« Princ usmál se a doložil, že nejlépe podpisovati jmenem, aby nebylo lze podpis padělati. Musel jsem napsati, jak by se princ jmenoval po rusku: »Cesarevič naslědnik, velikyj knjaz . . .« Slovo »knjaz« se mu nepodobalo, nelibě prý zní; ale líbil se mu »Gosudar,« »Gospodar.« Při tom vysvětleno, že název »císař« pošel z římského »Caesar« (Kaisar, Kaiser), název »král« ze jmena Karla Velkého; car pak že není než zkrácené cesar, c-sar.

Dne 1. února 1876 byla u JVsti profesorská hostina, která trvala od půlsedmé hodiny do deváté. Po stole vedeni jsme do komnaty studijní se sbírkami knih a přírodnin. Ukazoval nám princ vše, zvláště ohromné orly dva, jednoho skalního, druhého

mořského s křídloma rozpjatýma, kteréž princ r. 1875 na podzim sám zastřelil v hájemství Gödöllovském. Černá káva podávána v kulečníkovém sále; řeč byla nejvíce o honbách; obrazy z takových lovů visely tam po stěnách. Se mnou princ nemluvil než česky. Hrálo se à la guerre ode všech přítomných, ať uměli nebo neuměli. Mně princ vítězně hlásal: »Teď jsem vás zabil.«

(Dokončení.)

Jaromír Čelakovský.

K šedesátým narozeninám jeho napsal

prof. **Karel Kadlec.**

Jen málo jest v českém našem světě jmen, která by měla takový zvuk jako jmeno Čelakovský. Populárním učinil je již pěvec »Růže stolisté,« a dědictví jeho neztenčeno zachovali oba synové, Ladislav a Jaromír. Kdežto však starší Ladislav si vyvolil jen práci vědeckou, mladší Jaromír zkoušel své síly na rozličných polích literární a veřejné činnosti, a všude s úspěchem. Dne 21. března t. r. slaví šedesáté narozeniny v neochablé životní síle, pln velikých vědeckých plánů, jež chce v brzké době provesti.

Jaromír Čelakovský narodil se dne 21. března 1846 ve Vratislavi, kdež byl tehdy otec jeho universitním profesorem; ale již r. 1849 přestěhovala se rodina Fr. L. Čelakovského do Prahy, ježto otec byl hr. Lvem Thunem povolán za profesora na universitu Pražskou. Dostav se do vlasti doufal, že najde tu klidný život a bude se moci věnovati pracím literárním, tím spíše, že o děti a domácnost vzorně se starala druhá choť jeho, matka Jaromírova Antonie, známá pode jmenem Bohuslavy Rajské. Než rodinné štěstí nebylo Čelakovským popřáno. Matka Jaromírova přivezla si již z Vratislavě prsní neduh, který se pak v Praze horšil, až ubohou trpitelku dne 2. května 1852 sklátil do hrobu. Sotva uplynuly tři měsíce, Jaromír ztratil (dne 5. srpna) též otce. Přátelé ujali se opuštěných dětí. Staršího syna Ladislava vzal k sobě Purkyně, mladšího Jaromíra přijal a měl jako vlastního strýc jeho, advokát a docent universitní dr. Josef Frič, který se staral i o sestry Jaromírovy, bydlící u Rittersbergů v témž domě v Myslíkově ulici, kde zemřel otec jejich František Ladislav.

Gymnasium studoval Jaromír na akademickém gymnasii staroměstském. Již tehdy přicházel do veřejného života a počal »hrát roli.« Jako tercián účastnil se o sv. Janě r. 1860 studentských demonstrací před policejním ředitelstvím — ředitelem policejním byl tehdy Paümann — a byl společně s jinými asi 400 studenty vzat do vazby pro »demonstratives Benehmen.« Někteří studenti byli relegováni. Čelakovskému nestalo se však nic. Ujalť se ho strýc Frič, tak že byl propuštěn, a pohroženo mu jen po-

známkou: »Er wird unter die strengste Polizeiaufsicht gestellt,« čímž celá příhoda odbyta.

Na staroměstské gymnasium, jež se tehdy nalézalo v Klementinu, má prof. Čelakovský nejlepší upomínky. Ačkoli se přednášelo ještě větším dílem německy, působili přece jednotliví profesoři na studentstvo v duchu národním, a co bylo nejhlavnější, mezi žactvem pěstovalo se vlastenectví, a činěny literární pokusy. Profesoři nemořili mnoho studentstvo učením. Někteří stále se střídali, přicházejíce zejmena z Uher, tak že mezi nimi a studenty nevznikly trvalejší svazky. Za to však drželi dohromady studenti. Každý chtěl býti spisovatelem. V ročníku Jaromírově bylo skutečně mnoho nadaných jednotlivců, z nichž potom někteří nabyli zvučného literárního jmena, jako J. V. Sládek, Josef Štolba, Ivan Klicpera, Otakar Červinka, Mirumil Neumann (pozd. docent fysiky), Frant. X Prusík, František Krasl (nyní světící biskup) a j. Literární své prvotiny ukládali ve psaných časopisech, do nichž i někteří žáci Novoměstského gymnasia, zejmena Svatopluk Čech a Servác Heller, přispívali. Měli i časopis kritický.

Zároveň se školou působilo na Čelakovského velmi mnoho ovzduší literárních dychánků u Fričových, kde se v padesátých letech scházelo mnoho spisovatelů a vlastenců, jako Purkyně, Staněk, Vinařický, Štulc, Filip Čermák Tuchoměřický a j. Když byl r. 1854 propuštěn z Mukačovského vězení v Uhrách Fričův syn Josef Vácslav, soustředil kolem sebe mladou literární družinu a chtěl vydávati časopis. K Fričovým přicházeli nyní Hálek, Neruda, Heyduk a jiní, kteří byli zastoupeni v almanachu Lada Niola, vydaném r. 1855. Čelakovský s mladším Fričovým synem Vojtěchem, potomním advokátem, jen o dvě leta starším, již jako malý hoch prodléval ve společnosti jmenovaných mladých básníků a mimo to i ve společnosti přátel staršího bratra Fričova Antonína, pozdějšího přírodopisce a universitního profesora. Byli to jmenovitě Julius a Edvard Grégr, Emanuel Tonner zvaný »král Labinet« a j. Se všemi dostal se do přátelských styků a udržoval s nimi i později spojení.

Absolutismus dožíval tehdy svá poslední léta. Domácí kroužky nahrazovaly veřejný život, a zvláště u Fričů bývalo velmi živo. O všem se mluvilo, o věcech domácích i cizích. Čtly se také velmi pilně noviny, z nichž u Fričů odbírali Pražské Noviny, jediný český politický list, dále Berlínský Kladderadatsch, liberální časopis Pražský Morgenpost a Augsburger allgemeine Zeitung. Všechno to bylo dobrou školou pro Čelakovského. Když pak se blížila doba šedesátých let, a Jaromír byl již gymnasistou, doplňoval své vzdělání ve škole. Z profesorů akademického gymnasia vzpomíná ještě dnes zvláště na Šohaje (řečtináře), Hansgirga (latináře), Zikmunda (češtináře), Zeleného (historika) a Lepaře (rovněž historika), který v něm v posledních dvou letech gymnasia vzbudil velikou zálibu v dějepise. Zeleného, když měl dovolenou, supploval nějaký čas A. O. Zeithammer, který patřil k důvěrnému přátelskému kruhu knížete Rudolfa Taxisa, jenž počínal

tehdy hráti vynikající úlohu a založil časopis Právník. Když Zeithammer pro svou politickou činnost náhle byl přesazen do Opavy, následkem čehož se vzdal profesury, uspořádali mu žáci pochodňový průvod, a Čelakovský postavil se v jich čelo.

V letech 1865—69 Čelakovský studoval na Pražské universitě práva. I z těchto let má mnoho upomínek. Byla to doba velmi pohnutá, do níž padá pruská válka. Za universitních studií účastnil se velmi čile spolkového a vůbec veřejného života a vystupoval i literárně. Byl pilným členem Sokola a zvláště Akademického čtenářského spolku, v němž byl napřed jednatelem a pak předsedou. Spolek měl tenkráte tmavé místnosti ve Staré rychtě. Za Čelakovského se přestěhoval k Choděrovům, kde měl za 1200 zl. najatý od bratří Rennerů skoro celý dům. Všechny odborné spolky studentské byly v něm spojeny, také Všehrd, při jehož zakládání měl Čelakovský r. 1868 hlavní účastenství. Akademický čtenářský spolek měl tehdy nejvyšší počet členů (1500) a pomýšlel na to, že si vystaví svůj vlastní dům. Roku 1868 konalo se svěcení praporu spolku toho, a sice za tím účelem, aby se studenti mohli účastniti velikých národních slavností při kladení základního kamene Národního divadla.

Čelakovskému byl by se rok 1868 stal bezmála osudným. Byltʼ uvězněn pro velezradu, an prý volal v pět hodin ráno na Slovanech: »Ať zhynou jezovité, ať žije republika.« Byl z vězení propuštěn jen proto, že mohl dokázati alibi, že předsedal v touž dobu slavnostnímu studentskému výboru na Střeleckém ostrově, svolanému na tak ranní hodinu, poněvadž se téhož dne konalo svěcení praporu. Poněvadž však byl z vězení propuštěn dříve, než byli vyslechnuti svědci, potrestal tehdejší ministr spravedlnosti Eduard Herbst, bývalý profesor Pražské university, zúčastněné soudce tím, že je přesadil.

Už během universitních studií byl Čelakovský činný i žurnalisticky a literárně. Do Barákovy Svobody psával úvodní články a v almanachu Akadem. čten. spolku Ruchu, ve Valečkově Lumíru a v Květech uveřejňoval verše i články prozou. Roku 1866 počal pracovati také v zemském archivu, kdež opisoval rozličné věci pro Františka Palackého. Byl kopistou Gindelyho, od něhož byl vyslán i do archivů venkovských, jmenovitě Třeboňského a Kutnohorského. Do archivu zemského dostalo se za Gindelyho velké množství starších opisů privilegií městských, jež z pozůstalosti Jos. Val. Zlobického prostřednictvím Ant. Rybičky Gindelym pro archiv byly koupeny. A tu sepsal Čelakovský regesta těch privilegií, nemaje tehdy tušení, že později bude jich moci použiti ve své monumentální sbírce pramenů práva městského království Českého. Pro Gindelyho pracoval také mnoho v deskách zemských a naučil se tak čísti prakticky staré písemnosti. Již jako posluchač práv uspořádal archiv Kutnohorský, který se tehdy nalézal v obecním domě, v němž bývala druhdy radnice, kdežto nyní je ve Vlaském dvoře. Celý archiv byl tenkráte na velké hromadě, a tu Čelakovskému s Pavlem Veselským a Slaviborem

Bräuerem, nyní mnichem na hoře Athosské zv. Sávou Chilandarcem, připadl úkol archiv ten uspořádati. Výtěžkem studií z archivu Kutnohorského byla prvá monografie Čelakovského z oboru českých právních dějin *Postavení vyslaných král. měst na sněmích českých a spor měst Hory Kutné, Plzně a Českých Budějovic o přednost místa a hlasu na sněmě.* Uveřejnil ji jako právník 4. roč. v Čas. Čes. Musea z r. 1869—1870 (též separátně 145 stran), a sice na základě relací městských poslanců o sněmovních jednáních, kteréžto relace našel v archivu Kutnohorském, a kromě toho i na základě materiálu zemského archivu, protokolů sněmovních z let 1790—1847. V žádosti z 10. května 1869, kterou podal k zemskému výboru, by mu bylo dovoleno nahlédnouti do řečených protokolů, odvolává se na čtyřleté již spolupracovnictví při zemském archivu.

Jako student měl Čelakovský značné účastenství při volbách do Pražské obce. Společně s jinými akademiky a jmenovitě členy Sokola agitoval pod řízením volebního výboru, jehož předsedou byl Gabriel Žižka, v jednotlivých částech města. S voličskými seznamy jezdili mladí, čilí agitátoři po voličích a vyvinuli takovou činnost, že na Malé Straně, v Josefově a na Hradčanech, jež byly v rukou německých, i na Starém městě, kde byl v rukou Němců prvý sbor, ve většině sborů prošli čeští kandidáti. Činnost tato přišla Čelakovskému brzo velmi vhod. Když běželo o obsazení místa adjunkta v městském archivě Pražském, obdržel je on; bylť s obecními staršími a městskými radními, zvláště z Malé Strany a Hradčan dobře znám.

Vystupování v životě veřejném nevadilo Čelakovskému ve studiích. Velmi pilně chodil do přednášek. Již tehdy dělili se posluchači čeští od německých. Němci poslouchali římské právo u Brinze, Češi u Esmarcha. Německé a církevní právo přednášel Schulte, který byl zároveň r. 1865, když Čelakovský vstoupil na fakultu, děkanem (rektorem universitním byl tehdy Náhlovský). Czyhlarz měl římský civilní proces, Veselý právní filosofii, Dastich filosofii praktickou, Gindely a Tomek rakouské dějiny, Vocel dějiny a starožitnosti země České. Čelakovský oblíbil si zvláště římské právo a přilnul i k jeho zástupci, prof. Esmarchovi, od něhož při prvé státní zkoušce obdržel vyznamenání. Strýc Frič, který po dlouhá léta přednášel na universitě českým jazykem soudní řád, povzbuzoval Čelakovského, aby pomýšlel na docenturu na právnické fakultě a aby si vybral římské právo. Myšlenka zalíbila se Čelakovskému, i začal se záhy zabývati otázkami z římského práva. Poutala ho zvláště otázka právnických osob. Registrování městských privilegií v zemském archivu vzbudilo v něm též tento interes.

Již jako student Čelakovský mnoho cestoval, a podnikl zejména prvou velikou cestu v létě roku 1867 po státní zkoušce. Zdědilť tehdy po strýci z matčiny strany Bachovenovi z Echtu společně s bratrem po 2000 tolarech, i použil jich k cestě po evropských zemích, na níž se zdržel po dva měsíce. Byl tehdy

v Němcích, v Belgii, Francii a ve Švýcarsku. V Paříži, kde byla právě světová výstava, zdržel se několik neděl. Viděl Napoleona a jiné slavné osobnosti, jmenovitě opposiční čtverlístek v parlamentě: Thiersa, Jules Favrea, Grévyho a Gambettu. V Paříži byla tenkráte velká česká společnost, kterou soustředil kolem sebe J. V. Frič. Z Paříže Čelakovský jel do Ženevy. Byl tam přítomen kongresu míru a viděl Garibaldiho, který se kongresu účastnil. Ze Ženevy podnikl cestu po celém Švýcarsku. Přivezl si odtud verše, jež uveřejnil ve Květech. Přes Kostnici a Mnichov vrátil se domů. Takových cest podnikl několik a seznal takto zvláště Čechy, Moravu a země rakouské.

V posledních dvou letech práv (od roku 1867) Čelakovský mohl již poslouchati české přednášky mimořádného prof. Randy (rakouské právo občanské, pak obchodní a směnečné), mimoř. prof. Friče (soudní řád) a mimoř. prof. Gundlinga (trestní právo). Trestní právo přednášeli Herbst a Merkel, národní hospodářství a policejní vědu prof. Eberhard Jonák, statistiku a finanční právo prof. Chlupp. Děkanem v roce 1867—68 byl Habětínek, v roce 1868—69 Chlupp. U Tomka poslouchal Čelakovský zejména výklad na kroniku Kosmovu.

Na podzim roku 1869 Čelakovský počal dělati rigorosa a skončil je v březnu r. 1871. Zajímavo jest, že již tenkráte česká jeho žádost ze dne 12. března 1871 za položení roku k disputaci a promoci doktorské byla sborem fakulty také česky vyřízena. Disputaci s Čelakovským měl dr. Tomáš Černý, tehdy ředitel advokátní kanceláře dr. Jos. Friče. Charakteristické jsou tištěné these, které navrhoval doktorand. Uvedeme z nich jen některé zvláště význačné: Nejen jednotlivec, nýbrž i celý národ má právo donucené obrany. — Ku platnosti zákona třeba jest vedle přirozených zásad právních, aby prohlášen byl v řeči národa. — Udavač, jakoukoliv odměnu za udání své očekávající, nezasluhuje víry. — Jest žádoucno, aby byl světským osobám popřán větší vliv na správu jmění církevního. — Soustavou purifikace lén zrušen jest lenní poměr saské Lužice ke koruně České, nikoli ale právo výplaty a nápadu, kteréž koruně České vzhledem k této zemi přísluší. — Odpor proti ústavě státu nečiní ještě proněvěru. — Ústav knih pozemních založen jest na právu českém.

Ani jedna z těchto vět nebyla ovšem vybrána, nýbrž určena these: O konkurrujících zločinech se zákonodárného stanoviska, a k disputaci stanoven pátek 17. března 1871. Promoce byla pak 23. března, tak že v tomto měsíci slaví prof. Čelakovský nejen šedesáté narozeniny, nýbrž i 35 let doktorátu. Zároveň s ním povýšeni byli za doktory Václav Peták, později purkmistr Plzeňský a Kohl, nyní odborný šéf v ministerstvu vnitra. Děkanem sboru profesorského byl tehdy prof. Eberhard Jonák, promotorem proslulý právní historik prof. Jindřich Brunner, děkanem sboru doktorů rada vrch. zem. soudu Fr. Petruška. Prof. Randa napsal životopis nového doktora a doporučil jej, prof. Merkel vybral thesi (problema). Všem jim jakož i rektorovi MUDr. Emanuelu

Seidlovi děkoval Čelakovský v latinské řeči, načež končil česky: »Jest důstojno i hodno tohoto okamžiku, vzpomenouti sobě se slzou v oku drahých rodičů, otce i matky, kterým předčasný hrob bohužel nedopřál dočkati se tohoto okamžiku. Jest důstojno i hodno vřelé vzdáti díky Vám, pane doktore Josefe Friči, i Vám, pí. Anno Fričová, kteříž jste se mne osiřelého v pravdě otcovsky ujali, ve vaší šlechetné rodině nový domov mi nalezti dali. Mějtež za veškerá dobrodiní mé srdečné díky, a nechať vedle vděčnosti mé jest vám odměnou aspoň to vědomí, že jste vše to učinili pro člověka, jehož jedinou jest tužbou sloužiti obecnému dobru. Všem pak veleváženým hostům za jich účastenství naše díky!«

Po promoci bylo prvou starostí Čelakovského, aby hledal existenci. Právě tehdy chystal se archivář českého musea Josef Perwolf odejíti do Ruska. Čelakovský ucházel se u musejního výboru o jeho místo. Úkolem jeho mělo býti starati se o zachování starých listin, mincí, ošetřovati a rozmnožovati musejní sbírky, vésti dozor nad ostatními sbírkami archivními v Čechách, zvláště v městech, aby staré památky uchovány byly budoucnosti atd. Presidentem musea byl hr. Clam-Martinic, jednatelem V. V. Tomek. Dne 4. dubna 1871 vyřízena byla žádost Čelakovského negativně. Archivář Perwolf vyslovil přání, aby mu jeho místo bylo na rok vyhrazeno pro případ, že by se z Ruska vrátil. Ačkoli však v Rusku již zůstal, nebylo obsazeno až do jmenování nynějšího archiváře p. Vácslava Schulze.

Za několik dní otvírala se Čelakovskému vyhlídka na podobný úřad u Pražské obce. V listopadu r. 1870 zemřel archivář Pražský K. J. Erben, a po něm stal se archivářem dosavadní adjunkt Josef Emler, čímž se opět uprázdnilo místo adjunktské, na které vypsán konkurs. Konkurrovalo několik osob, zejmena Josef Kalousek, Aug. Sedláček, prof. Fr. Kořínek a Čelakovský. O Kalouska zasazovali se rozhodným způsobem Palacký a Tomek, o Kořínka, tehdy člena redakce Národních Listů, zejmena Sladkovský. Komise zvolená k navržení terna navrhla na prvém místě Kalouska, na druhém Sedláčka a na třetím Čelakovského. Ale když návrh přišel do městské rady, zvolen za adjunkta dne 26. května 1871 Čelakovský. Měl doporučení z Kutné Hory radou městskou, kteráž jej jmenovala archivářem městským, poněvadž pracoval mnoho v archivu a také archiv až do r. 1630 uspořádal, a rovněž tak doporučení archiváře zemského A. Gindelyho, a mnoho mu prospěla i známost s jednotlivými městskými radními.

Plat adjunktský nebyl velký. Činilť jen 800 zl. Dostoupiti měl 1200 zl. Čelakovský seznámil se již před tím se sl. Marií Holou, dcerou majitele domu v Kutné Hoře a bývalého rolníka v Nové Vsi, kterou brzo na to pojal za manželku. Poněvadž však skrovné služné adjunktské nestačilo na vedení domácnosti, vstoupil zároveň do redakce Národních Listů, kdež měl volnější postavení a psával jen některé úvodní články.

Po pádu Hohenwartově r. 1871 nastal v Čechách spor, jak se zachovati v příčině obeslání říšské rady i zemského sněmu. Šlechta hnala národ do opposice, a trpný odpor přenesen i do školních rad. Čelakovský jmenovitě od roku 1873 vystupoval v Národních Listech proti pasivitě ve školství, pokládaje takovou politiku za škodlivou pro věc národní. Velký počet článků v Nár. Listech týkajících se té věci pochází od něho. Do doby redaktorské činnosti jeho spadá také brožura *Slovo o poměrech našich*, kterou vydal anonymně proti klerikálům.

Jen malou životní episodou byla Čelakovského soudní služba. Dne 14. dubna 1871 zažádal o adjunktské místo v Pražském archivu, nemaje však jistoty, obdrží-li je, hlásil se dva dni na to za praktikanta u zemského soudu. Česká jeho žádost byla vyřízena německy dne 22. dubna 1871. Poněvadž pak koncem května byl přijat do Pražského městského archivu a dne 30. května vykonal již úřední přísahu, setrval v soudní službě jen něco málo přes měsíc. Byl zapisovatelem v senátech troj- a pětičlenných. Předsedal vrchní rada Škvor. Projednávala-li se česká věc, Čelakovský zapisoval přítomné votanty i návrh referentův po česku, a Rakousko se za vnitřního českého úřadování nezbořilo.

Zabezpečiv si existenci a založiv vlastní rodinný krb, Čelakovský mohl se klidně oddati literární činnosti. Roku 1873 byl mu Pražskou obcí poněkud zlepšen i plat. Obdržel ť 1200 zlatých služného, ovšem bez dalšího postupu. Od roku 1871, vlastně již 1869, dokud ještě neabsolvoval práva, objevuje se jméno jeho neustále v předních českých časopisech a na trhu literárním vůbec. Přehled všech jeho prací a publikací uvedeme níže. Tu jen budiž poznamenáno, že literární činnost Čelakovského byla velmi pestrá. Možno ji rozděliti na vydávání starých pramenů českého práva, uveřejňování komentářů rozličných novějších zákonů, vydávání korrespondencí z dob českého probuzení, četné monografie z oboru českých právních dějin atd. Vedle toho sluší se zmíniti i o četných článcích Čelakovského v oboru publicistiky, jmenovitě o jeho úvodních článcích v Národních Listech. Vědecké své rozpravy a statě ukládal v Časopise Čes. Musea, v Právníku, ve Zprávách král. české společnosti nauk, v Osvětě, v Památkách archeologických a j. a mnohé práce uveřejnil i v samostatných knihách.

Stav se archivním adjunktem, Čelakovský vrátil se k zamilované myšlence a připravoval se k docentuře. Šest let studoval o otázce právnických osob. Ještě dnes má ohromný materiál, který k otázce této sbíral. Excerpoval za tím účelem množství spisů hlavně z práva římského, avšak vedle toho i z filosofie, z rakouského civilního a obchodního práva, z právních dějin i jiných právních oborů a ke všemu připojil své úvahy. Tyto výpisky zabírají mnoho set archů a jsou v nich zastoupeni přední romanisté, germanisté, filosofové, kanonisté a civilisté vůbec. Výsledkem těchto dosti dlouhých studií byl náhled, že korporace jsou hromadnými osobami, poněvadž mají hromadnou vůli, kdežto nadační jmění že jest fikcí. Myšlenky tyto hájil v Právníku roku

1877, kdež uveřejnil znamenitý, o velké právní bystrosti a sečtělosti svědčící posudek spisu Lvovského profesora Źródłowského Das römische Privatrecht (I. sv. Das recht im objectiven Sinn und die Personen). Kritika Čelakovského jest tak duchaplná, že nemůžeme si odepříti, abychom nepodali z ní malý výňatek. Čím jsou hromadné osoby podle prof. Źródłowského? »Prý skutečnými osobami jako každý člověk; dokonce ne smyšlenými neb fingovanými osobami. Právo prý, jako u fysické, nalézá i u hromadné osoby substrát, jemuž uděluje právní spůsobilost . . . Je substrát ten takovou skutečností jako člověk? Odpověď dra Źródłowského zní k otázkám těm velmi mlhavě. Na jednom místě mluví o *orgánech* neb *ústavech*, jichž třeba k dosažení lidských účelův. S těmi spojuje právo osobnost. Při *nadáních* je to vyjádřený *účel* nadační, čili pronesená *vůle* zakladatele, jež schválením státním stávají se osobami. Jinde prohlašuje, že substrátem korporace jsou *fysické osoby*, a sice pouze substrátem, neboť korporace má samostatnou a od členů zcela rozdílnou existenci.« Čelakovský výborně namítá: »Jestliže korporace má existenci úplně rozdílnou od členův, ano může-li bez nich dále trvati, pak se tážeme, v čem záleží *realita* její existence, a jaký vlastně význam má substrát pro existenci tu? Dle dr. Źródłowského jakož i dle většiny romanistův je realita ta hotové mysterium, a význam tak zvaného substrátu vlastně žádný aneb velmi malý. Neboť právo, které může osobnost spojovati se všemi možnými životnými i neživotnými substráty, se substráty, jež nemohou samy býti ani poživateli, ani disponenty, ani obhájci svého práva, jež jsouce pouhými pojmy a nemajíce skutečnosti, zájmu nějakého na právu svém míti nemohou; právo, kteréž uděluje právní spůsobilost orgánům, nadačním i jiným účelům, ano které může osobnost nechat trvati i bez všelikého substrátu, to může také zcela dobře *takovou* osobnost přímo stvořiti, aniž k tomu vůbec jakého substrátu by potřebovalo. Mysliti však, jak dr. Źr. činí, že je v tom nějaký rozdíl, když *právo* z jakéhokoli substrátu činí subjekt práva, a když tak činí *věda*; mysliti, že v onom případě máme tu skutečnou osobnost a v tomto ‚uměle stvořenou, smyšlenou, fingovanou' a já nevím jakou osobu; toť přece není nic jiného než úmyslně se klamati.«

Do otázky hromadných osob zabral se Čelakovský tak hluboko, že nebylo snad závažnějšího spisu, který by mu byl unikl. Ale čím více věc studoval, tím více přicházel k přesvědčení, že na základě pouhého práva římského žádoucího výsledku nedojde. Upozorňovali ho také právní historikové němečtí Stobbe a Gierke, že bude moci podati něco nového, jen prostudujeli otázku tu se stanoviska právních dějin, vyložíli zejmena vznik městských obcí, státu, státního jmění a všechny otázky, které s tím souvisejí. Tak se stalo, že Čelakovský přešel výhradně na půdu právní historie české, kterou se ostatně již dříve zabýval, nikoli však výlučně.

Pustil se především do studia o původu městské obce. Sotva však začal pracovati, narazil na samé nové věci, na př. kdo byl podkomoří, co jest to městské právo Brikcího atd. V otázkách

byl celý řetěz. Snadno se kladly, ale těžší byla na ně odpověď. Čelakovskému nezbývalo než jíti po řadě těchto otázek a klopotným, zdlouhavým způsobem hledati na ně odpovědi. Tak povstaly přečetné jeho monografie týkající se nejrůznějších předmětů z českých právních dějin a jmenovitě z dějin právních pramenů i četná jeho vydání pramenů samých, čehož přehled níže bude podán. Některé práce jeho souvisely však s jeho úředním postavením v archivu Pražské obce. Mělť mezi jiným za povinnost podávati obci dobrá zdání o mnohých právních otázkách. Skoro všechna ta dobrá zdání, určena jsouce k úředním účelům, nebyla tištěna. Pouze o dvou otázkách Čelakovský vydal samostatné monografie a to: *Právo odúmrtné k statkům zpupným v Čechách* (Právník 1882, též o sobě česky i německy) a *Právo obce Pražské k řece Vltavě* (Samosprávný Obzor 1882, též o sobě).

Zatím přibyla Čelakovskému nová práce na poli politickém. Byl vždy toho mínění, že národ český na svou vlastní škodu opustil půdu aktivní politiky, a zejmena že bylo velikou chybou ponechati sněm český jen Němcům. Půda parlamentní neměla se po jeho mínění opouštěti a mělo se vybojovati, co bylo možno. Čelakovský činil však rozdíl mezi říšskou radou a zemským sněmem. Byl prozatím jen pro obeslání sněmu. Jsouce v abstinenci, do říšské rady měli jsme podle něho jíti, jen kdy by nastala změna politická, aby tam Češi mohli s výsledkem vystupovati. Roku 1873 k vyzvání Sladkovského a Jul. Grégra hleděl navázati politické spojení s jižními Slovany. Běželo o vyjednávání, do jaké míry by mohli Srbové a Černohorci býti z Čech podporováni, kdy by se chtěli vyprostiti z tureckého panství, a kdy by došlo ke konfliktu s Turky. Čelakovský použil k svému účelu cesty na Vídeňskou výstavu. Dne 1. června 1873 vyjel přes Cmunt do Vídně. Dne 3. června sešel se s Miletićem, Subotićem, Politem, Pelagićem a j. jihoslovanskými politiky. Hleděl je získati i pro společný postup v politice. Dohodnutí bylo však těžké, poněvadž Češi byli v pasivitě, kdežto Jihoslovanům šlo o obeslání říšské rady. Obě strany seznaly, že se politika jejich nesrovnává. Dne 4. června Čelakovský jel do Pešti, kde se seznámil s vynikajícím maďarským publicistou Juliem Schvarczem. Z Pešti pustil se do Záhřeba, kde vyhledal redaktora Obzoru Muškatoviće. Zajel i do Vojenské Hranice k švakru Vácslavovi Holému, vojenskému lékaři. Na zpáteční cestě do Prahy mluvil v Lublani s dr. Zarnikem a Vošnjakem a přesvědčil se, že Slovinci chtějí jíti na říšskou radu. Nově se tvořící strana mladočeská byla v příčině obeslání říšské rady velmi dlouho na vahách. Julius Grégr, Sladkovský a Karel Tůma vystupovali proti jejímu obeslání, Ant. Čížek a Edvard Grégr byli pro obeslání. Národní Listy držely se ovšem mínění Julia Grégra. Aby opačné agitaci podrazily nohy, vydaly heslo, že se má jíti na sněm. A to bylo také mínění Čelakovského, který na základě kompromisu mezi Staročechy a Mladočechy postaven r. 1878 jako společný kandidát na sněm za venkovské obce okresu Kutnohorského a Čá-

slavského. Okresy tyto pak zastupoval až do r. 1890, kdy složil sněmovní mandát. Roku 1879, když se stalo za ministerstva Taaffova usnesení, že se má pasivita v příčině říšské rady opustiti, Čelakovský byl kandidován za tytéž venkovské okresy spolu s Chotěbořským a Uhlířskojanovickým i do říšské rady.

V obou zákonodárných sborech vyvinul velikou činnost. Na zemském sněmě, v němž byl ihned zvolen za člena školské komise, již dne 12. října 1878 podal s 19 soudruhy návrh na změnu §§ 40. a 41. zák. zem. ze 24. února 1873 č. 17 (o dohlídce k obecným školám). Návrh jeho týkal se složení zemské školní rady, jež byla převahou německá. Usnesením sněmu z 12. října přikázán návrh tento komisi pro záležitosti školní, která vzhledem k důležitosti otázky a pro krátké trvání sněmovního zasedání se usnesla, že učiní návrh odročovací. To bylo v sedění sněmu dne 18. října 1878 schváleno a zároveň nařízeno zemskému výboru, aby věc počátkem příštího zasedání sněmu opět předložil. Zemský výbor učinil tak zprávou ze dne 2. července 1879, předsednictvím sněmovny byl pak v zasedání r. 1880 dne 15. června řečený návrh komisi školní znova odevzdán. Zpráva o usnesení školní komise předložena zemským výborem dne 17. září 1881 opětně sněmu.

Návrh svůj odůvodňoval Čelakovský po prvé velkou řečí, kterou měl 12. října 1878. Vyšla ve formě brošury pod názvem *Reorganisace zemské školní rady pro království České*; příspěvky k rozřešení národnostní otázky v Čechách (v Praze 1880, též německy). V brošuře propagoval myšlenku, že má dojíti ke změně správy školské, aby Čechové si spravovali své školství a Němci také své. Státi se to mělo rozdělením zemské školní rady. Zároveň uveřejnil Čelakovský návrh zákona ve smyslu rozdělení, o kterém se dohodl se zemským inspektorem tehdejším Webrem z Pravomilu.

Německá většina školské komise činila proti návrhu Čelakovského námitky. Především vytýkala návrhu, že by rozmnožením počtu členů zemské školní rady z 22 na 29 nastala těžkopádnost, dále že by delegáti úřadů samosprávných měli v ní převahu nad orgány státu, kdežto zemská školní rada má býti považována za úřad státní. Nehledíc k tomu, že se nazývá *c. k.* zemskou školní radou, jest nejvyšším orgánem vykonávajícím řízení a dohled nad veškerým školstvím, kteréžto výkony přísluší jen státu. Namítalo se také, že návrhem nelze docíliti, aby obě národnosti v nejvyšším zemském školním úřadě stejně byly zastoupeny, poněvadž členství některých osob závisí na jiných než národnostních momentech. Byla by to prý pouhá náhoda. Ostatně není prý důvodu k domněnce, že školní rada dala se opanovati strannickými názory národními, anebo že by se to budoucně mohlo státi. Proto navrhovala školská komise, aby se přes návrh Čelakovského přešlo k dennímu pořádku. Čelakovský jako zpravodaj české menšiny měl dne 17. října 1881 o svém návrhu po druhé delší řeč, avšak návrh ten zamítnut. Teprve po letech

svým náhledem prorazil. Po punktacích z r. 1890 sněm přijal změnu zákona o organisaci zemské školní rady v tom smyslu, aby česká její sekce rozhodovala o českých a německá o německých školách. Jak veliké byly zásluhy Čelakovského v této věci, o tom svědčí nejlépe zemský rozpočet školský. Kdežto podle rozpočtu na rok 1879 bylo ze zemských prostředků na platy učitelské povoleno okresům českým 1,285.265 zl. a okresům německým 1,497.182 zl., povoleno r. 1903 českým okresům skoro 20 milionů korun a německým jen přes $13^{1}/_{4}$ mil. korun. Jest to přirozený poměr, který odpovídá poměru českého a německého obyvatelstva. České školství dostalo se takto z podruží německého a stalo se samostatným.

Dne 24. června 1880 měl Čelakovský při rozpočtu zemském řeč o českých nápisech na stromích v Královské oboře, dne 28. června řeč o věcném nákladu na školy měšťanské.

Dne 1. července r. 1880 Čelakovský poukazoval v řeči při rozpočtu o českých školách na křivdy páchané na českém školství, dne 2. července pak se přimlouval za přídavky Pražským učitelům a za drahotní příspěvky učitelům vůbec. Dne 5. července 1880 odůvodňoval návrh na subvenci Ženskému výrobnímu spolku českému v Praze.

Dne 13. října 1881 měl řeč o evangelických školách a vymáhal jim subvenci.

Dne 11 října 1882 přimlouval se za paušálování školného, dne 19. října měl opět řeč o českém Ženském výrobním spolku. Do té doby měli na sněmě většinu Němci, a nejvyšším zemským maršálkem byl kníže Auersperg.

Dne 5. července 1883 zahájen sněm pod nynějším nejvyšším zemským maršálkem kníž. Lobkovicem. Čelakovský byl zvolen jednohlasně za poslance, a to opět v okrese Kutnohorském a Čáslavském. Dne 3. srpna 1883 měl řeč o zlepšení platův učitelských, dne 8. srpna o podporování pokračovacích škol, dne 9. srpna o žádosti Průmyslové jednoty Pražské v téže věci jakož i o žádosti Ženského výrobního spolku Pražského.

Když byl dne 9. září 1884 zahájen sněm, podával Čelakovský petice za t. zv. lex Kvíčala, která vyslovovala myšlenku, že děti neznalé vyučovacího jazyka nemají býti přijímány do škol tohoto jazyka. Poněvadž běželo o věc důležitou, která mohla býti provedena, jen kdy by byla navržena některým ze staročeských poslanců, podal prof. Kvíčala návrh zákona, ačkoliv na sepsání měl Čelakovský účastenství. Myšlenku svou Čelakovský odůvodňoval nejen na českém sněmě, nýbrž i na schůzích politických, jako na př. na táboře lidu na Kaňku u Kutné Hory.

Dne 18. října 1884 měl řeč o nutnosti restaurace kostela Sedleckého, dne 22. října jako zpravodaj školské komise o zrušení školného, a pak znova o podporování škol pokračovacích. Dne 3. prosince 1885 řečnil o školách hospodyňských, dne 8. ledna 1886 (při rozpočtu) o školách matičných a minoritních. Školám minoritním věnoval vůbec po léta svou pozornost a přes

houževnatý odpor německých poslanců znova a znova k věci se vracel, až konečně dne 9. května 1899 přijat na sněmě zákon o minoritních školách, avšak panovníkovy sankce nedošel.

Dne 12. ledna 1886 měl řeč o úvěru rolnickém při Hypotheční bance, dne 13. ledna o zřízení měšťanské školy v Českých Budějovicích. Na základě řeči jeho ze dne 8. ledna 1887 o potřebě prozkoumání archivů Vatikánských, usnesl se sněm, aby do Říma vyslána byla vědecká expedice. Dne 18. ledna řečnil o konvertování půjček na rolnických statcích Hypoteční bankou. Dne 25. ledna přimlouval se jako zpravodaj za subvencionování evangelických škol soukromých a vymohl jim podporu v poměru k úsporám, jež vznikají jich existencí pro zemský fond, což bylo zároveň zásadní otázkou pro školy matičné, jež dostávají rovněž zemské subvence.

Dne 4. ledna 1888 mluvil jako zpravodaj školské komise o potřebě zřízení druhého ženského paedagogia českého, dne 18. ledna pak o školách obchodních. Dne 1. října 1888 byl zvolen do komise pro Českou akademii, kdež podporoval společně s Fr. L. Riegrem záměry Hlávkovy proti Fr. Studničkovi, navrhujícímu, aby Král. česká společnost nauk se stala Akademií. Dne 19. ledna 1889 měl opět řeč o pokračovacích školách. Dne 18. listopadu zvolen byl ze sněmu do výboru Společnosti Českého Musea.

Sněmu punktačního v květnu r. 1890 se již neúčastnil. Nepřijalť kandidatury, když došlo k roztržce mezi poslanci staročeskými a mladočeskými, a když ve Vídni vyloučeni ze společného klubu poslanci mladočeští, tak že pak ani na sněmě nebylo možno společně pracovati.

V letech 1879—81 byl Čelakovský také poslancem říšským za okresy shora uvedené. Postaven byl jako kompromisní kandidát obou stran, náležel však ke skupině šesti mladočeských poslanců. I na říšské radě vyvíjel činnost rozmanitou, hlavně však věnoval pozornost otázkám školským. Vzdavše se pasivity, čeští poslanci předložili vládě promemoria o čtyrech požadavcích: o českém úředním jazyku, o zřízení české university, o převzetí obecních středních škol do státní správy a o školách průmyslových. Čelakovský sepsal promemoria o školách středních. I na říšské radě byl členem školské komise a mimo to členem komise pro zrušení novinářského kolku, jakož i členem presidia jakožto zapisovatel.

Dne 20. února 1880 měl řeč o návrhu posl. Lienbachera na snížení návštěvy školní, háje pravomoc zemských sněmů. Lienbacher navrhoval šestiletou povinnou docházku školní, avšak sněmům chtěl přiznati právo, aby tu povinnost mohly rozšířiti na osm let. Kdežto Němci ve školské komisi zamítali vůbec veškeru změnu dosavadního stavu, v klubu poslanců českých nebylo jednotného mínění. Různost šla tak daleko, že jeden z poslanců chtěl mluviti pro čtyrletou povinnou docházku školní. Tomu bylo třeba zabrániti. Zástupci českého národa nesměli se dáti zabanbit, jako by snad český národ neměl smyslu pro nejširší školské vzdělání. Čelakovský mluvil v tom smyslu, aby osmiletá povinná docházka

školní byla ponechána, ale aby zemskému zákonodárství zůstaveno bylo stanoviti podmínky povolování úlev pro školy venkovské. Podobné bylo stanovisko ministra kultu a vyučování Conrada, který ale chtěl povolování úlev vyhraditi cestě nařizovací.

Dne 16. dubna 1880 při rozpočtu o ministerstvu vnitra Čelakovský odůvodňoval návrh, aby se při sčítání lidu počítala národnost nebo mateřský jazyk. Pro známý odpor, jejž proti tomuto požadavku činí ode dávna Němci, a také pro odpor zpravodaje hr. Clama-Martinice, jakož i pro odpor Poláků neměla ovšem řeč Čelakovského praktického výsledku.

Dne 23. dubna 1880 při rozpočtu o ministerstvu vyučování Čelakovský přimlouval se za převzetí obecních škol středních do správy státní. Dne 24. února 1881 mluvil jako generální řečník o návrhu Lienbacherově na povolení úlev v docházce školní. Dne 3. května 1881 při rozpočtu na rok 1882 měl opět — a to po dvakráte — řeč o sčítání lidu.

Největší zásluha náleží však Čelakovskému, pokud běží o jeho činnost na říšské radě, v otázce zřízení české university. Řeč, kterou měl dne 31. května 1881 v této příčině, jest jen slabým svědectvím rozsáhlé, neunavné jeho činnosti ve prospěch zřízení této naší vysoké školy. Akci svou vedl společně s Juliem Grégrem, který učinil v klubu návrh na rozdělení Pražské university ve dvě, českou a německou. Návrh přikázán školské komisi klubovní. Klub zejmena k naléhání velkostatkářských poslanců, kteří byli členy klubu, stál na stanovisku, že se má udržeti dle možnosti universita jednotná a že se má žádati jen za jmenování některých českých profesorů, jako na př. Konst. Jirečka, který měl býti povolán z Bulharska, Jana Palackého a j. Bylo viděť, že kruhy universitní, chtějíli věc změniti, musejí samy do věci zasáhnouti. Jediná filosofická fakulta, kde bylo více českých profesorů, naléhala na rozdělení, kdežto čeští profesoři právnické fakulty z obavy, že by absolventi české fakulty neobdrželi ve státní službě tak lehce místa, nebyli valně nakloněni myšlence rozdělení. Filosofická fakulta musela tedy míti na říšské radě representanta, který by rozdělení hájil. A tu nabídnut prof. Kvíčalovi mandát po generálu Samcovi v Litomyšli. V prof. Kvíčalovi měl Čelakovský dobrého spojence. Jako člen školské komise měl velké účastenství ve vyjednávání s Němci. Bez dohody s nimi bylo by sotva bývalo možno universitu rozděliti. Chtěliť Němci dosavadní universitu jakožto německou sami pro sebe podržeti a Čechům dopřáti nanejvýš university úplně nové. Jednání s Čelakovským vedli za Němce poslanci Hallwich a Russ. Konečně došlo k dohodě o t. zv. rozdělení místním (räumliche Trennung). V poslanecké sněmovně prošel návrh na rozdělení university i s přítěží německých státních zkoušek dosti hladce, ale tu zase vzniklo nové nebezpečí ze strany sněmovny panské. V poslední chvíli se ještě němečtí profesoři vzepřeli rozdělení university, a akademický senát podáním z 28. listopadu 1881 usiloval panskou sněmovnu pohnouti ke změně osnovy zákona, jak vyšla z porad poslanecké

sněmovny. Úklad tento musel býti zmařen. A tu sepsal Čelakovský »Petici doktorův práv národnosti české k přeslavné panské sněmovně v příčině návrhu zákona o upravení právních poměrů university Pražské.« Petice tato datovaná dne 29. ledna 1882 a podepsaná 393 osobnostmi došla pozornosti v kruzích panské sněmovny a přispěla k žádoucímu výsledku.

Činnost na říšské radě se však Čelakovskému neodměnila. Někteří vlivní poslanci velice se na něho horšili, že vystupoval proti návrhu Lienbacherovu. Následkem toho složil Čelakovský poslanecký mandát. Učinil to tím raději, poněvadž za takových poměrů činnost poslanecká nebyla lákavá. Nepřátelům jeho podařilo se tehdy také z jiných důvodů popuditi proti němu Julia Grégra. Čelakovský tehdy po delší čas přestal býti členem redakce Národních Listů. Teprve po čase byly tyto neshody zase urovnány, tak že Čelakovský se do redakce vrátil.

(Dokončení.)

Odhodlaně!

Jak bídný, ubohý je ten náš lid!
Zář útěchy jen náhodouli shlíd,
hned obzor zas mu pokrývá se tučí;
už věky hledá duše mír a klid
a ukláni se lotrům, již ho mučí.

Už věky čeká tiše zas a zas,
že s právy zavítá mu chvíle jas,
že klesne pěst, jež meč mu ve hruď vráží, —
leč strážce lhostejný a mdlý je čas
a kupec podvodný, jenž lstivě váží.

Lid sláb je, zemdlen, chor a unaven,
a slabý vždycky silného je plen
a hyne bez soucitu, vrahu k smíchu,
jenž chvastá se, sám sebou udiven,
jak ze svých vzrost i mdlého soka hříchů.

A kdo je silný třebas zbojník, rob,
ten klidí obdiv, slávu našich dob,
kdo sláb je, třeba spravedliv, ten hyne;
meč, ubohým jenž nejvíc snesl zlob,
ten zbraní bohatýrských reků slyne.

Meč rekův zářit má v práv slunci však
a protínati křivd a bídy mrak,
ne sytit ubohých se krví vřelou,
jichž marně k nebi obrací se zrak
a bodá veň své výtky žhavou střelou.

To marno však, jen odhodlán kdo jest,
ať v poutech, ukovanou zvednout pěst
a tryzniteli rozbít lebku tuří,
ten prapor volnosti můž z moře vznest,
jež krve vlnobitím vůkol zuří.

Adolf Heyduk.

Koroptev.

Venkovský příběh.

Napsal

Karel Červinka.

(Dokončení.)

VII.

Budík se vrátil domů pozdě večer. Venku koně vypřáhl, do stáje odvedl a nakrmil; teprve potom přišel do světničky.

Příjemné teplo jej ovanulo. U kamen hořela jako obyčejně petrolejová lampička, ale světnice byla prázdna; matka byla dosud u souseda, kde za dne mlátila. On sám v poledne poobědval v lese jen suchého chleba a proto se hned hnal k hliněné troubě. S hladovou zvědavostí sáhl do trouby po hrnku, v němž míval uchystánu večeři, avšak místo hrnku nahmatal rendlík. Vytáhl jej ven a postavil na stůl.

»Co mně to nastrojila?« pravil si a hned mu hlavou projela šeredná myšlenka. Mžikem skočiv na pec, díval se za trám. Klece tam nebylo. Rozčilen seskočil a rozhlížel se po světničce. Konečně nakoukl i pod postel a rychle odtamtud klec vytahoval. Postavil ji na stůl a viděl, že je prázdna. Jen seno v ní bylo, nic víc.

Prudká zlost jím zalomcovala. Chytiv rendlík s upečenou koroptví, smýkl jím nazpět do trouby. Vzal dýmku, nacpal ji vojenským tabákem a ulehl do postele. Zprudka bafal, a z úst valily se mu kotouče modrého dýmu. Rozbušené srdce znenáhla se v prsou uklidňovalo, prvý nával bolesti a zlosti míjel.

Matka vrátila se později než jindy. Tiše vklouzla do světničky, aby ji u hospodáře neslyšeli, že se domů vrací a nežárlili, že pracovala jinde. Syn ležel na posteli a světničku tolik zadýmal, že ho skorem neviděla. Hned poznala, že je pohněván. Ani nepozdravil. Umínila si, že se bude tvářiti, jako by jeho rozmrzelosti nepozorovala. Sňala plachetku s ramen a studené ruce si mnouc přistoupila ke kamnům, jako maně rukou do trouby sáhla i nahmátla rendlík a na něm upečenou koroptev. Vida, pomyslila si, ani se jídla netekl.

Syn se zase zlostí rozjitřoval.

»A to tam byla dnes zima,« začala matka hovor, »div člověku nos a uši neumrzly.«

Syn jen mrzutě zabručel. Klidně přistoupila opět ke kamnům, rendlík z trouby vytáhla a položivši jej na stůl, usedla a počala jísti. Syn obrátil se hněvivě na druhou stranu. Ona však toho nedbala. Bezzubé dásně její namáhavě kousaly tuhé maso staré koroptve. Jedla a chutnalo jí. Její mlaskání se mu hrozně příčilo. Náhle jej rozrazilo takové chladno, že mu zuby v ústech zaklepaly.

»Nejezte!« rozkřikl se divoce. A pak ještě něco temně zamumlal.

Matka mlčela. Je to rozum od tebe, pomyslila si, je to rozum! Pánbůh ti dal štěstí, a už ti hřebínek narostl. Starou matku okřikuješ! Kdy by tak nebožtík táta vstal! — Řemen od kalhot by odepjal, a to bys koukal!

»A proč bych nejedla?« odpověděla až za chvilku ostře, »kdo mi to může zapovídat? To jsem si na tobě vychovala, abys mě tady okřikoval? A co jsi mi platen, čím pak mi pomáháš v mé starobě? Od října se tady povaluješ a čekáš, až ti pečení holubi do huby přiletí! Kdo to jakživ slyšel, takový mladý, zdravý, silný člověk a má svědomí starou matku vyjídat!«

Hovořila rozčileně a rychle. Ani nestačila, aby vše rozvážila, co povídá. Prsa jí zalíval tísnivý, horký pocit, musela si ulevili. Dosud neměla příležitosti, aby mu tak otevřeně mínění své pověděla.

Vyskočiv usedl na posteli. Chtěl křičeti, ale hrdlo mu stahovala prudká lítost. Jen pěstě zaťal a oči na matku vytřeštil.

»Tak vy mi už i ten kus chleba vyčítáte,« pravil temně, když jí z úst za posledními slovy sliny vystříkly, »já vás zde přestanu vyjídat!«

»Ty mě přestaneš vyjídat! Kam bysi se hnul? Zedničina ti zamrzla, a do jiné práce se ti nechce. Jen si nemysli, že na tě u četníků čekají!«

Řekla to již klidněji. Zlost ji přecházela; i zamrzelo ji, že se tak na něho osopila, div že ho z domu nevyháněla. On již neodpovídal

»A to mě tak rozčilíš, že se celá třesu. Pro koroptev bys na vlastní matku zanevřel. Koukej se, hochu, jestli nemám pravdu! Kdy by ji byl někdo u tebe našel, bylo by zle. Teď je pryč, a ať si přijdou hledat! Teď ať se starosta mstí, můželi!«

Usedla opět k stolu a jedla dále, nevšimajíc si, co syn dělá.

Seděl chvíli na posteli a oči do prázdna upíral. Pak se na postel převalil, zapálil dýmku a leže na znak, mlčky pokuřoval.

Po celý večer už spolu nepromluvili ani slova. Nebudu ho už drážditi, pomyslila si matka, uléhajíc. Bez toho ani pro lítost nevečeřel. Lampičku ani neshasila, aby ho znovu nepohněvala. »Když chce ponocovat, ať ponocuje. Do rána se to v něm usadí,

a bude pokoj.« Zívla několikráte a odvrátivši se od světla, zvolna usínala.

I on znenáhla se utišoval. Odhodlání, že zítra z domu uteče, se mu z hlavy vytrácelo; vytlačovala je myšlenka, že dojista záhy odejde, až jej k četnictvu povolají. A pak se už nikdy domů nevrátí!

Spal jako matka neklidně, všecky hodiny slyšel odbíjeti, i ponocného, jak na všech stranách vesnice každou hodinu táhle vytruboval. Teprve ke čtvrté hodině ráno upadl v hluboký spánek.

Neprobudil se ani, když matka vstala a v kamnech oheň rozdělala.

Postavivši hrnek s vodou na plotnu, došla k hospodáři poptat se, nepojedouli zase někam. Ve chvilce se uspokojena vrátila. Nejeli nikam, ať jen se tedy syn vyspí. Sama koně poklidí.

Probudil se teprve v sedm hodin. Všecka zlost mu z ňader vnula.

»To jsem zaspal,« pravil a lenivě se protáhl.

Přitočila se hbitě ku plotně, slila kávu do hrnečku a podala mu ji do postele.

»Koňům jsem již dala,« ozvala se. »Hospodář taky vyspává. Povídal, že vám to dalo včera co proto, že dnes dobytek nikam nepožene a že snad sám má palce u nohou oznobené. Žádná léta to tak nebývalo. To ten starý myslivec dobře tuhou zimu prorokoval.«

Oči se jí rozjasnily mateřskou láskou. Jen když se nezlobí, utěšila se v duchu, a když to z něho zase všecko vyběhlo. Je to přece jen moje krev, co je všecko platno. A tak jsem mu včera hloupě všecko vyčetla. Jiná matka by se chlubila, že to její hoch na vojně někam přivedl. Co by dělala panímáma starostová, kdy by si byl její Josef jen jednu hvězdičku na límci z vojny přinesl. Ta by běhala, a to by bylo slávy. Inu ovšem, chudý člověk aby byl rád, že je živ.

»Jen když se nehněvá,« připadlo i synovi a v duchu se zastyděl, že se včerejšího dne tak rozjitřil. Hbitě seskočil s postele, ustrojil se, vyšel ven na dvůr a odtud do vsi. Byl by se rád setkal s pantátou Měkotou, aby vypátral, nevíli nic nového, jak starosta s udáním pořídil. Schválně šel kolem Měkotova statku.

Pantáta stál na dvoře a hovořil s nějakým mužem, majícím na hlavě úřední čepici.

»Dobře, že jdeš,« vykřikl, »pojď sem, tady pan Brabenec tě hledá!«

Budík vešed na dvůr, tázavě se na ně zadíval. Pantáta důvěrně se k němu naklonil.

»Už to máš tady,« pravil šeptem, »tady pan Brabenec už ti to má doručit. Ten chlap šeredná tě pro tu koroptev přece udal, já to tušil, to víš, já ho znám skrz na skrz. Ale nic si z toho nedělej. Sám tam dojdu a pánům to vysvětlím.«

Soudní posel Brabenec vážně rozbaloval voskované plátno s úředními listinami.

»Tuhle se podepište, že jste to správně obdržel,« pravil suše.

Budík přijav inkoustovou tužku, nejistou rukou se na doručeném lístku podepsal.

»Je to taky voják,« vysvětloval Měkota Brabencovi, »byl na vojně kaprálem, starostův pod ním sloužil.«

Brabenec zakýval vážně hlavou. Budík rychle zastrčil soudní obsílku do kapsy. Rozpačitě chvilku s nimi postál a pak uklouzl.

Vyrazil na ves. Opatrně, aby ho nikdo nepozoroval, rozbalil obsílku a četl, že jest obeslán jako obviněný z přestupku krádeže dle § 460 trestního zákona do soudní síně číslo 3. na den 20. prosince t. r. o 9. hodině dopolední. Na čele vyvstal mu studený pot. Zastrčil obsílku zase do kapsy, volně se brouzdal po silnici sněhem. Rozpomenul se především, že jest teprve 18. prosince, a že do hlavního přelíčení jsou ještě dva dni.

VIII.

Dne 20. prosince přešlapovaly v čekárně okresního soudu hloučky lidí. Ženy v plachetkách se choulily u železných kamen. Stařeček Vácha vážně seděl na lavici u okna a chmuřil hladce vyholený oblíčej. Budík, stoje u druhého okna, tupě se díval do dvora, kde v dřevníku tuláci štípali dozorcovo dříví.

Jakmile na radnici devátá hodina odbila, vešel do čekárny hubený kancelářský pomocník a rychle vyvolával jmena soukromých žalobců ve věcech urážkových. Když se soukromý žalobce ozval, vyvolal hned i obžalovaného. Několik obžalovaných pro urážku na cti, jimž se nedostavil soukromý žalobce, poslal rovnou domů i se svědky. Tak se v čekárně poněkud uvolnilo. Starý Vácha pozoroval rozvážně vše, co se kolem něho dělo. V koutě u kamen hádaly se zprudka stařena s mladou ženštinou. Čekaly, až budou vyvolány, žalovaly se také pro urážku na cti a nyní dodatečně si ještě nadávaly.

Teprve o jedenácté hodině byl do jednací síně zavolán Budík, a hlavní přelíčení s ním počalo.

»Jste obviněn, že jste při panském honě odcizil jednu koroptev v ceně 1 k. 40 h. Cítíte se vinen?« Tak mluvil soudce šeplavým, unaveným hlasem. Budík stál před ním přesně po vojensku.

»Necítím,« odpověděl důrazně.

»Tak nám teda povězte, jak to bylo?«

Budíkovi vehnala se najednou všecka krev do hlavy. Okamžitě pozbyl rozvahy.

»Slavný soude,« zakoktal, »zdvihl jsem koroptev na poli, byla postřelena, a kdy bych ji byl nezdvihl, byla by musela pojít. Vzal jsem ji domů a doma jsem ji vyhojil, — ale neukradl jsem ji.«

Mluvil namáhavě, a při řeči čelo pot mu zaléval.

»A pak jste ji zas pustil?« ptal se soudce.

»Ano — pustil . . . «

»No a nezdá se vám samotnému taková výmluva víře nepodobnou? Kdo jakživ slyšel, aby někdo zdvihl postřelenou koroptev, aby ji doma hojil a pak ji vyhojenou pouštěl?«

Soudce se tiše usmál na funkcionáře státního zástupitelství, jenž seděl v pravo u stolku a ořezával si tužku. Funkcionář zakroutil nedůvěřivě hlavou a sarkasticky se usmál.

»No a viděl vás někdo, když jste ji zas pouštěl?«

»Nikdo! Pustil jsem ji, aby to nikdo neviděl, protože jsem se bál, aby mě neudal, že jsem ji chytil.«

»A kde jste ji pustil?«

»V polích, tam, co jsem ji zdvihl.«

»Dovedl byste to místo popsati?«

»Dovedl! Bylo tam roštičko, ze sněhu čouhalo, a blízko byl remíz pro koroptve.«

Soudce pokynul, aby usedl v koutě na lavici. Zavolali svědka Váchu.

»Stařečku, viděl jste tady toho mladého člověka, jak zdvihl postřelenou koroptev?«

Vácha živě se usmál. »To bylo tak, jemnostpáni, ráčej dovolit. Tuhle Budíků kaprál jde vedle mne v řetěze, a docházíme ke křovíčku. V tom se kaprál shýbne a zdvihne postřelenou koroptev. Prohledne ji a povídá, že má obě křídla přeražena a nohu taky. Povídám, nech ji, co s ní chceš? Ale on jako by nic, strčil ji do kapsy, a šli jsme dál.«

»No a co myslíte, že s tou koroptví asi dělal?«

Stařeček se šibalsky usmál. »Ráčejí dovolit, slavní milostpáni, co by s ní mohl dělat? Snědl ji bez pochyby, co pak jiného s koroptví?«

Soudce se obrátil k Budíkovi. »No tak vidíte, stařeček tuhle také myslí, že jste ji snědl . . . «

»Slavný soude, on při tom nebyl, když jsem ji pouštěl . . . «

»No ovšem, ale byl při tom, když jste ji zdvihl.«

»Tak mně teda řekni,« pravil stařeček pohněvaně, obraceje se k Budíkovi, »proč jsi ji zdvíhal, když jsi ji chtěl zasejc pustit?«

Budík neodpovídal.

»No, řekněte mu to,« pobídl ho soudce.

»Slavný soude, já ji chtěl vyhojit, aby nepošla, a když jsem ji vyhojil, hned jsem ji pustil.«

Vácha k soudcovu pokynutí odstoupil a posadil se vedle Budíka.

Předstoupil hajný Růžek.

»Svědku, je vám něco známo o tom, jak vám tuhle obžalovaný odcizil o panském honě koroptev?«

»Poníženě prosím, slavný soudce, není. Totiž já to slyšel tadyhle od Váchy, ten mně to po honě druhý den vypravoval, ale já to neudával.«

»No a proč jste to neudal?«

»Prosím, myslil jsem si: jen když toho nevzal víc!«

»Co pak ta koroptev neměla žádné ceny?«

»Inu prosím, měla! Pan fořt ji odhadnul na 1 k. 40 hal., a náhradu za panství žádáme.«

»Tak jste to měl udat! No, a on tuhle říká, že ji doma vyhojil a pak že ji zase pustil. Pokládáte to za pravdě podobno?«

»Prosím, slavný soude, to je tak — jak se to vezme.«

»No, a nepřistihl jste obžalovaného dosud nikdy při krádeži?«

»Prosím jeho ne, ale tátu jeho kolikrát. U nás kradou všichni.«

»Prosím, tam se moc krade,« podotkl funkcionář státního zástupitelství.

Hajný odstoupiv, usedl na lavici vedle Váchy.

Soudce četl ze spisů vysvědčení o mravech obžalovaného, sepsané starostou.

»Josefu Budíkovi tímto se vysvědčení dává, že ještě nemohl být pro nic trestán, protože byl teď tři roky na vojně a teprve teď z vojny se vrátil. Týž už byl od malička povahy zbůjnické a k darebnostem náchylný. Jeho tatík býval u slavného soudu pro pračky, krádeže a taky jednou pro karty trestán. Říkajíc, jablko nepadne od stromu daleko.«

»No, vysvědčení jste dostal zvláštní,« podotkl soudce s úsměvem, »což pak jste starostovi něco udělal?«

»Slavný soude, nic jsem mu neudělal!«

»Pak je to tím divnější! A teď vstaňte a poslechněte rozsudek!«

Všichni vstali. Soudce si nasadil na hlavu baret a pronášel rozsudek. Budík stál po vojensku s hlavou vzpřímenou a upřeně se díval soudci do očí.

Pochytil jen úryvky vět, pronášených soudcem: » — — jest vinen přestupkem krádeže dle § 460. trestního zákona, jehož se dopustil a odsuzuje se — — do vězení na osmačtyřicet hodin, jedním postem zostřeného — —«

Vše ostatní splynulo mu v hlavě v hustou, neproniknutelnou mlhu. Tupě díval se na pohybující se rty lhostejného soudce.

»Můžete se odvolat. Odvolání musel byste do tří dnů ohlásit,« pokračoval soudce. »Přijímáte teda trest?« zeptal se na konec.

Budík neodpovídal.

»No tak si to teda rozmyslete, máte na to tři dni času, do té doby se můžete odvolat. A teď můžete jít domů.«

Budík vyšel nejistým krokem na chodbu. Za ním belhal se Vácha. Hajný Růžek vyšel ven, posadil si na hlavu myslivecký klobouk a opovržlivě si odplivl.

»Stojíli mu to za to,« pravil chvějícím se hlasem, »pro mizernou koroptev ztratí zachovalost. No, já to neudal, něco tako-

vého bych si na svědomí nevzal. A kradou tam všichni, kradou jako straky.«

Odcházel od soudu dlouhými kroky. Na rohu náměstí vytáhl z kapsy dýmku a zapálil si. Zabručel ještě cosi a několikráte zprudka vybafnuv, zahnul z náměstí do uličky a odtud vyrazil na silnici, vinoucí se k lesům.

Budík váhavě kráčel pozdáleči za ním. Zima jej rozmrazila. Osmačtyřicet hodin, opakoval si potichu, osmačtyřicet hodin . . . A je po všem . . . Četníkem už se nestane . . . Malomocně zaťal pěstě . . . Jakási ohromná moc týčila se před ním, vysoká, nesmírná . . . Už když byl rekrutem, zdávalo se mu někdy, že ji vidí před sebou . . . Týčila se chladně před ním, svobodnou vůli v něm dusila, a když se mu první »svobodnická« hvězdička zaleskla na límci, úplně ji udusila . . .

Teď ji zase před sebou cítil . . . S bodáky, jícny pevnostních děl a s paragrafy tvrdě se na něho zadívala . . . Chtěl, poznav ji, otrocky jí sloužiti, ale teď jej právě z jakéhosi rozmaru odkopla . . .

Došel zasněženou krajinou k lesu. Na okamžik stanul a těkavě zadíval se nazpátek. V bílé sněhové pláni černalo se město, odkud se právě ubíral. Nad střechami se z komínů třepetal kouř.

Tu mu zase všecko v mysli vyvstalo. Slovo »zloděj« projelo mu hlavou. Popošel do lesa. Krajem lesa podél silnice prošlapána byla pěšina, dále však zasypáno bylo vše sněhem, jenž na smrčcích a houští se nachytal a větve k zemi ohýbal. Mrzlo, ale v lese bylo tepleji než na silnici. Chvíli kráčel po pěšině, pak se zastavil a poslouchal. Ničeho neslyšel, jen srdce mu hlasitě v ňadrech zabuchalo.

Slovo »zloděj« opět mu v uších zahučelo a o všecku rozvahu jej připravilo. Les táhle zašuměl, a drobný zmrzlý sníh s hůry se zatetelil.

Stál jako přikován ke stuhlé zemi. Vytřeštěné oči jeho utkvěly na pahýlu, jenž se černal na borovici zrovna proti němu. Jako by se tam rděla krvavá hlava jeho bývalého soudruha z vojny, kaprála Lucka, jenž se vloni, nežli šli do manévrův, na kavalci v marodcimře zastřelil. To byl voják, mihlo se mu ještě hlavou. Z domova psali, že se mu děvče vdalo, vypůjčil si peníze, u koho bylo možno, a po dvě noci se nevrátil do kasáren. Třetího dne odpoledne přivrávoral opilý a zkrvavělý. V osterii se popral, když všecko prohýřil. Nežli se kdo nadál, třeskla z jeho manlicherovky rána . . . To byl voják . . .

IX.

To byl voják, byla poslední určitá myšlenka Budíkova. Mechanicky odpínal řemen od boků, ve smyčku jej upravil, přivázal jej na černý pahýl a pak se na borovici vyšplhal. Svíral nohama

a levou rukou ovlhlý kmen borovice, pravicí zachytil řemen houpající se na pahýlu a smyčku kolem krku otočil.

Zkrvácená hlava Luckova ještě se mu mihla před vypoulenýma očima. Připadalo mu, jako by někdo z dálky vykřikl jeho jméno, ale v tom okamžiku už jej síly opouštěly. Ruce i nohy jeho svezly se po vlhkém kmenu borovice, řemen na černém pahýlu zachytil všecku tíhu jeho mladého těla, smyčka kolem krku zprudka se zadrhla . . .

Když opět procitl a strhanýma, překrvenýma očima kolem se rozhledl, spatřil nad sebou vráskovitý obličej Váchův.

»Ale hochu, ale hochu, co ti to mohlo napadnout,« hovořil stařeček přívětivě, »takovouhle věc bys chtěl provest! Co pak nevíš, že je nad námi Pánbůh, že se tak zapomínáš?«

Budíkovy vytřeštěné oči upřely se do vráskovitého obličeje stařečkova.

»Nevíš, že je nad námi Pánbůh, jenž všecko řídí,« hovořil stařeček vyčítavě, »a takovouhle věc provedeš! A pro takovou maličkost, pro hloupou koroptev! Pro pár hodin v arestu? Myslíš, že jsi první, kterému se taková věc stala? Tam tě zavrou pro kus dřeva, když si ho vezmeš na zátop, neřkuli pro koroptev — ale tos ještě nic neukradl.«

Budík se vzpamatoval.

»Nechte mě,« rozkřikl se, povstávaje, »nechte mě, kdo vás volal, abyste mě — —«

Stařeček se zasmušil.

»A koukejme se,« pravil rozhorleně, »ty ještě tak, že jsem ti duši od věčné záhuby zachránil. A houkne on si na mne jako Belzebub! Nevíš, kdo ti život dal? A že ti život nepatří, že jen smrti ho máš odvest, až si pro tě přijde? A ty, krobiáne, krobiáne krobiánská, co kdy bych ten opasek vzal a několikrát tě pořádně přetáhl? Takhle se opovážíš mluvit ke mně, starému člověku?«

Váchovi se všecka krev vehnala do obličeje.

»Krobián jsi, rozumíš?« hovořil už pánovitě, »a kdy bych já nemlčel, máš z toho věčnou ostudu! Nebo chceš, abych nemlčel? Chceš, aby si na tebe lidi prstem ukazovali, to je ten nedověšený!« —

Budíkovi škublo to křečovitě celým tělem.

»Nechte mě,« pravil už mnohem mírněji, »nechte mě, nechte mě.«

»A nenechám, abys věděl, že nenechám. Teď půjdeš se mnou! Já ti dám oprátku! Pojď!«

Chytil ho za ruku.

»Nech už hlouposti!« rozpačitě se usmál. »Děkuj Pánubohu, že to takhle dopadlo! Kdy bych byl přišel o minutku později, bylo by s tebou amen!«

Budík zavrávoral a zachytil se tělem o borovici, na které se dosud černal pahýl, s něhož visel přeříznutý řemen.

»Pojď, pojď,« řekl staroušek, zastrčil mu ruku pod rameno a táhl jej na písčinu.

»Nepůjdu,« bránil se Budík, »to tak, abyste to zas roznášel, že jste mě od řemenu uřízl, jako s tou koroptví když jste po lidech běhal!«

Vácha jej pustil.

»A co já roznášel?« zvolal, »snad ještě řekneš, že já to udal! Když to chceš teda vědět, kdo to roznesl, řeknu ti to: tvá vlastní máma to u vašich při dračkách povídala, a odtamtud se to do vsi rozběhlo. A že jsem na soudě pravdu řekl, to přece sám uznáš, že jsem nemohl jináč!«

Budík sklopil oči.

»Tak je tím starosta vinen, a já mu přece ničím neublížil!« řekl tiše.

»Inu, nemáš ještě rozum, to je to! Škoda, žes byl na vojně! Neznáš lidí! Až uvidíš svět se tolikrát otočit, jako já, budeš mluvit jinak! Světa nepředěláš! Tady bys mámu starou nechal v nejhorším, teď, kdy jí můžeš být něčím platen. Tu zimu nějak překousneš a z jara půjdeš se zedníky na hora do Němec. A já ti tady před Pánembohem přísahám, že se nikdo ode mne nedoví, co se tady v tu chvíli stalo. Dlouholi s tím budu chodit, než taky přijde ta zubatá, co na tebe kývala.«

Poslední slova mluvil Vácha už za chůze. Kráčel rozvážně lesem, a za ním chrupaly na zamrzlém sněhu kroky Budíkovy.

Mladému muži připadalo, že by měl skočiti a ruce stařečkovi zlíbati, ale ostýchal se. Slze jako hrách se mu válely s očí po snědých tvářích.

Proč by zoufal? Ještě se proti rozsudku odvolá, a kdož ví, zdali to dobře neskončí. Až pak nastane jaro, půjde se zedníky do Němec, jako jindy chodíval. Tak se mu náhle jako zázrakem ulehčilo.

Mlčky kráčeli po zasněžené pěšině, až je vyvedla z lesa na silnici. Tu se jim po pravé ruce táhla bílá pole, do kterých uhýbala cesta ranními chodci už prošlapaná. Aby si nadešli, zabočili na ni.

Lipová alej potřásala na větru prázdnými větvemi. Zamrzlý rybník všecek byl pokryt vysokou vrstvou sněhu.

Mimoděk zahleděli se do zasněžených polí, v nichž se černal remíz pro zvěř.

V tom hejno koroptví odkudsi z blízka vyrazilo a rychle letíc ztrácelo se jich očím, mizelo a mizelo, až splynuvši v několik černých bodů, spadlo na kraj dubového porostu . . .

Svoboda, rovnost, bratrství!

Z většího cyklu.

Hérault Séchelles.

Na zříceninách Bastilly,
tam Přírody socha se zvedá,
a Hérault, ten apoštol spanilý,
své slávy tam paprsek hledá.

Z ňader té Přírody otylé
proud vody v hloub nádrže plyne,
jak fráze dost všední a opilé,
v nichž hodina kvapem tu mine.

A beránci bílí, laskaví
dar Přírody — vodu — zde pijí —
dál břitva jim zvedá se nad hlavy,
a vlci, jich bratři — kdes vyjí.

Pak revoluční zas náměstí
se Svobody sochou je vítá.
Řeč novou zde Hérault si vypěstí
a podá, co umění skytá.

A Národ — co Herkules pojatý —
blíž mostu — vzor mistrné pózy —
tak mohutně staví se na paty
a dřevěným kyjem v dál hrozí.

Tam Hérault, magister Svobody,
zas mluví, až rety mu blednou . . .
Jak trpké ho čekají nehody,
než v okénko malé jej zvednou!

Již unaven jest, až k zalknutí,
když k hostině Rovných si sedá —
Zda tuší svůj osud — své zatknutí —
a cestu, jež stavit se nedá?

Zda tuší: dav krví opilý,
jenž příkladem vůdců se kazí,
že slinou jej uvítá za chvíli
a antickou hlavu mu srazí?

Noyada pětadvacátá.

»Pětadvacet noyad právě dovršeno —
Košili svou svlékni bledá, smutná ženo —
škoda košile, to plátno jemné, nové,
k čistým obvazům ať mají vojínové.

Stydíš se? Eh, výmluva to planá.
Děti neuzří, že nahá jest jich máma —
půjdou za tebou a s hasnoucími zraky
dovedeš je k nebi bez košile taky!

Chvěješ se, ty psovská duše bludná?
Okřeješ, až ocitneš se u dna —
vlna zpěněná, jež o bok lodi bije,
ochotně už tvoji hanbu skryje.«

Vykřikla. Pak uchopila děti,
zoufale je stiskla svého do objetí,
pěsti rozmachem tvář padouchovu našla,
jako stín se mihla — ve hlubinách zašla.

Olověný déšť.

»Co s nimi, co po jejich bolu?
Jsou Pittem to placení otroci.
Jen ruce jim spoutej, než za noci
s gabarry svrhneš je dolů.

Pak deštěm je zažehnej olova,
ať zajdou, jak mlhy a stíny —
a Loira nebude nachová
na znamení vraždy a viny.

Kvil jejich ať s vichřicí zalétá
tam k vískám, jež choulí se plaše,
a chámové chudí a prokletí
ať poslání zatuší naše.

Střel praskot ať ze sna je probudí,
ať srdce jich naplní děsem,
by divoce bilo jim ve hrudi
v zlé předtuše zkázy, již nesem.«

A mrtvoly plynou již hladinou
kol břehů té zmítané země —
Bůh hvězdou je provází jedinou,
však řeka je kolébá jemně.

Ta nezná jich zrady a zločinů —
zná práci jen mozolné dlaně,
jež byla jim přičtena za vinu,
a studené líbá jim skráně . . .

Rovina St. Mauveská.

Rovino Mauveská, ty hřbitove tichý,
kdo pomstí svou pěstí zde spáchané hříchy?
Klas polí se vlní, les odvěti nemá —
i řeka, ta tisíckrát zkrvácená,
kol vesnic tu plyne — jsouc něma!

Rovino Mauveská, ty prostranství šedé,
kam děly se dětí tvých zástupy bledé?
Kam děly se ženy, kam děly se děti?
Hle, Francie, tisíckrát zkrvácená,
den svobody bez nich dnes světí.

Rovino Mauveská, sníh napadal lehce —
zde hermelín jeho tvůj purpur skrýt nechce,
ten krvavý šarlat, dar vražděných davů,
by Svoboda, tisíckrát zkrvácená,
v něm zahřála srdce i hlavu.

Rovino Mauveská, zde pějí to ptáci?
To kvílí a prosí jen hynoucí »zrádci« —
ty bezbranné ženy a robátka nahá,
když Marata legie zkrvácená
po ručnicích statečně sahá!

Rovino Mauveská, co střelba ta praví?
Tygr má soucit — jen člověk je dravý,
jím nepohne výjev, když robátko ssaje
na matčině prsu již zkrváceném.
Hle, Rousseau, tvé osení zraje!

Je štěstí, že četa je zemdlena prací —
»Již dosti!« tak praví a k Nantu se vrací.
»Již dosti!« Krev plyne, vlk na blízku vyje —
a za tuto krvavou »Svobodu«
čas od času člověk se bije . . .

Jak truchlivý osud je národů!

Josef Náměstek.

Jan N. Woldřich.

Dne 3. února t. r. zemřel na Král. Vinohradech ve věku skoro 72 let dvorní rada dr. Jan N. Woldřich, řádný profesor geologie a paleontologie na české universitě, dlící od počátku zimního semestru na odpočinku.

Život jeho byl cele zasvěcen vědecké práci a shasl právě v době, kdy učitelské poslání jeho ukončeno a vědecká činnost jeho dovršena. Tak kratičký byl ten zasloužený odpočinek, jenž dán mu byl v úděl na sklonku dráhy životní!

Jan N. Woldřich narodil se dne 15. června r. 1834 ve Zdíkově v Pošumaví. Do obecné školy chodil do nedalekého Zdíkovce, načež k osvojení sobě němčiny dán jest do německé Vimperské. Roku 1845 chodil do německé, tak zvané normální hlavní školy v Českých Budějovicích a od r. 1847 do r. 1855 studoval pak na piaristském gymnasiu Budějovickém. Po té oddal se universitnímu studiu ve Vídni, studiu plnému nedostatků a svízelů, s nimiž nadaný, chudý, venkovský jinoch musel začasté bojovati. Roku 1859 stal se profesorem v Prešově na Slovensku, kde se té doby vyučovalo na nižším gymnasiu česky a na vyšším německy. Následujícího roku přesazen do Šťávnice, r. 1861 dostal se do Solnohradu. Na to r. 1869 jmenován byl profesorem akademického gymnasia ve Vídni a působil tam až do r. 1893, v kterém po návrhu filosofické fakulty české university potvrzen od císaře jako řádný profesor geologie a paleontologie tohoto vysokého učení v Praze. Roku 1899 zvolen také za děkana a r. 1900 za proděkana filosofické fakulty.

Bohatou vědeckou literární činnost Woldřichovu možno, nehledě k několika středoškolským učebnicím a menším publikacím podřízenějšího rázu, shrnouti v tyto obory: geologii, paleontologii, prehistorii a thémata, řekli bychom, vědecky časová.

Bádání Woldřichovo vztahuje se ponejvíce k okolí míst jeho působnosti, nebo, a to zvláště, k jižním Čechám, kde se zrodil a kde od r. 1870 každoročně na prázdninách dlíval.

Do vědecké literární práce uvedl se Woldřich v stáří 25 let prací »Die Lagerungsverhältnisse des Wienersandsteins auf der Strecke von Nussdorf bis Greifenstein,« uveřejněné r. 1859 v Jahrbuchu říšského geologického ústavu ve Vídni. Rozumí se, že od té doby bylo mnoho pozdějšími badateli v tektonice pískovce Vídeňského lesa korrigováno, a tím také i práce Woldřichova došla změn a doplňků. Přece však ti, kdož studiemi zmíněné oblasti se zabývali, sahali vždy po publikaci Woldřichově jako po pramenu, který je jeden ze základních, jež se k uvedenému thematu vztahují. Později následovaly práce: »Beiträge zur Kenntnis d. geolog. Verhältnisse der Stadt Olmütz,« »Hercynische Gneissformation bei Gross Zdikau im Böhmerwalde,« »Über eigenthümliche Graphit-Concretionen aus Schwarzbach in Böhmen« a jiné, vesměs ve spisech říšského geolog. ústavu uveřejněné. Nejvíce geologických publikací Woldřichových

datuje se z doby po jeho příchodu do Prahy jako: »Příspěvek k seznání Budějovické pánve permské a třetihorní«, »Geologické příspěvky z prahorního útvaru jižních Čech«, »Geologicko-paleontologický příspěvek z křídového útvaru u Ostroměře«, »Geologické příspěvky k otázce o posledních kontinentálních změnách evropských«, »Údolí řeky Vltavy« a j., většinou v publikacích král. čes. společnosti nauk a České akademie vytisknuté. Nejobsáhlejší z těchto prací »Geologické studie z jižních Čech« díl I. »Oblast horní Nežárky« a díl II. »Údolí Volyňky na Šumavě« (sepsané společně se synem Josefem), vyšly v Archivu pro přírodovědecký výzkum Čech. Největší dílo Woldřichovo však byla arciť »Všeobecná geologie,« sepsaná se zvláštním zřetelem k zemím koruny české a dokončená krátce před smrtí autorovou.

Neobyčejně velká řada Woldřichových spisů jest obsahu paleontologického a prehistorického. Jmenovitě od té doby, co ke konci sedmdesátých let v Sudslavické sluji u Vimperka objevil četnou diluviální zvířenu, popsav ji důkladně v pojednáních Vídeňské akademie věd a Král. společnosti nauk v Praze, a zjistiv v uvedeném nalezišti též i první jistou stopu současnosti člověka s diluviální zvěří v Čechách, napsal četná pojednání, jež mají pro českou vědu nemalou cenu a důležitost. Pro obmezenost místa můžeme uvesti jen některá: »Über Caniden aus Diluvium« (Ak. Vídeň 1878), »Beiträge zur Fauna der Breccien und anderer Diluvialgebilde Oesterreichs« (Jahrb. d. k. k. geolog. Reichsanst., ve Vídni 1883), »Diluviale Arvicolen aus den Stramberger Höhlen in Mähren« (Ak. Vídeň. 1884), »Diluviale Funde in den Prachover Felsen bei Jičin« (Jahrb. d. k. k. geolog. Reichsanst. 1887), »Fossilní zvířena Turské maštale u Berouna« (Česká ak. 1893), větší pojednání »Tábořiště diluviálního člověka a jeho kulturní stupeň v Jenerálce u Prahy« (Česká akad. 1900), »Fossilní stepní fauna z Bulovky u Košíř« (Česká ak. 1897), »O fossilním kozorožci z Čech a z Moravy« (Král. spol. nauk 1894), »Přehled fauny obratlovců z českého massivu« (Král. spol. nauk 1897), »Über die Gliederung der anthropozoischen Formations-Gruppe Mitteleuropas« (Král. spol. nauk 1896), »Diluviale Europäisch-Nordasiatische Säugethierfauna und ihre Beziehungen zum Menschen«, kteroužto velkou publikaci napsal a doplnil Woldřich na základě pozůstalého rukopisu Brandtova (vyšla v Carské akademii věd v Petrohradě roku 1887) atd.

Prehistorické práce Woldřichovy týkají se ponejvíce jihočeských mohyl a hradisk se spečenými valy, pro prehistorii tak významnými, z větší části jím samým objevenými a prozkoumanými, o nichž uveřejnil hlavně ve zprávách anthropologické společnosti Vídeňské řadu článků. Mimo to napsal mnohá ze svých pojednání i do některých českých odborných časopisů, jakož i do známého německého díla »Rakousko slovem i obrazem,« jehož byl spolupracovníkem.

Z různých a vědecky časových publikací Woldřichových sluší uvesti: »O nejstarším živoctvu zeměkoule« (Živa 1895), »Příspěvek k otázce o vltavínech« (Česká ak. 1898), »Sesutí u Klapého z roku 1898« (Král. spol. nauk 1899), a j.

Jako referent komise pro zemětřesení při císařské akademii věd ve Vídni uveřejnil též některé zprávy týkající se zemětřesení poslední dobou v Čechách pozorovaných.

Za vědecké zásluhy dostalo se Woldřichovi i některých vyznamenání, jakož i členství domácích a zahraničných učených společností. S titulem dvorního rady odešel na odpočinek.

To by bylo v hlavních ovšem rysech načrtnuto vše o Woldřichovi vědci.

Jako svědomitého učitele dovedou jej nejlépe oceniti ti, kdož byli jeho žáky. Woldřich také svého času jako zástupce Pošumaví na říšské radě staral se vždy poctivě o zájmy lidu, z něhož vyšel, a jako Čech snažil se po celý svůj život buditi národní vědomí v rodném jihu, kde toho jsou do dnes trvalé důkazy.

Konečně každý člověk má zde na světě v životě společenském své přátele a nepřátele, a v životě vědeckém své příznivce a odpůrce. Tím však nebudiž kalena světlá památka opravdu zasloužilého badatele.

J. V. Želízko.

Z hudebního světa.

Jubilea klassické hudby.

Letošní naše saisona divadelní i koncertní má svůj určitý, dobový charakter: stojí ve znamení hudby klassické, a sice především vlivem dvou velkých jubileí; avšak i mimo tato jubilea hraje klassická hudba u nás v této době přední úlohu. Na prvém místě interesu i nejširšího stojí památka 150. výročí narozenin Mozartových. Při této příležitosti vyšla slavnostní čísla kde kterého hudebního listu, obrázkové časopisy přinesly celé spousty fotografií mistrových, ještě více však jeho interpretů, umělecké listy literární i jiné přinesly informační články, ještě více však planého mluvení o velikosti toho onoho díla Mozartova, vyrojila se celá řada anekdot do omrzení často už vyvrácených a zase se objevujících (na př. o mokrém inkoustu na ouvertuře k Donu Juanu, o arii Mozartově pro Pražského harfeníka a podobné vymyšlenosti). Nechceme tu jíti touto stopou. Mozart jest dnes historickým faktem, všestranně prozkoumaným a popsaným, s nejcennější snad literaturou, jaké se novějšímu umělci kdy dostalo, s klassickým dílem Jahnovým v čele. To vše ohřívati nemí smyslu. My chceme zde stručně ukázati, jakými činy oslavila neb měla oslaviti Praha toto jubileum.

Mozart každému hudebnímu dilettantu platí za prototyp »slunnosti,« jasné, nehledané hudby. Historicky není to správno. Současníci jeho viděli v něm hudbu velmi »těžkou,« v orkestru přeplněnou. Dnes ovšem se tomu usmějeme — tak jako se lidé budou za sto let usmívati dnešnímu nářku na přeplněnost moderní hudby. Slunnost, jasnost Mozartova umění není dána tak jím samým jako dobou, v níž žil — dobou předbeethovenskou. Vždyť i jiní mistři té doby,

ano skoro všichni mají podobný charakter, s Haydnem v čele. Mozart byl nejvyšší výkvět této doby, v něm se lehkost života (ne umění) konce 18. století prozrazuje hudebně nejlépe. Mozart hudebně konservoval nám hudbu 18. století, svým velkým uměním zachránil to, co toto století přineslo, pro další vývoj. Proto nelze si mysliti oslavu Mozartovu bez jeho absolutní hudby. Jí platily především dva koncerty. Česká Filharmonie populárním koncertem 31. prosince 1905 zahájila tyto oslavy: program symfonický a koncertantní proveden p. Nedbalem, tedy ve znamení slavnostního koncertu, třeba populárního a v nevhodnou dobu voleného. Český komorní spolek pak 1. února 1906 předvedl tři přední komorní skladby Mozartovy v skvělém podání Českého kvarteta. K těmto dvěma předním produkcím přiřadily se i jiné, z nichž aspoň uvedu matinée čilého spolku »Smetana« s přednáškou pana Jarosl. Kampra.

Hlavní slovo v oslavě Mozartově připadlo ovšem Národnímu divadlu. Mozart dramatik i dnes pro nás má mnohem časovější zájem než Mozart symfonik. Ovšem s jistou reservou. Národní divadlo vyvolilo k oslavě tři nejznámější a u nás nejobehranější jeho zpěvohry. Byloli záhodno držeti se zrovna těchto tří oper, o tom může být spor. Ještě více to však platí o provedení a uspořádání celého cyklu. Slavnostní nálada velmi rychle se rozprchne pod dojmy všedního života. V pamětní den 27. ledna vypraveno slavnostní představení Dona Juana, za týden přišla Kouzelná flétna a pak jsme více než půl měsíce museli čekati na Figarovu svatbu. Takové průtahy byly ovšem slavnosti na velikou ujmu. Druhá chyba jest, že si p. Kovařovic neuvědomil dobře význam Mozartovy operní tvorby, že šel po vyjeté cestě, nenamahaje se přinesti tu něco ze sebe. Chybou bylo už rozdělení tří oper mezi tři kapelníky, neboť to dnes už znamená jedno představení dobré a dvě prostřední, neli chatrná. Zvláště na nejrozkošnějším díle Mozartově, Figarově svatbě, tím spáchán byl hřích, u nás přímo neodpustitelný. Vezměme si tři zpěvohry Mozartovy a řekněme si upřímně, která z nich jest nejživotnější? Před 40 lety na to odpověděl už Smetana a sice velmi dokonale, a jeho soud platí i dnes, ač zní stále ještě jako crimen laesae maiestatis. Předně *Kouzelná flétna* representuje Mozarta dramatika velmi špatně. Jeli dnes naše kritika nadšena »dramatičností« tohoto díla, jest to jen následek předsudku. Smetana jediný nebál se poukázati na »nahotu« harmonickou, polyfonickou i dramatickou tohoto díla a nebál se říci, že se při tomto díle neodvratně dostavuje — nuda. Třebas jeho soud jest poněkud příkrý — Smetana však byl upřímný ctitel Mozartův — přece v podstatě jest zcela správný. Toto dílo Mozartovo mělo svůj zvláštní účel, jejž dovedeme oceniti, ale pro nás dnes na př. Únos ze Seraillu nebo Cosi fan tutte znamenají mnohem více. A což *Don Juan?* Tato »opera všech oper« má také zvláštní osud. O její monumentálnosti netřeba mluviti, každý ji zná. Avšak o uměleckém účinu tohoto díla dnes lze míti opravdu vážné pochybnosti. Jsou tu dramatické perly prvého řádu, avšak zasazeny do okolí, jež nás burcuje z illuse, kam jsme upadli. Pro nás tu není už toho jednotného stylu, jehož potřebujeme. Smetana byl si toho vědom; už r. 1865 konstatuje, že Don Juan

činí dojem nepatrný nebo žádný, což vysvětluje tím, že vyžaduje vesměs sil prvního řádu, jichž divadla nemají k disposici. Možná, stačí však faktum, že není dnes divadla, jež by provádělo toto dílo s plným úspěchem. To jsme viděli i nyní při slavnostním představení 27. ledna. Divadlo tonulo v lesku, ale bylo v něm více pozlátka než zlata. Zpěváci činili se, jak mohli, p. Benoni podal tu svůj známý výkon, vysoko vynikající nad ostatní umělce, pp. Pollert a Kliment obstarávali veselou stránku opery, druhý bohužel více fraškovitostí než komickým uměním. Dobré obsazení ženských rollí jest u nás dnes bohužel vůbec nemožno. Spokojímeli se dnešní Donnou Annou a konečně i Zerlinkou, jistě nás ze vší nálady vyruší Elvira, jakmile se octne na jevišti. Exponována v ní trapně umělkyně z nejlepších, jež dnes máme. Avšak ani orchestr nebyl na své výši. Technicky ano, v tom zářilo plně umění p. Kovařovice. Nebylo tu však náležitého *stylu* Mozartovského. Hned ouvertura silně zklamala, tím více pak některé scény, se stylem tím stojící a padající. Don Juan jest důkazem, kam až umění p. Kovařovicovo sahá; Mozart leží už mimo ně. To jsme poznali už r. 1901 a to cítíme dobře i dnes. Proto asi p. Kovařovic vyhnul se, ač neprávem, provedení toho díla Mozartova, jež mělo být provedeno nejznamenitěji. Tím jest beze sporu *Figarova svatba*, Mozartovo dílo nejsvěžejší a pro nás i dnes ještě nejživější, jež můžeme vnímati beze všeho obmezení jako dílo prvého řádu. Mozart tu vybudoval komickou operu tak vysokého stupně, že se stala základem dalšího vývoje moderní komické opery. Na ní zbudoval zejmena Smetana svoji komickou operu. Od Figarovy svatby vede přímá linie k Prodané nevěstě. Proto toto dílo Mozartovo bylo zvláště u nás přímo praedestinováno za slavnostní představení 27. ledna. Bohužel se tak nestalo, ano dílo bylo svěřeno rukám p. Picky, tak osvědčeně neosvědčeným. Provedení dopadlo podle toho. Orchestrální průvod byl hrubý, nesladěný, což se při reprisách ještě stupňovalo. A přece právě Figarova svatba vyžaduje zvláštní jemnosti v reprodukci, jíž ovšem orchestr pod p. Pickou naprosto není schopen. Toho pak bylo tím více litovati, že se operní náš ensemble pro Figarovu svatbu od r. 1901 podstatně zlepšil. V úloze hraběte ovšem zase p. Benoni stál v předu svým výkonem hereckým i pěveckým. Jest to vůbec dnes náš nejlepší zpěvák ve všech směrech. Vedle něho tentokráte činil se i p. Pollert, jenž při vší nevyrovnanosti hlasu i drsnosti hry byl lepší Figaro než pan Kliment. Ze zpěvaček vynikly sl. Bobková v úloze Zuzanky a sl. Horvátová v Cherubínu. Také režie vykonala velmi mnoho dobrého.

O provedení Kouzelné flétny nereferuji. Toto dílo Mozartovo dává se u nás zkomoleno, v tak zv. »úpravě« p. Novotného, čímž pozbývá zejmena zajímavého časového koloritu. Nerozumělli p. Novotný této historické zajímavosti Kouzelné flétny (z doby rozkvětu svobodného zednářství), jest jeho věcí; nemělali však správa opery ani v jubilejní den tolik *piety* k mistrovi té nebetyčné výše, jako byl Mozart, aby dávala dílo skutečně jeho, pak zasluhuje ostrého pokárání. Já aspoň v jubilejní tyto dni, kdy jsme k Mozartovi pohlíželi se zvýšenou úctou, nemohl jsem se odhodlati účastniti se této beztaktnosti naší operní správy ani jako divák.

Slavnost Mozartova v divadle trpěla tedy zase tou polovičatostí a rozvleklostí, jako svého času cyklus Dvořákův. Bude to poučením, co znamená opravdivá oslava umělce? Sotva. Z nové »tradice« znenáhla se stává — nový šlendrián.

Na štěstí jiné události našeho hudebního života, též v oboru hudby klassické, vyvažují tento neúspěch Mozartova jubilea v divadle. Především jest to provedení Bachovy mše naším Hlaholem pod p. Piskáčkem. V Bachovi vrcholí dějiny hudby, pokud spočívaly na středověkých základech. Jeho mše jest proto závěrečný kámen celé velké hudební periody, na níž vyrůstá zase doba nová. U Bacha nová doba hlásí se zvláště v jeho pašiích, jež hledí v zad i v před, touto stránkou jsou pak pro nás pašie z Bacha nejúčinnější díla. Za to v jeho mši vidíme ryzí styl jeho obrovské polyfonie, gotický dóm v pravém slova smyslu. Smělé vedení hlasů, jež ve své důslednosti vede k nejsmělejším kombinacím harmonickým, povznáší nás stále výše. Polyfonie, diskreditovaná v starším umění nizozemském, postavena tu na nový základ subjektivní, moderní. Odtud ohromný účinek právě nejpolyfonějších míst sborových, kdežto monodické kantileny znějí nám dnes už příliš zastarale. K tomu přispívá ovšem i provedení: náš Hlahol ve svých částech sborových vykonal pravý div, jeho hlasy zněly vyrovnaně a jasně i v nejspletitějších imitacích a docilovaly zvláště v mohutných závěrech svou elementární silou velkolepého účinku (bohužel konec Gloria zkažen nešťastnou myšlenkou tlouci při tom kladivem do rozladěného železa). Výkon Hlaholu vynikl tím více, čím méně uspokojily výkony solistů a orchestru, tedy hudebníků z povolání. Uznáváme obtíž orchestrálních partů, avšak Česká Filharmonie neměla přece jen podati tak málo.

Konečně třeba zaznamenati faktum z celého toho ovzduší nejradostnější, totiž nebývalý pronikavý úspěch Beethovenova *Fidelia*. Toto veledílo dramatické hudby 19. století slavilo r. 1905 své stoleté jubileum a tím dočkalo se i vzkříšení na našem jevišti — vzkříšení velmi slavného. Provedení jeho náleží k největším činům české opery zvláště po stránce orchestrální, úspěch jeho pak k největším triumfům, jež dílo tak ryzího a vysokého umění může slaviti. Ovšem od Dona Juana k Fideliu urazila hudba dramatická ohromný kus cesty. Ve Fideliu subjektivnost moderního umění vystupuje v plné síle. Jest to kus umělcovy osobnosti, jeho morálního nazírání. Beethoven tu kreslil ženu, jakou ve světě hledal, ale nenašel. Odtud jeho nejvnitřnější rozechvění, nejhlubší opravdivost při tvoření této opery. Odtud pak i význam její pro nás. Jest to základ, z něhož ještě dnes může vyrůstati pravá, zdravá, silná dramatická hudba. Beethoven uzavřel klassickou hudbu, Beethoven otevřel nám brány hudby moderní. Nebojím se proto kacířství, že v době officielních oslav Mozartových končím svůj přehled o letošní žni z klassické hudby radostným vyznáním, že právě Beethoven vychází z ní nejvítězněji. Nelze mi nepokloniti se právě nyní tomuto největšímu hudebnímu duchu světa, jenž stal se klassikem ne tak rázem své hudby, jako nesmrtelností svých děl. Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Druhý díl Jiráskova *Bratrstva*, nazvaný *Mária* (sebraných spisů Jiráskových sv. XXXII., str. 475), připíná se těsně k dílu prvému, Bitvě u Lučence. Tam seznali jsme již téměř všechny osoby, které i zde v ději jsou súčastněny — z čelnějších postav nechyběla tam ani jediná — tam jsme se také seznámili se základními pásmy dějinné osnovy, kterou si zde spisovatel obral za předmět rozsáhlého obrazu svého. Bratrstvo zbrojného lidu, spořádaného v rotách, jimž velí zkušení rotmistři, slouží zde stále ještě proslulému Janu Jiskrovi z Brandýsa, horlivému zastanci nedospělého krále Ladislava a té doby odpůrci gubernátora Jana Huňada. Po bitvě u Lučence 7. září r. 1451 utvrdilo se Jiskrovo panství na horní zemi v Uhrách. Ale zatím co Jiskrovci marně obléhali Hodějovo, Huňad sebral nové sbory a napadl s úspěchem državu Jiskrovu. Dobyl Zvoleně, zmocnil se Drjenčan a nabyl i jiných menších úspěchů, pokud mu odpůrce nevtrhl v bok a pokud nenastaly též jiné nesnáze. Zjednáno tedy příměří, za něhož Huňad r. 1452 jednal se stavy uherskými na sněmě v Prešpurce o Jiskru, aby byl dán do klatby. Tak by ovšem ku pokojnému narovnání sotva bylo došlo. Ale když se Uhři zmocnili Ladislava a mladý král vyzval Jiskru, aby vydal horní zemi a za náhradu pobořil nové tvrze, Jiskra uposlechl a rozpustil své vojsko. To však bylo mnohým z bratrstva proti mysli. Vůdcem mužů smýšlejících jinak než Jiskra byl Petr Aksamit z Lideřovic. K němu na Spišsko vydala se řada rotmistrů, když se Jiskrova vojska rozcházela z Košic, k němu vydal se též mocný hejtman Jiskrův Jan Talafús, kdežto druzí přátelé a rádci Jiskrovi odhodlali se k míru.

Talafúsa odvádí autor k Aksamitovi na základě své osnovy románové. Zahořelť Talafús vášní k sličné Maďarce Márii, kterou schátralý muž její ochotně ponechává v jeho rukou, aby z poměru toho těžil. Mária koná po Talafúsově boku vyzvědačské služby svým krajanům, jsouc v stálém spojení zejmena s Jagerským biskupem, s nímž se setkala, když byl Jiskrovým zajatcem. Nemohouc se znectěna vrátiti za míru domů, sama pohne Talafúsa, aby se přidružil k ostatním bratřím, ač jich jinak na smrt nenávidí jak pro jejich víru, tak pro válečné činy, jež konají v její vlasti. — Mária jest plastický, svrchovaně umělecký výtvor básnické tvořivosti Jiráskovy. Co vážný historik jen suchým slovem uvozuje, že v táboře bratrském byly chovány též sličné paní, to náš epik znázorňuje konkrétním případem, jejž propracovává do podrobností, zcela příhodných k tomu, aby na ně bylo zavěšeno pletivo poutavých příhod románových. Tak se Mária se soukromými zájmy své pomsty stává středem rozložitého obrazu historického, a to středem silným a působivým, neboť autor velmi obratně spojil její subjektivitu s dějinnými událostmi svrchu vytčenými. Osobní akce zajímavě nakreslené ženy oživuje a zabarvuje historickou tresť díla, jež by se jinak rozběhlo většinou jen v líčení výprav a života válečného, čímž by se již octlo v ne-

bezpečenství jednotvárnosti. Toho nebezpečenství ovšem při umělci Jiráskovy výše není nikde ani sebe menší stín. Máť náš autor tak bohatou zásobu prostředků, jak látku oživiti, že jeho dílo oplývá kouzlem jímavosti a poutavosti i tam, kde suchý podklad historický na pohled brání všemu vzletu fantasie.

Jirásek především působí množstvím a neobyčejnou prostotou postav, jež umisťuje na rozsáhlém, přímo názorně nakresleném dějišti. Touto hojností figurek správně a věcně vystihuje složky všeho života ve zvolené době a v určitém prostředí, poskytuje širokého, všestranného rozhledu po příčinném spojení příběhů a poutá čtoucího jak svým názorem na dějinné události, tak předváděním výtvorů své inspirace básnické. Jak pestře střídají se v Bratrstvu scény z lomozného ryku válečného s půvabnými idylkami vesnického zákoutí, život na pevných hradech s obrázky ze zemanské kurie nebo chudičké fary v horské dědině! Přirozeno, že také postavy v ději zaměstnané vynikají rozmanitostí a poutají pozornost čtoucího. Jirásek pak má vzácný dar, že načrtává postavu za postavou několika rysy, ale zároveň tak, že dýší životem a činí dojem díla plastického. Doklad máme v kterémkoli z rotmistrů Jiskrových, na př. Poberovi, Kozicovi a j., nebo v zemanských bojovnících, jako jest Chujava, Ondrejko a j., nebo v armalistovi Rozvadském a jeho švakru Frnčalovi, ale také v Jiskrovi, Talafúsovi a jejich odpůrcích. Že Bratrstvo jsou obrazy válečné, odtud plyne, že v něm ženským postavám připadlo místo a úkol podřízený. Mária z toho arci činí výminku; z ní vytvořil si autor hlavní oporu pro druhou rhapsodii svoji a zároveň vhodné pojítko s příběhy dalšími. Jinak nalezneme tu jen nepatrný počet ženských postav rázu episodního, jako jest Zuzka Malovecká a Eva, sestra kněze Lukáše.

Jako v jiných dílech, také v Márii Jirásek pravidelný proud vypravování, jež postupuje širokým tokem epickým, oživuje několika obrazy, plnými vzruchu a šumu, povznášejícími se náplní životní síly nad úroveň běžných událostí. Sem náleží na př. scéna, kde jest pokutován provinilý vojín Dětvan v táboře před Hodějovem, dále jednání s biskupem a s velitelem Jagru o vydání města, obzvláště však obraz »bitvy,« souboje, který s povolením vrchního velitele svede pro osobní urážku Pobera z Lomu s Talafúsem. Tu ožívá před našima očima každá podrobnost a pojí se v celek tak ladný a mocně vyvrcholený, že sám takový obrázek pro svůj mohutný dojem stává se kabinetním kouskem vyprávěcího i popisného umění.

Z dosavadních dvou dílů Bratrstva je zřejmo, že celek bude náležeti k nejpřednějším okrasám naší výpravné prozy. Kéž také na Slovensku vykoná poslání, k němuž nade vše jiné jest spůsobilý! —

Josef K. Šlejhar nové práce své, nazvané *Peklo* (náklad. F. Šimáčka, str. 418) neopatřil nijakým bližším označením. Vskutku pak možno tuto knihu čítati k výpravné proze jaksi jen z ustáleného zvyku, který hledí spíše k formě, k vnější výpravě, než k obsahu díla. S tohoto stanoviska bylo by Peklo práce čistě lyrická, jsouc všecko všudy založeno na vzrušeném citu a cit ten zobrazujíc. Rozsáhlá kniha až překvapuje tím, že téměř nemá děje. Doba toho,

o čem se tu mluví, zabírá nemnoho hodin od podzimního odpoledne do úsvitu příštího dne. Hlavní a téměř jedinou osobou tu jest bezejmenný úředník cukrovarský, který již několik kampaní zažil v únavném vzruchu tovární práce a nyní najednou vzplál láskou k tovární dělnici Marii. Jeho vyvolená, patrně čistý, vzácný květ na špinavé půdě tovární, jest mu bytostí přímo nadzemskou. Opět a opět zírá na ni v extasi a pěje hymny, v něž autor neváhá vplétati slova biblických zpěvů, oslavujících Bohorodičku. »Byla mu tou hvězdou věčnosti, Marie, jež vzešla v soumraku jeho duše . . . Tak prvně as člověk stvořený zůstal zírat na ženu v ráji. Tak prvně as lidstvu u vytušení nebes vytvořilo se nejvyšší a nejsladší ponětí pozemského údělu, vpojeno v bytost ženy, ten čarovný květ vystřený na odiv všemohoucí a žehnající tvůrčí síly.« (Str. 116.) Na noc, o kterou tu jde, náš hrdina připravil se jako na první, nejslastnější krok k manželskému spolužití s Marií. Ale v tu noc má také, jako již dlouho před tím, odpovědnou službu v továrně, kde sebe menší opomenutí může způsobiti dalekosáhlou pohromu. Vydává se tedy na obchůzku všemi odděleními a zákoutími, v nichž kypí anebo kam už posledními vlnami svými zaléhá tovární práce. Obchůzek takových vykonal již bez počtu, ale jak zcela jinaká jest dnešní cesta jeho! Jdeť s ním jeho láska, která jest »z těch, jež všechen život objímají, duši otevírajíce vlastní bránu života. Jest to láska, která jako jarní bouře vzrušuje, zachvacujíc celou kosmickou oblast duše, láska, která zdánlivě ze sebe vycházejíc a zdánlivě jen pro své ukojení určena, vpojuje se v celý vesmír a na vše vkládá blahoslavené své požehnání — původ majíc jako tvůrčí dílo ze zdrojů nekonečnosti a ve zdrojích jejich zase svůj cíl.« (Str. 244.) Proniknut jsa tímto takořka živelním citem, náš bezejmenný hrdina dívá se nyní zcela jinak na výjevy tovární práce, než se díval dříve. Hledíť na vše jaksi nejen s rozumem, ale zároveň i s láskou, která vše proniká, vše pochopuje. Chápe pojednou bolestně všechny křivdy, jež jest malému člověku zažívati v úděsném shonu tovární lopoty, kde člověk stává se jen součástkou v složitém mechanismu strojovém, součástkou, jež v době práce zříká se všech práv lidských. Hluboký soucit s trpícím dělnictvem, zápolícím o vezdejší chléb a rvoucí se vespolek o možnost, aby jen bylo puštěno do tohoto pozemského pekla, jímá a proniká úředníka, když kráčí od stanice k stanici a sleduje, dějeli se tu vše tak, jak se má díti.

Autor tím zároveň nabývá příležitosti, aby vylíčil vyčerpávající úmornost tovární práce právě na místech, jež nejvíce hubí lidské zdraví, ano jež i přímo snižují lidskou důstojnost. Těmto obrázkům věnováno jest v knize nejvíce místa, odborná znalost autorova uplatnila se tu plnou měrou. Spisovatel prodlévá se zálibou u každé podrobnosti, probírá zevrubně každý záchvěv pocitu a každý odstín myšlenky, hledá až úzkostlivě slova, jež by co nejvíce přilehlo k jeho představě a vrací se opět a opět k výrazu slovnímu, jen aby dosti suggestivně vyjádřil náplň toho, co hárá v jeho nitru. Průměrný čtenář jistě se pozastaví nad přívalem Šlejharových period místy téměř nekonečných, nad častými návraty autorovými k téže myšlence a nad rozsáhlými analysemi, jež tu jsou rozpředeny z podnětů leckdy

zcela nepatrných. Uzná sice, že v práci Šlejharově jest nepopíratelné, silné umění, ale otáže se asi též, nevylučuje-li se umělecký požitek trpělivostí, které jest nezbytně třeba, máme-li se probrati spoustami těchto vět a stránek k závěru díla, kdež se nám teprve ozřejmuje vudčí myšlenka jeho. Bezejmenný hrdina autorův tona v rozkoši lásky umiňuje si, že se vrátí z továrního pekla se svou Marií ku prosté práci rolnické, ale náhle za ním rozpoutá se jako živelní bouře strašná pohroma požáru, který vše zachvacuje, vše ničí. Tím čistěji a zářněji ovšem vyniká pak idea autorova o návratu lidstva ku prostému životu přírodnímu. Žel, že jest nutno probíti se k ní přítíží bolestných úvah a líčení, jejichž síla a pravdivost působí dojmem tísnivým, nikoli povznášejícím.

Snaze Šlejharově po výraze, vystihujícím myšlenku až do dna, vzdali jsme již zaslouženou chválu. Tím rušivěji však působí zde nesprávnosti, jako na př. »stává bytosti jediné« (str. 373), vyjmuv (str. 398) a j. *F. V. Vykoukal.*

Místopis.

Vzácné dílo české *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, jež popisuje August Sedláček, dospělo r. 1905 k ukončení XIII. dílu. Obsahuje *Plzeňsko a Loketsko.* Jest tomu již 25 let, co spisovatel, vykonav dříve po 17 let důkladná studia přípravná, začal vydávati toto dílo r. 1881 nákladem Fr. Šimáčka. Pracuje tedy o něm vytrvale již 42 let. Celý život svůj věnoval rozsáhlému bádání o památných místech a rodech českých; práce veliká, úcty hodná. August Sedláček drží se věrně historických pamětí, jež vyhledal a prostudoval ve všech přístupných archivech státních, zemských, panských a městských;[1]) sám všecky hrady a tvrze navštěvuje, zkoumá, měří a jako výtečný znalec i podle nepatrných zbytků zřícenin a valů učiní půdorys jejich. I podává takto věrné popisy jednotlivých hradů a tvrzí, někdy též staré podrobné, pokud je ve starých urbářích a jiných pamětech nalezl, na př. popis hradu Krasíkova z r. 1514, Přimdy r. 1592, Bezdružic r. 1711. O četných rodech sestavil historický vývod jejich. Vůbec oživuje památku bývalé šlechty české a místy podává i věrný obraz poměrů lidu poddaného, tak že někde vidíme bývalý život na hradě a v poddaných obcích.

V Hradech a zámcích českých není lichých domněnek a povrchního líčení, vše podáno jest na pevném základě historických pramenův a vlastního prozkoumání na samém místě. Proto mají trvalou cenu pro další podrobné studium místopisné, rodopisné a heraldické. Co dříve dělalo místopisci velké obtíže, když musil po archivech roztroušené zprávy hledati, někdy marně, nalezne v Sedláčkových Hradech a zámcích českých a v jeho přehledných a důkladných článcích v Ottově Naučném slovníku; má tu již hotový a spolehlivý základ k své práci.

[1]) Když pátral v archivech pro XIII. díl v Plzeňsku a Loketsku, Němci ve Falknově — charakteristický úkaz v naší době, podobný jiným — »odepřeli mu starých pamětí ukázati« (díl XIII. str. 154).

K textu se pojí velmi pěkné obrázky hradů, tvrzí a rozličných památek od Karla Liebschera a V. Krále z Dobré Vody, ve XIII. díle 119 a mimo to 31 na zvláštních listech; 5 z nich podává znaky rodin usedlých na Plzeňsku a Loketsku, 1 list pečeti staročeských rodin tamních a v některých ozdobách u názvů a půdorysů znaky bývalých pánů, heraldicky správně vyobrazené od V. Krále z Dobré Vody, jenž podle nástinů Sedláčkových kreslil též půdorysy a mapu hradův a tvrzí. Úprava díla stále zůstává velmi úhledná.

Hrady a zámky české jsou trvalým pomníkem neobyčejné píle, vytrvalosti a vědecké práce spisovatelovy a zaslouženě patří k největším a nejcennějším dílům literárním. K dokončení jich zbývá ještě dle rozvrhu díl XIV. Pražsko a XV. Litoměřicko a Žatecko. Tím budou míti české Hrady, zámky a tvrze české svou minulost napsánu.

A jiná místa památná, zvláště naše *města?*

Dějiny míst mají důležitý úkol pro národ a vědu. Znalost jich přispívá nám k lepšímu a hlubšímu poznání dějin celého národa i všeobecných dějin některých dob a zjevů neb událostí; přispívá také k žádoucímu pevnějšímu uvědomění a vzdělání lidu, budí, šíří a posilňuje účinnou lásku k domovu a k vlasti, učí mládež a lid vážiti si půdy zděděné a zachovati ji rodině a národu. Náležité spracování dějin místních prospěje pak k úplnějšímu a dokonalejšímu někdy spracování dějin celého národa a jeho památek všelikých, jak viděti jest v novém díle »Čechy po Bílé Hoře« od A. Denisa, přel. J. Vančura [1]), a v některých odborných spisech.

Ale posud ani mnohá královská a jiná města, jichžto minulost úzce spojena jest s dějinami celého národa v některé době, nemají svých dějepisů. Některá města a velkostatky mají staré písemné památky, ale nespořádané, někde i nedbale pohozené a poškozené. Jiným zbylo nešetrností rozličných lidí a nehodou jen málo jich; ale najíti lze dosti látky pro jejich místopis v archivech zemských, úředních, musejních a v tištěných pramenech historických.

Za posledních sto let mají svůj místopis česky napsán a tiskem vydán jmenovitě tato města a městečka: a) do r. 1848: Králové Hradec od Fr. Švendy, Mladá Boleslav od Fr. Novotného, Jablonný nad Orličkou u Žamberka od F. A. Vacka, Prachatice od F. J. Slámy (nové vydání doplnil a upravil Vinc. Šofferle a vydala Česká beseda v Prachaticích), Rakovník od M. Štembery, Vysoké Mýto od Al. Vojt. Šembery a Litomyšl od Fr. Jelínka; [2]) — b) po r. 1848 v *Čechách:* největší a vzorný dějepis hlavního města Prahy (do r. 1608) od V. V. Tomka, jenž napsal též Místopisné paměti města Králové Hradce, svého rodiště, a města Police nad Metují, oblíbeného letního sídla svého; od Augusta Sedláčka Mladá Vožice, Rychnov nad Kněžnou, Čáslav a Říčany; Kutná Hora od Petra Mil. Veselského, Nová Paka od Jos. Berana, Kolín a Beroun od J. Vávry, Turnov od Justina V.

---

[1]) Mezi prameny uvedeny jsou tu na několika stranách místopisy Čáslavě, Domašína, Jindřichova Hradce, Kolína, Police, Prahy, Vlašimě, Vysokého Mýta a na Moravě Vsetína.

[2]) Přehled místopisných prací oné doby v Jungmannově Historii literatury české str. 442—444.

Práška, Kostelec nad Orlicí od Fr. J. Zoubka, Domašín a Vlašim od Fr. A. Slavíka, Jindřichův Hradec, historicko-kulturní obraz od r. 1618 až do konce XVIII. století, od J. Orta, Vysoké Mýto od Hermenegilda Jirečka, Slaný od Jos. Laciny, Louňovice u Blaníka od Josefa Buriana, Náchod od J. K. Hraše; nejnověji v posledních letech: Třeboň od Theod. Antla, Milčín a Volyně od Fr. Teplého, Polička od J. V. Štefky, Zbirov od J. Pohla a ve větším rozměru Litomyšl od Zd. Nejedlého (I. díl do r. 1421) a Turnov od J. V. Šimáka; — na *Moravě*: Olomouc od Al. V. Šembery, Hranice od Libora Scholze, Třebíč od Ad. Kubeše, Napajedla a Malenovice od Vinc. Praska, Vsetín od Matouše Václavka, Bíteš od J. Tiraye, Kunštát od J. Tenory, Telč a Dačice společnou prací od J. Beringra a Jar. Janouška, Loštice od Vítězslava Hodka, Přerov od Fr. Bayera, Ždánice od M. Kříže a J. Vrbasa, Brno od Fr. Šujana, Vsetín od M. Václavka 2. vydání, Uherský Brod od J. Kučery, Žďár od Bedřicha Drože, Morkovice od Fr. Kubíčka, Blansko od Josefa Čecha a j.

K dějinám některých větších měst konali studia, na př. † prof. Martin Kolář o Táboře, † prof. J. J Řehák o Kutné Hoře, po něm nyní jeho přítel tam školní rada Em. Leminger, o Písku prof. Jan Matzner, o Plzni prof. Jos. Strnad a j.

Četné jsou o jednotlivých městech a vesnicích menší práce a články v časopisech vědeckých a místních, v ročních zprávách školních, musejních spolků a j.; několik jest také stručných »Průvodců« po městech. Úplný »abecední seznam míst s výčtem, co kde o nich bylo psáno,« bude obsahovati podle rozvrhu »Bibliografie české historie« od dr. Č. Zíbrta, vydávána nákladem České akademie.

Některé místopisy obsahují nejvíce jen paměti o bývalých pánech, o duchovní správě, škole a některých památkách místních; jiné lépe kromě toho podávají cenné zprávy o vnitřních poměrech a kulturním vývoji obce a lidu, pokud hodnověrné prameny stačí. Rozděleny pak jsou některé buď na spůsob starých kronik dle postupu vrchností, co se za jednotlivých pánů stalo, nebo jiné lépe podle hlavních dob dějin národa, které způsobily podstatnou změnu i v poměrech lidu a obcí: 1. do husitských válek, 2. od nich až do 30leté války, 3. do r. 1848, 4. až do naší doby; jen když patřilo město časem k jinému panství a změnily se jeho poměry poddanské a jiné, učiněn zvláštní oddíl místo některé této všeobecné doby historické.

V posledních letech přibývá poměrně k minulému století více spisovatelů, kteří pracujíce některý místopis, hledí bedlivě prozkoumati a napsati též vnitřní poměry místní: obecní záležitosti, právo soudní a tržní, živnosti, církevní a školní věci, domácí a poddanské poměry, a jiné rozličné předměty z bývalého života lidu a jeho vzdělání.

Zvláště vynikají rozsahem a důkladností nová díla o dvou městech, pracována od zasloužilých rodáků jejich na větších základech, než od předchůdců jejich: *Dějiny města Litomyšle a okolí* od dr. Zd. Nejedlého, jejichž I. díl, vyšlý roku 1903 nákladem města a okresu Litomyšlského, obsahuje děje až do roku 1421, a *Příběhy města Turnova nad Jizerou* od J. V. Šimáka nákladem musea

Turnovského za přispění obce, okresu a spořitelny městské, o jejichž 1. díle podala Osvěta pochvalnou zprávu r. 1904 na str. 268—270, a právě vyšel »Místopis« Turnova jakožto 3. díl jejich (stran XVII. a 656). První díl jedná o minulosti Turnova od založení města až do r. 1620. Než spisovatel přikročil k sepsání dalších dějin, vypracoval soupis všech domů a jich držitelů od r. 1526 až podnes, řídě se vzorem památných »Základů starého místopisu Pražského« od V. V. Tomka. Prostudoval k tomu všechny zachované knihy zápisní od r. 1526—1569, knihy smluv od roku 1605—1870, staré a nové knihy pozemkové a j., rozepsal a srovnával zvláště starší do druhé polovice XVIII. století, do které doby nebyly ještě domy číslovány, a tedy jest často velmi těžko určiti dům, k němuž patří ten neb onen zápis v knihách. Práce ta jest velmi obtížná a vyžaduje mnoho trpělivé námahy, času a opatrnosti v jejím postupu a v konečném určování domů. Tím pak arci jest položen bezpečný základ místopisu. O 537 domech sebral spisovatel na 10.000 zápisů. U každého domu podává je postupně dle času, a to napřed u domů na náměstí a potom v jednotlivých ulicích a částech obce. Vydal zprávy o domech a jich držitelích ve zvláštním díle jako příručnou knihu »dokladů místopisných, spíš určených k nahlédání, nežli k souvislému čtení«.

Jiný, též dobrý způsob podání zpráv o domech a jich držitelích mají některé jiné místopisy, dávajíce je podle jednotlivých hlavních dob, aby tvořily spojitě s ostatními zprávami celkový obraz těchto dob.

Na konci díla jest podrobný Rejstřík osob, a přidán barevný půdorys města Turnova v měřítku 1:3160, jejž kreslili Rudolf Vejšický, Jos. Mýl, Ludvík Černovický a Vácslav Šimák. Na něm označeny jsou domy před r. 1600 a po něm vystavené i zašlé. Na 16 tabulkách ukazují nám obrázky ze »Starého Turnova« radnici, staré domy, kamenné obruby dveřní a j. Záslužnou práci svou věnoval spisovatel »Památce univ. prof. Josefa Emlera, učence, učitele, lidumila (1836—1899).« Pokračuje v ní s velikou pilí, vytrvalostí a důkladností a podává výborný místopis ve větším rozměru.

Přáli bychom pro hlubší studium a poznání našich dějin a vzdělání vůbec, aby také jiná města, aspoň větší a v dějinách národa významnější, měla takové místopisy napsány a vydány. Nyní jest to spíše možno nežli dříve; jest více odborně vzdělaných pracovníků a vydány jsou mnohé prameny historické. Na školách středních, odborných, měšťanských a j. mohli by se najíti ochotní historikové neb jiní spisovatelé, kteří mohou pracovati podobná díla o svém rodišti nebo působišti a okolí a tím prospěti české vlastivědě i k dalšímu vzdělání lidu.

Za tím účelem jeví se časem opět snaha, aby vedle obšírnějších místopisů jednotlivých měst i menších obcí vydány byly aspoň stručné *popisy celých okresů a krajin.* České takové dílo podnikl r. 1873 ctihodný P. Ant. N. Vlasák, farář na Hrádku u Vlašimě, vydávaje *Bibliotéku místních dějepisův pro školu a dům* nákladem Fr. A. Urbánka v Praze; ale pilný jednotlivec, jenž vydal v ní popisy okresů své rodné krajiny mezi Vltavou a Posázavím, sám arci nemohl stačiti, spolupracovníků bylo velmi málo, i zanikl dobrý podnik.

Stejný osud stihl takový podnik na Moravě *Bibliotéku místopisů a jiných děl historických*, jíž r. 1881 vydávati začal J. F. Šašek ve Velkém Meziříčí. V posledních letech pak snaží se v některých okresích učitelstvo škol obecných a měšťanských, aby společnou prací učinili vlastivědný obraz okolí svého, na př. v Čechách Kolínska a Kouřimska, Poděbradska, Pardubska, Litomyšlska, na Moravě Kravařska, krajiny u Jičína, Štramberka a Fulneka, k němuž patří také Hodslavice, rodiště Frant. Palackého, nebo jednotlivci, na př. K. Eichler o panství Veverském, Ed. Peck okresní hejtmanství Holešovské a j., nebo musejní spolky. O Slezsku podnikl větší dílo »Vlastivědu slezskou« Vincenc Prasek, o celé Moravě Musejní spolek v Brně »*Vlastivědu moravskou*«.

Velkého díla tohoto vydal roku 1904—5 5 okresů soudních: *Ivančický* od Aug. Kratochvíla (368 stran a 62 obr.), *Boskovský* od J. Kniesa (226 stran, s půdorysem města Boskovic zvlášť a 57 obr.), *Znojemský* (551 str., s půdorysem města Znojma a 86 obr.), *Jaroslavský* (141 str. a 29 obr.) a *Valašsko-Klobucký* (277 stran a 74 obr.) od Fr. V. Peřinky za hlavní redakce dr. Frant. Kameníčka a za odborné redakce u prvních tří okresů Fr. J. Rypáčka, u druhých dvou dr. Frant. Dvorského v Brně. Objem jednotlivých okresů není stejný, protože počet obcí v nich jest nestejný, na př. ve Znojemském 1 královské město, 8 jiných měst a městeček, 65 vesnic nynějších a 11 zaniklých; v sousedním okrese Jaroslavském toliko 17 osad osedlých, mezi nimi 4 městečka, a 13 zaniklých, o nichž dány jsou též náležité zprávy dějepisné.

Aug. Kratochvíl pracoval dále podrobněji v Ivančicích, památných mimo jiné i v dějinách jednoty bratrské, jež tam měla sídlo biskupské (J. Blahoslava a j.), vyšší školu (gymnasium) a znamenitou knihtiskárnu v l. 1564—77, potom do Kralic přeloženou. Na základě většinou původních pramenů sepsal důkladně obšírnější dílo »*Ivančice*, popis dějepisný, místopisný a statistický« (383 str. textu s 57 obrázky, seznam díla a půdorys města, nákladem Musejního spolku v Ivančicích a tiskem tamní knihtiskárny Ferd. Navrátila, r. 1906). Všeobecně zajímavé jsou v něm paměti o náboženských poměrech, o sektách, zvláště o bratřích českých a německých, o správě jejich sborů, o školách, o zařízení obecním a z bývalého života obyvatelů.

Co bylo praveno o předešlých okresích Vlastivědy moravské (v Osvětě r. 1904 na str. 270—271), platí celkem též o těchto nových pracích. Jeví zajisté pokrok značný k podobným dílům starým, jako nové monografie měst, obsahujíce mimo dříve obvyklé věci soustavně také zprávy o životě v obcích, o vnitřních a poddanských poměrech a o jiných věcech kulturně historických.

Jmenovaní spisovatelé zasluhují uznání za bedlivé spracování svého dílu, zvláště když i z nových archivních pramenů sami čerpali, některé starší omyly topografické, jež se při ohromném množství zápisů hlavně u míst a rodů stejného jmena mohou každému přihoditi, na základě jich opravili a neznámé dosud zprávy podali, jak viděti nejvíce v okrese Ivančickém, Znojemském a Klobuckém. Vědeckou hodnotu místopisu Vlastivědy moravské zvyšuje i to, že

v úvodní, všeobecné části podali odborné články odborníci, jako na př. útvar a povrch půdy řed. Jos. Klvaňa v Kyjově, květenu prof. Max Novák v Uher. Brodě (v okrese Znojemském a Jaroslavském), uč. Fr. Baier v Křekově (v okrese Klobuckém), o předhistorických nálezech notář Jar. Palliardi a j. v.

Nenajdou-li se v okrese potřebné zprávy o změnách usedlostí a poddanství, nalezne je spisovatel v registratuře zemské v Brně, a sice v oddělení t. zv. rektifikačním v popisech celé Moravy dle panství a obcí r. 1669—79, kde v každé obci u každého domu jest úředně napsáno, které domy byly s lánem, $^3/_4$ lánem, $^1/_2$ lánem, $^1/_4$ lánem a méně polí, neb i bez polí, kolik kusů polí a v jaké úhrnem výměře I., II. nebo III. třídy. Kolik měly později, často po novém rozdělení veškerých pozemků při obci, a ve kterých tratích, stojí u každého domu v Tereziánském katastru r. 1749 a 1750, kde napřed uveden jest držitel jeho z oněch popisů a vedle něho držitel t. r., takže usnadněno tu jest určování posloupnosti držitelů, starých rodů a které rody udržely i za nejhorších časů XVII. a XVIII. stol. svůj dům přes 100 let; na konci jest uvedeno, kolik bylo úhrnem pozemků poddanských. V oddělení t. zv. dominikálním najde se v popisech majetku vrchností z r. 1750, které byly tehdy panské dvory, kolik u nich pozemků a jiných věcí a jaké byly platy a roboty lidí poddaných v každé obci.

Přejeme k zdaru a významu tak velikého díla, jako jest Vlastivěda moravská, aby i dále všechny práce podávaly věrný obraz Moravy a vyplnily svůj úkol národní a vědecký. Osnova její učiněna jest na základě dlouholetých studií odborných a samostatných prací novějších, i může sloužiti za dobrý příklad k podobným pracím vlastivědným,[1]) v malém i velkém rozměru. V podrobnostech a spojení některých menších částí a zpráv může býti arci mínění různé, jako u všech jiných prací složitých, zvláště koná-li je několik rozličných odborníků. Hlavní věcí jest, aby jak náležitě spracovaný místopis jednotlivců tak společné dílo bylo celkem jednotné, podávaly i v částech místopisu dle okresů neb určitých okolí věrný »popis země a její dějiny ve všech směrech na základě důkladných studií slohem jasným a srozumitelným, každému přístupným, jak toho žádá od spolupracovníků Vlastivěda moravská, a mohly se co nejvíce rozšířiti a na uvědomění a vzdělání lidu působiti.«

K textu jsou proto dány i četné obrázky názorné, pohledy na obce, krajiny, rozličné památky umělecké a lidové, půdorysy obcí a j. v., u každého okresu pěkná mapa jeho od řed. Josefa Hladíka. Úprava jest úhledná, tisk velmi čistý od Moravské akciové knihtiskárny v Brně a cena svazků mírná, na př. nejnovějšího svazku okresu Valašsko-Klobuckého 277 stran, 74 obrázků a s mapou okresu 5 kor.

Musejní spolek vydává je nezištně a obětavě, jen aby prospěl národní a vědecké práci na Moravě, i zasluhuje spravedlivě všeobecného uznání a podpory v těžkém úkolu.

[1]) Podle ní vypracován jest v Čechách stručně »Rožmitál a jeho okolí« (nynější okres Rožmitálský).

Máme tedy před sebou český, věcně zdařilý podnik literární, po jakém se toužilo dlouhá léta. A jaká jest účast k němu? Německý místopis Moravy zasloužilého Řehoře Volného před 70 lety podle seznamu odběratelů měl jich přes 1200, a lepší, všestrannější nová Vlastivěda moravská r. 1905? Divně se dotýká jako odpověď žádost vydavatelstva na 2. straně obálky nového svazku: »Snažně stále ještě žádáme dp. farářův a vctp. správců školních, aby, pokud odebírají *sami* Vlastivědu moravskou, převedli raději odebírání Vlastivědy na úřady farní a školní. Prospěje nám to velice. Tím zajišťujeme si stálý kmen odběratelský. Máme obavy o budoucnost! Odběratelů Vlastivědy moravské *ubývá stále!* Cenu tohoto svazku opět jsme snížili ve prospěch našich stálých odběratelů. Ovšem činíme tak také proto, aby kniha hojně se prodávala. Neboť odbýváme sotva polovici nákladu části místopisné — sotva 900 výtisků. Fondů žádných nemáme... Není tedy planá naše prosba, aby příznivci naši získali nám nových odběratelů.«

O podobné zkušenosti s vědeckými děly slyšíme často. Touží se po nich, touží, a když se po veliké práci svědomité vydávají, ochladne touha; jednomu jest toho málo, druhému až mnoho, jinému lhostejno, a odběratelů konečně ubývá. Hodí se věru i tu slova našeho Jaroslava Vrchlického v minulém ročníku Osvěty na str. 1007:

»Ta stará kletba! — K všemu náběh pouze,
vzlet vteřiny a dlouhá léta pádu!
Jsme velcí pouze v chtění svém a touze,
žár dříme v nás, leč propadá v ráz chladu.« —

V zájmu tak důležitého díla, v zájmu české literatury a vzdělání našeho lidu na Moravě jest potřebí, aby se vyplnila žádost vydavatelů Vlastivědy moravské nejen na Moravě nýbrž i v Čechách, zvláště aby knihovny škol středních a jiných ústavů vědeckých a musejních spolků ji odbíraly a tím umožnily její další vydávání. Může býti všade vhodnou pomůckou a pramenem k rozmanitým studiím odborným a dáti mnohým našincům podnět k další práci vlastivědné o rodném nebo jiném místě a okolí. *F. A. Slavík.*

Obzor divadelní.

Činohra.

F. X. Svoboda nám ještě ani svojí poslední divadelní prací nepodal toho silného, působivého dramatického díla, jež by žilo na scéně i v literatuře, a jehož od něho vším právem očekáváme. Od jeho zdravých, svěžích Směrů života, které v prosté, skromné sice, ale milounké formě docílily jednotnějších a hlubších účinů, nežli mnohé další práce básníkovy, v jednotlivostech snad zkoumavěji založené a v celkovém podání vykrášlenější, ale také méně přirozené a více vyžadující, je sice patrna linie ideového vzestupu, ale, bohu-

žel, nedoprovázená rovně nutným rozvojem dramatického života. Ale drama bez odporu žádá si obojího, neboť jeho trvalý a skutečný úspěch na scéně jest podmíněn právě jen úplným prolnutím všech jeho uměleckých složek. Svobodova dramatická báseň *Démon* docílila proto jen čestného zevnějšího úspěchu, že účin její nepronikl právě hlouběji, že všecky její zdánlivě otřasné scény působily jen chladnou kombinací, jakýmsi příliš úmyslným vypočtením, které nepřineslo skutečného rozproudění krve, poněvadž z něho nevzešlo a jím nerozkvetlo. Poesie dramatu vane z jeho vnitřního života, v Démonu však obmezil se básník skoro napořád pouze na poesii slova, verše, zvuku, která ovšem zaniká bez hlubšího dojmu. Jsou ovšem i zde některé náladové záchvěvy; není možno, aby básník Svobodovy plastické dikce a krajinářských barev přešel scénou a nepovšiml si přírody, v které se odehrává děj jeho básně, ale nálad vytrysknuvších z děje nalézáme v básni pořídku, a jsouli kde míněny, nepůsobí, neboť v ději samém je mnoho dobře snad literárně myšleného, ale diváku nepřístupného a nesrozumitelného. Protože ne především psychologicky doloženého.

Předně »démon« sám. Jaká jest to žena? Koketní krasavice, která chce vidět u svých nohou muže touhou a vášní zmírající, aby je pak mohla odpuditi, když je vyhnala na »strmé skály.« Nesnese šťastné mužské tváře! Kterak to bylo s jejím manželem? Smímeli jí věřiti, nemilovala ještě nikoho, ač se zdá, že toto tvrzení je pouhou jen koketní léčkou na »silného« Doubravu. Ale doufejme, že její manželství bylo šťastné, neboť neslyšíme nic, že by jí z něho zbyla třeba jen jediná bolestná jizva. Dostala svého muže také jen k tomu »rozdělanému ohni« a nic dále? Nebo znal baron její zásady již předem a zůstal nešťasten i tenkrát, když užil slasti jejího objetí? Nebo se démon v baronce zrodil až teprve v jejím vdovství? Ale proč? A kdy by, snad by jeho fysiologie bývala v tom případě zcela jiná. Užit a odhodit, neli? — Také druhá hlavní postava hry není kreslena pravdě podobně. »Pyšná duše hranatá,« »mocný obr,« »duše mohutná,« »silný dubu kmen« — chvěje se dříve, než baronka vejde do jeho atelieru. Či má to býti jemný ironický šleh na naši demokratickou hrdost, která rozpouští se jako máslo před skutečným objevením kterékoli třeba jen úřednické nebo vojenské »aristokracie«? Ale pak by byl asi jinak umístěn. Náš »orel« Doubrava se poddává velmi nemužně již při prvním setkání. A když jej obratná koketa odmítá, zase velmi nemužně zuří! Není v něm za mák hrdosti a pýchy, jak jej spisovatel stále popisuje. Dobře vypozorován je útok barončin na jeho marnivost, ale pak byl velmi malý a ubohý tento mistr, dalli se tak *dalece* zaslepit chválou svých obrazů. — Hoch Josef mění se ve čtvrtém dějství jen k rozkazu spisovatelovu. Kdy by autor sebe horlivěji odůvodňoval pevné a odmítavé vystoupení studentovo, neuvěříme přece jeho možnosti. Ze všech postav Démona nejpravdivěji a nejmileji kreslena jest Jana; je to vroucí, poetické, krásné zosobnění dítěte v rozpuku, stávajícího se jedním okamžikem ženou, bojující hrdinně a silně za svoji lásku. Sestřenka a Tichá jsou pouze několik slov — Pelnář, ačkoli se téměř před námi zabíjí, nedojímá, protože jeho sebevražda

je neodůvodněná zbrklost. Ke všemu je tato nesmyslnost lichým motivem, který vrhá na celou další hru nepříznivé světlo.

Bylo by možno uvesti ještě řadu nedůsledností v dikci a charakteristice, ba tu a tam i leckterou naivnost, ale spěchám již, abych upozornil také na některé opravdově poetické, jemné a vkusné obraty řeči a verše, které jsou nejcennějším ziskem knihy. Také vedení obou scén mezi baronkou a Doubravou jest jinak velmi obratné a bylo by mohutně působivé, kdy by předpoklady byly životně zakotveny. Takto jenom poskytují nám naději, že autor přece jen dospěje ke dramatické práci, která uchvátí a bude žít, — české divadlo žádá a potřebuje takových her od svých pracovníků. A čerpati se mohou jen z plných pramenů života, z nichž vyvěrá i všecka poesie, i všecko umění, i všecko veliké a vznešené.

Vypravena byla hra v krajinářských náladách překrásně. Z hereckých výkonů nepřesvědčovala baronka paní Kvapilové. Její přetvářka ovládala jen hru tváře, ale nedovedla se zmocniti hlasu. Perversní démon? Korrigovati autora byla by dovedla jen žhavá smyslnost hereckého naturellu. Toiletty umělkyně byly skvělé a nádherné, jen plášť druhého aktu nepůsobil příznivě. Ale kde není vnitřní pravdy, vychází všecko na plano. V ostatním provedení nebylo obtíží.

Z cizích literatur předvedla nám scéna pestré, ale konečně dost zajímavé ukázky. Bohužel, zajímavost — mimo jeden případ — obmezovala se spíše jen na exotičnost prací, než aby prospívala skutečnému divadelnímu zájmu.

G. B. Shaw neobjevil se sice na Národním divadle nejlepší svojí ukázkou, ale přes to veselohra *Člověk nikdy neví* (You never can tell) nedá se jen tak zhola podceňovat. První dva akty mají přímo výborné kvality, a je v nich celá řada pozorování, paradoxů, vtipných šlehů, charakteristických shawismů, které svědčí o silném spáru nevšedního spisovatele. Shaw přes některé příbuznosti s Wildem je přece jen zcela svérázný autor, a již to znamená mnoho, jeho bizarnost je často bez odporu duchaplná, jeho výstřednost a fraškovitost kotví vždycky v pozorování života, a to znamená ještě mnohem více. V prvních dvou dějstvích jeho hry je plno dokladů k tomuto ocenění. Nepoznali jsme na scéně hned tak něco originálnějšího, jako je vyznání lásky mezi slečnou Glorií Clandonovou a panem Valentinem. Ovšem i třetí akt kusu má několik cenných, bystře broušených obratů, ale utápějí se v nepřirozenosti ostatních výkladů, — za to čtvrtý akt je trapný a zničil úplně dobrou náladu začátku večera. Naše hlediště naprosto nemohlo chápati toho nešťastného doktora Bohuna. Škoda!

Hra byla paní Benoniovou a panem Matějovským výborně prováděna, také v ostatních úlohách bylo mnoho dobrého, zvláště pan Sedláček podal velmi působivou postavu muže, připraveného pro svoji přímou poctivost o všecku radost života. »You never can tell« bylo po několik let zakleto v knize jako všecka dramatická produkce Shawova, teprve v New Yorku r. 1904 dovedli oceniti jeho působivou satyru, a to je ovšem pro naše poměry trochu daleko

a pro úspěch u nás trochu — ominésní. Nicméně autorovi tím neubývá skutečné hodnoty.

Spojíli se dva spisovatelé té životní zkušenosti a té přirozené duchaplnosti jako Capus a Arène, dojista napíší pozoruhodné dílo. Arène, ač již padesátník (nar. 1856), nepřišel ještě jako autor do styku s divadlem (je duchaplný žurnalista, feuilletonista a politik); Capus je i u nás s dostatek známý dramatik. Jejich společné dílo *Žena proti muži* (L'Adversaire) docílilo i v Paříži velikého, ba sensačního úspěchu; jeho premiéra 23. října 1903 v divadle Renaissance byla triumfem. Ve francouzském falešně duchaplném divadle, kde vtip a knihová nebo scénická kombinace je již vše, znamená na jevišti živý člověk, mající duši a krev, řídkou vzácnost; l'Adversaire takových opravdových lidí, skutečně cítících a milujících, do pravdy se rozechvívajících a neumělkovaně mluvících živou, pravdivou lidskou řečí, vtipnou a obratnou, jak ze života vyrostla, přinesla hned celou řadu a tím si ovšem zajistila důležité místo v moderní francouzské produkci. U nás sice tak silně neuchvátila, neboť základy našeho jeviště stojí právě tam, kde tvůrci l'Adversaire ocitli se výjimečně, ale přes to jsme vděčni divadlu, že hru vypravilo; byloť ve svém francouzském repertoiru jinak velmi nešťastno. Výborný dialog a určitě kreslené postavy nedaly nám ovšem také zapomenouti na mnohé slabiny kusu (je možno, aby skutečně milující žena zapomněla z pouhého vrtochu na svého vynikajícího muže vedle ubožáčka milence? — divadelní rozluštění závěrku matkou Marianninou), ale hra je dost pohyblivá, svěží a bystrá, že nás rychle přenáší přes úskalí. Naši představitelé se hodně činili, zvláště paní Laudová měla šťastný večer. Mimo ni se mihlo po jevišti hned několik kabinetních figurek (p. Želenský a j.). Výprava byla, jak je již vítaným příkazem našeho divadla, skvělá.

Roberto Bracco jistě není jen tak běžný spisovatel, jakých jde dvanáct do tuctu, ale jeho *Zelené ovoce* (Il frutto acerbo), jež bylo hráno po prvé v římském divadle Valle v dubnu 1904, mohlo dozráti zcela dobře mimo českou scénu, obzvláště mimo zdi Národního divadla, které ostatně neosvědčily dost pařeništového tepla pro jeho nezralé (nebo přezralé?) půvaby. Nejsme z karatelů známého rodu Farizeů a Tartuffů, ale úmyslnost každé cochonnerie nás uráží. A to je právě, co v novém Braccovi je tentokráte naprosto neuměleckého. Vtipný spisovatel se snížil k illustracím a textu Kaviáru; jděmež dále. Stydělli se Berlín uvesti věc na některou svoji vážnou scénu a zastrčilli ji do zákoutí Trianonského divadla, měli správcové našeho národního ústavu nejsvětější povinnost, aby nedopustili zhanobení naší representační scény. Tentokráte nestáli na stráži zájmů jejích před vzdělaným světem. *Jan Ladecký.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava obrazu N. K. Rericha. — Francisco Goya.

Nikolaj Konstantinovič Rerich je mladý ruský malíř, ale už dobře známý ve své vlasti a jak tato výstava naznačuje, též za hranicemi. Pochází ze švédské rodiny a píše se po rusku, jak jsme tuto uvedli, nikoli německým způsobem Roerich. Zajímavý zjev ve výtvarném umění ruském naší doby jest Rerich také jako archeolog a spisovatel osvědčený pracovník, a to právě ve směru národním — je Rus v každém rysu svých kreseb a v každém tahu svého štětce. Byly to starožitnické studie, které ho nabádaly, aby se seznámil s dějinami starého Ruska, a to zvláště s dějinami umění a vzdělanosti ve staletích dávno uplynulých. Staré malby klášterní, nástěnné obrazy v kostelích i malby na ikonostasech (oltářních stěnách), staré rytiny ruské a pak výkopy v pohřebištích pohanských, nálezy starožitných zbraní, šperků, nádob atd. — to vše zajímalo Rericha také jako malíře, a v jeho malbách to vše znovu oživlo. Hleděl si vytvořiti ten zašlý ruský svět s jeho barvitostí, s nádherou oděvů, s divokostí mravů. Sledoval počátky ruské vzdělanosti až do těch dob, když na severu počal člověk loviti mrože a chytati losy, jak to některé návrhy na ozdobné vlysy ukazují. Ruské a indické pohádky illustruje nebo vypráví ve svých kresbách, které zbarvuje prostě a jen v několika odstínech, ale za to vždy jadrně. Z těch starých uměleckých výrobků a z rytin starých knih čerpal pak svůj zvláštní spůsob kresby i malby, neboť Rerich dovede kresliti jako Rus 16. století a maluje jako malíři oněch pergamenových knih staroslovanských, které se v klášteřích a v musejích zachovaly. Vystavené obrazy, kresby, rytiny Rerichovy svědčí o jeho znalosti těchto památek ruského starověku, a jsou často až toporně hřmotny ve svých rysech, hrubých čarách a zjednodušených tvarech. Je to vše hodně moderní, neboť takový směr k prvotním začátkům uměleckým, takové zalíbení v nějakých ještě pokusech malířských spatřujeme všude po Evropě, též u nás. Ale Rericha nutno seznati také z jiné stránky, a jeho výstava k tomu poskytuje příležitost. Jsou zde náčrty, tak řečené studie, kresby a malby dle přírody, které dokazují, že Rerich neuvázl v napodobeninách bývalého umění, ale že dovede jako pravý moderní malíř zobraziti zevnější svět, jak se jeví jeho oku. Co kreslí dle skutečnosti, má svou zvláštní sílu, je to podáno rovněž tak prostě, v jednoduchých rysech, jako vybásněné jeho věci, jeho komposice, prozrazuje však bystrost jeho oka a vyškolenost jeho ruky dle našich novodobých požadavků. Rerich zachycuje zjevy přírodní věrně, rázovitě, s porozuměním, je realistní, totiž podává skutečnost, jak ji poznal a postřehl. Nakreslí letícího racka, jabloň plnou ovoce, borovici, namaluje vršky lesa větrem zmítané, a ze všeho dýše zdravý vzduch, skutečnost sama jako by se tu odrážela v zrcadle. Jeho spůsob kresby a malby je při tom vždy velmi jadrný, Rerich vede tužku nebo štětec ze široka, silnými tahy, nanáší barvu hustě, sytě, a jeho krajiny nabývají tím světla a vzduchu. Jsouli jeho illustrace

a mnohé barevné kresby často těžce srozumitelny, někdy až ornamentálně sjednodušeny, spíše jako hrubé ozdoby působící, vane z jeho přírodních studií svěží vzduch přírody, je v nich to, čemu rozumí i prostý divák. Nejsou tyto krajiny tak slohově upraveny, aby mátly toho, kdo nezná starého ruského umění, a v nich podává se moderní malíř také nejpřirozeněji. Jinak nenalezne Rerichovo umění mnoho obdivovatelů, neboť jest ve své úmyslné starověkosti a upravenosti velmi podivné a jaksi cizokrajné. Rerich neuchvacuje mocným vzletem nebo silou podmanivou, s jakou obrazuje přírodu, ač by toho zajisté dovedl, jak z jeho mnohých náčrtů lze poznati, za to obrací se k těm, kdož jako on znají ruský starověk i středověk. Těm poskytuje zajímavou podívanou: předvádí jim svoje vidiny, zbojníky číhající u osady, modliště, kde na kůlech nastrkány jsou lebky zvířat nebo lidí, staré hrady ruské s divnými věžemi, bojovníky ve špičatých přilbách, lodě s rudými plachtami, jimiž se hemží moře, města na pahorcích, ohražená baštami a jiné a jiné divné věci, malované zpola jako ze skutečnosti, zpola jako staré koberce, jejichž tkanivo vyrudlo a zachovalo jenom něco málo sytějších barev. Tak nutno Rerichovi také rozuměti: stará Rus oživuje v jeho díle, a vedle toho hlásí se pak skutečnost k slovu. Tak zahrává si Rerich s dojmy, které čerpal ze svých výzkumů a svého bádání, a zase předstupuje před přírodu jako syn své doby, jejíž heslo stále jest pravda, pravdivost i v uměleckém zpracování.

Zcela volně připojuje se k této výstavě oddělení, obsahující ukázky španělského umění. Francisco Goya narodil se 1746 a zemřel 1828, a náleží tedy starší dcbě španělského malířství, které v 17. století mělo své mistry, jimž se podnes obdivujeme. Goya zahajuje moderní období, byl z prvních, kdož se nevázali starými vzory nebo předpisy, a jako kreslíř zaujímá zcela zvláštní místo. Dvě řady jeho leptů jsou v pavilloně »Manesově« vystaveny, a to jako pokračování z dřívějších výstav reprodukčního umění, jichž jsme byli svědky.

Hrůzy války a Rozmarné nápady (Capriccios) jsou jejich názvy, rytiny z části velmi zběžně načrtnuté, hnědou barvou otisknuté se nám tu ukazují — ale co myšlenek, co smělých výpadů proti bezpráví i zvrácenosti lidské, co posměšků nad hloupostí a pověrčivostí lidskou zde vysloveno! První řada Hrůz vznikla za francouzského vpádu do Španělska, když Napoleon Bonaparte marně usiloval o jeho podmanění. Goya stojí tu na straně svých krajanů a tepe surovosti a ukrutnosti cizinců, a líčí pak s velikou trpkostí hrůzy války vůbec. Druhá řada má obsah spíše mravokárný, jsou to úsměšky a šlehy osvíceného ducha, padající na všechnu zvrácenost a neřest, nevzdělanost i nepravost lidskou. Goya stává se někdy až příkře drsným, někdy zase pouští úzdu své ohnivé obraznosti: čarodějnice vznášející se vzduchem na košťatech nebo neseny příšerami, zpotvořené tváře lidské, obludy všeho druhu tu vystupují. Jsou tu narážky na nemravy a zlozvyky oné doby, ale také na veškeru zlobu lidskou.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové rovy.

Jan Ludevít Lukes. — Václav Nekvasil. — Antonín K. Viták. — František Šípek. — Matilda Winklerová Křepelová. — Josef Havelský. — Anna Kubíčková Frankovská. — Ivan M. Sěčenov.

Jan Ludevít Lukes zemřel 24. února t. r. v požehnaném stáří více než 81 let. V jubilejním jeho roce (1904) přinesli jsme podrobný životopis jeho i ocenění činnosti jeho, k čemuž tu odkazujeme. Lukes i potom byl stále čilým účastníkem slavností zvláště pěveckých, kdež byl do posledních dnů svého života milým zjevem, jenž do shonu nynější doby přinášel klid minulosti. Lukesův život byl bohatý prací i tím, co vše zažil. Všechno přešlo, bouře zdánlivě otřásající základy uměleckého našeho života se stišily. Lukes tu stál jako pozůstatek, připomínající mladším a mladým: všechno pomine, jen co jest silné a mravné, to přetrvá. Ve všem, i v umění. — Lukes skonal náhle, bez delší nemoci. Převezen jest do svého milého rodiště Ústí nad Orlicí, jež mu připravilo slavný pohřeb na útraty města. Lukes bude vždy v dějinách města Ústí zapsán zvláštním písmem, jeho jmeno však náleží dějinám našeho zpěvu vůbec. Nadšenému českému zpěváku v dobách trudných a zakladateli Hlaholu budiž trvalá čestná paměť! *Z. N.*

V Karlíně zemřel dne 9. března t. r. městský stavitel Vácslav Nekvasil.. Narodil se 15. února roku 1840 ve Kbelích u Vinoře, vystudoval reálku a techniku v Praze v letech, než tato škola byla rozdělena na ústav český a německý, a měl činnou účast v studentském ruchu tehdejším. Roku 1868 jal se působiti jako samostatný stavitel a zjednal si v tomto oboru prodlením let takovou pověst, že jeho technická kancelář náležela k největším stavebním závodům v Praze. Díla jeho jsou nejen v Čechách, ale i na Moravě, v Haliči, v Uhrách a v Bavořích. V Praze vystavěl zejmena budovu Obchodní a živnostenské komory, universitní budovy na Slupi, novou kadetní školu a zásobárnu, trestnici na Pankráci a j. Stavěl budovy pro školy obecné a střední, budoval nádraží, plynárny a továrny. Neméně než 18 cukrovarů a 4 veliké pivovary a sladovny jsou jeho prací. Vedle toho účastnil se pilně veřejného života jakožto člen rozličných správních rad, jako člen rady průmyslové a zvláště jako člen výboru Obchodní a živnostenské komory Pražské, kdež zasedal celé čtvrtstoletí a za niž byl též zemským poslancem v letech 1887—1895. Hospodářské povznesení naší společnosti, o němž pracoval, mohl vždy doložiti dobrým příkladem vlastním, založeným na nadání, práci a vytrvalosti.

V Král. Vinohradech zemřel dne 7. března t. r. Antonín Konstantin Viták. Narodil se 9. června r. 1835 v Čáslavi, studoval na gymnasii v Hradci Králové, po sextě vstoupil do řádu piaristského a pobyl v jeho kollejích v Lipníku, Mikulově a Kroměříži. Tak se dostal na dráhu učitelskou, vyučuje od počátku na školách řádových, a na ní potom strávil většinu svého života. Roku 1860 vystoupil z řádu, kdež také doplnil svoje studia gymnasijní, byl nějaký čas

vychovatelem ve Věžkách, načež učiteloval v Zábrdovicích u Brna, v Jevíčku, v Králové Dvoře a v Lounech. Ač byl člověk mírné povahy a nepodnikal ničeho závadného, byl pro své otevřeně vlastenecké smýšlení všelijak týrán a posléze r. 1869 s učitelství suspendován. Tehdy jej město Lysá n. L. zvolilo za svého tajemníka. Za změněných poměrů brzy potom Viták zakotvil v Poličce, kdež byl učitelem na měšťanské škole, až odtamtud na sklonku života odešel do Prahy na odpočinek. Literární činnost jeho počala se dopisováním do Školy a Života roku 1860 (Kroměříž, obrázek hanáckých měst) a záležela jednak v příspěvcích, jež vkládal do rozličných časopisů učitelských, jednak v samostatných spisích rázu pedagogického nebo obecně poučného. Na Moravě založil a v l. 1862—66 vydával první učitelský list tamní »Pěstoun,« vydával učitelský kalendář, napsal Nejstručnější mluvnici českou, jež se dožila několikera vydání, dále Literaturu českou v obrazích doby nové, Životopisný nástin Flor. Findejsa, Dějiny král. věn. města Dvora Králové n. L., pořídil rozsáhlý spis O obcování s lidmi, Klín mateřský, knihu o vychování dětí do 4. roku věku, vydával Matici dítek, Archiv přednášek a řečí učitelských a zakončil činnost svou knihou široce rozpředených memoarů, nazvaných Paměti starého učitele vlastence, persekucí stiženého. *F. V. Vykoukal.*

Zasáhneli smrt svou drsnou rukou do našich hereckých kruhů, bývá to pravidelně větší řada klasů, které zmizejí se stále rozvlněné hladiny našeho divadelního života. Tentokráte padly hned čtyry hlavy a nikoli z nejméně výrazných; naopak, jedna z nich byla i zcela svá a typicky profilovaná. Fr. Šípek, Matylda Winklerová Křepelová, Jos. Havelský, Anna Frankovská Kubíčková rozžehnali se na vždy s pozemskou scénou, která zvláštní náhodou zachovala se ke všem s neobyčejnou tvrdostí.

Fr. Šípek narodil se 20. prosince 1850 ve Vídni. Záhy dostal se do Prahy, chodil do nižší reálky u sv. Jakuba, z níž přešel na státní reálku v Panské ulici, ale dříve nežli po dokonalosti v rysech jal se toužiti po jiných deskách: r. 1867 začal se učiti u Šimanovského, již r. 1868 vystoupil v nové aréně Kramuelově jako páže v Tylově Janu Husovi. Avšak výsledek byl nevalný, a mladistvému začátečníkovi nezbylo nic jiného nežli putovati po vlastech. A putoval důkladně. Byl u společností, jež řídili Vicena, Hof, Pázdral, J. Kozlanský, Staňkovský, V. Svoboda, Postl, Vratislav, až r. 1879 trvaleji pobyl u J. Pištěka. Roku 1881 vrátil se k Pokornému, r. 1882 byl engažován u zemského divadla v Praze, jež po roce opustil, a pak řadu let vytrval u společnosti Švandovy. Roku 1892 odebral se s Ludvíkovou společností do Ameriky, ale téhož roku vrátil se opět k Pištěkovi. Roku 1898 stal se na inženýrské výstavě členem divadla Uranie, do něhož se vrátil i za správy Sukovy, po jehož pádu byl krátkou dobu i jeho ředitelem. Roku 1904 nastalo mu putování trudnější nežli kterékoli dřívější — s vlastní společností. Trvalo jen něco málo přes rok a prudká, nezkrotná krev umělcova zdrtila vazby rozumu — Šípek dotrpěl v ústavě choromyslných

27. ledna 1906. Byl hercem barvité výraznosti. Jeho drastická komika, s níž vykreslil bez počtu rozmarných postav, měla svůj vlastní ráz, který byl dokladem jeho umělecké tvořivosti; právě jednou z nejpůsobivějších jeho rollí byl hlupák Kapička ve Štolbově Letním bytě, jejž vyvážil zcela ze svých vlastních fondů. Přibývající léta přinesla i mnoho tepla do četných jeho humoristických výkonů, hrajících do vážnějších tónů života. Jeho místo bylo na první české scéně, ale osudy jeho i našeho divadla nepřály mu náležitého rozvinutí jeho sil. Vypsal také některé své příhody herecké obratným a vtipným perem, »Šarapatky« se jmenuje jejich soubor, který by se dal snadno a vítaně doplniti na novou sbírku, také vydal dva pokusy o lidové hry, »Vácslav Hora« a »Na hamru«.

Matilda Winklerová, známá druhdy heroina divadelních společností Křepelová (rozená Kröpflová v Praze 14. března 1851), zemřela v Řevnicích 17. února ku podivu zapomenuta, ačkoli byla herečkou, která si zasloužila vděčné vzpomínky. Kdy bychom ani neoceňovali jejího působení u divadelní družiny Pištěkovy a Švandovy (od r. 1869 do 1883), ač i zde zvláště ve francouzských veselohrách a komediích podala vynikající výkony, neuplynulo především její umělecké působení u Národního divadla (1883—1896) bez opravdových vítězství. Vystoupivši na engagement v úloze baronky ve Frou-Frou a v Evě z Losů v Mageloně, přešla záhy do starého oboru a tu vytvořila řadu postav, kterým dovedla dáti nejen tělo, ale i duši životné bytosti. Zvláště její postavy žen z lidu jako Dubská ve Furiantech, Vrbová v Hrobčickém, Heineková ve Cti, Havlová ve Vojnarce, Řehačka ve Světě malých lidí měly pevnou páteř a vlastní ráz. Drsný zevnějšek ve spojení s dobrotou srdce vítězil i v její Šestákové. V jiných rollích bývala však nemile cítěna jistá nepřirozenost pathosu, ale přes to podařila se umělkyni i zde veliká postava Juany ve Světci a bláznu (1889), dostupující až k velikosti pochmurně tragického výrazu. Provdavši se r. 1889, ustupovala stále více v soukromí, až konečně smrt ji našla téměř neznámu v kruzích, které druhdy v době mládí a úspěchů vířily kolem ní rozruchem a uznáním.

Josef Havelský (nar. v Praze 16. dubna 1868, zemřel 24. prosince 1905) nedospěl sice, kam toužil, ale zanechal po sobě čestnou památku muže, který poctivě konal své povinnosti až do poslední hodiny svého života. Věděl celá léta o své nezvratné, stále úporněji se blížící zkáze, ale vytrval na svém místě jako pravý hrdina povolání a práce. Po ochotnické divadelní průpravě byl členem divadelních společností Kratochvílovy, Budilovy, Pokorného, načež r. 1891 přijat do svazku Národního divadla. Ač hrával jen podřízené úlohy, přece tu a tam dobře se ujala v jeho podání i obsáhlejší rolle, jako žoldnéř Srpoš v Hadrianu z Římsů, kočí Prokop ve Zlém jelenu a některé postavy staršího oboru.

Také Anna Kubíčková (nar. 2. srpna 1845 v Praze), když r. 1862 nastupovala hereckou dráhu u společnosti Zöllnerovy v Horažďovicích, viděla asi zcela jinak své příští cesty, nežli jak je potom strhala zvláště u ní krutá skutečnost. S pěknou průpravou od Elišky

Peškové stala se již po dvou letech členem prozatímného divadla, ale jakmile si P. Švanda ze Semčic založil r. 1865 vlastní společnost pro Plzeň, přešla k němu a vystoupila již v zahajovacím představení první jeho saisony dne 1. listopadu t. r. v úloze Julie Capuletovy. I potom hrála první milovnické úlohy a provdavši se r. 1867 za Josefa Frankovského, přešla s ním r. 1869 k prozatímnému divadlu, kde byla již r. 1866 pohostinsku podala novou řadu svých rollí (Jura v Dráteníku, Hermie ve Snu noci Svatojanské, Jane Eyreova v Sirotku Lovoodském, donna Isaura ve Škole života, Růžena v Rodu Svojanovském). U prozatímného divadla pobyla však jen čtyři léta do r. 1873, načež uchýlila se zcela do rodinného zátiší. A tam ji stíhala rána za ranou. Největší z nich bylo kruté neštěstí, jež zlomilo jejího chotě na zimu r. 1890. A od té doby jen zoufalá beznaděj, choroba, smrt a strašné sklíčení byly jejími hosty. Dotrpěla 1. března 1906. *J. Ladecký.*

Ivan Michajlovič Séčenov, znamenitý ruský fysiolog, zemřel v Moskvě 15. listopadu m. r. Slušíli českému literárnímu sborníku vůbec, aby věnoval vynikajícímu slovanskému učenci čestnou vzpomínku, počítáme to tentokráte zejmena my za svůj dluh památce Séčenově, poněvadž Osvěta sotva vkročivši do života, již seznámila českou obec čtenářskou se jmenem a vědeckou činností ruského fysiologa Séčenova. Byl to sám jeden z předních učenců českých, Albert, který hned v prvním ročníku Osvěty v cenných statích z fysiologie vědeckého významu Séčenova se dovolával. Albert usadiv se ve Vídni, aby zasvětil svůj život vědě, vzdělával se mimo jiné také ve fysiologickém experimentování u prof. Strickera; tak na stejné dráze setkal se s učencem ruským. Celá vědecká povaha Séčenova jest pro vzdělance, i když není právě odborníkem, vysoce zajímava, a to jednak pro samostatnost a důslednost vědeckého nazírání a jednak proto, že Séčenov k výšinám vědy medicinské nešel cestou u nás tomuto povolání vykázanou, nýbrž že si energií opravdového genia uvolnil cestu z jiného povolání, až dospěl k vytknutému cíli tak zdárně, že se jeho jmeno rozneslo po učeném světě celé Evropy, neboť jeho bádání o oběhu krve, o soustavě nervstva razilo vědě nové cesty, stojíc při zkoumání psycho-fysiologických projevů na stanovisku školy materialistické. Čtenáři oblíbených ruských románů seznali v typech Bazarova (Otcové a děti), Kirsanova (Co dělati) a j. v. obecné vyznačení tohoto směru současné vědy i literatury v Rusku, ano tvrdí se, že v osobě Kirsanova představen právě Séčenov, což jest pravdě podobno, ježto spisovatel románu N. G. Černyševský byl Séčenovu tak blízek. Než ke studiím těmto nezbývá nám dnes místa a musíme se obmeziti jen na některé črty životopisné.

Narodiv se r. 1829 Séčenov začal své vzdělání na škole inženýrské, jehož nedokončiv vstoupil r. 1847 do služby vojenské jako technický důstojník, ale již po 3 letech ji opustiv odebral se jako mimořádný posluchač medicinské fakulty na universitu Moskevskou, kdež universitní kurs skvěle ukončil, načež šel do ciziny poslouchat slavných fysiologů Duboi-Reymonda, Ludviga a j. Navrátiv se r. 1860 obdržel po disertaci (Materiál pro fysiologii alkoholismu) stolici

fysiologie na medicinsko-chirurgické akademii. Staraje se vedle učitelského povolání též o popularisování vědy, konal veřejná čtení z fysiologie, která vábila davy posluchačstva, a pro ně přeložil tenkráte nový spis Darwinův »On the origines of species.« Roku 1870 přešel na universitu v Novorosijsku, r. 1876 vrátil se opět do Petrohradu, pobyl zde do r. 1889 a přešel pak zase na svou rodnou universitu v Moskvě. Ani zde nestačila jeho obětavé snaze po rozšíření vědy stolice universitní; věnoval se netoliko přednáškám na ženských kursech, ale i když r. 1897 složil profesuru, pracoval neúnavně v řízení Prečistenských večerních přednášek pro dělníky. Zachovav si až do let kmetských jasnost ducha a pracovitost, věnoval se až do posledních dnů života vědě a vzdělání širokých vrstev všeho obecného lidu, kterému s obětavou láskou byl oddán.

J. Vlad. Houra.

Jednání o volební opravě.

Gautschova vláda dostála svému slovu a podala v polovici měsíce února říšské radě svou osnovu reformy volebního řádu na základě všeobecného a »rovného« hlasovacího práva. Z vyjednávání předsedy kabinetu s jednotlivými stranami proskakovalo ledacos na veřejnost, z čehož se dalo souditi, že hlavní snahou vlády bylo, aby dosavadní ničím neoprávněná německá država zachována byla, to jest, aby ono křiklavé bezpráví, které se po tolik desítiletí na slovanských národech páše, bylo na nedozírnou dobu uzákoněno.

Devíti milionům Němců dává vládní osnova 205, patnácti milionům Slovanů však toliko 230 mandátů. Dle vládního návrhu připadl by jeden mandát průměrně na 44.000 Němců, na 45.000 Vlachů, na 60.000 Slovinců, na 52.000 Jihoslovanů, na 60.000 Čechů, na 60.000 Rumunů, na 66.000 Poláků a na 108.000 Rusínů! Tak vypadá to *rovné* hlasovací právo páně Gautschovo ve skutečnosti! V zemích koruny české navrhuje se pro Čechy 70, pro Němce 48 mandátů. Ve Slezsku, kde žije 366.600 Slovanů vedle 296.000 Němců, má se dostati Němcům osmi, Slovanům však pouze pěti mandátů, na Moravě 1,727.000 Čechů sedmadvaceti, 675.000 Němců však sedmnácti mandátů! Toto zjevné a křiklavé nadržování Němcům docíleno upravením volebních okresů po příkladu pověstné volební geometrie Schmerlingovy.

Pro aktivní volební právo platí ustanovení: K volbě poslance oprávněna jest každá mužská osoba, jež se dožila 24 let života, má státní občanství rakouské, není z volebního práva vyloučena a v některé obci v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených nejméně jeden rok bydlí.

Návrhy vládní neuspokojily žádné strany, což u Slovanů jest úplně odůvodněno, neuspokojily ani Němců, kteří ve zpupnosti své se neostýchají křičeti, že by byli zkráceni, a žádají, aby se jim alespoň

patnáct mandátů přidalo. Nejrozhodnějšími odpůrci vládní předlohy jsou velkostatkáři, ježto se jí velkostatkářská kurie úplně zrušuje.

Čeští poslanci a sice mladočeští, agrární, národně sociální a radikální sestoupili se ihned po předložení vládní osnovy, aby se poradili, jak se mají zachovati. Dohody však dosaženo nebylo. Dr. Herold sdělil, že ve schůzi parlamentní komise mladočeského klubu byly přijaty tyto zásady: 1. Poslanci mladočeští trvají na všeobecném, rovném a přímém hlasovacím právu. 2. Vládní osnova těmto zásadám nevyhovuje. 3. Přes to přijímá se za základ dalšího jednání a ukládá se členům výboru, by zásadám shora uvedeným, zejmena pokud se týče spravedlivého rozdělení mandátů pro království, země a národnosti bylo vyhověno. 4. Poslanci čeští přičiní se všemožně, by rozšíření volebního práva na nezastoupené posud vrstvy podle zásady všeobecného, rovného a přímého volebního práva bylo uskutečněno.

Pak oznámil Dr. Herold, že parlamentní komise mladočeského klubu vypracovala a podala návrh: »Vůči událostem v Uhrách a hledíce k velkým změnám, jež v životě veřejném a v důsledcích bude míti případné provedení volební opravy, činí podepsaní tento návrh: Slavná sněmovno račiž se usnesti: Budiž zvolen 48 členný výbor a jemu nařízeno, aby v době pokud možno nejbližší vypracoval návrh na *revisi platných zákonů ústavních z roku 1867* a ve smyslu historických práv a skutečných potřeb království, zemí s ohledem na zákonodárství, pokud se týče na veřejnou správu.«

Jmenem agrárníků prohlásil posl. Prášek, že jeho strana bude se vší rozhodností a do krajnosti proti tomu bojovati, co Mladočeši upekli, a kdy by na to měla jíti s revolvery. Návrh na změnu ústavy prohlásil za skutek demonstrační. Posl. Baxa vyslovil se jmenem radikálů a posl. Klofáč jmenem národních sociálů, že není jejich úmyslem opravu mařiti.

Čeští agrárníci vydali k lidu manifest, v němž na vady Gautschovy reformy zevrubně upozorňují. Manifest končí slovy: »Pokládali jsme za svou povinnost vyložiti lidu českému svůj dojem o vládní předloze, vedeni jsme byli pocitem povinnosti upozorniti na vadný obsah její, sděliti mu, že nezvratně žádáme, by Slovanům bylo vráceno, co jim přináleží, totiž skutečná většina a rozhodující vliv na naše zákonodárství a konečně, že trváme na požadavku, by venkovské okresy co volební okresy byly samostatně se stejným počtem obyvatelstva utvořeny, jako volební okresy městské.«

Klub českých konservativních velkostatkářů podal bar. Gautschovi pamětní spis, v němž se nejprve poukazuje na veliký rozdíl mezi zeměmi, které všeobecné hlasovací právo již od delší doby mají, a Rakouskem, po případě na veliké národnostní a hospodářské různosti, jež se v Rakousku vyskytují. Pro tyto různosti se Rakousko nejméně ze všech evropských států hodí k centralistickým experimentům. Nový volební řád povede k sesílení radikalismu. Nemáli uniformita státních zřízení ke škodě zemí ještě nesnesitelnější poměry způsobiti, jest nutno současně s novotou oboru volebního práva rozšířiti kompetenci zemských sněmů v oněch sborech,

jež se síly státu nedotýkají. Jsou to především zákonodárství hospodářské a zákonodárství, jež se týká obecních, měšťanských a středních škol. Dále sluší také poukázati na nutnost konečného upravení jazykových poměrů buď vlastním zákonodárstvím jednotlivých zemí neb jejich správou. Konečně poukazuje se k nutnosti, aby zemské finance upraveny byly přikázáním zvláštních berních pramenů zemím, aby zemská správa byla zmodernisována a aby její náčelník byl zemskému sněmu odpovědén. V závěrku vyslovuje se náhled, že jest nutno připraviti se pod vládou všeobecného a rovného volebního práva jak v národním tak hospodářském ohledu na delší období radikalismu, za něhož by majetné třídy obyvatelstva dospěly k nejsmutnějším zkušenostem. Konservativní velkostatkáři nespatřují proti tomu žádné ochrany u vlády, když bude zvýšenou měrou na veřejném mínění a na politických stranách závislá.

Prvé čtení vládních předloh počalo se v poslanecké sněmovně dne 7. března, a k debatě dalo se zapsati přes dvě stě řečníků. Rozpravu zahájil ministr vnitra hr. Bylandt-Rheidt.

Němci uvítali jej hlomozem, aby mu ihned dali na jevo svou nespokojenost. Ministr pospíšil si, aby je usmířil. Pravil, že dosud nebylo nic nestálejšího než národní država. Nynější vládní osnova provádí však zásadu národního rozhraničení a znamená pokus upevniti národní državu zákonem. Ministr litoval, že 30.000 Němců Pražských nemohlo dostati zastoupení, o tom však se nezmínil, že 300.000 Čechů Vídeňských zůstalo tolikéž bez zastoupení. Vláda jest prý si úplně toho vědoma, že němectví v Rakousku náleží k nejsilnějším kulturním a stát zachovávajícím činitelům, jichž musí každá vláda dbáti. Požadavek jednoroční usedlosti snažil se ministr odůvodniti tím, že prý to vyhovuje »našim« potřebám, zejmena ve velkých průmyslových místech v zemích jazykově smíšených. Hřímavým hlasem vyčetl Fresl při těchto slovech ministrových vládě, že tímto ustanovením tisíce českých dělníků o volební právo připravila.

Zástupce ústavověrných velkostatkářů německých Grabmayer prohlásil se pro všeobecné a tajné hlasovací právo, nikoli však pro rovné, jež bezprávně zatlačuje politický vliv vzdělaných a majetných vrstev, dávajíc politickou moc téměř výhradně do rukou nemajetných, méně vzdělaných nebo nevzdělaných davů. Stěžoval si, že vláda zajišťuje Slovanům většinu, ač prý se Rakousko přece jen tehda udrží, budeli Němcům jich vůdčí postavení zachováno. Na konec se vyslovil, že prý Gautschova volební reforma jest mrtva a že se musí provesti reforma zcela jiného druhu.

Jmenem katolického středu vytýkal poslanec dr. Schlegel vládě, že nezákonný demonstrační průvod ze dne 28. listopadu měl na její osnovu patrný vliv. Při zavádění pronikavé opravy nesmí se bráti zřetel na zachování državy některých stran, nýbrž jedině na blaho a prospěch všech národů.

Slovinec Robič stěžoval si na zkrácení Slovinců ve Štyrsku a Korutanech, kde rozdělení volebních okresů zastiňuje dokonce pověstnou Schmerlingovu volební geometrii.

Na vyšší stanovisko pozdvihla se debata velice pozoruhodnou řečí předsedy polského kola hr. Dzieduszyckého, jenž ostře kritisoval důvody, které bar. Gautsche ke skoku do tmy přiměly. Appelloval na Mladočechy, aby se s největší rozhodností zastali státoprávního a autonomistického programu a aby volební opravu spojili se změnou ústavy. Pravil, že polský klub se vždy zasazoval o demokratickou opravu volebního řádu, kterouž jedině lze rozhárané poměry v parlamentě urovnati, arci jen o reformu takovou, která by nezpůsobila nového bezpráví a nevzbudila svrchované nevole v celých zemích. Ve vládní osnově jedná se s neněmeckými národy jako s méně cennými státními občany, ač prolévají svou krev za Rakousko právě tak jako Němci. Neněmec, který by s touto opravou souhlasil, podepsal by svůj vlastní ortel. Dokázav pak, že rozdělením okresů ve Slezsku, v Bukovině a v Haliči Poláci jsou nesmírně zkráceni, vyslovil se Dzieduszycki, že možno Gautschovu osnovu sice v parlamentě provesti, politicky že však jest nemožna. Nechtělali vláda býti vládou podporovanou sociálními demokraty, měla dbáti zvláštností jednotlivých zemí a nenadržovati Němcům způsobem ostatní národy pokořujícím. Bez rovného rozdělení mandátů zemím dle počtu hlav a bez spravedlivé změny ústavy nelze reformu provesti. Nebudeli jednací řád opraven, zvěční se v Rakousku nejšpatnější ústavní reforma, parlament s národnostmi na vzájem se potírajícími. Jest svrchovaný čas, aby autonomistické strany ještě v této sněmovně provedly změnu ústavy, neboť parlament, jejž ovládají sociální demokraté, nepřijme autonomistických návrhů nikdy. Autonomistické strany, které netrvají na spojitosti současného přijetí opravy volební a změny ústavy, uvalují na sebe těžkou odpovědnost. Řeč Dzieduszyckého přijata od Poláků, konservativních velkostatkářů a českých agrárníků a radikálů s demonstrativním potleskem.

Poslanec Kaftan pravil, že kdy by volební reforma byla sdělána dle zásad spravedlnosti, měli by Němci dostati o 42 mandáty méně, Slované pak o 45 mandátů více. Mladočeská strana opravy Gautschovy, byť i jí nebyla vhod, zhola neodmítne, ale bude se ve výboru domáhati jejího zlepšení.

Vůdce moravské národně-katolické strany dr. Koudela opřel se křiklavé nerovnosti »rovného« hlasovacího práva a protestoval proti tvrzení ministra Bylandt-Rheidta, že jenom Němci tento stát udržují. Přimluviv se za zavedení voleb poměrných prohlásil řečník, že vládu Gautschovu, od níž se nelze nadíti spravedlnosti, nutno potírati.

Český agrárník poslanec Staněk prohlásil jmenem své strany, že jest pro takovou opravu, která ustanovuje rovnocennost venkovských obcí s městy, a stěžoval si trpce, že venkovské okresy v Čechách jsou v osnově zkráceny. Řečník útočil ostře na Mladočechy, jež obviňoval, že s opravou projevili svůj souhlas.

Jmenem českých konservativních velkostatkářů promluvil posl. hr. Sylva-Taroucca. Ohradil se nejprve proti domněnce, jako by jeho strana, která se ani v otázce rozšíření volebního práva úzko-

prse nechovala, neměla zmužilosti k upřímnému projevu o volební reformě. Nikoli všeobecné rovné volební právo jest nejspravedlivější, nýbrž jedině všeobecné volební právo na základě zastoupení zájmového, pro něž v Rakousku vinou jeho vlád není dosud půdy. Velkou státní budovu nelze zřizovati na sypkém písku, nýbrž na pevných pilířích svobody a bezpečné existence, zaručené stavům výrobním, zejmena dělnictvu, od něhož rovněž lze zájem pro stát očekávati, budeli se ovšem tak jednati, jak toho dnes zasluhuje. Hověním radikálům vzbuzována soustavná nespokojenost a žádostivost a tím podkopávána státní autorita, nedělností i zdivočením parlamentu a odstrkováním dělných stran bez toho poškozená. O rovnosti a spravedlnosti neb zachování dějinného momentu a kulturního významu není v Gautschově předloze ani potuchy. Nerovnost tato jeví se v Čechách nejpříkřeji v rozvrhu volebních okresů venkovských. Národní rozpory objeví se i po provedení reformy, neboť sebe lepší oprava mine se svého cíle, nebylali dříve cesta urovnána k národnímu smíru, o nějž by se silná a svého cíle vědomá vláda měla především zasaditi. Bylo by logické, aby zároveň s volební opravou byla též provedena změna ústavy a aby říšské radě byly odňaty záležitosti, jimiž se národní citlivost rozdmychuje. Tím rozšířila by se samospráva a působnost zemských sněmů. Bylo by však také nutno říšské radě umožniti právomoc nad velmocenským postavením říše, nad rozvojem vojska a námořnictva i nad zahraničnou politikou.

Mluvčí německého levého křídla dr. Lemisch tvrdil, že Němcům patří dle jich významu dvě třetiny všech mandátů. Posl. dr. Pergelt dokazoval, že požadavek Němců býti prvním a rozhodujícím národem v Rakousku jest zcela oprávněn. Rovněž tak tvrdil poslanec dr. Menger, jenž vyzýval české poslance, aby Němcům hlasování pro reformu usnadnili svolením k rozmnožení počtu jejich mandátů. Jmenem Poláků ohlásil poslanec dr. Glabiński, že nebudou pro reformu hlasovati, nepřijdouli vláda a volební výbor jejich spravedlivému požadavku vstříc. Jako hr. Dzieduszycki vyzýval i tento řečník autonomistické strany, aby tohoto vhodného okamžiku užily ke změně ústavy a k rozšíření právomoci zemských sněmů. Černovický poslanec dr. Straucher žádal zvláštního postavení pro židy.

S velikou dychtivostí byla očekávána řeč vůdce sociálních demokratů dr. Adlera. Vítal reformu upřímně, třeba přáním sociální demokracie úplně nevyhovovala. Že reforma byla dána na jednací pořad, to prý jest následek mohutného lidového hnutí, a sociálně demokratické dělnictvo může se honositi, že jest toho hnutí nositelem. Pak ujímal se dr. Adler vřele Němců a pravil, že kdy by byla rozhodovala láska k německému lidu, byli by Němci lépe pochodili. Neprávem prý se Němcům vytýká, že jsou utlačovateli jiných národů. Dr. Adler prohlásil pak, že němečtí sociální demokraté jsou Němci a snad lepší než ostatní. O osudu německého národa rozhoduje prý především hmotný a kulturní rozvoj, a úkol německých sociálních demokratů jest, aby rozvoj ten byl zajištěn.

Hrabě Sternberg bavil zase sněmovnu dlouhou řečí, jejímž hlavním obsahem byly hrubozrnými vtipy kořeněné nadávky na vládu, na Mladočechy a sociální demokraty.

Ministerský předseda bar. Gautsch pokusil se vyvrátiti námitky proti jeho reformě uvedené. Pomáhal si žerty a vtipy, ale nepodařilo se mu oslabiti ani jediný z důvodů, jichž se stanoviska státoprávního, autonomistického a konservativního tolik bylo nahromaděno. Že svou volební »opravou« neodstraňuje veliké křivdy, které na neněmeckých národech byly spáchány, nedovedl omluviti a výslovně připustil, že Němcům se mají dostati opět nové výhody. Hájil se proti výtce, že se spojil se sociálními demokraty a že jeho předloha nese zjevné znamení sociálně-demokratického teroru, ale slova jeho nenalezla víry. Jeho ubezpečování, že mezi ním a sociálními demokraty není ani nejmenších styků, vzbudilo ve sněmovně dlouho trvající smích. Nápadně ostře vystoupil proti Polákům, jimž vyčetl, co Vídeňské vlády všechno pro Halič učinily, zapomínaje, že vlády ty činily jen svou povinnost, a staloli se pro Halič více, než pro jiné slovanské země, že bylo to těžkým proviněním na těchto zemích, jež by se mělo co nejrychleji odčiniti a že by se křivdy ty neměly ještě rozmnožovati takovouto volební reformou, jejíž stěžejním principem jest: Němcům co nejvíce nadržovati. Jeho polemika proti polským řečníkům způsobila mezi Poláky velké rozhořčení, a listy polské nazývají ji svrchovaně beztaktní. Proti změně ústavy vyslovil se co nejrozhodněji a zejmena se ohrazoval proti tomu, aby právomoc říšské rady ve věcech národnostních byla zemským sněmům přikázána, ježto prý by tím národnostní boj vzplanul na více místech. Baron Gautsch prohlásil výslovně, že *vládní předloha znamená organisované a bezpečné vytvoření ústavy*. Rovněž prohlásil, že vláda jest »ze srdce ochotna« všemožně vyhověti odůvodněným požadavkům Němců, co se týče rozmnožení jejich mandátů. Dále učinil ještě jiné prohlášení, jež má pro Němce nemenší cenu: ujišťoval, že oprava jest pro Němce s velikými výhodami spojena, že jejich národnostní država jest na všechny časy zákonem zabezpečena a že se také národnostním rozdělením volebních okresů přišlo jejich vřelému přání vstříc. Pro slovanské národy měl baron Gautsch jenom několik mrazivých slov. Nemoha vyvrátiti výtku, že počet mandátů jim reformou přiřknutých jest v křiklavém nepoměru k počtu mandátů německých, obmezil se na výmluvu, že prý národové ti nemají příčiny k nespokojenosti, ježto byl počet jejich mandátů přece jen rozmnožen a že žádná z národností nebude v nové sněmovně sama o sobě tvořiti většinu.

Poslanec dr. Ryba poukázal na četné temné stránky předlohy a uznal, že předloha jest v nejednom směru nerovná a tím i nespravedlivá, zejmena že se nerovné volební okresy tvořily s určitou tendencí Němcům prospěti a Slovany poškoditi. — Poslanec Klofáč nazval Gautschovu reformu »přešitým kabátem Schmerlingovým, který je plný děr.« Vytknuv sociálním demokratům jich protičeské vystupování od vydání Badenových jazykových výnosů, přimlouval se vřele za požadavek volebního práva žen. Jmenem

svých politických přátel ohlásil, kdy by vláda nesplnila alespoň brzy sliby, které mladočeským poslancům dala, a kdy by volební reformu činila závislou na jiných předlohách, zejmena na obmezení poslanecké immunity, že podle svého svědomí odpoví jediným slovem »ne« se všemi obstrukčními důsledky tohoto slova.

Až potud dospělo do dneška rokování; potrvá ještě několik dní.

V Praze, dne 15. března 1906.

Adolf Srb.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 15. března 1906.

Sjezd staročeské strany. — Krise v Uhersku. — Rusko. — Francie. — Konference v Algecirasu.

Národní strana (staročeská) dne 11. t. m. za hojného účastenství přívrženců svých konala sjezd, jenž se usnesl o revisi programu a o stanovisku ke Gautschově volební reformě.

Na prvním místě programu jest *české státní právo*. Strana prohlašuje, že při něm setrvává, ježto vyrostlo z dějin národa a jest v jeho vědomí hluboce zakotveno i když péče o neodkladné kulturní a hospodářské potřeby národa nutí zástupce jeho na půdě parlamentních zastoupení dočasně odkládati přímou akci k jeho vymahání. Ze státního práva kyne nejen samostatné zákonodárství, ale i vlastní a společná správa zemí koruny české, a dokud jí nebude dosaženo, jest třeba, aby země ty byly v radě koruny a ve všech centrálních úřadech náležitě zastoupeny. Zachování Rakouska v plné svrchovanosti a nezávislosti prohlašuje se za nutnost, a existenční oprávněnost říše vidí strana jen v plném šetření dějinných a národních práv zemí a národů v ní spojených. Přední povinnost svou vidí strana v domáhání se své zákonitosti. Co se týče opravy volebních řádů, žádá se pro sněm důkladná reforma, jež by počínala novou úpravou volebních okresů, zabezpečovala spravedlivé zastoupení všem společenským vrstvám a výrobním třídám (zejmena i těm, jež dosud z práva voliti jsou vyloučeny) a jež by konečně stejně měřila oběma národnostem. »Pokud pak se týče *zastupitelstva říše*,« praví se v programu, »žádáme, aby země a národy dosáhly v něm spravedlivého zastoupení, aby ono stalo se podkladem skutečných poměrů v říši. V té příčině reklamujeme *právo sněmů vysílati* do rady říšské zástupce království a zemí.«

V otázce šetření rovného práva žádá program; aby v krajích českých byl český jazyk panujícím jako v německých německý, a v úřadech pro smíšené kraje nebo pro celé země aby měly oba jazyky stejnou platnost. Pro školy menšinové žádají se pevná zákonná pravidla. Co do jazykové rovnoprávnosti žádá program u státních a v případě potřeby i samosprávných úředníků úplnou znalost jazyků zemských.

Dohodnutí s německými krajany přeje si strana na základě rovnoprávnosti a chce se přičiniti o upravení zemského zřízení k tomu cíli, aby bez porušení jednoty v zákonodárství a ve správě zástupci každé národnosti mohli se usnášeti o sobě zvláště v určitých záležitostech, které by se co nejpřesněji ve zřízení zemském vypočetly. Samosprávné zřízení prohlašuje program za vydatnou oporu proti centralisující správě státní a vyslovuje se pro rozvoj samosprávy na půdě trvajících útvarů. K vyznáním náboženským má se zachovávati šetrnost. O otázce vysokoškolské vyslovuje se program, že zřízení druhé české university na místě pro vysoké učení vhodném jest kulturní potřebou nikoli pouze českého národa, nýbrž i celého mocnářství. Politické strany české musejí býti stranami národními a musejí společně působiti k domáhání se cílů národních. V říšském zastupitelstvu hleděti jest k tomu, aby pro dosažení účelů národní strany získáni byli spojenci mezi stranami a aby proti stranám, které sledují účely nepřátelské národu našemu, autonomii zemské, neb existenci a nezávislosti říše, docíleno bylo mocného spojení stran k maření zhoubných směrů spůsobilého. Mandáty v zákonodárných sborech mají se svěřovati mužům nejen pro počestnost, nezištnost důvěry požívajícím, ale i pro obecné vzdělání své k zákonodárným pracem spůsobilým. V národohospodářské části žádá program obnovu výrobních vrstev národa a činnost k národohospodářskému povznesení českého lidu směřující. Co do vyrovnání rakousko-uherského oceňuje program sice jednotnost říše, ale neleká se hospodářské rozluky. Dopravní politika nechť dbá nutnosti rozvoje výrobních odvětví domácích a obrany proti sazebním opatřením jiných států.

V oboru zákonodárství sociálního žádá se nejprve zabezpečení zdravotní ochrany dělnictva a ochrany proti úrazům zevrubným rozčleněním dle povahy výrobních postupů, jejich technických pomůcek a zvláštních nebezpečí. Pracovní doba budiž upravena dle jednotlivých odvětví výrobních, dle míry námahy ukládané zaměstnáním, vyčerpávání síly a ohrožování zdraví. V této příčině vítá program vzmáhající se vědomí o sociálně-politických úkolech země, okresů a obcí.

Tento program byl jednomyslně schválen. Sjezd pojednal také o Gautschově reformě volebního řádu pro říškou radu a přijal tuto resoluci: »Sjezd strany národní prohlašuje nynější volební předlohu vládní se stanoviska rovnosti národů, se stanoviska státoprávního a autonomistického dle programu strany národní za naprosto nepřijatelnou.«

V Uhersku boj mezi korunou a většinou říšského sněmu skončil se prozatím vítězstvím koruny. Ku provedení tohoto kroku jmenován byl zvláštní královský komisař s neobmezenou plnomocí. Říšský sněm svolán na den 19. února, ale pouze k tomu účelu, aby vyslechl znění vlastnoručního královského listu, jímž se sněm rozpouští. Před početím schůze bylo celé okolí parlamentu obsazeno vojskem a v budově samé rozestavena policie. Po zahájení schůze přečetl místopředseda Rakovsky list, v němž generálmajor Nyiry své jmenování komisařem oznamuje a žádá, aby se dal ihned přečísti krá-

lovský list o rozpuštění sněmu. Královský komisař prohlásil v listě tom, že nebudeli tohoto nařízení uposlechnuto, užije své plné moci králem mu udělené. Na to promluvil místopředseda: »Dle § 3. z. zák. III. z r. 1848 vykonává Jeho Veličenstvo zákonitou moc ministerstvem dle zákona neodvislým. Každé nařízení jest jen tehdy platno, když na něm ministerský předseda jest podepsán. Každý projev svrchovaného práva byl dle ustáleného právního zvyku vždy na základě sdělení dočasného ministerského předsedy v sněmovně vyhlášen. Způsobem tímto učiněné sdělení bylo uspokojivou zárukou, že královský list, který byl podán ku sdělení a uveřejnění, zaručuje to, co se žádá od odpovědnosti ministrů. Nyní však zaslali se zřejmým a vědomím porušením tohoto právního zvyku podplukovník generálního štábu Julius Janoušek a major generálního štábu Ludvík Bartha jmenem královského komisaře Alexandra Nyiria předsedovi poslanecké sněmovny přípis se dvěma královskými listy, jimiž jednak jmenován jest Alexandr Nyiri královským komisařem s neobmezenou plnou mocí a jednak nařizuje se rozpuštění říšského sněmu. Bez vážného ohrození základních ústavních záruk jest nemožno přijmouti toto sdělení o vykonávání panovnického práva a předložiti je poslanecké sněmovně k projednání. Toto jednání mohlo by snadno vésti k bezohlednému zlehčování posvátné a nedotknutelné osoby Jeho Veličenstva. Předseda poslanecké sněmovny může učiniti pouze sdělení a ohlášení takového nejvyššího vlastnoručního listu, poněvadž již ve formě sdělení jest záruka toho, že ani posvátná a nedotknutelná osoba jeho Veličenstva, ani posvátnost ústavy nebudou ohroženy. Naše ústava nezná funkce královského komisaře jakožto ústavního činitele. Neobmezená plná moc je známkou absolutismu, který jest naší ústavou vyloučen, základní zásadou ústavnosti jest, že ani jediný orgán nemá neobmezené plné moci, a že sám královský majestát jest podroben obmezení ústavou. Nyiri jako generálmajor a oba jeho pomocníci, Julius Janoušek a Ludvík Bartha, nejednali na základě ministerské odpovědnosti, nýbrž postupovali jako plnitelé rozkazů, jichž se jim dostalo jako podřízeným vojenské kázni. Tito pánové nemohou také býti voláni k odpovědnosti u žádného řádného soudu. Není dovoleno činiti takové precedence, jimiž by se uplatňovaly v odporu s našimi zákony jakési vlivy, vybočující z rámce ministerské odpovědnosti. Aby to bylo zamezeno, žádám slavnou sněmovnu, aby zmocnila své předsednictvo, by dopisů zaslaných jemu nepříslušnými orgány, neotvíralo, ale pp. důstojníkům generálního štábu je vrátilo a dalo k disposici.«

Do schůze dostavil se honvédský plukovník Fabricius a v průvodu čtyř honvédů s nasazenými bodáky odebral se na předsednickou estrádu, vyňal císařský vlastnoruční list a předčítal jej. List byl v těchto slovech: »Moji věrní! Poněvadž koalované strany tvořící většinu říšského sněmu odepřely na základě nepřijatelného programu po opětné Naší výzvě na ně vznesené převzíti vládu bez porušení Našich zákonem zaručených královských práv, a ježto Jsme k žalosti Svého srdce nemohli očekávati od tohoto říšského sněmu činnost prospěšnou zájmům Naší země, prohlašujeme k návrhu Svého uher-

ského ministerstva říšský sněm svolaný na 15. února 1906 za rozpuštěný a vyhrazujeme Si brzké svolání nového říšského sněmu.«

Když plukovník za ohlušující vřavy královský list přečetl, vzdálil se z jednací síně. Zatím obsadila policie veškery vchody do sněmovny. Poslanci se vzdalovali, aniž došlo k vážnější příhodě. Policie vyklidila pak ostatní místnosti sněmovny a zapečetila je. Ve sněmovně magnátů královský list přečten a vzat na vědomí s resolucí, v níž se vyslovuje naděje, že stvrzené zákony uherské nebudou porušeny a že říšský sněm bude v zákonné době opět svolán. Koalice vydala k maďarskému národu manifest, v němž tvrdí, že ačkoli své požadavky na nejmenší míru snížila, koruna přece nepřijala její nabídky a úplnou kapitulaci koalice netoliko co se vojenského, ale i co se hospodářského programu týče žádala. Koalice vyzývá Maďary k vytrvalosti v rozhodném boji. Události tyto neměly v maďarském národě onoho ohlasu, jejž koalice patrně očekávala. Ministerský předseda zakročuje s největší rozhodností proti úřadům, které se řídí povelem koalice, jmenoval v čelných místech královské komisaře s dalekosáhlou plnou mocí, zakázal všechny veřejné schůze politické a oznámil, že opposiční agitaci bude všemi prostředky zamezovati. Také proti tisku vystoupil nad míru rázně a zakázal volný prodej časopisů po ulicích.

Baron Bánffy oznámil předsedovi koalice Košutovi, že z výkonného výboru koalice vystupuje.

Volby do ruské říšské dumy jsou carským úkazem ustanoveny na poslední dni měsíce dubna, duma pak svolána na 10. května. Jiný carský úkaz oznamuje ukončení zákonodárných prací o reorganisaci říšské rady a o změny týkající se sestavení dumy, ohlášené manifestem ze dne 30. října. Schůze dumy a říšské rady, která se od nynějška bude skládati ze členů, jichž polovici jmenuje císař a z nichž druhá polovice jest volena, budou svolávány a odročovány každoročně carskými úkazy. Duma i říšská rada mají stejné právo zákonodárné a stejnou iniciativu zákonodárnou, jakož i rovné právo k dotazům na ministry. Každá osnova zákona, dříve než předložena bude carskému schválení, musí býti povolena jak dumou, tak také říšskou radou. Osnovy zákona, jež odmítne jedna z těch dvou zákonodárných korporací, nesmějí býti předloženy carské sankci. Duma i říšská rada mají právo prohlásiti volbu některých svých členů za neplatnou. Současně s manifestem uveřejněny carské úkazy, které obsahují nové zákony o složení říšské rady a dumy. Členové říšské rady budou voleni na devět let a každá tři léta budou z třetiny obnovováni. Členové říšské rady musejí býti starší než 40 let a míti vysvědčení maturitní. Předseda říšské rady a jeho náměstek budou jmenováni císařem. Volení členové říšské rady dostanou pro dobu zasedání náhradu 25 rublů denně. Schůze říšské rady, jakož i dumy budou veřejné. Prostou většinou může se vysloviti skončení debaty. Ani říšská rada ani duma nemá práva přijímati deputace nebo prosebníky. Ministři mohou býti členy dumy a jsou potom oprávněni účastniti se hlasování. Zákony, na nichž se usnesly oba zákonodárné sbory, předloží se caru k schválení, potvrzeny

předsedou říšské rady. Členové obou institucí požívají po dobu zasedání osobní imunity.

Ve Francii odstoupilo dne 8. března ministerstvo *Rouvierovo*, jemuž se v poslední době dostalo opětně projevu nedůvěry většiny sněmovny. Nový kabinet sestaven takto: Sarrien (předsednictvo a spravedlnost), Clémenceau (nitro), Bourgeois (věci zahraničné), Etienne (vojenství), Thomson (námořnictví), Briand (vyučování a kultus), Doumerge (obchod), Barthon (veřejné práce), Ruau (zemědělství), Poincaré (finance), Leygues (osady). Kabinet sestává z 3 radikálů (Sarrien, Bourgeois a Ruau), dvou radikálních socialistů (Clémenceau a Doumerge), pěti republikánů z demokratické levice (Leygues, Barthon, Etienne, Thomson a Poincaré) a z jednoho socialisty (Briand). Umírněné a konservativní časopisy vyslovují se, že tento kabinet není schopen života, ježto Sarrien v něm soustředil politiky, kteří v základních názorech se různí.

Ve vládním prohlášení praví se, že se ministři dohodli o společném programu spojiti všechny republikány, aby zajistili klidný průběh všeobecných voleb, které se budou v květnu konati. Zákon o rozluce církve a státu bude se prováděti se vší rozhodností, avšak bude ho použito ve smyslu liberálním, a víra a svoboda náboženského přesvědčení bude hájena. Vláda nestrpí protimilitaristických vyzývavostí a neustane pečovati o sesílení národní obrany. Co se týče zahraničné politiky, hodlá vláda zejmena v těch otázkách, které se týkají postavení Francie v severní Africe, v politice předešlého kabinetu pokračovati. Sněmovna přijala 305 hlasy proti 197 jednací pořad vyslovující vládě důvěru.

Marocká konference v Algecirasu neměla dosud žádných výsledků. Dohoda docílena toliko ve věcech nepatrných, kdežto ve věcech hlavních, v otázce policie a banky, stojí Francie i Německo neústupně na svém stanovisku. *Adolf Srb.*

Knihy moravských autorů. Sv. 1. J. Uher: Kapitoly o lidech kočovných a jiná proza. Za 3 k. 60 h. Nákl. Lidové revue morav.-slezské v Mor. Ostravě.

Repertoir českých divadel. Čís. 137. Za bludičkou. Román mladého malíře. Lidová hra o šesti obrazech. Napsali Milan Fučík, L. Schmidt-Peauchez, L. Schmidt ml. Za 1 k. 40 h. Nákl. F. Šimáčka.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. XI. Seš. 3. Česká politika. Souborná práce vynikajících učenců a spisovatelů. Seš. za 48 h. Nákl. J. Laichtera.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 505.—508. Henrik Ibsen: Paní z námoří. Za 80 h. Čís. 509. Jakub Čisinski: Výbor básní. Za 20 h. Nakl. J. Otto.

Českému pravopisu snadno a rychle. Všem, kdo česky mluví, ale nesprávně píší, sepsal dr. Frant. Bačkovský. Druhé, rozmnožené a opravené vydání. Za 1 k. 20 h. Nakl. dr. Fr. Bačkovský v Praze.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá MUDr. Ladislav Haškovec. Čís. 66. Hudba barev. Studie medicinská i literární. Napsal doc. dr. Jindř. Chalupecký. Za 2 kor. Nákl. J. Otty v Praze.

Časové úvahy. Redaktor Ph. dr. Fr. Reyl. Roč. X. Čís. 3. a 4. Sociální význam svěcení neděle. Píše dr. Josef Samsour. Nákl. vlastním.

Z ceských mlýnů. Od K. Tůmy. Seš. 26.—27. Seš. za 30 h. Nakl. Jos. R. Vilímek.

Otázky a názory. Roč. V. Seš. 2.—5.: Moje království nebeské. Napsal P. Rosegger. Přeložil K. Veleminský. Sešit za 30 h. Nakl. J. Laichter.

Tři mušketýři ještě po deseti letech (Vikomt Bragelonne). Román Alex. Dumasa, přeložil dr. V. Sterzinger. S illustracemi. Díl IV. Sešit 71.—73. Sešit po 25 hal. Nakl. J. R. Vilímek.

Hrabě de Monte Christo. Napsal A. Dumas. Seš. 38.—42. Sešit po 30 h. Nakl. Al. Hynek v Praze.

Příhody a dobrodružství Cyrana z Bergeracu. Napsáli H. de Corsse a J. Jacquin. Seš. 17. a 18. Seš. za 25 h. Nákl. F. Šimáčka.

Emilie Flygare Carlénové romány a novely. Seš. 11. Noc na jezeře Bullarském. Přeložil B. Klika. Seš. za 20 h. Nákl. týmž.

Lutinov contra Juda. Za 20 h. Nákl. K. Dostála.

Svatba v Adamovských lesích. Literární obrana proti pp. J. Kvapilovi, F. V. Krejčímu, J. S. Macharovi, A. Sovovi a F. X. Šaldovi od Josefa Holého. Za 20 hal. Nakl. vlastním.

Stenografický protokol o anketě, pořádané obchodní a živnostenskou komorou v Praze dne 30. října 1905 o otázce zavedení průkazu způsobilosti pro živnosti obchodní (v užším smyslu). Nákl. obchod. a živnost. komory.

Přílohy k jednacím zprávám a protokolům o schůzích obchodní a živnostenské komory v Praze. R. 1905. Čís. 1.—9. Nákl. týmž.

Zpráva městského Musea Pražského o činnosti za rok 1905. Nákl. městského musea Pražského.

XXIII. výroční zpráva československé obchodní besedy v Praze. R. 1905. Nákl. Československ. obchod. besedy.

Výroční zpráva spolku Studentské kolleje českých vysokých škol Pražských za správní rok 1904—05. Nákl. spolku.

Pokladnice mládeže. Sbírka spisů pro mládež. Pořádá Ant. Mojžíš. Sv. 104.: Jak vzniká obraz. Vypravuje dr. Fr. X. Harlas. Za 1 kor. Nákl. Al. Hynka.

Matice mládeže. Seš. 5.: Gulliverovy cesty. II. Do Brobdénňaku. Za 20 hal. Nákl. F. Šimáčka.

Malý Čtenář. Nejlacinější obrázkový časopis pro českou mládež. Seš. 12. Seš. po 10 h. Nákl. Jos. R. Vilímka.

OBSAH.

Str.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k. 20 h.), 1881—1905 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 36. 1906. ČÍSLO 5.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Dějiny umění národa českého. Napsal Ferd. J. Lehner. S četnými původními illustracemi a barvotiskovými přílohami. Seš. 40. Za 70 hal. Nákl. České grafické společnosti Unie.

Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých. Vede Alois Jirásek. Díl XIV. (Severní Čechy. II.) Seš. 2. Za 1 k. 80 h. Nakl. J. Otto v Praze.

Souborné vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického. Sv. 55. Píseň o Vinetě od Jar. Vrchlického (1903—1904). Za 2 k. 60 h. Nakl. týž.

Hrdinné touhy. Básně Fr. Táborského. Nákladem Edvarda Leschingra v Praze.

Čeští spisovatelé XIX. století. Seš. 77.—80. Sebrané spisy Karla Hynka Máchy. Sešit po 24 hal. Nakl. J. Laichter.

Sebrané spisy Julia Zeyera. Seš. 221.—226. Vyšehrad. Nákl. České graf. spol. Unie.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Laciné vydání pro český lid. Díl III. V záři kalicha. Sešit 10.—13. Po 20 hal. Nakladatel F. Topič.

Sebrané spisy Ignáta Herrmanna. Seš. 36.—38. Tchán Kondelík a zeť Vejvara. Sešit za 32 h. Nakl. týž.

Přeháňky. Povídky z dívčího světa. Napsala T. Fischerová. Za 1 k. 60 h. Nákladem Edvarda Leschingra v Praze.

Eutemenova vása. Tragedie o jednom jednání. Napsal Josef Šimánek. Za 1 k. 60 h. Nákl. Ladislava Grunda na Král. Vinohradech.

Slovník staročeský. Napsal Jan Gebauer. Vydávají Čes. akademie a Česk. graf. spol. Unie. Seš. 13. Za 4 k. Nákl. Unie v Praze.

Latinsko-český slovník. K potřebě československých gymnasií sestavil dr. Josef M. Pražák. Seš. 6. (C—Cenaleum.) Nákl. téže.

Album F. Kupky. Vychází péčí J. Hájka. Seš. 1. (Cesta ticha. Blázni. Tanec.) Jednotlivý seš. po 2 k. 50 h., při závazném odebrání celého díla po 1 k. 50 h. Nakl. J. Levý v Čáslavi.

Na Novou Zemi. Čity z polární cesty A. A. Borisova. Nákl. F. Topiče.

Výbor z literatury české. Za čítanku pro vyšší třídy škol středních upravil dr. Jan V. Novák. Díl I. Doba staročeská. Za 2 k. 50 h. Nákl. Unie v Praze.

O životě a činnosti Františka Schwarze. K jeho čtyřicetiletému úřednickému jubileu napsal Karel Jonáš. Nakl. okresního zastupitelstva plzeňského.

Masky Národního divadla 1883—1900. Perem kreslí Fr. Ad. Šubert. Díl III. Karel Šimanovský. Za 50 h. Nákl. Družstva Máje v Praze.

Jubilejní spis. Čtyřicet roků činnosti okresního zastupitelstva plzeňského. 1865—1905. Sep al Fr. Schwarz. S četnými vyobrazeními. Nákl. okres. zastupitelstva v Plzni.

Naše ptactvo. Stručné popsání všech důležitějších druhů v Čechách, Moravě a Slezsku se vyskytujících. Sestavil K. Křivý. S 200 vyobrazeními na 12 tabelích dle akvarellů Vojtěcha Kulla. Nakl. J. Lorenz v Třebíči.

Slavische Literaturgeschichte. Von dr. J. Karásek. I.—II. G. J. Göschen'sche Verlagshandlung, Leipzig 1906.

Pivovarské kapitoly a feuill'etony. Napsal Otakar Zachar. S kresbami Mikoláše Alše a Adolfa Kašpara. Nákl. vlastním.

Člověk a jeho dílo. Úvod do anthropogeografie od A. J. a F. D. Herbertsonových. Přeložil dr. Stanislav Nikolau. Za 2 k. 40 h. Nákladem J. Otty v Praze.

Válka rusko-japonská slovem i obrazem. Seš. 50. Seš. po 30 h. Nákladem Unie v Praze.

Domácí vševěd. Illustrovaný slovník vědomostí ze všech oborů domácího hospodářství. Seš. 12. (Falšování — Garderoba). Sešit za 50 h. Nakl. F. Šimáček.

Brehmův Život zvířat. Seš. 127.—128. Díl II. Ptáci. Díl III. Plazi, obojživelníci a ryby. Znovu přehlížel a upravil prof. B. Bauše. Sešit po 80 h. Nakl. J. Otto v Praze.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 511.—514. Vincenc Zahradník: Bajky i básně. S úvodem vydal Ferdinand Strejček. Za 80 h. Nakl. týž.

Knihovna českých klassiků belletristů. Díl I. Seš. 1. Fr. Jar. Rubeš. Seš. za 30 h. Nakl. B. Kočí v Praze.

R. 1906. ČÍS. 5.

OSVĚTA

České učení korunního prince
arciknížete Rudolfa (1875—1877).

Rozpomínky

Hermenegilda Jirečka.

(Dokončení.)

Dne 16. února 1876 následovala hodina, jak jsem si zaznamenal, velmi zajímavá. Ráno jsem byl u generálmajora Latoura podat spisy mého bratra: Rukověť a Slavatu. Princ je měl již na stole, když jsem odpoledne přišel, i uložil mi děkovati bratrovi od něho. Musel jsem vyložiti obsah obojího díla. Přišla řeč na české šlechtice, že za minulých století veliké cesty konali a v úřadech vynikající místa zaujímali. Četl jsem z cestopisu Vratislavova o Turcích v Budíně. Stala se zmínka o nově tehda vyšlém díle mého bratrovce Jos. Konstantina o Bulharsku, a princ žádal, abych spis ten přinesl v nejbližší hodině s sebou. »Velmi mnoho mluvil sám a dobře.«

Dne 28. března 1876 četl princ ze starých letopisů českých volbu Ferdinanda I. za krále i pozoroval, že z rodů těch, co dali k volbě volence, jen ještě Šternberkové kvetou. Z Čenského mluvnice četl vojenská pravidla arciknížete Karla, asi 20 kusů, i rozuměl dobře.

Dne 11. dubna 1876 (v úterý velikonoční) předčítal jsem evangelium toho dne i vykládal církevní názvy celého roku. Princ sobě při tom vzpomenul, že mu arcibiskup Pražský poslal list biskupský o blahoslavené Anežce. Sám od sebe tázal se, byloli jakého zvláštního práva v Čechách kromě církevního a německého? Já, že ovšem, základní právo zemské že bylo slovanské, z něhož památka pozůstala na př. v tak zvaném vladařství některých panských rodů: Vladař domu Rožmberského, vladař domu Hradeckého, Lichtensteinského. »Regierer des Hauses?« opáčil princ i přisvědčil, že to nebyly fideikomisy dle práva římského, nýbrž že to byla společenstva rodů a rodových statků.

Na to jsem v následující hodině přinesl svůj spis »Slovanské právo.« Princ se ptal, zdali mně lehčeji psáti po česku či po německu?

Následovaly hodiny ještě až do 6. června 1876, načež nastala přestávka až do 20. září téhož roku. V ten čas konal princ cestu po Čechách.

Dne 20. září měli jsme sice znova hodinu, ale pokračovali jsme jen do 5. října, ježto JVst. dne 15. října na delší pobyt odebral se do Uher.

Připomenul jsem, že v hodinách přinášel jsem JVsti německá napsání, aby je písemně přede mnou překládal do češtiny. Jakého rázu napsání tato byla, tomu na ukázku podávám z 34 článků tyto kusy:

»Říše rakouská, jak prostý pohled na mapu ukazuje, má přirozené opory jednak na Tyrolsku a Sedmihradsku, jednak na Čechách a na Přímoří.«

»Ve středověku nacházely se v Čechách, v Uhrách a v Srbsku stráže pohraničné; v Čechách sluli Chodové, v Uhrách Örök, v Srbsku Krajištniky.«

»Dnešní Hercegovina slula druhdy Záchlumí. R. 1441 vyprosil si tehdejší vládce Záchlumský od císaře Bedřicha IV. titul vévody (herceg) i psal se strážcem hrobu sv. Savy. Odtud jmeno ‚Hercegovina svetoga Savy'.«

»Nejpřirozenější spojení naší říše s Cařihradem vykonalo by se železnou drahou přes Srbsko, podle staré obchodní cesty do Byzance.«

»V Čechách vytvoří se tuším vnitrná okružní dráha podle hranic.«

»Skutkové Alexandra Velkého záhy ve středověku opěvány jsou; i česká literatura má svou Alexandreidu z konce XIII. století.«

»Jan Hus uvedl do literatury živoucí řeč lidu.«

»První tištěná česká kniha byla kronika Trojanská z r. 1468.«

»Nejoblíbenějším čtením českému lidu byla kronika Hájkova, připsaná králi Ferdinandovi I.«

»Jednota českých bratří zůstavila překrásnou památku českého jazyka vydáním bible Kralické.«

* * *

Roku 1877 šlo vyučování svým během dále, ale hodina vyplňována více již rozhovorem nežli čtením a překládáním.

Líbilo se princovi vypsání Bosny, i překlad Tennysonovy básně »Královna máje« (z Osvěty). Četl jsem o životu při dvoře dávných knížat českých (ze Slovanského práva), z Gollovy Anthologie české lyriky, z Malého Vlasteneckého slovníka historického, kterýžto spis, jelikož poučlivý, oblíbil si princ pro svou bibliothéku. Z Anthologie Jos. Jirečka četl Polákovu »Italii.« Líbil se mu začátek českého překladu Iliady, ale pravil, že Ilias je poněkud dlouho-

chvilná; jemu že jsou milejší Nibelungy. Ukázal jsem obraz Poutnického domu českého v Římě, milostivou péčí císaře Ferdinanda obnoveného, podobiznu Zrinského s hlaholskou listinou a s podpisem Szigetského hrdiny, Krahlovy znaky jednotlivých rakouských zemí a Obrazy císařských hradů a zámků, při čemž vida také obraz Gödöllovského zámku, sám se chopil tužky a před mýma očima kreslil týž zámek se zahradní strany.

Pamatoval jsem si dobře, že princ v hodinách toho roku býval velmi hovorný, že dobře mluvil a mnoho, že velmi hbitě hovořil po celý čas. Také bylo pozorovati, že v měsíci lednu a květnu byl poněkud zemdlený, tichý a jako zesmutnělý, ale že se z toho vždy zase probral.

Hodiny následovaly až do 25. května v císařském zámku v městě, dne 1. června pak v Schönbrunně. Avšak již dne 7. června přišlo návěští, že až do dalšího ustanovení hodiny minou. Při tom se začalo proslýchati, že vyučování u JVsti *vůbec* bude skončeno, jakož se i skutečně stalo.

V sobotu, dne 9. června 1877 byl jsem o třech hodinách odpoledne v úřadě volán k ministrovi. V komnatě před kabinetem ministrovým pošeptal mi presidiální sekretář, nynější ministrpresident, baron Gautsch, že mi JVeličenstvo udělilo řád železné koruny. To byl také předmět sdělení ministrova. Téhož dne byl jsem na $7^1/_2$ hodinu večer volán do Schönbrunnu, ale stala se mýlka v telegramu; dán byl do Schlossgasse místo do Schlüsselgasse. Na to v neděli přišel druhý telegram, abych se do Schönbrunnu dostavil nazejtří, v pondělí ráno o $^1/_2$7. hod. Ale ještě toho nebylo dosti: Po půlnoci přišel dvorský žandarm s novým telegramem, že se mám dostaviti již o $^1/_4$ na 7 ráno; kočár dvorský že pro mne přijede. A tak se i stalo.

Nikdy v celém svém živobytí nebral jsem tak časně frak na sebe, jako dne 11. června 1877. Bylo $^1/_2$5., když jsem za nejkrásnějšího jitra v otevřeném dvorském kočáře s hessenskými, v Praze dobře známými isabellami jel do Schönbrunnu. Strážníci po ulicích jaksi udiveně salutovali.

Přijev do zámku, stavil jsem se především u pana generálmajora, jenž mne přivítal slovy: »Učení je skončeno. Korunní princ jest se svými studiemi hotov. Teď pojedeme do Mnichova, pak do Ischlu, nato bude ještě zkouška z námořnictví. Děkuji vám za všecko vaše vynasnažení i doufám, že i budoucně budeme dobří přátelé. A teď se představte princovi.«

Co mne tu čekalo? Netrvalo dlouho, a princ v obleku loveckém, s přívětivou tváří objevil se v saloně a podal mi pouzdro, řka: »Císař pán vám udělil řád železné koruny.« Dále pak doložil: »Já vám děkuju. Odpusťte, že jsem vás dal volat v takovou hodinu. Jedu právě na hon. Pak pojedu do München, do Ischlu a zase do Vídně. Budu dělat zkoušku u Yolly (admirála, z námořnictví). Potom půjdu do Poly, Fiume, Gödöllö a pak nebude-li vojna, na velikou cestu (t. j. do Egypta a do Palestiny). Kam vy půjdete? Co dělá Gindely?« — Já, že v srpnu a září bude v Dráž-

ďanech, v archivu. — »Což ještě není hotov? On jest náš první historik, ne takový jako Horvat. A váš bratr?« — Já, že půjde do Krkonoš, ke Trutnovu a Polici. »Ah tam je krásně! Já tam byl také, ve Freiheit.« Bylo na princi vidět opravdovou radost, s jakou se těšil na milou zábavu i také snad na budoucí svobodu od učení.

Když jsem odcházel, poukázal mi komorník na stolek u okna, kde se v zásuvce nacházel honorár až do konce roku vykázaný, honorár nad míru skvělý, právě císařský. Kvitance zněla na celé druhé půlletí, neboť dle původního císařského ustanovení mělo učení trvati plny tři roky, do konce 1877.

Dne 12. června ohlašovala Wiener Zeitung, že Jeho Veličenstvo nejv. vlastnoručním psaním ze dne 8. června ráčilo mně uděliti za výtečné, při vyučování korunního princе vykonané služby řád železné koruny III. třídy. V děkovací mé audienci dne 18. června doložilo J. Veličenstvo, že při udělení měl i ostatní mé zásluhy na mysli.

V červenci došla mne na památku fotografická podobizna princova s vlastnoručním podpisem. Závěrečnou relaci o celém vyučování odeslal jsem dne 5. července 1877 do Ischlu.

Celé vyučování zahrnovalo effektivně 60 hodin (r. 1875: 22, 1876: 23 a 1877: 15). Relaci uzavřel jsem konstatováním, že JCVst. jest s to české texty — knihy i spisy a akta — bez nesnází čísti a jim rozuměti, ústná oslovení dobře chápati a ihned také příslušnou odpověď dáti, výslovnost že je při čtení nahlas i při mluvení stejně dobrá a že co JVst. pronese, tomu od každého česky znajícího dobře bude rozuměno. I ve psaní že se JVst. dosti vyzná. JVst. za svého pobytu v Čechách že měl hojně příležitosti, aby česky mluvil, čímž znalost té řeči osvědčil. Že pak JVst. i po delších, až i čtvrtletních přestávkách lehko po česku se vyjadřoval, to že dává záruku, že tu řeč ani na budoucno nezapomene, čímž bohdá vyhověno Nejv. přání z počátku vyslovenému.

Tato relace jakož i písemná cvičení v hodinách odevzdána jsou tuším tajnému i státnímu archivu.

* * *

K tomuto nástinu o vyučování českém připojujeme zde některé náčrtky, osvětlující soukromý život a duchovní náladu nezapomenutelného vznešeného pána.

Nejprve něco o jeho cestách po Čechách.

První velkou cestu po Čechách a po Moravě konal princ r. 1871, ve 13. roce věku svého, všude jsa vítán s upřímným nadšením. Z té doby utkvěl jemu v paměti a v rozpomínce hrad Karlštein, jenž byl toho času právě obnovován. Ministr Herbst pravil prý, že nejlepší ozdobou staroslavného památného hradu toho byl by — břečtan. Dobře se princ pamatoval na Říp, že to

»hora o sobě jako zvon.« Z jižních Čech zůstaly mu v paměti hrad Rožmberk, klášter Vyšebrodský, kde prý staří Rožmberkové sedí kolem stolu, zříceniny hradu Vítkovců a j.

Roku 1876, když mezi dnem 6. června a 20. září učení bylo staveno, konal princ druhou cestu po Čechách, hlavně aby navštívil bojiště z r. 1866. Sám pravil, že mnoho česky mluvil, zvláště na vesnicích, chodě po bojišti. Hroby prý jsou, kde české pluky stály; jinak že již není stopy po spoustách. Při návratu že se zdržel půl hodiny za deště a za veliké bouřky v Praze.

V druhé polovici měsíce března 1877 byl princ v Třeboni na honbách u knížat Schwarzenberských. Krajina prý pěkná, lesy borové, pole všude zelená. Třeboňský zámek že je starý, ale ne právě pěkný. Mladý kníže že dobře mluví česky, starý pán méně. Mladý že ustavičně honí. Divno bylo princovi, že tam všecko české. Sám měl příležitost mnoho mluviti po česku, což mu, jak generál Latour dne 11. dubna dosvědčil, dobře šlo. Myslivecký personál že je vesměs český. Loven byl také rybník kde bylo ryb mnoho a všelijakých. Byl prý tam také zpěvák, který sám písně skládal a při houslích a dudách zpíval. Princ navštívil také i slavný archiv, kde mu archivář ukázal list Schwarzenberský na knížetství, též i list Prokopa Velkého. Také i na velikou sbírku zvířat v Ohradě u Hluboké princ se pamatoval.

Co se týče češtiny, princ dobře věděl, že císař František česky uměl. O arciknížeti Františkovi Karlovi sám potvrzoval, že »dědeček« mluvil jak uhersky tak česky. Zajímalo jej, co jsem doložil, že císař František ve Francii s generálem Kučerou mluvil po česku, aby nikdo nerozuměl, co se mluví. Císař Josef že měl za učitele Pohla, který na neštěstí sám mnoho neuměl, ano dělal slova zcela nepřirozená, bizarní, tak že u císaře vznikla z toho asi nelibost k češtině. Také jsem připomenul dle staré písně, že pruský král Bedřich v bitvě u Kolína k sedlákům okolo něho při bitvě stojícím řekl: »Gukaj, gukaj, sedláci, jak vaše královna vyhrává.« Velice prince zajímaly staré noviny z r. 1790, kde četl o arciknížeti Františkovi, potomním císaři, že jej císař Leopold zasvěcoval do státních prací »ve svém tajném pokoji.« Jedenkráte ptal se princ, můželi se po česku o všem psáti, stačíli čeština ke všemu? Zdaliž já nebo můj bratr při spisování nepřicházíme do nesnází? Když jsem jednou do hodiny přinesl několik českých překladů děl Shakespearových, pochyboval, že by se z angličiny tak dobře mohlo překládati do češtiny, spíše do němčiny, ježto mezi angličinou a němčinou jest poměr asi takový, jako mezi frančtinou a vlaštinou. Odtušil jsem, že ovšem bližší jest němčina k angličině a i duch příbuznější, ale obratnému znalci že to dokonce nevadí; na česko že Shakespeara snáze snad přeložiti než na uhersko. »Oh ano! Uherština stojí v Evropě o sobě,« poznamenal princ i ptal se dále, zdaliž také Göthe, Schiller, Grillparzer jsou přeloženi do češtiny? Při úmrtí Palackého vyslovil se, že to byl »velký muž a slavný historik.«

Z dějin českých dobře věděl, že králové Otakar II., Jan a Ludvík zahynuli na bojišti. Otakara sám po dvakráte označil jako reka, jako osobnost vůbec poetickou.

Byla řeč o tom, že je v Čechách mnoho továren. Doložil jsem, že přibývá továren rolnických, cukrovarů, lihovarů, sladoven, pivovarů. Chválil si pivo v Čechách, v Praze pil prý probstbier (?), ale přece že lépe chutná Schwechatské. České víno nezamlouvalo se mu; není prý dobré. V Roudnici Mělnické pil, ale nechutnalo mu. K mé připomínce, že kníže Josef z Lobkovic pečuje o vinohrady jako druhdy císař Karel IV., vyslovil pochybnost, že by se v Čechách vínu dařilo; jsou prý tuze na sever.

Zajímalo mne velmi princovo vypravování o zámku Bechyňském, sídle knížete Paara. Mluvilo se při hodině dne 13. dubna 1877, tedy po návratu princovu z Třeboně, o Bílé paní a o Rübezalovi. V Třeboni vypravovali mu o Bílé paní jako o něčem prý zcela jistém. V císařském zámku ve Vídni také prý se ukazuje. Pravil jsem, že to pověst toliko v Čechách a v bavorském lidu známá; že to dědictví ještě z doby pohanské, mythus o Perahtě (Perchtě, Bertě). Na to princ: »Já bych rád do Bechyn (na Bechyň) ke knížeti Paarovi. Tam prý každou noc slyší se hlomoz okolo zámku, jako by vůz jel, koně dupali, kola vrzala. Starý kníže dal hledat, a přišli prý na kostlivce. Ale hned tu noc potom zase bylo jako před tím. I ptal se princ, věřímli v duchy a strašidla? Já, že to bezpečně buď šalba nebo přelud; ve velikých, starých, málo obývaných budovách že takovéto pověry snadno se vytvořují; také lidé sami že se rádi straší.

* * *

Korunní princ, ač byl ještě dosti mlád, dával na jevo velikou bystrost rozumu a veliký zájem o věci a otázky mnohostranné.

Maje v ruce anthologii mého bratra pro gymnasia, divil se, že tam nic není od bratra. Proč prý? Řekl jsem, že by sběrateli neslušno bylo uváděti do takové sbírky své vlastní články. Po chvilce porozuměl, ale dodal: »A když by byly dobry?«

Slyše, že náš Erben jako básník čerpal z poesie národní, doložil bez odkladu: »A to je ta pravá poesie!«

Balládu »Jan za chrta dán« znal již z prvějšího učení; tázal se, zdali cosi takového stalo se skutečně? Já, že to pověst v lidu živoucí a na kolika stranách lokalisovaná; v ní že vyjádřena útrapa zlého svědomí.

Ptal se jednou, bylli jsem vojákem? Vysvětlil jsem mu, že za mých studií každý dobrý student tím samým byl vojny prost. Dlouho tomu nemohl uvěřiti.

Jednou byla řeč o purismu a o cizích slovech. Připomněl jsem, že purismus v češtině poněkud ustupuje. Princ: »Ale chemii se říká lučba.« Já, že ne výhradně; a on: »To dobře!«

Nové míry a váhy metrické velice prince zajímaly. Pravil sice: »Já se do toho nemohu vpravit,« ale přisvědčil živě, že to nepřístojné, aby každá krajina, ba každé město mělo jiné a jiné míry, jak to prý namnoze v Uhrách. »To nedobré.«

Kdysi zmínil se princ o ministrovi Schmerlingovi, co prý to má na ruce, že nosí prst jeden v černém pouzdérku schovaný? Já, že příčiny nevím; věděl jsem však, že ministr rád nosil uniformu Pražských granátníků a že v Theresianum jakožto kurátor hleděl na to, aby chovanci vypadali hezky po vojensku. A princ: »Jen aby se učili!«

»Že němečtí studenti nejsou všichni patrioté,« pravil při jedné příležitosti, »to by nebylo tak vážné, ale že se neučí, to hůře!«

Známost němčiny že každému vzdělanému užitečna a důležita, ale aby se jí každý učil dobrovolně, ne z donucení. »Tak to dobře!« doložil k mým o to slovům.

Když jsem jednou propověděl, že ministr hrabě Leo Thun ke službě ve věcech církevních povolával vyšší duchovní, aby postoupíce na vysoká místa v církvi, dobře se znali ve věcech služby, doložil: »To bylo velmi rozumné.« Jmenoval jsem Simora (arcibiskupa Střehomského), Peitlera (biskupa Vácovského), Gollmayera (arcibiskupa Gorického), Kutschkera (arcibiskupa Vídeňského).

Vícekráte ptal se princ, jak se v ministeriích pracuje? Zda ministr všecko čte? Musíli sám také mnoho psáti? Při tom se vyjádřil, že práce úřední je snad dlouhochvilná. Pravil jsem, že u ministerii nikoli. Jedna věc se vyřídí a již zase druhá jiného rázu se objeví, rozmanitost při tak živém organismu že jest nad míru veliká. Ministr kultu a vyučování že má až i po vesnicích své podřízené, faráře neb učitele, a že v padesátých letech byly mu podřízeny také i celé Uhry se Sedmihradskem, Charvátsko i Lombardo-Benátsko, tak že se v ministeriu vyřizovaly věci z Milána a z Černovic, ze Sibíně a ze Chbu, z Kotora i z Krakova.

Také se ptal, jak se pracuje pro císaře pána? Já, že přednešení o věcech civilních jdou cestou kabinetní kanceláře a JVel. že, jak pozorovati, čte i přednesení celá, nežli rozhodne a podepíše. Z ministeria kultu a vyučování že z ročních 20 000 exhibit pravidelně přijde asi 1000 do kabinetní kanceláře.

Rozumí se samo sebou, že princ, horlivě zaujatý učením, oduševněn byl vědomím svého vysokého povolání a že mu blaho říše a národů v ní spojených šlo nade všecko. Vřelý patriotismus byl základním znakem všeho jeho smýšlení a cítění. Vše, co směřovalo k zájmům celé a celistvé říše, nacházelo ohlasu v srdci i pochvaly v duchu jeho. Z té příčiny vysoce si vážil historických spisů barona Helferta. po kterých se často poptával. Znal veliké dílo Teuffenbachovo: Historie rakouská ve svědectvích. Těšil se z vypsání konkursu na dějepis rakouského práva od ministeria r. 1877 vyhlášeného. Rád slyšel konečně, že se zanáším histo-

ickým atlasem rakouské říše a schvaloval živě, že atlas ten má na zřeteli monarchii v celitosti její, tedy i se zeměmi uherské koruny, při čemž s politováním poznamenal, že v Německu vycházejí mapy, kde země starorakouské přičísleny jsou prostě k Německu.

* * *

Po vícekráte pronášel princ také i úsudky o velice vážných otázkách politických a dotazoval se po věcech rozhodnou důležitost pro říši majících, domácích i zahraničných. Taková vyjádření považoval ovšem za věc osobní důvěry. — Mínění přímé a rozhodně pronesené bylo mu milejší než slova vyhýbavá nebo neurčitá, byť se i sám nesrovnával s tím, co se proneslo. Také říkal, že příroda jest nejpravdivější; co ona skytá a hlásá, tomu že se musí věřiti, to že jest pravda.

Paměť princ měl znamenitou, zvláště co do osobností. Roku 1876 vypravoval, že byl v zemském museu Pražském (patrně r. 1871) a že mu v paměti utkvělo jmeno Fričovo, jen že prý se psal Fritsch (což sice byla patrná mýlka s Vídeňským přírodnikem Fritschem). O Třeboňském archiváři (Wagnerovi?) věděl: »To ten, co tak mnoho mluvil,« a o Třeboňském měšťanostovi (Fidlerovi), že při představení měl na sobě čamaru. Také i správce přírodních sbírek v Ohradě u Hluboké zůstal mu v paměti, že byl tak tlustý (Špatný?).

Rozkoš loveckou princ záhy začal pěstovati. Hned v lednu r. 1875, kdež hodina byla přeměněna, pravil: »Přeměnili jsme hodinu; jedu zejtra na hon.«

Dne 30. března 1875 minula hodina, ježto princ ráno dělal zkoušku z nauk vojenských a odpoledne šlo se na sluky, načež byla večer hostina u císaře pána. »Zastřelil jsem jich — sluk — deset.« — Dne 13. dubna téhož roku pochlubil se princ, že zastřelil v Pratru dva divoké holuby barvy šedé: »Dám si je připravit k jídlu; jsou velmi chutny.« Při tom doložil, že je střelil z anglické ručnice, která se nabíjí od zadu malou kuličkou a při výstřelu nedělá hluku, i doložil: »To by tak bylo něco pro wildschütze.« — Koncem dubna 1875 byl na tetřevích a zastřelil dva; počátkem května byl celý týden ve Štyrsku, kde u Neuberku a Kapellen, na rozhraní Dolních Rakous a Štyrska, zastřelil tetřevů čtrnácte.

R. 1876 počátkem května byl zase na tetřevích a vzpomínal si, že »dědeček,« arcikníže František Karel, ještě před nemnohými lety v zimě, hodinu cesty od Vídně, zastřelil vlka, z Uher tam přiběhlého, kterého že má nyní vycpaného ve svém kabinetu. V říjnu téhož roku vypravoval o zlém nečase při honbách v Neuberku.

V lednu 1877 byla řeč o honbách v Čechách. Princ chválil bohatství zvěře v zemi té a tamní honby. Smál se při tom, že Pražský arcibiskup měl právo loviti v lesích královských a arcibiskup Olomúcký že sám rád loví, ač kněžím zapověděno jest

honiti a zvěř střílеti. Dne 16. února sděloval s velikou chutí, že v měsíci březnu pojede ke knížeti Schwarzenberkovi do Třeboně na »tetřevy.« Mnoho pak vypravoval o návštěvě té a chlubil se, že hned prvního dne večer střelil »raklíčka« v Borkovicích.

Od 13. dubna do 11. května 1877 meškal princ v Neuberku a těšil se, že s neděle pojede do Eisenerzu na kamzíky.

Zajímal jej list císaře Maxa II. k jegrmistrovi v Praze i četl jej nahlas, kdežto já jsem zase četl »instrukci pro jegrmistra« z r. 1599.

* * *

O duchovní bystrosti princově svědectví vydávají četná *vtipná* vyjádření jeho. Zaznamenávám tuto některá z nich, která pronesl mezi vyučováním.

Mluvilo se jednou o malbě a o umělcích; i ptal se, jak by se po česku řeklo »stilleben?« Já, že »klidné předměty« a on hbitě na to: »Ano, dlouhochvilné.« Po druhé ptal se, viděl-li jsem obrazy jistého malíře? Já, že by měl malovati na porcelán. A princ: »Ano, na porcelán a pak to zahodit i s porcelánem.«

Čta jednou mezi spisovateli českých učebnic jmeno Cimrhanzl, zasmál se chutě, a když jsem doložil, že i náš ministr nezdržel se smíchu, pravil: »A což jmeno Stremayr?«

Věděl, že se Čechům smějí, že mají ploské nosy, i řekl: »A já mám také takový« a položil dlaň na nos.

Jednoho dne, po hostině dvorské, ptal jsem se, co to za hodnostáře u dvora: Oberststabelmeister? — »Nosí hůl a bere peníze,« zněla odpověď.

Byl kdysi na výstavě školních věcí ve Vídni, kdež byla i školní zahrádka. »Tam si jistě direktor bude sázet špargle!«

Princ věděl, co se vypravuje o císaři Františkovi při jeho návštěvě haličského města Brodů, ponejvíce židovského; pravil prý: »Nyní teprve vím, proč se jmenuji také král Jerusalemský.« A princ: »Teď by bližší byl Leopoldstadt.«

Posmíval se těm, kdo si do erbu dávají mnoho figur; židé prý až celé menažerie si volí. Také podotknul, že se hebrejsky čte »jako rak« pozpátku.

Bavilo jej, že dr. Ambros a já oba jsme z Mýta; ale »Ambros jen z Mýta a Jireček z Vysokého Mýta.«

Vida na mapě dávných Čech sídla prvotních plemen zpozoroval, že Mýto Vysoké připadá do území Charvátů. »A to jste tedy Charvát!«

Dívaje se na Přecechtělovy obrazy panovníků, při mnohých vrtěl hlavou pro kroj a líce: Jiří z Poděbrad že vyobrazen jako »nějaký starý wachtmistr od husarů.« O králi pruském na jistém obraze bitvy u Lipska pravil, že vypadá jako »nějaký profós«, a o své podobizně v jedné sbírce: »Vypadám tam jako opice.«

V jedné hodině r. 1876 četl v anthologii o zlatém věku literatury za Rudolfa II. a tu přišed na Jiříka Závětu ze Závětic,

četl »Na Jirečka Závětu« i smál se srdečně, když jsem povstav chtěl nahlednouti do knihy, neníli tam chyba tisku.

První román princovi ke čtení daný byly Bulwerovy »Poslední dny Pompejí.« (Přišla řeč na to při historických obrazích Langlových.) K mé poznámce, že bychom bez Pompejí a jeho záhuby neznali zařízení domů a domácí život Římanů, doložil princ: »Ano, a pak by přišel nějaký Thiers a napsal by nám o tom, co by sám sobě smyslil.«

Jedenkráte vítal mne princ pod večer oslovením: »Dobré jitro.« Když pak jsem jej upozornil a prosil, aby si osvojil pozdrav »Dobrý den« jakožto obecně platný, kterému také bude rozuměti nejen Čech, ale i Polák, Rusín, Charvát i Slovinec, pozamlčel se, ano i zapýřil v líci. Brzo však našel příležitost a přišla na mne veta za vetu; pronesl jsem slovo »Naše officírstvo,« a princ ihned na to: »Naše důstojnictvo.« Teď jsem se mohl zapýřiti zase já.

Jako zvláštnost přinesl jsem na ukázku jedny české noviny americké. První, co četl, byla četná pozvání do plesů. I pravil: »Toť jsou tam veselí!«

Vypravoval jsem jednou, když se naskytla příležitost, jaké rozličné osudy potkávají lidi, zejmena jaký osud měli druhové studentského kroužku Náprstkova roku 1847: dr. Vilém Gabler že se dostal za vychovatele mladého Karaďorděviče do srbského Bělehradu. Dr. Vilém Dušan Lambl že povolán za profesora na lékařskou fakultu ruské university v Charkově. Vojtěch Náprstek že se r. 1848 vystěhoval do Ameriky a tam že založil knihkupectví v Milwaukee. Konečně malíř Soběslav Pinkas že se usadil v Paříži a stal se mairem v jedné osadě u Paříže. — »A váš bratr?« živě doložil princ, dobře věda, že mjů bratr byl ministrem — »nešel nikam, zůstal doma a přivedl to nejdále.«

* * *

Nemohu zakončiti líčení své, abych nepřipomenul, jakou velikou vlídností vyznamenával se korunní princ, že se dokonce dotazoval i na poměry rodinné. Sám od sebe ptal se jednou, mámli bratry ještě, a slyše, že kromě bratra ministra mám bratra zvěrolékaře a sester šest, ptal se dále, jsouli všechny již opatřeny? Pamatoval si pak dlouho, že otec můj byl kovář a koňský lékař. Když jsem dne 6. dubna 1877 oznamoval, že jsem po dvacetileté službě státní a v 50. roce věku svého dosáhl místa odborního rady, poklonil se lehce a řekl: »Tedy jste oberstem, ale nevypadáte tak starý.«

Ani po ukončených studiích nezapomínal vznešený pán na učitele své. Před samým sňatkem svým vítal jich ještě jednou u sebe. Dne 2. května 1881 obdrželi jsme totiž list dvorského faráře dr. L. Mayera, že JVst. ráčí své někdejší učitele v pátek dne 6. května dopoledne za příčinou blahopřání k nastávajícímu sňatku v audienci přijmouti. Neobyčejný to zajisté důkaz vlídnosti a laskavosti!

Z vlastních pamětí Fr. Lad. Riegra.

II. Za Belcrediho až do vítězství Beustova (1865—67).

(Pokračování.)

Když se sněm blížil, [nové zasedání od 19. listopadu do 21. prosince 1866], byl jsem spolu se svými politickými přáteli přesvědčen, že je třeba, aby celý sněm český vystoupil pro směr manifestu zářijového celou vahou svou, a sice adresou a deputací k císaři a králi, tím více, poněvadž německá strana v Čechách, zaujatá proti manifestu tomu a již získaná pro dualismus, silně se chystala k jednání sněmovnímu v tom směru. Rozuměl jsem tomu, že pro takový krok musíme získati historickou šlechtu, která nebývá ochotna císaře pána osobně vtahovati do politické akce. Věděl jsem ovšem, že šlechta bude klásti váhu na to, aby adresa taková co do formy i obsahu nevykročila z mezí, jež si v takových případnostech její konservativní a dynastické smýšlení vždy samo klade; nabídl jsem teda šlechtě, aby sama učinila návrh adresy a nám ji toliko ke schválení komunikovala. Hrabě Jindřich Clam přijal ochotně návrh ten a uradil se prve s nejbližšími politickými druhy svými hr. Lvem Thunem, starým hr. Karlem Wolkensteinem, kníž. Karlem Schwarzenbergem a kníž. Jiřím Lobkovicem. Klub velkostatkářů přijal ovšem bez rozpaku návrh na podání adresy, a hr. Jindřich složil hned návrh adresy, kterýž Lev Thun ustanovený z předu za referenta ve věci přepracoval, načež mne a přátele moje z národní strany pozval ke společné poradě, kdež jsme návrh ten po nepatrné změně přijali.[1]) Tak již dne 22. listopadu byl na sněmě návrh podán, a dne 6. a 7. prosince debata adresní, známá z protokolů stenografických a z novin, byla provedena s úspěchem a dojmem, jejž všickni uznávali tehda za skvělý. Zároveň usneseno odevzdati adresu deputací sněmu.[2])

Naše slavnostní a těmito debatami povznešená vřelá nálada a důvěra byla však ve Vídni ihned velice nemile ochlazena a pokořena; byli jsme sice [dne 15. prosince] přijati přívětivě a zdvořile, ale jaksi chladně, že bylo cítiti, že přivádíme kruhy vládní do jakési nesnáze projevy svými z našeho přesvědčení vyšlými,

[1]) [Dle písemností hr. Clama Martinice t. zv. druhá adresa Lva Thuna pocházela z prvého sepsání Martinicova. Palacký překládal ji dne 1. prosince. Vyslovila pevné přesvědčení, že všeobecné vyrovnání neprovede se bez přičinění sněmu, že starodávné právní postavení Čech a jejich poměr k trůnu a říši nemohou bez něho býti zjinačeny, že zejmena země koruny České bez svolení svých zákonitých zástupců nemohou býti vtěleny do žádného nového státoprávního útvaru.]

[2]) [V. Jahn, 314—328, Srb, 129—142. V debatě mluvil také Rieger (rovněž Sladkovský měl řeč státoprávnickou); do deputace zvoleni vedle Riegra také Brauner a Zeithammer.]

ale nehodícími se již více k situaci, jež se tam v kritické době byla mezi tím vytvořila. Byli jsme žádali, aby se ještě v tomto sněmovním zasedání provedla dávno žádaná oprava volebního řádu; ano bylo nám oznámeno, že se sněm co nejdříve uzavře. Nemohli jsme neznamenati, že se připravují věci nám posud tajené, ale jistě nemilé; prosili jsme naše druhy z vysoké šlechty, aby bližšími styky svými osobami vládě bližšími hleděli lépe poznati stav věcí, abychom se dle toho o dalším chování svém usnesti mohli.[1])

V důvěrných rozmluvách s hr. Belcredim a hr. Mailáthem dověděl se hr. Clam Martinic, že vláda, jsouc nucena přivesti vyrovnání s Uhry rychle ku konci, míní zavesti nové volby sněmovní, a dáti sněmům nově voleným právo voliti delegáty do užší rady říšské, jíž by se návrhy vyrovnací ku přijetí předložily. Hrabě Jindřich Clam vyčerpal všecky námitky proti tomu, ukázal na starý odpor Čechů proti kompetenci celoříšské, nad sněmy užší radě říšské neprávem udělené. Dále ukázal, že je to pravý odpor a zrušení slibu, daného císařským slovem z 20. září 1865, že sněmům jednotlivým a nikoli užší radě říšské budou vyrovnací návrhy předloženy atd. atd.

Ale vyšlo na jevo, že nahoře je již určitě usneseno nechati vyjednávati toliko s jediným shromážděním a vyhnouti se dlouhému jednání s tolika sněmy. Belcredi, vida neodvratný již zmar akce ze dne 20. září od něho zavedené a snaže se poctivě aspoň něco ze slibů reskriptu zachovati, poptával se, pod jakými výminkami by Čechové se nechali pohnouti, aby obeslali takovou užší říšskou radu k vůli rychlejšímu vyrovnání s Uhry.

Hrabě Clam pozval hned ráno na to [16. pros.] mne, Braunera a Zeithammra i tehdáž právě ve Vídni přítomného Grocholského k důvěrné poradě. Zprávy o opuštění reskriptu, jež se zdály hr. Clamovi z počátku nenadálé a neuvěřitelné, nebyly již obecenstvu tak nové, neboť co se Maďarům a Němcům zdálo žádoucím, oznamovalo se již v novinách co budoucí. My ovšem jednomyslně se pronesli, že se musí jednati se sněmem naším, že užší radu říšskou naprosto neobešleme; a sám Grocholski, ač nestálost nálad ve své zemi přiznávaje, vyslovil se v témž smyslu. Když jsme na něm žádali, aby se v tom smyslu vyjádřil co nejdříve kruhům vládním, pravil, že o tom nemůže vláda pochybovati dle poslední adresy sněmovní.

Potvrzen rozhodným výrokem naším, že užší říšskou radu neobešleme, jednal Clam [dne 16. pros.] dále s Belcredim a Mailáthem, jsa podporován Lvem Thunem, kterýž šel ještě dále a stál na tom, že netoliko sistirování únorovky musí zůstati v platnosti,

---

[1]) [V následujících zprávách Rieger patrně užil vypsání hraběte Clama Martinice; tento však dí, že obsah důvěrných rozmluv s Belcredim českým členům deputace nesdělil, nýbrž sešed se s nimi a s Grocholským, všeobecně řeč na věci přivedl.]

ale že v tu chvíli, až se návrhy sněmu uherského od vlády přijmou za základ vyjednávání se sněmy, únorovka musí se přímo a výslovně odvolati, aby dráha se stala vskutku volnou, jak manifest ze dne 20. září slíbil.

Ale mezi tím byl již vzrostl vliv Beustův na mocnáře; a Belcredi a Mailáth litovali, že nemohou proti němu, jenž stojí na svolání říšské rady dle únorovky zvítěziti. Jednalo se jen ještě o tom, zdali by bylo možno vyrovnání s Uhry provesti jediným sborem, a byla pronesena myšlenka, aby se svolalo jen mimořádné shromáždění delegátův od sněmův ad hoc zvolených, které by proposice uherské v úvahu vzalo a společné dohodnutí jednotlivým sněmům k definitivnímu přijetí předložilo, tak že by to nebyla ani užší říšská rada dle únorovky, aniž by se právo stejnovážného hlasu, manifestem zaručené, formálně zrušilo.[1]) Ale ani tato myšlenka nepřiblížila se ke skutečnému provedení. Bylo viděti, že Belcredi, ač všemožně se snažil udržeti zásady manifestu, stal se již bezmocným.

Vrátili jsme se domů rozladěni a s důvodnou obavou, že volná dráha a dohodnutí národův o ustavení monarchie, jakéž bylo manifestem slíbeno, již ke skutku nepřijde, a že tu působí společně nejen Maďaři a německo-liberální strana, ale i silnější frakce ministerstva. Byla tu jen ještě otázka, jak se sněmové zachovají, až úmysl vlády, svolati užší radu říšskou, přijde na veřejnost. Hleděli jsme se tudíž dorozuměti se stranami mimočeskými.

Poláci sami rovněž hleděli s námi se dohodnouti, a konečně Adam Potocki vyslal do Prahy dne 23. prosince s doporučujícím listem [k hr. Clamovi] Leona Zbyszewského, aby nám situaci Poláků vysvětlil a naše názory poznal. Celá věc byla v tom, že Poláci byli s námi srozuměni, ale že nechtěli se dáti ve zjevnou opposici proti koruně a do boje s vládou, zvláště s Beustem, o němž předpokládali, že by se k vůli vlastní existenci odvážil všeho, ba i rozdmychání sociálního boje proti šlechtě. Poláci tudíž pokládali již takřka za nemožno, odepříti účastenství své v akci společné, podniknuté od koruny k upravení poměrů říše. Doufali, že i na užší radě říšské mohou autonomisté dosíci většiny a tudíž upraviti věci dle svého přání, aneb aspoň tak silné menšiny, která by nedopustila zkrácení autonomie. Báli se ovšem také odtrhnouti se od Čechů vůbec; báli se dostati se do užší rady říšské, kde by Čechové nebo Moravané (následkem hrozícího případně rozpuštění jich sněmů) nebyli, tak že by sami byli vydáni většině centralistických Němců. Potocki ve svém listě nabízel, že by udělal sněm haličský adresu, kde by se sice držel v principu manifestu, ale vyslovil ochotu obeslati společnou delegaci k uvážení propo-

[1]) [V tom smyslu také psal hr. Clam Belcredimu ve výmluvném a důtklivém listu z 22. pros. 1866. Při tom sněmy zemské zejména neměly býti vázány spůsobem volby v únorovce předepsaným. Mohlo by prý se v tom směru mimo Čechy počítati na Moravu, Halič a Tyrolsko.]

sicí uherských.[1]) Vůbec Poláci nebyli odhodláni co dělati, a hleděli vše protáhnout a odložit.

Od Zbyszewského dověděli jsme se, že již v prosinci přišel do Lvova žurnalista uherský Gans, redaktor Debatty, později pokřtěný na jméno Fudasy, aby tam náladu sondiroval a Poláky k obeslání říšské rady přemluvil, při čemž mu bylo ve větším shromáždění politikův polských oznámeno, že Polákům není možno obeslati říšskou radu užší s konstituující mocí, provesti státoprávní vyrovnání. Zbyszewski ovšem sám nevěřil ve skalopevnost tohoto usnesení, hledě k tomu, že živel polský počínáním vlády ruské na Litvě, Podolí a Ukrajině byl na dobro zničen, také v království že neustále klesá, a když tak naděje na znovuzřízení samostatného státu polského je zmařena, že je jedinou úlohou Poláků zachovati individualitu a národnost svou, a že ten úkol jedině v konfederaci, jakou se Rakousko převahou slovanské státi může, nejsnáze mohou vykonati, a že tudíž Poláci uznali, že se musí rozhodně připojiti k Rakousku, slovem že se musí vládě dáti na milost a nemilost.

Zbyszewski měl opětné konference nejen s Clamem, ale také se mnou a Zeithammrem, jakož i s Mladočechy. My jsme měli obavy odchýliti se částečně od manifestu obesláním mimořádné delegace sněmův, a demokratická frakce naše, s níž Zbyszewski jednal, odmítala rozhodně i tuto cestu, kterouž zase Poláci byli ochotně přijali a chtěli položiti za základ své adresy. Zbyszewski kladl především na to váhu, abychom se ani jedni ani druzí neisolovali, a abychom my Čechové přílišnou rozhodností a odmítavostí svou to Polákům neučinili nemožným, jíti s námi. Ještě 1. ledna přišel Clam se Zbyszewským ke mně. Moravané v té době zachovávali s námi názory stejné. Mínění konservativců Tyrolských bylo pořád nerozhodnuté.

Mezi tímto raděním a dopisováním vydán patent ze dne 2. ledna 1867, [svolávající *mimořádnou* radu říšskou].[2])

Tento snažil se všelikými kličkami a výklady dokazovati, že se provádí, co dne 20. září 1865 bylo slíbeno, a že se činí jen malá odchylka ve formě k vůli společným zájmům a bezpečnosti monarchie; jinými slovy, že se k vůli spáse monarchie tato musí rozděliti ve dví, a že se nemá úzkostlivě zachovávati forma provádění, t. j. slyšení vota sněmů, nýbrž již k vůli rychlému upravení státoprávních poměrů říše se toto právo sněmů musí podříditi, to jest porušiti v zájmu celé říše a zachování konstitucionalismu. Toto divně kroucené odůvodnění, kterým se manifest ze dne 20. září 1865 naprosto ruší, bylo předesláno článkům pa-

[1]) [List Potockého z 23. prosince 1866 byl pouze doporučením Zbyszewského, a tedy ničeho takového neobsahuje. Rieger přihlíží tu patrně již k listu Potockého z února 1867.]

[2]) [Srb, 148; Jahn, 331. Do poslanecké sněmovny mohly zemské sněmy vyslati poslance z plného shromáždění, bez ohledu na kurie a obvody předepsané únorovkou.

tentu ze dne 2. ledna 1867, z nichž první rozpustiv všecky sněmy, 2. nařizuje nové volby do sněmů, 3. svolává nově volené sněmy na den 11. února k vyřízení jediného úkolu, t. j. volby delegátů do mimořádné rady říšské, kteráž se 5. svolává na den 25. února a má jednati pouze o otázce ústavní.

Nově utvořenému sboru tomuto měla býti dána kompetence ústavodárná. Právo sněmů k rovnovážnému hlasu bylo zlomeno a přeneseno na tento nový útvar, který neměl býti užší radou cislajtánskou, kterýmž momentem mělo se snad poněkud vyhověti odporu Čechů proti obeslání užší říšské rady dle únorovky, a z druhé strany straně ústavácké se nestalo po vůli. Pro tuto byla únorovka nezměnitelné dogma, protož nechtěli uznati říšskou radu mimořádnou; a již dne 4. ledna důvěrníci jich usnesli se působiti proti obeslání říšské rady mimořádné, nepřijmouti mandátů do této. Zdá se však, že Beust věděl, jak dalece se musí tohoto usnesení lekati.

Odpor národa českého byl ovšem seriosnější. Byla to rána, jež pojednou porazila všecky naše naděje a značila počátek velikých a dlouhých bojů; ale co platno, bylo to fait accompli. Bylo třeba se rozhodnouti, bylo třeba jednati.

Svolal jsem bez odkladu důvěrníky k nám. Byli [dne 3. ledna 1867] přítomni mimo Palackého Zelený, Sladkovský, Škarda, Prachenský, Zeithammer, Grégr. Četl jsem nejprve patent a hlasy listů o něm, a uvažováno, co počít. Uváživ věc již sám a maje v paměti, co jsme již dříve s Clamem ve Vídni uvažovali, položil jsem otázku, máme-li účastenství naprosto odmítnouti nebo jen pod jistými výminkami přistoupiti k obeslání. Mé mínění bylo tehdy neodmítati obeslání *naprosto*, ale vysloviti jeho možnost pod výminkami, které by nerušily sebeurčení sněmu českého a nedopouštěly takovou přednost sněmu uherského, kterou by se implicite již dualismus vyslovoval.

Navrhoval jsem důvěrníkům tyto podmínky: 1. že to musí býti sbor delegátů celé říše, jež 2. sněmové sami vyšlou, 3. že to musí býti sbor mimořádný, nikoli říšská rada únorovky, 4. že to smí býti jen sbor poradný, jehož usnesení mohou se státi pro nás zákonem jediné ratifikací sněmu, 5. kdy by měl sbor ten býti prohlášen za sbor zákonodárný nebo ústavodárný, že delegáti čeští mají odejíti.

Clam měl starosti, aby se z naší strany ukvapením nic nezkazilo, anebo hlasy žurnálů, okkupováním veřejného mínění, nepraejudikovalo pozdějším dobře uváženým usnesením, neboť tato mimořádná, ad hoc volená říšská rada patentu nebyla ani říšská rada únorovky, ani pouhá delegace k *uvážení* návrhův uherských, na jakou byl Clam v rozmluvách s Belcredim co na myslitelnou a *snad* připustitelnou pomýšlel, a jakou byli už Poláci přijali co formu jim vhodnou. Clam telegrafoval všem přátelům politickým, aby zachovali v úsudcích o patentu zdrželivost, a prosil i mne,

abych v témž smyslu působil na listy české, aby neudělaly ab irato chybu, což jsem i, ne bez úspěchu, učinil.

Šlechta historická nebyla v tu chvíli v Praze, vyjma Alberta Nostice, Wolkensteina a Jiřího Lobkovice. Jindřich Clam měl rozmluvy s těmito a se mnou a na základě těchto sepsal promemoria o situaci a dosahu patentu z 2. ledna 1867, a co proti tomuto ochrana našich práv vyžaduje. V tomto kladl hlavně na to váhu, že by se obeslání mimořádného sboru mohlo jen tenkrát připustiti, kdy by tento na sebe nevzal povahu ústavodárnou, kdy by individualita sněmů byla přísně šetřena a kdy by se jednalo pouze o věcech, jež art. II. diplomu uznal za společné, — a jelikož podnět patentu z 2. dubna byl jen úkol přiměti Uhry, aby brali účastenství v zastupitelstvu všem zemím společném. Tyto [pány] a ještě Fridricha a Lva Thuna pozval Clam na 5. ledna k sobě a předložil jim promemoria své, jež se namnoze shodovalo s tím, co jsem já byl důvěrníkům navrhl.

Byly to pro nás všecky dnové velké rozčilenosti a roztrpčenosti. Cítili jsme, že krátce stane se rozhodnutí vážné a snad po mnohá léta neodčinitelné. Bylo třeba uvážiti jednání na sněmě i akce vzhledem projektované říšské rady. Zprávy všeliké z Vídně a ze zemí nám smýšlením příbuzných se střídaly neustále, takže jsem důvěrníky takřka denně svolávati musil. Dne 6. ledna měl jsem důvěrnou poradu u Clama, při níž byli přítomni Lev Thun, Egbert Belcredi, z naší strany Zeithammer; a na 7. svolal jsem důvěrníky naše k Braunerovi, tehdá churavějícímu.

Při našich poradách a při poradách se šlechtou historickou ukazovalo se hlavně k tomu, že mimořádná říšská rada byla svolána jedině k vůli dohodnutí s Uhry, aby a kterak by chtěli obesílati zastupitelstvo celé říši společné; proto kladla se hlavní váha na to, aby se do kompetence mimořádné říšské rady nic nepřipustilo, co by nebylo věcí společnou, a nic, v čem by mimořádná říšská rada sahala do práv sněmů a stala se ústavodárnou nad těmito. Resultát porad našich byly následující punktace, co podmínky, pod nimiž by naše strana mohla vstoupiti do mimořádného sboru, stanoveného patentem ze 2. ledna:

1. Činnost mimořádné říšské rady musí se obmeziti tím, co v mezích art. II. diplomu říjnového vysloveno za záležitost společnou. Cokoli není záležitostí s Uhry společnou, má býti vyhraženo pro zvláštní vyjednání s jednotlivými sněmy.

2. Deputaci sněmu českého přísluší právo o věcech právě ad 1. jmenovaných podati votum své curiatim.

3. Sněm musí míti úplnou volnost ve volbě svých vyslanců (rozuměj: nesmí být vázán volebním řádem únorovky, která předpisuje volby ze *skupin* sněmovních).

4. Výhrady tyto musí býti od sněmu usneseny před volbou spůsobem závazným.

Na těchto zásadách stojíce, hodlali jsme vstoupiti do sněmu.

Dne 8. ledna 1867 přijela deputace Maďarů do Vídně a odbývala dne 10. konference s Beustem. Téhož dne přišel k nám Adam Potocki, můj dobrý přítel z doby společného pobytu našeho na radě říšské. Zároveň s ním přišel hr. Stanislav Tarnowski.[1]) Z rozmluv s nimi vycházelo totéž, co bylo již při jednání se Zbyszewskim zjevno, že Polákům nechtělo se odloučiti se od Čechů, ale že se báli rozhodného tlaku ze strany vlády, jemuž odolati si netroufali; a že sice již se rozhodli neobeslati říšskou radu na základě únorovky a že opakovali stále žádost: »Uvažte, co můžeme, a nečiňte nám to nemožným jíti s Vámi.«

Zajímavé bylo, že již tehdá hlásila se ke slovu myšlenka velkoněmecká, totiž návrh spojiti v říšské radě všecky země německé, ovšem počítajíc v to i země koruny české, a dáti Haliči a Bukovině postavení oddělené. Myšlenkou tou chtěl Beust získati Poláky k podpoře své politiky, a jmenem jeho [Leopold Friedr. baron] Hofmann, pozdější ministr, Polákům činil nabídky v tom směru; zároveň varoval Poláky před všelijakým se spojováním s Čechy, jichž váha prý je velice nepatrná. Adam Potocki odpovídal na takové nabídky, že Halič posud musila žíti v samém stavu výminečném, a že postavení výminečné pro Halič by rovněž k tomu vedlo, a co se českého ruchu týče, že jej dle jeho přesvědčení nahoře podceňují, neznajíce jej dosti. Potocki však přiznával, že by našeptávání taková mohla po případě nezůstati bez účinku u krajanů jeho. Sám pak že klade velikou váhu na společné postupování s Čechy, se všemi zeměmi bojujícími za autonomii. My pak žádali jsme hlavně dohodnouti se s Poláky vzhledem nás obou chování se k navržené mimořádné radě říšské, pročež jsme s ním sdělili naše úmluvy ze dne 6. ledna, jež vzal s sebou v opise, slíbiv v jich smyslu působiti.

Usnesení naše ze dne 6. ledna byla sdělena také s Moravany a Tyroláky, a tak docíleno, že se žurnalistika v těchto zemích vždy více pohybovala v kruhu těchto myšlenek. Bylo znamenati, že se začíná tvořiti spojením myšlenek konservativních, autonomie, rovnoprávnosti národní a úcty k víře základ nové strany, jež později přijala název strana práva, z níž se po čase vyvinula pravice rady říšské.

Mezi tím ale nelenili též němečtí centralisté. Dne 13. ledna sešli se ve Vídni u Pratobevery; z Čech tam byl šl. Plener. Usnesli se působiti pro odmítnutí volby do říšského sněmu, kdežto polské a tyrolské listy byly pro obeslání jeho, avšak s ohrazením.

Na den 16. ledna svolal jsem důvěrníky k Braunerovi. Přípravy pro volby sněmovní byly tehdá již učiněny, a mohli jsme již předvídati s jistotou, že volby velkostatkářské, na nichž záleží většina sněmovní, vypadnou ve prospěch náš v Čechách i na Mo-

[1]) [Denník *Palackého*: 10. ledna. Přišel hrabě Ad. Potocki. 11. Dopol. u mne konference hr. Potockého a Tarnowského s našinci; večer porada důvěrníkův o budoucím sněmu.]

ravě. Mohlo se tedy již tehdáž vládě říci, že s ní podstoupíme boj, trvajíce na svých punktacích ze dne 6. ledna. Clam-Martinic odejel ochotně do Vídně vyjednávat znova s Belcredim a hleděl sebe i mne informovati o stavu věcí.

Dne 18. ledna ohlásili jsme kandidatury. Večer byla porada důvěrníků u nás, při níž byli Palacký, Havelka, Klaudy, Zeithammer, Tomek, Prachenský, Škarda, Grégr, Brauner. Jen Sladkovský a Zelený scházeli. Dne 19. ledna pokračovali jsme v poradě důvěrníkův a podobně 21. Téhož dne odstoupil z ministerstva hr. Larisch, a úřad finančního ministra ujal Becke.

Dne 23. ledna jel jsem do Semil a Brodu představit se voličům, neboť 24. konaly se volby obcí venkovských, načež 30. ledna byly volby městské a Pražské. Všecky vypadly pro nás šťastně.

Avšak i dualisté pracovali s pomocí Beustovou neúnavně, a dne 24. ledna již troufal si »Hon« ohlašovati, že mimořádná rada říšská najde při svém sejití již fait accompli.

Dne 26. ledna byla opět porada důvěrníků u nás.

Šťastný pro nás resultát voleb nepřipouštěl pochybnosti, že zavedení dualismu ve všech sněmích s většinou autonomistickou narazí na silný odpor, a že tím spor ústavní se prodlouží. To dodalo [Belcredimu] odvahy pustiti se znova do zápasu s Beustem, a v ministerské radě konané [dne 1. února 1867] za předsedání samého císaře provedl se tento boj, v němž Belcredi, nejsa podporován od koruny, podlehl, načež dne 2. února žádal za propuštěnou.[1])

Beust byl nyní odhodlán hráti na banque a odvážiti se krajních prostředků. Od toho dne datuje narození dualismu. Jaké byly motivy a opěry, z nichž prýštila tehda jeho odvaha rozříznouti starou monarchii ve dví, zůstavuji kombinaci jiných. Situace ani pro Beusta nebyla snadna. Bylo mu třeba připraviti se na všecky případy. O vše to byla dne 2. a 3. února odbývána ministerská rada bez Belcrediho a dne 3. přinesly již noviny zprávu o odstoupení Belcrediho.

Dne 4. a 5. února vyhrála sice strana naše při volbách velkostatkářů v Čechách i na Moravě, ale ve Vídni byla věc naše již podlehla, a nemohlo již býti pochyby, že politika Beustova u koruny zvítězila, když byl dne 7. února jmenován presidentem ministerstva. (Dokončení.)

---

[1]) [Jahn, 334; Srb 151.]

Vácslav Zelený.

Ze života otce svého podává

Božena Augustinová.

(Pokračování.)

XI.

V říjnu r. 1862 oznámil nakladatel I. L. Kober Zelenému do Vídně, že koncem prosince zastaví vydávání Obecných Listů, a žádal, aby jistina 6725 zl. pro list ten složená propůjčena byla i na dále obchodu jeho, nabízeje z ní větší úroky. Zelený, jenž k otázkám obchodním nedovedl mysl upoutati, maje stále před sebou úkoly, které mu byly důležitější, dopsal do Prahy choti své, aby se o té věci poradila s otcem. Záležitosti tohoto druhu vyřizoval Zelený vůbec mnohem pomaleji než kterékoli jiné, ano mnohdy na ně i zapomínal. Kober nemoha se dočkati rozhodné odpovědi, nabídl Zelenému tiché společenství ve svém obchodě, když by Zelený doplnil vklad svůj na 10.000 zl. Hledalť Kober vůbec spojení a oznámil to i novinami. Psal Zelenému dne 20. ledna 1863: »Osměluji se předložiti Vám návrh eventuální smlouvy mezi námi a prosím uctivě, abyste u věci té určitě ráčili se rozhodnouti do konce tohoto měsíce. Že naléhám na dobu poměrně tak krátkou, zakládá se na tom, že oznámení moje v novinách nezůstalo bez výsledku. Tak na př. nabídl mi včera dr. Tomíček za společníka svého bratrovce. Ovšem že spojení s Vámi nad jiné bylo by mně milejší, nesmím proto přece ale odkládati, an lehce mohlo by se státi, že nepřistoupíte ani Vy ani jiný.«

Zelený, uváživ věc zrale, přijal nabídnutí Kobrovo. Předvídalť, že úřední postavení jeho na c. k. akademickém gymnasiu za stávajících poměrů politických stane se mu obtížnějším při každém novém kroku poslanců českých. Stoje jako důvěrník klubu poslaneckého v popředí politického ruchu národního, nesnášel jakéhokoli obmezování volnosti mínění svého ohledy úředními, jimž podrobiti se neměl v úmyslu. I vstoupil 9. února 1863 v obchodní spojení s Kobrem, uvázav se v povinnost získati závodu spojení s nejpřednějšími spisovateli, jednati s nimi ústně i písemně, jakož i pročítati, redigovati a po případě i opravovati rukopisy. Měl pak Zelený při vydávání spisů nákladem firmy Kobrovy slovo závažné. Přítel Müller píše Zelenému z Třebíče 16. března 1863: »Těšilo mne velice, že jste se spolčil s p. Kobrem, což bude zajisté k neocenitelnému prospěchu vlastenské naší literatuře, a doufám, že i Vy z toho nebudete míti žádné škody, pročež Vám k tomuto své nejsrdečnější přání vyslovuji. Jsem tomu velice rád, že jste Vy převzal v jistém ohledu censuru a korrektury vydávaných Vámi spisů, neboť toho cítím velkou po-

třebu, aby moje články dokonalejším a důkladnějším znalcem prohlednuty a co v nich chybného, opraveno bylo.«

Avšak doba národního zápasu nepřipouštěla klidné práce ani v obchodě. Ze všech stran ozývaly se vážné otázky, hýbající veškerou společností vlasteneckou a vyzývající vůdčí kruhy k novým úkolům.

Ve vřavě novinářské, způsobené tehdáž zejmena povstáním polským, uznala politická strana Palackého a Riegra potřebu vlastního svého denníku, jenž pod jmenem *Národ* hájiti měl zásady a směr její. Z Kobrova náčrtku bez dáta dovídáme se, že strana prostřednictvím Kobrovým vyjednávala s pány dr. Finkem, dr. Sladkovským a V. Vávrou-Haštalským o postoupení Hlasu, jejž pánové tito měli v úmyslu zastaviti. Čteme pak v náčrtku tomto návrh ve čtyrech bodech: Ohledně spojení Hlasu s Národem jmenovaní pánové zavazují se nevydávati ani neredigovati žádný politický časopis český před uplynutím r. 1865, odevzdávají seznam odběratelů Hlasu a oznámí spůsobem odporučujícím, že přestane vycházeti a že odběratelé obdrží Národ, za to vyplacena bude náhrada do dvou tisíc zlatých. Bližší ještě dle úmluvy. Jednání toto nevedlo však k cíli, a v náčrtku bez data, psaném rukou dr. F. L. Riegra čteme: »Mezi nakladatelem panem I. L. Kobrem a pány Františkem Palackým, dr. F. L. Riegrem, dr. Braunerem, dr. Prachenským a j. stala se smlouva následující: Pan I. L. Kober bude vydávati denní list pod jmenem Národ. Vrchní vedení tohoto listu vzhledem celé duševní stránky jeho odevzdá p. I. L. Kober panu Vácslavu Zelenému, tichému společníku firmy své, aniž by směl v tom nějakou změnu učiniti, leč by k tomu přivolilo komité. Pan Vácslav Zelený a spolu nakladatelstvo zavazují se vésti list směrem politickým takovým, jakýž bude v každé jednotlivé otázce zachováván od klubu poslanců českých. Kdykoli by klub nebyl pohromadě, anebo kdy by se klub poslanců českých rozpadnouti měl, zavazuje se p. Zelený spolu s nakladatelem vzhledem tendence listu říditi se podle uzavření komité. K vůli úradě o směru žurnálu má se redakční komité sejíti první sobotu každého měsíce a dle potřeby i častěji v dobu a na místě, jež ustanoví předseda sboru od tohoto zvolený. Ustanovení nového redaktora nemůže se státi bez svolení tohoto komité.«

Ve příčině založení nového listu dopisoval Zelený na venek rozličným politickým přátelům, žádaje si rady a přispění jejich. Dr. K. L. Klaudy odpovídá mu z Jičína v dopisu bez data: »Milý příteli, těšil jsem se z toho, že jsem jednou zase od Vás psaní obdržel, avšak obsah Vašeho, mně tak vítaného listu, mne velice rmoutí. Zdá se, že vydávání nového listu jest již, jak moderní politikové říkají, fait accompli, a žádný mne o tom nepřesvědčí, že to není veliké neštěstí. Vy páni v Praze se v té věci patrně klamete, a můj hlas k nemalému mému žalu zůstane nepochybně hlasem na poušti volajícího ... Psal jsem Riegrovi, že toho pevného přesvědčení jsem, že se hledá chyba jinde nežli tam, kde

jest, a že by především zapotřebí bylo svolati všechny poslance české a zreorganisovati stranu. V té desorganisaci, zdá se mi, musíme hledati příčinu toho, že snad mnohý má se za oprávněna politiku na svou ruku vésti, nevšímaje si při tom náhledů mužů zkušených jako jest Palacký a Rieger, že mnohý zapomíná, že to jsou oni mužové, kteří nás učili choditi, že právě otec Palacký jest ten, který národ náš dějepisem svým z mrtvých vzbudil. Co se mé osoby týká, tu Vám říkám upřímně, že kdy bych byl na místě Palackého neb Riegra a kdy bych se neshodl s ostatními, že bych vydával na svou pěst, ale také na své jmeno journal a že bych o to se pak pokusil stranu tvořiti. V tom pak bych byl já pánem, byly by to moje peníze a moje práce, neb aspoň mnou inspirovaná práce; toho však ani Palacký ani Rieger nemají zapotřebí, poněvadž mají stranu, a journaly té strany mohou učiniti takové extemporace, jako si jich nyní dovoluje kníže,[1]) neškodnými . . . Právě co upřímný, věrný, osobní i politický přítel Riegra mám povinnost jej varovati a proto také nepřestanu se opírati pokud možná proti vydávání nového listu, tím jsem já úplně přesvědčen, sesíli jenom tábor soka, posud při vší marnivosti a náruživosti přece jen málo nebezpečného. Já stejně píši Grégrovi, aby se smluvil s pány Palackým a Riegrem a aby sám nabídl ruku k smíření, jeli jakéhosi smíření zapotřebí.«

Ale ani smířlivý pokus dr. Klaudyho neměl výsledku. Dne 14. prosince 1863 píše Zelenému prof. Šembera z Vídně: »Již od týdne slyšíme, že bude vycházeti Národ Vámi spravovaný, však na místě programu očekávaného obdržíme odpověď naň v Hlase a v Národních Listech, nad kterou užasli jsme. Nebyl bych se nadál, že p. Sladkovský jest tak náhlý a že se tak zapomene, jednak že ani program nerozešle, jednak že na pana Riegra tou měrou vypustí střely. Program Národu dle mého zdání nejméně se týkal Hlasu, pročež nebylo třeba tou měrou soptiti; redakce Hlasu měla jej rozeslati, ale ozvati se slušně, že snad to a ono v něm nevztahuje se k Hlasu v těch a z těch příčin . . . Rád jsem tomu velmi, že bude Národ vycházeti i ač přeji dlouhého věku i Hlasu i Národním Listům, těším se z orgánu, který bude vyvraceti tendence destruktivní, zde onde se objevující, nám nebezpečné velice, a který bude opatrný a spravedlivý v zahraničních záležitostech slovanských.«

Zelený s chutí podjal se práce při redakci Národa. Maje na mysli vážné a střízlivé denníky anglické, přál si uvesti do veřejnosti české list, vedený podobným směrem. Důkladným politickým vzděláním, vypěstovaným na vzorech národů anglického a francouzského, jichž noviny denně čítával, jakož i obsáhlými vědomostmi byl Zelený osobou povolanou k řízení velkého listu.[2]) Veden jsa určitými zásadami u věci této, snažil se všemožně, aby v novém listě zavládl klidný, mužný spůsob a proto chtěl v pro-

[1]) Kníže Rudolf Thurn-Taxis v Boleslavanu.
[2]) Viz Šimáčkův Nekrolog Zeleného v Poslu z Prahy 6. dubna 1875.

gramu Národa zameziti vystoupení ostré. Dle mínění jeho mělo se říci, že jmena Palacký a Rieger sama o sobě jsou programem; nepodařilo se mu však přesvědčiti ostatních členů komitétu, a Národ zahájil životní pouť velmi příkrým vystoupením proti tehdejšímu proudu obecného mínění u věcech polského povstání, což způsobilo novému listu nepřízeň v širších vrstvách.

Dne 1. ledna 1864 píše Zelenému přítel Fáček z Německého Brodu: »Národu a novému roku na zdar! Jsem zde bezmála jediným jeho obhájcem, ale mám pevnou důvěru, že se obhájí sám, až jen novinářstvo vybředne z osobních svárů a nastane uvažování věcí samých.« Profesor Šembera vyslovil souhlas s programem. Píše 21. prosince 1863: »Osvědčení p. Palackého a Riegra v 1. čísle Národu bylo výborně psáno,« a 12. ledna 1864: »Událali by se Vám někdy vhodná k tomu příležitost, mohl byste připomenouti v Národu, kterak nebožtík Furch se těšil z toho, že vychází Národ, nazývaje jej budoucím mentorem nezkušených. Na večer před svou smrtí žádal mne, abych ho předplatil naň. Furch velmi za zlé měl Polákům jejich chování se ke Konstantinovi a jejich vzbouření a taktéž novinám českým, že takové sympatie k nim jevily; taktéž byl přísným kaŕatelem Slováků za to, že odpadli od spisovného jazyka českého a nepředpovídal jim z toho nic dobrého.«

V. Brandl, zasílaje v lednu 1864 z Brna Zelenému text smlouvy učiněné r. 1611 mezi stavy českými a moravskými, politickou souvislost a vzájemnost obou zemí jasně dokazující, aby otištěn byl v Národu proti tvrzení Vídeňské Presse, že Morava nenáležela ke koruně české, dodává: »Ze psaní dr. Mezníka poznal jsem nemilé postavení žurnalistické Národu, a jest mi upřímně líto starého pana Palackého a dr. Riegra, že jim zápasiti jest s onou zaslepeností domnělých demokratů, kteří nevědí, že reakci politické otvírají brány do kořán ... Mám za to, že boj, v kterém jste se nyní octnuli, se strany mladších jest věcí pathologickou, které se vyhnouti nedalo ... Včera večer byl v čtenářském spolku jeden muž z Čech z okolí Litomyšlského, který jako Hlas mluvil, osvojiv sobě všechny tam vyslovené náhledy. Nemohu Vám zatajiti některé hlupoty, které mluvil, abyste poznali, co všechno se roztrušuje o Palackém a Riegrovi. Pravil onen muž totiž mezi jiným, že chování obou pánů není bezzištné, že jsou podplaceni od Ruska; odkud prý by byli vzali peníze, aby sobě mohli statky koupiti? O tempora, o mores!«

Přítel Müller z Třebíče praví v listu dne 28. února 1864: »Národ si řádně počíná. Palackého články mu dodávají obzvláštní vážnosti, a zdá se mi, jako bych se v něm též s Vámi v duchu setkával.« — Přikládaje dopis pro Národ, píše dr. Riegrovi Jan Vaclík, tehdy sekretář černohorského knížete Mikuláše, ze Skadru 1. února 1864: »Založení Národa mne nejvýš potěšilo. Originály bývají dobře psány. Bohatost a rozmanitost materiálu federalistického mne mnohdy překvapuje. Články Zeleného poznám častěji z pěti slov.«

Starost o Národ padla brzo celou vahou na bedra Zeleného. Kober jsa jednak sklíčen odsouzením jediného syna, hocha čtrnáctiletého, zapleteného do procesu politického, za druhé pak lekaje se ztrát, které mu hrozily dalším nákladem na Národ, list finančně passivní, vzdal se na jaře 1864 všech závazků a styků s novinami. Zelený pak věren jsa slibu, danému ve společenství s Kobrem, převzal povinnosti společníka svého. I nastala Zelenému s Národem od května do konce září 1864 práce velmi tuhá. Nejen namáhavá činnost žurnalistická při listu, jehož ostatní personál nebyl odborně vycvičen, než i starost s účtováním spočívala na Zeleném, jemuž se nic více nepříčilo nežli počty. V zápisníku jeho vidíme pečlivě zaznamenáno »Má dáti« a »Dal« Národu za těchto pět měsíců. Není divu, že touto stránkou činnosti své při Národu byl nespokojen, tím spíše, že také se zatím přesvědčil o tom, jak marné bylo jeho namáhání, aby noviny neupadaly stále do drobných osobních půtek. I pomýšlelo komité ku přání Zeleného na proměnu, a dne 13. září 1864 píše Zelenému dr. Rieger z Malče: »Přál jsem si velice, aby záležitost Národu za mého pobytu v Praze ke konci přivedena byla, ale přání mé se nesplnilo. Šel jsem ve čtvrtek k Vám, ale dověděl jsem se, že jste v Šárkách. Jednal jsem odpoledne mnoho se Šimáčkem a po uvažování rozličných proposicí shodli jsme se na tom, že by on převzal náklad i redakci na své jmeno, že by Kienberger zůstal co spoluredaktor feuilletonu a že byste stál na listě co vlastník, t. j. neodpovědný. Doufal jsem, že přijdete aspoň v pátek ke mně, Šimáček slíbil též, že přijde, ale žádný jste nepřišel a nyní posud nedostávám zpráv ani od jednoho ani od druhého. Prosím Vás snažně, domluvte se nadobro se Šimáčkem, ať se ta věc déle nevleče v takovém provisoriu, které by mohlo vymáhati více obětí, než Vy nebo já nebo kdo jiný by nésti chtěl.«

Zatím postiženy byly závody Kobrovy velikými nehodami; několik větších firem v cizině kleslo a nevyhovělo závazkům svým, čímž způsobena byla značná škoda závodu Kobrovu. V listě ze dne 29. září 1864 vylíčil Kober Zelenému nepříznivé poměry obchodní a prosil za zrušení společenské smlouvy, dokládaje: ... »pevné mám totiž předsevzetí prodati při nejbližší příležitosti své závody a opustiti Rakousko, kde jediné dítě moje čeká jen budoucnost potupná a nešťastná.« I rozešli se společníci 14. října 1864. Jelikož některá větší díla byla v tisku a žádala dalšího dohledu i redakce Zeleného, zejmena Bibliothéka historická, Názorný Atlas a j. v., slíbil Zelený, že setrvá ve stycích se závodem Kobrovým do konce dubna r. 1866 za měsíční honorář.

Při rozluce společenstva dostalo se Zelenému za vklad 10.000 zl. něco směnek, hlavně pak kvitance za zaplacené Kobrově tiskárně dluhy za tisk a papír Národu, tak že větší část jmění Zeleného pohlcena byla novinami.

Více nežli ztráty peněžité, které Zeleného nedojímaly osobně vůbec jen vzhledem k rodině, bolela jej zkušenost, že veřejnost česká dlouho ještě nevyspěje na výši, na níž se vážné otázky

klidně, věcně rozebírají beze vší osobní vášně. Každodenní šarvátky, vybíhající do nízkého tónu, zošklivily mu úplně činnost žurnalistickou, tak vzdálenou toho, čím měla býti dle názorů jeho. Když pak komité urovnalo záležitost redakce Národu, vzdal se Zelený koncem r. 1864 činnosti této, jsa v hloubi duše velice sklamán. Ani slovem nezmínil se, jak velkých obětí peněžných i mravních bylo mu přinášeti při podniku tomto; o tom mluvily teprve po smrti jeho číslice v zápisníku. Uznávaje, že i všem ostatním účastníkům uloženy byly oběti nemalé, a jsa přesvědčen, že v boji nelze šetřiti zájmů jednotlivcových, litoval jen, že nemohl za nepříznivých okolností více prospěti věci naší touto svojí činností.

XII.

Při volebním vítězství národní strany do městského zastupitelstva Pražského r. 1861 zvolen byl dne 11. března Zelený ve třetím sboru na Starém Městě do sboru obecních starších, jehož porad se pak účastníval, kdykoli se vrátil do Prahy z rady říšské. Účastenství jeho stalo se ovšem čilejším r. 1863 za trvalého pobytu jeho v Praze. Rada městská, jsouc si vědoma vlastenecké povinnosti své, vedla v přední řadě péči o školství do té doby zanedbávané a odevzdala prostudování otázky této mužům pedagogicky vzdělaným a zkušeným. Koncem r. 1862 byli Zelený, P. Vácslav Frost a P. František Řezáč zvoleni za školní referenty. Měli pak za úkol navštěvovati veškery školy městské, přesvědčovati se o působení učitelů, podávati o tom zprávy radě městské i činiti návrhy ke zdaru škol.

Jako všecky povinnosti vykonával Zelený i tento úkol velmi horlivě a svědomitě. Ze zápisků jeho dovídáme se, jak často navštěvoval školy Pražské, kteréž tehdy před čtyřiceti lety neměly ovšem nádherných budov. Stále dočítáme se stesků na nedostatečné, ano nezdravé místnosti. Tak na př. u sv. Havla »byla škola zařízena ze starých ambitů, síně temné, hlavně jedna z nich přímo odstrašovala jako středověké sklepení.« Škola Maltézská vzbudila v Zeleném hrůzu, její síně nazývá kurníky. Způsobilost učitelstva, methoda vyučování, poměr žactva ke škole, nic neušlo pozornosti jeho; za krátko učinil si jasný obraz o tehdejších Pražských školách. Při zakládání městské vyšší dívčí školy, jejíž první třída byla na podzim r. 1863 otevřena, měl Zelený účastenství při programu jejím i při obsazování míst. Byv 17. prosince 1863 zvolen do rady městské, měl od té doby větší působnost v záležitostech obecních a rozhodné slovo v důležitých usneseních rady městské nejen v oboru školství. Téhož roku nabyl Zelený příslušnosti a práva měšťanského v Praze. V březnu r. 1864 zvolen za člena deputace pro staroměstskou hlavní školu a nižší reálku společně s obecními staršími P. Frant. Řezáčem a prof. Kořistkou, kterýžto dozor rada městská se svolením místodržitelství zařídila

doufajíc, »že od školních deputací lze se nadíti zdárného působení pro blaho takových ústavů.«

Tím rozšířen rozhled Zeleného i po stavu středního ústavu obecního. Pracuje na sněmu, zejmena v komisích u věcech školních a získav si jako poslanec hojných dat statistických v příčině odnárodňovacích snah středního školství v Čechách i na Moravě přičiňoval se všemožně o to, aby zakládány byly střední školy obcemi samými, kteréž by působiti mohly ve směru vlasteneckém. Ve sněmu i v radě, kdekoli se stýkal s předními rozhodujícími osobnostmi, veřejně i soukromě razil dráhu přesvědčení, že nutno proměniti školy v duchu národním, aby rozvinouti se mohl život český. Potřeba tato byla ovšem zřejma hlavně v městech českých silně poněmčených. Také uvědomělejší občanstvo Menšího Města Pražského pociťovalo nedostatek české střední školy. Bylať Malá Strana před čtyřiceti lety ve vzdělaných vrstvách svého obyvatelstva zcela poněmčena; zařízení české střední školy mělo býti prvním průlomem intelligentního živlu českého této odnárodnělé hradby. Dne 1. května 1863 podali přední občané Malostranští radě městské pamětní spis opatřený 113 podpisy do rukou purkmistra Františka Pštrossa, jenž žadatele ujistil podporou svojí. Neočekávaným úmrtím Pštrossovým věc poněkud odložena, a teprve v únoru 1864 podala komise školská za předsednictví J. Wenziga žádost tuto bedlivě prozkoumanou radě městské s návrhem, aby na Malé Straně zařízeno bylo reálné gymnasium. Avšak nové průtahy zdržely věc tuto, a teprve v listopadu 1864 požádala rada městská znalce Vácslava Zeleného, dr. Antonína Majera a P. Františka Řezáče, aby vypracovali podrobnou osnovu školy té. Komise tato podala návrh na zřízení střední školy tím způsobem, aby první dvě třídy byly společné pro oba směry gymnasiální i reální, ve třetí třídě pak měli se žáci rozcházeti buď na gymnasium neb na reálku, ale tak, aby žáci reální nepotřebovali více času k dokončení vyššího oddělení než na školách reálných. Zároveň mělo se pečovati též o vzdělání žáků pro život, totiž aby se dostala dostatečná zásoba vědomostí pro život i těm, kteří nemohli dále študovati. Náklad rozpočten na 8400 zl.[1])

Hlavní podíl při této práci měl Zelený, jako všude, kde pracoval ve společenství s jinými; čilý duch jeho a snadnost při provádění práce činily spolupracovnictví s ním příjemným tím spíše, že uměl vyslechnouti námitky a užiti dobré rady.

Práce Zeleného nepřestala, ani když rada městská, schválivši návrh, přistoupila ku přípravnému jednání, aby nový ústav otevřen býti mohl na počátku školního roku 1865/6. Za pomoci přátel svých Malostranských pátral Zelený po vhodných místnostech a velice se tomu těšil, když rada městská vešla ve vyjednávání s hraběnkou Rozalií Vratislavovou z Mitrovic o byt v domě na Tržišti 366. Zelený podal i návrhy, jak by se obsaditi měla

---

[1]) Vojtěch Kraus: Dějiny Pražského školství.

místa učitelská, jakož i návrh všeho ostatního zřízení, vůbec připravil vše pro nový ústav. Přičinění jeho uznáváno všeobecně, a 8. července 1863 učiněno bylo v radě městské usnesení, aby Zelenému, jenž ubíraje se na cesty vzdal se místa v radě (nechtěje, aby nepřítomností jeho ztratil se jeden hlas) vysloveno bylo zvláštním přípisem vřelé poděkování rady městské »za obzvláštní zásluhy, jichž si byl o zvelebení školství dobyl.«

Důvěra rady městské v pedagogickou spůsobilost Zeleného byla tak veliká, že se ho soukromou cestou prostřednictvím rady Wenziga v červnu 1863 otázala, zdali by převzal řízení nového ústavu, kdy by byl k němu radou městskou povolán. Zelený přislíbil, že ujme se práce této, a již 2. července 1863 vydal se na studijní cestu do Německa a Belgie na vlastní útraty, aby se blíže seznámil se zařízením a vedením podobných ústavů v zemích těchto. Ubíral se z Prahy přímo do Lipska, kde v I. Bürgerschule, v ústavu Pestalozziho i ve školách reálních pilné konal studie. S ředitelem reálky dlouhou měl rozmluvu; ředitel uznal, že na reálkách v Rakousku lépe se kreslí, naproti tomu, že v Německu pěstují se důkladněji moderní jazyky francouzský a anglický. Ve Frankfurtě v Mittelschule, vlastně vyšší škole měšťanské i v Musterschule podivil se Zelený, že školy jsou bez rázu náboženského, učilo se jen mravouce, ostatní přenecháno církvi. Učitel, jehož se Zelený na poměry ptal, odpověděl, že si toho zde nikdo nevšímá. V Lutichu prohledl Zelený různé školy, též průmyslové; v Bruselu v Athéné royal ve dvou budovách Athéné des humanités a druhé professionel byl přítomen častěji vyučování v jazyku francouzském; flámština zde jen jako jazyk, ač většina obyvatelstva v Bruselu jest flámská. Profesor po přednášce Zelenému pravil, že učiněno opatření, aby flámština pozvolnu zmizela a stěžoval si, že se s flámskými žáky špatně pokračuje, poněvadž jsou opozděni o několik let. V Gentu u profesora kreslení pracovali žáci dle sádrových modelů; výklad děl se v obou jazycích. V Antverpách v Ecole moyenne škole privátní přítomen byl Zelený vyučování, které se konalo výhradně jazykem francouzským. Všechen materiál cestou sbíraný Zelený hned na místě sestavil, srovnal a shrnul v posudek. U mnohých věcí připsal: »dobré, velmi dobré,« jinde »chatrné«, jinde opět: »nutno zavesti.«

Z Bruselu psal 2. srpna 1865 domů: »Zde jsem viděl a slyšel mnoho zajímavého a prospěšného; doufám, že některými věcmi dobře posloužím doma. Brusel jest místo velmi příjemné, a což jest ovšem mnohem důležitější, člověk zde velmi mnoho vidí a může se naučiti.«

Avšak vedle hlavního účelu cesty této — prostudování školství německého a belgického, měl Zelený i jiné zájmy, které mu již dávno na srdci ležely, totiž sbírání upomínek na Jana Kollára. Za tou příčinou obrátil z Lipska kroky své k Jeně, odkud krásnou procházkou po břehu Sály vykonal cestu do Lobedy, kde býval pastorem Schmidt, otec paní Kollárové. Sedmdesátisedmiletý nástupce jeho v úřadě potvrdil mnohé domněnky Zele-

ného, tak že cesta nebyla marna. Domů psal 6. července: »Město Jena jest zcela nepatrné, tiché, asi jako Klatovy, všecko se tu točí kolem university. Největší páni zde jsou profesoři a nejčinnější faktoři v životě veřejném studenti. Všickni mají na hlavách cerevisky rozličných barev jako buršové v Praze, ale zde jsou mnohem solidnější a pilnější. Universita zdejší vynikala po všecky časy i učiteli i žáky svými, kteří sem přicházívali ze všech konců světa, zejmena studovávali zde evangeličtí Slováci a mezi nimi Šafařík a Kollár. A na této slávě stojí Jena. Na domech, v nichžto některý proslulý člověk bydlíval, mají jeho jmeno napsané. Také Šafaříkovo, ale Kollárovo posud ne. Pokusím se, abych nalezl dům, v němžto Kollár přebýval, a nepochybuji, že kmotr šosák si dá říci a vyvěsí jmeno Kollárovo.« [1])

Z Jeny obrátil se Zelený k Výmaru, jenž jej překvapil jako pravá protiva Jeny. Kdežto Jena jest prostá, slaví Výmar kultus genia. Každý krok zde připomíná některého velkého spisovatele. »Není pochybnosti, že maličká zemička tato nesmírně mnoho vykonala, — v ní reformace i úplné volnověrství v 16. i 18. století triumfy slavily!« zapsal si Zelený po prohlídce města. Dne 10. července ztrávil celé dopoledne u paní Kollárové, od níž mnoho důležitého se dověděl a některé papíry z pozůstalosti Kollárovy

---

[1]) Zelený navštívil v Jeně proslulého slavistu prof. Schleichera, i měl s ním 7. července velmi zajímavou rozmluvu, kterouž si zapsal. Schleicher tvrdil, že lid zde na březích Sály jest vpravdě původu slovanského, mnohem měkčí, jemnější, bodřejší, obratnější než jinde v Němcích. Němec jest hranatý, nemotorný, ale vytrvalý, Slovan mnohem chápavější, ale nestálý. I obyčeje připomínají zde Slovany. Sedlák za nočními chodci přijde s pochodní: »Erlauben Sie, meine Herren, dass ich mit Ihnen gehe« a potom: »Ich danke Ihnen.« »To není německé,« pravil s důrazem Schleicher.

O písních českých pravil Schleicher, že mezi nimi jsou co do melodií mnohé německy znějící — jako »Ó Velvary, ó Velvary« — mezi veselými prý mnoho. Jiné jsou ryze české, jiné smíšené. »Wundervoll« jsou prý písně tak zvané husitské, které ve sbírce Erbenově jsou v zadu, ale jak prý Erben mohl nekoupiti rukopisu? Teď, když se ukázalo, že tak mnoho se padělalo, vzniká prý pochybnost o všem. — Bylo ovšem viděti, že i *on* pochybuje, ač toho nevyřkl.

Vypravoval, kterak Němci Pražští mu vytýkali, že prý může s Čechy býti, on k tomu: právě proto, že jest dobrý Němec a ví, jak přirozený to cit. Dle jeho mínění prý jenom *vzdělanost* může vyrovnati Čechy a Němce. Toužil na ničemnost českých Němců, kteří si stěžovávali na nepříjemné položení, ale když jim řekl: »Also reisst Euch von Oesterreich los,« tu prý otevřeli huby. Ovšem prý se Čechové za Bachova panování také nechovali pěkně — servilnost u obou byla rovná.

Pravil, že Čechové jsou velmi čiperní, že z počátku roku se divíval horlivosti, ale ta prý čím dále tím více ochabovala; vůbec prý Čechové dost nepracují. Ovšem jest nehoda malých národů, že z nich nemůže vycházeti mnoho velikých mužů — jsouť jen jistá procenta u všech národů — tak nyní koho mají Němci? I Gutzkow prý hyne.

O Šafaříkovi vypravoval, že již před deseti roky byl nemocen; že mu domlouval, aby vystoupil proti záhubným směrům mládeže, jeho slovo že by vydalo, ale nemohl ho k tomu přiměti, — taková melancholie nedopouští činnosti.

si vypůjčil.[1]) Sebrav ve Výmaru pěkné příspěvky k životu Kollárovu, cítil, jak důležito by bylo podívati se za tím účelem do Uher a sebrati i tam, co by se dalo. Vraceje se z Bruselu přes Stuttgart, Ulm, Augsburk a Mnichov, nevydal se odtud, jak původně zamýšlel, do Čech za rodinou na letním bytě v Chuchli meškající, nýbrž pustil se přes Vídeň do Pešti, odkud 18. srpna psal domů: »Zde v Pešti začíná se mi dařit výborně, t. j. přišel jsem na některé velmi důležité věci Kollára se týkající — mohu zde nabírati vědrem zprávy zanímavé a velmi důležité. Vidím, že bylo opravdu nevyhnutelné podívati se sem, a že bych nebyl měl se všech stran dosti jasného obrazu Kollárova, kdy bych nebyl zajel na toto jeho 30leté působiště.«

Mnohostranné zájmy vedly Zeleného k tomu, aby mimo vlastní účely obracel zřetel i k jiným věcem na této cestě. V Bruselu na příklad byl několikráte ve sněmovně poslanecké při rokování, což mu činilo nemalé potěšení; píše o tom mezi jiným domů v listu bez data: »Debaty jsou zde velmi živé a často bouřlivé, strany katolická a liberální — tak se jmenují — stojí tak příkře proti sobě, jako u nás Čechové a Němci.« Vedle toho však hemží se cestovní zápisník Zeleného poznámkami o dojmech měst hlavně pak uměleckých památek jejich. Duch jeho byl hluboce proniknut historismem, tak že každá památnost, každé umělecké dílo budilo v něm ozvěnu, při kteréž vystupovala před ním celá doba a okolí, v němž vzniklo. Na celé cestě nevynechal jediné umělecké sbírky: »To vždycky potěší,« psal domů. Maje velmi jemný cit pro krásy přírodní, vážil si každého pohledu do půvabných krajů, každého pěkného obrázku krajinového. Tak na příklad na Wartburgu, jejž navštívil na cestě přes Gothu, Eisenach do Frankfurtu, v Mohuči na citadelle, cestou po Rýně do Kolína, těšily jej rozkošné dojmy přírodní. A při tom stále vzpomínal na Prahu a její malebnou polohu, která mu byla nade vše. Každé město, do něhož přišel, vyznačil několika rysy; zaznamenával i různé příhody.[2]) Tak na příklad o Mnichově si zapsal:

[1]) V denníku si zapsal: »Poznamenal jsem vše na zvláštním archu a podepsal jsem se, že, až toho užiju, zase jí vrátím.«

[2]) V Mohuči přál si navštíviti citadellu, přišel však pozdě na »Platzkomando« i píše o tom: »Vzdával jsem se již naděje, ale krajané čeští (vojáci rakouští) domlouvali mně, abych jen šel, že mne tam pustí. Šel jsem. Promluvím česky k vojákům u brány sedícím na stráži; byli potěšeni, ale báli se před kaprálem, sedícím mezi nimi, a žádali mne, abych žádost svou kaprálovi pověděl po německu. Pan kaprál však byl Čech a octl se v nesnázích, poslal však se mnou hned vojáka ke profosovi, jenž má klíče. Ten, mladý, asi 22letý Prušák, velmi ochotně sebral se a vedl mne ke Drusově pohřebišti. Jest to věž zcela kulatá, asi 6 sáhů vysoká, velmi silná, uprostřed malý otvor, tak že po schodech dost těsných a uprostřed zcela temných se kráčí, pročež dole svíčka rozžata. Vyhlídka odtud na město a okolí překrásná. Rýn v celé slávě, plno lodí. Jest to nejvyšší místo v Mohuči a nejdůležitější část pevnosti, ovšem by ve válce potřeboval asi 50.000 mužů, ale jest tu i opevněný tábor na více než 100.000 mužů. Prušák mne provázející, když jsem doložil, že to nejstarší historicky známý kus stavby odtud až do Rus — namítl, že prý v Berlíně

»Mnichov činí dojem jako nepatrný člověk, chuďas, kterému se nasypalo najednou mnoho klenotů do klína, který však se nemůže ještě vzpamatovati a na němž posud viděti, že jest chuďas, ač má bohatství množství. Jediný muž zde vyvedl úžasně mnoho, vystavěl téměř vše, co v Mnichově zasluhuje povšimnutí — chrámy, paláce, domy úřední, soukromé, sbírky, brány, pomníky, — ale nemohl udělati města monumentálního najednou. Jest to jako rozházené bohatství, člověk se diví, vida toho tolik zde. Bude aspoň ještě jednoho pokolení zapotřebí, než se věc vyrovná, než dospěje obecenstvo tam, kde je chtěl míti Ludvík, a než se vyplní mezery v městě samém. Ludvík musil míti nouzi o předměty; obelisk — bez hieroglyfů — věnoval Bavorům, kteří v Rusích zahynuli: Auch sie starben für die Befreiung ihres Vaterlandes! Jaký to důmysl.«

Cesta Zeleného trvala přes dva měsíce. Vraceje se z Pešti koncem srpna, zastavil se návštěvou u rodičů svých v Borové a ztrávil několik příjemných dní ve svém volebním okresu, jak píše z Přibyslavě dne 1. září 1865 své choti: »Vede se mně nyní výborně, jsemť mezi svými, a uvítali mne zde všude velmi přátelsky. V Polné a Přibyslavi jeví se tolik upřímné náklonnosti ke mně, že jsem byl tyto dni v těchto dvou městech velmi vesele a šťastně živ v kruhu přátelském. Jen mám starost o Vás, touha po Vás žene mne do Prahy.«

Vrátiv se v polovici měsíce do Prahy, nalezl zde plno naléhavé práce, která jeho návratu očekávala. V bytě jeho ležel přípis rady městské, povolávající jej za ředitele nově zřízeného nižšího reálného gymnasia na Malé Straně a vyzývající jej, aby co nejdříve projevil, přijmeli místo, a v případě přijetí aby podal návrhy v příčině organisování nového ústavu. (Pokračování.)

Jaromír Čelakovský.

K šedesátým narozeninám jeho napsal

prof. **Karel Kadlec.**

(Dokončení.)

Že se Čelakovský vzdal mandátu do říšské rady, bylo mu jen na prospěch. Mohl pak aspoň uskutečniti své dávné přání a habilitovati se. Žádost za připuštění k habilitaci pro rakouské právní dějiny podal dne 6. června 1882 ještě na nerozdělené právnické fakultě a připojil 14 vědeckých prací. Habilitačním spisem

a Potsdamě jsou ještě starší. — To jedině svědčilo, že nemá vzdělání vyššího, jinak rozumně mluvil a velmi šarmantně. Jenom když jsem řekl, že jsem Čech, nebylo překvapení příjemné, ale hned se vzpamatoval a byl jako před tím roztomilý.«

bylo *Právo odúmrtní k statkům zpupným v Čechách.*[1]) Od děkana dr. Ullmanna dověděl se koncem semestru letního 1882, že žádost jeho byla postoupena české fakultě. Ministerstvem schváleno to bylo dne 26. června. Referentem ustanoven prof. Jaromír Hanel, který navrhoval, aby habilitant byl připuštěn pro právní dějiny české. Dne 9. března 1883 Čelakovský konal habilitační kolokvium. Přednáška byla mu prominuta. Ve Vídni u ministerstva byla věc velmi rychle vyřízena. Oznamovalť mu sbor právnické fakulty již 2. dubna 1883, že ministerstvo schválilo habilitaci pro dějiny českého práva. Ještě dříve než vyřízena byla ve sboru jeho habilitační žádost, vymohl mu místodržitel bar. Kraus, s nímž se byl seznámil jako zemský poslanec, badatelské stipendium. Již tehdy Čelakovský chtěl vydati prameny městského práva. V rozmluvě s místodržitelem bar. Krausem zmínil se o své habilitační žádosti i o svých literárních plánech. Bar. Kraus chtěje mu ukázati blahovolnost, nabídl se mu k podpoře a vyzval jej, aby mu jen přednesl své přání. Čelakovský žádal ho, aby podporoval jeho žádost za badatelské stipendium ze státní dotace 20.000 zl., ze kteréžto dotace do té doby byli podporováni pouze badatelé němečtí. Již koncem prosince bylo Čelakovskému oznámeno, že ministr kultu a vyučování povolil mu prozatím k podpoře jeho vědecké činnosti subvenci 1000 zl.

Prvou přednášku o českých právních dějinách Čelakovský měl dne 17. dubna 1883. Vzpomínal tu zásluh prof. Friče a Randy o českou vědu právnickou jakož i dvou německých učenců, kteří pro svou obdivuhodnou učenost, pro svou nestrannost u věcech národních a humánní pojímání úkolu učitelského získali sobě vděčnou paměť a vřelé sympatie mezi mládeží, v jejímž středu bylo jim působiti. Byli to profesoři dr. Esmarch a dr. Schulte. »Přijměte ubezpečení,« pokračoval Čelakovský, »že jsem naplněn tou nejlepší vůlí pracovati v duchu slovutných těchto učitelů našich, jsa hluboce proniknut tím vědomím, že pouze opravdovým pojímáním svého úkolu, že pouze horlivým pěstováním vědy v duchu nestranném a s veškerou oddaností můžeme uhájiti netoliko právní, nýbrž i duchovní kontinuity se starou, oběma národnostem druhdy společnou Karolo-Ferdinandeou. A jestliže přednášky o historii právní cizích národů poutávaly kdysi všechnu naši pozornost, budily všechen náš zájem, nebude

---

[1]) Velmi lichotivě vyslovil se o spise tomto (vydaném i německy) býv. učitel Čelakovského prof. Esmarch. V listě ze 7. dubna 1883 píše mimo jiné: »Bei dieser Gelegenheit kann ich mir es denn auch nicht versagen, meiner Dankbarkeit für die durch Ihre trefflichen Abhandlungen mir gewährten reichen Belehrungen und hohen Genüsse, die sich mit jeder neuen Lektüre gesteigert haben, den freudigsten Ausdruck zu geben. Von dem sachlichen Interesse ganz abgesehen, kann ich nicht umhin der mit soviel Gründlichkeit verbundenen Klarheit und Eleganz der Darstellung aufrichtige Bewunderung zu zollen und Ihnen, hochgeehrter Herr, zu dem Platze in der Gelehrtenwelt Glück zu wünschen, welchen Ihnen diese Erstlingswerke bereits gesichert haben.«

mi snad vykládáno za neskromnost, když na počátku svých přednášek vyslovuji přání, aby i tato čtení o domácí historii právní došla při vás, pánové, laskavého přijetí, neboť ona mají za předmět, nad který nemáme nic dražšího na světě — vlast.«

Dne 9. února 1886 navrhl jej sbor jednohlasně za profesora na základě I. svazku Sbírky pramenů práva městského království Českého. Již dne 11. dubna 1886 datováno jest nejvyšší rozhodnutí, kterým Čelakovský jmenován mimořádným profesorem dějin práva v zemích českých (der böhm. Rechtsgeschichte), a uloženo mu čísti v každém semestru čtyři nebo pět hodin týdně o tomto předmětu. Honorář povolen mu ve výši 1200 zl. od 1. října 1886. Nejvyšším rozhodnutím z 2. listopadu 1887 byl mu vyměřen roční plat 1200 zl. s aktivitním přídavkem 420 zl. od 1. prosince 1887. Nejv. rozhodnutím ze 14. září 1889 potvrzen v úřadě učitelském. Roku 1887 též jmenován c. k. konservátorem, povolán do historické komise zemské a zvolen za mimořádného člena Král. české společnosti nauk. Roku 1888, když začal vycházeti Ottův Slovník Naučný, Čelakovský s prof. Studničkou, Maixnerem a Borovým povolán do vrchní redakce a přispěl od té doby do Slovníku četnými, namnoze velmi obšírnými články, jejichž přehled podán níže.

Roku 1891 obdržel výnosem ministra kultu a vyučování z 1. května poslední státní subvenci na podporu vědecké činnosti ve výši 600 zl. Dne 21. října 1892 byl od císaře jmenován ad personam řádným profesorem českých právních dějin. V ministerstvu mínili jej navrhnouti císaři za profesora právních dějin rakouských, avšak v dekretu byl jmenován pro českou právní historii, ovšem s povinností čísti i o rakouských právních dějinách, kdy by toho bylo třeba. V souvislosti s řádnou profesurou bylo jeho jmenování archivářem města Prahy. Běželo o to, můželi jako řádný profesor podržeti i úřad v archivu. Rozhodnuto, že profesura souvisí s činností archivní, že tu tedy není inkompatibilita. Poněvadž však se nezdálo srovnávati se s hodností řádného universitního profesora, aby byl v archivu pouze adjunktem, udělila mu městská rada Pražská dne 3. května 1892 titul druhého archiváře města Prahy. Když pak r. 1896 prvý archivář prof. Emler pro churavost vstoupil do výslužby, zvolen Čelakovský 18. června samojediný sborem obecních starších za městského archiváře.

Dne 24. ledna 1894 byl zvolen do sboru Matice České, kdež se stal r. 1898 náměstkem kurátora (za prof. Tomka), po smrti Tomkově pak zvolen kurátorem.

Spolupracovnictví při Národních Listech vzdal se r. 1886 dobrovolně, když byl jmenován mimořádným universitním profesorem.

Po odstoupení dr. Riegra z předsednictví Ústřední matice školské r. 1891 zvolen Čelakovský za předsedu této Matice, v kteréžto hodnosti, vyžadující velké obětavosti a obezřelosti, setrval až do r. 1901, kdy odstupuje zvolen byl valnou hromadou čest-

ným členem. I jako předseda Ústřední matice dobyl si velikých zásluh o české školství zejmena tím, že působením jeho množství škol převzato do státní neb veřejné správy. Uvesti sluší zvláště gymnasia v Uh. Hradišti a Opavě i jiné školy. Členem výboru Ústřední matice zůstal ale i nadále.

Po šestileté přestávce přijal na sklonku r. 1895 znova mandát poslanecký. Dne 22. listopadu 1895 zvolen jest za zemského poslance skupinou měst Vysoké Mýto, Skuč a Hlinsko. Dne 22. července 1896 zvolen za zástupce české národnosti v zemské školní radě na léta 1896—1902.

Roku 1896 redigoval různojazyčné illustrované dílo o Praze, vydané maďarským nákladem.

Roku 1897—98 byl po prvé děkanem právnické fakulty české university. V prosincových bouřích r. 1897 po pádu Badeniho působil na studentstvo, aby se neúčastnilo pouličních výtržností, což se mu také podařilo. Za jeho děkanství poslala právnická fakulta prof. Balzerovi za jeho otevřený list proti prof. Mommsenovi adresu jím sepsanou. Od r. 1886 jest Čelakovský členem státní zkušební komise pro obor dějin práva. Roku 1900 byl jmenován řádným členem Král. české společnosti nauk. Česká Akademie zvolila ho hned po svém založení r. 1890 rovněž za řádného člena.

Na podzim r. 1898 nabízeno bylo prof. Čelakovskému, aby kandidoval po dr. Slavíkovi do říšské rady. Tehdy to odmítl. Dne 23. října 1898 měl na Staroměstské radnici při manifestační schůzi za příčinou zřízení českých vysokých škol na Moravě velikou řeč, v níž mluvil proti universitě utrakvistické. Dne 10. prosince 1898 řečnil při oslavě sedmdesátých narozenin dr. Fr. L. Riegra.

Značné účastenství měl r. 1898 na slavnostech pořádaných na paměť stých narozenin Fr. Palackého.

Dne 10. února 1899 zemřel bývalý archivář a přítel prof. Čelakovského Josef Emler. Čelakovský věnoval mu posmrtné vzpomínky ve feuilletonu Národních Listů a pak v Almanachu České Akademie.

Ve dnech 12.—19. srpna 1899 účastnil se prof. Čelakovský s některými jinými Čechy XI. archeologického sjezdu ruského v Kyjevě, kde se těšil velké pozornosti. Více o tom v Osvětě z r. 1899, str. 926 a 927, kdež jest otištěna i jeho řeč. Cesty do Kyjeva použil zároveň k studiím v ruských archivech. Z Kyjeva jel do Moskvy a tam studoval v archivě zahraničných záležitostí, obdržev k tomu od ruského císaře zvláštní povolení, načež se vydal do Petrohradu, pak do Varšavy a odtud do Vratislavě.

Když na podzim r. 1899 nastoupilo ministerstvo Körbrovo, jež vyslovilo ochotu vyjíti Čechům vstříc, a když mělo dojíti k Vídeňským konferencím k urovnání národních sporů v Čechách, tu Čelakovský, jsa zvolen za člena této konference, odhodlal se znova kandidovati do říšské rady. Konference, o nichž konány od 29. ledna do počátku února porady v klubu poslanců, zahájeny dne 5. února

a trvaly až do 20; ale pro přílišné požadavky poslanců německých, stojících na stanovisku nadvlády německého jazyka v zemích českých a pro úplnou pasivnost ministerského předsedy, neměly žádného úspěchu. Čelakovský jako účastník má o nich podrobné zápisy. Dne 28. února 1900 zvolen jest za říšského poslance v městech podřipských Slaném, Rakovníce, Lounech atd. Když však dne 8. června došlo k t. zv. musikální obstrukci a říšská rada rozpuštěna, a když se zároveň ukázala rozháranost a beznadějnost vnitřních poměrů rakouských, Čelakovský nepřijal při nových volbách r. 1901 nabízené mu kandidatury do říšské rady, aby mohl se více věnovati pracem vědeckým. Pouze do zemského sněmu dal se v říjnu r. 1901 znova voliti a zastupuje tak, jako dříve, města Vysoké Mýto, Skuč a Hlinsko.

Roku 1900 Čelakovský byl v Paříži na výstavě a při té příležitosti účastnil se kongresu historiků a interparlamentní konference míru v paláci Luxemburském. Jeť od r. 1899 členem rakouské skupiny interparlamentní unie míru, jež vypracovala a prosadila mnohé nové zásady práva mezinárodního (Haagský soud). Byl též návštěvou u presidenta Loubeta. Z Paříže odejel do Kodaně a pracoval tam v srpnu v archivu.

Dne 26. dubna 1902 jmenován jest k návrhu Rudolfa Darestea dopisujícím členem franc. Institutu, Académie des sciences politiques et morales, následkem čehož uveřejněn jeho životopis s podobiznou v Encyclopédie des professions libérales et du monde officiel. Dne 27. května 1902 zvolen za dopisujícího člena akademie Krakovské. Roku 1899 byl po slavnostech Palackého společně s Tomkem jmenován čestným doktorem cís. university v Petrohradě. Dne 26. června 1900 jmenován archivním radou. Čelakovský jest též čestným členem několika obcí: Podsedic a Vranova (od r. 1882), Libně a Drahotuš na Moravě (od r. 1898), Kutné Hory (od r. 1900) a Litovle (od 11. srpna 1902).

Jako archivář král. hlav. města Prahy vypracoval Čelakovský mnohé pamětní spisy, osvědčení a dobrá zdání. Uvádíme na př. osvědčeni z 19. listopadu 1901 na prospěch universit moravské a slovinské.

Z pera profesora Čelakovského pochází také listina, která o slavnostním položení základního kamene k pomníku Husovu do kamene toho vložena.

Čelakovský jest též redaktorem některých literárních podniků města Prahy, jako »Almanachu obce Pražské,« kde byly až dosud uveřejňovány i články historické. Počínajíc letošním rokem budou historické články vydávány odděleně ve »Sborníku příspěvků k dějinám měst Pražských.« Podle plánu městské rady Pražské měly býti vydávány i zvláštní »Paměti Pražské,« za něž možno pokládati i dějiny obecní správy sepsané adjunktem Krausem za léta 1860—70, v kterémžto spise bude se pokračovati až do r. 1880. K návrhu prof. Čelakovského sešlo s myšlenky pokračovati v tomto díle, poněvadž od r. 1880 vycházejí Administrační zprávy obce, jež vydává statistická kancelář Pražská

za spolupracovnictví úředníků všech oborů, a v těch všechny události v obci z novější doby se uveřejňují.

Rozsáhlá byla i poslanecká činnost prof. Čelakovského od r. 1895 na sněmě. Dne 9. ledna 1896 zvolen byl do komise školské, jež ho zvolila za předsedu, a dne 14. ledna do komise pro adresu Jeho Veličenstvu. Dne 24. ledna 1896 odůvodňoval návrh na zákonné upravení národního školství v obcích národně smíšených, dne 9. února řečnil o návrhu Zátkově v téže věci, 4. února o návrhu Sokolově, kterým obnovena lex Kvíčala, dne 12. února (při rozpočtu) o rozdělení království Českého a o poměru Chebska ke koruně České. Dne 4. února 1897 měl řeč při návrhu Eppingrovu na zrušení školného, dne 27. února o zaopatření industriálních učitelek v stáří. Dne 4. března referoval jménem školské komise o návrhu svém na výpravu školství v obcích národně smíšených a mluvil i na konci generální debaty, načež rokování přerušeno a odročeno. Dne 6. března při rozpočtu řečnil o komisi historické a o potřebě nových místností pro archiv zemský, dne 9. března o potřebě zákona o školách pokračovacích a o Českém Museu, 10. března jako zpravodaj o zrušení čtvrté třídy platů na školách měšťanských. Záležitost nové úpravy příjmův učitelstva škol měšťanských a obecných byla dosti choulostivá. Nebylo tomu vůbec dávno, co upraveno zák. zem. ze 13. května 1894 č. 36 z. z. hmotné postavení učitelstva na školách národních. Následkem stížností učitelstva změněn § 82. uvedeného zákona již r. 1895, a sice zákonem z 31. března č. 16 z. z. Ale hned na to docházely nové petice, a to nejen od učitelů, nýbrž i z kruhův autonomních úřadův i úřadů školských, ve kterých žádáno buď za zcela novou úpravu hmotného postavení učitelstva národního, aneb aspoň za změnu některých ustanovení zák. zems. z 13. května 1894 Školská komise učinila návrh, aby petice, jimž nedalo by se vyhověti bez zvýšení zemského nákladu na školství, přikázány byly zemskému výboru k šetření. Sněm návrh ten 10. března 1897 schválil, a zemský výbor podal o šetření zprávu ze dne 22. ledna 1898, zaujav stanovisko odmítavé, hlavně z důvodů finančních, částečně také z věcných. Na sněm přicházely nové petice a opět přikázány školské komisi. Komise školská usnesla se jednotlivé skupiny těchto žádostí přikázati zvláštním referentům ustanoveným pro samu komisi a po projednání jednotlivých peticí předložiti sněmu společnou zprávu s příslušnými návrhy. Mezi 7 speciálními referenty byl i prof. Čelakovský. Byly mu přiděleny četné skupiny peticí. Školská komise, použivši zpráv speciálních referentů, nemohla se odhodlati postaviti se k přečetným žádostem za nové upravení hmotného postavení učitelstva a katechetů na veřejných školách národních na odmítavé stanovisko, jaké k nim byl zaujal zemský výbor, nýbrž hleděla přispěti k tomu, aby větší neb menší oprávněnost aspoň hlavních žádostí do náležitého světla byla postavena, a aby takovým způsobem uspíšilo se vyhovění žádostem naléhavým a arci odůvodněným. Dne 2. března 1898 prof. Čelakovský

jako referent školské komise podával sněmu zprávu o peticích učitelstva a promluvil i na konec debaty. Před tím dne 21. února měl řeč o lukařské škole ve Vys. Mýtě.

Dne 10. dubna 1899 podal Čelakovský na sněmě interpelaci stran sčítání lidu. Dne 11. dubna zvolen do komise pro revisi zřízení zemského. (Němci vydali heslo abstinence a sněmu se neúčastnili.) Dne 15. dubna řečnil opětně o lukařské škole ve Vys. Mýtě. Dne 22. dubna sněm se usnesl vyzvati vládu, aby čítala národnost. Dne 27. dubna Čelakovský měl řeč o platech industriálních učitelek a o placení substituce za okresní inspektory. Dne 5. května o zřízení krajského soudu v Litomyšli. Dne 8. a 9. května projednána konečně ve sněmě osnova zákona o úpravě školství v obcích národně smíšených. Usilovné snahy prof. Čelakovského konečně po mnoholetých překážkách zdály se splněnými. Zákon o minoritních školách přijat. Scházela jen sankce. Čelakovský jako zpravodaj řečnil po oba řečené dni sedmkráte. Dne 22. května 1899 měl řeč o peticích učitelstva za úpravu platů, dne 17. května při rozpočtu promluvil o archivu místodržitelském a o činnosti archivu zemského.

Dne 5. května 1900 řečnil v generální debatě o rozpočtu proti dr. Baxovi, dne 18. prosince jako generální řečník při návrzích komise školské o úpravě platův učitelských. Přijaty resoluce o úpravě.

Dne 5. července 1901 zvolen do komise pro změnu volebního řádu.

Dne 24 července 1902 řečnil o vydání českomoravského diplomatáře, 26. července v rozpočetní debatě o otázkách školských.

Dne 29. září 1903 měl řeč o překládání dobytčích trhů za města, dne 5. října o zřízení okresního soudu v Chocni, 8. října o lukařské škole ve Vys. Mýtě. Dne 1. října podal interpellaci, proč zákon o minoritních školách nebyl potvrzen, kterážto interpellace nebyla zodpověděna; dne 20. října podána pak interpellace, sepsaná prof. Čelakovským, v příčině nedostatečných místností universitních. Dne 4. listopadu schválena ve školské komisi obšírná zpráva Čelakovského v té věci, když rektor české university prof. Strouhal samostatným návrhem nutnost nápravy podporoval.

Dne 18. ledna 1904 jednáno bylo o téže věci v klubu svobodomyslném. Dne 21. listopadu 1905 jednalo se na sněmě samém o nedostatečných místnostech universitních, a prof. Čelakovský měl jako zpravodaj školské komise velkou řeč. V ten čas také zvolen na sněmě do komise pro opravu volebního řádu a zřízení zemského, kteréžto komisi, jak známo, přikázány vládní předlohy posud nevyřízené. Čelakovský velmi těžce to nese, že následkem odporu s německé, ale i částečně s české strany změna volebního řádu, o niž se s naší strany po 40 let usilovalo, se neprovedla.

Dne 3. března 1903 zemřel dr. Fr. L. Rieger, a tu sepsal Čelakovský brožuru o něm. Dne 22. března 1903 odejel přes

Brno do Říma ke sjezdu historiků. V Brně přítomen byl jubilejní slavnosti Brněnské Matice. Dne 7. září 1903 účastnil se interparlamentní konference míru ve Vídni. Dne 13. září byl zvolen do Národní rady. Dne 13. března 1904 měl ve Slaném řeč při oslavě stých narozenin dr. Josefa Friče (vyšla v Nové České Revue). Řada slavnostních a příležitostních řečí prof. Čelakovského jest rovněž veliká. Jmenujeme vedle řeči při odhalení pomníku *Janu Žižkovi* v Čáslavi dne 29. srpna 1880 a řečí ve schůzích voličských pronesených hlavně řeči obsahu vědeckého, jako: *O významu mistra Viktorina ze Všehrd* v kulturních a právních dějinách českých (při slavnosti Všehrdově v Chrudimi dne 27. října 1901, vyšla v Právníku, též o sobě), *O původu středověké ústavy městské* (ve valném shromáždění České akademie 7. prosince 1902) a j.

Na sklonku letního semestru 1905 Čelakovský byl po druhé zvolen za děkana právnické fakulty. Čelakovský jest též předsedou Osvětového odboru Národní rady české. V ustavující valné hromadě svazu osvětového měl dne 6. ledna 1906 přednášku, která vyšla tiskem pod názvem *Svaz osvětový*.

Jak z tohoto stručného přehledu viděti, Čelakovský má veliký význam nejen jako český učenec, nýbrž i jako činitel působící na rozličných polích našeho veřejného života. Bylo by si přáti, aby řeči a projevy jeho učiněné při veřejném vystupování souborně byly vydány, a aby vůbec veřejná činnost jeho podrobně byla vylíčena. I v této jeho veřejné působnosti pozorujeme jistou souvislost s činností vědeckou. I jako poslanec a jako předseda Ústřední matice školské Čelakovský správně vystihl, co znamenají pro národ český snahy kulturní, a proto ta jeho neúnavná a všestranná činnost ve prospěch českého školství, počínajíc od škol obecných až ke školám vysokým. Věda a školství české jsou dva obory, v nichž národ český dokázal, že je schopen kulturního života a že může soutěžiti s národy cizími. V obou těchto oborech dobyl si Čelakovský zásluh nehynoucích.

Nepřehledná jest řada vědeckých prací Čelakovského. Prvé vzešly z pramenného materiálu nasbíraného v archivu Kutnohorském. Již prvá monografie *Postavení vyslaných král. měst na sněmech českých*, o níž učiněna zmínka shora, podává velmi mnoho nového z českých ústavních dějin. Jiným výtěžkem studií konaných v archivu Kutnohorském bylo *Ze starých památek soudních* (Právník, IX. a X.); doplněk k monografii Postavení vyslaných král. měst tvoří *Sněm český r. 1601* (Čas. Čes. Musea 1871). V ČČM. Čelakovský uveřejnil vůbec mnoho článků, posudkův i pramenného materiálu. Tak vydal tam *Vzájemné dopisy F. L. Čelakovského a Václava Staňka* (1871 a 1872), *Několik listů Samuela Martinia z Dražova* (1875), *Některé listy z r. 1622 a 1623* (1875), *Úřad podkomořský v Čechách* (1877 a 1878, vyšlo též o sobě), *Obnovování rad v královských městech v Čechách* (1879), *O právních rukopisech města Litoměřic* (1879 a 1880), *Příspěvky k životopisu mistra Brikcího z Licska* (1880), *O právních ruko-*

písech města Brna (1882) a j. V Ženské bibliothéce uveřejnil *Z let probuzení,* řadu velezajímavých dopisů z pozůstalosti svých rodičů (1872), dvě knihy: I. Paměti z korrespondence Bohuslavy Rajské z let 1839—1844, II. Listy Fr. Lad. Čelakovského a Bohuslavy Rajské (1844—1845), s předmluvou Žofie Podlipské. Na základě studia v zemském a městském archivu napsal článek *Návrat emigrace české r. 1631* (Osvěta 1872 a 1873). Jest to vlastně práce nedokončená, jež jde jen do konce r. 1631, avšak měla býti dovedena až do vypuzení emigrantů r. 1632. Pro nedostatek místa byla přetržena. V Osvětě, kamž podával také referáty o historických spisech, uveřejnil r. 1876 Čelakovský pod pseudonymem Jiří Dlouhý životopisnou kresbu dr *Jos. Frič.* Když v Historickém spolku bylo usneseno, aby Čelakovský s Ant. Rezkem, tehdy assistentem při archivu zemského musea, se vydali na výzkum archivů v severozápadních Čechách, podali oba zprávy o svých pracích, jež vyšly pod názvem *Výzkum v archivech země České* (Památky archaeol. 1875 a 1876, též o sobě). Informační cesta po českých archivech vzbuzovala v Čelakovském víc a více touhu, aby se pustil do studia dějin českého práva. K monografii úřad podkomořský v Čechách přiveden byl studiem otázky hromadných osob. Chtělť se přesvědčiti, do jaké míry měl podkomoří moc nad církevními korporacemi a městy. A s tím zase souvisely práce další: *O vzniku patrimoniálního soudnictví na statcích zádušních v Čechách* (Zpr. Kr. č. spol. nauk 1878, též o sobě), *O soudní právomocnosti panovníka a jeho úředníků nad církevními korporacemi a královskými městy v Čechách* (Právník, 1878 a 1879) a uvedená již stať Obnovování rad. Dějin pramenů týká se jiná práce Čelakovského, jež souvisí rovněž se studií o úřadě podkomořském. Jest to rozprava *O právech městských mistra Brikcího z Licska a o poměru jich k starším sbírkám právním* (Právník 1880 a 1881, též o sobě). Souvislou prací jest dále *Traktát podkomořího Vaňka Valečovského proti panování kněžskému* (Zpr. Král. č. spol. nauk, 1881, též o sobě). Monografie *Právo odúmrtné* a *Právo obce Pražské k řece Vltavě* uvedeny již shora. Do oboru literární a církevní historie spadá článek *Traktáty bratrské o večeři a krvi Páně z r. 1535—1583* (ČČM 1883). Do Sborníku dějepisných prací bývalých žáků V. V. Tomka r. 1888 přispěl statí *Nová kapitola díla Všehrdova* (též o sobě), v Památkách archaeologických r. 1891 vyšly *Pichmanovské paměti Pelhřimovské z r. 1691.*

Velmi zajímavý jest postup monografií prof. Čelakovského. Jakmile opustil myšlenku zabývati se římským právem a přešel na pole českých právních dějin, chtěl sepsati řádný systém právní historie české, k čemuž jej nutkala i okolnost, že r. 1883 se stal docentem právních dějin českých. Vedle toho pracoval velmi mnoho o dějinách městského stavu v českém státě. Okolo těchto dvou os točí se veškery jeho vědecké monografie a práce. Ani systém českých právních dějin ani historii městského stavu nebylo lze zpracovati beze studia pramenů, přepisování jich a vydávání.

Jest pravda, že z pramenů pro právní historii českou ledacos již dávno bylo tištěno, avšak nebylo toho dosti. Bylo třeba mnoho ještě vydati a sbírati po archivech. Čelakovský sám má nyní svůj vlastní dosti značný archiv pro české právní dějiny. Mnoho z něho již vydal, ale ještě více připravuje k vydání. Monumentální mnohosvazkovou publikací bude jeho *Sbírka pramenů práva městského království českého* (Codex juris municipalis regni Bohemiae), které vyšly dosud dva veliké svazky, prvý, obsahující privilegia Pražských měst od nejstarších časů až na naši dobu, r. 1886 (stran CLXVI a 811), druhý, uveřejňující privilegia král. měst venkovských z let 1225—1419, r. 1895 (stran XXXII a 1297). Celá sbírka rozpočtena jest na mnoho svazků. Až budou v následujících dílech vydána privilegia král. měst venkovských z doby po r. 1419, přijdou na řadu privileje měst horních a komorních, pak měst poddanských, dále statuty nebo smlouvy Pražských obcí, statuty nebo smlouvy jiných měst, nálezy a poučení Pražského Staroměstského vyššího soudu, nálezy a poučení Magdeburského a Litoměřického vyššího soudu, nálezy a poučení ostatních vyšších soudů, privileje a důležitější dokumenty Pražských cechův, privileje ostatních cechův, městské právní knihy, jež v Čechách byly v užívání, důležitější zákony, nařízení a rozhodnutí panovníků, vyšších úřadů a soudů v městských věcech a konečně varia. Tak načrtl Čelakovský plán velikého svého díla již v I. svazku. Při provádění jeho seznal však, že předsevzatý podnik jest tak obrovský, že vyžadovati bude nových sil. Nehledíc k úvodním částem obsahují již prvé dva svazky Sbírky pramenů práva městského daleko přes 2000 stran. Rovněž tak třetí svazek, jehož materiál obsahující privilegia 48 král. venkovských měst z let 1420—1526 většinou dávno již jest připraven k tisku, tak že se již jen doplňuje, bude velmi objemný. A pak přijdou teprve privileje řečených měst po r. 1526. Vzhledem k tomu pak, že zamýšlí prof. Čelakovský vydati i statutární právo obcí Pražských a právní knihy městské dosud nevydané nehodlá již uveřejniti privileje měst poddaných, k nimž sebral něco materiálu. Práci tuto bude muset podniknouti někdo jiný, podobně jako zamýšlí dr. Josef Teige vydati privilegia cechovní.

Při obou dosud vydaných svazcích Sbírky pramenů práva městského sluší se zmíniti i o jejich úvodních částech. Zvláště svazek prvý obsahuje rozsáhlý úvod o 166 stranách, v němž se pojednává mimo jiné o privilejích jednotlivých měst Pražských a o privilejích spojené obce Pražské, při čemž jest podán obraz ústavního vývoje měst Pražských. Pojednává se tu vůbec o vývoji městského práva. Každé jednotlivé město obdrželo zvláštní právo nebo bylo odkázáno na právo již existující. Vývoj byl tedy partikularistický. Poněvadž však větší města měla vliv na menší (Praha, Litoměřice, Jihlava, Kutná Hora a Cheb tvořily vyšší soudy), povstávaly skupiny práv (právo jihoněmecké a magdeburské), až se konečně vyvinulo jednotné městské právo. — Ve svazku druhém, v němž uveřejněna jsou privilegia českých král.

měst venkovských z doby předhusitské, pojednává se v úvodní části o rozdílech mezi král. městy, z nichž některá, t. zv. privilegovaná města král., zjednala si zvláštní postavení, vyňata jsouce z pravomoci úřadu podkomořského. Některá města přestala býti během času král. městy podkomořskými a stala se městy poddanými, naproti čemuž jiná města poddaná proměnila se v města královská. Prof. Čelakovský uveřejnil ve druhém svazku své publikace nejen výsady měst již od původu královských, nýbrž i privilegia oněch měst, jež teprve po válkách husitských král. městy se stala, kdežto v době předhusitské stála v ochranném nebo poddanském poměru k některé duchovní nebo světské vrchnosti.

Jinou neméně důležitou publikací pramenů, kterou Čelakovský připravuje k tisku, jest vydání *sněmovních akt od r. 1500 do r. 1526*, o němž pracuje již od třiceti let. Publikace tato má zvláštní důležitost hlavně z toho důvodu, že osvětlí dobu Jagellovskou, kdy se počala vyvíjeti česká ústava ve směru oligarchickém. Palacký vydal z této doby až do r. 1508 ledacos v Českém Archivu, avšak to jest materiál jen částečný. Čelakovský hodlá vydati úplné prameny pro české sněmovnictví od r. 1500 až do r. 1526, kterýmžto rokem začíná publikace Sněmy české, vydávaná zemským archivem. Materiály Čelakovského obsahovati budou několik dílů Archivu Českého. Stále se o věci pracuje, a materiál se doplňuje, zejmena výzkumy v archivech zahraničných, což se provádí Historickým spolkem za podpory Českého Musea. Tak sbíráno v archivech na Moravě, v Opavě, Těšíně, v Haliči, v Moskvě, ve Varšavě, Vratislavi, Berlíně, Drážďanech, Mnichově, ve Vídni, Inšpruku, Pešti, v poslední době v několika archivech bavorských, zejmena v Anšpachu. Adjunkt musejního archivu dr. Zdeněk Nejedlý získal si při tomto spolupracovnictví značné zásluhy.

Třetí velkou publikací pramenů prof. Čelakovského jsou *Registra soudu komorního z let 1472—1519*, uveřejněná v Čes. Archivu (sv. VII. str. 446—568, sv. VIII. str. 396—480, sv. IX. str. 455—560, sv. X. str. 441—560, celý svazek XIII. a větší díl sv. XIX.). V úvodě pojednáno o dějinách soudu komorního a knihách při něm vedených. K tisku má Čelakovský připraveny další přepisy registraturních knih komorního soudu, pokud jdou do r. 1526. V XIX. sv. Archivu Čes. uveřejnil též *Knížky nálezů soudu zemského a komorního*, sbírku praejudikátů řečených soudů, sepsanou před r. 1536. Prvá část její, zahrnující dobu od prvé pol. XIV. stol. až do r. 1528, obsahuje větším dílem výpisy z desk zemských. Jest to publikace důležitá i z toho důvodu, že knihy tyto budou jakousi náhradou za shořelé zemské desky.

Pracuje o druhém svazku Privilegií král. měst, Čelakovský musel rozřešiti otázku, kam se poděly knihy vedené druhdy v kanceláři králů českých. Otázka registraturních knih vůbec velice jej zajímala. Uveřejnil v VIII. a IX. sv. Archivu Čes. *Výpisy z register kanceláře hrabat Kladských od r. 1472—1505* s úvodem o těchto registrech a kanceláři Kladské a r. 1890 na-

psal do Rozprav Král. č. spol. nauk znamenitou monografii *O domácích a cizích registrech, zvláště o registrech české a jiných rakouských dvorských kanceláří.* Spis tento, poctěný cenou Šetkovou, jest jednou z větších prací českých z oboru diplomatiky. Autor pojednává tu mimo jiné i o registrech král. české kanceláře jakož i o král. kanceláři samé, dále o kanceláři české komory a kanceláři místodržitelské. V přílohách podává seznamy zachovaných registraturních knih, jež se mu podařilo nalézti v nepřístupné místnosti šlechtického archivu v ministerstvu nitra ve Vídni.

Veliká jest řada prací, jež prof. Čelakovský uveřejnil v Ottově Slovníku Naučném. Prvé místo mezi nimi zaujímají *Povšechné české dějiny právní* (1892, též o sobě). Jest to prvý pokus v české literatuře podati vývoj ústavního českého práva spolu s dějinami právních pramenů a zároveň jeden z největších a bez odporu i nejlepších příspěvkův Ottova Slovníka Naučného. Cenu monografie této dovede posouditi každý český právní historik, jemuž jest dobře známo, jak mnoho mezer měla právně historická literatura česká, když Čelakovský počal se zabývati českou právní historií. Mnoho a mnoho otázek z českých právních dějin bylo před ním úplně netknuto, tak že rozřešení jich pochází teprv od něho. Tím se zároveň vysvětluje, proč je vědecká činnost Čelakovského tak bohatá a všestranná. Chtělli dospěti k soustavným dějinám českého práva, musel nejen sbírati a vydávati prameny, nýbrž pracovati monograficky v oboru dějin pramenů i vlastního práva. V Povšechných českých dějinách právních — a rovněž tak v pracích připojených ke 2. vyd. tohoto díla — prof. Čelakovský postavil se naproti starším badatelům na stanovisko, že nestačí podání pouhých fakt, pouhý popis bez výkladu vývoje, nýbrž že je potřebí vyložiti příčiny souvislosti zjevů právních a prokázati zejmena pomocí methody srovnavací jistou zákonnost, příčinnost historického vývoje. Povšechné české dějiny právní jsou trestí z přednášek o právní historii české, jež prof. Čelakovský po léta mívá na české právnické fakultě, a mají už proto velikou cenu literární. Nejen že vynikají krásným a přehledným systémem, nýbrž psány jsou slohem naprosto jasným a poutavým, tak že jsou přístupny i laikovi.

Z ostatních větších prací prof. Čelakovského v Ottově Slovníku Naučném uvádíme: *Desky krajské* a *zemské v zemích českých* (též o sobě, 1893), *Horní právo české* (též o sobě, 1896), *Cheb a Chebsko* (1897, též o sobě), *Kutná Hora* (1899), tresť z větší monografie o dějinách tohoto města, kterou prof. Čelakovský má větším dílem už připravenou k tisku spolu s diplomatářem Kutné Hory do válek husitských, *Litoměřice* (1900), *Olomoucké biskupství* (1901), *Opavsko* (1901) a j.

Novější časopisecké práce Čelakovského jsou tyto: *Soud komorní za krále Vladislava II.* (Právník 1895, též o sobě), *Příspěvky k dějinám židů v době Jagellonské* (ČČM. 1898, též o sobě). *Mistr Jan z Gelnhausenu a staré městské knihy Jihlavské* (ČČM. 1898; spisovatel dokazuje, že autor knihy Manipulus juris Brun-

nensis jest osobnost naprosto různá od Jana z Gelnhausenu, což nověji potvrzeno Bretholzovou prací o Gelnhausenovi z r. 1903), *Ze starších dějin kláštera Sedleckého* (předneseno ve výroční schůzi Kr. čes. spol. nauk 3. února 1900, vyňato částečně ze zmíněného, k tisku chystaného dějepisu Kutné Hory), *Novější literatura o dějinách horního práva, zvláště v zemích českých* (Sborník věd právních a státních I. roč., 1901). Horního práva týká se také výklad prof. Čelakovského jako resolventa při promoční přednášce dr. J. Krčmáře »O vývoji regálu horního« (Právník, 1901, str. 141 a násl.).

Poslední vědecké práce prof. Čelakovského týkají se městské ústavy. Došlo k nim při uspořádání druhého vydání Povšechných českých dějin právních, s nímž započato r. 1900. Čelakovský ujednal s nakladatelstvím, že k druhému vydání jeho díla bude připojeno šest článků ve způsobě dodatku. Čtyři z těchto příloh měly se otisknouti nezměněně. Byly to články: o deskách, o Chebsku, o horním právu a komorním soudě. Po nich měl přijíti přepracovaný článek o obnově rad. Našelť Čelakovský po vzdání se mandátu poslaneckého více času ke studiu otázky radního zřízení městského a věděl také, že o věci té jest veliká cizojazyčná literatura. Pustil se tedy do této otázky a prostudoval municipální zřízení římské, italské (podnikl za tím účelem i cestu do Italie), pak městské zřízení ve Francii, v Belgii (za kterýmž účelem zajel r. 1905 do starých měst flanderských) a v Německu, načež přešel na městské zřízení moravské a nyní pracuje o městské ústavě české. Tak se stalo, že z článku Obnovování rad z r. 1879 téměř nic nezůstalo, a vznikl článek úplně nový. Čelakovskému běželo o to, aby objasnil vývoj městských obcí a aby vyložil, zakládáli se městské zřízení na nějakém právu národním, a na kterém. Studiem těchto stěžejných věcí vzdálil se sice od původního plánu, a dokončení druhého vydání Povšechných českých dějin právních se tím pozdrželo, avšak za to máme novou řadu prací z péra prof. Čelakovského, jež nás seznamují s městskou ústavou v jednotlivých zemích evropských. Jsou to články: *O původu středověké ústavy městské* (Almanach česk. Akad., r. XIII., 1903), *O středověkém radním zřízení městském v Německu* (ČČM., 1904), *O začátcích ústavních dějin Starého města Pražského* (Sborník věd pr. a st. IV., též o sobě 1904; zpracováno též rusky O načalach gorodskago ustrojstva Starago goroda Pražskago, Sbornik v česť V. I. Lamanskago, Petrohrad 1905, a ve stručnější formě franc., Les origines de la constitution municipale de Prague, Nouvelle Revue historique de droit français et étranger, 1905) a *O středověkém radním zřízení v král. městech moravských* (Čas. Mat. Mor. 1905). Nejnověji Čelakovský pracuje o městském zřízení Pražském. Článek jest již skoro hotov a vyjde v chystaném Sborníku příspěvků k dějinám obce Pražské. Před tím však bylo autoru prostudovati všechny starší rukopisy Pražské, čímž nastala nová odbočka od hlavního plánu. Čelakovský sestavil *Soupis rukopisů Pražského městského archivu* podle jednotlivých Pražských

měst do r. 1526. Tato práce jeho vyjde ve zmíněném Sborníku, který má letos vyjíti. Pak dojde na ukončení Povšechných českých dějin právních.

Ke konci budiž uvedeno ještě, že Čelakovský v letech sedmdesátých vydal některé zákony, a to r. 1872 *Zákony a nařízení o věcech obecního školství na ten čas platné v království českém* (2. vyd. 1878, 3. vyd. 1886), r. 1874 *Zákon o společenstvech k napomáhání živnosti a hospodářství* a hned na to *Zákony a nařízení ve věcech obecní a okresní samosprávy na ten čas platné v království českém* (I. díl 1874, II. 1875). Do Administračních zpráv Prahy a předměstí za rok 1897 a 1900 napsal *Zprávu o činnosti archivu král. hlav. města Prahy za léta 1897 a 1898 a pak za léta 1899 a 1900.* O četných referátech a recensích nejrůznějšího obsahu, jež napsal Čelakovský za několik desetiletí své literární činnosti, nemůžeme se tu arci šířiti, ač mnohé z nich jsou samostatnými vědeckými články. I bez nich je viděti, že prof. Čelakovský vyvinul tak bohatou činnost vědeckou, že se s ním může měřiti jen málo českých učenců.

Přejeme proslulému badateli, aby se mu podařilo provésti všechny literární plány, jimiž se už po léta obírá, a zejmena aby nám sepsal Dějiny městského stavu českého a vydal podrobný systém českých právních dějin.

Sen u Sudoměře.

I.

Jižně jen návrší holé,
severně ves podál s hradem,
uprostřed rybníky, pole
s úhory, jež leží ladem.

Toť svědci husitských ctností
vítězných Žižkových rojů,
kde z klína dávnověkosti
budí se ozvěna bojů.

To místa u Sudoměře,
na dar i rolníkům skoupá;
z těch rybníků v podzimním šeře
voj zbitých rytířů stoupá.

Opouští pláň vody sinou,
potomky oněch by zřeli,
tili se vznesli, či hynou,
pod cepy chudých kdo mřeli.

Líp věru, jinak být mohlo,
kdy by šli bývali s lidem!
Běda, zlo všude se zmohlo
s prohnilým všech srdcí klidem.

S hanbou zpět panstvo se bere,
tlum jeho s prokletím hříchů;
s břehu žen roj v pány pere
kamením v jízlivém smíchu.

Za vrchy slunce když padá,
ztrácí se přízrak i snění;
tichá jsou daleká lada,
po ničem památky není.

II.

Jak ona místa všecka oněměla,
jak bez hvězd jsou zde hlavy teď i zraky
kde v kouřů půlnoc polnice dřív zněla,
kde hovořily houfnice a děla
a pračat švižně hvízdaly si praky!

Jak jinak tu, kde stenaly dřív cepy
a rachotily palcáty a kopí,
kde s meči kosy v boj šly velkolepý
a na komoni bohatýr půl slepý
krev panskou sléval v oře svého stopy.

Jak jinak tu; pryč pádná zbraň je z paží,
pryč odvaha je z rozbouřených hrudí,
po chleba chudé skyvě vnuk jen baží
a ruce líbáním ty ctít se snaží,
kdo v ducha otroctví je mocí pudí.

Jak smutno zde v té močálové pláni,
jak na žebráka nepokrytém stole;
kde zrádní rytíři jsou přetínáni,
jen bludný poutník těžkou hlavu sklání
i sedlák nad pluhem, když oře pole.

Tak stál i já, a v zamyšleném dlení
se těžká vláha zjevila v mém zraku,
až za večera hvězda utrpení,
nad jejíž chlad po světě celém není,
do hloubky duše sjela z vlasti mraků.

Adolf Heyduk.

Malé elegie.

Od

Jaroslava Vrchlického.

(Památce sestry Emy.)

III.

Requiescat

Ležíš v zemi hluboko,
ale v srdci hloub,
odešlas jen na oko.
Jak jsem k hrobu stoup,
dí mi to můj žal,
ale v srdci stejně žiješ dál.

Drobné květy sedmikrás,
rudé na lístkách
zkvetly na tvém rovu zas,
jak by krve nach,
poslední tvé krve sled
vyssál tento jejich bílý květ.

Utrhnu pár kvítků těch,
za ňadra je dám,
ucítí mé krve běh,
nebudu víc sám.
Z krve zkvetly, krvi blíž,
možná dost, že sejmou všecku tíž.

Lehký s nimi bude sen
duši mé se zdát,
budem si až v bílý den
tiše povídat,
až ucítím, jak mi v hloub
tichý tvůj a posvátný mír stoup.

IV.

Věčné rány.

Jsou rány v duši věčně otevřené,
byť na povrch se všecko klidným zdálo,
byť z počátku to bolelo jen málo,
leč v nitru duha se ti nerozklene.

A doteku též u nich třeba není,
neb každým jarem samy krvácejí,
když první petrklíče v luh se smějí
a skřivan otevírá bránu denní.

Jen pomyšlení, neslyšíš ho pěti!
Jen představa, ty nezříš kvítí jara!
Víc každým rokem pálí rána stará,
jsmeť čím víc k stáří v lásce víc než děti.

My cítíme, hrob slunce nevyzlatí
a vesna nezkrášlí ho květy, ptáky
a proto v duši zbudou stále mraky,
co jednou ztraceno, se nenavrátí.

Ty rány věčné jsou, se nezacelí
ni v smrti; s nimi budeš umírati
a s nimi budeš před svým Bohem státi,
neb s nimi teprve je člověk celý.

V.

Cizí bolesti.

Bolest všech, kdo ztratili,
co jim nejmilejší,
nesu od tvé mohyly
v života vír zdejší.

Sama přišla krutá, zlá
ke mně na tvém hrobě,
nemohla jí bolest má
ubránit se v mdlobě.

Však má s cizí smíšená
menší se mi zdála,
jak jen bolu ozvěna,
pak již bolest malá.

A já cítil, před námi
co trpěli jiní,
světlem bývá mlhami,
chládkem čelo stíní.

Svatým mostem soucitu
vrátíme se k žití,
odpustíme blankytu,
že tak jasně svítí.

Z vypravování Jiřího Bittnera.

Podává

Adéla Stehlíková.

1. Vypravovatel.

Jest tomu asi půlsedma roku. Paní W**ová, vdova po majoru, obývající na Letné v malé ville, v níž se scházel přátelský kroužek k důvěrným večírkům, vrátila se kdysi z divadla a s patrnou radostí nám oznamovala, že získala pro naše besedy znamenitou akvisici: našeho výborného dramatického umělce Jiřího Bittnera.

Našli se po letech zase dva umělci, kteří v mladším věku bývali oba činni na jevišti v cizině a nyní na novo uzavřeli svazek přátelský, tím užší, že nyní stáli v životě více osiřelí a že stejně krutě zasáhl osud jejich srdce, vzav jim to nejdražší: jí věrně oddaného chotě, a jemu milovanou, ano zbožňovanou ženu a družku na klopotné pouti umělecké.

Byl záříjový večer, když jsme ho očekávali k první návštěvě ve svém středu. Nejen naše, teplem důvěrnosti dýšící okolí a libé kouzlo útulného salonku, zdálo se nám dnes zvláště milé, ale i ty poslední růže, kvetoucí před otevřenými okny, jako by toho večera dýchaly opojnější vůní a planuly novou a živější krásou. A to jen proto, že měl přijíti tak vzácný host. Všichni jsme jej ovšem znali jako umělce, ale nikdo z nás ho neznal ze života společenského nebo soukromého — vyjímaje pouze domácí paní, — a odtud dychtivost i netrpělivost naše.

Bylo zajímavo pozorovati dámy; přes tu chvíli se některá zastavovala před zrcadlem, aby zkoušela eleganci své toiletty, půvab úsměvů i lesk očí, vždyť byla Bittnerova galantnost tak pověstná. Anebo vycházely na terasu podívat se, jeli už viděti dvoukolý kočárek poručíka Artuše, syna domácí paní, který měl milého hosta přivezti. Věru, netrpělivěji nebývalo objevení jeho očekáváno ani v nejparádnější jeho rolli!

Konečně zaharašila před okny lehce karriola, a minutku potom octnul se náš host mezi námi, provázen Artušem. Přicházel tak, jako by nás všecky ode dávna znal. Vstoupil k nám podobně jako na jeviště, klidně, prostě i sebevědomě, ani posunkem ani slovem nedávaje na jevo, že na tomto místě a v této společnosti jest po prvé. Žádné pathos, žádné zbytečné slovo, jen přirozená jeho noblesa a přímost charakteru jeho se u něho jevily.

Napjetí naše ustoupilo pocitu velice milému. Domácí paní představila mu všecky členy naší společnosti. Již tento okamžik charakterisoval velmi zajímavě jeho originelní spůsob: podávaje představované osobě ruku, pohlížel ve tvář její diskretně a přece pozorně, asi tak, jako by si prohlížel obraz, o němž se chce přesvědčiti, jeli to originál či dovedná kopie. Bylali to dáma, měl

pro každou několik dvorných slov, pakli to byl mužský, stiskl mu jen pravici, jistě jsa přesvědčen, že zde není nikoho, kdo by přízně té nezasluhoval.

Ano, to byl Bittner, jak jsme jej s jeviště znali a jej sobě mimo divadlo představovali. Vždy stejný, svérázný a markantní v každém slově, rysu i gestu svém.

Hned onen první večer všecky si nás naklonil. Bylo nám, jako by již ode dávna mezi námi sedával; tak rychle se našemu kroužku přispůsobil. Podal se zcela proudu žertů, veselosti a smíchu. Stal se úplně naším, pronikaje svítivostí svého ducha, lehkostí svého humoru a svojí delikátní galantností. Křeslo jeho bylo přes tu chvíli obléháno naší rozjařenou družinou, a všichni jako o závod mu prokazovali malé pozornosti. Přijímal ten hold se spokojeným úsměvem, zřejmě o tom svědčícím, že se mu mezi námi líbí.

A od onoho večera se naše besedy staly nejkrásnějšími chvílemi našeho společenského života. Bittner chyběl málo kdy mezi námi, a to jen tehdy, doléhalali neblahá jeho choroba na něj tížeji, nebo bylli zaměstnán na jevišti. Jinak zůstával nám věren až do dne, když jsme se sešli naposled před odjezdem paní W**ové z Prahy.

Vzpomínámli na ony večery, vždy znova se podivuji pevnosti jeho ducha ve všech okamžicích života a po tolikeré strasti a přestálých ranách, jež zůstaly přece v srdci jeho věčně nezaceleny. Byla to velká síla, která nedala duchem jeho otřásati ani po velikých sklamáních, jež stihla srdce člověka i hrdost umělce.

Často vypravoval nám o těch zkouškách a strastech života. Ale nikdy nebylo v jeho stížnostech stopy sentimentálnosti anebo ochablosti. Všechny intriky a křivdy odsuzoval jen svou břitkostí a setřásal je jako dotěrný hmyz, marně se snažící bodnouti jej a otráviti svým jedem. To byl právě zase Bittner, který se nikdy nesklonil.

A při tom jaká ušlechtilost a obětavost v cítění s jinými! Poznali jsme ji v nejjasnějším světle, když ho vzpomínky zanášely zpět do nejbolestnější doby — k posledním okamžikům života jeho nezapomenutelné choti. V zrcadle všech těch vzpomínek jevilo se srdce jeho velikým. Sebe sama docela opomíjel vedle zjevu své ženy, naplňuje srdce své jen radostí její, jejími úspěchy a jejími ideály; a přece veliké jeho umění s nemenší intensivností zářívalo vedle umění jejího.

Za ta tři léta, co dlíval v kruhu našem, nepoznali jsme u něho vrtochu, nevrlosti, cizího vlivu. Jen když se mělo umění jeho znova zaskvíti na jevišti, býval poněkud nervosní; říkával, že má pocit jako plavec, jehož ruka jest sice pevna, loďka bezpečna, ale jehož bystrý zrak na dalekém obzoru postřehuje mráček sotva patrný, který by však mohl celé plavbě a všemu udělati náhlý konec.

A to rozechvění pociťovali jsme s ním. Vždyť jsme věděli, že obavy jeho nejsou malicherny, že život jeho jest skutečně v nebezpečenství.

Ale sentimentální okamžiky míjely u něho vždy rychle, a zase sršel vtipem a jevil sílu, dokazuje, jak dovede sebe i situaci ovládati.

A po každém svém novém úspěchu na jevišti přicházel mezi nás s tváří rozjasněnou, ale stejně skromný a odmítající každou chválu, jako vždy jindy, a pak i často ironisoval sebe, svůj úspěch a celou klamnou divadelní slávu. Kdysi za takového večera jen se usmíval chvále všech.

»Věru,« pravil, »že to všecko je přece jen pouhá komedie, ať na prknech či v životě. Někdy podaří se nám ovládnouti slavné auditorium pouhým nahodilým nebo trefně voleným posunkem, a někdy zase nechává nás auditorium lhostejně v našem nejbriliantnějším momentu padnouti.«

»Vy, příteli, nemáte příčiny k takové výčitce,« namítla domácí paní.

Potřásl hlavou, a úsměv zmizel mu s tváře. »Ne tak, milostivá; pamatujte si, že žádný umělec a žádný člověk na naší zeměkouli se nezachová veřejnosti. Ani já nestal jsem se výjimkou.«

Takový byl Bittner ve všem, jako umělec, společník i přítel. Nikdy nestavěl své osoby do popředí, nikdy neprahnul po vnějším úspěchu a proniknutí. Nic nebylo při něm líčeného, nic z té obyčejné vypínavosti miláčků obecenstva. Jemu postačovala tam morální cena jeho velikosti a zde prostá náklonnost upřímného srdce.

Jaký div, že se záhy v našem kruhu stal středem, že jsme hleděli přiblížiti se jeho srdci co nejvíce a učiniti mu alespoň ty krátké chvíle mezi sebou jasnými a příjemnými.

A to se nám také podařilo. Proto snad bývalo u nás tak krásně a veselo. »K vůli němu a pro něj,« bylo u nás heslem. První chvála patřila tu ovšem domácí paní, její ušlechtilé a delikátní pozornosti. Znajíc ho tak dobře s jeviště i z života, dovedla ho nejen k nám připoutati, ale i vzbuditi v něm touhu po kroužku našem. I bylo věru ku podivu, jak vytříben byl jeho jemnocit a jak nic neušlo jeho pozornosti a interesu.

U nás nade všecky vynikala svou pozorností k němu slečna Lola E**ová. Vlastně to bylo více — byla do něho zkrátka zamilována. Vždy pamatovala na to, aby jeho křeslo stálo na oblíbeném místě, aby nikdy nebylo zapomenuto na kytici svěžích květů, kterých roční doba právě skýtala, — vždyť měl to tak rád, dýchaloli salonkem trochu té vůně božské přírody. A přálli si slyšeti hudbu, ochotně zasedala ke klavíru; hrála krásně, a hrálali pro něho, ztrácela se všechna v té hře, a pak už to nebyla jen hudba, nýbrž nejkrásnější mluva srdce.

Ale on byl rozumný a svůj i v této příčině. Se zrakem lehounce posměšným, ale s delikátní šetrností přijímal její hold,

asi tak, jako by bral cukrovinky z rukou zhýčkaného dítěte; ale když jiskra citu jejího chystala se zahořeti plamenem, utlumil ji rozhodně s galantností jen jemu vlastní, svým sarkasmem. A slečna Lola zůstala jen jeho ctitelkou.

Nejokázalejší jeho přízni těšil se domácí syn, poručík Artuš. Bylo velice zajímavo pozorovati, jak náklonnost ona se vyvíjela. Zprvu nebyl mu Bittner ani valně přízniv. Neušlo mi, že mu nedůvěřuje; příčina ležela v povaze a chování Artušově. Co však se nikomu nepodařilo, toho docílil Bittner: připoutati jej k sobě, opanovati ho vlivem svým a zkrotiti trochu jeho lehkou, kypící krev. Co nepodařilo se něžnosti paní W**ové, příkladu přátel, ani lásce dívčí, toho hravě docílil u něho Bittner svým sarkasmem, před jehož švihnutím Artuš raději ustupoval na cestu sebezapření. A právě ty dva póly, zprvu tak velice od sebe vzdálené, sblížily se pak co nejvíce. Za nic na světě nebyl by Artuš dal Bittnerovu náklonost.

My jsme však dosti často žárlily na jejich důvěrné obcování, jmenovitě vždy počátkem jara, kdy nám Artuš našeho výborného společníka odvážel na své karriolce, někam ven z Prahy.

Bohužel bylo toto přátelské obcování na podzim náhle přerušeno povážlivým ochuravěním Artušovým a jeho odjezdem na dlouhou dovolenou do Baden-Badenu. Odtud vrátil se sice na oko pozdraven, ale na jaře musel se pak znova uchýliti do soukromí. Odcestovali jsme na jih, do San Rema . . .

Čím delší byla rozluka našeho kroužku, tím radostnější bylo pak naše shledání. A právě tato zima byla nejkrásnější a nejveselejší, kterou pamatuji. Neměli jsme potuchy, že budeme již jen tak krátce bývati pohromadě.

Té zimy u nás všechno jen překypovalo dobrým rozmarem, a právě Bittner to byl, který drže otěže naší veselosti v rukou, vždy více je uvolňoval, až konečně vyvrcholila v uspořádání originálního maškarního mumraje.

Potom přišla zase řada na klidnější zábavy. Obzvláštním potěšením pro nás bylo, když se Bittner jal vypravovati některý příběh, jehož v životě svém a jmenovitě na své divadelní dráze byl účastníkem nebo blízkým svědkem. Tu jsme ho poslouchali s rovnou dychtivostí a pozorností, jako děti poslouchají novou krásnou pohádku.

»To všecko měl byste napsati,« pravila jsem mu nejednou.

Obyčejně k takovému nabádání mlčel, až v oné poslední zimě mi dal odpověď: »Dosti papíru jsem počmáral, teď už mohu jen diktovat, a to mi nejde snadno. Také by mnohý ten příběh mohl na veřejnost přijít až po mé smrti, — a tu byste se mohla vy chopiti pera —«

»Já?« zvolala jsem překvapena.

»Vy, slečno. Slibte mi — —«

»Ah, kde pak! Předně vy mě snadno můžete o dlouhá léta přežiti —«

»Výmluva!« vpadl mi do řeči.

»A pak — co pak bych já něco takového dovedla?«

»Vytáčka! Mám své mínění, jehož mi pouhým »ne, ne« nevyvrátíte. Chtěl bych, abyste si na tuto naši rozmluvu vzpomněla aspoň tehdy, až mě zubatá s kosou pošle na trvalý odpočinek do Olšan.«

»Na *žádnou* rozmluvu s vámi nezapomenu, — jenom probůh nemluvte o zubaté s kosou, Olšanech a podobných věcech!«

Usmál se svým ironickým spůsobem: »Už tedy mlčím. Však, ale — no uvidíte.«

Neblahá předtucha jeho se pohříchu vyplnila dříve všeho nadání: na jaře neúprosná Sudička náhle přestřihla nit života jeho . . .

Když nám navždy odešel, ono slovo jeho mi nevycházelo z paměti. Dlouho jsem váhala, jsouc sobě vědoma své nedostatečnosti, — ale konečně dospěla jsem ku přesvědčení, že musím učiniti pokus, abych se zbavila utkvělé myšlenky. I jala jsem se zaznamenávati některé příběhy co možná věrně tak, jak jsem je z úst vypravovatelových slyšela. Laskavé čtenáře prosím, aby mé pokusy přijali shovívavě, hledíce k mému dobrému úmyslu přispěti aspoň skrovničkou měrou k uctění památky zvěčnělého umělce.

---

2. Ženské srdce.

Byla z nejpůvabnějších krásek, které jsem kdy poznal. Její drobná postava, vnadných forem, podobala se soše některého z předních mistrů renaissance, jejichž divukrásné výtvory se dosud nalézají v museích a salonech milovníků starých vzácností. Obleky její budívaly pozornost, nadšení, závist, někdy také posměch svým fantastickým rázem a živými, ale vždy delikátně volenými barvami. A nikdy na prsou jejích nescházely květiny, kterých právě doba skýtala.

A toto rozkošné dítě, tak svěží a krásné, umřelo v plném svém rozkvětu, jsouc zákeřně přepadeno tuberkulosou.

Když jsem přijal tehdy engagement v Meiningách, byla členem tamního divadla a jedna z prvních dám, která si, snad ani netušíc, získala moje srdce. Ostatně nebylo snad nikoho, kdo by to smavé, rozmarné dítě nebyl miloval, ba i její kollegině — a to znamená přece mnoho — vesměs ji měly rády.

Ovšem, co se týče lásky, byla pověstna svými milostnými pletkami, dobrodružstvími a liaisonami. V té věci byla hotová lorettka, známá kde kterému ctiteli »umění« a najmě příslušníkům Meiningské aristokracie, které čítala snad bez výjimky mezi své zbožňovatele, a kteří ji zahrnovali knížecím přepychem. Malá Mína obývala celé patro elegantního hotelu, jezdila s vlastním gigem i na koni, provázena zástupem svých kavalírů. A její šperky měly snad více ceny, nežli šperky samé panující kněžny.

Avšak v zacházení jejím se všemi těmi mužskými bylo cosi tak chladného a bez rozdílu stejného, že jsem se v duchu sama sebe tázával, milujeli tato žena vůbec někoho z nich, ba máli tato krásná loutka vůbec jaké srdce. Alespoň ti, kteří se jí kořili a na sebe žárlili, cosi takového tvrdívali.

A věřili jsme tomu. Neboť nic, jak se zdálo, nedovedlo se jí blízce dotknout, nic jí nikdy nebolelo duševně, nikoho nikdy a pro nic nelitovala, a člověk musel věřiti, že všechnu její mysl vyplňuje jen a pouze její vlastní osoba. Alespoň jsme nikdy nepozorovali, že by cizí slzy byly svojí tragikou zažehnaly bezstarostný její smích, že by cizí bol byl kdy dojal její srdce.

A přece jsme ji všichni milovali. Když pak jsme se s ní loučili při jejím náhlém odchodu od divadla — tehdy onemocněla nebezpečně diftherií — bylo nám bez výjimky všem, jako by smavý paprsek sluneční mizel z našeho obzoru, jako by odlétalo od nás švitorné ptáče kamsi za moře.

Ani jsem se tehdy nenadál, jak brzy ji zase uvidím, a to ve své vlasti. Setkali jsme se v lázních Svatojanských.

Byla tam již dříve nežli já a vítala mne s dětinnou radostí. Jak pravila, cítila se šťastnou mým příchodem, že nebude více nucena stýkati se jenom s kruhem cizinců, kteří ji svým holdem jen unavují a obtěžují.

Byl bych se velice divil tomuto tvrzení, kdy bych nebyl postřehl v její tváři, průhledně bledé, výraz únavy a přes tu chvíli se objevující a hned zase mizící dvě růžové skvrny. Přes to však jsem ji ujistil, že znamenitě vypadá, a hned prvního dne po mém příchodu podnikli jsme společnou vyjížďku na sousední panství, jehož velkolepé lesní partie si slečna Mína přála spatřiti.

S grandezzou velké dámy řídila elegantní gig. Za jízdy po stinné silnici, bílé a široké, jako stuha mezi lukami se táhnoucí, obrátila se slečna několikrát ke mně a pronesla vždy táž slova: »Ó, jak šťastna jsem zde, jak šťastna!« A dlouhými doušky ssála do sebe vonný dech širého kraje.

V zámeckém nádvoří, kde byla improvisována letní restaurace s čarokrásnou vyhlídkou, sestoupili jsme s vozu, a slečna se s veselým smíchem zavěsila do mého ramene.

»Tak! Nejsmeli krásný párek?« zvolala rozmarně, okazujíc na okenní tabuli, v níž se náš obraz odrážel.

Smál jsem se s ní, těše se z radosti její.

Ale pak jsme často buď vyjížděli, nebo vycházeli společně do romantického okolí lázní. Byla vždy veselá, rozmarná a duchaplná. Ani stín nepřeletl nikdy její tvář, ani slovem neprozradilo se její vědomí, že po tomto létě se druhého již nedočká . . . Někdy po delší cestě, nebo po nějakém smělejším intermezzu se náhle rozkašlala, ale úsměv jí nemizel se rtů, a vždy snažila se nejen před hostmi lázeňskými ale i přede mnou skrýti tyto záchvaty. Ani já, ačkoli jsem několikráte na jejím battistovém šátečku postřehl krvavou skvrnu, neměl jsem odvahy napomínat ji k opatrnosti.

Oklamala i samého doktora. Při jedné mojí otázce po jejím zdraví pokrčil s úsměvem rameny. »Nic jistého nemohu říci, ale myslím, že se slečna přes léto uzdraví, alespoň její temperament k té naději opravňuje.« Ale pohříchu mýlil se.

Bylo to jednoho krásného odpoledne začátkem srpna, když slečna Mína odešla samotna svou zamilovanou cestou k hradu V., asi hodinu od lázní vzdálenému. Měl jsem sice toho dne silnější bolesti nervové, ale přece jsem slíbil, že jí přijdu k večeru naproti. Bylo to po druhé hodině, když odcházela, a tou dobou bylo v celé přírodě ticho jako ve svatyni, a kam až oči dohlédly, byla obloha jako zrcadlo čistá.

Avšak asi k páté hodině vystoupil na západě šedavý mráček, na pohled nepatrný, ale věštící nedalekou bouři.

Kráčel jsem rychle lesem, té chvíle až neblaze stichlým. Nic se nepohnulo, vše jen těžce oddychovalo v dusném parnu. Obzor byl ještě jasný, ale na západě skupilo se celé hejno mráčků, a záře sluneční již potuchala.

Konečně dospěl jsem k hradní restauraci, ale tam bylo mi řečeno, že slečna již před hezkou chvílí odešla. Kam asi? Zpět k lázním nikoliv, nikoliv, byl bych ji musel potkati. Co nyní?

Maně zabočil jsem dolů k divukrásné skalní partii. A hle! Tu seděla slečna Mína na skalním balvaně a vedle ní mladá dívka, kterou jsme skoro denně vídali. Byla to ubohá žebračka, hrozně vyhublá a chromá.

Stanul jsem na okamžik opodál, tak že mne nemohly viděti, a s podivením zahleděl jsem se do tváře slečniny, té chvíle prodchnuté výrazem andělsky dobrotivým a soucitným. Mladá žebračka měla hlavu schýlenu k ruce opřené o hůl, a slečna Mína se k ní právě skláněla. »Není možná, abyste zde zůstala a čekala, až pro vás sestra přijde. Schyluje se k bouři, nečas mohl by vás zastihnout a ublížit vám. Dovedu vás k domovu.«

»Drahá, dobrotivá slečno! Ale máme daleko, ach tak daleko. Jak směla bych se ubohá opovážit — —«

Slečna se laskavě usmála a pozvedla bezmocné tělo dívčino. »Jen se o mne opřete, tak, podejte mi ruku a uvidíte, že to půjde. Nevídáno, projduli se s vámi kousek cesty.«

Vystoupil jsem z úkrytu a kráčel jim vstříc. Jakmile mne slečna spatřila, usmála se radostně; stanuly čekajíce, až k nim dojdu.

»Jaká to náhoda, pane Bittnere! Jsem ráda, že vás potkávám, schyluje se k bouři, a nemusíme alespoň jíti samy dvě. Nemohu přenesti přes srdce, abych ubohou Kristlu nechala zde v lese v šanc vydanou blížícímu se nečasu. Bouře může přikvapit náhle, a ona nemůže sama odejít. Budete tak velkodušný a doprovodíte nás?«

»Co byste mohla u mne jmenovat velkodušností, slečno, vedle svého krásného, samaritánského skutku?« pravil jsem hluboce dojat skutkem jejím.

Té chvíle objevila se mně v pravém světle a přesvědčila mě, že má nejen srdce, ale i pravou lásku k bližnímu. A věru, neviděl jsem nikdy dojemnějšího obrazu nad tuto skupinu dvou mladých dívek, jedné krásné, nádherně oděné, podporující druhou, bledou a chromou žebračku.

»Dobrá slečno! Budu na vás denně pamatovat ve svých modlitbách,« zašeptala ubohá pokorně.

»Ó ano! Učiňte to, milá Kristlo, jest mi toho tak velice potřebí.«

Kráčeli jsme příkrou cestou nahoru lesem víc a více se stmívajícím a čím dále jsme stoupali, tím patrnější bylo na tváři slečnině — ač se usmívala — veliké namáhání, neboť chromá dívka opírala se o ni celou tíhou svojí, a síly slečniny bylo na male. Růžové skvrny vystoupily jí patrněji na průhledné tváři, a čelo se porosilo krůpějemi potu.

Spozorovav to, odsunul jsem jemně její ruku s pasu dívčina. »Jste unavena, slečno, dovolte, abych vás zastal.«

Vděčně na mne pohlédla.

Asi po hodině cesty dospěli jsme šťastně k domovu dívčinu a odpočinuvše si tam, dali jsme se zpět touže cestou. Šli jsme mlčky podle sebe, a teprve před lázeňským domem podala mně slečna ruku, kterou jsem tentokráte místo políbení srdečně stiskl.

»Zítra na shledanou v kolonádě,« vydechla těžce, ale přece se usmívala.

V noci rozpoutala se nad celým krajem zlá bouře, která trvala až do svítání. Za to když jsme povstali, usmívalo se na nás nejkrásnější jitro, jaké si jen lze pomysliti.

Měl jsem v úmyslu sejíti po osmé hodině dolů do kolonády a tam slečnu dle slibu jejího očekávati. Avšak krátce před tím vešel ke mně správce lázní s vyřízením, že mne slečna prosí za návštěvu, jelikož následkem slabosti, jež ji toho jitra překvapila, nemůže vyjíti.

Velice znepokojen touto zprávou spěchal jsem ihned vyplniti její přání.

Seděla u otevřených dveří balkonu ještě v ranním obleku, bledá a velice přepadlá, ale jako jindy klidně se usmívala. Chtěla povstati, aby mne přivítala, ale nedopustil jsem toho. Přitáhl jsem si taburet blíže k její lenošce. »Včerejší večer vám ublížil, slečno. Jste na sebe málo opatrna.«

Potřásla hlavou. »Nedělám si žádných starostí. My ženy jsme již tak slabí tvorové, že nás každá malichernost hned schvátí. Či nevěříte? Máte pravdu! Ó, vás nelze tak snadno oklamat, jako ostatní svět. A proč také? Před vaším upřímným přátelstvím netřeba ničeho skrývat. Nu ano, včerejší večer mi hodně ublížil, ale jen když se ubohá Kristla dostala šťastně domů.«

»Prokazujíc dobrodiní, zapomínáte příliš na sebe,« podotkl jsem vyčítavě.

»Ah ne! Naopak, pane Bittnere. Myslím při tom mnoho na sebe. Ovšem ne na tuto pomíjející třtinu tělesnou — ale na

svoji duši. Vím, že jste mne považovali za sobeckou a bezcitnou, a to jen proto, že jsem neosvědčovala soucit a neprokazovala dobro zjevně, avšak to je dobrému skutku nejvíce na ujmu, ukazujemeli jej celému světu. Já pomáhám tam, kde mohu, jen proto, že miluji, ne abych byla viděna, a pomáhám ráda, neboť tím smiřuji alespoň část svých hříchů. Víte to sám nejlépe, jak velkou jsem byla hříšnicí, ale mám svoji víru, a ta mne učí být kající Magdalenou, bohužel že pozdě.«

A po prvé, co jsem ji znal, zastřel stín smutku její tvář.

»Uzdravíte se zase a budete šťastna. Nezapomínejte, co řekl Pán: ‚Její hříchy jsou jí odpuštěny, neboť ona mnoho milovala.‘«

Těžce vydechla. »Doufám, že mi bude odpuštěno. Ale nevěřte tomu, že se uzdravím, a vzpomeňte na má slova, že nepřečkám letošního podzimu. Přišlo to tak náhle po té diftherii, a s takovou silou, že bych se proti ní marně bránila. Tak bezstarostna byla jsem vždy, ale ta přetvářka, s kterou nyní jdu světem, mne nesmírně tíží, a přece chci a musím vytrvat až do konce a před světem umírat tak, jako jsem žila. Vám toho ale netajím a prosím vás, kdy by konec nastal dříve, nežli myslím, vše, co jest mého, rozdejte chudým, — nemám nikoho, komu bych co odkázala . . .«

A stalo se, jak tušila. Ještě několikráte doprovázel jsem ji na procházce, ale čím dále tím více a více se tratila a konečně jednoho slunného dne koncem srpna umřela náhle — zrovna uprostřed lázeňského koncertu, docela klidně ve svém pokoji, kam vánek zanášel úryvky veselé hudby . . .

Přečasto na ni vzpomínám, na to krásné, smavé dítě, jehož hvězda tak zářící a skvoucí opsala jen krátkou dráhu své pouti a pak tiše zmizela zase s obzoru.

Dnes pak sotva na ni už kdo jiný vzpomene, než některý z ubožáků, které zahrnovala dobrotou svého srdce . . .

(Pokračování.)

Svatopluk Čech.

Jeho život a dílo.

Od

Jana Voborníka.

(Pokračování.)

Další léta práv. Všeobecné poměry evropské i české. Rozvoj v byronismu. Thema otroctí. Kandiotky a jiné menší básně. R. 1866—1869.

S touto přípravou osobní spojily se poměry veřejné a veliký shluk vlivů a příčin osudných.

V nejširším proudění myšlenkovém plula, jako dosud pluje, Evropou hrůzně majestátní novodobá idea všeobecné revoluce

duchovní, filosofické, náboženské a mravní. Vyskytl se básník, který bojovně vzpurnou, ale i tesknou a zoufalou náladu ideje té pojal přehluboce a vyjádřil životem i uměním tak silně, že všemu básnění novověkému ducha svého vštípil. Byronismus ve svém vzletném tušení a vášnivé touze po východu pravdy a obrození lidskosti měl moc tehdy světovládnou.[77]) Heslo emancipace duševní ode všeho zastaralého, nepřirozeného, hanobícího ideál člověka bylo čekáno jako spasení a jitřena nového rána. Nejpřednější duchové v národech povstávali na jeho závolání, a »Lidskost, volnost!« se ozývalo v rozmanitých obměnách časových a národnostních po vší vzdělané Evropě.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —*)

Dávno už dozněla Byronova píseň za svobodu Hellady a všech malých národů utištěných. Lenau své Polenlieder pěl už roku 1831, Freiheit a Tyrannenhass roku 1832.[99]) V týchž skoro letech se ozvalo věštecké Puškinovo volání po volnosti.[100]) Heine, Lermontov, Petőfi, všickni už byli. Ale česká píseň volnosti tehda v těch letech nesměla ani z hrdla (Jaroslav Langer), anebo čekala, až národ vstane,[1]) aby mu činem pomohla.

Co jinde bylo už odbyto, v Čechách se muselo doháněti, aby nezůstala mezera. A tak pěl vzpouru kde kdo, i básníci outlinkých hlasů, jako B. Janda Cidlinský, Rudolf Pokorný, K. V. Zarda (v Českém Jihu) atd., a trvalo jsouc politickými poměry udržováno velmi dlouho.

Byla to chyba, že se do ní stále dral tón politický, neboť původně chtěl to býti a také měl býti směr mravně reformní, sebekritický, výraz činné touhy a vzbouzejícího se sebevědomí. Ani mladí buditelé ani staří neměli tolik styků s lidovým duchem obrodným, jako děkan Pospíšil s Kojanem u Holečka (Bartoň), aby byli píseň svou čerpali z hlubin života a ne z povrchu žurnalistického.

Je ku podivu, že pravá, hlubinná píseň volnosti zazněla už roku 1836, censurou prošla, protože nebyla zjevně politická a že se jí nerozumělo. A zůstala bez ohlasu. Je to »Vlastenecká mysel« od Matouše Fr. Klácela,[2]) vlastně první novoidealistická báseň

---

[77]) Zdziechowski, Byron i jego wiek. 1894.

*) Jak již na počátku pověděno, můžeme v Osvětě z obšírného díla p. Vobornikova uveřejniti jenom některé partie. Abychom zůstali při osobě a činnosti Čechově, vypouštíme na tomto místě povšechnější výklady o věcech, jichž obsah v nadpise kapitoly vyznačen jest slovy: »*Všeobecné poměry evropské i české, Rozvoj v byronismu, Thema otročí.*« Tímto vypuštěním nastává zde ovšem i skok v číslování poznámek. *Red.*

[99]) Nicolaus Lenau's sämmtliche Werke, Barthel, Leipzig. S. 115.

[100]) Ve Výboru menších básní od El. Krásnohorské (Sborník sv. p.) ku př. Veské zátiší, Na Sibiř a hlavně Volnost.

[1]) Viz Máchovu »Až zařva český lev, na nepřátely vstane«.

[2]) Lyrické básně I. V Brně 1836. Zní:

Odstup zpotwořilý, heysku wyhýralý!
Nezná guž tebe wjc matka žalostiwá,

česká. Opírá se o text sv. Pavla, jenž dí: »Tělesný člověk nechápe těch věcí, jež jsou Ducha božího.« Zamítá vlastenectví nečisté, které nepryští z duší v pravdě svobodných, ale zotročených smyslností a materialismem. Vlast nepotřebuje mládeže zbahnělé, dí jinde Klácel (Mládencům), ale »božné«, totiž idealistické, v bohu hledající svůj obraz a cíl, potupující lidskou pýchu a hrozbu tyranů.

Toto básnění Klácelovo zasluhuje svým vznešeným vzletem, aby na ně bylo vzpomínáno. V dalším vývoji české poesie jenom silní básníci našli slovo a cit pro volnost ve smyslu tak přísném a zároveň spanilém. Ku př. Neruda 1852 v husté tmě reakce složil píseň hněvu nad otroctvím,[3]) v níž volal:

»Což chcete s naší luzou zmalátnělou
snad jakous myšlenku kdys provést smělou?«

a ještě silněji roku 1858. Setkáme se s tímto přísným pojmem volnosti u Svatopluka Čecha při Pravdě a j., nikoli při Písních otroka.

V letech 60tých bylo v té poesii volnosti mnoho řečnického pathosu, mizivého nadšení a frásí, ale i něco cenného: skutečná účast s proudem evropským a skutečné tvůrčí mládí. Tomu rozuměl Hálek, když zpíval »duši mladé« své nadšené apostrofy.

Otroči poesie nutně bylo tehdy plno, neboť absolutism bachovský živil žluč v mladé generaci, do jejíž dětského snění houkala děla roku 1848, kol níž se chvěly revoluční zvěsti ze všech stran, když celá stará Evropa měla proti sobě »mladé« a žaláře ni okovy strachu nepůsobily, naopak mučednickou slávu ještě rozněcovaly.

Potřeby a úkoly novější literatury žádaly takového vznětu a vzletu. Byly to úkoly těžké: Předně dokonati vnitřní převrat povahy české, provesti revoluci hlav a srdcí — založiti literaturu národní. Tak vede k ní byronism: osvobození od nectností malých duší, ode lži, přetvářky a prodejnosti, jednak pathetickým bouřením, jednak satirou, restaurací staročeských ctností a soucitem. Druhé: stvořiti silnou formu, to jest, vyjádřiti život duše pravým uměním.

Byli si toho naši lidé tehdy vědomi? Lumír r. 1866 v článku »Slovo o naší literatuře« hlásá program, jenž o tom svědčí. Dosud byla (praví se tam) literatura česká zanedbávána, zvláště básnická. Je nový ruch, vzhůru! Literatura budiž archou Noemovou na za-

---

W čas swůg službu si twau přjsně zakázala,
Sláwau též pohrdá z twé ruky Sláwia.
Božnost gak pochopj zotročená mysel?
Rozněť srdce co gest bahno neřádowé?
Twau moc z hanby kutý wáže řetěz k zemi.
Gak daufáš k nebi až nésti padauchu se,
ohném nadswětowým srdce zapáliti?
Odstup, chlauby se zdrž, matku nešal slowem:
Wlast kdož chcem milowat, božně chowegme se.

[3]) »Z času za živa pohřbených«. Sebr. spisy XII. str. 224.

chování nejdražších národních pokladů; poesie ať září a povzbuzuje; ale musí dbáti větší ryzosti. Nesmí se zapomínati na hlavní úlohu literatury, totiž pomáhati k regeneraci národa. Dobré by bylo větší studium literatur slovanských, zvláště národních písní. Heine nám schází! Výlučně národní vývoj je nemožný, jednostrannost je nebezpečná. Literatura vyhoví úkolu svému, jen když otevře bránu všemu, co nejkrásnějšího jest u všech národů a za všech věků. Mezi jiným přední pozornosti by zasluhovala *antika* atd.

Znamenité slovo, jednoduché, bez frásí.

Už je snad zcela pochopitelno, že mladý Svatopluk Čech, jenž se všeho ruchu horlivě súčastnil, nejen literárního a domácího (byl ku př. v redakci Almanachu českého studentstva 1869), ale i politického a evropského, nezbytně musel zapěti svou píseň otročí. A skutečně bylo mu určeno, aby ji zapěl, ale nikoli hned na počátku své dráhy, nýbrž až ve věku mužném, když už sbor ostatní dávno umlknul nebo načal jinou, sám, v roznětu nejprudším a bolesti nejhlubší, protože bez frásí, dopravdy a nesmiřitelně.

Otročím motivem však začal též, jenže epicky.

Bylo to v Lumíru 1866, když vyšla *Otrokyně*. Kupec uvedl před pašu zajaté dívky, aby si vybral. Gruzinku? Ta se usmívá. Řekyni? Ta pláče. Černohorku? Probodla se.

Okolnosti vzniku té básně jsou mnohé, a z nich jsou také asi tyto. Vliv literatury, v níž se živě ozýval ohlas bojů řeckotureckých už od roku 1821, ohlas vojen otrockých skoro na celém světě, tu politických, tu obchodních, jako zvláště v Americe, tu zase národních. Goncourt v knížce »Nevěstka Elisa« zapsal: »Ve Francii za řeckého povstání roku 1821 vznikl obor zvláštních románů. Byli tu hrdinští palikáři v pohádkovém rouše barokního Orientu, zajaté Řekyně vzdorující násilnickým pašům, obdivuhodné boje v zákopech, požáry, zajetí, útěky, osvobození« atd.

Hrdinská orientální poesie byronská, Puškinův Bachčiserajský fontán, u nás v Čechách Ceyp z Peclinovce, jenž 1856 ve Zvucích večerních vydal »Únos dívky,« [4]) jistě předzvěst básní Čechových. Dále Chocholoušek se svým pestře jímavým Jihem, a zajisté i malíř bolestí a krásy země černohorské Jaroslav Čermák.

Roku 1866 bylo Krétské povstání. Mocně vzrušený soucit přiměl Čecha, aby látku opakoval ve formě dokonalejší. Složil *Kandiotky*, první báseň, kterou měl za hodnu svého jména. Proto se pokusil dobyti si jí přízně Hálkovy [5]) a dostati se do Květů, které byly tehdy jediným skoro důstojným representantem české belletrie. »K básni té,« dí Čech, »podnítilo mne tehdejší povstání křesťanů na Krétě, jehož výjevy si moje mladistvá obraznost obestírala vším kouzlem, jakým tehdáž mne vábil divuplný orient.«

---

[4]) Vypravuje, jak Turek unesl dívku a hrál o ni s pašou. Když dohráli, ona byla na loži mrtva. Usmrtila se.

[5]) První úspěchy »Dívčí svět« 1893.

Když se ho Hálek v udivení tázal, jeli to původní jeho práce, s plamennou rozhodností se ovšem mohl zastati svého šťastného autorství.

Kandiotky značily proti Otrokyním velký skok zralosti. Látka byla, ale idea, obraz se teprve tvořily. Jedno tu bylo pevné: hlavní osobou nebude muž, ale dívka hrdinská, která dá přednost smrti před hanbou. Zcela přirozený zájem u básníka povahy Čechovy. Nic tak nebouří cit, jako zprávy o surovém řádění, při němž jsou obětmi dívky a ženy. Táž sympatie u Puškina, jehož Bachčiserajský fontán vyšel byl překladem V. Č. Bendla už 1855 ve Fričově Ladě Niole, táž u Jaroslava Čermáka.

V duši Čechově byl lítostný soucit s dívkami v hrůzách válečných vryt biologicky přehluboko, a představa týrané dívky vrací se mu v básnění opět a opět.

Za Kandiotky došel pochvaly nejen od Hálka, ale i od Podlipské a Světlé, přísných dám v oboru mladých začátečníků, a od jiných znalců.

Tak tedy začal Čech v souhlase s ruchem doby thematem otročím, ohlasem byronistické vášnivé touhy po spravedlnosti a svobodě. Ale lišil se od svých druhů.

V tehdejší družině mladých moderních byl dvojí zjev byronský: lživý, affektovaný, prázdný a mizivý, to bylo »rozervanství«, a pravdivá touha po vnitřním obrození volností. Většina mladých závodila o to, kdo by byl nejrozervanější.[6]) Každý chtěl býti přibledlý, očí snivě zamžených, s bohatým neladem rusých kadeří a truchlivým úsměvem na rtech. Ten truchlivý úsměv byl nejhlavnějším. Každý chtěl býti novým Byronem, Heinem nebo Máchou, každý předstíral nešťastnou lásku, mluvil a veršoval o hrobech atd., ale všickni se z toho vystonali a vystřízlivěli časem až na div. Všimnemeli si svrchu uvedené otročí lyriky, jíž byly almanachy plny, usoudíme snadno, kolik z ní bylo míněno zcela dopravdy, a shledáme, že je význačno, když od Čecha není v těch letech nikde žádná taková otročí lyrika. Všecko jí zaznívalo, on mlčel.

Ovšem že tu byl pojem volnosti udáván neurčitě, neboť šlo o výraz nálad bujně mladistvých. A pak byla úloha velice těžká. Žádala se dvojí revoluce: vnitřní (mravní) a zevní (politická). K oné nebylo potřebných průprav v myslech, protože bylo vše uchváceno nadšením, a politická se nechtěla hnouti z obmezenosti časové tendence. Na půdu sociální, kde by byla nabyla poesie krve a platného vzletu, se tehdy ještě nemyslilo.

Z téhož ovzduší nálad politických a osvobozovacích bojů tureckých vznikla drobná píseň *Orel Balkánu*, z části snad ještě ohlas rozprávek otcových a běžných tehdy nadějí na vyhnání Turků z Evropy, z části výraz osobního básníkova vzletu byronského. Stopa této představy náleží k nejhlubším v básníkově mysli, pročež se i myšlenka později básníkovi ráda vrací.

[6]) Noc na Šupově, »Několik povídek« 48.

Roku 1868 přispěl Čech do almanachu Ruchu básní *Husita na Baltu*. Ačkoli proti ní Hálek namítal, že má jen jediný moment v skutku pěkný, totiž líčení zkamenělého Husity, kdežto ostatní že je bombastické a obyčejné, literární historik slyše její slavné znění a vida její souvislost s dobou a básnictvím byronským, nabývá názoru, že se Hálek omýlil, alespoň ve slově »obyčejný«. Báseň má deset osmiřádkových bohatě rýmovaných strof. V prvých šesti strofách se vypravuje a líčí, v ostatních jenom líčí. Řeč je o tažení Husitů na Balt. Jest patrno, jak živě byl básník uchvácen představou velkoleposti toho výjevu. Unášela ho myšlenka hromového rachotu pochodu strašlivých Husitů tak, že se s vášnivou rozkoší oddal plánu té básně. Starý hejtman dovedl voj k moři, a zaujav kraj druhdy slovanský a ztracený prohlásil, že chce na skále nad mořem býti pohřben, aby tak majetku vítězně dobytého navždy hlídal. Stalo se a dosud plavci Husitu na skále tam vídají a jeho se děsí.

Pro lepší porozumění všimněme si Lermontovovy Povídky pro děti.[7]) Praví strofa XIV.: »Byl jednou čas, bojarské slávy kvas« atd. a líčí nadšeně velkolepost dvora carského v minulosti. Strofa XV. tónem, známým také z Jablonského, dí elegicky: »Ten věk již prošel, prošli lidé ti,« a líčí úpadek dvora, v němž zůstal vlastník osamělý.

»Kmet vychřadlý a vzhledu velebného,
hněvný na nový věk a mravy jeho.«

Husita na Baltu má sice předmět jiný, ale tolik je patrno, že také jej si třeba tak děliti. První část vyjadřuje myšlenku: »Bývali Čechové — slavní rekové.« Strofou sedmou začíná obrat: avšak už nejsou, co byli. Není už Husitů v nich. Tedy elegická nálada, tísnivý cit malosti v smutné přítomnosti. Takto by se báseň mohla končiti slovy: »Evropou co třásla.« Básník však nechtěl touto náladou skončiti, on se jí bránil, ba právě proto si vybavil, či snad sám vytvořil, zajímavou pověst o zkamenělém Husitovi, aby se sám velkoleposti její představy povznesl nad tísnivý cit malé přítomnosti. Jest tu dvojí cit hrůzné krásy (pochod Husitů a zkamenělý rytíř) a dvojí cit mravní, porážky a povznesení.[8])

Jsou vady tu a tam, ku př. »dívek prsy rozhalené« je romantická fixe neshodná s názorem o Husitkách,[9]) a jistě bombastické je přirovnání hejtmana k domu, ale to vše dává mladistvý ráz naivní upřímnosti. Dějiny básně jsou asi: Nadšený

[7]) Básně Michala Lermontova. Přel. Al. Durdík. I. V Praze 1872.

[8]) Historický základ jest tento: Roku 1433 vytrhli Sirotci na pomoc králi polskému proti pruským rytířům. Spojené vojsko česko-polské krozně řádilo. Vůdce Sirotků byl Čapek ze Sán. Po dobytí Tščova dali se na sever a poblíž Kdanska při ústí Visly uzřeli moře. Hejtman Čapek prohlásil nadšen, že český pochod vítězný jen moře zastavilo. Odtud se zase vrátili na jih. Lacinova Česká kronika II. 2.

[9]) Jirásek v románě Proti všem str. 185 praví: »sestry z polních rot, staré i mladé, v šerých rubáších, majíce hlavy i hrdla zavité rouškami.«

kult husitské slávy ve studentstvu (viz život básníkův v konviktě) i v rodině Čechově, nějaká pověst o reku na skále, domácí tradice básnická (Čelakovského »Prokop Holý«) i současné ovzduší (v Ruchu II. pěl jeden básník:

»K činům se vzbuďte spící Táborité,
ať pozná svět, že plémě vaše žije« atd.)

a byronisté. Puškin má báseň »Padlý rytíř,« kde líčí, jak na chlumě v brnění rytíř leží, meč v pěsti krvavý, štít pod hlavou. Jda tudy poutník v tmách nočních hrůzou užasne, neb se mu zdá, že mrtvý vstává.[10])

A Lermontov v básni »Památce přítelově« má v poslední strofě líčení, jehož duch i obraznost je téhož druhu, jako u Čecha:

»A mračných hor zubaté vrcholy . . .
I vše, co za živa ti drahé bylo,
to kolem neznámé tvé mohyly
tak velebně se sudbou shromadilo:
modrá se němá step a vznešený
stříbrným věncem Kavkaz ji objímá;
nad mořem zadumán on ticho dřímá
jak velikán nad štítem skloněný,
vln kočujících slyše kolotání . . .
A moře černé šumí bez přestání.[11])

Situace zcela jiná a přece se básníci tolik setkali. Stejná esthetická záliba v obrovitosti pomyslů a velebnosti tónu. Ta byla v českém básnictví posilňována zvláště kultem poesie Hugovy a Vrchlickým. Ostatně byla husitská tato představa tak pevně osvojeným majetkem duše básníkovy, že si vyžádala i další zpracování ještě (V buřáně).

Jasnou příčinnost vzniku má také báseň *Umírání* v Almanachu českého studentstva 1869. Matka hlídá nemocného syna doma jako ve vězení. Ten slyší v smrtné horečce bojovné signály a touží ven, aby padl v poli. Ohlas pohnutých dějů válečných, mladistvého nadšení a byronských nálad, které projevovány dle příkladu Byronova i dobrovolnickými činy. Podobné vzněty, jako zde Čech, rád pěstoval v poesii mládí Otakar Červinka (viz ku

[10]) Alex. Puškin, Výbor menších básní. Přel. El. Krásnohorská. Pr. 1894.

[11]) Aby nevzniklo nedorozumění, poznamenáváme tuto jednou pro vždy: Vyhledávání těchto básnických shod nemá za lubem onu příčinnost u nás tolik oblibenou, která zní: Poněvadž je podobnost mezi A a B, tedy B pochází z A. Takové dohady jsou omylné a velmi často příkře nespravedlivé. Je v tom neomyláctví a dogmatism. Když vyšel »Jan Hus« od Jana z Pohoře, tvrdila kritika jako pod přísahou, že symbolika počátku pochází z Hilbertova Falkenštejna. Jak možno tak bezohledně něco tvrdit? Ani za mák pravdy, neboť symbolika ta pochází ze Shakespearova Julia Caesara a přece taková jistota tvrzení! Ač je pravděpodobno, že Svatopluk Čech uvedené básně četl, nemožno tvrditi, že by básně ty a jeho byly vespolek v poměru jiném, než jsou stromy v téže půdě a v témž ovzduší lesním. A o to ovzduší se právě jedná. Shodami se také osvětluje smysl existence té oné básně. Věcné napodobení neb jen slovné musí býti dokázáno bezpečněji, než z pouhé shody.

př. »Prapor« v Ruchu II.). Též možno poukázati na báseň V. B. Nebeského »Mroucí bojovník.«

Báseň *V pytevně* (tamže) se nehodí obsahem v obor zkušeností mladého básníka jinak, než jako dojem známého obrazu Gabriela Maxa. Kombinací myšlenek básník smyslil učencův románek a tklivou situaci. Esthetická síla je v kontrastu: přísná věda a milostná elegie; život a smrt; um a srdce atd.

Záliba v kontrastu je také asi příčinou složení básně *Chaloupka* (Ruch 1868). Zevně tichá, milá chaloupka, uvnitř bída hrozná. Zevně dva holoubci na střeše, uvnitř otec kleje, matka pláče, dcera umírá, syn se rouhá, babička v tiché resignaci dumá, neb zná železnou nutnost té tragedie bídy. Tedy: rub idyly. Odkrytá lež idyličnosti. Lépe poznati holou pravdu smutnou, neboť poznání vede k napravování, nežli setrvati v rozkošném obdivu zevní krásy, která nic nenapraví. Ani poesie ani umění nesmí pořád líčiti jen utěšenou idylku života. Život je víc, a poesie se nesmí vzdalovati poznání jeho hrůzného nitra. Rodina je základ společnosti, a zde ji bída kazí. Proti bídě nutno pracovati atd.

To jsou myšlenky z dojmu básně. Ohlas už tužeb sociálních, jako v povídce *Oblaka*, kde je látka té idylky celá. Hálek by byl měl raději idylku ryzí, tak jak je rád tvořil s ideální něžností Lenau. Tak začíná jeho Reiseempfindung:

»Sah ich ein Häuschen blinken . . .
Die Unschuld sasz am Dache fromm
In stillen, weissen Tauben,«

s čímž se pěkně shoduje začátek Čechův:

»Tichou znal jsem chaloupku . . .
na střeše pár holoubků« atd.,

ale proti Lenauově Unschuld a místo touhy po tichounké lásce v ní praví: »a v ní holá bída.« Lenau hledá »ein Hüttlein mit Glück,« ale někdy také nalézá opak (Robert und Invalide), zmar illuse. nový zdroj svého passivního světobolu. Lenauovskou náladu jeví jiná Čechova drobotina *Hrob v lese*, ale zde v Chaloupce raději dal přednost Heineovskému světobolu ironickému.

Nejvíce té záliby ukázala básnička *Vůz.* Básník se zaujal soucitně dívkou, kterou páni vezou do světa. Na konec se svému soucitu vysměje. Reakce střízlivého rozumu proti sentimentálnosti, mohlo by se říci. Ale jemná ironie Čechova to ještě není.

A není ani v balladě *Šumařovo dítě*, která je koketní ironií zbytečně pokažena.

Velmi něžné ohlasy prostonárodní a heineovské písně jsou: *Křížek* (nemocnou dceru poslala matka do kaple k Panně Marii, ta že ji zhojí; dívka zemřela. Viz Heineovu Pouť do Kevlaaru) a *Kyrysník* (Květy 1867). Kyrysník se vrátil domů, vše mu pomřelo, milá ho zradila. Tak mu vojna všecko vzala a nic nedala. Nezbývá než umříti. Heine[12]) má báseň »Berlín« po-

[12]) Sämmtliche Werke I, 206.

dobně truchlivé ironie. Po vojně jde voják domů, všeho pozbyl. Nezbývá nežli žebrota.

Tyto a jiné drobné ukázky (*Jarní déšť*) svědčí, že Čech pocítil jako pravý český romantik záhy také touhu po písni v tónu lidovém. I v dalším vývoji ho záliba ta provázela, ale vynikajícího místa nenabyla.

Do Almanachu českého studentstva 1869 přispěl Čech básněmi *V klášterním sklepě* a *Bouře*. Onde líčí zjev labužnického frátera sklepníka a hádku vín o přednost. Dojem klášternického labužnictví a ironický pohled naň je asi památkou z doby konviktské, představa velmi živá, proto se také častěji vrací (Petrklíče, Ve stínu lípy a j.). Forma látky personifikovaných věcí mohla býti básníkovi známa i ze školy, kde se jí za didaktický a stylistický cvik používá. Známá je v té příčině pěkná Wenzigova tenzona »Vrchové« z let padesátých, důmyslně stupňovaná a zakončená. I u básníků bývá někdy oblíbena (Goethovo Das Wunderblümlein). Sám Čech jí užil také jindy (Váda květů, Beseda kabátů a j.). Důležito jest, že se tu objevil původní básníkův humor a vtip a podařená snaha charakterisační.

Bouři nazval básník »mořskou fantasií.« V dějinách jeho vývoje důležitý moment: silně vyvinutý pud ryze obrazotvorného básnění. Nezakládá se na přímém dojmu plavby, ale na snění o plavbě. Takového bylo v mladé mysli hojně už ze čtení dobrodružných knih (Vlnovského a pod.), ale tvůrčího ruchu se mu dostalo živým líčením jistého námořníka, syna vdovy Nývltové, u níž básník v čase právnických studií bydlil.[18]) Básník byl tak mocně zaujat domyšleným obrazem ruchu lodi v bouři, že mu šuměl v hlavě i při přednášce profesorově. »Znělo to jako hukot větru a vln, jako praskot stěžně a rahen, jako svištění lan, jako chechtot racků, ale nebyly to zvuky skutečnosti, nýbrž tajemná, úchvatná a opojná hudba rozechvělé fantasie.«

Látka lyricky popisná však básníkovi nestačila, jako v prvotinách. Pudem výborně básnickým vytušil, že bouře, máli míti dojem, musí buditi cit úžasu nad neštěstím a osudy lidskými. Podložil děj, jehož obsah je vlastně jakási přímořská ballada »hrob milenců.« Hoch jel za moře, dívka milující se za něj modlí k Panně Marii. Není vyslyšena. Strhne se bouře, vše zhyne, ona sama zoufajíc skočí do moře.

Děj se vyjadřuje modlitbami, řečmi a písněmi, jak by byl pro skladbu hudební. Ryzí lyrika spjata epicky s dramaticky živým stoupáním a tragickou náladou. Vše je nádherné, množství lidí, různých situací a vášní; modlitba dívky na počátku a rybářů na konci dává celku rámec citové mystiky. Celou skladbou vane tušení zhouby. Moře jako nelítostná, lidským chtěním zhrdající zlá moc. Odtud ta horoucnost prosby uděšené lásky před plavbou, odtud zpěv o skřítku, hrdě vzdorný jásot plavčíkův, sarkastická věštba černochova. Černochovi značí ztrosko-

---

[18]) Viz povídku Ve vzduchu, tu se líči celá genese.

tání nejvíc: osvobození a okamžik závratné rozkoše a pomsty ve smrti. Samovražda dívky neznačí disharmonii. To tak jednotlivci podléhají, ale celek se brání resignací a podniká nebezpečí dále. Jest osud lidský tajemný jako hlubiny moře, moc jeho hrozná, nesmírná, nezmožitelná, jako moře. Co je člověk před ní? Hříčka titěrná. Rouhati se? Pobřežní obyvatelé znají jen modlitbu.

Svěží, lehounká komposice nabyla touto příchutí symbolickou patrné hloubky. V ovzduší poesie byronské má zcela dobré místo. Všickni vynikající byronisté znali moře a opěvali je. Mezi básněmi Lenauovými je i píseň plavčíkova (Der Schiffsjunge), vlastně líčení teskné nálady nejistoty plavby mořem; u Heinea je velký cyklus plavby mořem (Die Nordsee); u Huga mořská poesie vyniká též. Česká poesie má z těch let živý smysl pro moře. Gustav Pfleger, v letech padesátých na Malé Straně studuje, složil prý (Velemínský str. 5.) báseň o mořské bouři, o ztroskotání a životě lidském. O moři zpívali: Sládek, když jako Lenau do Ameriky plul, Heyduk, Vrchlický, Klášterský, Machar, Jesenská a j. Sám Čech se rád k motivu moře vrací.

Z výletu do Srbska.

Píše

Karel Voitl.

(Pokračování.)

Kapitola o srbských lesích a srbském obchodu i průmyslu dřevařském.

Otázky hospodářství lesního a odvětví obírajících se zužitkováním výrobku jeho, dříví, nabývají bez odporu v celém světě vždy větší a větší důležitosti. Ocitámeť se před skutečností chvatně rostoucí celkové spotřeby a zároveň povážlivě ubývajících celkových zásob tohoto prvotního výrobku, a to účinkem stále intensivnější jeho těžby. Zbývající v nynějších dobách netknutá dosud známá i částečně neznámá veliká lesní ložiska (jako hlavně v Rusku evropském i asijském, na Jeniseji, pak v Americe a snad i jinde) nemění celkem ničeho na tendenci úbytku zásob a na prognose jich příštího nedostatku, poněvadž možnost účelné těžby a vůbec přístupnost některých těchto ložisk jest jednak příliš do budoucna oddálena, jednak lze s jistotou za to míti, že, než se doba ta přiblíží, vzroste zároveň spotřeba ještě značněji, hlavně vývojem účelů spotřebných, množících se nepřetržitě pokrokem věd technických a vynálezů. Tolik jest jisto, že dnešní racionelní lesní hospodářství v kulturních státech (založené na zásadě pravidelné těžby při plném uchování zásob spravované lesní jednotky,

tedy na zásadě ročního obmytu odpovídajícího ročnímu přírůstku) nepostačuje výrobou svou hraditi obyčejnou spotřebu mezinárodního trhu, jehož artikulem se dříví v poslední třetině minulého století stalo (což jeví se i stálým stoupáním cen), a že musí k vyplnění mezer vždy vypomáhati »objev« nějakých nových lesních komplexů, jichž bohatost připouští ovšem jedině »důstojný« způsob těžby po americku, totiž devastací. Po Haliči, snášející ku podivu vytrvale již dlouholeté dření svých obrostlých horských hřbetů, přišla Bukovina a v nejnovějších letech Bosna na čestnou řadu »kolonisačních« poprav svých lesů. Až do nedávna dělo se podobně dílem i s lesy švédskými.

Ani výroba Spojených států severoamerických, posud do set i snad do tisíce milionu m^3 ročního porubu sahající, avšak rok co rok ubývající, nedotýká se vlastně více u vývozu svém — mimo pitchpine, do jisté míry dub a vzácné druhy tvrdého dříví — přílišnou měrou mezinárodního trhu, a zvlášť evropského. Vždyť největší část své výroby spotřebují Spojené státy samy, na 600,000.000 m^3 (činí asi 800.000 m^3 na pařezu), a celkový vývoz jejich representuje asi takovou hodnotu, jako vývoz samotného Rakouska (asi 250 milionů korun ročně), při čemž dovoz dříví a dřevěného zboží do Spojených států obnáší také zas přes 100 milionů korun. Ze 1200 parních pil, celkem ve Spojených státech se nalézajících, jest dnes značná jich část, po vyčerpání tamních zásob, odkázána na dovoz suroviny z Kanady, jedině ještě hojnými porosty zásobené, anebo byly tyto pily z části do Kanady přeneseny.

Ale na druhé straně je zároveň také jisto, že i v kulturních státech evropských nalézají se ne nepatrné lesní partie, s jichžto zužitkováním si lidé nevědí naprosto rady. Zejmena některé druhy, jako na př. buk v Uhrách i v Haliči, lze přetěžko zpeněžiti ve větších komplexech, ovšem hlavně odlehlých od komunikací a od průmyslových stanovišť.

Obojího zla, totiž nemožnosti odbytu a tíže zpeněžení svého výrobku lesního a současné o něj nouze pro vlastní spotřebu, zakouší Srbsko, zosobňujíc takto v sobě skutečný národohospodářský paradox. Trpíť přebytkem nehodnotného té doby výrobku, a zároveň nedostatkem jeho, ano i týchž jednotlivých jeho druhů.

Dříve než se obrátíme ku příčinám tohoto na první pohled zajisté podivného zjevu, a než připojíme skromnou úvahu se stanoviska všeobecně obchodního i specielně zájmového Srbska samého, vyšetřeme zatím, ovšem velice zběžně a jen přibližně, povahu, útvar a rozlohu srbských lesů, s povšechným zřetelem k poměrům geografickým a geologickým země, jakož i k některým zvláštnostem užívatelnosti lesů a hospodaření v nich.

Království srbské měří 48.300 km^2 rozlohy (tedy jen o neplné 4000 km^2 méně než království české). Je silně prostoupeno pahorkatinami, vysočinami a horami mohutných Balkánských hlavních pohoří a má, tak jako Čechy, celkový sklon od jihu

k severu. Průměrná výška terrénu obnáší 487 m. Srbsko má na svých jižních, jihozápadních a jihovýchodních hranicích přirozené hradby statných horských pásů, jako Čechy Šumavu. Nejvyšší hora země jest na jihovýchodních hranicích, Midžor (2186 m) v horském útvaru vápencovém, podobném Krasu (vyznamenávajícím se místy holými tratěmi neb chudšími porosty, tedy i skrovností vodních pramenů, za to však četnými jeskyněmi, prorvami a pod.) a prostupujícím celé východní Srbsko od jihu k severu v ponenáhlém sestupu až skoro k samému Dunaji. Druhý výšinový obr jest pohoří Kopaonické (2161 m) v širokém pásu žulového útvaru, táhnoucím se s jedné strany podél jižních hranic k severozápadu a s druhé téměř až do středu země. To jest pruh na lesy a prameny nejbohatší. Podobně hornatá i lesnatá je západní část (zde se střídají žula, vápenec středního útvaru i silur), zvláště podél řeky Driny, tvořící hranici mezi Srbskem a Bosnou. I tyto výšiny mají svah k severu, ústíce v širou, plochou naplaveninu kolem toku Sávy. V středu země je pahorkatina s pohořím Rudnickým přes 1100 m vysokým (břidlicového útvaru) v srdci požehnané Sumadije. Tu střídají se lesy s úrodnými nižinami.

Celkový sklon země k severu dává spolu směr srbskému vodstvu. Jako naše Čechy na jižních a jihovýchodních hranicích tvoří rozhraní vod oblasti moře severního a černého, tak Srbsko v týchž hranicích svých je rozhraním vodstva Černomořského a moře Egejského. Hlavní srbská řeka, Morava, brázdí, jako Vltava Čechy, celou zemi as ve středu jejím od jihu k severu, přibírajíc na levém břehu největší svůj přítok, západní Moravu. Dunaj a Sáva obtékající severní hranici po celé délce, pojímají všechny srbské řeky, v jichž údolích prostírají se všady nejúrodnější kraje.

Srbské lesy zaujímají, jako české, asi třetinu (31·4%) veškeré rozlohy země, totiž celkem 1,517.000 hektarů (české 1,520.000 hekt.), z nichž náleží asi 550.000 hekt. státu čili 36·2%, asi 650.000 hekt. obcím a vesnicím, 42·8%, asi 17.000 hekt. klášterům a kostelům, 1·1%, asi 300.000 hekt. soukromníkům, 19·9%. V Čechách dělí se lesy na as 950.000 ha náležejících velkostatkům fideikomisním i allodiálním, fondovým, kostelním a státním; samostatných státních lesů jen něco přes 6000 ha, as 120.000 ha náležejících menším obcím, as 50.000 ha náležejících větším obcím, as 400.000 ha náležejících malým rustikalistům, soukromníkům.

V Srbsku jest poměr lesů listnatých a jehličnatých ovšem opačný než u nás. Odhaduje se tam na 90% lesů listnatých a na 10% jehličnatých. Z jednotlivých druhů má co do množství první místo buk, a sice asi 60% všech lesů, a vyskytuje se po celé zemi částečně ve smíšených porostech, kdež namnoze převládá, i též v jednolitých komplexech. Dub, krásné a cenné jakosti, zaujímá asi 25% a konečně javor, jasan, jilm, lípa, habr bříza, topol, vrba a ostatní listnaté druhy asi 5%. K těmto druží se též ovocné stromoví, jež se, divoké i štěpné, hojně daří. V je-

hličnatých lesích (10$^0/_0$ všech lesů) převládá smrk a mezi ním druh »Pančič« (picea omorica). Pak přijde jedle, borovice a zvláštní druh borovice, tak zvaná borovice bosenská, hladká (pinus lencodermis). Jest to dříví krásné jakosti, téměř bez suků, téměř co den hledanější a cennější na světovém a zvlášť německém trhu, čím citelnější je stále nedostatek vyzrálé sosny vůbec, jejíž zásoby na př. v Čechách jsou takřka již úplně vyčerpány, a po níž nikdy nebylo tak čilých poptávek, jako nyní. Tato srbská sosna dobře může konkurovati s americkým pitchpinem, který dnes nahrazuje až v Německu, ano i u nás nedostatek evropské dobré sosny. Srbsko chová dva vhodné celistvé větší komplexy jehličin mimo rozstříklé v lesích smíšených.

Celkem se čítá v Srbsku asi 40$^0/_0$ lesů stejnorodých a asi 60$^0/_0$ smíšených. Půda pro lesy je velice vhodná, ježto v teplém srbském ponebí až do výšky asi 800 m. daří se ještě listnaté a dále až přes 2000 m. výšky jehličnaté stromoví.

V samých státních lesích jeví se poměr druhů dřevin o něco příznivější, než celkově ve všech lesích, čítámeli ku příznivějším momentům větší rozlohu dobře vždy odbytných jehličin a menší rozsah bukových porostů. V státních lesích jeví se totiž asi 55$^0/_0$ čili 302.500 ha. buků, asi 25$^0/_0$ čili 137.500 ha. dubů, asi 5$^0/_0$ čili 27.500 ha. javorů, jasanů a j. tvrdých druhů a asi 15$^0/_0$ čili 82.500 ha. jehličin.

Státní lesy prostírají se ve všech krajích země, i možno označiti asi 7 až 10 hlavních skupin rozlohy různé, někdy až skorem obrovité.

Na severovýchodu především v Krajině dva listnaté komplexy s převahou buků, a to Miroč v rozloze 27.000 ha. na vysočině, obtočené částečně Dunajem, prodírajícím se tu k Železným vratům, a jižněji Déli Jovan, 7000 ha. Tyto lesy leží co do dnešních komunikací poměrně nejvýhodněji ze všech. — Zbývající východní část země od Dunaje na jih až asi pod Zajčar, tedy části okršků Krajiny, Požarevce, Moravy a Timoku, vyplněny jsou největším komplexem lesním, asi 120.000 ha. obsahujícím, ovšem vesnicemi přerývaným. I zde převládá buk, pak dub, javor atd., něco málo tu i smrčin.

Na západě tvoří Maljen, jehož vrcholy jen jsou porostly koniferami, střed opět bukového a dubového okrsku (as 20.000 ha.), a Boranja v samém Podríní střed okrsku (as 15.000 ha.) podobného složení. V těchto dvou starých porostech stát ještě žádné těžby nepodnikl. Z nejdůležitějších, protože pro zužitkování z nejvítanějších, jest lesní komplex Tara v kraji Užickém na březích Driny, přes 25.000 ha. rozlohy a hlavně jehličiny obsahující, a sice v první řadě sosnu, pak smrk a pověstný Pančič, s něco málo buků a javorů. Zde provozuje stát nejsilnější těžbu z celé země. Ještě významnější pro Srbsko jest lesní skupina Goče a Kopaoniku, prostírající se v rozloze více než 80.000 ha. na jihozápadě v kraji Čačackém, od roviny Západní Moravy až k tureckým hranicím, a sestávající ze smrčin a jedlí. Jen nižiny pokrývá buk

a dub. Jih pak prostoupen jest menšími i většími lesními celky, z nichž nejhlavnější jsou Jastrebac (asi 40.000 ha.) a Kukavica (asi 30.000 ha.) s porosty bukovými i jiného listnatého stromoví, a konečně lesy Toplice na stejnojmenné říčce, vlévající se do Jižní Moravy, v kraji Prokuplijském, kdež asi na 50.000 ha. roste nejkrásnější srbský dub, v němž konají se částečně poruby. Jihovýchodní skupina čelem k bulharským hranicím obsahuje též asi na 30.000 ha. smíšených listnatých lesů, převahou bukových. Trať mezi Nišem a Pirotem vykazuje však zakrslé, pastvou schudlé lesiny.

O lesích obecních a soukromých není bližších údajů. Prostírajíť se většinou v sousedství lesů státních, za nimiž však co do celistvosti a uchovalosti valně pokulhávají. Proto, jakkoliv zaujímají dvě třetiny všech srbských lesů, nemůžeme v úvaze své k nim míti bedlivějšího zření, které jinak by snad v mnohém mělo podstatný vliv na směr úvahy této.

Správu státních lesů řídí lesní odbor při ministerstvě orby, obchodu a průmyslu, jemuž podléhá 20 krajských prozatímných lesních ředitelstev, mezi něž jsou státní lesy celé země rozděleny, a jimž dle prvního novodobého lesního zákona z r. 1891 náleží též dozor nad lesy soukromými, obecními, vesnickými, kostelními i klášterními. Teprve asi od dvaceti let má vlastně stát zření k svým lesům a k jich správě, o kterou ovšem již také dříve na př. za knížete Michala se děly pokusy. Roku 1874 mělo celé Srbsko ještě jen 17 lesních dozorcův. Avšak ani dnešní lesní správy nepostačují pro značné rozlohy lesní. Připadáť na jednu správu průměrně asi 25.000 ha. státního lesa a mimo to asi 50.000 ha. cizích lesů podléhá dozoru každé z nich. Nepříliš četný lesní personál, většinou odchovanci naší Písecké lesnické školy, je prozatím cele zaměstnán šetřením hranic a měřením rozloh státních lesů. Teprve asi u 70.000 ha. jsou hranice jejich právoplatně zjištěny. Proto rozlohy výše číselně uváděné jsou u větší části lesních okrsků prozatím jen přibližné. Srbsko totiž dosud nemá katastru.

Charakter lesů srbských je ovšem v jednotlivých partiích a polohách různý. Vyškery vyjmenované distrikty vykazují dle udání státní správy lesy zralé, dávno vyspělé a částečně zajisté i přestálé, které od pradávných dob se přirozeně samy omlazují. Kultury byly v dřívějších časech prováděny jen výjimečně a to v přístupnějších krajích, jako v Požarevackém, Knjaževackém, na Avale a jinde. Nyní se sazenic asi za 4000 franků ročně do Srbska dováží. Pralesní vzezření srbských lesů místy zvyšuje až do nedávna panující, zcela libovolný spůsob těžby dříví pro potřeby venkovského lidu i přebývání dobytka za pastvou, zejmena v dubových a bukových lesích. Obé ovšem namnoze les hubí a proměňuje některé jeho části posléze v pouhé pastevní zakrslé stromové porosty.

Konstantin Jireček, který r. 1875 procestoval ovšem poměrně jen malou lesní trať mezi Bělehradem a Kragujevcem, tedy

Šumadiji, pohořím Kosmaje a Rudnickým, líčí ve svém popise[1]) dojem vysokého dubového lesa, kterým cesta vozmo téměř po celé dva dni trvala, takto:

»Les ten není náš les evropský, pravidelný, nýbrž zcela zvláštní, srbský. Všude duby, věčně duby, někdy buk, zřídka jilm. Obrovští velikáni stojí jeden za druhým, ne právě hustě; pod nimi bují neprůhledná a téměř neproniknutelná nízká chrastina dubová. Několikráte přijede se před ohradu s branou; toť ohrazená část lesa, aby dobytek do něho nemohl. Vozka otevře, s povozem projede a zase zavře. — Nápadný jest nedostatek zpěvného ptactva; les je mrtvý a mlčí jako hrob, nerozvějeli větřík na chvíli koruny dubův. Za to na sta kavek, havranův, orlů, supův a jestřábů krouží ve vzduchu. Křoví vedle cesty nad míru rozmanité, trnky, šípek, hloh, štětky, ostružiny, psí víno, ivansko evěće atd., vše v rozměrech mnohem bujnějších nežli u nás. V lesích zdržují se veliká stáda, hlídaná od pastýřů, jimž na tváři viděti lze, že se společností lidskou zřídka v styk přicházejí. Často kozy a krávy klidně odpočívají na silnici a třeba je rozehnati; polodivocí vepři prohánějí se lesy atd. Za hodinu napočítati můžeš v lese na sta a za den na tisíce opálených stromův, a to nebetyčných obrův. Pastýř zapálí ohníček a podryje strom. Sedlák chce dříví, strom podpálí nebo podseče, něco si vezme a celého ostatního velikána nechá trouchnivěti, až se rostlinstvem jiným zakryje.«

A popisuje další krajinu, kde patrně v sousedství větších komplexů státních lesů rozestřeny jsou v údolích a v otevřenějším kraji četné háje obecní a soukromé, které namnoze po kusech proměňovány jsou v pole, praví Jireček:

»Krajina má ráz docela zvláštní, jakéhož nikde jinde po celé Evropě neuvidíš. Země celá je polovzdělaný les. Vesnice jsou roztroušeny, ale velice řídce (za dva dni projeli jsme jen asi čtyři) po hájích a lesích, dle obyčeje prastarého. Chceli kdo z lesa pole zdělati, stromy porazí, ale pařezy nechá státi, aneb strom umrtví ohněm a ponechá jej uprostřed kukuřice neb vína, aby osmahlé větve volně mohl do vzduchu rozpínati. A tak hlavní charakteristikon srbské krajiny jsou mrtvé stromy, které zvláště za noci působí fantastickým dojmem.«

Jako všady v prvotních dobách, tak v zemích slovanských zvlášť byl les (a vše, co v něm, tak jako řeky a vody a vše, co v nich) považován za majetek všem společný, veřejný.[2]) Náležel

[1]) V Osvětě 1875 č. 6.

[2]) Veliký a všestranný význam lesa, nejen vzhledem k hmotnému užitku, jejž skýtá, ale více ještě vzhledem k neocenitelným nemateriellním výhodám jeho a k vlivům, jimiž zasahuje v poměry klimatické a hydrografické té které země, nalezne, trváme, v budoucím zákonodárství kulturních států opět náležitého a ještě určitějšího výrazu, co se týče jeho povahy, jakožto objekt pro veřejné blaho národů veledůležitý a nepostrádatelný.

v středověku — v Čechách i v Srbsku [1]) — k »statkům obecným, občinám,« na rozdíl od »dědin« (patrimonium), to jest soukromého majetku (pole, zahrady atd.), vlastníkem vzdělávaného. Je přirozeno, že v zemích jihoslovanských — kde základním rysem jemnosti slovanské obranné povahy podmíněný a ušlechtilou rodinnou láskou řízený komunismus zádruhový (který mimo Slovanstvo byl v prvotních dobách snad vlastní jen též národu řeckému a římskému) se uchoval mnohem déle než v severních zemích slovanských, ano až do dnešního dne — také význam obecného, tedy společného vlastnictví zvlášť se akcentoval a zvyklost tato, ovšem v zátiší patriarchálních poměrů vůbec ve své rozšířenosti plněji se udržela. To vidíme na př. na lesích v Srbsku, jichž jen něco málo více než $^1/_6$ jest v soukromém majetku, kdežto skoro $^3/_6$ jich náleží obcím a $^2/_6$ státu, tedy zase národu. Kdežto na př. v Čechách statky obecné, občiny (tehdy ovšem ponejvíce z lesů sestávající), jichž dozor a hájení náleželo panovníkům, jako v Srbsku, ponenáhlu a v XI. století již dokonale proměnily se v regale, které vladaři pak na sněmích rozdávali obyčejně za výsluhy jakožto statky vysloužené (zásluhami o vlast a krále nabyté), z čehož vůbec vzniklo manství, a což příčinou, že máme v Čechách a na Moravě (jako v málo které jiné zemi v Evropě) tak četné veliké statky šlechtické a sice většinou lesní. Avšak i tuto u nás můžeme pozorovati, že v lidu až podnes zakořeněno jest zděděné přesvědčení, že panský les (jakožto někdejší občina) jemu spolu náleží, jakkoliv nad míru přísná lesní policie v novější době ani téměř stínu nějakého skutečného práva — nehledě k některým výjimkám — lidu neponechala, leda snad v dovoleném na panském sbírání chrastí a klestí »v dřevěné dni.« V Srbsku naopak, v tomto — můžeme říci — ode vždy demokratickém knížectví, carství i království — a také v Bulharsku, nejen že největší část všech lesů je v neobmezeném vlastnictví obcí a vesnic, ale i ze státních lesů (tedy národních a jen vládou spravovaných) má selský lid sousedících okrsků od pradávna přímé skutečné požitky. Toto své právo sedláci srbští také vždy vykonávali, hradíce své potřeby staviva, paliva i jiné libovolnou těžbou dříví ze státních lesů. Dalším jich právem pak jest právo pastvy v těchto lesích. Že spotřeba dříví selského lidu srbského není malá, je na bíledni, uvážíli se, že lid robí si ze dřeva takřka všechno, obytná i hospodářská svá stavení od základu až po střechu, vozy (úplně ze dřeva, na nichž ani kousek železa se nenalézá), káry, veškero náčiní, ploty, hradby, i hroby, kříže, hřbitovní ohrady a hlavně »vrljike,« t. j. mohutné ploty, jimiž srbští sedláci své lesíky a veškery své polnosti ohražují. »Architektonická« konstrukce těchto plotů je uspůsobena tak, aby ani jediného hřebíku nemusilo býti užito, ovšem následkem toho však

[1]) Viz Palackého Dějiny národa českého: Právo staroslovanské. — Práva Kunratova v Čechách a v Moravě a zákonník cara Štěpána Dušana v Srbsku i jich příbuznost.

tím více dříví. Každé jednotlivé pole plotové sestává z pěti klad, vodorovně nad sebou položených, někdy hrubě přitesaných; konce druhého pole plotu jsou vždy v koncích prvního zroubeny, to jest klády tak jedny s druhými proloženy, že jedno pole stojí kolmo neb šikmo k druhému. Takto vzniklé klikaté čáry arci tím právě zpevnělého plotu táhnou se v každé dědině do nekonečna. Jireček uvádí, že dle odhadu (pokud ovšem správného) jistého znalce bylo tehdy v plotech celého Srbska uloženo asi 5 milionů sáhů tvrdého (dubového a bukového) zdravého a silného dříví! Sedlák srbský staví své vrljike ale ještě také za jiným účelem, a sice proto, aby dříví v nich uložené náležitě provětralo a proschlo, což když se po několika letech stane, robí sedlák z plotů různé předměty pro svou domácí potřebu, ano užívá dříví toho i k stavbě a hlavně k palivu, načež doplňuje vrljike zase čerstvým dřívím z lesa. Získání dříví v lese děje se mnohdy spůsobem co nejpohodlnějším a zároveň co nejnešetrnějším. Sedlák často obrům dubům a bukům uřezává jen mohutné větve a kolosy pně, kterých by nezmohl, nechává státi a bez větví hynouti. Požitečné právo pastvy a dříví lidu selského v státních lesích bylo v Srbsku ústavně uzákoněno, a sice, tuším, lesním zákonem z r. 1861. V novější době se stal hospodářský pokrok k lepšímu alespoň tím, že stát dává dříví pro potřebu rolnictva sám káceti, čímž mrzačení jednotlivých kmenů zamezeno. Taktéž pastva alespoň místy obmezena ohražováním lesních partií, vyžadujících šetření. V Bulharsku se šlo však již dále. Selské servituty pastvy a dříví ve státních lesích byly zde státem vykoupeny. To by pro blaho srbských státních lesů ovšem bylo také velenutno. Ale není to věc tak snadná, jednak pro houževnaté lpění lidu na starých právech a zvycích, jednak pro skutečnost, že v rozlehlých krajích, dosud úpravnější komunikací a hlavně železnicí nedotčených, by venkovan opravdu těžko nahrazoval jiným materiálem svou nynější spotřebu dříví, na niž je právě pro svou odloučenost od světa odkázán. Jinak Srbsko chová na př. mezi svými bohatými ložisky různých nerostů i kamenné, hnědé uhlí a lignit, arciť dosud nedosti využitkované. Výkup servitut v státních lesích odstoupením jednotlivých lesních dílců ve vlastnictví rolnictva má také své choulostivé stránky, jak učí na př. nedávné zkušenosti v Bukovině, kde selským hospodařením brzy zhubené tak zvané »výkupné lesy« působí nyní velké potíže zemské správě a šíří nejedno nebezpečí i pro samy lesy státní a fondové.

Srbské lesy, ještě počátkem XIX. století mnohem bohatší než nyní, utrpěly také v dobách války srbsko-turecké r. 1876 a války srbsko-bulharské r. 1885, kdy podél hranic čelem k Turecku, k Bosně a k Bulharsku byly v značných pruzích vykáceny lesy z důvodů strategických i k pořízení úkrytů pro vojsko. Není také vzácností, naleznouli se celé partie statného bukového lesa, které za účelem dolování byly pokáceny a na místě zůstavše ležeti, trouchnivějí.

Nicméně na základě údajů státní správy a při velice příznivých podmínkách zmlazování musíme za to míti, že státní lesy jsou celkem v dobrém stavu, se značnými zralými anebo „téměř zralými zásobami.

Nynější těžba pro obchod a průmysl v srbských státních lesích obmezuje se přirozeně na distrikty komunikačně přístupné. Jsou to: V druhé (největší) lesní skupině správa Golubačská při Dunaji a ve skupině desáté správa Alexinecská, poblíž železnice Nišsko-Bělehradské, které vyrobily v r. 1904 asi 100.000 m^3 bukového dříví k palivu, hlavně pro Bělehrad, — dále správa Prokuplje (na Toplici) také blíže dráhy (k Niši), kde vyrobeno asi 7000 m^3 dubového dříví pro průmyslové zpracování; a správy Bajina Bašta v páté skupině (Užické) a Raška a Kraljevo v šesté skupině (Kopaonické), které vyzískaly 40.000 m^3 dříví jehličnatého (smrku, borovice, pančice atd.) pro srbské pily. Tedy jen v šesti lesních okrscích těžilo se dříví na obchod, kdežto v ostatních čtrnácti prováděl se pouze obvyklý porub pro domácí spotřebu rolnictva, jemuž poskytnuto dle zmíněného zákona potřebné dříví zdarma, platíli sedláci méně než 15 dinarů přímých daní, a za cenu velmi nízkou, platíli daně větší. Poněvadž celková těžba v státních lesích toho roku dle údajů státní správy obnášela asi 200.000 m^3 (= 0·36 m^3 na 1 ha.,[1]) bylo tedy pro domácí spotřebu rolnictva vyrobeno alespoň 53.000 m^3. Tržba výroby té činila úhrnem 549.000 dinarů čili 2·75 d. průměrně za 1 m^3.[2])

Hledě k značné rozloze srbských státních lesů jest tudíž dosavadní tamní těžba nepatrna, a rovněž roční její výnos, jehož asi polovici pohlcují správní výlohy lesního odboru. Čisté přebytky pak (kolem 200.000 d. ročně) jsou ukládány a tvoří zvláštní lesní udržovací fond, který té doby vykazuje 1,114.160 dinarů.

Průměrná cena 2·75 din. tržby za 1 m^3, jakkoliv skrovná proti jiným zemím, není celkem ještě tak pranepatrna vzhledem k tomu, že značná část dříví obsažená v úhrnné těžbě byla poskytnuta rolnictvu zdarma a skoro polozdarma, jakož i vzhledem k tomu, že doprava zejmena z okrsku Kopaonického a Užického je poměrně dosti nákladna. V Bosně na př. uzavřeny veliké porubní těžby rakouskou vládou za 1 kor. za 1 m^3 a v Srbsku uzavírány podobné druhdy také již asi po 1 kor. 50 h. za 1 m^3. Tržba tuzemská vázána jest ovšem z části domácími poměry vý-

[1]) V Čechách se při racionelním hospodářství poráží 3·3 m^3 na 1 ha. zalesněné plochy, to jest právě roční přírůstek, a v celku asi 5 milionů m^3, v Prusku až 3·6 m^3 na 1 ha., tedy na 2,600.000 ha. zalesněné plochy 9,350.378 m^3 dříví ročně.

[2]) Docílená průměrná cena zmíněné celkové těžby státních lesů v Prusku pro 1906 obnáší 11 marek čili 13·— kor. (užitkové i palivové dříví dohromady) za 1 m^3 v lese. V Čechách pohybovaly se r. 1900 docílené ceny ve výrobištích dle různě dimensovaných druhů přibližně takto: dubové, javorové, jasanové, jilmové užitkové výřezy od 12 do 60 kor., ostatní tvrdé užitkové od 8 do 34 kor., jehličnaté užitkové od 6 do 28 kor., tvrdé palivové dříví od 2 do 10 kor. a měkké palivové od 2 do 8 kor. za 1 m^3.

dělkovými a životními, což illustrují na př. případy, jako ten, že přivezeli sedlák na svém, arci ne příliš obtěžkaném voze (třeba ještě o hranatých kolech) náklad palivového dříví na trh do Niše, kamž musel s ním vážiti půldruhého dne cesty, utrží za celý svůj náklad asi 3 din. = 2·70 kor.! Nelze tvrditi, že kupce předražil, i připustímeli, že sám dříví své nekoupil. Jinak arci jeví se ceny, pokud přicházejí již jaksi ve styk s mezinárodním trhem. Tak v officielních statistických údajích je bukové palivové dříví, které se z Rakouska (z Bosny po Drině volně plavené a pak po Sávě po vorech a lodích dopravované) a též z Bulharska po lodích do Bělehradu dováží, oceněno na 4 franky až i přes 4 fr. za 1 m^3. Totéž, ovšem jen v malé části, ze Srbska vyvážené palivo oceněno as po 3 fr. A prodejní cena téhož bukového paliva (1 m. dlouhého) obnáší v Bělehradských ohradách pro tamní konsumenty 8 fr. za 1 prostorný metr, poslední zimy pak následkem skartebování se Bělehradských dřevařů dokonce 10 fr., tedy právě tolik jako ve Vídni. Taktéž průměrná cena do Bělehradu z Bosny a Slavonie plaveného surového (kulatého) dříví, stavebního a špalkového, udává se více než na 19 fr. za 1 m^3, asi jako cena českého dříví loco na saských hranicích; konečně průměrná statistická cena rakouského, do Bělehradu dováženého řeziva (prken) asi 33 fr. za 1 m^3. Bělehrad tedy, jakožto hlavní tržiště výrobků domácích a s celým srbským Podunajím až k Timoku zároveň přední konsument dováženého do Srbska dříví, nemá výrobek tento nijakž levný. Není žádné spojitosti mezi srbským výrobištěm a srbským spotřebištěm, ani co do ceny ani co do zásob výrobku. Srbský trh z toho nic nemá, že uvnitř země jsou zásoby ohromné a téměř nehodnotné. Musí svůj nedostatek zboží hraditi z ciziny, při čemž ovšem, zejmena co se potřeby suroviny týče, výhodně slouží mu znamenité vodní dráhy po Dunaji a po Sávě, kdežto řezivo dováží se do Srbska hlavně po železnici z Rakouska a probíhá při tom zajisté delší tratě, než obnáší celá srbská trať Nišsko-Bělehradská a než budou obnášeti kterékoliv jiné z projektovaných tratí srbských.

Hlavní příčinou tohoto, ať tak díme, merkantilního rozporu jest nedostatečnost nejen železničné, ale i silničné sítě uvnitř země srbské, a též — jak se zdá — nedostatek pracovních sil, neodkázanost rolnictva na mimořádný výdělek i nespůsobilost jeho potahů. Kdy by na př. srbská Morava rovnala se svou splavností naší Vltavě, bylo by dojista jinak. Přece však máme za to, že i bez zvláštních úprav byly by též Morava i některé jiné srbské řeky schopny aspoň plavení drv i klad, této sice primitivní, ale nejlevnější dopravy lesního výrobku. K tomu bylo by třeba především míti zřetel. Neboť zajisté hlavně vodní síť království českého, arci od přírody ideálně utkaná, podporuje tak neobyčejně vydatně výnosnost našeho lesního hospodářství, a skýtá na př. středisku našeho tržiště, Praze, pouze co se palivového dříví týče, výhodu jen nepatrné rozdílné trhové ceny jeho od ceny v samých výrobištích.

Srbský průmysl dřevařský ze stejných důvodů je nevyvinut, ačkoliv prvotní podmínky jsou pro něj v zemi skvělé. Skrovný je jak průmysl pilařský, tak zejmena četná odvětví jemnějšího průmyslu, ano i sám průmysl lidový, který by přece tak snadno mohl vzkvétati a výrobky své i vyvážeti. Srbsko má všeho čtyři větší, dobře zařízené pily: jednu na Kopaoniku, jednu v Šabci na Dunaji, a dvě v Bělehradě, kteréž vesměs zpracovávají hlavně dříví jehličnaté. Výroba těchto pil však, jak vidíme, nestačí hraditi ani domácí spotřebu. Mimo to se čítá asi 150 primitivních srbských pil na potocích a jedna malá elektrická pila v Užici. V Čechách, ačkoliv zde průmysl pilařský účinkem zvýšeného vývozu suroviny od r. 1892 sklesl, čítáme nyni 207 parních a elektrických a 1071 vodních pil, které zpracují ročně 1·2 milionu m^3 suroviny z domácích lesů. (Dokončení.)

Nové písemnictví.

Satira.

Když doba kvasem převrácenosti bubří, rodí se satirikové. Franta Župan přišel se svou knihou *V pavučině satiry* (nákladem F. Topiče, v Praze 1905) jako na zavolání. Vložil do ní soubor sedmnácti prací: šest do prvního, jedenáct do druhého oddílu; zatím tedy dosti, ale myslíme, že čiperné jeho pero ještě ani polovici látky kolkolem nakupené nevyčerpalo. Nuže, jen chutě dále!

Předměty, po kterých až dosud švihal svým štiplavým bičíkem, jsou pestré. Jednou skočil si na oko do naší minulosti vzdálenější, ale vrací se zase z ní a švihá na ústupu do zjevů z let nedávných.

V »Českém strašidle« dostávají svůj díl nectnosti »naší« šlechty na počátku války třicetileté, za ní a po ní. Pan Berlička z Hasenfeldu — toť jeden z těch, kteří směle a chvástavě roznítivše povstání r. 1618, sobecky se krčili v pozadí, když přišlo do tuhého. Po bitvě Bělohorské pozdě bycha honili. Pro víru, na jejíž obranu dřív ani mečem ani měšcem nechtěli hnouti, stěhovali se pak z otčiny v hustých zástupech a hynuli v službách vojenských pod cizími prapory. Jejich statků nabývali brzy tak, brzy onak rozliční kobylkáři, kteří po svých předchůdcích zdědili většinu nectností, zejmena i tvrdé srdce k poddaným sedlákům. Neumějíce řádně hospodařiti a majíce synáčky hýřivé, zabředali do dluhů, až majetek jejich octl se v rukou všelijakých Arnštejnů. Ti bohatli jednak praktickým rozmyslem, jednak šejdy a rejdy na panstvích, která dřívějším neschopným vrchnostem k výživě nedostačovala. Páni aristokraté, neposlouchajíce svého rozumu, nýbrž svých předsudků a pokynů »s hůry«, stali se směšnými v očích vychytralých Arnštejnů, ba posléze i v očích prostého lidu. Pan Berlička, typ či vlastně duch šlechticů ze sedmnáctého století, strašil na aristokratických zámcích až do dob chabrusovských.

Vedle Arnštejnů rozlézají se po našem venkově (dle Županova »Vodníka a leviathana«) vždy hojněji firmy »Löwi a tchán«. Regulace našich řek se neprovádí, za to však voda (i v rybnících) otravuje se spoustami splašků z nových továren.

Hynou nejen ryby ale i naše řemesla. »Sedláci už nemelou na českých mlýnech . . . selky kupují nolku u ‚Löwi a tchána' a ‚Löwi a tchán' kupuje jejich obilí.«

Leviathanové, příchozí od Nilu, umějí úlisně (po krokodilovsku) vytěžiti kde jakou naši slabost; poslední dobou hrají na kolovrátek i »píseň práce« a pláčí při tom jako »hladový dělník.«

V kapitole »O známém Neznámém« vystižena jest tajemná bytost pánů zlodějů a šejdířů; v jiné (»Ze světa dluhů«) sympathicky se vespolek pozdravují personifikovaní dluhové: obrovský státní, zrozený z militarismu, a menší větší rozličných soukromníků, kteří lehkomyslně hřeší na úvěr nyní usnadněný.

Jiné dvě švižné causerie mají název »Týden a jeho rodina« (Pondělí, Úterý atd.) a »Facka.«

Druhý oddíl své knihy zahájil auktor persifláží moderních povídek skandinavského vzoru. Čtenář se dovídá, kterak si byli souzeni: Dora, dcera zkoušené babičky, pokojská (už šest let) v hotelu Mageroë v Christianii, ale naprosto naivně dumající o záhadě přinášení dětí od čápů, a Arne, »studující mediciny na universitě — právě v 27. semestru.« Nora arci nemůže v první svatební noci neutéci muži (ač statně chrupajícímu), jenže se po chvilce — vrátí.

Budoucí uzavírání sňatků (dle čistě rozumových a filosoficko-medicinských method) fotografuje se v »Ženitbě mého pravnuka.« Nebohý ženich, když konečně prostudoval co nejsvědomitěji kdekterý spis o ženě a o manželství, podrobil se přísným zkouškám u politických úřadů i přísežného lékaře svatebního. Obdržel »vysvědčení způsobilosti a úřední povolení ku prodloužení trvání svého rodu, prozatím vzhledem k číslici příjmů o tři členy s platnými dle zákona mezerami tříletými.«

Vyhledal si nevěstu, jak mínil vzornou: »úplně zdravou a immunisovanou dle 25 očkovacích vysvědčení sery nejrozličnějšími« a nad to »stavěnou pevně a lehce jako anglická yachta,« nevěstu, která měla »vysvědčení způsobilosti mateřské s pochvalným dekretem,« byla učiněný Komenský, Pestalozzi a Rousseau, dovedla malovati a znala — bůh ví co všecko. Mladý manžel pohříchu, všecek jsa zmordován štrapácemi před sňatkem, usne v svatební komnatě při řeči, kterou ho oslovuje všestranně vzdělaná choť, když se chápe žezla v jeho domácnosti. A neštěstí je hotovo; neboť ze sna vyburcuje ho hněvivý výkřik, že prý jeho vysvědčení manželské způsobilosti jest — paděláno.

Zdá se tudíž, že leckterá nová hesla, k nám z ciziny zavlečená, nejsou vždy spasitelna. To dokazuje také »Apoštol poctivosti.« Mladý muž, dědic trojpatrového domu činžovního, pochytil kdesi, že »majetek jest krádež.« Soudí tedy, že otec jeho, přičinlivý a šetrný chasník krejčovský, byl patrně zloděj. Syn, aby toho zločinu nebyl účasten, pohrdá činží a dá svůj dům na pospas nájemníkům a do-

movníkovi. Nechápe, proč znenáhla vypichují ho z domu, ba za blázna prohlašují. Je zvědav, co o tom povídá Marx a Lasalle. Na podiv sluchu: — Salomon Rosenberger, jemuž svěřuje své trampoty, vysmívá se mu do očí, proč prý se v praxi drží theorií ideálních, nabídne mu však ochotně redaktorství socialistického časopisu a potom i místo úřednické v záložně. Našinci totiž do záložny pilně peníze ukládají, jenže nepokládají za potřebné starati se o to, co se tam s nimi děje. Zánovní úředník, maje za rádce Salomona, ale jinak nejsa nikým kontrolován, rozhazuje nahromaděné peníze plnýma rukama, ač služné má nepatrné. Zdá se mu správným sterými cestami rozptylovati »hříšný majetek.« Záložna posléze propustí marnotratníka a uhradí schodky z fondů reservních. Propuštěného ujme se Salomon a dohodí jej do jiné záložny »s neomezeným ručením.« Úředník vede si po starém a octne se v kriminále, ale přes to těší ho dosavadní protektor, aby si nezoufal; všaktě již má pro něj nové místo — — zase v záložně.

Vedle záhad majetkových Župan všímá si také emancipace žen. Kapitola »Pan Poštolka a jeho ženská otázka« předvádí nám jednu z pionýrek emancipace, totiž Petronellu. Ta chodí velmi energicky v kalhotách, a muž slaboch nosí sukně. Nicméně Petronella spílá mu Herodesů, ba Arciherodesů, ač jej sama herodesuje a poslušného »reka« pošle na schůzi do Konviktu i s řečí na obranu ujařmených žen, kterou sama sepsala. Při nejlepší vůli manžel se jí nikdy po chuti nezachová. I po její smrti dobrák tvrdí, že nebylo ženy lepší nad jeho Petronellu, z čehož pak posluchač soudí: »Ten ji má jistě na svědomí.«

Národní bezcharakternost snaživců v službách zeměpanských (civilních i vojenských) tepe článek »Ztratila se čárka.« Ztratila se totiž úředníku Bolavému, jenž podpisuje se »Bolawy.« Dobírají si ho proto dopisy některých vysměváčků, kdežto »dr. Shanel« shledává jeho změněný pravopis oprávněným, a vzorně podepsaný policejní úředník »Kralliczek« prohlašuje na jeho obranu: »Není pravda, že by se v tomto policejním rayonu ztrácely nějaké čárky a kličky.«

Thema trochu otřelejší, ale vtipně provedené, najdeme v histor ce »Můj přítel kritik.« Spisovatel, jenž v žádném oboru umění nic nesvedl, věší se na řemeně, jest však ještě v čas zachráněn svým přítelem a jeho radou, aby se oddal kritice, kritice co možná trhavé a při tom mlhavé, prošpikované cizími frasemi. — Nespůsob našich novin, jež zprávy o vraždách šperkují sensačními podrobnostmi na přilákání abonnentů, staví na pranýř »Zločin v čísle 5.,« kde jde o ukradení a zabití — vepříka.

Tím octli jsme se u satir na venkovský život. »Vůně venkova« probírá ne vždy příjemné jeho zápachy a mravy vesničanů (jejich upejpavost při pozváních, zálibu v sudičství, vtipkářství na nové módy, otrlost při »zábavných« hovorech o nemocech, při kterých vlasy vzhůru vstávají a p.).

»Matěj neurasthenik,« hlídač na sadě, je nějak nesvůj pro nespavost. Medik Petráček rozpozná u něho neurasthenii a nasype do něho plno prášků. Matěj usne tvrdě za noci ve své boudě. Ho-

spodář, aby ho přiměl k bdělosti, nasadí mu do ní čmelíky a mravence. Čeledín, postřehnuv úskok pána svého, ale tváře se, jako by o něm nevěděl, nalupá notně hospodáři, když přijde se v noci přesvědčit, zda Matěj bdí. Hlídač oznamuje mu ráno vítězoslavně, jak »zloději« naprášil. — »Doktor Malec« budí pozornost lidí právě tím, že proklíná medicinu. Neškodí mu pranic v jejich očích, že zprva předpisuje sám dlouhé a drahé recepty — dokud se nerozhněvá s lékárníkem. Teprv potom léčí prostředky domácími, doporučuje pacientům tělesný pohyb a proslaví se na zlost lékárníků a druhých lékařů. Ale sláva jeho bledne, když pacient, jemuž přikázal jezditi na kole, spadne a potluče se, druhý, který měl choditi na pivo do vzdálené hospody, přepaden od lupičů, třetí, jenž měl si sám nasbírati hříbků, otráví se jedovatými houbami atd. A tak doktoru nezbývá než v chmurné náladě znova proklínati medicinu. — Nejzdařilejší svou práci (»Mlsný Fricek«) umístil Župan na konec své knihy. Naši paedagogové, opičíce se po Němcích, mají děti takřka za »hotové špalky.« Učitel staré školy čítal s dětmi články, na př. o Kateřině žalobnici neb o mlsném Frickovi, bez pochybování o tom, že žáčkové sami snadně pochopí smysl prosté četby, leda že stručně doložil: Děti, nežalujte, nemlsejte!

Dle nových příkazů učitel připravuje se napřed na článek z bachratých knih Komenského, Pestalozziho, Rousseaua a Herbarta, promýšlí slovo za slovem, strojí si a rafičí otázky, ač přes tu chvíli odpovídá mu dítě jinak, než jak očekával, a drchá jeho methodickou síť. Dnes se vykládá obšírně, »i co znamená žalovati i jak se kradou sousedovi jablka nebo lusky . . . Co druhdy chápal žák sám, to musí nyní učitel do něho ‚vchápat' . . . Nyní musí učitel klacka krmiti lžicí jako nemluvně, ano někde musí mu, ač má kluk zuby jako dravec, potravu ještě důkladně rozžvýkati a přežvýkati, až se oběma zvrací žaludek. Vysoký stupeň nové výchovy odstranil metlu na zlé hochy, ale vynašel hůl na učitele.« Nejzajímavější jest, že děti mají nyní jako porota samy pronášeti i mravní soud (na př. o mlsném Frickovi). Z přirozené své povahy touží všechny až příliš po lahodné chuti jablek a přály by si spíše, aby byl Fricek věc lépe nastrojil, než aby se byl z mlsoty krádeže nedopustil. Prostá slova článku nevyličují všech podrobností, kterých opravdu jest třeba k objektivnímu posouzení skutku, a kdy by nakrásně uváděla všecky všudy okolnosti, mysl dětská by jich ani neobsáhla, ani náležitě nedovedla odhadnouti. Moderní učitel, aby navnadil dětský soud v tu stranu, v kterou chce, přimýšlí a vymýšlí si některé z okolností libovolně, čím stává se vlastně sofistou. —

Župan pracuje ve svých satirách prostředky velmi rozmanitými: symbolisuje, allegorisuje, ironisuje, persifluje aneb ukazuje absurdnost některých nauk a zásad nyní oblíbených tím, že provádí je do všech důsledků. Hlavní i pobočné linie jeho satir srší vtipem a pernými narážkami na soudobá hesla filosofická a socialistická, módní výtvory umělecké a otázky emancipační. Jeho humor má vedle svých jemných strun někde ráz trochu po americku přihrublý a cosi z Havlíčkovské přímosti. Dialog daří se Županovi někdy (na př. mezi

p. Poštolkou a Petronellou) tak šťastně, že satira mění se v dramatickou scénu. Jenom o některých satirách prvního oddělení zdá se nám, že ne každý čtenář snadno a správně uhodne, kam bijí.

Ještě slovo. Mluvili jsme pořád o Županovi, jak jest na knize podepsán. Ale toto pseudonymní zahalení snadno pronikne oko našich čtenářů, kteří v Osvětě s velkým potěšením čítají jadrné práce spisovatele tak rázovitého pod vlastním jeho jmenem.

J. Božek.

Literární dějiny.

V Lipsku vyšlo právě ve sbírce Göschenově zajímavé dílko *Slavische Literaturgeschichte*, jehož autorem jest dr. Josef Karásek. Práce jest rozdělena na dva svazky, z nichž prvý obsahuje starší literaturu až po znovuzrození, druhý literaturu devatenáctého věku. Spisovatel vychází z rozhledu po někdejších a nynějších sídlech slovanských a přistupuje hned k nejstarším památkám literárním, oceňuje význam křesťanství pro kulturu a vykládá o zbytcích staroslověnského písemnictví. Pojednav o staré literatuře bulharské, srbské a charvátské jakož i o bogomilech, přechází k Slovanům severozápadním a ukazuje, z jakých pramenů prýštily počátky literatury české. Náboženský ráz těch počátků jest mu vhodným mostem k Husovi a hnutí husitskému, k Chelčickému a Českým bratřím. Setrvávaje při líčení rozvoje literatury naší, ukazuje v souborném přehledu kvantitativní vzrůst českého písemnictví v 16. století, pro něž podržuje název »zlatého věku.« Nastíniv příčiny potomního úpadku a oceniv Komenského, obrací se k vynikajícím zjevům ostatních literatur slovanských. Ty sleduje přehledně až do minulého věku, přichází opět na pole české a charakterisuje celkově nynější stav literatury naší a podobně i polské, ruské atd. Zmínka o všestrannosti Vrchlického a jeho výši vyvrcholuje výklad o naší literatuře tohoto svazku v oddíle, věnovaném příčinám našeho obrození národního.

Svazek druhý podává obraz soudobého rozvoje všech literatur slovanských 19. věku tak, že jsou v něm zachyceny zjevy nejčelnější a nejvýznačnější a k nim se pak druží skupiny příbuzných literátů a děl ideově souvisících. Líčení písemnictví našeho počíná se Dobrovským, oceňuje Jungmanna, Palackého, Šafaříka, Tomka, Čelakovského, Kollára, Máchu a pokračuje pak činností družiny Hálkovy a Nerudovy. Odtud těžiště obrazu Karáskova tkví většinou v belletrii, před níž rozvoj vědecké literatury zde ustupuje. Autor zabývá se jednotlivými postavami literárními zejmena z let osmdesátých a devadesátých dosti zevrubně, podávaje stručnými rysy jejich charakteristiku, doloženou případnými pracemi knihovými, kdežto jinde alespoň souborným výčtem seznamuje čtoucího s osobnostmi, známými z knihkupeckého trhu. Zprávy jeho jdou místy až do doby nejnovější, ale byly tu a tam již posledními událostmi zase změněny. Kapitolkou o moderně kniha se zavírá.

Široké stanovisko autorovo, objímající všechen svět slovanský, způsobilo, že pěkné dílko v jednotlivostech nepřihledlo k nejnovějším

údajům a výzkumum, na př. v naší době staré a střední a v době nové že nehodnotí jednotlivých pracovníků tak, jak by bylo žádoucno. Jistě je v tom nesrovnalost, jeli na př. uveden modernista Opolský, ale za to se vůbec nejmenuje básník a romanopisec K. Leger, nebo uváděli se obsah Sezimovy Passiflory a jeli při tom zcela pomlčeno o činnosti Vikové Kunětické. Avšak taková nedopatření lze autorovi prominouti hledíc k ostatnímu celku jeho nesnadné práce, které bylo říditi se stanoviskem sbírky, kde jest umístěna, a zřetelem ke čtenářstvu, jemuž na prvém místě jest určena. S tohoto hlediska nelze Karáskovu dílku upříti zásluhy, že německé čtenářstvo, jež bývá o našem životě duševním zpravováno velmi zvráceně, informuje obsažně a správně a že přináší o nás žádoucí světlo v místa, kde posud byla tma. Forma knihy je záživná, nestrojená a většinou i vkusná.

Loni vyšly v Olomouci (nákladem Prombergrovým) *Stručné dějiny literatury české*, jež sestavil Václav Staněk. Knížka jest složena za příručku pro učitelstvo a studentstvo, čímž jest dán přehledový ráz její. Autor v ní snesl — zvláště pokud jde o dobu nejnovější — velmi hojnou a rozsáhlou látku, které by byl prospěl větším kriticismem a vhodnějším uspořádáním jednotlivých oddílů. Sestaviti spisovatele po abecedě beze zření k době, kdy žili, jistě nebyla myšlenka šťastná.

Na poli školské literatury tohoto oboru objevila se právě kniha, od níž lze očekávati, že osvěží nudný suchopar, jakým se leckomu jevilo učení staročeské literatuře ve spojení se staročeskou grammatikou. Na ten úkol a na všecku lyriku, úlohy, privátní četbu atd. jsou na našich školách středních určeny 3 hodiny týdně, i jest potřebí opatrně vybírati, aby se té špetky času náležitě využitkovalo. Doufáme, že tomu dobře pomůže první díl *Výboru z literatury české*, který sestavil dr. Jan V. Novák (nákl. Unie). Kniha vyniká přehledností a přístupností partií theoretických, jež se správně uvádějí ve shodu s myšlenkovými proudy tehdejší Evropy, vhodným výběrem charakteristických ukázek literárních, jež jsou příhodně tříděny a neobtíženy nudným balastem, a posléze i tím, že podává v přílohách výběr význačných snímků rukopisných. Domníváme se, že kniha může zajímati též neodbornou itelligenci, pokud si všímá naší minulosti literární. *F. V. Vykoukal.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo připravilo nám několik skvělých večerů, nádherných zevnějškem, ale až i do žhavosti proteplených nitrem, rozbouřených vítězstvím velikého úspěchu podání, ale i zpívajících tichým blahem vznícené duše a rozechvělého srdce. Byli jsme nejen opojeni, ale i šťastni, napjal se v nás každý nerv, ale proudy vroucí

krve zatopily jej měkkým objetím života, až všecky dojmy ruských her vyzněly v hymnus tomu umění, které nás uchvacuje mohutnou silou živelné přírody. Jsou vzácny ty okamžiky, kdy na scéně ať již ve výtvoru básníkově nebo v reprodukci hercově cítíme vlnění opravdových záchvěvů lidského srdce a kdy slyšíme ze všech stran zníti velikou píseň neviditelných strun tajemných hlubin; ale když konečně přijde ta chvíle, je *vždycky* slavná a je vždycky vznešená a mocná.

Nebylo u nás pochyby, že ruské herecké umění stojí na výšinách světového rozvoje. I v jednotlivých uměleckých silách i v souhře a výpravě her. Mohli jsme se již přesvědčiti. Před sedmi lety poznali jsme v Národním divadle soubor paní M. G. Saviny, který celkem nijak nezadal našim letošním ruským hostům. Sama Savina, vedle ní pak Gorev, Dolinov, Apollonskij byli vesměs umělci prvního řádu a souhra jejich, plna žhoucího temperamentu, ráz na ráz zachvacovala nás v bouřlivý svůj proud. Již tehdy mohli jsme se mnohému přiučiti, ale — nepřiučili jsme se. Leda v zevnějších maličkostech. Později paní Goreva, ač nás navštívila již za úpadku svých sil, vynutila v nás úctu k nezdolné moci umění, kterým vítězila nad troskami své skvělé minulosti.

Nepřišlo tedy světlo tak docela do tmy.

Když loni došla zpráva, že Moskevské umělecké divadlo chystá se na cestu do »Evropy,« nezdálo se nám prostě možno, aby slavný soubor minul nás bez zastávky. Na ensemble vytvořený r. 1898 mecenášstvím Morozova, vrozeným uměním Stanislavského a intelligencí Němiroviče Dančenka (nezapomínejme skvělého dekoračního umění malíře Simova), dolehly v posledních dobách těžké rány. Obětavý milionář Morozov zastřelil se ve Švýcařích, revoluce v Moskvě přeťala všecky tepny divadelních příjmů, vláda zakázala provedení novinek Gorkého a Andrejeva — i zdálo se, že Umělecké divadlo dospívá svých posledních dnů. Fondů bohužel nebylo, neboť všecko pohltila nákladná výprava her. Dávalli se »Caesar,« vysláni malíři, herci a režisérové do Říma, 70—80 zkoušek na jednu hru nebylo vzácností a repertoir sestavován jen dle uměleckých potřeb a měřítek. Svého druhu jediné divadlo na světě, které ovšem mělo připraveny v záloze statisíce svého vzácného podporovatele, jenž mu také zřídil ze svých pokladů krásnou, účelnou budovu. Kterak se zachrániti? Byl to odvážný podnik, vyjeti s celým souborem, s dělníky, dekoracemi a se vším všudy do světa, byl smělý až k šílenství, ale vydařil se. Patnáct set rublů denní potřeby, značí již prostou číslicí podnik vypjatý až k samé hranici nemožnosti — budiž odvážným poutníkům stálý zdar i nadále, jak je provázel až pod střechu našeho divadla.

Již první večer, o němž provedena Tolstého historická tragedie *Car Fedor Joannovič*, rozhodl o pronikavém úspěchu Moskevských hostí. Čím méně síly bylo v dramatě — ač i ono vyniká hlubokou a výstižnou kresbou titulní postavy, nepřinášejíc však jinak nic velikého ani koncepcí ani dramatickým vzepjetím — tím úchvatnější byla jeho scénická reprodukce. Ovšem byly hned patrny základy

této umělecké budovy, které před třiceti lety kladli Meiningští. Družina osvíceného vévody Jiřího dostala se na Rus dosti pozdě. Teprve roku 1885 vypraveny její pohostinské hry v Petrohradě, Moskvě a Varšavě, ale možnoli působily zde ještě vzrušivěji a úsilněji, nežli v ostatní Evropě. Ruští umělci dovedli však k malebným hodům scenerie, k věrnosti dobových interieurů, nábytku, kostýmů, k ruchu skupin, pohybu davů a zvukům množství, jak je podávají v úrovni s Meiningskými, připojiti více, nežli dokázala před třiceti lety epocha vévodského německého divadla; ke všem jejím skvělým zevnějším vlastnostem vyvrcholili *svoji epochu* korunou velikých hereckých výkonů, a především všecku tu nádheru pomocných prostředků uměleckých prohřáli teplem skutečného života, prodchli celé své umění duší svého lidu a dali v něm zabušiti plným, živým, nepřekonatelným tepem vší bytosti národního ducha a cítění. O to jsou dále před svými učiteli, co dovedli vyčerpati ze sebe a z nejdrahocennějšího uměleckého materiálu — života svého národa.

V Caru Fedoru podali nám ruští herci celou řadu národopisných studií. Je jisto, že vedle přesné dobové výpravy, drahocenných kostýmů a nikdy nevídaných zvyků, které přinášely tolik zajímavého, osobitého a svérázného, zápasily některé výkony dosti těžce o plné vítězství a uplatnění. Nade všecky přehrady vznesl se Fedor pana *Moskvina*. Takového výkonu jsme posud snad neviděli. Celá rolle pohybuje se na samé hranici komiky, a přece je tak svrchovaně dojemná a tragická. Stavíme si Moskvina hned vedle Coquelina, ale je měkčí a teplejší. Škoda, že mu hlas nevytrvává do konce. Každým spůsobem jeden z největších slovanských umělců. Všechna ostatní pozornost soustřeďovala se spíše na úchvatný celek souhry, ensemblů a výpravy; nicméně i z těch bohatých, vyčleněných a jemně zladěných obrazů vynikly osobnosti něžné cařice, ženy nejteplejšího srdce a nejvyššího odevzdání, slečny *Savické*, hrdinné postavy *Višněvského* a mohutného *Lužského*, vesměs to zjevy dávné Rusi. Za to s textem počínali si hosté dosti barbarsky; kdo by si byl dříve nepřečetl překlad Krskův, vydaný právě vhod ve Sborníku světové poesie, nebyl by chápal spojitosti jednotlivých výstupů, ani různých dějů hry.

Působilli první večer z valné části také zevnějšími dojmy, bylo představení Čechovova *Strýčka Váně* vrcholem podání vnitřních nálad, hotovým scénováním lidské duše, teskným zpěvem ruského smutku, tvůrčí prací uměleckou, rovnorodou dílu básníkovu. Když jsme před několika lety viděli obrazy ze života Strýčka Váně na české scéně, nerozuměli jsme jim valně, ba dokonce nezdál se nám milý strýc Ivan Petrovič ani dost pravděpodoben ve svém výbuchu nepříčetného hněvu; jeho rány z revolveru zdály se nám býti čímsi zcela neodůvodněným a nelogickým a celá hra činila na nás dost jednotvárný a zamžený dojem. Ó jak bylo jinak nyní! Museli přijíti ruští herci, aby nám ukázali, jak je Strýc Váňa krásná, vzrušující, poetická hra, plná opravdového života, plasticky odlišených, individuálně kreslených postav a prosycená tichým steskem zmařených životů. Vedle znamenitých hereckých výkonů viděli jsme zachytávati

režií jemné nálady na pavučinovité nitky záchvěvů, z nichž ani jeden neselhal a zavěsil se zázračně průzračnou tkaní na celé tisícehlavé hlediště. Noc druhého aktu v bouřce, po níž ve světnici otvírají pak okna pro nový čistý vzduch, který se téměř očitě valí do síně, zachvívaje záclonami, vše, co se zde děje a co pak propuká živelnou silou v aktě následujícím a zmírá jako tikotem raněných ptáčat v aktě posledním, vše to bylo tak silné a dojemné, tak mohutné a velkolepé, tak prosté, přirozené a pravdivé, že nezbývá nic jiného, nežli obdiv a pokora před něčím neznámým, velikým a úchvatným. Genius hereckého umění zde vstoupil na scénu. Zde již nebylo rampy, jeviště, dekorací, zde bylo něco více — vlál tu život sám široce rozestřenými perutěmi. *Stanislavskij*, *Lužskij*, *Višněvskij*, *Artěm* — vesměs nezapomenutelné postavy. Ale i dámy *Čechova* a *Lilina* podaly pěkné výkony.

Všecky přednosti Moskevských umělců byly soustředěny i v poslední hře krátkého cyklu, v Gorkého »Na dně.« Ale snad vinou hry samy nebylo nám tentokráte dáno se rozehřáti jako při Čechovu. Představení zdálo se nám poněkud rozběhlé, bez patrného středu zájmu, ač herecky ku příkladu byla poslední scéna třetího aktu čímsi jen zřídka vídaným. Z jednotlivých postav zase zaujal nejplněji Luka *Moskvinův*, ale i ostatní umělci souboru podali vynikající genry, které však nedosahovaly celkového účinu, třeba podrobnosti byly se mnohdy zaleskly v nejnádhernějším podání.

Umělecké hody uplynuly, a jest si jen přáti, abychom si je zase znova a zvolna připravovali — také jednou ze sebe! Není to vlastně nic nového, co nám přinesli Moskevští umělci: je to zakotvení ve vlastní půdě a práce, práce, práce! Vykopávání drahých a vzácných kamení z vlastních prsou! Nejen zevnějšek, ale i obsah, vnitřní souhrn, život, pravdu chceme na jevišti. Zanechte moderních frásí o uplatnění se individualit v souhře, dejte nám vždy pevný, nerozborný celek v měkkých podrobnostech života a přinášejte nám poklady z nitra české duše! Nasaďte páky a vylámejte skály — najdete prameny — jsouli v nich! —

Jules Lemaitre dostává se k nám teprve po 17 letech své divadelní dráhy. Neměl na ní nikdy mnoho štěstí. Je muž vysoce vzdělaný, spisovatel bystrý a duchaplný, esthetik jemného vkusu, ale není v něm temperamentu, básnického vzletu, prostě, není to v něm. Po své nezdařené hře »l'Aînée« odmlčel se na plných 7 let a teprve loni, začátkem ledna, vystoupil znova na scénu v divadle Renaissance se svojí čtyřaktovou komedií »La Massière,« kterou u nás vypravili s nevhodným titulem »Slečna šafářka.« V Paříži měla hra úspěch spíše pro znamenitého herce Guitryho i vynikající dámské síly (sl. Brandèsovu a pí. Judicovou), a pro ně udržela se na repertoiru; u nás byla sice také dobře sehrána, ale působila přece jenom poněkud prázdně a více svými veseloherními obraty, nežli později zabočením do vážné hry. Neboť dobrý nápad, vtipný, vypozorovaný detail, konečně i rozmarná nálada působí na scéně i bez logického a přísného podkladu životního, kdežto schýlení se hry k vážnému žádá ihned konsekvence, kterých nedovede sledovati sebe ducha-

plnější autor, neníli mu dáno umění vytvářeti z plného života. Kde se tedy Lemaitrova komedie zachytává seriosních motivů, klopýtá o pouhou machu, o zevnější effekty, které nemají v sobě ani za mák pravděpodobnosti, ba ani ne možnosti. Jednotlivé postavy mění se v několika okamžicích v lidi jiných názorů a cítění, — zkrátka umělecká práce hroutí se v trosky, stávajíc se pouhým laciným divadelnictvím. Než přes to smiřujeme se i s touto Slečnou šafářkou mnohem ochotněji, nežli s tím, co nám bývalo jindy poskytováno z francouzského repertoiru. Hrána byla komedie v předních rollích velmi dobře. Také se zdá, že byl režií podniknut vítaný pokus o životnou souhru, které jindy i pouhými pokusy pohřešujeme.

Jan Ladecký.

Rozhledy v umění výtvarném.

XX. výstava »Manesa.« — Album A. A. Borisova »Na Novou Zemi.«

Jarní výstava spolku »Manesa« praesentuje se jako protějšek k jarní výstavě Krasoumné jednoty, — družina umělců v Manesu sjednocených totiž obesllá též náš Pražský Salon, to jest jednotliví členové jsou zastoupeni jak pod Petřínem tak i v Rudolfině. Nicméně nelze si mysliti příkřejšího kontrastu, než jakým se odráží umělecky upravený vnitřek »Manesova« pavilonu od přeplněných sálů v Rudolfině, jejichž všední elegance tak lehce se zdá banální tomu, kdo tam častěji zavítá. V Kotěrově pavilonč při každé výstavě nová úprava, nový arrangement, nová »nálada,« umělecká díla rozvěšena a rozstavěna po různu tak, aby návštěvník pohodlně, bez namahání šíjních svalů a zraku je přehledl a prohledl, při tom se netísní, každý obraz, každá plastika působí pro sebe, nekonkuruje se sousední. Výstava neroste do rozměrů těžko zmožitelných, 70 uměleckých prací neukládá návštěvníku nadlidské namahání, neznavuje, neotupuje mysl i ducha. Bílý, šedý a hnědý salon, něco zelených stromků a keřů, měkké koberce, několik rákosových křesel, tu a tam stolek, na něm album s reprodukcemi, sešit Volných Směrů — útulný interieur, a vůkol umělecká díla, rázovitá, zajímavá, distinktní. Je to na ten čas ideál umělecké výstavy. Trochu té koketerie s »kultem umění,« trochu té výlučné soběstačnosti docela sluší této výstavě i těmto umělcům, kteří neslevují ze svého uměleckého creda, neustupují a nesmlouvají ze svého názoru na umění. Vlastně nejde tu ani tak o umělce, o výtvarníky, o malíře a sochaře, neboť ti jsou ve všech táborech stejní horlivci a bojovníci pro věc, které říkáme »umělecká kultura,« — ale spíše tu působí »ústřední vedení« a literární příchuť, o jakýsi umělecký fanatism v provádění modernistního programu. Dokud se dívá muž z ulice na obrazy a plastiky zde vystavené, aniž by věděl, že zde *má* viděti díla odlišná, novorodá, zkrátka »nejnovější modu,« pokochá se, potěší, pozastaví se tu

i tam nad křiklavějším zjevem, nad nesrozumitelným uměleckým výrokem, ale odnese si dojem, že viděl dobré, jemné umění. Kdo sem přichází jako partysán, třeba jen k vůli bontonu, nebo proto, aby dokumentoval svoje příslušenství k »smetaně modernistní společnosti,« ten ovšem vychválí vše šmahem za dokonalé, za to nejlepší, co české výtvarnictví dovede, ale jeho umělecký požitek sotva bude úplný a tak intensivní, jako u onoho nepředpojatého pozorovatele, který hledá umění pro ně samo a nehledí na vignettu. Jak by se tu dobře nesly obrazy Šikanedrovy, Bukovcovy a jiných našich »nemoderních« umělců — ale aby mně nebyla vytýkána netaktnost, nebudu porovnávati. Mám beztoho vždy pocit, že na vzdor té posupné výlučnosti a proti všem regulím modernistního »uměleckého cítění« si odnáším to nejlepší z výstavy »Manesa,« že tu jaksi skrytě, jako pytlák v úzkostně ohraženém revíru dle své chuti lovím, a má kořist že je přes to ta nejvzácnější.

Kdy by měly výstavy »Manesa« jen tu jedinou výhodu, že v nich lze spatřiti práce Maxa Švabinského, stačilo by to na přilákání — neřeknu obecenstva, ale aspoň všech milovníků umění a všech zvědavců, kteří se zájmem sledují náš umělecký život. Švabinského by měli znáti též nečlenové »Manesa,« tedy nejen malý kroužek lidí, který tvoří stálé obecenstvo na těchto výstavách, nýbrž také všechny ty zástupy, navštěvující jarní velkou výstavu Pražskou. Letos by uviděli veliký »rodinný portrait,« sedm osob na jednom obraze, v životní velikosti — a jak živé osoby! Viděli by obraz, který je »jen« kresbou — a jak mistrnou kresbou! Viděli by moderní umělecké dílo, prostince udělané, několik čar perem a tuší, něco vodové barvy, — a jak silné v tónu, jak plastické! Pak je tam kresba barevná, fantasie o slunci, ženské kráse, květech a rajských ptácích, jak je Švabinský často již maloval, a malá perem nakreslená podobizna prof. Gebauera, — a všecka tato díla jsou stejně příznačná pro umělce, jehož jmeno nabývá čím dále tím jasnějšího zvuku u nás i v cizině. Švabinský je neomylný kreslíř a zároveň vidí vše tak tónově, dodává všemu tolik plastičnosti, že i jeho »černé« věci nebo monochromie působí obrazově — je to vždy harmonicky ucelený dojem skutečnosti, prodchnutý temperamentem umělcovým. Výraz tváří jeho portraitovaných osob jest podivuhodně oduševnělý a nuancovaný.

Několik podobizen Böttingerových řadím hned ku pracem Švabinského, jsou ve své delikátní barvitosti neméně zajímavy čili jímavy, a jako moderní podobizny jaksi naplněny ovzduším té které zobrazené individuality. Hrabě Lützow, postava v profilu do prostoru přitmělé knihovny měkce a zároveň životně postavená, jest výborně charakterisován, inkarnat hlavy svítí přitlumeně z celého barevného arrangementu; duchaplný spisovatel a šlechtic stojí tu před námi v nenucené póze, zabrán do studia. Barevná úprava v nahnědlé šedi na podobizně dámy je zcela whistlerovsky vycítěna, hlavinka vystupuje z tlumených a hebkých tónů rovněž hebce, a největší lesk soustředěn v očích této hlavinky. Portrait děvčátka je zase arrangementem v červeni, opět zastřené, lomené zášeřím interieuru, postavička je plna života.

Bravurně malovaný portrait dámy od R. Polláka, geniálně naskizzovaný dirigent od Šemjakina, upoutají naši pozornost: jsou to též živí lidé, kteří nepozují, anebo jejichž pozování před bystrým zrakem a pevnou rukou umělcovou neobstálo.

Tak namaloval mladý Myslbek své »komedianty«: ničeho si nevšímají, zabývají se svými záležitostmi a vlastně jsou to tři postavy v prostoru malebně seskupené, jadrně malované, à la Zuloaga zbarvené, jenže u nás je ten načernalý tón srozumitelnější, než u modernisujícího Španěla. Také Karel Špillar zachycuje především barevné harmonie a maluje zamželé nálady, v nichž se ztápějí jeho dívčí zjevy jako by byly závojem zastřeny, — jsou »nadechnuty« tak podle moderní formulky »vidím nevidím.« Pobřežní motivy takto vydychují vlhký výpar, u velké skupiny dvou dám je tato mlhavost méně pochopitelna. Wiesner maloval dívčí postavu, naslouchající mladou dámu, jejíž tmavá silhouetta na šedém pozadí takřka dekorativně se odráží. Na barevném arrangementu Wachsmannově je sedící žena jen nositelkou několika lahodných tónů, které jsou rozvedeny v odstíny tu zvučnější, tu zase mdlejší (na př. bledá modř šatu a sytější modrá barva v levo postavené nádobky a v pravo stojícího džbánku). Wachsmann tu vybočil z posavadního směru svého, ukazuje na rozměrnějším plátně plynnou techniku a smysl pro skutečný svět, jehož barevný dojem ladí a upravuje. Úprka zaslal »Úvodnice,« a obraz hýří v jasných, energických tónech, je pln světla a ruchu — a jest jediný obraz, na němž spatřujeme život, vyjadřující se pohybem, nepočítámeli Šemjakinovu podobiznu taktujícího dirigenta, neboť Slováci kolem ohně skupení opět patří k zachyceným »visím,« to jest barevným dojmům zevnějšího světa, jako všechna ostatní díla, — a to právě jest pro nejnovější směr u malířství příznačno. Portrét, akt, krajina, zátiší — »barevné arrangementy,« »barevné skvrny v prostoru dovedně rozhozené,« »dekorativní úpravy,« svět barev a světla, z něhož pomalu mizí život, totiž ruch života, tak že ani sem nepočítám splav Jiránkův, kde Vltava valí své hnědé vlny velmi rušně po jezu, a nahé tělo nahoře u stavidla sedícího plavce ve světle slunečním tak živě prokmitá. Tišiny opět a opět, nebo jen jakýsi táhlý tón, bzučivý akkord, vše jako unaveno v klidu svém — je to reakce proti překotnému shonu, chvatu, ruchu, lomozu našeho života, proti tomu napínání sil, proti tomu těkání, ujíždění, trčení, kmitání, běhání vůkol nás od rána do večera, v městě, na vsi, na vodě, v poli, v lese? Náš život zní mnohohlasnou symfonií práce, u nás není klidu a ticha ani v odlehlých zákoutích, neboť tam zase příroda se stará o rozproudění života, u nás a všude po Evropě nutno teprve vyhledávati místa, kam nezasahuje ten rej a shon, a pravé pustiny nebo tišiny není snadno vynajíti. Naši umělci však si v nich libují a vyhledávají je Poslouchají hesel dávaných od jinud, nejsou dosti samostatni, aby šli, kam je výtvarnické jejich nadání vábí, a ten náš denní život, ten všední den se svou prací a svým namáháním, ten jakoby pro ně neexistoval. To lze vysvětliti: není to dosud malebné, aspoň nikoliv pro většinu výtvarníků. Jednotlivci dovedou i z denní zkušenosti pro své umění těžiti.

Co na výstavě zbývá, je krajinářství a plastika. Jiránek vždy míval své upřímné tóny pro postřehnutý »div přírody,« a jeho ozářený oblak nad zelenou strání je výborně malován. Akvarelové studie pak připravují nás na cyklus pověstí o Janošíku a jeho deseti soudruzích.

Strimpl překvapil nás plastickým, v barvě znamenitým hřbitovem na Detvě, Tomec má zde klidnou večerní náladu s holandským větrníkem, sametově hebkou v tónu. Slavíček a Hudeček doplňují galerii svých rázovitých krajin, zasněných i zasmušilých zákoutí velkoměstských, tichých vesniček, a Slavíček též plynně a vervně à la prima malovanou sluneční krajinu, pohled na ves. Lauda, Dvořák, Kalvoda a Nejedlý mají každý svou notu; Kalvoda otevírá pohled do širého kraje a prohlubuje plochu svého obrazu, naplňuje ji vzduchem, a Nejedlý následuje v takovém suggestivním umění — a zároveň ukazuje schopnost zmocniti se těch nejrůznějších nálad a motivů. Překvapuje ze všech nejvíce, neboť je mladý, dosud málo známý, ale odvážný a dovedný. Veliké obrazy jeho svědčí o silné ruce a bystrém oku, je to rozmach malíře, který se nespokojuje určitým odkazem, který se nespecialisuje, ale snaží obsáhnouti okruh tak veliký, jak jen síly stačí. Bodře a jaře maluje své nálady, tu slunce nad vrcholky stromů a hru jeho světel pod korunami jejich, tu svit lucerničky ve vysokém lese, tu šero večera, tam temno bouřlivého dne; a byť i šířkou své machy někdy vyžadoval příliš velký odstup od svého plátna a tedy nepočítal na umístění svých maleb v příbytku obyčejných smrtelníků, je tu mnohoslibný základ, na němž mu bude snadno dále budovati.

Grafiku repraesentuje Stretti barevným listem: jsme kdesi ve vyšších sférách koncertní síně nebo divadla, lidičky různě skupení zbožně naslouchají, nehybně, tiše — bzučí akkord vzduchem.

Bílek je enfant gatée družiny »Manesa.« Vystavuje letos svého Mojžíše, řezbu Krišna, dva portréty, sošku, dva nákresy k pomníku Třebízského. Mojžíš je mohutný stařec, zhroucený, v sebe sama skleslý — asi Mojžíš vrátivší se s hory Sinai, ale nikoliv spravedlivým hněvem vzplanuvší, nebo snad Mojžíš umírající.

Španiel vystavuje řadu krásných plaket, měkoučkých, něžných reliefů. Kafka má zde portréty, poprsí dr. Emlera, sošku sedícího pána; Štursa dívčí akty, z nichž sedící z vosku modellovaný, řadu skizzovaných skupinek, jen zběžně »namačkaných.« Mařatka vystavuje poprsí mistra Dvořáka a to je velmi dobré, pak několik drobnůstek, z nichž malá hlavička Dvořákova upozorní na se svou podobností, za to relièfek s postavou nahé dívky Dvořákův profil trochu zmarcialisuje — nezdá se mně, že by mistr Dvořák byl měl kdy tak řízného vzezření. Plastika zde vystavená je jaksi o nějaký stupeň modernistnější než malířství, totiž vede nás na krajní bok sochařského šiku, tam kde komanduje Rodin, jehož přímým žákem je Mařatka a nohsledou Bílek. Štursa stojí mezi oběma, propracovává se k samostatnému pojetí tělesného světa. Španiel je rozený medailleur, a Kafka z nich nejohnivější, temperamentní sochař, který rád charakterisuje až do krajnosti. Všichni jsou zajímavi, žádný

z nich se neuskrovňuje akademickým purismem a formální hladkostí.

Jak ze stručného přehledu výstavy viděti, nepostavil »Manes« všechny své bojovníky do pole, a jeho výstava nečiní nároků na revuální přehled celé skupiny umělecké, pod praporem jeho sdružené. Výstava potrvá déle než obyčejně, a jest to bohužel poslední výstava v Kotěrově pavilloně. Budova ta bude zbořena. Nebylo možno jí zachrániti. Kde a kdy se shledáme s »Manesem,« nelze dosud ani z daleka určiti; že však se to stane, a bohdá hodně brzy, v to doufá všechna umělecká obec česká.

* * *

Na Novou Zemi. Črty z polárni cesty (12 obrazů) od A. A. Borisova. Vydal F. Topič.

Pražská výstava maleb ruského malíře A. A. Borisova zůstala v dobré paměti našeho obecenstva, jehož zájem po dobu svého trvání tak značnou měrou vzbuzovala. Byla to skutečně nová země pro nás, nové půvaby ukazoval nám malíř, nové barevné harmonie, vzduchové nálady, útvary a pohledy na kraj, jehož ztrnulost v poutech nejkrutší zimy nás naplňuje hrůzou. Krása polárních krajů byla nám neznáma, a Borisov získal sobě zásluhu o její objevení. Vydal se na cesty na ostrov Vajgač a odtud na souostroví Nové Země, za doby sněhových bouří, hrozného mrazu, dlouhých nocí žil na sněhových pláních, ledových horách a pobřežních skaliskách a maloval ty nevídané vzduchové nálady, nádherné barvy nebe i ledu i výjevy ze života domorodců, často za tak krutého mrazu, že olejová barva tuhla a štětec se lámal. Výstava působila hlubokým dojmem, a publikace právě vydaná obnovuje tento dojem. Krásné reprodukce dvanácti maleb Borisových zachovaly svěžest a rázovitost originálů, ano i vedení štětce znázorňují barevné tyto faksimile, nános barvy, smělost a šířku traktamentu. Borisov je eminentní »malíř«, to jest ličitel postřehnutého zbarvení kraje, nálady ovzduší a řekl bych »zimy«. Ono jasné a přece nikoliv tvrdé osvětlení polárního kraje za slunečního dne dovede Borisov velmi obratně zachytiti, má pro skvoucí světla i syté stíny průzračné tóny na své paletě a soulad té běle, modře, zeleně a šedi vnuká dojem pronikavého mrazu tak přesvědčivě, že ani laik nepochybuje o pravdivosti těchto obrazů »věčné zimy«. Reprodukce také v té příčině nezadají originálům, album je skvělou ukázkou moderní reprodukční techniky. Výběr jest velmi účelný, seznamuje nás s příznačnými motivy Borisova díla. Tu jasný polární den, sněhová pláň až do zlatova ozářená, pohoří s intesivně modrými stíny a na rovině několik bílých medvědů. Tu zase úžina mořská s plovoucím ledem, nálada západu slunce, oranžové světlo, fialové stíny. Pak temnota příšerně rudým zákmitem prorvaná, nebo pod olověným nebem zelenavé a modravé spousty ledu, nebo skalní výběžek sněhem zapadaný, na jehož úpatí v krutém mrazu se tvoří ledová tříšť na hladině moře, které tuhne — byl to jeden z nejpůsobivějších obrazů od Borisa na požádání několikráte opako-

vaný. Návštěva u Samojeda uvádí nás dovnitř chalupy, pak spatřujeme odpočinek na sněhu, vypřažené saně a psy, kterým je horko (!), pak na zašedlém kraji polárního leta dřevěné hroby domorodců, totiž bedny na zemi postavené, neboť nelze do země jámy kopati, je zamrzlá, a konečně loď »Mečet«, jejímž majitelem byl Borisov, a na níž se plavil po ledových vodách severního moře.

Zajímavé toto album vyšlo také s textem ruským, francouzským, anglickým a německým. Je nejen krásnou památkou na výstavu Borisovovu, ale též samo o sobě publikací distinkního rázu, jakýmsi bulletinem o výpravě k severním krajům, kterou podnikl umělec.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové rovy.

Bohumil Staněk. — Ferdinand Hiller. — Josef Klika. — Dr. Em. Hrys. — Vojtěch Kotsmich.

Dne 15. března 1906 zemřel na Král. Vinohradech stavební rada Bohumil Staněk, podlehnuv chorobě, která po léta hlodala na jeho zdraví. Kdo ho znal plného ohně, svěžího a usmívavého, netušil, že v sobě nosí zárodek předčasné smrti. Byl muž bohatých duševních darů a milé, ušlechtilé povahy. Jsa stavitelem a civilním geometrem, byl dobře seznámen i s jinými obory technickými. Bohaté své vědomosti postavil obětovně do služeb obce, kterou tolik miloval a na jejímž neobyčejném rozvoji měl vynikající podíl. Král. Vinohrady neměly by nikdy zapomenouti jeho požehnané činnosti. Po dvacet let zasedal na radnici jako člen městského zastupitelstva a rady městské.

Nebylo důležitější otázky obecní, aby nebyl při ní spolupůsobil. A bylo věru otázek těch více než dosti. Vždyť není přec jen tak snadno utvořiti i za příznivých podmínek z venkovské obce za jedno čtvrtstoletí město, které náleží k prvním v království

Píle a pracovitost a energie jeho byly obdivuhodny. Byl typ mužů, kterých je našemu národu třeba jako soli.

Nikdy nešel za popularitou a za denními hesly; maje cíle veliké a dalekosáhlé, nezapomínal na finanční sílu obce. Nelekal se nákladných a velikých podniků obecních, při provádění jich byl šetrný a hospodárný, avšak vždy proniknut vědomím, že město tak pokročilé má také své veliké povinnosti k širší veřejnosti a celému národu. A tak spojoval šetrnost s noblesou, kteréž vlastnosti dodávaly jeho jednání určitého, pevného rázu.

Občanskou samosprávu vysoko cenil a význam její úplně pochopoval. Bylať mu samospráva obecní a okresní poslední tvrzí, za kterou utíká se národ v dobách politických pohrom a ve které připravuje své šiky k novému boji a zápasu za svá práva.

Každou práci a povinnost, kterou na se vzal ve svém veřejném působení, vykonal dle nejlepšího svého vědomí a věnoval jí všecky

své síly. Agendu svou ovládal tak, že každé chvíle mohl podati jasný a přehledný její obraz. Nejlépe vystupovala tato jeho vlastnost při podnicích velikých, jako při správě vodárny Vinohradské a ve správní radě ústřední vodárny král. hlav. města Prahy a předměstí pro opatření vody pitné.

Veřejná činnost Staňkova byla velice rozsáhlá, tak že jen neobyčejná jeho píle a pracovitost mohly ji zmoci. Obmezovala se ovšem téměř výhradně na jeho milé Vinohrady. Mimo obec a okres byly to městská spořitelna, Vinohradská záložna a měšťanský pivovar Vinohradský, kde po dlouhá léta pilně, vydatně a s úspěchem pracoval k místnímu národohospodářskému rozkvětu a utužení.

Vedle této jeho působnosti v obci byla nejzávažnější činnost jeho ve spolku architektů a inženýrů, jehož byl členem téměř 25 let, zastávaje po léta fukci jednatele a místopředsedy. On byl z těch, kdož z tohoto utrakvistického spolku utvořili spolek český, a jeho zásluhou bylo, že výstava architektů a inženýrů r. 1898 měla výsledek tak skvělý.

Poctivost a rozšafnost jeho byly příkladné, rovněž jeho láska k rodné zemi a k národu.

Bohumil Staněk narodil se dne 25. června 1851 v Nesměřicích nad Želivkou. Reálné školy absolvoval v Kutné Hoře, studia technická konal v Praze. Roku 1874 vstoupil k Buštěhradské dráze, r. 1877 stal se inženýrem při městském záduší v Praze. Rekonstruoval věž u sv. Jindřicha podle návrhu arch. Mockra a věže chrámu sv. Štěpána; dle vlastních plánů přestavěl gotický kostel ve Velké Vsi u Vodolky. Roku 1878 jako nadporučík ženijního pluku stavěl silnici mezi Dobojem a Maglají v Bosně. Vystoupiv r. 1882 z městských služeb Pražských stal se samostatným stavitelem a vystavěl celou řadu domů na Král. Vinohradech a v Praze.

Roku 1885 byl zvolen do městského zastupitelstva a r. 1888 do městské rady. Byl členem odboru osobního, právního, stavebního, finančního a školního a předsedou odboru vodárenského. Měl dozor na technickou městskou kancelář, na udržování obecních budov, technický dozor v Národním domě. Působil v komisích pro zřízení elektrické dráhy, v komisi sociální, zdravotní, hospodářské a divadelní. Stavbě Vinohradského divadla se věnoval se zvláštní láskou, — žel, že dokončení jejího se nedočkal. Při rozšíření vodárny Vinohradské a zvláště stavbě stanice přečerpávací nelze ani zásluh jeho doceniti. Jako zástupce obce Vinohradské byl od r. 1900 I. místopředsedou ve správní radě společné vodárny města Prahy a obcí předměstských. Pro zásluhy své byl vyznamenán r. 1901 titulem c. k. stavebního rady. Dr. *Fr. Fuksa.*

Dne 19. března t. r. zemřel v Praze agronom Ferdinand Hiller. Narodiv se r. 1841 v Hředlích u Hořovic, vystudoval reálku, stal se hospodářským příručím na statcích hrab. Leop. Thuna, načež byl r. 1866 povolán za odborného sekretáře k bývalé c. k. hospodářské společnosti, kdež potom horlivě pracoval zvláště v oboru výstav hospodářských. Tehdy počal psáti do Pokroku, Rolníka no-

vého věku a Hedbávnických novin. Roku 1871 byl redaktorem Hospodářských Novin a spoluredaktorem Jahrbuch für österr. Landwirte. Roku 1874 stal se tajemníkem zemědělské rady tehdy zřízené a podržel úřad ten také potom, když zmíněná rada přešla do nových poměrů rozdělením v sekci českou a německou. Hiller potom redigoval také její Úřední Věstník. K jubilejní výstavě r. 1891 pořídil s dr. Lamblem a Fr. Žemličkou rozsáhlý spis slavnostní »Příspěvky ku dějinám zemědělství v království českém za století 1791—1891.« Horlivě působil také ve výborech společnosti fysiokratické, spolku pro pěstování hedbávnictví, společnosti pro povznesení chovu drůbeže a j. O zvelebení našeho hospodářství získal si platné zásluhy.

Z řad českého učitelstva odešel 24. března t. r. navždy Josef Klika, vytrvalý, neúnavný pracovník na roli školské, tím sympatičtější, čím byl skromnější, čím více prost vší jalové frásovitosti a honosného sebevědomí za našich dob tak rozšířeného. Narozen byl r. 1857 v Praze, studoval na reálce v Pardubicích a v Kutné Hoře, kdež absolvoval také paedagogium. Vzdělání své doplnil potom jako řádný posluchač na technice. Po řadě let horlivé působnosti učitelské stal se r. 1897 ředitelem měšťanské školy v Praze. Přičiňuje se ze všech sil a z plného přesvědčení o rozkvět českého školství, byl původcem nejedné pěkné myšlenky, jejíž důsledky vždy budou ke cti jeho jmenu. Jeho přičiněním na př. byla zřízena stálá výstava školská v Praze, on dal podnět k založení musea Komenského v Praze, súčastnil se pořádání školského oddělení na výstavě jubilejní a r. 1892 výstavy Komenského. Tehdy vydal cenný příspěvek k dějinám českého školství »České školství obecné před 40 lety a nyní,« k čemuž r. 1898 přidružil se spis »Půl století našeho školství obecného a pokračovacího.« Literární činnost jeho vůbec byla hojná a rozmanitá. Časopisy pro mládež, jako byl na př. Sokolův Jarý věk, přinášely pěkné příspěvky od něho zejmena z fysiky a z jiných odvětví věd přírodních. Po smrti G. A. Lindnera připravil k tisku jeho Paedagogiku. S Jos. Sokolem redigoval stručný slovník paedagogický, dále redigoval Českou školu, Paedagogické rozhledy a Sborník paedagogického semináře. Několik roků řídil také školskou rubriku v Nár. Listech. Jeho spisy »Komenského život a práce« a »O slavném Čechu Komenském« byly přeloženy do charvátštiny, autor pak za své působení jmenován čestným členem Hrvatského paedagogicko-književného sboru. — Cenné byly také Klikovy spisy určené pro mládež, na př. »Mužové práce,« »Z říše královny Zimy,« »Z říše královice Slunce,« přírodozpytné obrázky, v nichž se záživná forma pojí se správným poučením věcným. Vážná práce vyplňovala všechen život jeho, přervaný bohužel v době, kdy mohl ještě přinesti nejeden plod ušlechtilý.

V Plzni zemřel 26. března dr. Emanuel Hrys, školní rada a ředitel tamního obecního ústavu ku vzdělání učitelek. Narodil se r. 1839 v Kostelci n. L., vystudovav oddal se učitelství na středních školách v oboru mathematiky a fysiky a stal se r. 1870 ředitelem tehdy nového ústavu českého pro vzdělání učitelek. Za třicetileté

činnosti na tom ústavě, po dlouhá léta toho druhu jediném, spolupůsobil při vzdělávání dlouhé řady našich učitelek. Roku 1900 byl dán do výslužby a ujal se pak řízení dívčího paedagogia v Plzni. Literární práce jeho »O výjevech v ovzduší« (v Praze r. 1876) týkala se meteorologie.

Dne 31. března t. r. zemřel v Praze Vojtěch Kotsmích, dvorní rada a zemský školní inspektor v. v. Narodil se r. 1835 v Římově u Č. Budějovic, studoval na gymnasiu v Budějovicích a na universitě v Praze, kdež se oddal klassické filologii. Na dráhu učitelskou nastoupil v Brně na německém gymnasiu, kdež se seznámil s vynikajícími Čechy tamními. R. 1866 přišel do Král. Hradce, a když bylo v Brně zřízeno gymnasium české, byl na ně povolán. Dvě léta pobyl ve Strážnici jako ředitel německého gymnasia (bylo potom r. 1884 zrušeno), odkudž byl r. 1878 povolán k řízení »slovanského« gymnasia do Olomouce, načež po desíti letech, když J. Kosina odešel na odpočinek, byl jmenován zemským inspektorem humanitních předmětů na českých školách středních v Čechách. V tomto úřadě Kotsmích prokázal se úředníkem, který co možná přesně a svědomitě plní předepsané povinnosti. Chladný, na první pohled až tvrdý vnějšek jeho nedopouštěl žádného sblížení, ale také ne výkladů nebo dokonce omluv. Maje sám v paragrafech příslušných předpisů pro sebe rozkaz, od něhož nebyla možna úchylka, dožadoval se takového plnění předpisů také na svých podřízených. Uniformita a pevný řád, který zaváděly ministerské instrukce, byly od něho důsledně prováděny a vymáhány. Avšak stělesněným paragrafem byla mu i školní kniha, zejmena v hodinách dějin literárních nebo obecných, i nebylo radno nějak se od ní odchýliti. Latinská analyse větná, kterou zavedl hned na počátek primy, a jeho maturitní výklady českých básní při své dobré myšlence základní pro formu, kterou se dály, budou ještě po letech v kruzích pamětníků uváděny za význačný příspěvek k jeho charakteristice. V jeho povahopise i to zasluhuje zmínky, že tam, kde se přesvědčil o věci dobré, hájil ji i v osobních příčinách neohlížeje se na to, získáli tím na vlivných místech vděk, či nic.

Literární práce jeho týkají se češtiny a jazyků klassických. Byl z prvních dialektologů našich, vydav r. 1868 v Praze dílko »O podřečí Doudlebském,« v němž probral hláskosloví a tvarosloví a přihlédl také ke skladbě. R. 1869 pojednal »O časových poměrech českého passiva, hledíc k jazykům staroklassickým,« dále r. 1871 v Časopise Mat. Mor »O skladbě české a užívání genitivu zvláště,« a r. 1879 podal »Příspěvek k rythmice staročeské,« v níž postřehl nadvládu přízvuku. Na poli klassických jazyků vydal mimo německou rozpravu o kompositech Sofokleova Aianta s českým komentářem a speciálním slovníčkem. K vydání tomu vrátil se ještě před nedávnem vzpomínkou ve Věstníku Ústředního spolku českých professorův.

V kormutném ruchu denního života, kdy nás přečasto trudně dojímá zpráva o bezvýsledných zápasech a neúspěších veřejných, jest jistě zjevem zvláště potěšitelným, že nemáme nedostatek tichých,

skromných mužů, kteří v posledních okamžicích života krásným činem prokazují své vlastenectví. K mužům takovým přidružil se Vilém Fukner, zemřelý v Král. Vinohradech dne 3. dubna t. r., o němž veřejnost zvěděla, že celé mnohotisícové jmění, jež za života nastřádal, odkázal vlasteneckým účelům, obranným spolkům národním, ústavům uměleckým a podpůrným. Čin ten zjednává mu vděčnou paměť potomstva. Vil. Fukner byl syn učitele z Červených Peček, býval vrchním správcem statků knížete Thurna Taxisa a potom majetníkem mlýna a hospodářství v Přibyslavi. *F. V. V.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. dubna 1906.

Říšská rada. — Krajinský sněm. — Nové vyjednávání o počtu mandátů. — Rozřešení uherské krise. — Po marocké konferenci. — Rusko.

Říšská rada vyřídila první čtení Gautschovy volební reformy. Z nekonečné řady řečníků nevyslovil ani jediný svůj plný souhlas s ní. Přívrženci vládních stran schvalovali však její zásady. Místopředseda českého klubu poslanec dr. Stránský vyznal, že zástupcům českého národa jest velice obtížno vládní předlohu hájiti, ježto se v ní českému národu děje největši bezpráví, a jak pravil vůdce Kola polského, dostalo se mu pokoření; vytkl zcela správně, že baron Gautsch měl jenom prospěch Němců na zřeteli, že se českému národu dostává jen titulu a hodnosti rovného volebního práva, Němcům však práva skutečného, jež jim na dlouhá léta zajišťuje nepoměrně velký počet mandátů; nicméně dr. Stránský prohlásil, že čeští poslanci pro předlohu hlasovati budou, ježto chtí její zásady uplatniti. Proti výtce, že se Mladočeši vzdali státního práva, uvedl, že spatřují státní právo v moderním sebeurčení českého národa a že moderní české státní právo dle jejich názoru jest federativní vybudování říše, jejíž lepší budoucnost netkví v sestátnění, nýbrž v sezemštění národních sporů.

Jmenem »českých státoprávních stran« na říšské radě vytýkal dr. Baxa, že volební předloha není volebním právem na základě rovnosti, neboť opravňuje sice každého zletilého občana k volbě, ale tvoří při tom hroznou národní nerovnost. Volební předlohou se sice odstraňují výsady jednotlivých kurií, za to však se zavádí výsada národnostní a to výsada národa německého. Nejen čeští poslanci, nýbrž celá česká veřejnost musí hleděti až úzkostlivě na nynější směr, aby český národ všeobecné rovné volební právo nezaplatil národními škodami, které by byly nenahraditelny. Baron Gautsch nemínil to s rovným hlasovacím právem upřímně, dal se zvenčí davy lidu k podání předlohy donutiti a učinil je naschvál nerovným. Přátelům všeobecného rovného práva hlasovacího nastává prý teprv nyní nejtužší boj.

Předloha přikázána jest volebnímu výboru 49 členů, a také v tom mají už Němci většinu. Z českých stran zasedají v něm poslanci Čipera, dr. Kramář, dr. Žáček, dr. Stránský, Vácslav Hrubý (za klub mladočeský), Zázvorka (za klub agrární), Choc (za klub státoprávní); české konservativní velkostatkáře zastupují hr. Widman a bar. Parish.

Po vyřízení prvního čtení volební předlohy přišel na jednací pořádek všeněmecký návrh na odstranění Haliče od zemí v říšské radě zastoupených. Při debatě o pilnosti jejich prohlásil baron Gautsch, že vláda trvá pevně na státní jednotě a že se proto musí rozhodně postaviti proti jakémukoli pokusu o uvolnění státního svazku. Polský sociální demokrat posl. Daszynski vyslovil se co nejostřeji proti návrhu, ježto prý tento stát musí býti pomocí lidu znovu zbudován a díla toho že se musí veškeří rakouští národové súčastniti. Proti návrhu promluvil také posl. Kramář, poněvadž by odlukou Haliče Slované rakouští byli vydáni Němcům v šanc, a vyslovil přesvědčení, že ani Poláci nemohou tento návrh v celém jeho rozsahu podporovati, ježto by se tím dopustili zrady na Slovanstvu. Předseda polského Kola hr. Dzieduszycki prohlásil, že Poláci budou pro pilnost návrhu hlasovati, ježto tím způsobem chtějí dáti výraz svému přesvědčení, že nadešla chvíle, aby vážně a nikoli jen na oko, bylo přikročeno k úplné revisi ústavy, aby při všeobecném hlasovacím právu zvláštnosti jednotlivých království a zemí nezmizely. Dr. Kramáře ubezpečil, že se Polákům o zradě na druhých slovanských národech v Rakousku nikdy nezdálo. Při hlasování o pilnosti obou všeněmeckých návrhů odevzdáno pro pilnost prvního 154, proti ní 135 hlasů, pro pilnost druhého 153, proti ní 147 hlasů. Ani v jednom ani v druhém případě nedosaženo tudíž potřebné dvoutřetinové většiny, a pilnost zamítnuta; ale pozornost vzbudilo, že se v obou případech nalezla většina proti vládnímu stanovisku.

Po té jednáno o pilnosti návrhu Heroldova na změnu ústavy. Navrhovatel pravil, že revise ústavy jest již nutna proto, že se v Rakousku od r. 1867 národnostní, politické a hospodářské poměry valně změnily. Ústava, která byla tomuto státu bez spolupůsobení a proti vůli českého národa dána, trpí již z té příčiny vadou, kterou třeba odstraniti. Mimo dr. Herolda také dr. Sobotka jmenem klubu státoprávního podal návrh na změnu ústavy. Baron Gautsch prohlásil hledě k oběma návrhům, že vláda vytkne své stanovisko, až bude zvolen výbor k projednání návrhů těch. Při hlasování pilnost obou návrhů zamítnuta.

Baron Gautsch připravil veřejnosti nemalé překvapení. Přesvědčiv se, že jeho volební předloha nalezla na všech stranách odpůrce, odhodlal se k novému vyjednávání s jednotlivými stranami. Aby získal času, odročil náhle zasedání říšské rady a vzal si k tomu záminku svoláním krajinského zemského sněmu, ač k tomu nebylo nijaké nutné příčiny. Sotva že volební výbor se ustavil, byla říšská rada odročena. Krajinský sněm trval jen kratičko, ale účelu vládního dosaženo. Sněm měl se raditi o vládní předloze týkající se změny zemského zřízení a volebního řádu do zemského sněmu na základě

všeobecného volebního práva. Předloha přikázána ústavnímu výboru s vyzváním, aby bez odkladu o ní podal ústně zprávu. Ježto slovinští liberálové se obávají, že by na základě nového volebního řádu počet jejich mandátů velice se zmenšil, odhodlali se k obstrukci, již také za pomoci německých liberálních velkostatkářů v sezení sněmu dne 4. dubna s velikým lomozem prováděti se jali, tak že sezení musilo býti zakončeno. Zasedání sněmu pak uzavřeno.

Baron Gautsch pozval zástupce jednotlivých stran do Vídně k novému vyjednávání o počtu mandátů, jehož se rozličným národům dostati má. Němci prohlásili co nejurčitěji, že volební reformy jinak nepřijmou, než dostaneli se jim tolika mandátů, aby měli společně se zástupci románských narodů více aneb alespoň tolik poslanců, jako národové slovanští, a bar. Gautsch projevil již ochotu, této jejich naprosto neodůvodněné žádosti vyhověti. Baron Gautsch dokázal ostatně již s dostatek, že důvěra českých poslanců v jeho krásné sliby byla úplně neoprávněna. Řídí se jako jeho předchůdce zcela přáním Němců. Za jeho vlády učiněny důležité kroky k provedení dávné tužby německé, směřující k utvoření německého uzavřeného území v Čechách, jež má konečně vésti k roztržení tohoto království na části dvě, ryze německou a smíšenou. Tak byla zřízena dvě nová okresní finanční řiditelstva, jedno ryze německé v Liberci, druhé smíšené v Hradci Králové. Bohužel stalo se tak bez protestu českých poslanců. Jiného důkazu vládní nepřízně dostalo se českému národu posledním jmenováním soudních úředníků. Již při dřívějších jmenováních a hlavně při jmenování auskultantů jevila se až křiklavě snaha zavděčiti se ve všem Němcům a území převahou německé »očistiti« od českých úředníků úplně a nahraditi je netoliko německými, ale jazyka českého neznalými. Poslední jmenování způsobilo však nejen v kruzích českého úřednictva soudního, ale v celém českém národě největší rozhořčeni. Celá řada zasloužilých a osvědčených úředníků národnosti české byla při jmenování opominuta, kdežto němečtí petenti byli povýšeni, ač měli 100 až 140 v službě starších českých soudruhů. Čeští soudní úředníci shromáždili se a dali své rozhořčenosti výraz v projevu českým poslancům. —

V Uhersku nastal netušený obrat. Mimo vše očekávání byla krise konečně rozřešena. Koruna dohodla se s koalicí. Obrat nastal tak rychle, že ještě dne 7. dubna dopoledne složil nově jmenovaný ministr spravedlnosti Gegusz přísahu mocnářovi, a téhož dne kabinet bar. Fejerváryho propuštěn, tak že ubohý Gegusz z Vídně jako ministr ani neodjel.

Podmínky, na jichž základě smír zjednán, jsou následující: »1. Král pověří koalici utvořením vlády. 2. Strana neodvislosti obdrží tři ministry ze středu svého. 3. Král učiní předsedou ministerstva osobnost, která buď náleží ke koalici, nebo požívá její důvěry. — 4. Nová vláda bude míti povahu ministerstva přechodního, jehož úkolem bude především provedení voleb do sněmu uherského. 5. Říšský sněm uherský sdělá nový volební řád s takovým rozšířením práva volebního, jak jest navrženo v předloze nynější vlády. 6. Pak bude svolán nový říšský sněm na základě nového řádu volebního, načež

vláda přechodní odstoupí a král zvolí novou vládu ústavní z většiny parlamentní. 7. Přechodní vláda vyřídí mimo nový volební řád též loňský a letošní rozpočet státní, řádný odvod k vojsku, nutné sociální a hospodářské předlohy, jakož i se svolením královým návrhy zákonův, nutných k zabezpečení ústavy. 8. Ona vyřídí též cestou zákonodárnou obchodní smlouvy. 9. Ona provede autonomní celní tarif a udrží v hospodářských poměrech k Rakousku stav posavadní až do nového říšského sněmu. 10. V oboru vnitřní politiky má vláda volnou ruku. 11. Každá strana setrvá plnou měrou na svém programu. Vojenské otázky však zůstanou nerozhodnuty až do nového sněmu uherského.« —

Předsedou nového kabinetu jmenován dr. Wekerle, hr. Aladar Zichy ministrem při osobě králové, hr. Julius Andrassy ministrem vnitra, František Kossuth ministrem obchodu, šlechtic Daranyi ministrem zemědělství, hrabě Albert Apponyi ministrem vyučování a kultu, Geza Polonyi ministrem spravedlnosti, zbrojmistr šl. Jekelfalussy ministrem honvedstva. Prvním následkem smíru koruny s koalicí bylo, že maďarská liberální strana, která od roku 1867 v Uhersku neobmezeně vládla a která v době krise stála při koruně, nyní se rozešla.

Ministerský předseda Wekerle rozvinul již program nového kabinetu. Především budou vyřízeny nalehavé státní potřeby; vedle rozpočtu a kontingentu nováčků povolí nový říšský sněm mimořádné úvěry vojenské a obchodní smlouvy. Co se týče obchodního a celního svazku s Rakouskem, ohlásil Wekerle, že se vláda pokusí o uzavření obchodní smlouvy, avšak doložil, že kdy by tento pokus byl bezvýsledný, zůstane nynější reciprocita až do vypršení smluv s jinými státy v platnosti. V příčině volební reformy oznámil předseda kabinetu, že vláda připraví reformu tu na širokém základě demokratickém tak, »aby každý povolaný činitel uherské státní myšlenky bez obmezení ideje národní, a zvláště každý příslušník dělnické třídy mohl své právo uplatniti. Z důrazu, který se tu klade na »povolané činitele uherské státní myšlenky«, vysvítá, že z volební reformy národům nemaďarským nic dobrého nekyne.

Nemaďarské národnosti vydány jsou nynějším smírem Maďarům úplně v šanc. Jejich zástupcové sešli se k společné poradě a usnesli se o programu, jehož čelné body jsou tyto: »Ve všeobecném právu hlasovacím o zabezpečení národnosti shledáváme ony záruky, jejichž nedostatkem ústavnost naše a poměr k panujícímu rodu musely se státi kritickými. Žádáme dle zásad všelidských a dle rovnoprávnosti, aby se stala náprava tohoto opomenutí, a ježto revise kolísajících opor ústavy jest nezbytná, aby revise se stala za účastenství všeho obyvatelstva země, a sice v tom smyslu, aby všem národům se poskytla možnost, uplatniti se a aby položeny byly meze destruktivní činnosti živlů odstředivých. Na tom trváme v zájmu státu a národa, v zájmu dynastie, neboť nechceme, aby byly vydány vratkosti státoprávních úmluv, kteréž jsou výronem rozmaru a sobectví parlamentu plemenného a třídního. Za těchto okolností jsme radostně uvítali prohlášení panovníkovo, že zavedení všeobecného, tajného volebního práva souhlasí s jeho záměry. Ohrazujeme se proti prohlášením

rozpuštěné sněmovny, jež byla vydávána jmenem celé země, neboť nejen že se domáhají obmezení právního obvodu ostatních činitelů ve prospěch maďarského plemene, ale nedbají naprosto práv nemaďarských národností, jež tvoří většinu obyvatelstva země. Prohlašujeme, že nemaďarské národnosti nikomu k vůli a nikdy se nevzdají svých národních práv a snah, že se domáhají státoprávního zabezpečení jejich a že se nedají nikdy assimilovati jiným plemenem. Absolutism, prováděný proti nám uherskými vládami, nedovedl zhasiti našeho národního života. Násilí neoslabilo náš boj. Korrupce nedovedla se dostati na náš charakter. Nezasloužené pronásledování neotřáslo naší věrností ke koruně. Násilně pomaďařující politika vlád nenadělala z nás nepřátel státu ani národa maďarského, neboť dobře víme, že vlády a politické strany maďarské nechtěly olupovati nás o duchovní statky na rozkaz maďarského národa a protože též více milujeme svou vlast, než nenávidíme svých nepřátel. V dějinách naší vlasti vyšlo konečně slunce nové doby, jež nemůže již zapadnouti, aniž by pozvedlo ty, kdož jsou práv zbaveni a potlačeni. Oddanost právům národnosti a láska k svobodě přešla v krev národů našich. A kdy bychom se měli setkati s politickými proudy, kteréž buď pod pláštěm maďarské resistence národní neb nespolehlivými sliby k tomu by směřovaly, aby ve skutečnosti zachován byl ve své podstatě posavadní národní a sociální útisk, opřeme se jim skalopevně. Nijak jim nebudeme nadržovati a dáváme výstrahu všem svým přívržencům, aby nenapomáhali takové akci, kteráž konec konců by vedla ve svých důsledcích k naší národní zkáze. Naše národní sebevědomí velí nám, abychom potírali politická sdružení, kteráž jednak chtějí národnostně obmeziti právo volební, jednak opojena výhradním požitkem politické moci a hospodářského blahobytu nedovedou již krotiti svých státoprávních aspirací, podněcújíce osudné nedorozumění mezi národem a jeho panovníkem. Z našich řad, z řad politicky i hospodářsky potlačených nemaďarských národů ozývá se jako v dobách minulých i dnes cíle vědomý požadavek národní svobody a národních práv. Odpor náš proti vyrovnacím zákonům z r. 1867 jest skvěle ospravedlněn nynější krisí. A naše stanovisko ke všeobecnému právu volebnímu, jak jsme je zaujali ve své adrese, bylo schváleno panovníkem. Tento vnitřní obsah naší politiky a vědomí, že rumunské, slovenské a srbské obyvatelstvo naší vlasti jest sjednoceno nejen společnými útrapami, ale i politickou pospolitostí zájmů, dodává nám síly a odvahy k dalšímu boji a zaručuje naší společné práci vítězství, milované vlasti sílu a bezpečnost a spolu našemu králi mír a moc.«

Konference v Algecirasu o věcech marockých po šestinedělním trvání skončeny. S velikým uspokojením prohlásil francouzský ministr zahraničních záležitostí Bourgeois ve sněmovně, že Francie nemusela svým názorům žádné oběti přinesti. Nabyla skutečně v Marokku velmi příznivého postavení a značných výhod, kdežto Německo se muselo spokojiti čestným ústupem. Německý kancléř kníže Bülow snažil se v říšském sněmu dokázati, že také Německo může býti výsledkem konference úplně spokojeno. Německo se pře-

svědčilo, že v Evropě nemá jiného spojence než Rakousko-Uhersko, jehož zástupce v Algecirasu jeho požadavky co nejdůrazněji podporoval. Očekávání císaře Viléma, že také Italie a Rusko budou na jeho straně, se nesplnilo. Italie byla po jeho názoru k tomu zavázána svou povinností, kterouž jí trojspolek ukládá, a Rusko mělo prý dokázati svou vděčnost za služby, jichž mu Německo ve válce rusko-japonské prokázalo, ač o těchto službách světu nic známo není. Ale jak Rusko tak Italie postavily se po bok Francie. Z toho vzešlo v Berlíně velké rozladění proti trojspolku i proti Rusku, a říšský kancléř měl z rozkazu císaře Viléma v říšském sněmu tomuto rozladění dáti ostrý výraz. Avšak kancléř ve sněmovně náhle ochuravěl a nemohl rozkaz císařův vyplniti. Zdá se ovšem, že choroba kancléřova byla líčena. Svou nespokojenost dalo Německo Rusku na jevo tím, že se nesúčastnilo upisování nové ruské půjčky a Italii pomstil se císař Vilém tím, že italskému králi neprojevil své soustrasti při katastrofě, kterouž Italie výbuchem Vesuvu těžce stižena jest, a že v Německu nebylo dáno heslo ke sbírkám ve prospěch obyvatelstva tímto neštěstím postiženého. Za to poslal císař Vilém rakousko-uherskému ministru zahraničných věcí hr. Goluchowskému depeši, v níž praví: »Osvědčil jste se výborným sekundantem při mensuře a můžete býti ubezpečen, že bych i já vám v stejném případě stejné služby prokázal.« Tato depeše vzbudila v celém politickém světě velkou pozornost, neboť není pochybnosti, že obsahuje osten proti Italii i proti Rusku. Rozladění v trojspolku a napjetí mezi Německem a Ruskem jsou tedy jediné positivní výsledky konference Algeciraské, od níž si Německo tolik slibovalo.

Při volbách *poslanců do říšské dumy* ruské měla až dosud největší úspěch opposiční strana konstitučně demokratická; přívrženci její dle začátečních písmen svého jmena nazývají se »kadety«, i zdá se, že budou v dumě stranou rozhodující. Do včerejška zvoleno 197 poslanců, z nichž 21 nenáleží k žádné straně, 14 jest nerozhodných, 122 pokrokových a 22 vládních. Volby budou dne 3. května skončeny, načež se ihned říšská duma sestoupí. Konstitučně demokratická strana bude před zahájením dumy konati valný sjezd, v němž se na přesném programu usnese. Její předáci prohlašují, že nepřestane na pouhé opposici, nýbrž že jest ochotna k positivní práci.

Celkové *ztráty* ruské na pevnině *východoasijského bojiště* jsou již známy. Dle výkazu hlavního štábu bylo 31.187 mužů zabito, 115.885 raněno, nezvěstně ztracených jest 37.497, zajatých 53.897. Pokud se týče ztrát lidí na loďstvu a při pohraničné a železničné službě, není vyšetřování ještě skončeno. *Adolf Srb.*

Morálka filosofická. Napsána od Eug. Kadeřávka. Část I. a II. Za 6 k. Nákl. Dědictví sv. Prokopa v Praze.

Protestantství v Čechách až do bitvy Bělohorské (1517—1620). Sepsal dr. F. H. Kryštůfek. Za 7 k. 50 h. Nákl. týmž.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. XI. Seš. 7.—9. Česká politika. Souborná práce vynikajících učenců a spisovatelů. Seš. za 48 h. Nákl. J. Laichtera.

Česko moravská kronika. Složil K. Vl. Zap. Seš. 1. Seš. za 30 h. Nakl. týž.

Matice lidu. Roč. XL. čís. 2. Ročník 2 k. Nákl. F. Šimáčka.

Libuše, matice zábavy a vědění. Roč. XXXVI. Čís. 2. Jařmo millionů. Napsal Ant. Nečásek. Nákl. F. Šimáčka.

Levná osvětová knihovna. Řídí a vydává Karel Stan Sokol. Seš. 1. a 2. Taine: Francie před revolucí. Anna hr. Potocká, Paměti. Seš. za 50 h. Příloha měsíčníku Kroniky.

Car Fedor Joannovič. Tragedie v pěti dějstvích. Napsal hr. Aleksej Konst. Tolstoj. Přeložil dr. Fr. Krsek. Sborníku světové poesie sv. 89. Nakl. J. Otto.

Časové úvahy. Redaktor Ph. dr. Fr. Reyl. Roč. X. čís. 5. Svobodná škola. Pedagogická úvaha dra Fr. Reyla. Nákl. vlastním.

Z českých mlýnů. Od K. Tůmy. Seš. 28.—30. Seš. za 30 h. Nakl. Jos. R. Vilímek.

Otázky a názory. Roč. V. Seš. 6.—8.: Lev Tolstoj: Kruh četby. Přeložil Alb. Škarvan a Ivan Hálek. Seš. 9. Životospráva. Napsal R. W. Emerson, přeložil J. Mrazík. Sešit za 30 h. Nakl. J. Laichter.

Babiččino údolí. Obrázky k Babičce od Boženy Němcové. Za 30 h. Nakl. B. Kočí v Praze.

Soukromé sčítání lidu r. 1900 a Gautschovy volební předlohy. Sestavil vzhledem k jihočeským okresům Ant. Hubka. Za 2 k 50 h. Nákl. Volebního výboru České Národní rady v Praze.

Národní otázky. Všeobecné rovné právo hlasovací. Řeč poslance JUDra. Josefa Herolda. Za 10 h. Péčí Klubu mladší generace národní strany svobodomyslné v Praze.

Vzorný sběratel přírodnin. Návod k zakládání sbírek přírodních atd. S mnohými dřevorytinami. Nakl. Jindř. Lorenz v Třebíči.

U strýce lékaře na venkově. Kniha pro rodiče. Švédsky napsal dr. M. O. Blom, přeložil A. Schuster. Za 60 h. Nakl. E. Šolc v Telči.

Výchova rodičů. Čís. 4.—5. O životě a významu J. A. Komenského. Napsal J. Městecký. Za 20 h.

Dvorní knihovna ve Vídni. Napsal Ferd. Menčík. Nákl. vlastním.

Causeries françaises. Roč. IV. čís. 7.

Tři mušketýři ještě po deseti letech (Vikomt Bragelonne). Román Alex. Dumasa, přeložil dr. V. Sterzinger. S illustracemi. Díl IV. Sešit 74.—76. Sešit po 25 hal. Nakl. J. R. Vilímek.

Gaskoňští kadeti. Napsali H. de Gorsse a J. Jacquin. Seš. 1.—5. Seš. za 25 h.

Dno bídy a jiné sibiřské povídky. Napsal W. Sieroszewski. Přeložil K. J. Rypáček. Za 2 k 40 h. Nákl. Družstva Máje.

Emilie Flygaré Carlénové romány a novely. Seš. 12.—14. Nec na jezeře Bullarském. Přeložil B. Klika. Seš. za 20 h. Nákl. F. Šimáčka v Praze.

Dobrodružné romány. Napsal Emilio Salgari. Seš. 1.—6. Královna zlatých polí. Seš. po 20 h. Nákl. A. Hynka v Praze.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

—✻ VÁCSLAV VLČEK. ✻—

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k. 20 h.), 1881—1905 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 36. 1906. ČÍSLO 6.

Číslem tímto končí se **první půlletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Seš. 564—566. (Telegrafie — von Tettenborn.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto.

Malý Ottův Slovník naučný, dvoudílný. Příruční kniha obecných vědomostí. Redaktor Fr. A. Šubert. Seš. 77—78. (Van Erpen — Vidal.) Seš. po 60 hal. Nakl. týž.

Spisy Adolfa Heyduka. Sv. XL. Východ a západ. Za 1 kor. Nakladatel týž.

Čeští spisovatelé XIX. stol. Seš. 75. a 76., 81. a 82. Sebrané spisy Boženy Němcové. Seš. 83. a 84. Sebrané spisy Karla Hynka Máchy. Seš. 85. a 86. Sebrané spisy Vítězslava Hálka. Sešit po 24 hal. Nakladatel J. Laichter.

Sebrané spisy Julia Zeyera. Seš. 227.—229. Maeldunova výprava a jiné povídky. Nákl. České graf. spol. Unie.

Král Ječmínek. Moravská pohádka. Napsal Fr. S. Procházka. Za 6 kor. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze.

Sebrané spisy V. Beneše-Třebízského. Laciné vydání pro český lid. Díl IV. V záři kalicha. Seš. 14.—15. Po 20 hal. Nakl. F. Topič.

Sebrané spisy Ignáta Herrmanna. Seš. 39.—40. Tchán Kondelík a zeť Vejvara. Seš. za 32 hal. Nakl. týž.

Jiří Šmatlán. Napsala Teréza Nováková. Za 2 kor. 50 hal. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze.

Jařmo millionů. Román útisku národního a sociálního. Napsal Ant. Nečásek. Za 1 kor. 50 hal. Nákl. F. Šimáčka v Praze.

Adamita. Historická hra ve 4 jednáních od F. J. Čečetky. Za 1 kor. Nákl. E. Leschingra v Praze.

Smutky Kalnovy. Verše. Napsal Roman Sáva. Za 60 hal. Nákladem vlastním.

Z bratniej niwy. Wybór poezyj czeskich w przekładzie Konrada Zaleskiego. Nakładem Ziarna. Warszawa.

Mag. Jo. Hus opera omnia. Tom. II. Fasc. 2. Super IV. sententiarum. III.—IV. Nach Handschriften zum erstenmal herausgegeben von W. Flajšhans und Dr. Marie Komínková. Verlag von Jos. R. Vilímek.

Česko-moravská Kronika. Složil K. Vl. Zap. Seš. 2.—6. Za 30 hal. Nákl. J. Laichtera.

Slovník anglicko-český. Sestavil V. A. Jung. Seš. 1. (A. — amyl[e].) Seš. za 80 hal. Nákl. J. Otty v Praze.

Karel Havlíček Borovský, neohrožený bojovník za práva národu českého. K padesátému výročí jeho úmrtí sestavil Ad. Srb. Se 17 vyobrazeními na zvláštních přílohách. Za 1 kor. 50 hal. Nákl. F. Šimáčka.

Brehmův život zvířat. Seš. 129. Díl IV. Hmyz. Znovu přehlížel a upravil prof. B. Bauše. Sešit po 80 h. Nakl. J. Otto v Praze.

Knihovna českých klassiků belletristů. Díl I. Seš. 2.—5.: Fr. Jar. Rubeš. Seš. za 30 h. Díl II. Sebrané spisy Karla H. Máchy. K vydání upravil dr. Jar. Šťastný, úvodem opatřil Fr. Sekanina. Za 1 k. 20 h. Nakl. B. Kočí v Praze.

Ottova laciná knihovna národní. Dva romány. Napsal F. X. Svoboda. Čís. 216. Za 1 kor. Nakl. J. Otto v Praze.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 515.—516. Ant. P. Čechov: Step. Historie jedné jízdy. Z ruštiny přeložil V. Unzeitig. Za 40 hal. Nakladatel týž.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. XI. Seš. 10. a 11. Česká politika. Souborná práce vynikajících učenců a spisovatelů. Seš. za 48 hal. Nákl. J. Laichtera.

R. 1906. ČÍS. 6.

OSVĚTA

Vácslav Zelený.

Ze života otce svého podává

Božena Augustinová.

(Pokračování.)

XIII.

Ze všech částí Prahy byla Malá Strana před čtyřiceti lety nejsilněji prostoupena živlem německým. Lid dělný, drobné řemeslnictvo a živnostnictvo bylo ovšem ryze české, intelligence však, zastoupená hlavně vyšším úřednictvem státním i šlechtickým, hlásila se výhradně ke straně německé a germanisovala vlivem svým i zámožnější vrstvy občanstva českého. Řídkými výminkami byly jednotlivé starousedlé, vážené rodiny české.

Rada městská zakládajíc českou střední školu na Malé Straně byla si plně vědoma povinnosti své vlastenecké; český ústav měl se státi pevnou hrází proti germanisačnímu proudu tehdejšímu. Proto usilovala rada městská, aby úmysl její brzo uveden byl ve skutek. Dne 10. dubna 1865 podala žádost k ministerstvu, aby směla na Malé Straně otevříti první třídu nižšího reálného gymnasia, jemuž by uděleno bylo právo veřejnosti; když pak v červnu byl ministerstvem vyučovací plán vrácen s některými výtkami, podala rada městská 14. července poněkud pozměněný program, avšak ani pak nedostávalo se jí vyřízení. Připravné kroky rady městské byly vykonány, místnosti najaty v domě Vratislavském, nábytek opatřen, ale povolení z ministerstva nedocházelo. Z počátku měsíce září obrátil se tehdejší starosta Dr. Vácslav Bělský přímo k ministru hraběti Belcredimu s prosbou za brzké vyřízení podané žádosti, načež 8. září došel telegram ministrův, jímž povolovalo se nižší gymnasium reálné s doložením, že ministerstvo později oznámí některé nevyhnutelné změny programu.

Na Zeleného vznesen úkol, aby co nejdříve učinil návrhy o obsazení míst učitelských i o jiných opatřeních, i zjednána horlivým přičiněním rady městské možnost, že se na novém ústavu

počalo stejnou dobou vyučovati jako na školách ostatních. Výsledek zápisu byl nad očekávání příznivý; ačkoliv ohlášení o nové škole mohlo se státi teprve před samým začátkem školního roku, přihlásilo se přece do první třídy 141 žáků, z nichž 127 po zkoušce přijato. Žáci tito rozděleni do dvou oddělení. Dne 5. října 1865 konal biskup P. Petr Krejčí v chrámu Mikulášském slavné služby Boží s četnou assistencí za přítomnosti mnohých městských radních i obyvatelů Malostranských, kteří radostně vítali otevření nového učiliště vlasteneckého.

Vyučování dělo se na základě plánu vyměřeného prozatím telegramem ministrovým. Teprve koncem ledna 1866 došlo rozhodnutí ministerské, jímž povoleno sice další trvání učiliště, ale toliko jako školy soukromé i vysloveno, že teprve tehdy bude obecné reálné gymnasium moci uznáno býti za učiliště veřejné, až co do plánu vyučovacího a celého zřízení svého vyplní vše, čeho ministerstvo na základě trvajících zákonů žádá.[1]) Zároveň potvrzeno jmenování ředitele i ostatního učitelstva.

Odbor školní rokoval se Zeleným o přání ministerstva a uznav, že škola nesmí zůstati soukromou, máli poslání své vykonati, navrhl radě městské, aby přistoupila k změnám v přípise ministerském žádaným, totiž: aby žáci směru reálního i gymnasijního čtyři léta trvali na učilišti, a jazyku latinskému aby se vyučovalo dle plánu na gymnasiích vůbec platného. Radou městskou i sborem obecních starších změny tyto schváleny a ministerstvu podány. Dne 6. srpna 1866 uznán ústav za veřejný se všemi právy školám příslušejícími.

Zelený ujal se úkolu svého v ideální snaze, aby novým ústavem přispěl k vlasteneckému obrození české mládeže.

»Člověk není živ pouhým chlebem, a národ nemůže žíti plným životem nemaje mužův, ježto by obraceli zřetel k nejvyšším úkolům lidstva, ježto by v unavujícím zápase života všedního podněcovali, sílili a rozněcovali jej nepomíjejícími vzory krásy. K vyšším úkolům těmto potřebného rozhledu podávati mají školy střední, vzdělávajíce všecky schopnosti mládeže tou měrou, aby mysl její pojímala snadně i nejtěžších úkolů lidských, aby rozum její nabyl pružnosti, kterou by se všeliké práce v životě skutečném řádně býti mohl,« tak napsal Zelený v druhé výroční zprávě o reálném gymnasiu r. 1868.

Upřímná a vytrvalá snaha jeho měla příznivé výsledky tím spíše, že rada městská a zejmena školní odbor s radou Wenzigem v čele, chovaje neobmezenou důvěru v Zeleného, ponechával mu úplnou volnost, pokud se týkalo řízení ústavu. Zelený sám volil, ano hledal učitele pro učiliště každého roku o třídu se rozšiřující, i podařilo se mu získati mnohé ve svém oboru vynikající muže, za jichž pomoci ústav zkvétal a za krátko dobré pověsti se těšil, tak zejmena Emanuela Bořického, Bohdana Jedličku,

[1]) Viz »První roční zprávu o nižším gymnasiu reálném na Malé Straně v Praze 1867.«

Františka V. Jeřábka, Františka Kořínka, Augustina Pánka, Martina Pokorného a j. v.

První školní rok na novém ústavu byl v červnu 1866 náhle přerušen válkou s Pruskem a na rychlo ukončen tichými službami Božími dne 28. června. Výroční zpráva vydána býti nemohla. V době obsazení města vojskem nepřátelským, kdy všechen vlastní život v Praze zastaven, kdy radě městské těžké povinnosti ukládány, rada městská přičiněním ředitelovým nezapomínala na novou školu. V domě, kde umístěna byla první třída reálného gymnasia, najaty nové světnice a opatřeny nábytkem, tak že druhý školní rok mohl počíti bez překážky jako na jiných ústavech.

Ačkoliv místnosti v soukromém domě hrabat Vratislavů nikterak nevyhovovaly potřebám nového učiliště, tak že vnější zařízení nemohlo lákati rodičů a vybízeti žáky k návštěvě, přece vlastenecké nadšení doby tehdejší, vítající vděčně zařízení českého ústavu do jisté míry nezávislého, jakož i osobní význam ředitelův ve společnosti české byly příčinou, že již v druhém roce trvání ústavu přicházeli na vzdálenou školu Malostranskou synové z předních rodin vlasteneckých z druhého břehu Vltavy, na př. syn pozdějšího starosty města dr. Klaudyho, syn dr. Františka Braunera, v dalších pak letech posílali vůbec vynikající rodiny syny své na reálné gymnasium Malostranské, ježto bylo za vedení Zeleného pokládáno za ústav vzorný.

Jisto jest, že ideální snahy Zeleného dovedly vdechnouti ducha mladému ústavu, a touto silou vítězilo zařízení městské přese všecky nedostatky vnější.

Nejen vlastenecké obecenstvo, i vyšší úřady dávaly na jevo spokojenost se zdárnými výsledky vyučování. Inspektor na gymnasijním oddělení ústavu, školní rada Vácslav Svoboda, vyslovoval se pochvalně při návštěvách svých ve škole. [1]) Místodržitelství zaslalo řediteli pochvalný dekret. [2])

Když ústav doplněn byl čtvrtou třídou na gymnasium nižší, nastávala otázka, máli se rozšířiti v ústav vyšší čili nic. Zelený povzbuzen jsa posavadním zdarem učiliště za okolností velmi nesnadných, který mu byl zárukou zdárnějšího rozvoje v době příští, podal na jaře r. 1869 pamětní spis radě městské. Ačkoliv školní odbor i rada městská uznávaly potřebu, aby ústav se do-

[1]) V době, kdy zařizovány okresní inspektoráty nad školami, nabízel rada V. Svoboda okresní inspektorství třem členům sboru obecného reálného gymnasia, totiž Zelenému, Jedličkovi a Pokornému.

[2]) N. 26.358. Die k. k. Statthalterei findet sich auf Grund der im Schuljahre vorgenommenen Visitation des dortigen Unterrealgymnasiums angenehm veranlasst, Euerer Wolgeboren über die zweckmässige und sorgfältige Leitung der Ihnen anvertrauten Lehranstalt, sowie über Ihre durch gründliche Fachstudien, lebhaften Vortrag und bewährte Methode gleich ausgezeichnete didaktische Thätigkeit hiemit das besondere Wolgefallen zu erkennen zu geben.

Prag am 19. Juli 1868.

Der Statthalter

Kellersperg.

plnil, přece návrh ten ve sboru obecních starších dne 12. července 1869 odročen nepatrnou většinou hlasů do té doby, až by jiné věci školní byly vyřízeny. Ve výroční zprávě reálného gymnasia r. 1869 píše Zelený o věci té: »Není zajisté na ten čas potřeby pilnější, než aby české školy střední v Praze rozmnoženy byly. Jestiť úkolem škol středních, aby vychovávaly mládež, ježto má později býti v popředí všeho života národního i na poli rozvoje duševního i na poli prospěchu hmotného: úkol ten nabývá v národě našem ještě větší váhy než jinde, nebo národu našemu zápasiti jest na všech polích se sousedem vynikajícím nevšední vzdělaností a vytrvalostí, a k takovému zápasu nabývá duch pružnosti a síly jenom nejpečlivějším vychováním na školách středních, přihlížejících ku probuzení a vycvičení všech sil rovnou měrou. Že pak vychování a vzdělání takové nemůže jinak míti místa než nejbedlivějším šetřením zvláštní povahy každého mladíka, že škola střední vůbec nekoná nijak vznešeného úkolu svého, nemůželi všímati si každého žáka zvláště a užívati při něm prostředků jeho povaze příhodných, jest na bíle dni, jakož i to, že na dosažení úkolu takového není lze pomýšleti ve školách přeplněných jako jsou naše české školy střední v Praze. Za tou příčinou jest rozmnožení českých škol středních v Praze opravdovou potřebou národní, a nezíská si vděku vlasti ten, kdo potřebě tak pilné zdráhá se činiti zadost.«

Odročení způsobilo na Malé Straně dojem velmi trapný. V Besedě Malostranské, jejímž místopředsedou byl tehdáž Zelený, sepsána 22. července 1869 nová žádost, ve kteréž vyvráceny byly námitky činěné proti rozšíření ústavu. Výsledek žádosti byl tentokráte šťastnější. V následující výroční zprávě o reálném gymnasiu r. 1870 píše o tom Zelený:

»Začátek roku právě minulého znamenán jest skutkem učilišti našemu blahověstným. Dne 27. září 1869 usnesl se sbor obecních starších král. hlav. města Prahy o to, že reální gymnasium má býti doplněno třídami vyššími v celé gymnasium reální. Usnesení to se stalo téměř jednohlasně. Tímto krokem uznalo slavné zastupitelstvo hlavního města českého, jak důležité místo ujímají v životě národním školy střední, i uznalo, jak velký jest nedostatek českých škol středních v Praze a zvláště na Malé Straně, kterážto majíc obyvatelstvo jako celá ostatní Praha nesmírnou většinou české, posud neměla ani jediné školy, v nížto by mládeži české možné bylo nabýti vědomostí přesahujících obor školy národní; krokem tím vyplnilo slavné zastupitelstvo Pražské vroucí a obecnou touhu obyvatelů Malostranských. Usnesení toto, jakkoli již při počátku samého roku školního stalo se, provedeno jest s takovou rychlostí, že pátá třída v obojím oddělení mohla zároveň ostatním třídám již 3. října otevřena býti.«

V tomto sezení obecních starších výslovně uvedl tehdejší starosta dr. Klaudy, že reálné gymnasium Malostranské jest v rozkvětu, že vychovává žáky k samostatným charakterům, což jedině jest možné na neodvislém ústavu městském.

Následujícího roku otevřena třída šestá, a nával žáků do první i druhé třídy byl takový, že by se při nich bylo mělo zříditi dvojí oddělení. Poněvadž však místnosti nestačovaly, muselo mnoho žáků odejíti s nepořízenou. Téhož roku 1870 zastupitelstvo obce Pražské vyměřilo učitelstvu reál. gymnasia platy rovnající se zúplna platům na středních školách státních. Až dotud měl sbor profesorský i s ředitelem mnohem menší služné nežli na jiných ústavech. Zelený obávaje se, že by zvětšení nákladu tím spíše odvracelo sbor od doplňování ústavu, nečinil u věci té žádných kroků. Nezištnost jeho a ideální obětování se věci byly ovšem ostatním členům sboru obtížnou překážkou při hájení vlastních zájmů. Jinak ovšem byl poměr jeho ke sboru velmi přátelský. Zelený, jsa povždy ochoten přispěti radou i pomocí, ke všem choval se vždy vlídně, k mladším členům otcovsky, čímž mírnil se dojem uzavřenosti a autority. Vážil si všech, kdož horlivě přispívali ku povznesení a rozkvětu milého ústavu, pokládaje každého z nich za potřebného spolupracovníka na vážném díle. Dbal ovšem toho, aby opatření jeho, zavedená dle zkušeností, jichž buď nabyl z vlastní své práce nebo nasbíral na studijních cestách v cizině, prováděna byla přesně. Tak zejmena žádal profesory, aby nabádali žáky, aby odpovídali hlasitě, zřetelně, statečně, čímž působí se na vývoj přímosti v povaze, dále aby žáci se učili jasně mysliti a jasně myšlenky své vyjadřovati. Přál si, aby kollegové stejných předmětů navzájem se při přednáškách ve třídách navštěvovali a tím se zdokonalovali. Vyučování nemělo býti směstnáno v málo rukou, poněvadž některý učitel nevyučuje dobře, rovněž nesouhlasil s tím, aby učitel šel dlouho s jednou třídou. Nebyl proto, aby bylo mnoho žáků ve třídě, ale také ne příliš málo, neboť učitel jest vůči žákům jisté kvantum vědomostí; jeli žáků mnoho, nastává nedostatek, jeli jich málo, jsou žáci přetíženi. Navštěvuje profesory klassické filologie při vyučování, dbal přesného vyslovování latiny; žáky naváděl k ryzosti českého jazyka, jehož byl dokonalým znalcem. Mnohdy i profesory — ovšem jen mimochodem — opravoval.[1])

Při vytrvalé snaze ředitelově prospíval ovšem mladý ústav, nabývaje každým rokem lepší pověsti, až posléze pokládán všeobecně za jakési vzorné učiliště, k němuž obracela se pozornost veřejná. Studující z ciziny, zejmena Bulhaři, přicházeli na obecné reálné gymnasium v hojném počtu; v r. 1873 bylo jich v ústavu devět. Polský šlechtic Hilary Treter, velkostatkář v Haliči, přivezl dva hochy na studie k Zelenému. V dopise, ve kterém se dříve Zeleného dotazoval, byloli by možno, aby hoši přijati byli do českého ústavu, praví, že Čechové co do rozumu stojí nejvýše v rodině Slovanstva, a jak vděčen by byl, kdy by synové jeho vedeni byli ve vychování duchem českým. Také některé rodiny z domácí šlechty všímaly si ústavu, zejmena rakouský vyslanec v Bruselu hrabě Bohuslav Chotek přihlásil syna svého jako

[1]) Dle upomínek prof. dr. Bohdana Jedličky.

privátního žáka; rovněž hrabě Theodor Thun v Cholticích přihlásil dva syny, hraběnka Vratislavová tři syny. Baron Rajský z Dubnic zapsal syna svého za řádného žáka. Hrabě Mensdorf-Pouilly vyslovil v dopise svém politování, že hoši jeho posud nedorostli věku studií středoškolských, a žádal Zeleného za radu při vzdělání a vychování dětí svých; praví, že by velice si toho vážil, kdy by dostalo se jim vychovatele Zeleným doporučeného.

Jakožto k pedagogovi na slovo vzatému obracely se četné Pražské vážené rodiny měšťanské k Zelenému za radu v otázkách podobných, a pokládáno za zvláštní štěstí, bylli hoch přijat do obecného reálného gymnasia, což vzhledem k nedostatečným místnostem a k velkému počtu hlásících se žáků bývalo věcí dosti nesnadnou.

Z přípisů mnohých obecních rad v městech venkovských jest patrno, že Zelený byl vůbec pokládán za odborného znalce ve školství. Kdekoli na venkově našem chtěli zakládati střední školu nebo proměňovati plán učební, vždy žádán byl Zelený za dobré zdání.

Čteme v děkovacím přípise městské rady Lounské, která měla v úmyslu založiti nižší reálné gymnasium a žádala Zeleného za radu, že jasný, podrobný výklad jeho posloužil věci nemálo. Podobně vyslovují se městská rada Plzeňská a obecní zastupitelstvo na Horách Kutných, přeměňující školy reálné v reálná gymnasia, i purkmistrovský úřad v Kolíně, jenž obíral se úmyslem založiti nižší reálné gymnasium. Ano i z německých měst v Čechách žádali Zeleného za přispění v podobné otázce, tak na př. purkmistr města Mostu obrací se o radu »k osvědčeným odborným znalostem« Zeleného a P. Jan Rotter, opat Broumovský, jakožto člen tamější okresní školní rady vzdává Zelenému dík za důkladné poučení a vzácné rady, jichž vděčně užijí při proměně reálky v reálné gymnasium, dokládaje, že výklad Zeleného uschován bude v archivu na památku významné jeho pomoci. I mimo Čechy všímali si odborníci činnosti Zeleného. Školní inspektor v Linci dr. Nacke žádal rovněž za poučení, když ve kterémsi venkovském městě v Horních Rakousích zakládati se mělo gymnasium reálné.

K malostranskému reálnému gymnasiu obraceli se cizí profesoři, když chtěli se poučiti o jeho zařízení a spůsobu vyučování. Zejmena Rusové bývali zde častými hostmi, z nichž uvádíme jen skutečného státního radu Georgjevského z Petrohradu, jenž vyslán byv vládou ruskou do ciziny, aby prostudoval zařízení škol středních v zemích západních, ústav Zeleného často navštěvoval. Velice byl překvapen výsledky svého pozorování a vybízel tehdy mladší profesory, aby se s ním odebrali na Rus, kde byl tehdáž nedostatek učitelů klassické filologie.

Uznání kruhů odborných i vyšších úřadův působilo ovšem příznivě v radě městské, která tím ochotněji podporovala snahy ředitelovy o povznesení ústavu. Vyhověla i návrhu Zeleného při první maturitě konané r. 1872 v oddělení reálném s výsledkem

velmi příznivým, a ustanovila několik odměn v dukátech za nejlepší výkresy, a následujícího roku při první maturitě v gymnasiu odměnila osm nejlepších žákův knihami.

První osmiletí učiliště, skončené zkouškami maturitními, oslaveno bylo v ústavu 27. července zároveň s oslavou stoleté památky narození Josefa Jungmanna školní slavností. Ředitel veden jsa snahou, aby jmeno ušlechtilého učitele a vůdce mládeže chovalo se při reálném gymnasiu v stálé památce, umínil si založiti nadání *Jungmannovo*, z něhož by pilní a potřební žáci této školy dostávali pomoci. Vypracované stanovy zadány k schválení vyššímu. Prvním darem 500 zl. k dobročinnému účelu tomuto přispěla Záložna Malostranská.

Jelikož místnosti v domě Vratislavském nepostačovaly, zařídila rada několik síní v domě obecním u Steiniců v Mostecké ulici; avšak ani toto opatření nevyhovovalo potřebám učiliště, navštěvovaného čtyřmi sty žáků. Zelený neustával pracovati k tomu, aby rada městská pořídila budovu samostatnou. Nebylo ovšem úkolem snadným obhájiti v radě věc tak velikou, zvláště když po odchodu školního rady Wenziga ve školním odboru hlavní slovo měl P. Václav Nykles, odpůrce myšlenky této. Zeleného však nemýlilo zřejmé nepřátelství, an podobný zápas pokládal za nevyhnutelný při každém velkém podnikání a zdravému rozvoji věci i prospěšný. Pracoval tím usilovněji, aby pevnou budoucnost zabezpečil ústavu, jejž byl utvořil a duchem svým živil. Pokládal zároveň za přirozené podříditi za nepříznivých poměrů vlastní zájmy své prospěchu školy a proto nechtěl se ucházeti ani o zvýšení služného ani o připočtení let, ztrávených ve službě státní, aby neublížil hlavní věci. Teprve později k naléhání přátel svých v radě městské podal Zelený žádost, kteráž však dostala se na program v prázdninách při slabém účastenství členův a byla zamítnuta. O rok později přičiněním přátel Zeleného vyřízena příznivě.

Konečně po devítiletém boji za samostatnou budovu pro obecné reálné gymnasium dočkal se Zelený v červenci r. 1874 toužebně očekávané chvíle. Zastupitelstvo obecní zakoupilo velmi příhodné staveniště v ulici Novodvorské, totiž dům hraběte Mirbacha se zahradou. Obětavý čin zastupitelstva naplnil Zeleného upřímnou radostí. Jsa již churav, sledoval přece velmi horlivě práce přípravní, účastnil se komisí, prohlížel plány budovy, ve kteréž rozvíjeti se měl dále ústav jím řízený. Nepříznivý osud nedopřál mu ovšem dočkati se úplného provedení plánů těchto.

Na jaře r. 1871 ministerstvo vyučování chtíc učiniti přítrž neblahému stavu, v němžto se školy obecné té doby nalézaly, svolalo komisi enquetní při školní radě zemské, ježto měla vyšetřiti stav školství obecného a raditi se, kterak by se okolnosti tyto mohly napraviti. Do komise této povolán i Zelený; když pak komise rozdělena byla dle jazyků ve dva odbory, zvolen za starostu českého subkomitétu, jehož referentem byl dr. Brůžek. Ujímaje se předsednictví, prohlásil Zelený písemně, že byv vy-

zván místodržitelstvím, aby účasten byl porad komisí v nynějším zákoně školním, »vstupuje do této komise, nehodlá však účastenstvím tímto nikterak ani uznávati zákona zdělaného sbory k tomu neoprávněnými, ani v pochybnost uváděti práva sněmu českého řádně složeného rozhodovati platně a jedině u věcech vyučování, nýbrž že jda za pozváním vlády chce toliko napomáhati k odstranění neřestí zdaru školství překážejících.«

Práce českého subkomitétu záležela ve zkoumání četných peticí, v nichž se namnoze trpce naříkalo na veliké nedostatky zákonů školních a žádalo se za jich napravení. I ukázala se potřeba, aby se školní radě předložily některé otázky o tom, pokud do té chvíle provedeny byly nové zákony školní. Na základě těchto zpráv a odpovědí zpracována zevrubná zpráva subkomitétu, která ve schůzi 17. června 1871 ode všech členů komise jednohlasně schválena. Zprávou tou vyslovil český odbor komise příměa poctivě přesvědčení své. Když pak na podzim r. 1871 sněm český uznal za potřebí vysloviti zdání své o neblahém stavu školství obecného, uloženo Zelenému od politických přátel jeho, aby učinil na sněmu návrh v té příčině. Delší řečí, kterou měl dne 16. října »o stavu škol národních v Čechách«, odůvodňoval návrh svůj, aby v něm vyřkl mínění o nynějším stavu věcí, aby správa státní znajíc smýšlení zástupcův země mohla příkrosti tehdejších zákonů školních zmírniti, neboť obce pokládaly zákony školní za útok na svá práva, za útok na svědomí své, na svou národnost. Zákony tyto jsou nejpříkřejší protivou žádosti našeho národa, domáhajícího se samosprávy. Cokoli se týče školy, vyrvalo se rukám občanstva a odevzdalo rozličným orgánům státním.

Jako zpravodaj komise sněmovní mluvil o téže věci ve sněmu 20. října, načež návrhy komise jednohlasně přijaty. Po uveřejnění řeči této dostalo se Zelenému přečetných osvědčení rozličných jednot učitelských z Prahy i z venkova.

V dubnu následujícího roku při volbách do sněmu v obcích venkovských agitovala silně strana vládní proti Zelenému. Přátelé Zeleného žádali, aby se osobně k boji volebnímu dostavil.

Před volbou v Německém Brodě odevzdal Zelený několika osobám, které jej v bytě jeho navštívily, po výtisku řečí svých sněmovních o zákonech školských, aby voličům dal počet z jednání svého. V tom spatřovaly však úřady přestupek proti § 23. zákona o tisku, a Zelený obžalován u okresního soudu v Kutné Hoře, který jej odsoudil k pokutě 20 zl. Zelený se sice odvolal, avšak rozsudek dne 4. prosince potvrzen v prvním znění.

Zaplacením pokuty nebyla však věc ukončena. Přípisem ze dne 27. prosince 1872, podepsaným od místodržitele Kollera, vyzván Zelený, aby do 30. ledna 1873 »uvedl důvody, které jej ospravedlniti aneb alespoň omluviti mohou v tom, že jsa sobě povědom blízkých styků a svazků, v nichž trvá se školními záležitostmi, se školními zřízenci a vůbec se školním zřízením, mohl

toho všeho nedbati a spis s obsahem školám tak nepříznivým prohlašovati a rozšiřovati si dovolil.«[1])

K tomuto vyzvání odpověděl Zelený dne 29. ledna 1873; vylíčil vznik spisku z porad enquetní komise, jejíž český subkomitét poctivě vyslovil přesvědčení ve zprávě všemi členy komise schválené. »Že jsem se odůvodňuje sněmu návrh řídil co do podstaty dobrým zdáním českého odboru enquetní komise, dá se snadno pochopiti, nebo podepsav v červnu zprávu komise co její předseda, nemohl jsem ji v říjnu 1871 zapříti. Poněvadž pak řeč moje v mnohých kusech nesprávně byla vytištěna, viděl jsem toho potřebu řeč vydati tiskem přísně v tom spůsobu, jak byla činěna dle zápisek stenografických. Když pak před volbami v dubnu 1872 někteří lidé chtěli voliče popuditi proti mně tím, že řeč moji všelijak zlomyslně překrucovali, přátelé moji objednali si něco výtiskův této řeči, a já pak sám vzal jsem as 8—10 výtiskův s sebou a rozdal voličům, aby se sami přesvědčili, zdali v ní jest něco, v čem by se nesrovnávali se mnou. Řeč má na sněmu konaná chráněna jest co se obsahu týče zákonem a nemůže tedy nikterak býti předmětem nijakého, ovšem ani disciplinárního vyšetřování. Že pak jsem několika známým voličům, kteří mne v pokoji navštívili, dal po výtisku své řeči, od celého sněmu s pochvalou přijaté, může býti sice trestáno pokutou peněžitou, není však v tom ničeho, co by mohlo nazvati se mravně závadným. Sám jsem vyšetřujícímu soudci o tomto skutku svém přímo pověděl, nemoha v něm spatřovati ničeho jiného, leč povinnost poslance, aby voličům položil počet ze všeho jednání svého.«

Odpovědí touto byla věc vyřízena; nenacházíme o ní dále pražádné zmínky v pozůstalosti Zeleného.

Posledních deset let života Zeleného vyplněno bylo pracemi, jdoucími za meze lidských sil a zdraví. Zakládání a usilovné zvelebování nového učiliště, účastenství v životě politickém, studie a práce literární, ano i povinnosti spolkové, zejmena ve »Svatoboru«, kde Zelený byl po přání Palackého od prvopočátku až do konce svého života, tedy po 13 let jednatelem, veškera tato činnost, plná zodpovědnosti a vážného významu, nedopouštěla téměř oddechu. Prázdniny, které se řediteli nového učiliště stenčily o polovici, trávíval Zelený ovšem na venkově s rodinou svojí v okolí Pražském, v posledních letech pak v Kateřinských lázních u Počátek, ale ani zde nepřestával pracovati. Proto poskytovaly Zelenému jediný odpočinek jen vyjížďky, cesty kratší neb delší.

V mladých letech konával Zelený rád pěší cesty. Roku 1858 na příklad, vystoupiv na Kladně z nádraží pustil se na královské hrady Křivoklát, Žebrák, Točník, dále Týřov a Valdek, procházeje se mnoho dní krajem českým. Později zajížděl dále od Prahy, vyhledávaje se zálibou krajiny lesnaté.

---

[1]) Přípis praesidia místodržitelství čís. 8967 ze dne 27. prosince 1872.

Roku 1866, když došla v noci z 3. na 4. července do Prahy zpráva o nešťastné bitvě u Králové Hradce, vypravil z rána Zelený rodinu svoji v Chuchli na letním bytě meškající ve dvou hodinách posledním vlakem, z Prahy do Plzně jedoucím, ku příbuzným do Klatov, sám pak zůstal v Praze, kde zdržovaly jej povinnosti úřední. Teprve z počátku září mohl opustiti Prahu, jak dovídáme se z listu dne 3. září choti psaného: »Dnes večer odjíždím, ale s tak podivnými city v srdci jako sotva kdy před tím. Odjíždím s radostí, ale ne že bych se těšil na venkov, nýbrž že mi delší přebývání zde nesnesitelné. Změny potřebuji a bojím se jí. Dovídám se, že krajina Borovská nesmírně trpěla vojskem pruským, ač z domu posud ničehož — ani slova — mně nepsali. Abych mysl trochu jinam obrátil, nepojedu přímo domů, nýbrž zastavím se na bojišti u Králové Hradce, kdežto nepochybně dva dni tráviti budu. Dáli Bůh, budu ve čtvrtek 6. v Borové a zdržím se v krajině asi do 12—13ho, kdežto si pro Vás přijedu.«

Dne 4. září dojel Zelený z Pardubic do Hradce Králové a odtud na bojiště, kde stopy válečných hrůz nebyly ještě zahlazeny. Hluboký dojem, hlavně pak nezdravý vzduch, prosycený hnilobou působily zhoubně na Zeleného, jenž po příjezdu do Přibyslavě onemocněl cholerou. Přátelskou péčí pana Kristiána Pešky, u něhož byl ubytován, dostalo se Zelenému nejlepšího ošetření, tak že za několik dní mohl se vydati na cestu do Počátek za svojí rodinou, kteréž průběh nemoci byl zatajen. V dopise F. Fáčka ze dne 4. října 1866 čteme: ». . . Dověděl jsem se nedávno z dopisu Weidenhofferova, že jsi byl v Přibyslavi a tu že tě stihla nehoda, která však na štěstí péčí páně Peškovou v zárodku samém utlumena byla. Čta tuto zprávu, děkoval jsem upřímně Pánu Bohu, že mi zachoval přítele a vlasti syna nejvěrnějšího. Buď však pro budoucnost opatrnější a nevydávej se bez potřeby v nebezpečenství.«

O prázdninách r. 1867 vydal se Zelený na cestu do Horní Lužice a prohledl si Budyšín; následujícího roku v srpnu několik dní s přítelem Fáčkem procházel se překrásnými lesy Tachovskými. Roku 1871 vyjel si do lázní Graefenberských, navštíviv prve Německý Brod o slavnosti Havlíčkově. Vraceje se z Graefenberka, zajel do Přerova k učitelskému sjezdu, načež navštívil Opavu, Frýdek, Těšín a Krakov, vyhledávaje všude známé vlastence a spisovatele, od nichž se o poměrech země i lidu mnoho zajímavého a poučného dověděl.

O prázdninách r. 1872 uvedl pak ve skutek dávné přání svoje a odebral se na cestu do Ruska. (Pokračování.)

Karel Mattuš.

Vzpomínka k jeho sedmdesátým narozeninám.

Napsal

dr. **Albín Bráf.**

Dr. Karel Mattuš dovrší dne 21. tohoto měsíce svůj sedmdesátý rok. Přívrženci strany, která v něm ctí svého zvoleného i skutečného vůdce, uvítají tuto příležitost, aby mu projevili svou vřelou oddanost a nelíčenou úctu. Dlouholeté nejdůvěrnější politické přátelství Mattušovo s Riegrem, společné obou osudy od velkého obratu v názorech českého voličstva r. 1889 a 1891 a postavení Mattušovo jakožto nástupce Riegrova v řízení strany — to vše sice bezděky svádí pozornost a úvahu ke Staročechu Mattušovi. Leč nepodobá se, že zůstanou sedmdesáté narozeniny Mattušovy pouhou domácí slavností jeho politické strany. Ne snad jen proto, že Mattuš není pouze politikem, nýbrž také vzácnou silou v oboru národohospodářských snah, tak jako téměř celé čtvrtstoletí od počátku nové organisace samosprávy obecní a okresní náležel k nejplatnějším jejím zástupcům. Právě *k politiku* Mattušovi obraceti se bude v těchto dnech úvaha a uznání z kruhů ještě docela jiných nežli z těch, které k jubilantovi poutá vřelost osobních vzpomínek na společné cíle, společnou práci i společné osudy. K politiku Mattušovi — či řekněme to určitěji: k němu jako ke vzoru a příkladu politika určitého rázu, jací jsou u nás a také u jiných národů rakouských vzácni — budou se obraceti s blahopřejným pozdravem i lidé z různých táborů českých i z mimočeských a dokonce i z protičeských. Jsouť již na světě lidé a jsou jisté jejich vlastnosti, před kterými ochotně smeká též odpůrce.

Mezi politiky možno lišiti dvojí typ. Myslíme ovšem toliko na politiky skutečné, kteří, jak známo, tvoří všude menšinu mezi těmi, kteří se tak zovou.

Jedni, nadaní živou letorou, svěží obrazotvorností, ohnivou výmluvností i všemi fysickými vlastnostmi, k silnému zevnímu dojmu potřebnými, stávají se nejsnáze pravým stělesněním ducha, tužeb a snah celých vrstev v národě i národů celých, myslících jejich hlavami a cítících jejich srdcem. Z toho souzvuku plyne nimbus jejich působení a platnosti. Míra jejich velikosti závisí pak na tom, jak a pokud dovedou uchvacující moci svých osobností nezištně a prohlédavě užiti ve službě cílů opravdově obecných a velkých, jak a pokud dovedou spojiti se vzletem nadšení, jenž rychle vítězí a mysli sobě podmaňuje, zdrželivost moudrosti, s rázností rozmysl, s nepodajnou zásadností schopnost taktickou.

Typ druhý zahrnuje povahy chladnější, hlavy především kritické. Jest to typ politického logika a taktika. Nadání i sebekázeň chránívá je více než ony ohnivé mluvčí lidu před sugge-

stivnou mocí, kterouž působívají dočasná náhlá citová vzrušení davů, zabezpečuje jim nerušený zřetel pro stálou spojitost mezi programovými cíly a jednotlivými akcemi. Jejich kritický duch činí je zvláště spůsobilými, aby neurčité obrysy vůdčích ideí z bujného varu ve výhních obecného nadšení sváděli v pevně vyformované kadluby návrhů a předloh, oni promýšlejí střízlivě taktické postupy, vážíce možné účinky každého, využitkujíce příležitostí vhodných, postřehujíce slabiny odpůrců a předstihujíce opatrně jejich záměry. Jejich práce na venek bývá méně zjevna, než dílo skvělých tribunů, docházejí též přirozeně řidčeji plného uznání, ještě řidčeji pak ocenění bezprostředního. Nejlépe ví sbor bližších soudruhů, jakou oporou jest jim práce, píle, soudnost a pevnost těchto myslitelů. A jen když oni ty vlastnosti vždy dovedou ocenit — širší veřejnost pro ně smyslu nemívá, nezřídka v nich spatřuje toliko chlad, který ohlodává sílu a vroucnost odvahy, který zaviňuje nemístné váhání a zbytečné ústupky. Slávověnce popularnosti nebývají údělem takových politiků, aspoň u vrstevníků.

Pod který z obou typů rázem své individuality a působnosti náleží Mattuš, není nikomu pochybno, kdo třeba sebe povrchněji zná dějiny české politiky od let šedesátých, od těch dob, když po krátké, ale pohnuté episodě ústavních počátků z let 1848 a 1849 a potomní víceleté reakci znova se otevřelo i synům národa našeho kolbiště sněmoven a s ním takměř zároveň široké působiště v nových útvarech samosprávních.

V té době se počíná veřejná činnost Mattušova.[1]) Nastřádav si po své promoci za doktora práv (1861) v různých oborech právnické praxe rozhled i formální znalost a slovesnou činností v mladé tehdy publicistice české též výcviku v peře, oddal se v témže roce, kde zavedeno bylo nové obecní zřízení české (1864), organisačnímu dílu samosprávnému v městě Mladé Boleslavi. Brzo také v okrese, nezpronevěřuje se při tom činnosti publicistické, po které volala tehdy u nás, v době nového rozruchu parlamen-

---

[1]) Mattuš narodil se r. 1836 v Mnichově Hradišti jako syn lékaře, kterému původ německý nebránil pochopiti národní hnutí české a vřele k němu přilnouti. Syn hned v studentských časech účastnil se horlivě tehdejších spůsobů národní práce studentské, která budila a utužovala národní smysl pořádáním besed a divadelních představení, ani pak této nám dnes nevinné a už vlastně překonané úlohy nemohla se podjímati bez všelijakých překážek se strany úřadů. I Mattuš jich ovšem zažil. Ctitelům slavného českého politika, na jehož střízlivost a chladný klid leckdo si u nás už zanevražil, bude snad zajímavo, že režisérem prvního divadelního představení ochotnického, jehož pisatel řádků těchto jako chlapec v Mnichově Hradišti se súčastnil, byl studující práv Karel Mattuš. Také literárně byl již jako student činný, přispívaje zejmena do »Posla z Prahy«. Zaznamenána byla svého času také jeho veřejná disputace, jež dle tehdejšího řádu promočního předcházela každou promoci a k níž každý kandidát tiskem vydal these, kterých veřejně hájiti se nabízel. Mattuš, smluviv se s opponenty, způsobil, že disputace jeho proti obyčeji a k pohoršení professorů se provedla venkoncem po česku.

tární politiky a samosprávy, potřeba a které také kynula teprve v té době větší volnost než za dřívějšího absolutismu. A když nastala, bylo třeba sil, i bylo sice literátů dost, avšak politicky vzdělaných bylo méně než málo. Není nevýznamno, že mohl v tehdejších poměrech nabyti krajinský list tak značné platnosti, jako »Boleslavan«, v jehož obsahu měl v prvých letech Mattuš přední účast.[1]) Záhy zasáhl v obor velkých politických otázek ještě jinak.

Zrovna v čas vydalo koncem minulého roku okresní zastupitelstvo Mladoboleslavské — k oslavě čtyřicetiletého trvání naší okresní samosprávy — jubilejní spis pamětní, který zaznamenává také podstatná data Mattušovy činnosti v samosprávě okresu. Ještě rozmanitější a intensivnější byla arci jeho působnost v obci, ve kteréž r. 1870 zvolen byl za starostu a zůstal jím až do svého odchodu na nové působiště Pražské jako vrchní ředitel Zemské banky r. 1889. Pamětní spis Mladoboleslavský zachoval nám však spolu doklad o prvním mimonovinovém zasáhnutí Mattušově do tehdejšího politického ruchu. Jest to snímek návrhu k resoluci okresního zastupitelstva v odpověď na plány některých měst německých (především Vídně, Št. Hradce a Celovce), která se strojila zvláštní adresou požádati císaře o svolání užší říšské rady, jmenování liberálního ministeria a vypsání voleb do německého parlamentu. A to bezprostředně po bitvě u Hradce Králové! Resoluce, která z toho podnětu Mattušem byla navržena[2]) a okresním zastupitelstvem přijata, padla sice nemálo na váhu mezi důvody pozdějšího rozpuštění tohoto zastupitelstva, ale svým důrazným požadavkem v příčině vystoupení Rakouska z Německa, svým vytčením práv jednotlivých království a zemí naproti zamýšlenému svolání tak řečené užší rady říšské a požadavkem zastoupení zemí českých v radě koruny byla v době, kde státoprávní heslo znenáhla se zhušťovalo v pevné programové požadavky, skutkem nemálo významným. Vzbudila také záhy ohlasy u jiných českých zastupitelstev. Byly to drobné předzvěsti památné deklarace z r. 1868, na níž se nalézalo i jméno dr. Karla Mattuše, jenž r. 1866 byl ponejprv zvolen za poslance do sněmu. Samo státoprávní přesvědčení jeho nezakládalo se na víře autoritám se podrobující, nýbrž na vlastních studiích, jejichž první plod vyšel rok před deklarací, vydán byv s nadpisem »Historické právo a národnost co základové státního zřízení říše Rakouské.« Tři léta potom následoval spis »Několik myšlenek o českém státu«. A tak náleží Mattuš nikoliv jenom k hlasatelům, nýbrž i ke spolutvůrcům státoprávního programu. Prožil ovšem také všecky osudy deklarantů, zejmena opětná demonstrativná zvolení, ale také nepotvrzení za starostu okresního, když jím byl po vydání deklarace zvolen.

---

[1]) Později učinil kníže Rudolf Taxis z Boleslavana orgán útoků na politiku Palackého a Riegra. Palacký sám uznal jednou za potřebné odpověděti Boleslavanu veřejně.

[2]) Otištěna u Adolfa Srba: Politické dějiny národa českého od r. 1861 (v Praze 1899) str. 123.

Přese všecko své upřímné státoprávnictví nebyl však Mattuš přítelem pasivného odporu, kterýž po jistou dobu byl takměř obecným a nejpopulárnějším politickým heslem českého lidu. Lišil se jen tím podstatně od jiných odpůrců trpného odporu, že nechtěl trpný odpor poslanců českých podlamovati rozkolem, jak později učinili jiní, poněvadž jako reálný politik dobře cítil, že taktické rozdvojení českých poslanců v této otázce — k němuž došlo bezpodmínečným vstoupením několika poslanců do sněmu roku 1874, ač většina klubu se rozhodla pro neobeslání sněmu — nezbytně seslabí váhu požadavků českých, jejichž splnění mělo býti Čechům cenou za opuštění politiky pasivné. Jakkoli si tedy vedl v této příčině veskrz loyalně, neušel ústrku, když r. 1870 ve schůzi poslanecké se přimlouval, aby poslanci projevili pro tentokráte ochotu provesti na sněmu volbu do říšské rady s podmínkou, že bude dříve královským reskriptem české státní právo uznáno, ihned jmenován český ministr neb kancléř a provedena oprava volebního řádu, načež by sněm na tom základě zvolený o poměru koruny české k Předlitavsku i celé říše vyjednával.[1]) Ač Mattuš, když návrh byl zamítnut, většině se podrobil, byla přece J. S. Skrejšovským proti němu zahájena ostrá agitace, a následkem jejím se Mattuš poslanecké činnosti vzdal. Ovšem r. 1873 zvolen opět a věren své zásadě o nutnosti jednoty politiky české v tomto základním bodu, setrval s mnohými jinými soudruhy, o úspěšnosti pasivní politiky také pochybujícími, přece při většině, dokud se nerozhodla pro opětné vstoupení do sněmu r. 1878 a konečně r. 1879 i do rady říšské.

O účelnosti pasivní politiky české byl a mohl býti u nás mezi politickými hlavami ovšem spor. Ale nemohla býti pokládána za prostředek lichý a beznadějný, dokud měla opposice česká v rukou silnou zbraň, kterou jí poskytovalo právo sněmů voliti ze sebe poslance do rady říšské. Předpokládajíc ovšem, že měl sněm státoprávní většinu, což záviselo na výsledku volby v kurii velkých statků. Neboť pak odepření volby způsobovalo, že království české nebylo vůbec v poslanecké sněmovně zastoupeno. Takovýto protest proti ústavě, v kusosti parlamentu výmluvně se zračící, byl skutkem vážně v pochybnost uvádějícím úspěch mladé ještě a na všeliká úskalí narážející ústavy. Proto byly zápasy o výsledek volby v kurii velkých statků v Čechách tak úporné, proto při nich hrubé nátlaky a nezřídka různá mravně pochybná zasahování vládní, na konec zápas kupováním statků pomocí pověstného Chabrusu, jemuž jen největším napjetím sil hmotných i morálních čeliti bylo možno. Jest známo, že konečně nenašla vláda jiného východiště než zavedení přímých voleb zákonem z r. 1873, kterýž přišel k místu spůsobem s právního hlediště více než pochybným. Dokud toho nebylo, dokud nepřestávaly pokusy vlády o vyjednávání se zástupci českého národa a konservativního velkostatkářstva o podmínky opuštění odporu

[1]) Viz Srb n. m. u. str. 311.

pasivného, měl řečený trpný odpor povahu prostředku úspěch slibujícího, zůstával oprávněným taktickým počtem. I kdy by nebylo pro pasivní odpor jiného historického ospravedlnění než pokus Hohenwartův a fundamentálky, již ta skutečnost sama by dostačila k odpovědi na výtky, že trpný odpor byl taktikou venkoncem špatnou. Rozhodnou by zůstala otázka, byloli lze skutečnosti, jež způsobily pád Hohenwartův, předvídati čili nic. Ty skutečnosti nám nejlépe vyjasnil v pamětech Schaeffle; nikdo se ostatně ani z domácích odpůrců pasivní politiky dříve neodvážil tvrditi, že bylo možno je předvídati [1]). Po zavedení přímých voleb bylo arci jinak. Pasivní odpor český nemohl už nikdy zabrániti aspoň částečné zastoupení království Českého ve sněmovně poslanců, nad to i v Čechách veden proti němu stále prudší boj domácí a na Moravě ho nebylo lze udržet. Způsob, jakým se konečně provedlo vstoupení českých lidových poslanců ve spolku s konservativní šlechtou na půdu parlamentu Vídeňského využitkováním doby příhodné, když německá levice svou politikou proti okkupaci Bosny své postavení oslabila, byl obratem takticky nadmíru šťastným, protože byl provázen utvořením nové autonomistické většiny a protožo bylo možno jej vykoupiti vymoženostmi, třeba nevelikými, přece s hlediště národního cennými, takže se provesti mohl v okolnostech, které mu vzaly dojem bezpodmínečného ústupu a porážky. Tento takticky zdařilý obrat byl pak dovršen dovednou, za poměrů nad míru svízelných prováděnou politikou, která zjednávala postupné posílení nové většiny naproti houževnému, po míře tehdejších prostředků parlamentárních krajnímu odporu takového číselně silného a vlivem mocného činitele, jakým byla za ministerstva Taaffova tak řečená ústavověrná levice.

Obratem řečeným nastalo pro politickou působnost Mattušovu nové významné období. Proti oněm politikům českým, kteří byli již činni r. 1848, náležel Mattuš k pokolení mladšímu. Jeho liberalismus byl proto asi méně doktrinářský. Doba od jeho prvního zvolení do sněmu až po opuštění pasivity, doba, ve které ani sněm nebyl obesílán od českých národních poslanců nepřetržitě, byla jemu dobou přípravnou, v níž mu ani nebylo možno rozvinouti a uplatniti všecky své neobyčejné schopnosti. Nyní bylo jinak. Pro muže jeho povahy a intelligence nemohlo býti působiště vítanějšího. Jeho doba nadešla. Súčastnil se aspoň v posledních stadiích i na přípravách převratu. Na udržení nového stavu věcí, nové většiny, pomocí jejíž se mařily levičné námahy protičeské, pomocí jejíž se postupně dobudovala soustava českého školství, pomocí jejíž se zabezpečila proti všemu rozpoutání vášní agitačních a proti neunavným nástrahám parlamen-

[1]) U sklenice piva se říkávalo pak, že měli naši získati Beusta podplacením! Mnohým zase později připadlo, že měli naši se zabezpečit dříve souhlasem vlády uherské. Ale k tomu nikoho neopravňovala důvěrnost jednání s kabinetem Hohenwartovým, a ve fundamentálkách bylo vyrovnání s Uhry uznáno.

tárním aspoň v zevním úřadování v Čechách a na Moravě rovnoprávnost jazyka českého, pomocí jejíž se provedly důležité kusy zákonodárství sociálního i politiky železniční a dosaženo též rovnováhy finanční, — na tom všem měl Mattuš účast tak velikou a rozhodnou, že se mu málokdo v ní vyrovná. Beze všech výhod, jež poskytuje oheň letory a plamennost slova, za krátko se domohl rovnocenného a ochotně od samých odpůrcův uznávaného postavení mezi vůdčími muži parlamentu, který té doby ještě nebyl chud kromobyčejnými talenty. Sama levice jich měla hojnost, vzdělaných a parlamentárně vyškolených. S nimi bylo takřka denně sváděti bitvy, a ty bitvy vedly se často prudce a bezohledně, ale, až na málo výjimek — na rozdíl od poměrů, jež zavládly později — opravdu zbraněmi ducha, břitkou, obsažnou kritikou i odvetou. I bylo nezřídka účtovati nejen s německou opposicí, nýbrž i s vládou samou, kteráž netoliko podléhala vlivu tradicí i obav vzhledem k nepodcenitelné síle opposice a jejích různých daleko i vysoko sahajících spojení, nýbrž často i většině neochotně vyhovovala bojíc se, aby moc její příliš nevzrostla. Kdo se poněkud pečlivěji pohříží do tehdejších našich politických akcí, vidí dnes jasněji a objektivněji, než bylo možno za dojmů bezprostředných a ve vřavě denních půtek, jaké odpory bylo přemáhati, jakými kompromisy, nezřídka u nás z míry nepopulárními a přece nutnými, bylo vykupovati výsledky kus po kuse. Víc a více bylo překonávati také nespokojenost a příkrou kritiku v klubu a ještě více netrpělivost v lidu českém, bezděky propukávající i úmyslně živenou.

Uznejme spravedlivě, že i bez úmyslného rozdmychování bylo v lidu českém účinné látky podpalné dost. Dlouholetý pasivní odpor — provozovaný s nadějí v brzké, neli úplné, aspoň značné vítězství ideálu státoprávního — nedal v myslích českých vzejíti kritičnějším měřítkům vlastní síly. Naději v možné brzké dosažení politického i národního ideálu živily až do doby Hohenwartovské i zjevné parlamentární a mimoparlamentární nesnáze mladé ústavy. Na politické ideály lidu českého působily od prvopočátku velké vzpomínky historické, nezřídka i tendenčně přibarvované, působilo však zvláště kouzlo různých myšlenkových proudů zevních, zejmena také více, než jsme byli kdy ochotni se přiznati a než ještě nyní se přiznáváme, kouzlo liberalismu, prostředkovaného německou žurnalistikou Vídeňskou. A naproti tomu všemu nyní nutnosti pracného dobývání kousek po kousku, elementární nutnost politiky »drobtové,« nevyhnutelnost kompromisů s konservativnými požadavky, pro něž doma nebylo připravené půdy, a s šetrnými ohledy na státní potřeby, zejmena i vojenské, proti nimž tkvěla v srdcích širokých vrstev — v srdcích, jež měla převahu nad hlavami — tradicionální, vzdorná negace. Kdo v dobách nejposlednějších sledoval výklady politiků, jako jsou dr. Fořt neb dr. Kramář, o potřebě Rakouska pro nás, o nevyhnutelných sklamáních politiky, která chce přízeň koruny, přízeň vlády i stran, aniž sobě sama chce uložiti jakýchkoliv

reserv a ohledů — snad najde také objektivnější měřítko pro posouzení české politiky za doby Taaffovy.

Mezi přední parlamentární vůdce této politiky náležel tedy Mattuš. Stavěl se a byl stavěn na místa nejexponovanější. A nejen vlastní klub ho na ně vysílal. I celá pravice, jež mimo jiné svěřila jemu po hraběti Clamu-Martinicovi generální zpravodajství o rozpočtu, tutéž hodnost, kterou Mattuš po dlouhá léta spolu zastával ve sněmu. V tom, že se nedal nikdy vášní unesti, nikdy nepozbýval rovnováhy, spočívala vedle velikých vědomostí a vždy spolehlivé pohotovosti zvláštní jeho schopnost pro veliké debaty politické. V tom, že se nedal ve věcech, které pro národní věc pokládal za užitečné, zastrašiti nijakou bázní před útoky veřejného mínění, zakládala se jeho schopnost k zastávání referátů nepopulárních. To je vlastenectví nejryzejší, spojené se srdnatostí státnickou. Uznávali je vždycky svrchovanou měrou i Rieger, s nímž pojila Mattuše mnohostranná příbuznost názorů, i Clam-Martinic, se kterým se v nejednom směru rozcházel, jemuž ale rázem svého řečnictví byl příbuznější než Riegrovi. Kdy bychom měli souborné vydání řečí Clamových, bylo by srovnání nemálo zajímavo. Výběr Mattušových řečí máme. Pořídil jej sám s nejpřísnější autokritikou, obmezil však počet výtisků na sto a nedal jich do prodeje. To byla skromnost naprosto nemístná, nemohlť přece netušiti, že budou jednou hledány.

U vynikajícího politika nejsou řeči jediným pramenem pro historii jeho činnosti, anoť z nich zřídka vychází přesně na jevo, co myslil a chtěl, nýbrž namnoze jen to, co v daných poměrech pokládal za vhodné a účelné pověděti. Neméně významným bývá ostatní jednání v důvěrných poradách užších kruhů soudruhů, ve společných komitétech stran, v klubu a komisích, ve vyjednáváních s vládou a odpůrčími stranami. A to bylo veliké pole právě pro takového muže. Avšak i řeči samy jsou nad míru zajímavy. Nejenom svým formálním rázem. Ač je totiž nikdy nemívá napsány, přece se mnohem více přibližují ku psanému slovu, než bývá u veliké většiny řečníků parlamentárních, schopných mluviti volně jen s nepatrnými pomůckami nebo vůbec bez nich. Dojem si jeho řeči zjednávaly hlavně svým obsahem. Také řečnictví parlamentární podléhá změnám vkusu. Pathetický přednes třebas i ve věcech dosahu podřízenějšího, s effekty hlasovými a dramatickým gestem, naučené i nenaučené útoky na cit posluchačstva, silné nanášení barev, řečnické otázky a umělecké pomlčky, vůbec rozhodující váha na krasodušný přístřih — to vše v pohnutých dobách mladého našeho ruchu politického platilo za přednosti při veřejném řečnění a mívalo zejmena ctitele mezi mladšími lidmi, má snad do jisté míry i podnes. Ale vkus se nápadně změnil. Jsou zajisté i v nynějších poměrech okamžiky a podněty, jež přímo vynucují mocné pathetické vystoupení, ale přes ty meze ono platí dnes za nevkus a neušlechtilou strojenost. Nepodceňuje se forma, ale musí nésti nefalšované znaky individuálnosti řečníkovy, výrazností svou k předmětu přiléhati a jen

tomu sloužiti, aby zjednala potřebnou působivost logické stavbě myšlenek. Mramorový chlad, jejž kdysi Eim vytýkal Mattušovi, bylo stejnou měrou možno vytýkati i Clamu-Martinicovi, Hohenwartovi a nejednomu jinému z nejpřednějších parlamentárních politiků. Vlastně to vůbec nebyl chlad, nýbrž věrný odlesk individualit, u nichž přísná vážnost pojímání a snaha po přesvědčení vnitřní vahou pronešené myšlenky dávala nejpodstatnější rys jejich sněmovním řečem. A přece, kdy bychom kladli pouhý důraz na myšlenkovou obsažnost řečí Mattušových, ještě bychom jim neučinili po spravedlnosti. K ní pojí se jistá mužná urovnanost formy, šťastná schopnost jasného a při tom často až úsečného výrazu. Mattuš takměř nemá dlouhých řečí. To jim svědčívá nad míru netoliko z té příčiny, že klidnější a menší měrou modulovaný přednes snáze by unavil, nýbrž i z té, že zhuštěnost a obsažnost výkladu sama může unaviti, vymáháli si delšího napínání pozornosti. Ovládá vždy dokonale svůj předmět, ovládá řeč, takže bez obtíží nalézá vhodných slov i obratů a — ovládá sebe, takže i v ostré polemice, když k ní řeči odpůrce přímo svádějí, zachovává duševní rovnováhu a nikdy nepřekračuje hranice společenské a parlamentární slušnosti. Ani vtip, s nímž se u Mattuše potkáváme celkem řídce, nevybočuje z těchto mezí, není osobní, urážlivý, dráždivý neb snižující. Nebylo by nesnadno doložiti tyto úsudky hojnými příklady; musíme se obmeziti. Ve veliké rozpočtové debatě r. 1884 na říšské radě, plné rozčilení pro odpor Němců proti jazykovým nařízením Stremayerovým, v níž padlo nejedno výhrůžné slovo v duchu německonacionálním, šlechtic Plener prohlásil, že nelze Čechům dáti výjimečného postavení jako zemím jiným, ježto prý jest existenční otázkou mocnářství, aby nepřipustilo, by v jeho srdci vznikl slovanský útvar s výlučně slovanskou řečí, který by jako klín vsahoval do ostatních částí monarchie. Profesor Suess byl krátce před tím v delegacích užil slova, že Němci jsou srdcem monarchie a vyhrožuje zápletkami zahraničnými věštil rozdrcení Čechů. Mattuš m. j. odpověděl: »Od časů Karla Velikého a jeho vrstevníků, kteří znamenitě uměli mečem a ohněm vykořeňovati národy, toto řemeslo se stalo nesnadnějším, a novověká politika, která v tom směru vládne raffinovanými prostředky, z pravidla po každém takovém pokusu stane před poznáním, že se nedá provesti. Nakolik jde o nás, můžeme, prodělavše dvojstoletou periodu rozdrcovací, s jistým zadostučiněním poukázati na osvědčenou svou sílu v odporu. Měl by ale vážený poslanec za Chebskou komoru tak málo státnického rozhledu, aby nepoznával, jaký veliký význam má tento slovanský klín pro mocnářství? Sotva mu asi ušly časopisecké emanace z nejnovější doby, ze kterých na jevo vychází, co ostatně nikomu nebylo tajemstvím, že se r. 1866 v Mikulově po porážce naší o to jednalo, aby Rakousko část Čech odstoupilo Německu. Jak omlouvá dnes veliký říšský kancléř[1]) upuštění od té myšlenky? Předně prý si odtržením

[1]) T. j. Bismarck.

kusu území nechtěli Rakousko na vždy odciziti, pak bývala by největší část nového přírůstku českou! Tedy slovanský, český ráz země uchránil ji před přivtělením. Nejsmeliž pak v právu, tvrdímeli, že vlastně my jsme hrází říše, arciť hrází proti jinému přívalu.«

Jen ještě jeden příklad z jiného dějiště, ze sněmu českého r. 1889, když naproti českým soudruhům se Mattuš s bližšími svými přáteli politickými opíral podání adresy, jež uznával v té době za nevhodné: »Od prvního až do posledního řečníka nezazníváli to jako stále a opět se vracející ohlas, že my důvěru svých voličů podkopáváme, že my této důvěry se stáváme nehodnými a ukazuje se nám v budoucnost, jak o tu důvěru se připravíme. (Hlas: Ano!) Nuž, pánové, ona levice, která tento návrh podala, přichází do této slavné sněmovny ponejprv aspoň částečně jako vítěz s rozmnoženými řadami; není divu, že takový mladý voj, který v jedné šarvátce vydobyl vítězství, kojí se nadějí, že úplného vítězství se dodělá, že již proto činí své přípravy, a že každý krok, který činí, jest novým podkopem pod tou majoritou, která dosud mu v tom překáží. Ale u muže politického, který pracuje pro to, ne aby mandát sobě zachoval (Výborně! Potlesk.), nýbrž aby pracoval pro blaho vlasti a národa, u muže takového tyto důvody neplatí. (Výborně! Potlesk.) Ten postaví se často i proti té obyčejné popularitě, ten musí uměti, ten musí odvážiti se říci pravdu a třebas trpkou pravdu svému národu, i kdy by to stálo jeho mandát. (Výborně! Potlesk.).«

Ejhle vyznání víry, k němuž ten, jenž je vyřkl, celým svým politickým životem podal tolik krásných dokladů! Ve chvíli, ve které bylo proneseno, bylo spolu bezděčnou předpovědí vlastních osudů. Neminuloť od vyslovení jeho ani půl roku, a Mattušovi s Riegrem a jejich stranou, odtud stále řidnoucí, nastala nejtěžší ze všech zkoušek, které jim bylo podstoupiti k důkazu, že politik přesvědčený opravdu tak jedná, že se nerozpakuje svému přesvědčení obětovati popularitu i mandát. V úvodě k vydání svých »Řečí sněmovních« praví Mattuš: »Smím snad o sobě říci, aniž bych viněn byl z neskromnosti, že v posledním parlamentárním období strany té, jež pracovala nikoliv bez úspěchu o rozvoji českého národa, důvěrou náčelníka dr. Fr. L. Riegra a důvěrou soudruhů často stavěn jsem byl v první řadu, abych v parlamentárním zápase hájil stanovisko strany. Úkol ten zejmena vznesen na mne v hájení Vídeňských úmluv z roku 1890, a činnost má v českém sněmu v posledních letech mého parlamentárního působení (1890—1892) zabrána byla skoro výhradně čestným úkolem tím.« S plným zachováním direktivy, kterou krátce jako povinnost politika a vlastence byl vytkl, s neoblomnou kázní, s obvyklou mírností, ale také ničím nezastrašenou přímostí hájil na dvě fronty pravý smysl Vídeňských úmluv a předlohy, jež na chvíli mohly platiti za dílo zhoubné, ale během nemnohých let se aspoň v některých kusech ukázaly prospěšnými tak, že by dnes z českých řad vzešel odpor, kdy by se měl vrátiti status quo ante; byly to

předlohy o rozdělení zemské školní rady a zemědělské rady, rozdělení, jež má dnes, ku přání Čechů Moravských, svou obdobu též v Brně. Zde není místo rozebírati pro a contra Vídeňských úmluv z r. 1890, známých »punktací,« jakkoli »pathos distance« ten úkol už víc a více usnadňuje. Starý vůdce, jemuž z podnětu jejich během debat sněmovních vrženo ve tvář z českých úst slovo »bídný zrádce,« deset let potom s královskými poctami pohřben na Vyšehradě. Nelpí tedy také dávno již kletba na těch, kteří s ním byli stejného přesvědčení. Když v prvních letech devadesátých řinčela okna bytu Riegrova od hromového provolávání hanby i — od kamení, pravil pisatel těchto řádků polo žertem, polo pravdou k plačící starší dceři Riegrově: »Nermuťte se příliš. To v životopise jeho dosud scházelo. Kdy by byl do posledního dechu zůstal hýčkaným miláčkem národa, zabodla by se záhy do jeho památky otázka pochyby, bylli toho hoden. Po nynějšku bude se časem ptáti, zasloužilli si tohoto!« Ještě však než Rieger zemřel, slýchati bylo slovo o »českém Aristidu.« Těžce vždy nesl, že z předmětův úmluv Vídeňských v život vešly sice méně příznivé pro nás, ty nejpříznivější že nemohly více ve skutek býti uvedeny. Nejsou v něj uvedeny podnes.

I Mattuš, vida obecný neodolatelný odpor národa, v plném důsledku své povahy klidně ustoupil z života parlamentárního. Pozdější povolání do panské sněmovny přese všecky čestné úkoly, jež mu i zde připadají, znamenalo přece jen změnu působiště, kde nelze veskrz tak sloužit jako na působišti dřívějším.

Nedlouhá moje vlastní dráha sněmovnická svedla mne s muži, dnes z valné části již zvěčnělými, k nimž mne navždy poutá vzpomínka plná úcty. Různá byla míra jejich duchového věhlasu, různá jejich politická a společenská creda. V mé nejvřelejší upomínce stojí jako obrazy poctivé statečnosti v hlubokém, ryzím přesvědčení. Byzantinismus jest možný nahoru i dolů. Legitimistická vroucnost a dynastická oddanost nevylučuje pevné, z hlubin přesvědčení plynoucí slovo pravdy k držitelům moci i nejvyšší. Je to nejkrásnější výkvět konservatismu. Nejhlubší láska k lidu a největší zájem o jeho dobro nevylučuje, ba káže pevnost a statečnost pravdy, i když v dané chvíli jest nelibou. To patří k nejkrásnějším výkvětům demokratismu. Máme všecku příčinu pokládati to za štěstí, že nescházelo v dobách politického obrození národu našemu mužů takových. Počítám Mattuše z nich k nejlepším. Pokládám sobě za šťastný úděl života, že jsem mohl s nimi žíti, od nich se učiti, s nimi v mezích své slabé možnosti o stejné cíle pracovati. A naší mládeži bych rád vložil na srdce, aby se bez předsudku obírala stopami a doklady jejich působení a povah. Není možno, aby nevzala z toho užitek a mravní posilu, třeba ji odchylná hesla vedla v jiné směry.

Před deseti lety, v předvečer šedesátých narozenin Mattušových jsem se stručným rysem (v »Hlasu Národa«) pokusil naznačiti jeho povahu slovem: »*jasný myslitel politický*, *neúnavný*,

hlučných úspěchů nehledající pracovník a ryzí povaha.« Vidím, že jsem ve chvatu publicistickém řekl vlastně málo. Ale ani dnes — kdy deset let minulo, číslo v jeseni života závažné, deset let u něho vyplněných velkou prací, o níž svědčí retrospektivná statistika Zemské banky i okolnostmi vymezená působnost v poslanecké sněmovně, prací ve vlastní straně a činnou i povzbuzující účastí v různých jiných polích našeho díla národního — nemohu jiného slova přání vysloviti, než jsem projevil tehdy: *»Přejeme mu plné síly a svěžesti, aby mnohé mohl vykonat, co ve svém citu, nade vše zevní zdání hlubokém, pokládá za žádoucí a ve svém jasném rozumu za možné.«*

V Praze dne 10. května 1906.

Dr. Karlu Mattušovi

k jeho sedmdesátým narozeninám.

Ne pouze páž, jak héros z římské báje,
Tys celý život ohně žárům svěřil,
by drzý cizák vlast v tvář neudeřil,
přes doby zlobu i přes poškleb láje.

Za přesvědčením svým se ubíraje,
Tys okem orlím dosah cesty měřil,
a zoufalstvím když český kraj se šeřil,
Tys paprsk síly vrhnul v luh i háje.

Dík za Tvou moudrost! Dlouhou strmou drahou
za klidu vytrvalost na bojišti,
za lásku, žíznícím jež byla vlahou!

Dík za práci Tvou s ušlechtilou snahou!
Dejž nebe, abys s námi v době příští
zřel svobodnou a šťastnou vlast všem drahou!

Jar. Vrchlický.

Soud světa.

Klam s pravdou ovládají čas,
to z lidských dějin sečteš listů;
svět Neronu dal zářný jas
a kříž dal svojí spáse, Kristu.

Vděk mnohý lotřík klidí dnes,
však smích a hanu prorok mnohý,
svět vznáší ďábly do nebes,
a na kříž přibíjí své bohy.

Jsou mnozí, jimž pláč mučených
na tvářích ruměn blaha zžehá,
a mnozí, jimž z úst zvoní smích,
když strážce práv v krev vlastní lehá.

Jsou lotři, jimž se klaní svět,
a v ňadra světců mečem bodá
a chválí planých mozků květ
a plody štěpných duší hlodá.

Tak bylo vždy, to žití klus,
klam roste z vášně, pravda z bolu,
i z ohně, v kterém umřel Hus,
kdo všecko vzal svou gloriolu!

Adolf Heyduk.

Z vypravování Jiřího Bittnera.

Podává

Adéla Štehlíková.

(Pokračování.)

3. Finále.

Seděl nás jen malý kroužek kolem stolu, na němžto v štíhlých vásách dýchaly kytice pozdních růží a heliotropů.

Skrze stínítko žárovky padal růžový svit na tvář Bittnerovu. V ten večer uvítali jsme jej se zvláštní radostí, poněvadž přišel ještě po divadle, a nedbaje únavy po tak veliké rolli, jakou jest Chevrial v »Pařížském románě,« bavil se a žertoval jako jindy.

Právě když mu paní W**ová podávala číšku čaje, pozvedl maně zrak k obrazu na protější stěně. Byl to originál Doubkova

»Finále«. Nepozdvihl nápoj ke rtům, ale postavil jej opět na stůl, a lehounká chmura přeletěla jeho tvář.

»Co se stalo?« tázala se paní W**ová.

»Váš pěkný obraz, milostivá paní, probudil v mé paměti náhle smutnou vzpomínku.«

»Bratr mi jej přivezl z Paříže. Koho se týká vzpomínka vaše?«

Bittner vyňal z náprsní kapsy malé pouzdro a otevřel je stisknutím pera. Všichni jsme se k němu sklonili.

»Á, jaká to krasavice!« zvolal poručík Artuš.

»Kdo je ta dáma?« tázala se dychtivě slečna Lolla.

»Jest to hrdinka mé vzpomínky.«

»Vypravujte! Vypravujte!« volali jsme jedním hlasem.

Nastalo hluboké ticho. Po chvilce jal se Bittner mluviti:

»Byl jsem z Berlína na delší návštěvě v Čechách, a rozhodl jsem se zajeti též do T**a, kde žil můj dobrý známý. Město jsem již znal jako kus českého ráje. Pan Š**ný mě srdečně uvítal a ubytoval v malém pokojíku, jehož okna vedla do staré zahrady, která obklopovala židovský templ a z které v té jarní době ke mně vanula silná vůně šeříku.

Trávívali jsme většinu večerů u okna mého pokojíku při sklence vína a bavívali jsme se vzpomínkami na Meiningy, kde jsme se poznali; bylť Š**ný klavírní virtuos, ne sice geniální umělec, ale za to výtečný člověk a společník. Kdysi překvapil mě zprávou, že téhož večera pořádají T**ští ochotníci představení, a projevil přání, abych také šel do divadla. Usmál jsem se, ale můj přítel pravil: »Nepodceňujte našich ochotníků, pokud se nepřesvědčíte o jejich dovednosti. Jsou mezi nimi nevšední síly. Na příklad náš Bureš mohl by hráti i na Pražském divadle, a což teprve hrdinka dnešního večera —«

»A co vlastně hrají?« tázal jsem se.

»Paní Majorku.«

Zasmál jsem se hlasitě. »Jakže, paní majorku? Ten kus si troufají vaši ochotníci sehrát? Jsem věru zvědav! A kdo je vlastně dáma, která hraje roli Féni?«

»Schovanka zdejšího rabína.«

»Jak, židovka?« zvolal jsem znova překvapen.

»Ano. A k tomu starý Levit, je to přísný starověrec — vystupování schovančino na divadle nerad vidí.«

Večer usedl jsem do malé lóže a čekal jsem s jistou dychtivostí na počátek hry. Když jsem potom zaslechl s jeviště měkký altový hlas, a před zrakem se mně mihla lehká záře zlatorusého vlasu, zbystřil jsem pozornost. To byla Féňa, a už její zjev mne upoutal svou orginálností. Byla nevelikého postavy, štíhlá, graciosních gest a krásné hlavy. Obličej měla pěkně oválný, a z něho nápadně zářily dvě velké tmavé oči, stíněné lesklými brvami, ústa růžová, sličně formovaná; a nosík lehce ohnutý, jediný připomínal její původ. Co však se u ní na první pohled jevilo nejkrásnějšího, byla záplava té zlaté záře kolem její hlavy,

a co nejsvůdnějšího, její luzný úsměv. A když pak zazněl její hlas vášnivým akcentem, když se v projevech náruživé hrdinky netušená síla rozpoutala, opravdu jsem se podivoval.

Hovořili jsme o ní se Š**ným ještě dlouho do noci a rozhodli jsme se, že ji druhého dne navštívíme, abych jí osobně projevil svou chválu, ba mojí hlavou kmitl se dokonce plán přemluviti ji, aby šla k divadlu.

V podsíni tichého templu přivítal nás starý rabín a jsa patrně uvyklý vídati často hosty ve svém domě, odkázal nás přímo na svoji schovanku.

V prostém, bílém šatě stála u starého spinetu opřena levicí o jeho červotočivou desku. Přivítala nás s jemným úsměvem, a zrak její, méně zářící než včera, ale tím bystřejší, utkvěl tázavě na mé tváři. Když mě přítel představil, vzplanula její bledá pleť temným nachem — ne rozpakem, ale pýchou, že jsem ji uznal za hodnu své pozornosti.

Podala mně ruku: »Děkuji vám za vaši vzácnou návštěvu. Jsem šťastna, že je mi přáno s vámi mluviti. Jste umělec a gentleman a zajisté mně povíte pravdu, jakou cenu měl můj včerejší výkon.«

S nevšední gracií pokynula na lenošku, i musel jsem uznati, že tato mladá dcera malého města, která dosud nepřekročila práh svého domova, si počíná nenuceně jako dáma velkého světa.

»Přišel jsem jen pro to, slečno, abych vám učinil svou poklonu. Váš včerejší výkon byl kabinetní kousek. Bylo by hříchem, aby takový poklad ležel zde ve venkovském městě zakopán. Vyneste jej na světlo, slečno, a budou se mu mnozí obdivovati.«

Cosi trhlo lehounce jejíma rtoma, ale pohledla mi pevně do očí: »Ano! Prahnu po tom vašem světě, ale nemám nikoho, kdo by mě do něho uvedl.«

»Chceteli, pokusím se o to já.«

»Ó, díky, díky!«

»Jen co by tomu řekl pan rabín?« vpadl nám Š**ný varovně do řeči.

Dívka pohodila hlavou: »Ani on mne od mého úmyslu neodvrátí. A když se můj plán vydaří, on mi odpustí a přijme mě zase s otevřenou náručí.«

A stalo se. Jednoho večera opustila Marta Levitova město T**ov.

Maje v Berlíně známého ředitele u jednoho z uměleckých divadel, pokusil jsem se o to, aby přijal slečnu Levitovu. Tenkráte nebyly poměry ani u velkých scén ještě tak přísny, jako nyní, i stačilo několik úspěšných pohostinských her k engagementu. Marta vystoupila po prvé, po druhé a zvítězila. Když jsem se kteréhos večera po skončeném představení sešel ve foyeru s ředitelem, vztahoval již z daleka ke mně ruku: »Mohu vám gratulovat k vašemu objevu, pane Bittnere. Jen trochu času a studia, a kdo ví, nebudemeli dokonce míti novou Rachelku.«

Od té doby jsem se s Martou vídal téměř každodenně. Sledoval jsem s živým účastenstvím postup jejího umění; každou rollí stoupala výše.

Dosti brzo začal se kolem ní tvořiti kruh tak zvaných přátel a ctitelů, kteří ji zahrnovali projevem uznání a přízně Avšak marně pokoušeli se přiblížiti se jejímu srdci. Se smíchem na rtech a s nejsladšími slovy podílela je košem, ač nejeden honosil se vznešeným jmenem. Zůstala věrna zásadě, kterou jsem jí vštípil: ničemu a nikomu nezadávati srdce, než jen svému umění. Nic ze života, ba ani z myšlení a toužení jejího nebylo mně nyní tajno. Každé nové milostné dobrodružství mně vypravovala, nešetříc při tom satirických poznámek.

Čas letěl a přišla doba, že vraceje se na stálo do vlasti, jsem opouštěl Berlín a s ním i slečnu Levitovu. Ani slzička neobjevila se v jejích očích, když mi naposled podávala ruku, stojíc na stupátku kupé, ale byla děsně bleda a rty měla pevně semknuty. Vlak vyjel již z nádražního vestibulu, a ona ještě stála bez pohnutí na svém místě . . .

List potom následoval za listem, zpravovala mně o všem, co se v životě jejím údálo nového. Až se mně mimo vše nadání nedostalo od ní na dva mé dopisy odpovědi. Co to znamená? Steré domněnky zatanuly mně na mysli a naplnily mě obavou o ni. Když jsem i na třetí dopis marně čekal vysvělení, obrátil jsem se k řediteli Berlínskému, a on mi hned odepsal, že slečna Levitova náhle opustila Berlín a obrátila prý se do metropole všeho umění, do Paříže.

To bylo docela prosté vysvětlení, ale proč mi Marta nepíše? Proč zatajila přede mnou svůj úmysl odejíti z Berlína a uchýlit se do Paříže?

Marně jsem dlouho čekal a na ni vzpomínal, ale potom v reji denních prací a starostí jsem ponenáhlu přece jen řidčeji a řidčeji na ni myslíval.

Kdysi vrátiv se ze zkoušky domů, k svému největšímu překvapení nalezl jsem ji sedící v pokoji mezi dveřmi otevřeného balkonu.

Překvapení mé bylo první chvilku radostné, ale rychle změnilo se v úžas: stalať se s ní převeliká změna. Byla sice stále touž krasavicí stejné elegance, ale její tvář byla nyní průhledně bílá a zářící lesk jejich očí valně potuchl. Co se stalo? Co od ní uslyším?

Okamžik držíce se za ruce, stáli jsme beze slova proti sobě. Pak se Marta zase, jako velice unavena, spustila do křesla.

»Můžete mi vůbec odpustit, můj jediný příteli?« promluvila.

»Nemám vám co odpouštět, má drahá.«

»Ó, přece!« přerušila mne bolestně, »zapomněla jsem na vás ve chvíli, kdy jsem zapomněla na vaše slova a zpronevěřila se jim, dopřejeteli mně však hodinku sluchu, nechci před vámi míti žádného tajemství.«

Stiskl jsem jen její pravici. A Marta Levitova, nedávno slavená a zbožňovaná dívka, krasavice a čarodějka, naklonila nyní pokorně hlavu k prsům a tlumeným, chvílemi docela zlomeným hlasem jala se vypravovati:

»Po vašem odjezdu z Berlína se mně často zdávalo, že zároveň s vámi opustil mne můj dobrý genius, že se pomalu, ale jistě stahují mraky nad obzorem mého života. Uprostřed všeho ruchu, jenž mne obklopoval, se mi v Berlíně nesmírně zastesklo, a vše, co mě dříve bavilo, dráždilo ke smíchu a jásotu, se mi zprotivilo, a stále mocněji ozývala se v nitru mém touha po cizině, po čemsi novém, neznámém. Váhala jsem nějaký čas, až mě náruživá touha zcela opanovala. Odjela jsem do Paříže. Nepochybovala jsem, že naleznu více než náhradu v tomto světě umělců.

V hotelu, kde jsem se ubytovala, byla mi dána rada, abych se v záležitosti svého engagementu obrátila na výtečného té doby monsieura Jaquanta, bydlícího na boulevardu d'Italiens. Ještě téhož dne zavezla mě ekvipáž k jeho domu. Lokaj uvedl mě do pracovny jeho.

Jakmile jsem vstoupila, obrátila jsem na se pozornost asi tuctu dám a pánů v sále shromážděných, s nimiž monsieur cosi vyjednával. Přistoupivši k stolu, oslovila jsem pana Jaquanta, jehož malá hlavička a ptačí profil mi připadaly směšné.

Poslouchaje mě díval se na mě lornětem a pak se spokojeně usmál. »Milerád pro vás učiním vše, co možného, slečno, ale dovolte, abych dříve skončil debatu s tímto panstvem. Račte na okamžik tuto do salonu, naleznete i tam společnost.« Ukazoval na dvéře zastřené těžkou žlutou záclonou.

Ó, příteli! Kéž nebyla bych nikdy záclonu onu pozvedla a prahu za ní překročila!

Trvalo chvilku, než jsem se mohla po saloně rozhlednouti pro šero, způsobené částečně košatými akaciemi před okny jeho a částečně hustými clonami přes ně splývajícími.

Na malém lehátku uprostřed salonu spočívala ženština silně nalíčená a dekoletovaná, houpajíc nedbale maloū nožkou. Stranou seděli u šachovního stolku dva elegantní páni, docela ve svoji hru zabráni, a v jednom meziokní stála sličná, ale již dosti letitá bruneta, bavící se tlumeně s pánem černě oděným, jemuž jsem však neviděla do tváře. Posadila jsem se do křesla blíže nich a zabrala se ve své myšlenky. Asi po deseti minutách pootevřely se tiše dvéře, a v nich se objevila ptačí hlavička páně Jaquantova, a hned na to opustila celá společnost salon.

Povstala jsem, chtíc se podívat z okna, ale k mému překvapení spatřila jsem za svým křeslem onoho muže, jenž se dříve bavil s brunetkou. Stoje nyní proti mně upíral na mne černé lesklé oči své s jakýmsi vášnivým výrazem.

Okamžik hleděla jsem do jeho osmahlé, velmi krásné tváře orientálního typu, ale pak jsem se rychle obrátila k oknu. Zdáloť se mi, že mě náhle pojala jakási závrať při pohledu jeho očí,

které jsem přece po prvé v životě svém viděla, že mi srdce bije prudčeji než jindy.

Nežli však jsem mohla učiniti krok k oknu, klesl cizinec náhle přede mnou na kolena a vtiskl svoji tvář do mého šatu. Překvapena a též v ženské své hrdosti uražena odstrčila jsem jeho ruce od sebe a spěchala ke dveřím salonu.

Ještě na prahu zaslechla jsem za sebou polo prosebný, polo náruživý hlas, ale více než slovo »madame« nedoletlo již k mému sluchu, a záclona se za mnou sevřela.«

Po těchto slovech Marta pevně stiskla rty, a trvalo dosti dlouho, než opět promluvila. Neozval jsem se ani slovem.

»Celý den a celou noc,« jala se pak opět mluviti, »tanul mi obraz onoho cizince na mysli. Avšak — znal jste mě dobře a víte tedy, že nelhu, dímli, že jsem mu nedala v srdci svém zvítěziti a že bych byla docela na intermezzo ono zapomněla, kdy by mi nebyl opět vstoupil do cesty. Druhého dne chystala jsem se navštíviti ředitele, s nímž jsem měla jednati o engažování. Stála jsem před zrcadlem upravujíc si účes, když vstoupila panská a oznamovala mi, že jakýsi pán přeje si se mnou mluviti. Myslíc, že to je pan Jaquant, velela jsem, aby byl uveden.

Host vstoupil. Dávajíc si poslední jehlici do vlasů, neobrátila jsem se hned. Když pak jsem pohledla ke dveřím, všechna krev zastavila se mi u srdce.

Bez pohnutí, se sklopenýma očima stál tam on. Zachytila jsem se zrcadla, stěží ovládajíc svoje vzrušení. Hlas rozumu velel mi odvrátit se od něho, vypudit ho ven, ale mé srdce opřelo se mocně rozumu. Ne, nemohla jsem. Horká vlna krve vstoupila mi k hlavě — tak sladce a opojně, jako pohár šampaňského náhle vypitý. Horoucí láska, které jsem po tu dobu neznala, vzplanula ve mně k tomuto cizinci, — a já v nešťastné té chvíli zapomněla vašich slov, svého umění, své hrdosti, ba celého světa a viděla jsem před sebou jen dvé planoucích zřítelnic a dvé rukou ke mně prosebně vztažených.

Ani slovo nepřešlo přes mé rty, ale když se ke mně přiblížil, neodvrátila jsem se již od něho.

»Madame, odpusťte, že jsem za vámi vnikl až sem. Nemohl jsem jinak. Musel jsem vás zase spatřit, mámli žíti. Ó, madame! Neodvracejte se ode mne, buďte milostiva. Miluji vás nesmírně od prvého okamžiku, co jste přestoupila práh Jaquantova salonu. Neviděla jste mi do tváře, ale já spatřil vás ihned, oslněn božskou září vašeho vlasu. Ale byla jste ke mně tvrda, madame. A nyní prosím jen, dovolte mi, abych vás miloval. Za pouhý váš úsměv chci býti vaším otrokem.«

Mluvil měkkým, tlumeným hlasem přízvuku italského. Hlas ten dotýkal se mého srdce jako sladká hudba, jako píseň z cizého světa, plného krásy a kouzla.

Ne, nemohla jsem se od něho odvrátit. Neodporovala jsem, když tiskl mé ruce ke rtům a když se po vášnivém vyznání nade

mne sklonil — nechala jsem se líbat, ba opětovala jsem políbení jeho s celou horoucností své náhle po prvé rozpoutané lásky.

Co následovalo, nemusím vám líčiti. Znáte zajisté sám ony záchvaty vše stravujícího ohně náruživosti — sladkého jedu lásky. Víte dobře, jak nedotknutelnou jsem byla až do oné chvíle ve své hrdosti a své umělecké ctižádosti. Kdysi bylo mně ono vším na světě, ale od okamžiku, kdy mne Jules strhl na své srdce, bylo po všem . . . Nic už nebylo pro mne na světě mimo něj a moji lásku. Odřekla jsem se bez váhání engažmantu v Paříži jen proto, že si Jules přál, abych ho následovala do Pešti, kde měl vystupovati společně s onou brunetou, s níž jsem ho po prvé spatřila u Jaquanta. Odcestovali jsme tedy společně a v Pešti ubytovali jsme se s Julesem v útulném hotelu blíže parku.

Byly to čarokrásné chvíle, jež jsme prožívali v tichu našeho salonku. To blaho, když mě Jules překvapoval svým příchodem, kdežto já jsem se domnívala, že ještě je v divadle, — když mě svíral v náruč, zasypával polibky a horoucími slovy lásky! Své volné večery všecky věnoval mně. Sedajíce u otevřeného okna za teplých nocí na sklonku léta horovali jsme o Italii, vlasti jeho, kam se měl za nedlouho odebrati. Jindy odpočívajíc v jeho náručí naslouchala jsem jeho zpěvu — veselým francouzským chansonám, nebo starým italským milostným romancím. Tak uběhly neděle.

Tu kteréhos odpoledne vstoupila do mého budoiru neočekávaně madame Lionelová, Julesova partnerka s jeviště. Nenavštěvovala mne často a tenkráte znepokojila mne její bledá tvář a nervosní chvění rtů, když ke mně promluvila.

»Stalo se něco, madame? Sešlo snad z naší na zítřek ujednané cesty do Italie?«

Nezapomenu nikdy na pohled, jímž mi odpovídala.

»Madame,« zvolala jsem chvějíc se nepokojem, »mluvte otevřeně, co se stalo? Ochuravěl snad Jules?«

Usmála se hořce. »Musím mluviti otevřeně, — neli já, poví vám to někdo jiný, a snad byste tím více trpěla. Vyslechněte mě a promiňte, že já to jsem, která vám musí tuto zprávu přinesti. Již po několik dní mně bylo Julesovo jednání velice nápadno. Opouštěl divadlo vždy hned po svém výstupu, ba dával se i omluviti a nepřicházel vůbec. Že nebývá zde u vás, to jsem věděla; co tedy provádí? Nemohu vám tajiti, že to nebylo po prvé, co jsem v něm poznala — —«

»Madame!« vpadla jsem jí do řeči hrdě a přísně.

Pokrčila ramenoma. »Přesvědčíte se o něm sama. Včera odešel z divadla zase hned po osmé hodině. Vsedla jsem do vozu a následovala ekvipáž jeho. Zastavila před Grandhotelem, a Jules, patrně jsa již očekáván, vystupoval nahoru. Ptala jsem se vrátného, koho zde pán onen navštěvuje a slyšela jsem, že jakousi dámu, cizinku. A dnes, když jsem šla zpět z divadla, se-

tkala jsem se na korsu s ekvipáží, v které seděli Jules a dáma hustým závojem zahalená.

V hotelu mi pověděli, že paní V. odjela v průvodu cizího pána do Zemuně.«

Marta pokračovala teprve po delší pomlčce:

»Náhlá bolest uchvátila celou bytost moji — stejnou silou, jako byla moje láska. Vrhla jsem se do lenošky a zarývala zuby do hebkého aksamitu, jen abych utajila výkřiky své před svou hostí. Srdce mé bylo k smrti raněno. Když jsem se konečně poněkud utišila, byla jsem již samotna. A hlavou se mi kmitla myšlenka: Za ním, za ním!

Čtu v zraku vašem úžas — ale v pravdě se tak stalo. Ano, já, vaše pyšná, ctnostná a oslavovaná přítelkyně, snížila jsem se tak velice, že jsem neváhala jíti třeba na konec světa za mužem, který láskou mojí pohrdnul. Umírala jsem zoufalstvím při myšlence, že by byl pro mne ztracen.

Hned z rána odejela jsem prvním rychlíkem do Zemuně a tam dala jsem se dovezt až k domu paní V. Zvěděla jsem, že jest od muže svého rozvedena, a od minulého dne, kdy se navrátila z cest, že hostí v domě svém jakéhosi cizince. Lokaj uvedl mne do prvého patra a chystal se právě otevříti přede mnou dvéře bytu Julesova, když z nich proti mně vyšla dáma, malá, tělnatá blondýnka, celá v bílé krajky zahalená. Okamžitě uhodly jsme obě, že jsme soupeřky.

Lokaj ustoupil stranou. Domácí paní změřivši mě pohledem opovržlivé lhostejnosti kráčela po schodech dolů.

V tom se dvéře přede mnou opět otevřely, a já vstoupivši dovnitř, ocitla se tváří v tvář Julesovi. Byla jsem hotova třeba vrhnouti se k jeho nohám a zapřísahati jej, by se zase ke mně vrátil a mě miloval. Avšak jediný pohled na něj změnil mé předsevzetí. Stál o hranu stolu opřen proti mně a upíral na mě své zářící zřítelnice tak tvrdě a cize, že se mi náhle v hlavě zatemnilo. Přetrhla se struna mé lásky, až k nemožnosti napjatá — a v tu chvíli bylo srdce mé usmrceno. Jenom jediný cit ještě se v něm ozval, ten, jenž tak dlouho byl láskou uspáván a nyní procitnul. Nalezla jsem náhle zase sebe samu, má bývalá hrdost opět oživla a pro ten okamžik dodala mi síly vztýčiti šíji.

Okamžik stála jsem proti Julesovi němа. Cítila jsem svoji smrtelnou bledost, neboť všechna krev zarazila se mi u srdce, ale oči mé zajisté planuly, neboť Jules sklopil zraky. Konečně jsem zcela nad sebou zvítězila. S pohrdavým úsměchem jsem promluvila: »Nedejte se, pane, vyrušovat mojí návštěvou; přišla jsem jen, abych vám gratulovala k vaší nové volbě a zároveň vám řekla, jak neskonale lituji ztráty — ó, neblednete, pane, jen ztráty času s vámi stráveného, a vyslovila vám tím své nesmírné opovržení.« A neuznavši ho již za hodna ani jediného pohledu, odešla jsem. Ale kdy bych byla chtěla říci jen o slovo více, bylo by to dojista zlomilo mou sílu.

Opustila jsem hned po té město, které se krvavým písmem vrylo v paměť moji. Odjela jsem do Italie a pak do Paříže, chtíc se opět věnovati svému umění a snad v něm i dojíti zapomenutí, — ale marně. S mým srdcem usmrceno bylo ve mně vše. A nyní jako bludička těkám s místa na místo, ale míru nenalezá duše má nikdy a nikde. Vím, že ho nenaleznu ani zde, ale chtěla jsem, abyste znal můj románek lásky a nevzpomínal na mne kdysi s výčitkou, že jsem na vás docela zapomněla.«

Marta umlkla a já neměl slov, abych nešťastnou potěšil.

»Chtěla jsem se uchýlit do svého domova,« dokládala po chvilce, »ale dověděla jsem se cestou, že můj dobrodinec, T**ský rabín, jest mrtev. Tedy ani tam není mi přáno oddechu a míru . . .«

Uchopil jsem soucitně její bílou, hubenou ručku. »Má ubohá přítelkyně! Nechci ani slovem všední útěchy bolest vaši ještě jitřiti. Děkuji vám za vaši důvěru a prosím vás, abyste neodmítla mého pozvání. Zůstaňte u nás. Víte přece, že moje choť má nejlepší srdce na světě, a bude vám upřímnou přítelkyní. Doufám, že v našem zátiší najdete zase mír a pokoj duše!«

Paprslek radosti přeletl její tvář a zasvítil jí v zraku, ale potom potřásla hlavou.

»Nemožno! Nesmím rušiti vašeho rodinného života, a pak — jsem ptáče, které rozpíná křídla vzhůru k obloze; zde dole už ničeho není pro mne. Ne, neobávejte se o mne. Pojedu jen někam daleko, ale slibuji vám, že se zase navrátím, a pak vezmu útočiště k vašemu dobrému srdci. Zatím buďte šťasten a vzpomínejte na mne.«

Ještě téhož dne odejela zase do Paříže, slíbivši, že mi bude psávati.

Avšak slibu nedostála. Čekal jsem, starostliv o její osud, netrpělivě celý měsíc. Pak psal jsem známému malíři do Paříže, máli o ní nějaké zprávy. Znal ji také a kdysi se o ni velice zajímal.

Za nedlouhý čas byly mi dodány dopis a malá krabička, pocházející z Paříže.

Otevřel jsem nejprve krabičku a k svému největšímu překvapení spatřil jsem miniaturní obrázek, představující krásně provedenou hlavinku Marty Levitové. Pak sáhl jsem rychle po listě. Byl od přítele malíře. Hned při čtení prvních slov zachvěla se mi ruka. Obsah byl krátký, ale velice smutný: »Nemohl jsem dle vašeho přání vypátrati slečnu Levitovu. Ale osud tomu chtěl, že přece to jsem já, který vám o ní podává smutnou zprávu. Před několika dny mne navštívila. Byla sice nápadně bleda, ale rozmarně se bavila, smála a žertovala. Před odchodem pravila, že se vydá na delší cestu, z níž se sotva brzy vrátí, i prosila mne, abych vám zaslal tento obrázek. Ničeho netuše, doprovodil jsem ji ke schodišti, ale sotva jsem se obrátil, vrhla se přes zábradlí dolů. Dopadla hlavou na dlažbu a byla okamžitě mrtva. Prosím vás, oznamte mi, jaké věci předcházely toto strašlivé finále.«

Dlouho nemohl jsem na nešťastnici zapomenouti.«

Když Bittner skončil své vypravování, v oku nejedné posluchačky leskla se slza . . .

Když se několik dní potom opět sešli hosté v saloně paní W**ové, pohledl Bittner na stěnu mezi okny, a milý úsměv objevil se na jeho tváři: na místě Doubkova »Finale« visel jiný krásný originál — kytice růží.

(Pokračování.)

Žádost.

Tak smírně klidno bylo v šíru včera,
jen moře bilo v břehy mlčící.
Dnes nebe skryla mraků clona šerá:
břeh drásá moře hněvně hučící.

Od rána bije stejně do večera.
A celou noc ta píseň dunící
mně ve sluch zní . . . Tak věků tisícera
v břeh buší úder vlny pěnící.

Vždy v stejném rytmu, věčně, bez únavy
a nemá konce výbojná ta síla,
jež ani chvíli útok nezastaví.

Mou duši prudká žádost naplnila:
tak jak ty, moře, věčně v útok hnát,
prost lidské mdloby nikdy neklesat! . . .

Milan Fučík.

Svatopluk Čech.

Jeho život a dílo.

Od

Jana Voborníka.

(Pokračování.)

Právnická praxe. Další rozvoj literární prozou i veršem. První povídky. Snové. Anděl. Adamité. R. 1869—1874.

Úkazem při Čechovi nemálo významným jest, že hned s první tištěnou básní vyskytla se u něho i proza, která se ho už nespustila, naopak veškerou jeho básnickou činnost provází a tvoří obsahem jednak její jakýsi doplněk, historický a vysvětlující, jednak část literatury zcela samostatnou.

Silná proza vedle silné poesie veršované je výborné znamení. Je v tom touha po rovnováze vnitřního života a silný, zdravý smysl pro život zevní. Naši Májovci nalezli svorný kult veršů i prozy u romantiků Mladého Německa. Heine byl tak výborný v písních jako v proze. O stručnou, jiskřivou prozu, obsažnou a jadrnou, na pohled hravě zábavnou a lehkou staral se vším úsilím Neruda. Též Hálek provázel své verše povídkami, obrazy, feuilletony atd., že je těžko rozhodnouti, kde byl silnější.

Historicky proza Čechova s tímto proudem dojista souvisí. Ale jinak měla své základy psychologické. Paměť Čechova byla předně napjata záhy vzpomínkami. Vždyť ten život studijní v Praze byl jeho snivé duši z části jako by životem u vyhnanství a na poušti. Z části druhé však byl zálibě její v tichém, pozorovatelském studiu nevyčerpatelným zdrojem zajímavých pocitů, podnětů a úvah, dobrou školou obraznosti a touhy. Bez té prozy všednosti, která trkajíc v jemná jeho tykadla stále ho na sebe a na význam přítomné skutečnosti upozorňovala, jak by byl nalezl cestu ku pravdě, jež jest především pravdou poznání reálního světa?

Básník sice vypravuje[14]), že první jeho pokus prozou vznikl z popudu praktického, ale to nevadí. Kdy by nebývalo pravého nadání čili povolání na tom poli, nebývalo by úspěchu a vytrvání. Tíseň a nouze byly vždycky jen podněcovatelem vůle a umu, ale dar formy nahraditi nemohou. Zajímavo je, že se o látku nového pokusu utekl rovněž tam, kam v první básni: do rodinných vzpomínek. A tu skvělo se kouzlo štědrého dne opět nejsilněji a v něm otcova tvář. Tak vznikla *Zimní idylla*. Pan Toužimský je sám otec básníkův, významně se uváděje hned v počátcích synovy literatury, jejíž měl býti potom tak uctívaným předmětem.

Další osoby Zimní idylly[15]) jsou básník sám v letech chlapeckých, a bratr, kterak spolu škádlí domácího učitele. Nejlepší částí obrázku je pohádka o smutném medvědu, vypravovaná velmi čiperně. Básník už zde hledá zajímavější osnovu, chce komposici umělou, nikoli sloh prostě povídkový. Zastrkuje pohádku do episody a hlavní věcí činí skutečná fakta osobní minulosti. Ale jako zde pohádka z rámce silně vynikla účinem, tak i jindy pohádkovost u Čecha silně se hlásí. Celkem je tu směs skutečného, pohádkového a ironicky humoristického. Směs ještě neurovnaná, ale už zajímavá. Tuto zajímavost dobře ocenil Tonner, redaktor Světozora, jenž ji přijal (1869), kdežto Hálek tuto první prozu Čechovu odmítl.

Úspěch idyllky byl tak rozhodný, že tehdejší majetník Světozora, dr. Frant. Skrejšovský, doporučil mladého začátečníka do staročeského Pokroku, kde vládl Jan S. Skrejšovský. Úkolem Čechovým tu nebylo nic lehkého: politický obsah listu doplňovati

---

[14]) V Zimní idylle z r. 1886, což jest jubilejní vzpomínka na Zimní idyllu z r. 1869.

[15]) Sebr. sp. III.

stručnou a vtipnou belletrií, politickým feuilletonem. Ovocem toho snažení bylo *Zázračné těžítko*,[16]) důkaz autorova kvapného zrání a vývoje, jehož směr naznačoval už budoucí věci. Byla to skutečná politická satira, poukaz na dědictví Havlíčkovo, ale v nové, původní, ryze Čechovské formě, kterou značila jemnost ironie, potutelnost vtipu, hravá obraznost a uhlazený sloh. Další feuilletony v Pokroku (1870) byly *Vyměněný klobouk*, *Náčrtky z r. 2070*, *Stín*, *Otevřené psaní p. Konvalinky*, *Dopis z bojiště* a *Turkos*,[17]) humoresky, různé satiry literární, divadelní a společenské, žertovné silhouety atd., bujná rozmanitost obsahu a pevná jakási určitost názoru, z níž se dalo tušiti sebevědomí a jasný cíl.

Právnická studia byla dokonána, a místo v Pokroku se úspěchem literárním dobře zabezpečovalo. Ale Čech neměl zůstati v Pokroku. Dráhu jeho střehl otec i osud. Vstupuje do redakce musel se zavázati otci slibem, že se bude zároveň připravovati na třetí státní zkoušku, kterou skutečně odbyl r. 1871. Zatím již, nemoha politickému přesvědčení redaktora Pokroku obětovati přesvědčení své ani přátelství k Serváci Hellerovi, přestoupil do redakce Světozora, jejž tehdy řídil Josef Kořán. Zde pořádal přílohu a psal drobnou belletrii. Po Zimní idylle vyšla ve Světozoru dobře podařená humoreska *Trepka* (1869, Sebr. sp. III) a »východní pohádka« *Kámen* (1870, tamže), allegorická satira na »důvtipnost« policie. Pozornosti zasluhuje úkol, jakého se tu dostalo od básníka byronisty romantice orientální poesie. Autor Kandiotek použil jí za pouhý rámec, z něhož by skrytým žahadlem útočila perná pravda, kritika všední skutečnosti. Pohádka se to jmenuje, pravdu to má za lubem a vlastně je to satira. Je to »tichá voda« Čechova humoru. Na povrchu úsměv barevných vlnek, vespod dravý proud kritiky.

Z dalších prací ve Světozoru (1871, *Spisovatel, kterého nikdo nečte*, a *Novella z ničeho nic*, Sebr. sp. III) vyznačuje se rozměrem i významem *Pan podučitel* (t.), studie maloměstské prozy, pestrá směs humoru a ironie, v níž vystupuje v osobě rozpačitého milovníka onen typ nešťastných existencí, malodušných, sentimentálně lyrických a skrčených intelligentů, kteří jen v liliputánském světě poloměstského a poloúřednického venkova kvetou a k významu se dobývají. Typ ten zachytil Čech v dalších letech v několika časových formách. Pohled na další povídky vnuká myšlenku, že Čech »objevoval« nové osoby a věci. Neruda objevoval, protože hledal. Stále byl na potulkách mezi knihami a lidmi. Čech objevoval bez hledání; nebyl nikdy známou osobou veřejnosti. Za pobytu v Praze, opustilli domácnost nebo kancelář, nejraději vyhledával tiché a skrovné kavárničky a hospůdky, a přece mu pramen pozoruhodných předmětů nejen nezchudl, nýbrž naopak se zmnožil. Svět zjevů hledal jej sám, všude bylo mu plno skryté významnosti, poutavých zvláštností, všude mluvila

[16]) Feuilleton Pokroku 1870. Sebr. sp. III.
[17]) Všecky v III. sv. Sebr. spisů.

k němu duše věcí, žádajíc soucit jeho o účastenství a umění jeho o vtělení a život.

Kde by nikdo jiný byl neviděl, než bezcennou všednost, Čech nalezal vzácnosti. Tak nalezl i pana Bolehlava. *Pan Bolehlav a jeho svět* (Světozor 1871) uvádí v literaturu Čechovu řadu povídek, jimiž se belletrii české dostalo zboží onoho vzácného vkusu, jehož moci neodolá ani nejchoulostivější domácí labužník ani nejvybíravější cizina. Poučné o tom svědectví zachoval Servác Heller ve Světozoru (1896) ve vzpomínce na chválu Josefa Wünsche, užaslého nad elegancí »Několika povídek« Čechových.

Jak vznikaly takové povídky? O studiu cizích vzorů nelze tentokráte mluviti. Nelze uvesti příkladu, jenž by něco vysvětlil, leda Nerudu. Ale jen jeho »Týden v tichém domě« vyšel v čas, aby mohl působiti vzorem (1867), ostatní jeho humorné umění bylo skoro současné s Čechovým. Zde tedy pracovalo umění Čechovo samo, zcela se opírajíc o vztahy mezi umělcovým podmětem a předmětem. Povídky tyto (Pan Bolehlav, Lili, Žoli atd.) jsou právě tak podmětné, jako se zdají býti předmětné. Někdy vychází umělec z vlastního svého nitra a vzdaluje látku od sebe do zevní předmětnosti; podruhé čerpá látku ze zevní předmětnosti, ale táhne ji k sobě a prohřeje ji vlastním životem a duší. Takové umění není nikdy studené, aniž jím býti chce. Nechce ani býti v tomto smyslu reálním, protože se nechce vzdáti ani citu ani humoru.

Pana Bolehlava dalo tiché zákoutí Pražské, ale život, jejž v povídce cítíme, jest jeho jen z polovice. Druhou polovici dala duše autorova. Předně náladu toho zákoutí; náladu hravou, že okamžikem se mění ze snivé v humornou, z ironické v soucitnou. Za druhé překvapující hloubku duše předmětu. Říci: znamenitá studie, nepostačí. Můžeme figuru po básníkovi zevrubně popsati: marnivý samolibec, titěrňoučký veleduch, všemoudrý opravář, slaboch, snivec malomocný atd., vlastnosti ty vidíme jen proto, že je na Bolehlavovi ukázal autor. Pochopiti vznik takové povídky a její význam nutí nás stále obcházeti básníka a nahlížeti v jeho duši. Při básních, zvláště velkých, pracuje zřejmě a dobře ho postihujeme, ale v těchto jistých povídkách, jako v Bolehlavu, nám uniká jako malíř za stěnu, a vrací se s hotovým dílem.

V povídkách jako je Pan Bolehlav a jeho svět ukazuje se znamenitě soustředěná činnost celého subjektu autorova.

Nebyl by pochopil Bolehlava ani pouhou esthetikou, ani morálkou, ani světobolem, ani ironií. Ale pochopil ho vším tím najednou a pospolu. A nyní vidíme, jaký to byl značný pokrok vývoje v názoru a celé povaze Čechově, jaká mužná už zralost, když mladík 25letý za tichých dum v tiché hospůdce figuru směšného misanthropa a zneuznaného genia vtěloval ve vítězství své nad bolestmi stísněných svých poměrů. Pozadím té povídky je vznešený názor na život, v němž nic neplatí nářek slabochů, nýbrž jen pravá síla. S tohoto stanoviska Čech se bránil především sám proti jakékoli slabosti a sentimentálnosti, vzbouzeje

v sobě na pomoc dar humoru a komičnosti. Smíchem v sobě porážel onen bol, jenž vznikaje z osobní nespokojenosti dělává se rád světobolem, a cítě v svědomí svém odsouzení, pospíchá, aby se spasil odsuzováním jiných.

Tak zvítěziv kázní a prací nad svou oslabující tísní, nabyl Čech porozumění pro ubožáky, kteří podlehli a příčinu pádu všude hledají, jenom ne v sobě. A v tom, co jejich slabost odsuzoval, chtěl se v něm hlásiti samolibý egoism; proti tomu se obhájil pravým světobolem svým, jenž se mu povahou i životem uložil v duši. Z tohoto složitého pochodu vzniká mnoho z neodolatelného půvabu povídky. Je v ní síla komičnosti, a přece ten život zaleknutých existencí dýše tolik nevysloveným žalem, že ironie, jež se nade vším třepetá, vzbuzuje podezření, že se směje jen proto, aby nedala vzniku smutku. Je tu zkrátka pravý, vyrovnaný humor, jenž je u Čecha celý, ironický i soucitný. (O tom více v díle II.).

A to je nález hned v prvních krocích básníkova vývoje. Přísná opravdovost, v níž se stále cvikem práce a dumou samoty své vychovává, nedopouští, aby se na zjevech skutečnosti bavil jen kvalitami esthetickými. Jen forma musí se mu dle jeho přání umělecky zdokonalovati. Jádrem věci zůstane pravda a dobrá účelnost. Avšak všední skutečnost pravdě nehoví, jen zřídka. Odtud je potřebí tolik satiry.

Básník se nebojí a míchá a střídá ji dle potřeby s humoristikou. Dlouhá řada povídek Čechových označuje vnitřní dějiny jeho bojů s falšemi a lžemi současnosti dosti souvisle. Nalezal je všude, doma i v cizině, v Praze i na venkově, v theoriích i v praxi. Rozumí se, že zevní dějiny této spisovatelské činnosti jsou jednoduché. Souvisejí s literárními a časopiseckými poměry. Jsa spoluredaktorem Světozora musel Čech co možná psáti povídky pro Světozor. A psal. Modlářství zlatu a nedostatečný smysl pro stud mravní v něm vzbudily originální satirickou povídku *Zastavená povaha* (1871). Směšný kontrast mezi krásou svobody v německé theorii a její praxí vyličuje *Žoli*, satira na blouznivost ideologickou s morálkou vyléčených snílků (t.).

Smutných pravd o českém venkově znal Čech už z domova mnoho. Mezi jinými figurami, jimiž vtělil obraz nedostatků českého života, vyniká silou portretního umění *Liškovický pán* (t.) Hravými odstíny esteticko-ethickými, ironického a satirického humoru, do něhož pestrými skvrnami přispívá šotek potutelných nápovědí, stala se povídka ta originálním typem české humoristiky. Její hrdinou je ničemný samolibec, zemánek cizomil, nevzdělaný oekonom, kus českého snobismu, živá travestie elegance venkovských statkářů.

Dne 8. září 1871 objevil se v Národních Listech zásluhou Hellerovou první Čechův feuilleton *Jak se připravují raci.* Brzo pak opustil básník i Světozor i Prahu, hodlaje se u rodičů ve Vraném připravovati na rigorosa a tam až k dosažení doktorátu pobyti. Ale už v polovici r. 1872 vstoupil do advokátní kanceláře

dr. Fürsta v Slaném. Roku 1872 zašly Hálkovy Květy, místo nichž nastoupil brzy potom Lumír (redakcí Nerudovou a Hálkovou). Heller měl vymoci na Čechovi v Slaném příspěvek. Když ani tak se Lumíru nedařilo, vyjednáváno se Sládkem o převzetí. Jos. V. Sládek si vymínil Čecha za spolupracovníka. Tak se Servác Heller se Sládkem stali vydavateli a nakladateli Lumíra, Čech s Hostinským pak jeho redaktory. Čech se přestěhoval do Prahy do kanceláře dr. Vašatého.

Nastala usilovná činnost: celý den v kanceláři mezi akty a paragrafy, večer a na noc práce redakční, při tom činnost spisovatelská a básnická (1873—1876). Bylo potřebí básníkovi značného napjetí sil fysických a duševních, zvláště mravního sebezapření, aby kritickou tu dobu přestál. Ku právům duše jeho nelnula, a poměry literární nezaručovaly úpravu existenčních poměrů. Neruda byl nezdarem svých časopisů nemálo sklíčen. Zvítězili aspoň Lumír? To byla otázka.

Na štěstí byl tu rozsáhlý voj mladých sil pohromadě, neboť Májovci (Neruda, Hálek) dovedli k sobě připoutati nejen generaci prvního Ruchu (1868), již vedl Sládek s Čechem a Hostinským, ale i Ruchu třetího (1873), s níž přibyl Vrchlický. Hálek s Nerudou zůstávali v literárním popředí, majíce jaksi hlavní dozor kritický. Vnitřní opravu formovou a idejní prováděly obě generace mladší. Heslo »poesii k člověku« bylo už provoláno Hálkem; brzo připojeno heslo »volnost člověka«. Čech s vybranou družinou měl úkolem podstoupiti boj o básnickou formu co nejdokonalejší, zvláště o zušlechtění a zmodernisování básnické mluvy novočeské. Vrchlický úkol dokonal.

Od začátečnických pokusů přikročeno k budování opravdové literatury, v níž by se básnicky vtělovala myšlenka sbratření národů. Nastalo zdravé vnitřní vření z rozporů idejních, ale i nezdravé ubíjení umělecké volnosti; vítězný zápas s netečností obecenstva, ale i s rozkladným vlivem strannického politisování.

Svatopluk Čech cítil, že je potřebí utvořiti legii duchů nejideálnějších a nejnezištnějších, kteří by tichou, pokrokovou, nestrannou, ale vydatnou prací řídili pochod k budoucnosti národa stále ohroženého. Cítil se mocně přitahován k práci té, cítil i povolání a sílu, ale nesměl se jí oddati úplně, protože se ještě nesměl spustiti právnické dráhy.

Přes to, že bylo mladých sil dosti, míval Lumír zpočátku nouzi o příspěvky. Bylo na redaktořích, aby vypomohli sami. Svatopluk Čech psal povídku za povídkou. Prameny byly rozličné: tu mu záliba kuřácká vzbudila ideu povídky *Souboj* s výtečnou sensační situací, a *Nikotiny*, v níž roztomilá fantasie vykouzlila mnichův sen o ráji manželském, ukončený ironicky vystřízlivěním — nikoli mnicha, ale autora — mládence na okamžik roztouženého. Právnická praxe poskytla fantasii o podivínské závěti (*Odkaz*), která provede zkoušku ryzosti povah: vzpomínky z domova vybavily rozličné příběhy anekdotické (*Šílenec, Nový doktor*), ale i velmi cenné podobizny učitele Hrdiny a vrátného

Foltýna. *Oblaka* jsou z nejdůležitějších povídek Čechových. V ní není ironie. Básník zatruchlel doopravdy nad neštěstím vzácných duchů snivých (oblaka = snění), jež chudoba a odvislost činí malomocnými obětmi sobecké zloby lidské. Dvě ideje, nevyléčitelnost snivosti a pomsta hudby zničené dívky na bezohledném svůdci pronikají povídku dojemnou, lyrickou poesií. *Foltýnův buben* je rozkošný obrázek rokokový, plný ostré tragikomiky.

Perná satira na pokrytectví a hloupou naivnost lidových pobožnůstkářů je *Vesnický svatý*, *Rrrrbumbum*, parodie hrůzostrašných románů, satira na sprostý vkus čtenářů a bezohlednost výdělečné literatury. Výtečná jemnou ironií a charakteristikou je humoreska *Dobrý skutek*. Vesměs vyšly v Lumíru 1873. Řada pseudonymů zakrývala obecenstvu pravého autora. Jednak tím, jednak proto, že se verše vždycky jaksi povyšují nad prozu, byl význam Čechových povídek dlouho pozatemňován slávou komposic veršovaných.

Bylo to zcela přirozeno. Esthetický předsudek, že jsou verše korunou slovesné formy umělecké, má prastaré kořeny, a vězela v něm zásadně celá generace let sedmdesátých, ačkoli v praxi už dávno leccos svědčilo proti němu.

Také Svatopluk Čech měl verše vždy ve zvláštní vážnosti. Kdykoli zatoužil po verších, znamenalo to, že hodlá vzletnouti v obor vyšší tvůrčí činnosti, nebo že má vzácnou látku. Je v tom ryzí pud umělecký, touha po jakési absolutnosti, v níž se hrany příkré skutečnosti vyrovnávají. Čech je přes to, že má tolik prozy, silně nadán tímto pudem formalistním. (Další výklad v díle II.). Proto si vedle prozy stále dopřával, kdykoli mohl, požitku tvoření veršovaného, a to nejen když byl v náladě pathetické, nýbrž i satirické. Už r. 1870 složil do Světozora satiru *O jednom králi*, která časového účinu politického tolik neměla, ale určitými vztahy osvětnými stále platna jest. Též s epigramy se vytasil (*Hluché kopřivy* ve Světozoru 1871 a j.) původními i přeloženými. To byla daň časovým potřebám přítomnosti.

Daň své vlastní touze poetické přinesl v básních Snové, Adamité a Anděl. Vyšelli v satiře politické a epigramech za Havlíčkem, v genru povídkovém po boku Nerudově, značili Snové a Anděl vzlet obrazné touhy za poesií evropskou vůbec, a Adamity si zakládal velkou poesii z ruchu obrozeného tou poesií ducha novočeského.

Opět byl to almanach, který básnickou jeho sílu vyzval k čestnému závodění, a sice Máj, almanach Umělecké Besedy na r. 1872. Básník hledal formu, která by vyhověla jeho fantasii, toužící po rozmarné hře, po charakterisujících pestrých popisech, v nejryzejším citovém oboru jeho mládí.

Básníkovi, jemuž bylo snění světem nejmilejším, byla zcela na snadě forma snů. Odtud vznikli *Snové*. Forma ta byla dána už romantikou tehdejšího básnictví. »Sen je látka arciromantická,« pravil Brandes. »Sen« byl u Byrona, u všech skoro slovanských byronistů, zvláště u Krasińského a Lermontova, byl u Heinea

(Traumbilder), u Máchy (Sen o Praze), u Vocela (Sen o bitvě na Kosově) a v almanaších českých jako pravidlem: v Ruchu I. »V snách« od Jaroslava Golla, »Sen« od Mir. Krajníka, v Ruchu III. »Snové« od Sl. Vránka, v Kytici »Dívčí sen« od F. V. Jeřábka atd.

Myšlenka Čechova není ze žádného z nich: »Skutečnost je urputná a štěstí jest jen v snění dáno.« To je pomysl Čechův původní. Důležitější je, že si k provedení myšlenky básník zvolil formu cyklickou. Poněkud je cyklický postup již u Byrona. Vidí sebe ve snu nejprve chlapcem, v němž láska vzniká, pak jinochem, pak mužem. Ale stále táž osoba, básník sám. U Čecha jinak.

Snové u matky Noci shromáždění vypravují si, co kdo ten den udělal. Jeden dal chudé matce sníti o krásné budoucnosti děcka v kolébce. Bude šťastna s ním. Druhý vykouzlí žebravému chlapci s opicí sen o reji opičím a o pamlscích. Princezna sní o lásce, její stará hlídačka o omládnutí. Zbloudilá dívka o blahu čisté duše doma v mládí. Snem je zde anděl strážce, jenž ji brání proti svůdnému démonu hříchu. Snu přispěje na pomoc smrt, která dívku vysvobodí. Vězeň ve věži má velké vidění. Všechen svět bojovníků za svobodu, co kdy byli, táhne před ním, vše směřuje k vítězství. Na konec »dědeček a babička« a básníkův osobní závěr s něžným vtipem erotickým. Dítě, chlapec, dívky, muži, starci; stručný cyklus života. Nejsou to vlastně sny skutečné, nýbrž obrazy snění, v nichž se zjevuje to, co si člověk myslí, nebo po čem touží.

Některé poutají dobrou pravdivostí věci, některé básníkovým názorem. Sny matek u kolébky jsou básníkům oblíbeny. Jsou ohlasem štěstí z mládí, tak i u Čecha. Psychologicky velmi pravdivý jest sen chlapcův. Opírá se patrně o osobní vzpomínky básníkovy, a možná že je v něm malý zárodek Hanumana. Sen mladé kněžny má obměnu v Adamitech (sen Lilitin) a v Petrklíčích. Zvláštní je sen čtvrtý. Boj démona s andělem o duši dívčinu poukazuje na Lermontova, ale názor je Čechův, a opírá se o jeho povahu, jemnou a útle soucitnou.

Sen básnického reka za svobodu je vlastní sen básníkův, plod ducha byronského (Childe Harold, Vězeň Chillonský), úpravy však původní. Je to zlomek epopeje bojů za volnost, jenž trvá po vše věky. Literární ovzduší jeho je velmi silné a příbuzenstvo rozsáhlé. Jen že většina básníků, jako Puškin (Vězeň, Na Sibiř, Volnost, Helladě), Mickiewicz (Dziady), Gazzoletti (Ve vězení, Vrchlického Poesie novoitalská), Petőfi (Okovy) a jiní své vězně i jejich situaci a city silně národně charakterisovali, kdežto líčení Čechovo je tuze všeobecné. Člověk — vězeň; jako u Lenaua (Der Gefangene), s jehož básní se ostatně více stýká Máchův vězeň.

A přece měl Čech tolik představ k určitějšímu charakterisování ve vlastních vzpomínkách. Vězněm za svobodu byl vlastní jeho otec, Villani a Havlíček. To však byly jen cizí vzpomínky, nikoli dojmy z osobní zkušenosti. A pak je to báseň mladist-

vého vznětu, absolutně poetická, neznající ještě tendence a politiky. Je to poesie Hugovských legend věku, a celek *Snové* je výrobek rozkoše pohádkového snění.

Roku 1873 Čech složil *Sen*, prolog k slavnostnímu představení 25letého jubilea Akad. čtenářského spolku 23. V. Vyšel v Almanachu téhož spolku na r. 1874. Minulost, Přítomnost a Budoucnost vznášejí se před spícím jinochem. Mládež, přítomností znechucenou, láká slavná minulost, aby se v ni duší ponořila, a vynáší své zásluhy. Přítomnost minulostí uštěpačně zhrdá, ježto ze slávy její nic nezbylo. Ale sama trpí skepsí a nevidí v lidstvu svém nic nadějného. Budoucnost zvěstuje lepší časy. Chápeme, proč pojal básník potom naprostou nechuť k proslovům. Ale záliba v allegorisaci mu zůstala. Vězíť ostatně v duchu českém od starodávna.

V týž rok byl složen jiný sen, totiž *Anděl*, »sen biblický« (Básně 1874), nejvelkolepější dílo Čechovy snivosti, virtuosního umění slovesného.

Látky andělské vyšly od Miltona, u něhož byl základ dán náboženskou mystikou a plastikou antické epiky. Tak místo Danteova Satana středověké úpravy šeredné povstal Satan tragicky úchvatný, svůdný démon vášnivý, praotec přečetných démonů v poesii novověké. Milton a bible vnikly do mladistvé obraznosti Byronovy a Moorovy a způsobily vznik mysterií o Kainu, Nebesích a zemi a Láskách andělských. Thema se ujalo zvláště ve Francii, ale i u byronistů slovanských. Čechova báseň četnými citáty poukazuje předně na bibli, potom na Byrona, úpravou děje z části na Byrona, z části na Lermontova, způsobem výmluvnosti andělských hymen na Krasińského žalmy. Příbuznost a podoba i výpůjčky tu jsou, ale to dokazuje jen, že tu bylo básnické ovzduší příznivé tomuto thematu.

V nadoblačné výši mezi anděly sedí Bůh v náladě lítostné. Citát biblický, o nějž se to opírá, jest uveden za motto: »Litoval Hospodin, že učinil *člověka* na zemi a bolest měl v srdci svém.« Básníkův Bůh lituje, že stvořil světlo, že stvořil moře, zemi a živočichy a nejvíce, že stvořil člověka. Člověk se oddal nepravostem, a proto musí zhynouti potopou vše mimo věrného Noa. Ale je mu líto této nutnosti tolik, že uroní slzu. Z padající slzy té stvoří anděla, jemuž dán

»snivý půvab do čela,
v ňadra bol i slasti.«

Tohoto nově stvořeného anděla ihned posílá na hříšný svět, aby byl »poslem Boha slitovníka.« Právě byl ustanovil Bůh vyhladiti potopou celý prostopášný svět. Komu to poselství bude? A co má anděl vyřídit?

»Hlásej mu, že boží zor
hněvivý jsi náhle
prolétla jak meteor
lásky neobsáhlé.«

Anděl má hlásati odsouzenému světu, že rozhněvaný Bůh z lásky zaslzel. Jaký důsledek?

»S tebou že mi vypadlo
z oka smilování
a jím (?) cele zavládlo
děsné hněvu plání.«

Poslání andělovo není jasné. Co má vlastně zvěstovati? Smilování tak, že už svět nezahyne? Nikoli, to se nepraví. Či oznámiti boží hněv? Nevíme, s čím vlastně na svět jde ten anděl slzy. To je osudná vada básně. Dramatický živel mysteria tím připraven o účin (I). Anděl se odebral na svět, ale nepravosti shledl takové, že ho neuznal hodna soucitu a pláče andělského. Povaha slzy je tedy zrazena, opuštěna. Neboť plakati světa dobrého, k tomu netřeba božského soucitu. Ten je božský právě tím, že je neobsáhlý. Anděl sice cítí žal, ale přemáhá jej. Praví k sobě:

»Nežel, duše, neřestné té hroudy,
veleb spravedlivé boží soudy.«

A lituje, že do něho Hospodin vdechl »měkké slitování.« Ale jaké to slitování, když schvaluje boží trest? Jeho soucitnost jest bez účastenství přesvědčení a tedy nemá žádné síly ani zásluhy. Andělská velikost žádná. Potká se se Satanem, jehož některé věty připomínají Miltona (»Tato myšlenka již stínem kalí nebeskou tvou jasnost,« a »vůz boží k drcení se valí«), vzdorná povaha a spolu soucitnost Byronova. Bůh prý chce naprostou oddanost a poslušnost, zakazuje všeliké úvahy a lítost, ač přece sám rozum i cit stvořil. Ale to je to právě, že co stvořil, není k štěstí stvořeno. Úžasný je (dí dále Satan) vzkřek všehomíra mučeného myriádami trapných myšlenek, jež mu vštípil *demiurg*. A volná vůle je zničena *předurčením*. Tak je zlo na světě. Ale to zlo má zjev tak krásný, že uchvacuje a bouří cit a tím svádí k hříchu. Ani rozum tedy, ani vůle, ani cit nejsou k ničemu? Nač tedy život?

Po této vzdorné negaci Satan náhle přeskočí na věc zcela jinou, obsahem i náladou. Zvěstuje, že kdesi ve prostoře světů tlí jiskra velmocné lásky, která jednou naplní svět. Varuje anděla, aby té jiskry v sobě nevzbouzel, sice že by na se popudil boží hněv (II).

Anděl už chtěje opustiti hříšný svět uzří spící Dýnu. Stane se, co zvěstoval Satan. Krásou uchvácen zamiluje si ji, a touha mu nedá vzdáliti se. Rozplývá se láskou a lítostí. Překrásné scéně vadí, že nemá vnitřní příčinnosti, ježto schází důsledná vazba logická. Když volá k Bohu, ozve se mu jeho »Proklet buď!« (III.) Anděl neuposlechne, vzletí s Dýnou nad potopu a volá opět. Bůh ustanoví, aby se Láska (tou je nyní anděl), jsouc hříšná a prokletá, ale přece z boží slzy stvořená, od té doby za trest navždy vznášela mezi blažeństvím nebes a mukami pekelnými (IV).

Viděti lze jasně, oč konečně básníkovi šlo. Byronský vzdor, satanism a gnosticism jsou věci jen pomocné, pravá myšlenka jest: původ dvojaké povahy lásky. Tedy žádné tragické mysterium, nýbrž legenda o původu. Ukon bájetvorný. Logická buňka pomyslu byla asi v biblickém slově »litoval.« Báseň má skvělá místa lyrická, z postav vyniká Asur pravou orientální nádherou rekovskou, ale ve vývoji andělovy povahy je zlomenina. To se přihodilo i Byronovi v mysteriu »Nebesa a země« [18]) s andělem Rafaelem. Přišel na svět, aby zbloudilé anděly, své bratry, odvedl od pozemských jejich žen do nebe. Jeho úlohou je přísná důslednost a shoda s boží vůlí. Ale tento nejjasnější duch, dle vzorného vylíčení Miltonova nepřístupný zákalu jakoukoli vášní, u Byrona se stává bolestínem a k tomu duchem všetečným, jenž se ptá »proč« a vzdychá nad pádem svých bratří. Sám sobě musí říci »já vím, že bezbožné to přání!« Rafael posatanělý! To udělala byronská soucitnost humanisující stejně anděla i satana. Mezi hynoucími »smrtelníky« je v té básni nešťastník, jenž je pravzor zbožnosti a oddanosti do vůle boží. A Noe pro tytéž právě vlastnosti došel u Boha milosti. Jak to? Či zahynouti musí onen zbožný smrtelník jen proto, že je Kainovec? Ale pak nepřišla potopa jen pro nepravosti světa, nýbrž atd.

Toto básnění vůbec nechce hověti logice. Je příliš z hlubokého a vášnivého soucitu, z nekonečného světobolného naladění, a to je jeho síla, povolání, hodnota a také nemoc.

Čechova báseň se liší tím, že ji neunáší osobní soucit prýštící ze vzbouřeného lidského nitra básníkova, jako u Byrona, nýbrž uchvácení krásnou představou, nádherytvornou obrazností forem, řeči a rhytmů a kombinujícím umem.

Některé další styky jsou s básníky jinými. Anděla ze slzy stvořeného zbásnil Alfred de Vigny (Eloa 1823) a objeveny tu také podobné vnitřní rozpory.[19]) Puškinův »Anděl« jest jen kratičká báseň. »Asrael« Lermontova jest anděl, jenž upadl v nespokojenost se svou bytostí, byl vyloučen z nebe a odsouzen k věčné osamělosti a smutku, v jehož moři láska k ženě pozemské jest tu a tam malým jen ostrůvkem. Z Asraela Lermontov pomocí gruzinské pověsti udělal svého slavného »Démona.« Jako se anděl v básni Čechově staví mezi Dýnu a jejího snoubence Asura, tak se zde staví démon mezi kněžnu Tamaru a jejího ženicha, jejž lstným úkladem i o život připraví. Následek lásky Tamařiny k démonu je, že zemře. O duši její se pak strhne boj duchů. Všechen děj skoro je na zemi, uprostřed krás kavkazských, čímž nabývá báseň mocné reálnosti. Tato stránka její úrodněji na Čecha působila, než andělská báj.[20])

(Pokračování.)

[18]) Přeložil dr. Fr. Krsek.

[19]) Zdziechowski, Byron i jego wiek I.

[20]) Z ovzduší andělského čerpal také básníkův přítel a druh Otakar Červinka, jehož dramatická báseň »Kristus na poušti« (v Ruchu 1868) zvláště začátkem (Zpěv andělů) téhož ducha jeví, jako báseň Čechova.

Za Karlem Liebscherem.

Družina umělců, která nedávno půlstoletí věku dosáhla, zaujímá ve vývoji našeho novověkého umění místo zcela zvláštní. Dostali se jako mladiství čekatelé umělecké slávy na ubohou Pražskou malířskou akademii v letech, když tam bylo skoro nejhůře, a větším dílem se pak rozprchli na různá učiliště cizí, aby dohonili, čeho doma nalezti nemohli. Jedni usadili se v Mnichově, kde v letech sedmdesátých tvořili četnou kolonii, několik jich studovalo ve Vídni, jiní v Paříži. Jako místně se rozptýlili, tak rozešli se též co do rázu a směru svého uměleckého konání; ale přes to všecko tvořili přátelskou družinu, dlouholetými svazky upevněnou — všichni byli za jedno ve vřelé vůli nejen uplatniti vlastní snahu, ale dobyti uznání mladému českému umění.

Z té družiny byl též Karel Liebscher, ač teprv u věku zralejším malířskou dráhu nastoupil. Narodil se v Praze r. 1851, studoval reálku v Mladé Boleslavi a techniku v Praze i byl již prakticky činný v státní službě jakožto úředník stavebního odboru, když se rozhodl věnovati se umění, které do té doby po dilettantsku pěstoval. Roku 1879 po prvé vystavil na Žofíně, před tím však již se jmeno jeho octlo pod mnohými dobrými, švižnými pracemi illustračními.

V tu dobu Chittussi již vystavoval v Pařížském Saloně, i řadili jsme jej k nejslibnějším talentům mezi našimi krajináři; nebylo jich ostatně, vedle Julia Mařáka, mnoho. Konec let sedmdesátých a první léta po 1880 přinášela mladému českému umění mnohé úspěchy v cizině; Brožík, Myslbek, Hynais dostávali ceny a vyznamenání na mezinárodních výstavách. Zaznamenávali jsme všechny ceny, medaille, pochvalné zmínky svědomitě, již i proto, že zdejší vlivné kruhy i širší obecenstvo vlastně jich prostřednictvím teprve do pravdy počínalo být přesvědčeno, že máme skutečně řadu vynikajících mladých malířů a sochařů. V tom ovzduší vzestupného, abych tak řekla, si uvědomování ceny českého nadání se rodila tehda zdravá ctižádost.

Také Karla Liebschera se zmocnila, — přísnou autokritikou veden si umínil dohoniti, co mu scházelo. »Odebral jsem se na delší dobu do Vídně,« psal v dubnu 1883 dr. Tyršovi[1]), »jelikož v Praze skutečně není možno něčemu řádnému se přiučiti. Posavadní moje činnost mi nestačila, jelikož je necelá a nedokonalá; doufám, že dosáhnu toho, by moje práce obstály čestně před každým soudem. Vstoupil jsem do speciální školy krajinářské k Lichtenfelsovi, který mne velmi rád i ihned přijal.« Liebscherovi

[1]) Dr. Tyrš znal se s Liebscherem ze sokolských styků. V dopise, z kterého cituji, rozpisuje se Liebscher též podrobně o věcech tělocvičných a o Sokolu Vídeňském.

KAREL LIEBSCHER.

byla již 32 léta, když tímto rozhodnutím nadobro umělecké dráze se oddal.

Ve Vídni pilně a úspěšně pracoval, také zevního úspěchu si dobyl: zlaté medaille, ceny Fügerovy. Před odjezdem z Vídně uspořádal vlastní výstavku. Po dvou letech složil pak účet ze svého pokroku v Praze v souborné výstavě, kterou spolu se svým bratrem Adolfem, za příležitosti výroční výstavy Krasoumné jednoty v Rudolfinu uspořádal.

Bylo tu pohromadě 128 akvarelů, olejových obrazů, různých studií — imposantní kus práce, kterou kritika velmi příznivě uvítala. Studiemi z Istrie, Benátek, Jižního Tyrolska dokumentoval umělecké výtěžky svých cest. Těžiště výstavy jakož vůbec i další činnosti Liebscherovy leželo ovšem v studiu české krajiny.

Liebscher znal Čechy, jejich krajinářské půvaby a významné umělecké památky podrobněji a úplněji, než kterýkoli jiný z našich umělců. Proputoval je kolikráte, tu motivy k obrazům hledaje, jindy sháněje materiál pro velká illustrovaná díla, jichž byl hlavním spolupracovníkem. V Čechách Ottových, v Hradech a zámcích českých, Šimáčkem vydávaných, je uloženo přehojně výsledků Liebscherovy práce. I když — jak při podobné práci snad ani jinak býti nemůže — leckterý obrázek spíše na povrchní effekt jest traktován, jest tu sneseno nesčetně dokumentů, na místě studovaných a zachycených, třebas i někdy fotografický aparát byl vzat na pomoc. Přesné školování ve vědách technických, kterého Liebscher před tím nabyl, mu zejmena při zobrazování architektonických partií bylo valně na prospěch.

Ještě jednu soubornou výstavu uspořádal Liebscher v Praze r. 1887 v galerii Ruchu. Každý umělec — ani mistrů silnější potence, než byla Liebscherova, nevyjímaje — má tak svoji dobu, kdy obecenstvo mu přináší vstříc nejvíce sympatií a porozumění. Nevždy kryje se tato doba s nejlepším rozmachem talentu — záliba chvíle, směr převládající v kritice, síla nadání jiných, současně působících, tu také rozhodují. Pro Karla Liebschera bylo desítiletí po jeho návratu z Vídně takovou dobou. Panorama, které pro Jubilejní výstavu, spolu s bratrem Adolfem maloval, ještě do ní náleželo.

Z obrazů v tomto desítiletí provedených nejlepší jsou napořád motivy české; byly mu nejbližší, znal je z častějšího nebo trvalého názoru, proto dovedl z nich více vycítiti než pouhou zevní podobu. Pamatuji se z těch dob zejmena na některé motivy od Orlice a hlavně od Berounky, které v barevném držení, impressi světelné nálady zachycujícím — k čemuž se družila pevná kresba strukturu skal zrovna s přesností geologa podávající, — náležely k nejlepšímu, co z českých prací tehdejší výstavy nám podávaly. Liebscher snad chybil, že okruh svého tvoření pořád se snažil rozšiřovat motivy novými. Zajel si do Dalmacie za studiem motivů z pobřeží mořského, kteréž po řadu let vyčerpával, i když mu již paměť na zvláštní ráz osvětlení a barvitost kraje docela ochabla. Pak zas, r. 1895, se vypravil do

Bosny a Hercegoviny. Odtamtud přivezl si, pravda, mnoho vysoce zajímavých studií — malebných v onom starším smyslu slova, který spíše k rozmanitosti útvarů v přírodě, k effektu průhledů má vztah, než k barevné impressi. Obrazy, které na základě studií brzy po návratu vystavil, jevily nové effekty a budily živou pozornost. Nejlepší mezi nimi byly ty, na nichž ve vršících se holých skaliskách a mohutných balvanech (na př. vznik řeky Ramy) Liebscher mohl uplatniti svoji kreslířskou přesnost. Avšak i v těchto cizokrajných partiích platí to, co o přímořských obrazech Liebscherových; čím větší mezera časová dělila obrazy od studií na místě dělaných, tím konvencionelnějšími v barvě se bezděčně stávaly.

Individualita Liebscherova tíhla ku přesnému podávání skutečnosti; jeho bohatá činnost illustrační jej navykla věnovati pozornost předmětnému rázu krajiny. Na rozmanitých motivech z Čech, jím malířsky zpracovaných, vidíme, jak svědomitě studoval všeliké útvary skalisk povahou různých hornin podmíněné, jak bystře rozeznával rozličné typy lesin, jak znal vystihnout různost vegetace dle polohy krajiny a složení půdy se lišící. Probereme-li se staršími katalogy výstavními, již ze samých názvů obrazů Liebscherových poznáme věcný interes, jejž ke krajině upínal. Z Kláštera nad divokou Orlicí, Motiv od Třeboně, Mohamedánské mlýny u pramene Bugu, Motiv z obecního lesa u Mlazovic, Na pobřeží Quarnerském — tak a podobně označuje své obrazy. Srovnejme s tím tituly krajinářských prací modernistních, jako: Západ slunce, Před deštěm, Vichr, V srpnu, Jasní se, Tichý kout a podobná všeobecná označení nálad doby a období, které katalogy uvádějí u prací impressionistických tlumočníků přírody — a mnoho nám to poví o rozporu, v kterém Liebscher s moderními proudy se octnul — šlo mu vždy více o vystižení charakteru krajiny, nežli o impressi barevnou. Šel svojí cestou, na které již v zralém věku třiceti let se byl octnul; ani jeho způsob malování, ani jeho přesvědčení o úpravě motivu v obraz, ani jeho barevné nazírání se neshodovaly se směry, kterými po řadu let již jdou mladší členové naší umělecké obce. Jen individuality mimořádně silné mohou své, od běžného proudu odchylné umění s celou vahou nestenčeného uznání uplatniti. Liebscher takovou silnou individualitou nebyl. Nicméně zanechá po sobě stopu solidního snažení a konání, a zejmena nesčíslné jeho obrazy českého kraje mu zabezpečují trvalé ocenění mezi českými umělci.

Postavení to jest mu též zabezpečeno pro osobní jeho vlastnosti. Liebscher i ve své škole uplatňoval své všestranné vzdělání a osvědčoval se jako dobrý pedagog. Jeho autokritika byla hlubší, než se obecně předpokládalo, a nezřídka byla mu zdrojem trpké chvíle.

Karel Liebscher pracoval pilně takřka do poslední chvíle, kdy zákeřná krční choroba ho náhle do hrobu sklátila. Jeho mužný zjev byl tak málo věkem dotčen, že skon jeho tím více překvapil. Objevil se po prvé na veřejnosti jako kreslič českých

památek, jeho poslední práce kotví rovněž v domácí půdě, kterou tak miloval.

Z větších prací, které za posledních let provedl, dlužno se zvláště zmíniti o pohledu na Prahu s Petřína, 2 metry dlouhém, který obec Pražská u něho pro Městské museum objednala. Tušová malba tato, v měkkých tónech šedavých držená, jest malebně velmi účinná a podává zároveň dokumentárně správný obraz Prahy ze začátku dvacátého století. Liebscher ji dokončil r. 1903.

Poslední práce Liebscherova byl pohled na Krumlov, který asi týden před smrtí odevzdal českému komitétu pro výstavu v Londýně, jenž jej u něho objednal. Bude to pozadí jednoho z dioramat, která, opatřena plastickým popředím z dovedné ruky Stapferovy, návštěvníkům výstavy Londýnské budou živě malebným způsobem předváděti krásy české. *Renáta Tyršová.*

Z výletu do Srbska.

Píše

Karel Voitl.[1]

(Dokončení.)

Obracejíce nyní pozornost laskavého čtenáře k tabulkám dále položeným, ukazujícím srbský dovoz a vývoz dříví a dřevěných výrobků za rok 1904, chceme uvažovati u jednotlivých položek o obchodu i průmyslu, o možném jich rozvoji a zvláště o možném zvýšení a zužitkování lesní těžby srbské, prozatím jen se zřetelem na vlastní spotřebu domácí a pokud lze i bez zvláštních nákladných investicí komunikačních a j.

Vidíme na první tabulce, že Srbsko, jak již podotčeno, dováží z ciziny i palivové dříví, totiž asi 70.000 až 140.000 m^3 ročně, a k tomu výhradně bukového. Není — trváme — hledě k této anomalii nic snazšího, než aby srbské lesní správy místo dosavadní výroby asi 100.000 m^3 bukových drv, nepostačující ani z daleka pro domácí spotřebu země, vrhly na trh roční porub alespoň 250.000 m^3 až 300.000 m^3, čímž by alespoň poněkud rozšířily odbyt svých ohromných bukových lesních zásob. Arci by při tom již nyní mělo býti pamatováno na možné uchování krásných zdravých a štěpných buků, jakožto dříví užitkového par excellence, pro upotřebení industrielní, jež se postupem času zajisté více vyvine. Bukové mýtiny buďtež pak co možná již nyní osazovány alespoň smíšeně jehličinami a dubinami.

---

[1]) Oprava. V předešlém čísle Osvěty má na str. 448, řád. osmnáctém shora, místo činí as 800.000 m^3 na pařezu státi správně *800,000.000* m^3, pak na str. 450, řád. čtvrtém shora, místo pinus lencodermis správně *leucodermis*, na řádku pátém, místo téměř správně *takřka*, a konečně na str. 456, patnáctém řádku místo skartebování správně *skartelování*, a na druhém řádku zdola místo nepatrné správně *nepatrně*.

Pojednejme dále o položkách druhé a páté, kulaté dříví (stavební, špalky) a řezivo, souvisle. Obojí, a sice výhradně měkké (jehličnaté), Srbsko dováží, a jen nepatrnou část vyváží. Jest zřejmo, že vyrobených v srbských státních lesích r. 1904 as 40.000 m³ měkké kulatiny pro domácí pily nestačí, a že výrobky polotovary těchto pěti čelnějších pil, páčící se na něco více než 300.000 dinarů (při zaměstnávání 167 pracovních sil) ročně, nehradí domácí spotřebu ani z poloviny. I při obtížných dopravních poměrech vnitřku Srbska nezdá se býti domácí pilařství nevýnosným, vzhledem k ceně dováženého cizího řeziva, a zvláště k ceně cizí kulatiny (suroviny), která — jakkoliv k pilám Šabecké a jedné Bělehradské při samé Sávě ležícím po této řece pohodlně dopravovaná — není o nic levnější, než na př. česká surovina pil saských. Když dovoz kulatiny i řeziva r. 1904 representoval hodnotu asi 580.000 dinarů, a r. 1903 při zdvojeném množství asi 1,160.000 dinarů, vysvítá z toho, že by srbská lesní těžba jehličnaté suroviny měla obnášeti přibližně o 30.000 m³, po případě asi o 60.000 m³ více, než dosavadní (40.000 m³), aby kryla domácí spotřebu řeziva i kulatiny, jejíž jistou část čítáme upotřebenu co tokovou, tedy ne v řezivo proměněnou. Tuto zvýšenou roční těžbu konifér by státní lesy bez odporu dobře snesly; hůře snad by se ovšem při tom osvědčily nynější dopravní prostředky; ke spracování uvedeného plus těžby musil by se počet pil o nějaké dvě, tři rozmnožiti, nebo dosavadní zdokonaliti. Z toho by však vedle přední finanční výhody, že by peníz nákupný neplynul již do ciziny, nýbrž především připadal státu a domácímu dopravnictví, vzešel zemi druhý národohospodářský zisk rozhojněného výdělku domácím pracovním silám, s ušlechťováním suroviny spojeného, tudíž poskytnutí obživy širší vrstvě obyvatelstva.

Položka čtvrtá dubové dužiny. Zde nemáme co namítati — Srbsko je vyváží (dovoz je nepatrný), arci ne v takové míře, aby odpovídala alespoň již i tak velice skrovnému státnímu porubu dubové suroviny per 7000 m³, kteréž se tedy mimo to užívá asi hojně i v jiných odvětvích domácího průmyslu, jako v truhlářství, kočárnictví atd. Některé francouzské a Budapešťské firmy odbírají přímo srbské dubové dužiny, stěžujíce si při tom často na neschůdnost cest z výrobišť. Máme za to, že jsou to asi prozatím jen harcovníci, kteří by se nynějšími obchody o srbských poměrech výrobních náležitě informovali, aby v příhodném okamžiku — a ten se blíží každým dnem, — učinili uzavírky na toto i na dubové zboží vůbec, anebo na výrobu dubové suroviny, co největší a se lhůtou co nejdelší. Konstellace mezinárodního trhu s dubem utvářila se v poslední době spůsobem skoro až sensačním. Dovedeli jí Srbsko obratně využiti a učinili v čas náležité přípravy, kyne mu dobrá žeň. Neboť v jeho dubových lesních zásobách jest jeho naděje — a v zemích dosavadních dubových ložisk se dříví toho počíná nedostávati, i cena jeho valem stoupá. Promluvíme podrobněji o věci té níže.

Předmět	Dovoz: Množství	Dovoz: Provenience	Dovoz: Hodnota ve francích	Vývoz: Množství	Vývoz: Hodnota ve francích	Průvoz
Dříví surové:						
Palivové	[1]) 70.160 m^3	Rak.-Uh. ($61.530 m^3$) Bulharsko ($8.630 m^3$)	265.779	[2]) 7.348 m^3	24.400	—
Kulatina (dříví staveb., špalkové, tyče)	[3]) 9.516 m^3	Rak.-Uh.	181.346	[4]) 1.162 m^3	16.002	—
Ořechové klády	—	—	—	[5]) 76 m^3	3.270	—
Dříví polozpracované:						
Dubové dužiny	220 m^3	Rak.-Uh.	3.335	[6]) 2.305 m^3	152.147	—
Řezivo (prkna, fošny, latě, trámy, sloupky)	[7]) 12.317 m^3	Rak.-Uh.	390.667	[8]) 729 m^3	24.096	Z Turecka (přes Niš, Bělehrad) do Rakouska 10.000 m^3 = 300.000 D.
Šindel, vinné tyče, kůly	140 m^3	Rak.-Uh.	1.076	—	—	—
Součástky pro koláře, hřídele, voje, vesla	4.580 kg	Bulharsko, Rak.-Uh.	590	847 kg	150	[9]) Z Bulharska (přes Pirot, Niš a Vranju) do Turecka i do Rakouska 500.000 kg. = 29.000 D.
Fornýry, řešeta, bubny, kotouče . .	29.771 kg	Rak.-Uh.	7.190	—	—	—
Korek, lýko, dračky k osvětlování .	44.945 kg	Rak.-Uh., Bosna	35.100	—	—	—
Dřevěné uhlí	33.867 kg	Rak.-Uh., Bosna	1.411	—	—	—
Vzácná dřeva, španělky atd. . . .	19.271 kg	Rak.-Uh., Německo	11.587	—	—	—
Metly, větve, chvoj, sazenice . . .	37.506 kg	Rak.-Uh.	4.444	—	—	—

Dříví zpracované a dřevěné výrobky:						
Kola, součástky vozové, nářadí hospodářské a j.	60.283 kg	Rak.-Uh.	18.847	—	—	—
Větrné mlýny	104.345 kg	Rak.-Uh.	30.955	—	—	—
Sudy, kádě atd.	24.621 kg	Turecko, Bulharsko, Rak.-Uh.	8.333	11.535 kg	1.920	Značný z Turecka a Bulharska do Rakousko-Uherska
Parkety	18.553 kg	Rak.-Uh.	5.526	—	—	—
Hřebíky a párátka	21.532 kg	Rak.-Uh.	9.868	—	—	—
Korkové zátky, střevícové lišty atd.	26.000 kg	Rak.-Uh., Německo	57.400	—	—	—
Dřevěné nádobí kuchyňské	1.900 kg	Rak.-Uh.	1.540	4.346 kg	2.190	—
Nábytek všeho druhu, nečalounovaný i čalounovaný, truhlářské výrobky, rámové lišty atd.	370.867 kg	hlavně Rak.-Uh.	505.908	—	680	—
Košíkářské výrobky, košťata atd.	—	hlavně Rak.-Uh.	49.711	—	—	—
Dopravní prostředky, vozy, saně, vagony, tramwayové vozy, lodi atd.	267 kusů	hlavně Rak.-Uh.	[10]) 630.539	—	2.730	—

[1]) Průměrná cena asi franků 3·80. — Roku 1903 obnášel dovoz asi 140.000 m³
[2]) » » » » 3·30. — » 1903 » vývoz » 3.900 m³
[3]) » » » » 19·20. — » 1903 » dovoz přes 20.000 m³
[4]) » » » » 13·70.
[5]) » » » » 43·—.
[6]) » » » » 66·—.
[7]) » » » » 33·—. — » 1903 » » asi 20.000 m³
[8]) » » » » 32·—.
[9]) Svědčí o domácké (lidové) industrii Bulharska.
[10]) Roku 1903 obnášel dovoz dvakrát tolik na kusech a o 1,000.000 více na penězích, byloť dodáno tehdy na 300 vagonů a r. 1904 jen 53.

	Souhrny			
	Dovoz		Vývoz	
	Množství	Hodnota ve francích	Množství	Hodnota ve francích
Dříví surové . .	79.676 m³	447.125	8.588 m³	43.672
Dříví polozpracované	12.677 m³ 169.940 kg	455.400	3.034 m³ 847 kg	176.393
Dříví zpracované a dřevěné výrobky	718.101 kg 267 kusů	1,318.627	15.881 kg	7.520
Dohromady . . .	92.353 m³ 888.041 kg 267 kusů	[1]) 2,221.152	11.622 m³ 16.728 kg	227.585

Co se týče větší části ostatních položek polozpracovaného a zpracovaného dříví, tu by se mohl výroby celé řady předmětů dnes dovážených chopiti srbský domácký, či lidový průmysl, jako tomu jest v jiných zemích. Byly by to hlavně: šindel, vinné tyče, koly, řešeta, kotouče, lýko, dračky, vesla (z měkkého dříví); součástky pro koláře, loukotě, špice, lopaty (hlavně z bukového dříví, též z dubového a jasanového), kterých na př. naši Šumavští horalé hojnost vyrábějí i pro vzdálené a vývozné trhy; dále voje (z březového), hřebíky, párátka, větrné mlýny, dřevěné uhlí (z různého dříví). Celkem snadná výroba těchto věcí nevyžadovala by ani takřka zvlášť zvýšeného porubu v lesích, jako spíše podmiňuje bedlivé třídění suroviny při obyčejné těžbě, která jinak většinou padá šmahem buď do palivového dříví, neb do kulatiny, k stavivu a řezivu. Výroba těchto více, méně drobných předmětů skýtala by na jedné straně správě lesů zvýšeného výtěžku za vybírané druhy, tudíž rozmnožení lesních příjmů, a na druhé straně nabádala by lid k šetrnosti se dřívím vhodným a k jeho zpeněžení. Nechceme tvrditi, že srbští venkované mnohé z těchto předmětů pro své vlastní jednoduché domácnosti a živnostní potřeby naprosto nevyrábějí, majíce přece ze servitutních obmytů hojnost výborné suroviny k disposici. To zdá se vysvítati i z toho, že dovoz z ciziny na př. šindele, kolů, vinných tyčí, součástek pro koláře, vojí, řešat, fornýrů, dřevěného uhlí nevykazuje číslic celkem příliš vysokých. Ale srbský trh všeobecný není přece předměty těmi z domácí výroby zásobován, a proto se musejí dovážeti. Ale cizinecký dovoz větrných mlýnů, lýka, draček,

[1]) Roku 1903 obnášel dovoz dohromady 4,012.109 fr.

hřebíků, párátek činí slušnou sumu asi 76.000 fr. ročně, což svědčí, že výroba těchto předmětů v zemi sotva existuje. Také košíkářských výrobků a košťat dováží se skorem za 50.000 fr., kdežto lány vrbin v Srbsku poskytovaly by materiálu k těmto výrobkům nejen pro domácí spotřebu, nýbrž i pro vývoz. Bulharsko na př. zmohlo se již na slušný vývoz lidovou industrií vyráběných součástek pro koláře atd., provážejíc výrobků těch ročně za 29.000 fr. přes Pirot samýnr Srbskem do Turecka i do Rakouska. Proč by pro blaho svých bukových lesů nemohlo totéž činiti též Srbsko? Jedno asi tu dosud chybí. Dáti venkovskému lidu návod, vštípiti mu návyk k rukodělné výrobě dřeviv, a pak vdechnouti jí systém, organisaci.

Srbská tovární a řemeslnická výroba dřevěných artikulů, nebo hlavně ze dřeva sestávajících (usazená skoro výlučně v Bělehradě) dosahuje roční hodnoty mezi 600.000 fr. a 700.000 fr., řekněme asi 650.000 fr. Vedle toho se týchž výrobků více než za 1 milion fr. (r. 1903 více než za 2 miliony fr.) dováží. Současný vývoz tohoto zboží ze Srbska je zcela nepatrný a týká se na př. mimo sudy, kádě (těchto vyváží Bulharsko i Turecko mnohem více, a sice přes Srbsko do Rakouska) hlavně dřevěného nádobí kuchyňského. To však podává nám důkaz, že by také jiné, velice četné tovární a řemeslné výrobky při trochu větší domácí podnikavosti mohly býti ze Srbska, oplývajícího potřebnou surovinou, vyváženy, místo aby se — jak tomu skutečně jest — dovážely, jako na př. dubové a bukové parkety, vlysy (nalézající vždy odbytu v západní a severní Evropě), vozové součástky z tvrdých i vzácnějších dřev, jichž v Srbsku jest hojnost atd. Kdy by se konečně jemnější průmysl dřevařský, mající v zemi veškery životní podmínky, poněkud vyvinul, nemuselo by Srbsko také výrobků truhlářských, nejdůležitějšího odvětví industrie té, více než za půl milionu franků (domácí výroba jeho činí jen asi 140.000 fr.) ročně dovážeti, jak činí dosud. Rozšířenou domácí výrobou v této příčině zvýšil by se spolu odbyt domácí suroviny i lesní porub a oživil důležitý průmysl pilařský. Prostředky dopravnické (vozy, vagony, lodi, parolodi) ovšem zůstanou předměty dovoznými (v hodnotě as 600.000 až 1,600.000 fr.), pokud nelze pomýšleti na zřízení větších továrních podniků.

Pohleďme nyní, zdali a s jakou výhodou mohlo by Srbsko přikročiti k zužitkování svého lesního bohatství ve velké neb aspoň ve větší míře. Takové zužitkování srbských státních lesů bylo by se stanoviska národohospodářského odůvodněno, protože vedle zvýšeného výtěžku pozemkové renty přivodilo by zároveň oživení, to jest uschopnění této renty samé k další pravidelné výnosnosti. Neboť k zavedení alespoň částečně racionelního lesního hospodářství srbského je především porub širšího stylu nezbytným. Při tom ovšem máme na mysli jen skutečně racionelní hospodářství, tudíž porub vlastně normální, v mezích přírostku se pohybující a nikoliv devastační, ač by k tomuto dosti důvodně sváděly hojné přebytečné zásoby nejstarších porostů.

Se stanoviska čistě finančního bylo by pak značnější zužitkování státu velevítáno. Návrhy, které až dosud byly činěny, ztroskotaly se po většině vždy o nákladné investice komunikační, které považovány předem za nevyhnutelné.

Ani my ovšem nemůžeme od tohoto požadavku upustiti. Avšak nahodilý právě shluk příznivých momentů — brzké snad provádění alespoň některých projektovaných železničných tratí ze zvláštního fondu výpůjčkového, neobyčejně dobrá i slibná povšechná konjunktura obchodní a v oboru dříví zvlášť — dávají naději na možnost poměrně snad úspěšného luštění.

Mámeli se pokusiti o názor v otázce této, chceme tak činiti se stanoviska čistě srbského, tedy výhradně v zájmu Srbska, upřímně a otevřeně, s vyloučením vší osobní spekulace, bez ohledu na zájmy jiných zemí, ano i říše naší, kteráž ostatně lehce může oželeti svého dosavadního vývozu do Srbska hlavně suroviny i polotovarů a nemusela by se obávati konkurence srbské těžby, jejíž část by eventuelně dobře došla současného umístění ve vývozných spotřebištích vedle těžby rakouské.

Přední snahou naší jest poukázati k soběstačnosti Srbska tam, kde je možna, i k hospodářské práci, která by se obchodově i průmyslově chápala těžby a ušlechťování přirozených výrobků vlasti a to vlastními domácími silami. Jen tak vyplyne zemi samé zisk jak těžební tak pracovní i podnikatelský.

Z železničné sítě, jež byla zákonem z r. 1898 projektována a k jejímuž provedení zákonem z r. 1904 povolena výpůjčka, přáli bychom si k účelům lesní těžby nejprv asi následující naprosto nezbytné tratě uskutečněny: Niš-Prokuplje-Kuršumlija-Kopaonik, pro ložiska dubových a jehličnatých lesů Toplických a Kopaoniku; pak trať Mladevonac-Valjevo-Požega (nebo některou variantu) s odbočkou tratě Západní Moravy přes Užici na Mokrou Goru (připojení na Bosenskou trať Višegrad-Sarajevo) pro dubové porosty Šumadijské, pro bukové Maljenu a pro jehličnaté Užice, po případě pro dopravu lesních výrobků těchto končin přes Bosnu k moři do Dubrovníka; konečně asi trať Zajčar-Požarevac k Dunaji pro zužitkování největšího komplexu najmě bukového. Rozumí se samo sebou, že až by se postupem času provedly i ostatní větve velice vhodné celkové sítě dle projektu z r. 1898, bylo by lesní těžbě tím více poslouženo. Vedle zřizování těchto tratí z fondů všeobecných, tedy z výpůjčky, muselo by se co možná zároveň přikročiti k povlovnému provádění silnic a lesních cest i snad lesních přenosných drah, na kteréž — aby se státní rozpočet příliš nezatěžoval — by mohlo býti použito výtěžku lesní exploitace některých počátečných ročníků. Náklady tyto by zajisté byly pro nejbližší budoucnost s prospěchem umístěny.

Co se týče posudku o přibližně možném a k zavedení racionelního hospodářství zároveň nutném porubu státních lesů, hleďme si především opatřiti jakýsi podklad obvyklým rozvrhem zalesněných ploch pro turnusový obmyt. Pochybímeli při tom,

nebudiž nám ve zlé vykládáno; neboť data o stavu a složení srbských lesů jsou velice skrovná, chybí každý i jen přibližný odhad dle skutečnosti o poměru jednotlivých tříd stáří, a k tomu si jakožto nepovolaní nijak neosobujeme odborného znalectví v otázkách technicko-lesnických. Jsou nám tedy vodítkem jen nahodilé, skrovné zkušenosti praktické a spolu snaha věci nepřeceňovati, nýbrž spíše střízlivým názorem přibližovati se pravděpodobnosti.

Volíce způsob nejkonservativnější, rozvrhněme plochu státních lesů o 550.000 ha pro stoletý turnus. V tom případě by obnášela roční paseka 5500 ha a dřevní hmota na ní — čítámeli 180 m³ na hektaru, by obnášela 990.000 čili okrouhle as 1 milion m³. V Čechách i jinde na př. obnáší hektarový výnos průměrně jistě přes 300 m³. Avšak vzhledem ke všem možným poškozením a k parcielní prořídlosti porostů srbských zůstaňme prozatím jen při 180 m³ na hektaru. Uvedená paseční plocha i hmota by se pak rozvrhovala dle jednotlivých druhů dřevin asi takto: Pro buk 3025 ha s 544.500 m³ hmoty, pro dub 1375 ha s 247.500 m³ hmoty, pro javor, jasan, lípu a ostatní listnaté 275 ha s 47.500 m³ hmoty, pro jehličiny 825 ha s 148.500 m³ hmoty, úhrnem 5500 ha s 988.000 m³ hmoty.

Jakkoliv je to obtížno, muselo by se přece dbáti, aby těžba skutečně zasáhla jednotlivé druhy alespoň přibližně dle těchto číslic. Neboť Srbsko musí je všechny pěstovati, tudíž i stejnoměrně mýtiti, při čemž ovšem může dle potřeby regulovati jich nový vzájemný poměr. Rozumí se také samo sebou, že vyšetřený rozsah mýtby musel by se rozděliti poměrně na všechny větší lesní skupiny v celé zemi, které lze spravovati jako hospodářskou jednotku. Tedy současná systematická práce ve všech končinách země, arci dle možnosti přístupu a místních poměrů, která ve svém složení by i dobově i materielně tvořila svrchu vytčený těžební celek. Pořizování systemisačních plánů alespoň v hrubých obrysech bylo by k tomu cíli předním úkolem jednotlivých lesních správ.

Leč učiňme ještě zkoušku možného porubu státních lesů dle ročního přírostku. Můžeme míti za to, že týž není v Srbsku menší než jinde a že obnáší průměrně alespoň 3·3 m³ na hektaru zalesněné plochy. Tu by obnášela celková roční porubní hmota 1 milion a skoro 900.000 m³ čili okrouhle téměř 2 miliony m³. Kdy by se to rozvrhlo na jednotlivé druhy, obsah m³ by se u každého druhu rovněž zdvojnásobil proti předcházejícímu rozpočtu. Pravděpodobně by se tedy mohla roční těžba srbských státních lesů pohybovati v těchto zvýšených číslicích, aniž by jim vlastních zásob ubývalo. Chtějíce však čeliti všeliké námitce příliš snad odvážného výpočtu, vezměme pro bezpečnost střed mezi oběma výpočty: totiž celkový roční porub 1·5 milionu m³.

Namítne se snad s druhé strany, a možná právem, že navržený stoletý turnus je nepraktický a neužitečný pro srbské státní lesy, jichž hojné zralé i z části přestálé zásoby, nevykazu-

jící již téměř přírostku, volají po rychlejším obmytu a racionelní hospodářství po svém zavedení bez ztráty marného času. Neodpírali bychom tomuto názoru, když by během času bylo pečlivější taxací na jisto postaveno, že zásoby páté třídy stáří jsou skutečně o tolik a tolik větší, než jsme je ve svém myšleném podkladě třídním odhadovali. Bylo by zajisté jen ku prospěchu samých financí státních, kdy by ona poslední třída, pohybující se dle výše položených výpočtů asi mezi 20 až 40 miliony m^3 zásob, mohla s náležitým ohledem na ostatní, poměrně snad chuději zastoupené třídy stáří býti zužitkována místo v obvyklých (dle stoletého turnu) 20 již třeba i v 10 letech. Avšak jako všude, tak v otázce lesního hospodářství srbského tím více a imperativněji rozhodují poměry praktické, především obchodní, poměry odbytu a zužitkování těžby i možnosti jejího provedení z ohledů technických, místních i dopravních. Ty dají bez odporu v první řadě směr zařízení porubu. Stavíce se na tuto přirozenou basi, chceme naznačiti ve velkých rysech, pokud by — dle našeho názoru — byla naděje na zužitkování toho kterého z jednotlivých druhů srbských dřevin. Na základě pak seznání těchto zkušeností mohlo by se za příznivých poměrů odbytových eventuelně pokračovati — ovšem vždy v mezích požadavků odborně lesnicko-technických — od počáteční těžby skrovnější k těžbě intensivnější — nikoliv však opačně. Neboť vycházejíce od menšího k většímu, dojdeme bezpečněji trvalého. Tato zásada má v lesním hospodářství větší váhu než kdekoliv jinde — zvlášť hledě k tvořícím se trhovým konjunkturám nynějším i nejbližší budoucnosti. K vystižení posudku o tom máme za nutno vedle stručné črty v předu o situaci povšechně obchodní za posledních dob poukázati ještě k takovým zjevům dřevařsko-obchodním, které se zvlášť Srbska místně dotýkají.

Začněme tedy s druhy jehličnatými.

Výrobky jehličin, jak známo, nalézají na mezinárodním trhu odbyt v každém množství (jako na trhu německém, holandském, anglickém) a v řadu nových výrobišť vstupují země stále vzdálenější. Tak se v posledních letech stalo i Rumunsko silným zásobištěm tržišť, najmě německého a egyptského. Četné firmy německé a uherské zřídily v Rumunsku veliké pily, nebo rumunskou surovinu smrkovou dovážejí k pilám poblíž rumunských hranic v Uhřích položeným. Na druhé straně účinky bosenské exploitace (která po řadu let zaplavujíc světový trh krásnými polotovary jehličin, stala se postrachem veškerému lesnímu hospodářství rakouskému a zvlášť alpskému) se nepopíratelně už mírní, jako by v předzvěsti, že ani »bosenské nebezpečí« nepotrvá věčně. Tak vesele alespoň, jako na příklad — mimo jiné — »rubá« exploitující firma Steinbeiss (z Bavor), dopravujíc samojediná ročně na 20.000 vagonů svého řezivany) do Rjeky a do Dubrovníka zdarma po železničných tratích, jež zřídila — nebude se asi v Bosně již dlouho »rubati.«

Ovšem tím spíše snad vzniká spolu nebezpečí Srbsku v tom směru, že by se mohla srbská vláda po případě dáti zlákati k nějakým uzavírkám na porub svých jehličnatých komplexů: Užického a Kopaonického, po »bosenském spůsobu,« což bychom musili pokládati za velikou chybu. Neboť Srbsko nemá porostů jehličnatých poměrně nazbyt a bude jich potřebovati pro svou vlastní domácnost, při čemž rozhodně i více vytěží. Nebezpečí vymýcení těchto porostů srbských již skutečně bylo a sice za vlády krále Milána, který činil nabídku známé velké firmě Drážďanské, žádaje dva miliony franků zálohy. Poněvadž asi byl tu míněn přímý vývoz kulatiny (suroviny), byla by lesní cena její dojista nedosáhla ani pověstné »bosenské jednokorunové sazby« za 1 m^3. K obchodu na štěstí tehdy nedošlo.

Vypočetli jsme v předu, že by Srbsko muselo káceti asi 70.000 až 100.000 m^3 jehličin ročně, aby hradilo svou domácí spotřebu kulatiny a řeziva. Projektovaný etátní porub per as 150.000 m^3 by se tedy snadno spotřeboval ve vlasti při poněkud jen postupujícím rozvoji industrií dřevo zpracovávajících. Přebytek eventuelního vyššího porubu (snad až 300.000 m^3) nalezl by pak zužitkování ve vývozu řeziva domácích pil. Vývoz tento je možný, neboť dnes již vyváží na př. Turecko as 10.000 m^3 řeziva, a sice přes Srbsko — do Rakouska.

Žádný druh dříví nestal se poslední dobou tak hledaným jako dub. Ačkoliv ode dávna předvídán rostoucí význam dubu, přece všeobecně překvapila zejmena od předloňska nastalá hausse v ceně a skutečná nákupní honba po něm. Při tom ovšem jest nejdůležitějším, že tendence tato jest zdravá, všestranně a hluboce odůvodněná a tudíž pro budoucnost — alespoň bližší — potrvá.

Ve většině evropských zemí pěstovaný dub postačuje sotva k úhradě lokální spotřeby. Pro mezinárodní trh má význam pouze dub uherský a především charvátsko-slavonský. Nevyrovnatelné vlastnosti tohoto dobyly mu v středoevropských odbytištích a hlavně v zemích západních (Francii, Španělsku) vítězství i nad dubem americkým. Dovoz duhoviny americké do Evropy valně ochabuje na prospěch stále hledanější duhoviny slavonské. V době rostoucí spotřeby dubu v nejrůznějších oborech — od stavitelství vodního, lodního, konstrukce vagonů až k sudovině a k nejjemnějším pracem truhlářským a řezbářským — a v okamžení, kdy cena jeho pohybuje se již na imponující výši,[1]) přichází zvěst o bezprostředně nastávajícím dokonávání porubných zásob jeho v nejdůležitějších ložiskách slavonských. Zralé lesy investičních fondů a společenstevní i mnohé soukromé budou zde ve dvou až pěti letech dočerpány. Dosavadní roční výroba charvátsko-slavonská as 370.000 m^3 užitkového dubového dříví sklesne co nevidět na polovinu a sestup její valně nezarazí vlastní uherské

[1]) V Čechách na př. asi 40—80 kor., v Slavonsku 26—40 kor. (zde v roce 1875 jen 16 kor.) za 1 m^3 na pařezu a řezivo 120—160 kor. za 1 m^3 v Praze a ve Vídni.

státní lesy, jejichž seče přijdou pak na řadu, protože hospodářství v těchto není právě nejvzornější. Tím se vysvětluje shon, s jakým dosavadní kontrahenti — přeplácejíce od minulého podzimu dražební taxy Vinkovecké a jiné až o 60 ano i 85% — snaží se zabezpečiti si posledních zásob docházejícího zboží slavonského. Tím odůvodněno rovněž značné i trvalé přidražení duhoviny a všech výrobků dubových a sice přes to, že po několik let vypomáhá již obchodu těžba dubů bosenských a poslední dobou i rumunských.

Za takových okolností prognostikon pro srbskou exploitaci dubu mluví řečí zřetelnou a lákavou. Není pochyby, že srbský dub, jakmile si v obchodě jen poněkud získá jmena, nahrazoval by dobře úbytek dubu slavonského, a z projektovaných as 247.000 m³ nebo více ročního etátu, po úhradě domácí spotřeby, by se největší část snadno odbyla na vývoz. A kdy by se po případě první leta kácením i více šetřilo, získaly by uchované zásoby prodlením času jen na ceně, pokud by ovšem nebraly zkázu stářím. Rozhodný okamžik k akci v příčině exploitace dubu je však právě zde, kdy nastává přeměna poměrů ve výrobištích charvatsko-slavonských. Jako tam mělo založení čtyř větších pil v Sisku, Vinkovcích, Brodech a Mitrovicích největší vliv na stoupnutí cen suroviny, kdy totiž započato s jejím zužitkováním též na řezivo vedle dřívějšího výhradného zpracování jen na duhovinu, tak by bylo radno v Srbsku zříditi větší pilu, na př. v dubových ložiskách Prokuplijských. Aby zisk podnikatelský zůstal zachován zemi, mohla a měla by takovou pilu zříditi vláda a propůjčovati jí buď v nájem, nebo k výrobě za mzdu domácím podnikatelům, přikazujíc jim zároveň každoročními dražbami jisté kvantum suroviny k zpracování.

Také není pochyby, že by se podobným způsobem zužitkovalo a zpeněžilo i projektovaných asi 47.500 m³ ostatních druhů listnatých dřevin; neboť trh středoevropský tím snadněji by pojal výrobu den co den vzácnějšího javoru, jasanu, lípy, ořechu i olše, když těžba druhů těchto v Slavonii, obnášející až dosud 80.000 m³ ročně, tam zároveň s dubem zanikne.

Nejtěžší úkol luštění ukládá buk. Srbsko záplavou jeho přímo stůně, tak jako sousední Uhry, se svými 3·7 milionu ha bukových porostů, a jako země od Srbska na východ. S lesnického stanoviska je buk vlastně záchranou lesa vůbec a nenahraditelným zušlechťovatelem lesní půdy. V Čechách na př., kde rovněž hojné kdys komplexy bukové jsou vymýceny, musí se poslední dobou buk pro udržování půdy uměle vměšovati v jinorodé porosty. Poněvadž ve východních zemích nerušeným vzrostem buku lesní půda tak vydatně jest zkypřena, rozšiřuje se v ní sám dále bujně rychlým zmlazováním na úkor ostatních druhů dřevin. Jakkoliv je tedy v mnohých případech situace s bukem skutečně takměř beznadějnou a dohání někdy hospodáře v Uhrách a Bukovině až k zoufalým prostředkům, jako na př. k okroužení kůry kmenů, aby uschnouce padly, shnily a učinily místa jinému

stromoví: přece v posledním čase vyskytují se rozličné známky, svědčící neklamně o slibnější budoucnosti, o částečně alespoň výnosném zužitkování buku. Tyto známky jsou: Stoupnutí ceny buku v Německu od r. 1903 asi o 30%, hlavně následkem zavedení bukových pražců pro státní dráhy (také v Uhrách a v Bosně užívá se s úspěchem u železnic pražců bukových), zvolna, ale trvale rozšiřující se řemeslné a tovární zpracování buku náhradou za nedostávající se a stále dražší dub (podlahové bukové vlysy a parkety, buková duhovina a j.); rostoucí spotřeba chemických výrobků z buku dobývaných, ochabnutí amerického dovozu buku do Evropy, uvolnění vývozu rakouských bukových dužin do Ruska následkem značného snížení ruského dovozného cla od r. 1906 a j.

Uvážímeli mimo to, že jakost srbského buku je — tak jako bosenského — bez odporu neobyčejně vzácných vlastností, připouštějících na př. výrobu štípaných čtvrcených sloupků až do 4 m délky, úplně čistých bez suků, jež v trhové ceně as 30 až 40 K za 1 m^3 z Rjeky jsou dopravovány do Španěl k hotovení nábytku, nemusíme snad ještě nadobro zoufati nad srbskými bukovými zásobami.

Ostatně se i za panujících poměrů, na př. skoro denně v odborných listech dočítáme poptávek asi tohoto druhu: »Hledá se celoroční výroba řeziva bukového, ořechového, javorového, jasanového, osikového, dubového, hruškového, třešňového, lípového a j.« — »Štípané bukové dužiny, 80—100 vagonů ročně, na víceletou uzavírku se koupí.« — »Bukové řezivo, pařené i nepařené, ve větším množství se zakoupí.« — »Bukové hranolky $^{12}/_{12}$ až $^{20}/_{20}$ mm 1 m dl. na hůlky k slunečníkům a deštníkům koupí se ve větším množství.« — »Bukové uhlí milířové hledá se ve větším množství pro Vratislav.« — »300—400[1]) vagonů bukového milířového uhlí koupí E. H. K.« atd.

Jen kdy by bylo účelných komunikací pro srbská buková ložiska! Při buku nerozhoduje tak ani jeho lesní cena, jako dopravní poměry. Kdy by se po zřízení takové komunikace v Srbsku nalezl snad podnikatel na exploitaci jisté bukové lesní partie, budiž mu na zkoušku beze všeho zadána třeba za bosenskou »taxu.«

Avšak lesní poměry srbské nedopouštějí při buku dlouhého čekání. S vypočteným minimálním jeho porubným etátem as 550.000 m^3 budiž alespoň prozatím co nejdříve opravdu počato. Po odečtení as 300.000 m^3 k úhradě paliva pro domácí spotřebu zbývalo by asi 250.000 m^3, kterých by bylo třeba jinak zužitkovati. Srbská vláda bude skutečně nucena spůsob tohoto zužitkování se vším úsilím vyhledávati, aby mohla vytčený nezbytný porub k stanovení systematického hospodářství nejhlavnější části svých lesů prováděti. Nejen jako povolané vůdkyni národohospo-

---

[1]) K jich výrobě bylo by třeba as 36.000 m^3 bukového dříví.

dářských počinů vůbec, ale i jako přímému a největšímu interessentu na lesích náleží jí tu iniciativně sáhnouti k dílu.

Investice, které k tomu cíli máme na mysli, nevyžadovaly by ani tak značného hmotného nákladu, jako spíše praktického, odborně promyšleného zavedení.

Ve vhodném bukovém komplexu nebo dvou budiž založena státem malá průmyslová kolonie, co možná blízko lesních výrobišť, jež by v hlavních rysech obsahovala: Pilu s motorovým pohonem k výrobě řeziva všeho druhu: prken, fošen, vlysů, dužin, prkének na bedničky tabákové a ovocné (tavolettů), lišt a latí [1]) pro součástky ohybaného nábytku; — dále truhlárnu, třeba jen v malých rozměrech, hlavně pro ohybaný nábytek. Tímto vlastním zpracováním nalezly by zmíněné polotovary (latě) nejlepšího zpeněžení. Thonetova pověstná nábytkárna na Moravě, zásobující ohybaným nábytkem největší část Evropy, počíná již — po vyčerpání vlastních lesů — kupovati buk z Uher. Srbsko by mohlo vyráběti podobný nábytek alespoň pro spotřebu v zemi. K pile a truhlárně by se pak družily: parketárna a soustruhovna pro výrobu rozličných součástek pro truhláře, koláře, pro kartáčníky, pro hospodářské nářadí a pro výrobu přemnohých drobností, hlavně z odpadkového materiálu. Tato soustruhárna by vlastně byla jakýmsi organisačním střediskem lidové industrie dřevařské, snadně po domácku provozovatelné. Celek podniku by doplňovalo velice jednoduché zařízení výroby lučebnické z bezcenných odpadků a ze špatnější bukové suroviny, jako kyseliny octové s acetony, methylového alkoholu s různými deriváty a dřevěného uhlí jako vedlejšího produktu. Takový průmyslový podnik se všemi jeho součástkami zadávala by vláda výrobci nájmem současně s prodejem několikaleté lesní těžby přiléhajícího okrsku.

Nechť by se i veškerá výroba podniku obmezovala zprvu jen na domácí spotřebu, byl by přece již veliký zisk v tom, že by přívoz z ciziny mnohých z těchto výrobků ustal. Na vlastenectví srbského obyvatelstva by pak záleželo, aby průmysl vlastní země podporovalo a specielně, aby k potřebám svých domácností a k jich budování užívalo dle možnosti takových výrobků, v kterých by přicházel k platnosti domácí materiál bukový. Konečně mnohé polotovary by zajisté záhy nalezly též odbytu i vývozem za hranice.

Pokus náš, vyhledávati cesty k zužitkování lesních výrobků Srbska, nese se za hlavním cílem uchování lesa a zavedení hospodářských opatření, dokud ještě je čas. Jsmeť hluboce přesvědčeni o významu lesa, jejž vynikající francouzský lesník vystihuje těmito slovy: »V oné laboratoři, z níž všecko vychází a do níž se vše vrací, kterou zoveme zemí, jest jeden živel zejmena

[1]) Tyto se platí, ovšem vybírané, ve Vídni a v Praze až po 60 K za 1 m^3. i může se jich výroba již poněkud vypláceti, čítáli si na př. majitel pily v Uhřích, gravitující k Vídni, bukovou surovinu v lese asi za 5 K a na pile kol 8 K.

důležitý svými úkony nehmotnými, jenž především zasluhuje, abychom se jím obírali: jest to les. Nemělo by se zanedbati ničeho, co se ho týče, poněvadž až posud lidé nedovedli ho postrádati a museli, dříve neb později, opustiti ona místa, kde jej vyhladili. Život národů je sloučen s životem lesů. Jest to zákon osudný, jehož neodstraníme tím, když ho neuznáváme.«

V říši podzemních divů.

Z Mexika píše český rodák

Jindřich Mayer. [1])

Přemýšlel jsem, jak bych tentokrát nejlépe strávil své prázdniny. Po návratu z evropského svého domova hledal jsem pro svůj prázdninový výlet něco pestrého, abych trochu zažehnal stesk, který mě vždy po nějaký čas jímá, kdykoli se navrátím z vlasti. Měl jsem v plánu Chicago, pak Havannu, pak se mi zase naskytl projekt desítidenní honební výpravy ve společnosti několika Američanů, kteří se chystali na hady a jaguary do Veracruzských pralesů. Ten poslední výlet mě nejvíce lákal, neboť naše lesy jsou teď tak krásné, arci nebezpečné v době tropických dešťů, které všecko zaplaví.

Sedíme v klubu a přetřásáme denní otázky, kterých zde máme nyní hojnost, když se mne jeden ze soudruhů otáže, mámli již plán pro prázdninový výlet. A v zápětí mne vyzval, abych se s ním jel podívat na *Grutas de Cacahuamilpa* (čti Kakauamilpa). Dovedl mne brzy přemluviti, že jsem všecky dřívější plány pustil a rozhodl se jeti s ním. I nelitoval jsem toho, jak se mi snad podaří Vás přesvědčiti. Ale ne abyste to dali opět do novin, jako to mé lezení na Popokatepetl.[2])

Když jsem byl ještě doma v Čechách, učil jsem se ve škole o kráse a velikosti krápníkových jeskyň v Korutanech a v solních

---

[1]) Pan Jindřich Mayer, od něhož tento dopis poslán přátelům do Čech, žije již po osm roků jako lékárník v hlavním městě republiky Mexické, kam ho povolal jeho strýc dr. František baron Kaska, který kdysi odešel do Mexika v dobrovolnickém vojsku císaře Maximiliána a po zastřelení jeho usadil se v Mexiku jako lékárník. Dodělal se tam znamenitého blahobytu a zachránil velkou část památek po nešťastném císaři, začež byl vyznamenán vysokými řády rakouskými a španělskými a jelikož také přispěl svým dílem k obnovení diplomatických styků Rakouska s Mexikem, byl za to povýšen do stavu baronů rakouských. Náš cestovatel Vráz za svého pobytování v Mexiku meškal jako host u barona Kasky, a p. Mayer ochotně jej podporoval v jeho badatelských pracích. *Jaroslav Schiebl.*

[2]) Bylo by přece škoda této žádosti vyhověti, jak se čtenář přesvědčí. Výstup p. Mayerův na Popokatepetl byl popsán v Plzeňském Obzoru. *J. S.*

komorách ve Věličce. Má fantasie často zalétala v tato pohádkově líčená místa, a toužebně přál jsem si něco podobného na vlastní oči spatřiti. Zatím však osud rozhodl se mnou jinak, a já se pojednou octnul daleko, za tím »velkým rybníkem.« A tu musel jsem stráviti několik let, než jsem poznal ty naše krápníkové jeskyně, které sice nepožívají takové světové pověsti, jako ony evropské, ale jsou jistě větší a krásnější. Než jsem se na cestu k nim vydal, pročetl jsem spisy všech novějších cestovatelů po Mexiku, ať už našich — na př. Štolbův a j., nebo německých, ale nikdo se o těch našich podzemních divech nezmínil. Proto Vám chci podati stručný popis svého prázdninového výletu — arci s výhradou, že nedovedu vše dostatečně vylíčiti, co mne tam překvapovalo, poutalo, ano i v nadšení uvádělo.

Předem Vám povím, kde ty jeskyně leží.

Část nebetyčných středoamerických Kordiller — La Sierra madre — vysílá své výběžky až k výšinám Mexika, spojujíc takto divoký stát mexický, Guerrero, kde je hojně řek a divokých hor, s chladnou, dílem na vodu chudou planinou, na které se tísní největší část obyvatelstva, a kde kvete obchod se všemi novomodními pomůckami a vynálezy. Pokračováním pohoří Sierra madre na severu řeky Rio Balsas je Sierra de Iguala a k ní se připojují Sierra de Leon a Tasco, které pak ustupují vápencovým horám »de Cacahuamilpo.«

Toto na kovy bohaté, ale pusté pohoří propouští řetězem svým řeku Amacusac a pak přechází v pohoří Sierra de Ajusco, jehož temena, jen asi dvě hodiny vzdálená, na jihu hledí na hlavní město Mexiko.

Vyjeli jsme ráno o sedmé hodině z Mexika přes Ajusco do městečka Cuernavaca; je to naše Riviera, která leží v horkém podnebí a níže než Mexiko. Sem posílají k léčení souchotináře. Jeli jsme stále zelenými, pěknými cukrovými plantážemi ve státu Morelos, sestupujíce stále do nížiny, a odpůldne kolem 3. hodiny dojeli jsme k našemu prozatímnému cíli, Puente de Ixtla.

Je to městys, ležící již úplně v nížině, tak že má dokonalé tropické podnebí, a je dosti významný pro obchod. Zde křižují se dvě dráhy. Třetí trať — z Tenanga do Sultepecu — se právě staví.

Výstavnost městysu je stejná jako u všech tropických měst. Vzdušné domy obklopeny jsou palmami a jinými stromy; zde vidíš zeď bíle, tam červeně, jinde opět zeleně natřenu, ale všecky ty barvy jsou smyty tropickými dešti. Mezi tím pak vidíš palmy, ovocné stromy (jako mango) nebo divoké višně s červenými plody, arci nejedlými. Tamo zase bananovníky obklopují chalupu, která má střechu z palmových listů, tvaru »na šišato«, tak že hrozí již spadnutím. Onde zase vypínají kokosové palmy svá štíhlá těla. V zeleni jich líně přeletují papouškové, rudí »cardentas« nebo »cottoras.«

Všecko pak tu žije svérázné, tropické dolce far niente. Ba i ta malá říčka, která čiperně sestupuje z blízkých hor, pro-

téká tudy tak líně a pomalu, jako by se jí odtud nechtělo. Nedivíme se jí, je tu hezky!

Procházíme se ulicemi a vidíme, jak před svým domkem sedí tu švec, tam krejčí a oba přemítají, jak by asi nejpomaleji a bez velké námahy svou denní práci odbyli. Nedivíme se jim, neboť v našem ponebí není práce potěšení, nýbrž nutné zlo. Člověk v tom vedru zlenoší tak, že by ani nejedl.

Opatřili jsme tu své koně a po krátkém pobytu jeli jsme dále. Samá cukrová třtina. V dáli vidíme velký komín a při něm stavení obklopené palmami. Je to Hacienda de Ixtla. Za ní rozkládají se pak již jenom nedozírné »llanos« a daleko, daleko na obzoru jest viděti cíl naší pouti — kuželovitý vrch.

Zrychlili jsme trochu jízdu. Daleko široko žádné stavení, žádná chata, jen spálená tráva, kam až zrak sahá, jako bys měl před sebou nažloutlé moře. Vody zde naprosto není, vše je spáleno, bez života. A jízda jednotvárným tím krajem jest nudná, unavující, slunce pak praží, jako by nás chtělo upeci.

Ale za krátko sklání nad námi tropická noc své peruti, stínem svým zakrývajíc tuto rozpálenou planinu. V trávě počíná se ozývati cvrlikání cvrčků, tu a tam v letu se zatřpytí »los cocujos« a jiné světlušky a nad tím vším se leskne hvězdnatá nebesbáň tak čarokrásně, jak ji možno jen v tropech shlednouti.

Daleko před námi pojednou viděti rudou záři, rozšiřující se značnou rychlostí. Stanuli jsme a hleděli na tu hrůzokrásnou podívanou. Hoří les a křoviny; jako obrovská pochodeň vyšlehlo to k nebi. Jsou to Indiani, kteří — tudy táhnouce, zapalují les.

Sem tam přeběhne přes cestu šakal nebo jelen, a v dáli je slyšeti vytí smečky vlků, před kterými jsme byli před svým odjezdem varováni.

Za krátko objeví se na obzoru měsíc a magickým jasem svým osvětluje naši cestu. Pušky měli jsme neustále k výstřelu připraveny, uhánějíce rychle ku předu.

Po devíti hodinách jízdy přibyli jsme ztrmácení a napolo upečení asi k půlnoci k vesnici Cacahuamilpa. Leží ve státě Guerrero, v okresu Alarconském, asi 30 kilometrů od dolů Tasco a má suché a teplé ponebí. Obyvatelstvo její, asi 250 duší, živí se pěstováním kukuřice a třtiny cukrové.

V domě »de la Compañia Exploradora de las Grutas« jsme se ubytovali. Je tam čisto a zaopatření celkem dobré, ačkoli trochu drahé. Příštího dne, časně z rána, pokračovali jsme ve své jízdě na jih, k jeskyním. Dva horské řetězy, na východě a na západě, tvoří údolí, ve kterém na straně západní činí srázná stráň při slézání velké překážky. Kulaté neb ovalové balvany podivných tvarů leží tu roztroušené, a vše je zarostlo bujnou tropickou zelení. Tuto stojí několik stromů »barboto« se svými krvavě červenými kmeny, tam zase plazí »amate« své kořeny jako obrovský pavouk po stráni dolů, mezi kamením a skalami. Tento posledně jší strom věští blízkost vody — a vskutku: kdesi na blízku to hučí a hřmí.

Držíme se křoví, jinde zase chytáme se kořene a takto spouštíme se po úzké, srázné pěšině dolů. V tom záhyb — i staneme jako přimrazeni: ohromná brána objevila se před námi a za ní zeje na nás černý otvor, z něhož se valí a řítí mohutný proud vody.

Skáčeme s balvanu na balvan; v tom zahlédneme v pozadí dvě jeskyně, jednu ve směru jižním, druhou na straně severní. V obou to vře, šumí a klokotá jako v kotli čarodějnic, až konečně proudy z obou se spojují a vlévají se do řeky Amacusacu. Prameny těchto vod jsou, jak se praví, ve státě Mexiku, kde v Tenaucingu, nebo ještě lépe v Jatapě de la Sal obě řeky pojednou směrem ke Cacahuamilpě v zemi mizejí.

Vkročíme do jeskyně a vcházíme do galerií, okrášlených stalaktity a bílým, plochým mramorem, jako by právě z dílny vyšel. Galerie ty jsou více než 16 kilometrů dlouhé. Procházeli jsme se jimi za pomoci lehkého, přenosného můstku z jedné strany na druhou, přes vířivé, kypící a hučící vody. Otvory (»bocas«) jsou tak velké a překvapující krásy, jako by vyšly z dílny nejpřednějších umělců sochařů. Mimovolně staneme a němi obdivujeme se těmto zázrakům přírody. Žádný štětec sebe lepšího malíře nedovede vykouzliti na plátno čarovný pohled na tento velechrám podzemní.

V pravo i v levo otvírá se devatero jeskyní, k nimž vedou klikaté schody, vzhůru i dolů. Při vchodu do jeskyní visí obrovské krápníky jako ohromné rampouchy ledové, a uvnitř při bílém světle magnesiovém vidíme kouzelnou báchorku, jejíž nádheru nelze vypsati.

V levo u vchodu do chrámu stojí velká kropenka, v pozadí viděti při světle obrovský oltář, před kterým stojí balvan v podobě mnicha. O něco dále opět jiný balvan znázorňuje »bílou paní,« kterou pokryla příroda nádherným závojem, splývajícím v bohatých řasách až k zemi.

Velká opona, jako sníh bílá, květinami a krásnými arabeskami zdobená, jakých ani lidská ruka vytvořiti nedovede, dělí zase jinou jeskyni. Tu spatřujeme všecky možné květiny a stromy tropické vegetace. Na zemi obrovské kapradiny a křoví, po stěnách a se stropů visí gigantické, tlusté liany a jiné úponkovité rostliny jako divá směsice hroznýšů. V pozadí pak, z vln pažitů, vypínají se ostrovy rozkošně skupeného stromoví, protkaného kvetoucím svlačcem a obepjatého věnci révy. Tamo zase skupina palem a krásných orchideí. A vše to se leskne a třpytí při bledém světle magnesiovém, jako by na vše bylo napadalo bílé jíní. Stáli jsme tu uprostřed těch zázraků jako omámeni a nechtělo se nám odtud, až nás průvodčí náš k odchodu pobídnul. U vchodu ještě jednou jsme se obrátili a na rozloučenou pohledli na tento podzemský ráj.

Brzy potom nás obklopovalo zase denní světlo, i vrátili jsme se do vsi.

Druhý den věnovali jsme jeskyním »Resumidero.« Jsou $2^1/_2$ hodiny ode vsi vzdáleny. Nepříliš velkou skalní skulinou vkročíš do báječné dílny přírody. V hloubce asi 100 metrů pod námi hučí, obklopena věčnou nocí jedna z řek, jejímuž výtoku jsme se byli prvního dne obdivovali. Tunel, kterým teče, jmenuje se »Chontalcuatitlán.« Po hlinité, kluzké půdě lezou Indiani nahoru a dolů s velkými břemeny na hlavách. Jich obratnost a jistota jsou podivuhodny. My jsme se klouzali dolů, a ne vždy po nohou — půl stráně alespoň jsme sjeli sedíce. Lezl jsem pozorně a pomalu dolů, nohama opíral jsem se, kde to jen trochu šlo, avšak pojednou mi nohy ujely a už jsem jel s větrem o závod. Hotová to skluzavka, jen že nejedeš »na perách,« a jak člověk vypadá, když se octne dole, věru, jistě by nemohl jíti do salonu.

V celém světě není prádelny tak těžce přístupné jako zde. Zde totiž perou Indiáni prádlo a zde se také koupají.

Když se schylovalo k večeru, vraceli jsme se oklikou zpět, neboť nahoru lézti se nám nechtělo. Potkávali jsme Indiány ženoucí mezky s nákladem kukuřice, oleje a jiných věcí, vše pro doly Tasco. Prohlíželi si nás podezřele, každý z nich měl machetu a revolver za pasem. Pospíšili jsme si, abychom jim přišli s očí.

Třetího dne jsme navštívili hlavní jeskyni. Vchod její jest 36 metrů široký a 16 metrů vysoký a hledí k jihozápadu. Vstupujeme do nové té pohádky podzemní. Žádná nádhera, žádný královský zámek, nic, co nejkrásnějšího lidské ruce dovedly a nejfantastičtější mozek vymyslil, nedá se k jedné z těchto dvaceti jeskyň přirovnati. Každá jeskyně jest oddělena od druhé stalaktity od stropu visícími a stalagmity vyrůstajícími ze země. Ku procházce jen asi 8 kilometrů je potřebí 7 hodin. Asi deset hochů a mužů, opatřených gasolinovými aparáty a magnesiovým světlem, stará se o to, aby každá skupina, ba každá forma byla náležitě osvětlená.

Vypsati vše, co jsem tu spatřil, není mi možno. Budiž mi tedy dovoleno vylíčiti jen to nejkrásnější.

První jeskyně nazývá se »Kozel« a má ještě denní světlo. Hned při vchodu stojí velikánský kozel, tak že mimoděk couvneš zpět. Se stropu visí krápníky jak záclony. Dále je zde lví hlava, výborně přírodou napodobená a jiné ještě tvary, ve kterých fantasie pozorovatelova všecko možné poznává.

V druhé jeskyni jest již pološero. Obrovské krápníkové opony splývají s klenby jeskyně dolů, jsouce ozdobeny nejrozmanitějšími vzorky. Čtyři obrovské sloupy stojí tu, jako by je byl nejlepší sochař postavil a okrášlil, a v pozadí, při magickém osvětlení, vidíme blýskati se zkamenělé moře. Jsou to vápencové krápníky, vymleté vodou takového vzhledu, jako by to byl příboj mořských vln.

Jdouce na pravo, vkročíme do jiné jeskyně, a obraz za obrazem rozvíjí se před našimi zraky. Zde stojí kazatelna, do které si vlezl hoch, držící magnesiové světlo vysoko nad hlavou. Byl

to báječný effekt. V páté jeskyni jako bychom se octli v našem bydlišti, městě Mexiku na »Plazza de armas.« Před námi stojí katedrála, po straně náš »národní palác,« tak jako by je sem byli přenesli, a nad tím vším se klene strop, od kterého opět visí obrovské kamenné rampouchy. Vypustili jsme rakety, ale ani jedna ho nedostihla. Při našem osvětlení byl to v pravdě čarovný pohled. Vše se třpytilo a blýskalo, jako by to byla spousta démantů a perel.

V šesté jeskyni vypíná se před námi Popokatepetl se svým věčným sněhem, tak jako bychom se na něj dívali ve skutečnosti. Tento překvapující pohled nás zarazil. Tu pojednou vidíme, jak obrovský ohnivý sloup šlehá z jícnu a mračna dýmu z téhož vystupují. Jak je to možné, tážeme se druh druha? Vysvětlení dostalo se nám brzy. Čiperní hoši, očekávající dobrého zpropitného, vylezli nahoru asi 120 metrů, načež byla shasnuta všecka světla. V tom blesk — ohnivý sloup vyrazí z jícnu a osvětluje vše do krvava. Zřetelně vidíme, jak teče žhoucí láva po svahu dolů a zdá se nám, že slyšíme podzemní dunění. Pak vše pomalu uhasíná, a za chvíli obklopuje nás opět čirá noc. Byl to nezapomenutelný pohled! Časem spadá kapka vody a dopadnuvši, způsobuje hluk podobný dělové ráně. Jeden z naší společnosti pomyslil si: »Když kapka vody již způsobuje takovou ránu, jak by to asi znělo, kdy by vystřelil z revolveru?« Nerozmýšlel se dlouho, a již zahřměla rána. Myslili jsme věru, že se boří svět. Pekelné té vřavy nelze vypsati. Stěny vydávaly všecky možné a nemožné zvuky, a trvalo to snad čtvrt hodiny, než se opět vše utišilo. Mimoděk jsem se ohlédl, jestli se opravdu nesbořil vchod, anebo zdali nám něco nepřiletí shůry na hlavu.

Po krátké době dostali jsme se do tak zvané umrlčí komory. Nemysli, že tě tu snad hned u vchodu uvítají kostry a že každé chvíle zakopneš o nějakou lebku. Nic podobného tu nenalezneš. Jmeno své dostala jeskyně od smutného případu, který se tu loni udál. Zahynul zde jistý Angličan; dohořelo mu světlo a on bloudil v tom labyrintu chodeb a jeskyní, až hladem vysílen klesl. Pes přiběhl do vsi nazpět a štěkot jeho nebyl k utišení. Nerozuměli mu, a věrné zvíře vrátilo se zpět k svému pánu. Až za několik dní, když se pocestný nevracel, vydalo se několik zmužilých Indiánů do jeskyní a nalezli tu nešťastníka mrtvého, schouleného u stěny, a u jeho nohou ležel rovněž mrtvý pes.

Pospíchajíce z tohoto místa, vkročili jsme do osmé jeskyně, hudební síně, kde se vypíná asi 100 metrů vysoká zvonková věž, která — uhodímeli na ni holí — vydává trojzvuk tak čistě a jemně zladěný, jak by jej umělci intonovali. Jeden z našich druhů připomenul, že v severoamerickém soustátí, v jeskyních u Missisipi, je podobný sloup, ale ani zvukem, ani zladěním nevyrovná se našemu.

V deváté jeskyni je nadherný trůn s baldachinem, a jeskyně ta jest proto nazvána »trůnním sálem.« Po obou stranách

vede řada sloupů a k trůnu deset stupňů. Při osvětlení vše se lesklo jako čisté stříbro.

V desáté jeskyni zříme pohoří pokryté věčným sněhem. Za pásmem věčných hor vypínají se velehory a mezi nimi otvírají se příčná údolí. Horské bystřiny tu tvoří vodopády, nad nimiž v bílé záři našeho světla duhové reflexy se tvoří. Bystřiny ty vtékají konečně do malého jezírka.

V jedenácté jeskyni lze viděti starý aztécký kalendář, a dále kalendář, do kterého roku 1865 nešťastná císařovna Charlotta své jmeno vryla.

V ostatních jeskyních nacházíme palmové háje, jinde zase obrovské varhany, věže, vodopády, obrovské lastury a jiné a jiné věci — vesměs báječně vypadající při světelných effektech. Ale všecko není dosud prozkoumáno, neboť dále si nikdo netroufá. Indiáni vypravují, že jeskyně tyto se táhnou až k Tichému oceánu. Zdejší lid nedovede těchto divů přírody náležitě oceniti; dalšímu prozkoumání prý vadí v cestě velké propasti a jiné překážky. Nejhlavnější překážkou je však dle mého mínění pověrčivost a strach zdejších Indiánů. Bez průvodce — třeba i se světlem — zabloudil by v tomto labyrintu člověk velmi snadno. Jest to divný pocit procházeti se pod zemí v té pohádkové říši, jest nám, jako bychom byli na docela jiném světě. Dusný vzduch, vlhko, ani nejmenší paprsek denního světla — netopýři litají nám kolem hlavy, ještěrky a jiná havěť přebíhá nám přes nohy. My si všeho toho nevšímáme, gigantická příroda učinila nás němými — dech se nám ouží nad těmito báječnými krásami.

Když jsme po několikahodinném putování vyšli opět na boží světlo, bylo nám, jako by nám s prsou spadl cent.

Stálo by za to, by se některý z našich badatelů pustil do prozkoumání dalších jeskyní, ale laciný výlet by to nebyl. Mne stála tato šestidenní cesta z Mexika i s bytem asi 60 dollarů. Tato drahota se vysvětluje tím, že slavné ty »Grutas de Cacahuamilpa« navštíví ročně jen asi 60—100 turistů.

Lituji jen, že jsem svůj popis nemohl učiniti podrobnější ježto neznám ty různé druhy nerostů.

Ostatní dni prázdnin strávil jsem loveckými potulkami po krajině a teď, když jsem opět doma, otáčím se zase v lékárně, kroužím pilulky, dělám prášky, odvary atd. k úlevě a posile nemocných a neduživých lidí.

Na Libuňce.

Na Libuňce tiché vánky hrají,
háje vůkol sladce šepotají.

Po skalách bor temný v dumách zpívá,
duši chodce snivě rozechvívá.

Na lučiny večer rosa padne,
na zem ulehají stíny chladné.

V noční šero trosky témě týčí,
přítmí v klidný úval kouzla líčí.

Mysl zaletí až v doby šeré,
duma do prsou se mocí dere.

Duma? — Úžas! Vždyť ty staré doby
padly ve hluboké, tmavé hroby.

Zapadly tam dávno do ruíny,
do mlhy a báje, v stichlé stíny.

Zanikl den. Vůkol všechno shaslo,
na čem před chvílí se oko páslo.

Zdá se, že se dřímati chce kraji, —
také mne již snové oblétají.

A jak přimhuřuji zvolna oči,
stíny zdvíhají se po úbočí:

Stíny, jasy, šotci, lesní panny,
rytíři a voje. Přese lány

pestrá kavalkáda panstva jede,
princezny i princi, dámy šedé.

Všechny stříbro, zlato, brokát zdobí,
za nimi se táhnou bledí robi. —

Potom tma a noc a divá mračna:
cizích pánů na to hejna lačná.

Příšery! Jen chvilka — vlak se řítí,
ohnivými zraky vpřed si svítí.

Z dum se budím — do dálavy mizí
vlak i sny i zjevy době cizí.

Zase ticho. Jenom luzná krása
kolem říčky utajeně jásá.

Jan Vřesnický.

Prameny k dějinám selského lidu v Čechách.

Řády selské a instrukce hospodářské 1350—1626. Vydal Josef Kalousek. Archiv Český, svazek XXII., v Praze 1905, 4°, str. XII, 606; nákladem domestikálního fondu království českého.

Způsob, kterým prof. Josef Kalousek vědecky pracuje, jest chvalně znám mezi odborníky. Badatel tento v plném smyslu slova »hledá pravdu.« Vytkne si záhadu a řeší ji úzkostným přihlédáním ku příslušným faktům. Nechutí se mu ať taký, ať onaký předjatý pomysl filosofický, národohospodářský nebo sociologický původu čistě spekulativního, z kterého by pohodlně soukal hojné, ale smělé a větrné dedukce. Nespoléhá na to, co by jen z hotových cizojazyčných spisů mohl jako analogii přenesti do našich dějin. Nemiluje slabých indukcí, opřených o deset dvacet dat, aby snad hned z nich strojil překvapující, ale ukvapené generalisace. Staví rád hluboké základy, shání a vyčerpává údaje co nejúplněji, třeba i z oborů, které souvisí s jeho oborem příbuzností vzdálenější, a když vypátrá a ohlašuje, co jest na věcech a událostech typického, upozorňuje hned také, které z nich jako výjimky neb odchylky vymykají se z pravidla povšechného. Dodává rád každému svému slovu »vůně« spolehlivých pramenů.

Když r. 1884 Král. česká společnost nauk obdržela značný peněžitý dar,[1]) aby honorovala z něho »pragmatické dílo o historickém vývoji práva agrárního a poměrů sociálních obyvatelstva rolnického v Čechách, počínaje 16. stoletím, až do doby nejnovější,« vznesla ten úkol na Kalouska. Nebylo jí tajno, že tomuto muži již od mnoha let před tím leží na srdci vylíčení osudů českého sedláka, ale on sám z lásky k věci uvalil na sebe břímě větší, než jaké bylo naň vloženo. Umínilť si osvětliti minulost selského stavu v Čechách ještě také v době před 16. stoletím a uveřejňoval jako ovoce svého studia řadu důkladných prací přípravných jednak již před r. 1884, jednak později. Uvádíme zde zejmena tituly jeho edicí a pojednání větších, jako »Osvobození poddaných biskupa Litomyšlského od nápadův r. 1412,« »O zřízení a původu obce velikoruské,« »Traktát Jana z Jenštejna proti Vojtěchovi Rankovu o odúmrtech,« »Listiny a zápisy Bělské o věcech městských i sedlských z let 1345—1708,« »O staročeském právě dědickém a královském na statcích svobodných v Čechách i v Moravě,« »Listiny klášterů Sedleckého a Skalického z let 1357—1541,« »Listiny Zvíkovské a Orlické z let 1357—1549,« nic nedíc o menších jeho spisech podobného rázu. Jeho svědomitost nabádala jej k tomu, aby podstupuje »hlavní literární dílo svého života,« vytěžil pro ně kde kterou rozptýlenou zprávu, byť sebe drobnější, která byla již jiným známa a snad i od nich tiskem vydána, a což nad to jest, aby vynašel ještě zdroje jiné, dosud nevypátrané a nevyčerpané. Proto neváhal pilně putovati do rozličných archivů, opisoval staré písemnosti

[1]) Od knížete Jiřího z Lobkovic, nejvyššího zemského maršálka království českého.

od rána do večera (později i na psacím stroji) a vítal s povděkem každičkou laskavost, každičký pokyn nebo příspěvek od příznivců svého podniku. Lopotil se bez oddechu. K tomu uvážiti jest, že se nenarodil na tak šťastné planetě, aby se byl mohl ponořovati jen a jen do svého nejoblíbenějšího předmětu. Chtě nechtě zapřahoval se velmi často do prací literárních také jiného rázu, konal vždy pečlivě povinnost svou jako učitel universitní a dlouho podroboval se vysilujícím trampotám jako redaktor Archivu Českého. I není divu, že následky přílišného napínání sil naň přikvačily. Roku 1889 nervová nemoc zachvátila pilného pracovníka, neúprosně mu velela ustati déle, než se nadál, od dosavadní námahy a zůstavila po sobě i výstrahu, aby byl pamětliv svého porouchaného zdraví.

Kalousek sám dotýká se jen zlehka těchto věcí v úvodě k své nejnovější publikaci a mužně zamlčuje, že i v rodině své strádal mnohou hlubokou ranou; utlumil více než projevil. Přes to ani tyto strasti ani jich dozvuky neudolaly energie jeho ducha. O tom podává pádný důkaz jeho poslední publikace, důkaz to opětný, jak rozmyslně a bezpečně auktor postupuje krok za krokem k vytknutému cíli, jak veliký poklad vědomostí v sobě nastřádal, jak důkladně se vyzbrojil k svému hlavnímu dílu, aby — dáli Bůh — korunoval jím všecka svá bádání předchozí. Pohříchu valná část těch, kteří u nás po tomto korunování tak příliš nedočkavě touží, nemívá ani potuchy o tom, jak trnitou cestu náš historik musí si k němu klestiti, jak mozolně musí shromažďovati kus zlata po kuse, aby nám vytvořil korunu skutečně z ryzího toho kovu. Do kterých a jakých šachet bylo mu sestupovati, co všecko postupně překonávati, aby utvrdil se v naději, že jeho konečný výtvor se podaří, Kalousek ukazuje všem nedočkavcům jak svými dřívějšími spisy přípravnými, tak i zejmena svým posledním. Kdy by nebylo nic jiného již vyšlo z jeho ruky, než tato díla přípravná a přece tak nehynoucí hodnoty, nebude opravdového odborníka, jenž by se vděčně nepoklonil před tak mnoholetou, obětovnou, nezištnou a tak úrodnou snahou po nalezení pravdy.

Než přihlédněme již bedlivěji k »Řádům selským a instrukcím hospodářským,« pokud jsou od Kalouska na veřejnost vydány.

Kterak došlo k tomu, že pořídil a uveřejnil tento bohatý sborník »písemných pravidel někdy vydávaných, aby se jimi jako platným zákonem spravovalo obyvatelstvo vesnické v obci i v rodině, doma i na poli?« — Prvotně na to nepomýšlel, ale když pak shledal spoustu nejrozmanitější látky k historii stavu selského, uznal pilnou toho potřebu, aby uveřejnil tiskem aspoň tuto část pramenů *nejdůležitějších*, které ze všech nasbíraných pečlivě vybral a dle časového pořádku (počínaje přibližně rokem 1350) sestavil. Mají rozlévati světlo po výtce ***na dějiny vývoje práva agrárního a poměrů sociálních obyvatelstva rolnického v Čechách***, na thema, které si Kalousek po dobré rozvaze pouze v tomto rozsahu vymezil, ježto by sice provedení úlohy širšího rozsahu vymáhalo na něm tolik dalších příprav a prací, že by již auktorův život na to nepostačil.

K písemnostem, z jejichžto obsahu sestrojiti si může čtenář základní rysy, takřka hlavní tvary vln zmíněného vývoje, přibral i jiné

z oborů více méně příbuzných, aby jimi jako doplňujícími příspěvky posvítil i na podrobnější linie svého předmětu. Textem listin předváděných poučuje nás, co se v české minulosti dálo mezi lidmi — ať tak dím — na »panském zámku i podzámčí,« ukazuje nám »jeviště a působiště figurek řídících a řízených,« někdy klidné vyrovnávání, většinou však nepřátelské srážky jejich zájmů, a vítězení »silnějšího« v boji.

Hlavní osoby, s kterými se v těch rozličných zákonech, nařízeních, v smluvách a jiných listinách potkáváme, jsou arci vrchnosti se svými úředníky a sedláci v období (zatím) od r. 1350 do r. 1626; neboť Kalousek odevzdal do našich rukou teprve I. část své snůšky.

Nebude snad od místa připomenouti tomu onomu čtenáři, že ve valné většině tohoto období stav sedláků postupně se horší jak ve vesnicích zakládaných prvotně pro cizí osadníky dle práva německého (emfyteutického), tak i ve vesnicích českých staršího původu, ale tehdáž už dle německého práva přetvořených. Zhoršení to děje se vinou a přičiněním vrchností, jež prvotní smlouvy uzavřené mezi nimi a jejich selskými poddanými, jakožto kontrahent hned od začátku mocnější, potom vždy sobečtěji překrucují na škodu kontrahenta slabšího. Postup tohoto silnějšího činitele nemůžeme zde než toliko několika nejhrubšími rysy charakterisovati. Vrchnosti (a to valnou většinou) berou sedláku právo svobodně nakládati se svým statkem za života nebo před smrtí hospodářovou, osvojují si odúmrti na ujmu vzdálenějších, ba i nejbližších dědicův, upírají mu právo získané stěžovati si na ně u soudu zemského, volně se stěhovati z panství, i když všecky své povinnosti řádně tam vykonal, děti k jinému zaměstnání než selskému obraceti, a přimnožují jeho robot i poplatků. Zároveň usilují o to, aby, co takto sobě uchvátili, stalo se hezky za tepla platným, písemně ustáleným zákonem pro budoucnost. Po válce husitské a za slabých králů (zvláště Jagelovců, za nichžto již osobní nevolnost lidu obecného v Čechách byla v l. 1479 až 1524 uzákoněna) daří se jim to dílo rychleji a úplněji, nežli za oné války a za panovníků ráznějších i prozíravějších (jako na př. Karla IV., Jiřího Poděbrada a Ferdinanda I.), kteří utiskovaných více nebo méně se ujímali, neb aspoň dalšímu utiskování jich bránili. Nicméně vrchovatá náplň strastí přikvačila na našeho sedláka teprve v době pozdější (po r. 1626), než do které I. oddíl písemností Kalouskem již uveřejněných připadá. Tento oddíl přináší toliko do několika nejbližších let po bitvě Bělohorské doklady toho, jak svrchu naznačené konflikty mezi pánem a poddaným se vytvářely, a jaké z nich normy jako platný zákon se ustalovaly. Vedle toho však dovídáme se z těch písemností, jak tyto normy se tu neb onde konkrétně prováděly, a jakých barev pak nabýval lidský život při vážné práci i zábavě na vesnici, v krčmě i na soudu obecním, na zámeckém obydlí, v kuchyni, v chlévě, v sladovně, ve mlýně a v pivovaru, co kutil vrátný a hlásný, řezník a fišmistr, dělníci na polích, lukách, vinicích a chmelnicích, rozliční písaři a jiní úředníci pod vrchním dozorem svých hejtmanů a purkrabí. Tak brzy tou, brzy onou listinou díváme se jako sklem do včelního úle, hučícího dobře rozpočteným

ruchem. Vidíme arci nejen »královny,« nejen pilné »dělnice« a jejich rozmanité výrobky, ale i nejednoho »trubce.« Z toho patrno, že v sbírce Kalouskově střídají se suché dokumenty právního rázu s jinými méně škrobenými a pestře mosaikovanými, jež suchopárnost oněch takřka do živější staffáže postavují, a význam abstraktnějších schemat objasňují a doplňují rozmanitostí konkrétních údajů a příkladů.

Společný znak všech listin jest ten, že každá z nich měla míti platnost jako zákon v mezích toho působiště, pro které jako norma byla stanovena. Liší se od sebe tím, že jednak původ, jednak účel, jednak působiště těchto norem bylo rozdílné.

Před jinými zasluhují pozornosti pravidla, která měla platnost *v celé zemi České.* Pocházela buď ze společné zákonodárné moci krále a stavů, buď jen z pouhé moci královské, buď z nálezů soudů zemských, buď z pouhého obyčeje, jenž vešel v právo zemské a konečně byl písemně zaznamenán. Z předpisů takových, které byly již tiskem vydány a jsou snadno přístupny, Kalousek otiskuje v své sbírce toliko výtahy neb jen upozornění, kde lze najíti text úplný; méně přístupné předpisy otiskuje v znění nezkráceném. Do snůšky své vsunul i některé nejdůležitější zákony z Moravy (zejmena ty, kterými byla upravována vázanost poddaného lidu k půdě a k pánovi, spůsob, jak bylo lze se zbaviti svazku s jistým panstvím, a kterak poddaný mohl s vrchností svou se souditi) a rovněž některé předpisy o tom ze Slezska jako na ukázku. Při tom Kalousek upozorňuje na to, čím se liší jeho sbírka předpisů všeobecných od podobného díla dr. Karla Grünberga (»Die Bauernbefreiung und die die Auflösung des gutsherrlich-bäuerlichen Verhältnisses in Böhmen, Mähren und Schlesien«) zvláště co do látky obsažné v II. svazku toho německého spisu.

Od těchto řádů selských (platných v celé zemi České) různiti dlužno jiné, totiž řády selské vlastně tak řečené, t. j. pravidla o právech a povinnostech vesničanů, která byla platna pouze *v jednotlivé vesnici neb jen na jednotlivém panství.* Byla sestavována v řetěz článků čili artikulů buď jako umluvený výtvor sedláků samých, buď jako výtvor vrchnosti. Prvá Kalousek nazývá řády samodílnými (v obcích německých po Čechách a na Moravě slují Rugen neb Rügen), druhá řády od vrchnosti uloženými.

Prvá vznikla tím, že se o ně usnesli sousedé v obci sami na svém soudě (na př. o společném chování stád, společném pasení dobytka, o dobrém pořádku a bezpečnosti ve vsi a p.) a vyhlásili je, aby jich každý šetřil; někde od soudu vyššího, jinde od vrchnosti domáhali se uznání těch svých stanov. Za starší doby dálo se to častěji než v dobách pozdějších; k nejstarším náležejí samodílné řády vesnic u města Bělé pod Bezdězem z let 1370—1401, a velmi zajímavá ruga německé vesnice Komořan z r. 1479, která prvotně s okolním jezerem a krajinou příslušela k hradu Mostskému a s ním ke královské komoře.

Mnohem častěji však se přiházelo, že *vrchnosti* vydávaly, každá na svém panství, pravidla o povinnostech, (někde i právích) svého

poddaného lidu. Tyto normy měly jmeno artikulů soudních, ježto bývaly každoročně předčítány na soudech purkrechtních čili obecných při obnovování rychtářů a konšelů jakož i při odvádění splátek na zakoupené nemovitosti selské. Nařizuje se v nich na př., aby hospodáři i čeleď jejich pilně chodili na služby boží, věrni byli pánu, poslušni rychtářů a konšelů, varovali se neslušných řečí a lání, krčmování, her v karty, kostky a v koule, neopatrného zacházení s ohněm, přechovávání podezřelých lidí, myslivosti a lovu v panských lesích i vodách, prodávání rolí a luk bez vědomí pánova, kdy kdo má ourok spláceti, jak před smrtí o statku poručenství činiti, kam a jak peníze sirotčí a purkrechtní odevzdávati a p.; zároveň připomínají se hned tresty a pokuty, které sic stihnou provinilce.

Hospodářské zkušenosti radostné i smutné, vlastní i po předcích zděděné, byly pobídkou vrchnostem, že také pro *úředníky* své ustanovovaly předpisy čili *instrukce*, kterými tyto své orgány poučovaly o tom, jak si mají řádně vésti při správě poddaného lidu, při řízení buď hospodářství celého aneb některého jen jeho oboru. Takové návody, pokud dosud známo, vydány byly nejdříve (kolem r. 1525) na panstvích rodu Pernšteinského a rodu Rosenberského (tuto r. 1540), kterýžto příklad napodobován pak obecně i jinde. Obsahují hojná data nejen o právním a sociálním postavení poddaných, ale i o technických stránkách hospodářství polního a lesního, panského i poddanského, zmínky o starém průmyslu zemědělském a účetnictví na velkostatcích; hemží se staročeskými výrazy pro nejrozmanitější věci a úkony z těchto oborů. V některých z nich opravdu překvapuje vzácná moudrost a zkušenost (někdy také — ať tak dím — »mazanost«) vrchností, tak že by se mnoho odstavců z nich hodilo do čítanek i pro moderní školy hospodářské. Kalousek právem dal je v znění nezkráceném otisknouti do sbírky své. Pokochá se v nich zvláště prostý čtenář, ježto rýsují mu živý a podrobný obrázek o zájmech a praktikách vrchností, úkolech i kompetenci jejich dozorných orgánů a o rozvětvené dělbě prací lidu jim podřízeného. Rovněž bohatou kořist najdou v nich badatelé vědečtí (právníci, národohospodáři, sociologové, kulturní historikové, filologové) na doplnění pouček, kterých si nastřádali z listin jiného rázu, vložených do Kalouskovy snůšky. — Vrchnostem sešlo ovšem i na tom, aby měly v patrnosti seznamy poddaných na jednotlivých panstvích, s udáním jich nemovitého majetku i povinností k pánu. Ale takovýchto *urbářů* Kalousek do sbírky své nepřibral, obávaje se, aby příliš nevzrostla. Přibral však aspoň několik nejzajímavějších kusů z nesčíslných *drobných pramenů práva selského* (listů vyšlých od vrchností pod jmenem privilegií, handfeštů a j., smluv ujednaných mezi vrchnostmi a poddanými nebo mezi poddanými samými, rozsudků soudních a rozhodnutí královských i úřadů, kterými se upravovaly některé povinnosti a práva jedné osoby neb jejího statku nebo několika sousedů), dále něco formulí listin jednacích z r. 1618, jimiž se osvětluje leckterá stránka správy vrchnostenské nad lidem poddaným — obé pouze jako na ukázku, ježto na úplnosti při tom

nesejde. Proto nepřijímal ani regest a odkazů k podobným listům, jež dřívější díly Archivu Českého nebo časopisy již přinesly.

Všech přijatých pramenů (českých, německých a tu i tam latinských) se do XXII. dílu Archivu Českého vešly 193 kusy. Zahájeny jsou výňatkem z Majestátu Karla IV. (z roku asi 1350)[1]) a ukončeny řádem poddanským na panství Rychmburském, Rosickém a Slatiňanském (z r. 1626).

Na posledních stránkách knihy najdeme trojí pečlivý rejstřík (písemností v knize obsažených, jmen osobních i místních a rejstřík věcný); posléze připojeny »opravy a doplňky«.[2])

Svazek XXIII. Archivu Českého vyjde co nejdříve a přinese ostatní prameny od Kalouska nasbírané a uspořádané z let 1627 až 1850, ačli všechen ten materiál pojme. Sbírka jako celek bude (dle slov vydavatelových) zakončena »zákony a nařízeními o odstranění moci vrchnostenské a o vyvazení půdy z břemen vrchního vlastnictví, kterými uprostřed věku XIX. proměnil se právní stav obyvatelstva vesnického.«

Jako z dřívějších edicí Kalouskových, tak i z této probleskují všude vzácné vlastnosti a schopnosti tohoto badatele. Jest to předně nevšední znalost a dovedná volba všech spolehlivých zdrojů, které věrně a výstižně charakterisují vývojové fase českého stavu selského jak rysy všeobecnými, tak barvami svérázných odchylek. Zdroje ty z valné části teprv Kalousek vypátral, a ty, které již dříve byly známy, obratně k svému účelu vytěžil. Písemnosti pojaté do snůšky předvádí nám buď v znění úplném s připomínáním různočtení, buď ve výňatku, někde i jen ve výtahu (dle zásad, které si stanovil), ale ve všech případech buď v přesné doslovnosti nebo v přesném smysle originálů.

K jednotlivým z nich připojil instruktivní literární úvody, pečlivé vysvětlivky a poznámky se stálým zřením k tomu, co kterým nově přibylým pramenem se ze starších vědeckých výzkumů potvrzuje, co zvrací neb opravuje, čím a oč se naše dosavadní vědomosti obohacují. Slovem: česká věda obdržela zase nový skvělý dar z rukou našeho učence. A dar ten svědčí o tom, že dárce, ač fysicky stárne, přece duchem zůstává svěží. My stárnouce s ním, nepřestáváme se od něho učiti, a zplna srdce mu přejeme, aby se mu podařilo dostavěti monumentální budovu, k níž tak pevné položil základy.

Otakar Josek.

[1]) Z doby před r. 1350 se dle Kalouska nezachovaly skoro žádné prameny práva selského, jež by hleděly k celé zemi nebo k rozsáhlému panství; co se zachovalo, týká se jen jednotlivých osob neb obcí.

[2]) Zatím vydavatel již má zase po ruce některé ještě jiné kusy, které vročením svým náležejí do období 1350—1626, a kterých do oddílu své snůšky nepojal; slibuje uveřejniti je dodatkem později.

Moderní symfonie.

Letošní saisona v naší hudbě odvrátila svými novinkami pozornost od divadla ke koncertní síni, kdež jsme letos slyšeli několik původních novinek. Z nich i širší obecenstvo zaujmou dvě, první a poslední, jednak vztahem k naší mladé hudbě, jednak principielním svým významem. Provedeny letos dvě *symfonie*, jedna od J. B. Förstera, druhá od O. Ostrčila. Není bez jisté pikanterie toto sdružení jmen: loni jsme je četli také vedle sebe a sice v divadelní rubrice, letos konkurrují zase spolu na koncertním podiu a sice stejnou formou uměleckou, svými symfoniemi. Förster loni v Jessice podal nám krásnou komickou operu moderní, jež dočkala se skvělého úspěchu, jež však nepochopitelným způsobem z repertoiru zmizela. V Jessice hudba Försterova jasem jen září v plné bohatosti vtipu myšlenkového i koloritu instrumentálního. Naproti tomu Ostrčil debutoval operou Vlasty skon, vážnou, vynikající zejmena svými bolnými tóny, vroucností sesmutnělé duše hrdin z pověstí. Letos v symfoniích svůj úkol jako by si vyměnili: kdy by bylo lze i orchestrální hudbu děliti v komickou a tragickou, náležela by jistě Ostrčilova symfonie v první, Försterova v druhý obor. V symfonii Försterově ze všeho čiší vážný, až pessimisticky působící základní tón: i humor trpkne tu v sarkasmus, zamyšlení v bolest, projev radosti v nucený smích, ano výkřik trpícího člověka. Naproti tomu Ostrčilova symfonie září svým jasem, upřímnou radostí, bujností mládí, svou »jarní« náladou. Radost ze života jest motto této symfonie, jako zase moderní skepse mohla by býti mottem Försterova díla.

Tento náladový rozdíl obou symfonií tkví však hloub a dává nám nahlednouti do dílny moderních symfoniků, v jich názor na dnešní úkol symfonie. Že symfonie v starém klassickém smyslu dohrála svou úlohu Beethovenem, nad nějž jíti nelze, jest nesporno. Proto skladatelé po Beethovenovi zaujali k symfonii jiné stanovisko, než bylo před ním: jedni spokojili se pouhou výplní daných forem novým obsahem své doby (romantickým), čímž vtiskli celé té tvorbě ráz epigonství, od Mendelssohna až po Brahmsa. Jiní snažili se principem programní hudby umožnit další vývoj (Berlioz), ten však záhy v symfonické básni (Liszt) symfonii přivedl ad absurdum. Konečně nejradikálnější novotáři, v čele jich Smetana, zavrhli symfonii ze zásady naprosto. Smetana viděl v symfonii jen »hru s tóny,« jen natloukání hudby »na staré kopyto« (tak označoval i svou symfonii, napsanou ještě v mládí a tudíž před ustálením jeho uměleckých zásad); pravé umělecké tvoření zdálo se mu být po Beethovenovi v symfonii vyloučeno. Odtud psáti symfonie znamenalo větší menší míru konservativnosti skladatelské. Nová doba však přinesla jakousi rehabilitaci symfonie. U nás dva krajní pokrokáři, Fibich a Förster, psali symfonie, v cizině ujal se jí Richard Strauss. Ano objevil se i umělec, a to do krajnosti pokrokový, který se věnoval cele jen symfonii — Mahler. Proto dnes se nepodivíme, vystupujíli i naši zá-

stupci operního pokroku se symfoniemi. Jde jen o to, jaké jsou to symfonie a co jimi skladatel chce říci.

Základním principem každé pravé hudby jest ***thematická práce***: to platí pro všechny hudební obory, tím více pak pro hudbu absolutní, kde práce ta stává se účelem. Dán jest motiv, a skladatel ukáže, co s ním umí — to vlastně definice absolutní hudby. Proto polyfonická zdatnost jest přední podmínkou úspěchu na tomto poli. Moderní symfonie také na tomto si velmi zakládá a tím stojí na zdravé půdě organismu hudebního. Naše poslední dvě symfonie však právě po té stránce nemohly býti oceněny a poznány a sice následkem chabého provedení. Čím jest práce polyfonicky bohatší, tím jest i provedení obtížnější, zároveň však důležitější, máli celá stavba plasticky vyniknouti. Toho se bohužel nedostalo ani první ani druhé symfonii, proto podle koncertního poslechu nelze vlastně kritisovati díla právě po této stránce. Proto o Försterově symfonii nemohu se šíře rozepsati, ježto jí blíže neznám. Za to měl jsem příležitost poznati symfonii Ostrčilovu a tudíž učiniti si představu, jak na koncertu hrána býti měla a jak hrána byla. Právě svou thematickou prací stojí Ostrčilova symfonie velmi vysoko a to prací ryze polyfonickou, kde motivy pojí se v jeden organismus ne pouhým přiřaděním se k sobě, nýbrž těsným velnutím v sebe, v jeden celek. Jest to široký ornamentální pás, v němž probíhají linie, každá na svém místě, avšak jen jako součástky celku; jednotlivá linie není ničím, celek má teprve svou organičnost. Takováto pravá polyfonie nedá se pak prováděti podle zásady, že »hlavní« thema musí vyniknouti, ostatní že jest vedlejší. Tím vytrhne se pouze jediná nit z celého přediva a vydává se za celý ornament. Teprve dočkámeli se náležitého provedení Ostrčilovy symfonie, uvidíme hloubku a bohatost její motivické práce. Nepochybuji, že tak jest tomu i v symfonii Försterově.

Na tomto neodmluvném základu absolutní hudby musela moderní symfonie hledati teprve nový smysl svého života. Záleželo především na ***uvolnění*** pout, jež svírala symfonii v době klassické i potom, čímž ovšem moderní symfonie šla jen cestou všeobecného vývoje nové hudby a umění vůbec. Ze staré symfonie zbyl jen rámec ***formy***, jenž byl výsledkem delšího vývoje a psychologicky zdůvodněn nemohl nepůsobiti i na nové skladatele. Avšak rámec ten prováděn jest velmi rozmanitým spůsobem. Organičnost formy není tu již absolutně hudební, nýbrž často stojí pod vlivem programní nálady dnešní hudby i tehdy, jeli skladba sama neprogramní. Tak na př. Ostrčilova symfonie nejen že první větu utváří formálně mnohem volněji ve snaze, aby se vyhnula často dosti mechanické reprise, a proto rozšiřuje »provedení« i na tuto část, obmezujíc reprisu na míru nejmenší. Ošem že tato přednost zaplacena jest nepoměrnou délkou provedení, což však lze počítati k dobrému, neboť — obsahuje dobrou hudbu. Mnohem zajímavější a účinnější než tento pokus jest však druhá věta: scherzo má romanticky náladový úvod, humoristicky zbarvený (mimochodem řečeno: místo to náleží k nejlepším v celém díle). Po vyvrcholení scherza skladatel rázem přetíná proud a opa-

kuje tento úvod. To jest zvýšení formální symmetrie, takže scherzo introdukcí též končí, důvod toho jest však vlastně programní, to jest ryze náladový, kontrast se závěrem scherza. Dojem jest tu nepopíratelný. Tím spůsobem tedy i naše symfonie se uvolňují, daleko v tom ovšem zůstávajíce za formálními volnostmi symfonie Mahlerovy.

Velkou úlohu hraje v moderní hudbě i uvolnění *prostředků* hudebních. Beethovenův orchestr dnes nám nyní ovšem nestačí, po něm přišli instrumentátoři Berlioz a Wagner. Chceme moderní orkestr i pro symfonii. Nejnovější symfonikové v té snaze postupují stále dále a dále. Richard Strauss obohatil orkestr nejen ohromným obsazováním, nýbrž i novými nástroji, v čemž jej Mahler ještě překonal. Jest to v poměru k našemu dnešnímu orkestru instrumentační barokko, které užívá všech prostředků, i neuměleckých, k docílení zamýšleného účinku stejně, jako činili architekti a malíři barokka. Naše hudba nejde ještě touto cestou, stojíme na jiném základě: na rozdíl od instrumentace Wagnerovy máme instrumentaci Smetanovu, svěží, zářící, plnou a radostnou. Té instrumentace se s větší menší analogií přidrželi též Fibich a Dvořák, ano i mladší. Förster ve svém Mládí přiblížil se k onomu barokku u nás nejvíce, a to tak šťastně a krásně, že mohli jsme se na pokračování jen těšiti. Avšak v poslední jeho symfonii orchestr, ač nenili tu vinno zase provedení, ztratil svou zář a lesk, jímž svítil i v Cyranu. Nebo jest tu úmyslně volena šedivost orkestrálního zvuku? Ostrčil od Vlasty skonu v bohatosti instrumentace učinil značný krok ku předu; na př. v první větě jest mnoho effektů velmi zajímavých, z nichž nejlepší však padl pod pult, neboť orchestr se na tom místě zrovna — rozešel. V obou symfoniích však umění instrumentační stojí na tradicích české školy, lišíc se principielně od instrumentace mladoněmecké. Základ naší hudby, položený Smetanou, je stále ještě účinný a zdravý: i mladá generace staví na něm.

Nejdůležitější jest ovšem hudební *obsah* těchto symfonií. Předně musíme si uvědomiti, že tu máme před sebou moderní symfonii, t. j. pokusy o zmodernisování symfonie, ne klassicistické a pseudoklassické symfonie. Úkol jich je zcela jiný nežli na př. u nás velkých symfonií Dvořákových. Proto měřiti je třeba s nimi bylo by stejně nespravedlivo jako zase obráceně kritisovati Dvořákovy symfonie se stanoviska moderních symfoniků. V tom jsou různé účely a tudíž i výsledky. Vezmemeli si dnešní symfonii moderní (a jest jí už dosti k hlubšímu poznání a členění celého hnutí), vidíme dva proudy, dva směry v této tvorbě. Jeden z nich vyšel z německé hudby a representován jest Mahlerem, druhý jest u nás dán Fibichem. Oba směry modernisují symfonii, avšak každý s jiného stanoviska: první doufá, že nalezne pro symfonii nový smysl života v ní samé, druhý hledí na ni skeptičtěji a dává jí novou mízu z oborů jiných.

Mahler, hlavní zástupce prvního směru, pěstuje vlastně výlučně jen symfonii, ta jest mu účelem. Vedle něho postavil se R. Strauss svou Symphonia domestica, proti nim pak v reakci, avšak ze stejné půdy vyšel Max Reger, umělec dosud nejasného charakteru a významu. Tato mladoněmecká škola postavila symfonii na podklad

programní, ovšem s jistou reservou. Pokusy, dodati symfonii konkretního programu, jsou staré: nehledímeli Beethovenovi, tedy Berliozovou symfonií právě počíná programní hudba. To však jsou symfonie jen v nevlastním smyslu, neboť absolutnost hudby jest jedním z kriteria pravé symfonie ve vlastním smyslu. Znovuvzkříšení symfonie v dnešní době pak mohlo se dotýkati jedině staré absolutní symfonie, neboť programní stále žije. Nalezen byl proto modus vivendi, který stojí asi uprostřed mezi oběma směry: základem na př. Mahlerových symfonií jest určitá myšlenka, jakýsi program, třebas latentní a třebas ne logicky přesně vyjádřitelný. Vzpíráli se tomu Mahler heslem pryč s programem, nemůže nás to mýliti. Už samo užívání vokální hudby u Mahlera dokazuje programnost: slovo zpívané musí míti nějakou souvislost s absolutní hudbou předcházející i následující. Z této mladoněmecké půdy vyvěrá i symfonie Försterova, a sice ne přímo z Mahlera; spíše měl na něho vliv M. Reger aspoň svým celkovým názorem. Förster program své symfonie tak úzkostlivě nezakrývá, třebas program obmezuje se tu spíše na charakteristiku nálad, než aby byl vlastním programem. Proto i tato velikonoční symfonie Försterova pohybuje se na ostří nože mezi hudbou absolutní a programní. Hudebně pak přilnutí k těmto směrům spíše ochromilo nežli povzneslo Försterovu invenci. Kdy by se byl dal programem volně unesti, byl by autor Mládí zajisté zářivěji podal nám obraz velikonoc. Ideová nerozhodnost však a neucelenost, charakterisující celou tuto školu, měla vliv i na hudební obsah symfonie Försterovy: neuchvátí nás, šedivost orchestrace šíří se i na hudbu samu.

Druhý směr moderní symfonie, v jehož čele stojí Fibich, má jiné základy ideové a sice mnohem přesnější, určitější a rozhodnější. Také Fibich vychází z názoru, že stará symfonie dohrála svou úlohu, také on uvolňuje formu i prostředky symfonie (zvláště v 3. symfonii), avšak zmodernisování její představuje si jinak. Nepřijímá »střední cesty« v symfonii mladoněmecké, chce určitost a jasnost. Buď jest symfonie programní, pak náleží v moderní hudbu, nebo jest absolutní. Chcemeli nalezti pro tuto nový smysl, musíme ji respektovati, neboť jinak vzkříšení absolutní symfonie zprogramověním neznamená právě nic jiného než celý vývoj hudby v 19. století: konec absolutní a vítězství programní hudby. U Fibicha symfonie jako taková musí zůstati absolutní, t. j. musí vyvěrati bezprostředně z určité nálady skladatelovy jakožto proud ryzí, ničím nezkalené hudby. Osud absolutní hudby v době nové liší se však od doby staré právě tím, že dnes absolutní hudebnost nestačí k náležitému rozvoji uměleckému, že logický obsah moderního umění překonal náladovou stránku staršího umění (v literatuře tomu asi odpovídá dnešní převaha románu nad veršovanou poesií). Proto problem absolutní symfonie nespočívá v symfonii samé, nýbrž v tvořícím umělci. Dejte tvůrci symfonií ten vývoj, jako měl starý symfonik, a budou vznikat též pravé moderní symfonie, a sice absolutní. Tento vývoj pak hledal Fibich na poli dramatickém a programním. Dramatik vyvíjí se na základě hudby nejmodernější, postupuje stále dále a dále: napíšeli na rozličných stupních tohoto vývoje symfonii, budou tyto symfonie

analogicky postupovati jako vývoj dramatikův. Ovšem takto může se odvážiti na tvoření symfonií jen ten, kdo předně v moderní hudbě skutečně se vyvíjí, a za druhé kdo má v sobě vnitřní potřebu projeviti se i hudbou absolutní. Takovému skladateli jest absolutní symfonie vybíječem hudebnosti, nahromaděné po tvorbě velkého díla dramatického. Proto Fibich napsal jen tři symfonie a sice v souvislosti s největšími svými díly dramatickými: první po Nevěstě Messinské, druhou po Hippodamii, třetí po Pádu Arkuna. Odtud pak jich rozličný ráz. Ostrčil ve své symfonii hlásí se též k tomuto názoru svého mistra. Jeho symfonie souvisí (i hudebně i svým kontrastem) s jeho první zpěvohrou. Odtud též skutečné vybíjení se melodičnosti a hudebního vtipu v tomto díle, jež se neváže na míru, nýbrž valí se na posluchače přímo plným proudem, až posluchače touto melodickou bohatostí — zarazí.

Při tom však Ostrčil není prost vlivu i skladatelů moderních symfonií prvního směru. Především působil na něho Mahler, ovšem svou hudebností nám nejbližší. To však zajímá nás i jistým detailem: Mahler jest nyní hudebně nejbohatší skladatel německý, který po všech šroubovanostech powagnerovské hudby dovedl zase psáti opravdovou, nehledanou, jadrnou hudbu. Za to ho stihla výtka — banálnosti. Touž výtkou hozeno i po Ostrčilovi. Nechci ovšem srovnávati tyto dva skladatele, ale situace jest podobnější, než se zdá. U nás vědomí o melodičnosti tak pokleslo, že dnes v melodické linii už se hledá banalita. Zvláště jest mi nepochopitelno, jak touto výtkou mohlo býti ukřivděno motivu tak kovově silnému a energickému, jako jest první thema poslední věty. Věc ta však leží hloub. Mahler na některých místech na př. mluví »satiricky« nebo předpisuje hráti »triviálně.« To jest moment programní, a sice v tom smyslu, že akustický projev, i mimo něj stojící, stává se mu východiskem parodie, satiry. Cosi podobného, ač v jiném smyslu, zdá se mi, že se objevuje i u Ostrčila: druhé thema druhé věty jest více než pouhá myšlenka skladatelova. Jeho nálada unáší ho vždy dále a dále, při čemž motiv ocítá se vedle něho, ne už v něm. Jest to zase vliv programní hudby, třeba neuvědomělý, jenž chytá akustický projev, zde valčíkového rázu, aby zachytil určitý moment nejen nálady, nýbrž snad i — konkretní vzpomínky. Cítím aspoň odtud touhu — a sice touhu ne neukojenou — touhu vzpomínky — a odtud celá nálada takové hudební myšlenky. Skladatel tu nejen cítí, nýbrž i líčí — co? na to ovšem odpovědět neumíme.

Z referátu o dvou našich novinkách vznikla rozprava, doufám však že o věci nikoli nezajímavé. Mámli pak nyní resumovati, nechci rozhodovati, který směr z obou jest lepší. Mně jest druhý sympathičtější pro jasnost cíle i prostředků. Celkem však v té věci náležím ke skeptikům, kteří se zájmem všímají si těchto pokusů, ale ve skutečný úspěch nevěřím. Historie se nikdy nezvrací. Nemáme žádného analogického příkladu, symfonie sotva bude výjimkou. Budoucnost hudby bude se muset hledati jinde než v oživování toho, co náleží minulosti. Ovšem že díla krásná a silná budou nám i zde vždy vítána a vzácna, zejmena však, nebudouli — příliš hojna.

Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Umělecké výstavy.

Výstava F. Kupky.

Nešlo ani tak o seznámení naší veřejnosti s umělcem, jehož kvalifikace byla již několikráte skvěle doložena, jako spíše o popularisování kreslených a malovaných pamfletů, výpadů a nápadů malíře, který si libuje v póze mravokárce a reformátora. U nás to bylo dosti nové, neboť Holárkovy katechismy jsou jaksi klidnější, mírnější, Pirnerův Démon láska je vlastně čistě uměleckým dílem bez *tendence*, je to řada básní, zrovna hudebním rytmem napsaných — totiž malovaných.

Ale Kupka má temperament, Kupka má prostředky kreslířské i malířské, které mu usnadňují cyklickou práci, jaksi en gros a hned důkladně sešlehati, co se mu nezdá, nelíbí, a pak, Kupka si dovede vybrati thema, které je v módě, které jest oblíbené, vděčné, jako na př. náboženství. »Pryč s náboženstvím!« volá Kupka se stejnou řízností jako »Pryč s kapitalismem!« nebo »Pryč s militarismem!«, a Kupka se vyzná v úpravě dráždivé, jeho kuchyně je dobře zásobena různým silným kořením, které lehtá a příjemně dráždí nebo snad také rozpaluje. Skutečně není po Felicienu Ropsovi hned tak výborný znalec ženského těla a kreslíř krásných žen, jako Kupka, a jeho smělé allury, malé pikanterie, jeho fantastní i realistní nahoty baví obecenstvo skoro právě tak, neli víc, jako jeho poněkud kazatelským tónem přednášené »pravdy« nebo apostrofy. Tedy vůbec tu jde před veřejností o neumělecké hodnoty Kupkova díla, o stránku tendenční, aktuelní a nikoli uměleckou. Co dovede Kupka umělec, to uvidíme na jeho krásných studiích, na komposicích, třeba allegorisujících, na obrazech »Knihomol,« »Druhý břeh,« »Kostel Sacré-Coeur,« »Radosti života,« na portrétech, na illustracích knihy Reclusovy, a jeho kreslířská verva, obratnost, bohatství nápadů vystupují také v jeho karrikaturách nebo »assiettách,«, ale tu patří k posouzení nebo porozumění větší dávka znalosti, uměleckého vkusu, pochopení, než je lze předpokládati u velkého obecenstva, které se zve a volá k návštěvě. Těm zástupům se představuje Kupka anarchista, Kupka atheista, Kupka socialista, Kupka nadčlověk, ale nikoli Kupka umělec. Toho lépe poznáme z jeho *Alba*, jež právě (u Levého v Čáslavi) vychází a do něhož pojaty jsou reprodukce dle některých leptů a kreseb, dosud nikoli z cyklů Kupkových, což je pochopitelno, neboť kresby těchto »assiettes« nejsou právě nejlepšími doklady Kupkova umění, jsou mnohdy zběžně navrženy, jak jinak nebývá, nebo též úmyslně letmo načrtnuty. Že také v albu nescházejí nudity, rozumí se samo sebou, neboť sub titulo umění získávají si příslušníci oněch kruhů, ke kterým se Kupka nebo jeho impressariové obracejí, rádi nějakou tu malou cochonnerii nebo aspoň »vykasanost.« Je to kletba popularisační manie naší doby, že z pravidla a snázeji obeznámí lidové kruhy se stránkami umělecké tvorby současné, které zcela dobře by mohly zůstati neznámy, že aspoň vše zbytečné, vedlejší dříve zpopu-

larisuje, než pravé umění. Je to škoda, že umělec tak nevšední, malíř a kreslíř tak nadaný jako Kupka nejdříve vynikne svými nevázanostmi, svým křiklounstvím, svými lacinými tirádami. Je to obchod s »hesly,« ani ne s »uměním,« a vlastně by se nemělo o této stránce Kupkova umění ani mluviti, neboť úvahy o tendenci jeho kreseb a maleb patřily by do rubriky »Časovosti« nebo »Rozmanitosti,« »Pikanterie« socialistických revuí nebo libertinistních tiskovin. Dle mého vkusu nesvědčí Kupkovi sansculottství a ta jistá neurvalost, neboť to nesvědčí umění vůbec. Snižuje se to příliš »k lidu,« totiž k vrstvám nekulturním, místo aby je k sobě pozdvihovalo. Čpí to příliš ulicí, a ta není úrodnou půdou pro umění. Tak vlastně je požitek z Kupkovy výstavy zkalen, jeho skutečné umělecké činy nedocházejí ocenění, jeho literární pointy a časové vtipy se přeceňují.

Výstava Krasoumné jednoty.

Výstava Krasoumné jednoty vzrostla letos skorem na tisíc čísel katalogových, a je v ní více než tisíc předmětů. Je tu vše: malířství, sochařství, umělecký průmysl, jsou tu veliké obrazy i miniatury, sochy i sošky a plaketky, vázy, mísy, vyšívané polštáře, sklenice a nábytek, a tak by byla tato výroční výstava, největší Pražská, zcela ideálním, dle nejmodernějších požadavků uspořádaným, uměleckým festivalem, kdy by — kdy by bylo pod sluncem vůbec dokonalých věcí. Hlavní vadou jest tu přílišná rozměrnost, ale ta jest nutný následek programu našich salonů Rudolfinských, neboť má se tu poskytnouti přehled všeho moderního uměleckého ruchu. Vždyť jinak bychom v Praze neuviděli »srovnávající exposici,« nýbrž jenom speciální výstavy našich sdružení uměleckých a tu i tam »speciálku« cizích modernistů v Manesově pavilloně i více méně moderních zjevů uměleckých z ciziny v Rudolfině. Tak harmonicky a vkusně uspořádaných výstav nelze v Rudolfině zaříditi, jako v pavilloně pod Petřínem, a přece vždy znovu těší se obecenstvo na jarní exposici v domě umělců. Je toho mnoho, a pro každého něco, tak že přes všecky výtky a pohrdlivé úsudky je Pražský salon v Rudolfině nejlépe navštěvovanou výstavou zdejší.

Čeští umělci z Jednoty umělců výtvarných vystavují letos hromadně, měli svou vlastní porotu a sami si svá oddělení v přízemku upravili. Ondrúšek, Ullmann a Král mají svoje zvláštní kabinety. Portréty Ondrúškovy známe z četných jednotlivých ukázek na jarních výstavách, byly vždy oduševnělé, po spůsobu starých mistrů malované, s koncentrační pointou na hlavě zobrazené osoby, a také rozmanité podobizny na letošní výstavě potvrzují, že Ondrúšek se nepachtí po jiných effektech, než abych tak řekl, čistě portrétových. Hlava vyniká, na ní shrnuté světlo z ní jaksi vyzařuje. Skupinový portrét Českého kvarteta nepůsobí zceleným dojmem, umělci nebylo dopřáno, aby naše světoznámé hudebníky také ve skutečnosti pohromadě sestavil, malovalť je vlastně jednotlivě.

Prof. Bukovac má zde podobiznu hocha, s ovzduším velmi jemně vypozorovaným, a pak dva obrazy, o nichž není snadno na-

byti úsudku. »Budoucí slávy skříň« a »Rodinná památka« ukazují totiž toliko hlavy, jako uťaté, první celý »výklad« mladistvých hlav žáků mistrových, druhé hlavy jeho dítek, choti a autoportrait, který též neschází na větším prvním obraze. Je to rozmarný nápad skvělého koloristy, odvážný a bravurně provedený, namalovati takto řadu portraitů, vesměs znamenitě podobných, a je v tom vlastně notná dávka travestie ruzných modernistních hesel o »svobodě umělecké,« o »originalitě pojetí« atd. Bukovac hravě zmohl problem nakupení lidských tváří, jeho oslnivá technika tu slaví pravé hody. Jest to bizzarní, ale výborně malováno.

Podobizny zaslali také Aug. Vlček, jenž po léta již nevystavoval, Obrovský, Dítě, Kejmar, Gardavská, Koudelka, Hilšer, a z nich nejvíce překvapil Kejmar svou allegorisující postavou pí. Vikové-Kunětické — portrétem literárně symbolistním, svěže a s větším rozmachem malovaným, než jsme byli u Kejmara zvyklí. Vlček vypodobil sochaře Amorta v jeho dílně — je výborný »malíř lidí«, jak již dokázal před časem svou podobiznou prof. Kořenského. Obrovský libuje si v přibledlých tónech, zvláště na jeho komposici »Nebeské sympatie« plavých, Hilšer je osvědčený portraitista a maluje též krajiny, letos vlastně »Starou jabloň«, velmi šťavnatě a s pravdivým vzduchem, Koudelka má švih a routinu, Gardavská dovede zdravě charakterisovati a maluje s jistotou a energií.

Žhavě podbarvené obrazy Jakšího svědčí o sklonu tohoto umělce k osobitému kolorismu a Jakší, umělec vážný a silný, opěvuje tu jaksi poesii rudého světla, jak slunečního tak umělého, libuje si v allegoriích dekorativně koncipovaných, ale také přírodu, lidi v krajině, pracovníky a dělníky, zachycuje pevnou rukou. Rašek krajinaří již několik roků, rád maluje pohádky, a letos vrátil se k lidské stafáži (venkovan spatřuje světélko v zasněžené krajině, bludičku nebo svítící poklad). Jeho obrazům přibývá síly a svěžesti. Jakub vystavoval loni Pražské motivy z Vltavy, přístavy v Karlíně, letos k nim přidružil figurální komposici »Píseň přírody,« velmi jemně laděnou, moderní allegorii. Jeho vltavské motivy obklopuje výborně vystižená Pražská atmosféra; jsou to široce malované, náladové pohledy na skutečnost. Klusáček illustruje ve velkém pohádku »o dvanácti měsících«, a s chutí si libuje v rázovitých postavách kolem ohně skupených. Má to svůj prostinký vypravovatelský ráz, svůj sloh. V postranním osvětlení svítící nahé tělo Klythie opět je brillantní ukázkou koloristního umění prof. Bukovce. Ant. Majer, mladý adept, maluje rázně své lidi dle skutečnosti, jeho obrazy žijí poctivým realismem, typy z třídy dělnické jsou drsné, ale pravdivé.

Sám a sám zůstává tu mistr Javůrek se svou historickou scénou »Bořivoj II. na útěku doprovázen svou manželkou.« Kmet u věku 94 let zachoval si tolik tvořivé síly, že tento obraz v ničem nezadá svým četným předchůdcům, kresba je pevná, malba ovšem méně jistá, ale splývavějším provedením nabývá svítivosti a vzdušnosti. Stáří tu vede ruku umělcovu po moderním spůsobu, jako by vědomě pointilisoval.

Většina obrazů, a nejen v této spolkové výstavě, ale v letošním saloně vůbec, je krajinářských. Moderní, kontemplativní směr nabádá malíře k líčení barevných dojmů, nálad, které jsou výsledkem hry světla s barvou. Odstínování a vibrace barev jsou hlavním předmětem obrazu, mnozí již nemalují ani »vzduch,« nýbrž jenom »barevné skvrny na obrazové ploše ladně umístěné«, nebo impresse, jaksi letmo zachycené. L a n g e r na př. s rozmachem a velmi plynně vyličuje sluncem ozářený kraj, soumraky, »říjnové chátrání« — nyní oblíbené označení podzimní přírody, která přece je u nás plna síly, doba zrání, honby, rušné práce na polích i v lese, doba hřejných barev, řízných větrů, skvostných mlhových nálad. — U l l m a n n, který letos podává výběr znamenitě malovaných náladových krajin, líčí, toto zasmušilé období bez sentimentální příchuti, jako malíř, jemuž jde o podání světelných divadel na obloze, v dáli se klenoucí. Jos. K r á l libuje si spíše v modravých nokturnech, v měsíčním svitu, ale maluje též denní světlo, výhledy na řeky, jitro na Labi atd.

Jemný ve své umírněné šedi jako vždy je S l a b ý, malíř přírody nekrášlené a nestylisované, a T r s e k osvědčuje se čím dále tím více v oboru u nás dosud zanedbaném: stal se malířem-myslivcem, stopuje zajíce na stráni, srnu na pokraji boroviny se pasoucí, i maluje českou krajinu s velikou láskou a s nemenším porozuměním tak dopodrobna a přece s uměleckou šířkou, že jeho obrazy v pravdě potěšují. Je tu i vzduch, je tu nálada, barevná pointa neschází, ale obrázky Trskovy zároveň vypravují o tom nepřetržitém, nekonečném ději, o tom životě všude a stále hybném, jímžto zvučí vesmír.

Š e t e l í k přinesl z Italie barvami planoucí »večer v Campagni,« a jeho zimní obraz z Prahy je zajímavým protějškem k této symfonii růžových a fialových tónů. Škoda, že veliký pohled na Prahu, ještě na akademii počatý, zůstal na výstavě v Římě, a Šetelík tudíž zastoupen jenom menšími pracemi svými. F ö r s t e r maluje svítivě partii z Benátek, Oskar F i a l a má tu sytě zbarvené akvarely pittoreskních pohledů z Krumlova, Otta B u b e n í č e k několik maleb, z nichž sázavský kraj je vzdušným pohledem s výšiny do údolí bystré říčky, krásné hloubky a barvitosti. Jindřich B u b e n í č e k akvareluje své pohledy na Starý Kolín, rybníky atd. jadrně, s ovzduším jemně vycítěným, a Roman H a v e l k a dokazuje znovu, že světelné effekty dovede přesvědčivě z přírody vypozorovati. Zvláště krajina na Dyji je krásná, patříme do hlubokého údolí s lesnatými svahy, s jedné strany v modrých stínech zahalenými, s jasem slunečním na protějším břehu. Je to zase po dlouhé době motiv »staromodní«, vrchy, dálavy, lesy — a maloval jej moderní umělec, maloval volný prostor, rozptýlené světlo, tetelící se vzduch. Modravé dálky malují se nyní častěji, umělci nedají si brániti v rozkoši takového volného oddechu, při němž se prsa šíří, tělo vzpřimuje — veliký je ten Boží svět a věčně krásný!

Svérázné akvarely a malby olejové i temperové, které nás zpravují o dojmech z cest Angela Z e y e r a, jsou laděny v nižší stupnici, než jaká zaznívá z palety pleinairistů, je to zalíbení v šeru, v barvách ztemnělých, v náladách ponurých, jemuž se umělec od-

dává. Některé věci jako by vznikly pod vlivem Schwaigerových studií z Gentu a Brugg.

V Jednotě zastoupen mladý krajinář Vendelín Schwarz leptem, s jeho malbami lahodného zbarvení setkáváme se mimo tuto hromadnou výstavu.

Dvacet osm sochařských prací ve výstavě Jednoty pochází od Amorta, Antoše, Frant. Přítele, Herzla, Folkmanna, Opatrného, J. Kalvody, Frant. Úprky, J. F. Astla, J. Kvasničky, J. Rady a J. Maliny. Podobizny jsou dobře zastoupeny, Rada, Antoš, Opatrný, Herzl, Folkmann, Malina ukazují, že čeští sochaři sledujíce směr realistní a nestarajíce se o recepty a formule antikisující školy, dovedou svérázně podati osobnost zobrazeného, tu s patrným sklonem k detailování, jako Opatrný, tu zase švižně, s větší šířkou, jako Rada, tu ohebně a měkce modelujíce, jako Kvasnička a Malina, tu jadrněji, jako Antoš. Relief Přítelův »Odvalení balvanu« je práce vervní, Folkmannův »Žal« má statuární klid a výrazné vedení linií. Fr. Úprka je z nich nejrobustnější a pracuje k vlastnímu slohu, zjednodušenému, plošnému podání přírodních tvarů. Není tu nikde plitká macha nebo pointillistní navržení hlíny v manýru přecházející, s nimiž se často shledáváme u sochařů novější generace, přece však dociluji mnozí oné malebnosti, která je nyní takřka nezbytným postulátem novodobé plastiky.

Tu ovšem vypadá »Pastýř« Němce Eberleina hladce a sladce, ač je to výborně modelovaný hoch, čísťounce v životní velikosti z mramoru vypracovaný a lehce tónovaný. Jinak jsou cizí sochaři zastoupeni skoro jen »salonní plastikou,« drobnějšími soškami a reliefy z bronzu, pálené hliny, mramoru, kamene; jsou mezi nimi Dalou, Falguière, Fix Masseau, Injalbert, Yencesse Peter, Th. Rivière a Bartholomé, jenž stále ještě vystavuje úryvky a studie k svému proslavenému »Pomníku mrtvých.« Z drobnustek vzbuzují pozornost soška ruského důstojníka, velmi živá, kterou zaslal Mikuláš šl. Schleiffer, ruský umělec, pak zvířata od Vlacha Bugattiho a Němce Storcha — nehledímeli k uměleckému průmyslu, kde na vázách, miskách atd. je všude plno přeštíhlých, protáhlých dívek, myší, žabiček a pod. Sochařství snaží se dobyti sobě útulku v domově průměrného občana, má na zřeteli menší příbytek a menší finanční mohoucnost. Tu kvete druh reliefu v malém, plaketa kovová chce vniknouti do domácnosti oněch konsumentů umění, kteří byli nuceni obdivovati se plastice pouze na pomnících nebo v galeriích a výstavách. Z našich sochařů je tu Amort s pracemi velmi jemného zrna a znamenitý medailleur Španiel. Kautsch rovněž má zde sbírku poněkud přejemnělých plaket, Francouz Yencesse práce velmi něžné, ale nikoliv titěrné. Z českých sochařů dostavili se dále J. Kratina z Paříže, Hervert, A. Folkmann, Mára, Říha, Vorel, Kocián, Hmatek, z Němců Rieber, Schott, Opitz, Wilfert, Werner, Švédové Vallgrenovi, Belgičané Charlier a Dubois. Úhledné a hladké sošky Eberleinovy a Schottovy mají vzhled galanterního zboží, Schleifferova statuetta důstojníka i dívčí poprsí jsou mnohem pravdivější, Wernerův zápasník je z oblíbených nyní »malých athletů,« jak je Stuck uvedl

do módy. Ale také veliké postavy zápasníků, jako Šermíř od Riebera, objevují se častěji, jako by v naší době sportumilovné zalíbení v těle zdravě a křepce vyvinutém nabývalo vrchu nad modelováním zubožených, chorých a znetvořených těl chudáků a »mučedníků práce.« Je to počátek renaissance antického sochařství, realistně zbarveného, neb aspoň slabý odlesk jeho. Dr. *F. X. Harlas.*

(Dokončení.)

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Poslední knihová práce K. V. Raisa, nazvaná *Stehle* (nákl. Šimáčkovým, str. 433), jest sourodým článkem v řadě podhorských obrazů autorových, jimiž má býti podán příspěvek k charakteristice našeho lidu. Autor jest v ní stejně svůj co do myšlenkové i formální stránky díla, jako byl v povídkách a obrazích dřívějších, leda že snad tu méně dává zaznívati strunám citovým, než zněly na př v Západu, Zapadlých vlastencích a Pantátovi Bezouškovi. Prostičký životní příběh průměrného venkovana jest věcným podkladem tohoto vypravování Raisova. Venkovanem tím jest Josef Břízek, druhý syn Chvojeckého sedláka, jemuž hospodárnost rodičů pomohla k malé chalupě v městečku Chrastíně. Pro lásku k ptactvu, z něhož se zvláštní přízni jeho těší stehlík, stehle, dali mu krajané také přízvisko, nápadné čtoucímu v nápisu této knihy. — Břízek se vyšinul z obvyklé úrovně svého vrstevnictva tím, že se stal vojákem a vysloužil »kapitulaci.« Tak shledl kus světa a rozšířil svůj obzor, tak že později, když se usadil v městečku, požíval již proto vážnosti, které se mezi rolnickými maloměšťáčky nedostává každému usedlíku novému. Břízek však vynikal i mimo to spořádaným životem, na němž nebylo stínu ani tehdy, kdy hospodařil se starou matkou, ani když v pozdních letech se oženil s dcerou své podnájemnice. Také nerovnost věku manželčina nezpůsobila nijakých neshod v Břízkově domácnosti, a jeho manželství leckde bylo dáváno za vzor. Jenom nejbližším příbuzným působí Břízek starosti. Nemáť dětí a tedy přímých dědiců — a jeho majetek hodil by se pěkně jim a jejich dětem. Ale stejně počítá také sestra Břízkovy ženy Márinky, dělnice Papoušková, která jest ve výhodě tím, že se svou rodinou bydlí se švakrem pod jednou střechou. Tak jest tu jako v exposici dramatu nasnován spor, jehož zavíjení a rozuzlení, jak očekáváme, bude vlastním obsahem veškerého obrazu.

Spor však náhle se zaostří spůsobem neočekávaným. Přijde list, který Břízka shroutí. Oživne historie dávno zapadlá, pohřbená, ač ne zapomenutá, a způsobí prudký otřes a rozvrat v nitru Břízkově i v jeho domácnosti. Hlásí se k němu syn, o jehož existenci sice věděl, ale o nějž se nikdy nestaral a k němuž se nehlásil, o kterém pak tušení neměli příbuzní i s Márinkou. Minulost se všemi podrobnostmi vyvstane před zrakem Břízkovým jako děsivá příšera.

Autor užívá jeho vzpomínek vhodně k tomu, aby čtenáře seznámil s antecedencemi dějovými, aby ukázal, z jaké půdy vyrůstal jeho hrdina a z jakých prvků tvořila se jeho povaha. Jdeť Raisovi především o charakteristiku jednajících osob, jež jsou mu, pokud jde o postavy hlavní, typickými představiteli podhorského lidu, kdežto ve figurkách episodních hledí co možná ostře, plasticky nakresliti povahy jedinečné. Tak činí i s Břízkem. Jeho vývoj v otcovském domě, jeho náklonnost ku ptactvu, pobyt na vojně a zvláště na exekuci v Podbrdské vesnici, kde vzplál první láskou k osiřelé služce, další život s matkou, ostych, který mu brání pověděti příbuzným o mravním závazku k chudé dívce, i potomní sňatek a ústupný, poddajný poměr k mladé ženě, to vše jsou složky, z nichž jest sestrojen povahopis Břízkův. Povahokresbu pak Rais vůbec zakládá jen na vnějších faktech, ukazuje projevy vůle svých lidiček, nikoli postup, kterým se duše béře od prvního záblesku myšlenky neb úmyslu až ke konečnému vyhránění v zjevný čin. Této methody jeho, jistě příhodné ke konkrétnímu představování prostých venkovanů, kteří žijí mnohem více životem vnějším než vnitřním, není snad lepšího dokladu než zde na Břízkovi, když dostane osudný dopis. Všecka duševní muka, výčitky svědomí, chorobně vydrážděná fantasie a trýzeň představ, malujících mu v barvách co nejčernějších důsledky neblahého odhalení, vše jest tu vystiženo především v posledních záchvěvech zamlklosti, fysického chátrání a tělesné chorobnosti. A podobně kreslí autor také Márinku, když se náhodou doví o tajemství mužově.

Hlavní i episodní postavy tohoto obrazu Raisova jsou úplně za jedno v názorech, které jsou jejich vodítky životními a které patrně mají představovati vůbec názory lidové. Jako v mnohých dřívějších pracích Raisových, také zde vyniká na jeho venkovanech vážnost k majetku a touha po něm, pochopitelná tam, kde celý život jest tuhým zápasem o holé živobytí. Touha tato utlumuje i jiné ušlechtilejší city, což jest na pohled tím nápadnější, že v jiných příčinách mravních lidé zmíněnou touhou ovládaní (jako zde Márinka a Papoušková) jsou přímo nedůtkliví. Za nemoci Břízkovy jeho žena a švakrová tvrdě odmítají hlásícího se syna jeho, jen aby jejich dědictví nějak se nezmenšilo. A přece nejen na Břízkovi, ale především na Márince jest zřejmo, jak jsou proniknuti přesvědčením, že »starý hřích činí novou hanbu,« kteréhožto přísloví Stehle jest novellistickým zobrazením. Márinka dotvrzuje své mravní rozhořčení také nad poklesnutím Pochopovy Kristynky, ale s uspokojením přijímá zápis na zbývající část mužova majetku; odpadáť jí tím starost, aby se přece něčeho nedostalo dětem mužova syna nebo jiným jeho příbuzným. Avšak naproti těmto povahám tvrdým, sobeckým a nesoucitným uvádí Rais z lidu také příklady zcela opačné. Vdala se dívka, na niž Břízek zapomněl, a její muž nedal jejímu synu nikdy křivého slova, našel se také muž pro opuštěnou Kristynku. Jako všude, tak ani v lidu nelze jednotlivých případů pokládati za pravidlo, nýbrž třeba zkoumati pozorně, a z množství jedinců jest pak možno hledati průměru a výslednice společné. Toť asi tresť názoru Raisova, k němuž se zde jako závěrečný tón pojí vzdech nad pomíjivostí a vratkostí všeho snažení a pachtění lidského. Vesnický a maloměstský život osvětluje

zde Rais stejnými dokumenty a stejným spůsobem, z něhož vyniká zvláště naprostý epický klid, jako v knihách předešlých. Pro příští vydání upozorňujeme, že na str. 231. místo »Svatoň« má býti »Kotrlík« a na str. 378. že děti Kotrlíkovy jinde slují Růženka a Mírumil, nikoli Růženka a Márinka.

Sbírka, kterou se uvádí na kolbiště literární J. Uher, nazvaná *Kapitoly o lidech kočovných a jiná proza* (nákl. Revue Moravskoslezské v M. Ostravě, str. 252), působí pěkným dojmem celkovým a opravňuje k dobrým nadějím do budoucna. Jsou to sice vesměs jenom droboučké črty, co nám tu autor podává, kresby, lehounké myšlenkou i skladbou, ale autor jest v nich svůj a osvědčuje v nich i bystré oko pozorovatelské i vkus a smysl pro barvitý, lahodný styl. Zdá se, že na tom, co posud v životě pozoroval, především detail ho vábil a poutal. Až nabude širšího rozhledu po lidské společnosti a rozhojní své zkušenosti životní, pak snad povšimne si také spletitějších otázek a pronikne hlouběji do záhadného ústrojí lidských srdcí a myslí. Potom sezná také jistě, že ne každá podrobnost vnějšího světa a rovněž ne každý záchvěv vrtošivého ducha, byť i obratně a s vervou byl nakreslen, hodí se za předmět obrázku, který má býti umělecký. Takové látky všední a jaksi lokálkového rázu jsou zde na př. v črtě »Nožka«, nebo »O jednom, jenž se věčně usmívá«, a nemnoho výše klademe také kresby toho druhu, jako jest »Hadřík« nebo »Vzpomínka slunného dne«. Některé z ukázek Uhrových druhého oddílu připomínají nám první knihové vystoupení v proze F. X. Svobody, kde byly rovněž takové rozběhy za reálními podrobnostmi a kde stejně nebyly odlišeny věci cenné od bezcenných. — Nejzdařilejší z celé sbírky Uhrovy jest část prvá »Kapitoly o lidech kočovných«. Autor zde stručnými rysy ostře charakterisuje a případně vystihuje onen duševní neklid, jenž některé lidi pudí s místa na místo a nedopouští, aby se živili jako lidé »pořádní.« Místy úspěšně vyniká jako význačný rys líčených individuí bezstarostnost o příští den, s kterou jest leckde spojen i přirozený, bezprostřední humor. Uher své tuláky, chudasy a vůbec ubožáky provází nelíčeným soucitem a plným porozuměním, nalézá pro jejich jednání i myšlení žádoucí výraz a dociluje tím jak věcně, tak i formově dojmu skutečnosti, očištěné od rmutu nízkosti a sprostoty. Prostý, srdečný tón jeho vypravování, zpestřený vhodně volenými obrazy, činí jeho obrázky tím poutavějšími. Z nečetných poklesků jazykových upozorňujeme na př. na: *ujmul* (str. 65.), *přijda* domů odvázal jsem (str. 81.), krůpěje sjížd*í* (str. 96.), hoši školu opomíj*í* (str. 124.), aby se *n*ím vyplnilo (str. 159.) a j.

F. V. Vykoukal.

Nové rovy.

Karel Polák. — Kar. Huttaryová Poláková. — Jos. Humpalová Zemanová. — K. Fischer.

Ve Vlachově Březí dokončil dne 22. dubna t. r. klopotný svůj život herec Karel J. Polák. Jeho posledním stonem — o němž nikdo ani neví, kdy jej vydechl — dohrána bolestná tragedie, jakých bylo málo i v tom našem trpkém divadelním životě. Laskavostí p. J. A. Jouna zapůjčeny nám poslední dopisy zesnulého, které — možno říci — psány jsou krví. Jeden z bývalých miláčků obecenstva chvěje se o zítřek, nemá nejnutnějšího k životu, umírá v nejúžasnější bídě . . . Pohřeb mu vypraven z milodarů, kterými se vyrovnávají i jeho dloužky za mléko, téměř jedinou jeho potravu! *Nový to výkřik, aby chystaný herecký útulek stal se co nejdříve skutkem.* Nikdo neví, nespějeli k němu také sám. Ani Polák za dnů svého štěstí netušil, jak hrozný bude jeho konec. Již ve svých 19 letech rozpínal křídla k mocnému vzletu. Narozen 6. července 1834 ve Starých Hradech u Libáně, nalézá se již roku 1853 u společnosti Prokopovy, kde k jeho prospěchu hraje se v Jindřichově Hradci Tylův Slepý mládenec s Polákem v titulní úloze. Roku 1854 náleží k předním ozdobám téže společnosti v Plzni, r. 1856 je u Zöllnera soudruhem Tylovým a dociluje nevšedních úspěchův v Kolarově Mageloně jako don César. Ředitel stavovského divadla Thomé engažoval jej r. 1858, ale Polák odešel hned rok potom se sl. Libickou k společnosti Kullasově a Štanderově, odkud oba umělci r. 1860 povoláni ke společnosti Knisplově, a zde byli oporou českého repertoiru. Roku 1863 stal se Polák režisérem u Jos. Štandery, načež r. 1864 engažován k českému zemskému divadlu v Praze, kde vytrval až do r. 1878. Zde vytvořil četnou řadu hrdinných i starších postav, jež počínajíc lordem Burleighem v Hraběti Essexu, zakončila v princi Lotarinském v Jeřábkově Synu člověka. Byl vždycky hercem nejen svědomitým, ale upozorňoval na sebe i vedle nejlepších sil promyšleným přednesem, v němž arci zaduněl často lichým pathosem. Když odešel od zemského divadla, hrával u rozličných společností a i v posledních letech, kdy stáří a choroba jej téměř zcela odloučily od světa, snažil se ještě pohostinskými hrami u drobných cestujících společností zmírniti svoje bědy. Před 10—12 lety byl zavát s kterousi společností do Vlachova Březí, kde nyní dokončil svoji trudnou pouť.

Dne 17. dubna t. r. zemřela v Praze paní Karolina Huttaryová Poláková, která kdysi bývala velmi sympatickým zjevem Pražského hudebního života. Narozena r. 1845 v Českém Dubě, věnovala se záhy opernímu zpěvu, vystupovala v Berlíně na král. scéně, načež r. 1866 engažována u německého divadla v Praze, kde docílila značných úspěchů ve vysokých sopránových partiích. K výborné škole a hudebnímu podání připojovalo se také dramatické provedení rollí v působivý divadelní účin. Roku 1867 provdavši se za vrchního inspektora velkostatku Alexandra Poláka, věnovala se spíše rodinnému životu, r. 1869 opustila engažement, načež

ob čas vystupovala pohostinsku na obou Pražských divadlech i v koncertech. Na české scéně zpívala nejčastěji svoji Markétku, k níž se pojila Valentina v Hugenottech a Ginevra v Halévyho opeře Guido a Ginevra. Umělkyně pohřbena v Nových Benátkách. *J. Lý.*

V Praze zemřela 23. dubna t. r. Josefina Humpalová Zemanová, tajemnice Ženského klubu českého. Narodila se r. 1870 v Písku a již v útlém věku dostala se s rodiči do Ameriky. Její otec účastnil se v Chicagu horlivě spolkové činnosti mezi krajany a vzbudil v dceři vlastenecké vědomí, které se posílilo, když rodina na nějaký čas se vrátila do vlasti. Po opětném odchodu do Ameriky Humpalová horlivě se vzdělávala zvláště na ženské koleji university v Clevelandu a po krátkém manželství oddala se veřejné činnosti, jež směřovala k povznesení ženy vůbec a k ušlechtění žen dělnických zvláště. Byla neúnavnou agitátorkou v temperenčním hnutí, zakládala kluby pracujících žen a dívek, pořádala přednášky na ženských sjezdech, řečnila r. 1893 na světovém kongresu žen v Chicagu a při tom se pilně vzdělávala soukromě i na universitě Chicagské. Roku 1894 jala se vydávati první české Ženské Listy v Americe a měla účast v organisaci amerických žen vůbec. Z Národopisné výstavy r. 1895 známý americký pavillon, kde byl znázorněn život amerických Čechů, byl výsledkem úsilí, jímž provázela v daleké cizině důležitý podnik národní. Vykonavši mnohé cesty po Americe, Humpalová Zemanová r. 1901 vrátila se do Evropy, cestovala i zde hojně a usadila se potom v Praze, kdež se stala nadšenou průkopnicí ženské emancipace. Konala četné přednášky v Čechách i na Moravě, líčíc život americký a objasňujíc, co bychom si z něho na svůj prospěch měli osvojiti. Zejmena ženám ukazovala cestu, na níž by mohly platně prospívati svému národu. Potom vydala knihu »Amerika v pravém světle,« přeložila H. Kellerové »Povídku mého života« a založila časopis »Šťastný domov,« jejž obratně redigovala až do své smrti.

Dne 24. dubna skonal v Praze ve věku 47 let magistrátní officiál Karel Fischer, přední představitel snah hnutí česko-židovského a spoluzakladatel organisace českých židů. Myšlenku, aby židé mezi Čechy žijící a na Čechy odkázaní nestavěli se na odpor našim tužbám národním, nýbrž šli s námi za jedním cílem společným, zastával po mnoho let, nedávaje se od ní odstrašiti nijakým nezdarem nebo úspěchem nedosti patrným. Po 22 roky vydával Česko-židovský kalendář, jemuž opatřoval příspěvky též od nejpřednějších spisovatelů našich, redigoval Česko-židovské Listy a psal do rozličných časopisů a do Ottova Naučného slovníku. *F. V.*

Na věčnost odešli také František Schwarz, ředitel samosprávného okresního úřadu v Plzni, politik a spisovatel, a msgr. Antonín Hora, probošt metropolitní kapitoly u sv. Víta na hradě Pražském; nekrology jejich přineseme budoucně.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 16. května 1906.

Baron Gautsch odstoupil. Jeho nástupce princ Hohenlohe. Osvědčení Českého klubu. Prohlášení nového předsedy kabinetu. Zmar českého přelíčení v Aši. — Národní katastry na Moravě. — Výsledek uherských voleb. — Volby v Charvátsku a v Slavonii. — Volby ve Francii. — Zahájení ruské říšské dumy.

Baron *Gautsch* nedočkal se uzákonění předlohy o všeobecném a rovném hlasovacím právu. Byl nucen odstoupiti. Odpor Poláku proti jeho, tak zjevně Němcum nadržující, volební předloze byl příčinou jeho pádu. Císař přijal jeho demisi a jmenoval jeho nástupcem prince Konráda *Hohenloha*. Nový předseda rakouského kabinetu narodil se 16. prosince r. 1863 ve Vídni. Vstoupiv do státní služby, byl nějaký čas okresním hejtmanem v Teplicích, kdež jeho zprostředkující činnost při vypuknuvší velké stávce na něho pozornost obrátila. Později byl zemským presidentem v Bukovině, pak místodržitelem v Terstu, a všude si svými osobními vlastnostmi získal sympatie.

S baronem Gautschem odstoupil zároveň původce volební předlohy ministr nitra hr. *Bylandt-Rheidt*. Ostatní ministři zůstali v úřadech svých; princ Hohenlohe převzal správu ministeria nitra. Říšská rada odročena do 15. května, aby nový předseda ministerstva nabyl času vyjednávati s vůdci jednotlivých stran. Mladočeským poslancům, kteří bar. Gautschovi pro jeho předlohu se zavázali, uvolnily se odstoupením jeho ruce, ale v patách za tím hned opět v resoluci své prohlásili, že trvají na tom, aby všeobecné a rovné právo hlasovací bylo uzákoněno ještě v tomto zasedání říšské rady.

Princ Hohenlohe konferoval s vůdci různých stran, prohlásil ovšem, že jest rozhodným stoupencem všeobecného a rovného práva volebního a že jest odhodlán předlohu bar. Gautsche s některými změnami provesti. Přesvědčil prý se, že se situace zlepšila a že jest naděje na uzákonění předlohy. Mladočeský klub vydal o konferenci svých zástupcu s předsedou ministerstva zprávu, v níž praví: »Princ Hohenlohe ujišťoval, že chce k českému národu zachovati největší benevolenci a že český národ nemá příčiny jemu nedůvěřovati. Zároveň prohlásil, že jeho přední úlohou jest provedení volební opravy. Dr Pacák vyvrátil s největší rozhodností veškery zprávy, jako by s bývalou vládou aneb s Němci byl uzavřen jakýkoli kompromis, a prohlásil, že Český klub své chování k nynější vládě zařídí dle jejího chování k známým požadavkům českého národa, jež byly minulou vládou před celou veřejností v parlamentě za spravedlivé uznány. Pokud se týče volební opravy, trvá klub na stanovisku, že nynější předloha žádané rovnosti volebního práva nevyhovuje. Číselně dokázáno princi Hohenlohovi neoprávněné nadržování Němcům v této osnově. Debaty súčastnili se všichni přítomní poslanci čeští a ukázali na veliké rozhořčení českého lidu nad tím, že sliby o konání spravedlnosti k českému národu opětně nedodrženy, a tlumočili důrazně veškery požadavky českého národa. Když poslanci čeští ukâ-

zali, že se o tom, jak se zachovají k volební opravě, nemohou prohlásiti, dokud jim určité a jasné postavení vlády k otázce rozdělení mandátů známo nebude, slíbil jim princ Hohenlohe, že jim určité návrhy předloží a že své stanovisko ku požadavkům Českého klubu označí.«

Předsednictvo klubu poslanců českých naproti různým zprávám časopiseckým vydalo prohlášení, »že klub poslanců českých ani dříve neslučoval, ani nyní neslučuje otázku volební reformy s nějakým národním, osvětovým anebo hospodářským požadavkem, že posuzoval a také nadále posuzovati chce volební reformu jen a jedině se stanoviska spravedlivých ohledů na zásady všeobecnosti a rovnosti a že klub neodstavil svých národních, osvětových a hospodářských postulátů ani na okamžik a také na příště odstaviti jich nemůže, poněvadž stanovisko, jaké zaujme každá vláda k těmto požadavkům, určí veškeren politický postup českých poslanců.«

Ve schůzi říšské rady dne 15. května nový předseda kabinetu oznámil svůj vládní program. Neřekl zhola nic nového. Připomenul především, že prvním a nejhlavnějším jeho úkolem jest provedení volební reformy. Pravil: »Volební oprava nezmizí s denního pořádku, neboť každý odpor jest marný tam, kde státní nezbytnosti a veřejné právní vědomí ke společnému cíli jsou spojeny. Vláda bude rychlé vyřízení této velké práce ze všech sil podporovati. Různé národnostní protivy budou ovšem činiti mnohé obtíže, já však se vynasnažím, abych vám jako poctivý prostředkovatel po boku stál. Ctím každý národní cit, neboť po mém přesvědčení dá se silné národní vědomí se státním sebevědomím a s věrností k státu dobře sloučiti. Vláda nechce zkracovati žádné národní strany, naopak chce nepředpojatým uvažováním všech přání, pochybností a nároků všem stranám spolupůsobení při velkém díle umožniti. Vláda má povinnost volební opravu provesti a spoléhá při tom na podporu stran. Volební oprava není pouze příkazem spravedlnosti k nižším vrstvám národa v politických právech jeho, nýbrž má také založiti dílo národního smíru v Rakousku, aneb alespoň podstatně k němu přispěti. Podaříli se dosíci v této věci dohody národních stran, bude tato také v jiných oborech veřejného života možna, a snad se sjednotí i ti, kteří se dosud ke společné práci nedali pohnouti.«

Pokud se týče poměru k Uhrám, vítá princ Hohenlohe nejnovější obrat a přeje si pouze ku prospěchu obou polovin říše, by nejistota vzájemného poměru dosavadního zmizela. Po této stránce nastala prý mezi oběma vládami dohoda, a předseda ministerstva prosí strany o podporu pro vyjednávací činnost, jíž se právě ujímá. Trvá však na tom, že jednostranné změny nynějšího stavu v neprospěch Předlitavska naprosto jsou vyloučeny, a slibuje, že vláda ve všech otázkách zůstane ve stálém spojení s říšskou radou, jakož že bude zájmy Rakouska hájiti co nejrozhodněji. Úspěch prý závisí ovšem na podpoře sněmovny a na semknutí všech vnitřních sil. Vláda vynasnaží se za stálého styku se samosprávnými činiteli také z vlastního názoru seznati hospodářské a kulturní poměry všech národů, a kde uzná za nutné, daným potřebám vyhoví. Předseda ministerstva jest prý sobě vědom, že sněmovna přes strannické

spory postavila by se proti kterékoli vládě, jež by dala volební opravě padnouti. Opravou tou prý sesílí konečně také myšlenka státní. Nynější vláda nezná prý vyššího cíle, než Rakousko sociálně a národně pevně sjednocené.

Co nový náčelník vlády mluvil, nebyl program, nýbrž povšechná, mlhavá slova beze všeho jiného určitého jádra kromě »volební opravy«. Volební opravou pak princ Hohenlohe patrně nemyslí nic jiného než nešťastnou osnovu Gautschovu, jež má dvojí hlavní účel: německé menšině na nedohlednou dobu pojistiti vládu nad ostatními národy a zasaditi smrtelnou ránu českému státoprávnímu programu, ježto se dle osnovy té má navždy českému sněmu vzíti právo, aby on sám jediný směl posílati poslance království českého do jiného zastupitestva mimo hranice české, a z království toho na věky má býti učiněna toliko řada okresů přímo volících do říšské rady, kterou jsme my Čechové posud přece neuznávali leč za faktickou, nám oktrojovánou půdu k politickému zápasu.

Gautschova volební osnova má hlavně také sesíliti a ustáliti Vídeňský centralismus; i princ Hohenlohe tu mluvil trochu zřetelněji: »své sociálně a národně pevně sjednocené Rakousko« staví patrně proti autonomii království a zemí a proti právu sebeurčení a svobodného rozvoje jednotlivých národů. »*Národně sjednocené*« Rakousko mohou Němci čísti: »*německé* Rakousko.«

Ale jim už všecko to nadržování vlád i jiných vysokých kruhů nepostačuje. To novému předsedovi ministerstva po jeho řeči pověděl Franko Stein těmito velmi jasnými slovy, do protokolu schůze zapsanými: »Nám dynastie a státní myšlenka rakouská jsou docela lhostejny. Naopak doufáme a přejeme si, aby konečně nastalo, co přirozeně nastati musí: rozpadnutí tohoto státu« (předseda volá řečníka k pořádku, on však pokračuje:) — »aby německý lid rakouský budoucně mohl šťastně žíti mimo tento stát pod slavnou ochranou Hohenzollerů.« Po těchto slovech rozléhalo se ve Vídeňském parlamentě hlučné volání: »Heil! Heil!« —

Němci provedli opět podařený kousek své zvůle a dokázali, co si v Rakousku dovoliti smějí. U okresního soudu v *Aši* mělo se konati přelíčení s několika českými obžalovanými. Přelíčení muselo býti odročeno, ježto u soudu nebylo přísežného znalce jazyka českého. Když veřejnost o tom zvěděla, rozpoutala se v městě nezřízená agitace; obecenstvo vybízeno, aby v den, na nějž přelíčení bylo ustanoveno, hromadně k soudu se dostavilo a přelíčení násilím překazilo. Hlásalo se, že se líčení v českém jazyku za žádných okolností odbývati nesmí a že po případě i nejkrajnějšími prostředky bude zmařeno. Čeští poslanci podali v té příčině na říšské radě interpellaci, a deputace českého klubu zakročila u správce ministerstva dr. Kleina. Ten ve své odpovědi na interpellaci sice prohlásil, že dosud jest v platnosti nařízení ze dne 9. dubna 1880, dle něhož u všech soudů v Čechách přelíčení v obou zemských jazycích se konati mají, ale — aby rozzuřené Němce ukonejšil — dal ihned soudům na srozuměnou, že jim přísluší učiniti výjimku od řečeného předpisu. Vrchní zemský soud Pražský porozuměl tomu pokynutí a ku projednání případu Ašského delegoval soud Mostecký. Čeští po-

slanci pohrozili, že se o to postarají, aby se také v českých městech německá přelíčení konati nemohla, ale — zůstane ovšem zas jen při vyhrůžce: od té doby konala se již u dvou ryze českých soudů přelíčení jazykem německým.

Na Moravě budou se příští měsíc konati volby do zemského sněmu. Nejdůležitější přípravnou prací jest sestavení tak zvaných národních katastrů. Má to býti soupis voličů, aby byla zjištěna jich národnost a získán základ k sdělání záznamů voličských sborů české a německé národnosti. Němci v městech, kde mají vládu v rukou, dopouštějí se křiklavých nesprávností. Tak na př. v Moravské Ostravě, kde při posledním sčítání lidu napočteno 12.738 Čechů a 10.037 Němců, obsahuje německý katastr 4766, český však toliko 2180 voličů!

Výsledek uherských voleb jest již úplně znám. Strana nezávislosti má v novém říšském sněmu naprostou většinu: dobyla — ovšem známým maďarským způsobem — 240 mandátů. Na ostatní strany připadlo jich: na stranu ústavní 74, na stranu lidovou 30, na novou stranu 1, na Sasy 12, na Slováky 8, na Srby 4, na Rumuny 14, na selskou stranu 1, na socialisty 1; 7 zvolených poslanců nenáleží k žádné straně. O duchu panujícím v straně nezávislosti vyjádřil se jeden z jejích nejčelnějších členů: »Překročím práh dvorního hradu jenom tehdy, budeli na něm pouze uherský prapor vztýčen. Toho smýšlení jsou v naší straně mnozí, jsou však i ScaleBB tací, kteří ani po splnění této podmínky do královského hradu se nedostaví. Co se týče vojenských požadavků, bude jedna část mlčeti, druhá se ještě nerozhodla. Jen stran delegací není u nás sporu. Půjdeme všickni do delegací, ježto by kontinuita v státním hospodářství jinak zachována býti nemohla.«

V Charvátsku a Slavonii vykonány volby do sněmu, při nichž strana tak zvaná národní, v skutečnosti však maďaronská, která po kolik desítiletí vládla, utrpěla citelnou porážku. Uhájila 39 mandátů, kdežto spojená opposice jich dobyla 32 a strana práva 18, mimo strany pak zvoleni 4 poslanci. Dr. Mazzura vyslovil se v Obzoru, že by bylo politickou nemravností, kdy by po rozsudku lidu některá z opposičních stran se spojila s tak zvanou stranou národní a tím její hříšný život prodloužila. Koalice jest jen mezi opposičními stranami možna. V rukou těchto skupin spočívá nyní osud národa charvátského.

Dne 6. a 13. května konaly se ve Francii všeobecné volby do komory. Dosavadní republikánský blok dobyl značného vítězství. Nejvíce zmohutněli radikálové. Charakteristickou známkou těchto voleb jest skorem úplné zmizení tak zvaných nacionalistů.

Ruská říšská duma zahájena v Petrohradě dne 10. května slavnostním způsobem. O desáté hodině ranní přibyli carští manželé z Petěrhofu a odebrali se do zimního paláce, kde se o 2. hodině odpolední slavnost konala. Po bohoslužbě vstoupil car na trůn, kdežto carevna, carevna matka a velkoknížata s velkokněžnami zaujali místa po jeho stranách. Car oslovil členy říšské rady a poslance dumy takto: »Božskou prozřetelností uložená mi péče o blaho vlasti pohnula mne, abych povolal k spolupracovnictví v zákonodárství muže

lidem zvolené. S plamennou vírou v jasnou budoucnost Ruska vítám ve vás nejlepší lidi, které jsem poručil zvoliti svým milovaným poddaným. Těžká a složitá práce na vás čeká. Doufám, že láska k domovině vás nadchne a spojí. Já však budu nad institucemi mnou poskytnutými neochvějně bdíti v pevném přesvědčení, že užijete v sebeobětavé službě pro vlast všech sil k ujasnění požadavků selského stavu, mému srdci blízkého, k šíření osvěty mezi lidem a k rozvoji jeho blahobytu; buďte pamětlivi toho, že pro velikost a blaho státu není třeba pouze svobody, nýbrž i pořádku na právním základě. Kéž by se splnilo moje vřelé přání, abych viděl svůj lid šťastný a mohl svému synovi zanechati dědictvím pevný, dobře spořádaný a osvícený stát. Bůh žehnejž práci nastávající mně ve spolku s říšskou radou a dumou; tento den nechť znamená omlazení Ruska a v mravním smyslu obrození jeho nejlepších sil. Počněte práci, k níž jsem vás povolal, a ukažte se hodnými důvěry cara a národa! Bůh buď při mně i při vás!« Na slova carova odpovědělo shromáždění bouřlivým dlouhotrvajícím voláním »hurá!« Mezi tím co car a carevna, carevna matka, velkoknížata a velkokněžny kráčeli týmž pořadem jako prve k východu síně, hrála kapela národní hymnu. Členové dumy odebrali se po skončené slavnosti do Tauridského paláce k zahájení dumy.

První sezení trvalo půldruhé hodiny. Schůzi zahájil státní sekretář Frisch a poukázal v řeči své k tomu, že se zvoleným zástupcům lidu dostává základním zákonem o zřízení dumy plná možnost zavesti zákonitost. Poslanci jsou prý ve šťastné situaci, že mohou pracovati úplně veřejně a za plné svobody slova. Každé jejich slovo bude rozšířeno tiskem. S přáním, aby práce dumy měly šťastný průběh, prohlásil státní sekretář dumu za zahájenu. Pak vyzval sněmovnu, aby podepsala přísežní formuli a aby přikročila k volbě předsedy. K návrhu státního sekretáře zvolila duma za předsedu Moskevského profesora Muromceva 426 hlasy ze 431. První řečník byl poslanec Petrunkovič. Označil jako povinnost a věc cti, aby prvé volné slovo bylo věnováno těm, kteří pro svobodu vlasti obětovali svobodu svou. Všechna vězení jsou přeplněna. Tisíce rukou prosících za svobodu vztahuje se k dumě. Jest povinností dumy nasaditi vše, aby svoboda, kterou Rusko tak těžce vykoupilo, nestála již žádných nových obětí. (Bouřlivý souhlas.) Žádáme mír a svornost. Ačkoli tato otázka bude projednána při adresní debatě, jest přece nemožno potlačiti hlasité výkřiky srdce, žádající, aby o otázce již nyní bylo promluveno. Volné Rusko žádá za propuštění zatčených. (Bouřlivý potlesk.) Předseda Muromcev děkuje schůzi za důvěru, která mu byla volbou osvědčena a zdůrazňuje, že práce dumy bude spočívati na základě úcty k prerogativám konstitučního mocnáře a na půdě úplné obnovy vlády. (Potlesk.) Pak schůze skončena.

Krátce před zahájením dumy odstoupil předseda ministerstva hrabě Witte a jeho nástupcem jmenován státní rada Goremykin. Také ministr zahraničných věcí hr. Lamsdorff odstoupil a místo jeho zaujal dosavadní vyslanec v Kodani Izvolskij. *Adolf Srb.*

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá MUDr. Ladislav Haškovec. Čís. 67. O duševní práci. Napsal dr. Emil Kraepelin. Přeložil MUDr. V. Glaser. Za 50 hal. Nákl. J. Otty.

Otázky a názory. Roč. V. Seš. 10. a 11. Kruh četby. Přeložil Alb. Škarvan a Ivan Hálek. Seš. 12. Životospráva. Napsal R. W. Emerson, přel. J. Mrazík. Sešit za 30 h. Nakl. J. Leichter.

Anglická knihovna. Řada II. Sv. 19.: Výbor kratších prací. Díl I. Napsal W. M. Thackeray. Přeložil Jos. J. David. Za 4 kor. Nákl. J. Otty v Praze.

Z českých mlýnů. Od K. Tůmy. Seš. 31.—34. Sešit za 30 h. Nakl. Jos. R. Vilímek.

Tři mušketýři ještě po desíti letech (Vikomt Braggelone). Román Alex. Dumasa, přeložil dr. V. Sterzinger. S illustracemi. Díl IV. Sešit 77. Sešit po 25 hal. Nakl. J. R. Vilímek.

Gaskoňští kadeti. Napsali H. de Gorsse a J. Jacquin. Seš. 6.—7. Sešit za 25 h. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Emilie Flygaré-Carlénové romány a novely. Seš. 15.—16. Noc na jezeře Bullarském. Přeložil B. Klika. Sešit za 20 h. Nákl. týmž.

Povídky. Napsal Knut Hamsun. Přeložil Jan Osten. Za 1 k. 40 h. Nákl. J. Otty v Praze.

Bibliotheka světových klassiků Orientu. Pořádá prof. dr. Rudolf Dvořák. Sv. I. Seš. 1. Seicha Muslihu-d-dína Sa'dího ze Šírazu: Růžový sad. Z perského originálu přeložil, úvodní studii a výklad napsal J. Entlicher. Seš. za 60 h. Nakl. B. Kočí v Praze.

Sborník České společnosti zeměvědné. Red. dr. J. Metelka. Roč. XII., čís. 1. a 2.

Dodatek (novela) k zákonu domovskému, vydaný 5. prosince 1896 ř. z. č. 222 s rozhodnutím správ. soudního dvoru. Sestavil Jan Trávníček. Za 80 hal. Nákl. F. Šimáčka.

Archiv městečka Mohelna. Podává Augustin Kratochvil. Nákladem vlastním.

Stíny z Pražské společnosti. České privilegované společnosti připisuje dr. K. H. Za 20 h. V komisi knihkup. J. Jirmana na Žižkově.

Slovenský kalendár (Kalendár Slovenského Týždenníka) na r. 1906. Za 80 h. Nákl. »Slovenského Týždenníka v Pešťbudíně.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

—※ VÁCSLAV VLČEK. ※—

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do semi rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., pulletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k. 20 h.), 1881—1905 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 36. 1906. ČÍSLO 7.

☛ Číslem tímto počíná se **druhé půlletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí Seš. 567.—571. (Tettenhall — Toloská říše.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto.

Malý Ottův Slovník naučný, dvoudílný. Příruční kniha obecných vědomostí. Redaktor Fr. A. Šubert. Seš. 79—82. (Vidamě — Wenzel.) Seš. po 60 hal. Nakl. týž.

Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých. Vede Alois Jirásek. Díl IV. (Severní Čechy. II,) Seš. 3. Za 1 k. 80 h. Nakl. týž.

Magdalena. Od J. S. Machara. Za 3 k. 60 h. Nákl. F. Šimáčka v Praze.

Vranov. Od Jos. Merhauta. Za 7 k. 60 h. Nakl. A. Piša v Brně.

Barevné skizzy a malé povídky. Napsal Václav Hladík. Za 2 k. 20 h. Nakl. J. Otto.

Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX. století. Vydává Archeologická komise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění řízením svého předsedy Josefa Hlávky. Král. hlavní město Praha: Hradčany. I. Metropolitní chrám sv. Víta. Napsali dr. Ant. Podlaha a architekt Kamil Hilbert. Nákl. Archeologické komise při České akademii.

Spisy M. Jana Husi. Č. 6. Super IV sententiarum. III. Vydal V. Flajšhans. Nákl. J. R. Vilímka.

Latinsko-český slovník. Ku potřebě československých gymnasií sestavil dr. Josef M. Pražák. Seš. 7. (cenaculum — coarguo). Nákl. české grafické společnosti Unie.

Českoněmecký slovník. Za pomoci četných odborníků sestavil prof. dr. J. Herzer. Seš. 21. (Jour — Matějův). Seš. za 80 h. Nakl. J. Otto.

Ruskočeský slovník. Sestavil Vladislav Škorpil. Seš. 12. Za 80 hal. Nakl. týž.

Slovník anglicko-český. Sestavil V. A. Jung. Seš. 2. (amylum — at Seš. za 80 hal. Nákl. J. Otty v Praze.

Dějiny markrabství moravského. Stručné vydání. Napsal Rudolf Dvořák. Seš. 11.—15. Seš. za 40 h. Nakl. A. Piša.

Česko-moravská Kronika. Složil K. Vl. Zap. Seš. 7.—10. Za 30 hal. Nákl. J. Laichtera.

Catalogus codicum manu scriptorum latinorum, qui in c. r. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur, auctore Josepho Truhlář. Pars posterior. Codices 1666—2752, forulorum IX—XV et bibliothecae Kinskyanae. Adligata 2753—2830. Tabulae. Addenda. Index. Sumptibus Regiae societatis scientiarum bohemicae.

Výroční zpráva Královské české společnosti náuk za rok 1905. Nákl. vlastním.

Věstník Královské české společnosti náuk 1805. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. Třída mathematicko-přírodovědecká.

Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis. I. Josephus Locatelli: Babylon Bohemiae ab anno 1780 usque ad annum 1790. Edidit Dr. Antonius Podlaha. Pretium 3 C. II. Hilarius Litoměřický: Traktát o nejsvětějším přijímání lidu obecného pod jednou způsobou. Vydal dr. Ant. Podlaha. Za 3 k. III. Zwei Legenden über das Leben des Laienbruders Friedrich von Regensburg. Herausgegeben von Dr. Anton Podlaha. Preis 1 K. IV. Privilegia semper fideli metropolitano capitulo Pragensi a sancta sede concessa. Pretium 1 C. V. Statuta metropolitanae ecclesiae Pragensis anno 1350 conscripta. Edidit Dr. Antonius Podlaha Pretium 1 C. VI. Josephus Locatelli: Regimen Leopoldinum 1790—1792. Memorabilia 1792—1799. Edidit Dr. Ant. Podlaha. Pretium: 2 C. Sumptibus s. f. metropolitani capituli Pragensis.

Domácí lékař. Lékařský rádce zdravých i chorých. S četnými illustracemi. Sestavil dr. D. Panýrek. Seš. 44. Za 50 hal. Nákladem J. Bursíka a Kohouta v Praze.

Domácí vševěd. Illustrovaný slovník vědomostí ze všech oborů domácího hospodářství. Seš. 13. Seš. za 50 hal. Nakladatel F. Šimáček.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XXXVI — DÍL II

1906

V PRAZE

TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOL. »UNIE« V PRAZE. — NÁKLADEM VLASTNÍM

1906

R. 1906. ČÍS. 7.

OSVĚTA

Z vlastních pamětí Fr. Lad. Riegra.

II. Za Belcrediho až do vítězství Beustova (1865—67).

(Dokončení.)

Teď se jednalo především, na jaké bási a jakými prostředky mají autonomisté podstoupiti boj s vládou Beustovou, dualistickou a zároveň centralistickou v Cislajthanii. 10. února referoval u nás Skrejšovský o jednání ve Vídni. K návrhu Clamovu usneseno 10. poslati Zeithammra do Krakova pro dohodnutí s Poláky. Uznávali jsme všichni nutnost kongresu všech autonomistů ve Vídni. V tu chvíli už se mluvilo o opuštění mimořádné rady říšské a svolání říšské rady dle únorovky. Listy polské se ještě proti tomu vzpíraly; ale bylo se již obávati, vydržíli i na tomto stanovisku.

Já odejel již dne 13. února do Vídně, kdež 15. sešli se předáci autonomistů ze všech zemí v hotelu u rakouského dvora. Přítomni byli z Čech Lev Thun, Jindřich Clam-Martinic, Jiří Lobkovic, z národní strany já, Zeithammer, Sladkovský a Skrejšovský, z Moravy Egb. Belcredi, Hugo Salm, bar. Königsbrunn, dr. Pražák a Brandl; z Haliče Potocki, Grocholski, Wodzicki, Zyblikiewicz, Ziemiałkowski; z Jihoslovanů Toman, Costa, Kljun, Svetec, Dominkuš; z Hornorakušanů Brandis. Současně sešli se a radili poslanci německo-liberální ve Vídni. My ovšem dohodli jsme se státi na svých zásadách, hájiti sebeurčení sněmů a brániti se, seč síly budou, proti dualismu. S tím předsevzetím vrátil jsem se 17. února z Vídně.[1])

Ale již 18. února zahájen sněm uherský královským reskriptem, kterýmž publikováno vyrovnání, prostřednictvím Beustovým ujednané, kterým se Uhrám dává samostatné státní ministerstvo. Zároveň 18. února zahájen sněm český a jiní sněmové sdělením Beustovy vlády (ne koruny), kterýmž se od sněmů žádá volení poslanců do obyčejné rady říšské dle únorovky.[2])

---

[1]) [Jahn 337—8, Srb 154 (se zprávou dr. Sladkovského).]
[2]) [Srb 155. Srv. Řeči dr. Fr. L. Riegra, IV, 181 sl.]

Tak byl zahájen bezohledný boj proti zástupcům jednoty říše, na tolika dřívějších státních aktech za hlavní úkol vší politiky rakouské prohlašované, boj proti všem autonomistům a s nimi spojeným konservativcům, a osudy říše, dynastie dány do rukou lehkomyslného cizince, nemajícího pro tyto zájmy ani znalosti ani lásky.

Na sněmu českém usneseno zvoliti pro řečenou předlohu vlády ku předběžné poradě 15člennou komisi, do níž zvoleni z národní strany Rieger, Brauner, Skrejšovský, Sladkovský a Zeithammer. Z velkostatkářů hlavně Jindřich Clam-Martinic, Lev Thun a Jiří Lobkovic.

Měli jsme soukromé porady s těmito pány a usnesli jsme se odpověděti na vyzvání vlády adresou k císaři a králi. Poláci, Moravané a Tyroláci v té době cítili potřebu dohodnouti se s námi. Dne 21. telegrafoval hrabě Brandis z Innsbruku otázku, zůstanouli Čechové na úmluvě Vídeňské, že tam nejsou dosud odhodláni, majíli voliti do říšské rady dle únorovky neb ne. 22. února telegrafoval Grocholski hr. Clamovi, že tam pracují ve smyslu úmluvy Vídeňské, ale že nátlak vládní je prudký a výsledek nejistý, a že skutek půjde asi současně s rozhodnutím. Dne 23. telegrafuje tentýž, že zvítězil názor opačný našemu a odvolávají se na podobné rozhodnutí sněmu Brněnského, Lublaňského a Innsbruckého. Jednalo se tam již jen, máli se přistoupiti k volbě do říšské rady dle únorovky s ohrazením nebo pouhým motivováním Téhož dne telegrafoval Potocki Adam, že převládá náklonnost přijmouti názor sněmu Brněnského; ale že se současně odesílají do Prahy dva důvěrníci k vůli dohodnutí. Přijeli kníže Jiří Czartoryski a hr. Tarnowski. Tarnowski oznámil svůj příchod a prosil, aby Clam mne a politické přátele mé pozval ke konferenci s nimi. Stalo se tak dne 24. Obsah konference byl asi ten, že my uznávali za nutnou povinnost svou k obhájení práva země nevoliti, a že Poláci vyslovovali asi tytéž myšlenky, co Potocki ve svém listě.

Ještě dne 22. února psal A. Potocki hr. Clamovi o situaci ve Lvově list, oznamuje, že je komise pro proposici vlády zvolena, že však nechtějí spěchati; ale převládá prý náhled, že se Halič nemůže odcizit akci společné, k níž je pozvána, jakkoli všickni uznávají, co všecko je v té akci nezákonné a nedostatečné; že ta akce nemůže míti dlouhé trvání, ale že se obávají vydati mír a sociální poměry země útokům nerozvážným ministra, kterýž by byl osobně ztracen, kdy by se dal poraziti. Že se též cítí potřeba přenesti boj do centra, kde každý odpor náš se dá lépe znáti a lépe se ucítí. Myslí také, že pod ohradou jakousi mohou se autonomisté spojiti na většinu aneb aspoň na menšinu tak silnou, jíž by nebylo lze nedbati při vnitřním upravení říše. Že ostatně ústaváci snad kalkulují, že někteří autonomisté přijdou a že jiným bude nemožno přijít a že za tím účelem rozpustí sněm český neb moravský. Tím by ústaváci dodělali se většiny rozhodující. Potocki myslí tudíž, že by adresa, vyslovu-

jící naše přesvědčení, jak ji hr. Clam navrhl, ale nezavírající žádnou budoucí cestu, snad nutnou, byla nejlepší a dala nám na radě říšské možnost odvolati se na votum sněmu. Praví, že posud není na sněmě nic rozhodnuto, že dnes (22.) volí se komise; že je žádoucí, aby sněm odložil aspoň volbu do říšské rady až na odpověď, ale že strana neodkladného volení je silná.

Dne 25. února byla velká debata na sněmě českém, kde jsem pronesl řeč, jež učinila jakýsi dojem. Adresa, kterou byl Clam navrhl, Thun přepracoval, Palacký přeložil a Thun co referent zastával, byla většinou dvou třetin přijata.[1]) (Ještě téhož dne podal jsem na sněmě návrh na ulevení bídy v krajinách válkou postižených. Bylo to zároveň memento, že země, která válkou nejvíce utrpěla, hodna šetrného zacházení.)

Ale dne 26. února odbývala se ve Vídni ministerská rada, kde rozhodnuto — co odpověď na adresu od sněmu právě přijatou — rozpustiti sněm a dekret byl dne 27. února již v novinách.[2]) Ostatní sněmové podrobili se tlaku. Téhož večera (27.) navrhl jsem v klubu provolání k národu, jež bylo hned redigováno a vyšlo již dne 28. v novinách.[3]) Sluší zajisté uznati, že z naší i vládní strany to šlo ráz na ráz.

Maje záležitost systemisování lesů Malečských na starosti, odejel jsem 1. března s Heyrovským na Maleč a vrátil se 5. Zatím přicházely Skrejšovskému, vždy dobře informovanému, z Vídně zprávy, že se tam ministři radí, nemajíli mne a kollegy k vůli provolání našemu uvězniti a proces nám udělati. Avšak nedošlo k tomu. Dověděli jsme se pak, že hlavně z ohledu na starého Palackého, kterýž byl členem panské sněmovny, upuštěno od soudního stíhání národních poslanců.

Dne 2. března volil sněm haličský bezvýminečně, ano i návrh adresy vzat zpět. Sněmové Brněnský a Lublaňský, kteří se byli zmohli na adresu, rozpuštěni dne 4. března.[4])

Hr. Rothkirch, sice Němec, ale umírněný a konservativní, poznávaje, že nebude moci srovnati politické přesvědčení své se směrem Beustovým, složil dne 7. března úřad místodržitele, a na jeho místo ustanoven bar. Kellersberg, muž sice velice intelligentní, ale Krajinec řeči české neznalý. Dne 9. března pak vyšel kabinetní list, jímž zřízeno *nové* ministerstvo, při němž správa politických záležitostí vznesena na ministra nitra Ed. hr. Taaffea, ano *státní* ministerstvo vzhledem k dualismu zrušeno.

Nyní se jednalo o to převrátiti poměry hlasů na českém a moravském sněmě tak, aby byla zase většina německá a ústavácká. V Čechách pracovali o to hlavně kn. Karlos Auersperg

---

[1]) [Adresu viz u Srba 158—161, řeči 161—165; Jahn 339, 341 sl. Řeči Riegrovy IV, 183 sl.]

[2]) [Srb 166, Jahn 347.]

[3]) [Srb 173, Jahn 348.]

[4]) [Jahn 350 o jednání s Moravany a Slovinci, o Polácích 352. Srb o morav. sněmě 167 sl., o Polácích 170 sl. Tyrolský sněm rozpuštěn nebyl.]

s pomocí rytíře Peche a místodržitel Kellersberg sám, na Moravě hlavně Giskra a Chlumecký, jejž byl hrabě Egbert Belcredi dříve odrazil od české strany jakousi příkrostí, když ukazoval ochotu jíti se stranou historické šlechty. Jednalo se ovšem hlavně o získání většiny ve velkostatcích, která rozhoduje o většině celého sněmu. Tu nešetřila vláda žádných prostředků, aby získala hlasy zejmena malých velkostatkářů. Všeliké tituly, šlechtictví, protežování příbuzných, lichocení hejtmanův okresních byly u mnohého malého velkostatkáře mocnou pohnutkou. Nehledělo se na ústavu a zákony, ani na slušnost, jen když se získal hlas; tu byl amnestován zločinec, aby mohl hlasovati s vládou; tu zase nobilitován žid dosti zlé pověsti, ba i cizinec za týmž účelem. Připuštěni k volbě i cizozemci i mrtví, jen když hlas jich mohl se přičísti vládě. Marně uváděl jsem takové případy při samé volbě, ale na protesty nedbáno. Pouhým nařízením vlády zemské přenesena celá řada manství selských v Chebsku do desk zemských, aby přibylo tím Němcům hlasů.

Konečně pod ochranou vlády zřízen spolek zlopověstný pod jmenem chabrus, k zakupování zemských statků v Čechách, zvláště od statkářů zadlužených nebo ziskuchtivých, neboť se statky platily daleko přes cenu. Když peníze a obětavost německo-ústavácké strany nestačovala, povoleno upotřebiti deposit, peněz sirotčích k ukládání na statky v Čechách se zjevným nebezpečím a pak vskutku nastalou ztrátou sirotků. Bylo to jednání vskutku nemravné a hnusné, které zůstane na vždy skvrnou vládních a ústavních dějin v Rakousku. Nemohu vše to zde podrobně líčiti. Stálo to tehda v novinách, v řečech sněmovních a v podání stížností historické šlechty na sněmu, sepsaném od hr. Clama. Naší straně nezbývalo než opírati se tomu založením obranného spolku k zakupování statků, k jich dělení mezi muže a ženu a nominálné přenešení na příbuzné. Všickni velkostatkáři naší strany odhodlali se k obětem. Já sám věnoval jsem 5000 zl. k tomu cíli a přenesl jsem statek Modletín na ženu svou. Značných obětí přinesl tehdy kn. Hugo Taxis, předseda našeho spolku, hr. Clam a jiní. Ale prostředky vlády a vládní strany kapitalistické byly větší našich, museli jsme podlehnouti.

Byla to však doba horečné činnosti, porad, cest agitačních, úmluv atd. Lidu našemu musí se dáti svědectví, že se v té době choval vlastenecky; majíce radost z vlasteneckého, s obětmi spojeného zápasu šlechty naší za státní právo země, osvědčovali jí obce důvěru a vděčnost svou deputacemi, osvědčením důvěry, čestným občanstvím; ovšem také posílali ke statkářům nejistým deputace se žádostí, aby hlasovali se stranou státoprávní.

Dne 22. března provedly se volby v městech skvěle, ba jednohlasně, až na Malou Stranu, kde pomocí úřadnictva vláda zvítězila, a na pověstnou volbu v Landškrouně, kde množství chuďasů, nemajících ani slušného kabátu, v němž by šli k volbě, udělali čestnými měšťany. Dne 20. vypadly volby ve venkovských obcích pro nás rovněž skvěle, celé dvě třetiny jednohlasně.

Avšak při volbách velkostatkářů dne 26.—28. března utrpěli jsme porážku, tak že při volbě ze sboru fideikomisů několik poslanců zvolených z naší strany se vzdalo. Podobně zvítězila vláda při volbě velkostatků na Moravě.[1])

Teď byla těžká rada, jak se máme zachovati na sněmě, kde strana národní uvržena do menšiny. Byly u nás porady důvěrníků dne 30. a 31. března, pak 3. a 5. dubna. Dne 6. dubna 1867 zahájen sněm; za zemského maršálka byla vláda ustanovila hr. Hartiga, Němce, jenž ani nerozuměl česky, za náměstka rytíře Limbecka, rovněž Němce, znajícího česky jen z nouze. Již to bylo pro nás původem trpkostí a sporů. Také jsme hned první den protestovali proti čtení českých návrhů a. t. d. sekretářem.[2])

Dne 8. dubna referoval jsem co zemský výbor o volbě velkostatkářské, jak v mých vydaných řečech dle stenogramu podáno.[3]) Dne 10 dubna v Brně pravice podala protest a vyšla ze sněmu. Téhož 10. byla verifikace voleb velkostatkářů na denním pořádku sněmu. Já ukazoval k tomu, že poněvadž všichni velkostatkáři jsou zvoleni jedním votem, a poněvadž nikdo nemůže býti soudcem in propria causa, že musí se při uznání voleb velkostatkáři zdržeti hlasování; žádal jsem, aby vláda se vyjádřila o legalitě voleb a aby se verifikace odložila do odpovědi vlády. Kellersberg odpověděl; když pak jsem chtěl vyvrátit jeho tvrzení, nechtěli mne připustit ke slovu, poněvadž nemám již polemisovati, já teda žádal slovo k *faktické* opravě a užil jsem toho, bych vyvrátil důvody Kellersbergovy, dokončívaje vždy úvod svůj slovem: to je faktum Slovo to stalo se okřídleným a posud ho zejmena hr. Taaffe a jiní i v německých řečech užívají.[4]) Majorita ovšem rozhodla proti mně, a zvolena 15členná komise pro volby do říšské rady. V tentýž den přijel Beust do Prahy k posílení stranníků svých a navštívil sněm.

My pak již viděli, že při tomto násilnictví a úplném nešetření zákonů nelze déle zůstati na sněmě. Dne 12. dubna bylo ještě jednání sněmovní o volbách [do říšské rady]. Herbst byl referentem pro majoritu, já pro minoritu, totiž proti volbě.[5]) Dne 13. dubna 1867 pak pronesl jsem poslední řeč, a když většina odhlasovala proti nám, přednesl jsem protest, načež jsem se zvedl a se všemi českými poslanci ze sněmu odešel.[6]) Vojtěch Náprstek pozval nás všecky na rozloučenou na dychánek, kde jsme zároveň slavili 50letou spisovatelskou činnost Palackého.

Zatím vláda byla odhodlána pokračovati proti nám bezohledně Dne 14. dubna zastavena Politika, kteráž pod rázným

[1]) [Jahn 356 sl., Srb 175 sl.]
[2]) [Jahn 361 sl., Srb 177 sl. Řeči Riegrovy IV, 200 sl.]
[3]) [Řeči IV. 201—204.]
[4]) [Řeči IV, 205--210; Jahn 365.]
[5]) Řeči IV, 215--220. Jahn 368.
[6]) [Řeči 220—242. Jahn 371—382, Srb 182. Státoprávní protest z 13. dubna 1867, jenž byl předchůdcem deklarace, v. u Srba 185—196; Jahn 383 sl.]

a ostrým vedením Skrejšovského straně naší mnoho byla prospívala.

Bylo zjevno, že po zahájení passivního odporu pro delší dobu pro nás nebude politické činnosti, a chystali jsme se na cestu na jih do Nizzy. Dne 18. měli jsme návštěvu kn. Karla Schwarzenberga a Jindřicha Clama na rozloučenou, kteří mnohými osvědčeními důvěry z venkova pro šlechtu byli v odhodlané náladě k dalšímu boji. Já dne 20. dubna odvezl matku svou k opatrování do Malče, odkud jsem se 22. vrátil a dne 24. odjeli jsme s Palackým a chotí mou a služkou z Prahy do Nizzy.

Doslov vydavatelův.

Budiž zde vydavateli dovoleno, aby k druhé části těchto pamětí Fr. Lad. Riegra (1865—67) připojil některé své poznámky neb úvahy. Jdeť tu o dobu politicky nadmíru důležitou a kritickou, o dobu stěžejného historického obratu, jenž na dlouhou dobu, na několikero pokolení určil dráhy osudů našeho mocnářství, jeho zemí a národů, — tak že podnes se v nich pohybujeme, trpce nesouce osudné následky událostí oné doby. Proto není divu, že politická kritika opětně zkoušela své ostří na oněch dějích, a že také někteří našinci začali už nepříznivě posuzovati tehdejší program nebo jednání národních zástupců českých, především Palackého a Riegra, pokud se týče také české historické šlechty, zvláště Jindřicha hr. Clama Martinice.

Období, o které tu jde, začíná pádem Schmerlingovým, tak že po nezdaru jeho politiky proti Uhrům Belcredi začíná jednati o vyrovnání s nimi. Tu však do popředí vstupuje válka s Pruskem r. 1866, jež svými důsledky způsobem rozhodujícím ovládá další vývoj jak zahraničný, tak i vnitřní: po vyloučení našem z německého bundu a vytlačení z Italie Bismack utváří spolkový stát severoněmecký, jenž stává se pak předchůdcem nynější německé říše, kdežto uvnitř našeho mocnářství po tu dobu jednotného zavádí Beust ukvapeně dualismus rakousko-uherský, kterýž v důsledcích svých ještě dále se uvolňuje.

Do této doby vstupovala politika česká zprvu se značnými nadějemi. Po pádu Schmerlingovu došlo k zastavení ústavy únorové, a manifest z 20. září 1865 sliboval volnou dráhu k dohodnutí zemí; za zákonité zástupce zemí pak pokládány sněmy zemské. Byl v tom jistý návrat k říjnovému diplomu, jenž vycházel od zemí, po případě i návrat k pragmatické sankci, rovněž přijaté zeměmi: — právě tak zase nový ústavní svazek mocnářství měl býti přijat federativně všemi zeměmi na způsob nové sankce pragmatické, při čemž i zemím neuherským vyhrazovalo se votum »stejně závažné« jako uherským. Tímto všeobecným dohodnutím mělo se dle Belcrediho zachovati jisté jednotné čili

unitární zřízení říše pro záležitosti společné, tak že v těchto záležitostech neměl se připustiti dualismus; v ostatku by pak také předlitavským zemím byly zaručeny formy autonomistické. Tyto značné naděje, vížící se k programu »zářijovému,« dostaly — tak se nám zdálo — ještě novou čáku v tom, že válkou s Pruskem r. 1866 t. zv. »německé« země našeho mocnářství byly vyloučeny z německého bundu, že tudíž celé mocnářství bylo vráceno své vlastní, rakouské politice, že jsouc napříště zbaveno stálé přítěže politiky německé, mohlo i mělo již také věnovati větší důvěru než dosud svým Slovanům.

Ale čím větší byly naše naděje, naše žádoucí aktiva, tím horší bylo sklamání konečné. Po válce r. 1866 byla politika manifestu zářijového naopak opouštěna, až konečně Beustem úplně zvítězil dualismus, kterýž nám přinesl novou pohromu či porážku, státoprávní i národní zároveň.

Tento obrat nebyl sice docela nepředvídán, ale přece neočekáván. Čeští politikové již napřed viděli se blížiti stíny jeho. Rieger zvláště v Národu z 9. listopadu 1864 a Palacký ve své »Idei státu rakouského« 1865 nemeškali varovati před dualismem; Palacký spatřoval v něm pravou protivu moderní idey Rakouska jako státu federativního a národně rovnoprávného, tudíž zárodek k jeho rozkladu, a sice dvojím zlem: dvojí centralisací a dvojí národní hegemonií, německou a maďarskou. Přes to přese všecko po vydání císařského manifestu 1865 a po vyloučení z Bundu 1866 doufáno, že bude lze jistou měrou zachovati jednotné instituce říšské, odvrátiti hrozící dualismus, a ovšem nezbylo než pracovati proti němu ... Či bylo možno jednati jináče? A tak arci jako r. 1848—49 Slované zase exponovali se pro celek rakouského mocnářství proti Němcům i Uhrům ... Nicméně zase bez lepšího vděku! Tenkráte Němci a Uhři spolu se podělili o vládu, na ujmu Slovanů z té i oné strany, protože se jim opětně nedostávalo upřímné podpory dvora a vlády, jež kráčely přece svou vlastní cestou, a poměry samy byly nepříznivé.

Belcredi byl dle opětného svědectví Riegrova pevným odpůrcem dualismu (jak to také Beust vytkl ve svých pamětech); on přímo za »nejdůležitější věc« pokládal ubrániti se dualismu, v něm spatřoval největší nebezpečí. Také dlužno uznati, že před válkou r. 1866 postupoval ve vyjednávání s Uhry správně. Avšak potom nastává obrat — poměry samy jsou mocnější; vůle Belcrediho je sice ještě dobrá, ale už je »sláb,« už je (dle Riegrových slov) »pozdě.« Uhři, kteří již po pádu Schmerlingovu namnoze cítili se vítězi, vidí již ovoce spadati do svého klína; nebezpečí válečné ukázalo panovníkovi, jak je potřebí smíru s nimi. Belcredi sice ještě se nevzdává snahy přiměti Uhry k zaručení jistého jednotného svazku říše, jmenovitě k uznání širšího rozsahu záležitostí společných (čítaje k nim dle král. reskriptu z prosince 1866 též cla a daně nepřímé, monopoly a státní dluhy); doufá konečně, že účastenstvím druhých zemí na zvláštní mimo-

řádné radě říšské dosáhne od Uhrů větší povolnosti. Ale zatím Beust již s vůlí koruny samé připravuje politiku jinou, a když dochází k poslednímu rozhodnému boji v korunní radě (z 1. února 1867), panovník nechává Belcrediho padnouti. Však už povoláním Beustovým (30. září) postup Belcrediho naproti Uhrům byl vlastně skřížen.

Snad možno Belcredimu vytýkati, že hned z počátku nejednal dosti energicky nebo neužil všech vhodných prostředků, zejmena že dlouho odkládal urovnati poměry zemí neuherských, obmezuje své jednání především na Uhry. Avšak z druhé strany nesluší zapomínati, jak těžké byly poměry, v nichž nastoupil, maje uvnitř zápasiti s Uhry i s Němci, a na venek jsa zaměstnáván otázkou německou, až došlo k válce. Po válce pak poměry ještě se zhoršily; tendence dualistické vzrostly u Maďarů i Němců, jak zřejmě ukázalo jejich paktování v Úži (v září 1866), vzrůstala i nespokojenost autonomistů, kdežto koruna nalehala na rychlý smír s Uhry. Ostatně tu byl asi jistý vnitřní rozpor ve vládní politice: kdežto Belcredi uvnitř ocitl se v boji s Němci následkem zastavení únorovky a autonomistického stanoviska zářijového, na venek koruna držela se stále politiky německé (primátu svého v Německu); ano — jak nyní víme — ona sledovala ji i po válce. Praví se, že panovník s pomocí Beustovou myslil ještě na revanche, že »Králové Hradec cítil teprv až po Sedanu.« A jestliže Belcredi měl sloužiti koruně (snad také ještě sám myslil na její primát v Německu), kterak mohl zároveň v Předlitavsku jednati zcela volně proti Němcům a provozovati pouze politiku »rakouskou« ve smyslu žádaném rakouskými Slovany? Pohříchu ani ti, kdo mezi námi uvažovali nesnadnost všech politických poměrů, jako Rieger, neznali plně vlastní smýšlení koruny, pokládajíce už vyloučení z Bundu za naše aktivum, čím však ještě nebylo.

Hledíc k tomu politika česká, jakmile se ve válce pruské přiblížilo příměří, ihned chápala se počinu, aby konferencemi Vídeňskými (26. července až 10. srpna) do popředí posunula plán federativní organisace státoprávních zemských skupin, které by převzaly působnost užší rady říšské. Shodoval se nejspíše s Palackého »Ideou státu rakouského,« kdež auktor své někdejší náhledy o skupinách národnostních přispůsobil zároveň poměrům historickým a stanovisku říjnového diplomu. Ale bylo to též něco více, než na mysli měl tento diplom a manifest zářijový, protože partikularismus zemí měl býti organicky překonán ve skupinách poměrům hovících; skupina česká byla by tu zároveň odpovídala poměrům historického státního práva. Než toliko na krátko zablesklo se zdání příležité chvíle: česká historická šlechta tyto snahy nepodporovala; část Poláků jednala neupřímně; konečně i němečtí autonomisté štyrští, s kterými se chystala shoda, rozhodli se neopouštěti německé solidarity.

I po tomto nezdaru politika česká přidržovala se programu zářijového, ježto sliboval šetřiti individualit zemských, a tím po-

skytoval jistou půdu pro snahy státoprávní a národní naproti německé centralisaci. Ale předpoklad tohoto programu začal mizeti, jakmile do společných záležitostí celého mocnářství prolamovaly si víc a více cestu snahy dualistické. Zástupci čeští sice domáhali se společného postupu s historickou šlechtou, a koncem září 1866 Jindřich hr. Clam Martinic znova ujišťuje jmenem Belcrediho, že se v otázce státoprávní nic neučiní bez vyjádření zemských sněmů; dávají se naděje ve příčině volebního řádu, zřízení korunovacího, university.

Ale poměry se mění; Beust vstupuje Belcredimu po bok. Již také hlasitěji ozývá se náhled, že při vyrovnání s Uhry nebude lze obejíti se bez společné delegace zemí ostatních, byť napotom konečné přijetí (jako při pragmatické sankci) zůstalo ještě zemským sněmům. A nedosti toho. Vždy silněji propagují se tužby Němců, aby vůbec toliko předlitavská říšská rada byla povolána účastniti se vyrovnání s Uhry a nad to zároveň upraviti poměry Předlitavska. Na konec pak Beust dospěl ještě dále: dualismus byl tenkráte hotov, jakmile podle tohoto cizího státníka uherské vyrovnání začalo se pokládati za záležitost koruny a Uhrů samých; pak již užší radě říšské v skutku nezbylo, než provesti důsledky této hotové nezměnitelné události, a v prosincovce r. 1867 nově konstituovati stát Předlitavský.

Taková byla cesta, na níž se postupně víc a více vzdalováno od manifestu zářijového. Nucen jsa poměry, uchyloval se od něho už sám Belcredi, ač daleko ne tak jako Beust. Už v polovici prosince 1867 deputaci českého sněmu dostává se jen chladného přijetí; Belcredi (spolu s Majláthem) důvěrně se přiznává k nutnosti svolati Předlitavskou radu říšskou! Konečně, jak se podobá, hlavně návodem hraběte Clama Martinice Belcredi hledí zachrániti ze slibů zářijových aspoň tolik, co ještě lze. Kompromis s Beustem, jenž už po přání koruny ujímá se jednání s Uhry, vede dne 2. ledna 1867 aspoň ke svolání »mimořádné« rady říšské, do níž sněmy zemské nejsou vázány voliti dle kurií a obvodů předepsaných únorovkou. Tím pak v skutku po nových volbách bylo dosaženo autonomistické většiny 108 hlasů proti 95 centralistickým; Němci hlásali sice abstinenci, ale Belcredi doufal, že tento odpor ještě zlomí, — kdežto zatím Beust hned od počátku neupřímně se zanášel plánem tuto mimořádnou radu říšskou zmařiti, aby na místo ní prostě nastoupila zas obyčejná užší rada říšská.

Nesnadné bylo postavení české politiky ke svolání této »mimořádné« rady říšské. Považímeli, jakou ranou byl pro naše snahy patent z 2. ledna 1867, jak nivec obracel sliby manifestu zářijového, vypadlo rozhodnutí naše jistě mírně; dle punktací z 6. ledna mohla tato říšská rada býti obeslána podmínečně, když bude jednati jen o záležitostech společných, a když zástupcům českým bude lze podati votum kuriátně. Naproti tomu arciť odmítána všeliká její působnost ústavodárná pro Předlitavsko. V tom

všem byla u nás plná shoda; jako v prosinci 1866 Sladkovský měl řeč státoprávnickou, tak i nyní Mladočeši rozhodně nemínili se spustiti programu záříjového. Jednáno také zase s Poláky; ale ti byli kolísaví.

V tom, když už volby vypadaly ve prospěch autonomistů, a Belcredi v korunní radě odvážil se boje s Beustem, stihla nás rána nová a ještě horší: vítězství Beustovo značilo dokonání dualismu a svolání říšské rady nikoli mimořádné, nýbrž užší. I tu zase ještě konán ve Vídni sjezd autonomistů (13.—17. února); byl sice veskrze zaujat proti užší radě říšské, ale trvalého výsledku neměl: na konec opět ukázala se nespolehlivost našich spojenců, zvláště Poláků. Beust pak nemeškal užiti všech možných prostředků ke zlomení všelikého odporu. Proti nám pomohl mu pověstný chabrus, a začátkem června Poláci, jsouce získáni ústupky pro Halič, pomohli mu na radě říšské schváliti nový dualismus; mezi tím u nás protestem z 13. dubna 1867 (předchůdcem deklarace) byl nastoupen passivní odpor i proti zemskému sněmu, jenž právě volil do ústavodárné užší rady říšské.

Nezdar poslání Belcrediova bývá přičítán zvláště tomu, že nejednal dosti energicky, že nemaje zpředu pevného cíle a plánu, propásl dobu příležitou a tak dal se událostmi předstihnouti. Rieger, jak viděti z jeho pamětí (psaných až po mnohých letech), zastává se jeho, zvláště dobrých jeho úmyslů a jeho odporu proti dualismu; omlouvá jej spíše poměry a událostmi, proti nimž vůle jeho zvláště po válce pruské vzniknouti nemohla. Spíše činí ještě výtky Polákům, a z části též české historické šlechtě. Belcrediho hájí zvláště naproti útokům české žurnalistiky; nicméně, že přece zase sám nebyl s jednáním Belcrediovým spokojen, toho dokladem je zvláště význačný list k Martinicovi z 3. října 1866, jejž jsme otiskli v poznámce.

Avšak namnoze ještě větší výtky činí se české politice té doby, jichž řadu zahájil svého času Gustav Eim svou suggestivní polemikou proti tradicím všeliké státoprávní politiky. Ovšem má každá doba své snahy a poměry, a politik, sledující jiné cíle a zájmy neb jinou taktiku, dle svého stanoviska a měřítka bude snadně předpojat proti době jiné, již stěží dovede spravedlivě oceniti. Ale tuť jest právě úkolem historika, aby takové časové politické úsudky uvedl na pravou míru. Proto věru litujeme, že také náš francouzský přítel Denis, chtěje nynější politice české podati dobrá vodítka, v tomto chvalitebném úmyslu z části zapomíná v sobě nestranného historika. Vytýká nám tehdejší politiku státoprávní, jež prý měla hned zprvu býti nahrazena praktickou, opportunitní politikou po spůsobu Poláků. Naše cesta prý byla chybou, omylem, za nějž jest odpověden jednak Palacký (jako historik a tuhý filosofický doktrinář), jednak »feudální« šlechta s dobrodružným Martinicem, jehož vliv na Riegra byl prý v té době »extremní.« Bylo by prý sice nadsazováním říci, že aristokracie tak jako roku 1618 vsadila věc Čech na jednu kartu

a prohrála ji, pohroma roku 1866 neměla tak tragických následků jako Bílá Hora, nicméně odsoudila Čechy přece k bolestným zkouškám. Tehda po vítězství Pruska byli by prý Němci bývali hotovi k slušnému smíru s Čechy, ale naše nesmířlivost prý nás zavedla.

Věru, těžko nám porozuměti historikovi, který viděl tenkráte u Němců smířlivost a proto chce ji kázati pouze nám. Nenílíž to zneuznáním tehdejší situace? Němci do té doby byli úplnými pány, a panství jejich mělo se jen obmeziti na Předlitavsko; byli posléze hotovi poděliti se o vládu s Uhry, ale nikoli se Slovany; dle nutnosti pak vždy ještě mohli učiniti ústupky Polákům v Haliči, však nikoli nám v Čechách . . . Měl-li kdo po válce 1866 výhodné, rozhodující postavení, byli to Uhři, a Němci jen ve vlastním zájmu s pomocí Beustovou paktovali s nimi. Zda Rieger přes to nepokoušel se o možnou shodu s německými autonomisty štyrskými, zvláště s Wieserem? — arci bez jiného výsledku, než později s Fischhofem i jindy. — Co se týče snah státoprávních a národních, je také marno vyhledávati tehda mezi nimi jakýsi rozpor. I kdy by »feudální« šlechta, jež prý nás hnala proti dualismu a k následování příkladu Uhrů, byla jednala naopak, nám samým z důvodů národních nebylo tehda možno poddávati se dualismu a tím i národní hegemonii Němců v Předlitavsku. Nám nezbývalo za tehdejších poměrů v skutku nic jiného, než hrdinně podnikati zápas za svá práva, a nebylo tehda nikoho, kdo by byl chtěl jednati jináče.

Vytýkají se ovšem rozdíly, které byly mezi státním právem uherským a českým, a které prý jsme omylem pomíjeli, stavíce obojí na roveň. Avšak juristicky nebyly rozdíly tak velké, jak se líčívají; to hlavní byly jiné politické poměry, jež byly ovšem pro nás nepříznivé. Ale při tom zase nesluší zapomínati, že státoprávní cíle české byly skrovnější než uherské: — i když se deklamovalo o rovnosti obou korun (a v tom hledají někteří znaky »trialismu«), přece jsme my Čechové na rozdíl od Uhrů byli vždy tak rakouskými, že jsme chtěli uznávati jisté společné záležitosti, jednotný svazek mocnářství, a jen v rámci jeho požadovali jsme potřebnou nám svéprávnost. Proto také nelze říci, že naše státoprávní politika byla nemožnou, že byla illusí. Jakkoli r. 1867, nápadně zhoršily se její podmínky, přec ještě faktum, že došlo k fundamentálkám r. 1871, samo v sobě dokazuje dostatečně, že tak nemožna tehda ještě nebyla, že ten politický heroism tehdejší posměchu nezasluhuje.

Rovněž není také správno, když státoprávní politika českého národa uvádí se většinou na »feudální,« tedy cizí a nenárodní program historické šlechty, které jali jsme se sloužiti, i na ujmu svého národního a osvětového programu. Snahy státoprávní byly u nás už r. 1848, a jakkoli byly časem zatlačovány, přece úplně nikdy nezmizely, a zajisté měly sloužiti také naší národnosti! Pravda sice, že náš program po r. 1860 nebyl hned státoprávní

ve vlastním smyslu, a že teprve spojení s historickou šlechtou tento směr u nás sílilo a jej možným činilo. Přes to přese všecko nebylo tu pouze podruží. Pro dobu Belcrediovu možno sice mluviti o velké činnosti Clama Martinice, tedy také o jeho vlivu; nicméně zároveň můžeme zase zjistiti, že historická šlechta vzdalovala se federalistického programu Riegrova ze srpna 1866, tak že týž trpké stesky na ni si vedl. Také již uvedený list Riegrův z 3. října 1866 Martinicovi je dostatečným dokladem toho, že Rieger nepoddával se passivně vlivu tohoto nebo nepřímo Belcrediovu, nýbrž že vážně požadoval, aby z jedné i z druhé strany bylo správně jednáno. A jestliže Lev Thun v prosinci 1866 u Belcrediho tak radikálně požadoval úplné odvolání únorovky (jak to ostatně bylo logické), proč Rieger a právě tak Clam Martinic byli tak zdrželivi vůči patentu z 2. ledna 1867, nechtějíce radikálním stanoviskem státoprávním napřed vše pokaziti? Teprve vítězstvím Beustovým poměry nově se zhoršily, a tu, jako dříve Lev Thun (s hr. Clamem Martinicem) sepisoval adresy českého sněmu, tak napotom zase Rieger sám — po vytlačení historické šlechty ze sněmu — sepsal protest z 13. dubna 1867, a rok na to deklaraci. A tuto deklaraci Jindřich hr. Clam Martinic nikdy nepodepsal (ačkoli prý šlechta za Potockého ústně všeobecný souhlas s ní projevila) . . .

Myslíme tedy, že teprve podrobné vypsání dějin této doby poskytne pevný podklad k úsudkům, snad mírnějším, ale tím též asi správnějším. Na ten čas dovolili jsme si tu aspoň některé poznámky. — A ještě jednu k nim připojíme. Loni jeden český politik vyslovil mínění, že jakmile vítězství Uhrů r. 1867 bylo jisto, byl tím rozmetán náš program »federalismu všerakouského,« a tu prý politika česká — na místě marného následování státoprávní politiky uherské — hned měla přesedlati na program federace Předlitavské, a byť na ráz nedosáhla cíle, přece větším dílem mohla zameziti Předlitavský centralismus. I tuto možnost musíme pokládati jen za abstraktní rčení. Zajisté nikde nebylo subjektivní disposice k podobnému obratu či skoku politickému; mimo to zdá se nám velice pochybno, zdali by autonomisté byli vůbec dosáhli většiny na užší radě říšské (volené dle kurií a obvodů), a naprosto nebyla by to aspoň bývala většina kvalifikovaná, potřebná ke změnám ústavy říšské ve smyslu našem.

Bohuš Rieger.

Svatopluk Čech.

Jeho život a dílo.

Od

Jana Vobornika.

(Pokračování.)

V *Andělu* si vytkl Čech dvojí cíl: zkusiti svou sílu v zápase o nejjemnější slovesné umění veršované a vytvořiti českou obdobu byronismu na hrdé půdě satanského titanismu. Verš zvítězil, ale duchu básně scházela pevná, reální půda básníkova subjektu, neboť netvořil celým duchem, nýbrž jen obrazností. A ulehčoval si vlastně od vlivů evropské poesie byronistské.

Jinak bylo, když podnikl první svou slavnou báseň *Adamity.*[21])

Okolnosti vzniku té básně jsou velmi složity. Hledámeli v obsahu básníkovy úsoby, nalézáme především silnou půdu citovou, a to mladý sebecit vzdouvající se a bouřící energie, spojený s obdivem všeho velikého a smělého, a s rozkoší vášnivého požitku v projevech vznešené a třeba drtivé síly. Bouře v přírodě, bouře v dějinách, bouře v prsou, hrdý vzdor a bojovnost ho uchvacovaly. Ozývala se v tom nálada doby, také byronism, ale nejvíce stará krev česká, příhodným individuem básníkovým proklubávající se věčný vzdor český.

Začalo to rozkoší hrůzné velekrásy, která duši smělou naplňuje citem neobyčejného povznesení. Vítězný cit krásy povyšuje city úsobní. Výklad k tomu dal básník v *Modlitbách k Neznámému* takto:

Když náhlým vichrem žhavý prach se zvířil,
jak oko svítalo za mladých dní!
Jak bouře mocný dech mi prsa šířil
a celá bytost vzpružila se v ní!
Když . . . . jizba má se stměla
a pojednou kraj celý divě vzplál,
pak hroznou ranou okna zařinčela
a hlomoz bez konce se valil v dál,
tu zrakem blouznivým jsem světla stíhal,
— — — — — — — — — — — — — — —
má leb se týčila a rty se chvěly,
jak vpadnouti by v píseň bouře chtěly,
jež velkolepá nadchla duši mou . . .
Ne síla ducha jen, i síla hmotná
můj probouzela odiv nadšený.
A duch mé písně zanícen se klonil
před jarobujným rekem vítězem,
jenž s mečem v pěsti zkrváceným zvonil
přes trupů spoustu škorní železnou . . .
To byla jará, burná mládí síla . . .
Mně bylo těsno ve ztrnulém tvaru
těch řádů všech, jež svíraly mě kol atd.

[21]) Lumír 1873, Básně 1874, s illustr. Alf. Muchy 1897, Sebr. spisy XIII.

Dále otcův základ náboženský (deism), filosofické ovzduší časové, zvláště Feuerbachovo, husitskou tradici a historické záliby časové, a konečně umělcův vzlet, toužící po malebném, skvělém, barevném a nevšedním tvoření.

Zvláště dva živly vynikají: husitský historism a duševní rozpor moderního člověka mezi idealismem a skepsí. Husitský historism počal už před Palackým a vtěloval se uměním českým jako německým.

Praha, tehdy ještě opravdu »stará,« byla opravdu ještě kamennou básní a tak působila na Čechy i na Němce, tehdy ještě politikou neoddělené. Alfred Meissner[22]) praví: »Praha je v skutku kamennou historií, ozdobenou nejkrásnějšími illustracemi a nejpodivuhodnějšími ornamenty . . . Kdykoli jsem čítal dějiny české, zvláště dějiny válek náboženských, nikdy jsem se neubránil hlubokému soucitu. Byl to přece hrozný zločin páchán na tomto lidu.« Atd. (Str. 133.) »Působilo to na mne tak, že jsem ustanovil složiti historickou báseň o třech odděleních . . . První mělo líčiti válku husitskou, druhé dobu Poděbradovu, třetí dobu Bělohorskou. (t. 135). V době husitské jsem mohl jednou alespoň stranou ulevíti přeplněné duši; byla tu příležitost v husitských kázáních proti Římu a papežství si zabouřiti.«

Německý liberalism hledal české látky, aby jimi ulevoval časovým tužbám. Bylo to r. 1846. Tehdy ještě Palacký nebyl vydal svých dějin husitských, a Meissner byl nucen si pomáhati dějinami starého Theobalda. Ale Palacký prý byl hotovým *Žižkou* Meissnerovým úplně spokojen a neshledal nikde vážné chyby historické. [23])

Úspěch básně (vyšla r. 1847) byl neobyčejný. Už první týden se tisklo nové vydání! Ale i poplach byl veliký, a c. k. dvorní censura pospíšila se svým damnatur. »Co tu bylo zápalné látky, když pouhé verše tolik působiti mohly!« [24])

Německá musa takto předstihla českou, neboť se dostavila v pravý čas s pravým slovem. Starší o deset let Lenauův Žižka se svou temnomalbou, na níž se romantický bojovník za svobodu v přírodních náladách a rozjímáních pestře míhá, nemohl dojíti ohlasu z týchž příčin, jako Mácha. Vocelův Meč a kalich (1843), jakkoli památný zjev, byl potřebám časovým tuze krotký a svým heslem »jednota a smíření« (Ohlas poslední) vlastně protihusitský.

I na poli výtvarném závodili Němci dobře. Fr. Lessing už před r. 1848 svým »Husem před koncilem« a »Husitskou bitvou«

[22]) Geschichte meines Lebens 1885 I 49.

[23]) Tamže. II 20. Tehdáž byl názor, že je třeba pravdu historických básní měřiti pravdou historické vědy.

[24]) Díl druhý a třetí Meissner vypracoval v Paříži a chtěl je též vydati, ale němečtí přátelé mu proto domlouvali, ježto prý se nemá polouhaslý popel české národnosti básnickou oslavou rozdmychávati, nýbrž v germanisaci pokračovati. Ať si Češi pracují na svém poli a Němci též. Meissner tedy rukopisy zničil a večerní společnosti vítězoslavně ohlásil, »dass es bei ihm mit den alten Böhmen für immer vorüber sei.« (t. I 291.)

probouzel uměnu malířskou k novému směru. Z Čechů Antonín Lhota (»Mistr Jeronym,« malován už r. 1842) a J. V. Hellich vlasteneckým směrem jdouce objevili slávu reků husitských.

Teprve mladší generace česká, ruchem roku 1848 probuzená, ujala se s pravým zápalem památky světlých veleduchů historických. Roku 1849 se objevil Tylův »Jan Hus,« pokus památný, smělý a svěží, přese všecky slabosti dlouho ničím lepším pro jeviště nenahrazený, a r. 1850 (tiskem 1851) Kolárův Žižka, díla, na která se brzo potom reakční orgány vrhly a stíhaly je konfiskacemi. Pro Žižku (»Žižkova smrt«) našli se i herci (Krumlovský, Kolár a j.), kteří jeho zvláštní, osvětářsky vzletnou povahu lidu českému výborně tlumočiti uměli. (Arbes.)

Kult hrdin husitských se vzmáhal literaturou domácí i cizí (Sandův Consuelo, Herlošovy romány), malbami (František Čermák a něco v začátku i u Jaroslava Čermáka) a rytinami, poprsími a sochami, přednáškami a vůbec oslavami veřejnými. Ale básník se pořád ještě neobjevoval.[25])

Z nedostatku básně české ujal se Ervín Špindler plodu Meissnerova a přeložil jej, a tak Meissnerův »Žižka, Báseň ve čtyřech zpěvích,« počal rokem 1864 druhou pouť po vlasti, to už v rouše českém, a vítán byl v mládeži s radostnou nadšeností. Účinek se objevil ihned.

Počal se pravidelný, ač namáhavý a trudný vývoj husitské belletrie a poesie české.[26]) Mezi rozličnými pokusy zaujaly čestné a památné místo veliké skladby »Vůdce jednooký« od Jos. Wenziga[27]) a »Jan Žižka z Kalicha« od Otakara Červinky (1875).

Také do studentského zátiší Čechova vnikal mocně ruch husitský a ponoukal mladou, smělou fantasii k evokaci bohatýrů českých. Důkazem toho byl už »Husita na Baltu.« Jest nyní otázka: Proč první jeho velký krok nebyl Žižka, proč ne Hus, Prokop? Proč právě Adamité? Máme přece svědectví o silné průpravě jeho tehdáž k pravé náladě husitské.

Bůh můj tehdáž v plné slávy zjevu
šel mrakem bouřným, v očích blesky hněvu,
jak mračný Thor byl ve své slávě pravé,
jenž máchá hromu, zkázy kladivem . . .
Jde hrozný Vojů Pán, bůh Elohim,
jak židů Jahve, jenž kdys v Amoreji
vše do robátek pod meč vydal jim . . .[27a])

V básníkově snění děje husitské žíly, o tom svědčí začátek *Adamitů*:

---

[25]) Meissner vypravuje (t. I, 245), že jeho Žižku četl Mickiewicz a byl prý zaujat myšlenkou složiti sám báseň o Žižkovi. Chuti bylo u českých spisovatelů dosti, ale i respektu.

[26]) Viz o tom studii »O působení Palackého na novější belletrii českou«. Č. Č. Mus. 1898.

[27]) Snad sepsáno mnohem dříve, ale vyšlo teprve 1874 v Národ. bibl. (Sebr. spisy III.)

[27a]) Modlitby k Neznámému str. 88.

Drahný čas mi v uchu zazníval
přitlumený rachot bojů dálných. .

v úplném souhlase s pátou písní cyklu *Snové*. Z roje duchů po všem světě zápasících za svobodu zaslechl »známá hesla, známé písně, známých bubnů zvuk,« zaslechl píseň husitskou a všecek byl jí uchvácen, jako by sám byl bojovníkem a klesal na poli slávy. Avšak tato obmezená zaujatost přestala, básnická síla tvůrčí jej vynesla nad proudy dočasných tužeb a hesel bojovných, »nad člověckých myslí kvašení.« To bylo smělé označení stanoviska pravé poesie veliké, která nezná zaslepenosti vášní časových, ani obmezeně politických, ani náboženských, ale nade vše k zdrojům věčných pravd na filosofické stanovisko všelidského vývoje se povznáší.

Jsme unešeni objevem tohoto fakta u mladého básníka a dychtivě hledáme další verše. A tu hned z čista jasna čteme:

Ostrove! jak snící pachole
v Nežárčině lůně . . .

Jsme v prostřed reje adamitského. Daleko od nás tam v dáli hučí epos Žižkovo, a sotva jednou hněvivý hlas jeho zalehne v tuto episodu. Začínáme tušiti, proč zvolil Čech episodu, proč ne samo epos Žižkovo. Proč zvolil thema o Adamitech? Že lákalo často již vzpomenutou jeho snivost, milující nádherné, pestrobarevné, skvělé, bujné a pohádkové, je odpověď zcela snadná. A kus pravdy v ní jest, ale jen menší. Kde pak by tu bylo »vynesení nad člověckých myslí kvašení«?

Třeba poznati obsah.

Na ostrově Nežárky tábor Adamitů. Pestré skupiny mužů a žen. Hlavní jejich náčelník Mojžíš před hromadou kořisti z loupežné výpravy pronáší slavnostně odsouzení bible (Starého Zákona), Jehovy i učení Ježíšova, a ohlašuje obrození pravdy. Není boha než v člověku samém. Lidé sami jsou bozi a proto i nesmrtelni jsou tělesně a věčně na zemi živi. Od žen se prohlašuje zrušení slibů a manželství. Láska je volna. Ženy jsou nevěsty boží. Není také práv ani zákonů, platí jen božský v lidech pud. Majetek je obecný. Nemá býti pánů ani kněží, bohatých ani chudých. Všickni lidé si budou bratry a sestrami, a láska bude všech oblažením. — Ale aby tak bylo, třeba potříti všechno, co se tomu protiví. Jest třeba bojů. (Zpěv první.) — Za hvězdnaté noci sejdou se v háji na ostrově Henoch a Adam, aby se vespolek potěšili. Řádění Adamitů se jim protiví, ačkoli sami dali svými myšlenkami podnět ke vzniku sekty. Ale hrubý Mojžíš chopil se učení a zkazil původní jádro. Názor Henochův je čirý materialismus, až nihilismus. Adam je sice na rozumu též chycen skepsí, ale brání se jí citem a obrazností. Henochovi je vše jedno; vidí celou nicotu pravdy a už se netáže. Adam všude vůkol sebe vidí záhadu a ptá se. Dva protichůdci, rozum — cit, věda — víra, materialism — idealism. Principy věčného boje v lidstvu, líčené se stanoviska moderního. Rozejdou se ne-

sjednoceni. (Zpěv druhý.) — Adamité vracejí se z výpravy noční a přinášejí mnoho kořisti. Vyloupili chrám a město, pobili rytířstvo i obyvatelstvo, a nyní si o svých činech vypravují. Mezi jinou kořistí jest i dívka, šlechtična Jitka. Adam hned zamilován. (Zpěv třetí.) — Ale Adam dřív miloval krásnou Sulamit, kterou nyní pro smyslnost zapuzuje a prosbami jejími povrhá. Ohlašuje se blížení Žižkova hejtmana Bořka Klatovského. (Zpěv čtvrtý.) — Adam se učí od Jitky věřiti. Chce ji unesti. Ale Sulamit Jitku z žárlivosti zabije. (Zpěv pátý.) — Adamité Bořka přemohli a hrnou se nyní na Jitku a zrádce Adama. Adam vyznává víru v anděly, odříká se Adamitů a za ním Sulamit. Za to jsou oba přivázáni k dubu, aby byli spáleni. (Zpěv šestý.) — Přitrhne Žižka a pobije Adamity. Adam a Sulamit upáleni, Henoch odvlečen, aby vydal svědectví o učení sekty. (Zpěv sedmý.)

Pouhý pohled na obsah ukazuje, že básníkovi nešlo nikterak jen o zevní líčeni, o zábavu skvělé obraznosti, nýbrž že se velmi vážně zaujal duševním životem líčeného zjevu.

Jaký je poměr toho vylíčení ke vzorům a které to jsou? Jaký k historické pravdě? Co je hlavní kořist básníkova?

Z poetických vzorů je nejblíže Meissnerův Žižka a Hammerlingův Král Sionský, z vědeckých pramenů mohl to býti ovšem Palacký, ale byly asi některé jiné, na př. dějiny náboženských hnutí a pod.

Meissnerův Žižka je vlastně sbírka básní epických, romancí a povídek na spůsob Vocelův. V díle III. je mezi jinými kusy odstavec »Adamité,« krátký samostatný zpěv: Letní noc. Na ostrově Nežárky na trávníku zástup lidí v divém tanci. Orgie, zpěvy, rej kolem ohňů. Do kola tanečníků skočí žena s biblí v ruce, odsoudí ji a vrhne do plamene. Není prý jí třeba. Svět hynul uvěřiv, že jsou hříchy. Není hříchů. »My jsme bůh!« V rej se připlete uprchlý mnich s jeptiškou. Z nenadání přitrhne Žižka a všecko pobije, jen jednoho starce zachová, aby vyslechl jeho zpověď.

To mohlo býti Čechovi zevním podnětem k básni a látkou k prvnímu zpěvu. Jinak se i tento první zpěv liší valně obsáhlostí a nádherou líčení a zvláště obsahem řečí. Jest patrno, že si vyhledal Čech jinde zevrubnější zprávy o učení adamitském. Podstata těch zpráv mohla asi býti tato:[28]) Adamité byli druh deistů;[29]) jmenováni rozličně (Abrahamité, Adamité, Mikulášenci,

[28]) Kritika má básníkovy prameny hledati a jimi se říditi, nikoli mnohem novější a opravené prameny obraceti proti dílu básníkovu a vady tak vytýkati.

[29]) Deismus uznává jen existenci Boha, jakožto poslední příčinu všeho, a zjevení neuznává. Byl už v prastarém náboženství přírodním. Ze sporů církve s vědou vzmohl se nejvíce v Anglii v XVII. století. Prvý deista prý byl Charles Blount. Pak i ve Francii. Prohlásil svobodu volného zkoumání. Humem se změnil v skepticismus. V Německu vystoupil deism jako theologický rationalism. (Pünjer, Geschichte der christlichen Religionsphilosophie, Braunschw. 1880. Viz také Jaroslava Vlčka, Z doby josefinské. Čes. Čas. histor. 1900, R. Falckenbergovy Dějiny novověké filosofie atd.)

Naháči a j.). Byla to původně odrůda sekty gnostické. Gnosticismus byla snaha proniknouti rozumem na jádro věrouky náboženské už v I. století. Brzo přijala v sebe živly cizí, spekulace novoplatonské, mystiku orientální atd. Gnosticism je dvojí: monistický a dualistický. Rozdíl je v nauce, jak se mají vespolek bůh a demiurg.

Hle, dar myšlení, ten umný stroj,
do čela jejž demiurg nám hrouží,

dí Satan v Čechově »Andělu.« A hned níže:

Sám nám (Bůh) stvořiv pochybnosti plné
myšlení, těm pochybnostem klne.

To je gnosticism monistický. Jádro k výkladu potřebné nám jest toto: Především jest bytost zcela duchová, absolutní, věčná, Bůh. Z Boha se vyzařují duchové (aeonové) méně dokonalí, z těch ještě méně dokonalí, až konečně aeon demiurg stvoří svět, pronikaje zlo hmoty duchem-dobrem. Dle jiného učení stvořil demiurg svět dle představ Bohem jemu vnuknutých, ale ideje ty se hmotou pokazily. Nebo je Bůh bytost dobra a světla, demiurg pak tolik co Ahriman, démon zla a tmy. Kristus byl znamenitý aeon, jejž vyslal Bůh, aby spasil svět a člověka atd. Tak již v II. století vznikaly v křesťanstvu sekty, v nichž se ozývala touha po ráji a blaženém stavu zde na světě. Myšleno na obnovu rajské nevinnosti. Z pantheismu se vyvinulo v Paříži v XIII. století učení »bratří a sester svobodného ducha.« Učení to se šířilo po dvě stě let všude po Francii, Italii a Německu. Základní zásada byla: Bůh jest vše, cokoli jest. Přírodní pudy jsou svaté, pokud vedou k spojení všech se všemi a s přírodou — odtud i obecné bylo svaté atd.

Proto praví v *Adamitech* Čechových Mojžíš:

»Nad zlomenou řádu, práva mříží
rozepni svá křídla božský pud.
Co ten velí, právo jest a svato!«

A dále:

»Bludu dílo zasvětíme zkáze,
majetek — ty mrzké lupu hráze.«

Do Čech to učení přinesl Petr Kaniš z Francie. Chytil se ho jistý sedlák Mikuláš, od přívrženců nazvaný Mojžíšem, jako že lid svůj vyvedl z bludů egyptských. Odtud i Svatopluk Čech nazval náčelníka Adamitů Mojžíšem. Scena zpěvu prvního je symbolické znázornění onoho učení, a další řeči v básni věrně sledují obsah učení adamitského: Člověk sám byl syn boží a duch jeho sám duch svatý.

»Není boha kdesi ve prostoře,
v nás je bůh, my sami bozi jsme.«

Žádná přikázání neplatí, žádné knihy, žádný zákon, než ten, jenž je v prsou lidských.

»Však my víme, zde (= v prsou) že boží schrána,
biblí jedinou že tato hruď.«

Účastníky ducha jsouce, přívrženci toho učení neumrou na věky.

»Věčni jsme a věčni v tomto těle . . .
však duch božský, skrytý ve člověku,
v nás se dočkal nové obrody.«

Též Kristus byl takovým člověkem, synem božím, ale že neměl ještě pravé víry v ducha, umřel. K tomu se vztahují v *Adamitech* verše:

Až tu člověk jeden — Ježíš jmenem —
na trůn dávný boha člověka
opět zvýšil . . .
Než on zbloudil, nedověřil sobě,
smrti stín mu duši zakalil atd.

To je historicky idejní základ Čechovy básně. (Gieseler, Kirchengeschichte II, III.) Dále vypravuje kronika, že byli Adamité sídlem na ostrově Nežárce asi u vsi Valů nebo městečka Stráže. Odtud dělali výpady do okolí. Žižka poslal na ně Bořka Klatovského, toho však přemohli. Ale pak přece pobiti jsou až na jednoho, jenž zachován. Stalo se 21. října 1421, jak praví v latinské kronice M. Vavřinec z Březové.

Tento pramenný základ Čechově básni úplně postačuje. Co napsali o Adamitech Josef Dobrovský[30]) a Palacký (Dějiny III, 1), toho nejeví se v básni skoro žádné stopy. Oba dějezpytci mluví o Kanišovi, o Martinkovi, o knežích táborských a jiných zcela určitých osobách a datech, kdežto Čechova báseň z nich neuvádí žádného, ani nemohla, protože tu dobu, kdy báseň počíná, byl už Kaniš upálen[31]) a Martinek uvězněn i odvolati donucen.

Víme tedy o původu Mojžíšova jmena a učení. Ostatní osoby adamitské mají jmena biblická (Adam, Henoch, Kain, Samson, Jubal, výjimkou Jiřík atd.), zcela v duchu sekty. Mimo to se jmeny naznačují i povahy osob: Mojžíš je vůdce, Samson hrubý silák, Kain divoch, Adam prostě člověk, Ada věrná milenka (viz Byronova Kaina), Sulamit vášnivá orientálka. Jitkou se označuje panna rytířská a katolička.[32])

Dále třeba prohlednouti Hammerlingovu báseň König von Sion. Vyšla po prvé r. 1869.[33]) V Čechách uvítáno dílo to jako

[30]) Abhandlungen der B. G. IV 1789 »Geschichte der böhm. Pikarden und Adamiten.«

[31]) Tomek, Jan Žižka 1879. Str. 88.

[32]) Vrchlický (Nové studie a podobizny 1897, str. 42. pozn.) si přál srovnání Čechových Adamitů s pozdějším Jiráskovým románem Proti všem. Shoda jest jenom v obsahu adamitského učení, jinak se obě díla tolik liší, že se ani srovnávati nedají. Jirásek napsal veristický román historický, Čech romantickou báseň filosofickopopisnou. Jirásek líčí počátek adamitství, Čech konec, každý dle jiných pramenů.

[33]) Eliška Krásnohorská praví v předmluvě svého překladu (Král Sionský, Sborník Č. Akad.), že »dílo toto k překladu zvolila proto, že je lát-

výmluvný tlumočník citů a nálad národních. Úchvatné jeho scény podněcovaly obraznost malířů i básníků, a důtklivá kázání v duchu volnosti politické a náboženské i šlehy satirické byly chápány ve smyslu českém. Není možno, by Čech byl ušel dojmům té básně. Mocný pathos prorockého líčení Mathisonova na počátku jest jako pathos Mojžíšův v Adamitech. »Jest doba úchvatná, veliká. Všecko se zvrátí, co bylo. Zrodí se v srdcích slovo vnitřní, každý duchem bude naplněn, sobě knězem a spasitelem. Pryč s písmem, pryč s biblí! Mrtva je moudrost knih, v nás je slovo živé! Das Wort ward Fleisch und wohnet in uns.« Atd.

Starý Mathison rozmlouvá o svém učení s Janem, budoucím vůdcem, v noci v háji. Tak v Čechově básni Adam s Henochem. Mathison a Jan jsou ideální nadšenci sekty, která se potom zvrhla. Adam s Henochem jsou také původci vlastní ideje adamitské, ale adamitství Mojžíšovu, slovně a hmotně pochopenému, odpírají.

Tyto podobnosti, jakkoli patrné, neznamenají nic, ježto se už samo sektářství adamitské shodovalo s novokřesťanstvím, a faktum, že učenníci vždycky zkazí a zmaterialisují nauku mistrů, a že tato zmaterialisovaná nauka opanuje davy, je praznámé.

Jako Adamité, též Novokřtěnci spalují knihy i bibli. Jako Adam uchvácen láskou ke krásné katoličce Jitce, tak Jan Leydenský k jeptišce Hille. Jako Adam Sulamitu, tak i Jan měl už milenku, a obě zrazeny žárlí pomstychtivě na své sokyně. Sulamit zabije Jitku, Adam nad ní truchlí a odříká se Adamitů; tak i Jan nad zabitou Hillou.

Toto drama lásky bylo u básníků často. V Puškinově Bachčiserajském fontáně je taktéž. Žárlivá Zarema, milenka chana Gireje, jsouc od něho opuštěna pro lásku ke krásné křesťance Marii, jde prosit sokyni, aby se lásky odřekla, a pak ji zabije.

Jakousi podobnost k Adamitům najdeme i v Krasińského Nebožské komedii (část III.), kde se líčí řádění Novokřtěnců. V divé scéně bujné svévole odsouzena bible i kříž. Myšlenky pravé dav nezná, dav nápodobí pouze Pankráce a to špatně. Učiněn výpad na chrám a zámek, šlechta pobita, jako v Adamitech. Jiné shody se najdou ještě později.

V Hammerlingově i Čechově básni se objeví sobectví, odpor proti úplné rovnosti a tím rozklad. A konečně idea předčasná, nepochopením uvedená ad absurdum, padá v obou básních vnitřní slabostí. Materialismus ubil Adamity i Novokřtěnce, ale vůdcové hynuli v přesvědčení, že myšlenka byla pravá a v budoucnosti že zase ožije. »Tuto věst pochopí nové doby pléme,« praví Jan Leydenský umíraje. A Henoch k Husitům volá:

»Zvěst má bude vám co větví šumy —
pravnuk váš ji teprv porozumí.«

---

kou velice příbuzné historickým upomínkám českým z dob zápasů náboženských. A zvláště mě zajímalo srovnání Hammerlingovy básně s epopejemi Svatopluka Čecha.«

Této dávné zvěsti porozuměl příznivým k tomu vychováním vedený básník novočeský a ujal se jí pudem moderního ducha pokrokového, právě tak, jako to učinil s německého svého stanoviska básník německý. Ale ještě i tu jest idea daleko předčasná. Král Sionský i Adamité byli voláním na poušti v letech sedmdesátých; leccos se šeří nad nimi, ale teprve v nové daleké budoucnosti přijdou, kdož se ideje uchopí za poměrů opět příznivějších. Rovnost, volnost, bratrství! Není doby, která by těm heslům slovy více kadila, ale skutky více je urážela, než nynější. A přece i ona jest povolána, aby je vtělovala.*)

Doba husitská byla slavná, »opojný máj našeho národa,« dí Svatopluk Čech v »Posledním máji.« »Ukrutné vraždění nezastře velkolepých myšlenek, jež vystoupily v něm na jeviště světové. Ten horoucí zápal pro svatý ideál, kdeže je srdce básnické, které by nezabušilo prudce před divadlem takovým? Rachotem houfnic táborských otvírala se brána nového věku. Myšlenky, které teprve po staletích uchvátily celou Evropu, ba *i takové, které dosud marně se hlásí* o právo svoje, zažehovaly už čela vážných těch kněží a vůdců.«

Nyní již vidíme, proč zvolil Čech thema adamitské. Nebyla to jen nádhera zjevů plastických, co ho lákalo, ale více smělý, bezohledný vzlet pokrokové myšlenky české, která chtěla důsledně v před a dál. Pypin (Histor. lit. slov. str. 327) praví: »Táboři byli nejplnějším, nejpokrokovějším zjevem husitství, jeho *nejnárodnějším rozvojem.* Chyběla jen důslednost většiny. Důsledná byla jen menšina a ta byla od zaleklé většiny ubíjena. *Adamitství, jakožto krajnost důsledných Táborů*, uvádělo do náboženství pantheismus, do života kommunismus.«

Kde je ta idea pokroková v básni? Jest to učení Mojžíšovo? Nikoli. Mojžíšovo učení a celý ten obraz adamitských zpupností jest jen historická forma, v kterou se idea vtělila a bludem oslabena zašla. Idea v historických formách žije, ale když se formy ztělesní a zvrhnou, uniká hledajíc dokonalejší. Kdy by byl chtěl Čech napsati jen báseň historickou, byl by se mohl učením Mojžíšovým a jeho stádem spokojiti a také musel spokojiti, protože nebylo kde v pramenech najíti osobu, která by nauku původní a čistou představovala.

Jirásek líčí vznik adamitství (Proti všem). Kdo je původcem? Vášniví, fanatičtí kněží, hlavně mystický a velmi smyslný Kaniš. Vylíhla se v hlavách jejich původní a čistá idea? Ta byla dědictvím už dávných věků, a duše Kanišova, Loquisova a j. ani nevědouce byly jí branou na svět, jenže procházejíc branou nabyla individuální povahy těch kněží. Byla rationalismem Loquisovým sice vítězná v theorii, ale v praktickém oboru života padla blouznivou mystičností časovou a svrchovanou nekázní vášní.

*) Na př. v pokusech kollektivismu. A ten se už zase hesla »rovnosti a volnosti« odříká jako nepřirozeného. Viz Anatola Francea »Na bílé skále.« Knihy dobrých autorů 1906.

Básník se s historickou pravdou dokumentární nespokojil, jakož bylo jeho právem, neboť měl puzení vyšší a hlubší. Chtěl výjev adamitský uvesti ve spojení s myšlenkovým vývojem lidským, zvláště evropským. K Mojžíšovým Adamitům přimyslil Adama a Henocha. Nejsou to tak osoby, jako zosobněné dva názory. Obsah těch názorů je hlavní věc a není vymyšlen, sice kdy by byl, veta by bývalo po básníkově plánu. Smyšlený názor nemůže spojovati myšlenkově skutečné názory historické. Adamem a Henochem mínil básník vplésti do děje dva lidi, z jichž názoru učení Mojžíšovo se vyvinulo. A z čeho se vyvinulo ve skutečnosti? Z prastaré ideje, v každém století jinak jmenované, lidsky věčné, jejíž základ není jiný, než věčný boj mezi jasným, střízlivým, přísným a bezohledným rozumem, a mlhavým, blouznivým, sladkobolným a toužebným citem, jemuž obraznost i vůle tak rády slouží.

Ještě svatý Pavel nedomluvil a už tu bylo sektářství. Ale z forem jeho nemohl Čech žádné potřebovati ke kresbě Adama a Henocha, poněvadž ve všech byla idea časově zakalena. Aby ji mohl postaviti proti zkalené idei v historickém tvaru Mojžíšově, musela býti jasně podána v tvaru nečasovém, a to jsou Henoch a Adam. Avšak schemata beze vší reality jsou chybou v básni. O jakou realitu se opírají vtělené názory Henochův a Adamův? O nejpevnější, t. j. o básníkovu duši, totiž o jeho vlastní, nikoli fiktivní, nýbrž lidské přesvědčení. Proto jsou dva, že jsou dvě sporné stránky nitra básníkova. Démon-rozum, jenž ví a popírá (Henoch), Faust, jenž by vědět chtěl, ale uspokojení nenalézá (Adam). Realitou ideje je básník sám, jeho vnitřní život, boje a rozpory, první bolesti filosofické skepse, a Adamité jsou jeho prvním aktem faustovského dramatu. Henoch stařec po celý život bádal a hledal pravdu, ale nenalezl, než »nic,« žádné rozřešení metafysické. Jest jen hmotný svět a člověk, a zbytečno je dál se ptáti. Příroda je němá, neodpoví, a člověk, sám nenajde, než pouhé »snad.« A protože cíl všeho jest neznám, jest úkolem života prostě: žíti, bráti za vděk vším, cô svět podává, zvláště nepropásti žádného požitku, neboť po smrti není nic atd.

Co je to? V abstrakci novověká věda,[34]) k níž chodilo mládí básníkovo dychtivě do učení.

Pro báseň značí Henoch empirický rozum, atheismus a epikureismus. Mojžíš však z atheismu udělal autotheismus a z epikureismu jednostrannou smyslnost a prostopášnost. Výtěžek rationalismu byl tím ztracen. A z materialismu je do mystiky malý skok. Z osvěty pověru, z dobra zhoubný jed, to dělá nízké stanovisko davů. To je pravda historická o minulosti; v básníkově subjektu je to pravda o přítomnosti. Proti tomuto negativnímu stanovisku se vzpírá věčná touha lidská a chytá se, čeho kdy může.

---

[34]) Hlavní representant je Ludvík Feuerbach, zakladatel moderního materialismu. Dále Max Stirner, Marx a Engels, budovatelé nových nauk sociálních.

Idealismus Adamův se v pochybnostech zachytí o krásu a lásku, zcela pravdivě a k tomu básnicky. Toto poetické řešení je skutečností v světě lidí ideálních.

Věřím již, co zahledl jsem tebe!
Ve tvém oku zasvitlo mi nebe,
prolétlas jak anděl ducha noc,
zjevila mi dobra, cnosti moc.
Volal jsem: Vše liché jest a klamné!
Tu jsi zašeptala: Pohleď na mne!

Že je Adam vítězná faustovská stránka básníkova, ukazuje závěrečná jeho definice Boha, opakovaná skoro doslovně později v Modlitbách k Neznámému.

A tak básník dramatem své duše přispěl k zobrazení čili k poznání konfliktu idejního dramatu věku. A báseň, která takové věci zobrazuje, dodává si akutní platnosti moderní. Opíráli se tu básník dramatem svým o drama duše národní, tím lépe.

Mezi faustovským konfliktem básníkovým a tragedií adamitskou je probuzený duch novočeský, jenž se k heslům slavné minulosti hlásí, třeba že chvílemi jen tiše, jako k svému majetku. Co bylo v krajním onom táborském sektářství staročeském myšlenkově pravého a sociálně cenného, objevilo se v novověkém duchu zase, třebaže v individuích kaceřovaných a odsuzovaných, což básníkovi pranic nevadí.

Tolik o myšlenkové, abstraktní části básně. Historická její část konkrétní není nikterak beze vztahu k problemům a potřebám novodobým. Ukazujíc na ději starém a dokončeném vinu a trest osudného lidského bludu, koná báseň Adamitů onen úkol umění, jenž záleží v ukazování směru, kudy se duch lidský dobře a nedobře ubírá. Ideje dle toho obrazu padají nedostatečností poznání, tupostí, nedůsledností, smyslností a násilnictvím. Násilím či ne-násilím? To je stálá otázka pokroku. Adamité vzbudili násilím pomstu na sebe, ale ten, kdo je potřel, Žižka, bloudil, když vyhlazoval i učení. Bloudil útočným násilím, které neznamená nikdy pokrok. Pokrokem byla jeho národní obrana proti cizímu surovému násilí. Po starém obraze historickém přijde obraz tragedie novodobé v básni »Evropa« v téže funkci umělecké.

Zbývá, abychom pohleděli, odkud zařídil básník vnitřní katastrofu v Adamitech. Představil ji pomocí dramatu Mojžíšova. Cítě šíp v prsou a spolu bolest a smrt, zklamaný Mojžíš poznává svůj blud, ale ovšem jen se svého materialistického stanoviska. Poněvadž umírá, vidí, že není sám bohem; avšak bůh býti musí; musí tedy býti pravda, že jest bůh mimo něj. I volá: »Ba, ty jsi! Učení mé bylo sebeklam.« Zcela dobrý motiv tragický, zvláště když vidí, že bludem svým zavinil zkázu celého svého zástupu. Scházelo jen, aby výrazu jeho byl mohl přispěti na pomoc básníkův hlubší cit, plynoucí z vlastního nitra idejního, aby mu dodal životní síly a pravdivé tklivosti. Umírajícího Mojžíše už líčí jen básníkův um a obraznost, nikoli celá duše. Proto také

vypůjčen zbytečně násilný effekt hromové hrozby s nebe, což působí jen divadelně. A poslední slova jeho »Přemohl's mne!« zatahují staročeského pantheistu v titánský obor byronistského Pankráce (Nebožská komedie), jenž hyne se slovy Juliana Apostaty »Vicisti, Galilee!«

Hlavní poznatek rozboru jest: Básník měl v nitru rozpor, plynoucí z vlastního jeho vývoje, ale souvislý s časovým vzletem byronské vzpoury, a hledal a nalezl v Adamitech vítanou formu, v níž by svůj rozpor a svou náladu vtělil. Znamenité bylo, že se v té látce setkal individuální jeho vzlet se vzletem starého ducha národního. Nedostatkem bylo, že se básník v Henochovi a Adamovi statickým názorem, příliš anachronisticky vyjádřeným, odloučil od ostatní básně, v jejíž krisi už není účasten dramatem své duše, nýbrž jen básnickým umem, na nějž působily zevně vlivy literární.

Adamité nepřinášeli obyčejný historismus, nýbrž touhu moderní duše vyjádřiti své vření předmětně, pomocí staré látky. Ale při této básni pletlo se mladému básníkovi ještě mnoho zálib pouze esthetických a formálních do tvoření z pravých hlubin lidských. Další projevy té tužby básníkova subjektu jsou Václav z Michalovic, to ještě v hávu historicky předmětném, dále Ikaros, Šotek a konečně Modlitby k Neznámému, to už ve formě zcela původní, definitivní a vítězné.

Takto slavil Svatopluk Čech svými Adamity v Lumíru (1873) okázalý vstup do literatury. Ale vstup ten měl býti označen také samostatnou knihou básnickou. Byly to *Básně.* Vytiskl je r. 1874 Čapek v Jičíně jakožto první svazek Urbánkovy »Bibliothéky novějších spisů básnických.« Obsahovaly výbor dosavadní básnické činnosti. »Věnování« rodičům, tklivě vroucí výlev synovské lásky a vděčnosti, znělo jako úpěnlivá prosba k otci a matce, aby mu odpustili neodolatelnou touhu v ideální slávy svět a požehnali prvnímu jeho kroku. Dále byla Bouře, Snové, Adamité, Anděl a Menší básně.

Kritika pravila (Zákrejs v Osvětě 1874), že vystupuje přešťastně nadaný epický věštec úrodné ohnivé fantasie s mluvou skvostnou, jehož ideám pokrokového hnutí vroucně oddaná mysl zvláště činí autora povolaným básníkem. I jiné chvály zazněly, jako Nerudova v Národních Listech (20. května 1874), ale básníkovi byla první kniha událostí příliš velikou, aby se nebyl kojil očekáváním čehosi vydatnějšího.

Potěšil se několika epigramy (v Lumíru 1875 pod značkou G. V. = Giovani Vranini) na kritiku, která čte z knih jen nápisy a chválí jen své stranníky, satirickou povídkou *Člověk, jenž vydal básně* (1875), ale hlavně první delší cestou na Kavkaz. Událost ta tvoří mezník v básníkově vývoji. (Pokračování.)

Volby do uherského sněmu.

Slovenské obrázky

od

Karla Kálala.

Na celém světě není takových voleb jako v Uhrách. Jen se pronese slovo »volby,« už je rušno, veselo — juchuchu! Pijí, jedí, zpívají, cikáni hrají, korteši řeční — juchuchu! I ženy, děti a starci scházejí se do krčem, pijí a veselí se.

Veselí to má také svůj rub. Všude se zjevují andělé strážní s bajonety, vlaky přivážejí vojsko domácí, ze Slezska, z Moravy, z Rakous i Štyrska . . . Sněmovní uherské volby nejsou nikdy bez vraždění . . .

Ale nerozčilujme se a vezměme vše klidně od začátku.

Na horním Váhu je Liptovská stolice, plna hor a lesů. Stoličným městem je Liptovský Sv. Mikuláš, ale my budem sledovat volbu v Ružomberku.

Dne 15. dubna 1906, v neděli, sešlo se po požehnání množství lidu na náměstí. Skoro samé haleny. Na řečniště vystupuje dr. Vavřinec Šrobár, lékař, promovovaný na universitě Pražské, muž výborně vzdělaný, rolnický syn z blízké dědiny. Haleny jej znají, jako on zcela upřímně k těmto halenám lne. »Něch žije!« volá lid. »Něch žije naša slovenština!« A Šrobár, člověk důkladný, rozvažující každé slovo, podává program slovenské lidové strany. Tak věcně, lidově a národně ještě nikdo na Ružomberském náměstí neřečnil. Jeť náměstí toto a celý Ružomberok znesvěcen strašným odrodilectvím. Šrobár mluví srozumitelně, lid pochopuje, a srdce pod halenami okřívá. »Sláva našemu Šrobárovi, sláva našej slovenštině!« Šrobár, zdá se, nemá kandidáta soupeře, a haleny se radují, že budou míti poslance slovenského; ještě ho nikdy neměly.

Za týden, zase po požehnání, znovu se schází dav na Ružomberském náměstí. Ale nikoli haleny, nýbrž černokabátníci. Odrodilý zeman z Liptovské stolice, Rakovský, vyhledal protikandidáta. Je to Benický Ödön, mladý úředník nebo písař z rodu slovenského, ale slovensky neumí. Náměstí naplnili úředníci a písaři stoliční i soudní, advokáti, židé (Ödön je kandidát strany klerikální), profesoři, katoličtí kněží a studenti. Slovem odrodilci, jež Slováci pojmenovali v poslední době čvachy. Na řečniště vystoupil katolický farář Kekát a řečí nejprv maďarskou, potom slovenskou představil kaplana Ilečku, jenž Benického provázel a co dělati má, mu našeptával. Kandidát přečítal si zatím v ústraní slovenskou řeč, kterou mu kdosi napsal.

Konečně zjevil se i Odön (Eduard). Začal maďarsky, leč sotva ústa otevřel, ozvaly se slovenské hlasy: »Mluvte slovensky! Nerozumíme! Slovensky mluvte nebo jděte k čertu!« A tak zkaleno

nadšení hazafíkův (maďarských vlastencův). »Slovensky, slovensky!« Milý pan Ödön vytáhl z kapsy slovenskou řeč, jíž hrubě urážel Šrobára. »Cikáníte (lžete)! Dolů s ním! Nechceme vás! Ať žije Šrobár!« Ödön nemohl dále. Uražené slovenské voliče chtěl upokojit farář Hatiar (podpisuje se maďarsky: Hattyar). Mluvil slovensky, ale přítomní Slováci pochopili jeho farizejství a ukřičeli jej.

Četníci slovenský houfec rozehnali a tři Slováky zatkli. Dav odrodilecký jal se zpívati píseň Košutovu; četníci provázejí jej po městě, aby jej před Slováky chránili. Když před týdnem Slováci zpívali: »Kto za pravdu horí,« služný jim to zakázal, neboť prý koncert neohlásili.

Nastal týden tuhé kortešačky. Obě strany mají seznam voličů; při každém voliči je poznámka: jistý nebo nejistý nebo bojí se, zůstane doma, je pryč, je proti atd. Na straně slovenské bylo pevné přesvědčení, že židé volby se nesúčastní, neboť Ödön je antisemita; strana maďaronská doufala, budeli jí zle, že židé přece jen na pomoc přispějí.

Dr. Šrobár obešel bez mála všecky obce a všude promluvil programovou řeč. Všude viděl nadšení a byl jist vítězstvím; tam ženy polily maďaronské korteše hnojnicí, tam lidé zavřeli notára (obecního tajemníka) do sviňského chlévka. »Nemáte pochopení, jaký je ten lid už sebevědomý,« ujišťoval Šrobár svoje. Kdežto agitátoři národní prožili na svých cestách mnohou těžkou chvíli. Sledujme tři mladé muže. Nesou do Sokolčův zástavu (prapor) s jmenem Šrobárovým. »Pro koho jste?« »Ještě nevíme; pan rychtárko šel se poradit k advokátu Vitálišovi do Mikuláše.« Sokolčané mají totiž s jakýmsi panstvem soud o les; i bojí se, kdy by hlasovali pro Šrobára, že proces prohrají. »Nejlépe bude doma zůstat,« mínili jedni. — »Nejlépe bude, když se rozdělíme na polovici, jedni pro Ödöna, druzí pro Šrobára,« mínili jiní. Rychtár přišel od velkomožného pána se vzkazem, že mohou voliti, koho chtí. Opatrný rychtár míní, že bude nejmoudřejší, když se občané rozdělí. Slovenským agitátorům byli nejlepšími pomocníky Američané, totiž Slováci z Ameriky se navrátivší. Ti okusili svobody a přišli s otevřenou hlavou — jsou to zcela jiní lidé.

Agitátoři zpívají volební písničky; obyčejně písničkou začnou a písničkou skončí. Mají ji vytištěnu a rozhazují ji mezi lid.

Ödön něch si l'ahně do már,
náš človek je doktor Šrobár.
Daromný je panský taněc,
Šrobár budě náš poslaněc.

Písnička protivné strany končí:

Iljen, iljen! tak volajme,
Beniczkému vota dajme!

Ve Fiačicich na domě rychtárově vlála zástava Benického. Jeli možno, vždyť rychtár odebírá Slovenský Týždenník? Rozuměјme: v srdci je Slovákem, ale slaboch, podléhá služnému.

Ostatní občané jsou proti němu, útočí naň, až z krčmy uteče. Občané pijí na zdraví Šrobárovo, také na účet jeho strany. Pijí a zpívají: »Ödön něch si l'ahně do már, náš človek je doktor Šrobár.«

V Gôtovanech jsou samí zemani, Kasanickovci. Ti přišli do Fiačic; jim naši agitátoři nedávají nalít pálenky, nýbrž červeného vína. »Za koho budětě, páni zemani?« — »Už len za slovenštinu,« odpovídají tito, úkaz to mezi zemany vzácný. Právě tato doba přinesla tolik národního uvědomění, že se tu tam i zemané začínají hlásiti k Slovákům. Když zemané odcházejí, podávají jim naši buditelé dvě koruny, aby i ostatní pány bratry pohostili.

Je poslední noc, zejtra bude volba. Jak jsme vylíčili agitaci ve dvou ve třech dědinách, tak se děje po všech. Národní agitátoři mají strach, aby jim jejich lidí neodloudili v poslední noc. V okrese Mikulášském je mnoho evangelíků, probudilých to národovců; tam se Maďaři vzdali naděje. A tak se všecek úřednický aparát toho okresu vrhl na okres Ružomberský, aby aspoň zde zvítězil Maďar. Naši agitátoři ve Fiačicích ulehli, ale hned tak neusnuli; venku rušno, slyší Ödönovu i Šrobárovu písničku. K ránu hostinský je probudil a oznámil, že zemané z Gôtovan celou noc pili s podslužným Andreánským z Mikuláše, jenž je převedl na stranu maďarskou. Rychle do Gôtovan! O půl páté už jsou tam naši harcovníci. A na moutě pravdu, páni zemani od slovenštiny couvli: Huj, panské sliby!

§ 167. zákonného článku z r. 1899 zakazuje veřejným úředníkům, ať státním nebo stoličným, účinkovati na volby; ale páni úředníci nedbají, zákon nezákon, vlast je volá, jdou a přemlouvají, opíjejí, vyhrožují . . . Rychtár na slovenského agitátora poštval psa. Jen tři zemani vypravili se k volbě dr. Šrobára a i ti chtěli se s cesty vrátit, bojíce se ostatních. Ve Fiačicích zavedli pány zemany na fruštik. Tu se k nim přidali voliči Fiačičtí a jeli na třech vozech do Sokolčů. Blížíce se slyšeli zpěv žen: Ödön něch si l'ahně do már atd. Sokolčané již odjeli k volbě, proto zpívaly toliko ženy. Na konci dědiny stojí brána, ženy ji postavily, a vůdcové voličů musili se vykoupit několika korunami. Po chvíli dojeli na hradskou (my bychom řekli erární silnici) a v první hospodě je zastávka a pohoštění. Na hradskou sjíždějí se se stran četné povozy, jen to hrčí. Zástavy vlají, Šrobárovy i Ödönovy. Voliči zpívají a protivníci na sebe pokřikují. Na některých vozech mají na tyčkách lepenky s nápisy: »Za tú našu slovenštinu!« — »Koho dar něsvedie, hrozba něskloní!« — »Keď Boh s nami, kdo proti nám?« V národních voličích je nadšení veliké. Jen tři zemané z Gôtovan jsou plni strachu a stále chtí se domů vrátit. Po hradské jedou již i voliči z Německé Lupče, z Vlach a Vlašek, z Děchtár, z Těplé, a všickni blíží se k Liskové, rodišti doktora Šrobára, kde je rychtářem jeho bratr. Naše strana doufala tu míti přes sto hlasův, nepřátelská tři. Veliké zástavy vlály Liskovou a všecky se jmenem rodáka Šrobára. Celou dědinou zpívala se písnička Šrobárova. Něch žije doktor Šrobár! V dědině byly dvě setniny

vojska a dvanáct žandarmů; zlé maďarské svědomí se bálo, že by národní voliči mohli znepokojovati voliče maďaronské, tudy se do Ružomberka na volbu ubírající. Byla to podívaná! Slovenská hesla byla, kam jsi se obrátil, na stromech, na střechách, na plotech, na vratech, na dveřích, na vozech, a mnozí si je i na prsa přišpendlili. »Hej, Slováci, eště naša slovenská reč žije! .. Hrom a peklo marné vaše ...« Bylo to zpěvu, bylo nadšení! Kromě tří, stojí všickni liskovští voličové věrně při svém rodákovi, ale na volbu všickni — nešli. Škoda, škoda ... Poukazovali na naléhavou práci polní a slíbili, budeli nebezpečí, že k volbě přikvačí.

Do Liskové dorazili již také Sliačané. Vede je farář Hlinka, muž ještě mladý, nadšený národovec; nyní je farářem v Ružomberku, před tím působil ve Sliači a ještě i nyní hlásí se k svým bývalým spoluobčanům, v nichž národní vědomí vzbudil. S Hlinkou vede Sliačany Ružomberský pekař Greguš, také národovec nadšený; sám jsem před lety viděl, kterak maďaroni při sněmovní volbě Greguše — zbili. A rány ty nesou úrodu, Greguš je tvrdší a odhodlanější, při každé volební vojně v první řadě. Počítali jsme, že Sliačanův bude s námi 189, proti nám jen 3.

Veliké zástupy valí se, vozmo i pěšky, k Ružomberku, stále zpívajíce a vyvolávajíce. Váh, plný vody, hučí o závod. Už jsou u železného mostu. Tam je čeká muzika. Spustí pochod: »Vysoký jalovec, vysoký jako já.« To je kapela — česká. V blízké továrně Rybárpoli je mnoho českých dělníků a rozumí se, mezi nimi jsou i muzikanti. Hrají na samé dechové nástroje, což je na Slovensku a v Uhrách vůbec nezvyklé. Hrají dobře, do kroku, tak se kráčí, až radost.

Kus Ružomberku je dole při Váhu, kus na kopci, kamž se vychází po schodech nebo vyjíždí po příkrých zatočených cestách. V dolním městě čekaly už zástupy voličů z jiných stran. Naši přidružili se k našim a všickni pak stoupali na náměstí. V čele česká muzika, za ní farář Hlinka a pekař Greguš a za nimi občané Sliačanští, Liskované atd. Vše ve světlých halenách a na hlavě černé širáky.

* * *

Než dojdeme k cíli, obraťme se ještě k druhé straně.

Je to smutná podívaná, smutná předně proto, že na té straně není lidí mravných. Odrodilství je nemravné, je také nevzdělané. Sta odrodilcův jsem poznal, a žádný z nich nebyl člověk čestný a osvícený. Smutná podívaná. Slováky hubí Maďaři, oni jsou původci zla, ale záhubu provádí Slováci sami, totiž slovenští odrodilci. Ptejte se mne, která je první vada Slovákův, a musím říci, že slabost, zaprodajnost ... My jsme také tak stonali, a dosud je u nás dosti chameleonství. Musíme ještě projíti ohněm, Slováci dvojím. Na Slovensku bez mála platí: co národovec, to hodný člověk; silní se nátlaku ubrání, mravní slaboši a tupci podléhají — zradí, zaprodají národ.

Jáť ovšem s maďaronskými korteši necestoval, přece však jsem vlastníma očima viděl, kterak korteš voliče přemlouvaje, strkal mu dva zlaté. Na straně maďaronské viděl jsem voliče opilé, potácející se, sprosté písně zpívající, hulákající. Inu, kam se obrátíte, všude postřehnete, že maďarská sláva je založena na špatnosti.

Pozorujme maďarské voliče v Ružomberku. Jednu skupinu vede katolický farář Hatiar z Gombáše, vesnice na Váhu, západně Ružomberka. Vede ji hlavní ulicí a před domy předních národovců, Makovického a Houdka, velí křičeti: »Abcúg Slováci! Von s vlastizrádci!« Tak vykřikují slovenští sedláci v halenách, a naučil je tomu kněz Slovák. Hatiar čili Hattyar vystavil před lety cosi na včelařské výstavě v jednom městě moravském a dostal medaili. Když jste jej vyznamenávali, myslili jste si, že poctíváte Slováka národovce. Nuž, slyšte jej: »Abcúg Slováci!« Hatiar čili Hattyar vystavil své věci také na včelařské výstavě maďarské, a tam si utržil výsměch; patrno, že naši odměňovali spíše Slováka nežli včelaře.

Jižně od Ružomberka, blízko pěkných lázní Železného, jest vesnice Lužná, ve vysokých horách skrytá. Tam je katolický farář Rovder, na Slovensku smutně známý; odvezl také hlouček slovenských dětí kamsi na Dolňáky, do maďarského města, aby se tam zcela odrodily a rozmnožily národ maďarský. Znám jej, chlapík vypasený, krom límečku nic kněžského na něm neuzříte. Zásluhou jeho volila Lužná do muže proti Slovákům. Proti nim volila i Osada, vesnice Ružomberku bližší. Také Korytnice. Za to Revúce, sousedka těchto, volila Šrobára, tu farář Tomík hrdinsky kráčel v čele voličů. Když voliči z těchto vesnic jeli do města, v Bílém Potoku při Ružomberku čekaly na ně ženy. Na odpůrce lily hnojnici, ani velebného Rovdera nešetříce; ten skočil s kočáru a šlehal je žilou, až jim pruhy naskakovaly. Zažalovaly ho. Když jeli Revúčané, ženy Bělopotocké ověnčily jim vozy, pohostily koláči a pálenkou.

* * *

Dne 30. dubna 1906 bylo veliké náměstí Ružomberské zcela naplněno. Byli tu voliči i nevoliči, také mnoho žen, jež mívají při volbách účast velikou. Prostředkem náměstí teče potok a při něm je stromořadí. Na pravém břehu potoka shromáždili se voliči Šrobárovi, na levém Benického. Tři setniny vojska se procházejí mezi těmito dvěma tábory, a je tu i šedesát četníků. Hlasováno při dvou komisích. Do obědu Slováci jsou v převaze, v jednu chvíli mají o 290 hlasů více. Po obědě počali sice klesati, ale při neutralitě židů byli si vítězstvím jisti. Okolo hodiny páté počali míti převahu nepřátelé. Na konci je volba závěrečná, totiž vyvolávají se ještě voličové, kteří prve nebyli přítomni, když na ně došla řada. Důvěrníci slovenští i maďaronští je shánějí běhajíce i jezdíce pro ně; Slováci mají dva kočáry, nepřátelé dvacet. Katolický farář Janovčík čili Janovcsik třikráte jel do blízké Li-

kavky, aby některou ovečku svou přivedl. Nedaří se mu, neuchvátil už ani jedné. S chvatem jeli do Liskové, aby přivezli voliče, co ráno jdouce na pole slíbili přijít, budeli jich potřebí. V tom se rozneslo, že židé rozhodli se voliti Benického; už ráno se sešli k poradě nemajíce jaksi chuti voliti antisemitu. Aby však nezvítězil Slovák, dali mu přece své hlasy. Následkem toho 180 hlasů padlo na stranu maďarskou. Rozhodnuto! Liskované přišli — po volbě. Benický dostal 1194 hlasy, Šrobár 1090, tedy o 104 méně.

V slovenském lidu bylo veliké vzrušení. Za volby mnozí se modlili, Boha za zdar prosíce. Kdo odhlasoval, dostal tři párky uzenek, čtvrtku chleba a sklenici piva; opilých nebylo, proto pochopili neštěstí. Mnozí plakali, zejmena ženy, jiní zuřili hněvem, spílajíce kněžím a židům. Šrobár byl zraněn, Hlinka neklesl na mysli, a uklidňoval lid uražený a rozhněvaný. Asi 25 katolických kněží, rozených Slováků, hlasovalo proti svému lidu; někteří, majíce v Ružomberském okrese hlas, přišli i ze stolice Oravské, Nitranské a Spišské. Hatiar za volby na Hlinku pokřikoval, Rovder byl stejně zuřivý; Janovčík napsal slovenské modlitby, ale s Maďary hlasuje. S Maďary dále hlasovali všickni lékaři kromě dr. Burjana, všickni notáři (obecní tajemníci), matrikáři, myslivci, železničáři, poštáři, učitelé, státní a stoliční úředníci. Blízko Ružomberka je městečko Německá Lupče; to dvěma třetinami hlasovalo s Maďary. I po Čechách a po Moravě chodívají skláři z Huty a Borové; tyto dědiny do muže volily s Maďary.

Na straně slovenské bylo asi 1040 rolníkův a řemeslníkův, asi 50 intelligentů. Poučme se z toho, jaký význam má na Slovensku *lid*. Toto číslo mluví k národním vůdcům, kde je třeba začíti. Jděte k lidu!

Rakovský, odrodilý zeman, člen strany klerikální, neprávem zvané lidové, vida nadšení slovenského lidu, po volbě se vyslovil: »Slováky třeba v nejkratším čase pomaďarštiti, třeba zavesti maďarštinu do všech škol, do úřadův, do společnosti, ba i do všech slovenských kostelů. Slováky musíme za 50 let úplně pomaďarštiti; to je cíl naší strany.«

Dík velkomožnému pánu Rakovskému; jeho strana představovala se Slovákům přátelskou, a Slováci po léta tyto lháře volili. Nebojím se vysloviti proroctví: v Ružomberku zvítězili jste naposled.

Hatiar si mne ruce a spokojeně jede domů. Hja, spokojeně! Rozhněvaní Slováci mu hrozí, ženy pokřikují, kdesi naň konev vody vylily. Jedna žena hodila po něm peřinkou, již právě s plotu vzala; sypek se protrhl a peří rozsypalo se po zmoklém velebném pánu.

Rovder zůstal v Ružomberku na noc. V noci odrodilí kněží vytloukli na Ružomberské faře okna, chtěli vypáčiti dvéře a »panslava« Hlinku z fary vyhnati.

Šrobár i Hlinka jsou udáni soudu pro pobuřování.

Spišský biskup Párvy, trápený cukrovkou v Karlových Varech, za několik dní po volbě Hlinku, miláčka lidu, suspendoval . . . Zamordován nebyl tentokrát v Ružomberku nikdo.

* * *

Po ostatních volbách slovenských rozhledneme se spěšněji. Slovensku náleží 55 poslancův; při posledních volbách vystoupili národní kandidáti v 18 okresích a pronikli v sedmi.

Prohledněme si nejprve šťastné vítěze.

Liptovská stolice dělí se na dva volební okresy, dolní (Ružomberok) a horní (Sv. Mikuláš). V horním Liptově, tam pod Kriváněm, Slováci zvítězili. Je tam hodně evangelíkův, a to je lid pokročilejší, národně uvědomělejší. Střízliví a sebevědomi vtáhli na volbiště zpívajíce »Hej, Slováci!« a »Nad Tatrou sa blýská.« Ženy v tomto okrese mají zvláště pěknou pověst, rozněcují nadšení a pohosťují voliče. Pod krásným Štrbským plesem je dědina Štrba a v ní statečný rychtár Garaj. Jinde rychtáři drží obyčejně s pány, stojí proti lidu, ale Garaj se postavil v čelo jeho. I mnohý vetchý stařec šel k volbě. 1583 hlasy dostal kandidát slovenské lidové strany Method Matěj *Bella*, evangelický farář v Trnovci; košutovec Kovácsy, odrodilý Slovák, dostal o 300 hlasů méně. Vítěz vrátil se o půl noci do Trnovce. Městečko bylo osvětleno, v každém okně hořely svíce. Mládež postavila v nočních hodinách bránu. Před branou stály ženy a panny s hořícími svícemi, a staričký pensionovaný notár obecní provolal zvolenému poslanci: »Mnogaja lěta!« Dlouho do noci a ještě před samým ránem dolehala ku příbytku vítězovu proslulá evangelická píseň: »Hrad přepevný jest Pán Bůh náš!« Také Bella děkoval za vítězství dobrému Bohu. —

Nyní učiňme skok do stolice Prešpurské, jež sousedí s Dolními Rakousy. Tu je kraj úrodný, vinorodý, lid zámožný a vzdělanější; je to slovenská Haná. Tam jsou čtyři slovenské okresy, a ve všech zvítězili kandidáti naši, jeden lékař a tři katoličtí kněží.

Dr. Pavel *Blaho* z Uherské Skalice a redaktor Slovenského Týždenníku Milan Hodža jsou nejčilejší slovenští pracovníci na poli politickém i osvětovém. Blaho zakládá potravní spolky, a práci národohospodářskou ocení lid nejdříve. Kandidoval v okrese Moravskosvatojanském (Moravské Sv. Jány) a zvítězil slavně maje 1135 hlasů, kdežto hrabě Wenkheim, kandidát strany ústavní, dostal jen 312 hlasův. Aby se volba zkrátila, sto slovenských voličů vzdalo se hlasování, vždyť i tak měli většinu 823 hlasův. Až na jednoho všichni katoličtí kněží pracovali pro dr. Blaho.

V okrese Stupavském, blíže k Prešpurku, zvítězil katolický farář Ferd. *Juriga* 861 hlasy proti 657 hlasům maďaronského kněze Trubinyia, jenž už před tím poslancem byl. Tu byli proti Slovákům všichni katoličtí kněží kromě tří.

Živá byla volba v Pezinku, kde zvítězil dr. Frant. *Jehlička*, kaplan z Prešpurka, tuším, rodilý Moravan. Ostřihomský arcibiskup, Vaszary, vydal před volbou oběžník, jímž upozornil na rozkaz papeže Klimenta XIII. z r. 1759, dle něhož kněz smí přijmouti poslanecký mandát jen se svolením své církevní vrchnosti. To bylo namířeno na kněze slovenské. Ale ti se neulekli. Přečtěme si provolání Jehličkovo, jež bylo na zeleném lístku mezi voliče rozhozeno.

»Bratia! Voličia!

Kto vytrvá až do konca, ten zvíťazí!

Víťazstvo naše je isté, len netreba klesať! Celý okres horí ohňom oduševnenia, a tento plameň v sebe udržujme!!

Preto Vás napomínam, lebo v túto ostatnú chvílu budú nepriatelia všetkými možnými spôsobami bojovať proti našej pravde!

Budú kričať, že slnko padne s neba, že nastane zemetrasenie, keď Jehlička zvíťazí; budú hlásať, že mu zakáže alebo zakázal p. biskup za ablegáta vystupovať; budú hlásať sprostosť, že kňazi nemôžu byť ablegátmi, a iné podobné hlúposti.

Vy, voličia, viete, že kňaz môže byť ablegátom; viete i to, že *biskup nikomu nemôže a nesmie zakázať, aby vystupoval* za ablegáta, lebo to je ústavné právo jednoho každého občana. Kto by vám dačo takého hovoril, toho považujte za babského pletkára alebo za zlomyselného lhára. Konečne viete i to, že ani slnce s neba nespadne, ani zemetrasenie nebude, keď Jehlička zvíťazí.

Áno, keď nám Boh víťazstvo dopraje, slnko slobody nám začne jasnejšie svietiť, ožijeme, práva, ktoré nám patria, vydobýjať si budeme a nastanú nám krajšie časy!

Nedajme sa! Vytrvajme! S pomocou Božou zvíťazíme!«

Při volbě dostal Jehlička 1077 hlasův, maďarský klerikál (ľudák) Dömötör 585, katoličtí kněží byli opět proti kandidátu slovenskému; jeden se rozkřikl: »Aby ho (roz. Jehličku) černá zem vyvrhla!« Proti Slovákům byli také Němci, kteří, ač také trpí, přece jen se sdružují s Maďary.

V Trnavě zvolen slovenský katolický kněz a spisovatel Martin *Kollár*. Ačkoli neproslovil žádné kandidátní řeči, ačkoli v den volby ani v Trnavě nebyl, zvítězil většinou 506 hlasů proti Košutovci Lörinczovi. Komise úmyslně volbu protahovala míníc, že roztrpčený lid slovenský hladem a žízní se pobouří, a ona že pak dá do něho střílet a rozežene jej. Ale slovenská trpělivost přemohla maďaronský »fígl.« Ženy šly k volbě s muži — tak se též děje jinde — a nesly jim v batozích na zádech maso a koláče, tak že bylo potravy dostatek. Teprv o sedmé hodině večer došlo na voliče vesnické, venku stojící, a až o půl čtvrté ráno volba skončena. Zahanbený předseda zdráhal se výsledek veřejně ohlásiti; proto vystoupil na balkon radnice důvěrník slovenský a provolal vítězství. Lid, od rána do rána tu stojící, zazpíval »Hej, Slováci!« a radostně se rozešel. Vojsko a cizí důstojníci

prý se v tichosti radovali se Slováky. Odrodilci běhali k nim žádajíce, aby lid rozehnali, ale oni se nedali svésti. Městský kapitán se vyslovil, že s takovým vojskem se nedá volba »robiť.« Trnava je město veliké, krásné, bohaté, ale odrodilé. To bylo zlosti, když uvědomělý a v krásné kroje oděný lid v tisících hrnul se do města s hudbou a se zpěvy: »Hej, Slováci!« a »Kto za pravdu horí.« K tomu šuhajci a děvčence na ulicích jim tancovali a výskali.

(Dokončení.)

Diagoras.

Se syny, ducha svého vyučenci —
ač na pleci už šedesát měl let, —
by s nimi navrátil se k slavověnci,
k hrám Olympským spěl Diagoras kmet.

Hry počaly; hruď závodců se dmula
a orlí oči nítil slunný jas;
leč v běhu padla závodících půla
a v metu diskem druhá půle zas!

Lid jásá; syni Korintského kmeta
jsou vítězi; měj každý věnce skvost;
jeť jízdou, šermem, skokem každá četa
od bratrů přemožena; budiž dost!

A junům věnce vítězů jsou dány
a s druhem druh je otci předveden:
»Ty se syny jsi v zlatou knihu vpsaný,
ó, šťastný ved vás v Olympii den!«

A otec vroucně objímá své děti;
ti v přeblaženém hnutí hledí naň
a vzhůru vznášejí svých laurů sněti
a věnčí otce prosivělou skráň.

»Tvé věnce jsou, náš učiteli drahý,
tvé věnce jsou, nechť soudce nám je dal,
z tvé duše vzešly všecky naše snahy,
jen tebou syn tvůj vítězem se stal!

Co získali jsme, tvým je, otče, darem,
z vás starců všech my těžili jsme v čas,
a proniknuta nadšenosti žárem
krev předchůdců v nás kypí zas a zas!

Nic bez tebe by nebylo se stalo;
nic bez tebe! Kdo vítězit by moh?
Tebou se probudilo, co v nás spalo,
až v statné muže vzrostl s hochem hoch.«

A na ramena Diagora zvedli,
a všechen národ v radostný vzplál hlas,
když s otcem skrze moře lidu bředli
a Dia vzýval kmet Diagoras:

»Ó velký, silný, živý po staletí!
jak neskonale blah a šťasten jsem,
že Řecka hodné vychoval jsem děti —
v té radosti mě do podsvětí vem!«

Když starce s ramen jarých synů sňali,
byl mrtev; čelo zdobil štěstí svit,
a syni věnce do hrobu mu dali
a bohům slávu prozpěvoval lid.

Náš čas je jinaký, duch lidský krní,
což může učeň dnes svým mistrům dát
než úšklebkův a zlobné zášti trní?
toť dnešních velduchů je majestát!

Adolf Heyduk.

Z nových básní Aug. Mužíka.

Příbuzenství.

Já kráčel poli — jarem, jasem, ránem,
kde rosa hrála perel oceánem,
kde skřivan, vzletěv výš až v podnebesí,
všem vléval v srdce naděje a plesy,
kde kvítí pestré, přeletavý host
všem prostým duším vzešlo pro radost.

Zas země starým rájem být se zdála,
zas Láska s výše na všecko se smála,
a nikde vřavy bojů neslyšeti,
ni nářku o chléb hladovících dětí,
a kletby tyranů a robů sten
se zdály tady planou bájí jen.

Hle, lidé v práci — já jsem kol nich kráčel,
já v duchu také těžký pluh jich vláčel,
a každý pohyb, všecka práce lidu

mé byly také bez oddechu, klidu.
Ne jako lichvář, který krade zisk,
jak pracovník já své jsem péro tisk.

Jsme neznámi si a tak zcela cizí,
a záhy zas druh druhu navždy zmizí.
Však »pomáhej bůh!« když v muj pozdrav vřelý
jich hlasy »dejž bůh« v odvet vstříc mi zněly
— tak prostě, bratrsky ty věty zněly —
my jistě, jistě jsme si rozuměli!

Klam a pravda.

Ne, pravda není, jak se květy rojí,
že zasypat chtí měkce cestu tvoji,
že krásné jaro venku prostírá se,
a vonný máj v své obětovné kráse.
To zlobný vichr divoce tam šílí
a bez užitku porve květ ten bílý.

Ne, pravda není, ona divá vřava,
jež ve tvou jizbu z dálky zaléhává,
že harmonii jest jen, vyrovnáním,
a nové doby spasným požehnáním!
To zuří boj, boj věčný bez ohledu,
a přes mrtvolu sok se řítí k předu.

Ne, pravda není, že je možno lidem
stát stranou všeho se lhostejným klidem!
Ať vším bys chtěl ten klid si zakoupiti,
vždy boj a bol jen v hrudi tvé se nítí,
vždy bolí srdce tvoje stejně rány,
ať tobě jsou, ať jiným rozdávány.

Své nitro zapřít, zavřít nedovedeš,
a z cizích rubášů svůj šat si předeš.
Však jestli jinde klam a zrada bují,
ať na tvé srdce marně pouta kuji —
mníš, že jdeš sám? Však čas své najde voje,
a půjde s tebou neb přes srdce tvoje!

V bouři

Bouř, mrak a tma, kam vesmír jenom sahá,
a mrtvo světlo v nebi, tvorech všech,
a všecka srdce, jiným srdcím drahá,
se chvěla hrůzou v dvojích bolestech.

I ptáci mrtvi neznámo kde tleli,
a utopené klasy pokryl kal,
po barvách, tónech lidé touhou mřeli
a děti pily s mlékem matek žal.

V ráz bílá Ruka rozptýlila mraky
a slunce vzplálo, dštilo dolů jas,
zas k písni zvučné probudila ptáky
a srdce lidské k nové lásce zas.

Postesk.

Ten čas chtěl žít bych ještě jednou,
těch mládí chvil to první vzplání,
i volnosti tu sladkost mednou
a první lásky vzplápolání.
Nic netoužit, nic neželeti
a nevědět, co bojů kol,
jen o hračku se strachem chvěti
a v smíchu přečkat první bol.

Jak s výše hory v dálné kraje
se na všecko dnes člověk dívá.
A dole ještě slunko hraje,
však nahoře jen mlha splývá.
Ten čas bych žít chtěl ještě jednou,
však kde je teď ten malý hoch?
A v duši výčitky se zvednou,
co život dal — co dáti moh! . .

Však což — což není za vše díky,
ať chmury stáří v duši sednou?
Ty mladé, slunné okamžiky,
čas, jejž bych žít chtěl ještě jednou,
ten byl jak jarní bouře divá,
jež těžkou půdu zúrodní,
jak vichr, který pole zrývá
a všecky květy oplodní.

Ten čas bych žít chtěl ještě jednou —
jde život, neptá se, kam toužíš;
hle, západy již na noc blednou,
a lítostí dne neprodloužíš.
Jen ty, ty dětství poesie,
ty vzpomínkou v mém srdci pláš,
a laur, jejž život nedovije,
ty do hrobu nám podáváš!

Z vypravování Jiřího Bittnera.

Podává

Adéla Stehlíková.

(Pokračování.)

4. Co se může přihodit i v salonech.

Kdysi Bittner do společnosti naší přivedl svého přítele, pěvce, s nímž byl před lety působil na scéně u divadla Meiningského a jenž nyní prodléval v Praze návštěvou. Pan Emil B** byl člověk tak originelní a zajímavý nejen svojí noblesou a hezkou tváří, ale i charmantním svým chováním, že každého hned při prvním setkání k sobě upoutal.

Ale jeho návštěva u nás byla první a poslední. Přišelť k nám některou hodinu před svým odjezdem z Prahy a proto zůstal jen krátce. Pak jej Bittner doprovodil k vlaku, ale vrátil se opět do našeho kroužku. Hovor obrátil se ovšem hned k osobě B**ově.

»Nechtěl byste mně, pane Bittnere, u svého přítele býti námluvčím? Ani nevíte, jak velice se mně líbil,« pravila laškovně slečna Lolla, kloníc se lichotivě nad rameno umělcovo.

Bittner pokrčil ramenoma: »To by byla marná práce, slečno.«

»Aj, je snad již zadán? Nebo bych nebyla pro něj snad dost dobrou partií?« žertovala slečna dále.

»Och, od kterého času považuje mne slečna Lolla za tak negalantního, abych cosi podobného tvrdil? Ne, slečno! Avšak B** jest od jisté doby nepřítelem žen, a jen jeho vrozená noblesa nedovoluje dávati jim to na jevo.«

»A! A proč? To nám musíte vypravovat; to jest, my o to prosíme.«

»Poznali jsme se s B**em v Meiningách,« počal Bittner, »a jakkoliv on byl hodně mladší nežli já a svoboden a jakkoliv byl členem opery, přilnuli jsme k sobě přátelsky a setkávali jsme se téměř denně. B** měl v kruzích dámských široké známosti, a mohu říci, že právě v době našeho přátelství pěstoval asi tucet milostných pletek. Dnes vzplanul pro tu, zítra pro onu, a každá ta vášeň, jak rychle se vzňala, tak rychle zase uhasla. Ostatně to byla věc přirozená; ženské pohlaví pro něj horovalo, a když zpíval, zaplavovaly krasavice Meiningské celé hlediště, a tu nebývalo konce výstředním ovacím. O své první návštěvě u něho žasl jsem, vida tu spoustu ženských fotografií, kytic a drahocenných darů.

Chodili jsme společně do kavárny, do restaurace i do soukromých salonů. Mne zajímalo stopovati jeho avantury, smáti se ženským pošetilostem a obdivovati se obratnosti, s jakou se pohyboval v těchto společnostech.

Kdysi uvedl mě také do salonu baronky K**ové, proslulé krásky, toho času ovdovělé. Vším právem očekával jsem, že se tato výtečná dvojice do sebe jistě zamiluje, ale tentokráte jsem se mýlil. B** kořil se jí sice zjevně, ano okázale, a baronka hold jeho přijímala velice blahosklonně, ale při mé otázce, jeli do ní zamilován, potřásl hlavou a jaksi se zamyslil. Bylo mně to nápadno, neboť jindy moje otázky a škádlení odbýval smíchem, a proto jsem ho od té chvíle začal pozorovati se vší opravdovostí a záhy jsem také našel klíč k jeho prvnímu tajemství.

Za oněch krásných jarních dní procházíval jsem se rád v parku zámeckém, pověstném svojí nádherou. V poslední době začal jsem tam choditi denně, mimo své večery v divadle. Jednou, asi koncem dubna, když se již počínalo šeřiti, spatřil jsem přicházeti proti sobě dvojici vedoucí se pod paží a k svému překvapení poznal jsem, že to jest B** s jakousi dámou, mně docela cizí. Zabočil jsem na postranní stezku, abych je nepozorován minul.

Když šli mimo mne, zaslechl jsem její slova: ‚Jste tedy, příteli, ochoten uvesti mě k paní K**ové? Jest to mé přání ji poznat.‘

Neslyšel jsem, co odpověděl, ale jistě to bylo cosi příjemného, neboť dáma se spokojeně usmála. Pak mi zmizeli s očí.

Byl jsem zvědav slyšeti od B**a něco o této nové jeho liaisoně. Ale on k mému velikému podivení nepřišel po několik dní ani do divadla, ani ke mně. A tak setkali jsme se teprve v pátek v saloně baronky K**ové. Přišel jsem tentokrát o něco později, hosté byli již v plném proudu zábavy. Rozhlížel jsem se po saloně, pátraje po B**ovi.

Seděl u okna, zpola zahalen krajkovou záclonou, a vedle něho dáma, s níž jsem ho byl viděl v zámeckém parku. Teprve nyní mohl jsem si jí lépe povšimnout. Nebyla krásná, ba ani hezká, ale z jejích kovově modrých očí zářilo cosi, co vábilo a snad i okouzlovalo. Plavý vlas měla krátce přistřižený, koketně zvlněný a v něm po levé straně démantovou hvězdu nádherné záře. Oděna byla v jednoduchý, bílý, hedvábný šat, jehož hlavní ozdobu tvořilo několik růžových poupat. Ne, v ničem nerovnala se tato žena jiným zde shromážděným dámám, ani těm, jež ji předcházely v přízni B**ově. V celém jejím zjevu bylo cosi exotického a raffinovaně výstředního — i ta zdánlivá prostota.

B** byl všecek zabrán do hovoru s ní a nespozoroval ani mé přítomnosti. Bylo to po prvé, že mne zřejmě zanedbával, ale i celou společnost, věnuje všecku pozornost své dámě. Teprva po celé hodině jsem se k nim přiblížil.

S úsměvem jako vždy podal mi B** ruku: ‚Pan Bittner, můj kollega a přítel — slečna C**ová,‘ představoval nás.

Pohledla na mne chladně a také několik obyčejných frásí promluvila tak, že bylo zřejmo, jak nerada byla z rozmluvy s B**em vyrušena. Proto nemeškaje obrátil jsem se do vedlejší místnosti, kde se právě tančilo.

Baronka vstoupila mi do cesty. ‚Pane Bittnere,‘ promluvila tiše, ‚prosím vás, povězte mi, kdo je vlastně ta dáma, kterou váš přítel skoro mi vnutil? Řekl mi jen tolik, že jest to cizinka, ale mé důvěry hodna.‘

‚Nemohu vám ničeho pověděti, milostivá paní, nemluvil jsem již několik dní s B**em a té dámy neznám.‘

‚A co tak celkem o ní soudíte?‘

‚Těžko co říci. Zjev její jest sice elegantní, ale záhadný — ostatně se vynasnažím, abych vám o ní budoucně přinesl určitější zprávy. V neděli musíme se s B**em setkat v divadle.‘

Baronka stiskla mi ruku a odešla tančit.

Po nedělním představení sešli jsme se s B**em jako obyčejně v naší restauraci. Při večeři jsem počal: ‚Prosím vás, proč pak jste mi ničeho neřekl o svém novém milostném poměru? Kdo je ta dáma a kde jste ji tak najednou objevil?‘

‚Přece se pro to na mne nemrzíte?‘ zněla odpověď. ‚Přišlo to tak náhle, že jsem neměl vlastně ani příležitosti vám něco říci, a pak zaujala Eugenie veškeren můj čas tak úplně, že jsem vás ani nemohl vyhledat. Ptáte se, kdo ona jest? Řeknuli vám vše, co vím, bude toho přece velmi málo. Jest Pařížanka. Totě vše, co mně o sobě řekla. Nemohu býti indiskretní a dotazovati se po detailech, na kterých mi ostatně nic nezáleží. Vím jen, že jest to žena nevšední, duchaplná a patrně i velmi bohatá. Myslím, že je zcela osamělá, aspoň se nikdy nezmiňuje o příbuzenských svazcích. Známe se již delší dobu. Jednou, tuším, že jsem tenkráte zpíval Othela — povšimnul jsem si jí v lóži. Hleděla na mne neodvratně, a suggesce toho pohledu byla tak silna, že jsem jí neodolal. Pravda, není krásná, ale jest v ní nevyslovitelné kouzlo, kterému se rád podávám. Při nejbližším představení jsem už já toužil ji zase spatřiti, a přání se mi vyplnilo: seděla zase docela samotna v popředí lóže, na jejímž roubení ležela tentokráte velká, krásná kytice fialek. Nevím, co se to náhle dálo v mém nitru. Hezkému počtu žen jsem se prve již dvořil, z těch ale žádná do té chvíle nepřirostla k mému srdci. Nyní však jsem náhle byl jat citem tak prudkým a sladkým, že jsem ani neměl vůle brániti se mu. A když mi po představení přinesl sluha do šatny krásnou kytici fialek, zatočila se mi hlava jako v opojném víru. V kytici byl lístek, kterým mě zvala k návštěvě.

Jako studentíkovi, který jde na první svoje dostaveníčko, bušilo mi srdce, když jsem překročil práh jejího bytu. V krásném saloně očekávala mne se sladkým úsměvem a s žárem vášně ve zraku . . .

Když jsem ji opouštěl, byl jsem láskou opojen, jako nikdy dříve a věděl jsem, to že jest první moje srdcová dáma, na jejíž přízeň sázím svůj celý život. Od té chvíle náleží Eugenii každá moje volná chvíle. Miluji tuto ženu náruživě a žiji nyní jedině pro ni.‘

Zamlčel se, a já věřil slovům jeho, neboť tón, kterým je pronášel, slyšel jsem u něho po prvé: oplýval silou cítění jeho.

‚A nevíte,' tázal jsem se, ‚proč prodlévala zde a nedávala přednost rušnému životu metropole nad Sekvanou?'

‚Neptal jsem se na to. Ostatně myslím, že ji tamní život unavoval a že proto vyhledala pobyt v cizině.'

‚Divím se, že jste ji uvedl k baronce — takový skvost svého srdce jen neradi vystavujeme veřejnosti na odiv.'

‚Přála si toho. Mluvíval jsem často o baronce, a mimo to viděla mě také v její lóži a proto zatoužila naši krásnou hostitelku blíže poznati. Co se týče baronky, jsem bez starosti, že by snad žárlila. Nemilujeme se. Jsem toliko jednou ozdobou jejího salonu.'

‚Jste tedy nyní velice šťasten, a musíme se již do toho vpravit, že nás budete víc a více zanedbávat? A ta dáma miluje vás celou duší?'

B** se jen usmál, a v jeho očích zalesklo se tolik blažené pýchy, že nemohlo býti zřetelnější odpovědi na mou otázku.

Příští pátek, sedě vedle baronky v ústraní salonu, oznamoval jsem jí svoje vědomosti o srdcové dámě B**ově.

‚Mně se ta dáma nelíbí,' pravila baronka. ‚A také B** se v ní asi mýlí — umím dobře čísti v ženských očích, ale ta, věřte mi, se na něj nedívá s žárem lásky.'

Po valčíku, který jsme spolu později tančili, prosila mne baronka, abych jí přinesl vějíř, který v budoiru zapomněla. Budoir sousedil se salonem, ale vcházelo se do něho z vestibulu; našel jsem dveře jeho jen přivřené. Poodhrnul jsem záclonu, chtěje vejíti, avšak stanul jsem jako strnulý.

Stranou, u toiletty, stála slečna C**ová a v okamžiku, kdy jsem hodlal vkročiti, spustila za výstřih svého živůtku cosi lesklého, patrně jakýsi skvost, — na greadlovém roubení před ní leželo prázdné pouzdro z bílého aksamitu.

Uhodl jsem okamžitě, že zde tato žena páše cosi zlého, neboť skvosty nosí se na šíji a nikoliv za ňadry. Pohledla do zrcadla. Byla velice bleda, a ruce se jí patrně chvěly. Náhle chopila se pouzdra a vyhodila je ven otevřeným oknem.

Byl jsem všecek rozechvěn. Sotva mi zbylo tolik času, abych odstoupil od dveří.

Skryl jsem se za skupinu palem v koutě vestibulu a nechal jsem slečnu C**ovou přejíti mimo. Teprve pak jsem vešel do budoiru a vzav se stolku vějíř, vrátil jsem se do salonu.

V hlavě mi vířily všeliké domněnky. Vždy znovu vtírala se mi neodbytná myšlenka, že skvost, jejžto cizinka u sebe skryla, jest majetkem barončiným. Ale co nyní? Oznámit všechno baronce a tím kompromitovat a ponížit zároveň s onou ženou také B**a? Toť nemožno! Či o tom zpraviti jeho? To teprv ne! Nezbývalo, nežli promluviti s ní samotnou. Avšak k tomu bylo třeba velké smělosti. Což kdy bych se byl mýlil?

Vyměniv jen několik slov s baronkou, odešel jsem do sálu a nespouštěl jsem očí se slečny C**ové. Promenovala právě s mladým bratránkem domácí paní, který všecek uzardělý se jí s nápadnou horlivostí dvořil. Právě se hlasitě smála, když jsem k ní přistoupil a pokynul v tu stranu, kde B** seděl a ji žárlivým pohledem sledoval.

‚Slečno,' řekl jsem, ‚prosím, buďte tak laskava a věnujte mi malou chvilku — mám vám cosi zajímavého pověděti.'

Pokrčila ramenoma: ‚Dovolíli pan baron.'

Mladý pán se uklonil a ona položila ruku do mého ramene.

Odvedl jsem ji do salonku, po kterém žárovka rozlévala růžové světlo. Nabídnuv jí křeslo, posadil jsem se proti ní. Okamžik hleděli jsme si mlčky do tváře, snažíce se čísti z ní nejtajnější myšlenky.

Konečně jsem promluvil: ‚Před půl hodinou uložila mi paní baronka galantní službu, abych jí přinesl vějíř v budoiru zapomenutý.'

Zamlčel jsem se na okamžik, neodvraceje od ní očí. Lhostejně pohrávala si peřím svého vějíře.

‚Spěchaje vyplnit přání paní baronky, vešel jsem do vestibulu. Koberec tlumil moje kroky, a tak se stalo, že jsem odhrnuv záclonu u dveří, spatřil v budoiru dámu, jednu z hostí tohoto domu.' — Opět jsem učinil malou přestávku, ale i nyní pokračovala slečna ve své hře, lehce se usmívajíc.

‚K nemalému překvapení jsem si povšiml, že ona dáma, stojíc před zrcadlem, zachází docela neobvyklým spůsobem s jakýmsi skvostem — skrývajíc jej za výstřih svého šatu. Byl jsem zvědav, co se bude díti dále. Dáma uchopila náhle prázdné pouzdro šperku a vyhodila je oknem. Počínání to bylo mi ovšem velice nápadno. Proč nepověsila skvost kolem šíje a proč vyhodila jeho pouzdro oknem? Nezdá se i vám, slečno, jednání toto podezřelým?'

A hle! Slečna C**ová byla náhle bělejší nad bělostné peří svého vějíře, který se té chvíle v její ruce silně zachvíval. Pokrčila zase ramenoma. ‚A proč vypravujete, pane, o té věci právě mně?' S drzou impertinencí podívala se mi do očí.

Nepochyboval jsem déle; tak dovede se dívati jen polapená hříšnice. Ačkoli se ve mně nad smělostí její každý nerv zachvíval, zůstal jsem na oko klidný.

‚Myslím, že vám to nemusím vysvětlovat, aniž onu dámu jmenovat.'

‚Co tím chcete říci!' zvolala tlumeným hlasem, a v jejích očích vzplanula vášnivá nenávist.

‚Jen tolik, že chci věděti, jakým právem jste vnikla do budoiru paní baronky a hodláteli mi dobrovolně vydati odcizený skvost?'

Rtové její sesinali — neodpovídala.

‚Pojali jsme proti vám nedůvěru hned, jak jste sem po prvé vkročila. Nevím, kdo jste a odkud, ale jistě jste B**ovi lhala. Měl bych nyní právo zpravit o všem paní baronku, ale musím šetřiti jejího domu před skandálem a svého přítele před hanbou a ponížením, neboť on to byl, který vás sem uvedl. A proto jsem hotov šperk vámi odcizený nenápadně vrátit na jeho místo, ale jedině s tou podmínkou, že okamžitě opustíte tento dům a zároveň i město. B**ovi můžete se písemně omluviti a udati jakoukoli příčinu svého náhlého odjezdu.‘

Povstal jsem z křesla. Již na mne nepohledla. Chvějící se rukou sáhla za výstřih svého šatu a vyňala náhrdelník neobyčejné krásy. S nevylíčitelným posuňkem hodila jej na křeslo a beze slova, rychlým krokem odešla ze salonu. Ve společnosti se již neobjevila.

B** byl tím nadobro z míry uveden, a stěží se mi podařilo zdržeti jej do půl noci. Mezi tím, soudil jsem, nebude slečna C**ová lenovati, aby zmizela . . .

Druhého dne, ještě nežli jsem odešel do divadla, přinesl mi sluha od B**a lístek, v němž mne prosil, abych ho ihned navštívil.

Ležel s přivřenýma očima na divanu. Byl velice bled; vedle na stolku bylo drobné růžové psaníčko, rozšiřující po celém pokoji silnou vůni. Přítel stiskl mi prudce ruku, ale nepromluvil.

‚Co se stalo? Zdáte se být nemocen,‘ pravil jsem jak možná lhostejně.

Podíval se na mne, a bolestný úsměv mihl se jeho tváří. ‚Máte pravdu, jsem nemocen. Byla mi náhle a s cynickou krutostí zasazena rána, která se nikdy nezacelí. Čtěte, nemám před vámi tajemství,‘ ukázal na psaníčko.

Sáhl jsem po něm s tajnou dychtivostí; čím asi ho ta zmije uštkla? A věru měl jsem proč býti znepokojen a nyní žasnouti nad neslýchanou hanebností té osoby. Obsah lístku zněl takto: ‚Pane B**e, zastesknelí se vašemu srdci po vaší přítelkyni, poděkujte za to panu Bittnerovi, neboť na jeho rozkaz opouštím Meiningy; až budete čísti tento lístek, budu již daleko od vás a mohu vám tedy říci pravdu, nemusejíc se obávati, že mě za to stihne trest. Váš přítel si přál, abych vás ušetřila blamáže, nuže ano, neboť bych s vámi byla ponížena i já, ale přál si také, abyste byl ušetřen sklamání a bolesti, a tomu nechci. Vím, že vás má rád, a proto se vámi pomstím i na něm. Nuže, odcházím a nespatříte mne už nikdy. Nemusíte toho však litovati, neboť jste miloval zlodějku.‘

‚A já tomu musím věřit, napsala to přece o sobě, sama. Ale rcete mi, jak je to možno?‘ zvolal B** hořce.

‚Nebýti jejího vlastního obvinění, nebyl bych se vám nikdy o věci té zmínil. Byl bych šetřil vašich citů; nyní musím vám pověděti všecko.‘

Učinil jsem to krátkými slovy.

‚Jednal jste kavalírsky,‘ dí přítel tiskna mi ruku.

‚Lituji jen, že se jí pomsta podařila a že místo mne zasáhla vás.‘

‚Miloval jsem příliš, abych mohl kdy zapomenout, jak krutě mne ta žena sklamala. S ní ztrácím nejen své růžové illuse, příteli, ale na věky všecku víru v ženštiny a jich srdce.‘

Tenkráte si dlouho v Meiningských společnostech vypravovali o dobrodružné cizince, jejíž náhlé zmizení zůstalo ovšem pouhou hádankou.

Jen baronka tušila cosi nepěkného, ale šla po nepravé stopě, domnívajíc se, že vypudila cizinku z Meining nějaká milostná afféra.

B** se potom dlouho všem společnostem vyhýbal. A jakkoli od té doby uplynula již hezká řada let, nemají si dámy o B**ovi už co vypravovat. — A proto se obávám, drahá slečno Lollo, že bych i vám — ač tak sličné a roztomilé — přinesl od něho košíček.«

Dorka a Pavlík.

Dětská pohádka

od

Růženy Čechové.

U lesů bylo nebezpečno pást, neboť tudy chodívaly »černé králky,« které děti okouzlily, omámily a okradly.

Dorka o tom věděla, ale nemohla býti bez zeleného úvalu, kde v kožichu trávy kvetly plamínky a srdéčka a zlaté kozí brady, kde bylo sídlo ptačího plesu, a sivomodrá řeka jako letící pták kvapila okolo jiv a shrbených černých babyk.

To místo bylo mladistvé bytosti svato, bylo to jeho království, jeho ráj.

Jednou se k Dorce v skutku přiblížila taková černovlasá, černooká, uhrančivá žena. Odkud přišla, bylo zamyšlené pasačce nepovědomo. Ale stála tu před ní, pevně a vzhledně jako zkvetlá mandloň. Oči její byly hvězdná noc, ach ty oči! Povídaly cosi, vyžadovaly čehos, čemu neporozumělo děvče devítileté . . . Takové odění jak ona mohly míti v skutku jenom královny. Samé lesklé, ohnivé, divoké látky, perly a prsteny. Všecko na skořicové pleti ulehlé jako kůra se stromem srostlá. Cikánka pozorovala Dorku, pousmála se a tím zaujala všecku pozornost její.

»Nejsi kouzelná, holubičko,« měkce promluvila králka, »pavouk lépe tká své záclony, než je hrubé předivo tvého oděvu, bez šperků jsi, bez kloboučku, žalnější než očesaný v poli strom, ale přece jsi mě přilákala, když jsem prala šerpu pro dítě, které je Stefův syn, tam pod smavými buky, neboť září tvá hlavička jako paprsek, plná zlata. Tak kvetou vaše vlasy zcela jinak než

naše. A přece slunce nad námi svítí jediné. Dovol mi, hvězdičko malá, políbiti pramének, o jejichž kráse zajisté nevíš.«

Dorka se bránila: »Co ti platno bude políbení, když jich nikdy nenabudeš!«

Dále lichotila se králka: »Políbímli je, upokojí se proud mé palčivé krve, která ve mně vře a burácí jako mocné peřeje, — jen se dotkni, a ucítíš, jaký je to var, jaká trýzeň! Chci, chci, chci . . .«

Dorka bázlivě se vzpírala.

»Políbímli,« vášnivě pokračovala černooká, »zardí se korály rtů mých a budou hochu krasavci lákavějšími. Neboj se, nesetřu pele, jen jako včela přeletím hedvábí hlavičky tvé, nic ti neublížím, ani tě neokradu —«

Dorce zmizela barva se rtů a líček, dovolila očima, ale uzavřela je.

Nenasytně líbala cikánka vlasy její. Pak se vztýčila, přitiskla hnědé ruce na prsa a jako záře prchala, mizela . . .

Dorka rozevřela oči, vztáhla ručky, vykřikla. Její zlatý len odnesla se svými polibky hříšná kouzelnice!

Ale úvalu Dorka přece podnes neopustila, podnes jej miluje, a nad vodním zrcadlem směje se na jasnookou dívčinu, s důlečkem v hrdle, které je dojista plno písní; promlouvá k obrázku a denně jej jinak jmenuje. Nevinná dušička ani neví, že je koketkou.

Půjdouli cikáni okolo, ať děti, kterých se protahuje v slunci na stráni jako pulců, anebo jejich kmen Adam, prastarý, ošklivě černý, ona jim ničeho nedovolí, a budouli zlí, bude i ona zlá. Prut má veliký, a kozy její jsou rohaté a obratné. Co by se bála? —

Úval jest jí drahý, chce tu pásat věčně; jiné děti chovají se na maminčině klíně, ona maminky nemá, ale travička je taky lichotivá a hřející, je to náruč maminky země . . .

V podzimu cikáni odtáhli. Koníček jejich vezl strakatou košatinu jako kytici. Je pusto v lese bez jejich rejdění a ohňů. Ale aspoň jisto.

Děti se tam stěhují s jiných pastvin. Nemusejí se báti o náušnice, pentle a prstének. Dorce se posmívají, ale v duchu se jí obdivují. Malý Pavlík zřejmě jí projevuje přízeň. Má hezký obličej, je bělejší než Dorka, modrooký, a nosí pod košilkou zlaté srdíčko po nebožce kmotře, která byla paní. Zajímají ho náramně velké vojny a povídá o nich Dorce, ačkoli nikdy o vojnách nic nečetl a málo co slyšel. Dorka hošíka potud má ráda, že ho poslouchá, dovoluje mu přikládat kaménky na dětskou stavbu a že tkají pospolu strachyplnou historii o lodi.

Ta loď tu stojí po celý jejich život. Nic není na ní dobrého. Ale Dorka nepohrdá jejím velikým veslem, chopí je pevně do hrsti, blouzní, že se veze do světa, a raduje se. Ale loď snad už za ty věčné časy, co na břehu nehybně stojí, vrostla dnem do země.

Celá vesnice o ní tajemně mluví. Tatík, plný starobních vrásek, ani za svět by do ní neusedl. I bába, která léčí celou vesnici a i se smrtí dovede bojovat, bojí se lodi. Přivře oči, jdeli okolo, zaťuká hůlčičkou a modlí se nahlas. A vlastně loď upravil kdysi zcela dobrý tatíček. Byl sám jako prst, děti se mu narodily a zemřely, a žena jeho zemřela také. A tak osamělému napadlo, aby šel rovněž se světa. Ale že Bůh nevolal, sebral dříví, dal je dohromady, urobil loď a usedl do ní v plné důvěře, že manželku a děti dohoní. Loď se houpala, třásla, a než se tatík nadál, byl u své zemřelé rodiny. Rybáři mrtvolu omyli a na té lodi převezli ji ku protějšímu břehu na hřbitov. Pak zase loď obrátili a uvázali pod jivou, kde původně stála.

Vůkol se povídá, že opuštěná loď poveze nejhříšnější duši k božímu soudu. Proto se jí všichni tak štítí, a nikomu není veslo její milé. Jen právě Dorce. A co se líbí Dorce, líbí se i Pavlovi. V lodi je dost místa, snad tolik jako doma v jejich sedničce.

Vlastně jeden nezná domov druhého. Dorka bydlí od lesa mnohem dále než Pavlík. Chata jejich je schátralá princezka. Bývala za onoho času letním sídlem pánů, ale ti ji opustili, a u chudého se šaty nevyměňují. Spadlo kus střechy, a kamenné okrasy u oken bez platu zablátily vlaštovky. Uvnitř bylo by možno tančit, kdy by tam nestál široký stav a klec neméně prostorná, a kdy by v koutě nebylo vypůjčeno místo na chlívek. Spí to tam pohromadě, kozy, putičky i baťulky.

Dorčin otec je ptáčník. Chodí lesem, jak se vyspí. A někdy nespí, protože chodí lesem. Hvízdá tenounce, to je jeho nejlepší léčka na zpěváčky. Ostatně má taky lapáky, sítě, oka, lep. Dorce protiví se živnost otcova, protiví se jí jeho potměšilá chůze v lese a radost v očích i na celém obličeji, když nese domů kořist a zavírá ji opatrně do klece. Tam to žalostně piští a ubíjí se, když v noci hnědé oči Dorčiny mají býti sklíženy. Ale od Dorky za takového úpění všecky pohádky snů zůstávají vzdáleny. Vzdychá sama pod peřinkou a třese se.

Ale tatínek je spokojen. Druhého dne vezme ptactvo do husté sítě, zaluskne prsty a rozloučí se: »S Pánembohem, Dorko!«

Dorka dívá se za otcem a posílá plačky s Pánembohem zajatým ptáčkům . . .

Otec si Dorky málo všímá. Dorce skoro náležejí jen ty kozy a ten úval u lesa. O mamince přemýšlí. Mnoho se na ni nepamatuje. Jen jednu chvíli zachovala v mysli určitě. Tehdy neobědvali. Byli bez peněz. Dorčin bratr stonal a potřeboval léků. Otec večer přinesl okatou sovu a povídal: »No, zítra bude dobře, takový chlapík se zpeněží.« Matka se zachvěla: »Pro Boha tě prosím, půjďáka do stavení nenos! Dej tomu svobodu, sice se stane neštěstí.« Otec pohrdlivě se zasmál a sováka, nehledě na slzy bázně, dal na noc do klece. Zhasl den, ale oči ptákovy se zlatily jako slunce. Otec ležel na lavici a chrápal. Matka chovala v náručí rozpáleného synáčka. Dorku zapomněli

odstrojit. Seděla na podlaze a stopovala veliká zlatá kola ve tmě svítící. Už byla vytroubena půlnoc; tu sametový okáč zavál perutěmi a zahoukal: »Půjď! Půjď!« Matka přivinula dítě k prsům. Sovák půjďkoval celou noc. K ránu však slunné oči uzavřel a stichl. Tu otec vstal, vyvěznil ptáka a přistoupiv k matce ptal se: »Je líp?« Matčiny oči divně hleděly. Nic neřekla. Byla opřena o stěnu a měla s ní stejnou barvu. Dítě držela na klíně. Z peřinky vyčnívalo modré líčko jako chrpový květ. »Co pak?« naléhal otec. Matka pořád mlčela. Ale Dorka rozkřikla se za ni: »Tatínku, máš hřích!« Otec prchle rozpřáhl ruku a udeřil holčičku. Půjďák uvolněn vyletěl oknem k milým borovicím.

Ach, ta rána nemilosrdná, daná tělíčku i srdci před mrtvou maminkou, jak bolela!

Od té chvíle minul již dlouhý čas. Otec pořád chytá ptáky. Ale po sýčkovi už neslídí. Vyjasňuje se mu líce, kdykoli nese z domu dobrou kořist, a vždy na prahu předhodí lhostejná slova: »S Pánembohem, Dorko!«

Dorku domov netěší, ráda chodí na pastvu. Ani na cikány se při tom příliš neohlíží.

Pavlík není o mnoho šťastnější než Dorka. Máli otce, sám neví. Jeho sivooká bába povídá, že má otce; je prý octář a vozí po světě zkysalé víno z nejlepších sklepů. Až prý měšec jeho bude plný peněz, vrátí se k nim a Pavlovi koupí šaty a vojáky. Prozatím nosí Pavel šatičky od přepírky už děravé a zašívané, tak že záplatami kvetou ve všech barvách. O své mamince také hoch nic neví. O té babička neumí povídat. Vždy se zarazí, když jí Pavel dá všetečnou otázku. »Hm, tvá matka —« třese hlavou, »o té se dozvíš až později,« usekne řeč. »Modli se za mne i za rodiče!« nabádá hocha i rozpláče se.

Babička Pavlíkova přežila již osmdesátku. Doma je vším: kuchařkou i chůvou i paní. Pohádky vypravuje, jen když je v dobré míře. Pavlík posud ještě nechodil do školy, ale bábiny modlitby ho zajímají. Obrací v nich listy a prosí: »Přeříkejte, babičko, kousek!« »Počkej, až budeš umět sám,« odbývá ho babička; nepřipouští si, že mladistvý stromek volá po zahradníkovi pěstiteli. Pavel roste jako vrba. V zimě bývá nejméně šťasten. Tak i onak zkouší se pobaviti. Staví sněhové paláce a lituje, že jich Dorka nemůže viděti.

Zato po zimě to je radost! Na vzduch, k motýlkům, k Dorce! Dětem svědčí vzduch. Obě jsou rozkvetlé, ač se často nenasytí leda tím vzduchem.

Dobře spolu vycházejí. Jeden druhému ustupuje a nikdy si neubližují. Jen někdy Dorka vytýká Pavlovi: »Ty trháš kytičky s kořeny, to není dobře, to je hřích. Jistě budeš ptáčníkem a budeš mít doma plno těch šeredných klecí a klícek.«

Pavel horlivě se brání: »Ne, nebudu ptáčníkem, to je bezbožné, a já nechci Pámbíčka hněvat.«

Dorce líbí se jeho zápal, je usmířena.

Hrdinkou je pouze, dokud se jí netkne žal příliš hluboký; pak prozrazuje své měkké, citlivé srdce.

Velice bývá pobouřena střelbou v lesích. Tu si dětsky zoufá, obličejem na zem se položí a o světě vědět nechce. Vzpomíná na srnky, které před východem ze studánky po pořádku pily, jako by si dávaly přednost, a vidí v duchu na jejich těle krev. Ach, jaká ukrutnost!

Pavlík pyšně se vztyčuje při její malomocnosti. Teď je on hrdina. »To je toho — ani to neduní jako hrom. Mně se to líbí. Pif, paf! no, nevypadá to jako vojna? Hurá!«

Vidíli však Dorku zdrcenu, nechává chlouby a pýchy, těší ji něžným způsobem: »Dorko, to střílejí jen na plano, kule a ptáci se sobě vyhýbají, a zajíci pod zelím si hladí vousy.«

»A co srnky?« s dychtivostí táže se Dorka.

»Mají se dobře, jsou vysoko na skalách, vykračují si na slunci a stavějí nožky jako tanečnice!«

Jest po bolu — Dorka jest důvěřivá.

Po některém čase přišla opět se smutkem v tváři; nesla v rukou veliké, podivné růže.

»Co to je?« ptal se Pavel.

»Z papíru květiny.«

»Tvoje?«

»Dostala jsem je od tatínka, považ, on umí dělat také růže, a já to nevěděla.«

»Ale jdi!«

»Když jsem včera přihnala domů, seděl na prahu tak skrčený, jako by to ani on nebyl. Chtěla jsem ho obejít, ale on řekl: ‚Přisedni ke mně!' Učinila jsem to, ale měla jsem velký strach. Podíval se mi do očí. Nebyly to jeho obyčejné oči. Mezi očima měl dvě čáry, kterých jsem si dříve nepovšimla. Nebyl to ani jako můj tatínek. Taky se jinak usmíval, vlastně on se ani neusmíval. Ty růže už měl hotové. Dal mi je do klína a řekl. ‚To jsem dnes místo lovu dělal, abys se pořád na mě nehněvala. Chopím se jiné živnosti. Prsty mé všecko dovedou, i kytky. Ale na prsou tuhle nosím dávno balvan. Mám souchotiny, milé dítě, to je zlá nemoc. Na poli by spíše hroudy roztloukly mne, než já hroudy. Takový jsem slaboch! Každé řemeslo krátí mi dech. Mohu jen lehce se zaměstnávat. Oko utáhnout, to mne neunaví.' — Po jeho tvářích rozběhly se slzy, mluvil při tom podivně: ‚Vím, Dorko, že mne k vůli tomu ptactvu nemáš ráda; ale nemysli si, že jsem bez srdce; často se ve mně pohne a já se modlím. První oko neupevnil jsem bez kříže. Jen z nutnosti loupežím v boží přírodě. Pracovat se musí. Ptáci v klecích dostávají dobré krmivo, a my jíme černý chléb — nu, odpusť mi, Dorko!' — Tatínek potom schýlil hlavu a zapomněl na mne.«

Dorka podávala opatrně růže Pavlovi: »Políbit je smíš, ale nikoli porouchat.« Chlapec však růže ani nepolíbil. Díval se plaše po nich. Dorka položila je na trávník tak netrpělivě jako vypůj-

čenou hračku a rozplakala se. Pavel vyzvídal, proč pláče. Nepověděla. Až po hodné chvíli osušila oči a ptala se: »Kudy jsi dnes šel?«

»Pasekou, leží tam mrtví skřivánci!«

Dorka vyjevila oči: »Kdo je zabil? Přece ne můj tatínek?«

»Oni sami se zahubili, protože přiletěli dříve než bylo jaro. Měli zůstat ještě za mořem, kde je teplo, když tady ještě bývají mrazy. U nás ráno bylo jíní na doškách. Konopičky taky pomrzly, řekl to hajný.«

Dorka se zamyslila. Čechrala si nad čelem zlaté prstėnky vlasů, a zřítelnice se rozšířily. Po chvíli se otázala: »Když ptáci zahynuli, nebude v létě zpěvu?«

»To nebude,« tvrdil hoch.

»Po lese budou jen větve praskat a listí šumět a divá žena hvízdat,« líčila si Dorka teskllivě léto bez ptačího zpěvu.

Pavlovi líbil se její vzdech. »Ani nebudou větve praskat a listí šumět, jen divá žena bude hvízdat,« ještě černěji maloval obraz smutného léta.

Zamyslili se oba. Dorka neodnášela růží s břehu, zůstaly tam zapomenuty jako dar pro černé nahé děti.

Toho dne v noci zemřel Dorce tatínek. Nová jeho živnost začala růžemi, darovanými dceři, a u těch skončila. Nepřidělal jiného kvítí. Ale papíru pestrobarevného nalezla po něm Dorka hojnou zásobu. Mínil tedy dopravdy zanechati chytání ptákův. V prázdné kleci utkvěly zbytky peří. Oka a sítě válely se po světnici. Na suché tváři ptáčníkově jako by byl posměch, jeho oči nezavřel sen smrti...

Dorka ustrašena letěla do úvalu pro růže — bylo jí náhle líto poslední práce otcovy. Seděl tam Pavel. Chtěl k ní promluvit, ale zdála se mu cizí. Tedy se skrčil a mlčel. Dorka těkala pohledem vůkol, byla poplašena a bleda. Konečně všimla si hocha a ptala se ho: »Byly zde růže —«

On odtušil zdráhavě: »Byly, ale já je hodil do řeky.«

»Proč jsi to udělal?«

»Protože jsi je neměla ráda!«

Dorka se zhrozila. Obrátila oči na vodu. Místo růží uviděla tam jinou hroznější věc: loď plula!

»Co se to stalo?« vykřikla.

Pavlovy čekankové oči ztemněly. Bázlivě odpověděl: »Myslil jsem, že to nedokážu, ale dokázal jsem to, jenže jsem se bál do ní sednout.«

Loď plula tiše, vlny ji jako svou očekávanou radost houpaly.

Dorčiny zalité zraky s nelibostí utkvěly na Pavlovi; řekla rozhorleně: »Tedy, Pavlíku, už nejsme kamarádi! Na věky se na tebe budu hněvat.« I odcházela od něho.

Po celé vsi se mluvilo, že loď veze hříšnou duši ptáčníkovu k božímu soudu. Ani na pohřeb mu lidé strachem nešli.

Pavel, jsa od Dorky opuštěn, zapomněl na své dobré předsevzetí. Co se Dorka pokoušela z tatínkových pestrých papírů dělati umělé květiny, upevnil obratně první oko na mýtině u lesní cesty. Zarděl se, zachvěl, ale hned potom mu líčko prosvitlo štěstím, a on hlas svědomí svého uchlácholil ujištěním, že Dorka o ničem neví.

František Schwarz.

Slovo nad čerstvým rovem jeho.

Od

JUDr. **Frant. Fuksy.**

Národní život náš zapustil již dávno pevné kořeny, když politické a hospodářské vědomí národa počalo se teprve probouzeti. Byl to přirozený postup národního vývoje. Nejprve museli jsme cítiti, že tu jsme, že žijeme, a teprve s vědomím této národní bytosti dostavily se potřeby ostatní, jež jsou příznakem kulturního národa, který má své poslání, své tužby a cíle. Ovšem že bylo a jest i dále třeba pěstovati a ošetřovati vědomí národní bytosti, a nelze nám dosud v ohledu tom skládati ruce v klín a poukazovati k tomu, že jsme národně již úplně zabezpečeni. Bylo by chybou nenapravitelnou, kdy by nabylo vrchu neprozřetelně projevené mínění, že národu našemu nehrozí již nijaké nebezpečí a že bez starosti může pohlížeti v budoucnost, neobávaje se již o svou jsoucnost a další trvání a rozvoj. Nejsme dosud tak prosyceni vědomím své národní příslušnosti a nemáme dosud tolik národního sebevědomí jako jiní byť i menší národové, abychom nepokládali utužení své národnosti za svou nejprvnější povinnost.

Pomalu a ponenáhlu dobýváme si významu a uznání. Máme již svou literaturu a své umění a snažíme se dle sil svých, abychom nabyli také politicky a hospodářsky určitého výrazu jako národní celek. Nové myšlenkové proudy, jež uplynulé století dalo vínkem moderní Evropě, našly nás nepřipraveny, rozjitřily naše národní nitro, a vnímavá naše bytost zmocnila se lačně nových hesel. Mladé pokolení střemhlav vrhá se do této záplavy cizích duševních výronů, zapomínajíc, že nelze pouhou jejich recepcí utvořiti národ samostatný a kulturní.

V této době, pro nás tak důležité a ne prosté nebezpečí, jest nám třeba vůdců moudrých a opatrných, lidí zkušených, mužů, kteří mají určité cíle a kteří svou vyhraněnou a čistou povahou vykonávají blahodárný vliv na celé své okolí. Takových mužů poctivé, svědomité a houževnaté národní práce potřebujeme

více pro upevnění své národní existence nežli duševních revolucionářů.

Na neštěstí odcházejí nám jeden za druhým, a mezery v řadách, jež zanechávají, zůstávají nevyplněny.

Odešel na vždy opět jeden z nich, a bolestně želíme jeho ztráty. Zemřelť v Plzni dne 7. května t. r. František Schwarz, poslanec na sněmu zemském a ředitel úřadů okresního výboru. Krátce po svém návratu z Arca, kdež marně hledal uzdravení, zesnul v městě, jemuž věnoval přes 40 let své plodné činnosti, zesnul oplakán celým městem, celým krajem, vší českou veřejností a všemi, kdož ho znali.

František Schwarz narodil se r. 1840 v Pardubicích, kdež vystudoval reálku. Na technice v Praze obíral se studiem mathematiky a na universitě naukami národohospodářskými. Záhy věnoval se spisovatelství, zkoušeje se jako básník a belletrista, avšak již r. 1861 stal se publicistou, vstoupiv do redakce Krásova Času, odkudž potom nesouhlase s jeho směrem přešel se Sladkovským, Vávrou, Nerudou a jinými ještě kollegy do redakce Hlasu, kdež opatřoval rubriku národohospodářskou a samosprávnou a referát sněmovní.

Roku 1864 byl vyslán vlasteneckými kruhy do Plzně, aby zde založil a řídil nový časopis *Plzeňské Noviny.*

Radnice Plzeňská byla tehdy úplně v rukou Němců. Schwarz ubíraje se do Plzně měl svůj určitý program, a prováděl jej vytrvale a houževnatě až na konec svého života. Program jeho byl veliký a hoden, aby se oň pokusil muž nejlepší: vrátiti Plzeň jejímu českému obyvatelstvu, učiniti z ní metropoli českého západu a zachovati a upevniti český západ proti valícímu se německému příboji.

Schwarz úkol tento zmohl skvěle, a bolest z jeho odchodu mírní vědomí, že vykonal dílo, jež sice vyžadovalo celý jeho mužný věk, avšak z něhož mohl se těšiti a za něž mu děkují všichni, kdož česky cítí a smýšlejí.

Ke konci r. 1865 ustavilo se okresní zastupitelstvo Plzeňské, a Schwarz stal se jeho tajemníkem.

Nastoupiv tento důležitý úřad neupustil ovšem od svého programu, ale rozšířil jej o další veliký úkol: vybudovati na základě právě vydaných zákonů z r. 1864 o obecním zřízení a okresním zastupitelstvu českou samosprávu obecní a okresní. Byla to úloha nemalá a dotýkala se pronikavě celého našeho veřejného života.

Že obecní a okresní samosprávné zřízení právě u našeho národa dospělo k největšímu rozvoji a porozumění, že zřízení toto stalo se základem naší celé národní organisace, že prostředkem tohoto zřízení povznesl se národ náš politicky a hospodářsky, jest především zásluhou Františka Schwarze.

Téměř rázem stal se autoritou v otázkách samosprávných, nejen u nás ale i v jiných slovanských zemích rakouských. Ba

FRANTIŠEK SCHWARZ.

i naši národní odpůrci v Čechách ochotně a bez výhrady uznávají jeho věhlas a vynikající význam v oboru tomto.

Živým slovem i písmem prohluboval otázky obecní a okresní samosprávy; napsal nesčetná pojednání a sty, ba tisíci soukromých listů pomáhal řešiti jednotlivé případy v rozličných obcích a okresích.

Ovládaje úplně veškeru literaturu samosprávnou, přistoupil k sepsání velikého svého díla *Výklad zákona obecního*, který vyšel nákladem J. Otty v Praze r. 1877. V nedlouhé době vyšlo dílo toto již v třetím vydání, jsouc doplněno též výkladem o zastupitelstvu okresním.

Ačkoli Schwarz nazval práci svou skromně jen výkladem a ač se zřetelem ku praktickému upotřebení zachoval postup jednotlivých paragrafů zákona, jest dílo toto systematickým projednáním celého zřízení samosprávného jak se stanoviska vědeckého tak i se stanoviska platných u nás zákonů. Pro studium

samosprávy jest dílo toto nezbytno, a vědecké zkoumání samosprávy jest nuceno se jím obírati.

Snůška zákonných ustanovení a předpisů, jež se obecní a okresní samosprávy dotýkají, a rozhodnutí nejvyšších stolic samosprávných, správního soudu a soudu říšského činí tuto knihu nepostradatelnou pomůckou k řádnému úřadování samosprávnému.

Dílu tomu děkujeme, že přestává se hleděti s patra státními úřady na úřady samosprávné, které nalézají v této encyklopedii pomůcku a oporu proti byrokratické nevážnosti státních orgánů.

Nemenší zisk z tohoto díla měly české písemnictví a český jazyk.

Pro potřebu praktickou připojeny jsou vzorce úřadování, rozličných podání, protokolů a vyřízení. Úřední čeština byla a jest dosud na mnoze ubohá. Právem pronášeny stížnosti na skladbu a sloh našich prací vědeckých, čeština však, jíž užívají úřady státní, bývá řečí přímo hroznou. Schwarz, sám výborný a ušlechtilý stylista, pokusil se s velikým zdarem, hledě ke vzorům staré klasické češtiny, o český sloh úřední, a tvrdíme nyní s radostí, že úřady samosprávné záslulou Schwarzovou píšou po česku správně, stojíce v ohledu tom vysoko nad úřady státními.

Schwarzův názor o naší obecní a okresní samosprávě byl týž, jaký ovládal politický život v Rakousku v době jeho konstitučního kvašení.

»Všecka moc vychází z lidu« a »základem svobodného státu jest obec svobodná.« Obec místní neb okresní jest samostatný organismus, samostatné těleso a zvláštní osobnost s přirozenými právy a zvláště s právem sebeurčení. Význam samosprávy spočívá v tom, že občanstvo samo jest povoláno, aby v těchto samosprávných svazcích pečovalo o pořádek, bezpečnost a pokoj a dávalo si v mezích platných zákonů řády, podle nichž se chce chovati. V poměru státu k tělesům samosprávným a v poměru státní správy ke správám těchto těles není nijaké podřízenosti. Ježto státní správa má bdíti, aby šetřilo se zákonů, má ovšem právo i povinnost hleděti k tomu, aby také tělesa samosprávná zákona neporušovala. Touto negativní působností musí se však stát spokojiti; jinak nemá nijakého práva, aby do vývoje samosprávných organismů zasahoval a na vůli jejich působil, pokud ničeho proti zákonům nečiní.

S tímto názorem o přirozených právech a sebeurčení nesrovnává se však novější theorie státovědecká. Tato uznávajíc pouze jedinou veřejnou správu, která přísluší státu, považuje samosprávu občanskou jenom za účastenství občanstva při této veřejné správě státní. Názor o právu sebeurčení samosprávných těles jest prý na překážku dalšího vývoje samosprávy a jest příčinou pověstného neblahého dualismu ve veřejné správě v Rakousku.

Schwarz v ohledu tomto byl konservativec, který stavěl i rozšiřoval budovu samosprávy na názoru starším, jehož také dosud naše politická veřejnost ze svého programu nevypustila.

U nás nejde ani tak o to, která theorie jest vědecky správna, jako spíše jest důležito věděti a určiti, který názor prospívá lépe našemu národnímu a politickému rozvoji. A tu nelze popříti, že samosprávnou formou dosavadních našich zákonů vykonal národ náš tolik, že nemůže se odhodlati na základě pouhých vědeckých theorií k tomu, aby tuto formu zaměnil jen tak beze všech záruk za formu novou, která by snad lépe hověla novějšímu vědeckému bádání, avšak spolu poskytovala našim odpůrcům zbraň proti naší národní bytosti a naší národní individualitě.

Pravda, že samosprávná zařízení v jiných státech nespočívají na týchž základech jako samosprávné ústrojí u nás, a že tyto cizí samosprávné organisace dospěly k velikému vývoji ve správě veřejné, avšak nebudiž při tom zapomínáno, že podmínky tohoto vývoje jsou jiné.

Na Moravě není okresních zastupitelstev, a vláda se jich zavedení důsledně protiví. Pochybujeme, že tak činí proto, že jejich organisace nespočívá na správném vědeckém podkladu, nýbrž vyhýbá se spíše této správní formě z důvodu, že by jí byl posílen český živel.

František Schwarz prostředkem samosprávného zřízení učinil Plzeň českou a uchránil národnostně celou širokou oblast českého západu. Proto tolik na povznesení této samosprávy pracoval a nikdy nebyl ochoten k ústupkům.

Když Jednota samosprávných úředníků obecních a okresních počala se v letech osmdesátých domáhati upravení poměrů a postavení úředníků samosprávných, byla vláda ochotna předložiti příslušný zemský zákon nejvyšší sankci, jestliže se jí vyhradí jistý vliv na ustanovení úředníků obecních, poněvadž prý obstarávají v přenesené působnosti agendu veřejné správy státní. A tu Schwarz, sám úředník, prohlásil, že s podmínkou touto souhlasiti nemůže a pohnul Jednotu, že na obranu samosprávy učinila podobný projev u zemského výboru, ač poměry úřednictva samosprávného nezbytně po úpravě volají.

Přeje sobě, aby vědomí důležitosti samosprávy obecní a okresní proniklo všechny vrstvy obyvatelstva, snažil se vyložiti své zásady a názory prostonárodně a vylíčil proto belletristickou formou účinky dobře pochopené a prováděné samosprávy ve spisech *Václav Dobrovský, reformátor obce Nezdarovské* a *Václav Dobrovský jako okresní starosta.*

Za první spis obdržel první cenu, vypsanou nakladatelstvím tehdejšího časopisu Posla z Prahy, a za druhý cenu král. jubilejního nadání pro vydávání spisů o samosprávě, založeného okresním výborem Smíchovským.

Nepřehledná jest řada článků, jež napsal z oboru samosprávného do časopisu politických a odborných. Z rozličných samostatných publikací uvádíme »Listy o zřízení obecním,« brožuru »Na obranu samosprávy obecní,« »O významu a důležitosti občanské samosprávy« a jubilejní spis »Čtyřicet roků činnosti okresního zastupitelstva Plzeňského 1865—1905.«

V Osvětě uveřejnil r. 1875 pojednání »Chudinství ve Švýcařích« a r. 1880 studii o otázce židovské.

Vida, že samosprávě nelze se obejíti bez dobře kvalifikovaných a všestranně vzdělaných úředníků a seznávaje z vlastní zkušenosti, že toto úřednictvo jest neobyčejně důležitým činitelem v organisaci samosprávné i národní, přičinil se o založení Jednoty samosprávných úředníků obecních a okresních v království českém a byl dlouholetým jejím předsedou.

Přední jeho snahou bylo, aby Jednota vychovávala úředníky odborně vzdělané, nezištné, myšlence samosprávy obecní a okresní zcela oddané a při všem tom naplněné ušlechtilým vědomím národním.

Pečoval též usilovně o to, aby úřednictvo samosprávné bylo postaveno na roveň ostatním úředníkům veřejné správy a aby postavení jeho bylo hmotně zabezpečeno. Ač tato jeho snaha nedošla dosud splnění, nemizí již otázka upravení poměrů a postavení samosprávného úřednictva s denního pořádku českého sněmu a musí býti konečně upravena jak v zájmu samosprávy samé tak i v zájmu sociální spravedlnosti.

Jednota uznávajíc tyto jeho zásluhy jmenovala jej svým prvním čestným členem.

Jednota přijavši r. 1890 Ottův Samosprávný obzor za svůj orgán, ustanovila Schwarze za jeho redaktora, jímž zůstal až do r. 1900, a obohatil časopis ten četnými a cennými pracemi.

Jako samosprávný pracovník obíral se ovšem veřejnou správou vůbec, a slovo jeho bylo v ohledu tom vysoko ceněno. Již r. 1866 vydal anonymně v řeči české a německé otevřený list k tehdejšímu předsedovi ministerstva hraběti Belcrediovi »Jak by politické i finanční zřízení mělo býti u nás upraveno.« Brožura tato vzbudila obecnou pozornost a množstvím nových působivých myšlenek vyvolala nemalý rozruch.

Všímaje si všech otázek veřejných, veden byl studiem samosprávy k důkladnému seznání politických a kulturních dějin českého národa. Při tom zachoval si vzácný smysl pro literaturu a umění. Jak často bylo jej vídati v Praze na uměleckých výstavách nebo v divadle, když dáván nový český kus nebo když šlo o nějaký významný počin umělecký!

Po léta byl předsedou Spolku přátel literatury české v Plzni, jednatelem komitétu pro postavení pomníku Františku Josefu Smetanovi a předsedou spolku pro zbudování pomníku Josefu Kaj. Tylovi. Jeho přičiněním vráceno bylo Plzeňské divadlo českému umění, a nemalých zásluh získal si o nové divadlo městské. Až do smrti své byl předsedou družstva tohoto divadla, pečuje otcovsky, s porozuměním a úspěchem o jeho umělecký rozvoj i finanční zabezpečení.

Působil neúnavně na povznesení ruchu spolkového a mnoho vykonal pro Sokol a Občanskou záložnu. K obci přilnul takovou láskou, že nebylo podniku obecního, v němž by neměl podílu a k němuž by nebyl přispěl svými zkušenostmi a svým rozhledem.

Talent jeho organisační a moc koncentrační způsobily, že stal se záhy osou, kolem níž soustřeďoval se celý veřejný život Plzeňský.

V okrese byl ihned od počátku uznávaným duševním vůdcem. Celé ústrojí okresu sám upravil a v život uvedl, nemaje příkladů a vzorů, nýbrž sám v mezích zákona základy k jeho vývoji kladl. Potřeby obcí k okresu náležejících znal do podrobna, věděl dobře o vadách a nedostatcích, a moudrým a vlídným vlivem pracoval k jich odklizení. Získav si lásku a důvěru všech příslušníků okresních, měl pro každého dobré slovo a ochotně přispíval radou a pomocí.

Co lze v mezích zákona o zastupitelstvech okresních vykonati, najde čtenář ve zmíněném jubilejním spise o čtyřicetileté činnosti okresního zastupitelstva Plzeňského. Jsouť to vlastně dějiny činnosti Schwarzovy, jeho popudů, jeho názorů a cílů.

Národní, kulturní a hospodářský rozkvět Plzně a okresu spojen jest všude s jmenem Schwarzovým. Jemu v prvé řadě náleží zásluha, že Plzeň měla již od r. 1867 českou většinu v obecním zastupitelstvu, které roku 1897 dobytím prvního sboru volebního stalo se úplně českým.

Obec král. města Plzně uznávajíc ráda a vděčně tyto jeho zásluhy, poctila jej nejvyšším občanským vyznamenáním a jmenovala jej svým čestným měšťanem, kteréhož uznání dostalo se mu i od celé řady obcí v okresu a na celém českém západu.

Západočeským menšinám byl Schwarz více než pečlivý otec, stal se strážným duchem jejich. Ještě dříve nežli Ústřední Matice školská a Národní jednota pošumavská počaly svou obrannou činnost, hájil již Schwarz obratně a šťastně ohrožené západočeské území. Národní uvědomění a hospodářské povznesení a posílení ohrožených obcí bylo jeho prostředkem i účelem pro zachování českého živlu v těchto obcích.

Kdož neznal by jeho usilovné snahy pro záchranu ostrůvku Stříbrského?

Práce jeho byla požehnána, neboť lid v ohrožených v obcích vida činnost jeho nezištnou a cítě, že chce jen jeho dobro, byl mu až dojemně oddán a řídil se ve všem jeho radou a pokynutím.

Jest přirozeno, že vynikající činnosti Schwarzovy všimala si širší veřejnost a že uznána potřeba, aby také v zastupitelstvu zemském a říšském bohaté jeho vědomosti a zkušenosti byly zužitkovány na prospěch celého národa.

Roku 1883 byl téměř jednomyslně zvolen za venkovský okres Rokycansko-Blovický za poslance do zemského sněmu, v němž pak od r. 1893 zastupoval až do svého úmrtí svou milovanou Plzeň.

Roku 1891 vyslán za město Plzeň i do rady říšské, kteréhož mandátu se však r. 1903 pro churavost a jiné pilné práce a zaměstnání vzdal.

Působení jeho v obou těchto zákonodárných sborech bylo plodné a významné. K činnosti poslanecké byl znamenitě při-

praven: úplné ovládání všech otázek veřejných, hluboké vzdělání, výborná znalost politických dějin, klidná rozvaha a přirozené řečnické nadání postavily jej brzo mezi přední zástupce lidu.

V parlamentárních kruzích těšil se veliké oblibě a vážnosti, a svěřovány mu úkoly a práce nejdůležitější. Ani národní odpůrci nemohli mu odepříti úcty, čímž nemálo přispěl k zvýšení váhy české delegace.

Na zemském sněmu byl v komisi pro obecní a okresní záležitosti členem nejpilnějším a nejvíce vynikajícím a stal se brzy i jejím předsedou. Učitelstvu zůstane nezapomenutelna činnost jeho jako referenta o otázce hmotného postavení učitelstva na školách obecných a měšťanských.

Jak rozdílný jest návrh jeho na vydání zákona o zřízení krajském od studie bývalého ministerského předsedy o opravě zřízení správního!

Jako poslanec na radě říšské byl po dvakráte členem delegací, v nichž obhájil význam a důležitost českého národa pro rakouskou politiku tak vřele a věcně, že vzbudil všeobecnou pozornost jako bystrý politik velikého stylu.

Jako referent o novele k zákonu domovskému projevil při nejrůznějších názorech a křižujících se zájmech venkova, měst a zvláště průmyslových středisk tolik parlamentární obratnosti a diplomatického důmyslu, že nebylo možno se mu neobdivovati.

V boji politických stran zůstával Schwarz vždy a všude především Čechem, a prospěch národa byl mu vůdčí myšlenkou. Jsa přítelem všeho pokroku, hájil vždy zásady svobodomyslné a demokratické, avšak nikdy neopustil jedině správného stanoviska, že v základních otázkách musí všecky české strany býti svorny. Zatracoval stranickou nevraživost a vzájemné potírání svých svými, a tak stalo se, že sám jsa svobodomyslný pozbyl na krátko mandátu poslaneckého proti straně svobodomyslné, ježto důsledně zastával se společného postupu. Tehdy pravil k svým voličům: »Volte mne nebo ne, přáteli zůstaneme vždy. A kdokoli budeš mé skrovné rady potřebovat, přijď jen ke mně tak, jako jsi chodil dosud. Rozdílné náhledy politické nemohou přece rozrušiti staré svazky.«

Ve Schwarzovi odešel nám vynikající a výborný člověk, muž velikého nadání a neobyčejné píle, vlastenec ideální, avšak houževnatě své cíle sledující. V ohledu národním, kulturním a hospodářském vykonal pro náš národ tolik, že s vděčností a chloubou počítáme jej k našim předním buditelům.

Práce a snahy jeho byly provázeny zdarem, jak bývá zřídka komu dopřáno.

Ale ne ve shodě náhodných okolností, ne v prostředí, v kterém působil, nýbrž ve vlastní jeho osobnosti spočívalo tajemství jeho úspěchů. Byltě Schwarz povaha záhy ustálená, pevná a při tom plná ušlechtilosti. Miloval vše, co krásného a vznešeného, a nikdy nesestoupil do bláta všednosti. Všechen jeho mrav a způsob byl obestřen zvláštním jímavým kouzlem; byl skromný

a vážný, vždy vřelý, ale i věcný. Jak mluvil, jak psal, tak i smýšlel a žil. Všechno jeho konání bylo opravdové, vždy důstojno celého muže. Byl optimista, věřil v přirozenou dobrotu lidského srdce, i když se dožil sklamání. Nikdy neztrácel naděje a důvěry, vytrvale šel svou předem pevně stanovenou cestou, jsa přesvědčen, že šťastný výsledek dostaviti se musí.

Jsa nezištný a vůbec nesobecký, docházel plné důvěry ve svém počínání, které tím nabývalo mocné opory. Vynikaje vysoko nad své okolí byl prost vší marnivé ješitnosti, jsa povahy opravdu povznesené nad všednost a malicherné starosti. Byl z mužů, k nimž jest nám hleděti jako k příkladným vzorům.

Henrik Ibsen.

I.

Narozen jsa dne 20. března 1828 v norvéžském venkovském místě Skienu ze zámožných, ale po nedlouhé době schudlých rodičů a nemoha oplývati vědomostmi, věnoval se z počátku lékárnictví, pak časopisectví, spisoval i tiskem vydával básně, noviny, nákresy a hlavně kusy pro divadlo, jichž napsal celkem dvacet pět; zemřel po sedmiletém umlknutí a čtyřleté velmi trapné nemoci dne 23. května t. r. v norvéžském hlavním městě Christianii a s velikolepými poctami tam pochován. Pohřbu zúčastnili se národ i král: národ, který umí mluviti s králem, a král, který umí mluviti s národem.

Byv po dlouhou dobu jako divadelní spisovatel ve vlasti příkře zneuznáván, ano i snižován a také ve svém norském národním vědomí uražen, opustil Ibsen sever, ale když se do něho po letech z jihu vracel, byl slavně uvítán, a ještě za života jeho mu před národním divadlem postaven pomník. Kdežto jej svým časem Nordau započítal mezi duchy zrudné, byl Ibsen v době dlouholeté slávy své obmyšlen nejhorovnějšími názvy: jeho bezmezní obdivovatelé a více méně nadšení přívrženci jeho směrů, zejmena v novinářských feuilletonech králův od východu, viděli a vidí v Ibsenovi na př. vykupitele, spasitele, nejbojovnějšího apoštola, maga severu, muže nejpronikavějších očí, odkryvatele, hlubokého věštce podvědomí, který se umí vhloubati do lidské duše, její spodní základy odkrývati a který dle Maeterlincka stvořil dialog druhého stupně, ano spatřují v Ibsenovi téměř nadzemského nadbásníka i málem prahlubokého nadpsychologa zvlášť a nadfilosofa vůbec. Jiný podobně vynášený muž Richard Wagner jako by v tu chvíli zaplaven byl vodami zapomenutí. Rovněž Nietzsche, Tolstoj a j.

Takového velikána, takového prý Shakespeara, ale vyššího, protože vysoce moderního, dlužno sobě s pýchou vlastniti; neboť Ibsenova matka i babička byly Němkyně. Tento důvod sice německožidovské theorii národnostní odporuje, ale to neškodí. Ibsen náleží dle Bonnského profesora Litzmanna mezi německé dramatiky, jako Shakespeare, jehož se nejeden literární dějepisec německý za tou záminkou zmocnil, že Němci mají o Shakespearovi největší literaturu. Ostatně si humor dějin ještě jinak zahrál s Ibsenem, jako si zahrál s Avonskou labutí: když byl Lessing ve své Hamburské dramaturgii pochvalně na Shakespeara upozornil, jala se německá pera Hamleta, Macbetha, Leara atd. atd. velebiti, ano napolo zbožňovati tak, že nastal převrat Shakespearovi osudný: tak prageniální, umem a věděním překypující výtvory nemohl napsati Stratfordský prý malovzdělanec, nýbrž duch uznaně velemohutný: Francis Bacon.

Ibsen bývá vynášen nad svého norvéžského krajana Björnsterna Björnsona, avšak osud v podobě poroty tomu chtěl, že Nobelovu cenu dostal ne Ibsen, nýbrž Björnson. Ibsen je slavenější, ale Björnson má přec jenom své vzácné ušlechtilé přednosti.

Rozruch, jejž Ibsen jako divadelní spisovatel v širém světě způsobil, jeví se především také v počtu spisův a spiskův o něm vydaných. Dr. Rudolf Lothar, známý svým Králem harlekýnem, divadelní kritik a literární dějepisec, nezřídka však prostoduchý, vypočítává ve svém Ibsenovi 74 takových knih a rozprav: švédských, německých, vlaských, vlámských, francouzských, dánských; ale jedné bez odporu cenné práce nezná, protože je česká: je to studie Jiřího Karáska ze Lvovic. Z cizích autorův o Ibsenovi jmenujeme: Alf. Bergra, Jiř. Brandesa, Jindř. Bulthaupta, R. Doumica, Jindř. Jaegra, Em. Reicha ... O přehojných k Ibsenovi se nesoucích statích časopiseckých vycházely a vycházejí bedlivé seznamy. Předním pramenem jest od r. 1904 též sebraná korrespondence Ibsenova, která značnou měrou o nesobeckém Björnsonově poměru k Ibsenovi svědčí. Není však úplná, protože básníkova choť pí. Zuzana Ibsenová poetovu intimní korrespondenci, kterou s jinou určitou dámou pěstoval, k tisku nepřipustila. — Karáskova studie vyšla v jeho »Idejích zítřku« a pak i v 9. svazku jeho Spisů.

II.

Jest tedy značná zásoba poutavých životopisných údajův o svérázném Ibsenovi nashromážděna. K novějším a zevrubnějším patří spis prof. Lothara (1902), značným počtem případných illustrací obohacený, který tedy vítanou žeň klasův i kláskův podává. Méně hojnou poskytoval prof. Reich.

Otci Henrikovu, kupci a loďaři, říkali Knut, matce rozené Altenburgově dáno křticí jmeno Marie Kornelie. Mužští členové

rodiny rádi se oddávali veselí, ženské byly vážné. Ibsenovo velmi bujaré rodiště Skien leží při námořním přístavě. Henrik narodil se v domě »Stockmannsgaard« řečeném. V jeho spisech hemží se připomínky na Skien. K pestrým jeho hrám dětským náleželo také skromninké divadélko. Když bylo hochovi osm let, stihl otce úpadek, a rodina přesídlila do dvorce Venstöbu. Ibsen měl slušné malířské nadání. V 16. roce svého věku vstoupil v Grimstadu do lékárny, a bouřlivý rok 1848 dal mu podnět k »lékárnickému« školáckému dramatu »Katilinovi,« které již nejeden zárodek pozdějších komposičních názorův obsahuje. Vedle toho robil bodavé epigramy na pp. Grimstaďany.

Roku 1850 chtěl vstoupiti na universitu hlavního města norvéžského, ale při zkoušce přijímací neprošel: z řečtiny a z arithmetiky dostal »Slet;« vysvědčení podepsal slavný Welhagen. Dne 26. září téhož roku prošel Ibsenův nový, slabý kus »Obrův hrob« na Christianském divadle. Pružinou kusu jest obětavost, která se také v pozdějších kusech Ibsenových vyskytuje. Tehdy také spisoval básně, kterými nejraději své nitro a své okolí zpytoval; podivně zní nepokryté jeho vyznání, že netouží po odpovědech na své otázky. Pichlavý svůj časopis »Muž« proměnil na »Andhrimnera,« avšak i ten v září 1851 zanikl.

Dne 6. listopadu 1851 stal se Ibsen dramaturgem a režisérem divadla v Bergách, jež tam slavný Ole Bull založil. Ibsenovy divadelní práce rostly. »Slavnost na Solhaugu« setkala se s velikým úspěchem, ale pp. novinářům se nezachovala, tak že ji krutě zhaněli, ano za plagiát prohlásili, což jim autor po léta splácel. V září 1857 stal se artistickým ředitelem Norvéžského divadla v Christianii samé. Na jaře 1858 oženil se s milenou svojí Zuzankou, dcerou Bergenského faráře Thoresena; spisovatelka Magdalena Thoresenova byla její macecha. Paní Zuzana svého manžela přežila. Ke »Komédii lásky« čerpal Ibsen z románu Wergelandovy sestry Kamily Colletové, jež byla přítelkyní paní Zuzany. Hra v Christianii r. 1862, tehdy ještě více maloměstské než velkoměstské, způsobila děsnou bouři odporu. Kus i básník dáni do klatby. Ale když Ibsen veřejnosti podal své severské dějinné hry, stál tu jako skvělý básník — básník každým coulem národní.

III.

Norvéžsko ve válce r. 1863 Dánsku nepřispělo. Dánsko ztratilo Šlesvik a Holštýn. Avšak ani sám Ibsen nešel do války, a přec...! Zanevřel na Norvégy, že proti Prusku i jeho spojencovi nevytáhli, a dne 2. dubna 1864 odešel v dobrovolné vyhnanství. Odebral se do Říma, pak do Genzana, kde povstal rozvrh k »Císaři a Galilejci;« avšak vrátil se zase do Říma a na podzim téhož roku uhostil se s manželkou i se synáčkem Sigurdem, nyní norvéžským státníkem a chotěm Björnsonovy dcery, na rohu ulic »Due Macelli« a »Via Capo le Case.«

Krajané scházeli se poblíž jeho bytu v krčmě Tritonův, a Ibsen byl jejich hlavou. Miloval i tam, jako dříve v otčině, společnost, a přece platí za samotáře. V Římě zdálo se mu býti vše ohromné, v Římě a v Ariccii povstal »Brand,« výron v jádru až náruživě vlastenecký jako »Gynt.« A jako »Brand« měl i »Gynt« původně být výpravnou básní. Modelem byli básníkovi: k Brandovi pastor Lammers, k Brandově matce vdova Staffova, selka v Lomu, k Anežce slečna Brunnova z Norvéžska. Něco hloubavých myšlenek našel prý Ibsen v obdivovaném vševědovi a mnohoumělovi Kierkegaardovi, ale básník sám to popřel.

Brand byl sehrán s různým úspěchem: r. 1885 v Štokholmě a r. 1895 v Paříži, r. 1898 v Berlíně. Když Ibsenovi došla cestovní podpora, které se mu ve vlasti dostalo, povolil mu sněm roční básnický plat, a Ibsen strojil se pak jako elegán. Počet výtisků jeho děl stoupal: první vydání »Branda« vyšlo jen v 1250 výtiscích, prodlením pozdějších dob tiskly se však jeho práce v původním jazyce hned o 10.000—12.000 výtiscích. »Peer Gynt« sepsán na Ischii a v Sorrentě. Látka čerpána jest z umělých i prostonárodních pohádek severských. Ve změněné podobě byl dáván r. 1876 v Christianii, r. 1896 v Novém divadle Pařížském.

Roku 1868 usadil se Ibsen v Drážďanech, kde bydlil z počátku v čís. 6. nedaleko Mariánského kostela, r. 1869 navštívil Dánsko i Švédsko a přes Paříž a Marsilii odebral se k slavnostem, jimiž Suezský průplav otevřen. Téhož roku byl Ibsenův »Svaz mládeže« co nejstrašněji vypískán. Roku 1870 stál Ibsen svým smýšlením na straně Francouzův, ale za několik měsíců postavil se na stranu Němcův, a r. 1872 liboval si též vítězství u Králové Hradce. Z Nora stal se German. V Drážďanech dokončen velikolepý »Císař a Galilejec,« truchlohra třetí říše, jež pak v různých spracováních r. 1896 v Lipsku a r. 1898 v Berlíně provozována. Ale nepronikla. V Drážďanech vystřídal Ibsen modu: nosil pak již skoro výhradně dlouhý kabát. Bez cylindru, bez rukavic a bez deštníku nevycházel. Prodlením doby ani bez řádové stužky.

Roku 1870 navštívil Kodaň, roku 1873 k vůli světové výstavě Vídeň. Roku 1874 stavil se v otčině, kde byl s oslavami uvítán. Vrátil se do Drážďan, hněval se na Prusko a r. 1875 přestěhoval se do Mnichova. Roku 1877 povýšen za čestného doktora vysokého učení Upsalského. V zimě r. 1878—79 prodléval v Římě. Roku 1879 v Amalfech napsal »Domov loutek,« který se pak dával po prvé dne 21. prosince téhož roku. Noru hrála pí. Henningsová, Helmera E. Poulsen. »Domov loutek,« obecně »Nora« zvaný, jest nejoblíbenější Ibsenův kus, u nás hrál se nyní počátkem června mistrně; Noru dává paní Kvapilová. Též u nás se kus ten horlivě přetřásá, ale ovšem ne tak náruživě jako r. 1879 v Norvéžsku. »Domova« vyšlo několik samozvaných »ukončujících« kusův a množství parodií . . . Roku 1881 vytvořil Ibsen v Neapoli »Příšery,« které svému původci vynesly v Norvéžsku neuvěřitelnou nenávist, ano i název kacířův. Nikdo nechtěl

tištěných »Příšer« ani do rodiny připustit. Z hněvu napsal Ibsen »Nepřítele lidu«. Až r. 1883 nastal příznivý obrat. Paříž dočkala se prvního představení »Příšer«, Antoinem vypraveného, teprve r. 1890, ale Sarcey jich nevítal, jako svým časem nevítal »Branda« nebo r. 1891 »Divoké kachny.« »Nepřítel lidu« dáván poprvé v Christianii dne 18. ledna 1883. Při jeho Pařížském představení r. 1898 demonstrovalo se pro Zolu jakožto zastavatele Dreyfusova! »Divoká kachna« vytvořena r. 1884 dílem v Římě, dílem v Gossensasse na Brenneru. Hrála se po prvé dne 9. ledna 1885 v Bergách. V »Divoké kachně« vynikli paní Henningsová jako Hedvika, Poulsen jako Hjalmar. »Příšery,« »Divoká kachna« a následující po ní »Rosmersholm« velebí se jako nejvýtečnější práce Ibsenovy.

V Mnichově měl pak Ibsen byt až do r. 1891. Turisté dlouho asi budou tam vyhledávati Hemeterovský dům, kde zůstával. Osamělosti se ani tu neoddával. Chodil do krčmy, chodil do uměleckého družstva »Krokodila,« chodil do kavárny »Maximilianovy.« Rád čítal noviny a mnoho z nich pro své názory čerpal. Do Tyrol dojížděl častěji, rovněž na sever, k moři: hlavně dlel v Saeby v Jutsku na dánském pobřeží. Také za svého někdejšího posledního pobytu v norvéžské Moldě získal mnoho námořních dojmův, a tak povstala »Paní z námoří,« po níž následovala »Hedda Gablerová.«

IV.

V létě 1891 zajel si Ibsen k Severnímu mysu a vracel se přes Christianii. Zde však se již trvale usadil, najav si na Viktoriině tarase (7b) velmi pěkný byt. Cílem jeho vycházek byla čítárna ve Velikém hostinci. Spisovati ovšem nepřestal. Napsal »Stavitele Solnessa,« který prvně dáván v Londýně (1892), v Christianii pak sehrán po prvé až dne 8. března 1893. »Eyolfek,« »Jan Gabriel Borkman« a doslov »Když my mrtví se probouzíme« ukončili básníkovu literární činnost. V »Eyolfku« to bylo, kde Ibsen, k ústrojnosti kusu nehledě, do výše vypjal norvéžský prapor. Byl zase celým národovcem, neštítícím se ani praporečkování. Pláštík všeobčanský padl s jeho ramenou. V »Eyolfku« hrála o prvním jeho Kodaňském představení dne 31. března 1895 paní Oda Nielsenová. Jana Gabriele Borkmana hrál o prvním jeho představení na témže divadle dne 31. ledna 1897 Emil Poulsen. Při prvém představení kusu »Když my mrtví se probouzíme,« jejž Tolstoj nazval deliriem, hráli: Rubka Mantzinus, Rubkovou pí. Sindigová, Ulfheima Zangenberg, Irenu pí. Henningsová.

Dne 20. března 1898 oslavil všechen moderní svět 70. narozeniny básníka bez konce a míry vynášeného. Ostatek jeho života jsme již vypověděli.

Ibsenovy podobizny jsou přehojně rozšířeny; méně známy jsou karrikatury o něm vyšlé. V mladším a mužném věku byl krasavec, ale v paměti obecenstva nejvíce utkví jeho sebevědomá

hlava, vlasy vysoko rozčeřenými pokrytá a silnými, na bradě vyholenými licousy ovroubená. Podobizna r. 1895 E. Werenskioldem vymalovaná jest obzvláště výrazná.

V.

Zdrojem Ibsenovy mimořádné proslulosti jsou tedy, jak praveno, jeho v letech 1850—1899 spisované divadelní práce. Nemohu se v tomto stručném článku jimi zevrubněji zabývati, jak bych si přál; podám však aspoň jejich *celkový* přehled, při čem zlomky pouštím mimo.

Ibsenovy hry sepsány byly:

I. v Norvéžsku: 1850 drama *Catilina*, z počátku do světa puštěné s autorovým pseudonymem Bryndolf Bjarme, rovněž 1850 *Obrův hrob*, 1852 *Janská noc*, 1855 *Paní Ingera Oestrotská*, 1856 *Slavnost na Solhaugu*, 1857 *Olaf Liljekrans*, 1858 *Severská (Oernulfova) výprava (Rek na Helgolandě)*, 1862 *Komédie lásky*, 1863 *Nápadníci koruny*;

II. mimo Norvéžsko: 1866 *Brand*, dramatická báseň, 1867 *Petr Gynt*, dramatická báseň, 1869 *Svaz mládeže*, 1871—1873 *Císař a Galilejský*, světodějná činohra, 1877 *Podpory společnosti*, 1879 *Domov loutek* (Nora), 1881 *Příšery*, 1882 *Nepřítel lidu*, 1884 *Divoká kachna*, 1886 *Rosmersholm* a *Paní z námoří*, 1890 *Hedda Gablerová*;

III. opět v Norvéžsku: 1890 a násl. *Stavitel Solness*, 1894 *Eyolfek*, 1896 *Jan Gabriel Borkman*, 1899 *Když my mrtví se probouzíme*, dramatický epilog. Všech těchto celistvých divadelních kusů, jež Ibsen z největšího dílu označuje jako činohry, jest, jak již praveno, dvacetpět. Lothar se zmýlil: počítá jich jen čtyřiadvacet.

Česky na zemské naše divadlo uvedeny: »Podpory společnosti« (1878), »Oernulfova výprava« (1885), »Nora« (1896), »Jan Gabriel Borkman« (1897), »Rosmersholm« (1899) a »Paní z námoří« (1905). »Příšery« uvedl na divadlo Národní ve vlaském jazyce Zacconi.

Z nedivadelních Ibsenových prací, buďte tu ještě jen jmenovány: »Básně« (1871), zajímavé a významné, »Bratr v nouzi,« »Zajatý na Agershuuse,« »Důvod víry,« »O hrdinském zpěvu a jeho významu pro umělé básnictví.« »Básně« do českého jazyka přeložil Karel Kučera.

VI.

Ibsen vyznačuje se zásadními, stěžejními vlastnostmi povahy norvéžské: víme, jak jest norvéžský lid snaživý, jak jest myslivý a básnivý; viděli jsme, jaký státní převrat uměl způsobiti sebevědomím, láskou k nezávislosti, pevnotou vůle a pevnotou slova; viděli jsme, jak se vyprostil. Správnější než věta: »Nejsilnější jest člověk sám« jest věta: »Nejsilnější jest národ sám.«

A přec: Ibsen přiznal to sám, že střízlivé zaměstnání za lékárnickým pulpitem tam v severském Grimstadu — přes Catilinu — to nebylo, co jej, mladého snaživce, učinilo vynikajícím básníkem, nýbrž po závažných dílech první doby zejmena světlý, radostný jih, Jaderské slovanské námoří, pohled na Miramare. Ale vzňatá v něm láska k slunečnu, k jasnému, zářivému slunci Jihu nepřerodila básníka: Ibsen v jádru svém zůstal Severogermánem, ovšem svého rázu: neuspokojitelným, po slunci toužícím, bádavým, hloubavým a dloubavým, zamhleným, popírajícím, kolísavým bezohledným, bořivým, převratným. Severský Mefisto překona v něm Fausta.

Ibsenovy postavy mudrují, ale proto Ibsen arciť ještě není plnokrevným filosofem, jako jím není ani Hugo ani Wagner ani Gorki. Nelekavé, odvážné nebo zvláštnůstkářské myšlenky nečiní mudrujícího jen tak beze všeho filosofem, zejmena jsouli nesoustavné a nedůsledné, jsouli troskovité. Škoda, že v tom nelze proniknouti k celé pravdě: Nenašel jsem nikde, zdaž Ibsen kdy kterou filosofickou a zdaž nějakou esthetickou soustavu prostudoval neb aspoň úlohu opravdové, přesné filosofie si uvědomil. Ale ovšem připustiti třeba, že znal aspoň zlomky na př. ze Schopenhauera a z Nietzsche. Germánské, nepoddajně polemické protestantství na Ibsena břitce působilo, že až v něm vybuchlo a do všech možných i nemožných koutů a koutků se roztříštilo. Snad by od místa nebylo zde širšími důvody duchovní souvislost Ibsenovu s Luthrem a Kalvínem a s novějšími novotáři vyznačiti, ale zatím snad tato poukázka k nim postačí. Buď tomu všemu, jak buď, jest na druhé straně jisto, že Ibsen sám něco nových ethických i antiethických náhledů nadhodil. Ale sem tam také mnohou závěj šedého, málo záživného doktrinářského prachu. Jedním z nejneobezřelejších jeho projevů jest dojista, že by, máli zjednán býti pokoj, prospěchářští náčelníci stran v Rakousku (kterém?) měli býti pobiti. Bylo by stačilo říci: odstraněni, ale zabíjeni? Snad výbušnými stroji? Tím se Ibsen ocítil poblíž svého básnického příbuzence Hebbla, poblíž Mommsena a Mommsenovcův, a ještě blíže Ed. šl. Hartmanna, Polákům nejvýš nepřátelského! Jak mohou takoví lidé pak mluviti o lásce? Individiualismus? Proč neříkáte: »Nezřízená libovůle?« Nebo ještě lépe: »pašovství«?

Na kolbišti duševní tvorby rozhodují ovšem vlivy ústředí umělcova, vývoj jeho hmotných, společenských a osvětových poměrův, ale ještě více jeho nadání: jeho obraznost a obrazotvornost a pak i mohutnost jeho vnímati, rozbírati, srovnávati a v žádoucí důsledný celek spojovati názory o společenských, vědeckých, uměleckých zjevech a o tom, co s těmito zjevy souvisí.

Zejmena platí to, jednáli se o zesnulého Norvéžana. Neboť chtěl býti nejen básníkem, ale také reformátorem, prohlubujícím myslitelem, spoluzakladatelem třetí říše světové. Byl rozený analytik svého rázu, byl mnohem víc epicky nadán než lyricky, ale tak, že se jeho rozborná i výpravná síla rozpravami, tedy způsobem dramatické formě příbuzným, vybíjela.

Ibsen spatřoval v jevišti kazatelnu, jako Hugo a ještě více Dumas ml., Augier i mnozí z nich a po nich. V tom jsou Ibsen i Björnson za jedno, avšak arciť liší se podstatně tím, žeť Ibsen, jako Hugo, viděl v prknech svět prý znamenajících dráždivou a vyzývavou kazatelnu také pro kvasivé, nevyspělé, kolísavé, rozrušné a třeba mezi sebou nespojné myšlenky, kdežto Björnson opačně smýšlí a tím nad Ibsena se povznáší. Mudrování zesnulého básníka i mudrování osob jím na jeviště uváděných stalo se nevyčerpatelnou studnicí doktrinářských, pracných, mozky trudících výkladův, ale vlastní práce zbývá: odlišiti, co vlastně tvrditi chce Ibsen sám a co naproti tomu chtí tvrditi jeho divadelní postavy, a zjistit, jak se Ibsenovy názory měnily, zdaž se jakou logikou řídily, jaký jeho soustředěný celkový názor na svět z toho všeho vyplývá. Ostatně škoda, že básník sám neodhodlal se soustavnou knížku o tom napsati. Snad by pak věru byl sám nad sebou se zamračil. A dojista nebyl by pak nikdo v názvu »severská sfinx« tak přespřílišně zaslouženou chválu spatřoval.

Bylo důsledno, a přece bylo to zvláštní, žeť analytik Ibsen, jako ve svých myšlenkových úvahách, tak i ve svých divadelních konstrukcích liboval si v postupu analytickém, čímž nemalý díl jeho her předělán vlastně v romány, dějem ne do budoucnosti, ale do minulosti čelící. To platí zejmena též o nejchválenějších jeho divadelních hrách: o »Příšerách,« o »Rosmersholmu,« o »Divoké kachně.« Za nemalou zásluhu se mu vynáší, že prý si onen rozborný postup sám vymyslil; ale ovšem odporuje to pravdě; neboť mu mohli Sofokles, byť nepochopený, anebo Sardou, byť jediným dílem jako Sofokles, býti svůdným příkladem. Snad, ano beze snadu, byl by Ibsen šťastněji, rychleji a všestranněji pronikal, kdy by sobě byl zvolil formu vývojnou, jak toho povaha přesného dramata i psychologické sklony posluchačstva vyžadují.

Ačkoli divadlo na básnících malbu al fresco vyžaduje, pěstuje Ibsen detailní, prohlubovací, nezřídka však únavný spůsob vytvářeti charaktery. Někde si však charakterisování ulevuje na př. tím, že vlastnosti postavy jen vypočítává. Velmi značná jest jeho náklonnost opakovati kde co, nejenom jako Maeterlinck slova i věty, nýbrž i, jako ve Svazu mládeže, tu stručněji tu rozvedeněji celé motivy, kontrastování andělštějších a demoničtějších postav proti sobě a pod. Mnohé osoby jeho děl mají příbuzné příznaky, na př. že zápasí pod tlakem pokušení, že jsou namnoze mravně konfusní, že, a to skoro venkoncem, nemají úspěchu ve svém snažení, což se přec příčí jednomu z hlavních požadavků dramaturgických. Vůbec jest Ibsen jednostranný, a to *mnohostranně* jednostranný, zejmena i v základních ideách. Pomněme na jeho správné sice, avšak u Ibsena skoro vše, co řád činí řádem, do dálné mhly odsunující heslo: při něm »Pravda!« a »Pravda!« a zase »Pravda!« — heslo tak při něm vychvalované, a přece tak pramálo původní!! A v »Divoké kachně« až vražedně působící.

Byl Ibsen největším dramatikem v druhé polovici devatenáctého věku? Ano, kdy by tu nebyl soupeř Björnson, kdy by tu nebyl Tolstoj se svou »Vládou tmy,« a kdy by tu nebyly některé práce francouzské, španělské a jiné, i naše české, které mnohý kus Ibsenův dramaticky překonávají. Což není na př. »Noc na Karlštejně« aspoň tak zdařilá, ano zdařilejší jako »Nora«?

Avšak suďme, jak suďme, nelze ho na výši ani Aischylův ani Sofoklův ani Shakespearův klásti, ale to koncem konců nezbytno říci, že jedním z nejvýznačnějších, nejrozrušnějších spisovatelů Ibsen *byl* a dle všeho jím jmenovitě v severských národních větvích ještě na dlouho také zůstane. *E. J. S.*

František Ženíšek.

František Ženíšek. Vydala Jednota umělců výtvarných. Text napsal Dr. Fr. X. Jiřík.

Význam Ženíškův, v dějinách znovu oživujícího českého umění rovněž nesporný jako značný, dochází touto publikací náležitého ocenění. Dekoratér zvláštního vzletu, umělec, jenž na základě »slovanského typu,« Jos. Manesem vytvořeného, dále budoval a svému umění ráz český vtiskoval, kreslíř vzácné distinkce, malíř, jehož barevné akkordy vyznívají lahodným timbrem, — takový představitel českého malířství 19. století zasluhuje, aby jeho jmeno bylo v naší veřejnosti, jinak uměleckými publikacemi dosti bohatě zásobované, vyslovováno s porozuměním, vzniklým ze znalosti jeho díla. Seznamujeme se s cizími zjevy výtvarnými, máme po ruce publikace, alba, illustrované články, knihy o cizích umělcích, i není tedy divu, vítámeli malé album českého malíře, malý výběr jeho kreseb, maleb, komposic jako vhodnou popularisační knihu, která vykoná kus osvětové práce v naší umění milovné obci a také zůstane dobrou příručkou pro každého, koho naše umělecká historie zajímá a budoucně zajímati bude.

Kdy by se vydal illustrační materiál krásného díla o Národním divadle od Fr. A. Šuberta, snad ve zmenšeném měřítku a toliko vzhledem na malířské i sochařské vyzdobení naší zlaté kapličky, objevil by se podíl Ženíškův při této výzdobné práci v celém rozsahu. Jeho opona shořela, ale je tu strop hlediště, jsou tu plafondy ve foyeru, jsou tu nástěnné obrazy a lunetty, společně s Alešem komponované, a monumentální rys postav, hudební rhytmus jejich póz, lyrická nota odevšad zvučící, to vše vydává svědectví o malířské individualitě tak zcela odlišné od cizích vzorů, tak differencované od mistrů, jakými byli Baudry . . . a konečně Manes sám, že osobitý ráz přirovnáváním tím více vyniká. Poznává se stále jasněji a v budoucnosti ukáže se asi ještě mnohem zřetelněji, co *českého* bylo v Ženíškově umění. Kde je Francouz odchovancem barokka, Němec

»Cornelián,« nebo »Italik,« tu je Ženíšek Slovan, Čech, kde jiní malíři si libují v komposicích plných heroického pathosu, architektonických základů členění, skupinových effektů, tu je Ženíšek něžný, tu usazuje do prostoru postavy zrovna hudebně pojaté, tu si hledí prosté pusobivosti linií a barevných ploch, které jsou vždy v souladu s celkovou obrazovou plochou a jejím útvarem. A jeho postavy allegorické, jeho symboly a narážky zůstávají lehce srozumitelny, řeč vidin jeho melodická a hudba jeho komposicí vyznačuje se jasnou vokalisací, abych tak řekl — plyne to vše jako píseň slovanská, bohatě modulovaná, tu jásavá, tu lkavá, tu slavnostně hymnická, ale nikde »secco recitativo,« nikde »parlando,« jako často bývá u dekoratérů, uznaných mistrů »velkého slohu« v cizině. V této hudební síle svého umění je Ženíšek pravým nástupcem velikého lyrika Josefa Manesa, jako Manes má Ženíšek vrozený smysl pro rhytmus linie, jako Manes dovede vystihnouti sladké kouzlo krásného těla, nejen ženského ale i mužského, jako Manes »umí« Ženíšek rozkošná dětská tělíčka, vyzná se v batolivém půvabu křepké dětské postavičky, a jako Manes zná jen člověka krásného, silného, zdravého, tělo lidské jest mu stejně jako Manesovi »korunou stvořeného světa,« mistrovským dílem Tvůrce všehomíra.

Ženíšek je proti Manesovi mnohem realistnějším znalcem lidského těla, ale moderní naturalism si ho nepodmanil, a dokonce nepoddává se náběhům nejmodernější kakografie, onomu dekoračnímu umění, které pracuje s defekty, deformitami a s veškerou nedokonalostí u vývoje těla, nahodilými vlivy se vyskytující. Jako Hynais nenamaloval ani Ženíšek »ošklivou« postavu, to jest typ chorobný, na př. tělo vychrtlé, slabé, nemocí nebo strádáním znetvořené. Oč pak jest Hynais více nakloněn k rigorositě ku přírodě, o to optimističtější zobrazitel lidí je Ženíšek, to jest, stává se »idealistou,« rozumímeli tím idealisování tvarů přírodních pomíjením všech defektů. Kde jde o vyzdobení, o vykrášlení prostoru, aby jeho slavnostní ráz byl akcentován, ať to je dvorana velikého uměleckého ústavu nebo salonní vůz železniční, tu není u Ženíška místa pro ony stopy násilné deformace (násilím na tělu je také nemoc, jako »špatná výživa,« upracovanost atd.), která ovšem velmi často hyzdí tělo lidské, nyní u veliké většiny národa nepřirozeně, často přímo proti přírodě pěstěné a hleděné. Je tak mnoho krásy na světě, i krásných lidí dosud, a víme bezpečně, že jenom kletbou tak řečené kultury strádají generace na těle jako na duchu — jak by neměl umělec, jenž celým svým nadáním určen za opěvovatele krásy lidského těla, jenž chce býti básníkem slavnostních zpěvů, vyzdobitelem chrámů umění zasvěcených, jak by neměl tvořiti, jako tvoří příroda: v základě každý organism na svém místě bezvadný, takový, jaký musí býti, a člověk po stránce esthetické arcidílo umělecké, nejkrásnější organism a jeho typ, jak se u nás vyvinul, nejdokonalejší ztělesnění »ideálu člověka!«

Pohleďme jen na postavy lupičů v báchorce Zvířátka a Petrovští, jací jsou to chlapíci, tváří nevalně jemných nebo pravidelných, ale junáci všichni, vůdce dokonce krásný typ. Dále všimněme

FRANTIŠEK ŽENÍŠEK.

si starců na obraze Svatá Noc, nebo dětí, třebas uličníků na rozličných genrových obrázcích — všude je případný model »přebásněn,« a to stylově, stává se článkem v řadě »Ženíškových postav.« Krásné ženy, Božena nebo Lady Godiva, Madonny nebo světice, jsou postavy známé svou milostnou něhou, při tom ideální čistotou výrazu. A ty pravzory krásných mužů, Přemysl oráč, Oldřich, Lumír, ti rekové, světci, lovci, bojovníci — jaká galerie mužské krásy, jaké typy slovanské síly, jací »sokolové,« jací bohatýři! Od časů Jos. Manesa neviděli jsme takových postav, plných života a zase jako z jiného, krásnějšího, zapadlého světa pocházejících.

A zase podobá se Ženíšek slavnému mistru: idealista, tvůrce nových, nerealistních typů, je před přírodou, kdykoli jemu kladeno za úkol, aby ji vystihl, neméně věrným zobrazitelem skutečnosti. Tu stačí pohled na jeho podobizny. Ženíšek nezidealisuje svůj modell nikdy tak násilně, jako novější dobou bývá zvykem u některých modernistů, kteří za hesly symbolismu, dekadentismu, psychologismu nakládají se svým portrétovaným člověkem velmi nelidsky a častokráte též velmi neumělecky. Ušlechtiti, annobilisovati svůj model je větším uměním, jdeli při tom o vystižení všech skutečných rysů ušlechtilých, o postřehnutí nejpříznivější pózy, nejpříznačnějšího výrazu tváře, je větším uměním, nežli zesprostačiti, zvulgarisovati svůj model ve jmenu pravdy, nebo maskovati ho v allegoristní, symbolistní úpravě, na př. přebarvit ho v pleti, ve vlasech, zkarikovat v rysech tváře, zakukliti v kostým komponovaný, a tedy nepodati, oč vlastně jde: podobiznu. Umělec vyspělý, milovník pravdy, dovede vždy svého klienta tak dalece charakterisovati, aby případný tvrdý rys, nehezký střih tváře, nahodilý defekt, nevědomý výraz, prozrazující vášně, slabosti, choutky atd. — aby vše to bylo zaznamenáno, aniž by portrétovaný, jak se dokonce již stalo, ve svém obraze viděl urážku, pro kterou by umělce volal před soud.

Album Ženíškovo budí takové úvahy zcela mimovolné, proto že tu nahlížíme do dílny umělce, který, nestaraje se o modní hesla, ucelen, vědom svého cíle, silen ve svém klidu tvoří svá díla jasná, plná radosti z krásy, každé dílo nový článek jednotného pásma, tvoří podobně, jako pták zpívá. U Ženíška přiléhá toto přirovnání tím více, čím hudebnější je ráz jeho tvoření. Jen že tu zaznívá zpěv slavnostní, jsou to dithyramby, hymny, eklogy, někdy i zpěvy bukolické, pak písně bohatýrské, kdežto u jeho soudruha z mládí, Aleše (u něho bylo tohoto přirovnání dříve užito), nejsilněji zaznívá lidová píseň.

Kniha o Ženíškovi je krásně vypravena; jako ukázku vyobrazení podáváme z ní podobiznu Ženíškovu. Dr. Jiřík pojednává o významu umělcovu svým jasným, přesvědčivým spůsobem. Máme tu v rukou publikaci v pravdě časovou, neboť doplňuje knihovnu o našich umělcích a našem umění, a to přichází velmi vhod.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové rovy.

Msgr. Antonín Hora. — Vincenc Biba. — František Bartoš.

Dne 15. května t. r. zemřel vysoký hodnostář církevní, první prelát království českého, msgr. Antonín Hora, probošt metropolitní kapitoly na hradě Pražském. Doživ se věku 82 let, zachoval sobě mladistvou svěžest v míře podivuhodné i ve vysokém stáří. Byla to jedna z rázovitých, nad všednost vysoko vynikajících osobností, které na dlouho utkvívají v paměti těch, kdož s nimi kdy v životě se setkali. Uhlazené, ale při tom srdečně vlídné chování činilo msgra. Horu každému již v prvé chvíli velice sympatickým; úslužná ochota vyhověti žádostem a přáním projeveným jevila se často způsobem tak štědrým, že převýšila i nejsmělejší očekávání žadatelovo. V hojných a nesnadných úřadech, jež na něho byly vzkládány, msgr. Hora osvědčoval se vždy jako svědomitý pracovník, a kdykoliv toho potřeba žádala, dovedl promluviti tak věcně, přesvědčivě a obratně, že právem proslul svým uměním řečnickým. Při rokováních úředních častokráte, jsa téměř všude nejstarším členem kollegia, imponoval nejen svojí obdivuhodnou pamětí, která věrně dovedla uváděti z dob minulých důležité případy analogické, jichž mladší členové neznali, nýbrž i bystrým svým úsudkem a taktním přednesem svého vota.

Vždy a všude osvědčoval se nejen jako oddaný sluha a zastánce církve, nýbrž i jako věrný syn svého národa. S živým zájmem sledoval i v pokročilém věku nejen události politické, nýbrž i kulturní úspěchy našeho národa. Bohatá jeho knihovna, kterouž po sobě zanechal, svědčí o tom, že pilně sobě všímal naší literatury. Bylť ještě z těch starých vlastenců, kteří pokládali za svatou povinnost kupovati české knihy. K Matici České přistoupil již r. 1849 a byl tudíž na ten čas jedním z nejstarších jejích údův. Ale msgr. Hora také pilně četl; neustále doplňoval bohaté svoje vědomosti, a na jeho stole vždy bývalo možno viděti svazek vážné četby, o níž rád zapřádal poučný hovor. Zvláště poutaly jej dějiny umění výtvarného; hojné výpisky po něm pozůstalé svědčí, jak mnoho v oboru tom studoval. Cesty každého roku do ciziny konané byly mu nejen zábavou a zotavením, nýbrž i zdrojem poučení. Poznal z vlastního názoru celou téměř západní Evropu, ale hlavně to byla Italie, která svými uměleckými poklady k sobě jej vábila.

Škoda, že msgr. Hora nepsal pamětí o životě svém; byly by zajisté velmi zajímavy, jak souditi lze z jeho denníku, psaného v letech 1857—1858, jenž nalezen byl v jeho pozůstalosti a jenž uložen jest nyní v archivu kapitolním. Tou dobou byl vychovatelem v knížecí rodině Öttingenské. Ovdovělá kněžna Marie Öttingen-Wallersteinová, zvolila si jej r. 1851 za vychovatele jediného syna svého Karla. Mladý, tehdáž dvacetisedmiletý kněz byl se již osvědčil vynikajícím způsobem v duchovní správě. Od svého vysvěcení r. 1847 byl kaplanem a později i administrátorem v Brandýse nad Labem. Staré sežloutlé listiny úřadů církevních i politických, jež máme před

rukama, oplývají chválou o jeho neúnavné činnosti v kostele i ve škole o jeho péči o chudé, zvláště však s velikým uznáním připomínají obětavou jeho péči o nemocné v době cholery r. 1850. Také výborná vysvědčení studijní doporučovala mladého kněze k úřadu vychovatelskému. V knížecí rodině Öttingenské pobyl Hora devět let a řídil nejen gymnasijní a fakultní studia mladého knížete až do 21. roku jeho, nýbrž vyučoval i sestru jeho, princeznu Gabrielu, náboženství a literním předmětům. S knížecí rodinou pobýval v zimních měsících v Praze, v letních pak na statcích jejích v Čechách, Bavorsku i Virtembersku. Úkol svůj vychovatelský vykonal s úplným zdarem a získal sobě upřímné lásky svého chovance, jež neutuchla ani potom, když Hora knížecí dům opustil. Vzájemné upřímné přátelství trvalo mezi nimi dále, až teprve před rokem rozloučeno bylo smrtí knížete; stařičký prelát doprovodil o štědrém dni v slzách chovance svého k hrobu.

Když byl Hora r. 1860 dokončil vychování mladého knížete, jmenován jest od kardinála Schwarzenberga, jenž dobře znal znamenité jeho schopnosti, sekretářem a zanedlouho radou arcibiskupského manželského soudu. Roku 1868 stal se konsistorním sekretářem a o tři léta později kanovníkem, skutečným radou konsistorním a kancléřem. Spolu byl tehdáž od Jeho Veličenstva jmenován členem zemské školní rady, v níž setrval až do konce svého života. Mimo to vložen na něho r. 1884 i obtížný úřad generálního vikáře; na něm, jakožto plnomocníku arcibiskupově, spočívala valná část správy diecése. I tu osvědčil se msgr. Hora úplně a získal sobě nejen uznání kardinála Schwarzenberga, nýbrž i důvěry a lásky podřízeného kléru. V úřadě tom setrval i za arcibiskupa Schönborna až do r. 1891, kdy zvolen byv děkanem kapitolním, musel péči svou cele věnovati správě statků kapitolních. Roku 1898 posléze dosáhl nejvyššího místa v kapitole, zvolen byv za probošta. Byv již dříve dle možnosti štědrým, užíval i potom hojnějších důchodů svých rád ke skutkům dobročinným; mimo nesčetné menší dary, jež věnoval k účelům lidumilným a vlasteneckým, založil několikero nadání studentských a štědře podporoval Českou kollej v Římě. Značné sumy peněz věnoval na uměleckou výzdobu nové části metropolitního chrámu sv. Víta a ještě nedlouho před svou smrtí učinil znamenité věnování k opravě starobylé kaple sv. Václava a ke zbudování nádherného oltáře k uložení ostatků světce toho. A mnohými ještě dobročinnými plány zanášela se šlechetná jeho mysl. Často radíval se o nich se svými přáteli a činil přípravy k jich provedení. Ale smrt dříve nadání jej překvapila a nedopustila, aby šlechetné úmysly své uvedl v skutek.

Dr. *A. Podlaha.*

Dne 2. června t. r. zemřel v Praze známý pedagog český Vincenc D. Bíba. Narodiv se 25. března r. 1820 v Rožmitále, vychodil domácí školu, vzdělal se na učitelské průpravně v Strakonicích, načež do r. 1842 učiteloval v Horažďovicích. Potom vykonal zkoušky pro hlavní školy, pobyl dvě léta na technice a působil na ústavě Wocelově, kdež ve vyučování češtině zavedl novou methodu psacího čtení. Od r. 1848 vyučoval na cvičné škole v Budči, kdež měl spolu

s Amerlingem, Škodou, Waltrem, Tesařem a Bačkorou hojnou příležitost působiti na vzdělání kandidátů učitelských. »Budečská škola — jak píše V. Vlček ve svých vzpomínkách[1]) — stala se jedním z hlavních útulků české mládeže, českého jazyka, českého ducha, stala se i semeniskem nového českého vychovatelství. Bylo to zásluhou učitelů, kteří ji na štěstí hned na počátku dostali do rukou a dovedli hořčičné símě vypěstovati v mohutný strom.« Nemalý díl té zásluhy náležel také V. Bíbovi, jejž zmíněný autor pěkně charakterisuje (l. c. II. str. 9 a j.) a vůbec vděčně ho vzpomíná. — Roku 1866 Bíba stal se učitelem při nově zřízeném ústavě učitelek u sv. Anny, odkudž po dvou letech přešel na mužský ústav učitelský a konečně se stal profesorem na ústavě pro vzdělání učitelek. Při 50letém jubileu svého učitelování byl vyznamenán záslužným křížem. V letech 1869—75 působil také jako okresní školní inspektor na Kolínsku, byl členem zkušební komise pro učitelství na školách obecných a měšťanských a r. 1863 byl v komisi pro opravu školních knih. Z literární činnosti jeho jest nejznámější Theoreticko-praktické navedení k písemnostem, jež od r. 1847 do r. 1887 dočkalo se 13 vydání. Hojně se užívalo na školách také Bíbova Malého čtenáře, cvičení ve čtení, myšlení a mluvení, vyšlého v pateru vydání. Dále napsal mluvnice pro 2. a 3. třídu obecných škol, Cvičení slohová, dvě mluvnice německé pro obecné školy a Životopis Jana Ryby, bývalého učitele v Rožmitále. Bíba byl z těch mužů, kteří svědomitě vzdělávajíce učitelstvo měli velký a plodný vliv na vzdělání nejširších vrstev našeho lidu. *F. V.*

V rodišti svém Mlatcové dokončil dne 12. června svůj život jeden z předních synů sesterské Moravy, školní rada František Bartoš, o němž v příštím čísle Osvěty bude obšírněji promluveno.

Umělecké výstavy.

Výstava Krasoumné jednoty.

(Dokončení.)

S českými umělci shledáváme se pak na rozličných místech po výstavě, v dvoraně i postranních komnatách, kde zavěšeny pleinairistní krajiny Radimského a Jansy, Hrona, Homoláče, Anny Matysové-Svobodové, J. Holuba, J. Jelínka, Prokopa, Šindlerové, Feikla, Kruisa velmi nepříznivě, neboť nedostává se jim patřičného osvětlení. Světle tónované mlhové nálady, které zaslal Palmié (Němec), jsou zde zrovna znehodnoceny, jejich světelných effektů nelze ani správně odhadnouti.

Dvě krásné nálady světelné má na výstavě Jakub Schikaneder, rudý svit zimního slunce na zasněžené krajině a Pražskou

---

[1]) V Budečské škole, II. str. 38—39.

uličku, jejímž večerním šerem prokmitá žlutá zář svítilny — obě podivuhodně prostě malovaná, při tom silně zářivá díla. Ivan Čipera vystavuje portréty poctivě a bodře pojaté, Jos. Friedrich velmi distinktní podobiznu, a St. Lolek zastoupen malou sbírkou obrazů, krajinářských nálad, světelných studií velmi hřejných, s onou šířkou nahozených, která Lolka charakterisuje.

Engelmüllerovy krajiny jsou rovněž po saloně roztroušeny; je tu šest pastelu, silných ve své barvitosti, a veliký olejový obraz, sluneční den v Polabí, poněkud modernistně pointovaný, neboť Engelmüller vždy nemaloval olšové křoviny tak kulovitě husté, jako na tomto obraze, kde kupkovité keře tvoří jakési ornamentálně vedené řady.

Adolf Kašpar kvalifikuje se čím dále tím více jako illustrátor našich novočeských klassiků, vystavuje kresby k Babičce a k Jiráskově Filosofské historii, mimo to titulní list. Doba před r. 1848 nachází v něm dobrého tlumočníka, Kašpar se vžil do šťastného období »Biedermeierovského,« jak říkají Němci, a zná se v kroji, ve zvycích i pohybech lidí tehdejších, kreslí je s intimitou velmi půvabnou. Řízné akvarely Jana Šafaříka, mistrný guaš pí. Boudové (kulatky čili blumy, část stromu s plody), Fr. Dvořáka barevně zvučné portréty i »hlavy v květech,« Karla Liebschera Mlýn, J. Bárty děvče a Minaříkova krajina z Valašska, Skramlíkův portrét Kaminského, krajiny Václava Malého a Zdenky Braunerové, malby Brunnerovy, Vejrychovy, Růženy Zátkové, Wiererovy, Friedrichovy a Kubovy sdílejí osud špatného umístění v malých prostorách a v zášeří, ač by zasluhovaly výhodnějšího místa. Kuba zastoupen tentokráte dvěma obrazy květin, ale nejsou to květinová zátiší, nýbrž barevné arrangementy, skvrny žluté, červené, fialové, růžové a modré se zelení listů, nad míru široce a šťavnatě rozhozené, takže skorem květů nepoznáváme.

Co v přízemních místnostech z ciziny nahromaděno, je mnohdy velmi zajímavé a sneslo by rovněž důstojnějšího vystavení, ač kresby na výzdobu knih, které vystavuje slavný Walter Crane, akvarelované návrhy na okna katedrály v Krakově od Mehoffera, Kempfovy a Michlovy lepty, Müllerovy kresby, nad míru drobně provedené a detailní akvarely Bazzaniho také ve světle zredukovaném dobře vypadají. Ale barvitější věci, krajiny malované pod širým nebem, světlé a osvětlené, olejové malby se silným nánosem barvy se tu neuplatňují. Palmié nemaloval svoje pleinairy pro takovéto ztlumené postranní světlo (ještě k tomu visí obraz obráceně, totiž světlo padá z opačné strany, na stinnou stranu předmětů zobrazených), Simoni svoje žhoucí akvarely vypočítal na silné, jasné osvětlení; Darnaut má zde krásné zimní studie, Španělé Gallegos, Villegas, Garcia y Rodriguez staví na odiv barevný jas svých motivů, Villegas maluje krásné krajanky své, trochu slazeně, se světelnými effekty, s hrou slunečních světélek, stínem prokmitajících, oba druzí v malém měřítku vyličují zase průsvitné stíny a žárné světlo španělského dne, uličky a zahrádky oživené lidmi, technikou jemnou, miniaturovou, jako Němec Bachrach-

Barée maluje Napoleona I., nebo Löwith svoje kardinály a opaty, nebo Vlach Chierici své dětské scény — pečlivě, drobounce, nikoli pestře, ale přece hodně barevně, obrázky, které lze zavěsiti nízko nad pracovním stolem, nebo na špaletě u okna a hodně z blízka se jim lze obdivovati. Nemoderní umění.

Pak se tu sešli Angličan Hitchcock s obrazem »V plném slunci,« Němec Eugen Bracht, jenž kdysi malovával Arabii, Palestýnu, Syrii a teď maluje bukové lesy, pohledy na naše Trosky, Vídeňák Zetsche s krajinkami velmi milými, v oleji široce a plynně ač nikoliv ve velkých rozměrech malovanými, Francouz Delasalle, který maluje svého přítele malíře Le Gout-Gerarda, a to v znamenitém impastu, živě se usmívajícího — podobizna z nejlepších na výstavě, oduševnělá, výrazná; je tu Holanďan Mondriaan, Ital Miceu a starý Normann, všichni s náladovými krajinami, jako Mnichovský Wenglein, nebo Haagský Rip, kteří malují spíše po staru a v menším formátě své pohledy na řeky a jezera, se stromovím nebo s horami, tedy s pointou předmětnou, Normann své fjordy stejným způsobem jako před 25 lety — tak dávno tomu, co v Praze po prvé vystavoval. Nelze ani všech obrazů jmenovitě uváděti, jest jich mnoho a nejsou všechny zajímavy, spíše dobré obrazy, než poutavá umělecká díla. A tak nás doprovázejí do hořejšího patra litografie a lepty Francouzů, celá serie Ungrových prací, xylografie a lepty V. Klemma, který se usadil v Liboci u Prahy, malé akvarely Charlemontovy ve Vídni, k tomu sošky a busty Čechů a Němců i Francouzů, až se octneme v bývalé předsíni, kde nás vítají »Glasgowští,« totiž Skotové, kteří od let nyní pravidelně do Prahy přicházejí. Je tu Terris se svými silnými akvarely, které mají vzhled olejových obrazů, Black se svým mořem, Henderson Brown, Pratt, Thomas, Kellar, Wingate malují svoje tiché krajinky, zasmušilé nebo jak lehkou mlhou zastřené, i když slunce svítí, Permanová svoje zamilované žluté nebo bílé růže, právě tak zamžené, a mezi nimi znamenitě vypadá starého Ondřeje Achenbacha Moře — mnohý návštěvník asi ho připočte k dobru Skotům, ač je tu mezera aspoň jednoho lidského věku a nejde o žádné programové malířství.

V sálech s vrchním osvětlením směstnáni jsou umělci všech národů evropských, a jen Albert šl. Keller a pak sdružení z Mnichova »Die Scholle« (hrouda) zabrali zvláštní oddíly. Keller proslul jako kolorista, což v německém malířství znamená zpravidla výstřednost nebo příkrost v zbarvení, někdy i zřejmý nevkus. Keller však zasluhoval by si takové označení již proto, že nebaží po drastických effektech barevných, aspoň z pravidla nikoli. Ale jeho kolorisace je přece jen šedá, porovnámeli ji s barvitostí na př. francouzských obrazů, o našich českých nemluvě, neboť slovanská dědičná radost z barvy a smysl pro barvu jsou u Čechů již na této výstavě patrny. Podobizny Kellerovy vynikají noblesou pojetí, některé studie a genry jsou jemně odstíňované »arrangementy v šedi,« a tu a tam je nějaká ta »Náměsičnice« nebo »Ukřižovaná« s modravě osvětlenou pletí, docela nad průměr smělá »v barvě.« Úhrnem však nepůsobí

Kellerovo umění zvláště silným dojmem, a jeho barevné básně nesou se přece jen tlumeně se sklonem k černi ve stínech, jaksi ostýchavě.

Za to umělci v »Scholle,« většinou odchovanci Paříže, vystupují zcela nenuceně jako krajní modernisté, i jsou tu vlivy nejnovější mody také křiklavěji vyjádřeny. Tu již působil Meier-Graefe se svým uměleckým obchodem s nejkrajnějšími radikály francouzského malířství, s primitivisty a luministy á la Gaugnin nebo van Gog, tu je »grafistní« i dekorativní směr zastoupen, a silácké produkce jako »Slavnost přírody« od Eichlera, reminiscence na Gauguinovy Tahiťany jako Erlerova »nordická matka« (je nahá ta severanka), nebo jeho »Sen« (je vzorně ošklivá ta ubohá dáma v barevné mlze) zdají se příliš vypočítány na »ustrnutí šosáků« (épater les bourgeois).

Jsou tu někteří dobří malíři a velmi vervní umělci, na př. Münzer, ale ten se naučil malovati od Francouzů a je pravý a celý francouzský malíř, ani se nehodí do »Scholle.« Za to představují se mnozí z této družiny jako praví němečtí kreslíři, a tu spíše sluší mluviti o rázovitosti, o kmenové typičnosti. Tito illustrátoři »Jugendu« a »Simplicissima,« Feldbauer se svými koni a kravami, Püttner jako krajinář, Putz, Erler, Bechler, Höfer Münzer kreslí ze široka, dobře, ba i temperamentně, a malujeli Erler »svého bratra« tak skoro šedého v šedi, je to živý člověk velmi bystře charakterisovaný a velmi krásně a prostě na obrazovou plochu »napsaný.«

Jinak jsou různé ty celé i poloviční »akty« před zrcadlem, na pokraji lesa atd. více méně zdařilými studiemi dle skutečnosti, jen že nyní se již nehledí na vystižení pravdy, nýbrž usnadňuje se práce zachováním jakési povšechné, nejlépe hodně mlhavé nebo pohádkovité »nálady« barevné. A i ty jadrné kresby zase jsou jen veliké náčrty, studie, průpravy — k čemu? Těžko odpověděti, neboť dnešek nezná »provedených« obrazů, v zásadě tetiž, a připouští každou úryvkovitou skizzu, každé croquis jako samostatné, platné dílo umělecké na veřejnost. Takové zběžné náčrty rudkou nebo barevnou tužkou, uhlem, křidou plnívaly desky v atelierech, byly přibíjeny na stěny, darovány umělcem umělcům na památku, nebo i znalcům a přátelům, ale — konečně snad poznávají umělci sami, pokud jim prospívá zpopularisování těchto atelierových, zákulisních ingrediencí. Myslím, že to je po výtce »kaviár pro lid,« kdo toho chce požívat jako denního uměleckého chleba a není touto nepřipravenou stravou odchováván, odpyká to pokažením svého uměleckého zažívacího ústrojí. Není pochybnosti, že i tato móda přejde a že nastanou časy zdrženlivosti a jakési umělecké sebekázně. Švižná skizza, abruptní studie dle přírody má a bude vždy míti svůj půvab pro skutečného znalce, umělce, milovníka — ale naše obecenstvo nesestává ze samých takových znaleckých a umění s takovou silou milujících duší, aby jemu beze škody — a tu pociťují právě umělci nejdříve a nejvíce — smělo býti předkládáno, co vlastně je tajemstvím tvůrčího genia. A kdy by to byly jen pouhé nedbalky, pak

teprve si rozmyslí umělec, duch jemně organisovaný, sensitivní, aby se tak prostituoval před »širokou veřejností,« o jejímž porozumění zajisté se neoddává illusím. Mne dráždí rozpor mezi uměleckým přesvědčením modernistní společnosti a její zbabělou inkonsekvencí, neboť ochotné obnažování všech slabin, ta oblíbená autovivisekce modernistního umělce i básníka i sochaře i malíře, zdá se mně něčím v základech úplně neuměleckým. Je to akrobatství nebo fakirství, a to ovšem smí počítati s obecenstvem velikým, vždy vděčným, chtivým nových kejklů, tedy s massou, která nemá nižádného smyslu pro umění, protože přichází jen za divadlem nervy nebo spíše jen zvědavost dráždícím. Umění podmaňuje, ale nedráždí, zaujímá, ale nepopuzuje.

Takový »Večer v Pyrenejích« od Francouze Didier-Pougeta zalíbí se všem, znalcům neznalcům, umělcům a laikům, je to příroda viděná mužem, který umí své dojmy vtělovati v barvy, nic více. Největší letošní krajina ostatně, a Loir opět maloval vlak, jako loni, le train qui passe: rychlík uhání podvečerem, z nádraží vyrazil do roviny, dým z lokomotivy letí nazpět, trhá se, krouží, barevné signály probleskují šerem. To vše vidíme, a je to krásný pohled — moderní obraz, také rozměrný a také bez affektace, ovšem ale virtuosně malovaný.

Německý malíř s francouzským jmenem a také s francouzskou technikou, Lejeune, vystavuje řadu větších menších krajin, jarních a zimních motivů, našedlých, pravdivých. Čech Ferd. Staeger, originelní umělec, má zde podobizny, dekorativní výplně i obrazy, allegorie a pod. — je to umělec kypící fantasie, malíř milující plavé, jasné tóny. Pierre Jacques Dierkx z Antverp zaslal tentokráte figurální náměty na místě svých interieurů »se stafáží« a je neméně mistrným zobrazitelem lidí jako hlavních předmětů svých pláten. Neschází i letos Hoenow s bukovými lesy, Roubaud s čerkesem, Firle s Madonnou a také Sáša Schneider letos se dostavil, aby ohromil obecenstvo tentokráte *malovanou* nehorázností, Bojem Niebelungů, který je zúmyslně nebo nemotorně špatně seskupenou řeží železných hastrošů s pěkně barevnými povlaky. Tento rusko-židovský kreslíř vynikal svými kartony, jeho akty bývaly vždy allegoristně nebo i historicky pointovány a vždy dobře kresleny, byly to studie někdy zbytečně veliké, ale znamenité. Poněvadž pak obecenstvo zajímaly jenom krátkou dobu, vymýšlí si Schneider jiné attrakce, a na celém obraze je viděti pouze jedna tvář, od druhé jen částka, a to ostatní jsou pestrá krzna, železné hrncovité přilby se zlatými korunami a široké meče — ani pohybu nemá tento primitivistně koncipovaný »boj.«

Jinou okrasou Pražského Salonu měly býti podobizny od slavného Huberta Herkomera, ale dopadlo to špatně, neboť se k nám dostaly zběžné práce nejnovější, a Herkomer stárne, zachoval si švih machy, zná malovati jasně svítivou pleť, ale velká dvojitá podobizna (on sám se všemi svými řády a patrně jeho choť, které klade na ramena plášť) ukazuje ztrnulé postavy a menší portréty nejsou lepší, než na př. Thorovy, a Thor je dosti mladý Mnichovan, který se

snaží malovati osobnost nejen po zevnější stránce a při tom výborně zachází se svým řemeslem. Náš Vejrych vypodobnil mistra Švabinského, ale Bůh ví, proč v takovém tmavém koutku, v jehož stínech se hlava téměř ztrácí, tak že vidíme jen krásně malovanou ruku a dobře stojící tělo.

Německých mistrů jest tu tedy převaha, Höcker, Schramm-Zittan, (rvoucí se kohouti), F. A. Kaulbach (malý kič, již známý, allegorie »všech devět«), Gabriel Max (Faust a Markéta, pouze hlavy), Hamacher s pěknými námořními motivy, opět poněkud těžkými v barvě, Dettmann (oráč na podzim), Worpsveďan Overbeck, Hans Bartels (velký akvarel holandského děvčete, výborný, Hans Thoma, Hans Borchardt, nejnovější malíř Viléma II. (zde jen menší interieur) a jiní četní representanti německého umění vyplňují sály. Mezi nimi pak tu i tam Čech, Francouz, Holanďan, Vlach, od Šussera podobizna holbeinovsky jemná a prostá, La Touche, Delasalle, Bisbing, Thaulow, van der Waay a Jules Dupré se svými malými, krásně malovanými venkovany v přírodě; jsou tu rytiny a lepty, akvarely a umělecký průmysl v místnostech loggie, ale celkem nás neuchvátí žádné silné dílo, nepozastavíme se maně, abychom zůstali pak jako v zajetí uměleckého díla. Je to mezinárodní výstava, hlavně malířství, se soutěží Čechů, v měřítku trochu zredukovaném, ale Pražskému obecenstvu milá výstava — jediná do roka, kde lze aspoň z dáli sledovati umělecký život Evropy.

Obzor divadelní.

Činohra.

Za hodně dlouhou dobu se na Národním divadle objevila pouze jediná z původních novinek, čtyřaktová hra *Ejhle člověk!* od Abigaily H. Horákové. Opravdu, starostí o domácí produkci nesešedivěl ještě žádný správce našeho prvního uměleckého ústavu. Proto vůčihledě upadáme.

Naše poslední domácí novinka je slabá; avšak bylali přijata ku provozování, je povinností celého divadla a všech jeho činitelů a složek, aby kde kdo ze všech sil se přičinil o výsledek co nejlepší. Každá podkopná práce proti hře je na škodu celého ústavu.

Že hra paní Horákové je velmi slabá, slyšeli jsme určitě a rozhorleně prohlašovati od lidí, kteří se o divadlo zajímají, ať veřejně či soukromě. Škoda, že podobně si nepočínaly naše divadelní kruhy při jiné hře, rovněž velmi slabé a do jisté míry i slabší: při »Manželu« paní Vivanti. Tu i divadelní bulletin se rozepěl o úspěchu kusu, hra vlaské autorky, která, jak se praví, opustila Italii pro hru Enrica Buttiho »Il Gigante e i Pygmei,« prohlašována za »událost« našeho divadla, »překládala« se do frančiny, angličiny a němčiny,

»chystala se« na cizích divadlech, a omámené obecenstvo dalo se strhnouti k bouřlivým ovacím pro cizozemskou spisovatelku . . .

Paní Horáková nepřijela k nám z Italie přes Ameriku, neseznámila se s Carduccim, nemá strýčka divadelním ředitelem v Německu, slyšela proto velmi důrazně, že její hra je slabá a neúspěšná. O tom jest autorka asi už náležitě poučena. Je sice v kuse něco dobrých zrn, ale ta se ztrácejí v nemožnosti hlavního konfliktu. Je dobrá ku příkladu Honzačka, jsou zajímavé i detailky z hereckého života. Ale ihned v prvním dějství, které je celkem nejlepší, ztrácí spisovatelka půdu pod nohama v rozmluvě faráře Havleny s herečkou Skalskou. Jak je celý ten Havlena divadelně myšlen! Jaká neslýchaná naivnost v jeho jednání! Ta jeho láska, ten ubohý ukradený dopis! Všecko tak jenom z kulis vykombinováno. A také mnoho již s prken známého. Celé scény — snad nevědomky — objevily se z jiných her. Ty divadelní slzy, to křivé, neživotné cítění! Ke všemu hra se po celé dva akty ani nehne s místa — názorně je to doloženo dvojím omdlením Havlenovy sestry na konci druhého a třetího aktu. Jednotlivé osoby každé chvíle mluví jinak, než by divák očekával, vše se hroutí a sesypává, čeho se jen dotknete. Velmi slabá práce! Bude třeba silné hry — nemyslím divadelně — aby se zapudily nemilé dojmy. Účinkující dali hře, co bylo v jejich silách, za to režie dala se místy svésti textem k nepravděpodobnosti.

V provedení S h a k e s p e a r o v a J u l i a C a e s a r a bylo patrně znáti snahu, aby režie podala něco nového, nebývalého a uchvacujícího. Uznávám milerád dobrou vůli, ale v mnohých jednotlivostech se mi dřívější náš Caesar lépe zamlouval. Vítám, že scéna zavraždění Caesara vložena do dekorace historicky přesnější, ale byl bych si také přál mohutnějšího a malebnějšího jejího vypravení. Pojata mohla býti ze strany malebnější, opatřena komparsy mohla býti mohutnější. V hromadných komparsových scénách bylo více přirozenějšího ruchu, nežli jindy, ale přibrání solistů do davu se mi nepodobá! Jeli dost obtížno vypraviti komparsové výstupy, plné života a vln, ale tak, aby neodváděly pozornost od řečí a jednání hlavních osob, je skoro nemožno dostáti obojímu požadavku, jsouli solisté v zástupech. Chybuje, kdo uvede za vzor Meiningské a po nich Rusy. Meiningští přijížděli do měst, kde byli jejich solisté buď zcela neznámi, nebo ne tak i v masce hned rozeznatelni, aby rušili upjatého diváka. Naše hlediště zná však naše solisty do té míry, že kukátka je sledují a vyhledávají v zástupu na újmu a škodu celku. Tedy v domácích působištích divadel sotva se ujme tento cizí vzor. Ostatně při pohostinských hrách Meiningských byl uměleckým zájmem kryt, jak známo, také oekonomický požadavek, který při stálých divadlech je ovšem v nevýhodě. Ale Rusy i Meiningské bylo by lze napodobiti prospěšněji v jiných stránkách jejich umění. První návštěva Rusů zanechala u nás stopy v tom, že jsme černou kávu viděli vylévati do misek a píti přes cukr; doufejme, že druhá jejich návštěva bude míti hlubší účinky nežli zaměstnání solistů v komparserii. Zevnější výprava scén byla jinak velmi působivá, zvláště Brutova zahrada před jitrem byla poeticky náladová. V prvním aktu však se

leccos nesnášelo s jeho duchem. Z herců byl na Shakespearovských výšinách především pan Vojan svým znamenitým Antoniem.

Avšak třeba jsme neměli v Juliu Caesaru — Caesara, bylo vypravení Shakespearovy tragedie nepoměrně radostnějším a významnějším zjevem v repertoiru, nežli zařadění zastaralé a již před sto lety rozumným lidem nechutné Marivauxovy komedie *Hra náhody a lásky*. Francouzská retrospektiva na českém divadle! Česká retrospektiva nemá na národní scéně místa, ale Marivaux, který se valně nelíbil ani našim pradědům, uvádí se bez rozpaků do našich skrovně vyměřených činoherních večerů. Mrhání časem a prostředky! V celé Evropě bychom byli směšni, kdy by se pokračovalo v takové nepochopitelné činnosti. Marivaux ve dvacátém století na mimofrancouzské scéně! Horrible! Dostal jsem takový děs z těch Orgonů, Dorantů a Lisett, že jsem stále odkládal s návštěvou představení, až jsem se vůbec do divadla nedostal. Patrně mnohý z obecenstva spěchal podobným způsobem na naši nejnovější cizí akvisici, neboť po druhém představení hra posud ještě nedospěla k třetímu. Za to příští reprisa její bude asi bohatě navštívena. A pak si o ní můžeme ještě promluviti. *Jan Ladecký.*

Nové písemnictví

Životopis.

Karel Havlíček, neohrožený bojovník za práva národu českého. K padesátému výročí jeho úmrtí sestavil Adolf Srb. Nákladem F. Šimáčka v Praze, 1906.

V kratičkém úvodě k příležitostnému tomu spisu naznačuje auktor, že mu šlo o to, aby prostými slovy vylíčil Havlíčka jako vzor energického muže poctivce, nadšeného vřelou láskou k vlasti, jeho činnost, zápasy a utrpení. Vynasnažil se, aby líčení jeho bylo co možná objektivní, t. j. aby uvarovalo se výtky, že jest zabarveno stanoviskem té oné politické strany. To není úkol snadný. I ve vychvalování hrdiny třeba sobě vésti s jakousi obezřelostí a mírou, aby čtenář pro samé dithyramby neotupěl.

Srb stopuje život svého reka od »Vesny až po Moranu« ve 43 kapitolách tak, aby čtenář snáze mohl přehlednouti všecko bohatství dat předváděných, a po každém odstavci si trochu oddechl. Data vybírá z literatury o Havlíčkovi vydané a oživuje knihu svou citáty jednak z korrespondence, jednak z básnických a žurnalistických jeho prací. Tu a tam bývalo by možno uvesti citáty ještě případnější. Kapitola 44. věnována jest Havlíčkově dceři Zdeňce, kapitola poslední (45.) přehledné úvaze o významu proslulého publicisty pro národ český, o jeho hlavních politických zásadách a cílech.

Spis ozdoben jest podobiznou Havlíčka jako redaktora Pražských Novin a České Včely a 16 vyobrazeními jinými (Havlíčkovy matky,

jeho bratra Františka, choti Julie a dcery Zdeňky, třemi pohledy na Brixen a tamní bydliště Havlíčkova, na bydliště jeho v Německém Brodě po návratu z Brixenu, facsimiliemi první stránky Havlíčkových Národních Novin, básně jeho »Citlivá večerní à la Picek,« začátku Tyrolských elegií, pohledem na Něm. Brod, rodinný dům v Borové a úmrtní dům Havlíčkův v Praze, na jeho hrob v Olšanech a jeho sochu na pomníku v Kutné Hoře). Kniha skoro o 300 stránkách stojí toliko 1 k. 50 h., tak že dojde asi hojného rozšíření mezi těmi čtenáři, pro které jest určena. *J. K.*

Literatura lékařská.

Dr. V. Preininger podával v Osvětě posléze přehled lékařské literatury. Od poslední jeho úvahy uplynula řada let, v kterémž-období viděti nepopíratelný rozkvět, ovšem nenáhlý, neboť nelze přes noc vyplniti citelné mezery, jež literární historik, zvláště ze stavu samého vyšlý, podnes pociťuje, ale pokračující tempem čilejším, než bylo by lze předpokládati při nevelikém počtu konsumentů této literatury.

Nehodláme o tomto období psáti kritiku, nýbrž podati zase jen stručný přehled nejnovější české literatury lékařské, hledíce zvláště k posledním dvěma letům. Ani takový přehled není snadno psáti. Neníť nikde soustavně registrováno, co vyšlo. Publikace Pražských velikých nakladatelů tak snadno nezapadnou, ale vydává se také leccos venku. Jakého přidržeti se kriteria, jak rozděliti látku, když je publikací sem náležejících jistě přes sto. Nejlépe po našem mínění bude registrovati literaturu periodickou a samostatné publikace, originální tvorbu a překlady, vědeckou produkci a popularisující spisy, — tu aspoň sotva bude lze něco přehlednouti. Že v lékařské produkci je postup a rozkvět, nelze pochybovati. Jen předpojatý člověk mohl by ve faktu, že se tu vyskytují téměř stále táž jmena, viděti doklad pro tvrzení reservovanější. Rozkvět je kvantitativní i kvalitativní. Srovnávámeli práci dnešní s prací před 30 lety, viděti už z citovaných pramenů, že většinou emancipujeme se od výhradního vlivu německé literatury, třebas ani chauvinista v lékařství nemohl by věcně pracovati, kdy by ji chtěl přehlížeti. Jen na mládeži, dorostu, patrna malá známost cizích jazyků, které jsme se u starých mistrův obdivovali (Janovský, Hlava, Maixner, Maydl, Thomayer a j.). Jen malé úcty k čistotě jazyka znova se tu dotýkáme; upozornil jsem na ni o posledním sjezdu lékařů a přírodníků českých, a zase jsou to mladší kruhy, které, snad ani nevědouce, píší jazykem, jenž, abych mluvil plastickou frásí polskou, »dužo pozostawia do życzenia.« Třeba to byla vada formální, pokládá se všude za vážnou, ježto se objevuje ve všech takřka oborech vědecké literatury české (nedávno právníky na jich ubohý jazyk upozornil prof. dr. Storch).

Ač nutno i některé ztráty zaznamenati, jichž příslušné spisovatelstvo želí (Zdraví, Slovanská bibliografie lékařská a revue), je zase jinými směry patrný přírůstek — požehnání dělby práce a dle ně-

kterých zjevů (čilého ruchu spolkového, vzniku nových odborných spolků lékařských) lze očekávati i dalšího rašení na kmeni české lékařské literatury. Kdežto však dříve skoro výhradně fakulta produkovala literaturu lékařskou — mimo fakultu vznikaly takřka jen spisy lidu určené — jest nyní pozorovati čilejší práci též mimo universitu, ač tato, aspoň pokud se týče činnosti vědecké, podržela primát a odložila i z větší aspoň části dřívejší nechuť k popularisování vědy (universitní extense atd.), ač by si tu bylo přáti vhodnější volby látek a srozumitelnějšího spůsobu psaní, což ovšem, jak pochopitelno, neplatí o všech pracovnících. Ale oprávněna ta výtka jest, i bylo na to factum z povolaných míst už poukázáno.

Jest ku podivu, že není u nás překladová činnost čilejší — vždyť máme dosud v některých oborech mediciny málo českého a v jiných pranic. A světová lékařská díla, která se překládají do několika jazyků, neškodila by ani u nás a neškodila by ani na polích, kde už české publikace máme. »Lectorem unius libri timeo,« řekl starý autor, a slova ta měla by platiti podnes zvláště v literatuře malého národa a měla by citelně zníti v uších těm, kteří opatřují českou literaturu. Prozatím jsou to pořád ještě nakladatelé. Protože však ani oni, jak pochopitelno, nepřivádějí v život díla pro svoji zálibu, nýbrž diktuje jim nakladatelské kroky potřeba, lze si vysvětliti účelnost dosavadních edicí až na některé výstřelky.[1])

Náklad lékařských publikací dosud největší měrou obstarává nakladatelství *Bursíkovo a Kohoutovo* v úpravě úhledné. Za ceny, jež — srovnámeli díla naše a obdobná německá, mající nepoměrně větší odbyt — jsou velice levné. Jistě tu vedle zájmů obchodních padá na váhu upřímný smysl pro českou věc, která u některých publikací dnes, kde už není tolik odběratelů jako bylo před 15 až 20 lety, skutečně žádá oběti, — a to zasluhuje veřejného uznání. Vedle této firmy uvedlo na veřejnost několik cenných edicí lékařských i mladé nakladatelství Hejdovo a Tučkovo, jež se tolikéž snaží při mírné ceně rozšířiti spisy vážné a pěkně vypravené, a některé jiné firmy jednotlivými spisy. Neohroženost soukromých nakladatelů, nemajících stavovské podpory, přece však vydávajících nezištně časopisy a knihy, zasluhuje zvláštní zmínky.

Podáme nejprve několik slov o *překladech.* Důležitá věda — pro praktika jedna z nejdůležitějších vedle vnitřního lékařství a porodnictví — chirurgie neměla kromě monografie Maydlovy o kýlách a překladu Albertovy diagnostiky nic než časopisecké články a — Rhazesovo ranné lékařství. Jistě účelno bylo vydati překlad výborné knihy dvou anglických chirurgů Rosea a Carlessa (péčí dr. B. Honzáka a dr. K. Šantrůčka); kniha vyšla u Grosmana a Svobody jako 1. svazek bibliothéky »Knihy praktického lékaře.« U téže firmy vyšel i Vlasákův překlad německé hygieny (dosud část 1.). Překlady přinášeti položila si totiž v té době za úkol sbírka »Lékařští autoři cizí,« redigovaná dr. D. Panýrkem, vydávaná nákladem Bursíka a

---

[1]) Myslím tím literární smetí sebeochran a celou tu literární kryptogenesi, která nepatří do literatury, leda co zjev chorobný.

Kohouta, v níž dosud vyšly dva svazky: Ch. Féréa »Pohlavní pud« (autorisovaný překlad dr. J. Pelnaře) a P. Brouardela: »Manželství, neplatnost jeho, rozloučení, těhotenství a porod« (v překladě dr. V. Waltera). Obliba spisů, pojednávajících o věcech pohlavních (ne právě zdravá), způsobila překlad důkladných Dufourových »Dějin prostituce« (u Fr. Radouška v Uh. Hradišti); překladatel není jmenován. Vychází nyní díl VI. Do oboru věcí pohlavních spadají i dva drobnější překlady z němčiny F. Schoenebergera (lékaře) a W. Siegerta (učitele) »Život pohlavní« překladem dr. K. Helbicha (v knihovně Rozhledů LIV.), E. Ethelmera: »Odkud přišel bratříček« (překladatel a nakladatel týž). Z ruštiny přeložena od dr. P. Durdíka práce B. Speranského: »Co dlužno věděti o pohlavní nákaze.« Tyto tři spisky jsou bez odporu vážné a cenné.[1])

Bylo by žádoucno, aby překladatelská horlivost českých autorů a vydavatelů obrátila se nyní i vedle themat pohlavních, jistě potřebných, k spisům neméně důležitým z oborů věd, v kterých nemáme dosud ničeho původního, a nejen k literatuře popularisující, nýbrž i vědecké.

Přistupujeme k naší původní literatuře. Tu máme produkci vědeckou a popularisující, publikace samostatné a periodické.

Ze samostatných publikací sluší uvesti veliká dvě díla prof. Jانošíka »Anatomie popisná« a »Anatomický atlas;« obě vyšly pomocí České Akademie nákladem vlastním, a medikům českým dostalo se jimi obšírného vodítka v oboru, v kterém jsme odkázáni byli veskrze na německé knihy (Hyrtl, Langer, Heitzmann). Dále sem patří krásná Marešova studie z oboru přírodní filosofie »Idealismus a realismus v přírodě« a »Všeobecná fysiologie« (u Bursíka a Kohouta).

Samostatně vyšlo ještě »Drobnohledné a drobnolučební vyšetřování močových sedimentů« od prof. F. Kratschmera (Němce) a Mag. Ph. Em. Senfta (Čecha) s 13 barvotiskovými tabulkami (ve Vídni u Šafáře, v Praze u Bursíka a Kohouta).

Sem náleží ještě dr. Jindř. Chalupeckého »Oční lékařství« s 65 obrazy v textu a 1 přílohou, vydané Hejdou a Tučkem. Originálním a didakticky výhodným i účinným uspořádáním látky jedna

[1]) Mezi současnými překlady dále čestné místo zaujímají Th. Ribota »Choroby paměti« a »Psychologie pozornosti« (vydal F. Pelcl) překladem J. Mauera a J. Nepokoje; přijdou vhod nejen psychologům, ale i psychiatrům. Sem patří ještě překlady 2 spisů dr. C. H. Stratze: »Krása ženského těla« (přeložil docent dr. K. Weigner) a »Tělo dítěte« (přeložila A. J. Šnajdaufová-Čadová), obě bohatě illustrované, které však mohly vyjíti bez křiklavé reklamy, v níž se apelovalo na čtenářstvo méně povolané. Přes to jsou obě knihy cenné. Dále sem patří nedávno vydaný překlad »Potravou zkažená krev základní příčinou nemoci« od známého přírodního léčitele německého dr. H. Lahmanna (překl. dr. V. Mrázka), který má to dobré do sebe, že přivádí čtenáře k střídmosti a rozumnější životosprávě. Tyto 3 posléze uvedené publikace vydal B. Kočí. — Rozkvětem školního zdravotnictví povstal dobrý Zemanův překlad Burgersteinova spisku »Nové směry v hygieně vyučování.« (Spisů Dědictví Komenského č. 31.)

z předních českých publikací je Diagnostika chorob duševních pro mediky a lékaře od dr. Ant. Heverocha (u Hejdy a Tučka). Rychlé obliby došla dr. Elpla, záhy zesnulého zubního lékaře Libenského, kniha »Kurs zubního lékařství,« vydaná od Grosmana a Svobody, vyšel v těchto dnech v II. vydání, což je důkazem praktické upotřebitelnosti knížky, vhodné čtenáři stručným měřítkem, dle něhož velká látka zpracovávána, vedle starších spisů Nesselových a Baštýřových.

Dílem samostatně vyšly také pečlivé studie z hygieny sociální ředitele Pražské porodnice dr. J. Dvořáka: »Časová úprava poručenství a opatrovnictví« a »Jednotná organisace dozoru na nalezence, sirotky a děti opuštěné v království českém« (obě u Bursíka a Kohouta), z kterých všude mluví znalec věci a osvědčený lidumil.

Jak prospěšno jest obírati se speciálním oborem vědy, z čehož vzejde pak publikace velmi podrobná a znalecky psaná, dokazuje »Aktinotherapie« (léčení světlem a roentgenovými paprsky a proudy vysoké frekvence), spis dr. Edv. Slavíka (nákladem vlastním, v komisi Bursíka a Kohouta). To platí i o monografii dr. Jar. Franty. »Boubele mechožilové v těhotenství za porodu a šestinedělí« s obšírným resumé, také vlastním nákladem vydaný spis (v komisi Bursíka a Kohouta), dílo monograficky úplné, opírající se o velikou, ale roztroušenou literaturu a o některé vlastní případy. Výtah té práce vyšel i francouzsky.

Že není ani obchodně nevýhodno vydati český spis lékařský z pera některých autorů, dokazují ve 2. vydání nedávno vyšlé spisy prof. Thomayera »Úvod do drobné praxe lékařské« a »Bezvědomí a jeho diagnostický význam,« oba doplněné dle pokroku literatury a vědění lékařského; oba spisy zvláště praktiky ceněné vyšly znova u Bursíka a Kohouta. Zde uvedeno budiž dílo pocty, kterýmž jest vydaný k oslavě XXV. ročnice jeho doktorátu redakcí dr. Syllaby Thomayerův Jubilejní sborník; obsahuje dvacet vědecky cenných prací vesměs z pera žáků Thomayerových, t. j. lékařů, kteří pracovali na české universitní poliklinice v době, kdy byl prof. Thomayer její hlavou.

Zcela zvláštní místo v novější literatuře lékařské zaujímá knížka »Zápisky praktického lékaře« dr. Františka Boučka 1841—1880, kterou vydal jeho syn dr. Bohumil Bouček, tolikéž praktický lékař v Poděbradech. Publikace uvítána ode všeho lékařstva českého stejně vřele. Obsahuje prosté vylíčení činnosti venkovského praktika v dobách, kdy medicina počala se probouzeti z mátoh dobrodružných doktrin, líčí usilovné snažení lékařovo proti epidemiím tehdáž velmi zhoubným, jeho vědecké i praktické strádání a dojala všechny příslušníky stavu, neboť vyrostla z těžkých poměrů české vědy a praxe, na venkově dvojnásob citelné. Z knihy patrno, že málo známý český praktik dokonce vynalezal léčby, které dlouhou dobu po něm v širokém jevišti vědy jiní přinášeli jako nové (léčba kvasnicemi, arsenová léčba rakovin atd.). Po bok této publikace náležejí prof. dr. B. Eiselta »Rozpravy o nemocech sdělných,« které v 50. ročnici svého doktorátu věnuje ve prospěch podpůrn. fondu Purkyně nestor české

lék. literatury svému národu. Kniha chová bohatství zkušeností netištěných.

Nevím, kam bych zařadil publikaci venkovského učitele J. Bezděka »Houby jedlé a jim podobné jedovaté,« kterou — podporován jsa akad. malířem V. Luňáčkem s velkými svízeli čestně k místu přivedl ve svém působišti vzdáleném velkoměstských prostředků literárních v Polici n. M. Kniha má — pokud to dovoluje účel její, popularisovati znalost hub a národohospodářské jich vytěžení, — mnoho kvalit vědeckých (místy až překvapující znalost literatury), ačkoli jest určena pro kruhy neodborné. Ale i v odborných kruzích lékařských ještě do nedávna měli jsme nedostatek znalců této kapitoly, v které jen botanikové ovládali pole, jimž však zase nezcela byla přístupna lékařská literatura věci. Zasluhuje čestné zmínky nejen poctivá snaha autorova, ale i dobrý výsledek, jenž ji korunoval.

Zbývají vědecké publikace uveřejněné v periodických sbírkách. Z nich nejpřednější je nejstarší, většinou fakultními silami zásobovaná »Lékařská bibliothéka« firmy Bursíka a Kohouta. V ní vyšel Thomayerův [1]) Úvod do drobné praxe lékařské (v II. vydání). Hlavova a Obrzutova »Všeobecná a speciální anatomie pathologická« od prof. Hlavy ve II. vydání zpracovaném prof. Hlavou samým se zřetelem k pokroku věd těch doplněná a zpracovaná (paedagogicky stejnoměrnější vydání prvého), dále moderní Bakteriologie téhož badatele a prof. Honla (díl I.); současně s ní vycházela prof. Veselého »Diagnostika klinické vyšetřovací methody« (díl I. jest hotov, II. vychází a chýlí se také již k ukončení). Chváliti dlužno čilé tempo u vydávání této uceleně sestavené knihy. Prof. Kabrhela potřebná jako sůl »Zdravověda«, prof. Chodounského »Farmakologie«, kniha v mnohých otázkách nové, originální náhledy přinášející, a dr. Panýrkem za účasti četných odborníků sestavená »Klinická terminologie« (vyšly dosud 4 sešiťy), také v lékařské bibliothéce vydány.

Druhá publikace periodická (u Grosmana a Svobody) vycházející »Knihy praktického lékaře« přinesla za posledních let znamenitou učebnici pro mediky, i lékařům velmi užitečnou, prof. Horbaczewského »Chemii lékařskou« ve dvou dílech, anorganickou a organickou, před tím prakticky předůležitou práci prof. dr. J. Slavíka »Aetiologie náhlého úmrtí a jeho soudně lékařská důležitost.«

Magister farmacie Václav Boháč založil před několika lety Sborník pro průmysl chemický, a první svazek této sbírky přinesl i lékařům užitečnou sbírku předpisů na léky pro ruční prodej a speciality »Lékárnické manuále« z pera V. Boháče (ve 2 dílech), jež přijde vhod zvláště kollegům venkovským, kteří mají domácí lékárny. V téže edici vyšel spis mag. pharm. A. Arnošta »Analysa moče.« Lékárnické publikace odjakživa spadaly v obor zájmů lékařských a nalézaly i v kruzích lékařských odběratelů. Proto nebude od místa

[1]) I Odborná pathologie a therapie nemocí vnitřních téhož autora vyšla už ve II. vydání.

zmíniti se o dvou cenných spisech z toho oboru. Je to »Lékárnická učebnice,« vydaná péčí Farmaceutické společnosti v Praze, resultát pilné práce znalecké od celé řady odborných spisovatelů z lékárnictva; dorostu, jenž neměl dosud české opory a průpravy literární při svých universitních studiích, jistě přišla vhod.[1]) Táž odborná společnost vydala část Dějin českého lékárnictva: »Příspěvky k dějinám lékárnictví na Moravě a ve Slezsku« od mag. farm. Em. Šedivého, pilného sběratele materiálu, valně i do dějin lékařství spadajícího (vyšlo jako II. svazek Lékárnické knihovny — I. tvoří zmíněná Lékárnická učebnice).

K periodickým publikacím lékařským náležejí i úřední »Zprávy městského fysikátu« (vydává fysik dr. Jindřich Záhoř), a rozsáhlejší (celou zemi zahrnující) přehledy »Zprávy o zařízeních a poměrech zdravotních v království českém« (vydává zemský zdravotní referent dvorní rada dr. H. Pelc), jež jsou každému hygienickému pracovníku, zvláště literárnímu, neocenitelnými sbírkami dokladů podávajícími množství účelně a přehledně sestaveného materiálu zdravotnického a hojně plodných myšlenek (z městského fysikátu vyšla naposled zpráva za r. 1893—1896, z místodržitelství máme v rukou poslední zprávu za r. 1899—1901). Sem náležejí i periodické zprávy o hygienických institucích zemských, jež vydává zemský výbor. Jsou sice převahou rázu statistického, ale spadají do našeho přehledu, poskytujíce materiál k úvahám a návrhům reformním. Sem patří česko-německá zpráva o královských českých zemských ústavech pro choromyslné, zpráva o rozšíření moru kořalečního v království českém, jakož i o prostředcích proti opilství, zprávy statistické z porodnice a nalezince atd. Stejné hodnoty jsou pro nás literáty občasné publikace hygienických spolků, zvláště pěkná studie prof. Veselého »O činnosti zemského spolku proti chorobám plicním,« výroční zprávy Spolku pro spalování mrtvol (předseda dr. Záhoř, zprávy pocházejí z pera jednatele dr. Janoty), České společnosti pro veřejné zdravotnictví atd.

Přicházíme k časopisectvu lékařskému, jež v posledních letech vydatně rozhojněno. Roku 1899 počal vycházeti obsažný »Časopis pro veřejné zdravotnictví« za vrchní redakce prof. Kabrhela, redakcí prof. Formánka, doc. Růžičky a prof. Velicha, k němuž jako příloha v letním období r. 1903 vycházel vítaný »Zdravý vzduch a lázně« redakcí doc. Vlad. Mladějovského (populární); z té přílohy vzešel následujícího roku (1904) samostatný »Lázeňský list« redakcí doc. Mladějovského a dr. Vr. Kučery, s hlediska popularisujícího lékaře pěkný a účelný. Ten přeměnil se v následujícím období 1905 v »Časopis českých lékařů lázeňských« (redakcí doc. Mladějovského a dr. Janatky).

V letních saisonách zvýšený zájem o lázně, letní sídla a léčivé cesty vyvodil v posledních letech celou literaturu. Svého času vy-

[1]) Za tím příkladem dali se i drogisté do práce, i vyšla z pera mag. farm. Vojt. Panenky »Učebnice pro drogisty« (v 20 sešitech), jež chová mnoho materiálu zajímajícího lékaře.

dával co rok doc. dr. Mladějovský almanach, v němž odborným perem podávány zprávy o všech příslušných místech léčebných s četnými obrázky, aby laik snáze se orientoval, maje voliti vhodné sídlo neb nabyl potřebných informací o lázních lékařem mu doporučených. Letos a loni vyšel z pera téhož balneologa takový almanach pod jmenem »Lázně, místa léčební a sídla letní.« Publikaci vydává »Sdružení českých lázeňských lékařů.« Podobné publikace, ovšem odborně neopodstatněné, vydává ještě J. Kafka (u dr. Grégra) a knihkupecký účetní V. Kudlata. Doporučiti můžeme jenom publikaci z pera odborného, povolaného psáti o klimatotherapii a balneologii, z pera lékařského. (Dokončení.)

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. června 1906.

Nový kabinet Vídeňský. — Vstoupení dvou Čechů do ministerstva. — Poměr českého ministra krajana k českému klubu na říšské radě. — Prohlášení předsedy ministerstva v říšské radě. — Delegace. — Vídeňské demonstrace proti uherské delegaci. — Nový kompromisní návrh vlády v příčině volební opravy. — Usnesení moravských národních stran. — Uhersko. — Adresa ruské dumy. — Srbsko. — Attentát na španělského krále. — Prohlášení francouzského ministerstva.

Ne zhola neočekávaně, ale přece dříve všeho nadání nastala ve Vídni zase změna kabinetu. Princ *Hohenlohe*, jenž byl počátkem měsíce května povolán k vládnímu veslu, odstoupil již na sklonku téhož měsíce, neospravedlniv v ničem státnickou pověst, jež ho předcházela. Pozměnil Gautschův návrh volební reformy.

Počet mandátů zvýšil ze 455 na 495. V osnově Gautschově mělo Čechům připadnouti 99 mandátů, Hohenlohe dával jich 103, Němcům dával Gautsch 205 mandátů, Hohenlohe jim jich chtěl 18 přidati, Poláci měli po návrhu Gautschově dostati 64 mandáty, Hohenlohe chtěl tento počet zvýšiti na 78, pro Rusíny navrhl Gautsch 23 mandáty, Hohenlohe 32, Vlachům podával Gautsch 16, Hohenlohe 18 mandátů, Rumuni měli dříve dostati 5, nyní 6 mandátů, počet mandátů slovinských a charvátských (36) Hohenlohe nechtěl měniti. Z toho jest patrno, že Hohenlohe chtěl Němcům a Vlachům ještě více poskytnouti než jeho předchůdce, tak že by dle jeho návrhu Němci, Vlaši a Rumuni měli 246, Slované však pouze 249 mandátů, měl se tedy proti Gautschově osnově rozdíl mezi Němci s Romány a mezi Slovany zhoršiti o dva mandáty. Kromě toho hodlal Hohenlohe vyplniti přání Němců, aby podstatná část nového volebního řádu byla dána pod ochranu kvalifikované většiny, tak že by nový volební řád, Čechům tolik nepříznivý, v dohledné budoucnosti vůbec opraven býti nemohl.

Ale volební reforma nepřivodila pád prince Hohenloha, stal se obětí sporu mezi Rakouskem a Uherskem. V Uhersku zvítězila koalice na celé čáře, koruna učinila jí všemožné ustupky, a koaliční vláda počala činnost svou opověděním boje Rakousku, a to nejprve na poli národohospodářském. Ačkoli říšská rada již byla přijala

autonomní celní tarif jako společný, neohlížela se vláda uherská na to, a rozhodla se, že říšskému sněmu uherskému předloží samostatný tarif uherský. Princ Hohenlohe tomu odporoval, a sice hlavně z toho důvodu, že za možnou považoval revisi pouze celého vyrovnání na základě vzájemného dohodnutí, nikoli však jednostrannou změnu jedné části jeho. Ačkoli se prohlašovalo, že na společné ministerské radě docílen kompromis, přece v zápětí veřejnost překvapena zprávou, že princ Hohenlohe podal s celým kabinetem žádost za propuštěnou. To stalo se dne 28. května. Ve sporu zvítězili zase Maďaři, a panovník bez průtahu vyhověl žádosti Hohenlohově a přijal demisi celého ministerstva.

Sestavením nového kabinetu pověřen dr. Max. Vladimír baron *Beck*, po tu dobu první odborový přednosta v ministerstvě orby. Jal se hned vyjednávati s vůdci jednotlivých parlamentních stran. Rozhodnutí koruny na prospěch Maďarů způsobilo v sněmovně poslanců velké rozhořčení. Předsedové klubů usnesli se podati sněmovně pilný návrh, který zněl takto: »Poslanecká sněmovna ohrazuje se co nejrozhodněji proti tomu, že právní stav, vykoupený zákonnou vyhláškou společného tarifu a těžkými hospodářskými obětmi naší poloviny říše, jednostranným postupem Uher bez souhlasu říšské rady byl změněn. Sněmovna očekává bezpečně, že říšské radě nebude odročením v této kritické době znemožněna ochrana práv parlamentu a zájmů království a zemí v říšské radě zastoupených.«

Sněmovna po krátké rozpravě přijala pilnost návrhu toho.

Baronu Beckovi podařil se úkol jeho neobyčejně rychle. Prohlásil zástupcům jednotlivých stran, s nimiž vyjednával, že jest na rozhodujícím místě úmyslem dosaditi v této polovině říše vládu parlamentní. Na obtíže narazil u poslanců českých, u nichž se samo sebou rozumělo, že nemohou vyslati zástupce své do kabinetu dříve, než jim bude dána úplná záruka, že aspoň jejich nejhlavnější požadavky budou splněny. V tom smyslu vyslovil se také český klub na radě říšské, a »Národní Listy« napsaly dne 1. června, že by bylo nemoudrou politikou, abychom se k vůli Němcům stavěli proti Maďarům. »Žádati na zástupcích národa českého,« napsaly do slova, »aby odložili na čas své požadavky národní, svědčí o neznalosti smýšlení a proudů v národě českém. Skutečněli učinil bar. Beck tuto podmínku, je poslání jeho zmařeno již z předu. Do kabinetu, jenž by řešení národnostní otázky a byť by jen pro určitou dobu ze svého programu vyloučil, žádný Čech nevstoupí, nechtělli by, aby z národní společnosti byl vyloučen.«

Avšak již dne 2. června oznamovalo se, že se utvoření nového ministerstva podařilo, a to tak, že převzal baron *Beck* předsednictví, baron Richard *Bienerth* nitro, dr. *Klein* spravedlnost, Viktor šlechtic *Korytowski* finance, dr. Josef *Fořt* obchod, dr. Julius šlechtic *Derschatta* železnice, polní zbrojmistr bar. *Schönaich* opět zeměbranu, dr. Gustav *Marchet* vyučování, dr. Bedřich *Pacák* ministerstvo pro Čechy, Jindřich *Prade* ministerstvo pro Němce, Viktor hr. *Dzieduszycki* ministerstvo pro Halič.

Utvoření takového kabinetu přijali Němci s velikým uspokojením, ano s jásotem. Dostalo se jim, čeho od doby Auerspergovy neměli, že tři z jejich nejrozhodnějších stranníků a největších odpůrců národa českého stali se ministry. Jak spravedlivě měřeno Slovanům a jak bar. Beck osvědčil svou nestrannost, vysvítá z tohc, že nový kabinet složen z osmi Němců, dvou Čechů a dvou Poláků. Povoláním dr. Fořta do kabinetu ztraceno mimo to pro Čechy místo odborového přednosty v železničním ministerstvě. Nový německý ministr krajan Prade prohlásil, že utvoření kabinetu z polovice parlamentního — zasedá v něm vedle pěti členů sněmovny sedm úředníků — mohlo se jen s tou podmínkou provesti, že se nyní především jedná o upravení poměru Rakouska k Uhersku a že národní požadavky musejí býti odročeny.

V české veřejnosti vstoupení dvou Čechů do takového kabinetu a za takových okolností způsobilo velké sklamání. I poslanec dr. Herold vyslovil se ve schůzi voličské na Vyšehradě, že pro svou osobu náhlý obrat, který se vstupem dr. Pacáka a dr. Fořta do ministerstva stal, neschvaloval, ježto jej pokládal za předčasný.

Nový český ministr-krajan dostavil se do českého klubu, jehož byl prve předsedou, a učinil tam toto vyjádření: »Vstoupil jsem do kabinetu barona Becka pro svoji osobu na vlastní odpovědnost. Vy nejste ničím vázáni, máte volné ruce, můžete své chování zaříditi dle skutků vlády. Vstoupil jsem do vlády, ježto vím, že bar. Beck má nejlepší vůli konati ke všem národům spravedlnost a poměry v této polovině říše k uspokojení jejich národů uspořádati. Na druhé straně měl jsem za to, že náš národ v této důležité době nesmí zůstati stranou, a že toho, čeho jsem si přál — částečné moci, dosáhneme.«

Odpověď klubu zněla: »Uznáváme, že dr. Pacák vstoupil do ministerstva jedině vzhledem na kritickou situaci a pouze za tím účelem, aby zájmy českého národa nebyly poškozeny. Konstatujeme s uspokojením, že dr. Pacák nevzal za klub žádných závazků k vládě, a klub zachová si také pro všechny případy volnost svého rozhodování.« O programu ministerstva vyslovil se klub takto: »Při řešení otázky o poměru k Uhrám nepřestaneme se domáhati toho, aby zároveň též ústavní řády této poloviny říše za rozšíření autonomie zemské a úpravy státoprávního poměru zemí koruny české byly revisi podrobeny. V příčině volební reformy očekává klub přesné označení zásad nové vlády, a bude trvati na tom, aby požadavkům všeobecného, rovného a tajného volebního práva spravedlivě ke všem národům bylo vyhověno. Souhlasíce s tím, aby otázky národní došly konečně svého rozřešení, musíme trvati na tom, že předmětem dalšího jednání může býti jedině zákonné upravení právního postavení národů, a že brzké splnění zaručených práv národa českého v oboru jazykovém a osvětovém jest naléhavou povinností vlády, od jejíhož splnění klub upustiti nemůže.«

Nový kabinet představil se sněmovně poslanecké dne 7. června. Bar. Beck oznámil svůj program, jehož nejdůležitější body tvoří upravení poměru k Uhrám a provedení volební reformy. O sporu s Uherskem pravil, že vláda má za to, že pevného a trvalého zá-

kladu pro příští hospodářský rozvoj lze ještě dosíci, že však smí jen o celém souboru souvisících otázek býti jednáno, jinak že by Rakousko bylo nuceno uspořádati si svou domácnost samo. Ministerský předseda žádal sněmovnu za nejvydatnější podporu v tom směru. O volební reformě prohlásil, že se nové ministerstvo nalézá v postavení universálního dědice svých dvou předchůdců a *že se dědictví toho bez výhrady ujímá.* Vláda přijímá předlohu volební opravy, a jest odhodlána ji provesti. Heslem jejím jest, že dohoda musí býti docílena, aby činnost parlamentu byla uvolněna pro otázku uherskou, pro modernisování státních zřízení a pro otázky vnitřní správní a hospodářské politiky. Na konec promluvil bar. Beck také o národnostní otázce; pravil: »Vláda přeceňovala by svoje síly, kdy by mínila dědičné zlo našeho politického života, národnostní spor, rázem zcela odkliditi, doufá však, že se jí podaří aspoň zmírniti spory a oslabiti rozpory. Příležitost jest příznivá, neboť vlády účastní se nyní důvěrníci sporných stran. Vláda především vynasnaží se vážně, by připravila půdu pro projednání těchto velkých otázek a postřehne tak pravý okamžik, v němž nebude třeba též couvati před kritickými otázkami prvního řádu, jako před kroky směřujícími k rozřešení jazykové otázky u zeměpanských a samosprávných úřadů v Čechách, nebo před otázkou university na Moravě. Neboť i tyto otázky možno jest uspokojivě rozřešiti.«

Poslanec dr. Plaček navrhl, aby o programatickém prohlášení vlády zahájena byla debata, jak se obyčejně děje. Jmenem mladočeského klubu pravil dr. Stránský, že klub sice jest si dobře vědom významu situace i prohlášení ministerského předsedy, že však hledě k naléhavým, velikým hospodářským otázkám od podrobné rozpravy upouští. Návrh Plačkův pak zamítnut.

D e l e g a c e rakouská a uherská zahájeny dne 9. června po dvouleté přestávce, způsobené událostmi v Uhersku. Ministr zahraničných záležitostí hr. Goluchowski předložil společný rozpočet na rok 1905 a 1906, v němž se žádá pro ministerstvo společných záležitostí celkem 12,151.536 k. (o 500.000 k. více než loni), na mimořádné výdaje žádá se 344.995 k. (o 45.700 k. více než loni). Na společné vojsko žádá se 299,049.261 k. (o 2,149.866 k. více než loni), na námořnictvo 30,897.410 k. (o 1,950.000 k. více než loni), na společné ministerstvo financí 4,303.039 k. (+ 50.477 k.), na účetní kontrolu 319.116 k. (+ 1136 k.), tak že obnáší celková potřeba 346,720.362 korun (o 4,651.471 k. více než loni). Mimořádná potřeba pro Bosnu a Hercegovinu činí 7,583.000 k. (jako loni). Celní přebytky odhadnuty jsou na 116,446.779 k. (o 173.050 k. více než loni). Dodatečné úvěry na rok 1905 obnášejí: pro finanční ministerstvo 73.587 k., pro ministerstvo zahraničních záležitostí 211.477 k., pro vojsko 5,000.000 k., pro námořnictvo 267.000 k., tedy celkem 5,478.577 k. Na vojsko žádá ministr vojenství mimořádně 49 milionů k opatření nového materiálu pro polní dělostřelectvo a k opatření výzbroje. V roce 1906 má se k prve uvedenému účelu užiti 20,000.000 k., tak že z úhrnného obnosu 165,000.000 k., o jehož povolení dříve žádáno, bude na další novou výzbroj dělostřelectva požadováno na 80,000.000 k.

Jako druhá refundační splátka oběma finančním správám požaduje se při mimořádném úvěru 27,079.000 k., při dodatečném úvěru pro zásobování potravinami 5,000.000 k. (pro nepříznivou prý sklizeň r. 1904 a tím vzniklou drahotu). Na námořnictvo žádá ministerstvo částečný obnos 26,300.000 k. jednou pro vždy jako mimořádnou potřebu pro námořnictvo, rozdělenou na několik roků, při čemž z celkového obnosu, žádaného původně, zbude pro příští rok ještě 19,480.000 korun. (Na povolené již stavby lodí žádá se na př. 6,970.000 k., na obnovu torpedového lodstva 8,820.000 k., na podmořské čluny se stanicemi 1,000.000 k., na děla a střelivo mimořádně 7,510.000 k., na stavbu přístavu v Pulji 2,000.000 k.)

V trůnní řeči ubezpečoval panovník, že poměry mezi rakousko-uherskou říší a všemi zahraničnými státy jsou vesměs přátelské. Očekávalo se, že panovník učiní projev na prospěch trojspolku, o jehož dalším trvání vážně se pochybuje, ale nestalo se tak. Císař pravil, že spolek s německou říší uzavřený jest nyní jako dříve cennou zárukou míru, a že Rakousko-Uhersko pojí s Německem upřímné přátelství. O Italii se vyslovil, že styky s ní jsou plny důvěry, co se týče záležitostí společně obou států se dotýkajících. Toto rozlišování mezi přátelstvím k Německu a k Italii vzbudilo v politickém světě pozornost a neutvrdilo nikterak ubezpečování o nezměněném trvání trojspolku. O věcech Balkánských pravila trůnní řeč, že se — díky dohodě s těsně spřáteleným Ruskem — podařilo zameziti vážné komplikace. O konferenci v Algecirasu řečeno, že se zprostředkující činnosti rakousko-uherské diplomacie podařilo přispěti k uspokojivému rozřešení marocké otázky a zameziti vážné zápletky.

Ministr zahraničných věcí hr. Goluchowski vychvaloval svou politiku, ačkoli nemůže se ani jediným skutečným úspěchem vykázati. Dovozoval, že říše rakousko-uherská — jednak následkem pěstování přátelských poměrů se všemi zahraničnými státy, jednak následkem důvěry, již všude budila loyální, otevřenou a upřímně mírumilovnou svou politikou, — může s klidnou důvěrou hleděti do budoucnosti. Majíc těsné svazky se spojenci, opírajíc se o vztahy k Rusku, jež prý se utvářejí ve zdárnou srdečnost, a těšíc se sympatiím ostatních velmocí, mohlo prý Rakousko nezvratně sledovati politické svoje cíle a zjednati zájmům svým záruku nerušeného pokroku. Poměr k Německu je prý pevný a neochvějný, a další trvání jeho významnou zárukou míru. Neméně uspokojivý je prý také poměr k italskému spojenci — dík správnému jednání italské vlády, která prý vždy snaží se osvědčovati loyálně svoje věrně spojenecké smýšlení. S Ruskem docílena dohoda o otázkách, týkajících se nejbližšího východu, a opravná akce, na jejím základě v Turecku zahájená, dosáhne prý bohdá úspěšného výsledku, byť i v zájmu jejím bylo nutno podniknouti vůči tvrdošíjnosti turecké vlády společnou demonstraci loďstva. Ministr odsuzoval při tom rejdy organisovaných a zištnými prý odpůrci opravné akce podporovaných čet makedonských, které však narážejí již na odpor jak vlády turecké tak i samotného obyvatelstva. Ostatně prý dnes už vlády jak v Sofii tak v Athénách a v Bě-

lehradě chápou se ráznějších opatření proti »živlům buřičským«. Hrabě Goluchowski projevil zároveň přání, že smírnou dohodou podaří se urovnati i spor řecko-rumunský, jenž prý může prospěti jenom komusi třetímu. O rozřešení celního konfliktu rakousko-srbského prý se právě vyjednává, a v té příčině prý rakouská diplomacie dokonce nedávala se ovládati nepřízní nebo závistí. V otázce marocké připojilo se Rakousko v zájmu ohroženého prý hospodářského postavení států mezinárodních k postupu Německa a přimělo francouzský kabinet ke svolání smírčí konference, na níž spor vyrovnán a zájmům evropského míru takto opětně poslouženo. Velké myšlence míru hodlá prý rakouská diplomacie sloužiti budoucně k blahu a prospěchu mocnářství. —

Křesťansko-sociální strana Vídeňská provedla pouliční demonstraci proti Maďarům. V neděli dne 10. června odbýval se v radnici tábor strany té, jenž se usnesl na ostré resoluci proti Uhersku. Pak táhl zástup as 10.000 hlav čítající do Bankovní ulice, kde se nalezá palác uherského ministerstva a latere, v němž právě shromážděni byli členové uherské delegace. Zde provolána »hanba« Maďarům a v paláci roztříštěno několik oken. Policie zakročila teprve, když demonstrace byla provedena. Těmito událostmi, jimiž se jen žene voda na mlýn Maďarů, žádajících úplnou rozluku s Rakouskem, byli ovšem uherští delegáti velice uraženi a chtěli ihned další jednání delegace přerušiti. Když pak ministerský předseda dr. Beck a ministr nitra Bienerth vyslovili dr. Weckerlovi hluboké své politování nad demonstrancí tou, zůstali Maďaři ve Vídni. Na paláci uherského ministerstva vztýčeny pak prapory uherský a charvátský na důkaz exteritoriality. V poslanecké sněmovně podali posl. Klofáč a soudruzi interpelaci, v kteréž protestovali proti výtržnostem, jež na pohostinství i loyálnosti Vídně zůstanou trvalou skvrnou, a tázali se vlády, jestli odhodlána zameziti, aby se podobné případy neopakovaly.

Vláda připravila nový kompromisní návrh v otázce volební reformy pro Čechy a Moravu. Dle něho má úhrnný počet mandátů pro Čechy ze 122 býti zvýšen na 126, z nichž by dva připadly Čechům, dva Němcům; na Moravě má se počet mandátů zvýšiti o dva, z nichž by jeden dostali Češi, jeden Němci. Nepříznivý poměr pro Čechy by se tím nikterak nezlepšil.

Na M o r a v ě národní strana (staročeská) konala dne 20. května valný sjezd důvěrníků, jenž přijal resoluci, v níž se praví: Nové zemské zřízení a nový zemský volební řád poskytují zástupům českého národa plnou možnost převzíti řízení záležitostí zemských do svých rukou, i ukládá tedy obecní zájem národní všem budoucím poslancům zemským kategorickou povinnost, aby se bez výjimky sjednotili jak pro plný sněm, tak pro zemskou správu na společném pracovním programu a postupu pro všechny závazném, poněvadž pouze tak bude možno všech výhod listopadové reformy náležitě využitkovati a všem veřejným činitelům říše dokázati, že český národ dovede býti účelným hospodářem ve své zemi. Tento cíl, jakož i všeliký další pokrok českého národa na Moravě musejí míti strany české na bedlivém zřeteli již při nastávajících volbách na sněm zem-

ský a musejí si býti důsledně vědomy toho, že ke zdárnému konání plodné většinové práce sněmovní vyhledávají se také náležité pracovní síly, nejlépe schopné k řádnému opatřování zemské svézákonnosti a samosprávy. Nejlepší síly ze všech oborů veřejné práce musejí tudíž býti soustředěny v příštím zemském zastupitelstvu národa našeho, a jest vlasteneckou povinností všech stran českých, aby je v řadách svých vyhledaly a volbu jejich zabezpečily, vedeny zásadou, že blaho národa musí nám všem býti zákonem nejvyšším. Při bezohledném volebním zápasu strannickém kýžený výsledek takový jeví se vážně ohroženým, neli vůbec nemožným — a proto strana národní, jako strana účelného soustřeďování národních sil usilovati bude o součinnost všech českých stran při nastávajících volbách zemských a vyzývá je, aby příkrých rozdílů strannických nestavěly do rozhodujícího popředí.«

Také důvěrníci lidové strany moravské konali sjezd, který v resoluci své mimo jiné prohlásil: »Trváme na zásadě všeobecného, rovného, přímého a tajného volebního práva do všech zákonodárných sborů. Volební předloha bar. Gautsche porušila rozdělením volebních okresů tak rovnost národů a tím i rovnost volebního práva, že český lid musel ji prohlásiti za nepřijatelnou bez náležitých oprav. Bylali Gautschova předloha pro nás nepřijatelna, jest Hohenlohova oprava zavržení hodna, poněvadž není ničím jiným, než smělým pokusem k zákonnému zabezpečení německé hrůzovlády v Rakousku. Posuzujíce nové poměry, jež ve vlasti naší nastupují zemskými zákony z listopadu minulého roku, prohlašujeme, že povinností lidové strany a všech pokrokových vrstev občanstva nyní jest, aby všemožně se staraly a působily k tomu, by plnou měrou využitkovalo se všeho, co výhodného pro nás nové zákony obsahují. Uznáváme za svatou svou povinnost přičiniti se v širokých vrstvách lidu při příštích zemských volbách o to, aby do zemského sněmu vyslaly muže nejspůsobilejší, muže pevného charakteru, svobodomyslné a pokrokové, neboť nepovede se boj náš ve sněmu jen proti německé zvůli, nýbrž bude tužší i vzhledem na sesílené snahy zpátečnické. Jsme přesvědčeni, že zdatnost českého poselstva nezbytně vyžaduje, aby v něm zastoupeny byly všecky stavy a obory práce nejlepšími svými silami, ale jsme také přesvědčeni, že nejlepší cestou k dosažení úspěchů politických a národních pro nás posud jest, když se stavovské proudy a zájmy uplatniti hledí v rámci politické strany.«

V Uhersku utvořeno ministerstvo ze zástupců koalice s bývalým ministerským předsedou Wekerlem v čele. Vynikajícími členy pak jsou Košut jako ministr obchodu, hr. Apponyi jako ministr osvěty a Polonyi jako ministr spravedlnosti. Říšský sněm zahájen dne 21. května. V trůnní řeči vysloveno potěšení nad shodou mezi maďarským národem a korunou. O národních požadavcích maďarských ve vojsku není v ní sice řeči, jinak jest ohlasem tužeb koalice, zejmena co se týče volební opravy a zabezpečení maďarského rázu uherského státu. Maďaři budou míti ve všech vnitřních otázkách volnou ruku. Předseda nové sněmovny Justh pravil ve své zahajovací řeči, že z minulého strastiplného období plyne naučení, že jen

v součinnosti celého národa spočívá jeho síla a že jest potřebí obnoviti rovnováhu mezi svrchovaností národa a koruny a postarati se, aby svrchovanost národa nebyla jalovým slovem. Předseda kabinetu dr. Wekerle vyložil svůj program. Poměr Uher k Rakousku zamýšlí vláda upraviti ve spůsobu smlouvy, a bude v té příčině zahájeno vyjednávání. Do té doby bude celní tarif považován za samostatný. Ministr obchodu Košut předložil autonomní celní tarif, jakož i zmocňovací zákon a uzavřené již obchodní smlouvy s Německem, Italií a Švýcarskem, a prohlásil, že bude na svých zásadách i jako ministr trvati. Slováci prohlásili, že budou naléhati na provedení národnostního zákona.

Ruská říšská duma usnesla se o adrese k carovi, v níž se praví: »Země nahledla, že nejbolestnější věcí našeho státního života je zvůle úřednictva, která dělí cara od národa, a národ prohlásil jednomyslně, že obnovení našeho života jest jen tehdy možno, budeli se národ sám činně účastniti v zákonodárné moci a v kontrole moci výkonné. Pokud nebude lidu jasno, že úřadům, které se kryjí jmenem Vašeho Veličenstva, násilnosti jsou zakázány, pokud nebudou ministři odpovědni zastupitelstvu národa a pokud nebude veškera správa obnovena, nemůže se v mysli národa ujmouti přesvědčení o úplné neodpovědnosti mocnářově. Jen ministerstvo požívající důvěry většiny dumy může uhájiti důvěru ve vládu. Především jest potřebí, aby pozbyly platnosti výjimečné zákony, pod jejichž ochranou se zvůle úřadů zvláště vyvíjí. Pro úspěšnou činnost dumy jest potřebí provesti základy pravého zastoupení lidu, opírající se o názor, že jedině sjednocenost mocnáře s národem jest zdrojem zákonodárné práce. Říšská duma prohlašuje, že národ provede jen tehdy tvůrčí čin obnovení veřejného života, nebudeli mezi ním a trůnem státi říšská rada. V oboru zákonodárné působnosti považuje duma za nezbytno, aby nedotknutelnost osoby byla zákonem zaručena, a rovněž tak svoboda svědomí, slova a tisku, svoboda spolčovací, shromažďovací a stávková. Duma vypracuje zákon o rovnoprávnosti všech občanů se současným zrušením všech stavovských, národnostních a náboženských výsad. Duma jest přesvědčena, že trest smrti není ani na základě soudcovského výroku přípustný. Nejbližším úkolem dumy bude objasnění potřeb venkovského obyvatelstva. Duma pokládá za nutno zavesti zákon stvrzující rovnoprávnost sedláků a zbavující je od zvůle a poručenství. Rovněž považuje duma uspokojení potřeb tříd dělnických za neodkladné. Prvním krokem musí býti zabezpečení organisačních svobod všech dělníků. Také pokládá duma za nutno, aby uspokojivě byla rozřešena otázka požadavků jednotlivých národností. Rusko jest stát složený z mnohých národů. Duševní sjednocení všech jest možno pouze uspokojením požadavků každého z nich, i jest nutno bráti zřetel k zvláštnostem té které země. Duma postará se o dalekosáhlé splnění těchto oprávněných požadavků. Vaše Veličenstvo! Na prahu všech těchto našich prací stojí otázka, která bouří duší každého národa, která nás, zástupce národa zbavuje klidu a brání nám, abychom klidně učinili prvý krok ve své zákonodárné činnosti. Prvé slovo, které ozvalo se v dumě a pozdraveno bylo

souhlasným voláním celého shromáždění, bylo slovo amnestie. Země prahne po úplné amnestii, která jest požadavkem národního vědomí. Tento požadavek nemůže býti odepřen. S jeho splněním nesmí se otáleti. Vaše Veličenstvo, duma očekává úplnou politickou amnestii, jako úplnou záruku vzájemné shody a souhlasu mezi carem a národem.«

Duma chtěla carovi adresu podati zvláštní deputací, ale žádosti její nevyhověno, a car přijal adresu toliko prostřednictvím ministerstva. Předseda kabinetu dal pak v sezení dumy odpověď. Vláda vyslovuje ochotu podporovati dumu při řešení otázek jí předložených, pokud nevybočí z rámce zákonodárné iniciativy jí přiznané. Vláda bude také dumu při změně volebního řádu podporovati, ač soudí, že by se záležitost tato neměla hned projednávati, protože duma svou činnost teprve počíná a nemohla ještě potřebu změny objasniti. Se zvláštní opatrností pohlíží vláda na navržené otázky: neodkladného vyhovění potřebám venkovského lidu a rovnoprávnosti rolnictva s ostatními třídami, vyhovění potřebám třídy dělnické, vypracování zákona o povinné docházce školní, zdanění zámožné třídy, reorganisace správy a samosprávy. Nemenší význam přikládá ministerská rada navrženým zákonům o nedotknutelnosti osoby a svobody svědomí, tiskové, spolkové a shromažďovací, pokládá však za nutno, aby vláda mohla zameziti zneužívání poskytnutých svobod. Co se týká řešení agrární otázky pomocí pozemků apanážních, kabinetních, klášterních a církevních a nuceným vyvlastněním soukromého pozemkového majetku, k němuž náleží též soukromý pozemkový majetek sedláků, pokládá ministerská rada za svou povinnost neodnímati nikomu pozemků za tím účelem, aby se dávaly jinému. Popírati soukromý majetek pozemkový znamenalo by popírati vůbec právo soukromého majetku. Nedotknutelnost majetku jest v celém světě a ve všech obdobích vývoje občanského života uhelným kamenem blahobytu národa a základním pilířem státního života. Jiné zákony, kterých duma žádá, týkají se odpovědnosti ministrů a odstranění říšské rady. Vláda nemá se za oprávněnu, aby na tyto návrhy přistoupila, ježto podmiňují radikální změnu základních zákonů, kteréž prozkoumání dumy nepodléhají. Co se týče zrušení výminečných zákonů a odstranění libovůle úředních osob, jest vláda přesvědčena, že tyto záležitosti spadají úplně do oboru působnosti státní správy, a že dumě přísluší toliko právo dotazu. V příčině amnestie prohlašuje vláda, že dáti milost odsouzeným jest prerogativou mocnářovou; se svého stanoviska jest vláda toho názoru, že by blahu společnosti nebylo na prospěch, kdy by za stálého trvání zmatků mělo se dostati milosti osobám, které jsou obviněny z vraždy a násilnosti. Co se týče osob, které byly cestou administrační zbaveny svobody, učinila vláda opatření, aby osoby, jež veřejnou bezpečnost neohrožují, byly propuštěny.

Toto prohlášení ministerské rady způsobilo v dumě veliké rozčilení. Všichni řečníci odsuzovali je co nejrozhodněji a prohlásili, že zničilo všechny naděje. Navržena resoluce, v níž se žádá, aby celé ministerstvo bylo bezodkladně propuštěno a nahrazeno jiným,

sestávajícím z mužu, požívajících důvěry dumy. Resoluce přijata všemi hlasy proti sedmi.

Srbská otázka spiklenecká konečně rozřešena. Předsedovi kabinetu Pašićovi podařilo se plukovníky Alexandra Mašína a Damiána Popovića, podplukovníky Petra Misiće a Lazareviće a majora Kostiće pohnouti, aby žádali za přeložení do pense. Tím zjednáno jest opět pravidelné diplomatické spojení s cizími státy.

Ve Španělsku udál se attentát na krále po jeho svatbě s anglickou princeznou Enou. Když svatební průvod z chrámu do paláce se ubíral, vržena petarda před vůz, v němž se nalézali královští manželé. Vůz byl poškozen, ale král i královna vyvázli z nebezpečí. Petarda zničila četné lidské životy. Pachatelem byl anarchista Mateo Moral. Když měl býti zatčen, učinil svému životu konec ranou z revolveru. Následkem attentátu počalo se opět jednati o mezinárodní zakročení proti anarchistickému hnutí. Takovému zakročení vzepřela se až dosud vždy Anglie, kteráž anarchistům celého světa poskytuje v Londýně bezpečné útočiště; nyní však projevila ochotu k vyjednávání s jinými státy.

V nové francouzské sněmovně přečetl předseda kabinetu Sarrien vládní program. Vláda navrhuje, aby práce byly zahájeny usnesením o všeobecné amnestii. Republikánská strana může uplatniti i svou umírněnost. Zákon o odloučení církve od státu bude pevně a stále prováděn. Veřejným úředníkům bude právo stávky odepřeno. Co se týče zahraničné politiky, bude se Francie snažiti, aby různé problémy byly v duchu spravedlnosti a míru rozřešeny, a aby se snížení vojenských břemen stalo možným. Socialisté oznámili již své požadavky. Jaurès navrhl, aby se kapitalistům cestou vyvlastňovací odňaly jich továrny a dílny. *Adolf Srb.*

Jaroslav Vrchlický. Literární studie. Napsal Alfred Jensen. Autorisovaný překlad ze švédštiny pořídil Arnošt Kraus. Za 3 k. 20 h. Nakl. J. Otto.

Menzel, Boerne, Heine a počátkové kritiky mladoněmecké. Studie literárně-historická. Napsal Arne Novák. Nákladem E. Leschingra.

Album F. Kupky. Vychází péčí J. Hájka. Sešit 3.—4. Jednotlivý sešit po 2 k. 50 h., při závazném odebírání celého díla po 1 k. 50 h. Nakladatel J. Levý v Čáslavi.

Svět v barvách. Díl I.: Italie, Švýcarsko, Rakousko-uhersko, Německo. Seš. 1. Za 1 k. 80 h. Nakladatel B. Kočí v Praze.

Brehmův Život zvířat. Seš. 130 a 134. Ptáci. Znovu přehlížel a upravil prof. Frant. Nekut. Seš. 131. a 133. Plazi, obojživelníci a ryby. Upravil dr. F. Bayer. Seš. 132. Hmyz. Znovu přehlížel a upravil prof. B. Baušę. Sešit po 80 h. Nakl. J. Otto v Praze.

Knihovna českých klassiků belletristů. Sv. I. Fr. Jar. Rubeš. Seš. 6. až 8. Sv. V. Sebrané spisy Jos. Kaj. Tyla. K vydání upravil dr. Jar. Šťastný, úvodem opatřil Fr. Sekanina. Za 1 k. 20 h. Nakl. B. Kočí v Praze.

Knihy moravských autorů. Sv. II. Josef Kalus: Valašsko v písních. Za 2 k. Nákl. Lidové revue morav.-slezské v Mor. Ostravě.

Na sopečné půdě. Román od Boh. Brodského. Za 3 k. Nakladatel Jos. R. Vilímek.

Česká knihovna zábavy a poučení. Vydává Ústřední spolek českých profesorů. Pořádá František Bílý. Č. XX. Příhody Václava Vratislava z Mitrovic. Nové vydání, jež pořídil V. Ertl. Za 2 k. 40 hal. Nakladatel J. Otto.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. XI. Seš. 12. až 15. Česká politika. Souborná práce vynikajících učenců a spisovatelů. Seš. za 48 hal. Nákl. J. Laichtera.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 520.—522. Bernard Shaw: Pekelník. Hra o třech dějstvích. Z angličiny přeložil Karel Mušek. Za 60 h Čís. 517.—519. Karel Jar. Erben: Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských. II. Východní slovanské. Za 60 hal. Nakladatel J. Otto.

Slezská kronika, Roč. XVII. Sv. 1. Seš. 1. Obrázky z minulých let Za 40 h. Nakladatel R. Promberger v Olomouci.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá MUDr. Ladislav Haškovec. Čís. 68. Úbytě míchy. Sděluje doc. dr. L. Haškovec. Za 80 hal. Nákl. J. Otty.

Knížky pro lid. Zábavné i poučné. II. Hrst myšlenek. Sebral i napsal Lev Tolstoj. III. Náš dědeček. Povídka. Napsal Vítězslav Hálek. Po 20 hal Nákladem J. Laichtera.

Anglická knihovna. Řada II. Sv. 20.: Vlastní životopis Marka Rutherforda. II. část: Osvobození. Vydal jeho přítel Ruben Shapcott. Za 2 k. Nákladem J. Otty v Praze.

Bibliotheka světových klassiků Orientu. Pořádá prof. dr. Rudolf Dvořák. Sv. I. Seš. 2. Seicha Muslihu-d-dína Sa'dího ze Šírazu: Růžový sad. Z perského originálu přeložil, úvodní studii a výklad napsal J. Entlicher. Seš. za 60 h. Nakl. B. Kočí v Praze.

Havlíčkova čítanka. K padesátiletému výročí úmrtí národního mučenníka Karla Havlíčka Borovského uspořádal Karel Jaroslav Obrátil. Za 40 h. Nakl. Fr. Kadoušek v Uh. Hradišti.

Archiv městečka Měřína. Podává Aug. Kratochvíl. Nákl. vlastním.

Vzpomínky a listy L. N. Tolstého. Jeho dílo a život. Sestavil a upravil Pavel Birjukov. Autor. překlad dr. Boř. Prusíka. Za 7 k. Nákladem Jos. R. Vilímka.

V čem záleží pravé lidské štěstí. Od hraběte Lva N. Tolstoje. Za 40 hal Nakladatel týž.

Dalekohled. Vzdělavací četba pro každý věk i stav. VII. Moře. Napsal Jos. Kafka. Za 48 h Nákladem F. Šimáčka.

Německý »Drang nach Osten« v číslech a skutcích. Napsal D. N. Vergun. Z ruštiny přeložil a upravil Jaromír Pojezný. Nakl. A. Píša.

Fotomechanické způsoby reprodukční. Napsal inž. J. K. Vilím. Za 1 k. 50 h. Nákladem České graf. akc. společnosti »Unie«.

Nové zákonné předpisy na ochranu tělesné bezpečnosti a zdraví dělnictva v podnicích živnostenských i průmyslových. K vydání upravil Fr. Novotný. II. vyd. Za 60 hal. Nákladem K. Mareše.

Politická závěť generála Gius. Garibaldiho. Vydal a kritickými poznámkami opatřil R. A. Amis. Za 1 k. 50 h. Nákl. »Radikálních Listů«.

Stručné dějiny národa českého. Mládeži napsal K. Vorovka. Za 10 h. Nakl. dr. Fr. Bačkovský.

Matice mládeže. Seš. 6.: Pohádka o zlatém klíči a živé vodě. Napsala Vilma Sokolová. Za 20 h. Nákl. F. Šimáčka.

Emilio Salgari: Dobrodružné romány. Seš. 7.—11. Královna zlatých polí. Seš. po 20 hal. Nákladem A. Hynka.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k. 20 h.). 1881—1905 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 36. 1906. ČÍSLO 8.

Knihy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Seš. 572.—575. (Tolstoj — Třeboň.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto.

Malý Ottův Slovník naučný, dvoudílný. Příruční kniha obecných vědomostí. Redaktor Fr. A. Šubert. Seš. 83.—85. (Wenzig — Żyżkowski.) Sešit po 60 hal. Nakl. týž.

Dějiny umění národa českého. Napsal Ferd. J. Lehner. S četnými původními illustracemi a barvotiskovými přílohami. Seš. 42.—43. Sešit za 70 hal. Nákl. České grafické akciové společnosti Unie.

Čeští spisovatelé XIX. stol. Seš. 93., 96. a 97. Básnické spisy Karla Havlíčka. Seš. 94. a 95. Sebrané spisy Boženy Němcové. Sešit po 24 hal. Nakladatel Jos. Laichter.

Sebrané spisy Julia Zeyera. Seš. 233.—238. Obnovené obrazy. Nákl. České graf. spol. Unie.

Sebrané spisy V. Beneše-Třebízského. Laciné vydání pro český lid. Díl IV. V záři kalicha. Seš. 18.—19. Po 20 hal. Nakl. F. Topič.

Sirotek. Národní pohádka se zpěvy a tanci. Napsal Jar. Kvapil. Za 1 k. 50 h. Nákl. Ed. Leschingra v Praze.

Píseň o Ondrášovi. Napsal Čeněk Ostravický. Za 1 k. Nákl. Revue moravsko-slezské.

Archiv pro lexikografii a dialektologii. Čís. 4. Třetí příspěvek k česko-německému slovníku zvláště grammaticko-fraseologickému. Sestavil František Št. Kott. Čís. 6. Dialektický slovník moravský. Sestavil František Bartoš. Část II. (P—Zvichat.) Nákladem České akademie.

Česko-moravská kronika. Složil K. Vl. Zap. Seš. 11.—15. Za 30 hal. Nakl. B. Kočí.

Výbor z literatury české. Za čítanku pro vyšší třídy škol středních upravil dr. Jan V. Novák, c. k. gymn. profesor v Praze. Díl I. Doba staročeská. S 10 ukázkami staročeských rukopisů. Za 2 k. 50 h. Nákl. Unie v Praze. Ministerstvo kultu a vyučování vynesením ze dne 13. června 1906 schválilo tuto knihu za učebnici pro střední školy.

Sborník prací historických. K šedesátiletým narozeninám dvor. rady prof. dr. Jaroslava Golla vydali jeho žáci. Redigovali J. Bidlo, G. Friedrich, K. Krofta. Nákl. Hist. klubu v Praze.

Domácí Vševěd. Illustrovaný slovník vědomostí ze všech oborů domácího hospodářství. Seš. 14. a 15. (Hamamelin — Houby.) Seš. za 50 hal. Nakladatel F. Šimáček.

Věstník České akademie pro vědy, slovesnost a umění. Rediguje dr. B. Raýman. Roč. XV. č. 5. Květen 1906.

Rozpravy České akademie. O Krušnohorských vrstvách. Podává Jaroslav J. Jahn. Nákl. České akademie.

Příspěvek k seznání vzniku nesouvislých vyvrženin sopečných. Podává Jaroslav J. Jahn. Se 2 tabulkami a 6 obrazci v textu. Zvláštní otisk z »Časopisu Moravského Musea zemského.« Roč. VI. Čís. 2. Nákl. vlastním.

Geologische Exkursionen im älteren Paläozoikum Mittelböhmens. Von Jaroslav J. Jahn.

Berichtende und kritische Bemerkungen zu den geologischen Arbeiten Philipp Počtas. Von prof. Dr. Jaroslav Jahn. Im Selbstverlage des Autors.

Brehmův Život zvířat. Seš. 135. Díl IV. Hmyz. Znovu přehlížel a upravil prof. B. Bauše. Seš. 136.—137. Díl III. Plazi, obojživelníci a ryby. Upravil dr. Frant. Bayer. (Konec.) Sešit po 80 h. Nakl. J. Otto v Praze.

Knihovna českých klassiků belletristů. Sv. V. Sebrané spisy Josefa Kaj. Tyla. Seš. 3.—7. Seš. za 30 hal. Nakl. B. Kočí v Praze.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. XI. Seš. 16. až 21. Česká politika. Souborná práce vynikajících učenců a spisovatelů. Seš. za 48 hal. Nákl. J. Laichtera.

Ze života bezvýznamných lidí. Napsal K. Jonáš. Za 1 kor. 20 hal. Nakl. J. Otto.

Matice lidu. Roč. XL. čís. 3. Hrdinové práce. Napsal Gaston Tissandier. Přel. prof. dr. V. J. Sterzinger. Nákl. F. Šimáčka.

Libuše. Matice zábavy a vědění. Roč. XXXVI. Č. 3. Teta blondýna. Humoristický románek. Napsal dr. J. L. Hrdina. Ve »starém cechu.« Povídka od Fr. K. Hejdy. Nákl. týmž.

R. 1906. ČÍS. 8

OSVĚTA

Muž hodný paměti vnuků.

K vydání bajek a básní Vincence Zahradníka

napsal

Otakar Josek.

Ač od smrti Zahradníkovy uplynulo sedmdesát let, studie o něm a jeho literární činnosti nejsou skončeny, ano vlastně teprve nedávno opravdu se počaly. Po spisu A. Hobla (Život a působení P. Vincence Zahradníka), vyšlém r. 1881 v Ml. Boleslavi, až dosud Antonína Rybičky Přední křisitelé národa českého (II. díl z r. 1883) obsahují nejpodstatnější a nejúplnější údaje o tomto svérázném a hluboce vzdělaném knězi. Na zásluhy jeho o novověkou filosofii českou upozornil Ant. Krecar (v svých Počátcích novočeské literatury filosofické, uveřejněných v Literárních Listech r. 1889) a zvláště František Čáda (v spise svém »Hynovo Dušeslovi« z r. 1892 na str. 122—123), jenž také, jak právě se dovídám z novin, chystá se vydati Zahradníkův životopis a jeho filosofickou pozůstalost.

Zatím již Ferdinand Strejček upravil nám letos (v Ottově Světové knihovně č. 511—514) první souborné vydání Zahradníkových 324 bajek a »Zábavných hodin,« totiž 36 jeho básní (i s jedním dialogem prosou psaným), z kterýchžto prací dobrá třetina po prvé se nám tu tiskem předvádí. Promluvíme o tomto vydání šíře a dovolíme si při tom upozorniti čtenáře na některé zprávy o Zahradníkovi, jež jsme našli v I. díle Korrespondence Karla Al. Vinařického, vydané od Václava Ot. Slavíka r. 1903, jakož i v některých listech od p. Slavíka teprve k tisku připravovaných a nám laskavě zapůjčených; neboť tento zdroj novinek o Zahradníkovi nebyl, jak se zdá, p. Strejčkovi znám.

Strejček zahájil spis svůj úvodem, v němžto objevují se předně nejdůležitější data o životě, studiích a dílech Zahradníkových jiného rázu, nežli jsou jeho bajky a básně; potom teprve podrobněji rozhovořuje se o něm jakožto bajkáři a básníku, jak toho vyžaduje právě účel jeho knihy.

Vincenc Zahradník, syn nezámožného soukenníka, narodil se dne 29. prosince r. 1790 v Mladé Boleslavi. Tam vystudovav na gymnasiu spravovaném od piaristů, vstoupil do jejich řádu, aby se připravil na úřad učitelský. Po pěti letech (r. 1813) přestoupil do theologického semináře v Litoměřicích, kde záhy naklonil si srdce kapitulního děkana a potomního biskupa Františka Hurdálka. Byv ještě téhož roku (v srpnu) na kněze vysvěcen, kaplanoval na rozličných místech, načež jej r. 1816 jmenoval biskup Hurdálek [1]) svým sacellánem a bibliothekářem, pak tajemníkem konsistorním a posléze (r. 1820) profesorem theologického semináře v Litoměřicích. Avšak Zahradník vrátil se ještě téhož roku zase do správy duchovní, což jest věc pozoruhodná, a fařoval nejprve v Zubrnicích a od r. 1830 v Křešicích na Litoměřicku, kdež i dne 31. srpna r. 1836 na hlavničku zemřel.

Byl kněz neobyčejně osvícený, theolog, pedagog, filosof, historik i linguistik. Z německých spisovatelů poutal jej Lessing, Ramler, Herder a Garve, z francouzských Fénelon a Batteux; znal dobře literaturu staroklasickou, patristickou, starší i novější českou. Rukopis Kralodvorský, Bohuslav Hasišteinský z Lobkovic a Komenský byli nejoblíbenější jeho četbou. Studiemi svými se připravil k četným svým rozpravám a spisům náboženským, pedagogickým, filosofickým a výtvorům básnickým značné hodnoty.

Již jako kaplan sepsal českou Pedagogiku dle pravidel Niemayerových a uveřejňoval hojné články toho rázu v Jakšově kalendáři učitelském (Schullehrerkalender), kdež r. 1837 vyšly také jeho pěkné »Aforismy« o vychovatelství. Jako biskupský sacellán obrátil k sobě pozornost čtenářů českých svou statí »Rozjímání o některých stránkách praktické filosofie,« již r. 1818 přinesl Nejedlého Hlasatel. Pohříchu jeho dvousvazkové »Počátky umění myslitelství« (logika) a »Dušesloví čili Psychologie« zůstaly rukopisem, poněvadž, když chystal se je tiskem vydati, nenadále smrtí byl zachvácen.

Zahradník, maje ve všech dílech svých na mysli mravní zdokonalení svých krajanů, usiloval o to i svými bajkami, jež skládal nejen pro mládež, nýbrž i pro lidi dospělé.

Bajka dle jeho slov jen »vylíčením příběhu sahá do básnictví, jelikož ale pravidla moudrosti předkládá, k mudrctví náleží.« Prvních »Pětmecítma bajek« uveřejnil r. 1830 v Časopise českého musea, a když se líbily, auktor dle slibu svého vydal r. 1832 (v kníž. arcib. tiskárně nákladem V. Špinky) novou sbírku »Bajky,« počtem 161, s předmluvou o podstatě bajky. Sbírku tu Vinařický příznivě posoudil (v Časopise česk. musea), což povzbudilo skladatele tou měrou, že v prosinci r. 1834 odevzdal censorovi »Druhou sbírku bajek s připojenými aforismy o bajce.« V aforismech dílem reprodukoval, dílem obměňoval a doplňoval

[1]) O životě a povaze Jos. Frant. Hurdálka napsal Zahradník r. 1834 článek do Časopisu pro katol. duchovenstvo.

myšlenky Lessingovy. Ale tato sbírka za živobytí spisovatelova již vytištěna nebyla, a po jeho smrti dostala se v majetek nejprve V. M. Pešiny a později V. Stulce, jenž ji pak daroval českému museu. Toliko několik kousků otiskly z ní časopisy Blahověst (r. 1855) a Škola a život (r. 1883).

Zahradník, stoupenec a napodobitel Lessingův, miluje bajku co možná prostou a stručnou, totiž Aesopovskou (na rozdíl od poetické bajky Lafontainovy a Gellertovy). Její cenu odhaduje dle zdařilosti jak příběhu tak naučení, které z něho vyplývá, a dle toho, jak harmonicky obé splývá v jednotu. Proto sám (na rozdíl od Lessinga) výslovně připojuje vždy také naučení. Postup, jak lze bajky dle jeho rady skládati, jest asi ten, jehož se sám přidržoval. Někdy, když se mu namanula důmyslná poučka, přimýšlel si k ní příběh a zase naopak; jindy z cizích, již hotových bajek tvořil novou tím, že ten onen živel přidal neb ubral. Jeho vynalézavost byla podivuhodna, jeho řeč ryzí a jasná, tak že až dosud v tomto oboru nikým není u nás předstižen.

Méně znám jest Zahradník jako básník. Roku 1834 zaslal do Pospíšilových Květů českých (redigovaných od Tyla) krátkou satiru, jak snadno jest státi se spisovatelem, t. j. z devíti knih sepsati desátou, prohlásiti směle vše za plod původní, najíti nakladatele a vpraviti ji do rukou čtenářům, kteří jsou zvyklí — knih nečísti. Nejlépe ještě pochodíš, sepíšešli něco jako »Novou kuchařku českou, lacinou ale přece výbornou;« zle se ti však povede, oberešli si za thema »něco mudrckého o povinnostech všelikých vyšších i nižších stavů a o rozličných navyklostech lidských.«

Byla to takřka předmluva k Zahradníkovým »Zábavným hodinám,« totiž k 35 básním tendence nejčastěji naučné (vyjma jednu čistě epickou) a k dialogu mezi »Rokycanou a Dobravským« (t. Dobrovským) prosou sepsanému, jež vyšly pak v Květech r. 1834 a r. 1835. »Zábavné hodiny« vytisknuty byly v Květech na spůsob prosy, bez zevnějšího naznačování veršů a bez rýmu, jemuž Zahradník nepřál. Že jsou to přízvučné básně (vyjímajíc onen dialog), na to po prvé upozornil A. Hobl; auktor nápodobí v nich formu a mluvu rukopisu Kralodvorského. Užívá všude trochejů, jichžto prvotní znění Strejček v připojených poznámkách naznačuje; charakteristickými názory, které básník vyslovuje, dává nám nahlédnouti do svého nitra. »Nenávidí každé přepínání, přetvářku a osobní snižování, naproti tomu doporučuje veselou mysl jako vrchol vší moudrosti, miluje prostotu a nezkaženost venkova, očišťuje Rokycanu od různých obvinění, váží si Jana Žižky jako neobyčejného zjevu, po zásluze oceňuje dílo Komenského, ačkoli s Českými bratřími nesouhlasí, tuší v rostoucí stále činnosti překladatelské nebezpečí pro svéráznost české literatury, varuje před germanismy a doporučuje díla starých Čechů ke studování českého jazyka. Přednosti jeho mluvy, ryzost a zřetelnost i tu jasně se jeví.«

Strejček vložil též do úvodu svého kratší i delší vysvětlivky literární a podávaje na posledních stránkách knihy přehled všeho, co obsahuje, vyčítá zejmena jednotlivé bajky v pořádku abecedním podle bytostí, které v nich jednají; ani na podobiznu Zahradníkovu nezapomenul.

Jak patrno, vydání Strejčkovo přináší čtenáři skoro vše podstatné, čeho k ocenění našeho bajkáře a básníka jest třeba. Uznávajíce vděčně záslužnost této vydavatelovy práce, užíváme této příležitosti, abychom některými myšlenkami a daty doplnili charakteristiku jednoho z křisitelů národa českého.

Které jsou základní rysy jeho povahy? — Dle mého zdání z bytosti jeho takřka čiší pronikavý a vyškolený »Lessingovský« rozum, jemuž se protiví všecka bádání nadoblačná a nepraktická, všecko sentimentální horování citové, který však uznává potřebu jakéhosi ušlechtěného utilitarismu. Ze všech jeho řádků i skutků dýše snaha, aby mezi blízkými i vzdálenějšími svými krajany probudil přede vším tuto božskou jiskru, naučil je samostatně mysliti, vybavil je z temnoty předsudků, náruživostí a vášní a přivedl je k tomu přesvědčení, že v pravdě hodnotnými jsou pouze ty věci, které člověka jako bytost společenskou činí mravným a tím zároveň šťastným. Přál si, jako Garve, aby umíraje mohl o sobě říci, že za života svého, třeba jen krátkého, aspoň jednoho člověka učinil lepším, zbožnějším neb šťastnějším.

Též o katolickém náboženství, ač mu byl upřímně oddán, měl svoje zvláštní náhledy. Uznával sice, že »rozum náš ledacos nechápe,« a že z toho neplyne, že by »to nepochopné pravdou nebylo,« přes to však nejraději vidí nauku katolickou, jeli opřena o důvody rozumové, a sám kde a jak může, pilně je shání a důrazně vytýká. Zcela po Bolzanovsku zní jeho heslo: »Zření na všeobecnost jestiť základem vší dobroty a všeho blaženství,« a jiné: »Užitečnost cenu jedné každé věci stanoví. Sama ctnost, užitkuli nevydává, polovičátné má váhy.« I v bajkách svých uvádí tato hesla. Zvučela v něm silně struna Bolzanova, ačkoli v školních škamnách neseděl před tímto mistrem. Znal však dobře díla jeho a vážil si jich vysoce. Bezpochyby byl to Michal Fesl, od r. 1813 profesor theologického semináře v Litoměřicích, žák a nadšený apoštol idei slavného Pražského učitele i lidumila, jenž získal pro ně také Zahradníka, neli již dříve, snad aspoň r. 1816, když se tento do Litoměřic vrátil a potom vedle Fesla i působil. Osud tohoto zakladatele »Christenbundu« mezi alumny vylíčila paní Marie Červinková Riegrová (v životopise Bolzanově v Osvětě r. 1881); také Naučný slovník Riegrův i Ottův přinášejí o něm delší články. Fesl, byv od některých bohoslovců i kněží osočen, zbaven (r. 1819) na rozkaz z Říma svého úřadu, vyšetřován od dvorního faráře Frinta, jízlivého protivníka i Bolzanova, a vězněn nejprve v Rossavě u Vídně, potom u františkánů v St. Hradci. Zahradník nepřestával lnouti k pronásledovanému. »Tomuto vtipnému, učenému muži výborného srdce a nejčistějších mravů,« píše v listu svém (z 14. října 1829) Vina-

VINCENC ZAHRADNÍK.

řickému, »žvavou pověstí a nešťastným stokem všelijakých případností náramná křivda se stala, a naposledy sprostností a nechutnou politikou jednoho muže i dobrá pověst jeho, to poslední drahé jmění člověka, byla vyprázdněna. Již několik let jsem o tomto muži, jejž vždy ctíti budu, nic neslyšel.« Proto prosí Vinařického, jenž krátce před tím několik dní v Št. Hradci pobyl, aby mu písemně oznámil, mluvilli s »nešťastným Feslem« nebo slyšelli »něco znamenitého o nynějším životu a zaměstknání jeho,« načež Vinařický podal mu (dne 31. října r. 1829) dosti příznivé zprávy o exulantovi.

Po Feslovi byli pak (r. 1820) i jiní profesoři semináře Litoměřického — mezi nimi také Zahradník (dle listu jeho k Vinařickému ze dne 17. listopadu 1829) — podrobeni výslechu před zvláštní komisí theologickou. »Pobrané spisy mé do Vídně odvezli, kdežto všecko čteno a přísně souzeno bylo: avšak mne v nižádném bludu nestíhali, jako ostatních profesorů. Frint toliko zdání mého o kněžském bezženství nechválil, jinak ale nic proti učení mému neměl.« Proč tedy Zahradník dále neprofesoroval a hned ještě r. 1820 dostal se na chudou faru Zubrnickou?

Byl to patrně následek »vyšetřování Frintovského,« ale nemohu s jistotou rozhodnouti, zda Zahradník z dobré vůle, zda z nějakého přinucení o tu faru zažádal.[1]) Sám o ní tvrdí, že »nad 300 zl. na stříbře, z náboženského skladu plynoucích, čtvrtého sta na stříbře nikoli nevynáší« (str. 132. I. dílu Korrespondence Vinařického).[2])

Když r. 1829 Vinařickému nabízeje své literární příspěvky do Časopisu pro katolické duchovenstvo, zaslal první svazek svého Katechismu, omlouvá svou nedokonalou češtinu. Česká bibliotheka jeho jest prý tak skrovná, že ji na každou procházku může vzíti celou (str. 118). Sedm let prý nic českého ani nepsal ani nečetl. »Nyní ale opět jazyk otcovský tak velice mi zachutnal, že bych ustavně jen česky psal a české knihy četl. Strojím se na cestu do Litoměřic, abych si tam staročeskou knihu nějakou vypůjčil a v známosti češtiny pokrok učinil« (str. 125). I část svých bajek (neli všecky první své sbírky) složil prvotně po německu. »V dělání bajek snad se žádný tak necvičil, jako já. Jistě jsem jich jednak pět set vyhotovil, ale větším dílem zase zavrhl. Z těch, kteréž v rukou mám, toliko některé povedenější dle rady Vaší vydám. S těmi již vytištěnými jich bude asi 150. Jednu však jich částku teprve zčeštiti musím. Neb před několika lety« — píše r. 1830 — »toliko německy jsem psal« (str. 185).

Zahradník, ač z domova byl nezámožný, ač u sebe měl starou matku a v Zubrnicích po deset let všelijak se nuzoval, přece honoráru za své literární práce dožadoval se jen s vnitřní nechutí. »Za katechismus svůj,« tvrdí r. 1829, »honoráru ovšem nerad žádám, ani nepochybně všickni ostatní zdarma pracují: avšak chudoba cti netratí a práva propůjčuje býti smělým« (str. 132). Roku 1830 ospravedlňuje se podobně: »Bajky své již přepisuji a možnáli bude, sám je do Prahy přinesu a někomu prodám. Snad by mi za ně některý z knihkupců asi 25 zlatých na stříbře dáti se nezpěčoval. Neníť mi ovšem milo, pro peníze psáti, avšak chudoba nedopouští býti velkomyslným« (str. 186). Posléze r. 1831 znova čteme v jednom z jeho listů: »Věřte, drahý Příteli, že bych nejraději zadarmo psal, a že mne vnitřní jakýs cit od žádání peněz za příspěvky moje do Časopisu (t. pro katolické duchovenstvo) zdržuje. I od pí. Fetterlové za vydání bajek mých nic nežádám, přestávaje na tom, že je vydati míní a mně pak padesáte výtisků k podělení dobrých přátel českých dáti chce« (str. 207).

Tehdáž farářoval již v Křešicích nad Labem, hodinu od Litoměřic. Žadal (r. 1830) o tuto faru, aby se vybavil ve Zubrnic, totiž »z obtížných vrchů a lesů,« jakož i aby »snadnější měl s lidmi obchod.« I ta fara byla chudá a nad to spustlá

---

[1]) Že později nedostalo se mu kanovnictví v Litoměřicích, Zahradník připisoval »Frintovské inquisici« r. 1820.

[2]) Citáty budu uváděti nyní za příčinou stručného jich označování jen dle stránek této Korrespondence (místo zdlouhavého připomínání data každého listu).

(srovn. str. 180 a 185). Přes to líbilo se mu zprva »v krajině velmi ourodné a rozkošné.« »Líbíť se mi zde tak velice, že tak snadno jiného místa žádati nebudu, uvidímli, že zde prázden budu domácích starostí a příčinou hostí, zhusta do Křešic na pouť přicházejících, tak jako předek můj se nezadlužím. Vážné Labe teče nedaleko mých oken, tak že druhdy celé Křešice bývají zatopeny. Za řekou již Pražská jest diecési« (str. 196). Nicméně dodává, že by k vyzvání kanovníka Dřevěného (kapituly Vyšehradské) a z příčin literárních ucházel se o kanovnictví na Vyšehradě, ale ujišťuje, že by »500 zlatých na stříbře, kteréž se před installací položiti musí, bez pomoci přátel nikoli sehnati nemohl.« Později (v únoru r. 1831) stěžuje si, že v Křešicích má mimo nadání tolik výloh, že nepřijdeli odněkud pomoc, upadne do velké bídy a nouze. »Můj p. kaplan jest výborný mladý kněz, avšak prositi musím p. biskupa, aby ho někam přeložil, poněvadž ho nikoli vyživiti nemohu, a nábožensky sklad sotva by mně přispěti chtěl« (str. 208).

Oddával se naději, že 500 zl. na stříbře přece nějak stluče a Vyšehradského kanonikátu se domůže. Naděje ta se nesplnila a nesplnila se mu později ani jiná, totiž ta, že se mu snad dostane kanovnictví v Litoměřicích.[1]) Ucházel se o ně (r. 1832), ale neobdržel toho místa »za příčinou Frintovské inquisicí 1820,« což zdá se svědčiti tomu, že od tohoto roku přece jen byl »černě poznamenán.« Téhož roku 1832 uprázdnilo se místo jiné po českém kanovníku Károvi. Zahradník už se o ně nehlásil. »Naposledy přece jen Němce p. biskup« (totiž Hille) »vyvolí. Mohouli Němci býti biskupy českého lidu: tedy i kanovníci Němci býti mohou. — Každou druhou neděli se v děkanském kostele Litoměřickém českým jazykem hlásá. P. d. Kára dal píseň: ‚Bože, před tvou velebností,' a tolikéž píseň před kázáním a po kázání znovu tisknouti, aby český lid i také česky zpívati mohl. Hlásají pak dominikáni a kapucíni. Jednou řečnil prof. Mařan a později čeští theologové čtvrtého roku kázati budou. Českému lidu se to líbí a, jak slyším, čím dál tím více posluchačů se čítá. Ponejprv jich prý bylo jen asi šedesát. Ustanovení toto pak nevyšlo původně od kněží, nýbrž od světských. Byl jsem právě obědem u p. biskupa, an Litoměřický krajský« (t. Jindřich ryt. z Blumencronu) »na potřebu českých kázání poukázal, o čemž se pak obšírněji mluvilo« (str. 296—297).

Zahradník nedomáhal se již potom nijakého důstojenství nebo lepší fary. Jeho chudoba nebyla snad jen předstírána. Ukázalo se to po jeho smrti. Nezůstavil po sobě jmění žádného, a přátelé Zahradníkovi museli uspořádati mezi sebou peněžitou sbírku, aby stařičká matka jeho nebyla bez krejcaru, a jejímu synu aby mohl býti pořízen prostý pomník na hřbitově Křešickém.

---

[1]) Spoléhal na přízeň kanovníků Litoměřických, zvláště Káry, a že nuceni budou voliti Čecha (str. 285).

I jako theolog i jako filosof zakoušel hojně hořkostí od redakce Časopisu pro katolické duchovenstvo a zvláště od policejní censury, nejvíce pro důmnění, že jest Bolzanistou. Redakce skoro rok co rok zavrhla některé jeho práce, roku 1832 dočista devět, k čemuž on podotýká: »To se jistě žádnému přispívateli nestalo, mne to ale od dalšího přispívání neodstrašilo« (str. 247). . Již r. 1829 varoval ho Vinařický, aby byl v svých spisech opatrný, ježto »nynější okolnosti censuru choulostivou činí zvláště z ohledu rozumování o věcech víry se týkajících. Chraňte se všelikých zvláštních náhledů Bolzanových, na kteréž se, jak sami víte, stále ještě šilhavým okem dívají.« Zahradník zakládal si velice na svém pojednání »O nejvyšším zákoně mravů,« které však ani r. 1829 ani později censurou schváleno nebylo. Censorovi hned po prvé se zdálo, »že to zcela podle Bolzanova učení složeno« (str. 130). Zahradník uznal tedy za dobré, aspoň Vinařickému, jenž obcoval často i s kanovníkem Václavíčkem i mluvil někdy s policejními censory, jednou obšírněji vyložiti svůj poměr k Bolzanismu. Učinil to v listu svém ze dne 17. listopadu r. 1829, v němžto praví:

»Rád věřím, že někteří censorové příliš tesklivě si počínají a že jim i zdárné práce a zouplna katolické k mysli nejsou. Jest to tím, že neostříhají císařských zákonů, vlastní zdání, vlastní vůli za zákon stavíce. Mé pojednání ‚O nejvyšším zákoně mravů' nikolivěk podle Bolzanových základů není strojeno. Bolzano sice, jak jsem před několika lety četl, *rozmnožování obecného blaha* — nápodobně za svrchované pravidlo mravů položil: avšak ono pravidlo není teprv jím nalezeno, nýbrž větší díl moralistů starých i nových pravidla toho se drží, jakož se tím pan censor z vlastní mé práce ujistiti mohl. Co se Bolzanových zásadních theologických pravidel týče, já vlastně na jednom se snáším s ním, jmenovitě na tom, což *o dovozování náboženských pravd*, Bohem zjevených, napsal. Minilli to císařský pan censor, pravdu sice pověděl, proto ale mých prací zavrhnouti nemůže. Neb pokudž mi známo, což Vídenští a Pražští páni proti Bolzanovu učení navrhli, proti jeho theorii dovozování zjevené víry žádný nic nepronesl. Tato pak jeho theorie s náhledy ostatních theologů v podstatní stránce plně se srovnává. Jiní theologové, tak jako my o spasitelnosti článků víry křesťanské mluví, tím toliko rozdílem, že k tomu hromady textů z biblí a Svatých otců přivozují, my ale vždy pamatujeme, *proč* by učení, v biblí a v spisech Svatých otců základ mající, neb jinak od katolické církve předložené, za Božské slovo jmíno býti mělo. Nechať to někdo cís. p. censorovi na rozum podá a spolu ho ujistí, že jsem z Bolzanovy školy nevyšel, že toliko některé zlomky theologie jeho mám, že jsem se o důkladnosti dotčené theorie ne z jeho toliko spisů, nýbrž i z jiných starých a nových theologických traktátů přesvědčil . . . Nechci se honositi uměním svým: to však mlčením pominouti nemohu, že jistě málo který tolik Svatých otců a starých kněh theologických přečetl, jako já. Bohdá i český výtah obšírného pojednání

svého: ‚De rationis in religione christiana usu‘ Vám odešlu . . . Dozvěděl jsem se v Praze, v jakých stránkách učení Bolzanovo nebylo vhod: avšak naprosto jsem ujištěn, že v spisech mých nic podobného se nenajde. Jáť nikdy nespoléhám na zdáních svých a, co pronáším koli, vždy má základ v knize slavného nějakého doktora katolického. V čemž se pak s Bolzanem srovnávám, v tomť jistě ten tak ostroptipný a nábožný muž nezbloudil« (str. 132—133).

Zahradník ještě později stěžuje si několikrát do Pražských censorů, vytýkaje jim (na př. r. 1830), že, ač neomylni nejsou, vedou si jako neomylní. »Divno mi, že ještě biblí a celého náboženství nezavrhli« (str. 158). Ale ‚rozumu‘ buditi nepřestával. I když se (r. 1832) chystal vydati po česku svá kázání, která po německu míval k osadníkům Křešickým, v předmluvě spisu vykládal, kterak staral se o to, aby kázání měla logický rozvrh, byla jasna a zvláště »plna prokazující moci,« ana prý od jiných kněží již vydaná »skoumajícího rozumu nespokojují a nemají té důvodnosti, by každý jich posluchatel a čitatel vyznati musil: Ano, to jest jistá, nepochybná pravda« (str. 296). Krátce před tím zaslal Vinařickému své české homilie, do nichž přibral i několik méně obvyklých výrazů, »aby stará, dobrá slova, v zapomenutí pohřbená, znenáhla zase v užívání přicházela« (str. 285). Vinařický, nazývaje ty homilie »ozdobou literatury kazatelské,« jen v úvodě k nim vyciťoval jakousi auktorovu »samochvalnost« (str. 291—292). Odpověď Zahradníkova zasluhuje povšimnutí. »Vímť, převýborný Příteli, že honosnost velikou a ohavnou jest vadou, smýšlím ale také, že mírná, s pravdou se srovnávající samochvála s mravoučením dobře se srovnává. Jáť ve všech věcech pravdu miluji a otevřenost. Přílišná pokora některých spisovatelů v předmluvách jejich jim jistotně nejde od srdce. Jmenují práci svou chatrnou a žádají poučení; když jim pak recensent i nejlepším úmyslem a dosti důvodně něco chybného ukazuje, hned se jitří a čepejří. Jáť v té své předmluvě nic jiného k vlastní chvále nepravím, než že práce má jest původní a česká. Nicméně bych rád Vaši prozřetedlnou a dobrou radu uposlechl, kdybych Vás v tom čase byl znal, v kterémž tyto homilie psány byly« (str. 296). Zasílaje velmi často posudky o spisech theologických do Časopisu pro katolické duchovenstvo, měl za to, že »prozřetelnou a důkladnou kritikou, byť i všeho nechválila, žádná kniha ceny své netratí.« I při vybírání prací do toho časopisu přál si, aby nehledělo se tak na auktory, jako »na cenu věcí a řeč« (str. 207, 226).

V Korrespondenci Vinařického lze sledovati skoro podrobně genesi první a druhé sbírky bajek Zahradníkových, ale nemůžeme zde vedle několika věcí již dříve připomenutých uvesti než ještě něco málo dokladů. Největší zásluhu o ty bajky má Vinařický. Když prvních 25, zaslaných od auktora původně Jungmannovi, Musejní časopis otiskl, Vinařický již tehdáž (r. 1830) chválil je Zahradníkovi v soukromém listě a prosil ho »jmenem všech přátel

literatury české,« aby, máli ještě jiné, vydal je ve zvláštní knize (str. 182). Náš bajkář, maje k Vinařickému hned od prvé své rozmluvy s ním (r. 1829) neomezenou důvěru (str. 117), uposlechl jeho vybídnutí, zasílal mu své výtvory, přijímal opravy od něho navrhované a vyjednával jeho prostřednictvím brzy se Špinkou, brzy s Fetterlovou, aby bajky ty vydali svým nákladem. I o theorii bajek s ním se radil. V té příčině podotýká, že »všechnoť záleží na tom, k jakému kdo cíli bajkou směřuje. Tak nazvané poetické bajky toliko k obveselení měří, a podle zdání mého není ani možná, by něčemu učily« (str. 243). Všímal si také německých bajek, tehdáž u nás k tisku chystaných neb již vytištěných. Karel Sudimír Schneider četl prý mu některé bajky své, ale jsou prý »smyslu příliš hlubokého« a »mravné naučení světle z nich nevyniká.« Rozumí se, že Vinařického posudek první sbírky bajek Zahradníkových (v Musejním časopise r. 1832) nemálo auktora těšil. Druhou svou sbírku dedikoval tomuto svému příteli, rádci a pomocníku; dedikoval mu mimo to Kozmanecia »Krátké vypsání třidcetileté války,« které vydal (v Časopise českého musea r. 1833) dle rukopisu, nalezeného v biskupské knihovně Litoměřické, přičiniv k němu sám doplněk za l. 1646 až 1648 (str. 314).

I bajkami svými předně a hlavně osvěcoval rozum čtenářův, ač v jedné z nich čteme, že »oheň srdce ku větším činům přivozuje člověka, než chladný rozum.« Byl ku podivu vymyšlivý. I v tom, co jest čistě jeho, i v tom, co si odjinud vypůjčil, jeví se jeho důmyslnost a vytříbený takt. Měl dar přesných distinkcí; pouček jeho jsou celé legie, ale i mezi podobnými vyniká na každé individuální odlišnost. Do některých bajek »velmi důtklivé, nevhodné pravdy zavinul,« ale »z opatrnosti taková naučení k nim připojil, jimiž se outlé svědomí jistých pánů uraziti nemůže« (str. 243).

Citujeme některá jeho zlatá zrna, abychom ukázali nejen moudrost, která jest v nich obsažena, ale i spůsob, jak byla vyslovena: »Člověk, ve zlém zarytý, nevěří, by byl zlým. Zoufati by musil, kdyby znal sám sebe. Nechce raději nic o sobě věděti. — Mnohý by mlčeti měl o ctnosti své; nehřešíť sice, ale jediné proto, že hřešiti nemůže. — Čím více lidem pro ctnost jest trpěti, tím méně jsou jí věrni. Učiňte ctnost rozkošnější než hřích a všichni lidé v brzce na div budou ctní a dobří. — Kdo má naději, že bude šťastným, nebuď jmín za nešťastného. Příští radosti již napřed požívá a sice tím plněji, poněvadž jí v mysli své všecku může dáti sladkost. — Mášli pěkný kabát, ale špatný rozum: pěkně tě každý přivítá, ale špatně odbude. — Utrpením se předivné moci v duši člověka rozvinují. — Ta silná túha, kteráž zůstává v srdci, když všecky jeho žádosti jsou již ukojeny, silným jest důvodem, že po tomto životě nastává jiný lepší. — Spravedlnost a dobrota vzácné jsou ctnosti, ale spravedlnost vždy má předek. Plať a vyvazuj dluhy své; pak teprv pomysli na prokazování dobrého. — Nejedna již hlava pro samu

učenost mysliti přestala. — Vítězství nad hodným mužem hlásává hanbu — ne však přemoženého, nýbrž vítězitele« atd.

Zahradník byl hlava svá. Dlouho přemítal, co a jak pověděti: myšlenka i výraz procházely napřed očistným ohněm jeho soudnosti. Vyjadřoval rád všecko jaksi zhuštěně — v aforismech, ale byl nepřítelem vší zevnější jazykové nádhery, aby neodvracel pozornosti od vnitřního jádra věci. I v jeho básních čijeme spíše kritickou přemítavost než hravou fantasii. Není v nich smělejšího obrazu ani motýlové těkavosti. Tyto plody své Musy zaslal prvotně Jungmannovi, jemuž se však »nic nelíbily a protož se zahoditi mohou, an by si někdo epigrammatických důmyslů některých oblíbenou básnickou mluvou přistrojil a pak do Včely české vložil.« Takto zmiňuje se o nich Zahradník (v svém listu k Vinařickému ze dne 26. března 1834) a brzy potom — sám uveřejnil své básně v Květech českých. Nemiloval rýmu, snad proto, že svádí jak básníka tak čtenáře: básníka tím, že pro rým často důsledně neprovádí začaté myšlenky A, nýbrž odskakuje k jiné B, čtenáře pak tím, že někdy pokládá za báseň již to, co má toliko zevnější její podobu, t. j. zvoní rýmy místo harmonií představ. Pronáší přání, aby P. Reiss, kaplan děkana Vacka, žalmy metricky zčeštil, »při tom ale žádných rýmů neužíval« (str. 315). Své básnické Credo vykládá v epigramu na »Spisovatele Kuželku:«

Bez dómyslu, vtipu,
pustým mělkým srdcem
Kuželka psal knihy;
v krásných verších, rýmech
bídné skládal básně,
slavným býti žádal.
Smáli se mu všude,
všude knihy jeho
poprášeny stály.

Velká část jeho básní jsou epigramy, ale i těmi více poučoval, než káral a vtipkoval. Nechtěl, aby vědomosti lidské dusily se v svém vlastním sádle, aby neprospívaly praktickému životu neb spíše ještě umrtvovaly duševní schopnosti. Jeho pan »Nezamyslil

celé čítal dny,
celé pročítal noci.
Samým čtením neměl času
k oholení brady, neměl
času k ostříhání nehtů.
Učiněn byl hrozně hloupým,
hloupým — samou učeností.«

S hrůzou hleděl Zahradník na literaturu takovou, v níž hyne českost a svéráznost národní. Jeho Komenský volá k Čechům:

»Pište věci nové starobylou češtinou:
nepřekládejte tak mnoho!
Máte české hlavy, česká srdce bohatá,
nepřekládejte tak mnoho!

Proste, miláčkové, v smysl dáno bude vám,
nepřekládejte tak mnoho!
Vlastní plody těší, oslavují stvořitele,
nepřekládejte tak mnoho!«

Tyto verše jsou čistě Zahradníkovské, t. j. prakticky moudré, rozlišující rub i líce každé věci. Toto dvoustranné nazírání na věci bije v oči zvláště v básni jeho o chudobě, jedné z nejzdařilejších. Srovnejme jen její začátek s koncem!

Chudoba nic zlého není;
každý pravý sličný mudrc
chudobu si oblibuje.
S chudobou jde dobré zdraví,
s chudobou jde krásná střídmost,
s chudobou jde jasná mysl,
s chudobou jde svobodenství,
s chudobou jde čistá radost.
Bohatým chce blázen býti,
bohatým jen, ne však blahým atd.

Ale potom následuje tento čirý kontrast:

Chtěje mudrcem já býti,
vyšším králů, knížat země,
chudobu jsem k sobě volal.
Chudoba i ke mně přišla,
osoba však její suchá,
k zemi shrbená a smutná,
velice mne poděsila.
Odjala mi bodrost mysli,
odjala mi čestnou pýchu,
odjala mi samovolnost,
odjala mi radost srdce,
smála se mi jako blázen,
smáli se mi všickni moudří.
Z trestu jsem teď bláznem chudým. —

Podobnou myšlenku podobně pěkně vyslovil v básni »Dukát.« Kněz jeho rázu nepokládal arci ani Žižky ani Rokycany za »ohavy.« O Rokycanovi se pronáší v listu svém k Vinařickému (24. března 1833), že byl »jistotně jeden z těch mužů, jemuž se v církevní historii veliká křivda činí,« jak to sám v dialogu »Rokycana a Dobravský« provádí. —

Mezi vrstevníky Zahradníkovými byli mnozí výborní paedagogové; nicméně pochybuji, že by byl kdo z nich, vyjmouc sama, dovedl napsati toto »Slůvko vychovatelům:«

Udusil se oheň,
že nemohl vypuknouti.
Ztratil Váňa rozum,
že ho projeviti nesměl;
ztratil Váňa srdce,
že je nesměl ukázati. —

Zahradník osvědčil své filosofické nadání hned roku 1818. První originální pojednání, jímž se novověká filosofie česká může vykázati, jest jeho »Rozjímání o některých stránkách praktické filosofie,« uveřejněné toho roku v Hlasateli, ale neukončené bez

pochyby pro zastavení toho časopisu (Srovnej: Frant Čády »Hynovo dušesloví« str. 122—125). A filosof náš musel si ještě v Křešicích pro nedostatek peněz vypůjčovati literární pomůcky od svých přátel. Roku 1833 (24. března) vrací na př. Vinařickému Šafaříkovu literaturu slovanskou a dva díly Kroka. Četl prý tam leckteré pojednání se zálibou. »Co tam od Šíra položeno o logice (dle Bolzana), o aesthetice a podobných věcech filosofických, není zajisté poněmčilé, předceť ale za příklad filosofického způsobu psaní sloužiti nemůže. Jestiť to velmi zatmělo a nuceno, nepochybně proto, že to není práce původní. Snad se sám jednou do nějaké práce filosofického obsahu dám.« — Psychologii svou začal psáti r. 1833; neboť stěžuje si (dne 31. července t. r.), že podjal se přetěžké práce, přece však že by ji rád »přistrojil tak, abych se Čechům našim zalíbil. Až posavade jsem málo o duši lidské psal, tím více ale o ní četl.« — Měla se skládati z šesti hlavních částí, z nichžto první tři byly hotovy již v březnu r. 1834, ale potom spisovatel práci tu na čas poodložil, aby dokonal jinou, »snad důležitější,« totiž filosofickou stať »O vnitřní a zevnitřní povaze ctnosti;« druhou částí této statě bylo právě to, co Zahradník pod nápisem »O nejvyšším zákoně mravů« byl do Časopisu pro katolické duchovenstvo zaslal, co však potom »s mrzutým Non admittitur vráceno bylo« (dle listu k Vinařickému dne 26. března 1834). »Poradím se s někým, jak by tato práce nejpříhodněji tisku dosíci mohla,« a vyjednával o tom s Palackým. Později toliko o psychologii své pilně pracoval; v listopadu roku 1834 měl již napsáno asi »pětmecítma archů,« první to polovici celku; druhou rozdělil v pět dílů, ale dohotovil teprv dva (dle dopisu k Vinařickému z 18. listopadu t. r.). Dne 22. prosince t. r. oznamuje tomuto svému příteli: »Snažím se psáti na nejvejš srozumitelně a skutkem dokáži, že čeština naše i o těžkých filosofických věcech beze vší zmotrchanosti mluviti umí. Filosofie má dělati světlo, ne ale tmu, a špatným jest filosofem i také Němec, píšeli tak jako psal u příkladu Schelling a Fichte.« Ale ještě v dubnu (dne 23. t. m.) r. 1836 naříká, že »ti naši censorové veliké tyranství provozují a zvláště mých prací rádi mrskávají,« a dodává: »Nicméně Psychologie moje vlídným jednáním p. Zimmermanna za tři dni po svém z Vídně přijití ‚imprimatur‘ dostala. První dva svazky mé původní české Logiky jsem Pospíšilovi odevzdal, kteréž on, až mu i třetí doručím, censuře podá.« Z toho patrno, že o logice pracoval poněkud později. Úsudek o Zimmermannovi pak brzy změnil; neboť dne 7. července t. r. znova vzdychá: »Má Psychologie v censuře p. Zimmermanna hrozně zmrskána byla, nicméně dostala ‚Imprimatur‘ deletis delendis. Nyní první svazek pro některé nedostatky jeho předělávám. Mé pojednání ‚O nejvyšším zákonu ctnosti‘ opět Vídeňskou censurou návodem Pražských zavrženo bylo.« — Byly to poslední jeho řádky k Vinařickému; neboť farář filosof záhy potom (dne 31. srpna t. r.) navždy zavřel své oči.

Za života svého neměl na růžích ustláno, a literární jeho práce byly, jako již dříve, tak i když už auktor dřímal svůj věčný sen, nepříznivým osudem pronásledovány. Z jeho »Filosofických jednání o vnitřní a zevnitřní povaze ctnosti« pro překážky censorů vyšla jen část (»O vnitřní povaze ctnosti« v Časopise pro katol. duchov. r. 1836).

Z jeho pěkně a soustavně zpracované logiky (»Počátků umění myslitelství«), jež zůstala jen rukopisem, ztratila se poslední část (asi třetina celku), a jeho »Dušesloví,« které podle všech okolností nad Hynovo značně vynikalo a které r. 1836 do tisku V. Špinkovi odevzdal, ztratilo se celé, podnes nevíme jak. A tak z filosofických prací Zahradníkových tiskem jest známo jen několik článků (uveřejněných skoro vesměs v Časopise pro katol. duchov.), značný počet recensí a drobnůstek (Srovn. Frant. Čády »Hynovo Dušesloví« str. 122—123).

Na chudého faráře Zubrnického a Křešického hodí se velký díl pravdy, kterou vyslovil sám v jedné ze svých bajek: »Mnoho jest lidí výtečných darů a mocí, ale žádný jich nezná, žádný jich nestaví v příležitý jim okres působení.« Z vrstevníků jeho vnikli v duši jeho snad jen Fesl, Hurdálek a Vinařický, méně asi Kára. První dva trpěli s ním za svůj Bolzanismus, a Vinařický při nejlepší vůli nemohl proň tolik vykonati, kolik si přál, ač jmeno jeho jako pomocníka a povzbuzovatele Zahradníkova nabývá zvýšeného lesku. Pozdější generace neměla pro samé boje politické a jiné bezprostřední potřeby na to kdy, aby konala podrobnější studia o tak mnohém »zapadlém vlastenci.«

Teprv Hobl a Rybička obnovili památku Zahradníkovu po r. 1880, v době, kdy už dorůstalo pokolení, které hledělo na naše buditele jaksi s patra. Ale ve valné většině případů nebyla to nikterak intellektuelní a skutečná povýšenost, nýbrž — nevědomost. Zdá se, bohudík, že také v té věci už nastává u nás obrat.

Vácslav Zelený.

Ze života otce svého podává

Božena Augustinová.

(Pokračování.)

XIV.

Spojení slovanských učenců s českými bylo v letech padesátých a šedesátých velice čilé. Zásluhou Vácslava Hanky, jenž zvláště přátelsky se choval k Rusům, ochotně jim přístupným čině všecko, čím české Museum vládlo, přicházelo tehdy do Prahy mnoho profesorů ze všech končin ruských, historiků, filologů,

archeologů. Profesoři Izmail I. Sreznëvskij, Petr Al. Lavrovskij, Hilferding, Vladimír Lamanskij, Nil Popov, Memnon P. Petrovskij zdržovali se delší dobu v Praze, sbírajíce materiál ku pracem vědeckým; mladší z nich navštěvovali i některé přednášky na universitě. A nejen učenci vyhledávali styky s Čechy, i jiní přicházeli seznámit se s lidem naším. Tak studoval E. N. Roviňskij poměry lidu československého v Čechách i na Moravě, sbíraje i melodie lidové. Se všemi seznamoval se Zelený v Museu i jinde ve společnosti a uváděl je do své domácnosti. S mnohými vešel ve styk přátelský, jejž udržoval po celý život.

Zvláště důvěrně sblížil se Zelený s charkovským profesorem P. A. Lavrovským, jenž v létě r. 1860, když rodina Zeleného na venkově meškala, bydlil s chotí svou v Pražském bytě Zeleného. Navrátiv se po celoročním pobytu v cizině do Charkova, dopisoval Lavrovskij velmi často Zelenému, seznamuje jej s poměry na Rusi, hledě zvláště k ostatním Slovanům. Hned v prvním ruském dopisu praví: »Přál bych si, aby u nás bylo více osvícenosti a více slovanského ducha. Nedostatek tento jest dosti patrný, a těžko proti němu působiti, poněvadž hlavní příčinou jeho jest moda, která tak silně působí na slabé, nesamostatně vyvinuté povahy. A samostatnosti jest u nás za vlivu západního dosud málo, my spíše přijímáme hotovou vnější stránku, nežli vnikáme v její cenu a váhu. Ostatně nemůže se říci, že by nebylo čemu se těšiti v ohledu slovanství, porovnámeli nynější dobu s lety nedávno minulými, tedy před pěti, třemi, ba ještě před dvěma roky. Nyní již každý periodický časopis v každém čísle píše něco o Srbech, Charvátech a ještě více o Češích. Pracovníci se množí, tím zvětšuje se počet statí o otázce slovanské, budí se silnější zájem v obecenstvu. Já sám dovolil jsem si přečísti něco o Slovanstvu v Charkovském hudebně-literárním večírku a ku podivu stržil jsem veliký potlesk. Jen nám dávejte hodně dobrých příkladů! Leč, žel Bohu, příklady u Vás jsou, ale nám není možno poznávati je ihned.«[1])

Jindy píše: »V minulém školním roce pracoval jsem mnoho a výhradně v češtině. Celý rok věnován byl dějinám a literatuře národu českého, a zdá se, že práce moje nebyla marna. Posluchačů bylo vždycky dost, pozornost jejich vzrůstala při každém čtení, ano objevovalo se i krásné pohlaví; zvláště jedna posluchačka vžila se tak do práce, že se nedala zdržeti ani churavostí. Rozumí se samo sebou, že i výsledky byly velmi slušné: studenti čtou česky dobře a plynně, znají Vaše dějiny a nejdůležitější zjevy literární a rozumějí i podmínkám současného života.«

V srpnu r. 1861 líčí Lavrovskij panichidu za Šafaříka v universitním kostele, praví, že při slavném zasedání sboru profesorského bude čtení na oslavu památky Hankovy a Šafaříkovy, hlavně však prosí Zeleného, aby se poohledl po profesoru latinského jazyka: »Naše universita potřebuje profesora latiny, ba

---

[1]) Míněna tu censura.

vlastně dva. Snad našel byste učence, který již něco napsal v oboru klassických jazykův.«

Dopis tento, zaslaný Zelenému zároveň s diplomem university Charkovské, kteráž zvolila jej členem dopisujícím, odevzdán byl Zelenému prostřednictvím J. Rajevského ve Vídni po čtyrech měsících. Zelený bez meškání jal se hledati mezi mladými filology a vyjednával s prof. Štěpánem Cholavou tehdáž v Černovicích. Mezi tím naléhal prof. Lavrovskij: »Opakuji svoji žádost a ještě snažněji Vás prosím, abyste nám co nejdříve vyhledal dobrého učitele, ba raději dva. U nás dávno již přestali se obírati klassickými jazyky, a v této chvíli není pražádných kandidátů profesury universitní ... Jsem velice zaměstnán. Dějiny českého národu, které čtu v universitě, působily mocně na mládež, každého dne přicházejí si studující ke mně pro české knihy.«

Zelený horlivě pomáhal při otázce této; uveřejnil článek v »Národě,« kde vyzýváni byli filologové, aby se hlásili. Množství dopisů napsal na všechny strany vyhledávaje přiměřených dobrých učitelův, ale přesvědčiv se, že několik učitelů na nemnohých universitách v Rusku nemůže valně prospěti rozšíření vzdělání klassického, navrhoval, aby povolávali se filologové z Čech na gymnasia ruská. K tomu odpověděl mu prof. Lavrovskij 1865: »Souhlasím s Vámi úplně, že obsazení učitelských míst v našich gymnasiích dobrými ovšem učiteli z Čech bylo by mnohem prospěšnější nežli jmenování pouze několika jednotlivců na universitě. Ba arciť, že by nám v této chvíli, kdy jeví se snaha zaváděti klassické jazyky a při nedostatku vlastních kandidátů, prokázali Češi ohromnou službu právě ve vědeckém ohledu; bez učitelů latinského a řeckého jazyku zůstane usnesení ministerské, týkající se povznesení klassického vzdělání, pouze mrtvou literou. Váš návrh jest tedy nad míru místný a včasný. Ale povolávání učitelů gymnasijních z ciziny jest v Rusku zjev zcela nový, alespoň nebylo dosud příkladů, pokud mi známo. Z toho následuje, že otázka tato vyříditi se může pouze s hůry. Proto se co nejdříve o to postarám; napíšu o tom — ne představenstvu — nýbrž článek do nejznámějších a nejrozšířenějších našich novin a myslím, že ministerstvo bude myšlence této velmi povděčno, poněvadž získáním zkušených učitelů klassických jazyků z Čech uvede v život návrhy své, jinak úplně mrtvé.«

Nová myšlenka razila si cestu zvolna sice ale jistě. Prof. Lavrovskij jmenován byv od ministerstva předsedou komitétu, jenž měl péči o obsazování těchto míst učiteli z Čech, doporučil Zelenému r. 1870 dopisem z Varšavy, kde se byl zatím stal rektorem university, skutečného státního radu A. I. Gjeorgjevského, člena učeného komitétu při ministerstvu vyučování v Petrohradě, jenž ubíral se do Prahy: »A. I. Gjeorgjevskij jede do ciziny, k Vám do Rakouska z rozkazu ministrova. Vím sice, že jste nyní velmi zaměstnán, ale jakož není v Praze člověka, kterému bych mohl tak důvěřovati, jako důvěřuji Vám, prosím Vás snažně, abyste přispěl Alexandru Ivanoviči Gjeorgjevskému radou i pomocí.«

Ministerstvo vyučování založivši v Petrohradě *Slovanský učitelský ústav* vyslalo Gjeorgjevského, aby hledal stipendisty v zemích slovanských bez rozdílu národnosti a náboženství, kteří by se věnovali učitelskému povolání v oboru klassických jazyků. A. I. Gjergjevskij především navštívil Prahu, aby se zde poradil s kruhy odbornými, jak by bylo záměr ministerstva lze co nejlépe provesti. Zelený seznámil jej s mnohými vynikajícími odborníky a zavázal se slibem, že osobně přihlížeti bude při vyhledávání způsobilých učitelův. Mínění Zeleného v těchto věcech přikládána váha. Když se po dvou letech Zelený setkal v Petrohradě s Gjeorgjevským, žádal jej tento poznovu, aby pokud možno sám vybíral kandidáty, neohlížeje se na nikoho.

Z pokusů těchto vzniklo zařízení ruského semináře v Lipsku za vedení známého filologa profesora Ritschla, jemuž Zelený mladé kandidáty posílal k dalšímu vzdělání. Množství dopisů mladých filologů v pozůstalosti Zeleného svědčí o hojných přihláškách do Lipského semináře, po jehož absolvování nastávala mladíkům povinnost vyučovati na gymnasiích v Rusku. Roku 1874 upozornil Zelený Gjeorgjevského, že by se počet stipendistů, určený na 25, měl rozmnožiti, k čemuž Gjeorgjevskij odpověděl v září z Varšavy, ubíraje se právě do Biaritzu. »Pokládám si za čest oznámiti Vám, že Jeho Osvícenost pan ministr vyučování seznámiv se s obsahem Vašeho dopisu, rozhodl se rozmnožiti počet našich filologů-seminaristů v Lipsku na 30 s tím doložením, aby do počtu toho přijati byli mladíci, které Vy ráčíte doporučiti profesoru Ritschlovi. Protož račtež po obdržení mého dopisu zaslati panu Ritschlovi potřebné dokumenty mladých filologů, které pokládáte za nejzpůsobilejší.«

Ve příčině té dopisoval si Zelený r. 1874 velmi pilně s profesorem Ritschlem o jednotlivých chráněncích svých. Ruské ministerstvo vyučování pokládalo si za povinnost odměniti nezištné počínání Zeleného o zdar semináře a vyznamenalo jej řádem sv. Anny, který doručen byl Zelenému prostřednictvím c. k. místodržitelství v Praze přípisem ze dne 6. května 1872[1]) a v tehdejší situaci politické způsobil Zelenému mnohé nesnáze.[2])

---

[1]) No. 3335 p.

Laut einer Seitens des k. u. k. Ministeriums des Aeusseren an das k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht gelangten Mittheilung hat die kaiserlich russische Regierung Euer Wohlgeboren den St. Annen-Orden III. Classe verliehen.

Hievon setze ich Euer Wohlgeboren zufolge Erlasses Sr. Excellenz des Herrn Ministers für Kultus und Unterricht vom 30. April l. J. Z. 300 unter Anschluss der bezüglichen Ordensdekoration und des Diplomes mit dem Ersuchen in Kenntniss, die zuliegende Empfangsbestättigung unterfertigt dem Statthalterei-Praesidium wieder zukommen zu lassen. Empfangen Euer Wohlgeboren die Versicherung meiner vollkommenen Hochachtung. Prag, am 6. Mai 1872.

Statthalter: Koller.

[2]) Z volebního okresu Zeleného z Humpolce píše mu politický přítel 20. května 1872 ve příčině žaloby c. k. státního návladnictví v Kutné Hoře, viníc Zeleného z nedovoleného rozšiřování tiskopisů při volbě

Zelený, jenž při poznámkách o semináři si zapsal: »Napomáhati ke vzdělání Rusů jest idea velká — znamená rozmnožovati sílu Slovanstva — svazky se tuží,« měl povýšený názor o důležitostech těchto vzhledem k velikému celku, nepřikládaje váhy uznání. Vyhověv úředním předpisům s tím spojeným, uložil řád i s přípisem mezi papíry své, kde po smrti jeho byl nalezen.

Maje ode dávna náklonnost k ruskému písemnictví, přával si Zelený poznati i zemi Ruskou a její lid. Roku 1863 v době slovanské pouti do Moskvy, kteréž účastnili se přední zástupcové národu českého, velice toho želel, že jemu, jenž tehdy ještě byl v státní službě, nebylo možno opatřiti si dovolenou k cestě, jejíž účel v očích vlády byl přímo velezrádný. Teprve po devíti letech dopřáno bylo Zelenému splnění dávné touhy jeho. Počátkem srpna r. 1872 vydal se na cestu do Ruska přes Berlín, Kodaň a Švédsko. Jakkoli nádherný Stockholm velice se Zelenému zalíbil, přece slovanské jeho mysli nebyl živel švédský sympatický, jakožto doplněk živlu německého a Rusům nepřátelský.[1]) K tomu přispíval i pocit úplné cizoty v jednání s lidem, která jej zejmena v universitním městě Lundu silně opanovala. V internacionálních hotelech velkoměstských ve Švédsku panoval tou dobou ovšem francouzský jazyk, ale ve venkovských městech v obcování s lidem cítil se Zelený, jenž devíti jazyky smluviti se dovedl, po prvé v životě úplně cizí. Chtěje se v Lundu podívati na pomník Tégnerův, vyšel směrem k universitě. Potkával cestou intelligentní mladíky, patrně studenty, i tázal se jich po francouzsku, kudy by přišel ku pomníku. Opakoval otázku tuto po anglicku, po německu, ba i latinsky, ale nikdo neodpovídal, všichni vrtěli hlavou. Teprve když několikráte po sobě s důrazem opakoval »Monument Tégner,« pochopil jeden mladík a ukázal mu cestu.

Ze Stockholmu plul Zelený čtyřicet hodin po Baltickém moři v nejlepším rozmaru. Moře působilo naň vždy blahodárně tělesně i duševně. Domů psal o tom žertovně: ». . . bylo mně velmi milo na tom tajemném moři — víš bez toho, že kdy bych měl si nyní voliti stav, volil bych námořnictví . . . Jistě bys ničeho nenamítala proti tomu, kdy by byl tvůj muž admirálem ‚modré korouhve'? O mořské nemoci ani pocitu, procházel jsem se vesele, bavil se s mladým knězem, jedl, pil, celou noc spal jako starý plavec.«

Ruský major Simonovič, s nímž se Zelený na lodi seznámil a od něhož mnoho podrobných zpráv o Finsku a jeho lidu se dověděl, přemluvil Zeleného, jenž chtěl příjemnou plavbu po moři prodloužiti cestou po zálivu Botnickém, aby vystoupil v Helsingforsu a prohledl si finské hlavní město. Jelikož nastal v noci neočekávaný obrat v počasí, za kteréhož plavba po moři přestá-

---

v Brodě Německém v dubnu 1872: »Příčinu k té věci zavdal onen řád, jehož se Vašnosti od caře ruského dostalo. Co ruské, to u vládních orgánů našich považováno za státu na nejvýš nebepečné, tím více, když to český deklarant.«

[1]) Vlastní slova Zeleného.

vala býti lákavou, užil Zelený rady této a byl nad míru překvapen výstavností severního města i pokročilostí lidu. Intelligence zde byla tehdy švédská a jen obecný lid finský.

Odtud ubíral se Zelený do Petrohradu, jenž jej uchvátil. V denníku cestovním zapsal si: »Mocný dojem, po Římu největší.« Domů psal o tom 26. srpna: »Petrohrad jest nejnádhernější město, jež jsem posud viděl. Dlouhé, široké ulice vesměs s krásnými domy, množství ohromných paláců, nekonečná nábřeží při řece Něvě, vše to jest uchvacující.«

Petrohrad upoutal Zeleného i příjemným obcováním s krajany a ruskými přáteli. Profesor Srezněvskij provedl jej universitou, seznámil jej s bibliothekářem rozsáhlé universitní knihovny, kde se Zelený obdivoval množství spisů žaponských, mongolských, čínských a tibetských. Prof. Prochorov provázel jej museem křesťanských starožitností. V císařské bibliothece prof. Kossovič upozornil jej na důležité starobylé rukopisy. Zde viděl Zelený v několika sálech vše, co ruského od Petra Velikého do nynější doby. I v uměleckých sbírkách v Eremitáži prováděl jej odborník, vyzvaný k tomu prof. Lamanským, jenž zvláště přátelsky k Zelenému se choval.

Jsa dobře ubytován v »Hotel de Paris« nepřijal Zelený nabízeného pohostinství přátel svých, ale navštěvoval je i konal s nimi vycházky po městě. Súčastnil se též schůze kongresu statistického, k němuž dostavili se z Čech prof. Kořistka a Erben. Prohlížeje kdysi z rána v Kazaňském Soboru pověstný obraz matky Boží, perlami a drahým kamením posázený (před nímž se modlil r. 1812 Kutuzov, jeda do války) a divě se zvláštní ozdobě nesčíslných rozstřílených korouhví, kteréž činily dojem pohanství aneb aspoň židovství a vzbudily myšlenku, jak Rusové rovněž i katolíci a evangelíci se odchýlili od účinného křesťanství, byl z pozorování náhle vyrušen hlukem. Postranní dvéře otevřely se, vstoupil veliký, hrdý muž, za ním zástup lidu. Voják kráčí k ikonostasu, na stupních klekne, křižuje se, jde k zázračnému obrazu a opět se křižuje; tu přistoupí kněz, otevře skleněnou schránu obrazu, voják jej s úctou políbí, klekne, křižuje se a jde pryč. Vše rychle na komando. — Byl to veliký kníže Nikolaj Nikolajevič, velitel na Kavkaze, vysoký, podoben Mikulášovi, ale tvář bez výrazu, kromě jakési dobrotivosti.

Prohlednuv si Kronstadt a Carské Sělo, zajel Zelený do Pavlovska k Al. I. Gjeorgjevskému, s nímž ztrávil příjemné odpůldne v přátelském hovoru při procházce ohromným císařským parkem. Gjeorgjevskij při této příležitosti opětně důtklivě prosil Zeleného, aby přijal vybírání kandidátů pro ruský seminář sám, jelikož má více znalosti lidí nežli ostatní pánové. Z rozmluvy této dověděl se Zelený mnoho zajímavého o stavu školství v Rusku [1]) a pevně přislíbil pomoc svoji v této otázce.

---

[1]) O caru Mikuláši, nepříteli řečtiny a latiny, které — nemaje mnoho vzdělání — pokládal za pramen revoluce a proto po r. 1848 řečtina

Louče se před odjezdem z Petrohradu s profesorem Sreznĕvským, dostal se Zelený s ním do důvěrného přátelského rozhovoru o věcech českých, při čemž Sreznĕvskij mu dal na srozuměnou, že škoda času, jejž Zelený maří životem politickým; co by byl mohl svou energií vykonati, kdy by byl nauku svoji vzdělával se vší pilností. Zelený k tomu odpověděl, že u nás ovšem život politický má tolik moci, že nelze ubrániti se mu; dále že není dosti lidí a povinnost vlastenecká naléhá. Neopomenuv navštíviti Mariinské divadlo, kde ho představení Gogolova Revisora nikterak neupokojilo, odjížděl Zelený velice potěšen pobytem v Petrohradě dále do Moskvy, kteráž naň učinila dojem města velice pestrého, rozmanitostí staveb i lidu. Hned při první vycházce překvapen byl na rohu veliké »Krasnoj Ploščadi« a Nikolské ulice podivným klaněním lidu.

»Tu vrata Kremlu, tam obraz s hořícími lampami, za zády na rohu Kazaňská Matka Boží a na hoře chrám Vasilje Blaženého — a tak se lid obrací na tři strany a pořád plno křížů, zrovna na jednom z nejhlavnějších míst Moskevských. Příliš se protiví. Náboženstvím nebudou u nás Rusové nikterak dělati propagandu, jest to dílem k smíchu, dílem hnusné. Jinak lid velmi čiperný, v tom však hrozně zatmělý,« zapsal si do denníku.

V Moskvě konala se r. 1872 velká výstava průmyslová, kterouž Zelený velice často navštěvoval ve společnosti českých krajanů v Moskvě usedlých, mezi nimiž bylo mnoho učitelů na lyceích i hudebníků. Hned při první návštěvě pozoroval, že Prusko zvláště četně jest zastoupeno, i poznamenal si: »Z Němců Prušáci ovšem věčem ruským nejlépe rozumějí, všude v Rusích jsou německé stráže — pozor!«

Zvláštní pozornost věnoval Zelený v Moskvě školství. Ve vychovávacím ústavu Leontĕva strávil téměř celý den,[1]) rovněž prohlídkou akademie Petrovsko-Rozumovské pro absolvované gymnasisty, dále navštívil akademii zemědělskou, lyceum Katkova a ně-

---

kromě 5 gymnasií přestala býti povinným předmětem a latina ne všem žákům povinná; ti, kdo šli k vojsku neb k úřadům, učili se v hodinách latině, matematice, přírodním naukám neb zákonům. Tak gymnasia rozbita, a mládež neučila se antickým jazykům. »To byl náš velký bankrot,« pravil Gjeorgjevskij. Od r. 1864 je nová soustava gymnasií, ale není učitelů. Proto berou se ze západních Slovanů. Krom toho radili Mikulášovi, aby rozbil university; každou fakultu aby dal do jiného města, což však hrabě Uvarov, řádný muž, odvrátil; ale fakulty nesměly míti více než 300 posluchačů, kromě medicinské, neboť že lékařů jest potřebí, nepopíral Mikuláš.

[1]) Učitel tohoto ústavu, Čech, vypravoval, že ruští hoši jsou velmi schopni, ale leniví, že se bijí pěstmi do obličeje, šlechtičtí mnohem divočejší nežli kupečtí, nikdy však nežalují na sebe, všecko si mezi sebou vyřídí, řádně si vypráskají. Nyní zapověděno do očí se bít. Veškeré tělesné trestání zapověděno přísně, ani největšímu uličníku nesmí se sáhnouti na tělo. Jiný český učitel tvrdil, že studující ruští nejsou nikterak méně pilní nežli čeští, že lid ruský jest velmi chytrý a rád dává děti učit; pití ovšem jest zlé, možno však říci, že Prušáci více pijí, ale také více snesou; dlouhý půst ruský zle působí, lid vysílí a snadno se opijí.

které dívčí ústavy. Přispěním mladých krajanů seznamoval se Zelený rychle s městem i jeho poměry, kteréž jej velice zajímaly, tak že i podrobná statistická dáta o tom si zaznamenával.

Nevedla ho však do Moskvy pouze touha seznámiti se s Ruskem, měl při tom i jiné úkoly na mysli. Obíraje se v té době studiemi k životopisu Havlíčkovu, hodlal Zelený sebrati v Moskvě upomínky na něj z pobytu jeho v Rusku. Zde v Moskvě žili r. 1872 pamětníci Havlíčkovy, profesor Pogodin, s nímž Havlíček se byl vydal na cestu z Čech do Ruska a profesor Bodjanskij, u kterého Havlíček často býval. Pogodin, za nímž se Zelený vydal na daču na Vrabčích Horách, přijal Zeleného velmi dvorně, avšak upomínky své na Havlíčka shrnul diplomaticky v několik stručných vět, tak že vlastně ničeho nového nepověděl; za to Bodjanskij choval se velmi přátelsky, vyzval Zeleného, aby mu činil otázky, rozmluvil se velmi důvěrně o duchu ve společnosti ruské za doby Havlíčkova pobytu v Moskvě, o vlivu kritika Bilińského na Havlíčka, tvrdě přímo, že právě působením Bilińského stal se Havlíček čím byl. Vzpomínal si, jak Havlíček chodíval k němu každého dne číst v bibliothéce velmi bohaté slovanskými knihami (kterouž pak Zelenému ukázal), jak spolu často hovořívali o věcech slovanských, jak Havlíček rád chodíval v neděli mezi lid, když konaly se trhy, jak mu čítal překlady své, které on v těžkých místech opravoval, i básničky svoje, nejvíce žertovné, mu čítal a malorusky u něho se učil. Potvrdil, že Havlíček velice mnoho pracoval; povahy byl zasmušilé. I o poměru Slavjanofilů k ostatní společnosti ruské různé podrobnosti vypravoval a mnohou cizincům neznámou stránku ruského života osvítil.

Jsa potěšen výsledkem této své návštěvy, slíbil Zelený Bodjanskému navzájem pomoc při opatření opisů rukopisu v Praze se nalézajícího a rozloučil se velmi srdečně s ruským přítelem Havlíčkovým. Navštíviv také v Moskvě divadlo, kde se dávala »Žizň za carja«, jejíž představení se Zelenému zdálo slabší nežli Pražské, neboť si zapsal: »Jen nádhera kostumů veliká, ale zpěv, hudba v Praze se zajisté aspoň vyrovnají«, chystal se Zelený k odjezdu, když dávný známý jeho slavista prof. Nil. Popov, zvěděv o příjezdu Zeleného do Moskvy, přijel do města ze své dáči v Něskučnom Sadu a přiměl Zeleného, aby ztrávil s ním den v letním jeho sídle. Při obědě v příjemném hovoru s Popovem a hostem jeho, sekretářem slovanského komitétu, dověděl se Zelený mnoho zajímavých věcí o přípravách k archeologickému sjezdu, jenž konati se měl r. 1874 v Kijevě, kam všechny Slovany sezvati mínili. Zeleného požádali, aby vzal s sebou do Čech pozvání pro Museum, pro spolek historický, archeologický a j. v.

Po cestě do Varšavy pohodlně zařízenou ruskou drahou měl Zelený za 49 hodin dosti příležitosti, aby konal pozorování o nesmírném záští Poláků a Rusů. Píše o tom v denníku: »Sedě sám, byl jsem jmín od konduktora za Rusa, i vystříhal Poláků, aby nevcházeli do tohoto oddělení, že tam Moskal. Za to přiběhl ruský

důstojník, jenž utekl z vedlejšího kupé a žádal za jiné místo, ježto si tam z něho posměch tropí; také ruská paní mne ouzkostlivě žádala, abych jí zjednal lístek a když jsem jej koupil, nesmírně byla ráda.«

Příkrý tento poměr mezi oběma národy byl ve Varšavě ještě patrnější. Když Zelený ptal se na ulici po polsku řemeslníka polského, kde jest Nowy Świat, tento poznav po výslovnosti cizince a maje jej za Rusa, ukázal mu přímo na opačnou stranu; teprve policajt, jehož se Zelený tázal po rusku, zavedl jej ochotně na pravou cestu.

Také ve Varšavě nalezl Zelený milé průvodce v krajanech a starých známých svých, univ. profesorech MDr. Dušanu Lamblovi a J. Perwolfovi. Nejvřeleji uvítal Zeleného přítel P. A. Lavrovskij, jenž naléhal, aby se Zelený k němu z hotelu přestěhoval, kterémuž pozvání Zelený ovšem nevyhověl, hledaje vždy a ve všem úplné neodvislosti.

I ve Varšavě sbíral Zelený upomínky na Karla Havlíčka předně v hovoru s prof. Lamblem, jenž r. 1848 byl spolupracovníkem Národních Novin, hlavně však u prof. Nowakowského, lékaře Varšavského, jenž mnohé podrobnosti o Havlíčkovi Zelenému sdělil. Tento dávný přítel Zeleného v trpkosti své proti Rusům byl méně srdečný než jindy, a když mu Zelený domlouval, aby materiálně zdvihali polský lid, namítl rozhořčeně, že to nemožno. Přece však i on provázel Zeleného Varšavou, dovedl jej k hrobu krajana našeho profesora Květa, i doprovodil Zeleného na nádraží, když odjížděl.

Zelený prohledl si Varšavskou universitu v průvodu rektora Lavrovského a poslechl i některé přednášky. Zejmena zalíbil se mu profesor Perwolf, jenž velmi dobře, důstojně přímo vykládal položení Čech a Moravy, že jediní odolali nájezdu mongolskému. Látka rozdělena do 13. století, dokud trvaly čistě slovanské řády.

V universitní čítárně nalezl Zelený téměř všecky důležité vědecké časopisy evropské, i některé politické, mezi nimi Národní Listy.

Stráviv u přítele Lavrovského příjemný den ve společnosti krajanů profesorů Lambla a Perwolfa částečně v domácnosti jeho, částečně v půvabném parku »Łazieńkách«, zakončil Zelený tímto milým dojmem svoji ruskou pouť a vydal se 17. září na cestu z Varšavy přes Vratislav do Prahy. (Dokončení.)

Zdenka Havlíčková.

Slovo pravdy v době nových klevet.

Podává

Josefína Brdlíková.

Tak často polily mě slzy, když lidé, prohlížejíce moje staré album, otázali se: »Kdo pak je tato dáma s kadeřemi?« A uslyševše, že jest to Zdenka Havlíčkova, poznamenávali: »Hm, ta sobě a svému otci udělala malou čest.«

Ó má drahá Zdenko! nejen že jsi v krátkém svém životě nevinně vytrpěla pravé mučednictví, také po smrti tvé nepřestala tě pomluva pronásledovati!

A co se stalo? Věc nad míru obyčejná a všední. Mladý člověk, polský šlechtic, jenž sotva dospělému děvčeti házel s hořejšího patra na terasu psaníčka, nepomyslil si, jak tragické z toho vzejdou následky, v jaké neštěstí uvrhne nevinnou, mladistvou bytost.

Jedno psaníčko zachyceno bylo strážnou rukou. Následkem toho dcera Havlíčkova poslána z Pražského bytu svého poručníka dr. Braunera na venek, do Rakovníka, pro úplnou jistotu ku přátelské rodině dr. Trojana, což teprv rozpoutalo pomluvačné lidské jazyky. Pro naše německé sousedy byly takové klepy pravou lahůdkou; hnedle se objevila ve Vídeňských novinách zlovolná zpráva, že »dítě národa« má dítě. Redaktor byl žalován i musel odvolati; avšak hanebná pomluva se již rozletěla po vší zemi, o vynuceném odvoláni málokdo zvěděl, k jedné lži přidávána druhá, jak už to na světě bohužel vždy bývá, a po celých Čechách se mluvilo a věřilo, že Zdenka aspoň chtěla uprchnouti s důstojníkem. Proti dceři Havlíčkově, po tu dobu nazývané čestným jmenem »dcery národa,« panovala všeobecná nevole.

Mladý hrabě K., vlastenecky vychovaný, v šlechetném zanícení chtěl její hanobené cti poskytnouti rytířskou ochranu. Nejraději byl by hned všemu světu ohlásil svůj sňatek s ní, ale bylo mu teprv 18 let i nastupoval právě studia jak na universitě tak na hospodářské škole. S přivolením své dobré matky jal se ucházeti o přízeň a ruku Zdenčinu, i vzbudil v ní nejprve hlubokou vděčnost a potom i vřelou, oddanou lásku.

Léta plynula, o Zdence se vědělo, že jest nevěstou mladého hraběte, — ale křivé domněnky o ní už nebyly vypleněny a zůstávaly jí nevysychajícím zdrojem těžkých duševních útrap. Byla proti nim bezbranná, nemohla se proti nim nijak hájiti, musela mlčky nésti hrozný svůj kříž.

V tomto neštěstí jejím seznámila jsem se s ní a zvala jsem ji k sobě do Počátek. Trávívala u nás týdny i měsíce a bylo jí u nás útulno. Procházely jsme se těmi půvabnými lesy kolem lázní sv. Kateřiny, pod vážnými buky, které pamatují Žižku.

Zdenka měla stejně hluboký cit pro přírodu jako já. Tak jsme sobě dobře rozuměly. Ale nade všecko milovala mé děti.

»Ach, milostpaní,« říkávala, »u vás je všecko tak půvabné, prosím vás, doplňte si ještě tu dětskou kadrilu.«

Měla jsem tehdy dcerušku a dva synáčky. A jako by se to jí k vůli dělo: po její smrti narodila se mně dceruška, které jsem po ní dala jmeno Zdenka. Jejím miláčkem byl mladší, dvouletý hošík; nedala si říci, vozila jej v kočárku po městě, a když jsem to trpět nechtěla, nechala chůvě kočárek, jen dokud jsem je zrakem z okna pozorovati mohla; za rohem poslala děvče zpět a uháněla sama se svým miláčkem. Tak dobrosrdečná byla v každém ohledu.

Hrávaly jsme spolu na klavír — a to nejhřmotněji, když se blížila bouřka. Té se Zdenka náramně bála. Byla vůbec tak ustrašena jako pronásledovaná laň. Zdálo se jí, že při každém kroku potkává lidi, kteří by jí mohli vrhnouti potupu do tváře; v Počátkách si oddechla.

Vedle hudby hledívaly jsme si pilně vaření; Zdenka měla výborné recepty a nejednou se hádala se mnou, když jsem nechtěla poslechnouti jejích pedantických příkazů; já totiž musela ve všem komponovati, to už byla má vrozená vlastnost. Zdenka vyučila se u cukráře, a její teta měla docela originální recepty. Když jsem nevěděla již co sobě počíti s její melancholií, dala jsem se s ní do cukrovinek, a ona provozovala toto umění tak náruživě, že na všecko zapomínala.

Zdenka byla tělesně slabá, snědá a velice otci podobná; vypadala starší nad svůj věk, ale měla překrásné, hluboké, modré, snivé oči a bohaté vlasy. Také duševně byla nad svůj věk vyvinuta. To bývá účinkem neštěstí. Byla duchaplná, vysoce vzdělaná; celé dni jsme spolu filosofovaly, při čemž její snivé oko s láskou na mně spočívalo.

Někdy se v ní také ozvala marnivost.

»Nejvíce se obdivuji vaší skromnosti a prosté jednoduchosti v tak skvělých poměrech; to já bych neodolala,« pravila mi jednou.

»Prostá jednoduchost,« vysvětlovala jsem jí, »jest pohodlná, praktická a mimo to aristokratická; neboť co je pravý aristokratismus jiného nežli la simplicité dans la grandeur, jak říkají Francouzové.«

Zdence byl také vrozen humor, měla obzvláštní talent vycítit směšné lidské stránky; a tu jsem večer často mívala zábavné humoristické představení, když dovedně napodobila osoby, také mně dobře známé.

Povahu člověka nejlépe ukazují dopisy jeho; proto — šetříc náležité diskretnosti — chci zde citovati některé dopisy Zdenčiny. Dostávala jsem je od ní pravidelně z Německého Brodu, kde v těch letech žila u své babičky.

Po své návštěvě u nás r. 1870 (to byla v dvacátém druhém roce věku svého) psala mi dne 23. října:

ZDENKA HAVLÍČKOVÁ.

»Milostivá paní!

Přijměte ještě jednou mé nejsrdečnější poděkování za pohostinství, jehož jste mi tak dlouho a tak přátelsky obětovala. Zůstane mi zajisté po celý život, ať již krátký neb dlouhý, ten pobyt ve Vaší tak neobyčejně milé domácnosti v drahé upomínce. Vy snad ani sama nevíte, jak velice blahodárně působí Vaše vždy stejně jasná a čilá mysl na všecky nevčasné a zlé vrtochy, zničuje je — jak to zasluhuji. — Cítím velmi dobře, že mi pobyt u Vás byl velmi prospěšný v každém ohledu, a tak ráda bych Vás přesvědčila, že jsem Vám z celého srdce za to vděčná, milostpaní! Byla bych šťastna, kdybych nikdy nemusila ztratit Vašeho přátelství. Také se mi z celého srdce a do opravdy stýská po Vás všech — což jest u mne dost neobyčejné, jelikož jsem zvyklá neustálým změnám . . .

Nebudu Vás dnes delším listem obtěžovat, bojíc se, že nemám dost myšlénky pohromadě; ale v zimě mi pak snad dovolíte někdy trochu s Vámi, třebas písemně, pohovořit, že ano? Přijměte ještě jednou mé upřímné díky za vše dobré a milé, čehož jsem s Vámi užila — byla jsem velmi šťastná u Vás, milostpaní, skutečně nenašla bych nikdy dost slov ku sdělení všeho, co pro Vás cítím, nevím

opravdu, jak zasluhuji tak mnoho přátelství a dobroty od Vás. Zdá se mi, že jsem konečně našla, co jsem tak dlouho hledala, totiž rodinu, kterou mohu ctít a milovat z celé duše a nejen — z povinnosti — «

Dne 31. prosince 1870 poslala nám přání k novému roku a mému manželovi k purkmistrovskému úřadu.

». . . Bude Vám snad divno, že jsem něco déle nedala o sobě zpráv, ale nejdřív jsem měla se stěhováním a rovnáním a mezi tím jsem stonala a ležela. Chtěla jsem již k Vánočním svátkům Vám přáti a tu jsem zas měla as pět dnů visitu K—e. A nyní jsem již skoro v pořádku, jenže nemám ještě ten pravý pokoj s arkýřem; mám o něco menší, ale rovněž příjemný pokojík.

Ale, můj Bože, Vy ještě ani nevíte, že mám piano a k tomu jaké! pan poručník se stal velmi laskavým v zacházení se mnou a skoro by mi víc povoloval než chci. Koupil mi piano od Blüthnera; jak víte, jsou to nyní skoro nejlepší piana; stálo 750 zl; ale za to je překrásné, zvučné a příjemné jako zvonky; uvnitř je vše kovové, a též zevnějšek je pěkný, poněvadž je z palissandrového dříví. Mám z toho piana nesmírnou radost a jsem jista, že se Vám také zalíbí — vyplníte-li mi, milostpaní, slíbenou návštěvu, na kterou se tak těším. — Paní Braunerová mi pravila, že pana poručníka dojal Váš list . . . nevím opravdu zdali zasluhuji tak mnoho přátelství, milostivá paní! Vy jste tak dobrotivou, tak nevýslovně, že ani snad sama to netušíte! Mívám často velkou touhu, abych mohla alespoň hodinku u Vás pobýt — ale proto že to není tak lehce možná, mám alespoň Vaši podobiznu na psacím stolku v rámečku a tak Vás alespoň každý den mohu vidět. Hraju nyní mnoho piano a přicházím tudíž i víc zas do cviku. Chopinovu polonaisu op. 26 mám nejradši, proto že jsem ji slyšela od Vás tak pěkně hrát; tak jako Vy jí ještě neumím ale, milostivá paní. Také op. 22 je pěkná. Hraju také pilně Beethovena. V hudbě leží přec jen mnoho útěchy i zábavy; vidím to čím dál tím líp. Šicí stroj mi pan poručník prý pošle co nejdříve a nábytek do mého pokojíku mi také koupil dost pěkný. Ale ze všeho mne nejvíc těší, že již na mne není hrubým, a to vše jest jedině Vaší zásluhou, milostivá paní; nezapomenu na to nikdy, zajisté. Vypravovala jsem to vše K—ovi a on byl tím dojat. Zpomněla jsem přečasto za jeho návštěvy na Vás, milostpaní, na Vaši radu tak srdečnou, abych nehleděla odkládat sňatek, jak dalece mám k tomu moc; chybuji snad velmi, že v tom jediném s Vámi nesouhlasím a přec nemohu jinak. Tak jak jsem zamilovaná co nejhloub, nedůvěřuji tomu sňatku. Paní hraběnka si přála mou návštěvu a já jsem se z toho vymluvila, čím jsem snad zase chybila. K. mne vždy ubezpečuje, že se jeho matka mnohem více smířila s myšlenkou o našem sňatku než já . . . Jak to asi vše někdy dopadne?! — —

Byla bych tak ráda, kdybych měla nějakou jen malou zprávičku o Vás, milostpaní — máte-li někdy zbytečnou chvilku ku psaní, obětujte mi ji, budu Vám tak vděčnou. Co dělají všecky dětičky? — a jaké máte projekty k masopustu? co mne se týče nemám žádné.

Prosím, dejte ode mne dětičkám srdečné políbení, a panu purkmistrovi (to zavedeme) vyřiďte mou úctu i račte v přízni zachovat i dále

oddanou Vám

Zdenku.«

Na počátku jara mi (v nedatovaném listě) psala:

»Drahá a milostivá paní!

Ani nemohu vypsat, jaké potěšení jsem měla z Vašeho dobrotivého listu — myslila jsem, že se snad na mne hněváte aneb že jste snad churava, ale neměla jsem přec odvahu Vám psát a nyní jsem potěšená, že ani první ani druhé není pravda a že mám zas nějakou zprávu o Vás a o Vaší milé rodině. Bylo by se již málem stalo, že by jste mne byli měli o Vánocích na pár dní na krku — ale pak mne od toho výletu zdržela zima a později jsem měla návštěvu K. —

Od mého posledního listu mám o jednu novinu více, milostpaní, považte, že pan dr. Brauner mi již v lednu sdělil, že mne prohlásí za zletilou . . . věc se ovšem ještě do půlroku as protáhne, ale to je mi zcela vhod, poněvadž mám trochu úzkost před tím; přiznávám se k tomu, ač vím, že se mi snad za to vysmějete. — Mimo to mám jen málo novin o sobě. Pan K. mi již dlouho nepsal, proti obyčeji, a to mi trochu činí starost; ne že bych nebyla připravená na možnost, že si oblíbí jiné děvče, víte dobře, že to vždy očekávám, milostpaní, ale poněkud se přece obávám okamžiku, kde zvím jistotu o tom. Zlý bude ten první čas, ale pak mi zas bude dobře, a zajisté mi pak přispějete radou, jak bych měla nějak důstojně tu pouť zemskou dokonat; mám nesmírný strach, abych se nestala snad směšnou neb sentimentální starou pannou! — Můj ubohý Lacek! už nosí kalhotky a chodí do bálů [1]) a po jeho nevěstě ještě ani té nejmenší malé zmínky.[2]) — Vidíte, že se Vám nyní také líbí můj miláček? Sotva by jste uvěřila, jak často jsem s myšlenkami u Vás a zvláště již co začínají ty pěknější a jasnější dny; zdá se, že je mi samé jasněji v citech, když zas to slunce někdy svítí. — Děkuju Vám srdečně za vyzvání, abych k Velkonocím přijela do Počátek; míním as ten čas na dva tři dny odjet do Prahy a pak bych odtud přijela k Vám, milostpaní, i s notami a recepty. Hrávám nyní s panem Čapkem (virtuosem, který byl ve Varšavě a koncertoval tam s úspěchem) na čtyry ruce, a jsem ráda, že jsem ho našla, poněvadž rozumí hudbě a velmi dobře mne na leccos upozorňuje. Nevím však, spatříte-li nějaký pokrok u mne. Onehdy mne leklo psaní z Počátek (nejspíš od pana Josefa B.), v němž byl úmrtní list — ale počáteckého Masopustu; však potom jsem se tomu nápadu mnoho nasmála. U Vás tam jste velmi veselí, co mne se týče netančila jsem arci ani jednou a to je zdejšímu P. T. publikum zcela nepochopitelné. Končím dnes svůj list, abych nezmeškala poštu, což by mne mrzelo

[1]) V Počátkách tenkrát bývaly každoročně dětské plesy.
[2]) Zdenka žertem říkávala, že Lacek bude jednou jejím zetěm.

k vůli cukrovinkám, které jsem právě ukončila a které, srdečně prosím, aby jste ráčila dát dětičkám ode mne zároveň se srdečným polibením všem třem. Panu Brdlíkovi prosím mé uctivé poručení, a pozdravení všem milým známým ode mne. Zůstávám Vaše

oddaná

Zdenka.

Dne 22. března 1871 oznamovala mi, že k nám přijede na svátky velikonoční:

». . . Abych Vám pravdu řekla, jsem vlastně v srdcelomném rozpoložení, ale u Vás mi to přejde — nerada bych Vás soužila nějakým smutným vypadáním svým. Dám Vám ale dobrou radu, jemnostpaní. Jak začnu dělat dlouhé obličeje, tak dejte zapřáhnout a řekněte: „Adieu, mademoiselle, nic s Vámi není, jděte domů!“ Co mne se týče, dám si co možná záležet, abych byla snesitelnou — ale myslím, že v Počátcích mi všecky trampoty přejdou samy sebou, neboť se k Vám těším tak z celého srdce, jako se těšívají as děti na Ježíška.«

Měla ve zvyku sama na sebe žalovati; zvlášť ostře činila to na počátku svého psaní ze dne 30. listopadu 1871:

»Myslíte si as jistě, že jsem to nejprotivnější stvoření na celé Boží zeměkouli — ale protože já sama také tak soudím, nemohu Vám to míti za zlé. Ach milostpaní, toužila jsem v poslední době vroucně po tom, aby jste mi zas jednou pořádně vyhubovala, třebas mi vypohlavkovala; neb jsem až do nedávna měla neustále docela sklíčenou duši a mysl a zdálo se mi jen, že by bylo nejlíp, abych si lehla, složila ruce křížem a odebrala se v ty lepší kraje, které ještě neznáme.«

Chmurné obavy, že hrabě K. učiní konec poměru jejich, nepřestávaly ji mučiti a přivedly ji konečně ke zvláštnímu rozhodnutí: v dopise, jejž několik dní skládala, oznámila hraběti sama ze své strany, že rozpoutává posavadní svazek jejich a vrací mu slovo i volnost jednání.

Nezapomenutelně tklivou upomínku mám na její poslední návštěvu, bez slzí nemohu o tom mluviti. Poručník jí vyhledl hodného ženicha, statkáře S. Já jí všemožně k tomuto sňatku radila. Když jsem všecky její pochybnosti ukonejšila, opouštěla nás, aby jela do Prahy zasnoubit se s ním. Dlouho se loučila s dětmi, a když konečně se mnou v průjezdu již seděla v kočáře, najednou vyskočivši běží po schodech nahoru. Po chvilce se vrací.

»Což jste něco zapomněla?« tážu se jí.

»Ne, ale musela jsem se ještě jednou rozloučit s dětičkami . . .«

Ani ke sňatku s druhým ženichem jejím nedošlo. Zdraví její bylo podkopáno, podlehla nemoci a dne 20. září 1872 zavřela na věky oči, nedokončivši plně ani svého 24. roku.

Na čtvrté desítiletí už dřímá věčný sen na hřbitově Německobrodském. V lidu českém jí ani po smrti nebylo učiněno zadost, pověst její nebyla náležitě očištěna, a nyní se o ní dokonce počínají psáti romány, které starou křivdu ještě zhoršují!

V těchto dnech dovršuje se půlstoletí od té doby, co Karel Havlíček předčasnou smrtí ukončil svoji pozemskou pouť. Po celých Čechách se výmluvnými slovy vzdává nadšená chvála povaze, činnosti a zásluhám jeho. Já však nemohu se zbaviti myšlenky, že kdy by on promluviti mohl, asi by zvolal: »Mne velebíte — ale jaký osud připraven byl mému jedinému dítěti, mé předrahé Zdence, když jsem ji osiřelou mezi vámi zanechal? Mladý život její otrávily bídné klevety, které ničily její dobré jmeno, její dívčí čest, — a smějí to také nyní ještě činiti!«

Má ubohá Zdenko! Za veřejných hlučných slavností stojím u tvého tichého hrobu a s pohnutou duší kladu na něj svůj prostý pomněnkový vínek . . .

Svatopluk Čech.

Jeho život a dílo.

Od

Jana Voborníka.

(Pokračování.)

Cesta na Kavkaz. Několik obrázků z Kavkazu. Kresby z cest. Upomínky z Východu. Čerkes. Na hrob Havlasův. Handžár. Evropa. Žižka. Zimní noc. Ve stínu lípy. Povídky, arabesky a humoresky. Právnické prakse pokračování a konec. R. 1874—1879.

Na ruský východ, k bájnému Kavkazu, kde vítězný výboj otevřel unavené duši evropské nevyčerpatelný zdroj nového obdivu, za českými vystěhovalci velice četnými, o nichž bývalo doma u Čechů mnoho a sympathicky i s jakousi touhou vypravováno, duše básníkova už delší dobu v snění zalétala. V pohádkovém přísvitu tam v lůně divokrásné přírody odpočívala říše bájných snů, která obraznosti básníkově už dávno verši Lermontova a Puškina učarovala.

Konečně se jí mělo přání též naplniti. Svatobor byl už r. 1873 slíbil podporu, ale z nedostatku peněz vyplatil ji až r. 1874. Zatím se básník na cestu pilně připravoval, jak toho důkazů v cestopisech jeho podává se hojně. »Kdo mi poví dějiny krásného hradu Suramského?« táže se v Upomínkách z Východu. »Marně probírám se obšírnými spisy o Kavkaze, musím vzíti zavděk poznámkou Maxe Thielmanna« atd. Připravil si nástin dějin Gruzie atd., jen na turecké peněžní poměry se nepřipravil (Upomínky, str. 188).

Cestopisná literatura Čechova, zvláště *Několik obrázků z Kavkazu* a *Upomínky z Východu*, ukazuje názorně, jak náš básník

uměl cestovati. Odhodlán podrobiti se jakémukoli namáhání, i nezvyklé jízdě na koni, vstoupil mladý, tichý literát Pražský na obří schody Kavkazu jako muž mající poslání. On svou cestu žil, neboť ji zrál tělesně i duševně. Kontrastem úchvatné krásy přírodní a smutné pouště po vyhubených národech ovanul duši jeho hrobový vzduch lidské epopeje. Přijel právě, když nebetyčné hory po divém lomozu válečném jako ohromeny neštěstím v teskné mlčení se nořily. Památku vyhubených Čerkesů nestačila ještě ani divá plodnost přírodní zastříti.

V čerstvém tvaru spustlých sídel rekovského lidu viděl obraz dávného neštěstí vlasti své, a v srdci jeho se vzňala vřelá sympathie bratrství národů k přemožení jako předurčených. Něco romantiky v citu, ale veliké, jako žhavým železem vpálené naučení si odnášel v paměti. Psal: »Zde na těch výšinách, v těch slujích obýval před lety hrdý národ kamenná svá hnízda, houkaly pušky, řehtali bujní oři, pásla se bělavá stáda . . . A teď, kam oko dohlédá, vše mrtvo a pusto; i v nesmírném tom hrobě nespatříš živé bytosti. Velkolepá, hrůzně velebná mohyla tě obkličuje a ticho její přehluboké naplňuje tě citem neznámým, vznešeným i teskným zároveň.« (Adige, Kresby z cest.)

Duše básníkova zakolísala mezi drahocenností krásy světa a bídnou nahotou lidské pravdy.

Je to šest drobných kousků ty obrázky z Kavkazu, ale náležejí k pokladu Čechovy literatury. Psány byly za feuilleton do Lumíra (1874—1876). Roku 1884 vyšly s přídavkem jiných v *Kresbách z cest*. Nové laciné vydání u Reinwarta 1895. (Sebr. spisy VII., 1901.) Jsou to studie národopisné s historickými pohledy a obrazy míst a krajin. Nejkrásnější je článek *Adige*, o němž níže.

Cesta jeho se klikatila přes Halič, Rus, kolem Krymu, Kavkazem a Tureckem. V Haliči a Oswieczimě začal pozorovati židovské typy a prováděl to studium srovnavací mimochodem po celou cestu. Z toho vznikli ***Různí židé*** (psáno 1879, pak v Kresbách z cest). O téže cestě vycházely v Národních Listech feuilletony (1875—1876), z nichž vznikly ***Upomínky z Východu*** (1885). Je to souvislý, formou lehce zábavnou vypravený denník, ale opírá se o hojné studie dějepisné.

Z této kořisti cestovní vznikla také povídka *Kallobiotika na cestách* (Lumír 1875), přesvědčivý důkaz úrodného vlivu cesty na mysl básníkovu. Povídka je svěží ruchem života, reprodukcemi úchvatné scenerie přírodní, pestrá barvami, lahodná jemně ironickým humorem a radostnou náladou, která z ní vane, poetická i moudrá. »Žij a nemudruj!« praví srdečný příběh vystřízlivělého ideologa Němce.

Hlavní památkou básníkovy cesty na Kavkaz jest báseň *Čerkes* (v Lumíru 1875), dílo zcela nového ruchu a vzduchu, než všecka předešlá. Jím si básník založil novou sbírku veršovaných prací a vlastně i nový básnický život. Tato novota záleží v tom, že se obraznému snění dostalo mohutné reality do základu tím

vším, co básník slyšel, viděl a myslí i srdcem zažil. Zmohutněl člověk, rozšířil se obzor duše, která se zvláště zvedla požitkem silnějšímu duchu nejrozkošnějším, požitkem volnosti. Touto básní podal Čech svědectví o své básnické povaze, která chce k výšinám idejním vzlétati, ale v pevné půdě skutečnosti kořeniti.

K *Čerkesu* byla u Čecha dána příznivá disposice duševní nadšením z Lermontova a Puškina. Duše jeho, zevními poměry sevřená, se na orlích výšinách kavkazských probudila a uvědomila si jako Mciri své zajetí cizinskou kulturou a ztrátu vlasti své volné, kterou uzřel nejasně očima svého dětství.

Avšak této nálady Čerkesem nevyjádřil. Zde byl ještě silný zájem zevní, obdiv krásné přírody a krásného lidství v obraze hrdinné mužnosti a lásky k vlasti. V obrázku Adige je reální podklad básně a v studiích Upomínek z Východu podklad historický.

Roku 1792 začalo nebezpečí Čerkesů přistěhováním se Kozáků z Rusi pod Kavkaz. »Od prvního pohledu, jejž obě bojovná plemena přes Kubáň vyměnila, vzplálo mezi nimi nepřátelství na život a na smrt. Čerkesové lítě přepadali, kozáci se lítě bránili,« a brzy naopak. Dlouhá léta dobývali Rusové Kavkazu, až r. 1864 Čerkesům nezbylo než dvojí volba: buď se přestěhovati do kubáňské roviny, nebo odejíti vůbec ze země. Zvolili výhost. Na 400.000 Čerkesů odešlo do Turecka. Ale mnohý z nich se »zaklel,« t. j. odřekl se rodiny a všeho blaha, a šel do staré vlasti potulmo bojovat až na smrt. Učinil se »abrekem.« Takovým je Čechův Čerkes.

Dvojí hrdinství s dvojím kulturním zákonem, kozáctví a horalství, se utkávají v smrtelném boji. Vítězná kultura ruská vítězí hmotně také v básni. Ubohému Čerkesovi se zákeřnická rána nepodaří a jest zajat. Tato politická jaksi akce básníkovi nestačila. Třeba uviděti mravní sílu čerkesskou v celé tragické velikosti, spolu drsnosti a bezohledné krutosti. Ukázav básník velkolepost scenerie kavkazské s kozáckou staffáží, počne hned s kozákovým románem lásky, do něhož připletl velice individuálním obratem smutný příběh lásky dívčiny z české krve a vsi Metodějky, líčiti kavkazské živobytí lidské. Když už mladý kozák dál neví, ozve se Čerkesova rána. Minulost obou se v tomto okamžiku křižuje. Co kozák nevěděl, konec osudu dívčina, tajilo se v životě Čerkesově. Raněný hrdina získal si lásku české děvy. Ale určiv se za oběť pomsty za vlast, nemůže a nesmí se poutati láskou. Proklatec nesmí milovati ani mysliti na svou radost. Ale dívku opustiti také nemůže. Nezbývá, než ji zavražditi. Po takové zpovědi zhyne ovšem i sám pomstou kozákovou.

Pomsta za vlast byla tragicky hrdinná, kozákova pomsta za lásku nebyla. Právem kárá starý kozák mladého, že zabil soka bezbranného. Básník tím vyznačil sílu kozákova bolu, že výbuchem hněvu zapomněl na kozáckou čest. Bylo to zcela přirozené. V celé básni vadí poněkud jen snadný spůsob, jak se dá Čerkes kozáky přiměti k upřímné zpovědi života.

Mravní vítězství a sympathie jsou při Čerkesovi. Je to správné a poeticky pěkné. Nepochází to ze stranného názoru básníkova, neboť on znal čerkeskou pravdu střízlivou zcela dobře a vážil si jí. »V poslední válce (praví v Upomínkách) ruskoturecké objevili se nám Čerkesové ukrutní a loupeživí ve světle tak nepříznivém, že těžko buditi nové sympathie. Mnozí sobě představovali Čerkesa jako ideál bohatýra. Budiž, ale třeba hleděti na něho se stanoviska středověkých rytířů pěstního práva, anebo ještě lépe pozorovati jej očima Asiata, který svému hrdinovi trochu loupeže odpustí.«

Proč Asiata? Zbytečno. Hrdinný loupežník je zapsán dobře v duši každého uhnětencho národa, a ideu lidskou, které se obyčejně skutečnému tomu hrdinovi (Cid, Janošík atd.) nedostává, přidá mu z vlastní své nálady. Hrdina loupežník není zjev klassický. Jest to předmět záliby mládeže a žen, z obdivu síly, zájem tedy formální a esthetický. Byronism jej povznesl z oboru mladistvé neborázností Schillerovy v obor mužného světobolu (Giaur, Korsár), ale s podmínkou, že trpící hrdina loupežník může říci svým trýznitelům vznešené slovo: »Nevíte, co činíte!«

To slovo vznáší se nad mrtvolou Adigovou, ležící na prahu rodné chýže spustlé, když ho kozák kope s opovržlivou nadávkou »huňatý ďábel.« A tak i nad Čerkesem. Básník Čech se povznesl osvobozující ideou světobolnou nad obmezené stanovisko střízlivé pravdy časové.

Svatopluk Čech stanul *Čerkesem* po boku slovanských byronistů.

Totéž znamenité stanovisko zaujal i v básni *Na hrob Havlasův* (Česká Včela 1878). Bohumil Havlasa (nar. 1852 v Strunkovicích u Vodňan) byl duch nepokojnou touhou zmítaný, života plného překvapení. Po studiích kočujícím hercem, zase úředníkem v obchodním komptoiru, opět spisovatelem, na konec dobrovolníkem v slovanské vojně. Roku 1875 pospíšil na bojiště jihoslovanské, 1877 do vojny ruské na východ, kdež v hodnosti ruského poddůstojníka padl. Povaha velmi problematická. Úsudek o ní je dvojí: Časově střízlivý, tudíž obmezeně pravdivý, a ideálně světobolný, poetický. V nekrologu Ot. Mokrého (v Osvětě 1878—I.) se tají obojí. Mluví se tu o chorobném sebevědomí, o příznacích nešťastné povahy, ale i o zápase s nízkostí a všedností, jímž Havlasův život byl.

Vylíčení Čechovo je ideálně světobolné. Má se k smrti přítelově jako báseň Lermontova k smrti Puškinově. Potírání nízké všednosti a odvolání se k soudům vyššího svědomí. Není to žádný »nekrolog,« ani báseň prostě příležitostná, nýbrž báseň pravá, projev pobouřené hlubiny vyšší lidské jednotky.

V té básni je sklad složek Čechovy básnické povahy. Jest zde píseň otroka, píseň hanby a skřípění zubů z touhy po volnosti, je tu den Slavie velký, kmitá tu handžár a zimní noc, je zde pathos i satira a celé bohatství umění popisného. Předmětem básně není reální individuum Havlasovo, ale idea Havlasova ži-

vota, touha vtěliti se životem v celé individuální zvláštnosti, bratrská touha Čechova.

Ach, kolikrát as v jezdcu mraku litém
vichorem letě, hlavu vzpřímil's, výskl,
a kolikrát meč nahý z pochvy blýskl,
bys pokochal se slunným jeho třpytem;
jak často na rty palčivé jsi tiskl
kov studený a zpomněl, skřípě zuby,
na všecku hanbu, tíseň domácí . . .
Zde děj zas velký nad tvou vanul hlavou,
zde spatřil's bouři slovanského moře.

Bouře slovanského moře — to je v dějích časových válka hercegovská a černohorská s Turky (1875), osvobozovací vojna ruská a válečný lomoz na Východě, řeže turecké a příběhy v Bosně (1877).

Dnes je nálada těch let už zapomenuta, a báseň Čechova musí pravdu svou hájiti svědectvími časů. Jest jich hojně. Do českých časopisů se tehdáž shrnula síla článků zabývajících se slovanskou otázkou. (Viz na př. Osvětu 1877 a násl.) Holeček počal svou junáckou epopejí černohorskou vstřikovati do české povahy ryzejší krev; Čermák maloval Raněného Černohorce a další cyklus; Krásnohorská počala své nadšené pozdravy K slovanskému jihu.

V době té chvěla se duše našeho básníka horečnými tužbami. Bylo mu jako sokolu v kleci skrčenému. To, co básnil o Havlasovi, cítil sám: vichrem letět, hlavu vzpřímit, výsknout, nahým mečem blýsknout . . . spatřit bouři slovanského moře! Jaká rozkoš!

Na stole jeho se jako vábný přelud zaleskl symbol slovanského junáctví, ***handžár***.

Stejná věc nemusí dáti stejný podnět, ale může. Lermontov zpívá: Ve zlaté úpravě svítí se dýka má, ostří nadějné pro příhodu (Básník), a dále »Miluji tebe, dýko z ocele . . .« (Dýka). Viktor Hugo (v překladě Vrchlického z r. 1874) v básni »Turecký pochod« má refrén: »Mám dýku po boku, krev černá teče po ní, a moje sekyra u sedla hřebce zvoní.« Myšlenka smutné hlavy ruského básníka má záměr zcela jiný, než Čechova. S Hugovou formou se shoduje Čechova v tom, že opakuje handžár jako refrénem na konci strof. Zajímavě podobná je situace Petőfiho. Milkuje se s ženou, když se v tom svědomí jeho probudí. Předmětná forma toho svědomí je palaš na zdi.

Leč mému palaši nezdá se
ta rozkoš naše líbiti . . .
Hle, jak se na zdi se hřebíku
počíná na nás mračiti. [35])

Básník slibuje, jak vlast zavolá, že dá palaši zase přednost. Jinde mluví k uvězněnému rekovi meč překutý v řetěz atd.

[35]) Básně Alexandra Petőfiho. Přel. Tůma a Brábek. V Praze 1871.

I více příkladů by se našlo po literaturách, a tak vychází na jevo, že si v jisté době básníci libují v harfě, lyře, varytu, Parnasu, Pegasu atd., v jiné zase době v meči, práporu, pochodni a pod. symbolech. Básníkům svobody je přirozeně nejmilejším znamením bohatýrská zbraň. K nim se přiznal *Handžárem* i Svatopluk Čech (v Lumíru 1875). Báseň jeho má původ zcela svůj a samostatnou myšlenku, ale dobré bratrské ovzduší v současné poesii pěvců bojovníků.

Myšlenková i citová půda byla dána básníkovými starostmi o budoucnost slovanskou. Vyjdeli Slovanstvo vítězně z hrozné situace? Dále nespokojeností s domácími poměry českými, strašně lehkomyslně posuzovanými a pohodlně malichernými. Za těžkých dum, v nichž se pokojem sem a tam prochází, spozoruje, že na knize českých veršů, sladkých a vyfintěných, leží drsný kov těžké zbraně nahé.[36]) Uvědomiti si tento spor významné dvojice bylo básníku povahy Čechovy zcela přirozeně dáno, a símě básně už tím vyklíčilo. Slovo — a kov! Slovo měkké, slzavé, kov břitký a nelítostný. Slovanská povaha a idea, a drsné, bezohledné sobectví velikého zápasu o život. Básník se ponořoval hloub do myšlenek a starostí. Dumá a ptá se řadu hrozných »proč?« vůči Bohu; z toho vzmáhá se v něm cit bázně a úzkosti. Handžár však před ním klidně leží a svítí. Ale ten klid a svit není mrtvý.

Mystický děs je z té tajuplné němoty nehybného předmětu, jenž vyzařuje duši.

Básník v teskném, Kollárovském vzpomínání na zhynulé Slovanstvo ptá se, jako Poe děsného havrana, osudu, zdali kdy Slavie zase povstane. Handžár nic. Klidně se skví. To je odpověď: Žalozpěv nad zašlým Slovanstvem nebudí už ozvěny, je to marná elegie, nic nevydá, není činorodá. Co bylo dávno, to tam, o to hlavy nelam. Ale je tu také přítomnost a v ní veliká utrpení od turecké surovosti (»zelená korouhev«), a pomyšlení na to budí silný hněv a žádost po činu. Ejhle, handžár se nítí a skví se děsně. Odpověď jeho značí: Ano, tu řež tureckou dlužno spraviti zase řeží. — Pomyšlení na slovanský boj budí starosti. Zvítězíli Rus? Handžár je klidný. Žádné starosti. Vydržíli Černohorci? Handžár je jasný. K smíchu je starost o Černohorce.

Tak je zřízena výtečná ta báseň, že myšlenku politickou mění v poetickou nerozlučným spojením jasného obsahu s mystikou nálady, všecko zásluhou znamenité formy. Určitý záměr se v otázkách dramaticky tají a vychází na jevo až na konec, když už cit uchvácen. Pravý zpěv junácký. Básník si vyvolává obrazy vznětlivé a konkretní na mysli. Kdy by měl dojem těch obrazů

[36]) »Handžáru jsem neměl v době, kdy jsem psal báseň toho názvu; měl jsem kavkazský kinžal, který jsem si přivezl z cesty na Východ, a tato zbraň handžáru podobná ležela skutečně přede mnou, když jsem psal ony verše. Handžár dostal se ke mně teprve později, a po několika letech jsem jej zase daroval jednomu příteli. Kinžal mám posud.« (Ze soukromého dopisu básníkova.)

sám přímo svými slovy vykládati, upadl by do rhetoriky nebo do abstrakce. Místo toho dává svůj cit tlumočiti předmětu plnému tajemné síly řečí také poeticky tajemnou, mluvící jen k tomu, kdo rozumí. A důrazu té řeči dodáno opětováním na konci strof.

Je to jako nějaký melodram. Místo průvodní hudby je v citech tušená či spatřovaná změna handžáru. K tomu ke všemu žije tu i záhada, jak vyříditi slovanskou záležitost. Myšlenkový vývod závěreční jest: Kollárovské elegie a historické už nechme, není to k ničemu! Přítomnosti si hleďme! Hle, jak je ten děj junácký tam na jihu povznášející! Ach, u nás jinak! Kéž jsme takovými reky též! Prozatím jsme jenom národem básníků.

Vidíme, že se poesie Čechova dosud zabývala hlavně trojí myšlenkou: byronskou, husitskou a slovanskou. Té trojice se básník nespouští, ani když mu vývojem přibývají živly nové, neboť trojicí tou se rozvětvuje kmenová síla jeho duše ve všecky obory kulturní: nábožensko-filosofický, umělecký a politicky (národně) sociální.

V Adamitech na př. nebylo ani tak husitství pravé, jako vypučelé z něho krajní sektářství a spor nábožensko-sociální, idea bezohledné vzpoury proti všemu starému pořádku a strašlivé potření té vzpoury. Byl v tom zájem z části filosofický, vlastní rozpor mladé duše, z části esthetický, obdiv nad velikostí bouře. Roznícená účast duše v bouři, ustrnutí úžasem a povznesení, jeden ze základních dějů duše Čechovy.

Dále vidíme, že Čech pro minulost nespouští s pozoru děje současné. Jest básníkem doby historických rozhledů, kdy Viktor Hugo jako orel se skály sleduje ruch věku.

Idea přítomnosti, veliká myšlenka sociální, silněji a silněji se hlásí o vstup k jeho duši, nebo lépe o vývoj z daných součástí jeho duše. Jest zde mocný, světobolný soucit byronský s bohatým průvodem myšlenek příslušných a tužeb, s touhou po volnosti, s přesvědčením o uplatňování se pokroku za cílem lepšího lidství. Zbystřeným okem zírá kolem sebe, napjatým sluchem chytá zvěsti zevšad o novodobém ruchu, neboť v ruchu tom zakotvil svou víru v dobrý smysl života, svou naději ve spásu ohrožené malé vlasti.

Zírá a naslouchá na Západ, zírá a naslouchá na Východ. Tu i tam duní bouře, a duše básníkova se v starostech zachvívá. Kde jiní umělci se zavírají do úzkých obzorů svých tužeb nejbližších, Svatopluk Čech stojí stále nad obzorem širým, protože tam rostou podmínky budoucnosti zdárného vývoje, a ten je hlavní jeho starostí. Jiní básníci odsuzují a lají zjevům těm a oněm (kommuna téměř napořád odsuzována i ve Francii), kdežto Čech vysvětluje a spravedlivě stinné i světlé stránky hledá. A hlavně hledá při všem *hlubokou významnost*.

To jej ovšem nutí, aby se čirou realitou zjevů nedal opoutati, ale povyšoval obmezené na všeobecné, časové na trvalé. Všeobecnost však a trvalost se nesnáší tak snadno s přirozenou živostí tvarů skutečností daných, jichž si žádá plastičnost umění,

nýbrž ubíhá — hledajíc významnost — ráda v symbolismus neb i v allegoričnost, nebo aspoň z individuálnosti v schematičnost.

Tak si připravujeme stanovisko pro porozumění *Evropě*.

Co jej tolik zaujalo v české minulosti, když básnil Adamity, naskytlo se v přiměřené časové obměně i v přítomnosti: ohromná bouře sociální a rozvrat myšlenkový ve Francii r. 1870—71.

V básnikově duši, v soucitné světobolnosti, v obraznosti bažící po velikém a hrůzně krásném, v unášivé touze po krásném štěstí v snivé dáli, ve vzdoru proti tísnivým poměrům atd. připravena byla přátelská půda takovému zjevu a idei, jakou znamenati chtěla kommuna. Idea prastará, svár lidského ducha v sobě samém, těžký a klopotný vzrůst jasného lidství uprostřed hrozných překážek, z nichž největší jsou sobectví, hrubé pudy, nevzdělanost, záhubné vášně, nekázeň a stálý schyl k útočnému násilnictví. Těmi vadami padají v lidech ideje, těmi padli Táboři i Adamité, padla kommuna a budou i dále padati ideje, s jichž prudkou důsledností se velmi loudavý pokrok lidstva nesnáší.

Válka francouzsko-německá a děsný výbuch Pařížské kommuny r. 1871 otřásl Evropou. Ale hledámeli ozvěnu v literaturách, zvláště v básnictví, nalézáme jen předsudky, jednostrannost anebo hluchotu. Terrorismus objevený všecko poplašil a zapudil, nebo naplnil němým odporem. Náš básník přiznal barvu pěvce Adamitů upřímně tím, že se ozval na onen hrozný děj v neblahé Francii, a to vícekráte, hlavně básněmi *Na lodi vyhostěnců* a a *Evropou*.

Jaký je poměr jejich k historické skutečnosti? Jak se mají vespolek a čím jsou básníkovi? Třeba poznati obsah těch věcí.

Porážky Francie vzněcovaly v Pařížském lidu revoluční vášně. Císařství zrušeno. Ale rada Pařížská byla nerozhodná, bála se hájit města proti Prusům. A už se ozývala proti zbabělosti prý »měšťáctva« krajní levice socialistická. Po kapitulaci Paříže, když národní garda protestovala a nevzdávala se, a když se ustanovovala nová vláda, přihlásila se o podíl právomoci internacionála, svazková komora dělnických společností. Lyon, Marseille a Toulouse vztyčily rudý prapor. Povstalci v Paříži zmocnili se v březnu 1871 vlády. Nazváni »bandou zlosynů« od měšťanstva, jež se shluklo ve Versaillesu. Začal smutný boj Pařížanů s Pařížany. Povstalci zvítězili a prohlásili kommunu. Myšlenku Pařížského proletariátu zastupovalo pětadvacet dělníků; ostatek revolucionářů byli úředníci, lékaři, učitelé, právníci, žurnalisté, z básníků jen Viktor Hugo sám; většinou mladí lidé, *romantičtí snilkové*, duchové vznášející se v povětří nad skutečnými poměry. Jejich organisace byla chatrná, a chyba se dála za chybou. K volbám připouštěni i cizinci, Maďaři, Poláci a j. Mohutně působily ženy, spisovatelky a učitelky. »Od začátku trpěla kommuna nedostatkem vedení; nepořádek, žárlivost, soupeřství, sobectví a hašteřivost« kazily postup.[37]) Ale »nade všemi poklesky vznášela

[37]) Lissagaray »Dějiny Pařížské komuny.« Přel. J. Skála. Pr. 1900.

se myšlenka humanity; nebylo v ní krvavých hesel konventu z velké revoluce« (?). Svobodní zednáři se přidali ke kommuně s bílou korouhví v čele s nápisem »Milujme se!« Komediantů, dryáčníků a demagogů měla ovšem nešťastná kommuna při své neopatrnosti a snášenlivosti brzy až dost. V nitru jejím se objevil rozkol. Menšina se vzepřela proti většině. Násilnické skutky přišly na řadu. V květnu zahřměl strašlivý výbuch továrny na patrony. Krvelačnost se vznítila, a kommunu to zahubilo.

Jenerál Mac Mahon dobyl kommunistické Paříže útokem, tisícové povstalců divě povražděni, ostatní jati a souzeni po celý rok. Reakce proti »humanismu« byla tak silná, že stačilo býti jen filanthropickým snílkem (učitel Verdure) a už to platilo za důvod odsouzení k deportaci. Nešťastníci zaváženi na lodích zvlášť k tomu upravených daleko za moře, hlavně do Nové Kaledonie. Viktor Hugo prchl do Belgie. Jinak byli básníci proti kommuně. I sám Mazzini ji odsuzoval. Nikoli však Němec Bebel.

Dopravní lodě byly plovoucí vězení. Jmena lodí byla na př. Danae, Sibylla, Virginie a pod. Obžalovaní seděli pod palubou v zamřížovaných komorách s okovy na nohou. Jeptišky je hlídaly.

»Jeli tento svět bláznivý světem zdraví (napsal dr. Augustin Smetana), pak filosof, jenž žije povznesen nad tyto poměry a poukazuje na život hlubší a vyšší, jeví se mu jako člověk nemocný a náměsíčník. Ale nerozumí době, než ten, kdo se stanoviska praktického jeví se blouznivcem.«

V takovém blouznění neopustí filosofa básník pravý a vyzná upřímně bratrství s vyobcovanými blouznivci. Svatopluk Čech tak učinil nejprve v básni *Na lodi vyhostěnců* (Lumír 1873, Básně 1874). Kapitán napomíná smutného cizince na lodi, aby se skryl, že se blíží bouře. Cizinec odpírá, neboť se nemůže odtrhnouti od pohledu na vlast za dálným břehem ztracenou. Báseň se nese rázně dramatickým dialogem v před, a cizincova tvářnost tajuplná se odhaluje: bojoval »za prapor volnosti,« ale »svobody koráb« svatý se mu ztroskotal. S posměchem a hanbou zapudil ho svět za to, že měl ideály a nadšení, a že chtěl volnost, lidskost a pravdu. Takových hesel doba nesnáší. A ptámeli se, jaké je heslo její, odpoví nám pohled do skutečnosti, že násilí a vražda. Tím báseň končí. Není ryze výpravná, jen rozjímavá, vlastně je to výraz světobolné ironie, hořký a sarkastický.

Na Pařížskou kommunu je tu málo zjevných vztahů, hlavně jím jest sám nápis: Na lodi vyhostěnců.

Tehdy byla vyhostěnců plná Evropa a z Evropy celý svět. Poesie a nálady vyhostěnské bylo všude hojně. Poněvadž ji založila už touha romantiků německých koncem XVIII. století a slavně zvelebil počátkem století XIX. Byron, hlavně svým Child-Haroldem, je přirozeno, že se jí ozývalo hojně básní.

Česká poesie, nemajíc vyhostěnců svých (Havlíčkovo exilium se jaksi poetů nechytalo), věnovala sympathie cizím. V Lumíru 1866 se objevila od J. Čelakovského báseň Vyhnanec, jakožto »Obraz z Polsky«. Poutník-Polák se vrátil domů, nalezl jen poušť

a hroby. Odešel zas a bral se do ciziny — dál. Ale konečně přec se jaro vrátilo a s vesnou nový život. V témž ročníku vyšla Čechova Otrokyně. Zjevno, že v době themat otročích žilo také thema vyhnaneckého světobolu. Bylo tu vlastně už dědictvím po Máchovi. Čech je znal, a když skládal píseň Na lodi vyhostěnců, nebyla to jen ozvěna cizích dějů, nýbrž i výraz vlastní nálady světobolné. Shledáme, že je tomu tak i při *Evropě* (Lumír 1878, Nová sbírka veršovaných prací 1880).

Veliká tato báseň o sedmi zpěvích má povahu, kterou dlužno nazvati podivuhodnou. Povímeli dějový obsah té básně, nenabudeme než poučení o básníkových snahách komposičních. Pravý obsah není v ději, nýbrž v myšlení a citu, a má vztahy i příčiny velmi rozmanité.

Na moře vyjela tiše a smutně veliká, chmurně tajemná loď. Koho neb co veze? »Mor,« nákazu duševní, smutnou chasu, která vyvřela v klíně obrovského města pod mečem vrahů. Divý dav pod rudou čapkou vznítil požár divých hesel, jichž se »společnost« zděsila, blouznivce povalila a z vlasti vyhosťuje. Vyvrženci pod palubou uvěznění se loučí s vlastí. Na palubě nad nimi se baví starý kapitán a kněz, representanti pořádku a kázně. (Zpěv první.) Na palubě potěšují dvě dívky, Angela, dcera kapitánova, rusá, a Gonzaga, tmavá kráska z Kavkazu, Pavla, básníka revolucionáře, jemuž ze soucitu, že je tak snivě smutný a raněn, vyprosily volnost na lodi. (Zpěv druhý). Na lodi je lidstvo všeho druhu názorů a smýšlení, od nejideálnějšího do nejhrubšího. Básník Pavel je snílek, lidumil a snad svobodný zednář. Je tu i bludný Polák, nesmiřitelný revolucionář, ale horoucí vlastenec; dále starý učenec, naturalista a přírodomil, dále nihilista, materialista a konečně Roland, anarchistický terrorista. Všichni jen theoretisují, ale Roland, muž činu, osvobodí potajmu vězně a způsobí vzpouru. V boji kapitán raněn; Pavel dopraví jej i Angelu dolů do kajuty a střeží je. (Zpěv třetí.) Pocítil totiž lásku k Angelině. Na palubě radost a jásot z dobytého vítězství. Roland chce ještě dále vraždit, ale ideálně vzletný humanista Gaston tomu brání. (Zpěv čtvrtý.) Dav lodníků stropí bezuzdnou komedii a dopustí se v orgii pustého žertu s Gonzagou a knězem, jež přivážou pospolu na stožár. Blíží se bouře. (Zpěv pátý). Kněz se kochá myšlenkou na sňatek s Gonzagou, ale jest vlnou smeten do moře. (Zpěv šestý.) Roland se s vrahy dobyl do podpalubí, zabil Pavla, ale byl Gastonem přemožen. V zuřivosti vyrazí dvéře prachárny, zapálí a loď se vším vyhodí do povětří. (Zpěv sedmý.)

Báseň má tři stránky: idejní, historickou a romantickou. Stránkou historickou je děj, několik jmen a okolností vzatých z příběhů kommuny. Označení však je všeobecné a dosti neurčité, jako v pohádce. A děj nezačíná ani počátkem kommuny za doby obležení, ani vzpourou v městě, nýbrž koncem. Blouznivci už jsou poraženi a na lodi spoutáni. Jak vypadají ti, proti nimž se vzbouřili? Ta mstivá společnost? Té zde není vlastně. Ale děj vzpoury je tu přec, a nabyto k němu příležitosti básníkovým výmyslem,

že se vězňové z podpalubí dobyli. Boj je s kapitánem, knězem, Gonzagou a věrnými lodníky. To ovšem není ono »měšťáctvo«, proti němuž mířila hesla kommunardů. Kapitán je řádný muž, jemnocitný, měkkého srdce otcovského, a padne v boji jen proto, že plní svou povinnost, čili nevinně. Je prostě vojákem. Kněz a voják ovšem drží měšťáckou společnost v kázni, ale tento kněz by vlastně svou touhou po rodině byl spíše schopen přáti společenskému převratu, protože by i jej osvobodil od nemilého coelibátu. Pravý kněz z kruhů »mstící společnosti« to tedy není. Lépe řečeno, ukázněnou společnost protikommunistickou básník zobrazil kapitánem a knězem příliš jednostranně, vynechav stránku zlou, urputně sobeckou, tudíž ideálně a šlechetně. Bohatěji je zastoupena strana vzbouřenců třemi typy: básníkem, humanistou a terroristou. V písních loučení na počátku básně se ozývají i jiné typy: cynik otrhánek, hořký fantast a skeptik. Historicky pravdivé je to: svrchu daná zpráva o kommuně praví, že to byli zprvu většinou jen mladí lidé, romantičtí snílkové. Pravdivé je též vylíčení vzájemného poměru povah. Společnost sestavená z takových individualistů, z nichž každý — Pavel, Gaston, Polák, Roland — hájí jiné stanovisko a má jinou touhu, celku se nepodrobuje, byla nutně organisace chatrné a blízka rozkladu v každé srážce. Polák je sám sebou, jakožto cizinec a příchozí z revoluce národnostní, živlem rozkladným. A byli (dí Lissagaray) Poláci v kommuně. Byla v ní žárlivost, soupeřství a nedostatek vedení, ukazují dějiny i básník souhlasně. Menšina (Roland) se vzepřela a nemohouc se vlády domoci pravidelně, utekla se k násilí. Výbuch prachem není vymyšlen, historie jej zná. Povahu vzbouřenců tedy básník i s následky vylíčil dosti shodně s fakty.

Také jmena možno částečně historicky doložiti. Básník Pavel, v myšlení sice revolucionář, ale v citech aristokrat a odpůrce kommuny, když se zvrhla v krvavou anarchii, má historickým vzorem snad Paula de Saint Victor. Gaston má též dokument. V Marseillu totiž (dí Lissagaray) působil v lidu Gaston Crémieux, řečník oblíbený »pro svůj elegantní a téměř ženský způsob řečnický.« Prohlásil bouřlivě boj proti Versaillesu. »Naivní nadšenec, jenž pozíral na revoluci, jako na idyllický sen.« Tato historická charakteristika se podivuhodně obráží ve výtvoru Čechově, ale myslíme, že příčinou toho nebyl ani tak básníkův úmysl, jako jiná zajímavá okolnost, jak se ukáže. Konečně snad i Rolandovo jmeno se opírá o skutečnost (že se jmenoval Roland jeden ministr ve velké revoluci, zde asi nepadá na váhu), neboť vynikající člen kommuny se jmenoval Arnold (přesmyknutím Roland). Jmenovati přímo Francii a Paříž básník nechtěl, z dobrých příčin: nechtěl báseň historickou, totiž dokumentární. Šlo mu o pravdu v citech i ideách. Ale rádi jsme, že vidíme historicky pevný základ, neboť tím bezpečnější je pravdivost a účinnost dějové ideje: Revoluce násilnických menšin se musí zle skončiti, jako každý boj sebe ideálnější, boj o volnost a pokrok, když se zvrhne v despotismus násilí a surovosti, vlastně když se k re-

voluci duchů ideologických připletou terroristé, bezohlední lidé činu.

Netřeba pokládati báseň pro ideu tu za výstražnou a poučnou, vůbec za tendenční. Neběží tu ještě tolik o ethiku, jako o světobol. Básník se tu nestavěl na žádnou stranu, nýbrž historicky ke všem stejně. Všichni účastníci děje, tak Pavel s Gastonem, jako Roland, požívali stejně sympathií básníkových, neboť pro všecky jejich názory a touhy byla v duši jeho zásoba názorů a citů příbuzných. Kde jiní v oné hrozné době kommuny neslyšeli než pustou vřavu zběsilosti a zločinnosti, on básnickým svým sluchem rozeznával zoufalé volání krásných idejí, ubíjených v bojujících subjektech i objektech, hlas lidství škrceného nejen v lidech jemného rázu Pavlova, ale i divokých Rolandů. Proto chtěje jim dáti mluviti, nepotřebuje dokumentů; duše jeho chová nápovědí sama dosti.

Pavel, Gaston i Roland mluví mluvou básníkovou, žijí jeho duchem. Nejsou prázdnými schematy, protože mají skutečnou a živou realitu, básníkovu duši. To jest ona zajímavá okolnost, v níž se tají příčina toho, že je na př. Gaston tak pravdivě historicky charakterisován. »Revoluce mu byla jako idyllický sen.« Ano, sen je tu vhodné slovo. Celá báseň vlaje ze snění a sněním. Proto zde není úmyslnosti čili tendence, nýbrž jen světobolná nálada plynoucí z historické ideje, že se lidství pravé těžce a zvolna vyvíjí a jen krví obrozuje. Nástroje krev prolévající jsou jen ubohá oběť vývoje. Kapitán, člověk dobrý, musí krev prolévati ve jmenu povinnosti a cti, Gaston hrdý, vzletný a nadšený blouznivec musí bojovati pro uskutečnění nového světa, Roland je předurčený nástroj, jenž přináší hrozný lék záhuby, když už všickni zbloudili a v slepé ulici zoufají, nevědouce kudy kam.

(Pokračování.)

Volby do uherského sněmu.

Slovenské obrázky

od

Karla Kálala.

(Dokončení.)

Z úrodné stolice Prešpurské přeleťme do hornaté Oravské stolice, tam na severu pod Babí Gorou, v sousedství stolice Liptovské. I tam v jednom okresu zvítězil Slovák, a to František *Skyčák*, jenž už v minulém období poslancem byl. Proti němu se velice zasazovali úředníci. Stojí za to, abychom si prohledli zákon blíže. § 167. zákonného článku XV. z r. 1899 praví, že státní a municipální úředníci nesmějí se účastniti svolávání voličův,

že nesmějí provázeti kandidáty po okrese, že nesmějí užiti své úřední moci ani slibem, ani hrozbou, že nesmějí svolávati a shromažďovati voličů bezprostředně před odchodem na volbiště. Ale Oravský župan a podžupan, první to ochránci zákona, obešli všecky fary volebního okresu Bobrovského a doporučovali faráře Zajáka, kandidáta maďarské lidové (klerikální) strany. Služní a písaři se rozběhli po okrese, tak že kanceláře zůstaly prázdny. Mnozí běhali s revolvery. O volbě někteří tito úředníci strkali a kopali do těch, kteří se jim nepoddali. Farář Kovalčík držel se stranou národní, vedl celou obec k volbě; však se na něm vymstil předseda volební komise, Vilček, dav jej žandarmy zatknout a zavřít, a švec Priesol uvězněnému knězi přes dvéře hnusně nadával. Komise volala k volbě nejprve obce, které byly pro Zajáka. Stoupenci jeho s pýchou nosili tabulky, na nichž stálo, že Zaják má 624 hlasy a Skyčák 235; doufali, že přívrženci tohoto zmalomyslní a budou volit Zajáka, aby byli mezi vítězi. Ale slovenský lid vyrůstá v maďaronských fíglech, nedává se už ihned tak svésti. Karta se obrátila; Skyčákovi se hlasy množily, a o třetí hodině po půlnoci měl 1938 hlasů, Zaják jen 1330. Něch žije Skyčák! Dvojtisícový zástup slovenský, samé haleny, zajásal do noční tmy, až se to po horách rozléhalo. Svého vítěze vyzdvihli na ramena a za zpěvu a hudby nosili po městečku. Zvolený poslanec promluvil s takovým účinkem, že se mnozí rozplakali a druh druha objímali. Za volby mnozí starci seděli na schodech u kostela a skroušeně se modlili růženec za vítězství Skyčákovo. Ženy mnohé, když mužové jejich odcházeli k volbě, chytaly je kol krku a prosily, aby se nelekli a volili »toho našeho.« Kněží katoličtí i tady dělali národu hanbu. —

Nejlepší slovenský poslanec, Milán *Hodža*, zvolen jest v Kulpíně. To je v jižních Uhrách, při Slavonii, kde je známé město Nový Sad. Tam je slovenský ostrov, potom Srbové i Němci. Vtipný Hodža vyhledl si tento vzdálený okres a již po druhé tam zvítězil. V Kulpíně provedla se nejčistší volba z celých Uher; maďarský kandidát nedostal ani jediného slovenského hlasu, a voliči Hodžovi nepřijali ani povozného, ani jídel a nápojů, ani haléře na útratu jakoukoli. Kde se v Uhrách uplatňuje řádný Slovák, tam se též zahošťuje kus mravnosti — což jest dobrodiní pro Uhry, zemi mravně tak před celým světem pokleslou. Před volbou bylo vydáno heslo: 1. Na volbišti bude ticho; křiku, hulákání býti nesmí. 2. Dokud se neodhlasuje, nesmí nikdo píti. Desetitisícový tábor v Kulpíně, Slováci a Srbové, choval se tiše jako v kostele. A celý ten tábor vrátil se do posledního muže střízliv. Velitel vojska vyslovil se ke kandidátovi Hodžovi: »Pane, takový pořádek jsem při volbě jak živ neviděl. Můžete býti hrd na svou stranu; takový národ musí zvítěziti.« O půl noci skončila volba; Hodža měl 1362 hlasy slovenské a srbské, kandidát ústavní strany Schmausz 1176 hlasů maďarských a německých. Kulpín i Petrovec byly osvětleny. Vítězové šli s pochodněmi a lampiony do Petrovce, kde poslanec Hodža měl nadšenou řeč, po níž tisícové

zpívali: »Kto za pravdu horí« a »Hej, Slováci!« Okamžiky, jež zachvívají a probouzejí.

Turčanský Sv. Martin je duchovní slovenské ústředí; stolice má dva volební okresy: dolní, který koná volbu v Sučanech, a horní volí ve Stubni. V prvém kandidoval stařičký, sedmdesátiletý Pavel Mudroň, v druhém jeho syn dr. Jan Mudroň. Žel, oba propadli. V dolním okrese jsou Vrútky, a tam množství železničářů rozhoduje volbu; zemané na nepatrnou výminku šli s Maďary. V okrese je smutně proslulý služný Attila Ujhelyi, jenž proti slovenskému rodu velkou agitaci rozvinul. V horním okrese je německý ostrov; tito Němci umějí slovensky, mnozí se odívají národním krojem slovenským, žijí se Slováky přátelsky na Maďary žalujíce, ale když přijde k volbě, přece jen postaví se na stranu násilníků.

Velká Trenčanská stolice je ryze slovenská, ale lid je chudobný, na nízkém stupni vzdělání a národního uvědomění, a až příliš v rukou židů. Toliko ve dvou okresích kandidovali Slováci, ale i ti propadli. Úředníci, notáři, jágři, učitelé, židé, katoličtí kněží a lidská hloupost, to je veliká moc a ta dáva též poslance dráteníkům, sklenkářům a jiným ubožákům slovenským v stolici Trenčanské. Bylo dáno heslo, všecko možné proti Slovákům udělati. V Bánovcích 300 slovenských voličů jako stádo vtlačili maďaroni do svého tábora. V poslední noc 250 voličů odloudili — kořalkou a kdo ví čím. A přece s radostí pravím: Už i tam, v Trenčanské stolici, se probouzejí. Na odrodileckého kněze házel lid kamením. To když činí pobožný Slovák, je důkazem velkého národního a mravního vzrušení. Hlinkův, Kmeťův, Osvaldův a Mišíkův je na Slovensku málo; katolické kněžstvo jest maďarisací až hanba zbeťárštěno. Styďte se, Rovdeři, Hatiarové, Teselští a jiní! Vzpomeneteli kdy na Ježíše? —

V jižní Oravské stolici propadl slovenský kandidát dr. Ráth proti katolickému faráři z Dolního Kubína Wjechovi. Služní, notáři, písaři, židé a část katolických kněží kortešovali zběsile. Dvě stě slovenských hlasů komise neuznala, a asi sto slovenských voličů nebylo vůbec do seznamu vepsáno. Maďaroni měli o 230 hlasů více.

Dr. Ráth kandidoval též v Nové Bani; to je město na Hronu v Těkovské stolici, jihozápadně od Křemnice. Třikrát se pokoušel přednesti programní řeč, a po každé mu to úřady překazily. Ze Sv. Kříže vypudili ho a stoupence jeho řevem a kamením. V den volby se nedostavil. A byl to den strašný. Zastřelili tam tři voliče a mnoho jich poranili. Předseda volbu zastavil, a při druhé již Ráth nekandidoval. Katoličtí kněží všickni byli proti Slovákovi.

Ve Zvolenské stolici kandidoval ve Sliači dr. L'udevít Medvecký. Ve třech nedělích navštívil všecky obce volebního okresu, 64 dohromady. Uvažte tu oběť! Všickni služní, asi dvacet notárův a jiných kortešů běhalo po okrese a agitovalo proti němu; slibovali, hrozili a podpláceli. Maďaroni kortešují nejdivočeji po-

slední den a poslední noc i znají nejúčinnější prostředek — opíjejí, kteréhož prostředku národní Slováci se štítí. V den volby museli slovenští voliči choditi ke komisi táborem nepřátelským, a tu je ještě tahali, strašili . . . Medvecký prohrál maje 771 hlas, kdežto Batík, kandidát ústavní, 1203. —

Město Zvolen jest rozhlášeno pro své odrodilectví, ale i tam v den volby po náměstí a ulicích — čehož nebylo od volby L'udevíta Štúra r. 1848 — davy zpívaly »Hej, Slováci!« a volaly slávu slovenštině. Národovci chtěli míti svého kandidáta; získali ho teprve dva dni před volbou a dali mu 420 hlasův. I to je pokrok. —

S Moravou sousedí stolice Nitranská. Vane do ní svěžejší duch, ale stoličné úřednictvo všecko dusí. Tu jsou největší nepořádky v úřadech a nejsurovější útisk. Dr. Blaho, sám ze stolice Nitranské, kandidoval v Prešpurské. V Senici už před lety zvolen byl národní kandidát Frant. Veselovský, ale tentokrát propadl. Dříve než prošel obce, aby přednesl kandidátní řeč, procestoval je služný s 2 až 8 četníky a strašil lid: »Každého jiného, jen ne Veselovského!« A lid chtěl zase jen Veselovského. V některých dědinách vybíhaly ženy s motykami, když se protikandidát objevil. Někde vyběhly i děti, lidé s konvemi, pokličkami, lopatami a kocovinu tropíce doprovázeli pana Emödya. K volbě šly ženy i děti. Kdo nepověděl křestní jmeno svoje neb kandidátovo po maďarsku, předseda hlas jeho odmítl. Hlavně tímto spůsobem zavrhl asi 500 hlasů. Maďarskému kandidátovi Emödyovi Slováci přezděli Medved a tak jej jmenovali i přemnozí jeho opilí voliči; tomu však předseda komise rozuměl a hlas platil. —

Za Senickým okresem je volební okres Vrbovský; Vrbové je už blízko Píšťan, výšivkárky přicházejí z toho kraje. Tam se odehrálo divadlo ve dvou jednáních, jedno 2., jedno 17. května, divadlo tak strašné, že mu ve volebních zápasech není na celém světě rovna. Slovenským kandidátem byl dr. Julius Markovič, lékař z Nov. Města n. Váhem, muž o lid neobyčejně zasloužilý, proto i miláček jeho. Je to muž správný, ale bez bázně, postrach židů i maďaronů. Provedl před časem velký proces soudní a — zvítězil.

Maďaronským kandidátem byl Rudnyánszky (t. j. Rudňanský), ale aby pomýlili národní voliče, jmenovali vedle něho ještě čtyři Markoviče. Byli to: dr. Julius Markovics, lékař z Pešti, Julius Markovics, kněz, Michal Markovics, kněz, a ještě jeden Julius Markovics, lékař. Tento »fígl« Slováci postřehli a nechali se jím zmýliti toliko dva. Druhý fígl byl ten, že volební komise volbu protahovala; sama Myjava volila až do 7. hodiny večerní. Mysliliť, že se slovenští voliči pobouří — lidé z toho kraje jsou vznětliví — a s »buřiči« že si již budou věděti rady. Poněvadž kandidoval národní Slovák, museli býti v komisi aspoň dva důvěrníci z jeho strany, ale ti tam byli zcela bezmocni; předseda jako paša, bez jakékoli věcné příčiny slovenské hlasy odmítal. Na příklad ze 406 myjavských 157 prohlásil za neplatné. Na vzdor takovému

řádění měli pořád Slováci velkou většinu. O půl noci předseda Bobok se radil stranou s důvěrníky maďaronskými a s židy, co dělat. Oni za chvíli se přihrnuli k stolu a jako nechtíc jej převrhli, lampy spadly, a ve tmě roztrhali volební protokoly . . . Kandidát dr. Markovič přiletěl do volební síně a pravil předsedovi: »Já, než jsem se vydal k volbě, udělal jsem testament; udělejte jej i vy! Když vy pěstmi, budu pěstmi i já a zahluším (zabiji) každého oplana!«

»Chyťte ho!« vykřikl předseda na četníky.

»Tu jsem, chyťte!« zvolal Markovič.

Ani jeden četník se Markoviče nedotkl.

Bylo po volbě . . .

Představte si onu půlnoční scénu; hlasitý pláč i kypící hněv.

To bylo 2. května, a na den 17. t. m. byla do Vrbového položena volba nová.

Ústřední stoličný výbor vyslal k Vrbovské volbě tytéž dva předsedy, kteří se osvědčili v Senici. Stojtež tu jejich jmena na věčnou hanbu: Koloman Szabó, služný, a Ludvík Pfauser, lesník. Celý okres naplněn vojskem a četníky, i v nejmenší dědině bylo 50—100 vojáků. Do každého notariátu (několik dědin pod jedním obecním tajemníkem) vyslali služného s mocí vyhlásiti stanné právo. Ten volal k sobě voliče a ukládal jim voliti Rudňanského. Nepovolné pokutoval a pokutu hned exekvoval. Myjavský služný Winkler vedl si nejzuřivěji. Po kopanicích s četníky chodil, sta voličů k sobě předvolával a pod rozličnými záminkami pokutoval 20—30 kor. I dámy na ulici přepadal, a když se jich učitel Lajda zastal; pokutoval jej 150 kor. Dne 6. května přijel na Myjavu dr. Markovič a vstoupil do hostince. Sotva to učinil, už byl hostinec obsazen vojskem a četníky; troubili »alarm«. Dva služní vřítili se s četníky do hostince a vyzvali kandidáta a všecky hosti, aby se v pěti minutách vyklidili, jinak že dají všecky zatknouti.

Kandidát jel do Pešti a s poslancem Hodžou k ministrovi Andrássyovi. Ten slíbil okamžité zakročení, aby volba byla čistá. Kandidát vrátil se do okresu, Hodža jel s ním. Dne 13. navštívili, ještě s dvěma slovenskými přáteli, notariát Krakovanský, kde služný Beler, úředník administrativní, soudil i uvězňoval, pokutoval i exekvoval. Do Vrbového stavějí železnici. Voličům Markovičovým vyhrožovali, že se jim potřebné k ní pozemky nezaplatí, nechť rekurují k Markovičovi. Sotva Markovič s třemi přáteli do Krakovan přijel, četníci je obklopili a předvedli k služnému na obecní dům. Darmo se Hodža prokázal poslaneckou immunitou, služný jim poručil, aby se v půl hodině vzdálili z notariátu. Hodža odjel v tu chvíli do Pešti k minist. předsedovi Wekerlovi; ten slíbil okamžitou nápravu, státní sekretář ministerstva nitra též a v přítomnosti Hodžově upravil přísné depeše do Nitry, aby volba Vrbovská byla čista, a Hodžu požádal, by se k ní též dostavil a každou nezákonnost telegraficky mu oznámil. Slováci si jmenovali do volební komise za důvěrníka poslance dr. Blahu. Předseda prohlásil, že takového panslava do komise

nepřipustí a kdy by se zjevil, že jej dá od četníků postrkem odvesti. Slovenským voličům byla v den volby vykázána malá krčma s dvorem a zahradou, pro povozy pole, jestliže se kdo z vykázaných míst pohne, že služný Winkler »okamžitě dá rozprášit celou bandu.« Na místa ona nesměli než voliči, tedy také ne ženy, jež nesly pokrmy. Den před volbou přišli do okresu nově zvolení slovenští poslanci. V Ostrovu četníci zatkli dr. Jehličku — poslanecká legitimace ho neuchránila — a v jejich průvodu jel do Krakovan, kdež jej služný Beler vypověděl neodkladně z Krakovanského notariátu. Šel do Vrbového, kde se v soukromém domě setkal s poslancem Jurigou a jinými přáteli. Četníci obstoupili dům, a předseda komise rozkázal, aby všickni do půl hodiny Vrbové opustili. Odjeli do Píšťan. Z Mikuláše přišel poslanec Bella a uchýlil se tu do svého rodiště Kostolného; i on byl vypověděn. Odešel na Myjavu, a odtud jej též vypověděli. Skyčák šel z Píšťan do Vrbového; četníci jej zatkli a vedli do Píšťan zpět. Tam skočil do vlaku a jel do Nového Města, odkudž fiakrem různými cestičkami dostal se přece jen do Vrbového, do táboru Slováků.

Do Vrbového hrnuli se zástupové. Voliče z Myjavy, Krajného a Kostolného daleko před Vrbovým »uvítal« služný Winkler s velikou assistencí četníkův. Do města pustil jen ty, které on za voliče uznal; tak už část voličů odpadla. Ženy nepustil. Březová šla s bílou hedvábnou zástavou, již nesl — rychtár. Četníci obstoupili jeho vůz chtíce se zástavy zmocnit; jeden volič ji strhl se žerdi a uschoval pod šatem na prsou. Těžko se bylo dostati do Vrbového voličům z jižních dědin. Četníci sháněli voliče Rudňanského a posílali je do Vrbového, kdežto voliči národní nesměli se z domu hnouti, mnozí skrývali se po stodolách, aby jich četníci násilně nevehnali do tábora maďaronského. Když voliči Rudňanského odešli, četníci a husaři obsadili všecky cesty a chodníčky a nikoho do Vrbového nepustili. Proto národní voličové vydali se na opačnou stranu do sousedních obcí a potom různými oklikami přes pšenice a žita po rukou i nohou plazili se k Vrbovému, až po čtyrech nebo pěti hodinách zmořeni se dostali do tábora svých. Přišli do posledního muže, ani hlas nescházel, přišli to katolíci volit evangelíka. Úkaz potěšující. Slovenský tábor byl obklíčen vojskem na malém místečku, s vozy a koni dohromady. »Ani hnout!« Po 30—40 honili slovenské voliče kordonem vojska před volební komisi. Cestou všeliká zpitá luza po nich plivala, strkala do nich, bila je, spílala . . . Před komisí jednali s nimi jako se zločinci. »Ktoré je vaše krstné meno, ktoré je priezvisko?« Jestliže se zaražený zmýlil, zbaven jest hlasu. Jestliže se zmýlil v čísle domu nebo v stáří, zbaven jest hlasu. Řeklli, že volí Julia Markoviče z Nového Města (místo z Vág-Ujhelyu), ztratil hlas. Slovenští důvěrníci, dr. Rud. Markovič a evangelický farář Bodický, troufali si zastati se svých, ale již při čtvrtém voliči z Myjavy dal je předseda od četníků odvesti. Slováci vyvolili dva jiné důvěrníky,

ale i ty předseda za půl hodiny vyhnal; tak učinil za další volby ještě čtyřikrát. Kdo řekl křestní jméno slovensky, byl zahnán; kdo dal křestní napřed (Maďaři kladou křestní na druhé místo), byl také zahnán. Všecky protesty byly marné. Předseda Szabó pravil: »Nekem ma nem parancsol sem föispán, sem minister, sem az atya úr Isten,« že totiž jemu dnes nerozkáže ani župan, ani ministr, ani Pán Bůh. Snadno mu tak mluviti, když ví, že hoví přání županovu i ministrovu; a Boha, soudce mravnosti, takový maďaron se ovšem nebojí. Byly dvě velební komise a při všech násilnostech a fíglech přece měl národní kandidát většinu. Tedy zřídili falešnou komisi, kde seděli dva písaři, kteří ani hlasů nezapisovali; voliče vtlačili do jizby, z jizby zase ven, a to byla volba. Sama Myjava ztratila tímto spůsobem asi 150 hlasův. Po poledni se spustil hrozný liják; národní voliči museli stát venku, ani do stodol se nesměli ukrýti. »Nuž, dobrá, budeme tu třeba tři dni,« říkali. Ti z dolních dědin, kteří se tak těžko na volbiště dostali, stáli tu až do noci o hladě a žízni. Národní kandidát prosil, dovolával se lidskosti, aby jen mohl věrným voličům dáti kousek chleba, ale žandarmerie nedovolila. Tedy z hojných zásob, jež měli pro voliče, házeli oknem hostince přes kordon vojska do tábora slovenského, ale četníci všecko v blátě rozšlapali a pažbami rozbili láhve s vínem. Kandidát mezi voliče nesměl, byl v krčmě internován. Přátelé báli se o jeho život a přiměli jej k tomu, že v noci na selském voze (aby nebyl poznán) s poslancem Hodžou polními cestami ujel. V noci voličům, ubírajícím sa k urně, šlo zrovna o život. Komise už se voličů ani neptala, jak se jmenují a jen toho a onoho připustila k hlasování; z 31 Podkylavcův odhlasovalo jen 5, ze 74 Krajňancův jen 12, z 27 Ostrovanův jen 2, ze 45 Třebatičanův jen 4 atd. Zkrátka 742 slovenské hlasy nepřišly ku platnosti. Slováci měli zcela určitě spočítáno 1112 hlasů; dostavili se do jednoho, všickni zůstali věrni; na nepřátelské straně mohlo býti, ježto je všech voličů 1603, v nejpříznivějším pro ni případě 450 hlasův, ale oni napočítali 601, kdežto Slovákům přiřkli 350.

Vrbovský telegrafický úřad byl Slovákům zavřen, v Pišťanech vzpírali se slovenské telegramy vypraviti — jsouť prý aparáty pokaženy . . .

Oddechněme si na chvíli a vyslechněme pak ještě kratičkou zprávu . . .

Za Tatrami jest ještě veliký kus Slovenska — spícího. V poslední době i tam národní myšlenka proniká, a statkář Ivan Pivko z Oravské stolice odhodlal se kandidovati v Giraltovcích za Prešovem. Proslovil kandidátní řeči a měl tábor voličů za sebou. Vrátil se domů a odtud se opět před samou volbou odebral s domovským listem mezi své voliče. Tam jej, poslaneckého kandidáta, četníci jednoduše zatkli. Služný prohlásil, že ho na deset roků vypovídá ze Šarišské stolice. V četnických kasárnách jej dva dni věznili a pak odvezli domů, do Dol. Kubína . . .

Extra Hungariam non est vita.

Jindy jsem říkával: Ejhle, Asie! Nyní vidím potřebu hledati šestý díl světa. *Za Košutovců nebude lépe, nýbrž hůř.* A z Vídně jim dávají *všechnu moc a úplně volnou ruku »ve vnitřní politice,« t. j. k útisku národů nemaďarských.*

Ve Vrbovém a Giraltovcích podle toho jednali.

O počátcích ruského divadla.

Vypravuje

Josef Mikš.

I.

Pohostinskými hrami Moskevské herecké společnosti v Praze přesvědčilo se české obecenstvo na vlastní oči, jakého stupně dokonalosti dosáhlo ruské divadelní umění; i chceme ukázati, jaké byly počátky umění toho na Rusi, doufajíce, že budou čtenáře zajímati jak samy sebou, tak i proto, že byly v souvislosti také s naší českou vlastí.[1])

Stará Rus neznala divadla. Zárodky dramatu nalézáme sice v hrách i obřadech při lidových slavnostech, ale celý starý ruský život byl velmi nepřízniv rozvoji her divadelních z pohanských obřadů a mysterií, jako se to stávalo u západních národů. Staré církevní slovanské památky zmiňují se o zvláštních hercích, které nazývají německým jmenem »Spielmannové,« mluví se též o ruských »skomorosích« (скоморохи), kteří putovali v celých tlupách s místa na místo, kde mohli kradli i loupili; v starých písních máme zbytky repertoirů »skomorochů« — veselé, žertovné a dílem i neslušné písničky; byly též ještě církevní obřadní pantomimy, ale všecko to zároveň s loutkovou komedií z prvé polovice 17. století bylo dílem původu cizího, dílem docela zaniklo, poněvadž dle církevního názoru, jenž ale opanoval ruský život starodávný, všeliké světské písně a zábavy byly považovány za cosi »běsovského a hnusného.« Nábožní lidé poslouchali svých duchovních pastýřů a zároveň s nimi odsuzovali a proklínali »běsovské hry.« Církevní přikázání byla potvrzena úředně a za panování caře

---

[1]) Prameny: **Ежегодникъ Императорскихъ Театровъ 1896—7.** Skvostný svazek s množstvím illustrací a s 3 knihami příloh. — Н. С. Тихоправова **Сочиненія**, sv. II. — Н. С. **Тихонравовъ, Русскія драматическія произведенія** 1672—1722 гг. 2 svazky, v Petrohradě 1874. — П. **Пекарскій, Наука и литература при Петрѣ Великомъ**, 2 sv., v Petrohradě 1870—73. — **П. Морозовъ, Исторія русскаго театра до половины** XVIII. **столѣтія**, v Petrohradě 1889. — Viz jeho článek **Русскій театръ при Петрѣ Великомъ** v příloze k Zprávě roční imp. divadel za 1893—94, sešit I., str. 52—80. — N. A. Pypina Dějiny ruské literatury.

Alekšěje Michajloviče byly veškery lidové zábavy, hry, písně a obřady přímo zapověděny. Takovým způsobem se stalo, že všecka národní poesie byla nejen odsouzena nýbrž i vyhlazena právě v onen věk, v němž Starorusové spatřují ideál národního ruského života

Ale ani takový poustevnický nebo klášterní asketism neutlumil docela nezdolné touhy po divadle, které vznikalo na Rusi ve dvou směrech, a sice na jihu v školním dramatě a v Moskvě u dvora samého cara Alekšěje Michajloviče. Z Polska na Malou a Bílou Rus vnikla známá hra Betlemská (»вертепъ«), s níž byly spojeny též komické výjevy lidové. Školské drama tvořilo část programu scholastické školy středověké, kterou chovanci Kijevských škol, jako na př. Simeon Potocký, Dimitrij Rostovský neb Theofan Prokopovič zanesli do Moskvy, ba jeden z nich, Leščinský, docela do Sibiře O tom promluvíme několik slov později; nyní výhradně věnujeme svou pozornost vzniku skutečného ruského divadla v moderním smyslu tohoto slova z »německé zábavy.«

Dne 15. května 1672, dva týdny před narozením Petra Velikého, car Alekšěj Michalovič přikázal »příteli« bojarina a blízkého člověka Artemona Matvějeva Nikolajovi Fon-Staden odcestovati do Kurlandie a tam zjednati na carskou službu mistry rudotepce, jakož i znamenité trubače a učence i lidi takové, »kteří by uměli pořádati všeliké komedie« Staden skutečně zjednal v Rize několik herců a mezi nimi takové, »kteří všechny hry hrají, co až posud nikdy v Moskvě slýcháno nebylo.« Avšak věc se nezdařila; zjednaní herci a mistři zřekli se svého úmyslu, protože byli zastrašeni zprávami o daleké a obtížné cestě, jakož i tím, že by se v Moskvě mohli seznámiti s knutou a putovati dále do Sibiře. Staden přivezl s sebou do Moskvy pouze jednoho trubače a tři hudebníky. Ale car nepolevil; dříve ještě než Staden v prosinci r. 1672 vrátil se do Moskvy, byla v selě Preobraženském sehrána »komedie.« Šest dní před narozením Petra Velikého car poručil »cizozemci magistrovi Jaganu Gotfridovi učiniti komedii, na komedii pak představovati z bible knihu Esther a pro to představení zbudovati novou »chorominu«.« Tento Jagan Gotfrid byl vlastně Johann Gottfried Gregori z Merseburgu, jeden z pastorů »německé slobody,« magistr Jenské university, člověk učený a znalec tehdejšího německého divadla. Pokud v selě Preobraženském trvala stavba »komedijné chorominy,« Gregori a jeho pomocník v německé škole spisovali nový kus Esther a Artaxerxes na základě známého jim německého repertoiru a zřídili na státní útraty divadelní školu z 64 jinochů, dětí »rozličného úřadu lidí služebných a kupců cizozemců.« Gregori sám jakožto student hrával německé hry a nyní ve spolku s ruským učitelem Jurijem Michajlovem dobře vyškolil své žáky a vypravil komedii Esther aneb tak zvané »Artaxerxovo dějství.«

V září 1672 bylo první představení; dříve se ovšem car poradil se svým duchovním otcem protopopem Savinovem, jenž

mu dal dovolení, ukázav na jiné vládce, zvláště na řecké císaře, kteří pořádali divadelní představení ve svých palácích. O samém představení v »Dvorcových zápiskách« čteme: »Téhož roku (1672) byla u velikého Gosudara v sěle Preobraženském komedie; bavili jej velikého Gosudara cizozemci, jak královna Alafernovi hlavu usekla, a na varhanách hráli Němci a dvoroví lidé bojarina Artemona Sergějeviče Matvějeva, s ním pak velikým Gosudarem byli komedii přítomni bojarové a okolničí, dumní dvořané a dumní ďákové a bližní lidé všichni, jakož i stolníkové a strjapčí.« Herci sestávali hlavně z poďjáčích (nižších úředníků), poněvadž tito byli nejlepší písmáři onoho věku. Car byl představením nadšen, štědře obdařil Gregoria a komedii poručil svázati do kůže safijánové a rozkošně vyzlatiti. Roku následujícího car poručil pastorovi učiti »komedijnému dílu« 26 jinochů z měšťanů (nižší třída obyvatelstva) a poďjáčích, a takto byla založena první divadelní škola na Rusi. Čtenář Osvěty nechť vzpomene komedie Ostrovského »Komik XVII. století,« o které jsme mluvili loni ve svém divadelním obzoru. Žáci trpěli v této škole na německé slobodě dosti svízelů, ba i nouzi a hlad; alespoň »v čelobitné« (čelem bíti o zemi, t. j. nízko se klaniti), podané r. 1673 carovi, zle si stěžují, že musejí choditi v ošumělých i roztrhaných šatech a hladověti.

Mimo »Artaxerxovo dějství« vypraveny ještě jiné kusy; car sám do divadla zvával své známé, jak říkával v »tažení (pochod) do Preobraženského,« a posléze přivezl do »chorominy« caricu a carevny, pro které byla zřízena zvláštní lože, zakrytá před zrakoma diváků hustými mřížemi. Nezapomeňmež, že ruské vznešené dámy, ba i ženy kupců, žily tehdy ve svých »těremech« tak uzavřeně, jako ženy východní v haremech. Gregori, jenž byl štědře odměněn, bral hlavně svá »dějství« z bible, ale zpracovával je ve slohu tehdejších »anglických komedií.« Jest známo, že Německo, zvláště pak Sasko v 17. století bylo vítaným útulkem anglických herců; již r. 1586 byli k saskému dvoru z Dánska povoláni »angličtí instrumentalisté« počátkem 17. století angličtí herci. Hráli tito kočovníci z počátku v řeči anglické, později v německé tím spíše, že noví členové takových společností byli vesměs Němci. Roku 1626 »Angličané« u Drážďanského dvora vedle hlavních kusů Shakespearových a Marloweových hráli »anglické komedie« — Estheru i Amana, Bludného syna, Amfitriona, Zuřivého Rolanda a j. Byl to zvláštní repertoir a zvláštní hra, výtečně charakterisovaná Shakespearem ve známém místě Hamleta.

První »komedie«, provozované u carského dvora, byly doslovné, nemotorné překlady oněch anglicko-německých kusův. »Artaxerxovo dějství,« sehrané v Preobraženském, snad dokonce v řeči německé, byla nejspíše anglická komedie o Estheře a Amanovi, která byla dávána v Drážďanech r. 1626 a vytištěna r. 1620 v prvém německém sborníku »anglických tragedií a komedií.« Jsouc přesně zpracovaná dle biblického textu, přece již v sobě

chová všechny podstatné známky anglického repertoiru. Smrt Amanova na šibenici na př. vylíčena s realismem a zevrubností, působící velmi vábně na tehdejší krvolačné Anglosasy. Zároveň s hlavním dějem vyvinuje se zcela samostatně manželský život Hansa Knapkäse, oplývající šprýmy, pračkami a upomínající aspoň z daleka na Shakespearovo Zkrocení zlé ženy. Za Artaxerxovým dějstvím v chrámině carské následovaly komedie Judita, Tobiáš, pak »malá prochladná (veselá) komedie o vzorné ctnosti a srdečné čistotě v dějství o Josefovi,« pak »žalostivá« komedie Adam a Eva, posléze Bajazet a Tamerlán. Zvláště typická jest komedie o Juditě. Voják Susakin — šašek (clown) anglických, Hanswurst německých komedií — sype jako z rukávu své žerty mnohdy neslušné a hrubé. Děj epicky se rozvíjí, a Susakin při tom neustále filosofuje o vepřové pečeni a jaternicích, čím vzbuzuje u svých soudruhů obavu, že též sám brzo se promění ve vepřovinu. Ani strach před smrtí nezaplašuje rozmaru jeho. Též poprava Susakinova vylíčena jest velmi pečlivě. Susakin lehá na zem, a kat místo mečem popravuje ho liščím ocasem (odznak Hanswursta); šašek po několika okamžicích vstává a všudy hledaje svou hlavu »uctivě, bez klobouku« prosí diváky, by mu ji vrátili, »jestliže kdo z lásky neb přátelství ji schoval.«

Místy představení bylo provázeno jednohlasým zpěvem. Též komedie Bajazet a Tamerlán, ačkoli značně zkrácena, zachovala stopy svého anglického původu; krev se tam leje. Opět se koná poprava, a sice nad vyzvědačem; zajatý Bajazet tluče hlavou o mříže železné klece, do které jest zavřen, »až si tak hlavu roztříštil, že jest viděti mozek.« Na jevišti k ohromné radosti obecenstva svádí se bitva. Vedle šaška v této hře zjevuje se druhý komický typ národního německého divadla — mužík hlupák. Ruští překladatelové ponechali mu docela jeho německé jmeno, myslíce si snad, že Tölpel jest jmeno vlastní.

O kusech druhého směru, přísně církevního, šířiti se nebudeme; podotýkáme pouze, že vznikly z mysterií, když v západní Evropě mysterie již všudy ustoupily vyššímu druhu divadelních představení. V Rusku hleděli mysterie udržeti na přesně církevní půdě a proto vylučovali z nich vše, co světského a lidového. Nesmělo v nich býti ani šaška, ani jeho praotce ďábla, a jeviště nebylo jako na západě rozděleno na tři části: peklo, zemi, ráj, nýbrž pouze na dvě, poněvadž peklo a ďáblové uráželi cit pravoslavného věřícího. To ovšem nevadilo, aby se v době pozdější na pozemském jevišti vedle evangelického příběhu neodehrávaly šprýmovné kousky ze všedního života nebo aby právě sehraný výjev ze života světce nebyl parodován způsobem velice cynickým. Avšak i »prochladné« i žalostné kusy vzaly za své brzo po smrti Gregoriho (1675), když také car Aleksěj Michajlovič počátkem r. 1676 zemřel. Vliv přísného duchovenstva zvítězil, a téhož roku nový car Theodor Aleksějevič hned po svém nastoupení poručil »očistiti paláty, které sloužily komedii.« Avšak led byl prolomen; nebožtík car dokázal, že »německá potěcha«

není přece tak hrozný hřích, jak si to představovali pravověrní předkové, a připravil takto půdu novým pokusům, které se — ovšem až o čtvrtstoletí později — neminuly se zdarem.

II.

Teprve bohatýr ruských dějin Petr Veliký, jenž se narodil stejnou dobou s ruským divadlem, zatoužil opět po otcovské zábavě; a po čem zatoužil tento mocný duch, to se též na Rusi muselo státi.

Petr Aleksějevič jest nám Čechům již proto zvláště milý, že — jak to pěkně vypsal profesor Francev v našem Časopise Musejním (»Rusové v Čechách za válek Napoleonských«) — při své prvé návštěvě v Čechách r. 1698 se zvláštní zálibou rozmlouval v české řeči; ba vyprosil si docela od svého průvodce Pražského jesuity Bedřicha Wolfa české kázání ve Vídni v den svého svátku. V Praze pobyl car na zapřenou celý týden a důkladně si město prohledl. Do Vídně ho provázel Wolf a stále i všude s ním mluvil česky, což ovšem vzbuzovalo ve dvorních kruzích všeobecný údiv, ba dokonce nespokojenost. Petr byl povahy velmi veselé a proto též všudy na svých cestách vyhledával rozličné kratochvíle. Na své prvé cestě v letech 1697 a 1698 velmi pilně navštěvoval operu i balet v Hollandsku, v Londýně a ve Vídni. Dne 11. července r. 1698 císař Leopold uspořádal veliké maškarní divadlo, jehož se súčastnil také sám mladistvý car, přestrojiv se za Frislandského sedláka.

Takto jest tento rok pro dějiny divadla na Rusi velmi památný. Petr vrátiv se z první cesty, prováděl skutečně věci neslýchané. Maškarní průvody na ulicích s ohnivou zábavou (»potěchou« = ohňostrojem), mythologické, allegorické, komické postavy v neobyčejném přestrojení budily rozhorlení a úžas nejednoho starověrce, utvrzujíce ho v přesvědčení, že přichází Antikrist, za něhož mladý car skutečně byl prohlašován.[1]) Ale co si Petr vzal do hlavy, státi se muselo, a žádné předsudky nemohly zvrátiti jeho záměrů; vždyť již jako jinoch dvaceti let ku posměchu ruské hierarchie zřídil »arcišprýmovný, arciopilý a arci-

[1]) Již r. 1700 bylo odhaleno, že jakýsi »knihopisec« Grigorij Talickij napsal knihu, ve které dokazoval, že nastaly poslední časy, že přišel na svět Antikrist a tímto Antikristem že není nikdo jiný než car Petr. Vyšetřování o této věci trvalo do listopadu 1701; mnoho lidí bylo nařknuto, poněvadž tázáni jsouce útrpným právem, ukazovali jeden na druhého. Zapleteni byli do tohoto vyšetřování též Tambovský archijerej Ignatij a kníže Chovanský, jenž umřel v žaláři nejspíše následkem mučení. Posléze Talický s pěti spoluvinníky byl odsouzen k smrti, ženy popravených byly poslány do Sibiře. Ignatij zbaven své hodnosti a navždy zavřen do vězení, sedm lidí zbičováno knutou a posláni do Sibiře za to, že poslouchali řeči zbujníků a neoznámili to. (Kostomarov Ruské dějiny v životopisech jejich hlavních činitelů. Petrohrad 1876 sv. II. str. 575.)

bláznivý sněm církevní« (всешутѣйшій, всепьянѣйшій и сумасбродпѣйшій соборъ), jenž sestával z jeho blízkých přátel. Úkolem tohoto »soboru« bylo nezřízené koření se Bakchovi, což nejeden z méně silných soudruhů carových zaplatil zdravím ba i životem. Bývalý učitel Petrův, ďák Zotov, byl povýšen na hodnost arcišaška — patriarchu (всешутѣйшій), přítel Romadonovskij stal se »kesarem« atd., sám Petr si přivlastnil skromný titul protodiakona, snad proto, že tito »první ďákonové« vynikají při bohoslužbě hromovým hlasem a těšíce se nemalé oblibě zvláště stavu kupeckého, nesmějí též nikomu ustoupiti ve vytrvalosti při rozličných pitkách a hodech. Sobor k velikému pohoršení pravověrných Rusů trval až do smrti carovy. Petr ani při vykonávání svých nejdůležitějších záměrů nezapomínal svých zábav a r. 1701 posílal z Moskvy za hranice, jako druhdy jeho otec, zvláštního jednatele, by vyhledal a přivezl s sebou na Rus německé herce, jichžto sláva v onu dobu byla nemalá.

Úkol tento byl dán Janu Splavskému, rodáku z Uher, jenž patrně byl původem Slovan. Splavský horlivě vyjednával v Gdańsku s principálem jedné z kočujících společností Janem Kristiánem Kunstem, který měl velikou chuť putovati do daleké Moskovie, ale rozmluvil mu to jakýsi loutkář Gordon, který v Moskvě se svým uměním byl nepochodil, ba dostal tam i výprask. Splavský tedy vrátil se s nepořízenou, ale musel ihned nazpět spolu s podďjáčím Sergějem Lapunovem, a nyní se mu skutečně podařilo získati Kunsta s jeho společností. Počátkem dubna r. 1702 podepsána smlouva, kterou se Kunst zavázal i se svými lidmi za 6000 »jefimků« ročně (= 4200 rublů, což se rovnalo asi nynějším 70.000 zlatých) »jak se patří věrnému rabovi Jeho Carského Veličenstva Jej všemi výmysly, zábavami obveselovati a proto neustále střízliv a připraven býti.« V červnu Kunst přijel do Moskvy se svou společností, sestávající z jeho ženy a sedmi herců. Společnost podřízena »poselskému prikazu,« jehož správcem byl Fedor Aleksějevič Golovin; Kunst pak obdržel vznešený titul Directeur von Ihro Zarischen Majestät Hof-Komödianten aneb po rusku »carského veličenstva komediantský pravitěl.« Za to ale též byl nejen ředitelem a hercem, nýbrž i spisovatelem a mohl třebas každý týden napsati jednu »novou, nevídanou a neslýchanou komedii;« herci jeho byli, jak se po rusku říká, »mistry na všechny ruce,« neboť jednotliví z nich znali se v krejčovině nebo vlásenkářství, pokud toho bylo třeba pro divadlo, a někteří z nich byli »studiosi,« to jest učení.

Především bylo třeba zbudovati divadlo, nebo, jak se tomu tehdy říkalo, »komediální chraminu.« Bylo vyhlednuto místo pěkné v Kremle, ale proti tomu se zle vzpouzeli »poselští ďákové,« kteří nemohli se smířiti s myšlenkou, že tak znamenité místo má býti věnováno věci tak malé, nicotné a žehrali na to, že tolik carských peněz má býti utraceno na zábavu tak pochybnou. Ale nic nepomohlo; Petr, jenž právě tehdy obléhal švédskou pevnost Noteburg (dříve staré ruské město Orěškov),

ani při hřmění děl nezapomněl na divadlo, a tři dni do dobytí pevnosti (11. září 1702) ďákové na své námitky z ležení dostali tak úsečnou odpověď od Golovina, že se déle neopovážili odporovati, a »chramina« na »Krasné ploščadi« ve dvou měsících byla hotova. Petr Veliký, jenž dobyté město nazval novým jmenem německým Šlisselburg, t. j. Klíč-město, oslavil své vítězství triumfálním vjezdem do Moskvy a mohl se na vlastní oči přesvědčiti, že ďákové zkrotli. Divadelní budova byla ze dřeva a stála více než tisíc rublů; místa byla čtvera: za 10, 6, 5 a 3 kopejky; vstupenky »jarlyki« se tiskly na tlustém papíře a byly prodávány ve zvláštních budkách vedle divadla. Prvá představení se konala nejspíše o vánocích r. 1702 v řeči německé, ačkoli car výslovně poručil, by Kunst co možná nejdříve zřídil ruské divadlo, a k tomu účelu Golovin dal Kunstovi do učení deset výrostků většinou »poďjáčích.« Ale též oni, jako jich předchůdcové před čtvrtstoletím, podali carovi »čelobitnu,« v které si naříkali, že »chodíce do německé slobody každý den, šaty i obuv obnosili a všechny peníze na jídlo utratili.« Car se nad nimi smiloval a poručil jim dáti sto rublů za učení od měsíce září do ledna a dle zásluh každému určiti plat. Fedor Buslajev dostával nejvíce — ročních 40 rublů.

Jakými asi kusy Kunst chtěl uvítati cara? Kráčel úplně směrem, jejž v Německu razil slovutný Velthen. Koncem 17. století skvělé výpravné hry, opery, balety, tak zvané Wirtschaften zapudily při rozličných dvorech vlastní drama; zároveň však přicházely do mody jezuitské ludi caesarei, věnované oslavě vítězství, dní slavnostních, jmenovin, vítání vznešených hostí a j. V Hamburgu koncem téhož věku vznikla německá opera. Vzdělaný Velthen, znalec hlavních románských jazyků a literatur, bojoval proti dvorskému směru a hleděl upevniti a šířiti dramatické umění na základech daných »anglickými komedianty.« Jeho činnost byla spíše improvisací na jevišti, než knihovým spisovatelstvím. Ale ani on i jeho napodobitelé nevyhnuli se novým vlivům, a proto nejrůznější živlové setkali se v jeho kusích: zlomky klassických tragedií a komedií střídaly se se šprýmy Hanswurstovými, italské arie s francouzským baletem. Velthen látku ku svým kusům bral ze známých děl literárních, ale zachovával pouze hlavní rysy a pak již tvořil zcela libovolně. Klassická tragedie ovšem se následkem takového zpracování stávala jakousi plebejskou karrikaturou, i vznikl nový repertoire, jenž byl utvořen souhrnnou činností kočujících společností německých a tvořil jaksi společný majetek všech těchto různých tlup hereckých. Tyto kusy jsou známy pod jmenem Haupt- und Staatsactionen. Rekové-králové neb tyranové, slavní vojevůdci neb loupežníci oslavovali své krvavé činy řečí plnou pathosu a bombastu, napodobujíce tím současné německé spisovatele. Látku poskytovaly děje historické, staré a nové, též současné, a obecenstvo hrnulo se na taková představení ne z touhy po umění, nýbrž aby na vlastní oči vidělo a vlastníma ušima slyšelo osoby, o nichž mluvil

celý svět. Avšak hlavní osobou těchto Haupt- und Staatsactionen zůstával přece též nadále Pikelhering nebo Hanswurst anglických komedií. Drže v rukou liščí ohon místo meče, stál tento šašek po boku velikých hrdinů starého i nového věku a svými sprostými a nestoudnými vtipy vzbuzoval nehorázný smích obecenstva, které právě se zatajeným dechem bylo naslouchalo nabubřelým monologům Alexandra nebo Karla Velikého.

Společnost, s kterou Kunst přijel do Moskvy, byla jednou z těch, jež byly odchovány Velthenem nebo jeho stoupenci. Sám Velthen na podzim r. 1685 účinkoval u dvora saského kurfiřta v Drážďanech a zřídil tam jaksi první dvorské divadlo. Obmezil improvisaci a přijal do svého repertoiru větší počet kusů Moliérových. Za jeho nepochybné zásluhy dal mu kurfiřt zvláštní výsadu, která později rozšířena též na Polsko, když August II. se r. 1697 stal králem polským. Znamenitý principál byl již sice tehdy mrtev, ale jeho společnost pokračovala v jeho díle a pořádala divadelní představení ve Varšavě. Novému králi však více se líbilo drama francouzské a proto r. 1700 pozval do Krakova a Varšavy herce francouzské a počínaje r. 1702 dal ve Varšavě útulek komedii italské.

Kunst v Moskvě v jednom ohledu přece se musel zříci tradicí své školy. Všechny společnosti totiž bedlivě opatrovaly své kusy jako soukromý majetek a nedovolovaly je překládati. Kunst ačkoliv nerad, musel povoliti, a poďjáči »poselského prikazu« statně překládali, ačkoli špatně rozuměli německému textu. Nelze pochybovati, že repertoir Kunstův sestával též z kusů, které neměly nic společného s Haupt- und Staatsactionen a byly zaváty do Němec mnoho let po smrti Velthenově. Vizmež, jak si počínali principálové při zpracování nových kusů. Jedna komedie má název: »Pikelhering aneb Jodelet, můj vlastní žalářník.« Jejím základem jest kus Corneilleův »Le géolier de soi méme or Jodelet prince« (1657), který jest opět zpracováním Calderonovy hry »El Alcaide de si mismo.« V ruském překladě vynechána jest dobrá polovice původního kusu, vlastní pel a půvab jeho jest úplně setřen, tak že z romantismu kusu Calderonova nezůstalo zhola nic, a rytířská postava rekova musela ustoupiti německému šaškovi, jenž mluví tak neomaleně a necudně, že, jak dí Tichonravov, ani si nemůžeme představiti, jak podobná orgie špinavého tatrmanstva byla možna na jevišti, na které milostivě a zvědavě pohlížely oči vznešených pánů a spanilých dám německých dvorů. Moskevští překladatelé z »poselského prikazu« dobře to vycítili tvrdíce, že v Kunstově komedii »málo bylo slušnosti« (пристойности — přístojnosti). V Princi Pikelheringovi prvně setkali se s německým jmenem Hanswurst a přeložili je slovy »zaječí sádlo« nejspíše proto, že si spletli slova Hans i Haase.

V jiném kuse, jehož rekem jest Scipio Afrikanus, Pikelhering se zjevuje v podobě nenasytného a nestoudného sluhy Ersila, který baví obecenstvo svou opicí, představující, jak pes skáče přes hůl, jak voják mašíruje a j. Tyto hloupé šprýmy střídají

se s lkáním Sofonisby, která musí obětovati bohům jednoho ze svých synů. Žrec Bogudes zpívá arii, pak klade jednoho z Římanů na oltář slunce a řeže mu hrdlo. Ani neschází »větrný bůh« Aiol, jenž zahajuje druhé dějství arií.

Kunst nedlouho bavil ruské obecenstvo; zemřelť počátkem r. 1703, a Petr Veliký, který chtěl založiti ruské divadlo, ne však německé, hned po smrti principálově rozkázal, by »němečtí komedianti« déle nehráli. Němci odebrali se do svého domova, a v Moskvě ponecháni pouze jeden komediant Němec a vdova Kunstova, by »ruské komedianty v učení zdokonalovali.« Car ještě z jiné příčiny byl nespokojen činností Kunstovou. Tento chtěl cara pouze baviti »operami, létáním a machinami,« ale Petr žádal si něco zcela jiného, jak viděti z požadavku ďáků, kteří z vůle carské naléhali, by Kunst co možná brzo napsal novou komedii o dobytí Orěškova. Petr patrně toužil po »triumfální« komedii, která by tak velebila hrdinné skutky a slávu Petrovu, jako to činila plamenná řeč vřelého přívržence ze středu duchovenstva Theofana Prokopoviče. Kunst nemohl učiniti Petru po vůli; on ve své německé důkladnosti žádal od ďáků přesné zprávy o obléhání a dobytí pevnosti, a poněvadž mu vyhověti nemohli, ani on nevykonal to, k čemu ho mohla nadchnouti pouze jeho fantasie a obdiv velikého reformátora. Mimo to bystrozraký car výborně prohledl slabé stránky divadla Kunstova; jednou slíbil dobrou odměnu hercům, sehrají-li tklivý kus, ale bez oné lásky, která se všude přiměšuje a která ho již hodně omrzela, aneb veselý žert bez tatrmanstva.

Novým principálem po smrti Kunstově stal se zlatník Artemij Fürst. Ale tomu se věc nedařila; žalovali ďákové, stěžovali si žáci na učitele, chovali se velmi rozpustile, dělali dluhy i tropili v opilství všeliké neslušné kousky. Když na ně byla podána žaloba, jeden z nich byl spráskán knutou, všem pohrozeno, ale ke zdaru divadla to málo přispělo.

Roku 1704 konala se představení v ruské i německé řeči; avšak počínajíc r. 1705 hrálo se již výhradně po rusku; ve společnosti byly dvě herečky Němky, ale hrály pouze asi půl roku; ruských herečk vůbec nebylo. Představení se konala dvakráte týdně, vždy v pondělí a ve čtvrtek odpoledne. Největší příjem v létě byl 24 ruble, v zimě, poněvadž se hrálo večer, klesl příjem až na $1^1/_2$ ruble. Divadlo patrně skonávalo, hlavní příčinu udávali správně sami herci stěžujíce si, že jich správce je cizozemec, jenž nerozumí ani ruské řeči, ani ruským mravům. »Komediální chramině Petrově,« jak praví Tichonravov v závěrku jednoho článku svého, »scházely životní základní podmínky jejího trvání; neměla, co tvoří duši divadla: uměleckou literaturu dramatickou. Vyrostla na Krásné ploščadi v době, když si přetvořená Rus nevypracovala ještě svého spisovného jazyka.« Moskevské divadlo živořilo až do r. 1707, v tomto roku bylo uzavřeno a r. 1713 docela zbořeno.

III.

Ale snad hlavní příčinou zániku divadla v Moskvě bylo přesídlení Petra Velikého do nové velké »chraminy« na březích Něvy, kterou r. 1703 založil a počal budovati. Toho roku dne 25. září Petr zároveň s Šeremetěvem udeřil na pevnost Nienšanc, vystavěnou při vtoku řeky Ochty do Něvy. Na témž místě aneb v blízkém okolí stávalo druhdy ruské město Nový Ostrog, čili v doslovném švédském překladu Nienšanc. Pevnost byla snadno dobyta, a brzy potom Rusové u Vasiljevského ostrova zmocnili se dvou švédských korábů a ze 77 Švédů usmrtili padesát osm. Tímto zdánlivě nepatrným úspěchem Petr pyšnil se velice; bylo to první jeho mořské vítězství; sám súčastnil se boje co »bombardirský kapitán« a byl zároveň s Menčikovem odměněn z ruky admirála Golovina řádem sv. Ondřeje. 16. května téhož roku v den sv. Ducha Petr na ostrově Janni Saari, neb jak on ho pojmenoval Lust-Eiland (Veselý Ostrov), založil město Petrohrad, a od té doby všecka jeho péče věnována byla tomuto »oknu do Evropy.«

Ale ani v Moskvě neosiřelo divadlo docela. Sestra carova Natalie Aleksějevna zřídila si domácí divadlo v sěle Preobraženském a tam převezla celé zařízení bývalé »chraminy« na Krásné ploščadi; společnost sestávala z ruských herců a dávala překlady z Kunstova repertoiru nebo původní hry biblické i triumfální. Asi za dva za tři roky carevna se odstěhovala do Petrohradu a rovněž tam zřídila veřejné a bezplatné divadlo v ohromném, prázdném domě. V Petrohradě účinkovalo asi deset herců a herček ruského původu; památná jsou tato představení tím, že tehdy prvně na ruském jevišti vystoupily ženy.

Ani v Preobraženském nezaniklo umění dramatické docela; ujala se ho carice Praskovja Fedorovna, vdova cara Joanna Alekséjeviče, zvláště pak její starší dcera Jekatěrina Joannovna Meklenburgská. Hráli bezplatně urození páni a dámy, jakož i herci z povolání. Sama vévodkyně byla režisérkou. Komorní junker Berchholtz sděluje ve svém denníku z roku 1722 zajímavé podrobnosti. Vévodkyně dle jeho slov byla dáma neobyčejně veselé povahy; ráda žertovala a kdysi vypravovala, že herec, jenž právě představoval krále, dostal na hřbet 200 »batogů« za to, že roznášeje oznámení, vyžebrával si zpropitné. Berchholtz velmi se divil, že člověk, jenž včera byl tak zbit, hraje dnes opět s lehkým srdcem v tak vznešené společnosti. V Preobraženském na poctu cizích hostí dávali ochotníci časem německá představení.

Ale ani z Moskvy po zboření »chraminy« divadlo se nevystěhovalo na dobro: ve velkém špitále, v úzké a neúhledné kůlně o svátcích a masopustě hrávali žáci ranlékařské školy. Do chirurgické školy totiž hlavně vstupovali bývalí chovanci Moskevské Slovansko-latinské akademie, kde rozmanité nábožné »akcie« čili »dějství« tvořila podstatnou součástku učebné osnovy. Taková

představení měla četné obecenstvo; sám car je navštěvoval a štědře odměňoval jinochy. Berchholtz viděl kus, jehož látka byla vzata z historie Alexandra Makedonského. Sestával z 18 dějství, z nichž devět se hrálo v jeden den, ostatní dne druhého; mimo to měl četná zábavná intermedia, která se vesměs končila rvačkou. Už výše jsme se zmínili, jak vznikaly a šířily se na Rusi takové nábožné hry, které jen výminečně, jako v tomto případě, čerpaly svou látku ze života velkých světových mužů; obyčejně přestávaly na látce z bible nebo ze života svatých. Původním typem jejich byla hra Betlemská o vánocích, která též již v starodávných dobách byla rozšiřována výjevy lidovými, z nichž později vyvinula se intermedia, t. j. zábavné příhody z prostonárodního života buď uličného neb domácího, které dávaly se v přestávkách hlavního kusu pro obveselení obecenstva. Tyto scény byly velmi oblíbeny, jsouce znamenitou školou lidového ostrovtipu. Zachovala se celá řada intermedií jak jihoruských tak i Moskevských. Jihoruská vynikají věrným líčením národního života a nezřídka velikým humorem, Moskevská jsou prosycena primitivním hrubým komismem. Máme několik intermedií, v kterých hlavní osobou jest gajer (= šašek gajer jest slovo zkomolené z německého Geiger hudec): líčí se v nich dobrodružství gajera se stařenou, s mladicí, opilým mužíkem, mladice se šlechticem, jak cikán prodává gajera kupci a j. Jazyk a celý způsob hry těchto intermedií jest nad míru nestoudný a nejlépe svědčí o tom, jaký ohromný pokrok učinilo od té doby mravní zušlechtění lidstva. Rusko v té příčině kráčelo v šlépějích Evropy; tam panovala táž nestydatost v mluvení a jednání na jevišti. Prölss ve své knize »Hoftheater zu Dresden« uvádí vypravování urozené Angličanky, která líčí, co viděla ve Vídni r. 1711 při představení Amfitriona takovými slovy a takovými podrobnostmi, že v naší době nelze to opakovati v tištěné knize. Pračky, pohlavky, hrubé spílání byly obyčejné prostředky ke vzbuzení dojmu, bez kterých se neobešli ani ti nejlepší spisovatelové. Ve Vídni za poličky a rány byla určena zvláštní taxa — 1 zl.; ale tolik asi dostávali jenom hlavní herci, ostatní mohli se práti bezplatně pro vlastní zábavu a k radosti diváků. Časem intermedia stala se majetkem loutkové komedie s jejím rekem Petruškou, a nyní některé zbytky těchto znamenitých kousků ukazuje »raješnik« (kukátkář) svému velectěnému obecenstvu, provázeje je svým výmluvným slovem. Kdysi »potěšné listy« illustrovaly text intermedia stejně nestoudně, což bylo možno za těch starých dobrých časů, kdy ještě žádné censury nebylo.

Avšak i tyto nedokonalé hry, svědčící o živém zájmu lidu pro divadlo, mnoho přispěly k rozšíření divadla na Rusi, které ponenáhlu z dvorního jeviště dospělo k lidu a stalo se nejvlastnějším jeho majetkem. Ovšem lid bavil se, jak uměl, brousil svůj ostrovtip a srdečně se smál a směje v četných »balaganech« (boudách) o svátcích a rozličných slavnostech. Vznikající nová divadla pro lid zajisté ušlechtí jeho vkus a i pak budeme muset

býti vděčni starým kusům, že nedaly zahynouti veselejší náladě a názoru života uprostřed mrtvého formalismu a asketismu. Petr Veliký též v této příčině měl veliké zásluhy a může býti považován za skutečného zakladatele ruského divadla, které učinil veřejné, přístupné divákům všech stavů. Zajímavý jest pokus Petrův na sklonku jeho života vzkřísiti a zříditi stálé, veřejné divadlo v novém hlavním městě. Kunstovi komedianti a jejich ruští nástupci zmizeli beze stopy; proto car Petr poručil znova r. 1720 Jagužinskému ve Vídni, by »najal z *Prahy* kompanii takových komediantů, kteří umějí mluviti řečí slovanskou nebo *českou*,« patrně car, jenž si byl češtinu oblíbil, měl oprávněnou naději, že Slované nebo Češi dříve se naučí ruskému jazyku než Němci. Z dopisů, které byly vyměněny mezi Jagužinským a kabinetním sekretářem Makarovem, jest patrno, že tento pokus se nezdařil. Jagužinský odpovídá, že »v českém národě pro takové ‚hlavní dílo' (t. j. Hauptaction) nelze najíti lidí způsobilých, leda že by se podařilo sehnati čtyři osoby, které by v intermediích, ne však v samé komedii mohly účinkovati,« a kdy by prý se i podařilo zjednati více lidí, tedy přece jejich řeč bude Rusům nesrozumitelna, a Čechové prý se ruštině sotva dříve naučí než za dva roky. Proto Jagužinský radil sestaviti společnost z 12 Němců, kteří se zavážou vyučiti se za rok ruštině. Za »komposici svou a zařízení v komediích bez oděvu a ostatního, co bude třeba pro divadlo« společnost žádala 300 zlatých týdně. Petru Velikému 300 zl. týdenních zdálo se příliš mnoho; též se mu nelíbilo, že ve společnosti budou pouze 4 Čechové pro vedlejší úlohy; proto znova žádá, by Čechů byla alespoň polovice. Vyjednávání zůstalo bez úspěchu, a Petrohrad zůstal bez stálého divadla až do r. 1756, nejspíše proto, že sám veliký car zemřel již 28. ledna r. 1725.

Budovec.

Ve Vídni rychle vykonati spěli,
jak císař podepsal jej, přísný trest.
»Nač další slitování nad rebely?
Buď pokutován smrtí, kde kdo jest!

Lichtenštejn pospěš do Čech komisařem
a přiber sobě přísných soudců dost
a nevěř rebelům, jeť každý lhářem,
spal každou jejich prosbu za milost!«

A soudci soudí. Zlým propadá losům,
kdo s Falckým šel a tasil pro něj zbraň,
z těch přišlo o hlavy hned dvacet osm,
a ten, kdo uprchl, se psancem staň!

Milosti nikdo neměj, — každý zhyne,
kdo nechtěl císařovy vůle dbát,
ať hlavy padají, ať krev jen plyne!
A čtyři meče brousí mistr kat.

Už v radnici dlí odsouzenců tlupa
a pevné lešení je sbito už,
je obstupuje vojska četa tupá
a katu po bok pacholků je druž.

Na černém sukně rozprostřeném výše
sťat po žalobě Jeníškově Šlik,
jej zakuklenci odnášejí tiše,
a druhý na smrt volán protivník.

Lichtenštejn mluví důtklivého cosi
s žalobcem Jeníškem; ten kloní tvář
a odbíhá, zrak k zemi klopě kosý,
a k odsouzencům kráčí na žalář.

Jde rychlým krokem k pánu na Hradišti:
»Tys, páne, druhý k smrti odsouzen,
leč sprav, jak císař chce, svůj život příští
a odpros jej, pak volný jsi ten den!

Chce řídkou milost tobě uděliti,
jen v doživotní žalář budeš dán.« —
»Jak?« vece Budovec a tvář se nítí:
»Že vlast jsem bránil, mám být ukován?

Vlast žebroněním nepohaním věru,
můj život měla vždy, měj též mou krev,
já hanbou k milosti se neproderu!
Ne,« odpliv si. »Pryč! popouzíš můj hněv!«

A Přibík nutí, kmet však hlavou vrtí:
»Dost, ustaň již a slyš mou odpověď,
rci, že víc žití lekám se než smrti.
A teď, můj sluho, k popravě mne veď!

Kat Mydlář a kat Lichtenštejn už čeká, —
my zdržujeme je; buď, co chce Bůh, —
ať kníže jazykem, kat mečem seká,
však v ničem neliší se s druhem druh.

Jsem odhodlán, a Vídeň může plesat,
leč milost od nikoho nechci, věz,
má hlava let má šest a osmdesát,
už dávno věku překročil jsem mez!

Čím jsem, tím umru též, vlast má je máti,
ne sebe, jí toliko jest mi žel.
Nuž pospěšme, mou hlavu chtějí kati
a duši mou zve k hodu Spasitel.«

A vzhůru kráčel za podpory sluhu
výš na theatrum příkrých po schodech
a zajásal; zřelť dvojí zářit duhu:
»Hle dráha má!« a naposledy vzdech . . .

Adolf Heyduk.

Kde Vltavu líbá Malše.

Budějovické vzpomínky

Vácslava Vlčka.

I.

Stráviv velké školní prázdniny r. 1865 ve svém rodném kraji, obdržel jsem na samém konci měsíce září dopis z Prahy od školního rady Svobody, že počátkem nového školního roku mám nastoupiti supplenturu v Českých Budějovicích.

Do tohoto města, kde jsem před tím nikdy nebyl, bylo se tehda z Prahy možno rychleji dostati jen po poště; kdo jel po dostavníku, snadno si v něm, zvláště za zimních špatných cest, poseděl plných třicet hodin. Já jsem ještě za noční tmy na selském fasuňku jel od Sázavských břehů k Vlašimi; na poledne byl jsem ve Vožici, kde bylo třeba koně pokrmit. Nu, a také poobědvat. Nebyli jsme vybíraví, zajeli jsme do hospody, která se nám nejdřív namanula.

Při stole seděl jsem bez společníků, pan hostinský sám mi posluhoval. Byl nejen hovorný, ale také zvědavý; když jsem se ho zeptal, jak daleko je odtud do Tábora, hned se dovtípil, že se ubírám do škol.

»Do škol, ano,« posvědčil jsem, »ale ne v Táboře, nýbrž v Budějovicích.«

»A snad do latinských?«

»Ano, na gymnasium.«

»I hleďme! A do které třídy?«

»To zatím ještě nevím.«

»M hm,« prohodil významně hostinský. »Já, víte, taky tam mám syna — ale ten už jde ničko do osmé — už jsme ho vypravili, za rok, dáli nám Pánbůh dočkat, obleče už kleriku.«

Já řku: »Snad se tam s ním poznáme, povíteli mi jmeno.«

Pověděl bez zdráhání, ale jaksi blahosklonně.

Domněnce jeho, že já ještě nepůjdu do tak vysoké třídy jako jeho syn, byl bych se v duchu zasmál; že však mne pokládá za chatrného studenta, který jde do Budějovic nepochybně jako repetent, to mě mrzelo, i zadychtil jsem (podobně jako císař Josef za našich dědů činíval) ukázati svou hvězdu. Dal mi k tomu hned příležitost.

»Vy také myslíte na kněžský stav?« optal se.

»Ne, na profesuru.«

»To máte asi ještě dlouhé študie před sebou?«

»Študie jsem už odbyl — na Pražské universitě.«

»Univers —? A proč teda byste šel do Budějovic na gymnasium?«

»Vyučovat.«

»Vy — vy už — vyučovat?«

»Počal jsem vyučovat už před dvěma lety — na akademickém gymnasii v Praze.«

Sotva to slovo bylo venku, měl jsem nelibý pocit, že by bylo bývalo lépe nechati hostinského v bludném domnění, než ukazovati svou hvězdu.

Hostinský se na mne díval jako nevěřící Tomáš.

»Ale —« namítal ještě, »vždyť je vám sotva dvacet let.«

»Je mi spravedlivě dvacet šest a měsíc k tomu.«

Nepochyboval, že mu chci věšet bulíka na nos, projevil mi to, odcházeje ven, toliko svým smíchem, ale zřetelně.

Když se po chvíli vrátil, byl jiný — tituloval mě »pane profesore,« a dokonce ne ironicky. Příčinu té změny zvěděl jsem teprve, když jsme měli Vožici již za sebou: byltě po straně vzal do výslechu též mého vozku, který mu pravdu slov mých potvrdil.

Do Tábora jsme dorazili s večerem. Přespal jsem v hostinci Suchomelově, před nímž se ráno zastavovaly dostavníky jedoucí od Prahy. V jednom z nich jsem pak radostného cestování užíval ještě celý den, jasný a teplý; nebeské slunce bylo již za horami, když jsme stanuli před Budějovickým »Sluncem,« hostincem na hořejší straně velikého náměstí.

Nevěděl jsem o živé duši, kterou bych v tomto městě znal; sotva však jsem vylezl z vozu, přistoupil ke mně pán už letitý, vysoké, kostnaté postavy, suchého obličeje s úzkými kníry, a optal se mne: »Prosím, nejste vy pan profesor Vlček?« Posvědčil jsem překvapen, a on dokládal: »Už včera jsme vás čekali, — liboli, dovedu vás mezi druhé pány. Jsem Nováček —«

»Snad jeden z nastávajících pánů kollegů?«

»Tak mi opravdu říkají, že býváme často pohromadě, — ale takto jsem úředník . . .«

Když jsem si v »Slunci« na noc zamluvil pokoj a nechal tam svůj kufr, dovedl mě pan Nováček do svého bytu, vlastně do světnice, kterou od něho měl najatu Václav Klouček, jeden z mých nastávajících kollegů supplentských, černovlasý a černo-

vousý, mužně vypadající a už dosti tělnatý. Seděl v domácích střevících u knihy, ale také džbánek piva stál před ním.

»Pěkně vás vítám,« pozdravil mě nedělaje dlouhých řečí, — »no, ale my si tady tykáme — také tuhle s Nováčkem, — teda na bratrství!«

Nalil ještě do dvou sklenic, načež jsme si všichni tři ťukli, připili a dali po hubičce. Nováček se jen vesele zasmál, silně mě k sobě přivinul a radostně po zádech mě poplácával.

»Přece taky půjdeš do besedy?« řekl přes mé rameno.

»Chtěl jsem tu dnes něco udělat —« odtušil Klouček, »no, ale, když přijel kollega — —«

Než se obul a převlekl, ukázal mě Nováček své manželce a dvěma dcerkám asi 14—16 let.

»Budou také vaše žačky,« pravil.

»Tvoje,« připomněl jsem mu.

Tváří jeho šlehl jas radosti, jako když se v létě na obloze blýská na časy: »No tak tvoje — na vyšší dívčí škole, které snad neodepřeš své pomoci.«

Z Nováčkova bytu v České ulici došli jsme za pár minut na počátek Krajinské třídy, kde stála starobylá, začernalá, dosti mohutná věž; byla to »Pražská brána,« kterou jsem před chvílí vjel do města.

»Tuhle,« ukázal mi Nováček na pravo do úzké uličky, »bydlil tvůj předchůdce Trapl —«

»Matěj Trapl?« řekl jsem překvapen. »Také v Praze před dvěma lety jsem přišel po něm na akademické gymnasium. Tehdy nebezpečně onemocněl, dostal chrlení krve —«

»Teď je zdráv jako buk — však vyrostl tamhle pod Schöningrem, — odchází odsud do Německého Brodu, zejtra se časně vydá na cestu, — chceš-li, můžeš si vzít jeho pokoj, je pěkný —«

»Vezmu tuze rád.«

Hned za branou jsme po mostě přecházeli malou říčku.

»To je Malše?« tážu se.

»No ne, Malše není tak nepatrná,« vykládal Klouček stanuv, — »a pak lemuje polední stranu města, jako Vltava stranu západní. Tohle je pouze stoka z Malše, bez pochyby za onoho času uměle pořízená za tím účelem, aby město také na východní a jižní straně bylo chráněno nejen zdmi a náspy, nýbrž i vodou. Nyní toto rameno slouží hlavně mlýnům a jmenuje se proto Mlýnská strouha nebo, jak Němci a s nimi též mnozí Čechové říkají: Mühlgraben. Víš, co je tu *krinast*? Hostinec u zelené ratolesti, Grün-Ast. Nejlepší češtinou zde mluví venkované Doudlebského nářečí, které má posud starobylý ráz, je plno jadrných a pěkných obratů a zní velmi měkce: mamjinka, hubjička. V městě už děti navykají zkažené mluvě: ‚Tatínek šel na pivo k Slunceti, a maminka špricuje doma srdcata,‘ — neřeknouli dokonce ještě: fotrle a mutrle.«

»Však se i v Praze v předešlém desítiletí takovým způsobem mluvilo,« podotkl jsem, »nyní se to rychle lepší, ale ještě tak mnohý Pražák stále říká: Laurenciperk, Žižkaperk —«

»Což,« vece Klouček, »my zde všichni bez výminky nejvyšší horu, kterou je od města, tamhle na jihozápadě, v Blanském lese viděti, nazýváme po německu Schöninger.«

»Což má snad taky nějaké české jmeno?« ozval se Nováček.

»Trapl povídá, že na úpatí jejím, blízko jeho rodiště, leží dědinka Krasetín a že lid všeobecně říká: *Krasetínská hora*, což si Němci přeložili slovem Schöninger.«

Já řku: »Dost, že z Krasetínské hory neudělali *Gras-Steins-Berg* nebo *Gross-Steins-Berg* —«

»— nebo *Christinen-Berg*,« mínil Klouček. »Vesnici *Ratiboř* u Jindřichova Hradce překřtili *Rothwurst*, — podle toho by se Krasotínská hora u nich mohla jmenovat třeba *Grüss-dich'-Herr*, nebo *Kräusle-dir's-Haar*, nebo *Blas'-in's-Horn* —«

»— nebo *Kriechts-mir-auf'n-Buckel*,« dodával Nováček. — »Ale musíme se dostat za ten most!«

Na druhé straně se při samé Mlýnské strouze táhly v pravo i v levo staré městské hradby a na nich pěkná promenáda.

»Tu je ještě jedna brána,« poznamenal jsem.

»Pojď se na ni podívat,« dí Klouček.

Byla nízká, bělavá jako zánovní; nápis nad jejím vchodem ozamoval, že jest tu »královské horní město České Budějovice.« Slovo *Budweis* bylo v nápisu napolo vyškrábáno.

»Proč to?« ptal jsem se.

»Nějaký Teuton,« odpověděl Klouček, »nelenoval si přinesti sem za pozdní noci žebřík, — pohoršovalo jej slovo *Böhmisch* i chtěl je zničit, ale po tmě škrábal vedlejší slovo *Budweis*. Při tom snad byl nějakým pozdním chodcem vyplašen a své dílo nedokonal.«

»Takoví jsou tu Němci?»

»No, dceru by ti přece některý dal — Trapl jednu dostane —«

»Je to jeho láska už ze studentských let,« podotkl na vysvětlenou Nováček. »Ale pojď — už v besedě uvidíš česká děvčata.«

Beseda se nacházela nedaleko odtud, již mimo hradby, v zánovním, výstavném domě, kterému se podle vlastníka Haase říkalo Haasenburg. V přízemku beseda mimo jiné příhodné místnosti měla prostorný světlý sál.

Vešli jsme do něho z postranního pokoje a octli jsme se u řady stolů, táhnoucí se napříč podle podia. Dva tři kroky od dveří namanul se nám mladý, pěkně ustrojený pán, malé postavy, kulatých tváří, havraních, pěkně učesaných vlasů, s nepatrnými vousisky na masitých rtech i na bradě a se zlatými brejlemi na nose.

»Kollega Makarius,« představoval mi jej Klouček.

»Ty — ty hubo!« pohrozil mu elegán ukazováčkem, na němžto svítil zlatý prsten.

»Takto se podpisuje Jan Novák,« povídal Klouček, »ale nezapomeň mu poslat gratulaci 2. ledna, v den sv. Makaria. — A zde,« ukázal na jiného pána, ze strany volným krokem k nám přistupujícího, »zde je kollega Karlíček —«

»Karel Novák,« doplnil to kollega vysokého a širokého čela, podlouhlého, plnovousem vroubeného obličeje, dobráckých očí za jednoduchými brejlemi.

»— alias Karel Všechdevět,« pokračoval Klouček, »neboť je velikým virtuosem na inštrument hampejsový —«

»Řekni aspoň: na kuželník,« opravoval jej Karel Novák.

Klouček jako by neslyšel: »Je mistr také v jiných uměních, rád ku příkladu zpívá — o kraleviči Markovi truc srbského guslara.«

Kdosi mi zaklepal na levé rameno: »I pozdrav vás Bůh!« to byl profesor Trapl; kdosi jiný skoro zároveň na pravé: »Na zdar!« — to byl JUC. Jan Doležal, známý mně také již z Prahy jako první praporečník Sokola; nyní tu byl redaktorem Budivoje, nedávno k podnětu dr. F. L. Riegra založeného. Měl pěkný vlas i vous, vůbec platil za krasavce, byl mezi svými dobrý řečník a k odpůrcům ducha bojovného.

V několika minutách poznal jsem i kollegy supplenty Josefa Bíska, Hynka Ryčana a Jakuba Krupku. Přicházeli noví hosté, a kdo na své obyčejné místo šel mimo nás, každému jsem byl představen. Nežli jsem také usedl, měl jsem tu již asi dvě desítky známých; mezi nimi byli advokát Grünwald, předseda besedy a vůdce Budějovických Čechů, advokáti Jungmann a Vokáč, profesoři theologie Hofmann a Špelina, obchodníci Zátka a Wolf, statkář Procházka, ředitel besedního pěveckého družstva, mlynář Coufal, úředníci Eiselt a Fromm, advokátní koncipient dr. Lexa a j. Některých jsem si v první chvíli ani nezapamatoval.

Klouček a Jan Novák posadili mě u stolu mezi sebe, blíže rohu, zády k podiu, tak že jsem měl rozhled po celém sále. Nežli jsem povečeřel, byly také obě řady stolů po délce jeho dosti hustě obsazeny, dílem též hostmi ženskými. Dole napříč stál billard, rány srážejících se kulí nepřestávaly odtamtud zaznívati.

V první chvíli měl soused Jan Novák za svou povinnost baviti mě; dával mi pilně otázky — o mé minulosti, o Praze, o tamních literárních, divadelních a společenských poměrech, konečně též o politice. Za řeči se často jemně dotýkal tu mé ruky, tu paže, tu lopatky.

Asi po hodině zticha povstav odešel k jinému stolu.

»Mezi ženské,« poznamenal Klouček. »Teď už víš, proč dostal jmeno Makarius?«

Místo Nováka přišel Nováček, ale dlouho se nezdržel; ze všech hostí byl patrně nejpohyblivější, každou chvilku ho bylo jinde viděti.

»Má dnes sváteční den,« pravil mi Klouček; »to způsobil tvůj příchod, — jistě bude oslaven plechovou harmonií.«

Toto proroctví se naplnilo tím způsobem, že hostinský Biedermann přinesl na naše stoly několik plecháčů, ještě větších než mázy, ovšem naplněných a napěněných pivem; na každém byl na žluté tabulce nějaký nápis, jako *Dýmka míru*, *Voheň* atd. Počaly kolovati, každý se musel napít; vyprázdněný plecháč byl hned zase naplněn.

Nováček zářil.

»No,« ptal se, plácaje mi na záda, »budešli pak mezi námi spokojen? Nebude se ti stýskat po Praze?« — A nečekaje odpovědi, zahučel důvěrně Kloučkovi u samého ucha: »Uvidíš, že to bude hauptkluk zrzavá!«

»Co tím míní?« zvídal jsem, když se opět od nás vzdálil.

»Koho má tuze rád,« vece Klouček, »s kým by srdce rozdělil, toho jmenuje klukem zrzavým, — to je nejněžnější jeho název. Nás české supplenty všecky jím vyznamenává. Má své zvláštnosti — podívej se, jak v radostném rozčilení pořád odplivuje, — ale jinak je z míry dobrý člověk ten náš devátý kollega.«

»Devátý?« řku já. »To by tu dnes nebyli všichni, — nebo jsem si některého nezapamatoval?«

»Schází Kubišta —«

»Josef Kubišta byl mezi námi na universitě v jednom semestru filologie —«

»Ale potom se obrátil k dějepisu. Bude v tyto dni v Praze promovován na doktora filosofie, proto má na dvě neděle dovolenou.«

II.

Když hosté okolo stolů počali řídnouti, měl jsem se i já k odchodu; ale noví přátelé mne nepustili, jmenovitě Nováček důrazně prohlásil, že hned na prvníkrát nesmím tak utíkat, on že z besedy neodchází jinak, než když hodiny ukazují půl. Ti, s kterými jsem si v ten večer připil na bratrství (jistě jich byl tucet), sesedli se kolem do těsnějšího kroužku, a zábava se znovu oživila. Karel Novák zanotoval netoliko srbskou píseň: »Kraljević Marko hrabar junak bio,« nýbrž také svou zamilovanou českou:

Žádný neví, co je kroužek.
Kroužek je železo,
má zlatá Terezo!

Ukázalo se, že ve zpěvu dokonce není mistrem, ale právě primitivnost jeho v tomto umění obveselovala posluchače.

Když bylo půl jedenácté, povstal jsem, a marné bylo již bránění Nováčkovo. Arci trvalo chvíli, než se podrobil a šel mne s Kloučkem vyprovodit.

»Podívejme se,« pravil venku, »nebe se zatáhlo.«

»Do rána bude pršet,« mínil Klouček.

Rameno Malše přešli jsme nyní přes jiný most, blizoučko u besedy, a kráčeli jsme po nerovné dlažbě ulice, v níž nebylo človíčka ani světýlka. Na jejím konci vyvstala před námi velká černá budova s vysokou věží.

»To je farní čili biskupský kostel,« poučili mě moji průvodčí.

S věže počala právě bíti jedenáctá. Sotva pak dozněla poslední rána, rozlehl se s výše mužský hlas, zvučný a dosti lahodný baryton, polo zpěvem provolávaje do nočního temna a ticha:

Gelobt sei Jesus Christus
in alle Ewigkeit!

A pak to ještě třikráte opakoval, vždy na jiné straně věže.

»Hlásný?« řekl jsem. »Pěkně to provádí. To v každou hodinu?«

»Arci,« svědčil Nováček, »aby dokázal, že v noci nespí, nýbrž dává pozor na město.«

»Jeli vichr, liják, bouře nebo sněhová metelice, bývá mu ta zpěvní produkce v takové výši asi hodně obtížna.«

»Celý jeho život je málo závidění hoden,« povídal Klouček. »Podívejte se na objem té věže; zdi jsou hodně tlusté a tam nahoře uvnitř podle nich jde ještě ochoz, — pro hlásného zbývá uprostřed jen světnička jako klec. To je příliš skrovné obydlí pro jednoho člověka, neřku pro rodinu, třeba měla jen málo členů, — to je zároveň jejich salon, jejich dílna, jejich kuchyně, jejich ložnice, jejich špíže —«

»— a jejich záchod,« opepřil to Nováček.

»A což?« otázal jsem se, když jdouce dále vstoupili jsme na veliké náměstí, »ten hlásný je Němec?«

»Sotva,« odtušil Klouček, »pro Němce jsou všechna lepší místa, takovouhle psotu ať zastává Čecháček.«

»Nu, a kdy se to změní? Kdy tu bude hlásný vyvolávat svůj pozdrav po česku?«

»Aspoň *také* po česku měl by ho vyvolávat už ničko,« dí Nováček, »neboť polovice obyvatelstva je tu česká.«

»Opravdu?«

»Ještě víc než polovice,« s určitostí tvrdil Klouček. »Je tu dost Němců, kteří mají mnohem menší právo viděti svou rodičku v matce Germanii, než kachňata v kvočně. Notorický odrodilec, advokát Rziha, dělá vůdce zdejšího Němectva takovým spůsobem, jako by kolébka jeho předků byla hned za Hermanna stála v Teutoburském lese. Jsou tu Němci Mauczka, Mikosch, Dworetzky, Schaffranek, Tomaschek — také Wlczek, Wiltschku, — a mnozí jiní, kteří k svému germánství přišli ku př. tak, že buď jejich otcové, nebo už oni sami se oženili s Němkyněmi, rozenými nebo předělanými, k vůli kterým pak muž i děti mluvili doma jen po německu. Ale i když všechny lidi toho druhu počítáme za nefalšované čistokrevné Němce, je tu ještě českého obyvatelstva více než polovina, jenže mnozí nemají ještě národ-

ního vědomí, nebo jsou od Němců závislí. Letos na jaře jsme tu při volbách do městského zastupitelstva vyhráli v třetím sboru; kdy by všelicí vyšší úředníci ve všem se nestavěli na stranu Němců a proti nám, hnedle by Budějovice přestaly býti germánskou baštou.«

»Teď za Belcrediho bude snad přece jináč,« mínil Nováček.

Klouček zavrtěl hlavou: »Posud je to málo pozorovat.«

»Však Belcredi vládne teprva čtvrt roku.«

»Musel by na tu Bachovskou a Schmerlingovskou byrokracii vzít náramně veliké koště a radikálně vymetat ty nesčíslné Augiášovy stáje. Ale on to neudělá, vždyť jeho ministerstvo nechce dopustit ani českého telegrafování — ten drát prý umí pouze německy a francouzsky.«

»Je přece jen více náš, než jeho předchůdcové,« držel se Nováček svého. »Víš, že je zdejším Němcům milý jako trn v noze —«

»Poněvadž zastavil Schmerlingovu oktrojírku, verfassung, ale ne k vůli nám, nýbrž k vůli Maďarům —«

»— víš, jak i páni profesoři zdejšího gymnasia, piaristé i Vyšebrodští, jsou proti němu naježeni, že vydal nařízení, aby budoucně absolvovaný gymnasista uměl dobře jak německy tak i česky.«

»Ale při tom,« ušklíbl se Klouček, »při tom zůstanou tu české parallelky nižšího gymnasia rozstrkány každá v jiné ulici, jedna v bídnější světnici než druhá, žákům těchto českých škol budou se dále vydávati německá vysvědčení, a na piaristském gymnasium, naplněném z dvou třetin českými žáky, bude se všemu dále vyučovati po německu. Němci — jak rodiče a jejich synáčkové, tak i profesoři — jsou jisti, že ono nařízení nové vlády zůstane jen na papíře. — To bude ostatně zvlášť pro tebe tvrdý oříšek,« obrátil se Klouček ke mně, právě když jsme došli k hostinci u slunce, — »neboť tu budeš mít češtinu na celém vyšším gymnasium. Žáci skutečných, nepadělaných Němců, hlavně pocházející z horských krajin, mají sluch nedokonalý a jazyky hrozně nepodajné, k češtině nespůsobilé: i když se do nich už něco vpraví, pořád říkají ku příkladu *butta* místo půda, *slady* místo zlatý, ‚*ja dy tam*' místo ‚já ti dám'. Takové budeš mít i v oktávě, kde jsou češtině vykázány toliko dvě hodiny týdně; aby ono ministerské nařízení bylo provedeno a němečtí oktaváni ode dneška za deset měsíců uměli jak německy tak i česky, to bys mohl dokázat jen velikým zázrakem.«

»Na dělání zázraků nejsem zařízen,« usmál jsem se, »ale to dnes ještě nebude od mých očí plašiti spánek. Děkuju vám, že jste mě doprovodili, — a teď už dobrou noc!«

Podával jsem ruku nejprve Nováčkovi, ale on svou ukryl vzadu.

»Však se ještě vyspíš,« povídal.

»Možná,« dí Klouček, »že dnes ještě bude psát.«

Já řku: »Dnes už ne.«

»Ale jistě vzpomínat? Na maminku, kterou jsi nechal doma, a také snad na Prahu, kde nepochybně zůstala *Ona?*«

»To jest, myslíš — «

»— kůtě, řekl by kollega Makarius, já však pravím: královna tvého srdce.«

»Takové královny není —«

»Synu, nehřeš,« dával mi Klouček důtklivou výstrahu, pozdvihuje ukazováček, — »nedopouštěj se toho, abys *Jí* tu zapřel, byl by to skutek černější než tato noc.«

»Nu, v takové nebezpečí jistě nebudu uveden,« vpadl jsem mu do slova. »Královny není, jest toliko dívka, s kterou se máme upřímně rádi; však nezůstala v Praze, nýbrž také v mém domově.«

»Poupě v rozpuku — či růže rozvitá?«

»Stáří: devatenáct roků, postava prostřední, obličej kulatý, oči hnědé, vlasy kaštanové, nos úměrný, ústa —«

»— k líbání, a známost — soudě podle jejího věku — zcela mladá, že?«

»Počala už před čtyrmi lety.«

»Jeli možná? Toť jí tehdy bylo teprv patnáct jar?«

»Ještě nějaký týden do nich scházel.«

»Nastojte! Zde v naší ‚dobrovolné‘ vyšší dívčí škole sedají před námi žačky, mající třeba už více než osmnáct roků, — i nelze pochybovati, že má tvoje vyvolená celý tucet *p*, když si takřka ještě v dětském věku dovedla z tvého srdce udělati trůn.«

»Zase *trůn* —!«

»Já jindy mluvívám vždy prozaicky, tuze prozaicky,« ujišťoval mě Klouček, — »ale v tuto tak neobyčejnou, vzácnou chvíli, když každý všední hlas vůkol umlknul a panuje posvátné ticho, a když mi přáno hovořiti s básníkem o sladkém tajemství a nejněžnějších citech jeho, musím přece nevyhnutelně užívati slov poetických. Hálek v Písních večerních pěje: ‚Z svých písní trůn Ti udělám, své srdce za žezlo Ti dám!‘ — když já, zakrývaje své stydlivé uzardění závojem noční tmy, v lyrickém vzletu zde pěji, že tvá královna usedla na trůn tvého srdce, není, to snad o nic horší? Jestliže také jednou rozpínám svá poetická křídla, nechtěj mi jich srážeti!«

»Nu dobrá,« pravím, »uděláme to podle Horáce, jen maličko opraveného: Hanc veniam damusque petimusque vicissim.«

»Tedy platí královna i její trůn,« pokračoval Klouček. »Na tvoji stálost a věrnost může stavěti hrady?«

»Pevně jako na skálu, na které tu stojí vaše Hluboká.«

»No víš, ‚skála též se rozpadává!‘ Zde tvoje stálost a věrnost bude tuze zkoušena, jako zlato ohněm.«

»Patrně expertus ait Rupertus.«

»To ne,« již opět suše odpověděl kollega. »Já jsem jinde nezůstavil vyvolené svého srdce, nezůstavil vůbec jiných závazků kromě peněžitých, na které mi půjčila zdejší záložna.«

»V milostné závazky vešel jsi až zde?«

»I toto — zůstal jsem i zde svobodný jako pták.«

»Opravdu?«

»No, svatě. Bohaté bych nedostal a chudé bych si nemohl vzíti — z dobrých příčin.«

»Z jakých?«

»My supplenti máme tu sice nejen královský, nýbrž i císařský plat, ale dohromady to dělá toliko 408 zlatých ročně, tedy skoro jen 30 zlatých měsíčně. Jestli tím jaks taks uživím sebe, ženy a dětí bych na žádný spůsob neuživil. A supplentem zůstanu ještě deset, dvanáct let, snad i déle! Takové přemyšlování ochlazuje mé city jako ledová sprcha a chrání mne, abych se nepřenáhlil.«

»To je samá sofistika,« zabručel Nováček a podle svého zvyku odplivl.

»Ne,« odpíral Klouček, »je to přesná logika. Kdy by se mi nějaká ženská sebe více zalíbila, co bych jí musel říci? ‚Slečinko, přísahejte mi: předně vůbec, že mi zachováte lásku až do hrobu tmavého, a za druhé zvláště, že na mne budete čekat deset, dvanáct, třeba i patnáct roků, až bych vás mohl vésti k oltáři, — jestli bych si to do té doby několikrát nerozmyslil.‘ — A co by mi musela říci ona? ‚Panáčku, jděte o numero dál, udělejte si známost s panenkou nejvýš toho věku, když se počíná učit abecedě, — ta bude deset, dvanáct a třebas i patnáct roků čekati na vdávání, ale pak si vezme jiného, ne vás.‘ — Pakli by mi slečinka na krásně dala jinou, příznivou odpověď, musel bych se domnívati, že jedná zaslepeně.«

Nováček obrátil se ke mně: »Dělá, jako by už byl nadobro zkyslý, — ale než se naděje, může být po uši zamilován.«

»Zde ne,« tvrdil Klouček, »zde jistě ne —«

»Snad jinde,« řekl jsem ironicky, — »ku příkladu u nás?«

»Má tvoje vyvolená nějakou svobodnou sestru?« ptal se kollega zcela nevinným tónem.

»Tři sestry má a všecky svobodné.«

»A kde je to vlastně u vás?«

»V Kácově, na střední Sázavě.«

»To mi leží hodně z ruky. Kácov, Kácov — to jmeno jest mi už odněkud povědomo. Kácov — počkejme: nenarodil se v Kácově náš biskup Jirsík?«

»Narodil,« posvědčil jsem, »a to v domě, který se nazývá radnicí, ale scházejí se v něm mnohem častěji hospodští hosté než členové magistrátu. Rodiče Jirsíkovi však se z Kácova vystěhovali, když jejich Jan byl ještě dítětem; on se tam už nikdy nevrátil, aspoň o tom lidé nevědí, a vůbec ho tam neznají.«

»Ale mohou se tím pyšniti, že mají takového rodáka. Když on se stal biskupem, mohou to jiní domácí synkové také daleko přivesti; z tebe by ku příkladu mohl býti školní, neli dokonce místodržitelský rada, kdy by — —«

»Nuže, kdy by —?«

»Kdy bys se vždycky a ve všem choval tak, abys se líbil slavnému ‚panování,' jak říká školní rada Svoboda.«

»Slavnému panování jsem se už v posledním roce gymnasia nechoval po libosti, — už mi chystalo kvartýr za mřížemi, a Pražská policie Paümannova mi dala ‚tajného' anděla strážcé, abych se jí neztratil.«

»Tak?« divil se Klouček. »Já vím jen o tom, že jsi na universitě byl spolupracovníkem opposičního časopisu, jehož redaktora slavné panování dalo na hodnou řadu měsíců zavřít, ačkoliv to byl sídelní kanovník. Opravdu, nebyl jsi dost opatrný, nepamatoval jsi dost na svou karriéru. Když se už stalo, aspoň to zde nepovídej. Včera se mnou začal o tobě hovor náš ředitel, páter Placidus Hammer; toť se ví, že jsem tě na výsost chválil —«

»— ač neznámého —«

»— neznámého jen osobně, ale známého z veřejnosti. Když jsem řediteli pověděl, že jsi také výborný spisovatel —«

»Ó, ó!«

»— a že jsi napsal veliký román ‚Po půlnoci', pozastavil se: ‚Po půlnoci — nach Mitternacht — to snad ten román jedná o povážlivých věcech à la Tajnosti Pařížské?' — Já řku: »Dokonce ne. Román je historický, z počátku sedmileté války, a název jeho vzat jest z popůlnoční scény v klášteře.' — ‚No vida!' trhl sebou ředitel. Ale já dokládal, že tím slovem vznešenou myšlenku naznačuje řeholní kněz, jehož ideální povaha je v knize velmi krásně a dojemně vylíčena.«

»Ó, ó, ó!« zvolal jsem.

Klouček toho nedbal: »Takovou zprávu o řeholním knězi ředitel patrně rád slyšel, přece však se ještě tázal, jeli román veskrze nezávadný, co do osob i dějů morální, ve všem všudy korrektní? Já na to, že v něm dospělí najdou povznešení, nedospělí vážné poučení, a že jest jím obzvláště také mládež nadšena.«

Potřásl jsem kollegovi hodně rukou.

»Gratias,« děkoval jsem mu ironicky, »gratias maximas.«

»Rádo se stalo,« prohodil on tváře se zcela vážně.

»No víš,« pravil mu Nováček, »co se mládeže týče, mluvil jsi pravdu.»

»Já mluvím vždycky pravdu!«

»To jest, když neprášíš. Ale my jsme své holky od toho románu nemohli dostat — ani v noci, neřkuli ve dne.«

»Hleďte,« řekl jsem, »nyní závoj noční tmy zakrývá *můj* stydlivý ruměnec.«

»A hned se s ním spojí závoj vodní,« doložil Klouček, — »začíná pršet.«

»Pojďme do podloubí,« dí Nováček.

Klouček namítl: »No, už je čas, abychom šli domů.«

Ale Nováček přece ustoupil do loubí, a my jsme ho následovali.

Byl tomu rád: »Tady na nás ani nekápne, a kdy bychom se tu procházeli až do bílého dne, nikdo o nás nezavadí, ani jednou se nemusíme nikomu vyhnout.«

»Já tudy nejdu v noci rád, —« podotýkal Klouček, »je tu tak mrtvo jako v arkádách hřbitovních, a ty dvéře do zavřených krámů vypadají jako vchody do hrobek. Už jen pojď!«

»Jen slovíčko ještě,« žádal jsem. »Zítra tedy zcela bezpečně nepočíná ještě škola?«

Klouček odtušil: »Škola zde na gymnasium vždy počíná až 6. října. Dříve to nemůže být už proto, že 4. října jsou jmeniny našeho císaře a 5. října jmeniny našeho ředitele, a to musí ovšem také býti prázdno. Potom nastává robota — je to pořád ještě dost brzy. — No, a teď já povídám: Dobrou noc!«

»Počkej,« zadržel ho Nováček.

»Nic naplat, milý brachu —« stál Klouček na svém.

»Počkej,« zakřikl ho přítel. A mně povídal: »Hezky se vyspi; ráno k deváté hodině přijde sem k tobě tenhle klouček zrzavá a dovede tě do bytu po Traplovi.«

»Pravda, přijdu,« vece kollega.

»Budeš za to velmi hodný,« děkoval jsem se.

»A neničko,« prohlásil Nováček povýšeným hlasem, »aby vás už čerchmant nebral, povídám *já*: Dobrou noc!«

III.

Právě o půlnoci jsem v hostinském pokoji svém shasil svíčku a ulehl na postel. Trvalo ještě chvíli, než mi spánek oči sklížil; potom pletly se mi všeliké podivné sny a těkaly s mou fantasií po nejrozličnějších místech. Kdo ví, kolikrát jsem se na loži sem tam převalil, ale docela probudil jsem se až o sedmé hodině.

Obleknuv se do černých šatů, šel jsem do jídelny, posnídal jsem a prohlížel předvčerejší Pražské noviny. které včera pošta přinesla. Nebylo ještě půldevátě hodiny, když se v jídelně objevil Nováček.

»Ty sám?« přivítal jsem jej.

»Klouček nemůže.«

»Proč?«

»Padla na něj melancholie — ještě nevstává.«

»Snad mu nesvědčilo dlouhé ponocování?«

»Revera,« usmál se Nováček zvláštním spůsobem, — »ale ne to, o kterém víš.«

»Jaké pak jiné?«

»Neměli jsme v noci odsud daleko domů, ale přece jsme potkali dvě hospody, a před druhou jsme shledali, že nám oběma notně prahne. Vešli jsme do ní na doušek studeného piva, sedělo tam několik mužských: dva tři národní pulci, jeden odpadlík a jeden Němškutar. Klouček hasil svou žízeň tuze rychle, pivo vstoupilo mu do hlavy; rozjařil se, stal se hovorným a octnul se v rozmaru nejen veselém, nýbrž bujném. Brzo pustil se s druhými do diškursu o věcech městských, pak národních a politických. Sršel vtipem

a jednoho po druhém šlehal jako žhavými kopřivami. Pořád se více rozehříval; když konečně začal dloubat i do pánů tuze vysokých, musel jsem ho odvest — skoro násilou.«

»Hezky pozdě?«

»To zrovna ne — byly dvě pryč. Trochu ho budou vlasy bolet, ale pak zas bude dobře. — Můžeme jít?«

»Bez prodlení.«

»Kufr si hned vezmeš s sebou?«

»To přece ne — což kdy bych se jim tam nelíbil?«

Nováček se opět usmál: »Spíš by se tam mohlo tobě něco nelíbit . . .«

»Kdo pronajímá ten pokoj?«

»Sama domácí, slečna Mári.«

»Slečna?« opáčil jsem.

»Ale už pokročilejšího věku — chceš-li, stará panna.«

»Není v tom domě nijaká hlučná dílna?«

»To to — je tam ticho jako v klášteře, a v tom pokoji ani ze sousedních bytů nic není slyšet.«

To jsme již z průjezdu vstoupili do loubí a dali jsme se jím v levo.

»Tu je pošta,« upozorňoval mě přítel na poslední dům v té řadě, — »a zde ta ulice podle její druhé fronty se jmenuje biskupská — tamhle je v ní biskupská residence, vidíš?«

»A což ty železné koleje?« ukazoval jsem na dlažbu té ulice.

»Po těch jezdí koňská dráha do Lince, — je to, jak víš, nejstarší železnice na evropské pevnině. Biskupská ulice vede k mostu přes Malši, za ním jsou Krumlovské aleje, nejoblíbenější procházka, a dále Linecké předměstí s velikou Hardtmuthovou továrnou. — A neničko tudyhle!« ukázal přítel do loubí na západní straně náměstí.

Venku drobounce mžilo, a snad proto loubím nahoru i dolů šly proudy lidí, i bylo třeba pořád se vyhýbati, zvláště že tehdy ženské nosily širokánské krinolíny.

Nováček rychle kráčeje nepřestával pozdravovati známé; činil to rozmanitým spůsobem: tu smekl, tu se jen ukazováčkem klobouku dotkl, tu ani rukou nehnul; užíval hned českých hned německých slov a pronášel je rozdílným tónem: »Má úcta! 't Morgen! Servus! Dobrýtro! Hab' die Ehre! Na zdar! Koschama Diener!«

Přes tu chvilku mě na něco upozorňoval: »Tu je radnice. — Tohle je náš bývalý purkmistr Klavík, teď máme Němčoura Claudiho. — Zde je lékárna a zde Hansenovo knihkupectví; jiné, Mouralovo je tamhle při dolejší straně. Tenhle žid je doktor, který se lidí na potkání ptává: ‚Sie haben noch nicht meine Frau gesehen? Da haben Sie noch nix gesehen!'[1]) — Tenhle pán je president krajského soudu Kutschera.«

---

[1]) Vy jste ještě neviděl mou paní? To jste ještě nic neviděl!

Když jsme se octli při dolejší straně náměstí, ukázal mi na levo: »Za touhle krátkou ulicí přejdeš naši Českou a uvidíš před sebou kostel Panny Marie, piaristský klášter a gymnasium. Při zemi bydlí školník, který tě dovede k řediteli Hammrovi.«

Krajskou třídou došli jsme k staré Pražské bráně a před ní zabočili jsme v pravo do úzké uličky; na počátku jejím označovala dvojjazyčná tabulka, že se nazývá kasární hradební.

Já řku: »Proč má hned dvě jmena?«

»Aby se rozeznávala od jiné hradební, kde nejsou na blízku kasárny,« odtušil můj průvodce. »A tu je tvůj budoucí palác.«

Dům byl o jednom patře, šedě natřen, ne právě vzhledný.

Když jsme vstoupili na práh domovních dveří, povídám Nováčkovi: »Ještě bych se tě na něco zeptal. V Praze měl jsem to zařízeno tak, že jsem také doma jídal. Nebylo by to snad i zde možno?«

»Dobře je to možno, jen pojď.«

V úzkém průchodě, dlážděném rudými cihlami, v koutě před Marianskou soškou hořela lampička. Po dřevěných, zatočených schodech octli jsme se nahoře na úzké, šeré chodbě. Nováček zaťukal na jedny dvéře, ale stisknuv kliku shledal, že jsou zamčeny. Než jsem se nadál, učinil několik kroků v levo a zmizel za jinými dveřmi.

Asi za minutu se vrátil provázen paní v bílém ranním živůtku, již letitou, ale posud ještě statnou, příjemného obličeje a přívětivých očí.

»Slečna domácí je v kostele,« pravil Nováček, když jsem se dámě poklonil, »ale tuhle paní Procházková bude tak hodná, ukáže ti pokoj.«

Ona odemkla třetí dvéře a vstoupila s námi dovnitř. Pokoj byl prostranný, hodně světlý, slušně malovaný. Stály v něm dvě žluté dubové almary, jedna před dveřmi do jiné místnosti, při plné zdi dvě vystlané postele, na druhé straně blíže oken před pohovkou stůl s třemi židlemi, mezi okny černý pult, mezi postelemi stolek bíle zakrytý a na něm pod skleněným poklopem drobná, pozlacená soška Panny Marie, naproti pak stojan na knihy. Na dlouhých stěnách visely malované svaté obrazy, nad pultem litografovaná podobizna biskupa Jana Valeriána Jirsíka.

Venku hned pod okny tekla Mlýnská strouha, od které se na druhé straně zdvíhal hradební násep porostlý travou a sahající až do výše oken, z kterých jsem hleděl, po něm pak jako po divadelním jevišti sem tam přecházely rozličné osoby: služka s velkým košíkem, kněz s deštníkem pod paží, švícko nesoucí pár bot, vyšňořený lajtnant atd.

»Všecko je tu hezké,« liboval jsem si paní Procházkové. »Co, prosím, budu platit?«

»Pět zlatých měsíčně.«

Tu se ozval Nováček řka, že bych se rád stravoval u domácích. Paní odpověděla: »Neníli pan profesor příliš vybíravý, nemáli

větších požadavků než pan Trapl, budeme mu hledět vyhovět a snídaní i oběd mu dávát sem do pokoje.«

»Budu vám velmi povděčen,« pravil jsem. »A co se týče posluhy?«

»Úklid a prádlo obstarávala panu Traplovi jeho teta, vdova Jakubcová.«

»Kdy by to chtěla dělat i mně —«

»I ráda, je chudá a každého krejcaru si váží.«

»Abychom vás už déle nemeškali,« řekl jsem, »zaplatím nájemné za říjen.«

Sáhnuv po tobolce vyňal jsem z ní papírovou pětku.

»Však tu je už sama slečna domácí,« povídá v tom paní Procházková.

Pohledl jsem ke dveřím, jež právě za sebou zavírala drobná ženština v jednoduchém obleku bez krinoliny, také už bez klobouku. V ten okamžik byla k nám obrácena jen levou tváří, podle které bych jí byl hádal asi třicet pět roků. Jak sebou hnula a k nám přistupovala, div jsem utajil své ustrnutí: celá její pravá tvář byla hrozně znetvořena, jako by ji byl někdo železným drapadlem na všechny strany rozerval, kůži nadobro zničil, prostředek vyhloubil a také dolejší klapku od oka odtrhl. Poranění bylo staré, ale pestrá směsice barev červené, modré a bílé dodávala mu vzhledu, jako by ještě nebylo zahojeno, a tím trapnější byl pohled na ně.

Když mě jí představovali, byl jsem pomaten, ale ona zůstala pokojna a hleděla nenuceně i pevně, jako by na ní nebylo zcela nic neobyčejného.

»Přicházíte už jen brát peníze,« promluvil k ní Nováček, »všecko je ujednáno.«

Pozdvihl jsem ruku s pětkou: »Jestli to potvrdíte —«

»Nepochybuji,« skočila mi klidným hlasem do řeči, pětky sobě nevšímajíc, — »nu ale, jasné smlouvy, dobří přátelé. Musíme si přáti, aby kdo sem přijde po panu Traplovi, byl jemu podoben.«

»V jakém jmenovitě ohledu?« otázal jsem se.

»Trapl byl jako náš. Byl rád veselé mysli, ale jinak usedlý, rozšafný, ušlechtilý, ve všem všudy dbalý dobrých mravů.«

»Ale prosím — —«

»Jsou také docela jiní mladí páni — takoví, kteří si nedávají záležeti na dobrém chování a za pohoršlivé se ani nestydí —«

»Dovolte, slečno —!« pozdvihl jsem hlasu svého, ale teď mi zas nedal mluviti Nováček.

»Nač slečna myslí, jistě jsou ženské, fraucimor. Ale buďte bez starosti, slečno. Trapl má svou nevěstu a tenhle ji má taky, Trapl zde a tenhle jinde, a vy také jemu před jeho vyvolenou jistě budete moci dáti svědectví, třeba černé na bílém, že se tu choval kumifó, že jeho mravy byly čisté jako sklo.«

»Nebude žádného svědectví třeba,« poznamenal jsem, »moje nevěsta mě dostatečně zná.«

»Vždyť jsem řekla, že nepochybuji,« povídala slečna, — »ale jasné smlouvy, dobří přátelé.«

Přijala konečně pětku, a já jsem ohlásil, že se za malou chvíli přistěhuji.

Už na schodech se Nováček tiše rozesmál: »Pamatuješ, co jsem řekl? Že se ti tu jedna věc asi nebude líbit. Ale nic si z toho nedělej; tvůj pokoj je od pokoje slečny domácí oddělen pouze těmi zastavenými dveřmi, ale vídat se s ní nemusíš, ona nepůjde k tobě a ty nepůjdeš k ní.«

»Prosím tě, co se jí to stalo?«

»Velké neštěstí pro pouhou maličkost.«

Teprv na ulici přítel vypravoval: »Krájela chléb, řízla se, a že nemohla viděti krev, šly na ni mrákoty; sklesla na stoličku a mdlobou docela přemožena převalila se, dopadla obličejem na žhavá dvířka u kamen, a při tom se jí celá pravá tvář uškvařila.«

»V jakém věku se jí to přihodilo?«

»Bylo jí asi dvacet roků, chodila už do bálů. Platila za hezké děvče a měla známost s berním úředníkem, který ji měl v takové lásce a vážnosti, že si ji chtěl i tak zohyzděnou ještě vzít, ale ona odřekla.«

Litoval jsem ji: »V jednom okamžiku jí všecka radost a naděje, všecko štěstí a blaho v životě bylo zničeno — to je strašné, zrovna k zoufání. Jaké muky asi vytrpěla!«

»No ale, na konec poručila všecko Pánubohu, nade všemi světskými radovánkami a marnostmi udělala kříž. Žije skoro jako poustevnice, jen do kostela pilně chodí, pořád něco vyšívá na oltáře, zhotovuje velebným pánům šmelcové kollárky, také až do Prahy a koná prý mnohé skutky křesťanského milosrdenství, nejradši tak, aby nevěděla levice, co dělá pravice. Je prý svatá, no ale hořká svatá; prý každému řekne pravdu do očí, — na všechen spůsob od ní každý uslyší něco nepříjemného. Jenže zřídka s kým mluví, toliko s Procházkovými žije jako v rodině.«

»Ano,« spěchal jsem se optati, »kdo jsou Procházkovi?«

»Hodní lidé,« odtušil přítel. »On je také úředník —«

»Jaký titul mu náleží?«

»Je assistentem při okresním finančním ředitelství, — já jsem tam officiálem.«

Div jsem se neudeřil pěstí do čela: »Prasakulente! tos měl jistě dávno být v kanceláři, a zatím chodíš se mnou po městě!«

»Buď bez starosti,« dí Nováček. »Už jsem byl v kanceláři. Jen jsem tam zakašlal, ale to stačilo. Však ono mi tam nic neuteče.«

»Už se prosím tě, déle nezdržuj!«

»Úřad je v naší ulici, ale já ještě zajdu domů, tuhle skrze Bazar, — podívám se, jak se daří Kloučkovi. No s Bohem, — odpoledne snad se uvidíme, ale jistě večer v besedě.«

IV.

Šel jsem rovně k Slunci a s kufrem svým vrátil jsem se do nového bytu. Zatím však jsem se tam ještě dlouho nezdržel, v deset hodin byl jsem už před znamenitým gotickým kostelem Panny Marie.

Fortnou vedle něho vstoupil jsem do klášterního ochozu, obklopujícího ze všech stran čtverhrannou zahrádku. Na východní jeho straně byly dvéře do veliké zahrady, která po šířce sahala až k České ulici. U těch dveří namanula se mi buclatá dívčina, která mi velmi ochotně ukázala chodbu a schody, kudy se mám bráti.

Ředitelna, sborovna a větším dílem i učebny gymnasiální nacházely se v budově nedávno přistavěné na jižním konci velké klášterní zahrady, frontou do ní. Když jsem zaklepal na příslušné dvéře, ozvalo se za nimi hlasité »Herein!« — a když jsem vstoupil dovnitř, stál ředitel jenom několik kroků od dveří.

Měl na sobě kleriku, která přímou postavu jeho zvyšovala. Podle bledého obličeje a zvadlých svislých tváří byl bych mu soudil asi padesátku, ale vlasy jeho byly ještě tmavé, oči bystré, hlas zvučný, pohyby živé. Uslyšev, kdo jsem, podal mi vlídně ruku.

»Aj, ještě tak mlád!« zahájil hovor.

»Leda na oko, pane řediteli.«

»Prosím,« ukázal na pohovku a usadil se vedle mne. »Poslední dobu byl jste, tuším, v Praze?«

»V Praze byl jsem čtrnáct let za sebou, od počátku svých studií.«

»Také na gymnasii jste tam působil?«

»Na akademickém.«

»To je v jezuitské kolleji?«

»Do té jsem chodil osm let do gymnasia, pak tři léta do filosofie a po té hned zas do gymnasia, už jako supplent.«

»To se vaši bývalí profesoři tuze brzo stali vašimi kollegy.«

»Spíše mi zůstali otcovskými přáteli.«

»To bylo ještě za Hofmanna?«

»Ne, už za Nečáska.«

»Tady budete míti latinu v kvintě a budete tam třídním; češtině budete vyučovati v tercii a ve všech třídách vyššího gymnasia. Na nedostatek zaměstnání si tedy sotva budete stýskat,« dokládal ředitel rozmarně.

»Na přílišné břemeno práce asi také ne,« odtušil jsem.

»V septimě a oktávě sedí také už hoši 20—21 let, někteří už hodně vousatější než vy,« pokračoval s ironickým pohledem na bledý zárodek mých knírků, — »nu, snad jim dovedete imponovat?«

»Doufám. Také jsem již učil osoby, starší než jsem sám, osoby obojího pohlaví —«

»Teda i dámy?«

»Přišel jsem záhy do některých šlechtických domů, nejdříve k Sporkovům a Kounicovům. Šlo tam o chlapce, ale u Kouniců zmanula si pak i komtesa, asi o deset roků starší než já, že se naučí dobře česky.«

Ředitel vůčihledě zbystřil sluch i zrak: »Asi z pouhého vrtochu?«

»Nikoli, vedla si při tom velmi horlivě. ‚Překonala jsem to při kolika jiných řečech, překonám to snad i při češtině,‘ vyjádřila se. Ještě pilnější však byl kníže Schwarzenberg —«

»Dokonce kníže! a k tomu Schwarzenberg! Který to?«

»Karel, pán na Orlíce.«

Nyní ředitel už neutajil svého podivení: »Aj hleďme, to už byl žák! Panující kníže, který by k tomu dle svého věku snad mohl být vaším otcem?«

»To ovšem ne. Octnul jsem se u něho jako zánovní posluchač filosofie v březnu 1861. To mu, tuším, ještě dvě tři léta scházela do čtyřicítky, ale vlasy mu již počínaly prokvétat. Chtěl se zdokonalit v českém jazyce, a to co možná nejrychleji. Proto mívali jsme hodiny ráno i odpoledne, ačkoliv jemu právě tehdy čas byl neobyčejně drahý, neboť mu k pravidelnému zaměstnání přibylo mnoho nové práce ve sněmu tehdy zrovna zahájeném, v komisích, v klubu —«

»Arci, už tehdy byl přední politické capo.«

»Jednou ráno byla ulice mezi jeho palácem a kostelem svaté Trojice postlána vysokou vrstvou slámy —«

»Aha,« dovtípil se ředitel, »aby vozy na dlažbě nehřmotily, protože se v paláci přihodila radostná událost?«

»Vrátný mi pověděl, že kněžna v noci povila novou dcerušku. Šel jsem přece nahoru a vysloviv knížeti své blahopřání doložil jsem, že se dnes asi jistě nebudeme učiti. ‚Teď ráno ne,‘ odpověděl, ‚ale odpoledne přijďte.‘«

»Toť máte vznešené konnexe,« pravil ředitel, »protekce takových pánů může vám eventuelně mnoho prospěti.«

»Leda kdy bych se chtěl státi vychovatelem v některém panském domě,« usmál jsem se, — »ale na to ovšem nepomýšlím.«

»Že ne? Vychovatelé hraběcích a knížecích synů mají se přece velmi dobře. Bratr zdejšího profesora theologie Haisa je vychovatelem u Vratislavů —«

»Také ho znám; hraběnka Vratislavová je rozená Sporkova.«

»Tu kdysi jsem s tím pánem mluvil, a on si své postavení velmi chválil.«

»Poměry vychovatelů, jak jsem do nich nahledl, by mne nelákaly. A co se týče hraběcích a knížecích synů, měli by nejinak než synové občanští choditi pravidelně do veřejných škol; pak by z nich vyrůstali jiní mužové, a naše šlechta by — také k svému prospěchu — jednou přestávala býti kastou tak uzavřenou.«

»Das ist richtig.«

Povstal jsem k odchodu. Ředitel učiniv se mnou dva tři kroky od pohovky, ptal se ještě: »Akademické gymnasium v Praze jest nyní docela české?«

»Zase české, jak bývalo, když jsme my do něho jako primáni vstoupili.«

Ředitel mrsknul okem po mé čamaře: »Zde budete míti žáky z rodin německých a českých, i nepochybuji, že v národnostních věcech budete jednati tak —«

»— jak čestný člověk a svědomitý učitel jednati má,« uklonil jsem se.

V tom zaklepáno na dvéře, a do kanceláře vstoupil kollega Kyčan.

Byl to mladý pán vytáhlé postavy, úzkých ramen, vpadlých prsou. Obličej jeho shora až po vysedlé lícní kosti byl široký, ale dolejší polovice jeho byla silně súžena, protože tváře byly nejen hubené, ale vpadlé; krátké vousy po stranách a dosti dlouhé na bradě ještě sesilovaly klínovitý ráz jeho obličeje. Oči měl veliké, šedé, brejlemi opatřené, vlasy ne tmavé ne světlé, vzadu krátce ostříhané, nad čelem kakadu.

Byl rodilý Moravan, ale studoval ve Vídni a odtud přišel i sem. Pod vrchním kabátem měl frak, v ruce cylindr; řediteli učinil obřadnou poklonu.

»To se dobře hodí,« pravil starý pan pozdraviv se s ním, a ke mně dodával: »Pan kollega přichází složit úřední slib, můžete to učiniti s ním zároveň.«

Přistoupiv ku psacímu stolu vzal s něho knihu černě vázanou a otevřev ji vrátil se k nám.

»Jenže je teď taková podivná doba — samý zmatek,« povídal. »Hned tohle: ústava je nyní zastavena, ale ve formuli úředního slibu jest také o ní řeč, a nám ředitelům se posud nedostalo nijaké informace, že by text tuto předepsaný byl změněn.«

»Račte dovoliti, pane řediteli,« poznamenal jsem, »to se, tuším, rozumí samo sebou. Panovník a jeho vláda vyhlásili, že únorová ‚ústava' již neplatí —«

»To tvrdí pouze nepřátelé této ústavy —«

»Ano, my Čechové, Poláci a Slované vůbec, kteří jsme této oktrojírky nikdy neuznali, právě jako Maďaři —«

»Aber sie ist nur für den Augenblick sistiert.«[1])

»My soudíme jinak. Ostatně, sie ist sistiert znamená vždy tolik, dass sie nicht existiert. A co je ve skutečnosti odstraněno, nemůže trvati ve formuli úředního slibu.«

Bylo patrno, že moje řeč se řediteli nijak nelíbí. Zamlčev se na okamžik, prohodil hledě před sebe: »Bylo by možno počkat, až přijde informace . . . Nu, ale možno také potom slib doplnit.« A rozhodl se: »Budu tedy prosit, pánové.«

Předčítaje nám formuli slibu, slovo o ústavě z ní vypustil. Potom — spůsobem z obou stran velmi dvorným a líbezným — jsme se rozloučili.

---

[1]) Však ona jest pouze pro tu chvíli zastavena.

»Sakryš,« povídal mi na chodbě Ryčan, který takto mluvil česky, ale v soukromém nenuceném hovoru rád zabrousil do nářečí své domoviny, — »tys tomu direktorovi dělal opposici, jako by to byl tvůj špéci a ne představený.«

»Řekl jsem jedno nepravdivé slovo?«

»A což kdy by byl na tom stál, abychom přísahali také na ten verfassung?«

»Byl bych to odřekl.«

»Ale on by ťa potom třebas nepřijal na ústav a ty bys mosel odsud?«

»Brána jest tu i v noci otevřena, — šel bych zpátky do Prahy.«

»Ale s takovým smýšlením,« namítal kollega, »bys sa třebas nikdá nemohl stat profesorem!«

»Za tu cenu, abych přísahal na takovou ústavu, jako je Schmerlingova únorovka, za tu cenu, Bůh mi svědek, nikdy se profesorem státi nechci.«

Kollega byl mou řečí velmi nespokojen, ale vyjádřil to více tónem hlasu, než slovy: »No — no — no!«

Obrátil jsem hovor jinam: »Ty jaksi pokulháváš?«

»Šak sa mně cestú sem stal zlořečený malheur. Přijďa do podlúbí vykračoval jsem si, aby na mně přeca bylo znat Vídeňského fióna. Zrovna koketně brýlím na jakúsi fešnú brunetku, když mně čert na širokú dlažicu nastrčí kostku z trnky.[1]) Sklúznu, udělám pochop a flák na ruce aj na kolena. Jakéhosi bachratého strýca jsem při tom trrkl do břucha jak baran. Do pravého kolena jsem sa pořádně obrazil, od gatí mně vzadu odletěl knoflík, že mně visíja enom na jednom šráku.[2]) Eščе že mně neodletěly oba, byl bych si mosel gatě na bokoch rukama držat. Můj klobúk také dostal hodnú plezúru.«

»Tvého klobouku nejméně lituji,« pravil jsem, — »neměl jsi ho sem ani s sebou brát, tady přece jako vlastenec nemůžeš chodit v cylindru a fraku.«

»To jsem už také od jiných slyšel, ale kde sfúknu hned čamaru? Toť že si ju mosím objednat na dluh; ani ve Vídni jsem svými kapitály nekonkurroval s Rothschildem, a včil je můj míšek splasklý jak vytlačená itrnica. Cestu sem prej nám erár dobře zaplatí, kdo ví, nebuduli já likvidovat ke stu zlatých —«

»Za cestu z Vídně sem?«

»Ano — jak bych byl jel zvláštní poštú, a kdo ví, co všecko eščе —«

»Toť by na tebe za takový neomalený, opovážlivý požadavek museli vzít hůl.«

»Ne, to prej sa ináč nedělá. Nováček mně tu likvidaci sestaví — tobě beztoho také, budešli chtět; peníze dostanem, enomže kdo ví kdy. Prej je také možno požádat direktora za

[1]) pecku ze švestky.
[2]) na jedné kšandě.

foršús. Plat tu budem brat mizerný — tož jak s tým pakatélkem vyjít? Já už včil su chudý [1]) jak lunt, mám sa tu stat ešče vychrtlejší? Dosazovat prej mosíja všeci kollegové. Enom z *čeho* dosazovat? Ty prej si hodně vyděláš spisováním?«

»Zrovna nekřesťanské peníze!« zasmál jsem se.

»Já jsem měl posavád jediné útočišče: zazobanú tetu, enomže jsem u ní pumpoval tak často, že už sa zatvrdila, a těžko mně už dává audienci.«

»Když bude nejhůř, ještě ji obměkčíš.«

»Šak jsem sa včil už dal fotografovat v profesorskéj uniformě — vypožčané, [2]) to sa ví, — abych tetu spěšej ocigánil.«

Vyšedše z kláštera, dali jsme se v levo Českou ulicí, i potkali jsme dívčinu, jež mi prve ukázala cestu k řediteli. Pozdravila Ryčana: »Küss' die Hand!« a on jí zase: »'tn Tag!«

»Je to dcera gymnasiálního školníka,« vysvětloval mi tuto svou známost; »táta je rozcuchaný a ježatý jak hastroš, enom ho do zelí postavit, ale dcerka je pěkná, jak by ju z másla uplácal. Hezkých děvčat je tu vůbec úroda; ale ináč je našincovi přeca divno, když sa z velikého města octne v takovém hnízdě! V residenci jsem mohl vstúpit do nejnádhernějšího lokálu, abych tam třebas vypil enom sklénku piva nebo šálek kafé —«

»Takového nedostatku já zde pociťovat nebudu, neboť jsem v Praze nechodil ani do hostinců ani do kaváren; ale po divadle se mi tu bude stýskat?«

»Do toho zasej já jsem sa málo naběhal, když jednú za čas, tož ešče najspěšej na balet, to člověk přeca něco uvidí. — U všech všudy čertů!« zaklel najednou kollega, sahaje rukama vzadu pod kabát.

»Co pak?«

»Také druhý knoflík mně tam od gatí uletěl! Že kostka tomu, co mně ju na cestu hodil, nepřiróstla k hubě! Tož jak včil dojdu dom?!«

»Hleď,« radil jsem mu, »do bytu Nováčkových máš jen pár kroků, zajdi k nim, a oni ti tvou ránu zhojí.«

»Že tu haluzu, na kerej ta trnka vyróstla, už lóni neurazil hrom! — Šak ale tvoja rada je dobrá. Tož servitore!«

(Pokračování.)

[1]) už teď jsem hubený.
[2]) vypujčené.

V lesích.

Zase ve váš soumrak, lesy pohostinné,
po dnech utrpení sveď mě žití běh,
milý pozdrav dětství vstříc mi zevšad kyne,
mrtvou radost mládí probouzí váš dech.

Stemnělý jas štěstí jak by ožil ve mně,
když se krok můj ztrácí v přítmí vonných cest,
z hudby větví cosi zaznívá tak jemně,
co už dnes tak těžko k pochopení jest.

Je v tom kouzlu skryta tklivá něha něčí,
netuší jí se mnou nikdo druhý tu,
promluvila ke mně dávno mrtvou řečí,
pochována žitím v duše úkrytu.

Zase po dnech trudu, lesy pohostinné,
jas i teskno srdce probouzí váš dech,
připomíná znovu, jak je všecko jiné,
čím kdys moje pýcha zaplanula v snech.

V. Krofta.

Svatovítský velechrám.

Památník slavné doby Karlovy, chrám sv. Víta na Hradě Pražském, sdílí osud všech kathedrál, započatých za rozkvětu gotického čili ogiválního slohu, nedokončených, poškozovaných, ničených, znovu opravovaných a doplňovaných po staletí. Jako mnohé stavitelské dílo středověké zůstal fragmentem, a teprve po dlouhých intervallech časových, když nadšení vyprchalo a vroucnost náboženského přesvědčení ustoupila nevěře pseudovědecky podbarvené, když nové proudy myšlenkové převrátily základy všeho kulturního života, když pokolení, jimž náboženská myšlenka není již základem všeho duchovního života, nastoupila dědictví dob dávno minulých, když chrám, zkamenělá modlitba, stal se zajímavou starožitností, — když doba s kulturou materialistní stála před zkomolenou a kusou budovou, teprve tehdy došlo na jeho dostavění.

Snadno pochopíme, že zároveň srazily se náhledy spůsobu, jakým nejlépe dílo tak rozsáhlé, složité a fragmentární ukončiti, a mnohé rozpory stran konservativní a radikálně modernistní při tom hlasitě propukly a do veřejnosti pronikly. Nová hesla o zachovávání starobylých uměleckých památek zdála se čeliti proti dosavadnímu spůsobu rekonstrukce a regotisace; zapomínáme však na momenty praktické, na onen »Gebrauchswert,« který dle c. k. ústřední komise

sluší respektovati, i kdy by esthetická cena objektu nebyla valná, nebo v opačném případě značné esthetické ceny (aesthetischer Wert) vždy též praktické ohledy (používání budov) mají býti šetřeny. *Chrám* Svatovítský zůstane *chrámem*, a má zůstati gotickým chrámem z doby Karla IV. pocházejícím, jeho ráz »gotické« kathedrály má na venek jasně vynikati, a důsledně dostavuje se i to, co nebylo prvními staviteli projektováno, dle možnosti a vědomosti »po goticku.«

Dostavuje se — neboť nezbývá, než vyvrcholiti věž kamenným helmem, vyhrotiti ji štíhlou pyramidou, aby se připojila k novým portálovým věžím a k starým fiálám a věžičkám, odevšad do výše vytryskujícím, zbývá pak vyzdobení vnitřku nové části, vydekorování stěn, polychromie zdiva, zařízení pro kostelní účely — a tak v nedaleké době odevšad zmizí lešení, a Pražský velechrám bude dokončen — totiž důležitá kapitola jeho dějin dospěje k závěru. Přijdou jiné časy, a na chrámu bude se pracovati i v budoucnosti, bude třeba oprav, možná též doplňků, přestaveb atd., ale přece je hlavní dílo dokonáno, budova chrámová uzavřena a nastal čas k přehlídce po minulosti.

Nově vyšlý svazek »Soupisu uměleckých památek království českého« obsahuje takový přehled dějin našeho velechrámu a zároveň nám podává zevrubný popis a podrobný rozbor stavby jeho. Stavitel velechrámu architekt J. Hilbert a dr. Ant. Podlaha, žák Lehnerův, předkládají naší veřejnosti dílo o Svatovítském chrámu, které jest pravým kompendiem, sbírkou »dokumentů uměleckých,« a zajisté bude pramenem každému, kdo o dějinách této svatyně se hodlá informovati nebo též se jimi zabývati, a to po stránce realistní, abych tak řekl, to jest na základě skutečného stavu stavby. »Papírové« dějiny chrámu, jak je lze konstruovati z listin, zpráv, kronik, účtů, zápisů atd., nejsou předmětem studia obou pánů autorů, neboť jim nešlo o soustavné vylíčení historie vzniku a osudů velechrámu, ale o prozkoumání a poznání toho, co přetrvalo věky až na dnešní den. Zde mluví kameny, a je to tedy referát nanejvýš věrný, prosté konstatování fakt, bulletin znalců nad jiné povolaných, a stručný, věcný přednes dodává knize vlastně monumentálního rázu, neboť tu vystává celé architektonické dílo se všemi svými detaily, které udávají hesla doby svého vzniku, tu řadí se kámen ke kameni, oživuje zdivo plastickými okrasami, vystupují sochy, obrazy, tu naplňují se velebné prostory náhrobky, řezbami, mřížemi, oltáři, svítilnami, a tím způsobem věk za věkem buduje velechrám takřka před našimi zraky.

Této plastiky docilují pp. spisovatelé knihy rozvážným zpracováním ohromného materiálu, který tu ve skutečnosti jest navrstven. Dovídáme se o prvních nálezích starorománských zbytků, odkrytých v zemi při odkopávkách základů k nové přední části chrámu. Jsou zakresleny, jak byly vyměřeny, do půdorysu chrámu. Citáty literárních pramenů orientují nás, chceli se nám podrobnějších popisů a vylíčení oněch nálezů, v knize samé seznáváme prosté faktum: tu i tam byly tyto pilíře, toto zdivo, v takovém úhlu odchyloval se chrám Spytihněvův od osy nynějšího, takové byly jeho půdorysné rozměry. Zbytky, sloupy jsou uloženy v museu král. hlav. města Prahy. A dále. Zde pracoval mistr Matiáš z Arrasu, až sem dospěl,

když převzal práci mistr Parléř. Od těchto pilířů počíná zdivo ze sklonu 15. a z počátku 16. věku, tuto jsou stavby mistra Beneše. Ferdinandova doba přidala tyto části, za Leopolda I. postaveno bylo ono, i zmizelá kaple sv. Vojtěcha před kostelem. Velmi důkladný plánek, pečlivě provedený a v textu často vysvětlovaný, provází výklady, z nichž nyní lze si utvořiti zcela jasný pojem o podílech jednotlivých »mistrů stavby« na celku, o práci jednotlivých věků. Tak hlavně vyniká »část Parléřovská« nyní určitými rysy i po stránce sochařské, lze ji odlišovati od přídavků pozdějších, menších, tu i tam do Parléřova díla zasahujících. Jsou to jednotlivé konsoly, chrliče, ornamentální detaily, jichž podivná »gotika« bývala nápadna, jež svým původem ze 16. i 17. století stávají se pochopitelnými.

Při tom dotknul jsem se illustrativní výpravy knihy, a po této stránce sluší vzdáti tomuto svazku chválu co nejuznalejší: svazek náleží mezi nejlépe illustrované z dosud vyšlých knih Soupisu. Nejen počtem svým (404 textových obrázků, 22 přílohy), ale i výstižným výběrem a krásným provedením jest obrázková část knihy přímo vzornou ukázkou, jak nutno vypraviti knihu, která má sloužiti za rukojeť, za sbírku dokladů o stavu a vzhledu památky, o níž jedná. Stavba sama znázorněna dvěma sty vyobrazení, z nichž mnohé jsou předmětně nové, některé podávají krásné a rázovité pohledy do vnitřku i na vnějšek stavby. Celé řady fotografických snímků nám předvádějí kamennou faunu a floru velechrámu, a hlavně je tu galerie kamenných poprsí z triforiové chodby ve velkých, jasných reprodukcích publikována.

Tyto skulptury, často popisované a vyobrazované, jsou pravou zvláštností Pražského velechrámu, detailem zcela originálním a nevídaným v jiných stavbách kathedrálových, ze 14. století pocházejících. Již jako portréty zasluhují tím větší pozornosti, čím vzácnější u nás v oné době byly skulpturální podobizny. Zbytky polychromie na nich, jakož i na soše sv. Vácslava od Parléře tesané a na jiných kamenných plastikách dómu jsou v popisu zaznamenány a dokazují, že i po této stránce není náš velechrám dokončen, že totiž jeho interieur postrádá živlu v gotickém stavitelství nad míru důležitého — barvy. Fresky v kaplích dosud jen naznačují, v jaké asi barevné nádheře stkvěla se tato obrovská svatyně za časů Karla IV. a snad i později, než zašlé zbytky omalování byly přehlednuty nebo úmyslně setřeny. Malby v kapli Svatovácslavské, v pěkných snímcích do textu i na přílohách vsunuté, dotvrzují, že všeobecná barvitost vnitřku, zvýšena leskem vyzlacených ploch a leštěných kamenů do zdiva zasazených, byla v plánu prvních stavitelů důležitým činitelem, neboť slavnostní ráz těchto prostorů, ať postranních kaplí, ochozových kaplí, presbyteria, o sobě smělou konstrukcí, mohutnými rozměry a vzdušností stavby podmíněný, dochází teprve náležitého dovršení harmonií barev, a to barev zvučivých, nelomených, sytých. V tom lze i nyní dílo doplniti, jak též dle dosavadních záměrů stavitele dómu patrná snaha po rázovitém vyzdobení vnitřku se jeví.

Kniha nás seznamuje s malířskou dekorací kaple Svatováclavské velmi důkladně a předkládá kopii těchto maleb z hořejší části zdí od Matiáše Hutského, jakož i schema fresek, jak byly na zdivu roz-

děleny. Také seřadění triforiových poprsí znázorněno schematem, a tak lze jediným pohledem se o jejich dislokaci informovati. Rovněž tak jsou vyobrazeny medaillony s hlavami svatých patronů českých zvenčí nad triforiem umístěných a schema jejich pořadí připojeno. Tyto jako i četné jiné skulptury z venčí i z vnitřku velechrámu vůbec jsou po prvé vyobrazeny, a také pohledy na jednotlivé oddíly stavby, na pilíře a podpěry, na části vyšší, jsou vesměs nové, neboť celkové obrazy chrámu fotograficky z dola pořízené, sebe rozměrnější, neposkytují těchto detailů, které v této knize i znalce překvapují — nebylyť dosud známy než stavitelům, jejichž časté slézání nebetyčné stavby ovšem je udržuje ve stálém styku s netušeným bohatstvím plastických výzdob, tak štědře i tam osazovaných, kam oko navštěvovatele chrámu nedosáhne. Láska k materiálu, tehda drahému a s velikým nákladem sváženému, radost z práce a především stálá vůdčí myšlenka, že touto prací má býti velebeno jmeno Boží, k jehož cti a slávě tyto hory kamene vztýčeny, vedly ruku kamenníka, který byl mistrem stavby, i jeho tovaryšů, i prostých lapicidů, kamenotesců — a »pracovní síla« byla tak levna. Vše soustředilo se k výkonům dle našich názorů v pravdě uměleckým, jistě však vypjatým k intensitě, o níž naše doba nemá potuchy, zapomínajíc, že velechrámy budovalo náboženské nadšení, v uměleckém díle svoje nejvroucnější vyslovení hledající. Kniha velechrámu Svatovítského o tom svědčí na každé stránce a každým vyobrazením to dovozuje, a také laikovi při pohledu na množství uměleckých projevů po celé stavbě i v závratných výšinách a nepřístupných místech rozsetých se objasní, že tu šlo o vrcholné dokumentování umělecké vyspělosti epochy, že tu podáno to nejlepší, čeho byla doba Karlova schopna. Proti těmto výtvorům 14. století dlužno považovati práce věku 16. a následujících za pouhé více méně dobře míněné opravy a restaurační pokusy. Jenom doba Vladislavova připojila k starému dómu díla a díly, jejichž umělecká kvalita nám se zdá odpovídati prvotnímu konceptu, a to již pro slohovou příbuznost umělecké kultury oné zajímavé epochy. Jest tu ještě týž duch a smysl pro monumentální pointy kamenné architektury, později nahrazen bývá »archaeologickými« vědomostmi restaurátorů, jak se říkalo, nebo znalostí slohovou, jak tomu nyní jest.

Popis staré části dómu vyčerpává ve své odborné koncisnosti všechen grandiosní celek až do detailu, a rozdíly mezi dílem Matiáše z Arrasu a Parléřovým jsou hlavně četnými nárysy a řezy zřetelně objasněny, a vyobrazení okenních kružeb na př. zaznamenávají slohové odstíny obého díla velmi zajímavě. A kdo si číslic a dat lépe povšimne, pozná také zvláštnost Svatovítského velechrámu: jeho světlost, podmíněnou množstvím oken přímo obrovských rozměrů, čili po stavitelsku řečeno, velikým procentem »otvorové plochy,« — není skorem žádného rovného, plochého zdiva na této stavbě, jen samé pilíře klenby nesoucí a jejich opěrný systém, vše ostatní jest okno.

Po vypsání stavby a její skulpturální i malířské výzdoby následuje popis uměleckých předmětů v chrámě se nacházejících nebo i z něho vyňatých, které se stavbou nesouvisí, jako náhrobků, oltářů,

soch, nářadí atd. Zde opět četná vyobrazení vypravují o věci lépe než dlouhé popisy; a tak se s mnohou památkou dávno obdivovanou seznamujeme teprve z knihy podrobněji, neboť fotografie zachytily detaily věrně a ostře, kdežto v dómu není osvětlení shora vždy prohlídce příznivo. Královské mausoleum nebylo ještě nikdy tak dobře vyobrazeno a také detaily jeho dekorací, pohled shora atd. jsou vítanými přídavky. Dlouhá řada náhrobků též uvedena obrazem, a celé muzeum rázovitých starožitností spatřujeme, prohlížímeli seznamy prací ze dřeva a z kovu. Co tu stolců, dveří bohatě vyřezávaných, jaké tu divné reliefy, obrazy zpustošení chrámu, útěku zimního krále (kdo by se na ně nepamatoval z doby dětství), co tu nástěnných štítů epitafních, kamenných, kovaných a dřevěných, pestře malovaných! Mnohé z těchto památek jsou uloženy v muzeích, tak na př. obraz, jenž stával na hlavním oltáři: »Sv. Lukáš maluje Madonnu« od Jana Gossaerta nachází se v obrazárně vlasteneckých přátel umění v Rudolfině, predella oltáře, na němž obraz postaven, je v muzeu král. hlav. města Prahy, tamtéž jsou oba dubové trůny z doby Leopolda I., epitafy Vunšviců, Hundeggů, Helfricha Gutsulzberského, románské sloupy z krypty při stavbě odkryté, kamenné znaky arcibiskupův a jiné zlomky, některé oltáře byly převezeny do venkovských kostelů atd.

Že všeho toho se dovídáme, že kniha Soupisu jako spolehlivý vůdce nás na vše upozorňuje, jest předností její, je skutečným *soupisem* všeho, co chrámu Svatovítského se týká, a tak ovšem též výborným průvodcem po něm. Vyhovuje takto požadavkům jak odborníků tak i laikův a zůstane na všechny časy důležitým dokumentem o našem velechrámu. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Růžena Jesenská v *Románu dítěte* (nákladem Ed. Leschingra, str. 157) zůstala v nejedné příčině věrna rázu a směru, kterým se brala posavadní proza její. Především jest to ta okolnost, že hrdinkou vypravování jest opět bytost ženská. Ale není to žena vyspělá, plně vědomá své ceny i svého určení, jak ji autorka tvořila v pracích dřívějších, nýbrž, jak už titul knihy hlásá, dítě, ovšem pak dítě, jež stojí na samém přechodu od školní kabelky k samostatnému spůsobu života. Samostatnost životní mívá ovšem východiště velmi nestejné. U Zuzanky začíná se záhy, ba předčasně, protože je to chudý sirotek, zanechaný babičce, která se živí žebrotou a tedy se nemůže valně starati o vnučku. První kroky, které Zuzanka činí, aby si něco vydělala na živobytí, jsou takové, jak je známe ze života Pražské chudiny. Děvčátko prodává »Mikuláše,« ale ve škole toto zaměstnání své zalhává. Potom se pustí večer na obchůzku po hospodách se sirkami. Tou příležitostí seznámí se s malířem, kterému se zalíbí půvabná hlavička dětská. Ma-

líři Zuzanka jest modelem a tím se ocitne v novém, lepším světě. Zároveň však jest tím nepřímo poučena o ceně svého vnějšku, a toto poznání se v ní posílí se stránky posud neznámé, když bohatý zhýralec jí zneužije a za to ji hojně odmění. Peníze takto získané Zuzanka obrátí na struj, kterou se snaží zalíbiti svému malíři. Bylať v ní zatím vznikla láska k mladému, ušlechtilému muži, který nemá tušení o tom, co se děje v duši dítěte.

A tu jsme u jiného rysu, příznačného pro tvorbu R. Jesenské. Pohlavní láska jest nejpřednějším, neli přímo jediným živlem jejích hrdinek, v ní autorka vidí vrchol ženského blaha, ano životní cíl mladé ženy vůbec. Ani její dětská Zuzanka není výminkou z tohoto pravidla. Její cit je sice dlouho neuvědomělý, zdá se v té době téměř jaksi přímo živočišným pudem, ale naposled vyspěje k plnému uvědomění a zachvátí děvče tak náhle probuzené tou měrou, že si bere život, vidouc, že muž, jejž miluje a jemuž by ráda byla na blízku, od sebe ji odpuzuje. — Po ideové stránce jest tedy Román dítěte jenom variací onoho základního tónu, který zněl z dřívějších prací spisovatelčiných. Za to ve výzdobě a výpravě Románu jest mnoho nového, co zasluhuje pozornosti a, rádi vyznáváme, i chvály. Spisovatelka zasáhla šťastnou rukou do ovzduší Pražské, po výtce pak Malostranské chudiny a zavádí čtoucího do šerých uliček, křivolakých dvorů a tajemných koutů, opředených bujnou romantikou místního podání. Pro malebnost zvoleného dějiště nalezla příhodný, účinný výraz a do tohoto rámce vsadila také postavy dobře volené i živě nakreslené. Společnost, jež se schází k loutkovému představení, které z ochoty a pro vlastní potěchu pořádá Pepíček Pečený, jest sbírka figurek svérázných, z daného okolí přímo vyrostlých.

Není pochyby, že Jan Havlasa (Klecanda mladší) umí náležitě kořistiti literárně z každé nové krajiny, kterou pozná, a ze všelikých náhod a příhod, v kterých se octne třeba na čas sebe kratší. Svědčí o tom také jeho kniha *Jak sny umírají* (nákl. Vilímkovým, str. 363). Jevíť se zde stopy autorovy vyjížďky do Italie a do Ameriky tou měrou, že se obrázky zde obsažené přímo rozpadají ve skupinu, zabarvenou dějištěm a scenerií italskou, a ve skupinu, kterou spisovatel podbarvuje vzpomínkami americkými! Co do vnitřní podstaty a zhusta také co do stránky komposiční ovšem není mezi oběma druhy valného rozdílu. Až na skrovné výminky jsou tyto kresby osnovány na podkladu pohlavní lásky, jež autorovi časem jest pouhým flirtem, většinou však záletnictvím, při němž jde o klamání šablonovitých, povídkově hloupých manželů šťastnými dobyvateli, kteří z pravidla mohou o sobě říci s Caesarem: Veni, vidi, vici. Milostná dobrodružství, o nichž Havlasa mluví, a to široce a dlouze mluví, takže se čtoucí — jako v obrázku »Na moři« — téměř utápí v nezdolném přívalu jeho vět už téměř bezobsažných, jsou většinou dost všední, ale tu a tam zaskakují i na půdu Boccaciovskou. A dalším rysem těchto záletných příběhů jest jejich forma. Autor časem užívá formy dopisu, jako zde v banální črtě »Už nikdy,« zvláště však dává si rád všecek příběh vypravovati nějakou ochotnou osobou, která neváhá sdíleti se s ním třebas o věci co nejintimnější. Tak se děje ve »Stínu mrtvého,« zvláště však v povídce »Na moři,« kde

ochota cizincova jest tak pozoruhodná, že vypravování jeho zaujímá přes 100 stran. Ty části sbírky jsou jinak sice obratně vypracovány a zejmena k tomu jest v nich hleděno, aby pointa (a o nic jiného než o ni tu autorovi nejde) s náležitým effektem vynikla na samém závěru, přes to však pokládáme je z vnitřních i formálních důvodů za slabší části knihy. Jsou to zkrátka takové plody literární, jakých se u nás i jinde mnoho vyrábí pro spotřebu lačného a nevybíravého čtenářstva. Črty toho rázu, jako jest »Boa« nebo »O skonávajícím admirálu« mohly však býti vypuštěny i beze škody tohoto čtenářstva.

Avšak Havlasa na štěstí podal zde také ukázky jiných látek, zpracovaných též ušlechtilejší formou, a tu se nám jeví jeho umění ve světle mnohem příznivějším. Tu není již světácky uhlazené a při tom chladné, vypočítavé a v celku lhostejné, nýbrž dobývá si upřímné sympathie naší, vzbuzuje v nás opravdový zájem a ukazuje, že spisovatel má bystré oko také pro vážné stránky života. Sem čítáme na př. »Smutek posledního,« kdež ve figurce amerického obchodníka Kociána dotčeno jest otázky odnárodňování vystěhovalců již v nejbližší generaci. Působivý jest také »Papoušek« postavou matky farmářky, jíž slova papouškova jsou živou připomínkou jediné dcerky dávno zesnulé. Za obrázek plně zdařilý pokládáme zvláště črtu »Ale řeka,« v níž je šťastně zachycen rozpor mezi láskou starých rodičů k jedinému synovi a příchylností, jež v nich ze zvyku vznikla k posavadnímu zaměstnání a k volnosti s ním spojené. Postava starého rybáře vší svou stavbou i slovním výrazem připomíná účinný důraz Bret Hartovský.

Do krajiny, ze které čerpala látky ku pěkným pracím dřívějším, zejmena k Úlomkům žuly a k Janu Jílkovi, Tereza Nováková uvádí nás také v nové knize své, nazvané po hlavní osobě *Jiří Šmatlán* (nákl. Vilímkovým, str. 222). Šmatlán jest takořka mladším bratrem Jílkovým a společnými rodiči oběma jest český lid, po výtce pak lid z českého východu. Okolí Poličky, drsný kraj z českomoravského pomezí, jest rázovité prostředí, jež nemůže nemíti vlivu na povahu lidí tam žijících a jež také s technické stránky nabízí spisovateli výhodný rámec, značně sesilující svéráznost všeho díla. V té krajině jsou obce nábožensky smíšené, kdež tedy jednotlivci mohou sledovati život a smýšlení lidí »druhé stránky.« Takovým pozorovatelem jest Jiří Šmatlán. Vychován jsa ve víře katolické, Šmatlán libuje si z mládí v zevních okázalostech této církve; rád chodí na pouti, zakládá si na kostelní nádheře, miluje výstavné chrámy, nádherné sochy a p. Zároveň však jest horlivý čtenář, vždy dychtivý dověděti se něčeho z minulosti a rozšířiti kruh svých vědomostí. Kruh tento není rozsáhlý, neboť Šmatlán vyrostl v bídě a nikdy neměl dostatek prostředků, aby si opatřil knihy, po nichž toužil. Ale vrozená touha zaměstnávati ducha jiným spůsobem, než činí většinou jeho vrstevnictvo, znenáhla přivede ho ku přemýšlení a srovnávání různých věcí a poměrů, jež pozoruje kolem sebe, a zviklá v něm i lásku k víře otcově. Seznání vážného, hloubavého jinověrce Plíhala, četba v starých knihách jeho, nadšené kázání protestantského kněze a rozmluva s tímto knězem samým vštípí Šmatlánovi jiné mínění o protestantech a strhne ho na

půdu, na které potom neukojená duše jeho setrvá vždycky. Jiří totiž potom stále hledá čisté pravdy, chtěje býti pravým služebníkem božím, a zvěděv o českých bratřích tuší v nich vzor, po němž pátral. Později ženitbou přejde otevřeně ku protestantství, ale záhy sezná, že ani tu není, po čem duch jeho prahne. Nespokojen osamocuje se a zahloubává do vysněného světa. Náhoda svede ho se šiřiteli socialismu. Šmatlán sice těžce nese, že zastanci nového učení neopírají se o bibli a nauk Kristových se dovolávají, jen když se jim některá z nich hodí, ale přece ochotně jim podává ruku věře, že za nich nastane »čas božího království na zemi.« Dožije se také socialistického úspěchu — zavedení páté kurie — a umře v blahé domněnce, že v brzku se uskuteční, po čem po všechen život toužil.

Zajímavou látku, v níž dávná, po náboženské pravdě dychtící duše česká nabíhá na moderní proudy z ciziny šířené, spisovatelka zpracovala velmi zdařile. Bystře davá prostému, sympathickému hrdinovi svému postihovati, co v novém učení jest jaksi ozvukem ušlechtilých zásad, vypučelých kdysi na půdě české, a co jest v něm cizorodého, nevhodného pro člověka nábožensky smýšlejícího. Ryze objektivním způsobem znázorňuje, jak Šmatlán duševně roste sám ze sebe, jak vnímá a zažívá vnější vlivy a jak neúnavný duch jeho, — (v té příčině pravý představitel duše našeho lidu, jak se nám jeví v dějinném proudu mnoha staletí), — stále se zmítá, stále pátrá, stále touží po větším a větším světle. V této objektivnosti, k níž se pojí také nutný klid a přirozenost, s kterouž se vyvíjí pásmo dějové a s kterou se nám kus po kuse osvětluje povaha jednajících osob, vidíme hlavní přednost knihy. Umělecký dojem práce pak zvyšuje se jednak pevnou soustředěností její, jednak i tím, že vypravování postupuje jakousi přirozenou gradací, vyvrcholenou v posledních fasích, na nichž se uchytil duch Šmatlánův. Řekli jsme svrchu, že Jiří Šmatlán jest mladším bratrem Jana Jílka. Dle lidského stáří byl by to ovšem bratr o hodně mladší. Jílek je z dob, kdy čeští lidé pro náboženství, jemuž posud po různu tajně sloužili, opouštěli vlast a přidružovali se k někdejším vystěhovaleckým osadám v cizině. Šmatlán je z minulého věku a dočkává se proudů, jež usilují obroditi všecku společnost lidskou. Avšak oba mají jeden rys společný, ano dědičný: touhu po čistém životě náboženském, jak se vtělila v lůně jednoty bratrské. Jest hodnotný čin literární, že T. Nováková tuto spojitost v české duši lidové v konkrétní podobě ztělesnila způsobem tak obratným, myšlenkově i foremně úspěšným.

Venkovský obrázek *Bezdětná*, kterým jest zahájeno souborné vydání spisů Josefa Kejdany (nákl. J. Kotíka na Smíchově, str. 115), podává nám v celku málo prostředků, abychom si o jeho autorovi mohli utvořiti určitější soud. Byloli třeba opatřiti knížku úvodem, jenž čtoucího měl se spisovatelem poněkud seznámiti, bylo žádoucno, abychom tam nalezli *věcné* zprávy o činnosti Kejdanově, nikoli jen obecné fráze. — Pokud pak obrázek mluví sám za sebe, jde z něho na jevo, že autor jest z těch literátů, kteří venkovskou povídku pojímali co možná romanticky a zároveň dbali umravňující tendence. Dějiště jest položeno do Kejdanova rodiště Hořenic u Jaroměře. Jedinou dcerku tamního bohatého mlynáře dostane i s mlýnem

Jaroměřský subkantor Polanský, jemuž mlynář dceru dá, ač ona k němu necítí náklonnosti. Ale mladý mlynář, jemuž chudá matka doma chystala sousedovu schovanku, zle se odvděčí šlechetným lidem. Ač dříve býval dokonalost sama, stane se zhýralcem, mrhá ženino jmění, domů si přivede kuběnu, a žena vše to trpí a stará se o mužovo nemanželské dítě. — Obdobou ku Polanskému, jenž se nemístně povznesl nad svůj rod, jest zámecký pán Damohorský, rovněž syn chuďasův, jehož zvláště šťastná hvězda povznesla jako důstojníka do panské rodiny. Ale jeho otec — žebrák — hledá ho po světě, aby ho prosil za odpuštění, že ho lépe nevychoval, jinak totiž byl by syn na něho nezapomněl. V Hořenickém mlýně zemře, mlynářka po mužově předčasné smrti jako jeptiška vyřídí Damohorskému otcovo odpuštění a sama potom působí jako neznámá jeptiška-učitelka v rodném kraji. — Látka tedy pestrá a příběhy, jaké se ve skutečnosti přiházívají právě naopak. Také charakteristiky jsou dosti ploché a nevýrazné. Morálka a vůdčí myšlenka autorova shoduje se sice s příslovím: »Kde se kdo zrodí, tam se i hodí,« ale jest jistě zhola nepokroková. Jenom s lidovým konservatismem se autor dobře shoduje a patrně vzhledem k širokým vrstvám čtenářským hlásá zásady zcela ušlechtilé, ale ovšem velmi známé a nepopíratelně platné, na př. nezbytnost vděčnosti a lásky dětí k rodičům.

F. V. Vykoukal.

Literatura lékařská.

(Dokončení.)

»Klub přátel veřejného zdravotnictví« (»Časopis pro veřejné zdravotnictví«) vydává také letáky o důležitých námětech veřejného zdravotnictví, které v neobyčejně velikém (u nás) počtu výtisků rozšířiti umí v české veřejnosti, kteréžto ušlechtilé snaze lze jen ke zdaru gratulovati; vyšlo jich dosud jedenácte. Podobnou činnost rozvíjí dle svých stanov od počátku »Česká společnost pro veřejné zdravotnictví,« jež vypisuje co rok ceny za nejlepší spisky o důležitých hygienických závadách (alkoholismus, kouření, tuberkulosa), spisy cenou poctěné pak vydává svým nákladem. Vyšly dosud tři (dr. Novotného, Graetzera a prof. Honla), i jest si přáti, aby ve směru tom zmíněné spolky, jež v poslední době splynuly v jedno sdružení, dále pokračovaly.

Pro vědeckou medicinu českou má nesmírný dosah hodnotou statí v něm uveřejňovaných i péčí o jich zahraniční publicitu »Sborník klinický, jenž přináší výkvět vědecké činnosti lékařské. Povstal z poliklinického »Sborníku Thomayerova« tím, že náklad převzal »Spolek českých lékařů« a redakce rozmnožena prof. dr. J. Hlavou a prof. K. Maydlem. Prof. Hlava po roce odstoupil z redakce, prof. Maydl r. 1903 zemřel. Nyní rediguji list ten (6kráte do roka vychazející se stručnými francouzskými resumés) prof. dr. Emerich Maixner a prof. dr. Josef Thomayer. Nikdy nedočtli jsme se v cizině tolik o českých vědeckých pracích lékařských, jako v období co vychází tento »Sborník.« Před ním vycházela u Bursíka a Kohouta sbírka

publikací Maixnerovy školy: Z II. lékařské kliniky (vyšly 2 svazky obsahující řadu velmi cenných prací vědeckých z pera žáků prof. Maixnera).

Jako příloha »Lékařských Rozhledů« vycházelo od r. 1900 do r. 1904 redakcí prof. E. Nessla jako orgán Spolku zubních lékařů »Zubní lékařství.« Loni počal vycházeti odborný list zubolékařů českých jako periodická publikace samostatná. Není vedle očního lékařství oboru, který by byl tak propracován jako lékařství zubní. Čeští odborníci nezůstávají za produkcí světovou. Je to ovšem obor poměrně malý proti chirurgii, dermatologii atd., a choroby, proti nimž pracují zubní lékaři, nesahají obyčejně na život, ale zubní lékař první může rozpoznati dle změn v ústech závažný neduh, proti němuž pak v počátcích účinně lze zakročiti. Proto nás těší patrný rozkvět literatury zubolékařské a zvláště pieta, s jakou ji tito odborníci pěstují. V pěkné úpravě vydávají nákladem svého spolku časopis nyní samostatně. Rediguje jej prof. dr. Nessel, a ve spolku jejich pečuje oň zvláštní tříčlenná komise. Do ročníku právě ukončeného přispělo 9 autorů 18 články původními. Časopis přináší i referáty stavovské a spolkové i sjezdové zprávy atd.

Česká lékařská komora, jež měla až do konce r. 1904 společný orgán ve »Věstníku,« příloze časopisu českých lékařů, má nyní orgán samostatný — Věstník rozdělen ve dvě části, jedna jest orgánem »Ústřední jednoty českých lékařů,« druhá orgánem české sekce Lékařské komory pro království české, kteréžto obě korporace »Věstník« společně subvencionovaly.

Sbírku přednášek a rozprav z oboru lékařského dovedl zakladatel její prof. J. Thomayer až k číslu 100; po nějaké přestávce znova zahájena jakožto Thomayerova sbírka přednášek z oboru lékařského žákem jeho prof. Lad. Syllabou, k pokračování díla jistě kompetentním. Vedle této publikace letos zahájena nová, »Klinické výklady prof. Thomayera« (nákladem Bursíka a Kohouta). První a druhý sešit této publikace, kdy by ani nebylo krátkého proslovení původcova na obálce sešitu, zřetelně ukazuje účel a smysl sbírky, přednášky klinické, jimiž na nové zjevy v medicině se upozorňuje podle klinického materiálu, zachovati paměti ku prospěchu literatury české.

S velkou láskou k věci a s pravým porozuměním uvedl r. 1904 svým nákladem doc. dr. Haškovec v život »Revue v neurologii, psychiatrii, fysikální a diaetetické therapii.« Přináší četné články původní z oborů, jimž jest věnována, bohatý výběr z literatury světové, kritiku, zajímavý feuilleton, drobné zprávy odborné a zásluhou širšího rozhledu redaktorova a četnými v listu probíranými themáty filosofickými, literárními, paedagogickými, hygienickými atd. došla povšimnutí daleko za mezemi odborníků v neuropathologii a vědách příbuzných. Vydávati odborné publikace vlastním nákladem znamená veliké nadšení pro věc, plné nezištnosti — zasluhuje proto podnik Haškovcův podpory všech, jimž na rozkvětu literatury záleží.

Úzce s lékařskou literaturou souvisí literatura zvěrolékařská, která péčí podnikavého a pilného pracovníka c. k. okr. zvěrolékaře J. Taufera vycházela na Moravě. Byly to zprvu »Zvěrolékařské

Rozhledy,« po té »Časopis českých zvěrolékařů« (celkem 5 ročníků), které v těžkých poměrech přes 5 let vlastním nákladem obětavý ten pracovník (nyní doktor filosofie a okr. zeměpanský zvěrolékař ve Valašském Meziříčí) vydával. K této periodické publikaci připojil záhy druhou, kapesní kalendář, který však nedošed náležité podpory příslušných kruhů, také zašel. Ještě vycházel Časopis českých zvěrolékařů, když ujali se nového podniku zoopathologové Pražští. Redakcí známého vědeckého pracovníka M. Prettnera počal tu vycházeti čtrnáctidenník zvěrolékařský, který utěšeně zkvétá. »Slovník zvěrolékařský,« jejž podnikl J. Taufer, uvázl při 1. sešitě.

Lékárnické časopisectví, representované dříve výhradně »Časopisem českého lékárnictva« (nyní redakcí dr. L. Božka), rozmnoženo v letech devadesátých »Farmaceutickou revue,« kterou nákladem svým vydával v Chrudimi mag. farm. V. Martinec. Z listu toho povstal orgán farmaceutů »kondicinujících,« kteří nejsou majiteli lékáren, a z rukou mag. farm. V. Bohače přešel v redakci mag. farm. Becka a záhy zašel. Nyní vydávají farmaceuti kondicinující svůj list, »Lékárnické Rozhledy.« Do literatury lékárnické spadá i praktickým cílům hovící »Sazba neofficinálních léčiv,« vydávaná Českou lékárnickou společností v Praze, nutný doplněk »Lékárnické sazby,« kterou dříve jen německy, v posledních letech pak i česky vydává místodržitelství. Kalendář českých lékárníků redigoval v posledních letech mag. farm. Ludvík Schaertler.

Počátkem r. 1906 vychází nový časopis »Československý drogista,« měsíčník, orgán spolku českých drogistů. V prvním čísle — za red. Ad. Bočka — jsou příspěvky inž. Rob. Urbana, B. Šetlíka, J. Kafky a j.

Lékaře, lékárníka i chemika zajímá bádání o staré alchymii; v tom oboru vyšla Mistra Antonia z Florencie Cesta spravedlivá v Alchymii (l. 1457), kterou z rukopisu Musejního vydal u F. Šimáčka v sličné úpravě Otakar Zachar.

Měli bychom se ještě zmíniti o německých publikacích českých lékařů (nečetných), o publikacích, jež jsou vlastně otisky článků časopiseckých,[1]) o experimentálních výzkumech, uveřejňovaných v Akademii, která nyní publikuje lékařského bádání nemnoho, neboť poslední větší studie, odtud dílem vyšlá, je prof. Syllaby »O pathogenese zhoubné chudokrevnosti« (jen díl I. vydala akademie, druhý vyšel u Bursíka a Kohouta), a v královské společnosti nauk, dále o polemické literatuře lékařské, zvláště na poli theoretických věd ob čas vzplanuvší; ale z dobrých důvodů přestáváme tu jen na pouhých zmínkách.

Zbývá nám literatura populární. Rozvinula se u nás za posledních let znamenitě — zjev potěšující, neboť znamená první krok k hygienickým melioracím v národě. Doc. Haškovce »Lidové rozpravy lékařské« (u J. Otty), a Bibliothéka lékařských spisů populárních redakcí dr. D. Panýrka (u Hejdy a Tučka), vzájemně se doplňují, pracujíce různými směry k jednomu cíli. Obě přinášejí

[1]) Z těchto nemohu pomlčeti o objemné a velice zajímavé studii primáře dr. Návrata z Brna »O sebevraždě,« otisku práce uveřejněné v Časopise českých lékařů; vyšla nákl. Bursíka a Kohouta.

skoro výhradně práce původní, prvá více z kruhů fakultních, druhá více z kruhů praktických lékařů. Mimo tyto publikace vychází populárně lékařských publikací málo, nejvíce ve sbírkách »Knihovna českých domácností« (dr. O. Zuny, »Kosmetika« E. A. Meliše: Potraviny v domácnosti), »Illustrované katechismy Naučné« (První pomoc [1]) od dr. Panýrka), Matice Lidu (»Než přijde lékař,« též od dr. Panýrka), Poučná knihovna Máje (O líčení a líčidlech, zvláště u divadla od B. Morávka), málo i samostatně: dr. V. Mrázka: »Nervosa« u Hejdy a Tučka,[2]) D. V. Vítka »Nervosa dítek« (obě dobré), u Šimáčka, dr. D. Panýrka »Lékařské feuilletony« (Máj) a téhož »Zdravotnické epištoly pro lid« (Tisk. druž. soc. demokr.), B. Morávka »Léčiva rostlinná« (u Kobra), dr. O. Rožánka »Pud pohlavní a prostituce« (2 díly) u Hejdy a Tučka a j.

Zvláštní zmínky zasluhuje zde i doc. dr. A. Heverocha z universitní extense vzešlá studie »Duševní odchylky školní mládeže,« vydaná péčí Dědictví Komenského, která školním lékařům a paedagogickým kruhům přináší zajisté vítané bohatství materiálu z literatury odborné i z vlastní Heverochovy praxe, pro důležitou kapitolu duševních poruch žactva. Sem patří i dr. D. Panýrka publikace »Lékař a škola,« vybrané kapitoly z hygieny školní (u J. Rašína).

Popularisující cíle sleduje i † dr. E. Vlasáka »Ošetřování nemocných« (u Bursíka a Kohouta), dobrá příručka pro české ošetřovatelky, jimž péčí svazu českých žen přednášel s dr. Procházkou kurs o ošetřování nemocných, a dr. D. Panýrka (a spolupracovníků) »Domácí lékař.« Větší tato publikace (dosud 43 sešitů), chýlící se ke konci, vychází u Bursíka a Kohouta; odborní a praktičtí lékaři probírají tu v úpravě slovníkové důležitější hesla, o nichž širším kruhům třeba poučení. Vedle osvědčeného »Slovníku zdravotního« Chodounského a Thomayera, jenž v tomto období vyšel v 2. zúplna přepracovaném vydání, není snad toto dílo, probírajíc látku s jiného stanoviska a obšírněji, v literatuře zbytečno.

Do rubriky lékařství popularisujícího patří překlad dr. Fischer-Dückelmannové »Žena lékařkou« — mluvíme tu o knize proto, že to není vlastně překlad, nýbrž volné zpracování se zachováním principů autorčiných. Dílo vychází s hojnými illustracemi u Vilímka — zpracovala je dr. Bayerová v Ženevě, s pilným zřetelem k léčbě fysikální.

Pro mládež je psána dr. Panýrka »Buďte zdraví« a »Zdravé mlsky« (Pokladnice mládeže) a téhož »Co lékař vyprávěl« (Dět. Bes. Máje).

Vedle této literatury populárně lékařské vycházejí periodicky i samostatně u některých nakladatelů, málo dbajících o hodnotu práce, všelijaké publikace od autorů začátečními písmeny a podobně označených, většinou literárního smetí; o těch bude dovoleno pomlčeti. Je toho tolik, že by nestačil rozměr několikanásobný na protřepání této pseudoliteratury, která neúnavnou reklamou šíří se do čtenářstva všemi směry. Byla odbyta již jinde. Čtenář objektivní, až přečte

[1]) Odměněny Turkovou cenou.
[2]) Přeložena do jazyka bulharského.

tuto stať, jistě nám nebude vytýkati nelásku k naší odborné literatuře, když se nechceme pošpiniti tímto bejlím, na které by měl dokračovati úřad, jenž stihá kuplířství. Nepíšeme také o lékařských a hygienických spisech z pera laiků, učitelů, kněží atd., ač tu aspoň zřejma láska k věci, třebas neopatrná volba pramenů nepovolaných (na př. Kneippa atd.) leckterý ten spis (na př. prof. Dlouhého Léčivé rostliny, Ježkovy atd.) činí nespolehlivým.

I v belletrii původní a přeložené za posledních let několikráte lékaři se přihlásili. V popředí stoji originálností i oblíbeností prof. Thomayer (R. E. Jamot) dalšími svazky své zábavné prozy »Po cizích stezkách« a »Žloutne listí,« Z. Winter studií »Doktoři a lékaři naši v XVI. věku« (vyšlo po 2. v sbírce »Staré Listy« u J. Otty). Z části belletristického rázu, částečně také do folkloru a psychologie spadající, jest sbírka »Znamenaní« dr. D. Panýrka (vydalo družstvo Máje), v níž se pojednává o tělesných vadách, které jsou předmětem posměchu v obecenstvu. R. 1906 vyznamenána cenou Turkovou. Sem patří i dr. Mrázka cestopisy »Z lázní a cest,« nadšeným slohem psané (u Hejdy a Tučka).

Emil Treval svými novelami, jednajícími umělecky o problémech lékařských (Těžké chvíle, Mája, Silnější než milování, Právo ideálu, Vlasy královny Bereniky), V. Plaček Trnavský (Pláňata), V. Kárník (dr. V. Svítil) básněmi »Chudá žeň,« rozmnožili platně naši krásnou prozu. Z přeložených patří sem dr. K. Bulířem zčeštěný spis »Lékaři« od dr. von Schullern. Veresajeva »Zápisky praktického lékaře« veřejnost neprávem pokládala za belletrii — je to četba poučná, ale čtenář nesmí zapomínati, že údaje autora vzešly z chorobné, neuropathické fantasie.

Ke konci ještě několik slov o publikacích chystaných a opověděných nebo mezi tiskem této statě vydaných. Jest to firmou Bursika a Kohouta z pera prof. dra. Bělohoubka připravený překlad farmakopei (VIII. vydání) a komentář zvláště vítaný k němu z pera tohoto osvědčeného odborníka. V právě minulých dnech vyšla také velepotřebná »Učebnice lékařské massáže« z pera doc. V. Chlumského z Krakovské university a pěkný překlad Filatovova Dětského lékařství (z pera dr. Pexy), dle posledního ruského vydání pořízený. K novému vydání chystají se spisy prof. Hlavy »Pathologická anatomie« díl II. a prof. Reinsberga »Nauka o soudním lékařství,« prof. Hlavy a Honla »Bakteriologie« (díl II.) a velmi potřebné »Porodnictví a gynaeologie« z pera prof. Rubešky.

Primář okresní nemocnice Mladoboleslavské, dr. V. Kopfstein, chystá diagnostiku chirurgickou (Albertova v českém překladu je zastaralá) a pilný odb. spisovatel dr. A. Wiesner z Prachovic sestavil receptář a sbírku léčiv (spis vyšel v těchto dnech nákladem vlastním a je velmi cenný).

*
* *

Bylo by smutno, kdy by uvedené v tomto přehledu publikace a jména, jež za nimi stojí, znamenaly všecku literaturu lékařskou posledních dob. Jsou mnozí a vydatní pracovníci, kteří dílo svoje ukládají výhradně do časopisů, ty trudné poměry však, v nichž

předchůdcové naši začínali, dokud ještě ani Časopisu lékařů českých nebylo, a jediným takřka útočištěm lékařské produkce české byl Purkyňův časopis »Živa« nebo »Časopis českého musea,« srovnámeli je s dnešním rozkvětem, opravňují k radostnému závěru, že není snad v žádném jiném oboru vědy tak znamenitý a všestranný pokrok, tolik s láskou a nezištností pracujících odborníků, jako v medicině. Velikou o to zásluhu mají ti, kdož těžce šli v prvních chvílích české literatury krok za krokem, klopýtajíce často o výraz — nebyloť nomenklatury a ke každému pojmu bylo nutno hledati vhodný výraz. Ti Jungmannové, Purkyňové, Čejkové, Hamerníkové, Chvostkové, Duchkové netušili, často pochybujíce o budoucnosti literatury, že v nedlouhé celkem době národ ožije, a třeba nebyl prost chyb a rozkolu a třeba podnes není zajištěn, přece učinil kus práce, na kterou mnohý z těch, kdož dnes literaturu lékařskou representují, může právem býti hrd. A je na obzoru i další utěšený rozkvět.

Dr. *D. Panýrek.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. července 1906.

Císař a král v Čechách. — Snahy o česko-německé dorozumění. — Ministři Pacák a Prade. — Nový předseda Českého klubu. — Říšská rada. — Nemaďarští zástupcové v uherském říšském sněmu. — Rusko. — Srbsko. — Revise procesu Dreyfusova. — Korunování krále Hakona VII.

Císař a král František Josef zavítal dne 21. června do Liberce, aby si prohledl výstavu tam pořádanou. O významu této výstavy, z nížto vše, co českého, naprosto vyloučeno, napsaly Národní Listy, že jest to první větší manifestace Němců v Čechách jako politicko-národního celku a že německé uzavřené území v Čechách jest officiálně uznáno. V tom spočívá také význam cesty panovníkovy do předního města tohoto území a jeho třídenního pobytu tam. Provázeli jej předseda ministerstva Beck a oba ministři krajani dr. Pacák a dr. Prade. Na cestě pozdržel se císař několik hodin v Kutné Hoře, dřívějším působišti ministra dr. Pacáka. Ministr Pacák společně s ministrem Fořtem, který také k návštěvě výstavy do Liberce zavítal, navštívili tamní českou besedu, a dr. Pacák se v delší řeči vyslovil pro nutnost česko-německého smíření.

Při návratu svém do Vídně vydal panovník místodržiteli království českého vlastnoruční list, v němž položen zvláštní důraz na nezbytnost dohody mezi oběma národy v Čechách. Ze strany německé se dosud žádný projev pro dohodnutí nestal, a nic nenasvědčuje tomu, že by se německo-nacionální zuřivost mírnila, naopak po jmenování německého ministra krajana jeví se možnáli ještě větší měrou. Rovněž nic nenasvědčuje tomu, že by po vstoupení dvou Čechů do kabinetu nastával ve vládě obrat českému národu poněkud příznivější. V germanisaci, v křiklavém porušování rovnoprávnosti a zkracování českého úřednictva při postupu pokračuje se i nyní jako za vlád dřívějších. Německý ministr krajan Prade povolal do své kance-

láře dva pověstné nepřátele českého národa, a jeho působení již se počíná pociťovati. Naproti tomu nic se neproslýchá, že by dosavadní hluboký klid kanceláře českého ministra krajana měl ustoupiti nějaké čilosti. Sám první místopředseda Českého klubu dr. Stránský při rokování o prozatímném rozpočtu vytkl nynější vládě zřejmé strannictví ve prospěch Němců. O úkolech německého ministra krajana napsal Liberecký orgán tohoto ministra, že z nejdůležitějších těch úkolů bude »očistiti« německé území od českého úřednictva, že však se Němcům v Praze a v městech smíšených, t. j. českých, musí dostati v úřadech zastoupení dle jich početní síly a poplatnosti, dále že jest nutno, aby německý ministr krajan měl bedlivý pozor na stálé rozmnožování (!) českých středních škol, na nichž prý se studující vychovávají v duchu česko-národním. Nejlepší obranou a nejlepším hájením německých zájmů jest prý podnikati útoky!

V českém klubu na říšské radě bylo nutno vykonati volbu předsedy, když se dosavadní předseda dr. Pacák stal ministrem. Volba konána až 3. července. Přítomno bylo 36 členů, z nichž 31 volilo dr. Kramáře; 5 lístků bylo prázdných, a 14 členů klubu nebylo přítomno. První místopředseda dr. Stránský vyžádal si delší dovolenou, ježto s nynější taktikou klubu nesouhlasí. Za druhého místopředsedu zvolen posl. Kaftan.

Říšská rada vyřídila prozatímný rozpočet a potom novelu k živnostenskému řádu.

Výbor pro volební reformu pracuje velmi pomalu a s velikými obtížemi. Právě dospěl k části nejkritičtější: k zemím koruny české. Nadešla chvíle nejen neobyčejně vážná, nýbrž osudná. Vládní předloha obsahuje věci, které paskvílem všeobecného a rovného hlasovacího práva nazval sám dr. Kramář, jenž první navrhoval v cislajtánském parlamentě nynější akci pro volební reformu. Nyní jde o rozhodnutí, které ani v nejlepším případě českému národu nepřinese hrubě žádného prospěchu, a kdy by dopadlo podle vládních návrhů, osudně by zhoršilo situaci naši na nedohlednou dobu.

Ježto není naděje, že by říšská rada volební reformu ještě před uplynutím tohoto šestiletí vyříditi mohla, vyskytl se plán, aby zákonodárné období tohoto parlamentu — kteréž dne 17. prosince vyprší — bylo prodlouženo. Příslušný zákon, s nímž někteří vůdcové pravice svůj souhlas projevili, mohl by býti přijat jen dvoutřetinovou většinou, an by znamenal částečnou změnu ústavy.

V rozpočtovém výboru stěžoval si posl. bar. Morsey na hospodářství za vlády Körbrovy; uvedl, že se dr. Körber při stavbě v přístavu Terstském dopustil různých nesprávností, že záležitosti této stavby se týkající vyřizoval bez vědomí ministra obchodu, že zadávky prostě nařizoval beze vší nabídky a zadal stavbu bance Union, která měla zájem na financování celého podniku. Výbor se usnesl pozvati bývalé ministry Körbra a Calia, aby se do schůzí jeho dostavili a na otázky jeho odpovídali. Oba ministři vyhověli přání tomu a snažili se své jednání obhájiti.

Kvotové deputace rakouská a uherská se nedohodly. Rakouská deputace usnesla se, aby příští kvota stanovena byla poměrem 57·6 : 42·4, čemuž Maďaři co nejrozhodněji odpírali. Ježto nedocílena

shoda, bude posavadní poměr 65·6 : 34·4 rozhodnutím panovníkovým zachován.

V uherském říšském sněmu usilují zástupcové nemaďarských národů marně o svá práva; Maďaři mají pro ně pouze potupný výsměch a bezohledné utiskování. Ministerský předseda dr. Weckerle pravil ve sněmovně, aby prý přišli s požadavky, které mohou býti uskutečněny, pak že dojdou souhlasu a spravedlnosti! Zástupcové národností usnesli se sloučiti strany slovenskou, srbskou a rumunskou v jednu společnou organisaci.

Na Rusi jsou poměry stále nad míru neutěšené. Hromadné stávky, výtržnosti, ano i vzpoury ve vojště zůstaly na denním pořádku. Dne 14. června se v Bjalostoku, nejvíce od židů obydleném, událo velké krveprolití. Na pravoslavné i na katolické procesí právě konané hozeno několik pum a stříleno na ně z domů židovských; několik osob zabito a těžce poraněno. Rozzuřený dav vrhl se pak na židy, i nastala strašná řež. Bouře trvaly několik dní. Mnoho židů pobito a na majetku jich způsobena veliká škoda. Dle úředních zpráv zabito as 100 osob a 200 jiných raněno, způsobené škody páčí se na milion rublů. Jitření proti židům se vzmáhá, ježto jsou pokládáni za hlavní vinníky panujících zmatků.

V popředí událostí stojí otázka dohody strany konstitučně-demokratické s vládou, tak že by někteří poslanci byli povoláni do ministerstva. Jinak se poměry zhoršují zejmena na venkově, kde sedláci zabírají panské a církevní pozemky a tvrdí, že prý duma bez toho odhlasuje, že pozemky ty jsou jejich majetkem. Selské nepokoje vzbuzují mezi šlechtou postrach. Schůze zástupců jejích v Charkově usnesla se postoupiti sedlákům několik šlechtických domů.

V Kronštadtě vynesl námořní soud rozsudek v příčině vydání torpédky »Bědového« Žaponcům. Čtyři důstojníci uznáni vinnými, že loď tu s rozvahou a bez nutné příčiny vydali, i jsou odsouzeni k smrti, ale zároveň doporučeni carské milosti. Admirál Rožděstvenský sproštěn obžaloby.

V Srbsku vykonány nové volby do skupštiny. K volbě oprávněných osob bylo 563.000, z nichž se 367.000 volby súčastnilo; bylo tedy účastenství neobyčejně velké. Nejvíce hlasů připadlo straně radikální a sice 156.163. Strana ta má v nové skupštině rozhodnou většinu. Celní konflikt s Rakousko-Uherskem se přiostřil.

Ve Francii se před kasačním soudem konala revise procesu Dreyfusova. Židovský kapitán Dreyfus byl v prosinci r. 1894 od vojenského soudu pro vlastizradu odsouzen a odvezen na Ďábelský ostrov, i ztrávil tam čtyři roky. Potom agitací soukmenovců a přátel jeho došlo k tomu, že byl proces jeho obnoven; vojenský soud v Rennesu konaný znova jej uznal za vinna, ale ministerstvo Waldeck Rousseauovo jej amnestovalo. Přijal amnestii, ale domáhal se stále nové revise, až mu nyní povolena. Kasační dvůr pak jej prohlásil za nevinna, a nynější vláda francouzská rozhodla, že má býti zase vřaděn do armády jako major, ano že má také býti zapsán mezi kandidáty čestné legie.

Norský král Hakon dal se dne 22. června v Drontheimu slavně korunovati. *Adolf Srb.*

Posavadní ročníky Osvěty

jsouce podstatnou částí české literatury posledních čtyř desítiletí, tvoří bibliothéku **nejvybranějších původních prací básnických, románových a novellistických, jakož i prací ze všelikých oborů naučných.** Jsou to práce od nejpřednějších českých spisovatelů a vynikají jak svým výborným obsahem, tak pečlivou, lahodnou, dokonalou formou.

Proto by OSVĚTA neměla scházeti v žádné české veřejné ani domácí knihovně.

Vyšívání všeho druhu, tak zvané švýcarské

doporučují

Bratří Tšídové,

první česká továrna na vyšívání

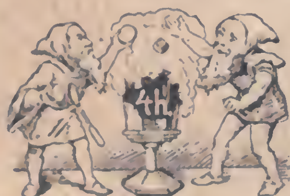
v NOVÉ KDYNI.

ZALOŽENA R. 1871.

VÝBORNÝ OSVĚŽUJÍCÍ NÁPOJ SKYTAJÍ

MARŠNEROVY ŠUMIVÉ LIMONÁDOVÉ BONBONY

S CHUTÍ MALINOVOU, CITRONOVOU, MAŘÍNKOVOU, JAHODOVOU, TŘEŠŇOVOU.

Jen s touto ochrannou známkou jsou nejlepší.

První česká akciová společnost továren na orientálské cukrovinky a čokoládu (dříve A. Maršner) na Král. Vinohradech,

Ferdinandova třída — Praha — Václavské náměstí

Svoji k svému!

České knize,
českému umění,
české práci,
českým plodinám,
českým výrobkům

před cizími dávej přednost každý Čech!

České víno!

Beřkovická vína

doporučuji se jako ryze česká, velmi zdravá, lahodná, posilující, četnými lékaři doporučená.

Veškeré dotazy vyřídí Správa vinařství prince Ferdinanda z Lobkovic v Dolních Beřkovicích u Mělníka.

Hlavní sklad pro Prahu: Hybernská ul. č. 1[illegible]

Hlavní zástupce pro Prahu: Adolf Tábor, Král. Vinohrady, Karlova ulice č. 5.

Vinárna v Praze-I., Havlíčkovo náměstí číslo 5 (Lobkovický sklep).

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 523.—526. Obrazy z přírody. Napsal Alex. z Humboldtů. Přeložil Vl. Jos. Procházka. Za 80 hal. Čís. 527. a 528. Maloruské novely. Napsala Olga Kobylańska. Přel. Tereza Turnerová. Za 40 hal. Nakl. J. Otto.

Repertoir českých divadel. Čís 138. Práci čest! Sociální hra o 5 jednáních. Napsal Otto Faster. Za 1 k. 20 h. Nakl. F. Šimáček.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá MUDr. Ladislav Haškovec. Čís. 69. O známkách chorob duševních. Napsal dr. Pavel Hess. Za 50 hal. Nákl. J. Otty.

Otázky a názory. Roč. V. Seš. 17., 18., 21. a 22.: Kruh četby. Přeložil Alb. Škarvan a Ivan Hálek. Seš. 19.—20. Životospráva. Napsal R. W. Emerson, přel. J. Mrazík. Sešit za 30 h. Nakl. týž.

České Budějovice. Pamětní list slavnosti Praha — Českým Budějovicům. Redaktor Ant. Hubka. Nákl. Slavnostního výboru.

Z českých mlýnů. Od K. Tůmy. Seš. 39.—43. Sešit za 30 h. Nakl. Jos. R. Vilímek.

Obchodní a průmyslová komora v Čes. Budějovicích 1850—1905. Napsal JUDr. Albert Maysl. Nákl. Obchod. a průmysl. komory v Č. Budějovicích.

Tři mušketýři ještě po desíti letech (Vikomt Bragelonne). Román Alex. Dumasa, přeložil dr. V. Sterzinger. S illustracemi. Díl IV. Sešit 79. Sešit po 25 hal. Nakl. J. R. Vilímek.

Gaskoňští kadeti. Napsali H. de Gorsse a J. Jacquin. Seš. 11.—15. Sešit za 25 h. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Mückovy praktické příručky. Kapesní atlas. Houby jedovaté. Houby jedlé. Po 80 hal. Nakl. Em. Šolc v Telči.

Knihovna »Vzdělání Lidu.« Sbírka spisů populárně vzdělávacích. Sv. II. Světlé památce mistra Jana Husa. 100 výtisků 8 k. Nákl. »Vzdělání Lidu« v Moravanech u Pardubic.

Čtení o M. Janu Husovi. Napsal K. M. F. Hanuš. Nakl. Jos. R. Vilímek.

Přednášky z oboru lidské vzdělanosti. Pořádá dr. A. Batěk v Plzni. Řada IV. č. 1. O krajinách měsíčních. Sirius. Podává dr. Arnošt Dittrich. Za 26 h. Nákl. pořadatelovým.

Krátký nástin zdravotnictví. Díl I. a II. Dle svých výkladů při vyučování podává dr. Al. Batěk. Za 24 h. Nákl. pořadatelovým.

O nerostných barvivech červených, modrých, zelených, hnědých a černých. Napsal dr. Al. Batěk. Za 48 h. Nakl. týž.

Matice mládeže. Seš. 7.: Gulliverovy cesty. III. Napsal Jonathan Swieft. Čís. 8. Važte si české školy! Nákl. F. Šimáčka.

Výroční zprávy a programy za školní rok 1906: c. k. reálného a vyššího gymnasia v Křemencově ul. (obsahuje: O polaritě v akustickém silovém poli, napsal prof. Frant. Kaňka); — c. k. státní české reálky na Starém Městě (1. Renaissance francouzská ve svých charakteristických znacích, napsal dr. Jos. Snášel. 2. Ředitel Mikuláš Hofmann, podává J. John); — c. k. vyšší reálky v Žižkově (Střední školství v Německu. Paběrky ze studijní cesty po Německu. Podává Vojt. Hulík); — pokračovací školy obchodní.

Moderní reklama. Napsal Zdenko Šindler, chef Reklamy. Za 1 k. 80 h. Nákl. F. Šimáčka.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k. 20 h.), 1881—1905 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 36. 1906. ČÍSLO 9.

Číslem tímto končí se **třetí čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí Seš. 576.—578. (Trebonianus — Truhlář.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto.

Čeští spisovatelé XIX. stol. Seš. 98. Sebrané spisy Karla Hynka Máchy. Seš. 99. a 100. Sebrané spisy Boženy Němcové. Sešit po 24 hal. Nakladatel Jos. Laichter.

Sebrané spisy Julia Zeyera. Seš. 239.—241. Obnovené obrazy. Nákl. České graf. akc. spol. Unie.

Sebrané spisy V. Beneše-Třebízského. Laciné vydání pro český lid. Díl V. Pobělohorské elegie. Seš. 20. Po 20 hal. Nakl. F. Topič.

Sebrané spisy Ignáta Herrmanna. Seš. 17. Tchán Kondelík a zeť Vejvara. Seš. za 32 hal. Nakl. týž.

Pardubák. Válečná novella z r. 1866. Napsal Ladislav Novák. Vydalo Nakladatelské družstvo Máje v Praze.

Písně o malém Jaku. — Nero. — Tiché sloky. Napsal Ant. Trýb. Nákladem Ladislava Grunda na Král. Vinohradech.

Allanti. Veselohra o 4 jednáních od P. Jáchymové. Za 1 k. 40 hal. Nákl. E. Beauforta.

Česko-moravská kronika. Složil K. Vl. Zap. Seš. 16.—19. Za 30 hal. Nakl. B. Kočí.

Latinsko-český slovník. Ku potřebě československých gymnasií sestavil dr. Josef M. Pražák. Seš. 8. (coartatio — concedo). Nákl. České grafické akc. společnosti Unie.

Slovník anglicko-český. Sestavil V. A. Jung. Seš. 3.—5. (asyndeton — to cast). Seš. za 80 hal. Nákl. J. Otty v Praze.

Publikace městského musea v Rokycanech. Čís. 1. Josef Čejka. Napsal prof. dr. J. Máchal.

František Bartoš. Napsal Jos. Bartocha. Nákladem Revue moravskoslezské. Za 20 h.

Paměti starého učitele-vlastence, persekucí postiženého. Píše Ant. Konst. Viták. Konec díla. Nakl. Fr. Urbánek v Praze.

Domácí Vševěd. Illustrovaný slovník vědomostí ze všech oborů domácího hospodářství. Seš. 16. (Houby cizopasné — Hřeb.) Seš. za 50 hal. Nakladatel F. Šimáček.

Knihovna českých klassiků belletristů. Sv. III. Belletrie Karla Havlíčka Borovského. K vydání upravil F. V. Krejčí. — Sv. V. Sebrané spisy Josefa Kaj. Tyla. Seš. 8.—11. Seš. za 30 hal. Nakl. B. Kočí v Praze.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. XI. Seš. 22. a 23. Česká politika. Souborná práce vynikajících učencův a spisovatelů. Seš. za 48 hal. Nákl. J. Laichtera.

Repertoir českých divadel. Čís. 138. Zlaté časy. Veselohra o třech dějstvích. Napsala Beatrice Dovská. Přeložil Karel Mašek. Za 1 k. 20 h. Nakl. F. Šimáček.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil Čís. 529. Člověk třtina. Komedie o dvou dějstvích. Napsal Auguste Vacquerie. Přeložil Bohdan Kaminský. Za 20 hal Čís. 530. a 531. Torquato Tasso: Výbor lyriky. I. Madrigaly. Formou originálu přeložil Jaroslav Vrchlický. Za 40 hal. Nakl. J. Otto.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá MUDr. Ladislav Haškovec. Čís. 70. Našim synům, když dospívají osmnáctého roku. Několik rad lékařských od profesora A. Fourniera. Přeložil MUDr. K. Bulíř. Za 60 hal. Nakl. týž.

Brehmův Život zvířat. Seš. 138. Díl II. Ptáci. Znovu přehlížel a upravil prof. Frant. Nekut. Seš. 139. Díl IV. Hmyz. Upravil prof. B. Bauše. Sešit po 80 h. Nakl. týž.

Pamětní spis o čtyřicetiletém trvání spolku architektů a inženýrů v království českém. (1865—1905.) Sestavilo Představenstvo. Nákl. vlastním.

R. 1906. ČÍS. 9.

OSVĚTA

Vácslav Zelený.

Ze života otce svého podává

Božena Augustinová.

(Dokončení.)

XIV.

Povinnosti úřední a činné účastenství v životě našem politickém neodvrátily Zeleného od studií literárních. Sebrav zajímavý materiál k životopisu Jana Kollára, obíral se přípravami ku práci, kteráž jej nad jiné vábila — ale při samém počátku odvrácen byl jinou prací, té chvíle naléhavější.

Spolek Svatobor chystaje se oslaviti památku Karla Havlíčka pomníkem na jeho hrobě, uznal za vhodné, aby touž dobou postavil se mu i pomník literární vydáním spisů jeho.[1]) Ředitelstvo uložilo péči o uspořádání *spisů Havlíčkových* jednateli svému Vácslavu Zelenému, jemuž dcera Havlíčkova Zdenka odevzdala všechnu literární pozůstalost otcovu. Zelený uspořádal prvý svazek, do něhož pojal spisy mimopolitické a jenž vydán byl spolkem Svatoborem v květnu 1870. Svazek druhý, v němž měl se uveřejniti výběr spisů politických, nemohl býti zatím vydán, pokud by nebyly zrušeny nálezy, jimiž některé spisy Havlíčkovy byly zapověděny.

Obíraje se literární pozůstalostí Havlíčkovou unesen byl Zelený živě v doby Havlíčkova působení, jehož byl svědkem a ctitelem, i pojal bez odkladu úmysl vylíčiti život velikého vrstevníka a rodáka svého.

Ze zápisků Zeleného vidíme, že již 29. května 1870 vyjel si na neděli do Litně k faráři P. Řezáčovi, kdysi spolužákovi Havlíčkovu v semináři Pražském. V dopise P. Řezáče, psaném Zelenému v Litni 18. dubna 1870, čteme: ... »Z celého srdce

[1]) Viz předmluvu Zeleného k sebraným spisům Karla Havlíčka, vydaným nákladem Svatoboru. Svazek I. V Praze 1870.

přeji, aby jméno Havlíčkovo zůstalo v dobré a pro vlast požehnané památce, a sotva kdo jiný dovedl by lépe sepsati život jeho nežli Vy, jenž jste jej znal i miloval i umíte dobře líčiti povahy lidské. Čím já budu moci k dílu tomu přispívati, milerád učiním, jenom mně nyní těžko bude při různém stavu mé knihovny (pro omezenost místa mého příbytku) a mých korrespondencí dotyčné dopisy vyhledati. Ovšem více z paměti musí se vypravěti, k čemuž by lépe posloužilo rozmlouvání — proto liboli Vám, zvolte si v čase příjemném dva tři dny a přijeďte do Litně, kdež Vám, co vím o milém Havlovi, povím a zatím nějaké dopisy Havlíčkovy i ke Klejzarovi najdu.«

V zápiscích Zeleného tato rozmluva s přítelem Řezáčem bedlivě jest zaznamenána. P. Řezáč vylíčil Zelenému tehdejší život v semináři Pražském, povahy představených i spolužáků; mluvil o poměru svém k Národním Novinám Havlíčkovým, vyvraceje rozšířené mínění, že by byl řídil náboženskou politiku v nich, o své návštěvě u Havlíčka v Brixenu, o posledních chvílích Havlíčkových.

První vzpomínky sbíral Zelený v rodišti svém v Borové, odkud mu starý učitel a přítel Antonín Línek i kaplan P. Šrámek v únoru 1870 různé zprávy zaslali. V korrespondenci Zeleného nalézáme dále mnoho dopisů, ze kterých se dovídáme, že Zelený obracel se ke všem žijícím osobám, které byly ve stycích s Havlíčkem. Zajímavé podrobnosti chovají vzpomínky P. Daneše, děkana Peruckého, P. Kratochvíla v Ořechu, P. A. L. Dlaska v Kouřimi, prof. Ningra v Písku a j. v.

Rozmluvami s Františkem Havlíčkem, s dr. Riegrem, s dr. Vilémem Gablerem, přítelem Havlíčkovým už v letech studentských, i s mnohými jinými osobami Havlíčkovi blízkými doplňoval si Zelený obraz svůj o Havlíčkovi. Všichni výše uvedení přátelé Havlíčkovi odevzdali Zelenému dopisy Havlíčkovy, z nichž sobě činil výpisky, načež je vracel majitelům.

Neobmezenou důvěru chovala k Zelenému stařičká matka Havlíčkova, kteráž se upřímně těšila úmyslu Zeleného a všemožně se snažila, aby se mu z rodiny její dostalo pokud možno nejvíce dopisů a vzpomínek.

Zelený neustával pátrati po podrobnostech života Havlíčkova. V zápisníku jeho čteme, že dne 28. června 1870, opláceje ruskému profesoru Bergovi návštěvu »u černého koně,« zavedl s ním rozmluvu o Havlíčkovi, kteréhož prof. Berg velmi dobře znal z jeho pobytu Moskevského u profesora Ševyreva. Havlíček jevil se Bergovi velmi skromným, tichým, zasmušilým, nikdy neviděl úsměvu na tváři jeho. O dvě léta později na cestě po Rusku sbíral Zelený vzpomínky na Havlíčka v Moskvě u prof. Pogodina a prof. Bodjanského, ve Varšavě u prof. Novakovského.

Materiál tento Zelený roztřídil, prostudoval a s láskou pustil se do psaní. Několik kapitol, uveřejněných pod záhlavím *Ze života Karla Havlíčka* r. 1872 v Osvětě v květnu, červenci a září, jest ukázkou díla Zeleným obmýšleného; žel, že zvláštními nepříznivými

okolnostmi práce tato přervána byla v samých počátcích a že nebylo Zelenému později už dopřáno vrátiti se k ní.

V listopadu r. 1872 usnesl se sbor musejní pro řeč a literaturu českou, že na oslavení stého dne narození *Josefa Jungmanna* má býti sepsán a vydán zevrubný jeho životopis, i vyzval ku práci této Zeleného, jenž pokládal si za povinnost nevyhýbati se úkolu čestnému, sborem tak vážným uloženému.[1]) I nastala Zelenému nová, pilná práce, neboť do slavnostního dne 16. července 1873 zbývalo jen několik měsíců, a povinnosti úřední žádaly mnoho času.

Zelený bez odkladu přikročil k novému úkolu. Dcery Jungmannovy, paní Anna Musilová a paní Kateřina Petrovičová, odevzdaly mu všecky korrespondence, listiny, celou literární pozůstalost otcovu. Důvěrný přítel Jungmannův P. Antonín Marek, děkan Libuňský, píše Zelenému 9. prosince 1872: »Příchod Váš mně laskavě ke dni 22. prosince oznámený srdečně vítám, těše se, že pod svým krovem lze mi uhostiti toho muže, jenž tak důležitou úlohou, jako jest životopis našeho otce Jungmanna, se zaměstnává.« Ze zápisků Zeleného dovídáme se, že ztrávil neděli 22. prosince v Libuni v důvěrném hovoru se stařičkým přítelem Jungmannovým, od něhož si přivezl hojnost dopisů Jungmannových i jiných jeho vrstevníků, v době té vynikajících. Shledal v Libuni osmdesátipětiletého kmeta dosud tělesně čilým a »docela rozumně, někdy i horlivě rozmlouvajícím,« paměť jeho však již byla ochablá. Přece však mnohé podrobnosti o Jungmannovi i jiných osobách Zelenému vypravoval, jichž pravdivost Zelený zjistil z korrespondencí. Shledávání pramenů k dílu z doby vzdálenější bylo ovšem nesnadné, avšak pomocí mnohých ctitelů Jungmannových podařilo se Zelenému sebrati materiál velmi hojný. Na sta dopisů různých osob zapůjčeno bylo Zelenému k dílu tomu. Rozmluvami s pamětníky Jungmannovými snažil se Zelený vniknouti do tehdejšího života literárního a vysvětliti různé nejasné zjevy. Studium doby a činnosti Jungmannovy vyplňovalo v zimě r. 1872/3 veškeru mysl Zeleného. Povaha ve všem pravdivá a všude pravdu hledající vedla jej k hlubokému zkoumání povah lidských, nepřipouštěla, aby se dal mýliti stávajícími již úsudky o osobách, o nichž mu bylo jednati. Sám na základě bezpečných pramenů chtěl se přesvědčiti, souditi bez vášně, nestranně. Že tím mnohá věc jiného nabyla osvětlení, že mnohá osobnost literární objevila se v neobvyklé podobě, jest ovšem přirozeným následkem tohoto pátrání. Tak zejmena obraz Jana Nejedlého. Zelený praví o tom v předmluvě k *Životu Josefa Jungmanna* na str. II.: »Pokládal jsem si za povinnost, skládaje životopis předního obnovitele literatury naší, býti spravedlivým i k jeho protivníkům, ano zdálo se mi býti urážkou velikému muži, chtíti dodávati mu velikosti zmenšováním jeho protivníků. Proto snažil jsem se vylíčiti počátky a příhody osudného sporu mezi Josefem Jungmannem a Janem Ne-

[1]) Viz předmluvu ke spisu »Život Josefa Jungmanna.« Nákladem Matice České. V Praze 1873.

jedlým nestranně a spravedlivě obraceje se všude ku pramenům samým a odklízeje pečlivě, co náruživost strannická vymyslila na potupu druhým. Neklamu se nikterak nadějí, že bych byl ve všem dostihl pravdy; čisté vědomí, že jsem upřímně hledal pravdu, bude mi útěchou, jestliže pro přílišné nesnáze u věci této zahrnuté minu se cíle žádoucího. Staneli se však vylíčení toto podnětem k důkladnému vyzkoumání a vypsání života Jana Nejedlého, bude to mně nejvzácnější odměnou, i kdy by tím vypsání mé bylo opraveno neb i vyvráceno.«

Snaha Zeleného, aby Jungmann objevil se ve všem v skutečné své podobě jako osoba historická, potkávala se ovšem s mnohými překážkami. V literatuře české nebylo do té doby vylíčení národního probuzení ve století devatenáctém, ba ani životopisů předních spisovatelů této doby. Spisuje Život Josefa Jungmanna nenalézal nikde cesty upravené, pracně musel dobývati látky, bedlivě zkoumati prameny, porovnávati úsudky různých osob vybrané ze spoust korrespondencí, pronikati do hloubi vzniku každého činu, každé myšlenky Jungmannovy.

Archiv musejní, stěsnaný tehdáž v nedostatečných místnostech v bývalém paláci Kolovratském na Příkopech, nemohl ovšem býti tak uspořádán a badatelům pohodlně přístupen, jako za naší doby. Přese všecko pátrání a bedlivé hledání tehdejšího bibliothékáře A. J. Vrťátka nepodařilo se nalézti jistou část korrespondence Jungmannovy, kteráž teprve po smrti Zeleného při pořádání archivu šťastně se objevila.

Nejtrapnější ovšem překážkou byla vznikající v té době choroba Zeleného, kteráž mu práci znesnadňovala a zároveň úsilovnou pílí, činností bez oddechu stále větší půdy nabývala. Zelený navrátiv se na podzim r. 1872 z cesty po Rusku velice osvěžen a posilněn, pustil se velmi horlivě do práce a do počátku července 1873 před slavností Jungmannovou vydal první část životopisu, jsa pevné naděje, že do podzimu práci dokončí. Leč choroba zmařila tyto naděje a dokončení vyšlo teprve v červenci r. 1874.

Několik slov v dopise Zeleného, psaném choti dne 24. července 1873, svědčí o tom, že pracoval bez oddechu: »Že jsem měl a posud mám práce víc než užitečno, víš, daří se však všecko velmi dobře.«

Slavnost Jungmannova, pořádaná spolkem Svatoborem ve spojení s jinými vlasteneckými korporacemi, žádala rovněž osobního účastenství a práce jednatele Svatoboru, kterým Zelený byl. Pořádání hlučných slavností nenáleželo ovšem v obor činnosti Zeleného, jenž vyhýbal se ruchu společenského života; jsa však velmi svědomitý, nevymykal se povinnostem, jež mu úřadem jednatelským uloženy byly. Slavnost položení základního kamene ku pomníku Jungmannovu způsobila Zelenému mnoho práce. Z korrespondencí dovídáme se o vyjednávání s rozličnými spolky, s úřady, s jednotlivými umělci.

Jako životopisci Jungmannovu bylo Zelenému uloženo, aby proslovil slavnostní řeč na oslavu stého dne narození Josefa Jungmanna dne 12. července 1873 ve velké síni Měšťanské besedy Pražské. Píše o tom choti své 24. července: »Řeč o slavnosti Jungmannově podařila se tak, že jsem mohl býti zcela spokojen. Sám Palacký, jenž nikdy nemluví, co si nemyslí, pravil mi: ‚mluvil jste velmi krásně.‘ Shromáždění bylo tak vzácné, že snad nebylo nikdy posud při nějaké řeči české. Paní Petrovičová a Musilová byly tak dojaty, že mně slzíce děkovaly, a ctihodný Marek mně vroucně tiskl ruku. Nejzajímavější bylo však, že po řeči přišel ke mně Sokol Vltavotýnský a velmi vřele děkoval mi, že jsem jejich krajana Puchmajera tak pěkně vylíčil. Byla to věru krásná chvíle a litoval jsem, že jsi nebyla při tom.«

Kromě této veliké slavnostní řeči přednášel Zelený ještě několikráte o Jungmannovi v menších společnostech, tak na př. v Umělecké besedě, ve spolku českých filologův a j.

Zeleného Život Josefa Jungmanna oceněn byl kruhy odbornými. Nejvzácnější však odměnou za práci tuto byl Zelenému úsudek Františka Palackého, jenž navštíviv na podzim r. 1874 Zeleného, práci podrobně rozebral a ocenil. »Ve vaše ruce odevzdávám úkol svého životopisu. Jen vy napíšete jej dle pravdy,« pravil Zelenému, netuše, že zvolený jím životopisec předejde jej na cestě poslední.

Pohříživ se v archivu musejním do studia doby Jungmannovy, nalezl prachem mnohých desítiletí zaváté stopy zajímavého literárního zjevu; látku tuto zpracoval ve článku *Vácslav Stach, starý veršovec*, uveřejněném v Osvětě r. 1873 v červenci, v říjnu a v listopadu. V článku tomto praví Zelený, že jej k studiu o Vácslavu Stachovi vedl poměr »starého veršovce« ku prosodii časoměrné, v čemž klade se za předchůdce Josefa Jungmanna. Probíraje se podivnými básněmi sbírky Stachovy, shledal, že ani tištěný spis Stachův není zúplna znám, když pak prohledl i rukopisná díla Stachova v museu českém chovaná, užasl, vida před sebou osobnost literární téměř novou, nad míru zajímavou. Chtěje se seznámiti pokud možná se všemi výtvory nad míru plodné Musy Stachovy, jichž největší část zůstala v rukopisech, obrátil se Zelený s prosbou k biskupovi Jirsíkovi, aby mu zapůjčeny byly rukopisy Stachovy, chované v bibliothéce biskupského semináře v Budějovicích. Bibliothékář profesor Skočdopole, zasílaje 8. června 1873 rukopisy »Kritického výkladu pomatených českých gramatik« a dva svazky rukopisu »starého veršovce,« přeje Zelenému mnoho trpělivosti ke čtení a dodává: »Jak ráčíte v listu svém dokládati, že jest to vzácný exemplář kněze Josefinského, ukazuje se v tomto rukopisu s dostatek . . . Avšak doba omlouvá mnohé vady; řídci jsou ti, kdož se nad ducha doby povýšiti umějí.«

Objasnění postavy »starého veršovce,« kdysi nadšeného ctitele, později k vůli dvouřádkové kritice úhlavního nepřítele velikého Dobrovského, nebylo jediným vedlejším výsledkem pátrání

Zeleného o době Jungmannově. Studie tyto uvedly Zeleného na stopy některých nikoliv správných literárních činů Václava Hanky, kterýmiž mocný jeho cit pro pravdu silně byl pobouřen, i pokládal si Zelený za povinnost postaviti literární význam Hankův v pravé světlo. Avšak neblahý zdravotní stav jeho nedopouštěl již nové práce. Myšlenka tato provázela však Zeleného neustále. V počátku r. 1875 jsa již těžce nemocen, pravil dceři své: »Uzdravímli se, posvítím na nepěkné kousky Vjačeslava Vjačeslaviče.« Jaké to »kousky« mu tanuly na mysli, ani čeho se týkaly, před nikým nenaznačil. Co se týče pravosti rukopisů Zelenohorského a Kralodvorského, nikdy se vůbec památek těchto nedotýkal. Pravda šla mu vždy nade všecko. Kdy by se byl dopátral nejmenšího stínu o povaze Jungmannově, nebyly by ho žádné ohledy zdržely, aby nevyřkl pravdu; Jungmann byl Zelenému povznesen nade všechno podezření. K studii o literárním významu Hankově nedošlo pro nemoc, a v pozůstalosti Zeleného nenalézáme v té příčině žádného materiálu, ani žádných poznámek.

Za to nalézáme hojnost poznámek k jiné práci, kteréž se Zelený horlivě účastnil. Širší sbor Matice České usnesl se v červnu r. 1871 na tom, aby zřízena byla komise k sepsání *Brusu jazyka českého*, jímž by se vzmáhající nesprávnosti jazykové brániti mělo. Zelený, zvolen byv do komise této jako důkladný znalec jazyka našeho, sepsal k žádosti ostatních členů provolání k spisovatelům českým, v němž praví, že kdokoliv si všímá literárního rozvoje našeho, toho nemůže býti tajno, že jazyk náš pořád více pozbývá původního rázu a ohyzďuje se cizotou, i žádá spisovatele, aby stali se účastnými důležitého díla, pomáhajíce komisi každý dle síly a příležitosti.

Sám velmi pilně sbíral, shledával poklésky jazykové, slova nečeská, obraty chybně tvořené, a ve schůzi komise pravil: »Nesmíme se tajiti s tím, že tu jest činiti o zachování skutečného pravého rázu jazyka, jenž kdy by se s ním ještě dalších padesát let tak nakládalo jako asi od 40—50 se mu dělo, úplně by se vyzul z původní povahy své a od půdy své historické, na nížto jedině zdárně vyvíjeti se může, zúplna by byl odtržen.« — Komise pracovala plných pět let, a Zelenému nebylo dopřáno dočkati se ukončení díla tohoto.

XV.

Vrátiv se v září r. 1872 z cesty po Rusku, cítil se Zelený úplně svěžím, čilým, ano silnějším než kdy před tím. Horlivě ujal se opět povinností svých úředních, které jej nikterak netížily, neboť byv k tomu vyzván Sborem Musejním, uvázal se v listopadu v sepsání životopisu Jungmannova, ač lhůta k tomu vyměřená dosti byla krátka. Vedle řízení ústavu stále vzrůstajícího vykonati za osm měsíců práci důkladnou a dosti obsáhlou, to žádalo značného napjetí sil, a Zelený v době té pracoval přes míru. Pracovna jeho proměněna byla v archiv. Na sta dopisů,

listin úředních, spisů z doby Jungmannovy rozloženo bylo zde, a v tomto ovzduší žil Zelený po celou zimu, jsa tak upoután zajímavou prací, že zapomínal úplně na potřebný oddech, nepřipouštěje ani, aby mu byl připomínán. Byt jeho v druhém patře v domě Vratislavském, kde z pracovny Zeleného vcházelo se přímo do zahrady, rozložené v terasách na svahu Petřínském, odkud otvíral se překrásný pohled na Prahu, byl ovšem v době letní od časného jara do podzimu přímo ideálním útulkem člověku duševně pracujícímu. Zde v úplné volnosti v sousedství rozsáhlých sadů, v tichu a v klidu nerušeném městským hlukem žil Zelený svým oblíbeným studiím, naslouchaje chvílemi hukotu Staroměstského jezu nebo hudbě zvonů, zaznívající sem ze všech věží Pražských. Tichý tento koutek oblíbil si Zelený tou měrou, že zapomínal na vycházky, ujišťuje choť svoji, že procházka v milé zahradě stačí mu úplně. Po čtvrt hodině vracel se již k svému sedadlu v altánku a pokračoval v práci.

Přese všecku píli dokončil Zelený do července 1873 pouze první díl životopisu Jungmannova. Úřední povinnosti, slavnost kladení základního kamene k pomníku Jungmannovu, pořádaná Svatoborem, jehož Zelený byl jednatelem, řeč na oslavu Jungmannovu, konaná v sále Měšťanské besedy, přednášky o Jungmannovi v Umělecké besedě a ve spolku filologickém, slavnost prvních maturit gymnasiálních na učilišti Zeleným řízeném, kteráž spojena byla s oslavou Jungmannovou, to vše shrnulo se na měsíc červenec. Zelený tehdy patrně sám cítil, že jest toho nad síly jeho, neboť píše choti své: »Zaměstnání mám více než užitečno.« Slovo toto mnoho znamenalo u muže, jenž nepřipouštěl, že by si mohl prací uškoditi. Letní pobyt v lesním vzduchu v tichých lázních sv. Kateřiny u Počátek neposkytl mu již zotavení a osvěžení jako za let předešlých. Když navštívil v září světovou výstavu Vídeňskou se starší dcerou a se synem, všimli si mnozí Pražští přátelé tam meškající změněného jeho vzezření. Zelený však nevšímal si změny té, odmítal starostlivou péči rodiny své a po návratu do Prahy vedl opět obvyklý spůsob života. Ale již v listopadu projevila se choroba určitými příznaky. Zelený, jenž míval zvučný, silný hlas, ochraptěl, a tvrdošíjný chrapot trval po celou zimu. Přese všecky prosby rodiny i přátel odmítal Zelený pomoc lékařskou ujišťuje, že mu medicina nikterak neprospěje; spoléhal však na léčivé účinky teplého, jižního vzduchu, a za tou příčinou vydal se na počátku března 1874 s mladší dcerou Zdenkou na cestu do Italie.

V dopise z Verony dne 9. března oznamuje své choti: »Jsme za Alpami a mně jest lehce u srdce — dostali jsme se velmi šťastně přes ně při mírné zimě . . . Pocit, že jsme v Italii, nám oběma činí nesmírnou rozkoš a já cítím, že dobrá polovice břemene sňata jest se mne jedinou touto myšlenkou. Jsem pevné víry, že za osm neděl spatříme se vesele. Dělal jsem tyto dva dni dosti tuhou zkoušku s tělem svým; ze soboty na neděli spal jsem cestou jen asi $1^1/_2$ hodiny a na dnešek asi 4 hodiny a ne-

cítím přílišné unavenosti — píši Ti po tříhodinové procházce psaní než půjdu si odpočinouti. Zkouška tato činí mně upřímnou radost a ovšem dobré naděje v budoucnost.«

O několik dní později v listě bez data píše z Říma: »Daří se nám nyní velmi dobře. Špatné počasí hnalo nás rychle do Říma, ale i Řím přivítal nás studeným větrem a dva dni měli jsme nepříjemné. Za to však máme od neděle nejpříjemnější počasí jarní, že jsme museli svléci zimní šat, a procházíme a projíždíme se vesele. Byl jsem již také na sněmu a s potěšením poslouchal jsem řečníky vlaské. Zdraví našemu vede se patrně dobře. Zdenka vypadá roztomile, a já mám zase nejen lidský hlas ale i lidský humor. Ochablost, která mne poslední dobu tlačila, téměř již vytratila se . . .«

A po pětinedělním pobytu na jihu píše 12. dubna ze Sorrenta: »Pobyt v Sorrentě byl mně nad míru prospěšný — zde jsem nabyl opět síly a pružnosti: Uhodla jsi, že chůze v Římě nebyly mně hrubě prospěšné — byly nezřídka dosti namáhavé, za to jsem užil zde tak rozkošného pohodlí a odpočal jsem si tak důkladně, že jsem kromě procházky do města nikam nechodil, a procházka ta netrvala nikdy než asi hodinu. Ostatní čas jsem si zúplna hověl, četl sedě neb leže naznak a když mne omrzelo čtení, odložil jsem je a pustil myšlenky na procházku . . . Dívaje se do rozkošných zahrad pomorančových kolem domu našeho, zalétám neustále do naší milé zahrádky, která nyní právě největší rozkoš působí. Snad i tam bude květ na stromech, než list můj bude v rukou Tvých.«

Pobyt v Sorrentě přerušen byl nepříznivou pohodou; prudká tramontana rozpoutala se na pobřeží zálivu Neapolského a vypudila Zeleného z půvabného zátiší. Píše o tom 20. dubna z Benátek: »Cesta ze Sorrenta sem nebyla sice docela příjemná, vyjeli jsme tam odtud za velmi ošklivého počasí a první den byl celý nepřívětivý, ale potom se vyjasnilo a bylo dost hezky. Avšak vlhko jevilo následky — Zdenka se ve Florencii roznemohla a byla den nemocna. Co se mne týče, vede se mně pořád lépe, síly stále přibývá a chuti k jídlu mám zase tolik jako před nemocí. Sorrento mně v tom velice pomohlo — přivedlo tělo mé v činnost úplně pravidelnou . . . Posud jsme v Benátkách šťastni, oba dva dni překrásné asi jako u nás koncem máje, ale Němci říkávají právem, že se nesmí den chválit před večerem . . . Dnes jsme zde potkali prvního Čecha náhodou. U oběda seděl za vedlejším stolem mladý člověk, jenž slyše nás mluviti česky přihlásil se k nám. Velikého ducha ovšem nebyl, neboť za půl dne měl Benátek dost a ujížděl dále . . . Kdy se dostaneme do Prahy, té chvíle nemůžeme ještě říci na určito, na všechen způsob budeme tam v sobotu 2. máje, možná však také o několik dní dříve, nebudeli nám počasí přáti.«

Naděje Zeleného, že choroba jeho vyléčí se pobytem na jihu, bohužel se nesplnily. Vrátiv se počátkem května do Prahy, byl sice prost chrapotu, avšak stav jeho nebyl valně lepší nežli před

cestou. Nedbaje toho, ujal se opět povinností svých úředních, do července vydal druhý díl Života Josefa Jungmanna, byl přítomen zkouškám maturitním na ústavu, slovem vykonával vše jako kdy jindy. O prázdninách uchýlil se opět do lázní Kateřinských, ale postup choroby zastaviti se nedal.

Koncem prázdnin provdala se jeho dcera Zdenka za profesora Bohumila Bauše při reálném gymnasiu v Táboře, a odchod její z domova způsobil první změnu v šťastném dosud kruhu rodinném.

Stav Zeleného mezi tím stále se horšil. K naléhavým prosbám rodiny své konečně připustil k sobě lékaře, ač se tím netajil, že nemá víry v lékařskou vědu. Stav svůj snášel v skutku stoicky, nestěžuje si ani slovem. Pokud nemoc nepřekážela mu ještě v konání povinností, zaměstnával se ve škole i doma, vycházeje ob čas do schůzí Svatoboru, maje účastenství v poradách sboru důvěrníkův, navštěvuje večerní dychánky u milého přítele Vojtěcha Náprstka. Ale již v listopadu nesměl vycházeti z bytu a nucen byl odevzdati řízení školy do rukou prof. Kořínka. Náhlá smrt zasloužilého toho muže, jenž 19. listopadu skonal po návratu ze školní mše, Zeleného hluboce dojala. Ústav svěřen prof. Pokornému.

Zelený chřadl očividně. Jsa si vědom stavu svého, podal na počátku února 1875 před volbami do sněmu k rukám dr. Riegra resignaci na mandát poslanecký. K tomuto přípisu odpověděl dr. Rieger 12. února 1875: »Velectěný příteli, dopis Váš předložil jsem sboru důvěrníkův, od něhož, jako již před tím ode mne, byl přijal s pravým politováním. Zamýšlená resignace Vaše přišla nám všem velice nevhod, a kdy by ji měl sbor důvěrníkův v tomto okamžiku přijmouti, byl by u veliké nesnázi, kde by pro okres, jak sám pravíte mnohostranně ohrožený, nalezl kandidáta požívajícího důvěry všestranné a pověsti tak čisté jako Vy. Ač nemíní sbor důvěrníkův, že by mohl najíti plné náhrady za Vás, přece by se musel zasaditi o to, by našel náhradu aspoň jakous takous, kdy by byla pro Vás překážka naprostá. Té však sbor důvěrníkův nevidí. Nežádá se zajisté na Vás nižádná činnost, nižádná agitace. O všecko to jest jako posud, ba lépe než posud postaráno, neboť jest věc ta nyní lépe organisována. Nežádáme teda na Vás nic jiného, než abyste proti nám nereklamoval, když jmeno Vaše more solito mezi kandidáty postavíme. Toho nám z vlastenectví odepříti nesmíte, neb jest doba příliš krátká, abychom jiného kandidáta vyhledali a voličům odporoučeli a jich svolení vyhledali. To by se mohlo teprv později státi, budeli pro budoucnost úmysl Váš nezvratný. Avšak doufáme, že Vám jaro zdraví opět posílí. Podle známosti Vaší okresu toho prosíme Vás, abyste nám oznámil, ke komu bychom se ve věcech těch obrátiti měli. Na ten čas ale prosíme především snažně — ano klademe Vám to na srdce, abyste kandidaturu aspoň passivní podržel. Váš upřímný přítel a ctitel dr. Rieger.«

I bylo Zelenému ještě prožiti nepříjemné chvíle doby volební. Jelikož pro silné horečky nemohl již psáti, diktoval dceři své

dopisy do volebního okresu, aby nezanedbalo se ničeho. Výsledek voleb byl příznivý straně, též Zelený byl opět zvolen. Zprávy, kterých se mu o tom dostalo od politických přátel, přijal Zelený beze slova; věděl, že se již ničeho nezúčastní.

Trapné chvíle v nemoci krátily mu návštěvy milých přátel. Kdokoli s ním promluvil, divil se statečné a klidné mysli, kteráž rodině usnadňovala těžké povinnosti. Za posledních šesti neděl nemohl ani sám čísti, i dal si ode mne předčítati několik hodin denně, sleduje živě čtení, pronášeje úsudky, leccos vysvětluje. Tak přečetli jsme několik svazků spisu Thiersova: »Histoire de Consulat et de l'Empire.« Ani s přáteli, ani s členy rodiny své se neloučil nechtěje patrně rušiti zdánlivý klid svého okolí ani svůj vlastní, ale v příhodné chvíli jako mimochodem každému v rodině řekl nezapomenutelná, laskavá slova. Pisatelce těchto vzpomínek, která byla tehdáž nevěstou, dával mnohé vážné poučení pro život, synovi, připravujícímu se k maturitním zkouškám, radil, rozmlouvaje s ním často o příštím povolání jeho. Také s mým ženichem prof. Augustinem několikráte vážně hovořil. Ani s chotí, kterouž nazýval svým strážným andělem, nerozloučil se přímými slovy.

Duševně byl čilým až do posledního dne. V neděli 4. dubna přál si, abych navštívila dr. F. S. Kodyma v Šárce v příčině právě došlého dopisu z filologického semináře Lipského, týkajícího se syna Kodymova, a po návratu mém těšil se, že mohl milému příteli učiniti radost. Pozdě večer objevili se u něho první známky blížícího se konce. Pozbýval vědomí. Zvučným opět hlasem jal se deklamovati oblíbenou anglickou báseň »The minstrel boy,« po chvíli pak scénu s Gesslerem z Schillerova Tella. Po desáté hodině, procitnuv k vědomí, přál si, aby se zhaslo světlo, že se mu bude lépe spáti, a v skutku za nedlouho usnul. K ránu 5. dubna nastala agonie a před sedmou hodinou za překrásného jarního jitra vydechl duši svoji, ani nenaplniv padesátý rok věku svého. U rakve jeho vystřídaly se veškery osobnosti v našem veřejném životě vynikající. Nejen přátelé, nýbrž i političtí odpůrci vzdávali čest jeho ryzímu, nezištnému vlastenectví. Studující mládež vysokých škol k vyzvání právníka Bohuslava Riegra odnesla na ramenou tělesnou schránku Zeleného na poslední cestě ze vzdáleného bytu v domě Vratislavském na Malé Straně na hřbitov Vyšehradský; žáci reál. gymnasia s rozžatými pochodněmi byli čestnou stráží průvodu. Dávný přítel zesnulého probošt Vyšehradský Václav Štulc vedl průvod a promluvil nad hrobem muže, jehož celý život prodchnut byl ideální snahou po duchovním povznesení národa českého.

Borová památku zesnulého, jenž rodišti svému mnoho služeb prokázal a mimo jiné i bohatou knihovnu tam založil, uctila r. 1886 zasazením pamětní desky na rodný domek jeho.

František Bartoš.

Vzpomínka

od

Františka Bílého.

V kraji nad jiné zajímavém, na samém rozhraní kmene hanáckého, slováckého a valašského, narodil se dne 16. března r. 1837 v osadě Mlatcově, vysoko se vypínající nad město Zlín a širé okolí, muž, jenž byl povolán státi se sloupem duševního vývoje Moravy, ozdobou svého národu a jeho písemnictví, Frant. Bartoš. Otec jeho měl na Mlatcově hostinec. Zpěv tenkrát se rozléhal s pole i lesů, z jizeb i ulic; tím více se zpívalo v hostincích. A ježto Mlatcovou jak ze strany valašské, tak i z hanácké dosti hojně se jezdilo do Zlína, proslulého soukenictvím, mladý Bartoš měl příležitost slýchati písně různých kmenů a nářečí, mezi nimiž ovšem slovenské vévodily krásou a tklivostí. Ale nejen zpěvem hlaholil té doby ještě celý kraj, nýbrž pestřil se i starým krojem, a to jak u žen tak i u mužů. Takto Bartošovi smysl pro zpěv a hudbu, pro nářečí i pro kroje vštípen bezděky již za dětských let. Ale také pohádkami a pověstmi i pověrami naplnila se mu mysl. Hned za obcí rozkládají se dlouhé lesy, a cesta do Zlína vedla kolem hluboké zmoly, kterou si fantasie lidu oživila divoženkami, zvoucími mimojdoucí na tanec, a jinými tajemnými bytostmi. Zvláště od matky, ale ovšem i od jiných Bartoš slýchal vyprávěti o hastrmanovi, o zvěščkách, lesních ženkách atd. Matka Bartošova byla vůbec rázovitá žena: zbožná i rozšafná, zpěvná i výmluvná, vynikající jemným a bohatým citem jazykovým; to vše František po ní zdědil. Podivuhodna byla její tvořivost jazyková a její paměť, jak si je zachovala do posledních let. U ní Bartoš chodil do školy do její smrti, vysvobodivší ji v pozdním věku z velikého utrpení (pozbylať v stáří síly choditi). Děd jeho pocházel z Čech, z Brandýsska nad Orlicí.

Do obecné školy Bartoš chodil do Zlína, i byl tu vždycky premiantem. Zlínská škola požívala té doby obzvláště dobré pověsti a skutečně také vynikala po každé stránce, což bylo zásluhou bratří Josefa a Františka Vojtěchův, rektorův školy, z nichž Josef měl za první manželku Annu Bartošovu z Mlatcovy a František byl důvěrně spřátelen s Karlem Havlíčkem Borovským, jenž mu dopisoval ještě i z Brixenu. Rektoři ti vzdělávali mládež i ve vědomostech mimoškolních zdatně, tak že nevycházelo snad ze žádné školy tolik chlapců na studie jako ze Zlínské. Ovšem do ní posílány dítky i ze vzdáleného okolí. Mimo jiné také oba bratři horlivě pěstovali hudbu a zpěv. Hoši mohli si voliti nástroje. Bartoš oblíbil si klarinet a později vzpomínal vždycky, jak vraceje se večer domů pískával si naň celou cestu, aby se zbyl strachu před »hastrmanem« z řeky číhajícím a jinými strašidly. Když lidé uslyšeli

ten pískot, říkali: »Aha, Francek šenkýřů už ide!« Bartoš oběma těmto učitelům svým věnoval vděčnou vzpomínku v několika číslech Olomouckého »Komenského« r. 1899 (»Bratři Josef a František Vojtěchové, rektoři Zlínští. Obrázek ze staré školy«). Dobře vyzbrojen odebral se r. 1852 na další vzdělání do Olomouce, kdež chodil napřed do hlavní školy, aby se utvrdil v němčině, a pak vstoupil r. 1853 do gymnasia a žil tu životem chudého studenta. Ze všech profesorů gymnasia nejmocněji naň působil učitel dějin, zeměpisu a češtiny, *František Vaněk*. Jeho výklady z dějepisu českého obratně vplétané a pak z jazyka českého zasáhly Bartošovi hluboko do srdce; byly čímsi novým, neslýchaným, otvíraly nové obzory, budily neznámé potud city a probudily v něm dřímající vědomí vlastenecké.

Na universitu odebral se r. 1860 do Vídně, kam Morava té doby měla obecný spád a kam z jižní Moravy bylo blízko. Vídeň v letech padesátých a zvláště šedesátých nám odchovávala hojné buditele. Studenti všech slovanských kmenů tam se družili v uvědomělé kroužky, které mezi sebou udržovaly spojení. Nabývalo se tam více obecně slovanského vědomí, v Praze zase více českého.

Do toho jarého ruchu, nově udělenou konstitucí a ději politickými rozvlňovaného, Bartoš vrhl se hned s celým ohněm mladé duše a ocitl se záhy v popředí studentského života, ač pro spolkový život neměl nikdy zvláštní náklonnosti. Moravané měli tam svůj kroužek »Moravu,« kde se politisovalo, debatovalo, ale hlavně zpívalo a vzpomínalo na rodnou zemi, a došlo také k vydávání psaného časopisu, v němž i Bartoš uveřejňoval první literární pokusy své. Vzájemnost slovanská měla studenty k tomu, aby se učili jazykům jinoslovanským a zabývali se jich literaturami. Především rusky snažil se každý mluviti aspoň trochu. I Bartoš ve Vídni položil pevné základy své znalosti slovanských řečí a literatur, ruské, polské i jihoslovanské. Studií však při tom nezanedbával. Záhy profesoři v něm poznali ideální a bystrou hlavu, nadšeného adepta věd a mladému Bartošovi věnovali svou pozornost a přízeň. Přátelským obcováním zejmena jej povznášeli slavný profesor klasické filologie Herman Bonitz a profesor slovanské filologie Frant. Miklosić, oba od r. 1849 na Vídeňské universitě působící. Zvláště s Miklosićem přátelství se utužovalo čím dál víc a potrvalo až do jeho smrti r. 1891. Bonitzovu vlivu zajisté lze přičísti, že Bartoš jazyk řecký tolik si zamiloval, Miklosić zas v něm utvrdil zálibu pro lidovou poesii a vytříbil smysl pro skladbu jazyka. Vystudovav stal se Bartoš roku 1864 supplentem ve Strážnici, odtud po roce přestoupil na gymnasium v Olomouci (ovšem německé), až r. 1866 jmenován byl skutečným učitelem gymnasia Těšínského.

Těšín tehdy měl ráz převahou polský, čehož stopy se nepodařilo ani největšímu úsilí germanisačnímu podnes vyhladiti. Bylo tu jakési rozhraní mezi nářečím lašským a polským, lid z okolí hojně do města proudící byl si zachoval také kroj a zvyky staré.

FRANTIŠEK BARTOŠ.

Blízký spád do uherského Slovenska, jehož dva velcí synové současně pobývali v Těšíně, novellista Jan Kalinčák jakožto ředitel evangelického alumnea, a evang. kazatel, básník a řečník Miloslav Hodža, který byv r. 1867 pensionován musil opustiti vlast a usadil se tu v tomto městě, kdež i za 3 léta zemřel, — to vše bylo pro Bartoše vzácným vnadidlem ke studiu. Stejná úcta k polské poesii a stejný smysl pro rázovitost lidu přátelily Bartoše obzvláště s Kalinčákem. Bartoš se tu zdokonalil v polštině tou měrou, že jí plynně mluvil a polské spisy potom stále odebíral.

Zatím na Moravě po nešťastné válce r. 1866 milostí panovníkovou byla zřízena první dvě »slovanská« gymnasia: v Brně a Olomouci r. 1867, při nichž otevřeny hned 4 třídy nižší. Jistě každý porozumí, proč srdce Bartošovo zatoužilo po tom, dostati se na český ústav a mezi svůj lid. Poštěstilo se mu to r. 1869, když ústavu přibyla VI. třída. Ale bylo štěstím také pro školu, že získala Bartoše, jakož vůbec gymnasium se honosilo hned z počátku výbornými silami, z nichž jmenujeme jenom literárně a vědecky proslulé: katechetu Vladimíra Šťastného, profesora dějepisu Vácslava Royta, profesora filologie a filosofie Vojtěcha Kotsmícha (oba potom se stali zemskými inspektory školními) a profesora mathematiky a fysiky dr. Fr. Koláčka (nyní řádného profesora české university v Praze). S muži těmi Bartoš hned důvěrněji se spřátelil.

Odtud běh života Bartošova byl ještě prostší, nežli do té doby. Žil v Brně po 30 let a stal se tam po skoro dvaceti-

letém působení na prvním českém gymnasiu ředitelem druhého českého gymnasia — nižšího — na Starém Brně (r. 1888), jež dotud byl spravoval ředitel Václav Royt. Vstoupiv posléze na odpočinek r. 1898 Bartoš usadil se v rodišti svém Mlatcově, kdež si byl dal rodný domek k tomu účelu upraviti, a setrval tu v rodině sestry své Anny Fajkusové až do konce života, neoddaluje se leč na nějakou »cestičku,« jimž vždy přál — pokud zdraví to ještě dovolovalo.

V Brně Bartoš byl ve svém živle. Česká obec v letech šedesátých a ještě i sedmdesátých soustředila se ve Čtenářském spolku. Tam musil býti členem každý »národovec,« tam bylo ohnisko všech podnikův a celého postupu českého. Ovšem tu byla jen intelligence soustředěna, lid měl svůj český dům v Jezovitské ulici. Bartoš se záhy spřátelil s celou společností a byl od ní také vyhledáván. Umělť výborně baviti, leckdy příjemným tenorem svým zazpíval tu onu píseň lidovou, povzbuzoval a podněcoval ku práci veřejné i skryté, a zejmena udržoval zájem pro literaturu a přesnost jazykovou ve společnosti, neváhaje nikoho, byť i šetrně, upozorniti, klopýtlli ve správnosti mluvy, neb užilli germanismu. Zejmena spojilo jej důvěrné přátelství s archivářem Vinc. Brandlem, jenž byl všeoživující duší českého postupu v Brně i na Moravě vůbec, a ještě těsněji s Vladimírem Šťastným. Ve škole Bartoš vždy okřál. Už jak vstoupil, zavanul do třídy jiný vzduch, uzavřenost školní zmizela, cítili jsme spojitost školy s životem. Bartoš vzorně spojoval výuku s výchovou. Kde se mu při textě latinského neb řeckého autora naskytla příležitost, použil jí k tomu, aby uvedl poměry staré ve spojitost s novými, aby upozorňoval na potřebu antických charakterů, aby ukázal, jakým má a nemá býti český student, český vzdělanec. Výklady jeho z češtiny pak bývaly tolik prodchnuty láskou k národu, k jazyku, ke spisovateli a jeho dílu, že tato láska elektrickou jiskrou přeskakovala i v žáky a utkvěla v nich. Povinnost, míti svou knihovničku a v ní aspoň klasická díla literatury české, nepromíjel nikomu, ale nebylo třeba ani jí promíjeti, protože každý tu povinnost uznával a plnil. Nechtěl pak jen, aby se knihy kupovaly, nýbrž také čtly, a jak čísti, jak nabýti plného porozumění díla čteného po stránce věcné, jazykové i aesthetické, k tomu dával návod při četbě školní. Sám z bohaté knihovny své rád žákům půjčoval, žádalili ho za některé dílo. Vyšelli dobrý spis nový, hned o něm ve škole zapředl řeč. Založení Vlčkovy Osvěty r. 1871 bylo mu jako celé veřejnosti naší tehdejší literární událostí prvního řádu. Česká revue! Naše literatura jako by byla vstoupila tím teprve jako rovnoprávná družka mezi ostatní literatury evropské. Nosil ji do školy (a brzy také jiní profesoři), rozřezával ji tu a my studenti věděli jsme hned, co tu činiti. A záhy nás ji odebíralo na 80. Když vyšla sbírka básní Elišky Krásnohorské »Z máje žití,« přinesl knížku tu s sebou, ukázal ji žákům a přečetl některé z těch básní všecek rozradostněn, že se tu objevil první opravdový básnický talent ženský. Podobně, když Vrchlický vydal

sbírku »Duch a svět,« přinesl ji do školy a zahájil hodinu českou slovy: »Děti, těšte se, máme básníka, který se vyrovná veleduchům ostatních národů!« Skvostné bývaly výklady jeho o lidové poesii. Ukazoval na příkladech nevyrovnatelnou krásu slovanských písní a pohádek národních; jí Slované stojí všem národům v čele. O nápěvu písně »Když tě vidím, má panenko, v tom kostele klečeti« říkával, kterak světskost i nábožnost se tu proniká a splývá tak znamenitě, že by to žádný Beethoven lépe vytvořiti nedovedl. I hrával pak náš varhaník (student) nápěv ten často jako vložku při školních službách božích.

Rovněž stále upozorňoval na ryzost mluvy lidové, zvláště na Slovácku a Valašsku trvající, jak z ní čerpati možno zejmena frasticky a obohacovati slovný poklad jazyka. Dával překládati různá slova německá do češtiny a uváděl pak, jak lid to dovede lehce (na př. Betschwester — modluše). Doporučoval i přebírati z jiných slovanských jazyků příhodná slova; tak z polštiny přídavné jmeno lidový (ludowy) zavedl on do naší mluvy. Obzvláštní váhu pak kladl na sloh, a tu za mistry pohádkového slohu velebil Erbena a Němcovou, za mistra slohu naučného pak Palackého, z jehož Dějin úvodní charakteristiku povahy české předčítal a k odložení stinných stránek jejích, zvláště lehké mysli, důtklivě pobízel. Homéra, jehož byl zvláštním ctitelem, jsme musili překládati nejlahodnější, nejpěknější češtinou, tu nestačilo překládati jen věrně a správně.

Vzácné byly také Bartošovy výklady staré literatury české. Kladl i tu hlavní váhu na vnitřní hodnotu a jazykovou dokonalost jejich. — Passionálu se nedochválil pro skladebné bohatství jeho; Štítný, Chelčický, Bartoš písař, Hájek, Žerotín, Komenský a Vratislav z Mitrovic pro výborný sloh, správnost a lepotu jazykovou byli ceněni nad jiné. Z výkladů těch vyrostl *Stručný přehled dějin literatury české doby staré a střední*, jejž vydal pod pseudonymem Jana Vesnického r. 1874 u Fr. A. Urbánka, a *Anthologie z národních písní* téhož roku a u téhož nakladatele vydaná s pěkným úvodem o ceně národních písní. Profesora učitelského ústavu českého v Brně, Matyáše Blažka, pak přiměl k tomu, aby znovu vydal Passionál (u K. Winklera r. 1880 dle textu chovaného v zemském archivě Brněnském; pohříchu vydání to zůstalo nedokončeno pro nedostatek odběratelů).

Ze školy a pro studenty vzešly také obě Bartošovy anthologie: *Vlast*, kytice veršů vlasteneckých, a *Vesna,* kytice veršů milostných, jež vydal pod jmenem Fr. Zapletala r. 1875. Milostné poesii ve škole se nevyhýbal, naopak přál takové četbě, aby mládež se odkájela ušlechtilostí a líbezností její. Týž úmysl jej vedl také k tomu, aby místo čítanek Jirečkových dal mládeži do rukou *čítanky* modernějši s výborem čerpaným z novodobé poesie a prozy a plné povznětů pro výchovu charakterů. Čítanka pro I. tř. vyšla r. 1876 u Fr. A. Urbánka, pro II.—IV. třídu u K. Winikra, a byly záhy zavedeny na většině ústavů. Největší

však chvály se dostalo ode všech *Malé slovesnosti* s Janem Kosinou složené a vyšším třídám středních škol určené.

Nedostatek charakterů Bartoš vůbec pokládal a vyhlašoval za největší nedostatek národního vývoje, po nich volal a toužil nejvíce; řeckou kalokagathii kladl mládeži za ideál, jako již činili staří Řekové. Proto také Durdíkův Karakter (r. 1873) nelenil doporučovati ke čtení a následování; spis ten, jakož i Kallilogii Durdíkovu (1872) musili jsme míti málem všichni.

V mládeži viděl jako Jungmann budoucnost národa. Odchovávaje ji jinou, lepší, nadšenou, vědychtivou, poesii milující, mínil prospěti národu nejvíce. Výrok Jeana Paula: »běda národu, jehož mládež není odchována poesií!« často uváděl a jím věrně se řídil. Proto také u mládeže zasadil hlavní páku, ji nade vše miloval. V něm studenti měli ochránce i v případech, kde školní řády by byly dopadly tvrdou rukou na mnohého, kdy by on jí nebyl zadržel. Osvědčilo se to zejmena též při této události: Když roku 1873 národ oslavoval sté narozeniny Jungmannovy, gymnasisté brněnští pojali smělý úmysl uspořádati velikou veřejnou oslavu té památky. K spoluúčinkování pozvány nejlepší síly umělecké a k návštěvě pozván i František Palacký, právě tehdy v Brně dlící, což i Palacký si poznamenal do svého »každodenníčku.« Když se věc pronesla, ředitel Karel Wittek si slavnostní výbor předvolal a podnik zcela zakázal. Namítlo se mu však, že to již není možno, že by to byl veřejný skandál, ježto všechny přípravy byly vykonány. Posléze přistoupil po pohnuté konferenci profesorského sboru ředitel na to, aby tedy byla povolena věc jakožto studentská akademie, ale uloženo výborům, že nesmějí choditi zvát a večer že nesmějí seděti u kasy, ani hostí uváděti. Jinak že je stihnou příslušné tresty a především celému pořadatelstvu že budou sníženy známky z mravů. Bůh ví, kde se v nás vzala ta smělost, ale večer celý výbor po úradě, až na jeden hlas, jednomyslně se usnesl přijmouti tresty a — neposlechnouti. A tak se i stalo. Zvali jsme po celém Brně i po okolí a večer seděli jsme u pokladny; rovněž uváděli jsme hosti nejpřednějších rodin celého českého Brna. Akademie po každé stránce se skvěle vydařila. Palacký přivezen z hotelu Padovcova, a přivítání jeho v Besedním domě bylo provázeno nevylíčitelným jásotem. Mládí národního života slavilo triumf. Odvedli jsme pro chudé žáky na 400 zl. A ochranná ruka třídního profesora Bartoše odvrátila od celého výboru všeliký trest. Podobné ochrany se žákům dostalo, když Crhův Moravan vyzradil, že se pořádají od studentů Brněnského českého gymnasia do okolí buditelské vycházky, divadlo se hrává o prázdninách a p. Ovšem byly v letech šedesátých a prvních sedmdesátých poměry jiné; tenkrát každá střední škola česká na Moravě měla zároveň i jakési poslání apoštolské.

Ve škole Bartoš cenil nejvíce ty žáky, kteří projevovali vyšší snahy a zálibu v literatuře i v jazyku a vyznačovali se zvláště pěkným slohem v úlohách. Ty zvával k sobě, povzbuzoval jich k další práci, k sebevzdělávání (znalost jiných jazyků slovanských

a zejmena nejbližší nám polštiny jakož i znalost jazyků západoevropských stále doporučoval a poukazoval, jak snadno jest možno jim se přiučiti čtením Nového Zákona v těch jazycích vydaného Biblickou společností), jejich písemné práce předčítal ve třídě, knihy své a mnohdy také peníze jim uštědřoval a všemožným spůsobem je posiloval a utvrzoval v jich vyšším snažení, ba i na universitě ještě je hmotně podporovával a s nimi spojení, leckdy i korrespondenci udržoval.

Za to se mu protivily netečnost, váhavá nerozhodnost, světáckost, bezideálnost, nepíle, nechutenství a životní blaseovanost. Takové projevy dovedly jej rázem popuditi k hněvu — nezapřel v tom ohnivého Slováka — a v takovém hněvu linula mu z úst tak originální slova i rčení, že žáci leckdy jen proto milovaného učitele svého uvedli v hněv, aby mohli slyšeti a si poznamenati vzácné ty výrazy a obraty. Lásku ke škole zachoval si až do poslední chvíle. Teď prý by se teprve učilo, když duch uzrál, poznání své rozšířil, nových zkušeností nabyl, říkal často; pensistovi prý by mělo býti dovoleno ještě si zaučiti, když jej srdce k tomu táhne. Ba když kdysi onemocněl Mlatcovský učitel p. Adolf Šiška, jediný společník jeho stálý v letech a v místě odpočinku jeho, s nímž si mohl pohovořiti od srdce, chtěl jíti za něho do školy. »Tak bych si s těmi dětmi rád povykládal!« prohlásil — však lékař nedovolil.

Vedle školy Bartoš neznal jiné radosti než práci. To byla nejvyšší bohyně jeho a té zůstal věren do hrobu. Když v posledních dobách lékař mu zakazoval příliš pracovati, byla to proň nejtěžší bolest. V dopisech k přátelům na to si nejvíc stěžoval. Než tak býti živ, raději chtěl zemříti a deset let života takového nevážil tolik jako rok života, v němž by mohl pracovati.

První studie jeho se týkaly oboru u nás celkem ležícího ladem, skladby jazyka českého. Hned roku 1869, kdy přišel do Brna, uveřejnil v Časopise Matice Moravské, téhož roku založeném, na požádání redaktora Václava Royta první českou vědeckou rozpravu svou: *O instrumentále hmoty.* Tu po prvé přesně rozlišeny instrumentály hmoty, nástroje i prostředku a příčiny, dopodrobna rozebrán instrumentál hmoty ve vlastním významu a celém rozsahu svém. Jediný, kdo po tu dobu byl o věci psal, prof. Václav Zikmund, věnoval jí ve své skladbě tři listy, a to ještě ve spojení s instrumentálem nástroje a prostředku, tak že vlastně není jasno, co míní instrumentálem hmoty. V rozpravě té také již se jeví Bartošova methoda, zachovávaná i později. Stanoví zprvu filosoficky pojem věci a podle toho pak ji differencuje i roztřiďuje a hojností příkladů ze spisovatelů starých i nových, z národních písní a — což význačno — také z polštiny a ruštiny dokládá. Kde se jeví shoda českých vazeb s latinskými, výslovně to vytýká. Rovněž se uvádějí možné vazby jiné, tak že tu všude již se ozývají živly fraseologie. Jemná polemika sem tam vtroušená má za účel proniknouti hloub do ducha jazyka a vystihnouti správný význam vazby. Podobně asi Bartoš si vedl také při dal-

ších pracích syntaktických, z nichž hned roku následujícího v témž ČMM. uveřejnil pod názvem *Příspěvky k české skladbě* drobnější rozpravy: O genitivě míry, O akkusativě kolikosti, O vazbě dle smyslu, Infinitiv časoslov přechodných, jeli závislý na časoslově, jmenu podstatném neb přídavném, které se s genitivem neb dativem pojí, nemá předmětu svého v akkusativě, nýbrž v tom pádu, jehož slovo řídící žádá a genitiv závislý na pádu předložkovém spodobňuje se druhdy tomuto; dále v ročníku IV. *O genitivě závislém na časoslovech*, v programu Brněnského gymnasia pak r. 1873 *Příspěvky k české skladbě* a r. 1877 *O českém dativě prostém i předložkovém*, v Listech filologických a paedagogických, redigovaných dr. Janem Kvíčalou a dr. Janem Gebauerem, v roč. II. (1874) rozpravy *O některých spůsobech české attrakce čili assimilace syntaktické* a *O předložkách do, z*, pak *za* a *na*, v roč. III. (1876) *O předložkách po* a ve IV. roč. (1877) *O předložkách v, nad, pod, před.* V Olomouckém časopise »Komenském« posléz podal studii *O infinitivě* r. 1874.

Tyto práce obrátily hned od počátku pozornost učeného světa našeho na Bartoše a jimi se ocitl v první řadě našich badatelů jazykových. Ukázal jimi nejen bohatou znalost starších památek, nýbrž i bystrý vtip a jemný cit pro syntaktické úkony sloves a jich tvarů, jakož i předložek. A co bylo zvláštního při těchto pracích jeho, že plynul z nich zisk nejenom vědě, nýbrž i živé mluvě a jejímu užívání. Bartoš měl úmysl, takto zpracovati napřed monograficky celou skladbu českou a potom přikročiti teprve k sepsání soustavné knihy celkové. Ale hlasy přátel pobízely ho, aby neváhal hned složiti stručnější dílo o české skladbě pro školy, neboť ty ho pohřešovaly nejcitelněji. I poslechl a vydal r. 1878 u Karla Winikra *Skladbu.* Již dříve byl ve stati »O infinitivě« v »Komenském« pronesl samosvojný názor, že by se měla studentům dáti do rukou česká mluvnice, složená vědeckou methodou mluvnice řecké a latinské, a to tak, aby »stejné úkony mluvnice české, latinské a řecké *týmiž slovy* v pravidla shrnuty byly.« Tak prý »bylo by věru mládeži naší pravou hračkou naučiti se mluvnici jazyků klasických. Mládeži gymnasijní nebylo by vše, čemu se v mluvnici latinské a řecké učí, zjevem novým, neslýchaným, jí bylo by říkajíc všechno známo z mluvnice české. Mládeži škol jiných mluvnice taková nahrazovala by alespoň částečně nedostatek vzdělání klasického, pokud se týká stránky gramatické.«

Takovým spůsobem, t. zcela podle řecké mluvnice Niederlovy byl i sepsán zmíněný článek jakožto praktický doklad názoru projeveného a došel plného souhlasu ze strany profesora Jindřicha Niederla, tohoto nezapomenutelného gramatikáře a nepřekonaného překladatele Homéra. Napsal, že názor Bartošův jest mu ze srdce vzat a že se přičiní, aby v příštím vydání latinské mluvnice Kořínkovy shoda ta se pokud možná stala skutkem. Bartoš ve své Skladbě provedl svou zásadu. Než mínění o věci té se různila. Většinou byl schvalován ten postup, ale profesor

Hattala nesdílel se o ten souhlas. Pozval si mne, svého posluchače, jednou r. 1878 — krátce před státní zkouškou mou u něho — k sobě a žádal mne, abych buď sám vystoupil proti »natahování živého jazyka na skřipec mrtvého« neb aspoň za svůj podepsal článek, který by sepsal on. K tomu jsem se ovšem nepropůjčil ani ve formě té ni v oné a odpadl jsem mu proto potom »od srdéčka.« Hattala pak aspoň v přednáškách svých methodu tu odsuzoval.

Svojí Skladbou vyšinul se Bartoš na přední autoritu co do správnosti a ryzosti mluvy české i jejího ducha. Bylať zároveň živou fraseologií a pravým oprávcem poklésků jazykových. Pro školy ovšem byla poněkud nesnadná dílem svojí rozdrobeností, dílem hojností učiva a poněkud i příliš vědeckou stylisací. To v třetím vydání, pořízeném pět let po prvním, Bartoš odstranil. Ponechal jen věci škole nezbytně potřebné, části rozdrobené sloučil ve větší celky a jmenovitě nauku o pádech předložkových, kterou pokládal za část zvláště důležitou, ale i nesnadnou, upravil zcela jinak: stejné funkce všech předložek shrnul v jedno, k rozdílům pak poukazoval v samostatném odstavci »O některých zvláštnostech pádů předložkových« nadepsaném, kdež i vytkl, jak nynější spisovná řeč tu chybuje. K nauce o větě jednoduché, kterou učinil východiskem celého postupu, připojil methodickou průpravu, rovněž přičinil výklad o jakosti děje slovesného a jmenovitě také vzácnou Ukázku české fraseologie atd. V té podobě pak kniha už zůstala, až posléze sedmé vydání uspořádal dr. Ferd. Jokl v podobě potřebám školským opět značně přispůsobené r. 1895. (Dokončení.)

O emancipaci židů.

Soud dvojího pokolení.

Pod nadpisem »Emancipace židů« přinesl Havlíčkův »Slovan« dne 12. října 1850 předně dopis ze Soutic, podepsaný šifrou *W. W. T.*, a za druhé *Havlíčkův* dodatek k němu, — vše v těchto slovech.

Tyto dni dostali jsme následující přípis ze Soutic:

»Napomínáme vás, abyste, když máte hudbu neb muziku, nepřipouštěli mezi sebe žádného žida. Musím vám říci, že se tomu velice divím, že se nynějšího času děvčata nestydí se židem tancovati. Za mých časů to bylo jináče, to si pokládala holka za velkou nečest, když ji vzal žid k tanci, a není to také slušné. Pročež vám z tohoto posvátného místa oznamuju svou žádost. Přijdeli žid do hospody, když máte muziku, zeptejte se ho: co tu chceš? muzika je pro nás, a netrpte ho v hospodě. Naproti tomu vám může žid to samé říci,

když je židovská muzika a vy se mezi ně vtíráte: co tu chceš? muzika je naše. Nechtějž mi nikdo namítati, že jsou rovnoprávní; něco jiného jest, když pozvete žida na veselost, aneb když jest někdo z vás pozván na židovskou svatbu; tenkráte jest hostem a hostinství se má ctíti.«

V ten asi smysl mluvil Soutický p. farář s kazatelny na den sv. Václava letošního roku. To jsou slova dobrého pastýře, sluhy božího, jenž má rozsívati símě snášenlivosti, svornosti a lásky. Pisatel těchto řádků, jsa právě přítomen, nevěděl v prvním okamžení, sníli někde v Blanickém vrchu se zavřenými tam rytíři, aneb žije v některém zaprášeném století bujné hierarchie a rezatých předsudků; zotaviv se však a vida, že mnohý z posluchačů nad tím jádrným napomenutím jaksi hlavou kroutí, žasnul nad ostrovtipem p. farářovým, s jakýmž posluchačům svým vykládal patent o rovnoprávnosti istraelitů a očekával, že horlivý kazatel prohodí také ještě něco o košerování masa a o barchesu, smíli poctivý římsko-katolický křesťan takových židovských jídel požívati čili ne. Tak daleko to tedy přivedli chuďasové židé v Soutické kollatuře, že si ode dne sv. Václava letošního roku nebudou moci proskočiti s našimi veleslavnými dívkami, neboť že pan farář vlastně jenom na židy měl zaměříno, leží na bíledni, poněvadž ví, že tito nejvíce dvakrát, třikráte do roka mívají svůj taneční ples, jmenovitě o posvícení a o masopustě, anto pravověřící Soutické obyvatelstvo bezmála každou neděli tančí, obzvláště letos. Bylo by věru za slušno, aby zdejší dívky podaly p. faráři poděkovací adresu, že se o ně tak pečlivě stará, a nenechá je v náruč lecjakémus židovi klesnouti, k čemuž ovšem tanec nejlepší podává příležitost.

Z tohoto zákazu páně farářova lze čerpati následující uvážení: Zákonem obdržel žid rovnoprávnost, to jest, on má těch výhod požívati, kterých my dle práva požíváme, a má také ty břemena nésti, kterými jsme poděleni, naše občanské poměry jsou tedy stejné. Žid s námi žije, on vede obchod s námi, on je přičinlivý a dává výdělek chudým našincům, jeli jen trochu zámožnější, — a hledíli na svůj zisk, když zapůjčí tomu neb onomu v nouzi postavenému nějaký pakatýlek, inu každý má sám sebe nejradši, a správný dlužník netrpí také žádnou škodu. Vězíť arci ještě mnohému starý předsudek v tvrdé palici a za časté ještě slýchati bohužel neslušných názvisek, jichž sprostnost neb svévolnost tak ráda udílí ubohému hausírníku, avšak ještě nikomu nenapadlo, aby když sám se veselí po denních trampotách, vyloučil žida ze své společnosti, jako to kázal Soutický p. farář. Myslíli pan farář, že tím trpí dobrý mrav svěřených jemu oveček, mýlí se velice, neboť amen pravím jemu: že jistější dívka tancující se židem v hospodě, než v rukou křesťanského chasníka za hospodou.

Téhož dne byla na vybídnutí pana faráře držána tak nazvaná oféra ve prospěch stávajícího v Souticích Marianského bratrstva, a že nadělenîčko muselo býti hojné, lze posouditi z toho, že slavná Marianská jednota usjednotivši se v bázni boží a pro rozšíření osvěty do čtyr hodin do rána bumbati ráčila. Bůh ji posilniž.

W. W. T.

Přípis tento zavdává nám příležitost v krátkosti zde o této jistě u nás dosti důležité věci mínění svoje pronesti, o kterém doufáme, že nebude nadarmo pronešené.

My nechceme náležeti do počtu oněch, kteří se varují obecenstvu něco nemilého, byť i pravdivé bylo, do očí pověděti, a kteří se jistým zakořenělým a oblíbeným předsudkům vždy vyhýbají, obávajíce se, aby snad okamžitou náklonnost něčí neztratili. Dle našeho mínění jest největší politika a spolu největší chytrost, držeti se vždy dle svého dobrého přesvědčení, a neohlížeti se nic na to, jestli někdo časem svým s tím nespokojen jest a byť by si i časem někdo zažehral: konečně pravá pravda zůstane vždy na vrchu.

Tak to jest i s emancipací židovskou. Jisto jest a upírati to nebudeme, že veliká většina našeho lidu proti této emancipaci židů jest, a že jen s nelibostí nesla stejná práva, která židé skrze oktrojovanou ústavu od 4. března obdrželi: dodati můžeme i to, že se ještě posud mnohé obce všemožně brání, aby se mezi nimi usaditi nemohl navzdor nabyté rovnoprávnosti žid. Ba připouštíme ještě více, a řekneme, že ani takovým obcím za zlé pokládati nemůžeme jejich bránění se proti židům, když totiž povážíme činnost obyčejnou židů jednotlivých (výminky jsou ovšem i zde) usazených mezi křesťany. Jak známo, považuje žid dle svých náboženských předsudků každého jinověrce za nepřítele svého a dovoluje si proti němu všeličehos v obchodu, čehož si proti stejnověrci nedovolí. Obchod a živnosti židovské na takovémto základu vedené ovšem musí býti na škodu celé obce, ve které se žid usadí, a známé jsou již v tom ohledu stesky, že žid všemožně lid na dluh píti neb kupovati láká, aby k lichvě příležitost nabyl, že všechno kupuje bez ohledu a tudy zkaženému služebnému lidu ba i manželům lehkomyslným příležitost podává doma věci odnášeti a do židovny za špatnou cenu prodávati atd., dále že žid nikdy skoro živnost neprovozuje, při které by silně pracovati musel, že se vždy jen čachrování atd. drží. Jest to v celku všechno pravda, ale přece po dobrém, rozumném a poctivém rozvážení celé věci nemůžeme být jakož liberární a o rovnoprávnost bojující lidé proti židům.

Když bez všelikých předsudků a trochu protřelejším okem ze známostí totiž dějin člověčenstva nynější stav židů povážíme, shledáme hned, že právě poroba jejich bývalá a nedůstatek stejného s námi práva přivedl je na nynější stupeň jejich obyčejů a způsobů a že oni sami buď jen málo buď docela nic vinni nejsou své nynější pokaženosti. Vlády staré obyčejně dřely židy v pravém smyslu toho slova, žádaly na nich daně tak veliké, že skutečně na poctivý způsob nelze bylo tolik vytížiti, neboť tyto vlády považovaly židy jako nějaké živé stříbrné a zlaté doly, z kterých se ustavičně těžiti dá; kromě toho byl žid dle nekřesťanských a pravému duchu Kristovu zcela protivných tehdejších předsudků z nejhlavnějších lidských práv vyloučen, nesměl kupovati statky a pozemky, nesměl provozovati jisté živnosti, ba i právo k ženění musel koupiti za nesmírnou peněžitou cenu, a při tom zakoušeti největší potupy a odstrkování v životě.

Jest divu, že při tom neměl žid žádné lásky ke křesťanům takto nekřesťansky s ním jednajícím? Jest divu, že užíval, jsa slabý a utiskovaný, všelikých tajných cest k ubližování svým nepřátelům a že držel proti nim všechno i nejhorší za dovolené? Jest divu, že nemaje žádného práva, žádné cti ve veřejném životě hrabal jen dovoleným a nedovoleným spusobem peníze, aby za ně mohl alespoň pokoutně uplácením dosáhnouti něčeho lepšího pro sebe? — Ba není to všechno nic divného, a strany židů může se říci vším právem: Jak jste si je udělali, tak je máte. —

Nelze však pochybovati, že židé dosáhnuvše stejného práva s námi časem svým velikou část necností svých odloží, poněvadž tyto necnosti neleží snad již v povaze kmene israelského (každý národ zajisté jest stejně cnostný a necnostný), nýbrž jenom v okolnostech, tak jako každý světem prošlý a zkušený člověk dobře o tom ví, že ty samé spůsoby, které mají židé u nás, nalézáme též ku př. u Armenů a Řeků v Turecku a vůbec v menší neb větší míře u všech utlačených národů, kteří mezi utlačovateli svými bydlí.

Ovšem že očekávati nelze, aby snad po pouhém prohlášení rovnoprávnosti hned jak by uříznul všichni židé svého starého Adama svlekli a všemi cnostmi svobodných a rovněoprávněných občanů svítili: co tolik věků zplodilo v charakteru tohoto kmene, to jeden rok neb jeden den nepromění, ale co čas zkazil, zase čas napraví. Přispívejme jen i my sami k této reformě židovstva, chovejme se také skutečně i v životě ke svým israelitským spoluobčanům tak jako k rovněoprávněným, netupme je, nesnižujme je, nesužujme je žádným spůsobem, a zůstalyli na nich lpěti ještě mnohé známé obyčeje z předešlého času, snášejme je zatím, jsouce pamětlivi příčin jejich. Ostatně mají to křesťané vždy jen ve vlastní moci, aby se proti všemu tomu, co se obyčejně nechvalitebného židům připisuje, ubránili. Nedej se ošiditi, nedělej lehkomyslně dluhy, buď opatrný: to jsou skoro všechna ta pravidla, s kterými se ubráníme, a proto považujeme všechny řeči, jako by emancipace židů mohla všem ostatním tak velice uškoditi, za marné a přepiaté. Jestli jsme skutečně tak bídný a ničemný národ, aby nás několik tisíc židů ve všech obchodech atd. přehnalo a předělalo: věru nestojíme ani za politování!

Avšak není tomu tak a přesvědčíme se brzy, že emancipace židů v celku nám ani dost málo neuškodila, nýbrž prospěla ještě, jakož musí prospěti každá spravedlivá věc. A ať si mluví kdo chce, co chce, nespravedlivé jest každé politické utiskování!

Že ostatně též i židé ze své strany podle toho co rovněoprávnění občané se chovati mají, užívajíce opatrně svých nově nabytých práv a nedráždíce nikde lid proti sobě, rozumí se samo sebou: zvláště však by větší náklonnosti k zemi té míti měli, která jest jejich otčina a nechovali se k ní vždy co pouzí cizinci, což by jim zajisté dopomohlo ještě dříve k uznání u ostatních spoluobčanů.[1])

---

[1]) Nově otištěno v knize: »Karel Havlíček Borovský. Epištoly Kutnohorské a vybrané články politické,« — vydané nákladem B. Kočího v Praze 1906.

Jest zajímavo nyní, když půl století uplynulo od emancipace židů, nám, kteří vidíme následky její, čísti úsudky současníků, s jakými se potkala při svém znovuzrození u nás. Hlas faráře, starostlivého o své ovečky, výkřik úžasu nad ním u liberála z roku 1848, který v slovanské humanitě omlouvá i lichvářský výdělek, když žid »zapůjčí člověku v nouzi postavenému nějaký pakatýlek — *inu každý* má *sám sebe* nejradší —« Rozuměli bychom tomu, kdy by to byl psal žid — jako uplatnění egoismu — ale zdá se, že podepsaný *W. W. T.* byl křesťan, jemuž v druhu nadšení, u našinců tak častém, byl žid bližším než »v nouzi postavený« našinec i než uražená ethika. V posudku redakčním, jenž podává i úsudek lidu našeho o emancipaci židů, žije K. Havlíček celý. Nebojácný v slově — ač na obě strany se přece předem omlouvá — spravedlivý, liberální, ale při tom s lidem hluboce cítící, ve všem Čech do kosti i v tom sentimentálně slovanském naděje a důvěry plném očekávání ve změnu povahy židovské, jejíž rub hledí omluviti a vysvětliti, i v naději v budoucí přilnutí židů k národu našemu a zemi, kdež cítí se cizinci.

Ve velikých dobách, v bojích za politická a národní práva překypuje někdy cit a vyleje se široce z břehů, střízlivým rozumem vykázaných, tak že pozdější doba mnohého činu lituje a mnohému se usměje buď trpce ze sklamání, nebo jako zjevu čistě komickému.

Když r. 1848 intelligence Německa se zvedala k záchraně utlačených německých bratří ve Šlesviku a zástupy dobrovolníků spěchaly do řad povstalých Šlesvičanů proti Dánům, přihodila se v Heidelberce tato nyní neuvěřitelná událost. Kníže Dr. Rudolf Thurn Taxis, vlastenec český, který studoval na tamní universitě, vystoupil ve shromáždění studentském, kde se právě ohnivě řečnilo proti utiskovatelům dánským, a promluvil smělou řeč, v níž ukázal, jak je stejně utiskován ve své zemi také národ český. Řeč jeho vzbudila bouři nevole nad útiskem našeho národa. Rapíry vylétly vzhůru a mládež přísahala, až osvobodí utištěné bratry ve Šlesviku, že potáhne nám na pomoc do Čech. Přítel našeho národa nyní již zesnulý vypravovával o tom s pohnutím i s úsměvem, s jakým sledujeme dětskou naivnost. Měli jsme tehdy i německé básníky, opěvující látky naše národní, jako Meissnera, jenž slavil Žižku; ovšem si toho hříchu nemohli později odpustiti, když horečka svobody přešla a národ český dobýval se z okovů germanisace. Smiřoval prý by se vlk rád, jen kdy by žaludek dovolil. Také u nás tehdy Mácha psal své Cikány a pěly se »heberejské melodie,« jimž se později Neruda usmíval a sám psal *rozjímání* »Pro strach židovský« a uvažoval sklamání, jehož jsme se dožili na židech emancipovaných. Tak by byl asi také opravil náhledy své z pozdější zkušenosti Havlíček Borovský.

Na dravečka, jemuž emancipace právě dvířka klece otvírala, hledělo se přirozeně s útrpností, třeba se vidělo, že se i v kleci dovedl dobře zařizovati a tu a tam i skrze mříže mnohého pošramotil. »To je vše jen následek klece,« soudilo se převrá-

cenč — jsou to jen nespůsoby, kterým odvykne na svobodě docela, jen se s ním trochu pomazliti a bude z něho roztomilý soudruh.

A náš Havlíček praví k tomu s Rousseauovsky rajským názorem — »tyto nectnosti neleží snad již v povaze kmene israelského (každý národ zajisté jest stejně ctnostný a nectnostný), nýbrž jenom v okolnostech.« Stejně bychom mohli říci o rostlinách a zvířatech: všechno je stejně užitečné — jen je chovati za stejných okolností a neznásilňovati.

Jak velice se liší národové a plemena svou povahou, na to se nevzpomnělo docela. A povaha ta se bohužel nemění. Francouzové jsou na př. podnes týmž zvědavým, neklidným, bojovným, novot chtivým národem, jak líčí Caesar staré Gally, Germáni pak jsou i nyní výbojní, loupežně hrabiví, kastovnicky arrogantní a neurvale krutí jako za všech dob předešlých, ať patříme na reformátora Luthera v jeho zuření proti povstalým sedlákům, nebo na humanitu učence Mommsena k Čechům, žádajícím svých jazykových práv. Ani náboženství, ani čas tisíců let, ani filosofie (viz Nietzsche), ani sociální nivelisace (viz Lassalla a Marxa), ani vzdělání nepromněnily brutálnosti této povahy. Klasicky sám posoudil sebe i národ svůj Mommsen ve svých dějinách Říma, kde kárá pobití Římanů přistavších v zálivě Tarentském od obyvatelů řeckých tohoto města (II. kniha 1. sv. 8. vyd. str. 392) těmito slovy: »eine Torheit, nicht minder eine Barbarei, eine jener entsetzlichen Barbareien der Civilisation, wo die Gesittung plötzlich das Steuerruder verliert und die nackte Gemeinheit vor uns hintritt, gleichsam um zu warnen vor dem kindischem Glauben, als vermöge die Civilisation aus der Menschennatur die Bestialität auszuwurzeln.«

Jest to úplná pravda, o které se my v Čechách denně přesvědčujeme.

A zdaž změnil se za tisíciletí charakter slovanský od prvních zpráv, které máme o předcích svých od klasických spisovatelů? »Nakvašují se rádi cizími mravy —« pozoruje u nich Tacitus — Neznají lsti ani mstivosti, ale nesnesou kázně — píše císař Lev V. Věčně nesvorni mezi sebou, raději s nepřáteli spolčují se proti sobě — hřmějí dějiny. Obraťme stránku tisíce let, co praví o Češích poctivý, vzdělaný emigrant Stránský skoro k polovici 17. stol. ve své »Republica Bojema« str. 89. — »Čech největším je věcí cizích následovatelem a obdivovatelem, domácích však a krajanů svých hnusným tupitelem a zavrhovatelem.« (Nezdá se nám, že by to mohlo býti napsáno dnes právě tak jako před 300 lety, a že, což nejhoršího, není ani naděje, že by se to nepsalo ještě po 300 a několikráte 300 letech, budouli totiž Čechové ještě Čechy při té milovnosti cizoty?) — — »že v štěstí a v nehodách žádá si míti soudruhů co nejvíce, že nesnášelivým jest kázně přísnější« atd.

Již za prvních dob škrtili se Slované navzájem a volali Němce na pomoc, a podnes se škrtí nejbližší bratři: Charvát se Srbem a Polák s Rusem, kde kdo s koho jest. Podnes se drobí

v nové národy a jazyky — viz maloruský, slovenský, bosenský — podnes volají si panovníky z ciziny — viz Bulharsko.

Hle, třeba si uvědomil zlo, národ a kmen nemění a snad ani nemůže změniti své povahy. Jak by to tedy mohl učiniti tak svérázný, starý kmen židovský?

Schytralá lstivost, úlisná vypočítavost, bezmezná hrabivost, nevybíravost v prostředcích obohatiti se a orientálně krutá bezohlednost k slabším ve vykořistění a utlačení. Tento typ nevyvinul se teprve útiskem středověkým, ten žil již a znám byl ve starém věku, a bez křesťanských legend o Ahasveru zjednal si název odium generis humani v Římě, kde žil hlavně z mastičkářství, věštění, kuplířství a lichvy — a v opovržení přišel u všech národů nevyjímaje ani nejbližší semitské soukmenovce.

Při emancipaci židovské připadá nám orientální báje z tisíce a jedné noci o duchu zavřeném v láhvi pečetí Salamounovou. Neprozřetelný člověk otevřel z milosrdenství láhev, a hle — již stál nad ním ohromný, mocný duch, hroze mu smrtí. Dnes se již nemluví o emancipaci židů, ale za to o emancipaci naší od židů a heslo »Pro strach židovský« neznamenalo snad postrašení židů, ale již strach z nich jdoucí.

Ve své liberálně lidumilné náladě náš dobrý a jinak tak bystrozraký Havlíček jedné věci neviděl — toho velikého rozdílu v převaze duševní židovského a našeho lidu. A tu, čeho velkým nedáno, to vytušili maličtí — lid sám. »Jisto jest, že se posud mnohé obce všemožně brání, aby se v nich neusadil žid. Ba připouštíme — že ani takovým obcím za zlé pokládati nelze jejich bránění se proti židům . . . ale přece po dobrém, rozumném a poctivém rozvážení celé věci nemůžeme být jakož liberální a o rovnoprávnost bojující lidé proti židům — — —«

Tato slova ukazují mezeru v logice Havlíčkově. Závěr by měl zníti: přejme židům svobody, ale braňme se jich vykořistění a panství, jak můžeme, třeba výlukou z obce, bojkotem, když jinak nedovedeme. Jako liberál nechce a ovšem nemůže také Havlíček býti proti svobodě kteréhokoli člověka, ale zároveň jako upřímný národovec cítí, že při nerovné morálce a výchově obou stran bude zvětšenou volností emancipovaných a jejich praktikami, jež dovoluje jim delší řetěz talmudské morálky, lid náš vykořisťován kupecky i lichvářsky, mravně poškozován sváděním k pití a k domácí krádeži atd., ale nepoznává důležitosti prostředku sebeobrany lidu ve výluce židů z obce — tohoto instinktivního bojkotu, kterým již zvířata se chrání vylučujíce nebezpečného druha (na př. nemocného) ze svého středu. Toto hnutí, zárodek hesla »Svůj k svému,« bylo a jest rázu čistě hospodářského, jen úskočnost může v něm hledati nenávist plemennou, a klam to byl, spatřovánali v něm byla nepřízeň našeho lidu k rovnému právu židů. Stát hospodářsky zkracovaný sahá k ochranným clům, společnost utlačovaná, nemající zákonodárství v moci na ochranu svou, sáhne k bojkotu. Výsledek záleží na povaze a *kázni* společnosti té. Tolik s jistotou dovolíme si tvrditi, že v německé

Praze by ani rok neobstálo fanaticky české kupectvo židovské, ale ovšem by se také nepřihodilo, že by v českých školách Pražských byla většina německých dětí.

Prostředek ten zdál se Havlíčkovi býti nepřátelský židům osvobozeným a při tom ne nutný, domníval se, že stačí lidu říci: »nedej se ošiditi, nedělej lehkomyslné dluhy, buď opatrný: to jsou skoro všechna ta pravidla, s kterými se ubráníme. — Jestli jsme skutečně tak bídný a ničemný národ, aby nás několik tisíc židů ve všech obchodech atd. přehnalo a předělalo: věru nestojíme ani za politování.«

Hrozná slova — a dosud ještě bývají s pathosem citována. Mluví z nich však nyní buď schvální slepota nebo neznalost zdatnosti židovské. Snad, dokud se tato obmezovala jen na sbírání kužiček a prodej kořalky, nebylo jí tou měrou pozorovati jako dnes, kdy ani největší šovinista snad nekladl by výdělkovou obratnost našeho lidu, a to nejen v obchodu, na roveň s židovskou. Nemusíme se za to ani tak styděti. Kromě snad plemene anglosaského, od staletí v obchodě cvikovaného a podnikavého, nezmarného Severoameričana pozoruje se převaha židovská jinde skoro právě tak jako u nás.

Neníliž následující líčení Erckmanna Chatriana z Elsasu »Mistr Daniel Rock« jako by vystřiženo z našeho venkova? »Koncem září počato s vyvlastňováním pozemků: tu spozorovali, že (žid) Eliáš Blum ztrojnásobil své jmění, bez toho již značné. Starý lišák za čtyřnásobný peníz prodal nejen nížinu, kterou byl koupil od Beneduma, ale i množství jiných pozemků, kterých se byl prve koupí zmocnil, od Sarrburku až do Saverny, na délce šesti mil. Bylo to podivení a překvapení, když se dověděli, že mistr Eliáš Blum jest milionářem. Pohlíželi naň s úctou, když mimo jel na svém malém oslu; smekali před ním klobouky až k zemi, nazývali ho ‚panem Eliášem‘; mnozí se také divili, že mu nebyl udělen nějaký řád! A on vždy prostý, umírněný, oblečen ve svůj starý, špinavý plášť, nos a bradu ve vysokém límci, usmíval se šibalsky. Pan Zachariáš Piper (starosta) v bílém nákrčníku přicházel často činit mu hlubokých poklon; mistr Eliáš zamrkal okem a pravil mu tónem nosovým: ‚He, he, váš ponížený služebník, pane starosto. Mluvil jsem o vás nedávno s panem podprefektem.‘ — ‚A, pane Eliáši, jaká to uznalost!‘ — ‚Ano . . . můžete počítati na mou protekci!‘ A málo chybělo, že mu nepodal ruky, by ji políbil: tak chodí věci na světě. — Když se počaly pronajímati práce, dostavil se Eliáš první a najal si nejlepší části: mosty, vodovody, průplavy, průkopy; zmocňoval se všeho, rozuměl všemu . . . měltě jemnější čich, bystřejší zrak, podnikavějšího ducha, než všickni ostatní; jeho konkurrenti se pro to zlobili, ale co chceme? Duše Abrahamova, Isákova, Jakubova bydlila v něm . . . Pán miloval jeho rod: jeden z jeho předků to byl, jenž radil vzíti zlaté nádobí faraonovo, by nahradil si cibuli egyptskou, jeden z jeho souvěrců to byl, jenž kdysi směnky vynalezl, aby ušel konfiskacím Filipa Krásného, konečně

jemu samému pravil Bůh mocný: ‚Budeš obchodníkem s veteší, s mýdlem na vousy, s perlami, s vyšmathanými botami, s břitvami a s maličkostmi všeho druhu! Po dvacet let budeš choditi od vesnice k vesnici a tahati za sebou starou krávu uvázanou za rohy; pak uhnízdíš se v roztrhaném baráku v koutě ulice, bys vedl obchod na hrubo. Konečně staneš se mylordem a budeš zakládati železnice, hutě a elektrické telegrafy: přemýšlej o tom, Eliáši!‘ — Řekneli vám Pán takovéhle věci, zajisté vás nemá za hloupé, a vám se vždy všechno podaří.«

Náš Havlíček Borovský myslil, že třeba jen českému člověku, pití náchylnému, říci: »Nepij,« a že to postačí. Co tomu říkáte, staří kazatelé?

A hle, židé se neopíjejí! Nepozorujete toho rozdílu v povaze dvojího lidu?

Havlíček myslil, že stačí říci: Nedej se ošiditi. Ach, kdy pak se *chtěl* člověk dát ošiditi. Ani opatrnost, ba ani výstraha a zkušenost tu nepostačují, a to ani u výboru národa. A jak těžká je tu konkurrence se židem, o tom již jde národní podání.

V čí ruce je dnes u nás velkoobchod — i s obilím — v čí velkoprůmysl? Kdo s největším úspěchem přebírá nájem velkostatků, jichž režie se majitelům nevyplácí? Kdo skupuje velkostatky? Náš lid byl skutečně přehnán a předhoněn od židů, a to nejen v obchodě.

»Jsmeli skutečně tak bídný a ničemný národ — věru nestojíme ani za politování.« —

Hrozná slova — jsou jako vytržena z katechismu Nietzscheova, že svět patří silným — což by Havlíček neřekl. Nezáviděli bychom ani židům jich převahu hospodářskou, kdy by se z ní nebyla časem vyvíjela zbraň, jež pomáhá ohrožovati naše bytí. Židé se ani po emancipaci nestali našimi přáteli. Silně vyvinutý egoismus a orientální tradice druží je všude k silnějším a vládnoucím, a řadí je v šik proti slabším a utlačeným. Jsou ohaři lovcovými a berou z lovu hmotný podíl, ponechávajíce vítězi idejné vavříny národní kořisti. Sami znají volání po humanitě jen tam, kde jsou uskřípnuti v některé části a tu se vešken celek, zakořeněný po celém povrchu zemském, bohatý a energický zvedá giganticky k jeho ochraně.

Výhradná snaha po majetku — kterým druhdy se chránili ve svém utlačení, tak že na př. docela volný měli pobyt v Čechách s mnohými výhodami, když nekatolíci Ferdinandem II. nebyli v zemi trpěni — vedla je spolu s šetrností k netušenému bohatství a tím také k moci. Oni jsou sedmou a největší velmocí světovou — v jejich rukách jest stejně velmoc žurnalistiky jako i velmoci druhé a jí k ruce stojí k obraně i výboji na kapitál zuřící a přece jemu otročící armáda rudé internacionály. Viděl kdy svět chytřejší a mocnější společenskou stavbu?

A to vše za půl století!

Velmoc tato, vyšedši směle z podzemí zednářských loží na světlo denní, jako nejvelkolepější organisace dějinná, otřásá

trůny, provádí revoluce, dává úvěr na války, nebo je přetrhuje odepřením jeho, jak toho potřebuje.

Již za Marie Terezie vymohli židé hollandští a angličtí svými vládami, že odvolala vypovězení židů z Čech mandátem nařízené. V naší době bylo zakřiknuto Rumunsko, jež chtělo brániti lidu svého od židovského vykořistění.

A co učinili v těchto letech židé v Rusku, že se jim bránilo ve volném vyssávání lidu?

A kam že to povede?

Nechceme býti proroky, ani na půl století. Příklad Havlíčkův je nám výstrahou. Lidstvo žije nyní rychle a kulisy dějů jeho střídají se náhle i se svými perspektivami, ale byť i nejsmělejší plány Israele, které již nyní částečným splněním připomínají báji z tisíce a jedné noci, nedošly plného vyvrcholení, to popřeno býti nemůže, že židé od své emancipace nejen nepřipodobnili se svému okolí, ale jako živel silnější vtiskli mu svůj ráz na dlouhý čas. Z utlačených stali se ne rovnoprávnými lidmi, nýbrž pány, a pánům odkouká okolí jich mrav.

Bez upřílišení mluví se o sežidovštění světa.

Nikdy od dějinné paměti nevetřel se nahý egoismus tak nestoudně v popředí se svými požitky a žádostmi a nerozlučnou spolu necitností k bídě druhých způsobené jich vypleněním.

Nikdy nehlásaly se výbojnost a ujařmení, ba vyhlazení slabších s větším cynismem a systémem. Smysl pro čest, vážnost k majetku a svědomí setřely se takřka do základů. I nejhnusnější společenský zločin dochází veřejné omluvy a zastání. Náboženství odbývá se posměchem. Filosofie stala se advokátem. Lidstvo jako by ztrácelo všechen posavadní svůj morální podklad i světlo na další cestu.

Kdo by se tu odvážil prorokovati budoucnost?

Fr. Oupěka.

Nový sněm a nová vláda v Charvátsku.

Před volbami, jež se konaly počátkem května, panovala v Záhřebě a v celém Charvátsku veliká nejistota. Domácí autonomní (maďaronská) vláda nevěděla si rady od té chvíle, kdy v Pešti bylo (dne 9. dubna) nenadále utvořeno »velké« (košutovské) ministerstvo. Ban hr. Pejačević těšil se tím, že náčelníkem nové vlády jest starý liberál dr. Weckerle, dobrý známý z časů Khuenových. Weckerle prý skutečně Pejačeviće ještě dva, tři dni před volbami ujistil, že v Pešti si nikterak nepřejí změny v Záhřebě, neboť prý mají dosti práce v Uhrách. Mezi tím však ministr obchodu Košut vydal oběžník ke všem železničným, poštovním a finančním (t. zv. »společným«) úředníkům v Charvátsku, v němž se praví, že každý společný úředník může hlasovati zcela

libovolně, tedy i proti kandidátům autonomní charvátské vlády. Hr. Pejačević byl tím nemile překvapen, neboť tentokráte také on sám byl v kandidačním výboru »národní« (maďaronské) strany a s ním ovšem i podban šl. Čavrak, ministr spravedlnosti Marjanović a jiní nejvyšší úřední představitelé autonomní charvátské vlády. Oběžník Košutův byl tedy přímou výzvou k odboji nejen »společných,« ale i autonomních (politických, soudních atd.) úředníků. Výzva byla nebezpečna zvláště proto, že při neobyčejně obmezeném počtu voličův (asi 50.000 z $2^1/_2$ milionu obyvatelův!) o volebním vítězství rozhoduje v Charvátsku vždy jen malý počet hlasů, dosti často jeden jediný. Kromě toho přejal hr. Pejačević praksi hr. Khuena, jenž proti výslovnému znění volebního řádu udělil volební právo stům, ba i tisícům maďarských železničných zřízenců (vrátných, metařův a pod.) nehledě k tomu, že nejsou charvátští příslušníci. Bylať to khuenovskému režimu nejspolehlivější »volební reserva.« Nyní se najednou těmto maďarským mamelukům dostalo ministerského poučení, že mohou hlasovati »dle svého přesvědčení.« Oni tomu porozuměli: že nesmějí hlasovati pro stranu, v jejímž čele stojí bývalý ministr šl. Tomašić, jenž cítě za sebou tehdy ještě silnou oporu, troufal si zvolati v uherském sněmu: »Pánové, maďarské velení obdržíte, když v Uhrách bude 20 milionů Maďarů.« Tomašić Košutovu oběžníku skutečně tak porozuměl; aby zachránil »stranu« (maďaronskou), odstoupil den před volbami nejen od své kandidatury, ale i z politického života vůbec. Jeho odstoupení znamenalo, že charvátské úřednictvo po prvé při volbách bude ve dvou táborech: v Záhřebsko-maďaronském a — v Pešťsko-maďarském.

Ban Pejačević anebo vlastně podban šl. Čavrak učinil ještě dva zoufalé kroky: Dorozuměl se tajně s »nejradikálnější« charvátskou opposicí, vedenou od dr. Franka, a zajistil jí 20 mandátů; zároveň přiměl Záhřebského arcibiskupa Posilovića, že všem farním úřadům poslal oběžník, v němž všem kněžím kladl za povinnost, aby co nejrozhodněji vystoupili jmenovitě proti bratřím Radićům, totiž proti lidové selské straně.

Před samými volbami byla tedy situace taková: Na jedné straně maďaronská vláda se svými tajnými spojenci — »radikály« dr. Franka, sesíleným katolickým kněžstvem; na druhé straně byly dvě charvátské a dvě srbské strany, které se spojily na základě Rěcké resoluce, měly tedy pro sebe — novou vládu v Pešti. Jelikož však nekandidovali na základě Rěcké resoluce, nýbrž pod heslem: »pryč s khuenovci a se všemi Khuenovými zlořády,« měli »resolucionáši« na své straně veškeru t. zv. »starou opposici« a »liberální« část mladé opposiční generace. Mezi tímto maďaronsko-frankovským a košutovsko-srbským táborem stála charvátská lidová selská strana, nemohouc se pro svoji slovanskou lidovost a křesťanskou svobodymilovnost přimknouti ani k jednomu, ani k druhému táboru.

Průběh voleb nelišil se valně od dřívějších voleb za časů hr. Khuena. Jediný rozdíl byl v tom, že užívalo se poněkud méně

hrubého násilí; ale za to v mnohých okresích užito formálně sice méně příkrého, ale fakticky nejhanebnějšího prostředku: V poslední chvíli volební listiny »doplněny« tak, aby byla zajištěna většina vládnímu kandidátu. Tak na př. ve volebním okresu Novogradském si arcimaďaron Géza šl. Josipović dopomohl k volebnímu vítězství tím, že 6 nejzámožnějších a nejuvědomělejších sedláků dal z volební listiny vyškrtnouti, a místo nich zapsati 63 spolehlivé nevoliče, většinou židy a hajné. Tímto spůsobem získal větsinu 85 hlasů (195 proti 110).

Ale jakkoli volby po khuenovsku byly prováděny, přece maďaroni ze 76 okresů podrželi pouze 37, tedy ani ne polovici. Tajní jejich spojenci frankovci rozmnožili své mandáty ze 4 na 19, hlavně pomocí terrorismu, jakého by se bála užiti i nejhorší vláda: přívržencům ostatní opposice, jmenovitě přívržencům lidové selské strany, hrozili frankovci, že jim zapálí stavení a posekají vinice. Na dvou místech, pokud vím, tyto strašné hrozby byly také uskutečněny, aniž pachatelé pro to měli nejmenší nepříjemnosti. Zásluhou frankovců měly tedy poslední charvátské sněmovní volby také poněkud makedonský ráz.

»Spojená charvátsko-srbská opposice,« totiž čtyři uvedené strany, jež přistoupily na Rěckou resoluci čili na bratrství s maďarskou koalicí, nemajíc ani vlády v rukou, ani organisace v lidu, užila na veřejnosti vydatně jediné své zbraně: nenávisti proti všem a všemu, co připomíná režim Khuenův. Soukromě však působila jmenovitě na intelligenci ujišťováním, že *v Pešti* nedovolí, aby v Záhřebě při vládě déle zůstávali »lokajové Vídně.« Tak totiž bylo nyní přezděno šl. Tomašićovi, hr. Pejačevićovi a jiným žákům politické školy Khuenovy. Nenávist však jest prostředek příliš negativní a pomoc Pešťská zdála se býti příliš slabá, pokud »Vídeňští lokajové« pevně seděli ve svých křeslech. Výsledek volební býval by tedy pro »resolucionáše« velmi smutný, kdy by se tentokráte na volebním kolbišti nebyli prvé objevili tisícové uvědomělých voličů selských. Táborové hnutí z r. 1903 a buditelská práce zakladatelů lidové selské strany přinesla své ovoce: Ve více než dvaceti okresech rozhodli o pádu starých maďaronův uvědomělí sedláci sami, kteří se svým kandidátem buď před volbou ustoupili, nebo při užších volbách hlasovali proti khuenovci, bez ohledu projdeli takto i sám frankovec. Selské volební heslo bylo: Třeba čert, jen ne starý, Khuenův maďaron. Této politické vyspělosti *selského lidu*, pokud je organisován v selské lidové straně, mají za svoji volbu děkovati jmenovitě: spisovatel Babić-Gjalski, básník dr. Harambašić, prof. Purić, šl. Bedeković, všichni čtyři resolucionáši, dále farář Jambrušić, obchodník Gašparović, oba frankovci, atd.

Chování přívrženců selské strany bylo přímo ideální: majíce na zřeteli vyšší zájmy národní hlasovali pro kandidáty, kteří buď popírají samu existenci selské strany, nebo ji pro její slovanský federalistický program nazývají »císařskou stranou,« anebo ji pro její lidovost a pro některé programové body agrárního

rázu prohlašují za socialistickou, ba anarchistickou, — hlasovali tak jen proto, aby jednou již byl přetržen řetěz starého, khuenovského maďaronství.

* * *

V novém sněmu v prvý den bylo skutečně z 88 volených poslanců jen 37 starých maďaronů. Spojená charvátsko-srbská opposice měla 28 poslanců, frankovci 19, 4 byli »divocí.« Maďaronům zbývala ještě poslední naděje: Mimo 88 volených poslanců má charvátský sněm ke 40 virilistů. To je 8 krajských hejtmanů (velikých županů), 7 katolických a pravoslavných biskupův a asi 20 šlechtických velkostatkářův. Ale vládní vliv z Pešti působil na šlechtu v protikhuenovském směru, tak že hlavní virilisté ve sněmu buď se neukázali, anebo se počali kloniti k resolucionášské koalici, a co bylo ještě povážlivější, bývalou vládní stranu opustili brzy tři nejhorlivější její stoupenci: bývalý podban Šumanović, proto (děkan) Ilić a advokát Peleš (všichni 3 Srbové).

Mezi tím co staří maďaroni utíkali jako myši z tonoucí lodi, shodly se obě opposiční strany (resolucionáši a frankovci) nejdříve o volbě sněmovního presidia a po tom i o volbě nové delegace do Pešti. Předsedou zvolen Srb, Záhřebský advokát dr. Medaković, jenž se kdysi vyznamenal tím, že na jednom koncertě Rusa Slavjanského při zpěvu charvátské národní hymny »Ljepa naša domovina« jediný z celého posluchačstva zůstal seděti, a že Záhřebský denník Srbobran inspiroval duchem, jenž frankovcům poskytl vhodnou záminku k smutným protisrbským bouřím v září 1902. To však frankovcům nic nepřekáželo: Hlasovali pro Medakoviće, jen aby jejich člověk (dr. Mile Starčević) byl prvním místopředsedou.

Neobyčejný tento kompromis byl před veřejným míněním ospravedlněn heslem: staří maďaroni mají býti ve sněmu učiněni zcela nemožnými, ačkoli počtem jsou nejsilnější strana, neboť oni vlastně nejsou žádnou stranou, oni jsou pouhou »klikou« hr. Khuena a Vídeňské kamarilly. Ač veškerá parlamentní prakse odsuzuje podobné jednání, bylo by lze vyloučení maďaronů z presidia omluviti, ba hledě na khuenovský režim i ospravedlniti, kdy by byla nová sněmovní většina zůstala důsledně při zásadě: staří maďaroni mají se navždy učiniti neškodnými. Ale když došlo k volbám delegace do společného uhersko-charvátského sněmu, tu se stala divná věc: spojení resolucionáši zvolili do Pešti také deset maďaronů, mezi nimi také již uvedeného Gézu Josipoviće, jenž byl v Novém Gradě tak mistrně doplnil volební listinu. Mezi těmito maďarony zvolenými do Pešti byla většina virilistů, ba zvolen za národního delegáta i jeden z nejhorlivějších khuenovců, biskup Drohobecký, pomaďarštěný Rusín z Uher, jejž hr. Koloman Tisza »daroval« hr. Khuenu jako osvědčenou zbraň na kroceni opposičního duchovenstva.

Faktum samo o sobě dosti smutné, stává se až zahanbujícím, povážímeli, že tito staří maďaroni byli zvoleni na rozkaz z Pešti. Vizme, jak se to stalo.

Do společného uhersko-charvátského sněmu volí sněm charvátský 43 delegáty: 40 do poslanecké, 3 do panské sněmovny. Jelikož resolucionášů jest pouze 28 a s »divokými« 32, mohl uvedený počet 43 býti doplněn jen frankovci. I skutečně dr. Frank byl již hotov obětovati své zásadní stanovisko neuznávání Pešťského sněmu za sněm *společný*, charvátsko-uherský, když se veškeren maďarský tisk rozzuřil na resolucionáše, že prý zradili věc svobody a ujednanou úmluvu nesmířitelného boje proti Vídni, když hodlají do Pešti voliti radikální státopravníky, kteří prý svým státoprávním stanoviskem v této osudné chvíli poslouží jen Vídni, upozorniv před celým světem na domněle zcela zvláštní postavení charvátské k Uhrám. Podobné výklady byly ještě nejslušnější a — nejřidčejší. Většina maďarského tisku jednoduše zaburácela: charvátští šovinisté nesmějí přijíti do Pešti kaziti jednomyslnost *maďarského* parlamentu a dokonce nesmějí do *maďarské* delegace (oněch 40 charvátských delegátů má právo voliti 5 členů do říšské delegace), aby tu snad před celou Evropou vynesli »charvátskou otázku.«

Rozumí se samo sebou, že podle tohoto veřejného hlasu maďarského tisku bylo nové většině v Záhřebě dáno náležité pokynutí, jemuž, bohužel, také Frankovi radikálové až příliš ochotně rozuměli. Jednání nové sněmovní většiny bylo tím osudnější, že volbu do Pešti vykonala jednak s vyloučením jen oněch maďaronů, kteří se v poslední době byli poněkud — aspoň na čas — emancipovali od Pešti, jednak že k ní svolili dříve, než sněmu byla předložena adresa ke králi a než sněmem byly zrušeny absolutistické patenty Bachovy, jimiž hr. Khuen dovedl po 20 let krotiti Charvátsko a jichž by »svobodomyslná« Pešť Charvátsku ráda dopřála až do jeho politického zahynutí.

* * *

Nový charvátský sněm — Vídni přirozeně málo sympathický a Pešti po zvolení 43 delegátů nepohodlný — byl náhle odročen po osmidenním zasedání (9.—16. května). Nyní se udála věc, nad kterou každý slovanský historik zastaví se s úžasem a se studem v líci: zvolení delegáti a nezvolení staří maďaroni odjeli do Pešti, aby se tam ucházeli o milost nynější vlády maďarské. Charvátská delegace počala *korporativně* navštěvovati všechny ministry, a za hlavního mluvčího vyhledala si — arcimaďarona biskupa Drohobeckého, jenž při žádné příležitosti neopomenul důrazně podotknouti, že Charváté se stejným zápalem budou hájiti Magyarország jako vlastní Charvátsko, a že všichni ctí a milují »Kossutha Ferencza.« V pozdějších řečech a projevech i samo jmeno Charvátska zmizelo: místo toho mluvilo se jen o »společné svobodě« a o »společném nepříteli.« Za těmito hrdinskými řečmi

nezůstala soukromá čestnost: Nová delegace a jmenovitě dobrý její genius, redaktor Řeckého Nového Listu, Fr. Supilo, přesvědčili maďarské vládnoucí kruhy, že khuenovci — vyjma ty, kteří se k nim přidali, — jsou zarytí a nesmiřitelní nepřátelé maďarského jednotného státu, že nikdy ani nebyli upřímnými, pravými maďarofily, nýbrž pouhými zakuklenými špehouny Vídně. Hr. Pejačević zase a jeho družina usilovně se snažili maďarským »pobratimcům« dokázati, že resolucionáši jsou vesměs přepjatí státoprávníci, a že za jejich zády všechny nitky drží hrstka nenapravitelných přívrženců biskupa Strossmayera, těchto nejnebezpečnějších charvátských »panslavistův.«

Výsledek tohoto strašného mravního úpadku, této prazvláštní kabinetní politiky byla a jest naprosto nedůvěra, neli opovržení maďarských ministrů ke *všem* představitelům Charvátska. Samy resolucionášské denníky přinesly naposled zprávu, že Košut v Charvátsku nevěří nikomu, vyjma p. Supila; maďarské listy psaly otevřeně, že v Pešti věří se red. Supilovi více, než banu Pejačevićovi.

Následkem toho velice se komplikovala otázka obsazení banského místa. Hr. Pejačević jako muž naprosté Khuenovy důvěry měl odstoupiti; ale kdo jej zamění? V Pešti si troufali na konec odpověděti na tuto otázku: Pravý, rodilý a osvědčený *Maďar*, nikoliv pouze pouhý maďaron. A do veřejnosti proniklo, že Košut hodlá obdařiti Charváty hrabětem Theodorem Battyanyem, jenž se již dokonce naučil několika slovům charvátským. Zatím však ve Vídni nepřijali demisi hr. Pejačeviće, ba na nejvyšším místě od něho rozhodně žádali, aby ve svém úřadě setrval. Ta rozhodnost Vídně přišla tu chvíli vhod i Košutovi i nové charvátské delegaci. Košut nebyl nucen podati Charvátům první těžce stravitelnou pilulku (hr. Battyanyho) a charvátská delegace mohla v Záhřebě dále pokračovati v započaté hře: Vidíte, zase je to *Vídeň,* která všechno kazí a plány naše hatí; nechcemeli však přivoditi krisi, musíme se podrobiti; bez toho zůstane Pejačević jen jako náčelník *prozatímné* vlády. A tato dvě slova: »Vídeň« a »prozatímné« zase udobřila roztrpčené veřejné mínění.

Khuenovským maďaronům, kteří po 20 let »zastupovali« Charvátsko v Pešti, bylo přezdíváno »hluchoněmých štipendistův,« protože za stálý roční plat 4000 zl. z pravidla nikdy ani úst neotevřeli. Jest tedy zcela přirozeno, že charvátská veřejnost dychtivě očekávala, jak se zachová nová, »protikhuenovská« delegace. Zachovala se tak, že jmenem jejím v Peštském sněmu přečetl biskup Drohobecký *maďarský* text deklarace (ač vyrovnání výslovně poslancům charvátským dává v § 59. právo mluviti *charvátsky* jak na společném uhersko-charvátském sněmu, tak i v společné uhersko-charvátské delegaci), jejíž hlavní bod zní: »Delegáti království Dalmacie, Charvátska a Slavonie, kteří stojí na základě Řecké resoluce, jak i ti, kteří se jim připojili (toť oněch 10 khuenovců), *váží si práva maďarského národa,* aby bojoval pro svobodu a samostatnost Uher, a prohlašují, že char-

vátský a srbský národ uvedených království bude jej (maďarský národ) nejen podporovati svými sympathiemi, *nýbrž s ním také houževnatě bojovati pro ideály společné svobody.«*

V deklaraci není ani zmínky o charvátském státním právu, ačkoli *většina* resolucionášů kandidovala na státoprávním programu z r. 1894, jejž podepsali Strossmayer a Starčević, ba v deklaraci není ani stopy požadavku, aby charvátsko-uherské vyrovnání aspoň ve své jazykové části bylo příště přesně vykonáváno; ba *maďarský* text, v němž deklarace byla přečtena, vůbec nemluví o královstvích, nýbrž jen o *zemích*, nepoukazuje na »vzájemný poměr Charvátska k Uhrám,« nýbrž na jeho *příslušnost* k »Magyarországu.« Charvátský resolucionášský tisk chlácholil však veřejnost tvrzením, že deklarace byla sepsána nejdříve charvátsky a že tento původní charvátský náčrtek, nikoli maďarský stenografický protokol, jest authentickým textem. A ta veřejnost uvěřivši dokázala, že intelligence, neníli politicky vzdělána a vychována, jest nerozumnější *dav*, než selský lid; lid má vždy aspoň svůj zdravý pud a svůj přirozený zdravý rozum.

Dne 11. června byl redaktor Řeckého Nového Listu, p. Fr. Supilo, v Glině (bývalá Vojenská Hranice), kde mu hlavní redaktor Nového Srbobrana, Pribičević, postoupil mandát jsa zvolen ve dvou okresích. Ve své kandidátní řeči p. Supilo promluvil mimo jiné též o jmenování nové vlády podle Záhřebského Pokretu a Obzoru ze dne 12. června (oba denníky, jmenovitě prvý, jsou nadšen. přívrženci Řecké resoluce a velebitelé diplomatického talentu páně Supilova). Pravil, že při utvoření nové vlády na něj padla při tom velká zodpovědnost, když měl navrhnouti jmena nových sekčních šefů. V této chvíli prý se zachvěl. Návrhy jeho přijaty. Je spoluvinník a účastník nové vlády. V Charvátsku v čele vlády stojí ban, a ten *navrhuje králi* své důvěrníky, tři sekční šefy a 8 velkých županů. Jelikož však nyní ban Pejačević přistoupil na to, aby vláda byla utvořena v dorozumění mezi ním a novou sněmovní většinou, měli vhodné osobnosti vyhledati důvěrníci této sněmovní většiny: sněmovní předseda dr. Medaković, první místopředseda dr. Mile Starčević a předseda sněmovního klubu resolucionášů Řehoř Tuškan. Skutečně byl již i dr. Starčević do Pešti zavolán, ale najednou jej odtamtud dr. Šurmin (resolucionáš) telefonicky zpravil, že ještě není pohromadě dostatečný počet *delegátů*. Mezi tím bylo rozhodnuto o nové vládě podle návrhu p. Supila, ač nebyl ještě ani poslancem, ani delegátem a jehož vliv fakticky jest větší, než vliv celé charvátské delegace, a veškeré bývalé charvátské »spojené opposice« jen proto, že jemu, Fr. Supilovi, a pouze jemu věří naprosto Fr. Košut, duše maďarského »velkého« ministerstva. Charvátsko stěží se zbavilo nepopulární samovlády »maďarského husara«, hr. Khuena; jaký teprve nyní nastane boj a kolik bude vyžadovati obětí, aby povalena byla vláda Košutova sluhy, jejž veškeren denní tisk najednou představuje jako národního spasitele!

* * *

Prozatímná vláda hr. Pejačeviće byla v první polovici června dosti šťastně doplněna, [1]) bohužel opětně v dorozumění s vládou Pešťskou, které se podle vyrovnání z r. 1868 autonomní charvátské záležitosti naprosto netýkají. Podbanem či přednostou administrativního oddělení (ministrem vnitra) stal se šl. Nikolić, náboženství pravoslavného, politického smýšlení však prý charvátského. Doporučilo jej to, že troufal si kandidovati proti dr. Spevcovi, bývalému místopředsedovi charvátského sněmu a jednomu z hlavních khuenovských předáků. Nikolić přece kandidoval na program strany »národní« (maďaronské), což mu v Pešti jen pomohlo. — Přednostou soudního oddělení (ministrem spravedlnosti) stal se Zemunský advokát dr. Badaj, člověk nevšedně vzdělaný, jmenovitě ve svém, právnickém oboru, smýšlením umírněný opposičník a přívrženec reformy dědičného selského práva asi ve smyslu agrárním. Ministrem osvěty jest p. Rojc, posud advokát v Bělovaru, také bývalý umírněný opposičník pokrokového (liberálního) směru.

Všickni tři přednostové (fakticky ministři) jsou tedy lidé poměrně vzdělaní a dr. Badaj i charakteru bezúhonného, třeba povahy velmi měkké. Mohla by to tedy býti dosti národní, ba do jisté míry lidová a v mnohém ohledu pokroková vláda, kdy by se mohla opříti na pevnou většinu, anebo kdy by aspoň měla proti sobě ostrou a věcnou opposici. Ale tato prozatímná vláda uspokojuje celý sněm, a neuspokojuje nikoho. Staří maďaroni jsou pro ni, jelikož v ní jest šl. Nikolić, a není nikoho z čelných resolucionášů; jsou však také proti ní, neboť má úkol provesti očistu administrace, což znamená naprostou politickou smrt »národní« (maďaronské) strany, která se sice nyní jako strana rozešla, jejíž členové přejí si však žíti jako vzácní páni, nikoliv jako odstrčení, nebo dokonce obžalovaní lidé. Spojená sněmovní opposice (resolucionáši a frankovci) byla by spokojena novou vládou, kdy by se nebála, že její prozatímnost příliš dlouho potrvá, a kdy by v jejím nastolení příliš těžce necítila rozhodující vliv všech jiných činitelů vyjma vliv — sněmovní většiny. Kromě toho není sně-

[1]) Noví vládní přednostové byli jmenováni teprve dne 30. července t. r., jelikož dr. Weckerle »obratně« využil příležitosti a dal na srozuměnou nové charvátské delegaci, že vláda charvátská vůbec nebude doplněna, jestli jeden jediný charvátský delegát ve společném Pešťském sněmu promluví. A proto ani taková hrubá státoprávní nezákonnost a společenská beztaktnost, jaké se dopustil Řecký guvernér hr. Nákó, prohlásiv Řeku nesporným maďarským územím, pominuv mlčením charvátskou většinu Řeckého obyvatelstva a vynášeje maďarskou a italskou kulturu na Řece, nevyvolala ani pouhého dotazu z řad charvátské Pešťské delegace. Delegát Babić (spisovatel Gjalski) ohlásil sice svoji interpelaci, když hr. Nákóvi po uvedené jeho řeči blahopřál i sám Košut, pojmenovav při tom celé charvátské přímoří jednoduše maďarským, i když s parníku Tatry sejmuli charvátský prapor, jakmile naň vstoupil Řecký nový guvernér. Neviditelná však ruka odradila Babiće od jeho úmyslu. A tak delegace »nového kursu« naprostým svým mlčením již plně si zasloužila historický název starých khuenovců: hluchoněmí štipendisté.

movní »spojená opposice« jista, jak dlouho bude možno udržeti veřejnost v mínění, že poslední volby nezhoršily situaci Charvátska; vždyť každým dnem jest zřetelněji viděti, že místo maďaronů v Charvátsku nyní vládnou Maďaři, že čert byl vyhnán Belzebubem.[1])

* * *

Co na ten čas v Charvátsku nejvíce zaráží, jest faktum, že není denníku, jenž by o »Rakousku« psal jináče, než do nedávna psávaly pouze listy maďarské, italské a bohužel také srbské a bulharské. Jako by v »Rakousku« nebylo Dalmacie a Istrie, Krajiny, Štyrska, Terstu, Gorice a Korutan, totiž nejpokročilejších nebo zeměpisně nejdůležitějších částí jižního Slovanstva, ani nemluvě o Češích, Polácích a Rusínech; charvátský denní tisk při každé příležitosti konstatuje bezmocnost »Rakouska« proti silným Uhrám. Zároveň každá germanisační choutka ihned se přibíjí na pranýř, kdežto žádný list ani slůvkem se nezmínil o všech hrůzách, jež právě při posledních volbách vytrpěli Srbové, Slováci, Rumuni, ba i Charváté (»Bunjevci« v Subotici) v Uhrách. Ani na to, že v Pešťské sněmovně na Rumuna Maniu ze všech stran křičeli: »V Uhrách není jiného národa mimo maďarský a jiné národnosti mimo maďarskou,« ani na takové deptání nejelementárnější spravedlnosti nedáno nyní ani slovo odpovědi, ač by ještě před rokem celé Charvátsko bylo vzplanulo hněvem na podobné projevy maďarského rytířství. S charvátským intelligentem nemůžeš dnes ani promluviti o slovanské myšlence, nenílí to ve spojení s *maďarským* bojem proti Vídni a proti — pangermanismu. Košutovský šovinismus zdá se totiž většině charvátské intelligence býti nejsilnější hradbou proti pangermanismu, kdežto nepředpojatí pozorovatelé, jmenovitě Poláci, zcela správně upozorňují, že košutismus jest nejvítanější spojenec velkoněmectví, což nad jiné vysvítá z košutovské a velkoněmecké snahy po »osamotnění«

[1]) Kdokoliv z nezávislých lidí o tom pochyboval, byl nadobro vyléčen jednak historií jmenování nové vlády, jednak stále horšími předzvěstmi o »maršrutě,« kterou »resolucionáši« dostali v Pešti. Při otevření nového sněmu psalo se ještě i mluvilo o všeobecném volebním právu a o základních ústavních svobodách, jež prý budou zaručeny v témže sněmovním zasedání. Mezi tím sněm byl odročen, *jakmile vykonal volbu do Pešťského parlamentu.* Potom byly ujednány formální »punktace« mezi resolucionáši a hr. Pejačevićem, a tu také podmínka, že sněm sejde se *ihned,* jakmile říšské delegace ukončí své zasedání a že *ihned* budou mu navrženy nezbytné ústavní reformy. Nyní se oficielně ujišťuje, že sněm bude svolán začátkem října a že mu — mezi jiným — bude předložen zákon o »zárukách čistých voleb.« Resolucionáši *zvolení vesměs s programem všeobecného volebního práva* (přímého, rovného a tajného) nemluví nyní již ani o jeho rozšíření, a dokonce už ne o svobodě tisku, spolčování a shromažďování. Jedni z nich povolili nátlaku z Pešti, kde v Charvátsku chtějí míti všechny Bachovy patenty, jenže v rukou *svých* lidí; druzí pro *lidovou* konstituci nikdy ani nebyli. Zkrátka: »*Nový kurs v Charvátsku — toť starý servilismus vůči Pešti a starý aristokratismus vůči lidu.*«

Haliče a po odtržení Dalmacie, totiž po osamocení Čechův a Slovinců, nejpokročilejších a nejneústupnějších Slovanů na poli drobné práce hospodářské. Jen vzácné jsou výjimky, jež nepodlehly vše ničící maďaromanii. Nyní si teprve může člověk představiti, jak to asi vypadalo r. 1861—1866, totiž asi padesát let před hlavním působením biskupa Strossmayera, když tak brzy po jeho smrti současně se zdlouhavými sbírkami na jeho pomník nadšeně se odesílají telegramy do oné Pešti, která v srdci Evropy celé národy drží v poddanství, v jakém by dnes již nesměl úpěti ani jednotlivec. Ale jaký div, že denním tiskem svedená »intelligentní massa« zapomíná na Slovanstvo; vždyť se dnes v Charvátsku zapomnělo na Rěku, kde 25.000 Charvátů nemá ani jediné školy, a na Subotici, kde Košutovci toho dosáhli, aby charvátský nápis byl odstraněn s oltáře v chrámu Páně! [1])

* * *

Jak nízká jest nyní — bohdejž jen na krátkou dobu! — mravní úroveň většiny charvátské intelligence, jmenovitě bývalých opposičníků, ať ukáže tento příklad: V městysi Virovitici svolalo několik občanů s Ivanem Bartolovićem v čele veřejnou schůzi na svatodušní pondělí s následujícím denním pořádkem: 1 O charvátském státním a národním právu. 2. O zvláštním selském právu. 3. O národní svornosti na základě slovanské lidové politiky. Bartolović jest znám ve Virovitici jako přívrženec lidové selské strany, ba jako člen hlavního jejího výboru. Zároveň však jest všeobecně známo, že týž Bartolović při nedávných volbách ve dne i v noci pracoval proti maďaronsko-khuenovskému kandidátu hr. Jankovići a že pro opposičníka faráře Jemeršiće, známého spisovatele, seskupil 136 voličů, samých sedlákův a ovšem uvědomělých přívrženců lidové selské strany, kdežto všechny ostatní opposiční frakce sehnaly pouze 80 hlasů, pročež hr. Janković (také pomocí násilí) zvolen (309 hlasy proti 216). V čas voleb byl Bartolović vážená a vzácná osoba, neboť se ještě nevědělo, budeli zlomena khuenovská zvůle. Ale za to po volbách, jakmile se resolucionáši a frankovci spojili ve sněmovní většinu, vydáno ve Virovitici heslo: Zničiti Bartolovića, »Vídeňského maďarona!« Když bylo známo, že okresní hejtmanství tábor lidu dovolilo, místní »opposiční« předáci postarali se nejdříve o to, že Bartolovićovi byla vytlučena okna, pak mu obsazen dům a vyhrožováno mu — zabitím, ukáželi se jen na cestě. Hlavním řečníkem na táboru měl býti pisatel těchto řádků. Bartolović mu sice psal, že tábor lidu odročil, a zpravil o tom také okresní hejtmanství. Všecko marno. »Vítězná opposice« vyslala k Barto-

[1]) V Subotici (Szabadka) podle *maďarského* sčítání z r. 1900 jest 81.464 obyvatelů, z toho 31.367 Buněvců (»Bosancův«) a 2684 Charvátův a Srbů. Fakticky však žije v Subotici *přes sedmdesát tisíc* Charvátův a Srbů (»Buněvcův«), ale tito jsou vedle Rusínů nejutlačovanější národ v Uhrách, tak že o nich sotva doví se — národopisný cestovatel.

lovićovi »posla« se vzkazem: Přijmeli Radiće do svého domu, že dům mu bude zbořen. Úřadové se ani nehnuli, i když na telegrafickou zprávu sedmi důvěrníků selské strany bylo u bana osobně zakročeno. Dříve tedy maďarští úředníci ohrožovali život »panslavistických agitátorů« v Charvátsku, nyní jej ohrožují přívrženci »nového kursu,« zbožňovatelé maďarské svobody.

Štěpán Radić.

V podvečer.

Elegie

Adolfa Heyduka.

Vzpomínka.

Na žití mé vždy tmavší padá mrak,
v něm blesky vzpomínek můj nítí zrak,
jenž roztouženě k domovu zří v dáli;
před domem oteckým má duše klečí
a modlí se jak dítě lkavou řečí,
a čelo hoří mi a líce pálí.

Proč jsem tu byl, proč tam jsem nezůstal,
kde praděd můj, kde děd, kde otec stal,
kde květem luhu zkvétalo mé žití?
Svět zavřel za mnou mládí bránu svatou
a štěstí okamžiků truhlu zlatou
žal klíčem stesků nemůž otevříti.

Mou ňader krví zrezavěl klíč ten,
co v truhle ukryto sní smutný sen
a k prosbám mým se ani neozývá,
jen jako zlatá muška z temna kdes
kmit vzpomínky mých ňader zjasní les
a po té, žel, zas víc než dřív se stmívá.

Mračno.

Bojoval jsem, marné byly boje,
sesulo se, co jsem stavěl kdysi,
nad troskami všecko štěstí moje
jako nebes černé mračno visí.

Srdce buší, hlava mi jde kolem,
jsem jak rolník nad chudobným polem;
ždám, by aspoň, když už vše se zvrhlo,
nade mnou se mračno neroztrhlo.

Východ a západ.

Vím, vím, je života to kvap,
že stále větším je mé hoře,
jsouť srdce mého údery
jen vlny zbouřeného moře.

Vím, vím, že teskně mi vždy víc,
čím více kolem život plesá,
jdeť slunce v zoři k nebi výš
a večer z něho v krvi klesá.

Sázka a výhra.

Svojí duše bolest krutou
v zdobnou kladu řádku:
z trosek žití vynesenou
hříčku na památku.

Že byla kdys vzletným percem
na křídlech mé lásky,
kdož ji pozná? Život vsazen,
žal je výhrou sázky!

Jistý prostředek.

Jedový náprstek s blínem
v starých mi ňadrech zas raší
a havran černého smutku
lstivě v mou duši se snáší.

Co si mám počít s tím bylím,
co si mám počít s tou sběří?
zarostu jedy, a srdce
káň lapí jak ptáka v keři.

Veselou písničkou českou
vyplením náprstek s blínem,
havrana černého smutku
červeným omámím vínem.

Kde Vltavu líbá Malše.

Budějovické vzpomínky

Václava Vlčka.

(Pokračování.)

V.

Zabočil jsem do Bazaru, což byl průchod vedoucí skrze domy z České ulice do Krajinské třídy, shora osvětlený a plný rozmanitých krámů. Tu koupil jsem si některé drobnosti, kterých jsem v mládenecké domácnosti své hned potřeboval a s sebou nepřivezl.

Doma vyprázdnil jsem kufr, dal jsem šatstvo a prádlo do almar, obuv dolů do umyvadla, knihy na stojan, papíry do pultu. Knih mělo za mnou přijíti více z Prahy, při mém odjezdu zůstaly i s mým vlastním nábytkem v pokoji, jejž jsem měl na Vodičkově ulici najatý od ovdovělé paní radové Gottwaldové; byl méně prostorný než tento můj nynější a také velmi světlý a tichý, ježto se nalézal v zadní části domu; z oken jeho bylo viděti na františkánský kostel a do čtverhranu zahrad rozkládajících se uprostřed mezi domy ulic Vodičkovy, Pasířské, Široké a Václavského náměstí.

Když jsem konečně postavil na pult dvě malé fotografie v dřevěných rámcích, podobiznu své maminky a podobiznu své Aninky, bylo uspořádání mého nového bydla hotovo.

Však již kdosi klepal na dvéře; i vešla paní Procházková s bílým ubrusem v rukou a s ní mladá ženština, nesoucí na tácku sklenici, nůž, vidličku, slánku a ubrousek, brunetka více než prostřední postavy a statného, pěkně urostlého těla. Obě se rychlým krokem ubíraly k stolu, a v pokoji jako by zavanul vítr.

»Snad slečna dcera?« otázal jsem se paní, ukazuje očima na její průvodkyni. Slovo moje způsobilo, že tvář mladé ženštiny náhle vzplanula živým ruměncem.

»Jen příbuzná,« dostal jsem v odpověď. »Z dětí nemáme teď žádného doma. Tohle je naše Josefínka, která vám bude jako panu Traplovi přinášeti jídlo.«

»Budu jí za to velmi vděčen,« řekl jsem, »a na nebi to bude anděl zapisovat do knihy jejích zásluh.«

Josefínčino líce se znovu pokrylo nachem; jen maličko, jako proti své vůli se usmála.

»Prosím,« zašeptala jediné slůvko, nepohlížejíc na mne, i jala se hbitě prostírati na stůl; na jejích rukou bylo viděti, že jest zvyklá práci.

»Jídáme hned po dvanácté hodině,« povídala mi paní Procházková, »hned jak muž přijde z kanceláře.«

Já řku: »Tak se to i mně nejlépe hodí.«

»Přejete si k obědu piva?«

»Ne, v poledne se držím vodičky — pivo dělá línou krev a ospalou hlavu. Ale jsem zvyklý píti po obědě trošku černé kávy; nebudeli vám obtížno také mi ji uvařit — jen maličký kalíšek, jako vejce —«

»Ale husí,« usmála se paní; »profesor Trapl píval ji také, ale připravoval si ji sám, kdy se mu to hodilo. Kdy byste i vy to chtěl dělat, také bychom vám k tomu všecko přichystali, třeba už na zejtřek.«

Toť se ví, že jsem přisvědčil. Přáli jsme si dobrého chutnání a za pět minut přinesla mi Josefínka již polívku.

Vracela se pak ještě několikrát: s hovězím masem, se džbánkem vody, s bramborovými knedlíky a čerstvým hlávkovým zelím, naposledy pak s černou kávou. Hleděl jsem s ní zavesti hovor, ale ona stále odpovídala jednoslabičně a vždy rychle odcházela. Teprve v následujících dnech se ukázalo, že sice není mluvná a sama neřekne nic žertovného, ale když něco takového slyší, že se ráda zasměje.

Při kávě nadobro osamotněv pustil jsem uzdu vzpomínkám. Zaletěly do mého rodného kraje.

Byly tomu teprve tři dni, ale mně se to zdály alespoň tři neděle, co jsem naposled obědval u maminky. Ježto před tím přišel z Prahy dopis od školního rady Svobody, bylo jisto, že budu doma už jen několik hodin. Matka se přes tu chvíli ke mně vracela a pořád mi chtěla v něčem posloužiti; jak v myšlenkách tak i v řeči zabývala se jen naším nastávajícím rozchodem.

»Je to daleko — do těch Budějic?« ptala se mne.

»Celé dva dni tam pojedu, maminko.«

»Ach Bože — do Prahy cesta trvala den, a jak se nám zdávala dlouhá! Do Prahy jsem se přece za tebou někdy podívala, ale *tam* to bude zhola nemožno.«

»Ale já sem budu přijíždět jak obyčejně také o kratších prázdninách. Možná, že tam nebudu ani dlouho.«

»Proč pak tě posílají z Prahy?«

»Jako úředníci tak se i učitelé středních škol ob čas musejí stěhovat s místa na místo, to už jinak nejde, milá maminko.«

Matka povzdychla: »Jen tam, dítě, na mě nezapomeň!«

»Zapomenu, maminko, docela zapomenu. Ani na to nevzdychnu, že je na světě nějaký Střechov a v něm naše dobrá maminka, která se pro mě tolik natrampotila a ještě teď pořád o mě má strach; zapomenu, jsem už takový: sejde s očí, sejde s mysli —«

»Což na Kácov ty budeš pamatovat —«

»Ale Střechov je od Kácova na sto mil, proto sem v myšlenkách ani nezabloudím. Proč pak si takové starosti připouštíte, maminko?«

»Proč? Počkej, až budeš mít své děti, potom teprve poznáš, jak cítí otcovské a mateřské srdce.«

Od mého chlapectví, kdykoli jsem odcházel z domova pěšky, matka mě po každé vyprovázela až do polí. Učinila to i tentokrát, když jsem se odpoledne ubíral do Kácova, odkudž jsem měl časně ráno vyraziti na cestu. Nad zahradami otevřel se nad námi kraj slunečním jasem ozářený, a matka se zastavila.

»Ukaž mi přece,« pravila, »v kterou stranu leží ty Budějice?«

Obrátiv se vztáhl jsem ruku na poledne: »Asi tak.«

»Tedy zrovna přes Štěpánov?«

»Jen o poznání více v pravo.«

Šli jsme ještě nějaké sto kroků, »na jamách« — jako už často před tím — jsme se rozloučili. Matka, dělajíc mi křížky na čele, ústech a prsou, oslzela a přitiskla vlhkou tvář k mému obličeji.

»Dej ti tam, můj synu, Pán Bůh všecko dobré,« promluvila zkaleným hlasem, silně mi ruku tisknouc, — »a odvrať od tebe všecko zlé.«

»I vás tady opatruj,« pravil jsem. »Za všecko vám tisíckrát děkuju —«

»Teď už nemáš zač — už ti toho stará matka může málo dát . . . Jen aspoň večer při modlení na mě vzpomeň, — já za tebe denně Boha prosím, aby tě všady provázel svou milostí a svým požehnáním.«

Několikrát jsme se políbili.

»Dá Bůh,« řekl jsem, »že se za nedlouho zase shledáme. Jen buďte zdráva!«

Ubíral jsem se od ní tak rychle, jako bych měl kdo ví jak na spěch. Ona — jako při takové příležitosti obyčejně — ruce spínajíc stála na svém místě jako socha, až jsem se ještě jednou obrátil, kloboukem z dálky ji pozdravil a pak, počínaje sestupovati s příkrého vrchu, náhle jí s očí zmizel.

Obraz její z posledních okamžiků jsem stále za sebou viděl, a také ona mě dojista v myšlenkách krok za krokem provázela. Kolik tisíckrát konala tuto neupravenou, křivolakou, s kopce a do kopce stoupající, roklinatou, v létě nepohodlnou a v zimě svízelnou cestu! Co let uplynulo od té doby, když ji pravidelně konati počala!

Narodila se tamto ve Zlivi, dědině ležící pod samým hřebenem vysokého vrchu, s něhož bylo viděti valný kus Posázavského kraje a pozadí jeho. Často se odtud dívala do dálky, ale nic jí tam nevábilo, držela se domova jako včela oulu nebo mravenec hnízda svého. Narodila se při počátku století, když bouře Napoleonských válek znepokojovaly svět a svými účinky až do tohoto odlehlého zákoutí zasahovaly. V mladistvém věku svém dvakrát oplakala otce: prvně, když byl nucen odjeti na vojenskou přípřež, týden za týdnem a měsíc za měsícem se nevracel a teprve po roce — už ani od ženy a dětí neočekáván — doma se objevil; po druhé pak, když jej smrt do hrobu sklátila, příliš záhy pro jeho rodinu.

Na vdovu jeho padla všecka starost o selské hospodářství a čtyři děti. Musela se zle oháněti a volky nevolky co rok větší díl břemene svého svalovati na nejstarší dceru Annu. Pravidelného lopocení a soužení bylo dost a dost, k tomu však ještě ob čas přicházely nehody a zkoušky neobyčejné: tu neúroda následkem suchého nebo deštivého léta, tu pád dobytka, ano i požár, kterým dobrá polovice vsi zničena.

Dospěvši let vdala se Anna do Střechova za vdovce, který měl sice dost veliký statek, ale také už čtyři děti; jí samé se také ještě čtyři narodily. Osm jich vychovati a dobře zaopatřiti byl převelký úkol: jakého přičinění, namáhání, strádání, sebezapření a obětování bylo k tomu potřebí! Co by dům, jejž jsem před chvílí opustil, co by pole a louky, které jsem za tu chvíli na všech stranách spatřiti mohl, co by mohly vypravovat o naší matce, o její nekonečné práci do úpadu, o říčném potu, o krvavých mozolech a k tomu ještě o útrapách, které jí život činívaly očistcem!

Ač také otec býval hospodář, aby mu pohledal, přece to bylo hlavně zásluhou matčinou, že se děti vesměs dostaly do pěkných gruntů, mne jediného vyjímajíc. Původně mi jako nejmladšímu synovi byl určen otcovský statek, ale když jsem dle snažného přání svého byl poslán na studie, dostal ho starší bratr.

Otec vždy jen panoval, matka vládla; proto i děti vychovávala, do práce zapřahala, proháněla, plísnila, trestala, cvikovala a slovem v kázni držela, pokud neodešly od rodičů do své vlastní domácnosti. Mne však již v chlapeckých letech propouštěla do ciziny. Že mne sama nemohla jako druhé vésti až do mé dospělosti, to starostí jejích o mne jen přimnožilo; že jsem byl daleko od rodičů, mezi cizími lidmi, v docela jiném světě než doma, to ji dnem i nocí znepokojovalo a naplňovalo strachem, abych na těle aneb na duchu nevzal škody.

Už tím jsem jí více přirostl k srdci než druhé děti, které měla na blízku a nepřestávala jich mistrovati. Její mateřská láska nabývala pak tím větší síly, když mě slýchala jen chváliti jak doma tak i v Praze, a když jí všichni známí páni říkali, že ze mne může míti radost, ano že se mnou může pyšniti.

Čím kdo upřímněji miluje, tím jest o drahou bytost starostlivější, tím více si žádá, aby také ona jemu srdcem patřila, aby ji měl často na očích a tedy na blízku. Jeli rozloučení nutno, nepřestává na ni mysliti, ale přeje si, aby rovněž ona vzpomínala na něj. I mateřské lásce působí to stesk a bolest, když milované dítě jest od ní místně vzdáleno, tím hlouběji pak se jí to dotýká, když jeho cit k ní ochladá, když pro jiné ji vypouští z mysli a tak se jí odcizuje.

Matka moje, hledíc po rozchodu za mnou, dojista si neřekla: »Ode mne pospíchá, jen aby už byl v Kácově, u jiné Anny. Co všechno jsem pro něj od jeho narození až podnes učinila já, — a tu se namane cizí osůbka, holčička sotva škole odrostlá, přivlastňuje si ho, uvelebuje se v jeho srdci, že tam

pro matku zbývá sotva skrovné místečko, a žádá, aby jenom jí náležel celý. Mne sklíčenou opouští, s ní se bude těšit...« Neřekla si to slovem, ale neurčitě to v duchu cítila, a rozloučení naše jí působilo tím větší žal.

Nemohl jsem jí to vykládati ve zlé; bylo mi jí do duše líto: vždyť jsem byl příčinou bolu jejího jen proto, že mě tolik měla ráda. Jindy bývala zarmoucena už proto, že jsem na delší dobu odcházel, nyní se k tomu družila obava, že mě — třeba živého — ztratí na vždy.

Ale tato obava se jí nemá nikdy splniti. Že už nejsem jen její, že srdce mé náleží Anince, bylo ovšem pravda, — ale nikdy nedojde k tomu, abych se matce odcizil, aby pocitovala nedostatek mé synovské lásky. Až mě s Aninkou spojí věčný svazek, nebudu se k matce vraceti podobným způsobem jako posavad, ale za to ji vezmeme k sobě, aby u nás pobývala, kdykoli a jak dlouho se jí bude líbiti. Neztratí svého syna, nýbrž nabude nové hodné dcery.

V takových myšlenkách jsem se dříve nadání octnul u Zlivi, za níž se přede mnou dole při řece objevil Kácov s dlouhým zámkem a přemilou školou v popředí. U Zlivské kapličky jsem se ještě jednou ohledl zpátky, zvláště na místo, kde jsem prve dával mamince s Bohem, — potom se jak oči tak všecky myšlenky mé obrátily na opačnou stranu. Zrychlil jsem krok — a za čtvrt hodiny jsem v Kácově od přívozu spěchal ke škole.

Když jsem po schodech ve skále vytesaných vystoupil pod školní zahrádku, přicházela mi už Aninka vstříc.

»Poznala jsem tě hned ve Zlivském kopci,« povídala, když jsme se pozdravili.

»Čekala jsi tedy?«

»Jak pak ne! Otec a sestry odešli, ale já jsem si mohla oči vykoukat. Od Klofáta —« to byl panský posel — »jsme se dověděli, že ti přinesl a do Střechova poslal rekomandovaný dopis —«

»Ano, a v tom stojí černé na bílém, že se mám v tu chvíli vydat na cestu.«

»Pro Pána Boha — v tu chvíli?«

»Vždyť bych vlastně už měl být pryč.«

»A kam přece?«

»Do Budějovic.«

»To je krásná novina!«

S některého zámeckého bytu k nám otevřeným oknem zaznívalo piano. Já řku: »Už nezbývá, než abych zanotoval písničku:

Když jsem vandroval,
muzika hrála,
moje znejmilejší
z okna koukala.
,Nekoukej za mnou,
pojď radši se mnou —'«

Aninka se neusmála: »Vždyť to všecko není žádný žert!« pravila vážně, neli tesklivě.

»Není, není. Pojď, budeme dělat přípravy na cestu:

Povandrujeme
přes hory, doly,
a lesové budou
naše komory.«

Odebrali jsme se do školy, nahoru, kde mě přivítala paní učitelová, které jsem už také říkal »matinko.« I ji novina moje zarazila.

»Tak daleko!« opakovala po několikráte, když mě usadila k svačině. Po chvilce, klopíc oči, tichým hlasem dokládala: »Abyste tam na nás nezapomněl...«

Jako prve u maminky, pomáhal jsem si též nyní žertem: »Zapomenu tam na vás zrovna tak, jako vy zde na mě. Tuhle Aninka snad už zejtra nebo pozejtří bude ráda, když se některý písař ze zámku nebo švarný myslivecký mládenec vynasnaží, aby ji potěšil — a snad mi už první psaní vrátí s poznámkou: ‚Já už mám jiného.‘«

Čas nám tuze rychle ubíhal, sluníčko dnes jaksi neobyčejně pospíchalo na své lože za horami.

S Aninkou jsme se ve chvíli rozchodu loučívali naposled, vždy v přítomnosti druhých, chvatně, beze slov, jen pohledem, políbením a stisknutím ruky. Ale stalo se pravidlem, že jsme se před tím uchylovali někam do samoty na poslední důvěrnou besedu. Při té pak jsme se nechovali »zamilovaně,« nemluvili jsme sentimentálně, nevzdychali jsme a nevěšeli hlavy; naopak hleděli jsme v sobě buditi city příjemné, milý povděk za všechny utěšené chvíle, kterých jsme spolu v minulých dnech zažili, a bezpečnou naději, že se opět radostně shledáme.

Takovým spůsobem jsme dnes pod večer pobyli hodinu v zelné a květinové zahrádce, která ležela na svahu před školou a z které bylo viděti na řeku i do kraje za ní. Po západu slunce byl v přírodě takový klid, že se list na stromě nepohnul, ani z městečka a z polí nebylo slyšeti hlásku, jen voda na splavě hučela svou jednotvárnou, zádumčivou píseň.

Chodili a postávali jsme na cestách zahradních; z oken nás viděli, ale nikdo k nám nešel, rozumělit, že jest nám nejlépe beze všech svědků. My pak jsme si jen přáli, abychom tu sami dva mohli stráviti ještě aspoň hodinku, ale podle denního pořádku věděli jsme, že nás brzy budou volati nahoru.

Počínalo se již smrákati, když jsme — kdo ví po kolikáté už — došli k jednoduché besídce, postavené v rohu zahradní zdi a na dvou stranách docela otevřené.

»Ještě na chviličku,« pravil jsem usedaje v ní; Aninka učinila po mém příkladu.

»A jak bude s naším dopisováním?« pokračovala v rozmluvě.

»U Šlaka,« odtušil jsem, »strávili jsme tu tak dlouhé prázdniny a opomenuli jsme tu zavesti konečně poštu, aby k ní poslové už nechodili jinam, půldruhé míle cesty a jen dvakrát za týden. Ale už se stalo, i můžeme si své dopisy posílat zase jen dvakrát týdně, jenže budeme teď odkázáni pouze na poštu Vlašimskou, kdežto psaní z Prahy mohlo jíti též přes Uhlířské Janovice.«

»Já myslím na to,« řekla Aninka, »že tvoje psaní bude teď na naši poštu — tedy do Vlašimě — potřebovat delšího času, a že je proto musíš dříve posílat, aby je tam Klofát vždycky zcela jistě našel. Ani nevíš, jak mi před jeho návratem hodiny a minuty bývají dlouhé! Kdy by pak se stalo, že by mi nic od tebe nepřinesl, trápila bych se několik dní.«

»A kdy by mi pošta v určitý den nedodala tvého listu, ani nevíš, jak bych na ni hřešil!«

»Tobě bude přece jinak,« mínila Aninka — »v tak velikém městě je dost společnosti, jsou pořád nějaké zábavy, kdežto my zde třeba po celý týden nevyjdeme z domu, když ty zde nejsi — —«

Hlas jí sklesl, rty se jí zachvěly a náhle se její obličej stáhl prudkou bolestí. Ukryla jej na mých prsou a zaštkala.

»Nu, co pak to?«

»Vácslave — Vácslave!« zalkala tiše.

Pohladil jsem ji po vlasech a chtěl jsem jí pozdvihnouti tvář, ona však ji tím pevněji ke mně tiskla a tím usedavěji plakala.

»Má dušinko!« chlácholil jsem ji. »Nepodávej se tomu — buď statečná!«

»Odpusť . . .« zašeptala po delším pomlčení, »nemohu za sebe —«

»Přišla těžká chvilka, vím.«

»Neměj mi za zlé . . .«

»Jenom se utiš!«

»Už nebudu . . .« chtěla slibovati, ale znovu ji přemohl žal.

Teprve po několika minutách pozdvihla uslzený obličej a rychle s něho stírala slzy.

»Loučení jest nám oběma těžké,« přimlouval jsem jí, »ale pamatujme, že přijde doba, kdy se už nebudeme rozcházeti.«

Ještě se jí z prsou vydral hluboký vzdech.

»Jen si nemysli,« promluvila jaksi chvatně, »že mi na mysl vstoupila nějaká pochybnost . . .«

»Ani ve snách mi to nepřipadne,« ujišťoval jsem ji, vtisknuv jí na rty dvoje políbení.

V tom nás již shora volali k večeři.

Kdykoliv jsem se v posledních letech rozloučil s Kácovskou školou ubíraje se do Prahy, vždy v první hodině se mi srdce bolestně svíralo. Tentokrát, když jsem časně ráno ještě za tmy odjížděl od Sázavských břehů, ulehla mi na duši tíha trapnější než jindy a trvala, pokud jsme míjeli místa, kudy jsem se při

veselejších příležitostech s matkou nebo s Aninkou ubíral. Teprve za Blaníkem povolovala.

Pohled na nové krajiny a města, obcování s novými lidmi a vůbec nové obrazy a dojmy rozptylovaly mou mysl; ale tam u maminky a Aninky nebylo nijakých změn, kromě té, že já jsem odešel. Ony nepřestávají teskniti, tajně umoří ještě leckterou slzičku a přes tu chvíli pohlížejí v stranu, kde jsem já daleko za horami a doly zanikl v neznámé končině. Snad se domnívají, že touto dobou, trávě první den v Budějovicích, chodím mezi lidmi jako cizinec, o nějž sotva kdo lhostejným okem zavadí. A já jsem tu zatím hned v prvních hodinách byl jako mezi svými.

Nebudu se nyní hned zase v myšlenkách od svých drahých odlučovati. Přistoupiv k pultu, jal jsem se psáti do Kácova a do Střechova po obšírném listě.

VI.

Přes dvě hodiny vytrval jsem u pultu, neboť bylo třeba psáti také některým osobám do Prahy. Všecky listy donesl jsem pak na poštovní úřad a oznámil jsem tam svou zdejší adresu.

Slunko se pořád skrývalo za mraky, ale ulice byly suché, i vydal jsem se na procházku po městě, abych si je sám, nikým nerozptylován, pozorně prohledl.

Zablouditi v něm nebylo možno, neboť rozloha jeho vnitř starých hradeb byla neveliká a plán jeho velice pravidelný a jednoduchý. Od hlavního toku Malše na samém konci jejím mělo město volný sklon ku konci Mlýnské strouhy, ulice jeho — až na skrovné výjimky — táhly se všecky rovně od poledne k půlnoci a od východu k západu, i protínaly se v pravých úhlech; nebyly dlouhé ani široké, jako král nad poddanými panovalo nad nimi prostorné a pravidelné náměstí, kde snad všechny domy byly o dvou patrech. Budov již na pohled vynikajících bylo v městě poskrovnu, ani biskupská residence ani divadlo k nim nenáležely. Podobné loubí jako veliké náměstí měla též asi polovina ulic; v loubí se všude nalézaly krámy a dílny, jím se brali také pěší chodci, v něm se městský ruch soustřeďoval, ale též jaksi ukrýval, tak že volná ulice zůstávala skoro jen pro povozy, a ty, jak se mi zdálo, jezdily jen Krajinskou třídou a po náměstí; všude jinde vládlo skoro takové ticho, jako by obyvatelé právě nebyli doma.

Potoulav se ulicemi, vyšel jsem proti kasárnám na hradby a po nich jsem se obloukem dostal až k poslednímu — tuším šestému — mostu přes Mlýnskou strouhu, který od Vídeňské ulice vedl na Vídeňské předměstí. Při něm upoutaly mou pozornost dvě budovy, podle nápisu městská nemocnice a na protější straně strouhy lázně.

»V těch se krásně vykoupáme,« řekl jsem si v tu chvíli.

Když jsem se k nim blížil, vyskytl se přede mnou kollega Jan Novák. Jevil radostné překvapení: »Kde se tu bereš v mé poustce?«

»V poustce?« namítal jsem. »Vždyť je to zrovna místo úpravné, volné, jasné a příjemné. A v tvé, pravíš? Vždyť jsou tu lázně.«

»Lázně jsou při zemi, ale nahoře mám já svou třídu a také svůj osobní kutloch. Pojď se podívat — posedíme chvilku, pohovoříme.«

»Dovol, abych se dříve vykoupal. Neboť po té dvoudenní cestě —

»Kdo ví, máli ještě teplou vodu.«

»Právě studená mi bude milejší.«

Volky nevolky odevzdal mě kollega člověku vysokému jako granátník, který tu tvořil celý lázeňský personál. Koupelna byla velmi prostá, ale já jsem se v ní osvěžil až milo.

Když jsem potom přišel nahoru, kollega ukázal mi svou učebnu, světlou sice, ale nízkou a pro počet žactva těsnou; jeho pokojík za ní byl úzký, málo pohodlný, bez vyhlídky, ale pečlivě upraven. Stůl v něm byl pokryt ubrusem, i stály na něm dva šálky a talíř s pečivem. Novák jal se hned nalévati přichystaný čaj, při kterém se nám pak rychle rozvázaly jazyky.

Ačkoli nás už lidé titulovali »pane profesore,« přece jsme s obzvláštní chutí povídali o svých studentských letech a svých bývalých učitelích. S podotknutí, že zde budu vyučovati českému jazyku v pěti třídách, jsme se náhlým skokem octli na Pražské universitě, nejprve u zástupce české filologie profesora Martina Hattaly, kněze pocházejícího ze Slovenska. O tom, jaké měl manýry a návyky, jak přednášel a zkoušel, jakým slohem psal, jak své odpůrce mluveným i tištěným slovem »rezal a kresal,« ale k studentům vždy s obzvláštní vlídností a lahodou se choval, o tom měli jsme dlouhý a veselý hovor.

Po Hattalovi došlo na filology klasické, profesory Bipparta, Kvíčalu a Ludwiga. Bippart byl už letitý pán, Němec z »rajchu,« který po celý svůj život trval při tvrdé výslovnosti svého domova, a to i při latině, tak že na příklad říkal: *bodest* místo potest, *machna buchna buchnabadur* místo: magna pugna pugnabatur, atd. Proto mu studenti přezdívali Pibbard. K tomu hlas jeho neměl modulace ani zvuku.

Ve škole se nikdy neusmál, pořád hleděl zakaboněn, od knihy před sebou položené velmi zřídka a jen na pouhý okamžik pozdvihl oči ke škamnám. Zdálo se, že na té kathedře sedí jen z donucení, že v něm vře na posluchače málo tajený hněv, který by mohl každou chvíli bouřlivě propuknouti.

To všecko velice vadilo účinku přednášek jeho, neřku vzájemnému poměru, který mezi profesorem a žákem má býti jako otcovský a synovský. A vadilo to zbůhdarma, neboť prý ten kakabus v pravdě byl dobrotisko; i povídalo se, že změniv víru jest tuze nábožný katolík a že stálá zachmuřenost jeho jest ná-

sledek jakéhosi osudného sklamání; i byly o tom také romantické domněnky, zvláště když pořád žil jako starý mládenec.

Profesor Ludwig dostal se do Prahy z Vídně teprv r. 1860. Ač měl již dosti dlouhý plnovous, byl přece ještě učiněný mladíček, úzkého, vytáhlého těla, hubeného ale pěkného obličeje, temných očí, zvláštním vnitřním ohněm zařících. Učenost jeho byla na mladý jeho věk náramná, theoreticky znal kdo ví kolik řečí, také slovanské, ale prakticky se i po německu vyjadřoval nesnadně, dar výmluvnosti nebyl mu udělen větší měrou než biblickému Mojžíšovi. Přednášel horlivě, se zápalem, ale pořád, jako by mu unikala i obyčejná slova, pořád je hledal, dělaje sílu drobných pomlček, tak že zřídka promluvil souvisle a plynně několik vět za sebou.

Vědě patřil celou duší, ačkoliv jsme si tehdy ještě nemohli pomysliti, že by k vůli ní také chtěl zůstati svobodným mládencem až na konec života svého. Ale pro posluchače jeho z největšího dílu byla to věda příliš přesná. V kollegiu o řeckých historiografech ku příkladu mluvil o spisovateli, o kterém se nezachovaly nějaké určitější zprávy, a dvě hodiny za sebou zabýval se kombinacemi o tom, kdy asi se narodil a s kterými vrstevníky asi žil, — na konec pak se posluchači dověděli, že napsal jakási Hellenika a Persika, z kterých však pozdější věkové už ničeho nepoznali. Posluchači se při takových výkladech pořádně nudili; nicméně byl u nich Ludwig oblíben, neboť viděli, jak rád by je napájel z nevyvážné studnice svých vědomostí a učinil také z nich veliké učence. I to mu u nich bylo na prospěch, že psal zcela zvláštním německým pravopisem, jako pravý revolucionář.

Že profesor Kvíčala jest věkem ještě o nějaký rok bližší svým žákům než Ludwig, nebyl by nikdo řekl ani podle vzezření ani podle chování jeho. Při něm nebylo zhola žádné nerozhodnosti a rozpačitosti, vůbec žádné slabosti. Vystupoval pevně, jednal řízně a energicky, i uměl si respekt, autoritu a vážnost získati též celou svojí učitelskou methodou. Každé jeho čtení vynikalo obsažností a důkladností, každá přednáška jeho byla jako hojný bystrý proud; přicházel, vykládal a odcházel jako vítr, neznal pohodlí, nemařil okamžiku, a posluchači nemohli si ani na okamžik hověti, museli velmi bystře poslouchati a velmi rychle psáti. V hodině jeho nebylo úchylky k věcem vedlejším, nebylo vtipu, žertu a veselosti, byla jen pilná práce!

Za to se u něho posluchači nejvíce naučili. On k nim byl odměřený, ale ne »chladný až po srdce;« při kollokviích a zkouškách nikomu neslevil, ale také neublížil. Vyučoval arci také pouze po německu, ale byl přece jen dobré české matky syn, tedy více náš, než ti všelicí Bavoráci, Švábi, Prusové atd., kteří se tehdy na učitelské stolice v Praze zdáli míti zvláštní privilej a také českou universitní mládež pokládali skoro za svůj výhradní materiál.

»Jen kdy by také hodně psal,« žádal si od Kvíčaly kollega Novák, »aby kandidáti a klasičtí filologové vůbec nezůstávali

věčně odkázáni jen a jen na knihy z Německa. — Tys asi patřil k jeho milcům?«

»Ach, nikolivěk,« vrtěl jsem hlavou. »Předně on si vůbec na milce nepotrpěl, a za druhé jsem já nebyl žák, kterým by takový mistr mohl býti spokojen.«

»Zdrávi vzkazovali!«

»Pouhou pravdu ti povídám. Ano, jednomu z mých dřívějších učitelů Kvíčala určitě řekl, že jest mne škoda.«

»Z jaké příčiny?«

»Nu, poslyš. Už v oktávě jsem pro cvik přeložil kus Sofokleova Edipa na Koloně, podle vzoru Šohajova. Když jsem potom na universitě měl pro Kvíčalu pořídíti seminární práci, hleděl jsem si ji co nejvíce usnadnit, i optal jsem se ho, mohlli bych podati český překlad. ‚Překlad ano,' odtušil, ‚ale pojednání a výklad musejí být německé!' Však už to byla dost veliká koncese. Kvíčala mou práci nepřidělil žádnému mému kollegovi, nýbrž sám ji v semináři recensoval. Pochválil ji více, než zasluhovala, vady její odbyl s velikou shovívavostí. Posléze pravil povýšeným hlasem: ‚Ale jednu podstatnou výtku musím učiniti.'«

»Co pak to bylo?«

»Ke konci svého pojednání uvedl jsem také známou pověst, jak prý synové Sofokleovi na svého stařičkého otce u soudu žalovali, že je už slabého rozumu a že jest nutno odníti mu správu rodinného jmění, — jak Sofokles soudcům četl svého Edipa na Koloně, jejž v tomto svém vysokém věku skládal, jak soudcové s radostí, ano s jásotem uznali, že duch jeho posavad je znamenitě zdravý, bystrý, silný a svěží, a jak synové se svou stížností byli odmítnuti. Mou povinností bylo pojednati též o této pověsti, probrati celou literaturu, která už o ní byla napsána, přidati se buďto k těm, kdož ji pokládají za historickou pravdu, nebo k těm, kterým jest pouhou vymyšlenou bájí, uvesti všecky důvody svého náhledu a vyvrátiti důkladně důvody náhledu opačného. Já však jsem se pouze vyslovil, to všecko že učiniti nehodlám, jednak proto, že se skutečná pravda v té věci nikdy nedokáže, byť se o ní ještě stohy knih napsaly, a za druhé, že na rozluštění té záhady konec konců pramálo záleží: i kdy by pravda na krásně nade vši pochybnost byla zjištěna, že to požitek slavné Sofokleovy tragedie ani o vlas nezvýší, ani o vlas nezmenší. Zkrátka k svému pohodlí vyhnul jsem se luštění tohoto tvrdého oříšku. To však vzbudilo nelibost profesora Kvíčaly, takové stanovisko prohlásil za chybné, a to s důrazným odůvodněním, které vrcholilo v slovech: ‚Einem wissenschaftlichen Manne ist nichts zu gering!'«[1])

»A co ty na to?« tázal se kollega na oko velmi dychtivě.

»Nic. Proč bych mu odpíral? Měl zajisté pravdu. Rozumí se přece samo sebou, že moje seminářská práce měla míti veskrze vědecký ráz, ale profesor Kvíčala, konstatuje a káraje uchýlení od

[1]) Muži vědeckému nic není malicherného.

něho, vyslovil zároveň i jinou pravdu, která mu jinak v tu chvíli ani nevstoupila na mysl, totiž: že já vědecký muž nejsem a nikdy nebudu.«

»Dobře, dobře!« nevěřil kollega v upřímnost mých slov.

»Nebudu a býti nemohu,« tvrdil jsem, — »neboť nejsem člověk rozumu, nýbrž člověk citu a fantasie. Mně se nikterak nechce sháněti staré, novější a nejnovější knihy a články, v kterých ona pověst o Sofokleovi a jeho synech už byla přetřásána, sháněti je po měsíce aneb i léta, až bych měl plnou jistotu, že je znám všecky, že mi pranic neušlo, — a potom je zas po měsíce nebo léta prostudovávati, každý náhled a důvod na zlaté vážky klásti, konečně sám nový článek nebo spis složiti a pak mínění své všemi zbraněmi hájiti. Spíše by se mi chtělo čtenářům podati obraz, jak se celý ten soud konal, jak Sofokles, synové jeho a soudcové vypadali, jaké povahy který byl, co který mluvil atd.«

»A ještě více by se ti zajisté chtělo,« vpadl mi Novák do řeči, »napsati román neb divadlo z naší historie —«

»— nebo třeba jen obrázek z naší vesnice, nebo ostrý článek novinářský, jak jsem to už dělal, když jsem sedal na školní lavici také před profesorem Kvíčalou. Vědě se musejí cele věnovati lidé jiného nadání a jiné povahy, mnou by nic nezískala, není mne pro ni žádná škoda. Konal jsem universitní studie ne proto, abych se stal adeptem vědy, nýbrž abych se stal gymnasiálním učitelem a při tom se zabýval také spisovatelstvím. Učiti — to není věc, do které bych se musel nutit, to je povolání, které mě těší. A rád bych učil netoliko školní mládež; vždyť pak Tyl a Havlíček, ač neseděli na kathedře, byli také učiteli našimi, učiteli všeho českého lidu. Přiznávám se bez mučení, že bych se jim v tom rád podobal, — a ty se zasměj, že tě tady svým vzácným ‚já' tolik bavím.«

»Toho jsem tuze dalek, můj milý kollego a bohdejž i příteli,« ujišťoval mě Novák. »Jsem velice povděčen šťastné náhodě, která tě dnes ke mně přivedla, i bude mi tuze milo, když si spolu častěji takto pohovoříme.« Poklepal mi jemně na rameno: »Vácslav Opatrný je za to velmi hodný pán, že nám sem zrovna tebe poslal —«

Poděkoval jsem se mu komickou úklonou za tak lichotivé mínění.

»— ačkoli,« dokládal on, »ty jsi třeba z Prahy nešel rád.«

»K tomu došlo tak,« povídám, »že profesor Týn z Opavy žádal — prý k vůli svým vědeckým pracem — za přeložení do Prahy, i obdržel místo, které jsem já suppleval. Mně rada Svoboda před prázdninami řekl, že snad přijdu do Jindřichova Hradce, nyní však mě místo k Nežárce dirigoval k Malši. — A víšli pak, proč sluje Opatrný?«.

»Inu, pro svoje svědomité, respective pedantické inspekce.«

»Ne, to jmeno dostal mnohem dříve, hned když profesoroval na akademickém gymnasiu. Tehdy tam působili tři Vácslavové: P. Štulcovi kollegové říkali Vácslav Svatý, Zelenému

Václav Výmluvný nebo Učený a Svobodovi Václav Opatrný. Nyní však mu tam přezdívají Václav Vrtavý a ještě všelijak jinak; jeho bývalí kollegové mají ho tam tuze v malé lásce, poněvadž i u nich hraje úlohu představeného a dozorce, kdežto prý sám nebýval příliš valným učitelem. Dr. Axamit ku příkladu o něm tvrdí, že když ve škole četli Sofokleova Ajanta (který si ránu s vyčnívající kostí zasýpá roztlučeným sklem a obvazuje kusem plátna), profesor Svoboda prý na vyvolaného žáka doléhal takto: ‚Co je to teda všecko dohromady? No tak! Ale Božínku, každá baba chodící s krosnou po domech to vykřikuje: Hadry, starý sklo, kosti!‘«

»Hahaha!« rozesmál se kollega.

»Ovšem nepochybuji, že Axamit při této anekdotě něco přebásnil a přibásnil — on se hříchu malé lži dopustil třebas i v úředních věcech.«

»Ku příkladu?«

»Profesor Štulc míval na vyšším gymnasiu vedle náboženství také češtinu v některé třídě. V jednom běhu také u nás. Bylo nám divno, ale ne zrovna proti mysli, že od něho nedostáváme písemných úloh — býváť i mimo školu rozmanitými věcmi nad míru zaneprázdněn; teprv ke konci běhu dal nám komposici, ale ani té nám opravené a zklasifikované nevrátil. Jaké to mělo následky, zvěděl jsem z úst dr. Axamita až po letech, už jako supplent. V úřední zprávě k místodržitelství na konci školního roku měl tehda i Štulc jako jiní učitelé češtiny vyjmenovati themata, která svým žákům dal k písemným pracím, — ale on měl pouze jediné. Když jich ředitel od něho ve sborovně před druhými žádal předepsaný počet, Štulc odpovídal: ‚Více jich nemám, a lháti nebudu.‘ Ředitel se rozčepejřil: ‚Jediné thema nahoru nesmíme poslat, to by nám dali nos větší než sloní chobot!‘ — ‚Lháti nebudu,‘ vedl Štulc svou, až se rozhněvaný ředitel počal rozkřikovati. Tu se ozval dr. Axamit a chladně pravil: ‚Já ten hřích vezmu na sebe: I sáhl po knize obsahující nepřeberné množství takových themat a připsal jich potřebný počet do úřední zprávy. Ředitel se utišil —«

»A Václav Svatý?«

»Neschvaloval ani Axamitovy lži, ale co měl proti tomu dělat? U místodržitelství pak byla úřední zpráva s pochvalou vzata na vědomost.«

VII.

Byla už černá hodinka. Kollega chtěl dělati světlo, ale já jsem mu nedal, maje se k odchodu.

»Nuže,« řekl, »půjdu s tebou. Můžeš se podívat na naše korso.«

Ke korsu měli jsme blízko; bylo v loubích okolo velikého náměstí, která se mi teď objevila v celé své slávě. Jako jevišti na divadle, tak i jim střízlivý denní jas málo svědčil, ukazuje

nahou jich prozu; až večer je oděl poesií. Kdežto veliká plocha náměstí zůstávala temná a prázdná, v dlouhých, klenutých, osvětlených, obecenstvem naplněných chodbách okolo něho, i krotká fantasie mohla shledávati zvláštní půvab a kouzlo. Po jedné straně jejich každým obloukem hleděla z venku černá tma, po druhé straně byly husté krámy, a z každých skleněných dveří a oken jejich vnikala do loubí jiná záře.

Obecenstvo tu bylo nyní ještě četnější než ráno a mělo jiný ráz: sestávaloť větším dílem z lidí mladých, vystrojených a pohledných. Nyní tu nikdo neměl na spěch, všichni se procházeli volně, sem i tam; zástupy se spíše vlnily než proudily, tolikerými kroky šuměla dlažba, a vzduchem hlaholila pestrá směsice hlasů mužských i ženských, basů, barytonů, tenorů, altů a sopránů, řečnících, štěbetajících, smějících se tu způsobem hrdličky, tam způsobem kdákající slepice.

Jako ráno Nováček tak se i nynější můj průvodce pozdravoval s mnohými osobami a ještě pilněji činil mi o některých poznámky tlumeným hlasem, aby jiní neslyšeli.

»Mein Kompliment!« vysekl poklonu mladé panence — a mne se důvěrně optal: »Hezké .kůtě, co?«

»Jako Shakespearova Julie při svém prvním výstupu.«

»Však se též jmenuje Julie.«

»A její Romeo snad kráčí po mém boku?«

»I kde pak! To není kůstka pro našince. Hezoučká je, k líbání, o to nic, ale hloupoučká jako žluté housátko. Měla dost učitelů a učitelek, ale těm se nepodařilo vpraviti do ní ani elementární pravidla pravopisu, — místo weisse Schneegefilde píše *waise Schnehgefüllde*, a píše *moderrne Hütte*, když mluví o novomodních kloboucích. Teď se její hloupost zdá dětinsky naivní, ale s lety poroste a po čase nebude pranic příjemná.«

V tom smekal zase už před jinou dámou, a hned mi o ní podával referát.

»Slečna Traganová — z patricijské rodiny, jediná dcera. Krásy nikdy na ní nebylo tolik, jak jí samé ukazovalo její zrcadlo. Aby byla praštěna pytlem přes hlavu, to ne, ale příliš mnoho si o sobě domýšlela, za to však mužské posuzovala velmi ostře, i ty, kteří se o ni chtěli ucházeti. Jeden jí měl tuze dlouhý život, druhý tuze dlouhé nohy; jeden měl nos jako okurku, druhý jako ocílku; jeden měl žluté zuby, druhý odchlíplé uši; jeden měl oči volské, druhý — s odpuštěním — svinské. Na mladé, kteří měli skrovný obchod nebo ještě malý úřad, hleděla s půdy, starším, třeba byli zazobáni, se rouhala. Fácit byl, že mladí i starší se ženili s jinými, a její ctitelé vždy více řídli. Teď už vůčihledě odkvétá, ale Pánbůh chraň, aby se přiznala, že jednání její nebylo moudré, aby chtěla konečně býti jiná; o mužských mluví řidčeji, ale jazyk má při tom čím dále tím břitčejší. — Neničko,« uchýlil se kollega k novému předmětu, »si všimni té sporé persony v nápadném čikoši —«

»Vedle toho mladého čahouna?«

»Ano, vedle té nezralé perly.«

Šla proti nám ženština v drahém obleku, snad už čtyřicetiletá, už dosti otylá, ale nesla se jako mladice, hleděla vesele, koketně házela hlavou, vrtěla ramenoma a mrskala tělem při každém kroku. Podle ní kráčel jinoch vysoký a tenký jako tyčka, o hlavu a cylindr nad průvodkyni svou vyčnívající; svou hůlku držel v půli tak, že hořejší konec její dosahoval až k jeho obličeji, zcela holému a bezvýraznému.

Když jsme ten párek minuli, informoval mě Novák: »Paní Garlichová — ale vůbec jí tu říkají Lola, patrně podle Loly Montezové, která kdysi bavorského krále Ludvíka tak pevně držela pod svým pantoflíčkem. Byl tu kdesi v horách na svém panstvíčku kobylkář, který měl dlouhý čas neduživou ženu. Když mu zemřela, nejprve několik let všemožně užíval světa a potom, když tělesně už hodně sešel, přivezl si z Vídně druhou manželku, ještě mladou a hezkou. Ve Vídni prý nestála společensky vysoko, bývala prý tam sklepnicí, ale na statku svého muže velmi rychle se naučila dělati paní, a také jeho si mohla otočiti kolem prstu. Přišly na něj všeliké neduhy, kterým bídně, ale přece dlouho odolával. Naposledy prý byl učiněný Lazar, ale manželka mu nepřestávala býti trpělivou a laskavou ošetřovatelkou. Proto po něm všecko všudy dědila, k veliké mrzutosti příbuzných jeho. Statek zpeněžila a přistěhovala se sem, není tomu dávno. Nyní zas ona si chce dopřávati radostí, kterých se svým nebožtíkem neužila.«

»To se snad měla raději vrátit do Vídně?« mínil jsem.

»Ba ne, tam by se nyní teprv tratila jako kapka v moři, kdežto zde je vynikající osobou; má peníze, žije bez starosti ve všem pohodlí, šatí se jako nějaká hraběnka —«

»A lidé se jí klanějí, třebas nevedla zrovna svatý život?«

»Nedělá nic pohoršlivého. Pravda, otáčejí se okolo ní pořád svobodní, také docela mladí mužští, ona se s nimi baví s takovou chutí jako nezletilá slečinka, ale jinak se posud nemohlo říci, že by něčím rozmnožila městskou neb okresní chronique scandaleuse.«

»Ten její průvodce,« podotkl jsem, »se tu příliš nenamáhá, aby ji bavil.«

»On také není z jejích ctitelů. Vzala ho k sobě — také prý z Vídně — teprv co je tady, a říká, že je to její ‚neffe,' ale vůbec se soudí, že je mu něčím více než tetičkou. Jenže by ho měla ještě násek nosit pod jazykem.«

»Jak to?«

»Tady v Malši se tu a tam nacházejí mušle perlorodky. Neníli v některé perlička ještě docela vyspělá, třeba prý ji po delší kratší dobu nositi pod jazykem, aby dozrála.«

Nyní jsem já kollegovi ukázal na dvojici dívek, které se před námi vyskytly a vypadaly jako blíženky, jsouce obě stejně vysoké a stepilé postavy, plavých vlasů, temných očí a také stejně oblečeny.

»Tohle jsou skutečné krasavice,« pravil jsem, »pravé Diany.«

»Tak jest,« svědčil Novák — »Diany, lovkyně vysoké zvěře, na kterou nebezpečné střely metají ne z luků, nýbrž z očí svých. Diany — jenže otec jejich je Mars, už dávno pensionovaný a docela nebojovný: má sice ještě mohutné kníry, ale zuby za nimi žádné, a pokud do sebe nevyklopí několik sklenek samožitné, třesou se mu ruce. I dcery se ho už málo bojí, ku příkladu prý na něj dokračují: ‚Proč pak jsi se, papá, neoženil dříve? My jsme měly být veliké, pokud jsi byl v aktivní službě, a raději než hejtmanem, měl jsi býti plukovníkem — tu by nás podřízení důstojníci neobletovali jen tak na plano, jako nyní!‘«

»Hleďme,« poznamenal jsem, »jsou stejně rozumné jako spanilé. Jenže papá tu svou chybu těžko může napravit.«

»Papá prý jim odpovídá: ‚Moje holubičky, jsteli na světě rády, děkujte Pánu Bohu, že jsem se vůbec oženil! Nebyla to pro mne hračka. K vojsku mne odvedli jako prýmkářského tovaryše Vašíka, a vy čerta víte, jak dlouho to trvalo a co trampot mě to stálo, než se ze mne stal lajtnant Waschig. I potom jsem si na hejtmanskou šarži počkal hezkou řadu let; válek tehdy žádných nebylo, s postupováním to šlo pomalu, a ještě při něm hlavní věc byla protekce: kolikrát mě přeskočil třeba mladý holobrádek, jen proto, že měl erb! Když jsem to přivedl na hejtmana, nebyl jsem už takový junák, abych si mohl vybírati mezi slečnami, které měly na kauci. Byl jsem přešťasten, že se našla aspoň jedna, třeba už nebyla v rozkvětu mládí a nemohla se honositi krásou. Dej vaší matce Pánbůh věčnou slávu, ale po ní jste svou krásu nezdědily. Tím nechci říci, že za ni máte děkovati mně — nikoli, nebyl jsem žádný Apollo ani jako prýmkářský tovaryš, ani jako lajtnant nebo dokonce hejtman; krásou vás dobré nebe obdařilo jen ze své obzvláštní milosti a lásky, aby se z vás těšil každý, kdo vás uvidí, a chválil Stvořitele za takové dílo. Po vás už krása zůstane v dvojím rodě.‘ — ‚To je právě otázka, milý papá,‘ namítají dceruška, ‚dříve bychom se musely vdát.‘ — ‚Na, und ob! vdáte se, slavně se vdáte, holubičky moje, a já budu ještě chovat svoje vnoučátka, pravé andělíčky!‘«

»To je opravdu velmi pohnutlivé, nezbývá než doložiti: Amen!«

»Ne, papá doloží: ‚Mohly byste mi přinest ještě štamprličku.‘«

Podobným způsobem mě hovorný kollega dále seznamoval s rozmanitými zajímavostmi Budějovického světa. Čeho všeho jsem se od něho dověděl, než jsme, loudajíce se loubím, obešli celé náměstí!

Když jsme pak známé osoby potkávali po druhé, slečny Waschigovy kráčely už za sebou, a každou provázel dvorný důstojník; paní Garlichová pak měla už i po druhé straně společníka, s kterým živě rozmlouvala, přes tu chvíli k němu pozdvihujíc svůj masitý, usměvavý obličej, ač nebyl o mnoho vyšší než ona. Za to byl značně mladší, dosti útlého těla a drobné

hlavy; za řeči posunkoval pozdviženou pravicí a častěji si přejel černé knírky a úzkou kozí brádku.

»Komu je podoben,« pravil mi kollega Novák, »musíš na první pohled poznati.«

»Komu? Snad ještě tak trochu Jandovi Cidlinskému — hlavou, ne postavou.«

»Chyba lávky! On pevně věří, že jest věrné portré císaře Napoleona III., jako by mu z oka vypadl.«

»Napoleona III. jsem já ovšem neviděl —«

»On také ne —«

»— ale podle vyobrazení by mi tento mladý pán na něj nepřipomínal. Kdo to je?«

»JUC. Kottlar. Mohl by už dávno býti JUDr., ale k posledním rigorosům se nedostává pro mnohé jiné pilné zaneprázdnění. Předně musí svou osobou okrašlovati rodné město, činiti k tomu doma dlouhé kosmetické přípravy a pak se kolik hodin denně ukazovati na ulici. Za druhé, jsa tolik podoben francouzskému císaři, musí jako on běhy celého světa neli říditi, aspoň do podrobna v evidenci míti a s neomylnou jistotou je posuzovati. Jaké má která vláda záměry, on z fundamentu ví; co se dříve či později stane v politickém světě na obou polovinách zeměkoule, má v malíku, a všecko to vyloží každému, kdo jen chce poslouchati. V mužské společnosti se blýská svým velebystrým věhlasem, dámy pak mimo to okouzluje svou galantností, každého svou uhlazeností a svým bezvadným libomravem.«

»Což,« prohodil jsem, »nemohl by z něho a z paní Garlichové být manželský párek?«

Kollega sebou až trhl: »Nebesa, aby se tak paní Garlichová jmenovala Eugenie, jako manželka Napoleona III.! Toť by bylo frappantní nomen omen. To se musí vyšetřit!«

Tu se za námi, skoro u našich hlav, ozval kollega Klouček: »Co pak tu děláte?«

»Astronomy,« odpověděl jsem, »pozorujeme hvězdy na Budějovické obloze.«

»Ne, bludné rytíře děláte, na scestí se nalézáte. Jak snadno byste tu i vy mohli šlápnout na pohozenou kostku z trnky a švihnout sebou, až by vám knoflíky od gatí ulítaly, že by vám nedržaly na žádném šráku, že byste je v hrsti moseli nést dom.«

»Proč teda ty zde chodíš?« ptal se Novák.

»Jen abych vás vyhledal a odvedl odsud. Do Haasenburka, rytíři, k hradním pannám pojďte, jiným hofírovati nižádným neroďte!«

VIII.

Odebrali jsme se do besedy, kde jsem dnes ještě musel večeřeti, ačkoliv jsem to — z důvodů ekonomických — chtěl pravidelně činiti doma, právě jako v Praze.

Sotva jsem položil vidličku a nůž, usedl proti mně redaktor Doležal a počal: »Poslyš, profesore!«

»K službám, doktore.«

»Nejsem ještě doktor.«

»A já ne profesor.«

»Bon! Ale nepleť mi koncept nastudované řeči.«

»Řekl jsi: ‚Poslyš —‘ a já bystřím sluch.«

»Bon. Hned v první okamžik, co jsem tě tu spatřil, projela mi hlavou znamenitá myšlenka. Nechtěl jsem se s ní hned včera vytasit, ale dnes už ji neudržím za ohradou zubů.«

»Dej jí volný průchod.«

»Pravil jsem: myšlenka, ale možno také říci: návrh.«

»‚Moji drazí,‘ loučil se na smrtelném loži filolog se svými dětmi, ‚já umírám — možno také říci: mru.‘ Ale abychom nezamluvili ten návrh.«

»Návrh je skvělý,« tvrdil Doležal, »máš se státi společníkem, aspoň tichým, velkolepého podniku.«

»Je k tomu potřeba kapitálu?«

»Bohatý kapitál si přivezl s sebou.«

»Jeli možná? Toť by pro mne byla překvapující, nad míru příjemná novina!«

»Je zcela bezpečná, o její pravdivosti není sebe menší pochyby.«

»A jaký je ten závod?«

»Žurnalistický. Je protokolován pod jmenem: ‚Budivoj, časopis vycházející dvakrát týdně o dvou listech in folio.‘ Mám čest býti jeho chefem, splnění všech podmínek mohu zaručiti. Vkladů peněžitých činiti nemusíš, stačí, když mi tu a tam dáš nějaký rukopis. Co pak se tvého zisku týče, bude se v prvních desíti letech rovnati nule, ale v jedenáctém roce se zdvojnásobí, v dvanáctém ztrojnásobí, a tak dále pořád výš.«

»Panečku,« podotkl Karel Novák, »to budeš mít brzy milion — sedm nul, ale žádnou jedničku.«

»A co by v těch nových rukopisech mělo býti obsaženo?« zvídal jsem ještě.

»Předně nějaká pěkná povídka —«

»Dobrá, povídku dostaneš, ale pěknou neslibuji. Za druhé?«

»Tu a tam nějaký feuilleton — —«

V tom doktor Grünwald, teprva přicházeje, promluvil ke mně přes Doležalovu hlavu: »Smím prosit na dvě slova?«

Rychle jsem k němu vyšel na prázdné místo před stůl.

»Máme k vám žádost,« pravil mi svým mírným, volným spůsobem, utíraje si čelo a velikou lysinu nad ním. »Chystáme se oslavit pětiletí říjnového diplomu akademií v městském divadle: budete tak hodný a napíšete nám k ní proslov?«

»S tou ochotou.«

»Aby nám magistrát spíše divadlo propůjčil, bude akademie dávána k dobročinnému účelu, ve prospěch pohořelých —«

už nevím v které obci — »snad se v proslovu i v té příčině může působiti na srdce posluchačů.«

To jsem neslyšel rád, ale odpověděl jsem: »Proslov zrovna jako feuilleton jest krmička, do které se může všecko dát, nač jen si kuchařka vzpomene.«

»Ale kuchařka musí být dobrá.«

»I, špatná to udělá ještě s lehčí myslí.«

»Také pravda,« zasmál se tiše advokát.

Jak se obrátil, odcházeje na své místo u stolu, stál u mne zase už jiný letitý pán.

»Jsem Rožánek,« hlásil se mi, »hodinář.«

»Jednoho pana Rožánka znám v Praze,« řekl jsem, »měl u mne ve škole hocha.«

»Řezník?«

»A majitel několika domů —«

»— který více než svými domy se chlubívá tím, že přišel do Prahy jako tovaryš jenom s 25 groši v kapse. Je to můj bratr.«

Já řku: »Podobni si nejste.«

»On jako řezník je důkladněji vykrmen, a pak nemá tak rozšlápnutý nos jako já. Ale o to zde neběží. Chtěl jsem povědět, že dnes do besedy přišla jedna dáma pouze k vůli vám —«

»Co pravíte?«

»— nechtěl byste jí věnovat několik minut?«

»O, prosím.«

Odešli jsme jenom pár kroků ke stolu, kde na kraji seděly dvě dámy, starší na rohu, mladší po straně vedle ní.

»Slečna Melišová, ředitelka naší dívčí školy,« představoval mě jim pan Rožánek, »a moje dcera.«

Podav jim ruku musel jsem usednouti po levici slečny Melišové. Měla pěkně modelovanou hlavu, obličej pravidelných rysů, útlé hrdlo, statná ramena, sličně vzklenutou hruď, kulaté paže a malé, bílé ruce; připomínala sochu Junonského rázu, zvláště že seděla vzpřímena a málo sebou pohybovala, obličej měla neobyčejně bledý a vzezření její pořád bylo vážné. Tak by asi úsměv zůstával zažehnán s tváře panující královny, sedící na trůně a dávající rozkazy v době osudných událostí.

»Od vidění,« pravila mi, »znám vás už z Prahy, kde jsem také do nedávna žila —«

»— a účastnila se, tuším, redakce Lady?«

»Také poněkud. Ale pozvání do Budějovic bylo mi tuze milo, měla jsem z toho upřímnou radost, že zdejší české kruhy tak opravdově se starají, aby se jejich dospívajícím dívkám dostávalo vyššího vzdělání. A vší chvály hodna jest ochota, s kterou zdejší páni profesoři jak theologie tak gymnasia naší škole věnují svůj čas a svou práci, ač nemají za to jiné odměny, než vědomí dobrého skutku a vděčnost takových mladých duší, jako jest tuto slečna Berta. I ve vás nyní skládáme svou naději

a prosíme, abyste naše žačky vyučoval českému jazyku, slohu a písemnictví.«

»Milerád učiním, seč jsou mé skrovné síly,« řekl jsem, a chtěje hovor přivesti do jiných kolejí, pohledl jsem na mladou slečinku, která svou učitelku o hlavu převyšovala, v drobném kulatém obličeji neměla nic anticky pravidelného, ale se svým nízkým čelem, krátkým nosíkem, růžovými tvářemi a malinovými rtíky byla roztomilou blondýnkou. »Slečna tedy také bývala vaší žačkou?« pravil jsem.

»Až do letošních prázdnin,« dí ředitelka.

»A ještě teď bych ráda byla,« tvrdila její společnice, »ale slečna mne už nechce.«

»Vás chtějí už jiní,« dostala v odpověď.

»Slečno!« promluvila lítostivě, »nebuďte na mě zlá! Nikdy jste nebývala!«

»Snad se ještě ze mne může vyloupnouti dračice.«

»Á, vy jste dnes ukrutná i k sobě!« hrozila se slečinka. »Dračice! Tak se před panem profesorem pomlouváte! — Mohl byste jí dát víru?« obrátila se ke mně.

»Uchovejž! Slečna je zajisté velmi dobrotivá?«

»Dobrá, hodná, laskavá jako anděl!« zablouznila si žačka, přikloňujíc hlavinku k tváři učitelčině.

»Nastaneli u ní ještě nějaká změna,« dokládal jsem, »není pochyby, že u ní ty krásné vlastnosti jen ještě více vyniknou.«

»To je příliš galantní,« namítala slečna Melišová.

»Co se vás týče, jest to jen pravda,« povídala slečna Berta, »ale na jinou stranu to může být velmi špičaté.«

»Kterak to?« ptal jsem se jí.

»Dal jste na slovo ‚u ní' takový důraz, jako byste chtěl naznačiti: U druhé posluchačky mé jest to jiné, z té se může vyloupnouti dračice.«

»Ale pro pána Jána, v čem pak mě to stíháte?« bránil jsem se. »Já jsem prostě naznačil, že ne všechny příslušnice krásného pohlaví jsou takové, jako vaše milovaná učitelka, že u mnohých by mohly nastati jiného druhu změny dříve neočekávané, ano nepodobné ku pravdě. Kdež bych mohl při tak povšechném úsudku pomysliti na vás osobně, zvláště když mám po prvé čest vás viděti?«

»Přece jen dělíte ženské pohlaví na dvě polovice — promiňte mi, že mi hned připadla otázka, do které polovice já náležím.«

»Tu nemám co promíjet. Mohl bych říci, že tu dokonce žádné otázky není, mohl bych vás lichotivě ujišťovati —«

»Ne, to nedělejte.«

»— ale raději vám povím anekdotu o starém mudrcovi a jeho žácích, chceteli malou chvilku poslouchati.«

»Velice rády,« dala mně odpověď slečna Melišová.

Počal jsem: »Žáci starého mudrce byli už dospělí jinochové čili mladí muži, kteří sobě náhledy a nauky jeho oblíbili a s úctou

i láskou k němu lnuli. Nejednou s ním mluvívali také o krásném pohlaví.«

»Dovolte,« skočila mi mladší posluchačka do řeči, »nebyl to snad Sokrates?«

»Proč se ptáte, slečno?«

»Protože Sokrates za ženu měl dračici Xanthippu a byl by teda těm mladým pánům o krásném pohlaví velmi nekrásných věcí namluvil.«

Usmál jsem se: »Nikoli nebyl to Sokrates, ženu měl nad míru hodnou a o krásném pohlaví přemítal a mluvil bez předsudku. Kdysi dali mu jeho žáci otázku, jaké by sobě měli bráti ženské, aby s nimi jistě byli šťastni po celý život. Mistr odpověděl: ‚Berte sobě ženštiny, které se po sňatku budou stále jeviti takovými, jakými se jevily před sňatkem.‘ — ‚Když je ale zatím jen před sňatkem známe, kdo nám dá záruku, že se v pozdějším čase nezmění? Třebas ony to svatě slibovaly, kdo se může spolehnouti na ženské slovo?‘«

»Tak! pěkně!« zvolaly mé posluchačky obě najednou.

»Prosím, to nepovídám já, to povídali oni žáci svému mistrovi, a dodávali: ‚Semper mutabile femina — ženština je tvor velmi proměnlivý!‘ — ‚A záhadný,‘ vece mudrc, ‚záhadný nejen jiným, ale i sama sobě. Máli před sňatkem nejlepší předsevzetí, činíli sobě i ženichovi svému nejslavnější sliby, a potom to dopadne jinak, ona za to větším dílem nemůže.‘ — ‚A kdo by za to mohl?‘ divili se žáci. — ‚Fatum čili Osud.‘ Osud každé ženštině hned při jejím narození uděluje po tajném daru, který jest dvojího druhu: u jedněch skrývá se na lopatkách, u druhých nad čelem. Po dlouhý čas žádná o něm nemívá potuchy, všemu lidskému zraku zůstává utajen. Obyčejně teprv po sňatku, dříve či později, tajnost se vyjevuje jako přírodním zázrakem: jedna rozepne křídla, dříve neviditelná, i je z ní anděl, druhé nad čelem vyskočí růžky —«

»— a je z ní čertice,« dopověděla větu slečna Melišová. »Ten mudrc neostouzel našeho pohlaví, ale byl příliš shovívavý k ženštinám zlým, jichž vinu svaloval na osud, a byl málo spravedliv k ženštinám hodným, kterým bral osobní zásluhu. — Ale tuhle páni mají tuším něco na srdci,« ukázala očima stranou.

Za mnou stál dr. Vokáč s pánem také ještě mladým, zavalité postavy, veliké kulaté hlavy s černými vlasy, širokého obličeje se skrovnými vousisky pod nosem a nepatrnou štětičkou na bradě; ústa, oči a tváře se mu čtverácky usmívaly.

»Máte jednání se slečnami?« řekl jsem povstávaje.

»Ach ne, s vámi,« dí advokát. »Přivedl jsem k vám deputaci —«

»To jsem já,« hlásil se druhý pán skoro po vojensku.

»Počkat!« velel mu doktor, pročísl si svůj hezký plnovous a kyna rukou spustil: »Vácslav Chmelík, bývalý infanterista a potom žandarmerista, nyní v záložně komptoirista, tady náš první tenorista —«

»Když je třeba, též diškantista,« vpadl mu Chmelík do řeči, »a musíli to být, i buffobasista —«

»Každý part zpívá prima vista, je vždycky a všude humorista —«

»— ale ničko tady peticionista,« ozval se opět Chmelík. »Smím už mluvit jako rozumný člověk?« ptal se Vokáče.

»Cum licentia superiorum,« zněla milostivá odpověď.

»Chystáme tu, vašnosti, akademii na oslavu říjnového diplomu,« pravil Chmelík ke mně; »získali jsme už také zpěvačky, ale ty mají k ariím, které ze zpěvoher přednášet chtějí, jenom německé texty, — i posílají mě k vám jako deputaci, abyste jim ta cizí kvítka do české zahrádky přesaditi ráčil.«

Já řku: »To nebude ani tak těžká práce, jako přesaditi Hlubocký zámek na Křesetínskou horu. Jen mi texty račte dodati.«

»Co nevidět,« řekl Chmelík — a najednou se postavou, vzezřením i hlasem proměnil v herce: »A s Pohořalským z Divotvorného klobouku poníženě děkuju: Zaplať Pánbůh!«

Obrátil jsem se k dr. Vokáčovi: »Jednu věc jste mi prve o něm patrně zamlčel. Netoliko všecky party zpívá prima vista, ale jistě též rozličné úlohy na divadle hraje jako eminentista.«

»Ba ani jako nejposlednější statista,« pravil Chmelík.

»Nemáme tu divadla,« doložil Vokáč.

»Totiž ani ochotnického?«

»Ba ani s pimprlaty,« máchl Chmelík rukou, »když v městském divadle zrovna nehraje nějaká německá společnost.«

»Ale toť až víře nepodobno! Ochotnické divadlo je přece už v každém městečku, proč pak ne tady, v městě tak velikém?«

»Protože se nechce samo zřídit,« usmál se Chmelík uštěpačně. »I se vším ostatním to zde do nedávna bylo na chlup takové.«

»Nuže,« navrhoval jsem, »hned si aspoň my tři ruku dejme, že maličko, a bude se v besedě hráti!«

»Aspoň na Thespisově káře,« souhlasil Vokáč. »Slovo s to!«

A Chmelík, napodobuje radostné pohnutí Pohořalského, děkoval chvějícím se hlasem: »Zaplať Pánbůh!«

Vokáč jej pleskl po rameně: »Vidíš, chlapíčku, jak slavně pochodí deputace, když ji vedu já? Pořídili jsme víc, nežli se nám napřed zdálo!«

»Kdy bychom byli dbalí moresů, měli bychom už jít,« prál Chmelík, — »ale odpusťte, vašnosti, já mám ještě něco na srdci.«

»Na jazyk s tím!« pobídl jsem ho.

»Jsem frajtr u besední zpěvácké gardy, a kdy by se mi podařilo získati jí takovou akvisici —«

»Snad dokonce mne?!«

»Prosím —!« pozdvihl ruce dlaněmi k sobě složené. »Jste asi zpěvák —«

»Podle čeho to soudíte?«

»Už podle hlasu.«

»Jsem zrovna tak velice a tak radostně překvapen jako vrána, která na vysokém sedíc dubě, kousek sýra držíc v hubě, najednou slyšela chvatný soud o svém hlase —«

»Ale já nejsem, na mou duši, žádná liška! Mám tak upřímnou, dychtivou žádost —«

» — že by byl z kamene, kdo by jí nechtěl splnit. Já neznám sice ani noty, pěveckému umění jsem se v životě svém ani minutu neučil, ale teď jsem ochoten pustit se do toho jako — jako do kupy sena. Ale pod jistou výminkou.«

»Totiž?«

»Že svůj hlas a celé své pěvecké nadání svěřím jen mistrovi, o kterém bezpečně vím, že u mne nic nepokazí, že mě náležitě vyškolí —«

»Snad se tu najde —«

»Jest už nalezen. Jest tu jediný, o jiném není se mnou řeči. Jest to tamhle můj kollega Karel Novák, — ještě dnes ho požádám, aby mi dával pěvecké hodiny.«

Vokáč se rozesmál hlučně, Chmelík bez hlasu, ústa maje sevřená, ale vesta mu při tom na životě poskakovala; hlásek slečny Berty vesele zazvonil, ano i tvář slečny Melišové se zjasnila bezděčným úsměvem. (Pokračování.)

Svatopluk Čech.

Jeho život a dílo.

Od

Jana Vobornika.

(Pokračování.)

Básník se svého vývojového stanoviska hledí na to časové divadlo, a nevidí než článek věkovitého procesu. Aby to vyjádřil, vložil do úvodu prvního zpěvu ódu lidskému duchu. V ní je krátká, ale celá legenda věku, podaná nejen obrazností a pamětí, ale i lidským soucitem. V každém období básník něco nalézá, k čemu srdcem dobře lne a nerad se s tím loučí.

Nejvroucněji lne k době gothické. Je to význačné pro Čecha a pravdivé pro celou jeho povahu, základ i vývoj, jak velkolepý sen si vzbuzuje vždy, jakmile si připomene středověk. Ale i to je význačné pro Čecha, jak se mužně snu toho odříká a jemu se brání, neboť jiný už v sobě cítí ruch, hodnotnější, už proto, že vítězný ruch nové doby. Čech není tolik historismem ani romantismem zaujat, aby v nich uvázl, zvláště pohlížíli přes obzor vlasti.

Doma ve vlasti má ovšem příčiny zabírati se do minulosti, ale to pak není onen rozkošný a vzletný sen gothického středověku, jaký si připomíná v dumě *Evropy* a i jindy častěji.

Čech nutí duši, aby se podrobila poznání pravdy, a ta praví, že je duch lidský tvůrce tragický, jenž stále staví a stále boří a pokoje nenalézá. »Ó duchu člověčtva, kdy dojdeš míru?« volá ryze byronsky světobolně, ale pathos té apostrofy není vypůjčen ani napodoben, je to výraz pohnutí skutečného a názoru vlastního. Názoru vlastního, nabytého čtením. Ne tak ještě zažitého. Až básník svou pravdu zažije, uvidíme brzy později, že promluví jinak. Tehdy ještě, když skládal Evropu, bylo mnoho z toho, co vyjádřil, v samém ovzduší literárním. Na př. v témž ročníku Lumíra (1866), kde je Otrokyně, vyšla báseň Jaroslava Golla s názvem »Evropa.« A připsáno, že prý to složeno »dle francouzského motivu.« Francouzský originál hledati by bylo marno, neboť jest mnoho podobných básní, i když hledáme jen v překladech našeho Vrchlického. Pointa básně je v refrénu: »Ty dítě moře, nic nevidíš v dáli?« Člověčenstvo je loď, která bez kompasu za černé noci v bouřných vlnách plyne, a oko hledá maják, spásu, světlo naděje v dáli. Ale obzor je černý, a loď již hyne. Nahoře na stožáru sedí »mládec,« plavčík, jehož se mužstvo v strachu táže, vidíli už břeh. Pěkná báseň ta nepraví, že plavčíkem jest básník-věštec, ale můžeme tomu tak rozuměti. Duch jeho zírá v temno osudu, a vidí — vidí. — Tam tone loď Polsky, tam proud zemi Českou svírá, tam ční Černá Hora, ale všude hrozí propast zkázy.

Jest Evropa v poroby moře skryta
a my jsme bouří lítou hnaná loď...
Ó, kdy nám Evropa jak Afrodita
se z vlny znovu zrodí ku svobodě!
A kdy již každé rámě mdlobou kleslo,
kterýžto národ jest ten strážce stálý,
jenž prvý spatří zem a zvolá heslo:
Jen dál, jen dál, hle! štěstí tam jest v dáli?

Z příkladu toho vidíme, že představa lodi s názvem »Evropa« byla českým básníkům dosti na snadě, když se totiž o ruch světový, zvláště francouzský pilně zajímali.[38])

Symbolická loď je umělecký tvar všeobecný a dávno známý,[39]) ale v nové poesii vynikl neobyčejně zásluhou Byronova Childa Harolda, poutníka světa, krále všech vyhostěnců z vlasti. Jeho »s Bohem« vlasti se nám přirozeně ozývá vždy, kdykoli se oci-

[38]) Zdali Gollův »francouzský motiv« byl motivem idejním už se vztahem na Evropu, nebylo lze zjistiti. Možno, že to byl jen motiv formový a takových je dosti. Na př. Banville (Les exilés) má báseň »Loys« s podobnou komposicí a refrénem. Také paní Marceline Desbordes-Valmore v básni »Noční stráž černocha« dosti podobně si vede formou. Viz Vrchlického »Poesie francouzská nové doby« 1877 a »Moderní básníci francouzští« 1893.

[39]) Už starý Horác pěl státu Římskému, občanskou válkou ohroženému: »O navis, referent in mare te novi fluctus?« Ve středověku Šebestiana Branta »Bláznovská loď« (Das Narrenschiff) vezla sto patnáct bláznů do Narragonie, a Jana Fischarta »Šťastná loď« do Curychu; Watteau maloval loď k plavbě na Cytheru atd.

ťujeme sami anebo v obraze v podobné situaci. Chcemeli, můžeme i z loučení Čechových vyvrženců slyšeti nápěv Haroldův.

Lépe však, seznámeli tu jen všeobecně příbuznou náladu, světobolnou náladu byronistskou, kterou znal Čech i z básníků slovanských. Tak na př. Krasińského motto při básni »Pokušení« zní:

»Ach! kalné krví, slzami, jdou žití vlny
a v proudu slyšet žal jich věčný, steskuplný!
Mhou skryté zašlých dob, hle v zadu leží tůně,
a z předu nebe dalné v krvavé plá luně:
kol kolem plavci a noc temná, chladná, holá,
že každý: ‚kletba nade mnou!' dál pluje volá.« [40])

U byronistů slovanských je vůbec mnoho nálad příbuzných Čechově vyjádřené v lyrických místech Evropy (na př. viz Słowackého »Hymnus při západě slunce na moři«), ačkoli jsou látky zcela různé, kdežto u několika francouzských básníků je předmět z oboru velmi blízkého Evropě, ale nálady jsou zcela jiné. [41])

Evropa zobrazuje sociální tragédii, právě jakož i Adamité, jako Krasińského Nebožská komedie a Hamerlingův Král Sionský. Jak se mají vespolek idejně?

V Nebožské komedii šlechta padne svou vinou, vůdce její, byronský hrdina a básník, jenž k ní lne pro odpor k demagogii a sprostotě davu, ale jinak jí pohrdá, zmizí poražen. Ale i Pankrác demagog klesá morálně poražen, a spůsob názoru té porážky je ryze polský: Pankrác překonán Kristem. A báseň praví: Volnost bez řádu, čirá negace vlády a pravdivé svobody vyzývá na sebe den soudu, jenž přijde a s ním zvítězí kříž a Kristus. Přítomný stav se tedy odsuzuje a smír se podává vyhlídkou do budoucna. Lidstvo se zděsí všeobecného vraždění a vrátí se k náboženství a víře, věrou ke kázni.

Idea Krále Sionského praví: Nejvyšší ideální poměry jsou možny jen při ryzosti a výsosti duchů nesobeckých. Kde ten duch zmizí, nastane starý stav sobectví a vláda pudů. Kde toho ducha nebylo, tam ideální poměry vůbec ani nenastaly.

Novokřtěnci jen myslili, že nastaly, ale zmýlili se sami ve své povaze. Sám vůdce se zmýlil.

Chtěli ideální poměry rovnosti, a báseň ukazuje, jak se rovnost sama zvrhá, nejsouli lidé ideální, totiž nesobečtí.

Tak se zmýlil v sobě i Mojžíš v Adamitech. Tato tragičnost omylu dodává všem uvedeným básním značné hloubky idejní. Neboť nauka dějin praví: Ideální poměry zavádí do lidské společnosti napřed vždy jeden, vyvolený tvůrčí Jediný, jehož duchem dovede žíti nějaký čas nějaká nevelká obec, jatá jeho autoritou. Ale pak se ta obec octne ve sporu s ostatním lidstvem. Vylučujeli se z něho, vyzve na sebe násilí většiny; otevřeli se všem, stane

---

[40]) Překlad Františka Kvapila, Vybrané spisy Zygmunta Krasińského. V Praze 1880.

[41]) Na př. Theodore de Banville složil sbírku básní o dojmech z obležení Paříže »Idylles prussiennes« 1871.

se možná většinou sama, ale ideálnost poměrů se zvrhne tak i onak, vždy.

Výbuch Pařížské kommuny nebyl nic jiného, než příklad toho. Chtěli zavesti ideální poměry. Ale do malé obce ryzích lidumilův a blouznivců nateklo bahna nepřipravené společnosti, a vše se zvrhlo. Jak? To měla naše báseň, Evropa, ukázati, a ukazuje bezradností, nedostatečností a blouznivostí jedněch, nekázní, surovostí a fanatismem druhých dobře na pravý stav churavé duše kommuny, ale tak, že v celé básni není osoby, která by tragiku vůdčího poblouzení představovala, sama v sobě ji poznávala a tak touhou po nápravě báseň uzavřela.

Gastonův sen o budoucím ráji není takovým sebepoznáním, to jest jen výraz snivé touhy. Žádný z nich, ani Pavel ani Gaston nežijí vnitřku ideou kommuny ani propast v sobě neodhalují. Uvidíme, že mají oba po dvou duších. Pokud hlásají theorie, ve smyslu historického děje básně, představují blouznivě věřící autoritáře. A to právě, zaslepenost autoritářství, bylo propastí v nich.

Že jí nikdo v sobě nepoznává, unikla Evropě tragičnost a idejní závěr. Neboť nad všeobecnou zkázou nemůže nastati čirá prázdnota. Ideje neklesají zničeny navždy, jen lidé klesají.

Červený prapor vlnami tone, praví konec básně. To je zle, neboť v moři utone; není tu, kdo by se ho ujal, neboť ti tam na pevnině, kteří je vyvrhli na moře, vyvrhli i prapor.

Adamité a Král Sionský krásně končí zvěstí polepšené a poznáním opravené pravdy k příštím nástupcům.

Básník sám ve své duši cítil tragiku toho skonu, ale cítil ji jen jako básník soucitu a světobolu, nikoli jako tragik, jenž vidí příčinnost v individualitách a spor jejich dramaticky znázorňuje, ideu očišťuje a tím v další vývoj zavádí. »Ó duchu člověctva, kdy dojdeš míru?« Ta apostrofa celá označuje stanovisko básníkovo k ději básně. Vyjadřuje bolest, pocházející z poznání historické pravdy, že je duch lidský jako ocean, jenž stále staví a zas boří, a kommuna že značí, kterak se hlubina lidská novou chmurou kalí.

Ale idea sociální, kde ta? Máme právo takto se básníka tázati? Nemáme. On zvěstoval Evropou jenom nové hnutí, hrozný otřes v něm, sám však ideu jeho rozřešenou dáti nemusil, prostě proto, že nemohl, ježto v hnutí tom rozřešena není ani dosud.

To je právě vždy osud umění, které zasahuje do současného ruchu. V něm nic není rozřešeno, vše se vlní, a nikde jedinec, individualita, která by drama ruchu velikou silou v sobě provedla a srážkou s obecností padla.

Vždyť sám ten ruch je proti takovým individualitám, zamítá jediného, protože se mu zdá, že s ním lidstvo dosud nikam nepřišlo. Slyšme representativního theorika Malatestu:

»Záštím neobnoví se svět. A revoluce záští buď se ztroskotá úplně nebo povede jen k novému útisku, jenž by se mohl jmenovati také anarchistickým, jenž by však měl tytéž následky, jako každý jiný útisk.« Báseň Evropa to světle zobrazuje.

»Všecky strany autoritářské domnívají se, že jsou v držení absolutní pravdy, a snaží se zmocniti se vlády a podmaniti si davy.«

To právě Evropa ukazuje v ději nejvíce: Pavel, Gaston jsou autoritáři, a Roland nejvíce, proto i nejvíce zuří.

»Náš cíl,« (praví dále Malatesta) »je jiný. Nebojujeme pro žádné abstrakce. Nechceme obětovati tři čtvrtiny lidstva, aby zbytek byl volný a šťastný. Chceme štěstí lidí všech bez výjimky. Chceme, aby každá lidská bytost mohla se vyvíjeti a věříme, že tato svoboda a toto štěstí nemůže býti dáno lidem *jedním člověkem* nebo jednou stranou, nýbrž že *všickni lidé* musí sami objeviti podmínky své svobody a svého štěstí« atd.[42])

Tu vidíme, jak hrozně špatné podmínky měla kommuna. Největší ranou její byli Rolandi, terroristé, jež nazývá týž autor »nejhorším materiálem pro moderní hnutí.«

Z toho vidíme, že se má Čechova Evropa idejní stránkou zcela dobře a shodně k ideám hnutí, jež líčí. Nepřítomnost tragického charakteru pochází předně ze skutečnosti, jež ho sama neměla, ale to by nevadilo, neboť básník může tvořiti ze svého; za druhé z povahy básníkovy nálady, s jakou k látce přistoupil. Byla to nálada lyrická.

Tím jsme se octli u základu, na dně básně. Čech nemohl zapříti povahy své, byronism v něm určil ráz provedení. Vlastní básníkova duše se hlásila k účastenství v kořisti básně, totiž sama hledala Evropou výraz svého obsahu. A obsah ten netvořily tolik ideje, jako city, nálady a touhy.

S těmi se hlásila duše jeho všude, kde se dalo, i v osobách. V ději však nejméně, touhy nedávají dějů. Proto stránka dějová nevyniká a nevítězí. Vyniká stránka romantická.

Pavel a Gaston mají po dvou duších. Jedna je idejní, pokud představují jisté typy v kommuně; to je duše jen řečnická a schematická. Druhá je duše pravá, toužebná a vroucí, živá, a tou mluví v básni Čech sám.

Pavel je oslněn krásou Angelinou a pro lásku zapomene na všecky zásady a hesla. Z revolucionáře se stane kavalírem a aristokratem, s palašem v ruce stane proti davu, jejž theoriemi sám napřed pomáhal vzbouřit, na ochranu ideálu a krásy, poesie a štěstí v míru, jejž teď představuje Angela.

I přeje si, aby loď zhynula, jen on sám s Angelou aby se zachránil, s ní zašel k nádherným pralesům a tam žil s ní nový rajský sen jako Adam s Evou.

Tento toužebný sen má nepopíratelný znak pravdy: je to do slova milostný sen jinocha bohatou obrazností nadaného, což je pravda psychologická; a je to výraz anebo ohlas snění, jež ve skutečnosti bylo, ohlas duše básníkovy. Touha v dáli, — s ideálem vtěleným pryč tam do volných pralesů se skrýt . . .

---

[42]) Nový Kult V. roč. str. 13.

Zde ukazuje Evropa vnitřní souvislost s Adamity co nejtěsnější. Evropa je v některém ohledu pokračováním jejich.

A Gaston? Ve středu tlupy, která si neví rady, kam se s dobytou lodí vrhnouti má, stojí zamyšlen. Proč? »*Blaženým snem* se mění jeho tahy.« Neboť »v duši *syté*, *zpráhlé*, *zemdlené* — údolí svítá tiché zelené . . .« atd. V údolí tom on, zase v květu jinošství, do modra hledí, na prsou *starý zpěvník*, a vidí rusalčí zjevy mladičkých družek zas. To není Gaston, to je Svatopluk.

»I vidí sad, jejž plnil svými hrami,
útulnou jizbu, *drahých stříbro hlav*.«

Jestliže Pavlův sen učinil pravdivým básník pomocí vlastní své obrazné touhy, zde v Gastonu už vyjádřil zcela přímo sám sebe. Gaston kommuny není žádná duše »sytá, zpráhlá, unavená,« vede si jako hrdý, bujarý muž, ale na toho Gastona básník nyní zapomněl; zaujal ho stesk vlastní duše, tíha práce, tíha boje s životem, lítost nad mládím, touha po omlazení.

Pavel volá: V před, tam v dáli do cizího světa! Gaston volá: Zpět, znova k ostrovu mládí, ssát plným douškem

mladosti vláhu v chabá prsa svoje
a s údů střásat trud a zemdlení.

Celá romantická poesie »fernweh« a nostalgie je zde sdružena.

Tato krásná, ryzí poesie touhy je pravlastní poesie duše Čechovy. Tu zmizelo všecko: Kommuna, Evropa, Adamité a všeliké literární ovzduší. Básník přibližoval látku tak dlouho k duši své, až ji přiblížil docela, a v tom se mu proměnila ve výraz touhy osobní.

Možno si představiti, že dobásniv tyto verše a skončiv tento čtvrtý zpěv, byl uchvácen a rozželen tak, že nemohl hned tak ve skladbě dále. A skutečně po sešitě pátém, v němž zpěv čtvrtý vyšel, nepřinesl Lumír ani v šestém ani v sedmém žádného pokračování.

Tu spolu viděti poněkud do způsobu Čechova tvoření. Tak tedy je v Evropě převaha života citového, a to především osobního. Proto není o nějakém »řešení« sociálního problemu ani řeči. V Evropě šlo o to, aby vznikl nádherný obraz, velkolepý sen obraznosti a v něm citové uchvácení z něhy, krásy a lásky.

V Adamitech bylo ještě více citu předmětného, chladně esthetického, ale v Evropě vše kypí živým citem osobním. Vizme jen dívky: Sulamit, Ada, Jitka, vše líčeno se zálibou oka tvarového, kdežto při Angele, jakkoli je sotva stínem živé bytosti, cítíme nejněžnější osobní rozvroucněnost, která pochází z podlohy básníkových vzpomínek a citů rodinných, a při Gonzaze nejhoroucnější vzlet tužby milostné.

Evropa je plna rozličných citů lásky vůbec. V řeči kapitánově se ozývá mužná slast otcovská, touha uspokojená, v řeči knězově bolestná touha rodinná neuspokojená, v písních vyvrženců na počátku samý skoro jen cit lásky. Píseň »první« začíná: »Má

žena mladá . . — Tedy milostná elegie mladého muže. »Druhá« praví: »Tvuj obraz milostný mi vlny nezakalí.« Tedy píseň lásky. V třetí zpívá cynik bez lásky, ale »čtvrtý« psanec zase pěje z citu lásky, a to otcovské. Pravou píseň buřičskou, jaké žádal mor Evropy, divou a zasmušilou, zpívá teprve »šestý,« poslední.

A vesměs se to projevují jen muži. Pozoruhodno. Vždyť pak v kommuně působily i dívky a ženy. Kde jsou? Není jich tu. A jsouli, básník nestál o to, aby se také ozvaly písní. V tom se dává poučný názor na povahu básně.

Básník jistě věděl, že v kommuně působily ženy, ale neuvedl jich, protože neskládal básně po historicku, nekomponoval pro illusi bývalé skutečnosti jako Hamerling, ale pro volný výraz svého vlastního uchvácení v obraznosti a touze. Proto je marno se ptáti: Kde je Luisa Micheletova? Báseň odpovídá: »Není jí tu. Mého básníka obraznost se takovými ženami nezabývá. Ale je tu Gonzaga.«

Gonzaga! Logika si s ní neví rady, ale dojem celku praví, že byla básníkovi něčím drahocenným a důležitým. Hledáme tu důležitost. Nalézáme, že je v představách Čechových tento logický pořad o revoluci: Revoluce jest věcí mužskou. Ženy revoluce nedělají, leda mužatky; ženy v revoluci jen trpí. Jsou světu pro krásu, lásku a něhu, a těm se vede v bouřích nejhůře. To ukazuje v Evropě Angela, v níž vrahové ubíjejí srdce milující deery, a Gonzaga, v níž surové násilí vzbouřenců ubíjí to, co v ní je žensky nejvlastnějšího, stud. To je v hrůzách společenských nejhroznější: vražda studu. To dobře ví mužská bestiálnost, a proto kdykoli se vzbouří, první a hlavní útok její je na ženský stud. Je to mučednictví ženy.

Už tedy známe onu důležitost: Gonzaga je na to, aby zjev takového mučednictví názorně představovala. Vraždy mužů jsou šeredné, v nich hyne cit, ona zastupuje krásu a něhu. Bylo řečeno při Kandiotkách, že při povaze Čechově bylo nutno, aby v představách hrozných řeží vynikající místo zaujímala trpící žena. Je to názor pravdivý, přisvědčuje mu i umění i věda. Jaroslav Čermák charakterisoval svéřepost bojů turecko-hercegovských nejraději neštěstím dívek a žen; tak i Grottgier, tak i Brožík (»válka třicetiletá«) a j. A V. V. Tomek vypravuje, že hněv husitů před Kutnou Horou rozpálil hlavně »nešťastný osud dívky, nalezené v Nebovidech.« A tak všude v dějinách.

Proto se stalo, že Čechovi na obraze Evropy ani na mysl nevstoupila žena pobuřovatelka, vůdkyně k násilí, která ženství něžné se sebe svléká, nýbrž žena trpící, krásná oběť násilí. V Adamitech je to Jitka, zatím jen výtvor malebné obraznosti; v Evropě se tvoří hloub: Gonzaga je *žena* v kráse viditeln[é] i mravní, ona je ztělesněný sen milostný. Básníkova touha si jej na obraznosti vyžádala, aby rozvroucněna, roznícena, rozželena mohla k nohám jejím sklesnout, poklonit se ideálu a přiblížit krásu jeho v spanilém obraze umění k prahnoucí duši.

Ostatně, pravda, i Gonzaga má zbraň vražednou v ruce, neb tasila dýku a žene se dokonce i v boj. Co to? To je moment romanticky tradiční, nic víc. Je v ní ještě kus bujné Sulamity, anebo to souvisí s vjemem nějaké zkušenosti, kterou básník poznal na cestách Východem. Jmenuje se Gonzaga, jako Španělka nebo Vlaška, a vypadá jako Armenka nebo Gruzinka.

Moment vášně však trvá jen okamžik. Nebylo v představě dramatu, byla jen snivá touha. Proto je zjev Gonzagy hlavně jen statickým obrazem krásy v žalu, ponížení a zoufalství. Zrazena, potupena visí Gonzaga na stěžni, žena mučednice, jako vtělení ukřižované lásky, zrazována i tím mužem, k němuž se v důvěře utíká jako k zpovědníkovi.

O citech »platonických« zbytečno mluviti. Jsou tu osobní city vášnivé. Básník dobře ví, že mezi nejněžnější touhou Pavlovou a faunským erotismem ubohého kněze je vazba téhož pudu, a nezapírá to, nýbrž naopak. I v tom je Evropa význačna nad jiné práce Čechovy. Do travestie svatebního obřadu (zpěv pátý) přiměšuje se básníkova reflexe tak, že on to pronáší chválu pohlavnosti sám, nikoli »pitvorný stařec,« když tak vzletně praví:

»Buď veleben pud tento bujarý,
jímž sladké mysterium žití proudí.«

To není travestie, nýbrž hymnus. Z té příčiny nemůžeme pokládati básníkovo stanovisko ke knězi, jistě záhadné, za nepřátelské, jak je tomu v obdobné scéně Krále Sionského. Gonzaga se ho ovšem hrozí, protože ji sklamal zradou ideálu, slibovaného jí jeho stavem. Ale i on má pravdu a význam, neboť kde se všickni bouří a osvobozují, chce se osvobodit i sám a upřímně se zříká vnucené ctnosti.

* * *

Vedle básnických skladeb, o nichž jsme právě uvažovali, vznikla Čechovi od r. 1874 do 1878 dlouhá řada povídek, z nichž některé jsou důležity biograficky, jiné literárně, ale umělecky všecky. Zvláštní je poměr této tvorby povídkové prozou k tvorbě veršované. Možno jej už nyní charakterisovati takto: Ve verších se líčí u Čecha svět vidin, opřený jen částečně o skutečnost, svět života pathetického, osobního, buď světobolné nálady nebo satirické.

V povídkách se líčí svět skutečný, ale velmi uměle zformovaný, by silně vyznačil buď nějakou myšlenku, zajímavý nápad, žert a kombinaci, anebo náladu. Povídky Čechovy se vůbec hlásí více k výkladům formálním (druhý oddíl tohoto spisu) než životopisným, neboť síla jejich a význam jsou dány slohem. Komposicí, mluvou a humorem.

Záhy začínají satiry na některé stránky života národního. To jsou povídky významu časového. Na př. jak chatrně bývaly opatřeny české školy, ukazuje humoreska *Malířský nápad* (v Lumíru 1875). V které obci se to stalo, nemůžeme udati, a také

na tom nezáleží. V literatuře Čechově se vyskytá často malíř; básník mohl se takových zkušeností dost naposlouchati.

Veliký příliv látky povídkové se hnal básníkovi z různých pramenů, nyní hlavně z právnického života a z rodinné tradice. Hlavní příčinou toho bohatství však nebyl jen příliv, nýbrž síla vnímavosti, zvláštní přilnavost obraznosti. Doma měl básník množství lidí, kteří vypravovali, někteří z nich, jak patrno, jako o závod a s rozkoší, a paměť básníkova vše s rozkoší zachycovala. Časem se stalo, že se to všecko slilo v mocnou vrstvu, z níž vystupoval na povrch mocný přízvuk citový, jakási podivně sladká truchlivost, jejíž síla se chtěla vybaviti a nutila básníka k reprodukcím minulosti ze vzpomínek.

Básník neodpíral, ale vždy hledal podporu reální skutečnosti zažité. Ta tvoří obyčejně rámec. Ten připraví základnu a vzbudí zájem. Obyčejně tu vypráví něco o sobě buď přímo nebo nepřímo. Stopu osob a dějů skutečných zametá velmi rád, proto je těžko z povídek jeho těžiti spolehlivě pro popis vývoje životního. Povídka *Jestřáb contra Hrdlička* je prý »ze zápisků přítelových.« Závoj zcela průhledný. Velmi zajímavý popis registratury, v níž básník-koncipient pracuje a bádá, je na pohled holá skutečnost. Byla tu skutečnost, ale co čteme, je dílo slohového umění. Do zaprášené místnosti vnikla živá účast duše básníkovy a tou oživlo vše a z fasciklů se ozvala poesie zaniklého života.

Básník v nich vystopoval proces kteréhosi lichváře proti pensionovanému vrchnostenskému úředníku, jejž úroky, žalobami a exekucemi dusil. Lichvář — Jestřáb, dlužník — Hrdlička, symboly stále opětovaných dějů v oboru právním. Ale to nestačilo. Šlo o živou názornost skutečnosti osob. Kde a zda měl Čech určitý model k lichvářovi, nevíme; ale v ději starého pana Hrdličky jsou obsaženy kusy z tradic života na Skalkách. Fakta jsou značně změněna a promíchána, můžeme jen tušiti.

Hloubkou té povídky je nezbádaná propast příčin, která vodí lidské osudy, a snivá touha, která se vznáší nade vším.

Jemně vychovaný muž byl povoláním upoután většinu života na odlehlý tichý statek panský. Činnosti pole mu nedáno skoro žádné. S ním k takovému životu odsouzena celá jeho rodina. Život poznali jen skrze růžový závoj snivosti. Na cizí osud upoutáni sřítili se s ním. Otec rodiny má nyní najednou býti mužem činnosti a prakse. Nejde to. Minulost je zkazila. Jsou to Morituri svého druhu atd.

Vše, čím povídka žije a působí, je dáno slohem, formou, vůbec uměním. Pro náš nynější účel jedinou kořistí jest jen faktum, odkud povídka vzešla a jaký stupeň Čechova vývoje značí: vzešla ze složité kombinace věcí, jichž se autor dopátral v starých aktech, z věcí, jež znal sám z vypravování o dědečkovi a osudech jeho rodiny, a hlavně z umělecké rozkoše, v níž nejcennějším ukazem nám jest objevení se znamenité síly postavotvárné.

Jinou silou, a to výbornou invencí, vyniká *Poslední vánoční povídka* (v Lumíru 1877), podávající výborný názor také na spu-

sob Čechova tvoření povídek. Zevním podnětem byla potřeba časová. Prosincová čísla Lumíra chtěla něco »vánočního.« Povídka začíná rozmarně líčením redaktorských nesnází a tísně autorovy. Vzbuzuje v sobě schválně staré vánoční nálady. Hle, už zase vzpomíná na malé děvčátko, chudého sirotka, a na sníh, jenž jej zavívá; na prostranný pokoj, v němž plno drahých tváří.

Básník nemůže v dobu zimní nevzpomínati na domov. Nálada je tu, ale povídka se dostaví jinak. Pravý osobní cit je rámcem jen; nyní potřebí vzpomínky dějové, nebo nové kombinace původní. Tu přinese jako by soused autorův, jenž mu svou povídku diktuje. »Diktování« zase jen závoj invence. Fantastický nápad s loutkou ať pobaví koho chce, hlavní věcí je »zpověď« domnělého pana Brkoslava, v níž jsou věty významné, důležité pro pochopení Evropy, Petrklíčů a množství povídek »staromládeneckých.« »Největší díl štěstí pozemského uzamkl Bůh v cudných ňadrech ženy: já jsem si nedovedl odemknouti tu svatyni blaha« atd.

K zpovědi té několikrát se vrátíme. Je to vůně povídky, sestra oné touhy, kterou jsme našli v Evropě.

Zvláštní směsí povídkovou jest *Poslední jaro* (v Lumíru 1877). Náladové jádro je podobné, jako v Jestřábu contra Hrdličkovi: smutek života plynoucí z bolestného poměru praktických sobců, zdravých a blahobytných, k chudým, slabým a nemocným. Maloměstské šosáctví všedních a zatvrdlých občánkův a optimistické sobectví kněží postaveno příkře proti bídě chuďasa, jejž nouze dohnala ke krádeži posvátných peněz. V té povídce je problém umělecký unášen problémem mravním: Je chuďas vinen a trestuhoden nebo není? Společnost se neptá, její měřítko je krátké a jednoduché. A proto náboženství té společnosti jest jen nepravé, formální. Kam se má utéci chuďas? Kde je soucit pravý? Jen básník jej zná, ubohý Pavel, a ten přišel na venek jenom umřít. Ale umřel velkolepě: utonul s dětmi chuďasovými, jež chvátal zachránit, s hrdým vzdorem v mysli proti nebi a s pohrdou společnosti ve vlnách povodně.

Povídka tato, smutná a pessimistická, má silné idejní poslání: ukazuje názorem na náboženství pravé, jež jest láska a soucit se vším stvořením, s lidmi malými a slabými, s dětmi a churavci, i se zvířaty nevinnými.

Svoboda zničen pro chudou lásku. Lichvář, jenž ho zničil, věnoval marianské soše mnoho dukátů. A pro ty dukáty prokletím stížené zahyne celá rodina. Vše je tu významné, skoro symbolické.

Uprostřed tonoucího světa jen básník zvedá ideál, jen on se zná bez podmínky k soucitu, a nežli by se přidal k většině vítězné, raději propadne odsudku »citlivůstkářství,« jímž se sobci rádi oháněji, a zahyne s poraženými. Pavel, figura světobolná, intelligent a básník v ovzduší venkovské malosti, byl problém umělecký u Čecha nový, a on jej rozřešil silou překvapující. V příběhu snad měl Čech modelem svého přítele filologa P.

(Druhý květ 185), ale problém mravní, jímž jej unáší, řešil nitrem vlastním.

Proti Pavlovi, básníkovi pravému, postavil falešného básníka Vlnu, a tak zřídil obraz plný kontrastů. Látka vložené ballady *Antar* prý vzata ze starého Poutníka, kde vyšla pověst o Antaru překladem z francouzštiny. —

Zatím Čechův bratr Vladimír pracoval na venkovských panstvích, jako dosud otec. Ale otec byl duchovní svou vrchností dán r. 1873 do výslužby a přestěhoval se z Vraného do Prahy, kdež nějaký čas vydržel v pokoji. Brzy však se mu život nečinný i život Pražský znechutil a on nastoupil r. 1874 znova službu, a to u hraběte Assenburka v Neydeku. Roku 1875 přestoupil do služeb barona Jukeye v Rasinji v Charvátsku, kamž se byl už zatím i syn Vladimír přestěhoval a velmi si chválil.

Ale už příští rok se starý otec Čech vrátil zase do Prahy (1876), aby odtud nastoupil co nejdříve cestu zase do ciziny, dalekou a poslední. Roku 1877 se vydal sám do Bukoviny, kdež zemřel dne 10. října za přítomnosti věrné choti, která za ním na zprávu o jeho nemoci rychle byla pospíšila. Když uložila k věčnému odpočinku pozůstatky milovaného chotě, klopotou života konečně daleko od vlasti zmoženého, vrátila se k svému Svatoplukovi do Prahy a žila u něho s dvěma dcerami až do smrti. Zemřela r. 1889.

Také bratr Vladimír se přistěhoval do Prahy, a sice r. 1877.

Básník byl tu dobu, když se tyto změny v rodině jeho dály, v právnické praksi u dra Eyperta v Praze. Smrt otcova mocnou ranou zasáhla jeho duši. Poučuje o tom sám pohled na literární jeho tvorbu toho roku. R. 1877 sepsal jen dvě povídky. Příští rok 1878 byl za to úrodnější. Vyšla Evropa v Lumíru a u Otty *Povídky, arabesky a humoresky* (I.), kromě řady povídek po časopisech. Otakar Mokrý uvítal první svazek Povídek atd. nadšenou chválou v Lumíru. Dovídáme se, že už byly dávno čekány, ale marně. Chvály jeho jsou přesné a pravdivé: nalézá bystrost pozorování, trefnou charakteristiku, dokonalou znalost života a vzácné nadání vypravovatelské. Povídku Jestřáb contra Hrdlička zvlášť pěkně oceňuje: vidí v ní mistrné psychologické propracování. V celku pak zvláštní pochopení vážných stránek života, půvabný realismus na povrchu, uvnitř však ideál. — Jest to deset povídek z let 1871—1876. Nikoli soubor, nýbrž výbor udělaný jaksi maně pro rozmanitost. *Signorina Gioventù* (1874) praví, že básníka v právnické praksi záhy přepadl smutek nad hynoucí mladostí; je to krásná, elegická fantasie, plná touhy a resignace. »Žíti jednou po přání svém, po jaré svévoli, žíti byť jedinou noc, setřásti tu vrstvu kancelářského prachu, okřáti bleskem veselí, bleskem čarovných očí . . .« Zní tu žaloba na školy, na soukromé hodiny, na kancelář, na všecku tíseň poměrů chudého intelligenta, ale bez nářku, vše jako výlet cizí obraznosti, i sama resignace zahalena v ironii. *Ledová kněžna* (1874) byla důkazem, že se obraznost básníkova uměla živiti i prchavými

dojmy elegantního světa kavárního. Momentka pro román, jakého nenapsal už pak, román ženy velikého světa, na pohled chladné, uvnitř planoucí. Souboj z r. 1873, Zastavená povaha z r. 1871, Odkaz z r. 1873, Liškovický pán a Žoli z r. 1871, Vesnický svatý z r. 1873 a Jestřáb c. H. už uvedeny. *Duch markýzův* (r. 1874) je názorným dokladem k životopisu mládí básníkova a odpovědí na otázku, jak zvítězil nad strašidelnými dojmy: stanoviskem rationalistickým, ironií a skepsí. (Pokračování.)

U jezera Bledského.

Já, chuďas lnoucí k chudé horské půdě,
kde pole planou snivou modří lnu
a na souvratích máky hoří rudě,
já, malá duše tkaná z malých snů,
tak blaženě si kouzlím v zimním šeru
svou cestu na jih, sen svůj přesladký,
jež přes Alpy mě vedla od severu
v Terst, Opatiji, Rjeku, Benátky.

Den třetí uvítal mě jitrem v Bledu.
Jdu v dumách, stoupám bílou silnicí, —
v tom kraj se otevřel, a při pohledu
v pláň jezera se modře vlnící
má duše slavíkem se rozepěla,
mé srdce zazvonilo k modlení, —
tak luzná pohádka mi hlavou zněla
jak mladosti mé druhé zrození.

Jak slza čisté jezero se vlní,
v svém lůně modrou chová oblohu
i villy, jež stráň smaragdovou plní,
a zámek na skalnatém ostrohu.
A v parcích stmělých květy exotické
mdlou vůní duši ladí mysticky,
pták zpívá v křoví, v ňadrech srdce lidské,
ba celým krajem tón chví hymnický.

Zní zvony z kláštera, jenž na jezeře
se jako mlžný obraz vypíná,
proud poutníků se na lodích tam béře,
jich písní marjánskou lká krajina,
nade vším slunce zlaté, zamlžené
sníh Triglavu svým líbá úsměvem,
i stráně démantově zarosené,
stín kreslí v parku korun záchvěvem.

Můj Bože, tady složit hlavu k snění
na měkký trávník v stínu akátů,
svých snův i ptactva naslouchati pění,
se zpíjet v poetickém záchvatu,
vše, co vře za hor velkolepým pasem
zde zapomnít, ty boje, slzy, krev,
svou duši hřáti nebes modrojasem
a jiskrami z řas lepotvárných děv!

Dál velí cestovní plán, nutnost tvrdá,
snu pásmo nelítostně přetrhnout,
cest u konce plá Venecie hrdá —
můj Blede, prchám ze tvých různých pout!
Sen opouštím, sen nový na lagunách
mne vábí mocně v dálky sluneční,
a nová píseň jásá v srdce strunách,
a duch pne plachty k metě konečné.

Zda dosáhnu jí nebo cestou klesnu,
to od vábné mne pouti nezdrží,
jeť celý život letem od sna ke snu
pod nebes úsměvem a nad strží. —
Já Benátky zřel, Bled mně v duši hasl,
je často v dumách zřím se nořit z pěn,
však kolik snů již člověk ve prach střásl
pro ideál, jenž nikdy nesplněn!

J. Štemberka.

Z vypravování Jiřího Bittnera.

Podává

Adéla Stehlíková.

(Pokračování.)

5. Mignon.

Sotva kdysi v zářiový večer Bittner přestoupil práh našeho salonu, zavěsila se paní Olga N**ová v jeho rámě a hlasitě se smějíc vedla ho mezi dámy.

»Tak — a nyní se zpovídejte, vy hříšníče: kdo byla ta krásná dáma, s kterou jsme vás viděly včera v lóži?«

»Ale mé dámy, vy mně křivdíte, nazýváteli mne hříšníkem; byly to jen galantní služby, které jsem prokazoval své kollegyni.«

»Rád byste nám unikl, ale to se vám nepodaří! Neoklamete nás. Nu, ale slibujeme vám rozhřešení, přiznáteli se,« útočila dále rozmarná paní Olga.

»Milostivá paní, dovolte přece —«

»Ne, ne! Nechceme nic slyšet, nežli kdo byla ta včerejší vaše krasavice.«

»Co mně zbývá než poslechnouti vašeho rozkazu, ale za to, že jste na mne tak zlá, nepovím vám o té dámě také nic jiného, než kdo jest.«

»Nebudete přece tak tvrdý, budemeli hezky prosit« — zalichotila paní Oluše umělci svým nejsladším tónem.

Bittner se lehounce usmál: »Nuže, mé dámy, ona krasavice byla hraběnka Palattiová, kdysi moje kollegyně v Meiningách. Jmenovala se Kamila, ale my jsme jí říkali Mignon. Slušeloť toto poetické jméno mnohem lépe jejímu drobnému, trochu ideálnímu a trochu také cikánskému zjevu, a pak byla právě Mignon její parádní rolle, jako pro ni stvořená. — Někdy jsme se museli smát jejím báječným kostymům, její malé, sličné, ale vždy rozčechrané hlavě a nejvíce jejím nápadům. Byla smělá, koketní, ale líbezná jako jarní jitro! A nevěděli jsme o ní nic více, nežli že jest rozená Pražka, a stojí ve světě docela samotna. Měli jsme ji rádi, a velice jsme ji zhýčkali. Nebyla dlouho mezi námi a již nás všecky ovládala. Přiběhlali po představení mezi nás, bylo hned všude plno smíchu, zpěvu a laškování. Pro každého měla úsměv, sladké slůvko, veselý žertík, ale nikdo si s ní ani dost málo nedovolil.

Měla přítele Emila D**, který za ní přijel z Prahy a s kterým se měla zasnoubit. A ten ji žárlivě střehl. Ale šeptalo se, že ho Mignon asi valně nemiluje, anať se stejně vlídně chová také k hraběti Palattimu, který se jí dvořil se vzornou galantností. Ptalli se jí někdo, kterého vlastně miluje a s kterým se zasnoubí, zasmála se bezstarostně, vjela ručkou do krásně zvlněného vlasu svého přítele, ale při tom se mile usmála i na hraběte. To byla Mignon! Tak jsme ji znali až do dne, když se mělo slaviti její zasnoubení.

V ten večer sešla se v jejím saloně polovice místního divadelního světa. A ona nás uvítala s klidnou, vážnou, u ní prve nikdy nevídanou důstojností, s vlasem tentokráte krásně upraveným a celá skvějíc se v bílém hedvábí, jako pravá nevěsta.

Také svému příteli Emilovi podala se stejnou vážností ruku k políbení a velitelsky ukázala mu na protější křeslo. »Vedle mne, prosím, aby se zatím posadil pan hrabě.«

Emil se poněkud zamračil, kdežto černé oči hraběte radostně zazářily.

Byl to podivný rozmar. Podíval jsem se pátravě ve tvář Mignony a té chvíle se mně zdálo, že se za tím bílým, nevinným čílkem skrývá nějaký zvláštní plán.

Po hojných krmích naplněny číše šampaňským, a pan Emil vztáhl ruku se svou sklenkou k číši Kamilině. Potřásla hlavou.

»Nežli počneme přípitky, dovolte, abych vám dříve vypravovala něco ze svého života. Pak teprv, moji drazí, poznáte svoji Mignonu.«

Na okamžik se zamlčela a pak, pohlížejíc kamsi do prázdna, jala se vypravovati: »Nepamatuji se ani na otce ani na matku. Kam až paměť moje sahá, vím jen to, že jsem žila u jakési staré ženy Marty, která se živila veteśnictvím. Bydlily jsme spolu v zapadlé, šeré uličce na Malé Straně, kdesi pod parkány veliké zahrady, odkud do naší tmavé, vždy plísní páchnoucí světnice zavívala vůně květin, anebo zaléhal smích drobných děvčátek a jejich guvernantek. — Také někdy v létě, a to jen při svém západu, vrhlo slunce nějaký paprsek do našeho kumbálku a osvětlilo na chvíli celou jeho nuzotu; největším bohatstvím bývala tam kupa staré, pestré veteše, na které jsem také spávala. To byl můj celý svět. Komůrka zdála se za noci mnoho tajemného šepotati. Ale to byla jen má dětská, roztoužená fantasie: ve skutečnosti to šramotily okolo mne malé, šedé myšky, mé jediné družky v dětském věku.

V mém malém srdci — Bůh ví, odkud to přišlo — ozvala se konečně horoucí žádost uniknouti z tohoto šerého kouta, rozběhnouti se ven, mezi děti. Má dětská fantasie malovala mi svět tam venku, za dveřmi našeho domku jako nejkrásnější pohádku, a srdce moje roznemohlo se touhou po něm.

Nevycházívala jsem nikdy na ulici. Do školy mne stará Marta neposílala, ač jsem se v té době blížila již desátému roku. Zavírala mě stále doma, abych hlídala její jmění. Ó, smutná pohádko mého dětství!

Posléze však nedala se touha má přemoci. Kteréhosi dne, když se za Martou zavřely dvéře, vyšplhala jsem se na okno, vyskočila jsem na dvorek, připlížila jsem se podél zdi k dvířkám, otevřela jsem je — a hle! Tu ležel přede mnou ten krásný svět mých snů! S utajeným dechem a bouřícím srdcem letěla jsem jako slepa ku předu, nevědouc kam; za několik okamžiků spatřila jsem před sebou roj hrajících si dětí. Stanuvši opodál jako u vidění, hleděla jsem na růžové tvářinky a zlaté vlásky jejich.

Chvilku si mne nevšímaly, jsouce zabrány ve svou hru, až náhle jedna z dívek v krásných bílých, růžovou stuhou opásaných šatečkách pronikavě vykřikla, běžela k většímu hochovi hojných, rusých kadeří, a ukazujíc na mne, tiskla se všecka ustrašena k němu. Hned potom obrátila se na mne pozornost všech. Nastalo mezi nimi kvapné šeptání, a pak jednotlivé hněvivé a výhrůžné výkřiky. Onen velký hoch přiskočil náhle ke mně.

»Co tu chceš, cikánko!« vykřikl, a v jeho velkých, modrých očích bylo tolik hněvu a opovržení, že jsem strachem uskočila.

»Nic — dívám se jen —« zahlesla jsem tiše.

»Na co se díváš?«

»Jak si hrajete,« zašeptala jsem úzkostlivě.

»A jak jsi se mohla opovážit vběhnout do zahrady, ty cikánko.«

»Zabloudila jsem,« povídám, strnulá strachem, co se nyní bude se mnou díti.

»Zabloudila prý. Taková šeredná tulačka! Táhni odsud, a jestli tě ještě jednou uvidím, běda tobě!«

Dala jsem se na útěk. Potupný smích a výkřiky: cikánko! hastroši! ještěrko! zněly za mnou a dopadaly na moje mladé srdce těžce a bolestně jako kameny.

Běžela jsem úprkem zpátky, kudy jsem přišla, a když jsem se zase proplížila dvorkem a vyšplhala po zdi k oknu, byla již ta tam sladká pohádka mého srdce, a ta tam blahá tucha o ráji, tam venku před naším domkem. V útlé své duši strašně sklamána a raněna dopadla jsem na kupu hadrů, a proud horkých slzí vyřinul se mi z očí.

V tom se tiše otevřely dvéře, a stará Marta vešla. V udivení pohledla na mě. Bývala ke mně vždy chladná, ale ne krutá, proto jsem se odvážila pověděti jí, co mě před chvílí potkalo.

Zakabonila se: »Dobře se ti stalo. Nemáš vybíhat a míchat se mezi ně. Seď doma a ušetříš si mnoho slzí — máš dost času poznat svět a jeho bídu!«

Avšak nezůstalo dlouho při tomto pravidle. Marta onemocněla dosti těžce, a já musela obstarávati všechno sama.

Plížila jsem se vždy plaše ulicemi, vyhýbajíc se dětem. I dospělí ohlíželi se za mnou a smávali se mému zjevu. Tušila jsem, že jsem jiná, než ostatní děti, neboť proč by mnou byl každý pohrdal nebo se mně vysmíval? A jednou zahleděla jsem se do velikého okna jakéhosi krámu, které mi ukazovalo mou postavičku, a ulekla jsem se sama svého vlastního obrazu. Byla jsem rozčechraná, špinavá, oděná jen kusem režné látky, z níž vyčníval hubený krček a dvě suché ručky.

Pomalu jsem však zvykala jak své směšnosti, tak i ruchu ulice . . . . Až jednou zase jdouc podle zahrady, zaslechnu za sebou výkřik: »Hurá!« Hnal se za mnou roj dětí, zlatovlasý hoch v jich čele. Obklopily mě, a on prudkým trhnutím ruky urval mi jedinou radost mou, šňůrku drobných skleněných perliček, které jsem nedávno dostala darem od sousedky za to, že jsem celé večery, kdy stará Marta spala — chovala její dcerušku.

»Dej mi mé korálky!« prosila jsem úpěnlivě.

Zasmál se opovržlivě, hodil je na zem a rozdupal je. »Ty potřebuješ korálky, taková cikánka! Hurá, hoši, za ní!«

Letěla jsem, strach mi dával křídla, a oni za mnou v divém úprku. Dostihli mne, rvali mě za vlasy a za bídné hadříky na mém těle.

Pamatovali si, kde zůstávám, a pak často na mne číhali. Já pak jsem se s hrůzou plížívala podle domů, naslouchajíc, brzoli zas na blízku ozve se výkřik »Hurá,« a objeví se zlatovlasá hlava mého mučitele, hocha jistě už patnáctiletého, který už mohl chápati hanebnost skutků, páchaných na bezmocném, bídném dítěti! I ve snách mě obraz jeho děsil, a ubohá moje duše neměla nikdy pokoje a míru! To byl první člověk, který mé srdce naučil nenávisti.

Byla jsem nešťastný tvor, bylo mi vzato vše, co čistého a krásného chovala jsem v nitru svém. Co slzí jsem vyplakala za tu dobu svého pronásledování a co děsu vytrpěla, to nelze vylíčiti.

Smrt staré Marty vysvobodila mě ode všech strastí mého nešťastného dětství. Tajemník hraběte T., který mi často dával podporu pro starou Martu a jehož dobré srdce i nade mnou se ustrnulo, vzal mě k sobě. Staří manželé neměli dítek a ujali se mne s láskou, kteráž mě i nyní do duše dojímá.

Náhle se všecko změnilo v mém životě, brána ráje otevřela se před ubohým stvořením. Zmizela špína s mé tváře i s mého šatu, zmizely zlé vidiny a smrtelné děsy z mých snů, s mého těla ztrácely se pomalu stopy mé bídy a mého utrpení. Mír naplnil duši mou, a ze šípku, vichrem osudu rozervaného, vykouzlila láska a blahovolnost mých dobrodějů v krátkém čase růži v rozpuku.

Ale v úkrytu srdce mého jen Bohu známém žila dále planoucí nenávist, která rostla s lety, s mým rozumem a chápáním života.

Bylo mi šestnáct let, když můj předobrý pěstoun mi dal na vůli, abych učinila rozhodnutí o další dráze svého života. Znaje hlas můj a talent a mou vášnivou lásku k divadlu, nezbraňoval mi v tom, po čem ve svých snech jsem dávno toužila. Svoje studie pěvecké i dramatické konala jsem u známé umělkyně, která byla nedávno opustila jeviště.

Záhy předstihla jsem všechny své družky svým uměním a svou vytrvalostí. Má neúmorná píle přivedla mě tak záhy k cíli. Má tajná vášeň byla při tom nejmocnější pružinou. Vyniknouti, státi se znamenitou umělkyní, zbožňovanou ženou, oplývati přepychem a leskem, po tom jsem celou duší prahla. Ale ne pro svou samolibost a rozkoš, nýbrž jedině proto, abych se *jemu* nejen vyrovnala, ale jej předstihla, jej připoutala k sobě, ovládla jeho srdce i jeho vůli, — a pak abych ho s opovržením od sebe odmítla jako hada, který hned v dětském věku mém otrávil mou duši jedem zoufalství a nenávisti.

A nebe mně té pomsty dopřálo!

Opustila jsem pěveckou školu, a dříve, než jsem nastoupila zde, zpívala jsem doma v koncertu, i zvítězila jsem na celé čáře. Úspěch můj na podiu byl krásný, ale úspěch na scéně mého života byl veliký a pro mne nejvzácnější. Mladý, sličný muž ze známé rodiny, jsa svědkem mých triumfů, zamiloval se do mne s celou horoucností a vyznal mi svou lásku. A ten muž — byl *on!* Všechno kouzlo svého mládí, všechnu sílu svého umění a všechnu lest, které je žena schopna, obrátila jsem k tomu, abych si ho dokonale podmanila. A dílo mé se podařilo. Ten, který se kdysi otřásl hnusem při dotknutí ruky mé, nyní nepoznávaje mne stal se otrokem mým, třtinou bez vůle a moci v mých rukou, tu jistotu mám!

Když jsem odešla z Prahy, následoval mne. Ale hra dospěla ke konci.«

Kamila se náhle zamlčela, upírajíc planoucí zraky na Emila D**. Ani slovem nepřerušil nikdo hlubokého ticha, ale zraky všech obrátily se k němu. Byl smrtelně bled, krásnou hlavu opíraje o křeslo. V té chvíli věděli jsme všichni, že on jest hrdinou Kamilina dramatu.

Chvěl jsem se mimovolně před okamžikem, až Mignon vysloví jeho jméno. Avšak tato malá bytost, která tolik vytrpěla a tolik nenáviděla, nyní se zachovala šetrně. Povstavši, zdvihla svou číši a usmívajíc se opět, jasným hlasem zvolala: »Připíjím vám všem! Ale slavnost svého zasnoubení odkládám; octla jsem se v náladě, která by dnes kazila veselí.« A obrátivši se k panu D**, dodala vlídně: »Vy mě laskavě omluvíte.«

Nespouštěl jsem jí s očí — ani jediným pohledem neprojevila svých citů k panu D**. Ale již druhého dne byli jsme překvapeni její zprávou, že hodlá opustit jeviště a provdat se za hraběte Palattiho.

»A pan D**, jak on přijal tuto zprávu?« tázala se zvědavá slečna Lolla, když Bittner dopověděl.

»Zmizel z Meining, a později se povídalo, že se kdesi zastřelil. O tom však velice pochybuji.«

Švédský spis o Jar. Vrchlickém.

Alfred Jensen: **Jaroslav Vrchlický.** Literární studie. Autorisovaný překlad ze švédštiny pořídil Arnošt Kraus. Nakladatel J. Otto v Praze 1906.

Jensenova studie, obravši si za úkol seznámiti Švédy s Jaroslavem Vrchlickým jako lyrikem a epikem, ospravedlňuje methodu v předmluvě své, jak si při tom hodlá vésti. Chtějíc švédské čtenáře poučiti o spisovateli, který byl jim až dosud neznám, zcela vhodně postupuje nejprve (v I. díle knihy) literárně-historicky. Načrtnuvši jim životní osudy pěvcovy a dotknuvši se jeho básnických prvotin (uveřejněných r. 1871 ve Světozoru a v almanachu Anemonkách), předvádí chronologicky 66 sbírek původních básní lyrických a epických od Vrchlického. Jensen počíná sbírkou Z hlubin (z r. 1875) a končí sbírkou Duše mimosa (z r. 1903). Vytýká stručně obsah každé z nich a připojuje svůj posudek, pověřuje jej citáty z posuzovaných básní. Za nejlepší a nejoriginálnější prohlašuje Písně poutníka (z r. 1896). Dodatkem přičiňuje číselné doklady o úžasné plodnosti Vrchlického. Do konce r. 1903 vyšlo od něho dle údajů Jensenových asi 4200 původních básní, z nichž některé tvoří celé svazky pro sebe (na př. Bar-Kochba, Hilarion, Twardowski) o více než 10.000 tištěných stran a 130 vydáních. Z těchto vydání většina vyšla u J. Otty v Praze. Totéž nakladatelství počalo též vydávati r. 1896 sebraná díla, z nichž dosud uveřejněny 53 svazky v 5 řadách, nic nedíc o později vydaných nebo chystaných nových sbírkách, jakož i o antho-

logiích z poesie Vrchlického dílem českých, dílem jinojazyčných, zejména o německých, upravených od prof. Ed. Alberta a Fr. Adlera.

Jest práce velmi nesnadná, uspořádati soustavně tu spoustu výtvorů Vrchlického v jisté hlavní skupiny. Jensen, připomenuv dosavadních pokusu o to, navrhuje sám rozvržení toto: 1. Lyrika erotická. — 2. Lyrika smíšená. — 3. Umělecká lyrika reflexivní. — 4. Básnictví vlastenecké. — 5. Epické zlomky. — 6. Myšlenka Faustovská. — 7. Ballady a romance. — Které básně do které skupiny třeba zařaditi, studie podrobněji naznačuje.

Jensen, orientovav takto švédského čtenáře o Vrchlickém na základě bibliografického materiálu, v druhém díle své knihy »kreslí hlavní stránky jeho básnictví,« t. j. upozorňuje na ráz tvorby umělcovy a konstitutivní myšlenky jeho poesie, čím studie nabývá tu povahy estheticko-psychologické. V kapitole »Vrchlického lyrika« promlouvá se nejprve o ohromné produktivnosti pěvcově, již přičísti sluší nejen jeho neúnavné píli, ale i neodolatelnému puzení, aby vyslovil veršem, cehokoli zažil, a mnohostrannosti i vnímavosti jeho ducha. Básník sám ji skromně přičítá své »schopnosti improvisační.« Syn 19. století, »když tolik větrů a vichřic věje,« a zároveň umělec, nemůže ustrnouti, jako snad nějaký logický myslitel, na jednotném, dusledně rozvijeném systemu myšlenkovém; »tato jednotvárná melodie by záhy unavovala.« Červenou nití jeho výtvorů jest však stále »velká radost z žití a silná víra v život.« Jensen cituje (ač později) výrok pěvcuv, který jest klíčem k jeho umělecké individualitě: »Ve knihách čistě lyrických chtěl jsem vysloviti *jen sebe*, v epických a smíšených pak svým prostředím člověka XIX. věku, jak se dívá na rozvoj lidstva a jak chápe jeho úkoly. Následkem nehotovosti mého filosofického ‚já' vznikl onen dualismus, který se táhne celou mou činností — *pro sebe* jsem pessimista, *pro lidstvo* optimista . . .« Ač Vrchlický jest hluboce rozjímavou povahou, přece umí se vyhnouti abstraktní terminologii a odívati své úvahy v jasné, konkrétní obrazy. Vlastenecké jeho nadšení varuje se všednosti politických a národnostních půtek. »Toto kulturní stanovisko, v dobrém smysle nepolitické, činí též, že žádného slovanského básníka asi tak nesnášejí a tak si neváží jako jeho v německém světě literárním.« Věří v nezničitelnost a vysoké poslání poesie a všeho umění vůbec; svuj idealismus v příčině osudů lidstva hledí smířiti s realismem moderní vědy přírodní. Jest nepřekonatelným mistrem v technice veršování a získal si nesmírné zásluhy o český jazyk spisovný. Básnictví domácí obohatil spoustou složitých strof a cizích rozměrů. Veliký úkol hraje v jeho lyrice láska, kterou však pojímá v jiném smysle — rozsáhlejším — než bývá obvyklo básníkům. Vrchlickému jest láska nutným a prvním principem života. Zaživ sám všech jejích fásí, nepřestává ukazovati její všemohoucnost v historii a mythu. S jeho pojetím lásky jakožto pružiny všehomíra souvisí záliba v přírodě a jejím romantičnu, zvláště v přírodě Šumavské, v nížto ztrávil část svého mládí. Zejmena jeho lesní idyllky a po výtce Pohádka o Merlinu svědčí o neobyčejném daru pěvcově stopovati a vystihovati tajemný ruch a šum přírodní.

Jensen hájí pak Vrchlického proti jeho krajanům, kteří mu vyčítali »kosmopolitismus.« Dělo prý se to hlavně z dvou důvodů: předně prý uváděla »strana šovinistická,« že Vrchlický »virtuosní technikou svou byl cizí básnictví prostonárodnímu,« a druhým důvodem výtek byl »jeho bohatý obor látek exotických, rozšiřovaný nezvyklou sečtelostí.« V prvé příčině namítá Jensen, že Vrchlický nejen hojně volil také látek národních, ale i složil mnoho prostých písní »s melodickou rhytmikou... a není chybou jeho, nýbrž samého hudebního národa českého, že mnohé z jeho lyrických básní nepronikly do vrstev širších s nápěvem nebo bez něho.« Toť sice pravda, jenže Jensen nevysvětlil, odkud se vzala ta chyba v národu českém. Aspoň za nedelikátní, neli za něco více, pokládám další slova Jensenova: »K přeumělkovaným, temným básníkům (Vrchlický) jistě nenáleží. Ale ovšem je pravda, že Vrchlický není lidový v témž naivním významu, jako na příklad Sládek jako lyrik, anebo Sv. Čech jako epik — k tomu má příliš velké vzdělání umělecké.«

Vrchlický svou exotikou stal se ovšem »jedním z nejuniversálnějších básníků přítomnosti« a zahrnul českou literaturu úrodnými cizími vlivy a podněty. Z toho se radovali i »šovinisté,« ale neradovali se z nesmírné převahy látek cizích proti domácím a obávali se, že národ nestačí se »zachováním své slovanské individuality« stravovati, co mu štědrá ruka básníkova tak rychlým tempem předkládá. Malý národ, jenž ustavičně zápasí o svou existenci, má ještě jiné zájmy, než toliko umělecké. Jest žárliv na činnost každého svého schopného syna, vyciťuje rychle, čím se mu který odcizuje, kdy umělec »trefuje mu do noty,« kdy zvučí jeho struna tím, čím chvěje se duše lidu. Vystihovati tuto duši jest také velké umění. Vzdálenému cizinci a klidnému esthetickému poživateli líbí se arci jen umělec, Čechu, bojujícímu trudně o život, líbí se umělec a zároveň zápasník. Proto rádi čteme Jensenovy doklady o tom, že »čistě národní živel (v básních Vrchlického) nikdy nebyl opomíjen« a těšíme se z lásky pěvcovy »k mateřskému jazyku, jehož krásu více než který český básník oslavil.« Pochybujeme však o tom, že by Vrchlický sám libě nesl tuto charakteristiku studie Jensenovy (str. 180): »Na rozdíl od mnohých jiných básníků slovanských, zvláště Svatopluka Čecha, Vrchlický, snad právě proto, že je tak jemně vzdělaný člověk kulturní ve smysle západním, staví se velmi cize k ostatním slovanským národům a jen výjimečně dotýká se všeobecné slovanské otázky... Významná je v tom ohledu báseň »Při zprávě, že kosti Kollárovy do Čech převezeny nebudou...« Báseň tak vroucného pochopení na památku roztomilého panslavisty mohla býti napsána výhradně slovanským básníkem; ale ve všem rozhořčení básnickém činí báseň spíše dojem tesknoty nad naivními, reakcionářsky působícími fantasiemi Kollárovými a jisté soustrasti s panslavismem jakožto politickou utopií.«

Dle Jensena Vrchlický horoval vždy pouze pro Poláky, a proto také díla jeho od nich jsou nejhojněji překládána a oceňována. Na str. 183—184 srovnáván »pansláv« Sv. Čech s Vrchlickým »největším západníkem,« Vrchlickému přiřknuta umělecká přednost. — Není

nesnadno najíti vzory cizí, jichž se Vrchlický přidržoval. Působili naň jednak Victor Hugo, Leconte de Lisle, Th. Banville, jednak Leopardi a Carducci, po výtce však dva velikáni: Dante a Goethe. Oba zaměstnávají stále jeho fantasii a často vyskytují se v jeho básních. Veškerá poetická díla slavného Vlacha (i s Božskou komoedií), jakož i oba díly Goethova Fausta přeložil Vrchlický do jazyka českého s neobyčejnou rychlostí a zručností.

Svou universálností a vzdělaností jest sám jaksi »slovanským Goethem,« ač v naší »nervosní době« nemůže býti tak harmonicky klidným jako jeho německý učitel. Jako Goethe, i Vrchlický zdědil po rodičích nejlepší své vlastnosti. I on by mohl o sobě říci: »Zwei Seelen wohnen, ach in meiner Brust,« a Faustovské thema mocně jej zajímá; jeho Don Juan, Twardowski, Hilarion a Písně poutníka podávají o tom výmluvné svědectví.

Málokterého umělce baví tak často záhada smrti jako Vrchlického. Smrt není mu leč podmínkou nového života. V přírodě není naprostého zničení, vše se jen přerozuje; útvary hynoucí stávají se semenem nových.

Co se týká náboženství, Vrchlického prvotní pantheismus vyspívá v přesvědčení, že »myšlenka na Boha je skutečně nevyhnutelná,« a že »je v nás, i když toho netušíme, jako učedníci v Emausích.« Ve chvíli sklíčení člověk bezděky se modlí, a ten ctí Boha nejlépe, kdo šíří o něm pravé ponětí jakožto o tom,

»otcovské jenž otevírá dlaně,
jímž tají v soucit srdcí lidských skály,
jenž člověka chce po bok vznést své slávy;
ten velký svatý Bůh radostných skutků,
jenž nezná lání, kleteb, slzí, smutku,
jenž volnými chce nás mít jako ptáka,
jenž vzpřímené chce, ne otrocké hlavy . . .«

Bůh budoucnosti, »jež lidstvo posud marně hledá,« bude dle pěvcova líčení

»ne dogmatu Bůh — jen Bůh přesvědčení,
ne askese Bůh snů a zahálení,
však Bůh to práce svaté, vytrvalé,
Bůh svědomí a nadšení a snahy.«

Co do křesťanství Vrchlický »neváže se na určitá dogmata, ale také neodchyluje se ostře od biblických tradicí, vidí v Kristu vtělení lásky a utrpení a jeho poetická fantasie zmocňuje se bohaté látky legend.«

Nemůžeme zde již než co nejstručněji uvesti některé Jensenovy myšlenky o Vrchlického *epice*. Básník nepsal rozsáhlého eposu takového, který by mohl býti nazván v pravém smysle epopejí národní, aneb dočista epopejí lidstva, ale náhradou za to zachycuje ve svých epických zlomcích a hojných balladách celou historii světovou »od sedmého dne stvoření až k francouzské revoluci.« Postavami těchto výtvorů znázorňuje nám slasti a strasti, snahy a bludy člověčenstva. Za látkami svými putuje do starověku, středověku, do ovzduší orientálního i severského. Vykouzlil celou řadu plastických postav z mytho-

logie řecké, souvislých s kultem přírody a lásky. Ale jinak pojímá antiku ve svých dřívějších, jinak v pozdějších letech. V pozdějších »není to již naivní kult Panův z básní mladistvých a čistě esthetický kult krásy, nýbrž spíše elegické reminiscence a hlubší ponětí osudové tragiky řecké a předurčeného zániku světa starých bohů.« Z historie římské Vrchlický vybírá si motivy z doby císařské a z doby mravního úpadku; jenom pro své nejobjemnější dílo Bar-Kochbu váží svůj námět ze slavného času Hadrianova, aby vylíčil nešťastné povstání národa židovského.

Ze středověku volí si Vrchlický themata s jemným postřehováním pravé jeho romantiky, náboženské mystiky a vnitřní krásy křesťanských legend, ale umí též humoristicky si dobírati rub klášterního života. Konečně, jako Julia Zeyera, vábí i jej nádhera indických bájí, vážná krása severské sagy, i poučná báseň mohamedánská. Jen epických výtvorů moderního všelidského obsahu najdeme u něho po řídku.

Jensen přiznává se v předmluvě k své obšírné studii, že přec nevyčerpal svého předmětu; neboť Vrchlický »znamená celou encyklopedii,« jest takřka »souborem poetické literatury světové do začátku dvacátého století,« a životní dráhy a literární činnosti své neukončil. Mimo to Jensen zkoumal a posuzuje důkladně pouze lyriku a epiku pěvcovu, kdežto činnost Vrchlického jako dramatika, prosaika a básníka-překladatele toliko v přídavku k své studii běžně načrtl. Roztřiďuje 30 dramat Vrchlického v pět hlavních skupin, připomíná, že »dramatický význam« básníka jest »ještě sporný,« ač co do plodnosti a »snad také popularity« náleží mu prvenství v Čechách. Prozy Vrchlického jest celkem málo, ale má svou důležitost v českém písemnictví jednak již svým slohem, jednak tím, že vytvořila moderní český essay literárně-historický. Jako překladatel-básník jest Vrchlický nedostižný co do píle a zručnosti. Jensen vyčítá na několika stranách své knihy přečetné jeho překlady z literatury italské, španělské, portugalské a francouzské, z belletrie anglické, německé a z literatur exotických. »Vrchlického překlady veršové (ne prozaické), jež jsou v Nobelově knihovně Švédské akademie, tvoří dohromady dvanáct tisíc sedm set sedmdesát tiskových stránek.« Zdařilými těmi překlady Vrchlický prospěl nejen Čechům, ale i ostatním Slovanům, tak že, pokud neznají neslovanských jazyků, mohou se nyní aspoň prostřednictvím češtiny kochati v slavných dílech mistrů renaissance.

Umělec, tak rozsáhle orientovaný v literatuře světové, nemohl se arci ani v svých vlastních básních ubrániti vlivu cizích vzorů; ale mnohá shoda mezi výtvory jeho a cizími vysvětluje se společným pramenem českého a jinojazyčného auktora nebo příbuzností jejich duší. Vrchlický nezasloužil si nevděku obhájců moderního realismu a ještě modernějšího symbolismu, kteří vyhledávají v jeho plodech jen chyby a slabosti. »Zapomínají při tom — mimo svou vlastní malost — že plodnost tak titanská jako Vrchlického musí míti v zápětí jistou nestejnost. Když básnický genius štědře promarňuje své zlato, nutně zlato je nestejné ceny, ale nemůže nikdy zcela pozbýt své ušlechtilé, nezničitelné hlavní vlastnosti. A vytýkáli se mu, že

použil daných již themat, nesmí se zapomenout, že je to spůsob, tvar, co rozhoduje v umění.« Jensen hájí posléze Vrchlického proti výtce, že »s lety slábl,« ukazuje na to, že pozdější sbírky jeho básní, neoplývajíli už výbuchy žhavých citů, vynikají za to hlubším myšlením a širším názorem životním, zbystřeným trpkými zkušenostmi.

Jensenova studie svědčí o svědomité a důkladné přípravě auktorově i o lásce jeho ku předmětu, kterému jest věnována. Jest zajímava jak svým slohem, tak svými myšlenkami jako jeden z vážných dokumentův o tom, jak cizina o českém pěvci smýšlí a soudí. Jest poučno čísti, v čem se záliba naše liší od záliby cizí, a radostno pozorovati, kde se obě shodují. Není pochybnosti o tom, že se prof. Kraus svým překladem švédského spisu nemálo našincům zavděčil.

J. Božek.

Báchorka o církevním jmění

a blahobytu katolického duchovenstva u nás.

Katolickému kněžstvu po dlouhých námahách konečně podařilo se, že vláda podala 10. dubna m. r. říšské radě předlohu o úpravě kongruy, o níž jsme v Osvětě pojednali v červnovém sešitu 1905, pokud se týče zemí koruny Svatovácslavské. Kněžstvo se těšilo, že mu nadejdou časy aspoň takové, aby mohlo živo býti, jak se sluší pro muže akademicky vzdělané, jimž mimo to ukládají se povinnosti jiným stavům úplně neznámé, neboť nikdo z kněží nesnil o tom, že se mu úpravou kongruy dostane blahobytu zaslíbené země, oplývající mlékem a strdím; bylyť požadavky samy sebou minimální, a vládní předloha je pořádně zdecimovala. Po prvním výbuchu nevole a nespokojenosti nad sklamáním, jež připravila vládní předloha kongruová, kněžstvo vidouc nezbytí, přijalo ji za svou, očekávajíc, že aspoň tato akce bude urychlena a k žádoucímu cíli přivedena; když odepřeno bylo sousto, spokojilo se kněžstvo drobty.

Vládní předloha kongruová dána byla na denní pořádek 14. června a debata o ní trvala plné tři dni; vystřídaly se zde názory přátel i nepřátel kněžstva; všichni řečníci souhlasili, že jest mezi kněžstvem bída, a že mu třeba pomoci, uznal to i sociálnědemokratický poslanec Schuhmeier,[1]) o němž nikdo nemůže tvrditi,

---

[1]) »Ich gestehe, meine Herren, ohne weiteres zu, dasz es in Oesterreich zahlreiche Kooperatoren und Kapläne gibt, geistliche Herren des sogenannten niederen Klerus, die wirklich in elender Lebensstellung sind. Ich sage es unumwunden, dasz ich, wenn ich Neid hätte, am allerwenigsten einen dieser Herren um das Los beneiden würde, das sie zu tragen haben. Sie sind doch eigentlich nur die Werkzeuge; aber nicht nur das allein, sie sind nicht nur die Kreuzereinnehmer, die Finanzleute, die Finanzwächter der Kirche, sondern sie sind auch noch die Werkzeuge nach der Richtung hin, die Aufträge auszuführen haben, die nicht in ihrem Interesse, sondern im Interesse der Kirche,

že by byl zastancem kněžstva. Uplynul rok od této debaty, a výsledek byl pro kněze ponižující a roztrpčující, neboť může se říci, že akce kongruová je dnes v horším stadiu než před tím. Vládní předloha dostala se do rozpočtového výboru; a ten ji přidělil sedmičlennému subkomitétu, který k návrhu dr. Urbana starobní přídavky, mající veliký vliv na výslužné, učinil odvislé na regulaci daně náboženské, při čemž není stanovena doba, do které provedena býti musí; jest to odkládání celé akce ad Kalendas graecas, nebo kdo naše poměry rakouské zná, ví, že u nás nejdelšímu životu se těší provisoria. Projdeli návrh tento i v rozpočtovém výboru a v říšské radě, bude roční zvýšení kongruy obnášeti 200—400 k. jednou pro vždy a nepatrný přídavek k dosavadnímu žebráckému výslužnému; možno směle tvrditi, že z nynější generace kněžské nikdo se nedožije starobních příspěvkův a výslužného stanoveného na základě jejich.

Elaborát, jejž přijal subkomitét, jest odevzdán rozpočtovému výboru, který byl od té doby již dvakráte pohromadě, ale nikdy nebyl schopen činiti právoplatná usnesení, poněvadž se nedostavil zákonnitý počet členů, z čehož nejlépe vysvítá dobrá vůle i těch poslanců, kteří by dle stanov svých povinni byli hájiti a podporovati snahy kněží; vrch dostali dnes členové, kteří buď zjevně neb tajně proti úpravě kongruy jsou. A jaký je hlavní důvod těchto nepřátel úpravy kongruové, když jednomyslně uznávají bídu kněžstva?

Všeobecně poukazuje se na ohromné jmění církve a beneficia, která mají přebytek a povinna jsou dle jejich náhledu z přebytku tohoto platiti daň, z níž by se vydržovali kněží mající obročí s nedostatečnými příjmy.

Opatřil jsem si potřebný materiál statistický a na základě jeho chci dokázati, na jak mělkých důvodech spočívá tvrzení těchto nepříznivců kněžstva o ohromném jmění církevním a výši náboženské daně.

Celkové jmění církve katolické v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených obnáší okrouhle 813,500.000 k., v této polovici říše je 14.228 kněží[1]) a mimo to 30.000 osob řeholních, nebo celkem asi 44.000 osob, které mají právo z tohoto jmění požadovati své opatření. Dejme tomu, že by toto jmění bylo prosto všech závazkův a povinností; pak by roční renta jednotlivé osoby duchovní obnášela 740 k. (4% z 18.498 k.).

Všechna obročí v naší polovici říše repraesentují celkovou cenu 191,343.919 k. (70,141.131 k. pozemky a jiné reality, 98,893.768 k. státní obligace, 7,737.321 k. soukromé kapitály a 14,571.499 k.

---

der Institution liegen. So kommt ein schlecht bezahlter Priester dazu, dasz er sich mit den Pfarrkindern herumstreiten musz, weil er ihnen gegenüber Dinge vertreten soll, die ein anständiger Mensch unter Umständen gar nicht vertreten kann. Auf dem niederen Klerus ruht das grosze Geschäft, als das sich die römisch-katholische Kirche in meinen Augen darstellt. Er ist derjenige, der am meisten zu arbeiten hat und der am schlechtesten bezahlt ist, der verfolgt und unterdrückt ist, der nirgends sein Recht findet.«

[1]) Sčítání z roku 1900.

různé jmění); toto jmění rozděleno jsouc na 14.228 kněží, poskytuje každému roční rentu 538 k. (4% ze 13.448 k.).

Jmění obročí v království českém obnáší 58,830.023 k. (28,020.550 k. pozemky a jiné reality, 23,336.843 k. státní obligace, 576.938 k. soukromé kapitály a 6,895.692 k. jiné jmění); toto jmění rozděleno jsouc na 3703 kněží, dá každému roční rentu 636 k. (4% z 15.888 k.); jmění arcidiecése Pražské 18,353.432 k. (9,302.801 k. pozemky a jiné reality, 6,864.735 k. státní obligace, 174.719 k. privátní kapitály, 2,011.177 k. jiné jmění) dá pro 1283 kněží roční rentu 579 k. (4% ze 14.477 k.); jmění diecése Litoměřické 14,804.805 k. (7,479.399 k. pozemky a jiné reality, 5,722.076 k. státní obligace, 245.601 k. privátní kapitály, 1,357.729 k. jiné jmění) poskytuje 839 kněžím roční rentu 706 k. (4% ze 17.646 k.); jmění diecése Královéhradecké 13,459.464 k. (5,751.796 k. pozemky a jiné reality, 5,512.884 k. státní obligace, 83.591 k. privátní kapitály, 2,111.193 k. jiné jmění) dá 835 kněžím roční požitek 644 k. (4% ze 16.106 k.); jmění diecése Českobudějovické 12,212.322 k. (5,486.554 k. pozemky a jiné reality, 5,237.148 k. státní obligace, 73.027 k. privátní kapitály a 1,415.593 k. jiné jmění) dá 746 kněžím roční rentu 654 k. (4% ze 16.344 k.).

Odečtemeli od těchto sum při pozemcích a jiných realitách jen 40% daní (22·7% přímých daní a 17·3% zemských, okresních a obecních přirážek), klesne hodnota kapitálu pro jednotlivého kněze v naší polovici říše ze 13.448 k. o 1979 k. v království českém z 15.888 k. o 3027 k., v arcidiecési Pražské ze 14.477 k. o 2900 k., v diecési Litoměřické ze 17.646 k. o 3446 k., v diecési Královéhradecké ze 16.106 k. o 2755 k., v diecési Českobudějovické ze 16.344 k. o 2942 k.; roční renta pro jednotlivého kněze klesne v naší polovici říše ze 538 k. na 459 k., v království českém ze 636 k. na 515 k., v arcidiecési Pražské ze 579 k. na 463 k., v diecési Litoměřické ze 706 k. na 569 k., v diecési Královéhradecké ze 644 k. na 534 k. a v diecési Českobudějovické ze 654 k. na 536 k.

Uvážíli se též, že daň pozemková a z realit v mnohých místech 40% hodnoty převyšuje a ostatní jmění daní náboženskou, poplatkem ekvivalentním a daní kuponovou obtíženo jest, jejichž výše mi je úplně neznáma a nedá se ani přibližně vypočísti, sklesne roční renta jednotlivého kněze o značnou část.

V obnosu tom započteny jsou budovy obývací a hospodářské a inventář, které užitku žádného nedávají, naopak spíše příjmy obročníkovy stenčují; je známo, že prodávajíli se živnosti hospodářské, hodnota se měří počtem korců pozemkův a budovy se k tomu přidávají; na př. živnost hospodářská mající 100 korců, které jsou průměrně po 400 k., má cenu 40.000 k. Co pro rolníka pravidlem jest, to platí i pro kněze, jehož údělem po dvanáctiletém studiu akademickém jest: býti rolníkem.

Co hlavně zaslepuje odpůrce kněžstva, jest zvýšení jmění církevního, které dle výkazu z r. 1835 114,262.512 k. obnášelo a roku

1900 na 813,612.301 k. stouplo; za 65 roků se tedy jmění církevní zesedmeronásobnilo. Avšak tohoto nápadného stoupnutí ve skutečnosti není. Hlavní zásluhu o ně má naše vždy podrobnější statistika, jež snaží se dosíci vševědoucnosti; chci uvesti jediný příklad z naší statistiky rakouské; ve dřívějších tabulkách populačních byli povinni duchovní správcové po dlouhá léta udávati domnělou příčinu sebevražd, ačkoli sebevrahům nikdo neporučil, aby příčinu svého skutku duchovním správcům napřed nebo písemně oznámili. Ve dřívějších výkazech nebylo uvedeno jmění církevní z Dolního Rakouska, Tyrolska a Vorarlberku, Čech, Moravy, Slezska, Haliče, Bukoviny a Dalmacie. Nejmenší díl tohoto stoupnutí je skutečný a povstal z kapitalisování a nových adaptací a příjmů. Podobně se to má i s ostatním jměním církevním.

Jmění církevní má několikerý účel a tím i jeho roztřídění se řídí. To platí zejména o jmění dómských, farních a jiných kostelů v sumě $269^1/_2$ milionu k. Toto jmění je ustanoveno pro potřeby bohoslužebné, pro vydání, jež náleží kostelním a farním obcím, a toto jmění, jakož i jeho příjmy výhradně náležejí osadníkům, a nikoli kleru.

Semináře a podobné ústavy církevní mají celkem 30 mil. k. jmění, a klerus má jen potud z tohoto jmění užitek, že se z něho vychovává jeho dorost; avšak toto jmění nikterak nepostačuje svému účelu, i nemožno z něho pro klerus něco poskytnouti.

Jmění klášterův a nadací obnáší kolem 193 mil. k.; toto jmění patří hlavně k výživě a udržování 30.000 osob řeholních. Příjmy konventův obnášejí kolem 14 mil. a břemena kolem 9 mil. k., zbývá tedy zcela skromná renta pro jednotlivého řeholníka. Mimo to nesmí se zapomenouti, že mnohé kláštery obstarávají duchovní správu, věnují se ošetřování nemocných a vyučování, a jejich jmění se užívá nejen k výživě příslušníkův, ale i k lidumilným účelům. Máli některá řeholní obec relativně větší příjmy, jest povinna platiti značnou daň do náboženské matice.

Zbytek 321 mil. k. jest vlastní jmění obroční, které se dělí na tři skupiny; jest to jmění biskupských mens, dómských a kollegiátních kapitol a jmění ostatních obročí, jež jsem již dříve uvedl.

Co se týče biskupských mens, jest třeba podotknouti, že se jim ukládají veliká břemena, udržování biskupských a konsistoriálních kanceláří a jich personálu, mimo to pak mnohá biskupství mají veliká břemena patronátní, chlapecké semináře, kde není zvláštního nadání, jsou udržovány z příjmů mensálních. Mimo to charitativní a sociální účely appellují na sáčky biskupů, kteří je milerádi podporují. Máli některé biskupství větší příjmy, než dle kongruového zákona mu patří, musí platiti daň z přebytku do náboženské matice, která bezmála 20% obnáší.

Jenom některé dómské a kollegiátní kapitoly vykazují lepší příjmy, které rovněž podrobeny jsou dani do náboženské matice; členové mnohých kapitol mají menší příjmy, než profesoři bohosloví; jmenování jich za kanovníky znamená často zmenšení příjmů.

Příjmy kněží v duchovní správě zaměstnaných [1]) převyšují zřídka tak zvanou »portio congrua.« Mezi 7800 faráři jest toliko 1313 vyvolených, kteří mají více, než zákon kongruový z r. 1898 ostatním 6487 farářům poskytuje. A těchto 1313 farářů má celkem dohromady více 720.000 k., nebo průměrné plus pro jednotlivého 548 k. 37 h.

Pouze 17% farářů má poněkud slušnější existenci, kdežto 83% jich má minimální příjmy od 1200—2400 k. (v některých hlavních městech); počítámeli veškero kněžstvo, má 44·9% kongruu od 600—1020 k., 45·9% kongruu od 1200—2400 k. a toliko 9·2% kongruu převyšující o průměrnou sumu 548 k. 37 h., z níž platí ještě daň do náboženské matice.

Mimo to rádi nepřátelé kněžstva ukazují, co poplatníci rakouští přispívají na svůj kultus; místo všech vývodů poukáži opětně na číslice. Příspěvek státu rakouského pro jednoho katolíka obnáší 0·52 k., v Prusku 0·74 k., v Bavorsku 1·71 k., v Sasku 0·82 k., v Hessensku 0·60 k., ve Virtembersku 2·93 k., v Italii 0·68 k.; budeli upravena kongrua dle předlohy vládní, stoupne příspěvek státu Rakousku pro jednoho katolíka na 0·90 k., což zajisté je poměrno k jiným zemím, ale není v žádném poměru k tomu, co vydává stát na svoji obranu proti zevnějším nepřátelům.

Poslanec Schuhmeier vypočetl, že náboženská matice státu nejméně 300 mil. k. dluhuje, a ve své noblesse chce náboženskou matici odevzdati do správy církve a k tomu darovati těchto domnělých 300 mil. k. pod tou podmínkou, aby kněžstvo v budoucnosti nic více od státu nežádalo a z ní i z báječného jmění svého se vydržovalo.

Ukázal jsem již jednou v Osvětě, jak se turecky hospodařilo a podnes hospodaří se jměním náboženské matice, [2]) která, kdy by se s ním bylo vždy rozumně a svědomitě zacházelo, zajisté by nyní mohla dávati veškerému kleru katolickému s příjmy obročními slušnou »portio congrua;« kněžstvo nemuselo by se nyní dožebrávati milosti poslanců à la Schuhmeier & cons.; k tomu bylo dohnáno pouze nevýslovnou bídou velké části svých příslušníků. Nechť znamenitý počtář církevního jmění Schuhmeier též dle pravdy vypočítá, co konfiskace jmění tohoto jeho ochráncům vynesla Rothschildovi a jeho souvěrcům, nechť vypočítá též, oč menší byla vydání jejich po 1¼ století, poněvadž placena byla částečně z tohoto jmění. Kdy by bilance jeho byla správna, nemluvil by o dluhu církve katolické poplatníkům rakouským, nýbrž vyšlo by na jevo, že poplatníci rakouští, i toho vyznání, pro něž jistě zbožní fundátoři nadání neučinili, církvi katolické resp. náboženské matici velkými jsou dlužníky, i kdy by obnos 300 mil. k. jim navrácen nebyl; ovšem možno tento výpočet jen přibližně učiniti, poněvadž není po ruce řádných dokladů. Aby se neřeklo, že jako příslušník stavu kněžského nadsa-

[1]) Osvěta 1904, str. 310—316.
[2]) Viz »Pod heslem osvěcenstvi« od Rud. Vrby, kde jsou drastické příklady uvedeny.

zuji, podotýkám, že tehdejší ministr kultu Jeho Exc. dr. rytíř Hartel špatné hospodářství s náboženskou maticí v říšské radě uznal[1]) a odsoudil.

Poněvadž se nám při každé příležitosti, vhodné i nevhodné, vyčítá náš blahobyt a to, co prý nám již rakouští poplatníci až dosud dali, budiž mi též dovoleno opakovati, že jsme po celou tu dobu pro stát velmi důležité matriky bezplatně psali, z veliké části bezplatně náboženství vyučovali a že jiné povinnosti na bedra naše vloženy byly, při čemž nikdo nepomyslil na odměnu, které jest hoden každý dělník, tedy i kněz; hodnota těchto prací repraesentuje zcela jistě za veškerou tuto dobu aspoň 300 mil. k., které nám z milosti poslance Schuhmeiera darovány býti mají. Je bolestno každému chudáku, když ho železná nutnost k tomu dohání, aby vzal do rukou žebráckou hůl a vezdejší chléb si sbíral k uhájení svého života; mnohem bolestnějším však mu jest, vyčteli mu někdo almužnu již poskytnutou. I my kněží katoličtí v Rakousku jsme z veliké části žebráci a k tomuto žebráctví jsme dospěli po dvanáctiletém studiu, i jsme k němu odsouzeni, poněvadž sobě jiní přivlastnili a ve prospěch svůj využitkovali jmění, jež zbožní křesťané k naší výživě ustanovili; nám je žebrota údělem, ačkoli státu konáme neocenitelné služby jsouce hlavními strážci veškeré vážnosti před vrchností a ochránci proti vnitřním nepřátelům státu — a to nepatrné sousto, které se nám dává, ještě se nám vyčítá, a to nejvíce od těch, v jichžto řadách jsou přítelíčkové, kteří zbohatli z církevního jmění a dosud žijí a tyjí z krvavých mozolů dělnických, na něž by jako zástupcové poctění důvěrou dělnického lidu nejdříve ukázati měli. Nám se vyčítají opravdu žebrácké krejcary (Bettelkreuzer dle Schuhmeiera), jež — jsouce poměry donuceni — žádáme od dělníků, a v touž dobu se mlčí o tisících a milionech vydřených bez potřeby na dělnickém lidu, z něhož předáci jeho mimo to ještě vydírají na potřeby organisační mnohem a mnohem více, aby se jim vedlo dobře, kdežto dělníci jsou odbýváni těšínskými jablíčky.

Nechci se šířeji rozepisovati o tom, co ze jmění »mrtvé ruky« se vykonalo ku všeobecnému dobru, ku podpoře věd a umění, řemesel a chudoby; chci jen podotknouti, že nebýti této »mrtvé ruky,« mnoho dobrého by nebylo vykonáno a mnozí z těch, kteří dnes po »mrtvé ruce« házejí kamením, dokazují jenom pravdivost přísloví o nevděku světa za prokázaná dobrodiní; mohu zároveň též směle tvrditi, že »mrtvá ruka« je živější než ruce všech nynějších Kroesův až na činnost, které jim třeba, aby v čas ostříhali kupony svých papírů a rozmnožili jimi poklady svoje. Největší dobrodiní těchto

---

[1]) »*Die Einkünfte der Religionsfonds haben übrigens sogar* — und das wird ja der Herr Abgeordnete, der so genau diese Ziffern geprüft hat — *nachgelassen, indem die Vermögenssubstanz durch die Verwaltung selbst, die ja nicht immer eine ganz musterhafte war, gelitten hat* und auch der Wert, namentlich der Obligationen, bei den verschiedenen Krisen seit Beginn des 19. Jahrhunderts nicht unerheblich gesunken ist. *Man wird, wenn man wirklich dem Seelsorgsklerus, der notleidend ist, helfen will, ohne eine staatliche Unterstützung nicht helfen können.*«

moderních Kroesu spočívá v tom, že hledí podporovati předáky strany sociálně-demokratické et cons., avšak nikoli z lásky k nim, nýbrž z lásky k sobě a ze strachu o zlaté tele, aby nebyli prvními, kteří snad jednou okusí praktického provádění zásad o dělení.

Není třeba býti zvláštním ctitelem a přítelem katolického kněžstva, dostačí k tomu cit pro právo a spravedlnost a nepředpojatost, které jediné mohou vzbuditi přesvědčení, že třeba hmotné poměry katolického kněžstva v Rakousku co možná nejdříve změniti; uznal to sám i správce ministeria kultu (nynější ministr vnitra) svobodný pán dr. Richard Bienerth[1]) v rozpočtovém výboru 22. května t. r. Jmění církve katolické, jmění bídným hospodářstvím zkrachované náboženské matice a daň z přebytků lepších obročí pro náboženskou matici nedosahují oné báječné výše, o které se sní nepřátelům církve a nezasvěcencům, aby z nich poskytnuta byla všem kněžím spravedlivá »portio congrua.« Poplatníci rakouští hlásí se dobrovolně a žádají peticemi, aby se odstranilo křiklavé bezpráví páchané na katolickém kněžstvu a bylo jemu dáno, co mu po právu a spravedlnosti náleží; můžeme věru na málo příkladů ukázati, kde by si poplatníci takovým způsobem počínali, zvláště věděli, že novým zákonem i nová břemena se na ně uvalí.

Různé báchorky nám vypravují o skrytých pokladech, avšak nikde se nedočítáme, že by byly někomu ke skutečnému bohatství neb blahobytu pomohly; tak i báchorka o ohromném jmění církve katolické a blahobytu jejího duchovenstva, která na základě pravdivé statistiky se rozplývá jako bublina, ničeho nezmění na žalostném stavu kněžstva, které netouží po bohatství a blahobytu, nýbrž toliko po tom, aby mu byly poskytnuty prostředky, které je způsobilým učiní, dostáti všem povinnostem uloženým od společnosti lidské.

Kněžstvo katolické v Rakousku může se vykázati jediným toliko bohatstvím: bohatstvím slibů; všechny sliby však mu nepomohou k slušné existenci, dokud za nimi nebude následovati jediný skutek: úprava kongruy za přispění státu, který jí splatí jen dlouholetý dluh svůj.

Kdo povolán jest důvěrou voličův, aby řídil osudy našeho státu, nechť dopomůže, aby tento skutek, na nějž klerus již dlouhá léta s toužebností čeká, uveden byl co možná nejdříve v život; vykoná tím čin spravedlivý, který mu mimo jiné získá i vděk kněžstva.

Fr. V. Polívka, farář.

---

[1]) »Vor allem möchte ich betonen, dasz ich vom Standpunkte der Regierung auf das Zustandekommen der in Verhandlung stehenden Gesetzesvorlage besonderes Gewicht legen musz. Es ist meine gerne erfüllte Pflicht, für sie mit aller Wärme und im Bewusztsein der Überzeugung einzutreten, dasz die angeregte Reform eine durchaus sächlich motivierte, nicht durch irgendwelche politische Nebenrücksichten bedingte ist und dasz vom Standpunkte der staatlichen Kultusverwaltung ihre weitere Hinausschiebung als unbillig empfunden würde.«

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. srpna 1906

Volební reforma. — Řeč ministra Pacáka. — Německé zpupnosti. — Události v Rusku. — Papežská encyklika o rozluce církve a státu ve Francii. — Schůze anglického krále s německým císařem. — Bulhaři proti Řekům.

Výbor pro opravu volebního řádu do říšské rady odročil svou práci. Výsledek zatím jest: úspěch Němců na celé čáře. Českým poslancům nepodařilo se docíliti alespoň přibližné spravedlnosti pro českou národnost. Kdežto německé menšiny úzkostlivě chráněny, byly české menšiny v Čechách i v Rakousku úplně obětovány. Marně poukazoval posl. Choc na nerovnost českých a německých volebních okresův a na bezzásadnost předlohy při konstruování německých městských skupin naproti českým, kde se vláda jednotného měřítka ani co do poplatnosti, ani co do lidnatosti nedržela a Němcům zjevně nadržovala. Vládní osnova bez toho již Čechům nepříznivá, ještě zhoršena. Dle vládní předlohy mělo se dostati v Čechách Čechům 72, Němcům 50 mandátů, na Moravě Čechům 28, Němcům 18 mandátů. Dle téže osnovy měla slovanská většina ve sněmovně obnášeti tři hlasy. Většina volebního výboru přijala však návrh posl. Löckera, dle něhož Němcům v Čechách přidáno 5, Čechům však pouze 3 mandáty, na Moravě přidány Čechům 2 mandáty, Němcům 1. Slovanská většina stlačena tím na 2 hlasy. Jménem českých konservativních velkostatkářů prohlásil bar. Parish návrh Löckerův za nepřijatelný. Rovněž tak učinil posl. Choc jménem státoprávních radikálův a národních socialistův, a posl. Zázvorka jménem agrárníkův. I posl. Kramář vyslovil se, že návrhem Löckerovým zostřuje a zhoršuje se nedostatečný poměr, v němž se Čechové v předloze bar. Gautsche i v návrzích prince Hohenloha nalézali. »Nemůžeme připustiti« — pravil — »abychom v Čechách a na Moravě nebyli s Němci rovnocenní. Oběti, jež přineseme, nechámeli věc projíti, jsou větší, než můžeme říci. Činíme to proto, že myslíme, že vlastně nejvyšší instancí, jíž sluší o tom rozhodnouti, jest náš národ.« Při hlasování přijat návrh Löckerův, aby v Čechách bylo ustanoveno 75 volebních okresů českých a 55 okresů německých. Čeští členové výboru hlasovali proti návrhu, polští a jihoslovanští však pro návrh. Tvrdí se a opět se popírá, že se tak stalo dle úmluvy. Rozdělení okresů pro Čechy není dosud hotovo. Také pro Moravu přijat návrh Löckerův, aby Čechům bylo dáno 30, Němcům 19 mandátů. Dr. Žáček navrhoval pro Čechy 32, pro Němce 17 mandátů.

Mladočeské vedení rozeslalo lidem své strany článek, v němž se praví: »Celá česká veřejnost je ovšem v tom svorna, že rozdělení mandátů mezi jednotlivé národy, jak bylo provedeno volebním výborem, stalo se na prospěch Němcův a na újmu početné síly národa českého. Nicméně každý nepředpojatý musí přiznati, že vůči posavadnímu stavu poměr českých hlasů k německým se zlepšil . . . Nemůžeme zamlčeti, že souhlasíme s tím,

aby z lidu českého důrazně bylo poukazováno k tomu, že elaborát volebního výboru není spravedlivý a že přáním a oprávněným požadavkům českého národa nevyhovuje . . . Nikoli boj proti volební reformě provázený bojem jednotlivých stran mezi sebou, nýbrž boj za spravedlivou volební reformu vedený společným úsilím všech národních a politických stran a celého národa, to je nejbližší cíl, k němuž třeba spěti.«

Co se týče Slezska, prohlásil posl. Hrubý, že vládní osnova svým stanoviskem k českému a polskému obyvatelstvu vzbudila přímo rozhořčení a že v podrobnostech rozdělení volebních okresů jsou obsaženy až provokační nespravedlnosti. Navrhl, aby poměr alespoň částečně na prospěch Slovanů byl změněn. Němci však prohlásili, že rozmnožení slovanských mandátů v Slezsku pod žádnou podmínkou nestrpí. Návrhy slovanských členů výboru pak zamítnuty.

Proti elaborátu volebního výboru ozval se z některých měst českých rozhodný protest, ale protestování záhy umlklo. Tvrdí se, že se tak stalo na přání z Prahy projevené. — Mladočeský poslanec Hrubý vyslovil se, že uzavřený kompromis značí velké pokoření Čechů.

Český ministr krajan dr. Pacák zavítal do Kutné Hory a do Čáslavě. V obou městech promluvil obšírněji o svém vstupu do kabinetu a o českém stanovisku vůči volební reformě. Vstoupil prý do kabinetu proto, že chce, aby český národ měl podíl na státní správě, a že jest pevně přesvědčen, že základ, na němž tento kabinet byl zřízen, totiž rovné právo všech národů, nebude opuštěn. Ubezpečoval, že předseda kabinetu jest pevně odhodlán, vůči českému národu ve všech oborech státní správy osvědčiti nejpřísnější spravedlnost. Další příčinou jeho vstupu do kabinetu jest prý pevná víra, že bludné cesty dřívější politiky jsou opuštěny, a že vnitřní politika začíná se bráti směrem, jenž vychází z poznání, že se s českým národem musí počítati, a že každá politika proti českému národu směřující jest na škodu říše.

Na to pojednával dr. Pacák o nynější politické situaci a blízkém obnovení parlamentní práce. Pravil: »Jdeme vstříc těžké, unavující, velice zodpovědné práci v posledních měsících roku, ale i období parlamentní činnosti. Rok, celý rok velice obtížných, stále se měnících parlamentních prací leží za námi. V říšské radě položiti se mají základy pro lidový parlament, v českém sněmu pokračovati se má v zpracování části onoho díla, kterým spolužití obou národů v míru na základě vyrovnávací spravedlnosti a v duchu pokrokovém má býti umožněno a zabezpečeno. Poměr obou polovic říše má býti osvobozen od fermentu, jenž vede ke stálým krisím, a přiveden k jisté určité stálosti. Veliké úlohy nás očekávají. Český národ chce a má při jich řešení aktivně a positivně spolupůsobit. Jeho votum má spolu rozhodnout, neboť mezi existencí a budoucností jeho a rovněž i státu je úzká a silná spojitost. Síla a vzrůst státu a jeho bezpečí zevně a vně jsou také životním interesem našeho národa, a svědomití zástupcové musejí také přispěti k tomu, co stát a říši

a tím také přímo neb nepřímo jeho národy a obyvatele sílí, zabezpečuje a povznáší.« Vzpomenuv toho, že první úlohou říšské rady v nastávajícím posledním zasedání bude konečné dojednání volební reformy, pominul řečník námitku státoprávní a přešel k otázce, že není tato volební oprava absolutní, na lékárnických vážkách odváženou rovností. Kdy by prý taková volební reforma politicky dle nynějšího stavu věci byla dosažitelna, řečník by s tělem a duší byl pro ni. Ale rovnost ta není prý dosažitelná ani v národně jednotných státech při všeobecném hlasovacím právu — ani ve Francii ani v Německu. Řečník klade otázky, z nichž má vysvítati, že budoucnost bude lepší, poněvadž volební opravou se lépe uplatní positivní poměry a reálné síly, že dostane se lid co takový skutečně k slovu, že český národ bude míti v parlamentě 108 lidových poslanců místo 68 a že místo sedminy bude tvořiti v parlamentě pětinu. »Volební reforma,« pravil, »tedy nedopadne tak, jak bychom ji velmi rádi měli, ale také ne tak, jak by ji Němci chtěli. My víme,« končil ministr, »že nebude absolutně rovná, že nebude výrazem úplné spravedlivosti, ale značně vysoký stupeň k ní.« Proto také chce toto dílo podporovati a nasadí své síly, aby dospělo k spravedlivému ukončení.

Český národ má tedy zase jen couvati a k novým obětem svolovati! A jaké se jeví smýšlení mezi Němci, uznávají tyto oběti a jsou ochotni k dohodnutí? Ačkoli jim volební výbor odhlasoval zastoupení, které jejich početní i berní sílu daleko přesahuje, nejsou nikterak spokojeni a ohlašují nové požadavky, s kterými přijdou při jednání o volební reformě v plné sněmovně. Slovem, zpupnost jejich stále roste. Při tom útrapy českých menšin přesahují už všechny meze a vláda se jich nikterak neujímá, ačkoli máme v kabinetě dva krajany. O násilnostech, kterých se Němci v poslední době dopustili, chceme uvesti pouze jeden doklad. Akademický spolek Prácheň pozval na den 12. srpna četné spolky z jižních Čech k sjezdu do Prachatic. Němci, vedeni posl. Nitschem, Schreinerem a jinými, chtěli stůj co stůj odbývání sjezdu zameziti a uspořádali v týž den velký tábor lidu na náměstí Prachatickém. Čechům byly veškery veřejné projevy úředně zakázány, ale Němcům dovoleno všecko. Němci nebyli však přece spokojeni, i páchali na českých účastnících sjezdu největší surovosti. Při tom pak ještě rozhlašují, že Čechové jsou rušitelé míru. — Německý Volksrat se usnesl žádati za vydání vládního nařízení, aby právní praktikanti v obvodě Pražského vrchního soudu příště byli přijímáni dle měřítka národnostního, a sice tak, aby vedle tří Čechů byli vzati vždy dva Němci. Ježto německých právnických praktikantů jest nyní mnohem méně, žádají, aby až do konečného dosažení poměru 3 : 2 byli přijímáni praktikanti pouze němečtí a žádní čeští.

První ruský parlament neměl dlouhého trvání. Car ukazem ze dne 21. června říšskou dumu rozpustil a vydal tento manifest: »Povolali jsme z vlastní vůle zástupce národa k práci zákonodárné. Spoléhajíce pevně na milost Božskou a důvěřujíce ve skvělou a velkou

budoucnost našeho lidu očekávali jsme od jejích prací dobro pro zem. Navrhovali jsme velké reformy ve všech oborech národního žití. Bylo vždy hlavní naší péčí, odstraniti nevědomost lidu světlem vyučování, břímě lidu ulehčeními podmínek pracovních a pozemků. Strašnou zkouškou byli jsme ve svých očekáváních sklamáni. Zástupci národa na místě, aby byli zákonodárně činni, sešli na scestí za obory své pusobnosti, zabývali se vyšetřováním jednání místních úřadů námi dosazených a nedostatečnostmi základních zákonů, které mohou býti změněny pouze naší císařskou vůlí. Konečně dopustili se zástupci národa činů zrovna nezákonných, jako na příklad byl appel dumy k národu. Rolníci zmateni takovými nezákonnostmi nevyčkali zákonného zlepšení svého osudu a v řadě okresů přešli k drancování, k zřejmému ničení cizího majetku, k neposlušnosti zákonův a zákonných vrchností. Naši poddaní musí však míti na mysli, že zlepšení osudu národa jest možno pouze za podmínky úplného pořádku a klidu. Nepřipustíme žádných libovolných a nezákonných jednání a vnutíme s veškerou silou státní moci naši císařskou vůli neposlušným. Povoláváme všechny dobře smýšlející ke sdružení, aby podporovali zákonnou moc a obnovili mír v naší drahé vlasti. Kéž zahostí se na ruské půdě opět klid. Bůh pomoz nám řešiti nejdůležitější z našich úkolů, zlepšiti osud sedláků. Naše vůle v záležitosti té jest nezlomna a ruský rolník dosáhne bez zasáhnutí do majetku cizího, tam, kde jest rolnický statek příliš malý, rozšíření své usedlosti cestou zákonnou a dovolenou. Zástupci jiných tříd vynaložili k naší výzvě veškeru svou sílu, aby velký úkol tento provedli, který bude definitivně cestou zákonodárnou příští dumou rozřešen. Rozpouštějíce říšskou dumu obnovujeme své nezlomné rozhodnutí instituci tuto zachovati a ve smyslu toho rozhodnutí ustanovujeme sejití se příští dumy na 5. březen 1907 ukazem řídícímu senátu. V nezlomné důvěře v prozřetelnost Božskou a v dobrý smysl národa ruského očekáváme od nové dumy splnění našich očekávání a utvoření zákonodárství pro zem, jež by odpovídalo potřebám nově oživlého Ruska. Věrní synové Ruska! Váš car volá vás jako otec své dítky, abyste skupili se kol něho, aby naše svatá vlast znovu oživla. Spoléháme, že objeví se mužové ducha a činorodosti a že jejich úsilnou prací sláva Ruska znovu zazáří.«

K tomuto manifestu Petrohradská telegrafická agentura uveřejnila následující komentář: »Duma překročila již v prvních dnech svého trvání všecky meze zákona. V odpovědi na trůnní řeč žádala, aby byly změněny základy říše zrušením říšské rady a zřízením zodpovědného kabinetu. Svým agrárním programem, spočívajícím na vyvlastnění půdy, vzbudila naděje, jež se nedají uskutečniti, a které bez toho již skrovnou úctu před cizím majetkem ještě více otřásají. V řečech v dumě pronášených byla vláda stále tupena a byla dokonce obviňována, že uspořádala progromy a jiné nepokoje. Vypravením poslanců do Bělostoku dala duma zřejmě na jevo, že chce výkonnou moc na sebe strhnouti. Když 14 poslanců vydalo provolání vyzývající k výtržnostem, duma tento krok neodsoudila. Všecky tyto okolnosti vedly k usnesení dumu rozpustiti.«

Rozpuštění dumy bylo na Rusi přijato celkem klidně. Revoluční strana chtěla zosnovati všeobecnou stávku, ale záměr její se nezdařil. Jen v Petrohradě a v Moskvě stávkovala poměrně nepatrná část dělného lidu, ale stávka v několika dnech skončena. Četní členové rozpuštěné dumy sjeli se ve Viborgu ve Finsku a usnesli se vydati manifest, v němž proti rozpuštění dumy protestují. Čin vlády označen za pokus zbaviti Rusko na dlouhou dobu lidového zastupitelstva, a lid se vyzývá, aby neplatil daně a odepřel odvod k vojsku. Proti členům dumy, kteří manifest podepsali, zahájeno soudní řízení.

Zároveň s rozpuštěním říšské dumy byl předseda ministerstva Goremykin sproštěn svého úřadu a nástupcem jeho stal se dřívější ministr nitra Stolypin. Měl sestaviti nový kabinet z neúředníků. Dle slov jeho nezdařil se úmysl jeho nikoli snad pro různost náhledů mezi ním a osobami, jež za ministry vyhlédnuty byly, nýbrž jen pro rozpor o provádění vládního programu. Alexandr Gučkov, náčelník Moskevského svazu říjnového, jemuž též portefeuille nabízen, vyslovil se o dotyčném vyjednávání: »Trvali jsme na tom, aby celá řada významných opatření byla provedena ihned, ježto jen tak lze národ přesvědčiti, že vláda dráhu oprav skutečně nastoupila. Ale v Petěrhofu nechtěli o tomto racionelním postupu slyšeti. Mužové ke vstoupení do kabinetu vyzvaní nebyli s dvorským úmyslem srozuměni, ježto viděli před sebou ničivý boj ve dvou směrech: provedení liberálních reforem za současného tlaku proti výstředním živlům a ustavičný odpor v Petěrhofu proti každému opravnému kroku.

V ministerstvu stala se však přece alespoň částečná změna. Jmenováni tři noví ministři, o nichž Novoje Vremja praví, že jsou upřímní liberálové. Ministrem obchodu a průmyslu stal se bývalý říšský kontrolor a člen říšské rady Filosofov, ministrem orby a státních statků kníže Vasilčikov a vrchním správcem svatého synodu Petr Izvolskij, bratr nynějšího zahraničního ministra. Filosofov a Izvolskij vyšli z Petrohradské byrokracie, ale jsou stoupenci ústavně-monarchického směru dle nových státních základních zákonů. Kníže Vasilčikov jest konstitucionalista.

Revoluční hnutí roste přese všecko úsilí vlády, ve vojště vzmáhají se vzpoury, a politické vraždy jsou téměř denními událostmi. Zejmena na Kavkaze jest situace hrozná. I úřední list doznává, že se skoro celý Kavkaz nalézá ve stavu válečném. Selských nepokojů přibývá. Z přímořských měst šíří se duch vzpoury do celé armády. V Kronštadtě a ve Sveaborgu vzbouřila se část vojska, i došlo k několikadennímu krvavému boji, v němž vzbouřenci konečně podlehli. V žalářích nalézá se na tisíce vězňův a počet jejich roste každým dnem. O hrozných těchto poměrech napsal Suvorin v Novém Vremeni: »Když umřel Petr Veliký, pravil kněz u jeho rakve rozechvěným hlasem: ‚Pravoslavní, co děláme? Koho pohřbíváme? Petra Velikého pohřbíváme.‘ A všichni v chrámu plakali. — Koho pohřbíváme nyní těmi nepokoji, různicemi a násilnostmi? Pohřbíváme Rusko, pohřbíváme svobodu a rozum!«

Papež Pius X. vydal encykliku »Gravissimo officio,« v níž pojednává o rozluce církve a státu ve Francii. Zapovídá zřizování náboženských sdružení, svoluje však ke zřizování takových, která jsou zákonného a církevního rázu. Avšak i tato sdružení budou moci teprve tehdy zřízena býti, až bude stanoveno, že práva papežova a biskupská jakož i majetek církve, zvláště pak posvěcené budovy těmito sdruženími jsou zaručeny. Papež napomíná francouzské biskupy, aby užili všech dovolených prostředků k organisaci náboženských kultů, a slibuje, že je v tom bude podporovati. Pak prohlašuje za nepravdivé tvrzení, že jest odpůrcem republikánského zřízení, ale praví, že zákon o rozluce jest zákonem útisku, a že papež měl býti donucen překročiti meze své apoštolské povinnosti, že však se k tomu nikdy nepropůjčí.

Anglický král Eduard na své cestě do Mariánských Lázní zastavil se ve Friedrichshofu u Kronberga a setkal se s císařem Vilémem. Mezi oběma panovníky byl již dlouho napjatý poměr a marně snažila se německá diplomacie, aby docílila schůzky jejich, od níž si slibovala odstranění neshod mezi Anglií a Německem. Před dvěma měsíci umluveno setkání, a německý tisk z toho vyvozoval dalekosáhlé politické následky. Avšak anglické listy prohlašují, že ráz setkání toho jest naprosto soukromý, že jest to pouhá návštěva ze zdvořilosti, jíž nelze přikládati ani nejmenšího politického významu.

V Bulharsku vypukly proti Řekům bouře, kteréž jsou odvetou za vraždění Bulharů v Macedonii řeckými tlupami, vedenými od přestrojených důstojníků řeckých. V rozličných městech bulharských konány tábory lidu, na nichž se žádalo, aby diplomatické styky s Řeckem byly přerušeny, a aby veškeří Řekové v státní službě bulharské se nalézající byli bezodkladně propuštěni. V přístavním městě Anchiolu došlo k hroznému vraždění. Zuřivý boj mezi Bulhary a Řeky trval při požáru města několik hodin, až vojsko z Burgasu přivolané zjednalo pokoj.

Adolf Srb.

Otázky a názory. Roč. V. Seš. 23. a 24. Životospráva. Napsal R. W. Emerson. Přeložil J. Mrazík. Sešit za 30 h. Nakl. J. Laichter.

Kruh četby. Napsal Lev Tolstoj. Seš. 11. a 12. Nakl. týž.

Knížky pro lid. Zábavné i poučné. II. Hrst myšlenek. Sebral i napsal Lev Tolstoj. Nakl. týž.

Časové úvahy. Čís. 9. Jesuité a jejich protivníci. Napsal Gracchus. S vyhrazeným povolením přeložil Slavíček. Nákl. vlastním.

Lékařská knihovna pro lid. Rediguje MUDr. O. Zuna. Záškrt a mázdřivka (Difteritis). Napsal dr. D. Panýrek. Nakladatel A. Hynek v Praze.

Z českých mlýnů. Od K. Tůmy. Seš. 44.—46. Sešit za 30 h. Nakl. Jos. R. Vilímek.

Drážďany. Illustrovaný průvodce. Sestavil Václav Prokop. Nákladem družstva Máje.

Kritike in prevodi za poskušnjo. Spisal dr. Karl Glaser vodja zasebnega gimn. zavoda. Samozaložba.

Výbor četby pro mládež. V. Karel Jaromír Erben. Tři zlaté vlasy Děda-Vševěda. Jezinky. VI. František Palacký: Na Moravském poli 1278. Z povahopisu krále Přemysla II. VII. Svatopluk Čech: Ve stínu lípy. Povídka sousedova. VIII. Jan Neruda. Obrazy z ciziny.

Knižnice »Dětského máje.« Dílu V. seš. 19. a 20. Pověsti z východních Čech. Sebral Alois Klaus. Seš. po 8 h.

Hrabě Monte Christo. Román Alex. Dumasa. Seš. 43. a 48. Nakl. A. Hynek.

Gaskoňští kadeti. Napsali H. de Gorsse a J. Jacquin. Seš. 16. a 17. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Emilie Flygaré-Carlénové romány a novelly. Seš. 19. a 20. Noc na jezeře Bullarském. Nakl. týž.

Emilio Salgari: Dobrodružné romány. Seš. 12.—17. Královna zlatých polí. Nákladem A. Hynka.

Umělecko-průmyslové museum Obchodní a živnostenské komory v Praze. Zpráva kuratoria za správní rok 1905. Nákladem vlastním.

Výroční zprávy a programy za školní rok 1906: C. k. vyšší reálky v Písku. (Obsahuje: 1. Adolf Heyduk. Pokus o rozbor jeho díla. Napsal profesor František Křemen. 2. † Profesor a okr. škol. inspektor František Mašek. — C. k. reálného a vyššího gymnasia v Chrudimi. (1. Slovník k básním P. Ovidia Nasona. Upravil dr. Fr. J. Dušánek. (Pokračování.) 2. Opakovací hodiny zeměpisné ve vyšších třídách gymnasijních. Methodická studie od dr. Eug. Mušky) — Československé obchodní akademie v Praze. (La France économique au XIXe siècle par Henri Hantich. — K reformě zdanění akciových podniků. Napsal R. Severa.) — C. k. vyšší reálné školy v Novém Městě. (Sázava. Pokus o studii hydrografickou. Část první. Geologické a horopisné poměry úvodí. Napsal Ambrož Soška.) — O české pokračovací škole obchodní nového obchodního gremia král. hlavního města Prahy. (Jak a proč se učíme rusky.)

Jednání Obchodní a živnostenské komory v Praze r. 1904. Nákladem vlastním.

Dětský máj. Red. Fr. Hrnčíř. Roč. II. Čís. 18.—20.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k. 20 h.), 1881—1905 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 36. 1906. ČÍSLO 10.

Číslem tímto počíná se **čtvrté čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Seš. 579.—580. (Truhlářství — Turecko.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto.

Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých. Vede Alois Jirásek. Díl IV. (Severní Čechy. II.) Seš. 4. Za 1 k. 80 h. Nakl. týž.

Dějiny umění národa českého. Napsal Ferd. J. Lehner. S četnými původními illustracemi a barvotiskovými přílohami. Seš. 44.—45. Sešit za 70 hal. Nákl. České grafické akciové společnosti Unie.

Čeští spisovatelé XIX. stol. Seš. 101. a 102. Sebrané spisy Vítězslava Hálka. Seš. 103. a 104. Básnické spisy Karla Havlíčka. Sešit po 24 hal. Nakladatel Jos. Laichter.

Sebrané spisy Julia Zeyera. Seš. 242.—250. Obnovené obrazy. Nákl. České graf. akc. spol. Unie.

Sebrané spisy V. Beneše-Třebízského. Laciné vydání pro český lid. Díl V. Pobělohorské elegie. Seš. 21. Po 20 hal. Nakl. F. Topič.

Indická princezna. Operetta o třech dějstvích od Karla Bendla. Novým dějem a textem podložil Karel Mašek. Za 80 hal. Nákl. F. Šimáčka 1906.

Dějepis města Prahy. Sepsal Václav Vladivoj Tomek. Druhé, opravené vydání. Díl VII. Nákladem knihkupectví Fr. Řivnáče.

Dějiny markrabství moravského. Stručné vydání. Sepsal Rudolf Dvořák. Seš. 16. a 17. Nakl. A. Píša v Brně.

Česko-moravská kronika. Složil K. Vl. Zap. Seš. 20.—22. Za 30 hal. Nakl. B. Kočí.

Slovník anglicko-český. Sestavil V. A. Jung. Seš. 6.—7. (to cast — consequense.) Seš. za 80 hal. Nákl. J. Otty v Praze.

Domácí Vševěd. Illustrovaný slovník vědomostí ze všech oborů domácího hospodářství. Seš. 17. (Hřeben — Chiromantie. Seš. za 50 hal. Nakladatel F. Šimáček.

Volební myšlenky. Napsal dr. František Vaina. Nákladem vlastním. V Praze 1906.

Slovníček srbsko- neboli charvátsko-český. Sestavil Jindřich Očenášek. Za 1 k. Nakl. J. Otto v Praze.

Časopis moravského musea zemského. Vydává moravská Musejní společnost. Ročník VI. Číslo 2.

Brehmův Život zvířat. Díl II. Ptáci. Znovu přehlížel a upravil prof. Frant. Nekut. Seš. 52. a 53. Díl IV. Hmyz. Znovu přehlížel a upravil prof. Frant. Nekut. Seš. po 80 h. Nakl. J. Otto.

Knihovna českých klassiků belletristů. Sv. V. Sebrané spisy Josefa Kaj. Tyla. Seš. 12.—14. K vydání upravil F. V. Krejčí. Seš. za 30 hal. Nakl. B. Kočí v Praze.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. XI. Seš. 24.—25. Česká politika. Souborná práce vynikajících učencův a spisovatelů. Seš. za 48 hal. Nákl. J. Laichtera.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 537. Torquato Tasso: Výbor lyriky. II. Sonety. Formou originálu přeložil Jar. Vrchlický. Za 40 hal. Čís. 532.—538. Fritz Mauthner. Podstata řeči. Druhé české vydání. Přeložil Adolf Gottwald. Za 1 kor. Nakl. J. Otto.

Repertoir českých divadel. Čís. 140. Dědečkovy housle. Vesnická historka ve třech jednáních se zpěvy. Sepsal Jaroslav Rudloff. Hudbu komponoval Em. Starý. Za 1 k. 20 h. Nakl. F. Šimáček.

Knihovna obnovy. Čís. 8. Rozmarné příhody. Humoresky. Píše Jiří Sahula. Illustruje K. L. Thuma. Za 1 k. 10 h. Čís. 9. Reforma manželství. Píše dr. Frant. Reyl. Za 1 kor. 40 h. Nákl. Politického družstva tiskového v Hradci Králové.

Časové úvahy. Čís. 9. a 10. Z domácnosti sociálních demokratu. Prozrazuje Hradecký. Nákl. Politického družstva tiskového v Hradci Králové.

R. 1906. ČÍS. 10.

OSVĚTA

František Bartoš.

Vzpomínka

od

Františka Bílého.

(Dokončení.)

Z těchto syntaktických studií odbočil Bartoš později na pole očišťování mluvy od různých a přehojných vad a hříchů proti duchu jazyka, ovšem hlavně opět po stránce syntaktické a frastické. Dlouhá doba úpadku jazykového, nedostatek škol, množící se čím dál překládání z cizích řečí a zvláště z němčiny, a to jak v úřadech, tak v novinách, ve veřejném i literárním životě způsobily, že do naší mateřštiny pronikly četné germanismy a protičeské vazby, obraty a významy, které ji znešvařovaly a zbavovaly ryzosti, národního ducha i krásy. Proti tomu již Jungmann, Ant. Marek, Palacký, Ferd. Schulz a mn. j. vystupovali a pracovali. Ale soustavněji a účinněji chopili se boje za ryzost a správnost mluvy teprve t. zv. brusiči, jichž hlavou byl řed. Olomouckého slovanského gymnasia Jan Kosina a jichž orgánem byl »Komenský.« Z Olomouce se přeneslo brusičství do Brna a do Prahy — na obě místa již v podobě mírnější. Theoreticky potřebu »brusů« jazykových první odůvodnil Bartoš, třebas jen stručně, ve čl. *Jakou zkázu béře náš druhdy přesný, správný i určitý jazyk skrze novináře a mladší spisovatele české,* vytištěném v ČMM r. 1871, a hned také v ročníku 1873 téhož časopisu poukázal na cestu, kterou by bylo lze té věci pomoci, rozpravou: *Jak bychom mohli i měli těžiti z neporušené řeči lidu ve prospěch jazyka spisovného.* Pohříchu nevedli si všichni brusičové jazykoví tak jako Bartoš nebo skladatelé Matičního Brusu, aby totiž byli vytýkali za nesprávné jen to, co skutečně se mohlo vědecky dokázati nesprávným, nýbrž vydávali také svoje libůstky a výmysly za zákon. Tím odpůrcům očisty jazykové a posměváčkům dána zbraň do rukou a brala újmu také dobrá věc. Než Bartoš nedal se odstrašiti v boji svém, neochaboval a vedl jej dál, ukazuje, že i největší

národové dnes obrátili pozor svůj na očistu jazyka, zakládajíce brusičské spolky, jichž Němci roku 1890 měli 147 s 12.000 údů (v samých Čechách 9), rozpisujíce ceny za nejlepší spisy brusičské, vydávajíce časopisy jen za tím účelem atd.

Bartoš vystupoval vytrvale jednak v různých časopisech, na př. Paedagogiu roč. II. (*Několik slov o broušení jazyka českého*), v Obzoru Brněnském roč. X. (*O nynějším úpadku našeho jazyka*), a jinde, posléz ještě krátce před svou smrtí ve Věstníku českých profesorů roč. XIII. (*Ukázky našeho nynějšího jazyka spisovného*) proti nešetrnosti a lhostejnosti ke správnosti a ryzosti mluvy a pro povznesení její krásy a českosti, jednak i samostatnou knihou přispěl přátelům milého jazyka našeho k úplnému poznání všech chyb a kazů jazykových, totiž *Rukovětí správné češtiny* (r. 1891). Kniha ta do roka byla rozebrána a znovu vyšla r. 1893, po třetí pak v podobě sice doplněné a zdokonalené co do obsahu, ale méně praktické, protože abecední postup hesel nebyl už zachován, r. 1901 o názvu *Nová rukověť správné češtiny.* Posléz Bartoš i tím způsobem mínil přispěti k nápravě mluvy, že vydal *Vybrané spisy* nejčtenější spisovatelky naší *Boženy Němcové* (5 svazků u Šolce 1893—95) a její *Babičku* (r. 1887 u Kobra) pro školy upraveny a jazykově opraveny, což byl již částečně učinil také při vydání *Příhod Václava Vratislava z Mitrovic* (roku 1874 u Urbánka). V tomto spůsobě vydavatelském nedošel souhlasu; mnozí ozvali se proti tomu, aby spisovateli byl měněn jazyk, třeba i chybný. O téže otázce skřížily se nedávno opět meče; ale tu již i bývalý odpůrce stanoviska Bartošova, prof. dr. Jaroslav Vlček, uznal, že dlužno lišiti vydání kritické od vydání, určeného širokým vrstvám neb dokonce mládeži. Ta zajisté nedovede se vpraviti v poměry první polovice minulého století, ba ani neví dnes již, že tehdy nebylo českých škol ani učebnic, kde by se byli mohli vycvičiti v jazyce mateřském spisovatelé, že musili vlastní pílí se propracovávati k poznání správné mluvy, že také badání vědecké o jazyce českém pokročilo a že by dnes spisovatel jistě již se nedopouštěl takových chyb, jaké tehdy byly obecně rozšířeny. Mládež čtouc u spisovatele velebeného a po jiných stránkách za vzor kladeného tvary a obraty, které se jí ve škole vyhlašují za chyby naprosto nedovolené, buď pozbývá jaksi úcty k onomu spisovateli anebo citu pro jazyk a také slova učitelova o nezbytnosti správné mluvy pokládá pak za školské kázání, snad jen z povinnosti konané. Kritické vydání spisovatele ovšem nepřipouští změn, tu chceme znáti autora zcela tak, jakým byl, a poznáváme z toho také teprve jeho dobu po té stránce. Bartoš ve vydání spisů Němcové opravdu zašel dále nežli měl, měně i fráse a obraty autorčiny, a tu nelze než uznati oprávněnost hlasů, varujících před takovým jednáním dalším. Tím by zajisté svévoli i nedouků byly otevřeny brány dokořán. To Bartoš posléz také uznal sám.

Jako s lítostí pozoroval úpadek jazyka a v neporušené mluvě *lidu* viděl a hledal nejvydatnější prostředek očisty a obrodu, tak těžce nesl i mizení písní, kroje a zvyků v národě. Zvláště pro

národní píseň horoval slovem i skutkem. Símě za dětských let veň vštípené vzklíčilo a vypučelo později v nejpěknější květ. Jako ctitel a odchovanec Sušilův vstoupil věrně v jeho šlépěje. Doma a u známých našel pečlivě opatrovány tak zvané špalíčky, sbírky písní, tištěných u Škarnicla, Augusty, Landfrassa, Turečka atd. a prodávaných hlavně o jarmarcích, kdež pro lepší odbyt zpívány od prodavačů. Probíraje se jimi viděl, že jsou to dílem otisky dobrých písní starých (zvláště duchovních), dílem ohlasy národních písní, složené od nadanějších samouků, největším dílem však — a to právě z dob novějších — jak sám dí, výrobky nejen naprosto bezcenné, nýbrž i lidu našemu nanejvýš škodlivé i nebezpečné, namnoze necudné plody sprosté luzy. Proti nim zahájil bezohledný boj hned r. 1871 v ČMM. článkem *Paběrky, sebrané na poli české poesie kramárské*. Byl to článek, který vzbudil obecnou pozornost, sensační. Zvláště vzal si na mušku písně duchovní a na celé řadě jich ukázal tu spoustu nevkusu a jich naprostou obsahovou i formální bezcennost. Neváhal užiti o těch novodobých skladbách nejpříkřejších slov; nazývá lyrické písně duchovní bídnou slátaninou planých, triviálných frásí, často beze vší spojitosti až k neporozumění v slohy stlučených, o epických pak praví, že na místo pěkných starých legend nastoupily dryáčnické písně o všelikých nesmyslných divech a zázracích, překypujících pitomým blbstvem. Ježto pak nejnověji se skladatelé těchto »poesií« podpisují, uvedl i jmena jejich na pranýř a zejmena odsoudil hanebnou činnost Jana Kratochvíla, »zpěváka Chrudimského.« Proti tomuto prznění poesie postavil v protivu krásu národních písní světských i duchovních z dob minulých, dovolávaje se též úsudku Ludevíta Štúra, jehož spis O národních písních a pověstech plemen slovanských mu byl zvláště milý.

Doklady uvedené byly takového rázu, že ani z kněží nikdo nemohl míti Bartošovi toto vystoupení za zlé, naopak každý musil mu dáti za pravdu a jen sám sobě se diviti, že si doposud nevšiml té věci. Byl to tedy článek v pravém slova smyslu vychovávací, očistný a záslužný též se stanoviska mimoliterárního.

Texty světských písní lidových podrobil rovněž pitevnímu nožíku. Duch národní jako by se byl v Bartošovi ztělesnil — vycítil ihned živly nevlastní, cizí, pozdější v každé písni a upozornil na potřebu opatrnosti v té věci již v úvodě k Anthologii z národních písní. Později vrátil se nejednou k témuž předmětu a jmenovitě r. 1899 v Čas. Matice Moravské ve článku *Příspěvky k textové kritice lidových písní*.

Národní píseň Bartošem nabyla nové lásky a nové ceny v národě. Když počátkem let osmdesátých Bartoš započal své putování po vlasti, k němuž dostal i dvě léta po sobě dovolenou, a tu od dědinky k dědince chodě sbíral vše, co lidově význačného se kde zachovalo: zvyky, kroje, nářadí hospodářské, druhy jídel, říkadla, pověsti, pověry, svatební a jiné říkání, tance, dialektické tvary atd., bylo mi přáno ob čas jej provázeti na

výpravách těch po Hané a Valašsku, a pomáhal jsem mu zapisovati vše potřebné. Tu viděl jsem nejen, jak obratně si uměl počínati, aby získal důvěru lidu a jak nesnadno to leckdy bylo vyzvěděti to neb ono dílem pro ostych, dílem pro nedůvěru lidí, dílem i proto, že už staré ustoupilo novému a pamětníků starých už bylo málo — na samé Mlatcově už byla r. 1881 jen jedna sedmdesátiletá stařena, která uměla po starosvětsku zazpívati — nýbrž i jak všecek se říkajíc vyměnil, slyšelli novou pěknou píseň a jak věrně si ji dovedl, ač nebyl hudebníkem, zachytiti a zapamatovati co do nápěvu, rytmu i jazyka. To bývaly svátky duše. Sám neměl tušení, co se ukrývá ještě skvostů v lidu po Sušilově sebrání, třebas byl záhy postřehl, že sám zná z dětských let hojné písně, kterých v Sušilově sbírce není. Vydávaje r. 1882 první sbírku doplňovací »*Nové národní písně moravské*,« obsahující 398 čísel, pak 15 koled a 4 hry, poznamenal v předmluvě, že by si jich troufal nasbírati ještě 500. Zatím druhá sbírka doplňovací, »*Národní písně moravské, nově nasbírané*,« vydaná r. 1889 nákladem Matice Moravské, podala jich 1017 a třetí sbírka se stejným názvem vydaná r. 1901 nákladem České akademie obsahuje dokonce 2057 čísel a přídavek 18 zpěvavých provolávání živnostníků. Ovšem nejsou to sbírky výhradně Bartošovy. Práce jeho by se byla vůbec potkala sotva s polovičným úspěchem, kdy by mu nebylo pomáhalo zejmena učitelstvo, z části také kněžstvo a jiní přátelé. Při sbírkách písní uvedeni jsou vždy vděčně pomocníci jeho, jež si také sám honoroval. Pro hudební přesnost písní vyžádal si pomoci Janáčkovy hned při druhé sbírce; u třetí jest Leoš Janáček i jmenován na titulním listě.

Druhou sbírku předchází cenný úvod nadepsaný *Několik slov o lidových písních moravských*. Bylo již na čase, aby Bartoš o nich pronesl veškery zkušenosti a názory své souborně. Splnil to přání zde. Promlouvá tu o neobyčejně bohaté účasti jednotlivých kmenů moravských v národní produkci básnické, zvl. ovšem Slováků a Valachů, charakterisuje jednotlivé kmeny, hlavně Hanáka a Slováka, z nichž prvého nazývá více humoristou, druhého básníkem, ukazuje, kdy a kde se zpívalo (při práci polní, při pastvě, přástkách, o besedách večerních, v lese, při koupání atd.), co jest obsahem písní a zvl. ballad a na jaké druhy se rozdělují, popisuje staré nástroje hudební a jednotlivé tance, jakož i zápasy a bitky při muzikách sváděné, dále se šíří o ethickém a kulturním obsahu pohádek a písní, rozebírá formální stránku jejich (jazyk, figury básnické) (Janáček zase hudební) a posléz v kapitole o skladatelích dovozuje mimo jiné, že báseň jinak vzniknouti nemohla než slova i nápěv zároveň, čímž se odchýlil od názoru Erbenova a ocitl v rozporu s Otak. Hostinským, dle nichž text i nápěv vznikaly samostatně a texty se skládaly na nápěvy nebo jim podkládaly, a zavírá pak úvod ten statí o úpadku zpěvu lidového, kde ukazuje, jak s úpadkem poesie souvisí úpadek řeči v písních, jak z nich mizí krása i cit a jak za doby nejno-

vější v lidu vzal za své všecek vkus dříve tak jemný a vytříbený s čímž hyne i dřívější ušlechtilá zvedenost a čistota mravů.

Výhradně hudební stránce národních písní moravských věnován jest rozměrný úvod předeslaný třetí sbírce, vydané Českou akademií. Řed. Leoš Janáček, odchovanec Křížkovského a sám vynikající skladatel písní a oper v duchu národním, po prvé tu podrobil národní píseň moravskou hudebně esthetickému rozboru. Dovozuje tu rovněž, že písně lidové vzrostly na slově a že jest nemožnosti v moravské písni, aby složen byl nápěv samostatně a k hotovému nápěvu podložena byla slova, a to pro její zvláštní sčasování. O tomto sčasování v písni, o nápěvu v ní, o její útvarnosti a typičnosti, o velikosti útvarnosti a délce písní, o význačnosti neboli pravdě v písni, o hudcích a harmonické stránce lidové hudby, posléz pak o církevní písni rozhovořuje se tu dopodrobna v 7 zvláštních kapitolách. Bartoš o této ohromné sbírce praví, že vzešla z příspěvků 27 ochotných spolusběratelů, z nichž největší počet, přes 700, mu dodal pan Martin Zeman z Velké u Strážnice, věrný jeho pomocník už při druhé sbírce. Bartoš sám tyto příspěvky toliko ve sbírku uspořádal a upravil, rozděliv je ve 13 oddílů takto po sobě následujících: Ballady, milostné, svatební, manželské, ze života, elegické, vojenské, žertovné a satirické, hospodní a hodové, tance (dle kmenů), písně nábožné, legendy a hlasy živnostníků. Ovšem nepojal sem vše, co dostal, nýbrž jen písně cenné. Nebyla to malá práce, probrati se tou spoustou příspěvků, rozřaditi je, dialekticky správně je upraviti atd. Tento úkol, který ho zabíral léta a mnoho starostí mu dělal, jakož i že dovedl způsobiti vydání tak ohromné knihy, k němuž bez něho by sotva bylo došlo a poklad celý by byl zůstal nepovšimnut a snad i ztracen, zůstane vždy neocenitelnou zásluhou Bartošovou.

Aby pak nejkrásnější skvosty ze sbírky Sušilovy a ze sbírek jeho více se rozšířily do rodin i širších vrstev a byly také zpívány, uvil s Janáčkem malou »Kytici z národních písní moravských« o 174 číslech (r. 1880 u Šolce v Telči), jíž připojil vysvětlení některých slov a tvarů. Jak se tou kyticí obecenstvu zavděčil, viděti z toho, že byla za krátko rozebrána a po 2 letech vyšla v druhém vydání, r. 1901 pak ve třetím, rozhojněném na 195 čísel.

Znaje z ústních rozhovorů, jak Bartoš umí tlumočiti obsah a náladu lidových písní, a dovede proniknouti až do nejhlubších hlubin národního ducha, jak postihuje v nich každou sebe ukrytější krásu, požádal jsem ho, jako pořadatel České knihovny zábavy a poučení Ústředním spolkem českých profesorů u Otty vydávané, aby nám pořídil jakýsi výbor z veškeré naší poesie lidové s rozborem a výkladem, jakož takové výklady byl uveřejnil některé v brněnské Hlídce dr. Pavlem Vychodilem vydávané (r. 1888, 1889, 1891 a 1893 o názvu Příspěvky ku praktické poetice). Po některém zdráhání a vymlouvání se v práci uvolil — co by nebyl učinil pro tuto svou lásku ušlechtilý rytíř

její! — a tak r. 1903 vyšlo *Sto lidových písní československých s rozbory a výklady*, jediná podobná kniha v literatuře vůbec. To byla poslední služba Bartošem národní písni prokázaná.

K probuzení a uvědomění lidu moravského voleny byly buditeli rozmanité cesty, nejedny odchylné od cest užívaných v Čechách. Historické vědomí, neúčinnější prostředek v Čechách, má na Moravě málo opor. Velehrad a Hostýn způsobily mnoho, ale nestačily. Byl to proto šťastný čin, přivesti lid moravský k poznání své ceny po stránce folkloristicko-kulturní. Jeho kroje a výšivky, malůvky, stavby a výzdoby domů, jeho krásné a ušlechtilé zvyky, písně, pohádky, říkadla, hry, tance zvoleny za předmět studia, výstav a slavností, k nimž lid sám přibírán nejen za diváka, nýbrž i za účastníka, a rozšířily rychle poznání vlastní ceny. Co lidu bylo všední, co opouštěl, pokládaje to za cosi nižšího a sprostšího proti měšťákům, za znak inferiority jakési, to pojednou v letech sedmdesátých a osmdesátých velebeno jako vzácná přednost, jíž se městskému obyvatelstvu, »pánům« nedostávalo, jíž se tito přicházeli podivovat, nad níž bývali u vytržení. Netušené poslání vykonaly na Moravě národopisné slavnosti a studie. Sebevědomí lidu se zdvihlo, vysoko povzneslo. A Bartoš v tom vykonal veliký, neli největší kus práce, vydatně jsa v tom podporován zejmena prof. Havelkou, dr. Wanklem a rodinami jejich. Také badání praehistorickému a jeho pěstitelům náleží tu záslužný podíl.

Bartoš hned jakmile převzal r. 1876 redakci Časopisu Matice Moravské po výborném předchůdci svém, Václ. Roytovi, jal se uveřejňovati v něm své studie lidovědné (r. 1877 *Ze života lidu moravského*), kde podrobil všestrannému prozkoumání panství zlínské, a tož jeho dědiny, chalupy, polní hospodářství, včelařství, ptačí mluvu, stravu, kroj, roboty atd., r. 1878 pak nářečí a svatbu, r. 1879 zpěv, hudbu, tanec a děti, r. 1880 posléz rok církevní, pověry, zvyky a obyčeje, sousedy a povahu lidu. Od rodného kraje postoupil dále a podobně probral *Moravské Valašsko, kraj a lid* a *Moravské Kopaničáře* v Osvětě r. 1880 a 1884, *Podluží a Podlužáky* v Obzoru roku 1883 a 1884, kteréž práce shrnuty v jedno a doplněny třemi filologickými humoreskami, pak statí o naší poesii kramářské a karakteristikou psa dle našich přísloví a pořekadel vyšly v Šaškově Moravské bibliothéce o názvu *Lid a národ* ve 2 dílech r. 1883 a 1885. Všechny zvyky a pověry moravského lidu, jak se u něho zachovávají a jeví postupem celého roku, snesl v knihu *Moravský lid*, r. 1892 vydanou, život, hry, říkadla, kolébavky, modlitbičky, pohádky, hádanky a zábavy dětí v rodině, mezi sebou, v obci a na pastvě vypsal v knize *Naše děti*, roztomile Mikulášem Alšem illustrované a u Otty vydané (poprvé r. 1888, po druhé rozhojněno r. 1899. Honorář za ni pro všecka vydání věnoval Ústřední matici školské). Spisy tyto se doplňují *Moravskou svatbou*, r. 1892 u Šimáčka v Knihovně »Českého Lidu,« jehož byl věrným spolupracovníkem, vydanou, pak zcela originální knihou, složenou s Cyr. Mašíčkem o rázovi-

tém městečku Líšni u Brna, proslulé obchodním smyslem (*Líšeň*, obrázky lidopisné; napřed v ČMM. roku 1902, pak samostatně), *Domácí čitankou*, sestavenou z národních pohádek, pověstí a písní a posléz *Deseti rozpravami lidopisnými*, loni vydanými a obsahujícími příspěvky k charakteristice našeho lidu, zprávy o skřítkovi, divých ženách, jakož i o duši dle názorů a představ lidových, o těhotenství a koutě, smrti a pohřbu dle obyčejů a pověr lidu, o hospodářství na starém gruntě moravském a j.

Pracemi těmi Bartoš nám otevřel nový svět a nové obzory. Můžeme směle říci, že do r. 1877, kdy je začal uveřejňovati, neznali jsme lidu moravského, obsahu a rázu jeho duchovního života, jeho kmenových individualit. Proto spis jeho *Lid a národ* jest první a základní knihou folkloristickou u nás. Co po té stránce Bartoš pro Moravu vykonal, zbývá teprve vykonati pro Čechy. V té práci jest jediný a zásluha jeho tu není ještě doceněna. Věnoval všechen po škole vybývající čas moravskému lidu a s úžasnou, mravenčí pílí sbíral, zkoumal, pořádal, psal. Statisíce lístků s výpisy plnily jeho byt a bylo už k tomu třeba vzácné vytrvalosti a paměti, věděti, kde co je, probírati se jimi, uspořádati je. Ale při vědecké práci Bartoš nebyl nikdy pouze anatomem; on i tu vědecké badání spojoval s potřebami doby, upozorňoval, co podporuje proměny a zkázu od let šedesátých posavadní povahu lidu porušující, a čím by se tomu položila hráz. Hluboce jej zarmucoval převrat, který s lidem se dál — neboť všude znamenal obrat k horšímu — usiloval o zachování bývalé mravní a národní ryzosti, o zachování a posílení národního ducha ve všem. Generální zpověď o celém smýšlení a nazírání svém vědeckém i vlasteneckém složil v článku *Z duchovní dílny našeho lidu* r. 1881 v Osvětě uveřejněném. Za to jej někteří nazvali romantikem, že nejen cítil s lidem svým, ale i citům svým dával projev ve vědeckých pracích svých. Ale tento romantismus, toto láskyplné soucítění, ta snaha zachovati, co ještě bylo zachovati možno, ten velký ideál, lid moravský zachovati v jeho samorostlé rázovitosti, v jeho zdraví a kráse, v jeho ladné individualitě, nenarušené ještě všenivelisující kulturou novodobou, abychom takto měli něco ryze svého v rodině národů, něco v pravdě slovanského, to bylo Bartošovi pružinou práce. Bez toho bychom nebyli měli Bartoše romantika, ale také ne Bartoše vůbec.

Při veškeré té ohromné a všestranné práci lidopisné Bartoš měl stále před očima korunovati své dílo dialektologií a dialektickým slovníkem. V tom nezapřel filologa. Pro prvou práci se odtrhl na dvě léta od milené školy, vyprosiv si dovolenou (1882 až 1884), pro druhou šel v plné síle a svěžesti tělesné i duševní do pense. Obě práce bylo mu přáno provesti. *Dialektologie moravské* I. díl vydal r. 1886, II. díl r. 1895, *Dialektický slovník moravský* položila mu Česká akademie dotištěný na smrtelné lože. O prvním díle prof. dr. Gebauer napsal v posudku svém: »V gramatické literatuře české neznám díla tak obsažného a spolu obsahem pravdivého, jako jest Dialektologie Bartošova,« o druhém

prof. dr. Pastrnek v pohřební řeči své pověděl, že zajišťuje navždy slávu jmenu Bartošovu v národě i v české vědě.

V Dialektologii vytkl hranice oblasti a rozdíly každého nářečí (jaká to byla práce, viděti z toho, že jenom nářečí slovenské má čtvero různořečí a z nich zase jediné uhroslovenské na Moravě třináctero podřečí), vypsal všecka nářečí i různořečí po stránce hláskoslovné, tvaroslovné, slovotvorebné i skladebné. Přidaný slovník naplňuje podivem, jaká síla jazyková se tají v našem lidu. Pro vše si najde jmeno a ne jedno, třeba sto. Uvádíme jen pro příklad, že pro brambory má 11 rodových a 83 druhových jmen, pro hrušky 170, pro jablka 200 jmen a jak významných a druhdy i poetických! Slovníkem se Dialektologie rozšířila na obraz kulturního života našeho lidu, zajímavý pro každého čtenáře bez rozdílu. Jaký zisk z ní plyne pro naši vědu, a zejmena též pro starou češtinu, vypsal jsem v tomto časopise r. 1886, posuzuje tu knihu. V Dialektickém slovníku pak uloženo jest tolik bystrosti filologické, tolik jemného vystihování syntaktických nuancí a psychologického významu jednotlivých částek řeči, že už to mu zaručuje trvalou cenu. Přijdou jiní a budou snad doplňovati neb i opravovati jednotlivosti, ale dílo Bartošovo prorazilo cestu, zůstane základem a bude vždy hlásati vzácnost jeho ducha i píle.

Nevyčerpali jsme tímto nástinem veškeré činnosti Bartošovy. Zbývalo by vypočísti ještě celou řadu článků a též posudků z Časopisu Matice Moravské, Listů filologických, Českého Lidu, Komenského, Obzoru, z Prémie Umělecké Besedy a j., též z různých časopisů denních; dnes to již ani není možno, protože mnohé příspěvky uveřejnil ve vzácné skromnosti své beze jmena nebo pod pseudonymem. Také vlastní tvorbou jeho literární nebyla by vystižena všecka jeho působnost. Podnítilť k nejedné práci literární své žáky a přátele, kde nestačil časem sám. Jiné myšlenky a výzkumy své uplatnil v přednáškách, konaných zvláště ve Vesně a v literárním odboru Čtenářského spolku, jeho podnětem r. 1881 založeném a jím dlouho řízeném. Tu i všude jinde, kam kdy nohou vkročil, budil zájem pro jazyk a literaturu, učil o nich mysliti. Neuměl se jinak baviti. Plané mluvení, anekdotování ho ihned vypudilo ze společnosti. Byl panensky čistý v myšlení, cítění i mluvení. O budoucnost národa měl stále obavy; rozvoj jeho po každé stránce bedlivě sledoval, jako jen ještě mihující matka sleduje každý krok svého miláčka. Statistika českých dítek, chodících do německých škol na př. v Praze, vždy mu zkazila den a bolela ho trvale. Škola a dobrá kniha — ty dvě zbraně cenil nade vše. Z nich měly vzcházeti a v národ přecházeti ideály, zanícení, láska k práci, obětovnost. Citlivůstkářství, přílišnou lyričnost, zvláště feminism nenáviděl. Proto také básníci, u nichž tyto živly převládaly, nepřirůstali mu k srdci — bál se těch důsledků pro mládež a tím i pro národ. Za to Svatopluk Čech byl jeho bohatýrem. Čechova poesie plnila jej nadšením, ji chválil, velebil, šířil, a zajisté i jeho vlivu lze přičísti z jisté části, že Svatopluk Čech se stal miláčkem Moravy a že oblibě jeho ani v nejkatolič-

tějších kruzích nebyly na překážku svobodomyslné výtrysky jeho básnické. Čechových básní jediný knihkupec Brněnský Barvič prodával vždy kol 400.[1])

»Bartošovskému idealismu« — praví pěkně dr. Jan Herben ve vroucí vzpomínce své v Čase dne 14. a 15. června uveřejněné — »rozuměli jen ti, kdož znali jeho vlastní život. Soukromý život Bartošův, jak bych to stručně vyjádřil? Soukromý život Bartošův byla čirá abstrakce. Tento muž nikdy se nešatil nad nejnutnější potřebu, skromně se stravoval v Besedním domě, nepil a nekouřil; jednou za čas přistihli jsme ho na procházce u Špilberku s portoričkem, které však ukrýval jako přistižený student. Také si tajně ve škole šňupl. Bydlil v Besedním domě, kde měl za mlada pokojík, později dva, když mu přibývalo knih. Jeho mládenecký byt obstarávala posluhovačka, neboť Bartoš se neměl kdy oženit. Jak si kdysi mladý Havlíček představoval příkaz národní, aby žil skromně a nekupoval housky za dva krejcary, když stačí bandur za krejcar, tak Fr. Bartoš žil po celý život. Za to prohledněte si národní sbírky od let 70. až po dnešní dobu a všude najdete Fr. Bartoše na předním místě. Vlastně nenajdete — ten *nejmenovaný dárce* Ústřední matice školské,[2]) *nejmenovaný* příznivec Matice Brněnské, spolků literárních a dobročinných, ten *nejmenovaný*, pravím, to býval vždycky Fr. Bartoš. Když ještě reálka Prostějovská byla vydržována ze sbírek, nosíval jsem měsíc co měsíc na poštu poukázku po 60—70 zl., které na ni Bartoš uspořil. Když Bartoš žehrával na národní netečnost, když káral a vadil se s mladými — on měl k tomu právo.«

Veřejnosti zůstalo též utajeno, že honoráře za sbírku nár. písní a za Dialektologii od Matice Moravské právě v tísni jsoucí nepřijal a takto jí učinil dar asi 5000 k. Chráněncem jeho byla též Brněnská Vesna; ženami českými doufal, že dobudeme Brna dříve nežli muži svému národu. Když první čas na Vesnině škole někteří vlastenečtí profesoři učili zdarma, sám nemoha tak učiniti, platil za sebe zástupce. Že ředitelský úřad při ní spravoval zdarma, než přišel nynější výborný ředitel a organisátor její Fr. Mareš, o jehož získání a definitivní ustanovení se usilovně přičinil, rozumí se samo sebou. Byl pak zvolen za své zásluhy jejím protektorem. Dary jí učiněné páčí se na 6000 k. Honorář za Deset rozprav, jakož i za *Kytici dětských pohádek*, jejíhož vydání, illustrovaného malířem Ad. Kašparem, už se nedočkal, Bartoš věnoval Národní jednotě pro východní Moravu. Celými sty knih obdaroval matičné školy a knihovny v ohroženém území — a Bartoš udílel jenom spisy cenné! I v závěti odkázal osvětovým a školským účelům ještě 8000 k.

Málo kdo ví, že býval v Brně i Sokolem a za mladých let svých pilně cvičíval.

---

[1]) Pohříchu časy se změnily. Loni jistý knihkupec Brněnský — ani ne český — prodal necudného Zapovězeného ovoce Storchova 1200 výtisků.

[2]) Byl *prvním* zakládajícím členem jejím s příspěvkem 1000 k.

Vědecké, školské i vlastenecké působení jeho docházelo obecného uznání. Král. česká společnost nauk jmenovala jej svým členem dopisujícím již r. 1884; když založena byla Česká akademie r. 1890, byl císařem jmenován mezi prvními členy jejími; carská akademie petrohradská rovněž zvolila jej dopisujícím členem svým a vyznamenala jej po vydání Dialektologie čestnou cenou 1700 zl. Za týž spis dostalo se mu i Čermákovy ceny od Svatoboru.

Od Jeho Veličenstva vyznamenán byl rytířským křížem Františka Josefa a vzácným v českém profesorském stavu titulem školního rady. Několik měst moravských jmenovalo jej svým čestným občanem, dvě města, Přerov a Napajedla, pojmenovala krátce před jeho smrtí ulice po něm, což mu spůsobilo obzvláštní radost. Právem i výbor Národopisné výstavy Československé r. 1895 zvolil jej čestným předsedou.

Kdykoliv zavítal do Prahy, prof. dr. Gebauer uspořádal na jeho počest večírek, jehož se účastnili přední vědcové Pražští. Tato pocta blažívala ho nad jiné.

V poslední době umínil si sepsati své paměti a počal již tuto práci. Každou chvíli musil jsem mu shledávati k tomu různá data o mužích za jeho mládí veřejně činných, jichž se nelze dohledati z knih. Smrt mu vyrazila náhle z ruky péro.

Zatruchlila Morava, žalost projevila i veškera veřejnost česká, a žalosti té dán důstojný projev o Bartošově pohřbu. Duchovenstvo, profesorstvo, učitelstvo i lid spojily se tu k poctě, jaké se dostává jen zřídka mužovi z lidu. Při néniích pronášených jednotlivými řečníky nad otevřeným hrobem zesnulého nezůstalo oko nezaroseno. Pochovávaliť muže velikého ducha, velikého srdce, velikých ctností, chloubu a miláčka Moravy. A jak ozdobiti jeho rov? *Zlomený sloup* — to byl by pro něj pravý pomník.

Svatopluk Čech.

Jeho život a dílo.

Od

Jana Voborníka.

(Pokračování.)

Ale z doby let 1871—1876 zbylo ještě mnoho povídek a r. 1878 přibyly zase nové. Proto mohl se už r. 1879 vydati svazek druhý.

Obsahuje opět deset povídek, vesměs z Lumíra, jež jsou: Foltýnův buben (1873), Předčitatel (1874), Nikotina (1873), Dobrý skutek (1873), Pan Bolehlav a svět (1871), Oblaka (1873), Poslední vánoční povídka (1877) a Šílenec (1873). K nim přibyly

nově: Z Lumíra r. 1878 *Výlet do Charvátska* a z České Včely *Tiché řemeslo.*

Když byli bratr Vladimír i otec v Charvátsku, měl Svatopluk jistě mnoho příčin, aby zatoužil podívat se k nim. Sám praví v povídce, snad více žertem, snad i do pravdy, že tehdy spolupůsobila také ještě nespokojenost z r. 1874, kdy vyšly Básně, a že si snažně přál odejíti na čas někam z vlasti. I vypravil se tedy r. 1875 se sestrou Růženou na výlet do Charvátska. Byli tam týden a zažili mnoho utěšených radostí. Povídka se titulem k té události hlásí zřejmě, ale není věrným výrazem toho, co bylo. Nálady, popisy a závěreční scéna jsou z Charvátska, ale milostný románek je z výletu do českého Švýcarska, jejž učinil kdysi s příručím svého otce. (Druhý květ, str. 217.) Odtud pochází znamenitý šedovlasý »strýc,« vypadající jako starý válečník, a jeho mladičká choť, jejíž krása nezůstala básníkovi lhostejnou. Básník z půdy toho výletu jen tvoří obraz plný věcí pouze vysněných. Popisy místností, líčení krajin a zvyků je reální skutečnost, ale příběh jest umělá kombinace »staromládenecké« nálady, s veseloherní intrikou uvnitř a fingovanou svatbou na konec, dílko výtečného humoru, jehož podstatu a tajemství půvabu zpytovati je rozkoší.

V témž ročníku Lumíra (1878) vyšly ještě tři prozy, jiskřivá arabeska *Fiorella* ze života cirkusového, charakterní obrázek *Jabloň* z právnické praxe a rodinný románek *První starosti*, nerozeznatelně skombinovaný z tradic rodinných čechovských i skaleckých. Fiorellou obohatil svět svých dívčích postaviček exemplářem, jehož slovesné vtělení ukázalo několik stránek duše autorovy v svorné práci: obraznost libující si ve zjevu skvělém, exoticky čarolesklém, cit jemného soucitu, jenž i ve veřejné tanečnici si hájí ideálu ženskosti, moderního literáta-formalistu, a konečně i kousek autorových zvyklostí. Povaha jeho s odporným pocitem se brání vstupu do dřevěného cirku, ale žádostivá obraznost ho táhne dovnitř. Nálada celku je rovněž tak pestrá. Sotva se zdá, že pointou arabesky je sentimentální morálka, už se pohled mění a v závěru je čtveračivý rozmar.

Jabloň má čtveráctví v tváři, ale vážnou pravdu v nitru. Sudičství venkovanů by značně ubylo, kdy by měli za rádce dobré, humánní soudce, a neupadali do rukou zištných právníků, kteří si z hloupého furiantství jejich naplňují kapsy. Muž majíc akové smýšlení nemohl se těšiti na advokaturu. Nebylo jí v touhách Čechových.

Tím byla sláva Čechovy literatury v Lumíru ukončena, neboť byl básník zavolán k práci jinam.

Bylť se totiž bratr jeho Vladimír odhodlal připraviti literární činnosti bratrově pevnou půdu a založiti mu vlastní časopis, o nějž by se v budoucnosti mohl opříti, neboť věděl dobře, že smrtí otcovou jest právnictví Svatoplukovu učiněn konec. Za společníka přistoupil do redakce věrný přítel Servác Heller, v pracích toho

druhu dobře vycvičený. Jmeno časopisu dali *Květy*, jako by spolu křísili k životu Květy Hálkovy, jež byly r. 1872 zašly.

Ustanoveno, že to bude měsíčník knihového formátu, poskytující hojný výběr veršů i prozy, původní i přeložené, krásné i naučné, ale vše vybraného vkusu. Zprvu se zdálo, že na časopise uvázla kletba. První sešity za leden a únor 1879 jen zvolna vzbouzely účast obecenstva, ale zvítězily úplně. »Květy, listy pro zábavu a poučení s časovými rozhledy,« jichž redaktory byli Svatopluk Čech a Servác Heller, vydavatelem a nakladatelem Vladimír Čech, staly se rozsáhlým shromaždištěm sil pro založení nového křídla moderní literatury české. Význačny byly hned v prvních sešitech obrázky. Květy Hálkovy a Maixnerovy pozůstavily příliš hluboký dojem, aby se bylo mohlo na výtvarné umění zapomenout, avšak volba obrázků byla cílem ustanovena jinak. Od domácích umělců sice i figurální kresby přijímány, ale hlavně se chtěly krajiny, náladové poesie, schopné lyrického doprovodu, spolu za dekoraci knihy a rozkoš oka, a pohledy do cizích krajin a světů. Květy si záhy oblíbily osvěžovati literaturu procházkami po vlastech krásné přírody, stavitelských divů a technických zázraků. Popularisovati výtěžky různých užitečných věd měli úkolem pozvaní přátelé literáti různého povolání. Nová redakce se činila.

Rozumí se, že tím novým výbojem a velikou změnou života duch Svatoplukův silně byl k činnosti podnícen. Osvobozen od jha praxe právnické obmýšlel díla, jimiž by Květům dodal poutavosti, významu a lesku.

Na otce nemělo býti zapomenuto. Jemu jest věnována první Svatoplukova báseň v Květech, *Zimní noc*, pod jmenem Prokopa Hradila. Sníh, vánoce, štědrý den a večer byly jako vždy tak i na přechodu let 1878/79 básníkovi podnětem vroucích nálad a citů sladce toužebných, jichž středem byl otec a rozkošné vzpomínky rodinné. Těmi obklopen osamělý básník dumá a brání se jim. Byly vítány, dokud byl otec živ, ale nyní bez něho jsou bolestny. Pochodem zcela přirozeným se stane, že se mu tvář otcova vybaví jako živá. Otec přichází, aby synovi pomohl ze zármutku a roznítil jeho nadšení znova tím, čím je za živa vždycky tak rád rozněcoval: vzletnými obrazy slovanské síly, sny o vítězném Slovanstvu a konečné spáse Slavie. Západnická Evropa má zlé svědomí, s nepokojem zírá na ruský Východ, na výboje kozácké, a provolává nebezpečí vpádu barbarů.

Nikoli, namítá klidně básník. V plánu Slovanstva nejsou vpády násilnické, ale pochod k volnosti. V tom se ozývá otcova idea Kollarovská.

Složky básně jsou vnitřní a zevní: stesk synovský a starosti politické. Roku 1877 byla osvobozovací vojna ruská, turecké řeže a okkupace Bosny. Básník zármutkem rodinným a únavou života sklíčený, zakončením nadějné války neuspokojený a zklamaný, hledá ve víře otcově posilu a povznešení. Intimnost vroucího po-

měru mezi synem a otcem je trvalou silou této básně a působí, i když se ráz nadšení slovanského mění v skepsi.

Pověděno bylo v úvodě k »Evropě,« že se poesie Čechova až dosud zabývala třemi ideami: byronskou, husitskou a slovanskou. Všecky tři vládnou v duši básníkově, ale střídají se v jasnosti povědomí a tím v účinu na tvořivou vůli. Po Zimní noci s ideou slovanskou objevily se v Květech (1879) skladby husitské. Kde se tu nyní vzaly? Z jakých vlivů a podmínek?

Předně je tu základ v duši už z mládí, jak jsme viděli. Kult husitský byl Čechovi vštípen už domovem a rozněcován celou dobou. Lidé let 1860—70tých jsou jím charakterisováni. Takový základ by ovšem mohl býti časem zasypán, ale u Čecha se to nestalo, nebylo proč a čím, naopak byl různými vlivy rozmnožován.

Jak bylo všecko mládí básníkovo vzletem husitským naplněno, viděli jsme při Adamitech. A lze to dále viděti na básnické činnosti Čechova druha a přítele od nejútlejšího mládí, Otakara Červinky, jenž se jako Čech r. 1846 narodil a v Ostředku na otcovském statku vyrůstal. První vystoupení jeho bylo v Ruchu 1868, ale už r. 1872 vyšla od něho velká báseň »Jan z Dubé« a r. 1875 »Jan Žižka z Kalichu,« epická báseň, v lyrických částech plná neobyčejného rozvroucnění, v obsahu se přidržující Palackého, v skladbě romantiků slovanských. V duši Červinkově jako v Čechově »zavzníval chorál vzdálený« a »zjevy matné, divné, dávno v duši odumřelé, zas probleskovaly.«

V Žižkovi se básníci potkali v líčení téhož výjevu. Jest otázka: proč báseň Čechova musela počkati tolik let, a co ji vyvolalo r. 1879? Proč se Čech nedal do Žižky stejně s Červinkou, vysvitlo u výkladě Adamitů: Žižkova ryzí epičnost dějová a velikost budila v něm respekt umělecký, jeho pravověrný fanatism náboženský zdržoval moderního člověka. Respekt umělecký budilo čtení Palackého: Rozměry dějů obrovské a podrobností málo. Zatím podnětů přibývalo stále. Koncem r. 1873 vydal Friedrich v. Bezold spis »Zur Geschichte des Hussitenthums,« Čechům příznivý, a Hálek napsal o něm několik nadšených feuilletonů. V Hálkových Květech II. 1867, v němž vyšly Čechovy Kandiotky, objevil se obraz Karla Svobody »Žižka před Prahou.« Čech znal Svobodu; zdá se, že onen huňatý malíř Lešan v románku První starosti jej měl modelem. Obraz nemohl ujíti pozornosti Čechově a bez účinu také asi nezůstal.

Představuje z dějů Žižkových jeden moment, týž, jejž si potom obral za předmět vylíčení Čech: Slepý vůdce rozzlobený, mohutný naslouchá řeči výmluvného Rokycany. Lunt už je zapálen, aby dělo spustilo.

Roku 1875 namaloval Jaroslav Čermák obraz »Prokop Veliký před Naumburkem.« Jest otázka: nemohla Čechova báseň vzniknouti z týchž podnětů, jako obrazy? Musí platiti post hoc, ergo propter hoc? Jistě nemusí. Hálek i Neruda viděli Svobodův obraz a jiné jistě, a nesložili Žižku. Ale Hálek a Neruda měli

jinak upravený obsah paměti z mládí, než Červinka a Čech. Na Čecha, jehož obraznosti a citu byl Žižka předmětem od mládí drahocenným, v nížto se záhy sbíhaly elementy na postať bohatýrskou a Žižka s Roháčem se míhali v šeru mysli jeho jako skály na obzoru krajiny, obraz mohl působiti jako náhlé zjevení. Na Svobodu ovšem mohla působiti báseň jako dějiny.

Ale jsou na blízku Čechova *Žižky* ještě jiné důležité události: roku 1878 vyšel v Praze u Otty památný spis jako na zavolanou, a to Jaroslava Golla v starožitných pramenech nalezené »Vypsání o mistru Jeronymovi z Prahy« spolu s kronikou o Janu Žižkovi. Tu měla obraznost básníkova, čeho si žádala: dokument. A téhož roku vydal V. V. Tomek svých velkolepých Dějů města Prahy díl IV., v němž se právě líčí bouře husitské. A na rok 1879 byl ohlášen Tomkův životopis Jana Žižky.

Na básníka tyto spisy mocně působily, čehož zjevným důkazem jsou jeho zprávy, jež napsal do Rozhledů v Květech. Přeje si, aby na základě obšírného spisu Tomkova někdo »vzletným slohem« pořídil obraz stručný! Neníliž Čechova báseň celé Žižkovy slávy stručný obraz vzletným slohem?

Tu je shrnuto tolik věcí pro vznik Čechova Žižky, že jej nyní básník nezbytně složiti musel. Vzlet moderně liberálních frásí ani skvělá lyrika popisná se už za formu nehodily. Čekalli na tak vážná díla o Žižkovi, bylo jisto, že se naň chystá s uměním postavotvárným. Tu se musel spolehnouti na svou sílu, a tou byla psychologická obraznost. Ale kolik a co z látky vzíti? V jaké situaci Žižku ukázati? Na vybranou bylo: buď epos nebo román, anebo situaci a drama. Meissner ukázal epos v rozdrobených romancích, Červinka epos ve třech souvislých zpěvech, Kollar v souvislosti s Meissnerem Žižkovu smrt atd.

Čech zvolil dramatickou scénu »Žižka před Prahou,« k níž za přípravu připojil obraz »Žižka ku Praze.« Obě tyto scény líčí Meissner i Červinka; vrcholný okamžik namaloval Svoboda.

Situaci takovou úmyslně hledati básník pravdy nemůže. Ona se mu musí pomocí vlastní duše vybaviti sama; ale zevní dojmy jí mohou při tom býti nápomocny. Řadu jsme jich už uvedli. Z vnitřního života představ by mohlo býti toto důležito: Už v Adamitech bylo zjevno, že se básník nespokojuje zevní nádherou zjevu, ba že více přednost dává významnosti; sám nám pověděl, že si na husitství váží hlavně mravního vzletu.

Po té stránce právě mělo husitství nejvíce utrhačů, sám Žižka systematicky zlehčován a snižován na fanatika, jenž nezná než svůj hněv. Vylíčiti mravní velikost Žižkovu, to byla myšlenka hodná povahy Čechovy. Příležitost zde je; není třeba než kratší básně, aby v bleskovém zákmitu ozářila pravdu Žižkovy duše, a to v situaci, kde by se celá hrůzná moc jeho osoby i veleba vojenská a propast vášně ukázala. Báseň musí míti dvě vlny: Žižkův hněv a Rokycanova prosba. Obě se musí provesti přímo, řečí, nikoli popisem.

Zde stanul Čech před úkolem těžkým. Vytvořiti řeči v nichž by se vtělila veliká osudnost dějinná. Řeč Žižkova musí, eviti nejen hněv, ale i hloubku příčinnosti, věhlas vůdcovský, velikost národního obhájce, bojovníka za zákon Páně, neúprosně důsledného v plánech, chladného v práci, strašného v pomstě. Svatý, ale vražedný byl jeho genius a šel po krajinách jako lesní požár. Vichr věku za ním dul, zastavení jeho bylo přírodní nemožností. Od té chvíle, co divá přísaha strašného slepce zazněla, veta bylo po Praze. Budoucnost národa se zakolísala krokem jediného, jenž byl silný jednotou duše a nezviklatelný.

Tu se epos Žižkovo na chvíli proměnilo v drama, neboť v důsledcích činu byly věci strašlivé, neúprosně nutná záhuba všeho, nejen fysické Prahy. Žižka dával v hněvu do hry víc, než mu náleželo a rána by bývala stihla především jej a zničila jeho čest.

Tímto poznáním významu situace napomáháme pravému ocenění básně. Předešlí básníci tu situaci také sice znali, ale jen jako jednu mezi mnohými v řadě dějů. Ale Čech si zvolil situaci jen tu jedinou, jako že ona stačí za všecky. A malíř Svoboda rovněž tak. Básník ovšem musel vylíčiti více: co bylo, než nastala situace. A to vylíčil epicky, proto je ***Žižka*** básní výpravnou. Hlavní umění je v popisech táborového ruchu, v líčení večera, kdy tábor stichne, a rána, kdy se vzbouzí. To jsou epické prostředky valné a stačily by na šíři mnohem větší.

Hlavní kus je Žižkova řeč. Je podařena, originální, právě husitsky vzletná, jako kladivo pádná, dobře žižkovsky zabarvená. Tato řeč sama o sobě je umělecká práce. A v řadě věcí Čechových má význam ještě zvláštní: ukazuje, máli Čech sílu postavotvornou a umělli by zahovořiti dramaticky. Však věru rek příštího dramatu zamýšleného je už zde, po Žižkově pravici, osudně charakterisovaný obnaženým mečem, a slovem »takovou že zná jen řeč, v radě ***nemluvný.***« Úkol Roháčův v dramatě se objevil už tehdy těžkým.

Druhý kus je řeč Rokycanova. Úkol umění byl zde v některém ohledu ještě těžší, než při Žižkově řeči. Síla psychologické obraznosti musela zjednati shodu mezi slohem ducha rozhněvaného a smiřujícího. Důvody, jimiž Žižka bouří, musejí býti přikryty důvody Rokycanovými. A to je okolnost nejtěžší: pomysliti důvody a tón řeči, jakou by Žižka opravdu mohl býti pohnut. Obyčejné umění oratorské na to nestačilo. Hlavně záleželo na dobrém začátku, pak se už Rokycana uchvacoval sám.

Těžko pomysliti, že by byl řečník hnul Žižkou jedinou řečí nepřetržitou. Leda že by hluk pochval a povzbuzení a odporu řečníka nezarazil a on v nich nalézal jen rychlý podnět k novým obratům. Řeč Rokycanova v Čechově básni měla míti odstavce, a v mezerách mělo na Žižku působiti pohnutí jeho lidí...

Některé verše znějí příliš moderně (»znič tam všechnu bujnou naděj, snahu — srdce z ňader matky, vlasti svojí — věží věkem černých tíseň, slávy české píseň« atd.). Dobrý důvod

byl, že v Praze je Betlem, Prahy zkáza že touhou nepřátel. Vůbec Žižkovu řeč mluví Žižka umělcův, z Rokycany mluví místy básník náš, krásou ohrožené Prahy dojatý.

Zajímavo je srovnati báseň Čechovu s jinými. Meissnerův Žižka sedí při příchodu poslů Korybutových v chrámě.

»Na trůně seděl jako hrozný sen
o vášně vzteku — v slepé zřítelnice
že děsno jim pozvednout oči jen.«

Řeč a posunky jeho jsou živé, popis výmluvný. Krátkou řeč hněvu začíná: »Falešná Praho, já tě znám, ty Babylone!« a končí ráznou logikou: »Vy v Praze vládnete — tož Praha padne!« Ale vojsko nechce o tom slyšet a bouří se. Žižka vstane na voze a dí zcela anachronisticky:

»Co reptáš proti mně, můj národe?
Tvá *sláva světová* je přičinění moje!
Chci vaše blaho« atd.

Žižka musí takto svůj lid teprve přemluvit, aby nahledl, proč má Praha padnout. Pěkná báseň »Žižka před Prahou« líčí, jak se Žižka v těžkém snění a výčitkách svědomí na loži válí, jako Richard III.; pak má sen o budoucí slávě Prahy. A nežli začne Rokycana, hněv Žižkův už je sám sebou zmírněn. Zajímavý je důvod řeči Rokycanovy, rozeznává věrný Pražský lid a nevěrné pány; lid jej zve prý do Prahy, té ať ušetří, ale pánů zradu potrestá.

V básni Červinkově mluví Žižka řeč orátorsky zdobnou a vzletnou ve smyslu bojovníka za svobodu. Vadí jí strofická úprava. Idejně se podobá Meissnerově.

»Ba při sám Bůh! nám lépe bude jistě,
kdy půl národa shltí válka dravá,
jen druhá půl kdy na posvátném místě
vítězně vztýčí *svatý prapor práva!*
Kdo umí čísti v budoucnosti listě
Nuž ku předu! v to temno, duše jasné,
kde *světlo posvátné* se v dáli klíčí!
Ve zvířecím je chtějí zničit chtíči:
Trpící svobodo! tvá záře neuhasne!«

Ta řeč dobře odpovídá době, v níž thema otročí rozněcovalo duchy. V řeči Čechova Žižky se ozývá hojně tón historicky věrný: »Sšikujte své houfy v útok ranní« — »jak hrom boží udeříme na ně« — »zpříčil se jí boží zákon ryzí« atd. Zvláště závěr zní mocně pravdivě:

V krvi poklesne a ve plameni
frejířka ta, jež se s každým líbá,
jak nevěstka písma Aholiba,
nezůstane kámen na kameni,
a kde stála Praha licoměrná,
zbude jen mé pomsty stopa černá!

Jinak i v té řeči je mnoho čechovského liboznění ozdobně moderního a zvláště rým hudebností svou vadí prostotě důrazu.

Wenzigův »Vůdce jednooký« k té scéně nedospěl; měla se objeviti později ve »Vojevůdci slepém,« ale nedošlo na něj.

Jiráskova historická hra je scénické zpracování téže látky, jako Čechův Žižka, ovšem s apparátem zcela jiným. Žižkova řeč se v prostomluvě a lnutí k historicky přesným faktům vyjímá přirozeně zcela jinak, nežli bylo dáno rýmované básni. »Proto měšťané a sedláci boha bránice opustili své role a bojovali až do statků a hrdel ztracení . . .« atd. Výrazy i tón už zcela odlišný.

Řeč Rokycanova potvrzuje hořejší zmínku o výhodě řeči rozdělené na odstavce. Napřed vytýká změněný poměr Žižky k Praze. »A nechť nejprve vzpomenu, jak tomu nedávno . . . Tenkrát byl jsi s námi . . .« A hned Žižka resonuje a dojem pomáhají sesílit i jiní.

Ostatně hra Jiráskova měla u vzniku zcela jiné podmínky a také jiný cíl. Ukazuje, jak vypadala Praha v slávě síly bohatýrské. Žižka je více prostředkem, aby se obraz té slávy mohl rozvinouti ve vší nádheře.

Báseň Čechova měla účelem samého Žižku, a to se zřejmým a výslovným poukázáním na mravní výsost, jakou v té situaci projevil. A tu nemožno nevšimnouti si básně Červinkovy, neboť se tu oba přátelé básníci svorně sešli.

Čechův Rokycana praví:

»V tolikerém velkém, slavném boji
vítězství se smálo tvému meči, —
ale nad vše, *nad vše bude větší,*
dnes-li zvítězíš nad zlobou svojí.«

A podobně i Červinkův:

»Ty, reku, zmoh jsi to, co nezmoh žádný,
jen jedno zbývá ještě slávě tvoji:
sám sebe přemoz v nejkrutějším boji,
a národ vzpomínat tě bude věčně.«

Tato dojemná shoda pochází ze stejného ovzduší historického nadšení a ze shody nazírání. Možná, že tu byla i osobní dohoda básníků za přátelských besed o tom thematě.

Je to povýšené stanovisko právě básnické a i české, neboť v něm je hrdě sebevědomé odmítnutí pomluvačného davu nepřátelského a zastaralého bludu Hájkova o Husitech a Žižkovi, jehož by se rádi mnozí lidé i nadále zastávali.

Že měl při básni o Žižkovi Čech tento mravní význam hlavně na mysli, toho důkazem je jedno místo v Hanumanu. Je to situace ovšem parodistická, ale pravda se parodií nevyvrací, nýbrž zvyšuje. Král opů nemoha nad sokem zvítěziti hmotně, vzpomíná si, že je také vítězství ještě jiné, mravní, a za příklad toho vítězství si uvádí, on, indický král opičí, českého hrdinu Žižku.

Je dvoji vítězství: tož hmotné, mravné,
a toto víc než ono jesti slavné . . .
Kdys Žižka, slavný vudce slepý,
na Prahu zradnou chystal krutý trest
a již ji skličil puškami a cepy,
však zželelo se mu té kněžny měst
a krve bratru; ztlumiv zlobné vření,
dlaň železnou jim podal ku smíření.
Jak Žižka ten . . .
nejkrasším vavřínem své skráně halím:
vítězstvím nad sebou!«

Básník si směl tohoto momentu tím spíše vážiti, čím upřímněji seznal k pravdě, že mělo husitství také temné stránky. Z obránců se stali výbojci a násilníky, z vojny nezištné a svaté udělali řemeslo. Byla to jistě tragika důslednosti. Kus této tragiky ukázati básník pokládal za spravedlivé. Učinil tak v básni *V buřanu* (Květy 1879).

Líčí se širá step. Dávno před lety táhlo tou stepí hrozné vojsko s vozy, cepy a prapory s kalichy. Vozy se zastavily, voje stanuly, složili starého Husitu na zem k umírání. Husita vyznává kajicně, že zhřešili, protože z vojny udělali řemeslo a z reků božích dobrodruhy. Proto byli za trest nyní v Uhrách poraženi a zahnáni v neznámou step na východ. On umře, ale cítí, že z té končiny jednou voje povstanou, s nimiž pravnuci jejich přijdou zase do vlasti. Starému vůdci zřízena mohyla a vojsko táhne dál do Ukrajiny.

Vyšlá v Květech po Žižkovi a básník ji v Sebraných spisech (díl II. 1899) zařadil hned za Žižkou, jako že náleží doslovem k němu. Jinak se táhne obsahem velmi k Husitovi na Baltu, jen že je tu již rozdíl v básníkově vývoji. V Husitovi na Baltu byl básníkem čiře romanticky naladěným, zde už uzrál a rozjímá nestranně o věci se stanoviska historické pravdy. I ve formě zbylo leccos z Husity na Baltu: »Kosmatou hruď mnohý jeví spár kabátců — ženy ňader osmahlých a lýtek;« opatrně kmeta snesli v trávu,

zvolna, lehce opřeli mu hlavu
o štít velký, k vozu přikloněný.
Tak tu sedí polovzpřímen tělem atd.
Ale já zde věčný budu sen
v širé stepi spáti samoten.

Kozáci, bohatýrstvo Ukrajinské, přijde za Napoleonských vojen do Čech a s nimi prapotomci lidu husitského, jenž tam před věky zůstal vězeti: tato dojímavá představa, hlavní věc v básni, vypadá jako dědictví z tradicí otcovských, vybavená u básníka za cesty přes Halič na Východ při pohledu na step a její mohylné vlny.

(Pokračování.)

Čeští sedláci a jejich vrchnosti

od r. 1626 do konce 17. století.

Na základě tehdejších řádův a instrukcí

napsal

Jaroslav Božek.

V dějinách českého stavu selského nabylo období od r. 1626 až asi do roku 1750 pověsti nejsmutnější; dolehalať tehdáž na nejčetnější třídu, na jádro celého národa, strasť svrchovaná. Již brzy po r. 1630 nemohl se zdržeti Pavel Stránský, ač předsudky své doby proti sedlákům odkojený, aby v knize své Respublica Bojema[1]) neulevil srdci svému těmito roztrpčenými řádky: »Že však pánové a rytíři doby naší větším dílem za nic nemají, když poddané své, jimž vyrvali dokonce všecku možnost stížnosti, nejtoužeji a bezuzdně týrají panstvím nejtrpčím, přemrštěně obtěžují službami nesmírnými a nezřídka nelidštěji s nimi nakládají než s dobytkem, to na mou věru i od oumyslu Nezamyslova i od obyčeje starodávného i ode vší lidskosti velice jest vzdáleno, barbarské, pro všecku *obec* zhoubné a tudíž zasluhuje, aby krotilo se ***zákony*** a na míru dobrotivější uvedlo.«

Ale hlas jeho byl dlouho hlasem volajícím na poušti. Padesát let potom uplynulo, nežli vláda začala se aspoň ostýchavě ujímati sedláka zuboženého, a prošlo sto dvacet let, nežli Marie Terezie uznala za dobré zastati se ho opravdověji, když usilujíc o rozmnožení a zdokonalení branné moci své říše, potřebovala poddaných, schopných platiti zvýšené berně na zvýšené vydaje vojenské.

Stránský jen povšechně a neúplně připomíná toliko nemožnost stížnosti utiskovaných a nemilosrdnost vrchností jakožto zdroj utrpení poddaného lidu. Celé dlouhé pásmo příčin toho utrpení rozvinul před očima středoškolských učitelů prof. J. Kalousek v svých přednáškách o osudech stavu selského v Čechách (konaných v první polovici měsíce září r. 1905). Vytkl s důrazem, kterak národohospodářský úpadek naší otčiny a strasti našeho sedláka souvisely s rázem a bližšími i vzdálenějšími následky války třicetileté, mnohem záhubnější nad husitskou. Soldatesce, jejížto pluky najímány byly od zištných podnikatelů a vydržovány na útraty krajin, kudy na způsob kobylek táhla, otevřené (nehrazené) selské vesnice byly na pospas vydány nejvíce a některé z nich tak zloupeny a spáleny, že po nich nezbylo než jmeno v starých listinách. Násilné protireformaci katolické, které mohli se vyhnouti vystěhováním do ciziny jen páni, rytíři a měšťané,

[1]) »Mistra Pavla Stránského ze Zapské Stránky poopravené i rozmnožené Vypsání vší obce království Českého.« Přeložil Emanuel Tonner. Str. 218.

byl rovněž sedlák vydán nejvíce, ježto jemu nebylo dovoleno ze země odejíti. Statků konfiskovaných politickým provinilcům aneb prodávaných od těch, kteří pro víru svou odcházejíce, museli se jich za laciný peníz zbavovati, nabývali cizí, většinou surový dobrodruzi, tvrdého srdce k zánovním svým poddaným. Pro útisky náboženské, nelítostnost nových a také z popuzování starých svých pánů bouřili se sedláci dílem již před rokem 1624, dílem později. Ač pochodili špatně proti vojenské přemoci, přece zbraň, která se dosud chovala na selských statcích jako jejich příslušenství, mohla se vrchnostem znova státi nebezpečnou, jakmile by mezi poddanými nové vření nastalo. Ježto pak se soldateskou a ještě více po rozpuštění jejích pluků po válce hemžila se země lupiči (»Petrovskými«), k nimž přidávali se i mnozí zběhlí poddaní z rozličných panství, sněm český nařídil r. 1650 po příkladě sněmu moravského, aby sedláci byli odzbrojeni a odevzdali zbraň, náležející dosud k statku, svým vrchnostem. Vylidněnost země válkou, hladem, morem a nemocí byla tak úžasná, že někteří historikové (na př. Gindely) měli (ač mylně) za nemožné, aby v Čechách ze tří milionů dřívějších obyvatelů zbylo jich po válce pouze osm set tisíc. Ohromný počet lidí vyhynul a mezi pozůstalými živými nebylo těch, kteří by měli nejpotřebnější věci (pluhy, vozy, dobytek a p.) do hospodářství. Vrchnosti, spatřujíce na svých panstvích plno poustek, nakládaly s nimi dvojím spůsobem: buď připojovaly je k panskému dvoru aneb snažily se je znova sedláky osaditi. Někdy navracely poustky dřívějším jich držitelům, kteří na kratší, delší dobu z panství odšedše, potom znova na něm se objevili, jindy však nutili baráčníky a selské synky, aby se poustek ujali. Protože však vymáhaly na zánovních hospodářích veliké platy a roboty, sedláci brzy zase od statků utíkali a museli násilím býti na ně opět uváděni. Nad to, kdo ujal statek, potřeboval peněz nejen na to, aby si jej upravil, ale i aby si jej dal u úřadu zapsati a poznamenávati, co kdy naň splatil vejrunků. Proto bylo mnoho těch, kteří raději statek sobě připsati nedávali, tak aby nejsouce jeho vlastníky, nebyli ani povinni jej opravovati, nýbrž vrchnost sama. Byly tedy v Čechách dvojí statky selské: zakoupené a nezakoupené; nezakoupené nenáležely sedláku, a není o nich řeči v knihách pozemkových, ač v skutku bylo jich hojně.

Přes to vybývalo ještě stále mnoho poustek, které k panským dvorům byly přiraženy. Tak dvory ty se zveličovaly, ale stará míra selských robot již nevystačovala, aby nová latifundia mohla býti náležitě vzdělávána. Ježto nedostatek pracovníků stával se vždy patrnější, vrchnosti se vytasily se sobeckou zásadou, že sedlák má jim vykonávati všecky práce, kterékoli mu kdy nařídí, ať jest k nim zavázán starším psaným právem, ať není. Aby samy nemusely chovati a platiti sluhů a dělníků, chtěly sedláka učiniti takřka panským čeledínem, ale bez jakékoli mzdy, ba čeledín sám platil pánu úrok na penězích a naturaliích. Sedlák měl vzdělávati veškeré pozemky panské (i rozhojněné a vzdálené) a pro-

vesti kde kterou práci až do mlácení obilí, což pak za plat konal baráčník. Dle svědectví jednoho jesuity (z residence v Hostinném) vrchnosti obtěžovaly již před r. 1650 poddané robotami i nezapsanými tři dni týdně, ba i více, a to i když robot tak velkých nepotřebovaly, jak patrno z toho, že braly za ně také peníze. Zabírajíce a připojujíce k svým dvorům selské grunty, žádaly i na těch, jimž pozemek byl odňat, aby platili kontribuci. Vedle toho nutily sedláka, aby od nich kupoval potraviny zkažené a předražené, sám však aby prodával jim vše nejlepší a lacino; ba prodávaly své poddané i bez půdy jako otroky. I nebylo divu, že sedláci začali se zase proti svým utiskovatelům bouřiti a své služby i platy jim odpírati. Když v září roku 1679 přijel císař Leopold I. do Čech, povstalci houfně naň »nabíhali,« aby se jich ujal. Panovník vydal pak následujícího roku 1680, ani zatím jeho generálové selské vzpoury po rozličných krajích v krvi dusili, dva patenty o věcech poddaného lidu: první v Praze (dne 22. března t. r.), kterým všecka stará privilegia, udělená sedlákům »před časem ohavné rebellie« (před rokem 1618) byla prohlášena za neplatná, leda že by byla od vrchností znova stvrzena, a druhý v Pardubicích (dne 28. června t. r.). Z tohoto patentu nejdůležitější jest článek, že vrchnosti nemají vymáhati na poddaných roboty více než tři dni týdně, ale robotníci nechť časně do díla přicházejí a ne dříve než v pravý čas z roboty odcházejí. Jenom za doby žní jsou povinni robotovati dle potřeby vrchností více než tři dni, třeba i celý týden.

K oběma těmto patentům, z nichž druhý jest předchůdcem potomních patentů robotních, jenže v znění svém místy nejasný, vrátíme se ještě později. Postavení sedláků se však ani potom hrubě nezměnilo, ježto vláda skutečně netrestala vrchností, které se proti druhému patentu prohřešovaly.

Kalousek zosnoval si tuto charakteristiku[1]) osudů stavu selského v Čechách od roku 1626 do sklonku 17. století ze studia rozličných pramenů historických, zvláště však z obsahu listin, které nedávno zase vydal v XXIII. svazku Archivu Českého. Jak již vydavatel dříve tušil, svazek ten nestačil, aby pojal všecken materiál příslušný do let 1626—1750, a přestává tudíž tentokráte na písemnostech jdoucích toliko do roku 1698. Jakožto pokračování »Řádů selských a instrukcí hospodářských,« uveřejněných již v svazku XXII., přijato do svazku XXIII. celkem 138 kusů pod čísly 194—332. Zahájeny jsou »Právem selským v Obnoveném Zřízení Zemském« království Českého (z 10. května r. 1627) a markrabství Moravského (z 10. května r. 1628) a končí se listinou, datovanou ve Vídni dne 17. prosince roku 1698, kterou kníže Ferdinand Schwarzenberg propouští z poddanství studenta k stavu duchovnímu. Spůsob, kterým vydavatel upravil tento XXIII. svazek Archivu Českého, jest týž jako v svazku předchozím, t. j. listiny citovány jsou se stejnou věrností a přesností, po-

[1]) Uvedli jsme z ní zde jen nejčelnější myšlenky.

známky, výklady, historické a literární úvody k nim vynikají touž jasností a důkladností. Z té příčiny nebudeme zde opakovati, co pověděno o těch věcech již v letošní Osvětě (na str. 547—552), a přihledneme tentokráte raději k podrobnějšímu obsahu listin, abychom čtenáři ukázali, kolik důležitých i zajímavých zpráv nabýváme z nich o českém sedláku pobělohorském a jeho poměru k vrchnosti v 17. stol.

Jakého postupu se máme při tom přidržovati? — Zdálo se nám nejpříhodnějším čtenáře poučiti nejprve o tom, do jakých podrobností byl spůsob života poddanému lidu od jeho pánů předepsán, a počneme tedy předpisy *náboženskými.*

Katolickou protireformaci začaly mnohé vrchnosti prováděti již mnoho let před bitvou Bělohorskou. Násilností svých prostředků stal se záhy pověstným Jaroslav Bořita z Martinic, jenž řády svými na panství Smečenském (z r. 1602) zřejmě se prohřešoval proti starému zákonu zemskému, ujednanému na sněmu Kutnohorském r. 1485, obnovenému na sněmu r. 1512 a uznávanému ve Zřízeních Zemských r. 1564. Zákonem tím obě strany náboženské, pod jednou i pod obojí, se zavázaly, že žádnou mocí nebudou nutiti ani poddaných k své víře, a když by kdo v některé farnosti měl obyčej jinak přijímati, než tam kněz podává, »ten v přijímání svém může svého spasení hledati, kdež se jemu bude zdáti.« Avšak Bořita již r. 1602 přikazuje přísně svým poddaným, aby nechali »všech a všelijakých sekt, nevěry, falší a bludův kacířských,« dali se vycvičiti v náboženství od těch správců duchovních, které na panství svém ustanovil a srovnali se co nejdříve »v té jediné pravé, svaté a samospasitedlné víře« s panovníkem Českým, jeho manželkou a s ním jakožto svou vrchností. Ukládá poddaným, aby nejméně třikrát do roka se zpovídali a svátost oltářní pod jednou spůsobou přijímali.[1]) Primas a rychtáři nechť na to bedlivý pozor mají a toho, kdo by aspoň jednou do roka povinnosti té nevykonal, na zámek postaví, sice že sami přísně budou potrestáni; »jak potom dále JMt pán aneb na místě a z poručení JMti páně pan ouředlník s ním zajde, a potom jej jiným k hrozné vejstraze pokutovati a trestati bude,« to prý provinilec ať své neposlušnosti a bezbožnosti přičítá. Primasovi, rychtářům a kostelníkům náleží dozírati také na to, aby o všech nedělích a svátcích, jichžto seznam Bořita vytisknouti dal a po panství rozeslal, každý hned ráno s manželkou, dětmi i čeledí na mši, na kázání, po poledni pak na nešpory do katolických kostelů chodil, leda že by podstatnou příčinou od toho byl zdržen; »a z kterého by koliv domu nejméně dvě osoby, zvláště pak sám hospodář neb hospodyně i také z dětí a čeládky jich v kostele při službách božích nebyli,« hospodář domu toho pokutován bude jednou librou vosku aneb za ni 24 gr. m. Jestliže by se však

[1]) Také v »Instrukci hejtmanské na panstvích komorních z l. 1603—1702« vyhlazena již za císaře Matiáše narážka o dvojím dovoleném náboženství v Čechách (viz I. díl Kalouskových »Řádů selských a instrukcí hospodářských« str. 372—373.

»kdožkoli do některého cizího nekatolického kostela k těm nepořádným sektářským predikantům a duší lidských svůdcům jíti opovážil, tu každý 10 kop m. pokuty k záduší hned kostelníkům dáti a složiti má. Však v čem by tak kdy podruh aneb čeledín prohřešil, tu zase na něm hospodář jeho takové škody postíhati, i sobě ji v placení jemu služby neb od díla vyraziti mocti bude.« Bořita neváhal připojiti také dlouhý seznam všech postův a dní zdrželivosti, aby se jím poddaní spravovali, a zakazuje dle tehdejšího zvyku »lání všelijaké, přísahání, hromování, zlořečení, též nestydaté (oplzlé) a nevážné mluvení, buď z ožralství aneb sice z nešlechetné svévolnosti,« hrozí, že s provinilcem na zámku »žertováno« nebude.

Nařizuje dále, aby poddaní uctivě se chovali »k lidem duchovním, pravým a pořádným katolickým kněžím, zvláště k správcům svým, totiž panu děkanovi a farářům,« a aby jim i »k zádušim, podobně též do seminarium a špitálu všecky povinné peněžitý platy, desátky a ospy obilní, vše dobrý a hodný na berný minci a spravedlivé míře pořádně v určité časy odvozovali,« sice že vězením k tomu budou přidržováni. Zvláště však zakazuje, aby nikdo »jinam na cizí grunty, kollatury a fary neb do kostelův k jiným kněžím aneb farářům na služby boží a kázání, též o křty, voddavky i jiné svátosti se neutíkal.« Provinilec má pokaždé býti nejen vězením trestán, ale i pokutou 6 kop m., z nichžto polovice připadne záduší aneb kostelu cizímu, druhá pak děkanovi neb faráři, pod jehož duchovní správu provinilý přísluší, »tak aby oni tím lepší pozor sami na to dali a o tom, kdo by se toho dopustil, na zámek JVH Mti pánu aneb panu ouředlníku rádi oznamovali.« I šestinedělkám přikázáno, aby k ouvodu do kostela přicházeti nezanedbávaly. Přísným trestem hrozí se tomu a zvláště rychtáři, jenž by věda o člověku nemocném, nestaral se o to, aby byl od svého katolického správce duchovního náležitě zaopatřen; podobně tomu, kdo by Boží muka ať pro čarodějství, ať z jiných příčin, lámal, sekal a kříže s nich srážel, jako by tu »znamenité rekovství« provozoval.

Jak patrno z řádů Bořitových, ač vydány byly 18 let před pokořením českého povstání, vane již zcela duch pobělohorský. Z doby pobělohorské budou asi nejvíce poutati čtenáře ukázky z náboženských nařízení, která předně katolické vrchnosti duchovní vydaly na svých panstvích. Tak arcibiskup Harrach nařizuje (v artikulech soudních panství Č. Řečického z roku 1633) poddaným, aby zanechali »všech nevěr a bludů kacířských,« chodili pilně v neděli a o dnech svátečních na služby boží i kázání, processí a nešpory, v těch dnech zdržovali všech smluv a soudů, kupování a prodávání páleného, pokud služby boží trvají, nejméně jednou v roce aby se zpovídali a přijímali svátost oltářní pod jednou spůsobou všichni, jimž jest aspoň 12 let. Tomu, kdo by se nechtěl katolickými kněžími římskými, řádně dosazenými spravovati, aby »všecky živnosti a obchody městský složeny byly, a ten a takový aby jich žádným vymyšleným spůsobem neužíval,

dokudž by k víře svaté katolické nepřistoupil; a umřelli by v tom čase, nemá tělo jeho na posvátném místě mezi jinými věrnými křesťany pochováno býti. Jestli by kdo, sám katolickým jsouc, manželky a dítek svých k tomu neměl, aby bez (sic!) městských živností a obchodův prázen byl.« Když by hospodář z bezelstných příčin na mši svatou v neděli neb ve svátek jíti nemohl, »tedy aspoň jednu osobu z příbytku svého, buď mužského neb ženského pohlaví« do kostela poslal. Vedle lání, hromování atd. zakazuje se zvláště »bezbožné rouhání proti Pánu Bohu, proti Matce Boží a svatým a svátostem velebným, buď z ožralství neb z oumyslnosti,« přechovávání knih neb obrazův a jiných podobných věcí »proti a na potupu církvi katolické,« nezachovávání dní postních a prodávání masa od řezníků v takové dni. Dozor na to uložen desátečným v každém desátku a rychtáři v obci. K manželství nemá se jeden druhému zamlouvati v soukromí, nýbrž v místě poctivém a v přítomnosti dvou neb tří svědků hodnověrných a jen s dovolením vrchnosti; kdo by vstoupil v manželství bez takového dovolení, pozbude vší své spravedlnosti. Ženich a nevěsta dejte se v kostele třikráte ohlásiti od faráře svého — jinam o oddavky se utíkati nesmějí — a aspoň tři dni před sňatkem se vyzpovídejte a přijměte svátost oltářní. K zákazu ničiti dosavadní Boží muka a užívati jich »k zlořečenému čarodějnictví« připojen příkaz stará obnovovati a nová postavovati.

Hejtmanovi na statcích kláštera Svatojirského ukládá instrukce z r. 1665, »aby při času velikonočním lidé jak při vesnicích, tak i při dvořích panských pozůstávající, buďtež oni poddaní nebo nepoddaní, k svaté zpovědi a přijímání velebné svátosti přistupovali a chodili, cedulky anebo vysvědčení té od nich vykonané povinnosti« aby byly žádány, a vrchnost pilně a věrně byla zpravována, »zdaliž všichni katoličtí jsou.«

Kníže Václav z Lobkovic předpisuje v instrukci své konšelům města Roudnice (r. 1676), aby nestrpěli v obci nikoho, »kdož by prvé samospasitedlné víry katolické apoštolské římské nebyl, a náboženství katolického všemi skutky svými podle řádu církve svaté nenásledoval,« dále aby nedopouštěli »pokoutních schůzek k zapověděnému náboženství,« udávali osoby nekatolické, ať jakéhokoli stavu, regentovi a neshovívali nijak emigrantům »do města zhusta přijíždějícím a přicházejícím —« předpis sice jen pro město vydaný, ale obrážející věrně ducha vrchnosti.

Kníže Lichtenštein varuje poddané své řádem, určeným pro panství Uhřiněveské (z r. 1684—1707), aby »žádných závěrkův aneb kouzlů nevyhledávali, aniž jaký kacířský knihy četli a jich v domech přechovávali, neb s kacíři jaký obcování proti víře měli«: nýbrž to vše aby činili, co jim katolická víra velí a k tomu také svou čeládku a děti vedly tak, »aby Bůh jim požehnání dal.« Nemají »nic nejmenšího« proti víře svaté mluviti, nýbrž neděle a sváteční dni světiti, se všemi svými na boho-

službu choditi a děti, kde »katechismus se drží, pilně k němu vysílati.«

I sněm český nalehal na řádné svěcení nedělí a svátkův, a když snešení jeho o té věci bylo potvrzeno, místodržitelstvo vyhlásilo je patentem ze dne 22. října r. 1654.

Podnětem k tomu snešení bylo konání robot ručních i tažních ve dnech, kdy katolická církev těžké práce nedovoluje. Úřadům místním připomíná se povinnost, podporovati duchovní správce v jeho péči o to, aby hospodáři i s dětmi a čeledí v takové dni mohli obcovati mši, kázání a jiným obřadům církve katolické; mají stanoviti i jisté dozorce, kteří by si všímali, kdo bohoslužby nedbá, a zvláště těch, kdo zatím popíjejí v hospodě. Krámy a dílny nechať zůstávají zavřeny; představení herců, kejklířů a lidí podobných ať se za bohoslužby nepořádají; pokud koná se katechismus neb požehnání, hudebníci ať v hospodách nehrají; vůbec pak zakazují se podobné zábavy v adventě, v postě, o křížových dnech, prvního dne o vánocích, velikonocích a letnicích. Všeliké úřední a soudní výkony v neděli a o svátcích se zapovídají; zvláště povolávání poddaných od úředníků neb vrchností na úřad, rozměřování jim týdenních robot a jednání v příčině jich platů. Dále se vrchnosti a úředníci napomínají, aby neukládali přílišných robot, tak že poddaní nemohou s nimi býti ve všední dni hotovi. Úředníkům i sedlákům, kteří by nařízení těch nešetřili, hrozí se pokutami. Za žní, vinobraní, a kdy jde o rychlou pomoc bližnímu, lze výjimkou i v neděli a o svátcích nalehavé práce vykonávati; o tom každého poučí farář a správce duchovní, po případě dá k takové práci bezplatné svolení. Ani ti, kdo po zemi cestují, nesmějí v tyto dni mši zameškati.

* * *

Povinnosti náboženské vytýkají se v artikulech soudních, t. j. v článkovaných předpisech, které vrchnosti dávaly každého roku na soudu obecním čili purkrechtním poddaným svým předčítati, na prvním místě. Dlouhá řada článků oznamovala poddaným *povinnosti ostatní.*[1]) Měli zachovávati úctu a poslušnost nejen k vrchnosti, ale i k rychtářům, konšelům a jiným jejím úředníkům, tito pak tak se chovati, aby nikomu nespravedlivostí neublížili, a nesvolávati hromad bez potřeb vrchnosti neb obecních. Do hromad má každý soused sám osobně choditi; »který by pak zoumysla nepřišel, jsa doma, byť i na místě svém někoho jiného neb ženu, jak někteří ten obyčej činiti mají, poslal, ten každý aby pokutu 5 gr. dal, kterážto pokuta k obci obrácena býti má« (dle artikulů soudních panství Č. Řečického). Poddaní neobtěžujte vrchnostenských úředníků v dni nedělní a sváteční, nýbrž přednášejte jim své záležitosti v dni k tomu

[1]) Uvádíme zde mnohé i z těch předpisů, které se vyskytovaly již také v XXII. svazku Archivu Českého.

ustanovené, t. j. ve středu a sobotu; kdykoliv však kdo bude od vrchnosti neb ouředníka obeslán a nepostaví se, stihne jej pokuta. Kterak při zavírání manželství si vésti, již jinde uvedeno. Děti nechť dobře jsou vychovávány a do školy řádně posílány. Ani dětí svých, ani sirotků po jiném, nikdo ať na cizí grunty nešikuje, neprojednává, na řemeslo nedává a v manželství nezadává bez povolení vrchnosti; neber sirotkův odjinud bez povolení jich vrchnosti. Sirotkové zběhlí, nevrátíli se v čas a za odpuštění nepožádají, ztrácejí svou spravedlnost. Podobně »pacholek a mládenec, vdova neb děvečka,« kteří by »neřádně se chovali a tudy o poctivosti své přišli.« Rychtáři a konšelé pečujte o řádnou inventuru majetku po zemřelých pozůstalého. Na roboty přicházejte ráno; rychtář předcházej sousedy svým příkladem a dozírej, aby dílo se pořádně konalo. Berně a všeliké poplatky všichni rychtářům v určený den odvozujte.

Řád poddanský Jaroslava z Martinic z r. 1638 stanoví: »Ouroky a jiné peněžité platy, aby ode všech zouplna konečně tejden před svatém (sic) Jiřím a tejden před svatém Havlem, též berně a zbírky všeliké po napomenutí od pana ouředlníka aneb písaře důchodního před časem v sněmích doloženém vybírány a spravovány byly, a to na dobré minci české; tolikéž osepní obilí na dobré míře, též slepice, vejce a jiné věci dobré a hodné časně odvozovati mají.« Nikdo ať nedělá žádných škod v panských lesích, rybnících, potocích, řekách, na lukách, štěpnicích neb vinicích; na panské hony a shony ať na daný rozkaz přichází každý s tenaty a soškami sám neb za sebe pošle pacholka; psů do pole neb lesův ať nikdo s sebou nebere.

Bez vůle a vědomí vrchnosti nesmí nikdo ani obecních lesů selských k své potřebě užívati; rybníky obecní ani své vlastní gruntovní loviti, nic od živnosti neb gruntu odprodávati, měniti, zastavovati neb pozemek ve spolku s jiným osívati. »Vožralci a mrhači,« kteří by louky a dědiny aneb obilí na poli v slamách odprodávali, budou trestáni a povinni grunt jiným hospodářem hodným osaditi. — Kdo však s povolením vrchnosti grunt prodává neb kupuje, učiň to u přítomnosti rychtáře a starších, a do šesti neděl dej zapsati do register purkrechtních; rovněž peněz za grunt ať nikdo neklade pokoutně, nýbrž co složí, dá zaznamenati do register; »nebo lidské paměti hynou, a zápisové zůstávají« (dle instrukce Fridlandské z r. 1628). Bez svolení pánova poddaní ani sami lidem z cizího panství rukojemství nedávejte ani od nich nepřijímejte a dobytka cizím řezníkům neprodávejte. Podruhů a podruhyň, nemajíli listů propouštěcích od bývalé své vrchnosti a bez vědomí rychtáře i konšelů nebo panského hejtmana do obce nepřijímejte. Nepřechovávejte zlodějů, povalečů, krosnařů, žen neřádných aneb nevěstek; sice ručiti budete za škodu jimi spůsobenou; chodce, rybnikáře a šterciře hned pryč vybuďte.

Poddaní varují se, aby nikde jinde než v panských mlýnech nemleli a jen z panských solnic sůl kupovali. Sami si vařiti pivo

v kotlích nesmějí aniž odbírati pivo nebo pálené cizopanské. Šenkýřům jest odbírati pivo pouze z pivovaru domácí vrchnosti, a to tak, aby měli stále »pivo za pivem;« není dovoleno, aby hostům přes dvě hodin na noc pivo točili, čeládku panskou neb osoby zlé pověsti přechovávali, hru v kostky a v karty dopouštěli. Zakázáno poddaným vůbec »všeliké zbytečné žraní, hodování, hry, tance, noční schůzky, pokřiky a přástky.« Arcibiskup Harrach ukládá mimo to rychtářům a konšelům, aby nikdo ze sousedův a zvláště z osob úředních »s židy žádného tovaryšství, společenství, handlův, obchodův nemívali.« Připojuje k svým nařízením zároveň hojně pokut, jež sice stihnou provinilce, všech pokut třetinu věnuje panským hejtmanům, aby takto »ve všem lepší řád byl držán.« Poddaní mezi sebou mají se dobře snášeti, stříci se všech »bitev, rvaček, lání, hanění;« ten, komu bylo ublíženo, nepomáhej sobě sám, nýbrž stěžuj si u rychtáře a konšelů neb i u panského hejtmana. Ženy a děvečky, které by se vadily a hanělv nebo klevetaly, ať trestány jsou košem a potom dány do trdlice. Druh druhu čeledi neodluzuj, a počínej si opatrně s ohněm v domě, v chlévech i stodolách; vyšlehneli kdy přece, nechať pohotově jsou háky, řebříky, vědra a škody, a kde kdo povinnost má pomáhati při hašení. Pro nebezpečí ohně nebuďte přediva sušena v světnicích, nýbrž toliko v pazdernách; konšelé a dva z obce dozírejte, aby komíny, prsky, kamna a stavení byly dobře upraveny a opravovány. Přes pole vrchnosti neb sousedů nikdo nebývalých stezek a cest nedělej a mezníky nehýbej; na začátku máje každá obec vycházej do polí, a staří pamětníci ukazujte lidem mladším, kde který mezník stojí neb stával.

* * *

Jak řečeno, tyto a podobné artikule bývaly každého roku ohlašovány *na soudu obecním*, konaném vždy kolem narození Páně proto, že v tu dobu poddaní měli nejméně práce. Přítomnou vrchností (neb úředníkem od ní vyslaným) rychtáři, konšelé, polesní, dozorci nad rybníky, kostelníci a jiní vesničtí úředníci byli obnovováni, načež řády selské artikul za artikulem předčítány a vlastní soud zahájen. Uvažovány na něm a do knih purkrechtních zapisovány odkazy učiněné chrámům, špitálům a p. (»dluhové kostelní«), smlouvy gruntovní a porovnání, platy čeládce zadržené, nápady připadající na pána a na jiné právní dědice, kladeny peníze náležející sirotkům do truhlice sirotčí, rozhodovány rozepře mezi poddanými, když voleným ubrmanem nemohly býti porovnány, trestáni pomluvači a svářící se, když »dobrotivého porovnání přijíti nechtí,« dosazováni lepši hospodáři na místo nespůsobilých, lenivých a nedbalých a udílena napomenutí hospodářům a hospodyním, aby opravovali stavení, střechy, komíny, ohrazovali zahrady a pole podle silnic, varovali se krádeže a pokojně vespolek živi byli. Měsíc a den, kdy soud měl býti konán, ohlašován byl dvě neb tři neděle dříve, aby se každý naň se svou věcí a zvláště dlužník peníze pro věřitele připraviti mohl.

Na menších panstvích, kde vrchnost sama soudu obcovala, postupováno při něm asi takto: Panský úředník s písaři přichystali všecky purkrechtní knihy vesnice příslušné, »supplikace, listy od starého soudu až do nového o spravedlnosti lidský a jiné,« jakož i potřeby kancelářské (papír, inkoust a p.), dále knihy, do které zapisováni byli rychtáři a starší a konečně truhlici sirotčí.

Potom rychtář povolal všechny obyvatele vesnice, hospodáře i hospodyně, načež úředník jmenem vrchnosti se otázal, zdali rychtář »dle cedule jemu zaslané« dal všem o soudu věděti, a zda všichni jsou přítomni. Nebyloli tomu tak, proč a z jaké příčiny se to nestalo? »Dobrá kapitola a na pepř pokuta podle vyměření regimentu.«

Dále otázal se úředník, zda »pod správou rychtáře N. regimentní artikule zachovávali?« Zda se obec rychtářem a staršími řídila, zda jich každý poslouchal? Zda také hajní si náležitě vedli? »Neníli co na odporu, tehdy rychtář palcát práva před vrchnost složiti má,[1]) potom z povinnosti hned i s staršími až i hajnými se propouštějí, a to předně vrchnosti své s poděkováním i rukou podáním.«

Úředník tázal se pak shromážděných: »Poněvadž již nyní sobě rovni zůstávají,« máli kdo jakou stížnost do propuštěných rychtáře a starších?

Nebyloli stížnosti, bylo všem »s pochválením pána Boha býti z toho povděčnu« a pak ven vystoupiti. Jenom »JMt pán ráčí pováž̌iti s dobrými přísedícími lidmi všech příčin, a z obce osobu hodnou, usedlou, rozumnou, na poctivosti dobře zachovalou za rychtáře, a potom i jiné osoby, kolikkolivěk jich potřebí jest,« poručí před sebe povolati a vprostřed postaviti. Na obec, která rovněž zase dovnitř povolána, vznesena pak otázka, máli kdo co proti vybraným. Pakli ne, »hned osoba za rychtáře volená předstoupiti má, a pod pokutou vyměřenou, ničímž se nevymlouvajíc, přísahu učiniti a podáním ruky JMti pánu« povinnost slibuje. Podobně v úřad dosazováni jsou i starší a hajní, podávajíce vrchnosti ruku, která jim »štěstí a v práci dobré prospěch vinšuje.« Jmena všech nových úředníků zapisují se hned do knihy.

Následuje čtení artikulů čili regimentu na panství platného »až do konce s zavírkou dobrého a přívětivého napomenutí.« Po přečtení těch předpisův úředník káže přednesti . truhlici sirotčí a rychtáři i starším za stůl se posaditi. A tu »vedle moci od JMti pána dané« úředník soud zahajuje (dle znění jedné listiny) takto: »Z poručení a nařízení N. N. N. já tento soud purkrechtní na přítomným právě hájím, předně boží mocí, též JMti pána mocí. Kdo by koliv před tímto soudem co měl, ten své spravedlnosti vyhledávej náležitě. Pakli by se kdo jakého scestného nepříkladu před tímto soudem a právem dopustil, to bude k spravedlnosti jeho k strátě podle starobylosti předešlých soudův, zvyklosti a zasloužilosti k skutečné panské pokutě, s jistým při tom trestáním

---

[1]) Dle jiné formule skládá »žíly rychtářské.«

(o čemž jeden každý doslejchaje, bude se věděti čím spraviti a před tím soudem čeho uvarovati).« — Soud volá dle jistého pořadu ty, o jichžto záležitost jde; které věci vyřizuje, o tom byla řeč výše; vše zapisuje se hned do knih purkrechtních.

»Cokoli pak nezletilým a sirůbatům při soudech přijde, hned to do truhly k tomu ustanovené v přítomnosti hejtmana a důchodního písaře, když pána tu není, zavříti se má; od kteréžto tento jeden, druhý pak jiný rozdílný klíč míti bude; leč by snad pán poručníky ustanovil, jimžto jeden klíč svěřiti se má, druhý pak zůstane v kanceláři . . . Naposledy pak, po díků činění Bohu, knihy gruntovní zavříti se mají a na místě před ohněm bezpečným složiti, a k nim žádný přístupu nemíti, aniž bez zřetedlného povolení pána mají kdy otevřeny býti; což se i o urbáři panství rozuměti má . . . Pakli nějaké těžkosti hodné uvažování v čas soudu připadnou, kteréž prodlení potřebují, mají se pilně poznamenati a potom při posudcích (totiž dodatečných soudech, konaných o masopustě) porovnati, a těžší nedostatkové trestáni býti, aby netrestání v svévolnost nepřišlo a v potupu, což v lidu obecním, to jest nestálým a vrtkavým, se přihází.« [1]) —

* * *

Při soudech selských jednalo se také *o odúmrtech* aneb nápadech, jdoucích po poddaných na vrchnost. Podle Hospodářské knihy Krištofa Fischera (z r. 1679) vrchnosti oblíbily si zlý obyčej, že »v linii sstupující samé dítě s matkou po smrti otce a manžela dědí, a všeliký jiný stupeň příbuzenství *odmrštěn* bývá od dědictví, takže, když umře syn bez dědice, ani bratr, ani sestra, mnohem méně vnukové z nich pošlí, ani kdo jiný po nich nedědí, nýbrž celé dědictví připadá pánu gruntů.« Vrchnosti chytaly se v té příčině všeho, co stalo se obyčejem na škodu poddaných, ale nešetřily obyčejův a milostí, propůjčených poddaným od nepamětných dob, ba ani závazků, zapsaných do zemských desk, s kterými panství se ujímaly. Někde zříkajíce se práva odúmrtního, vymiňovaly si za to nové poplatky od poddaných. Tak na př. klášter Kladrubský dovoluje r. 1628 ve vsi Milíně osedlým i potomkům jich svobodně o svém statku kšaftovati (tak aby po zemřelém všecek jeho statek mohovitý i nemohovitý spadl na pozůstalou manželku, děti mužského i ženského pohlaví, a kdy by manželky a dítek nebylo, na krevní nejbližší přátele obojího pohlaví v třetím stupni příbuzenství), vyžádal si za to každoročně »z jednoho každého lánu dědin jeden kbelec Plzeňské míry dobrého a příhodného ječmene, a z půl lánu tolikéž půl kbelce na sladovnu naši.« Jan Vilém z Švamberka a na Červeném Újezdci, odpouštěje r. 1629 poddaným v desíti vsech na Písecku odúmrti, aby mohli odkazovati majetek přátelům svým tu bydlejícím,

[1]) Zprávy o soudech purkrechtních čili obecních sebrali jsme z rozličných listin XXIII. svazku Archivu Českého, zvláště také z Hospodářské knihy Kr. Fischera.

ukládá jim za to po dva dni roboty ve žních více. Přišli prý k němu »v ponížeností slzavě oznamujíce, jakou jsou nenabytnou škodu od začátku té v království tomto Českém povstalé vojny tak na statcích, tak také na tělích svých zakušovali, tak že mnozí z gruntův těch od vojska semo tam zahnáni a splundrováni byvše, s prázdném odcházeti a všechno všudy opustiti, jiní pak hrdla dáti a smrt ohavnou podstoupit museli.« Probošt Vyšehradský, (Ohmunaec kolem r. 1650) poddaným na statku Žitenickém právo konfirmovati, mluví o tom dokonce tak, jako by to činil jen jim na prospěch a prokazoval jim »velikou milost.« Nemůžeme se zde šířiti o tom, kterak právo dědické a nápad po poddaných byl na rozličných panstvích upravován. Pro samojediná panství komorní v Čechách bylo vydáno (r. 1651—1700) o té věci »Třicatero artikulů« vedle »Rozhodnutí komory české o několika kusích dědického práva poddaných na panství Pardubském« (z 17. 5. r. 1651).

Na Hlubocku (a snad i jiných statcích Schwarzenberských v Čechách) byla od r. 1670 platna o tom, »jaký nápad jde na koho po lidech zběhlých a na vojně zabitých, též po padlých ženských,« pravidla tato:

Po těch, kdo od r. 1618 »za času té nešťastné rebellie a na to následující české vojny z panství zběhli a zemřeli,« připadly ze čtyř dílu, na které spravedlnost jejich byla rozdělena, vrchnosti tři díly, kostelu, k němuž ti poddaní příslušeli, polovice dílu, a k záduši pustému rovněž polovice dílu. Dalli se kdo z nich naverbovati do císařského vojska a zahynul, připadly dvě třetiny spravedlnosti jeho přátelům, vrchnosti třetina zbývající. Jestliže se však navrátil třeba i po dlouhém čase (po 12, 15 i více letech), celá spravedlnost jeho byla mu vydána. »Který by pak z rozpustilosti neb svývolně z panství zběhl, a po 10 neb 15 letech se nenavrátil: všechno mil. vrchnosti připadá. Avšak navrátilli by se zase na panství, mil. vrchnost z pouhé milosti jemu buď všechno aneb aspoň díl zase dáti v moci sobě zanechávati ráčí.« Po svobodné ženské osobě, kteráž by »s mužskou též svobodnou osobou k pádu přišla,« aneb po »zmrhanej vdově,« padlé ženě a jejímu dítěti zůstaveny dvě třetiny její spravedlnosti, a třetina zbývající připadla vrchnosti.

»Vynacházejí se též na dvořích od léta 1618 pustých mnozí nápadové, o kteréž žádní nápadníci se neozejvají: takové zouplna zcela mil. vrchnosti připadají. Však pokudž by se kdo budoucně ohlásil a náležitě provedl, že tento aneb onen nápad jemu skutečně patří, má v tom slyšán, a jemu z milosti dle uznání zadosti činěno býti. Po jednom v knížecím špitále Lišovském zemřelém špitálníkovi připadá k témuž špitálu 1, a jeho přátelům 2, — summa 3 díly.« Bylo tedy ještě po r. 1676 plno poustek v zemi, ač sněm český, hledě k ohromnému počtu měst, vesnic a gruntů za války poplenėných, staral se již r. 1650 o to, kterak zjednati v té věci nápravu. Usnesl se totiž tehdáž na tom, aby ti, kdo by dům neb grunt nějaký v nově vystavěli aneb zříceniny z rumu

vyzdvihli,« osvobozeni byli ode všech kontribucí, povinných císaři neb zemi a mimo to od platů k vrchnosti na tři léta. Osadníci však měli prodávajícím smluvenou cenu zaplatiti a vrchnosti dáti se v poddanství, pusté domy a grunty na svůj peníz vyzdvihnouti a v nich bydleti. V artikulích soudních na panstvích hrab. Maxmiliana z Valdšteina (z l. 1651—1654) vybízejí se rychtáři a konšelé, aby se starali o osazení pustých gruntů buď chalupníky, podruhy, synky neb někým z čeládky, aneb ohlásili odpuštění těm hospodářům a čeledínům, kteří odešli před nějakým časem na cizí grunty, a vydali jim zase staré grunty, majíli na ně nápad. Ježto v minulých letech bývalo na těch gruntech oséváno obilí na třetinu, dovoluje se to i nyní, a při kupování statku pustého má býti kupcům přidáno, co by kde jakého obilí při něm na hotově bylo. »A pokudž by se prodati nemohli, mají takoví gruntové na krytu a stavení od rychtářův a konšelův z té třetiny opravované býti« a nesmějí ostaviti se dalšímu pustnutí. »Trávy na lukách aneb ovoce v sadích, když co Pán Bůh při těch gruntech pustých naděliti ráčí, mají časně konšelé pronajíti a prodati, tak aby od žádného peskováno a vykradeno nebylo, nýbrž se speněžilo. Tolikéž o slamách, senách, hnojích, i co by koliv se kam podělo, zpráva se o tom skrze konšely učiniti má.« Podobné starosti o osazení poustek na svých panstvích měly i jiné vrchnosti a lekaly se, když přibývalo jich, místo ubývalo. —

Za dřívějších dob náležela zbroj k statku a s ním byla přejímána. V řádech poddanských na panství Novohradském u Litomyšle (náležejícím hraběti Janu Frant. Trautsonovi) čteme mezi artikuly (z r. 1636): »It. zbroj na kohož jaká uložena jest, ten aby tu vždycky v svém domě pohotově jměl. A prodáli statek jeden druhému, té zbroje aby při tom gruntu nechal a s tou zbrojí prodal, pod trestáním skutečným.«[1])

Na Moravě usnesl se (dne 13. října r. 1650) sněm na tom, aby *sedláci byli »disarmirováni,«* poněvadž prý v minulých válkách i oni »zbraněmi se opatřili i některá zlá chasa na loupeže se oddávají,« a obnovil příkaz ten roku 1654. I sněm český vydal brzy po moravském příkaz o »vyplenění loupežníkův, jenž vůbec Petrovští slovou.« Vrchnostem uloženo, aby na svých panstvích ihned pobraly »všecky ručnice a jiné škodlivé zbraně,« poddaným i jiným tam zůstávajícím lidem, složily je »v obzvláštním místě« a vydávaly jen, když jest »na zločince a škůdce zemské jíti,« aneb když poddané vypravují na cesty a svěřují jim některé své věci k bezpečnému dodání; avšak pro tu příležitost musejí dáti poslům »vlastní pečetí neb sekrytem upečetěným passzetl.« Na znesnadnění lupičských přepadání »velké dříví v lesích« po obou stranách silnice nařízeno posekati, »při skutku postižené aneb sice patrně podezřelé Petrovské a škůdce zemské . . .

[1]) V knize »Oeconomus« vyskytuje se ještě r. 1667 zastaralý předpis, dle něhož na Moravě v měsíci listopadu bylo »lid mustrovati, a aby jedenkaždý poddaný dobrou zbraní se opatřil, nařiditi.«

bez odkladův a prodlévání z světa skliditi.« Naproti tomu sedláku, ano i Petrovskému, jenž by škůdce zemského, při skutku postiženého, ať zabitého, ať živého jeho vrchnosti dodal, slíbena polovice jmění zločincova, po případě 10 kop míš. od té vrchnosti, a zároveň amnestie. Za to však ovšem přísnými tresty pohroženo přechovavačům lupičů, zvláště těm, kdož mají na »samotě a hluboko v lesích vystavené, Petrovským k jich předsevzetí výborně příležité hospody a jiné domky a v nich obývají.«

(Pokračování.)

Španělská ensalada.

Přistrojil

A. Pikhart.

Podávám dnes čtenářstvu »Osvěty« něco, čemu nejlépe svědčí tento španělský název. Není to pracná, učená studie, ač jsem k ní studoval několik učených prací — není to čistá causerie, protože sám materiál je na causerii poněkud těžký — je to ensalada, kterýmžto líbezným slovem se ve španělské kuchyni označuje salát, ve staré španělské literatuře pak míchanice, jíž by se po česku mohlo nejlépe říkati všehochuť. Byly to veršovné výtvory, do nichž se obratně vplétaly a zarýmovaly vždy dva řádky ze známých starých romancí. Podobenstvím jejich by mohla býti stará míchanice, která nás za dětství velice bavívala:

Jerusalém velké město,
Loučná Hora malá ves.
Láska, rozmilá nevěsto,
kouše někdy hůř než pes —

ovšem kdy by dvojřádek »láska atd.« byl vytržen ze staré, všeobecně známé romance, jako že není.

Moje ensalada je přistrojena jinak. Dlouholetým pročítáním děl španělských vznikla ve mně přirozenou měrou láska ku projevům španělského ducha a španělské rázovitosti, a nalezlli jsem u nás v Čechách stopy Španělův, zajímaly mne stejně, jako španělské zmínky o Čechách. Nejsou ty stopy a zmínky vždy správny ani radostny, ale zajímavy jsou přece. A nahodilé poznámky se mi hromadily, až jich byl koš tak veliký, že se z něho dá připraviti slušná ensalada, všehochuť, kterou smí kuchař podati čtoucím hostům bez uzardění a bez obav, že salátem povrhnou.

1.

Ale než se vydáme se čtenářem po stopách, které jsem svrchu naznačil, povíme si něco o Slovanech ve Španělích. Ne o Slovanech, nyní ve Španělsku pobývajících, ale o součas-

nících — řekněme svatého Václava, a o lidu, usedlém ve Španělích trvale, až do vyhynutí.

Obsažné zprávy o nich podává Riegrův Naučný slovník. Doplnil jsem z jiných pramenů zprávu tu a mohu pověděti tolik: Kalifové Cordovští, počínajíc 8. stoletím, obklopovali se vybranou tělesnou stráží, složenou ze Slovanův. Odkud a jak přicházeli ti Slované do Jižního Španělska, nevím, ale jest důvodná domněnka, že to byli rodáci z krajů Dunajských, kterým bylo nejčastěji stýkati se s tvořícími se a hynoucími velestáty, a kteří si dovedli zjednati pověst oddaných, statečných a vytrvalých strážců a bojovníků, jako později Švýcaři.

V arabských spisech se označují jmenem Sakaliba a za kalifa Hakama I. (796—822) jich bylo v Cordově dva tisíce. Kalifům byli vítáni dílem pro svoji zdatnost tělesnou a válečnickou (soudě z potomků španělských Maurů, dnešních Andaluzův, nebyli »synové Hagařini« valných postav, a takový nějaký junák slovanský, urostlý jako Černohorec, mohl, jak se říká, tři Maury posvačit), dílem proto, že bylo konání služeb tělesné stráže jejich životním povoláním, a že proto byli věrni a dokonale oddáni pánovi, dokud je řádně odměňoval a ničím jim neubližoval, a že byli kmenem, domorodému obyvatelstvu andaluzskému úplně cizím, a proto spolehlivým. Vždyť i za Abderrachmana III. (912 až 961) neuměla většina jich ještě arabsky.

Tento kalif prý měl slovanských strážců čtyři tisíce, měl prý i slovanská pážata a služebnictvo, tak že bylo v Cordově Slovanův asi 6087 osob.

Národnost si zachovávali tito Slované dlouho, za to náboženství asi záhy opouštěli, neboť nelze se domnívati, že by byli kalifové, obklopení často fanatickými vyznavači koranu, svěřovali bezpečí své jinověrcům. Svědčí o tom i arabská jmena slovanských vůdců.

Tito Sakaliba však zvláštního významu v říši Cordovské nabývali tím, že jejich náčelníci právě pro důvěru, kterou věnovali kalifové celému slovanskému sboru, dosahovali úřadů, v říši nejčelnějších a že nejednou se z nich stávali hadžibové čili velkovezíři, kteří pomáhali kalifům řiditi — a za kalifů slabších sami řídili osudy říše.

Za Alhakama, čili Hakama II. (961—976), který měl příjmí Al Mutansir Billah, »hledající pomoc v Bohu,« zmiňuje se historie o mocných náčelnících slovanské stráže Džaudarovi a Faikovi.

Po smrti Hakamově pomáhal jeho vdově u vladaření, Sobejše, náčelník slovanský, Hadžib Džafar al Moshafi. Sobeicha, krásná baskická otrokyně, snažila se totiž, aby uchovala trůn jedenáctiletému svému synovi, princi Hišamovi. Z mnohoženství a z poměru dětí kalifových z několika manželek vyplývaly ovšem různé pletky a úklady, jimiž se strany jednotlivých vynikajících snaživcův o trůn navzájem potíraly. V takových bojích nařkli Džafara roku 978, že si přivlastnil státní peníze, a domohli se toho, že byl s důležitého svého úřadu složen. Způsobil to Sobej-

šin milec Mohammed Ibn Abdallah Ibn Abi Amir, který hleděl dosíci moci a obávaje se, že by tělesná stráž, zbylá po Hakamovi, mohla se vzbouřiti na prospěch odstrkovaného Hišama, dal jich za různých záminek mnoho set pobiti, a doplnil stráž Berbery, otroky z Východu a černochy. Sobeicha se zatím odklonila od syna a přidržela se milence.

Roku 1009 nabyl na dvoře kalifově velkého vlivu vůdce slovanské gardy Vadhich, jinak Vadi, ale královská tělesná stráž se rozpadla na dva nepřátelské tábory, slovanský a berberský, které se navzájem potíraly, zápolíce o moc v říši.

Rozklad, zachvacující cordovský kalifát, působil, že se z tělesné gardy stali praví praetoriáni: dosazovali a sesazovali kalify, hleděli utvrditi svůj vliv v jednotlivých provinciích, až na konec vznikaly z toho chaosu občanské války.

Vůdce Berberů, Hišam Ibn Sulejman, v třenicích těch zabit, a Berbeři, rozrušeni tím a vedeni synovcem padlého, Sulejmanem Ibn Hakamem, porazili kalifa Mahadi Bullaha se slovanským vojem tak mohutně, že před nimi uprchl do Toleda. Tam se však vzpamatoval, sebral znova své Slovany a spolu s katalánskými křesťany porazil r. 1010 Sulejmana.

Teď zase uprchl Sulejman, vzpamatoval se, sebral znova své Berbery a přemohl Mahadiho v Algecirasu.

Tato pohádka o krvavě červené karkulce skončila se obratným činem velitele Vadhicha. Roku 1009 chtěl se totiž kalif Mahadi strýce svého, bezvýznamného Hišama, nadobro zbaviti a chtěl jej odpraviti; ale na radu Vadhichovu dal zardousiti muže, kalifovi velice podobného, dal jej slavně pochovati a Hišama uvrhl tajně do žaláře. Vadhich vyprostil teď z vazby Hišama, kterého všichni pokládali za mrtva, a uvedl jej znova k vládě. Vděčný kalif jej za to ustanovil svým hadžibem, ale když se v hlavním městě počala jeviti zase přízeň k Sulejmanovi, domníval se, že je této změny příčinou Vadhich, a dal jej odpraviti.

V nepokojích, ve kterých kolísal celý jeho trůn, povolal za velkovezíra zase Slovana, totiž vladaře Almerijského, Hajrana. Ale buď byl tento velký vezír ve skutečnosti malým, nebo byl povolán pozdě. Sulejman dobyl Cordovy, a ubohý kalif Hišam zmizel tak nadobro, že podnes nevědí historikové, bylli vítězným Sulejmanem zavražděn, či odešelli na Východ do Mekky a jiných posvátných míst, připravit se důstojně na smrt.

Hajran se však nepoddal; pomohl poraziti Sulejmana a dosadil na trůn Aliho a když byl tento kalif roku 1018 v lázni zardousen, provolal za vládce Abderrachmana IV. Rozvrat byl stále větší, vzpoury, občanské války a vraždy stíhaly jedna druhou, až poslední Omaijada, stařičký Hišam III., bratr Abderrachmana IV., složil roku 1031 vládu, řka: »Tento rod nedovede ani vládnouti ani poslouchati.«

Cordova si zařídila republikánskou vládu, a z rozpadlého kalifátu se utvořila řada malých království, v kterých se dosavadní jejich vladařové snažili státi se dědičnými králi.

V některých těch státečcích, jako v Denii (Slovan Modžegib), v Tortose (Labib) a snad i v Almerii kralovali po nějakou dobu slovanští bývalí důstojníci kalifovy tělesné stráže, kteří tou dobou i v říši Sevillské zaujímali význačné postavení.

Vpádem Almoravidů z Afriky a zřízením velké berberské říše ve Španělích skončila se vojenská, dvorská i vladařská sláva Slovanů. Proslulý Cid jich najisto ještě několik znal.

Dle svědectví arabských letopisců se zabývali španělští Slované uměním a vědami. Není divu. Žilit v ovzduší, prosyceném láskou k vědám a k umění, na dvoře kalifů, kteří si básníkův a učenců vážili nade všechny stavy lidské, hledíce se jim neli vyrovnati, aspoň připodobniti vlastními pracemi básnickými či vědeckými. Dle vzoru těchto kalifů zabývali se i slovanští důstojníci a hodnostáři prací duševní, a někteří z nich dosáhli znamenité dokonalosti. Slovan Fatin prý neměl rovného sobě soupeře v znalosti jazyka arabského, a když roku 1029 zemřel, nalezlo prý se v jeho knihovně množství drahocenných knih.

Slovan Gabib (neníli totožný s tortoským vladařem Labibem?) napsal dílo s názvem: »Jasné a přesvědčující důkazy proti těm, kdo Slovanům upírají výtečné vlastnosti,« a uveřejnil prý v díle tom zajímavé drobnosti rozličného druhu, a i dějiny a písně Slovanův.

Tedy rozhodně Slovan uvědomělý, původem svým hrdý. Škoda, že jsem nalezl o nich zpráv tak málo!

II.

Zvláštní, a připomínám hned, že nejrozsáhlejší zmínky zaslouží španělská vzácnost, kterou máme v Praze, a o které, pokud vím, není v naší literatuře zmínky. Je to svazek španělských romancí a písniček, tištěných na jednotlivé aršíky, asi jako naše »písničky, tištěné tohoto roku,« jenže jsou formátu kvartového. Neznámý milovník je sebral a dal je svázati do bílé svinské kůže. Tisk je většinou pěkný, čitelný, titulní listy jsou ozdobeny dřevoryty, celkem sličnými, a několik lístků označeno letopočtem (1550, 1563, 1564). Znalci kladou otištění všech těch písniček (abych užil našeho lidového označení) do doby od roku 1550 do roku 1570, a svazek čítá 337 stránek, na nichž vytištěno 185 romancí, a mezi ně na vyplnění aršíků vřaděny pravé písničky, *canciones*, *villancicos* a *coplas*. Z celého uspořádání aršíků, z některých, přímo raffinovaných veršovných výtvorův i z výzdoby titulních listů, dosti dokonalé, jest patrno, že »písničky« nebyly určeny vrstvám takovým, pro jaké se tiskly písničky, řekněme v minulém století u nás, ale že je kupovali mladí šlechtici, dvořané a krásky, s nimi se stýkající.

Jest to ovšem pochopitelno. V 16. století toho lid španělský asi mnoho nenačetl, vždyť i dnes, v době mnohem pokročilejší, setkáte se s analfabety (hlavně sličného pohlaví) i ve vrstvách,

ve kterých by byli u nás nemožnými, a lid spoléhal jenom na svoji paměť, která uchovávala ode dávna staré, krásné romance bez přispění slova tištěného, a ač snad čerpal poslechem i z tištěných »písniček,« uměle složených, splácel tento dar stonásobně, podávaje tiskařům a pořadatelům ze svojí ústní tradice hojně cenných romancí starých, pravých, ryzích.

V naší knize, která, svázána ze samých volných aršíků, nemá ovšem souborného titulu (krom na hřbetě, na který napsal někdo zřetelným písmem *Cantilenae Hispanicae ac historicae*), obsaženo nejenom hodně romancí, vynikajících krásným stářím — nacházímeť je jenom ve sbírkách nejstarších; než uspořádány sbírky pozdější, zanikla jejich znalost — ale asi čtyřicet, kterých nenajdete v žádné staré sbírce.

Kniha je tak vzácná, že prý za ni nabídli z Madridu velmi pěkný kapitál, i nelze s ní co do vydatnosti porovnati podobné sbírky, v jiných knihovnách zachovalé.

Kdy by se dala nějakou kouzelnou mocí vyzvěděti cesta, jakou se dostaly jednotlivé aršíky do svazku, a svazek tam, kde je teď, byla by to najisto zajímavá anabase. Takto lze pouze z nápisu na první stránce

Bibliothecae P. P. Hibern.
ad S. Ambros. Pragae

seznati, že měli knihu v bibliothéce své hybernští mniši, kteří, byvše za Alžběty vypuzeni z Irska, ujali se roku 1631 v Praze zašlého benediktinského kláštera v ulici, nyní po nich přezvané. Po zrušení kláštera přišla kniha s celou klášterní bibliothékou do knihovny universitní, a nemůže pověděti, jaké cesty podnikla po Španělích, jak se dostala do Irska, a který přítel španělských romancí ji zavezl do našeho král. hlav. města.

Snad z jeho ruky pošlo starobylé římské očíslování listů knihy a nemnoho poznámek a znamének, inkoustem v knize napsaných.

Kniha, sama sebou zajímavá, stává se nám ještě zajímavější, ana obsahuje dvě zmínky o Čechách.

První zmínka jest v aršíku, ozdobeném jasným a pěkným obrázkem titulním: před oltářem stojí kněz, v levé má rozevřenou knihu a pravou žehná párku, klečícímu před ním. Ženich v řasnatém rouchu klečí na polštáři, drže v ruce otevřenou knížku, po jeho levici klečí královna prostě učesaná v šatu mírně vystřiženém s vlečkou; ruce má sepjaté. Za ní stojí žena se zahalenou hlavou a vedle této prostovlasá postava — asi muže. Titul aršíku zní v tato slova: *Romãce nueuamẽte hecho por Andres ortiz en que se tratan los amores de florisco: y de la reyna de bohemia.* (Romance, nově složená Ondřejem Ortizem, ve které se vypravuje o lásce Floriseově a České královny.)

Romance začíná závistivým vzdechem:

Quiē ouiesse tal ventura
en auerse de casar
como ouo floriseo
quando se fue a desposar
que de grande alegria
no p-dia reposar.

(Koho stihlo tolik štěstí,
když by oženil se rád,
jako stihlo Florisea,
když chtěl v sňatek vstupovat?
Vždyť pro samé potěšení
nemohl už ani spát.)

a hned se vypisuje příčina toho štěstí a potěšení:

y la causa fuera esta
que se lo embio a llamar
essa linda noble reyna
de bohemia natural —

(a příčinou toho bylo,
že jej dala zavolat
sličná, ušlechtilá králka,
kterou zrodil český sad).

Romance líčí dále, že Floriseo »nebyl líný,« zajel si k sličné české královně, poklekl a dvorně jí vyznal lásku. Milovali se, ale lásku jim ztrpčila nenadálá zpráva, že se princ don Eton s říší Floriseovou vzbouřil.

Floriseo con enojo
muchas naves mādo armar
dādoles muy grāde priessa
para auer de nauegar.

(Rozhněvaný Floriseo
zřídil velký lodí řad,
urychluje kvapně všechno,
by moh na moře se hnát.)

Vytrhl po moři z Čech na vzbouřence a za půl léta je přemohl. Když plul zase do Čech zpět, odpočinul na zakletém ostrově, a odtud byl kouzly a úkladem odvezen ke královně jakés, do které se — patrně jenom vlivem čar — ihned zamiloval.

Česká královna bědovala, slyšíc od sluhův, že Florisea odvedla kouzla, ale

su donzella piromencia
se la yua a consolar
no vos enojeys señora
no tomeis tal pesar
que floriseo es biuo
no le querays vos llorar.

(služka její Piromensja
chtěla útěchu jí dát:
»Nermuťte se, paní moje,
nechtějte se žalu vzdát,
vždyť on Floriseo žije,
nač proň slzy prolévat?«)

Floriseo opravdu žil a měl s kouzelnou královnou hezkého chlapečka. Ale po mnohých dobrodružstvích vyvázl z líbezného zajetí a jel s otcem svým až do Cařihradu. Cestou potkali rytíře, který — achich, plakal. Zeptali se, co se mu stalo, a uplakaný rytíř vypravoval, že se mu zle vedlo. Natloukl mu vévoda Macedonský, hlídající zde průsmyk

por amor de una donzella
de bohemia natural
ha se de casar con ella
esta noche sin dudar.

(Z lásky k dívce přespanilé,
která vyšla z českých lad,
a ta se má ještě dnešní
noci jeho ženou stát.)

Floriseo i tuto mrzutost spravil, shledal se s první svojí královnou, i těšili se spolu a byli vesele živi jako na konci našich pohádek. Závěrek romance zní:

assi acaba este romance
dando fin a mi hablar
y a vosotros los lectores
vos me querays perdonar.

(Romance ta se teď končí,
nemám co vypravovat,
a vy, čtenářové, račte
odpuštění své mi dát.)

* * *

Vidím, že se čtenář od této romance několikrát odvrátil a pohledl na svoji knihovnu — tam, kde stojí pěkně řádkem české překlady Shakespearových dramat. Ano, paměť ho neklame. V Zimní pohádce to je! Tam vystupuje »Florizel, český králevic,« scéna třetí jednání III. vyznačena: *Čechy, pustá krajina u moře*, a Antigonus se ptá: »Tys tedy jist, že přistál koráb náš u české pouště?«

Máme tedy na české moře dva závažné svědky: oba Floriseły, a nechybím snad, vyslovímli domněnku, že otcem obou těchto Floriselův a původcem těch dvou českých moří je třetí Floriseo, totiž román, zvaný

Floriseo que por otro nombre es llamado Caballero del Desierto, el cual por su gran esfuerzo y mucho saber alcanzó á ser Rey de Bohemia Valencia, En casa de Diego Gumiel 1517 —

to jest: Floriseo, jinak nazývaný Rytířem Pouště, který se velikou svojí statečností a rozsáhlou učeností stal českým králem.

Ovšem se také dokazuje, že bylo kdesi nedaleko Sicilie území, zvané Bohemia, a tato Bohemia že ležela skutečně při moři. Koupalali se česká komorná Piromencia v tom moři, nemožno už vyšetřiti.

* * *

Druhá zmínka o Čechách, a to o Čechách méně bájkovitých a mnohem skutečnějších, než které poznali Floriseo a Florizel, děje se v básni, nazvané

Romance de la caça y bolateria que el grã turco salio a hazer, cõ todo lo demas que enella passo

t. j.: Romance o honbě a lovu pernaté zvěře, na kterou vyšel turecký sultán, i o všem, co se při tom událo.

Báseň jest allegorická. Sultán vyjel na lov zvěře čtyrnohé i pernaté, uhlídal volavku a pustil na ni sokola. Když však sokol na volavku dopadal — přichvátali dva orli (totiž Ferdinand uherský a císař německý) a španělský lev, a zdolali tureckého sokola.

Na ten lov vyjel sultán s třiceti tisíci rytířův, a když tak jeli,

»dva a dva vždy rozpráděli,
co je zajímalo nejvíc.«

Jedni mluvili o Uhrách, druzí o Rakousku, jiní o Benátkách, Francii, Sicilii, Apulii, Kalabrii, Lombardii, Římu, Italii, Neapoli, Toskáně, Anglii, *»y de Boemia y Romania —«* tedy o Čechách a o Rumunsku.

O Čechách asi turecký žoldán a jeho rytíři, ubírající se s třiceti tisíci koňů »na lov,« hovořili v 16. století častěji, a nejen v allegorických básních.

Z nevelkých ukázek těchto seznal čtenář, jak vypadají romance ve vzácné té sbírce.

Abych mu zobrazil i druhý druh veršů, ve sbírce zařaděných, uvedu ještě písničku (villancico) a nápis (mote). Písnička jest jakousi směsí písní »Gaudeamus igitur« a »Bože můj, otče můj«:

Čas se rychle kolem nese,
nežli mine, radujme se!

Mine mládí, dni se zmaří,
ve kterých jsme zdraví, jaří,
a než na nás přijde stáří,
pilně všichni veselme se.

Radostně si poskoč v poli
pastýř nade svojí holí —
Až nás stihne to, co bolí,
obličej nám rozpláče se.

Zemře boháč, zemře chudý,
velké, malé stihnou trudy —
Kožichy my svlečem. Všudy
chutě jenom veselme se!

A milostný nápis praví:

Žití mému s vaším, víte,
dáno v jediné se slití.
Zahubíteli mé žití,
samu sebe zavraždíte!

V knize jsou písničky ještě zamilovanější, a některé jsou tak veselé, že si nad listem, kde jsou vytištěny, nedovedu představiti hlavu ctihodného mnicha hybernského, hledajícího v řádcích veršů čistého osvěžení.

III.

Na hradě Rožmberku jsou v tak zvané rytířské síni v okenních výklencích namalovány na zeď obrazy, představující život rytířů od kolébky po hrob.

Když r. 1619 vtrhli Španělé a Valoni do Rožmberka a dobyli hradu, veškrábali někteří z nich do těchto obrazů svá jmena a hesla. Nápisy zašly tak, že nelze s jistotou rozluštiti jejich obsah. Jenom úhledný nápis

Vanse las mores
pierden los colores

(»mravy upadají, pozbývají barvy«) se zachoval čitelný.

Patrně měl důstojník, který jej do omítky vryl, jakési trpké zkušenosti.

IV.

Král český a uherský a císař německý Rudolf II. vychován byl ve Španělích a zachoval lásku k jazyku španělskému po celý život; dvůr jeho v Praze byl hodným dílem španělský, a nejeden dobrodruh, který za života Rudolfova seznal zámožnost krajů českých, vrátil se za bouřlivých dob Bělohorských ohřát se na hořících městech a statcích, a odět se cáry z rozsápaného pláště zubožené naší vlasti.

Takovým příživníkem byl Don Baltasar de Marradas, který se narodil okolo roku 1560 ve Valencii a žil na dvoře Rudolfově a Matiášově. Roku 1619 počal s vojskem, které platilo Španělsko, drobnou válku v jižních Čechách proti Mansfeldovi, a později nakračoval na české vzbouřence tak přísně, že sám Liechtenstein naň si ve Vídni stěžoval. Roku 1621 povýšen za hraběte, r. 1622 za generála jízdy a získal při tom Mladou Vožici, Šelnberk, Červenou Lhotu, Doubravice, Suchou a Chřenovice. Sloužil i pod Valdštýnem, k jehožto pádu podstatně přispěl, postupoval v hodnostech, ač se v čele vojska málo osvědčoval, a zemřel roku 1638 v Praze.

Krom krvavých stop, které za dobu skoro tří set let zanikly, zbyla po Marradasovi i stopa psaná. Je to podpis na českém listu, datovaném dnem 30. července 1621, a uloženém v městském museu Pražském.

Jakým spůsobem si cizozemci v čele vojska v Čechách počínali ještě před bitvou na Bílé Hoře, dokazuje německý leták, uložený v museu království českého. Vytištěn v Praze »bei

Lorentz Emmerich Im Jahr 1619.« Sám titul praví dosti: Spanischer Türck oder wahrer Bericht der grausamen unerhörten Spannischen und mehr als Türckischen Mordthaten, welche in dem Königreich Böheimb hin und wider, durch den Conde di Buquoi und Graf Tampier an Mann und Weib, auch unschuldigen Kindern und Schwangern Frauen, auff vielerley Mörderische und unmenschliche art und weise geübt und gebraucht werden, darausz dann desz Königreichs Böheimb erbärmlicher zustandt genugsam zu erkennen ist.«

Obrázek pod titulem představuje bohatě vyzdobeného Turka na koni.

Kniha vede velký nářek, že »die Spannischen Obristen, der Conde di Buquoi und Graf Tampier[1]« zle řádí v Čechách, líčí pak, jak Buquoi po vítězství mezi Budějovicemi a Krumlovem usiloval o Tábor, ale tisknut hrabětem Hohenlohem, Tábora nedobyl. Za to dobyl zámku Fronsbergu a města Týna nad Vltavou, a Buquoiův »Leutenampt« prý dal ve vsi jakés patnácte žen a čtyřiadvacet nedospělých nevinných dítek za živa oštěpy zprobodati.

Vzhledem na toto turecké řádění španělského důstojnictva dali direktoři za Petřínem »postaviti kuchyni (jinak se to zove baštou) pro Buquoie a hraběte Tampiera a pro jejich španělské, burgundské a vallonské vojsko, a až přijdou, budou se jim z té kuchyně podávati podivná, opepřená jídla.«

Buquoiští dobyli i městečka Rožmberka, a vše, co v něm bylo, porubali, a tam, jako ve Fronsbergu, přes milion, čili deset tun zlata ukořistili.

Rudolfov, českou posádkou opuštěný, vydrancovali Buquoiští, než jej vypálili, a nalezli tam takovou zásobu obilí, vína, omastku a jiného zboží, že to nemohli za celý den odvézti.

Také ze Fronsbergu a Rožmberku odehnali do Budějovic tři tisíce kusů velkého i drobného dobytka, takže se prodávala ovce za dva groše, kráva za osm či deset, a velmi pěkný vůl za třicet až čtyřicet grošů . . .

Takového nářku je sedm stránek knihy kvartového formátu plno, a ač je patrno, že je to instrument, jehož užito v boji stran na všemožný úkor císařských, jsou přece trpkou, krvavou pravdou slova titulu: darausz dann desz Königreichs Böheimb erbärmlicher zustandt genugsam zu erkennen ist.«

A hlavní zásluhu o tu úplnou zkázu a žalostné neštěstí vlasti naší měl Don Martin Hoeff Huerta, »jeden z největších škůdců české země.« (Dokončení.)

---

[1]) Karel Bonaventura de Longueval, baron de Vaux, hrabě de Bouquoi, z rodiny původně francouzské, která v 16. století přišla do Holandska a dobyla si pak hodnosti na dvoře španělském. Henry Duval Dampierre, vůdce císařských, padl roku 1620.

Z nových básní J. Vrchlického.

Šibeňák.

Za městem vršek malý
a táhlý, ze všech stran
jest zakrsalým borkem
do kola obehnán.

Nahoře nízká skalka,
pár kroků stranou níž
dvě staré, husté lípy
a mezi nimi kříž.

A vršek ten i skalka,
zří z daleka je zrak,
až dosud v ústech lidu
jsou zvány Šibeňák.

Za starých, dobrých časů,
kdy věk byl krvavý,
na tomto pustém vršku
se děly popravy.

Pod skalku mezi lípy
byl vinník předveden,
modlitby vykonány,
prut nad ním rozlomen.

Pak výš to táhlo k skalce
zde městu tváří v tvář
pil odsouzenec v posled
vzduch, blankyt, slunce zář!

Dnes slunný den a krásný,
ve trávě ležím sám,
a starých, dobrých časů —
a poprav vzpomínám.

Jak ve Máchově básni
zřím, kterak z města bran
se béře průvod k vršku,
jenž borkem obehnán.

Dnes ticho svaté kolem,
v dál klidně těká zrak,
a idylkou je skoro
ten smutný Šibeňák.

Zde hustá voní tráva,
slzičkou rdí se mez,
a z vrbin svlačec vstává
i purpurový slez.

V tvář metlice mne tlukou,
v nich dvou motýlů shon
mi lásku připomíná,
co čmela dutý tón

Zní ironie notou . . .
Jak chví se metlice!
a jak se pestří v poli
žen v práci směsice!

I vzhlížím k Spasiteli,
jenž oddaně a tich
se dívá k městu dolů
a v dálku po polích.

A dím: »Kéž všecko v světě
jak zde Tvůj luští kříž,
vždyť svět Šibeňák celý
a hroznější jest — víš!

Kéž sletí všady mír Tvůj
jak těchto do strání,
jen ruch a štěstí práce
při lásky-žehnání!

Pak omladne svět celý,
dnes bouří štvaný vrak,
do zlatých klasů ztajen
jak tento Šibeňák! . . .«

Venkovskému geniu.

Že genius je v Tobě, vím,
ba, přesvědčen jsem o tom cele,
vždyť skoro každodenně zřím,
jak biješ o své pruty ztmělé.

Jak denně vzlétáš nadarmo,
jak tmou tvůj rozum vždy se kmitá,
leč tupá všednost pod jarmo
jak neúprosně tebe chytá.

Máš silnou vůli, letět výš;
však předsudek tě záhy sráží,
tak hořkne tobě žití číš,
vše raní tě a málo blaží.

Tvůj vtip se bleskem klikatí,
však paradox tvůj letí za ním
a jeden mžik ti pohatí,
co mohlo býti plápoláním.

Dnes jako kniha hovoříš,
ba moh bys býti apoštolem,
leč při všem duchu živoříš
nad chudoby své schýlen stolem.

Jak nevíš, mně tě líto jest,
že v tupé živ jsi všední práci,
oh, co nám takých jak ty hvězd
se utýrá a do tmy ztrácí!

Ba, hluboký mne jímá žal
a všetečně se musím ptáti,
když v hmotu genia Bůh spjal,
proč nedopřál mu vzplápolati?

Světlušky pod Svojanovem.

Svatojánských mušek rej
šlehl mi až v obličej,
když jsem letní nocí dlouhou
se svou bolestí a touhou
noci ve tvář zřel,
v dálku odjížděl.

Světelné vy atomy,
kmitající pod stromy,
září němého jste světla,
kde zlá moc, jež by ho zhnětla?
ztají ono v sled
ve vás lesk i vznět.

Vy jste známky života,
jenž kol vře a kolotá,
nevíte, jak jsem vás zdravil,
div se cestou nezastavil
vida, jak váš jas
v travinách se třás.

Bludná hvězda nahoře,
plesný rej váš v oboře
sesterská jest jedna záře,
svatý odlesk boží tváře,
jenž se, byť i mdlý,
ve všem zrcadlí.

Duch můj, chabá pápěrka,
jako vy, nic, jiskérka,
ale jak vy, hárá, plane,
ať si v jas či do tmy kane,
ať si v sladkých snech
hraje ve stínech.

Nuž dál, sestry zářivé,
kruhy svoje vířivé
splítejte kol mého vozu
tichou nocí, ve hlomozu
co zní v spící dol
rachot mojich kol.

Cítě s vámi příbuznost,
plachý jak vy země host,
jedno vím, že kam se řítím,
ze všech sil všem do tmy svítím,
sobě, bratřím svým,
nechť sklán zoufalstvím.

Tak váš hravý, měkký svit
zladil na souzvuk můj cit,
divně se cos v srdci hnulo,
letní jak bouř pominulo,
jedu tich a bláh
v spících olšinách . . .

Z vypravování Jiřího Bittnera.

Podává

Adéla Stehlíková.

6. Siréna.

Jmenovala se Magdalena, ale nebyla zlatovlasá, jako ona krásná biblická hříšnice. Mívala svoje lesklé havraní vlasy vždy hladce přes spánky sčesány a velké modré oči obyčejně sklopeny. Ty oči, jež každého očarovaly, když se nad nimi pomalu pozvedly tmavé řasy. Vypadala tak krásná a čistá, že se podobala Madonnám flamských mistrů. A přece jsme ji v divadle neříkali jinak, než Siréna. Nepůsobila ještě dlouho na našem Meiningském jevišti, a již byli do ní všichni muži zamilováni od všemohoucího pana intendanta až k poslednímu statistovi. Obecenstvo ji zbožňovalo bez rozdílu pohlaví.

Byla z nejkrásnějších ženštin, které jsem kdy poznal, a nejroztomilejší naivka našeho jeviště. Byla však nesmírně hrda a nepřístupna a nikdo nespatřil jí v našich veselých zábavách při šampaňském, zpěvu a smíchu, a přece kamkoli vkročila, hned vábila k sobě všechna mužská srdce. Kořili se jí, předstihovali se u ní v kavalírských službách i darech, ale vše marně. Nejohnivější láskou k ní planul její partner na jevišti Lotar S**. Bylo k víře nepodobno, jak ta chladná, hrdá sfinga mění se na jevišti. Žasli jsme, jak u ní tál led povrchnosti a s jakou silou rozproudily se všechny v ní dřímající city: lásky, náruživosti, bolesti a něhy. A tu nebylo divu, že mladý muž, kterému klesala na jevišti s takovou vášní do náručí, byl k ní jat vášnivou láskou.

Litovali jsme ho, že jej musí ten žár stráviti, jelikož nebyl opětován; žárlivé kollegyně Magdiny jen se mu vysmívaly, ač by byla každá tak ráda padla do jeho náručí. Slyšel jsem ho často opakovati, že ta ženská snad ani nemá citu v srdci, když zůstává při všem tak lhostejna.

Magda byla nevyzpytatelna. Co intrik bylo proti ní zosnováno, jak citelně bylo jí často ublíženo buď závistí ženskou, nebo pokořenou a mstící se ješitností mužskou, ale nic nezachvělo jejím citem, nic nezměnilo její chladné zdrželivosti. Byla stopována a špehována, jen aby se našel proti ní nějaký důkaz; avšak nic nebylo nalezeno. Ctnost její se na vzdor všem nástrahám skvěla jako bílá holubice neposkvrněnou čistotou.

Měl jsem Lotara S** velmi rád. Byl můj krajan a k tomu ušlechtilý charakter, s trochou přepjaté delikátnosti. Byl bych mu od srdce přál lásky Magdiny, ale nemaje sám přístupu k ní, mohl jsem ještě méně učinit něco pro něho.

Ale kdysi večer čekalo mne veliké překvapení. Já i Magda byli jsme zaměstnáni hlavními partiemi v Pařížském románě.

Po prvním jednání chtěl jsem se podívati do foyeru hlediště, neníli přítomen jistý můj přítel. Sotva jsem však vstoupil na schodiště, spatřil jsem proti sobě sestupovat knížete P**, z příbuzenstva panovnického domu. Překvapilo mě to nejvyšší měrou, neboť tento kavalír nebyl po tu dobu nikdy v zákulisí vídán. Nesl velikou kytici růžových poupat a zabočil ihned k dámským šatnám.

Bylo pro mne zajímavou hádankou, která z dam bude asi darem jeho oblažena, ale netázal jsem se nikoho, věda příliš jistě, že to v půl hodince bude známo celému zákulisí.

Stalo se však, co jsem nejméně očekával! Při svém návratu z foyeru setkal jsem se s kavalírem právě, když provázen slečnou Magdou odcházel do své lóže. A když se ve druhém aktu objevila slečna na jevišti, měla na prsou zatknuto růžové poupě. Ó, takové to tedy jest? Ach, ubozí páni kollegové! Hlas svůdné Sirény nesl se vysoko nad vás a pronikl až k takovému pánu! A byl to shon! V celém divadle to hlučelo a syčelo závistí, pohrdáním, žárlivostí a mezi ženštinami v zákulisí jako by do vosího hnízda píchal.

Nešťastná, šťastná vyvolená vznešené přízně a milosti! Co by jinou z jejích kollegyň, méně nenáviděnou, méně krásnou a hrdou bylo vysoko povzneslo ve veřejném mínění, to zničilo karrieru Magdinu a učinilo ji u tohoto divadla nemožnou. Ani ten, který ji tolik miloval, neváhal hoditi po ní kamenem potupy a opovržení.

Těžce uražena ubohá oběť závisti a intrik musela ustoupiti. Bylo to na podzim, na vrcholu sezony, když opustila divadlo...

Následujícího roku, jsa vážně churav, vzal jsem si počátkem léta dovolenou a odjel jsem do T. Krásné okolí města vábilo mě denně k dlouhým procházkám, dnes tím, zítra oním směrem.

Kdysi za krásného, červnového jitra, když se v širé přírodě všecko ještě třpytilo rosou, zabloudil jsem docela na jinou cestu, než kudy jsem obyčejně chodíval.

Dal jsem se tichou ulicí od kláštera nahoru stále dál a dále, až mě široká, bílá silnice přivedla na několik křižovatek.

V pravo modral se nedaleko temný bor, stranou vedla cesta k jakémusi starému hřbitovu a v levo rozkládala se přede mnou krásná partie, tiché aleje staletých lip. Volil jsem cestu tuto.

Drobounký písek chrupal mi pod nohama a přes tu chvíli padla mi na obnaženou hlavu krůpěj rosy. Šel jsem pomalu tímto pozemským rájem, docela zabrán ve své myšlenky. Tu se pojednou kmitlo cosi bílého před mým zrakem, i stanul jsem překvapen před malým domkem švýcarského slohu, bíle natřeném a skrytém jako ptačí hnízdo v košatém loubí lipovém. Na jižní straně prostírala se za ním veliká zahrada. Věru, idylické zákoutí hodné malířského štětce!

Nasytiv se pohledem i sladkou vůní tohoto líbezného místečka, chtěl jsem se ubírati dále, když se v tom otevřely dvéře domku a z nich vyšel stařec již poněkud nahrbený, v obnošeném

mysliveckém šatě, za ním pak se ozval z hloubky podsíně pozdrav na rozloučenou.

Stanul jsem jako přičarován. Ten hlas jsem jistě znal! Ale kde jsem ho již slyšel? Tyto sladké, měkké zvuky altové uhodily v můj sluch jako stříbrné zvonky, a to nikoli po prvé.

Starý pán kráčel alejí dolů, já však jsem se nehýbal s místa. Cosi mě poutalo a vábilo blíže k domku; ale jakým právem mohl jsem tam vejíti, já, cizinec, a co chtíti od lidí tam bydlících? Nicméně dychtivost překonala moje rozumování, a já zaklepal váhavě na dvéře podsíně. Za malou chvilku se otevřely, a já slova neschopen stál jsem tváří v tvář slečně Magdě, naší bývalé Siréně!

Vykřikla překvapením a rychle se zářícíma očima a radostným úsměvem chopila se mé ruky. »Pane Bittnere, pane Bittnere,« zvolala pohnutým hlasem, a slzy zaleskly se jí v očích.

Rovněž mocně dojat a mile překvapen její prostou, dříve u ní nevídanou srdečností, tiskl jsem její ruce.

»Nemohu vám ani vyslovit,« pravila, »jak toto shledání působí na mé srdce! Ale prosím vás, pojďte dále. Ne sem, v světnici je dusno, ale tuto v zahradě je tak příjemno.«

Uvedla mě do zahrady, s dojemnou gracií mi pod kvetoucí akát postavila proutěné sedátko a sama usadila se na lavičku proti mně.

»A nyní mi řekněte, jak přicházíte do našeho zákoutí a zůstaneteli zde hodně dlouho?«

»Drahá slečno,« řekl jsem, »děkuji vám, že tak přátelsky přijímáte zbloudilého poutníka. Věru, spíše bych se smrti nadál, nežli že se tu setkáme. Měl jsem za to, že žijete kdesi v lázních. Slyšelť jsem, že jste byla churava a že trpce sklamána opustila jste nadobro dráhu uměleckou.«

»Nenašla bych klidu v lázních, kde je ruch a život,« odtušila; »pro mne nejlepší cestou byl návrat pod domácí krov. Ó, byla jsem více než trpce sklamána; byla jsem hluboce raněna ve svých nejsvětějších citech!«

»My, kteří jsme od první chvíle o vás spravedlivě smýšleli, zůstali jsme vám věrni ve své náklonnosti i přes to, co vás z Meining vypudilo.«

Lehká chmura zastřela její tvář. »Teda vy všichni jste mne pokládali za knížecí milenku?« tázala se hořce.

Nemohl jsem jí hned odpovědět.

»Snad jsem to zavinila také sama, že jsem byla tak nepřístupna a že jsem se těžkému obvinění nebránila. Ale nedivte se, byla jsem tak uštvána, že jsem neměla ani síly k odporu, a proto jsem raději ustoupila. Vždyť neměla jsem potom v Meiningách a mezi svými kollegy snad jediného přítele.«

Myslím, že jsem se tou výčitkou zarděl.

»Všecko, co jsem měla, s čím jsem se směle pustila do světa, to byla moje ctnost, hrdost a nepřístupnost —«

»A vaše krása a váš geniální talent,« doložil jsem.

Potřásla hlavou: »To by nebylo postačilo, to by mě spíše bylo uvedlo na scestí, kdy bych se nebyla ozbrojila řečenými vlastnostmi.«

»Snad jsem indiskretní, slečno, ale byl jsem vám v nitru svém vždy přítelem, a proto dovolte mi otázku, co oprávnilo onoho vysokého pána přiblížiti se vám?«

Vzplanula ve tváři jako růže. »Citové srdci mému ještě dražší než láska, které jsem se musela zříci. Pravíte, že jste mně byl přítelem? Věřím vám, dokázal jste to svým příchodem ke mně a svojí srdečností. Nuže, chci býti za to vděčnou a pověděti vám krátkými slovy běh svého života, — a pak mě odsuďte, budeli se vám zdáti. Řekl jste prve, že jsem měla krásu a talent. Obojí zdědila jsem po své matce. Bylať ve svém nejkrásnějším rozkvětu také herečkou. Ve svém dvacátém roce se provdala. Žila však potom už jen tři roky; byla již za svobodna tuberkulosní. Ale bylo prý to manželství krásné a šťastné, jakkoli matka neměla dítek.«

Pohledl jsem jí s podivením do tváře, té chvíle již zase průhledně bílé.

»Ó, nedivte se! Ten dobrý stařec, jehož jste cestou sem dojista potkal, není mým otcem, ač mě miluje neméně než otec. A byl také jedinou mojí spásou, k níž jsem se utekla ze své pouti světem. — Dost se mne naprosil, abych nevolila povolání, které podkopalo život mé matky a uvedlo ctnost její na scestí; ale nemohla jsem jinak, v každé žilce mé vřela krev umělkyně, nepokojná, bouřlivá, pudící srdce mé do širého světa! A já šla, musela jsem jíti za tímto hlasem. Ale to jsem přísahala sobě i památce své matky, že ctnost má musí vítězně projíti zkouškou života, a přísaze té jsem také dostála. Obvinili mě, a to jen proto, že jsem od knížete dostala kytici.

Nežli jsem odjela do Meining, svěřil mně můj otcovský přítel, že se tam snad setkám s vlastním otcem. — Řekl mi, že tam žije, ale jmena jeho že nezná.

Byla jsem tam již celý rok, když jsem se jednoho večera v divadelním foyeru setkala s letitým, velice elegantním a krásným pánem, který mě pozoroval skrze svůj lorgnet. Náhle přistoupiv ke mně, řekl: »Dovolíte, slečno, abych se vás zeptal na vaše jmeno?«

Pověděla jsem mu je bez váhání. Dlouho hleděl mi do tváře; pak se rychle ke mně sklonil a políbil mě na vlasy. V tom okamžiku projelo mi hlavou pomyšlení: »To jest on!« Div jsem se závratí nepotácela. A než jsem se z náhlého dojmu toho vzpamatovala, byl již pryč.

Spatřila jsem ho sice ještě téhož večera, ale tu se moje srdce sevřelo úžasem, bolestí a beznadějí. Když jsem vstoupila do naší lóže, pohledla jsem maně nahoru do lóže knížete P**, a můj zrak potkal se s pohledem jeho . . .

To bylo den před tím, nežli jste mě spatřil ve foyeru po jeho boku.

Po prvním jednání přiběhl do mé šatny pan inspicient a oznamoval mi, že kníže P** prosí, aby mě směl navštívit. Nečekal ani na mé svolení a zase odběhl. Hned potom objevil se přede mnou týž pán, s nímž jsem se minulého večera setkala. Beze slova podal mi krásnou kytici růží

A já, netázajíc se po ničem, vedena jen hlasem srdce svého, jsem ji přijala. A brzy potom spočívala jsem již na jeho prsou.

Chápete nyní zajisté, proč jsem musela mlčeti a šetřiti svého tajemství, i cti a postavení jeho.

Byla jsem obviňována, urážena a ponižována, ale to vše byla bych hrdě snesla; ale když i ten, jehož jsem milovala tajně, ale tím horoucněji, mě těžce urazil a v nejhlubším mém citu poranil, opustila mne má síla a já musela pryč z Meining, kamsi daleko, kde bych všech těch strastí zapomněla.

S hlubokou úctou přitiskl jsem Magdinu ruku ke rtům. »A ten, kterého jste milovala, kde jest, že se k vám nemodlí jako k světici?«

»Jest tam, odkud jsem já musela odejíti. Vy jste tedy nikdy nevěděli o mé lásce? Jsem tomu ráda, byli by ho pranýřovali zároveň se mnou. Ale vám smím to dnes již říci: Milovala jsem první a poslední láskou, celým srdcem svým Lotara S**.«

»Lotara?« zvolal jsem ustrnut. A jediným pohledem nebo slovem nevyjevila jste mu svých citů! Ó, jaká hrdinka jste to byla! A on vás měl tolik rád.«

»Co pravíte, on mě?« přerušila mě výkřikem nesmírného štěstí.

»Vy jste to nevěděla? Všichni jsme to čtli v jeho každém pohledu na vás. Ó slečno Magdo, nechceteli se již navrátit do Meining, napište mu jen slovo, a zítra klečí u vašich nohou.«

Bleda a chvějíc se potřásla smutně hlavou: »Jest pozdě.«

»Pozdě? Ó nikoli! Bude vás stejně milovat, ba více než dříve.«

»Vše jest již marno! Zmínil jste se sám o tom, že jsem byla churava, opouštějíc Meiningy — nuže, příteli, byla jsem těžce nemocna. Snad byla bych své zkáze unikla v štěstí a míru duševním, avšak ta poslední doba v Meiningách a má beznadějná láska mně dodaly. Nosila jsem již dávno smrt v prsou a tušila jsem, že musím zemřít — ale přišlo to dříve, nežli jsem očekávala, umírám o tři léta dříve, než moje matka . . .«

»Dětinská obava, slečno! Vyvolíte si jiné místo k pobytu, třeba slunný jih, budete tam žíti s ním, milována a šťastna, a prchne od vás stín smrti. Jsem také nemocen, a přece doufám ještě žíti. Vy tak mladá a tak bez naděje? toť nemoudré. Pojedu zpět do Meining, povím vše, co jste mi svěřila, Lotarovi, a slunce radostného života zasvitne vám znova.«

»Ne, pane Bittnere. Nepřeji si, aby Lotar, milovalli mě kdy, měl právě nyní trpěti. Nechci tomu, aby zvěděl o mé lásce. Již to vědomí, že jsem byla milována, činí mě šťastnu. Ale ani jeho příchod nedovedl by už života mého zachrániti a způsobil by nám oběma jen krutou bolest nového rozloučení. Zemru zde

v míru, daleka světa, který měl pro mne jen trny a který na mne snad již dávno zapomněl — a tak bude lépe . . .«

A v skutku — ještě než jsem odcestoval zpátky do Meining, opustila Magda navždy tento svět . . .

Ve chvílích tesknoty.

Trosky.

Roztrhány, rozervány
zlou osudu pěstí
všecky květy mého jara,
všecky růže štěstí!

Rozhlížím se! Ach, co kolem?
Stesky, žaly, klamy,
a mé srdce pochováno
žití pod troskami.

Bílý rytíř.

Soumrak, zima kol a kol,
tráva v luhu zvadla,
z vod se paří, strom je hol —
rosa v tvář mi padla.

Na bělavých polí lesk
květ už klesl, dožil,
na mou hlavu těžký stesk
černou peruť složil.

V hloubku snů svých — v kouř a dým —
zapadává duše,
a smrt s hledím zavřeným
kvapně blíže kluše.

Opozděný bělásek.

Hle, opozděný bělásek
ve zvadlý skryl se mech,
na jeho křídla znavená
chlad sivým pylem dech.

Chtěl výš se vznésti bělásek
a byl by vzlétl snad,

ne na křídlech, než v srdci mu
tkvěl nevlídný ten chlad.

Leč do mechu slét raděj mřít,
než v blatný kal by sběh,
v němž ukryje se ovad spíš,
než motýl ve květech.

Světice.

Tys byla sladkým, usměvavým snem
mých prvních trápení a prvních žalů,
mou zlatou zorou smutným přede dnem,
mou duše písní — posilou mých svalů.

Teď, když mé duše růže zvadly již
a vůně jich mi vlnou žití vzata,
jak anděl na jich bílých plátkách spíš
a nad tvou hlavou stkví se záře zlatá.

Adolf Heyduk.

Kde Vltavu líbá Malše.

Budějovické vzpomínky

Vácslava Vlčka.

(Pokračování.)

IX.

Nazejtří ráno, o jmeninách panovníkových, bylo v budově německého gymnasia záhy živo; i členové profesorského sboru dostavili se tam dříve než obyčejně, piaristé v černých, Vyšebrodští v bílých a černých svátečních talárech. Jenom já s Ryčanem byli jsme oděni po světsku.

Ředitel Hammer zavedl mě do kvinty a představil mě žákům jako nového třídního. Stoje po boku jeho před dvojí řadou lavic až do zadu naplněných, promluvil jsem k hochům, zvědavě si mě prohlížejícím, asi v tato slova:

»V tu chvíli jsme si ještě cizí, ale doufám, že se brzy spřátelíme. Budemeť konati jedno společné dílo. Kdy bychom spolu měli vzdělávati jedno pole, nemohli bychom si zůstávati lhostejní. Ale úkol náš je vyšší: jdeť o vzdělávání ne mrtvé půdy, ale mladistvých duchů. Váš rozum má býti obohacován a osvěcován, vaše srdce ušlechťováno, vaše vůle pro celý život obrácena a utužena k dobrému snažení a konání, tak aby z vás za nedlouho

byli mužové pevných charakterů, žijící sobě k spokojenosti a jiným ku prospěchu. Přesvědčíte se, že přicházím s pevným úmyslem, abychom k tak vážnému účelu společně pracovali s chutí, s láskou, s horlivostí a vytrvalostí. Budeme také orati, vláčeti, síti, pleti, okopávati, den za dnem, měsíc za měsícem; a mnohému by se to mohlo zdáti všední robotou; ale buďte pamětlivi toho, co dobře věděli už staří Řekové, že k dosažení i každého duševního úspěchu jest potřebí potu a mozolů, při denní práci nepřestávejte míti na mysli vznešený ideál, k němuž jest konána a nad nějž pro vás nic není důležitějšího.«

Žáci poslouchali s utajeným dechem. Když jsem umlknul, ředitel se poroučel beze slova, jen úklonami. Doprovodiv jej k dveřím a vrátiv se před kathedru, pokynul jsem hochům, aby se posadili; učinili to zcela tiše, jako stínové, nespouštějíce se mne očí.

»Kdo jest primus?« tázal jsem se.

Zrovna přede mnou povstal na kraji lavice hoch 15—16 let, podlouhlého, ještě málo vyrovnaného obličeje, dobrých, upřímných očí, vlasů do zadu česaných, ale hřebenu neposlušných, sem tam rozházených.

»Jak se jmenujete?«

»Velát Vácslav,« řekl jemným hlasem, vůčihledě pln ostychu.

»A vy?« ptal jsem se jeho souseda.

»Wurm Vácslav,« zněla odpověď.

Pohledl jsem na třetího. »Binder Vácslav,« hlásil se povstávaje.

»Podívejme se,« povídám, »hned tři Vácslavové — to už je kollegium, a já jsem čtvrtý. Snad tu nemáme většinu? Kteří se ještě tak jmenujete?«

Povstali a hlásili se: Cába, Jindra, Hašek, Kocábek, Pablásko, Šílený.

Když si sedli, v druhé lavici nízký ale sporý hoch hojných, pečlivě učesaných vlasů, s tmavým chmýřím na hořejším rtu, oděný v novou čamaru, prohodil po česku k svému sousedovi, tak abych to slyšel: »Teď snad dojde na nás.«

»Totiž na koho,« tážu se.

»Kteří máme jméno druhého zemského patrona, svatého Vojtěcha.«

»Vy jste —?«

»Cipín Vojtěch.«

»A druzí?«

Byli tu ještě Vojtěchové Černý, Hais, Karlík.

»Nyní,« řekl jsem, »je nejvyšší čas, aby se nám ukázali Františkové, kteří dnes mají svátek.«

Povstalo jich půl tuctu; když oznámili svá příjmení, pravil jsem: »Doufám, že celé vážené shromáždění se mnou souhlasí, přejuli vám i jeho jmenem dobrého zdraví na sto let, což závisí od milosti boží, a v nastávajícím školním roce samých eminencí což závisí od vaší vůle a vašeho přičinění.«

Hoši se vesele ukláněli, a celá třída zaševelila tichým smíchem. V tom na chodbě zvonec už dával znamení, že jest čas jíti do kostela. Třída za třídou se rojila ven, kde se studenti řadili do parku.

Když jsme z prozaických chodeb vkročili do starobylého ochozu kolem čtverhranné klášterní zahrádky, šel po mém boku právě Cipín.

»Tohle jest jinak stavěno,« promluvil ke mně, nazdvihnuv klobouk, a ukázal očima vzhůru na umělé kružby.

»Ano,« posvědčil jsem, »to jsou velmi vzácné a drahocenné památky.

»Jako celý náš kostel.«

»Máte zálibu v umění stavitelském?«

»V každém umění.«

»A také si snad umění nějak hledíte?«

»Trochu kreslím a vyřezávám.«

Do kostela vešli jsme postranními dveřmi zrovna z ochozu. Studující vstupovali do lavic, v jedné jsem na kraji usedl i já. Počal jsem se rozhlížeti po mistrovském díle středověké gotiky, a zrovna jako bych slyšel stesk, s kterým zdi a sloupy vzdychaly po novější, bohatší výzdobě, — ale již u zákristie zavzněl zvonek, kněz ubíral se k oltáři, a vzadu nahoře ozvaly se varhany.

Zpěv na kůru byl velmi pěkný; bylo slyšet i zpěvačky, které měly nejen hlasy lahodné, ale podle mého laického soudu byly mistryně ve svém umění.

»Kdo je ten alt a soprán?« optal jsem se po několikáté jejich produkci žáka vedle sedícího.

»Jsou to sestry, slečny Královy,« odtušil. »Zpívají tu pravidelně.

Když služby boží byly skončeny, varhaník zanotoval císařskou hymnu, a chrámem zahlaholil mohutný sbor kolika set mladých, jarých hlasů: »Gott erhalte.« Ale jeden hlas, vysoký a zvučný jako klarinet, spustil po česku: »Zachovej nám, Hospodine.«

Náležel mladíkovi, který prve seděl a nyní stál v naší lavici, druhý ode mne. Bezděky jsem se na něj podíval, a v témž okamžiku obraceli k němu již také hlavy spolužáci jeho z přednějších lavic. Proto náhle umlknul, i stál pak němý až do konce hymny.

Když jsme vycházeli z kostela, přidružil jsem se k němu.

»Snad jste přišel z českých škol?« optal jsem se ho potichu.

»Ano, prosím.«

»A jste zvyklý hymnu zpívati po česku?«

»Jinak jí neumím.«

»Proto jste prve tak spustil?«

Odpověděl pouze tím, že sklopil oči.

Před kostelem, když se hoši na všecky strany rozptylovali, přistoupil ke mně Ryčan: »Včil sa podíváme na rynk, co?«

Já řku: »Ale ne do loubí — mohla by tam zase být pohozená pecka!«

»Přeca mosim die gestrige Scharte auswetzen. I kollegové z parallelek tam přijdou.«

Dnes se nejen loubí ale také náměstí hemžilo lidmi, i bylo patrno, že se tu dnešek opravdu slaví jako svátek. S kollegy z českých parallelek jsme se brzo shledali.

»Dnes,« pravil mi Klouček, »jsi také velebné kollegy obou řádů viděl pohromadě, ve vší jejich slávě?«

»Jak to,« ptal jsem se, »že na piaristském gymnasii působí také cisterciáci?«

»To hned císař Josef II., nepříznivec řeholí, zvláště takových, které nic nedělaly, uložil bohatému Vyšebrodskému klášteru povinnost, aby na zdejším gymnasii vydržoval pět učitelů, a kdy by jich sem tolik neposílal ze svých mnichů, aby za každého platil státnímu eráru 800 zlatých. Vyšebrodských je zde v skutku pět, na Vídeňském předměstí mají svůj výstavný a pohodlný dům. Do nedávna se tu piaristé a cisterciáci mezi sebou štiřívali, ale když tu byly zřízeny české parallelky, zapálili mezi sebou dýmku míru a utvořili společný německý šik proti učitelům českým.«

»Nu,« ozval se Jan Novák, »sem tam přece jedni na druhé povědí štiplavé slůvko. Piaristé ku příkladu říkají o Vyšebrodském Pechovi, že čítá s žáky z Homéra věčně toliko první a šestý zpěv Iliady, a jakkoli prý je málo chytrý, neřku duchaplný, že ve škole rád dělá vtipy. Loni, když se svým žákům jaksi nezachoval, učinili prý proti němu spiknutí. Při výkladu řekl vtip, ale na žádné tváři se ani sval nepohnul; řekl druhý a třetí, ale z posluchačů leda ten zívl, onen šoupl nohou, ostatní hleděli netečně a ospale. Pecho se dopálil. ‚Stupide Generation!‘ zvolal. ‚Po všechna léta říkám tyhle vtipy, a vždy se po nich škola otřásala Homérským smíchem — vy však při nich sedíte jako pařezy, wie nasse Mehlsäcke! Tupé pokolení!‘«

»Z piaristů rád vtipkuje Eiselt, jenž učí přírodním vědám,« vyprávěl zase Klouček. »Když ku příkladu ve fysice mluví o užitečném přístroji, kterého užívají šenkýři, řekne, že jím může člověk snadno vytáhnout tekutinu ze sklepa až do třetího poschodí, jen když dolejší konec jeho zacpe prstem a z hořejšího konce táhne hubou vzduch. Z Vyšebrodské strany se to vykládá tak, že starý pán nedělá vtipy, nýbrž pleská hlouposti.«

Jako by korále na šňůrku navlékal, tak přibývalo šprýmovných anekdot o piaristských i cisterciáckých profesorech. Až náhle na celé prostoře vůkol povstalo zvláštní hnutí; od pošty jel napříč přes náměstí kočár, před kterým jedni se skláněli, druzí poklekali křižujíce se. Ubíral se to biskup do děkanského chrámu a pozdviženou pravicí žehnal lid na obou stranách; v zavřeném kočáře ho bylo jen málo viděti.

»Jede konat povinnost tohoto slavnostního dne, které jsme my už plnou měrou dostáli,« povídal Klouček. »Ale prosím vás, co to je, že mezi námi není žádný František? Nejste některý

aspoň na to jméno biřmován? Byl by nám i takový Franta z nouze dobrý.«

»K čemu pak?« zvídal jsem.

»K tomu, abychom měli příčinu jít na víno.«

»K Františkovi ani k Frantovi si na rychlo nepomůžeme,« mínil kollega Bísek, blondýn statného těla, hustých vlasů, vousatého, hezkého a veselého obličeje, — »ale já vím radu.«

»Mluv, ó milý, mluv!« naléhal na něj Klouček. »Budeli tvá rada dobrá, řeknu, že jsi moudrý Daniel!«

»Předešlý týden bylo svatého Václava,« dí Bísek, »to tu z nás ještě nikdo nebyl. Teprve zejtra bude ochtáb toho svátku, a poněvadž jsou mezi námi Václavové dva,« ukázal na Kloučka a na mne, »máme víc než dostatečnou příčinu jíti dnes do vinárny a dohoniti, co jsme minulý týden zameškali.«

Klouček objav před lidmi kollegu, vlepil mu na každou tvář mlaskavé políbení.

»Pozlatit taková ústa,« pravil, »z kterých se v čas trpké potřeby line věhlas sladší nežli med! Allons enfants de la patrie!« [1])

»Tak, tak!« káral ho Jan Novák. »Zejtra může celý svět — i slavné panování čísti v zdejším německém plátku, že jsme tu na veřejném náměstí, za bílého dne a před zástupy obecenstva zpívali marseillaisu, hymnu veliké revoluce — v takovýto den!«

Vinárna nemohla se po žádné stránce nazývati lákavou místností, ale za malou chvíli bylo nám v ní jak náleží veselo. V živém hovoru uběhla rychle hodina a ubíhala druhá. Všichni byli rozjařeni, ačkoli v pravdě vínu žádný mnoho neudělal. Když druzí spozorovali, jak málo mi z mé třetinky ubývá, počali si mne všelijak dobírati.

Já řku: »Jen si bruste jazyky, k tomu vám dávám neobmezenou volnost. Ale jinak to dělat nebudu; vína nikdy nebudu velebiti, ani veršem ani prozou, a už do konce ne skutkem: nejde mi k duhu, dva tři náprstky ho stačí, aby se mi krev hnala do hlavy, která mě i tak dost často bolívá.«

Když jsme se v jedenáct hodin rozcházeli, upozornil mě ještě Jan Novák, že vojenská hudba, která každou neděli pravidelně hrává na velikém náměstí, také dnes odpoledne se tam bude produkovati a že při tom dojista bude skvělé korso všeho mladšího světa Budějovického.

Byl jsem malou chvíli doma, když ke mně vstoupila obstarožná ženština po vesnicku oblečená, šátek na hlavě majíc na babku uvázaný, u košile široký límec od krku až k ramenům sahající, ale rukávy zcela krátké, široké a naškrobené, ruce jinak celé nahé, květovanou šněrovačku, krátké sukně, velikou zástěru, bílé punčochy a na nohou pantofle. Obličej měla bílý, ne osmahlý, jak bývá u ženštin vesnických.

»Prosím, já jsu Jakubcová,« hlásila se mi.

»Á, Traplova tetička?«

[1]) Ku předu, vlasti synové!

»Když jsem jich včera nezastihla, jdu se neničko ukázat a zeptat, co si jak budou přát.«

»Všecko mi budete dělat stejným spůsobem jako příteli Traplovi. Bydlíte na blízku?«

»Na Vídeňském předměstí, nedaleko.«

»Jste vdova? Dítky máte?«

»Dvě dcery, prosím — dost pro starost a pro žalost. Starší mi právě ničko dělá veliký zármutek.«

»Je snad už provdána?«

»Ba ne — a nikdy se už neprovdá.«

»Proč pak?«

»Ach, Jezusmankote!« vzdychla Jakubcová bolestně. »Musela hledat živobytí a dostala se až do Rakous do jakési fabriky. Šla z domu zdráva jako řípa, ale vrátila se ke mně — — ach Bože, Bože milý!«

»Nemocná?«

»V té fabrice dělají sirky a nevím co ještě. Zacházela tam s všelijakými žeravinami, až se jí jedna vrazila do obličeje. Počal se jí bolavět — a neničko v něm má hrozné, otevřené rány, že jí z nich kosti čouhají.«

Ubohá žena zastenavši otírala si zarosené oči.

»To je hrůza!« žasl jsem.

»Jaký to Pánbůh na nás vložil kříž!« žalovala dále, však potichu, skoro šeptem. »Taková mladá osoba a do nedávna k světu podobná, a už od nynějška má jí být souzeno, aby měla celý život zkažený, aby si nic nevydělala, když je tak zohyzděna, že ani nemůže jít lidem na oči!«

»Ten fabrikant je přece povinen se o ni postarat!«

»Dal jí pár zlatých, ale kam pak to stačí.«

»Když ji u něho takové neštěstí potkalo, musí jí dát náhradu tomu přiměřenou. Toho se na něm musíte domáhat, třebas i soudně.«

»Jenť on se ze všeho vytáhne,« mínila Jakubcová. »Je žid, peněz má dost, může platit advokáty, kteří dovedou všecko zaonačit, jak páni chcou. Kde pak by chudá vdova proti takovým co pořídila? — Ale líbějí odpustit, že jim tady hekám. Pan Trapl mi při rozchodu povjídal, že jsou tuze hodný pán, a já se přičiním, abych všecko dělala dle jejich libosti.«

»Nepochybuji,« řekl jsem, »že spolu všecko dobře pořídíme. Ale za jedno žádám nejdřív, abyste mi vykala, ne onikala.«

»Prosím — jen mi líbějí známko poshovět, nejsem tomu zvyklá —«

»A s tou nešťastnou dcerou nesmíte toho tak nechávat!«

»Ach, můj umučený Pane Ježíši! Že jsem se toho musela dočkat! — Mám dojít pro pjivo, nebo pro něco jiného?«

»Leda pro čerstvou vodu.«

X.

Nešel jsem odpoledne na náměstí poslouchat vojenskou hudbu a účastnit se korsa; teprve v pozdější hodině vydal jsem se ven, abych po městě seznal též okolí jeho, na prvnikrát zase nejraději bez společnosti, bez průvodce. Severní stranu, při Pražské silnici, shledl jsem už předevčírem, přijížděje sem; dnes zamířil jsem na stranu opačnou.

Hned za biskupskou ulicí vkročil jsem na most přes Malši, v které tu, na samém konci jejím, voda se zdála spíše státi jako v rybníce než prouditi.

V pravo, jen co by jednou dvakrát kamenem dohodil, ústila do Vltavy, která, majíc patrný svah, bystrým tokem k městu a dále podle nábřeží jeho spěchala.

Druhý konec mostu vedl na široký násep, který se obloukem táhl podle Vltavy, Malše a Linecké silnice, připomínal hráz rybníka, ale neobklopoval hladinu vodní, nýbrž rozsáhlou, jako talíř rovnou louku. Pozadí tohoto zeleného polokruhu tvořily bílé domy Lineckého předměstí.

Po stranách náspu šla dvojí řada starých košatých lip, které zvláště v západní části, při Vltavě, byly vzácnou okrasou toho místa. To byla Krumlovská alej, městskému obyvatelstvu právem tak milá; i v tuto chvíli hemžily se v ní pestré skupiny mužských a ženských procházečů.

Nehodlal jsem se mezi ně vmísiti. Polokruh louky protínal jakožto prodloužení biskupské ulice a mostu jiný násep jako šňůra rovný, po kterém běžely železné koleje koňské dráhy. Na tom bylo viděti leda jednotlivého chodce, a právě z té příčiny jsem se po něm pustil.

Minuv asi polovici jeho, potkal jsem dva kněze. Menší byl profesor theologie Hofmann, mně už z besedy známý. Nebyl zrovna malý, ale nyní vypadal drobnější vedle svého společníka, který, jakkoli stál teprv asi uprostřed mezi třicítkou a čtyřicítkou, byl už hodně tělnatý; ale měl obličej ušlechtilého výrazu, pohled velmi vlídný, hlas tichý a libý, a všecko jednání jeho bylo lahodné.

»Profesor theologie dr. Hais,« jmenoval mi jej společník jeho.

»Vítám vás do našeho města,« pravil on, stisknuv mi ruku. »Budeme snad také kollegové — na české dívčí škole. Vy jste delší čas učil též u Sporků?«

»Mladého hraběte Ferdinanda,« svědčil jsem, »pokud jsem chodil na universitu.«

»Hraběnka Vratislavová jest jeho sestra, a u jejích hochů jest vychovatelem můj bratr —«

»Mám potěšení jej znáti.«

»Vratislavovům patří panství Dírná u Jindřichova Hradce; Sporkovi tam ob čas u nich bývají, i já tam někdy přijdu, a při

takové příležitosti jsem už před lety počal slýchati vaše jmeno. Ferdinand míval nejčastěji na jazyku Vácslavka — «

»— nerozdílného přítele svého, nejmladšího Kounice — «

»— a také vás, jakožto svou nejvyšší autoritu. ‚Tohle povídal pan Vlček', nebo: ‚Však já se optám pana Vlčka,' byla obyčejná jeho řeč. — ‚Můžeš se optat pana Junka,' říkali mu, ‚to je přece tvůj Mentor.' On však namítal: ‚Pan Junek se mnou o takových věcech ani nemluví.' — Potom ho už vámi škádlívali: ‚Nebudeš pomalu ani už věřit, že slunce vychází a zapadá, když ti to nepotvrdí pan Vlček.' — ‚A taky že mi to nepotvrdí,' povídal, ‚protože slunce se po nebi neválí jako koule po kuželníku, nevylízá a nezalízá, nýbrž pevně na svém místě stojí.'«

»Mládež ráda odpírá,« prál jsem, »i jest jí vítáno, můželi se při tom krýti štítem nějaké autority, třebas byla dosti pochybná.«

Poručiv se důstojným pánům, prošel jsem předměstskými domy a obrátil jsem se k Linecké silnici, z daleka znatelné vysokým a dlouhým lipovým stromořadím. Šla po hřebeně nízkého táhlého vrchu, který od sebe dělil dvoje údolí: v levo bylo dole viděti Malši, v pravo Vltavu; obě tu tak blízko u sebe tekly jedním směrem a zdály se býti stejně veliké. Slunce bylo už hodně za Vltavu skloněno, proto její hladina v paprscích jeho tu a tam zářila jako výheň hořícího, bělostného, oslňujícího stříbra.

Podle obou řek táhly se široké, rovné plochy zelených lučin. K těm pojily se lány polní, od doliny ponenáhlu se zdvíhaly stráně, půda stoupala čím dále tím výše, až posléze obzor na všech stranách končil lesnatými horami; mezi nimi na jihozápadě Blánský les zvláště vynikal Krasetínskou horou, jejíž témě a kulatá věž na něm se na pohled dotýkaly až samé oblohy.

Budějovic nebylo s tohoto místa viděti, ale poznával jsem, že jsou položeny v krajině, která se právem počítá k rajským končinám naší české vlasti.

Drahnou chvíli kochal jsem se luzným obrazem, na třech stranách před mýma očima se prostírajícím. Potom dospěv k vesnici, položené v pravo od silnice, dal jsem se tudy do údolí Vltavského.

Když jsem zvolna sestupoval po svahu, dohonili mne pod vesnicí dva obyvatelé její, patrně otec, asi čtyřicátník, a syn nejvýš patnáctiletý. Oba měli oděv stejného střihu, na hlavách michlovské čepice s dlouhými pytlíky a v ústech dýmky, z kterých statečně dýmali; oba byli mnohem lépe vykrmeni než naši vesničtí mužští na Táborsku.

»'tn Tag!« pozdravili mě.

»Dobré odpoledne,« povídám. »Dovolte — rád bych se vás na něco zeptal.«

Starý odpověděl mi po německu, a to nářečím, kterému jsem nesnadno rozuměl, tak že bych jeho slova po něm nedovedl opakovati: »Jo, kdy bychom my rozuměli po česku!«

Jal jsem se ho tedy po německu vyptávati: »Jaká je to věž,« ukazoval jsem k Blánskému lesu, »která tam na té hoře nad les vyčnívá?«

»Jaká věž?« opáčil dosti netečně, »myslím, že je to kulatá věž.«

»Ale k jakému stavení asi patří?«

»Ke kostelu sotva, protože na ní není vidět střechu, — spíše tam je nebo býval nějaký hrad.«

»A jaká je to vlastně hora?« zkoušel jsem německého sedláka.

»Pořádně vysoká, jak vidět,« odtušil, buď pozoruje můj záměr, nebo jsa opravdu tak nevědomý.

»Myslím, jak se jmenuje?«

»Jo, na to se musíte ptát nějakého měšťáka! Ti dávají všemu jméno, i každé hvězdičce na nebi — hehehe!«

Já řku: »To přece není chyba? Vy dokonce každé krávě jinak říkáte.«

»No, kráva je přece o něco větší věc, než taková noční hvězdička.«

»I to to! Celá naše zeměkoule je proti mnohé té hvězdičce malinká jako prstýnek proti mlýnskému kolu.«

Sedlák odplivl a zamával dýmkou: »Tomu já nevěřím. Já myslím, že si to v noci náš Pánbůh po nebi rozsazuje své tolary a jiné stříbrňáky, jako by lidem říkal: ‚Koukejte, jaké já mám bohatství! Čiňte se, ať máte taky hodně peněz a nikdy ať vám jich neubývá, jako mně!‘«

Nemohl jsem rozeznati, jeli to sedlákův světový názor nebo pouhý vtip; i obrátil jsem řeč k jiné věci.

»Jste nepochybně z této obce?« ukázal jsem na Rožnov.

»Jo, jo, aus Strodenitz.«

»Nemohu pochopit, jak mohli Němci z českého jména Rožnov udělat jméno Strodenitz.«

»Myslím, že Češi z německého jména Strodenitz udělali Rožnov — ale proč a jak, to zas *mně* nejde do hlavy.«

»Češi tu byli dřív než Němci.«

»To se neví.«

»Ví se to zcela jistě. Samo jméno Strodenitz přece není německé!«

»To je pro můj selský rozum příliš kudrnaté. To musejí vědět učení lidé, proč by jinak byli študýrovaní? — Nu, Ondřeji, pojďme!«

»'tn Tag!« řekli jsme si všichni tři na rozloučenou. Sedlák rozdýmal svou fajfku v jistém přesvědčení, že se proti měšťákovi dobře držel. Mohl mi ještě silněji vytrumfnout: že Němci zachovali původní název Stradonice, kdežto Češi utvořili slovo Rožnov z názvu německé osady Rosenau.

Dal jsem se v levo a ještě půl hodiny jsem se zvolna ubíral proti řece, pořád po měkkém koberci luk nedávno posečených a posledním deštěm lahodně osvěžených. Stále se mi vracela my-

šlenka, jak je tu Vltava nepodobna Vltavě v Praze, před ní a pod ní — bylo těžko uvěřiti, že je to jedna řeka. Tam Vltava byla velebná matrona, ano vznešená kněžna, vysoké a skalnaté břehy její byly jako chodby a komnaty ohromného paláce, kterými se s vážnou důstojností ubírala. Vltava zde byla ještě holčice, jako rtuť pohyblivá, po lukách poskakující, vším sobě pohrávající, plna veselosti a smíchu. Víc než ona zde podobala se Pražské Vltavě naše střední Sázava.

Vrátiv se pod Rožnov a překročiv po mostě řeku, blížil jsem se k stavení na břehu jejím, které se uprostřed té šíré zeleně z hojného stromoví probělávalo jako alabastrové sídlo rusalek a vil.

»To přirovnání by mohl učinit Hálek, ale co by řekl Krejčí?« zasmál jsem se v duchu, vzpomenuv si maně na výjev z minulé doby. Pražská společnost, v níž se nalézali též básník Hálek a přírodovědec Krejčí, se na jarním výletě octla v malém romantickém údolí, obklopeném vysokými skalami a lesnatými stráněmi. Hálkovi se tam velice líbilo.

»Na mou věru,« zvolal, »zde bych chtěl býti poustevníkem!«

»A já volem,« řekl profesor Krejčí, »neboť tak tučné pastvy jako zde by hned tak nenalezl.«

Při zatáčce pěšiny octnul jsem se tváří v tvář pánovi, který mě pozdravil.

»My jsme se už viděli v besedě, že?« pravil jsem mu.

»Jsem Černay,« odpověděl, »úředník záložny.«

»Černay zní po slovensku.«

»Naše rodina pochází odtamtud.«

Jmeno Černay se ostatně ku podivu hodilo k osobě mého nového známého. Byl netoliko celý černě oděn, ale měl havraní vlasy, hojné, dosti dlouhé, kudrnaté, i vzadu vysoko se čechrající, tak že se hlava jeho proti tělu zdála veliká. V obličeji byl bledý, měl široké a vysoké čelo, silný nos, skrovné knírky a malou bradu. Vzezřením spíše připomínal Maďara než Slováka, ale v jeho chování to bylo naopak.

»Fít!« hvízdl. »Bello!«

Přiběhl pes dlouhé, vlnaté, jako sníh bílé srsti, na níž nebylo poskvrny, dokonalý kontrast svého pána, který mu ohlašoval: »Poletíš do řeky,« — ale pak doložil: »Jenže bys nás potom mohl mokrou srstí pocakovat; počkáme s tvou koupelí.«

Vykročili jsme společně podle řeky dolů.

»Prohlížím si po prvé okolí Budějovic,« pravil jsem, »a nemohu si ho dost nalibovat. To zde je mlýn?«

»Drazdíkovský mlýn.«

»Polohu jeho mohl by mu záviděti mnohý letohrádek. Je to radost, když měšťáci, jak jen vykročí ze svých zdí, octnou se na takovýchto lukách.«

»Louky se táhnou nahoru k Poříčí, dolů až k Hluboké, kde končí tou, na které Závišovi z Falkenštejna hlavu sťali.«

»S výšin Hlubockého zámku je, myslím, na celou tuto krajinu podívaná, že bohové s Olympu neměli krásnější.«

»Zajisté,« svědčil Černay, »a proto není divu, jestliže se panstvo na Hluboké cítí vysoce povzneseno nad obyčejné smrtelníky.«

»Jsou tedy v skutku tak vysokomyslní a pyšní, jak se povídá?«

»Povídá se mnoho, co se s pravdou nesnáší. Panující kníže si jakožto vévoda Krumlovský vydržuje asi tucet svých vojáků, kteří po dobu své služby nemají nic jiného na práci, než na Krumlovském zámku čas zahálkou zabíjeti, — kníže jest ovšem aristokrat, jest si vědom, že je prvním velmožem v Čechách, že s jeho ‚Schwarzenberským královstvím‘ se nemůže měřiti země leckterého samostatného potentáta v německém rajchu, ale přes to přese všecko nikdo nesmí o něm říci, že by byl nadutý hrdopýšek. A syn i následník jeho, také již otec rodiny, teprv není tak bláhový, aby se už před lidmi pyšnil jako páv nebo nafukoval jako krocan. Nedávno prý řekl domácímu puškařovi: ‚Dobře jste mi tu flintu spravil, ale musíte mi počkat, až sklidím ovsy.‘«

»Pravé pohádky,« podotkl jsem, »vypravují se o panující kněžně Eleonoře, jak prý si ve své bohorovnosti počíná.«

»Nemůže se říci, že by k tomu nezavdávala dosti příčin,« povídal Čarnay. »Častěji, tuším, než mnohou panovnici vídali ji v cizině, jak cestuje s celým dvorem, se svým lékařem, knězem, kuchyňským personálem atd., na svých povozech. Zde v kraji se zřídka ukazuje, ale každý má ji na mysli, kdo vídá její nádherné sídlo. Aby měla takový palác jako anglická královna ve Windsoru, dala strhnouti starý zámek na Hlubockém vrchu a po léta prováděla stavbu, která prý posud pohltila osm milionů zlatých. Některé části, sotva byly zbudovány, dala zase sbourat a vystavět jinak.«

»Nyní jest už všecko hotovo?«

»Ale dost možná, že si kněžna Eleonora přece ještě zmane nějakou změnu, na kterou praskne nový milionek.«

»Kníže jí ho neodepře?«

»Na to je příliš dokonalý kavalír a galantní manžel. I kdy by mu hlavní kasír činil námitky —«

»— ano, kdy by mu to už silně za nehty lezlo, nebylo by teď pomoci? Kněžna svým choutkám už neodvykne, a když se vše kolem a kolem uváží, ani za ně nemůže. Povaha každého člověka utváří se dle poměrů, v kterých vyrostl a v kterých žije. To je ostatně zákon, který panuje v celé organické přírodě. Aristokracie může se přirovnávati k vzácným květinám chovaným v skleníku, k řídkým ptákům chovaným v kleci, k zlatým rybkám chovaným v akváriu. Mají takové květiny, takoví ptáci a takové rybky právo pohlížeti s vysoka na rostlinstvo v zahradách a lesích, na ptactvo litající pod šírým nebem, na ryby v řece a v moři? Když si podobné právo osobí aristokracie, není to moudré a je to i jí pouze na škodu. Platí též o ní Göthovo

slovo: ‚Nasazujte si paruky z celého milionu kadeří, stavte se na sáhodlouhé chůdy, přec jen pořád zůstanete, čím jste‘ — totiž také lidmi, dětmi Adamovými a Evinými. Kdo se pyšní jen svým rodem a svým jměním, je pošetilec; vážnosti a úcty zasluhuje pouze člověk, jenž vykonal dobré, užitečné, znamenité dílo. Ale právě takový, i když dosáhne slávy, nebývá pyšný. Pýcha patří k vlastnostem nízkým, ne vznešeným. Pýcha je také špatným základem lidského štěstí: kdo je na ní buduje, uvidí kolem sebe na konec jen ssutiny. Pýcha odděluje od jiných lidí a vede k osamocenosti, která je vždy losem neblahým. Skutečného a trvalého blaha může lidskému srdci poskytovati jen láska, která je pojí k jiným lidem, vede je k ustavičné činnosti na jich prospěch, je schopna i obětovného odříkání a sebezapírání a je tudíž pravým opakem chladné pýchy a hrdosti. U našich aristokratů je srdce namnoze láskou chudo. Ježto dle náhledu obecně u nich platného člověk počíná teprv baronem, ohraničují se od ostatních tříd jako zvláštní, nad ně vyvýšený svět, a nejen že se pouze mezi sebou žení a vdávají, nýbrž i ve společenském životě se ‚neurozených‘ straní a co nejméně s nimi obcují. Kdo by pak soudil, že tím více lnou ku příslušníkům svého stavu, byl by na omylu. Vřelejší citové se u nich málo pěstují. Sám svazek a život rodiny u nich není tak těsný jako v kruzích občanských, členové její jsou více od sebe odděleni; a takž i lásky mezi mužem a ženou, lásky rodičů k dětem a dětí k rodičům jest u nich celkem po skrovnu.«

»Což teprv,« prohodil můj společník, »kdy by se mělo mluvit o jejich lásce k národu a vlasti!«

»Žalostně dlouho byli vychováváni tak, že i staří čeští rodové mentinou se odcizili též jazyku svých předkův a nadobro uvykli pokládati se za Němce. Český národ přestal vůbec míti šlechtu, když se urození pánové šmahem počítali k jinému plemeni. Ale také k zemi se poměr jejich úžasně zvrátil. Vyhynulo u nich vědomí, že je to stát, jehož oni vedle krále jsou předními zástupci, jehož zřízení, práv a svobod oni především mají ostříhati a hájiti, že čest a povinnost jim především káže za jeho nedotknutelnost a svrchovanost bojovati až do těch statkův a hrdel, k jeho zachování, rozkvětu, moci a slávě pracovati ze všech sil. A co na místě všeho toho činili? Slepě a neobmezeně dali se do služeb soustavy absolutistické, která bezprávně a násilně jednala na úkor samostatnosti českého státu, práva a svobody jeho prohlašovala škrtnutím pera za neplatné, rušila odvěké jeho zřízení, ničila samy základy jeho, činila z něho provincii ve všem všudy od Vídně závislou, aby všecku moc nad ní ve svých rukou soustředila a s neobmezenou libovůlí svou vládu v ní prováděla. V české šlechtě nebylo neřku vlasteneckých, ale ani politických hlav, které by byly chápaly význam a dosah státního převratu, prováděného autokraticky bez svolení a bez slyšení českého sněmu. Ti, kteří takovému převratu dle zákona a dle povinnosti své měli první odpírati, nejprve k němu přihlíželi němě.

potom se dokonce stali jeho pomocníky, stali se hlavními sloupy absolutismu, centralismu a též germanisace!«

»Svou kastovní slávu,« dokládal Černay, »spatřovali v tom: chovati se k občanským třídám s vysokomyslnou pýchou, ale nahoru s byzantinskou servilností. Nechtěli už míti svého vlastního rozumu, svých vlastních myšlenek a náhledů, své vlastní vůle, už jen mechanicky poslouchali každé Vídeňské vlády, ať stál v jejím čele Metternich nebo Bach. Při tom pak neměli ani potuchy, jak tím také sobě samým škodí, jak velice se ponižují, jak tím sebezapíravým služebničením důstojnost, váha a moc jejich poklesla i na místech, kde se jedině zachovati chtěli. Vůle Vídeňských velitelů byla jim nejvyšším příkazem; proto k nejhoršímu utlačování českého jazyka i ducha, českého lidu a státu zůstávali úplně lhostejni, ale když jsme se počali vykřisovati, postavili se — až na skrovné čestné výjimky — proti našim národním a kulturním snahám, jako by byly netoliko nenáležité, ale zrovna rebelantské.«

»Zkrátka,« řekl jsem, »během posledních století se v šlechtě, která mezi námi žije, zakořenily tradice, na které musíme nejtrpčejšími slovy žalovati. Náprava v tom bude hodně těžká.«

»Jeli vůbec možna —«

»Jest jí nevyhnutelně potřebí, proto musí býti možna. Jest jí potřebí jak nám, tak i šlechtě samé. Mezi námi jest toto přesvědčení všeobecné, v šlechtě zatím toliko jednotlivci k němu dospívají: Svítá jim, že posavadní cesty nebyly tak pravé, jak se jim dříve zdálo, ba že to po nich dále nepůjde. Když absolutismus okolnostmi donucen abdikoval, nezbývá ani jim než odhodlávati se k nové politické činnosti, účastniti se života konstitučního. V životě konstitučním lid už není nulou, není pouhým stádem, nýbrž velmi důležitým činitelem. Náčelníci a zástupcové jeho mají ve všem vážné slovo, kritisují, co posud bylo, a ukazují na nové dráhy a mety. Žádají pro národ svobodu, právo sebeurčování, samosprávu, svézákonnost, žádají korunování panovníka na království české, zemskou vládu sněmu odpovědnou, obnovení historického českého státu. Šlechtě připomínají, že je částí národa a že pouze v součinnosti s lidem může dosáhnouti náležité platnosti. To je věc tak samozřejmá —«

»— zdravým očím,« poznamenal Černay, »ale bohužel ne zraku zaslepenému staletými předsudky.«

»Předsudky rodí se v jedněch poměrech, v jiných opět se rozptylují a mizejí. O ty jiné poměry musíme všemožným způsobem usilovati. Jeden kohout může vzbuditi mnoho spáčů. Máme již skupinu české historické šlechty. Abychom měli šlechtu, jakou jiní národové mají a jaké i my potřebujeme, šlechtu národní a vlasteneckou, k tomu jest ovšem daleko; ale jest to úkol, jejž za nás nikdo jiný neprovede. Nestačí, abychom si toho jen přáli, nebo si to diktovali; poroučením, plísněním, urážkami nebo výhrůžkami pořídíme u šlechty ještě méně, než ona by podobnými prostředky pořídila u nás. Jest třeba hledati jiných cest a konati

jinou práci — s dobrým rozmyslem, neomrzele, neúnavně, usque ad finem. Jako jsme neměli české šlechty, tak jsme už neměli ani českého měšťanstva, a také jen naším vlastním, dlouhým a vytrvalým přičiněním se naše poněmčená města opět stala českými.«

»To je pravda,« přisvědčil Černay.

»A za své řeči docházíme k městu, kde podobné dílo jest teprv počato, i nebude hned tak dokončeno. Jaká je to zde věž?« ukázal jsem za řeku.

»Vodární, a při ní Bauerneblův mlýn.«

»A jak říkáte tomuto mostu?«

»Litvinovický, protože cesta od něho vede tamhle k vesnici Litvinovicům.«

Za mostem mě průvodce můj upozornil na velikou továrnu Hardtmuthovu; povídal, co vše se tam vyrábí, jaký počet českého dělnictva je tam zaměstnán, a ten dům je přece z hlavních tvrzí zdejšího Němectva.

Vešli jsme do Krumlovské aleje, a Černay přerušil svou řeč: »Tu jde pan biskup.« Blížili se k nám tři kněží, z nichž prostřední, postavou nejnižší, byl Jan Valerián. K našemu pozdravu živě poděkoval.

»Ráno,« řekl jsem po krátkém pomlčení, »když jel do kostela, lidé před ním poklekali. Teď se tu zase prochází jako bývalý venkovský farář, dobrosrdečný, laskavý, roztomilý; na svůj věk statečně si vykračuje, ještě zcela čiperně hledí a svojí špacírkou vesele do země bodá. On jest můj rodák —«

»Ale?«

»— a bezděky mi napadá, jak si osud lidmi hraje. Jan Jirsík přišel na svět skoro v týž čas jako můj otec. Kdy by on byl zůstal v Kácovské radnici, kde stávala kolébka jeho, a byl tam převzal šenkýřský obchod, a kdy bych já byl zůstal v otcovské živnosti, kterou mi rodiče už za mého chlapeckého věku určovali, byli bychom dávno spolu známi, byl bych si už častokrát u něho zatancoval a za mnohou sklenici piva jemu šestáčky a krejcárky sázel. A zatím se tu dnes po prvé a zcela jiným spůsobem setkáváme!«

XI.

Po svatém Františku Serafinském, zakladateli trojího řádu: minoritů, terciárů a klarisek, následoval druhého dne svatý Placidus, vojevůdce římský za císaře Trajána a Hadriána, na konec mučedník za víru křesťanskou, do jehož života starou legendou vbásněny příběhy plné effektův a sensací vrchovatě románových.

Když jsem dle povinnosti své šel gratulovat řediteli Hammrovi, potkal jsem ve dveřích příbytku jeho dva Vyšebrodské profesory, P. Mutze a P. Pecha; už odcházejíce dali mi jen »Guten Morgen, Herr Collega!« Ředitel poděkovav mi za mé

přání, pravil: »Však i já musím gratulovat vám. Včera jste na žáky v kvintě učinil nejlepší dojem. Patrně ve vás vězí orator.«

Ostýchal jsem se: »Ach, pane řediteli, nade všecku míru blahovolně soudíte z několika prostých slov — —«

»Ex ungue leonem.«

»Zde v nejlepším případě jen lupulum.«

P. Placid se maličko usmál, potom však pokračoval opravdově: »Vaše řeč šla od srdce k srdci; umíte u mladých lidí sahati na pravé struny a získati sobě důvěru i náklonnost jejich. — Ale potom v kostele se zrovna mezi kvintány stala jakási nepřístojnost.«

»Skutečně?« podivil jsem se.

»Někteří prý při císařské hymně mlčeli, jiní se dokonce pokoušeli zpívati ji po česku. Vy jste při nich seděl — nepozoroval jste nic takového?«

»Mohu pouze potvrditi, že jediný žák spustil první slova hymny po česku.«

»Který to byl?«

Drala se mi na jazyk odpověď: »Kdo vám to přišel udávat, jistě vám i tohle řekl,« — ale potlačiv ji povídám: »Viděl jsem ho včera po prvé, jmena jeho ještě neznám. Jeho lapsus neušel mi pro to, že stál docela blízko mne. Hned potom jsem s ním mluvil —«

»— a doufám, pořádně mu vyčinil?«

»K tomu nebylo žádné příčiny.«

»Že ne? Přece taková demonstrace —!«

»Ale pane řediteli, o demonstraci nemůže zhola býti řeč —«

»No, prosím vás —!«

»Demonstrace předpokládá úmysl, a o tom zde není ani památky. Co se tu stalo, je věc psychologicky jasná jako slunce na nebi a nevinná jako skutek nemluvněte.«

»To bude těžko dokázat.«

»Ale vždyť není žádného důkazu třeba! Hoch přichází právě z českých škol, proto se při včerejších službách božích po česku modlil, a když varhaník intonoval hymnu, on v mladickém nadšení spustil, jak byl po tu chvíli zvyklý, v prvním okamžiku česky: ‚Zachovej nám, Hospodine!‘ Ale v druhém okamžiku již se vzpamatoval, zarazil a umlknul.«

»Vida,« skočil mi P. Placid do řeči, »umlknul! Proč pak, když poznal svůj omyl, nezpíval dále po německu? A proč mlčeli též někteří jiní?«

Já řku: »Z nejjednodušších důvodů. On a oni nemohli zpívati německý text, když ho neumějí.«

»Vy jim děláte velmi horlivého advokáta.«

»I kdy by tomu bylo tak — posito, non concesso — dělal bych tím horlivého advokáta i německým žákům, ale třebas i německým pánům kollegům, ano třebas i vám, pane řediteli.«

»Já za svou osobu velice děkuji.«

»Dejme tomu, že by byl mezi mé žáky na českém akademickém gymnasii přišel odsud německý kvartán, a že by na samém počátku školního roku, při prvním zpívání českého textu hymny v kostele byl spustil: ‚Gott erhalte', ale postřehna svůj omyl hned se zamlčel: buďte jist, že bych se byl v takovém případě na vlas tak zachoval, jako zde při žáku českém. A kdy byste vy, pane řediteli, nebo některý zdejší pan kollega českého jazyka neznalý po prvé se ocítil v kostele mezi samým českým profesorstvem a žactvem, a kdy by najednou zahlaholila císařská hymna: nemohloliž by se také vám státi, že byste v okamžitém omylu první slova její zapěl po německu?«

»Je vždy více patrno,« dí ředitel, »že jste měl studovati jura a státi se obhajcem v trestných věcech.«

»Trestných?« zasmál jsem se. »Ale pro milý Bůh, co pak je při tom trestného, že vy neumíte český text hymny a já německý?«

»Jakže? *Καὶ σύ, τέκνον?* [1]) Vy jste přece studoval po německu?«

»Když jsem vstoupil na Pražské akademické gymnasium, bylo české; ale po roce stali jsme se tam svědky a také trpnými účastníky skutku, který původcům svým zůstane takovou ctí a slávou, jako cejch do čela vpálený.«

»V čem záležel?«

»Co se věci týče, v tom, že bylo gymnasium z čista jasna, v jedné hodině, proměněno v německé.«

»Zavedloli ministerstvo na některém ústavě vyučovací jazyk německý, nebylo to přece nic tak zvláštního, neřku hrozného?«

»I kdo by to chtěl omlouvati, musí odsuzovati spůsob, jakým se to stalo. Ovšem, když to brutálně bezohledný willkürherrschaft prováděl na českém ústavě, na českých profesorech a na české mládeži — — Ale dejme tomu, že by byli na německé gymnasium, na příklad do Mostu, vyslali vysokého úředníka za tím účelem, aby zjistil, zdali na něm profesoři náležitě působí a žáci náležitě prospívají; dejme tomu, že by úředník ten, neznaje ani slova německého, byl profesorům při své visitaci přikázal, aby německé žactvo před ním jen po česku examinovalo, a sám by byl žákům také jenom české otázky dával a jenom českých odpovědí od nich požadoval: jaký by byl facit? Žáci by byli buď mlčeli neb odpovídali tuze nedokonale, a vysoký úředník by byl prohlásil: ‚Tento ústav nevyhovuje předepsaným požadavkům, ředitel Němec musí býti odstaven, profesoři Němci musejí býti buď propuštěni nebo jinam přesazeni, a německé žactvo musí od nynějška býti vyučováno po česku. Schvaloval byste, pane řediteli, takovou proceduru? Nebyla ovšem provedena v Mostě, nýbrž v Praze — léta Páně 1853, když systému Bachovského utlačování narostly už rohy a když jako býka červený šat jej k slepému řádění dráždilo všecko, co bylo českého.

---

[1]) I ty, synu?

Řečenou procedurou, kteráž i v dějinách pedagogiky zůstane zapsána jako pravé monstrum horrendum, došlo k tomu, že jsem já pak studoval na německém ústavě.«

»Nu,« promluvil ředitel, nuceně se usmívaje, »a za dlouholetých studií na německém ústavě jste se — jak pravíte — nenaučil německému textu hymny? To je přece velmi divno.«

»Pouze na oko, pane řediteli,« řekl jsem hodně vesele, »v pravdě se to vysvětluje zcela prostým způsobem. Akademické gymnasium bylo rázem poněmčeno, ale při náboženství zůstala vyučovacím jazykem čeština, a proto vedle latiny zůstala též naší řečí kostelní. Česky se nám kázalo, česky jsme se modlili a zpovídali, česky jsme při službách božích zpívali — tedy ovšem také císařskou hymnu o svátku Jeho Veličenstva. A co byste řekl? Náš ředitel Hofmann, Němec, a třídní profesor našeho ročníku Pauly, Prus, při tom zpívání císařské hymny mlčeli jako ryby — toť že ne z demonstrace, nýbrž z té jednoduché příčiny, že neuměli česky. Snad nyní mohu říci: ‚Quod erat demonstrandum' a domnívati se, že je všecko vysvětleno? Jen bych — dovolíteli — ještě podotknul, že byl kardinál Schwarzenberg pokládán za původce rozhodnutí, aby nám při náboženství ponechána byla čeština; byl jsem z těch, kteří mu za to byli ze srdce vděčni.«

Ředitel pohodil hlavou: »A tak jste se snad jeho zásluhou nenaučil ani německému otčenáši a nebudete se ho moci s našimi žáky modlit?«

»Mohu se jej s nimi modlit po česku, po německu, po latinsku nebo po řecku,« vyvracel jsem snadno takovou obavu či výtku, — »mohl bych se jej modlit i s žáky francouzskými, ruskými, polskými, srbskými a charvátskými; ale v soukromí, mluvě sám k Bohu, nikdy jsem se ho jinak nemodlil a nikdy se ho jinak modliti nebudu, než jak mě mu naučila moje česká matka. A jsem jist, že kardinál Mezzofanti, ačkoli uměl více než čtyřicet jazyků, ve svatyni své duše také Boha vzýval po vlasku, a že se podle stejného psychologického pravidla zachová i náš Šercl, který Mezzofantiho ještě předstihne.«

»Was Sie nicht sagen!« pozastavil se nad těmito mými slovy P. Placid. »Jak jste toho muže jmenoval?«

»Šercl, Čeněk Šercl se nazývá.«

»Ještě nikdy to jméno o můj sluch nezavadilo. Zní po německu —«

»Ale jeho vlastník je Čech, rodák Berounský.«

»Kde žije?«

»V Praze.«

»V jakém postavení?«

»Nemá posud žádného úřadu — tuším, že letos absolvoval práva.«

»Cože? Tak mladý člověk —!«

»Jsou mu nanejvýš dvacet dva roky.«

Ředitel se na mou veselou tvář díval s patrným podezřením, že si z něho dělám šašky.

»A takového chlapce,« zvolal, »pouhého studenta ještě, stavíte na roveň s divem světa, toho spůsobu jediným, jakým byl kardinál Mezzofanti?«

»Já ne, to by byla největší pošetilost, — ale jeho zázračné nadání a jeho neúmorná píle staví ho na místo tak vzácné. Umí už nyní asi padesát jazyků —«

Ředitel spráskl ruce: »Tedy lumen mundi, o kterém svět nemá potuchy?«

»Svítí dosud pod kbelcem.«

»Padesát jazyků — kdo tomu má věřit?«

»Ale je to pouhá pravda, která asi nezůstane již dlouho pod pokličkou.«

»Takový mladíček!«

»Ano, holobrádek,« smál jsem se s chutí, »ale to není na újmu respektu, ano obdivu, jejž vzbuzuje u lidí, kteří jej zatím znají; právě naopak: jeho mladý věk je zárukou, že dalšími studiemi, kterých si horlivě hledí, dosáhne v znalosti jazyků výše po tu dobu neslýchané.«

Tu byl náš hovor přerušen, — objevilť se nový gratulant, kollega Jan Novák. S ním P. Placid nezaváděl delšího hovoru, a tak jsme z kláštera odcházeli spolu.

»Každý by hned poznal,« promluvil Novák hned na chodbě, tlumě hlas, »že oba, ředitel i ty, jste byli jaksi rozehřáti.«

»Inu ano,« povídám, »měli jsme dosti dlouhý a dosti živý diškurs.«

»O čem?«

»Také již o žácích mé kvinty —«

»Vždyť jsi je sotva ještě viděl!«

»Pravda — ani seznamu jich posud nemám, abych si sdělal katalog.«

»A s čím ti direktor přišel?«

»Hm — se zvláštní věcí.«

»Je to snad tajemství?« ptal se kollega, když jsem nemluvil dále.

»Dokonce není. Všecko ti povím; ale mé vážnosti u ředitele bylo by na újmu, kdy by mohl říci nebo souditi, že rozhlašuji, co jsme spolu mezi čtyrma očima mluvili: proto tě prosím, aby to zůstalo jen mezi náma dvěma.«

»Čestné slovo — spolehni se!«

»A zajděme někam, kde by se k nám nikdo nepřidružil, když mě máš vyslechnouti sám.«

»Takové místo je zcela na blízku,« dí Novák.

I zavedl mě za klášter na táhlé, nízké nábřeží podle Vltavy, kudy se leda chvílemi ubíral jednotlivý chodec.

Co jsem vyprávěl, kollegu náramně zajímalo. Některé výroky hlasitě pochvaloval, při jiných upřímně se smál, ruce si mnul, na rameno a na záda mi poklepával.

»Výborně!« pravil, když jsem byl hotov. »Mám ukrutnou radost, že přišla kosa na kámen! Starý se asi kohoutil?«

»Nedával jsem mu k tomu příležitosti, vykládal jsem mu všecko po sousedsku, mírně a klidně jako na přátelské besedě.«

»Přišla kosa na kámen! Tak smělé řeči se on od mladičkého českého supplenta nenadál!«

»Budeli třeba, zví ode mne o našem staročeském přísloví: Čiň právě a neboj se císaře ani krále!«

»Tak, tak, kamarádíčku zlatý,« tiskl mně Novák paži. — »Že německý ředitel akademického gymnasia a Prušák profesor při císařské hymně stávali zrovna tak němi jako zde včera někteří naši čeští kvintáni, to byl znamenitý trumf! Také s tím Šerclem jsi se tuze šťastně vytasil. Český Mezzofanti! P. Placid slyšel to asi stejně rád, jako kdy bys mu dával voněti k bodláku. A prosím tě, je tomu v skutku tak?«

»Je to pouhá pravda — ten mladý člověk je fenomenální zjev prvního řádu. Padesát řečí mluví a píše, ba i stenografuje. To můžeš každému povídati, ale o všem ostatním pomlč, také před našimi kollegy a přáteli.«

»No, vždyť jsem muž! — Ale víš, co by se mohlo přihodit? Že by se ta věc dostala do zdejšího německého plátku, že by tam mluvili o české demonstraci při císařské hymně a všemožně se přičinili, aby z komára udělali velblouda.«

»Mohli by se opovážit!«

»V tom ohledu jsou všeho schopni.«

Při pouhém pomyšlení počala se mi v žilách vařiti krev: »Byla by to do nebe volající lež, křivda a hanebnost! Ale dovedli bychom ji a její původce jak se patří postaviti na pranýř — nejen v Budivoji před zdejším obecenstvem, ale i v Pražských časopisech před širokou veřejností.« (Pokračování.)

Píseň smíření.

Vůně lesů vane ke mně,
přináší mi klid a oddech,
píseň sosen zní tak jemně
v ptačích písní doprovodech.

Tam v tu stranu v mlhách kdesi,
štíhlá věž kde k nebi trčí,
Plzeň černá mezi lesy
kyne průlinami v smrčí.

Usedám si v samet mechu,
hudba včel kam s pasek splývá —

pode mnou se v léta dechu
  šíří ptačí perspektiva.

V dálce kdes tam v ulic víru
  zanechal jsem spleenu pocit,
zde v té tiši akkord smíru
  poznovu v mé duši procit.

Vše tu mizí v trávy dechu,
  ve vůni, již dýší stromy,
vše, co duši bralo těchu,
  štěstí z loktů vyrvalo mi . . .

Vše zas v této chvíli snesu,
  zníli v dáli píseň splavu,
zelenavé přítmí lesů
  chladíli mou horkou hlavu.

Jedno mi, že v sousto chleba
  osud hořkost svou mi vložil,
a že nový jed mi vstřebá
  žití příští bouře do žil,

všecky sny že zastrou mraky,
  co se jich v tom žití nazdá,
místo klasů vlčí máky
  že jen zplodí moje brázda.

Nelituji zhaslé pýchy,
  v mládí dnech jež táhla hlavou —
klidný jsem jak večer tichý,
  jenž se snáší nad Šumavou.

V. Krofta.

Bez muže.

Slovenské stesky.

Od

Karla Kálala.

Kdykoli jsem šel přes Turzovku, pokaždé jsem navštívil Margitu Ondrčkovou, ale nikdy jsem nezastihl doma jejího muže. Žena bez muže. Naposled jsem byl u ní o velikonocích 1904. Byl sváteční den, seděla před chaloupkou na lávce. Sedl jsem si vedle ní a na druhý bok přítel můj, básník Josef Kalus, jenž tuze rád poslouchal, ale skoro nic nemluvil. Mně přišla otázka,

jak ženy žijí, když se jim mužové do světa na zárobky (výdělek) rozběhnou. Dráteník Ondrčka byl té doby v Americe, už na šestý rok. Kdysi byla v jeho kraji neúroda a z neúrody hlad. Tenkrát šel Ondrčka, maje asi třicet let, na drotárčinu ponejprv, a to jen na Moravu. Čtyřikrát za rok vyšel, nejdál do Brna, čtyřikrát se domů navrátil. Po každé přinesl deset zlatých, v samých šestácích.

»Margito, povězte nám, jak jste se ponejprv s mužem rozloučila, jak vám bylo v srdci a co jste dělala sama doma?«

Otázka se příteli zalíbila. »Ano, ano, povídejte,« povzbuzoval ženu. A žena, nyní již padesátiletá, nahrbená, vrásčitá, okřála vzpomínkou na mladá léta a s chutí vyprávěla.

»To přišly baby — víte, bosorky — a obsypaly mého Jožka zdravím, štěstím a božím požehnáním. Urobily mu velkou kystku (kytku) za klobouk. Do kystky daly rojovník (melisu), to proto, aby se kol něho rojili lidé, kteří potřebují jeho práce. Potom daly vratič, který tu moc má, že se chlap (muž) šťastlivě domů vrátí. Matěrinu dušku, která ho bude hájit od nevěrnosti a vždy svou mater (ženu) na mysli bude míti. Zvoneček, který ho bude upomínat na zvon, jenž ho doma do kostela volával, aby na Boha nezabúdal. Když bosorky kystku skládají, modlí se a pokropí ji svěcenou vodou.«

Básník si zapisoval význam květin, z čehož se Margita polekala myslíc, že je to pán od úřadu a že si na zlé cosi zapisuje.

»Nebojte se, ženičko, on píše všelico do novinek, to není pán od úřadu,« upokojil jsem Ondrčkovou.

Když už je posvěcená kytka za kloboukem, jde celá společnost do krčmy na šam. Nejvíce pije, kdo nejvíce cítí. Jožko i Margita zapíjejí žal, až nastane chvilka rozchodu. Všickni, co jsou v krčmě, dávají odcházejícímu do širáku peníz; to je na štěstí. Žena vybere peníze z klobouku, však ne holou rukou, nýbrž vyzdvihne záponku (sváteční sukni), přes ni peníze vybere a vsype do kapsy (brašny). A podávajíc muži ruku na rozloučenou, též ji má v záponce. Když muž opravdu do světa vykročí, všecky ženy pláčou. Muž se neobrátí, aby po domově netesknil.

Potom je žena sama, bez muže. Pase krávu a s ní 3—5 ovec. Na ovečky hodně myslí; stříhá vlnu, sama ji spřede, přízi zanese ke tkáči, tkaninu do valchy, a je z toho sáh tmavohnědé huně (houně) na halenu a půl sáhu bílé huně na nohavice. Tak proukáže mužovi, až se navrátí, svou usilovnost a lásku. Nyní je v Čaci továrna na sukno, jež skupuje vlnu a vyrábí i hrubá sukna, jakých si tamní lid žádá. V dřívějších dobách každá ženička měla kousek konopí a kousek lenu. Z toho i onoho napředla si zgrebné (hrubé) příze, donesla tkáčovi, jenž utkal několik rýfů zgrebného plátna na rubáč (košili) a fortuch (zástěru). Do podzimka byl fortuch špinavý, proto jej dala barvíři vyfarbit. Bohatší gazdiny měly rubáče a fortuchy z příze konopné, ba

i cíchy. Tyto jim farbiar vyfarbil na »světlo,« t. j. indychovou barvou a vytiskl růže větší než dlaň. Z tenké příze natkal tkáč cvilichu na fortuch sváteční, na rukávce a prostěradlo (sváteční plachetka do kostela). Prostěradlo se nepřekládá do kříže jako šátky, nýbrž se hodí na ramena jako pléd a pod krkem se sváže. Na zádech je vyšívání hedvábím, za něž zámožnější gazdiny platí až 12 zl.

Tato moda jeví se už jen pořídku. Margita sice má ještě vyšívaná prostěradla, ale nyní nosí už jen vlněné šátky a na hlavě šátky hedvábné. Dráteníci přinášejí ženám svým nové mody, s každé cesty nějaký dárek, a tak mají drátenické ženy v truhlách až i dva tucty hedvábných šátků na hlavu. Zgrebné domácí plátno ustupuje panskému hedvábu. To v neděli; v robotný den je skoro celý drátenický kraj v plátně. I deštníčky pěkné a prsteny přinášejí z ciziny roztoužení manželé svým ženičkám. V neděli zavedou je do lepší krčmy, dají jim piva, vína i »sódavasr.« V cizině naučili se německy, francouzsky, anglicky a rusky a cizími řečmi rádi se doma pýší; v drátenické krčmě je někdy více řečí než ve velkoměstském hotelu.

Pokud chodil Ondrčka na blízkou Moravu, odcházel teprv, až brambory nasázel; na kosbu se zase vrátil. Pak opět na krátko odešel a vrátil se na žně. Po žních odešel; žena už sama sklidila konopí a len, i brambory sama vykopala. Muž se vrátil na vánoce s výdělkem i s dárky.

Později odcházel do Pruska, kde byly lepší zárobky, potom zkusil štěstí na Rusi, až do Omska na Sibiř se dostal. Ale všude tam je daleko, proto v posledních letech zajíždí si do Ameriky, tam je cesta nejpohodlnější a zárobky nejlepší. Žena žije vědouc, že muž na ni vydělává, že je to jeho povinnost. Margita jindy mnoho pracovala. Tam na to políčko, vysoko na stráni, vynášela v nůši hnůj a políčko zkopala. Na takových stráních nelze políčko zorat, to se motykou rozkope a říká se takovým kamenitým roličkám kopanice. Někde jim říkají lazy, poněvadž se na ně nejezdí, nýbrž leze. Čím dál, Margita pracuje méně. Také políčka méně rodí; starý Ondrčka už skoro neví, kde jeho zděděná půda je, Ondrčková je sama na polní práci slabá a pak nedbá. Každý nový vlňák a hedvábný šátek ubere jí chuti k těžké robotě s hnojem. »Nač mám muže, než aby vydělával?« pravila a dechla na mne zápachem kořalečným. Ondrčková se přiznala, že jindy více po muži teskníla, že se více zaň modlila, více po jeho návratu toužila. Nyní prý je už na samotu zvyklá, jen když muž pošle peníze. Čím dál je méně manželkou; tak jsem vyrozuměl z řeči její, a přátelství mé k ní kleslo o dva stupně níž: o stupeň, když dechla na mne kořalkou, o druhý, když jsem přišel k poznání, že ochladá k svému muži, jenž v daleké cizině tvrdě vydělává.

Ondrčková měla také na hlavě šátek z jakéhos nepravého hedvábí. Pozvala nás do jizby a pobídla nás na koláče. »Jsou z nulky,« pravila a já hned měl tím menší do nich chuť. Hed-

vábný šátek a nulka, toť je vysoký stupeň kultury. Ale pohleď na malá okenečka, až je v jizbičce tma, pohleď na černou podlahu hrbolatou, pohleď na černou peřinu, na špínu . . . I na hlavu pod hedvábným šátkem rozcuchanou, na ruce nečisté...

Psát Ondrčková neumí. Ondrčka také ne.

»Kdo vám napíše dopis pro muže?« Dříve jí psával učitel, nyní kostelnička v Čaci, ale ona málokdy píše, jen když muž peníze neposílá. A muž nepíše docela nic.

»Čudné manželstvo,« řekl jsem.

»Veru čudné (podivné), ale čo robiť?«

Už jsme zase seděli na lávce před chaloupkou. Vedle šla mladá ženička, také měla šátek hedvábný.

»Ta má jednoho muže v Americe, jednoho zde,« řekla potichu Ondrčková.

»Není možná.«

»Hia, není možná; chodí za ní mladý pánko (žid).« Ondrčková se rozpovídala o nevěrnosti manželské. Ona sama je čistá, ale svět je planý (špatný). V jedné drátenické dědině — nikoli v Turzovce — prohlásil žid, že v jeho okolí žádná žena není čistá. Zvěděv o tom pan farář, s rozhorlením s kazatelny pokáral děvčence i babky (provdané), a bylo z toho mnoho hanby.

»Svět je planý,« stále opakuje Ondrčková a omlouvá ženy, že prý muži též nejsou v cizině bez pomoci. Jiná ženička, mladá a pěkná, tam z té dědiny, zase zalíbila se panu notárkovi (obecnímu tajemníkovi). Ó jé, notárkové moc ženiček zkazí, to jsou planí chlapi. Volají je do kanceláře, že tam mají cosi pořizovat, . . . ó jé, tuze planí chlapi. A když přijdou páni z města, tak nějaká exekucie, vždy něco planého vystrájajú. Která ženička se drží Boha a pomýšlí na to, že nepřísahala věrnost kameni, nýbrž svému muži, ta zůstane poctivá; ale která je do světa a přichytí se korhelice, ta je tak planá, jako je žid a notárko.

»Vědí, když jsem byla mladá, byla jsem šikovná robka. Tož mě mladý pánko zavolal do sklepa (krámu), šmajchlovně rozprávěl a nalil mi pohárík takové slaďučické pálenky. Vypila jsem ji, a on hned zas nalil druhý pohárík, že vraj mne má rád. Pomyslila jsem si, že je v něm červíček zlý a že se nedám. A mladý pánko jen mě ponúkal tou slaďoučkou pálenkou, až se mi hlava zamotala. No a — konec byl takový, že jsem jej pleštila po hubě a utíkala jako střela.«

Několikrát jsem krajem drátenickým putoval, mnoho o drátenících porozprávěl, a to o stránkách pěkných a zajímavých. Tentokrát místo líce ukazuji rub. Muž v cizině bez ženy, žena doma bez muže, děti bez otce. Ne týden, dva, nýbrž půl roku, celý rok, až sedm let. To není život správný. Spořádaný život rodinný je to nejdražší, co lidstvo má, v něm je také síla národa. S toho hlediska je drátenictví nezdravý úkaz sociální. Moudrá vláda byla by si ho dávno povšimla a hledala pomoc. Políčka v údolích a na stráních nebyla by tak jalová, kdy by byli lepší hospodáři. Na nejlepším pozemku uprostřed pole uvi-

diš spoustu trní. Kraj má řeku, říčky a potoky, má železnici: dosti podmínek pro průmysl a obchod. Nečekejme na vládu a sami uvažujme, co dělat, aby drátenický lid našel výživu doma. Půl žebráka a půl řemeslníka; černá jako uhel košile, páchnoucí oděv, doma zkáza rodiny . . .

Povstali jsme k odchodu. Ondrčková pohledla, dámeli jí něco. Dali jsme jí po desetníku.

»Poníženě ďakujem,« řekla a vzala ráda, ač měla na hlavě hedvábný šátek a na stole koláče z nulky. »To bude na pálenku,« dodala klidně.

»Na pálenku,« řekl jsem po ní. Dojem byl na obou stranách, zapomněli jsme si říci: s Bohem!

Na pálenku . . .

Výstavy a vystavování.

Poslední dobou ozývají se hlasy publicistů, volající po reformě výstavnictví, stále častěji a nalehavěji, a co více platí, dějí se pokusy, pracuje se na zreformování uměleckých výstav často a na mnohých místech. Jde totiž hlavně o výstavy umělecké, neboť jinak vyvinulo se výstavnictví v 19. století všestranně a bohatě po všech zemích kulturních.

Řekl jsem zprvu, že volání po zdokonalení, zlepšení výstavní techniky vychází z řad publicistů, a bylo by lze proti tomu namítati, že přece ve věci hlavní slovo patří umělcům, a ti že též dávno již se ozvali. Ale neopravuji se a zůstávám při tom, že po výtce dali se slyšeti spisovatelé umělečtí, kritikové, feuilletonisté, essayisté, — aesthetové, heroldové uměleckých stran a frakcí, a že též první pokusy v uměleckých spolcích a kroužcích dály se za vlivu a na podnět literárních propagátorů nových hesel. Kde sešli se výtvarníci sami k propagandě činu, tam zajisté byl mluvčí a vyvolavač, causeur, conférencier, žurnalista, a ten připravoval půdu, ladil »veřejné mínění« a informoval publikum. Není pochybnosti, že to byly zpravidla ohlasy toho, o čem výtvarníci debatovali na svých poradách, a že často (podle toho, kdo vládl perem »výtvarného kritika neb referenta«) myšlenka byla majetkem umělců, a jen stylisace, slovní interpretace padala na vrub »osvědčeného pera.« Ale právě tato odvislost umělecké práce od tištěného slova, toto úzké spojení malířů, rytců, sochařů, modellérů, architektů s žurnalistikou, celý způsob veřejného vystupování soudobého výtvarnictví dokazuje, že tu v základech je skrytá chyba, že v papírovém pojítku mezi umělci a obecenstvem dlužno spatřovati jenom interim, prostředek z nouze, prozatímní pomůcku, které by umělci sami nejraději se zřekli, kdy by věděli o lepším arrangementu svých záležitostí, o lepší formě navázání styků s onou massou, která tak lehce ignoruje práci umělcovu a tak ráda nedbá o tak řečený »umělecký život« své doby.

Jako vůbec výstavnictví vzalo svůj původ z ohledů kommerčních, jako je vůbec druhem reklamy »vyššího,« ušlechtilejšího slohu, tak i výstavy umělecké dnes buď nezakrývají nebo třeba zahalují svou praktickou pointu. Z průmyslových, hospodářských výstav staly se veliké trhy, ideální účel dávno zatlačen na zadní místo, hlavní věcí jest odbyt, navázání obchodních spojení, prodej, obchod, zisk, business.

Nikoli manifestace dosáhnuté kulturní úrovně, nikoli poučení, vzdělání, povznesení myslí, nikoli *popularisace* práce, vědy, umění bývají tu hlavními body programu, ač k tomu výstavy až dosud v Evropě, v Americe, v Australii podniknuté zrovna vybízely, ale pouhá obchodní representace, zcela sobecké, materialistní zájmy docházejí tu vyjádření. Je ponecháno na vůli a kapacitě jednotlivce, aby pro své vzdělání, své vědomosti, pro svého ducha a své srdce sobě vybral, nač jeho pozorovací talent a hbitost myšlenková stačují. Již úprava velikých výstav světových prozrazovala skorem všude, že tu jde o tržiště, spojené se zábavními podniky. Jednotlivé »paláce,« jak říká lidstvo od prvních výstav ohromným konstrukcím nebo skladištím, někdy prozrazovaly snahu po jakémsi »názorném vyučování« millionových davů, jak tomu bylo na př. r. 1867 v Paříži, kde Leplay velmi duchaplně rozluštil problém přehlednosti i soustavnosti průmyslové exposice světové: v jeho ovální budově měly jednotlivé země vyhrazeny výseky (segmenty) až do střední dvorany sahající, v koncentrických, souběžných okružních pásmech pak procházel navštěvovatel mezinárodní kollekcí téhož odvětví průmyslového, neboť pořad skupin (na př. oděvnictví, nábytek, sklo, keramika atd.) byl v každém výseku, to jest v každé »zemi« týž. Ale v celku byly všecky světové výstavy nepřehledné a vypočítány tak, aby speciální zájem jednotlivce bylo lze rychle a snadně ukojiti. A heslo »snadno a rychle« zůstalo i na dále v platnosti, ovšem nejen na výstavách, ale ve všech oborech lidského snažení po blahobytu a štěstí pozemském. O souvislý přehled, o vystižný obraz, o koncentrovaný výklad (věcný i slovní) nikomu nešlo. Jedno ubíjelo druhé, zápolilo, soutěžilo s druhým, a o nějakém požitku vyšší kategorie nebylo na žádné z velkých výstav ani řeči.

Umělecké oddělení na takových světových exposicích nelišilo se od průmyslových atd. v podstatě ani dost málo, a výstavní paláce umělecké, stálé galerie, obrazárny i »domy umělců« v 19. století zvláště pro výtvarnictví vybudované byly kopiemi a variantami oněch skleněných a železných dvoran, »hall,« čili krytých dvorů a velikých »internacionál,« nebo připomínaly moderní nádraží. Kamenné čili zděné »umělecké domy« pak ve svých výstavních místnostech opět počítaly s hromadnými exposicemi, s výročními nebo periodickými »internacionálami,« a vždy pamatováno na to, aby se do sálů vešly sta nebo tisíce obrazův a soch. Vždyť i náš Pražský dům umělců, naše Rudolfinum, v menším měřítku tak založen, ovšem příliš skrovně, neboť nestačuje již nyní ani na »stálou obrazárnu« a zvláštní výstavy. Ale sebe větší výstavní budovy, v nichž je s dostatek místa, světla i pohodlí, nevyhovují požadavkům nejnovější doby, a moderní výstavnictví

nabývá zcela jiné tvářnosti, než ji měl a dosud má exposiční ruch po Evropě a jejích kulturních filiálkách.

Ačkoliv reklamní a kommerční ráz i výstav uměleckých nebude nikomu kamenem úrazu, přece zdá se, že umělci sami neradi jej zdůrazňují. Je zcela přirozeno, hledáli malíř, sochař, cizelér naší doby odbytiště pro svoje výtvory, hledáli místo, kde by je koupěchtivým předložil, a nenacházíli takového místa, že těžce snáší odloučenost ateliéru, k němuž nevedou cesty schůdné a pohodlné. Moderní umělec stává se čím dále tím více praktickým člověkem, průmyslníkem vyššího řádu, výrobcem ušlechtilejšího zboží přepychového, po výtce dekoračního, samých unikátů ovšem, samých »ztělesněných snů ducha nad pozemský rmut povzneseného,« a potrváli hnutí uniformující uměleckou produkci ve všech odborech delší dobu, bude moderní umělec nucen sestupovati se svých výšin a ze své říše stále níže a níže k oněm, od nichž mu kyne zisk, bude vyrabitelem, jenž především dbá na své zákazníky, nebo lépe na kupce.

Není to vinou umělců. Není jejich vinou, že smysl pro umění, pro jejich *uměleckou* práci, otupil se v massách, že právě veliké zástupy, celé vrstvy národa, odcizily se uměleckým požitkům, že právě ony vrstvy umělci nejbližší, nejpřístupnější, z nichž většina umělců vyšla, společnost intelligentní, občanská, že právě ta nerozumí jeho dílu, že se k němu nezná, že jest jí quantité negligeable, že moderním materialistním vzděláním, vypěstováním sobectví na v pravdě pohanský stupeň dokonalosti ztrácí se potřeba »radosti z umění,« ztrácí se cit pro vše, co nezaručuje požitek tělesný a zisk majetkový, a že sociální postavení umělcovo v naší době je tím zviklanější, pochybenější, nejistější, čím častěji nucen sám sobě klásti otázky: Mám vůbec právo na existenci? Jsem tu se svým uměním vůbec platným činitelem ve společnosti? Nebo jsem jen trpěným cizopasníkem, kejklířem, přežilým hlasatelem obnošených, hluchých frází o »umění a jeho významu,« o něčem, co dnes je věcí úplně zbytečnou, nikomu nepotřebnou, ba snad spíše škodlivou, o něčem, čemu klnou miliony lidí, poněvadž v tom spatřují pochoutku a libůstku bohatých, darmošlapů a utiskovatelů pracujícího lidu?

Umělci jsou na obchodní styky s veřejností odkázáni. Proto pořádají své spolkové výstavy, proto obesílají mezinárodní a výroční výstavy, proto zřizují stálé »nákupní salony,« dodávají podnikatelům zásoby pro čistě obchodnické závody, hledají si impresaria, súčastňují se bazarů, vánočních prodejů. A proto hlavně arranžují výstavy, čistě umělecké, sami, dle svého vkusu.

V tom totiž asi spočívá hlavní rozdíl mezi výstavami až dotud obvyklými a mezi vystavováním dle moderního způsobu. Umělci upravují si výstavy sami, a snaha po vyzdvižení umělecké úrovně výstav, po harmonickém vypravení celku, aby působily spolu místnost, její vyzdobení a vystavená díla uceleným dojmem, aby ráz každého jednotlivého obrazu, každé plastiky nicméně vynikl, aby bylo lze chutnati zvláštní aroma jeho, lze jím zabývati se bez rušivých konkurrencí sousedních, příliš důvěřivě přitulených objektů, jichž nesmí býti veliké množství, ne mnoho obrazů a soch, ale pěkně upravená sbírka

dle možnosti stejnorodých, příbuzných, aspoň z jedné skupiny umělecké, z jedné »frakce,« z jedné »školy« vyšlých — to as charakterisuje moderní výstavu na rozdíl od staré »výstavní techniky.«

Úprava s podrobnostmi, jako jsou zbarvení stěn, vymalování viditelné, obrazy a sochami nezakryté plochy, barva a látka koberců, arrangement květin a zeleně, rozdělení a tvar »annexů« čili oddělení, regulace a ladění světla, barevné záclony, architektura dřevěné konstrukce, rozličných pažení, výstupků, zástěn, podstavcův atd., to zase je věcí arranžérů-umělců, a řídí se dle více méně prononçovaného individuálního rysu vystavujícího sdružení. V Praze vídáváme výstavy družiny »Manesa,« vždy znovu upravované a dekorované, i rozdělené a členěné, a v Praze vznikla v Kotěrově pavillonu pod Petřínem též výstavní budova zcela moderní, která na takové střídání výzdoby i úpravy byla zařízena. U nás pak jako úmyslně postaráno jest též o působivý kontrast k této moderně koncipované výstavě naší velkou jarní exposicí, naším Pražským Salonem, hromadnou výstavou mnoha set obrazův a celých tuctů plastik a skříní s výrobky uměleckého průmyslu, výstavou ještě dle »starého« zvyku koncipovanou.

Snahy moderních výtvarníků nesou se však dále, a také výstavy skupinové, to jest prací skupin umělců, nejsou dosti intimní, náladové a harmonické. Přicházíme k poznání, že vlastně »speciální výstava,« souborná exposice prací jednoho umělce nejlépe vyhovuje našemu názoru a vkusu. Malé výstavy, málo objektů, jen jedna umělecká individualita, ale za to vše vypočítáno na jednotný effekt, vyhroceno v náladu co nejintimnější, osobitý ráz co nejvíce zdůrazněn, to dá pěknou, vkusnou, důstojnou výstavu.

Sluší sobě připamatovati, že vzdor tomuto v principu uznanému názoru na výstavnictví súčastňují se umělci houfně velkých »bazarů,« výstav nemoderních, a že i členové exklusivních kroužků zasílají svá díla na »trhy« do přeplněných sálů velkých galerií a »domů uměleckých.« Stává se to dosti často a vystavují mnozí modernisté současně ve své skupinové i v mezinárodní smíšené výstavě. Není divu, neboť ještě nedošlo na boykotování velikých, barbarských snůšek pomalovaného plátna, hnětené hlíny, odlitků, tisků, naopak obecenstvo hrne se do sálů, kde obrazy a kresby zavěšeny ve třech, čtyrech řadách nad sebou, kde sochy zastrčeny do koutů nebo postaveny uprostřed té pestré směsi v místech, kde jsou na závadu, v cestě, kde není prostoru k odstupu. Obecenstvo má rádo mnohost, pestrost, křiklavost, obecenstvo neumí se dívati na jednotlivé dílo zrakem vnitřním, neumí se vmýšlet do obrazu, do plastiky, a obecenstvo neumí ovšem v té tlačenici dojmů koncentrovat svoji pozornost na díla, která toho zasluhují. Vždyť i znalec a zkušený návštěvník trpí hlučivou dissonancí stěsnaných pláten a listů papírových, překřikováním, hlomozením barevných effektů na sebe zrovna nakupených. Je to jako by chtěli v koncertu hráti smyčcové kvarteto na podiu, klavírní sonátu v jednom, houslové solo v druhém koutě, a na galerii zpívati sbor, a k tomu ještě vždy několik taktů Scarlattiho, ně-

kolik Wagnerovy opery, několik Bendlovy, několik Berliozovy skladby — učiněné peklo, tu i tam!

V skutku přesahuje útok na čivy moderního člověka, jen poněkud uměleckého chápání schopného, síly lidské soustavy nervové, máli úmysl a vůli probrati se velikou výstavou od díla k dílu k nějakému positivnímu úsudku, neřkuli požitku. Takový člověk jemnějšího smyslu, vytříbenějšího vkusu, vřelejšího citu bezesporně lépe pochodí ve výstavě malé, v souborné výstavce jednotlivého malíře nebo sochaře, v ateliérové exposici, a konečně ve výstavě jediného díla, jedné malby, jedné plastiky. I kdy by zavěšen byl obraz na holé stěně prázdného pokoje nebo tam postavena socha na stolku, odejde návštěvník obohacen, povznesen, osvěžen, s pocitem požitku a radosti. Vypravuje se o zvyku Žaponců, kteří milému hostu do jeho vykázané komnaty postavují umělecký předmět, třeba emailovanou vásu, nebo řezbu, nebo malbu, jen jediný předmět, a po čase vystřídají dílo jiným. Nevím, shodujeli se to se skutečností, ale byl by v tom přímo lapidární důkaz umělecké kultury nejvýchodnějších Asiatů, kultury proniklé až do samých základů lidské bytosti, důkaz uměleckého taktu nejjemnějšího druhu, jakéhosi přirozeného raffinementu a uměleckého požitkářství, od něhož jsme my repraesentanti západní kultury, světem vládnoucí, daleko vzdáleni.

Nechci generalisovat, ale málo bude u nás jednotlivců v kruzích lidí umělecky cítících, kteří by tuto něžnou lásku k dílu ruky umělcovy plně pochopovali a sdíleti dovedli. Nehledě k rozdílům kulturních prvků tu i tam, projevuje se tu takřka pudový, protože dávno vžitý, po nesčetných generacích zděděný a stále stupňovaný »dobrý vkus,« tedy smysl pro krásno, jenž není údělem jen jisté třídy nebo kasty, nýbrž národní vlastností. Že daří se umění v národě takto na ně pohlížejícímu zcela jinak, než u nás, že tam slučuje se s životem, je nezbytností, a nikoli akcidenčním přídavkem, snadně porozumíme. A žaponští umělci neznají výstav dle našeho pojmu. V zemi vycházejícího slunce je to asi, jako bývalo v Řecku za časů Perikleových. Umělecké dílo ocitne se v chrámu, v háji chrámovém, na tržišti, v divadle, na zápasišti. V domech šlechticův a boháčů jest jeho místo, chrám, palác, hrad, zahrada, loubí, podezdívka přístavní, schodiště jsou výstavní místa. Hliněná miska, z níž pije měšťan, je krášlena uměleckou kresbou, právě jako stříbrný pohár aristokrata tepaným reliéfem, náhrobek hoplita a mausoleum krále jsou umělecká díla, stejnorodá, rovnocenná a stejně veřejně vystavená. Díla slavných sochařů krášlí průčelí chrámů, sochy velikých skulptorů jsou postaveny ve svatyních, fresky proslulých malířů pokrývají zdivo loubí, stoa poikilé je každému přístupna.

Nebo je to, jak bývalo ve středověku též u nás. V dómu vystavena jsou díla umělců ku cti a chvále Boží. Obrazy, sochy svatých vůkol, bible chudých a nevzdělaných vymalována na stěnách. Umění žilo s lidem, patřilo lidu. A nebylo výstav. Na oltáři obdivovali se malbě, kterou provedl ctihodný rodák jejich, mistr cechovní. Veliký mistr, jenž se na obraze nepodepsal. Nebylo toho třeba, nešlo o jeho jmeno. Potřebovali uměleckého díla, nikoliv umělcovy

slávy. Teprve počátkem 16. století zajímají se o malířovu, sochařovu osobnost, také v Žaponsku zaznamenávají jmena svých umělců skorem současně. Ale teprve v 18. století dochází na pořádání zvláštních výstav, když bylo došlo na zřizování uměleckých učilišť, akademií výtvarnických.

Výstavy asi potrvají, zvyk ten se udrží, ale zmodifikuje. Výstav bude více, ale budou menší, budou stálé výstavy s obsahem měnivým, s programem střídajícím jmena i díla jednotlivců, předvádějícím malé kollekce, vybrané řady, nápadné zjevy, novotáře — staré mistry. Budou ateliérové výstavy, jak již bývají, ale přístupnější a častější. A ponenáhlu bude se připravovati čas, kdy nebude žádných veřejných výstav, kdy města budou okrášlena uměleckými pracemi, příbytky obyvatelstva budou jich plny, každé dílo na svém místě, čím skvostnější a cennější, tím přístupnější, a díla vysoké hodnoty naprosto veřejná. K tomu cíli pracujeme. Ostatně kdo ví, snad dříve přijde umělecké diluvium, vyhlazení všeho uměleckého života, zničení galerií, museí, obrazáren, výstav — jak si to již několikráte modernistní malíři a sochaři přáli, aby se zbavili vzorů, parallel, přirovnání. Pak by odpadly starosti s výstavnictvím, neboť poptávka po dílech štětce i dláta by byla tak čilá, že by nebylo třeba urovnávati cesty mezi obecenstvem a umělectvem. Obejdeli se to však bez katastrofy, bude lépe, a na umělcích jest, aby si upravili výstavnictví nejen podle svých potřeb, ale též podle svého uměleckého vkusu, aby obecenstvo vedli, nikoliv aby se dali vésti a mentorovati. Jsouť oni pracovníci o díle kultury, jejíž kořeny zmohutnějí, a jejíž plody, tisíceré, když nám jich nedopřáno do syta, požívati budou příští pokolení.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

M. Jahn shrnul sbírku větších obrázkův i drobných črt v knihu *Tiché světy* (nákl. Ottovým, str. 259). Jako ve většině předešlých povídek svých, také zde jeví se bystrým pozorovatelem skutečného života, jejž pak kreslí správně i živě, nevyhledávaje na něm úmyslně jenom stránek jasných a nevyhýbaje se ani jeho šeru a stínu. Nevábí ho těžké záhady, jež zmítají lidstvem, nelákají ho ani bouřlivé vášně nebo vysoké snahy, jež zmítávají nitrem jednotlivcovým. Prostí, prumětrní jsou lidé, které Jahn činí předmětem svého líčení, celkem všední jest život, s kterým nás seznamuje. Tím platnější však jest jeho zásluha, že z prostředí známého a z látky ne neobyčejné dovede vytvořiti postavy, které čtoucího upoutají a nutí ho, aby přemýšlel o otázkách, jichž si většina lidí nevšímá jen proto, že se denně před nimi ozývají. Netřeba snad podotýkati, že se to autorovi nedaří všude stejně. V drobných náčrtcích, jako jsou zde na př. »Hodiny« nebo »Bolest,« kde jde pouze o zachycení motivu celkem bezvý-

znamného, vadí jaksi přílišná známost námětu živějšímu zájmu čtoucího, právě jako nepatrnost rozměru nedopouští členitějšího a tudíž i umělečtějšího spracování. Přihlednemeli k věci blíže, shledáme, že plochost takovýchto kresbiček jest zaviněna především tím, že v nich autor neměl příležitosti k věcnější, jadrnější charakteristice jednajících osob. Tento nedostatek jest již méně nápadný v črtě »Matka,« založené na známé pravdě, že matka z přílišné lásky k synovi žárlí na snachu a dopouští se na ní příkoří, a v obrázku »První mráček,« který má za podklad rovněž žárlivost, jenže mezi mladými manžely. V obou těchto kresbách totiž pokusil se autor alespoň do jisté míry určitěji zobraziti súčastněné osoby, čímž jeho vypravování spočinulo na půdě reelnější.

Zdařilou charakteristikou a z části též hutnějším obsahem myšlenkovým vyznačují se obě prvé povídky, jež tvoří většinu knihy a jsou také jejím jádrem a tresti. První z nich, »Účely života,« čtenářům již z Osvěty známá, zabývá se otázkou, která po věky tane na rtech myslícího lidstva: »Nač je tu člověk?« Zde ptá se tak téměř již na konci své dráhy životní sedlák Rajnoch, rozhlížeje se po příbězích své rodiny, když z ní na vždy odešel syn Milin, jenž za studií pozbyl zdraví. Jako tento syn nemírnou prací duševní si uškodil, tak jeho bratr, sedlák Jan, podlamuje své zdraví přílišnou prací fysickou, k níž ho pohání nezkrotná touha po větším majetku. Nejšťastnější jest vlastně třetí syn Michal, slaboduchý, odstrčený člověk, jímž jako koštětem v domácnosti všecko vymetají a který přes to je spokojen, nepřemýšleje o svém postavení. Odpověď k otázce svrchu uvedené není tu tedy vlastně dána a vyznívá jenom z obecného stesku, že lidé lopotí se na světě — ať mozkem, ať paží — nadarmo. — Rázovitými, účinně kreslenými figurkami vyniká také povídka »Poslední lidé,« nazvaná tak po chuďasích, kteří stěsnáni jsouce v bídné chatrči, jsou poslední ve vsi. Zvláště trojice přátel, Eduš, Notár a Paták, dýše životností, k níž se pojí také lehynce zachycený svéráz moravského kraje. Nahodilou shodou také zde autor kreslí jedince, jejž nevyléčitelná nemoc moří k hrobu, ale tento smrti propadlý člověk i jeho okolí zcela jinak, a to jaksi střízlivěji a věcněji pohlíží na záhadu, proč jsou lidé na světě. Ač tedy i touto povídkou — jako předešlou — vane jakýsi tichý smutek, závěr její jest vyrovnaný a smírný.

Růžena Svobodová ve své nové knize *Plameny a plaménky* (nákl. Ottovým, str. 346) zůstala věrna posavadnímu rázu své tvorby, jež hned od počátku šla zcela svou, význačnou cestou. Ve většině povídek zde shrnutých zobrazuje ženy. Nejsou to ovšem ženy tuctové. Tyto, jak se zdá, spisovatelka si ošklivi; »tlusté, dobré, neforemné a nikdy nepěstované matky, tetky, obchodnice« (str. 169), tak je jmenuje a dodává (str. 171), že »jejich hovory, když se kolébaly domů jako starodávné kočáry, točily se kolem kočky, která měla koťata, a služky, která snědla bez dovolení houby s vejci.« Žena, vymykající se z mezí všednosti a pohrdající konvenčními zákony, jimiž sebe spoutává tak řečená dobrá společnost, žena prudkých vášní a zjitřeného citu, žena neklidná a buď chorobně prudká, buď chorobně rozbolest-

něná, zkrátka jakási žena secesního umění, toť její objekt v Plamenech a plaménccích, nehledímeli k »Blahoslavenému,« který tu má místo výlučné. K takovým ženám náleží quintetto tanečnic (»Balerinky v lázni«), právě tak jako divoká selka v obrázku »O pastýřích, ovečkách a krásné selce,« kdež se prostupují živly téměř naturalistické s pohádkovým šerem, v němž má plnou vůli živá fantasie. Z takových žen jest též Mary ve »Větru půlnočním,« románové fábuli, shrnuté na několika stránkách. Spisovatelka vychází zde z předpokladu, který by mohl, ač je v něm mnoho pravdy, býti zaměněn jakoukoli thesí jinou. »Náš život« — praví — »určují setkání; setkání někdy s úžasnými, ale nejčastěji s marnými lidmi; s lidmi, kteří nejenom že ničeho nedovedou dát, ale nedovedou ani přijímat, vedle kterých zmírá síla, otravujíc se na konec svým nadbytkem« (str. 305). Takovou silou neukojené touhy po jakémsi zvláštním muži hyne hrdinka této povídky. — V »Návštěvách« Anna, jejíž nitro jest otřeseno velikou bolestí ze smrti matčiny a jež se mučí nejistotou záhrobního tajemství i domněnkami o vztazích vlastní bytosti k zemřelé a k ostatnímu lidstvu, po těžkých zápasích a úporném zkoumání příběhů, jež se dějí kolem ní, nachází konečně samu sebe a smiřuje se s údělem, který osud dal jí i jejím krajanům. Stíny jakéhosi skoro mystického zbarvení nápadně odlišují tuto práci od jiných povídek autorčiných, kde drsnost skutečnosti byla vyjadřována slovy a obrazy velmi ostrými.

»Blahoslaveného« označila spisovatelka za román. Hleděla při tom asi k tomu, že jediná čelnější postava tohoto vypravování a její příběhy jsou výtvorem básnivé obrazotvornosti, která se zhusta diametrálně rozchází se zákony přítomné skutečnosti. Její Gilbert vyrostl a vyvíjel se zcela jinak než ostatní lidé a dovedl se úplně ubrániti vlivům, jež na hocha a jinocha mívají soudruzi, škola, studie a j. A z četby působila naň nejvíce kniha jediná — Životy svatých, jež mu vnukly myšlenku žíti životem světců a povznesti se k jejich dokonalosti. Gilbert stav se řádovým knězem nejvíce pocítil, jak těžko jest v dnešní společnosti žíti spůsobem, o který on se snažil. Zkoumaje své vrstevnictvo a pátraje po příčinách jeho strastí a žalů, shledal »všude stejné zalití a tonutí v sebelásce, která v takové síle přestávala býti oporou, ale stávala se životem, který ničil všechnu radost z malých darů života.« Po dlouhých sporech a vnitřních zápasích určil si za cíl »žíti prostý život,« »stvořiti si život ne zápasníka, ne lháře, ale sprosťáčka,« který vše činí pro slávu boží. Chce »státi se bezejmenným a sloužiti bezejmenným, choditi světem, nepatřiti žádné společnosti, sloužiti poutníkům, kteří putují do svatých měst ku prorokům krásy, nenésti tíhu jmena a postavení, ani povolání, ani ctižádosti, ani zápasů a ani nenávisti z toho.« Odešel tedy k moři a žil, jak si umínil, bezejmenný slouže chuďasům až do smrti. — Vypravování, jak patrno, jest spíše pohádkou než románem, ale v každém případě jest to zajímavý hlas o rázu nynějšího lidstva a zcela originální příspěvek k řešení jeho sociálních problémů. Žel, že se tyto záhady nemohou řešiti poetickými sny, třeba sebe roztomilejšími!

Pokus o román ze železničního života učinil J. O. Královec knihou *Mezi barevnými světly* (nákl. Ed. Leschingra, str. 352). Po-

kus jeho jest zcela jiného rázu, než jaký měly novelly, jež psával Lier nebo Geisslová. Tím není ještě řečeno, že by nad Lierovy železniční povídky vynikal, ač u Liera bylo v tomto genru jenom rámcem a pozadím, co u Kralovce jest hlavním předmětem vypravování. Kralovec sáhl po látce do třídních zápasů dnešní společnosti. Nosným pilířem jeho románu jest mzdový spor, který mají nejprve zřízenci a pak s nimi též úředníci Východní dráhy se správní radou tohoto podniku. Autor líčí rozvoj organisace všeho personálu zmíněného, jejíž důsledkem jest stávka, která vede k vítězství organisovaných. Vypravování v těchto partiích postupuje způsobem referentským, při němž mimoděk vzpomínáme na nedávné skutečné události, kdy železniční zřízenci pracovali »přesně dle předpisu.« Do míry pravého umění látce takto zpracované chybí ještě nemálo. Ale autor cítil, že tento předmět i s podrobnostmi vnitřní služby železniční, kterými jeho vypravování jinak velmi případně jest zabarveno, činil by jeho román nezáživným a nevábným. Sáhl tedy pro pomoc do osvědčené zásobárny románové a z pohlavní lásky vybral koření, jež má jeho železniční námět učiniti chutnějším. Vůdcové železničního spiknutí, úředník Slída a strojvůdce Bořita, zastoupený svou sestrou Tonou, úředník Rožek a choť Slídova přítele a druha Holana jsou osoby, které obstarávají milostné zápletky románové. Aby pak zápletka byla zajímavější, milkuje se Slída s nevěrnou chotí přítele Holana a Rožek zanechává Tony, aby se výhodně oženil. Román tedy ani po této stránce nepřináší něčeho nového nebo silného. Z povahokreseb poměrně nejlépe se zdařil Bořita, mnohem lépe než Slída, jejž autor chtěl míti rekem svého románu. Z nestejné úrovně románu jednotlivé obrázky a scény povznášejí se tou měrou, že vzbuzují důvěru v příští tvorbu spisovatelovu, kterou bychom rádi viděli ukázněnější, hlubší, netendenční a myšlenkově bohatší. Z takových scén máme na mysli na př. život v zastrčené stanici a ve veliké křižovatce Hradecké, zejména však deputace u ředitelstva dráhy, jež jsou zachyceny s vervou a živostí dramatickou. Průměrnému čtenáři na prospěch knihy postačí, že takovýchto »barevných světel« není v ní nedostatek.

Ladislav Novák označil svého ***Pardubáka*** (nákl. družstva Máje, str. 147) za válečnou novellu z r. 1866. Jeho vypravování týká se jediné osoby, chudého domkáře Semenského, a za předmět má nápad věru bizarrní. Zámožný soused Semenského vzpomene si, aby chuďas za hojnou odměnu šel vyhledat do války jeho zetě a přivedl ho živého nebo přinesl mrtvého. Semenský v tísni, v níž nemá ani na lék pro nemocnou ženu a dítě, zaváže se k tomu přísahou, vydá se od Pardubic na cestu k Turnovu a náhodou zvěděv (náhody mu i jinak všelijak pomáhají) o hrobu hledaného krajana, vykope jeho mrtvolu a doveze ji domů, kdež mu zatím žena i dítě zemřely. Nápadný, zcela jedinečný příběh snaží se působiti kontrasty hrůzy a děsu se životem klidným, neštěstím jednotlivcovým a okolím, v němž řádí válečný běs. Vypravování o cestě Semenského jest vhodně stupňováno i vyvrcholeno; žádoucí účin by se dostavil, kdy by bylo psychologicky prohloubenější a nebylo stavěno na podkladě, který se, tuším, autorovi samému zdál poněkud vratkým.

Ant. Nečásek v *Jařmu millionů* (nákl. Šimáčkovým, str. 284) učinil pokus o »román útisku národního a sociálního.« Zavádí čtoucího do Podkrkonoší, kdež už od mnohých let rozpíná se útočná síla německého kapitálu a využitkovává chudoby a poddajnosti českého lidu k dobývání millionů, jež pak obrací zas na škodu pracujícího lidu. Přítomnou skutečnost, že němečtí továrníci nespokojují se pouze prací zaměstnaného dělnictva, nýbrž urážejí též jeho city národní, autor dokládá na konkrétním případě, ve kterém však nejde ještě o německou školu, jak bývá nyní, nýbrž jen o osobní urážky a spílání nadutého ředitele továrny Falka. Líčený příběh totiž jest položen do let sedmdesátých, kdy národnostní otázka menšinová nebyla ještě tak ostře vypjata. Té doby také ruch sociální neměl ještě ani zdaleka té naléhavosti a prudkosti, s kterou dnes doléhá na brány parlamentů a na zřízení lidské společnosti vůbec. Jenom slabé zvěsti dolétaly tehdy k sluchu zasvěcenců o novém učení, které potom ovšem ochotně bylo vítáno i šířeno. V té době tedy vypukne ve veliké tkalcovně barona Riedigra mzdový spor, vznícený jednak surovostí dozorců, jednak neprozíravostí ředitele, který má jedinou touhu nahrabati pro svého pána, jemuž slepě slouží, co největší výtěžek. Ředitel Falke nechce povoliti spravedlivým požadavkům dělnictva a neštítí se ani zločinu (dá vypáliti sousední továrnu, v níž uhoří jeho konkurrent), jen aby provedl svou vůli. Ačkoli dělnictvo nedá se strhnouti za stávky, která potom vypukne, k nijakým činům nerozvážným, dojde vinou Falkovou přece k srážce s vojskem. Srážka si vyžádá četných obětí, při ní však nalezne jeden z bývalých pomahačů Falkových chvíli, ve které zavilého nepřítele lidu popraví.

Dějový podklad Nečáskova románu, jak patrno, nevyniká právě hloubkou invence, a hloubky té nenalezneme ani v těch částech práce, které jsou čistě románovou výzbrojí její. Jsou to soukromé zájmy hlavních osob jejích, vůdce dělníků Podhory, který miluje Barušku Špidlenovu, a bývalého hlídače továrního Knoblocha, jehož žena vdala se, aby skryla následky svého poměru s Falkem. Obě tyto ženy zahynou na konci stávky, muži pak oba odcházejí s heslem pracovati pro jiné, pro myšlenku, pro kterou už začali boj. Osobní nepřátelství Knoblochovo, hledající msty na Falkovi, jest z hlavních motivů, jež pohánějí akci v románě. Autorovi se dobře zdařilo nevalný děj účelně rozvrhnouti a účinně vyvrcholiti v scénách závěrečných. Úspěch jeho práce byl by plnější, kdy by jeho figurky nebyly tak šablonovité. Falke na př. je výlupek vší daremnosti, Podhora naopak je ve všem všudy dokonalý a přímo ku podivu objevuje se vždycky v pravou chvíli tam, kde je ho právě potřeba. Také massy lidu nebývají vždy tak prosty davového ducha, jako jsou zde. Ve stavbě románu je závadou, že autor, načínaje nový oddíl ve vypravování, činí tak líčením přírodním, což by ovšem bylo správno, jen že zde totéž líčení, zejmena přicházejícího jara, opět a opět se opakuje. *F. V. Vykoukal.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Sirotek Kvapilův (také Ostrčilův, Holzerův, Scheinerův, Viscusiův, Štapferův) byl před prázdninami uveden na scénu a ze všech stran rojily se na něj kritické vosy nejostřejších žihadel. Nicméně jest i po prázdninách pilně hrán a bude zajisté hrán i dále, jako kdy by byl od kritiky i obecenstva uvítán co nejpřízněji. Neměli jsme po premieře chuti všeobecný hlučný chorus odsudků rozmnožovati svým hlasem; nyní je věc umělecky a mravně vyřízena, i nezbývá nám než si přáti, aby nadaný básník neocitnul se již nikdy na těchto cestách, které nemají literárně s uměním vůbec nic společného.

První novinkou po prázdninách byl Richepinův *Flibustýř*, bohužel zase novinkou bezvýznamnou a pro Národní divadlo bezcennou. Upozornili jsme již několikráte na podivuhodný repertoir francouzských her, který se provádí na naší scéně. Richepinův Flibustýř! Richepin vůbec nemá ani pro francouzské divadlo pozoruhodnějšího významu. Nenapsal jediné hry, která by měla naděje, že se udrží alespoň za jeho života na repertoiru a sotva ji také již napíše, neboť 57letý muž těžko se vypraví na nové dráhy, které by musily býti velmi rozdílné od jeho posavadních směrů, aby zaujaly současné a příští hlediště. Jeho prvním velikým úspěchem na scéně bylo, když 26. prosince 1883 vystoupil po prvé v titulní úloze svého nevalně zdařilého dramatu Nana Sahib. Ale úspěch ten byl jen zcela časový, boulevardní, sensační. Richepin hraje vedle Sary Bernhardtové za onemocnělého Maraisa! Pak přišel za pět let Flibustýř (14. května 1888). Hra byla příliš suchá a jednotvárná vedle šťavnatých tirád předešlého dramatu a docílila čestného úspěchu hlavně svým skvělým provedením. Byl to koncert: Got, Laroche, Worms, paní Barretta-Wormsová a Grangerová! Komedie byla po premieře provedena sice více než třicetkrát, a i později se vracela téměř každý rok, ale úspěch nicméně byl jen zcela místní, cizina se nezajímala o hru ani tehdy, ani později. To by konečně nerozhodovalo; kdy by hra byla dobrá, tím větší zásluha. Avšak Flibustýř je komedie méně nežli prostřední a vzhledem k nynějšímu ideovému stavu divadla prostě nesnesitelná. Děj starý, obehraný ve všech možných variantech, do něhož spisovatel nevložil jediné nové myšlenky, a tam, kde se pokouší o vlastní řešení, jest jeho postup nemožný a směšný. Strašlivá psychologie třetího aktu vzbudila přímo zděšení, neboť není možno, abychom ji na scéně Národního divadla trpěli nejen v cizí, ale ani v domácí hře. Již starý Sarcey uznal, že jsou tyto podivuhodné přemety »d'une gaucherie enfantine.« Prý je hra poetická. Jsou-li lesklá slova, lahodná rytmická řeč a jadrné rýmy poesií, pak jest ovšem Flibustýř kus velmi poetický. Ach, co všecko i moudří lidé považují za poesii! Sedíte v divadle po celý večer a neozve se ve vás ani jediný nerv, ani jediný záchvěv srdce a máte věřit, že vám vykládali na scéně

nesmírně poetické věci. Zavzněla sice z dálky ona zlatá struna vnitřního zanícení, ryzí poesie, ano, v tirádě Legoëzově o moři, ale jen na okamžik, ubohost všeho ostatního ji zase rázem zaplašila. Ani domnělá dramatičnost druhého aktu nás nezaujala, je stavěna na příliš sypkém základě a je v ní spíše macha, nežli skutečný sráz duší, zde ovšem jen divadelních manequinů.

V celé věci nás upoutal pouze překlad Kaminského plným zvukem svých rýmů, který místy zněl jako zvon. Provedení bylo na naše poměry případné — známá prostřední kvalita. Ale co také dělati s takovou povrchní nicotkou? A kde mají herci bráti čas k hlubšímu studiu, když mají každý měsíc zmoci několik nových rollí? Vždyť nejednomu čas sotva k tomu postačuje, aby se svým úlohám naučil z paměti; ale výkony se od něho požadují takové jako od herce Pařížského, který za rok nastuduje jednu rolli a pak ji 200 až 300krát za sebou hraje.

Slovanská hra je vzácný zjev na naší scéně. Někdy, objevíli se třeba jen z osobních příčin, hra se náležitě nelíbí; slovanský repertoir zůstává pak zase hezky stranou. Ale tentokráte byly to věcné důvody, které rozhodly pro uvedení nové polské práce na Národní divadlo. Komedie *Lehkomyslná sestra*, již napsal Wł. Perzyński a přeložil Ad. Černý, jest docela spůsobná hra, která sice neznamená pro nás hned objev, ale velmi příjemně se poslouchá v našem dost jednotvárném repertoiru. Nová barva, nový tón, nové jméno, vše to jest velmi vítáno. Autor docílil i na domácích polských jevištích počátkem lonského roku pěkných úspěchů touto životně pojatou prací a její ostré řezy do churavého svalstva Varšavské společnosti měly i své mravně ozdravující účinky. V této její vlastnosti jsou asi také nejcennější kvality jejího trvalejšího významu, také jako pozorovatel dovedl autor vypustiti ze svého toulce mnohý skoro jedem napuštěný epigram. Komedie má tím sice ráz poněkud feuilletonní, neboť na celé postavy, nebo dokonce na celou vrstvu společnosti autorův štětec ještě nestačil, kresba jednotlivých zjevů je ponejvíce jen obrysová, psychologie jejich nevystihuje záchvěvů lidské duše, ale provaluje se přímkou do směrů, které jí spisovatel předurčil, avšak pro všecky umělecké kvality dramatického díla má autor bohaté nadání, které dovedlo jeho hře dáti již nyní hojně životné šťávy a co možná nejméně inkoustové příchuti. Kdežto u nás začínají nastávající dramatikové příliš opozděně po německém vzoru slepovati papírové produkty, přijímá mladý autor polský vzněty k divadelnímu tvoření z pramene věčně starého, věčně nového a vždycky jedině výživného, — z nevyčerpatelné přírody, která byla, jest a bude — ještě nějaký čas bude — velmi spolehlivou spolupracovnicí největších uměleckých děl. I tento příklon spisovatelův k poznání budiž mu čítán za zásluhu. Mimo více méně skizzované postavy je zde však paní Helena Topolská a pan Olszewski, kterým dovedl se spisovatel podívati již hezky hluboko na temné dno jejich dušiček; již pro ty dvě osůbky můžeme se těšiti na další seznámení s mladým dramatikem. Hru u nás provedli a vypravili velmi hezky. Souhru bylo sice možno

propracovat více do detailu. Kus byl jaksi na kvap »hozen,« ale dopadl přece celkem bez úrazu. V druhém aktě spisovatel hodně zaspal, zde bylo třeba bedlivějšího podchycení poněkud rozestouplé stavby. Vůbec je hra na čtyři akty příliš průhledného lešení.

Jan Ladecký.

Nové rovy.

K. Thon. — Jan Slavík. — Ant. Formánek. — Václav Petrů. — Kateřina Fügnerová.

Dne 17. července t. r. zemřel ve svém rodišti Golčově Jeníkově dr. Karel Thon, docent české university. Narodil se r. 1879, po studiích gymnasijních oddal se na universitě vědám přírodním a byl letos na jaře potvrzen za docenta pro soustavnou zoologii na fakultě filosofické. V mladistvém věku stihla ho smrt na samém počátku slibné dráhy vědecké.

Na Smíchově skonal dne 2. srpna t. r. a na Malvazinkách byl pohřben Jan Slavík, zemský školní inspektor v. v. Narodiv se r. 1842 v Přelouči, nastoupil po studiích universitních na dráhu učitelskou a působil v letech 1868—83 jako profesor na gymnasii v Hradci Králové, r. 1883—87 na akad. gymnasii v Praze, odkudž odešel do Vídně, jsa službou přidělen ministerstvu; odtud vrátil se r. 1890 do Prahy za ředitele akad. gymnasia a již r. 1891 byl povolán za zemského inspektora na Moravu. Tam byl referentem o českých gymnasiích a reálkách, inspektorem reálních předmětů na gymnasiích českých i německých a všech předmětů na českých reálkách. Jako profesor i jako inspektor byl mužem přímé, ušlechtilé povahy, vlídného, uhlazeného chování a pevného přesvědčení vlasteneckého. Na horké půdě Brněnské se v důležitém úřadě svém tímto přesvědčením zvláště nevychloubal, ale jednal tak, že si zasluhuje trvalé cti a vděčné paměti všech upřímných našinců. Jeho činnost inspektorská zůstane trvale spojena s mohutným vzrostem českého středního školství na Moravě — a co znamená vzrůst tento pro naši posici na Moravě vůbec, netřeba připomínati. Slavík přišed do Brna přijal 8 českých gymnasií a 3 reálky; když před dvěma roky odcházel na odpočinek, odevzdával 16 českých gymnasií, 16 reálek a 1 dívčí lyceum. Řada měst, na př. Telč, Příbor, Litovel, Uh. Brod, Jevíčko, Vel. Meziříčí, Kyjov, Bučice, Třebíč, vyznamenala jej za zásluhy o české školství čestným měšťanstvím, řád železné koruny třetí třídy byl mu uznáním úředním. — Mimo četné recense a odborné posudky přispíval rozpravami do Časopisu pro pěstování mathematiky a fysiky, do Kroku a vydal učebnou knihu Zkušebné dušesloví a René Descartesa Úvahy o první filosofii.

Dne 5. srpna t. r. zemřel v Pardubicích ve věku 56 let tamní starosta, advokát a zemský poslanec dr. Ant. *Formánek*, muž, jehož působení také mimo vlastní sídlo a okres přinášelo naší veřejnosti

mnoho dobrého. Pečoval jakožto člen správní rady Ústřední banky českých spořitelen o rozkvět a jistotu našich ústavů peněžních a dbal o příznivé vyřízení otázek živnostenských.

Z řad českého profesorstva odešel dne 10. srpna t. r. na vždy Václav *Petrů.* Narodil se r. 1841 v Klenovicích u Soběslavě, studoval v Jindř. Hradci a v Praze, oddal se profesuře, suppLoval na českých parallelkách německého gymnasia v Českých Budějovicích, potom působil v Klatovech, odkudž r. 1871 povolán k řízení obecního gymnasia v Pelhřimově, jež pak i ve státní správě řídil až do roku loňského. Pelhřimov jej za zásluhy o tuto školu a tím též o město vyznamenal čestným měšťanstvím. Petrů byl také velmi pilným pracovníkem literárním a zkoušel své síly v různých oborech. Práce jeho nevyznačují se sice všude původností, ale za zásluhu lze mu počísti, že věda, co písemnictvu našemu chybí, snažil se dle sil svých nedostatku tomu odpomoci. Takovým pokusem byly jeho Illustrované dějiny literatury všeobecné, dílo nedokončené, jednající o literaturách východních a antické. S B. Pošíkem vydal Českou poetiku, v níž pořídil část praktickou. Před tím sepsal Antithesis v poesii české. Jednak účelům školním, jednak soukromé četbě a sebevzdělání byly určeny dva svazky jeho Poetické čítanky, Proprava k české stilistice, Anthologie epických básní původních i přeložených, Stručná slovesnost, Návod ku deklamování. Značně se rozšířily jeho čtyři Čítanky pro nižší třídy škol středních. Řadu knih napsal Petrů pro mládež. Jsou to Obrazy ze života starověkých národů, Výtečníci starého věku, Ze starověkých povídek, Princ Eugen Savojský, František Trenk, vůdce pandurů, V tenatech šejdířových, Perličky lásky mateřské, Z našich pověstí, Báje a báchorky všech národů, Na Křemešník, Do rodiště Rubešova, Klášter Želiv, K dějinám města Pelhřimova (ve výroč. správách gymn.). S. H. Mejsnarem a F. A. Slavíkem popsal do Ottových Čech Táborsko. Velmi pilně také překládal, a to zvláště z literatur severních a z literatury francouzské. Přeložil řadu románů z Flygaré-Carlénové, překládal z Kiellanda, Knut Hamsuna, Jonáše Lie, Kr. Elstera, Hildebranda, Pontopidana, Conscience, Ohneta. Z češtiny do němčiny přeložil některé novelly Heritesovy a ukázky z K. Světlé. *F. V. Vykoukal.*

Velmi málo bylo v Praze za posledních deseti let lidí, kteří alespoň ob čas ještě spatřili paní Kateřinu Fügnerovou, a silně prořídli také pamětníci mladého věku jejího. Pocházela z Pražské měšťanské rodiny Tureckých a roku 1853 provdala se za Jindřicha Fügnera, muže tehdy třicetiletého, ale v Pražských obchodních kruzích už vynikajícího. Když při založení jednoty Sokolské r. 1862 byl k návrhu dr. Tyrše zvolen za prvního starostu jejího, věnoval se úplně činnosti veřejné, obzvláště pak udržení, rozšíření a rozkvětu českého Sokolstva. Tehdy také jeho choť, horlivě se účastníc díla manželova, s jinými paními Pražskými vystupovala na veřejnost.

Fügner byl nám odňat předčasnou smrtí na sklonku r. 1865, a věrná družka jeho přes 40 let žila ve vdovství, zůstávajíc už stále v soukromém ústraní; ale v tom s živým účastenstvím sledovala vše-

cko, co se dělo v milované vlasti. Jediná dcera její Renáta pojala za manžela dr. Tyrše; v domácnosti jich, kterou s nimi sdílela i paní Fügnerová a v které se nikdy neproháněla a nehlaholila dětská drobotť, mluvilo a jednalo se od rána do noci o věcech českých, Sokolských, politických, literárních, uměleckých atd., a pro ně se i výhradně pracovalo.

Když také Tyrš odešel na věčnost, zůstaly v témž bytě už jenom dvě vdovy. Paní Renáta v těžkém zármutku svém hodlala vésti život v tiché skrytosti jako její matka, ale neodolala naléhání přátel i pudu vlastního srdce, neodpírala služeb svých lidu svému, který každé dobré síly tolik byl potřeben, a stanula záhy v přední řadě vlasteneckých pracovnic ženských v rozmanitých oborech: v literatuře, výtvarném umění, školství a j.

V mnohostranném pilném díle letěl čas, a co hladívala bílou hlavu matčinu, sypal pomalu jíní též na její vlasy. Žily v budově Pražského Sokola jako dvě osamělé holubice. Mladší denně na mnohé hodiny vyletovala ven: do spolků, škol, výstav malířských a sochařských; matka v duchu sledovala každý její krok. Když se v poledne na chvíli a večer aspoň na celé hodiny shledaly, byla mezi nima řeč zase jen o věcech veřejných, o důležitostech národních.

Paní Fügnerová, ač jinak odloučena od světa pro své slabé zdraví, s dcerou svou prožívala všecko, co po tak drahná léta český lid konal, zkoušel a trpěl. Pravímeli, že svou povahou patřila k našim nejušlechtilejším ženám, jest to pouhá pravda beze všeho nadsazování.

Dosáhla věku 73 let, a v pravém slova smyslu zesnula dne 29. srpna t. r. na letním bydle u Křivoklátu; dva dni potom pochována jest na Olšanském hřbitově po boku svého manžela v hrobce, zdobené pomníkem obou nejhlavnějších zakladatelů Sokolstva. Tisícové, kteří před tímto pomníkem do roka stávají, budou i na ni mile vzpomínati. *R. O.*

Národní kolek.

Lide český!

Jmenem Národní rady české obracíme se k vám všem, věrní synové a dcery národa v zemích koruny české i za hranicemi, ve věci závažné.

Nutnost obrany národního postavení našeho doma i před celou cizinou jakož i pokroku a dalšího rozvoje našeho, která byla vyvolala od dob našeho probuzení takové skvělé doklady svorné vlastenecké obětavosti, vyvolala v život také národní kolek jako všenárodní značku dobrovolné dávky naší.

Provedením organisace kolku národního pověřena pak byla za všeobecného souhlasu Národní rada česká jako instituce pro soubor

otázek společných národu celému bez rozdílu stran a zájmů zvláštních, ta pak uvedla národní kolek v cenách po 2, 4, 6, 8, 10, 20 h. a 1 kor. za součinnosti korporací národních i samosprávných do všech vrstev občanstva.

Výsledky posavadní zdaleka nejsou sice dosud takové, jak bylo by si v zájmu a dle potřeb věci národní přáti, avšak přece jen ukazují, že při vytrvalé a svorné snaze jest možno, aby se vytvořil znenáhla z výtěžku národního kolku stále vzrůstající národní fond k uhrazování všenárodních potřeb Národní rady české i k podpoře národních účelů našich, vedený a spravovaný Národní radou českou jako společnou institucí národní.

Ve snaze uskutečniti myšlenku národního kolku ve velkém slohu za docílením výtěžku co možná největšího a nejvíce pravidelného usneseno bylo v ústředním výboru Národní rady české vzhledem k posavadním zkušenostem i jevícím se potřebám provesti dokonalejší a důsledně promyšlenou organisaci národního kolku, která by zároveň odpovídala doplněné organisaci Národní rady české a umožnila v budoucnosti uskutečnění všenárodního zřízení českého národa v zemích českých i za hranicemi, v němž by každá korporace i každý jednotlivec bez výjimky z národní discipliny konal svoji povinnost ve směru každém a tedy i přiměřenou finanční podporou věcí národních, nemajíli národní nezbytnosti utrpěti škod nenahraditelných.

Lide český! Národní rada česká volá tě k vlastenecké součinnosti při vybudování jednotného národního kolku jako finančního základu budoucího všenárodního zřízení.

Budiž to první zákon český vydávaný ve jmenu dobrovolné národní discipliny, kterým stanoviti chceme sami sobě, že každá česká korporace, spolek a organisace i každý věrný Čech a Češka chceme užívati dle okolností národního kolku českého ve všem životě veřejném i soukromém ve prospěch společného národního fondu.

Za tím účelem především prohlašujeme tímto formu značkové dávky nálepkové, za výhradní formu pro národní kolek, vydávaný a spravovaný Národní radou českou v Praze.

V důsledcích toho přičiňmež se jednosvorně o to, aby různé separátní nálepkové značky české pominuly, aby korporace dotyčné jiným způsobem získávaly svoje příspěvky, jakož aby žádný zvláštní český kolek v zemích českých ani za hranicemi vydáván a šířen nebyl.

Pokud se týče výtěžku národního kolku, bude dle usnesení Národní rady české ze dne 7. dubna tvořiti roční čistý zisk z národního kolku jednak základní jmění Národní rady české pro veliká všenárodní podnikání, jednak budou vždycky dle poměrů a naléhavostí poskytovány z něho určité příspěvky předním našim národním institucím obranným. Při tom jest ovšem samozřejmo, že jak vlastní působnost Národní rady české, tak i podpora národních účelů a institucí bude moci býti tím větší, čím větší bude výtěžek z národního kolku.

Přičiňmež se proto všichni s jednomyslnou a svornou součinností, aby myšlenka jednotného národního kolku, který ovšem může

býti jen jeden, jako jeden jest národ, vnikala stále více v celý český život veřejný i soukromý.

Žádámeli pak snažně a důtklivě každou českou korporaci i každého jednotlivce za mravní i hmotnou podporu snahy Národní rady české po zbudování budoucího všenárodního zřízení také po stránce finanční, činíme tak v tom přesvědčení, že takto nejlépe budou opatřeny potřeby národní.

Národní rada česká:

Dr. Josef Herold, předseda.

Dr. Jindř. Šolc, místopředseda za království české. Dr. Ot. baron Pražák, místopředseda za markrabství moravské. Václav Hrubý, místopředseda za vévodství slezské.

Jindř. Nechanský, zpravodaj předsednictva. Dr. Frant. Scheichl, pokladník. Dr. Karel Baxa, zemský a říšský poslanec. Dr. Em. Engel, zemský poslanec. Stanislav Kubr, zemský a říšský poslanec. Dr. Václav Perek, zemský poslanec. Dr. Jan Podlipný, zemský poslanec. Jan Seifert, stavitel a městský radní. Dr. Ant. Steidl, zemský poslanec. Dr. Lad. Dvořák, zemský a říšský poslanec. Dr. Frant. Herman, magistrátní komisař. Václav Choc, říšský poslanec. Václav Klofáč, říšský poslanec. Dr. Edmund Palkovský, advokát. JUC. Jan Sedlák, ředitel Ústřední jednoty hospodářských společenstev v království českém. Dr. Jos. Štumpf, advokát. Frant. Titěra, officiál zemského výboru království českého. Ferdinand Voitl, cís. rada a městský radní. Ant. Zázvorka, zemský a říšský poslanec.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 16. září 1906

Hlasy o soustředění všech českých stran. Projevy českých ministrů. — Výbor pro volební opravu. — Všeobecné volby do sněmu moravského. — Hr. Apponyi o situaci v Uhersku. — Zamýšlená cesta císaře Františka Josefa do Bosny a Hercegoviny. — Nové násilí proti pruským Polákům. — Události v Rusku. — Řeč srbského krále Petra. – Všebulharský sjezd. – Porady francouzských biskupů.

Rozhárané poměry, které pohříchu již drahnou dobu v českém národě panují, nepopíratelný postup germanisace a dosavadní naše politické neúspěchy přiměly hlavní orgán strany svobodomyslné, aby se obrátil na vynikající politiky s dotazem, jak smýšlejí o ***koncentraci českých politických stran*** k společnému boji za naše práva politická i národní. Z odpovědí, které dosud došly, vysvítá, že potřeba takového soustředění všech našich sil — s menšími většími výhradami — se uznává, ale dosud nepověděl nikdo, jak by se tato zdravá, vlastenecká myšlenka prakticky provesti měla. Ministr Pacák vyslovil se, že jest pro takovéto soustředění, poněvadž ze své zkušenosti jako

bývalý předseda poslaneckého klubu i z krátké dosud ministerské činnosti ví, že nic nám tak neškodilo a neškodí, jako roztříštěnost v množství stran a straniček navzájem se potírajících. Ale z tábora realistického ozval se již hlas, že jest možno, aby se pouze strany v podstatě málo odlišné semkly, a jmenem strany své prohlašuje, že se ona se stranou staročeskou na žádný způsob nesloučí. Anketa dosud není skončena; až se to stane, neopomeneme podati zprávu o jejím výsledku. Po trpkých zkušenostech posledních let máme ovšem málo naděje, že se zdravá a spasná myšlenka ta stane skutkem a že důležitosti celého národa konečně zvítězí nad prospěchy strannickými a osobními, které nás do nynější neblahé situace přivedly.

Čeští ministři dr. Pacák a dr. Fořt měli za parlamentních prázdnin nejednu příležitost ku politickým projevům; užívali jí velmi — opatrně. K dr. Pacákovi dostavili se zástupci českých menšin, aby mu tlumočili rozhořčení českého lidu nad násilnostmi, které se nyní na našich menšinách v Čechách, na Moravě a ve Slezsku soustavně pášou, a aby ho žádali za energické zakročení. Ministr slíbil, že veškerým svým vlivem se zasadí, aby českým menšinám nebylo křivděno. Dále si vyžádal informace o všech násilnostech v té příčině páchaných a materiál potřebný k návrhu zákona na ochranu národních menšin. Že si ministr Pacák vyžaduje teprve informace, to v skutku zaráží, neboť by mu ty věci měly dávno býti dopodrobna známy. Že mu zástupcové menšin mají teprve sháněti materiál, jehož jest k zákonu o ochraně menšin potřebí, rovněž překvapuje: což nebylo by to úlohou jeho ministerské kanceláře? její agenda by toto plus práce zcela dobře snesla. Naši čeští ministři ve svých projevech stále napomínali k umírněnosti, avšak ministři něměčtí nejen neuznávali za vhodné na své krajany v tomtéž smyslu působiti — čehož by věru bylo mnohem více potřebí! — nýbrž při každé příležitosti je nabádali k »vytrvalosti.« Ministr železnic, dr. Derschatta, valnou hromadu všeněmecké »Südmarky« (kterýžto výbojný spolek jest rakouským alpským odborem Berlínského všeněmeckého »Verbandu«), pozdravil telegramem, v němž ubezpečoval, že »úsilnou a energickou činnost tohoto ochranného spolku sleduje s nejčilejším účastenstvím a že jí přeje nejlepšího úspěchu.« A německý ministr-krajan Prade má stále porady s čelnými německo-nacionálními agitátory.

Ministři dr. Pacák a dr. Fořt súčastnili se plavby po Vltavě z Českých Budějovic do Prahy a byli všude, kde loď zastavila, slavnostně vítáni. Dr. Pacák v Táboře na uvítání starostovo odpověděl delší řečí, v níž pravil: »Jsme přesvědčeni, že o naší činnosti, až jednou svůj úřad opustíme, bude řečeno: ‚Vykonali, co vykonati mohli a prokázali dobré služby svému národu.‘ Co jako věrní synové svého národa jsme mu povinni, zajisté splníme.« A ministr Fořt dodal: »Nechci plýtvati slovy, neboť ne slova, ale skutky budou za nás mluviti!« Kéž!

Výbor pro *volební opravu* sešel se k opětnému zasedání. Ministerský předseda, bar. Beck zahájil porady delší řečí. Kladl výboru na srdce, aby po několikanedělním odpočinku si teď s prací pospíšil.

Nikdo prý se nesmí ohlížeti ani stranou, ani do zadu, nýbrž hleděti jen ku předu a co dosud usneseno, musí prý zůstati v platnosti! Říšská rada má prý mimo volební reformu též jiné věci vykonati. Delegacím bude prý vyhrazen dostatečný čas, a — bude-li jen možno — bude i zemským sněmům, které ve svých právech zkráceny jsou, dána nějaká, byť i krátká doba k vyřízení nejnutnějších záležitostí zemských. »Dejte státu« — tak zakončil bar. Beck svou řeč — rychle novou budoucnost a národům rakouským jich práva!« Aby se všem národům rakouským jich právo dostalo, ministerský předseda nepřipomenul. Výbor počal rokování o rozvrhu volebních okresů v království českém. Poslanec Choc prohlásil k vývodům bar. Becka, že volební oprava jest dílem nespravedlivým, čelícímu proti Slovanům a zejmena proti českému národu, což prohlášeno a uznáno na všech schůzích, jež letos v Čechách a na Moravě byly konány, a v projevech četných měst a korporací českých.

Všeobecné volby do sněmu markrabství moravského již jsou vypsány. Volby konají se: dne 11. listopadu ve všeobecném sboru voličů, dne 20. listopadu v obcích venkovských, dne 29. listopadu ve volebních okresích městských, v obchodních a živnostenských komorách dne 1. prosince a v skupině velkých statků dne 7. prosince. Volby vykonají se ve znamení tak zvaného česko-německého vyrovnání, které bylo z jedné strany prohlašováno za úspěch českého národa, z druhé však odsuzováno jako úmluva, obrovské české většiny nedůstojná, jež českému národu prospěchu nepřinese.

V Uhersku jest poměr mezi koaliční vládou a korunou dosud velmi napjatý. Vysvítá to nejlíp z řeči, již proslovil ministr hr. Apponyi v Jasberenyi. Pravil: »Jako ústavní ministři jsme zodpovědni za všechny podrobnosti ve veřejném životě, ale přechodní ráz naší vlády určuje povahu naší zodpovědnosti, která ve velmi četných případech nemá ten smysl, že bychom byli povinni zatajovati skutečný stav, jako by byl správný a zasloužil, aby byl zachován; změnu stavu toho nedáváme jen po nějaký čas na denní pořádek a převzali jsme zodpovědnost jen za tento odklad.« V dalším výkladu o poměru vlády ke králi pravil ministr: »Tato vláda považuje za své poslání, aby, až na konci doby přechodní svůj úřad složí, národ a s národem i král byli silnějšími než v době, kdy svůj úřad nastoupila. Každý věrný králův mluví tak a kdo tak nemluví a kdo neřekl, že král má býti silným spolu s národem, je lichotivý dvořenín. Musíme krále posíliti v smýšlení, že sílu dlužno hledati ve spolku s národem. Všechno, co je proti národu, je pouze z dneška na zítřek. Jako pravý vlastenec, jako konstituční ministr a jako důvěrník národa a krále přeji si, aby ku blahu národa i krále ona část našeho poslání se zdařila, aby náš konstituční pán a král, následuje popud svého šlechetného srdce, s národním pokrokem splynul a tak byl silný a mocný.«

Císař František Josef chystá se na cestu do Bosny a Hercegoviny. Bylo by to po prvé, co by navštívil okkupované země. Zajímavé bylo rokování městského zastupitelstva Mostarského o jeho uvítání. Městská rada navrhla, aby bylo do Trebině vysláno posel-

stvo císaře pozdravit a aby v něm byli mimo starostu dva moslimové, jeden pravoslavný a jeden katolík. Jistý moslimský radní se tázal, ručíli úřady, že při té příležitosti nebudou císaři podány žádné pamětní spisy, které by se dotýkaly státoprávního postavení Bosny a Hercegoviny, jinak že by moslimští členové zastupitelstva podle dřívějšího usnesení s deputací nešli, nýbrž že by se připojili k deputaci, která by proti podobným projevům protestovala. Totéž prohlásili také pravoslavní. Když vládní zástupce se zaručil, že se tak nestane, přijat návrh městské rady; k objasnění dotazu dlužno uvesti, že všichni moslimové a pravoslavní se usnesli podati císaři protest proti každému dotčení státoprávního postavení Bosny a Hercegoviny, kdy by se měla z některé strany podniknouti akce pro připojení zemí těch k říši rakousko-uherské. Sultán prý hodlá na důkaz své suverenity poslati do Trebině svého zástupce, aby císaře jeho jmenem pozdravil.

P r u s k á vláda zamýšlí nový násilný prostředek proti Polákům. Ježto se usídlovací komisi, která již spotřebovala několik set milionů marek, její úkol, aby Poláky v Poznani a Západním Prusku půdy zbavila, nikterak nedaří, pracuje se v pruském ministerstvu vnitra na osnově zákona, kterým se komisi té udílí privilej, aby směla v celém obvodu své působnosti každou usedlost vyvlastniti! Proti této brutálnosti vyslovují se i některé německé listy. Upozorňují, že by pro takový zákon sotva hlasovaly liberální strana a katolické centrum v pruském sněmu a že by vyvlastnění polští statkáři se odstěhovali do krajin westfálských a porýnských, kde Poláci svými národními spolky již nyní jsou důležitým činitelem. Na polských obecných školách vyučovalo se dosud náboženství v mateřském jazyku žáků. Nyní nařídilo ministerstvo vyučování, aby se příště i tomuto předmětu vyučovalo jazykem německým, což vzbuzuje mezi Poláky veliké rozhořčení.

R u s k á revoluční propaganda provedla opět děsný zločin. Dne 25. srpna pokusila se úkladně zavražditi předsedu ministerstva Stolypina. Úmysl její sice se nezdařil, Stolypin vyvázl z nebezpečí bez pohromy, ale množství osob bylo zraněno a několik usmrceno. Dítky ministrovy, syn a dceruška, utrpěly těžká poranění. O attentátu oznámeny z úředního pramene tyto podrobnosti: Kolem čtvrté hodiny odpolední přijel před villu ministerského předsedy na Lékárnickém ostrově povoz, v němž seděly čtyři osoby, dvě civilní a dvě vojenské v cizím stejnokroji. Osoby ty vstoupily do villy. Jeden z mužů v uniformě cizího důstojníka měl v ruce čáku, v níž, jak se zdá, byl ukryt výbušný náboj. Náhle — patrně předčasně — udál se strašný výbuch. Veškery osoby, jež prodlévaly v sále, byly usmrceny. Celá zadní část budovy byla pobořena a patnáctiletá dcera Stolypinova a jeho malý synáček, kteří dleli v horním poschodí, byli těžce zraněni. Do nemocnice bylo dopraveno 24 mrtvol a 22 zraněných, z nichž čtyři v nemocnici zemřeli. Mrtvoly byly děsně zohaveny. Mezi usmrcenými jsou ministr Chvostov, generálmajor Samjalin, obřadník Vasorin, kníže Nakašida a četnický setník Feodorov. Tři útočníci byli výbuchem zabiti, čtvrtý byl zatčen.

Po attentátu obdržel Stolypin výhrůžný dopis, v němž se mu oznamuje, neodstoupíli, že jistě bude zavražděn. Car nalezl v zámeckém parku v Petěrhofu písemné sdělení, že s celou svou rodinou propadne smrti, zavedeli vojenskou diktaturu. Stolypin byl hluboce zarmoucen neštěstím, které stihlo jeho dítky, i roznesla se zpráva, že podal carovi žádost za propuštěnou; ale on sám tu zprávu ihned vyvrátil, v rozmluvě s dopisovatelem pařížského Tempsu se vyslovil, že na místě svém setrvá, že bude zaváděti reformy v duchu svobodomyslném a pokrokovém, ale že bude revoluci potírati zbraněmi, kterých zasluhuje.

V Petěrhofě v samém okolí carově zavražděn jenerál Minn, jenž byl potlačil revoluci v Moskvě.

Vláda vždy trvá na svolání dumy, a carovo slovo o slíbených reformách se má splniti. Významné jest carovo rozhodnutí, jímž se má sedlákům přispěti tím, že Selská banka bude prostředkovati laciný prodej apanážní a státní půdy. Této jest 7·6 milionu desjatin (na 8·3 mil. hektarů), oné v evropském Rusku 140·84 mil. desjatin čili $150^1/_2$ mil. hektarů.

Dne 6. září vydáno ministerské nařízení, kterým se oznamuje celá řada opravných zákonů, jež buď hned nabudou platnosti nebo mají býti předloženy příští říšské dumě. Vládní sdělení zabývá se podrobně nynější situací, způsobenou revolučním hnutím. Zločiny musí se bez váhání zamezovati. Ježto řádné soudy nynějším poměrům nevyhovují, považuje vláda za nutné, vydati prozatímní ustanovení o činnosti polních soudů vojenských k odsuzování těžkých zločinů v oněch krajinách, kde jest válečný stav a sesílená ochrana. Bylo by však velikou chybou, považovati potlačování zločinů za jediný prostředek k zjednání pořádku. Vláda uvádí otázky, které musí býti rozřešeny z části dumou a říšskou radou, z části bez odkladu. V otázce agrární zajišťuje se místním agrárním komisím možnost, přikročiti ihned k zlepšení stavu selského v chudých krajinách. V židovské otázce se uvozuje, která z ustanovení dosavadních, jež působí rozhořčení, mají býti okamžitě zrušena. O zvýšení počtu obecných škol a zavedení všeobecného školního vyučování bylo již postaráno. Vládní sdělení vypočítává osnovy zákonů, které budou dumě předloženy, a apeluje na rozumné vrstvy národa. Vláda nespatřuje prý svou povinnost v tom, aby veřejné mínění potlačovala, ale nestrpí, aby se revoluční hnutí podněcovalo.

Car nařídil, aby sedlákům, trpícím nedostatkem pozemků, byly prodány korunní statky, pokud nemají zvláštního určení, a to po vypršení pachtovních smluv, jakož i lesy, které mohou býti vyvlastněny bez poškození místního obyvatelstva. Prodej má se státi za cenu stanovenou kapitalisováním průměrných příjmů. Pro platební lhůty budou platiti pravidla pro Selskou banku platná. Sedláci, kteří se na zakoupené pozemky přestěhují, obdrží bezplatně stavební materiál z korunních lesů, jakož i zápůjčky na pořízení hospodářství. Korunních statků mohou užiti také osoby jiných stavů, které se způsobem svého života od rolníků neliší. Kupní smlouvy jsou poplatků sproštěny.

»Oko« uveřejňuje následující číslice: Roku 1901 se z Ruska vystěhovalo židů 85.257, v následujícím roce 107.000, v letech 1903 až 1905 pak 365.856 a v první polovici letošního roku již 250.000, úhrnem tedy za necelých šest roků 808.113 osob. Velká část vystěhovalců odebrala se do Palestiny.

K novým protižidovským bouřím, tak zvanému pogromu, došlo v Sědlci, městě v ruském Polsku čítajícím přes 20.000 obyvatelů, z nichž je as polovice židovských. V sobotu, dne 8. září byli na ulici zastřeleni dva vojáci od neznámých pachatelů. Ježto vzniklo podezření, že pachatelé byli židé, obklíčilo vojsko židovské domy a jali se do nich střílěti. I židé odpovídali palbou. Z okolních míst přivolána pěchota a dělostřelectvo. Dvanáct domů pobořeno. Dle Birževých Vědomostí vypukl pogrom proto, že židé hodili na policmejstěra pumu.

S r b s k ý král Petr proslovil v Něgotině významnou řeč, v níž pravil: »Srbsko bude se pod mou vládou vždy snažiti, aby na poloostrově Balkánském byl zachován pořádek, ale bude také vždy připraveno odraziti vší silou útoky těch, kdož by se snažili z nepokoju na Balkáně na škodu našich národních zájmů těžiti. Tak rozumím odkazu svého děda a tak mu zajisté rozumíte i vy, Něgotinci, potomci statečného Velikova.« — Ministr nitra předložil státní radě osnovu zákona, týkajícího se změny tiskového řádu. Změna ta má záležeti hlavně v opatření, aby se pod záštitou nastrčených zodpovědných redaktorů skuteční redaktoři nemohli vymykati z odpovědnosti. Polemiky týkající se zavraždění krále Alexandra a královny Dragy mají býti zapověděny a zpravodajství ze skupštiny má býti valně obmezeno.

V Plovdivě konal se v š e b u l h a r s k ý sjezd a přijal resoluci, že účastníci se zavazují pracovati k tomu, aby se Balkán proměnil ve federaci svobodných státův a tím se stal zvláštním celkem, který nechce propadnouti ani poněmčení ani poruštění. Resoluce měla býti diplomatickým zástupcům velmocí předložena, ale ti vesměs odepřeli deputaci officielně přijmouti.

F r a n c o u z š t í biskupové konali po několik dní poradu, jak se mají zachovati k zákonu o rozluce církve a státu. Dne 12. prosince vejdou ustanovení o náboženských sdruženích v platnost. O výsledku porad zachovává se hluboké tajemství a zprávy některých listů jsou holé výmysly, zejmena tvrzení, že by část biskupů byla odhodlána papežské instrukce v encyklice »Gravissimo officii« obsažené neuposlechnouti. *Adolf Srb.*

ROČNÍK 36. 1906. ČÍSLO 11.

OSVĚTA

Knihy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 581.—584. (Turecko — Uhersko.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto.

Dějiny umění národa českého. Napsal Ferd. J. Lehner. S četnými původními illustracemi a barvotiskovými přílohami. Seš. 46. Sešit za 70 hal. Nákl. České grafické akciové společnosti Unie.

Spisy Adolfa Heyduka. Sv. XLII. Obrázky. Za 60 h. Nakl. J. Otto.

Souborné vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického. Svazek LVI. Fanfary a kadence. Kniha rond. Za 2 k. 20 h. Nakl. týž.

Čeští spisovatelé XIX. stol. Seš. 105.—106. Sebrané spisy Boženy Němcové. Seš. 107.—108. Sebrané spisy Vítězslava Hálka. Seš. 109. Sebrané spisy Gustava Pflegra Moravského. Seš. 110.—111. Básnické spisy Karla Havlíčka. Sešit po 24 hal. Nakl. Jos. Laichter.

Sebrané spisy Julia Zeyera. Seš. 251.—253. Obnovené obrazy. Nákl. České graf. akc. spol. Unie.

Sebrané spisy Jakuba Arbesa. Sv. XXI. Nesmrtelní pijáci. Novella a povahopisné studie. Za 3 k. 80 h. Nakl. J. Otto.

Sebrané spisy V. Beneše-Třebízského. Laciné vydání pro český lid. Díl V. Pobělohorské elegie. Seš. 22. a 23. Po 20 hal. Nakl. F. Topič.

Sebrané spisy Ignáta Herrmanna. Seš. 44. a 45. Z chudého kalamáře. Drobné nárty. Seš. za 32 hal. Nakl. týž.

Slovník anglicko-český. Sestavil V. A. Jung. Seš. 7.—9. (climatal—demean). Seš. za 80 hal. Nákl. J. Otty v Praze.

Ruskočeský slovník. Sestavil Vladislav Škorpil. Seš. 13. Za 80 hal Nakl. týž.

Česko-moravská kronika. Složil K. Vl. Zap. Seš. 24.—27. Seš. za 30 hal. Nakl. B. Kočí.

Moravská čítanka. Uspořádal Fr. Bílý. Seš. 1. Za 30 h. Nákl. E. Šolce v Telči na Moravě.

Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. Práca dra. Sama Czambela. I. oddelenie: Osnovy a iný materiál rečový. 1. čiastka: Východoslovenské nárečie. Za 6 k. Nákladom vlastným.

Řecké starožitnosti. Sepsal Tomáš Šílený. II. vyd. Za 1 k. 60 h., vázané za 1 k. 80 h. Nákl. vlastním.

Národopisný Věstník českoslovanský. Vydává společnost národopisného musea českoslovanského. Redakční komise A. Kraus, J. Polívka, V. Tille. Roč. I. Nákl. Společnosti národop. musea.

Dodatek ke spisu »Šek ve vědě a v zákonodárství« Napsal dr. Ant. Pavlíček. Nákl. České Akademie.

Obecný zákon knihovní ze dne 25. července 1871. Uspořádali Jos. Dvořák a JUDr. J. V. Bohuslav. Za 13 k. Nákl. České graf. akc. spol. Unie.

Brehmův Život zvířat. Seš. 143. Díl IV. Hmyz. Znovu přehlížel a upravil prof. Frant. Nekut. Seš. 144. Díl II. Ptáci. Znovu přehlížel a upravil prof. Frant. Nekut. Seš. po 80 h. Nakl. J. Otto.

Dějepisné povídky. Napsal Alois Dostál. Seš. 31.—35. Seš. 30 h. Nákl. Al. Hynka.

Napadal sníh. Verše Adolfa Červinky. Za 1 k. Nákl. Ed. Leschingra.

Knihovna českých klassiků belletristů. Sv. IV. Sebrané spisy Vítězslava Hálka. Seš. 1. Sv. V. Sebrané spisy Josefa Kaj. Tyla. Seš. 16.—18. K vydání upravil F. V. Krejčí. Seš. za 30 hal. Nakl. B. Kočí v Praze.

Knihy moravských autorů. Sv. III. Kresby od E. Sokola. Za 2 k. 40 h. Nákl. Revue moravsko-slezské.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. XI. Seš. 26.—27. Česká politika. Souborná práce vynikajících učenců a spisovatelů. Seš. za 48 hal. Nákl. J. Laichtera.

Matice lidu. Roč. XL. čís. 4. Hrdinové práce. Napsal Gaston Tissandier. Přel. prof. dr. V. J. Sterzinger. Nákl. F. Šimáčka.

Libuše. Matice zábavy a vědění. Roč. XXXVI. čís. 4. V pavučinách. Román z Pražského života. Napsal Otto Faster. Nakl. týž.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil Čís. 538.—541. Obrazy z přírody, doplněné vědeckými výklady. Napsal Alex. z Humboldtů. Přeložil V. J. Procházka. Díl II. Za 80 h. Čís. 542. Torquato Tasso: Výbor z lyriky. Díl III. Z jiných forem. Přeložil Jar. Vrchlický. Za 20 hal. Nakl. J. Otto.

Repertoir českých divadel. Sv. 141. Ta Dolores. Drama o třech jednáních. Napsal José Feliu Y Codina. Přeložil Napoleon M. Kheil. Za 1 k 40 h. Nakl. F. Šimáček.

R. 1906. ČÍS. 11.

OSVĚTA

Čeští sedláci a jejich vrchnosti

od r. 1626 do konce 17. století.

Na základě tehdejších řádův a instrukcí

napsal

Jaroslav Božek.

(Pokračování.)

Mnohem blahovolněji, nežli vrchnosti české, vedli si k lidu obecnému *knížata a stavové slezští.*[1]) Z úrad jejich o tom, dle jakých právních zásad mají zběhlé poddané restituovati, dovídáme se zároveň, jakých útisků lid jinde, než ve Slezsku, zakoušel a jakým zejmena v Čechách (dle norem již uzákoněných v předcházejících dvou stoletích) byl podroben. Účastníci úrad slezských stanoví předně, koho za pravého poddaného pokládati jest, že ne osoby kteréhokoli stavu, nýbrž pouze sedláky, zahradníky a ty, kteří za své statky neb jinou věc povinni jsou konati »roboty služby a opera« a odváděti dědičné platy vrchnosti, bez jejíhož svolení nesmějí svého bydliště změniti. Jestliže se za války třicetileté neb po ní přistěhovali do Slezska bez výhostných listů od dřívějších vrchností, mají býti těmto navráceni;[2]) podobně i ti, kdo ve Slezsku se zrodili, ale nemohou se vykázati takovými listy. Při tom různí se dva hlavní druhy poddaných, z nichžto však ve Slezsku ani jedni, ani druzí nejsou osobními raby; taková »sclaveria« prý není v zemi té obvyklá. Jedni (sedláci, zahradníci a p.) drží statky své vlastnictvím a dědičně a mohou s nimi svobodně nakládati. Jsou sice povinni robotovati, ale to neujímá nic jejich osobní svobodě. Majiteli těch statků stali se na základě starých smluv. Prvotní držitelé odevzdali statek sedláku buď za laciný peníz neb i bez peněžité náhrady, začež tento zavázal se

[1]) Viz »Zřízení o poddanství a volnosti lidu obecného,« vydané od nich 1. října r. 1652.

[2]) Koncem roku 1652 sněm český usnesl se o vzájemnosti ve vydávání zběhlých poddaných s Moravou i Slezskem.

k jistým službám a dávkám a přenášel »cum isto iure et onere« statek na své potomky. Jiný případ byl ten, že někdo osadil statek, jehožto vlastníkem zůstávala i potom sice vrchnost a ponechávala na něm něco dobytka, hospodářského nářadí a jiného příslušenství, za to však zavázal se k jistým povinnostem, nicméně nepřestává býti svou osobou svobodným.

Knížata a stavové slezští uznávají tedy za poddané předně ty, kdo si statek koupili v dědičné držení, a vedle nich jiné, kdo si jej (aneb také jen obydlí jakožto »inquilini«) pouze najali, trvale se po řádném propuštění od staré pod vrchností novou usadili a přijali závazek poddanský. A obojí tito poddaní poutáni jsou tím závazkem nejen sami, ale i děti jejich, ať odjinud již přivedené, ať teprve v novém domicilu narozené. Jakmile však rodičové domicil změní, pomíjí závazek ten i pro ně i pro děti jejich; toliko děti nemanželské, následujíce své matky, nemohou se státi poddanými jiné vrchnosti. Fojtové, šafáři, mlynáři a podobní lidé, pokud jsou pouze sluhy a čeledíny, v pravém smyslu slova poddanými nejsou, a tedy také ne jejich děti.

Závazku poddanského může býti sproštěn selský majitel statku, když opatří si propouštěcí list od dědičného pána, aneb, jeli jich více, ode všech pánů (ne pouze od těch, kdo panství drží jen na čas, jako na př. poručníci neb výměnkáři); dále, když zjedná za sebe řádného náhradníka, neb když vrchnost statek mu odkoupí, neb přinutí sedláka, aby jej prodal jí samé. Tu není povinen, aby na něm dále zůstával, a rovněž ne nájemce po uplynutí nájmu aspoň tříletého a správně zaplaceného, oznámili svou výpověď v čas. Když pán neb »hohe Obrigkeit« poddaného pro zločin odstraní a statek mu zabere, závazek jeho tím přestává. Přestává rovněž, když vrchnost trvale panství opustí a neujímá se ho na »peremtorickou citaci,« dále když pro špatnou správu a zlé nakládání s poddanými, jež »proti obyčeji zemskému a starým urbariím« nelítostně dvorskými službami a robotami obtěžuje, bez dostatečné příčiny krutě vězením a jinak trestá, jest úředně práva a vlády nad nimi zbavena; v tomto případě však poddaný, jsa připoután k fundu, nebudiž sproštěn svého závazku k budoucí vrchnosti, jíž se grunt s povinnou berní odevzdá, aneb na škodu věřitelů, kteří mají na něm své pohledávky.

Osiřelé dívce nechť se nebrání provdati se za muže na jiné panství, avšak jeli v službě, ať ten rok doslouží neb jinou služku za sebe opatří. Podobně vdově nebudiž v tom překáženo, ale děti, které má s prvním mužem, zůstaňtež pod vrchností, pod kterou osiřely. Poddaný, ženíli se na panství cizí, s vdovou, která statek má, on však jest bez něho, má obdržeti k tomu dovolení; chceli však vdova neb dívka se statkem jíti za mužem jinam, opatřiž dříve řádného osadníka pro svou dosavadní vrchnost. Děti zůstávají sice poddanými po úmrtí rodičů tam, kde otec zemřel, ale jenom když vrchnost se jich ujímá a jim výživu opatřuje.

Jsouli však zcela opuštěny, od svých přátel neb dobrých lidí přijaty z milosrdenství a na jiných místech ve školách neb k řemeslu vychovávány, vrchnost nemá k nim práva. Závazku poddanského k prvotní své vrchnosti prosti jsou i poddaní, kteří hned od malička na cizím panství byli vychováni a na něm 30 let bydlejí; podobně kdo zběhli jinam před počátkem neb na začátku války, a vrchnost se jich po zavření Pražského míru (r. 1635) nedomáhala. — Jak nakládati s poddanými ve Slezsku, kteří zběhli od svých statků v době nedávné? — Ti, kdo tak učinili bez patrné nutnosti, navráceni buďtež předešlým svým pánům. Jestliže však utekli z očité nezbytnosti, pán za války je opustil a nechal bez ochrany, a jejich domy a dvory byly spáleny, dlužno rozlišovati dva případy. Ti zběhlí, kteří se jinde neusadili a nezakoupili, ať se bez překážky navrátí k svým dřívějším statkům a domům, a nemajíli prostředků, aby je sobě samým vzdělávali, nechať vzdělávají poustky aspoň v službách jiných lidí pod touž vrchností. Jestliže však někteří již od jiné vrchnosti statky si zakoupili a s nemalou obtíží zvelebili, bylo by tvrdé nutiti je k návratu na dřívější statky jejich, tak spustošené. Nechať jen bývalému pánu svému opatří za sebe náhradníka neb nějak slušně se s ním vyrovnají. Ve Slezsku zakázána jsou »iura sclaveria servitutis et mancipiorum,« a pro budoucnost bude zákonnou normou, že poddaný, zdržující se bez překážky po 10 let od uzavření obecného míru (Vestfalského r. 1648) pod cizí vrchností, nemá od předešlé býti vyžadován. Ti však, kdo ještě za války zběhli, mohou býti žádáni od vrchností, kterým za ní náleželi.

Jenom ti, kdo skutečně jako vojáci v plucích sloužili a obdrželi na to propouštěcí listiny, zbavují se někdejší své vrchnosti a poddanosti, ne však ti, kdo byli toliko mezi záškodníky.

* * *

Arci jest pravda, že i v Čechách byly některé vrchnosti, které aspoň ob čas *srdce milosrdnější* poddaným ukazovaly a také úředníky své k tomu vedly. Instrukce hraběte Hermana Černína (z r. 1648), proslulého cestovatele po Turecku a zemích východních, ukládá hejtmanovi, aby se takto choval: »Má lidi poddané sobě svěřené chrániti, opatrovati, na ně laskav býti, jim neubližovati, pěkně jim rozkazovati a poroučeti, ne pokaždý bitím, láním, zlořečením, proklínáním. Nebo kde se na hrom lehne, a na hromu vstává, bejvá tu špatné požehnání boží. Než kdo zaslouží, nemá bílýmu černý a černýmu bílý říkati, než dle rozšafnosti potrestati vězením; neb menší škoda jest na zdraví a menší škoda neb ublížení vězením, než každodenním tlučením, co nějakého hovada bitím; není to pěkné, sluší ve všem mírnost zachovati.« — Roku 1649 ujímá se Adam Slavata, hrabě z Chlumu a Košumberka na Hradci Jindřichově, Nové Bystřici, Žirovnici a Chlumci, těch nebohých poddaných, kteří pro velikou nouzi a nedostatek obilíčka svá, co tak dosti na skrovně zaseli, rozdílným

lidem na polích zastavovali, prodali a za dost ničemný quantum, jen aby o kontribucí hrdlování aneb od hladu zahubeni nebyli, prostrčili.« Někteří bohatší těžili z té nouze a skoupili od chuďasů obilí, aneb »mnohým jeden strych za dva neb půldruhého půjčili; přijde nyní žeň, tento nebohý člověk obilíčko své žíti, ale jinýmu s pláčem a naříkáním ano i kletbou oblaky pronikající do stodoly vézti má.« Hrabě obrací se proti lichvářům a přikazuje: »Kdokoliv co takového jakéhokoli obilí zastavil aneb prodal, má je sám do své stodoly skliditi, a věřiteli svému toliko to, co jest od něho přijal, zase navrátiti, však pro vděčnost něco vedle možnosti své a povahy přijatého dobrodiní z toho, co mu pán Bůh na poli požehnal, věřiteli svému učiniti má a může. Nápodobně kdo jakékoliv obilí se vydlužil, mimo jeden věrtel nádavku dobře vyčištěného obilí více povinen býti nemá.« — Roku 1650 provinciál jesuitů P. Blažej Slaninus nařídil při visitaci jesuitské v Liběšicích, aby farář Úštěcký neukládal farníkům nových dávek, při konání svého úřadu duchovního neutahoval chudých, nýbrž jednal milosrdně.

Roku 1661 měl Hogen, hejtman panství Pardubského, z nařízení české komory vyšetřiti a dílem hned zastaviti nové dávky a roboty ukládané lidu od faráře Žďanického a Osického.

V artikulích soudních Maxmiliána hraběte Valdšteina (z r. 1651—1654) čteme: »A jakož jest také veliký neřád téměř již v zvyklost přišel, že konšelé, když tak statky buď sirotčí inventovati aneb lidí poddaných šacovati mají, tehdy při vykonání té obojí věci v veliký outraty na škodu sirotkův neb osob, jichž se dotýče, vydávají: protož kdekoliv se taková nesmírná outrata od konšelů vynajde, tu takovou outratu konšelé, kteří jsou se jí dopustili, sami zaplatiti, a od vrchnosti další trestání podniknouti musejí.«

Roku 1661 hrabě Jan Adolf Schwarzenberg napomíná úředníky na svých panstvích jihočeských, aby robot (zvláště konaných pro ně samé neb pro cizí lidi) nad slušnost nepožadovali a je každý týden s vesnickými rychtáři spravedlivě rozdělovali. Diví se (roku 1666), proč poddaných na Třeboňsku ubývá, káže úředníkům příčiny toho vyšetřiti, a jsouli příčinou přílišné roboty, nic více »nebohým lidem« neukládati, než seč jsou. V jiném listu z téhož roku hrabě domlouvá vrchnímu hejtmanovi Třeboňskému, aby na poddaných nevymáhal robot mimořádných, a byloli by jich pro tu dobu potřebí »k melioracím na panství,« aby robotníkům za to později slevil z prací povinných aneb slušně jim zaplatil. Uznávaje, že vrchnosti nemohou bez poddaných obstáti, dokládá, že Bůh jim je svěřil jen jako »deposita,« a že Jemu jednou za ně odpovídati budou. Hrabě opakuje tuto myšlenku po druhé (r. 1667, když vrchní hejtman si mu stěžoval, že lid pro svou »obvyklou tvrdošíjnost« často trestán býti musí), ač připouští, že někteří »üble Dicke an sich haben mögen,« a po dvou letech (r. 1669) znova přikazuje, aby na Třeboňsku nebyla vymáhána od polouláníků robota taková jako od celoláníků, a

co vykonáno roboty na 3 dni v témdni, aby se platilo, robotníci však ať chodí do práce časně. Jest zajímavé, že Schwarzenbergové vydávají v letech 1669 a 1682 rozkazy, aby na jejich panstvích byla dávána přednost úředníkům jazyka českého a obyčejů země znalým před úředníky cizími, kteří prý jsou mysli nestálé a u lidu venkovského neoblíbeni, a jest nemálo významné, že jeden z nich (Ferdinand ze Schwarzenbergů) musí ještě r. 1685, t. j. pět let po prohlášení robotního patentu císaře Leopolda I. své řízence na Třeboňsku varovati, aby poddaní nebyli přiváděni robotami na mizinu, ježto prý někde i den co den robotovati musejí.[1])

Mezi nejmoudřejší hospodáře 17. století v Čechách náležel jesuita Kryštof Fischer, v letech 1657—1666 inspektor všech statků kolleje Klementinské, jenž sepsal (kolem r. 1679) »Knihu Hospodářskou,« těže ze svých zkušeností osobních, z předpisů souvěkých i z výroků spisovatelů starověkých. Byl muž ve všem všudy praktický, prostý vší sentimentálnosti, ale rozumný a spravedlivý. Spisem svým chtěl poučiti hospodáře a zvláště hospodářské úředníky, jak by si měli počínati, aby dle slov Kalouskových »bylo dobře na vše strany, statek aby vlastníkovi přinášel užitek a se zveleboval, a při tom úředníci, čeládka i poddaní mohli obstáti.«

Oblíbil si a nabádal, aby prováděno bylo heslo »Do ut des« v rozličných poměrech hospodářských. Dáli pán správcům a úředníkům svým slušnou výživu, může se od nich nadíti řádné služby. Tím heslem nechť pán a úředník spravuje se i hledíc k čeledi, poddaným, k dobytku, ba i k půdě. I ta odplatí dobře tomu, kdo jí »dá,« t. j. kdo ji řádně pohnojí a vzdělá. Fischer přeje si, aby hospodář dle rady Xenofontovy byl k poddaným přívětiv a tím učinil je k poslušnosti ochotnějšími, dále aby sic neutiskoval jich »nikdá nově vymyšlenými daněmi,« ale aby také nebyl sláb k skutečným provinilcům. »Každý správce při hospodářství má býti rychlý k slyšení, zpozdilý k věření a zpozdilejší k trestání: nebo bycha honívá, kdo brzo soudí« . . . S poddanými ať příliš přátelsky neobcuje, aniž s nimi na řad pije, aby své vážnosti nezlehčil. Ale také nebuď »k zasloužilým a čeledi příliš skrbný.« Pozoruhodno jest, že dle Fischera vrchnost »mnohým nepříležitostem ujde,« budeli míti hejtmana neoženěného;« neboť prý velmi těžká věc jest . . . »dvěma pánům sloužiti, pánu totižto a mnohorozkazujíci ženě.« Moc hejtmana radí omeziti, zvláště aby nikoho nenutil k peněžitým pokutám, a uložíli které, aby zapsal je do důchodů panských pod titulem pokut; bez povolení vrchnosti nechť se neděje propouštění a přijímání čeledi, povolování manželstva, udílení listů výhostných a vysvědčení o poctivém zplození, zavírání a stvrzování smluv, obnova rychtářů a rady, kostelní a sirotčí počet, rozdílení dědictví, prodávání obilí neb

[1]) Roku 1669 paní Lidmila Kateřina z Újezda, rozená z Talmberka, kodicillem k testamentu svému (z r. 1659) připojeným udělila některým poddaným (pocházejícím bez pochyby z Březnicka) svobodu.

dobytka. Přimlouvá se za to, aby starým a sesláblým sedlákům nebyla ukládána těžká práce polní (při orání), a zvláště za to, aby poddaným sirotkům byla věnována náležitá péče. Každého roku ať se sirotci v ustanovený den, když se čeládka (kolem narození Páně) ze služby propouští, před pánem neb jeho zástupcem shromáždí a ať se zjistí srovnáním se zápiskami z roku předešlého, kdo přítomni nejsou, kteří rodičové zemřeli, a vše se poznamená, u sirotků jmeno i s příjmením, věk, pohlaví, místo, kde se zdržují, neb zdržovati budou. Při té příležitosti nechť se zapisují děti obého pohlaví i rodičů živých, dále podruzi a jejich na gruntech narozené děti. Sirotky dospělejší buď pán přijmi do svých služeb aneb odevzdej na službu za jistý plat řádným hospodářům, na řemeslo mistrům neb do školy »k učeným školmistrům.« Kdykoli by sirotek před určeným časem zanechal toho neb onoho zaměstnání, budiž vyšetřena toho příčina. Fischer ujímá se i dědických práv osob osiřelých, prohlašuje za neslušné, aby »páni brali odúmrti aneb chápali se dědických nápadův, odstrčíce od nich zákonné dědice«, totiž dědice přespolní a sirotky nepřítomné. Jest na škodu dětí i samého pána, jestliže marnotratný otec prodá spravedlnost čili nápad zapsaný na statku a nepozůstavuje po sobě »naděje nějakého dědictví: což působí aneb aspoň příležitost bývá, že tolik poddaných na takových panstvích a gruntech zutíkává, na nichž děti žádného dědictví nemají, jehož by pozbyti mohly.« I o to starati se jest, aby, provdáli se znova vdova, nezletilé děti z prvního manželství a »na sirobu narozené« nebyly zkracovány od svého otčíma. Připomenutí zasluhuje, že Fischer obrací se také proti zvyku vrchností baviti se honbou v neděli a v dni sváteční, čímž »poddaným svým od robot celého týdne unaveným odpočinutí nedají.«

Roboty, nejtěžší břímě poddaného lidu, byly původu rozličného. Jedna část jich pocházela hned z prvotních starých smluv mezi vrchnostmi a poddaným, druhá část však byla později libovolně a za všelijakými záminkami robotníkům od vrchností vnucena a nadiktována. Libovůle vrchnostenská za dřívější doby Jagelovců vysvětluje se úplným úpadkem moci královské a nebojácnou zbujnělostí šlechty a stavů zemských vůbec; avšak za rostoucího absolutismu panovníka pobělohorského nelze si ji vyložiti jinak než tím, že »nahoře« neprozírali do budoucnosti a netušili, že vyssávání většiny národa od několika tříd privilegovaných povede k neblahým důsledkům národohospodářským, čili, že musí se státi dle slov Pavla Stránského »zhoubným vší obci.«

V Kalouskově sbírce najdeme doklady toho, kterak vrchnosti uměly jednak služby prvotně dobrovolné proměňovati v roboty, jednak roboty nové si vymiňovati za to, že zřekly se někdy odúmrtí a dopouštěly poddaným kšaftovati, jak přimnožovaly robot při »melioracích« na panských dvorech, zveličených zabranými poustkami aneb přikoupenými sousedními statky, kterak i v neděli a o dnech svátečních nepřály poddaným klidu pro své honby a posilky, ba kterak neostýchaly se diktovati jim i robotování ne-

omezené. Tak na př. v soudních artikulích na statku Žitenickém (z r. 1650) prohlašuje se zcela bez ostychu: »Všeliké roboty a práce s potahy i bez potahův, jak jarního, letního, podzimního, tak i zimního času, viniční, zahradní, luční, polní, lesní a jinší všelijaké podělky, tak jak vám kdy co a jak od vrchnosti neb na místě vrchnosti od ouředníkův a potom rychtářův pověřeno aneb rozdílně uloženo bude, takové se vší pilností časně, ochotně, dobře, nad to pak spravedlivě a věrně bez všelijakých fortelův a nejmenšího podezření vykonati, vám se pod pokutami a trestáním poroučí.«[1]) — Sobeckošt vrchností byla tím patrnější, když vymáhaly roboty, bez kterých se dobře mohly obejíti, a povolovaly pak výkupy z nich, ač ne ze všech, a proměňovaly je v peněžité platy. Míra a spůsob robot tažných i ručních, pěších a jízdných, selských, chalupnických a podružských byly arci na rozličných panstvích rozličné, ale všude za doby žní nejobtížnější. Uvádíme za příklad, které a jaké práce byly od r. 1665 předepsány robotníkům na panství Vlašimském:

»1. Štěpnice po jaru vyhrabovati, sprazdňovati, kde zapotřebí, ploty ohražovati, stromy na podzim kořeny okopávati, po jaru vyklešťovati, a zahradníkovi i v kořenný zahradě napomocni býti, zase zahrabovati, zanášeti, ovoce česati.

2. Louky jarního času sprazdňovati, kopce a krtiny zrejvati, srovnávati, křoví, trní vykopávati.

3. Trávy na lukách na sena a votavy posekati, rozmetati, sušiti, shrabovati, suché do kopek skládati; sedláci takové na ovčíny a do dvorův, kde náleží, odvozovati, chalupníci skládati.

4. Chalupníci došky, záklasníky dělati, a co na stavení od sněhův, dešťův pokaženo, od větrův na střechách potrháno, zase časně zapošívati; pobřísla časně s šafářem, vrátným a jinším na vázání pšenic, ječmenů a ovsův nadělati, a jak polní práci, tak i domácí, střechy, aby na obilí nepršelo, a mlaty spravené, parny vyprázdněné a zhotovené byly, to vše zaopatřiti a vykonávati náleží.

5. Hnoje ze dvorův a ovčínův chalupníci skejdati a na vozy nakejdati, sedláci na pole panský vyvožovati, a zase chalupníci rozkejdati, a sedláci hned, aby od dešťův, větrův, slunce, vytráveny a vyžity býti nemohly, zavorati.

6. K jarním sejím, k ovsům, hrachům a ječmenům pole (nad to pak zahrady, kde se semena mrkvové, řepné, lněné, semenečné, mákové a jiné hlavatice sázejí) zvorati a takové zavlačovati.

7. Bodláky a zlou trávu na zahradách, i časem z ječmenův a ovsův vytrhovati, zelí okopávati.

8. Chmelnice sládkovi s jeho tovaryši pomáhati zdělávati, potom chmele česati a sklizovati.

9. Ovce jarního i potom letního času práti, vlny z nich stříhati, zbírati, žokovati; od kteréžto práce od ovce 2 d. a jehněte 1 d. platu užívají.

[1]) Též na panství Jindřichohradeckém byli vesničané (dle urbáře z r. 1654) povinni bez obmezení robotovati »při zámcích, dvořích, ovčíních a rybnících, i jinde při hospodářství.«

10. Rybníky podtěrný i vejtažní po jaru, a kaprové na podzim loviti, na přeběračky vynášeti a do voznic vyčtené snášeti, a sedláci voziti.

11. V potocích ryby, raky do sakův lapati, a kde náleží, odvozovati.

12. Ouhory vorati, vláčeti a k sejím připravovati.

13. Letního času obilí žíti, sícti, vázati, snášeti, sedláci do stodol svážeti. Bochník chleba každodenně jim se za to dává.

14. K seji podzimní aby se pole jak náleží zvorané přihotovily, obilí na ně rozsívalo, zavlačovalo, a ty dvě pilné a užitečné práce (sic); obilí z polí časně do stodol skliditi a k semenům vymlátiti, a tak tím spůsobem zasíti, a to obé dobře jak náleží vykonati, pochvala a povinnost přináší a tak míti žádá.

15. Ponůcky kde nařízeno bývá, každé noci (konati) majíce zbraně obyčejné při sobě, a troubu, aby po každé hodině troubili, a noční schůzky pokoutní, postávání, hry, pití, křiky a všelijaké povyky, a kdy by se od koho co zlého a nenáležitého začínalo a vykonávalo, toho netrpěti; na zloděje a škodu ohně celé noci pilně pozory dávati; a potom ranního času po vykonání ponůcky troubu a zbraně sousedům svým, aby o tom, že na nich ponůcka jest, věděti mohli, odvozovati. A tak se všichni chovati mají.

16. Přediva, konopě, nejprve poskonné, potom hlavaté, lny trhati, drhnouti, vymlacovati, semena vyčišťovati a na míry odvozovati; konopě i lny máčeti, z vod vytahovati, rozstavovati, v pazdernách sušiti, setříti, zvidliti, zhachlovati, a vlákna, konopě, lněné, též pačísky a koudele každé vzvláště (sic) odvážiti, potom po kolika librách anebo čteníkách komu co a jak mnoho k předení dáno bude, zase s vejminkou pazdera, co vyprší, na váhy odvozovati budou.

17. Dříví k stavení na kmeny, tak k palivům na látra, provazce a sáhy na podzim, když jinší práce pominuly a mízha z kmení lesního vyzrála, do nastání jarních časů v lesích sekati, a jak mnoho kdy na koho uloženo a poručeno bude, takové porážeti, sekati a zdělati, a potom hajným odvozovati povinen bude.

18. V posilkách kdykoliv kde vrchnosti anebo správcům panství na místě vrchnosti a k platnosti na cesty choditi zapotřebné bývá, takové ve dne i v noci z platu od jedné míle po 4 kr. vykonávati mají.

19. Jarních a letních časův, když fijaly květou, houby, smrže, špičky a potom hřiby rostou, jahody, maliny, jalovec, lískové vořechy zralé bývají, to vše k vrchnosti, jako i včely v lesích nalezené přinášeti: však za takové skutečné a jisté platy i poděkování užívati mají.

20. Na shony zvěři, srncův, lišek, zajícův do lesův, tenatníci z (sic) soškami, a volavci za psy a s klepačkami choditi, a za to od vlka 35 kr., od lišky 6 kr., zajíce 3 kr., srnce 12 kr. platův za své práce dostávati a užívati mají.

21. Mezníky, hranečníky, meze, cesty, silnice, stezky, lávky a mosty, příkopy napravovati, a každého roku po jaru, dříve než jinší práce nastanou, a půda zemská travami a lesy zeleným listem za-

rostlé budou, takové obcházeti; a pokudž by se cokoliv ke škodě vrchnosti a jednomu každému nepovědomého vynacházelo a na odporu zůstávalo: o tom ihned, aby se k nápravě a dobré povědomosti přivesti mohlo, vrchnosti anebo na místě vrchnosti správci o tom učiniti zprávu obmeškávati nebudou.

22. Zimního času ledy sekati, do lednice voziti a skládati, tak i na rybnících vokenice, aby když ryby časem vyvstanou a pro bahnité dna obstáti nemohou, jim pomáhati, a vrchnosti od škody chrániti a hájiti mohli, prosekávati, a hajní jak by kdy, že již brouci a trubci vyvstávají a k prohlubni prosekané přicházejí (nebo hned za nima ryby jdou), hejtmanu aneb purkrabímu a porybnému písaři o tom oznámiti, a rybám pomáhati (však když uměti budou) mají.

23. V každé obci, v městě neb vesnicích dvě a zase dvě osoby, aby ve čtyrech nedělích domy a obydlí jednoho každého souseda svého obcházeli, a jak komíny, prsky, pece vymietají (sic) a před ohněm a škodou jeho takové opatrují, dohlídati a na to pozory dávati nařízeni býti mají. A tak tyto celoroční práce a roboty poslušně, pilně, věrně a spravedlivě vykonávati povinni zůstávají.

Item pod rubrikou lesův a hájův stojí: Včeličky, zdali se v lesích nacházejí, aby vrchnosti z jistého platu 30 kr. odvozovali.

24. Podruzi na celém panství, kde kdo zůstává a jakéž takéž obživení a byt má, povinni jsou po jednom dni roboty ženní vykonávati, lny pleti, kde se jen při kterém dvoře vykáže.«

Jak patrno z výčtu těchto prací, Vlašimská vrchnost uměla své poddané po celý rok dobře zaměstnávati.

Netřeba asi podotýkati, že robotníci do díla s chutí nespěchali, a byloli jen jen trochu možno, v práci se nepřetrhli; bývali často proto káráni. V Zřízení Meziříčském vesnickém, vydaném kolem roku 1630 na Moravě od Jana Jetřicha Berky z Dubé, dostává se rychtářům za to nemálo perné domluvy: »Tolikéž co se dotýče robot všelijakých, kterými jste mně od starodávna povinni, v tom se jistě velkej neřád od vás a zvláště od rychtářův děje, že vy opovědouce sedláky na robotě, sami s nimi nebejváte, a tudy to jde, že mnohokráte na ty roboty ne pospolu přicházejí, jedni v svítání, druzí v poledne, že dosti málo časem udělají, a tak moha jedním vyjitím to časně spraviti, musejí po dvakráte choditi nebo jezditi, a tím sobě sami robot přidělávate, a doma své skrze tu nesprávu obmeškáváte.« Rychtáře, který by sám zároveň s ostatními vesničany na robotu časně nepřicházel a na ně nedozíral, má »pokaždé úředník věží potrestati,« a »odtud nepouštěti, až bečku soli dá;« z ostatních provinilých »za pokutu pěší 2 sáhy a s koňmi 4 sáhy drev nadělati povinni budou, kolikrát by se koli toho dopustili.« Pakli by rychtář »zameškání robot někomu přehlížel,« bude trestán předně věží a mimo to »dvojnásob toho dříví ku potřebě zámecké bez milosti nadělati musí.«

Podobně domlouvá a hrozí robotězům čtrnáctý z artikulů soudních pro panství hraběte Maxm. z Valdšteina (z l. 1651 až 1654): »Na roboty a všelijaké podělky, kteří čím povinni jste, ke

dvorům JExc. času letního i jináče, kdy toho jaká potřeba káže, že jste až posavad velmi lenivě a váhavě se vypravovali, a to maje ráno vypraviti, tehdy k poledni, a místo hodných dělníkův *děti* vysílati obvykli, a mnohokráte za sebou posílati dali, povědomé jest: a protož vám všechněm tuto se časně poroučí a v známost uvozuje, kdo by koliv po jednom napomenutí rychtáře na dílo, kde a kdy poručeno bude, se nepostavil aneb dělníka hodného nevyslal, mimo moci boží a slušné vejmluvy, ten každý hospodář buď v železích dělati aneb za každý promeškaný den téhoden u vězení seděti musí.«

Instrukce hejtmanovi na statcích purkrabských (z r. 1650) přikazuje dozírati na vinicích, aby »dělníci lidé zrostlí a ne děti, časně ranního jitra, kdy náleží a vyměřeno jest, do díla přicházeli, pilně pracovali, dříve určitého času odtud neodcházeli, tyček z týchž neodnášeli.«

Již r. 1665 a dříve bylo pozorovati rostoucí vření mezi utiskovaným lidem, jak poznati lze na př. z nařízení hejtmana na Třeboňsku, obracejícího se rovněž proti rychtářům: »Jakož také při lidech těchto poddacích veliká tvrdošíjnost, neposlušnost a vzpoura se rozmohla, že když podobné cedule (totiž o robotách) neb i jiné rozličné pilné poručení rychtáře docházejí, předně častokrát rychtář neb konšel za sebou zadržují a jiným dle povinnosti a obyčeje odsílati zanedbávají: skrze což potom, nemajíce jinší vesnice o tom žádné vědomosti, tudy roboty, fůry a díla panský příčinou jich nedbanlivosti se nevykonávají, a tak všechno váhavě a pozdě: mnohdykráte někteří majíce časně, jak pěší tak s forami, na roboty panský se vypravovati, sotva o polednách, a ještě záhy třebas zase o nešpořích domů z robot ujíždějí a ucházejí.« I tu se přikazuje, aby na takové roboty »rychtář každý sám napřed, ten který potah má, nejprve přede všemi a nejraněji se postavil a vyjel.«

Vření v lidu proměnilo se později v pravou vzpouru a *v povstání selská* na mnoha místech v Čechách. Tak na př. na panství Pardubském odepřeli (roku 1679) poddaní konati roboty, a hejtman Jakub Bohuslav Lysander z Ehrenfeldu, oznamuje tu věc komoře české s dotazem, jak si má proti nim vésti. Stěžuje si do neposlušnosti mnohých vesnických rychtářů i jiných lidí poddaných: onino že nechtějí robotníky do nařízených prací přiváděti a vzdorné »in specie« hejtmanu udávati, tito pak že ani na »mírné roboty« se nedostavují. Komora česká uložila hejtmanu, že má poručiti rychtářům, poněvadž »z gruntů svých přes celý rok žádných robot nevykonávají,« aby před úředníky panské neb šafáře »do všelikých děl a prací s lidmi vejjezdnými i pěšími každého téhodne se postavovali,« neposlušné buď sami k poslušnosti přidržovali aneb úředníkům je k potrestání předváděli, sice že za trest dva neb tři měsíce s jinými poddanými musejí robotovati. Kdykoliv by chalupník pěší robotu zameškal, má za pokutu nadělati »tolik hranic pivovarského aneb hvozdného dříví, co by za jednu kopu míš. platiti přišlo,« kdežto »potažník s koňmi

svými« bude v podobném případě povinen tolik mimořádného »forování« vykonati, kolik by se třemi kopami míš. mělo zaplatiti.

Brzy potom (v září 1679) císař Leopold I. přijel (za příčinou moru v D. Rakousích) do Čech, a vzbouřilí sedláci utíkali se k němu v celých davech s prosbou, aby břemen jim ulevil. Císař vydal pak v Praze dne 22. března r. 1680 nejprve patent, ve kterém prohlašoval, kterak od svého příchodu do hlavního města s nelibostí pozoroval, že se poddaní nejen proti svým vrchnostem bouří, ale i na něj v zástupech nabíhají (»in grosser Menge oder haufenweiss anlaufen«). Zakazuje taková nabíhání, chce tomu, aby stížnosti lidu byly podávány napřed krajským hejtmanům, od nich pak i po vyslechnutí vrchností se vyřizovaly, jemu však toliko závažné věci se oznamovaly. Rekursy k císaři měly podávány býti s náležitou skromností a prostřednictvím vhodných osob, ne však »hromadně.« Ježto prý na mnohých místech neshoda mezi vrchnostmi a poddanými vzešla odtud, že tito odvolávali se na svá »privilegia« (t. j. staré smlouvy mezi nimi a jejich pány), Leopold I. nařizuje, — patrně na radu osob nadržujících majitelům panství — aby všecka privilegia, udělená poddaným »před časem ohavné rebellie,« která od vrchností neb jinak později nebyla potvrzena, byla prohlášena *za neplatná.* Připomínaje Obnoveného zřízení zemského, kterým všeliké srocování sedláků a obecného lidu se zapovídá, vybízí hejtmany krajské, aby jim v tom bránili pomocí pluků vojenských, které prý co nejdříve budou po krajích rozmnoženy, a aby všímali si zvláště pobuřovačů a spisovatelů nedůvodných stížností a žalob.

A tak rok 1680 přinesl povstalým pokatoličeným sedlákům pohromu, jíž se nenadáli. Byli patentem císařským sklamáni podobně, jako katolická šlechta po pokoření »rebellie« na Bílé Hoře Obnoveným zřízením zemským (z roku 1627), které odňalo i jí většinu ústavních práv přes to, že zůstávala panovníku za »rebellie« věrna a v náboženství se s ním srovnávala.

Patentem Leopoldovým nezjednán hned pokoj v zemi, nýbrž teprve císařským vojskem. Ale povšimnutí zasluhuje, že sedláci nevzpírali se snad robotám vůbec, nýbrž toliko upřílišeným, nepřetržitému jich od rána do večera konání a tomu, že s nimi někteří úředníci panští nelítostně nakládali; vedle toho přáli si jakési úlevy co do povinných platů. Povstalci na panství Malešovském, majetku nezletilého hraběte Františka Antonína Sporka, sepsali žádosti své v řadu článků a vyjednávali (jak se zdá, s hejtmanem toho panství) dne 14. dubna roku 1680 o tyto výminky pokoje:

»1. Téhodne 2 dni s potahem a nic více dělati budou, a aby se ve dvořích potah choval.

2. Pěší nechtějí nic více, nežli jednoho ve žni a na sena klizení posílati, a každému má denně po 4 kr. placeno býti, a k tomu hospodářům aby 1 strych žita, místo každodenního chleba dávání, dáván byl.

3. Chalupníci 4 dni do týhodne že robotu vykonají.

4. S potahem dobře ráno že na robotu jeti chtějí. Naproti tomu hodinu před večerem vypřáhnouti, a o polednách potah dobře nakrmiti aby mohli.

5. Sedlská čeládka na robotě aby dokonce bita nebývala.

6. Ouroku aby jim polovic až na věčnost uleveno bylo, a druhou polovici že platiti chtějí.

7. Mlynáři, kteří robotu vykonávají, chtějí také polovici ouroku upuštěného míti.

8. Písař důchodní má dokonce preč odbyt býti, že ho nechtějí míti, ani jeho v nejmenším nic poslouchati nechtějí, poněvadž on tak ostře dluhy upomíná a s námi sedláky hrubě hřeší« atd.

V článku 14. vzbouřilí žádali za slib úplné amnestie pro všecky, v článku 17. »dva sudy piva při nynějším pozdvižení, tak aby oni na pp. poručníky do zejtřka dopoiedne očekávali a dále více zlého netentirovali a horšího pohledávati nemuseli, aby jim darované, a co jsou ve 12 hospodách při pohledávání sedlákův nočního času vypili, aby šenkýřům od vrchnosti passirovány byly.« V článku 19. si přáli, aby jim bylo zapůjčeno obilí k jarnímu setí, že je chtí náležitě oplatiti, a aby nikomu nebylo bráněno s jiným na polovici síti.

Článek poslední zněl: »Toto má od pp. poručníkův a pana regenta podepsaný a spečetěno býti: že jim ty svrchu připověděné věci se zdrží, a jim dále těžší břemeno uloženo nebude. Když se tak stane, tak že chce jeden každý k své živnosti jíti, a cizopanské myslivce a lidi od sebe odvundati. A pan hejtman má jim sám osobně do shromáždění jejich to přinésti a odevzdati. Taková námluva jest de 14. Aprilis ao 1680 mezi Dobření a Vidicí na poli vedle lesa při celým shromáždění Malešovských sedlákův se stala.«

Na panství Litomyšlském povstalí sedláci stěžovali si nejen do přílišné míry robot, ale i do toho, že se na ně více kontribuce (zemským sněmem stanovené) rozvrhuje, než jim platiti přísluší. Vrchnost (hrabě Bedřich Trautmannsdorf) nařídila pak (ještě před vydáním robotního patentu Leopoldova) cirkulářem k rychtářům, aby se poddaným některá břemena zmírnila. Cirkulář připomíná v svém úvodě, že již brzy císařským patentem bude o povinnostech poddaného lidu rozhodnuto, ale že zatím prý proti těm, kdo by se nadále bouřili, rozkázáno přísně zakročovati, a »má jedna každá vrchnost s pány hejtmany krajskýma s mocnou rukou a s pomocí soldatův takové pozdvižené, a zvláště rychtáře a ty, kteří se proti vrchnosti protiví, vzíti, ukovati a na šance do měst Pražských odeslati; ano i všechny soldaty do takové vesnice neb panství položiti.« Již prý se »beze všeho žertu« ten tejden před velikonočními svátky na mnohých panstvích za Prahou to stalo, »rychtáři a takoví protivníci vzati a na šibenici pověšeni jsou.« Až do očekávaného rozhodnutí císařského

hrabě sice slevuje poddaným některá břemena, a hle, co jich přece ještě pozůstává:

»V příčině robot, co se dotejče žní, klizení sen, votav, zimního a jarního setí, tu aby každej tejden svejch pět dní vystáli,« a to buď jednoho pěšího poslali, aneb spřáhnouce dva spolu jeli. »Sice skrze celej rok ve všech jinších robotách nemají více, nežli tři dni téhodně robotovati, a to tímto způsobem: Kteří čtyry pět koní mají, mají se dva do vozu spřáhnouti, do pluhu však každý sám, tři dni robotovati. Kteří však po dvou neb třech potazích mají, do pluhu a bran dva spolu, do vozu však tři spolu se spřáhnouti a tři dni téhodně jeti.« Také »pěšákům« uloženo »v těch pilnejch časích« 5 dní týdně robotovati. — »Kteří po jednom koni mají, takoví 4 buď do vozu, pluhu neb bran se spřáhnouti a 3 dni robotovati« jsou povinni. Podobně »velikým chalupníkům aneb poloupotažníkům« po celý rok týdně 3 dni, »zahradníkům však malým, kteří toliko holé chalupy mají,« dva dni týdně robotovati jest. Po některých jiných věcech cirkulář zmiňuje se konečně i o kontribuci a podotýká, že prý se až dosavad poddaným »přes repartici, která z Prahy po krajích jde, nic více neukládá.«

Tříčlenná komise, které později císař nařídil (listem v Budějovicích (dne 12. července r. 1680) povstání na Litomyšlském panství vyšetřiti, odsoudila dne 12. srpna t. r. šest provinilců k smrti a větší počet k jiným trestům; dne 13. srpna byli čtyři z odsouzených skutečně popraveni. (Dokončení.)

Španělská ensalada.

Přistrojil

A. Pikhart.

(Dokončení.)

Don Martin Huerta pocházel ze schudlé šlechtické rodiny nizozemské Hoeffův, učil se z mládí krejčovině, sběhl však s učení roku 1604, a vstoupil pod španělským jmenem Huerta jako prostý jezdec do vojska Marradasova. Naloupil toho tolik, že na své útraty zřídil praporec jízdy, r. 1618 byl už podplukovníkem a bojoval vydatně v Čechách ve službách císařských. »Činnost jeho jest zaznamenána krvavým písmem v dějinách české země; byl to hrubý a surový žoldněř bez citu a studu, jenž odíral ubohé obyvatelstvo všady, kamkoli přišel, a okrádal nestoudně komoru císařskou, předkládaje účty za vydržování vojska a zaopatřování válečných potřeb, které obyvatelstvo samo muselo uhrazovati.«

Nahromadil loupeže, koupil lacino několik domů v Praze, statek Kolínecký, Neustupov, Velhartice, Mokrousy, Nemilkov, Miličín a Vlčkovice, a povýšen do stavu panského s přídavkem »z Velhartic.« Roku 1623 zastaveny mu Kašperské Hory, celý Královský hvozd a Písek v ceně 110.000 zlatých.

Zemřel roku 1637 v Praze; po jeho smrti odhaleno jeho lupičství, a státní pokladna se hojila na jeho pozůstalosti.

V městském museu Pražském uložen jeho německý dopis s podpisem »Don Martin Huerta von Welhartitz.« Zemské museum chová pak zajímavý rukopis španělský formátu velkého archu, svázaný v bílé vepřové kůži. Na přední desce jest zašlý, nedobře čitelný nápis, který opsán na první prázdnou stránku knihy chybně od někoho, kdo španělsky neuměl; i praví nápis ten, že to jsou listiny plukovníka Dona Martina de Hoeff-Huerta a jeho následníkův, a že jsou platny na základě císařské privileje.

Rukopis obsahuje notářský zápis o žádosti Dona Pedra de Hoeff-Huerty (bratra řečeného Dona Martina), sekretáře Jeho Veličenstva (španělského) v nejvyšší radě italské.

Don Pedro požádal dne 12. srpna 1626 v Madridě licenciáta Alonsa de Pantoja, aby úředně konstatoval výslechem pamětníkův a svědků manželský rod jeho dětí a řádný šlechtický a manželský původ celého rodu po meči i po přeslici.

Vyslechnuta řada svědků — většinou pokročilého věku — a všichni potvrdili udání Huertovo. Jejich výpovědi jsou zevrubně do knihy zapsány a na konec rukopis klausulován úředně Pantojou i jinými úředními osobami a potvrzen pečetmi.

Z knihy té lze sestaviti rodokmen Huertův, a seznáme z něho, že v žilách krutého nepřítele Čechů kolovalo několik krůpějí krve slezské, dle všeho slovanské.

Děd žadatelův (a tedy i Dona Martina H. H. z Velhartic, který byl, jak znova opakujeme, bratrem Dona Pedra) jmenoval se Juan von der Hoeff, byl rodilý z Dalemu ve vévodství Limburském ve Flandřích, a ženat byl s *Annou von Schenfelt*, rozenou ze Strigy (Striega) v *provincii Slezské.* Starý Jan byl od mládí vojákem ve službách císaře Karla V. a dosáhl hodnosti kapitána dělostřelby. Zabila jej dělová koule při obléhání Hedinu. Nelze však říci, že mu života příliš ukrátila; bylť tenkrát stár přes devadesáte let.

Manželé Jan a Anna měli syna *Martina von der Hoeff*, rozeného v Herle ve vévodství Limburském ve Flandřích. Tento Martin, otec Martina H. H. z Velhartic — narodil se na pouti, kterou matka jeho Anna podnikla k zázračnému jakémus obrazu na Limbursku. Nedošla, a porodila synka Martina. Ostavme jej na okamžik a poohlédněme se po kmeni babičky Dona Pedra.

Dědem Dona Pedra byl *Leonard Nadelbiz* příslušný do Mastrichtu, hlavního města provincie Limburské; ale rod jeho pocházel ze Slezska, kde se zrodil z Kašpara Nadelbize.[1])

[1]) Rozumí se, že zachován ve jmenech vlastních bedlivě spůsob, jakým napsány v originále; jmeno Nadelbiz v ústech španělských — a jen

V Mastrichtu se Leonard oženil s Kateřinou Pitersemovou, [1]) a měli dcerušku Markétu Nadelbizovou.

Tuto Markétu pojal Martin von der Hoeff za manželku a měl s ní krom jiných dětí i madridského Pedra a pražského Martina.

Mezi dědy manželky Dona Pedra, *Ursuly Dersové*, najdete rodáky z Ingolstadtu a Marburku v Hessensku, z Benátek a z Vídně. Jaká to míchanice národností.

Svědkové, vyslýchaní obšírně a souhlasně, líčili, že jak Hoeffové a Schenfeltové, Nadelbizové a Pitersemové z otcovy strany, tak i Dersové de Viermunden, Clemenové, Pisanové a Mergerové ze strany mateřské jsou staroslavná šlechta, a hlavně Hoeffové že jsou z nejstarších rodů na Limbursku, že mají znamenitý starý hrad rodový, i nějaká práva presentační a jiné výsady. Jak se to srovnává s krejčovinou neblahého Martina, nevím. Či už tenkráte působili zdárně genealogové, snažíce se na úkor pravdy rozmnožiti řady staroslavné šlechty?

Toho se nelze důvodně domýšleti, neboť svědkové jsou vesměs lidé starší, někteří i vysokých hodností či urození, a vypověděli všichni pod přísahou. I na těchto svědcích jeví se neklidný život v druhé polovici století šestnáctého a na začátku století sedmnáctého. Valná část jich cestovala po Německu a Flandřích, a jakkoli bydlí už drahně let v Madridě, jsou to většinou cizinci, které přivedla služba císařská z Vídně, Prahy a jiných evropských měst do Španěl.

Několik těchto svědkův uvádí na doklad znamenitosti rodu Hoeff-Huertův, že jest jeden jeho člen, Don Martin, členem nejvyšší válečné rady císařovy, plukovníkem nad tisícem jezdcův a je v Čechách pánem »Belartiz a Mocrosuk,« také mu náleží město »Pisca«, a oženil se v království Českém s hraběnkou »de Serim« ze znamenitého rodu »Colobrat.«

Svědek Gregorio Janiz, nižší důstojník německé gardy císařovy, rodilý z města »Pardouiz« (či Pardoniz?) v provincii Slezské, asi devětašedesátiletý, dostal se do Madridu roku 1582 s císařovnou Doňou Marií. V osmnáctém svém roce přišel do Prahy a přijat do služeb Rudolfa II. Zmiňuje se o svědku »Teodoro de Glauca« (Hlávka?), poručíku řečené gardy; svědek ten však nevyslechnut.

O Donu Martinu Hoeff-Huertovi z Velhartic vypravuje, že má v Čechách velkou moc. Dal na př. Martinu Felizovi, sluhovi infantky Doni Margarety, krom jiného i pas, ve kterém přikázal, aby kamkoli přijde, byl vším řádně opatřován. Jenom na ten pas

---

s tohoto stanoviska lze je posuzovati, protože jak úředník, šetření vykonávající, tak i zapisovatel byli Španělé, a ti ovšem transskribovali jmeno dle svého sluchu — zní Nadelvis. »*C*« a »*z*« dle naší výslovnosti Španělé v abecedě své nemají, a stále mně, laikovi, cosi našeptává, že se otec Leonardův jmenoval Kašpar Nadělvíc.

[1]) Zase asi španělská transskripce rozšířeného jména Petrsenův.

dali Felizovi všude, kam v Čechách přišel, dobře jísti a nocleh, a nepřijali za to peněz.

Jedna ze svědkyň vyslechnutých se jmenovala Její Excellence Doňa Juana de Pernistain, vévodkyně de Villahermosa; rozena byla ve Vídni a v době výslechu jí bylo sedmdesát let.

Dle titulu i obsahu knihy náležel rukopis Huertovi z Velhartic. Patrně nebyl přece jen tak nesmírně oblíben, a hleděl dokladem tímto čeliti pověstem či pomluvám o neurozeném svém původu.

Po třetím dobrodinci lidu našeho, který měl podivné jméno Don *Guillermo Verdugo,*[1]) zachovalo se v městském museu Pražském památek více. Domníval jsem se dlouho, že jmeno Verdugo dáno Donu Guillermovi, aby se vhodně vyznačila jeho činnost vojenská a »pacifikační,« ale později jsem shledal, že byl z rodu Verdugův, a že si tohoto významného jmena nedobyl sám. Snad si ho zasloužil některý předek, tiše vzpoury buď Indiánů v Americe, nebo obyvatelstva ve Flandřích.

Podpisem Verdugovým opatřen pas a krom toho chová museum i jeho dva dopisy, které nejsou nezajímavy. Oba jsou datovány ve Veselí na Moravě a jsou adressovány: »A Su Exª El Conde de Buqoi.« Listy jsou illustrací, jak se některým oddílům císařského vojska za války třicetileté vedlo.

Prvním, datovaným dne 27. ledna 1621, oznamuje Verdugo tolik:

»Vaše Excellencí! Oheň na nás doléhá tolik, že nemáme, kam a kde bychom se uchýlili pod střechu. Včera jsem oznámil V. Exc., jak jsme v ubytování svém stísněni, a dnes v noci mi spálili čtyři domy, a tak vzrůstají obtíže ubytovací co hodinu.

Požádal jsem V. Exc., aby mi ráčila poslati pluk pěchoty a trochu jízdy, jeli nějaká ve vsi či hradu, zvaném Poleschowitz.«[2])

A na důkaz, že v ruchu válečném nezapomněl Don Guillermo jemných forem — končí list svůj vybroušeným způsobem: »Kéž se daří Vaší Excellenci tak, jak Vám toho přeje pokorný sluha etc.«

Když už podepsal list, vzpomněl ještě na další trápení, které stihlo jeho ležení, a dodal:

»P. S. Zde je ohromná nouze o chléb a oznámil jsem již Vaší Exc., že ho mají moji vojáci velký nedostatek. Prosím pokorně, abyste rozkazem svým ráčil tuto nenáležitost napraviti.«

List z 28. února r. 1621 zní v tato slova:

»V. Exc.! S dovolením, které mi V. Exc. ráčila uděliti, poslal jsem do Trnavy,[3]) poptat se po zajatých důstojnících. Uhři udeřili na můj pluk a potom jednali o výkup. Na počátku žádali nesmírně mnoho, a na konec prohlásili, že jich nepropustí, nezaplatíli 4000 říšských tolarů. Uznávám, že peníz tak velký nebudou moci zaplatiti, a nevím, jak vyváznou z žaláře, neprokáželi

---

[1]) Vilém *Kat.* Zemřel r. 1629.
[2]) Polešovice, městečko na Moravě, v okresu Uherského Hradiště.
[3]) Tirnauia; patrně je to město Trnava v stolici Prešpurské.

V. Exc. mně a jim milost, vymáhaje jim přispění J. Vel. císaře. Ten prý má zajatce, kterého by mohl vyměniti za naše zajaté, a opatřiti jim svobodu.

Upozorňuji V. Exc., že jste povinen to učiniti proto, že jeden z nich se osvědčil v bitvě u Prahy, jakož i pro příhodu, při které, jak Vaší Exc. známo, byl zle poraněn v Písku v bitvě ranou z muškety.

Doufám, že se jim od Vaší Exc. dostane milosti, která i mně bude milostí na světě největší.

Včera se tudy ubíral pán z Lichtenštejna do Strážnice.[1]) Očekává co den odpověď od pánů z Moravy, aby mne poslal do Brna.

Uhrů je ve zdejším kraji stále více, včera nám vzali několik . . .[2]) z našeho tábora a z Ostré. Počasí nedovoluje, abychom na ně vypadli ze zálohy, neboť jest na horách mnoho sněhu; kdy by ho nebylo, myslím, že bychom se mohli některého dne do nich dáti.«

* * *

Ještě dvě španělské památky chová městské museum Pražské.

List ze dne 2. listopadu 1624. Místo, kde list psán, nečitelno. Psal jej Felipe de Areyçaga, který byl roku 1620 nejvyšším nad Marradasovou jízdou. Slibuje komusi, že vyhoví jeho žádosti, jakmile dostane plat od J. Veličenstva.

Druhou památkou jest dopis člena rodiny Lobkoviců, pečetěný jemným, drobounčkým znakem. Dle jednotlivých slov *bien mio*, *tesoro* a tuším, že i *vida mia* soudím, že to je dopis milostný. Tedy vonný kvítek líbezný v prostřed dopisů, páchnoucích krví a střelným prachem. Ale malou vadu má ten vonný kvítek: zamilovaný kavalír psal totiž takové klikyháky, že nelze vyčísti z listu nic souvislého.

Či snad tolik škrabal jen, aby jeho zbožňovaná nemohla psaní přečíst a pozvala si pisatele, aby jí je vyložil ústně?

V.

Roku 1646 vyšel v Antverpách a roku 1652 v Madridě román *Vida y hechos de Estebanillo Gonzalez* (Život a skutky Štěpánka G.), líčící formou autobiografie dobrodružné příhody »člověka dobrého humoru, syna svých činův a otčíma činův cizích,« jak se označil v předmluvě, věnované Donu Octaviu Piccolominimu z Aragonu, vévodovi z Amalfi.

Literární historie se domnívá, že jest kniha vlastním životopisem muže, který prodlel dlouho ve službách Piccolominiho.

V kapitole VII. vypravuje Estebanillo Gonzalez:

[1]) Píše Strasnitz; město na Hodonínsku.
[2]) Nečitelno.

»... šel jsem (ve Vídni) rozloučit se s Jejím Veličenstvem, císařovnou, která mi kázala dáti velký stříbrný koflík a sto dukátů. Jakmile jsem to dostal, vsedl jsem na poštu, a pospíšil do Prahy, hlavního města království Českého.

Tam jsem navštívil dona Baltasara de Marradas, který byl království toho vladařem.[1]) Zastal jsem jej u stolu; zaradoval se, že jsem šťastně přibyl, a dal mi jísti a píti více, než mi stačilo.

Vyšel jsem z předsíně do sálu jednoho, kde stál stůl s cukrovinkami, a na něm jsem uhlídal velkou porcelánovou mísu, plnou smetanové pěny hojně ocukrované, a vedle ní talíř piškotů. Zachtělo se mi sladkosti, a odvážil jsem se na ni, spoléhaje na svůj význam; namočil jsem piškot do toho bělostného moře a vznášel jsem jej opatrně k ústům; v tom mi však zabránil sluha, který tam konal službu, a buď, že to pokládal za opovážlivost, nebo neznal, čím jsem, utrhl mi sladkou mannu před samými ústy a zavadil mi o obličej. Ucítil jsem bolest a neprodlévaje překlopil jsem mu porcelánovou nádobu přes hlavu; hodila se mu na hlavu tak, že vypadala jako kulatá lovecká čepice z bílého sukna, nebo jako podivný selský čepec. Po hlavě mu počaly stékati husté proudy, které mu nalíčily obličej a pořádně mu obílily šat.

Chopil se tesáku, který ležel nedaleko, a vrhl se na mne jako blesk. Věda, že se darebácká rána nedá vyhojiti, vzal jsem nohy na ramena, po schodech jsem napolo sletěl a vrazil jsem do kuchyně. Ježto pak jsem viděl, že běží za mnou přidržuje si rukou helmici ze strachu, aby jí nerozbil, chytil jsem pravicí rožeň a levicí železnou pokličku s velkého hrnce, a postavil jsem se té mouše v mlíce na odpor.

Kuchařka se rozječela, na její pokřik přišel domácí správce a vida nás, ani stojíme v posicích tak směšných, vstoupil mezi nás, a nepopřávaje sluhovi času, aby si smekl sněhobílý čepec, dovedl nás s veškerou zbraní i náčiním k pánovu stolu.

Vladař se velice nasmál, vida, jak běloučký jest můj sok, a potom nám přikázal, abychom se smířili, a dal mi dvacet dukátů.

Přijal jsem je milerád, a ještě raději jsem odešel z paláce...«

VI.

V knihovně kláštera Strahovského uložen jest obsáhlý španělský rukopis, ve kterém se vypisují události vpádu spojeného vojska španělského a portugalského do indiánského území, položeného na východ od Uruguaye a Brasilie a zvaného *Los Siete Pueblos*. Vpád ten měl účel dobyvačný, a udál se roku 1756.

Rukopis vypravuje podrobně události jeho, počínání si Indiánů, většinou již usedlých a pokřtěných, a líčí chvilkovou

[1]) Za Ferdinanda III.

statečnost ubohých, bídně ozbrojených a špatně vedených polodivochů, kteří byli neúprosnou silou nepřátelskou odtrženi od stád a rolí svých a donucováni, aby se usadili v jiném kraji.

Zajímava je zpráva ta vznikem svým. Napsalť ji člen jesuitské missie v Guaranis, v kraji napadeném, a jakkoli byl Španěl, vyslovuje se místem dosti zřetelně o vetřelém vojsku; naříká ovšem často i na Indiány, v kterých vznikalo pochopitelné podezření, že španělští missionáři straní jistojistě španělskému vojsku, a kteří se zle kasali na dosavadní své duchovní pastýře.

V celé podrobné zprávě, napsané slohem jasným, klidným a obratným, jest patrna snaha, sprostiti missionáře veškerého podezření zrady, jak Indiánů, tak moci španělské, a byla tato obrana patrně podána duchovnímu úřadu dozorčímu.

Ukázky z rukopisu odvedly by nás v této práci příliš daleko, a proto přestáváme na pouhém konstatování jeho existence v knihovně Strahovské.

VII.

Když jsem vcházel ve spojení se španělskými literáty, poznával jsem, že vědí o nás málo více, než nic. Ony už i do Francie pronikají vlny zpráv o nás skoro výhradně nepřátelským korytem, v kterém se často zakalí tolik, že jich ani poznati nemůžete.

Po nějakou dobu jsem si z illustrovaného časopisu *La ilustración artística* zapisoval řídké zprávy o událostech, v kulturním našem životě významných — hlavně o úmrtích — a při tom jsem se nejednou trpce usmál.

Na zprávy hudební měla Ilustración zpravodaje celkem spolehlivějšího, či pramen bezprostřednější. Tak byla noticka o vystoupení české opery na Vídeňské výstavě divadelní úplně správná, ani jiné zprávy hudební o nás nevolaly k nebi o pomstu.

Také jsem odpustil, že oznámila Ilustración úmrtí Maroldovo slovy »Luis Marold, conocido dibujante *francés*,« a že popletli zle jmeno, sdělujíce čtenářstvu, že zemřel »Ladislao Skroupaznicky, escritor checo, autor dramático, dramaturgo del teatro Nacional Bohemio de Praga,« ale nemyslím, že by se dala omluviti zpráva, že byl Francisco Skuhersky compositor *húngaro* y director de Instituto para la enseñanza de la música religiosa de Praga, nebo že »el ilustre pintor *húngaro*, Hynais,« namaloval obraz nějaký.

Aby se nedostalo Maďarům všeho, jest F. B. Doubek un pintor *alemán*, a při obraze Paseo matutino (Ranní procházka) se podotýká znova »Cuentase Marold entre los primeros dibujantes *franceses*.«

Básník Melchor de Palau vydal loni svazek svých veršů, a v předmluvě připomíná čtenářstvu, že některé z nich přeložil *al húngaro* el Prof. A. Pikhart.

A ještě jednu trpkou pilulku podám čtenáři na vytrávení celku:

Slavný politik, řečník, publicista, a v roce 1873—1874 president španělské republiky, Emilio Castelar y Ripoll (1832 až 1899) psal do zmíněné už Ilustración pravidelné obrázky ze současného života politického a národního ve státech evropských. Nazýval to »Murmuraciones europeas« — Evropskými klepy, a v čísle z 18. května 1896 zklepal naše poměry do slova takto:

»Zdá se nemožným, že v našem století, které jest přece tolik liberální, mohlo vzniknouti hnutí tak nesnášelivé a zpátečnické, jako jest antisemitismus, který se ujal u východních národův, a hlavně v císařství rakouském.

Scházela už jenom ještě tato monomanie, stejně truchlivá, jako anachronická, aby pobouřila tam různé národnosti a podnítila je jednu proti druhé. Nelze udržeti v jednotě a míru různé kmeny, z kterých se skládá obyvatelstvo císařství; všichni se namáhají, aby se od druhých oddělili a nenávidějí se na smrt.

Pro pouhou nepatrnou otázku, majíli se na Pražská nároží zavěsiti tabulky s pojmenováním českým či německým — vzplanul boj.

Národ český, který, neklameli mne pamět, povolán byl císařem Karlem IV. z Ruska do Čech, nalezl tam za svého příchodu obyvatelstvo německé, více méně domorodé, a nedovedl nikdy pozbýti vědomí své zvláštní povahy, ani neposlouchati hlasu svých vzpomínek. Proto nikdy nesplynul s německými svými spoluobčany, a obě národnosti nežily v míru ani minutu a vypověděly si válku, která trvá po mnoha století a i v nynější generaci.«

Ročník 1896 Ilustrace dostal se mi do rukou až r. 1898. Trpce dotčen povrchností vynikajícího muže, napsal jsem mu neprodleně obšírný list, opravující tu řadu omylů. Poukázal jsem, že slova z úst muže, ve Španělích tak významného, způsobí, že se budou naše zápasy posuzovati ve vlasti jeho úplně nesprávně, a zároveň jsem mu zaslal výtisk La Nation Tchèque, vyzývaje jej v zájmu pravdy, aby napravil bezděčnou křivdu, kterou pojednáním svým národu mému učinil.

Ale — jak jsem se později dozvěděl — byl don Emilio tou dobou již těžce nemocen, a neodpověděl, ani jinak nedal na jevo, že dopis a knihu vzal na vědomí.

VIII.

Jiných zmínek či zpráv o nás, ani španělských památek u nás jsem ve staré literatuře španělské a v listinách nenalezl. Tím ovšem nepravím, že jich není. Jiný čtenář literatury španělské nalezl by asi zase jinde zmínky příhodné, a kdy by po nás obou paběrkoval někdo třetí, snad by zase dosti nalezl. Jeť pole

staré literatury španělské tak rozsáhlé, že ho nelze přehlednouti, hlavně, chceli člověk sledovati i literaturu novou.

I v té jsem nalezl zmínky o nás.

První překvapuje — svojí neznalostí. Spisovatel Pedro Antonio de Alarcon,[1]) jehožto několik spisů přeloženo do češtiny, napsal také humoristickou povídku »*Sin un cuarto*,« »Bez groše,« a v první kapitole líčí život »půl tuctu andaluzských mladíků, kteří nebyli ani hloupí, ani bohatí, ani špatní, ani učení, ani smutní, ani šosáčtí, ale za to byli stejně chlapáckými básníky, jako lidmi bez groše, počestnými muži i lehkomyslníky, a osobami řádného rodu i vychování řádného, stejně schopni života Bohemů, kterým žili téměř bez ustání, jako způsobilí vykračovati si v salonech i nejaristokratičtějších, v kterých se několikráte zaskvěly — jejich ošumělé fraky.

Na jmeno *Bohemů* se milý Alarcon chytil. Cituje sice Murgera a Alfonsa Karra, ale jako tolik Románů spletl si i on bezděky či zúmyslně Čechy s cikány, a napsal na konec první kapitoly tuto větu:

»Jest mi ještě pověděti . . . že se jmenovali . . .« (a teď dovolte, abych opsal přesně španělský originál) »Bretislao, Ladislao, Premislao, Sovieslao, Borcivogo y Segismundo, nombres todos de antiguos reyes de Bohemia.«

Dle Alarcona je tedy Přemyslav a Zikmund jmenem dávného českého krále. Zikmund patrně nastoupil na trůn hned po Bořivojovi.

Nesmějte se. Alarcon aspoň tušil, že byli kdysi jacísi čeští vládcové, a že jejich jmena končí slabikou -slao = slav. Věřte, že touto vědomostí vynikal nad ukrutánské miliony svých spoluobčanů, kteří nevědí ani o Murgerových Bohemech, ani o Češích, jejichžto vládcové měli kdysi jmena, končící slabikou -slav.

* * *

Syn slavného španělského politika, státníka a spisovatele Juana Valery, Luis Valera, markýz de Villasinda, vydal r. 1903 pod titulem *Visto y soñado* (Co jsem viděl a co jsem snil) knihu povídek z Východu, a mezi těmi jest i fantastická novela »*Dyusandir y Ganitriya.*« Líčí v ní, jak se setkal »s drobným pánem bez vousů, holohlavým, s velkými brejlemi« a vyměnil si s ním navštívenky. Navštívenka cizincova zněla:

Prof. Jaromir Horzepnik.

Spisovatel pak vypravuje stručně jeho historii: Profesor Jaromir Horzepnik byl, — či jest, neboť dosud žije — rodem Čech. Narodil se r. 1851 »en la ciudad de Leitmeritz« (ve městě

[1]) Narozen r. 1833, zemřel r. 1891.

Litoměřicích). Vystudoval v Praze a navštívil několik vysokých škol v Evropě, hlavně rakouských a německých, stal se doktorem filosofie a poslouchal přednášky nejproslulejších profesorů srovnávacího jazykozpytu, k němuž cítil od mladosti velkou lásku.

Později se stal ze žáka učitelem a dosáhl kathedry linguistiky, nevím na které universitě rakouské.

Zdědil nějaké peníze a vydal se do Pamiru a Iránu, odkryl město zašlého národa, úplně neznámého, rozluštil jeho nápisy a z nich přeložil fantastický románek, který Valera vypravuje.

Kde sebral jmeno nepopíratelně české, a přece u nás nezvyklé, autor neuvedl.

IX.

Na konec ještě poznámku. Probíraje se španělskými památkami v zemském museu, nalezl jsem stopy dvou hispanofilů v Čechách, z nichž jeden jistě španělsky uměl.

Na svazečku Pohrobních veršů španělských Josefa Iglesiasa de la Casa, vytištěném roku 1798, shledal jsem nápis:

V. Christ. Rubesch Sacerdote de cas
escuelas pias y Dean de Haida.

(V. Krist. Rubeš, kněz řadu piaristského a děkan v Haidě.) Samo španělské znění nápisu na knize španělské svědčí o pokročilejší jazykové znalosti majitelově.

A na pěkném vydání veršů Garcilasa de la Vega z r. 1796 jest na titulním listu červeně vytisknuto razítkem: »z Hankových.« Dovedl Hanka čísti knihu, či byla mu pouhou němou příkrasou knihovny? Nevím.

Končím věda, že moje ensalada jest neúplna. Schází ještě prohlídka archivů po Čechách a bibliothék soukromých. Na to však mi teď čas nestačuje. Budeli mi kdy možno, činiti laická pátrání i na těchto rolích, neopomenu pověděti čtenářstvu, co jsem zajímavého nalezl.[1])

---

[1]) Vděčně přijmu každé upozornění na rukopisy, listiny a starší knihy španělské v Čechách. A. Pikhart v Praze, 357/II.

Když u nás derou peří.

Cyklus básní

od

Josefa Kalusa.

Dějiště: Selský statek v Čeladné na moravském Valašsku.

Osoby: Hospodář, hospodyně, dědeček, babička, ženy, dívky a šohaji.

Dívky.

Jdem, paňmámo, na šklubačku.[1])

Hopodyně.

I vítám vás, dívčiny.

Děvčata.

Kde pak máte vaši Kačku?

Hospodyně.

Šla dat kravám zadiny.
Hnedka přijde. Usedněte.

Hospodář.

Jak je venku?

Děvčata.

Tuze mete.

Hospodář.

Zamete vám chodníčky.

Hospodyně.

Pěkně u nás zůstanete
do úsvitu denničky.

Děvčata.

Bože, to bychom si daly!
Naši by nám vynadali.

Hospodyně.

Pro jednu noc, nevídáno:
půjde se vám pěkně ráno.

Děvčata.

Chlapci nás tu nenechají:
odvedou nás ku chatce.

Dědeček hroze prstem.

A u vrátek zobjímají,
zulíbají přesladce . . .

Děvčata.

Budeme se bránit tomu:
půjdem raděj samy domů.

Romance.

Šlo děvčátko bez průvodu —
bávalo se mužských svodů —
šlo po tmavé silnici
ku sousední vesnici.

Šlo, jak srna útlé boky.
V tom zaslechne cizí kroky,
zaslechne i cizí hlas:
»To je dneska zima, mráz.«

Srdce se mu rozbouchalo,
rychleji v před pospíchalo
ani slova nemluvíc,
šátkem zahalenou líc.

Neznámý též zrychlil kroků,
a už po jejím šel boku:
»Pochválen buď!« — »Na věky!« —
»Jaký cíl váš?« — »Daleký.«

»Odkud?« »Z Kunčic, přítelíčku.«
»Co tam?« Lhouc se zardí v líčku:
»Od dcery: má dětí pět!«
»Tetko, kolik je vám let?«

»Budu mít hned šedesátku,«
a sklopila oči v zmatku.
»A, prosím, jak vy jste stár?«
»Právě pětadvacet jar:

Nevíte kde o nevěstě?«
a zastavil dívku v cestě.

[1]) Peří drat.

»Přítelíčku, nevěst dost.«
Vešli na dřevěný most.

»Slyšela jste? Tady straší.« —
»Pámbů ochraň duši naši!« —
»Přitulte se ke mně blíž!« —
»Ne, ne!« honem dělá kříž.

»Mne se přece nebojíte?« —
»Trochu.« — »Že se nestydíte,
taká scvrklá stařena?« —
Ještě víc šla shrbena.

»Pojďte, strašidlu vás nedám,
zvláště nevěstu když hledám.
Pravíte, že nevěst dost?« —
»Bože, to je dlouhý most!« —

»Podepru vás, jsteli slába?« —
»Nedbejte: jsem stará bába!« —
»Ale máte mladý hlas.« —
A objal ji vroucně pás.

»Jaké máte kypré tělo,
jaké hladké, bílé čelo,
jakou roztomilou tvář!« —
»Nelžete jen!« — »Nejsem lhář!

A jak pěkného jste vzrostu:
nebýt tady toho mostu,
ničeho bych nevěděl —«
vroucně na ni pohleděl.

»Šel jsem někam za nevěstou,
našel jsem ji šťastně cestou.
Chtěla bys mne, rozmilá?« —
Jenom očka sklopila.

Podepřena o průvodce
nechala se líbat krotce,
roztávši jak v slunci led . . .
K oltáři ji brzy ved.

Starší žena.

Nepřišly jsme do porady:
kupy peří leží tady.
Vím, jazyky máte hbité:
a drát, možná, neumíte.

Dívky usedají s ostatními za stůl.

No, to ukážeme hnedka:
ještě odprosíte, tetka!

Hospodyně.

Já vám prosit nedovedu:
raděj na jazyk vzít jedu.

Hospodář.

Ba, má tvrdou palici:
jednu kytli, suknici
raděj po celý rok nosí
a o novou nezaprosí.
Věřte, jí je těžko říci:
muži, dej mi na krupici.
Čeho nemá, nenachystá,
že vše nakoupím jsouc jista.
Někdy vedouc po svém cosi
pozlobí mě: nezaprosí,
bychť i rok byl pohněvaný,
mlčí, chodí jako z ledu.

Hospodyně.

Bychť i měla stržit rány,
říci »odpusť!« nedovedu.

Starší žena.

To tak každý máme cosi . . .
Můj muž zase hnedka prosí.
Když v neděli po kostele
v krčmě pobude si déle
a já mrzutě se tvářím:
»Prosím, ženko, odpusť,« říká,
»vypil jsem jen půl žejdlíka,
odpusť, však moc nepromařím,«
a jen pořád hladí, prosí —
Pravím: každý máme cosi.

Dědeček.

A že ho to neomrzí!

Žena

Za to odpustím mu brzy.

Posměšek. Všickni.

Odpusť, ženuško, mi,
že mám čtyři domy,
ovce, krávy, koně,
pšenku na záhoně,
kterouž i sám kosím —
Odpusť mi to, prosím!

Odpusť, žínko milá,
žes mi dovolila
státi se mou paní,
že ti ku snídaní
prostírám a nosím —
Odpusť mi to, prosím!

Odpusť, ženuško, mně,
že smím dýchat v domě,
ty že ležíš v lůžku,
já že dělám služku
a parohy nosím —
Odpusť mi to, prosím!

Starší žena.

Vy, dědečku s babičkou,
po tichu tak neseďte
jak měsíček s hvězdičkou:
pohádek nám napřeďte,
hospodář též ňákou přidá,
milá hospodyňka též,
ať se jedna s druhou střídá,
jak na poli s ovsem réž.
My je promícháme zpěvy,
a drát budem bez úlevy,
že nezbydou po nás tady
ni dvě pírka dohromady.

Kníže. (Dědeček.)

S oblaků se sype sníh:
kníže vyjel na saních.

V bobrovém jel kožichu
přes Frenštát a přes Tichu.

Přes kozlovský tmavý les:
na Ukvaldském hradu slez.

Jako uhel obočí,
klobouk vtlačil na oči.

Chodbami jak vzhůru spěl,
každý se mu ukláněl.

V sále used do stínu:
velel strojit hostinu.

Pro sto osob nejméně.
Zrakem utkvěl na stěně.

»Čeládko!« děl, »zlatý kříž
hned mi odtud odstraníš.

Všechny svaté obrazy!«
po sále se prochází.

»I žehnáčky sejmete! —
Všechny lustry rozžete!

A hned!« velel vznešeně:
poslechli hned zděšeně.

Hosté už se sjížděli:
velcí, snědí, veselí.

S nimi mnoho krasavic,
černých očí, černých kštic.

S cimbálistou houslisté,
solistky a solisté.

Přisedají k hostině,
žertujíce při víně.

Bujná hudba, bujný zpěv
rozněcují hostů krev.

Slyšet bujné přípitky
za výstřelu bambitky.

Salvy smíchu, hádky bouř:
sál se halí v čmoud a kouř.

A je tanec, výskot, ples:
služebnictvo jímá děs.

Nakukujíc do dveří,
vidí nohy ještěří.

Vidí koňská kopyta,
mnohý zpit jak klopytá.

Zří knížete Satana
změněného v berana,

Jak s jinými hopkuje,
čerty, ďábly častuje.

Slyšet klení, nadávky,
polibky i pohlavky.

Cítit síry puch a smrad —
V základech se zachvěl hrad.

Satana i s čertu stem
pohltila černá zem. —

Starší žena.

Máme řeči jako mleči.

Děvčata.

Však je nás jak v mlýnici.

Jiná žena.

Jenom Tonda pozdalečí
stojí němý, mlčící.

Dívka.

Co mu schází, co mu je?

Druhá dívka.

Tonda tajně miluje.

Třetí dívka.

Snad ne starou tetku Báru?

Hospodář.

Nedělejte blázna k stáru
z pobožného člověka:
na ženichá nečeká,
nosí v mysli jenom nebe,
a pak, rosoličko, tebe!
(Nalévá rosolku a všecky častuje.)

Píseň. Všichni.

Kořálenky sladké
lízne každý rád,
já i kamarád:
až, kročeje někdy vrátké,
nemůžeme trefit z vrat.

Sladké rosolenky
lízne každý rád,
matka, sestra, brat,
jen pobožné nechtí ženky:
tajně líznou nastokrát. —

Píseň. Dívky.

Tonda stojí v koutě
divoce se mrače,
vousky zlostně kroutě,
že nedostal poutě
od Dřízgovy Káče.

Nač dbát hrdopýšky?
Donesu mu pouti,
až do jeho chýšky:
ucháče dva kyšky —
Snad se nezarmoutí?!

Starší žena.

Derte, derte, je to lépe,
než když o lidech se klepe.

Jiná žena.

Derte, nechte marných řečí:
mladým dívkám práce svědčí.

Píseň. Všichni.

Derem bílé peří husí:
která se v něm vyspat zkusí,
brzičko se provdat musí.

A brzoli neprovdá se:
promění se všecka v kráse
ku posměchu celé chase.

Derem bílé peří husí:
hochli se v něm vyspat zkusí,
do roka se ženit musí.

Za rokli se neožení:
v dědka starého se změní,
bude bručál k nesnesení.

Píseň. Dívka

»Deru, deru, matičko,
sněžné bílé peříčko,
třetí zima, pořád deru:
ženich nejde, na mou věru.

Deru, až jsem shrbená:
matičko má milená,
kdy bych nadarmo drát měla,
raděj bych se neviděla.«

Sólo. Žena.

»Provdala jsem sedm dcer,
též se provdáš: der jen, der —
Zachovej si svěží vínek,
přihlásí se hodný synek.

Der, dceruško milá, der,
přihlásí se ženich, ber,
a byť to byl vdovec třeba,
budeli jen při něm chleba.«

Zimní romance. Všichni.

Na oblacích peří derou,
čert se žení s pekla dcerou,
sněhová je šklubačka,
čtyři větry pomáhají:
děsně hvízdají a hrají . . .
Cestou kráčí žebračka.

V sněhu klopýtá a padá,
vítr mrazný studí záda,
nohy křehnou v střevíci,
v náruči své pacholíčka
tišíc, slibuje mu mlíčka,
až dorazí k vesnici.

»Stiš se, stiš, hošíčku zlatý,
už, hle, vidím statek s vraty,
najdem teplé přístřeší,
bude teplé sousto taky,«
nutíc v úsměv ústa, zraky,
pacholátko konejší.

Smrtelný pot na své skráni,
bouři sněhové se brání,
cítí: síly dojdou hned,
k cíli s nimi nevystačí,
už jen po čtyřech se vláčí,
oudy proměněné v led.

K vratům už jen kročej pouhý —
dovlekla se plna touhy,
zvedla k zabušení pěst:
zabušit však nemá síly,
klesá mrtva v příkrov bílý,
v hrob ze samých ledných hvězd.

Píseň.

Kde pak máte housličky?,
ať nás rozveselí,
ať rozjasní tvářičky,
které osmutněly.

Přineste i klarinet
a cimbálek k tomu,
budem tančit, budem pět,
žal vyženem z domu.

Hastrman. Hospodyně.

»Slyšela jsem, hastrmane,
že máš sítě potrhané,
že v říš tajeplných vod
nelákáš víc lidský rod?«

K lesní tůni nachýlena
volá Halatova žena,
rty — dva z růží pupence,
až po paty pletence.

»Chceš-li sítě pospraviti,
zapůjčím ti s jehlou niti,
jen se vidět přece dej:
na hráz vylez, zatleskej!«

Tak pokouší hastrmana.
V tom, hle, jaká podívaná:
z tůně vynořil se pes,
zlatou rybku v tlamě nes.

Halatově ženě mladé
k bílým nožkám rybku klade,
než bys napočítal pět,
do vody už skočil zpět.

A Halatka neutíká.
»Aha, dárek od vodníka:
díky!« v smíchu pronáší,
rybku domů odnáší. —

»Co to neseš, ženko milá?«
»Rybku!« — »Kdes ji ulovila?«
»V lesní tůni na kraji:
v roji se tam míhají.«

»Leskne, třpytí se jak zlato!«
»Viď, mužíčku, stojí za to?
Zítra bude na oběd,«
přináší džber vody hned.

A ve vodní čisté vláze
rybce radostno a blaze,
vynoří se na pokraj
v celém vnějšku jakýs taj.

Divné, zvláštní její krásy
muž ni žena nevšímá si,
v noci však, jak leželi,
vzkřikne žena v posteli.

Sahá k ňadrům, k bílé hrudi,
divného cos jí tam studí:

»Rybka! Kdož mi ji sem dal?
To muž se mnou žertoval?«

Muž oddychá ve snách klidně.
Rybku v džbánek klade vlídně
jen se mihnouc v košilce —
a zas dřímá v postýlce.

Snové divní hruď jí matou:
prochází se loukou zlatou,
prochází se po háji
přivinuta k šuhaji.

Nikdo jich tam neuhlídá,
pocel s pocelem se střídá,
náhle proniká ji chlad,
jak by se k ní vinul had.

Jak ropucha slizká, děsná. —
Leknutím se budí ze sna,
k bílým ňadrům vznáší dlaň,
»rybka!« hněvem vzplá jí skráň.

»Muži, nechej hloupých žertů!«
»Jakých?« — »S rybkou!« — »Jdi
mi k čertu
s rybou: vyspat se mi dej!« —
»Rybky mi sem nedávej:

Ještě mohu dostat rýmu!«
»Mně se nechce žádných šprýmů:
prací unaven jsem dnes!«
»Tož, kdo mi sem rybku vnes?!«

Rybku do vody zas dala —
Rybka ploutví zatleskala,
až jí stříkla v obličej.
»Nezlob, rybko, nestříkej!«

Víkem džbánek přiklopila
a skok: pod peřinou byla,
usnula zas klidně hned:
v tom zas cítí chlad jak led.

Hledí: věří zraku stěží . . .
Po boku jí kdosi leží
cizí, hrozný, neznámý
a zapáchá rybami.

Vousy kolem rybí huby —
ženě drkotají zuby —
cítí hrůzu, cítí hnus:
leží to jak dřeva kus.

Odvrací se polekána,
poznávajíc hastrmana
po rybovém zápachu.
»Vodník!« vzkřikne ve strachu.

»Kde by se vzal v jizbě naší!?
Dnes ti, ženo, v hlavě straší!«
»Zlatý muži, pro Bůh, vstaň,
u mne leží, popatř naň!«

»I dej pokoj, nepovstanu:
daleko je ještě k ránu.«
»Vstaň, vstaň! Já se nemýlím,
vodník je to: sešílím!«

Mrzut muž se s lože zvedá,
sirky po všech kapsách hledá,
najde, škrtne, posvítí:
slyší teskné zavytí.

Vidí se cos smeknout s lože,
rychle zvolá: »Kdo že? Co že?«
zdálo se mu, příšera
vplížila se do džbera.

Svítí: potuchy však po ní,
marně po koutech se honí,
zmizela jak v podzemí:
rybka mrskla ploutvemi:

»Ta nám stojí za lekání —
Přistrojíš ji ke snídaní,
ženo: nabrousím hned nůž.« —
Sotva vyšel: rybka »huš!«

Vymrskla se honem z vody:
jizbou rozlily se brody,
v prostřed brodů vodník stál,
hněvivě se ušklíbal.

Až mráz projel hospodyni:
jako ouhoř proklouz síní,
kapalo mu ze šatů
prchal k řece ve chvatu. —

Dívka.

Proč jste se tak zadumala,
babičko?

Babička.

Na mladost jsem vzpomínala,
dušičko!

Dívka.

Vy jste taky mladá byla?

Babička

Nevěříš?

Dívka.

Z lásky poháru jste pila?

Babička.

Inu, víš!

Dívka

Nebylo v něm kapky jedu,
babičko?

Babička.

Vzpomenout už nedovedu:
vím, že pln byl blaha, medu,
dušičko!
Rok jsem z něho pila pouze:
děd tvůj pad
v bitvě — kterak nemám v touze
vzpomínat?

Muž.

Máme tady mladice
nejpěknější z vesnice:
a se žádná nevdává?

Dívky.

Že svatý půst nastává.

Píseň.

V svatý půst, v svatý půst
nesmí ani láska růst,
láska hochů, láska děv:
že Pán Kristus prolil krev.

V svatý půst, v svatý půst
nesmí žádná vášeň růst,
jenom vážný postní zpěv:
že Pán Kristus prolil krev.

Píseň. Šohaji.

Ale hned po svatém postu
můžeme si nazvat hostů,
donést na stůl vína džbán:
že vstal z mrtvých Kristus Pán.

Po svatém hned můžem postu
vjít v průvodu hudby, hostů
s milou do manželství bran:
že vstal z mrtvých Kristus Pán.

Píseň. Všichni

Děvče myslí na ženicha
a pod pecí bába vzdychá:
»Bože, v kterou hodinu
v popel, v prach se rozplynu?«

Ženich kouká na nevěstu,
dědek na svou starou vestu:
»Už jsme vyšli oba z mody,
můžem zmizet beze škody!«

Píseň. Dívky a šohaji.

Dědečku, dědečku,
netruchlete:
sami jste pravili,
že jste dost užili
na tom světě.

Dědečku, dědečku,
netruchlete,
lehko se dočkáte
nevěsty zubaté
na tom světě.

Píseň dědouškova.

Šohajci, šohajci,
vám je lépe:
jitro vám rozbřesklo,
před vámi zavejsklo
děvče lepé.

Šohajci, šohajci,
vám je lépe,
k svatbě se chystáte
a na mne zubaté
děvče klepe.

Smrt a děd. Dědeček.

Za stolem si hoví děd,
na chléb maže s máslem med,
jak za soustem sousto sjídá,
kdosi klepe. »Kdo je?« — »Bída!«

»Bído, nepustím tě dál!« —
»Pusť, pusť!« — »Ba, ne!« děd
se smál,
»jdi jen dále o stavení:
zde pro tebe místa není.«

Zas kdos klepá po chvíli.
»Kdo to?« — »Já to, rozmilý:
nemoc, věrná družka dědků.«
»Tak? Nepouštím takou tetku!«

»Pusť, vždyť nejsem hrozná tak.«
»Nevěřím ti ani mák:
s tebou svět je plný stonů —
Jdi pryč na tisíce honů!«

V tom za dveřmi nový šust.
»Tož mě, milý dědc, vpusť
bez výmluv a bez okolků.«
»Patříš také k jejich spolku?«

»Z daleka k nim patřím jen:
nenech mne dýl státi ven!«
»Nebuď, kmotra, nedočkavá!«
a děd pomalounku vstává.

Cítí slabost po oudech,
v prsou se mu krátí dech,
ouzkost divná hruď mu svírá,
zvolna dvéře otevírá.

Vstoupí velká osoba,
z tváře zírá staroba,
bedra tíží, let se chýlí,
z hlavy vlas jí vlaje bílý.

»Sedni!« pobízí ji kmet.
»Jak odložím kosu, hned.«
A do kouta kosu staví.
»S kosby?« dědoušek k ní praví.

»S kosby, s kosby,« přitáká.
»A odkud jdeš, u šlaka?
U nás sníh už kryje pole.«
»Na jihu jsem sekla dole.«

»A co jsi tam kosila?«
»Nu to, co jsem musila,
jak zněl rozkaz hospodáře.«
Plachetka jí spadla s tváře.

Děd zří na ni v úžase:
vidí tváře bezmasé,
místo očí — tmavé důlky,
místo paží — pouhé hůlky.

Scházejí rty, líce, nos —
»Ženo hrozná, pověz, kdos?«
Kmotra se jen zašklebila:
»Věz, smrt tebe navštívila.«

»Strach jde z tebe, hrůza, děs —
Rci, snad nejdeš pro mne dnes?«
»Jdu, jdu: jsi už přichystaný?«
»Nejsem, pro Kristovy rány!

Ještě aspoň rok mi shov!«
»Nelze! — Škoda mařit slov.«
»Což nepočkáš měsíc ani? —
Týden? Den? Měj smilování!«

»Nic nepočkám: musíš hned.«
»Poshov trochu!« prosí kmet.
»Nelze: užils dobrých kvasů.«
»Poshov!« — »Dědc, nemám času.«

»Což to takový má spěch?«
»Má!« Dědu se krátí dech,
cítí bolest divnou v kříži.
S kosou smrt se k němu blíží.

»Shov, až dojím aspoň chléb!«
V tom na dvéře »klep, klep, klep,«
děvčátka dvě v jizbu čile
vběhla: tvářky roztomilé:

»Na malou jen chvilečku
jdeme k tobě, dědečku:
koláč posílá ti máma,
a že hned máš jíti s náma.

Klobouk, hůl mu podala,
za ruce ho ujala
a ze dveří odváděla:
v koutě smrti neviděla.

Děd se nechal odvést rád . . .
Smrt zůstala v koutě stát,
že se vrátí, vyčkávajíc,
dojíst s medem chleba krajíc.

Děd však zůstal na statku,
zavřev jizbu na kladku,
až se svateb vnoučat dožil,
teprve v hrob kosti složil. —

Píseň. Ženy.

Derte, dívky, derte!
A vy šohajkové,
zlatí orlíkové,
s duchnami je berte:
švarné hospodyňky
budou z pilných draček,
zveselí vám síňky
zahrádku jak ptáček.

Derte, dívky, derte!
A vy šohajové,
švarní sokolové,
s duchnami je berte:
vystelou vám lože
jimi do povala.
Dej děvčátkům, Bože,
by se každá vdala!

Píseň Dívky.

My bychom se rády vdaly,
nemáme však naději,
výběr v ženiších je malý,
málo který dokonalý:
zůstanem tak raději.

My bychom se vdaly rády,
nežli zítra, radši hned:
hoši jsou však plni zrady,
a my, není jiné rady,
musíme zbýt na ocet.

Romance. Všichni.

Michálek se žení,
čtyři dívky pláčou,
nejsou k utišení:
on se směje s Káčou.

Michálek se žení,
čtyři dívky pláčou,
pláčou bez umdlení:
a on tančí s Káčou.

Michálek se žení,
čtyři dívky pláčou
až do kuropění:
on se líbá s Káčou.

Ženy.

Která má kupku největší,
o píli své nás přesvědčí:
hudba jí bude sólo hrát,
v ženiších bude vybírat.

Dívky.

Která má kupku nejmenší,
chlapci ji věchtem ověnčí,
dráb tlouci bude na buben:
Lenivá dívko, z jizby ven!

Škádlení. Šohaj.

Dřímá tetka, dřímá strýc.

Dívka.

Máš též udřímanou líc.

Šohaj.

Zdřimla matka, zdřimla dceř.

Dívka.

Zdřimneš taky brzo, věř!

Šohaj.

Tys si nyní zadřimla.

Dívka.

Byla bych si nevšimla.

Šohaji.

Na dračky jdou dřímoty
z dnešní těžké roboty.

Popěvek. Sólo.

Já že dřímám?
Neškubu?
Že dám komus
přes hubu?

Já, když škubu,
nedřímám:
na tvrdo hned
usínám!

(Dokončení.)

Kde Vltavu líbá Malše.

Budějovické vzpomínky

Václava Vlčka.

(Pokračování.)

XII.

Domů dostal jsem se až před samým polednem. Čekalo mne tam překvapení: paní Procházková mi odevzdala navštívenku, kterou mě profesor dr. Josef Hais zval, abych »dnes vzal vděk skrovným obědem u jeho stolu.«

»Kdo přinesl lístek?« ptal jsem se.

»Ne služebný člověk,« pravila paní, »nýbrž elegantní mladý pán. Ptal se po vás — asi před hodinou, — a když slyšel, že nejste doma, odevzdal mi vizitku s doložením, že vás pan profesor bude v poledne jistě čekat.«

Vyptav se, kde pan profesor bydlí, vyhledal jsem ulici a dům a zazvonil jsem u jeho příbytku. Vnitřku se kdosi na mne podíval plechovým kukátkem ve dveřích, ale teprv po několika vteřinách bylo mi otevřeno.

Spatřil jsem před sebou ne služebnou osobu, nýbrž elegantního mladíka, na kterého jsem vyvalil oči.

»Nejponíženější služebník!« vysekl mi mrštnou poklonu, vesele se usmívaje.

»I pro milost boží!« řekl jsem, div svým očím věře. »Ferdoušku — pane hrabě!«

Byl to mladý Spork.

»Zůstaňme při Ferdouškovi, nebo při Ferdovi, kterým se už stal sedmnáctiletý klacek,« odpovídal, podávaje mi obě ruce. Byl už dosti vytáhlý, brunet přibledlé pleti, hezké tváře, ohebný a švižný jako rákos. Měl patrně veliké potěšení, že mě tolik překvapil svým objevením zde. »Mne jste tu nečekal, že? Kdo ví, kdy už jste si na mě nevzpomněl?«

»Jsem tu třetí den, a hned v první mluvil jsem o vás s gymnasiálním ředitelem, včera pak s panem profesorem Haisem. Ale při tom jsem si vás myslil v Krnsku u Mladé Boleslavě, odkud je do Budějovic hodný skok, — a najednou jako byste přede mne spadl s nebe!«

»Ale ne s Boleslavského, nýbrž Jindřichohradeckého. Přijeli jsme z Dírné s bratrem pana profesora Haisa. Však jsem byl také překvapen, myslil jsem si vás v Praze, a tu k největší radosti slyším, že jste se v těchto dnech octnul zde.«

Profesor Hais vešel k nám z pokoje.

»Už na chodbě si chcete všecko povědět?« pravil. »Bylo by možno říci: My včera o vlku, a on za humny, jen kdy by Ferdoušek

nebyl vlku tak málo podoben a kdy by to nebyl tak milý host. Bratra mi přivezl —«

»Snad i jeho svěřence, své bratránky?«

»Ne bratra Františka, vychovatele, nýbrž mladšího, Václava, filologa —«

»Filologa?« opakoval jsem. »Pak jsme spolu nepochybně byli na universitě — aspoň nějaký rok.«

Knězův obličej se zachmuřil: »Teď bohužel jest churav...«

»Co pak mu schází?«

»Tělesně snad nic, — ale upadl v jakousi melancholii, těžkomyslnost . . . Děláme před ním, jako by toho nebylo.«

»Jednoho Haisa, Vojtěcha, poznal jsem tu včera mezi svými novými žáky v kvintě —«

»To je také můj bratr,« dí profesor. »Jen jednou vás zatím spatřil, a už se těší na takového profesora a třídního. — Ale račte již dále!«

Uvedl nás do komnaty, kde bylo již na stůl prostřeno. Blíže okna stál jeho bratr; když jsem k němu přistoupil a jej pozdravil, vložil ruku svou do mé, jen málo se uklonil a sotva nahlas řekl pouze: »Má úcta.« Podobným spůsobem vyměnili jsme ještě několik všedních slov:

»Těší mě, že se zas jednou shledáváme, a že vaší zásluhou zde spatřuji též pana hraběte.«

»Prosím.«

»Jak se vám pořád vede?«

»Děkuji.«

On se mne na nic neoptal, i byl jsem rád, že nás profesor za několik okamžiků vedl ke stolu. Stůl byl malý, a jen čtyři jsme k němu usedli; vlídný hostitel ujal místo proti mně, ale přes tu chvíli vstával a z dobré polovice sám nás obsluhoval. Proti takové dvornosti důstojného pána k nám mladým lidem pokusil jsem se činiti námitky, ale nadarmo.

Mladý Hais účastnil se oběda jako člověk, který jsa chorobou sklíčen cestu koná, někde v nádražním hostinci hodinu s cizími lidmi u stolu sedí, ale jich si nevšímá, zamlkle jenom svými neutěšenými myšlenkami se obírá, i jídla jen mechanicky sobě hledí. Profesor věnoval mu péči nejen jako laskavý bratr, ale zrovna jako dobrotivá, něžná matka; opět a opět ho tichým slůvkem pobízel, jídla mu předkládal, ano i na talíř dával; však nepřivedl ho k tomu, aby promluvil delší větu.

Mne to — zvláště z počátku — trapně dojímalo. Kdo však se tím nijak nedal mýliti a vedl hovor, jako by o chorobném spolustolovníku nevěděl, to byl mladý hrabě.

»Jak dlouho se už znáte?« ptal se profesor.

»Už od onoho času,« žertoval Ferdoušek, »když jsem já snad ještě nosil dětské kalhotky po kolena, neli sukýnky.«

Zavrtěl jsem hlavou: »Bylo to na konci zimy nebo na počátku jara roku 1860, když do akademického gymnasia, kam jsem tehdy chodil do oktávy, přišel s Václavkem Kounicem vycho-

vatel jeho pan Schulz, poslán od vašeho vychovatele pana Junka pro nějakého staršího studenta informátora. Známý profesor mu doporučil mne, a on mě hned dovedl do vašeho bytu v Thunovském paláci na rohu Široké ulice a Ferdinandovy třídy. Vy jste už tehdy nosil pantalony jako dnes, a rovněž Václavek. Co jsme my s panem Junkem a Schulzem jednali, vy s Václavkem jste u okna mluvili řečí, které jsem zhola nerozuměl; teprv když mi jednou, dvakrát o sluch zavadilo slovo ‚kečlv', rozbřesklo se mi: věděltˇ jsem, že kečlv jest mé příjmení, čteli se obráceně, a pochopil jsem, že v hovoru svém prostě všecka slova říkáte po zpátku, na příklad: ‚nap kenuj s menap mecluš' místo: ‚pan Junek s panem Šulcem'.«

»Dost jsme se tou tatarštinou nazlobili svých pánů vychovatelů!« smál se mladý pán.

»Na stolku vašem stála drobná divadelní dekorace —«

»Pravda, pravda — z Dinory, kterou jsem tehdy byl nadšen, nejspíš hlavně proto, že v ní mezi jednajícími osobami vystupovala i koza, skutečná koza — ale nezpívala, po celou operu měla tacet, a když si trošku zabečela, kapelník to neslyšel tak rád, jak P. T. publikum mého věku.«

»Na dekoraci,« pokračoval jsem, »byl upevněn malý skleněný, spirálně rýhovaný sloupek, který se jakýmsi mechanismem mohl otáčet a představoval vodopád horského potoka.«

»Dekorace, malba, mechanismus, vodopád et caetera — všecko vlastní invence a výroba,« poklepal si hrabě s chloubou na prsa. — »Jaký jsem byl tehdy ještě dětina, to nejlépe dokazuje faktum, že jste mi na procházkách za branou ještě vyprávěl pohádky.«

»To jest,« opravoval jsem toto tvrzení, »vyprávěl, vlastně z většího dílu citoval jsem vám jednotlivé národní pověsti z Erbenovy kytice, Poklad, Záhořovo lože, Štědrý den —«

»— které se mi velice líbily.«

»Však se vám líbila též poesie jiného druhu. Kdysi chodili jsme i s panem Junkem, a on nás zavedl do zahrady hostince Belle vue u Nuselských schodů na doušek piva. Tam jsme slyšeli kuplety, tehdy ještě i v takovém ‚hotelu' německé, které vám dělaly velikou švandu.«

»Ano, ano — některé jsem si pamatoval — teď snad z nich znám už jedinou strofu z dojemné »Ukolébavky:«

Schlaf, mein Kindlein, schlaf,
Sei immer fromm und brav!
Und wirst du einmal Minister,
Versorg' ja alle deine Geschwister!
Schlaf, mein Kindlein, schlaf![1])

Opakoval jsem si takové písničky též doma a jednou po obědě jsem se s nimi produkoval také v jídelně, snaže se věrně nápo-

[1]) Spi, děťátko, spi, buď vždy pobožné a hodné! A staněšli se jednou ministrem, ať dobře opatříš všecky své bratry a sestry!

dobiti toho mladého hospodského kupletáře; mamá se všecka rozesmála, ale pan Junek mě potom vyhuboval, že si dámy budou myslit, kdo ví do jakých místností mě vodí. Také jsem s těmi kuplety nepochodil dobře u Václavka. ‚Dej s tím pokoj!' povídal — buď proto, že to bylo německé, nebo z té příčiny, že na podobné frašky už tehdy byl příliš moudrý a vážný.«

Já řku: »Když jsem já po prvé byl večer u Kouniců, Václavek si na stole prováděl námořní bitvu Salaminskou; loďstva řeckého a perského měl hojnost: pořídil si je lacině tím spůsobem, že z rozloupaných ořechů vyjedl jádra, Vy jste měl už tehdy větší náklonnost k umění, on k vědě —«

»— jen řekněte: k učení. Do toho nebylo jeho nikdy třeba postrkávat, má také docela jinou paměť nežli já, všecko se naučí hravě. U nás Sporků prý převládá fantasie, která se nerada prací přetrhne —«

»Raději volně poletuje jako motýl,« potvrzoval jsem to pedagogicky, »než by se namáhala jako mravenec.«

»Však vy nás znáte,« řekl rozmarně mladý pán. »Václavek ostatně mezi šlechtickými hochy vůbec náleží k řídkým výminkám; ukázalo se to už tehda, když o Hankově pohřbu on za rakví na polštáři nesl řády nebožtíkovy. Mnozí synáčkové z našich rodin mu záviděli takové vyznamenání, ale takto si namlouvali, že je to vlastně hanba, že se súčastnil české demonstrace, jakou prý slavný pohřeb Hankův byl. Když pak potom do našeho dětského bálu Václavek jediný přišel v čamarce, jedni se mu pošklebovali, jiní ho dopichovali nebo i uráželi. Oplácel jim kurážně rovné rovným a popudil je tak, že se jich na něj konečně sesypal celý roj, tucet na jednoho —«

»Velmi kavalírsky,« podotkl jsem.

»Byli to kavalíři utřinosové, a jakkoli neměli proti sobě žádného siláka, přece špatně pochodili. Václavek rychle couvl ke kamnům, uchopil železný pohrabáč, a maje zdí a kamny krytá záda, máchal svou zbraní, až přikvapili páni vychovatelé a učinili bitvě konec, než se stala příliš krvavou; mrtvých nebylo, jenom dva tři plezírované odváděli. Václavek si na panu Schulzovi vyžádal, aby té slavné společnosti hned ukázali záda, od té doby se na žádném bále miniaturních kavalírků neobjevil, málo kterému z nich prokazuje čest, že ho na potkání zná a vidí, a svou společnost si hledá v jiných kruzích.«

»Bude také, doufáme, kdysi hrát jinou úlohu než oni panáčkové,« přál jsem.

»Vždyť už ji počal hrát, pan Schulz ho k tomu vede —«

»Když spolu učinili základ k fondu Františka Palackého,« ozval se profesor Hais, »vzbudilo to všeobecnou pochvalu.«

»I proti ruskému carovi,« povídal hrabě, »se Václavek už postavil —«

»Také snad s pohrabáčem?« usmál se důstojný pán.

»Přidal se k polskému povstání, které předloni vypuklo. Že nelhu?« dovolával se Ferdoušek mého svědectví.

»Byli tehdy v Praze mnozí příznivci Poláků,« odpověděl jsem; »profesor Emanuel Tonner a Václavkův vychovatel zvláště v tom ohledu vynikali, a u Kouniců, když paní hraběnka a komtesa už žily na venkově, Poláci a jich přátelé přicházeli a odcházeli jako včely do oulu a z oulu.«

»Václavek najednou uměl polsky,« pravil hrabě, »nabádal i mne, abych se naučil té krásné řeči, zpíval ‚Boże, coś Polskę', a já jsem aspoň několik veršů musel zpívat s ním:

Przed Twe ołtarze zanosim błaganie:
Ojczyznę, wolność racz nam wrócić, Panie!«[1])

»Však mimo tuto pobožnou píseň,« pravil jsem, »zpíval i jiné, peprně demokratické:

Cześć wam, królowie, magnaci,
Za naszę niewolę, kajdany,
Cześć wam, panowie, książęta, prałaci,
Za kraj nasz krwią bratów zbrozgany!«[2])

Ale pravda jest, že to nečinil s pathosem, že při své lásce k Polákům zůstával střízlivě rozšafný, zachovával veselou mysl i humor, kdežto mnozí dospělí se stávali stranníky vášnivými a vyváděli také rozličné výstřednosti.«

»Ku příkladu povídalo se,« dí hrabě, »že bylo v Praze koupeno piano a posláno do Polska jen proto, aby se v něm tajně svezla nějaká ručnice pro povstalce. A což když se v Praze nalézala internovaná slečna Pustowojtová, ženský adjutant povstaleckého náčelníka Langiewicze —«

»Byla to v skutku taková hrdinka, jak se o ní psalo?« tázal se profesor.

Pokrčil jsem ramenoma: »Kdo o ní čítal novinářské zprávy, pokud byla na bojišti, a spatřil ji potom, když jí naše úřady v Praze vykázaly nucený pobyt, byl hodně sklamán. V Praze ovšem nechodila v mužském obleku, nenosila ručnici, ba ani konfederatku, ale také jinak nevynikala svým zevnějškem: na pohled to byla drobná, nepatrná dívčice, smědého, ne právě sličného obličeje, toliko velké, černé oči její svítily zvláštním tajeným ohněm. Černý oblek její byl nad míru jednoduchý. Já jsem ostatně pouze jednou byl v její společnosti, a to s panem Schulzem a Václavkem; strávili jsme několik hodin v Kanálské zahradě, když tam za všedního odpoledne bylo skoro prázdno —«

»A to jste asi slyšel velmi zajímavé věci?« mínil profesor.

»Ach ne, vzpomínka má na to setkání dokonce není příjemná. Slečna byla — aspoň v to odpoledne — tuze nemluvná; po jednom druhém nezdařeném pokuse ostýchal jsem se činiti jí další otázky; Václavek přirozenou měrou s ní také málo řečí

---

[1]) Před tvé oltáře přinášíme prosbu: Vlast a svobodu rač nám vrátiti, Pane!

[2]) Čest vám, králové a velmožové, za jařmo a pouta naše, čest vám, pánové, knížata, preláti, za naše kraje krví bratrů zbrocené!

nadělal, a tak Schulz jediný jaks taks navazoval nitku hovoru pořád se trhající. Všechny nás tísnil pocit čím dále tím trapnější, že nedovedeme besedu tak malého kroužku oživiti, prázdnotu a nudu z ní zapuditi.«

»Já myslím,« pravil hrabě, »že živé konversaci vadila tajná příčina: to už byl útěk slečnin z Prahy nepochybně umluven, pan Schulz a slečna Pustowojtová se v myšlenkách nepochybně už jen tím plánem zabývali; před svědky o něm mluviti nemohli, a o jiných věcech se jim mluviti nechtělo.«

»Pravda je,« řekl jsem, »že se v těch dnech Schulz s ‚pannou Pustowojtównou' často na veřejnosti ukazoval, aby uspal ostražitost policie. Neboť Polka byla ovšem dobře hlídána: těm, kteří jí chtěli z Prahy pomoci, nezbývalo než užiti způsobu, jakým čtenáře bavívají dobrodružné romány. Herec Kolár mladší světlou parukou a přiměřeným nalíčením brunetku proměnil v blondýnu, dostala též jiný oblek, závojem zastřena sedla do kočáru, dojela do Českého Brodu, kde jí důvěrný průvodce koupil jízdní lístek na železnici, a nejbližší vlak ji unášel dále od Prahy. Ale v tu chvíli nebylo ještě vyhráno, hroziloť nebezpečenství, že se útěk její brzo vyzradí, a že na všecky strany budou rozeslány telegramy, aby byla chycena.«

»To byl velice kritický okamžik, i pro její Pražské přátele a pomocníky,« poznamenal profesor.

»Oblekli do jejích šatů jinou slečinku podobné postavy, do všeho zasvěcenou, a Schulz ji večer vedl do divadla, jak to dřív častěji činíval s Pustowojtovou. Tvář měla zastřenu závojem. Můžeme si pomysliti, jak jim bylo, když je v divadle na chodbě před lóžemi potkal policejní komisař Dedera, hlavní Argus internované Polky, když je dvorným pozdravením zastavil a galantně se slečny ptal, jak se pořád má. Nepravá panna Pustowojtówna odpověděla toliko němou úklonou, slova chopil se Schulz, ale dokonce neprodlužoval diškurs, nýbrž v nejbližším okamžiku slečně otevřel vchod do lóže, kam jich ovšem komisař neprovázel. Divadelní hře věnovali malou pozornost, bez mála tři hodiny seděli při ní jako na trní, a také v noci asi ještě neměli pokojného spánku. Druhého dne povstal na policii poplach, ale sháňka po slečně Pustowojtové už byla marná: tím časem už jí poskytovali bezpečného úkrytu dobří přátelé na polské půdě.«

»A co se s ní pak dělo dále?« ptal se profesor.

»Její útěk z Prahy byl poslední čin její, o kterém se po světě mluvilo,« odtušil jsem. »Od té doby zanikla — vždyť celé to polské povstání zaniklo jako lžíce vody v horkém písku.«

»Beze všeho dobrého účinku,« vece důstojný pán.

»Když bylo na vrcholu,« povídám, »svedla mě na Václavském náměstí náhoda s kanovníkem Štulcem; rozmlouvajíce potkali jsme za chvilku profesora Zikmunda, také kněze. ‚Ty, Poláku, ty!' pohrozil příteli pozdviženým ukazováčkem, drže mezi palcem a prostředním prstem šňupec. — ‚Ty, Ruse, ty!' odpověděl mu podobným způsobem Štulc. Zikmund pokračoval: ‚Jak

můžeš schvalovati takový nerozum?' — ,Bojovati za vlast, svobodu a víru není nerozum.' — Zikmund si zkrátka šňupl: ,Ti toho vybojují! Vykrvácejí se, propast mezi nimi a Rusy se rozšíří, Slovanstvo bude oslabeno! Ty jsi nenapravitelný poeta; kdo se na tohle dívá střízlivě, vidí, že je to jenom neštěstí!'«

»Ano,« řekl profesor Hais, »střízliví tehdy měli pravdu: bylo to neštěstí.«

XIII.

Podobným spůsobem jsme rozmlouvali, až byl oběd u konce. Když jsem byl na odchodu, prohlásil hrabě, že mě ještě doprovodí.

»Abych déle užil vaší společnosti,« pravil venku, — »ten nešťastný světa tvor,« naznačoval mladého Haisa, »už také mne kormoutí.«

»Prosím vás, co se to s ním přihodilo?«

»Inu co — zamiloval se. Počaly se na něm objevovati známky, jako by churavěl, a když se ho lidé ptali, co mu je, nezpovídal se jim, nýbrž čím dále tím byl zamlklejší a tím více věšel hlavu, až se z něho stal takový spleenový exemplář, jak jste ho právě viděl.«

»A je to v skutku z lásky?«

»Proklubalo se to.«

»A dle všeho z nešťastné lásky?«

»Šťastná nemůže být, když se zfantil do naší Marie.«

»To jest do vaší —?«

»Do mé sestry.«

Spráskl jsem ruce: »A co ona?«

»Ona nic. Už dřív se na něj koukala jako na vandrovního, který jde kolem, nebo na starý dub, který v parku stojí u cesty. Teď, když upadl do tohoto smutného stavu, teprva se nikomu nemůže líbit.«

»Snad si právě chladnost její tolik vzal k srdci?«

»Ta mu za to stála — taková husička, ale ne z Podhájí!«

»Neurážejte tak úcty hodné, nepřítomné dámy, sice bych vás musel vyzvat na souboj.«

Ferdoušek se smál: »Před vámi já mluvím en famille.«

»A tak mi tedy více o své milé rodině povězte,« vybídl jsem ho. »Paní matka je zdráva?«

»Už ji také brzo ten, brzo jiný neduh navštíví, a pořád má nějaké starosti. Jejím největším útočištěm zůstává spoluvdova a přítelkyně paní hraběnka Kounicová, která jí nejochotněji dopřává sluchu, nejspíš proto, že sama v životě mnoho zkusila.«

»Zvláště také s dětmi?«

»Měla jich hodně, a teď jí, myslím, dělá nekalenou radost jenom nejmladší, Václavek. U nás — no, vždyť to znáte: Eduard« (to byl Ferdouškův nejstarší bratr a majorátní pán) »je pořád

stejný hr hr, Rudolf zavrtal se do muziky jako červotoč do dřeva —«

»Matinka, tuším, nerada viděla, že jako důstojník ještě docela mladý kvitoval —«

»—aby se stal komponistou. Matinka nemá v jeho talent tak pevnou víru jako on sám, je přesvědčena, že by se mu u vojska bylo lépe dařilo, že by byl bezpečně a pravidelně v hodnosti povyšoval a větší vážnosti nabýval, kdežto s uměním to jde šlakovitě zvolna ku předu a někdy to jde dokonce i zpátky. Co jen to Rudolfovi dalo práce, aby se naučil instrumentaci! A jeho přátelé v uniformě i v civilu — to se rozumí, samá modrá krev — na jeho snažení pohlížejí nevážně a dělají si z něho ousměšky. Tak o něm do oběhu přišla anekdota, která ho velice dopaluje. Prý se ho tázali, jakého spůsobu bude hudba v opeře, kterou chce složit, a on prý odpověděl: ‚Bude to jako Wagner, ale lepší.‘«

Octli jsme se před mou residencí v Kasární hradební ulici; hrabě se nedal pobízet a šel se mnou do mého pokoje.

»Na mou věru,« pravil ohlednuv se v něm, »nic mi nepřipadá cizí, — už je tu znamenati přítomnost vašich penátů. I vyhlídku máte zase pěknou.«

»Zase do zeleně, — ale přece ne takovou jako v Praze: na františkánský kostel od zadu, přes rozsáhlé zahrady, a v dálce až na temeno Petřína.«

»Kdy se nám asi vrátíte do Prahy?«

»*Θεῶν ἐν γούνασι κεῖται.*[1]) V Praze byl jsem čtrnáct let za sebou, jsem zvyklý životu na vesnici a v městečku, ale do většího města venkovského přicházím až nyní. Rád poznám nový kraj, nové lidi a nové poměry, a proto se ochotně podvoluji osudu, který mě sem uvedl a kdo ví kam ještě mě vrhne. — Ale přece se posaďte.«

Jda k pohovce spozoroval host můj v koutě činky.

»A, staré známé!« podotkl shýbaje se pro ně. »Ještě jednou mohu si jimi pohrát.« Chápal se jich nejednou, když mě navštěvoval v Praze, protože byly hodně těžší než jeho doma.

Já řku: »Když jsem já k vám prvně s panem Schulzem a s Václavkem přišel, také jsem si hned všiml činek pod oknem, a rád jsem vídal, že se jimi cvičíváte. Jednou se s nimi ovšem mohla přihoditi nehoda.«

»Nevěděl bych —«

»Ne vaší vinou. Cosi vám scházelo, chodil k vám profesor lékařské fakulty, dr. Löschner, už letitý ale veselý, hovorný pán. Za rozmluvy, při které jsme všichni stáli, pozdvihl činku, činil jí rozličné pohyby a náhle, vysoko ji vztýčiv, máchl pravicí k vaší hlavě. Dělal žertem, jako by vás tím železem chtěl ze vší síly udeřiti do lebky; ale ten bravurní kousek mohl velmi zle skončiti: milý doktor sice činku náhle zadržel, ale ne dosti doko-

[1]) Česky podle smyslu: To je u Boha.

nale: dotkla se přece vašeho temene tak silně, až vám cvakly zuby. Učený pán se ulekl, až mu tváře zbledly. Přiskočil k vám, sahal na místo, kam činka dopadla, ptal se vás, bolíli to, prosil za odpuštění, — ale vy jste při ráně sotva mrknul, stál jste potom jako svíčka a ujišťoval jste, že to pranic není. Zkrátka, držel jste se hrdinsky. ‚Nepohrávej střelnou zbraní, praví pořekadlo,‘ povídal věhlasný lékař, ‚ale teď třeba doložit: ani činkami nevyváděj hlouposti, zvláště když jsi už dost starý kmotr. Tak matince si nepoběhnete stěžovat?‘ — ‚Ani kdy by se mi stalo něco horšího,‘ odpověděl jste, ‚ku příkladu kdy by mě komár štípl.‘ — ‚Nebo blecha,‘ doložil pan Junek. Všecko se obrátilo v žert, ale nic bych za to nedal, že slovutný pán, octnuv se pak o samotě, si vynadal starých oslů.«

Teprv nyní jsme se posadili.

»Pořád jen o minulosti mluvíme,« prál jsem, »ale já bych od vás také rád něco slyšel o budoucnosti.«

»O budoucnosti?« táhle opáčil hrabě.

»Jaký máte program —«

Usmál se: »O feriích jsme dlouho nic nedělali, a teď pojedeme do Prahy, abychom si od toho feriálního zaměstnání nejdřív odpočinuli.«

»Nu ano, ale jak dále?«

»Dále je můj program stejný jako posud — takový, jak jej vyzpěvuje ludrácký trojlístek v Lumpacivagabundu: ‚O zejtřejšek my se nestaráme!‘ Můžete mi namítnouti, že z toho trojlístku to všichni už přivedli dál než já: jeden byl vyučený truhlář, druhý krejčí, třetí švec, kdežto já jsem posud jen učedník —«

» — o kterém bezpečně vím, že nebude ani ševcem ani krejčím ani truhlářem, ale rád bych od něho slyšel, na jaký stav pomýšlí.«

»Věřte, tím jsem si posud hlavu nelámal.«

»Přece ve vašich letech z pravidla už každý mívá v jednom povolání větší zálibu než v jiných. Proberme to po fakultách. Na filosofii nepůjdete, profesurou se živit nechcete.«

»Sešedivěl bych, a ještě bych tolik neuměl, abych mohl jiné učit. Pro mne už maturitní zkouška na konci gymnasiálních studií je Čimboraso nebo Popokatepetl, který mám už za nedlouho přelízat, a leckteré učební předměty, jmenovitě řečtina a mathematika, jsou na té hoře nebezpečnými srázy, s kterých se mohu snadno sřítit a zlomit si vaz.«

»Ani maturity nebylo by třeba, kdy byste chtěl jíti do theologie,« povídám, »a ta by vás mohla vésti na biskupský stolec, třebas až na arcibiskupský —«

»Och,« vzdychl mladík komicky, »vy mou fantasii unášíte do takových výšin, až se mi na té pohovce hlava motá závratí!«

»Hleďme tedy zatím níže: kanovnictví v Olomouci nebo třebas jen u svatého Víta v Praze jsou také mety, které by vás mohly vábiti.«

»I jen nějaké pěkné děkanství, — jenže já v sobě k takovým posvátným úřadům necítím potřebného ducha pobožnosti, ba snad by se ve mně i nevyhnutelná vážnost mysli a povahy našla jen asi v té míře jako u Hassla nebo u Kašky,[1]) když v některé veselohře nebo frašce obveselují obecenstvo.«

»Hassla jste už jako hoch uměl dobře nápodobiti. Ale skočme jinam,« trval jsem při své myšlence. »Veselá letora a dobrý humor výborně by se vám hodily, kdy byste chtěl být ekonomem —«

»—a otcovské pozemky orat svými voly, co už starořímský básník velebil? Jenže voli, krávy, vepři, hnůj, močůvka et caetera jsou věci, chlívy, senníky, stodoly a kolny atd. jsou místnosti, pro které já se nikterak nedovedu nadchnout.«

»Snad tedy portépée jest vaším ideálem?«

Hrabě pohodil rukou: »Řinčet lajtnantskou šavličkou po dláždění, volat na kollegy s rašlováním: ‚Sehhhvus,' salutovat nižším takhle a vysokým šaržím takhle, — vždycky mít nedostatek peněz a hrůzu dluhů, vypůjčovat si od lichvářů na sto nebo dvě stě procent, sednout s pětkou v kapse ke kartám a prohrát třeba tisíce zlatých, hrozit mamince, že se zastřelím, nezaplatíli za mě Bůh ví po kolikáté, přijít pro takové nebo jiné kousky do zastrčeného kouta v Haliči, tam teprva se octnout nadobro v rukou židů a k tomu dostat (s odpuštěním) vši, svrab nebo ještě něco horšího: — ach ne, to také není můj ideál!«

»Nu,« namítal jsem, »vaši páni bratři sloužili na vojně.«

»Ano, dali se tou vyšlapanou cestičkou šlechtických synků. Bratr Eduard si dokonce vysloužil vavříny: bojoval proti Maďarům za Košutovské rebelie, byl posekán, zajat, velmi špatně traktován, tak že mu z toho vlasy slezly. Potom se vrátil k otcovské půdě, kde mu vojenské vavříny málo byly platny — ani holou hlavu si jimi nemohl přikrýt, musel si opatřit paruku. — Bratr Rudolf nad válečnou slávou dříve udělal kříž, zatoužil po jiných vavřínech, dal Marsovi vale a šel do služeb Musy hudební — prosím vás, jak jí říkají?«

»Byly dvě: Euterpé, Musa zpěvu lyrického, a Polymnia zpěvu vážného —«

»Teď platí ‚poly,' neboť jedno z hlavních slov Wagnerovských je polyfonie. Ale abychom Rudolfa nezamluvili: když odložil portépée a uchýlil se k Musám, vzešlo mu světlo, že všechen ten čas věnovaný execírkám, parádám, manevrům a jinému vojenskému hrdinství byl zbůhdarma zmařen, že měl jako mladík místo k vojsku jít hned k dobrým hudebním učitelům; kdy by se byl už od té doby pilně v tom umění cvičil, mohl teď už být známým komponistou.«

»To je jistá pravda. Ale abychom se vrátili k vám —«

»Kdy bych i já oblekl uniformu a sedl na koně, není pochyby, že bych se vojančení nabažil ještě dřív než Rudolf; ale

[1]) Hassel byl komik německého, Kaška českého divadla v Praze.

kam bych já se potom uchýlil? Z Mus by mně zbývala jediná, kterou také znám podle jména: Terpsichora, bohyně tance. Už jsou tomu hezká léta, co si naši uvykli mně říkat: ‚Du Tanzmeister!‘«

Já řku: »Od té chvíle, co jsme tu počali mluvit o vašem budoucím povolání, stal se z vás Göthův Mefistofeles —«

»Jak to?« ptal se hrabě překvapen.

»Aspoň naplňujete výrok, kterým se Mefistofeles sám charakterisuje: ‚Ich bin der Geist, der stets verneint.‘«

»Jsem duch, který jen stále zapírá, — bylo by to dobře přeloženo?«

»‚Zapírati‘ není pravé slovo, to znamená ‚leugnen‘ —«

»Aha, lháti, lží zakrývati pravdu?«

»Vy mi nic nezapíráte. Mefisto povídá: ‚Jsem duch, jenž ustavičně říká *ne*,‘ — a to vy teď právě činíte.«

»Vy hned člověku dáte náležité poučení,« dí hrabě. »Mně často na mysl připadá místo z Fausta, kde se omladlý doktor prvně na ulici setkává s Markétkou:

‚Mein schönes Fräulein, darf ich wagen,
Meinen Arm und Geleit Ihr anzutragen?‘ —
‚Bin weder Fräulein, weder schön,
Kann ungeleitet nach Hause gehn.‘

Kolár, tuším, první verš přeložil: ‚Smím, krásná slečno, sobě ždáti‘ — trefně?

»Ne — slovo ‚ždáti‘ postavil tu chybně, jak gramaticky, tak dle významu jeho, a to jen k vůli rýmu.«

»Teda se mi to právem příčilo? Snad by se to místo mohlo přeložit asi takhle:

‚Spanilá slečno, smím tak smělý býti,
vám rámě podat a vás provoditi?‘«

»První verš by lépe zněl: ‚Krásná slečno, smím se odvážiti.«

»A což Markétčina odpověď:

‚Nejsem slečna, ani spanilá,
netřeba, bych domů s někým chodila‘ —?«

»Spíš bych myslil takto:

‚Nejsem slečna, ani krásná k tomu,
mohu bez průvodce jíti domů.‘«

»Jsou místa k překládání ještě nesnadnější,« pokračoval Ferdoušek, — »na příklad Markétčin monolog u přeslice:

Meine Ruh' ist hin,
Mein Herz ist schwer;
Ich finde sie nimmer
Und nimmermehr.

Wo ich ihn nicht hab',
Ist mir das Grab,

Die ganze Welt
Ist mir vergällt.«

»Ano,« řekl jsem, »tak krátké, rýmované řádky je těžko podati v jiném jazyce a neuchýliti se příliš od smyslu.«

Sáhl jsem po tužce a papíru, ale chtěl jsem oboje zas odložiti: »Co se budu za přítomnosti milého hosta zabývati pokusem —!«

»Prosím vás,« vpadl mi hrabě do řeči, »udělejte to! Tuze rád bych věděl, jak vy tím zatočíte!«

Když vyhovuje přání jeho jsem se naklonil k papíru, on povstav přistoupil k pultu a jal se tam také psáti. Byl dřív hotov než já a vrátil se na své místo.

»Nuže,« řekl jsem po chvilce, »z první vody to dopadlo takhle:

Srdce mám tak těžké,
po mém klidu veta,
už ho nenaleznu
ani konec světa.

Kde on u mne není,
v hrob se mi vše mění,
a na celé zemi
hořko, teskno je mi.

»A nyní,« řekl můj host, podávaje mi, co právě napsal, »račte se na tohle podívat.«

Četl jsem:

Můj pokoj je pryč,
na srdci mám tíž,
nenajdu ho nikdy
a nikde již.

Kde nemám jeho,
je pro mne hrob všeho,
tu se celý svět
mně příčí hned.

S opravdovým podivením pohledl jsem na hraběte: »To je váš překlad?«

Posvědčil usmívaje se.

»A pořídil jste jej za tu chvilku zde?«

»Ach Bože, ne! Celé dni jsem to v hlavě nosil, až jsem snad měl na mozku mozoly, — a vy jste s tím hotov za několik okamžiků! A ještě jaký je v tom rozdíl!«

»Rozdíl je ten, že já jsem hleděl na plné rýmy, vy opět jste se metrem těsněji přidržel originálu. Jinak jen místo první řádky položte: ‚Ten tam je můj klid.‘ — Ale já se velice divím, že jste v češtině tak daleko pokročil a děláte v ní verše!«

Mladý pán slyšel moji chválu tuze rád, přece však namítal: »Je to také hračka — jako byla před lety dekorace k Dinoře s tím skleněným vodopádem. Ba ještě hůř: tehdy to pocházelo z dětinství, nyní z bláznovského nápadu . . .«

»Nevidím v tom nijakého bláznovství.«

»Jen poslyšte — a vysmějte se mi: vlezla mně do hlavy myšlenka, abych přeložil do češtiny libreto Gounodovy opery Faust a Markétka!«

To bylo nové překvapení. Teď jsem pochopil, proč jsme v hovoru svém od volby stavu tak náhle a hladce sklouzli k veršům z Göthova Fausta. Milý hoch, poslouchaje často Gounodovu operu v německém divadle a doma si z ní rozličné arie pohvizduje, uchvácen jest podivnou ctižádostí, aby text její přeložil pro divadlo české. Nepochybně blouznil o tôm, že se dřív či později objeví na Pražských nárožích divadelní cedule, oznamující premiéru Fausta a Markétky, a že na ní bude státi: »Text napsali Barbier a Carré, do češtiny přeložil hrabě Ferdinand Spork.« Vykonati takový literární čin nebylo vůbec nic zázračného, ale pro něj — to jsem příliš dobře věděl — byla to holá nemožnost. Mluvil už obratně po česku, a jak mi v tuto chvíli dokázal, dovedl i několik veršů podle originálu jaks taks po česku zrýmovati, ale dále schopnost jeho nesahala; nějaké vlohy nebo chuti ke spisování vůbec u něho dříve nikdy nebylo znamenati.

»Nu,« pravil nyní, když jsem hned neodpovídal, »není to bláznovský nápad?«

Nemohl jsem ovšem zpříma říci ano, neřku se mu vysmáti.

»Má to vždy svou dobrou stránku,« odtušil jsem, »takový cvik dojista náleží k ušlechtilému sportu a jest vám jen užitečný. Abyste se chtěl dáti na překladatelství, od toho vás dobré nebe uchovej; je to bídná živnost i pro toho, kdo snadno třeba týdně novou knihu přeloží, neřku pro toho, kdo by se s několika řádky originálu musel mozolně lopotit.«

Bylo patrno, že Ferdouškovi mluvím proti srsti.

»Z češtiny do němčiny mi to jde bez mozolů,« pravil, nuceně se usmívaje.

»A co tu máte v prádle?«

»Dříve vám musím povědět, že jsme si o prázdninách udělali také divadlo. Dávali jsme Nestroyovy ‚Rozpustilé kluky ve škole‘ — já jsem, prosím, měl režii a hrál jsem toho největšího rozpustu, — a dobře se nám to vydařilo. V Praze si zas uděláme představení, ke kterému jsem zvolil Klicperova Rohovína Čtverrohého, také proto, že v něm není žádné ženské úlohy. K tomu účelu jej překládám.«

»Sobě jste asi vybral úlohu podnapilého malíře?«

»Ne, myslím na Rohovína — po nezbedném klukovi se chci zkusit v staré rolli.«

»Dobrá, zahrajte si, to je pěkná zábava. A co se překládání týče, přiberte ještě jednu řeč —«

»Francouzskou?«

»Ne, klasickou — řečtinu. Třeba byste se s ní ještě více mozolil nežli s češtinou, může se vám tím spůsobem také zalíbit, spřátelíte se s ní, přestane pro vás na maturitním Čimborasu býti srázem —«

Hrabě sebou nepokojně zavrtěl: »Naučil jsem se bez zvláštních obtíží francouzsky; kdy by mně byli v mladých letech dali učitele, který by se mnou byl řecky mluvil, myslím, že by to bylo stejně dopadlo jako s frančtinou. Ale na místě toho už taková léta jen pořád mlátíme řeckou gramatiku jako prázdnou slámu, louskáme pořád sta pravidel a tisíce výminek; čím více pak jich do sebe cpu, tím méně vím, až se mne už k té řeči zmocnila taková nechuť, pravá idio — idiot — jak se to honem říká?«

»Idiosynkrasie —«

»— ano, taková idiosynkrasie, že bych prožluklou řečtinu nejraději zahodil až tam, kde roste pepř, a do smrti už ani řádky z ní spatřiti nechtěl! — Ale pardon, že se tak zapomínám — vždyť vy sám také vyučujete řečtině —«

»Vyučuji,« prál jsem, »a vím, že mnohým gymnasistům nechutná; ale když vědí, že to jinak nemůže být, že by všecko reptání a vzpírání bylo marno, podvolují se. A jaké jsou to konečně těžkosti, když je tisícové a tisícové hochů ročně překonávají — zrovna tak, jako když se učí tancovat, plovat, nebo na koni jezdit? A jest mezi nimi mnoho takových, kteří si vedle školní práce musejí vlastním přičiněním vydělávat na živobytí.«

To už byly domluvy, které mladému pánovi nebylo příjemno poslouchati — vždyť mne v Budějovicích nevyhledal proto, abych mu dělal kázaníčka.

»Když hříbě doroste v mladého koně,« odpovídal mi už nerad, »dají mu ohlávku, potom uzdu a chomout, a přinutí je bičem i jinými tvrdými prostředky, aby zvyklo tahat a jezdce nosit. Z tisíců a tisíců hříbat se tím způsobem ročně stávají pořádní koňové. Ale když se toho způsobu výminkou při některém hříběti neužije —«

»Rozumím vám,« vpadl jsem mu do řeči, »takový výminečný mladý kůň čím později tím nesnadněji zvyká ohlávce a uzdě: a rovněž mladému člověku, který vyrostl a dosáhl dospělého věku ve všem pohodlí, užíval příjemné volnosti, nezakusil drsností, obtíží a trampot životních, nepoznal klopotu a námahy, nýbrž mohl hověti všem svým libůstkám, — takovému výminečnému mladému člověku čím dále tím nesnadnější věcí jest podrobiti se tuhé dresuře a kázni, i když nahlídne, že jest jí nutná potřeba. Při tom nesmí bič spatřovati v cizí ruce, musí jej držeti sám, to jest, musí sám sobě poručiti a svou vlastní pevnou vůlí se přinutiti k tomu, čemu se jeho posavadní pohodlnost a choulostivost vzpouzí. K výminkám, které mám na mysli, patří také Vácslavek —«

»Ten už chodí kolikátý rok na gymnasium jako jiní žáci —«

»Když to uznáváte za dobré, udělejte to rovněž tak — zajisté ani matinka ani pan Junek nebudou nic proti tomu namítati!«

Hrabě potřásl hlavou.

»U mne by to nepomohlo, u mne jest už pozdě,« tvrdil s určitostí. »Každý den, každou hodinu by na mně bylo ve škole

vidět, že nemohu s ostatními žáky držet krok, musel bych se pořád před mnohými hanbit; když to jde slabě při zkoušce privátní, odbude se ta nepříjemnost jednou za půl léta, a toliko před jedním druhým profesorem. — Ale pro pána krále,« přetrhl nitku své řeči povstávaje, »já vás tu tak dlouho meškám, i zapomínám, že na mě čeká Navrátil!«

Přistoupil k posteli pro svůj klobouk a chtěl mi dávati s Bohem; ale nyní jsem zase já jeho šel doprovodit až k domu, kde bydlil profesor Hais. Tam jsme se již zkrátka rozloučili.

»Hezký, dobrý, spůsobný, roztomilý hoch,« pravil jsem si v duchu, vraceje se, »zajisté v něm dříme nejedna vloha, — ale co pak z toho všeho může pojíti kloudného, když schází vůle, snaha, energie, pravidelná a vytrvalá práce? Nejvíce jej to táhne k divadlu. Kdy bych ho byl povzbudil, aby se stal hercem, byli bychom se nyní ještě radostněji rozešli, než jsme se v poledne setkali. K maturitě se asi neodhodlá a nepřipraví; a tak dle všeho naposledy přece jen obleče uniformu, — u vojska přece jen bude musct poslouchati cizího příkazu a podvoliti se cviku, dresuře a pravidelnosti.«

XIV.

Vstoupiv do svého pokoje nalezl jsem na stole dvě nové věci: dnešní číslo Budivoje a dopis od Aninky. Ten jsem rychle otevřel.

Byl datován večer toho dne, když jsem já dorazil do Budějovic; s mým psaním potkal se na cestě. Aninka mi prostými slovy vyprávěla, co se dělo první dva dni po mém odjezdu, či vlastně co dělali doma, v kostele, v zahrádce. Dále dostala se až druhého dne před večerem: vyšla si sama nad městečko po cestě, kterou jsem byl odjel; chtěla dojíti třebas až k Tichonicům, ale padl na ni tak silný stesk, jako by šla na funus. Lidé na potkání byli by to na ní pozorovali, proto vracela se k městečku a blíže něho usedla stranou od cesty na skalách, odkud bylo viděti na pole, louky, stráně, lesy, údolí a vrchy u Střechova, Zlivi a Kácova, na sterá místa, kudy jsme chodívali, na řeku pod vysokými a sráznými břehy, po níž jsme se plavívali, na městečko, na kostel, na školu i na zahrádku pod ní, kde jsme spolu před rozchodem naposledy mezi čtyrma očima rozmlouvali.

Obraz domácího kraje i přede mnou vyvstal s takovou živostí, jako bych seděl na skalách vedle Aninky, ale bylo mně, jako bych se tam vracel po dlouhé vzdálenosti; v hlavě rojily se mi vzpomínky na chvíle, jež jsme na jmenovaných místech byli strávili, a na všecko, o čem jsme tam hovořili.

»Do denníku píšu toho více,« podotýkala Aninka v listě svém; v doušce pak byla její poslední slova: »Jenom své psaní dej radši dříve na poštu, aby mne jistě v čas došlo.«

Chtěje přání jejímu vyhověti a také si prodloužiti blahou chvíli své rozmluvy s ní, chopil jsem se bez odkladu pera.

Odevzdav svůj dopis poštovnímu úřadu, vyšel jsem si opět za město, tentokrát na východní stranu. Za Vídeňským předměstím ocítil jsem se opět na lukách, pěšinou podle potoka dostal jsem se do vesnice Dobré Vody a za ní na stráních »Českého Švýcarska« užíval jsem zde po prvé lesní procházky a nových pohledů do kraje a na město. Když jsem na příjemném místě usedl k odpočinku, chtěl jsem si konečně přečísti též Budivoje, ale marně jsem pro něj sahal do kapsy, kam jsem jej při odchodu z domova strčiti chtěl, ale dle všeho nestrčil.

Došlo tedy na čtení jeho až po mém návratu, při jednoduché večeři, kterou mi Jakubcová přinesla.

Na prvním místě byla v časopise zpráva o poslední schůzi městského zastupitelstva. V té především česká menšina podala purkmistrovi dvě interpellace: předně, bylli vyzván, aby podal úřední zprávu o počtu německého a českého obyvatelstva v městě, z jakých pramenů čerpal data k této zprávě, a jak zpráva dopadla? Purkmistr pravil, že odpoví budoucně. Druhé tázali se čeští členové zastupitelstva, byloli obecnímu úřadu přikázáno, aby manifest Jeho Veličenstva ze dne 20. září toho roku veřejnou vyhláškou uvedl v známost všeho městského obyvatelstva? Purkmistr řekl zkrátka: »Ne« — a přikročil ku programu schůze.

První referent dr. Haas oznamoval, že se k vyzvání vlády má obec vyjádřiti, hodláli zdejšímu gymnasiu poskytovati aspoň část paliva a přispívati ku platu školníkovu. Referent dokazoval, že obec k ničemu takovému není povinována, ale navrhoval, aby vládě byl nabídnut dobrovolný peněžitý příspěvek 300 zlatých, splatný ve třech letech po sobě jdoucích, ale jen s tou výminkou, když dozor na zdejší gymnasium bude odňat školnímu radovi Svobodovi a odevzdán inspektoru německému, aby prý tím způsobem zachován byl německý charakter ústavu, — dále pak, když ke třem posavadním českým parallelkám nižšího gymnasia bude připojena čtvrtá už s vyučovací řečí německou.

Proti těmto návrhům mluvili z české strany dr. Grünwald, dr. Jungmann a měšťan i obchodník Hynek Zátka; z protivné strany pro ně vedle referenta lámal kopí odrodilec dr. Rziha, na vůdce Budějovických Němců povýšený, a podle jich vůle dopadlo také usnesení zastupitelstva.

Udeřil jsem pěstí na stůl, až lampa zařinčela: »Jaká to nestoudnost a zpupnost!« Jako by mě ovanul horký dech z otevřené tlamy dravcovy. V těch lidech vřelo i nyní zarputilé nepřátelství, jemuž v tomto městě před čtyřmi sty lety za obět padl Ondřej Puklice.

Šel jsem do besedy, jsa jist, že se tam o drzém německém útoku mnoho bude mluviti.

Vstoupiv do sálu, nalezl jsem na volné prostoře mezi stoly pohromadě Nováčka, Černaye a ještě jednoho člena besedy, který podle celkového vzezření patřil mezi starší mladé pány a podle obličeje, vroubeného kaštanovým plnovousem, mezi hezké muže, ale na hlavě měl už velikou lysinu, jenom z části zakrytou vlasy

ze stran a od týla vzhůru česanými. Čelo jeho zdálo se býti velmi široké a vysoké, neboť i krátké a tenké oblouky obočí jeho byly nízko stlačeny k tmavohnědým očím, tak že vypadal trochu přimhouřile.

»To je Effmertovic Toník,« představoval mi jej Nováček.

»Prosím,« dokládal on, »trojnásobný mládenec.«

»Cože?« vpadl mu Nováček hned zase do řeči. »Dokonce trojnásobný?«

»No bodejť,« zněla odpověď, »předně kupecký mládenec, za druhé starý mládenec a za třetí ubohý, opuštěný mládenec.«

»To už radši řekni: za třetí slepý mládenec,« mínil Nováček, »bude to zrovna tak pravda, jako ubohý nebo opuštěný.«

»To jsem spíše já,« ozval se Černay.

»Ty máš aspoň Bellu.«

»Jako bys ty si nemohl pořídíti psa!«

»Nemohu,« tvrdil Effmert, mluvě na oko pořád opravdově, jen tu a tam poněkud očima zamžoural. »Nemohu — v krámě by se nemohl se mnou zdržovat a v pokoji svém ho nemohu samotného nechávat. Zkusil jsem to s kanárkem, ale i tomu bylo v mém prázdném mládeneckém příbytku tak smutno, že si naposled zoufal: našel jsem ho v kleci mrtvého, pověšeného, a k tomu za nožičku! Zvolil raději tak hroznou smrt, než aby u mne žil! A potom prý nejsem opuštěný mládenec!«

»Zatím si ho jeho principál Schier drží jako volavku,« vykládal mi Nováček; »po celý den hemží se jeho krám děvčaty, některá tam jde ráno i odpoledne, pro každou maličkost zvláště, jen aby se častěji podívala —«

»— na tuhle mou klouzačku,« ukázal Effmert na své témě.

»Chcešli mít mermomocí titul trojnásobného mládence,« radil mu Nováček, »říkej: za třetí zrzavý.«

»Býval jsem jinoch rusých kadeří,« pravil elegicky Effmert, »ale ani ty nemohly u mne vydržet a ponenáhlu se vytratily tak, že mi na půli hlavy nezbyl ani chloupek.«

»Á,« přerušil Černay jeho řeč, »tu přichází vzácný host.«

Dveřmi z čítárny vešel statný kněz, podle kollárku cisterciák, jemuž do padesátky ještě asi pár let scházelo. Nejen Nováček ale i Vokáč a Zátka jakožto funkcionáři besedy spěchali vstříc, vítali jej s přátelskou uctivostí a vedli jej k místu, kde sedávali s dr. Grünwaldem, v tu chvíli ještě nepřítomným. Všichni hosté u toho stolu povstávajíce činili tomuto hosti poklonu.

Usedl jsem nedaleko něho mezi kollegy, a Jan Novák mě o něm poučoval: To je páter Otakar Haug, člen Vyšebrodského kláštera, který byl po dlouhá léta profesorem na zdejším gymnasii, a to výborným.«

Já řku: »Vyšebrodští, které jsem včera a dnes v gymnasii viděl, dělají Němce, jako by ani česky nerozuměli, ale tento, ačkoli má německé jmeno —«

»Otec jeho byl skutečný, nefalšovaný Němec, rodilý ze Švábska, ale usedlý v českém kraji, kdesi u Soběslavě. Byl,

tuším, panským úředníkem. Za manželku vzal si Češku, a tak se syn pod otcovskou střechou naučil oběma řečem. Na gymnasii, v klášteře a v theologii byl ovšem vzděláván jen po německu, ale nedal si — jako tak mnozí jiní — vštípiti nelásku k řeči, v které mluvil se svou matkou, ani k lidu, mezi kterým byl vyrostl.«

»Dle všeho,« soudil jsem, »byl i mezi klášterními pány bratry dosti řídkou výjimkou?«

»Ale dovedl si také mezi nimi zjednati nevšední vážnost, tak že ho jedna strana mezi nimi před lety, při poslední volbě prelátské, postavila za svého kandidáta; ale zvolen jest jiný, páter Vackář, nebo jak se píše Wackarž. Haug zůstával dále profesorem —«

»Čemu vyučoval?«

»Náboženství a dějepisu. Vynikal učeností a byl při tom nad míru oblíben. Ale když za novějších poměrů českým žákům dovoloval, aby mu náboženství a dějiny odříkávali v mateřské řeči, rozlil si také u svých pánů bratrův ocet, a prelát Wackarž jej s profesorské kathedry poslal na vesnickou faru.«

»V německé končině?«

»Ne, v české,« dí kollega, »do Střížova u Doudleb, kde by ani s lucernou ve dne žádného Němce nenašel. Prelát jako by chtěl říci: ‚Když se ti čeština tak líbí, mluv jí pořád, ale jen se sprostými sedláky, chalupníky, domkáři a podruhy.‘«

»Muži zabývajícímu se vědami, zvyklému škole a městské společnosti nemůže býti než trapno a krušno, když jest najednou zastrčen do vesnického zákoutí —«

»— a nucen v pokročilých letech se vpravovati do živobytí zcela jiného, málo pohodlného, ano všelijak svízelného. Ale on se podrobil, nikdo neví, že by byl reptal.«

Neobyčejný host mluvil v tu chvíli s hostinským, uctivě se k němu sklánějícím: »Páni bratři už mě nakrmili, od vaší dobroty očekávám, že mě napojí. Mohuli k tomu obdržeti ještě dobré cigárko z Kuby, budou všecky mé potřeby a žádosti dokonale upokojeny.«

Když hostinský odkvapil, farář obrátil se k Zátkovi: »Což vaši juristé?«

»Už zase odjeli do Prahy,« zněla odpověď.

»Jsou to stateční jonáci, viděl jsem je ke konci prázdnin —«

»Oni vlastně žádných prázdnin neměli,« ozval se Vokáč, »po celou dobu ferií činili se v tatíkově obchodě, jako by si u něho vydělávali vezdejší chléb. A znají se v tom, že by mohli starého ve všem všudy zastat; kdy by nechali paragrafů, dovedli by truc táty dělat v obchodě peníze jako řezanku, snad by ho ještě překonali, ačkoli je v tom takový mistr.«

»To jest jim jen ku pochvale, a též ku prospěchu,« pravil P. Haug. »Studiosus, když v létě na čas ukáže škamnám záda a knihy zavře do šuplíku, nechybuje, účastníli se o vakacích práce otcovy, buďsi v obchodě nebo na poli nebo v úřadě,

i já jsem to činíval. Takováto variace jest i příjemná i užitečná. A kdy by sobě některý váš syn místo služeb Themidiných zvolil služby Merkurovy, nebylo by to žádné neštěstí. Stav obchodníkův ano i stav rolníků není méně důležitý než stav úředníků neb advokátů. Ba v nejhorším případě by lidstvo spíše obstálo bez lidí učených než bez lidí dělných. Ustálilo se mínění, že jíti do škol čili na studie znamená tolik, jako dáti navždy vale činnosti praktické, práci tělesné; ale to mínění dříve či později přestane platit. Však už teď nemáme jen latinské školy, jako dříve bývalo, máme i školy reálné, školy obchodní, školy hospodářské; takových zvláštních škol pro rozličná praktická odvětví bude vždy více přibývati, až je bude mít i každé řemeslo, každé povolání. Neli já, vy mladší se toho jistě dožijete; tam směřují proudy času, kterých nikdo nezastaví.«

»Ani náš purkmistr?« ozval se zvučný hlas redaktora Doležala. »Ani dr. Rziha a dr. Haas?«

»Ti,« prál dr. Vokáč, »dají k tomu své vysoké svolení jenom tehdy, když všecky ty nové školy budou německé a když bude knihovně zabezpečeno, že dohlídka na ně do skonání světa nesmí býti svěřena takovému Němcožroutu, jako je školní rada Svoboda.«

»Němcožroutu!« zahovořil zase kněz. »Opravdu i zcela mírný člověk musí zahořeti hněvem, když vidí, jakou křivdu si nesvědomití lidé troufají veřejně činiti muži naprosto bezúhonnému! Všichni profesoři a ředitelé, jichžto představeným ve službě Svoboda byl a jest, nechtějíli se dopustiti těžkého hříchu a poznané pravdě odpírati, dají mu jako já svědectví, že je vtělená svědomitost, nestrannost a spravedlnost. Ve svém úřadování, při svých inspekcích za všechna léta nedal ani slůvkem ani pohledem na jevo, že by měl české učitele a žáky ve větší lásce než německé, že by jim dost málo nadržoval. Vždy se držel jenom zákonných předpisů dle ducha i litery, vždy s nejlepší vůlí a s neúnavnou horlivostí konal svou povinnost, i může býti staven za vzor úředníka. Takový muž zasluhuje úcty všech, jichžto jest představeným, vděčnosti rodičův, o jichž děti tak pečlivě se stará jako o své vlastní, vřelého uznání městských náčelníků všude, kde působí, neobmezené pochvaly úřadů vyšších; kdy bych já měl podle toho postavení, navrhnul bych, aby se mu dostalo vyznamenání od Jeho Veličenstva.«

Tu se jal řečniti Doležal: »S upřímným potěšením slyšíme, důstojný pane, že s tak šlechetným zápalem ráčíte se ujímati muže, který v poslední schůzi zdejšího městského výboru od některých řečníků byl před veřejností, zvláště pak před lidmi věcí neznalými postaven do špatného světla a kterému se usnesením většiny stala beze vší viny jeho a vůbec beze vší slušné příčiny veliká křivda, ano faktická urážka. Jeli to velice smutný zjev, když městské zastupitelstvo, které dle vašnostiných slov jest panu školnímu radovi povinováno vřelým uznáním, na místě toho se nerozpakuje vrhati na dobré jmeno jeho temné stíny, my

vám, důstojný pane, z toho srdce děkujeme, že dáváte svědectví pravdě —«

»To činí každý počestný člověk,« podotkl farář.

»— že se stavíte proti pomluvě,« pokračoval redaktor, »bráníte proti ní nepřítomného a zaštitujete jeho čest, věda, že jest to největší statek lidský. Přáli bychom si, aby vašnostina slova, před námi zde promluvená, pronikla k sluchu všech, kteří by je slyšeti měli. Když to není možno, dovoluji sobě vznésti k vám prosbu, abych váš soud o zasloužilém školním radovi Svobodovi směl napsati a v časopise svém uveřejniti.«

P. Haug poslouchal tuto řeč velmi pozorně, jen dvakrát, třikrát pozdvihl zapálené cigáro ke rtům a vypustil malý obláček dýmu.

»Docela nic proti tomu nemám,« odpověděl Doležalovi, — »sám to hned zejtra napíšu, svým jmenem to do vašeho časopisu dám.«

»Výborně! Výborně!« zvolal Vokáč.

»A pana ředitele Hammra jakož i všecky profesory jeho v tom vyzvu, aby též oni vydali pravdě svědectví a veřejně potvrdili, že co na obhájení představeného jejich povídám, jest pouhá božská pravda.«

»Sláva!« zvolal nyní Doležal a více hlasů po něm.

»Mohu vám říci,« dokládal farář, »že jsem tu dnes o školním radovi Svobodovi měl dišput také už s jinými pány. Dychtil jsem po tom tak, že jsem se odhodlal navštíviti pana primátora. Ale příznivá náhoda mi poskytla ještě lepší příležitost: když jsem se blížil k radnici, koho potkávám? hlavu města dle jmena a hlavu města dle skutku, pány Claudiho a dr. Rzihu. Líbezně jsme se pozdravili, přátelsky sobě ruce potřásli, svou radost nad takovým setkáním sobě vyslovili. ‚Jak se pořád máte?‘ optal se mne purkmistr. — ‚Inu, den za dnem stejně pasu na chudobných vrších a stráních své ovečky.‘ — ‚A pilně jim stříháte vlnu?‘ prohodil vtipně dr. Rziha. Já řku: ‚Ne tak pilně a důkladně, jak to v městě činí advokáti svým klientům.‘ Pan Claudi mínil: ‚Život váš v tom tichém ústraní je proti našemu životu zde přec jenom pravá idyla.‘ — ‚Právě že jest to život pastýřský,‘ odtušil jsem. ‚Vy však zde žijete v proudech světových, jako kapitáni a kormidelníci řídíte znamenitou loď, aby na zčeřených vlnách přes všeliká nebezpečí plula vstříc slavné a šťastné budoucnosti.‘ Dr. Rziha jen potáhl navoskovanou špičku svého kníru — mimochodem řečeno: maďarského, ne germánského, — ale pan Claudi mně namítl: ‚Myslíteli těmi kapitány a kormidelníky nás dva —‘ Já řku: ‚Vás i jiné moudré a opatrné hlavy městské.‘ — ‚Pak raději řekněte, že žijeme jako mezci, kteří dobrovolně nesou břímě úřadu tak obtížného, až se pod ním prohýbají a hekají.‘ — ‚Což,‘ povídám, ‚dílo vaše tak důležité nemůže býti bez klopot a trampot. Vezměme jen úkol, který jste právě nyní před se vzali: zachovati německý charakter zdejšího gymnasia. Nejsem v té příčině zrovna laik, i vidím, jak nesnadno jest provesti ta-

kovou věc. Předně máte vyhoditi nekřesťanské peníze, kterých přece obec nemá jako smetí.‘ ‚Nu,‘ prohodil purkmistr, ‚nabízíme všeho všudy jenom tři sta.‘ — ‚A což je to málo?‘ já řku. ‚Židé dali za Pána Ježíše toliko třicet stříbrných, a vás má ordinární školní rada koštovati tři sta zlatých!‘«

Všichni posluchači se hlasitě zasmáli.

»Dr. Rziha se ušklíbl: ‚Nešť, praštíme se přes kapsu, jen když toho českého Vaška odsud vykouříme.‘ — Prál jsem: ‚Rada Svoboda je ovšem český Vašek, protože ho zplodili čeští rodičové a dali mu na křtu jmeno Vácslav. Ale toho českého Vaška na něm mezi námi nepozorovalo ani nejbystřejší oko, když k nám za svou úřední povinností přijížděl, nejvýš dvakrát do roka: jednou na inspekci, po druhé k maturitním zkouškám. S profesory a s žáky, ve škole i v konferencích mluvil německy, tak dokonale německy, že se mu v tom nevyrovná hned tak některý rozený Němec mezi profesory, neřku mezi příslušníky jiných stavů. Při tom byl vždy mírný, šetrný, vlídný, měl božskou trpělivost a shovívavost nejen s žáky, ale i s učiteli, z nichž tu a tam některému mohl říci velmi ostrou a pernou pravdu. Budeli odtud odstraněn a přijdeli sem jiný inspektor, třebas pravý německý Michl, velice pochybuji, že se tím jen o krok přiblížíte k cíli, který jste si vytkli.«

»Oni,« poznamenal Vokáč, »oni mají ovšem za lubem to, aby tu se Svobodou padla i záštita českých parallelek.«

»Vím, vím,« mluvil P. Haug dále, »ale o tom oni mlčeli, a já jsem na ně šel podle toho, co hlásali, z té strany, kde odkryli svou slabinu. Povídám: ‚Aby zdejší gymnasium obdrželo čistě německý ráz, k tomu jest třeba rozvázati více velmi spletitých a tuhých uzlů. Do piaristského kláštera — o českých parallelkách ani nemluvím — chodí teď dvě třetiny studujících českého jazyka; a věřte, nebo nevěřiteli, přesvědčte se, že každý takový mladý český Vašek porušuje německý charakter toho ústavu nepoměrně více nežli školní rada Svoboda. Na chodbách i v třídách, před vyučováním a po něm, jakož i v přestávkách mezi jednotlivými hodinami čeští žákové zůstávají tak málo němi jako jejich němečtí soudruzi, a poněvadž jest jich větší počet a mají stejně obratné jazyky, zvučná hrdla i zdravé plíce, jest chorus všech těch hlasů převahou český. Jak způsobiti, aby na sta těch českých hlasův umlklo tak, že by se tam už ani jediný neozýval a nerušil německý charakter ústavu? Nejlépe, kdy by ti čeští hoši měli tolik rozumu a jedním rázem všichni z tohoto ústavu odešli jinam: jedni do Jindřichova Hradce, druzí do Tábora, třetí do Písku atd. Pak by na ústavě zůstalo méně žáků, na příklad místo tří set jenom sto, ale bylo by splněno přání, aby charakter jeho byl zcela německý.‘«

»Velmi dobře!« projevil zase dr. Vokáč svoji pochvalu.

Farář pokračoval: »Panu primátorovi a panu dr. Rzihovi se myšlenka dokonce tak nepodobala jako vám, aspoň k ní mlčeli zrovna jako Samson na kašně, kolem níž jsme po rynku

chodili. Vykládal jsem tedy dále: ‚Jenže od těch mladých pudivitrů nelze očekávati tolik rozumu, aby se najednou ze zdejšího gymnasia vyklidili a jeho německému charakteru překážeti přestali. Mocí pak jich k tomu donutiti nemůže dle nynějších zákonitých předpisův ani ředitel, ani školní rada, ani ministr. Vláda může dle libosti přesazovati úředníky, tedy odstraniti odsud jednoho školního radu a dáti sem jiného; ale žáka, který byl na ústav přijat, náležitě se tam chová a svým povinnostem dosti činí, nikdo, ani ministr nemůže poslati pryč nebo mu odepříti postup do vyšší třídy. Aby gymnasium v pravdě nabylo německého charakteru, musely by zákonné předpisy posud platné býti nahrazeny jinými, které by mohla vláda předložiti zákonodárnému sboru. Ať ji také k tomu vaše slavné městské zastupitelstvo vyzve, když už na palivo a na školníka nabízí příplatek tří set zlatých jednou pro vždy. Ty nové předpisy zněly by asi takto:

§ 1. Charakter gymnasia v Českých Budějovicích jest a musí zůstati německý.

§ 2. Každému žáku toho gymnasia se přikazuje, aby jakmile vkročí pod střechu školní budovy, nepromluvil ani českého slova.

§ 3. Kdo by se proti tomuto příkazu provinil, bude okamžitě z Českobudějovického gymnasia vyloučen a nesmí býti přijat na žádný jiný ústav.

§ 4. Při zápisu do Českobudějovického gymnasia bude od nynějška odmítnut každý hoch, který umí česky.

Když sněm nebo říšská rada takovou předlohu schválí a Jeho Veličenstvo ji potvrdí, stane se zákonem, a zdejší slavné městské zastupitelstvo dosáhne, na čem mu tak velice záleží.«

Vokáč zatleskal rukama: »Výborně! Znamenitě!«

»A co na to pan Claudi a jeho svatý duch?« tázal se Doležal.

»Už se tak líbezně netvářili jako v první chvilku našeho setkání, ba dr. Rziha se i trochu kabonil. ‚Vždyť vy, reverendissime,‘ povídá, ‚jste přece také Němec, ano váš pan otec přišel sem, zdá se mi, ze Švábska?‘ — Já řku: ‚Pravda, všichni moji předkové po meči nebo snad po pluhu žili ve Švábsku. Ale vy, consultissime, chcete, zdá se mi, říci, že nejsem dobrý Němec?‘ — ‚Upřímně řečeno, myslím, že byste mohl být lepší Němec.‘ — ‚To přijde na pojem,‘ povídám, ‚na přesnou definici. Jeli dobrý Němec pouze ten, kdo na příklad zde k českému lidu plemennou zášť chová, stále jen mu škoditi, jej utisknouti, práva zbaviti, sobě podrobiti, o svobodu, jazyk, ano též o vlast jej připraviti usiluje: pak jsem já docela špatný Němec. Neboť já, consultissime, vyznávám víru, jejímž hlavním zákonem jest: Co nechceš, aby tobě jiní činili, nečiň i ty jim; bližního svého *miluj*, stejně miluj jako sebe samého, ať je rodem Němec nebo Čech, jen když je hodný člověk. Nechci být nenávistníkem, utlačovatelem a tyranem lidí už z té příčiny, že jsou jiné národnosti a mluví jiným jazykem. Jsemli proto u někoho špatný Němec, moje svědomí

mně praví, že nejsem horší Němec než ti, z kterých jsem pošel, že nejsem odrodilec. Otec můj a předkové moji ve Švábsku také znali boží přikázání o lásce k bližnímu a nikdy nezapomínali, že jest psáno: Nepokradeš, aniž požádáš, což jest jiného. Kdo jinému tajně vzal měšec s penězi, byl u nich zloděj, kdo násilně, byl u nich lupič, — což teprve ten, kdo by byl jinému všelikými fortely, úskoky a násilnostmi bral jazyk, svobodu, vlast jeho! Kdo jinému odcizil koně nebo krávu, ten dle nezvratného jich přesvědčení páchal zločin, — což teprve ten, kdo by byl chtěl jiným odcizovat jejich děti! Stejně soudili také moje česká matka a moji předkové z její strany. Nejsem odrodilec, žádný Němec rovněž jako žádný Čech nemůže říci, že bych mu byl kdy třeba jen vlas zkřivil nebo stéblo do cesty položil pro jeho národnost. Aniž jsem odrodilců milovník. Když nějaký český Řeřicha ze sebe dělá Röricha, nebo Zavrtal Safferthala, neřku když poturčenec janičársky řádí proti svému plemeni, nepožívá skutečné úcty ani u těch, k nimž od svých přeběhl. — Ale,' já řku, ‚ctění pánové, nesmím vás déle svými vejšplechcemi o váš drahý čas připravovati. Jestliže některé slovo mé nelibě se dotklo vašeho sluchu, prosím, nichts für ungut. Buďte zdrávi a zachovejte mě v dobré paměti!'«

Nyní jsme všichni panu farářovi nadšeně tleskali a jeden přes druhého volali: »Výborně! Znamenitě! Sláva!«

(Pokračování.)

Na lesních stezkách.

Volné verše

Adolfa Heyduka.

I.

Nežiji, živořím jen!
Jsem jako v lese vydoutnalý kmen,
nad hlavou mi šedý sup křídly sviští,
ale u srdce v zeleném listí,
pod zpráchnivělým rudým sukem
hnízdo je s veselým zvukem;
jdu k buku žalem zrytý,
v duši mé divně se stmívá,
a hle, pták v hnízdě skrytý
vesele v ústret mi zpívá
a křídly třepe!
Hned v srdci jasno a lépe,
hned veselo!

II.

Nebe je všecko pokryto mraky,
mraky jsou šedé,
plny sněhu.
Jdu pustým krajem,
pustou cestou,
po kraji černé bodláčí
zvedá šedě ochmýřenou hlavu.

Zvadlé listí nosí mi vichr k nohám,
suslí a vzdychá.
Léto prchlo!
Mne u srdce píchá!
Myslím na domov v té chvíli;
nebe se náhle jasní,
slunéčko zlatí listí.
Listí šepce,
po luhu pílí.
Strom prstem mi kývá.
V mou duši vrací se mládí,
po špičkách, hebce,
klidno v mé lebce,
radost v mou hrud se dívá
a krev má zpívá.

III.

Slunce zalehlo lesy,
lesy se zeleně smály,
volaly mne k sobě.
Střelec šel k lesu,
s ním pes,
svěžest chtěl píti
a bavit se dnes.
Vyběhla srna z houští,
střelec sňal s plece zbraň,
s podivem srna naň hledí;
okouzlen stojí muž,
s výčitkou srna zří naň:
»Proč mne chceš zabít, mluv?«
Úzkostně zaštěkal pes,
lekla se, vystřelil muž,
odběhla srnka jak dřív.
Pohněván láteřil střelec.
Zlobil se na psa, že štěkl,
bil jej, leč nedbal pes nic.

Mrzut šel střelec domů,
vesele skákal si pes,
pyšně svou hlavu nes,
lidsky že jednal on dnes.

IV.

S dceruškou lesního s maličkým bratrem
v průseku potkal se mládenec,
pozdravil, u ní stal.
Za ruku děvče vzal,
panenku polil ruměnec.
Do trávy usedl hošek,
usedl jinoch i s dívkou,
mluvil jí o lásce přerůzné zvěsti,
o věčnosti tichého štěstí:
»Na věky budete mou!«
Opodál utrhl hoch
šedivou pampelišky hlavu
a foukl do ní, co moh.
Lehounké šedé to chmýří
odletem do všech stran míří.
Život a štěstí!

V.

Daleko široko zeleň a květy;
květ vůkol, květ v duši
a ptačí popěvné věty
v líbezné vzruši.
Modřínu trhám si snítku
s chomáčky květů rudých:
korály živé;
dávám je za klobouk,
mušky jej oblétají
vždy živěj,
vždy veselej a divěj.
Tancují v slunci ruče,
mé srdce radostně tluče.

VI.

Ztich šepot stromů kolem kol,
ztich v chvění keř i květů stvol,
jen mechu polosnivý ples
vzdech v dál, já kráčel sám skrz les.

Šel ponořen jsem v myšlenkách,
stesk duše černou peruť vztáh

a v slzy zahalil můj zrak,
kdes v dálce tikl ze sna pták.

Ten tikot mojí duší chvěl
a bezvolně mi připomněl,
že chůzí časů také tak
víc nekonal jsem, než ten pták.

Že prchá jak mých písní směs
v kraj vůkolní i v snivý les,
a padneli, že o něm zvěst
než ptačí tikot slabší jest.

VII.

Stříbrný rytíř Měsíček v černých mraků sedle
po modrém luhu nebes klusá
a rozhlíží se všade
a na černou hlavu stoleté jedle
bílé ruce klade.

A jedle se kolem rozhlíží přes širé nivy
a vidí vše poseto čarovným skvostem,
mní, že to konala ona,
a síle své zázračné stále se diví
a neví, že v šatě svém černém a prostém
sekerou rubce skoná.

Svatopluk Čech.

Jeho život a dílo.

Od

Jana Voborníka.

(Pokračování.)

Viděli jsme, že se u Čecha už v počátcích literární jeho dráhy k muse historické (Husita na Baltu) přidružila musa vzpomínková, a to v proze (Zimní idylla). Tak vroucí byl poměr básníkovy duše k rodinné minulosti a k venkovu. Čím více se básníkovi krásná minulost vzdalovala, tím vzácnější a dražší mu byla, a tím též hodnější nějaké znamenité formy. To byl ovšem hlavně verš. Vzpomínky se přihlašovaly s lyrickou náladou tak vzletnou, že si básnickou formu téměř vynucovaly. Tak počala

veršovaná poesie vzpomínková. Už při některých povídkách z právnické praxe bylo v úvodech znáti, že je píše básník elegií zmaru krásné minulosti uchvácený. Kontrast života a touhy byl příliš silný. Zde zaprášené fascikly a nudné paragrafy, tam v dáli svěží zeleň venkova; zde vězení ducha, tam volnost přeblažená.

Proto zvláště studie a obrázky čerpané z těch fasciklů jsou obetkány jako závojem sladkobolného snění. Na př. úvod povídky »Jabloň.« Z dusna kancelářské místnosti letí duše mladého koncipienta, když v ní za krásného letního dne nedělního s únavnou prací svou osaměl, v domov svůj zelený, předrahý a nezapomenutelný, aby okřála vzpomínkami. Básník vidí svůj kraj, ráj mládí svého ztracený, vidí sousedy pod stromem v srdečné zábavě. Zdá se mu, že slyší, co který povídá a jak. Zná jejich figury i oblíbené látky hovorů. To už tenkrát byl na cestě k skladbě cyklu *Ve stínu lípy* (v Květech 1879). Vzletné rozpjetí sil pro nově založené Květy bylo jí pohnutkou zevní, hluboký stesk a potřeba úlevy pohnutkou vnitřní.

Osobní básníkova lyrika dala vstup a rámec. V něm podniká výlet do mladosti a do jejich rájů, v něm se i loučí s nimi:

»Jak vlny osením po tobě hrají
mé vzpomínky a touhy, rodný kraji.«

Kde je ten »rodný kraj« apostrofy? Jest to rozhodně především Vrané, půvabný městys a zámek s bohatým parkem, ale spolu i Peruc s nádhernou romantikou feudálního sídla panského, v jehož báječumných lesinách student Svatopluk nejednou blažen prodlel, a konečně Liteň. »Zelený pokoj« byl napřed v Litni, pak ve Vraném. Mnohé okolnosti obě sídla nerozlučně ve vzpomínkách spojují. »Sousedé pod stromem« byli tu i tam, ale hlavně ve Vraném, neboť tu žil básník dospělejší léta studentská, tu se o prázdninách s lidmi živě stýkal.

V Druhém květu (str. 206) vypravuje, že (bohužel) nechce »líčiti své styky s obyvatelstvem Vranským, jehož *některé sympatické postavy* těsně jsou sloučeny s mými nejmilejšími vzpomínkami.« Dále vypravuje, že chodili zvát na besedu k rolníkům, řemeslníkům, obchodníkům, učitelům, kněžím a hospodářským úředníkům, ale k těm jen tehdy, jestliže se nadáli vlídného přijetí.

Zde už jsou skoro všickni besedníci Čechovy básně: rolník (= Bárta), řemeslník (= krejčí), učitel a hospodářský úředník. Místo obchodníka sedí Ve stínu lípy hospodská a mlynář. Mimo to je zde vysloužilec a šumař. Za to pan farář schází, což je dosti podivné. Proč schází? Mimo myslivce s hospodského dcerkou, kteří jsou vzati jen za dekoraci malebného pozadí, vypravují pořadem všecky osoby u stolu sedící, jako by to měly umluveno. Zdá se, že byl farář proto vynechán, že básník neměl proň povídky.

To nás vede k názoru, že sice při vzpomínce zatanuly básníkovi na mysli především osoby pod stromem, ale když při

komposici samé šlo o to, co má kdo vypravěti, byly tu napřed povídky a pak teprve dle nich určeny a vybrány osoby. Povídky, jejich tklivé a rozmarné nálady byly hlavní věcí a zůstaly jí. Jimi se sousedská beseda jen ideálně představuje, nikoli věrně. Proto ani nezáleží na tom, jsouli »historicky« pravdivy podrobnosti líčené situace. Sešli se po kostele (ale jen o Bártovi se udává, že v kostele byl) pod lipou.

Jindy se praví jen »pod stromem.« To se nehodilo do názvu básně dle básníkova vkusu. Zvolil tedy lípu, strom už kollárovskou tradicí za slovanský uznaný a posvěcený. Mohl zvoliti lípu již proto, že jich měl ve Vraném, v Litni i kolem Peruce hojnost. »Za Peruckou myslivnou, pod mohutnými lipami u samého lesa« měl umluvené místo setkání (Druhý květ 224). A ke »krásné vyhlídce« se ubíral s otcem »po pláni *ve stínu* košatých *lip*« (tamže).

Zdálo by se ovšem, že má lípa v představě básníkově nějakou vůdčí úlohu místní, že je to tedy lípa známá a určitá, pod níž se básník ve vzpomínce se známými osobami shledává a tak formu cyklu bezděčně nalézá. Avšak nikoli; ať měl básník lípu určitou či neměl,[43]) vůdčí úlohy nemá, a společnost pod ní shromážděná je výběrem osob svých zcela patrně dílem básníkova rozmyslu. To jest, básník měl hotovou zásobu příběhů, z nichž řadu vybral tak, aby se hodily do kruhu typických postav; a rovněž ty postavy ze zásoby hotové k účelu vytčenému schválně vybral. Odtud si vysvětlíme, kde se tu vzal hrdý pan pojezdný, dle skutečných místních poměrů v té prosté společnosti sotva možný, a naopak proč schází farář, zjev jindy tak vítaný (Václav Živsa, Modlitby).

Forma cyklická byla básníkovi po ruce už dávno (Snové). Starých vzorců ani netřeba tudíž vzpomínati, leda pro dobré sousedství literární: Decamerone, Povídky Canterburské, Gogolovy Večery, W. Kadena Unter den Olivenbäumen atd.

Skladbou Ve stínu lípy obohacuje se řada věcí Čechových od ciziny zcela neodvislých a původních.

Původ povídek je v básníkových vzpomínkách; slyšel vypravování doma a v sousedstvu, a z nich mu obraznost dle jistých vůdčích nálad a nápadů stvořila nové celky. Na př. tklivě jímavé vypravování souseda Bárty o návratu ztraceného syna zbásnil Čech dle příběhu, jejž slýchal od otce.

»Otec slýchal od Liteňských starých lidí a několikrát nám dětem vypravoval, kterak jednou před lety šedivý cizinec v neznámém vojenském kroji přicházející od Berouna zastavil se na kopci, odkud bylo viděti Liteň. Stál prý tam dlouho pohlížeje na vesnici a krajinu stopenou v záři letního večera, při čemž mu hojné slzy kanuly. Když zaznělo klekání, klekl a modlil se. Pak se dal špatnou češtinou do řeči s lidmi, již se vraceli s pole, a

---

[43]) Takovou lípu jsme s přítelem Baarem, farářem Klobuckým, hledali ve Vraném, ale marně. Byl by se hodil spíše kaštan.

vyptával se jich na jednu rodinu Liteňskou. Na konec jim sdělil, že je zdejší rodák.« (Z dávných vzpomínek.) »Otec, jenž rád vypravoval takové jímavé příběhy, vyličoval nám vždy s obzvláštní živostí výjev u kříže, — a já (dí básník) vždy vídal jsem pak tam v duchu starce ve vojenském kroji.«

Přes to, že byl dojem líčení otcova tak silný, básník neponechal příběhu hotovou formu, nýbrž změnil ji a opatřil hlubším závěrem, jehož myšlenku vyňal z nejdražších zásob synovských citů k matce.

Povídka hospodské o sirotku po loutkáři pochází nejspíše z oněch besed, při nichž děti Čechovy bavila »teta,« chudá příbuzná, která se k nim dala do služby. Dříve sloužila ve velké zájezdní hospodě na Mníšecké silnici a vyprávěla dětem ráda, ale vždycky jen ze svého života.

Šumařovo vypravování mohlo míti též základ v rodinných besedách u Čechů, neboť se tu mnoho slýchalo o zkušenostech českých lidí na dálném ruském Východě. »Co nám dalekou Rus přisouvalo nejblíže (vypravuje Čech Z dávných vzpomínek), bylo, že jeden z otcových bratří za svým povoláním jako zahradník dostal se tam, na Volyň. Ten psával časem otci obšírná psaní a jejich obsah a vůbec Rusko bývalo dlouho předmětem hovoru u našeho večerního stolu.« To ovšem pranic nevadí možnosti skutečného nějakého šumaře a jeho povídky o smutné lásce.

Vánoční povídka učitelova, zdá se, je původní komposice básníkova z několika jemu velmi blízkých složek. Jest zde předně využito vzpomínek na úchvatný štědrý večer a na jistou příhodu, o níž vypravuje v Druhém květu (56). Přišel bez vědomí rodičů o vánocích z Prahy domů, do Vraného, proplahočil se hájem, aby se přikradl od zadu k oknům zámku a uzřel pohromadě své sourozence kolem známého stolu. Matka jej zahledla, všickni vyskočili jemu vstříc. K té se řadí druhá příhoda (na str. 138), kde Svoboda (autor) podal s vozu jisté paní dcerušku do šátku zabalenou. »Paní mu poděkovala přívětivým kývnutím hlavy a pravila holčičce: ‚No počkej, hned uvidíš tatínka!‘ — ‚Tatínka!‘ opakovalo děvčátko svítíc radostně očima« atd.

Nepravíme, že právě z této příhody, ale z citů v ní zjevených pošla povídka učitelova, fikce z touhy srdce.

Konečně měla zima sama »se svým sněhem a ledem, třpytnými rampouchy a ledovými květy na oknech« tolik přitažlivosti (Z dávných vzpomínek), že si básník nemohl odepříti povídku, v níž by krásu těch dojmů vylíčil. Dojem těch věcí sesilovalo v mysli básníkově opět líčení otcovo. A opět zde líčil otec věci, jichž sám nepoznal, nýbrž o nich jen četl. Líčit ruskou zimu, ruský mráz a sníh bylo mu zvláštní rozkoší.

Avšak dojem ruské zimy a sněhu, jak to líčila otcova kniha obrázková, byl podložen u básníka dojmem z dětství, a sice mocným dojmem čtení o baronu Prášilovi. Z úžasu a obdivu velikosti vznikla přirozeným obratem komičnost nehoráznosti. Proto po učitelově zimě přišel na řadu vysloužilec, figura, kterou básník

jistě viděl, neb ji zevrubně popisuje, zvláště podivnou čapku. Příběh jeho je dobře po prášilovsku zbudován. Jemná veršová úprava zmirňujíc drastičnost sesiluje účin.

Též příběh krejčího je rázu prášilovského, ale vtipná pointa situace (krejčí v dortě ukrytý myslí, že je na křtinách a zatím je to kvas bujných klášterníků) má ráz oněch žertů, jež rád u Čecha vypráví hospodářský praktikant. Z nich jest také historka pojezdného. Figuru krejčího líčí Druhý květ (str. 45). Jednoho večera chytil (u Vraného) panský stoh. Celé městečko se sběhlo. V křičícím davu »vynikal svým resonováním zvláště jeden krejčí, komický vychrtlý mužík s prošedivělým věncem vousů pod oholenou bradou a ve starosvětském, až téměř na paty sahajícím hřebíčkovém kabátě, jehož objemné šosy podivně lítaly kolem rtuťovitě pohyblivého těla. Za živých posunků máchal kazatelsky vztyčenou hubenou rukou a protestoval vřeštivým hlasem proti opatřením, jež nařídil správce« atd.

Zajímavý je v dobrodružství jeho veliký dort, nikoli sám sebou, ale tím, že má úlohu zde v humoresce po prvé a ve Václavu z Michalovic po druhé, a to úlohu velice podobnou, načež z literatury Čechovy skoro úplně mizí. Tvar jeho tedy nepochází z dojmů osobně důležitých, ale bez modelu spatřeného nebo popsaného a bez nějaké zprávy nevznikl.

V mlynářově závěrečném přípitku, v umělých přechodech s povídky na povídku a v střídání pathosu s humorem jeví se zřejmě komposiční stroj. Spojení je většinou velmi tenké a křehké. Povídka nezapadá do povídky, ale působí každá o sobě zvlášť. Básník básnil z rozkoše, aby při práci žil v tom milém světě zapadlém; rozkoš jeho je jednotná, ale nestejně silná; přední polovice vyniká, druhá je slabší hlavně povídkou pojezdného a mlynářovým řečnickým závěrem.

Nová sbírka veršovaných prací. Kandidát nesmrtelnosti. Václav z Michalovic. Sláva Hovor listí. Calderonovi. Letní procházka. Slavie. Dagmar. R. 1880—1883.

Dokončiv povídky Ve stínu lípy viděl Svatopluk Čech, že je čas, aby vystoupil zas jednou s knihou veršů. Od r. 1874, kdy vyšly Básně, uplynulo už šest let. Tak zvolna se měl Čech k tomu, aby se přihlásil o veřejné uznání, neboť je známo, že o básních, pokud vycházejí v časopisech, kritika nemluvívá. Tak zvolna dal uzrávati osení svému ke žni. Není divu, že si potom kritika s knihou takového vývoje, mnoholetého a hlubokého, nevěděla dobře rady. Totiž chval bylo dáno štědře, ale kam v ní dospěl zatím vývoj českého básnictví, nebylo viděti. Nebyloť dosud (a není dodnes) rozhodnuto o zásadních otázkách literárně theoretických. A básník, jenž shrnul v knihu jednu (Nová sbírka veršovaných prací 1880) Čerkesa z r. 1875, Handžár z r. 1876, Na hrob Havlasův a Evropu z r. 1878, Zimní noc, Žižku a Ve stínu lípy z r. 1879, básně tak zvláštních a často složitých podmínek, postavil současníkům úlohu příliš velikou, aby mohl žá-

dati, by jí úplně vyhověli. (Více o tom v dalších dílech tohoto spisu.)

Jako Básně roku 1874 znamenaly závěr jistého období, tak i Nová sbírka veršovaných prací r. 1880, vlastně roku 1879. Tu se končí rozdvojený básníkův život, právnicko-literární, a všechen další vývoj, lidský i básnický, se slévá a soustřeďuje a prohlubuje v tvoření. Předmětem toho tvoření je lidská povaha, duše, štěstí života, výrazem jeho je literatura veršem a prozou. Člověk roste svým posláním, literatura člověkem. Toto hluboké vnitřní spojení hledati jest úkolem dalšího životopisu Čechova.

Nežli možno bezpečně postoupiti, třeba nabyti přehledu, kde jsme.

Dosud bylo viděti: předně ideu husitskou, zvanou tak přesně jen potud vlastně, pokud znamená rozhodnou obranu českého jazyka a národnosti proti všemu nepřátelství cizímu všemi prostředky možnými, třeba i »kovem;« idea tato nevystoupila dosud zcela v popředí, ale vystoupí s rozvojem básníkova mužného charakteru hlavně v písních; jinak se v ní tají spíše »táboritství,« neboli důsledné sektářství české, vězící pevně v oné součásti duše básníkovy, kde se tvořil názor náboženský. Začala Adamity. Dále ideu byronskou, unášející básníka v příbuzenství pěvců slovanských a s nimi ohromnou oblast evropského toužení novodobého, v titanství, v lyrismus popisů a reflexí, v erotismus a kult ideálního ženství. Začala Andělem, vtělila se Čerkesem a Evropou. K nim se řadila idea slovanská, podepřená hlavně vlivem otcova kollárismu; dosud se úplně nevyjádřila, pravé květy teprve přijdou v Slavii a Dagmaře.

Po boku všech už od Adamitů se hlásila idea sociální; bojuje stále se živly romantickými, ale vyjasňuje se, a na konec, když všecky ostatní ideje zastínila idea mravně reformní, ovládá skoro celé pole.

Ale zbývá značný a důležitý kus Čechovy literatury, jejž nelze označiti žádnou takovou ideou, než prostě »poetickou.« Značíli u Mickiewicze Gustav ideu romantismu balladického, Konrad revoluční vlastenectví, Wallenrod vlastenecký historism, co značí Tadeusz? Nic jiného, než ideu »obnovených obrazů« minulosti pomocí vzpomínek. A co značí Krymské znělky? co Farys? Poesii. Tak má Svatopluk Čech literaturu vzpomínek pro rozkoš uměleckou, pro úlevu touhy, pro potřebu čirých vzletů do říše krásy a modra. Zvláštní je, že většinu té literatury netvoří verše, nýbrž povídková proza. To je krásné a znamenité na povídkách Čechových, že žijí krví tak ryze uměleckou. Proza jejich má sílu čili tajemství formy, jímž vítězí i nad veršem. Rozumí se, že nikoli všecky napořád, neboť básník řídí voj svých povídek v čáře tak obsáhlé, aby pomáhaly na všech místech vývoji ku předu, kdekoli třeba. Proto jsou tak četné povídky satirické, ironické, tendenční, posměšné a káravé, časové a příležitostné. Ale hlavní voj tvoří přece povídky »poetické,« ryze umělecké.

K nim nutno čítati ovšem i Ve stínu lípy. Ale právě tento příklad názorně ukazuje, jak statně si hájí proza sílu uměleckou (slohem) i proti veršům. Mnohá veršovaná věc (pojezdného humoreska) by si v proze polepšila, kdežto těžko je hledati povídku napsanou prozou, která by si žádala byla spíše verše.

Dobrá proza je znamenitá důležitost literatury. Svatopluk Čech nepřestal pěstovati prozu ani když začaly Květy, naopak. Důkaz, že nepsal prozou jen z potřeby zevně literární, nýbrž z potřeby vnitřní, z puzení uměleckého. V l. 1880—1883 mu vznikla kolem veršův a Květův ohromná řada povídek, obrázků, feuilletonův, úvah a různých drobných proz. Mimo to psal do Národních Listů feuilletony od r. 1880 do 1882, a četné povídky do Lumíra. Doplnil *Povídky, arabesky a humoresky* na čtyři svazky (1878, 1879, 1880, 1882). Z jiných prací sestavil (1880—1886) *Humoresky, satiry a drobné črty* (1887) a *Moravské obrázky* (1881).

Jsou tu jemné práce vzpomínkové (Filemon a Baucis, Ve vzduchu, Pan Brůžek, Biskup, Losos mého pradědečka, Zimní idylla, Růže) z tradic rodinných, jiné z právnické praxe (Šefův dalekohled) a z cest (Selanka), jiné z osobních tužeb a nálad. Z těch typického rázu nabyly povídky na pohled lehké a smavě humorné, v jichž jádře se pečlivě tají stesk umořené touhy lásky a rodinné. To pečlivé tajení pravého stavu věcí je hrdost nejen plaché mužnosti, ale i umělecká, pravý stud aristokratický. Dává humor vzácné jemnosti. Proto je požitkem jen těch, kdož srdcem porozumějí. Jest to na př. Deštník a Chvála stáří, význačné jemnou ironií, pak Růže, Sláva a Hovor listí. V těch pěti povídkách je obsažen výmluvný kus Čecha: člověk, básník i umělec je v nich zjevný. Všecky jsou skombinovány z různých kousků vzpomínek.

Ivan Hrdina (v Růži) = autor — nesplňuje očekávání majetného strýce. Ten se vžil »do myšlenky, že synovec jeho vynikne na kolbišti politickém a že bude hlásati jeho program. Ale mladý Hrdina měl hlavu plnou ideálního blouznění, hrdě vzdorující všemu, co se příčilo názorům a záměrům, do nichž se zamiloval. Jemu se nechutil hluk veřejnosti a střízlivý stav právnický. Všecka mysl Ivanova tíhla do světa ideální velikosti a krásy.« Opřel se přímo a bez ohledu přáním strýcovým zjevně se hláse k nedostatku smyslu »praktického,« t. j. zištně sobeckého a obmezeně ctižádostného.

Sláva a *Hovor listí* jsou nejznamenitější kusy románu srdce básníkova. Důležité jak životopisně tak formálně umělecky. V obou září na výsosti v touze snivé spatřený dívčí ideál. V Hovoru listí je to šlechtična. Ideál ten se táhne už od prvotiny nazvané Anonymus a sahá až k Zpěvníku Jana Buriana, ale nejúčinněji a nejuměleččeji vystupuje zde, v Hovoru listí. V popise praeceptora je kus autofotografie a biografie. Nad jiné zdobí povídku tu a Slávu jakýsi jemně mystický, ryze básnický živel, obsažený v hloubi citu slovanského (a indického) a všeho lidstva, když se mu krásou tušení vzájemného svazku všeho stvoření, čisté duše lidské s čistou duší rostlinstva, otevírá výhled do tajemství života.

Co je sláva básnická? Nic. Ale touha je něčím velemocným. V té touze vídal básník svůj vtělený milostný ideál, a jasan, pod nímž sedával, mu o něm šeptal. Pod jasanem se dal pohřbíti. Jasan pak šeptal touhu jeho duše. Té porozuměla Uljana, sama unášena touhou po ideálu, a líbajíc jasan provedla na okamžik přečisté spojení, splynutí dvou duší, v marné dosud touze se hledajících.

Tento krásný názor, lidové poesii a symbolikům tak oblíbený (viz Zeyerova Radúza a Mahulenu, Legendu o jarním dešti a j.) je tak hluboký, že v něm filosofie nalezla tušení podstatné pravdy světa (Schopenhauer). Za takových okolností, když se básník dobude cestou svého vlastního životního toužení k pravdě tak hluboké, že v ní poesie je pravdou a pravda poesií, a oděje vše formou, čili najde sloh, jenž látku promění v život, vzniká ona žádoucí krása, kterou hledá stárnoucí a proměnlivý život lidský, a tou krásou svítí mladistvě čistá a svěží Sláva a Hovor listí.

Každý věk takových věcí nedovede. Mladistvá síla česká provedla je pomocí duše básníka Čecha a postavila době, aby jí byly svědectvím a obhájcem.

Hovor listí mluví více románem Čechova subjektu, Sláva více duší lyrických básníků vůbec.

Byl tu jakýsi pravý Čechův »parnas.« Nedopřál si na něm prodliti do sytosti. Starosti o skutečnost jej vedly k současnosti reální a národní. Z pozorování jejího vzniklo množství povídek majících na zřeteli odpor básníkova názoru proti názorům okolí. To je bolestná cesta tvoření kritického, které padá úlohou na bedra básníků tím nalehavěji, čím jsou charakternější. Jest to úloha a znak činnosti národní. Bolestná je proto, že se jí ukládá hořké sebezapření, oběť a vlastní vnitřní reforma. Na Parnase si smějí pohověti i slabší lidé, ale cesta národní kritiky se otvírá jen silákům. To proto, že se žádá boj a to vítězný, a aby byl vítězný, musí býti ryzí, a aby byl ryzí, musí míti i při nejostřejší satiře vznešený názor za sebou a lásku k dobru. (O tom dále v III. díle spisu tohoto.)

Některé povídky toho druhu, kritické, jsou důležité, ježto jsou svědectvím stále mocněji se budící mravně reformní touhy v básníkovi. Na př. povídka *Na břehu mořském* (1880). Zvláštní druh arabesky! Ukazuje v rámci slunné idylly, jako by jen výletní, lež a otravu hesla »Nil admirari.« Aby působila předmětněji, vypravuje ve formě »já,« jako by autor sám trpěl nemocí analysy, byl zkažen literaturou a hledal krásu v světě dle knih a nenalezal, esthet a humanista, jejž modernost připravila o cit lásky k vlasti. Vše to řečeno ironicky. Pravé smýšlení autorovo zastává mladá dáma, italská vlastenka. Za vlast trpěti — je třeba! To povznáší jedině a nikoli skepse, analysa a blaseovanost.

Tak se přiblížila Čechovi doba tvoření »tendenčního,« k němuž od počátku jevil náklonnost, protože byl k tomu povolán. Bolestné povolání! Ale nebál se ho, neobcházel je, když uzrála chvíle. Vstoupil odhodlaně branou, nad níž napsal Havlíček:

»Tendenční poesie je lepší, než netendenční.« (Vydání Svatobora str. 175.)

Opravdovost úmyslu označila už obsáhlost prvého díla toho směru, totiž románu *Kandidát nesmrtelnosti* (v Květech 1879). Byla to zatím jen jemně humoristická satira literární. Z kruhů literárních sám básník vyšel, v literárním povolání viděl úkol mravně obrozovací, i cítil, kdo má úkolu dostáti, že se musí především obroditi sám. Proto posvítil předně na směšnost starého veršovství, kdy staří páni vlastenci dle pseudoklassických norem lživé a prázdné idyly vyráběli, posvítil na směšnou ilusi městských literátů o arkádické blaženosti a prostomilé srdečnosti venkova, jehož neznali, na titěrnost a hračkářství, jež se objevilo v počátcích t. zv. folkloru, na titěrnost a neužitečnost podniků nepovolaných básnílků, vůbec na donkychotství všeho druhu, jak řádilo a řádí v oborech života literárního. Pověstné nakladatelství krváků octlo se při tom po zásluze také na pranýři.

Román slaví vítězství nového názoru, jak zaň bojovali Neruda a Hálek: Poesie není zábava, není sport nedospělých ctižádostivců, poesie je bolestná práce, literatura je těžké a odpovědné povolání a chce celého člověka. Tuto stránku však třeba z románu mezi řádky vyhledati. Román sám nemá hněvu ani rozhorlení, zná jen klid a úsměv. Je to dílo pravého humoru.

Formou je to umělá kombinace přerozličných zkušeností osobních, promíchaná příhodami a episodami cizími. Dickensovská teplá sympathie, která význačně směšné stránky bez posměchu sesiluje, jako by nechtíc karikovala, střídá se příjemně s vtipnou, klidně jasnou ironií ryze Čechovskou.

Čechovu duchu sluší tento ironický humor, ale nestačil mu nikdy. Bylo mu třeba vždy zase tvoření patheticky vzletného a oddaného, jehož vážné poslání označoval nejraději veršem. Podnětů žádalo hlubokých, proto se příležitostnému básnění bránil víc a více.

Požár divadla Národního byl ovšem něčím, co jej snadno přimělo, aby se nadšeně chopil díla na pomoc (*Dva požáry*, v Květech 1881). Ale obdivuhodna byla slavnostní *óda Calderonovi*. Básní tou otevřel světu okénko duše své, kde ji dosud nezjevil ničím. Calderon! Dramatik tak strmého rázu poetického a výlučně španělského byl, jak se ukázalo, drahý srdci básníka Ve stínu lípy tou měrou, že uznal za čestnou záležitost své musy přinesti mu z české lípy své větev na počest a pustiti se v závod veřejný. Bylo to krásné závodění a úspěšné. Vrchlický, Čech i J. J. Kolár slavně o palmu se přičinili.

Známa je okolnost, že v Čechově básni nejvíc soudce zaujal kontrast mezi slavnou dobou vlasti Calderonovy a současného úpadku Čech. Té okolnosti zásluhu měl silný, velikostí cizí neutlačitelný sebecit národní, jenž se budí tím rázněji, čím je obdiv cizí velikosti mocnější.

A pak možná že měl bolestný sebecit Čechův důvod ještě bližší, historicky osobní. Byl totiž skládal právě v tu dobu báseň z úpadku století XVII. *Václava z Michalovic* (v Květech 1880). Vznikání té básně bylo těžké, složité a trudné, ale příchod její ideje byl radostný, neboť potřebu něčeho takového duše básníkova dávno cítila. Potřeba ta nebyla jen umělecká, nešlo zde o »obnovený obraz,« nýbrž o vnitřní úlevu nahromaděných energií historické osobnosti básníkovy. Energie ty byly city vlastenecké a národní, náboženské a osobní city vzpoury, city utlačené a hněvivé české duše, konečně i city demokrata bolestnou touhou po aristokratickém, nedostupném ideálu v obraznosti raněného.

Živly k básni se shromažďovaly u básníka už záhy z mládí, ze všech chvil, v nichž duše jeho trpěla studem a hněvem pro národnost mezi odpornými cizáky, Němci a jesuity. Z oněch chvil v konviktě, kdy se cítil jako ve vězení a v mukách, jimiž má býti přinucen k odcizení a ztrátě svého domova, kdy se mu pohledem na staroměstskou věž mosteckou stále bouřily znova stud a bolest nepomstěné hanby. (Viz konec »Vstupu.«)

Život v konviktě nahromadil zevního materiálu pro celou báseň. Vypráví o tom Druhý květ řadou stránek a jiné vzpomínky. První večeře v semináři se mu zaryla v mysl nesmazatelně (str. 60). Ohromná síň, dlážděná kamennými plotnami, s obrovskými malbami na zdi, řada kolosálních oken, dlouhých stolů se sedadly, v pozadí malá kazatelna. V prvním i druhém patře dlouhé chodby, visutá chodbička vedoucí na kůr kostela Salvatorského, kudy konviktisté chodili na nešpory (str. 72); z oken chodeb viděti na Kamenný most a do Křižovnické ulice. Vycházky byly do seminářské zahrady na svahu Petřína. Dály se pod bedlivým dozorem představeného. Styky se světem byly pilně hlídány. Konviktisté si měli býti »jako posádka církevních branců uprostřed nepřátelského světa, odkud hrozí jen úklady a útoky, jež třeba bděle odrážeti.« (Str. 153.)

Tím žádostivěji pohlíželi ven z oken.

V tu dobu jako na zavolanou dostala se mladému Svatoplukovi do rukou báseň Lermontova Mciri. Líčí zpověď umírajícího mladého mnicha. Byl chován v klášteře nevěda o sobě, jakého je původu, jakého jmena a jaké vlasti. Byl vytržen z lůna rodiny v dětství a dán do kláštera, aby byl vychován za pomahače proti svým, za sluhu nepřátelské víry a národnosti. Ale jednou se mu podařilo vyjíti z kláštera ležícího na Kavkazském svahu. Šel a šel, krásou divé horské přírody uchvacován, v duši se mu rozhosťovala podivná rozkoš volnosti, jako by pravá vlast jeho duše, šel, jako by poznával v horách cosi rodného, až najednou pomocí dívky a lásky vytušil v citech svých a temných vzpomínkách jako pochovanou vlast, ukradenou, uloupenou minulost. Touhou po té vlasti upadl v nemoc a znovu dopraven do kláštera umírá.

Ta báseň ukázala Čechovi obdobu jeho situace, sestru jeho duše. Ale tvůrčí chvíle tím nenastala, neboť rozkoš pouhého na-

podobení byla mu neznáma. Z vlastního nitra českého se musela chvíle dostaviti.

I to nitro bylo připravováno konviktem. Měl kruté chvíle rozporů, chvíle vzpoury v svědomí, a zase záchvaty sladké mystiky posvátného opojení před oltářem. Slyšel hlas: Vnoř se do toho tajemného proudu, odevzdej se mu celý atd. (189). Zvláště exercicie naň v tom směru působily.

Tím byl v básníkovi dán Václav z Michalovic prvních dvou zpěvů, nadaný jinoch ryzí vzácné krve české, ale výchovou odcizený, vlivy mystiky opojený, sám v sobě zakletý a spící duch.

Ale Svatoplukovi přicházela pomoc zvenčí, a sice jednak z domova (tradice otcova), jednak z knih. Tradice otcova zapuzovala mystiku a dogmatiku, a rationalistické spisy »podmílaly ledaco i z toho, čeho se byl dosud s pevným přesvědčením držel.« (195.)

Tu je Václav z Michalovic zpěvu III.—IV. Tolik bylo přípravy vykonáno a přece tvůrčí chvíle dlela. Proč? Básník neměl jasného podnětu a formy. Nevěděl ještě, že sám ten děj jeho vlastní duše je drahocenné thema básnické; vědomí to se v něm pracně budilo a vzbudilo až teprve v Modlitbách k Neznámému.

A obdobu Michalovice neznal, nemohl ji viděti, jako nyní my po hotovém skutku. Co scházelo? Scházel příchod »staré knihy.«

Která to byla tajemná »stará kniha?« »Historie o těžkých protivenstvích církve české,« spis (vyšel tiskem r. 1870) exulantský neznámého původu, ale Komenskému asi velmi blízký. Po stručném přehledu vývoje českého křesťanství od Drahomíry až po dobu Bělohorskou podává zevrubné vylíčení Staroměstské popravy, obraz utrpení exulantů a končí voláním: Exoriare ex ossibus ultor! . . .

Toto čísti — bylo básníkovi jako udeřením genia. Teď přišla tvůrčí chvíle. Básněno býti muselo, vždyť exulanti volali, a on bolestem jich tak dobře už dávno rozuměl. Ale jak začíti? Líčit bitvu Bělohorskou? Akci Šliků, Budovců a Thurnů? Vše to bylo už napřed nemožno, neboť Čech badatelskou evokaci minulosti nemohl chtíti, nebylo to jeho darem; byl básníkem byronistou, jenž hledá mohutné tragické individuum, volné formy historické, aby se v jeho duši sám mohl s duší svou dobře uhostiti a bojem jeho se vybíti. Nechtěl historismus, chtěl formu pro výboj moderní své duše české, ale poslané tam v dál, aby výboj její nabyl historické půdy a významnosti a stal se jaksi ex post odvetou památce vítězů, jimž odvetu dáti poražení nemohli.

Než kde hledati takové individuum? Nyní mohla Čechovi přispěti na pomoc báseň Lermontova Mciri a snad i přispěla. Ale jisto jest, že hlavní pomoci nabyl básník z vlastního života konviktského. A z úvahy o celém životě národním.

Popravenci a vyhnanci volali z dáli o pomstu. I národa minulost volá. Přirozeně k potomkům. Než jak se mají potomci?

Vězí v nesvobodě a mdlobě. Původně neměli o svém položení ani vědomí, až teprve historie nová (Pelcl, Palacký atd.) jim pověděla, jaký byl jejich rod, odkaz a kam zašli. Hněv není nic platen, vzpoura beznadějná, ten děj nemá smíru. Vlastně co se týká celku a národa, není nic beznadějného, jenom že »pomsta« se koná přirozeným vývojem věcí a vnitřním obrodem.[44])

Ale to jsou poznatky a moralisace, žádná idea básnická. Individuum má zákon jiný, proto je tragické. A aby bylo básnické, musí býti konkrétní. Vnitřní realitu dal básník sám ze vzpomínek, zevní realitu skombinoval z různých pramenů.

Individuem tím bude potomek jmena a tvaru historického, k němuž památka otce popraveného volá o pomstu. Mezi otce a syna však nepřátelé vsunou ohradu zapomnění. To se stane tím, když bude syn v ranním dětství rodině odňat a v klášteře vychován. Ale po otci zbude bdělý strážce jeho památky, svědek jeho časů, a — kniha svědectví, historie. Ti najdou nějak přístup k duši synově, tím nastane převrat, vzpoura, boj a — nějaký konec.

Zpěv I.: Svátek Božího těla u jesuitů v Klementině kdysi kolem roku 1633—35. Ve velkém refektáři skvělá hostina, plná rudé barvy: rudé záclony, rudý kat krvavý Verdugo, rudé víno a zlato. Novic Václav předčítá na kazatelně kus jesuitských dějin. Vypravuje se, kterak řád toho novice výborného vzhledu nabyl.

Hrdina básně vystoupil v jasu skvěle promyšlené i provedené historické kresby, silně a účinně. Zájem je probuzen rázem.

V zahradním čtverci se procházejí novicové. Václav vypravuje svému druhu Konrádovi, člověku podezřelé povahy, o milostném nepokoji, jenž se ho zmocnil cestou na hrad, když uzřel v glorietu dvě krásné dámy. Konrád jeho zápal odsuzuje, že to dílo ďáblovo. (Zpěv II.)

Zde se měla objeviti Václavova povaha poněkud hloub. Vidíme jen snivého, naivního jinocha, jenž se tajně zamiloval. Víc nic. Žádná otázka v něm, ani ona ctižádost, kterou jevil v prvním zpěvu. Vlivy jesuitské výchovy mělo býti nějak viděti atd.

Novicové vyšli na Petřín na procházku. Václav se opět oddává milostnému snění. Náhle se u něho objeví stařec, jenž v něm pozná mladšího Michalovice dávno hledaného. Vypravuje mu o minulosti rodu, o popravě otcově, o útěku se starším Michalovicem Smilem za hranice a o návratu do vlasti. Chtějí Václava vysvoboditi. Dá mu z uložení otcova knihu, aby v ní četl. (Zpěv III.)

Václavovo milostné snění je skvělá představa živá, nějaká osobní zkušenost básníkova tu asi pomáhala. Duch století XVII., pobožnůstkářský a mysticky zmámený, je účinně podán. Vznik lásky Ignáciiny v takové situaci andělské a v úboru takovém je

---

[44]) Když se básnilo na oslavu Komenského, začal jeden spisovatel svou ódu: »Tys pomstěn, duchu!« Ta tři slova byla za všecky básně.

zcela pravdivý. Ale otázka jest, mohlli se starý Ambrož tak snadno zbýti své těžké úlohy? Nemá tušení, kde Václav jest, a najde ho čirou náhodou v zahradě odlehlé, nepřístupné, mladíka pilně střeženého, a mluví s ním nekonečně dlouho. Než všecko to by nevadilo, to je pravdivost jen zevní. Ale pravda vnitřní, o tu je hůře. Báseň příliš spěchá. Tak důležitý převrat v duši nemohl způsobiti na ráz žádný Ambrož. Měl se s Václavem setkati vícekráte, po prvé třeba náhodou, potom dle úmluvy. A Václava mělo býti viděti, jak čte knihu, co čte, jak v něm převrat vzniká atd.

V Salvatorském chrámě před oltářem klečí Václav a Konrád. V nitru Václavově bouře zuří jako venku na nebi. Krev otců se v něm bouří, když přečetl knihu. Chce odejíti z řádu. Konrád vyslechne jeho vyznání, vyrve mu knihu a donese vše otcům. (Zpěv IV.)

Václava uvěznili, vyslýchali a přemlouvali. Konečně se vzchopil, prohlásil se kacířem a odpůrcem jesuitů, jež prokleje. Uvězněn znova. Myslí na starého Ambrože a bratra Smila, s nimiž se měl sejíti, co asi udělali, když ho nenašli. Představuje si v snění jejich válečnou akci. Bojovný duch se v něm budí. Myslí, jak by bylo, kdy by Smil zvítězil a jej vysvobodil. Pak by vítězové řádili proti cizím vetřelcům, don Huerta by byl zabit, a Ignácie by se octla v nebezpečí. Tu by přiskočil on, Václav její, aby ji zachránil. Ale ona by jej zamítla i jeho ochranu, ježto odpadl od víry. Tou hrůzou Václav ze snění vytržen obrací se ke Kristu, aby mu zjevil vůli svou, co má dělati, zda se přidržeti národa či jesuitů. Nedostav odpovědi chce uposlechnouti toliko hlasu srdce svého a jíti s rodiči a s národem třeba do pekla, bylili odsouzeni.

Pater Sidecius přijde mu domlouvat. Když vidí, že mnichem býti nechce, dá mu na vůli, aby sloužil jesuitům v povolání světském. Mohl by Ignácii dostati za ženu. Strašné to lákadlo uvrhne Václava na chvíli do sladkého snění o štěstí rodinném. Ale potom odolá a zamítne nabídku. Rozhněván oznámí Sidecius Václavovi, že byli Ambrož a Smil chyceni a hozeni do věže, i jemu hrozí trápením. Václav bolem šílí. Jesuité přikvapí, svážou ho jako posedlého a vymítají z něho ďábla. (Zpěv V.)

Zpěv tento je znamenitý, výtečně podařený obsahem i formou. Schází k zdrcujícímu účinu jen příprava ve zpěvech předchozích. Mluví se zde na př. o úmluvě s Ambrožem a Smilem. V zpěvu III. a IV. ani slova o tom nebylo. Tím uniklo napjetí děje. Zpráva o Ambrožově a Smilově zajetí byla by pak působila strašné a Václavovo šílení z bolu bylo zcela přirozené. Zkrátka děj Ambrožův a Smilův, jejich úsilí o Václava a vnitřní převrat Václavův chtěly několik zpěvů pro sebe. Báseň tuze spěchala.

Za to mohl býti zpěvem pátým epos ukončen, zcela právem. Neboť co Václavu zbývalo? Vysvobození? Kým a kam? Nikoli, žádné vysvobození, ale smrt ve vězení, v mukách a v šílenství. To byl konec logický, pravdě nejpodobnější a básnicky nejúčinnější.

Scéna zpěvu VI. je sice effektní, ale je romantická, nikoli tragická. Václav z vězení uteče, na chodbě v závratné výši galerie se dá do kázání lidu, zápasí s Konrádem a sřítí se na konec dolů k nohám milované Ignácie.

Tento konec pokládali čtenáři Květů za náhlý, ale to byl omyl. Byl zbytečně prodloužen, ježto pravý konec nastal koncem zpěvu pátého.

Historických dokumentů má báseň dost, více ještě v duchu a náladě, než v zevních reáliích.

Pater Sidecius byl opravdu při popravě, čte se o něm v Historii o těžkých protivenstvích na str. 323. O Bohuslavu z Michalovic na str. 333—4. Velice byl žádostiv smrti a s veselou tváří k ní se ubíral. K tomu směřuje básník slovy Ambrožovými, než podá Václavovi knihu. Že by Michalovic byl poslal synovi knihu, o tom Historie nic nepraví, ale praví o Kaplířovi (str. 307), že poslal svým vnukům po knězi Janovi německou (!) postillu Mollerovu se slovy: »Prosím vás, dejte ji paní Mandičce, mateři jejich, ať ji dochová, až Zdeníček vyroste, ať mu ji dá, ať po mně aspoň má památku, neboť jsem do ní vlastní rukou mnoho poznamenal.«

To faktum se dalo dobře přenesti na Michalovice, jehož neznámému, zašlému synu dal básník přednost před známým Zdeňkem Kaplířem, jenž se mu nehodil. A byla by se hodila i postilla, ovšem česká, když by byl do ní zapsal Michalovic paměti rodu svého. Ale básník knihou Ambrožovou nemyslil postillu, nýbrž jaksi anachronisticky samu Historii o protivenstvích.[45])

Dal pravdě idejní přednost před dokumentární. Neboť ve Václavovi nevzbudil se historický duch bratrský čtením, nýbrž duch osvíceného humanismu, duch novočeský, roznícený dějinami (Palackým), vůbec tedy »historií,« Havlíčkem, a duchem byronským a hugovským. A duchem roku 1848, neboť řeč Václavova na konci s galerie k lidu jest jako ohlas řeči dr. Aug. Smetany 13. března 1848 v chrámě Týnském. (Dokončení.)

Z ruské literatury.

Píše

Josef Mikš.

Hrůzy válečné a děsné úžasy ruské revoluce musely zhoubně působiti na rozvoj ruské literatury. Známé přísloví inter arma silent Musae znova se v plné míře potvrdilo; za poslední dva roky skoro výhradně se v literatuře ozývala buď vášnivá slova nevole, nebo hysterické výkřiky člověka bolestí rozčileného

[45]) Dle písemního básníkova sdělení.

a chorobného. Dávno už nebylo pochyby, že velký organismus ruské říše strádá těžkou chorobou, ač nikdo se nezdál míti potuchy, že nemoc tak daleko pokročila. Zjevně sice ne, v pravdě však mnoho let před revolucí se v literatuře zrcadlila chorobná mysl ruské společnosti. Veškera činnost Čechova a Gorkého o tom svědčí. Správně soudil francouzský kritik de Vogüé, že Čechov se podobá člověku, jenž svými slovy těší umírajícího. Tímto umírajícím byl ruský národ, nad nímž si zoufal nejen měkký, dobrý Čechov, nýbrž i zdivočelý a silou překypující Gorkij.

A jen ohledněme se nazpět i považme, že celá ruská literatura v hlavních svých zástupcích není vlastně literaturou povzbuzující k životu, povznášející, nýbrž literaturou připravující k záhubě, pravou meditatio mortis. V tom jest její hloubka, význam filosofický, ale zároveň její ničivý, rozrušující vliv na vše, co žije neb chce žíti. S bolestí píšeme tato slova, ale jsou pravdiva. Přečtěte si, co na sklonku minulého roku ve »Věsech« napsal Merežkovskij o Čechovu a Gorkém, a otřese vámi zimnice; ano, to jest ta pravda, kterou žije ruská společnost a kterou též hyne. Čechov a Gorkij »chtěli dokázati, že člověk bez Boha jest Bůh, a dokázali, že jest zvíře, horší než zvíře — hovado, horší než hovado — trup, horší než trup — nic.«

Ale jak pomoci? Jak vybřísti z tohoto nihilismu? Posud v ruské literatuře nezbývá nic jiného než mystická bažina, do které nás za Dostojevským volají Merežkovskij a ostatní dekadenti. Uzdraví-li Pythické výpary chorého ruského člověka? Pochybujeme. Ale snad na to dá odpověď nová ruská společnost, v které musí vzklíčiti nová ruská literatura. Nyní se věnujme likvidaci literatury staré.

Jeden dobrý následek měla krátká zvůle a nespoutanost ruského národa. Několik spisovatelů vstalo ze svých hrobů, kam je byla odsoudila ruská censura. Míníme především Radiščeva, Hercena a Ogareva. Zmíníme se několika slovy o těchto »nových« spisovatelích a osudech jejich, vlastně osudech spisů jejich.

R a d i š č e v r. 1790 uveřejnil svůj znamenitý cestopis z Petrohradu do Moskvy, jenž tehdy hned byl skonfiskován a zničen; totéž se opakovalo r. 1873 s vydáním Spisů Alexandra Nikolajeviče Radiščeva; teprve Suvorinu bylo r. 1890 dovoleno vydati cestopis ten, ale za ohromný peníz 50 rublův a pouze ve sto exemplářích. Nyní však vyšlo najednou dvojí laciné vydání, a každý může nyní čísti tento první plamenný protest proti utiskování selského lidu, proti křivdám v státní a občanské správě na Rusi. Mnohé obrazy této nevelikě cesty jsou vzaty z tehdejší skutečnosti, ale v mnohých kusích až posud platné. Radiščev narodil se r. 1749 a s jinými jinochy byl r. 1766 poslán na Lipskou universitu, kde si zvláště oblíbil filosofii Helvetiusovu, později pak Leibnizovu či spíše Mendelsohnovu (o čem svědčí jeho traktát O nesmrtelnosti, sepsaný v Sibiři). Vrátiv se do Petrohradu stal se úředníkem a těšil se veliké oblibě, pokud si vše nezkazil svou knihou. Tato sice šťastně minula úskalí censury, od níž byla do-

volena, avšak kdosi ji předložil císařovně Kateřině, která tehdy už se chvěla před francouzskou revolucí, právě zahájenou, a nesmírně se rozlítila na nebohého spisovatele, jenž ani netušil podobné pohromy.

Cestopis sestává z 25 hlav a patrně formou napodobí dílo Sterneovo. Jednotlivé hlavy jsou pojmenovány dle stanic na říšské silnici z Petrohradu do Moskvy a vynikají rozmanitým obsahem. Cestovní obrázky z ruského života střídají se s filosofickým a mravoučným rozjímáním, s drobnými dojmy a j. Zvláště se nelíbilo císařovně Kateřině líčení »krěpostného práva« a tehdejších soudních řádů. Sama ke spisu přičinila své polemické poznámky a odevzdala jej hroznému Šeškovskému. Vrchní soud odsoudil smělého spisovatele k smrti, ale císařovna zmírnila trest, a Radiščev byl v těžkých okovech poslán do východní Sibiře; pak po smrti císařovnině, za jejího nástupce Pavla, bylo mu dovoleno usídliti se v Rusku na svém statku, ovšem pod policejním dozorem; po nastolení cara Alexandra I. směl se vrátiti do Petrohradu, i vráceny mu jeho hodnosti, ba car jej dokonce povolal do komise, která sestavovala nový zákonník. Radiščev velice se radoval domnívaje se, že vláda vážně pomýšlí dáti zemi některé svobody a především ukazoval na nutnost osvobození selského lidu, a otevřeně se o tom vyslovil hr. Zavadovskému. Zavadovskij prý Radiščevu pohrozil čímsi horším než Sibiří. Radiščev vida, jak se sklamal ve svých nadějích, upadl prý v takovou unylost, že brzo potom v září 1802 se otrávil. Cestopis jeho na vždy zůstane vzácným historickým dokumentem a jeho jmeno bude zlatými písmeny zapsáno v seznamu ruských mučedníků za svobodu.

Největší dar učinila »ruská vesna« vzdělané společnosti tím, že umožnila vydání spisů A. I. Hercena v šesti objemných dílech. Sedmý díl pak obsahuje listy Hercenovy k nevěstě. Nejgeniálnější a nejušlechtilejší zápasník za svobodu mluví nyní konečně bez překážky se svým národem, třicet pět let po své smrti. Ještě před patnácti lety nesmělo se na Rusi ani jeho jmeno vyslovovati, byl v ruských knihách uváděn jako Iskander, Sáša a jinak, a teprv několik let později byl vydán jeho znamenitý román »Kdo jest vinen,« uveřejňovány od přátel a příbuzných hojné vzpomínky na něho, otiskovány jeho dopisy atd.; z toho zajisté byly nejlepší paměti Taťany Pasekovy »Z dalekých let« (tři díly). Kusý a nedokonalý životopis Hercenův podal V. D. Smirnov r. 1897; lepší později V. Bogučarskij v časopise Naučnoje Obozrěnije za r. 1900. Poslední životopis jest otištěn v jeho zajímavé knize »Z minulosti ruské společnosti,« věnované hlavně dekabristům.

Nebudeme tuto líčiti zvláštních osudů Hercenových, doufajíce, že se nám podaří v blízké době uveřejniti životopis a český překlad alespoň hlavních spisů tohoto vynikajícího belletristy, filosofa a publicisty. Hercen jest stejně ruským klassikem jako Turgeněv aneb Tolstoj, ano silou svého důvtipu nad ně i vyniká. Už jeho autobiografie »Byloje i dumy« (Minulost a myšlenky)

jest veliké dílo umělecké, zároveň pak znamenitý dějinný příspěvek a kritika revolučního hnutí v prvé polovici devatenáctého věku. Nejsou to pouze osobní paměti, nýbrž v prvé části své zároveň nejlepší zrcadlo smutných ruských společenských poměrů za panování Mikuláše I., jehož nesmiřitelným odpůrcem Hercen byl. Zájem čtenářův vzrůstá stránku za stránkou, počínaje požárem Moskvy r. 1812 v rok narození Hercenova a konče hlavou věnovanou »Londýnské volnici let padesátých.« Přečtli jsme více než tisíc velkých stránek, nejsme unaveni a cítíme, že k této knize musíme se znova a znova vraceti a hledati v ní klíč k onomu chaosu, v jakém se octla nejen Rus, nýbrž i celá Evropa koncem 19. věku. Není časovější knihy nad tuto; ale to se týká pouze faktické části, líčení společenských poměrů ruských a zahraničných, neboť po našem soudu k myšlenkovému obsahu spisů Hercenových nedospělo ještě ani naše pokolení. Knihy byly vydány druhdy — jednotlivě i celkem — v řečech francouzské, německé a anglické, ale dnes v »měšťácké« společnosti evropské jsou zapomenuty.

Zvláštní důležitost má svazek první, v kterém jsou obsaženy román, povídky a obrazy i nástiny Hercenovy. Román »Kto vinovat?« počal vycházeti r. 1845 v Otěčestvenných Zápiskách, úplně vyšel jako příloha k prvnímu číslu Sovremennika r. 1847, pak ještě čtyrykráte zvláště, posledně v Petrohradě r. 1891. Půvabná forma jeho obsahuje ideu hluboce filosofickou. Kruciferský, mladý vychovatel u venkovského bohatého poměščíka, žijícího v gubernském městě, zamiluje se do chovanky jeho, obdrží její ruku a kochá se rodinným štěstím, až se objeví mladý poměščík, švihák Beltov, a získá si srdce Kruciferské. A pak všichni tři se trápí, jsouce vesměs lidé ušlechtilí; Beltov posléze prchá na vždy za hranice; Kruciferský oddá se pití a jeho žena bídně živoří na nemocném loži. Nad míru kormutlivá myšlenka tvoří základ tohoto románu: že svět a lidská společnost nejsou řízeny rozumem, prozřetelností, Bohem, nýbrž slepou silou, náhodou, která bez rozdílu hubí dobrého i zlého. Nahodilý případ může zničiti štěstí celé skupiny lidí, ba i celého národa. Kdož ví, nevězíli nějaká velká chyba v organismu lidstva, ba netrpíli nějakou chorobou celý náš vesmír, neb aspoň naše planeta. Nahodilý náraz v koloběhu světovém, a zahyne vše, co tak dlouho tvořila příroda a lidská kultura. Děje lidské pak jsou dle slov Shakespearových pouze vypravováním bláznovým. Nemůže býti pochyby, že blázni a hlupáci zároveň se zločinci hráli první úlohu v historii světové. Marnost nad marnost a vše marnost jest posledním slovem této filosofie, která vede k naprostému pessimismu, jenž jest duší ruské literatury.

Tyto přesmutné náhledy zvláště jsou vyloženy v povídce »Doktor Krupov« jakožto »psychiatrická theorie« dr. Krupova (prvně uveřejněna r. 1847 v Sovremenniku). Toho se dočítáme i v povídce »Ztřeštěný« (Повреждённый) z r. 1851, sepsané a mající své jeviště na rozkošných březích Středozemního moře

v Nizze. Poměščík Jevgenij Nikolajevič má utkvělou myšlenku, že naše planeta jest nezhojitelně nemocna a že tedy vše na světě za nic nestojí; život musí počíti znova, by přišlo vše do svých kolejí. Spisovatel s velkým půvabem v žertovné formě vykládá tyto theorie, které však tvoří vlastní základ jeho filosofie, jako stoupence Feuerbachova. Povídka »Povinnost výše všeho« (Долгъ прежде всего) uvádí nás do rodiny ruského poměščíka — Kulaka, bohužel ale není dokončena. K povídkám lze přiřaditi též »Zápisky mladého člověka,« uveřejněné v Otěčestvenných Zápiskách; jsouce obrazy z vlastního života Hercenova, velmi blízko se stýkají s prvými hlavami spisu »Byloje i dumy.«

Mimo tyto znamenité práce jest v prvém svazku sebraných spisů několik menších pokusův a zlomků, jakož i větší, velmi tklivá a pravdivá povídka z dob poroby »Straka — zlodějka,« jakož i obraz či spíše politické rozjímání z dob francouzské únorové revoluce. Pozoruhodno jest, že nevěrec a skeptik Hercen byl z počátku mystikem a náboženským blouznivcem, o čemž mimo jiné svědčí jeho první větší povídka »Legenda o sv. Feodorovi,« sepsaná roku 1835 ve vězení v Krutických kasárnách v Moskvě a uveřejněná teprve roku 1881 v Ruské Mysli. V prvém svazku jsou obsaženy všechny belletristické práce Hercenovy, mnohé z nich bez censurního zkomolení, což nelze říci o ostatních jeho dílech, vyjma filosofické, které byly podrobeny důkladné kastraci. Některé věci docela nemohly býti posud uveřejněny.

* * *

Po prvé byly nyní uveřejněny též *Sebrané básně* Nikolaje Platonoviče Ogareva (2 sv.). Ogarev (1813—1877) byl nejlepším přítelem Hercenovým, vynikal jako on neobyčejným umem, ušlechtilostí, jako on byl politickým psancem a veškery své síly věnoval dílu osvobození. Jeho jmeno a působení jest nerozlučno s jmenem a působením Hercenovým, kterého — tělesně i duševně zdrcen — přečkal o sedm let. Jeho plamenná láska k lidstvu, ke svobodě neznala mezí ani kompromisů, z toho pak se prýštila jeho hluboká, nezhojitelná melancholie. Již r. 1841 Bělinskij s nadšením uvítal jeho první básně »Starý dům a Kreml« (uveřejněné r. 1840), že vynikají »zvláštní vnitřní melancholickou hudebností.« Když r. 1856 v Moskvě vyšla malá sbírka jeho básní, psal Černyševskij, že »Ogarevu jest souzeno zaujati stránku v dějinách ruské literatury, že ještě dlouho bude s láskou a často vyslovováno jeho jmeno a že bude zapomenuto leda tehdy, až bude zapomenut ruský jazyk.« Ovšem netušil tehdy Černyševskij, že za několik let jak jeho vlastní jmeno tak i jmeno Ogareva zmizí s ruského obzoru na celý lidský věk. Ogarev může býti srovnán s Baratynským, Ťjutčevem a Fetem, ale nade všechny vyniká svou něžnou, hluboce filosofickou a nesmiřitelnou melancholií. Forma jest leckde nedbalá, ale tento nedostatek vyvážen jest úplně bohatým obsahem, jehož základem jest hluboký světobol, jenž nenalezá

útěchy v osobním štěstí a nekojí se ilusemi o štěstí všelidském. »Věčná pochybnost! Vědění není . . . Vše jest soumrak . . . Kdyže světlo? . . . Co rod lidský? divoký a bezplodný. Nebude, nebude svoboden . . . Žíti jest nudno, hoře a pochybování. Bída vně, vnitř trápení.«

Také spisy Nikolaje Gavriloviče Černyševského (1828-1889) nyní se za krátkého uvolnění na Rusi dočkaly souhrnného vydání. Mnoho publicistiky, politického hospodářství, kritiky a materialistické filosofie. Znamenity jsou Nástin Gogolevského období ruské literatury (1855—1856) jakož i román »Čto dělať?« Román dlouho byl evangeliem ruské mládeže a snad přestal býti zajímavým teprv, když bylo loni dovoleno uveřejniti jej. Socialistické idey, svobodná láska a jiné přeludy a pravdy pohnuté doby let šedesátých líčeny jsou obrazem ze života Petrohradské mládeže formou naivní a málo uměleckou, unavující až do nudy. Spisy Černyševského sotva budou zachovány v paměti pozdního potomstva, ale jeho jmeno bude vždy ozářeno aureolou mučedníka, jenž za své přesvědčení těžce pykal v Sibiři od r. 1864—1883 i zůstal až do posledních svých dnů v rodném Saratově neohroženým a přesvědčeným bojovníkem za svobodu, ovšem později v těch mezích, které mu ukládal přísný policejní dozor.

Z hrobů svých vstávají též dekabristé, t. j. spiklenci z prosince r. 1825, kteří už tehdy chtěli vybojovati Rusku konstituci a svobodu. Posledně jsou uveřejněny Zápisky I. D. Jakuškina, dlouho zapovězené, a loni zápisky Volkonského, Rosena a j. Zápisky Jakuškina (1793—1857) byly uveřejněny prvně od Hercena v Londýně, nyní pak vyšly po prvé v Rusku celé. Minulého roku zvláštní dojem učinily zápisky kněžny Volkonské, jedné z oněch rekyň ruských, které šly dobrovolně se svými muži do Sibiře a jež tak znamenitě oslavil Někrasov svou básní. K bližšímu poznání dekabristů doporučujeme knihu V. Bogučarského »Z minulosti ruské Společnosti« (1904), v které čtenář též najde nejlepší posud životopis Hercenův; Bogučarskij se zvláštní pílí studuje martyrologii ruského osvobození, vydal v té příčině zvláštní dílo za hranicemi a nyní ve spolku s jinými vydává zvláštní měsíčník Byloje (Minulost). Literatury se též dotýkají vzpomínky D. Achšarumova, jenž zároveň s Dostojevským r. 1849 za »spiknutí« Petraševského byl odsouzen k smrti a odpykal si trest v Sibiři. K úplnosti uvádíme, že též dílo Angličana Gilesa Fletchera O ruském státě, vydané v Anglii r. 1591, nyní po třech stech letech smělo vyjíti v ruském překladě. Roku 1848 profesor Bodjanskij odvážil se vytisknouti překlad v časopise Společnosti ruských dějin a starožitností, ale kniha ihned skonfiskována a Bodjanskij přeložen z Moskvy do Kazaně.

* * *

Nebylo ovšem lze v poslední době očekávati mnoho od současných ruských spisovatelů, z kterých většina byla zachvácena vichrem politické bouře. Známo jest, že byli zatčeni a vězněni

Gorkij, Čirikov, Kuprin, Than a j. Kde najíti patřičného klidu k tvoření? Samostatné knihy téměř vymizely, ježto obecenstvo, zvláště pak mládež téměř výhradně s vášní čte politické a hospodářské brošury a díla týkající se různých revolucí, která rostou jako houby po dešti. Znamenité dílo dokonal D. Merežkovskij, uveřejniv poslední díl své velké trilogie Kristus a Antikristus. »Petr a Alexěj« tvoří ohromný svazek, svědčící o neobyčejné píli a rozsáhlých vědomostech spisovatelových, ale dílo umělecké to není. Předčí sice nad mnohé i velmi dobré historické romány, ale přece jest to spíše vzácná sbírka jednotlivých zvláštností tehdejšího ruského života, znamenitá gallerie historických obrazův a podobizen, než umělecký celek, kterým by se nerušeně kochala mysl čtenářova. Car Petr jest vylíčen s neobyčejnou mistrností, jakožto ničitel ruské církve, pravý Antikrist.

Mladí spisovatelé téměř výhradně soustředili svou činnost ve sbornících Знанiя. Jsou v nich zastoupeni: Andrejev, Gorkij, Bunin, Veresajev, Garin, Kuprin, Čirikov, Skitalec (Ladyžinskij), Serafimovič, Juškevič, Telešov, Gusev-Orenburgskij, Najdenov, Lukjanov, Ajzman, Kipen, Gustav Danilovskij i Rukavišnikov. Svazky čili sborníky, kterých posud vyšlo sedm, obsahují povídky velké i malé, básně a díla dramatická, z kterých přední místo zaujímá labutí píseň Čechova »Třešňová zahrada« (Вишневый садъ). Památce Čechova z valné části jest věnován Nižegorodskij Sborník, druhý díl »Znání,« jakož i zvláštní kniha Paměti A. P. Čechova, v které nalézáme pěkné vzpomínky bratra Čechova, Gorkého, Kuprina, Bunina a Ladyžinského. Mnohé práce v Sbornících, zvláště verše, ničím nevynikají, jsouce přispůsobeny hlavně potřebám časovým; zde o nich mluviti nebudeme, poněvadž za doby klidnější zajisté vyjdou ve sbírkách jednotlivých spisovatelů, jako se to už stalo s povídkami Andrejeva, jichž dva nové svazky máme před sebou. V druhém svazku jsou jeho práce: Mysl, V tumaně, Žizň Vasilija Fivejskago, Prizraki, Krasnyj směch.

Nejvíce z nich vyniká Život Vasilija Fivejského. Vasilij Fivejskij byl selský pop a žil šťastně se svou hezkou popadijí a zajisté by byl dožil klidně a spokojeně až do stáří, jako většina ruských popů, kdy by se mu nebyl utopil synek Vasja. Žena ze zoufalství se počala opíjeti, otec zmalomyslněl, pozbýval vážnosti u lidí a neštěstí své dovršil tím, že se podrobil opilé, rozvášněné ženě své, která si náruživě přála míti nového synáčka. V těchto místech hnusný realismus Zolovského způsobu hrubě uráží náš cit. Manželům narodil se ubohý blbec. Následují děsné výjevy a hrozné duševní útrapy. Duchovní div neztratil víru v Boha, jeho hoře se ještě zvyšuje nenávistí zanedbané dcery k matce a blbému bratru. Posléze nešťastná máť hyne požárem, jenž zničil i dům popův. Vasilij si nezoufá, naopak v srdci jeho vzniká cosi nového, jakási pevná víra v posvátnost svého stavu, moc Boží; získává si opět úctu všeobecnou, lid široko daleko jej považuje za cosi vyššího, za osobu svatou, a Vasilij ve svém vytržení dostupuje toho, že s plnou důvěrou v zázračnou sílu svou chce

v chrámě po panichidě vzkřísiti mrtvého. Lid v úžase prchl z chrámu, též otec Vasilij vyběhl do polí ztřeštěný a tam zahynul. Děs a hrůza od počátku až do konce; celek příšerná poesie chorobného mozku; avšak dýšící neobyčejnou, epickou silou. Vše zde jest příšerno, — příroda, ba i to slunce, které svými paprsky proniká do chrámu. Lidské hoře do příšernosti se stupňuje tím rámcem, ve kterém se jeví tento obraz, tím smutečním hávem, jakým jest vše zastřeno. Taková nálada jest vlastní lidem, kteří věčně žijí v jakési žluté mlze, o níž nejednou Andrejev mluví a jež jest základním rysem jeho tvoření. Hrůza před přírodou, strach před lidským životem, to málo může přispěti k uzdravení duší tak roztesknělých, jako jsou duše ruské, mnohdy ušlechtilé, ale aspoň nyní tonoucí v nejhorší »žluté mlze.«

Stejně kormutlivé jsou povídky Mysl, V mlze a Přízraky. Doktor Keržencev (v Mysli) zavraždil s chladnou rozvahou svého přítele, jemuž dala před ním přednost Tatjana Nikolajevna. Muž její byl nadaný spisovatel, milý, ale dle úsudku Kerženceva pouhá nulla, a tedy nebude žádné neštěstí, zavraždíli ho a tím se povznese nad mravní předsudky. Aby se mu plán lépe zdařil, studoval Keržencev pilně psychiatrii a dělal se pomatencem. Už dříve hleděl z nitra svého vypleniti svědomí; tak na příklad, ač byl bohat, ukradl ze studentské kasy peníze a pochutnával si za ně na dobrém obědě a po smrti otcově, jenž byl bohatým advokátem, v tu dobu, kdy leželo mrtvé tělo otcovo v salóně, hřešil ve vedlejším pokojíku s hezkou panskou. S cynismem vítězí nad svým svědomím, ničeho nelituje, povznáší se na závratnou mravní výši, ale tam ztrácí hlavu, pozbývá rozumu, už neví, zdaž dělal se bláznem, aby vraždil, či vraždilli proto, že byl blázen. V tomto svém stavu praví o sobě: »Nikoho ve světě nemiloval jsem, kromě sebe, v sobě pak jsem miloval ne toto hnusné tělo, které milují též všední lidé, miloval jsem svou lidskou mysl, svou svobodu. Nic jsem neznal a neznám vyššího nad svou mysl, zbožňoval jsem ji, — a což toho nezasluhovala? Což jako obr nezápasila s celým světem a jeho poblouzeními? Na výšinu hory povznesla mne i viděl jsem, jak hluboko dole hemžili se človíčkové se svými malichernými zvířecími vášněmi, se svým věčným strachem před životem a smrtí, se svými chrámy, mšemi, modlitbami.« Avšak táž mysl, která činila ho králem, pánem nad samým sebou a nad celým světem, zradila ho; zmocňuje se ho hrůza zvláště v noci, pociťuje svou děsnou osamocenost. »Šílená samota, když nevím, kdo jsem já, osamocený, když mými ústy, mou myšlenkou, mým hlasem mluví neznámí *oni*. Pak žíti nelze. A svět klidně spí; mužové líbají své ženy a učení čtou přednášky a žebrák se raduje z hozené jemu kopejky. Bláznivý ve svém bláznovství šťastný, světe, hrozné bude tvé probuzení! Kdo silný podá mně ruky pomocné? Nikdo. Nikdo. Kde naleznu to věčné, k čemu bych mohl přilnouti svým ubohým, chabým, až k hrůze osamoceným ‚já‘? Nikde, nikde.« Na konci svého monologu k domnělým znalcům, kteří mají rozhodnouti o jeho stavu duševním, Ker-

žencev v nemnohých slovech soustřeďuje své názory, vyjadřuje svou náladu: »Pro mne není soudce, není zákona, není nic nedovoleného. Vše jest možno. Můžete si představiti svět, v kterém není zákonů přitažlivosti, v kterém není ani nahoře ani dole, v kterém vše se řídí libovůlí a náhodou? Já doktor Keržencev jsem tento nový svět. Vše jest možno. A já doktor Keržencev vám to dokážu. Budu se tvářiti zdravým. Domohu se svobody. Celý ostatní život budu se učiti. Obklopím se vašimi knihami, vezmu vám veškeru moc vašeho vědění, kterou se pyšníte, a najdu jednu věc, která dávno se stala nutnou. To bude hrozná třaskavina. Tak silná, jaké posud lidé neviděli, silnější než dynamit, silnější než nitroglycerin, silnější než sama myšlenka o něm. Mám nadání, vytrvalost a najdu ji. Až pak ji najdu, vyhodím do povětří vaši prokletou zemi, která má tak mnoho bohů a nemá jediného věčného Boha.« (Dokončení.)

Dr. Alois Zucker.

Když se 2. října rozlétla novinami zpráva o úmrtí dvorního rady prof. Zuckra, pokládali ji asi mnozí z těch, kdo jakkoliv zesnulého znali, za nemožnou. Jak, profesora Zuckra, jejž jsme do posledního okamžiku vídali čilého, jehož činnost nejevila nejmenších stop ochabování, jehož nadšení pro věc, jíž se zabýval, jehož čilý zájem o vše, co se kolem dělo, v nás vzbuzovaly domnění, že činnost jeho dlouho ještě nedostoupla svého vrcholu, profesora Zuckra by již nebylo?

Nyní, když jsme této myšlence přivykli, počínáme zvolna si uvědomovati, co jsme v něm ztratili.

Bude úlohou povolanějších per ve vědecky přesné formě vylíčiti, co Zucker znamenal pro vědu trestní vůbec a u nás zvláště. Bude to vděčný úkol mnohostrannou jeho činnost shrnouti v několik charakteristických rysů, ukázati, jak u něho vytříbený theoretický názor se stýkal s bystrým zrakem pro praktické potřeby času, a jak obé, spojeno s neutuchajícím nadšením pro ideální cíle trestnictví, mu dodávalo pevné posice v bojích, jež zmítaly vědou trestní koncem 19. století.

V této vzpomínce chceme z charakteristického jeho profilu zachytiti jediný rys, rys, jenž jej činil blízkým a sympathickým i těm, kdo nemohli jej stopovati v jeho čistě vědecké činnosti.

Vedle úvah o Zuckrovi jako theoretikovi, jako kriminálním politiku, jako učiteli budiž popřáno místa úvaze o Zuckrovi jako obhajci, vedle úvah, jež nastíní pro theoretiky základy vědeckého nazírání Zuckrova, pro sociology cíle a směry reformních snah jeho, úvaze o pohnutkách jeho činnosti.

Bylo kdesi řečeno, že Zucker zůstal po celý život věren svému původnímu povolání, že zůstal obhajcem.

A skutečně, probírámeli se i jen zběžně jeho pracemi, vidíme, že hlavní pohnutkou jeho činnosti byl ideální úkol obhajce: hájiti individuelní sféru proti přemoci státu. Ovšem nabyl úkol tento zcela jiných rozměrů, když již nešlo o hájení určitého obviněného v určitém procesu. Vymeziti úkoly státní moci tak, aby nevinnému a osobám neobviněným vykonávání trestní pravomoci státní bylo co nejméně ke škodě, při tom aby ani vinník nebyl více omezován, než cíle trestní spravedlnosti vyžadují — toť asi formule, v níž shrnouti možno kriminálně politický postulát Zuckrův.

Faktické zjevy, tomuto požadavku nevyhovující, byly Zuckrovi vždy novým a novým impulsem k činnosti.

Byly to čtvery zjevy: vyšetřovací vazba, přípravné vyšetřování, trestání mladistvých, a výkon trestu vůbec, zvláště krátkodobého vězení.

První větší a vůbec nejrozsáhlejší dílo Zuckrovo, třísvazkové pojednání *o vyšetřovací vazbě*,[1]) jest v podstatě své obsáhlým obhajovacím spisem proti bezdůvodnému omezování osobní svobody vazbou vyšetřovací. Není to lichá sentimentalita, jež byla tu podnětem Zuckrova protestu. Zdravý smysl pro praktické potřeby vede jej, když jemným historickým rozborem i theoretickou úvahou o platném právu vylučuje ony případy, v nichž zákon ukládá vazbu bezdůvodně, t. j. zachovávaje buď toliko formy procesní, které již dávno se přežily, nebo omezuje osobní svobodu tam, kde by cíle trestního procesu bez těchto obětí bylo možno dosáhnouti. »Dopadení při činu samém jako důvod vazby jest rudimentem t. zv. řízení při horkém činu, pro které nyní ani zdání odůvodnění nalézti nelze. Vazbu pro t. zv. nebezpečí kollise nemůžeme uznati, poněvadž její uvalení je opatřením, podobným tortuře, opatřením, jež zcela nepřípustně zasahuje do práv obviněného, a poněvadž jí stihaný účel nikdy uskutečněn býti nemůže — a právě tak zavrhujeme vazbu pro nebezpečí, že čin bude opakován, poněvadž péče o zabránění hrozícím zločinům jest věcí policie, nikoliv úřadu, jemuž přísluší represse proti zločinům.«[2]) Při zbývající vazbě pro nebezpečí útěku Zucker vřele se přimlouvá za to, aby omezení svobody nešlo dále, než účel přípravného řízení nezbytně vyžaduje.

V posledním, kriminálně politickém svazku tohoto díla již se rýsují základní zásady přípravného řízení, jež by vyhovovalo postulátu Zuckrovu: přípravného řízení, jež by bylo dosti hbité a rázné, aby tím jistěji skutečného pachatele zjistilo, jež by však při tom každému, i vinníkovi, poskytovalo záruku nestranného soudcovského rozhodnutí o tom, zda jsou tu zákonné podmínky

[1]) *Die Untersuchungshaft vom Standpunkte der oesterreichischen Strafprozessgesetzgebung* (1873—1879), k tomu *Aprise und loyal enquête*, ein Beitrag zur Feststellung der historischen Basis der modernen Voruntersuchung (1887).

[2]) *Ueber einige Reformen des Vorverfahrens im modernen Strafprozesse* (1902), str. 140.

oněch opatření v přípravném řízení nutných, jimiž nejintensivněji se zasahuje do individuelní sféry. Nechť vyšetřovací vazbu, domovní prohlídku, zabavení, uvaluje státní zástupce za pomoci bezpečnostních orgánů, ovšem jsa vázán přesnými zákonnými předpisy, ale nechť za to zasažený má možnost dovolati se rozhodnutí soudu, jenž nejsa pověřen vedením vyšetřování by zaručoval nestranné rozhodnutí lépe, než nynější vyšetřující soudce, a nechť má právo žádati náhradu za bezdůvodně uvalenou vazbu.[1])

K této myšlence Zucker v pozdějších svých pracích vždy a vždy se vracel. Celá řada jeho spisů jedná o potřebě *reformy přípravného řízení*. Jsou to mimo četné články větší spisy: Ueber einige Reformen des Vorverfahrens im modernen Strafprozesse (1902) a »Ein Wort zur Aufhebung der gerichtlichen Voruntersuchung« (1904) (viz též článek »O přípravném vyhledávání« v Právníku 1902, str. 117 n.). Na jedné straně nelogičnost v tom spočívající, že reforma trestního procesu v polovici XIX. stol. se omezila na reformu hlavního přelíčení, nechavši přípravné řízení dále ovládati zásadami inkvisičního procesu a nelogičnosti z toho plynoucí; na druhé straně jakási neupřímnost v tom se jevící, že vyšetřování a tedy stihání přenechává se soudci, čímž se budí domnění nestrannosti, jemuž vyšetřovatel při nejlepší vůli nemůže vyhověti — byly Zuckrovi trnem v oku. Hlavně však k boji proti přípravnému vyšetřování jej opět vedla ideální snaha obhajce: odvrátiti nebezpečenství, jež ze soudcovského vyšetřování hrozí nevinnému obviněnému. Máli obhajování v hlavním přelíčení míti plný účinek, nesmí soud rozhodující souditi o obžalobě, zakládající se na materiálu, *soudcem* vyšetřujícím sebraném. Neboť soudce vyšetřující, právě proto, že vyšetřování vede, dodává tu důrazu okolnostem, jež *jemu* zdají se rozhodnými, tvoře tím, poněvadž jeho zjištění mají na sobě vignetu činnosti soudcovské, praejudic pro rozhodnutí soudu ve hlavním přelíčení.

Otázka, již Zucker nespouští s očí, jest: »co vyžaduje skutečná potřeba.« Theoretické konstrukce, jež potřebě nevyhovují, zamítá. Poněvadž přípravné řízení nemá jiného účelu, než látku procesní pro hlavní přelíčení sebrati a přehledně srovnati, aby účelně rozhodujícímu soudci předvedena býti mohla — snaží se Zucker největší možné ochrany obviněného i třetích soukromníků v tomto rámci dosáhnouti, a zamítá návrhy, jež by vlastnímu účelu přípravného řízení přímo nehověly. Proto staví se proti t. zv. kontradiktornímu přípravnému vyšetřování.

Boje, jež v letech 80. a 90. vedeny byly v Německu o *trestání osob mladistvých*, byly zevnějším podnětem k pracím Zuckrovým,[2]) v nichž kriticky zasahoval do samých základů theorie trestního práva. Ve snaze nepříčetnosti mladistvých odůvodniti zvýšení nejnižší věkové meze trestnosti viděl zakryté přiznání,

[1]) Reformen, str. 143. Untersuchungschaft, str. 156 n.
[2]) *Über die Behandlung der verbrecherischen und arg verwahrlosten Jugend in Österreich* (1894). *Über Schuld und Strafe der jugendlichen Verbrecher* (1899). *Kriminalistické črty* (1894).

že spůsob, jak se dle platného práva, zvláště německého, mladiství trestají, nevyhovuje. Zucker nenachází důvodu, proč v otázce příčetnosti za spáchané činy s mladistvými provinilci by se jinak mělo nakládati, než s osobami, jež určitý věk překročily.[1]) Osoby mladistvé, t. j. mezi 10. rokem — do kdy převládají zvláštní vlastnosti dětství — do 16. roku — kdy obyčejně puberty se dosahuje — liší se od osob starších toliko jakousi zvýšenou citlivostí, větší živostí činnosti citové a myšlenkové. K tomuto stavu nutno ohled bráti zvláštním spůsobem výměry trestů.[2])

Nepřimlouvá se Zucker tedy za beztrestnost mladistvých, naopak míní, že právě v mladém věku má trest ještě nejspíše odstrašující účinek; béře však rozhodně mladistvé v ochranu před škodlivými účinky nynějšího trestání a vyšetřování. »I jen přechodní zadržení mladistvého v našich věznicích ničí u zatčeného cit pro čest, a s vazbou vyšetřovací zpravidla spojená úplná nečinnost vhání mladistvého úplně v náruč neřesti.«[3]) I veřejnost přelíčení, jež nerozvážnému mladistvému dodává jakési glorioly hrdinství, pokládá za škodlivou.

Proto se přimlouvá za zvláštní trestní právo pro mladistvé, přiměřené jejich duševním vlastnostem a vykonávané ve zvláštním řízení soudci s vlastnostmi mládeže dobře obeznámenými. Takovému soudu by pak bylo nutno dáti největší volnost, aby tresty mohl individualisovati. Dle příkladu platného práva rakouského Zucker proto navrhuje, aby pro jednotlivé kategorie deliktů (zločiny, přečiny a přestupky) stanovena byla vždy jen jediná maximální sazba trestová. Trest by mladistvý odpykával vždy v samovazbě, po případě v polepšovně. Místo vězení mohl by soudce uložiti i domácí vězení, důtku, pokutu, neb mladistvého odsouditi toliko podmínečně, t. j. výkonem uloženého trestu mu pohroziti pro případ, že by se nového deliktu dopustil. Hlavní váhu však Zucker klade na to, aby již zpustlá mládež dle anglického příkladu v přiměřených polepšovnách účelně byla napravována, a aby se nečekalo, až ze zpustlého mladistvého se stane nebezpečný zločinec.

Otázka, *jak trestati*, vůbec se zdála Zuckrovi býti nejdůležitější otázkou trestního práva, a proto jí věnoval několik spisů[4]) Mínilť, že hnutí, jež koncem 19. století trestnictví zachvátilo, není tak namířeno proti odůvodňování práva a trestu, proti všeobecným naukám, proti názoru o trestnosti určitých jednání, jako proti používaným prostředkům trestním.[5]) Při tom varoval před

[1]) Schuld und Strafe, str. 68.
[2]) Tamtéž, str. 79.
[3]) Tamtéž, str. 81.
[4]) *Einige criminalistische Zeit- und Streitfragen der Gegenwart* (1890), *Die Polizeiaufsicht nach oesterr. Rechte* (1894), *Einige dringende Reformen der Strafrechtspflege* (1896). *Über Strafe und Strafvollzug in Übertretungsfällen.* Ein Beitrag zur Strafrechtsreform in Oesterreich (1905). *Podmíněné odsouzení* (1891).
[5]) Zeit- und Streitfragen, str. 17.

přeceňováním účinnosti trestu zvlášť ty, kteří s ním uznávají, že vznik deliktu nutno vysvětlovati spolupůsobením nejrůznějších momentů společenských, mezi nimiž trestání tvoří jen jedinou složku.

Právě tak varoval před přeceňováním určitého prostředku trestního, jako by se hodil na všechny případy. Reforma musí se vztahovati na celý system trestní.

Poslední spis Zuckrův jest nástinem systemu trestního při drobných deliktech, u nichž dle mínění Zuckrova ještě nejspíše se lze nadíti, že trest bude míti účinek odstrašující. Tento spis je však také obhajováním vinníka před trestem nejen bezúčinným, nýbrž škodlivým. Možnost reformy vidí jen tehdy, budouli z trestnic u okresních soudů vyloučeni živlové, kteří tam nepatří a buď, jako vyšetřovanci pro zločiny, pak tuláci a žebráci, ostatní kazí, neb, jako osoby odsouzené pro přestupky policejní a poplatkové, sami újmu berou. Za zmínku stojí náhled Zuckrem často opakovaný, že tuláci a žebráci vůbec nenáležejí před trestního soudce, nýbrž že mají, jako osoby choromyslné, po řízení civilním, od poručenského soudu provedeném, jež by se nevztahovalo na jednotlivý čin, nýbrž na celý způsob života, politickým úřadem býti odevzdáni do donucovacích pracoven.[1])

Když tak, pak restriktivním výkladem definicí jistých deliktů, bude počet odsouzenců snížen, bude možno přikročiti k reformně krátkodobých vězení. Hlavním zdá se Zuckrovi, aby trestanci vždy přidržováni byli k práci. Soudce má mít možnost nejen trest posty, samovazbou, tvrdým lůžkem zostřiti, nýbrž na druhé straně z příčin ohledů hodných místo vězení uložiti domácí vazbu, práci bez uvěznění, pokutu majetku přiměřenou, důtku, důtku se zárukou za zachovávání pokoje, aneb pachatele odsouditi jen podmínečně.

Zvláštní pojednání věnoval Zucker policejnímu dohledu. Spis, v němž škodlivé účinky tohoto trestního opatření s nepřekonatelnou živostí líčí, zůstane na dlouho vzorem kritiky jednotlivého trestního opatření, kritiky, jež nevidí před sebou jen text zákona, nýbrž i jeho praktické vykonávání, a nevyhýbá se při tom uskutečnitelným návrhům reformním.

Co Zuckra jak při těchto, tak při ostatních jeho návrzích charakterisuje, jest jeho bystrý zrak pro skutečný stav věci, tedy pro potřebu na jedné, a pro to, co nyní jest dosažitelné, na druhé straně.

Že mezi spolupracovníky nového trestního zákona a řádu již nebude Zuckra, že již nezazní jeho rázné veto proti pokusům zájmy jednotlivce bezdůvodně obětovati špatně pochopeným zájmům celku, že nemůže již svou praktickou znalost skutečnosti položiti na váhu proti konstrukcím, jen na theoretických praemissách zbudovaným — v tom, tuším, spočívá nejtěžší ztráta, kterou jsme úmrtím Zuckrovým utrpěli. Dr. *Jar. Kallab.*

---

[1]) Polizeiaufsicht, str. 22 n. Reformen der Strafrechtspflege, str. 39 n. Strafvollzug, str. 18 n.

Rozhledy v umění výtvarném.

Nový Topičův salon. — Výstava pro uměleckou výchovu — Suchardův pomník Fr. Palackého.

Výstava pořádaná komitétem pro uměleckou výchovu v nově otevřeném *Topičově saloně* zahajuje řadu, jak lze očekávati, nepřetržitou uměleckých podniků, z různých stran inspirovaných. Máme v Praze opět po ruce místnosti, kde lze v každé době zříditi exposici maleb i sochařských prací, kde jednotliví umělci i korporace budou vždy vítáni. Nedostatek výstavních sálů v Praze zaviňoval, že naši malíři i modeléři často byli nuceni utíkati se do Rudolfina, kde jim zpravidla vadila dvoujazyčná representace, nebo vůbec upouštěli od vystavování »mimo sezonu,« když totiž ani z jara v Rudolfině, ani v Kotěrově pavilloně pod Petřínem a pak ani u Štajgrů v Novoměstských sálech nenacházeli místa. Novoměstské sály jsou nyní zrušeny, vlastně jiným účelům odevzdány, a pod Petřínem i na Nábřeží bývá vše »obsazeno,« a tak Umělecká Beseda pořádávala svoje domácí vánoční prodeje v malých místnostech za svitu lamp, a někteří malíři a sochaři zvali a zvou hosti do svých ateliérů. Ještě sluší vzpomenouti galerie Ruchu na Senovážném náměstí, kteréžto Wiesnerovy salony byly velmi útulné a prostorné. Ale vše to minulo, a salon Topičův otvírá se vlastně po druhé Pražskému obecenstvu.

V domě přestavěném a vyzdobeném p. stavebním radou architektem Polívkou je v přízemku dvorana dosti prostranná, vrchním osvětlením opatřená, kde nyní nečetná, ale zajímavá *výstava pro uměleckou výchovu* se nachází. Malá výstava. Katalog obsahuje 58 čísel maleb a plastik od českých umělcův, ale také úvod a výklady k jednotlivým číslům a jmenům. Proto počínám také katalogem, jenž je více než pouhý seznam, je průvodcem pro obecenstvo, na něž myslí: pro děti a ony vrstvy, které jako děti předstupují před umělecká díla. Výstava programová, pokus, jak uskutečniti zásady moderního vychovatelského hnutí. »Uspořádali jsme výstavu výtvarného umění především proto, aby mládeži naší poskytnuta byla příležitost nazírati na díla umělecká, cvičiti se ve správném nazírání na ně, a získati z něho všechen užitek, který získati možno,« tak praví Ad. Wenig v katalogu, a tím tedy vysloven účel výstavy. Hledí předně k mládeži, k dětem. Velmi sympathická myšlenka. »Naše děti nemají přístupu do stálé obrazárny, ani není radno je voditi do jarních výstav nebo Manesových exposic, a zajisté by se to i méně choulostivým a opatrným vychovatelům nezdálo vždy pedagogické. Na děti nemyslí ani umělec, ani pořadatel výstavy, jako by pro děti nebylo žádného umění. V novější době rozpomněli jsme se však i na tu drobotinu, jejíž vnímavá mysl zrovna prahne po dojmech uměleckých, a v souvislosti s popularisačními snahami uměleckými chceme, aby tedy již útlá mládež se cvičila ve správném nazírání na umění.« Řekl bych mnohem prostěji: chceme, aby též děti měly příležitost zabývati se uměleckými věcmi. V rodinách občanských, kde se umění pěstuje jaksi tradicionelně, kde na př. hra na klavír, na housle, zpěv

jsou milou a pravidelnou zábavou velkých, stanou se i děti »muzikanty.« Je známo, že v takových domech není třeba děti vésti k pěstování hudby, ke hře, ke zpěvu, samy z nápodobivosti počínají se zajímati o hudbu. Právě tak je to s malířstvím, se sochařstvím, s výtvarnictvím. Ale jak málo rodin občanských zná tradice, abych řekl »výtvarnické!« Vzrostem ruchu na poli výtvarného umění, zmohutněním naší výtvarnické produkce roste též smysl k malířství, sochařství, architektuře, drobnému, či malému umění plastickému a tak dospěli jsme k přesvědčení, že tu nutno doháněti, co bylo zmeškáno, nebo čeho vůbec nebylo. Nové potřeby hlásí se tu k slovu, i jest pochopitelno, že začínáme u dětí. Výstava v Topičově saloně tedy jest programová, a jest to krásná výstava. Čtemeli jen jmena: Aleš, Böttinger, Boudová, Engelmüller, Hofbauer, Hudeček, Jiránek — Kafka, Sucharda, Šaloun, Frant. Uprka, stará generace, mladí, nejmladší, kresliči, malíři, ryjci, sochaři — olejové malby, akvarely, kvaše, kresby, lepty, sádrové odlitky, bronzy — přehled výtvarnictví v kopě čísel takřka úplný! Krajiny, podobizny, studie zvířat, květiny, komposice báchorkovité, návrhy náhrobků, pomníků, podobizny plastické — všecky genry, až na »historický,« a tu zase jsou Alešovi huláni a dragouni a Táborští hejtmané ukázkami »ztělesněné minulosti.« Tedy je tu vše, čím se zabývají současní umělci ve své mysli, vše, co se líbí jim i nám.

Výběr obrazův i plastik po této stránce lze nazvati šťastným, a nikterak nevadí, seznámíli se tu mládež s technikami modernistů, s jejich pojetím přírody, s primitivními spůsoby malby a kresby. Jsou tu zase malíři, jako Wachsmann, Panuška, Scheiner a j., kteří svým zalíbením ve vystihnutí realistního detailu, svou pečlivou kresbou ukazují, čeho dokáže obratná ruka umělcova, zabýváli se podrobnostmi, které umělci se zdají tolik krásnými. Aleš je též takový jadrný kreslíř, jeho slohová linie má zároveň tolik živosti, že divák ani nepozoruje povšechnost a primitivnost těchto prostých čar. Ostatně jsou právě tyto kresby Alešovy zvláště půvabné, neviděli jsme dávno tak krásných koní a tak barevně sytých akvarelů, jako je na př. Hulán; tu lze mluviti o malbě. Abych pak zůstal při zjevech vzbuzujících pozornost i oněch návštěvníků, kteří sem nepřišli za sebevýchovnými cíly, nýbrž jako přátelé a milovníci umění jim známého a milého, poukazuji na Panušku a jeho krajinářské studie. Panuška není již výlučným pohádkářem, i ten »Červený kohout,« thema všeobecně moderní, proto, že k allegorisování starého rčení lidového (též v němčině) přímo vybízející, je v podstatě výborně viděnou skutečností, soumrak ve vesnici velmi vervně malovaný. Panuška rozvíjí nápad, jak jej na př. Richard Pfeiffer v Mnichovském listě Jugend 1901 zachytil (1902 byla tato kresba v Rudolfině vystavena). žhář vpouští červeného kohouta do stodoly obilím naplněné, u Panušky kokrhá již červený kohout na střeše — plameny vesele šlehají z prohořelého krovu. Červený kohout znamená bez přirovnání oheň a jest to eufemismus, vtip lidový, který nechce přímo říci »zapálil,« ale řekne: »posadil červeného kohouta na střechu.« Tu bych tedy přímo pověděl, že Panuška neznázornil plameny v podobě červeného

kohouta, ale že tu použil lidové fráse, aby strašlivý a rozčilující vznik požáru v tiché dědině znázornil, nebo aby vůbec zallegorisoval demoničnost ohně podle názoru lidového.

Panuška však stává se čím dále tím lepším krajinářem. Obrazy Vřes, Chalupa a Mlýn v Bojově jsou toho doklady, zvláště poslední je pln světla a vzduchu, nejprostornější krajina ze všech, a tak svěže malovaná, že na ni každý znalejší návštěvník s radostí se zadívá. Plynně a ze široka, každý tah štětce na jisto veden, každá barevná skvrna na svém místě, je tato malba ve své svítivosti a radostné barvitosti zcela česká, je to jakási obdoba s obrazy Jóže Uprky, který také tak s chutí a ze široka svoje procesí načrtl, sám sebou a účinkem své práce jist.

Pendant k robustnímu tomuto umění tvoří Böttinger se svými jemňoučkými studiemi stlumených harmonií barevných. Krajiny a figury dýší něžnou láskou k těmto měkce splývajícím tóninám, je to jakési adagio sostenuto proti allegrům Uprkovým a Panuškovým. I ta »zkouška« (skizza) podobizny děvčátka v bílých šatečkách pod zelenými stromy se tu dobře nese, myslímeli zase na účel výstavy a její pedagogickou tendenci — ať zvykají děti ukázkám nehotových prací uměleckých, studiím, cvičením malířským. Proto jest tu vítána též »Alej,« A. Zeyerova tušková črta, prozrazující upjatou pozornost umělcovu, jenž tu sleduje spleť holých větví a zachycuje tak »stromovou anatomii.« Ostatně bylo by záhodno označiti v katalogu při každém obrázku způsob jeho provedení, to jest techniku, určitým způsobem, nejen u některých čísel, máli totiž katalog býti obšírným a spolehlivým průvodem. Tu by též vysvítalo, jak mnohý umělec ovládá několikero technik, a také by bylo lze naznačiti, proč asi právě tou neb onou technikou prováděl svůj motiv, že volil zpravidla onu techniku, kterou nejlépe a nejsnáze vyjádřil, co mu na mysli tanulo.

Ale dále sledujeme nové zjevy, nebo nové práce našich umělců. Od B. Wachsmanna (slušelo by přidati ml.) je tu sytě barvitá studie Chodské krajkářky, portrétní studie, s výborně malovanými akcessoriemi, na př. s oknem do předu otevřeným, v němž se postava zrcadlí. Je to detail, ale je příznačný pro technický vývoj mladého umělce, jenž v posledním čase tak zdatně postupuje.

A. Scheiner bývá vzácným hostem na výstavách, a je to naše škoda, neboť Scheiner je z nejzábavnějších malířů a kreslířů, duchaplný illustrátor, pohádkář, anekdotář a při tom mistr charakteristiky, chcemeli též kolorista velmi distinguovaný — jeho akvarely jsou roztomilé. Jeho švižná elegance, jeho vtip, jeho fantasie, vše to došlo již častokráte uznání, najmě v cizině, a mně se zdává, že nedochází to vše u nás náležitého ocenění. Scheiner není dosti zaměstnáván, u nás totiž. Ukázky z jeho pohádky o Bruncvíkovi jenom dosvědčují, že Scheinerova espritu je pro dětské pohádky takřka škoda. Děti nepochopí jemné narážky, výborné výpady a kapriciosní arrangement Scheinerových knižních dekorací, velcí by to lépe ocenili. Souhlasím ovšem, aby nejlepší naši umělci tvořili i dětem, aby jim Scheiner illustroval pohádky, ale skoro jim to závidím.

V. Stretti vystavuje kvaš Cikánky a lepty, také Preissig vystupuje jako ryjec nebo »ofortista« (eau forte). Starší známé věci jsou tu od Slavíčka (jeho krásný Les), Kalvody, Hudečka, taktéž Hofbauerovy studie zvířat (nemýlímli se z Berlínské zoologické zahrady) známe z výstavy »Manesa,« a rovněž práce sochaře Kafky z Rudolfina. Za to jsou tu nová díla Suchardova, výborné dětské podobizny, Šalounův návrh k Erbenovu pomníku, přímo skvostný v pointě, výstižný a velmi malebný, a Frant. Uprky slovácké typy a starý kůň, tak lapidárně, prostě zachycené a silné, jako malovaní Slováci jeho bratra Jóže.

Nehledímeli k programu výstavy, totiž k jejímu pedagogickému účelu, vyskytne se nám přece mnohá příležitost k čistě výstavním požitkům. Na př. vzpomínáme sobě, že kdysi byl vypsán konkurs na Erbenův pomník, a tu se maně táži, jak je možno, že Šalounův návrh, patrně soutěžící, vyšel s prázdnem? To však jen mimochodem, abych upozornil, že na této výstavce je mnoho věcí naší veřejnosti neznámých a přece velmi zajímavých.

* * *

Suchardův pomník Fr. Palackého stál již na místě jemu vyhrazeném aspoň po několik dní a v napodobení velmi primitivním. Byla to zkouška s kašírovaným modelem ve skutečné velikosti definitivního projektu, a dopadla pro umělce dobře a pro pomník špatně, velmi špatně. Prof. Sucharda asi se přesvědčil, že jeho dílo bude pod širým nebem dobře vypadati, ale že na tomto místě a v tomto okolí není možno mluviti o uplatnění uměleckých kvalit pomníku. Doufá se, že do doby ukončení prací a do postavení pomníku místo proti vyústění Palackého mostu nabude lepší tvářnosti a že hlavně pozadí pomníku, kde nyní se zdvihají holé zdi s ohromnými reklamními nápisy, se upraví, že tam vznikne nějaká budova architektonicky koncipovaná, nikoliv podle stavitelské šablony střižená. Pak se snad vyplní také propast vedle pomníku a zmizí pavillonek před ním, atd., atd. Postranní pohled, s chodníku bloku domovního vzhůru k Moráni směřujícího, nebyl vábný, a zadní asi bude maskován, jinak presentovalo se dílo velmi effektně. Bude to co do rozměrů důstojný pomník velikého Čecha, originelní komposice, monumentální vedení obrysných linií při hlavním pohledu a postava Palackého sama zaručují jeho působivost. Pěkně vznáší se allegorická skupina na středním pylonu nad sochou Palackého, z postranních byl znázorněn jen dvouhlavý netvor, a také ten vypadá z venku velmi dobře. Tmavé průlomy, tak řečené »díry« jsou tu zcela odůvodněny a také působivy, pod křídlem obludy, jímž tlačí ubožáky k zemi, panuje věčný stín. Jde ještě o to, nebudeli letící postava (na »zkoušce« nebyla provedena), rovněž křídlatá, působiti jako přístřešek a tolikéž svým stínem, v jistých hodinách denních nebo v ročních dobách, hlavní postavu, pod ní uprostřed umístěnou, zasahovati. Že také pod perutěmi tohoto letícího genia, jak byl na prvním návrhu modelován, vždy panovati bude tma, je samozřejmo. Snad to nebude celkovému dojmu na závadu, ač se mně zdá, že příliš mnoho černých otvorů

a ploch by působilo nepříznivě, pomník vypadal by neklidně. Jest ovšem dosti času na vhodné změny a korrektury, a zkouška právě proto byla samým autorem podniknuta, aby nabyl jistoty o vzhledu svého projektu. Dr. *F. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Zpěvohra.

Naše dramatická tvorba hudební dostala se neklamně do mrtvého bodu, z něhož nemůže se dostati a asi tak snadno se nedostane. Že nastal »konec velké epochy,« vidíme na všech stranách, nejvíce však v divadle, při našich operních premiérách. Z které strany můžeme dnes čekati aspoň — jsme jistě skromni — »zdařilou« práci i podle měřítka starší, skromnější doby? Můžeme míti o jednotlivých skladatelích, dnes u nás působících, sebe různější názory, sotva však napočítáme našich opravdu dramatických skladatelů dnes do třetice všeho dobrého. Není tedy nic přirozenějšího, než že se o štěstí pokoušejí i skladatelé sami o sobě vážení, jichž umění však uplatňuje se ve zcela jiném oboru.

Takové premiéry zažili jsme ve středu 3. října, kdy provedena byla opera jednoho z předních skladatelů moravských a z předních našich církevních skladatelů. J. Nešvera v oboru chrámové hudby má své zvučné jmeno, také za hranicemi známé, v dramatické hudbě však přirozeně ztroskotává. Skoro deset let již tomu, co provedena byla na Národním divadle jeho »Perdita,« která však velmi záhy zanikla: na vystižení dramatičnosti Shakespearovy komedie nestačila sebe větší technická dovednost. Proto obrátil se nyní Nešvera k thematu zcela jinému, pro něho rozhodně vhodnějšímu, k lidové pověsti valašské. Jen bohužel, že nenašel si spolupracovníka libretistu, jenž by byl měl pro lidovou poesii a originelní život valašského lidu aspoň trochu smyslu, neboť co se v nové opeře »Radhošti« podává pod názvem »obrázek z Valašska,« činí dojem skoro parodie na krásné Valašsko. I folkloristický moment opuštěn skoro veskrze, tak že národopisného zbarvení bychom tu marně hledali. K tomu ke všemu děj textu jest tak průměrný, otřepaný a nezajímavý, že posluchač pozbude záhy vší chuti sledovati ho. Autor libreta, zcela neznámého jmena, nečiní snad ani literárních nároků, avšak jeho práce je tak neživá, že by podrazila nohy i nejzkušenějšímu skladateli dramatickému. A tím Nešvera přece jenom není. Slyšíte z hudby jeho, že mnoho zná, mnoho viděl, mnoho studoval, co na dramatice lze studovati, avšak jeho životní interes šel jiným směrem, tak že z dramatické techniky zachytil jen trochu povrchu, aniž postihl jádra jejího. Stačí upozorniti na jeho recitativy, nemožně deklamované. V písničkách, jimiž jest opera až příliš obdařena, mohl za to Nešvera ukázati své absolutně hudební umění, a leckde se mu to i podařilo. Ovšem o nějakém stmelení

opery v celek není tu ani řeči. Operu, scénicky pečlivě vypravenou, dirigoval p. Jílek. Hlavními sloupy výkonných sil byli tentokráte pí. Klánová-Panznerová a p. Šír, k nimž družili se zvláště pp. Pollert a Pták. Premiéra měla i dosti značný úspěch, jehož cenu však ukáže u nás vždy až reprisa.

Provedení »Radhoště« diktováno bylo asi snahou vykázati se puvodní novinkou. Ukázalo se však znova, co jsem zde i jinde tak často opakoval, že dnešním úkolem opery Národního divadla mnohem spíše jest křísiti starší dobrá díla než ztráceti čas studováním děl, jež nemají naděje na delší život. Tento druhý úkol plní dnes Národní divadlo velmi čile, a jest si jen přáti, aby to činilo také trvale. Smetana jest stále na repertoiru (dočkáme se opraveného vydání?), z Fibicha vzkříšena »Hedy,« z Dvořáka »Dimitrij« a konečně z Bendla »Indická princezna.« Pro delší pobyt na cestách neuslyšel jsem dosud toto nově vypravené dílo Bendlovo a nemohu proto o jeho provedení referovati. Avšak neslýchané po křesťanském světě zreformování tohoto díla vybízí ke kritice samo: bylo tu hotové dramatické dílo, kterému nyní podložen docela jiný děj a text. Toť už ovšem konec všeho i sebe menšího citu pro organičnost dramatického umění, a nevím, komu tím uškozeno více na dobré pověsti, zdali tomu, kdo měl tento nápad, nebo tomu, s jehož dílem se to dá provesti. Dramatické dílo i sebe nedramatičtější vzniká z určité celkové nálady: u »Indické princezny« byla to rozpustilost operety z areny na hradbách! Dnes dostala opereta »ušlechtilejší,« vážnější děj. Lze snad dnes už míchati všechno páté přes deváté? Snad už se musíme báti, aby na našem Národním divadle nedávala se jednou »Libuše« nebo »Tristan« s komickým textem; snad by to bylo také obecenstvu »přístupnější«! Zdá se vůbec, že v této věci nejsou názory v Národním divadle normální, neboť toto zlo šíří se dál a dál. Po smrtelném hříchu, páchaném na Smetanovi a na Mozartovi, přišel Bendl. Kdo je dnes bezpečen před podobným znešvařením svého díla? Nebo máme tu co činiti s novou odrůdou známé specificky české »bestia triumphans«? Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Činohra.

Kdy by se mělo souditi o naší dramatické literatuře podle ohledův a šetrnosti, s jakou se k ní chová správa Národního divadla, dopadl by úsudek asi velmi nepříznivě. Nové předplacení zahajovali francouzskou komedií *Ve víru*, jejíž autor náleží sice mezi nejčilejší a obchodnicky nejlépe nadané francouzské dramatiky, ale mnohem méně již mezi umělce, kteří by mohli zastupovati francouzské vážné drama. Henry Bernstein je prozatím jen divadelním machrem, kterému se ještě na žádném významnějším divadle nedostalo cti, aby zahajoval saisonu. Dokonce pak ho ještě nikde neprohlásili za »předního autora nové doby,« jako u nás. Historik českého divadla bude se někdy probírati v podivuhodných dokladech našeho ponížení. Vyslovujemeli se však proti tomu, že Bernsteinově hře dostalo

se na naší scéně tak význačného umístění, nemáme nic proti jejímu provedení vůbec. Divadlo potřebuje občas nějaké hry, která vyhovuje širším vrstvám svým zevnějším dějovým hybem. V té příčině mohla by se naše novinka zalíbiti. Její tři akty přeženou se jevištěm skutečně jako vichřice. Tu se ve vzrušené scéně dovídáme, že Robert de Chacéroy, milenec paní hraběnky de Brechebel, prohrál svěřené sobě peníze, tu vidíme, jak nešťastná dcera chce vyrvati na svém otci pomoc a zachránění zoufalého hráče, tu jsme svědky posledních okamžiků falešného kavalírství promarněného života. Nikde žádná překážka zbytečné psychologie, nikde zastávka nad nemožností a nepřirozeností — děj jako lavina se řítí a smetá své osoby do hlubin osudu, jako záchvat vichřice (odtud název originálu »La Rafale«) vášní a náruživostí strhl hrdinu hry k neslavnému konci. Nesmíte přemýšleti, byloli by možno, aby kola života rozjela se za líčených okolností právě tak, jak líčí p. Bernstein. Musíte prostě věřit. Ovšem i tu víru vám spisovatel valně znesnadňuje svojí sháňkou po effektu. Nenáležíme zajisté k těm pošetilcům, kteří při každém výkřiku na jevišti svraští hned mračnopozorně obrví a zasyknou pohrdavě »effekt!«, ale nicméně rozlaďuje nás vše, co není vnitřně odůvodněno a patrně šimrá jen dlaně galerie. Chápeme dobře scénu dcery, která konečně otci řekla všecko své mínění, jak byla zaprodána pro lesk své rodiny, a rozumíme záchvatu vzteku starého Lebourga, který po třicet let neměl jiné ženy mimo svoji (žid?), když se dovídá, že má dcera jeho milence, ale příčí se nám, když autor uklidněné již osoby znovu rozeštvává, aby opona padala do potlesku nemyslícího davu. To rozlaďuje, a zde právě autor stal se pouhým tím divadelním arranžérem, jehož obchody se sice vyrovnávají u pokladen, ale neakceptují se v literaturách.

Proto jsem řekl, že by hra *mohla* někde dojíti záliby. Ale u nás právě nevyhoví ani svým kasovním účelům. Naše hlediště, náš vkus, naše názory jsou vesměs povahy *přechodní.* Jako vůbec celé naše divadelnictví je rázu přechodní doby. Nic ustáleného, nic z přesvědčení, nic bezpečného. Bohužel trvá to již hezkou řadu let. Přijde takový Bernstein. Lidé se otřásají. Br, to není literatura, to není umění. Ale nudí se často zase při skutečném umění. A proto u nás propadávají kusy při potlesku a vítězívají v ospalosti. Nejsou vyhraněné pojmy. Hlediště nemá jasných názorů. Není ani davové, ani exkvisitní. Proto hry effektní i literární zapadávají pravidelně a stejně po svém určitém počtu představení. A výjimky jen potvrzují pravidlo. Nebude tedy míti ani nejnovější naše francouzská akvisice u nás dlouhého života. Byla rychle získána pro naši scénu (premiéra byla 20. října 1905 v Pařížském Gymnase — ach, kde jsou ty doby, kdy za měsíc po Pařížské premiéře měli jsme zde komedie Dumasovy, Augierovy, Sardouovy, často hned na dvou jevištích!), slušně vypravena, případně sehrána, snad se bude i častěji hráti při poloprázdných domech, aby se dokázala její schopnost delšího života, ale nic platno — o třicet let se pro nás opozdila a my bychom chtěli, aby alespoň o dvacet let byla mladší, nežli naše zítřejší náhledy!

Jan Ladecký.

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Nový román Josefa Merhauta, nazvaný *Vranov* (nákl. A. Píše v Brně, str. 580), již názvem hlásí se k půdě moravské. Název ovšem může býti všelijaký a sám o sobě sice často mnoho napovídá, přes to však zhusta bývá spojení jeho s obsahem díla co nejvolnější. U Merhauta na štěstí jest etiketa skutečným vystižením vnitřního obsahu knihy potud, že v ní zachycuje kus moravské půdy v živém svérázu jejím a že podává také životné představitele jejího lidu. Na představitelích těchto autor nehledá kmenových zvláštností, jak činívají čtenáři z království, zvyklí odlišovati v moravských povídkách Hanáky, Slováky atd. Nečiní tak už proto, že jeho román není venkovský, ač většina jeho děje — kromě předehry Luhačovické — se vyvíjela na venkově. Jestiť Vranov, půvabné zákoutí s poutnickým chrámem severně od Brna, letním sídlem měšťáků z Brna, a z jejich společnosti vybral si autor čelné postavy svého románu. Jeho měšťáci nenáležejí k tak řečené smetaně společnosti; nejsou požitkáři ani blahobytníci, neodjíždějí na venek z mody ani z dlouhé chvíle, nýbrž prostě z nezbytné potřeby. Jsou příslušníky vrstev, které ne nepřípadně označujeme názvem drobný, malý člověk. Zároveň pak jsou představiteli české společnosti Brněnské, v níž posud na jednotlivcích vězí dost rmutu z minulých dob, kdy z národní neuvědomělosti krylo se přirozené češství nepřirozeným nátěrem německým. Rodina nemajetné vdovy Srbové je dvojako rozštěpena. Syn Evžen je německým učitelem, dcera Julinka právě absolvovala český ústav učitelek. Tento poměr ovšem není založen na nějakém »vyrovnání« moravském, nýbrž je prostě případným znakem slaboduchého prospěchářství, spatřujícího po zděděném zvyku v němčině kdo ví jaké výhody. Jaksi doplňkem této rodiny jsou její podnájemníci, mladý profesor Svoboda a bankovní úředník Smotal, který v bytě vystřídal komptoiristku Růženu. Tím jsme vyčtli hlavní osoby rozsáhlého románu, jichž, jak patrno, není počet právě značný. A z nich vlastním rekem románu jest jenom dvojice Evžen a Růžena; vedle nich Svoboda a Julinka — napřed vlastně Smotal a Julinka — jsou parallelou, která sesiluje kontrastem nebo vůbec odlikou účin hlavní dvojice. — Také časový prostor, který román objímá, jest neveliký. Od jara do zimy udá se vše, co se tu vypravuje a líčí, a jenom nutné výhledy do minulosti rozšiřují náš obzor za hranici zmíněnou. Starodávná zásada známých jednot uměleckého díla jest zde tedy zachována téměř plně.

Nový román Merhautův hlásí se do družiny děl novellistických, která nespokojují se pouze libým vzrušováním a rozjařováním čtenářova citu, ale snaží se zároveň řešiti nějaký »problém,« jak říkají moderní hesla. Jinak řečeno: Vranov neopírá se jen o fantasii, nýbrž přivolává na pomoc také rozum čtoucího. Činí pak to tak, že poměr těchto dvou plodných složek jest v té pravé míře, kterou jest nezbytno zachovati, nemáli umělecká stránka práce dojíti úhony. V té příčině

jenom jakási maličkost zdá se nám tu závadnou. Autor rád a často uvažuje o otázkách, jež se dotýkají zvolené látky. Sestrojil si také k tomu cíli — a nikoliv beze zdaru — zvláštní figurku, starého pensistu Křikavu, který jest jednak kontrastem Evžena a Svobody, jednak hlasatelem autorových úvah. A v těch úvahách Merhaut rád nápadně vyzdvihuje jádro myšlenky, podtrhuje věty, na něž klade důraz a upozorňuje tedy vnějškem čtoucího, čeho si má všimnouti. To však, tuším, má vyplynouti z úvahy samé, čtoucí sám má si učiniti příslušný závěr, sám má se přesvědčiti o správnosti hlásaného názoru, kdežto takto jeho volnost podléhá nátlaku spisovatelovu.

Otázka, kterou se Merhaut zde zabývá, týká se poměru mladého muže k ženám. Uvádí tři druhy mladých mužů. Smotala, představitele těch, kterým žena jest jen pro chvilkovou rozkoš, pro dobývání dobrodružství, jímž by se potom mohli chvástati, odbývá episodou. Svoboda, representant zánovní intelligence naší, vedle příprav ke zkouškám »řeší ženu« theoreticky, skládaje pojednání o ženě neodvislé, samostatné. Ale na konec podlehne Julinčinu půvabu a tona v lásce »vidá hravě řešený těžký problém ženy: shovívavé pochopení pro záhady jejího ženství a úcty k její práci a intelligenci, k její energické pohotovosti ve všech obdobích života.« »Zdálo se mu teď nemožným, aby muž přistupoval k ženě chladně jako ke své kamarádce, jako ke chladnému předmětu svého řešení. Učinit ji svojí spolupracovnicí a důvěrnicí a srůsti s ní, uznávat ji a ctíti. Nedívat se na ni jako na předmět hry, ale chápat ji s její duší i krví i se všemi velkými těžkostmi jejího zvláštního poslání!« Svoboda tedy rozřeší problém tím, že se s Julinkou, která jakožto učitelka nastoupila na dráhu ženy samostatné, zasnoubí. Tím činem také potvrdí názor paní Srbové, která po nešťastném manželství a všech jeho útrapách vidí v ženě-matce nejvlastnější povolání ženino. — Třetímu z mladých mužů, Evženovi, autor věnoval nejvíce péče již proto, že jeho poměr k Růženě do dvou třetin knihy jest hlavní látkou románovou. Růžena, také ukázka ženy samostatné, krasavice, rozněcující pouhým zjevem smyslnost mužů, statečně se probíjí životem, až podlehne kouzlu pohodlí a přepychu, kterým ji jakožto svou maitressu zahrne jakýsi obstarožný ctitel. Evžen vzplane k ní prudkou vášní, která neochladá, i když sezná stinné stránky její existence, a pokouší se — arci marně — vytrhnouti ji z dosavadních poměrův a obrátiti na cestu čestné práce, kde byla prve. Vývojem této stravující síly, rozpětím jejím i nenáhlým schládáním, po němž vnějšími vlivy nastane nutné vystřízlivění, autor zabývá se tak zevrubně, že již již ocitá se v nebezpečenství jakési vleklosti, která každému románu jest kamenem úrazu. Na štěstí nastane obrat ještě v čas, a zájem náš je poután také novými otázkami nikoli nevýznamnými. Evžen po vnitřním přerodu snaží se vytrhnouti z ovzduší německého, což se mu podaří, a probuzená energie jeho hledá si vhodné cesty na poli osvětové působnosti mezi lidem. A starý pán Křikava, který všechen život strávil ve shonu velkoměstském, na sklonku svých let ve vsi pod Vranovem se přesvědčí o staré pravdě, oč správněji a zdravěji žijí ti, kdo žijí s přírodou, a nadhazuje tak na sklonku knihy do

spleti jejích myšlenek novou nit, která jest vítaným pojítkem příběhů k závěru se chýlících. A závěr, jak přirozeno, je smírný.

Vypravování Merhautovo nese se širokým, volným proudem, z něhož vybočují prudčím tempem některé obrázky rušného života, plné síly a vnitřního tepla. Za příklad uvádíme scénu z Luhačovic, kde mocí prostonárodního zpěvu probouzejí se srdce, po tu chvíli ledová k citům vlasteneckým, nebo obrázek z lidových projevů Brněnských. Z pěkných kreseb náladových, jichž je tu hojně, zvláště zdařile jest podáno úmrtí Křikavovo. Román Merhautův zasluhuje uznání pro zajímavost zvolené látky i pro způsob, kterým látka ta je zpracována, pro zevrubnou a věcnou charakteristiku hlavních osob a náležité vystižení svérázu krajinného. V slohu jeví se zvláště v prvních dvou třetinách knihy místy jakási strojenost ve slovosledu. — Ke sličné výpravě knihy platně přispěl Al. Kalvoda. *F. V. Vykoukal.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. října 1906

Říšská rada — Výbor pro volební opravu. — Státní rozpočet na r. 1907. Na obranu českých menšin. — Na Rusi. — Brunšvická otázka. — Paměti knížete Hohenloha. Sjezd německých sociálních demokratů. — Celní spor mezi Rakouskem a Srbskem. — Pastýřský list francouzských biskupů. — Nový guvernér Krétský. — Perský parlament. — Povstání na Kubě.

Říšská rada sešla se po letních prázdninách opět dne 17. září, a sice k poslednímu zasedání svému, jehož trvání ovšem závisí na osudu opravy volebního řádu. Její porady nevzbuzují žádné pozornosti a žádného zájmu, neboť celou situaci ovládá výbor pro tak zvanou *volební opravu*, jehož práce se blíží k svému konci. Neobyčejný rozruch způsobil návrh polského poslance Starzyňského, aby zvláštní devítičlenný výbor prozkoumal zabezpečení autonomního zákonodárství zemí a podal výboru zprávu s příslušnými návrhy. Předseda kabinetu prohlásil jmenem vlády, že tato s návrhem souhlasí, ale s tou výhradou, že se nemá jednati o změnu ústavy, což by vláda v nynějších poměrech považovala za nevčasné. Němci stavěli se návrhu Starzyňského zpočátku na odpor a ohlásili, že svých zástupců do onoho výboru nevyšlou, ale pak si věc rozmyslili a docílili toho, že se jim při volbě do výboru dostalo většiny. Tím jest arci osud návrhu Starzyňského zpečetěn.

Když se ve volebním výboru jednalo o rozdělení mandátů v království českém, prohlásil ministr nitra, svob. pán Bienert, *že k dosažení co možná stejnotvárného rozsáhlého německého a českého jazykového území byly soudní okresy ohraničeny.* Na jazykové ostrovy (enklavy) nebral se zřetel, až na jedinou výjimku: město Český Dub, kteréž přiděleno k německým okresům. Posl. Čipera dokázal, že Němci zásadní rozhraničení, kde toho potřebovali, provedli do krajnosti. Sám dr. Kramář vyznal, že na českém národě spácháno křiklavé bezpráví,

které se hlasováním ve výboru má státi právem; čeští poslanci prý nemohou připustiti, aby v království českém, kteréž založili naši předkové, se s Čechy nakládalo jako s národem druhé třídy. Uvedl dále, že výbor na popud Němců z Čech přijal zásadu, kteráž by při zavádění všeobecného práva volebního měla býti vyloučena a která zavádí jednu z nejnespravedlivějších nerovností. Výbor přijal pro Čechy, Moravu a částečně též pro Slezsko jiné měřítko, než pro země jednojazyčné, totiž měřítko tak zvané poplatnosti a kultury, avšak zásady té se používá jen tam, kde to jest Němcům na prospěch. Posl. Choc uvedl, že Čechové volební předlohou pozbudou 280.000 až 300.000 příslušníků své národnosti, kteří zmizejí v německých okresích. Nejzajímavější — ale pohříchu také nad pomyšlení smutný — byl výrok posl. Kramáře, *že zástupcové českého národa jsou dnes poraženi*. Při hlasování přijaty jsou ovšem návrhy dle přání Němců.

Proti takovéto volební »opravě« zdvihl se v českém národě prudký odpor a klubu českých poslanců zasílány důrazné protesty proti jejímu uzákonění. Aby si bohatou kořist onu na nedozírnou dobu pojistili a aby těžkou křivdu, která se volební opravou na českém národě páše, nebylo možno tak brzy odčiniti, stojí Němci na svém požadavku, aby rozdělení volebních okresů bylo postaveno pod ochranu dvoutřetinové většiny. Když se dne 21. července jednalo o rozvrhu mandátů pro Čechy, ubezpečoval dr. Kramář, že se Němci musejí spokojiti s tím, čeho se jim ve volební předloze dostalo, zejmena pak, že se nesmějí vytasiti s podmínkou dvoutřetinové většiny. Ale Němci přece přišli s tímto požadavkem a jmenem jich prohlásil dr. Gross, že na požadavku tom jako na podmínce přijetí volební opravy setrvají. Výbor o požadavku tom právě jedná.

Finanční ministr předložil státní rozpočet na rok 1907 a podal k němu výklad. Napřesrok bude tomu již deset let, co trvá rozpočtové provisorium; poslední rozpočet schválen byl říšskou radou r. 1897. Celkové vydání na příští rok činí 1.890,871.000 korun, celkový příjem 1.892,501.000 k. Proti lonsku stouply výdaje o 71·8 millionu k., příjmy o 70·4 mill. k.

Hledíc ke kormutlivým zjevům v tak zv. *uzavřeném území německém* a hledíc k tomu, že vláda v nerovném boji českých menšin s německými utiskovateli není nestrannou, ač v kabinetě zasedají dva čeští ministři, usnesla se valná schůze Národní rady české na resoluci, v níž se mimo jiné praví: »Trvajíce na základní zásadě zákonné, že národové český a německý jsou v království českém rovnoprávni, musíme v zájmu míru a pokojného spolužití důrazně žádati, aby především c. k. vládními orgány oběma národům stejným právem bylo měřeno!«

Na Rusi nastává, jak se zdá, uklidnění. Revoluční hnutí sice dosud neutuchlo, avšak ubývá mu zjevně půdy. Vláda ubezpečuje, že jest pevně odhodlána opravy carem slíbené dle možnosti prováděti a že duma v označené lhůtě svolána bude.

V Helsingforsu konal se sjezd »kadetů« za přítomnosti 170 delegátů. Miljukov prohlásil, že taktika této strany není revoluční. Hlavní věcí jest nyní připravovati se k volbám, a volebním progra-

mem bude: revise základních zákonů cestou zákonodárnou. Sjezd 84 hlasy proti 44 přijal resoluci předloženou ústředním výborem, která prohlašuje, že trpný odpor je nemožný. Resoluce menšiny, která doporučovala organisování trpného odporu, byla 88 hl. proti 53 zamítnuta. — Sdružený Moskevský a Petrohradský ústřední výbor říjnového svazu uveřejnil tuto resoluci: »Svaz trvá přesně na základech manifestu ze dne 30. října; nestaví se bezpodmínečně na stranu ministerstva, ale nevidí za nynějších poměrů v jednání ministerstva útok na zásady strany.« Svaz jest nyní jedinou organisovanou ústavní stranou, kdežto kadeti užívali v dumě i po jejím rozpuštění revolučních prostředků. Východiště z nynějších hrozivých poměrů spatřuje svaz ve volbě lidového zastupitelstva, které by mělo nejen vůli, nýbrž i pochopení pro zavedení a upevnění ústavního pořádku a občanské svobody. — Sjezd »Svazu ruských lidí« prohlásil, že jediným základem síly ruské říše a blaha poddaných je samodržaví.

Dne 15. září zemřel generální guvernér Petrohradský, generál *Trepov*, raněn byv mrtvicí. Byl považován za jednoho z původců všech reakcionářských opatření, a proto před delší dobou revolučním výborem odsouzen k smrti. V poslední době pozbyl u carského dvora svého velkého vlivu, i tvrdilo se, že bude odstraněn. Jako policmistr v Moskvě a při událostech v Petrohradě dne 22. ledna 1905 počínal si s největší přísností. V poslední době byl považován za přívržence mírných liberálních oprav.

Revoluční skupiny vydaly před některým časem heslo, aby se neplatily daně a odpírali branci. Ministr financí uveřejňuje právě výkaz o přímých daních za prvních osm měsíců tohoto roku. Za dobu tu obnášel výtěžek přímých daní 33,577.853 rublů proti 34,076.710 rublům za stejnou dobu roku minulého. Úbytek příjmů objevil se v krajinách drahotou stižených, kdežto v baltských krajích, v Polsku a na Kavkaze, kde revoluční hnutí nejvíce řádilo, jeví se přírůstek $2^1/_2$ mil. rublů. Pobuřování k odpírání branců nemělo rovněž žádného výsledku. Dle došlých zpráv se branci ve všech částech říše, ba i v baltských provinciích staví v úplném pořádku.

Úmrtím vladaře brunšvického, pruského prince Albrechta, stala se otázka vladařství v Brunšvicku opět aktuální. Zákonným nástupcem trůnu jest vévoda Arnošt Cumberlandský, jehož otec byl r. 1866 trůnu hanoverského zbaven. Ježto vévoda Arnošt nechtěl se vzdáti svých nároků na trůn hanoverský, nepřipustila spolková rada německá, v níž Prusko má většinu, aby se ujal vlády v Brunšvicku, a vladařem jmenován princ Albrecht. Vévoda Cumberlandský hlásí se nyní znovu o právo své rodiny co se týče trůnu brunšvického a nabízí vyrovnání sporu tím způsobem, že by na trůn nastoupil jeho nejmladší syn. Ježto však vévoda ani pro sebe ani pro potomstvo své nechce výslovně vzdáti se nároků na trůn hanoverský, zamítl císař Vilém i německý kancléř Bülow jakožto předseda spolkové rady jeho nabídnutí.

V Německu způsobilo nesmírný rozruch uveřejnění *paměti* třetího kancléře německé říše *knížete Chlodwiga Hohenloha.* Kniha

obsahuje mnohá velmi zajímavá odhalení ze zákulisí německé vnitřní i zahraničné politiky za panování císaře Viléma II., zejmena o příčinách pádu Bismarckova, neupřímnosti Německa k Rakousku atd. Odhaleními těmi byl císař Vilém tak pohněván, že zaslal nejstaršímu synu knížete Chlodwiga, Filipovi, pánu na Poděbradech, telegram, v němž svému rozhořčení dává výraz a prohlašuje odhalení za nejvýš beztaktní, indiskretní a naprosto neopportunní, ježto prý jest neslýcháno, aby události, které se vztahují na panovníka současně vládnoucího, byly bez jeho svolení uveřejňovány. Vydavatelem paměti jest však nejmladší syn bývalého říšského kancléře, princ Alexander. O zajímavé této publikaci promluvíme příště obšírněji.

V Manheimu konal se sjezd ***německých sociálních demokratů***, jenž přijal resoluci Bebelem navrženou, že má vedení strany v dorozumění s odborovými organisacemi generální stávku připravovati, aby mohla býti provedena, jakmile její nutnost všeobecně uznána bude. Na sjezdu v Jeně hlásal Bebel generální stávku beze vší výhrady.

Celní spor mezi Rakouskem a Srbskem stále se přiostřoval. Obě vlády vyměnily nové noty, které na sporu ničeho nezměnily. Jiné státy zahájily se Srbskem vyjednávání o obchodních smlouvách.

V neděli dne 23. září předčítán ve všech francouzských kostelích ***pastýřský list biskupů francouzských*** o poslední encyklice, týkající se rozlukového zákona. V listě praví se: »V bolestných zkouškách nynější doby jsou všichni biskupové kolem svatého otce sjednoceni a jsou s ním za jedno v lásce k církvi a k Francii. Vaši kněží stojí po boku svých biskupů a prohlašují veřejně, že jsou ke všem obětem odhodláni. Svatý otec splnil, když encykliku vydal, úkol Bohem mu svěřený, totiž zachovati neporušeně pravdu a ústavu svaté katolické církve. Podstatným základem této ústavy jest autorita hierarchie, Ježíšem Kristem dosazená. Rozlukový zákon chce církvi vnutiti novou organisaci na základě výlučné autority civilní.« Pastýřský list ohrazuje se proti tvrzení, že papež a biskupové rozlukový zákon ze zášti k republikánskému zřízení odmítli a prohlašuje, že kdy by byl proti vůli papežově učiněn pokus zakládati náboženská sdružení, žádný katolík by do nich nevstoupil. Na konec praví list: »Doufáme jistě, že Francie bude náboženské války ušetřena. Katolíci žádají pouze, aby se jim nevnucovala ústava proti jejich svědomí. Potřebné pokyny o organisaci budou katolíkům ve vhodném okamžiku dány.«

Dosavadní vrchní komisař Krétský, řecký princ Jiří, vzdal se úřady svého, ježto nebyl s to, aby provedl spojení Kréty s Řeckem. Jeho nástupcem stal se řecký státník Zaimis, jenž byl dvakráte předsedou řeckého kabinetu. Za jeho prvního ministerstva v letech 1897 až 1899 vybojována řecko-turecká válka.

V Teheraně zahájen dne 9. října slavnostním spůsobem první perský parlament. V trůnní řeči pravil šach, že se již po osm roků zabýval myšlenkou dáti Persku konstituci; že dnes považuje Peršany za zralé k samosprávě, a vyslovil přesvědčení, že lid nebude

svobody jemu poskytnuté zneužívati a že parlament bude vládu v jejich pokrokových snahách podporovati.

Povstání na ostrově Kubě jest ukončeno. Spojené Státy severoamerické, které již dávno mají zálusk na tento bohatý ostrov, zakročily a jmenovaly guvernéra. Konečné úplné přivtělení ostrova ke Spojeným Státům jest již jen otázkou krátké doby. Není pochybnosti, že jen k tomu cíli »osvobodily« ostrov od vlády španělské.

Adolf Srb.

Díky redaktorovy.

Doba od vydání 10. čísla letošní Osvěty byla pro mne zcela mimořádná. Nadešla v ní potřeba, aby bylo operováno mé pravé oko, následkem šedého zákalu již nevidoucí. Operací, kterou mistrná ruka dne 25. září provedla s žádoucím úspěchem, nabyl jsem blahé naděje, že po ukončeném léčení budu moci zraku svého zase užívati, zvláště též při práci literární.

Zásluhu tohoto šťastného, mně tak důležitého výsledku má především náš slovutný oční lékař prof. české university p. dr. J. Deyl a pak assistující jemu pan dr. V. Matys, docent téže university. Z té duše jim děkuji za neocenitelnou službu a za všecku péči, ochotu i laskavost, kterou mně v tak veliké míře prokázali.

Též příkladné ošetřování ctihodných sester řeholních v osvědčeném sanatoriu p. dr. J. Hausmana zachovám povždy v milé paměti.

Na Vinohradech dne 16. října 1906.

Václav Vlček.

Otázky a názory. Roč. V., seš. 29. a 30. Kruh četby: Lev Tolstoj. Životospráva. Napsal R. W. Emerson. Přeložil J. Mrazík. Seš. 9. a 10. Sešit za 30 h. Nakl. J. Laichter.

Slezská kronika. Roč. XVII. Sv. 1. Seš. 2. Za svitání. Napsal Lad. Obříský. Za 80 h. Nakladatel R. Promberger v Olomouci.

U staré pohádkářky. Největší sbírka pohádek českých, slovanských i cizích. Seš. 1. Díl I. Národní báchorky a pověsti. Napsala B. Němcová. Seš. po 20 hal. Nakl. B. Kočí.

Anglická knihovna. Řada II. Sv. 21.: Vítr a vlny. Napsala Fiona Macleodová. Přeložil B. K. Za 2 k. 50 h. Nakl. J. Otto.

Vilímkova knihovna. Roč. IX. Sv. 1. Harémy kouzla zbavené. Napsal Pierre Loti. Přeložil dr. Jiří Guth. Za 1 k. Nakl. J. R. Vilímek.

Překlady Jaroslava Vrchlického z cizích literatur. Díl I. Alfred lord Tennyson. Výbor básní. Za 30 hal. Nákl. B. Kočího.

Svět v barvách. Díl I.: Italie, Švýcarsko, Rakousko-Uhersko, Německo. Seš. 9. Za 1 k. 80 h. Nakladatel týž.

Památce Havlíčkově. Péčí revue »Učitelský Přehled« vydal Výbor pro oslavu Havlíčkovu na Horách Kutných.

Nechte mne kreslit! Sbírka vzorů nejmladším kreslířům. Ke školní potřebě a k domácímu zaměstnání sestavil Ant. Krátký. Za 4 kor. Nakl. F. Topič.

Spád. Hra o čtyřech dramatických episodách. Napsal Jan L. Brokeš. Za 1 k. Nákl. Ed. Leschingra.

O jazyce mezinárodním. Napsal prof. dr. L. Couturat. Přeložil J. F. Khun. Za 20 hal. Nákl. týmž.

Myšlenky a hesla našich dnů. Napsal A. P. Vralina. Za 1 kor. Nákl. týmž.

Čech, Francouz a Němec. Praktičná konversační kniha. Napsala Otilie Petrová. Za 2 k. 40 h. Nákl. Em. Šolce v Telči.

Z českých mlýnů. Od K. Tůmy. Seš. 48. Sešit za 30 h. Nakl. Jos. R. Vilímek.

Novelly. Napsal Jindř. Mann. Přeložila Anna Böhmová. Za 1 k. 70 h. Nakl. J. Otto.

Nepochopen. Napsala Flor. Montgomery-ová. Přeložila M. Nekvindová-Nešporová. Za 60 hal. Nakl. B. Kočí.

Laichterova sbírka krásného písemnictví. Roč. I. Seš. 32.—33. Jezdec na bílém koni. Od Th. Storma. Přeložil J. Satranský. Sourozenci. Napsal H. Bertsch. Nakl. J. Laichter.

Bůh v přírodě. Napsal Camille Flammarion. Přeložil J. Pachmayer. Seš. 1. Seš. za 32 hal. Nakl. Hejda a Tuček.

Na Sibiři. (Ve světě vyvržených.) Zápisky bývalého sibiřského vyhnance. Napsal L. Melšin. Přeložila Bronislava Herbenová. Díl I. Za 2 k. Nakl. B. Kočí.

Emilie Flygaré-Carlénové romány a novelly. Seš. 22. a 25. Noc na jezeře Bullarském. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Gaskoňští kadeti. Napsali H. de Gorsse a J. Jacquin. Seš. 22.—23. Nakl. týž.

Hrabě Monte Christo. Román Alex. Dumasa. Seš. 55.—60. Nakl. A. Hynek.

Matice mládeže. Seš. 10.: Z východu. Povídky arabské, indické, egyptské. Zpracoval Ot. Procházka. Za 10 h. Nákl. F. Šimáčka.

Palacký. Kalendář českého lidu na rok 1907. Za 1 kor.

Kalendář Havlíček na rok 1907. Za 1 kor.

Kalendář českých čtenářů. Za 1 kor. Nákl. B. Kočího.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

—— VÁCSLAV VLČEK. ——

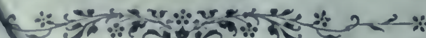
Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Re... e a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na sk... ou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k. 20 h.), 1881—... v kůži ... o 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník ... stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

Pati... h prací se vyhrazuje. — Lhůta k reklamacím končí vyjitím nového čísla.

Tisk... **V PRAZE.** ... v Praze. — Nákladem vlastním.

...ovárního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 36. 1906. ČÍSLO 12.

Knihou touto ukončujeme 36. ročník Osvěty.

Svědomitě a vytrvale usilovali jsme po všecka ta léta, by Osvěta čím dále tím dokonaleji v národě plnila svůj úkol a hodna byla úsudku, jenž o ní tak často bývá pronášen: **že má býti v rukou každého českého vzdělance.**

Všem přátelům, kteří snahu naši účinlivě podporovali, z plna srdce děkujeme, i jsme šťastni vědouce, že také budoucně s námi vytrvají ve společném díle.

Zvouce pak již ku

předplacení na 37. ročník Osvěty

slibujeme, že nepřestaneme o vnitřní zvelebení její se vší horlivostí pečovati. Osvícených národovců, kteří o potřebě a důležitosti její přesvědčeni jsou, prosíme, aby každý na svém místě jí pomáhali dobývati nové půdy.

Posud vydáno **432** měsíčných knih Osvěty. A tak tvoří Osvěta již celou bibliothéku nejvybranějších prací básnických, románových a novellistických, jakož i prací ze všelikých oborů naučných. Práce ty vynikají jak svým výborným obsahem, tak pečlivou, lahodnou, dokonalou formou. Proto by Osvěta neměla scházeti v žádné české domácí knihovně. Ani nejstarším ročníkům neubývá ceny, naopak, co rok stávají se vzácnější.

V nastávajícím období novoročním chceme novějším pp. odběratelům poskytnouti příležitost, aby si řadu starších ročníků (nebo i jednotlivý z nich) mohli opatřiti za levnější cenu. Budeme tedy v řečeném období, pokud zásoba stačí, prodávati

ročníky Osvěty 1878—1896 po 8 kor.,

a kdo vezme (za hotové) 5 ročníků, dostane šestý nádavkem. Sleva tato potrvá do konce února 1907, načež nastoupí zase obyčejný plat.

První číslo Osvěty na rok 1907 vyjde již 18. prosince. Abychom mohli ustanoviti náklad, prosíme za brzké zaslání předplatných peněz.

Knihy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 585.—586. (Uhersko — Uhry.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto.

Dějiny umění národa českého. Napsal Ferd. J. Lehner. S četnými původními illustracemi a barvotiskovými přílohami. Seš. 47.—49. Sešit za 70 hal. Nákl. České grafické akciové společnosti Unie.

Čeští spisovatelé XIX. stol. Seš. 116. Sebrané spisy Gustava Pflegra Moravského. Nakl. Jos. Laichter.

Sebrané spisy Julia Zeyera. Seš. 254.—257. Obnovené obrazy. Nákl. České graf. akc. spol. Unie.

Dramatická díla Williama Shakespeara. Sv. XXIII. Král Jindřich IV. Historická hra v 5 jednáních. Přeložil Josef V. Sládek. Díl II. Nákl. J. Otty.

Hiavata. Píseň. Napsal H. W. Longfellow. Nově přeložil František Prachař. Za 2 kor. Nákl. překladatelovým.

Česko-moravská kronika. Složil K. Vl. Zap. Seš. 28.—31. Seš. za 30 hal. Nakl. B. Kočí.

Kosmas a jeho kronika. Sepsal Hermenegild Jireček. »Volných Rozprav« čís. 3. Nákl. vlastním. V komisi A. Řivnáče v Praze.

Korrespondence Josefa Dobrovského. Díl II. Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Jiřího Samuele Bandtkeho z let 1810—1827. K vydání upravil V. A. Francev. Nákl. České Akademie.

Archiv pro lexikografii a dialektologii. Vydává III. třída České Akademie. Čís. 4. Třetí příspěvek k česko-německému slovníku, zvláště grammaticko-fraseologickému. Sestavil Frant. Št. Kott. Nákladem týmž.

R. 1906. ČÍS. 12

OSVĚTA

Co se děje na Slovensku.

V úterý dne 10. června 1906 byl celý Ružomberok na nohou. Brzy po snídaní hrnuly se zástupy lidu na nádraží; napřed šli maďaroni, zpupní a vítězní, za nimi, ve zlém tušení, Slováci. O desáté hodině přijel farář Ružomberský, Ondřej Hlinka. Jakmile vystoupil z vlaku, četníci jej zatkli a odváděli do vyšetřovací vazby: dva napřed, tři vzadu — a co jest jich kolem nádraží, na mostě a po ulici? Všude se lesknou bajonety; Ružomberok je pln vojáků, až z Košic přijeli, aby doplnili vojsko domácí. Ve všech dědinách dolního Liptova jsou vojáci, v každé aspoň padesát mužů. Bouřít se hrůzostrašně slovenský lid proti ubohým Maďarům. A původcem slovenské vzpoury jest Hlinka, hrozný pansláv.

Ve vězení je už Ondřej Janček, ráno před příjezdem Hlinkovým uvěznili pekaře Greguše, na 10. hodinu předvolali dr. V. Šrobára a již jej podrželi ve vyšetřovací vazbě; nyní k nim přidali též Hlinku.

Hlinka, obklopen četníky, zmužile kráčí. Fotograf ochotník je zachytil, i mám ten obrázek před sebou. Ženy se křižují a pláčí, muži zatínají pěsti. A když je srdce přeplněno, přetékají ústa: tu tam někdo požaluje, zakleje, — ale celé to shromáždění prostoupeno je špehouny, kteří vytahují papír a zapisují, aby mohli hodně lidí k úřadům pohánět, pokutovat a věznit . . .

Začněme od základu. V únoru 1906 byly v Ružomberku volby do obecního zastupitelstva, a tu se stal veliký div: pověstný »druhý Debrecín« vyvolil si zastupitelstvo — národní, slovenské! Výkřik v celé Maďarii. A první byla otázka: Kdo jest příčinou té zrady na maďarské vlasti? Odpověď pak byla: farář Hlinka. Věru, Hlinkovi náležela zásluha, že v městě v pravdě slovenském zvoleno bylo zastupitelstvo slovenské. Od domu k domu chodil s přáteli svými, poslední noc téměř probděl a v den volby zvítězil.

Avšak z vítězství netěšili jsme se dlouho. Volba zrušena, a to prý proto, že obec měla býti rozdělena na dva volební okresy.

Dne 30. dubna byla v Ružomberku volba poslance na sněm. Před volbou agitovaly strana národní i odrodilá; Hlinka agitoval pro onu, kaplan Ilečko (Illetskó) pro tuto. Ilečko celé dni seděl mezi maďarony, zvláště v klášteře piaristů, druhou polovici dubna ani na faru nepřicházel. Hlinkovi, svému představenému, byl zjevným nepřítelem, jakož se v Uhrách nikoho nebojí člověk, který slouží maďarisaci. Kteréhosi dne před volbou řekl Hlinka Ilečkovi: »Kde pracuješ, kde celé dni a noci vysedáváš, tam ať ti dají jísti; nechcešli pracovat, jdi.« Ilečko šel — rovnou k biskupovi a Hlinku obžaloval z panslavismu. Biskup zakázal Hlinkovi účast v ruchu volebním, ale Hlinka neposlechl řka, že cítí povinnost poslechnouti biskupa v záležitostech církevních, ale jinak že má touž svobodu jako jiní občané v ústavním státě.

Byla volba, a farář Hlinka šel v čele národních voličů, když se na náměstí, totiž na místo volby, hrnuli. Pekař Greguš z Ružomberka kráčel podle něho. Národní strana sice propadla, ale k vítězství jí mnoho nescházelo. Odrodilý zeman Rakovský, jeden z vůdců lidové (klerikální) strany, se zachvěl a už na volbišti vykřikl, že je svrchovaný čas panslavy zdupati. Chudovský, předseda sedrie, služný Horanský, jakožto zástupci moci vládní, spojili se s biskupem Párvym. Stát a církev! běda občanům, běda věřícím! Párvy dlel s jakousi škaredou nemocí v Karlových Varech a odtud Hlinku suspendoval. Hlinka je selský syn z Černové u Ružomberka, nadšený národovec, přítel lidu, výborný řečník a hodný člověk. Nevím, jeli na Slovensku jmena oblíbenějšího. Uvěznění jeho způsobilo v slovenském lidu nebývalé hnutí. Nejprve poslali biskupovi list s 3054 podpisy žádajíce, aby Hlinku opět v úřad uvedl. »Čím se provinil náš duchovní pastýř proti sv. víře a církvi Kristově? Snad se zpil po čas voleb jako někteří jeho oltářní bratří;[1]) snad činil výtržnosti jako někteří jeho oltářní bratří; snad potupil důstojnost svého kněžského oděvu jako mnozí jeho oltářní bratří, které lid obkydal špinou[2]) pro jejich pohoršlivé chování? Snad lež hlásal, snad k násilí sváděl lid a voliče, jako mnozí jeho oltářní bratří? Tisíce věřících Dolnoliptovského okresu svými podpisy svědčíme před všemohoucím Bohem a před Osvíceností Vaší, že nevykonal nic, zač by zasloužil pokárání . . . Bolí nás to, že Osvícenost Vaše trestá nevinnost, a chyb a poklesků jiných nevidí. Osvícenost Vaše uvěřila falešnému udavačstvu mocných tohoto světa.« V tom tónu je psán celý list; není v něm příslovečné slovenské poníženosti, nýbrž vědomí křivdy a vědomí práva.

V rozhněvaném lidu vzniklo heslo: »Nepůjdeme do kostela, pokud v něm nebude sloužit mši a kázat Hlinka.« V nejbližší neděli byl kostel prázden, a veliké procesí, přes tisíc lidí, táhlo z Ružomberka do Liskové, sousední vesnice, aby tam vykonalo

[1]) Někteří maďaronští kněží až vrávorali; v noci po volbě zpiti přepadli spícího Hlinku a chtěli jej z fary vyhnat.

[2]) Ženy v Bílém Potoku lily na faráře Rovdera z Lužné hnojnici, a on je sekal bičem.

pobožnost. Biskup pokáral děkana v Liskové, že demonstrující procesí přijal; ten se vzdal úřadu děkanského. Úřad ten pak biskup Párvy dal M. Pazúrikovi, faráři v Stankovanech. Pazúrik byl kdysi dobrý Slovák, ale jsa dychtiv světské slávy, přidal se k odrodilcům. Před poslaneckou volbou vycvičil své ovečky tak, že v Ružomberku hlučně pokřikovaly: »Abcúg Slováci, abcúg vlastizrádci!« Tak vychovává slovenský kněz slovenské sedláky!

Na Boží tělo vypravilo se veliké procesí z Ružomberka a okolí na pobožnost do Stankovan. Pazúrik, nyní už děkan, byl od llečka uvědoměn, že takové procesí přijde. Co učinil tento duchovní otec? Dal podle obyčeje zvonit a vyšel příchozím s křížem a korouhví vstříc? Ne tak. Poslal proti procesí asi 800 lidí čítajícímu zástup chlapů s holemi, ženy a děti s trním a šípy. Ti jako diví se vrhli na procesí a hlava nehlava bili, a už tu byli i četníci a dokončili dílo lásky. Stankované křičeli: »My jsme Maďaři!« Ejhle, dílo učitele křesťanského! Jak hnusné lidi vychovává maďarisace! O nic lepší není Janovčík (Janovcsik), farář v Likavce, dědině vedle Ružomberka. Ten napíše mrzký článek proti Slovákům do maďarsko-klerikálního listu Alkotmány, druhý den článek do Národních Novin, aby se Slováci drželi proti židům a maďarským úředníkům, někdy též pošlehal Maďary v Černokňažníku, ba i verše pletl proti maďaronské městské radě Ružomberské. Při volbě poslance lítal zdivočilý a agitoval proti Šrobárovi. Když i proti Hlinkovi do Kresťana píše, znechutil se lidu, ženy naň pokřikují hrozíce mu vyzradit činy mrzké a lid nechodí k němu do kostela. »Smrad, smrad, utekajte, ľudia boží!« píše o Janovčíkovi dopisovatel Slovenského Týždenníka.

Jižně od Ružomberka je za horou Sidorovem vysoko položená vesnice Vlkolinec, takto pod obecní správou Ružomberka, jako by předměstí. Tam měli odpust (pouť). Jindy posílají kočár pro faráře, ale tentokrát kaplan Fišer, zástupce uvězněného Hlinky, darmo na kočár čekal. Vypravil se pěšky s ministranty. S ním služný Horánský a s velkomožným pánem četníci a vojsko. Zpocení přišli na Vlkolinec. Kostelík byl dokořán otevřen, ale ani človíčka v něm. Kaplan dal zvonit, služný se rozběhl po dědině lidi do kostela sehnat, ale darmo! Lid byl po polích rozběhlý nebo v domech ukryt. Kaplan dal zvonit znovu, opět nadarmo. Tak sloužil mši v prázdném kostele. Chtěl kázati s pavláčky zástupům kol kaple shromážděným, ale i tu bylo prázdno. Cukrátka ukazoval dětem vábě je tak do kostela, ale děti se smíchem utíkaly. Vlkolinčané již o páté hodině ráno sešli se do kostelíka a tam vykonali pobožnost bez kněze a modlili se za nevinného vězně.

Úřady každodenně předvolávají buřiče. Jeden vyfotografoval Hlinku v průvodu četníkův, dva nosili bílé čapky, prý ruské, deset jich cosi řeklo, když Hlinku zatkli, mnozí neřekli nic, ale velkomožný služný tuší revoluci v jejich srdcích, proto je musí postrašit. Ženičky pořád za milým knězem vzdychají a často jich celý zástup před soudní budovou pláče. Ale darmo, vězni jsou buřiči, nechať trpí.

Dvě kumpanie cizího vojska odešly, ještě jedna je na stráži a vojsko domácí a četníci s ní. Vojsko má tu dvojí úkol: Slováky zastrašit, zmalomyslnit a cizinu oklamat, totiž způsobit domnění, že se Slováci bouřili a že bylo nutno je trestat. První znak maďarisace je lhářství.

Blízko Vlkolince je Bílý Potok, též v kruhu obecní správy Ružomberské. V teplou neděli červencovou kráčel tam Ilečko do kostelíka sloužit mši. Zvoník k rozkazu jeho zazvonil. Bim bam bom... Lidé se smáli, a do kostela přišel jen vysloužilý učitel se ženou. Kněz vyhrožoval, že dá buřiče uvěznit, ale lidé se pořád jen smáli. Ilečko se ztratil jako smrad, dodává dopisovatel. Na Černové, v rodišti Hlinkově, na Bílém Potoku i ve Vlkolinci vyšetřovali za assistence vojska a četníkův, v každé osadě dva tři dni, pátrajíce po buřičích. Kdo lid odvrací od kostela, kdo jej posílá na procesí, ptali se inkvisitoři a ničeho nezvěděli. V Lúčkách též vyšetřovali, prý farář kázal o ubohých vězních; zatím on kázal o utrpeních Petrových a Pavlových. Ba i samy četníky vyšetřovali, prý nejsou dosti přísni.

Fišer, špatný náhradník Hlinkův na faře Ružomberské, si naříká, že musí nosit ošumělý kabát, neboť prý není žádné oféry, lidé za křty a oddavky málo platí. Když byl v Černové na pohřbě, lidé se při mrtvole pomodlili, ale jakmile začal kázat, rozprchli se nechtějíce ho poslouchat. Na potkání lidi prosí, aby do kostela chodili, služný Horánský též. Prosí i hrozí; vyšetřování provádí se i v Revúcích, v Sliačích a zvláště v Ružomberku, kde týdně až šedesát lidí předvolávají.

Je konec školního roku; »panslávští« studující na piaristském gymnasiu v Ružomberku propadli anebo jim bylo oznámeno, že příštího roku nebudou přijati. Makovičtí měli za volby na domě prapor s nápisem: Za tú našu slovenštinu! Proto hodný Vlaďko jejich musel koncem roku ze škol pryč. Pravděpodobně ho soudil onen piarista, který se tak opíjí, že po městě tropí skandály.

Na začátku srpna cizí vojsko nadobro odešlo. Dr. Šrobár z vězení propuštěn. Soudcové mají stálou trampotu s buřiči. Státní fiškus a vyšetřující soudce je dr. Székely, žid slovensky neumějící. Městem jdou episodky ze soudní síně. Jedné paní ptal se po maďarsku: »Umíte maďarsky?« — »Ne.« — »Německy?« — »Ne.« — »Nuž poproste mého písaře, aby byl tak laskav a všecko vám přeložil, co já mluvím.« — Jednoho měšťana ptal se maďarsky: »Jste pansláv?« — »Já? A co je to pansláv, pane soudce?« — »Vy hovado, vy krávo, ještě se děláte, jako byste nevěděl!« Bravo, pane doktore, sláva maďarské vzdělanosti!

Služný Horánský běží se šesti četníky do Bílého Potoka, aby vyšetřil, kdo svedl děti, by nešly na examen. Předvolaných ženiček, každé zvlášť, se táže, zdali jich nenavedl farář Hlinka. Na všech stranách shánějí doklady, že Hlinka bouří lid; jeť už dlouhý čas uvězněn, a pořád nemají důvodu — toť situace trapná. V takové nesnázi pomáhá státní fiškus. Hlinka prý je vlastizrádce,

čehož dokladem jsou listy, jež dostává z ciziny a v nichž se vyslovuje nepřátelství k maďarské vlasti.

Je už měsíc září, a Ružomberčané pořád do kostela nechodí a nepůjdou prý, dokud v něm nebude kázat Hlinka. Jednu neděli hrála v kostele vojenská muzika, jen aby lid byl přivában, ale nadarmo. Jen troška Likavčanů přichází, proto že nechtí chodit do kostela k svému faráři Janovčíkovi. V Bílém Potoku ženičky v neděli časně ráno v kapli samy zazvoní, a lid se bez kněze pomodlí. Po Ružomberku rozhlásili, že bude kázat vojenský biskup Belopotocký; skutečně kázal — prázdným lavicím. Lid chce Hlinku, ne Belepotockého.

Hnutí myslí bylo tak veliké, že rozhněvaný lid zakročil i v Římě, vypraviv tam advokáta dr. Rátha. Ten navrátil se koncem srpna velmi spokojen; mluvil s kardinály, podával jim vysvětlení, a všickni prý biskupa Párvya odsuzovali. Népszava, sociálně demokratický list, psal škaredé, pohlavní věci o Párvyovi, a žádná z obžalob nebyla vyvrácena. Párvy zná své, nebojí se, nicméně jeho nohsledi sbírají v lidu podpisy na adresu důvěry.

Stejnou mravností vyniká jiný soudce faráře Hlinky, služný Horánský. V Slovenském Týždenníku čteme, že mu žena odešla a on že si vzal k sobě sličnou mladou dívku z hostince. Píši takovéto věci s nechutí, ale je třeba českým čtenářům říci, že nevinné, čestné muže slovenské soudí a trýzní mravní zbankrotilci.

Lid vede svou vytrvale dál. Dne 8. září, na den Narození Panny Marie, byla v Bílém Potoku pouť. Hned ráno ženičky v kostelíku zazvonily a lid se sešel. Modlili se a zpívali bez duchovního; ale v tom vstoupil kněz s mladým Chládkem, synem ředitele kůru, českého odrodilce. Kostelník zvonil, ale lid rychle z kostela vyšel. Toliko jedenáct lidí účastnilo se pobožnosti; za to byli jmenováni v novinách. Na litanie přišli už jen čtyři, kaplan, učitel a jakás Mara a Katra. Po litaniích kaplan zamkl kostel a klíč si vzal. Ženičky jej obstoupily a chtěly klíč. Kněz se bránil, ale perná musel vyslechnouti slova: »... Dnešní kněží jsou čerti a neznabozi..., biskup mrzko hřeší, my od takového biskupa požehnání nechceme, a u nás nechť se ani neukáže, neboť to není biskup, to je ...« (slovo do tisku nepřípustné). Chládek na ženičky, vesměs katoličky, vykřikl: »Vy jste luteráni!« — »Ano, držíme s luterány, to jsou též křesťané a jsou dobří Slováci, ale vy jste židé a držíte se židy.«

Ružomberští kaplani pořád si stěžují, že nemají co jísti. Lid jim zase vytýká, že na maďarské divadlo mají, že po divadle s herečkami do noci víno pijí, dýnom dánom pozpěvují a pro lepší obveselení dávají si skioptikonem představiti obraz, jak četníci vedou faráře Hlinku. »K takovým kněžím máme chodit do kostela?« táže se dopisovatel Slov. Týždenníka a dodává: »Naše heslo je: Všickni za jednoho, jeden za všecky! Nebojme se!«

* * *

Co se to děje? Slovensko se čistí.

Lid poznává všelikou špatnost a vynáší soud. Bylo mnoho potřebí, aby slovenský lid řekl slovo proti knězi. Hnusným renegátům kněžským lid se kořil a ve Stankovanech koří se Pazúrikovi dosud, ač už i tam to praská. V Zohoři chtěli kněze národovce, a když jim vnutili renegáta, ženy roztrhly na něm reverendu a vymrskaly jej z fary. Lid se hlásí k slovu. Dosud páni jednali s lidem jako se stádem; zavolali četníky a vojsko, uvěznili »buřiče,« a celý národ se ulekl, i byl zase »pokoj.« Nyní lid projevuje takovou sílu jako nikdy před tím. A vytrvali, také zvítězí.

V Ružomberské radnici vykazovali každého roku přebytek, a nyní se ukázalo, že obec má přes milion dluhů . . . Tak se hospodaří za dozoru služného a županova! Tu máme výklad k Hlinkovu uvěznění. Hlinka a jiní věděli, že se v obci špatně hospodaří. Zasadili se o vítězství lidí čestných. Těch se ulekli maďarští »vlastenci,« volbu zrušili a Hlinku uvěznili. Počíná listopad a Hlinka jest posud ve vyšetřovací vazbě. Požitkářství, smilstvo, zlodějství zakrývají rouškou vlastenectví; činí tak zvrhlý kněz, úředník, žid i odrodilí občané. Mezi poctivými lidmi nenašel jsem nikdy maďarona.

Slovensko se čistí, národně i morálně. Jen vytrvejte!

Dne 1. listopadu 1906. *Karel Kálal.*

Věci charvátské.

Kdy by tak nyní některý Slovan jinak dobře znalý charvátského kulturního a politického života zavítal do Záhřeba nebo do Splitu, velice by se podivil tomu, co by viděl a slyšel, a záhy by se přesvědčil, jak pro správný a úplný úsudek o poměrech některého slovanského národa v dnešní přechodní době jest nezbytno své vědomosti a zkušenosti co nejčastěji obnovovati a občerstvovati.

Pravím: v dnešní přechodní krisi, neboť jsem hluboce přesvědčen o tom, že tolikeré neblahé zjevy v celém současném Slovanstvu nejsou a nemohou býti výronem slovanské lidové duše, nýbrž že jsou jen nevyhnutelným následkem nezdravých cizích vlivů a dočasné naší nevyspělosti.

A nyní přehledněme nejdůležitější změny v charvátském veřejném životě kulturním a politickém po stránce věcné a osobní.

Veškeré charvátské národní snahy byly ještě počátkem let devadesátých minulého století v kulturně politické straně, která v užším Charvátsku jmenovala se národní neodvislá strana na rozdíl od t. zv. strany »národní,« maďaronské, a v dalmatském

Charvátsku podržela staré prosté jmeno strana národní. Stačí jen připomenouti si předáky této strany: biskupa Strossmayera, dějepisce Račkého a Smičiklasa, právníky Derenčina, Mazzuru, Bulata a Michaela Klaiće, abychom poznali vysokou duševní úroveň a ustálený slovanský směr těchto pracovníků. Jak v užším Charvátsku, tak v Dalmacii uvedení předáci a jich přívrženci neustále s hrdostí poukazovali na to, že jsou přímými dědici charvátských národních buditelův Gaja, Jelačiće atd., a proto veškeru jejich činnost možno stručně takto charakterisovati: byli pokrokoví, *křesťanští* Evropané, svobody milovní, slovanští demokrati, nespouštěli nikdy se zřetele plemenného pokrevenství s celým Slovanstvem, jmenovitě s ostatními Jihoslovany, a byli si vždy vědomi těsné spojitosti zájmů charvátských a jihoslovanských se zájmy českými a západoslovanskými.

Kulturně působili »narodnjaci« nejsilněji v letech šedesátých a počátkem let sedmdesátých, kdy založili jihoslovanskou akademii (1867), Matici charvátskou (rovněž 1867) a charvátskou universitu (1874).

Politicky »narodnjaci« vládli v užším Charvátsku od 1873 do 1879, a v Dalmacii mají většinu ve sněmu fakticky ještě podnes. Ještě nedávno (1904) dalmatští »narodnjaci,« spojivše se s politickou stranou t. zv. pravášů (charvátských radikálních státoprávníků s protislovanskou tendencí) přiměli praváše, že uznali za základ své politiky také slovanskou vzájemnost. V užším Charvátsku Strossmayerovi přívrženci nesluli jináče než jako panslavisté, a čelný jejich orgán, Záhřebský denník Obzor, byl maďarskými politiky a jejich pomocníky tak nenáviděn, že pod vládou zlopověstného hraběte Khuena Héderváryho dočkal se skoro tisíce konfiskací, a že zaplatil úhrnem na 30 tisíc zlatých pokut.

Najednou však v řadách narodnjaků nastala důkladná změna jak v zásadách tak v politickém postupu. Úplný obrat nastal v poměru k Uhrám, nebo správněji k Maďarům, které velcí dějepisci národní strany charvátské vždy považovali za historické slovanské neštěstí, a s kterými politikové této strany obnovili r. 1873 zlopověstné vyrovnání jen pod nátlakem maďarsko-německé shody a pod dojmem dvojnásobného pruskoněmeckého vítězství v Čechách r. 1866 a za Rýnem r. 1870. Dnes však již jmenovaný Obzor stojí v čele nového maďarofilského proudu, jako by nikdy nebyl býval velebitelem velikého Slovana biskupa Strossmayera.

K chvále politické důslednosti a ke cti upřímného slovanství většina předáků bývalé národní strany neschvaluje toho obratu, unavena však dlouholetým politickým bezvýsledným bojem drží se nyní stranou. To jsou jmenovitě předseda jihoslovanské akademie a universitní profesor Tadeáš Smičiklas, bývalý přednosta v charvátském ministerstvu spravedlnosti, slovutný právník dr. Marian Derenčin, básník, kritik a filosof, universitní profesor dr. František Marković, konečně advokát dr. Ivan Zachar. Jediný dr. Šime Mazzura pluje nyní novým maďarofilským proudem, a

to s výmluvou, že ne on, nýbrž dalmatští narodnjaci všechny plachty obrátili k Pešti, tak že prý nebylo možno zpět. Ale výmluva jest slabá a nikoho nepřesvědčuje, neboť každý ví, že právě narodnjaci z užšího Charvátska měli dalmatským svým bratrům říci asi toto: Z vás mluví jen rozhořčení proti Vídni, oprávněné sice, ale příliš vášnivé, a k tomu nikdo z vás z vlastní zkušenosti nezná Maďarů a jejich »rytířství« v politice. Ale za to my v užším Charvátsku jsme i Vídeň dobře poznali, jmenovitě v letech padesátých a šedesátých minulého století, a hořkých plodů maďarského ústavního bratrství máme již dávno až po krk. Přenechte tedy nám vedení naší politiky, tím spíše, že my ze Záhřeba máme přece jakési bezprostřední spojení s Lublaní a s Bělehradem, s Prahou a s Krakovem, kdežto vy v dalmatském Charvátsku jste ještě stále pod přímým nátlakem dobyvačného italianismu, jenž námi ještě více pohrdá než sami Němci.

Místo aby se Záhřeb hlasitě dovolával Lublaně a Bělehradu, Prahy a Krakova i celého Slovanstva vůbec a aby dalmatské předáky upozornil, že Adriatické východní pobřeží Charvátě si ethnograficky zachovají a hospodářsky a politicky opět osvojí jen tehdy, ubránili se Poláci, Češi a Slovinci germánskému přívalu, a stanouli se takto nedobytnou hradbou a kulturní školou jižního Slovanstva, místo takové výzvy v duchu charvátských buditelův bylo slyšeti po Záhřebě tajemný šepot, jak prý maďarská aristokracie prostřednictvím italské diplomacie pojistila si pomoc Francie a Velké Britanie jak proti Berlínu, tak proti Vídni, ale pod podmínkou prý upřímného a trvalého dorozumění s Jihoslovany vůbec a s Charváty zvláště. Tu jmenovali se činní politikové a senátoři italští jako vřelí zastanci maďarsko-jihoslovanského bratrství, tam ukazovalo se na prospěch, který nám, malým Slovanům, přinese ruská revoluce a ochromení ruského státu, neboť prý se nás nyní Maďaři nebudou báti, a celá západní Evropa bude nám důvěřovati.

A za cenu takových »diplomatických« styků a slibů opustili dosud nejprozíravější charvátští politikové své stanovisko slovanské a státoprávní zároveň, a podepsali t. zv. Rěckou resoluci, která začíná prohlášením, že Charvátě považují za svoji *povinnost* pomáhati Uhrám k úplné samostatnosti.

Tím byl zároveň podepsán ortel smrti staré národní buditelské strany. Už dávno před tím ji odpůrci její prohlašovali za bezmocnou, ba za mrtvou v národě. Činili to jmenovitě maďaroni, přívrženci hrab. Khuena, a praváši, přívrženci Antonína Starčeviće, kteří se vždy podivuhodně shodovali v nenávisti nejen proti politickému slovanskému federalistickému programu, ale i proti kulturnímu dílu biskupa Strossmayera a jeho stoupenců. Nyní asi polovice pravášských poslanců v charvátském sněmu jest spokojena uvedeným obratem zbytku strany Strossmayerovy, a spokojena jest tím i ona část Khuenových maďaronů, která v rozhodnou chvíli opustila tonoucí loď maďarského liberalismu a chytře se seřadila pod vlajkou maďarského košutismu. A zeptáteli se koho-

koliv z těchto lidí, jak mohou hájiti košutovskou politiku nejen v Uhrách, ale i v Charvátsku, odpoví vám s úsměvem: Když Strossmayerův Obzor může nyní býti orgánem hraběte Apponyiho a velebiti upřímnost a svobodymilovnost maďarské koalice, mohu také já klidně státi v táboře, kde první bod programu zní: nerozlučnost charvátských zájmů s maďarskými.

Roku 1873 jádro Strossmayerovy strany spojilo se s maďaronskou menšinou, a z toho osudného splynutí povstala již počátkem let osmdesátých nejen beznárodní, ale i protinárodní otrocká většina Khuenových maďaronů. Roku 1903 spojily se četné ještě zbytky Strossmayerovy strany s většinou strany práva, a Obzor stal se takto hlavním orgánem charvátské státoprávní a slovanské opposice, která měla obroditi celý charvátský veřejný život, jmenovitě když r. 1904 také dalmatští Strossmayerovci spojili se s dalmatskou stranou práva na základě slovanské vzájemnosti. Ale na podzim 1905 Záhřebský Obzor po krátkém kolísání rozhodně vztyčil prapor maďarské koalice a tím největší část charvátské nezávislé intelligence buď učinil passivní, anebo ji svedl na takové scestí, po kterém po tu dobu bloudili jen lidé závislí na vládě Záhřebské a Peštské.

* * *

Charvátská buditelská národní strana již při svém počátku, totiž v letech čtyřicátých minulého století narazila na tuhý odpor odcizené šlechty, která německy mluvila, maďarsky smýšlela a karabáčnicky s lidem nakládala. V horním Charvátsku v čele šlechty stáli baron Rauch a šlechtic Josipović, v dolním čili slavonském Charvátsku hrabata Jankovići a Pejačevići. Spřízněna jsouc s maďarskou aristokracií viděla tato šlechta jmenovitě v slovanském demokratismu nebezpečí pro své panské choutky, a proto jednotliví její členové závodili jen ve věrnosti k maďarskému státu, pročež z Pešti zpravidla nepustili v čelo charvátské vlády nikoho než šlechtického maďarona. Ale šlechta všude má také tradice bezmezné loyality ke koruně. Pokud mezi Vídní a Peští byl úplný soulad, bylo snadno charvátským šlechticům prováděti maďaronskou a nanejvýš loyalní politiku zároveň. Když však konflikt mezi maďarským košutismem a Vídeňským centralismem přiostřil se tak, že sám vladař byl několikráte nucen přímo zasáhnouti do sporu, aby uhájil aspoň základy velmocenského postavení říše, tu charvátští maďaroni, zvláště šlechtici, ocitli se ve velkých nesnázích. Po dvě léta podařilo se jim býti jaksi v ústraní, ale v tom se noví demokratičtí živlové Řeckou resolucí nabídli maďarským politikům, kteří ochotně přijali pomoc charvátské opposice tehdy ještě populární. Maďaroni vidouce, že z Vídně nepřichází podpora, kteréž očekávali, a že v Pešti nepočítají nyní pouze s nimi, částečně se přidali k bývalé opposici, mezi nimi baron Rauch, šlechtic Josipović a sám bán Pejačević, většinou však ustoupili do politického pozadí, prohlásivše dříve,

že »národní stranu, stále ještě nejčetnější v charvátském sněmu, rozpouštějí.

Při tom dlužno poukázati na to, že nejintelligentnější a nejnárodnější členové této strany, jmenovitě universitní profesoři Maretić, Pliverić a Spevec při posledních květnových volbách buď propadli, anebo se v poslední chvíli vzdali kandidatury, tak že strana stala se převážně jen houfem ztracených existencí. A právě proto rozpuštěná strana, čítající 30 poslancův z 88, jest nyní s to, aby v maďarských rukou byla nejen krvavým bičem, nýbrž i žhavým železem proti životním zájmům charvátského národa. Maďaroni byli dosud slaboši; ale opírajíce se, třeba jen formálně o národ, uznávali, že s národní nedůvěrou padá definitivně také jejich moc. Nyní však »rozpuštěná strana« počítá jen na *přímou pomoc moci maďarské,* a tu se prý nemá ničeho styděti, neboť i bývalá opposice, nyní »resolucionáši,« považují se za většinu a dostali do rukou svých autonomní vládu, ačkoliv i se všemi maďaronskými přeběhlíky čítají pouze 38 poslanců, jsouce při tom rozštěpeni na čtyři různé, programově docela rozdílné strany. I tak se již nyní ukazují zhoubné následky osudného omylu, že bývalá opposice neobdrževši při volbách většiny, přijala vládu přímo z maďarských rukou. Tak se totiž zavádí praxe, že v Charvátsku možno »ústavně« vládnouti i bez domácí parlamentní většiny, jen když je s ní a za ní parlamentní většina — maďarská. Místo politiky maďaronské, maďarofilské, objevuje se politika maďarská. Místo aby z politického jeviště zmizeli maďaroni, mění se tito v »politické Maďary.«

Jak se situace úplně změnila a pro Charvátsko zhoršila, ukazuje nejlépe faktum, že Maďaři za charvátské národní zastupitelstvo považují oněch 40 delegátů, které charvátský sněm vysílá do Pešti, a že i místa charvátských autonomních vládních oddělení byla obsazena teprve po dlouhých poradách v Pešti a spolupůsobením jen Peštské charvátské delegace.

* * *

Druhý odpůrce staré národní Strossmayerovy strany byla t. zv. strana práva čili pravaši, totiž radikální charvátští státoprávnici, kteří vesměs byli buď zarytí odpůrci slovanské vzájemnosti, anebo jim slovanská idea byla zcela lhostejna. Zvláště vynikali pravaši svým protisrbským stanoviskem, jež odůvodňovali jako reakci proti srbskému neuznávání charvátského státního práva. V tajném, ba někdy i zjevném dorozumění s maďarony potírali pravaši v užším Charvátsku především obzoráše, jak nazývali stoupence Strossmayerovy, a to prý pro jejich maďarofilství. V Dalmacii uznávali pravaši kulturní Strossmayerovy zásluhy, ale politiku jeho zavrhovali, prý hlavně proto, že byla příliš — srbofilská. Kromě toho vytýkali narodnjakům přílišnou povolnost k Italům. A čím jsou nyní pravaši? V užším Charvátsku 16 poslanců jejich tvoří jádro resolucionášů čili charvátských

košutovců, kdežto v Dalmacii starým narodnjakům vnucují takové ústupky pro srbskou, ba i italskou menšinu (Srbů je v Dalmacii na 70.000, Italů na 16.000 z úhrnného obyvatelstva 517.000), pro které by jindy byli každého pranýřovali.

Jest pravda, že i v Dalmacii a dokonce v užším Charvátsku jedna frakce pravášů, t. zv. čistí starčevićovci pod vedením kněze Prodana v Zadru a advokáta dr. Josefa Franka v Záhřebě trvají důsledně na radikálním, státoprávním stanovisku a zásadně neuznávají Srbů v charvátských zemích. Ale na schůzi důvěrníků ve dnech 17.—19. září byl za člena strany jednohlasně přijat bývalý přednosta pro charvátské školství pod vládou hrab. Khuena, univ. profesor dr. Kršnjavi. Radikálním státoprávníkům nepřekáželo totiž, že dr. Kršnjavi vysokého svého postavení dosáhl a že je po několik let udržel nejvíce pochlebováním maďarskému šovinismu, tvrdě ve svých spisech a ve svých sněmovních řečech, že Charvátsko bylo kdysi od Maďarů zbraněmi dobyto, a že jest existence jeho nemožna bez ochrany maďarské koruny sv. Štěpána. V tom přesvědčení dal Kršnjavi z hymny »Zachovej nám, Hospodine« vyškrtnouti i samo slovo »Austrie« a místo něho vložil »třpyt svatoštěpánské koruny.« Konečně dr. Kršnjavi po celou dobu svého vysokého úřadování krutě stíhal i sebe menší oppoziční hnutí mezi učiteli a profesory, tak že byl všeobecně pokládán za nejhorší nestvůru vlády Khuenovské. A takový politik stává se nyní hlavním spolupracovníkem nejradikálnějšího charvátského denníku, aniž dříve prohlásil, že změnil své náhledy. Ba naopak, vstoupiv do »*čisté* strany práva« prohlašuje dr. Kršnjavi bez obalu, že by byl do smrti zůstal sice »nespokojeným, ale za to přísně disciplinovaným stoupencem strany maďaronské, kdy by se nebyla rozešla!« . . .

Tu se člověk bezděky táže: Co umožnilo dr. Kršnjavému tak snadný vstup mezi čisté starčevićovce? Odpověď jest smutná: jeho nesmírná nenávist k Strossmayerovu dílu, k jeho politice a k jeho přívržencům, a jeho domnělé intimní styky s mocnými kruhy ve Vídni.

Nové poměry v Charvátsku utvářily se tedy tak, že všechny tři ve sněmu četně zastoupené strany, maďaroni, starčevićovci a praváši shodují se ve svém protislovanství, nebo aspoň ve svém bezslovanství, tedy v negaci oněch idei a ideálů, kterými se jmenovitě malí slovanští národové vzkřísili k novému životu kulturnímu a politickému.

Při všem tom jest nejvýznačnější faktum, že v žádné z těchto stran není člověka, jenž by mezi čtyřma očima neuznával oprávněnost slovanské vzájemnosti, jmenovitě se Slovinci a s Čechy. Ba ještě více. Při takové příležitosti, jakou byl všesokolský slet v Záhřebě, přívrženci všech uvedených stran nadšeně vítají slovanské bratry a nemohou dosti želeti toho, že v politice jsme tak od sebe vzdáleni.

Není úkolem těchto řádků zpytovati všechny příčiny tak velké nesrovnalosti mezi elementárním slovanským citem char-

vátské intelligence, a mezi neslovanským, ba protislovanským jejím politickým postupem. Jednu však příčinu dlužno ihned uvesti. Jest to nepochopitelná nevšímavost a lhostejnost k charvátským věcem v politických kruzích českých bez rozdílu stran a směru.

Do Záhřeba stále častěji a častěji přicházejí novináři, politikové a učenci ze západní Evropy, jmenovitě z Francie, a prodlévají tu po několik dní. Navštěvují všechny politické osobnosti, mluví s členy všech stran a všech redakcí, zaznamenávají si dopodrobna hlavní programové body, počet přívrženců, časopisů, poslanců té oné strany, a veškeren takto sebraný materiál doplňují potom a částečně také kontrolují podobnými informacemi v Pešti, v Bělehradě, v Sofii a i dále.

Několik dní před prohlášením osudné Récké resoluce, totiž v září 1905, meškal v Záhřebě několik hodin dr. Herold, téhož dne a v témž hotelu, kde se ubytoval předseda uherské sněmovny Juszth a kde přijímal poklony neprozíravých politiků charvátských. Kdo se chtěl přesvědčiti, jakou váhu má české jmeno na slovanském jihu vůbec a v Charvátsku zvláště, a jak by se českým vlivem dala uplatniti slovanská idea na nejdůležitějším bodu říše, měl poslouchati, co se tehdy mluvilo v Záhřebě, a jaké naděje v celém Charvátsku vzbudila jen kratičká novinářská zpráva, že do Záhřeba zavítal čelný předák české vedoucí strany. Ale dr. Herold brzičko odejel, před tím výslovně prohlásiv, že nahodilý jeho pobyt v Záhřebě nemá se nikterak vykládati jako demonstrace proti důvěrníku maďarské koalice p. Juszthovi.

Od té doby po celý rok, plný tolikerých změn a obratů, že jen na samém místě událostí lze všechno správně srovnati a posouditi, po ten celý rok nebylo v Záhřebě nikoho z českých politiků, až se Sokoly přijel poslanec Klofáč, jenž však nešel k nikomu, jelikož prý všech navštíviti nestačí, a žádného — uraziti nechce.

Rozumí se samo sebou, že touto nevšímavostí a lhostejností dnešních politiků českých nemůže se ani dostatečně vysvětliti a tím méně pak omluviti neslovanské, ba protislovanské jednání hlavních sněmovních stran charvátských, zvláště když národní ruch mimo kruhy poslanecké se téměř výhradně nese směrem slovanským a protimaďarským. O tom však, o více než 500 schůzích důvěrných a o četných táborech lidu s programem státoprávním a slovanským nebudu se dnes šířiti. Jen ještě přihledněme blíže k charakteristice oněch několika lidí, již způsobili tak náhlý a všeobecný — třeba jen dočasný — obrat v politice charvátské.

* * *

Hlavní člověk »nového politického kursu« v Charvátsku jest redaktor Réckého denníku Novi List, Fr. *Supilo.*

Maje teprv 20 let věku stal se Supilo r. 1889 redaktorem pravášského a ostře protisrbského týdenníku v Dubrovníce, Crvena Hrvatska.

Roku 1893 při odhalení Gundulićova pomníku v Dubrovníce velebil dr. Franka jako nejagilnějšího charvátského politika a pravého národního spasitele. O dva roky později nazval samého Antonína Starčeviće zloduchem Charvátska jen proto, že založil t. zv. čistou stranu práva s dr. Frankem v čele. Roku 1903 psal proti Maďarům jako největším tyranům a Fr. Kossutha výslovně nazval italským »paňácou.«

Hlavní však známkou politického charakteru Supilova jest chorobná domýšlivost, že má vrozený diplomatický čich a že Charvátsko může si pomoci jen cestou vysoké diplomacie, ovšem pod jeho vedením. Jak povážlivá jest zmíněná choroba, možno posouditi nejlépe z toho, co p. Supilo psává sám o svém diplomatickém umění v Rěckém »Novém Listě« na př. v čísle ze dne 18. září t. r., kde čteme i tyto řádky: »Když jmenování naší nové vlády (v Charvátsku) uvázlo a to pod auspiciemi, které kdy by byly zvítězily, nutně by překazily veškeru naši práci pro změnu vlády v Charvátsku, tehdy náš redaktor, národní poslanec Supilo, na kompetentním místě učinil cosi, o čem po hotovém skutku zpravil vůdce charvátsko-srbské koalice. Byl to krok rozhodný, ale vůči nebezpečí, že všechno bude ztraceno, bylo třeba také mnoho dáti v sázku. Operace se vydařila, a my jsme dostali svoji národní vládu.«

Dosud se neví, co velký ten operatér dal v sázku jmenem charvátského národa, ale soudímeli podle chování charvátské delegace v Pešti, byl to asi dvojí závazek: že charvátští delegáti nikdy nebudou společně hlasovati s nemaďarskými poslanci v uherském sněmu, a že každá charvátská vláda odstoupí, jakmile ztratí důvěru vlády Peštské.

Druhý vůdce charvátsko-srbské koalice jest farář v Koprivnici, Štěpán *Zagorac.* Supilo vzal si na starost celé přímoří od Rěky ke Kotoru, p. Zagorac ostatní Charvátsko. Supilo si především získal důvěru Františka Kossutha, p. Zagorac získává si důvěru maďarského veřejného mínění tím, že mimo jiné na př. v Peštském Magyár-orszagu píše, že prý maďarský prapor r. 1895 za pobytu panovníkova v Záhřebě spálili agenti Khuena Héderváryho a že prý titíž agenti r. 1902| Záhřebské obyvatelstvo od demonstrací proti Srbům chtěli svésti k demonstracím proti Maďarům.

Farář Zagorac byl v počátku své politické činnosti organisátorem křesťansko-sociální strany, a zapředl již jakési spojení s českými katolickými kruhy. Zdálo se tedy nemožno, aby se tak těsně přimknul k zednářské a protislovanské politice. Zagorac troufal si dokázati pravý opak také tím, že jediný ze všech přívrženců maďarské koalice v Charvátsku napsal brošurku »Pravda o Rěcké resoluci,« v níž pro Maďary horuje tak, jako by v něm nebylo ani jiskry národního vědomí.

Mimo tyto dva nejbojovnější charvátské košutovce v Charvátsku jsou ještě dva starší poslanci, kteří zvláště vynikají svým diplomatickým uměním. Jest to Záhřebský advokát dr. *Medaković*

a bývalý advokát v Sisku Řehoř *Tuškan*, nyní předseda nejsilnější koaliční strany »nečistých« pravášů. Důkaz o politických svých schopnostech podali oba tito pánové, když za návštěvy anglických liberálů v Pešti hrabě Apponyi pronesl známou svoji loyální a austrofilskou řeč, kdežto pp. Medaković a Tuškan zaslali demonstrativní telegram do Dubrovníka starostovi města dr. Petru Čingrijovi, jenž se vyznamenal zvláštním svým chováním za pobytu následníka trůnu v jižní Dalmacii.

Jedním slovem: Staré národní charvátské strany již není, a místo politiků rozhledu Strossmayerova, hloubky Račkého a energie Bulatovy vystoupili v popředí veřejného života političtí dilettanti nejen bez slovanského, ale i bez charvátského vědomí a svědomí. *Štěpán Radič.*

Z ruské literatury.

Píše

Josef Mikš.

(Dokončení.)

A v tom asi jest podstata tvoření Andrejeva a spisovatelů jemu podobných. Dle nich člověk jest v této děsné přírodě sám, a sám si na výši svého myšlení zoufá; náhoda jest bůh, jenž nás povznáší a ničí naše štěstí. Náhoda zdrtila Vasileje Fivejského a on, když ho zklamala víra, zbláznil se i zahynul; náhoda ničí též ostatní hrdiny Andrejeva — náhoda jest hlavním děsným přízrakem a zlým bohem Hercenovy filosofie, kterou vyznává tak mnoho ruských spisovatelů, zvláště nových, která opět a opět se vtěluje v onoho smutného »ruského člověka,« jenž jako přízračný černý mnich vznáší se a těká nad ruskými stepmi a nivami. Snad nejlépe charakterisoval Andrejev sám svou činnost v jedné malé povídce, kde praví: »Cizí a vymyšlení lidé, o kterých mluví noviny nebo knihy, dávno už vzbuzují ve mně nudu a nenávist. Co mně jest do toho, že tam kdesi hlásají proroci, kypí životem hlučný dav a křiky vítězné i hněvné lkání přemožených vznáší se k nebi, — když vůkol mne spí sám vzduch, já pak sním a budu kysnouti v tomto nehybném dusnu? V knize pak ještě hůře: vymyšlení Petrové budou milovati a líbati vymyšlené Marie, jmenem prokletého realismu neřest bude slaviti vítězství, slintavá ctnost pak kysnouti a nýti, nýti a kysnouti! A což není vše stejno, rychleli neb zdlouhavě mine čas? Za touto hodinou minou jiné a též je bude potřebí zabíjeti; tedy ať raději zemrou samy, já pak budu pouze počítati mrtvoly.«

Ano, Andrejev napočítal už hodně mnoho mrtvol a patrně teprv jest v počátcích, ač, jak se zdá, už řekl vše, co chtěl a mohl říci, jako jeho přítel Gorkij, jenž patrně ochabuje nebo

postrádá klidného času k novému tvoření. Ve sbornících Znání čteme nechutné jeho mudrování »Člověk« a několik více méně zdařilých povídek (Vězení, Vypravování Filippa Vasiljeviče, Bukojemov Karp Ivanovič), v Nižegorodském Sborníku pak práce: Voda a její význam v přírodě a v životě člověka, Idylla, Hodinky, Děvčátko; mimo to jsou tam uveřejněny jeho Vzpomínky na Čechova. Kde Gorkij nerozumuje, každý rád čte, co pochází z jeho pera, třebas by často nesouhlasil s mravními jeho názory. Občan Gorkij za poslední rok náramně vyrostl, stal se nad míru populárním, ale litujeme, že se odhodlal vydávati výstředně socialistický časopis Nový život, nyní zase už potlačený. Gorkij jest málo vzdělán k vážným politickým otázkám, ale rozohňovati srdce a povznášeti mysl umí výborně.

Sborníky Znání mají býti jakousi encyklopedií nového života ruského. Spisovatelové nešetří barev a mnohdy křiklavě líčí, co se jim nelíbí v ruské společnosti. Každý stav už dostal co proto. Ruské duchovenstvo jest vylíčeno v Kraji otců Guseva Orenburgského, kupce nám představil Najdenov, pedagogy Čirikov, vzdělance Čechov a Gorkij, židy Juškevič, dělníky Serafimovič atd. Nejvíce obliby dosáhl A. Kuprin svým obrazem z vojenského života »Souboj« (Pojedinok). Příliš jest raněno a rozhořčeno nejen každé ruské, nýbrž i slovanské srdce vším tím, co se dálo a posud děje na Rusi ode dvou posledních let. Proto ovšem sotva můžeme klidně posuzovati vojenské poměry, ale přece již nyní zřejmě vidíme, že poměry tyto nejsou nahodilé aneb dočasné, nýbrž že mají své hluboké kořeny v té výchově vojenského stavu, která nám dává hrdiny dosti podobné postavám Kuprinovým. Mnoho těchto postav vzato jest přímo z života, kde s nimi obcujeme a kde na nás »štafirky« pohlížejí velice s vysoka. Polehčující okolností jest, že analogické poměry panují asi ve všech zemích, jak to vidíme z německého Bilseova románu aneb z francouzského spisu Sous-offs aneb z odhalení Timesů o defraudacích za Burské vojny. Bohužel na Rusi se ku přednostem důstojnictva pojí strašná nevědomost a lehkomyslnost. Všechna čest »šeré skotině,« oné svaté »skotině,« jak nazýval vojsko generál Dragomirov, — ale čím výše, tím hůře . . .

Mimo Andrejeva, Gorkého a Kuprina vydali své nové povídky spisovatelové téže školy: Bunin, Telešov, Serafimovič, Juškevič, Gusev Orenburgskij, Jablonovskij, Jelpaťjevskij, Jeleonovskij, Ajzman a Čirikov, který z nich nejvíce vyniká.

Lev Tolstoj píše nyní nábožensky-politická rozjímání, která dílu osvobození spíše překážejí, než mu prospívají. Poslední jeho spisek se zove »Veliký hřích;« loni ještě sepsal dvě malé, zdařilé povídky »Assyrský král Assachardon« a »Tři otázky;« mimo to připravuje prý velké dílo, které má v niveč uvesti slávu Shakespearovu. Slavný stařec bývá často velmi naivní a samolibý a proto dobře učinil, že ustanovil, aby tento jeho spis byl uveřejněn až po jeho smrti. Nedlouhé »svobody tisku« užili ledajací nakladatelé, kteří oznamují, že vyjdou veškera, tedy též posud

zapověděná díla L. Tolstého. On sám před nimi obecenstvo varuje; jediné právo k vydávání spisů jeho má Čertkov v Londýně; leccos, co se vydává za spisy Tolstého, jest padělek. Přece však se těšíme, že snad sám Tolstoj či spíše jeho žena se odhodlá nám dáti úplné, necensurované vydání jeho spisů.

Též druhý ze starších slavných spisovatelů Vl. Korolenko, byv zachvácen vlnou veřejného ruchu, málo vydal. Nedávno vystoupil jako neohrožený zastance práv ruského, selského člověka, žaluje na bezohlednou krutost administrace ve svém otevřeném listě k staršímu radovi Poltavského gubernátora Tilonovu, uveřejněném v časopise Poltavščině. Vlasy hrůzou vstávají při čtení toho, jak Tilonov s komandou kozáckou zkrocoval sedláky v kraji Poltavském. »Poltavščina« byla potlačena, Korolenko musel odejeti do Petrohradu a Tilonov zavražděn, čímž ovšem dána do rukou zbraň nepřátelům slavného spisovatele. Vláda zapověděla měsíčník Korolenkův Ruské Bohatstvo pro uveřejnění manifestu dělnické strany revoluční a na redaktora vydala zatykač, nezaplatili kauci 10.000 r. Místo Ruského Bohatstva od prvního ledna vycházejí Sovremennyje Zapiski, v kterých vydává Korolenko »Zápisky současného člověka.« Nedávno uveřejnil tam své starší vypravování »Komandirovka« tohoto obsahu: Četníci vezou do Sibiře slabou, ale velmi statečnou dívku, kterou se zvláštní něžností opatruje starší, dobrácký četník, čemuž se dívka vzpouzí, nechtějíc ničeho přijímati od »nepřítele.« Utrpení a smrt této hrdinky jsou vylíčeny slovy četníkovými s něžností a srdečnou teplotou, s jakou umí vypravovati na Rusi snad pouze Vladimír Korolenko.

Ovšem tane nám při tom ještě jedno jmeno na mysli, a sice Němiroviče Dančenka, jenž ve svých znamenitých »Skazkách« v pravdě vylíčil podobnou hrdinku. Starý Dančenko žije dosud a píše neunavně dále. Též jest heroem, alespoň to dokázal svými korrespondencemi v Ruském Slově, kde bezohledně odhaloval temné stránky nešťastné rusko-japonské vojny. Přijat byv v ruském vojště co persona grata, přece byl přinucen psáti bezohledně o všem tom, co tak zlehčilo dobré jmeno ruských vůdců. K jich štěstí »Slepá vojna,« jak nazval své dílo, shořela ve skladech Sytinových za požáru v prosincových dnech revolučních. Ale snad se přece podaří Němirovičí Dančenkovi znova sepsati své vzpomínky z neblahé vojny. Jak plodný jest, vidíme z toho, že od r. 1900 vydal více než třicet svazků, namnoze velmi objemných. Nejnovější jsou: Strašní lidé, z dětských vzpomínek přítelových, Skobelev, Osobní vzpomínky a dojmy, Carica Tamara, Z vypravování starého majora, jakož i znamenitý cestopis po Španělsku.

Vše, co píše Němirovič Dančenko, čte se příjemně též ve formě knihové, což nelze tvrditi o spisech dvou nejznamenitějších ruských feuilletonistů V. M. Doroševiče a A. Amfiteatrova. Doroševič odhodlal se k vydání svých Sebraných spisů, které tvoří ohromnou zásobu různých časových dojmů a nyní dle ka-

tegorii jsou roztříděny do 12 dílů. Podobají se nyní zvadlým květům, a spisovatel Sachalina byl by lépe učinil, kdy by byl pečlivě vybíral a podal nám dva, tři výtečné kusy místo celé řady unavujících svazků. Sloh jeho vyznačuje se rozvláčností, jednak drobeností svou — (známy jsou jeho čtvrt- a půlřádky) i stává se až odporným a bohužel nalézá napodobitelů, což jest velmi výhodno se stanoviska řádkového honoráře, ale málo prospěšno ruské mluvnici a vkusu čtenářovu. Lepší jsou knihy Amfiteatrova, ale ani to není literatura, nýbrž spíše důvtipné povídání, lehké (v každém smyslu) a zábavné čtení. Zvláště si libuje v ženské otázce, viz na př. jeho Ženské nezřízení (Ženskoje nestrojenije), oblíbený spis Viktorie Pavlovna neb Jmenoviny a Marie Lusjeva. Ještě lepší jsou jeho dojmy z cest po slovanských jižních zemích.

Celé množství knih uveřejnil oblíbený, pokrokový duchovní G. S. Petrov, zbavený svých úřadů v Petrohradě, nyní spolupracovník Ruského Slova. Mnoho cestoval a zná dobře poměry duchovenské, píše mnoho ve směru reformního křesťanství. Nejlepší a nejzdařilejší jeho práce snad jest obraz ze seminářského života »Zatějnik.« Až posud čtou se pilně spisy jiného mnohopisatele, I. K. Potapenka, jehož díla vydává firma Marxova; posud vyšlo více než deset dílů; povídky z duchovního života zůstávají nejlepší, tlusté romány mohou býti čteny pouze týden za týdnem nebo měsíc za měsícem, v neméně tlustých »žurnálech,« jináče jsou nezáživny. Ze starších spisovatelů pokračují ve spisování Boborykin, jenž rok co rok k neveliké radosti čtenářů naplňuje žurnály (hlavně Věstník Evropy a Ruskou Mysl) svými rozsáhlými studiemi románovými z ruského života; jest neunavný všudybyl ruské literatury a ruského společenského života i za toto vší chvály hoden; zvláště uveřejnil svůj Věčnyj gorod (Věčné město), když byl dle příkladu Zolova navštívil Řím.

Mamin-Sibirjak doplnil svou hojnou sbírku sibiřských povídek (vzpomeňmež, že od něho máme čtyři svazky Uralských povídek 1899—1901) novými dvěma sbírkami: Člověk s minulostí a jiné povídky, Okolo rakitového keře a jiné povídky. Avšak nejhlubší až posud přece zůstávají vedle mnohých zdařilých drobných povídek Dětští stínové a Črty ze života Pepko, jichžto děj odehrává se v Petrohradě a o nichž jsme svého času se zmínili. — Též starý, zasloužilý spisovatel K. S. Barancevič vydal nové dvě sbírky povídek: Symbolické povídky, Svobodní dnové a jiné povídky, 18 povídek. Nejoblíbenější až posud jest jeho román Dvě ženy, jenž již vyšel ve čtvrtém vydání.

Počátkem roku tohoto se světem se rozloučil starý, oblíbený humorista N. A. Lejkin, jehož směšné cestopisy Naši za hranicemi a Kde pomeranče zrají též u nás jsou známy a na Rusi dočkaly se 15—20 vydání. Lejkina nikdo vážně nebral, ale nikdo též nic nenamítal proti jeho tvoření a milerád se s ním bavil pozorováním směšných stránek u lidí hlavně kupeckého stavu. Počet jeho spisů jest veliký, asi 80 svazků. Vedle dvou řečených

cestopisů zvláštní oblibě se těšili Apraksiňci, t. j. kupci z Apraksinova trhu v Petrohradě. S Lejkinem soupeří v Moskvě velmi účinně I. I. Mjasnickij, ale ani to, co tak zábavně píše, nemůže býti považováno za obohacení literatury v přesném slova smyslu.

Svým časem zmínili jsme se o historických románech Saliasových a Solovjeva, které ohromným počtem svazků šířily v ruském prostém obecenstvu zájem k dějinám, ovšem se zvláštním odstínem. Nyní jest nám ukázati na veleplodnou činnost Malorusa D. L. Mordovceva, loni zemřelého, jenž zanechal též dlouhou řadu historických románů, mnohé z nich z Ukrajinského života, jakož i dějiny Hajdamáků. Dočkal se uznání práv maloruského jazyka, jichž byl vřelým obhájcem; nyní už není zapověděno tisknouti maloruské knihy, ba i bible už se vydává v této řeči, což ještě nedávno bylo považováno za velezradu. — Čestné zmínky zasluhuje zvěčnělý Jevgenij Markov, známý svým cestopisem po jihoslovanských zemích; uveřejnil r. 1904 román Loupežnice Orlicha, z místních podání 18. věku. Před tím dosti se líbily jeho velký román Černozemná pole a Učebná leta starého barčuka (t. j. panského dítěte), povídky z minulosti. Markov byl velmi uvědomělý, vzdělaný šlechtic »černozemného« pasu, ovšem se silným příznakem samolibého konservatismu.

Polsko-ruský spisovatel Václav Sěroševskij vydal své Sebrané spisy, bohaté zkušenostmi na dalekém východě. Vedle povídek v prvých dvou svazcích ze života sibiřských »jinorodců« a Číňanů hlavně nás zajímají v třetím svazku obrázky ze Sibiře, Mandžurie, Japonska, Sachalina a Číny a ve čtvrtém dosti podrobný popis Koreje; vše jest vypsáno zajímavě a umělecky, což nelze tvrditi o rozvláčném popise týchž krajů od Garina, jenž jakožto korrespondent dobře zná ony země. Také spisovatel Tan, jenž jako velmi mnozí ruští spisovatelové navštívil tyto kraje, sebral své Obrazy a povídky v šesti svazcích. Satirického obsahu jest prvý svazek Z kroniky města Propadinska, druhý svazek věnován dalekému východu, dva obsahují čukotské povídky (národ se jmenuje Čukčové), poslední dva (Rusové v Americe) hlavně jsou zajímavy obrázky ze života duchoborů v Americe.

Z ostatních zjevů literárních slušelo by promluviti o ženské tvorbě, kterou nyní hlavně zastupují dekadentka paní Gippiusová (Merežkovská, 3 svazky povídek), Ščepkina (Kupernikova, která píše velmi jemné verše a povídky ze života hlavně malých lidí), Verbická, která již uveřejnila celou řadu povídek a románů hlavně ze života intelligentních žen (poslední Zlá rosa, povídka z konce XIX. věku, a sborníky povídek Štěstí a Motýlkové), dosti rozvláčných, třebas i časových, — znamenitá Dmitrijeva (prvý díl jejích Selských povídek vydalo Ruské Bohatstvo), Krandievská (dvě sbírky povídek To bylo za časného jara a Nicotní), líčící po vzoru Čechova tesknotu slabých, ruských lidí. Jest to zvláštní specifická ženská tvorba, mající svou psychologii a vyžadující tedy zvláštní úvahy, podobně jako povídky nej-

novějších spisovatelů Arcybaševa, Zajceva, Krinického, Volkova, Dymova, kteří kráčejíce v stopách Andrejeva nebo Čechova jsou zachváceni úžasem buď před životem nebo mystickou smrtí a tudíž ponenáhlu se stávají dekadenty nebo novými křesťany idealisty se silným přídavkem mystiky. Zvlášť o sobě stojí Djakonova, nešťastná dívka, která před několika lety zhynula v horách tyrolských samovraždou; pozoruhodná jest svým Denníkem kursistky a Denníkem ruské ženy. Dekadent Sologub obrátil k sobě zřetel svéráznými povídkami (Žihadlo smrti atd.) a »zkazkami.«

Čeští sedláci a jejich vrchnosti

od r. 1626 do konce 17. století.

Na základě tehdejších řádův a instrukcí

napsal

Jaroslav Božek.

(Dokončení.)

Zatím již Leopold I. asi poznal, že sedláci nepozdvihují se proti svým pánům z pouhé rozkoše a bujnosti, nýbrž ze zoufalosti, a vydal dne 28. června 1680 v Pardubicích patent, kterým aspoň nejhrubší výstřelky libovůle vrchnostenské měly býti na příště zamezeny. Tento *první robotní patent* skládal se z úvodu, 11 článkův a závěru. Obsah jeho uvádíme tuto slovy Kalouskovými, k nimž připojujeme jen několik dodatků. Císař kárá, že proti vrchnostem v Čechách pozdvihli se jich poddaní měšťané a sedláci, a odporovali také vojsku (a nejen krajským hejtmanům). Strůjcové toho odboje jsou potrestáni, a císař nechce již dále valně stíhati jiné provinilce. Aby poddaní, kteří setrvali při věrnosti, byli budoucně přichráněni proti tvrdosti vrchnostenské, nařizuje:

1. Vrchnosti nevybírejte od poddaných více daní, než kolik náleží podle snešení sněmovního;

2. poddaní robotou povinní mají zpravidla robotovati jenom tři dni v témdni (aby druhé tři dni měli pro sebe; roboty o svátečních dnech a v neděli zakázány), ale v čas žní a nalehavé práce i neustále;

3. vrchnosti nevnucujte potravin a nápojů poddaným v cenách vyšších (jako piva, páleného, sýra, másla, ryb atd., zvláště ne zkažených, a nenuťte jich prodávati své věci se škodou);

4. nepřejímejte poddaným zděděné statky, zvláště když jsou tu děti;

5. když poddaní konají daleké fůry pro vrchnost, mají se jim nahraditi útraty, a čas má se vpočítati za vykonanou robotu;

6. úrok z půdy poddanské nebuď zvyšován;

7. poddaní nemají býti trestáni až do zkažení zdraví nebo živnosti;

8. nejsou povinni ručiti za úředníky panské nebo připláceti na ně;

9. poddaní nebuďte připuzováni k robotám na odlehlém panství (totiž na statcích od vrchnosti nově přikoupených) kromě ve žních;

10. císař se důvěřuje, že vrchnosti budou s poddanými nakládati křesťansky a laskavě;

11. také zodpořilí poddaní, kteří se vrátili ku poslušnosti, mohou se státi účastnými těchto úlev.

Vrchnosti, které by se neřídily tímto patentem, budou stíhány prokurátorem královským. —

Patent zněl místy nejasně. Stanově jako pravidlo robotu týdně jen třídenní, určitě nevysloval, zda ji konati mají poddaní všichni, zda rozuměti jest robotu ruční, zda s dobytkem či obojí. Přikazuje robotníkům, aby časně na robotu přicházeli a v pravý čas z díla odcházeli, neudává přesně času, kdy se obé má díti. Za větší práci o žních robotníci mají dostávati od vrchnosti jakéhosi občerstvení (»Ergötzlichkeit«), ale i to jest jen povšechně naznačeno.

Horší věc byla, že patent skutečně prováděn nebyl. Vláda nemohla donutiti vrchnosti, aby se ho přidržovaly; hrozila sice těm, které by patentu nešetřily, že budou od královského prokurátora stíhány, ale opravdu jich netrestala.

I nejvyšší úředníci zemští i krajští hejtmané nadržovali vrchnostem. Uvedli jsme již doklad z Třeboňska, že tam ještě r. 1685 úředníci panští nutkali poddané k robotám každodenním, a ježto i sedlákům se zajídalo robotovati tři dni trvale, t. j. od východu až do západu slunce, patent Leopoldův nebyl ani jim zcela po chuti. Jeho neúčinnost objevila se okatě tím, že hned v první čtvrtině nejbližšího století (osmnáctého) vznikaly z útisků vrchnostenských nové bouře selské, jež přiměly císaře Karla VI. k vydání patentů nových, pohříchu rovněž dlouho ještě bezúspěšných.

* * *

Tím mohli bychom skončiti. Avšak nevyčerpatelná bohatost zpráv sborníku Kalouskova jest tak vábivá, že chceme k dosavadním obrázkům připojiti ještě několik dodatků o tom, kterým *orgánům* hospodářskou správu svých panství vrchnosti odevzdávaly, a jaké *předpisy* jim za tím účelem udělovaly. O tom poučuje nás vedle jiných podobných návodů nejúplněji zvláště rozsáhlá instrukce Fridlandská. Mezi »officíry« čili úředníky panskými přední místo drží hejtman (někdy prostě »úředník« nazývaný), purkrabí, písař důchodní a obroční; jim podřízena jest celá legie zřízenců nižších a čeledínů. První povinností »officírův« bylo, aby si hned při nastupování svého úřadu pořídili správná »urbární registra,« t. j. přezvěděli od zkušených »hospodářských«

a ze starších register, které jsou na panství důchody stálé i běžné, peněžité i obilní, které pominuly a které zůstaly a které se zjinačily. Na tomto základě úředníci měli si sepsati nový seznam o všelikých důchodech a počítati peněžité »na zlaté rýnské, krejcary a peníze, obilí v slámě na snopy a suté na měřice.« Bylo jim také uloženo, aby »při zámku zůstávali,« a ne v svých dvořích neb jinde, jakož i aby, když po hospodářství nejdou, každého dne »scházeli se do kanceláře« a tam »s ouředníkem (hejtmanem) od 6 hod. ráno až do 11 hod. a po poledni od 2 do 6 h. setrvali, své povinnosti do cedul týhodních spisovali, cedule srovnávali, a do register hlavního počtu dobře, věrně a upřímně srovnané vtahovali, s dostatečným uvažováním, kterak by každý příjem a vydání dosvědčili, poněvadž bez poručení a psané rekognicí, kde by tak co vydáno bylo, při počtech se nic nezapisuje.« Hejtman, purkrabí, písař důchodní a obroční mohli si k své pomoci »pacholata při kanceláři po jednom chovati a je v prácech, psaní a počtech cvičiti,«[1]) aby jim vybývalo více času na chůze a jízdy po hospodářství. Každou sobotu ráno měli se scházeti »ouředník, officíři i šafářové« k společné poradě na kanceláři, »co obmeškáno jest, společnou radou napraviti, a co by se následujícího týdne konati mělo, nařizovati.« Hlavou vší správy byl hejtman a kontroloval všechny ostatní úředníky i čeleď. Purkrabí měl každodenně jezditi po dvorech a dozírati na šafáře, šafářky a čeledíny. Staral se o vyvážení hnoje ze dvorů a ovčínů, za setí o připravení a včasné rozhození dobrého semene, za žní o časné sklizení obilí, o svážení suchého do stodol, o to, aby šafáři »při mandelování a vyčítání« nedopouštěli se šidby, mlatci aby zrno dobře vymlacovali, slámy svazovali, do suchých míst je dávali, a ani plev a ouhrabkův aby nerozplýtvali. Všímal si toho, zda čeládka pečlivě chová koně, klisny a hříbata, zda šafářky co nejvíce drůbeže nasazují, a zapisoval, co drůbeže, másla i sýra na zámek odvádějí. Měl zvláště na »fortele« ovčáků pozor míti a dobytek jen v dohodě s hejtmanem prodávati, každý měsíc »ceduli dobytčí a sklepovou« vyhotoviti a hejtmanovi odevzdati. Při dvořích pečoval o dostatečné nasázení zeleniny, konopí, »řep květlic« (na dělání oleje) a o cejchování všeho dobytka. Radil se s hejtmanem, co kde u dvorů bylo stavěti neb opravovati, o tom, kolik dříví bylo třeba na stavby, do pivovaru a k pilám, tak aby naděláno bylo za času zimního, kdy poddaní měli na to více kdy než jindy, a aby sváženo bylo za dobrých cest; z té příčiny všímal si také, kde které cesty, mosty a tratě potřebují opravy. Nabádal šafáře, aby řádně čistili komíny ve dvořích, čeleď aby opatrně s ohněm zacházela, a přesvědčoval se o tom, zda robotníci se svými rychtáři v čas do díla přicházejí a na robotách nezahálejí.

---

[1]) Chlapce poddané dávati na studia povolovaly vrchnosti jen nerady, ježto jim ubývalo pracovních sil. I Eggenberkové i Schwarzenberkové nařizovali, aby chlapci se obraceli raději »ad agriculturam« neb aspoň »ad opificia.«

S purkrabím jezdil od dvoru k dvoru i obroční, aby dozíral »na šafáře ve dvořích a na polích, fišmistry na rybníkách, mlynáře ve mlejnech, ovčáky v ovčírnách, hajné na lesích a lukách, vincaury na vinicích;« hejtman byl povinen, neli každý týden, aspoň každé dvě neděle celé hospodářství sjížděti, aby se ujistil, zda všecko všude se pořádně koná. Obročník vydává obilí do mlýnů a k tomu hledí, aby »ze mlejnů po jedné měřici žita neb pšenice pět čtvrtí mouky přijímal a jednu čtvrt otrubův počítal.« Aspoň každé čtyři neděle káže obilí sutá a ležatá na špejchařích přemítati, aby nemuškatělo a jinak k zkáze nepřišlo. Má často přeměřovati míry obilné při dvořích, špejchařích, mlýnech, aby »větší na příjem a menší na vydání nebyly.« Za žní dozírá k žencům, sekáčům a vazačům, »aby snopy jednostejně vázali a do mandelův po 15 snopích rovně, aby v čas dešťův do nich neteklo, skládali;« má »co se každého dne a na kterým poli jmenovitě kop složí, přijmouc šafáře a dvě osoby přísežné k sobě, přečísti, zapsati; a šafář aby s přísežnými osobami na to rabuše měl a na kopy (počítajíc 60 snopův aneb 4 mandele do kopy) bedlivě nařezoval, tak jeden díl rabuše šafář aby za sebou měl; a druhý přísežné osoby.« Na jiných rabuších šafář a přísežné osoby nařezují, co obilí se v stodolách neb do stohů složí, aneb kolik mandelův se zmlátilo a z nich zrna naměřilo.

Písař obroční zapisuje si do »cedule týhodní,« co bylo obilí v slámě mlatcům odevzdáno a co na zrně přijato. Obroční a purkrabí poznamenávají si v svých »cedulích týhodních« jako vydání, co a zač který týden prodali, ale oznamují to písaři důchodnímu, jenž zase pokládá to do cedule své, a to dvojmo: věci prodané jakožto vydání, a peníze za ně stržené jakožto příjem. I potraviny, odevzdávané do kuchyně vrchnostenské, »mírně se šacují« a podobně, jako věci prodané, dvojmo (jako vydání a příjem) do cedule se zapisují.

Písař důchodní nemá jinde než v kanceláři peníze přijímati; co přijme, to ihned jest povinen kvitovati, a »rešty na hotových penězích zvláště a na dluzích zvláště« vytýkati; »a ty dluhy každýho čtvrt léta specificirovati a liquidirovati,« aby se mohlo poznati, jak pilně o ně upomíná, a »poddaní aby neupomínáním officírův do dluhů větších zavedeni nebyli.«

Hejtmanu nalehati jest na to, aby všecky »cedule týhodní« byly spisovány dle formy písařům vydané; »reštant peněžitý« má býti »od hotové summy rozepsán, a každého týdne, co se od kterého dlužníka na dluh jeho přijme, a co za kým jakého dluhu zůstává,« nechť jest vykázáno a to »každá materie a post zvláště.« Hejtman vybízej písaře, aby každý týden cedule své srovnávali a v nich správně měli zapsáno, co který klade za příjem a co za vydání. Ceduli svou ať každý podpíše předně sám a odevzdá ji k prohlídce a podpisu hejtmanovi. Bez jeho podpisu ať žádný z písařů nic nevydává.

Ceduli týhodní nechť každý v sobotu »uzavře;« v následujících třech neb čtyřech dnech všecky cedule se dvakrát »přepi-

sují,« načež hejtman má je (vedle jiných zpráv hospodářských) »každého týhodne, v pátek totižto, jistotně, do buchhalterie« zaslati. Jsouli jaké »rešty buď peněžité nebo obilné,« které písaři v svých cedulích vykazují, nechť hejtman v jednom neb ve dvou měsících obešle dlužníky, aby se jich otázal, zda se k těm dluhům znají. O tom, k čemu se přiznají, i čemu odpírají, ať hned druhý den pošle zprávu do »buchhalterie.«

Písaři důchodnímu přísluší, co peněz který týden přijme, »do sklepův do truhly skládati a ji zamykati, od kteréžto hejtman jeden klíč a písař důchodní druhý aby měli; a co tak kterýho týhodne peněz na jaké minci složeno bude, mincovní ceduli jednu do tý truhlice k těm penězům přiložiti, druhou týž podobnou hejtmanu odvésti, a třetí při sobě zanechati povinen jest.« [1]) Vedle jiných účtů a zpráv měl hejtman písemně »buchhalterii« oznamovati, co pokut peněžitých vybral od provinilých poddaných, a co kdy odúmrtních peněz podle register sirotčích připadlo vrchnosti.

Jak patrno, vrchnosti snažily se zameziti podvody svých úředníků kontrolou dvojí; předně zavazovaly úředníky k tomu, aby sami mezi sebou své účty vespolek srovnávali a tak druh druhu prohlíželi, a druhé, aby odevzdávali je k vrchní prohlídce účtárně ústřední. Nicméně »officíři« uměli jak pány své tak i lid poddaný *šiditi* při prodávání obilí, dříví, dobytka a pozemků, ukládání a vybírání pokut, udílení listů výhostných a vysvědčení o poctivém splození, při povolování manželských sňatků, počtech sirotčích a kostelních, rozdílení dědictví a jiných podobných věcech, které jmenem svých vrchností vykonávali. Protože také taxy za tyto úkony rádi zvyšovali, někde vrchnosti uznaly za dobré samy stanoviti, co za který úkon jest platiti. Někdy i vesničtí rychtáři a konšelé nepěkně si vedli, při inventuře majetku po osobách zemřelých nadělali mnoho útrat na škodu dědicům, a jak zvídáme z instrukce konšelům v městě Roudnici (z r. 1676), v poddaných městech také kontribuce nespravedlivě rozdělovali, na »některé chudé a pracně se živící osoby . . . nesnesitedlné quoty proti náležité proporcí« ukládali, »ouřední pak osoby samy ve všech věcech se ušetřovaly.«

Uvedli jsme již dříve, v kterých věcech Kryštof Fischer moc hejtmanovu přál si míti omezenu, a ne nadarmo zakazovaly vrchnosti hejtmanovi i jiným úředníkům, aby dobytka svého v panských dvořích neb u lidí poddaných nechovali. V instrukci hejtmanovi na statcích purkrabských (z r. 1650) výslovně se uvádí, že »nemá žádných handlův s poddanými míti a vésti, dobytků na stenčení důchodův a poddaných našich chovati, [2]) frejmarčiti, v důchodech

---

[1]) Písař důchodní měl při »každém počtu« předkládati: »registra hlavní cedule týhodní, regimen, registra dluhová, čelední, varní, solní, hajenská, kontribualní« a stvrzenky na peníze vydané z rozkazu vrchnosti neb hejtmana.

[2]) Podobný zákaz čte se i v instrukci hejtmanské na statcích kláštera Svatojirského.

se dlužiti, a mimo vyměřený pštalunk nic nejmenšího sobě přivlastňovati.« Vrchnostem bylo známo, že vedle úředníků panských podvádí je ráda také *čeleď a dělníci*. Na statku Litenickém soudní artikulové (z r. 1650) obracejí pozornost dozorců k mlatcům, aby při práci své »žádného nejmenšího fortele neužívali, obilí za botami, v kapsách, za ňadry, v kloboucích, nad to pak v pytlích... nekradli.« Dle instrukce Fridlandské měly šafářky, »co nejvíce možné, omastku nadělati, jeho nikam neustraňovati; jak jejich obyčej jest, že v mnohých místech šafářky pacholkům smetany a omastku rozdávají.« Dle instrukce Černínské: »Nižádný sládek žádného dobytka hovězího, sviňského ani slepic chovati nemá; neb jsouce čeledínem, čím má chovati, než vrchnosti krásti?« — Nejšpatnější pověst mívali nepochybně ovčáci. Dle téže instrukce »nemá nižádný ovčák žádného kusu dobytka, co by zhynulo ovčího, bez ukázání ouředníku z kůže vytahovati; a ouředník má hned před sebou dáti vytahovati, maso dáti psům, kůže schovati; neb ovčáci rádi cvoky za ucho ovcím bijí, vytáhnouc z kůže maso schovají a potom sežerou. Protož když vidí, že se maso psům vyhoditi musí, takových lotrovských, šíbalských a zlodějských kusů zanechají... Nemá žádný mistr ani pacholek s řezníkem spolku míti, v ovčínu nepřechovávati, jemu v soukromí nočně buď v ovčírně, v lísách nic neprodávati, bez vůle a dovolení ouředníka a přítomnosti nic nevydávati, a nic nezašikovati, žádných frejmarkův, handlův s jinými mistry neprovozovati; nebo to jsou handle, zlodějským štrychem se trefují, než k čemu dobrému... Má mistr z jara a na podzim počet v lísách v poli a ne v ovčíně dělati, ouředníku má každý kus vykázati, a nemá mistr zapírati, ani co po 2 jehňatech ovce mají, ani co se špatníků od jarek urodí...«

Podobně radí instrukce Fridlandská, kterak na ovčáky vychytrati. »Ovce se mají častěji, nežli o sv. Jiří a o sv. Vácslavě vyčítati, a to kdy se ovčák nenaděje; nebo mnohokráte ovčáci dvě, tři i více ovec, zvláště dobrých skopcův, ustraní a prodají, a potom lecjakými dosadí, kde o počtu vědějí.« Jinde zase (na Pardubsku) vyčítá se mistrům (od komory české r. 1656), že bahnice a jehňata, jež se »jim k chování passirují,« vykrmují nejlepším obrokem na škodu dobytka panského, a že »když se panská jarka obahní, vřadí ji mezi bahnice své.« Z praktik, kterých vrchnosti užívaly, aby vyzrály na podvodníky, uvedeme ještě za příklad dvě (obsažené v instrukci Fridlandské) o kontrolních »průbách.« Předně, jak má vyšetřiti hejtman, zda obročí nepočíná si v stodole nepoctivě? Když obilí se sklidí a do stodoly sváží, »má ouředník u přítomnosti dvou přísežných osob a šafáře každého obilí 1 kopu dobře vymlátě zprobirovati, co vynese, zapsati, a takové proby přípis jeden za sebou a druhý za přísežnými osobami zanechati, tou se říditi při přehlídání cedul týhodních; a pokavadž by přebíhání anebo velký nedostatky se našly, hned zase jinou probu vzíti, an z jednoho pole obilí více vydává nežli z druhého, obročníci pak rádi k probě lehčejší obilí

podstrkují.« Zábavnější jest praktika druhá — proti šidbám šafářek. Byl předpis, aby každá šafářka »od jedné každé krávy, jak čas a terminy rozepsané jsou, sejry a máslo v každém týhodni odvozovala; která by pak jakou výmluvu kterého týdne v tom měla a tolik vedle rozvržení a uložení neodvozovala, tehdy aby hejtman aneb purkrabí to za jeden den zprůbovali a krávy všechny podojiti dali; a když krávy nakrmí, aby chlévy zamkli, tak aby je děvečky podojovati nemohly; jestliže by pak letního času bylo, a krávy se do pastvy hnaly, tehdy dvě osoby hodné k tomu má nařiditi, aby při tom dobytku jak ráno tak i o polednách, když se pásti bude, zůstávaly, tak aby se dobytky jako i jindy prvé dobře pásti daly, i také na pastvě aby krav podojovati nemohli. A to mléko nechajíce státi, aby zamkli, aby ho uliti a vody k němu přiliti nemohli; i potom, když se ve třech nebo čtyrech dnech ustojí, smetanu dáti sebrati a stlouci, z mléka sýr udělati, a z podmáslí a syrovátky tvaroh tím spůsobem udělati. A tak tu se vyrozumí, co za den ta průba vynese, a co by za 7 dní, totiž do týhodne, dáti měla a mohla. Což když se jim jednou anebo podruhé vynajde, že jsou v tom šafářky fortele užívati chtěly, proto strestány budou; zanechají potom svých výmluv.« Z toho viděti, že vrchnosti uměly užívati spolehlivých, takřka experimentálních method, aby podvodům přišly na stopu.

Buďte zde uvedeny ještě některé příklady *o služném, mzdě a potravinách*, které dávány byly rozličným zřízencům panským a dělníkům.

Roku 1662 komora česká upravila nově platy úředníků zámeckých na panství Pardubském. Listina, kterou se to dělo, poučuje nás zároveň o tom, kteří panští zřízenci (vedle hejtmana tu nejmenovaného [1]) v kancelářích neb jinde byli zaměstnáni. Dle ní dostávalo se ročně služného »purkrabímu 260 fl. 20 kr. a na koně 26 strychů ovsa, obročnímu 120 fl., sirotčímu 135 fl., polesnýmu 75 fl. a $19^1/_2$ str. ovsa na koně, přednímu fišmistru 150 fl., porybnému neb písaři rybničnému 80 fl., podfišmistru 70 fl., dvoum pojezdným, jednomu každému po 75 fl. a 26 str. ovsa na koně, písaři listovnímu 60 fl., kancelářskému při důchodě 40 fl., dvěma kancelářským při kanceláři sirotčí předešlým spůsobem 70 fl., Švastovi 30 fl., holomkovi též 30 fl., hlásnýmu i za práci topičskou 30 fl. 20 kr., k tomu pšenice 3 věrt., žita 6 str., ječmene 2 str., hrachu 3 věrt., soli 3 čtvrtce, vrátnýmu 25 fl., hodináři 9 fl.«

Na témže panství vydávalo se (r. 1648) potravin:

»1. Šafáři, šafářce, pacholkům, pohůnkům, děvkám a jiné čeládce, jednomu každému na tejden po čtvrtci na chléb mouky žitné, aneb na 10 osob (snad na 20?) jeden strych žita.

[1]) Na statcích kláštera Svatojirského hejtman měl ročního platu penežitého 100 zl., »jednoho koně na obroku klášterském, jako i stůl z kuchyně klášterské;« slibuje se mu případné zvýšení platu. Na statcích purkrabských dostával ročně služného 200 zl. rýnských.

2. Na jednu každou osobu při dvoře sloužící na tejden trojího vaření, hrachu, krup velkých neb malých a mouky režné po jednom čtvrtňáku, však pokudž by se místo kterého vaření jahel neb krupice, pšenice dávalo, tehdy za jedno čtvrtňátko toliko půl čtvrtňátka vydávati.

3. K svátkům vejročním, t. vánoce, velikonoce a sv. Ducha, na jednu každou osobu na koláče po půl čtv. mouky bílé.

4. Masa na tejden šafáři po $1^1/_2$ libře, a jiné čeledi na osobu po 1 libře, neb na penězích po 3 kr., a k svátkům vánočním tuplovaně.

5. K zalívání mlíkem jídel na 7 osob jedna kráva ročně passirovati se může.

6. Soli do týhodne na 20 osob po 1 čtvr., počítajíce do jedné každé bečky po 1 strychu 1 věrteli, anebo za 4 týhodny na jednu osobu po $2^1/_2$ žejdlíku (?).

Všelijakým dělníkům času letního beze stravy takto by se platiti mohlo:

1. Jednomu každému od žetí pšenice, žita a prosa a svázání jednoho každého záhonu, který by dýlku honu v sobě obsahoval, po 3 kr.

2. Sekáčům od sekání pšenice od záhonu po 1 kr., ječmene, ovsa, pohanky po 4 d., a od vázání po 3 d.

3. Sekáčům od sekání trav a hrabačům, to se zanechává při předešlém starobylém spůsobu.

4. Pokudž by se na některém panství prakticirovati nedalo, a dělníkům strava dávala, tehdy na tento spůsob se zachovati mají:

5. Na penězích dělníkům od setí žit a pšenic na den po 4 gr. m., chleba za každou osobu na den po 1 bochníku, který by vážil $1^1/_2$ lib.; pod polívky na 12 osob na den po 2 bochnících; však z jednoho každého strychu aby se napeklo chleba po $1^1/_2$ lib. 80 bochníkův.

6. Vaření na 12 osob na den trojího po $^1/_2$ čtvrtci.

7. Mlíka na 12 osob na zalívání jídel a na polívky na den po 6 žejdl., másla jeden žejdlík.

8. Soli na 12 osob na den na solení jídel po 1 žejdlíku.

9. Vazačům od vázání všelijakého obilí beze stravy na den po 2 gr. m. a bochník chleba po $1^1/_2$ lib.

10. Sekáčům od sekání všelijakého obilí beze stravy na den, totiž pšenice po 14 kr., ječmene, ovsa po 9 kr. 2 d., a každýmu bochník chleba na den, který by vážil $1^1/_2$ lib.«

Dle odstavce 11. povinné roboty konaly se beze stravy a platu; kdo z poddaných nemohl odváděti ourok, měl si jej odpracovati.

Na panství Fridlandském dostávalo se (dle instrukce z r. 1628) čeledi dvorské ročně tohoto platu peněžitého: šafářům po 9, 11 a 12 kopách míš., pacholkům a nádvorníkům po 7 kopách, pohůnkům po 6 kopách; hříbkovi 6 kop, šafářce 6 kop, děvce 4 kopy, skotačce 3 kopy a husařce 2 kopy míš.

Z nařízení obce Litoměřické (z r. 1651) neměla býti služebným děvečkám dávána býti roční mzda větší než 10, 8 nebo 6 zl. (zároveň žehrá se na to, že »děvky i od dobytka« opičí se po měšťkách i opentlují si zvláště hlavy, a hrozí se jim, že právní posel třeba uprostřed rynku jim pentlení s hlavy strhne).

* * *

Vedle instrukcí pro úředníky již jmenované přináší sbírka Kalouskova jiné o povinnostech písaře rybničného, šafářů a šafářek, sládků, mlynářův a pohodných, formuláře přísah pro rozličné zřízence panské, primatora, purkmistra, konšely, rychtáře, obecní starší, ovčáky, osoby nařízené k stodolám a obilím, instrukce kostelníkům, formule řádů poddanských, vysvědčení zachovacího, legitimity, pasu žebráckého, pasu pro posla k vyhledání zběhlého poddaného, řády čelední, rybářské, medařské, vinařské, seznamy jmen rychtářů a konšelů na některých rychtách, seznamy o robotách a platech vesničanů podle toho, co kdo z nich držel lánů neb jiter, o dávkách osadníků k faře a taxách předepsaných faráři za jejich úkony duchovní, sazby střelného[1]) a p.

V instrukci Fridlandské (z r. 1628) a v knize Malovecké (asi z r. 1660) čteme zajímavé a poučné návody o tom, jak co při odhadování statků počítati. Tak na př. zámek panský odhaduje se na 2000 kop míš., tvrz od kamene na 1000 kop, ode dřeva na 500 kop. Následují podrobné odhady dvorů, mlýnů, pil, polí, luk, vinic, rybníků, lesů, obilí, dobytka, drůbeže a p. Nejen v obou uvedených listinách, ale i v mnoha jiných (zejmena v instrukci Černínské z r. 1648) vyskytuje se hojně podrobných předpisů o tom, jak si jest vésti se zdarem na zahradách ovocných i zelinářských, na chmelnicích a vinicích, při setí, klizení, mlácení a mletí obilí, při dělání sladu, vaření piva, ve vinopalnách, při chování dobytka, drůbeže, ovcí a ryb, při sušení lnu, konopí, spracování přediva, opravování rozličných staveb a p.

Nejdůležitější kusy sbírky jsou ovšem ty, které již název její naznačuje: řády selské v širším smyslu slova (výňatky z Obnoveného Zřízení Zemského českého i moravského, snesení sněmovní, připočtouc i Zřízení o poddanství a volnosti lidu obecného, vydané r. 1652 knížaty a stavy slezskými, a patenty Leopolda I.), dále řády selské vlastně tak řečené (ať již od vrchností přede-

[1]) Dle instrukce Fridlandské (z r. 1628) podváděli i myslivci svou vrchnost při střelném. »A pan hejtman žádnému myslivci cedulky od zvěři škodné dávati nemá, leč z toho hlavu přednese, kteroužto ihned zkaziti aneb spáliti dáti má, aby jich *podruhé* hejtmanu nepřednášeli; a na to dobrý pozor dávati, jaký taký hlavy jsou: nebo mnozí myslivci . . . všelijakých fortelův užívají, a místo hlav vorlových kání z velkých kání, na místo kuny od kolčav a thořův, a na místo thořův a ježkův i jiných k tomu podobných zvířat, jako i když se liščí kůže neodvozují, psí hubu s dvěma zuby přinášejí, a tudy vrchnost svou podvozují. Pročež nejlépe a nejužitečněji jest, od takových srstnatých zvířat kůže, buď že pěkné neb škaredé jsou, přednášeti.«

psané, ať samodílné; samodílných arci vyskytuje se již jen něco málo) a konečně instrukce hospodářské pro panské zřízence.

Budiž nám dovoleno, abychom na konec své práce vyňali z Hospodářského memoriálu na měsíce (opsaného v Brtnici na Moravě r. 1667 do knihy řečené Oeconomus) něco ještě čtenáři pro zasmání a poučili jej, že není nikterak jednostejno, v kterém kdo měsíci se narodí. Neboť prý člověk »narozený na vodnáři (v lednu) bývá sanquineus, skoupý, závistivý, bledý, neforemný, nezbedný a hanlivý.« Jinaký už jest ten, kdo přišel na svět v únoru »pod znamením ryb.« Ten bývá »phlegmatický, vysoce učený, milovník hrubý, štěstí hrubě skušující a klenjowj (sic).« Dítě však narozené na znamení skopce (v březnu) »bývá cholericus, pěnokrevný, postavy slušné, více suché nežli tlusté, kostlavý, chlupatého těla, barvy snědé aneb černé, koně, zbroj a panny milující... Člověk narozený na bejku (v dubnu) bývá melancholicus, těla bílého, měkkého a rozkošného, postavy příhodné a milostné, tváře plné, pěkně okrouhlé, krásný bývá, rád vesel, a frejovnej... Člověk narozený na blížencích (v květnu) bývá sanquineus, pěnohorký, přirození Venuše, chytrý, opatrný, frejovný, řeči upřímné, řemeslník anebo prokurátor umělý, skrze čtvernohé hovado a ženské pohlaví škodu mívá na zdraví. Miluje čistotné roucho a koně . . . Člověk narozený na znamení raka (v červnu) bývá dlouho živ, často stůně, skoupý a handlovní člověk . . . Člověk narozený na znamení nebeského lva (v červenci) bývá cholericus, vysokomyslný a všelijakých důstojenství žádostivý, chytrý, šťastný, silný, statečný, smělý a ke všelijakým věcem schopný . . . Člověk narozený na panně (v srpnu) bývá melancholicus, postavy prostředně subtilný, chytrý, mluvný a ke všemu ostrovtipný... Člověk narozený na váze (v září) jest sanquineus, frejovný, smilný a ženskému pohlaví milý, krásné brady, bledý, tesklivý, nestálé mysli, mravný, pravdivý, muziku milující a štěstí mívá v zelené barvě . . . Člověk narozený na štíru (v říjnu) bývá phlegmaticus, martialis ingenii, obžerný, hněvivý, lživý, svárlivý, a často náhle umírá... Člověk narozený na střelci (v listopadu) bývá cholericus, chytrý, obmyslný, spravedlnost milující, krásné tváře, postavy dlouhé a suché, šťastný a prospěšný při mnohých velikých věcech a soudech. Pokoj více nežli rozbroj milující, hospodář bývá dobrý, ale skoupý... Dítě narozené na znamení kozorožce (v prosinci) bývá melancholicus, svévolný, smutný, bledý, suchý, chlupatý, závistivý a mívá hluboké oči, černé vlasy, hněvivý, a skrze ten hněv často bejvá šlakem poražený, takže někdy mnoho let mluviti nemůže a sebou nevládne, nýbrž mizerně ležeti musí. Finis coronat opus.«

Když u nás derou peří.

Cyklus básní

od

Josefa Kalusa.

(Dokončení.)

Romance. Všichni.

Dřímá táta, dřímá syn:
do jizby se vplížil stín.

Prošel tiše světnici,
úškleb záští na líci.

Do temného kouta sed,
temný horečnatý hled.

Prohléd táta, prohléd syn,
před sebou, hle, vidí stín.

»Kdo jsi? Co tu u nás chceš?«
»Jsem host!« »Já tě nezval.« »Lžeš!

V dřímotách jsi řekl: ‚Pojd,
ku zlatu mě doprovoď!‘

I tvůj syn mě volal: ‚Pojď,
k sladkým rtům mě doprovoď!‘«

Mlčí otec, mlčí syn,
k oběma se kloní stín:

»Poklady mám zářící,
dívky vnadné, kypící.

Vše to dám vám, chceteli?«
»Chceme, chceme, příteli!«

»Dnes či zítra?« »Ale hned!«
»Nuže, pojdte!« — stín se zved.

Do tmy vyšli bezděky . . .
zabloudili na věky.

Hospodyně.

Nesu vám křížaly,
abyste nespaly,
a pilně šklubaly!

Romance. Šohaji.

Usnulo pět draček
při draní,
jak s ptáčaty ptáček
v kořání.

Podepřeny hlavy
o loket,
zdřimly od únavy
na sto let.

Do oken ponocný
zavolal:
»Je tu snad nemocný?«
Spaly dál.

Kohout na smetišti
kokrhal,
dvacet selat piští —
Spaly dál.

Vůz s deskami kolem
drkotal,
krávy bučí s volem —
Spaly dál.

Hospodář je s hněvem
budil, lál,
jak hýčkány zpěvem,
spaly dál.

Tetka na stůl staví
snídaní:
dračky zvedly hlavy
ze spaní.

Romance. Všichni.

Sedělo pět draček
u peří,
v půlnoci vběh kocour
do dveří.

Velký, černý, žluté
oči měl,
na zděšené dračky
pohleděl.

Na stůl skočil, v kupu
peří leh,
těžce jak kovářský
dýchal měch.

Dračky trnou, ale
derou dál,
kocour předa na ně
pohlídal.

Pilně draly, kocour
pilně před,
povstal: jedné z draček
na klín sed.

Ulekla se, hrůzou
trnula,
leč kolenkem ani
nehnula.

Kocour všecky klíny,
vystřídal,
na stůl skočil, předl,
pohlídal.

Dračky jenom draly:
šup, šup, šup,
kocour hleděl jako
Belzebub.

Dračky draly, ani
nešeptly,
čekajíce, až se
rozsvětlí.

Kury pějí, dračky
dodraly,
k odchodu se spěšně
zvedaly.

Kury pějí, a již
svitl den,
a s dračkami kocour
vyběh ven.

Poznaly ho: kocour
domácí.
Nu, ten je dnes prohnal
při práci.

Myslily, že to sám
z pekla brach.
Veliké vždy oči
mívá strach. —

Bába a kotě. Dědeček

Cosi hrklo v hodinách.
Bába ze sna vzkřikla: »Ach,
to jsem sobě pěkně zdřimla,«
a teprv si hodin všimla.

»Hledme, právě hodinu,
černé kotě na klínu,
prosedím si ve dřímotě.
Proč's mě nevzbudilo, kotě?«

»Též jsem zdřimlo, kmotříčko!«
»Ty znáš mluvit, kočičko?«
»Tož mám mlčet, když se ptáte?«
»Mluv jen, mluv, mé kotě zlaté!

Mluv!« dí úsměv na líci,
»byloť smutno v světnici,
vrčíval jen kolovrátek,
až jsem měla v hlavě zmatek.

Nu, teď s chutí do díla!«
Kotě na zem shodila.
Kotě zaprskalo zlostně:
»Tak se leželo mi skvostně.

A ty, hloupá stařeno,
shodíš mě jak vřeteno!«
»Tak se mluví s velitelkou?
Máš, ty kotě, hubu velkou!

To si musíš odvyknout!«
»Když mě chcete zakřiknout,
pro slovo hned uražena:
na vždy ztichnu jako pěna.«

»No, hned nesmíš to tak brát!«
a už vrčel kolovrat,
jak o závod bába předla,
ani oka nepozvedla.

Kotě sedlo u kamen.
Zimní mlhavý je den,
s nebe v chumáčích sníh padá,
vše je bílé: hory, lada.

Bába přede mrzuta,
v zádech silně prohnuta,
okem mrsknouc po kotěti
dí: »U kamen dobře je ti!«

»Závistíli stůněte,
tož si taky sedněte.«
»A budeš ty za mě přísti?«
»Dáteli mi dobře jísti?«

»Kdož by nedal kotěti?«
a béře je v objetí,
kotě bábě s klína skočí
a už kolovrátkem točí.

Přede nejjemnější len.
Bába žasnouc kouká jen,
kouká jako u vidění:
»Zlaté kotě, nad tě není!

Přediva, jak letos, snad
neměla jsem dosavad,
jen že člověk slepne k stáru.«
»A nemáte okulárů?«

»Nemám, zlaté koťátko!«
»Oslepnete za krátko.«
Bábě úsměv vykvet z vrásek:
»Ale máš ty milý hlásek!

V prádle jakou obratnost!
Tys mé zlato, perla, skvost,
tys mé štěstí, milé kotě,
s tebou bude po nuzotě.

Na modlitbách budu číst:
a ty za mne pěkně přísť.
Taky trochu budu šíti.«
»A já jenom na vás dříti?

Já mám točit kolovrat
a vy jenom s jehlou hrát?
Já vinouti na vřeteno,
a ty dřímat, stará ženo?«

»To je k staré ženě řeč?
Tyť máš jazyk jako meč:
pěkného mi nedáš slova.«
»Nehoukejte hned jak sova:

U vás jsem se učilo!«
a na klín jí skočilo,
»u vás hodiny jsem brala:
celý den jste hubovala.

Jste vy divná stařena!«
»Kočko, to je odměna?
Mlékem jsem tě napájela.«
»Buchty jste mi záviděla.

Vždy jen drobt mi hodila:
nebyla jste zpozdilá?«
»Ty se se mnou takřka vadíš?«
»Když mne ani nepohladíš:

Nevidíš mne na klíně?«
a lísá se nevinně.
»Tys jen přec mé zlaté kotě,
útěchou mi v žití psotě.«

Pohladí mu hlavičku:
»Teď si zdřímni, trošičku,
já se dost už vydřímala:
zdřimni si, kočičko malá.«

Všecka šťastna, blažena
zdřimla taky stařena,
k ránu probudí se, kouká:
u dveří, hle, kotě mňouká.

»Zlaté kotě, chceš jít ven?«
Ale kotě mňouká jen.
»Což jsi mluvit zapomnělo?
Či byl sen, co se tu dělo?

Kotě, dám ti pít a jíst,
jen rci, umíš ještě příst?«
Kotě mňouká odpovědí,
bába mrzutě naň hledí.

»Jdi příst: stojí kolovrat.
Míníš zas jen zdarma žrát,
jenom u kamen se válet
a den celý prozahálet?

Ať je rušno v světnici,
jen se posaď k přeslici!
Nechceš? Což jsi oněmělo?«
Bába zlostně vraští čelo.

»Co s tak hloupým kotětem?« —
Vyhání je koštětem,
vzdychá, bouchne dveřmi zlostně:
»Jak jsme žíti mohly skvostně!«

Starší žena.

Dědoušek náš na babky má
s kopce:
což jsme nejhorší už z celé obce?

Dědoušek.

Aj, vy byste, staré báby, chtěly,
bych vás proměňoval na anděly?
Tu věc ponechávám Pánu Bohu:
dělám jen, co umím, jen co mohu.
Kdosi kdesi přirovnal vás k pepři,
který kořenívá lidem stravu,
bývá lékem stonavému vepři:
a já z pepře udělat mám kávu?

Starší žena.

Ne, taková slova, také věty
nemůžeme nechat bez odvety.
Vy, babičko, vypravovat znáte:
dědy do pohádky zamícháte,
vždyť nepatří také mezi svaté,
co se třpytí na nich, není zlaté,
jsou též plni slabosti, chyb, hříchů.
Učiňte je také terčem smíchu.

Babička.

Netroufám si do zápasu,
nemám paměti ni hlasu:
dědouš pohádkář je známý —

Starší ženy.

Však zle nakládá v nich s námi.

Děd na houbách. Babička.

Na houbách, hle, zbloudil děd,
klopýtá,
pod nohou mu praská snět,
přemítá:
»Znám přec dobře celý les,
nevyjdu zdráv z něho dnes?«

Jak šel, zmije z přesliček
syčela,
popletl si chodníček
docela,
chtěl se dostat na pokraj:
zašel hlouběji jen v háj.

Schladl vánku teplý dech,
ztměl se les. —
»Což nedojdu na nocleh
domů dnes?«
V středu háje lavečka,
jde k ní: potká stařečka.

Takový je nebohý
jako on:
sešlý, slabý na nohy,
samý ston.
»Též jsi zbloudil, chudáčku?«
»Též, též, milý kmocháčku!«

Stejně třesavý má hlas
děda ten,
stejně nahrbený vaz
jako klen,
vous pod nosem šedivý,
i rty, mluvě, nakřiví.

Vlasy stranou sčesané
kryjí pleš,
zraky mdlé a ztrhané,
jak on též,
dásně do vnitř zapadlé:
zří se v něm jak v zrcadle.

Či to pouhé mámení
smyslu je? —
»Jsme už oba znaveni,«
žaluje.
»Sedněme si na lávku.«
»Předme trochu rozprávku.«

Sedli. Stíny večera
houstnou v zeď.
»Ach, jsem už jak pápěra
pouhá teď:
hned mě nohy rozbolí.«
»Mě též!« »Odkuds?« »Z okolí.«

»Já též!« — »Jsem tu z Čeladné:
Pekařík.«

»Já též! Totě nápadné!«
děd náš vzkřik.
»Vdovec jsem a z výminku.«
»Já též: můj ty Božínku!«

»Co si v noci počneme?«
»Budem spát.«
»Nevím, jestli usneme?«
»Přece snad!«
»Trochu nás tu promrazí.«
»Dva spíš ujdem nesnázi.«

Usnuli si v objetí
v okamih.
K ránu bylo slyšeti
ostrý smích,
děda náš si promnul zrak:
druha nezří. »Kde je pak?

Kde je?« Skočil na nohy
všecek bled:
»Zmizel mezi mátohy
druhý děd?
Byl mi podoben jak brat.
Či to pouhý sen byl snad?«

Jitřním zlatem plápolal
strom i křib.[1])
V tom náš dědouš zavolal:
»Hřib, hřib, hřib!«
Aspoň padesát jich zved,
cestu z háje našel hned.

Píseň. Sólo.

Až mi odvezou
duchny s Terezou,
na mou věru,
budu rád:
těžko dceru
nyní vdát,
poskrovnu je ženichů —
Trne s mámou táta,
ať jim dcerka zlatá
neupadne do hříchu.

Až mi odvezou
duchny s Terezou,
hudba tři dni
musí hrát,
hosté vlídní
tancovat. —
Úlevou dceř provdaná:
nemusí máť s tátou
hlídat dcerku zlatou
od noci až do rána.

Romance o kočkách. Šohaji.

Žárlí kočka na kocoura,
utrápena chodí, kňourá
po stavení, po zahradě,
volá družku ku poradě.

»Co mám dělat, kamarádky,
aby kocour přišel zpátky?
Toulá se mi celé noci:
přispějte mi ku pomoci!

Povězte mi, družka která
mi ho odloudila včera?
Která kamarádka hezká
mi ho odloudila dneska?«

Kočky ani nemukají,
pod vousy se usmívají:
»Která? Inu, kdož ví která?
Jiná dneska, jiná včera. —«

Jedna praví, klopíc zraky:
»Kocour můj je rovněž taký,
víc je u jiných než u mne —
Viď, že je to nerozumné?«

Tu se jiná osmělila:
»Stejným jsem mu odplatila:
s jiným chodím na odvetu,
taky jenom jednou kvetu.«

Třetí, jež tu stála něma,
zvolá: »Já se vodím s dvěma,
jeden líbá, druhý hladí,
a s mým starým kamarádí.«

A teď všecky rozvazují,
kdy s kým která, vyzrazují,

[1]) křib = houšť.

hostitelka žárlivostí
blednouc, prosí: »Dosti, dosti!

Což mě umořiti chcete?
Jděte, kamarádky, jděte:
vyškrábu vám oči zrádné.«
Hnedle nebylo tu žádné. —

Píseň. Dívky.

Jak se jen podělit
o ženichy,
Martínek umí klít,
Jan je tichý:
sestra by Janíčka,
Jan jí nechce,
že prý je maličká
jak mřín v řece.

Jak se jen podělit
o ženichy,
Martínek umí klít,
Jan je tichý:
já bych jen Martínka
tuze ráda,
brání mu maminka,
že jsem mladá.

Jak se jen podělit
o ženichy,
Martínek umí klít,
Jan je tichý:
žádný si nevolí
ženičku z nás,
zajdem jak na poli
ztracený klas.

Píseň dědouškova.

Dívky, vdavek chtivé,
netruchlete,
chceteli mě která,
jenom rcete:
budu mít hned devadesát,
rakev jsem si dal už tesat,
hrob vystrojil do chvojí
ku věčnému pokoji —
Která se tím spokojí?

Dívky vdavek chtivé,
netruchlete,
chceteli mne která,
jenom rcete:
rubáš chystám na přikrytí,
kolem rakve věnec kvítí,
křížek malý do rukou,
by byl spásy zárukou,
než mě v rakev zatlukou.

Čert a Baruška. Hospodyně.

Čert potkal v poli Barušku:
»Co neseš v bílém fěrtušku?
Maliny nebo jablíčka?«
»Víš, čerte, nesu — cosička.«
A vykročí v před s kuráží:
»Nu, počkáš, než ti okáži!«
»Nepovíš?« »Čerte zvědavý,
ne, ne, mám jazyk bolavý.«
»Na jazyk přiložíme mast:
jen pověz!« »Čerte, nesu past.«
»Na koho?« »Čerte, na tebe:
v pasti tě pošlu do nebe.«
»Nedělej hloupých vytáček:
co neseš?« »Nesu žehnáček,
je, čerte, třikrát svěcený,
jak spatříš, budeš ztracený.«

»Chceš, děvče, čerta pozlobit?«
»Chci čerta sobě podrobit,
podrobit navždy, docela.«
»Tož má buď!« »To bych shořela.
Chtěla bych jenom otroka
mít z tebe do dne do roka.
Chodil bys za mne do dřiny
a já bych měla prázdniny.
Ty bys se shýbal pod ranci,
já hopkala bych při tanci.
Za mne bys dojil kravičky,
pral, vařil, žehlil sukničky,
od díla kvapil do díla,
a já bych si jen chodila.«
»No, třeba,« ďábel šklebí tvář,
»co dáš mi?« »Starý breviář.«
Čert prská: »Ne, to není dar,
chci málo: hubiček jen pár.«
»To, čerte, s tebou nehraji!«
»Já vezmu si je potají:
v noci se k oknu přikradu.«
»Můj hoch tě chytí od zadu.«
»Dřív já ho vezmu do prádla:
střep bude z tvého zrcadla.«
»Nechlub se!« A čert honem stich.

Baruška chvátá, samý smích,
radostí celá růžová,
že je už blízko domova.
Z luk seno k ní už zavání,
rukou si oči zaclání,
a pozdvihuje sukničku,
i z koketnosti trošičku.
Čert na ni kouká, ona naň.
»Baruško, krok máš jako laň
a pranic nejsi bázlivá,
to se mi tuze líbívá.
A co ted povím, není žert:
ač zkušený jsem starý čert,
věř, takovou jsem láskou chyt,
že volím otrokem tvým být,
rád snášet, kdy bys bez mála
i dříví na mně štípala.
Ó vysvoboď mě z lásky muk!«
»Hoj, tamto milý můj jde z luk,
švihne ti kosou před nosem,
tvá láska lehne pokosem.«

Tu do čerta už vjede zlost:
»A ty tak za mou náklonnost?«
A jak by louskal ořechy
zaskřípěl: »Ze mne posměchy?
Vím, jemu v klíně neseš dar:
hrdliček cukrujících pár,
košilku zlatem vyšitou.
A ke mně jsi tak zarytou:
darů mi nechceš ukázat —
Však mohu tobě rozkázat:
ukaž, co neseš!« Černý brach
dlaň směle po fěrtušku vztáh.
»Nuž, pohleď, čerte zlobivý:
housátkům nesu kopřivy.«
V tvář vytřepla mu fěrtušek
a vlípla ještě záušek:
»Fi, zvědav jsi jak kominík!«
Čert překvapený jenom syk
a uši schlípl jako pes:
»To do pěkné jsem bryndy vlez,
kdy bych radš visel na hrušce!«
A honem vyhnuv Barušce,
by ještě hůř ho nesekla,
uháněl s hanbou do pekla.

Romance. Dívky a ženy.

Nasejpáme peří
  do duchniček,
v tom vykročí z dveří
  šohajíček,
za ním v patách starosvati:
»Co je libo, hosté zlatí?«

»Jdeme prosit dceru
  za nevěstu —
vážíme k vám věru
  dlouhou cestu.
Není naše cesta marná?
Svolí vaše dcerka švarná?«

»Svolí, svolí, svolí,
  vzácní hosté.
Vonný kvítek v poli
  k čemu roste?
Kvítek roste na voničku:
dcerka naše za ženičku.«

Pohádka o skále. Babička.

Přihnal ovčák k pusté skále.
»Ustup, skálo, do hor dále,
co tu v úrodném chceš poli?
Ustup!« udeřil ji holí!

»Nebij holí, nejsem skála!«
A hle, dívka před ním stála,
sněhobílé její čelo
čerstvou ranou krvácelo.

Ovčák s úžasem a děsem
omlouvá se: »Nevěděl jsem,
odpusť!« K studánce ji vede,
omývá jí skráně bledé.

»V trávě odpočiň si trochu.«
»Běda, nesmím, dobrý hochu.«
»Zajdi se mnou do koliby:
hospodyňka mi tam chybí.

Nebudeš mít nedostatku —
a mám hodnou starou matku.«
Bolestně se pousmála:
»Musím státi, kde jsem stála.«

»Pojď, pojď!« rozpjal náruč v touze,
ale před ním skála pouze,
nehybná a němá skála
jak by od věku zde stála.

Ovčák, čelo zamyšlené,
do košáru ovce žene,
neví, zda se mu to snilo,
nebo pravdou všecko bylo?

Ovčák stádo v poli pase,
vyhýbá se mladé chase,
snivé zraky zvedá k skále,
že obživne, čeká stále.

Lidské tahy hledá na ní,
drsný povrch hladí dlaní,
nazývá ji milou svojí,
ale skála chladně stojí.

Přehrává jí na píšťale,
že se pohne, čeká stále,
vroucí píseň lásky pěje:
skála se však nezachvěje.

Jak pod skalou usnul dnesky,
zdál se mu sen velmi hezký,
nepjala se nad ním skála:
známá dívka před ním stála.

Splývaly naň zlaté vlasy.
Otázal se: »Kdo jsi asi?
Rád bych o tobě víc věděl,«
důvěrně jí v oči hleděl.

Usedla mu podle boku.
»Je to sto neb tisíc roků,
nevím, možná míň než více,
co mi kvetlo štěstím líce.

Šťastným dítětem jsem byla,
tatíček žil, i máť žila,
byli by mi snesli duhu —
sta jsme měli služek, sluhů.

Přioděnou v hedbáv, stkvosty
vodili mě mezi hosty,
síně nádherou se skvěly,
vzácní hosté přijížděli.

Honívali v lesích kance,
po honě byl turnaj, tance,
sotva vyšli hosté jedni,
přišli druzí: tak den ke dni.

Ale náhle přišla změna:
zmírá máť, je pohrobena,
otec přived matku jinou,
dnové mého štěstí minou.

Macecha mne nenávidí:
jenom po mých chybách slídí,
s lidmi všemi vede spory,
až je otec všecek chorý.

Za rok, zlořeče jí, zmírá.
Bědná sirota jsem sirá,
matka záští vytrvalou
proklela mne: ‚Staň se skalou.

Ať tě deště, mrazy drolí,
ať tě větru dotek bolí!‘
Stojíc skalou věky celé
čekám osvoboditele.«

»Ach, můj hochu, zlatý synku,
kdy přivedeš hospodyňku?
Jsem už vetchá, tuze stará,
jak nad hrncem lehká pára.

»Už mám milou vyhlednutou,
stíženou však kletbou krutou,
pustou skalou v poli stojí:
tu bych chtěl zvát ženou svojí.«

»Mlč a nehřeš, synu, radší
dojdi k sousedově Káči,
být tvou ženou ráda svolí,
a nech skálu skalou v poli!«

»S Káčou pro mne není blaha.
Jděte k skále, mamko drahá,
je tam vonný trávník měkký:
tam jen rostou pro mne léky.«

Došla matka k skále pusté;
stála v poli v trávě husté,
celá mechem obrůstala,
mamka na ni zaťukala.

Zaťukala prstem na ni:
slyší cos jak větrů vání.
Zaťukala jednou ještě:
netopýr z ní vylet' vřeště.

Po třetí jak zaťukala,
sova nad ní zahoukala,
zmije z trávy zasyčela,
až se celá strachy chvěla.

Zdá se jí, že skála puká,
slyší hlásek: »Kdo to ťuká?«
»Já, já, Janíčkova máma!«
»Kdo je s tebou?« »Jsem tu sama.«

»Co chceš?« »Kouzelná znát slova,
jež tě vrátí v život znova.«
»Já jich neznám!« To mě rmoutí!«
»Sama musíš uhodnouti.«

»Jsem osoba hloupá, slába.«
»Pod Radhoštěm moudrá bába
může poraditi: nevím.« —
»Musí, musí: neulevím.« —

»Vystroj se mi pěkně, synku,
za klobouk dej rozmarinku,
košilku vem vyšívanou:
shledáš se dnes s milou pannou.«

»Zas mi namlouváte Káči?«
Než ji, mamko, umru radši!«
»Káča nemá vlásky zlaté.«
»Tož, kterou mi namlouváte?«

»Namlouvám ti jinou zcela.
Zavedeš ji do kostela,
dostaví se kněz i hosté:
věř, není to děvče sprosté.

Nikoho už v světě nemá,
stojí nehybna a němá:
políbíš jen, podáš ruku
a ukončíš její muku.«

»Nuže objímám tě, skálo,
líbám vřele!« — Co se stalo?
Sotva rtem se dotek skály,
oči modré naň se smály.

Na rtech cítil sladká ústa:
mžikem mizí skála pustá.
Cítí měkkou náruč vroucí,
na svém srdci srdce tlouci.

Les v sad změněn plný kvítí,
v pozadí se zámek třpytí,
bílá cesta vede k němu
kol čarovných vodojemů.

Mamka pláče od radosti,
ze všech stran se hrnou hosti,
přišli mládenci a družky
samé kytky, samé stužky.

A nevěsta smavá, tichá
podpírá se o ženicha,
líbá ženichovu mamku,
a zve všechny hosty k zámku.

V zámku pohádková krása,
pohádková vína, masa,
zní tam pohádkový zvonec,
že je pohádce mé konec.

Píseň. Sólo.

Kdo v mojich duchničkách
jednou bude spát,
o bílých husičkách
bude se mu zdát,
iak jsem je pásala
na kvetoucí líše,
písněmi jásala
jako skřivan s výše.

Kdo v mojich duchničkách
bude jednou spát,
o vonných kytičkách
bude se mu zdát,
jak jsem je vázala
na pažitě vonném,
milému vzkázala,
aby přišel honem.

Kdo v mojich duchničkách
bude jednou spát,
o sladkých hubičkách
bude se mu zdát, —
už bude vybráno,
ještě bude sníti,
jak by měl ustláno
na růžovém kvítí.

Píseň poslední. Dívky a ženy.

Už jsme peří dodraly,
ani pérka nezbylo,
muziky už dohrály,
dojedlo se, dopilo,
celý svět jsme překlepaly:
abychom se domů braly.

Už jsme peří dodraly
slepičí i krocaní,
že jsme trochu dřímaly,
ať nás nikdo nehaní,
dostali jsme líznout vínka,
proto přišla dřímotinka.

Už jsme šťastně dodraly
peří husí, kačení:
kéž se dívky provdaly,
šohaji se požení,
co tu s námi dneska byli,
zpívali a hovořili.

Už jsme peří dodraly,
nastává nám loučení,
muziky už dohrály,
obloha se ruměnì,
kohout volá »kykyryky!«
S Bohem, mějte za vše díky!

Kde Vltavu líbá Malše.

Budějovické vzpomínky

Vácslava Vlčka.

(Pokračování.)

XV.

P. Haug dostál svému slovu. Budivoj v nejbližším svém čísle přinesl »zasláno,« v kterém Střížovský farář a bývalý profesor Budějovického gymnasia důrazně vystupoval proti osočování školního rady Svobody, vzdával povaze a vší úřední činnosti jeho neobmezenou chválu a vyzýval jak ředitele Hammra tak celý profesorský sbor, aby v této příčině také promluvili a vydali svědectví pravdě.

Byla již pravidelná škola, a proto jsem se s německými pány kollegy denně vídal. Piaristé drželi se v nižším gymnasiu, jehož třídy se nalézaly v starém klášteře, kdežto Vyšebrodští a my tři čeští supplenti — Kubišta, Ryčan a já — měli jsme všecky předměty v gymnasiu vyšším, umístěném v budově nedávno přistavěné, na jejíchžto světlých chodbách jsme se při každém střídání hodin setkávali.

Příznivě mi mezi nimi padl do oka P. Maurer; byl to mladý kněz těla ne silného, vší otylosti prostého, vlasů havraních, očí modrých jako chrpa; jeho pěkné čelo a produševnělý obličej vyznačovaly se bílou, žensky jemnou pletí; mluvil živě ale ne hlučně, a hlas jeho měl srdečný tón. Čeští kollegové mi o něm pověděli, že jest výborný mathematik, že si mnohem více hledí vědy než jeho páni bratří a jejich německých allotrií se neúčastní. Ale také s ním jsem se více nesblížil než s ostatními. Jednali jsme

spolu dvorně, ale jen podobným spůsobem, jako lidé z rozličných národův a zemí, kteří se na svých cestách zároveň octnou v cizím městě a za pobytu v něm se tu a tam na delší kratší chvíli setkávají.

Z počátku mně všichni duchovní profesoři dávali dotazy svými příležitost k osvědčování, že se mi tu po Praze nestýská, ano že se mi jak město tak okolí jeho co den více líbí. Potom se chvilkový náš hovor zcela pravidelně týkal věcí nejobyčejnějších a nejpovšechnějších. Zněl ku příkladu takto:

»Ráno se zdálo, že z té husté, vlhké mlhy bude již déšť, ale přece se sluníčko zase skrze ni proklubalo.«

»Vůbec je počátek podzimu zcela pěkný.«

Když i za toho příznivého počasí dostával někdo rýmu, bylo nám to vítaným předmětem hovoru. O politiku, o věci zemské, městské ano i o školní jsme hrubě nezavadili.

Co se v městě mlelo v příčině školního rady Svobody a německého charakteru gymnasia, o tom jako by němečtí páni kollegové neměli sebe menší potuchy, aspoň se o tom ani slůvkem nezmiňovali a také na »zasláno« P. Hauga a na jeho vyzvání odpověděli pouze mlčením. Ovšem nebylo pochybnosti, že nesmýšlejí jako on, nýbrž mají stejné mínění a přání jako purkmistr Claudi, dr. Rziha, dr. Haas a j.

Účinky akce, kterou tito páni na prospěch německého charakteru gymnasia zahájili, zcela patrně se jevily toliko na jedné osobě v piaristském klášteře: na školníkovi Spielvoglovi. Vlasy a vousy jeho nebyly méně rozcuchány ani obličej jeho méně umouněn než jindy, ale bambulka jeho nosu, obyčejně jen nafialovělá, nyní se červenala jako lalok rozjařeného krocana; jindy se při potkání i s námi supplenty ještě více nahrboval, nyní však vztyčoval hlavu, stavěl se jako »do haptáku,« vyvaloval oči a zdálo se, že začne volati: »Prosím, víte, jak neslýchané věci se dějou? Na radnici páni mluví a noviny stále píšou o dvou mužích, jako by od sebe byli nerozlučni. Jeden je milostpán císařský královský školní rada Svoboda, kterému, když sem přijde, jak páni profesoři tak i pan ředitel hluboce se klanějí a mají před ním zrovna takový respekt, jako feldvéblové před obrštem. A druhý — prosím, víte, kdo je ten druhý? To jsem já, školník Spielvogel!«

Na dceři jeho, která byla dle řeči Ryčanovy jako z másla uplácána a denně kdo ví kolikrát z kláštera vycházela do ulic a opět se do něho vracela, na té již nebylo viděti žádného vzrušení, zůstávala ve své míře, stálý úsměv její byl ještě spokojenější a přívětivější.

Že mezi studujícími o věci, která se jich blízko týkala, nepanovalo podobné mlčení, jako mezi jejich učiteli obou národností, o tom jsem se náhodou sám přesvědčil. Šel jsem na hodinu do kvinty, a když jsem na chodbě, v tu chvíli zcela prázdné, již vztahoval ruku po klice, slyším z vnitřka volání:

»Ticho! Silentium! Poslouchejte!«

Potom jiný hlas polo zpívavě počal přednášeti:

Jedeme na jarmark — hyja hýsta! —
německý charakter kupovat,
kdy by naň praskla i celá tři sta,
jenom on může nás retovat.
Valaši, do klusu — hyja hýsta! —
valaši, kalupem — čehy, hat!

Následoval uvnitř homérský smích a do něho se z rozličných hrdel mísily výkřiky: »Výborně, Heši! Brávo! Da capo!«

Vstoupil jsem do třídy, hlahol náhle utichl.

»Co tu vzdycháte a štkáte jako v slzavém údolí?« optal jsem se hochů. »Proč jste tak zkormouceni a zamlklí?«

Ozval se už jen tlumený smích, jen tu a tam jednotlivec ještě vyprsknul nebo zakuckal. Někteří němečtí žáci stále se dívali na Heše, jehož místo se nalézalo skoro uprostřed třídy; na tvářích jeho, obyčejně přibledlých, byla v tu chvíli ruměná kola, plavé jeho vlasy pěšinkou rozdělené neležely tak hladce jako jindy a dva prameny jich houpaly se mu nad čelem; když jsem na něj pohleděl, sklopil oči.

Zapsal jsem do třídní knihy hodinu i předmět a počal jsem přednášeti . . .

Vyučoval jsem v pěti třídách, mimo celé vyšší gymnasium také v tercii. Všude jsem měl češtinu, v kvintě i latinu. V češtině musel jsem si žáky rozděliti dle národnosti, protože znalost tohoto jazyka u Čechův a Němcův byla příliš nestejná. Dohromady měl jsem 220 žáků, mezi nimiž Češi tvořili značnou většinu: v kvintě jich mezi 58 bylo 38, v oktávě mezi 33 bylo jich 22. Při tom se ještě mezi Němce počítali hoši dobře českých jmen, jako Batěk, Částka, Podrabský, Šafránek, Tomášek, Vejvara, kteří český původ svých rodin zakrývali leda »německým« pravopisem svých příjmení.

Mezi dobrými a výbornými žáky byli Čechové zastoupeni v tom poměru, jak se na počet jich náleželo; primus byl pravidelně Čech, v kvintě Václav Velát, v sextě Felix Zub, v septimě Antonín Sochor, v oktávě Václav Votruba.

Mezi oktavány nalézal se též rodák Vožický. Když jsem byl druhou neděli v Budějovicích a vracel jsem se ze studentské mše domů, měl mne tento student na ulici předejíti.

»Co máte nového z Vožice?« řekl jsem k jeho pozdravení.

Byl velmi překvapen, skoro zaražen: »Prosím, od prázdnin mi ještě nepsali.«

»Na cestě sem dnes dvě neděle jsem tam obědval ve vašem hostinci a mluvili jsme s tatínkem také o vás. Vyřiďte mu, že jsme se zde vskutku shledali a že spolu budeme, doufám, dobře vycházet.« —

V tu neděli jsem si odpoledne vyšel na procházku až za Rudolfov. Když jsem se k večeru vracel domů, potkal jsem u besedy Kloučka ještě s jedním mladým pánem asi toho věku a také stejné postavy jako já.

»Kollega dr. Kubišta,« představoval mi jej Klouček.

Stiskl jsem doktorovi ruku: »Vždyť my se nevidíme po prvé, na universitě chodili jsme spolu jeden semestr do stejných přednášek. Vy jste potom filologii ukázal záda —«

»Ale filosofii zůstal věren,« pravil Klouček, »ssál mléko moudrosti z prsou jejích, a jako její zdárný odkojenec —«

Doktor pleskl ho přes ruku.

»Ale jdi,« řekl mírným hlasem, »mrsknul jsi po mně očima, jako by mi to mléko posud teklo po bradě.«

»Dnes ukazuje se tu mezi námi zase jako obyčejný smrtelník,« obrátil se Klouček ke mně, »ale měl jsi ho předevčírem vidět v Praze!«

»Však ty jsi ho tam také neviděl,« namítl jsem.

»Pravda — ale celý ten velkolepý obraz jeví se mému duševnímu zraku tak živě, jako bych jej spatřoval očima tělesnýma. Starobylý sál v Karolíně hustě naplněný hostmi obojího pohlaví, rozličného stavu a věku, na povýšených místech věhlasní a slovutní mužové se zlatými řetězy okolo krku, pedelové držící — mám říci: třímající lesklá žezla, oděni asi v takové roucho, v jakém bývají malováni panovníci z rodu Přemyslova, — vážné tváře, slavnostní řeči, pronášené klassickou latinou, velebící učenost, moudrost, důstojnost a jiné ctnosti mladého oslavence, na něhož oči všech přítomných jsou upřeny, a vyslovující ochotu, aby také jemu byl zavěšen zlatý řetěz kolem hrdla a na hlavu jeho aspoň obrazně byl položen vavřín. Sláva dostupuje svého vrcholu, zavzní hlahol trub a kotlův —«

»Sláva nebyla tak veliká,« vpadl mu Kubišta do řeči, »jak ji tvá vzletná fantasie a proud tvé výmluvnosti maluje.«

»Udělám tedy skok. Oslavenec odnáší sobě krásný diplom — krásnější ještě, než bývaly takové listiny za starších dob, psané na pergamenu ze svinské kůže. V diplomu, opatřeném velikou visutou pečetí v dřevěné pixle a zlatovým štemplem, rector et alma ac antiquissima c. r. Carolo-Ferdinandea universitas Pragena vzkazují čtoucím pozdravení a dávají věděti, že doctissimus vir Josephus Kubišta, Bohemus Slanensis, cum in tentaminibus, ut ajunt, rigorosis ex universo artium liberalium et philosophiae studio praecipuae eruditionis dedisset specimina, za doktora svobodných umění a libomudrctví čili filosofie povýšen jest a že se jemu propůjčují všecka privilegia a práva, jež tato důstojnost s sebou přináší. Na důkaz toho podepsali se honestissimi atque illustrissimi nec non amplissimi viri: rector magnificus — který je teď?«

»Theologiae doctor Vincentius Náhlovský,« usmál se Kubišta. »Ale ty text diplomu umíš zpaměti, jako bysi sám byl dávno doktorem, ano starým promotorem.«

»Holenku — pardon: pane doktore, já nejsem tak hloupý, jak se zdám, a kdo ví, kam to v budoucnosti ještě přivedu. — Ale někdo z mimojdoucích by se nás mohl optati slovem písma: Co tu stojíte?«

»Vy už jdete do besedy?« otázal jsem se.

»Já si chci přečíst noviny,« odtušil Klouček.

»A já v tom domě bydlím,« řekl Kubišta, »u rodiny pana Heše.«

»Přece dnes ještě s výše své, totiž s druhého poschodí, sejdeš dolů mezi nás? Budeme z tebe dýchati vzduch matičky Prahy, a musíš nám o ní hodně vypravovat.«

»To půjde těžko, neboť jsem se v Praze málo omeškal.«

Pobyl jsem dobré dvě hodiny doma, ale do besedy pak přišel Kubišta až po mně. Když se objevil před naším stolem, první jej pozdravil redaktor Doležal.

»Salve, doktore!« zvolal, »ad multos annos! Na zdar!«

»Na zdar! Sláva!« ozvalo se po něm tucet hlasů a tolikéž rukou vztahovalo se k příchozímu.

Jedni přáli mu štěstí vážně, jiní žertovně; on sám vše obracel na veselou stránku.

Udělali mu místo skoro naproti mně. Když usedl, trousili se k němu ještě gratulanti od jiných stolů; vůbec byl v první chvíli středem společnosti a musel pilně odpovídati na otázky, které mu zvlášť kollegové činili.

Zůstávaje pouhým divákem, mohl jsem si nového soudruha dobře prohlednouti. Měl vysoké čelo, na obou stranách poněkud vypouklé, oči modré a na nich brejle; vlasy jeho byly o něco tmavější než moje, tváře, brada a rty jeho byly pokryty jemným mladistvým vousem, ještě ne dlouhým, kterého se asi posud břitva ani nůžky nedotkly a který mu dobře slušel. Mluvil stále klidným hlasem, jenž nebyl zvučný, ale příjemný.

Mínění, které jsem si o něm hned při tomto prvním společném besedování tvořiti počal, bylo příznivé a později se jen víc a více utvrzovalo i doplňovalo. Byl člověk již v tomto mladém věku povahy zcela ustálené, pevného ducha, ale letory mírné a klidné, dobrého srdce, ušlechtilého citu, jasné mysli, usedlý, rozšafný, jadrný, ale skromný, vší domýšlivosti prostý, v obcování příjemný a milý.

»Kdo pak měl z tvé promoce největší radost?« optal se ho v proudu řeči Nováček.

»Tatínek a maminka ovšem,« dostal v odpověď.

»A po mamince — která jiná osoba ženského pohlaví, mladá a hezká?«

»O takové osobě není mi nic povědomo.«

»Pořád ještě nepozdvihneš pokličku?« pravil Klouček. »Tuhle kollega —« ukázal očima na mne — »udělal to jinak; jakmile se tu octnul, dal to na buben, že už má nevěstu.«

»Cože? na buben?« ohrazoval jsem se. »Řekl jsem to k přímému dotazu pouze tobě a Nováčkovi, v půlnoční hodině, když celé město spalo a kolem nás nebylo nikde živé duše!«

»Ale my jsme pochopili tvůj záměr.«

»Jaký záměr?« divil jsem se.

»Aby se rozhlásilo, že jsi už zasnouben, aby se o tom dověděly zvláště zdejší panenky, které mohou a chtějí zadati svou

ruku. ‚Chci s každou hezkou mladicí mluvit a se bavit a třeba všem se líbit, ale nechci, aby z toho pro mne povstaly nějaké následky a závazky,‘ — tak jsme ti rozuměli.«

»V jaké peci mě to hledáš?«

»Ne v takové, v jaké sám bývám. Pokládali jsme to za tvou politiku a chtěli jsme tě v ní přátelsky podporovat. Nebude naší vinou, jestli vše dopadne jinak, jestli některá zdejší krásotinka tvou věrnost zviklá a tvé srdce převede do svého vlastnictví.«

»Zdá se, že cosi takového očekáváte?«

»Qui vivra, verra.« [1])

»Nu,« povídám, »mějte na mne bedlivý pozor.«

»To nemusíš teprva říkat, milý kollego,« ozval se Bísek, — »od prvního dne jsi zde pod ostrou policejní dohlídkou.«

»Já? Proč zrovna já?«

»Ne ty sám, také jiní. Policie, která tě střeže, není ani státní, ani městská, ale vyniká nad tu i nad onu. Je to policie tajná, ale nezabývá se oborem věcí politických ani trestních, nýbrž jen oborem věcí milostných.«

»Nechtěl bys ten obor blíže označit?«

»Policie ta především pase po osobách, z kterých by se mohly stát zamilované párky. Členové její jsou buď neviditelní všudybylové, nebo jsou obdařeni smysly zrovna zázračnými. Čeho by hvězdář nedokázal ani nejsložitějším dalekohledem, jest jim hračkou: ku příkladu pronikají zrakem svým skrze tlusté zdi do soukromí a tajnosti cizích příbytků.«

»Při tom,« povídal Karel Novák, »mají oči netoliko v obličeji, nýbrž i v týle. V jednom okamžiku vidí do Ravelínu i do Zwingru nebo do Českého Švýcarska a do Boru nebo do Rožnova i do Libniče. Když dva mladí lidé na sebe významně pohlednou, třeba v kostele, když si při tanci něco tajně pošeptají, což teprva když si mezi čtyrma očima dají po hubičce nebo se dokonce setkají při umluveném dostaveníčku, velice se klamou myslíce, že o tom nikdo neví: řečené policie nic takového nezůstane tajno, a všecko to zaznamená na jejich vrub.«

Já řku: »A co z toho členové tajné policie mají?«

»Potěšení, že o každém všecko vědí a že v jistou chvíli mohou tomu onomu říci: ‚chlapíčku, máme tě vyštudýrovaného.‘«

Klouček se ušklíbl: »To je více než potěšení, to je rozkoš — taková rozkoš, že nemá potuchy, kdo neokusil.«

»Checheche!« zubil se tichým, radostným smíchem Nováček.

»Jsou také případy,« ujal se zase Bísek slova, »že Petr nebo Pavel již tu má známost čili lásku. Takové naše tajná policie hlídá, zdali snad v cizí zahradě se zalíbením nepohlednou na kvetoucí kalinu nebo nepřivoní k rozvité růži. Ty,« obrátil se ke mně, »patříš nyní mezi tyto Petry a Pavly.«

»Jsem jistě v dobré společnosti,« odtušil jsem rozuměje, že Petr a Pavel jsou Bísek a Karel Novák, — »a celé tucty Argusův

[1]) Kdo bude živ, uvidí.

sotva toho dokážou, aby se mi nelíbila krása a vůně květův, ať se mi kdekoli namanou.«

»Začali jsme u Kubišty,« dí Karel Novák, »nesmíme ho docela zamluvit. Byl v tomto povždy věrném městě už dlouhé měsíce, a tajná policie neměla pranic, co by si o něm zapsala. Zdvojila svoje úsilí, ale po delším čase zase jenom zjistila, že tento šlakovitý člověk ani jinam žádnému fraucimoru nedopisuje, ano že by sebe přísnější celibátník nemohl k ženskému pohlaví být zdrženlivější než on. Po celém roce neví si s ním rady a je z toho už desperátní.«

»Nejsili zatvrzelý misogyn,« jal se Bísek domlouvati Kubištovi, »smiluj se nad ní, počni trochu po ženských očima házet; nejlépe když o nejbližším besedním věnečku budeš s některou pilně tancovat, při promenádách se vytrvale držet po jejím boku a při odchodu ji provázet aspoň do šatny a pomáhat jí při oblékání. Tajná policie bude míti nesmírnou radost, když bude moci zvolat: ‚Už je chlapíček taky v našich lejstrech!‘ Zkrátka, uděláš dobrý skutek.«

Kubišta jako by se na chvilku zamyslil.

»Nu,« prohodil potom, »rozvážím si to — nemám srdce z kamene.«

Asi hodinu potom přistoupil jsem k němu řka: »Neodkládejme na zejtřek, co můžeme dnes učinit, připijme si také spolu na bratrství.«

»Budu si toho vážit,« odpověděl, »a tento večer mi proto bude památným.«

Když jsme se po přípitku políbili, promluvil vedle nás odhodlaně Nováček: »Nic platno, dnes musí být plechová harmonie!«

XVI.

Na zejtří odpoledne, jda po čtvrté hodině z hořejší učebny, setkal jsem se dole na chodbě s Kubištou.

»Ředitel mi pověděl,« řekl jsem, »že jsi německým knihovníkem, a uložil mi, abych se staral o knihovnu českou —«

»Jsou obě v jedné místnosti.«

»Rád bych, abychom se tam spolu brzo podívali.«

»Třeba hned zejtra dopoledne.«

Na ulici jsem podotkl: »Dnes si s námi paní Jeseň opět zakoketovala a ukázala, že chceli, dovede býti rovněž půvabná jako mladistvá dívčice Vesna.«

»A líbí se v takovém případě neméně než ona,« doložil kollega.

»Nemášli nic pilného, měli bychom si na hodinu vyjít do přírody.«

»Nemůžeme učinit nic moudřejšího. Nejlépe snad přes Krumlovskou alej?«

Když jsme překročili Malši, zapřádal kollega hovor: »Podnikl jsi o prázdninách nějakou cestu?«

»Menší cesty konal jsem skoro každý den,« povídám, »pořád jen na domácí půdě sázavské a pravidelně v příjemné společnosti. Kdy bych o nich měl napsati knihu, nebyla by tlustá, obsahovala by málo příhod a dobrodružství, za to hodně lyriky.«

»Aha,« dovtípil se doktor, »nepochybně ta příjemná společnost byla vlastně — společnice?«

»Skutečně. Ona toho také byla příčinou, že když jsem se vydal také na jednu velikou cestu — celé tři míle, až na Kutnohorsko, — málo jsem se tam omeškával.«

»Já jsem se, bohužel, do této historicky tak důležité končiny posud nedostal. Prohlížel jsi tedy velepamátné město —«

»To už dříve nejednou; pobývám občas u dobrých známých v Malešově, blíže Hory.«

»U Malešova Žižka vybojoval jedno ze svých slavných vítězství.«

»Bojiště tam ukazují u samého městyse.«

»Kdesi na blízku,« pokračoval Kubišta, »stával také hrad Sion, kde Roháč z Dubé, když už celé Čechy císaře Zikmunda přijaly za krále, sám jediný moci jeho hrdinsky vzdoroval, až byl konečně přemožen, do Prahy odveden a rukou katovou života zbaven.«

»Věděl napřed se vší jistotou, že na konec musí podlehnout a zahynout,« podotkl jsem, »ale mužně volil raději takovýto konec, než by se byl nehodnému králi poddal jako jiní.«

»Mohl jako jiní pohodlně žíti dál a ještě dlouho dobře se poměti. Pak by ho byl ovšem český lid neoplakával — a ještě něco: slavné německé vědě byla by ušetřena jedna veliká ostuda.«

»Jak to?« ptal jsem se překvapen.

»Bavorský učenec dr. Konstantin Höfler studoval dějiny 15. století s takovou německou důkladností, že válečníka Jana Roháče z Dubé, urputného nepřítele krále Zikmunda, spletl s knězem Janem Rokycanou, správcem Pražského arcibiskupství, kterému dal jmeno *Rochezana* a o kterém napsal i vytiskl, že skonal na popravišti.«

»Není možná!«

»Knihu, v které to učinil, mám doma,« pravil Kubišta, »a ukážu ti to v ní černé na bílém.«

»To je skandál. Ale německému učenci to není na újmu. Kdy by tak tyranskou nevědomost ukázal gymnasista při zkoušce, dostal by dvojku a propadl by. Když to učiní německý učenec, povolají ho Vídeňští páni z Bavor na Pražskou universitu, aby svou ‚vědou' vzdělával a osvěcoval naši mládež!«

»A při tom aby mistroval v českých dějinách takové muže, jako jest Palacký!«

Já řku: »Když jsi se na universitě obrátil k historii, poslouchal jsi zajisté také jeho přednášky?«

»Jeho přednášky nebyly zdaleka tak vědeckého rázu, jako důkladná historická čtení Tomkova; bylo to spíše povídání, kterému Francouzi říkají causeries, dosti často duchaplné, ale málo jadrné a kandidátům profesury nemnoho platné; já jsem si později v hodinách jeho ani už nic nezapisoval.«

Tu jsme už — minuvše Krumlovskou alej a Litvinovický most — zabočili na rozsáhlé louky, po kterých se vedle řeky táhla pěšina směrem k Drazdíkovskému mlýnu. Slunce bylo již skloněno na západ, v jeho mírných paprscích celý kraj za svatvečerního klidu měl jasné a veselé vzezření.

»Chodili jsme do střední školy v stejných letech,« navazoval jsem rozprávku, »i mohli jsme býti spolužáky, kdy bys byl v Praze šel také na akademické gymnasium, kteréž i za nejtužší germanisace zůstávalo ze všech nejčeštější. Proč ty jsi volil jiné?«

»Ale vždyť já jsem gymnasiální studie nekonal v Praze,« dí Kubišta, »nýbrž v Mostě.«

»V Mostě?« divil jsem se. »Proč pak tam? Vždyť jsi tam ze Slaného měl dále než do Prahy?«

»Pravda, a také horší spojení, — když jsem se chtěl z Mostu dostat do svého rodiště, musel jsem celé čtyři hodiny cupat pěšky do Loun a teprve tam jsem mohl vsednouti na Hemerkův dostavník, který prostředkoval spojení mezi Prahou a Žatcem. Ale do Mostu nepřišel jsem dle svého rozhodnutí, ani hrubě dle rozhodnutí svých rodičů. Můj otec byl mistrem počestného řemesla krejčovského a dlouhá léta prvním starším, ale později si raději hleděl obchodu s dřívím, které do města dovážel ze Smečenských lesů, a také hospodářství na čtrnácti korcích rodinné půdy. Když mu bylo raděno, aby mě dal do škol, nebylo mu to proti mysli; jeho bratr byl Slanským děkanem a matčin bratr zas arciděkanem, čili jak se říkalo, prelátem v Plzni: to vzbuzovalo naději, že také já mohu studiemi dosáhnout lepší budoucnosti, než by na mne čekala při řemesle, obchodu nebo hospodářství. Proto jsem byl dán do soukromé školy, kterou si u nás držel rektor piaristské kolleje P. Kautník, v které byli hoši připravováni pro gymnasium a mohli v ní také jednu druhou třídu jeho privátně vystudovat. V této škole učil jsem se němčině a latině, ano dokonce trochu i ruštině, jenom češtině ne. Když mi bylo čtrnáct roků, P. Kautník ani se mých rodičů neptal, nýbrž ustanovil, že půjdu do latinských škol Piaristů v Mostě, kde profesoři byli jeho dobří známí. Otec mě tam dovezl — cesta trvala celý den, — a když jsem byl přijat do druhé třídy, opatřil mi byt a dav mi mnohá důtklivá napomenutí, rozloučil se se mnou.«

»Zcela podobně se dělo se mnou v Praze,« povídám, »jenže o dvě léta dříve.«

»A snad i na tebe v zápětí padla hrozná tesknota?«

»To bych nemohl říci; přišel jsem mezi dobré lidi a den za dnem poznával jsem v Praze tolik nových věcí, že jsem tam rychle zdomácněl a čas mi zcela příjemně míjel.«

»Se mnou bylo jinak,« pokračoval kollega. »Denně vystupoval jsem na Mostecký Schlossberg a v bolestném roztoužení jsem celé hodiny pohlížel v stranu, kde asi leželo mé rodiště. K mému stesku mnoho přispívala okolnost, že jsem v tom cizím městě neslyšel českého slova; abych si mohl pohovořit mateřským jazykem, nejednou jsem se přidružil k potulnému drátenikovi a provázel jsem ho třeba celou hodinu na jeho další cestě.«

»Přece snad jsi aspoň ve škole měl některé spolužáky z českých rodin?«

»Ani jediného. V tom ohledu Mostecké gymnasium mělo skutečně německý ráz, který Budějovickým Germánům zůstane povždy nedostižitelným ideálem. I se svými kollegy ve škole mohl jsem se dorozumívati jen němčinou, která dokonce nebyla bezvadná: ještě v tercii jmenoval jsem péro das Feder. Velikou radost mi způsobilo, že do tercie přišel k nám Gabriel Blažek, když otec jeho, úředník, byl ze Slaného do Mostu přeložen; jenže tam zůstali pouze jeden druhý rok.«

»A potom jsi znova osaměl v té německé poušti?«

»Zatím jsem se již přece vpravil do poměrů a přivykl tomu, co nebylo možno změniti, zvláště když jsem si zjednal náklonnost svých profesorů a také jakýsi respekt u svých soudruhů; německému obsahu školních knih jsem se bez obtíže učil nazpaměť, a tak jsem již na konci prvního roku byl v lokaci druhým, od kvinty pak prvním.«

»Podobně dělo se v stejný čas i se mnou v Praze.«

»Jedna věc se u mne opozdila,« vyprávěl Kubišta dále, »a to bylo probuzení národního citu, — došlo k němu teprve v septimě, a příčinu k tomu zavdal Kuhův Tagesbote aus Böhmen.«

»Jak?« řekl jsem překvapen. »Časopis nám tak nepřátelský?«

»Za války italské r. 1859, když Vlaši a Francouzi ráz na ráz poráželi rakouská vojska, pozvalo mě několik spolužáků, abych si s nimi tajně držel politický list. Objednali z Prahy Tagesbota aus Böhmen, ale mne čtení jeho od samého počátku zarážželo a brzy ve mně svým jedovatým záštím k našemu národu vzbudilo odpor, nevoli a hněv. Ozval se ve mně Čech, odsoudil a zavrhl jsem Tagesbota a rozkmotřil jsem se s kollegy, kterým nebyl nikterak proti mysli. S jediným spolužákem jsem ostal ve svazku upřímného přátelství; jmenoval se Glaser, byl také rodilý Němec, ale hodný člověk, plemennou nenávistí nezkažený; býval mým druhem netoliko v Mostě, nýbrž i v Plzni, kde jsem s ním u strýce Hlavana pravidelně trávíval velké prázdniny. Zamýšlel jíti do kláštera, ale po maturitě rozhodl se jinak, dal se odvesti a po nějakém čase dostal se do Vídeňského Josefina.«

Tázal jsem se: »Tobě tvoji duchovní učitelé nehleděli vštípiti myšlenku, abys se stal knězem?«

»Nikoli; ale jeden z nich na mne při volbě stavu měl rozhodný vliv, ačkoli sám o tom ani nevěděl: byl to P. Ressl, profesor dějepisu, a to příkladný, tak že se stal mým vzorem a ideálem. Strýc Hlavan si přál, abych se stal právníkem, já však

jsem si zvolil profesuru a nedal jsem se ani od něho v úmyslu svém zviklati. S nadšenou duší vstupoval jsem v říjnu r. 1860 v Praze do starobylého Klementina, abych tam poslouchal přednášky filologické. Ale v těch na mne čekalo veliké sklamání: profesoři Bippart a Ludwig, i Hattala a Kvíčala svou učební methodou silně ochladili moje zanícení pro filologii. Nechuť má k ní vždy více rostla, marně jsem se ji snažil překonat; konec konců byl, že jsem se v druhém semestru dal zapsat do historie.«

»A byl jsi pak v Praze spokojenější?«

»V Praze mi hned od počátku nastal nový život. Zdálo se mi, jako bych byl své chlapectví a jinošství ztrávil v cizině podoben vyhnanci a teprve nyní se ocítil na půdě vlasti své. Most a Praha! — Jaký to byl rozdíl!«

»Tehdy,« poznamenal jsem, »právě nám vzešlo nové jaro: české nivy se po dlouhé tuhé zimě Bachovského absolutismu opět zazelenaly, stromy našich nadějí se obalily květem, prsa se nám zdouvala nadšením, v našich žilách ohnivěji proudila krev, v pažích jsme pocítili jarou sílu.«

»Na mne nováčka český společenský život, říjnový diplom, politický a národní ruch působily jako šampaňské víno. Nemohl jsem se nasytiti novin, chodil jsem pilně do Akademického čtenářského spolku, vstoupil jsem do Sokola, jakmile byl založen, kdežto všichni moji kollegové z Mostu se stali členy německé Lese- und Redehalle a buršáckých spolků.«

»Ty jsi zajisté nalezl dosti přátel mezi Čechy.«

»Spíše jen známých,« pravil Kubišta. »S mnohými jsem býval pohromadě, ale nepochybně má zdrženlivost byla příčinou, že jsem s nikým nevstoupil v důvěrné přátelství. Když počal vycházeti román Po půlnoci od universitána, jehož jsem od vidění znal, sahal jsem dychtivě po každém novém sešitě té knihy a s každým rostla má sympathie k mladému autorovi: ale neodhodlal jsem se přistoupiti k tobě a vysloviti, co jsem cítil, — zdrželo mě od toho pomyšlení, že bys mi mohl dáti chladnou odpověď nebo se na mne podívati s patra. Ani ve svém rodišti jsem se s nikým blíže nezkamarádil, také proto, že jsem tam přicházíval zřídka a vždy toliko na krátký čas, pobývaje skoro celý rok v jiných městech, v Mostě, v Plzni a v Praze.«

»Mne do Slaného toliko jednou přivedla náhoda,« řekl jsem, »jsou tomu nyní dvě léta. Málo jsem město poznal, ale nelíbila se mi jedna věc: že se tam na veřejných místech vedle češtiny hlasitě ozývala i němčina.«

»Byli tam jako i dříve samí Češi, žádní Němci,« vece kollega; »za reakce let padesátých dostalo i naše město zase německý nátěr, a potom se v něm Češi jen zvolna počešťovali, tak zvané lepší třídy těžko se odlučovaly od své němčiny, která nebyla právě klassická. Ku příkladu při veřejné hostině, dávané měšťanskému sboru, vynikající člen honorace pobízel účastníky:

‚Meine Herren, essen Sie ohne ž i n é, es ist alles g r a c i a s.‘ [1]) Ale co tebe přivedlo do Slaného?«

»Tam jsem neměl vlastně žádného řízení. Přijel jsem tam z Brandýského nádraží po omnibuse, bylo to právě v den Všech svatých; v hostinci na poště jsem se naobědval a pak jsem se pustil dále k cíli své cesty, k Smečnu —«

»— čili k Muncifaji, českobratrskému Mons fagi. Šel jsi tam na nějakou návštěvu?«

»Ne, nýbrž s poselstvím. Nesl jsem tam dopis, který se měl adresátovi rychle a bezpečně dostati do rukou a do kterého na žádný způsob nemělo nahlednouti oko nepovolané, — proto nebyl odevzdán poště.«

»Adresát tedy nebyl jen tak ledajaký člověk,« mínil Kubišta.

»Byl to Smečenský pán.«

»Ale? Hrabě Clam Martinic — Jindřich Jaroslav?«

»Vídal jsem ho již dříve, jmenovitě na českém sněmu, ale nikdy jsem s ním nemluvil a na Smečně jsem vůbec ještě nebyl. V zámku optal jsem se vrátného, jeli pan hrabě doma, že mám odevzdati psaní do jeho vlastních rukou. Ukázal mi, kam mám jíti nahoru; tam jsem našel lokaje, který mě uvedl do nevelikė komnaty, řekl, že mě ohlásí a přistoupil k dveřím, za kterými hovořily dva zvučné mužské hlasy. Jeden právě povídal: ‚Vir spectatae fidei, ein Mann von bewährter Treue — mámeli pak pro to v češtině kongruentní výraz?‘ — ‚Zajisté,‘ odvětil pevně hlas druhý, podle kterého jsem hned poznal mladého adepta vědy Josefa Perwolfa, assistenta v Českém Museu, jehož byl hrabě Clam Martinic předsedou, ‚velmi pěkný výraz: muž osvědčené věrnosti.‘ Sluha zmizel za dveřmi, ale jen na minutku; pak se vrátil, pokynul mi hlavou a tiše vytratil se z komnaty. Hned potom objevil se hrabě. Když se na mne podíval, zdálo se mi, že ještě myslí jinam. ‚Něco mi nesete?‘ promluvil nyní skoro jen polohlasitě. Přijav ode mne psaní, pokynul mi na křeslo a řekl: ‚Dám přinesti nějaké občerstvení.‘ Zadržel jsem jej od toho ujištěním, jen málo se odchylujícím od pravdy: že jsem právě poobědval. Usedl pak stranou, blíže okna, rozevřel psaní a pozorně se do něho zahleděl. Kdy bych byl měl úkol popsati jej od hlavy k patě, byla nyní příležitost k potřebnému pozorování docela z blízka; také fotograf by byl v tu chvíli mohl poříditi nejeden jeho obraz, jak klidně seděl, — jen asi dvakrát pozdvihl pravici a lehce po rtech přihladil dolejšek svých silných, světlých knírů. Říkalo se, že jest velmi podoben panujícímu císaři Františku Josefovi; v tu chvíli bych byl soudil, že hlavní příčinou takového mínění jest jeho ‚císařský‘ vous. — Dosti dlouho trvalo, než přečetl první a druhou stranu kvartového psaní, ale nejdéle se zdržel na straně třetí, ne zcela popsané; napadlo mi, že je s textem už jistě hotov, ale pomýšlí na odpověď. V tom rychle papír složil,

[1]) Chtěl říci: »Essen Sie s a n s g ê n e, es ist alles g r a t i s,« to jest: »Jezte, neupejpejte se, všecko jest zadarmo.«

povstal a obrátil se ke mně: ‚Nebude třeba odpisovat, ještě dnes večer budu sám v Praze.‘ — Povstal jsem rovněž: ‚Mé poslání jest tedy vyřízeno?‘ — Potvrdil to slovem: ‚Já děkuju,‘ pokročil za mnou až blíže dveří, zvolna a dosti hluboko se uklonil, — a byl konec audience.«

Kollega nebyl tím koncem valně spokojen. »Mohl tě dáti dovezt aspoň do Slaného.«

»Nebyl jsem tak důležitá osoba, a do Slaného jsem se nyní už nehodlal vrátit. Když hrabě bude už dnes večer v Praze, nemám já na spěch, mohu ještě zůstat venku třeba 24 hodin — ne zde, ale v tomto kraji. Vyšed ze zámku optal jsem se, kudy se odtud jde k Rapicům, a na svém ostrém, dosti dlouhém pochodu s kopce do kopce jsem tuto otázku opakoval každému, koho jsem potkal. Rapice jsou stanice dráhy mezi Kladnem a Brandýskem; tam jsem mohl buď vstoupiti do vlaku nebo jíti dále do Buštěhradu a tam přenocovati.«

»Patrně tě něco do Buštěhradu táhlo?« hádal Kubišta.

»Buštěhrad rovněž jako Kácov náleží k soukromým panstvím císaře Ferdinanda; v tamějším důchodě počal nedávno před tím svoji úřednickou dráhu můj mladý rodák, a řeknu rovnou: můj nastávající švakr. Toho jsem chtěl svou návštěvou překvapit a oznámit jemu, že jsem včera přijal supplentské místo na Pražském akademickém gymnasiu po pánovi náhle a trvale onemocnělém a že tam pozejtří počnu vyučovat. Když jsem podzimní krajinou pod zachmuřeným nebem dorazil k Rapickému nádraží, počínalo se už smrákati, a z pravé strany bylo už slyšeti hukot vlaku, přijíždějícího od Kladna. Tu mi náhle napadlo: Snad můj mladý přítel dnes není v Buštěhradě — snad si na svátek Všech svatých a svátek dušiček udělal nějaký výlet, možná že do Prahy, kde mne snad dnes nadarmo hledal a zítra zase hledati bude. To pomyšlení rozhodlo: spěchal jsem si koupit jízdní lístek a za několik minut ujížděl jsem ku Praze. Ale Buštěhradského přítele jsem se druhého dne nedočkal.«

XVII.

Po krátkém pomlčení podotkl Kubišta: »Před třiceti lety meškával také na Buštěhradě za letní doby francouzský král, trůnu zbavený a z vlasti vypuzený, Karel X., když mu císař František pohostinně propůjčil Pražský hrad k trvalému přebývání.«

»Také mi tam ukazovali komnaty, v kterých bydlíval,« odpověděl jsem. »Živě jsem si představoval jeho přítomnost tam i na hradě Pražském, a také později se myšlenky mé k němu vracely. Přirozenou měrou namanula se mi otázka, jak mu zde u nás bylo, a ta hned zrodila druhou: jak se tento královský stařec octnul v zemi, kde bylo před věky slovanským písmem a jazykem pořízeno ono Remešské evangelium, na něž králové

francouzští při svém korunování jako na posvátnou knihu přísahali? Abych si na to odpověděl, šel jsem v minulosti vždy více zpátky, netoliko k francouzské revoluci, nýbrž ještě do časů dávnějších. I dospěl jsem k náhledu, že hlavním původcem francouzské revoluce a tedy také toho, co krále Ludvíka XVI. i bratry jeho potkalo, byl slavený Ludvík XIV., Ludvík Veliký, le roi Soleil. [1]) Nemyslíš?«

»Jen povídej,« odtušil soudruh.

»Ludvík XIV. za nejvyšší zákon své říše prohlásil: ‚L'état c'est moi' [2]), a následek toho byl, že roku 1794 Ludvíkovi XVI. hlava na popravišti sťata.«

Kubišta se rychle na mne podíval, ale neřekl ničeho.

»Ludvík XIV. měl aspoň sobě samému v soukromí své duše říkati: ‚homo sum' [3]) a měl jako římský císař Augustus věděti, že býti panovníkem jest pouze tolik jako býti hercem, že koruna, hermelín a žezlo, že vyvýšenost, moc a sláva jsou věci vedlejší a pouze k tomu sloužící, aby mohl hráti královskou úlohu, že on pouze náhodou sedí na trůně a ne na učitelské kathedře, nebo za kupeckým pultem nebo třebas i na ševcovském verpánku. Byl také jen syn lidské matky, ale dělal se bohem. To byla převeliká tragická *ἁμαρτία*, z které vyrostly děsné účinky. Vládní soustava vybudovaná na zásadě: ‚stát jsem já,' byla absolutní monarchie, neobmezená despocie, kde král byl pánem netoliko říše, nýbrž i národa, jehož milionové pouze k tomu byli zrozeni, aby král měl nad kým panovati, aby jako otroci jeho jemu sloužili, pro něj žili a umírali.«

Společník můj hledě před sebe, pozorně mne poslouchal, ale stále mlčel. Proto jsem rozumoval dále:

»Člověk zkrotil a ochočil vlka i jiná divoká zvířata a podrobil je své vůli tak, že mu nejen bez odporu slouží, nýbrž i všeliké týrání od něho snášejí. Avšak i lidé dávají s sebou podobným spůsobem nakládati, nechávají na sebe vložiti jařmo a snášejí těžkosti jeho s trpělivostí, která třebas jen jednou za sto i více let praskne a v hněv, zuřivost a pomstu se promění. Tak i francouzský národ trpělivě, ano chabě a malomyslně snášel své poddanské nevolnictví, nejen za mocného a skvělého Ludvíka XIV., nýbrž i za bídného regenta Filipa a ještě bídnějšího krále Ludvíka XV. Despotové pak už ani nepochybovali, že to tak potrvá věčně. Když Ludvík XV. pravil: ‚après nous le déluge,' [4]) dojista mu netanulo na mysli, že francouzský národ kdysi pozná svou sílu, hněvivě se vzchopí, pouta svá rozdrtí, tyrany, utiskovatele a vyssavače své s výše jejich do prachu srazí a jako červy je rozšlape. Chtěl oním slovem jen říci, že už nyní, ještě za jeho života, mají finanční síly státu třebas až na dno býti vyčerpány a z lidu vyždímány všecky prostředky, kterých král a jeho dvůr

[1]) Král Slunce.
[2]) Stát jsem já.
[3]) Jsem člověk.
[4]) Po nás ať přijde potopa.

potřebovali k svým bohomrzkým prostopášnostem. — Ale vykládám tu, co ty jako historik mnohem lépe víš než já, a zbytečně se pokouším naznačiti spojitost dějův a věcí — —«

»Nic, nic,« vpadl mi Kubišta živě do řeči, — »nepřetrhuj svou nit, já jsem proto zticha —«

»Ale vždyť mohu povídati toliko, co je vůbec známo.«

»Dobře, dobře, — jenom povídej, důtklivě za to žádám.«

»Ludvíka XV. stihla pomsta lidu teprve, když dlouho již práchnivěl v hrobce; ale nástupci jeho Ludvíku XVI. bylo souzeno, aby do dna vypil kalich mučednické trýzně a smrti. A přece na něm nelpěla taková vina, jako na jeho předchůdcích. Nechtěl náležeti do počtu nesvědomitých, bezohledně tvrdých tyranů, necitelně sužujících poddaný lid a při tom otročících vyhejčkaným rozmarům a choutkám svých nevěstek; byl člověk ušlechtilé povahy, dobré vůle, citlivého srdce a měl zálibu v nevinnějších věcech než jeho předkové, rád se ku př. — k veliké nelibosti svého dvora — zabýval pracemi zámečnickými a dosáhl v nich neobyčejné dovednosti. Avšak byl vinou svých předchůdců postaven na půdu, pod kterou byly bezedné propasti, naplněné sopečnými látkami, která se za nedlouho počala zachvívati jako při zemětřesení a v které se konečně rozevřely strašlivé jícny, chrlící záhubu a zkázu.«

Nyní se společník můj ozval, ale kdežto já jsem bezděky upadl do řečnického tónu a zápalu, on mluvil stále klidným způsobem a mírným hlasem.

»Veliká revoluce francouzská počala jako dílo opravné,« řekl. »Prvním slovem jejím bylo, že se nesmí vládnouti dále tím způsobem jako posavad. K otázce, jak se dále vládnouti má, odpověděla správně a moudře: že vládní moc v státě má býti rozdělena mezi krále a národ. Toto rozdělení také stanovila zákonitě v nové ústavě, kterou i král schválil a ji zachovávati slavnou přísahou se zavázal. Tím bylo opravné dílo vykonáno, a na tom se mělo přestati. Tu však vystoupili noví mužové hlásajíce: ‚Krále nepotřebujeme! Národ sám má sobě vládnouti skrze své zvolené zástupce. Francie budiž republikou!‘ Ti, kteří měli národ nejvíce na jazyku, v pravdě myslili jenom na sebe, dychtili sami uchvátit veřejnou moc. Strhli revoluci na scestí a dílo opravné proměnili v dílo neslýchaných hrůz, běd, pohrom a spoust. Způsobili, že Ludvík XVI. byl netoliko s trůnu sesazen, nýbrž i usmrcen, prý jako poslední tyran. Ale jeho popravením tyranie ve Francii dokonce nepřestala.«

»Bohužel,« připomínal jsem myšlenku dříve už vyslovenou, »tyranie Ludvíků XIV. a XV. až nyní porodila dceru, která svou zvrhlostí a ohavností matku hrozně předstihujíc, rychle vyrostla v příšernou obludu.«

»Dříve býval jediný tyran, sedící na trůně a opírající se o privilegované stavy; nyní se tyranové rodili na ulicích jako houby po dešti a opírali se o nejhorší luzu, rozeštvanou k zběsilému řádění divokých šelem. Nyní bylo tyranů bez počtu, druh

druha potíral a požíral. Despocii bývalých královských jedinovládců možno počítati k idylickým časům proti době revoluční, kdy řádilo tyranů ne na tucty, ne na kopy, nýbrž na tisíce, kdy jak v Paříži tak po celé zemi všelicí Maratové, Dantonové, Robespierrové a ještě bídnější kreatury mezi sebou závodili vraždíce den co den, hodinu co hodinu, vraždíce ne jednotlivě, nýbrž po celých zástupech, a to lidi zcela nevinné. Všecko to pak činili jmenem národa, který při tom nevýslovně strádal a hynul. Přišla skutečně potopa a zaplavila celou Francii, jenže ne spoustami vod, ale spoustami krve.«

Chtěl jsem řeč obrátiti zase na Karla X., od něhož byla počala: »V krvavé potopě byli by zajisté našli smrt i oba bratří Ludvíka XVI., kdy by se nebyli ještě v čas zachránili útěkem za hranice.«

»Nevynikali bratrskou věrností a oddaností,« dí Kubišta, »král se v těžké době ani na ně nemohl spolehnouti. Také za hranicemi nebyli mu užitečni, naopak ještě postavení jeho a pak i svých přátel zhoršovali. Neustávaliť u cizích mocnářů usilovati, aby válečnou mocí Francie dobyli, draka revoluce v ní potřeli a panství Burbonů obnovili. Avšak cizí vojenské zakročování proti Francii nemělo úspěchu.«

»A revoluci potřel také jiný rytíř, Burbonům nesloužící, Napoleon Bonaparte —«

»— který sám byl dlouho přívrženec a pomocník revoluce —«

»— ale když zpozoroval, že se může povznesti opačným spůsobem, neváhal revoluci železnou patou šlápnouti na krk, a tak si jedním rázem získal vděk a přízeň všech, kteří už tolik toužili po obnovení pokoje a spořádaných poměrů.«

»Patřila k nim veliká většina francouzského lidu.«

»Poslední Burbonové s ustrnutím viděli, jak rychle se syn Korsického advokáta stává neobmezeným pánem Francie, jak si na hlavu staví císařskou korunu, jak svou moc neodolatelně rozšiřuje i za hranice, ruší posavadní státy a tvoří nové, ze svých služebníkův i nízkého původu dělá krále, a přivádí panovníky starých rodů ve své područí. Bratří Ludvíka XVI. už přes dvacet let pojídali hořký chléb vyhnanců, když Napoleon dostoupil na vrchol štěstí svého a vedl vojska svá i vojska skoro celé Evropy do Ruska, aby také tuto velikou říši přemohl, císaři jejímu svou vůli diktoval a ještě větším právem se mohl nazývati pánem světa. Burboni neměli už ani naděje, že by se mu tento plán zhatil.«

»Ale stalo se jinak,« pravil kollega. »Drama Napoleona I. vzalo netušený obrat, proměnilo se v tragédii a skončilo náhlou katastrofou. Veliký Caesar francouzský, jak vysoko se byl povznesl, tak se najednou sřítil do hluboké propasti. Nejen že zářivá hvězda jeho zhasla jako zafouknutá svíce, ale téměř jedním rázem ztratil všecko, i osobní svobodu: pán světa stal se vězněm Angličanů, svých nejtvrdších nepřátel —«

»— na nevlídné výspě sv. Heleny, položené uprostřed mořské pouště a vzdálené ode všeho světa. Živořil tam podoben postřelenému orlu, jemuž zpřeráželi křídla i nohy a pak jej zavřeli do železné klece.«

»Za nedlouho se utrápil.«

Já řku: »Jakou asi radostí bylo naplněno srdce posledních Burbonů, když se mimo všecko jich nadání stal tak obrovský převrat, když Štěstěna, u níž tak dlouho byli v nemilosti, z čista jasna zase jim vrátila svou přízeň a potulné vyhnance povznesla k nejvyšším lidským hodnostem, tak že se jeden stal králem Ludvíkem XVIII. a druhý, Karel, čekatelem trůnu francouzského!«

Kubišta podotkl: »Měli sobě takové změny v osudu svém svrchovaně vážiti a za ni vstávajíce lehajíce Bohu děkovati, ale oni jen dokázali, že v krušné škole života ničemu se nenaučili a ničeho nezapomněli. Ludvík XVIII., aby dosáhl královské koruny, bez rozpaků se slavně zavázal, že bude panovati konstitučně —«

»— ale myslil to tak upřímně jako jezdec, který bujného koně hladí a cukrem krmí, jen aby se na něj dostal a pak uzdou, bičem a ostruhami všecku bujnost z něho vypudil a poslušné i trpělivé zvíře z něho učinil.«

»Svému bratru Ludvík XVIII. tuto proceduru krocení prováděl příliš zdlouhavě a s malou rázností; vůbec se k úplné jeho spokojenosti zachoval asi pouze tím, že konečně zemřel a místo na trůně jemu uprázdnil. Karel nemohl již dlouho čekati.«

»Jak byl při svém nastoupení stár?«

Kollega nějaký okamžik v duchu počítal. »Již mu scházela do sedmdesátky jen asi tři léta. A v tom věku byl odhodlán proti vůli francouzského národa obnoviti starou vládní soustavu, ancien régime —«

»— to jest, zavesti opět despocii Ludvíků XIV. a XV. A byl odhodlán neštítiti se k tomu konci nižádných prostředků, lháti, šáliti, svobody ústavou národu zaručené zkracovati, sněmy sobě nelibé rozpouštěti nebo rozháněti a povolnější sobě pořizovati podvodem, násilím a jiným zneužíváním vládní moci, nepovolné obhájce práva do žaláře, do vyhnanství nebo na popraviště posílati, a kdy by nevole národa vyšlehla v revoluční plameny, nelítostným krveprolitím je uhasiti.«

»Avšak přepočetl se,« dokládal soudruh. »Revoluce zvítězila nad ním, svrhla jej s trůnu a vypudila z Francie, které v celém životě svém neprokázal ani jediné dobré služby, ale zlého způsobil jí více, než tisícové nepřátel.«

»Byl na stará kolena zase pouhým vyhnancem.«

»On i členové rodiny jeho, poslední zbytkové Burbonského rodu: vévoda Angoulêmský se svou bezdětnou manželkou Marií Terezií, dcerou Ludvíka XVI., a ovdovělá vévodkyně z Berry, mající jediného synka, Jindřicha, nynějšího hraběte Chamborda. Byli zase vyhnanci, ale ne ubozí, hodní lidského politování; neboť

tentokrát si z Francie odnesli bohatství obnášející pěkné stomiliony franků.«

»Z toho už mohli u nás být živi,« usmál jsem se.

»Zvláště když měli zadarmo takové obydlí, jako jest Pražský hrad a ten onen císařský zámek na venkově.«

»Jak dlouho žili v Čechách?«

»Od roku 1832 do 1835.«

»Český lid,« mínil jsem, »mohl v těch letech jen s velmi trpkými city pohlížeti na majestátní, dějinami proslavené sídlo svých panovníků, když tam místo žijícího krále českého přebýval —«

»— a celý dvůr, ovšem veskrze francouzský, sobě vydržoval a pořád ještě na Veličenstvo si hrál —«

»— cizák, přistěhovalec, ze své říše vypuzený a kletbou její stíhaný. Karel X. byl svému vlastnímu národu ne otcem, nýbrž zlým otčímem: k českému lidu, v jehož středu a v jehož nejvzácnějším paláci byl hostem, zajisté v srdci svém choval jen ledový chlad.«

XVIII.

Kollega pohodil hlavou: »On a členové jeho rodiny vůbec neměli srdce, — celé nitro jejich bylo vyplněno tím, čemu říkali politika.«

»To jest,« připojoval jsem, »všecko myšlení, dychtění a snažení jejich směřovalo jen k tomu, aby sami jediní panovali, jiné hluboko pod sebou viděli, svou vůli neobmezeně prováděli, nenasytně se obohacovali a činili k svému prospěchu i to, čím se jiným děla újma, škoda a křivda.«

»Měkčích citů lidských: lásky, milosrdenství, soustrasti nechovali neřku k cizím, ale ani k své krvi, jak dokázali v případě známého Naundorfa, který právě za jich Pražského pobytu hleděl u nich dosáhnouti slyšení —«

»— vydávaje se za syna Ludvíka XVI.? Myslíš, že jím v skutku byl?«

»Přesně, formálně, úředně to zjištěno není, ale jest to velm pravdě podobno.«

»Já jsem posud měl za to, že Naundorf tak jistě náleží mezi Lži-Ludvíky jako ruský Otrepěv mezi Lži-Dimitrije, že jest úmrtí jeho nepochybnými úředními listinami prokázáno.«

»Takových průkazů právě není a nikdy nebylo.«

»Jeli možná?« řekl jsem překvapen. »Nyní já důtklivě žádám: Povídej, povídej!«

»Musíme si připomenouti,« počal Kubišta, »že v srpnu r. 1792 byli v Templu uvězněni Ludvík XVI., jeho manželka Marie Antonie, jeho dcera Marie Terezie a jeho sestra Alžběta. Ženské byly dány do druhého patra veliké věže, otec a synáček, tehdy sedmiletý, do třetího. Všichni směli bývati pohromadě u oběda a při procházce dole v zahradě, která jim ovšem byla

ztrpčována tím, že je členové vojenské stráže nejsurovějším způsobem uráželi. Tehdejší držitelé vládní moci — konvent a Pařížská kommuna — jinak na sebe žárliví, dávali jim pád a ponížení jejich co nejbolestněji pociťovati. Minulo dlouhých, trapných pět čtvrtí roku, když byl nejdříve králi udělán proces. Na ten čas malý princ Ludvík vrácen své matce, avšak po odsouzení a popravě královë přišli jí ho zase odnít. Mateřské její obavy a úzkosti zhurta zakřikli: ‚Neurážejte národ domněnkou, že snad nebude s vaším dítětem dobře nakládati! Národ jest velkomyslný!‘ Princ přišel zase do třetího patra, i povoláni k němu švec Simon a jeho žena, aby ho opatrovali a vychovávali.«

»Oni však s ním zacházeli hrubě, ano nelidsky —«

»— jako se spustlým cikánětem, ač to bylo dítě nad míru jemné, způsobné a líbezné. Vychovatelský úkol plnili tak, že mu vštěpovali jakobinské náhledy a učili ho zpívati nejen krvavé revoluční písně, nýbrž i oplzlé pouliční odrhovačky. Matky už nesměl vídati, ona pak, aby ho aspoň na okamžik zahledla, stávala celé hodiny u skuliny ve svých dveřích, až bude veden dolů. Ale když ho spatřila oblečeného v jakobinský šat a zaslechla ho prozpěvovati Carmagnolu —«

»— byla srdci jejímu zasazena rána ze všech posavadních nejtěžší,« doložil jsem.

»Po nějakém čase odvedli ji do vězení Conciergerie a pak i ji postavili před soud. Nebylo na ní viny, pro kterou by mohla býti ortelována, ale žalobci její nepotřebovali operovati skutečnostmi a pravdou, když stačila lež sebe hrubší a hanebnější. Tak předložili soudcům i protokol, v němž malý ‚Capet‘ pod svým vlastním podpisem udával, že jej matka jeho sváděla, aby s ní páchal sodomské ohavnosti, neřekli ovšem, jakým násilím, jakými mukami hošíka přinutili, aby tu listinu podepsal.«

Mráz mi šel po těle.

»V tu chvíli,« zvolal jsem, »měla královna a císařská dcera zajisté jen jedno přání, aby se nebyla nikdy narodila a teď co nejdříve vydechla duši!«

»Však ji bez průtahu poslali na guillotinu. Potom došlo na jejího synáčka. Jeho nemohli před celým světem podškopovati, ale na živu zůstati neměl, — chtěli mu tedy na věčnost pomoci tím způsobem, že ho zavřeli do temné komůrky, dvéře její pevně zabednili a ponechali v nich jen skrovný otvor, na nějž malému vězňovi kladli denně nějaký pokrm. V komůrce musel konat i svou tělesnou potřebu, měl jediný oděv a jediné prádlo, nemohl se ani mýti ani česati. A v té osamělosti, stálé tmě, hrozné nečistotě a otravném puchu trávil celých šest měsíců! V květnu 1794 dali také jeho tetu Alžbětu popraviti. Tím způsobem osaměla též princezna Marie Terezie, ale hned nazejtří dostala neočekávanou návštěvu: objevilť se v žaláři jejím sám Robespierre, ovšem na zapřenou; nepromluvil před ní ani slova, jen si ji pozorně prohledl a pak zase odešel. Byl pánem Francie a v bezuzdné ctižádosti své se asi zanášel plánem založiti svou zvláštní dynastii.«

Spráskl jsem ruce: »A posaditi se na trůn jako manžel královské princezny?! Mohla tehdy už být nevěstou?«

»Ovšem,« odpověděl kollega, »byloť jí šestnáct roků. Ale k námluvám nedošlo. Za nedlouho potom se protivníci Robespierrovi konečně odhodlali k smělému činu; vedeni Barrasem učinili na republikánského tyrana ve sněmovně útok, přemohli jej a dali mu hned sraziti hlavu. Den potom skončilo pod sekerou guillotiny sedmdesát členů Pařížské kommuny, mezi nimi také švec Simon. Tento nový převrat přinesl nešťastnému princi Ludvíkovi úlevu: byl ze svého brlohu vyveden, očištěn a zase lidsky upraven i dostal se opět do onačejšího vězení. Trávil tam dále dlouhé měsíce, na veřejnosti pak upadl jaksi v zapomenutí: ani v konventu ani v novinách o něm nebylo řeči. Až počátkem června 1795 úřední Moniteur přinesl zprávu, že malý Capet ve vězení zemřel, a totéž ohlášeno ve shromáždění konventu. Ale zároveň s tím se po Paříži i po celé zemi rozletěla pověst, že syn Ludvíka XVI. nikoli nezemřel, nýbrž ze svého žaláře unikl. Této pověsti bylo skoro všeobecně věřeno, a také republikánská vláda ji potvrdila: k tajnému rozkazu jejímu jali se orgánové její všudy hned pátrati po malém Capetovi, ačkoli byl úředně za mrtvého prohlášen, a na některých místech v skutku zadrželi a uvěznili pocestné nebo potulné chlapce asi desítileté, kteréhož věku princ Ludvík v žaláři dosáhl.«

»Že lidé pověsti o vysvobození královského dítěte věřili, tomu se nelze divit,« poznamenal jsem. »Ale člověku vědoucímu, jak ostražitě byl hoch v pevném vězení hlídán, nejde na rozum, že by z něho byl mohl vyváznout.«

»Musíme si pamatovat,« odpověděl Kubišta, »že měl veliké množství věrných přátel, namnoze i znamenitým jměním vládnoucích, kteří nepřestali k zachránění jeho vymýšleti všecko, seč lidský důvtip jest, a užívati všeho, seč za tehdejších poměrů byly nejraffinovanější lest, klam i hmotné prostředky. Ku příkladu: mezi ozbrojenou stráží v Templu byl národní gardista, který před svými soudruhy projevoval zuřivou nenávist k zlořečenému Capetovi i jeho rodině; v pravdě to však byla převlečená paní, která z oddanosti ke královské rodině hrála úlohu sobě rovněž odpornou jako svrchovaně nebezpečnou a při tom vznešeným vězňům tajně dobré služby prokazovala, jmenovitě spojení jejich s vynikajícími přívrženci prostředkovala.«

»Jakým způsobem tedy se usilování takovýchto lidí konečně přece podařilo?« tázal jsem se.

»Toho se svět dověděl až z obšírného spisu, jejž o sobě mnohem později vydal Naundorf. Nejspíše byly osoby, které prince dnem i nocí opatrovaly, velikými úplatky získány, tak že mohl býti z vězení svého vyveden a dobře uschován v nejvyšším patře Templářské věže. Když o zmizení jeho zvěděli mužové vlády, bylo největší jejich starostí, aby se to utajilo; proto dali do vězení v Templu jiného chlapce, buď dokonávajícího nebo již mrtvého, snad i otráveného, a k úřednímu ohledání a pitvání mrtvoly

poslali své komisaře a několik lékařů — takových, kteří královské dítě před tím nikdy neviděli. V protokole, jejž tito mužové vědy o svém úředním výkonu sepsali, vyjádřili se velmi opatrně ale zároveň i velmi nápadně v tato slova: ‚Našli jsme mrtvolu dítěte asi desítiletého, o kterém nám komisaři řekli, že je to syn nebožtíka Ludvíka Capeta,‘ a dle své povinnosti jsme učinili to a to. Do rakve, v které měl podvržený chlapec býti pochován, byl v pravdě od svých přátel vložen princ Ludvík, vhodným způsobem uměle uspaný a vezen na hřbitov. Cestou byl v zavřeném kočáře z rakve vyňat, i vloženy do ní přichystané věci, aby byla náležitě těžká. Na hřbitově byla bez okolků spuštěna do hrobu a zakopána. Princ Ludvík pak probudil se v cizím příbytku, v jehož majitelce poznal paní, která za gardistu převlečena rodině jeho v Templu sloužila.«

Povídám: »Vše to je tak důmyslné a poutavé, že by si to ani Alexandr Dumas ani Viktor Hugo lépe vymysliti nemohli, — ale jaká jsou svědectví, že jest to skutečná pravda?«

»Klasické svědectví máme od samého císaře Napoleona I. Když si osvojil francouzský trůn, nechtěl míti soupeřův, a proto mu i velice záleželo na tom, aby vyvrátil neutuchající pověsti, že syn Ludvíka XVI. posud žije a nezvratně celému světu dokázal, že od r. 1795 leží pod zemí. Proto kázal, aby mu přinesli úřední dokumenty, k smrti prince Ludvíka se vztahující. Přinesli mu jediný; totiž onen protokol, jejž sepsali lékařové vyslaní do Templu k ohledání a pitvání princovy mrtvoly. Ještě na sklonku svého života, na ostrově svaté Heleny Napoleon opakoval a do svých Pamětí diktoval, jak velice byl překvapen, když v onom protokole četl slova: ‚našli jsme mrtvolu dítěte asi 10letého, o kterém nám komisaři řekli, že je to syn nebožtíka Ludvíka Capeta.‘ Vždyť tento protokol nebyl žádným potvrzením, že umřel princ Ludvík, nýbrž toliko, že umřel jakýsi 10letý hoch, lékařům docela neznámý! Napoleon dobře věděl, že dle předpisů zákona měl jak o každém zemřelém, tak též i o princi Ludvíkovi býti vyhotoven řádný úmrtní list, podepsaný nejen úředním orgánem, nýbrž i dvěma svědky, kteří zemřelého dobře znali, tedy jmenovitě příbuznými jeho. K mrtvole ‚malého Capeta‘ mohla i měla býti povolána jeho sestra, v též budově, pouze o patro níže se nalézající: proč jí dle zákonného předpisu nezavolali? O princi Ludvíkovi nebyl vůbec sepsán žádný úmrtní list: proč zrovna u tohoto královského dítěte bylo pominuto, co dle zákona nesmělo pominuto býti ani u dítěte žebrákova? Pro Napoleona, který velmi dobře znal vládní muže oné doby, ležela odpověď na bíledni. Učinil ještě jeden krok, dal vykopati hrob, v kterém dle úředních knih syn Ludvíka XVI. byl pochován. Když z něho vyzdvihli rakev a otevřeli ji, ukázalo se, že jest prázdna, že v ní není ani stopy lidských ostatků.«

Upustil jsem ode všech námitek, byl jsem jen dychtiv slyšeti, jaké byly dle spisu Naundorfova další osudy vysvobozeného prince.

»Po nějakou dobu zůstal ve svém Pařížském úkrytu,« vyprávěl kollega. »Potom byl dopraven do Italie a tam až do svého jinošského věku vychováván, při čemž se dle příkladu otce svého naučil i jednomu řemeslu, hodinářství. Žil pořád na zapřenou, snad jen papež zvěděl o jeho tajemství. Když se blížil k svému dvacátému roku, chtěl se doplaviti do Anglie, ale cestou byl koráb od francouzské lodi přepaden, princ zajat, odveden do Francie a v pevnosti Vincenneské u Paříže vržen opět do tmavého podzemního žaláře. Znova trávil hrozný život pouze ve společnosti krys, nemoha ve věčné tmě rozeznávati den od noci, nemaje do čeho se převlékati, až konečně spustl tak, že nebyl podoben lidskému tvoru. Přátelé jeho, k nimž patřila tajně i Josefína, první manželka Napoleonova, po druhé jej vysvobodili z tohoto hrobu, v němž měl býti za živa pochován. Ale i potom žil dále jako plachá, stíhaná zvěř, byl zmítán z končiny do končiny, i zakusil nejrozličnějších dobrodružství, nehod a svízelů. Na své Odyssei dostal se posléze i do Berlína, kde si umínil zanechati posavadní trpnosti a býti sám faber fortunae suae.[1]) Poslal pruskému králi dopis prose za slyšení; ale obdržel je toliko u policejního presidenta Lecoquea, rodilého Francouze, kterému se svěřil, příběhy života svého mu vypravoval a k vyzvání jeho mu odevzdal listiny, které až po tu dobu nosíval zašity v oděvu svém, které svědčily o vznešeném jeho původu a měly se nyní dostati také do rukou ministra Hardenberga i samého krále. Mimochodem řečeno, nebyly vlastníku svému nikdy vráceny, ač za to opět a opět žádal. Pruský král, i kdy by byl chtěl, nemohl zjevně podporovati člověka, který si dělal práva i k francouzskému trůnu, musel se obávati hněvu Napoleonova, jehož byl již i s rodinou a říší svou přetěžce zakusil a jenž se mu snadno mohl státi osudným. Hrdinovi našeho vypravování president Lecoque po některém čase řekl, že nemůže zůstati v Berlíně, kde Napoleon měl své tajné slídiče a služebníky, že musí v čas ujíti nebezpečenství, před kterým by ho ani král zachrániti nemohl. Dal mu průvodní list na jmeno Karla Viléma Naundorfa a poslal ho do Špandavy, kde mu na vládní rozkaz bylo uděleno měšťanství, a to bez listinných průkazů, které od každého jiného byly požadovány. Jal se tam provozovati řemeslo hodinářské a žil nyní po léta aspoň usedle, pokojně a spořádaně. Získal si přízeň v kruzích měšťanských, ale tajemství svého nesměl odhalovati, pokud vládl všemohoucí Napoleon. Teprve po jeho pádu, když se jednalo o obnovení Burbonské monarchie ve Francii, zazářila mu radostná naděje, že konečně přišel jeho čas. Psal nejen pruskému králi, ale i rakouskému císaři a ruskému caru, a hlásil se jim jako syn a dědic Ludvíka XVI. Avšak dožil se jen nového bolestného sklamání, od panovníků se mu vůbec nedostalo odpovědi.«

»Nevěřili mu?« pravil jsem. »Pokládali jej za dobrodruha a šejdíře?«

---

[1]) Sám kouti svůj osud.

»To sotva,« mínil kollega. »Kdy by se byl pruský král domníval, že nepatrný občánek, poddaný jeho, má tolik drzosti a vydává se lživě za královského syna a zákonného čekatele trůnu, byl by k tomu nemlčel, byl by dal podvodníka nejpřísněji potrestati. Ale Naundorfovi nebyl zkřiven ani vlas, nedostalo se mu ani žádného pokárání a napomenutí. Pruský král nepochybně oběma druhým panovníkům pověděl, z jakých příčin se ujal jakéhosi světoběžníka, jehož před tím v Berlíně a v celém pruském státě nikdo neznal. Panovníci však, i kdy by u nich nebylo o totožnosti Naundorfově se synem Ludvíka XVI. bývalo sebe menší pochybnosti, jednu věc uznávali za zhola nemožnou: aby na francouzský trůn kandidovali Špandavského hodináře. Proti tomu byli by protestovali a ze vší síly se opřeli netoliko bratří Ludvíka XVI. a všichni přívrženci monarchie Burbonské, ale také všichni přívrženci Napoleonského císařství, v tu chvíli sice poražení, ale dokonce ne potlačení a udušení. Jedni i druzí byli by se bouřili a volali, že obludná myšlenka zneuctiti francouzský trůn a učiniti pánem Francie cizáka, pruského poddaného a k tomu člověka, jenž byl do nedávna bezejmenným tulákem, jest neslýchanou urážkou všeho národa. Panovníci usoudili, že uznati práva Naundorfova, i kdy by byla nad slunce jasnější, znamenalo by tolik, jako otevříti nový pramen sporů, různic, zmatků, zápasů a válek, jakými byla Evropa otřásána od vypuknutí francouzské revoluce. Tomu muselo býti stůj co stůj zabráněno, Evropa musela konečně dojíti pokoje. Jeho dosažení stálo už neskonale větší oběti, než byla existence nebo společenské postavení jednotlivého člověka, který ostatně do nedávna žil v nejnižších vrstvách lidu, brodil se všelikým kalem a rmutem a snad i jako zločinec vymetal rozličné káznice. Otázka, žijeli posud korunní princ Ludvík, nesměla na žádný spůsob býti brána na přetřes; princ musel zůstati mrtev, Naundorf musel zůstati hodinářem.«

Učinil jsem poznámku: »Byllі Naundorf skutečně syn královský, byl životními osudy jeho rozmnožen počet tragédií, jichžto společným kořenem jest ona *ἁμαρτία* Ludvíka XIV. Ale vypravuj dále.«

»Naundorf mlčení panovníků čili němé odmítnutí svých práv a žádostí považoval za novou křivdu, neméně těžkou, než jaké se na něm v útlém věku jeho dopustila revoluční tyranie. I upadl v takovou pokleslost a zkormoucenost mysli, že také sám udělal kříž nade všemi dalšími plány a pokusy o své uznání. Ale když se oženil a měl dítky, chtěl aspoň jim dobyti lepšího postavení v lidské společnosti, i odhodlal se opět k novým krokům.«

Já řku: »Svržení Karla X. a nastolení Ludvíka Filipa Orleanského poskytlo mu k tomu dobrou příležitost?«

Kubišta posvědčil: »Odebral se do Paříže a jal se tam vyhledávati lidi, kteří sloužívali při dvoře a rodině Ludvíka XVI. a posud byli na živu. Těm oznámil, že on jest dauphin Karel Ludvík, vévoda Normandský atd., jak byl zachráněn při životě a jaké byly potom jeho osudy. Rozumí se, že nikdo z nich mu

neuvěřil na slovo, že ho poslouchali s nedůvěrou, ostře ho zkoumali a zkoušeli. Obstál při tom jako zlato v ohni. Připomínal jim které drobné události, výjevy a výroky z doby svého dětství; osvědčoval důkladnou známost tehdejších příbytků královské rodiny jak ve Versaillích tak v Tuileriích a potom v Templu, věděl o každém kuse nábytku, kde stával, z jaké byl látky, jakou měl podobu i barvu; věděl, jaké kdo při té oné příležitosti měl na sobě šaty, co činil a mluvil, věděl zevrubně, co se dělo za tehdejších bouří v přítomnosti a před očima malého korunního prince, na příklad když byla královská rodina od rozezleného lidu násilně vedena z Versaillí do Paříže, nebo když podnikla tajný útěk do ciziny a byla prozrazena i zadržena. Věděl vše, co se dělo v důvěrném soukromí jejím, znal i důležité tajnosti, jako na příklad, že král vlastní rukou zhotovil železnou skříňku, vložil do ní nejvzácnější poklady a listiny a sám ji zazdil na postranním místě, nemaje při tom žádného jiného svědka než svého synáčka; Naundorf chtěl nyní to místo ukázati, když mu král Ludvík Filip dovolí, aby si poklad tam uložený jako své vlastnictví odnesti směl. Přicházel vždy na nové věci, které způsobovaly neobyčejné překvapení. Tak ku příkladu vzpomněl na zedníka, který přišel do Templu cosi opravovat v žaláři královské rodiny a při tom králi tajně doručil závitky zlatých peněz. Tento dělník byl nyní vypátrán, a Naundorf mu do nejmenších podrobností vylíčil celou tu scénu a jmenovitě také podotkl, že zedník závitky peněz přinesl v dutém topůrku svého kladiva a že je král pro první chvíli ukryl v šatech syna svého. Všichni pamětníci a zasvěcení znalci té doby, s nimiž Naundorf mluvil, a k nimž především patřila bývalá chůva prince Ludvíka paní Rambaudová, bývalý ministr krále Ludvíka XVI. Joly a tajemník krále toho Brémond, nabyli přesvědčení, že Naundorf v skutku jest dauphinem Ludvíkem, poněvadž věděl tisícero věcí, jichžto známosti jinak nabyti nemohl než právě jako syn králův a očitý jich svědek. Byly ještě jiné důkazy. Paní Rambaudová shledala u Naundorfa všecka zvláštní a také zcela neobyčejná znamení, jež byla vídala na těle prince Ludvíka jako jeho chůva a jež měla v živé paměti. Královna Marie Antonie zhotovila podrobný popis těla i vzezření synáčkova a jmenovitě i řečených znamení, a také tento popis nosíval on skrytý v šatě svém, až jej v Berlíně odevzdal Lecoqueovi, ale dříve si z něho kousek ustřihnul a zachoval i mohl nyní obsah i text popisu zpaměti citovati. Počet lidí od něho přesvědčených vzrůstal, přátelé z vynikajících kruhů mu poskytovali prostředků k slušnému živobytí a důstojnému vystupování a opatřili mu také znamenité právní zástupce, kteří chtěli věc jeho hájiti a k právu jemu dopomáhati.«

»A což Burbonská rodina v Praze?« tázal jsem se.

»Naundorf tam poslal svého důvěrníka Morela de Saint-Didier, aby vévodkyni Angoulêmské odevzdal jeho dopis, a čeho třeba, ústně doplnil. Vyslechla jej pozorně a odpověděla, že vše oznámí králi, to jest Karlu X., ale než by Naundorfovi povolila

žádané slyšení, že jest nutno, aby jí napřed všecko napsal. Musíme podržeti na mysli, že vévodkyně tehdy byla Burbonskou korunní princeznou; její tchán, Karel X., byl by se nejraději sám ještě vrátil na francouzský trůn, na všechen způsob pak doufal, že na něj dosednou jeho syn, vévoda Angoulêmský, bezdětný, a potom vnuk Jindřich. I pochopíme, proč se Morel do Francie vrátil s malou pořízenou. Za několik měsíců jej tam Naundorf vypravil po druhé, zároveň pak se tam vydala i paní Rambaudová, bývalá chůva prince Ludvíka. Avšak poslání dopadlo tentokrát ještě mnohem hůř. Vévodkyně Angoulêmská přijala Morela velmi chladně a brzy se vytasila s tím, že Naundorfa pokládá za podvodníka rovněž chytrého jako smělého, a že nedovolí, aby před ni předstoupil. Také prý nevěří, že by paní Rambaudová, jeli posud na živu, na tak dalekou a obtížnou cestu se vydala, a že tedy osoba, která sem pod jejím jmenem přišla, jest také jen jakási nastrčená ženská, kteréž ona k sobě nepřipustí. Morel se ohrazoval, ale marně, vévodkyně ho nemilostivě propustila. Hned potom byli on i paní Rambaudová od policie z Prahy vypověděni.«

»Věru,« zvolal jsem, »pikantní historický obrázek! Pražská policie ve službách cizí kněžny zabraňuje, aby se k ní nemohl přiblížit člověk, od jiných za vlastního bratra pokládaný, a přesvědčit i ji, že je v skutku jeho sestrou! Kdy by se byl do Prahy dostavil sám Naundorf čili syn Ludvíka XVI., mohl se přičiněním dcery téhož otce snadno ocítit za mřížemi. To se k němu v Paříži král Ludvík Filip Orleánský, s Burbony přece tolik rozkmotřený, choval mnohem liberálněji.«

»Řekněme: po celá léta,« dí můj soudruh. »Roku 1836 Naundorf po francouzském právním způsobu citoval Karla X. a vévodu i vévodkyni z Angoulêmu před občanský soud Pařížský k tomu účelu, aby bylo dokázáno, že jest synem krále Ludvíka XVI. Celý svět byl dychtiv, jaký tato soudní pře bude míti průběh a konec. Tu se konečně i králi Ludvíku Filipovi věc stala velmi povážlivou, i nechtěl k ní déle přihlížeti nečinně. A tak se stalo, že Naundorfa v příbytku jeho přepadli úřední orgánové, vzali mu všecky jeho papíry, kterých i v tomto případě už nikdy nespatřil, posadili ho do kočáru a vezli ze země. Marně protestoval proti takovému hrubému porušování platných zákonů a žádal, jeli z čeho obviněn, aby jej postavili před řádný soud, že má jako každý občan právo se hájit a ze všeho se zodpovídat. Jej vypravili přes Lamancheský kanál, a potom zatýkali a uvězňovali také jeho přátele; ale když tito za vyšetřovací vazby vydávali velmi důležitá svědectví o královském původu Naundorfově, byl proces proti nim náhle zastaven a vrácena jim svoboda.«

»Nad míru charakteristické jest,« mínil jsem, »že jak pruskému králi, rakouskému císaři a ruskému caru, tak Burbonům v Praze a králi Ludvíku Filipovi i soudním úřadům v Paříži tolik na tom záleželo, aby Naundorfovi nebyla poskytnuta příležitost dokázati, že jest, zač se vydával. To silně svědčí v jeho prospěch: tak rozličné osoby na tak rozličných místech a v tak rozličném

čase se v jedné věci chovají stejně, chtějí, aby Naundorf nemohl mluviti tam, kde mu toho bylo nejvíce třeba, a tím prozrazují, že jej pokládali za korunního prince Ludvíka.«

»Za toho jej z panovníků uznával jen jeden, holandský král Vilém; v jeho zemi byl Naundorf přijat jako vítaný, vzácný host. Ale jen na krátko se tomu radoval: přepadla jej nemoc a učinila konec pozemské pouti jeho v létě r. 1845. Veřejného uznání, jehož se v životě svém marně domáhal, dostalo se mu aspoň jistou měrou po smrti, holandská vláda dala mu na hřbitově Delftském postaviti pomník s tímto nápisem: ‚Zde odpočívá Ludvík XVII., král francouzský a navarrský, vévoda Normandský.‘«

Doložil jsem: »Obvyklé přání: ‚Pokoj popelu jeho,‘ by na tomto náhrobku nemělo scházeti, když celý život nebožtíkův byl tak málo pokojný.«

Rozmluva naše obrátila se k tomu, že se ve Francii po vypuknutí veliké revoluce vždy opět vracela otázka: kdo má vládnouti. Následek toho byl, že se tam v dosti krátkých lhůtách opakovaly revoluce a státní převraty a za dobu asi devadesáti pěti let se vystřídaly rozličné dynastie a vládní formy: po Burbonské neobmezené monarchii republika a krvavá hrůzovláda potom Napoleonské císařství, pak neupřímná konstituční monarchie Ludvíka XVIII. a Karla X., dále občanská monarchie Orleánského Ludvíka Filipa, kterýž i jako král po Paříži chodil s deštníkem pod paží, ale nicméně byl také revolucí zahnán do ciziny, načež následovala krátká druhá republika, které učinil násilný konec Napoleon III. a zřídil druhé císařství. My, chodíce po břehu Vltavském, nepředpovídali jsme ani jemu, že si bude dlouho pohodlně hověti na trůně, poněvadž svou autokracii Francouzům tuhými prostředky vnucoval a u nich se již stalo jaksi zvykem a modou vzbouřiti se ob čas k větší menší revoluci. Nechtěli jsme nic za to dáti, že to jednou zkusí s hrabětem Chambordem jakožto s králem Jindřichem V.

Po krátké přestávce skočili jsme z Francie přes Lamanchský průplav, povídali jsme o anglické revoluci proti Karlu I., o vypuzení Jakuba II. a trvalém ustálení spořádané konstituční monarchie anglické. Potom ocitli jsme se opět ve své vlasti, rozjímali jsme o českých revolucích v patnáctém a sedmnáctém století.

Již za tmy vrátili jsme se do města, zašli jsme do mého bytu a zasedli k společné večeři. Byli jsme s ní dříve hotovi než se svým hovorem, který pak trval ještě na cestě do besedy a teprve tam byl u konce.

Nazejtří šli jsme s Kubištou zase na procházku — a potom už pravidelně každý den. Za nedlouhý čas o nás říkali, že jsme nerozdílný párek, že jsme spolu zrovna kopulováni. [1])

[1]) V těchto vzpomínkách bude v příštím ročníku Osvěty pokračováno.
Red.

Svatopluk Čech.

Jeho život a dílo.

Od

Jana Voborníka.

(Dokončení.)

Smil z Michalovic, mladší bratr Václavův, byl skutečně mezi uprchlíky z Čech. Ambrož je snad osoba smyšlená. Ostatní jednající osoby jsou obdařeny živou duší z nějaké básníkovi blízké skutečnosti. Konrád se opírá v mysli básníkově o vzpomínku na Němce Wagnera, s nímž bydlel v Litoměřicích u Stiebrů (Osvěta 1906, str. 218). Dcery Huertovy jsou vylíčeny tak živě, nádherným zjevem i citovým ruchem, jenž se budí mezi nimi a Václavem, že určitě myslíme na jisté drahocenné modely z básníkova mládí, s nimiž se setkáváme na četných místech jeho děl, na př. v Druhém květu, Živsovi a v Sněhu. Jsou však obrazností a citem změněny z dívek světa moderního na princezny, jichž přeněžné a přelíbezné obrazy měl básník v mysli už z let chlapeckých. Bolestná překážka, která tlumí Václavův citový vzlet, když pozoruje propast mezi sebou a vznešenou Ignacií, má citový kořen starý, jenž se objevil už s Anonymem, obměňuje se všelijak v různých dějích, až se s ním setkáváme zase v Zpěvníku Jana Buriana.

Jako osoby tak i věci všecky jsou popisně zřízeny dle skutečnosti, místnosti, stroje a kroje osob, tvary a barvy hmot (monstrance, vějíře, dort, nádobí) atd. Báseň o Václavu z Michalovic se liší od podobných skladeb romantických, které oplývají obyčejně neurčitostí zjevů. Ona silně hledá pravdu, věcnost, určitou, plastickou životnost. (Více o tom v díle II.). —

Jest snadná domněnka, že se do skládání posledních zpěvů o Michalovici pletla básníkovi už zas bližší a svěžejší nutkavá idea jiná, jejíž obrysy se mu v mysli shromažďovaly už delší čas. Základní tlum tvoří jako většinou dojmy z působení otcova. Otec, jeho nadšené deklamace Kollárova Předzpěvu Slávy dcery, živý zájem o Rus, stále udržovaný vzlet citů slovanských, jsou předvojem *Slavie*. Ke vzniku přispěla velmi platně cesta na Východ, některé vlivy pěvců slovanských, a první cesta na Moravu vykonaná na jaře r. 1881. Obdržel totiž za Novou sbírku veršovaných prací (1880) část Čermákovy ceny a státní stipendium určené pro spisovatele na r. 1881.[46]) Dojmy z té cesty byly hojné. Básník vnímal očima i sluchem, celou duší. Viděl staré kroje a stavby, (Dvě chalupy moravské), slyšel krásný hlahol rázovitého nářečí, pocítil úchvatné rozkoše z krásy přírodní, kterou jásavě vylíčil (Jaro v horském údolí), ale i hněvu a bolestného ponížení z vlivu němčourské dráhy, které jsou na Moravě, jak seznal, průtoky

[46]) Flajšhans, Svatopluk Čech. Dílo a člověk. V Praze 1906. Strana 96.

němectví vtíravého. Zvlášť úrodné dojmy si přinesl s Radhoště a z okolí Hodslavic. V Hodslavicích zažil v mysli pohledu na české bratry, kterak se v lesích se svou bohoslužbou skrývají. Z feuilletonů a článků o té cestě vzniklo *Několik obrázků moravských* (1884).

Na Radhošti uchvácen byl dumou, která byla činným podnětem ke skladbě *Slavie* (Květy 1882). Vyjádřil obsah té dumy později v básni *Radhoštská duma* (»Morava svým Maticím« 1897). Patře na Slovensko strádající útlakem maďarským ptá se, zdali nezhyne drahý brat nám dříve, nežli zvítězí i v Uhrách pravá vzdělanost; i odpovídá sobě:

Ne! vzhůru čelo! *Slyším divné šumy*
jak moře hlas — však známým zvukem zní —
a vidím oceán ten zrakem dumy,
jak v soumraky se ztrácí severní,
jak v nedozírno na východ se valí,
jak z jihu blýská, — širý, neskonalý —
toť moře bratrů jest — šum řeči jedné,
vždy srdci blízké v každé proměně — —
ó moře hromohlasné, nepřehledné,
prost péčí všech, tě zdravím nadšeně!

Na Kriváni se básníkově obraznosti zjevil stín Kollárův. Zná se k němu vroucně, neboť on

tu velkou zapěl Slávy blahověst,
ten maják v bouři plemen rozlícené . . .
(jenž) nám bezpečnou je hvězdou spasení.

Není strachu o Slovany, budouli věrně k sobě státi a každý svého hájiti. Co zvěstoval Kollár, co Palacký o vítězné budoucnosti, splní se.

To moře slavské šumí, duní plesně
jak písní o budoucí lidstva vesně.

Jak svorně a souhlasně se k této básníkově dumě osobní měly vzpomínky na otce, ukazují tyto verše z Václava Živsy:

(Otec) zvláště vřelý paladýn byl vzájemnosti slovanské
a mně jevil mnohokrát, kterak od věčné zimy pólu
po stálý jihu máj ohromné plémě se šíří
pokrevních bratří, *děti velké Slávie matky.*

Věštec Tatranský jemu byl proto srdce miláček
a v duchu často slyším, jak nadšeně, hlasně mi čítal
verše jeho slavné, jak stesk jeho žalně pronášel:
»Aj, zde leží zem ta před okem mým smutně slzícím.«

Dojem otcovy smrti a stesk po něm, vyjádřený v básni Zimní noc, byl též mezi připravovateli *Slavie*, a sice hlavně vítězným nadšením, jež nastalo po snu o dějinách Slovanstva na základě úspěchů ruského vystoupení na Balkáně. Toho se týkají verše v Zimní noci:

»Den spásy nadešel! Procitlo plémě,
jež povrženo v plemen zástupu,
jim bylo otrokem . . .«

»Však nyní rozpomněl se rod ten, vstává
a pociťuje v údech obří síly,
již perutěmi k letu pozahrává
Slovanstva orel bílý.«

Tolik bylo osobních podnětů citových. Jiné podněty *Slavie* byly v samé otázce slovanské, která vyšedši z kollárismu a z proudu slavjanofilského mocně uchvacovala duchy, jichž myšlení se zabývalo vyrovnáním zásadních sporů mezi kulturou Západní a Východní a zavedením otázky slovanské v obor řešitelných úloh evropských.

Duchem mocné takové účasti v poměrech všeobecných jest básník náš. Důkazem toho byla Evropa. Tu šlo o sympathie k snahám Západu, zastoupeného Francií. Básník však si uvědomil, že se tento Západ nepřátelsky vrhl na Rus, zastupující sílu slovanskou, aby ji zdrtil.

I pociťuje v sobě jakési dostiučinění, kdy vzpomíná v Slavii na porážku Napoleonovu:

»A zimní jedna noc aj! klidně zřela
Evropy vojsko rozmetané sněhem . . .«

Evropa — Slavie! Západ — Východ; minulost — budoucnost. Jaká bude ta budoucnost Slavie? A naše česká? Budoucnost vyrůstá z přítomnosti. V té je dosti nadějných věcí, ale i výhrůžných poměrů. Mnoho je nedobrého v přítomnosti slovanské. Nelichoťme si, pravil sobě básník, povězme pravdu. Jsme nesvorni, nesnášenlivi vespolek, bezohledně se ženeme za prospěchy soukromými, za tužbami částečnými, příliš nasloucháme svůdným naukám cizím, v nichž se vlastenecké city ochlazují a dusí. Bratři jsme, ale skutků bratrských neznáme, jen zášť a hněv. Ó poznejme se, nahledněme hluboko v své chyby. Kde kdo umí přispěti, ať přispěje, spisovatelé a básníci především.

Tak asi vedla tužba věrného slovanství básníkovu duši k skládání *Slavie.* Poví-li básník svou pravdu pocítěnou o otázce slovanské, poví něco, co je svědectvím (dokumentem) doby. »Každé dílo, v němž samostatný spisovatel bez jakéhokoli zřetele vedlejšího promluvil, jak cítil a líčil, jak viděl, jest a zůstane *obsažným* dokladem.« (Brandes.)

Vidíme tedy, že příčinou vzniku *Slavie* byla cítěná potřeba vyjádřiti obrazně svou pravdu o poznaných poměrech Slovanstva. Že je to »jakýsi pendant k Evropě,« uznal sám básník.[47])

Lodí byla Evropa, lodí jest i Slovanstvo. Jest veliký úkol, jejž hodlá básník provesti a největší vzory slovanské, Puškin, Lermontov a Mickiewicz mu tanou na mysli, praví v úvodě. Byl dosud přítelem osvěty západní, zvláště básníků, ale co poznal její kruté a nespravedlivé učení o právu silnějších, odříká se jí. Zmizením rozdílů plemen a jazyků nastala by nudná jednotvárnost, což se básníkovi smrti rovná. Na Východě vidí život, hájený Slovanstvem. Prohlašuje se tedy pro myšlenku slovanskou.

[47]) V poznámce na str. 188. Sebr. spisů díl VIII.

Báseň má tři zpěvy. Na počátku Čech, zástupce českého národa a náhodou i sám básník Čech, jedná s Rusem Ivanem. Údaj ten se opírá o skutečnost v básníkových vzpomínkách. V povídce La grrrande nation (1881) vypravuje: »Procházel jsem se po palubě s jedním Rusem.« Bylo to za výletu na Kavkaz na lodi černomořské. Loď Slavie pluje taktéž po Černém moři. Rus je zarmoucen, i vypravuje na prosbu Čechovu, co se mu přihodilo. Báseň začíná povídkou lásky, jako Čerkes, a také jako v Čerkesu končí tu povídku uprostřed. Rus Ivan se nešťastně zamiloval do dcery polského hraběte a nemohl býti vyslyšen pro národnostní zášť.

Básník zde ukazuje v jakési dramatické exposici na hlavní slovanskou nesnáz: spor ruskopolský. Povídka je vyprávěna všemožně živě a názorně, jako Čerkes, ale v účinu je velký rozdíl. V Čerkesu cítíme skutečný příběh lásky, zde nikoli. Pozorujeme příliš patrný záměr kombinace, kterýmžto záměrem není truchlohra lásky, pravá idea básnická, nýbrž vzorový děj, na němž by se dala ukázati doporučovaná rada: Poláci a Rusové, smiřte se!

Po povídce nastanou rozmluvy o slovanských věcech; objeví se spor mezi slavjanofilským názorem Ivanovým, jenž chce slovanskou rozdrobenost a nekázeň ukončiti ruskou silou, a mezi názorem Čechovým, jenž chce jen spojení duševní, hlavně svazkem lásky, při tom však vzájemnou neodvislost slovanských národů; nihilista Vladimír otázky ty vůbec s posměchem zamítá. Řeči Vladimírovy jsou nejvýmluvnější, patrno, že se v jeho prudké kritice evropského úpadku skrývá vlastní účast básníkova.

Jinak báseň utrpěla vadu: veršem se vypráví, ale obsah vyběhl úplně z dosahu obraznosti. Není tu poesie. V druhém zpěvu se líčí bouře. Spodní vrstvy se vzbouří a zmocní se lodě. V boji počne loď chytati, vzbouřenci ji chtějí opustiti, ale spolu unesti Jadvigu. Rus Ivan v třetím zpěvu Jadvigu zachrání a hrabě, otec její, je donucen s ním se smířiti. Umírající Vladimír zvěstuje, že Slavii čeká veliký boj sociální, z něhož však vyjde vítězně.

»Úkol velkolepý Slávu čeká
v té za obnovu světa bitvě svaté.«

Básnicky cenná místa jsou ryze lyrické části, úvodní zpěv, pohled na moře, písně Jadvižiny a vzletná kritika Vladimírova. Myšlenkově je významná báseň celá, totiž poměrem váhy myšlenek k váze citů a tužeb: báseň vyšla z duše rozvroucněné, roznícené a nadšené. Nadšení to bylo ryzí, naprosto nesobecké a upřímné. Myšlenka tudíž je vlastně víra a je vlastně jediná: spása Slovanstva. A to je vlastně touha.

Čechova Slavie je projevem české touhy. Co je v ní nepraktického, více měkce snivého, charakterisuje náladu českou.

Dokladů je množství, v projevech politických i básnických. Na př. v Osvětě r. 1885 v básni Fr. Kyselého »Nad kronikou Slavie.«

Sám Čech Slavii za družinu vytvořil řadu věcí, na př. v Jitřních písních (1888) básně »Moravě,« »Tatrám« a zvláště »*Zimní*

fantasii,« což jest vlastně nová jakási »Slavie,« zhuštěná, v pohádkový obal vhodně zavinutá, lyrickým vzletem osobního přesvědčení mocně unášivá. Po rychlém přeletu Slovanstvem vyznává básník:

Pevná víra
naplňuje nitro moje,
srdce téchou proniká,
že již zdáli Slávě kyne
chvíle ona veliká, . . .
kdy sen jasný
nejkrásnější mého žití
slavně bude vyplněn.

V umírajícím Vladimíru v Slavii mluví, jak viděti, básník sám. V Nových písních jest další báseň toho významu »Věřím.«

»Ó věřím, ohromný ty slávský světe,
že mine tvého ponížení noc . . .«

Víra vzněcuje víru, důvěru, sílu a práci. To je velký význam toho básnění památného. To nejsou cesty emocí esthetických, nedělných a neplodných. *To je vatra svatá.*

* *
*

Za Slavií novověkou přišla na řadu Slavie starověká. Podněty byly opět četné. Předně dřímající v nitru básníkově kult ideálního ženství. Za druhé kult Slavie, jak jej v duši básníkově zavedlo otcovo nadšení kollárovské a sama Kollárova Slávy dcera se vzpomínkami na Vinetu. Dále neutuchající záliba v rytířství a jeho skvělých zjevech. Té zálibě básník dosud málo hověl, ale vyhověti už dávno toužil podněcován jsa krásou některých stránek českých dějin. Konečně mu Vocelův článek o královně Dagmaře objevil látku, v níž bylo vše: ideál ženství, Slavie, Vineta i rytíři.

Vocela pohnuly časté vzpomínky v dějinách dánských na spanilou dceru země české, choť Valdemara II., aby stopy její hledal bedlivěji. I nalezl ve spise Mémoires de la société royale des antiquaires du nord (r. 1814) pojednání o křížku, který v hrobě Dagmary v Ringstetu nalezen byl a nyní v Museu Kodaňském se chová. Z pojednání toho čerpal zprávy, ale kusé a skrovné. Ale našel poukaz na spis Annaler for nordisk old-kyndighed a v něm pojednání o Dronning Dagmar, kde N. M. Petersen nadšeně o české princezně vypravuje. »Šťasten, kdo šlechetností lásku celého hrdinského národa vydobyl! Po půlsedmasta roků oko každého Dána při jmeně Dagmar radostně září. Valdemar vítězný a Dagmar dobrotivá! Hrdina a lásky plná žena, matka lidu. Zemřela 24. května 1213. Byla dcerou Přemysla Otakara I. a jmenovala se doma Markéta. Když jí bylo osmnáct let, poslal král Valdemar pana Strange do Čech (vlastně snad do Míšně), aby mu nevěstu přivezl.«

Obšírněji než kroniky vypravují o ní dánské staré národní písně, jež poskytují zvláště skvělý obraz soukromého života Dagmařina.

Zachovaly se čtyři. První dvě popisují slavné vyslání na námluvy z Dánska do Čech. Přeplavili se přes »slané jezero« ke králi českému a tam *skvostně častováni byli.* Dále se popisuje, jak pan Strange u tabule s královskou pannou *v kostky hraje*, kdežto král s královnou v komnatě se radí. Pan Strange zvítězí a ve jmenu krále svého se sličnou pannou se zasnoubí. I vyjdou z Čech dánští poslové s nevěstou, která po hedvábí k mořskému břehu se ubírá. Z lodi vystoupivši na dánskou půdu, spatří manžela svého na oři. Svatební veselí.

Druhá píseň uvádí moudrá napomenutí českého krále otce a matky. Doporučeno jí stud a čest chovati, chrániti chudý lid a národ. Tři prosby královny Dagmar. V třetí písni se vypráví o mořské ženě a její věštbě, ve čtvrté o Dagmařině smrti. (J. E. Vocel, Královna Dagmar. — Dánské národní písně o královně Markétě, Dagmar nazvané. Čas. Č. Mus. 1846.)

Svatopluk Čech (»Ve stopách královny Dagmar,« Světozor 1888) vypravuje: »Přečetl jsem v Musejníku z r. 1846 článek Vocelův o královně Dagmaře, dříve jen z některých zběžných zmínek historických mně známé, a jeho překlad čtyř národních písní dánských, a v mé duši vytvořila se ideální postava ženská, obraz milostné a dobrotivé kněžny, vábící mne mocně k poetickému zpracování. Nikdo nehledej arci ten obraz v básni, kterou jsem později napsal: staloť se mi jako tak mnohdy a tak mnohému spisovateli, že myšlenka nenabyla pravého těla.«

R. 1882 se vypravil básník na cestu na sever, protože mu »krásná vidina za sebou svůdně kynula.« Chtěl spatřiti na vlastní oči alespoň krajiny a místa a nalézti i některé stopy a památky po skutečné Dagmaře, kterých by zamýšlená už báseň mohla pro výzdobu potřebovati. Mimo to chtěl také »spatřiti hrob slavné, bájné Vinety.« Jel tedy přes Berlín do Štětína, prohledl Uznojm a Volín, a ústím Odry vplul na Baltické moře. Zdálo se mu, že by bylo vhodno, aby »hrdinka jeho básně konala také tudy cestu mezi zbytky dokonávajícího Slovanstva, totiž aby plula s poselstvem kolem Vinety nedávno před tím (r. 1172) rozkotané, a aby v tajemném vidění zahledla v hlubinách vodních pohřbenou její nádheru, aby zatruchlila nad tím hřbitovem bratrského národa a předsevzala si orodovati u příštího manžela za ubohé pozůstatky nešťastného plemene.«

Odtud se obrátil na Sjelland a Kodaň. V museu viděl jedinou relikvii po spanilé Přemyslovně: křížek starobylé byzantinské práce. Vyhledal jezero Gurre-Sö, aby uviděl rozvalinu, z níž by si mohl vykouzliti ostrovní Dagmařin hrad. Na Sjellandu se ještě zastavil u hrobu Dagmařina v Ringstedu a dal se na zpáteční cestu přes Fyen a Jutsko. Tu navštívil město Ribe, v němž Dagmar sídlela a zemřela.[48]) (Viz Různé črty cestopisné: Vineta a Ve stopách královny Dagmary. Sebr. sp. VII.)

[48]) V některých životopisech Čechových na př. i ve Flajšhansově je zpráva, že Svatopluk Čech z Dánska navštívil Anglii. To se však na pravdě nezakládá.

»Co jsem tam (v Dánsku) chtěl?« ptá se básník. »Nepachtil jsem se příliš po historické pravdě. Vždyť mi někde dokonce překážela.« Nebylo mu vhod, aby poslové přijeli pro nevěstu do Míšně. »Přidržel jsem se raději, ba musel se přidržeti starších podání a dánské národní písně, dle které poselstvo přijelo do české země.«

To jsou velmi zajímavé zprávy, které vyznačují důležitým způsobem ráz Čechova tvoření. Tak si rád vedl i Zeyer, jenž také dával přednost starým tradicím, a také si místa a krajiny prohledl vlastníma očima. Třebízský si v románě »Královna Dagmar« zase naopak umínil přidržeti se pravdy historické a vypravuje o ní, jak žila s vypuzenou matkou v Míšni.

Báseň Čechova má sedm zpěvů. Přijímací sál, kde jsou poslové uvítáni, jest na Hradčanech. Král (není jmenován) se skvěje zlatem, královna stříbrem. Popis předvádí v dokonalé eleganci pana Strange, a v staročeské jednoduchosti pana Černína. Vypravování pana Jiřího z Buzovic zavádí do děje romantiku křižáckého dobrodružství. Ryze epicky obrácena pozornost na drahocenný šach, jehož se má užiti. Výborným uměním nastrojen způsob, jak by vynikla milostnost dívčího zjevu Dagmařina. (Hostina.) Za plavby do Dánska má rytíř pan Lykke příležitost líčiti úchvatný pád Vinety. Dagmar vidí ukřižovanou Slavii a slyší zpěv z vodního města; má poetickou obraznost a smysl pro hovor věcí. (Vineta.)

V Ribbe je slavnostní uvítání a Dagmar si volí od krále tři svatební dary: volnost strýci Valdemarovi, přízeň rolníkům a Slovanům. (Svatební dary.) V Gurre slaví novomanželé libánky. Pan Strange tajenou láskou ke královně soužen chodí jako zoufalec. Odejme necitelně pážeti skvostnou sponu, kterou dostalo od královny. Král láskou se rozplývá a zapomíná na vojny. To hněte bojovného pana Lykka. Na podzim krásné sídlo v Gurre opuštěno, královští manželé se přestěhují do Ribbe. (Jezero Gurre.) Král odejel do boje s Čudy. Královna úklady biskupa Valdemara obklopena a držána v zajetí. Lid udeří na hrad, aby královnu osvobodil. Tajemný vůdce jej vede. Je to pan Strange, jenž zvítěziv pro královnu umírá. Král se vrátí s kněžnou Berengarou a pan Lykke má opět příležitost líčiti boje a zázračné výjevy v nich. (Danebrog.) Dagmar osvobodí z rukou rozlíceného lidu »mořskou ženu,« čarodějku, která Dagmaře klne za pád Arkony a předpovídá smrt. (Mořská žena.) Zvěděv král o nemoci Dagmařině provede divokou jízdu k jejímu smrtelnému loži. Zpověď a skon královny.

Z náčrtu obsahu patrno, že básník nehledal organické spojitosti života vnitřního, nýbrž že se spokojil časovým pořadím obrazů a výjevů. Obrazy si myslil nádherně, některé z nich pohádkově čarokrásně, zvláště život v Gurre. Popisná stránka výjevů vyniká účinně, nejúčinněji v zpěvu prvním a pátém. Sláva a důstojnost královské hostiny, velebnost královských českých manželů, moudrost a jemná ušlechtilost všech osob postihuje cit

velmi rychle a zřetelně. Skvostný zámek a nevýslovné štěstí lásky v překrásné době letní je myšleno v takové síle, že tušíme obraznosti, jak byl svou představou básník uchvacován. Též některá líčení bojů nadšeného pana Lykka způsobují živou ozvěnu v dojmu. Sama Dagmar je vylíčena s citem tak, že se s ní na konec s pohnutím čtenář loučí.

Dobře jsou postižitelna místa a stránky básně, které básníka neuspokojily. Cit tragičnosti velkolepého pádu Vinety se nebudí sám, nutno mu napomáhati. Drama zrádného Valdemara a ubohého Stranga v dojmu selhává. Pan Strange je v prvním zpěvu výborný, v pátém zpěvu jeho šílenství lásky potřebovalo více líčení vnitřního života. Lyriky je v básni dost, ale lyriky pohnutého života vnitřního, vyvozeného příčinným, nutným dějem, je málo. Netřeba nic uvalovati na passivnost Dagmařinu; zde chyba nevězí, ale v zakrytosti srdcí. O tom dále rozprávěti zde nenáleží. Báseň je taková, jaká za daných okolností býti musela. Ostatek vysvětlení náleží do výkladu o básníkově obrazotvornosti.

* * *

A opět se vraťme k tradicím básníkova otce pro vznik dalších několika básní. Bylo už pověděno (str. 220.), jak povaha otcova hověla velice dojmům vjemů zrakových, zvláště při předmětech krajinných. Miloval proto velice vycházky a o krásných krajinách mluvíval s nadšením atd. Není třeba vždy věřiti atavismu, ale nelze utajiti, že tuto zálibu v krásné přírodě básník měl jako otec. Ze záliby té vznikl mu valný a to nejkrásnější kus literatury.

Vizme na př. báseň *Letní procházka*, která vyšla v Květech (1881) s pseudonymem Ot. Čerycha. Jestliže jinde vidíme básníka s látkou tuho zápasiti, zde vzlétá volně orlím rozmachem ryze básnické, nenucené výmluvnosti; zde je neobmezeným vladařem výrazu a hnutí. Báseň má v Květech pěknou kresebnou dekoraci květinovou, a zdálo by se, že mohla právě v těch kresbách příležitostných míti příčinu vzniku a býti tak sama příležitostnou. Dejme tomu, že potřeba sešitu chtěla takovou báseň a takové kresby, ale báseň je původu tvůrčího, z citu a obraznosti rozvlněné touhou. Letní procházka je báseň, která se vznáší jako koruna nad celým oddělením básníkových prací.

Půdou, z níž vznikla, byla nejbohatší a nejhlubší vrstva básníkových citů. V nich tkvěla vzpomínka, která byla poesie sama: krásný lásky cit v krásné přírodě v nejblažší době života. Čtěme v Druhém květu (str. 223.) vypravování o vycházce na »krásnou vyhlídku« u Peruce. Nad srázným údolím na výstupku dosud je lavička, kde užaslí diváci před rozestřeným divadlem dalekého obzoru odpočívají. Tam poznal v mládí svém studentském básník na výletu s rodinou dvě dcerušky sládkovic z okolí, z nichž jedna pode jmenem Olga důležité místo zaujala v románu jeho nitra. (Ikaros.) Olgou se jmenuje také v Modlitbách k Neznámému. V oddíle Májová líčí se jarní ekloga ve farní zahradě.

V překrásném slunném ovzduší této dithyrambicky vzletné básně vidíme pár mladých lidiček, studenta Jana (jindy mladý Živsa a p.) a Olgu. Ta Olga značí ve vzpomínkách básníkových okamžik nezapomenutelný, stále svěžího a ryzího a hlubokého dojmu. Je to táž Olga, jako v Ikaru. Zjev té dívky a k tomu »lesní žalm« dává celek, jenž jest z nejdražších pokladů naší poesie, skutek nejryzejší lyriky. Ve Václavu Živsovi se jmenuje Liduška. S Liduškou se mladý Živsa vydá na krátkou procházku. (Sebr. sp VIII. str. 39—50, 156.) Pohádka máje zaleje mladá srdce nejsladším citem, aby na tu chvíli už nikdy nemohli zapomenouti.

Ať už se jmenuje Olga nebo Liduška, v Letní procházce básník oživuje tento kratinký sen svého mládí veršovaným obrázkem tak bohatě malebným a citově rozvroucněným, že je setkání s ním duši nezapomenutelno. To je znak síly pravé. Všecko tu životem plesá a touží. Kolem očí a srdce plesný rej květů. Básník je zná, jsou to jeho přátelé, jmenem je zná, bohatstvím výrazů oplývá ta neveliká báseň.

Od ní vede cesta na různé strany, všude, kde jsou bohaté popisy krajinné. A přímo vede k *Petrklíčům* (1884). Poukaz její zní: rozkoš (v přírodě), jíž mocně jímá »sen milosti hruď mladistvou.« Básník oznamuje výlet do pohádky, ale nějak ironicky dvojsmyslně; tušíme, že bude míti pohádka hlubší záměr.

Vypravuje se, že svatému Petru vypadly z pasu klíče od nebeských dveří dolů na zem. Klíče od »ráje,« žádoucí prostředek lidmi hledaný, aby si otevřeli přístup k rajskému oblažení. Předně je najde šumný jonák, prodá je vetešníkovi. Za peníze si připraví den bujné rozkoše. Lehkomyslný mladík vidí blaho jen v hrubém požitku smyslném. Takové štěstí se brzo utratí. (Ideál hrubě hmotný.) Vetešníka oblaží klíče dvojím kouzlem: sněním vůbec a sněním o milionech. Jest to také štěstí, ale jen illusivní; má chybu, že při probuzení vždy zase mizí. Bývá darem chudých a nespokojených. Illusivní štěstí se realisovati nedá: klíče na večer roztavené, aby byly na váhu prodány, jsou ráno zase bez proměny. Za takové marné štěstí se praktický obchodník s pohrdáním děkuje, a klíče putují do kabinetu učeného starožitníka. Ten o nálezu sepíše ihned velikou knihu a nastane spor. Štěstí zde záleží v slávě badatelské, v rozkoši uspokojení samolibého individua učeného. Idea lidská všeobecná (= sláva blaží) představena tu satirickým obrazem události skoro určité. Když byla zvolena komise (»volba komise« obyčejné útočiště při obtížných úkolech), aby klíče záhadné šla k šťastnému objeviteli prozkoumat, klíče zatím byly zmizely. Je po slávě. — Havran odnesl klíče do hnízda na vysoký strom. Tam je najde učitelův Jan. Po zvyku chlapců, poněvadž jsou klíče duté, zapíská na ně a hle, krásná hudba zazní. Z jednoho klíče zní hudba posvátně vážná, z druhého veselá. Stane se virtuosem, »zázračným dítětem« a jdou do světa s otcem na výdělek. Kterýsi zlomyslník závistivý Janovi za klíče pravé podstrčí nepravé. Místo hudby harmonické zazní nelibý hřmot. Jan je zdrcen i domnívá se, že je po slávě virtuosní.

Ale div na div: právě ten nelibý hřmot zní části obecenstva rozkošně, jest uneseno. V tom vězí satira na hudbu »wagnerovskou,« nebo vůbec novou, »moderní,« která zapudila bývalou hudbu zpěvnou a melodickou. Ale virtuos nepřestal hledati pravých klíčů svých, až je nalezl. Ale bývalých úspěchů již nedosáhl. Hodil tedy rozhněván klíče do jezera. Hřmotivou hudbou okouzlená část obecenstva jsou »znalci,« theoretikové. Básník jejich nekompetenci naznačil poznámkou, že si doma napřed zacpali uši. Kdy by byli poslouchali prostě, zdravýma ušima, byli by shledali, jako jiné obecenstvo, že hřmot není hudba. Dav netheoretický je pro hudbu melodickou. Virtuos sám dobře cítil, že čím okouzluje, už pravá hudba, umění vyššího původu není, nýbrž jen humbug.

Satira tato je ryze časová, dnes už jest jí potřebí výkladu. Klíče z jezera vylovil rybák, mladý snílek, jenž si zlatými klíči otevře dvéře do kouzelného zámku, v němž spí jeho ideál ženské krásy. Tak vždy se děje v obraznosti roztoužené vášni. Ale běda, oddáli se mladý člověk zvyku tohoto erotického snění: upadne v omámení velmi škodlivé. A netřeba mysliti jen na smyslnost; i když je tu pouhý ideál krásy a člověk se po něm roztouží sněním nesplnitelným, je ztracen pro skutečnost; zůstane obyčejně světu plachým cizincem. Zdravý duch setřese záhubné omámení (pud sebezáchovy) a varuje se pak duševní té otravy. Tak mladý rybák vybaviv se z očarování smyslů prchl z kouzlaplného hradu a klíče (= snění v obraznosti) hodil zas do jezera. Našli je klášterníci. Jejich ctnosti v chudém strádání zjednaly jim zásluhy a nebe. Ty ctnosti byly pravými klíči, ale oni jich nepoznali. Zlaté klíče nalezené přivedly do kláštera bohatství, přepych a nekázeň, zkrátka mravní úpadek. Tím přišli mniši o klíče pravé.

Žádná část básně tak nutně logicky nedokazuje, že tu jsou básníkovými »petrklíči« míněny jen klíče vůbec »pohádkové,« klíče nebes pozemského štěstí, jako tato. I štěstí samo je dítě pohádky. A svatý Petr na počátku básně není světec nábožné legendy, nýbrž symbolický muž pohádkový. Všecko to jest třeba chápati *vědomě naivně.* Čtenáři prostě naivnímu nebo přísně logické vazby myšlení hledajícímu je zde leccos nepřístupno. Pohádka nezná přesné logiky, libuje si v hře obrazného mechanismu.

Příběh mnichů se nedá logicky posuzovati dále, sice bychom se zavedli do sporů. Stačí tolik: Mnichům uškodilo, že se dali svésti. Svedla je předně pýcha svatosti, neboť kvardián myslil, že jsou jim poslány klíče ty odměnou s nebe. Z toho pošla bezpečnost, a bezpečnost vede k pádu. Nebyli dost pokorni ani ostražiti. K tomu byli patrně lenivi, neboť jinak žádostivi jsouce výdělku, nebývali by čekali na klíče, ale vymyslili sami nějaké lakadlo obecenstva. Čekali, jako právě lenivý každý, na zázrak s nebe.

V troskách klášterních rozvalin najde klíče mladý básník. Znamenají tedy opět rozkoš snivosti. To je nejblaženější stadium básnické vlohy, když se oddává prostě svým snům ještě nepo-

myšlejíc na psaní a literaturu. Víla Fantasie zve mladíka k štěstí povznešenému, k opovržení vším, co jiní lidé všední za štěstí si pokládají. Blaha požívá prý jen ten, koho ona, obrazotvornost, do ráje uvede. Cesta do ráje vede mlhami (nejasným myšlením) po duhové stezce (barevné představy smyslové) skrze červánky a hvězdy. Mladí básníci, to sám Svatopluk Čech tak ze své zkušenosti mluví, rádi se uchvacují krásami přírodními do výšin nadpozemských. Nastává první doba pokusů. Klíče v zámku vrzají (= nesnáze pokusů, nelibost poznání, že byla představa jiná a výraz že je mdlý a pod.). Druhou branou vejde se do nebe samého (vstup do literatury; některý redaktor přijal pokus). Ale tu se naň oboří archanděl Michal a roztříští mu zlaté klíče (= nemilosrdný kritik připraví ho o illusi, že je hotovým básníkem). Další smysl: Tajemství nebes svěřuje básníkovi krása večera a hvězdná obloha, a je šťasten, dokud je chová skryté sám u sebe. (Viz Zeyerovy Báje Šošany, úvod.) Krásné je býti poetou sám sobě. Ale jak tajemství své svěří básněmi lidem (= jak se stane veršovníkem), veta je po štěstí.

Básni zde nemusíme však jíti tak přísně po smyslu slov; básník zde měl ideu další, hlubší, a sice asi tuto: Přese vši nevěru nepřestává v lidské mysli existovati nebe, neboť člověka nikdy neopustí touha a obraznost. Básník zvlášť je povolán zvěstovati existenci nadpozemské krásy, ale tak vznešeně, aby nikdo nepostihl, že to čerpá jistým pochodem sám ze sebe; má dáti o věčné kráse svědectví tak mohutné, aby nikomu ani nenapadlo ho nápodobiti. Jakmile se stane tvůrcem skladného umění pochopitelného, prozradí své tajemství a vzbudí davy napodobitelů. Jen naprostá originálnost a genialita chrání před nimi. A to jest pak jeho trestem.

Těžko básniti a nepsati. Jinoch své dojmy vypsal a tím se dopustil jako zrády. Druhá zráda byla, že své plody poslal do redakce. Zráda třetí, že své skladby předčítal přátelům. Tím je svedl k následování. Kdo neměl talentu (= klíčů), aspoň se klíčním otvorem díval do ráje (= napodobitelé dělají, jako by talent měli). Básnili snadno (= veršotepci), jen to břinčelo, kdežto on sám, povolaný básník, klopotnou prací myšlenkovou i formou, zápasem s obtížemi správnosti a lahody, plody své zdělával. Dalším trestem jeho bylo: všední hmotné starosti a obtížný život »osvědčeného« literáta. Nad to ke všemu opovržení ode všech »spořádaných« lidí za to, že nemá officielního postavení, ani titulu ani kariery.

Z roztříštěných petrských klíčů, když spadly na zem (= paprsky jarního slunce), vyrostly květiny, zlatokvěté petrklíče. A od těch časů kvetou z jara po hájích a pažitech. Kdo jejich kouzlu přístupen, ráj blaha v srdci si otvírá. To umí především mládí. Jeho jest jaro, jasné nebe, bezstarostná, čistá mysl. Tou myslí čistou snění sladkému se oddávajíc v ráji se ocituje. To jaro čistého, snivého mládí je podmínka ryzího štěstí, praví báseň. Tu přichází na řadu básník sám a pohádka se mění v osobní elegi-

ckou lyriku. Vysvitne ihned, že je zde jádro básně, odtud že komposice vychází. Vychází z touhy vzbuzené krásnou vzpomínkou na sladkou chvíli v máji jinošském. A květem té touhy je myšlenka, obsahující básníkův názor z osobní zkušenosti čerpaný, v čem záleží pravé, ryzí štěstí. Jest jediné na světě: Krásné mládí, čistou první láskou blažené.[1])

Ze zákulisí německé politiky.

Třetí kancléř německé říše, kníže Chlodwig Hohenlohe, špatně se odměnil císaři Vilémovi II. Ačkoli ani státnickým věhlasem, ani jinakými vlastnostmi ducha nevynikal, postavil jej císař Vilém na místo, jež nedlouho před tím zaujímal Bismarck. Již první nástupce železného kancléře, jenž utvořil německou říši a Hohenzollerům císařskou korunu získal, bývalý admirál Caprivi, byl pouhou loutkou v rukou svého pána, ale ještě více byl jí kníže Hohenlohe, jenž se po celou dobu svého kancléřství nemohl vykázati ani jediným činem, který by jeho povolání na toto místo opravňoval. Kníže Hohenlohe zemřel a upadl brzo v zasloužené zapomenutí. Nikdo netušil, že se starý ten muž, jejž vrstevníci jeho posměšně »strýcem Chlodwigem« nazývali, po smrti své stane císaři Vilémovi velmi nepříjemným. Všímal si bedlivě všeho, co se kolem něho dělo, a císař Vilém svěřoval se mu s nejdůvěrnějšími záležitostmi politickými i soukromými. A kníže pilně si zapisoval, co sám pozoroval a co jiní mu svěřovali, a nyní kolik roků po jeho úmrtí vydány jsou zápisky jeho. Možná, že by tyto jeho vzpomínky, ačkoli jsou velmi zajímavé a namnoze pikantní, nebyly nikdy rozčeřily hladinu veřejnosti tou měrou, jak se nyní stalo, kdy by sám císař Vilém v přenáhlenosti své se o to nebyl postaral. Zaslal totiž nejstaršímu synu knížete Chlodwiga, knížeti Filipovi, pánu na Poděbradech, depeši, v níž vyslovil své největší rozhořčení nad hrubou prý beztaktností, že byly vzpomínky ty uveřejněny, a v níž princovi ostrou výtku učinil. Depeše byla poslána na nepravou adresu, neboť zápisky nevydal kníže Filip, nýbrž mladší jeho bratr Alexandr, vrchní president v Colmaru.

Mnoho nového zápisky nepřinášejí, ale obsahují mnohé zajímavé a pikantní podrobnosti. Nepříjemná pro císaře Viléma jsou ona místa, která jednají o poměru Německa k Rakousku a k Rusku a která falešnou hru Německa staví v pravé světlo.

---

[1]) Připomínáme opět, že co letošní Osvěta o Sv. Čechovi přinesla, jsou jen první partie z obšírného díla, kterému prof. Vobornik věnoval už léta pilné a důkladné práce, a které, až dokončeno vyjde v samostatné knize, dojista bude v literatuře naší náležeti k zjevům řídkým a vzácným. *Red.*

Officiosní tisk německý odsuzuje uveřejnění zápisků jako »neopportunní a beztaktní.«

Nejzajímavější část zápisků jest ta, jež se týká pádu Bismarckova. Vysvítá z nich, že Bismarck hájil své postavení do poslední chvíle. K velkovévodovi Badenskému, jejž měl za svého odpůrce, býval prý velmi hrubý a choval se i k císaři Vilémovi takovým způsobem, že císař kdysi řekl: »Divil jsem se, že mi nehodil kalamář na hlavu.« Hohenlohe tvrdí dále, že se Bismarck vzpouzel přímému styku ministrů s císařem obcházením kancléřské instance a že se bránil vlivu nezkušeného a našeptávání jiných přístupného císaře Viléma II. na státní záležitosti. Za bezprostřední příčiny pádu Bismarckova udává Hohenlohe rozpor mezi císařem a Bismarckem v příčině zajišťovací smlouvy s Ruskem a prodloužení a zostření zákona proti socialistům. Když došlo ke sporu mezi Německem a Rakouskem pro bulharskou otázku, chtěl se Bismarck přidati k Rusku.

Již r. 1876 stěžoval si na frikce a nedostatečnou podporu. Hohenlohe byl tehdy návštěvou ve Varíně; o rozmluvě s Bismarckem píše: »Bismarck mluvil včera večer opět o svém úmyslu vzdáti se svého úřadu. Nemůže prý stále nésti odpovědnost za všechno, co se děje, a přece nemíti moci voliti své spolupracovníky sám. Byl by prý již dávno žádal za propuštění, ale předvídá prý, že by se pak zahraničné záležitosti dostaly na špatné cesty, ježto nikdo nepožívá u císaře té moci, jíž on si vydobyl. Pomýšlel prý na to pořiditi si takové postavení, aby měl vliv na zahraničnou politiku bez odpovědnosti a tíže úřadu kancléřského. Kdy by jej císař jmenoval generálním pobočníkem, bylo prý by to jediné východiště. Namítl jsem mu, že se snad klame. Kdy by císař v něm více neviděl říšského kancléře s jeho celou mocí, vyprostil by se z jeho vlivu, a jiní by měli lehkou hru. Naproti tomu mínil Bismarck, že by se dal zvoliti za poslance, což by mu zjednalo náležitou vážnost a moc. A kdy by se to nezdařilo, měl prý by ještě dosti času k úplnému odchodu.«

V zápiscích z roku 1877 čteme: »Dnes byla u Bismarcka hostina diplomatů. Jeho dcera Marie řekla mi, že já jsem jediný, na něhož se říšský kancléř může spolehati.«

Po návštěvě v Postupimi v květnu r. 1881 napsal kníže: »Princ Vilém je poněkud mladistvě bezohledný jinoch, jehož se matka bojí a jenž mívá spory i se svým otcem, korunním princem. Matka prý je smiřuje. Korunní princezna mluvila mnoho o Rusku. Sdílí se mnou mínění, že jedině konstituční systém může tam pomoci.«

Roku 1888 řekl velkovévoda Badenský Hohenlohovi: »Císař má Bismarcka až po krk,« a podotkl, že také syn jeho hr. Herbert jest císaři do duše protivný.

V březnu r. 1889 navštívil Hohenloha velkovévoda Badenský, který mu pravil, že není nemožno, by se císař s Bismarckem rozešel. Prozatím chce prý se císař všemu vyhnouti, ježto Bismarcka potřebuje pro povolení vojenské předlohy.

Na jaře r. 1875 způsobila zpráva, že Německo hodlá přepadnouti Francii, veliké vzrušení v celé Evropě, a uklidnění nastalo teprve, když se oznámilo, že se osobnímu zakročení cara Alexandra II. podařilo přiměti Německo, aby od svého úmyslu upustilo. Hohenlohe, jsa tehdy německým velevyslancem v Paříži, dlel právě v Berlíně a měl s císařem Vilémem I. delší rozmluvu. Císař vypravoval mu o neshodách s Bismarckem a řekl mu na konec: »Pozdravujte maršálka Mac-Mahona a řekněte mu, že nejste sám poslem míru, ale že skutečný posel míru stojí zde!«

O měsíc dříve měl Hohenlohe rozhovor s Bismarckem v kancléřském paláci. Bismarck probíral rozličné alliance, které by se mohly proti Německu utvořiti. Na allianci rakousko-italsko-francouzskou nekladl velké váhy, neboť prý by Německo bylo s rakouskými 400.000 mužů brzy hotovo. Za povážlivější měl allianci rusko-francouzskou, při níž prý by však Italie neměla významu. Italii nepřikládal důležitosti, ježto prý její armáda jest špatna a její politika zcela nespolehliva.

O německých suverénech vyslovil se Bismarck dle zápisků Hohenlohových: »Ti páni měli by býti rádi, že jsem jim pořídil ochranné přístřeší (utvořením německé říše). Odstoupímli, nastane násilná centralisace a odplaví je.« Proti německé osadní politice byl Bismarck co nejrozhodněji; řekl, že Německo nemá ani loďstva ani schopného úřednictva. O choti císaře Bedřicha vyslovil se Bismarck r. 1888, že se mísí příliš do státních záležitostí a že císař Bedřich jí dosti neodporuje. Téhož roku zaznamenal Hohenlohe výrok císařovnin, že by nebylo žádným neštěstím, kdy by Bismarck odešel. To bylo Bismarckovi doneseno. Když se r. 1889 mluvilo o možnosti války, řekl Bismarck Hohenlohovi: »Generál Waldersee jest zmatený politik; chce válku, ježto cítí, že příliš sestárne, budeli mír dlouho trvati. Také jako náčelník generálního štábu není na svém místě, a Moltke prokázal generálnímu štábu špatnou službu, že ho postavil v jeho čelo.«

V prosinci r. 1889 došla do Berlína zpráva od německého velevyslance v Petrohradě, že Rusko s výzbrojem novými puškami velmi pomalu pokračuje. Z toho, jakož i z té okolnosti, že Rusko i stavbu železnic odkládá, soudil Bismarck, že Rusko nemůže do pěti roků válku počíti. Hohenlohe píše o rozmluvě, již v té příčině měl s Bismarckem: »Co se nás týká, nezačneme žádné války, ani s Ruskem, ani s Francií. Na každý spůsob došlo by k válce s oběma najednou, a pak bylo by pochybno, zda bychom do té míry zvítězili, že bychom Rusku své podmínky předepsati mohli. Za živobytí císařova nebude jinak. Byli bychom jen tehdy k válce donuceni, kdy by trvání rakouského mocnářství bylo ohroženo.« Bismarck radil prý císaři rakouskému, aby se choval klidně, i kdy by, což jest pravdě podobno, Rusko se usadilo na vchodu do Dardanel a jej opevnilo; pak prý by byly ohroženy zájmy Anglie a snad také Francie a Rakousko by mělo přirozené spojence.«

Když Hohenlohe po smrti císaře Bedřicha vdovu jeho navštívil, zmínila se o zlomyslnosti a sprostotě jistých lidí, což padalo na Bismarcky. Herbert Bismarck měl prý tolik drzosti, že se k princi Waleskému (nynějšímu anglickému králi) vyjádřil o císaři Bedřichovi, jenž jsa stižen rakovinou v krku, nemohl mluviti: »Mocnář, který nemůže mluviti, neměl by vládnouti.« Princ Waleský prý řekl, kdy by nebyl měl ohledy na dobré poměry mezi Anglií a Německem, že by byl Herberta Bismarcka vyhodil ze dveří. Mladý císař (Vilém II.) nalézá se úplně v rukou Bismarcka, jenž vládl 20 roků neobmezeně a nemohl snésti, že císař Bedřich měl svou vůli. Hrabě Waldersee (náčelník generálního štábu) jest falešný, nesvědomitý člověk, jenž by vlast lhostejně uvedl ve zkázu, kdy by tím jeho ctižádost byla uspokojena.

V Hamburku bavila se v červenci r. 1892 choť císaře Bedřicha s Hohenlohem o Bismarckovi. Prý se nediví, že si Bismarck po svém pádu tak výbojně počíná. Jest prý to bojovná povaha a nepřestane nikdy bojovati. Vyprávěla o dřívějších událostech, o neodůvodněné nedůvěře Bismarckově k ní a k císařovně Augustě a vyslovila se, že jest jedině klidu a laskavosti císaře Viléma děkovati, že Bismarck měl takové úspěchy. Jest prý nebezpečným protivníkem, avšak nesmýšli protimonarchisticky, na to jest prý příliš pruského smýšlení.

V srpnu r. 1892 dlel Hohenlohe v Berlíně a byl od císaře pozván k hostině. Po ní přišla řeč na Bismarcka, a císař řekl: »Domnívajíli se lidé, že Bismarcka potrestám a snad jej do Špandavy (pruského státního vězení) pošlu, klamou se. Nehodlám udělati z Bismarcka mučedníka, k němuž by lidé putovali.« Pak vyprávěl císař, že mluvil s ministrem Herfurthem a že mu řekl: »Vy jste se přece súčastnil všech ministerských porad. Choval jsem se někdy tak, že by to mohlo Bismarcka uraziti a zavdati mu příčinu, aby proti mně vystupoval?« Za to prý Herfurth odvětil, že všichni ministři se divívali, s jakou trpělivostí císař hrubosti Bismarckovy snášel. Císař zmínil se také o Bismarckově tvrzení, že jest s císařem ruským za dobré; pravil s úsměvem: »Císař mi řekl, že má ke Caprivimu úplnou důvěru,« když mu však Bismarck něco řekl, byl prý vždy přesvědčen »qu'il me triche« (že se mnou falešně hraje).

Při snídani v Postupimi r. 1892 řekl císař Vilém Hohenlohovi, že nepodnikne ničeho proti Bismarckovi, ale následky všeho budou prý vážné. Waldersee a Bismarck nemohou prý se vystáti, ale spojili prý se proti Caprivimu, jejž Bismarck chce odstraniti.

S panem z Holsteinu, jenž byl ředitelem v zahraničném úřadě německém, měl Hohenlohe dne 15. prosince r. 1893 zajímavou rozmluvu o novém směru německé politiky zahraničné. Holstein vytýkal tyto chyby Bismarckovy politiky: Berlínskou smlouvu, sprostředkování v Číně na prospěch Francie, zabránění srážky mezi Ruskem a Anglií v Afganistaně a zcela trakasující politiku k Rusku. O posledním záměru Bismarckově opustiti Rakousko řekl, že by se Německo bylo učinilo hodným opovržení,

že by bylo bývalo osamoceno a stalo se na Rusku závislým. O Crispim vyslovil se, že znepokojuje Capriviho, ježto se nikdy nemůže věděti, co tento rozčilený muž učiní. Jedná prý se o to poslati dovedného vyslance do Říma, a Holstein vyslovil se pro Bernarda Bülowa (nynějšího říšského kancléře).

Kníže Hohenlohe zaznamenává také několik svých rozmluv s císařem Františkem Josefem. Zajímavé jsou výroky, jež císař ke knížeti r. 1892 v Staré Úži učinil. Císař tázal se knížete, jenž tehdy byl místodržitelem v Alsasích: »Vy jste podřízen říšskému kancléři?« Kníže odvětil: »Nikoli, přímo císaři, kancléři jsem na rovno postaven.« O Bismarckovi vyslovil se císař: »Jest smutno, že takový muž mohl tak hluboce klesnouti.« O kancléři Caprivim řekl: »Dejž Bůh, aby tento muž ještě dlouho na svém místě zůstal.«

Ve Varšavě měl kníže v měsíci srpnu 1864 s ruským polním maršálkem Bergem delší rozmluvu, v níž se stala zmínka o poměrech mezi Ruskem a Rakouskem. Maršálek vyslovil se o poslání generála Paskieviče: Roku 1849, píše kníže, když uherská válka se nedařila, prosil rakouský císař ruského cara za pomoc. Berg byl vyslán do Vídně, aby konal přípravy k válce. Vypravoval, že jel k císaři do Vídně, do Brna a ke knížeti Schwarzenbergovi do Prešpurku. Vše bylo rychle a přátelsky ujednáno. Ruský císař přijel do Varšavy a tam navštívil jej císař rakouský. Vše bylo umluveno až na otázku vrchního velení. Císař Mikuláš si přál, aby Paskievič převzal vrchní velení, ježto znal jeho ctižádost. Ale císař František Josef prohlásil, že se to příčí jeho cti, ježto se jedná o válku proti jeho poddaným. Raději zemříti, než proti své cti jednati, řekl prý, načež prý jej car Mikuláš objal.

O svém vlastním postavení jako říšský kancléř zmiňuje se Hohenlohe na podzim r. 1895: »Vím, že několik politiků a vysokých snaživců se pokouší, aby mne u Jeho Veličenstva očernili. Přejí si jiného říšského kancléře a tvrdí, že prý jest potřebí rázného jednání. Čeho mohou dosíci? Konflikt s říšským sněmem vedl by k rozpuštění a k novým volbám, tyto pak ku porážce vlády. Opětné rozpuštění a státní převrat způsobily by spor se spojenými vládami, občanskou válku, rozklad německé říše, neboť cizina by nezůstala klidna a vmísila by se, alespoň Francie. Má politika jest: s říšským sněmem dobře vycházeti. Nepovolíli žádné reformy finančních zákonů, nepředloží se mu příště nic. Nespokojenost jednotlivých států s finančními břemeny nezůstane bez účinku na veřejné mínění a připraví půdu pro příští volby. Já sám odstoupím v každý okamžik, jakmile Jeho Veličenstvo na ony cesty nastoupí.«

Uveřejnění zápisků Hohenlohových o příčinách pádu Bismarckova vedlo k tomu, že ve vážném německém listě uveřejněny poznámky Bismarcka samého o pádu jeho. Píše v nich: »V úmyslu odstoupiti ze svých úřadů byl jsem utvrzen přesvědčením, že nemohu také zahraničnou politiku Jeho Veličenstvu zastávati. I při své důvěře v trojspolek nespustil jsem přece nikdy s očí

možnost, že by mohl jednou selhati. V Italii nestojí monarchie na pevných nohou, svornost mezi Italií a Rakouskem jest irredentou ohrožena a v Rakousku může se i při bezpečné spolehlivosti panujícího mocnáře veřejné mínění změniti. S Uherskem nemůže se nikdy bezpečně počítati, ono může sebe i Rakousko vehnati v zápletky, jichž musíme zůstati vzdáleni. Proto jsem se vždy snažil, aby se mosty mezi námi a Ruskem nikdy nezničily, a myslím, že jsem cara Alexandra v jeho mírumilovných snahách tak dalece utvrdil, že se války s Ruskem, při níž i při vítězném výsledku nic získati nelze, již sotva obávám, leč že by se odtamtud proti nám vystoupilo, kdy bychom po vítězné válce s Francií nového území žádali. Rusko potřebuje existence Francie, jako nám jest Rakouska jako velmoci potřebí. Německý konsul v Kievě zaslal podrobné zprávy o ruských poměrech, mezi těmi také o vojenských přípravách ruských, o nichž jsem, pokud se týkaly politiky, císaři zprávu podal. Na to dostalo se mi následujícího císařského listu: ‚Ze zpráv vychází nade vši pochybnost na jevo, že Rusové jsou v plném strategickém postupu, aby přikročili k válce. Musím jen velice litovati, že se mi z Kievských zpráv tak málo dostalo. Byly by mne na hrozící strašné nebezpečí již dávno upozornily. Jest nejvýš na čase Rakousko varovati a činiti přípravy k obraně.‘« Bismarck připomíná: »V tomto listě jest předně obsažena výtka, že jsem J. V. zprávy zadržel a ho na válečné nebezpečí neupozornil. Za druhé obsahuje list politické rozkazy, kterých vykonati nemohu. My máme Rakousko varovati a konati přípravy k obraně. A návštěva J. V. při ruských manevrech, k nimž se J. V. sám bez mého přičinění přihlásil, má odpadnouti. Nejsem vůbec povinen Jeho Veličenstvu předkládati všecky zprávy, jež obdržím, a mohu z nich voliti dle jich obsahu, za jehož dojem na císaře mohu vzíti odpovědnost. Ony zprávy měly vůbec jen pro generální štáb zajímavost a byly nad to ještě zastaralé. Učinil jsem dle svého nejlepšího přesvědčení výběr pro Jeho Veličenstvo a vidím v císařském listě výraz nezasloužené nedůvěry. Při svém dosud pevném přesvědčení o mírumilovných úmyslech ruského císaře nemohu vykonati, co mi Jeho Veličenstvo nařizuje.«

Ježto list ten otiskují »Hamburger Nachrichten,« dříve list Bismarckovi sloužící a nyní jeho rodině blízký, nemůže býti pochybnosti o jeho authentičnosti.

V Německu mělo se za to, že nyní vyjde v brzku také třetí svazek Pamětí Bismarckových, jichž vydání rodina jeho z rozličných ohledů odložila. Není pochyby, že by kniha ta vzbudila ještě větší sensaci než zápisky Hohenlohovy, a že by císař Vilém II. byl mnohem více rozhořčen. Ale rodina Bismarckova prohlašuje, že tento díl Pamětí prvního kancléře zůstane potomstvu zachován v rukopise.

Adolf Srb.

Vesnický motiv.

V parnu léta... Horkým vzduchem
  zvučí srpna melodie.
V černé lesy pod Krkavcem
  žhavou lávu slunce lije.

Přetížené klasy pšenic
  obloukem se nad mez kloní,
višně zrají nad mou hlavou,
  motýli se v letu honí.

Krůpěj znoje padá s čela,
  na okamžik brvu zamží.
Stavím krok a hledím nazpět.
  V kouři skryto město na Mži.

Do dálky až k Borům běží
  město vždycky věrné Římu,
s Radbuzou kde Mže se snoubí,
  pivovar se halí v dýmu.

Co tak vzhlížím na to město,
  komíny kde v les se kupí
a kde pod jhem cizích peněz
  tolik českých duší úpí,

dojde ke mně soused Klásek.
  Bodrý stařík svadlých tváří.
Trpký úsměv kolem retů,
  čelo zryto rádlem stáří.

Jedna cesta v dál nás vede
  do vsi, známé na dvě míle —
V kotlině kdes pod Krkavcem
  stuleny jsou domky bílé.

Moře klasů hoří v slunci —
  kudy jdem, zní cvrčků sloka;
úrodu zříš v plném zrání
  do daleka, do široka.

»Co je zlata,« stařík praví,
  »co je zlata letos v poli —
sotva že se komu vejde
  sklizeň celá do stodoly.

Jak ty časy, bože, letí —
  na šestý rok už to běží,
syn co hospodaří za mne,
  nebožka co v zemi leží.

Jedno dření byl můj život,
  jedno dření při tom pluhu —
co tu perných roků přešlo,
  než byl člověk zbaven dluhu,

v knihách jenž zbyl po výplatě,
  když jsem, po nebožky radě,
koupil grunt, kde syn dnes sedí —
  první sedlák na osadě.

Třicet roků lopocení,
  než jsem přemoh dluhů jarmo —
z chalupníka sedlákem se
  nestanete jen tak darmo —

Však ta vděčnost v stáří za to!
  Div že srdce nekrvácí —
výčitky a drsný ústrk
  snáším nyní za svou práci.

Slyšel jste, že nevěsta má
  jizbu moji pronajala
z města pánům přes to léto?
  Jizbu mou, kde duši jala

častá touha po nebožce — —
  Bol se nad tím v srdce vtíná —
tátu dala přestěhovat
  do komory u kravína . . .

A můj syn? Ten mlčí k tomu.
  Těžko najít jinde radu —
proti vlastní krvi právo
  byl jsem hledat u ouřadu.

Ale znáte snad ty pány —
  moje vlastní chyba prý to,
v knihách nic že psáno o tom,
  pomoc žádná, že jim líto . . .«

Nedomluvil stařík vetchý!
V stínu řasy slza tryská.
Pod Krkavcem u potoka
bílá ves nám kyne zblízka.

———

Letní večer, plný kouzla,
tiše klesá na kraj, na ves.
Žito praská pod pavézou.
Kdos ho fůru do vrat zavez.

Čí ten statek poblíž návsi,
stodola čí u jabloně?
A kdo nyní ve vůkolí
nejlepší má čtyři koně?

Starý Klásek dluh tu splácel
třicet roků v potu tváři — —
syn má nyní nejvíc polí
na osadě po faráři.

———

Ticho ve vsi ... Spat šlo slunce
v náruč borového lesa.
Duma noci, plná kouzla,
tiše nad ves moji klesá,

temnou vlečku dlouhých stínů
na koruny stromů věsíc.
Ve výšinách mezi mraky
klidně pluje žlutý měsíc,

líbá květy slunečnice,
mezi větve pohled kloní.
Kohos v shluku plachých stínů
viset vidí na jabloni.

Pro koho se zítra ráno
mnohé oko ve vsi zamží?
Nikdy spolu, staříku můj,
nepůjdem už z města na Mži.

Klidně spáti u hřbitova
líp, než prolít slzí proudy.
— Poznals trpce, výminek že
drsnou kletbou selské hroudy.

V. Krofta.

Nové písemnictví.

O vydávání Archivu českého. [1])

V dějinách vydávání Archivu českého, nejrozsáhlejší nyní historické publikace, možno rozeznávati dvojí období: jedno od roku 1840 do roku 1872 (po případě 1876) a druhé, které po delší přestávce počíná rokem 1886.

Prvé z nich nazvati lze obdobím Palackého. K jeho návrhu (ze dne 22. února r. 1840) svolil stavovský zemský výbor, aby Archiv český byl vydáván nákladem zemským, a Palacký uveřejnil ještě téhož roku I. díl nové publikace (o 612 stranách 4⁰). Podle jeho návrhu měla přinášeti historické prameny z 15. a 16. století, psané jazykem českým (ne starší latinské), aby z nich těžil nejen on sám při spisování dějin našeho národa, nýbrž i všichni přátelé české literatury, ježto »většina těch dokumentů, zvláště pak dopisy, právem pokládají se za vzor pravé české mluvy.«

Hned v kratičké předmluvě k I. dílu Archivu Českého Palacký naznačil, které písemnosti mají (i budoucně) v sbírce této býti otiskovány, že totiž patery: *A*) Psaní poselací všelikého druhu; *B*) Zápisy zemské obecné a sněmovní, též listiny královské a ouřední; *C*) Li-

[1]) »O vydávání archivu českého. Napsal Josef K a l o u s e k. Ze zpráv archivu zemského 1906.«

stiny soukromé; *D*) Výpisky právní a dějinné; *E*) Výtahy a přehledy z listin čerpané. Podle toho způsobu vyšly od roku 1840 do roku 1846 čtyři díly Archivu českého, pátý však (pro nepříznivé pak poměry politické) až roku 1862 a šestý roku 1872. V úvodě k šestému Palacký oznamoval, že musí přestati sám na vydávání listin pochozích jen z doby nejstarší až do roku 1526, a péči o jiné zůstaviti »svým potomkům,« ale nebylo mu souzeno, aby ještě VII. díl sbírky uveřejnil.

Od svého prvotního programu záhy sám se poněkud odchyloval, otiskuje v Archivě českém (v oddíle *D*) jednak i právní knihy staročeské (na př. Knihu starého pána z Rosenberka), jednak i písemnosti původně latinské (na př. Řád práva zemského sepsaný uprostřed XIV. věku), jestliže věcně s prameny českými souvisely.

Na vydávání publikace stávala v rozpočtu zemském ročně položka 3000 zl. (v l. 1873—1876), ale po smrti Palackého z rozpočtu zmizela a podnik uvázl. Teprve roku 1884 podal Historický spolek (z naléhání hlavně dr. Jos. Emlera) petici k sněmu českému, aby povolil zase peněžitý náklad na další vydávání Archivu českého. Po delším průtahu petice vyřízena příznivě (v únoru 1886). Sněm povolil již na ten rok 3000 zl. k žádanému účelu. Král. česká společnost nauk požádána jeho jmenem, aby rozhodla, jaké prameny a dle jakého plánu měly by býti vydávány, a oekonomická stránka podniku svěřena zemskému výboru. Společnost zvolila si k poradám o té věci komitét (Tomka, Emlera, Gindelyho, Kalouska, Golla, Rezka a Jaromíra Čelakovského), na jehož návrh vědecké řízení publikace dle plánu Palackého přijala a je prostředkem komise vždy po třech letech obnovované vykonávala. Zemský výbor schváliv toto její usnesení, vyhradil si, aby mu historická látka, pro každý díl publikace určená, jakož i návrhy o zamýšlených cestách k badání archiválnímu byly vždy předem k approbaci předkládány; zároveň rozhodnuto i o honorářích. Zbývalo dohodnouti se a ustanoviti pevná pravidla o mnohých podrobnostech. Komise při Král. české společnosti nauk radívala se o nich při naskytujících se konkretních případech, a Společnost návrhy její odevzdávala zemskému výboru k schválení. Tak na př. ustanoveno, aby se Archivu českého tisklo (u dr. Ed. Grégra) 500 exemplářů, jakož i aby se pořídil kromě rejstříků při každém jeho dílu dvojí katalog k sbírce celé: jeden, sestavující nadpisy všech písemností vytištěných v pořádku časovém a do jediné řady, druhý s tolika oddíly, z kolika archivů čerpalo se a tisklo v Archivě českém, v každém pak oddíle aby se poznamenaly chronologicky všecky listiny, které již z toho kterého archivu jsou vytištěny. Delegátům Společnosti povolili kníže Adolf Jos. Schwarzenberg a hrabě Jaromír Černín čerpati z archivů v Třeboni a v Jindř. Hradci; kníže Karel Schwarzenberg povolil prof. Kalouskovi užívati archivu Orlického. Ježto bylo třeba, aby celý podnik jednotně byl řízen, komise (k doporučení Emlerovu) vznesla ten úřad redaktorský na Kalouska, kteréžto opatření zemský výbor (dne 23. pros. r. 1886) schválil. Kalousek již před tím vypracoval podrobná pravidla pro historické pracovníky i jich písaře, kteří by se chtěli účastniti vydávání Archivu českého, vytkl vlastnosti, které má míti opis k tisku chystaný, dále práva i povinnosti redaktorovy, což vše komise schválila.

Se svolením zemského výboru upuštěno od dosavadního nepohodlného vyplácení jednotlivých honorářů a platů tiskárně jeho prostřednictvím, tak že napotom vždy celá roční dotace (3000 zl.) měla býti od pokladny zemské vydána pokladníku Společnosti, aby sám z ní výplaty činil dle ustanovených sazeb a jen účty výboru zemskému k approbaci předkládal. Později k žádosti komise sněm český povoloval roční dotaci po 3000 zl. najednou vždy na pět let, aby vytištění velkých sbírek pramenů bylo zabezpečeno a marně se neprotahovalo.

Zevnější úprava a také obsah Českého archivu uchylovaly se později od některých norem Palackého. Tento mínil prvotně vydávati sbírku v sešitech 15archových tak, aby vždy pět sešitů tvořilo jeden díl. Od toho upuštěno a ustanoveno, aby se vydával po každé celý díl asi o 75 arších najednou, místo rozmanitosti aby dbáno bylo raději soustavnosti látky, místo otiskování velkých sbírek pramenů po částkách aby pojímány byly raději co možná pohromadě do jednoho dílu. Protože by však tím pořadatelé menších sbírek byli nuceni příliš dlouho čekati na jich uveřejnění, ustanoveno dále, aby sbírky takové byly otiskovány v současně vydávaném druhém díle Českého archivu, a posléze, aby ku pramenům z doby starší (před r. 1526) bylo hleděno nejprve a potom teprv k novějším. Roku 1900 postavil Kalousek v čelo 18. dílu přehled obsahu všech dílů do té doby vydaných, aby usnadněno bylo v nich hledání a snadno se poznalo, co dosud vykonáno. Přehled ten byl pak doplněn v pozdějších dílech sudých, totiž v XX. a v XXII., a mimo to otisknut v přítomném pojednání Kalouskově.

K odchylkám od norem Palackého (už však jím samým nezachovávaných) náleží usnesení komise (r. 1886), aby se sice zpravidla vydávaly v Archivu českém písemnosti psané jazykem českým, ale vedle nich aby se připouštěly i latinské a německé, pokud by prameny obsahem svým k sobě příslušely. Komisi vedlo k tomu zároveň přesvědčení den co den rostoucí, že Archiv český již nemůže míti prvotního svého úkolu, aby uveřejňoval vzory staročeské mluvy a sloužil potřebám i filologů i historiků. Filologové musejí si nyní upraviti sbírky podobné dle svých potřeb (již zvýšených), a Archiv prospívati má teď především historikům.

Komise pro vědecké řízení Archivu českého obnovovala se vždy po 3 letech, tak že v řádné schůzi Král. české společnosti nauk znova volila členy dřívější a toliko na místa uprázdněná osoby nové. Tomek byl předsedou komise od jejího počátku až do své smrti; podle něho zasedalo v ní šest jiných údů. Posledně obnovena byla dne 10. ledna r. 1906; za členy její zvoleni byli Jaromír Čelakovský, G. Friedrich, J. Goll, J. Kalousek, Vojt. Nováček, F. Tadra a J. Teige; za předsedu vyvolila si Jaromíra Čelakovského; redaktorem a jednatelem zůstal Kalousek. Publikaci od ní řízené prospívala vždy vnitřní shoda mezi jejími údy i vnější se zemským výborem. Teprve v posledních letech povstal spor, který škodí bohužel věci velmi důležité, totiž tomu, aby dokončeno bylo začaté již vydávání veliké sbírky dopisů Karla z Žerotína. Následkem toho sporu (k němuž dala podnět rozmíška mezi ředitelem archivu zemského Dvorským, vydavatelem

listů Žerotínových, a čtyřmi úředníky toho archivu, rozmíška ztrpčující práci redaktorskou i Kalouskovi) Kalousek setrvav při redigování dopisů Žerotínových toliko ještě při díle XXVII., zřekl se ho hledíc k dílům dalším, jichž vydávání tím uvázlo.

Bohatství látky v Českém archivu již uveřejněné jest znamenité, a všecky písemnosti dle prvotního návrhu Palackého do patera oddílů sestaveny. Nejvíce zastoupen oddíl *A* a po něm *C*; nejvzácnější pro dějepisce látku bude obsahovati oddíl *B*. Palacký vydal v něm valný počet písemností, ale jen z doby starší do roku 1508 a jen kusy české, uveřejňuje jinojazyčné v publikacích jiných.

Jest potřebí ještě dovršiti tu práci až do roku 1526, kdy se počínají Sněmy, vydávané archivem zemským, a doplniti ji také písemnostmi jinojazyčnými z doby Jagellonské. Prof. Čelakovský shledal mnoholetým přičiněním velký počet akt veřejných, které hledí k českému sněmu a státu před rokem 1526, a hodlá je vydati, ale jen za dobu mezi lety 1500—1526, ostatek práce zůstavuje pracovníku mladšímu.

Vybrali jsme z důkladného a jasného pojednání Kalouskova momenty jen nejdůležitější, doporučujíce čtenáři, aby vlastní četbou toho spisu si doplnil zajímavé podrobnosti, zvláště i ty, které se týkají neblahého sporu v příčině edice dopisů Žerotínových.

J. Božek.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo vykonalo po delší přestávce zase jednou čin záslužné umělecké práce, která vyžaduje uznání a náležitého ocenění zvláště i tam, kde od divadla zásadně se vymáhá plnění nejvyšších a nejvážnějších uměleckých úkolů. Goethovo veledílo, dramatická báseň *Faust*, bylo právě uvedeno na naši scénu spůsobem, který zasluhuje, aby byla přímo a jasně vytknuta jeho seriosní snaha po provedení pokud možná nejdokonalejším ve všech směrech; režie i jednotlivé súčastněné síly spojily se k vzájemnému úsilí, aby rozluštily mnohde nedostupný problém, a dílo se jim z valné části také podařilo.

Náležíli grandiosní báseň Výmarského veleducha také na českou scénu, je otázka zajisté již dávno rozhodnutá. Byla přirozeně vyslovována tehda, kdy nebylo ještě zcela jasno, že náleží na scénu *vůbec*. Dostala se na ni přes trpný odpor básníkův, a bylo k tomu potřebí přes půl století, nežli se pevněji zakotvila na samých jevištích německých. Od prvního provedení prvního dílu Klingemannem v Brunšviku (19. ledna 1829) až do nejnovějšího důležitého provedení díla ve Vídeňské dvorní činohře (5. listopadu 1906) byly podniknuty téměř bezpočetné pokusy, které měly nesmrtelnou emanaci německého genia učiniti přístupnější scéně a hledišti. Téměř každé německé divadlo přineslo svou trošku k studiu Fausta, ze záplavy

nesmyslných nápadů a názorů vynořovaly se drobty pravdy, které zůstávaly pak majetkem a základem dalších pokusů. Kdokoli chtěl býti třeba jen zdaleka pokládán za dramaturga, podal svému divadlu své zpracování Fausta. Oba díly tragedie byly roztrhány až i na čtyři večery, aby diváku lépe lahodily. Jednotlivé scény přesunovány z aktu do aktu, tu škrtáno, tu připisováno, a různých výkladů je celá literatura. Ostatně *německé divadlo* má k Faustu zcela jiné povinnosti, nežli kterákoli národní scéna jiná, a bylo právě na něm, aby dovedlo vykrystalisovati konečnou scénickou formu básně, kterou by bylo lze přijati i na cizonárodním jevišti. Ale zdá se, že ještě k ní nedospělo.

Alespoň naše nynější textová úprava básně pro scénu, která je jaksi výslednicí všeho rozumného, co v té věci na německých jevištích posud bylo vykonáno, nás neuspokojila v tom bodu, že vynechává *prolog v nebi.* Ačkoli délka večera je napjata do nejmožnějšího zámezí, schází právě diváku ono jedině správné stanoviště, s kterého může náležitě posuzovati jak snahy Faustovy, tak i jeho zápas s démonem zla, tak i tragédii Markétčinu. Vždyť scénický dojem díla se úplně mění pod zorným úhlem Hospodinovy moudrosti a Mefistových nástrah a zcela jasně uzavřené sázky o příští záhubné cesty Faustovy. Pak je osud člověka správně osudem zrna mezi dvěma žernovy, a snahy a touhy Faustovy nabývají zcela zvláštního osvětlení, které by bylo skoro ironické, kdy by nebyl jeho zdroj tak vysoce povznášející a ony samy nebyly ve svém bloudění tak teskné, beznadějné a — všelidské. Jinak bychom mohli býti textem spokojeni. Režie dotýkala se ho s plnou pietou a všímala si bedlivě všeho, co jí přinesla Faustovská literatura. Zvláště nová kniha mnichovského dramaturga Eugena Kiliana, »Goethes Faust auf der Bühne« poskytla jí výborné návody a její vliv je patrný téměř ve všech podrobnostech našeho Fausta. Zvláště všecko operistické, baletní a mimotné, proti čemu Kilian rozhodně se staví, je naší výpravou stlumeno nebo odmítnuto s pozoruhodnou důsledností. Takový prospěšný vliv na výkony naší scény je zajisté zcela vítán.

Celkové provedení Fausta zásluhou některých uměleckých sil působilo velmi náladově, domáhalo se tu onde bezpodmínečného uznání, režii podařilo se na jednotlivých místech docíliti účinků, jakých ve Faustu česká scéna asi ještě nepoznala, a úhrnem dlužno říci, že za nynějších poměrů a prostředků docíleno tragédií hotového uměleckého vítězství. Že ještě fysicky nepodmaněn každý jednotlivý posluchač, toť důsledek problému, který však nedojde rozluštění na jevišti našem. Německému divadlu zbývá další práce; naše jeviště nemůže prováděti nové pokusy, máť jinou cestu a jiné povinnosti.

Některé poznámky k výpravě. Zeměduch mluví zcela, jak chce Bulthaupt a s ním Kilian, jakousi hlásnou troubou. Pan Řada má dost mohutný hlas, aby bez ní mluvil jasněji a srozumitelněji. Vystoupení Mefistovo z pudla zdá se nám poněkud střízlivé. V Auerbachově sklepě působí jako nedopatřením, když na ráz po objevení se Faustově s Mefistem praví o nich Brander, že nejsou zde ještě ani hodinu. V čarodějném zrcadle objeví se Faustovi *obraz* nahé ženy, podivno, že režie připustila takový nevkus. Zjevení buď pla-

stické, krásné, skutečně »nebeský zjev,« nebo žádné, odkázáno za kulisy. Vězení mělo by se upraviti s jinakým vchodem, tato mříž nemůže přece uzavírat *vězení*. Nemýlímli se, pronáší jásavý výkřik »zachráněna!« zlý duch ze scény chrámové. Proč? Ale zase tohoto zjevu dalo by se v jeho scéně mnohem působivěji, neporovnatelně působivěji užiti, nežli jak se stalo u nás, ač i tu byl výjev náladově podán.

Herecké provedení dosáhlo vrcholu ve výkonech pana Vojana a paní Kvapilové. Mefisto je ovšem herecký problém, jehož rozluštění nepodařilo se ani panu Vojanovi na ráz, ale umělec má již nyní znamenité momenty ve svém podání. Zdá se býti ještě poněkud suchý a jednotvárný, ale vina toho není tak ve výkonu jako v hlasových prostředcích umělcových, za to pokud se týče základních barev postavy, její kaustické žžíravosti, posměchu a zloby, její drtivé převahy nad lidskou změtí, druží se Mefisto k druhému velikému výkonu Vojanovu z poslední doby, k jeho Hamletu a podobně asi jako jím zakotví hru na delší dobu v repertoiru. Paní Kvapilová odškodnila nás za to, že jsme nepoznali její Markétku dříve, mistrným podáním svých závěrečných scén v chrámě a především ve vězení, kde ovšem i báseň nalézá se na vrcholu svých scénických účinů a skytá jednu z největších scén světové dramatické literatury. Výkon paní Kvapilové byl zde úchvatný. Pan Želenský statečně zápasil se svým Faustem, avšak nikdo by nevěřil, jak je těžko do symbolického zjevu vložiti onu boží jiskru oživené bytosti, která teprve může dospěti trvalých uměleckých vítězství. Marta paní Hübnerové byla každým dechem životná, pan Kafka jemně kreslil svého Wagnera, též Valentin pana Vávry čestně opatřil svoji episodu. Nikde nebylo rušivých zvuků, a představení končí jednotným vyvrcholeným dojmem — kéž je stále a vždycky tak jasno nad obzory naší činohry.

Jan Ladeck

Nové rovy.

Jan Lego. — Josef Flekáček. — Ant. Klose. — Frant. Patočka. — Zdeněk Jahn. — Alois Durdík.

Dne 17. září t. r. zemřel v Žižkově Jan V. Lego, skriptor bibliothéky Musea království českého. Narodiv se 14. září r. 1833 ve Lhotě u Zbiŕova, studoval na gymnasiu v Plzni pod Smetanou. Potom vstoupil do služby k hutnímu úřadu na Zbirově, r. 1857 přestoupil k okresnímu úřadu a soudu v Kamníku v Krajině, odkudž byl po roce povolán do praesidiální kanceláře místodržitelské v Lublani. Tam dobře poznal poměry slovinské a v té znalosti utvrdil se též za úřadování na jiných místech. Roku 1872 odešel pro nemoc na odpočinek a uzdraviv se byl r. 1875 přijat do služeb našeho Musea. Jeho pobyt mezi Slovinci, za něhož se též seznámil s předními muži jejich, byl rozhodný pro všecky potomní snahy jeho. Lego byl u nás slovinským »konsulem,« jako E. Jelínek polským, a přispěl platně k našemu sblížení s touto větví slovanskou. Slovem i skutkem, přednáš-

kami, tiskem a cestovními výpravami zasazoval se o to, abychom Slovince blíže seznali a úže se k nim přivinuli. Znalost slovinštiny šířil přednáškami, jež na př. v Pedagogické jednotě bezplatně pořádal, a ovšem také knihami. Z těchto uvádíme: Mluvnici jazyka slovinského a Průvodce po Slovinsku, dále rozpravy: Slovinci, Charakteristika národa slovinského, Obrazy z Krajiny a j. Vydal také Mluvnici jazyka srbsko-charvátského a v slovinském »Miru« vylíčil zásluhy českého duchovenstva o českou literaturu.

Rovněž na Žižkově skonal dne 19. září t. r. řídící učitel Josef Flekáček. Narodil se 2. února r. 1857 v Uhlířských Janovicích, studoval na gymnasiu v Ml. Boleslavi a v Benešově a na učitelském ústavě v Praze, načež působil jako učitel na venkově a potom od r. 1881 v Žižkově. Byl učitel horlivý a svědomitý a v posledním působišti svém zvláště péčí o chudou mládež získal si čestnou paměť. Psával do Lumíra, Obrazů života, Palečka, Komenského, Vlasti a Vychovatele, jehož — jakož i kalendáře »Sv. Vojtěcha« a »Besed mládeže« — byl redaktorem. Pro mládež sepsal Růžové lístky, Ze života, Drobné obrázky dějepisné, Malé povídky historické, Obrazy zeměpisné a cestopisné, Z českého světa a j. Překládal z vlaštiny, na př. Boccaciova Decamerona a některé romány a vydal Průvodce po Italii jakožto konversační pomůcku pro turisty.

V Praze dne 21. září t. r. zemřel a potom ve svém rodišti Zbirově pohřben jest Antonín Klose, Pražský městský okresní. Narodil se 24. listopadu r. 1861, vystudoval reálku v Plzni a techniku v Praze, načež se stal úředníkem u Pražského magistrátu. Básněmi, které po časopisech uveřejňoval, záhy si zjednal čestné místo v družině našich poetů a byl svým literárním druhům také osobně milý pro svou ušlechtilou povahu a jemnou, pro vše krásné zanícenou mysl. Z veršů, vyznačujících se upřímnou, ze srdce plynoucí prostotou a nelíčeným citem, vznikly sbírky Básně (r. 1889) a Na zemi (r. 1892). K nim přibyla později sbírka prozy Drobty. Mimo knihové vydání zůstaly některé práce novější, zvláště delší povídka ve »Zlaté Praze.«

Z řad našeho profesorstva středoškolského odešel dne 5. října t. r. na věčnost školní rada František Patočka. Narodiv se 27. října r. 1836 ve Vysokém n. J., studoval v Jičíně, v Litoměřicích a v Praze, nastoupil na dráhu učitelskou r. 1861 jako supplent v Slaném, potom pobyl 10 let v Táboře, v letech 1870—72 byl okresním inspektorem školním na Pelhřimovsku a r. 1873 přišel na reálné a vyšší gymnasium ve Spálené ul. v Praze, z kteréhožto ústavu se r. 1898 odebral na odpočinek. V Praze byl také mimo školu horlivě činný. R. 1883 až 1888 byl jednatelem širšího výboru České Matice a r. 1884—97 zasedal ve výboru Ústřední Matice školské. Literární činnost jeho týkala se především školy. Ke chvále pak a zásluze lze Patočkovi počítati, že v učbě gymnasijní jevil jakési snahy reformní v době, kdy stará osnova gymnasijní zdála se nedotknutelnou a nezměnitelnou. Za projev takových snah pokládáme jeho Chrestomathii latinskou z r. 1875, kteráž vhodným výběrem z Caesara, Cicerona, Sallustia a Ovidia měla nahraditi zdlouhavé knihy Caesarovy o válce gallské. Pro školy vydal dále Nepota a vybrané části z Livia, pak Orbis pictus dle Komenského, Stručnou mluvnici jazyka latinského a přepracoval

Novotného cvičebnou knihu jazyka latinského pro 2. třídu gymnasijní. Byl také členem komise pro vydání Matičního Brusu a psal rozpravy pedagogické a esthetické do různých časopisů. Přečetní jeho žáci vzpomínají na něj jako na učitele dobrotivého, mládeži upřímně nakloněného.

Dne 29. října t. r. zemřel v Plzni profesor Zdeněk Jahn. Narodil se v Pardubicích r. 1849, studoval na reálce ve svém rodišti a v Praze, kdež se potom na technice oddal studiu chemie. Roku 1870 nastoupil na dráhu učitelskou na české reálce v Plzni, kdež po dvou letech nabyl místa trvalého a ztrávil tam všecka léta veřejné činnosti, až před třemi roky, vyznamenán jsa titulem školního rady, odešel na odpočinek. Vedle své horlivé a vydatné práce školní, které vděčně vzpomíná množství jeho žáků, nalezl také čas ke zdárné tvorbě literární. Po časopisech a ve výročních zprávách Plzeňské reálky uveřejnil rozpravy: První mikrografové, O chemické synthesi (v Osvětě r. 1880), Výlet na Murano, Geologický nástin okolí Plzně, O české neboli dýmavé kyselině sírové. Spolu se svým bratrem Jiljím Vratislavem, známým spisovatelem a šťastným popularisátorem věd přírodních, napsal a jako čtvrtý díl Kroniky práce vydal Chemické vzdělávání surovin. S Prokopem Procházkou pořídil za učebnou knihu pro vyšší třídy škol středních chemii organickou. Mimo to napsal r. 1873 Nástin nynějších náhledů o sloučeninách chemických a r. 1882 vyšla od něho Chemie, mineralogie a geologie jako slovný výklad ke Kobrovu Názornému atlasu. Četnými pracemi z oboru chemie a přírodopisu přispěl do obou našich Naučných slovníků. Pro svou ušlechtilou, ryzí povahu těšil se ve svém působišti upřímné a všeobecné vážnosti.

Na Smíchově zemřel dne 11. listopadu t. r. Alois Durdík, soudní adjunkt ve výslužbě, bratr známých spisovatelů Josefa, Petra a Pavla Durdíka. Narodil se r. 1839 v Hořicích, po studiích gymnasijních oddal se na Pražské universitě právům, potom si zvolil dráhu soudcovskou, stal se r. 1880 soudním adjunktem a pobyl po léta v Hradci Králové, až ho neústupná choroba nervová přiměla odejíti do soukromí. Choroba ta také před časem skončila jeho slibnou činnost literární. Al. Durdík zdařile přeložil a r. 1882 v Poesii světové ve 2 svazcích vydal Básně Mich. Lermontova. Překládal také z jiných básníků, na př. z Někrasova (Mráz bohatýr) pro Lumír a Hálkovy Květy a uveřejnil též některé původní povídky. *F. V.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 16. listopadu 1906

Volební »oprava«. — Sněmovní volby na Moravě. — České vítězství v Budějovicích. — Změny v ministerstvu společném a cislajtánském. — Nové ministerstvo ve Francii.

Výbor pro *volební opravu* dokonal svou práci a předložil poslanecké sněmovně svůj obšírný elaborát, který jest, bohužel, pro český národ velmi smutný a ponižující. Po 45 roků, od počátku doby konstituční, snášeli jsme ohromné bezpráví, jež na nás pověstnými

volebními řády Schmerlingovými spácháno bylo, ale měli jsme alespoň naději, že se nám přece podaří zjednati si rozhodnou nápravu. Nyní zmizela na nedozírnou dobu i tato naděje: český národ, jemuž co do poplatnosti a kulturního významu bez odporu náleží přední místo mezi národy rakouskými, postaven touto »opravou« na místo předposlední. Že by se podařilo napraviti v plné sněmovně, co ve výboru bylo smluveno a přijato, nelze naprosto očekávati. Němci ukořistili pro sebe nové výhody, a nikoho nesmějí másti křiky Všeněmců, jako by zájmy německé byly poškozeny. Vyvýšenost Němců nad ostatními národy a zejmena nad národem českým zabezpečena na nedohledné časy. V budoucím parlamentě bude zastupovati:

jeden vlaský poslanec 38.268 obyvatelů,
jeden německý poslanec 39.363 obyvatelů,
jeden rumunský poslanec 46.192 obyvatelů,
jeden slovinský poslanec 49.696 obyvatelů,
jeden polský poslanec 51.859 obyvatelů,
jeden charvátský poslanec 54.721 obyvatelů,
jeden český poslanec 55.658 obyvatelů,
jeden rusínský poslanec 102.472 obyvatelů,

či jinak vyjádřeno 100 německých obyvatelů má dle této volební »opravy« stejnou cenu jako 116 Rumunů, 126 Slovinců, 132 Poláků, 139 Charvátů, *141 Čechů* a 260 Rusínů, jedině Vlachové jsou ve výhodě, ježto jich připadá na 100 Němců pouze 91.

Křiklavý jest nepoměr mezi počtem obyvatelstva v českých a v německých volebních okresech, a to zejmena v okresech venkovských. Nejmenší český volební okres čítá 50.000 obyvatelů, nejmenší německý však pouze 32.700 obyvatelů. Přes 50.000 obyvatelů má ze 44 českých venkovských okresů 43, ze 34 německých pouze 20. Ve volebním výboru tvrdilo se, že ve Slezsku budou míti Čechové tři mandáty, což by bylo v porovnání s Němci velkým zkrácením, ale z elaborátu jde na jevo, že máme ve Slezsku zabezpečeny pouze dva mandáty. Dle návrhu volebního výboru bude míti český národ v nové sněmovně 107 poslanců, kdežto by jich dle práva a spravedlnosti měl míti 122, naproti tomu budou Němci míti 233 poslanců, kdežto dle skutečné rovnosti by jich měli míti toliko 187!

V národě českém způsobila tato »oprava« spravedlivé rozhořčení, a z přečetných obcí zaslány českým poslancům protesty proti jejímu uzákonění. Český klub v Praze, podrobiv ji zdrcující kritice, přijal následující resoluci: »Nemůže býti pochybnosti, že svéprávnosti království a zemí a historickému vývoji hověla by nejlépe taková oprava volebního řádu pro ústřední parlament, dle níž by země tak, jak se dělo až do r. 1873, vysílaly zástupce své, *volené jednotlivými sněmy*. Volební řád, vypracovaný výborem poslanecké sněmovny, který neohlíží se nic po právu sněmům uděleném samými patenty únorovými, neuspokojuje nás a to nejen pro tuto základní vadu. Všeobecné hlasovací právo je ovšem požadavkem kladeným námi s toutéž určitostí, kterou každá strana národního pokroku dbalá upravuje svůj volební program. Jakož pak je spravedlivo, aby třídy dělnické došly ve sborech zákonodárných zastoupení, tak je naprosto nutno, aby třídy střední: zemědělci, řemeslníci, obchodníci a měšťanská

inteligence, v kterých vidíme nejspolehlivější voj pro dobývání nezbytností národních a politických i pro pokojný rozvoj hospodářský, chráněny byly před úplným vytlačením z politického života, ba jen před zkrácením oprávněného vlivu. Zásada rovného hlasovacího práva způsobem užitým při sdělání volební opravy nepodává nám však žádné záruky, že potřebná rovnováha a zastoupení jednotlivých tříd bude pro další budoucnost zachována. Tím však stává se navržená oprava nebezpečnou pro stavy střední. V míře ještě žalostnější *porušeno je rovné právo mezi národy*, ježto proti Italům a Němcům zvláště *my Čechové,* národ pro říši a dynastii svým zeměpisným položením, historickým vývojem, kulturní vyspělostí a hospodářským významem nad jiné důležitý, dle přisouzeného relativního počtu zástupců *stojíme téměř na místě posledním.* Proti takovému nakládání s naším národem, proti zákonnému stigmatisování našemu jako *národa méně cenného podáváme tímto protest nejostřejší.* Všechny tyto vady a nesprávnosti jsou utvrzeny do nedozírné budoucnosti *pro absolutní veto, jedině Němcům udělené,* tak že i kdy by všichni zástupcové všech ostatních národů svorně a jednohlasně domáhali se nápravy, *proti vůli jediných Němců ničeho nezmohou.* Z příčin uvedených prohlašujeme, *že volební řád, vyšlý z porad volebního výboru poslanecké sněmovny, jest na úkor právům a zájmům národa našeho, a že ho tudíž přijmouti nelze.*«

Také mladé státoprávní strany usnesly se o rázném protestu.

Ježto se proti návrhu, aby rozdělení volebních okresů bylo zabezpečeno dvoutřetinovou většinou, zdvihl v celém národě nejrozhodnější odpor, vynalezla vláda nový návrh kompromisní, který ve skutečnosti značí jen jinou formu německé výsady. Návrh ten podal v souhlase s vládou křesťansko-sociální poslanec Gessmann; ustanovuje, že při hlasování o návrhu na změnu volebního řádu má býti v sněmovně přítomno nejméně 343 poslanců, nečítajíc v to parlamentní ministry, oba sněmovní místopředsedy jakož i zapisovatele. Při počtu 516 poslanců činí dvě třetiny 344, na oko se tedy počet poslanců, který při hlasování musí býti přítomen, o jednoho snižuje, ale přičtouli se parlamentní ministři, místopředsedové a zapisovatelé, stoupá počet poslanců, jichž přítomnost se vyžaduje, na 355. Nepřítomnost 174 poslanců stačí, aby každý pokus o změnu volebního řádu byl zmařen. V rozhodné chvíli zakročil také sám panovník. Povolal k sobě parlamentní ministry a kladl jim důtklivě na srdce, aby vynaložili veškeren svůj vliv na své strany, by došlo mezi nimi co nejdříve k dohodnutí. Stalo se dle přání panovníkova. Mladočeští poslanci svolili, a ve výboru přijat kompromisní návrh též hlasy mladočeskými; proti návrhu hlasovali čeští konservativní velkostatkáři a poslanci Choc a Zázvorka.

Vynikající německý poslanec Chiari vyslovil se o přijetí návrhu v tato slova: »Nyní jest bezpečně dosaženo, že proti vůli sjednocených německých stran jakákoli změna volebních okresů jest úplně vyloučena. Musíme prohlásiti souhlas svůj s kompromisním návrhem, ježto poskytuje zcela postačitelně ona ochranná opatření, jichž Němci požadují, a to dokonce ve vyšší míře, nežli dvoutřetinová většina, která se svého času stala heslem.«

Aby se projednávání volební předlohy urychlilo, navrhl posl. Gessmann ve sněmovně, aby o ní bylo rokováno neprodleně. Proti pilnosti tohoto návrhu mluvili z českých poslanců Plaček a Klofáč, ale pilnost přijata 227 hlasy proti 46. Pro návrh hlasovali mimo Mladočechy i poslanci agrární, jichž jmenem prohlásil posl. Prášek, že jeho soudruzi nevyslovují tím nikterak souhlas s elaborátem výboru, nýbrž že chtí se ze všech sil o jeho zlepšení zasaditi.

Na Moravě vzplanul tuhý boj volební. Sněmovní volby počaly dne 11. listopadu ve všeobecné kurii, která vysílá do sněmu 20 poslanců, 14 českých a 6 německých. V boji tom budou tentokráte jen české strany mezi sebou své síly měřiti, neboť dle nového řádu volebního odpadá boj mezi Čechy a Němci, ježto se volí dle národního katastru. V táboře českém jeví se velice neutěšený obraz rozháranosti a stranické urputnosti. Dohody nebylo lze docíci. Při volbách ve všeobecné kurii zvoleni v českých okresech tři kandidáti katolické strany národní a dva sociální demokraté, v devíti okresech musí se provesti užší volba, hlavně mezi kandidáty národní strany katolické a sociálními demokraty. V německých okresech zvoleni dva němečtí liberálové a jeden sociální demokrat, ve třech okresech jest třeba užší volby.

K tomuto výsledku poznamenává Moravská Orlice: »Posavadní výsledek voleb ve všeobecné kurii ukazuje, že bylo možno docíliti ve směru národním výsledku potěšitelnějšího a příští českou většinu na sněmu daleko spolehlivěji posilujícího, kdy by se všecky národní strany byly i k těmto volbám spojily v jeden šik. Včerejší volby poučují nás i o tom, že bude ještě třeba mnoho práce politické i uvědomovací mezi naším lidem, aby se poznalo a došlo k přesvědčení všude, že společný zájem národa dlužno klásti všude nad zájmy osob a stran.«

Po tuhém, několikadenním zápase volebním zvítězili při obecních volbách v *Českých Budějovicích* čeští kandidáti v třetím sboru. Bylo odevzdáno 3937 hlasů, z toho českých 2010, německých 1911. Do německé bašty na českém jihu učiněn tím průlom, ale bašta sama zůstane i na dále v rukou nepřítele, neboť v druhém sboru nepostavila česká strana kandidáty a v prvním se volby sice súčastnila, avšak dle německé kandidátní listiny volilo 106, dle české toliko 53 voličů.

Při posledním sčítání lidu měly Budějovice 24.650 Čechů a 16.173 Němců, ve skutečnosti jest však počet Čechů mnohem větší. Když pak při takové převaze českého živlu jest potřebí boje až do vysílení, aby se alespoň jeden volební sbor dostal do rukou českých, jest to úkaz v pravdě úžasný. Ovšem Němci mají moc v rukou a vykořisťují ji do krajnosti, neštítíce se ani nejhanebnějších prostředků, a také mají vládu na své straně, avšak přes to nebylo by možno, aby vládli městem tak velkou převahou českým, kdy by každý český volič byl si vědom své národní povinnosti a cti. Zasloužilý vůdce Budějovických Čechů, dr. Zátka, jenž má největší zásluhu o české vítězství, připomenul v řeči, když nadšenému lidu za ovace děkoval, zcela správně: »Jestliže jsme zvítězili 102 hlasy, není to poměr pravý, neboť našich hlasů bylo mnohem více. O ty nás připravilo pusté řá-

dění volební komise. Do radostné chvíle mísí se trpké poznání, že kdy bychom neměli řádu bídných zrádců, bylo by naše vítězství mnohem větší.« Zástupce vlády si při volbě počínal tak stranicky na prospěch Němců, že to budilo spravedlivé rozhořčení. Podřízený úředník ten jednal patrně dle instrukcí z vyšších míst. To děje se v době, kdy máme v kabinetu dva české ministry. Při volbách v třetím sboru volili židé ohromnou většinou německé kandidáty.

V rakousko-uherském říšském ministerstvě staly se vážné změny: ministr zahraničných záležitostí hr. *Goluchowski* a říšský ministr vojenství *Pittreich* odstoupili, onen proto, že se obával nových útoků v uherské delegaci a projevu nedůvěry, tento, že si netroufal prosaditi v uherské delegaci požadavek zvýšeného počtu nováčků. Maďarské listy počaly před nějakým časem útoky na oba tyto ministry a hrozily, neodstoupíli, že v Uhrách nastanou poměry, jako byly před povoláním nynějšího kabinetu. Předseda uherského kabinetu byv povolán k císaři oznámil mu, že není vláda s to, aby projev nedůvěry zamezila. Za takových okolností nezbylo hraběti Goluchowskému než podati demisi, kterouž panovník přijal. Dvanáct roků řídil Goluchowski zahraničnou politiku rakousko-uherskou, avšak nepodařilo se mu zjednati říši v Evropě takové postavení, které by jí za jiných okolností náleželo. Vlivu na mezinárodní politiku neměl žádného. Všechno jeho snažení směřovalo k tomu, aby nevykročil z mezí, jež mocnářství rakouskému jeho předchůdcové trojspolkem a hlavně alliancí s Německem vytkli. Dbal úzkostlivě toho, aby si zachoval přízeň německého císaře, a veškeré jednání své zařizoval dle pokynů z Berlína. Proto se také při marocké konferenci v Algecirasu jediný ze všech zástupců velmocí přidržel Německa, začež se mu dostalo zvláště lichotivého uznání od císaře Viléma. Když úřad svůj nastoupil, byly poměry mocnářství k Rusku povážlivě napjaty, on pak ničím se nepřičinil, aby zjednal s Ruskem styky přátelštější. Že mezi rakouským císařem a ruským carem došlo k dohodnutí v Mürzzustegu v příčině upravení poměrů v Makedonii a tím ke sblížení mezi oběma státy, nestalo se nikterak iniciativou Goluchowského a zajisté nikoli bez předběžného schválení z Berlína. Za to balkánská politika byla naprosto pochybena, a jeho vinou jest, že kráčeje slepě v šlépějích svých předchůdců, odvrátil od Rakouska všechny balkánské státy kromě Rumunska. Se Srbskem při jeho odstoupení hrozí celní válka, a poměry v Makedonii jsou možnáli ještě horší, než byly před smlouvou v Mürzzustegu uzavřenou. Snažil se, aby vnitřní politika rakouská i uherská byla v souladu s alliancí s Německem, totiž aby vše šlo dle přání císaře Viléma, vměšoval se častěji do vnitřních záležitostí rakouských i uherských. Do vnitřní politiky rakouské zasáhl zejmena za hraběte Badenia. Že se také do uherských záležitostí vmísil, bylo příčinou jeho pádu. Jeho nástupcem jmenován baron *Lexa z Aehrenthalu*, prve rakousko-uherský velevyslanec v Petrohradě. Ježto byl v Petrohradě velmi oblíben a o dohodu mezi Ruskem a Rakouskem se přičiňoval, vzniklo v Berlíně podezření, že jest nepřítelem trojspolku. Předseda rakouského kabinetu — patrně na vyšší rozkaz — zaplašil všechny pochybnosti. Ačkoli se o rakousko-uherské zahraniční politice v rakouské sněmovně skoro nikdy nemluví, užil bar. Beck

první příležitosti, aby Berlín upokojil slavnostním prohlášením, že »trojspolek zůstane i na dále hlavním sloupem rakousko-uherské zahraničné politiky.«

Ministru vojenství ryt. *Pittreichovi* zaslal panovník velice pozoruhodný vlastnoruční list. Praví v něm: »Působil jste s obětavostí a sebezapřením, avšak přece jste nenabyl uspokojivého vědomí, že jsou hmotně zajištěny všechny potřeby, o jichž nezbytnosti jste plně přesvědčen. Usoudil jste, že pro svou osobu nemůžete déle pokračovati ve své vzrušující činnosti při zneuznávání svých odůvodněných názorů a požadavků, a proto jste si přál, abyste mohl úřad svůj v jiné ruce vložiti.« Z tohoto listu vysvítá, že úkolem nástupce Pittreichova bude docíliti povolení vojenských požadavků v uherské delegaci.

Nástupcem Pittreichovým jmenován rakouský ministr zeměbrany polní zbrojmistr *Schönaich*. Nemeškal oznámiti, že bude na zvýšení počtu rekrutů naléhati, a dovolával se úmluvy, která prý byla na jaře mezi korunou a uherskou koalicí uzavřena, v níž se dr. Weckerle jmenem vlády zavázal, že na tento požadavek přistoupí. Jaké jest znění této úmluvy, nevyšlo na jevo: uherští politikové odmítli žádost za jeho uveřejnění co nejrozhodněji. Weckerle prohlásil v uherské sněmovně, že potřeby zvýšeného počtu rekrutů nelze neuznati, jedná prý se však o to, v jaké míře a za jakých podmínek bylo by lze povoliti. Zároveň popřel co nejurčitěji, že by uherská vláda byla převzala nějaký závazek k zabezpečení tohoto požadavku. Ministr Schönaich odebral se do Pešti a vyjednával s vládou. Maďarské listy prohlašují, že uherský říšský sněm povolí jen tehdy, dostaneli se Maďarům nových národních ústupků v armádě.

Zároveň s ministry zahraničních věcí a vojenství odstoupil také dlouholetý náčelník generálního štábu *hrabě Beck*. Nástupcem Schönaichovým v úřadě rakouského ministra zeměbrany jmenován polní zbrojmistr *Latscher*.

F r a n c i e má nové ministerstvo, jehož předsedou jest známý radikál *Clémenceau*, ministr nitra v předešlém kabinetě. Nový kabinet jest složen hlavně z radikálů a socialistů. Ministrem vojenství stal se plukovník *Picquart*, známý zastance Dreyfussův. Ministrem zahraničných věcí jmenován oddaný přítel Clémenceauův *Picton*. Clémenceau vyložil v obou komorách svůj vládní program, jenž obsahuje hlavní požadavky vládních stran, zejmena pak slibuje rázné a neodkladné provedení zákona o rozluce církve a státu. Co se týče zahraničné politiky, kladl Clémenceau velký důraz na další trvání a sesílení alliance s Ruskem, což jest tím pozoruhodnější, že Clémenceau byl dříve rozhodným odpůrcem jejím. Prohlášení vládní schváleno v obou sněmovnách ohromnou většinou hlasů. *Adolf Srb.*

Oprava. V 11. čísle Osvěty na str. 961., řád. 1. má státi: *nad* 3 dni.

Obsah dílu druhého.
